

PATRUM

NOVA BIBLIOTHECA.

NOVAE PATRUM BIBLIOTHECAE

TOMUS QUINTUS.

SANCTI NICEPHORI

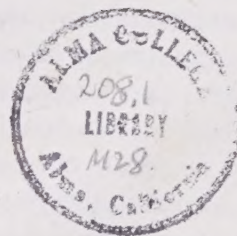
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI

OPERA ADVERSUS ICONOMACHOS.

SANCTI THEODORI STUDITAE

SCRIPTA VARIA QUAE IN SIRMONDI EDITIONE DESUNT.

OMNIA CUM EDITORIS INTERPRETATIONE ET ADNOTATIONIBUS.

ROMAE

TYPIS SACRI CONSILII PROPAGANDO CHRISTIANO NOMINI.

M.DCCC.XLIX.

31015

Property of
CLoA
Please return to
Graduate Theological
Union Library

Size 2
BR
60
A6
1899
v. 5

Digitized by the Internet Archive
in 2023 with funding from
Kahle/Austin Foundation

AD S. NICEPHORI OPERA

EDITORIS PRAEFATIO.

I. Sanctum Nicephorum doctrinae pietatisque dotibus cunctos byzantinae ecclesiae post Chrysostomum praesules superasse, vere mihi dixisse videtur Anselmus Bandurius, qui illius opera ex mss. colligere, et duobus comprehensa voluminibus edere constituerat; quamquam eius consilium, non insolito humanarum rerum casu, postea evanuit. Mihi in vaticana bibliotheca duo prae ceteris observati fuerunt ineditorum Nicephori scriptorum codices; unus in fol. pulcherrimus vetus, cuius primam paginam habes in hoc nostro volumine aere excusam; isque continet 1. Apologeticum pro ss. imaginibus (quem dico maiorem, ut a minore alio distinguam, de quo mox.) 2. Tres adversus Constantinum Copronymum, iconomachum dirum, Antirrheticos. Alter autem (quem paulo serius coepta iam editione reperi) priscus aequae codex, subiunctam nicaeno II. concilio prae-buit mihi eiusdem Nicephori orationem seu libellum pro sacris item imaginibus, quem Apologeticum minorem inscripsi. Porro hunc minorem a Nicephoro fuisse compositum sub Leone armenio, pariter iconomacho, anno 813; maiorem autem, regnante eodem, an. 817, demonstravi in parte voluminis latina p. 11. et 174. Editionis autem hunc ordinem tenui, ut primo tres Antirrheticos ponerem, quorum iucundiores lectionem fore existimavi: deinde maiorem Apologeticum, cuius prolixitas et alta theologiae strues multo maius studiosorum otium requirit: postea collocavi Apologeticum minorem cum adiuncta interpretatione: denique trium Antirrheticorum et Apologetici maioris latinam item interpretationem, cum brevi materialium indice.

Nicephori scripta inedita.

II. Bellum apud Graecos iconoclasticum quum multi iam scripserint, ego hanc quidem crambem non recoquam: sed quia Nicephorus in minoris Apologetici titulo ait se causa novi schismatis scribere, hoc unum dicam, demortuis sanctarum imaginum hostibus Leone isaurico et Copronymo; eaque haeresi in nicaeno II. concilio an. 787. damnata, rursus sub Leone armenio, quem factus iam patriarcha Nicephorus an. 813. coronaverat, e cineribus suis renatum erroris hydram, novo in ecclesia schismati, de quo Nicephorus loquitur, occasionem obtulisse: quo tempore brevem primo Apologeticum, quasi quandam velitationem, edidit: in quo rerum gestarum iam inde ab initio erroris compendium adumbrans, invehitur postea in apostatas praesertim episcopos, qui a fide in nicaeno concilio iurata rursus discesserant: cui concilio, quamquam sacris nondum infulis praeditus, Nicephorus ipse interfuerat, ibique pro orthodoxa doctrina peroraverat, ut eius biographus Ignatius diaconus narrat, et synodales actus testantur. Scripto, ut dixi, anno 813. minore Apologetico, secutus est calamitosissimus annus 815, quo Nicephorus a Leone Armenio iconomacho deiectus sede pulsusque in exilium fuit, post annum patriarchatus nonum, quem anno scilicet 806. suscepserat. In exilio igitur cetera conscripsit opera, nempe maiorem Apologeticum anno 817, et deinde Antirrheticos, ut ipse initio primi nos docet; donec anno 828, septuagenarius obiit, vel in caelum potius fortissimus orthodoxiae pugil evolavit.

Historia horum scriptorum.

De Antirrheticis.

III. Iam quod adtinet ad Antirrheticos, etsi Copronymus multos ante annos vita excesserat, nihilominus prudenter Nicephorus totam suam contra Iconomachos invectionem in Copronymi diserte nomen contulit, tum ut liberius de mortuo loqueretur; tum quia mutato nomine, ut ait poëta, de Leone armenio vivente, et religiosum bellum instaurante, fabula tota narrabat. Nihil enim erat evidentius, quam, quoties Copronymus feriebatur, toties iacula ad Leonem paris meriti hominem penetrare. Pars in his Antirrheticis inexpectata et curiosa est, tot illa segmenta quae recitantur a Nicephoro libri hactenus incogniti Iconomachorum, Copronymi regio nomine et auctoritate scripti, quem Nicephorus particulatim irridet atque refutat. Ibi enimvero subtiles haereticorum technae, simulata pietas, argumentorum fallaciae, ceteraeque eiusmodi fraudes apparent: quae omnia Nicephorus sublimi ingenio, gravi doctrinae ecclesiasticae pondere, exactis logicae artis regulis invictè prosternit. Et in primo quidem diu et acute, de natura imaginis, de prototypo seu archetypo, de pictura, de descriptione, de hypostasi, de enhypostato, et de circumscripto potissimum et incircumscripto. In secundo autem breviorè, inter cetera de angelis, de manufactis cherubinis, et quid sint *γράφειν* et *περιγράφειν* cum derivatis, et multa huiusmodi edisserit. Tertius denique seu postremus Antirrheticus, valde prolixus et varius, historiam partim et honorandi sacras imagines rationes potissimas exponit: quarum praecipua est usus priscus et constans, id est traditio, ecclesiae catholicae, quae iconi et cruci dominicae martyrumque et sanctorum virorum reliquiis et imaginibus nullo tempore honorem non tribuit. Itaque Iconomachos qui catholicis idololatrici cultus crimen impingebant, novo haereseos titulo nuncupat *χριστιανοκατηγόρους*. Praeter hos tres a nobis editos Antirrheticos, Bandurius alios quoque Nicephori Antirrheticos in codicibus vidit, nempe 1. Adversus Eusebium sectae iconoclasticae principem. 2. Adversus Epiphanidem consecaneum. 3. Adversus eos qui Salvatoris imaginem idolum esse dicebant. Verumtamen hi tres postremi in vaticanis mihi codicibus non occurrebant (1). Iam Theodorum quoque Studitam, Nicephori contemporaneam ac familiarem, tres contra Iconomachos scripsisse Antirrheticos, nemo post sirmondianam ipsorum editionem nescit: verumtamen hi nihil nostris, praeter titulum et argumentum, simile habent.

De Apologetico
maiorè.

IV. Ceterum ante Antirrheticos, Apologeticum maiorem scripserat in exilii pariter quiete Nicephorus, opus grande ac spissum, eruditione plurima, declamatione, invectione, egressionibus etiam variis et episodiis figuratum atque redundans. Stilus auctoris acer, tum heic tum in Antirrheticis, adversariorum latera et praesertim Copronymi alte confodiens, quorum nullum vitium non acerbo conviciorum sale perfundit. Contendit enim eos, praeter morum turpitudinem graphice descriptam, modo esse phantasiastas aut monophysitas et acephalos, modo arianos aut manichaeos vel iudaeos, Christi ac B. Mariae infensissimos hostes, ethnicos, antichristos, diaboli filios: passim denique stolidos, ebriosos, ac beluas appellat. Quamquam reapse ad Copronymum quod adtinet nihil par foeditati, saevitiae, impietatique eius dici potuit. Haec narro, non quia id tam vehemens et prae fractum invectionum genus indoli meae placeat; sed ut rem prout se habet exponam: nam nec sancti Hieronymi ardentiores invectiones imitari vulgo solemus. Ceteroqui zelus, honor Christi aut virtutis offensus, sollemnia scandala, impiorum triumphus, bonorum oppressiones, religionis

(1) Nicephorum pro ss. imaginibus vidi citatum etiam a Georgio Hamartolo in chronico ms. vat. p. 153. 189. 192. 196.

ruina, sic interdum sanctorum animos inflammant, ut ii praesertim qui eloquentiae impetu valent, querelis et vituperationibus sine modo frena relaxent. Iam hic Apologeticus in priore sui parte, fidei orthodoxae descriptionem continet, et quantopere Christiani ab idololatriae crimine absint demonstrat. Deinde in media quodammodo parte complura recitat ss. bibliorum testimonia, ut ostendat idololatriam a Christo prorsus fuisse destructam, ita ut illius ecclesia morbo hoc laborare non possit, secus ac *χριστιανοκατήγοροι* haeretici calumniabantur. Tum et alia scribuntur plurima, quae ferme a capitulo LXV. ordiuntur, de ritibus variis, figuris, tabernaculo, arca, praecipueque de cherubinorum positis in ea formis, et de salomonico templo eiusque sacris emblematis aut ornamentis dicitur: quae omnia sacri cultus genera, ad ss. imaginum suadendam venerationem auctor trahit. Tum multis huiusmodi disputatis, praescriptionem denique octingentorum annorum arripit, ab ecclesiae primordiis usque ad aetatem suam; ut hinc concludat, honorem ss. imaginibus absque sacrae antiquitatis accusatione negari non posse. Iamvero quum a Nicephori temporibus usque ad nostra plus quam mille anni decurrerint, perseverante interim apud catholicos ss. imaginum veneratione, sequitur ut praescriptio multo adhuc longaevior nobis faveat adversus hodiernos occidentalium regionum Iconomachos, qui a damuato illo errore nondum discedunt. Atque hi utinam, praeter Nicephorum, legant docili animo magni Augustini locos classicos circa honorem sanctorum martyrum de C. D. lib. XIX. cap. ult., nec non eundem contra Faustum manich. lib. XX. 21!

V. Age vero quinam meus in hoc edendo Nicephoro labor fuerit, ii facile aestimabunt, qui plures eruditos saxum id versare molitos sciunt, sed defatigatione aut impensis deterritos abstitisse. Nam praeter Bandurium, Turrianus etiam, Crusius, Combefisius, atque ut audio Allatius, de editione hac cogitarunt; et Petavius ipse non nisi breve fragmentum protulit. Certe ad latinam translationem quod attinet, quam diversis temporibus inter varias occupationes, et modo in urbe, modo peregrinans, scriptitavi, res quidem per se molesta et prolixa taedium ingerebat: perstiti tamen, quamquam multis locis propter theologicam graecae scholae locutionem, aliasque saelebras, non raro aestuabam, neque me semper rem feliciter gessisse autumo. Sane Nicephori stilum Photius cod. LXV. in primis laudat: *καλλιλεξία τὴ καὶ συνθήκη λόγου κεχρημένος, οἷα ἂν χρῆσαιτο ὁ ῥητορικὸς ὡς ἀληθῶς καὶ τέλειος ἀνὴρ*: *ea verborum venustate et orationis compositione utitur, qualem adhiberet perfectus omnino orator*. Profecto purus est hellenismus Nicephori, artificiosa et ornata elocutio, non tamen attici generis sed asiani; immo non semel ut mihi quidem videtur tautologia peccans vel saltem perissologia: nam sententiam semel dictam, alia mox ratione replicat, multimodis commutat et versat: et quod alii uno commate clauderent, is integro interdum periodi ambitu expandit; quodque antea dixerat, multis deinde interpositis in scenam denuo reducit. Aliquando etiam vel nimia ingenii ubertate, vel anagogico mysticove sensu abreptus, ita per sacra biblia vagatur, ut paene devius extra suum propositum deerrare videatur. Ceterum Nicephori dictio nobilis est, ut dixi, suavis, rotunda, et quasi pompatica, cuiusmodi decebat hominem, omni ut ait Ignatius biographus disciplinarum genere a pueritia excultum, scribendis plurimis diu exercitum, otio etiam abundantem, et librorum optimorum supellectile laute instructum. Postremo non meum sed Bandurii iudicium ponam, in conspectu cogitatae suae editionis ita loquentis. « Quanti aestimanda sint isthaec opera, etsi res ipsa » per se loquatur, paucis tamen recensere ne pigeat. Hic Iconomachorum omnes sen-

Iudicium de
his scriptis.

» tentiae, impia dicta et molitiones aperiuntur, et incredibili diligentia confutantur:
 » qua in re nihil perfectius huc usque in lucem prolatum est. Illic bene multa ad hi-
 » storiā pertinentia, et ab historicis intacta, narrantur: ac ubique absoluta et varia
 » in rebus, cum ecclesiasticis tum profanis, Nicephori eruditio deprehenditur. Con-
 » stantini Coprenymi, quem Mamonom ubique nuncupat, ausus in temeranda religio-
 » ne varii, doli, fraudesque, furor in Christianos, machinationes contra piā fidem,
 » admixtis subinde rerum gestarum monumentis, recensentur, eiusdemque impia do-
 » ctrina pro virili refellitur etc. (1) »

Fructus varii
 horum scripto-
 rum.

VI. Iam horum Nicephori operum fructus paulo adhuc numerosiores recenseri queunt. Nam primo insunt testimonia dogmatica de fidei indubiae necessitate, de sacratissima eucharistia, de auctoritate peremptoria concilii oecumenici, de romanae ecclesiae primatu, de virginitatis honore, de angelis multa, et de aliis (2); nequid dicam de invocatione sanctorum, quae toto operis argumento commendatur. Sunt etiam in biblicis testimoniis pulchrae codicum varietates. Sunt nova graecae linguae non pauca vocabula lexicis inferenda. Sunt theologici sermonis formulae. Est multiplex haeresion notitia. Est salsa deorum ethnicorum per singulos decurrens irrisio. Est Clementis alexandrini breve ex deperdito paschali opere lemma (3). Sunt duo maiora Cyrilli pariter alexandrini segmenta antehac incognita commentarii in ep. ad Rom. I. 4. X. 6, quorum primum in calcem tomi nostri secundi anecdotorum Cyrilli intulimus, alterum in lat. part. p. 27. Adseruntur etiam a Nicephoro homiliae aliquot Basilio et Chrysostomo, quas eis critici eripiebant. Epiphani, ut volebant, celebre de imaginibus dictum satis nunc exsufflatur. Denique nequid bonae frugis nobis forte oblatum praeteriremus, multas in adnotationibus nostris Macarii Chrysocephali partes scripsimus, nonnullas etiam chronographorum duorum G. Hamartoli, et P. Siculi, nec non Matth. Cantacuzeni, ex vaticanis codicibus sumptas; et argumentum Nicephori, substratis in latina praesertim parte scholiis declaravimus. Menda denique graeci textus, quae mediocri numero obrepserant, in latini textus marginibus plerumque correximus, ad quos lectores ut oculos flectant, rogamus. Sed haec hactenus.

(1) Inter S. Nicephori laudatores excellit Theodorus Studita, quem nos feliciter hoc eodem volumine simul edimus. Fuit enim aequalis eius ac familiaris, et aerumnarum pro orthodoxia exantlatarum socius, et biennio ante illum demortuus. Legantur apud Sirmondum epistolae Studitae ad Nicephorum, atque alia de eodem Nicephoro dicta honorifica.

(2) Sic ex. gr. in apol. maiore cap. 26. innuit Nicephorus pictorum antimensorum usum (qui adhuc in graeca ecclesia perseverat) quorum unum cum ego aspexerim, eius descriptionem heic non subtraham. « Linteolum in cuius medio crux, supraque eam aeternus Pater cum Spiritu sancto. Sub cruce sedens » Maria virgo cum Iesu in gubus mortuo, angelis interim in aëre lugentibus: tum adstantes mulieres » item plorantes, cum Iosepho ab Arimathaea, Iohanne, alioque discipulo. In angulis interioribus angelorum aligerorum capita: in angulis vero exterioribus evangelistae quatuor. Circumambiunt sacrae passionis instrumenta. Est etiam inscriptio: ὁ εὐσχήμων Ἰωσήφ ἀπὸ τοῦ ξύλου καθελὼν τὸ ἄχραντόν σου σῶμα, » σύνδονι καὶ κρᾶ εἰλησας καὶ ἀρώμασιν, ἐν μνήματι καινῷ κηδεύσας ἀπέθετο: *nobilis Ioseph de ligno deponens » immaculatum corpus tuum, puraque sindone involvens cum aromatibus in monumento novo funerans » posuit* (ex Marc. XV. 43.) » In antimensiis autem Melchitarum, haec eadem arabice scribuntur. Est id ergo antimensii genus EIAHTON, ut appellant Graeci, ut ab illo perfectiore et ss. reliquiis praedito distinguant, quod proprie antimensium dicunt. De antimensiis responsum Emmanuelis patriarchae constantinopolitani memoratur a Latino Latinio in lucubrat. et epist. ed. rom. an. 1659. p. 370. Item de antimensiis accurate agit Iohannes episcopus Citri apud Leunclavium iur. gr. rom. p. 330.

(3) Huius nos clementini operis fragmenta alia dedimus Script. vet. T. VII. pp. 94. 98. 99.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΚΑΙ ΑΝΑΤΡΟΠΗ

ΤΩΝ ΠΑΡΑ ΤΟΥ ΔΥΣΣΕΒΟΥΣ ΜΑΜΩΝΑ

ΚΑΤΑ ΤΗΣ ΣΩΤΗΡΙΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΟΓΟΥ ΣΑΡΚΩΣΕΩΣ

ΑΜΑΘΩΣ ΚΑΙ ΑΘΕΩΣ ΚΕΝΟΛΟΓΗΘΕΝΤΩΝ ΛΗΡΗΜΑΤΩΝ.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΠΡΩΤΗ.

Οὕτως μὲν δὴ τῶν προτέρων ἡμῖν λόγων ἐκπεπόνηται τὸ ἀγώνισμα καὶ ἐξή-
νυσται· καὶ γὰρ τὴν χριστιανῶν Θεοσεβείαν, δυσσεβείας εἰδωλικῆς διὰ τῶν
ἱερῶν γραμμάτων ὁ λόγος προλαβὼν, καθαρεύουσιν ἀποδέδειξε, τοὺς δὲ ἀδι-
κίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσαντάς τε καὶ μελετήσαντας, στηλιτεύσας ὡς παράφρο-
νας ἀπερῥάπισε· νῦν δὲ αὖθις ἐπὶ τὸ ἕτερον τῆς ἀσεβείας ἀποδυσάμενοι μέτι-
μεν στάδιον· ἐπείπερ, καθὰ δὴ καὶ πρότερον ἡμῖν ἐρρήθη, διττὸς παρὰ τῶν
τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας συνέστηκεν ἀγὼν, κατὰ τὸν ζηλω-
τὴν Φινεὲς τῷ σειρομάσῃ καθοπλισθέντες τοῦ πνεύματος, καὶ αὐτῇ τῇ ἀλη-
θείᾳ συνεργῶν χρόμενοι, ὑπὲρ ἧς μαχόμενοι συμμαχούμεθα, καὶ ὁ παρὼν ἡμῖν
ἐπισυνέστηκε πόλεμος, τὴν μαδιανίτιν ἀθεΐαν τῇ ἰουδαϊκῇ ἀπιστίᾳ, τὴν μανι-
χαϊκὴν φημι λύτταν τῇ ἀρειανικῇ μανίᾳ, συνεκκεντήσοντες.

α. Ἐπεὶ οὖν εἴ τις αὐτῶν διαπύθοιτο, ποῦ ποτε ἄρα χριστιανοὺς εἰδω-
λικοῖς προσοχθίσμασιν ὡς θεοῖς ἐφώρασαν ὑποκύψαντας, οὐκ ἔχουσι ὅτι καὶ
ἀντίφθέγγαιντο, ἰλιγγιωσι δὲ μάλιστα ὑπ' αὐτῆς τῆς ἀληθείας στρεβλούμε-
νοι, καὶ τὴν γλῶτταν δεσμούμενοι, καὶ τὴν ψυχὴν σκότους πληρούμενοι· καὶ
ἄλλως συναισθόμενοι ὡς λίαν ἀσεβοῦσι τὰ πρὸς Θεὸν τοῖς ἱεροῖς ἀθέσμως
προσπταίνοντες, ἐγνωσμένον αὐτοῖς ὅποι τὰ τῆς ὕβρεως ἀναφέρεται, τὴν καὶ αὐτὰ
χωροῦσιν ἐπὶ τὸ ἀπερίγραφτον· οἰόμενοι γὰρ διαδράναι τὸ τῆς ὕβρεως ὑπέρ-
ογκον, κομψὸν ἐπενόησαν ὅπερ ὑπέδυσαν προσωπεῖον, τοῦ ἀπεριγράπτου τὸ
πρόσρημα, ὃ δὴ τῷ Χριστῷ ἐπιγράφουσι· ταύτῃ δὴθεν κατασκευάζοντες τὸ
ἀπρόσκοπον, ὡς ἂν τῷ μὴ δεῖν εἰκονίζεσθαι, τὰ ἐπὶ τῇ παροιμίᾳ τῶν ἁγίων
ἄτοπα διαπεφευγῆναι δόξαιεν· ὃ μείζον αὐτοῖς εἰς ἀτοπίαν ἐξεύρηται· σοφί-

ζονται γὰρ λανθάνειν θεόν, ἐφ' οἷς εἰς αὐτὸν ἀσεβοῦσιν οἱ ἀσύνητοι· λελήθασαι δὲ τῷ ὄντι σφᾶς αὐτοὺς οἱ πλανώμενοι, ὡς τό γε ἑαυτοὺς παραλογίζεσθαι, τῶν ἀνοήτων πάνυ καὶ σφαλερῶν ὑπάρχει τεκμήριον.

β. Πάλιν οὖν καὶ τούτῳ τῷ μέρει τῆς ἀσεβείας ἑαυτοῖς ἀκολουθοῦντες· οὐ γὰρ δὴ τὴν τῆς ἀληθείας διασκοποῦσιν εὗρεσιν, τὴν τοῦ Μαρωνᾶ πλάνην, κανόνα καὶ δογματῶν ἀκρίβειαν οἱ δειλαιοὶ ἐξεδέξαντο· οὕτω γὰρ τοῦ θεόντος παρεκομίσθησαν λογισμοῦ, καὶ τοῖς αἰσχίοσι τὴν ψῆφον ἤνεγκαν, ὅθεν αὐτοῖς τὸ πᾶν τῆς εἰκαίας ταύτης διδασκαλίας ἀνοήτως συνέσθηκεν· ὅντως ἀληθὲς περὶ τῶν ὧδε φρονούντων, φάναι καὶ νῦν, ὡς εἶη ἐξ ἀμπέλου Σοδόμων ἢ ἀμπελος αὐτῶν, ἢ κληματὶς αὐτῶν ἐκ Γομόρρας, ἢ σταφυλὴ αὐτῶν σταφυλὴ χολῆς, βότρυς πικρίας αὐτῶν· τὸν γὰρ τῆς ἀσεβείας ἐκεῖθεν πικρὸν ὥσπερ ἐκχεάμενοι ἄκρατον, καὶ τοῖς ἐκπεπονημένοις αὐτῷ ψευδομυθήμασιν ἐκμεμεθυσμένοι τὸν νοῦν, πρὸς ἀλλοκότους καὶ ἀλογίστους φλυαρίας τὴν γλῶσσαν ἀτοπώτατα παραφέρονται· πολλὰ δὲ οὖν καμόντες, καὶ πολλὰς βίβλους διαφθείραντες καὶ νοθεύσαντες, πελείστας τὲ δόξας τῶν τε ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν, πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐκτὸς καὶ τοῦ τῆς ἐκκλησίας ἀπεληλαμένων χοροῦ ἐξερευνήσαντες, καὶ ταύτας παρακινεῖν καὶ δολοῦν πειραδέντες· ἤνυσαν πλέον μὲν οὐδέν τι· ἐκεῖνον δὲ ταῖς ἰσοθέοις καθ' ἑλληνας γεραίρουσι τιμαῖς, τῇ τε δόξῃ τῇ αὐτοῦ καὶ τῷ φρονήματι προστρέχοντες ἀφρονέστατα, ὡς οἰκεῖον περιπτύσσονται καὶ ἀσπάζονται· καὶ τούτων μάλιστα οἱ ἀνοήτως τῆς ἐκείνου ἀποστᾶσίας προσετληκότες, ἐκ τῆς τοιαύτης αἰσχύνῃς τὸ περιφανὲς κατὰκτᾶσθαι οἰόμενοι, καὶ τούτοις ἐρεῦνης καὶ ἐξετάσεως ἄνευ συντίθενται· ἐπειδὴ πρόχειρον ἢ κακία, καὶ πολὺς ἐπὶ τὸ χεῖρον ὁ δρόμος, καὶ τὸ πρὸς τὰ περικόσμια τῶν φιλοσάρκων ἐπιρρέπες· ὅφ' ὧν ἐναυξηθέντος αὐτοῖς τοῦ κακοῦ, τὰ τῆς αἰκείας ἀσφαλείας προὔδωκαν, ὥσπερ λοιμικοῦ τινὸς ἐφερπύσαντος καὶ ψυχοφθόρου πάθους, ἐντεῦθεν τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου συνίστανται φωνῇ, δι' ἧς τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν θεῖαν οἰκονομίαν πανούργως καὶ κακοήθως ἐκ βάθρων αὐτῶν ἀνατρέπειν ἐπιχειροῦσι, καὶ ταύτην κατὰ τῶν εὐσεβούντων προχειριζόμενοι, καὶ ὥσπερ δυσκαταλάνιστον ἐπιτείχισμα κατεξανιστάντες αὐτοῖς, αἰρήσειν οἶονται· ὡς εἰ μὴ δέξαιντο, διαιρήσειν τὴν κατὰ Χριστὸν μίαν ὑπόστασιν ἐκβιασθήσαιντο· ἀλλ' ἐπειδὴ ποικίλον καὶ πολυσχυδὲς τὸ τοῦ ψεύδους τέχνασμα, ὑποπλάττονται μὲν ταύτην δέχεσθαι, μέχρι ψιλῶν ῥημάτων μόνων περιστάντες, τὸ ἑτερόδοξον αἰσχυρόμενοι, ἔργῳ δὲ ὅτι μὴ ἀπαναίνονται μόνον, ἤδη δὲ καὶ τοὺς προσιεμένους ὡς δυσμενεῖς ὀρώντες, πικρῶς ἀπελαύνουσι μὴ δὲ μιᾶς ἐξιοῦντες φειδοῦς.

γ. Τί δὲ οὖν λοιπὸν τὸ ἐντεῦθεν σκοπεῖν ἔξεστι; τί δὲ ἄλλο ἢ τοῦτό γε ἀληθὲς ἐννοεῖν καὶ φράζειν, ὅτι δὴ πάλιν ἢ ταῦ Μάνεντος χάρυβδις πλατὺ χάνασα τοῖς ἐν τῇ ἀπλότητι τοῦ βίου τὸν πλοῦν ἐξανύουσι, στόλους ὅλους ψυχῶν ἀναρπάζουσα, καὶ βρυχούσας τῷ βυθῷ τῆς ἀπωλείας ὑπάγουσα, παραδίδωσι;

δ. Πάλιν τῆς ἀρειανικῆς φλογὸς ἡ χίμαιρα, τῷ ψυχοφθόρῳ πυρὶ τῶν τῆς ἀθεότητος διδαγμάτων, τῶν ἀπροόπτως πως καὶ ἀφυλάκτως παρὰ τυτχανόντων τὸν νοῦν, παραναλίσκει διαφλέγουσα.

ε. Πάλιν ἡ πολυκέφαλος ὕδρα τῶν Ἀκεφάλων καὶ τῆς συγχυτικῆς τῶν Εὐτυχιτῶν μᾶλλον δὲ Δοκητῶν συμποίας, ἐπὶ διαιρέσει καὶ λύμῃ τοῦ τῆς ἐκκλησίας καλῶς ἠνωμένου σώματος, πολυσχιδεῖς τὰς παραφυάδας τῶν πικρῶν γεννημάτων ἐβλάστησε· καὶ ὡς ἂν συλλαβὴν τις εἴποι, ἐκ τῆς μανιχαϊκῆς ἐχίδνης, καὶ τῆς ἀρειανικῆς ἀσπίδος, ἕτερός τις ἐκ συμπλοκῆς τούτων οἶον ἐρηπιστῆς ἀμφικέφαλος ἐξέφυ· ὁποῖαν δὲ καὶ τὴν τῶν Ὑψιστῶν κίβδηλον καὶ βδελυρὰν θρησκείαν ἀκούομεν, ἐξ ἑλληνικῆς τερθρείας, καὶ νομικῆς τερατείας συνισταμένην· καὶ δεινὸν κατὰ τῶν τῆς θείας ἐντολῆς ὑπερορώντων ῥέψας, ὧν καὶ πτέρναν τηρεῖν ἤδη προστέτακται, πικρὸν τὸν ἰὸν καὶ ὀλέθριον ταῖς ψυχαῖς τῶν εὐπαρακόμιστον εἰς τοῦτο τὴν ἀκοὴν ἐχόντων ἐνέχεεν· ὅτι μὲν γὰρ Ἀρειανοὶ Μανιχαῖοις συμφύρονται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα σαφῶς παραστήσομεν.

ς. Δῆλον δὲ δὴ που παντὶ, ὡς βούλεται αὐτοῖς ἡ σπουδὴ, τὰς πολυανθρώπους ἐκείνας καὶ θεολέκτους τῶν ἀοιδίμων πατέρων ἡμῶν ὁμηγύρεις τέλεον ἡθετῆσθαι· ὑφ' ὧν διὰ τοῦ ἐνεργοῦντος καὶ λαλοῦντος ἐν αὐτοῖς Θείου πνεύματος, πεφοιτηκέναι εἰς ἡμᾶς τὴν τοῦ Θείου μυστηρίου ἀληθότητα ἐκφανέστερον καὶ τρανότερον ἀσφαλῶς πεπίσμεθα, τὰς τε κατὰ Νίκαιαν τὸ φιλόθεον ἄστῳ συγκεκροτημένας φημί, ὃ τῶν ἐν Βιθυνοῖς καθ' ὧν τὸ κράτος ἔσχε πόλεων, τὰ πρεσβεῖα οἷα δὲ μητρόπολις φέρεται, καὶ ἦν τὸ Χαλκηδονίων αὐχεῖ μάλιστα πόλισμα, καὶ μὲν δὴ καὶ αὐτὴν ἥπερ ἡ Βύζαντος ἐγκαλλωπίζεται πόλις, ἐπὶ τῷ τελείῳ τῶν ἀριθμῶν ἐνσεμνυνομένη, τῷ εἰς πλείονα τῆς ἀσεβείας ἐνδειξίν διερρίφθαι καὶ ἐκκεκρίσθαι, καὶ οὐς οἱ κατ' αὐτὴν Θεσπέσιοι πατέρες Θεσμούς καὶ νόμους τῇ ἐπινοίᾳ τῇ ἀνωθεν ποδηγούμενοι ἐκπεφωνήκασιν· ὑφ' ὧν καθορίζεται Θεοσόφως μάλιστα καὶ ἐνδικώτατα, τὴν τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβασμίαν εἰκόνα κατὰ τὸν ἀνθρώπινον χαρακτῆρα, τὸ ἐξ ἐκείνου ἀναστηλοῦσθαι· ὅπερ ἤδη καὶ πάλαι μὲν γεγονὸς διεφαίνετο· καὶ γὰρ ἡλικιώτεις τῆς τοῦ σωτῆρος ἐπιφανείας, ἡ θεία αὕτη γραφή, ἄσπον δὲ τὸν ἄμνον ὃς εἰς τύπον παρελήφθη τῆς χάριτος ἐπιλαμψάσης αὐτῆς μὴ προΐναι περαιτέρω εἰκονιζόμενον· δέον γὰρ εἶναι τοὺς παλαιούς μὲν τύπους καὶ τὰς σκιὰς ὡς τῆς ἀληθείας σύμβολά τε καὶ προχαράγματα τιμωμένους, σεπτούς τε καὶ αὐτοὺς ἤδη τυτχάνοντας, περιγεγράφθαι, τὴν χάριν δὲ προτετιμῆσθαι εἰκότως καὶ τὴν ἀλήθειαν· πρὸ τούτων δὲ καὶ ὑπὲρ ταύτας, τὴν ἐφ' ἣ ἡ Ἐφεσίων μέγα φρονεῖ, τέλεον ἀποσκευάσασθαι, ἀντικρυς περιγραφτὸν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν κατὰ τὸ ἀνθρώπειον, μεγαλοφώνως κηρύξασαν, καὶ τοὺς μὴ ταύτην δεχομένους τὴν φωνὴν, φρικτοῖς ἀναδέμασι περιδεδεσμήσασαν· καὶ τί χρὴ λέγειν συνόδους ἀνατετράφθαι παρ' αὐτῶν; τὸ πᾶν τοῦ μυστηρίου τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας περιυβρίζοντες, ἐκφαλίζουσιν ἔθνη τὰ κατ' ἡμᾶς καὶ Θεσμούς καὶ σεβάσματα.

ζ. Ἐπεὶ οὖν κατὰ τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καὶ τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀπηναισχύνῃσαν, πᾶσαν ἱερὰν παράδοσιν διωσάμενοι, καὶ τὰς κατὰ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς, παρὰ τοῦ πατρὸς τῆς ἀπιστίας μᾶλλον δὲ ἀποστασίας εἰπεῖν οἰκειότερον, κενολογηθείσας φωνὰς εἰς βεβαίωσιν τῆς ἑαυτῶν προχειρίζονται ματαιότητος, ἔδει μὲν ταύτας ὡς φληνάφους, ὡς ἀγυρτώδεις, ὡς ἀηδίας καὶ λέσχης πεπληρωμένας, ὡς ἀπαιδεύτους καὶ ἀσυνέτους καὶ ψεύδους ἐμπλέους, ὡς ἑαυτῷ ἀνακολούθους, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἑαυταῖς μαχομένας, καὶ πλάνης ἀπάσης μεμεστωμένας, καὶ ὡς οὐκ ἂν λόγος πρὸς τὴν αὐτῶν κακίαν ἀφίκοιτο, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ὡς ἐκ πολλῆς κοπρίας καὶ φορυτοῦ ἀπαιδεύτως καὶ ἀμαθῶς συναγηγερμένας, τέλεον ἀπωθεῖσθαι καὶ διακρούεσθαι· οὕτω γὰρ ἀκόσμως καὶ αὐθαδῶς καὶ ἀσέμνως, κατὰ τῶν φαινομένων καὶ ὑπ' ὅψιν πάντων ἡγμένων καὶ ταῖς ἀπάντων ὁμολογούμενων ὀψεσιν προΐασιν, ὡς εἰς γέλωτα μᾶλλον ἢ ὄνησιν τοῖς σῶφροσι ταῖς ἀληθείαις προκεῖσθαι· πῶς γὰρ οὐκ ἄξιον γέλωτος, τὸ τῇ φύσει τῶν πραγμάτων αὐτῇ, καὶ τοῖς ἐκ πλειόνων χρόνων καὶ γενεῶν πολλῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωρίμων καὶ μεμαρτυρημένων, τὸ πιστὸν καὶ τὴν ἰσχὺν, ἀπομάχεσθαι, καὶ αὐτόθεν τὸ ἀσφαλές, τῷ παρακεχωρηκότι πάντων τῆς ἐννοίας, πρὸς λόγου πληροφορίαν εἰς ἀπόδειξιν καὶ βεβαίωσιν παραλαμβάνεσθαι;

Ὡς γοῦν ἤδη τοιαῦτα καὶ οὕτως ἐχόντα ἔγνωσται, μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν ἀντιλέγειν ἐχρῆν· ἵνα μὴ ταυτὸν ἐκείνοις πεπονθέναι ὀφθείημεν, καὶ ἀβελτερίας καὶ ἀπαιδευσίας ὀφλήσαντες γέλωτα, τὴν ἴσην ἀπενεγκοίμεθα γραφὴν, τοῖς μεираκιώδεσιν ἐπιβάλλοντες λόγοις· ἔοικε γὰρ ὁ ταῦτα ἀνατρέπειν πειρώμενος, τὰς κατὰ παιδιὰν ἐκ ψάμμου παίδων ἀθύρμασι κατεσκευασμένας περιτρέπειν μᾶλλον οἰκοδομίας, ἢ τοῖς παρὰ πᾶσι τοῖς συνιοῦσιν ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν ἀλήθειαν τετιμηκόσιν ἐπεγνωσμένοις, συναγορεύειν· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος σοφοὶ εἶναι βούλονται, μὴ ὅτι τῆς ἀληθείας ἀντέχεσθαι σπουδὴν ποιούμενοι, τοῦ ψεύδους τὲ ὡς οἱοὶ τέ εἰσι μεταποιοούμενοι, ἐρεσχελία πολλῇ καὶ φλυαρίᾳ καὶ βατταρισμοῖς χρώμενοι, ἐπὶ τῇ τῶν πολλῶν λύμῃ, συναρπάζουσι δι' αὐτῶν τοὺς ἀκεραιότέρους, ἐκ πολλῆς ἄλῃαν ἀποπληξίας καὶ δυσβουλίας αἰχμαλωτίζοντες, εἰς τὸ οἰκέϊον πτῶμα τοὺς πολλοὺς ἔλξουσιν· οἷς ἤδη καὶ τῶν λογιμωτέρων δοκοῦντες καὶ περιφανεστέρων τινὲς, σκακδαλίζονται, ἐπειδὴ ἄπτεται ὡς τὰ πολλὰ καὶ τῶν ἀρίστων ὁ μῶμος· καθάπερ γὰρ φθοροποιοῦ νοσήματος πᾶσιν, ὡς ἔπος εἰπεῖν, τῆς ἑαυτῶν μεταδιδόασι λώβης· τῷ φαινομένῳ γὰρ καὶ κεχρωσμένῳ τῶν τὴν ἀκοὴν περισαινόντων λόγων περιθελγόμενοι, τὸν δὲ κατορωρυγμένον καὶ κεκρυμμένον βόθρον διὰ τὸ ἀνεπιστάτητον οὐ προορώμενοι, ταῖς πάγαις ἐξ ἀπροσεξίας τῆς ἀπιστίας ἀκλεῶς περιπίπτουσιν· ἐν προσχήματι γὰρ χριστιανισμοῦ τὸ χριστιανίζον ἅπαν εὐσεβῶς ὁ ταῦτα συγγεγραφεκῶς δυσμενῶς ἐξεπόρθησε· ταύτη τοι καὶ οὐκ ἀκόσμως τί δόξαντες δρᾶν, εἰς τήνδε τῶν λόγων τὴν ἐξέτασιν καθήκαμεν ἑαυτοὺς· καὶ οὐκ ἂν ἀποκνήσαιμεν σαθρὰ καὶ κατερρύηκῶτα καὶ ἀραχνίων ἀσθε-

νέστερα τὰ τούτων ἀποφαίνειν προβλήματα, τοὺς τῆς ἀληθείας ἐλέγχους εὐστόχως ἐπάγοντες· ὡς ἂν δήλης ἅπασι τῆς ἐν αὐτοῖς ἀτοπίας καδισταμένης, ἐπιγνοῖεν οἱ συνετοὶ τὸ ἀπατηλὸν αὐτῶν καὶ κατεπτυσμένον, καὶ τῆς ἑαυτῶν ἀσφαλείας προνοήσαιεν· ὅτι μὲν οὖν ὡς ἐν ἅπασιν ἀσυνετοῦντες καὶ ἀμαθαινόντες, κἀνταύταις ἀποσφάλλονται ταῖς φωναῖς, τῷ ἀγράφῳ φημί καὶ ἀπεριγράφῳ, ὡς οἶμαι παντί τῳ σαφές· εἰς ταυτὸν ἀμφοτέρα συνενεγκόντες, τὰ ἐν πολλοῖς διαφέροντα, περὶ ὧν εἰς ὕστερον διαληψόμεθα, τὴν τε διαφορὰν καὶ τὴν ἀπ' αὐτῶν σημαινομένην δύναμιν ἐπισκεπτόμενοι· ἐν τῷ παρόντι δὲ, τῇ τούτων ἀπαιδευσίᾳ καὶ ἀμουσίᾳ συγκαδιστάμενοι, πρὸς τὰς τοῦ διδασκάλου αὐτῶν προβεβλημένας φωνὰς, οἰκείως ἀρμοσόμεθα· φανερόν δ' ἂν γένοίτο, ὡς εἰ τὰ τοῦ μυσταγωγῆσαντος τὴν κακίαν καταβληθεῖν μηχανήματα, καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐξηρημένων τὴν μύσιν, συγκαδαιρεθεῖν τὰ ἐγχειρήματα.

η. Κοινὸς δὲ ἔσται ἡμῖν ὁ λόγος, πρὸς τε τὸν εὐρετὴν καὶ πατέρα τοῦδε τοῦ δραματουργηθέντος δόγματος, καὶ τοὺς ὑπασπιστάς καὶ κενούς δογματιστάς τῆς βωμολόχου ταύτης καὶ ἀπατηλῆς δόξης· καιρὸς λοιπὸν ἤδη ἐπ' αὐτὴν τῶν προβλημάτων αὐτῶν ἰέναι τὴν ἔρευναν· καὶ ταῦτα εἰς μέσους ἀγαγόντας ὅσα παράλογα ἐν αὐτοῖς, καὶ πρὸς ὑπάγωγὴν καὶ ἀπάτην τῶν πολλῶν σκευωρούμενα· καὶ εἴ τι βλασφημίας ἔμπλεων διαφανείη, διελέγξαι ῥαδίως, ἀλλὰ τὸν πολὺν ὕβρον καὶ τὴν ἐγκειμένην φλυαρίαν, καὶ ἄλλως ῥημάτων ὄχλον τοῖς ἀκροαταῖς ἐμποιοῦσαν περιϊσλάμενοι, ἐπ' αὐτὰ τὰ δοκοῦντα καίρια εἶναι τῆς ματαιότητος αὐτῶν ὁμόσε χωρῶμεν· οὐδὲν δὲ χεῖρον ἐπιμνησθῆναι καὶ ὃ τρόπον τοῖς τὸ τηνικάδε τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐσχηματισμένοις ἀξίωμα τῷ λόγῳ προσάγεται· ἐν σχήματι γὰρ ἐρωτήσεως προάγων τὸν λόγον, ἐκεῖθεν ὑποπλάττεται τὰς λύσεις τῶν ἠπορημένων ἐπιζητεῖν, καὶ τοι κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν, αὐθαδεῖα πάση καὶ φιλαυτία κεχρημένος, τὰ αὐτῷ κεχαρισμένα προδιηνυκῶς ἤδη ἔχει δὲ ὧδε τὰ προτεινόμενα.

Θ. Ϟ· Ἡ ἀγία τοῦ θεοῦ καθολικὴ ἡμῶν πάντων τῶν χριστιανῶν ἐκκλησία, Ϟ· παρέλαβεν οὕτως ὁμολογεῖν τὸν υἱὸν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ φύσει ἀπλοῦν Ϟ· ὑπάρχοντα, σαρκωθέντα δὲ ἐκ τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν θεο- Ϟ· τόκου ἀεὶ παρθένου Μαρίας, μὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, μήτε Ϟ· τὴν σάρκα εἰς τὴν θεότητα αὔξος ἐμποιησαμένην, ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων Ϟ· συνελθουσῶν εἰς ἑνώσιν ἀσύγχυτον μίαν, τὴν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀν- Ϟ· θρωπότητος, ἓνα τὸν αὐτὸν καὶ ὑπόστασιν μίαν ὑπάρχειν· τουτέστι δι- Ϟ· πλοῦν ἐν ἐνὶ προσώπῳ ὄντα, καὶ πᾶσα εἰκὼν παράγωγος πρωτοτύπου τινὸς Ϟ· γνωρίζεται. Ϟ·

Τὰ μὲν δὴ τῶν προοιμίων τοιαῦτα· τί οὖν πρὸς ταῦτα φαμὲν ἡμεῖς; ὅτι εὐθὺς μὲν καὶ ἐκ πρώτης ἐπιχειρήσεως, ἐπειδὴ πρὸς χριστιανούς ἦν αὐτῷ ὁ λόγος, χριστιανοῦ πρόσωπον ὑποδύεται, τὸ ὕπουλον καὶ δολερὸν ὥσπερ ἐν ταμείῳ τῇ ἑαυτοῦ ψυχῇ τέως ἀποκρυφάμενος· καταλαζονεύεται δὲ τὴν τῆς ἐκκλησίας φυλάττειν παράδοσιν, καὶ ἀποσεμνύνειν δοκεῖ τὸ τῆς οἰκονομίας τοῦ

Θεοῦ λόγου μυστήριον γεραίρειν γε μὴν κατασχηματίζεται τὴν παναγίαν παρ-
 θένον, τοῦ Θεοῦ μήτέρα, ἣν ἐν ἑτέροις πολυτῶπως ἡτιμωμένην δεικνύειν ἐβού-
 λετο, καὶ αὐτὰς τὰς πρὸς Θεὸν παρ' αὐτῆς πρεσβείας, δι' ὧν πᾶσι χριστια-
 νοῖς ὡς σωτηρίας προξένων ἐλπίσιν ἀκλονήτοις ἐρηρυσμένοις τὸ σῶζεσθαι πε-
 ριγίνεται, ἀπαναιόμενος· καταγοητεύει δὲ τοῖς ἐπιπλάστοις ῥήμασι τούτοις,
 τῶν ἀκρωμένων τὰ ἥδη, ὡς ἂν αὐτοὺς διὰ τούτων ἐπαγαγέσθαι δυνήσοιτο·
 ἐντεῦθεν ἀστέως τίς μάλα καὶ ἐμμελέστατα ἀποφανεῖται πληροῦσθαι ἐπ' αὐτῶ,
 ἐκεῖνα δὴ τὰ ἱερὰ λόγια φάσκοντα “ βολὴς τιτρώσκουσα ἢ γλῶσσα αὐτῶν
 ,, τάφος ἀνεργμένος ὁ λάρυγξ αὐτῶν ταῖς γλώσσαις αὐτῶν ἐδολιούσαν. ,,
 Πιθανεύονται μὲν γὰρ τῷ λείῳ καὶ περιχαρεῖ τῶν λόγων μεμορφωμένοι, τὴν
 ἀκοὴν καταθέλγοντες· τιτρώσκουσι δὲ ὅμως, ὡς ἐν βολίσιν ὀξεύαις, τὰς τῶν
 ἀμαρτεστέρων ψυχὰς, ποικίλοις καὶ ἀνιάτοις τραύμασι κατὰ βάθους περι-
 μύσσοντες· ἥνίκα γὰρ δυστρόπως καὶ κακοήθως κατὰ τῆς ἀληθείας προσφέρε-
 ται, εὐθὺς οὐ παρρησιάζεται τὴν ἀσεβείαν· εὐγνωμόνως δὲ περὶ τὸν ὑγιᾶ δια-
 τίθεται λόγον, ἀπὸ τοῦ δόξαι ὀρθῶς καὶ ἀμέμπτως δοξάζειν, θηρᾶσθαι τῶν
 πλειόνων τὴν ἔννοιαν μηχανώμενος, ἵνα ἐν ᾧ μέλλοι τὰ τῆς οἰκείας ἐξερεύσε-
 σθαι πονηρίας, πιθανὸς ὀφθεῖς, ῥαδίως ἔλοι τοὺς πειδομένους αὐτοῦ τοῖς
 πλάσμασιν· ἀλλὰ γὰρ οὐ χρὴ προσεπιβλέπειν τοῖς ῥήμασιν, ἀλλὰ προσέχειν
 τοῖς ἐγχειρήμασι· ταῖς ἀληθείαις γὰρ αἵρεται αὐτῷ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς
 οἰκονομίας ὁ πόλεμος, ἐντεῦθεν ὁ τυφῶς τῆς ἀσεβείας διαίρεται καὶ πολλὸς
 ἐπιφύεται, κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων τὴν ἑαυτοῦ ἀντεξανιστὰς κακοδο-
 ξίαν· καὶ οἷς οὐκ ἐξῆν αὐτῷ ἐγχειρεῖν ἢ προσβλέπειν, τούτοις παρὰ πάντα
 τὸν τοῦ δικαίου λόγον καὶ τὴν ἱεράν ἡμῶν Θεοδοσίαν ἀντικαθίσταται, ἐμ-
 βριθέστατά τε καὶ δυσμενέστατα ἑαυτὸν ἐπιρρίψας τῇ ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ περ δῆλοι
 πᾶσι καθίστανται οὗς ὁ Θεὸς ἐν τῇ ἑαυτοῦ ἐκκλησίᾳ ἔθετο, τῇ τοῦ μεγάλου
 ἀποστόλου μυσταγωγία ἡμῖν φανερούμενοι· παρὸν γὰρ τοῖς δημοσίοις καὶ βα-
 σιλικοῖς ἐνασχολεῖσθαι πράγμασιν, ἐπειδὴ τῆς Θείας δόξης τὴν οἰκείαν φιλο-
 σαρκίαν καὶ ἐμπάθειαν προτετίμηκε, ταῖς τῶν ἀγόντων ὑπαγόμενος εἰσηγή-
 σεσι, δεινὸν πνεύσας, κατὰ τοῦ εὐσεβοῦντος μέρους τὴν χεῖρα καθώπλισε, καὶ
 τὴν γλῶσσαν κατὰ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀμωμῆτου ἡμῶν παρέθηκε πίστεως· εἴ τις
 οὖν τὸν νοῦν προσέξει καὶ ἀκριβέστερον ἐπιστήσειε, ῥᾶστα ἂν αὐτὸν ἐπιγνοίη,
 οὐ μόνον τῇ ἀληθείᾳ προσκρούοντα, ἀλλ' ἤδη καὶ ἑαυτῷ ἀδεννῶς περιπίπτοντα.

ι. ☩ Ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ, φησὶ, καὶ καθολικὴ ἡμῶν πάντων τῶν χριστιανῶν
 ☩ ἐκκλησία. ☩ Ποίαν ἐνταῦθα φῆς ἐκκλησίαν, ἥρετο ἂν τις αὐτόν; εἰ μὲν
 ἑτέραν τινὰ καὶ οἰκείαν ἀποτεμόμενος, ἐν τῇ ματαιότητι τῶν λογισμῶν φαν-
 τασιούμενος ἀνέβρωσσω, σὸν ἂν εἴη τὸ τεχνούρημα· εἰ δὲ δὴ ταύτην τὴν καθ'
 ἡμᾶς εἴποις, πῶς ἀγίαν ἐνταῦθα καλεῖς, ἣν ἐναγῇ καὶ ἀκάθαρτον ἐν ἑτέροις
 διὰ πλείστων ὅσων ἐπινοιῶν καὶ κακουργημάτων, καὶ λάτριν διαιμονίων ἀπο-
 φῆναι ἐσπούδασας, καὶ ξοάνοις ἀνοσίοις προσκυνήσασαν, καὶ τοῦτο ἐκ παλαιῶν
 πῶν χρόνων κατειδισμένην εἰσήγαγες; ταῦτα γὰρ τῆς σῆς διανοίας τὰ ἀπο-

βράσματα, καὶ τῆς Θεομάχου γλώσσης τολμήματα· οὐ λόγοις μόνον, ἥδη δὲ καὶ ἀνάγραπτον εἰς ἔλεγχον τῆς εἰργασμένης σοι πρὸς Θεὸν καὶ ἀνθρώπους παρανομίας, πανταχοῦ τὴν βλασφημίαν ἀπολιπὼν· πῶς οὖν αὐτὴν, ἥποτε μὲν ταῖς οἰκείαις συναγορεύειν βούλοιο δόξαις, καθολικὴν καὶ ἀγίαν ὀνομάζων κατὰκομφεύη; ἥνίκα δὲ τῶν Θείων ἡμῶν κατ'ἐξανίστασθαι δοξμάτων, εἰς ταῦτ' ἄγων Θεὸν καὶ δαίμονας, εἰδωλικὴν καταγγέλλεις; πῶς δὲ οὐχὶ σὺ μᾶλλον εἰδωλολάτρης; καὶ ἵνα τῶν ἀπορρήτοτέρων ἀφέξωμαι, ὁ τῷ κόσμῳ προστετηκὼς καὶ δόξῃ τῇ κοσμικῇ ὑπεραιρόμενος, ὁ τῇ σαρκὶ καὶ ταῖς φιληδονίαις κατηνδραποδισμένος, χρόνοις τὲ καὶ ταῖς παρούσαις εὐημερίαις τὴν εὐδαιμονίαν παῖσαν μετρῶν, καὶ μηδὲν ὑπὲρ τὰ γήϊνα φανταζόμενος, ἀλλ' οὐχὶ τῇ εἰς Θεὸν ἐλπίδι καὶ τηρήσει τῶν Θείων ἐντολῶν δοξάζεσθαι προαιρούμενος, ἐφ' οἷς ὡς πρόσυλος καὶ περιπαθὴς ἀποβουκολούμενος, κληρονομίας τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐκπέπτωκας, τῷ δὲ ἀποτεταγμένῳ σοι τῆς γενένης τόπῳ ταῖς Θείοις δικαιωτηρίοις ἀποπεμφθῆσθαι διὰ δὴ τοῦτο τῆς Θρησκείας τῶν χριστιανῶν καταγορεύεις, καὶ ἀσθένειαν τῆς πανσθενοῦς τοῦ Θεοῦ καταψηφίζῃ δυνάμει, ὡς ἂν οὐκ ἰσχύσαντος εἰδῶλων πλάνης τὸ γένος ἐξελεῖσθαι τὸ ἀνθρώπειον, ἵνα τὸ δύστηνον καὶ ἀπηχθὲν τὸ τοῦ σοῦ φρονήματος ὑποφθὰς προεκφύξῃ, καὶ τὴν οἰκίαν κακούργως ἐπικρύψῃ αἰσχύνῃ· διὰ τοῦτο τὴν ἀμπελον τοῦ Χριστοῦ, ἣν τῆς νοτιῆς Αἰγύπτου μετήγαγε, καὶ τοῦ πηλοῦ τῆς πλινθείας τῶν ἀμαρτημάτων, καὶ τῶν ἀοράτων ἐργοδιωκτῶν ἡλευθέρωσεως, ὡς ὅς ἐκ δρυμοῦ ἐλυμήνῃ, καὶ ὡς μονιὸς ἄγριος κατενεμήσῃ· οὐδὲν ἥτιον μαγεῖς κατ' αὐτῆς, ἢ πάλαι κατὰ τῶν ἐκ φυλῆς Ἰακώβ, ὁ βαρυκάρδιος καὶ πικρὸς ἐρπεύκτης αἰγύπτιος, καὶ ὁ τύραννος καὶ σοβαρὸς δυνάστης ὁ βαβυλωνίος· καὶ γὰρ οὕτω τῇ Χριστοῦ κληρονομίᾳ ἐπιθέμενος, τῇ μερίδι τῇ ἐκλεκτῇ, καὶ ταύτης μάλιστα τῷ θερμότερῳ μέρει, καὶ ὕβρεσιν ἀνυποίστοις ὡς πλείσταις ἐπιὼν, τὰς μέχρι θανάτου αἰκίας ἐπώγαγε· ἐν ἥρχῳ δὴ τοῦτο τῆς σῆς ἀπονοίας τεκμήριον.

ια. Εἶτα. ☩ Παρέλαβεν οὕτως ὁμολογεῖν. ☩ Ἐν τούτοις ἢ οὐ συνῆκεν ὅτι καὶ λέγει ὁ πάντων σοφώτατος εἶναι οἰόμενος, ἢ ἐκὼν πάλιν τινὰς παρακρούεται καὶ οὐκ οἶδα πότερον παρανομίας ἢ πανουργίας αὐτόν τις γράφαιτο· ἀκούσεται γὰρ, πάλιν αὐτὸς παράδοσιν εἰσάγεις; τί δὴ πότε; μὴ πρότερον τὴν ἀνέκαθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς παρὰ τῶν ἱερῶν ἀποστόλων καὶ τῶν ἀοιδίμων ἡμῶν πατέρων παραδεδομένην καὶ κεκρατηκυῖαν ἐπὶ τῇ ὄντως καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ ἐκκλησίᾳ, συνήθειαν παραδέχῃ, ὅση τὲ ἐν γράμμασι καὶ ὅση ἐν λόγοις παραδέδοται; στήκετε γάρ, φησιν ὁ Θεῖος ἀπόστολος τισὶν ἐπιστέλλων, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν· ἐπίσης γὰρ ἐν ἑκατέρῳ τούτων μέρει ἢ τε ἰσχύς καὶ ἢ ἀπόδειξις πρόσεστιν· ἄρ' οὐ παρὰφρονος καὶ παραπληγος οἱ λόγοι; πῇ μὲν δέχεσθαι περὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ παρᾶγμα τὴν τῆς ἐκκλησίας παράδοσιν, πῇ δὲ ἀποτρέπεσθαι ταῦτα δογματίζειν βουλόμενος ὁ συνετώτατος, πῶς οὐκ ἐννεόηκεν, ὅτι

γε δὴ τοῦ Χριστοῦ ἡ ἐκκλησία μετὰ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὴν τῶν σειπτῶν εἰκόνων ἱστορίαν τε καὶ προσκύνησιν τὴν προσήκουσαν, ἐξ ἀρχῆς καὶ μέχρι τοῦ δεῦρο παραλαβοῦσα διασώζει; ἀλλ' ὅμοιος ἢ οἴησις πάθος οὔσα χαλεπὸν τι καὶ εὐπερίσταντον, ἐν τοῖς καιριωτάτοις αὐτοῖς ἀποσφάλλεσθαι κἀνταῦθα γὰρ ἑαυτὸν παραλογίζεται, ἢ οὐς πείθειν ὑπολαμβάνει· οὐ τοῖς λόγοις οὖν οἷς χρῆται πρὸς ἐξαπάτην τῶν πολλῶν προσεκτέον, τῷ τρόπῳ δὲ καὶ τοῖς ἔργοις, αἳ δὴ κατὰ τῶν ἀγίων ἐβουλεύσατό τε καὶ ἔδρασεν, αὐτὸν κριτέον.

ιβ. Εἴτα ἐπάγει· ὥς μὴ τρέψαντα τὴν θεότητα εἰς σάρκα, μήτε τὴν σάρκα ὥς εἰς θεότητα αὔξος ἐμποιησαμένην. ὥς ἴντεῦθεν δῆλον ἑαυτὸν πεποιήκε, περὶ τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀποσφαλλόμενον· καὶ κατάρχεται λοιπὸν κατὰ μικρὸν τὰ τῆς πονηρίας παραγυμνοῦν· οὐ γὰρ ὥσπερ τῇ λόγῳ τὸ ἄτρεπτον ἐνειμεν, οὕτω δὲ καὶ τῇ σαρκὶ αὐτὸ δὴ τοῦτο ἀποδέδωκε, κἀν πείθειν τινὰς ἐνόμιζεν, ὡς τὴν σάρκα ἀποδέχεται· τί γὰρ ἔδει αὔξος τοῦ ἀτρέπτου ἀντιπαρалаμβάνεσθαι; τὰ γοῦν ιδιώματα αὐτῆς τέλεον ἀποσκευαζόμενος, τὴν οἰκίαν κακοδοξίαν προανακρούεται. ὥς Ἀλλὰ τῶν δύο φύσεων συνελθουσῶν εἰς ἕνωσιν ἀσύγχυτον, τὴν τε τῆς θεότητος καὶ τῆς ἀνθρωπότητος, ἕνα τὸν αὐτὸν ὥς καθ' ὑπόστασιν ὑπάρχειν, διπλοῦν ἐν ἐνὶ προσώπῳ. ὥς Παραλογίζεται ἑαυτὸν κἀνταῦθα, οὐ γὰρ τῶν ἀκρωμένων τοὺς συνέτους καὶ νοῦν ἔχοντας· εἰ γὰρ ὁρθῶς προσέφερε, τί δὴ ποτε μὴ καὶ ὁρθῶς διείλεν, εἰ ἀσυγχύτους μεμενηκέναι τὰς κατὰ Χριστὸν συνελθούσας φύσεις διωμολόγει, καὶ ἀτρέπτους ἀν πάντως ταύτας παρεδέχετο; ἐπεὶ τίνι τρόπῳ θαΐερας μὲν τὰ ιδιώματα, τουτέστι τῆς τοῦ λόγου φύσεως διὰ τοῦ ἀτρέπτου διασωζόμενα, εἰσφέρειν προσποιεῖται; θαΐερας δὲ, τουτέστι τῆς σαρκὸς, ὥσπερ παρηρημένα, ἀπαναίνεται; οὐκ ἔστιν οὖν τοῦτο, ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις δοξάζοντος· εἰ γὰρ τὸ μὲν πεπονθέναι περὶ τὰς ιδιότητες ἀξιοῖ, ἀνάγκη καὶ τὸ λοιπὸν πεπονθὸς συνομολογήσειν· ὥσπερ γὰρ Θεὸς τέλειος πρὸς ἡμῶν πάντων ὁμολόγηται ὁ Χριστὸς ἐν μορφῇ Θεοῦ, ἦγουν ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ ὑπάρχων, οὕτω καὶ μορφήν δούλου λαβὼν τὴν καθ' ἡμᾶς, τέλειος ἂν πιστεύοιτο ἄνθρωπος, ἐν μηδενὶ λειψόμενος· καὶ γὰρ οὖν καὶ ἡ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησία, κατὰ τὰ θειωδῶς ἡμῖν παραδεδομένα ἐκ τε ἀποστολικῶν κηρυγμάτων καὶ πατρικῶν διδαγμάτων, ἀτρέπτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς φύσεις ὁμολογοῦσα, καὶ τὰ ἐκατέρως τούτων ιδιώματα, τοῦθ' ὅπερ ἔστιν ἐκείτερον διαβρίθην προανακέκραγε· μάτην οὖν τῇ δόξῃ τῆς ἐκκλησίας ἐπερείδεσθαι ὥετο· ἀπεναντίας γὰρ ταύτῃ κἀν τούτοις δοξάζων ἐλέγχεται, τοῖς διδασκάλοις αὐτοῦ τοῖς Ἀκεφάλοις ἐπόμενος, ὧν τινὲς τὰς φύσεις δοκοῦσι δέχεσθαι, πάντες δὲ τὰ ιδιώματα αὐτῶν πάντα ἀναιροῦσι καὶ παραγράφονται· ἴντεῦθεν τὸ φλεγμαῖνον τῆς γνώμης, καὶ τὴν ὑποικουροῦσαν ἐν τῷ βάθει τῆς ψυχῆς, κατὰ τῶν χαρῶν κηρύζοντων καὶ ἐμφανιζόντων ἡμῖν τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ ἀνθρώπειον εἶδος δυσμένειαν, ἀτάκτως πως καὶ ἀσυναρτήτως ἐκπομπέων παραδείκνυσι.

ιγ. Φησὶ Γάρ. ☩ Κἀν πᾶσά εἰκὼν παράλωτος πρωτοτύπου τινὸς γνωρίζεται. ☩ Τίνι ταῦτα παραβλητέον; ἢ ἐκεῖνο ρητέον, ὅτι χαλκίως ἐν ἴσῳ φυσιτῆρι ὑπὸ τοῦ ἐμφωλεύοντος καὶ ὀλέκοντος πνεύματος τὰ σπλάγχνα περιτεινόμενος, κατ' ἐκεῖνον δὴ τὸν Βουζίτην τὸν λάλον, ἡνίκα τῷ Λυσίτῃ τῷ μεγάλῳ ἐπιωληκτικώτερόν πως προσδιελέγετο· οὐ γὰρ ἔσθενεν ἔτι κρύπτειν ἐντὸς τὴν κακοήθειαν· νῦν ὥπερ πᾶλαι ὠδινε, πικρὸν τῆς ἀσεβείας ἐξήμβλωσε κύημα, καὶ ἦν πρὶν ὑπὸ παραπετάσματι τῷ πλάσματι κατασκιάζειν ἐδόκει πονηρίαν ἐκρήγνυσι· καὶ ταῦτα μὴ δὲ τῆς ἀκολουθίας τοῦ λόγου φερούσης, ἀκαταλλήλως ἐκτιθέμενος· δεικνὺς καὶ ἐντεῦθεν, ὅτι βία κατεῖχεν ἐν ἑαυτῷ, καὶ ἃ προλεχθέντα αὐτῷ παρεπλάσατο· καὶ δὴ ἂν περιεῖρρώγει αὐτοῦ ἡ γαστήρ, εἰ μὴ ταύτην ἔρρηξε τὴν φωνήν, καὶ παρὰ τὴν τάξιν, καὶ παρὰ τὴν ἁρμονίαν, καὶ παρὰ τὴν ἀκολουθίαν τῆς τοῦ λόγου ἐκθέσεως· μικρὰ γὰρ τῇ σκηνῇ προσπαίξας, καὶ τὸ δράμα ὥπερ ὑπεκρίνατο μονονουχὶ διαγελάσας, πρὸς τὴν οἰκίαν ῥοπὴν ἐπαγίων, ἐφ' ἑαυτὸν γίνεται.

ιδ. Τὸν μυθολογούμενον κολοιδὸν ἐκεῖνον, ἡ παλαιὰ εἰσφέρει μυθοπλαστία, ὀθνεῖοις πτεροῖς ἐγκαλλωπιζόμενόν πως καὶ ἐπαταλλόμενον· ἐφ' ὃν ἀερίον ποτε προσῆξαν πνεῦμα, σκεδάννυσι μὲν τὴν ἐπίσακτον εὐμορφίαν, καὶ φρούδον ποιεῖ τὸ ἀλλότριον, ἐκεῖθεν δὲ αὐτῷ τὸ δυσειδὲς λοιπὸν ἐξελέγχεται· τάχα τι παρὰ πλῆσιον καὶ αὐτός μοι πεπονθέναι δοκεῖ· ἀλλοτρίοις γὰρ ὥσπερ τῆς εὐσεβείας ἐν βραχέσιν ἑαυτὸν περιμορφώσας λόγοις, ὑπὸ τῆς ἐμπνεύσεως αὐτῷ ἐναντίας δυνάμεως, οὐκ εἰς μακρὰν τὸ αἶσχος τῆς ἑαυτοῦ δόξης ἐκδηλον παρεστήσατο· ἄρα γὰρ οὐ πᾶσιν ἐστὶ καταφανὴς, τῇ τοῦ Χριστοῦ δόξῃ μεμαχημένος, ἀπειλῶν καὶ βρέμων κατὰ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως; ὅτι δὴ πρὶν ἢ κατάρξαι τοῦ περὶ εἰκόνων λόγου, δι' ὧν ἀπεῖρρίψεν ἐν μέσῳ ῥημάτων, τὴν οἰκίαν καὶ πρὸ τῆς ἀρίστης ἐκείνης τοῦ λόγου κατασκευῆς, ὑπαινίττεται γνώμην· σκοπεῖτε γὰρ ἐνταῦθα, ποίας ἀκολουθίας ἐννοίαν διασώζει ταῦτα πρὸς τὰ προηγούμενα· ἐν γὰρ τοῖς προλαβοῦσι περὶ τε φύσεων καὶ ὑποστάσεως διαλεγόμενος, ἀθρόον ὑπ' αὐθαδείας καὶ ἐμπαιθείας ἐκβιαζόμενος, ἐπὶ εἰκόνας ἀκόσμως ἀφάλλεται καὶ πρωτότυπα· ἵνα δείξῃ σαφῶς ὡς πᾶς ὁ κεκινημένος αὐτῷ λόγος, πρότερός τε καὶ ὕστερος, τοῖς ἱεροῖς τῆς πίστεως ἡμῶν συμβόλοις, τὴν ὅλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ συγκαθυβρίσαι οἰκονομίαν, μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν ἀθετήσιν ἐξώρμητο· ἅπαξ οὖν τοιοῦτου σκοποῦ ἀπαρξάμενος, ἐμφιλοχωρεῖ λοιπὸν, δεινῶς ἄγαν καὶ δριμέως τὰ τῆς διασκευῆς τοῦ λόγου διεργαζόμενος· τῷ καθολικῷ δὲ προσδιορισμῷ κέχρηται, ἀπὸ τοῦ δοκεῖν περὶ πάσης εἰκόνας τὸν λόγον ποιεῖσθαι, ἀνύποπτος τοῖς πολλοῖς ἔσεσθαι, λέγεσθαι δὲ περὶ ὅτου αὐτῷ τὰ τῆς σκέψεως πρόκειται.

ιε. Εἰσάγει γοῦν εὐθύς. ☩ Καὶ εἰ καλῶς ὁμοούσιον αὐτὴν εἶναι τοῦ εἰ-
☩ κονιζομένου. ☩ Οὐκοῦν τὸ ἀπλῶς εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν οὐ κωλύεις,
διὰ δὲ τὸ ἑτεροούσιον τοῦ εἰκονίσματος ἕτερον γὰρ ὁ Χριστὸς, καὶ ἕτερον τὸ
τῆς ὕλης ἐξ ἧς ἀπεικόνισται· ταῦτα δὲ εὐθύνειν ἄρα οὐ καταγέλαστον; ἃ γὰρ

οὐδ' ἂν τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς τις ἢ τῶν ἐκ τριόδων, οὓς ἐπὶ κόρρης οἱ πολλοὶ ἐπιτωθάζοντες παίουσι παρεφθέγγατο, οὗτος τῇ μέτῃ τῆς ἀπιστίας ἐκβακχευθεῖς, καὶ τῷ κράτει τῆς ἀσεβείας ἐξοιστρηθεῖς, παραπεφώνηκε· τερθρεῖα γὰρ ἤδη ταυτὶ, καὶ τὴν ἄλλως ἐκπεπονημένα αὐτῷ· ἀλλ' εἰσὶ τινες ἐπὶ τοσοῦτον ἀμαθίας καὶ ἀλογίας ἦκοντες, ὥς οἶεσθαι αὐτοῖς ἐνοραῖσθαι λόγου τι ἄξιον διὸ ἀναγκαίαν ποιούμεθα οὐκ ἐπ' ἀναγκαίοις τὴν ἐξέτασιν· τί γὰρ τῶν εἰρημένων ἀλογώτερον, ἢ ἀδιανοητότερον; οὐδὲ γὰρ ἂν εἴη ταῦτα τῶν σωζόντων τὸ ἐν διανοαῖς ἀκόλουθον· εἰ μὲν γὰρ περὶ φυσικῆς εἰκόνας, ἢ περ δὴ τῇ τεχνιτῇ ἀντιδιαστέλλεται, πρὸς αὐτῷ ὁ σκοπὸς, ὁποῖαν εἶναι τοῦ πατρὸς λέγομεν τὸν υἱὸν, εὐώδωτο ἂν αὐτῷ πως ἴσως ὁ λόγος· διέπιπτε δὲ τὸ ἐν τούτοις ἀνοήτως παραλαμβάνεσθαι τὸ ἀπείκασμα· οὐδὲν γὰρ δεήσει ἀπεικασμάτων ἐνταῦθα καὶ στοχασμάτων· οὐκ ἔστιν οὖν ἐπὶ τούτων ἀπεικάσματα λέγειν· ἀσυνετώτερον γὰρ καὶ ἀσεβέστερον τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκεῖνο· καὶ δῆλον ποιεῖ ἑαυτὸν ἐξ ἀλλοκοτῶν καὶ ἀσυμβάτων τὸν λόγον προάγων.

15. Νῦν δὲ ἐπειδὴ περὶ ἀπεικασμάτων καὶ τεχνιτῶν εἰκόνων ὁ λόγος αὐτῷ κεκίνηται, ἅπερ ἐξ ὕλης ὑποκειμένης τέχνης τὴν καὶ τῆς τοῦ μετιόντος ταύτην εὐφυίας ἀποτελεῖται, τίς τῶν εὖ φρονούντων ἀκούειν ἀνέξεται, λέγοντος ὁμοούσιον ἀπείκασμα καὶ εἰκόνα τοῦ πρωτότυπου γίνεσθαι; πρῶτον μὲν γὰρ διασφάλλεται, εἰς ταυτὸν ἅλῳ οὐσίαν τὴν καὶ τέχνην, ἅπερ ἀλλήλων παραπολὺ διενήνοχε· τὴν μὲν γὰρ φύσιν, ὁ δημιουργὸς καὶ τεχνίτης τῶν ὅλων, ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε θεὸς· ἡ δὲ τέχνη μιμεῖται τὴν φύσιν, οὐκ αὐτὴ ἐκείνη γε οὕσα, ἀλλὰ τὸ φυσικὸν εἶδος ὡς παράδειγμα καὶ πρωτότυπον παραλαβοῦσα, ὁμοίως τι καὶ ὅμοιον ἀπετέλεσεν, ὥς ἐστιν ἐπὶ πλείονων τοῦτο ἰδεῖν τεχνιτῶν· ἔπειτα δὲ τοῦ εἰκότος καὶ νῦν παρενήνεκται λογισμοῦ, κατ' οὐδὲν διαφέρειν τοῦ ἀψύχου τὸ ἐμψυχον καθοριζόμενος, ἀλλ' εἶναι ἄμφω ὁμοούσια· ἐπειδὴ ὡς φέρε εἰπεῖν ὁ ἄνθρωπος ἐμψυχον, δεῖ καὶ τὴν τούτου εἰκόνα ἐμψυχον εἶναι, καὶ τὸ ἀπείκασμα, καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχειν τὰ τε χρώματα καὶ τὴν ἄλλην ὕλην τὴν ἀψυχον ἐξ ὧν ἡ εἰκὼν συνέστηκε, πρὸς τὴν ἀνθρώπου φύσιν· ἐχρῆν δὲ κατὰ τὸν τοιοῦτον λόγον, καὶ ἐπικοινωνεῖν τῷ ὀρισμῷ ἀμφοτέρω, καὶ τὸν αὐτὸν ἀποσώζειν λόγον τῶν ὁμοουσίῳ· οἷον ὥσπερ ἄνθρωπος πρὸς ἄνθρωπον τῷ αὐτῷ ὄρω ὑποπέπτωκεν, οὕτω καὶ τὸ ἀπείκασμα· καὶ εἰ ὁ ἄνθρωπος ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν, καὶ τὴν εἰκόνα ζῶον λογικόν, θνητὸν, νοῦ καὶ ἐπιστήμης δεκτικόν ὡσαύτως εἶναι, μηδὲν παραλλάσσουσιν· ἀλλ' οὐχ' οἷόν τε τῶν εἰκαζομένων οὐδὲν, πρὸς πᾶσαν ἐξικνεῖσθαι καθαρῶς τὴν ἀλήθειαν, ἢ ἀλήθεια βεβαιεῖ, καὶ τῶν θεολόγων οἱ ἐκκριτοί· καὶ ὁ μὲν ἀληθὴς λόγος καὶ τὸν ἄνθρωπον, αὐτὸν ἑαυτοῦ διαφέρειν οἶδεν, ἐξ ἑτεροφυῶν συνεστῶτα, ψυχῆς λέγω καὶ σώματος· εἰ καὶ ἐν τι ἐκ τούτων ὁ ἄνθρωπος, ἐκάτερον γὰρ τὸν οἰκεῖον ὅρον ἀποφέρειται· ἄλλος γὰρ ὁ τῆς ψυχῆς λόγος, καὶ ὁ τοῦ σώματος ἕτερος, διαφοραῖς δὲ καὶ συμβεβηκόσι πλείοσι σύνθετοι γὰρ ἡμεῖς, ἀλλὰ καὶ ἀντίθετοι καὶ ἑαυτοῖς καὶ ἀλλήλοις· ὁ δὲ οὐδὲ

τὰ ἀπεικασμάτα κατὰ τι γοῦν τῶν ὧν εἰσιν ἀπεικασμάτα παραλλάσσειν ἡγεῖτο, ἀλλ' ἀκραιφνῶς ἀποσώζειν πρὸς τὰ ἀπεικαζόμενα τὸ ὁμοφυὲς καὶ ὁμοούσιον· πῶς δ' ἂν ἔτι εἰκὼν καὶ ἀπείκασμα λεχθεῖν, εἰ μὴ τὸ ἀπειοικὸς ἔχει τῷ ἑτεροίῳ τῶν φύσεων; ἀπερρήκται οὖν πάντῃ τῆς ἀληθείας ὁ σοφώτατος, καὶ πόρρω που τῆς τῶν πραγμάτων καταλήψεως ἀποπέπτωκεν.

Ἄξιον δὲ καὶ τοῦτο πρὸς αὐτὸν εἰπεῖν· ὅτι λέληθας σεαυτὸν κἀνταῦθα, ὦ φιλοσοφώτατε, τοῖς οἰκείοις περιπίπτων ἐπιχειρήμασιν· ἐπειδὴ γὰρ κατὰ τὸν σὸν λόγον, ὁμοούσιον εἶναι δεῖ τὴν εἰκόνα τῷ πρωτοτύπῳ, ἡ δὲ εἰκὼν ὅτι περιγραπτὴ συμφήσεις πάντως καὶ αὐτὸς, οὐ γὰρ ἂν οὕτω μανείη τις μὴ οὐχὶ οὕτως ἔχειν ταῦτα φάναι, ἔσται καὶ τὸ πρωτότυπον περιγραφωτὸν ὡς ὁμοούσιον· τὰ γὰρ ὁμοούσια, διαφέρειν ἀλλήλων ὅσον κατὰ τὸν τῆς οὐσίας λόγον, οὐδαμῶς οἷόν τε εἶναι· ἡνίκα καὶ αὐτὸς τὸ περιγραφτὸν καὶ ἀπερίγραφτον εἰς τὸν τῆς οὐσίας παραλαμβάνεις λόγον· εἴ σοι οὖν τὰ τοῦ δόγματος στήσεται, κατέστραπται σου ἡ μηχανή, καὶ καταλέλυται τὰ ἐγχειρήματα τῇ σφενδόνῃ τῆς ἀληθείας καὶ τοῖς ὅπλοις κραταιῶς ἐκπορθούμενα· ὅντως ἔδει τοιούτων διδασκάλων, τοιούτους εἶναι καὶ τοὺς νῦν ἀνακύψαντας φοιτητὰς, καὶ τοιούτων ἐξ ὧν ὅμοια τὰ γεώργια, κακῶν κάκιστα καὶ αἰσχυρῶν αἴσχιστα.

ιζ. Ἔτι τῆς αὐτῆς ἐννοίας, ἡ ἀνοίας εἰπεῖν δικαιότερον, ἐχόμενος φησίν. ζ. Ἵνα τὸ ὅλον σωθῇ ἐπεὶ οὐδὲ εἰκὼν. ζ. Τῆς ἐκείνου ταῦτα παρανοίας καὶ τῆς παχύτητος· οἱ γὰρ ὑγιᾶ τὴν φρένα κεκτημένοι, καὶ ἄρτιον καὶ τὸ ἐν λόγοις καίριον διασώζοντες, ἐκ τοῦ ἐναντίου φήσουσι μᾶλλον, ὅτι εἰ τὸ ὅλον διασώζεται, οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλ' αὐτὸ ἐκεῖνό ἐστι τὸ εἰκονιζόμενον, οἷς τὸ ταυτὸν εἶδει μόνον, ἀλλ' οὐ τῷ ὑποκειμένῳ ἐμφαίνεται· τῷ δὲ ὑπείληπται ὡς εἰ μὴ καὶ ἔμφυχον εἶη καὶ αὐτοκίνητον, καὶ ὅσα τοῦ ἀρχετύπου οὐδὲ εἰκὼν· εἰ δὲ ταῦτα οὐκ εἰκόνας, ἀνήρηται αὐτῷ ὁ τῆς εἰκόνας λόγος παντάπασιν· τί οὖν ἐντεῦθεν; τὸ ἐν καὶ ταυτὸν, κατὰ ταυτὸν καὶ ἐν εἶναι καὶ δύο συμβήσεται· ἀλλὰ καὶ ἀλλήλων εἰκόνας γνωρίζεσθαι καὶ ἀρχέτυπα, καὶ ὅμοιον ἐκεῖνο τούτῳ, καὶ ἔμπαλιν τοῦτο ἐκεῖνῳ· οὐχ' ὥσπερ ἐπὶ τινος ἀνθρώπου φέρε εἰπεῖν, ὁμοία μὲν αὐτῷ λέγεται ἡ ἐκείνου εἰκὼν, ἀλλ' οὐκ ἐκεῖνος ὁμοιος αὐτῇ· καὶ δὴ καὶ ἀντιστρέφουσιν τὴν ἐνυπάρχουσαν αὐτοῖς σχέσιν, ἐπίσης καὶ ἀπαραλλάκτως ἔχειν, καὶ ἀνθρωπον εἰκόνας, μὴ ὅτι μόνον ἀνθρώπου εἰκόνα εἰρῆσθαι· ἐπὶ τούτοις ἤδη καὶ διαπορεῖσθαι, ὁπότερον θατέρου αἴτιον εἶναι καὶ πρότερον· ταῦτα δὲ τὴν ἐκείνου σαφῶς παράσῃσι σύνεσιν· ἄρα γὰρ οὐ κιβδήλου καὶ παρεννηγεμένης φρενὸς, τὰ τοιαῦτα εὐρήματα; τοσοῦτον ἀνεπίσκεπτος τῆς τῶν ὄντων φύσεως, καὶ τῶν ἀληθῶν μακρὰν διωκισμένος κινδυνεύσειε, ταῦτα οὐδὲν ἄμεινον εἶναι τῶν ἐν τοῖς γυναικωνίσι παρὰ τοῖς κωθωνιζομένοις γραῖδιόις κατὰ τὰς μακρὰς ὁμιλίας ἄδομένων μυθολογήματα.

ιη. Ὡς οὖν ἡκιστα αὐτῷ εὐσεβείας προσῇ ἐναυσμα πάποτε, οὐδὲ λογικῆς ἐπιστήμης κἀν βραχὺ γοῦν τι περιγέγονε· πόθεν γὰρ αὐτῷ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ ἢ τῆς τοῦ ὁμοίου παραθέσεως ὁ λόγος διασωθήσεται, ἢ τὸ μετέχον καὶ

μετεχόμενον, ἑτερότης τὲ καὶ διαφορὰ ἐπικριθήσεται; ἅπερ ἐπὶ τε τοῦ ἀρχε-
τύπου καὶ τῆς εἰκόνος φυσικῶς ἐνθεωρεῖται, τὰ μὲν τὴν σχέσιν καὶ τὴν ποιό-
τητα τὴν ἐν αὐτοῖς, τὰ δὲ τὸ ἑτεροῖον τοῦ ὑποκειμένου ἡμῖν ὑπογράφοντα·
οὗτος δὲ τὸ ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν τιθέμενος, ἀγνοία τῆς τῶν
ὄντων ἐπισκέψεως, τὸν τῆς εἰκόνος λόγον ὁλοτρόπως ἀνεῖλεν, ὅπερ ἐστὶν ἀδύ-
νατον· οὕτω γὰρ καὶ τῶν πραγμάτων ἢ φύσις αὐτῷ παρακεχάρακται· ἀλλ' ἔοικα
τῇ αὐτῇ ἐκείνῳ ἀπαιδευσία συμπερινηγμένος, τὸν εἰς μνήμην τούτων οὐκ ἀφιγ-
μένον πώποτε καταγινώσκων· δόξαιμι γὰρ ἂν ταυτόν τι ποιεῖν, ὡς εἴ τις τὸν
γεωργὸν ἢ τὸν βάνουσον, τῷ θεωρητικῷ διευθύνειν ἐπιχειροῖν· τί γὰρ δεῖ τὸν
ἀνδροφόνον καὶ ἄμουσον, λογικαῖς ἐφόδοις μετέρχεσθαι, τὸν αἵμασιν ἀνθρω-
πίοις καὶ ταῦτα χριστιανῶν χαίροντα, κυσὶ τε καὶ συσὶν ἐπαγαλλόμενον, οἷς
τὸ πλεόν τῆς ζωῆς χαριζόμενος ἔνειμεν; ὅθεν αὐτῷ ἢ μελέτη τῶν δογμάτων
ἐξήρτηται, καὶ τῆς πολλῆς ἐπιστήμης διὰ τῆς τῶν τοιούτων ἀσκήσεως, συν-
αγύγεται ἢ κατάληψις· ἐῷμεν τὰλλα τοῦ βίου λέγειν τὰ νῦν, ἃ καὶ λέγειν
αἰσχρὸν, καὶ ἀκούειν λεγόντων αἰσχρότερόν τε καὶ βλαβερώτερον· τίς γὰρ ἂν
ἴδοι ἄνθρωπον κυνηλατοῦντα καὶ συῶν καὶ ἐλάφων ἵχνη κυσὶ καὶ θηρσὶν ὡσαύ-
τως περιαθροῦντα, καὶ τῆς φίλης ἱππείας ὡς ἡδίστης περιαληλιμμένον καὶ δε-
δευμένον, καὶ ὡς εὐώδους μύρου ἀντειλημμένον, τοῖς ὑψηλοῖς τῆς εὐσεβείας
ἀσφαλῶς καὶ ὑγιῶς προσβαίνοντα δόγμασι; ῥᾶον γὰρ ἂν τις ἀκούων οἴσειεν,
ἐν κόπῃ τὴν κεραμεῖαν ἢ γεωργίαν, ἀλλὰ μὴ τὴν ναυτιλίαν τινὰ ἐκπαιδεύεσθαι,
καὶ θωρακοφοροῦντα θαλαττεύειν μᾶλλον οὐχ' ὀφλιτεύειν, ἢ τὸν ἐν κοφρίᾳ
καὶ αἰσχρότησιν ἀρρήτοις ἐμμολυνόμενον, καὶ χερσὶ καθημαγμέναις, καὶ ἀκο-
λάστῳ γλώσση, καὶ νοῶς σαθρότητι, θείων δογμάτων ἐφάπτεσθαι, καὶ λα-
λεῖν θεοῦ μυστήρια, ἃ τοῖς καθαροῖς τὴν καρδίαν, καὶ θεῷ πλησιάζειν ἡξιω-
μένοις, παρὰ τῆς ἄνωθεν ἀποκαλύπτειται χάριτος.

ιδ. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως οἰχέσθωσαν ἔχοντα· ἡμεῖς δὲ τινα τῶν ἐν μέσῳ
διὰ τὸ ἀηδὲς καὶ ὀχληρὸν τῆς λέσχης παραδραμόντες, ἐπὶ τὰ δοκοῦντα αὐ-
τοῖς σπουδαιότερα, τῷ λόγῳ μέτιμεν. ☩ Ζητοῦμέν φησι παρ' ὑμῶν, πῶς δυ-
☩ ατόν ἐστι τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν ἐκ δύο φύσεων αὐτοῦ τε
☩ καὶ ἐνύλου ἐνώσει ἀσυγχύτῳ ἐν πρόσωπον ὄντα, γράφεσθαι, τουτέστιν εἰ-
☩ κονίζεσθαι; ☩ Ὁ πάντα τὰ δεδομένα προκατασκευάσας κατὰ ἰδίαν ἢν συν-
εχώρησε θεὸς ἐξουσίαν, ἐν προσχήματι ἐρωτήσεως τοῖς ἱερεῦσι προσάγεται,
οὓς δεσμοῖς τε καὶ εἰρκταῖς, ἀπειλαῖς τε καὶ ἄλλοις δεινοῖς προεκδειματώσας
ὡς πλείστοις, εἰς τὸ ἐαυτοῦ ὑπηγάγετο βούλημα· πυνθάνεται οὖν, εἰ τὸν Χρι-
στὸν ἐκ δύο φύσεων ὄντα αὐτοῦ καὶ ἐνύλου, δυνατόν γράφεσθαι; δείκνυται δὲ
καὶ ἐνταῦθα, τὸ ἐν τοῖς λόγοις αὐτοῦ σαθρὸν καὶ ἀνάρμοστον, καὶ ὡς ἐναν-
τία ταῖς οἰκείαις συμπεραίνει θέσεσιν· ἐχρῆν γὰρ, εἴπερ αὐτῷ τῆς ἀληθότητος
τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων ἐμέλησε, κατευθῆ τῆς βασιλικῆς ἵναί τι τρίβου, καὶ
τοῦ κατ' ἡμᾶς μυστηρίου ἀκριβῆ ποιεῖσθαι τὴν ἔρευναν· ἐπεὶ οὖν περὶ αὐτοῦ
καὶ ἐνύλου φύσεως λέγειν ὥρμητο, πραγμάτων πάντη ἀλλήλοις ἀντίκειμένων,

ἔδει τὰ ἑκατέρῳ μέρει τῆς ἀντιθέσεως τῶν ἐν ταῖς φύσεσι θεωρουμένων ἐπόμενα, ὑγιῶς καὶ οἰκείως ἀποδιδόναι· εἰ γὰρ τῷ αὐτῷ ἔπεται τὸ μὴ γράφεσθαι, ὡς καὶ αὐτὸς προΐων ἐρεῖ, καθάπερ ἤδη καὶ τὸ ἀνείδειν καὶ ἀσχηματίσθαι, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον καὶ ἀνάλογον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ τῷ ἐνύλῳ ὡς πάντῃ ἀντικείμενῳ τῷ αὐτῷ, τὰ τούτοις ἀντιδιαστελλόμενα ἀκολουθεῖν, λέγω δὴ τὸ γράφεσθαι, τό τε εἰδοπεποιημένον, καὶ ἐσχηματισμένον, καὶ τὰ τούτοις ὅμοια, ἵνα ἡ τῆς ἀντιθέσεως ἀκολουθήσις ἀμέμπτως καὶ ἀναλόγως παρίσταιται καὶ οὕτως ἂν ἐπέλῃ ὅτι δυνατόν τὸν Χριστὸν, μᾶλλον δὲ ἀληθὲς καὶ εὐσεβὲς, εἰκονίζεσθαι· ἀλλ' οὐδὲν αὐτῷ τούτων διὰ φροντίδος ἐγένετο· οὐδὲ λογισμῷ τῷ εἰκότι τὰ λεγόμενα ἔκρινεν, ἐξουσία δὲ μᾶλλον τῇ τῶν ἀγόντων ἐξαπάτῃ διαπραττόμενος· ἢ γὰρ ἂν τὸ ἐνύλον γραφόμενον καὶ εἰκονιζόμενον εἴρηκεν· ἀλλ' ὥσπερ τῷ κρατοῦντι ἀρότρου, παρὰ τῷ σοφῷ προσέρριπται τὸ ἀσόφιστον, οὐδὲν ἥττον καὶ τῷ αὐτουργοῦντι τὸ ἀρρητούργημα, τὸ ἀσύφηλον καὶ ἀσύνετον νεμηθήσεται· ἐναντίος οὖν ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ καθέστηκε, μήτε ἂ λέγει, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦται νοῶν, ἐξ ἀμαθίας τὲ ἅμα καὶ μοχθηρίας τὰ τοιαῦτα κατασκευάζων.

κ. Εἴτα τὴν ἔνωσιν τοῦ κατὰ Χριστὸν προσώπου δοκεῖ πρεσβεύειν ἀσύγχυτον, ὅπερ ἐξ ἐναντίων σύγκειται φύσεων, καθὰ καὶ τῶν πατέρων ἐκδιδάσκει τὰ δόγματα· “ προελθὼν γὰρ θεὸς, φασὶν οἱ θεολόγοι, μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν „ ἐκ δύο τῶν ἐναντίων. „ Πῶς οὖν αὐτῷ σωθήσεται τὸ ἀσύγχυτον, ἐπεὶ περ τὰ τῇ ἐτέρᾳ τῶν φύσεων οὐσιωδῶς ἐφαρμόζοντα, ἀμφοτέραις δίδωσι; τοῦτο δὲ ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἐγχωρεῖ τὰ τῇ θείᾳ καὶ ὑπερτάτῃ φύσει προσόντα, ἐπὶ τὴν κατὰ ἡμᾶς γεώδη ταύτην οὐσίαν φυσικῶς μεταπεφοιτηκέναι· οὐδὲ ἡ αὐτὸς τῇ ἐνύλῳ ταῖς ιδιότησι ταυτίζοιτο, πάντῃ ἀλλήλων ἀποτετειχισμέναις· ὁ δὲ τοῦτο ἐκκλίνων, οὐδὲν ἕτερον λέγει, ἢ τὰ ἀντικείμενα καὶ πολλῶν ἀλλήλων διεστηκότα, εἰς ταῦτον τῇ φύσει συνέρχεσθαι καὶ συμφύρεσθαι, συγχεόμενα καὶ εἰσάλληλα περιτρέπομενα· ὡς εἶναι τὰς φύσεις διὰ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν ἔνωσιν, ἢ ἄμφω ἀγράπτους διὰ τὸν λόγον, ἢ ἄμφω γραπτὰς διὰ τὴν σάρκα, ἢ ὅπερ ἀληθέστερον εἰπεῖν, οὐδ' ὁπότερον τούτων, ἀλλ' ἕτερόν τι ἀποτελεσθῆναι οὐσίας εἶδος, ὅπερ ἡ σύγχυσις ἀπειρλάσατο, καὶ ἡ ἐκείνου εὐχέρεια ἀνεπλάσατο· τοιοῦτον γὰρ ἡ σύγχυσις, τὰ συνερχόμενα ἐξαφανίζουσα, καὶ μηδὲν τούτων καθαρῶς διασώζουσα, ὡς μήτε θεότητα κατ' αὐτόν γε μεμενηκέναι, μήτε μὴν ἀνθρωπότητα· οὐκ ἔστιν οὖν ταῦτα τὸ ἀσύγχυτον εἰσφέροντος, εἰ μὴ ἑκατέρᾳ τῶν φύσεων τὸ ἴδιον ὃ κέκτηται οὐσιωδῶς ἐκνεμηθεῖν ἀφοριζόμενον· πῶς δ' ἂν καὶ δοίημεν τὸ ἐκ διαφόρων τινῶν συγκεῖμενον, μιᾷ κλήσει τῇ ἐκ τῶν μερῶν ὀνομασίᾳ προσαγορεύεσθαι ἢ γνωρίζεσθαι; ἡνίκα δόγματος προκειμένου καὶ κυριολεκτεῖν ἀνάγκη, ἵνα ἡ ὅλον ἀγραπτόν, ἢ ὅλον γραπτόν ὀνομάσωμεν ταύτην γοῦν οὐδὲ ψυχὴν μόνον ὁ ἄνθρωπος καλοῖτο ἂν ἢ φύσις ἀνθρώπου, οὐδὲ σῶμα μόνον, ἀλλὰ τὸ ὅλον τοῦτο ἐξ ἀμφοῖν ἄνθρωπος· οὕτω γοῦν οὐδὲ οἰκία, λίθος ἢ ξύλον ἢ τί ἄλλο τῶν ἐξ ὧν συνέστηκεν ἰδικῶς καθ' ἑαυτὸ κληθεῖν ἂν

παραιτητέον γὰρ νῦν τὰ κατὰ τὸν τῆς ἀντιδόσεως λόγον εἰρημένα, ἥτοι κατὰ συνεκδοχὴν, ἢ καὶ ἕτερον τρόπον λεγόμενα, ὥς οὐ ταῖς κυρίαις τῶν λέξεων σημασίαις προαγόμενα ταῦτ' οὖν καὶ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ θεωρηθήσεται· ὥς γὰρ οὐ θεὸν μόνον λέγομεν, οὐδὲ ἄνθρωπον μόνον, διὰ τὸ συναμφοτέρον, οὕτως οὐδὲ ἄγραπτον μόνον διὰ τὸν λόγον· οὐδὲ γὰρ μόνον λόγος, οὐδὲ γραπτὸν μόνον διὰ τὸ ἀνθρώπινον· οὐδὲ γὰρ μόνον ἄνθρωπος ἀλλ' ἀμφοτέρα κυρίως ἐπ' αὐτοῦ λεχθήσεται· ὥς γὰρ ὁ αὐτὸς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος, οὕτως ὁ αὐτὸς γραπτὸς ὁμοῦ καὶ ἄγραπτος· τοῦτο δ' οὖν ἀληθὲς δέικνυται καὶ τοῦ ἐναντίου λαμβάνουσιν· οὐδὲ γὰρ τὰ αὐτὰ κατηγορήματα αἱ διάφοροι φύσεις δέξιαντ' ἂν ποτε· τὸ γὰρ ἀθάνατον ἢ ἀόρατον οὐκ ἂν τις ἐπὶ ψυχῆς ὁμοῦ καὶ σώματος κατηγορήσειεν· οὕτω δ' ἔσται ἐπὶ τῶν ἀντικειμένως ἐχόντων· τὸ θνητὸν γὰρ ἢ τὸ ὀρατὸν, οὐκ ἂν ἐπ' ἀμφοῖν κατηγορηθήσεται· τῷ αὐτῷ τρόπῳ οὐδὲ τὸ ἄγραπτον, ἐπὶ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ὁμοῦ λεχθεῖν ἂν εὐσεβῶς· διὸ ἐλέγχεται ἀσεβῶν ὁμοῦ καὶ ἀμαθαίνων, τοιαῦτα καὶ φρονῶν καὶ δοξάζων.

Εἶτα ἐξῆς φησὶν. Ὡς ἔπειδὴ καὶ ἑτέραν αὔλον φύσιν συννηνωμένην τῇ σαρκὶ ἔχει, καὶ μετὰ τῶν δύο φύσεων ἐκείνων εἰς ὑπάρχει, καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἡτοῦν ἢ ὑπόστασις αὐτοῦ, ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων ἐστίν, οὐχ' ὑπολαμβάνομεν ὅτι δυνατῶς ἔχει περιγράφεσθαι, ἐπειδὴ καὶ τὸ χαρακτηρίζομενον ἐν πρόσωπον ἐστὶ, καὶ ὁ περιγράφων τὸ πρόσωπον ἐκεῖνο, δῆλον ὅτι καὶ θεῖαν φύσιν περιέγραψεν, ἢ τις ἐστὶν ἀπερίγραπτος. Ἦκεν ὁ γεννάδας ἐπὶ τὸ καιριώτατον τῶν λόγων· ἐφ' οἷς ὥς τὸ ἀπαραίτητον καὶ ἀπρόσβλητον ἔχουσι, μέγα κατακομφεύεται καὶ βρενθύεται· καὶ αὐτὴ ἡ πρότασις παρὰ τοῖς ἀσόφοις καὶ ἀνοήτοις, τὸ ἰσχυρὸν καὶ ἀντίβλεπτον κέκνηται, καὶ πανταχοῦ διαθρυλεῖται· ὥς ῥῆον δι' αἴρος ἐνεχθῆναι μετάρσιον, ἢ τὰς ἄρκυς τούτων διαδράναι τῶν λόγων· οἷον γὰρ ἀπροσμάχητον αὐτῶν ἔχειν τὴν δεινότητα καὶ ἀναντίρρητον, καὶ οἷον μορμολύκειον προῖσχύμενοι, κάταπτοεῖν τοὺς ἀνεπισκέπτως καὶ ἐξετάσεως ἄνευ προσέχοντας, δεσμοῖς ἀφύκτοις αὐτοὺς περιβάλλοντες· ὥς δὴ καὶ εἰ μὴ βούλοιντο, τῇ δοκούσῃ ἐν αὐτοῖς πιθανότητι ὑποσυρόμενοι, συγκατάθωιντο· ὄντως θολερὰν ἀνατροπὴν τὸν πλεονεξίαν ποτίζουσι, τὰ ἀπὸ καρδίας λαλοῦντες καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου φθεγγόμενοι· ἀλώσονται δὲ κἀνταῦθα τοῖς ἑαυτῶν δικτύοις, ἐκ περιτροπῆς τοὺς ἐλέγχους ὑποδεχόμενοι· ὑπεράγασθαι δὲ αὐτῶν ἄξιον τῆς ἀπαιδευσίας καὶ ἀνοίας τὸ ἀδρανὲς καὶ κατερρίμμενον, οἷοις ὥς ἰσχυροῖς καὶ εὐσθενέσιν ἐπιθρασύνονται· ἐπιτηρητέον δὲ αὐτῶν πρότερον τὸ ἀσύνετον, ὅπως παρασυγχεύουσι τὰς φωνὰς, τοῦ γραπτοῦ λέγω καὶ περιγραπτοῦ· ὅπερ γὰρ ἐν τοῖς ἀνόπιν, γράφεσθαι ὁ ἄμαχος οὗτος καὶ δεινὸς λογογράφος εἶρηκεν, ἐνταῦθα περιγράφεσθαι ἔφησε· μὴ δὲ μίαν ἐν αὐτοῖς μήτε εἰδὼς μήτε διδούς διαφορὰν, καθὰ καὶ πρόσθεν εἶρηται· καὶ θαυμαστόν γε οὐδὲν, εἰ καὶ τοῦτο αὐτοῖς ἠγνόηται καὶ διαμαρτάνεται· τοῖς οὖν σοφῶς ἄγαν καὶ εὐτέχνως εἰρημένοις, οὕτως ἡμεῖς ἀπαντησόμεθα· ἀλλὰ περὶ μὲν τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν, ἣν καὶ αὐτοὶ ὁμολογεῖν δοκοῦσιν, ὥς

οἷον ὑποβάθραν θέμενοι τοῦ δόγματος τοῦ ἑαυτῶν, καὶ ὥσπερ ἐπ' ἀκλονήτῳ ἐδράσματι ἐπιστηριζόμενοι, ἐφ' ἧ τὸ θαρσαλέον ἐχόντες, ἐπὶ τὸ δογματίζειν ὡς προθυμότατα ἵενται, σύμφωνοι καὶ ὁμογνώμονες ἡμῖν εἰσὶ περὶ δὲ τῶν φύσεων ἔστω ἡ διαμφισβήτησις, ἃς δὴ λόγῳ μὲν τίθενται, ἀναιροῦσι δὲ ταῖς ἀληθείαις σαφῶς καὶ τοῖς πράγμασι· τὰ γὰρ προσόντα αὐταῖς φυσικὰ ιδιώματα, καὶ τὰς διαφορὰς καθ' ἃς αὗται χαρακτηρίζονται καὶ γνωρίζονται, εἴπερ τῆς ἀνθρώπου σαρκὸς καὶ φύσεως τὸ περιγραφτὸν τῶν ἄλλων ἀπάντων οἰκειότερον ἰδίωμα ἀφαιροῦντες, καὶ αὐτὰς ἤδη πως συνεξαφανίζουσιν.

Ὡν παρακεκινημένων, σκοπεῖν ἔξεστι λοιπὸν, εἰ καὶ ἡ ὑπόστασις αὐτὴ ὑγιῶς νοουμένη προεισηνέγκται· φαμὲν τοίνυν, ὅτι εἰ μὲν ἀπωλοῦν τι χρῆμα ἦν καὶ ἀσύνθετον ἢ κατὰ Χριστὸν ὑπόστασις, ὡς παντάπασιν ἀπηνῆσθαι τὴν σύνθεσιν, ἐξῆν ἂν ὑμῖν τὸ ἀπερίγραφτον ἐπιφημίζειν αὐτῷ, τοιαύτη γὰρ τῶν ἀπωλῶν ἡ φύσις, συνηνέσαμεν δ' ἂν καὶ ἡμεῖς, καὶ φροῦδον ἐδείκνυτο τὸ ἀμφήριστον· εἰ δὲ διπλοῦν καὶ σύνθετόν ἐστιν, ἐξ ἑτεροφυῶν τὴν συνδρομὴν κεκτημένον, ὡς καὶ αὐτῷ εἴρηται, τί ἐροῦμεν πρὸς τοὺς ἀντιδιατιθεμένους τῇ ἀληθείᾳ; ἔτι εἰ κατὰ τὸν ὑμέτερον λόγον, τῆς ἐτέρας τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ἀπεριγράφτου ὁμολογουμένης, τῆς θείας φημὶ, ἀνάγκη διὰ τὸ ἐν πρόσωπον καὶ τὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν τῶν φύσεων ἔνωσιν, καὶ τὴν ἐτέραν τούτων, ἡγουν τὴν καθ' ἡμᾶς, εἶναι ἀπερίγραφτον, οὐ γὰρ οὕτω μανείητε, δι' ἑαυτὴν ἔχειν τὸ ἀπερίγραφτον λείπειν, τί τὸ ἐμποδῶν στήσεται, ἵνα καὶ αὐτοὶ τῷ ὁμοίῳ τῶν λόγων ὑμῶν σχήματι προαγόμενοι, ὑγιῶς τῇ τούτων ἀντιστροφῇ χρησώμεθα, ἀνθυπενεγκεῖν τε καὶ φάναι, ὅτι ἐπειδὴ θεάτερα τούτων δὴ τῶν φύσεων ἡ ἀνθρωπίνη περιγράφεται, ὃ παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὁμολογήηται, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιγραφοὶ τυγχάνομεν, καὶ πάντα ὅσα ἡμεῖς πλὴν ἀμαρτίας ὁ Χριστὸς γέγονεν, ἀνάγκη καὶ θεάτερον ἡγουν τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον φύσιν, διὰ τὸν αὐτὸν λόγον, ἥτοι τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν, συμπεριγράφεσθαι ὡς εἶναι τὸ ὅλον τοῦτο τὸ ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος συντεθὲν, περιγραφτὸν· ἐπίσης γὰρ θείας καὶ ἀνθρωπίνης ὁ Χριστὸς κοιινῶνῃκε φύσεως, καὶ μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἐγένετο· τὸ δὲ ἐν τισι μεσιτεῦον, ἑκατέρου τῶν μεσιτευομένων ἄκρων ἐξ ἀνάγκης ὁμοίως μεθέξει, καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τοῦδε ἢ τοῦδε, ἢ ἀπολείποιτο, ἢ τὸ πλεον σχοίη· καθ' οὗ εἴρηται, “ ὅτι ἐπεὶ τὰ παιδία κοιινῶνῃκεν αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν ”, ὡς τε περιγέγραπται ὑμῖν ἡ αὐλὸς καὶ ἄγραφος φύσις, ἐκδηλότερον ὃ δὲ ἐπὶ τῆς ἐνύλου καὶ ἐνσάρκου δοῦναι οὐκ ἐβούλεσθε, τοῦτο γὰρ διὰ τῶν λόγων ὑμῶν κατασκευάζεται, ἵνα ὅπερ καθ' ἡμῶν προχειρίζεσθε, τοῦτο ἐφ' ὑμῖν αὐτοῖς ἀντιπεριϊστάμενον σχοίητε.

Πῶς οὖν ἐπὶ τοῦ θείου λόγου τὸ ἀναλλοίωτον διασέσωσται, ἢ ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς φύσεως τὸ ἄτρεπτον διατετῆρηται, ἃ δὴ κηρύσσει τὰ εὐαγγέλια, οἳ τε ἱεροφάνται πατέρες διδάσκουσιν; ὧν τὴν τε διδασκαλίαν καὶ ὁποῖον περὶ γε τούτου φρόνημα κέκτηνται, εἰς ὕστερον παραθέσθαι σπουδάσομεν· πῶς δὲ

καὶ τὸ ἀσύγχυτον, ὃ πρεσβεύειν ὑποκρίνεσθε, ἐν τῇ κατὰ Χριστὸν ὑποστάσει συμφυλαχθήσεται; σκοπῶμεν δὲ καὶ οὕτως, ὅτι ἐπειδὴ γεννητὴ ἡ φύσις, ἣν ὁ λόγος ἀνείληφε, καὶ μὲν τοὶ φθαρτὴ καὶ παθητὴ, τέμνεταιί τε καὶ ὀδυνᾶται, καὶ τᾶλλα ὑπομένει ὅσα πάσχειν πέφυκε, τί δὴ ποτε διὰ τὴν πρὸς αὐτὴν ὑποστατικὴν ἔνωσιν; μὴ καὶ γενητὸς ὁ λόγος εἴη παθητὸς τε αὖ καὶ φθαρτὸς, καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα τῆς τοῦ δούλου μορφῆς καὶ τῆς δούλης φύσεως; καὶ ἵνα ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν τῆς βλασφημίας αὐτῶν, ἡ τοῦ λόγου παραστήσις ἀκολουθία, διὰ τὸ πρόβλημα αὐτῶν, καὶ σῶμα τὸν λόγον σωματῶθέντα, περὶ ὃ ταῦτα θεωρεῖται, οἰκειότερον ὁμολογῆσαι ἐκβιασθήσονται· ἀλλὰ φήσουσιν, ἡ σὰρξ τεθῶνται ἐνωθεῖσα τῷ λόγῳ· ἀλλ' ἀκούσονται ὅτι καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐπαχύνθη, καὶ ὁ ἀναφῆς ἐψηλαφήθη, ἀλλ' οὐ παρὰ τοῦτο οὔτε ὁ λόγος τῶν θείων ἐξέστηκε πλεονεκτιμάτων, οὔτε ἡ σὰρξ τῶν ἐξ ἀρχῆς συνυφεστώτων μεταβέβληται ἰδιωμάτων, οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτὴν οἰκείου λόγου ἐξῆλται· περὶ γὰρ τῶν μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν καινοποιοιθέντων, τοῦ ἀφθάρτου φημί καὶ ἀθανάτου, εἴ τις ἐνίσταται, ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα εἰρήσεται· σῶμα γὰρ, ὃ καθ' ἡμᾶς ἀνέλαβεν ὁ κύριος, καθ' ὁμοιότητα τῶν ἡμετέρων σωμάτων, περιγραφτὸν πάντως ἐστὶ· ποῦ γὰρ ἡκουσῆαι ἐκ τοῦ παντὸς αἰῶνος σῶμα ἀπερίγραφτον; ἄλλως τε καὶ τῶν ὧν οὐκ ἄνευ ἡ περιγραφὴ; ὥς γὰρ οὐκ ἔστι σῶμα ἄνευ τόπου ἢ χρόνου, οὕτως οὐδὲ περιγραφῆς δίχα· καὶ γὰρ ὁ τόπος περιγράφει καὶ περιέχει τὸ σῶμα, εἴπερ τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιέχοντος ἐν ᾧ περιέχει τὸ περιεχόμενον· τὸ οὖν λέγειν μὴ περιγράφεσθαι τὸ σῶμα, ταῦτόν ἐστι λέγειν μὴ εἶναι ἐν τόπῳ· τὸ δὲ μὴ ὄν ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα· τί δ' οὖν ἐκ τούτων συνάγεται, ἢ τὸ σῶμα μὴ εἶναι σῶμα; τοῦτο δὲ τί ἄλλο, ἢ πάσης ἡλιθιότητος καὶ φρενοβλαβείας ἐπέκεινα τυγχάνει; ἐάλωκεν οὖν ὁ τῶν τοιούτων δογμάτων πατὴρ τοῖς οἰκείοις πτεροῖς, καὶ περιτέτραπται αὐτῷ εἰς τοῦναντίον τὰ τῆς ἐπιχειρήσεως, καὶ ἐκβέβηκε τὰ τῶν σοβαρῶν καὶ δεινῶν προβλημάτων, ἅπερ ὅτετο ἀδιεξίτητον καὶ ἀναπόδραστον ἔχειν τὴν ἔφοδον, παιδικῶν ψελλισμάτων εἰς μηδὲν διαφέροντα· νηπιώδους γὰρ ὄντως ταῦτα φρενὸς, καὶ βρεφοπρεποῦς διαθέσεως οὐδὲ βέλτιον διακείμενα.

Ὡς ἂν δὲ ἴδωμεν εἰς ὃ τι αὐτοῖς τὸ περιὸν τῆς σοφίας ἐκβήσεται, κακῆϊνο τοῖς εἰρημένοις προσδείημεν πρὸς πάντων τῶν νοῦν ἐχόντων ὁμολόγηται, ὅτι πᾶν πάθος προσομιλῆσαν ἡμῶν ἤδη τῷ σώματι, παρ' ὅτου οὖν τινὲ προσγινόμενον, οἷον τὸ μαστίζεσθαι, τὸ τιτρώσκεσθαι, τὸ τέμνεσθαι, τὸ καίεσθαι, καὶ εἴ τι τοιοῦτον ἕτερον, ἃ λυμαίνεται καὶ φθείρει τὸ σῶμα, ὥσπερ προσφυόμενον, ἐπ' αὐτὸν διαβαίνει τὸν πάσχοντα, καὶ ὥς ἂν τις εἴποι οἰκεῖον καὶ ἐντὸς αὐτοῦ γίνεται· ἡ δὲ ἦν φατὲ περιγραφὴν, ἥτοι τὸ εἰκονίζεσθαι, οὐδενὶ τούτων ὑποπέπτωκεν, ἃ τε περὶ τὰ ἐκτὸς οὔσα καὶ ἥκιστα ἀπτομένα τοῦ σώματος· ὅτι μὴ τῷ εἶδει μόνον κοινωνοῦσα τοῦ γραφομένου, καὶ τῷ σχήματι ὅσῳ οὖν ἐγγυτέρῳ τὸ πάσχειν, τοῦ εἰκονίζεσθαι καὶ περιγράφεσθαι, τῶν περὶ τὰ ἐκτὸς ὄντων καὶ οὐδέν τι πρὸς πάθος γινομένων τοῦ σώματος, εἶδει κατὰ τὸν ὑμέ-

τερον λόγον τὸν Χριστὸν σαρκὶ πάσχοντα καὶ πάθος ὑπὲρ ἡμῶν φέροντα, μὴ συμπεριγράφεσθαι μόνον τῇ σαρκὶ, ἀλλὰ δὴ καὶ συμπάσχειν αὐτῇ τῇ κατ' αὐτὸν Θεότητι· τῷ γὰρ οἰκειοτέρῳ μᾶλλον καὶ ἐγγυτέρῳ δικαιότερον, ἢ τῷ μὴ οὕτως ἔχοντι, συμβαίνειν τὲ καὶ προστίθεσθαι· τί οὖν σάρκα ἀκούοντες τὸν κύριον, καὶ υἱὸν ἀνθρώπου, καὶ εἰδότα φέρειν μαλακίαν, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον ἐν ταῖς Θεαῖς γραφαῖς περὶ αὐτοῦ λέγεται, ἐπειδὴ ἀχώριστον τῶν δύο φύσεων τὸ ἐν πρόσωπόν ἐστι, μὴ συνταπεινοῦτε μᾶλλον τούτοις, ὅσον κατὰ τὰς ὑμετέρας ὑπολήψεις, καὶ τὴν κατ' αὐτὸν Θεότητα; ἐπεὶ πλεῖον γὰρ ὁ ταῦτα λέγων συγκατασμικρύνει τὴν πάντων βασιλίδα φύσιν, ἢ ὁ περιγράφων κατὰ τὴν σάρκα καὶ εἰ βούλεσθε γε οὕτως, καὶ συμπεριτμηθήσεται τῇ σαρκὶ, καὶ συλλιθασθήσεται, ὑπομεῖναι δ' ἂν καὶ σταυρὸν, καὶ συννεκρωθήσεται, καὶ τᾶλλα πείσεται, ὅσα κἀκείνη ὑπὲρ ἡμῶν πεπονθέναι πιστεύεται· ἀλλὰ τίς οὕτως ἐξέστηκε; τίς οὕτως ἄφρων καὶ παραπληξίας εἰς ἄκρον ἐκβεβηκώς, ὅς τῶν ταῖς ὑμετέραις ὑποθέσεσιν ἐπομένων ἀτόπων καὶ Θεομάχων λόγων ἀνέξεται; τίς ἐνέγκοι τοσαύτην τοῦ λόγου ὕβριν, θνητὸν κατ' ὑμᾶς αὐτὸν ἀκούειν, καὶ περιγραπτὸν, καὶ χρονικαῖς ὑπαγόμενον, καὶ τῶν Θεῶν ιδιωμάτων ἀποστερούμενον, καὶ τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἀλλοτριούμενον, καὶ σχιζόμενον; καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὁ θνητὸν Θεὸν ἡμῖν ἐπεισάγετε, οἱ καινὴν πίστιν νῦν αὐτοσχεδιάζοντες; τίς οἶσει τὴν ἑαυτοῦ σωτηρίαν ἐντεῦθεν προδιδούς, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ κεφάλαιον, ὃ πάντων ἡμῖν ἔστι τὸ καιριώτατον, ζημιούμενος; εἴπερ οὖν οὕτως εἶχον φύσεως αἱ κατὰ Χριστὸν συνελθοῦσαι οὐσίαι, ἀλλήλαις τοῖς ιδιώμασιν ἀντιπεριτίσασθαι συμφυρόμεναι, ἐπειδὴ ὁ λόγος ὁμοούσιος τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ καὶ τῷ πνεύματι, συμπάθοι ἂν καὶ ὁ πατήρ καὶ τὸ πνεῦμα, καὶ συντεθήσεται γε, καὶ συντμηθήσεται, καὶ τᾶλλα ὅσα πέπονθεν ὁ λόγος, ἐπιγραφῆσεται καὶ τὸ βλάσφημον, ἀπερῚρίφθω εἰς κεφαλὰς τῶν παρασχόντων τῆς ἀσεβείας τὰ σπέρματα.

Ἐροίμην δ' ἂν κἀκεῖνο αὐτοὺς καὶ μάλα προθύμως· πόθεν ὑμῖν, ὦ οὔτοι, ἢ ἐξουσία αὕτη, τὰ μὲν ἄλλα τοῦ σώματος παρορᾶν ιδιώματα, τὸ περιγραφτὸν δὲ μόνον τυραννικῶς ὑποσπάσαντας, ἀποστερεῖν; οἷον τὸ ἐσχηματισμένον, τὸ τριχῇ διαστατὸν, τὸ ἀπτὸν, τὸ διωργανωμένον, τὰ τε ἄλλα ἐξ ὧν τὸ περιγραφτὸν εἶναι συνάγεται· ὥς εἴ τις τούτων τι τοῦ σώματος ὑπότιέμνοιτο, ἀφρηκῶς ἂν εἴη καὶ τὸ εἶναι σῶμα· τὸ γὰρ ἐν τόπῳ τινὶ εἶναι καὶ περιεῖρχθαι, ἀνέλοιτο ἂν εἰς ταυτὸν ἐρχόμενον τῇ περιγραφῇ· ὃ καὶ λέγειν γελοῖον· πῶς οὖν τοῦτο μόνον παραπόλλυσθαι τοῦ σώματος φατέ, τῶν δὲ λοιπῶν τέως ἐνεκεν ιδιωμάτων σιωπᾶτε; ἀλλὰ δῆλοι ἐστὲ διὰ τῆς μιᾶς ταύτης φωνῆς, καὶ τᾶλλα ἀπαναινόμενοι· κἄν γὰρ ἐν τι λίποι τῶν γνωρισμάτων τῆς φύσεως, ἀτελὲς ὀφθήσεται· καὶ γὰρ εἰ μὴ διασώζοιτο τῷ ἀνθρώπῳ τὸ λογικόν, οὐδὲ ἄνθρωπος· ὡσαύτως δὲ τὸ θνητὸν, ἢ τὸ ὀρθοπεριπατητικόν, ἢ τὸ κινεῖσθαι, ἢ τὸ ἐμψυχον εἶναι, ἢ τι ἄλλο τῶν συντρεχόντων εἰς τὴν ἀνθρώπου φύσιν καὶ τὸν κατ' αὐτὸν ὀρισμὸν, εἰ ἐπιλίποι, οὐκ ἂν εἴη ἄνθρωπος· καὶ τοῦ ἵππου εἴ

τις ἀφέλοιτο τὸ χρεμετιστικὸν, ἢ τοῦ κυνὸς τὸ ὑλακτικὸν, οὔτε ἵππος οὔτε κύων ἔσονται· οὐκοῦν καὶ ἡ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότης, εἴ τιнос τῶν ιδιωμάτων ἀμοιρήσει, ἐλλιπὴς φύσις ἐστὶ καὶ οὐ τέλειος ἀνθρωπος ὁ Χριστὸς· μᾶλλον δὲ οὐδὲ Χριστὸς, ἀλλὰ τὸ πᾶν οἷχεται, εἰ μὴ περιγράφοιτο καὶ εἰκονίζοιτο· τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστίν, ἢ ὅπερ οἱ καθ' ὑμᾶς διδάσκαλοι Ἀρειανοὶ βούλονται, σάρκα μόνον ψυχῆς ἀνευ εἰληφέναι τὸν κύριον, καὶ ταύτη μὴ δὲ γεγράφθαι, συνουσιῶσθαι δοκοῦν αὐτοῖς; οὐκοῦν οὐδὲ σέσωσται τὸ καθ' ἡμᾶς ὅλον φύραμα· καὶ πῶς ἄρα ὑμῶν οἱ θεολόγοι ἀνέξονται τῶν ληρημάτων, μέγα διακεκραγότες; εἰ ἡμῖς ἐπταίσειν ὁ Ἀδὰμ, ἡμῖς καὶ τὸ προσειλημμένον καὶ τὸ σωζόμενον· “ εἰ δὲ ὅλος ἦνῳται τῷ Θεῷ, ὅλος καὶ σώζεται. „

Καὶ ὁρᾶτε οἱ πρόεισιν ὑμῖν ἀτοπίας ὁ λόγος· εἴπωρ γὰρ ἔδει καθ' ὑμᾶς ιδιωμάτων ἀνευ φύσιν ὑπάρξαι, τὸ παραδοξότατον, μὴ δ' ὁποτέρᾳ τῶν κατὰ Χριστὸν φύσεων ιδίωμα διδόναι· τίνι γὰρ τρόπῳ τῇ σαρκὶ μόνῃ τῷ ἡδομένῳ τῆς ψυχῆς, τοῦτο φιλοτιμεῖσθε, ἀλλὰ μὴ καὶ τῇ ἐτέρᾳ φύσει ἐπιδαφιλεύεσθε; ἵνα πλέον ὑμῖν δεικνύηται ἢ πρὸς τὴν μίαν ὑπόστασιν εὐγνωμοσύνη, ὡς ἐπινοία μόνῃ ψιλῇ κατὰ πολλὴν ἐξουσίαν καὶ εὐκολίαν τὰ ἐξ ὧν αἱ φύσεις γνωρίζονται καὶ συνίστανται νομοθετοῦσι, καὶ σύγχυσιν καὶ φυρμὸν κατὰ τοὺς διδασκάλους ὑμῶν τῆς παλαιότητος ἐπινοοῦσι τῶν φύσεων, καὶ σκιαγραφοῦσι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, ὡς ἂν κατὰφανέστερον καὶ σαφέστερον ἢ ἀναπλασθεῖσα ὑμῖν τραφέλαφος ὑπόστασις συσταίνῃ· οὐχ' ὁρῶ δὲ τίς ἢ ἀποκλήρωσις, τὸ ἀπερίγραπτον τοῦ λόγου μόνον, ὡς σεμνόν τι καὶ εὖσημον, τῇ σαρκὶ χαρίζεσθαι· καὶ τούτῳ τιμᾶν οἶεσθαι ὧ μὴ δὲ τετιμῆσθαι ἀνετόν, τῶν δ' ἄλλων Θεῶν πλεονεκτημάτων φθονήσαντας ζημιοῦν, καὶ οἷον περ ἡμίτηκτον καὶ ἀτελῆ καταλιμπάνειν· ὡς μὴ δὲ τὸ τῆς τιμῆς ἀκέραιον διασώζεσθαι, ἐπεὶ οὐ τοσοῦτον τιμᾶται τῷ κεχαρισμένῳ, ὅσον ἀτιμάζεται τοῖς ἀπεστέρημένοις· οὐ γὰρ ὁ περὶ τὸ ἐν φιλότιμος, οὗτος εὖνους, ἀλλ' ὁ περὶ τὰ πολλὰ μικρολογούμενος, οὗτος δυσγνώμων.

Τάχα δ' ἂν ἀπέχρησέ πως καὶ τοῦτο προσριφέν αὐτῇ μόνον πρὸς τὴν τοῦ ζητουμένου παράστασιν συναιρόμενον, ἵνα τέλεον καὶ τοῦ εἶναι σὰρξ παρ' ὑμῖν ἐκσταίνῃ· συναναιρεῖν γὰρ διὰ τούτου ᾤκηθητε καὶ τῆς ὅλης οἰκονομίας τὸν τρόπον, ὥσπερ ὅλον ἐκπεπωκότες τῆς φαντασίας τὸν χεῖμαρον· τίνος γὰρ χάριν διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἔνωσιν, μὴ καὶ τὸ ἀπαθὲς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἀφθαρτον ἐνείματε τῇ σαρκὶ, ἔτι καὶ τὸ ἄχρονον καὶ ἀναρχον καὶ ἀόρατον, ἀναφές τε καὶ ἀσχημάτιστον, καὶ ὅσα περὶ τὸν λόγον ἐστὶ θεωρούμενα; ἐπεὶ καὶ ἐπέται ὡς τὰ πολλὰ ἀλλήλοις· τὸ γὰρ ἀπερίγραπτον, καὶ ἀόρατον· τὸ δὲ ἀόρατον, καὶ ἀόριστον· τοῦτο δὲ, ἀληπτόν· τὸ δὲ, καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀφθαρτόν· τὸ δὲ ἀφθαρτον, καὶ ἀθάνατον, τὸ δὲ ἀθάνατον, καὶ αἰδίδιον· ταύτῃ τοι καὶ ἀτελεύτητον· ἔσται δὲ ταῦτα καὶ ἡ σὰρξ, ἵνα καθάπερ συμφύεῖσα τῷ λόγῳ καὶ συνουσιωθείσα, καὶ πάντα τὰ ιδιώματα φυσικῶς κατὰκληρωσαμένη, ἐξ ὧν αὐτοῦ ἡ οὐσία χαρακτηρίζεται, καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ εἴη· καὶ εἰ χρὴ λογικώτερον ὑμῖν

συμπλακέντας εἰπεῖν, ὅτι ἐπειδὴ ὁμοούσιος ἡ σὰρξ καθ' ὑμᾶς τῷ λόγῳ δέδοται, ὁ δὲ λόγος τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ἔστω διὰ τὸν ὑμέτερον λόγον καὶ ἡ σὰρξ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, ὡσαύτως δὲ καὶ τῷ πνεύματι· εἰς τοῦτο ὑμᾶς τῆς ἀσεβείας, τὸ κεκομφευμένον καὶ ἐκπρεπὲς τοῦ ἀπεριβράπτου, ἐξηκόντισε βάραθρον· ὁποῖον δὲ δὴ τι κἀκεῖνο φημί, ὡς καὶ ἄλλως εἰς τὴν πασῶν ἐσχάτην ὁ λόγος αὐτῷ δυσσέβειαν ἐξοίχοιτο, καὶ ὅποι ποτε ἀθεΐας ἀπάγει, ἐντεῦθεν εἰσόμεθα· καθάπερ γὰρ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας εἰς αὐτὰ ἀποσφάλλονται τὰ συνεκτικώτατα, τῷ αὐτῷ δὲ τούτῳ τρόπῳ καὶ ἐπὶ τῆς θεολογίας προσπταίνοντες, εἰς τὰ καίρια φωραθήσονται τοῖς ἑαυτῶν βρόχοις ἀλισκόμενσι ἀβουλότατα· ἐπειδὴ ἀντιπεπονηδόντως τὰ τῶν σχέσεων διὰ τὴν ἐπαλλαγὴν ἐν ἑκατέρᾳ θεωρεῖται.

κα. Ἡ μὲν γὰρ ἐνοῦνται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας αἱ φύσεις πρὸς τὴν ὑπόστασιν, ταύτῃ διακέκινται ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις, διὰ τὰς προσωπικὰς ιδιότητας· ἥ δὲ ἥνωνται ἐπὶ τῆς θεολογίας αἱ ὑποστάσεις διὰ τὴν φυσικὴν ταυτότητα, ταύτῃ διακρίνεται ἐπὶ τῆς οἰκονομίας, κατὰ τὰς φύσεις διὰ τὰς οὐσιώδεις διαφορὰς ἰδιούμεναι· ὥσπερ οὖν οὐ διδῶσιν ἐκεῖσε τὰ χαρακτηριστικά τῶν φύσεων ἰδιώματα, ἅπερ αὐτὰς τῶν ἑτεροφυῶν δίστησιν, οὐδὲ ἐνταῦθα πάντως τὰ ἀφοριστικά τῶν ὑποστάσεων παρέξουσιν γνωρίσματα, ἅπερ αὐτὰς περὶ τὴν αὐτὴν καὶ μίαν θεωρουμένας, ἀπ' ἀλλήλων διακρίνουσι· καὶ ὅσα λοιπὸν περὶ τὴν ὑπόστασιν ἐκεῖ, τοσαῦτα καὶ διὰ τὴν φύσιν ἐνταῦθα ζυγομαχήσουσιν, εἴπερ ἰδιότητος παρ' αὐτοῖς οὐχ' ὁράται διαστολὴ πρὸς οὖν τί ταῦτα φημί; ὅτι εἰ κατὰ τὰς ὑποθέσεις αὐτῶν, διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἔνωσιν, ἀπερίγραπτον εἶναι τὴν σάρκα δεῖ, ἀνάγκη ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἐπειδὴ ἔμπαλιν ἐνταῦθα ἢ ἐπὶ τῆς οἰκονομίας ἔχει, τὰ αὐτὰ περαίνεσθαι ἄδυσμα, ὡς ὁ λόγος ἐφοδεύων παραστήσειεν· εἰ γὰρ ὁ πατὴρ ἀγέννητος, ὁ δὲ υἱὸς γεννητὸς, ἔστω διὰ τὴν μίαν καὶ ταυτὴν φύσιν καθ' ἣν τὸ ταυτὸν καὶ ἀπαράλλακτον ἐπ' ἀμφοῖν θεωρεῖται, καὶ ὁ πατὴρ γεννητὸς· ἢ ὁ υἱὸς ἀγέννητος, ὁ αὐτὸς δὲ λόγος κρατήσῃ καὶ περὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος· τούτων δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον ἢ ἀθεώτερον; ἀλλὰ τῶν οὕτως ἀτόπων ἀφέμενοι, ἐπὶ τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου ἴωμεν.

κβ. Ἐπάγει γοῦν. Ὡς ἐπειδὴ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἐκείνην, ἀχώριστος ἡ πραγματεία, ὡς ὁμολογοῦμεν ἐν τῷ δόγματι· εἰ δὲ καὶ τῆς σαρκὸς μόνης εἰκόνα ποιεῖ, λοιπὸν καὶ πρόσωπον ἐπὶ τῇ σαρκὶ ἴδιον δίδωσι· καὶ γίνεται τοῦτο τῇ ὅλῃ θεότητι τέρας, τουτέστι τρία πρόσωπα ἐπὶ τῆς θεότητος, καὶ ἐν τῷ τῆς ἀνθρωπότητος, καὶ ἔστι κακῶς τοῦτο. Ὡς ἂν καὶ κάτω τὴν ἔνωσιν διαθρυλεῖ, ἣν ἀχώριστόν φησιν ὁ σοφὸς· ἵνα δι' αὐτῆς δόξη κρατύνειν τὸ δόγμα τὸ ἑαυτοῦ, καὶ τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπότητα συσκιάσῃ· διὰ τοῦτο φησὶν, ὅτι εἰ τῆς σαρκὸς μόνον εἰκόνα ποιεῖ· καὶ ἐνταῦθα τὸ σοφὸν ἐκεῖνο ὑπερεῖν λόγιον “ ὅτι σοφία ἀνεξέλεγκτος πλανᾶται, καὶ σοφία μωροῦ ἀδιεξίτητος, ὡς καὶ οὐαὶ οἱ σοφοὶ παρ' ἑαυτοῖς, καὶ ἐνώπιον ἑαυτῶν ἐπιστήμονες· ὅτι, ἐμωράνθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν ψυχὴ, καὶ ἐπωρώθη αὐτῶν τὰ διανοήματα ”.

πρὸς γὰρ τὴν ἀληθότητα τῶν ὁρθῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων, τέλεον ἀποσφάλλονται· οὔτε τὰς ἐκ τῶν ὑποθέσεων αὐτῶν ἀναφαινομένας ἀτοπίας προειδόμενοι, εἰς οἷον αὐτοὺς ἀπάγουσι κρημνὸν καὶ οὐδὲν αὐτοῖς οὕτως εἰς περιουσίαν φιλοτιμίας, ὡς τῆς ἀμαθίας ἢ μάθησις· τῇ γὰρ ἰδίᾳ αἰσχύνη ἐγκαλλωπίζονται· ὧν ὡς ἀληθῶς ἢ δόξα ἐν τῇ ἐαυτῶν αἰσχύνη· ἀλλὰ φαῖν ἂν ἔγωγε πρὸς τὸν ὧδε διειληφότα, καὶ ὅς τις ταῦτα φρονεῖν προήρητο· σὺ οὖν δύο φύσεις ἐν τοῖς σοῖς λόγοις ὑποτιθέμενος, ποῖαν τούτων ὁμολογεῖς ἐπὶ τῆς κατὰ Χριστὸν μορφῆς, καὶ τοῦ προσώπου τοῦ ὁραθέντος καὶ φανέντος; εἰ μὲν τὴν θεϊαν εἴποις, ἐνταῦθα ὁρατὴν ἀπέφηνας τὴν ἄληπτον καὶ ἀόρατον τοῦ λόγου θεότητα· οὐδὲν δὲ διοίσει εἰπεῖν, καὶ περιγραφτὴν· πᾶν γὰρ τὸ ὁρώμενον, περιγραφτὸν καὶ ὀριστὸν, ὡς τῇ αἰσθήσει ὑποπεπτωκὸς· καὶ ὅπερ δοῦναι τῇ σαρκὶ οὐκ ἠέσχου, τοῦτο τῇ θεῷ φύσει προσέρριψας· καὶ οὐκ ἐκφεύξῃ τὸ βλάσφημον, οὐδὲ παρανοίας ἐκκλημάτων ἀπέλθοις ἀνεύθυνος· ὅτι δὴ διὰ πλείστης ὅσης σπουδῆς, τὸ ὁρατὸν ἀόρατον, καὶ τὸ περιγραφτὸν ἀπερίγραφτον παραστῆσαι βουληθεῖς, τῇ ματαιότητι τῶν σῶν ἐννοιῶν ἀποβουκολούμενος, εἰς τὸ ἔμπαλιν σοι τὰ τοῦ λόγου περιήγαγες· τὸ γὰρ ἀόρατον, ἐκ τοῦ ἐναντίου ὁρατὸν, καὶ τὸ ἀπερίγραφτον περιγραφτὸν οὕτως ἂν εἰσήγαγες.

Ἄλλ' εἰ μὴ τοῦτο εἰπεῖν κατατολμήσεις, τὴν ἀνθρωπίνην ἄρα μόνην τὴν ὁρωμένην ἐξ ἀνάγκης δώσεις· καὶ ἵνα τὴν ὁμοίαν τῷ σῶ λόγῳ ἀπάντησιν ποιησόμεθα, μεμέρισται σοι ἡ ὑπόστασις, καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν Χριστὸν ἐδογματίσας, καὶ ἀπῆρτισται σοι τρανέστερον καὶ περιφανέστερον ἢ τετράς· ἴδιον γὰρ πρόσωπον τῇ σαρκὶ ἐνείμας, καὶ πεποίηκας τὸν Χριστὸν κτίσμα μόνον, ὡς τὴν θεότητα μὴ εἶναι εἰς αὐτὸν· καὶ περιέγραψας τελειώτερον καὶ ἀσφαλέστερον, καὶ τοῦτο λίαν κακῶς καὶ ἐπιφαλῶς· ἐάλως οὖν τοῖς οἰκείοις κἄνταῦθα περιπεσὼν μηχανήμασι· πῶς γὰρ λοιπὸν τῆς Νεστορίου φρενοβλαβείας καὶ διαιρέσεως τὴν ἀτοπίαν διαφεύξῃ; καὶ γὰρ ταύτῃ σαφῶς περιώπτωκας· ἐπεὶ οἱ περὶ Νεστόριον τούτου γε εἵνεκεν τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔγνωσιν ὁμολογεῖν ἐπὶ Χριστοῦ παρήτηνται, εὐδοκία δὲ μαλλον καὶ σχέσει ταύτην ὑπάρξαι κενοφωνοῦσιν, ὡς δὴ τῆς θείας φύσεως μὴ ἐπιδεχομένης ἕτερον πρόσωπον ἐνώσεως, διὰ τὸ ἀπερίγραφτον· ἐξ οὗ μὴ δὲ κυρίως θεοτόκον τὴν ἁγίαν παρθένον, ἀλλ' ἀνθρωποτόκον γεγενῆσθαι εἰκαιολογοῦσιν· εἴτα θαυμάτων ὁμοῦ καὶ παθημάτων περὶ τὸν Χριστὸν σοι προκειμένων, καὶ τούτων παραπολὺ διεστηκότων ἀλλήλων καὶ διαφερόντων, τί φῆς; ἐπειδὴ ἀπερίγραφτος ὁ λόγος, ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ σὰρξ, ἐκατέρῳ ἀμφοτέρω πάντως τῷ τε λόγῳ καὶ τῇ σαρκὶ ἀναθήσεις· οὐ γὰρ ἰδίᾳ καὶ ἀνὰ μέρος, τῷ μὴ παραλλάσσειν κατὰ σὲ τὴν ἰδιότητά, τὸν τε λόγον καὶ τὴν σάρκα, κατὰ τὸ ἀπερίγραφτον· ταῦτα δὲ, πρὸς τῷ ἀσεβεῖ, καὶ τὸ ἀνόητον ἔξει· οὐδεὶς γὰρ τῶν νοῦν ἐχόντων ἀποφανεῖται, οὔτε τὸν λόγον παθήματα φέρειν, οὔτε τῆς σαρκὸς τὰ θαύματα ὑπολήφεται· οὐ γὰρ τῇ δυνάμει τῆς σαρκὸς ταῦτα δείκνυται, ἀλλ' ἡ τοῦ συνημμένου λόγου πανσθενὴς καὶ δραστήριος ἀποτελεῖ δι' αὐτῆς ἐνέργεια· ἢ οἰχίσεται σοι μετὰ

τῶν θαυμάτων καὶ τὰ πάθη· ἀπερίγραπτος γὰρ εἰ δοθείη ἡ σὰρξ, οὐκ ἔστιν ὁ τοῖς πάθεσιν ὑποκείμεται· πόθεν οὖν σοι διαδράναι τὸ βλάσφημον περιγεγῆσεται; ὡς πανταχόθεν γε μέγα περικέχηεν ὁ τῆς ἀσεβείας περὶ σὲ βόθρος· καὶ δίκαιον γὰρ καὶ πρόπον, τὰ θαύματα τῷ λόγῳ ἀνάπτοντα, καὶ ἀπερίγραπτον ὁμολογοῦντα ἀναλόγως καὶ ἁρμοδίως, καὶ τὰ παθήματα τῇ σαρκὶ διδόντα, περιγραπτὴν εἶναι δοξάζειν· οὕτω γὰρ ἀποδιδόναί χρὴ ἑκατέρα τῶν φύσεων τὰ οἰκεῖα καὶ ἴδια.

κγ. Εἴτα φησίν. Ὅτι ἐπὶ τῆς σαρκὸς καὶ μόνης ἴδιον πρόσωπον περιγράφει ψιλῶς ἀνθρώπου. Εἰ δὲ οὐ περιγράφει, τί σοι συμβήσεται; ἵνα τῷ αὐτῷ σοι κανόνι τοῦ λόγου χρήσμαι, καὶ οὕτως ἴδιον πρόσωπον δώσει ἰδικῶς γυμνοῦ μόνου τοῦ λόγου κεχωρισμένον, καὶ διηρημένον τῆς κατ' αὐτὸν ἀνθρωπότητος, ἥ τις ἐστὶ περιγραπτὴ, ὡς τῇ ἀληθείᾳ καὶ πᾶσι τοῖς ὀρθὰ φρονεῖν εἰδόσι δοκεῖ, καὶ διὰ πλειόνων προαποδέδεικται· καὶ ἤδη σοι καὶ πάλιν ἐντεῦθεν ἡ τεῖράς περιῖσταται· ἐπειδὴ κεχώρισται τοῦ λόγου κατὰ τὸν σὸν λόγον τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μεμέρισται σοι οὐδὲν ἥττον ὁ Χριστὸς, καὶ προστέθειται σοι πρόσωπον ἐπὶ τῆς ζωαρχικῆς καὶ σεβασμίας τριάδος· ἀλλ' οὕτως ἀχάλινον ἐπὶ κατὰ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας ὁ χρῖστομάχος διαφεῖς τὴν γλῶσσαν, παλιμφήμους ἀπορρίπτει τοὺς λόγους, καινοῖς ἐγχειρήμασιν ἑαυτὸν ὡς πλειστοὺς παρακρουόμενος, ὅλην τοῦ ψεύδους τὴν ἐξαπάτην εἰσdedeγμένος, ἐντεῦθεν λοιπὸν τῆς μυθοπλαστίας κατάρχεται, καὶ συμπλάσσει τὴν τερατείαν, βαττολογίαις ταύτην ἐξυφαίνων, καὶ φασμάτων πλήρη τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν ἀπεργαζόμενος· ἵνα ἡ μὲν βλασφημία τὴν ἀσέβειαν, ἡ τερατολογία δὲ τὴν παράνοϊαν τοῦ τε λογογραφούντος, τῶν τε τὸν λόγον ἐκείνου παραδεδεγμένων, σαφῶς ἅπασιν ἐμφανίζοιεν.

Τί γάρ, φησιν, ἐν τοῖς ἐξῆς κατὰ τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου; Τουτέστι· χαρακτηρίζων πρόσωπον, καὶ ποιῶν τὸν Χριστὸν κτίσμα καὶ μόνον, καὶ τὴν θεῖαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν. Ταῦτα τῆς ἐξουσίας καὶ τῆς παχύτητος, ἐξ ὧν ἀμφοτέρων φυεῖσα καὶ συγκροτηθεῖσα ἡ ἀσέβεια, κατὰ τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν νεανιεύεται πίστει, καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων καταδυνάζεται· ἀλλὰ πρὸς τοὺς τοιούτους ἐμέτους, ἵνα πατρικοῖς λόγοις ἐγκαλλωπίσωμαι στήλινευσισι τοῦ σοφοῦ τὴν ἀπόνοιαν, πῶς οὐκ ἄμεινον ἢ σιωπῇ; “ μὴ ἀποκρίνου γὰρ, ἄφρονι κατὰ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ, γέγραπται· ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν οἱ δοκῆσοφοὶ καὶ τῆς ἀποστασίας ὑπασπισταὶ, ἐρήμην τῶν εὐσεβούντων καταθεῖν ὥσπερ τοῦ λόγου, ἀκαταγώνιστον τὸν ἐκ ψευδομυθίας καὶ εἰκαιότητος αὐτοῖς ἐπικουρούμενον λόγον εἶναι οἰόμενοι, ταύτη τοι, εἰ καὶ αἰσχυρὸν καὶ ἀκαλλὲς τοῖς οὕτω σαθροῖς καὶ εὐχειρώτοις ἀντιφέρεσθαι, ὅμως ταῖς κοιναῖς ἀπάντων ὑπολήψεσι χρώμενοι, τὰς κατὰ τῆς ἀληθείας αὐτοῖς ἐξευρημένας μηχανὰς καὶ δόλους, οἷς ἀνοήτως καὶ ἀβούλως αὐτῇ ἀντιπααρατάττονται, μάλα εὐσθενῶς ἐκπολιορκήσωμεν· ἐπ' ἀλογίστους γὰρ καὶ ἀτόπους ἐννοίας ἔνεται, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκε περιελκόμενοι, καὶ εἰκῇ φυσιοῦμενοι ὑπὸ τοῦ νοδὸς τῆς σαρκὸς αὐτῶν,

καὶ ἂ μὴδεὶς οἶδε τῶν εὖ φρονούντων, μὴ δὲ ἡ φύσις αὐτῇ τῶν πραγμάτων ἐπίσταται, διοριζόμενοι πρὸς γὰρ τῷ ἀσεβεῖ, καὶ τὸ ἀπίθανον κέκλινται πρὸς ἐν δὲ καὶ μόνον βλέποντες, πᾶσαν τὴν σπουδὴν τιθέμενοι, καὶ πάντα κάλων τὸ δὴ λεγόμενον σείοντες, ἀνατρέπουν ὡς οἶονται τὸ τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας μυστήριον, ὡς ταύτῃ τῷ τοῦ ἀπεριγράπτου προβλήματι, τὸ ἀφομοίωμα τοῦ σεβασμίου χαρακτῆρος αὐτοῦ ἐξαφανίζοιτο· οὐδὲν δὲ ἄτοπον εἰπεῖν, καὶ ἡ αὐτοῦ Χριστοῦ μνήμη συνοιχήσοιτο· ἀλλ' εἰκότως φθέγγετο πρὸς αὐτοὺς ἡ σοφὴ παροιμία· “ ὃς ἐρείδεται ψεύδεσιν, οὗτος ποιμανεῖ ἀνέμους· ὁ δὲ αὐτὸς διώ-
 ,, ξεται ὄρνεα πετόμενα· συνάγει δὲ χερσὶν ἀκαρῶν· ,, συμπλάσσονται γὰρ ὄνειροπολοῦντες τὰ ψευδῆ, ἅπερ αὐτοῖς ἡ σκαιότης τῶν λογισμῶν, καὶ τὰ τῆς βεβήλου ψυχῆς ἔωλα καὶ ἀπαίτηλά ὑποτίθεται φάσματ'· ὅτι μὲν γὰρ τὸν νοῦν περιαλώμενοι, ἀδόκιμον οἶα περ αὐτὸν ἔχοντες, πόρρω που τῆς ἀληθείας καὶ τῆς εὐθὺς ἀγούσης ὁδοῦ ἀπονοσφίζονται, οὐ γὰρ ἀπολήγουσι τερατευόμενοι καὶ τοὺς φληνάφους ἐκείνους μυθουργοῦντες, πᾶς τις οἶμαι τῶν εὐσεβούντων καὶ λογισμοῦ κύριος συνθήσεται.

Ἀλλὰ λεγόντων, πόθεν ὁ μέγας αὐτῶν διδάσκαλος ταῦτα λαβὼν ἔχει, εἰ μὲν παρὰ τῶν Θεοπαραδότων λογίων τοῦ πνεύματος, ἢ τῆς τῶν Θεοσόφων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίας, δεικνύτωσαν ποῦ, καὶ ἡμεῖς γε σιγήσομεν· εἰ δὲ ἐκ τῶν ἰδίων λαλεῖ, ἀφ' ὧν καὶ τὸ ψεῦδος ἐξήρτηται, τίς αὐτῷ προσέξει ἀνόητα φράζοντι; τίς γὰρ οὕτω νοῦ καὶ φρενῶν ἐστέρηται, ὥστε συμφῆσαι ὅτι δὴ ὁ χαρακτηρίζων Χριστὸν, κτίσμα αὐτὸν μόνον ποιεῖ, ἢ τῆς Θείας διαιρεῖ φύσεως; ποῦ γῆς ἢ θαλάσσης ἡκουσταί τις τῶν πάλοι ἢ τῶν καθ' ἡμᾶς, ὃς καὶ γοῦν εἰς νοῦν τὰ τοιαῦτα ἐβάλετο πῶποτε, ἢ τὴν πεπλάστουργημένην αὐτῷ ταυτηνὴν τερατείαν, ἣν καινοῖς ἀναπλασμοῖς ματαιοῦμενος συντέθεικεν ὑποδέξαιτο; ποῖος γὰρ λόγος ταῦτα συναναγκάσει; ποῖα συλλογισμῶν ἰσχὺς, καὶ λόγων ἀπατηλῶν πιθανότητες; εἰ γὰρ δεῖ τὴν ἐκείνων διωσαμένους πλάττειν, τῆς ἀληθείας ἐφάψασθαι, φαιδρὸν ὅτι μᾶλλον ὁ χαρακτηρίζων ἐνοῖ, ὡς μὲν κτίσμα τὸ ὁρώμενον, καὶ κατὰ πάντα ὁμοιοπαθεῖς ἡμῖν σῶμα ἐξεικονίζων· οὐ φιλῶν οὐδὲ διίστων ἐκ τούτου, συνάγων δὲ τῷ τε λόγῳ καὶ τῇ σχέσει, εἴτε φύσεις τις εἴποι εἴτε ἄλλο, καὶ ἐπισφίγγει τὴν ἑνωσιν· οὐ γὰρ δὴ μόνον τὸ κατὰ Χριστὸν ὁρώμενον ἀνθρώπειον εἶδος εἰσάγεται, διὰ τε τῆς μνήμης καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιώσεως· ἥδη δὲ καὶ ὁ λόγος, εἰ καὶ μὴ συμπεριγράφεται μὴ δὲ εἰκονίζεται, ὅσον ἐπὶ τῇ ἑαυτοῦ φύσει, ἀόρατός γε ὢν καὶ πάντῃ ἄληπτος, ἀλλ' οὖν γε ἐπειδὴ εἰς ἐστὶ τὴν ὑπόστασιν καὶ ἀμέριστος, διὰ τοῦτο καὶ ἡ μνήμη αὐτοῦ συνεισέρχεται· ἀλλὰ τοῦτο αὐτοῖς ἐστὶ τὸ φορτικὸν καὶ δυσαχθέστατον· ἐπειδὴ γὰρ βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι μόνον βλεπόμενος· οὕτω γὰρ καὶ κεῖνος τὴν ψυχὴν ἐξοιδαίνων ἐπὶ τῇ μνήμῃ αὐτοῦ, τὸ πᾶν θράσος καὶ τὴν μῆνιν κατὰ τῆς ταύτης φερούσης εἰκόνης ἐξέχεν· ἐξεστὶν οὕτω περὶ τούτων διακειμένοις, καὶ αὐτὰ τὰ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ἀκούουσι λόγια, ἀφ' ὧν δὴ καὶ ταῦτα ἤρτηνται, τὴν ἴσην ἐκείνοις

δύναμιν ἔχοντα· εἰς ταυτὸν γὰρ ἐν ἀμφοτέροις τὰ τῆς ὑποθέσεως ἔρχεται, καὶ ἡ αὐτὴ ἱστορία ἀνέκαθεν ὁράται· τοιούτου γὰρ λόγου ἔχονται, εἴ που ταπεινόν τι καὶ ἀνθρώπινον περὶ τῆς κατὰ τὸν σωτῆρα οἰκονομίας ἡμᾶς ἐκδιδάσκουσιν, τὰ ἴσα λογίζεσθαι, καὶ ὡς κτίσμα αὐτὸν εἰσφέροντα δέχεσθαι· ἢ τοῦ λόγου διαιροῦντα ὡσαύτως διαγράφεσθαι, καὶ δεῖ καθαιρῆσιν τὰ εὐαγγέλια· αὐτοῦ μάλιστα τοῦ κυρίου πρὸς τὸν τῶν Ἰουδαίων δῆμον λέγοντος· “ τί με ζητεῖτε, ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα· καὶ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοται εἰς τὸ σταυρωθῆναι, διὰ τούτων γὰρ τὸ ταπεινὸν καὶ πτωχὸν αὐτοῦ καταφαίνεται παράστημα, καὶ ὅσα τὰ πάθη καὶ τὸν σταυρὸν αὐτοῦ ἡμῖν εἰσηγοῦνται, διαγελᾶν τε καὶ διαπτύειν· ἀλλὰ μὴν ταυτὰ γε οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων οὐδὲ ὑπολήφεται, οὐδὲ διαλέξεται, οὐδὲ ἐκεῖνο ἄρα τῆς ἴσης καὶ τῆς αὐτῆς ἀτοπίας ἐχόμενον.

Τί οὖν φαμέν; ὅτι ὡς πανταχοῦ τῶν ἀληθῶν ὁ κενὸς οὕτως Θεολόγος ἀπονένευκεν, οὕτω δὴ κἀνταῦθα ἐμφανῶς ἀποπέπτωκε· προσεκτέον γὰρ ὅτι ὡς περ ἐν τοῖς ἄνω τῷ ψεύδει συκλωθόμενος, καὶ καθ' ἑαυτοῦ σοφισζόμενος ἔφασκεν, ὅτι εἰ καλῶς, ὁμοούσιον εἶναι δεῖ τοῦ εἰκαζομένου τὸ ἀπεικόνισμα· μὴ εἰδὼς τὴν ἐν αὐτοῖς ἢ διδούς διαφορὰν, ὡς περ οὐδὲ ἐμφύχου καὶ ἀψύχου, ἢ λογικοῦ καὶ ἀλόγου, ἢ τῶν οὕτως ἀντιδιαστελλομένων πρὸς ἄλληλα τὸ διάφορον ἐπιστάμενος, ἐξ οὗ δείκνυται τὸ κατὰ τὴν Γνώμην ἀνίδρυτον καὶ ἀστεύθμητον· οὕτω δὴ κἀν τούτοις τῇ αὐτῇ διανοίᾳ χρώμενος, τῇ κατ' αὐτὸν Θεολογίᾳ τὴν μυθολογίαν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀγχινοίας καὶ νοδὸς νήψεως εἰς ἄκρον συνίθεις, εἰς ταυτὸν ἄλγαι πρωτότυπον καὶ παράγωγον· καὶ ὡς ἀνὰ μέσον ἀγίου καὶ βεβήλου διαστεῖλαι οὐ προεῖλετο, οὐδὲ τούτων ἀνὰ μέσον διακρίναι ἠνέσχετο, οὐδ' ὅσον ἐπ' ἄκρα γλώσσει τοῦ περὶ αὐτῶν λόγου ἐφάπασθαι· ὁ γὰρ διὰ τῆς εἰκόνης μερίζεσθαι τὸν Χριστὸν οἰόμενος, οὐδὲν ἕτερον δοξάζει ἢ ὅτι οὐδὲν διοίσει Χριστὸς τῆς ἑαυτοῦ εἰκόνης, ἀλλὰ ταυτὸν εἶναι ἀμφοτέρα· ὡς εἴ γε τὴν τούτων κρίσιν διέγνω, οὐκ ἂν τῶν ἱερῶν καὶ σεβασμοῦ ἀξίων κατ' ἔγνω· τῇ γὰρ κενῇ δόξῃ καὶ ματαιότητι τοῦ κόσμου ἠττώμενος, καὶ φιλαυτία καὶ ἐμπαθεία καταβαπτιζόμενος, ἐσκοτίσθη τὴν ψυχὴν, καὶ τοῦ τῆς ἀληθείας ἐστέρηται φωτὸς, οὐδὲν πλέον τῶν ὀρωμένων εἰδὼς ἢ φανταζόμενος· γεώδης γὰρ ὢν καὶ κάτω νενευκῶς, τὴν ἐγκεκρυμμένην τοῖς ἱεροῖς χάριν καὶ ἐναποκειμένην οὐ κατενόησεν, οἷα περ μέχρι τῆς ὕλης καὶ τῶν κτισμάτων, τὸν νοῦν συνιστάμενος.

Ἀλλὰ δὴ ὁ γε ἐλόμενος, οἷα ὁ σοφώτατος καὶ θεωρητικώτατος οὗτος, φρονεῖν τε καὶ προχειρίζεσθαι, ἐρομένοις ἡμῖν ἀποκρινέσθω καὶ συνδιασκεπτέσθω, ὡς ἂν γνοίῃ ὅσοι τὰ τῶν προβλημάτων αὐτῷ ἐξίοι· λεγέτω γὰρ ἡμῖν πρότερον· εἰ παρ' ὅτουοῦν χριστιανῶν οὕτω δόξης ἐπύθετο ἔχοντος; ἀλλ' οὐκ ἂν εἰπεῖν ἰσχύσειεν, οὐκ ἂν ἔχοι δεῖξαι· τέχνασμα γὰρ καὶ κακούργημα οἰκεῖον προφανῶς αὐτῷ ἤδη προβέβληται· ὅμως δ' οὖν ποία δυνάμει καὶ ὅτῳ τρόπῳ συμβαίνειν ταῦτα βούλεται ὁ τῶν καινῶν τούτων δογμάτων εὐρετής; εἰ

γὰρ κτίσμα μόνον ὁ Χριστὸς χαρακτηριζόμενος ἀπολείπεται, τῆς Θείας ἀμοιροῦν φύσεως τῷ ταύτην ὑπάρχειν ἀπερίγραφτον, πολλῶν δὴ που σαρκούμενον, τοῦτο πρότερον πεπονθέναι ἔδει καθόσον καὶ ἡ ἀνειλημμένη τῷ λόγῳ σὰρξ, οἰκειότερα αὐτῷ τῆς κατ' αὐτὴν εἰκόνης ὡς ἀρχέτυπον· ἐπειδὴ οὐδαμῶς γε ἡ διὰ τοῦ χαρακτηρίζεσθαι μίμησις καλῶς τηρηθήσεται, εἰ μὴ τοῖς προηγουμένοις ὡς οἶόν τε ἐξομοιωθεῖν· πῶς γὰρ τὸ ἐν μιμήσει τινὸς καὶ ὁμοιώσει γινόμενον, δράσαι τί δυνήσεται ἢ πάθοι, εἰ μὴ πρότερον τὸ οὐ ἔστιν ὁμοίωμα. οὕτω πέφυκεν εἶναι; εἰ δὲ τὸ ταῦτα λέγειν, ἐσχάτης παραφροσύνης καὶ δυσσεβείας ἐστὶ, πῶς οὐχὶ κακείνα μανίας τῆς ἀνωτάτω; εἰ γὰρ τις φαίη ἀληθῆ ἐκεῖνα εἶναι, πάντως που κατὰ τὸ ἀκόλουθον τοῦ λόγου, ἐπειδὴ ἀληθῶς ὠράθη ἀνθρώποις πεφηνῶς καθ' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς, οὐ πέφυκε δὲ ἡ θεία φύσις ὁρᾶσθαι, πολὺ μᾶλλον παρὰ τὸ μὴ ὁρᾶσθαι αὐτὴν, κτίσμα μόνον τὸ θεαθὲν ὑπολελειφθαι συμβήσεται, τῆς θείας μὴ οὔσης ἐν αὐτῷ φύσεως, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ πρώτως ἀνθρώποις ὠράθη, οὕτω τὲ χαρακτηρισθῆναι ἐδέχθη· εἰ μὴ γὰρ ἐθεάσατό τις, οὐδὲ ἐχαρακτήρισέ που πάντως· εἰ δὲ ἔγκλημα διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας τῷ γεγραφότι, πόσω μάλιστα τῷ Θεαθέντι; ὅτι διὰ τοῦτο μάλιστα ἡ μία κατὰ Χριστὸν διέστηκεν ὑπόστασις, καὶ κτίσμα μόνον αὐτὴ καταλέλειπται.

κδ. Εἰ δὲ παρὰ τινι τῶν πιστῶν αἰτηθεὶς ὁ Χριστὸς, τὸν ἑαυτοῦ Θεῖον χαρακτήρα ὁθόνη ἐναπεμάξατο καὶ ἐξέπεμψε, τί μάτην ἄλλοι χαρακτηρίζοντες αὐτὸν ἐγκαλοῦνται; εἴτα ζητεῖν καὶ τοῦτο ἄξιον πεφυκῶς ταῦτα πάσχειν ὁ Χριστὸς πέπονθεν, ἢ οὐ; εἰ μὲν γὰρ οὐ πέφυκε πάσχειν, πλάνης πλήρης καὶ ματαιότητος γέμων ὁ ταῦτα ἐγκαλῶν, καὶ εἰς ἄκρον σκαιότητος καὶ ἀπονοίας ἐκβέβηκεν ὁ πόνος αὐτῷ· καὶ γὰρ οὖν, καὶ τῇ τῶν πραγμάτων αὐτῇ φύσει ἀπεναντίας ἐρχόμενος γνωρισθήσεται, καὶ τοῖς τρόποις αὐτοῖς κατ' οὐς τοῖς οὖσιν ἐνυπάρχουσιν· ὅπερ γὰρ οὐκ ἐνδέχεται γενέσθαι, ἐξ ἀνάγκης αὐτὸς διορίζεται γίνεσθαι καὶ ὃ οὐ πέφυκε γίνεσθαι, ἐξ ἀκολουθίου τινὸς ὑπάρχειν τινὶ βούλεται· εἰ δὲ οὕτως εἶχε φύσεως ὁ Χριστὸς, μάτην ἐγκαλεῖται ὁ γράφων ἢ ὁ τεθεαμένος· οὐ γὰρ παρὰ τὸ γράφειν ἢ ὁρᾶν, τὸν γράφοντα ἢ τὸν ὁρῶντα, ἐκεῖνα συμβέβηκεν, ἀλλὰ παρὰ τὸν ὁρῶμενον καὶ γραφόμενον, καὶ ὃ ταῦτα πέφυκεν· οὐκοῦν αὐτὸς ἑαυτῷ μᾶλλον ὁ ὁραθεὶς καὶ γραφεὶς, ὃς περιουσία φιλανθρωπίας συγκαταβάς, καὶ ὁρῶμενον καὶ γραφόμενον ἡμῖν ἑαυτὸν κενώσας εἰσήγαγε· τῆς τε διαστάσεως καὶ τοῦ κτίσμα καταλελειφθαι, ὑπῆρξεν ὁ αἰτιώτατος· ἐξ οὗ δοκεῖ καὶ κατηγορία τις ξένη τῷ Χριστῷ ἐπιπλέκεσθαι· ἵνα ἀφ' ὧν εὐεργετῶν ἔδει τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι, ἀπὸ τούτων μᾶλλον μῶμος αὐτῷ καὶ ὕβρις ἀντίσταχθεῖν· καὶ γίνεται ἡ τῆς οἰκονομίας χάρις, ἀδοξίας καὶ ἀτιμίας ὑπόθεσις· ὡς γὰρ ταῦτα, πλέον ἢ ἐπὶ τοῦ διὰ σταυροῦ πάθους συμβέβηκε κατὰ τὰς ἐναντίων ἐπιχειρήσεις, ἀτιμώτερα καὶ ἀθεώτερα, ἢ δὴ πρόσθεν ἀρκούντως εἴρηται.

Ἀλλὰ καὶ περὶ ταῦτα ἀποκάμειν, πρόχειρον αὐτοῖς εἰς βλασφημίαν τὸ ἕτερον, συμπεριγεγράφθαι τῇ σαρκὶ ἐξ ἀνάγκης τὸν λόγον· ὃ πανταχοῦ περι-

βομβοῦντες, ἐπόμενον εἰς κακίαν τοῖς προτέροις ἔχουσιν. Ἀλλὰ φατέον καὶ πρὸς ταῦτα, πότερον κατὰ τὴν οἰκείαν καὶ ἀπόρρητον φύσιν περιεγράφη σωματούμενος, ἢ οὐ; εἰ μὲν περιεγράφη, δεδόσθω καὶ παρὰ τὸ χαρακτηρίζεσθαι· εἰ δὲ μὴ, τίς ὁ ἐκβιαζόμενος λόγος, χαρακτηριζόμενον αὐτὸν σαρκὶ συμπεριγεγράφθαι; ὁ γὰρ μὴ πέπονθε προσειληφώς τὴν περιγραφομένην σάρκα, πῶς τῆς σαρκὸς γραφομένης πείσεται; καὶ περ οὕτως στηλιτεύόμενοι, ὡς ἀδιανόητα καὶ δύσφημα κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ὁμολογίας μελετῶντες, πλὴν ἐκ μιᾶς τῶν ἀτόπων ἐπιχειρήσεων, τὰ τοῦ εἰκαίου δόγματος κατηρτίσθαι ἔδοξαν· ἵνα ἅπαν σχοῖεν λοιπὸν τὸ ζητούμενον, καὶ ψευδηγορίας ἐμπλέουσ ἐκ τοῦ ἐμφαντοῦς ἐξελέγξειαν τὸν τε εἰρηκότα “ ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν „ ἐν ἡμῖν „ τὸν τε γεγραφότα “ ὅτι ἐπεὶ τὰ παῖδια κεκοινώνηκεν αἵματος „ καὶ σαρκὸς, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν „ καὶ τᾶλλα ὅσα ἡμῖν παρὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος παραδέδοται· ἀλλὰ τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ παράλογα, ἐκ τῶν ἀτόπων τοῦ γεγραφότος ὑπολήψεων περαινώμενα, τῆς ἐκείνου ὡς ἀληθῶς καὶ τῶν ἐκείνῳ πειδομένων παραπληξίας ἄξια.

Ῥητέον δὲ καὶ κεῖνο, ὡς ὅτι ἡ ἱερά τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκὼν, κατὰ τὰ ἑναγχος εἰρημένα, τῶν τοῦ ἀρχετύπου μετалаμβάνει, καὶ δι’ ὧν αὐτοὶ δρῶσι, σαφῶς ἐκφαίνεται· ὥσπερ γὰρ ἂ νῦν παρὰ τῶν χριστομαχούντων πάσχει ὕβριζομένη τε καὶ καταβαλλομένη, δι’ αὐτό γε τὸ ἀρχετύπων πάσχει· διὰ γὰρ τὴν εἰς Χριστὸν ὕβριν καὶ οὗτοι ταῦτα ποιοῦσιν· οὕτως ἀναλόγως ἐκ τοῦ ἀκολούθου, ὡς ἔστι συλλογισάμενον ῥαδίως συνιδεῖν, παρὰ τοῦ ἀρχετύπου χάριτός τινος καὶ δυνάμεως κατὰ ἀντιπερίστασιν εἰκότως μεθέξει· οὕτως οὖν βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· ὃν περ γὰρ τρόπον τοῖς πάλαι ἰουδαίοις βαρὺς ἦν ὁ Χριστὸς ἐν σαρκὶ ὁρώμενος, ὡς ἀχθόμενους ἐπὶ τὸν δίκαιον, ποτὲ μὲν λέγειν αὐτῷ, ἕως πότε αἶρεις τὴν ψυχὴν ἡμῶν; ποτὲ δὲ μυρίαις περιβάλλειν συκοφαντίαις, εἴτα τὸ τελευταῖον θανάτῳ αἰσχίστῳ παραδεδώκασιν, τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τοῖς νῦν ἰουδαίοις, διὰ τοῦ σεβασμίου αὐτοῦ ἐκτυπώματος, ὡς δυσφορώτατος δέικνυται· ὡς γὰρ τὴν ἰουδαίων εἰκόνα καὶ τὴν μίμησιν φέροντες, ἐπὶ τῇ εἰκόνι Χριστοῦ δυσχεραίνουσι· καὶ ὡσαύτως ἐκείνοις, μυρίαις ὕβρεσι καὶ λοιδορίαις βάλλουσι, καὶ τὸ τελευταῖον καδαιροῦσι πικρῶς οἱ ἰουδαιοφρονες καὶ παράνομοι.

κε. Ἐπειδὴ δὲ περὶ τῆς τοῦ κυρίου σαρκώσεως ἡμῖν ὁ λόγος, οὐκ ἄκαιρον ἡγήσάμεθα καὶ τοῦτο τοῖς εἰρημένοις προσεπενεγκεῖν, πρῶτον μὲν τὸν δοκοῦντα ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ λόγον ἐκτιθέμενοι, ἔπειτα δὲ τὸν τῶν ἐναντίων ὡς ἔχει εὐθύτητος ἢ σκολιότητος ἐπισκεπτόμενοι· ἡμεῖς γὰρ καθὰ παρὰ τῶν θειγόρων μεμυσταγωγήμεθα, διπλοῦν τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ὁμολογεῖν παρειλήφαμεν, τὸ μὲν ὡς θεὸν ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ ἀσωμάτως ὑπάρχοντα διὰ τὴν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα συμφυΐαν, τὸ δὲ ἐν χρόνῳ καὶ σωματικῶς ὡς ἄνθρωπον τέλειον πεφηνότα διὰ τὴν πρὸς τὴν τεκοῦσαν σωματικῶς τε καὶ ὑπερφυῶς συγγένειαν· ἐπεὶ οὖν ἀπερίγραπτος ὁ Θεὸς καὶ πατὴρ,

καὶ ὁ Χριστὸς καθὼ θεὸς καὶ ὁμοούσιος αὐτῷ, καὶ ἀπερίγραπτος ὁμολογεῖται· ἐπειδὴ δὲ ἡ μήτηρ περιγραπτὴ, ἄνθρωπος γὰρ καὶ αὐτὴ καθ' ἡμᾶς, καὶ ὁ Χριστὸς ἄρα καθὼ ἄνθρωπος καὶ ὁμοφυὴς αὐτῇ, περιγραπτὸς ὁμολογηθήσεται· οὕτω γὰρ τὸ διπλοῦν τῶν φύσεων τῶν ἐν τῇ κατ' αὐτὸν μιᾷ ὑπόστασει ἀληθῶς διαφαίνεται, καὶ ἡ τοῦ λόγου ἀκολουθία τῇ ἀληθείᾳ συναρτωμένη ἀναγκαίως καὶ ἀμέμπτως διασωθήσεται· “ μεσίτης γὰρ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ὁ „ Χριστὸς γενόμενος „, καὶ προσελθὼν Θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο τῶν ἐναντίων, ὡς τὰ τῆς Θεολογίας μυσταγωγεῖ, ἐπίσης καὶ ὁμοτίμως ἐκατέρας τῶν, ὧν συντίθεται, μετέσχηκε φύσεών τε καὶ ιδιοτήτων· καὶ διὰ τὴν πρὸς ἐκάτεραν κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν, εἰς ἐξ ἀμφοῖν ἀποτελούμενος, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ ὑπόστασιν ἐνιζόμενος· καὶ ἐν τούτοις μὲν ὁ τῆς εὐσεβείας ὅρος ἴσταται.

Εἰ δέ τις δοίη τὸν Χριστὸν, καὶ καθὼ ἄνθρωπος, ἀπερίγραπτον εἶναι, ἀποσχίσει τε τῆς κατὰ τὴν τεκοῦσαν φυσικῆς συγγενείας, εἰς ταυτὸν δὲ φύσιν θεῖαν καὶ ἀνθρωπίνην συνενέγκοι, ἀδιάφορον δὲ τὴν πρὸς ἄλληλα τῶν ἄκρων ἐναντίωσιν ἀποφήγγειε, καὶ οὐδαμοῦ τὸ διηλλαγμένον Θεοῦ καὶ ἀνθρώπων ἴδοι, ἀλλ' εἰσαγάγοι ταῦτα ὁμοούσια· καὶ τίς οἴσει τῆς τοσαύτης βλαστημίας τὸ ὑπέρογκον; Ζητοῦμεν λοιπὸν· εἰ κατὰ τὸ πρόβλημα αὐτῶν ἀπερίγραπτον ὑπάρχει τὴν τοῦ κυρίου σάρκα ἢ καθ' ὑπόστασιν ἔνωσις παραίτιον γέγονε, πόθεν τοῦτο, καὶ πῶς ἡμῖν φανεῖται διάδηλον; Πότερον γὰρ, ἐπείπερ τὴν καθ' ἡμᾶς ὁ λόγος ὑπέδυ φύσιν, ἀπερίγραπτον σώματι τῆς παρθένου προσομιλήσας, προῆλθεν ἐξ αὐτῆς καὶ κατὰ σάρκα ἀπερίγραπτος; καὶ τάχα οἰήσονται τοῦτο αὐτῇ τὴν τοῦ παναγίου πνεύματος δωρήσασθαι ἐπιφοίτησιν, καὶ μεταστοιχειῶσαι, ἵνα ἅπαξ ἐκστάσα τῆς φυσικῆς καὶ ἀνθρωπίνης ιδιότητος, ἐπιτηδειότερόν πως καὶ οἰκειότερον ἀπερίγραπτος τὸν ἀπερίγραπτον ὑποδέξῃται λόγον· ἢ τῆς παρθένου ἐν τοῖς ὅροις μεινάσης τῆς φύσεως, ἅμα δὲ τῶν παρθενικῶν ὁ λόγος ἐφῆπται σπλάγχχνων, καὶ ὁ προσεῖληφεν εἰς τὸ ἀπερίγραπτον μετασκευάσατο, τῶν πρώτων ἀρχῶν, τῶν παρθενικῶν αἱμάτων φημί, εὐθὺς τῇ παρουσίᾳ καὶ τῇ δυνάμει τοῦ λόγου ἐκ τῶν ἀπερίγραπτον μεταποιηθέντων; ὅποια δὲ καὶ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην ἀφθαρτοδοκίταις, περὶ τοῦ ἀφθαρτον ἀνελιφέναι τὸν κύριον σάρκα δοκεῖ· τούτοις γὰρ τοῖς ἀγραπτοδοκίταις, περὶ τοῦ ἀγράφτου νῦν παραπλήσια δογματίζεσθαι· οὕτω γὰρ ἂν τις καλέσας αὐτούς, οὐκ ἂν διαμάρτοι τοῦ πρέποντος.

κς. Εἰ μὲν οὖν τῇ προτέρᾳ συντίθοντο δόξῃ, ἥκιστα ἂν ἡμεῖς ἐκ τῆς τοῦ λόγου σαρκώσεως ἀπωνάμεθα· οὐδαμῶς γὰρ τὰ τῆς ἡμετέρας προσεῖληφε φύσεως, ἐκστάσης τῆς γεννησαμένης τῆς φύσεως, καὶ οὐδενὶ τρόπῳ τοῖς περιγραπτοῖς ἡμῖν ἐπικοινωνούσης τὴν φύσιν· ἀλλὰ πρὸς τῷ ἄσεβεϊ, καὶ τὸ ἀπίθανον ὁ λόγος ἔξει· πῶς γὰρ ἐνὸν, ἀπερίγραπτον ἀπερίγραπτον αἰσθητῶς τε καὶ σωματικῶς ἐνοικῆσαι; οὐδὲ γὰρ τὸ σῶμα πέφυκεν ἀπερίγραπτον εἶναι, καὶ αἰσθησεως ἄνευ ἀποστερήσουσι δὲ, ὁ πάντων ἐστὶ δυσσεβέστερον, καὶ αὐτοῦ τοῦ

τίκτειν τὴν παναγίαν παρθένον· εἰ γὰρ ἀδύνατον, ἀπερίγραφτον εἶναι σῶμα, καὶ ἀπερίγραφτον τίκτειν κατὰ γε τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν ἀδυνατώτερον· οὐ μὴν δὲ, ἀλλὰ καὶ γεραίρειν πλεόν ἢ καλῶς ἔχει τὴν παρθένον ἀποσεμνύοντας, οὐκ εὐλογον· ἀτιμίας γὰρ οὐδὲν ἀπέοικε τιμὴ ὑπερβάλλουσα· εἰ γὰρ τοῦτο, καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀθάνατον καὶ ἀπαθὲς αὐτῇ δοθεῖν· ἵνα ὅπερ φύσει τῇ λόγῳ, τοῦτο θέσει τῇ τεκούσῃ ὑπάρξειεν· ὦν τί ἀτοπώτερον; τί γὰρ διοίσει θεὸς ἀνθρώπων; εἰ δὲ τῇ δευτέρᾳ πρόσδοιντο, ὅτου δὴ χάριν, μὴ πάλιν καὶ τὸ ἄφθαρτον καὶ ἀνώλεθρον καὶ ἀπαθὲς, εὐθὺς ἐκ πρώτης ἐνώσεως, καὶ ἅμα τῇ μητρὶα προσψαῦσαι νηδὺι τὸν λόγον τῇ φύσει κεχαρίσθαι; ὡς εἴ γε τοῦτο ὑπῆρξε, περιίττος ἦν ὁ τῆς συμπολιτεύσεως ἡμῖν, καὶ τῆς μετὰ ἀνθρώπων ἀναστροφῆς τοῦ κυρίου τρόπος· οὐδ' ἂν ἐδέχσεν αὐτῷ τοσούτων πραγμάτων, ὥστε καὶ πάθῃ ἐνέγκαι, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον, τὸν διὰ σταυροῦ οἵκτιστον ὑπομείναι θάνατον, δι' ὧν ἡμῖν τὰ τῆς ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας πέπρακται.

Ἄλλ' ἴσως φαῖεν ὡς δι' ἄλγοιαν ἢ τὸ ἀδύνατον καὶ πῶς θεὸς, εἰ τοιαῦτα πέπονθεν; ἢ πῶς ὁ τὸ ἐν δράσας, μὴ καὶ τὰ ἄλλα εἰρδάσατο; τίνος οὖν ἔνεκεν τῶν ἄλλων ἀνασχόμενος, ὅσα τῆς φύσεως καὶ τοῦ ἀνθρωπείου συγκρίματος, τὸ περιγραφτὸν μόνον ἀπῆρνηται; ὁ μάλιστα οἰκεῖον καὶ πρώτως ὑπάρχει τῇ σῶματι, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ οὐ ἄνευ, σῶμα οὐκ ἂν ὑποσταίῃ· ὡς εἴ γε τις τούτου ἀποστήρῃσει τὸ σῶμα, οὐδὲ εἶναι τὸ παράπαν σῶμα ὁμολογήσειεν· ἀνάγκη οὖν λέγειν αὐτοὺς, ὡς ἐφ' ἑτέραν δημιουργίαν ἐληλυθέναι, καὶ ἄλλην ἀρχὴν ὑποστήσασθαι φύσεως, καὶ σῶμα οὐδὲν ἡμῖν προσῆκον· ὁ δὲ καὶνὸν ὑπάρχον καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς οὐσίας ἐξηλλαγμένον, ἀποτεμώμενος ἑαυτῷ περιέπλασας· ἐξ οὗ περιγραφτοῖς οὐσιν ἡμῖν, οὐδαμῶς τὰ τῆς σωτηρίας περιέσται, τὸ προσεοικὸς ἐκείνῳ οὐκ ἔχουσι· τίνι δὲ λόγῳ ὁ καινοποιήσας διὰ τῆς σαρκώσεως αὐτοῦ λόγος τὴν καθ' ἡμᾶς φύσιν, τὰ μέγιστα δεδωρημένος, τὴν τε ἀθανασίαν καὶ ἀφθαρσίαν λέγω, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα ἢ τῶν μελλόντων ἐλπίς ἡμῖν ὑποτίθεται, τούτου μόνου φθονήσας ἡμᾶς ἀπεστέρησεν; οὐδαμοῦ γὰρ ἐν ταῖς ἐπαγγελίαις, τὸ ἀπερίγραφτον μεμυσταγωγικῶς καθυπέσχετο· οὔτε παρ' ἄλλῃ γραφῇ, ἢ τὸ τῶν ἱερομυστῶν διδασκάλιον, εἰσηγούμενον φαίνεται· “ δεῖ μὲν „ οὖν τὸ φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀθανασίαν, φησί που ὁ θεῖος ἀπόστολος, καὶ ὁ τι σπεύρεται ἐν ἀτιμίας, ἐγείρεται ἐν δόξῃ· „ τὸ περιγραφτὸν δὲ τοῦτο ἐνδύσασθαι ἀπεριγραφίαν, οὐδέπω καὶ σήμερον, οὔτε παρὰ Παύλου, οὔτε παρ' ἑτέρου τῶν τῆς ἐκκλησίας μυσταγωγῶν τις ἀκήκοε· τὴν δὲ πολλὴν λέσχην περὶ ἱστάμενοι, ἐν τοῦτο φήσομεν, αὐτὸ τὸ ἐνοικῆσαι ἐν τῇ παρθενικῇ μήτρᾳ τὸν Χριστὸν, εἰ μὴ περιγεγράφθαι σωματικῶς ἐν αὐτῇ δέξαιντο ὡς τὸ τῆς ἀληθείας ἐναστράπτει φῶς, τί ἂν ἕτερον εἴποιεν, ἢ τὸ ἐν περιγραφῇ τὸν ἀπερίγραφτον οἶεσθαι λόγον; τοῦτο δὲ ποίας δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν καὶ ἀλαλείπει; ἀνάγκη γὰρ δυοῖν θάτερον, ἢ μετεσχηκέναι παρὰ τῆς ἀγίας παρθένου περιγράφτου σώματος, ἢ πάντως γε κατὰ τοὺς πάντη διεστραμμένους ἀντιστραφεῖσθαι τῆς τῶν

πραγμάτων σχέσεως, ἀντιδιδόναι τὸ ἀπερίγραφτον αὐτῇ· ἐν γάρ τι τούτων ἡ ἔνωσις καὶ ἡ κατ' αὐτὴν τοῦ λόγου ἐνοίκησις ἀπειργάσατο· ἀλλὰ μὴν περιγραφτὴ ἡ παρθένης, καὶ τὸ τοῦ κυρίου ἄρα σῶμα περιγραφτὸν, ὡς ἐκ περιγραφτοῦ προελθὸν σώματος.

Εἰ γὰρ οὐδὲν τούτων δοῖεν, ἐκφύγοιεν δὲ τὰ ἄτοπα, λελείψεται αὐτοὺς ἀτοπωτέρῳ περιπεσεῖν πτώματι· τοῖς διδασκάλοις γὰρ τῆς παλαιωθεΐσης φαντασίας κἀνταῦθα ἐπόμενοι, ὥσπερ διὰ σωλῆνος τῆς παρθένου ἄνωθεν σαρκοφοροῦντα διίχθαι τὸν λόγον, ἵνα μὴ δ' ὁπότερον θατέρου μετὰσχοι, δογματίσουσι· δικαιότερον δ' ἂν τοῖς κατακρίτοις συναριθμηθεῖεν, τοῖς παρὰ τῶν ἁγίων φρικτοῖς ἀναθέμασι καδυποβαλλόμενοι· ταῦτα μὲν ἐκβασανίζων ὥσπερ ὁ λόγος οὕτω διέξεισιν· ὁ γὰρ τοι θεολογικώτατος καὶ δογματικώτατος, οὐδαμῇ σαφῶς διευκρινήσατο· πηνίκα καὶ πότε χαρίζεται τῇ σαρκὶ τὸ ἀπερίγραφτον, πρὸ τῆς ἐνώσεως ἄρα τῆς πρὸς τὸν λόγον, ἢ μετὰ τὴν ἔνωσιν; ἀλλὰ πρὸ μὲν τῆς ἐνώσεως, οὐκ ἂν εἰς τοσοῦτον οἶμαι παρανοίας ἐξολισθήσας ἔφησεν· ἢ γὰρ ἂν, οὐδ' ἀνειλῆθαι τὸ παράπαν ὁμολόγησε· τὸ γὰρ ἀπερίγραφτον, οὐδὲ ἄνθρωπος, ἀλλὰ θεὸς· οὐδ' ἄγγελος τάχα εἶποι τις τῷ γε κατειληθῆαι· ἀλλ' ὅτι μὲν ἀγγέλων οὐκ ἀνείληφε φύσιν, ὁ Παῦλος αὐτῷ ἐκβοάτω μεγαλοφώνως λέγων· “ οὐ γὰρ δὴ πού ἀγγέλων ἐπιλαμβάνεται, ἀλλὰ σπέρματος „ Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται „ ἀπερίγραφτον δὲ λέγειν τὸ σπέρμα τοῦ Ἀβραὰμ, τῆς ἐκείνου σοφίας εἵπεῖν· οὐδεὶς γὰρ οὕτω κτηνώδης καὶ ἀνούστατος, ὅστις αὐτῷ τῷ λόγῳ συνθήσοιτο· ἀνάγκη οὖν αὐτῷ, ὅτε ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, ἥτοι μετὰ τὴν ἔνωσιν, τὸ ἀπερίγραφτον τῇ σαρκὶ ἐπιγράφειν· οὕτω δὲ καὶ τὸ ἀπαθὲς ἀναφές τε καὶ ἀόρατον, καὶ εἴ τι τοιοῦτον, διὰ τὴν ἔνωσιν καὶ τὸν αὐτὸν λόγον, προσένειμεν ἂν πάντως αὐτῇ ἡρνημένη εὐθύς μετὰ τὴν ἔνωσιν τὸ παθητὸν καὶ ὁρατὸν καὶ ἀπτὸν καὶ τὰ λοιπὰ, οἷς τὸ εἶναι σὰρξ Ἰγνωρίζεται· καὶ ἔσται κατ' αὐτὸν τὸ αὐτὸ, καὶ περιγραφτὸν καὶ ἀπερίγραφτον, καὶ παθητὸν καὶ ἀπαθὲς, ἀπτὸν τε καὶ ἀναφές, καὶ τὰλλα ὅποσα ἂν ᾗ ἀντικείμενα· καὶ τὰ μὲν δι' ἑαυτὰ, καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως· τὰ δὲ δι' ἕτερα, καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν· τὸ αὐτὸ δὲ εἶναι κατὰ ταυτὸν, καὶ ὑπάρχειν τὰ ἀντικείμενα· οὐδὲ μένειν ἔτι σῶμα ὁμολογηθήσεται, ἐκσταίη γὰρ ἂν ἑαυτοῦ, καὶ τὸν ἴδιον παραιτήσεται ὅρον τὲ καὶ λόγον· οὐ τί ἂν γένοιτο ἀλοώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

Ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς οἰκονομίας καὶ τῆς πρὸς ἀνθρώπους ἐμπολιτεύσεως τοῦ Χριστοῦ φανήσεται; ἐν τίνι τὸ πεινῆν καὶ διψῆν θεωρηθήσεται; πόθεν ὁ τῆς ὁδοιπορίας κόπος, τὸ ἰδροῦν τε καὶ δειλιᾶν, καὶ τὰλλα πάσχειν ὅσα τοῦ ἡμετέρου ἐστὶ σώματος; ὧ τό τε σχῆμα καὶ ἡ ἀντιτυπία καὶ ἡ τρισσὴ διάστασις, καὶ τὸ χρῶμα καὶ ἡ πηλικότης καὶ τὸ βάρος, πρὸς δὲ καὶ τὸ ἀπτὸν εἶναι, καὶ ὅσα ἄλλα ἴδια τοῦ σώματος ἐστὶ τε καὶ λέγεται· πῶς οὖν τὸ ἀπτὸν οὐ περιγραφτὸν; ἵνα ἐξ ἑνός γε καὶ τὰλλα συμπεριληφθεῖν, ὅσα διὰ τοῦ προσλήμματος ἐν Χριστῷ τεθεώρηται· ὡς εἰ μὴ τούτοις ἔθετο, καὶ τὸ σεσσωματωσθαι αὐτὸν τὸν κύριον ἀπηνήθη ἂν τελεώτερον· οὐκοῦν οὐδὲ πεπονθέναι διω-

μολόγησε· καὶ οἰχῆσεται τὰ τῆς ἐλευθερίας ἡμῖν, καὶ τὸ ἀπηλλάχθαι εἰδώλων, ὅπερ ἐκεῖνος ἐσπούδακε· κενὰ τὰ τῆς ἐλπίδος, καὶ ὅσα διὰ τοῦ σωτηρίου ἡμῖν προσγέγονε πάθους· τὰ γοῦν εὐαγγέλια, ἥκιστα δὴ τὸ ἀληθεύειν διακεκτῆσεται, καὶ δὴ καὶ ὁφθῇ αὐτῷ μάταιον τὸ κήρυγμα καὶ ἡ πίστις ἡμῶν.

Ταῦτα μὲν οὖν εἰρήσθω πρὸς αὐτὸν, τὸ ἀπερίγραπτον ἀλόγως κομπάζοντα· οὐχ' ὥδε δὲ ὁ τῆς ἀληθείας ἔχει λόγος, ἀλλὰ καθάπερ ὁ λόγος ἐνωθεὶς τῇ σαρκὶ τὰς φύσεις τελείας καὶ ἀνελλιπεῖς διετήρησε, καὶ τῶν φυσικῶν οὐκ ἐξέστηκεν ἰδιωμάτων, μεμένηκε δὲ κατὰ γε τὸν τοῦ εἶναι λόγον, ἑτεροίως ἔχων πρὸς τὸ σῶμα, οὕτω καὶ τὸ σῶμα ἐναντίως ἔχει πρὸς τὸν λόγον, κατὰ γε φημί τὴν ιδιότητα· οὐδαμῶς γὰρ τῶν ἰδίων ἀποπεφοίτηκε γνωρισμάτων· καὶ ὥς γενόμενον θεοῦ σῶμα, οὐκ ἀφήρηται τὸ εἶναι σῶμα, εἰ καὶ πρὸς τὸ βέλτιον ὅλον τῇ δυνάμει τοῦ λόγου μετεστοιχείωται, οὕτως οὐδὲ τῶν φυσικῶν ἰδιωμάτων ἐστέρηται· ἐπεὶ ποῦ σωθήσεται τὸ τέλειον, κατὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ ἐν θεότητι οὕτω δὴ καὶ ἐν ἀνθρωπότητι; εἰ γάρ τι τῶν εἰς τὴν τελειότητα ἡκότιον ἀφαιρεθεῖν, οὐ μόνον οὐ τέλειον, ἀλλ' οὐδὲ ὑπάρξειεν ὅλως· “ πῶς οὖν σπέρματος Ἀβραὰμ ἐπιλαμβάνεται, εἰ κατ' αὐτό γε τοῦτο οὐ περιγράφεται; πόθεν ὤφειλε “ κατὰ πάντα τοῖς ἀδελφοῖς ὁμοιωθῆναι ὁ ἐν πολλοῖς ἀδελφοῖς πρωτότοκος, ὁ πεπειραμένος κατὰ πάντα καθ' ὁμοιότητα τὴν ἡμετέραν; “ πῶς υἱὸς τοῦ Δαβὶδ χρηματίζεαι, καὶ υἱὸς τῆς παναγίας παρθένου, ἥ τὰ τῆς γενεαλογίας ἐκ τοῦ δαυϊτικοῦ κάτεισι φύλου; εἰ μὴ που καὶ αὐτῇ τὸ ἀπερίγραπτον ἐπεφήμισε, ὥσπερ διὰ σωλῆνος διαδεδικέναι τὸν λόγον δι' αὐτῆς· ἵνα ὅλον τὸν τῆς φαντασίας καὶ δοκίσεως ἄκρατον, κατὰ τοὺς ἑαυτοῦ διδασκάλους, ἐγχέται.

Ποῦ τῶν εὐαγγελικῶν κηρυγμάτων σωθήσεται ἡ ἀλήθεια; τοῦ μὲν τῶν εὐαγγελισαμένων τὸ Χριστοῦ μυστήριον λέγοντος “ βίβλος γενέσεως Ἰησοῦ, Χριστοῦ υἱοῦ Δαβὶδ υἱοῦ Ἀβραάμ· τοῦ δὲ, ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, οὐδὲ αὐτὸν Χριστὸν τοῖς λιθάζουσιν ὁ συλλιδάζων ἐδέξατο ἂν λέγοντα· “ τί με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι, ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν, ὑμῖν λελάληκα; “ ποῦ τῶν ἱεροφαντῶν καὶ θεολόγων πατέρων ἡμῶν, ἡ διδασκαλία; οἱ γεγόνασι τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ταμίαι καὶ κάτοχοι τῷ ἁγίῳ πνεύματι, καὶ τέλειον ἡμῖν τὸν αὐτὸν ἐν θεότητι καὶ τέλειον ἐν ἀνθρωπότητι, διαβρῆδην ἐκδιδάσκουσιν, ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν Θεότητα, καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, περιγραφτὸν τὸν αὐτὸν καὶ ἀπερίγραπτον· τί δὲ ὅλως ἡμᾶς ὤνησε Χριστὸς περιγραφτοῦς γε ὄντας, εἰ μὴ τῷ ὁμοίῳ τὸ ὁμοιον ἀνεκάθηρέ τε καὶ ἐξιάσατο; εἰ μὴ τὸ πᾶν ὅπερ ἐσμὲν πλὴν ἁμαρτίας προσείληφε; τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, φασὶν, ἀθεράπευτον· ἐν οἷς γὰρ ἡ φύσις ἐδεῖτο τῆς ἀναπλάσεως, ἀνάγκη κατὰ πάντα ὁμοιον τῇ φύσει γενέσθαι· ἀλλὰ μὴ ποτε, οἱ νῦν τῆς πλάνης καὶ τῶν ἐκείνου δογμάτων προασπίζοντες εἴποιεν, ὅτι οὐκ ἠκούσαμεν· “ μὲν οὖν γε εἰς πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ φθόγγος αὐτῶν, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, τὰ ῥήματα αὐτῶν, οὕτω δὲ ἀπετυφλώθη-

σαν τῇ ἐαυτῶν ἀπονοίᾳ, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμισαν, καὶ τοῖς ὡσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν εἰς εὐσέβειαν ἤκον, πεπηρωμένον τὸ ὀπίκον τῆς διανοίας κτησάμενοι· οὐκ ἐναυγάζονται τῷ τῆς εὐσεβείας φωτὶ, πρὸς τὰς εὐαγγελικὰς καὶ πατρικὰς φωνὰς ἀπαναισχυντήσαντες, καὶ ἀνερυθριάστως ἀντικαθιστάμενοι· διὸ οὐδὲ ἀπολογίας αὐτοῖς παρὰ τῷ δικαίῳ κριτῇ τρόπος ὑπολειφθήσεται.

κζ. Εἰ δὲ διαιρεῖσθαι ἐδόκει ἀπὸ τοῦ γεγράφθαι τὸν Χριστὸν, καὶ κτίσμα μόνον καταλιμπάνεσθαι, ὁρᾷν ἔξεστι μὴ ποτε οὐδὲ ἔμψυχον κτίσμα κατὰ τὸν ἑαυτοῦ λόγον τὸν Χριστὸν καταλέλοιπεν· εἰ γὰρ μὴ τέλεον ἐν αὐτῷ σωζομένας τὰς κατὰ τὸν ἄνθρωπον, ὃν ἀνέλαβε, φυσικὰς διαφορὰς ἐδόξαζεν, οὐδὲ τὸ εἶναι ἄνθρωπον συγκεχώρηκεν· ἐπεὶ πόθεν αἱ φύσεις συστὰιν αὐτῷ; ὥσπερ γὰρ παροῦσαι αἱ φυσικαὶ σώζουσι διαφοραὶ, οὕτω καὶ ἀποῦσαι φθείρουσιν· ὡς εἴ τις τούτων ἀφέλοιτό τι τὸν κύριον, οὐ μόνον ψιλὸν ἄνθρωπον εἴποι, ἀλλ' οὐδὲ ἔμψυχον, καὶ ἀνενέργητον αὐτὸν καὶ ἀνδριάντα μόνον ἀποσχεδιάσας λοιπὸν ἀπολίποι· ὄντως δυσσεβείας ταυτὶ τὰ διανοήματα, οὐ χριστιανῶν δόγματα, ἀπαγε, ἐκείνου δὲ φρονήματα καὶ κυήματα· τί δ' ἂν εἴπω περὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον συγκρίματος, μιᾶς ὑποστάσεως ὄντος τοῦ κατ' ἕκαστον ἀνθρώπου, ἐκ φύσεων δὲ δύο συνεσθιγόντος, καὶ τῆς μὲν φαινομένης καὶ περιγραφομένης, προσέτι δὲ καὶ εἰκονιζομένης, τῆς δὲ νοουμένης καὶ οὐ γραφομένης; εἴ τις ἄνθρωπον εἰκονίσειεν, ἅρα ἐδόκει αὐτῷ συνεικονίζειν τῷ ὁρατῷ τὸ ἀόρατον; ἢ διαιρεῖν κατὰ τε ψυχὴν καὶ σῶμα, ὅπερ οὐδὲν ἕτερόν ἐστιν ἢ θάνατος; τί γὰρ ἄλλο θάνατος, ἢ χωρισμὸς ψυχῆς ἀπὸ σώματος;

Εἶπεν ἂν τις πρὸς αὐτὸν καὶ λίαν εἰκότως· σὺ οὖν τὴν πολύχρυσον ἐκπιῶν μέδην, καὶ τῷ χρυσῷ ἡττηθεὶς, καὶ ὑποκύψας κατὰ τὸν Μίδαν ἐκείνῳ τὸν πάλαι ἰστορούμενον, καὶ ἐν πλείοσι χρυσώμασιν ἔτι δὲ καὶ χρώμασι κατὰ διαφόρους τόπους τὴν σεαυτοῦ ἐγχαράζας εἰκόνα, ἥσθου τῶν παρὰ σοῦ δογματιζομένων; συμπεριέγραψας τούτοις καὶ τὴν σὴν ψυχὴν, ἢ κεχώρισται τοῦ σοῦ σώματος; ταῦτόν δὲ εἰπεῖν τέθνηκας ταῦτα πράσσω, ἢ οὐ; ὡς ὀφελόν γε ἀπερρύτης αὐτίκα, ὡς ἂν μὴ τοσαῦτα κατὰ χριστιανῶν δράσεως· ὅποιαν μὲν οὖν εἶχες ψυχὴν, εἴτε κυναίαν, εἴτε χοιρείαν, ἢ θηρίων τινῶν ἀγρίων, αὐτὸς ἂν εἰδείης· ὅτι δὲ ἐν ᾧ ταῦτα ἔλεγες, τῶν ἀλόγων ἢς ἀλογώτερος, καὶ τῶν θηρίων πικρότερος, τὸν θεῖον ὀλοτρόπως διωσάμενος φόβον, καὶ τὴν χριστιανῶν ἅπασαν ἐκπολιορκῶν θεοσέβειαν, καὶ σφόδρα ἂν ἰσχυρισαίμην· οὐκ ἔδει σε οἷς ἔπραττες ἀκόλουθα φρονεῖν τε καὶ λέγειν; καὶ μὴ σαυτῷ τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἐναντιούμενον, ἕτερα μὲν δρᾶν, ἕτερα δὲ δογματίζειν· εἰ οὖν σαυτῷ οὐκ ἐπέιθου, σχολῇ γε ἂν ἐτέροις ἐπέπεισο· ἀλλὰ καὶ θαυμάζεσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι τεθέσπικας ἃ κατεσκεύασας, καὶ κίνδυνος ἦν οὐ μικρὸς ἢ ζημία, ᾧ τὸ θεσπισθὲν οὐκ ἐπράττετο· κατ' ἐκείνῳ τὸν βαβυλώνιον, τὸν ἀλαζόνα καὶ βάρβαρον, οὗ καὶ τὸν τρόπον ὡς ἀληθῶς καὶ τὴν δυσμένειαν ἐζήλωσας, ὃς τὴν πολυθρύλητον εἰκόνα ἐκείνην τεκτῆνάμενος καὶ ἀναστήσας, προσκυνεῖσθαι διεκελεύετο,

καὶ Θάνατος ἦν πικρότατος τοῖς ἀπειθοῦσι τοῖς νενομισμένοις ἢ δίκη· διὸ δὴ καὶ εἰκότως ὁ τὴν Χριστοῦ εἰκόνα καταβαλὼν, τὴν δὲ οἰκείαν καὶ ἀντίθετον ἀντιπαρατιθεῖς, οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀντίχριστος δικαίως ἂν νομισθεῖν· πόσους ἂν θανάτους ὑπέστης, ἐπὶ τοῦ σοῦ νομίσματος χαρακτηριζόμενος καὶ τυπούμενος· ἀλλ' ἅπαξ ὑπὸ τῆς ἀσεβείας καὶ παρανοίας ψυχῇ τεθνηκώς, τῶν ἀπείρων ἐκείνων θανάτων οὐκ εἴληφας αἴσθησιν· τοιαῦτα μὲν οὖν τῷ οὕτω διαγοησαμένῳ καὶ δράσαντι, εἰς δέον ἂν καὶ εὐστόχως ὡς οἶμαι λεχθεῖν· ἡμῖν δὲ καιρὸς ἐπὶ τὴν τῶν ζητούμενων διαφορὰν μεταβήσεσθαι, καὶ τὴν περὶ αὐτῶν διάσκεψιν ποιήσασθαι, ὡς μὴ ἐπὶ πλεῖον ὁ περὶ αὐτῶν παραδράμοι λόγος.

κη. Φανερόν οὖν τοῖς νήφεσιν, ὡς ἐπὶ τοῖς νῦν προκεχειρισμένοις ἔστιν εἰπεῖν, ὅτι ἀρχέτυπὸν ἔστιν ἀρχὴ καὶ παράδειγμα ὑφισταμένης τοῦ ἀπ' αὐτοῦ χαρακτηριζομένου εἵδους, καὶ τῆς παραγωγῆς τοῦ προσεικότος αἵτιον· τῆς δ' αὖ εἰκότος ὁρισμὸς τοιοῦτος, ὡς ἐπὶ τῶν τεχνητῶν τούτων τις εἴποι· εἰκὼν ἔστιν ὁμοίωμα ἀρχετύπου, ὅλον ἐν ἑαυτῇ τοῦ ἐντυπουμένου τὸ εἶδος διὰ τῆς ἐμφερείας ἐναποματτομένη, τῷ διαφόρῳ τῆς οὐσίας, κατὰ τὴν ὕλην καὶ μόνον παραλλάσσουσα· ἢ μίμησις ἀρχετύπου καὶ ἀπείκασμα, τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσα, ἢ τέχνης ἀποτέλεσμα κατὰ μίμησιν τοῦ ἀρχετύπου εἰδοποιουμένη, οὐσία δὲ καὶ τῷ ὑποκειμένῳ διαφέρουσα· εἰ γὰρ μὴ διαφέρει ἐν τινι, οὐκ εἰκὼν, οὐδὲ ἄλλο τι παρὰ τὸ ἀρχέτυπὸν ἔστιν· οὕτω μὲν οὖν ἡ εἰκὼν, ὁμοίωμα καὶ ἐκτύπωμα ὄντων καὶ ὑφισταμένων ἔστί.

κθ. Τὸ δὲ εἶδωλον ἀνυπάρκτων τινῶν καὶ ἀνυποστάτων ἀνάπλασμα, ὁποίας δὴ τινες Ἕλληνες ὑπ' ἀσυνεσίας καὶ ἀθεΐας, τριτῶν τινῶν καὶ κενταύρων καὶ ἄλλων φασμάτων οὐχ' ὑφισταμένων, μορφὰς ἀναπλάττουσι· καὶ ταύτῃ ἀλλήλων εἰκὼν τε καὶ εἶδωλον ἀποδιαστέλλονται, ὥστε οἱ μὴ δεχόμενοι τούτων διαφορὰν, δικαίως ἂν εἰδωλολάτραι κληθεῖεν· καὶ αἱ μὲν εἰκόνες, καὶ ἀγαθῶν καὶ φαύλων εἰσὶν εἰκόνες, ὧν καὶ ἡ δόξα διάφορος· τῶν μὲν γὰρ ἀγαθῶν τιμηταί, τῶν φαύλων δὲ ἀποπεμπταί, καὶ ἐν ἴσῳ εἰδώλοις φευκταί· καλεῖναι μάλιστα, ὅσαις καὶ εἰδώλων σέβας τῶν παλαιῶν τινές, κακῶς καὶ ἀθέως ἀνέθεσαν, τὸν τῶν ὅλων θεὸν καὶ τὴν πρώτην αἰτίαν ἀγνοήσαντες· ὅπερ ἢ τε πρὸς τοὺς οἰκείους τῶν ἐμπαθῶν καὶ ὑλικωτέρων ἀπειργάσατο περιπάθεια, ἢ τε τυραννίς, τῆς προσηκούσης δόξης τοὺς θεσμοὺς καὶ ὅρους πλεονεκτῆσασα· διὸ εἶδωλον ἐπὶ τινος τῶν ἀγαθῶν, οὐκ ἂν λέγοιτο, τῷ προειληφθαι μάλιστα τὴν φωνὴν ἐπὶ τῶν ἐθνικῶν σεβασμάτων, ἃ τοῖς δαίμοσι διὰ τῶν θυσιῶν προσφέρεται, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν.

λ. Οὐκ ἄκαιρον δὲ οἶμαι ἐν τῷ παρόντι, καὶ τοῦτο προσθεῖναι τῷ λόγῳ, ὅτι ἡ εἰκὼν σχέσιν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον, καὶ αἰτίου ἔστιν αἰτιατὸν· ἀνάγκη οὖν διὰ τοῦτο καὶ τῶν πρὸς τι εἶναι τε ταύτην καὶ λέγεσθαι· τὰ δὲ πρὸς τι, αὐτὰ ἅπερ ἔστιν, ἐτέρων εἶναι λέγεται, καὶ ἀντιστρέφει τῇ σχέσει πρὸς ἄλληλα· ὥσπερ ὁ πατὴρ υἱοῦ πατὴρ, καὶ ἔμπαλιν ὁ υἱὸς πατρὸς λέγεται υἱὸς, ὡσαύτως καὶ φίλος φίλου, καὶ δεξιὸς ἀριστεροῦ, καὶ ἔμπαλιν ἀριστερὸς δε-

ζισϋ· ὁμοίως καὶ δεσπότης δούλου δεσπότης, καὶ ἔμπαλιν, καὶ εἴ τι τούτοις προσόμοιον· οὕτως οὖν καὶ ἀρχέτυπον, εἰκόνος ἀρχέτυπον· καὶ εἰκὼν, ἀρχετύπου εἰκὼν· καὶ οὐκ ἂν τις ἄσχετον εἰκόνα τοῦ τινὸς εἰκόνα φαίῃ· ἅμα γὰρ συνεισάγεται καὶ συνεπιθεωρεῖται πατέρω τὸ ἕτερον· καὶ πού οἱ χοιτο τὸ ἀρχέτυπον, ἀλλ' ἢ γε σχέσις οὐ συναπολήγει· οὐ γὰρ ἐπὶ πάντων τῶν τοιούτων ὁ τοῦ συναναιρεῖσθαι διήκει λόγος· ἔσθ' ὅτε γὰρ καὶ αἱ σχέσεις καταλιμπανόμεναι διασώζονται, τῶν πραγμάτων ἀπορφανιζόμεναι καὶ στερόμεναι· ὡς ἐπὶ τε πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ τῶν ὁμοίων ἔχει· ὡς παρόντα γὰρ καὶ τὸν ἀποιχόμενον διὰ τε τῆς ἐμφερείας καὶ μνήμης ἢ μορφῆς ἐμφανίζουσα, συμπαραεκτεινομένην τῷ χρόνῳ διασώζει τὴν σχέσιν· ἡγοῦν ὁμοιώσις σχέσις τίς μέση τυγχάνουσα, μεσιτεύει τοῖς ἄκροις, τῷ ὁμοιουμένῳ φημὶ καὶ τῷ ὁμοιούντι, ἐνοῦσα τῷ εἶδει καὶ συνάπτουσα, καὶ τῇ φύσει διήνεγκεν· εἰ γὰρ ἄλλο καὶ ἄλλο τῇ φύσει ἐκάτερον, ἀλλ' οὐκ ἄλλος καὶ ἄλλος· ἄλλος δὲ αὐτὸς ἐκεῖνος· διὰ τοῦ τύπου γὰρ τοῦ ἐξ ἀρχῆς εἶδους ἢ γνῶσις ἐγγίνεται, καὶ ἐν αὐτῷ τοῦ γεγραμμένου ἢ ὑπόστασις καθορᾶται· ὅπερ οὐκ ἂν ἐπ' ἄλλου τῶν τοιούτων καίτιδεῖν ἐνεστῖν, οἷον ἐπὶ πατρὸς ἢ υἱοῦ ἢ φίλου· ἐναντίως γὰρ ἢ ταῦτα ἔχει· οὐκ ἄλλο γὰρ καὶ ἄλλο τούτων ἕκαστον, ἐπεὶ οὐσίας τῆς αὐτῆς κεκοινωνήκεν, ἄλλος δὲ καὶ ἄλλος, τῷ ἑτεροῖῳ διεννησχότες τῶν ὑποστάσεων· καὶ εἴπερ ἐπὶ τούτοις ἡ σχέσις καὶ μεριζομένοις οὐ διόλλγται, πολλῷ μᾶλλον ἐπ' ἐκείνοις συμφυλαχθήσεται· ἐκ περιουσίας δὲ καὶ τὴν ὁμωνυμίαν χαρίζεται ἢ ὁμοιώσις· μία γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ἢ προσηγορία· βασιλεὺς γὰρ, καὶ ἡ βασιλέως εἰκὼν λέγεται· εἴποι δ' ἂν, ἐγὼ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐσμέν, δῆλον δὲ ὅτι παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον.

Ταῦτα δὲ ἡμῖν εἴρηται, ὥστε παραδείξαι τὸν τῆς εἰκόνος τρόπον· καθ' ὃν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον θεωρουμένη, τὴν σχέσιν ἔχει· οὐ κατ' οὐσίαν τὸ ταυτὸν κεκτιμένη, οὐδὲ γὰρ ὅσα κατὰ τοῦ ἀρχετύπου ὡς ἀρχετύπου κατηγορεῖται, καὶ τῆς ἀπ' αὐτοῦ εἰκόνος κατηγορηθήσεται πάντως· τὸ μὲν γὰρ εἰ τύχοι, ἔμψυχον· ἢ δὲ, ἄψυχος· ἢ λογικὸν καὶ κινούμενον, ἢ δὲ ἄλογος καὶ ἀκίνητος· οὐκοῦν οὐ ταυτὸν ἀμφοτέρω, ἀλλὰ πῇ μὲν ὅμοιος ἀλλήλοις τῷ εἶδει, πῇ δὲ ἀπέοικε τῇ οὐσίᾳ· ἐπεὶ οὖν τῶν ἐν σχέσει ἢ εἰκὼν, διὰ τοῦτο καὶ συνδοξάζεται τῷ πρωτοτύπῳ δοξαζομένῳ, καὶ ἔμπαλιν ἡτιμωμένῳ συνατιμοῦται· τῆς διαφορᾶς οὖν ἐν τούτοις γνωριζομένης ἔκ τε τοῦ λόγου, καὶ τοῦ ὁρισμοῦ, τῆς δὲ γραφῆς τῶν ἔξωθεν οὔσης, καὶ οὐδὲν ἐπικοινωνούσης τῷ ὁρισμῷ τῆς οὐσίας, τί μάτην οἱ δι' ἐναντίας ταράττονται, διαιρεῖσθαι ἐντεῦθεν τὰ φυσικῶς ἠνωμένα δοξάζοντες; ἐμβρόντητοι οὖν καὶ παραπλήγες εἰκότως νομισθήσονται.

λα. Εἰ δὲ χρὴ καὶ ὅθεν παρήκται καὶ ἐσχημάτισται τοῦνομα εἰπεῖν, κατὰ τὸν τῆς ἐτυμολογίας τρόπον, φαμέν ὅτι ἀπὸ τοῦ εἴκω ρήματος, ὃ δὴ καὶ ἕτερα μὲν τινα σημαίνει, ἰδιοτρόπως δὲ δηλοῖ τὸ ὁμοίῳ· ἐκ τούτου οὖν τοῦ εἴκω προσλήπει τοῦ ν' στοιχείου, γέγονεν ἡ εἰκὼν, ἢ σημαίνει τὸ ὁμοίωμα· διὸ καὶ ὑβρίζεται παρὰ τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας, ἢ τις τῷ Χριστῷ ἐστὶν ἐμφορής· ἐκ δὲ τοῦ εἰρημένου ρήματος, ὡσπερ τινος ἀρχῆς καὶ ρίζης, καὶ τὸ ὅμοιος ρῆμα

ἐσχημάτισται, ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τὸ ὁμοιοῦν δηλοῖ· τούτων οὕτως ἐχόντων, τίνι τῶν εὖ εἰδόντων οὐκ ἔγνωσται, ὅτι ἕτερον τί ἐστὶν ἢ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν παρ' αὐτόν; μόνος δὲ ὁ σοφώτατος ἀγνοήσας τὰ παῖσιν ἐγνωσμένα, ταῖς οἰκείαις ὁρμαῖς καὶ τοῖς ἄγουσιν ἔπεται, ὃν ἔδει, εἴ γε μικρὸν εἰς συναίσθησιν τοῦ συμφέροντος ἵκετο, καὶ γοῦν διὰ τὴν σχέσιν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ἣν ἔχει πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἢ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, σέβειν ταύτην καὶ κατασπάζεσθαι· δῆλον οὖν ὡς ἔοικεν ἡ ἀσεβεία καὶ ἀμαθία τὰ τοιαῦτα ἄτοπα καὶ πάσχειν καὶ ἀποφαίνεσθαι· δέον γὰρ τὴν τοῦ ὁμοίου καὶ ἀνομοίου μεταχειρίζεσθαι φωνήν, ἃ τοῖς εἰρημένοις ἐνυπάρχει, καὶ πρὸς τὸ ποῖον ἀνάγεται, ὡς ἂν οἱ περὶ ταῦτα ἐσκολακότες εἴποιεν, ὅθεν ἦν αὐτῷ ποσῶς καὶ κατὰ βραχὺ τοῦ περὶ τούτων ἐφικέσθαι λόγου, τὸ ταυτὸν ἐνταῦθα προάγει, ὃ σύζυγον τὸ ἕτερον, καὶ περὶ τὴν οὐσίαν θεωρεῖται· ὧν οὐδὲ μία πρὸς τὰ προκειμένα χρειᾶ· τὸν αὐτὸν δέ μοι δοκεῖ, μὴ δὲ τὸ ἄλλο καὶ ἄλλο, ὃ φύσεις ἀφορίζει, παρητῆσθαι λέγειν ἐπὶ τῶν τοιούτων, τὸ δὲ ἄλλος καὶ ἄλλος εἰσάγειν· ἐπεὶ τὰς ὑποστάσεις χαρακτηρίζει, αἱ περ' ἄλλον ἐξ ἄλλου ποιοῦσι, καὶ πολλὰς ἐξ ἀνάγκης ὑποστάσεις διδόναι, καὶ τοσούτους Χριστοὺς, ὅσαι περ καὶ εἰκόνες γίγνοιντο· καὶ οὕτως ἔσονται υἱοὶ πλείους, ἵνα λοιπὸν καὶ τὸ μονογενὲς ὄνομα ἐκποδὼν γένοιτο· τούτους δὲ πότερον τῆς ἀσεβείας τις διαμωμήσαιο, ἢ τῆς ἀνοίας διαγέλασσει, καὶ ὅποσον οὐδὲ παραστῆσαι καὶ εἰπεῖν ἐστίν; ἀλλ' ὁ μὲν περὶ τούτων λόγος ἐνταῦθα ὀρίζεσθαι· ὅτι δὲ ὁ Θεὸς καὶ ὑπερούσιος λόγος, οὐ πέφυκε γράφεισθαι ἢ περιγράφεσθαι, οὔτε μὴν καθ' ἡμᾶς γεροντῶς ταῦτα πέπονθε, (τίς γὰρ οὕτω κτηνώδης καὶ ἀνόητος καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτισμένος, ὅς τὸ ἀμφίβολον σχοίη; οὐδὲ γὰρ τῆς φυσικῆς ἐξέστηκεν ιδιότητος,) διὰ δὲ τὸν αὐτὸν λόγον, οὐδὲ ἡ σὰρξ ἐνωθεῖσα τῷ λόγῳ ἀπερίγραπτος γέγονεν, ἐδείχθη ὡς οἶμαι ἱκανῶς διὰ πλειόνων, καὶ ὡς τὰ ἀναφανέντα ἐκ τῶν λόγων τῶν δι' ἐναντίας, διὰ τῶν οἰκείων ἐγχειρημάτων τὴν περιτροπὴν καὶ τοὺς ἐλέγχους, τῆς ἀληθείας συναιρομένης, ἐδέξαντο.

λβ. Λέγεται λοιπὸν περὶ τῆς διαιρέσεως, ἥς ἀφρόνως καὶ ἀνοήτως παρεπλάσαντο, καὶ τοῦ ταύτης τρόπου διαλαβεῖν· ἀλλὰ πρότερον ἐκεῖνο διαπορεῖν ἄξιον, ποίῳ δὴ τρόπῳ ὁ τὴν σάρκα περιγράφων ἦτοι εἰκονίζων, συγκεχωρήσθω γὰρ τὰ νῦν τὸ ἀδιάφορον, ταυτὸν γὰρ παρ' ἐκείνῳ ἀμφοτέρω ἀλόγως λελόγισται, ὥς τοῦ ἡνωμένου Θεοῦ λόγου διίτησι, καὶ κτίσμα μόνον ποιεῖ ὥς τὸν Χριστὸν, καὶ τὴν Θεῖαν φύσιν μὴ εἶναι εἰς αὐτόν; ὥς Ἐπινοία τοῦτο καὶ λόγῳ μόνον διαιρεῖ, ἢ αἰσθάνει καὶ ἐνεργεῖα; ἐν οἷς πολὺ τὸ διάφορον δείκνυται· τὸν γὰρ τῆς διαιρέσεως λόγον εἰσαγαγὼν, τὸν τρόπον καθ' ὃν διαιρεῖσθαι ταῦτα διωρίζετο, ἥκιστα παρεστήσατο· εἰ μὲν οὖν ἐπινοία μόνον ἔλεγε, καὶ αὐτοὶ συμφήσομεν, τοῦτο γὰρ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς λόγος ἔχει, πλὴν γε τοῦ περιγράφεσθαι· “ ἡνίκα γὰρ αἱ φύσεις διίστανται ταῖς ἐπινοίαις, ὁ θεολόγος, φησὶ, συνδιαιρεῖται τὰ ὀνόματ'· Παύλου λέγοντος· ἀκουσον· ἵνα ὁ θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὁ πατὴρ τῆς δόξης, Χριστοῦ μὲν θεὸς, τῆς δὲ

„ δόξης πατήρ· εἰ γὰρ καὶ τὸ συναμφοτέρον ἐν, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει, τῇ δὲ „ συνόδῳ „ πολλοῦ γὰρ ἂν ἄξιος ἐφάνη, εἴπερ ἐπὶ τοῦδε τοῦ μέρους ἔστηκε, καὶ οὐδεὶς ἦν ἡμῖν ὁ περὶ τούτου λόγος· οὐδὲ αὐτὸς τὴν γλῶσσαν καθ' ἡμῶν ἠφίει, ὁπότε ὁμοτίμως τῷ λόγῳ καὶ τὰ τῆς γραφῆς ἔξει· ἀλλὰ τοῦτο νῦν οὐκ ἔφη· οὐδαμοῦ γὰρ τοῖς τῶν Θεολόγων δόγμασι τὸ οὖς παρατέθεικεν, ἐντραφῆναι τοῖς αὐτῶν διδάγμασιν οὐκ ἀνασχόμενος, τοῖς δὲ τῆς σαρκὸς μόνον ὁρμήμασι καὶ θελήμασιν ἐξανδραποδιζόμενος.

Ἐπὶ τὸ ἕτερον οὖν τοῦ λόγου σημαινόμενον ἀνάγκη ἀλόγως καὶ δυσσεβῶς αὐτὸν ἀποκομίζεσθαι, καὶ τοῦτο δογματίζειν, ὅτι δὴ ἐνεργεῖα καὶ αἰσθήσει τὰ ἀχωρίστως ἠνωμένα διαιρεῖται· διασαφεῖν δὲ ἡμῖν ἔδει τὸν σοφώτατον, ποία δυνάμει καὶ ἐνεργεῖα τὴν ὑπερφυσίαν καὶ θαυμασίαν ἐκείνην ἔνωσιν, καὶ λόγου παντὸς καὶ νοῦ ὑπερέκεινα, καθ' ἣν ὁ λόγος οὐσιωδῶς ἐνοικήσας ἐν τῇ πανάγῳ καὶ θεοτόκῳ παρθένῳ ὅλον ἄνθρωπον ὅλῳ ἑαυτῷ συνῆψεν ἐνώσει τῇ καθ' ὑπόστασιν, ἣν Θεοῦ μόνου ἦν ἐργάσασθαι, διαιρεῖ ὁ περιγγραφῶν καὶ εἰκονίζων, καὶ διῴστησι Θεὸν ἰδικῶς, καὶ ἄνθρωπον ἰδικῶς· ὡς πεφυκὸς ἄρα τοῦ λόγου τοῦτο πᾶσχειν, καὶ διῴστασθαι τῆς ἅπαζ ἐνωθείσης αὐτῷ σαρκὸς, ἢ οὐδαμῶς πεφυκὸς ταῦτα; εἰ μὲν γὰρ τὸ πρῶτον δοθῇ, καὶ πάθος ἂν προσριφείη τῷ λόγῳ· εἰ δὲ πάθοι, καὶ περιγραφήσεται δήπου, πέπονθε δ' ἂν τοῦτο καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως· ἀλλὰ μὴν τοῦτό γε ἀδύνατον· οὐ γὰρ ἂν πάθοι, ἀπαθὴς γε ὧν φύσει· οὐκοῦν οὐδὲ διαστήσεσθαι τῆς συνηνωμένης αὐτῷ σαρκὸς, φύσιν ἔξει· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, καὶ οὐ πέφυκε τοῦτο; τίς ὁ λόγος ὁ τῶν ὑπὲρ λόγον ἀπτόμενος, καὶ ἂ μῆτε νῷ ληπτὰ, μῆτε λόγῳ ῥητὰ ἐπιὼν, ὃς τὴν ἀδιάσπαστον ἐκείνην καὶ ἄτρεπτον καὶ φυσικὴν συνάφειαν λυμήνασθαι δυνήσεται;

☩ Ἄλλ' εἰ οὐ χωρίζεται, συμπεριγραφήσεται πάντως. ☩ Καὶ διὰ τοῦτο δέδοικε περιγραπτὴν λέγειν τὴν σάρκα, ἀγνοῶν ὅτι τῷ ὄντι πάθος περιγραφῆς τῷ λόγῳ ἐπειςάγει· τί γὰρ ἄλλο τοῦτο ἢ πάθος; καὶ περιπέπτωκεν ἐξ οὗ φεύγειν ἔδοξεν, ὡς εἴ γε τοῦτο ἦν, περιεγέγραπτο ἂν ὁ λόγος, οὕτω πᾶσχειν πεφυκὸς καὶ πρὸ τῆς ἐνώσεως πρὸς τὸ σῶμα, οὐ δι' αὐτὴν γε τὴν ἔνωσιν· εἰ δὲ φύσει ἀπερίγραπτος, καὶ ἐν σώματι συναπτόμενος διατηροῖ ἂν τὸν ἑαυτοῦ λόγον ὡς θεὸς τῆς φυσικῆς ἀοριστίας καὶ ἀπεριγραφίας πάμπαν ἀπαράτρωτον καὶ ἀμείωτον· οὐδὲ γὰρ τὰ οἰκεῖα τῷ σώματι πᾶσχοντι συμπάθοι ἂν ὁ λόγος οὐσιωδῶς πόθεν, ὡς οὐδὲ ἐκ τοῦ ἀπαθοῦς καὶ ἀναλλοιώτου εἰς τὸ παθητὸν καὶ ἀλλοιωτὸν περιτραπείη ποτ' ἂν· οὐ τοίνυν οὐδὲ τοῦ κατ' αὐτὸν σώματος περιγραφομένου συμπεριγραφήσεται· ἄτοπον οὖν καὶ ἀνόητόν ἐστι καὶ ἀσεβὲς, τὸ ἀποφαίνεσθαι διαιρεῖσθαι ἐκ τοῦ εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν, ἢ συμπεριγράφεσθαι· τῷ δὲ, οὐ περὶ τούτων προηγουμένως ὁ λόγος, ἀλλ' ἐπινενόηται αὐτῷ τὸ ἀπερίγραπτον, οἷον ὄργανόν τι ἐπιτήδειον ὑπηρετοῦν τῷ δυσσεβεῖ θελήματι· ᾧ προσχρησάμενος, χρησιμεῦον πρὸς καθαίρεσιν τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εὗρεν οἰκονομίας.

लग. Θαυμάσαι δ' ἂν τις αὐτοῦ τῆς σοφίας τὸ μεγαλοφυὲς, πῶς ἐκεῖνο πέπονθε λαθὼν, ἥνίκα αὐτῷ λεπτῶς καὶ ἀπεξεσμένως τὰ τοῦ λόγου ἐξήτασται καὶ διηρεύνηται· τῷ γὰρ ἀπεριγράπτῳ τιμήσας Χριστὸν, καὶ τῷ κενωρίσθαι τῆς σαρκὸς εἰ περιγράφοιτο, τὸν περὶ τῆς παναγίας αὐτοῦ ψυχῆς λόγον ὑπερθέμενος, ἀγέραςτον ταύτην ἐν τοῖς ἑαυτοῦ δόγμασι καταλέλοιπε· τί οὖν ἐδόκει χωρίζειν τὴν ψυχὴν τὸν περιγράφοντα Χριστὸν ἐκ τοῦ σώματος, ἵνα μετὰ τοῦ λόγου, καὶ τὴν ψυχὴν προσαφηρηκῶς εἴη; ὅποτε γραφομένου τοῦ σώματος ἀφίστασθαι ἔμελλε, καθάπερ ἀμέλει καὶ ὁ Θεῖος λόγος· ἐπείπερ οὐδὲ αὐτὴ φύσιν ἔχει τοῦ γράφεσθαι· πάλιν γὰρ φιλοπευστοῦσι καὶ λίαν ἀποροῦσιν ἡμῖν, οἱ τοῦ σοφοῦ λόγοι καὶ οἱ ἐκεῖθεν νῦν σοφιστεύοντες, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν ἀνοηταίνοντες διευκρινεῖν τωσαν· ἔτι γὰρ καὶ τοῦτο τῶν ἀτόπων αὐτοῖς ὑπολέλειπται· ἔμφυχος ἄρα ἢ κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπίνῃ μορφῇ χαρακτηριζομένη τοῦ προσειληφότος θεοῦ λόγου, ἢ ἄψυχος ἀπονοσφίζεται; εἰ μὲν γὰρ οὐκ ἔμφυχος, γενέκρωται πάλιν τὸ κατὰ Χριστὸν ἀνθρώπειον, καὶ πάλιν ἐν νεκροῖς ὁ ἐν νεκροῖς ἐλεύθερος, καὶ πάλιν ἀναστραυροῦται καὶ παραδειγματίζεται, καὶ τοῦτο οὐχ' ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις καὶ αἰεὶ, ὅσον καὶ εἰκονίζεσθαι συμβήσεται· τὸ δὲ ἄψυχον, φήσει τις, μὴ δὲ μετόιχεσθαί ποι, ἀκίνητόν γε ὄν, καὶ μεταβαίνειν οὐχ' οἷόν τε· πρὸς δὲ, καὶ ἀδηλον ὅπου ἡ ψυχὴ μετασθίσειται· εἰ γὰρ τὸν λόγον ἀναπληροῦν τὸν τῆς ψυχῆς τόπον δώσουσι, σαφῶς τῆς ἀρειανικῆς μανίας τὸ δόγμα ὑπολείπεται· εἰ δὲ ἔμφυχος ἀπορρήνυται, ποῦ ποτε ἄρα ἀποικομένη προσχωρήσειε, τῆς ἐκείνων μανίας εἰπεῖν ἀκόλουθον· ὡς ἄρα ἔνθα τὸ πάντων οἰκειότατον καὶ ἐγγύτατον ἐναύλισμα παρ' αὐτοῖς νομιζόμενον τυγχάνει.

Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἐπεὶ δὴ βούλονται τῷ ἀρχετύπῳ ταυτὸν εἶναι μάλιστα τὸ ἐξεικόνισμα, καὶ ἀμφοτέρα ὑπάρχειν ὁμοουσία, καὶ οὐδενὶ τὴν διαφορὰν κεκτῆσθαι δοξάζουσιν, ἢ αὐτὴ ἢ εἰκὼν ἢ ἀφομοιουμένη καὶ ἐνασποματομένη τὸν Θεῖον ἐκεῖνον καὶ ἱερὸν χαρακτῆρα, ὡς τῷ ὁμοίῳ τὸ ὅμοιον προσδραμεῖσθαι, καὶ οἰκειωθῆσεσθαι καὶ συμφυῆσεσθαι γε ὡς ὁμοούσιον· εἰ δὲ ταῦτα οὕτως, ἔδει κινήσεως καὶ αἰσθήσεως μὴ ἀμοιρεῖν τὴν εἰκόνα, καὶ τὴν ἐκ τόπου εἰς τόπον μεταβατικὴν ἔχειν δύναμιν κατὰ τὴν ἐκείνων πλάνην, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν ἐνεργεῖν τε καὶ πάσχειν, ὅσα τοῦ ἐμφύχου ἐστὶ καὶ γνωρίζεται, καὶ μηκέτι εἰκόνα, ἀλλ' ἔμφυχον ζῶον λογικὸν αὐτοῖς διομολογεῖσθαι· κατὰ δὲ τὸ ἐξ ἀνάγκης ἐπόμενον, καὶ τὸν Θεῖον λόγον τοῦ ἑαυτοῦ ἐστερῆσθαι σώματος· πῶς δὲ Χριστῷ ταῦτα συνενεχθήσεται; ἢ διὰ τίνος ἐνεργήσει ὁ γράφων, καὶ ὅπως ἐξανύσει τὸ βεβουλευμένον; οὐκ ἄλλως, ἢ ἐκ τῆς τῶν ζωγράφων φιλοτεχνίας· εὐκαιρον δ' ἂν εἴη Θειοτέραν τινὰ καὶ θαυμασιωτέραν τὴν ζωγραφικὴν εὐτεχνίαν ὑπολαμβάνειν, καὶ μαγνήτιδος πλεόν τὸ ἐλκτικὸν καὶ δραστήριον πρὸς τὸ γραφόμενον ἔχουσαν· καὶ δὴ δογματισθήσεται τῶν ζωγράφων ἡ τέχνη, τῆς τοῦ λόγου ἀλκιμωτέρα δυνάμειος· καθὼς ἢ μὲν ἀφείλετο τὴν σάρκα ἠνωμένην αὐτῷ, ὁ δὲ ἀφηρέθη καὶ λέλυται ὑπόστασις τοῦ Χριστοῦ· οὐ δοκεῖ ἐντεῦθεν τῷ λόγῳ πάθος προστρίβεσθαι πάντων παθῶν ἐμπαθέστερον;

Περὶ Χριστο-
λυτῶν τῶν
λεγόντων τὸν
Χριστὸν μετὰ
τὴν ἐκ νεκρῶν
ἀναστασιν, τὸ
ἐμψυχον σώ-
μα αὐτοῦ κά-
τω καταλελοι-
πέναι, καὶ
γυμνῇ τῇ ὕπο-
στασι ἀνελθού-
σῃ εἰς οὐ-
ρανους.

λδ. Τί τοῦτο τῶν λεγομένων χριστολυτῶν καὶ τῆς ἐκείνων βδελυρᾶς αἰρέσεως, πρὸς ἀτοπίαν κατὰδεέστερον; πόθεν οὖν ὁ δυσάνητος καὶ δυσμενὴς ἐχθρὸς καὶ Χριστοῦ πολέμιος, ὁ μικρὸς οὗτος καὶ βίαιος τύραννος, ἡ τέχνη; ποία ἄρα ἡ ἐν αὐτῇ δύναμις καὶ ἐνέργεια; ὥστε κατισχύσαι Θεὸν τῶν οἰκείων ἀποστέρεῖν καὶ διαρπάζειν; καὶ ταῦτα οὐ τῶν περὶ αὐτὸν, ἀλλὰ τῶν κατ' αὐτῶν, καὶ τῶν καθ' ὑπόστασιν ἡνωμένων, οὐ τῶν ἕξωθέν τινων, καὶ αὐτὴν μᾶλλον λελύσθαι τὴν ὑπόστασιν· καὶ ὁ ἐκὼν ὁ λόγος προσέλαβεν, ἄκων ἀπέβαλε; ταῦτα δὲ ποῖαν ἀσεβείας ὑπερβολὴν οὐχ' ὑπεραίρει; εὐρεθήσεται δὲ οὕτω γε ἡ τέχνη, καὶ Θανάτου ἐπικρατεστέρα· ὅπερ γὰρ τῷ Θανάτῳ, ἡνίκα τὸν σταυρὸν πιξάμενοι τὸν Χριστὸν ἀπεκτόνασιν οὐκ ἐξεγένετο, τοῦτο τῇ τέχνῃ εὐπρεπῶς μάλα κατώρθωται· κατ' οὐδένα γὰρ τρόπον ὁ λόγος τῆς παναγίας καὶ ζωοποιοῦ αὐτοῦ σαρκὸς καὶ ψυχῆς κεχώρισται, οὐδὲ κατ' αὐτὸ τὸ ἀκαριαῖον τοῦ χρόνου καὶ βραχύτατον, καὶ τὸν ὑπὲρ ἡμῶν εἴλετο Θάνατον ὡς φύσει ὑπεράγαθος καὶ φιλάνθρωπος, καὶ εἰς ἄδου πορευθεὶς, τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι τὴν ἐλευθερίαν κηρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῶν δεσμῶν ἀνῆκεν οἷς ἐκεκράτηντο· πῶς οὖν ἂν τῷ Θανάτῳ κατ' ἰσχὺν οὐ περιγέγονε, τῷ ζωγράφῳ διήνυσται; καὶ ὁ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, ὑπὸ τῆς τέχνης ἀσθενοῦς οὕτω καὶ εὐτελοῦς ἀντιδίδεται; δέδοκτο ἂν αὐτὸ τομώτερόν τε καὶ διαιρετικώτερον τοῦ θανάτου, τὸ εἰκονίζειν καὶ γράφειν, ἵνα μηδὲν εἰς ἀσεβείας ἀφορμὴν ἀπολίποιο.

Ἀλλὰ τί δεῖ πλειόνων τῶν οὕτω φευκτῶν καὶ ἀπηχθημένων; παρὸν πρὸς τὸν γεννήτορα τούτων εἰπεῖν ὅτι σε τοιαύταις χάρισι τὰ σὰ στέφανοι νοήματ'· τοιαύταις ἀμοιβαῖς σε κατὰκροτοῦσι τὰ τῶν σῶν λόγων τῶν σοφῶν καὶ ἐντέχνων προβλήματα· οὕτως σοι τῶν σῶν δογμάτων τὸ ἐν θεωρίᾳ ἐπηρμένον καὶ ὑψηλὸν, εἰς φιλοτιμίαν μέγιστον· ἄρα οὐ μεθυόντων ἐκφρονέστερα ταυτὶ τὰ ληρήματα; ἄρα τῶν μεγαλχολούντων ἢ βακχευόντων οὐκ ἀλογώτερα; τοιαῦτα τῶν κατὰ τὸν λαιμὸν καὶ τὴν γαστέρα μαργαινόντων τὰ ἀπηχήματα· τοιαῦτα τῆς φιλίας καὶ ἡδίστης κοπρίας αὐτῷ τὰ γεύγρια· τοιαῦτα τῶν ἀμέτρων ἐμέτων καὶ τῆς κυνώδους ἐκείνης καὶ χοιρείας ζωῆς καὶ τοῦ θηριώδους τρόπου, τὰ δόγματ'· τοιαῦτα τῶν ἀλόγων ζώων ἰχνηλατούντων τὰς διεξόδους· τοιαῦτα τῶν τοῖς αἵμασι τῶν χριστιανῶν βαπτίζοντων τὰς χεῖρας, καὶ τῶν κατὰ Χριστοῦ δεξιὰν ὀφλισάντων· τοιαῦτα τῶν καταξαινόντων τὰς ἀνθρωπείας σάρκας τὰ εὐρήματα· ἀλλ' ἀρμόσει γε τοῖς οὕτω φρονεῖν ἐλομένοις τὸ ἱερὸν ἐκεῖνο λόγιον· “ὅτι ὁ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδιά αὐτοῦ μάταια νοήσει, τοῦ „λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν· „τὸ γὰρ οὕτω νοεῖν, ποίας νοὸς ἀκεραιότητος; οὐδ' ἂν οἱ τὸν νοῦν παρενηνεγμένοι, οὕτω ποτὲ ἐννοήσειαν ἢ λέξειαν.

λε. Ὁ σωτὴρ ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας φέρων, ὑβρίζομενος, λιθαζόμενος, τῶν κακῶν τὴν κορωνίδα τὸν Θάνατον ἀνατλάς, οὐ πέπονθε ταῦτα· εἰκονιζόμενος πάθοι ἂν ποτε; ὡς γὰρ ἐκεῖ οὐδὲν πέπονθεν, ὅσον ἐπὶ τὴν οἰκείαν φύσιν ὁ λόγος οὐ κεχωρισμένος τῆς σαρκὸς, ἡνωμένως δὲ καὶ ἀδιαστάτως συνυπάρχων αὐτῇ καὶ πασχούσῃ, οὐδὲ ἐνταῦθα δὴ που τούτων πάθοι τι εἰκονιζόμενος·

πανταχοῦ γὰρ ἐπίσης ἡμῖν ὁ αὐτὸς λόγος τὸ ἀληθὲς ἔχων συμφυλαχθήσεται· εἴποι δ' ἂν πρὸς αὐτὸν καὶ ὁ φορέσας τὴν εἰκόνα τοῦ χοῖκοῦ, καὶ χοϊκὸν φύραμα, ὡς οὐκ εἰμὶ κατ' αὐτὸ τοῦτο ἀπερίγραπτος, ἀλλὰ περιγραπτός· ὡς οὖν ἐδέξατο τὸ κτίσμα τὰς ὕβρεις καὶ τὰς αἰκίας, οὕτως δέξαιτ' ἂν καὶ τὴν ἐν τόπῳ περιγραφὴν, καὶ τὴν γραφὴν, καὶ τὸ εἰκονίζεσθαι, μηδαμῶς τοῦ συννημένου καὶ συνυπάρχοντος λόγου χωριζόμενον.

λϛ. Ἄλλ' εἰ τούτων ὁ τρόπος καὶ ὁ τοῦ μυστηρίου σκοπὸς οὐκ ἔγνωσται αὐτῷ, ἐξδὸν ἦν πυθέσθαι τοῦ γράφοντος, καὶ ἤκουσεν ἂν παρ' αὐτοῦ, ἂν περ τὸν νοῦν ἐρρώμενον ἔσχε καὶ τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς μὴ παρενήνεκτο, καὶ ἔμαθε λέγοντος· ὅτι ἅπερ παρὰ τῶν ἱερῶν παρειλήφαμεν εὐαγγελίων, τῇ ἀρχαίᾳ καὶ πατρικῇ παραδόσει ἐπόμενοι, παῖδες παρὰ πατέρων διαδεξάμενοι, ταῦτα καὶ γράφομεν καὶ ἱστοροῦμεν, καὶ οὐδὲν πλέον τῶν θεολέκτων λογίων ἔχομεν· καὶ εἰ ἐκεῖνα τίμια, καὶ αὐτὰ ἥτω ἢ συμφυλαττόμενα, ἢ συγκαταρούμενα, ὡς ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ λόγου ἐχόμενα· ἐπεὶ περ παρ' αὐτῶν ἐμυήθημεν, ὅτι ἄνθρωπος κατ' ἡμᾶς γέγονεν ὁ τοῦ θεοῦ ἐνυπόστατος λόγος, καὶ τοῖς ἀνθρώποις συναναστρέφη, καὶ μετέσχευεν ἡμῖν παραπλησίως αἵματος καὶ σαρκὸς, καὶ κτίσμα γέγονεν ὁ ἄκτιστος, καὶ ὁ λόγος ἐπαχύνθη καὶ σὰρξ ἐγένετο, καὶ ὥράθη ὁ ἀόρατος, καὶ πάθη δι' ἡμᾶς ὁ ἀπαθὴς κατεδέξατο ὡς φιλόανθρωπος· ταῦτα πιστεύομεν ὥσπερ ἑωρακότες οἱ ἀκούσαντες· “ ἵνα καὶ „ τοῦ μακαρισμοῦ τύχωμεν· μακάριοι γάρ, φησιν, οἱ μὴ ἰδόντες καὶ πιστεύσαντες· „ ὁ οὖν ἑωράκαμεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν διὰ πίστεως, καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, τοῦτο καὶ γράφομεν καὶ εἰκονίζομεν· οὐ διαιροῦντες οὐδὲ ἀποδιίστάντες ἰδικῶς καὶ ἀναμέρος τὴν ἅπαξ ἐνωθεῖσαν σάρκα τῇ θεότητι· τοῦτο γὰρ καὶ λέγειν ἄτοπον, καὶ ἐννοεῖν τῆς ἀνωτάτω παραπληξίας· ἀλλὰ κακεῖνα πράσσομεν, καὶ ταῦτα ὁμολογοῦμεν φυλάττεσθαι, κατὰ τὴν ἀνωθεν κεκρατηκυῖαν ἐνθεον καὶ ἐνθεσμον συνήθειαν.

λζ. Εἰ δέ σοι τὰ τῶν εὐαγγελίων ἄπιστα, πεπαύμεθα τῆς συνηγορίας καὶ ἀποδείξεως· ἢ κακεῖνα γοῦν δέξαι, ἢ καὶ ταῦτα διάγραφον· ἡμῖν μὲν οὖν τῶν ἐν χερσὶ καὶ ὑπ' ὀφιν ἡγμένων, οὐδὲν ἥττον βέβαια τὰ κατὰ πίστιν παραδεδομένα ἐγκαθίδρυται· σὺ δὲ οὐδὲ τούτων ἐπαισθήσῃ, ἵνα σοι τὴν περὶ ἐκείνων πιστώσῃται ἀλήθειαν, ὅλῳ σαρκικῶ γε ὄντι καὶ κάτω βρίθοντι καὶ οὐδὲν ὑψηλὸν περὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ὑπολαμβάνοντι· ἢ γὰρ ἰδὼν ἡλιακὴν ἀκτῖνα δένδρῳ τυχὸν ἢ ἐτέρα ὕλη προσβαλοῦσαν, εἶτα τμηθέντι τῷ δένδρῳ, δόξεις πάντως συναποτετμησθαι καὶ τὴν ἀκτῖνα, ὅπερ πᾶσχειν ἢ ἀκτὶς οὐ πέφυκεν, οἰήσῃ; τάχα δὲ, καὶ εἴ τις τὸ τοῦ ἡλίου σῶμα διαγράφοι, ἀποσχίζειν καὶ διαιρεῖν τοῦ φωτὸς τὸν ἥλιον; ἢ πεπωρακτωμένον σίδηρον ὁρῶν, ἂν πῶρ τις καταχέοι ὕδατι, ὑπολήψῃ συναπесβέσθαι καὶ συνεφθάρθαι τῷ πυρὶ καὶ τὸν σίδηρον, ὃς οὐδαμῶς φύσιν ἔλαχεν ὑπὸ τοῦ ψυχροῦ καὶ ὑγροῦ παραβλάπτεσθαι, τούναντίον δὲ μᾶλλον στομοῦσθαι καὶ ῥώννυσθαι; ἀλλ' ἐχρῆν οἱ, καὶ τούτοις ἐπιστημονικῶς καὶ ἐμφρόνως ἐπιβάλλειν, καὶ ὡς ἔχουσι φύσεως ταῖς

ἀληθείαις ἐπόμενον δοξάζειν, εἴτα ὡς ἐξ ἀμυδρῶν ἐμφάσεων τῶν παραδειγμάτων τούτων, καὶ περὶ τῶν προκειμένων ἐννοεῖν, ὅτι οὔτε συμπεριγραφῆσεται ὁ λόγος τῇ σαρκί, οὔτε γραφομένης ὁ πάντα πληρῶν διαιρεθήσεται· φανερόν οὖν ἐκ πλείστων, ὡς τὰ παρ' αὐτῷ δογματιζόμενα, ληρήματα μᾶλλον ἢ δόγματ' αὐτὰ φαίνεται· κολοιῶν γὰρ καὶ βατράχων ἀσημότερα φθέγγεται, καὶ ἰχθύων ἀφωνία καὶ δρυῶν ἀναισθησία παραπλήσια τοιαῦτα καὶ τοσαῦτα δεδυσφημηκὼς κατὰ Χριστοῦ τε καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἐπιφέρει.

λη. ὧρ' Ἀδύνατον γὰρ ἐστὶν εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ δηλοῦσαν τὴν μορφήν χαρᾶς· ρακτῆρος τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς προσώπου ὁποῖόν ἐστιν. ς. Οὐκοῦν εἰ μὲν ἔχει μορφήν ὁ Χριστὸς καὶ χαρακτῆρα, εὐλόγως δὴ μάλα καὶ εὐσεβῶς χαρακτηρίσει αὐτὸν ἢ ἰδία εἰκὼν· εἰ δὲ οὐ χαρακτηρίσει, ἄμορφος καὶ ἀχαρακτήριστος καὶ ἀπρόσωπος· ταυτὸν δὲ εἰπεῖν, καὶ ἀνυπόστατος ὁ Χριστός· τοῦτο γὰρ αὐτῷ ὁ λόγος συνάγειν βούλεται· ἐξ οὖν τῶν λόγων αὐτοῦ δικαιωθήσεται, καὶ ἐκ τῶν λόγων αὐτοῦ κατακριθήσεται· εἰ γὰρ ἀδύνατον καὶ εἰκόνα εἶναι τὴν μὴ δηλοῦσαν τὴν μορφήν, καὶ χαρακτῆρα τοῦ πρωτοτύπου αὐτῆς προσώπου, ἢ τὸν Χριστὸν ἡμῖν ἐμφανίζουσα εἰκὼν καθ' ὁμοίωσιν αὐτοῦ καὶ ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτοῦ παρὰ χριστιανοῖς γεγεννημένη, καὶ ἡ ἐπιγραφὴ κατασφραγίζει τὴν ἀλήθειαν ἐξ ἁπαντος, τὴν μορφήν καὶ τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ὡς πρωτοτύπου, πρὸς αὐτὸ γὰρ τετύπῃται, ἡμῖν δηλοῦσα· ἥδη δὲ καὶ ἡ περὶ αὐτὰ θεωρουμένη σχέσις, κρατύνει τοῦ λόγου τὸ ἀληθές· καὶ εἰ μὴ τὸν Χριστὸν ἢ εἰκὼν αὐτοῦ χαρακτηρίσει, οὐδὲ ἄλλου μορφήν δηλώσει, πολλοῦ γε δεῖ· πῶς γὰρ ἂν τὸν, οὗ περ οὐκ ἔστιν εἰκὼν, χαρακτηρίσειεν; οὐδὲ γὰρ ἄλλου εἰκὼν ἄλλω ἀφομοιωθήσεται· ὡς οὐδὲ ἡ ἐν τῷ κηρῷ σφραγὶς ἀλλοτρίᾳ γλυφῇ ἐναρμολογήσεται· οὗτος τοίνυν, ἡνίκα περιεῖλε τὴν Χριστοῦ εἰκόνα, πάντως δὴ πού ὡς οὐκ ἔχουσιν ὁ παραστήσει καὶ δηλώσει πρόσωπον, οὐδὲ πρωτότυπον ὃ χαρακτηρίσει, τοῦτ' ἔδρασεν· ἀνάγκη οὖν καὶ μὴ βουλόμενον ὁμολογεῖν ἐκ τῶν οἰκειῶν ὁρμώμενον λόγων, ἀπρόσωπον καὶ ἄμορφον καὶ ἀχαρακτήριστον εἶναι τὸν Χριστόν· οὕτω δὲ καὶ ἀνυπόστατον· διὸ καὶ τὸν γράφοντα ἐν αἰτίαις ποιῶν κατηκίζετο, ὡς οὐ προκειμένην μορφήν, οὐδὲ ὑποστὰν πρόσωπον εἰκονίζοντα· διὰ δὲ τοῦτο καὶ εἰδώλου προσηγορίαν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ ὁμοιώμασιν ἀπονεῖμαι τέτολμῃκεν ἀνοσιώτατα, ταύτη τὸ ἀπρόσωπον, μᾶλλον δὲ τὸ ἀνυπόστατον αὐτοῦ καθοριζόμενος· εἴ γε εἶδωλον φασὶν εἶναι, τῶν μηδαμῶς προϋφειστώτων ἀνάπλασμα οὐχ' ὁμοίωμα, οὐ γὰρ ἔχει σχέσιν πρὸς ὃ ἀφομοιωθεῖν, πλάσμα δὲ φασματῶδες καθὰ δεκεῖ τῷ πλαστογραφοῦντι διαμορφούμενον ἀλογώτατα.

Ἀλλὰ τὰ μὲν τοιαῦτα δόγματ' αὐτῆς ἐκείνου ἡρτῆσθαι φρενὸς ὅς οὐδ' ὅπως οὖν ἐνταῦθα ἐπὶ Χριστοῦ διδόναι μορφήν ἔδοξεν· ὁ δὲ γε θεσπέσιος ἀποστολος τὸ κατὰ Χριστὸν μυστήριον διασαφῶν, πρὸς τῇ μιᾷ τουτέστι τῇ Θεῷ καὶ ἑτέραν μορφήν τὴν τοῦ δούλου ἡμῖν εἰσκεκόμικε, καὶ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπου τὸν Χριστὸν γενόμενον, καὶ σχήματι εὐρισκόμενον ὡς ἄνθρωπον· ,

διόπερ οἱ πειθόμενοι Παύλῳ, καὶ ὁμολογοῦντες δύο μορφάς ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, δι' ὧν αἱ κατ' αὐτὸν φύσεις δηλοῦνται, καὶ τὸν ὁμοιοπαθεῖν ἡμῖν ἄνθρωπον καὶ ὡσαύτως ἐσχηματισμένον, περιγραφτὸν ἐπιστάμεθα τὸν δὲ, οὐδὲ τὸ σχῆμα τὸ ἀνθρώπειον εἰς περιγραφῆς ἔννοϊαν ἤγαγεν, οὐδὲ τῷ θεῷ Πέτρῳ προσέσχε λέγοντι “ ὅτι ὁ θεὸς τὸν παῖδα αὐτοῦ Ἰησοῦν ἐδόξασε „ καὶ δεδογματίσται αὐτῷ καὶ παῖς ἄμορφος καὶ ἀπρόσωπος· τί δὲ αὐτῷ ὁ νῶτος αἰ τε σιαγόνες ἐνομίσθησαν, ὁ μὲν εἰς μαστίγας, αἱ δὲ διδόμεναι εἰς ῥαπίσματα, ἥ τε διαιρεθεῖσα θεία πλευρὰ, καὶ τῶν ἡλῶν αἱ διατρήσεις; ἀλλὰ ταῦτα μὲν λῆρος αὐτῷ καὶ μάτην εἰρημένα· τάχα γὰρ καὶ τούτοις τὸν αὐτοῦ Εὐσέβιον ἔσχε διδάσκαλον, κενολογοῦντα ὅλην διόλου μεταβεβλήσθαι τὴν κατὰ Χριστὸν ἀνθρωπεῖαν μορφήν, καὶ μηδαμῶς ἐν τῇ καθ' ἑαυτὴν μένουσαν ἰδιότητι· ἐπεὶ δὲ ἔγνω ὡς οὐδεὶς τῶν εὐσεβούντων τῶν εἰκαίων αὐτοῦ ἀνέξεται ληρημάτων, τοῖς λόγοις χαίρειν φράσας, ἐπὶ τὸ ἔργον ἐχώρει, φανερὸν ἑαυτὸν καταστήσας τὴν πρὸς τὸν Χριστὸν ἀνελόμενον μάχην, ἐξ οὗ διὰ πάσης μηχανῆς καὶ πείρας ἔχθη, καὶ αὐτὸ τὸ ἀρχέτυπον τῇ εἰκόνι συνεξυβρίσειν τε ἅμα καὶ συγκαταρῆσειν, καὶ τὴν μνήμην περιαιρῆσειν· ἐπειδὴ βαρὺς αὐτῷ ἦν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· εἴτα ὥσπερ συναισθόμενος ἑαυτοῦ, ὡς ἀπρόσωπον καὶ ἀνυπόστατον ἀποφαίνει τὸν Χριστὸν, οἷα οἱ ἐκ φρενίτιδος ἀνενέγκαντες, καὶ οἱ ἐκ μανίας καταστάντες, εἰς ἑαυτὸν ἐπᾶνεισι, καὶ ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπανέρχεται, καὶ πάλιν ἐπὶ τὸ πρόσωπον χωρεῖ καὶ φησὶν.

λθ. ☩ Οὐ δυνατόν γὰρ ἐπὶ τοῦ ἐκ δύο φύσεων ἐν ἐνὶ προσώπῳ ὄντος, ☩ ἐπὶ τῆς μιᾶς φύσεως πρόσωπον εἰκονίζειν, καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπρόσωπον ☩ τυγχάνειν. ☩ Ἐτι τοῖς ἑαυτοῦ συνίσταται δόγμασιν, οὐκέτι κατὰ τὸν προλαβόντα τρόπον· ἐντεῦθεν γὰρ ἀποδύεται τὸ τῆς πεύσεως σχῆμα, καὶ ὥσπερ ἐπιλαθόμενος ἑαυτοῦ, τῶν μὲν προτέρων ὑπερορᾷ πλασμάτων, ἀποφαίνεται δὲ λοιπὸν τὰ δοκοῦντα· οὐ κατὰ λογικὴν μέθοδον προερχόμενος, οὐ κατὰ γραφικὴν ἢ πατρικὴν ἀπόδειξιν τὸν λόγον ποιούμενος, ἀλλ' ἄπερ αὐτῷ ἡ ἐξουσία ἐπέτρεπε, καὶ ἡ τοῦ νοὸς σαθρότης, καὶ τῆς γαστρός ἡ παχύτης, καὶ τῶν ἐμέτων ἡ ἀκαθαρσία, καὶ τῆς κοπρίας ἡ ὑπάλειψις, ἔτι καὶ τῶν ἐγκοσμίων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων ἡ ἄμετρος προσπάθεια, ἐφ' οἷς δοξάζεσθαι καὶ ἐντροφᾶν ὤετο, θαρρόντως δογματίζει· ὡς μὲν οὖν εἰκαίους καὶ λέσχης ἐμπλέους ἡμῖν ἐπανίλει λόγους, παντὶ που δῆλον· ἔμως οὐκ ἀποκνητέον τῇ τούτων ἀπαιδευσίᾳ εὐκαίρως καὶ ἀκαίρως ἀντικαθίστασθαι· οὐδὲν γὰρ κωλύει καὶ νῦν ἐκ τῆς τῶν λόγων αὐτοῦ ὑποθέσεως ὠρμημένους, πάλιν εἰς ἀντίφασιν αὐτὸν περιάγειν, καὶ ἑαυτῷ προφανῶς ἀντικαθιστάμενον δεῖξαι· ρητέον γὰρ, ὅτι ἐπειδὴ προσώπου ἐνὸς ὄντος, ἔφησεν ἀδύνατον εἶναι εἰκονίζεσθαι τὸν Χριστὸν, κατὰ τὴν ἐτέραν τῶν φύσεων, καὶ βεβαιοῖ τοῦτο φάσκων μετὰ βραχεία, ☩ ὅτι ἡ εἰκὼν, ☩ προσώπου ἐστὶν εἰκὼν, καὶ ταύτῃ τὴν θείαν φύσιν ἀπρόσωπον ὡς ἀπερί- ☩ γραπτον τυγχάνειν, ☩ πάντως ἵνα ἡ ἀκόλουθος τῷ λόγῳ ἀντίθεσις φυλαχθῇ, καὶ ἐκ τοῦ ἀνεικόνιστον δοξάζειν τὸν Χριστὸν, ἀπρόσωπον ὡσαύτως

ἐπὶ τῆς ἐτέρας τῶν φύσεων αὐτὸν εἰσαγάγοι· καὶ τοῦτό ἐστι πάλιν ἀδύνατον· ἔλεξε γὰρ ἂν βιασθεῖς κἀνταῦθα, ὅτι οὐ δυνατόν ἐπὶ τοῦ ἐκ δύο φύσεων ἐν ἐνὶ προσώπῳ ὄντος, ἐπὶ τῆς μιᾶς φύσεως πρόσωπον ἀνεικόνιστον εἶναι, καὶ ἐπὶ τῆς μιᾶς ἀπρόσωπον τυγχάνειν, καὶ ψιλὸν μόνον θεὸν νοεῖσθαι τὸν Χριστὸν, καὶ ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ μόνης πρόσωπον διδόναι, καὶ μὴ εἰκονίζειν αὐτόν· καθὼς τὸ ἀνεικόνιστον, προσώπου ἐστὶν ἀνεικόνιστον· καὶ ἡ σὰρξ ἐστὶ περιγραπτή· οὕτως οὖν ἐπὶ τοῖς προειρημένοις αὐτῷ ἀτόποις, ὁμοίως καὶ τὰ νῦν ἀναφαινόμενα ἄτοπα· καὶ γὰρ τὸ ἀμφίκληνον οὐκ ἐξέκλινε, ταῖς τῶν οἰκείων λόγων συνδούμενος ἄρκυσιν· ἐπεὶ ἐδέχθη γε καὶ μὴ βουλομένῳ αὐτῷ, καίτοι πολλὰ περὶ τοῦ ἀπεριγράπτου καμόντι, καὶ κενολογήσαντι πλεῖον, περιγραπτὸν ὁμολογήσαι τὸν λόγον, ἵνα μὴ πρόσωπον ἰδικῶς ἐπὶ τῆς θεότητος αὐτοῦ εἰσάγοι μόνης, καὶ ἡ σὰρξ καταλειφθῇ ἀπρόσωπος· ἢ πάντως γὰρ λελεῖφεται ἀόρατον αὐτὸν οἶεσθαι καὶ ἀναφῇ καὶ ἀπαθῇ, καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν μὴ δὲ σάρκα ἀνελιφέναι· καὶ πῶς ἐκφεύζεται τὸ τῆς δοκίσεως καὶ φαντασίας βλάβη; τοῦτο δὴ τὸ πρόσωπον καὶ τὴν ὑπόστασιν ἀπλῆν μὲν τέως οὐ λέγει εἶναι· ἢ γὰρ ἂν τὸ πᾶν τῆς οἰκονομίας ἀνείλην, ὅπερ νῦν ἀντικρὺς εἰπεῖν δέδοικεν, ὥς ἂν ἐκφανείη πάντα κυκλῶν καὶ κατασεύων τὰ καθ' ἡμᾶς μυστήρια· τὸ γὰρ φύσει ἀπλοῦν, οὔτε ὁρᾶσθαι, οὔτε εἰδοποιεῖσθαι, οὔτε πᾶσχειν τί καθ' ὄντιναοῦν τρόπον πέφυκεν· ἀπαθὲς γὰρ καὶ ἄφθαρτον καὶ πάντη ἄληπτον καὶ ἀπερινόητον· τοῦτο δὲ τί ἂν εἴη ἄλλο ἢ θεός; τοῦτο οὖν οὐ λέγει, σύνθετον δὲ καὶ αὐτὸς αὐτῆς ὁμολόγησεν, εἰπὼν ἐκ δύο φύσεων γεγενῆσθαι, κἀν ταμιεύηται νῦν ὃν δοκεῖ τρόπον συνθέσεως· τεχνάζεται γὰρ διὰ τῆς μιᾶς τοῦ ἀπεριγράπτου φωνῆς, καὶ τᾶλλα πάντα ἀνελεῖν ἰδιώματα.

Σύνθετον δὲ ἐκ τῶν ἐναντίων αὐτὴν φαμέν ἡμεῖς, καθὰ δὴ οἱ θεηγόροι διδάσκουσι φάσκοντες “ προελθὼν δὲ θεὸς μετὰ τῆς προσλήψεως, ἐν ἐκ δύο „ τῶν ἐναντίων, σαρκὸς τε φημὶ καὶ πνεύματος· „ ἀδύνατον γὰρ δύο φύσεις εἰς ἐνός τινος ὑπαρξιν συνερχομένας, μὴ εἶναι ἐναντίας καὶ διαφόρους, ὧν τὸ διάφορον, καὶ ὁ ἀριθμὸς παρίστησιν· οἷς γὰρ συντεθεῖσιν ὁ ἀριθμὸς ἐπιφημισθεῖν, τὸ ἑτεροφυὲς τῶν ἡριθμημένων εἰσήλαγεν· εἰ γὰρ ταῦτον εἶεν, οὐ δύο ἂν εἶεν, ἀλλὰ μία· πῶς γὰρ ἐπὶ τῆς μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς σύνθεσιν γενέσθαι δυνατὸν; ἢ γὰρ σύνθεσις, τὸ διάφορον τῶν συνίρεχόντων, ἃ δὴ καὶ ἑτεροοῦσια εἶναι δηλοῖ· καὶ πειθέτω ταῦτα ὁ λέγων “ οὐπω ἦν κράμα ἐξ ἀμφοτέρων „ οὐδέ τις μίξις τῶν ἐναντίων „ περὶ τοῦ ἀνθρωπίου φιλοσοφῶν συγκρίματος, καὶ τῆς κατὰ τὸν ἄνθρωπον δημιουργίας, ἐξ ἀοράτου καὶ ὁρατῆς φύσεως διαπλασθέντα, τῶν ἐναντίων ἀλλήλοις κειμένων προδήλως· τί δὴ οὖν σύνθετον λέγων τὴν ὑπόστασιν, μὴ καὶ τὰ πρόσφορα τῶν ἐν αὐτῇ θεωρουμένων, εὐγνωμόνως καὶ οἰκείως ἀποδέδωκεν; εἰ γὰρ ἐναντίον τὸ ὁρατὸν τῷ ἀοράτῳ, καὶ τὸ ἀπτὸν τῷ ἀναφεί, καὶ τὸ φθαρτὸν τῷ ἀφθάρτῳ, καὶ τὸ παθητὸν τῷ ἀπαθεῖ, καὶ εἴ τι τούτοις ὁμοίως ἀλλήλοις ἀντίκειται, καὶ περὶ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρόσωπον τοῦ Χριστοῦ θεωροῦνται, ὅτου δὴ χάριν μὴ καὶ ἡ ἑτέρα ἀντίθεσις ἐπ’

αὐτῷ θεωρηθήσεται· τὸ περιγραφτὸν λέγω καὶ ἀπερίγραφτον; ἀπερίγραφτον γὰρ εἰσφέρων τὴν σάρκα, οὐδὲν ἕτερον λέγει ἢ ὅτι οὐδὲν διοίσει ἡ θεία φύσις τῆς ἀνθρωπίνης, ἢ τὸ ἄκτιστον τοῦ κτιστοῦ· εἰς ταῦτόν γὰρ φέρει ἀμφοτέρω, καὶ περισσὸν αὐτῷ καὶ ἄκαιρον τῶν δύο φύσεων τὸν λόγον προχειρίζεσθαι· εἰ μὴ γὰρ ἐκάτερά τῶν φύσεων τὰ οἰκεῖα καὶ ὃ πέφυκεν αὐτῇ, ἀποδοθείη γνωρίζομεν τὰς ιδιότησι, ποῦ ἡμῖν φανήσονται αἱ ἐναντίαι καὶ φυσικαὶ διαφοραὶ καὶ οὐσιώδεις ποιότητες; καὶ εὑρεθήσεται ἐν καὶ ταῦτόν τὰ ἐναντία, ὅπερ ἀδύνατον.

μ. Ἀρειανῶν ταῦτα καὶ Ἀπολιναρίου καὶ Εὐτυχοῦς, καὶ τῆς συγχυτικῆς καὶ ἀκεφάλου μοίρας τὰ φάσματᾶ καὶ σοφίσματᾶ, ὧν τινὰ παρατεθέντα, ὅσον διοίσει τῶν ἐκείνου, ἐμφανιεῖ· ὧδε γὰρ ἔχει. Ὡς ὅτι σάρκα λείποντες, οὐ τὸ οἰκεῖον ἔχουσιν πρόσωπον ἀλλὰ τὸ τοῦ θεοῦ, θεὸν ἐν τῇ θεϊκῇ δόξῃ κηρύσσομεν. Καὶ αὖθις· εἰ γὰρ ὁ ἐκ τῆς παρθένου εἰς κύριος ὠνόμασται, καὶ αὐτός ἐστι δι' οὗ τὰ πάντα γέγονε, μία φύσις ἐστίν, ἐπειδὴ πρόσωπον ἐν οὐκ ἔχον εἰς δύο διαίρεισιν· ἐπεὶ μὴ δὲ ἰδία φύσις σώματος, καὶ ἰδία φύσις ἡ θεότης κατὰ τὴν σάρκα· ἀλλ' ὡς ἄνθρωπος μία φύσις, οὕτως καὶ ὁ ἐν ὁμοιώματι ἀνθρώπων γενόμενος Χριστός. Ἐπεὶ οὖν τούτοις συμφέγγεται, ἀκόλουθον ἦν αὐτῷ καὶ μίαν φύσιν λέγειν συγκεκλιμένην ἐξ ἀμφοῖν ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ, ἵνα συνεξαμαρτάνων αὐτοῖς τῇ ἀσεβείᾳ μὴ καθυφῇ· τούτων γὰρ τὸ ἅθεον ὄντως καὶ βλάσφημον νοσῶν, τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ πολυάνθρωπον ἱεράν σύνοδον ἀθετῆσαι ἐσπούδασεν, ἢ τις τὸν περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως καὶ τῶν κατ' αὐτὸν φύσεων λόγον, θεῷ πνεύματι κεκινημένη διετράνωσε, σαφέστερον καὶ ἐκδηλότερον τὸ τῆς θείας οἰκονομίας μυστήριον ἡμῖν διακηρύξασα.

Προσεκτέον γὰρ πρότερον, ὅτι ἐκ δύο μὲν φύσεων ἐνταῦθα δογματίζει τὸν Χριστόν· οὐκ οἶδ' ὅπως, ὁ μὴ δὲ μίαν αὐτῷ μορφήν πρὸ μικροῦ συλχωρῶν ἐν δυσὶ δὲ αὐτὸν φύσεσιν, οὐδαμῶς τέως εἰπὼν φαίνεται· μή ποτ' οὖν κἀνταῦθα κατὰ τοὺς διδασκάλους αὐτοῦ, διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, καὶ τὰς φύσεις συγχεῖ; τὸ γὰρ περιγραφτὸν περιελών, δηλοῦται καὶ τὰς λοιπὰς τῆς σαρκὸς ἀπαναιόμενος διαφορὰς· ὁ δὲ τοῦτο λέγων, οὐδὲ τὰς τῆς θείας φύσεως φυλάξει ιδιότητας, καὶ οὔτε περιγραφτὴν οὔτε ἀπερίγραφτον τὴν τοῦ κυρίου ὑπόστασιν δέξεται· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῆς συγχύσεως τρόπος· οὐδ' ὁπότερόν τι τῶν ἡνωμένων δείκνυσιν ἐιλικρινῶς ὃν, ἕτερον δὲ τι ἀποτελῶν ὡς τὰ συνεφθαρμένα· καθὰ τοῦτο ἴδοι τις καὶ ἐπὶ τῆς τῶν τηκτῶν λεγομένων συγχύσεως, καὶ τῆς τῶν μεταλλικῶν ἐνώσεως· οὐχ' ἦττον δὲ καὶ ἐπὶ τῶν κατὰ τὴν ἰατρικὴν συντιθεμένων φαρμάκων, ἔτι καὶ ἐπὶ τῆς τῶν στοιχείων κατὰ τὰ σώματα συνδρομῆς· ὡς οὐδὲν καθαρῶς ἐστίν, οὔτε γὰρ μόνον πῦρ ἐστίν, οὔτε γῆ, οὔτε τι τῶν ἄλλων· τὰ παραπλησία δὲ καὶ περὶ τῶν διπλῶν ἐνεργειῶν τῶν κατὰ Χριστὸν θεωρουμένων πεφρόνηκέ που πάντως· διὰ τὴν μίαν γὰρ ὑπόστασιν, καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐδίδου ἅν· δειχθεῖν δὲ καὶ οὕτως τοῖς τῆς συγχύσεως καὶ δοκίσεως καθηγησαμένοις ἐπόμενος διδασκάλοις· καθάπερ γὰρ ἐκεῖνοι τῆς τοῦ

ἀριθμοῦ δυάδος δυσσεβῶς καὶ κακοήθως ἐπιδραζάμενοι, ὃν οἱ τῆς εὐσεβείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ προεσθηκότες λόγου, ἐπὶ τῶν δύο φύσεων εὐσεβῶς ἐπρέσβευον, καὶ εἴτα ὡς αἷτιον διαιρέσεως τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως προάγοντες, ὡς ἡ δύο πρόσωπα διὰ τὰς φύσεις εἰσάγεσθαι, ἢ διὰ τὸ ἐν πρόσωπον, μίαν ἐξ ἀνάγκης φύσιν δίδοσθαι, οὕτω καὶ οὗτος τῇ τοῦ ἀπεριγράπτου προσωλεκόμενος λέξει, δοκεῖ βαθέως καὶ ἄλαν κατ'ασκευάζειν, ὡς ἡ διαιρεῖσθαι διὰ ταύτην καὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ ὑπόστασιν, ἢ καὶ τὸν λόγον τῇ σαρκὶ συμπεριγράφεσθαι· ἔχει γὰρ τὰ ἐπαγόμενα οὕτως.

μα. ☩ Ἄλλ' ἢ καὶ τὸ Θεῖον συμπεριγράφεσθαι ἔχει ἐν τῇ εἰκόνι ἐκείνῃ, ☩ καθὼς ἐστὶν ὁ Χριστὸς ἐκ διπλότητος, ἢ ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον νοεῖσθαι ☩ τὸν Χριστὸν, καὶ εἰκονίζειν αὐτὸν οὕτως, καθὸ ἡ εἰκὼν προσώπου ἐστὶν εἰκὼν, καὶ τὸ Θεῖον ἐστὶν ἀπερίγραφον. ☩ Πῶς τοῦτο λέγει, καὶ ἔχη φύσεως οὕτω τὸ πρᾶγμα καὶ μὴ; ἀλλὰ ταῦτα μὲν, ὡς δοκεῖ τῇ ματαιότητι, τυραννικῶς ἀποφαίνεται, οὐδενὶ λόγῳ τῆς ἀληθείας συνηγόρῳ χρώμενος· ἡμῖν δὲ καὶ μικρῷ πρόσθεν περὶ τούτου σὺν ἀληθείᾳ εἴρηται ἤδη, ὡς ὁ Θεὸς λόγος μηδὲν πεφυκὼς πάσχειν, καὶ ἐν σώματι γενόμενος, ἀπαθὴς γε οὐδὲν ἥττον μεμένηκε, καὶ τῶν εἰκῇ πεφλυαρημένων ὀλοτρόπως ἀπειράτος· καὶ νῦν δὲ, διὰ βραχείων εἰρήσεται· λεκτέον γὰρ, ὅτι οὐ μόνον περιγραφομένῳ τῷ σώματι ὁ λόγος οὐ συμπεριγράφεται, ἀλλ' οὐδὲ ἐν αὐτῷ τῷ σώματι γεγονὼς περιγέγραπται, καίτοι οὐσιωδῶς, καὶ ἀδιαστίτως αὐτῷ συνημμένῳ· καὶ τοῦτο οἶμαι μηδενὶ ἡγνοῆσθαι, εἴ τι πειστέον τοῖς εὐαγγελισαμένοις ἡμῖν τὰ ἐπὶ τῇ Θεῖᾳ πεπραγμένα συγκαταβάσει· πῶς γὰρ ἀληθεύσει ὁ μέγας Ἰωάννης τῇ ἀληθείᾳ μαρτυρῶν καὶ λέγων “ μέσος ὑμῶν ἔστηκεν ὃν ὑμεῖς οὐκ οἴδατε „ τὸν οὕτω παρόντα σωματικῶς αἰνιττόμενος; αὐτὸς τε ὁ σωτὴρ ἡ ἀλήθεια· “ πρὸ τοῦ σε „ Φίλιππον φωνῆσαι ὄντα ὑπὸ τὴν συκὴν εἶδον σε „ τῷ Ναθαναὴλ προσφθεγγόμενος, καὶ τοῖς μαθηταῖς πόρρω τῆς Βηθανίας σωματικῶς συναυλιζόμενος· τὸν γε Λαζάρου θάνατον ἀνακοινοῦμενος, συνεῖναι τε αὐτοῖς μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος ἐπαγγελλόμενος.

Τί χρὴ ἀπαριθμεῖσθαι τὰ πλεόνα; ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐν τῷ ὀνόματι αὐτοῦ, ἐκεῖ εἶναι ἐν μέσῳ αὐτῶν καθυπισχνεῖται πανταχοῦ δὲ οἱ συνηγμένοι, πανταχοῦ ἄρα καὶ αὐτὸς ἔσται· καὶ ὅπως εἰς προὔπτον ἅπασι πρόκειται, ὡς κατὰ τὴν ἀνέκφραστον καὶ ἀπόρρητον θεῖαν φύσιν, καθ' ἣν πανταχοῦ καὶ ὑπὲρ ταῦτα νοεῖται· καὶ γὰρ ποῦ διαγορεύει τὰ λόγια· “ μὴ οὐχὶ τὸν „ οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν ἐγὼ πληρῶ, λέγει κύριος; καὶ αὐθις· Θεὸς ἐγγίζων „ ἐγὼ εἰμι, λέγει κύριος, καὶ οὐχὶ θεὸς πόρρωθεν· καὶ πνεῦμα κυρίου πεπλήρωκε τὴν οἰκουμένην· καὶ ποῦ πορευθῶ ἀπὸ τοῦ πνεύματός σου καὶ ἀπὸ τοῦ „ προσώπου σου ποῦ φύσω; καὶ αὐτὸς μὲν πᾶσι πάρεστιν, οὐ πάντα δὲ αὐτῷ „ πάρεστιν, οἱ Θεολόγοι φασίν· „ ἐξ ὧν ἀπάντων δηλοῦται τὸ Θεϊκῶς πᾶσι παρῆναι, οὐ γὰρ δὴ σωματικῶς πανταχοῦ παρῆν συνηγμένοις αὐτοῖς· οὐδὲ ἐν ᾧ ἔφασκον οἱ μαθηταὶ “ ἐν τῷ ὀνόματί σου τὰ δαιμόνια ἡμῖν ὑποτίσσεται „

ἐτέρωθι γὰρ ἐν τινι τόπῳ τὸ σῶμα ἐφαίνετο· σαφὲς οὖν ὅτι οὐ περιγέγραπτο ἐν τῷ σώματι, ἡ δὲ τοῦ ὀνόματος παναλκῆς καὶ ἀκατάληπτος δύναμις ἐνήργει πανταχοῦ τὰ τεράστια· οὐ προφητικῇ δὲ προγνώσει καὶ χάριτι ἅπαλε, τοιαῦτα τὲ ἔωραττε καὶ τοῖς μαθηταῖς προὔλεγεν· ὥσπερ βλέπων τὰ ἔμπροσθεν, ὡς θεὸς δὲ παρὼν ἅπασιν, οὐδὲ ἐνεργείᾳ ψιλῇ, κατὰ τινος τῶν πάλαι τὰ τοιαῦτα ληρωδησάντων, κενῶσαι μὲν τοὺς οὐρανούς τῆς ἑαυτοῦ ὑποστάσεως κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς θείας σαρκώσεως, εἶναί τε οὐσιωδῶς σὺν ἡμῖν, ἐνεργείᾳ δὲ καὶ ἀξία μόνη πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα· ἐπεὶ ἕτερον οὐσίαν καὶ ἄλλο ἐνέργειαν ὥσπερ ἐπὶ τῶν σωματικῶς θεωρουμένων, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐτίθεντο· ὅπερ τοῖς εὐσεβέσιν ἀπειρήται· ἐπὶ γὰρ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσωμάτων ἐν οὐδενὶ διαφέρειν ἴσασιν· οὐ γὰρ διοριστέον ταῦτα ἀλλήλων, ἵνα μὴ σύνθετον τὸ ὑπὲρ πᾶσαν ἀπλότητα νοοῖτο· οὔτε γὰρ ἡ θεία οὐσία ἀνενέργητος εἴη ἂν ποτε, οὔτε ἀνούσιος ἡ ἐνέργεια· “ὁ πατήρ μου γάρ, φησιν, ἕως ἄρτι ἐρ-, γάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι·”, ἡ μὲν γὰρ, τὸ ὑπερουσίως εἶναι αὐτὸν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως εἶναι, καὶ ἀπαρεγκλίτως ἐπὶ τῆς ἑαυτοῦ μονιμότητος καὶ ἰδρύσεως ἴστασθαι, δηλοῖ· ἡ δὲ, τὰς ἐν τοῖς οὐσι προνοητικὰς προόδους καὶ ἀρρήτους οἰκονομίας παρίστησι, καθ’ ἃς ἀνεκφοιτήτως τῆς οἰκείας ἀπλότητος προῖων, πρακτικεύεται, τὴν τῶν ὅλων ἐργαζόμενος πρόνοιαν· ἀλλ’ εἰ καὶ μετὰ ἀνθρώπων κεχηρημάτικεν ὡς ἀληθῶς ἄνθρωπος, τῶν πατρικῶν οὐκ ἀπελείπετο κόλπων, καὶ ὁ πατήρ ἦν ἐν αὐτῷ, καὶ αὐτὸς ἐν τῷ πατρί.

Εἰ τοίνυν, καθάπερ ὁ τῆς ἀληθείας ἐφοδεύων συμπεραίνει λόγος, ἐν τῷ ἰδίῳ οὐ περιγέγραπται σώματι, ποίας ἀνοίας καὶ ἀλογίας ἔτι καὶ δυσσεβείας οὐχ’ ὑπεροίσει μέτρον, τὸ λέγειν· συμπεριγράφεσθαι περιγραφομένῳ τὸν λόγον τῷ σώματι, ἀπεριγράπτου δὲ τοῦ Θεοῦ ὄντος λόγου; συμπαραληφθῆναι γὰρ δεῖ καὶ τῶν ζητουμένων τὸ σύστοιχον καὶ ἐν ἅπασι παρόντος, τῆς μείζονος ἂν εἴη μανίας καὶ τῆς ἐσχάτης παραφροσύνης τὸ φράζειν, χωρίζεσθαι τὸν λόγον τοῦ σώματος, ἥνικα περιγραφτὸν ὡμολόγηται· εἰ γὰρ οὐδενὸς ἀπεστι, καὶ οὐδαμόθεν ἀπολιμπάνεται, πόσῳ λέγειν ἀληθέστερον, ὅτι ἐν τῷ σώματι τῷ οἰκείῳ καὶ καθ’ ὑπόστασιν αὐτῷ ἠνωμένῳ, καὶ περιγραφτῷ γε ὄντι, αἰεὶ πάρεστιν, ἵν’ ἅμα καὶ κατὰ ταῦτόν ἢ ἐπ’ ἀμφοῖν τῶν ἀσεβῶν ἄτοπος καὶ παράλογος διελέγχηται φιλονεικία; εἰ μὲν γὰρ ἡ κλίσις ἡ σύμπασα ἢ πάρεστιν ὡς Θεὸς ἀπεριγράπτως, ἦν ἀπερίγραπτος, ἐξήνυεν ἂν τι ἴσως ὁ λόγος αὐτῷ· εἰ δὲ πάντα περιγραπτὰ ἐστί, τίνος ἔνεκεν ἡ ἀνούστατος αὕτη καὶ ψυχρὰ ἐνστασις, τοῦ οἰκείου μόνον ὑπερορίσθαι τὸν λόγον σώματος; ὄντως ἰστὸν ἀράχνης ὑφαίνουσιν οἱ ταῦτα φρονούντες καὶ λέγοντες.

μβ. Τούτων δὲ οὕτως εἰρημένων, ἐπὶ τὰ λοιπὰ τοῦ λόγου τρεψώμεθα· εἰ ἐκ διπλότητος πρεσβεύει εἶναι τὸν Χριστὸν, εἰ ἐβούλετο σεσῶσθαι αὐτῷ ὁ περιθρυλεῖ εὐφημον καὶ κομψὸν τῆς διπλότητος ὄνομα, περιγραφτὸν κατὰ τὴν ἑτέραν τῶν φύσεων ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν ἔδει· ἐπειδὴ δὲ τοῦτο οὐ δίδωσιν, ἐξήλωται αὐτῷ τὸ συνεπτυγμένον καὶ θαυμαστὸν τῆς διπλότητος· καὶ γε-

γύμνωται τῆς διπλότητος τοῦ τρόπου καὶ τῶν πανούργων αὐτοῦ σοφισμάτων· τοιαύτη δὲ ἡ ἀλαζονεία καὶ φιλαυτία, τὰ πέρα τοῦ μέτρου κενεμβατοῦσα περιθρεῖν· ὧν δὲ ἐφεῖται διατεκμαίρεσθαι καὶ διασκοπεῖσθαι, διαμαρτάνειν περιφανῶς· ἐχρῆν γὰρ ἐξ ὧν αὐτὸς προῆγε λόγων, προαισθῆσθαι γε καὶ συνιέναι, ὅτι αὐτῷ ἐκεῖθεν ἐκβήσεται ἐκ διπλότητος δοξάζει τὸν Χριστόν· ταύτῃ γοῦν καὶ σύνθετος ἔσται πάντως· εἰ γὰρ τὸ ἀπλοῦν ἀσύνθετον, τὸ ἐκ διπλότητος σύνθετον· τί οὖν τὸ περιϊστάμενον; εἰ ἀπερίγραπτον τὸ Θεῖον, διότι ἀπλοῦν καὶ ἀσύνθετον, τὸ ἐκ διπλότητος καὶ σύνθετον, τί ἔσται; ἔφησεν ἂν πάντως καὶ μὴ βουλόμενος περιγραφτόν· ἄλλως τε δὲ αὐτὴ ἡ τῆς συνθέσεως ἔννοια, τὴν περιγραφὴν ἡμῖν ἐκ παντὸς ὑποτίθεται· οὕτως πανταχοῦ καὶ τῷ ὀρθῷ λόγῳ καὶ ἑαυτῷ ἀπομαχόμενος δεικνύται· καὶ ταῦτα μὲν πρὸς τοὺς ἐκείνου λόγους λελέχθαι· δοκεῖ γὰρ κατειληφέναι τὸ Χριστοῦ μυστήριον, μὴ δὲ τὰ ἐν ποσὶν εἰδῶς ἢ βλέπων· καθάπαξ γὰρ τῆς εὐθείας καὶ βασιλικῆς ἀπονενευκῶς τρίβου, ἐπὶ πούς ἐφ' ἑκάτερά πως ἀποκεκλικότας κρημνοὺς ἵεται.

Βούλεται οὖν τοὺς ἀκρωμένους ὑπὸ τῆς ἀνάγκης τῶν λόγων ἠγμένους, δυοῖν ἐλέσθαι τὸ ἕτερον· ἢ γὰρ γράφοντας τὸν Χριστόν, ἀναλκασθῆναι διπλῶ τῷ δοκοῦντι περιπεσεῖν ἁμαρτήματι· ἥτοι συμπεριγράφειν τὸ Θεῖον τῇ εἰκόνι, διὰ τὸ ἐν πρόσωπον, ὅπερ ἐκ διπλότητος, ὥς φησὶν, ἔστιν· ἥτοι ψιλὸν μόνον ἄνθρωπον νοεῖσθαι τὸν Χριστόν, καὶ τῇ Νεστόριου συμφέρεσθαι φρενοβλαβεῖαν· ἢ ταῦτα διαφυγεῖν αἰρουμένους, μὴ γράφειν αὐτόν, ἵνα τῇ ἐκείνου κακοδοξία περιπέσοιεν· ταυτόν δὲ εἰπεῖν, τῇ φαντασιώδει καὶ ἀντιπάλῳ μοίρᾳ, τῶν ἐκ διαμέτρου λέγων τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντων, ἧς ὅλος θερμῶς περιεχόμενος γίνεται, τὸ μὲν ἐκ διπλότητος λέγων· τὸ δὲ ἐν διπλότητι, ἥγουν ἐν δυσὶ φύσεσι τὸν Χριστόν εἶναι, πανταχοῦ παραιτούμενος· καὶ οὕτως ἐξ ἑνός γέ του τρόπου ὁ τῆς θείας σαρκώσεως παραβλάπτῃτο λόγος· ὧν περ ἡ ἐκκλησία διαφυλοῦσα τὰ ἅτοπα, καὶ τὴν ἐπὶ θάτερα θεοπρεπῶς παρατροπὴν ἐκκλίνας, καὶ τὴν μέσσην ὥσπερ καὶ κατ' εὐθὺ ἰοῦσα ὁδὸν, μόνης ἔχεται τῆς ἀληθείας, ὀρθοδόξως καὶ εὐσεβῶς τὴν κατὰ Χριστόν οἰκονομίαν ὁμολογοῦσά τε καὶ περιέπουσα· ἀλλὰ ταῦτα δογματίζων δῆλός ἐστιν ὁμοίόν τι ποιῶν, ὥς εἴ τις ἰδὼν δακτυλίῳ χρυσῷ, φέρε εἰπεῖν, ἐκσφραγίσματα πλείονα ἐν κηρῷ ἀποτυπούμενα, ἐνίστατο λέγων, ἢ τὸν χρυσὸν τῷ κηρῷ συνανακεκράσθαι καὶ συναναμεμίχθαι ἐναποματτόμενον τὰ χαράγματα, ἢ πάντως γε τὴν ἐγκεχαράμην ἐν τῷ δακτυλίῳ γραφὴν, διίστασθαι ἀπ' αὐτοῦ καὶ μερίζεσθαι· ἢ ὥς ἂν τις τὸ πῦρ εἰκονιζόμενον θεάσοιτο, καθὰ πολλάκις ὀρῶμεν τροχοὺς τινας πυρώδεις, καὶ φλόγας πυρὸς ἀναπτομένας, καὶ τοῖς χερουβὶμ συνδιατρεφόμενας· καθ' ἃς οἱ θεολόγοι ἀγγελοφανείας εἶδον, πάντως καὶ τὴν ἐμπύριον συμπεριγεγράφθαι τῇ ὕλῃ δόξει θερμότητα, ἢ κελωρίσθαι τὸ πῦρ τῆς οἰκείας καὶ οὐσιώδους ποιότητος εἰκονιζόμενον· ὥς οὖν ταῦτα φρονεῖν καὶ λέγειν ἀνόητον καὶ ἀδύνατον, ἀνοητότερον ἐκεῖνο καὶ ἀδυνατώτερον· ἀσυνέτου γὰρ ταυτὶ καὶ ἐξεστηκυίας φρενὸς ἀποβράσματα· εἰ γὰρ οὐδὲν τὰ εἰρημένα εἰς τὴν ἑαυτῶν φύσιν

πάθοιεν, πῶς ὁ γὰρ ὑπερφυῆς καὶ ἀπαθὴς λόγος, ἢ συμπεριγραφῆσεται τῇ ἰδίᾳ σαρκί, ἢ γραφομένης διαστήσεται, ἢ ἕτερόν τι τοιοῦτον πείσεται, εἴπερ οὐδὲ ἐν τῇ παναγίᾳ αὐτοῦ σαρκὶ ἢ οὐσιωδῶς, ἥνωται, περιγέγραπται; ἐχρῆν δὲ συνιδεῖν καὶ πεπεισθαι τὸν σοφὸν τοῖς χριστιανῶν ἐπόμενον δόγμασιν, ὅτι περὶ ὁ Θεῖος λόγος σῶσαι τὸ κατ' ἡμᾶς γένος διὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐπιφανείας βουλόμενος, ἐν τῇ ἑαυτοῦ ὑποστάσει ἀρρήτως καὶ ὑπὲρ λόγον, ὅλην ὅλῳ ἑαυτῷ τὴν περιγραφτὴν δὴ ταύτην καὶ γραπτὴν ἡμῶν φύσιν καὶ εἰκονιζομένην προσειληφώς ἥνωσεν, ἢ τις καὶ μετὰ τὴν πρόσληψιν περιγραφομένη καὶ γραφομένη εἰς αἰὶ διασώζεται· εἰ γὰρ τὸ περιγραφτὸν τοῦτο σῶμα οὐ προσεῖληπται, οὐδὲ σέσωσται· τὸ γὰρ ἀπρόσληπτον, ἀθεράπευτον, φασὶν οἱ Θεολόγοι. Εἴτα ἐπιφέρει τοιαῦτα.

μγ. ☩ Λέγει δὲ ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα ἐκείνην, ὅτι εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ ☩ ἐστὶ καὶ τὸ Χριστὸς ὄνομα γινώσκεται, ὅτι οὐ μόνον ἄνθρωπον δηλοῖ, ☩ ἀλλὰ καὶ Θεόν. ☩ Ἐδεῖ αὐτὸν καὶ γοῦν τοὺς οἰκείους δυσωπηθέντα λόγους, συναισθῆσαι τῆς ἀτοπίας τῶν παρ' αὐτοῦ προαγομένων· ἀλλ' ἔοικεν ἡ πλάνη καὶ τὸ ψεῦδος, καὶ ἑαυτῷ καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἀντίστασθαι· εἰ μὲν γὰρ ἐν ἧν τὸ ἐκ τοῦ ὀνόματος δηλούμενον, τὰς περὶ τὸ ἐν ζυγομαχούσας τῶν ἐναντίων δόξας, ὁ βραβεύων τὸ ἀσφαλὲς ἐπιὼν λόγος, καὶ γνωμῶν ταλαντεύων τὸ ἀμφίρροπον, δέδωκεν ἂν τὴν νικῶσαν τῷ κρείττονι· ἢ τέλεον περιγραφτὸν ἀποφαίνων τὸ ἐν, ἢ τέλεον ἀπερίγραφτον· ἐπεὶ δὲ τῶν δύο φύσεων ὑπάρχει παραστατικὸν, καθὰ καὶ αὐτὸς ἔφησε, τίς ὁ κωλύων λόγος, μὴ ἐκάτερα τούτων τὰ οἰκεία καὶ προσήκοντα ἀποδίδοσθαι; ὥστε καὶ ἠνωσθαι ἀλλήλαις, καὶ μηδετέραν ἐξεστηκέναι τῶν οὐσιωδῶς ἐν αὐταῖς θεωρουμένων, καὶ ἀτρέπτως ἐνυπαρχουσῶν φυσικῶν ἰδιοτήτων, μὴ δ' αὖ διαιρεῖσθαι τῷ εἰς ἀλλήλας ἀσυγχύτως περιχωρεῖν· εἰ γὰρ περὶ ταῦτ' ἄμφω, ἀλλ' οὐκ ἄμφω ταῦτα, ὥσπερ οὐδὲ ψυχὴ καὶ σῶμα· οὐ γὰρ εἴ τις δοίη τὸν αὐτὸν χρυσοχόον εἶναι καὶ λιθοξόον, ἥδη τὴν χρυσοχοικὴν εἰς τὴν λιθοξοικὴν περιαγάγοι· ἀλλὰ τὸν ἀριθμὸν τῆς δυάδος, εἰς μέθοδον τῆς ἑαυτοῦ δυστροπίας προχειρίζεται, καὶ κακουργεῖ περὶ τὰς φύσεις· ἵνα καὶ τὸ ἀπ' αὐτῶν συντεθέν πρόσωπον, τέλεον παραγράψῃται, καὶ ἦν περὶ αὐτὸ δόξαν ἔσχεν ἀποπλήρη ραδίως· ὁ οὖν ποιῶν τὴν εἰκόνα ἐκείνην, καὶ λέγων ὅτι Χριστοῦ ἐστίν, οἶδε μὲν καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ ὀνόματος δηλούμενα· οἶδε δὲ καὶ τὰ ἀπὸ τοῦ προσώπου γνωριζόμενα· οὐκ ἄγνοε δὲ, ὅτι καὶ ἐναντία ἀλλήλοις τὰ συνελθόντα, ὧν μία ἡ ἐπιστήμη, καθὰ λέγεται· εἰδὼς τοίνυν ὅτι τὸ μὲν τούτων ἀόρατον καὶ πάντῃ ἀληπτόν, καὶ διὰ τοῦτο ἄγραφτον καὶ ἀπερίγραφτον, εἴσεται καὶ θάτερον ὅτι ὁρατὸν καὶ καταληπτόν· ὥστε καὶ περιγραφτὸν ἐξ ἀνάγκης καὶ γραπτὸν, διὰ τὴν τῶν ἐναντίων ἀντίθεσιν· οὐ πρὸς τὸ ὅλον οὖν ἐν ὧς ὅλον ἀποβλέπων, τὸ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν μεροῖν συγκεῖμενον· ἢ γὰρ ἂν ἴσως καὶ τινα ἀφορμὴν εἶχεν ὁ λόγος; ἀλλὰ τὸ ὁρώμενον μόνον ἀναθεωρῶν, ταύτῃ ποιεῖ· ἐπίσταται δὲ ὅτι ἐκ τοῦ γράφειν, οὔτε συμπεριγραφῆσεται καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης, οὔτε αὖ τὸ ἐν ὅλον μερι-

σθῆσεται· οὐδεὶς γὰρ λόγος ὁ δράσαι τοῦτο δυνάμενος· ὡς γὰρ οὐ παρὰ τὸ εἰδέναι τὸν γράφοντα, τὰ δηλούμενα διαστήσεται, οὕτως οὐδὲ παρὰ τὸ γράφειν τὸ ἕτερον, καὶ θάτερον συγγεγράψεται· ἤδη τοῦτο καὶ ἐπὶ τοῦ κατὰ τὸν ἄνθρωπον παραδείγματος εἴρηται· τὸ τοιοῦτο δ' ἂν καὶ ἐν ἄλλοις ῥαδίως εὔροι τις ἂν· εἰ γὰρ τις οἶδε πράγματός τινος διάφορα τὰ δηλούμενα, ἔλοιτο δὲ τούτων τὸ ἕτερον, ἄρα καὶ τῷ λοιπῷ σύγχρησαιοτο; οἷον τί λέγω· ἴσμεν ὡς τὸ πῦρ διττὴν ἔχει τὴν ἀπ' αὐτοῦ προϋούσαν ἐνέργειαν, τὴν μὲν φωτιστικὴν, τὴν δὲ καυστικὴν· εἴπωρ οὖν τις τοῦ φωτισμοῦ τοῦ ἀπὸ τοῦ πυρὸς προσδέοιτο, βιασθῆσεται ἄρα, καὶ οὐχ' ἐκὼν, καὶ τῆς ἐκεῖθεν φλογώσεως εἰς πείραν ἵεναι· ἢ ἐάν τις πρὸς κάθαρσιν ῥύπου, ὕδατι θερμῷ προσχρήσαιοτο, καὶ ψυχθῆσεται πάντως ἀπ' αὐτοῦ, διότι ῥυπτικὴν καὶ ψυχτικὴν κέκταιται τὴν ἐνέργειαν· ἀλλ' οὐδεὶς ἂν τῶν νοῦν ἐχόντων ταῦτα συμφήσειεν· ἐπεὶ οὖν πρὸς ἐν ἐκεῖνος τὸ ὅλον τοῦτο τὸν Χριστὸν διασκοπῶν, ἐβούλετο καὶ τὰ ἐξ αὐτοῦ, ὡς ἐν τῇ τοῦ ὅλου μνήμῃ, συνεισάγεσθαι ὁμοῦ, καὶ μηδὲν τούτων καθ' ἑαυτὸ θεωρεῖσθαι· ὡς τὰ ἐτέρῳ συμβαίνοντα, πάντως καὶ θατέρῳ ἐξ ἀνάγκης ὑπάρξαι.

μδ. Εἴ ποτε Παύλου ἀκήκοεν “ ἡμεῖς δὲ κηρύσσομεν Χριστὸν ἐσταυρωμένον ,, τί αὐτῷ ἐντεῦθεν ἀπίντα; ἐπειδὴ κοινὸν ἀμφοῖν τῶν συνδραμουστῶν φύσεων ὄνομα Χριστὸς, ἐβιάσθη ἂν καὶ οὐκ ἐθέλων κατὰ τὰ ἴδια προβλήματα, ἐπειδὴ καὶ Θεὸς δηλοῦται διὰ τοῦ ὀνόματος, ὡς ἂν μὴ διέλοιτο ἐν, καὶ τὸν λόγον αὐτὸν φύσει συνεσταυρῶσθαι ταῖς ἀληθείαις λέγειν, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀπόρρητον οὐσίαν τῇ ἀνθρωπίνῃ συμπεπονθέναι· καὶ εἴ τις αὐτῷ καὶ τὸν Θεῖον καὶ ζωοποιὸν τάφον ὑπέδειξεν, ἵνα τὴν περιτομὴν καὶ τὰ ἄλλα πάθη νῦν παρήσωμεν, εἶπεν ἂν τεθνηκέναι τὸν λόγον, καὶ τὴν θείαν καὶ ἀθάνατον φύσιν τῇ ἀνθρωπίνῃ καὶ θνητῇ πάντως συγκατορωρῦχθαι· ταῦτα γὰρ αὐτῷ βούλεται, ὡς ἂν μὴ διαιρεθεῖεν αἱ φύσεις, τῷ τὴν μίαν τούτων, εἰς τὰ ἐν οἷς πάθοι, καὶ τὴν ἐτέραν δηλαδὴ συνεπάγεσθαι πάσχουσαν· τί δὲ αὐτῷ ἐδήλου τὸ “ ἡμῖν δὲ εἰς ,, Θεός, ὁ πατὴρ, ἐξ οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς εἰς αὐτόν· καὶ ὁ κύριος Ἰησοῦς ,, Χριστὸς δι' οὗ τὰ πάντα, καὶ ἡμεῖς δι' αὐτοῦ; ,, ἐκ γὰρ τοῦ ἐναντίου τὰ ὅμοια αὐτῷ ἀπαντήσεται ἄτοπα· ἐπειδὴ πρὸς τῷ ἐνὶ ἐστὶ τὰ δηλούμενα, ἐφαίνετο αὐτῷ ἄρα συνδημιουργὸς τῷ λόγῳ, καὶ ἢ καθ' ἡμᾶς φύσις ἐπὶ τῇ τῶν ὅλων παραγωγῇ, καὶ ἔσται ὁ ἄνθρωπος αὐτὸς ἑαυτοῦ δημιουργός. Καὶ πάλιν τοῦ Θεοῦ Πέτρου λέγοντος “ σὺ εἶ ὁ Χριστὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ ,, διὰ τὸ αὐτὸ πρόβλημα εὐρεθήσεται καὶ ἡ σὰρξ τὸ τῆς Θεότητος διὰ τῆς υἱικῆς σχέσεως, φύσει φερεμένη ἀξίωμα· οἷς παραπλήσια καὶ ἕτερα πλείονα ἀναλεγόμενός τις παρὰ τῶν θείων γραφῶν εὔροι ἂν, ἃ τὴν βλασφημίαν τὴν ἐκείνου ἐξελέγξει καὶ ἀτοπίαν· τοιαῦτα δὲ καὶ νοεῖν αὐτὸν καὶ φρονεῖν, αἱ τῶν οἰκειῶν λόγων ἀρχαί, καὶ περιέργοι καὶ σφαλεραί ζητήσεις, ἡμῖν ὑποτίθενται· καὶ ταῦτα ἀτέχνως καὶ ἀπλῶς, οὐ τρόπῳ τινὶ οἰκειώσεως ἢ ἀντιδόσεως δογματίζοντα, κατὰ τὸν διδασκαλικὸν τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας λόγον.

με. Ἐπεὶ δὲ ἀδολεσχοῦντι καὶ ταυτογοποῦντι, συναδολεσχεῖν προϋθέμεθα τοῖς ἐπιφερομένοις αὐτῷ, καὶ τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξιόντι, οὕτω πάλιν προσαπαντήσωμεν· ἔχει γὰρ ὧδε. ☩ Καὶ πῶς τοῦ θεοῦ καὶ ἀνθρώπου ὄνομα, ☩ τὴν θεϊαν φύσιν σημαῖνον καὶ ἀνθρωπίνην, ἐπὶ τῇ εἰκόνι ἐκείνῃ ἔχομεν κα-
☩ λῆσαι, τῇ δυνατῶς ἐχούσῃ ἀνθρώπου μόνου φύσιν χαρακτηρίζειν, καὶ τὴν
☩ θεϊαν καὶ ἀκατάληπτον φύσιν μή; ☩ Τὸ πῶς, ἵνα ὡς παρόντι διαλεχθῶ, εἴ σοι τὰ τῆς ψυχῆς ὅσα μὴ κεκώφωτο, εἴ σοι τὰ νοητὰ ὅμματα μὴ ἐπε-
πῆρωτο, εἴ σοι τὰ τῶν φρενῶν μὴ ἡλλοίωτο, καὶ τὰ τῶν λογισμῶν μὴ παρ-
ετέτραπτο, εἴ σοι τῆς θεοσεβείας οἱ ὅροι ἄτρωτοι διεφυλάσσοντο, καὶ τῆς
καθολικῆς ἐκκλησίας ἡ παράδοσις συνετετήρητο ἀλώβητος, εἰ σπινθήρα γοῦν
τινα πίστεως ἐν τῇ σεαυτοῦ συνέσχες καρδίᾳ, ἀλλὰ μὴ ἐλύττας κατὰ τῆς ἀμω-
μήτου καὶ ἀπλανοῦς ἡμῶν ὁμολογίας, τοῖς ἄγουσί σε ἐπὶ τὸν κρημνὸν τῆς
ἀπιστίας καὶ ἀπωλείας πειθόμενος, ἐδείχθη ἄν σοι καὶ ἐκδηλότατα τὸ ζη-
τούμενον, εἴπερ ζητούμενον ἦν, ἀλλὰ μὴ ὥσπερ ἐνέδρα τις ἢ πανουργία, τα-
μειυόμενον.

Καὶ ἵνα τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν ἀναλαβόντες εἴπωμεν, ὥσπερ ἡ σταύρωσις
καὶ τὰ πάθη, Χριστοῦ λέγεσθαι, ὡς ὁ τάφος, καὶ τὰ λοιπὰ, ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον
αἰεὶ λέγωμεν, τὸ μέτριον ὑπερτρέχοντες, καὶ τῶν προσεχόντων τὰς ἀκοὰς ἀπο-
κναίωμεν, καὶ οὐ δὴ πού φαμέν κατὰ σέ, διὰ τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ Χρι-
στοῦ τῆς δυάδος τῶν φύσεων δήλωσιν, τὰ τῇ μίᾳ προσνεμόμενα, καὶ τῇ ἐτέρᾳ
πάντως ἀπαντήσεσθαι· ὁ σταυρὸς γὰρ δυνατῶς ἔχει τὴν ἀνθρώπου φύσιν μόνην
κολάζειν, ἀλλὰ Χριστοῦ σταυρὸς λέγεται· καὶ πειθέτω σε ὁ λέγων “ ἐμοὶ
,, δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ
,, Χριστοῦ· ,, ἡ περιτομὴ τὴν ἀνθρώπου σάρκα διαιρεῖν δύναται καὶ ὁ τάφος
ταύτην ἐμπεριγράφειν καὶ περικλείειν καὶ ἀποκρύπτειν οἶδεν· ἀλλὰ ταῦτα
πάντα, Χριστοῦ μὲν λέγεται· οὐ μὴν δὲ τούτων τι καὶ κατὰ τῆς θείας καὶ
ἀνεκφράστου φύσεως, κυρίως καὶ οὐσιωδῶς εἰρήσεται, ἀκηράτου γε οὔσης καὶ
ἀπαθοῦς, καὶ τῆς κατὰ τι γοῦν τοιαύτης ἐννοίας, ἀπηλλαγμένης παντάπασιν·
εἰ γὰρ πού τοιούτῳ τι ὀφθεῖν λεγόμενον, τῷ τῆς ἀντιδόσεως ἢ οἰκειώσεως
τρόπῳ λέγεται, ὅπερ σοὶ νῦν οὐ δέδοται, ὀλοτρόπως ἡγνοημένον· πεπονθέναι
δὲ Χριστὸς λέγεται, οὐχ’ ἢ θεὸς, ἀλλ’ ἢ ἄνθρωπος· καίτοι εἷς καὶ ὁ αὐτὸς
ὑπάρχων, ἡνωμένος καθ’ ὑπόστασιν· ἐπεὶ οὖν καὶ τὸ σῶμα, ὅπερ ἐξ ἡμῶν ἀνεί-
ληφε, Χριστοῦ σῶμα λέγεται, ἐν ᾧ καὶ πάντα πεπονθέναι πιστεύεται, τοῦτο
δὲ τὸ σῶμά πάντῃ καὶ πάντως χαρακτῆρα εἶχεν, οὐ γὰρ ἦν ἀχαρακτήριστον,
ἐπεὶ οὐδὲ σῶμα, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ σώματος χαρακτῆρα καὶ τὴν ὁμοίωσιν,
Χριστοῦ λέγεσθαι· ὡς γὰρ ἐκεῖνο οἰκεῖον Χριστοῦ, οὕτως καὶ τοῦτο οὐ πρὸς
τὴν τοῦ λόγου φύσιν τὴν σχέσιν ἔχον, ἴσμεν γὰρ αὐτὸν ἀνείδειν καὶ ἄσχετον
καὶ ἄσχημάτιστον, ἀλλὰ πρὸς τὸ τοῦ λόγου σῶμα καὶ τὴν ἀνθρωπεῖαν φύσιν
καὶ τὸ εἶδος αὐτὸ, ἐξ ὧν ὁ Χριστός· διὸ καὶ ὁμωνύμως αὐτῷ προσαγορεύεται,
κατὰ τὴν ὁμοίωσιν αὐτοῦ ἐμφαινόμενον.

Ἀλλὰ σὲ μὲν τὸ παραληφθὲν ὄνομα, δύο ὑπάρχον δηλωτικὸν φύσεων, ἐπὶ τοῖς σοῖς παρώτρυνε δόγμασι μέγα φρονεῖν καὶ βρενθύεσθαι, οἷεσθαί τε μὴδ' ἕτερον τῶν κατὰ τοῦνομα θεωρουμένων, θατέρου ἀνευ προσαγορεύεσθαι, ἐν τινι πράγματι ἢ δόγματι, ἢ ὁπώσοῦν παραλαμβάνεσθαι, ἢ πάντως γε μονούμενον τοῦ ἑτέρου, διαστήσεσθαι μακρῶ· ἡμεῖς δὲ τί πρὸς ταῦτα φαμέν; ὁπνίκα ἂν σοι προταδείῃ, ἄνθρωπον μόνον τὸν Χριστὸν, ἢ υἷὸν ἀνθρώπου λέγεσθαι, καὶ τοῦτο ψιλῇ τῇ κλήσει προσαγορευόμενον· καὶ εἰ μὴ τινι ἄλλῳ, αὐτῷ γε τῷ Χριστῷ εἴπερ βούλοιο πεισθῆσθαι, πρὸς τὸν δῆμον τῶν Ἰουδαίων λέγοντι· “ τί „ με ζητεῖτε ἀποκτεῖναι ἄνθρωπον ὃς τὴν ἀλήθειαν ὑμῖν λελάληκα; καὶ ἐὰν „ μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς „ τοῦ ἀνθρώπου· καὶ μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου παραδίδοσθαι· καὶ ἤλθεν „ ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου σῶσαι τὸ ἀπολωλός· καὶ υἷὸν Δαβὶδ ὠνόμαζον „ καὶ πολλὰ τούτοις εὑρεθήσεται ἐν τοῖς εὐαγγελίοις τὰ παραπλήσια, εἴπερ σοι μὴ παιδιὰ καὶ λῆρος τὰ εὐαγγελικὰ νενόμισται λόγια· ἐπεὶ οὖν τὸ δηλούμενον ἐκ τῆς ψιλῆς τοῦ ἀνθρώπου προσηγορίας, ἐν ἑστίν οὐ δύο, καθάπερ ἐπὶ τοῦ Χριστοῦ ὀνόματος, μίαν γὰρ ἡμῖν φύσιν ἢ φωνὴν τὴν ἀνθρωπίνην χαρακτηρίζει, τί σοι συμβήσεται καὶ τί προστεθήσεται, ὥς καινόν τι καὶ μέγα καὶ θαυμασίον οἶον, ἔξεστί γάρ σοι χριστομαχοῦντι μᾶλλον ἢ ὀνοματομαχοῦντι, ψιλὸν ἄνθρωπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ἓνα κηρύσσειν τὸν κύριον, ὃ σοι καὶ πάλαι καὶ νῦν κακῶς διεσπούδασται, καὶ τοῦτον κατάκριτον, καὶ ὑπὸ δίκην ἀγόμενον, καὶ τὰ τῶν κακούργων οἷσοντα, καὶ βιαίῳ θανάτῳ καταδικαζόμενον; καὶ τᾶλλα ἐκὼν παραλείψαι μὲ δέει τῆς βλασφημίας· ἴσως εἴποις ὅτι ὁ ἄνθρωπος οὗτος καὶ Θεὸς ἐστίν· ἔλυσας τὸ ζητούμενον, καὶ ὁ Θεὸς γὰρ οὗτος ἀνθρωπός ἐστιν· εἰ δὲ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ὅταν θεὸν μόνον ἀκούοις· “ ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, „ καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· καὶ, ἐθεασάμεθα τὴν „ δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοῦς παρὰ πατρός· καὶ, ὥσπερ ὁ πατὴρ ἐγείρει „ τοὺς νεκροὺς καὶ ζωοποιεῖ, οὕτως καὶ ὁ υἱὸς οὗς θέλει ζωοποιεῖ· καὶ, πάτερ „ δόξασόν σου τὸν υἷόν, ἵνα καὶ ὁ υἱὸς σου δοξάσῃ σε· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ „ ἐν ἑσμεν· καὶ πρὸς τὸν ἐκ Γενῆτῆς τυφλὸν λέγεται· σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἷόν „ τοῦ θεοῦ; „ καὶ ὅσα τούτοις ὅμοια, θεὸν μόνον ὑπολαμβάνεις καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γεγυμνωμένου οὐσίας; πάντως που καὶ σώματος αὐτὸν ἀπαλλάξειας, καὶ πάντα ἀφέλοιο τὰ ἀνθρώπου· ὥς ἐξεῖναι σοι λοιπὸν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκονομίαν σαφῶς ἀποσκεινέζεσθαι.

μς. Τί λέγεις; προσέχεις ταῖς ἰδιαζούσαις τῶν φύσεων φωναῖς, καὶ ταῖς μὲν ταπειναῖς συνταπεινοῖς Χριστὸν, ἀποστερῶν τῶν θείων καὶ ὑψηλῶν, καὶ συμφθέρῃ τοῖς σοῖς διδασκάλοις, τὴν ἀρειανικὴν μανίαν νοσήσας· ταῖς ὑψηλαῖς δὲ ἐξαίρεις τῶν ταπεινῶν, καὶ νέμεις μόνα τὰ ὑψηλά, καὶ συνάδεις τοῖς σοῖς ὑποφήταις, τὴν τῶν βδελυρῶν Εὐτυχιτῶν, ἢ οἰκειότερον εἰπεῖν, Μανιχαίων ληρώδη καὶ φασματώδη μυθοπλαστίαν ζηλώσας· ἀλλὰ σοὶ μὲν ῥάδιον, ἀπαξ πρὸς ὕβριν καὶ καθαίρεσιν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας καταντήσαντι, τοῖς τοιού-

τοῖς ἐντρυφᾶν ἀτοπήμασιν· ἐπειδὴν δὲ ἀντιπεπονθότως ἐν τούτοις θεωρεῖται, οἷον ἢ μὲν προσηγορία, οἰκεία καὶ ἰδικὴ τῇ καθ' ἡμᾶς οὐσίᾳ· τὰ δὲ περὶ αὐτὴν ἐκφαινόμενα, τῇ ὑπὲρ ἡμᾶς ἀρμόδια, τί ὑπολήψοιο; οὐ γὰρ δὴ ὥσπερ τὸ Χριστὸς ὄνομα κοινὸν καὶ δηλωτικὸν τῶν δύο φύσεων ἐστίν, οὕτω καὶ ἐνταῦθα· ἀλλὰ διὰ τῆς ἰδιαζούσης καὶ φυσικῆς ὀνομασίας, καὶ τὰ τῆς συνυφεστώσης συνεισφέρεται οὐσίας πλεονεκτήματα, διὰ τὴν περὶ ταῦτόν ἐπαλλαγὴν, τῶν ἰδιωμάτων κίρναμένων ἀλλήλοις, ὥσπερ δὴ καὶ τῶν φύσεων, κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν φρόνημα· τί γὰρ φήσεις πρὸς τὸ “ἐὰν ἴδῃτε τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου, που ἀναβαίνοντα ὅπου ἦν τὸ πρότερον· καὶ, οὐδεὶς ἀναβέβηκεν εἰς τὸν οὐρανόν, εἰ μὴ ὁ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ καταβάς, ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου· καὶ, εἰσὶ τινὲς τῶν ὧδε ἐσθηκότων οἱ τινες οὐ μὴ γεύσωνται θανάτου, ἕως ἂν ἴδωσι τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐρχόμενον ἐν τῇ βασιλείᾳ αὐτοῦ· καὶ, μέλλει ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου ἐρχεσθαι ἐν τῇ δόξῃ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ μετὰ τῶν ἀγγέλων, τῶν ἁγίων.,”

Ἐὰρ οὖν προσέχεις ψιλοῖς τοῖς ὀνόμασι, καὶ νοεῖς βασιλείαν ἀνθρώπου αἰώνιον καὶ ἀκατάλυτον; καὶ ἄνθρωπον εἰς τὸν οὐρανὸν προὑπάρχοντα; καὶ ἐξ οὐρανοῦ κατιόντα καὶ πάλιν εἰς οὐρανὸν ἀνιόντα; καὶ ἀνθρώπου ὀνομαζομένου πατέρα εἶναι τὸν θεὸν καὶ πατέρα; ἢ ἀποσκοπεῖς πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων φύσιν καὶ αὐτὴν τὴν ἀληθεῖαν, καὶ ἀποσεμνύνεις ἐκκληττόμενος τὸ μέγα τῆς οἰκονομίας μυστήριον, καὶ τὰ περὶ αὐτῆς λεγόμενά τε καὶ νοούμενα κατὰ τὴν διδασκαλίαν ἐκδέχῃ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, οὐ προσέχων ψιλαῖς ταῖς φωναῖς καὶ τοῖς ὀνόμασιν, ἵνα μὴ καὶ τῆς σωτηρίας αὐτῆς ἀποτεύξοιο, ἀλλὰ τούτοις ἐρῶσθαι φράσας, τοῖς χρησμοδοῦσι δὲ καὶ ἄλουσιν ὑπέκων, ἐπὶ τὸ καταγορεύειν τῆς ἀληθείας καὶ τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς προελήλυθας; ἡμεῖς δὲ τοὺς ὀνοματομάχους ἐπὶ τῆς τῶν ὀνομάτων ψιλῆς ἴστασθαι ἀπαγγελίας καταλιπόντες, καὶ προσπαλαίειν ταῖς συλλαβαῖς καὶ τῷ γράμματι ὑπενδόντες, ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας καὶ τῶν πραγμάτων αὐτῶν δύναμιν ἀπειθυνομεθα καὶ ἀνανεύομεν, ὡς ἐν βραχεῖ τὰ τοιαῦτα διεξερχόμενοι.

μζ. Λεκτέον τοίνυν ὡς τὸ Χριστὸς ὄνομα, ὁμολογουμένως μὲν τὴν δυάδα τῶν φύσεων ἡμῖν παρίστησιν ἐν τῇ μιᾷ ὑποστάσει, ὡς πολλάκις ἐν τοῖς προλαβοῦσι πλαῦτερον εἴρηται· ἡ δὲ θεόπνευστος Γραφή, καὶ τῶν πατέρων οἱ ἔκκριτοι, τὰ ἐπὶ τῷ ὀνόματι μεγαλοφυῶς θεωροῦντες, διαφορῶς τὰ δηλούμενα ἐξειλήφασιν, τῷ τε τῆς ἀντιδόσεως τρόπῳ καὶ οἰκειώσεως, εἰς τὰ περὶ αὐτοῦ συγχρησάμενοι· ὅτε μὲν γὰρ τὰς κατὰ Χριστὸν φύσεις καθ' ἑαυτὰς θεωροῦσιν, ἥτοι θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ταῦτα γὰρ τῶν οὐσιῶν ἐστὶ δηλωτικά, τὰ οἰκεῖα καὶ προσόντα φυσικῶς ἑκάτερα, κυριολεκτοῦντες ἐκνέμουσιν· οὐ μὴν ἄπερ καθ' ἑτέρας λέγεται φύσεως, καὶ πατέρας ἀντικατηγοῦσιν· οὔτε γὰρ θεότητα κτιστὴν ἢ παθητὴν εἴποιεν· οὐδ' αὖ πάλιν ἀνθρωπότητα ἀκτιστον, ἢ ἄφθαρτον, ἢ ἀπαθὴ φῆσαιεν, συμπάσχειν τὲ ἀλλήλαις ὡς ἥκιστα, ὥσπερ τοῖς νῦν δογματισταῖς ὑπείληπται· ὅταν δὲ τὴν ἐκ τούτων συντεθειμένην ὑπόστασιν

ὡς ἔν τι λαμβάνωσι, Χριστὸν μὲν ἐκ τοῦ συναμφοτέρου προσαγορεύουσι· τὰ παρ' αὐτῶν δὲ τῶν συνδραμόντων ἰδιώματα, ἅμα αὐτῆς κατηγοροῦσιν· ἐπειδὴ καὶ Θεὸς ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπος ὁ Χριστὸς, καὶ Θεὸς σεσαρκωμένος, κτιστός τε ὡσαύτως καὶ ἄκτιστος, καὶ ἀπαθὴς καὶ παθητὸς ὁ αὐτός· ὁπόταν δὲ ἐκ τῶν συνελθόντων αὐτῇ μερῶν ἐπισκέπτονται, ἔσθ' ὅτε μὲν ἐκ μόνων τῶν Θείων καὶ ὑψηλῶν, Θεὸν καὶ θεοῦ υἱὸν ὀνομάζουσιν· ἔστι δ' ὅτε ἐκ τῶν ἀνθρωπίνων μόνων καὶ ταπεινῶν, ἄνθρωπον καὶ υἱὸν ἀνθρώπου καλοῦσι.

Τηνικαῦτα δὲ καὶ τὰ ἐφ' ἑκατέρου τῶν μερῶν λεγόμενα ἰδιώματα, καὶ πατέρου τοῦ συνυφεστίωτος καὶ συνυπάρχοντος ἀντικατηγοροῦσι, διὰ τὴν εἰς ἀλλήλα τῶν μερῶν περιχώρησιν· οὕτω γὰρ Θεὸς παθητὸς λέγεται, καὶ κύριος τῆς δόξης ἐσταυρωμένος, οὐχ' ἢ θεὸς ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος· καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου, ἄνθρωπος ἀναρχος καὶ ἀπαθὴς καὶ ἄκτιστος καὶ οὐράνιος καὶ παιδίον προαιώνιον, οὐχ' ἢ ἄνθρωπος, ἀλλ' ἢ θεός· διὰ γὰρ τὴν ἄκραν τῶν φύσεων ἔνωσιν, καὶ τὸ ἐνιαῖον τῆς ὑποστάσεως, καὶ τοῦ προσώπου τὴν ταυτότητα, εἰς ὑπάρχει, καὶ ὁ αὐτὸς ὁμοίως ἐστὶν ἀμφοτέρα, τὸ μὲν, ὣν ἀναίτιως ἐκ τοῦ πατρὸς· τὸ δὲ, ὕστερον διὰ φιλανθρωπίαν γενόμενος· καὶ τούτῳ τῷ λόγῳ ἑκατέρα τῶν φύσεων, τὰ παρ' ἑαυτῆς ἰδιώματα τῇ ἐτέρᾳ ἀντιδίδωσι, διὰ τὸ μοναδικὸν καὶ ταῦτόν τῆς ὑποστάσεως, οὐκ ἐξιστάμενου τοῦ οἰκείου λόγου τῆς περὶ ταῦτόν πατέρας ιδιότητος· καθὼ καὶ οἰκειοῦσθαι λέγεται τὸν λόγον τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκονομικῶς πάθῃ· καίτοι γὰρ οὐδὲν πάσχων ὅσον ἤκεν εἰς ἰδίαν φύσιν, ὅμως αὐτὸς πεπονθέναι λέγεται, ἵνα καὶ σωτὴρ πάντων μόνος πιστεύῃται· καὶ ὥσπερ τοῦ εἶναι καὶ ὑπάρχειν ἡμᾶς αἴτιος ὁμολόγηται, οὕτω καὶ τὸ εἶναι ἡμᾶς, ἐπ' αὐτὸν ἀναφέρεται.

Καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐκπαιδεύει τῶν θεολόγων ἡ ἀκρόρεια, ὁ θεῖος Πέτρος λέγων· “ὅτι Χριστὸς ἀπαξ περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ θεῷ, θανατωθεὶς μὲν σαρκί, ζωοποιηθεὶς δὲ πνεύματι·”, Καὶ πάλιν· “Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί, καὶ ὑμεῖς τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὀπλίσασθε·”, Συνυπηχήσει τούτοις καὶ ὁ τῶν ἀποστόλων μυσταγωγὸς Χριστὸν ἐσταυρωμένον κηρύσσων· “καὶ τὸν κύριον τῆς δόξης ἐσταυρώσθαι·”, Ταύτῃ θεοκτόνους καὶ κυριοκτόνους ἀποκαλοῦσι τοὺς Ἰουδαίους αὐτοὶ τε καὶ οἱ θεσπέσιοι πατέρες ἡμῶν, οἱ περὶ τοῦ τρόπου τῆς οἰκειώσεως, τοιαύδε διεξίσασιν· ὁ μὲν θεῖος Κύριλλος ἐν τῇ πρὸς Νεστόριον Τρίτῃ ἐπιστολῇ· “καὶ ἦν ἐν τῷ σταυρωθέντι σώματι, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς οἰκειούμενος πάθῃ·”, Ἐν δὲ τῇ πρὸς τοὺς ἀνατολικοὺς οὕτως· “ἀπαθὴ δὲ πρὸς ταῦτα τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ὁμολογοῦμεν ἅπαντες, καὶ εἰ πανσόφως αὐτὸς οἰκονομῶν τὸ μυστήριον, ἑαυτῷ προσνέμων ὀρώτο, τὰ τῇ ἰδίᾳ σαρκὶ συμβεβηκότα πάθῃ·”, Ταύτῃ τοι καὶ ὁ πάνσοφος Πέτρος· “Χριστοῦ οὖν παθόντος ὑπὲρ ἡμῶν σαρκί·”, καὶ οὐχὶ τῇ φύσει τῆς ἀρρήτου θεότητος· ἵνα γὰρ αὐτὸς τῶν ὅλων σωτὴρ εἶναι πιστεύῃται, κατ' οἰκείωσιν οἰκονομικὴν εἰς ἑαυτὸν, ὡς ἔφην, τὰ τῆς ἰδίας σαρκὸς ἀναφέρει πάθῃ· Ὁ δὲ γε ἱερός Ἀμφιλόχιος πρὸς

Σέλευκον γράφων, οὕτω φησίν· “ ἡ ληφθεῖσα πάσχει φύσις, ἡ δὲ λαβοῦσα
 „ ἀπαθὴς μένει· οἰκειοῦται δὲ ὁ Θεὸς τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ ἀνθρώπινα πάθη,
 „ σταυρόν φημι καὶ θάνατον, καὶ τᾶλλα ὅσα περὶ αὐτὸν οἰκονομικῶς θεω-
 „ ρεῖται· οἰκειοῦται δὲ αὐτὸς πάσχων οὐδέν. „ Οὕτω καὶ ὁ Θεὸς Γρηγόριος
 ὁ νουσαεὺς κατὰ Ἀπολιναρίου γράφων· “ ἐπειδὴ τοίνυν ἄλλο τὸ ἀνθρώπινον
 „ θέλημα, καὶ ἄλλο τὸ Θεῖον, φθέγγεται μὲν ὡς ἐκ τοῦ ἀνθρώπου, τὸ τῇ
 „ ἀσθενείᾳ τῆς φύσεως πρόσφορον, ὁ τὰ ἡμέτερα πάθη οἰκειωσάμενος· ἤδη
 „ δὲ ὁ καὶ παράδοξον, οὐ μόνον τὰ τῇ κατ’ ἡμᾶς φύσει οὐσιωδῶς τε καὶ
 „ ἐξ ἀρχῆς ἐνυπάρχοντα πάθη, ἀλλὰ καὶ τὰ τούτων ἀπιχέστερα· κατὰ τοῦ
 „ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ κατηγορούμενα ταῖς ἱεραῖς γραφαῖς εὐρί-
 „ σκεται· καὶ οἰκειοῦσθαι ταῦτα λέγεται, ὅποῖόν τι ἐστὶ τὸ κατὰραν ὑπὲρ
 „ ἡμῶν καὶ μὲν τοι καὶ ἀμαρτίαν αὐτὸν γεγενῆσθαι· κατὰ τὸ, ἐπικατάρματος πᾶς
 „ ὁ κρεμύμενος ἐπὶ ξύλου· καὶ τὸ, οὐκ εἰδότα ἀμαρτίαν, ἀμαρτίαν ἐποίησε·
 „ τό τε ἡμέτερον στασιῶδες ἀνειληφέναι καὶ ἀνυπότακτον· οὕτω γὰρ οἰκειοῦ-
 „ ται τὰ τοῦ προσλήμματος, ἵνα ἐν ἑαυτῷ δαπανήσῃ τὸ χεῖρον, ὡς κηρὸν
 „ πυρ, καὶ ὡς ἀτμίδα γῆς ἥλιος, καὶ ἡμεῖς μεταλάβωμεν τῶν ἐκείνου διὰ
 „ τὴν σύγκρασιν· „ ὁ μέγας, φησὶ, Γρηγόριος.

Ἄλλ’ οὐ τούτοις ἐπονταὶ οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίπαλοι· ἀσεβοῦντες γὰρ ὁμοῦ
 καὶ ἀνοηταίνοντες, καὶ τοῖς τῆς σαρκὸς αἰχμαλωτίζόμενοι θελήμασι, τὰναντία
 σαφῶς δογματίζουσιν· ἡμεῖς δὲ τὰ παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας παι-
 δευόμενοι, ἐντὸς τῶν ὅρων τῆς εὐσεβείας ἰστάμεθα, οὐ τὴν τοῦ λόγου φύσιν
 εἰς τὰ τῆς σαρκὸς συγκαθέλκοντες πάθη, οἰκειούμενον δὲ ταῦτα οἰκονομικῶς
 αὐτὸν πεπονθέναι λέγομεν· κατὰ μηδὲν ἐν τούτοις τοῦ ὁρθοῦ λογισμοῦ παρ-
 εκπίπτοντες, ἐπεὶ περ εἷς ἐστὶ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ καὶ δόξης κεκοινωνηκώς, καὶ τῶν
 ὕβρεων· ὡς οὖν τὰ τοῦ σώματος πάθη οἰκονομικῶς ὡκειώσατο, καὶ ὥσπερ τὸ
 σῶμα τοῦ Θεοῦ λόγου λέγεται, οὕτω δὴ καὶ ἡ εἰκὼν τοῦ παναγίου σώματος
 αὐτοῦ καὶ τὸ ἀφομοίωμα, ὡς οἰκεῖον ἐπ’ αὐτὸν ἀναφέρεται· καὶ οὕτως οἰκειω-
 θεῖσα καὶ τῷ κοινῷ τῶν φύσεων ὀνόματι προσσχωμένη, ὁμωνύμως τῷ ἀρχε-
 τύπῳ προσσχωρεῖται· οἱ δὲ τῇ τοῦ μονογενοῦς οἰκονομίᾳ μεμαχημένοι, εἴποιμι
 ἂν πρὸς ὑμᾶς, τί πρὸς ταῦτα φατέ; τί πρὸς ὕβριν ὑμῖν τοῦ Χριστοῦ πεπράχ-
 θαι δοκεῖ ἢ περὶ τὸ Θεῖον μυστήριον, τῶν ὀρθοδοξούντων ἀκλινὴς πίστις καὶ
 ὁ διάπυρος πόθος; οἱ τὴν ἐντέυθεν προσλινομένην εὐεργεσίαν ὁμολογοῦντες, τὰ
 ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἡμῶν τελεσιουργηθέντα μεγαλουργήματα ἀνιστοροῦσι καὶ
 ἀναγράφουσιν· ἵνα ὡς ὑπ’ ὄψιν ἔχοντες, αἰεὶ νεάζουσιν καὶ ἀκμάζουσιν καὶ
 διηνεκῇ τὴν τούτων μνήμην· καθὰ τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ τὸ ἀνέκαθεν παραδέ-
 δοται, ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς φέρωσι· δεῖται γὰρ τὸ βραδὺ καὶ νωθρὸν τῆς
 φύσεως, ὥσπερ κέντρου τινὸς ὑπονύσσοντος καὶ διεγείροντος πρὸς τὴν τῶν λυ-
 σίτελόντων σπουδὴν· ἢ τὸ κατὰραν γεγενῆσθαι καὶ ἀμαρτίαν αὐτὸν, καὶ ἐσταυ-
 ρῶσθαι καὶ τεθνάναι, καὶ τὰ τῶν κακούργων ὑπομεῖναι, καὶ ὅσα παθεῖν ἐκὼν
 ὑπὲρ τῆς σωτηρίας κατέδεξατο τῆς ἡμετέρας, οὐ πιστευτέα ὑμῖν; εἰ δὲ ταῦτα

ἤνεγκεν ὑπὲρ ἡμῶν ὡς φιλάνθρωπος, πόσῳ μᾶλλον ἐκεῖνα δέξεται παρ' ἡμῶν, ὡς ὑπεράγαθος, τὴν πίστιν καὶ εὐγνωμοσύνην τῶν σπουδαζόντων μετρῶν;

μη. Ἄλλ' ὑμεῖς γε προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις προφασίζεσθε, περιγραπτὰ καὶ ἀπερίγραπτα δυσσεβῶς ἅμα καὶ ἀμαθῶς οἱ τῇ γλώσῃ ἀκολασταίνοντες προῖσχύμενοι, καὶ τὴν ἰδίαν αἰσχύνῃ· οὐ γὰρ τὴν δόξαν συνιστάνειν βουλόμενοι, κατεξανίστασθε τῆς τοῦ Θεοῦ μακροθυμίας καὶ ἀνοχῆς, καὶ ἀθετοῦντες τὴν σωτήριον οἰκονομίαν συκοφαντεῖτε, τέλεον αὐτὴν ἀποσβέσαι πειρώμενοι· εἰ μὴ γὰρ οὕτως ἦτε παρασκευῆς τε καὶ σκέψεως, παρῇν δὲ σιὰ Γοῦν φιλοθεΐας ὑμῖν, οὐδὲν ἂν νῦν ἐδέησε τῶν κενῶν τούτων καὶ νεωτέρων δογμάτων, τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀπεναντίας ἰοῦσιν· εἴπερ γὰρ μετῇν ὑμῖν εὐσεβείας φροντίς, ὀρθὴν τε καὶ ἀδιάβλητον τὴν ἐπὶ τῇ οἰκονομίᾳ Χριστοῦ διεσώζετε δόξαν, μὴ κατεσχηματισμένην ἡμῖν καὶ πεπλασμένην τὴν κατὰ Χριστὸν δυάδα τῶν φύσεων προχειριζόμενοι, δικαίως ἂν μάλα καὶ τὰ ἐπὶ γε ταύτης οἰκεῖα καὶ ἀρμόδια ἀπεδίδοτε· καὶ διπλᾶς τὰς ἐπὶ Χριστοῦ γεννήσεις ὁμολογοῦντες, τὴν τε προαιώνιον καὶ ἀναρχον ἀσώματόν τε καὶ αἰθδιον, ἐκ τοῦ ἀνάρχου καὶ αἰθδίου πατρός, καὶ τὴν πρὸς ταῖς δυσμαῖς τῶν καιρῶν ἐκ τῆς παναχράντου θεοτόκου, τῆς σωτήριος τοῦ γένους ἕνεκα τοῦ ἡμετέρου ὑπὸ χρόνον γεγεννημένην, ἐνείματε ἂν ἑκατέρα τὰ δι' ὧν τὸ ἑτεροφυὲς αὐτῶν χαρακτῆρίζεται, καὶ τὸ ἀσύγχυτον καὶ ἀσύμφυτον αὐτῶν γνωρίζεται, καὶ τὰς προσφυεῖς ἐνεργείας τε καὶ θελήματα, τὰ θεῖα φημί καὶ ἀνθρώπινα· ὧν γὰρ αἱ φύσεις διάφοροι, τούτων δὴ που καὶ αἱ ἐνέργειαι· ὥσπερ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταί, τούτων ἤδη καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι, διὰ τὴν τῶν συνελθόντων ἐναντίωσιν κατὰ τὸ ἐκκλησιαστικὸν δόγμα καὶ φρόνημα· οὕτως γὰρ εὐσεβῶς νοηθεῖν ἢ μὲν θεῖα ἐνέργεια αἰθδιος, μᾶλλον δὲ αὐτενέργεια, τῇ μὴ διωρίσθαι τῆς οὐσίας τὴν ἐνέργειαν, ἀλλὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἐπιδέχεσθαι, διὰ τὴν τῆς ἀπλῆς καὶ ἀσωμάτου φύσεως ἰδιότητα, καὶ ταῦτόν δὲ ἐν παντὶ διαφόρως προῖοῦσα, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἀπεριγράφως· οὐ γὰρ δυνάμει πρότερον οὔσα, ὕστερον εἰς τὸ ἐνεργεῖν ἐκ τοῦ δυνάμει κατέστη.

μθ. Οἷόν τι εἴρηται ὑπὸ τοῦ κυρίου· “ὁ πατήρ μου ἕως ἄρτι ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι”, οὐ τὴν ἐξ ἀρχῆς ἐκ μὴ ὄντων εἰς τὸ εἶναι τῶν ὄντων πάροδον μόνον, ἤδη δὲ καὶ τὴν περὶ αὐτὰ συντήρησιν τε καὶ πρόνοιαν, ὡς τὸ “ποιεῖν τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματι” καὶ, ἐκτείνειν τὸν οὐρανὸν ὡσεὶ δέρι, ρῖν καὶ, στεγάζειν ἐν ὕδασι τὰ ὑπερῶα αὐτοῦ· καὶ, θεμελιοῦν τὴν γῆν ἐπὶ τὴν ἀσφάλειαν αὐτῆς, ἅπερ ἅπαξ ὑποστάντα, καὶ τὸ συνεχὲς τῆς διαμονῆς ἐνεργούμενον κέκτεται· ἢ δὲ ἀνθρώπειος οὐκ αἰθδιος ἀλλὰ πεπερασμένη, καὶ οἰκειότερον εἰπεῖν περιγεγραμμένη· διέκοψε γὰρ ἢ σιωπὴ τὸν διαλεγόμενον καὶ ὁ ὑπνώσας, οὐχὶ καὶ ἐγρήγορε· καὶ ἡρεμία τὴν κίνησιν περιέγραψε· καὶ ἀπλῶς ὁ τί ποτε δρῶν οὐ δὴ που καὶ ἕτερον ἐν ταύτῃ δράσειεν· ὡσαύτως καὶ ἡ δύναμις διττή· ἢ μὲν γὰρ θεῖα, αἰθδιος καὶ αὐτοδύναμις καὶ ἀπειροδύναμις κατὰ τὸ ὑπεραῖρον τῆς μεγαλειότητος καὶ δυνάμεως· “ἢ τε γὰρ αἰθδιος αὐτοῦ δυνάμις, φησι, καὶ θεϊότης”, ἢ δὲ ἀνθρώπειος, εὐόριστος καὶ ἀσθενής·

“ ἡ γὰρ σὰρξ ἀσθενὴς, καὶ τὸ πνεῦμα, φησὶ, πρόθυμον· καὶ, ἄνθρωπος ἐν πλη-
 ,, γῇ ὢν καὶ εἰδὼς φέρειν μαλακίαν· ,, καὶ, εἰ ἐσταυρώθη ἐξ ἀσθενείας, ἀλλὰ
 ,, ζῇ ἐκ δυνάμεως· ,, οὕτω καὶ τὰ θελήματα, τὸ μὲν θεῖον, καὶ ἀγαθόν· ἀεὶ
 γὰρ ὁ θεὸς θέλει ἡμᾶς καὶ εὖ εἶναι καὶ σώζεσθαι, καὶ τοῦ ἁμαρτωλοῦ τὴν
 ἐπιστροφὴν ἐκδέχεται καὶ τὴν μετάνοιαν· τὸ δὲ καθ’ ἡμᾶς, τρεπτόν καὶ πεπερα-
 σμένον· οὐ γὰρ ἀεὶ ταῦτόν θέλομεν, ἀλλὰ νῦν μὲν οὕτως, νῦν δὲ ἑτέρως· ποτὲ
 μὲν βαδίζειν, ποτὲ δὲ ἡρεμεῖν· καὶ ποτὲ μὲν θεωρεῖν καὶ σκέπτεσθαι, ποτὲ δὲ
 οὐ· καὶ ποτὲ μὲν ἐνεργεῖν, ποτὲ δὲ σχολάζειν· καὶ τοῦ κατὰ τὸν σωτῆρα νοου-
 μένου ἀνθρώπου τὸ θέλημα οὐκ ἦν τῷ θεῷ ὑπεναντίον θελήματι, θεωθὲν ὅλον·
 οἷα δὴ τὰ τῆς τρεπτῆς καὶ ἀλλοιωτῆς καὶ ῥευστῆς φύσεως, ἄλλοτε ἄλλως
 μεταβαλλόμενα καὶ μεταπίπτοντα, καὶ τὸ σταθερὸν καὶ ἐδραῖον οὐκ ἔχοντα.

ν. Τί δέ; οὐχὶ καὶ ἡ γνώσις διττὴ ἐπὶ Χριστῷ; ὡς μὲν γὰρ θεὸς πάντα
 οἶδε καὶ παρὰ γενέσεως, οὕτω παρῶν που διεσκηνωμένος τὴν τοῦ φίλου τοῖς
 μαθηταῖς ὡς θεὸς προεδήλου κοίμησιν· παρὼν δὲ καὶ πελάζων τῷ τάφῳ πυν-
 θάνεται “ ποῦ τεδείκατε αὐτόν; ,, τὰ τῆς φύσεως ἡμῶν ἐνδεικνύμενος μέτρα·
 “ καὶ, ὁ Ἰησοῦς ἤδει τὰς διανοίας αὐτῶν ὅτι ἔμελλον αὐτὸν ἐρωτᾶν· ,, ἐπεὶ
 καθὼ ἄνθρωπος, πάντων εἶχε τὴν γνώσιν, τῷ ἡνώσθαι τῷ λόγῳ καθ’ ὑπόστα-
 σιν, ὥσπερ καὶ τῶν λοιπῶν πεπλουτηκὼς καλῶν· καὶ πάλιν προσεποιεῖτο ἀγνοεῖν
 τὴν ἡμέραν καὶ ὥραν, καθ’ ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἤξει τὸ πέρας, τὸ οἰκεῖον τῷ
 προσλήματι νέμων· ἄπερ ἅπαντα διὰ τὴν οἰκονομίαν εἰς ἑαυτὸν ἀναλαβὼν,
 τέλειος ἄνθρωπος κατὰ πάντα ὥσπερ καὶ θεὸς τέλειος χρηματίζων παρ’ ἡμῶν
 δοξάζεται καὶ κηρύσσεται· κατὰ δὲ τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ κτιστὸς καὶ ἀκτι-
 στος ὁ αὐτὸς ὁμολογεῖται, καὶ θνητὸς καὶ ἀθάνατος, καὶ τᾶλλα ὅσα περὶ
 τὸν ἕνα καὶ τὸν αὐτὸν ἀντικειμένως θεωρεῖται διὰ τὴν διπλόην τῶν φύσεων.
 Ἀλλὰ τούτων οὕτως κηρυττομένων, τίς ὁ κωλύων λόφος εὐσεβῶς δογματίζον-
 τας, μὴ καὶ τὴν λοιπὴν συζυγίαν ὁμοιοτρόπως τῷ αὐτῷ νέμειν προσώπῳ, ὃ δὴ
 τοῖς χριστομάχοις ἀπείρηται δυσσεβῶς; καὶ ὅσον μὲν εἰς τὴν τοῦ λόγου φύσιν
 ἀνῆκεν, ἀποδιδόναι τὸ ἀπερίγραφτον· ὅσον δὲ εἰς τὴν τοῦ δούλου μορφήν, τὸ
 περιγραφτὸν ἀνατίθεσθαι; τίς οὕτως κτηνώδης καὶ ἄλογος τὴν ψυχὴν, καὶ φρε-
 νῶν ἔξω καθεστώς, τὰ μὲν ἄλλα πάντα, διττὰ ἐπὶ διτταῖς ταῖς γεννήσεσιν
 ὁμολογεῖν ἢ φύσεσιν, περὶ δὲ τὸ ἐν μόνον ζυγομαχεῖν; εἰ γὰρ τις τὰ οἰκειό-
 τατα καὶ ἀκριβῆ τῶν φύσεων ἀφέλοι γνωρίσματα, μὴ δὲ φύσιν εἶναι ἀπολί-
 ποίτο ἂν τί γὰρ ἐντεῦθεν τὸ ὑποπτον ἢ βλαβερώτατον; ὡς γὰρ τὸ ἐνεργεῖν
 καὶ θέλειν, καὶ ἀγνοεῖν ἔτι καὶ πάσχειν ἀνθρωπίνως τὸν κύριον, κατ’ οὐδένα
 τρόπον τὸν τῆς κατ’ αὐτὸν θεότητος ἐλαβήσαντο λόγον, οὐδὲ διαίρεσιν κατὰ
 τὴν αὐτὴν καὶ μίαν ὑπόστασιν συνεισηνέγκαντο, οὕτως οὐδὲ τὸ σαρκὶ αὐτὸν
 γράφεισθαι, καθὼ τοῖς ἀνθρώποις ὥφθη καὶ συνανεστῆράφη, καθ’ ὁντιναοῦν τρό-
 πον ὑβριν προστρίψαιτο, ἢ περὶ τὴν μίαν ὑπόστασιν κατὰ τι γοῦν διάστασις
 ὀφθῆσεται· ἐρρέτωσαν οὖν εἰκῇ φλυαροῦντες οἱ τῷ λόγῳ τῆς θείας οἰκονομίας
 βασκαίνοντες, καὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς εὐαγοῦς ἀλλοτριούμενοι πίστεως.

ΑΝΤΙΡΗΣΙΣ ΔΕΥΤΕΡΑ

ΑΡΧΗ ΤΗΣ ΔΕΥΤΕΡΑΣ ΕΡΩΤΗΣΕΩΣ ΤΟΥ ΜΑΜΩΝΑ.

α. **Α**παρτίσας ὁ Μαμῶνας ὅπως αὐτῷ ἐδόκει τὰ τῆς προτέρας πεύσεως, μᾶλλον δὲ προστάξεως, καθ' ἣν τὰ ἐπ' ἐξουσίας ὄντως ἀπεφαίνετο, ἐφ' ἑτέραν πεῦσιν μετὰγει τὸν λόγον· ὡσαύτως δὲ τοῖς προλαβοῦσι βαΐταρίζων καὶ παρατρύζων καὶ περὶ τῶν αὐτῶν ἀδολεσχῶν μαΐταιοπονεῖ, ὧν τινὰ εἰς μέσους ἀγαγεῖν δίκαιον εἶναι ᾤθημεν, ὥστε ἐμφανῆ καὶ ἐν τούτοις γενέσθαι τὴν ἀλαζόνα καὶ ὑπερήφανον αὐτοῦ διάνοιαν· φάσκει δὲ ὧδε. Ὡς Ὑπελάβομεν δὲ, καὶ ἔτερον κεφάλαιον ἐρωτῆσαι ὑμᾶς, ἐννοησάμενοι ὅτι ὁ ποιήσας τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ ταύτην, περὶ ἧς τὸν λόγον ἐκινήσαμεν, μὴ εἰσελθὼν εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος τῆς ἀσυγχύτου ἐνώσεως τῶν δύο φύσεων τοῦ Χριστοῦ.

Ταῦτα ποίας ἀλαζονείας καὶ φυσιώσεως, μᾶλλον δὲ ποίας ἀνοίας καὶ ἐμπληξίας ὑπερβολὴν καταλείπει; ἐκ πολλῆς γὰρ ἀπονοίας οἶεται αὐτός γε μόνος, μὴ ὅτι εἰς τρίτον οὐρανὸν, ἀλλ' ἤδη καὶ εἰς τέταρτον ἀνηρωάσθαι, καὶ ἀπορρήτοτέρων ἢ Παῦλος ἀκηκοέναι ῥημάτων, καὶ ἐν περινοίᾳ θεοῦ γενέσθαι, καὶ πᾶσαν τὴν κτίσιν κατόπιν διαφεῖς, μνηθῆναι ἂ μὴδεὶς μεμάθηκε πώποτε· τίς οὐ θαυμάσεται τῆς τοσαύτης ἀναισχυντίας τὸ ὑπέρογκον; ἀποστόλων νῦν καὶ τῶν ἄλλων τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων οὐ λέγω, οὐς πολλὰς ὕβρεσι βάλλων, καὶ τὰ τούτων δόγματα πλύνων καὶ διατρυφούμενος διετέλει, οὐς μὲν ἐκ τῶν περὶ τὸ σῶμα συμβεβηκότων, οὐς δὲ ἐκ τῶν νοσερῶν διαθέσεων, ἀποσκώπτων καὶ διαλοιδορούμενος· τῶν εἰς τῶν βασιλείων θρόνον ἐμπρεψάντων, καὶ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ κεκοσμημένων πῶς οὐ δεδυσώπηται τὸν τρόπον, καὶ τὴν περὶ τὰ θεῖα σπουδὴν; καὶ γὰρ ἀναθήμασι καὶ ἱεροῖς περιβόλοις γεραίροντες τὸ θεῖον ἐθεράπευον, οἳ μόνον οὐ καθεῖλον τῆς ἱερογραφίας τὸν κόσμον, ἀλλὰ καὶ ᾠκοδόμησαν καὶ ἐφιλοτεχνήσαντο τὰ ἱερὰ ταῦτα ἀναθήματα φιλοτίμως, ἔν τε ναοῖς θείοις, ἔν τε ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ὑφάσμασι, κατ' ἴχνος βαίνοντες τῆς ἀποστόλικῆς καὶ πατρικῆς παραδόσεως, ὧν ἡ ἀπειρος πληθὺς μέχρι καὶ σήμερον ἐν ταῖς ἀπάντων ὄψεσι πρόκειται, ἐκεῖνοι μὲν εὐσεβείας μάρτυριον, ἔλεγχος δὲ καὶ θρίαμβος τούτῳ τῆς ἀβουλίας καὶ δυσσεβείας· ὧν γὰρ ἔδει ζηλῶσαι τὸν τρόπον καὶ τὴν εὐαγῇ πίστιν τε καὶ εὐλάβειαν, πάντων σοφώτερον καὶ συνετώτερον ἑαυτὸν ἀνεκήρυξε, τοῖς ἑαυτοῦ πανταχοῦ ἐξακολουθῶν πάθεσιν· ἐκεῖνοι οὐκ εἰσῆλθον εἰς τὸ βάθος τοῦ δόγματος, οἳ κατὰ πάντα τοῖς διδασκάλοις τῆς ἐκκλησίας ἐπόμενοι, τοῖς τε πρὸ αὐτῶν, τοῖς τε κατὰ τοὺς χρόνους τοὺς περὶ αὐτοὺς συνακμάσας, τοῦτον δὲ μόνον ὁ καθαρῶτατος

καὶ ἡγνισμένος βίος εἰς τὰ βάθη τῶν ἀνεξιχνιάστων τοῦ Θεοῦ μυστηρίων ἐξικέσθαι παρεσκεύασεν; ἀλλὰ φανερόν ἐαυτὸν καὶ ἐνταῦθα κατέστησεν, ὡς διὰ πάντων καὶ αὐτοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ σαφῶς ἀντικαθίσταται.

β. Ἄλλ' ὁ ἐγκαυχώμενος εἰς τὰ ἄμετρα, καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ὑπερπτάς τὸ μέτρον καὶ λόγων καὶ γνώσεων, περὶ τὰ παῖσιν ἐνδηλα διαπορεῖ, λέγων· ὅτι "Οτι ὁ εἷς ἐκεῖνος ὁ ἐξ ἀμφοῖν εἰς ἓν πρόσωπον λήξας, πῶς ἔχει εἰκονισθῆναι, τῆς μιᾶς φύσεως μὴ περιγραφομένης; Οὐκοῦν ἢ ἑτέρα περιγράφεται· εἰς τοῦτο γὰρ αὐτὸν ἢ πολυπραγμοσύνη τοῦ λόγου περιελαβοῦσα, καὶ μὴ βουλόμενον τὰ παρὰ γνώμην φθέγγεσθαι κατηνάγκασεν· οὕτως ὑπὸ τῆς ἀληθείας αὐτῆς ἀγχόμενος, μικρόν τι τῶν δεόντων γρύξαι καὶ ἀπηχῆσαι κατεβιάσθη, ὅπερ ἕως τοῦ νῦν, οὐδαμοῦ φθεγγόμενος ὥφθη· ἀποσφάλλεται γοῦν εἰς τὰ καίρια, καὶ διαπέπτωκεν αὐτοῦ τὸ δόγμα· δύο γὰρ αὐτῷ φύσεων προκειμένων τῷ λόγῳ, τούτων δὲ τὴν μίαν ἀπεφῆνατο σαφῶς μὴ περιγραφομένην· λείπεται ἄρα τὴν ἑτέραν περιγραφομένην καὶ οὐκ ἐθέλων διακηρύξαι· τίς γὰρ τῶν σωφρονούντων δυοῖν ἀνθρώποιν τὸν ἕτερον ἀγνώτα εἰπὼν, μὴ θάτερον εὐθὺς ἐγνωσμένον ἐκ παντὸς ὀνομάσειε; γελαῖται οὖν αὐτοῦ τὰ μεираκιώδη νοήματα καὶ κομπάσματ'· ἀλλὰ τοῦτο μὲν ἀπεσιώπησεν· ἔδει γὰρ αὐτὸν προσθεῖναι καὶ τὸ λειπόμενον· ἀλλ' οὐ τολμᾷ, ἵνα μὴ ἐλεγχθῇ αὐτοῦ ἢ ἐπίνοια, μᾶλλον δὲ ἢ παράνοια· δέδωκε καὶ τοῖς μὴ εἰδόσι τὴν διαφορὰν τῶν φύσεων, πάροδον ὥστε τὴν ἑτέραν περιγραφομένην εἰσάγεσθαι καὶ ὁ πολλάκις διέφυγεν, ἀκούσιον ἐνταῦθα τούτου τὴν ὁμολογίαν ὑψηλίστατο· ὡς τῆς μάταιοφροσύνης καὶ παρανοίας· πῶς περιτέτραπται τὰ τῆς πολλῆς σοφίας εἰς τὸ ἡλίθιον, καὶ ἐν τῇ πανουργίᾳ τῶν οἰκείων λόγων συμπεριελήφθη παρὰδειγματιζόμενος; ἵνα τὸ ψεῦδος εὐφώρατον γένηται τῆς ἐκείνου κακοδοξίας, καὶ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐκκαλυφθῇ; τί δὴ ποτε δὲ μὴ προστέθεικε διαπορῶν, ὅτι πῶς παθεῖν ἄπερ ἔπαθεν ἡμελλε, τῆς φύσεως μὴ οὔσης παθητῆς; ἢ ὅτι πῶς τέθνηκε, πῶς ἐν μνημείῳ περιεῖρκεται, τῆς μιᾶς φύσεως μήτε θνησκούσης μήτε περιειργομένης;

Πλὴν ταῦτα λιπὼν ἐντεῦθεν, ἐφ' ἕτερον μετέρχεται λόγον, καὶ ἄγει εἰς μέσον τὸν ἄρτον καὶ τὸν οἶνον, ἅπερ εἰς τὰ θεῖα παραλαμβάνεται μυστήρια, καὶ φησὶν. ὅτι "Οτι κατὰ τὴν θεότητα αὐτοῦ, προγνοὺς τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν αὐτοῦ, καὶ τὴν εἰς οὐρανούς ἀνοδον, καὶ ἵνα τὸ μνημόσυνον τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ διηνεκῶς ἔχωμεν οἱ πιστεύσαντες εἰς αὐτὸν, νύκτα καὶ ἡμέραν. Ἄρα ταῦτα οὐχὶ τῶν πρώην ἀσυνετώτερα; οὐ γὰρ δὴ τοσούτον τὴν ἀσέβειαν στηλιτεύει τὴν ἐκείνου, ὅσον τὴν παραπληξίαν καὶ ἄνοιαν· οὔτε γὰρ ἂ λείπει, οὔτε περὶ ὧν διαβεβαιοῦται ἐπίσταται· τί οὖν εἰπεῖν ἐστίν; ἢ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν, τίνος μνημόσυνον φέρει, ἢ οὐχί; σαφῶς εἰδὼς ὅτι τοῦτον ἡμῖν ἐμφανίζει, μέμνηεν κατ' αὐτῆς, καὶ κατὰ Χριστοῦ καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας ἐπιλελύττηκεν· ἐπειδὴ γὰρ βαρὺς αὐτῷ ἦν καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, οὐκ ἐνῆγεν αὐτὸν εἰς ὑπόμνησιν τοῦ Χριστοῦ ἢ τοῦ ὀνόματος ἐπιγραφὴ· τίς γὰρ τρόπῳ ὠργίζετο καὶ ἡμύνητο; ἢ ὅτι Χριστὸς ὄνομα ταύτῃ ἐπιτέθεται;

οὐχὶ τὴν σάρκωσιν αὐτοῦ καὶ τὰ πάθη, ἅπερ ὡς ἄνθρωπος ὑπὲρ ἡμῶν κατεδέξατο, αἱ ἱερογραφαὶ αὐταὶ ὑπαγορεύουσιν; οὐ τὸν σταυρὸν καὶ τὸν θάνατον καὶ τὴν ἀνάστασιν; οὐ τὰ θαύματα καὶ τὰ τεράστια, ἅπερ ὡς Θεὸς ἔδρασεν, ἡμῖν διασημαίνουσιν; ἀλλὰ πρὸς ταῦτα καὶ ἀντιλέγειν εἰκαῖον, καὶ σιωπᾶν διὰ τοὺς ἀνοήτους οὐκ εὐκαταφρόνητον. Ἐφεξῆς δὲ ἐπάγει.

☩ Ἐκέλευσε τοῖς ἁγίοις αὐτοῦ μαθηταῖς καὶ ἀποστόλοις παραδοῦναι δι' αὐτῶν οὗ ἡράσθη πράγματος, τύπον εἰς σῶμα αὐτοῦ· ἵνα διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς, καὶ εἰ ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει γίνῃται, λάβωμεν αὐτὸ ὡς κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα αὐτοῦ. ☩ Ὅπως μὲν περὶ τοῦ κυριακοῦ ἐδόξαζε σῶματος, αὐτὸς π' ἂν εἰδείη καὶ οἱ ἐκείνῳ μαθητευθέντες· ὅμως δ' οὖν πρὸς τὰ λεγόμενα, οὕτω ἡμεῖς ἀπαντήσόμεθα· ἐπειδὴ τοῦτο ὃ ἔφη ἐκ μετοχῆς καὶ θέσει τελούμενον, διὰ τῆς ἱερατικῆς ἀναγωγῆς κυρίως καὶ ἀληθῶς τοῦ Χριστοῦ σῶμα γίνεται, αὐτῷ τῇ λόγῳ οἰκειούμενον, πάντως που διωμολόγει ταῦτόν ἐκείνῳ ἀποτελεῖσθαι τῇ σώματι, ὅπερ ἐκ τῆς ἁγίας παρθένου πεφόρεκε· τί ποτ' οὖν ἔστι τοῦτο τὸ σῶμα μετὰ τὴν τελείωσιν καὶ τὸν ἁγιασμόν γινόμενον, ζητεῖν ἐκείνου περιγραφτὸν ἄρα ἔστιν, ἢ ἀπερίγραφτον; ἀπερίγραφτον μὲν οὖν οὐδαίς οὕτω φρενῶν ἔξω καὶ ἀνούσματος, ὃς ὀνομάσαι θαρρήσειεν· οἶμαι δὲ μὴ δ' αὐτὸν ἐκείνόν ποτε φάναι· πῶς γὰρ τό γε κατ' ὀφθαλμοὺς ἀνθρώπων αἰσθηθῆναι πρότιθέμενον, καὶ χερσὶν ἀνθρωπίναις περιῖσχόμενον, καὶ ὁδόντων εἶσω καὶ ἀσπιδιόμενον, ἐδαστόν τε γινόμενον; ταῦτα γὰρ τί ἄλλο, ἢ περιγραφτὸν αὐτὸ ἐκ πάντος εἶναι βεβαιοῖ καὶ παρίστησιν; εἰ τοίνυν περιγραφτὸν τοῦτό ἐστι, ταῦτόν δὲ ἐκείνῳ τῇ σώματι γίνεσθαι, ὃ παρὰ τὴν ἀρχὴν σαρκούμενος ὁ λόγος προσέληφεν, ἐπεὶ καὶ ἐπ' αὐτὸ τὴν ἀναφορὰν ἔχει, περιγραφτὸν ἄρα καὶ κεῖνο· καὶ ἀλλοιόταται κατὰ πάντα ἑαυτῷ ἐναντιούμενος· ἢ γὰρ καὶ τοῦτο ἀπερίγραφτον δοξάζειν ἔδει, ἵνα μὴ μόνον τὰ τῆς ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας αὐτοῦ τέλεον δεικνύσθαι, ἀλλὰ καὶ Γέλως καὶ λῆρος τὰ ἐκείνου πᾶσι νομισθεῖν φρονήματα, ἢ καὶ κεῖνο πάντως περιγραφτόν.

γ. Καὶ ταῦτα μὲν οὕτω δεδείχθω· τί δὲ αὐτῷ καὶ ἕτερον τῶν ἀτόπων ἐντεῦθεν ὑπὲρ πάντα βεβιάσθαι ὅσον ἐκ τῶν οἰκείων λόγων, ἢ συμπεριγράφεσθαι τὸν θεῖον λόγον τούτῳ τῇ ἐκ μετοχῆς γινόμενῳ σώματι λέγειν, ἢ διηρῆσθαι ἀπ' αὐτοῦ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν· ὥστε ταῖς ἀληθείαις μὴ δ' ὅπως οὖν αὐτῷ ἐκείνου ἁγιασμοῦ μετεῖναι καὶ χάριτος· τί δὲ αὐτῷ συμβαίνειν; ἢ μόνον ἄρτου κοινοῦ καὶ οἴνου μετέχειν, ἐν μηδενὶ τῶν τοῖς ἀνθρώποις ἐσθιομένων διαφορῶντων; ☩ Καὶ καὶ ὡς εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ θελήσομεν λογίσασθαι ὡς ☩ ἔξ ἐκείνου παραχθέν, ἔχομεν αὐτὸ εἰς μόρφωσιν τοῦ σώματος αὐτοῦ. ☩ Ὅσπερ ἀνωτέρω ἔλεγεν ἀπαΐώμενος ὁ σοφὸς, εἰκόνα καὶ πρωτότυπον εἰς μηδὲν ἀλλήλων διαφέρειν, οὕτω δὴ καὶ ταῦτα περὶ αὐτῶν ἀποφαίνεται· καταπλαγεὶν δ' ἂν τις αὐτοῦ καὶ ἐν τούτοις τὸ ἀπαγὰς τοῦ νοῦς καὶ ἀστάθερον· ὅτι γε ὅπερ πρὸ μικροῦ κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα Χριστοῦ διΐσχυρίζετο λαμβάνειν, το αὐτὸ νῦν εἰκόνα τοῦ σώματος αὐτοῦ καταγράφει· τοῦ δὲ λέγειν τὸ αὐτὸ

κυρίως καὶ ἀληθῶς σῶμα εἶναι, καὶ εἰκόνα αὐτοῦ εἶναι, τί ἂν εἴη κατὰ γελαστώτερον καὶ ἀνοητώτερον; καὶ τοῦτο πῶς; ὅτι ἂν θελήσωμεν πάντα τῇ θελήσει καὶ τῇ ῥοπῇ τῆς ματαιότητος παραχωρῶν· ἐνθα γὰρ πίστις ἢ θεῖος φόβος οὐκ ἐνίδρυται, ἐκεῖ τὸ ἐμπαθὲς πρυτανεύει τοῦ θελήματος· καὶ τοῦτο μὲν ἔχομεν, φησιν, εἰς μόρφωσιν αὐτοῦ, οὐ διὰ τὴν ἀλήθειαν, ἀλλ' ὡς ἂν ἐθέλοι νομοθετῶν καὶ δογματίζων, καὶ ἔχη φύσεως οὕτω τὸ πρᾶγμα, καὶ μὴ ἡμεῖς γὰρ οὔτε εἰκόνα οὔτε τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου ταῦτα λεγόμεν, εἰ καὶ συμβολικῶς ἐπιτελεῖται, ἀλλ' αὐτὸ τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ τεθεωμένον· αὐτοῦ γὰρ ἐστὶν ἡ φωνὴ λέγοντος· “ ὅτι ἐὰν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου, καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα, οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς·, τοῦτο καὶ τοῖς μαθηταῖς παρεδίδου· “ λάβετε, φάγετε τὸ σῶμα μου, λέγων, οὐχὶ τὴν εἰκόνα τοῦ σώματός μου· ὡς γὰρ ἐκ τῆς ἀγίας παρθένου τὴν σάρκα διὰ τοῦ πνεύματος ἁγίου ἑαυτῷ ὑπεστήσατο, εἰ χρὴ δὲ καὶ ἐκ τῶν κατ' ἡμᾶς τοῦτο δηλῶσαι, ὥσπερ ὁ ἄρτος καὶ ὁ οἶνος καὶ τὸ ὕδωρ, φυσικῶς εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ ἐσθιόντος καὶ πίνοντος μεταβάλλεται, καὶ οὐκ ἂν εἴποιμεν ἕτερον σῶμα γίνεσθαι παρὰ τὸ πρότερον, οὕτω δὲ καὶ ταῦτα ὑπερφύως ἐπικανθεῖ τοῦ ἱερέοντος, ἐπιφοιτηθεῖ τε τοῦ ἁγίου πνεύματος, εἰς σῶμα καὶ αἷμα τοῦ Χριστοῦ μεταβάλλεται· τοῦτο γὰρ καὶ ἡ τοῦ ἱερέως αἵτησις ἔχει· καὶ οὐ δύο ταῦτα νοοῦμεν, ἀλλ' ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πιστεύομεν γίνεσθαι· ἀντίτυπα δὲ εἰ ποὺ λεχθῇ, οὐ μετὰ τὸν ἁγιασμόν τοῦτο, ἀλλὰ ἥτο τοῦ ἁγιασθῆναι ἐκλήθησαν· ἐπεὶ οὖν ἔλεγεν ὅτι ἐὰν περιγράψῃς, μερίζεις τὸν Χριστόν, ἢ καὶ τὸν λόγον συμπεριγράφῃς, ἀκούλουθον ἢν λέγειν αὐτῷ, ὅτι εἰ θύεις, μερίζεις τὸν Χριστόν· τὸ γὰρ σῶμα ἱερεύεις, οὐ φύσιν θεότητος· ἀρχιερεὺς γὰρ ἡμῶν ὁ μέγας, ἱερεῖον τε καὶ ἁμνὸς καὶ θῦμα, καθὼς ἄνθρωπος ἐστὶ καὶ λέγεται· ἢ τοίνυν σὺ σφαγιασῇς καὶ τὸν λόγον κατὰ τὸν σὸν λόγον διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἢ χωρίσεις θύων τὸ ἀνθρώπινον· εἰ δὲ περὶ τῷ σῶν διδασκάλῳ Εὐσεβίῳ λέγοντι ὅτι ὅλη διόλου μετεβλήθη ἡ σὰρξ, μὴ μέινασα τοῦθ' ὥσπερ ἦν σὰρξ εἰς τὴν τῆς Θεότητος ἢν εἶδε φύσιν, μάτην θύων ἀλίσκη· τίνος δὲ ὅλως μετεβλήθη ἄνθρωπος; ἢ οὐχὶ σαρκὸς Θεοῦ, ἀλλὰ φύσεως θεότητος δόξει μεταλαγχάνειν; μανιχαϊκῆς ταῦτα φαντασίας· τὸ πᾶν δὲ τῆς μὲνιδος κατὰ τοῦ κυριακοῦ σώματος ἔχων, τέως περὶ γε τούτου τοῦ κατὰ μετοχὴν, οὐδὲν λέγειν βλάσφημον παρρησιάζεται· ἐπάγει δὲ τοιαῦτα.

☞ Τί γάρ; καὶ εἰκὼν ἐστὶ τοῦ σώματος αὐτοῦ καὶ ὁ ἄρτος ὃν λαμβάνομεν, μορφάζων τὴν σάρκα αὐτοῦ, ὡς εἰς τύπον τοῦ σώματος ἐκείνου γινόμενος. ☞ Παραινίττεται ἡμῖν διὰ τοῦ καὶ συνδέσμου, ὡς καὶ ἄλλη εἰκὼν ἐστὶ τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἄρτου δίχα· μετρίάζει δὲ ἐν ταῦθα τὴν ἀσέβειαν· εἰ πλείστοις γὰρ ἑτέροις θεομαχῶν, εἰδῶλον ταύτην καλεῖν οὐ καταπέφρικεν, οὐ διατρανοῖ δὲ πότερον τούτων ἐκτυπώτερον, ἢ τὸ πλέον εἰς τὴν ἐμοίωσιν τοῦ πρωτοτύπου φέρει, δείκνυται δὲ αὐτῷ καὶ ταῦτα τὸ ἀλλόκοτον· ποτὲ μὲν γὰρ σῶμα τοῦτο κυρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖ, ποτὲ δὲ εἰκόνα σώματος,

ταύτην ὑπομένων τὴν πλάνησιν ἀπὸ τοῦ σπεύδειν αὐτὸν ἐκ μέσου ποιῆσαι τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν τὲ καὶ ὑφήγησιν· ἀλλ' εἴρητο ἂν καὶ τοῦτο αὐτῷ, ὅτι κατὰ τὰς σὰς ὑπολήψεις, οὐδὲ σῶμα ἐστὶ Χριστοῦ, οὐδὲ εἰκὼν τοῦ σώματος αὐτοῦ· εἰ μὲν γὰρ περιγεγράφθαι εἴποις, ἐπειδὴ χεῖλεσι καὶ ὁδοῦσιν ἐμπεριείργεται, οὐ Χριστοῦ σῶμα οὐδὲ ἠνώται τῷ λόγῳ· προδιωρίσω γὰρ πολλάκις, ὅτι ἀπερίγραπτον τὸ σῶμα τοῦ Χριστοῦ διὰ τὴν πρὸς τὸν λόγον ἔνωσιν· εἰ δὲ εἰκόνα σώματος φήσεις, οὐ μόνον ὡς εἰκὼν ἀπελήλαται, ἀλλὰ καὶ ὡς διαιροῦσα τὸ φύσει σῶμα ἐκ τῆς κατὰ τὸν λόγον ἐνώσεως· οὕτως οὐχ' ἐστῆκεν ἐφ' ἑαυτῆς ἡ πλάνη καὶ ἡ δυσέβεια· ἡ τοίνυν καὶ τοῦτον τὸν ἄρτον ἀπερίγραπτον ἀπόφηναι, ἵνα σοι πλέον τὰ τῆς μυθοπλαστίας ἀπρητισμένα ᾗ· οὐκ ἔστι γὰρ φύσιν ἔχον τοῦτο γε· ἢ εὐρεθήσεται μάτην σοι ὁ πᾶς τοῦ ἀπερίγραπτου ἐκπονηθεὶς λόγος.

Εἵτα μετὰ ταῦτα φησὶν. ☩ Οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ, ὥσπερ οὐδὲ γὰρ ☩ πᾶς οἶνος αἷμα αὐτοῦ, εἰ μὴ ὁ διὰ τῆς ἱερατικῆς τελετῆς ἀναφερόμενος ☩ ἐκ τοῦ χειροποιήτου πρὸς τὸ ἀχειροποιήτον. ☩ Τίνος διαποροῦντος ἢ ἀμφιβάλλοντος, οὕτω δριμέως καὶ θαρράλως ἀποφαίνεται, ὅτι οὐ πᾶς ἄρτος σῶμα αὐτοῦ, οὐδὲ πᾶς οἶνος αἷμα αὐτοῦ, μὴ δὲ ἀποδείξεως τῆς περὶ τούτων ὁπωσοῦν δεηθεὶς, τῆς ἐκείνου σοφίας ἄξιον λέγειν· ἅπερ ὡς λῆρον καὶ μάτην εἰς ἀέρα χεόμενα καταλιπόντες, ἐκεῖνα λέγομεν· εἰ περιγεγράφται τὰ ἱερευόμενα ταῦτα, ὁ ἄρτος φημί καὶ ὁ οἶνος, ἄρα ἐκεῖνο τὸ σῶμα ὅπερ πεφόρεκεν ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος, οὐδαμοῦ ἱερεύθη παρ' αὐτοῦ, καὶ διὰ τοῦτο ἀπερίγραπτον λέγει· καὶ πῶς καὶ πόθεν τὸ ἱερεῖον ἐκεῖνο, τὸ μέγα καὶ ἄμωμον καὶ σεβάσμιον, τὸ καθάρισον θυμα καὶ παντὸς τοῦ κόσμου σωτήριον ἐπιγνωσθήσεται; εἰ οὖν ἐπίστευεν ὑπὲρ τῆς πάντων αὐτὸ τυθῆναι σωτηρίας, καὶ γοῦν τοῦτο αὐτὸν κατήδεσεν, εἰ μὴ τι ἄλλο, ὡς καὶ αὐτὸ περιγραπτὸν ἐστὶ, καὶ εἰ μὴ φύσει, ὅπερ λέγειν ἀνόητον· τῇ γοῦν τελετῇ ὡς κατὰ τὴν ἐκείνου δόξαν εἰπεῖν, περιγεγράφθαι ἐχρῆν· περιγραπτὸν οὖν τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καὶ μὴ λογίζεσθαι τοῦτο ἐθέλοι ὁ Μαμωνᾶς· ἔτι οὖν περὶ τῶν αὐτῶν πολλὰ βατταρίσας καὶ φλυαρήσας, ἅπερ ὡς λυσσάντων καὶ μαινομένων καὶ βακχευόντων, ἀσήμεους καὶ ἀνάρθρους φωνὰς περιϊδόντες μυσασθόμεθα, ἐπεὶ τῶν εὐσεβοῦντων καὶ σωφρονούντων τὰς ἀκοὰς καταχραίνουσι, καὶ τῶν λεγόντων τὴν γλῶσσαν καταμολύνουσιν, αἰσχρότητος καὶ ὕθλου καταγέμουσαι, πρὸς τὸ τέλος τοῦ συντάγματος συμπεραίνων τὸν λόγον, τοιάδε τινα διέξεις· πρῶτον μὲν κατὰκρίσει περιδεσμῶν, μηδένα ὧν νῦν ὁ λόγος αὐτῷ γεγένηται, ὑπόληψιν ἐσχηκέναι ὡς ἡλλοτριῶται τοῦ Χριστοῦ· καὶ κεῖθεν μαίνεσθαι κατὰ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ, ἐν οἷς ἀπολογίαν προτείνει, ὅθεν αὐτῷ τοῦτο προστέτριπται· λέγει γὰρ ὅτι ἐξ οὗ αὐτῷ οἱ παρὸς γένους καὶ οἰκεῖοι ἐπαναστάντες ἐνεωτέρισαν, καὶ μὴν καὶ παρὰ τοῦδε, ὁ μῶμος οὗτος περὶ αὐτοῦ εἰς τοὺς πολλοὺς διαπεφοίτηκεν· ὃς ἐδήλου αὐτοῦ τὴν ἐκ θεοῦ ἀλλοτρίωσιν, καὶ οὕτως αὐτὸν παρὰ τοῖς πλείοσι κρίνεσθαι· εἵτα ὅρκους ὡς φοβεροῖς καὶ πλείστοις ὡς εἰώθει ἀπεναντίας τῶν εὐαγγελικῶν ἔρχεσθαι προσταγμάτων, πείθειν ἐσπούδαζεν, ἢ ἀληθέστερον εἰπεῖν, κατα-

χλευάζειν τῇ ὀρκαπάτῃ, μήτε ἐν λόγῳ μήτε ἐν πράξει γενέσθαι τοιοῦτον, καὶ τὴν περὶ τοῦ δόγματος αὐτοῦ ψῆφον καὶ κρίσιν τοῖς παροῦσιν ἐπισκόποις ἀναθεῖς, ὡς δέξεται τὰ παρ' αὐτοῖς δεδογμένα, μικρὸν ὑποβάς, καὶ πάλιν συνήθως ἐκ τῶν πεπλασμένων λόγων εἰς ἑαυτὸν ἐπανελθὼν, οἷα κριτὴς ὁ αὐτὸς καὶ διδάσκαλος ἀποφαίνεται.

δ. Ὡς ἐὰν εἰς τοῦτο τὸ ἐν εἰκόνημα πληροφορήσωμεν ὑμᾶς ὅτι καλῶς λέγομεν, τότε καὶ περὶ τῶν ἄλλων εἰκόνων σκοποὺς προαγαγεῖν ἔχομεν ἐνώπιον ὑμῶν, καὶ ὡς κρίνετε καὶ περὶ ἐκείνων τῇ γὰρ κρίσει ὑμῶν ἔχομεν ἀσμενίσαι, ὅτε μέλλετε καὶ μετὰ τῶν ἄλλων ἐπισκόπων συμφωνεῖν, καὶ ἐξ εὐλόγων προφάσεων μαρτυρίας παριστᾶν. Τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκείνου, ὧν τινὰ καὶ αὐταῖς λέξεσι παρεθέμεθα, ἵνα καὶ ἡ ἐκ Θεοῦ ἀλλοτριώσις αὐτοῦ δειχθῇ, καὶ τῶν ὁμωμοσμένων καὶ παραβεβασμένων, τὸ ψεῦδος ἐλεγχθῇ. ἢ τε ὑπόκρισις, καὶ ὁ δόλος, καὶ ὁ πρὸς τοὺς ἀγνοοῦντας φαινακισμὸς, κατὰ δῆλος γένηται· τί δὲ δὴ τοῦτό ἐστιν; ὅτι καὶ λέγειν περὶ γε τῶν ἄλλων εἰκόνων βούλοιο· καὶ ὁποῖοι δὴ, οὓς προάγειν ἐθέλοι σκοπούς; ὅτι μὲν εἶναι πολλὴν τερατολογίαν καὶ φλυαρίαν κατὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λόγου ἐνανθρωπήσεως ἐξυφάνας, ἐπὶ τὴν παροιनीαν τὴν εἰς τὰ τῶν ἁγίων ἱερὰ ὑπομνήματα παρώρμηται δυσσεβῶς, παντὶ τῷ σαφές· καὶ πρὸς τούτων γε, ἐπὶ τὰ τῆς πρωτίστης τῶν ἁγίων, καὶ πάντων τῶν ἐν τῇ κτίσει τελούντων ὑπερτάτης τῆς παναγίας δεσποίνης ἡμῶν Θεομήτορος, ἵνα καὶ αὐτὴν τῷ τεχνῶντι συγκαθυβρίσῃ.

Τίνες δὲ οἱ σκοποὶ τῆς Θεοστυγοῦς καὶ ἀθείου ψυχῆς ἐκείνης, εἰδέναι καλόν· μὴ γὰρ δὴ κἀνταῦθα τὸ ἄγραπτον καὶ ἀπερίγραπτον προάγεσθαι ἔδοξεν, ἢ τὸ διπλοῦν τοὺς ἁγίους, ἐκ Θεότητος ὑποστάν καὶ ἀνθρωπώτητος; ἢ τάχα που ἐννεόηκεν, ὅπερ οἱ χρῶντες καὶ ἄγοντες ἐμπνεύσειαν, ὡς δὴ καὶ τῶν ἁγίων ἐκάστου διπλῇ τις ἡ ὑπόστασις, ἐκ ψυχῆς καὶ σώματος οὔσα ἐτύγχανε; καὶ εἴποτε Γραφήσονται, καὶ ἡ ψυχὴ συγγραφήσεται καὶ συνεικονισθήσεται ἐξ ἀνάγκης· ἢ διεστήξει τοῦ σώματος ἡ πάλαι ἀπηλλαγμένη τοῦ σώματος· καὶ οἷς ληρωδήμασι καὶ πλάσμασι περὶ τῆς κατὰ Χριστὸν ὑποστάσεως ἐχρήσατο, καὶ ἐπὶ τῶν ἁγίων κενολογήσῃ· ἀλλ' ὅσον ἐξ ὧν ἔλεξέ τε καὶ ἔδρασεν ἐπαισθέσθαι, τοὺς σκοποὺς ἐκείνους διαγιγνώσκεισθαι οὐ δυσχερές· ἐπειδὴ γὰρ οὐδὲν ἐστὶ φαῦλον καὶ δυσσεβές ὃ μὴ κατὰ τῆς θείας δόξης καὶ τῶν ἁγίων μεμελέτηκε, καὶ οὐδὲν ἀνοσιουργὸν καὶ ἀτοπώτατον ὃ μὴ ἐν τούτοις κατεπράξατο, οὐδὲν ἀκαταιτίαν καὶ ἀδιάβλητον ἐπὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν τῆς ἀπλανοῦς καταλέλοιπε, διὰ τοῦτο πρῶτον μὲν ἀποκηρύξαι τολμᾷ τὴν θεοτοκος φωνὴν καὶ πάμπαν ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν γλώσσης περιελεῖν· καὶ γὰρ ἤχθετο λίαν καὶ ἡγανάκτει ἐπὶ τῇ τοῦ ὀνόματος ἐπικλήσει, ὅπερ ἦν χριστιανοῖς σὺνηθες, ἐφ' ᾧ καὶ Ἰουδαίους ὀρώμεν ἀεὶ δυσχεραίνοντας· ἔπειτα παραχαράσσει καὶ παραποιεῖται ὅσα ἐπὶ τῷ ὀνόματι αὐτῆς ἐπεκέκλητο, καὶ ἐν λιταῖς ταῖς πρὸς τὸν τεχνῶντα ἐξ αὐτῆς καὶ δεήσεων ἐν ἄσμασιν ἀεὶ ἀνεφώνουν ὑπὲρ τῆς τοῦ κοινοῦ παντὸς σωτηρίας οἱ θεόμενοι· ἐπεὶ ὁμολογοῦμεν τὸ καὶ κηρύσσομεν, με-

σιτείαν αὐτὴν καὶ προστασίαν ἀσφαλῆ πρὸς αὐτὸν κεκτῆσθαι, δι' ἣν μητρικὴν παρρησίαν ἔχει· καὶ τέλεον τὰς πρεσβείας αὐτῆς ἀπαναίνεται, ἐξ ὧν τοῖς δεχομένοις αἰκία οὐ μικρά ἢ δίκη ἐπήρτητο· καὶ τί χρὴ τὰ καθέκαστον λέγειν, μὴ δὲ μνήμην ὅπως οὖν τοῦ ὀνόματος ἐγγίνεσθαι πόποτε; περὶ γὰρ τῶν ἄλλων ἁγίων τί δεῖ μακρότερον διεξιέναι τὰ νῦν; οὐ γὰρ λόγοις ἀνιέροις ἐκφραλίσσειν καὶ ἀποσκήπτειν ὡς αἰσχίστα ἀποχρῆν ἡγήσατο μόνον, αὐτὰ δὲ τὰ ἱερὰ καὶ σεβάσματα τούτων λείψανα, πυρὸς δαπάνην πεποίηκε καὶ ἀνάλωμα.

ε. Ἐπεὶ δὲ ἅπαξ Χριστῷ καὶ χριστιανοῖς ἅπασι πολέμιος γέγονε, τῶν τε θεῶν νόμων ὑπερόπτης καὶ τῶν ἱερῶν κανόνων ἀντίθετος, ὅσοι τὲ ἀποστόλοις καὶ ὁσίοις πατράσιν ἐκτέθενται, τεθέσπικε μὴ δεῖν κατὰ τὰς ἐδραιώσεις τῶν θεῶν τραπεζῶν τοῦ σεβασμίου θυσιαστήριου, ταῦτα κατὰ τὸ νενομισμένον χριστιανοῖς ἐναποτίθесθαι· καὶ γὰρ τοῖς σέβουσι καὶ περιέπουσιν ὡς ἐξῆν φιλοθέοις καὶ φιλομάρτυσι, περὶ τῶν ἐσχάτων ὑπῆρχεν ὁ κίνδυνος· ὥστε καὶ οἱ κατὰ τὸν χρόνον τὸν ἐκείνου δομούμενοι ναοὶ, λειψάνων ἄνευ ἁγίων καθιερούσθαι ἔδοξαν· ἀντετίθεσαν γὰρ τῶν παρ' αὐτῶν τελουμένων μυστηρίων λείψανα, ἄξια ὡς ἀληθῶς τῶν οἰκείων δογμάτων καὶ τελετῶν πρᾶσσοντες· οὐ γὰρ θεμιτὸν τῇ ἀποστολικῇ παραδόσει τοῦτο· πῶς γὰρ τιμῶν ἔμελλεν, ὅς γε καὶ τοὺς ἐπωνύμους αὐτῶν ἱεροὺς οἴκους, αὐθαδεῖα καὶ θρασυτήτι χρώμενος, ἀθεεὶ διώριξέ τε καὶ περιέτρεψεν, οὓς πίστει καὶ σεβάσματι, τὸ ἀνέκαθεν χριστιανοὶ ἀνεστήσαντο; καὶ τούτους μάλιστα ἔνθα τὰ ἱερὰ αὐτῶν ἐντετύπωτο ἀποσεβάσματα, καὶ τὰ σεβάσματα ἐναπέκειτο λείψανα· καὶ ἔργον ἦν αὐτῷ καὶ ἀλῶνισμα, μὴ δὲ τῶν ὀνομάτων αὐτῶν μνήμην εἰς τὸ ἐξῆς τοῖς ἀνθρώποις ὑπολελεῖσθαι.

ς. Ἄλλ' ἄξιον καὶ πρόσφορον ἐν τῷ παρόντι εἰπεῖν, καὶ οἰκεῖον τῆς τῶν ἁγίων τελειότητος, ὅτι ὡς θεοῦ θεράποντες, καὶ κατὰ τὸν τῆδε βίον τὸν σταυρὸν ἀράμενοι, Χριστῷ ἠκολούθησαν καὶ συνεσταυρώθησαν, καὶ τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ πάθος καὶ τοῦ σωτηρίου θανάτου, μιμηταὶ καὶ ὁπαδοὶ γεγονάσι· διὸ καὶ εἰς τὸν αἰῶνα συμβασιλεύουσιν αὐτῷ· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ μετὰ τὴν ἐνθéndε ἀπαλλαγὴν, Χριστῷ συνδιώκονται καὶ συμπάσχουσιν· ὅπερ γὰρ πρότερον τοῖς ἀρχετύποις συνέβαινε, τοῦτο καὶ νῦν ὡσαύτως περὶ τὰ ἱερὰ ὁμοιώματα διαδείκνυται, καὶ διπλοῖς τοῖς ἄθλοις ἐπὶ διπλοῖς τοῖς διωγμοῖς καὶ ταῖς ὕβρεσι παρὰ τοῦ στεφοδότου Χριστοῦ καταστέφονται· καὶ ζῶσι τῷ θεῷ πάντοτε καὶ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ, καὶ ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς τεθνάναι τοῦ ἄφρονος· ὃδε γὰρ ἀνομήσας ἀπῆλθε διὰ κενῆς, ἀξίους τῶν πόνων τρυγῶν τοὺς καρπούς, γέενναν καὶ τὸ ἡτοιμασμένον αὐτῷ πῦρ, τοῖς ἄγουσιν ἅμα, κληρονομίαν ἀπενεγκάμενος· ὁ μετὰ τοὺς ἀποστάτας ἀποστάτης, καὶ μετὰ τοὺς διώκτας πικρὸς διώκτης καὶ χαλεπώτατος, ὃ οὐκ ἐξήρκεσε κατὰ τῶν ἐν τῷ βίῳ ἔτι περιόντων καὶ κατὰ θεὸν ζῆν εὐσεβῶς αἰρουμένων ἐπαφεῖναι τοὺς θυμοὺς καὶ τὰς μὲνιδας, καὶ τιμωρεῖσθαι ὡς ἀδικώτατα· ἀλλ' ἤδη καὶ τῶν προωδευκότων, καὶ πολλοῖς ἀνδραγαθήμασι καὶ ἀγωνίσμασιν ἐμπαρεψάντων, καὶ τῷ μαρτυρικῷ τέλει τὴν ζωὴν παραμειψάντων, ὡς οἶόν γε ἦν αὐτῷ, τὸ δυσκλεῆς κατὰχέειν καὶ ἄδοξον·

τοιαῦτα ἦν αὐτῷ τὰ κατὰ τῶν ἁγίων νεανιεύματα, τοιαῦτα καὶ τὰ κατὰ τῶν ὁσίων ἀνοσιουργήματα, ταύτην τῆς εἰς τὸν βίον εὐημερίας τὴν εἰς Θεὸν καὶ τοὺς ἁγίους ὕβριν, ἀντίδοσιν ἡγησαμένῳ· παρίημι λέγειν τὰ νῦν ὅσα καὶ οἷα τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος κατεφλυάρησε, καὶ πᾶσαν εὐαγγελικὴν πολιτείαν διέπτυσσε, καὶ πρὸς τὸ οἰκεῖον ἐμπαθὲς καὶ μοχθηρὸν θέλημα τὸν τῶν ἀνθρώπων βίον μεταρρύθμιζειν ἐσπούδαζε· τοιοῦτοί εἰσιν οἱ σκοποὶ, ὡς ἐν βραχεῖ παραστήσῃ, οὐς προάγειν ὑπέσχετο, τὰ τε διανοήματα καὶ βουλευματα, ἃ κατὰ τῆς ἀπλανοῦς ἡμῶν πίστεως καὶ ἀγγελιομιμήτου τῶν χριστιανῶν πολιτείας χριστομαχῶν ἐτέκταινεν· ἀλλ' ὁ μὲν κατὰ τῶν ἁγίων πόλεμος τῶν ἐπὶ γῆς ἀπ' αἰῶνος δοξαζόντων τὸν κύριον, ἐνταῦθα κατὰλυέσθω, καὶ οἱ σκοποὶ οὐς προαγαγεῖν ἀσκοπῶς καὶ ἀθέως ἔδοξε, παρατηρήσεως τῆς ὁπωσοῦν ἄνευ, καὶ τοὺς θείους αὐτῶν οἴκους, καὶ τὰς ἱεράς αὐτῶν μνήμας καθυβρίσας, τέλος ἐχέτωσαν· οὗτος δὲ ὡς μικρὰ κατ'ορθωκῶς τῶν σκοπούμενων, καὶ μετὰ ζῆλον ζῆμιωσόμενος εἰ μέχρι τούτου στήνῃ, ἐχαλέπαινε εὖ οἶδα εἰ μὴ καὶ τοῖς λειπομένοις ἐπέλθοι.

ζ. Τί γὰρ ἔφησε περὶ τῶν κατ' οὐρανούς ἀρίων καὶ ὑπερκοσμίων δυνάμεων; τίνες καὶ ὅποιοι αὐτῷ οἱ σκοποὶ οὐς προάγειν ἐβούλετο, δι' ὧν καὶ τὴν τούτοις ἐξεργάσαιτο παρανομίαν; ποίους φληνάφους καὶ τερατολογίας ἐξευρεῖν πρὸς δυσφημίαν αὐτῶν ἐκμηχανώμενος; ἐπεὶ αὐτῷ καιρὸς ἀνεῖτο διασκώπτειν καὶ περαίνειν, τὸ ἀπερίγραπτον ἐπιγράψαι τοῖς ἀγγέλοις προήγαγε· δῆλον παντὶ ὃ δὴ φίλον αὐτῷ καὶ σύνηδες, καὶ τῇ δόξῃ τῇ δυσσεβεῖ συναίρομενον· ἀπεριγράπτους γὰρ ἂν τις αὐτοὺς φαίῃ, ἀλλ' οὐ πάντῃ τῷ ἔρχθαι γὰρ περιγράφονται, ἐπεὶπερ καὶ αὐτοὶ τοῦ εἶναι ἤρξαντο· ὃ δὲ τοῦ εἶναι ὁπωσοῦν ἤρξατο, περιγραφῆς οὐ πάμπαν ἐλεύθερον· καὶ κτίσματά γε ὄντες, ὑπὸ τοῦ κτίσαντος ὀρίζονται· ἀλλὰ μὴν καὶ κατάληψι περιγράφονται· καθὼς γὰρ νόες εἰσὶ, κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις περὶ τὰ νοήματα, καὶ τὴν φύσιν ἐπὶ ποσὸν ἀλλήλων ἴσασιν· ἐν γὰρ εἶδος περιγραφῆς καὶ ἡ κατάληψις· νόες δὲ ὄντες, καὶ ἐν τόποις νοητοῖς εἰσὶν· οὐ μὴν γε σωματικῶς ἢ αἰσθητῶς ὀρίζονται· σώματος γὰρ οὐκ ὄντος, καὶ διὰ τοῦτο οὐδὲ σχήματος οὐδὲ ὄγκου οὔτε τύπου σωματικοῦ, εἰκότως οὐδὲ ἐν τόπῳ αἰσθητῷ περισχεθήσονται· ἀλλ' οὐ περὶ τούτου νῦν ἡμῖν τὸ προκείμενον· οὐ γὰρ εἰ περιγράφονται, ἢ μὴ, τὸ σκοπούμενον, ἀλλ' εἰ γράφονται καὶ εἰκονίζονται· δέον γὰρ ἐνταῦθα τὰς κυρίας τούτων τῶν φωνῶν μεταχειρίσασθαι· ὅσως γὰρ διαφέρει τῆς ἐτέρας ἐκάτερα, βραχεῖ ὕστερον εἰρήσεται.

η. Καὶ τούτῳ μὲν ὁ λόγος ἐν σχήματι καὶ ὑποκρίσει προήετο, πλάττομένῳ ὡς ἂν δόξειε τοῖς πολλοῖς ἀξιόλογόν τι περὶ τῶν προκειμένων αὐτῷ θεωρεῖν· ταῖς ἀληθείαις δὲ τῇ ἐξουσίᾳ καταχρώμενος ἐπέτρεπε, δι' ἧς τὸ πᾶν τῶν δοκούντων κατ'ὀρθωτο· ἡμῖν δὲ τοῖς τοῦ λόγου τῆς ἀληθείας προεσθηκόσι, καὶ τὸν περὶ τούτων λόγον ποιουμένοις, ὅτι καὶ γράφονται καὶ εἰκονίζονται οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὡς ἐν βραχεῖ τὸ πᾶν εἰσενεχθήσεται· πρῶτον μὲν γὰρ αὐτὰ μαρτυρεῖ τὰ πράγματα, ἅπερ διὰ τῶν ὁρωμένων ἡμῖν καὶ ὑπ' ὅψιν κειμένων ἀσφαλῶς βεβαιοῦται· πανταχοῦ γὰρ γῆς κατὰ τοὺς ἱεροὺς ναοὺς αἱ ἱστορίαι

πλήθουςι τὰ τῶν ἀσωμάτων δυνάμεων ἱερὰ ἀπεικίσματα, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, δι' ἧς τὸ κράτος ἀρχῆθεν κέκτιται ἢ παράδοσις· ὧν ἀπόδειξιν ζητεῖν, πάσης ἐπέκεινα ἡλιθιότητος καὶ ματαιότητος· ἔπειτα δὲ καὶ ἡ τῶν Θεοπαράδοτων λογίων σαφῶς ἡμᾶς ἐκπαιδεύει διδασκαλία. Καὶ ἵνα ἀπ' αὐτῆς τῆς πρωτίστης καὶ ὡς ἐγγυτάτῃ Θεοῦ καὶ τὰ πρῶτα ἐκεῖθεν ἐλλαμπομένης ἀρξώμεθα, ἴδωμεν τί τῶν περὶ τὴν κιβωτὸν ἔνεκεν τάξεως, τῆς ἐν νόμῳ σκηνῆς, φησὶ Παῦλος· “ ὑπεράνω δὲ αὐτῆς χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἰλαστήριον ”, χερουβὶμ δὲ δόξης, τὰ δεδοξασμένα, τὰ ἔνδοξα καὶ ὑποκάτω τοῦ Θεοῦ, ὡς ἄριστα τοῖς μυστικῶσι τῆς ἐκκλησίας δοκεῖ· σημαίνειν δὲ τοῦτο νομα, πλήθος Γνώσεως καὶ χύσιν σοφίας ἢ Ἰβραίων οἶδε φωνή· τίνα δὲ ταῦτα, εἰ ὧτα εἶχε τοῦ ἀκούειν, ἤκουσεν ἂν καὶ ἐπέλῳ σαφῶς, ὅτι οὐκ αὐτοὺς τοὺς θειοτάτους καὶ ὑπερτάτους χερουβὶμ ὁ λόγος παρίστησιν, οἳ γε ἀσώματοί τε εἰσὶ καὶ ἀνείδεοι καὶ ἀσχημάτιστοι, νοεροὶ τε καὶ λογικοὶ τυγχάνουσιν· ἀλλὰ κατ' αὐτοὺς ἱερὰ ἀπεικονίσματα, ἅπερ ἐξ ὕλης τῆς καθαρωτάτης καὶ λαμπροτάτης διεσκεύαστο, τὰ χρυσήλατα, τὰ χρυσοτόρευτα, τὰ χερσὶν ἀνθρωπείαις Θεοῦ προστάττοντος διησκευμένα, τὰ ἄψυχα, τὰ ἀκίνητα, τὰ ἀναίσθητα, ὁμωνύμως ἐκείνοις προσαγορευόμενα, τῆς τε προσηγορίας μετασχόντα, καὶ δόξης ἡζιωμένα καὶ χάριτος.

Τί οὖν ἐχρῆν; πείθεσθαι τούτοις, ἢ διαγράφειν Παῦλον ταῦτα διαλεγόμενον; ἡδὺ τοῦτο αὐτῷ καὶ χαρίεν μακρὰν τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἀποιχέσθαι, καὶ ταύτῃ τοῦν οὐκ ἂν χριστιανὸν χρηματίζειν· εἰ δὲ οὐδὲ Μωϋσῆ ἐπεσθαι τῷ ταῦτα κελευσθέντι τεκτῆνᾶσθαι, οὐδὲ ἑβραῖον ὑπάρξαι, καὶ εἰ δεῖ τὸ τούτων εἰπεῖν ἀπηχέστερον, οὐδὲ αὐτὸν δέξασθαι Θεὸν ταῦτα προστάξαντα· τί γάρ, φησιν, ὁ χρηματίζων Θεὸς τῷ οἰκίῳ θεράπωντι· ὅρα ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι· καὶ ἐκεῖθεν γνωσθήσομαί σοι, τῶν χερουβὶμ λέγων· ἄρα οὖν οὐ τίμια δοκεῖ καὶ σεβάσμια εἶναι, ὅθεν Θεὸς ἀνθρώποις γινώσκεται; πᾶς τις τῶν τὰ θεῖα σεβόντων συμφήσειεν· ὁ τούτων δ' ὑβριστὴς ποῦ ποτε κληρωθήσεται, καὶ τίσι συντεῖλάξεται, ῥάδιον συνιδεῖν τῷ βουλομένῳ παντὶ, μετὰ τῆς ἐλλήνων ἀθεότητος, μετὰ τῆς Μανιχαίων ἀνοσιότητος· ὧν τὴν δόξαν καὶ τὴν διδασκαλίαν ἐζηλωκώς, ἐπὶ τοσοῦτον μανίας καὶ ἀθεΐας ἐξώλισθεν, ὡς ἄρα ἐξεῖναι αὐτῷ καὶ ἕτερα πολλὰ τῆς θεοπνεύστου Γραφῆς ὡσαύτως ἐκείνοις καὶ κακίζειν καὶ διαγράφειν, ἀλογώτατά τε καὶ δυσσεβέστατα· ἐπεὶ οὖν τὰς τοῦ πνεύματος φωνὰς ἐξομνύμενος, ὡς πορρώτατῳ τῆς χριστιανῶν αὐλῆς διεσκήνωται, φέρε τὰς ἡμετέρας ὑπολήψεις, αἷς δὴ περὶ αὐτῶν οἱ περιβόλων εἴσω τῆς εὐσεβείας ἰστάμενοι ἔχομεν, καθὰ οἱ τοῦ πνεύματος ὑποφῆται πάντες ἐμυσταγώγησαν, καὶ ὁ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας οἶδε σκοπὸς, ὡς ἐν ὀλίγῳ εἰπεῖν παραστήσωμεν.

Θ. Φαμέν τοίνυν, ὡς αἱ πανάγιοι αὗται δυνάμεις, ὅπως μὲν ἔχουσι φύσεως καὶ ὑπάρξεως, παρ' ἡμῖν ἡγνωσμένον πῶς ἐστὶ καὶ δυσεπιχείρητον· καὶ εἴρηται γε ἡμῖν ἐν ἑτέροις πλατύτερον, τοῖς τῶν ἱερῶν διδασκάλων ἐπομένοις

διδάγμασιν· ἀπλαί τε γὰρ οὔσαι παντελῶς καὶ ἀσύνθετοι, καὶ ἀπερίγραπτοι τόπῳ διὰ τὸ ἀσώματον, ὅμως γράφονται καὶ εἰκονίζονται καὶ προηγουμένως γε τοῦτο ἴσμεν, διὰ τῶν τοῦ πνεύματος λογίων, ἅπερ ὁ ἱεροφάντης ἡμῖν Μωϋσῆς τῆς τῶν χερουβὶμ ποιήσεως ἔνεκεν παραδέδωκεν· ἔπειτα ἐπειδὴ λειτουργικὰ πνεύματά εἰσιν, εἰς διακονίαν ἀποστελλόμενα διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν, εὐδόκησεν ὁ πάντων κηδεμὼν καὶ δεσπότης Θεὸς, ὁ πάντα φιλανθρωπῶς οἰακίζων καὶ πρυτανεύων τὰ ἡμέτερα, ἀναλόγως τῇ ἀνθρωπίνῃ ἀσθενείᾳ, διὰ τῆς συντρόφου καὶ συνήθους αἰσθήσεως, τὰς τῶν μακαρίων δυνάμεων ἐπιστάσις λίνεσθαι· ἐξ ὧν ἡμῖν τὸ κοινωνικὸν ἔχουσαι, τὰ θεῖα δῶρα καὶ τὰς εὐεργεσίας τῶν οἰκονομουμένων καὶ προμηθουμένων διαπορθεύουσι· πολλαὶ γοῦν τοῖς τοῦ Θεοῦ θεράπουσιν ἀγγελοφάνειαι γεγόνασιν· οὐ τῆς φύσεως αὐτῶν ἐμφανιζομένης, ἀλλ' εἰς ὅσον ἀγιστείας καὶ καθαρότητος ἦεν ὁ πρὸς τὴν τοιαύτην θέαν κεκλημένος, ἥ τε τῶν διακονουμένων πραγμάτων ἐκάλει χρεία καὶ ὁ καιρὸς, οὕτως αἱ μορφαὶ καὶ τὰ σχήματα τῶν ἀμορφώτων καὶ ἀτυπώτων, τοῖς τῆς Θεᾶς ἡξιωμένοις καθαροῖς νοδὸς ὄμμασι, διετυπωτό τε διαφόρως καὶ διεφαίνετο· τὰ μὲν οὖν κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραάμ τελούμενα, κρείττω ἢ κατὰ ἀγγέλους ἦν καὶ ὁ τῆς καινῆς ἐκείνης καὶ θαυμαστῆς δεξιότητος τρόπος, καθ' ἣν τὸ φιλόθεον ὁμοῦ καὶ φιλόξενον τοῦ ἐξενικότος ἀνυμνεῖται τε καὶ θαυμάζεται, θεοῦ μᾶλλον ἢ ἀγγέλων παρουσίαν διαδεικνύει. Τὸν δὲ τούτου ἔκγονον Ἰακώβ, ἡνίκα τὴν τοῦ Θεοῦ λόγου πρὸς ἀνθρώπους μυεῖσθαι συγκατάβασιν ἔμελλεν, ἀγγέλους ἐωρακέναι σαφῶς ἀναγέγραπται, καὶ κλίμακα δὴ τινα πρὸς οὐρανὸν αὐτὸν ἐκ γῆς ἀφικνουμένην καὶ ἀνατείνουσαν, καὶ τὸν ὑπὲρ αὐτῆς ἐστηριγμένον τῶν ἑλῶν κύριον, καὶ τὴν ἐκεῖθεν τῶν ἀνιόντων καὶ κατιόντων πάροδον, δι' ὧν ἡ καταφοίτησις τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Θεοῦ πρὸς ἡμᾶς, μυστικῶς προετετύπωτο· ὃ δὴ καὶ εἰκόνα Χριστοῦ οἱ τῆς ἐκκλησίας ἡγεμόνες προδιαγεγράφθαι κηρύσσουσι σαφέστατα.

ι. Ἐὼμεν λέγειν τὸν δι' ἀγγέλων λόγον μετ' ἐκεῖνα λαλούμενον, καὶ εἴ τι τούτοις ὠκονόμῃται παραπλήσιον· οὕτως τῷ τοῦ Ναυῆ παιδὶ, ἐπεὶ πολέμων ἔμελλεν αὐτῷ, καὶ πρὸς τοὺς ἀλλοτρίους ἦν ἡ κατὰ τὴν μάχην παράταξις, ὁ ὀφθεῖς Θεὸς ἀγγελος, ἐν ἀνθρωπείῳ τῷ σχήματι ἐπεφαίνετο, ὅμοιω ὁπωλίτευόντι, καὶ τὴν χεῖρα παραδεικνύς καθωπλισμένην τὴν μάχαιραν· διὸ καὶ ὡς ὁπωλίτην ὁρῶν, καὶ πρὸς τὸ τῆς Θεᾶς ἐξηλλαγμένον ἀμηχανῶν, ὅς τις ποτε εἶη, πότερον τῶν φυλετῶν ἢ τῶν πολεμίων διεπυνθάνετο· ὁ δὲ εἶναι τῆς δυνάμεως κυρίου ἐαυτὸν στρατιάρχην ἀπεφαίνετο. Καὶ τῶν θείων προφητῶν ὁ μὲν τις καὶ αὐτὸν τῆς δόξης τεθεῖσθαι κύριον φησὶ, καὶ τὰ σεραφὶμ κύκλῳ περιεστάμενα· ἐπειδὴ γὰρ ἔμελλε πρὸς τὸν ἀπειθῆ ἐκεῖνον λαὸν καὶ σκληροκάρδιον ἀποστέλλεσθαι, τὴν ἀπόρρητον ἐκείνην δόξαν περιαιγάζεται, καὶ τῷ ἀνδρακὶ τὰ χεῖλη καθαίρεται· ἵνα καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλήσῃ καὶ θείων λόγων ὑπηρέτης γενόμενος, καὶ τῆς τοιαύτης Θεᾶς καὶ δόξης ἐπιρωννύμενος, καὶ πρὸς οὐδὲν τῶν ἄλλων ταύτην παραμετρεῖν δυνάμενος, πάντων τῶν ἀνθρωπείων

καταλινούς, θαρράλεώτερον πρὸς τὴν τῶν χρησμοδουμένων διακονίαν προάλοῖτο· ὁ δὲ τοὺς τῆς διανοίας κεκαθαρμένους ὀφθαλμούς, ἐπειδὴ τὴν κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων θεόκριτον προενηνεγμένην ἑώρα τιμωρίαν, τοὺς ἐπὶ ταύτῃ τεταλμένους καὶ ὑπηρετουμένους, πελέκεις τεθέαται χερσὶ φέροντας, τὸ ἀναιρετικὸν καὶ ὀλοφρευτικὸν καὶ τομὸν τῆς τῶν ὑπευθύνων πληθύος διαγράφον· ὅσπερ δὴ καὶ ἑώρακει ποδὴρῃ ἐνδεδυκότα, προσταττόμενόν τε διελθεῖν μέσσην τὴν πόλιν, καὶ διδόναι τὸ σημεῖον ἐπὶ τὰ μέτωπα τῶν ἀνδρῶν τῶν καταστεναζόντων καὶ κατωδυνωμένων ἐπὶ πάσαις ταῖς ἀνομίαις ταῖς λινόμεναις ἐν μέσῳ αὐτῶν, τῆς θείας δικαιοκρίσιος διειρμούσης τοὺς ἀνευθύνους τῶν ὑποδίκων. Καὶ ἄλλω ἱππεύς τις ἐμφανίζεται, ἱππῶ πυρρῷ ἐποχούμενος· τάχα τὸ ὀξύρροπον καὶ ταχυπόρον τῶν ἐνεργουμένων ὡς ἱππότις παραδεικνύς· τὸ δὲ τοῦ χρωτὸς εἶδος, ᾧ τὸ θυμικὸν ὡς αἰμόχρουν καὶ ὑπέρυθρον καὶ πυρίπνουν τῶν μαχομένων τεκμηριούται, τὴν κατὰ τινων πολεμίων ἐθνῶν ὄργην ἀπαινίττεται· καὶ αὖθις ῥήματα καλὰ καὶ λόγους παρακλητικούς ἤκουε, τὴν θείαν εὐμένειαν καὶ φιλανθρωπίαν προαγορεύοντας, αἷς περὶ τὴν Ἱερουσαλὴμ χρήσεται ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, ἐπὶ τὴν προτέραν εὐδαιμονίαν τὴν καὶ εὐπάθειαν τοὺς ἡνδραποδισμένους καὶ δοριλήπτους ἐπανάγων, καὶ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ὅπως ἔξει οἰκήσεώς τε καὶ εὐετηρίας, ὅτι κατὰκάρπως οἰκισθήσεται· καὶ τὰλλα ὅσα αἱ ὄψεις ἐκείναι διετύπουν τῷ βλέποντι· καὶ ἄλλος ἄλλως, καθὼς τὸ μέτρον τῆς ἀξίας ἐπέβαλλε, καὶ τῶν πρᾶχθησομένων οἱ τύποι συμβολικῶς διεσκευάζοντο, καὶ ὁκνόμεναι θεὸς καὶ ἔκρινε τὰ ἐν τούτοις ἐκκαλυπτόμενα. Τί δ' ἂν εἴποι τις περὶ γε τῶν σεμνῶν ἐκείνων γυναικῶν καὶ αἰσίων, τῶν μυροφόρων λέλω; οὐχὶ ὀπτασίαν ἀγγέλων ἑώρακεσαν, καὶ τούτους λευχειμονοῦντας καὶ τῇ στολῇ ἐναστράπτοντας, ἥνίκα κατὰ τὸν θείον τάφον προσήδρευον, ἐν ᾧ τὸ ζωαρχικὸν τῆς θαρχύας σῶμα ἐτεθισαύριστο; ὣν τὸ φαιδρὸν τῆς στολῆς καὶ κατηγλαῖσμένον, ἐπεὶπερ σύμβολον ἦν τῆς κοινῆς τοῦ γένους εὐφροσύνης τὴν καὶ ἀπολυτρώσεως, πρὸ αὐτῶν μονονουχὶ φωνὴν ἠφίει· ὅτι περ ὁ ταφεὶς ἐξεγέρτεται, συναναστῶν τοὺς πάλαι ταῖς τοῦ θανάτου σειραῖς ἐνισχημένους· θάνατος γὰρ καταλέλυται, καὶ τὰ δεσμὰ τοῦ ᾄδου διέρρηκται, καὶ νεκρώται διάβολος, καὶ ἡμαρτία κατήργηται· τοῦτο γὰρ ἦν τὸ εὐαγγελιζόμενον τῶν κηρυττομένων παραδόξων τὰ μεγαλεῖα.

ια. Ἐπεὶ οὖν ὀφθαλμοῖς σαρκίνοις ἀθέατοί εἰσιν οἱ ἅγιοι ἄγγελοι, ὥφθησαν δὲ διαφόρως κατὰ τὰ σύμβολα τῶν ἐγχειρισμένων αὐτοῖς διακονιῶν σχηματιζόμενοι, οὕτω καὶ εἰκοίσθησαν καὶ ἐγράφησαν, μέχρι γοῦν τῆς σήμερον παρὰ χριστιανοῖς· κατὰ ταῦτα καὶ πράσσεται καὶ κηρύσσεται· καὶ ἐπειδὴ ἅγιοι καὶ θεοειδεῖς εἰσὶ, καὶ λειτουργοὶ τῆς θείας μεγαλειότητος, καὶ φῶτα δεύτερα τοῦ πρῶτου φωτὸς ἀπαυγάσματα, καὶ τῆς σωτηρίας τῆς ἡμετέρας διάκονοι, δι' ἃ δὴ καὶ τὰ τούτων ἀφομοιώματα τίμια καὶ ἁγία ἐστὶ, τὴν προσήκουσαν τιμὴν προσφέρομεν αὐτοῖς, καὶ τὰς ἱεράς πρεσβείας αὐτῶν ἐξαίτοῦμεν· διότι γινώσκομεν καὶ πιστεύομεν, τὰς τε δοξολογίας ἡμῶν, καὶ τὰς πρὸς θεὸν

εὐχαριστίας τὲ καὶ δεήσεις καὶ παρακλήσεις δι' αὐτῶν προσάγεσθαι· εἴπωρ ἔστιν ἀληθὲς τὸ ἐν εὐαγγελίοις παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰρημένον· “ ὅτι οἱ „ ἄγγελοι αὐτῶν ἐν οὐρανοῖς διὰ παντὸς ὁρῶσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρὸς μου „ τοῦ ἐν οὐρανοῖς· „ τί πράσσοντες ἢ τί ἐργαζόμενοι, ἢ πάντως γε τὰς αἰτήσεις ἡμῶν εἰς τὰ ὦτα κυρίου σαβαὼθ ἄγοντες, καὶ ἱλεων ἡμῖν αὐτὸν ἐπὶ τοῖς πεπραγμένοις παρασκευάζοντες, καὶ ἃ πρὸς σωτηρίαν ἡμῖν ἔστι μεσιτεύοντες; Ἐνταῦθα οὖν ὁ περὶ τούτων λόγος ὠρίσθω, καὶ ὁ τῆς τοῦ δυσσεβοῦς μεταιότητος λῆρος ἀνείσθω· ἐπὶ δὲ τὰ πρώην ὑπεσχημένα, τῆς τοῦ γραπτῆος καὶ ἀπεριγράπτου φωνῆς ἔνεκεν, ὧν τὸ διάφορον ἐξ ἀπαιδευσίας καὶ ἀμαθίας ἡθροκότα κατίδοι ἂν τις, καθάπερ δὴ καὶ τοὺς ἐκείνου φοιτητὰς, καὶ τῆς πλάνης ἀκροατὰς, τοὺς νῦν ἀσεβεῖς καὶ ἀπαιδεύτους δογματιστὰς, ἥδη τῷ λόγῳ τρεψόμεθα, τὰ παρ' αὐτῶν ἐπισκεπτόμενοι ληρωδήματα· ἀλλ' ἐπειδὴ ὥσπερ φύσεων καὶ ιδιωμάτων διαφορὰν οὐκ ἔγνωσαν, οὐδὲ ἀναμέσον ἀγίου καὶ βεβήλου διαστῆλλαι ἀνοηταίνοντες διέγνωσαν, οὕτως οὐδὲ ὅτι ποτὲ ἔστι Γραφή καὶ περιγραφὴ, ἢ γραπτὸν καὶ περιγραφπτὸν ἐπέγνωσαν· πάντα γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ ἀδιάκριτα λογισάμενοι, εἰς ταῦτὸν ἄγουσιν, ἃ πολὺ ἀλλήλων διέστηκε, τὴν ὁπωσοῦν ἐν αὐτοῖς οὔτε εἰδότες οὔτε διδόντες διάκρισιν· ὧν τῇ ἀνοίᾳ συγκαταστάντες ἐν τοῖς ἀνόπιν εἰρημένοις, ὡς ἂν τοῦ λόγου τὸ συνεχές μὴ διακόπτοιοτο, ὡς ἔτυχε ταῖς φωναῖς καὶ αὐτοὶ κατεχρησάμεθα· ἔνθα μὲν κυρίως, καὶ τὸ ἴδιον τῆς λέξεως τηρήσαντες σημαινόμενον, ἔνθα δὲ πρὸς τὸ ἀδιάφορον ἰδόντες, τὸν λόγον ποιησάμενοι· ἐπηγγέλμεθα δὲ τὴν τούτων παραστήσαι καὶ διαρθρῶσαι Γνωσιν τὲ καὶ διάκρισιν, καὶ ὅτῳ πρὸς ἀλλήλα διαφέρουσιν, ὡς ἂν εὐκάτοπτος αὐτῶν ἡ ἐρμηνεία καὶ διασάφησις οὐκ εἰδόσι γένηται, καταγέλαστος δὲ καὶ ἀπαιδευσίας πλῆρης, τῶν ἀνοήτων ὁ λόγος ἐκδειχθῇ· ταύτῃ τοι ὡς ἐν βραχεῖ νῦν περὶ αὐτῶν διαλαβεῖν, εὐκαιρον ὑπειλήφαμεν.

ιβ. Τίς γὰρ τῶν κατὰ βραχὺ λόγου μετασχόντων οὐκ ἐννοήσειεν, ὅτι ἄλλο μὲν ἔστι Γραφή, ἕτερον δὲ περιγραφὴ; Γραφή μὲν γὰρ, ἵνα ἐκ τῶν ἀπλουστέρων ἀρξώμεθα, διττῶς λέγεται· ἡ μὲν γὰρ τοῖς χαρακτῆρσιν τούτων τῶν στοιχείων ἐν εἰρμῷ καὶ τάξει χαρασσομένη, καὶ συλλαβικῶς προῖοῦσα διὰ τῶν λογογραφουμένων ἐκφέρεται, ἡ δὲ διὰ τῶν ὁμοιωμάτων μιμήσει τῇ πρὸς τὸ παράδειγμα εἰδοποιουμένη καὶ τυπουμένη, ὡς ἐπὶ τῆς ἡμῖν εἰς ζήτησιν προκειμένης δεικνύται· καὶ ἡ μὲν τῶν συνειρομένων λόγων τὸ ἀπαγγελτικὸν διὰ τῶν ἐκφωνουμένων παρίστησιν· ἡ δὲ τῶν παραδεδειγμένων προσώπων τὸ μιμητικὸν, διὰ τῶν ἐμφαινομένων ὑποδείκνυσιν· ἄλλως δὲ εἴπερ εἰδὼν τινῶν ἔσθ' ὅτε καὶ πραγμάτων ἐμφασιν εἰσφέρει, οὐκ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι διασκοπεῖσθαι· γραφεῖς δὲ καὶ ἀμφοτέροι οἱ ταῦτα μετιόντες τὲ καὶ ἀποτελοῦντες, κατὰ τὴν ὥδε καλοῦνται συνήθειαν ὅ τε τὸν λόγον ὑπογράφων, καὶ ὁ τῆς ζωγραφικῆς ἐπιστήμης εἰδήμων· τὸ γὰρ ἐπὶ τοῦ ξύσαι παρὰ τοῖς παλαιοῖς λεγόμενον γράψαι, οὐ πόρρω τῆς τούτων ἐννοίας διώκισται. Περιγραφὴ δέ, φασι, τούτοις ἀποτελεῖται· ἢ γὰρ τότῃ περιγράφεται τὸ περιγραφόμενον, ἢ χρόνῳ καὶ τῷ ἤρχθαι, ἢ καταλήφει· τότῃ

μὲν, ὡς τὰ σώματα· τόπῳ γὰρ περιεΐρεται, εἴ γε τόπος ἐστὶ πέρας τοῦ περιεχομένου, καθὼς περιέχει τὸ περιεχόμενον· χρόνῳ δὲ καὶ τῷ ἤρχθαι περιγραφτὸν ἐστίν, ὃ μὴ πρότερον ὢν, ἀπὸ χρόνου καὶ τοῦ εἶναι ἤρξατο· καὶ ἂ καὶ ἀγγέλους καὶ ψυχὰς περιγράφεσθαι λέγεται· σωματικῶς μὲν γὰρ ἄγγελοι ἐν τόπῳ οὐ περιέχονται, τῷ μὴ τυποῦσθαι καὶ σχηματίζεσθαι· ἐνεργοῦσι δὲ ἐν τόπῳ κατὰ τὴν οἰκείαν φύσιν, τῷ παρεῖναι νοητῶς νοεροί γε ὄντες, καὶ μὴ εἶναι ἐτέρῳθι, ἀλλ' ἐκεῖσε νοητῶς περιγράφεσθαι· εἴποι δ' ἂν τις καὶ ὑπὸ τοῦ κτίσαντος αὐτοὺς περιορίζεσθαι· ἔτι δὲ καὶ τὰ χρόνῳ οὐκ ἡργμένα μόνον, ἀλλὰ καὶ περατούμενα καὶ ὀριζόμενα ὧν ἐστίν ἡ καὶ ἡμᾶς παριούσα ζωὴ, μᾶλλον δὲ εὐπερίγραφτος καὶ πεπερασμένη· θανάτῳ γὰρ ἕκαστος ἡμῶν τὸ τέρμα τοῦ βίου δέχεται, καὶ τοῦδε τοῦ παντός τὸ πέρας καὶ ἡ συντέλεια, καὶ ἦν μεταστοιχειούμενον διαμειφθήσεται· καὶ κατὰλήψει δὲ περιγραφτὸν ἐστίν, ὃ διανοία καὶ γνώσει καταλαμβάνεται· ἐν γὰρ περιγραφῆς εἶδος λέγεται, καὶ ἡ κατάληψις, καὶ ἦν καὶ ἄγγελοι ἀλλήλων ποσῶς τὴν φύσιν ἴσασιν· ὥστε εἶναι τὴν περιγραφὴν, περίσχεσιν καὶ ὅρον τοῦ ἐμπεριεχομένου καὶ ὀριζομένου, ἡ ἀποπεράτωσιν τοῦ ἡργμένου καὶ κινουμένου, ἡ κατὰλήψιν τοῦ νοουμένου καὶ γινωσκομένου· ὃ δὲ μηδενὶ τούτων περιέχεται, ἀπερίγραφτόν ἐστιν· ὁ Χριστὸς τοίνυν τοῖς εἰρημένοις τούτοις ἀνθρωπίνως περιγέγραπται τρόποις· ἐπειδὴ γὰρ σῶμα πεφόρεκεν ἀληθῶς τὸ καὶ ἡμᾶς, οὐ κατὰ φαντασίαν, ὁ ἀσώματος ἐν τόπῳ περιγέγραπται· καὶ ἀρχὴν χρονικὴν εἰληφώς ὁ ἀναρχος, χρόνῳ περιεγράφη· καὶ τοῖς ἀνθρώποις σωματικῶς προσομιλήσας, κατελήφθη ὁ ἀκατάληπτος.

ιγ. Τόσαυταχῶς οὖν λεγόμενης τῆς περιγραφῆς, πολλήν ἐστιν εὐρεῖν ἐν τούτοις τὴν διαφοράν· οὐδὲ γὰρ ὁ Γράφων ἡλουν εἰκονίζων ἄνθρωπον, ὡς ἐφ' οὗ νῦν πρόκειται λέγειν, τὸν αὐτὸν ἅμα καὶ κατὰ ταῦτόν περιγράφει· ὡς οὐδ' εἴ τις περιορίζει τινα, καὶ ὃν ἂν περισχεθῇ τόπον ἐγκαθεύδουσι, καὶ τὸν μὴ παρόντα γε μάλιστ'· καὶ γὰρ ἐν μὲν τῇ περιγραφῇ, ἐξ ἀνάγκης πάρεστιν· ἐν δὲ τῷ γράφεσθαι, οὐ πάντως πάρεστιν· ἀλλ' οὐδὲ περιγράφει προηγουμένως, καὶν τις οἶηται τοῦτο δρᾶν· ὅλως γὰρ τὰ σωματικῶς περιγραφόμενα, τόπος ἐστὶν ὁ προσεχῶς περιγράφων· καὶ τί ποτέ ἐστι τόπος, εἴρηται· οὐδ' αὖ πάλιν εἴ τις σωματικῶς περιγράφοι, ἵνα καὶ τούτῳ συγχρησώμεθα τῷ λόγῳ, τινα, τὸν αὐτὸν πάντως καὶ γράφει, ἥτοι εἰκονίζει· οὐδεὶς γὰρ ὁ συναναγκάζων λόγος, ἐπεὶ οὐδὲ ἀλλήλοις ταῦτα ἔπεται, ὡς εἰρήσεται καὶ αὖθις· ἐν τῷδε μὲν γὰρ τῷ τόπῳ, οἶον ἐν τοίχῳ τινὶ ἢ πίνακι, φαμέν γράφεσθαι ἄνθρωπον· ἐν αὐτῷ δὲ τῷ τόπῳ οὐδεὶς τῶν νηφόντων καὶ λελογισμένων εἴποι ἂν αὐτὸν περιγράφεσθαι ἥτοι περιορίζεσθαι· ἄνθρωπος γὰρ ἐν τῇ ἰδίᾳ εἰκόνι γράφεται μὲν, οὐ περιγράφεται δὲ ἐν αὐτῇ, εἰ μὴ ἐν τῷ οἰκείῳ τῆς περιγραφῆς τόπῳ· καὶ ὁ τρόπος δὲ τούτων παρὰ πολὺ διήνεγκε· γράφεται μὲν γὰρ ἄνθρωπος διὰ χρωμάτων καὶ ψηφίδων, ἂν οὕτω συνενεχθεῖν, καὶ ταῦτα ποικίλως καὶ πολυειδῶς σχηματιζόμενος, καὶ διηλλαγμένοις τοῖς ἄνθεσιν· οὐδαμῶς δὲ ἔνεστι διὰ τούτων αὐτὸν περιγράφεσθαι, ἐπεὶ ἐτέρως ἔχειν τὸ περιγράφεσθαι εἴρηται.

Ἔτι ἡ γραφή τὸ σωματικὸν εἶδος τοῦ γραφομένου παρίστησι, σχῆμα τὲ καὶ μορφήν αὐτοῦ ἐντυπουμένη καὶ τὴν ἐμφέρειαν· ἡ δὲ περιγραφή, ἐν οὐδενὶ τούτων ἐπικοινωνοῦσα τοῖς εἰρημένοις τρισὶ τρόποις, τὰ ἐμπεριειλημμένα ὀρίζει· καὶ ἡ μὲν ἐν τῷ ὁμοίῳ τὴν σχέσιν ἔχουσα πρὸς τῷ ἀρχετύπῳ ἐστὶ, καὶ ἀρχετύπου γραφή ἐστὶ τε καὶ λέγεται, κεχώρισται τε αὐτοῦ, καὶ ἰδίᾳ ὑφέστηκε, καὶ ποτὲ ἐστίν· ἡ δὲ, οὔτε ὁμοιον, οὔτε ἀνόμοιον γίνεται, οὔτε εἰδοποιεῖται, οὐδὲ ἀρχετύπου περιγραφή λέγεται, οὐδὲ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον φέρεται· ἀχωρίστως δὲ καὶ αὐτόθεν, οἷς συμπεριεῖληφε συνυφίσταται, καὶ αἰεὶ αὐτοῖς πρόσσεσθιν· αἰεὶ γὰρ ἐν τόπῳ ὁ ἄνθρωπος, καὶ ἐν χρόνῳ, καὶ ἐν κατὰλήψει ἐστὶ, καὶ περιγραφῇ γε οὐσῇ τῇ φύσει, ἐξ ἀνάγκης ἐπέται, οὐδενὶ κενῷ διεργομένη· ὡς ἴδοι τις ἐπὶ τῆς τοπικῆς περιγραφῆς, τὸ συνάπτειν ἀμφοῖν πρὸς τῇ ἐπιφανείᾳ ἀλλήλων τὰ πέρατα· ἔνθα γὰρ ὄγκος καὶ μέγεθος, ἐξ ἀνάγκης καὶ τόπος συνεπινοηθήσεται. Ἡ Γραφή δὲ ἐκκεχώρηκε πολλῶν· καὶ ἡ Γραφή μὲν, εἰ καὶ διαφόροις τόποις, ὅμως ὠρισμένως τυποῦται· ἡ περιγραφὴ δὲ ὀρίζουσα, ἀπλῶς καὶ ἀορίστως πᾶσιν ἃ πέφυκε περιγράφεσθαι συμπεριῖηται· οὐ γὰρ ἐν τῷδε μὲν περιγράφει, ἐν τῷδε δὲ οὐ· καὶ ἡ μὲν ἐν αἰσθῆσει καὶ δείξει τὸ πᾶν ἔχει, ἡ δὲ τὸ πλεόν ἐννοήσει· τάχα γὰρ τὸν περιγράφοντα τόπον τίς αἰσθοίτο μόνον· καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οὔτε ἡ γραφή περιγράφει τὸν ἄνθρωπον καὶ περιγραφῆς ἐστίν, οὔτε ἡ περιγραφὴ γράφει καὶ γραπτός ἐστίν· ἐκάτερον γὰρ τὸν ἑαυτοῦ λόγον ἔξει· καὶ ἔτι ἡ μὲν γραφή περιέχεται ὑπὸ τῆς περιγραφῆς, ἡ δὲ περιγραφὴ οὐ περιέχεται ὑπ' αὐτῆς, ἀλλὰ περιέχει αὐτήν· διὸ οὐδὲ ἀντιστρέφει· ἐπὶ πλεόν γὰρ ἡ περιγραφὴ· εἴ τι μὲν γὰρ γραπτὸν, ἥτοι τὸ εἰκονιζόμενον, ὁ ἄνθρωπος λέγω, καὶ αὐτὴ ἡ γραφή, ἥγουν ὁ τετυπωμένος χαρακτήρ, φήσειεν ἂν τις τάχα πῶς καὶ περιγραφτὸν, περὶ οὗ νῦν ἡμῖν λέγειν πάρεστιν, ὁ πανταχοῦ ἐπισημαίνεσθαι χρή· οὐ γὰρ περὶ τοῦ ἐτέρου τρόπου διέξιμεν· οὐ μὴν ἔμπαλιν εἴ τι περιγραφτὸν, τοῦτο καὶ γραπτόν.

Οἷον τί φημι· ὁ ἐνιαύσιος καλούμενος κύκλος, ἵνα καὶ οὕτως ὁ λόγος ἡμῖν ἴοι, μέτροις τισὶ καὶ διαστήμασι χρονικοῖς τέτρασι περιστρέφεται· διόπερ δὴ καὶ περιγράφεσθαι λέγεται, οὐ γράφεται δὲ ἥτοι εἰκονίζεται· πῶς γὰρ ἂν καὶ εἰκονισθεῖν ὃ γε μήτε εἰδοποιούμενος, μήτε σχηματιζόμενος, καὶ διὰ τοῦτο μὴ δὲ ὑπ' ὅψιν ἐρχόμενος, ἀλλ' οὐδὲ ὑπομένων; συνεχὴς γὰρ ὢν, τὰ οἰκεῖα πέρατα τοῖς τοῦ ἐφεξῆς ἀρχὰς αἰεὶ ποιοούμενος ἐπισυνάπτει· ἀπλῶς γοῦν τῷ ἀπὸ τοῦ αὐτοῦ εἰς τὸ αὐτὸ σημεῖον κυκλικῶς περιδινούμενον τὸν ἥλιον ἀποκαθίστασθαι, ὅπως οὖν περιγράφεσθαι λέγεται· καὶ οὕτως ἀλλήλων τὰς διαδοχὰς, ὥσπερ ἐν ἀτόμῳ καὶ ἀκαρεῖ καὶ σχεδὸν ἀνεπαισθήτως διανύουσιν· ἵνα γὰρ μὴ ῥέων ὁ χρόνος ἐπ' ἀδήλων τὰ τῆς ζωῆς τῆς ἀνθρωπίνης περιστήσεται, σύγχυσις τε τῶν καθ' ἡμᾶς πραγμάτων καὶ ἀταξία καὶ ἀνωμαλία ἐπικρατοῖη, μηδενὸς χρονικοῦ σημείου τούτοις ἐμφαινόμενου, ἡμέραις καὶ ὥραις καὶ ἐβδομάσι καὶ μηνὶ καὶ ἐνιαυτοῖς μετρεῖται, ὀλυμπιάσι τε τὸ παλαιὸν καὶ ὑπατεΐαις, καὶ ἐτέροις μέτροις κοσμούμενος, ἵνα σαφὴς καὶ τετρανωμένη τῶν πραγμάτων

τομένων ἢ μνήμη διασώζεται, καὶ τὰ ἐν τῷ βίῳ διευθεῖται πράγματα· οὕτως οὖν καὶ ὁ κατὰ Μωσέα νόμος μέχρι τοῦ εὐαγγελικοῦ καὶ σωτηρίου κηρύγματος προῖον, χρόνῳ ἔσται καὶ περιεγράφη· καὶ ἡ εἰδωλολατρία, ἐπιφανέντος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ, ὡσαύτως κατήργηται καὶ περιγέγραπται, εἰς τὸ λοιπὸν μήτε προῖοῦσα μήτε ἐνεργοῦσα πώποτε· ἀλλ' οὔτε ὁ νόμος καίτοι περιγραπτὸς ὢν, εἰκονίζεται, αὐτὸ γε καθ' αὐτὸ τοῦνομα ψιλόν, εἰ καὶ τὰ νομιζόμενα συλλαβικῶς γράφεται, καὶ ἐν βίβλοις ἱεραῖς αἰεὶ διαφέρεται· οὔτε ἡ εἰδωλολατρία γράφεται, πρᾶγμα περὶ ἀνυπόστατα ματαιοπονούμενον, ἀνείδεόν τε ὃν καὶ ἀσχημάτιστον.

ιδ. Ὡσαύτως δὲ καὶ αἱ ἀρχαὶ καὶ ἐξουσίαι τῶν ἐθνῶν, περιγεγραμμέναι εἰσὶ τε καὶ λέγονται, ὅροις τισὶ καὶ πέρασι διειλημμέναι· ἐν τόποις γὰρ ἀφωρισμένοις ἐκάστῳ ἔθνεϊ τὰ τῆς οἰκείας ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας παρὰ Θεοῦ ἐκνεμένῃται, κατὰ τὸ εἰρημένον “ ἔστησεν ὅρια ἔθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων Θεοῦ ”, οὐ μὴν αὐτὸ γε τοῦνομα τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς ἐξουσίας εἰκονισθῆσεται· πρᾶγμα γὰρ καὶ σύμβολον ἀξιωμαῖος ὃν τυγχάνει· ὁμοίως καὶ ἡ ἀνθρωπίνη ζωὴ, καίτοι περιγεγραμμένη οὕσα, καὶ ὑπὸ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ καθοριζομένη, ὅμως οὐ γράφεται· καὶ τὰ συμπύκτωντα ἐν ἡμῖν νοσήματα περιγραπτὰ ἐστί, χρόνῳ γὰρ περιγράφεται· καὶ μάλιστα πυρετοὶ ἐφήμεροι, ἄχρι γὰρ μιᾶς ἡμέρας ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον περιγράφονται, ἱατρῶν παῖδες φασίν, ἀλλ' οὐδεὶς γέποτε πυρετὸν γραφόμενον ἢ εἰκονιζόμενον τεθέαται· ἥδη δὲ καὶ τῶν ἀνθρῶν αἱ ποιότητες, αἱ τοῖς ὑποκειμένοις ἐνυπάρχουσι σώμασιν εὐωδιάζουσαι, ἐν τῷδε τῷ τόπῳ τυχὸν πεφυτευμένοις ἢ ἐναποτεθειμένοις, καὶ τὸ εὐῶδες ἀποπέμπουσαι, ἄχρι τοῦδε περιγραφῆσονται· καθ' ἑαυτὰς δὲ ὅτι μὴ ὑφίστανται, οὐ γράφονται, ὅτι μὴ δὲ εἰδοποιουῖνται τὸ σύνολον. Τί δὲ ἢ ἐπ' Αἴγυπτον τοῦ Ἰακώβ καὶ τῶν ἐξ Ἰακώβ κάθοδος, ὑπὲρ τὰ τετρακόσια διαρκέσασα ἔτη; ἢτε εἰς Βαβυλῶνα τῶν ἐκεῖθεν Ἰουδαίων ὑπὸ Χαλδαίων αἰχμαλωσία, ἐν ἐβδομήκοντα ὅλοις ἔτεσι καθωρισμένη παρὰ τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, ἣν ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς οἰδοριάλωτοι πρὸς παιδείαν τῶν πεπλημμελημένων, διατελέσαι κατεδικάσθησαν; οὐχὶ περιγραπταὶ ὑπῆρχον, καὶ πάλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυντο, φησὶν ὁ Θεῖος Γρηγόριος; πρᾶγμα δὲ ἐστὶν ἢ μὲν κάθοδος τῶν μετωνικημάτων ἢ μετανάστασις· ἢ αἰχμαλωσία δὲ τῶν μὲν ἐλόντων, πλεονεξίας ἐπίδειξις καὶ Γνώμη τυραννικὴ, τῶν δὲ ἀλόντων ἐλευθερίας ἀφαίρεσις, ἀνδραποδισμὸς τε καὶ ἀκούσιος ἀπαγωγὴ· ἀλλ' οὐκ ἂν τις κάθοδον ἢ αἰχμαλωσίαν αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γράψειεν· οὐ γὰρ τοὺς κατιόντας αὐτοὺς ἢ τοὺς ἡχμαλωτισμένους εἰρῆσθαι νῦν οἰητέον· ἕτερον γὰρ ἐκείνων ταῦτα ὥσπερ δὴ τῶν σωμάτων, τὰ πράγματα· φήσκει δ' ἂν τις περιγραφόμενον καὶ τὸ πνεῦμα αὐτὸ τὸ αἴριον, ἃ τε δὴ ἐν τῷδε μὲν τῷ χωρίῳ πνέον, ἐν τῷδε δὲ ἀπολειπόμενον, οὐ γραφόμενον δὲ, ἐπεὶ οὐ διήρθρωται οὐδὲ εἰδοπεποιήται.

ιε. Καὶ ὁ λόγος δὲ εὐπερίγραπτος μὲν λέγεται, οὐδαμῶς δὲ εἰκονίζεται· οὐ γὰρ σῶμα οὐδὲ εἶδος αὐτῷ ἢ σχῆμα περὶεστί· πῶς γὰρ ὁ γε κατὰ τὴν

προφορὰν χειόμενος καὶ λυόμενος; εἴρηται δὲ ἐφ' οὗ τὸ γράφεται ἐπὶ πάντων τούτων ἐκκληπέον· κατὰ γὰρ τὸν ἕτερον τῶν σημαιομένων τρόπον, ἥθουν συλλαβικῶς, πάντα Ἰσραφῆσεται· καὶ πολλὰ ἂν τις ἀνερευῶν εὗροι, ἐφ' ὧν ἡ διαφορὰ τούτων τῶν λέξεων διαφαίνεται· οὐδὲν οὖν τῶν εἰρημένων γράφεται, εἰ μὴ καθάπερ ἔνιοι τὰς ἀρετὰς σχηματίζοντες καὶ διαπλάσσοντες, οἷον δικαιοσύνην καὶ ἀνδρείαν καὶ τὰς λοιπὰς σωματοποιοῦσιν, ὡς ἐν τισιν εἶδομεν, ἃ οὐ κυρίως εἰκονίζεσθαι λέγεται οὐδὲ γράφεσθαι, ὡς ἀρχετύπων ἡμοιορηκότα, καὶ μηδαμῶς τισὶν ὑποστάσιν ὅμοια· αἱ γὰρ εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπα διαγράφονται καὶ χαράσσονται, καὶ τῶν πρὸς τι εἰσὶ, καθὰ δὴ καὶ πρῶην ἡμῖν εἴρηται· ταῦτα δὲ πλάσματά ἐστιν, ἐξ ἐπινοίας καὶ κατ' ἐξουσίαν τοῦ τυποῦντος ἀναπλασόμενα· οὐδενὸς οὖν προϋφεστῶτος ταῦτα φέροντα δείκνυται, οὔτε εἶδος, οὔτε σχῆμα, οὔτε μορφήν· οὐκοῦν οὐ κυρίως οὐδὲ ἀληθῶς εἰκονισθῆσεται· καὶ ὅλως τὰ ἐν τόπῳ περιειργόμενα, καὶ πρὸς τὴν αἴσθησιν τὴν ἡμετέραν ἐρχόμενα, οἷς σῶμα τὲ καὶ εἶδος καὶ σχῆμα περιτίθεται, ταῦτα ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον εἰκονίζεται· τὰ δὲ καθ' ἕτερον τρόπον Γινόμενα, ἢ οὐδ' ὅλως, ἢ ἐν κατὰ-χρήσει, ἢ ὅτῳ τρόπῳ ἑτέρῳ, σπανιάκις γραφῆσεται. Τοσαύτης οὖν ἐμφαινομένης ἐν τούτοις τῆς διαφορᾶς, ἔκ τε τοῦ ὀρισμοῦ καὶ τοῦ λοιποῦ περὶ αὐτῶν λόγου, πλὴν οἱ γε ἐμπαθεῖς καὶ ἀνόητοι, μέχρι τῆς ζωῆς τῆς παρούσης τὴν ἐλπίδα περιγράφοντες, ἵνα καὶ τοῦτο αὐτοῖς προστεθείη, καὶ οὐδαμῶς πρὸς τὸν μέλλοντα διὰ τὸ ἐμπαθεῖς τῆς ψυχῆς καὶ πρὸς τὴν ὕλην ἐπιρρέως βλέποντες, ὁρμαῖς δὲ ἀπαιδεύτοις καὶ αὐθαιρέτοις κινούμενοι, ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος τὰ δεδογμένα νομοθετοῦσιν ἀπερισκέπτως καὶ λῖαν ἀφρονέστατα, ἃ μὴ δὲ αὐτὴ τῶν πραγμάτων ἡ φύσις ἐπίσται· δέον γὰρ λείπειν, γράφειν καὶ εἰκονίζειν, περιγράφειν φασί, μήτε τῇ ἐκκλησιαστικῇ διδασκαλίᾳ, μήτε μὴν τῇ τῶν πραγμάτων ἀκολουθίᾳ προσανέχοντες· οὐδὲ τὰ ἐν τῇ κοινῇ ταύτῃ δὴ καὶ δημῶδει χρήσει, ἐπιγινῶναι αὐτοὺς τὴν τούτων διαφορὰν πέπεικεν, οἷα εἰσὶ τὰ λεγόμενα ἐν τοῖς συμβολαίοις Ἰσραμμάτεια ἐμπερίγραφα, ἀντιδιεσθλημένως τοῖς ἐπὶ τοῖς διηνεκέσι συναλλάγμασι νενομισμένοις ὀνομαζόμενα.

15. Ὁ δὲ πάντων αὐτῶν μάλιστα καταισχύνει τὴν ἄνοιαν, οὐ συνῆκαν οἱ δέιλαιοι· πανταχοῦ γὰρ αὐτοὶ ἀνὰ στίγμα ἔχοντες, προσφέρουσι τὸν διδάσκαλον Ἀστέριον προστάσσοντα· τί; μὴ γράφει τὸν Χριστόν· οὐ μὴν, μὴ περὶ γράφει, διακελευόμενον· οὕτω δὲ καὶ ὁ καθ' ἡμᾶς Ἀστέριος ἐν τῇ κατὰ τὴν ἁγίαν μάρτυρα Εὐφημίαν ἐκφράσει (1)· εἶδον ἐκεῖ γραφὴν τινα, τὴν ἱερὰν ἱστορίαν τῆς Θεομάρτυρος ἡμῖν ὑποδεικνύς· οὐ περιγραφὴν εἴρηκε· καὶ γραφικὴν, οὐ περιγραφικὴν κατωνομασμένην· οἶδε τὴν τέχνην, καὶ τῶν ζωγράφων τοὺς ἀρίστους ὑπεράγασθαι, καὶ εἰς μέγα ἥρθαι παρ' αὐτοῖς, καὶ ἅμα θαυμάζεσθαι τῶν φιλοτεχνουμένων τοὺς πίνακας. Τί χρὴ λείπειν περὶ γε τῶν ἄλλων ἱερῶν πατέρων ἡμῶν; ὧν ὁ μὲν τοῖς πίναξιν ἐγχαράσσοντας τοὺς ζωγράφους παρατίθεται·

(1) Confer Combesium Auctar. Bibl. PP. T. I. p. 207. et p. 267, qui utitur Nicephoro nostro ms. ubi S. Asterii fragmenta colligit.

ὁ δὲ, ὅτι ἄρα μετρίως ὑμῖν τὸν ἄνδρα ὁ λόγος ἔγραψε; φάσκων. Καὶ πάλιν ἄρα οὐ σαφῶς ὑμῖν τὸν ὁμώνυμον ἔμοι καὶ ὁμόφυχον ὁ ζωγράφος λόγος ἀνέτυπώσατο; οὐδείς δέπω, περιέγραψεν, εἶρηκεν· οἱ δὲ οὐδὲ τοῦνομα αὐτὸ, ὃ τοῖς πεπειραμένοις τὴν τέχνην ταύτην ἐπικέκληται, ἐπήσθοντο· τοσοῦτον κατεφθαρμένοι τὸν λογισμόν καὶ τὸ ἀσύνετον νενοσήκασιν· ζωῖοι γὰρ οὐ ζωοπεριγράφοι κικλήσκονται· καὶ ἵνα μὴ λόγων λαβύρινθον διεξίοιμεν, καὶ ἄλλως ῥημάτων ὅχλον ἀδιεξίτητον ἐπαισκρίνωμεν, εὐπερίγραπτον τὴν περὶ τοῦ γραπτοῦ καὶ περιγραπτοῦ γραφὴν ἐνταυθοῖ περιγράψωμεν.

ιζ. Πῶς οὖν οὐκ ἐγκαλύπτονται οἱ χρῆστομάχοι καὶ καταδύονται, τὰ ἀσώματα καὶ ἀσχημάτιστα οἷον ἄγγελον καὶ ψυχὴν, ὅσον κατὰ τὸν ἴδιον λόγον, ἀκούοντες περιγράφεσθαι, Χριστὸν δὲ σεσωματωμένον καὶ ἐν οὐσίᾳ τῇ καθ' ἡμᾶς πεφηνότα καὶ ἐνυπόστατον ὄντα, καὶ εἶδος καὶ σχῆμα καὶ μορφὴν ἀνθρωπίαν ἀνειληφότα, καὶ διασώζοντα ἐν πᾶσι τὸ ἐν ἀνθρώποις τέλειον, μὴ δοξάζειν περιγράφεσθαι καὶ γράφεσθαι ἥτοι εἰκονίζεσθαι; ἀμφοτέρω γὰρ ἐπ' αὐτοῦ δεικνύται· ἐπεὶ καὶ ἐφ' ἡμῶν ταῦτα καθ' οὓς γέγονεν, οὐδενὸς τῶν καθ' ἡμᾶς πλὴν ἁμαρτίας ἀπολειπόμενος· ὅλον γὰρ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ὁ νέος Ἀδὰμ ἔφερεν, ἵνα πεσόντα ὑπὸ τὴν ἁμαρτίαν διὰ τὴν τῆς Θείας ἐντολῆς παράβασιν, ἀναστήσῃ ἐν ἑαυτῷ ὡς ἀναμάρτητος χάριτι· ἢ καὶ ἑαυτοῦ τοῦ αὐτοῦ γε ὄντος φυράματος, περιγεγράφθαι ἀπιστήσουσιν, ἵνα καὶ τὸ εἶναι ἄνθρωποι προσπολέσωσιν; Ἡμεῖς γὰρ πεπιστεύκαμεν καὶ διαγγέλλομεν ὡς διὰ περιουσίαν φιλανθρωπίας, τὸ ἴδιον πλάσμα ἐπὶ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν ὁ θεῖος λόγος ἀνακαλούμενος, πρῶτον μὲν ἐν τῇ νηδυΐ τῆς παναγίας μητρὸς καὶ ἀληθῶς θεοτόκου οἰκήσας, σάρκα ἀψευδῶς τὴν ἡμετέραν ἐκ παρθενικῶν αἱμάτων προσεῖληφεν· ἐπεὶ καὶ αὕτη, ἄνθρωπος καὶ τῆς ἡμετέρας φύσεως ἀπαράλλάκτως οὔσα ἐτύγχανεν, ἀγίωσύνῃ δὲ καὶ καθαρότητι μόνον πάντων ὑπερέχουσα, καὶ ἄνθρωπος τέλειος, οὐ κατὰ φαντασίαν, οὐ κατὰ τὸ ἀνθρώπινον περιέγραψεν· ἐκ τοῦδε γὰρ ταῖς κυρίαις καὶ ἰδικαῖς σημασίαις τῶν φωνῶν τούτων χρηστέον· καίτοι ὡς λόγος μὲν ὢν αἰεὶ τοῦ·Θ' ὁπῆρ ἐστὶν ἀπαθὴς, καὶ ἀπεριγραφίας καὶ ἀοριστίας ἀπάσης περιγραφὴ καὶ ὅρος ὢν, ἔπειτα δὲ προσελθὼν ἐκεῖθεν ὡς εὐδόκησεν, ἐν σπηλαίῳ καὶ φάτνῃ κατακλιθεὶς, καὶ σπαργάνοις ἐνειληθεὶς, περιεγράφῃ καὶ περιωρίσθη σαρκί· ἐφ' οἷς καὶ τὰ ἐξῆς τοῦ περιγραπτοῦ σώματος, περιετμήθη, ἐβαπτίσθη, περιεγράφῃ σωματικῶς ἐν τοῖς ὕδασι, καὶ ὑπὸ δούλου χειροθετούμενος, ὑψώθη ἐν σταυρῷ, ἐτρήθη τὴν πλευρὰν, τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνέτλη θάνατον, τέθαιπται ἐν μνημείῳ ἐν ᾧ περιεγράφῃ σωματικῶς· εἶτα ἀνεβίω τριήμερος ὡς θεὸς πατήσας τὸν θάνατον, καὶ νεκροῖς τὴν ἐλευθερίαν καὶ ζωὴν χαρισάμενος.

τί οὖν φατὲ ὑμεῖς οἱ τὸ ἀπερίγραπτον πρεσβεύοντες, καὶ τῆς δοκίσεως δοξάζοντες τὸ ἀδόκιμον, ὁ ἐν σπαργάνοις ἐνειλούμενος, ἢ ἐν φάτνῃ κατακλινόμενος, καὶ εἶσω σπηλαίου γινόμενος περιγράφεται, ἢ οὐ; τί δὲ ὁ περιτεμνόμενος, καὶ βαπτιζόμενος, καὶ σταυρούμενος, καὶ τὸ πάντων ἔσχατον ἐν μνη-

μείω κατακλειόμενος, περιορίζεται ἐν τούτοις καὶ περιέχεται, ἢ οὐ; τὸ γὰρ μὴ περιγραφόμενον, οὐδὲ ἐν τόπῳ ἐστίν· εἰ δὲ οὐκ ἐν τόπῳ, οὐδὲ σῶμα· εἰ δὲ οὐ σῶμα, πολλῶν πρότερον οὐδὲ ἀνθρώπος· οὐκοῦν οὐδὲ ἐννενθρόπησεν, οὐδὲ ἀνείληφε τὴν πεσοῦσαν φύσιν, καὶ οἷον τὸ καθ' ἡμᾶς σῶμα, ὃ ταῦτα πάσχειν πέφυκε, καὶ τοῖς τοιούτοις ὑποπέπτωκε πάθεσιν· εἰ δὲ χρὴ πρὸς τὴν ὑμῶν ἀπαιδευσίαν καὶ ἀναισχυντίαν μικρόν τι προσπαίξαντα εἰπεῖν, περιγράφεται ὁ περιγραφόμενος, ἢ οὐ; τοῦτο τῆς ὑμετέρας ἐμβροντησίας καὶ φρενοβλαβείας εἰπεῖν ἄξιον· ἴσως γὰρ οὐδὲ τούτῳ συνθήσεσθε· οὐ γὰρ παρὰ χριστιανοῖς ταῦτα ἀπιστηθήσεται ἢ παιχθήσεται· ὅπου γε καὶ μετὰ τὴν θείαν ἀνάστασιν, τῷ αὐτῷ σώματι, καίτοι τὴν ἀφθαρσίαν καταπεπλουτηκότι, θυρῶν κεκλεισμένων εἴσω γίνεται, καὶ τοῖς μαθηταῖς ἐμφανίζεται ψηλαφώμενος, καὶ τὰς ὠτειλὰς τῆς θείας πλευρᾶς καὶ τῶν ἥλων τῶν ἐν χερσίν, οἷς διαπεπερόνηται, παραδείκνυσιν· οὐδὲ προσέξετε τοῖς λέγουσιν “ οἱ τινες συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν „ αὐτῷ „ καὶ τὸ ἔτι τούτων παραδοξότερον, καὶ εἰς οὐρανούς σεσωματωμένους ἄνεισι, καὶ ὡς σῶμα φέρων ὁρώμενος· καὶ δηλοῦσι τὰ τοῖς παραπεμπουσιν ἀγγέλοις λεγόμενα, καὶ παρὰ τοῖς μαθηταῖς ἀκουόμενα “ ὅτι ὃν τρόπον „ ἐθεάσασθε αὐτὸν ἀνερχόμενον εἰς τὸν οὐρανόν, οὕτως ἐλεύσεται· καὶ, ἐν δε- „ ξιᾷ τοῦ θεοῦ καθεζόμενον, καὶ πάλιν ἥξοντα μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης δο- „ ρυφορούμενον „, τῷ αὐτῷ κεχρημένον σώματι, ἵνα καὶ ὀφθῇ ὑπὸ τῶν ἐκκεντησάντων· καὶ πιστευθῇ ὑπὸ τῶν ἀπειθησάντων· καὶ ὅλως ἵνα συνοπτικώτερον εἴπωμεν, τὸ ἀναβεβηκέναι αὐτὸν, τί ἄλλο ἢ σώματος ἴδιον, καὶ τόπου ἐξ οὗ καὶ εἰς ὃν μεταβέβηκε; σώματος οὖν ταῦτα περιγραπτοῦ, καὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς, εἰ καὶ ὑπὲρ ἡμᾶς, καὶ μὴ βούλοιντο οἱ παράνομοι· εἰ καὶ μηκέτι Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκομεν· ᾧ δηλοῦται κόπων αὐτὸν ἀπηλλάχθαι, καὶ πείνης καὶ δίψης, καὶ ὅσα σαρκὸς πάθη καὶ ἀσθενείας, καὶ πλὴν ἀμαρτίας, ἡμέτερα· οὐ γὰρ ἔτι τοῖς αὐτοῖς περιπεσεῖται πάθεσι, τὴν ἀφθαρσίαν ἅπαξ ἐνδεδυκώς.

ιη. Ἀμέλει ἐπὶ τῆς γῆς ὢν, καὶ τοῖς ἀνθρώποις ὀπτανόμενος καὶ συναναστρεφόμενος, ἡνίκα ἐντὸς τοῦ ἱεροῦ σωματικῶς ὑπάρχων ἐδίδασκε, περιεγέγραπτο· ἐνταῦθα δὲ παρῶν, οὐκ ἦν κατὰ ταῦτόν καὶ ἐν τῇ Γαλιλαίᾳ σωματικῶς; καίτοι πάντα πληρῶν, καὶ πανταχοῦ, καὶ ὑπὲρ τὸ πᾶν ὡς θεὸς ὢν, καὶ ὡς ἐξὸν ὥδε εἰπεῖν ἀπερίγραπτος· ἐπεὶ πῶς καὶ πόθεν ἐπὶ τὴν Βηθανίαν μέταίεται, ὁ λέγων τοῖς μαθηταῖς “ χαίρω δι' ὑμᾶς ἵνα πιστεύσητε ὅτι οὐκ ἤμην ἐκεῖ; „ τὸ μέγα ἐπιτελέσων ἐκεῖνο μυστήριον, τὰ τῆς κοινῆς καὶ καθολικῆς ἀναστάσεως προτέλεια, σαφῶς ὥδε πιστούμενος· ὁδωδότα τὸν τέτραήμερον ἐκ τῶν μυχαιτάτων καὶ ἀφανῶν τοῦ ἄδου χωρίων ὡς ζῶντα προκαλούμενος, καὶ τοῖς ζῶσι τὸν ἥδη πρὸς φθορὰν ἐπείγόμενον καὶ λυόμενον ἐγκαταριθμῶν, ἐναργῶς τοῦ θαύματος τὴν δύναμιν τοῦ ζωοποιουῦντος τοὺς νεκροὺς διαδεικνύντος· ἀλλ' οὐδὲ ἐνταῦθα ὢν, ἥδη καὶ ἐν Καπερναοὺμ ἢ ἐν ἐτέρῳ τόπῳ κατὰ ταῦτόν σωματικῶς ἐφαίνετο· καὶ ὅλως ἐν τῷδε ὢν τῷ χωρίῳ, οὐκ ἦν καὶ ἀλλαχόθι; τὸν γοῦν εἰς οὐρανούς ἀνιόντα οὐκ οἶδα εἴ τις φαίη, καὶ νῦν ἔτι σωματικῶς ἀν-

ὑρώποισ προσομιλοῦντα συναναστρέφεσθαι, εἰ καὶ ἄλλως σὺν ἡμῖν ὡς πιστοῖς καὶ οἰκείοις διαιωνίζων ἐστὶ, κατὰ τὸ ἐπάγγελμα· εἰ μὴ μέλλοιεν καὶ πρὸς ταῦτα περιτραχύνεσθαι οἱ ἀλλότριοι· καὶ ἵνα μὴ τὰ πολλὰ διεξιόντες μακρὸν ἀποτείνωμεν λόγον, εἴπερ ἐνσώματος ἦν, ἐν τόπῳ ἦν καὶ περιεγέγραπτο· τόπος γὰρ πέρας ἐστὶ τοῦ περιεχόντος, καθὼς περιέχει τὸ περιεχόμενον, καὶ πέρασι διείληπται καθ' ὃς ὀρίζεσθαι σχέσεις.

ΙΘ. Δῆλον οὖν, ὡς καὶ ὁ Χριστὸς σῶμα ἀληθῶς καὶ οὐ κατὰ δόκησιν, φορῶν τὸ ἡμέτερον, ἐν τινι τόπῳ ὢν, οὐκ ἦν σωματικῶς πανταχοῦ· ἐξ ὧν πάντων φανερόν, ὅτι περιεγέγραπτο· καὶ εἰ μὴ τοῦτο ὁμολογήσαιεν, τὸν ἕτερον τρόπον δώσουσι, τῇ κακοδαίμονι τῶν Δοκητῶν πλάνῃ μαινόμενοι συμπεριεγεγνήτες, ἐν φαντασίᾳ τὴν τοῦ κυρίου σάρκωσιν τε καὶ σταύρωσιν ὀνειρώσσοντες· μὴ δὲ γὰρ εἶναι Χριστὸν τὸν σταυρούμενον ἐφαντάζοντο, ἀλλ' αὐτὸν μὲν ἐπὶ τοῦ ὄρους καθέζεσθαι, διαγελᾶν δὲ Ἰουδαίους ὡς Σίμωνα σταυροῦντας, δόξαι Χριστὸν ἐσταυρωῖσθαι· οὐκ ἐξ ἡμῶν οὖν ἔσχε Χριστὸς τὸ περιγράφεσθαι, οὐδὲ παρὰ τὸ εἰκονίζειν ἡμᾶς αὐτὸν, περιγραπτὸς ἐστὶ· μακρὰ οὖν ληροῦσιν οἱ ἀνόητοι, καὶ ἀπαίδευτοι, καὶ πάσης ἡμοιορηκότες συνέσεως, καὶ οὐδὲν τῶν μεμνηνόντων βέλτιον ἔχοντες· οὐκ οὐκ οὐ περιγράφομεν αὐτὸν ἡμεῖς· πῶς γὰρ τὸν γε σωματικῶς μὴ παρόντα; ἀλλὰ γράφομεν οὐ καθὼς περιγράφεται, ἀλλὰ καθὼς γράφεται· ἀπέφυκε σωματικῶς, ἵνα ἐκδηλότερον φανῇ τὸ τῶν φωνῶν σημαινόμενον· οὕτως καὶ αἱ εἰκόνες οὐ καθὼς περιγραπτὸς, ἀλλὰ καθὼς γραπτὸς, γνωρίζουσι πᾶσιν αὐτόν· καὶ γε καὶ ἡμεῖς εἰκονίζομεν οὐχ' ἢ λόγος καὶ θεὸς, ἀόρατος γὰρ καὶ ἀναφῆς καὶ ἀσχημάτιστος, ἅπασι, παραφροσύνης γὰρ τοῦτό γε, καὶ τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἀπονοίας ἀνάμεστον, ἀλλ' ἢ ἄνθρωπος κατὰ πάντα πεφανέρωται· οὐχ' ὥσπερ τῷ Ἀβραάμ ὥφθη καὶ τοῖς τροφίταις ἐν εἴδει ἀνθρώπου “ ἀλλ' ὅτι ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν· καὶ ὁ λόγος, ὁ παχύνεται, ὃ ἐστὶ, τὴν καθ' ἡμᾶς σάρκα πεφόρεκε· καὶ, ὁ ἀναρχος ἄρχεται· καὶ, ὁ ἀναφῆς ψηλαφᾶται·, καὶ ὅσα τοιαῦτα ἡμῖν παρὰ τοῦ πνεύματος παραδέδοται καὶ πιστεύεται· ὥστε τὸ μὲν περιγράφεσθαι, οὐχ' ἡμῶν ἔνεκεν, ἀλλὰ τοῦ συγκατελθόντος, καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἐνδύντος· τὸ δὲ εἰκονίζεσθαι, ἐξ ἡμῶν τῶν ταύτῃ πεπιστευκότων, καὶ δεχομένων καὶ ἀσπασαμένων, καὶ τὴν ἐντεῦθεν ἡμῖν γεγεννημένην εὐεργεσίαν καὶ σωτηρίαν διαρρήδην κηρυσσόντων, καὶ θείῳ πόθῳ καὶ πνεύματι ἀγομένων, καὶ εἰς τὴν τῶν οἰκονομηθέντων ὑπὲρ ἡμῶν μνήμην ἐρχομένων.

Ἀπόπληκτον οὖν κομιδῇ ἀληθῶς σῶμα μὲν λέγειν, οὐ περιγραφόμενον δὲ οὐδὲ εἰκονιζόμενον, οἷον τὸ Χριστοῦ σῶμα πλαστογραφοῦντες ταῖς σφῶν αὐτῶν ἀβουλίαις, ὡς ἂν τὸ πεπαχύνθαι καὶ σεσαρκῶσθαι τὸν λόγον ἀναιρεθῇ· εὐκαιρον δὲ αὐτοῖς καὶ πλάνον ἀποκαλεῖν, κατὰ τοὺς ὁμόφρονας αὐτῶν Ἰουδαίους, καὶ εἴ τι τούτου ἀνοσιώτερον, ὅτι ὅπερ οὐχ' ὑπῆρχεν αὐτῷ, ὡς ὑπάρχον παρεδείκνυ καὶ μετεδίδου· συκοφαντεῖτωσαν λοιπὸν καὶ τὴν ἀνάστασιν, καὶ τὰλλα ὅσα τῆς οἰκονομίας ὑπὲρ ἡμῶν ἐξεργάσθη μυστήρια, πάντα ἐν δοκίσει

πεπράχθαι φαντασιούμενοι· ἐκ δὲ τούτων τί συμβαίνει; ὅτι ἔδει αὐτοὺς σεσαρκῶσθαι τὸν λόγον δοξάζειν, ἢ σαρκωθέντα μὴ περιγεγράφθαι· ἵνα ἐν ἐκείνῳ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν δεικνύηται, ἀλλ' οὐκ ἐν τούτῳ τὰ τῆς ἀνοίας μετὰ τῆς ἀπιστίας· τί γὰρ ἀνοητότερον ἢ κτηνοπρεπέστερον τοῦ λείπειν σεσαρκῶσθαι μὲν τὸν λόγον, μὴ περιγεγράφθαι δὲ ἢ εἰκονίζεσθαι; αὐτοὶ δὲ πρὸς ἐνδειξιν τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, τὴν καθ' ὑπόστασιν ἔνωσιν προχειρίζονται· πρὸς ἕτερον δὲ τὸ πᾶν τοῦ σκοπομένου αὐτοῖς ἀφορᾷ· μίσει γὰρ τῷ εἰς τὸ ἀρχέτυπον τὰ τοιαῦτα δρῶσιν· ὡς ἂν ἀναιρουμένης τῆς εἰκόνης, συναπόλοιτο καὶ κείνου ἢ μνήμη· ἐπειδὴ τῷ ὄντι βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος.

Δίκαιον δὲ, ὡς οἶμαι, καὶ κεῖνο ἂν ἔρεσθαι τοὺς τὸ ἱερατικὸν κατεσχηματισμένους ἀξιῶμα, ὅτι εἰ διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν ἀπερίγραπτον φατὲ ἦν προσέλαβεν ὁ Χριστὸς σάρκα, τὸ δὲ ἀπερίγραφτον, ὡς πάντες οἷς τὰ αἰσθητήρια τῆς ψυχῆς ἑρρῶται συμφωνοῦσι, καὶ ἀόρατόν ἐστι· τὸ δὲ ἀόρατον, καὶ ἀναφές καὶ ἀπερίληπτον, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἀσώματον· τί δὴ ποτέ ἐστιν ὅπερ ἐπὶ τῶν τελετῶν τῶν παρ' ἡμῖν μυστηρίων ἱεουργεῖτε, οἱ ποσὶν ἀνίπτοις, ὃ δὴ λέγεται, τοῖς ἱεροῖς ἐπιβαίνοντες; εἰ γὰρ οὐχ' ἄπτὸν, πῶς σφαγιαζέται; καὶ τί θύεται; ὃ γὰρ μὴ ἐστὶν ὄρατόν, οὐδὲ πέφυκε θύεσθαι, οὐδὲ σφαγιαζέσθαι· καὶ τίνος ἄπτεσθε ἀναφοῦς, καὶ ὁποίου σώματος; ποῖ δὲ χωρήσει ὑμῖν τὸ μετὰ χειρὸς φερόμενον, καὶ χειλέων εἴσω κατακλειόμενον καὶ περιγραφόμενον; ὃ καὶ ὁδοῦσι λεπτύνεται, καὶ ἐδεσθὸν γίνεται, εἴ γε ἄψαυστον ὃν οὐδὲ τέθυται· οὐ γὰρ τὸν λόγον αὐτὸν καθ' αὐτὸν ἐδεσθὸν εἶναι εἴποιτε.

Πῶς δὲ καὶ τὸν θάνατον Χριστοῦ καταγγέλλετε, ἢ τὴν ἀνάστασιν ὁμολογεῖτε, καὶ τὰ παραδεδομένα τοῖς μύσταις τοῦ λόγου κατὰ τὴν ἱερὰν ἐκείνην νύκτα, καθ' ἣν κεκοινώνηκεν αὐτοῖς τῶν τοιούτων μυστηρίων; ἐξ ὧν δείκνυσθε ὡς παράφρονες, λέγοντες ὅτι οὐδὲ ὁ Χριστὸς ἀληθῶς ἑαυτὸν τέθυκε, σώματος περιγραπτοῦ μὴ ὑπάρχοντος· οὐκοῦν ἑαυτοὺς πλανῶντες παραλογίζεσθε, θύειν ὑπολαμβάνοντες ἃ μὴ λέγετε θύεσθαι· πῶς γὰρ ἂν τυθεῖν τὸ ἀπερίγραφτον, καὶ ἄπτὸν ἐστὶν ἢ ἐδεσθῆσεται; ἐξ οὗ δὴλον ὅτι καὶ τὰ ἐπὶ τῶν μυστηρίων τούτων ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις παραδεδομένα, καὶ τᾶλλα πάντα διαγράφετε καὶ ἀθετεῖτε, οἱ εἰς τὸ σῶμα Χριστοῦ ἀνέδην προσκόπτοντες· εἴ γε οὐδὲ σῶμα κυρίως, ἀλλ' εἰκόνα σώματος κατὰ τὸν διδάσκαλον ὑμῶν δογματίζετε· διὸ κατὰ τὸν τῆς εἰκόνης λόγον ὃν αὐτοὶ εἰσηγήσασθε, ἐξ ἀνάγκης ἢ συγκαταθέεσθαι τὸν λόγον ὁμολογήσετε διὰ τὴν μίαν ὑπόστασιν, ἢ διὰ τὸ ἀπερίγραφτον εἶναι, κεχωρίσθαι τοῦ σώματος, καὶ οὐδὲν πλεόν ἄρτου κοινοῦ καὶ οἴνου ἱεουργήσετε ἢ μεταλήψεσθε· σωτηρίας δὲ ἢ ἀγιασμοῦ μετέχειν, οὐδὲ ὑπονοεῖν ἄξιον· ὁ δὲ πιστὸς οὐκ ἀποπλανᾶται· ΠΙΣΤΕΥΕΙ ΓΑΡ ΟΤΙ ΣΩΜΑ ΧΡΙΣΤΟΥ ΕΣΤΙ ΤΟ ΠΑΡΑ ΤΟΙΣ ΛΕΙΟΙΣ ΙΕΡΟΥΡΓΟΥΜΕΝΟΝ· καὶ ἐν χειρὶ συνέχων περιγεγραμμένον οἶδεν, ἐδηδοκῶς τὲ ἀγιάζεται, καὶ ἁμαρτιῶν καθαίρεται, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐπιτεύξεσθαι διὰ τούτων ἀσφαλῆ τὴν ἐλπίδα κέκτῃται.

ΑΝΤΙΡΡΗΣΙΣ ΤΡΙΤΗ.

Ἀλλ' οἱ τῆς ἀπιστίας προασπισταὶ, καὶ τῶν παρὰ πᾶσι κατειλημμένων καὶ δεδημοσιευμένων ἀκριβεῖς ἀπαίτουντες τὰς ἀποδείξεις, ἐπειδὴ μελέτην τῆς ἀσεβείας αὐτῶν ποιοῦνται, τὰ ὁρθὰ τῆς ἐκκλησίας παρευθύνειν δόγματα, τὴν ἐκ τοῦ δόξαι δεινούς τινας καὶ δριμεῖς εἶναι δογματιστὰς παρὰ τῶν ἐξαπατωμένων δόξαν θηρώμενοι, ὅταν ὑπὸ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἐλέγχωνται καὶ πιέζωνται, πρὸς ἐρεῦνας ἀτάκτους καὶ ἀποδείξεις ἀκαίρους περιτρέπονται, βεβήλους τὲ κενοφωνίας συντίθεασιν, καὶ πρὸς ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀπαιδεύτους τὴν χριστομάχον γλῶσσαν προΐενται, περὶ τὴν πίστιν ἀπωσμένην αὐτοῖς ναυαγίσαντες, μηδὲν ἐπιστάμενοι, νοσοῦντες δὲ, κατὰ τὸ Γράμμα τὸ ἱερὸν, περιζητήσεις καὶ λογομαχίας· ἐξ ὧν διαποροῦσιν ἡμῖν, πόθεν ὑμῖν ἀνιστορεῖσθαι τὰς εἰκόνας παρείληπται, καὶ ἡ τούτων προσκύνησις παραδέδωται, ἐλπίδι τοῦ πρὸς τὸ ἀμήχανον ἐντεῦθεν περιωσμένων ἡμῶν, τὴν παρρησίαν περιαιρήσειν.

α. Ἐξ οὖν τῆς ἐπαπορήσεως τοῦ λόγου τὸ ἀκόλουθον ἡμῖν ἐνδιδόντος ἀνυποφέρομεν· πόθεν ὑμῖν τῶν εὐαγγελικῶν βίβλων ἡ ἐφεύρεσις, καὶ ἡ περὶ ταύτας ἢ ποιεῖσθε προσκύνησις παραδέδεικται, ὃ τε σταυρὸς, καὶ τᾶλλα ὁπόσα ἐν τῇ τῶν χριστιανῶν ἐκκλησίᾳ τὸ σέβας καὶ τὴν προσκύνησιν ἀποφέρειται; ἐφ' οἷς ὡς πλεῖστα τραχυνόμενοί τε καὶ χαλεπαίνοντες νομοθετοῦσιν, ὡς οὐκ ἐξόν τούτων πυνθάνεσθαι ἔνεκεν, μὴ τοῖς αὐτοῖς ἡμῖν περιπέσοιεν λόγοις εὐλαβοῦμενοι· εἴτα ὡς οὐκ ἐνὸν αὐτοῖς ἐτέρωσέ ποι προΐεναι· τί γὰρ ἂν καὶ εἴποιεν ἕτερον, ἐπὶ τὴν παράδοσιν αὐτομολοῦσι; καθάπερ οἱ τῶν δεσμῶν ἀφιέμενοι, ἐπὶ τὸ ἀνεμῖνον ἐπείγονται καὶ ἐλεύθερον, καὶ τὸ ἀπ' ἀρχῆς δεδέχθαι τὴν ἐκκλησίαν τὴν γεγραμμένην ἐν αὐτοῖς καὶ δηλουμένην χάριν, προΐσχονται· εἴπεν ἂν τις πρὸς τὸ ἀπίστον καὶ ἀσύνετον αὐτῶν ἰδῶν, ὡς ἄλλης αὐτοῖς δεήσει συγγραφῆς, ἢ ὅπως οὖν ἑτέρας ἀποδείξεως, τὸ ἐν ἐκείνοις ἀληθὲς προσμαρτυρούσης καὶ βεβαιούσης, καὶ ταύτῃ ἑτέρας, καὶ ἵεναι ἐπὶ τὸ ἄπειρον.

Ἀλλὰ τοῦτο μὲν ταῖς ἐκείνων ἀβελτερίαις παρήσομεν· παράδοσιν προχειρίζονται, ἢ ἐφ' οἷς μὲν ἡδονται κρατύνειν ἐθέλουσιν· ἐφ' οἷς δὲ ἄχθονται, ἀπαγορεύειν σπουδάζουσι· καίτοι ἐν ἅπασιν ἡ ὑπόθεσις ἡ αὐτὴ, καὶ ὁ χρόνος σὺνδρομος, καὶ τὸ Γέρας ὁμότιμον· ἀλλὰ τί ἂν τις εἴποι πρὸς ἀνθρώπους μήτε ἔργῳ μήτε λόγῳ πειθομένους, μήτε ἂ λέγουσι μήτε ἂ ἀκούουσι συνιέντας, τῆς δὲ ἑαυτῶν ἀπεγνωκότας σωτηρίας; ὅμως δ' οὖν ὁ τῆς ἀληθείας παρρησιάσεται λόγος· πρῶτον δὲ ἐκεῖνο εἰπεῖν ἄξιον, ὅτι μάλιστα ἐν τοῖς περὶ θεοῦ λεγομένοις τὲ ἀκουσμένοις, μετ' εὐλαβείας τῆς προσηκούσης προσιέναι χρὴ, φόβῳ θείῳ κατηρητισμένους· εἴτα πίστιν ἐν τούτοις ἡγεῖσθαι, καὶ πίστιν τιμᾶσθαι καὶ ταῖς ψυχαῖς προενιδρῦσθαι, καὶ ἐν εὐθύτητι καρδίας τοὺς περὶ τη-

λικούτων λόγους ὑποδέχεσθαι, κενῶν δὲ καὶ ματαίων ἐρωτήσεων ἀπέχεσθαι, τοὺς τε γραῶδεις μύθους καὶ τὰς βεβήλους κenoφωνίας, εἰς τὸ παντελὲς ἀποτρέψασθαι, οὐ προσέχειν δὲ γενεαλογίαις ἀπεράντοις, καθὰ τὸ γράμμα τὸ ἱερὸν δεδίδαχεν, αἱ ζητήσεις παρέχουσι μᾶλλον, ἢ οἰκονομίαν θεοῦ τὴν ἐν πίστει, μὴ δὲ ζητεῖν τὴν διὰ τῶν σημείων καὶ παραδόξων ἔργων πίστωσιν καὶ ἀπόδειξιν, ἢ τοῦν ἀμφίβολον τὴν γνώμην ἔχειν περὶ τὰ καίρια· Ἰουδαϊκὸν τοῦτο τὸ ἐπιχείρημα, ἀπίστων ἐστὶ τὸ κακούργημα· τίσιν ἔφη ὁ κύριος “ ὦ γενεὰ, ἄπιστος, σημεῖον ἐπιζητεῖ καὶ σημεῖον οὐ δοθήσεται αὐτῇ, ἀλλ’ ἢ τὸ ση-, μεῖον Ἰωανᾶ τοῦ προφήτου, οὐχὶ τοῖς ἀπειθοῦσιν Ἰουδαίοις, καὶ αἰεὶ τῷ ἁγίῳ διαμαχομένοις πνεύματι; μὴ δ’ αὖ πρὸς περιέργους καὶ ἀπαιδεύτους ἐρεύνας ἀπάγεσθαι, αἱ λογομαχίας καὶ λésχην γεννῶσι μᾶλλον, ἢ λόγον εὐχρηστον καὶ ὠφέλιμον· μήτε μὴν πρὸς ἀποδεικτικὰς ἀνάγκας λογικαῖς μεθόδοις προαγομένους διὰ τῶν ἐντέχνων καὶ σεσοφισμένων λόγων, ἐπὶ τὰς τούτων καταφεύγειν πιδανότητας, βιαίως πρὸς συγκατάθεσιν τοὺς ἀκρωμένους ἐπαγομένας· ἑλληνικὸν τοῦτο καὶ ἀπίστων παντάπασιν τὸ ἐφεύρεμα· καὶ γὰρ ὥσπερ Ἰουδαῖοι σημεῖον αἰτοῦσιν, οὕτω καὶ Ἕλληνες σοφίαν ζητοῦσιν.

β. Ἄλλ’ ἡμῖν γε, οἷς πίστις τὸ τιμώμενον, πίστις ἀρχὴ καὶ ὑποβάθρα τῆς σωτηρίας ἡμῶν τιθέσθω, ὅθεν ἐπὶ τὸν σκοπὸν καὶ τὸ τέλος τῶν ἐλπίζομένων ἐπειγόμεθα· ἐπεὶ δὲ ἡ πίστις ἐξ ἀκοῆς, πιστεῦσαι δεῖ πρῶτον τὸν προσερχόμενον ὅτι ἔστι θεὸς, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· πιστεῦσαι οὐ ζυγομαχεῖν, ἀλλὰ πιστεῖν προσιέναι, τὸν τῆς εὐπειθείας μισθὸν ἀπεκδεχόμενον· πίστις γὰρ ἐστὶν ἀπλῆ λογισμῶν καὶ ἀπερίεργος συγκατάθεσις· διὸ πίστει πρόσκειναι τῇ χάριτι, τῇ ἐκ τοῦ θείου πνεύματος ἐπιγνωσία ἐντικτομένη ταῖς τῶν πιστῶν ψυχαῖς· πάσης ἀπιστίας ἐλευθέραν τὴν γνώμην κεκτημένοι, καὶ ἐν ἀπλότῃ καρδίας ἀπλῶς καὶ ἀβασανίστως τὰ τῇ καθολικῇ ἐκκλησίᾳ παραδεδομένα ὡς ἐκ θείας ἐπιλάμποντα χάριτος δεχόμεθα, πάσης τῆς ἐξ ἀμφιβολίας κηλίδος καὶ ῥύπου καθαρούμεντες· νόσημα γὰρ ψυχῆς κακῶν κάκιστον ἀπιστία, καὶ ἀσυνεσίας ἀρχὴ καὶ ἀπωλείας παραιτίον· ἐὰν γὰρ μὴ πιστεύσητε, φησὶν, οὐδὲ μὴ συνῆτε· ἢ τε γὰρ ἀπειδεία πρὸς ὁτιοῦν οὐ συγχωρεῖ καθαρῶς τὸν λόγον τῆς εὐσεβείας παραδέχεσθαι· ἢ τε ἀμφιβολία τὴν αἴγλην τῆς ἀληθείας ἐπισκιάζουσα, καθάπερ τι νέφος ὑποτρέχον τὸν ἥλιον, οὐκ ἐφίησιν εἰλικρινῶς τὴν σύνεσιν τῶν δεόντων αὐγάζεσθαι· δῆλον οὖν ὡς οὐδὲν τῆς διὰ πίστεως ἀρχῆς βεβαιότερον ἢ ἀσφαλέστερον· τὸ δὲ ζητεῖν ἀρχῆς ἀρχὴν, καὶ ἀπόδειξιν ἀποδείξεως, τί ἕτερόν ἐστιν ἢ πίστιν ἐπιζητεῖν πίστεως; τούτου δὲ τί ἀνοητότερον ἢ καταγελαστότερον; οὐ γὰρ ἔξει ποτὲ οὐ στήσεται καὶ ἀπερείσει τὸν λογισμὸν, αἰεὶ τοῦ ἐφευρισκομένου ἐφ’ ἑτέραν ζήτησιν ἐπειγόμενου· ὥστε ὅσα ἂν κάμοι τις ζητῶν, ἐπὶ τὴν πίστιν ὡς εἰς ἀρχὴν ἀσφαλῆ καταφεύξει· τοῖς γὰρ ἀπίστοις, εἰς ἀπέραντον ἤξει τὸ μάταιον, καὶ οὐδαμοῦ στήσονται. ἀλλ’ εἰς ἑαυτοὺς συντριβήσονται καὶ ἀπολοῦνται, διὰ τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ σκληροκαρδίαν.

γ. Ἐξῆς δὲ ταῦτα λέγομεν, ὅτι τὸ γράφειν ἤτοι εἰκονίζειν τὸν Χριστόν, οὐκ ἐξ ἡμῶν τὴν ἀρχὴν εἴληφεν, οὐδὲ ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἤρκηται γενεᾷ, οὐδὲ νεαρὸν τὸ ἐφεύρημα χρόνῳ τετίμηται ἢ Γραφῇ, ἀρχαιότητι διαπρέπει, ἡλικιω-
 τες ἐστὶ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος· διὸ καὶ αἰδέσιμος καὶ σεβασμία· καὶ
 ἵνα συντομώτερον καὶ βεβαιότερον εἴπω, ἐπειδὴ σύμβολα τῆς πίστεως ἡμῶν
 τῆς ἀμωμήτου τὰ ἱερὰ ταῦτα θεάματα, πάσαι τῇ πίστει καὶ ἐξ ἀρχῆς συν-
 υφέστηκε καὶ συνήκμασεν· ἀποστόλων ἐστὶ τὸ ἐλχεῖρμα, πατέρων τὸ ἐπισφρά-
 γισμα· ὡς γὰρ αὐτοὶ τὸν τῆς Θεοσεβείας ἡμῖν εἰσηγήσαντο λόγον, οὕτω καὶ
 ἐν τῷ μέρει τούτῳ, τὸν τρόπον καθ' ὃν ὁ σωτὴρ ἐπὶ τῆς γῆς ἀνεστράφη πολι-
 τευόμενος, καθὰ καὶ διὰ τῆς εὐαγγελικῆς συγγραφῆς ἐμφανῇ καὶ δῆλα καθ-
 ἰσταται, ταυτόν τάχα ποιοῦντες, ὅπερ πολλοὶ, τῶν πάσαι τὰς ἀριστείας ἀνα-
 Γράπτους ἐποίησαντο, οὐ μόνον ἐν βίβλοις ἀνατάξάμενοι, ἤδη δὲ καὶ ἐν πίναξιν
 ἀνιστορήσαντες· οἷόν τι καὶ παρά τινι τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας ἀκούομεν
 “ ὅτι καὶ πολέμων ἀνδραγαθήματα καὶ λογογράφοι πολλάκις καὶ ζωγράφοι
 „ διασημαίνουσιν, οἱ μὲν τῷ λόγῳ κοσμοῦντες, οἱ δὲ τοῖς πίναξιν ἐγχαράτ-
 „ τόντες· „ ὥστε ὁ τὴν συγγραφὴν δεχόμενος, ἀναγκαίως δέξεται καὶ τὴν ἱστο-
 ρίαν· εἰ γὰρ τὸ ἕτερον οὐ δέξεται, οὐδὲ θάτερον δὴ που· καὶ ἐπειδὴ τὸ πᾶν
 τῆς τοῦ λόγου κενώσεως οἰκονομία ἦν ἤδη πωραττόμενον, εὐδόκησε καὶ τούτῳ
 δὴ τῷ τρόπῳ φιλανθρωπῶς τὰ τῆς οἰκονομίας ἐπιδείξασθαι· διὸ καὶ ἐδέησε
 ταύτης τῆς παχυτέρας Γραφῆς, σαφεστέρας δὲ ὅμως, τῶν ἀπλουστέρων τὲ καὶ
 ἀγροικοτέρων ἕνεκεν· ἵνα καὶ οἱ μὴ εἰδότες γράμματα, ὅπερ διὰ τοῦ λόγου
 καθυστερίζονται, διὰ τῆς ὀψεως ἀντιστατόμενον ἔλαιντο, συντομώτεραν τὲ καὶ
 ἐκδηλοτέραν τὴν τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἀλήθειαν κατανοῶσιν· ὅπερ γὰρ πολ-
 λάκις ὁ νοῦς οὐχ' εἴλε διὰ τῆς τῶν λόγων ἀκοῆς, ἢ ὀψις ἀπλανῶς παραλα-
 βοῦσα, σαφέστερον ἐφηρμήνευσεν· εἰς ἀνάμνησιν λοιπὸν ὧν δι' ἡμᾶς ὁ Χριστὸς
 ἔδρασε τε καὶ ἔπαθε ῥαδίως προάγονται, καὶ θάττον ἢ διὰ τῆς τῶν λόγων
 ὑψηλῆσεως, ὅσω καὶ ὀψις ἀκοῆς θαῖτον εἰς Γνωσιν καὶ πρὸς πίστιν ἐτοιμοτέρα·
 οὕτως οὖν κατήχηθη ἄχρι καὶ ἡμῶν ἴσον τὸ σέβασμα, τῷ πωροδιηνησμένῳ μὲν
 ἀπειρῶ χρόνῳ βεβαιούμενον, τῇ δὲ τῶν πιστῶν χριστιανῶν ἀξιοπιστία καὶ
 μαρτυρούμενον καὶ πωραττόμενον.

δ. Τί δὴ οὖν τὸ λυποῦν ἐστὶ, τῆς μνήμης τοῦ Χριστοῦ συνεχέστερον ἐν-
 τεῦθεν προσγινομένης, καὶ τῶν εὐεργεσιῶν καὶ μεγαλουργιῶν τῶν εἰς ἡμᾶς
 πεπραγμένων ὁμολογουμένων; ἀλλ' οἱ τῶν κακῶν τέκτονες, βασκαίνουσιν ἀν-
 θρώποις τῆς σωτηρίας, οὐχ' ἑαυτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἄλλοις τὴν βασι-
 λείαν κατὰ τοὺς φαρισαίους ἐκείνους σαφῶς ἀποκλείοντες, ὧν καὶ τὸν τρόπον
 καὶ τὴν ἀλαζονείαν ἐζήλωσαν· ἅπαντα μὲν οὖν προσκυνήτᾳ καὶ σεβάσμια, ὅσα
 ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ παραδέδοται, ἐν γράμμασί τε καὶ ἀγράφως κείμενα,
 καὶ ἀΓιάζει ψυχὰς καὶ σώματα, καὶ οὐδὲ μία τοῖς πιστοῖς περὶ ταῦτα ἀμφι-
 βολία· εἰ δέ τις ἰσχυρομυθῶν λεπτότερον περὶ αὐτῶν διεξίει, τοιάδε φήσει· ὡς
 ἢ μὲν εὐαγγελικὴ συγγραφὴ, λόγῳ παραδέδοται παρὰ τοῖς ἐξ ἀρχῆς αὐτό-

πται καὶ ὑπηρεταῖς τοῦ λόγου, τῶν θείων ἐκείνων καὶ ὑπερφυῶν λόγων τὲ καὶ ἐνεργειῶν καὶ δυνάμεων, ἃ μόνου ἦν καὶ δράσαι καὶ διδάξαι τοῦ ἐνανθρωπήσαντος λόγου, καὶ παρὰ τοῖς πιστοῖς πιστῶς δεχθῆναι, οὐ λόγῳ ψιλῇ καὶ εἰς ἀέρα προχεομένῃ, καὶ μικρὰ τὴν ἀκοὴν περιηχοῦντι· ὥς παροῦσι δὲ συγγίνεσθαι πράγμασιν, ἐξ οὗ τὸ μακάριον ἀποφέρονται· ἡ δὲ τῶν ἱεροτυπιῶν τούτων ἱστορία ἐκεῖθεν μὲν ἤρτηται, καὶ ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ἀρχῆς συνυφαστήκασι, πραγμάτων δὲ τῶν αὐτῶν μίμησις οὔσα τυγχάνει, ὑπ' ὅψιν ἄγρουσα τῶν πεπραγμένων τὴν δῆλωσιν, καθὰ καὶ ἐν ἑτέροις διεξοδικώτερον ἡμῖν εἴρηται, καὶ τὸ ἀπαράγραπτον τῆς γραφῆς σαφῶς παρίστησιν.

ε. Ἀλλὰ καὶ οἱ λόγοι αὐτοὶ, εἰκόνες εἰσὶ τῶν πραγμάτων, καὶ ἔπονται αὐτοῖς ὡς αἰτίοις· καὶ πρώτως μὲν τὴν ἀκοὴν εἰσδύονται· πρότερον γὰρ τὰ ἀπηχήματα τῶν λεγομένων τοῖς ἐνηχουμένοις προσπίπτουσι· δευτέρως δὲ δι' ἀναλογισμοῦ ἐπὶ τὴν τῶν δηλουμένων πραγμάτων κατανόησιν ὁ ἡκουτισμένος ἔρχεται· ἡ δὲ πρώτως καὶ ἀμέσως ἐπ' αὐτὰ τὰ πράγματα, ὡς παρόντα ἤδη, τὸν νοῦν τῶν ἐνορώντων προσάγει, καὶ ἐκ πρώτης θεᾶς καὶ ἐντεύξεως τρανὴν καὶ ἀπεξεσμένην τὴν γνῶσιν τούτων παρέχειται· καὶ ἵνα πατρικῇ φωνῇ προσκρήσωμαι, “ ἅπερ ὁ λόγος τῆς ἱστορίας ὑπέγραφε, ταῦτα γραφῇ σιωπῶσα διὰ μιμήσεως δείκνυσιν ”, καθόσον οὖν ἔργον λόγου διενήνοχε, κατὰ τοσοῦτον ἡ τοῦ ἔργου μίμησις καὶ ὁμοίωσις, τῆς τῶν λόγων ἀπηχήσεως πρὸς τὴν τῶν πραγμάτων διοίσει ἐμφάνειαν· ὥστε ἐμφαντικώτερος τοὺς λόγους καὶ σαφεστέρος πολλάκις διὰ τῆς τοιαύτης ἱστορίας γίνεσθαι· πολλάκις γὰρ διὰ τῶν λόγων καὶ ἀπορίαι τινὲς καὶ διαμφισβητήσεις τίχθονται, καὶ φρονήματα διάφορα ταῖς ψυχαῖς ὡς τὸ εἶδος φύονται· πολλοὶ γοῦν καὶ πρὸς ἑαυτοὺς καὶ πρὸς ἑτέρους διαστasiaζοῦσι καὶ λογομαχοῦσι, περὶ τῶν λεγομένων ἀμφιγνωσκόντες· ἡ δὲ διὰ τῶν ὁρατῶν πίστωσης, ἀναμφίλεκτον πανταχόθεν κέκμηται· ἐπὶ τοσοῦτον δὲ ἐν ἀμφοτέροις ἡ κοινωνία, ὡς ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ βίβλῳ, καθὰ πολλαχοῦ ἐν ἀρχαιοτάταις ἰδεῖν ἐστὶ δέλτοις, παρὰ μέρος γεγράφθαι, ἐντεῦθεν μὲν τὸν διὰ τῶν συλλαβῶν λόγον· ἐντεῦθεν δὲ τὸν διὰ τῆς ἱστορίας ταύτης, καὶ τὴν αὐτὴν προδείκνυσθαι ὑφήγησιν τῇ ἐν γράμμασιν· ὡς οὖν τοῦ εὐαγγελίου ἡ συγγραφή, αὐτόθεν ἔχει παρὰ χριστιανοῖς τὸ ἀξιώπιστον, οὐ προσδεομένη ἑτέρας συγγραφῆς ἢ λόγου τοῦ συνηγορήσοντος ἢ προσμαρτυρήσοντος, πρὸς τὸ εἶναι αὐτὴν σεβασμίαν καὶ ἐνδοξον, οὕτω καὶ ἡ τῶν θείων ἀπεικασμάτων γραφή, ἡ αὐτὴ τῇ εὐαγγελικῇ τυγχάνουσα, οἴκοθεν τὸ πιστὸν ἐπάγεται, καὶ οὐκ ἂν δεηθεῖν τῆς τῶν ἔξωθεν ἀποδείξεως, σημάναι τὲ τὰ τοῦ εὐαγγελίου, καὶ τὴν αὐτὴν ἐκεῖνῳ τιμὴν ἀπενεγκάσθαι· εἰ γοῦν ἐδεῖτο μαρτυρίας τῆς τῶν ἐκτὸς, τί ἂν ἄλλο τις προεστήσατο, ἢ πᾶντως τὸν τοῦ εὐαγγελίου λόγον βεβαιοῦντα εἰσῆγαγεν; εἰ τοίνυν τὸ εὐαγγέλιον ταῖς ἀκοαῖς τῶν πιστῶν ἐνηχούμενον, τοσούτου τιμᾶσθαι ἄξιον, καὶ γὰρ ἡ πίστις ἡμῶν ἐξ ἀκοῆς, τὰ τῇ θεᾷ αὐτῇ προσπίπτοντα, καὶ δι' αὐτῆς τῆς αἰσθήσεως, τὸ ταῦτόν τῆς διδασκαλίας ἡμῖν παριστῶντα, ἢ παρευδοκίμησει τῆς διδασκαλίας τῷ τάχει, διότι καὶ ὅψις ἀκοῆς

μᾶλλον τὸ ἐπαλῶγον πρὸς πίστωσιν κέκτηται, ἢ πάντως οὐκ ἐν δευτέροις τετάσσεται· καὶ οὕτως ἔσται εὐαγγέλιον.

ε. Ἀστέριος δὲ, μνήμης γὰρ καὶ τοῦτον ἀξιοῦν τὰ νῦν δίκαιον (1), εἴτε ὃν αὐτοὶ διδάσκαλον ἐπάγονται, ἢ ὅστισοῦν ἕτερος, Ἀστέριος δ' οὖν ὅμως, ἐν τῷ εἰς τὴν αἰμόρρουν ἐλκωμίῳ, τὴν τε σπουδὴν καὶ προαίρεσιν τοῦ Γυναίου, ἣν περὶ τὴν πίστιν τὴν εἰς τὸν εὐεργέτην ἐπεδείξατο, ὑπεραγάμενος φησὶν, ὅτι γε δὴ ὁ παρ' αὐτῆς εἰς τύπον τοῦ Χριστοῦ χαλκουργηθεὶς ἀνδριάς, εἰς συνηγορίαν τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἔστηκεν, ὥστε τοὺς τοῦτο κωμωδοῦντας καὶ καταχλευάζοντας Ἰουδαίους τε καὶ Ἕλληνας, δι' αὐτοῦ ἀληθῶς τῶν κηρυττομένων ἐκδηλότερον ἐκφαινομένων, ἠτῶσθαι καὶ καταισχύνεσθαι· οὐ τὸν ἔλεγχον οὐ φέροντες, τῶν κατὰ καιροὺς κρατούντων ἀσεβῶν τε καὶ θεομάχων τινές, πρὸς καθάριεσιν τοῦ θείου ἀγάλματος, οὕτω τινικαῦτα θεοῦ συγχωρήσαντος, ἐπεχείρησαν· ὅπερ δὴ καὶ ἐφ' ἡμῶν διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν ὁρῶμεν γινόμενον· ἐπ' ἀμφοῖν οὖν τῶν Γραφῶν μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς ὑπαρχούσης ὑποθέσεως, καὶ τῶν ἀπ' αὐτῶν σημεινομένων πραγμάτων ἐκατέρωθεν τὸ ἀπαράλλακτον κεκτῆμένων, τίς τῶν νοῦν ἐχόντων καὶ σωφρονούντων, ἐν οἷς τὸ ἀδιάφορον ἐνυπάρχει, τὸ μὲν προσκυνεῖσθαι ἂν ἀξιῶση, τὸ δὲ κατὰπίμπρασθαι; εἰ γὰρ τὸ ἕτερον τίμιον, καὶ θάτερον ἐξ ἀνάγκης· εἰ δὲ οὐ τοῦτο, οὐδὲ ἐκεῖνο τίμιον· καὶ ἐπειδὴ κατ' οὐδὲν διαφέρουσιν, ὁ τὸ ἕτερον καθαιρῶν, τὸ πᾶν εὐαγγελίου καθηρηκῶς εἶη· ὡς τῆς μανίας, ὡς τῆς ἀπονοίας· Χριστοῦ μνήμη καὶ ὄνομα πρόκειται· τίνες οἱ καταστρέφοντες; ἄρα χριστιανούς ὀνομαστέον; οὐ μὲν οὖν· Ἰουδαῖοι τοῦτο τολμῶσι καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι, ἐχθροὶ γε ὄντες, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς θρησκείας ἀλλότριοι, οἷς καὶ οὗτοι ἀτεχνῶς ὡς χριστομάχοι συντετάσσονται· ὡς Ἰουδαῖοι σκανδαλίζεσθωσαν, ὡς Ἕλληνες μωραίνεσθωσαν· ἐπειδὴ περ ἑσταυρωμένος ὁ Χριστὸς κηρυττός, ταῦτόν δὲ φάναι καὶ εἰκονιζόμενος, Ἰουδαίοις μὲν ἐστὶ σκάνδαλον, Ἕλλησι δὲ μωρία· ὥσπερ οὖν ὁ λόγος ὁ τοῦ σταυροῦ καὶ τῶν τοῦ σταυρωθέντος ὑπομνημάτων, τοῖς μὲν ἀπολλυμένοις μωρία ἐστὶ, τοῖς δὲ σωζομένοις ἡμῖν δύναμις Θεοῦ ἐστι, καὶ ταῦτά γε ἄρα ὡσαύτως τὸν σταυρόν τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ πάθος ἡμῖν διαγράφουσιν· εἰ δὲ τάλιθ' ἑστέον εἰπεῖν ἐκ περιουσίας, καὶ τὰς Θεοσημίας καὶ θαυματουργίας, ἃς περ τερατουργῶν ἐδείκνυτο· καὶ ἐν ἐπ' ἀμφοτέροις ἐστὶ τὸ τῆς τιμῆς αἴτιον, ἢ τοῦ Χριστοῦ κένωσις.

ζ. Οἱ δὲ γε φαῦλοι καὶ τῶν φαύλων ἐργάται, ὑπ' ἀναισχύντου γνώμης καταιτιῶνται ἡμᾶς, τῇ ἀπλῇ πίστει καὶ τῇ παραδόσει τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῇ ἀγράφῳ ἐπιστηριζομένους· ἀλλὰ ῥητέον αὐτοῖς, ὅτι μάλιστα μὲν ἢ ἄγραφος παράδοσις τὸ ἰσχυρότατον πάντων κέκτηται, καὶ οἷον κρηπὶς τις καὶ ἔδρα τῶν ἐν τῇ χρήσει τοῦ βίου ἐστίν, ἢ τις ἐπὶ πλεῖστον διαρκέσασα πεποιωμένον ἔθος καθίσταται· τὸ δὲ ἔθος χρόνῳ μακρῷ βεβαιωθὲν, φύσεως ἰσχὺν λαμβάνει· φύσεως δὲ τί ἂν εἶη ἰσχυρότερον; εἰ δὲ δεῖ περιεργότερον τούτου

(1) Combefisius qui breve hinc excerptum, ex Photio sumptum, edidit, in Auct. Bibl. PP. T. I. p. 255, ponit: ἀξιοῦνται τὸν δίκαιον; ridicule, contra textus scripti veritatem; absurde autem, contra mentem auctoris, qui Asterium, nedum iustum, sed dubiae fidei existimat.

διαλαβεῖν εἵνεκεν, ὁρῶμεν ὅτι καὶ τὸ εὐαγγέλιον αὐτὸ ἀγράφως τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδέδοται· ὁ γὰρ κύριος καὶ θεὸς ἡμῶν ἐπὶ τὸ σωτήριον προελθὼν κήρυγμα, οὐκ ἐν γράμμασι τοὺς θεῖους ἐκείνους καὶ θαυμαστοὺς νόμους ἐξέδετο, ὡς ἴσμεν ἅπαντες, οὐδὲ ἐν χάρτῃ καὶ μέλανι τὴν ὑψηλὴν οὕτω καὶ σωτήριον διδασκαλίαν ἐνέγραφεν, οὐ πλάξιν λιθίναις ἐτύπωσε, καθάπερ τὸ παλαιὸν ὁ κατὰ Μωσέα νόμος διεκεχάρακτο, ἀλλὰ ψυχαῖς ταῦτα ἐναπέθετο, ἐν πνεύματι κεχαραγμένα καὶ σεσημασμένα οὐ γράμματι· τοῦτο καὶ διὰ προφητῶν ἀγίων πάσαι προαναπεφώνητο· “ διδούς γάρ, φησι, νόμους μου εἰς διάνοιαν αὐτῶν, „ καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτούς· „ ἃ δὲ ὑπ’ αὐτῆς τῆς ἀληθείας Χριστοῦ περαινόμενα ἐγνωμεν, χρόνοις δέ τισιν ὕστερον καὶ γραφῇ χαραττόμενα· μάρτυς ὁ θεῖος Λουκᾶς ἀπαράγραπτος, ἃν ἄρα δέχωνται, τὴν παράδοσιν οἷα θεμέλιον τοῦ κατ’ αὐτὸν ἱεροῦ εὐαγγελίου προκαταβαλλόμενος, δι’ ὧν συγγράφων φάσκει· “ ἐπειδὴ περ πολλοὶ ἐπεχείρησαν ἀνατάξασθαι διήγησιν „ περὶ τῶν πεπληροφορημένων ἐν ἡμῖν πραγμάτων, καθὼς παρέδωκαν ἡμῖν οἱ „ ἀπ’ ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρεταὶ γενόμενοι τοῦ λόγου. „

Ταῦτα μὲν ὁ εὐαγγελιστής· ἔστι δὲ ἰδεῖν καὶ ταῖς ἱεραῖς συνάξεσι, κατὰ τὴν θεῖαν λειτούργιαν, ἣ καὶ ἐν ἄλλοις καιροῖς ἐπιτελούμενα, οὐκ ὀλίγα ἡμῖν ἀγράφως παραδεδομένα καὶ κρατούμενα, καὶ αὐτῶν τῶν θεῶν ἁσμάτων τὰ πλεῖστα· ἐπεὶ πόθεν τῶν ἱερῶν ἢ προσκύνησις, αὐτῶν τε τῶν ζωοποιῶν ξύλων; τὸ σωτήριον πᾶσχα πόθεν συμφώνως κατὰ τὴν ἡμέραν τὴν αὐτὴν παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς ἐορτάζεται, καίτοι ἐν τοῖς χρόνοις τῶν ἀρχαιοτέρων οὐχ’ ὡσαύτως τελούμενον; τὸ ἱερὸν τῆς πίστεως σύμβολον ὁμοφώνως ὁμολογεῖσθαι ἐκάστοτε, ποία γραφὴ παραδέδωκεν, εἰ μὴ ἀγράφως προενηνέκται; τί δ’ ἂν εἴποι τις, περὶ ἀγνισμῶν καὶ νηστειῶν, καὶ ὅσα προεόρτια καὶ μετέορτα, καὶ ἐν αὐταῖς δεικνύμενα πανηγύρεσι, τοῦ τε τρόπου τῶν θεῶν μυστηρίων, καὶ τούτων τῆς μεταλήψεως, καὶ σωτηρίου βαπτίσματος, καὶ τινων ἄλλων ὅσα ὁ τῆς ἱεραῆς εὐταξίας ἐκδεικνύει διάκοσμος; ἐῷμεν λέγειν τὰ νῦν περὶ τε λιτῶν καὶ προόδων ἐν τε καθωρισμένοις τόποις, ἢ καὶ ἄλλως γινομένων, ἃ δὲ ἐκ τῆς ἀγραφου καὶ ἄνωθεν μέχρις ἡμῶν κατιόντα συνήθους παρειλήφαμεν παραδόσεως, καὶ πάντα τιμῶμεν καὶ περιέπομεν, καὶ ἀσπαζόμεθα καὶ κατέχομεν οὐδὲν ἑλαττον, ἢ τὰ ἐν γραφαῖς ἡμῖν νομοθετούμενα, ὧν ἀμφοτέρων τὸ ἀσφαλὲς παρὰ τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας ἡμῖν περιέγονεν.

η. Ὅρῶμεν δὲ καὶ ἐν γράμμασι νόμους κειμένους, παρορωμένους δὲ τῇ τὴν παράδοσιν καὶ τὰ ἔθνη ἐτέρως ἔχοντα ἐπικρατεῖν· πάντα γὰρ ἔθος ἐστὶ τὸ βεβαιούν, ἐπεὶ καὶ τὸ ἔργον λόγου ἐπικρατέστερον· τί γάρ ἐστι νόμος, ἢ ἔγγραφον ἔθος; ὡς αὖ πάλιν ἔθος ἄγραφος νόμος (1)· τοῦτο δ’ ἂν ῥαδίως τις καὶ ἐπὶ τῶν θύραθεν ἴδοι· καὶ γὰρ καὶ γραμματικῶν παῖδες, εἴ που συμβαίῃ τοῦ κατάρχοντος κανόνος λέξιν τινὰ κατὰ γραφὴν παρατραπῆναι, ἐτέρως δὲ τῇ

(1) Sententiae huic, quod consuetudines instar legum sint, disertis verbis adstipulatur Proclus ly-
cicus in suis ad Platonis remp. commentariis apud nos in Spicilegio romano T. VIII. p. 673.

ἔδει κατακρατήσασαν γράφεσθαι, τὴν παράδοσιν ἂν αἰτιάσονται, οἷα κανόνα κανόνος προάγοντες· τί οὖν ἀποφανοῦνται πρὸς τὸν εἰρηκότα ὅτι “ ἐγὼ παρέλα-
 ,, βον ἀπὸ τοῦ κυρίου, ὃ καὶ παρέδωκα ὑμῖν; ,, πῶς δὲ οὐκ ἂν διαπίπτειαν,
 τῶν μαθητευομένων εἰς τὸ εὐαγγέλιον τοῖς μὲν Γράφοντα, Κορίνθιοι δὲ οὗτοι,
 “ ἐπαινώ δὲ ὑμᾶς, ἀδελφοί, ὅτι πάντα μου μέμνησθε καὶ καθὼς παρέδωκα
 ,, ὑμῖν, τὰς παραδόσεις κατέχετε. ,, Θεσσαλονικεῦσι δὲ “ ἄρα οὖν, ἀδελφοί,
 ,, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε
 ,, δι’ ἐπιστολῆς ἡμῶν. ,, ἀναπτύξαι δ’ ἂν ταῦτα διαφανέστερον, ὃ τῆς βασι-
 λίδος ἱερομύστης, καὶ τῆς οἰκουμένης φωστὴρ φαινότατος, Ἰωάννης δ’ οὗτος
 ἐστὶν ὁ μέγας· τί λέγων; “ ὅτι οὐ πάντα δι’ ἐπιστολῆς παρεδίδοσαν οἱ ἀπό-
 ,, στολοι, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ κακεῖνα καὶ ταῦτα ἐστὶν ἀξιόπιστα·
 ,, ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν, φησὶ, τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα· παρά-
 ,, δοσίς ἐστι; μηδὲν πλέον ζητεῖ. ,, τούτοις ὅμοια καὶ ὁ Θεῖος Βασίλειος τῷ
 ἱερῷ Ἀμφιλοχίῳ ἐπιστέλλει, ἐν οἷς φησὶ “ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ πεφυλαγμέ-
 ,, νων δογμάτων καὶ κηρυγμάτων, τὰ μὲν ἐκ τῆς ἐγγράφου διδασκαλίας ἔχο-
 ,, μεν, τὰ δὲ ἐκ τῆς τῶν ἀποστόλων παραδόσεως διαδοθέντα ἡμῖν ἐν μυστηρίῳ
 ,, παρεδεξάμεθα· ἅπερ ἀμφοτέρω τὴν αὐτὴν ἰσχὺν ἔχει πρὸς τὴν εὐσέβειαν·
 ,, καὶ τούτοις οὐδεὶς ἀντερεῖ, οὐκ οὐκ ὅς τις καὶ γοῦν μικρὸν θεσμῶν ἐκκλη-
 ,, σίας πεπειράται· εἰ γὰρ ἐπιχειρήσῃμεν τὰ ἄγραφα τῶν ἐθνῶν, ὡς μὴ μεγάλην
 ,, ἔχοντα τὴν δύναμιν παραίτεσθαι, λάθοιμεν ἂν εἰς αὐτὰ τὰ καίρια ζημιούν-
 ,, τες τὸ εὐαγγέλιον· μᾶλλον δὲ εἰς ὄνομα ψιλὸν περιϊστάντες τὸ κήρυγμα,
 ,, καὶ ὅποια ταῦτα ὁ ἐν ἱστορίαις σαφῶς εἴσεται. ,, ὡσαύτως καὶ ὁ θεῖος Ἐπι-
 φάνιος, ἐν οἷς περὶ τῶν προσφερομένων ὑπὲρ τῶν κεκοιμημένων διαλέγεται,
 φησὶν “ ὅτι ἀναγκαίως ἡ ἐκκλησία τοῦτο ἐπιτελεῖ, παράδοσιν λαβοῦσα παρὰ
 ,, πατέρων· τίς δὲ δυνήσεται θεσμὸν μήτρός καταλύειν, ἢ νόμον πατρός; ὡς τὰ
 ,, παρὰ τῷ Σολομῶντι εἰρημένα· ἄκουε υἱὲ λόγους πατρός σου, καὶ μὴ ἀπόσῃ
 ,, θεσμοὺς μητρός σου· δείξας ὅτι ἐγγράφως τὲ καὶ ἀγράφως ἐδίδασκεν, ὁ πα-
 ,, τὴρ τουτέστιν ὁ θεὸς, ὁ μονογενὴς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα· ἡ δὲ μήτηρ ἡμῶν
 ,, ἡ ἐκκλησία εἶχε θεσμοὺς ἐν ἑαυτῇ κειμένους μὴ δυναμένους καταλυθῆναι. ,,

Θ. Ταῦτα δὴ τῶν ἱερῶν διδασκάλων τὰ λόγια· ὧν τί ἂν εἴη σαφέστερον, ἢ
 πρὸς εὐσέβειαν εὐπειθέστερόν τε καὶ ἀσφαλέστερον; ἄρ’ οὖν οὐκ ἔδει τοῖς ἀπο-
 στολικοῖς καὶ πατρικοῖς εἶξαι προστάγμασιν; οὐκ ἔδει ταῦτα εἰ μὴ τι ἄλλο
 ἐπαισχυνηθῆναι, ὡς ἐκ πνευματικῆς προερχόμενα χάριτος; οὐκ ἔδει τὴν λιθίνην
 αὐτῶν καταμαλᾶσαι καρδίαν, καὶ πᾶσαν ἀπιστίας ἀφορμὴν καὶ κακοήθειαν
 ψυχῆς ἀπελάσαι; ἀλλ’ οἱ γε ἀλαζονεῖα καὶ ἀπειθεία συζῶντες, τοὺς τοῦ δι-
 καίου ὅρους παραχαράττουσι, καὶ τοὺς θεσμοὺς τῆς ἐκκλησίας παραβραβεύου-
 σι, καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς αὐτῶν ἡτιμωμένα τὰ ἅγια· πόθεν οὖν, φασι, καὶ ποῖος
 νόμος ἡμῖν εἰκόνι Χριστοῦ προσκυνεῖν ἐγκелеύεται; ὅτι μὲν οὖν παρώσαντο
 ἡρνημένοι τὰ χριστιανῶν, τοιαῦτα ἐξερευνῶντες, ἐμφανές· διὸ οὐδὲ ἔδει τοῦ
 πρὸς αὐτοὺς λόγου· τῆς δὲ τῶν εὐγνωμονεστέρων καὶ εὐπειθείας ἡ γὰρ ἡκόν-

των ὠφελείας τὲ καὶ οἰκοδομῆς ἔνεκεν, τοιαῦτα πρὸς αὐτοὺς πάλιν λέγομεν· ὅτι γε πρῶτον μὲν ὁ νόμος ὁ κελεύων τὰ τε θεῖα εὐαγγέλια καὶ τὸν σταυρὸν, καὶ τᾶλλα ὅποσα ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ τιμᾶται καὶ δοξάζεται, ὁ αὐτὸς οὗτος καὶ ταύτην προσκυνεῖν παρεγγυᾷ.

1. Τί δὲ τοῦτό ἐστιν; ἡ πίστις, καὶ τῶν πιστῶν ἡ οἰκοθεν καὶ αὐτεπάγγελτος περὶ τὰ θεῖα ὁρμὴ, καὶ ἡ περὶ αὐτὰ εὐλαβὴς καὶ εὐδυτάτη προαίρεσις καὶ σπουδὴ, καὶ ἡ παραδεδομένη τῇ ἐκκλησίᾳ καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ βεβαιωθεῖσα καὶ κρατοῦσα συνήθεια, καθὰ δὴ καὶ μικρῷ πρόσθεν εἴρηται· ἔπειτα δὲ ὅτι καὶ φυσικὸς νόμος ἡμῖν ἐνυπάρχει, καὶ μὲν δὴ καὶ ὁ ἐν Γράμμασι κείμενος ἐγκελεύεται, τοῖς τὸ κρεῖττον ἐνεγκαμένοις τὴν πρέπουσαν νέμειν τιμὴν καὶ προσκύνησιν· καὶ τοῦτο μάθοι τις ἂν ἐκ τῆς τῶν προσκυνήσεων διαφορᾶς· ἡ μὲν γὰρ ἐξηρημένη καὶ πάντων ἐπέκεινα προσκύνησις, μόνῳ τῷ τῶν ὅλων θεῷ καὶ πάντων κατεξουσιάζοντι ἐποφείλεται καὶ προσάγεται, οἷα ἡ ἐν λατρείᾳ θεωρουμένη καὶ πνεύματι τῶν δ' ἄλλων ἡ μὲν καθ' ὑπεροχὴν καὶ τὸ ἀξίωμα, ὡς ἡ τοῖς βασιλεῦσι καὶ τοῖς ἄλλοις ἄρχουσι παρὰ τῶν ὑψηλῶν προσφερομένη· οὕτω γὰρ νόμος κεκράτηκεν ἄνωθεν· ἡ δὲ τυραννικὴ καὶ βίαιος, ἡ τοῖς δυσμενεῖσι καὶ τυραννοῦσι δέει καὶ ἀγωνία παρὰ τῶν κατηναγκασμένων ἀκουσίως προσαγομένη· ἡ δὲ κατὰ τιμὴν καὶ προαίρεσιν ἐκ πόθου καὶ πίστεως παρὰ τῶν πιστῶν τοῖς ἁγίοις διὰ τὸν τῶν ἁγίων θεὸν νενεμημένη, ὡς δι' ἐκείνων ἐπ' αὐτὸν ἀναγομένη, ἀγγέλοις τὲ θείοις, καὶ ἀνδράσιν ἱεροῖς, καὶ ναοῖς τιμίοις καὶ σκεύεσιν· ἡ δὲ σχετικὴ καὶ ἀσπαστικὴ, ἐκ φιλικῆς διαθέσεως καὶ εὐγνώμονος, οἰκείωσιν καὶ εὐνοίαν τοῖς ἡγαπημένοις ἐπαγγελλομένη· καὶ ὅπως ἂν ὁ τῆς προσκυνήσεως ἔχοι λόγος, καὶ ὡς ἂν τις γενικώτερον εἴποι, τρισὶ τούτοις ἡ προσκύνησις χαρακτηρίζεσθαι πέφυκεν· ἢ γὰρ πόθῳ, ἢ φόβῳ, ἢ νόμῳ γινομένη ὁράται· διὸ καὶ τοῖς προκειμένοις ἡμῖν τῷ λόγῳ εἰς ἐπίσκεψιν, οἷα δόξης λαχοῦσι τῆς κρείττονος, καὶ τὸ σεβάσμιον ὧν εἵνεκεν μνήμην φέρουσι κεκτημένοις, εἰκότως ἐκ πόθου τὴν κατὰ τιμὴν προσκύνησιν νέμομεν, οὐ τὴν κατὰ λατρείαν ἅπαγε, ὡς οἱ χριστιανῶν οὐ κατὰ χριστιανούς κατεφλυάρησαν.

1α. Εἰ δὲ δεῖ καὶ τοὺς νόμους εἰπεῖν, νομοθετεῖτω Παῦλος· “ ἀπόδοτε ᾧ, πᾶσι, λέγων, τὰς ὀφειλάς, τῷ μὲν τὸν φόβον, τῷ δὲ τὴν τιμὴν ”, καὶ ὅσα τούτοις συγκατηρίθμηται· εἰ δὲ Παύλῳ οὐ πείθονται, τάχα οὐδὲ Χριστῷ πεισθήσονται, τὴν καίσαρος εἰκόνα τιμᾶν παρεγγυήσαντι· τοῦ γὰρ νομίσματος παρὰ τῶν πειραζόντων ὑποδειχθέντος, οὐκ εἶπε καταπίψατε, ἢ καταπατήσατε, ἢ ἄτιμόν τι καὶ αἰσχρὸν εἰργάσασθε, καίτοι θεὸς ὢν καὶ κατὰ πάντων ἀνημμένος τὸ κράτος, ἀλλ' “ ἀπόδοτε τὰ καίσαρος καίσαρι, καὶ τὰ τοῦ θεοῦ τῷ θεῷ ”, τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἐστίν, ἢ τιμῆς ὑπερβαλλούσης ἐνδειξις; ἐπίσης γὰρ ἐφ' ἑκατέρου τὸν λόγον ὥσπερ τινα νόμον προαγαγὼν, ἀναλόγως τὰ τῷ θεῷ πρέποντα καὶ τὰ καίσαρι, ἀποδιδόναι προστέταχε, καὶ ταῦτα εἰδωλολάτρῃ καὶ ἑλληνι· ἀλλ' ὦ τῆς δυσσεβείας καὶ ἀπονοίας τῶν χριστομάχων· ὁ Χριστὸς τὴν εἰκόνα καίσαρος οὐκ ἠτίμωσεν, οἱ δὲ λεγόμενοι χριστιανοὶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ,

μᾶλλον δὲ αὐτὸν Χριστὸν, μυρίαις ὕβρεσι βάλλουσι καὶ ἅπαν πονηρὸν καὶ ἄτοπον καταπαράττονται, καὶ οὔτε εὐαγγελικὸς, οὔτε ἀποστολικὸς λόγος, ἢ πρᾶξεις καὶ παραίνεσις, εὖ ποιεῖν αὐτοὺς πέπεικεν.

ιβ. Αὐξεται δὲ αὐτῶν καὶ ἐντεῦθεν τὸ δυσσεβὲς μάλιστα· εἴ που γὰρ τις τῶν εὐσεβούντων, ὡς ἐν τύπῳ προάγοι παραδείγματός, ὅτι καθάπερ ἔθος κεκράτηκεν ἄνωθεν, τὰς βασιλέων εἰκόνας προσκυνεῖσθαι παρὰ τῶν ὑπηκόων, ᾧ δὴ καὶ οἱ καθ' ἡμᾶς ἱερομύσται καὶ διδάσκαλοι, πολλάκις ἐν τοῖς ἑαυτῶν λόγοις συνεχρήσαντο, ἥδη δὲ καὶ ἡ κοινὴ ταύτη καὶ δημώδης οἶδε συνήθεια, οὕτω δὴ καὶ τὴν τοῦ βασιλέως τῶν βασιλευόντων καὶ Θεοῦ τῶν ὅλων εἰκόνα τιμᾶσθαι χρὴ, καὶ πολλῷ πλέον εὐγνωμονέστερόν τε καὶ σπουδαιότερον, οὐκ ἀνέχοντα ἀκούειν οἱ δαίλαιοι, ἀλλὰ περιτραχύνονται πρὸς ταῦτα καὶ ἀντιπεζάζουσιν. Ὡς ὅτι βασιλεῦσι μὲν ἀνθρώποις τοῖς καθ' ἡμᾶς καὶ τῶν ἐπὶ γῆς ἄρχειν λαχοῦσι, τοῦτο προσήκει, Χριστῷ δὲ ὅλως οὐκ ἐφαρμοστέον. Ὡς Ἀξιοῦμεν δὲ τίνι τρόπῳ, εἰπεῖν· εἰ μὲν ὡς τυραννικὸν ἀπαναίνονται, παυέσθωσαν τῆς τυραννίδος οἱ βασιλεῖς, καὶ ἡμεῖς γε στέρξομεν, τὴν τιμὴν τῷ Χριστῷ καὶ διὰ τῶν ἱεροτυπιῶν προσφέροντες ἐκούσιον καὶ εὐγνώμονα, ἀτυράννητόν τε καὶ ἀνεπηρέαστον, τὴν πίστιν τὴν εἰς αὐτὸν ἐπιδεικνύμενοι· εἰ δὲ δὴ, ὡς οὐδὲν αὐτῷ τῶν ἐνταῦθα καὶ ἐπὶ γῆς μετεῖναι δεδογμένον, αὐτὸν, ὃ καὶ μᾶλλον τῆς σφῶν αὐτῶν ἀποπληξίας ἴδιον, ἀποπέμψωιντο, τί φαμέν ἡμεῖς; ἀπελάκτισαν τῆς Χριστοῦ βασιλείας καθάπερ πάλαι ὁ ἡγαπημένος Ἰσραὴλ, διέρρηξαν τὸν δεσμόν, ἀπέρριψαν τὸν ζυγόν, τὴν ὑποταγὴν ἀπεσεύσαντο, τῆς κατὰ Χριστὸν πίστεως ἀνέδην ἐξάλλονται, ἀπὴρνηται τὴν Χριστοῦ βασιλείαν ὁμοῦ καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας μυστήριον, ταῖς ἰουδαίων ἀθυροστομίαις κατὰ τοῦ σωτῆρος μαινομένων, ἐφάμιλλον καὶ φίλην τὴν γλῶσσαν διαγυμνάσαντες, οἷς περ ὡς ὁμογνώμοσι μονονουχὶ συνωδὰ φθέγγονται· “ οὐκ ἔχομεν βασιλέα εἰ „ μὴ καίσαρα „ ἐπὶ τούτοις καὶ οὗτοι ἐπιτραχύνονται, ἐφ' οἷς κἀκεῖνοι τὸ πρὶν ἐχαλέπαινον· οὕτω γὰρ Χριστῷ βασκαίνοντες, ἐπειδὴ ἑώρων τὰ τελεσιουργούμενα μέγала καὶ ὑπερφυῆ καὶ θεῖα τεράστια, καὶ βασιλέα καὶ θεὸν ὁμοῦ τῶν ὅλων αὐτὸν ἀποφαίνοντα καὶ κηρύσσοντα, τί ἔλεγον; “ πᾶς ὁ ποιῶν ἑαυτὸν βασιλέα, ἀντιλέγει τῷ καίσαρι. „

ιγ. Τολμήσειαν ἴσως οἱ πάντα τολμηροὶ καὶ ἀναίσχυνοι φθέγγεσθαι, ὡς αὐτὸς εἶρηκεν· “ ἡ ἐμὴ βασιλεία οὐκ ἔστιν ἐντεῦθεν „ τοῦτο αὐτοῖς τὸ τερπνὸν καὶ χαρίεν, τὸ τῶν ἐπὶ γῆς βασιλεύειν αὐτὸν οὐκ ἀνέχεσθαι, ἵνα καὶ τούτῳ τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν, τοῖς ἀπὸ τοῦ Μάνεντος, ὁμογνώμονες φαίνοντο· ἀρχῇ ἐτέρᾳ τὰ τῆδε προσνέμουσι, τάχα οὐ συνιέντες οἱ ἀνόητοι, τῶν εἰρημένων καὶ οἰκονομουμένων τὴν δύναμιν· τί γὰρ αὐτῷ τὸ βραχὺ τοῦτο ῥησείδιον βούλεται; ὅτι τοι, φησὶν, οὐ κατὰ τοὺς γητῆρους δὴ τούτους καὶ θνητοὺς βασιλέας, πρόσκαιρον καὶ σμικρὸν κεκτημένους τὸ κλέος, οὕτω καὶ τὰ τῆς ἐμῆς διήρτισται βασιλείας, οὗς μικρὰ τῇ περικοσμῷ ταύτῃ καὶ ἄνθεσι χόρτου ἴσα μαραινομένη συνησθέντας δόξῃ, φθορὰ τὸ λοιπὸν καὶ θάνατος διεδέξατο· ἔτι δὲ οὗς

καὶ φρονήματα πλήθους, καὶ Γνώμαι διαστασιάζουσαι, τῆς τε ἀξίας ἀφείλοντο, καὶ ἀδοξία καὶ συμφοραῖς ὡς πλείεσταις καὶ χαλεπαῖς ὑπηγάγοντο· οὐ γάρ τι τῶν Γηίνων καὶ χαμαὶ ἐρχομένων, ἐπ' ἐμοὶ τεθεώρηται, ὅσα κατὰ τὴν ἐκείνων διαδείκνυται πρόοδον· οὐ δὴ μὴν ψηφίσματα καὶ χειροτονίαι, καὶ γινώμαι ἀνθρώπειοι προερχόμεναι πολλάκις, καὶ ὁ μὴ συνήνεγκε δοκιμάζουσαι, ἀλλὰ τὰ πρὸς ἡδονὴν καὶ τὸ φιλότιμον σπεύδοντες, ἔσθ' ὅτε καὶ τὸν οὐκ ἄξιον εἰς τήνδε τὴν ἀρχὴν ἐγκαθίδρυσαν· οὐδέ τι τῶν ἐπὶ τῷ ἀξιώματι τῷ τοιούτῳ συμβόλων, ἃ δὴ φθαρτά τε ἐστὶ καὶ ἐπίκηρα παρ' ἐμοὶ φέρεται, οὐχ' ἄλουργόν τι χρῶμα καὶ περιβόλαιον, οὐ στέφανοι λιθοκόλλητοι, καὶ σκῆπτρα καὶ θρόνων ὕψη καὶ λαμπραὶ περιφάνειαι· οὐκ ὀχήματα χρυσοτόρευτα, καὶ τιμαὶ προπόμποι καὶ δημόσιαι, καὶ πλῆθος ἀσπιδιφόρων καὶ δορυφόρων, καὶ εὐφημούντων κρότοι, καὶ τῶν μὲν προπεμπονῶν, τῶν δὲ παρεπομένων, οὐδ' ὅσα τῶν ρευστῶν τούτων καὶ ἀνθρωπίνων, οἷα ἐπὶ τῇ περιγείῳ ταύτῃ ἐξουσία εἰώθει γίνεσθαι· οὐκ ἔστιν οὖν ἐντεῦθεν ἡ ἐμὴ βασιλεία· εὐτελὲς τὸ φαινόμενον, ταπεινὸς τὸ βλεπόμενον, εὐαρίθμητον πλῆθος μαθητῶν ἐπάγομαι, καὶ ταῦτα πενήτων καὶ ἀλιέων τὸ ἀδοξότατον· ὑπερτελὲς δὲ καὶ πάντων ὑπερανεστηκὸς τὸ νοούμενον· τοῦ παμβασιλέως καὶ τῶν ὅλων Θεοῦ υἱὸς ὑπάρχω, καὶ γνησιώτατον Γέννημα καὶ ἀπαύγασμα, τὴν αὐτὴν ἐκείνῳ καὶ δόξαν καὶ τιμὴν ἀποφέρωμαι· δόξης γάρ εἰμι πατρικῆς κληρονόμος· καὶ ὁμόθρονος ὦν τῷ πατρὶ, συμπάρεδρον ἔχω τῇ ἐκείνου δόξῃ, τῆς βασιλείας τὸ γέρας· ἐκεῖθεν μοι τὸ βασιλεύειν καὶ κρατεῖν πάντων περιγέγονεν· οὐκ ἔστιν οὖν ἐντεῦθεν, οὐδὲ ὡσαύτως τοῖς ἐνταῦθα τὸ ἐμὸν ἔχει κράτος· οὐ περιγεγραμμένην τὴν ἐξουσίαν κέκτημαι· οὐ τοῦδε τοῦ ἔθνους, καὶ τῶνδε τῶν χωρῶν, καὶ τῆσδε τῆς πόλεως, ἀλλ' ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων καὶ πάντων ὁμοῦ οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων εἰμὶ δεσπότης καὶ κύριος· “ καὶ ἐμοὶ κάμπτει πᾶν γόνυ ”, καὶ πάντα ὑπὸ πόδας κεῖται τοὺς ἐμοὺς, καὶ οὐκ ἔστιν ὃ τὴν ἐμὴν διαφεύζεται χεῖρα· τῆς γὰρ ἐμῆς βασιλείας οὐκ ἔσται οὔτε ὄρος οὔτε τέλος. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν οὕτως καὶ οὐχ' ἐτέρως ἔχειν, παρὰ πᾶσι πιστοῖς καὶ πιστεύεται καὶ κηρύσσεται· ἐν τίνι γὰρ τὰ τῆς προνοίας τῶν ἐπὶ Γῆς κείσεται, καὶ ὅπως τὰ ἡμέτερα καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς κυβερνηθήσεται διεξαγόμενα; “ εἰ μὴ ἐν τῇ ”, χερσὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς ”, οὐχ' ὡς Θεοῦ μόνου, ἀλλὰ καὶ ὡς ὑπ' ἀνθρώπου τοῦ αὐτοῦ, ἐξουσιαζόμενα καὶ διοικούμενα, καθὸ εἴρηται· “ δώσω ”, σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατὰσχεσίν σου τὰ πέρατα τῆς γῆς ”, καὶ, ἔσται κύριος εἰς βασιλέα ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν καὶ, ἰδοὺ ὁ βασιλεύς σου ἔρχεται· σοι πραῦς, τῇ Ἱερουσαλὴμ εἰρήται, καὶ δίκαιος καὶ σώζων καὶ, βασιλεύσει κύριος ἐν μέσῳ σου καὶ, βασιλεύσει κύριος ἐν ὄρει Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα. ”,

ιδ. Τί δ' ἂν εἴποιεν πρὸς τὸ εἰρημένον, ὅτι βασιλέα μετὰ δικαιοσύνης ὄψεσθε; ἀλλ' οἱ γε καὶ Ἰουδαίων ἀπειθέστεροι, οὐκ ἠβουλήθησαν συνιέναι ταῦτα, οἱ τῆς Χριστοῦ βασιλείας ἐκτὸς ἑαυτοὺς καθορίζοντες· οὐδὲ περσῶν ἡ

εὐγνωμοσύνη καὶ ἡ πίστις ἑαυτοὺς κατήδεσεν, ἥνικα βασιλέα τὸν τεχθέντα Χριστὸν περιεζήτουν· καὶ τὰ ἐπαγόμενα δῶρα ὅς τις ποτε ἦν ἐδήλου, καὶ οὐ ἔνεκεν ὁδοιπορίαν τοσαύτην καὶ ἐκδημίαν ἐστείλαντο· οἷδε γὰρ καὶ περσῶν τὸν τρόπον βαρβαρικώτεροι καὶ ἀγνωμονέστεροι· πέρασαι τὴν πατρίαν δεισιδαιμονίαν καταλιπόντες, ἐπὶ τὸν πάντων βασιλέα καὶ κύριον ἀπηυτομόλησαν, καὶ θεὸν τῶν ὅλων καὶ ἐπέγνωσαν καὶ ἐκήρυξαν, ἀστέρι ὁδηγῶ καὶ διδασκάλῳ χρώμενοι· οὗτοι ἀποστόλων καὶ πατέρων ἐκ τοῦ ἀπείρου χρόνου κεκηρυγμένην καὶ παραδεδομένην πίστιν ὁρῶν καὶ ἀμώμητον ἠθέτησαν, τῇ καινοτομίᾳ τῇ κατὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου προσθέμενοι· οὐδὲ Ἡρώδης αὐτοὺς πέπεικε, τὴν νεολαίαν ἐκείνην πρόωρον ἀποκείρων τῶν νεογνῶν παιδίων· τίνα ζητῶν, ἢ τίνι βασιαίνων, ἢ οὐχὶ τὸν ὑπὸ τῶν μάγων βασιλέα κηρυσσόμενον, ὥστε ἐν τῷ πλήθει τῶν ἀναιρουμένων καὶ τὸν ζητούμενον συλλαβεῖν φανταζόμενος; τί δεῖ τᾶλλα λέγειν, δι' ὧν βασιλεὺς τῶν ὅλων ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κηρύσσεται Χριστὸς, καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται; οὗτοι δὲ πάντα παρωσάμενοι βασιλέα τὸν Χριστὸν καὶ ἀπεκήρυξαν καὶ ἀπεψήφισαντο· τούτους τί χρὴ καλεῖν χριστιανούς; πᾶς τις οὖν ἀκούων κρινάτω· τὸ Χριστοῦ ὄνομα δαίμονες ἀκούοντες δραπετεύουσιν, οὗτοι καὶ ἐν εἰκόνι γεγραμμένον, ὡ τῆς τόλμας * καὶ ἀνοσιουργίας, οὐ μόνον οὐκ εὐλαβοῦνται κατὰ τοὺς ἀκαθάρτους δαίμονας, ἀλλὰ καὶ τὰ παναίσχιστα δρῶσι· καὶ οἱ μὲν πάλαι τῷ ὄντι χριστιανοί, ἀντὶ πάντος ποιούμενοι τὴν εὐσέβειαν, καὶ τὰς σκιὰς αὐτὰς τῶν ἀποστόλων πολλοῦ ἡξίουں σεβάσματος, ἃς δὴ καὶ ὑποδραμεῖσθαι, μέγα εἰς εὐεργέτημα καὶ σωτηρίας ἐτίθεντο πρόξενον· οἱ δὲ γε ψιλῆς μετεσχηκότες τῆς κλήσεως, τοῦ κυρίου καὶ διδασκάλου τῶν ἀποστόλων ἀκλεῶς τὸ ἀπεικόνισμα καταβάλλουσιν· ὅσῳ δὲ σκιᾶς εἰκῶν, καὶ μαθητοῦ διδάσκαλος, καὶ δούλων ὁ κύριος διήνεγκε, τοσούτῳ αὐτοῖς τὸ ἀνόμημα τοῖς ἄλλοις τῶν ἀμαρτημάτων παρεξέταζόμενον διενήνοχεν· ὡς δ' ἂν ὑποκλέπτοιτο αὐτῶν τὸ κακούργημα, καὶ μὴ τὸ δυσσεβὲς περιφανέστερον γίγνοιτο, οὐ τίς ποὺ τῶν εὐσεβούντων θαρρήσειάν τινα ἔρεσθαι, ὅπῃ αὐτῷ ἀνάπτοιτο τοῦ τιμωμένου τὸ σέβασμα, τὴν εἰς Χριστὸν τιμὴν ἀκούειν οὐ φέροντες· μάτην οὖν τῆς χριστιανῶν προσηγορίας ἀντεκλημμένοι, ἐνδίκως νομισθῆσονται, τὴν δύναμιν καὶ τὴν πρᾶξιν ὁλοτρόπως αὐτῆς ἡρνημένοι.

ιε. Εἴ τις ἴδοι πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἐξ ἰουδαίων τινὰ ἢ ἐλλήνων ἢ ἑτερας τινεσοῦν θρησκείας, εἰκόνι Χριστοῦ ἢ τῶν ἁγίων, σταυρῷ τε ἢ εὐαγγελίῳ ἢ ἐτέρῳ τῶν καθ' ἡμᾶς τιμίων, προσκυνοῦντα καὶ ἀσπαζόμενον, ἄρα οὐκ ἂν εἴποι ὡς τῇ ἡμετέρᾳ πίστει προσέθετο, καὶ χριστιανὸν λοιπὸν ἀποκαλέσοι; τίς γὰρ ἐπὶ τοσοῦτον κτηνωδίας καὶ ἀπονοίας προελήλυθεν, ὃς μὴ τοῦτο διομολογήσειε; τῶν νομιζομένων δὲ χριστιανῶν εἰ θεάσοιτό τινα τὸ ἐκμαγεῖον Χριστοῦ ἢ τί τῶν εἰρημένων ἑτερον καταβάλλοντα, τί ἂν ὀνομά σοι; ὡς οὖν ἐκεῖνον εἴποι ταῖς ἀληθείαις ἐπόμενος, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ἡρέτισεν, οὕτω καὶ τοῦτον, ὅτι τὴν πίστιν ἡμῶν ἠθέτησεν· ἴσμεν γοῦν ἀκοῇ πολλοὺς μέχρι καὶ σήμερον τὰς ἱστορίας ταύτας, ἀφορμὰς εὐρηκότες τῆς σωτηρίας· τὰ γὰρ τῆς

οἰκονομίας τῆς θείας ἐντεῦθεν ἀναμανθάνοντες, καὶ τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου εἰσδεχόμενοι, ἐπὶ τὴν πίστιν ἡμῶν ποδηγοῦνται τὴν ἀμώμητον· καὶ ἄλλους ἐκ βίου αἰσχροῦ ἐπὶ τὸ σῶφρον καὶ Θεῷ φίλον μεταταξαμένους.

ις. Τοιοῦτον ἐγνώμεν καὶ τὸ κατὰ τὴν ὁσίαν ἐκείνην γυναῖκα, Μαρία δὲ αὐτῇ τοῦνομα, ὡς ἐνὸς τούτων χάριν μικρὰ προσθεῖναι οὐκ ἄκομψον· πρότερον γὰρ ταῖς ἄρκυσι τοῦ πονηροῦ ζωγρηθεῖσα, πάντων παθῶν γέγονε καταγώγιον· ἱεραῖς δὲ ἱστορίαις ἐντυχοῦσα, καὶ θεία ἐκεῖθεν ἐλλαμφθεῖσα χάριτι ὤφθη, οὐ παθῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ αὐτῆς φύσεως ἀνωτέρα· δηλώσει δὲ ὁ κατ' αὐτὴν ἰστορούμενος ἀγγελικὸς βίος, κρεῖττον ἢ κατὰ ἄνθρωπον πολίτευσαμένην.

ιζ. Ταῦτα καὶ παρὰ τοῖς ἔξωθεν εὖροι τις ἂν, ὡς ἡ κατὰ Πολέμωνα ἱστορία διασημαίνει, ἧς ἐν τοῖς ἑαυτοῦ ἔπεσι καὶ ὁ μέγας ἐμνήσθη Γρηγόριος· ἐξ ἀκολάστου γὰρ εἰς τὸ σωφρονεῖν μεταθέμενος, τοσοῦτον ἐδείχθη τῶν παθῶν ἐπικρατέστερος, ὡς δὴ καὶ θαύματα περὶ αὐτὸν ἄδεσθαι· ὧν ἓν τι ὃ ἐπὶ τῇ ἐταίρᾳ τελούμενον λέγεται· τί οὖν, φησὶν; οὐδὲ εἰκὼν, ἀλλὰ Πολέμων ἐν εἰκόνι ὑπεκρύπτων ἐσωφρόνισε τὴν ἀκόλαστον· ἀλλὰ καὶ σεβασμία, φησὶν· ἄκουε οὐρανὲ καὶ ἐνωτίζου γῆ, πάντες ἄγγελοι, καὶ τῶν ἀνθρώπων οἱ θεὸν καὶ τὰ θεοῦ ἐνθέως καὶ εὐσεβῶς τιμῶντες αἰεὶ καὶ δοξάζοντες, ἐκστῆτε καὶ θαυμάσατε μέγα τι καὶ ἑξαίσιον, ἐπὶ τῇ τῶν ἀνόμων ἀναισχυνίᾳ καὶ ἀθείᾳ· τοῦ Πολέμωνος ἡ εἰκὼν σεβασμία, καὶ ταῦτα παρὰ τῶν κατ' ἡμᾶς Θεολόγων ἡμῖν ὑποδεδειγμένη, ἡ δὲ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν τί; πάσης ἀτιμίας καὶ ὑβρεως ἔμπλεως· ὧν τί δυσσεβέστερον ἢ ἀνοσιώτερον; ἀλλὰ, φασὶν, Ἕλληνας καὶ παρ' Ἕλλησι· καὶ πῶς οὐ λῖαν ἄτοπον, εἰ μὴ καὶ ἡ Χριστοῦ παρὰ χριστιανοῖς, εἴπερ χριστιανοί; ἔπειτα πάλιν ἡνίκα προταθεῖν αὐτοῖς παρὰ τῶν ὀρθοδοξούντων εἰς συνηγορίαν τῆς ἀληθείας λόγος, ὑπ' ἀναιδείας οἱ δειλαιοὶ στρεβλοῦσι κατὰ τὸ δοκοῦν τάς τε τῆς Θεοπνεύστου γραφῆς, τάς τε τῶν μυσταγωγῶν τῆς ἐκκλησίας ῥήσεις, οἰόμενοι τὴν ἑαυτῶν κακοδοξίαν ἐξ ἀθλίων καὶ ψευδῶν σκεμμάτων ἐπικουρεῖσθαι· τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀκρωτηριάζουσι, τὰ δὲ περιζέουσι καὶ ὑποτέμνονται, καθάπερ οἱ τοὺς νόθους τῶν στίχων ὀβελίζοντες, ἢ τὰ περιττὰ τῶν λίθων καὶ ξύλων οἱ τέκτονες.

ιη. Τίνα οὖν ἐστὶ τὰ προτεινόμενα; ὅτι ἡ γνῶσις τοῦ ἀρχετύπου διὰ τῆς εἰκόνης ἡμῖν ἐγγίνεται· ἔτι μὴν καὶ ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὅποῖόν τι τῇ μεγάλῃ Βασιλείᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, καὶ πᾶσι τοῖς ἐρρῶμένοις τὴν φρένα συνωμολόγηται· καὶ οὐδεὶς πω τῶν σωφρονούντων, θρασέως ἄβαν καὶ ἀμαθῶς πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν ἀλήθειαν ἀντωπῆσαι ἀπηναισχύντησεν, ἕως ἂν τὸ ἅθεον τοῦτο καὶ μικρὸν δόγμα καθάπερ τι λοιμικὸν νόσημα, ταῖς ἀνθρωπειαῖς ψυχαῖς κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ εἰσεφθάρῃ· ἔχει δὲ τὰ τοῦ πατρὸς ἐν οἷς πρὸς Ἀμφιλόχιον τὸν τοῦ Ἰκονίου ἐπίσκοπον γράφει, ἐπὶ λέξεως ὧδε· “ Θεὸν ἐκ θεοῦ προσκυνοῦντες, τὸ ἰδιάζον τῶν ὑπο-, „ στάσεων ὁμολογοῦμεν, καὶ μένομεν ἐπὶ τῆς μοναρχίας, εἰς πλῆθος ἀπεςχι-, „ σμένον τὴν θεολογίαν μὴ σκεδανύντες· διὰ τὸ μίαν ἐν Θεῷ καὶ πατρί, καὶ

„ Θεῷ μονογενεῖ τὴν οἰονεῖ μορφήν θεωρεῖν, τῷ ἀπαράλλάκτῳ τῆς Θεότητος
 „ ἐνιζομένην· υἱὸς γὰρ ἐν πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν υἱῷ· ἐπειδὴ καὶ οὗτος τοιοῦ-
 „ τος οἷος ἐκεῖνος, καὶ ἐκεῖνος ὅσπερ οὗτος· καὶ ἐν τούτῳ τὸ ἐν, ὥστε κατὰ μὲν
 „ τὴν ιδιότητά τῶν προσώπων, εἷς καὶ εἷς· κατὰ δὲ τὸ κοινὸν τῆς φύσεως, ἐν
 „ οἱ ἀμφοτέροισι· πῶς οὖν εἴπερ εἷς καὶ εἷς, οὐχὶ δύο θεοί; ὅτι βασιλεὺς λέ-
 „ γεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος
 „ σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα μερίζεται· ὡς γὰρ ἡ κρατοῦσα ἡμῶν ἀρχὴ καὶ ἐξου-
 „ σία μία, οὕτως καὶ ἡ παρ' ἡμῶν δοξολογία, μία καὶ οὐ πολλαί, διότι ἡ
 „ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει· ὁ οὖν ἐστὶν ἐνταῦθα μιμη-
 „ τικῶς ἡ εἰκὼν, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός· καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν,
 „ κατὰ τὴν μορφήν ἡ ὁμοίωσις, οὕτως ἐπὶ τῆς Θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως
 „ ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς θεότητος ἐστὶν ἡ ἔνωσις· „ καὶ τὰ μὲν τοῦ πατρὸς, τοι-
 „ αῦτα· καὶ οὕτω πᾶσιν ἐνδηλα, ὡς μὴ δὲ τῶν ἀγροικοτέρων ἢ τῶν βαναύσων
 „ τινὰς οἶμαι διαλανθάνειν· τὰ δὲ τῶν ἐναντίων ὅποια; φασὶ τοίνυν, ὅτι πρὸς
 „ θεολογίαν εἴρηται ταῦτα τῷ πατρὶ, καὶ οὐδὲν ὑμῖν ἐξῇ παρακερδαίνειν ἐντεῦ-
 „θεν πρὸς τὸ ζητούμενον· εἰκὼν γὰρ τοῦ θεοῦ καὶ πατὴρ ὁ υἱὸς παρὰ τῇ Γραφῇ
 „ λέγεται· ἀλλ' ἀποκριτέον εὐθὺς, ὅτι εἰ οὐδὲν ἀνήκει ταῦτα πρὸς τὴν τοῦ λό-
 „ γου σάρκωσιν, τίνας ἔνεκεν καθαιρεῖται; οἶδατε γὰρ σαφῶς ὅτι οὐ μέχρι τῆς
 „ θεας μόνης καὶ τῆς ὕλης ἴσταται τὸ γινόμενον· οὐδὲ γὰρ ἡ τιμὴ διὰ τὴν ὕλην
 „ καὶ τὴν θεάν προσάγεται· ἐπεὶ ἔδει πᾶσαν ὕλην, παρὰ μὲν τῶν τιμᾶσθαι, παρὰ
 „ δὲ τῶν ὑβρίζεσθαι, καὶ οὕτως ἂν ἡτιμώσατε πᾶσαν εἰκόνα· ἀλλὰ δῆλον ὅτι
 „ καὶ ἐνταῦθα, κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον ἐκδέχεται τὸ προκειμένον· εἰ γὰρ μὴ
 „ ᾗδετε ὅτι ὁ Χριστὸς διὰ τῆς εἰκόνος δηλοῦται, καὶ τὰ γινόμενα εἰς αὐτὸν
 „ ἀναφέρεται, οὐκ ἂν τοσαύταις ἐβάλλετε ὕβρεσιν· ἐπειδὴ βαρὺς ὑμῖν ἐστὶ καὶ
 „ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος.

ιθ. Τί οὖν τὸ ἐντεῦθεν συναγόμενον; ὅτι ἐπειδὴ οἱ τιμῶντες ὁμολογοῦσιν
 ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρειν τὴν τιμὴν, ἀνάγκη καὶ τοὺς καθαιροῦντας, ἐκ
 τοῦ ἀκολούθου κατὰ τὸ ἀπαραίτητον λέγειν, ὅτι τὴν ἀτιμίαν ἐπὶ τὸ πρωτό-
 τυπον ἀναφέροντες ἐκεῖνα δὲ λένουσιν οὐ τῇ θεολογίᾳ συνιστάμενοι· πῶς γάρ;
 ὦν γε μακρὰν τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον· ἀλλ' ἵνα καὶ αὐτὸ τῆς εἰκόνος τὸ
 ὄνομα ἐκ μέσου ποιήσωσιν· ὡς μὴ δὲ εἰς μνήμην ὅλως παρὰ τὸν βίον ῥοι· καὶ
 τοῦτο μάλιστα ἐπὶ πάσης τῆς τὸ ἀνθρώπειον εἶδος φερούσης· διὸ καὶ ψευδω-
 νύμους τὰς εἰκόνας τῶν ἁγίων καλεῖν ἐπεχείρησαν· τὰ γοῦν ἐν παραδείγματι
 εἰρημένα τῷ Θεοφόρῳ, κακούργως καὶ ἀνοήτως ἀποκρύπτειν μηχανῶνται· τίνα
 λανθάνειν ἢ παραλογίζεσθαι βουλόμενοι; ὡς τῷ ἁθέῳ αὐτῶν ἀντιφερόμενα
 δόγματι· ἀλλ' ὅτι μὲν θεολογοῦντι τῷ πατρὶ ἐκεῖνα παρέρχεται, καὶ αὐτοὶ
 συμφήσομεν· ἐκεῖθεν δὲ καὶ ἡμεῖς ὁρμώμενοι τοιαῦτα λέγειν πρὸς αὐτοὺς ἔχο-
 μεν, ὅτι περ ὁ υἱὸς καίτοι ἐν πολλοῖς ἐτέροις τῆς θεότητος διαπρέπων αὐχρή-
 μασι καὶ δοξαζόμενος, ὅμως ὡς εἰκὼν τοῦ θεοῦ καὶ πατὴρ, πολλῶν πλεον τῶν
 ἄλλων, καὶ οἰκιοῦται τῷ πατρὶ, καὶ κατ' οὐσίαν ἐνίσχεται καὶ διὰ τοῦτο

ἰσοκλεῖα καὶ ὁμότιμον, καὶ τὴν αὐτὴν τῷ πατρὶ δόξαν καὶ προσκύνησιν παρὰ πάντων ἀποφέρειται· καὶ γὰρ ἢ εἰς τὸν υἱὸν τιμὴ, ἢ γούν ἢ εἰς τὴν εἰκόνα, ἐπὶ τὸν πατέρα ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀναφοῖται· οὕτω γάρ που φησὶν αὐτὸς πρὸς τὸν πατέρα· “ ἐγὼ σε ἐδόξασα ἐπὶ τῆς γῆς· καὶ πάλιν· ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα „ τοῖς ἀνθρώποις· καὶ, νῦν ἐδοξάσθη ὁ υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ὁ Θεὸς ἐδοξάσθη ἐν αὐτῷ· καὶ, πάτερ δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε· „ ὅτι δὲ καὶ διὰ τῆς εἰκόνης Γινώσκειται τὸ ἀρχέτυπον, αὐτός που πάλιν πρὸς τοὺς μαθητὰς ὁ σωτὴρ ἔφη· “ εἰ ἐγνώκειτέ με, καὶ τὸν πατέρα „ μου ἐγνώκειτε ἂν, καὶ ἀπάρτι Γινώσκετε αὐτόν· καὶ, ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ, ἑώρακε „ τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ ἐν τῷ πατρὶ, καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐμοί ἐστίν. „

κ. Ἐπεὶ οὖν ταῦτα οὕτως ἔχει, τί δὴ ποτε καὶ τὸ ἱερὸν τοῦτο ἐκμαγεῖον, ὡς εἰκὼν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος υἱοῦ, τὴν τε Γινῶσιν καὶ τὴν μνήμην αὐτοῦ ἡμῖν ἐμφανίζον, μὴ κατὰ τὴν οἰκειαν ἀναλογίαν καὶ τὸ ἰδιάζον τοῦ λόγου, οὐ γὰρ ὡς ταῦτόν τῇ οὐσίᾳ τῷ υἱῷ, ἀλλ’ ὡς τὸ ἐμφερὲς τοῦ εἶδους αὐτοῦ διασῶζον, τιμηθῆσεται καὶ προσκυνηθῆσεται; ἐν ὃν αὐτὸ καὶ τὸ τιμιώτατον τῶν εἰς δόξαν καὶ φανέρωσιν τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ ἱερῶν συμβόλων· ἵνα καὶ δι’ αὐτοῦ διαβαίῃ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ἢ δόξα· εἰ μὴ που διὰ τὴν τῆς εἰκόνης κληῖσιν οἱ ὀνομαζομένους, καὶ τὸν υἱὸν τῆς πατρικῆς οὐσίας καὶ δόξης ἀλλοτρίωσαιεν· καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὴν προσκύνησιν διέλοιοντο, μὴ δὲ μίαν κοινωνίαν ταῖς εἰκόσι πρὸς τὰ πρωτότυπα διδόντες· συνηγορίαν οὖν ὁ λόγος οὐκ ἀναίρεσιν τῶν προκειμένων ἔχει.

κα. Ἐκεῖνο δὲ ἢ οὐ συνῆκαν οἱ ἀνόητοι, ἢ ἐκόντες ἀπέκρυψαν, ὡς τὸ τῆς εἰκόνης ὄνομα οὐ τῶν ἀπλῶς θεωρουμένων ἐστίν, ἀλλ’ ὁμωνύμος φωνὴ καὶ τῶν πολλαχῶς λεγομένων· ἥς περὶ τῆς διαιρέσεως, λεπτῶς αὐτὸς οὗτος ὁ πατὴρ ἐν ἑτέροις διαλαμβάνει· κατὰ μὲν γὰρ τὴν πρώτην ἐπιβολὴν, εἰς φυσικὴν καὶ τεχνητὴν διαιρεῖσθαι κατὰ δὲ τὴν ἑτέραν ἥτοι ὑποδιαίρεσιν, τὴν τεχνητὴν εἰκόνα μορφῆς εἶναι, φησὶ, καὶ σχήματος, ἢ εἶδους καὶ χρώματος· λεγέτωσαν οὖν ἡμῖν, τίς ὁ ἀναγκάζων τρόπος, τὸ μὲν ἕτερον τούτων δέχεσθαι, ὃ ἐπὶ τῶν φυσικῶν εἴληπται, καὶ τὴν τε οἰκειότητα καὶ σχέσιν ἀκριβῶς διασώζεσθαι ὑπολαμβάνειν, τὸ δ’ αὖ ἕτερον μέρος ὃ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἴρηται, ἀποπέμπεσθαι; τί; μὴ καὶ ταῦτα τὴν σχέσιν καὶ οἰκειότητά κατὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀπαρτρωτῶν κεκτῆσεται; καὶ περὶ ὃ τῆς εἰκόνης λόγος, ὡς εἰκόνης ἀπλῶς ἐπ’ ἀμφοῖν ἴσως καὶ ὁμοτίμως παραλαμβάνεται παρὰ τοῖς νοῦν ἔχουσι, εἰ καὶ περὶ διάφορα τὰ σημαινόμενα καταγίνεται· ὡς γὰρ ἐπὶ τῶν φυσικῶν εἰλικρινῶς τὸ εἰκότος καὶ ἀπαράλλακτον ἔχει, οὕτως καὶ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ τὸ εἶδος καὶ τὴν μορφήν· εἰ καὶ τῇ φύσει τὸ διάφορον ἐν ἑαυταῖς ἐνδείκνυνται· ὅθεν καὶ τῇ προσηγορίᾳ μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ, ὁμωνύμως κεκοινωνήκασιν· ἀλλ’ ἑπειδὴ τοῦτο πρὸς τὴν ἐνσωμάτωσιν τοῦ λόγου οἰκειῶς λαμβάνεται, κατασιγάζειν καὶ ἀνατρέπειν πειρῶνται οἱ ἄφρονες· ἔνθα μὲν γὰρ κατὰ τὸ προφανὲς οὐδὲν αὐτοῖς ἐστὶ τὸ προσιδάμενον, ὥσπερ ἐπ’ αὐτοῖς τυγχάνοντος καὶ ἐπ’ ἐξουσίας

κειμένου, ἔπεσθαι προσποιῶνται τῷ διδασκάλῳ· ἔνθα δὲ τῷ ἀντιπίπτοντι περιτύχοιεν, αἰεὶ διακρούονται.

Ἄλλ' ὥρα ἡμῖν ἐπὶ τὴν τοῦ ῥήτοῦ χωρεῖν ἥδη ἐπίσκεψιν· Θεολογοῦντι δ' οὖν τῷ διδασκάλῳ, καὶ τὸν υἱὸν συμφυᾶ τὸ πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας εἰδοῖ, ἰδιότητι δὲ μόνῃ τῇ κατὰ τὴν ὑπόστασιν, εἴτουν πρόσωπον, διακρίνεσθαι δογματίζοντι, ἐπειδὴ πολλοὶ καὶ τῶν τινικὰδε θεομαχούντων αἵρετικῶν κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης ἐπεφύοντο, ἐδέησε ταῦτα διὰ παραδείγματος παραστήσαι τὲ καὶ δηλῶσαι· καὶ γὰρ ἐκ τῶν κατ' ἡμᾶς τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς τεκμαιρόμεθα, ὃ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς θεοπνεύστου γραφῆς ἰδεῖν ἔστιν, οὐχ' ἥκιστα δὲ καὶ ἐπὶ τῶν διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας· εἰρηκῶς γὰρ, πῶς εἴπερ εἷς καὶ εἷς ὁ πατὴρ καὶ θεὸς, καὶ ὁ υἱὸς καὶ θεὸς, οὐχὶ δύο θεοί; οἷονεὶ ἐν διαλόγῳ τὸν λόγον ποιούμενος “ ὅτι τοι, φησὶ, βασιλεὺς λέγεται καὶ ἡ τοῦ βασιλέως εἰκὼν “, καὶ οὐ δύο βασιλεῖς· οὔτε γὰρ τὸ κράτος σχίζεται, οὔτε ἡ δόξα μερίζεται “, εἴτα ὥσπερ τινὸς διαποροῦντος, πόθεν ταῦτα οὕτως ἔχειν δῆλον, ὥσπερ κατασκευάζων τὸν τοῦ παραδείγματος λόγον, διὰ τῶν κοινῶν ἐννοιῶν προερχόμενος καὶ ἅπασι συνομολογούμενων ἐπάγει· “ διότι ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ, ἐπὶ τὸ πρῶτον, τότετυπον διαβαίνει “, τοῦτο γὰρ ἐπὶ πάσης εἰκόνης ὁμολόγηται, καὶ πᾶσι λογικοῖς οὐκ ἐκ διδασκαλίας μόνον, ἥδη δὲ καὶ φυσικῶς, ἡ τούτου Γνωσις ἐμπεφύκεν· οὕτως ἀπαρτίσας τὰ τοῦ παραδείγματος, μετὰγει λοιπὸν τὸν λόγον ἐφ' ὃ παρῆναι, καὶ φησὶν· ὃ οὖν ἐνταῦθα μιμητικῶς ἢ εἰκὼν, ἐνταῦθα ποῦ, ἢ δῆλον ὡς ἐν τῇ ἐκ τέχνης τὴν μίμησιν ἐνδεικνυμένη εἰκόνι, τοῦτο ἐκεῖ φυσικῶς ὁ υἱός· ἔπειτα τῶν τεχνητῶν εἰκόνων τὴν πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διαφορὰν καὶ οἰκειώσιν εἰδὼς ὁ πατὴρ, πάλιν παραδείγματι ἀναλόγως ἔχοντι πρὸς τὴν φυσικὴν εἰκόνα τούτῳ χρώμενος ἐπιφέρει· “ καὶ ὥσπερ ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, κατὰ “, τὴν μορφὴν ἢ ὁμοιώσιν, οὕτως ἐπὶ τῆς Θείας καὶ ἀσυνθέτου φύσεως, ἐν τῇ “, κοινωνίᾳ τῆς Θεότητος ἔστιν ἡ ἔνωσις “, σημειωτέον δὲ ὅπως ἐπὶ τῶν τεχνητῶν, οὐ τῆσδε ἢ τῆσδε εἴρηκε, τὴν κατὰ τὴν μορφὴν τοῦ πρωτότυπου ὁμοιώσιν προσδιωρισμένως, ἀλλὰ διὰ τοῦ πληθυντικοῦ ἀριθμοῦ, ἐπὶ πασῶν ἀπλῶς τὸν αὐτὸν εἰσήγαγε λόγον· ὡς εἴπερ μὴ ἀπόσχοιντο τῆς ἀτόπου φιλονεικίας οἱ ἀναισχυντοῦντες, ἐκβιασθήσονται μὴ ἓνα μόνον, ἀλλὰ καὶ πολλοὺς υἱοὺς ἀθέως ἀναπλάττειν καὶ ἀνοήτως.

κβ. Τὸ τοίνυν λεγόμενον, ὅτι ἡ τῆς εἰκόνης τιμὴ ἐπὶ τὸ πρῶτότυπον διαβαίνει, οἷα δὴ προσεχέστερον τῷ ἐπὶ τῆς βασιλέως εἰκόνης παραδείγματι κείμενον, προηγουμένως ἐπὶ τῶν τεχνητῶν εἰκόνων ἐφήρμοσται, καὶ οὕτως ἐπὶ τὴν φυσικὴν εἰκόνα ἐκεῖθεν μετέρχεται, καὶ πρὸς τὴν Θεολογίαν παραδειγματικῶς ἀνάγεται· τοιαύτης δὲ μεταλαχεῖν τὴν τεχνητὴν εἰκόνα τῆς πρὸς τὸ πρῶτότυπον κατὰ τὴν μορφὴν κοινωνίας καὶ σχέσεως, οὐδὲν ἥττον ἢ κατὰ τὴν ὁμωνυμίαν ἐνέφηγεν· ὡς γὰρ οὐ δύο ἀλλ' ἓνα λέγεσθαι βασιλέα συνήνευται, τὸ γὰρ ἐν ἐπ' ἀμφοῖν διαφαίνεται, οὕτω δὴ καὶ ὁ θαυμαστότερον καὶ οἰκειότερον, μὴ δὲ τὸ κράτος σχίζεσθαι, μὴ δὲ τὴν δόξαν μερίζεσθαι, ὃ ἐδήλου ἐπὶ τῆς φυ-

σικῆς ἢ κατ' οὐσίαν ἔνωσις εἰκόνας, πῶς οὖν ἄτιμοι καὶ ἀπηγορευμένοι πρὸς ἐξάπλωσιν καὶ σαφήνειαν τηλικούτου πράγματος, τῆς Θεολογίας λαμβανόμεναι; Ὁ δὲ αὐτὸς οὗτος διδάσκαλος, καὶ ἐν τοῖς κατὰ Σαβελλίου λόγοις, τὴν περὶ τῶν εἰρημένων διάνοιαν λευκότερον ἐξαπλοῖ. “ οὐδὲ γὰρ ὁ κατὰ τὴν Ἀπο-
 „ ράν τῇ βασιλικῇ εἰκόνι ἐνατενίζων, καὶ βασιλέα λέγων τὸν ἐν τῷ πίνακι,
 „ δύο βασιλέας ὁμολογεῖ, τὴν τε εἰκόνα καὶ τὸν οὗ ἐστὶν ἡ εἰκὼν· οὔτε ἐὰν
 „ δείξας τὸν ἐν τῷ πίνακι γεγραμμένον εἶπῃ, οὗτος ἐστὶν ὁ βασιλεὺς, ἀπε-
 „ στέρησε τὸν πρωτότυπον τῆς τοῦ βασιλέως προσηγορίας, μᾶλλον μὲν οὖν
 „ ἐκείνῳ τὴν τιμὴν ἐβεβαίωσε διὰ τῆς τούτου ὁμολογίας· εἰ γὰρ ἡ εἰκὼν βα-
 „ σιλεὺς, πολλῶν δὴ που εἰκὸς βασιλέα εἶναι καὶ τὸν τῇ εἰκόνι παρασχόμενον
 „ τὴν αἰτίαν· ἀλλ' ἐνταῦθα μὲν ξύλα καὶ ζωγράφου τέχνη τὴν εἰκόνα ποιεῖ
 „ φθαρτὴν φθαρτοῦ μίμημα καὶ τεχνητὴν τοῦ ποιηθέντος, ἐκεῖ δὲ ὅταν ἀκούσης
 „ εἰκόνα, ἀπαύγασμα νόει τῆς δόξης· τί δὲ τὸ ἀπαύγασμα, καὶ τίς ἡ δόξα,
 „ αὐτὸς εὐθύς ἡρμήνευσεν ὁ ἀπόστολος ἐπαγαγὼν, καὶ χαρακτήρ τῆς ὑπο-
 „ στάσεως. „ Τοιαύτης δὲ διὰ πάντων τῆς κατὰ τὰς εἰκόνας θεωρίας παραδε-
 „ δειγμένης, ὡς τὸ εἰκότος ἐν ἅπασι κατὰ τὸν ἴδιον ὅρον καὶ λόγον ἐχούσας, τί
 „ τὸ ἄτοπον τὰ τῆς τάξεως ἀντιστρέψαντας εἰπεῖν, ὅτι ὥσπερ ἡ παρὰ τῶν ἀσε-
 „ βούντων εἰς τὸν υἱὸν ὕβρις, πρὸς τὸ πατέρα ὡς εἰς ἀρχέτυπον ἀντικρυς ἀνα-
 „ βαίνει, οὕτω καὶ ἡ εἰς τὴν τεχνητὴν τοῦ Χριστοῦ εἰκόνα παρ' αὐτῶν προσφε-
 „ ρομένη ἀτιμία, φανερώς ὡς ἐπ' ἀρχέτυπον τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἀναφέρεται; τί
 „ τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδηλότερον πρὸς συνηγορίαν καὶ πίστωσιν τῆς ἀληθείας,
 „ καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου, καὶ τῆς ἐκκλησιαστικῆς καὶ εὐσεβοῦς παραδόσεως; τίς
 „ τῶν ἄγαν ἀσυνέτων καὶ ἀνοήτων οὐ συνήσει, ὅτι τὴν τεχνητὴν εἰκόνα, ἐφ' ἧς
 „ καὶ τὸ ζητούμενον πρῶτως ὡς ἐναγχος δέδεικται ἀποδέδοται, πρὸς σαφήνειαν
 „ καὶ ἀνάπτυξιν τῆς κατὰ τὴν θεολογίαν φυσικῆς εἰκόνας, ὡς οἰκτεῖον καὶ ἐμφα-
 „ νέστατον καὶ πρόσφορον ὁ Θεοφόρος παράδειγμα προηγάγετο; ὁ γὰρ μὴ οὕτω
 „ ταῦτα ὡς νῦν τετήρηται καὶ ἀποδέδοται ἔχειν οἰόμενος, πόρρω που τῆς πατρι-
 „ κῆς διανοίας καὶ τοῦ σκοποῦ ἀφῆστικε, καὶ τῶν ἀληθῶν αὐτῶν ἀνοηταίων ὁλο-
 „ τρόπως διημάρτηκεν.

κγ. Ἄλλ' οἱ χριστομάχοι ταῦτα ἀποκρυφάμενοι, καὶ τοὺς ἀπλουστέρους παραλογίζεσθαι βουλόμενοι, λανθάνειν τὴν ἐαυτῶν πικρίαν καὶ τὴν κατὰ τῆς ἀληθείας μάχην ὑποτοπάζουσι· τοσοῦτον ἐσκοτίσθησαν τὰς ψυχὰς, ὡς τὰ σα-
 „ φῶς διηγορευμένα, καὶ τὴν τῶν πολλῶν γνῶσιν μὴ διαφεύγοντα ταμιεύσασθαι·
 „ ὑφ' ὧν δὴ τὸ κακοῦργον αὐτῶν πλέον δημοσιεύεται. Ἐξῆς δὲ ἡμῖν ὁ τῷ ἱερῷ
 „ τούτῳ πατρὶ ὁμότροπος καὶ ὁμόδνωμος καλεῖσθω, ἐν ταῖς ἐαυτοῦ θεολογίαις ὁ
 „ μέγας Γρηγόριος, τὰ αὐτὰ περὶ τῶν αὐτῶν διεξερχόμενος· “ εἰκὼν δὲ, ὡς
 „ ὁμοούσιον καὶ ὅτι τοῦτο ἐκεῖθεν, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτου, πατήρ· αὕτη γὰρ
 „ εἰκόνας φύσις, μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, καὶ οὗ λέγεται· πλὴν ὅτι καὶ
 „ πλέον ἐνταῦθα· ἐκεῖ μὲν γὰρ ἀκινήτως κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ
 „ ζῶσα, καὶ πλεόν ἔχουσα τὸ ἀπαράλλακτον, ἢ τοῦ Ἀδάμ ὁ Σὴθ, καὶ τοῦ

„ γεννῶντος παντὸς τὸ γεννώμενον· τοιαύτη γὰρ ἡ τῶν ἀπλῶν φύσις, μὴ τὸ
 „ μὲν εἰκέναι, τὸ δὲ ἀπεικέναι, ἀλλ' ὅλον ὅλου τύπον εἶναι, καὶ ταυτόν
 „ μᾶλλον ἢ ἀφομοίωμα· „ ὧδε μὲν ἔχει τὰ τοῦ πατρός· ὅτι δὲ τῆς αὐτῆς
 ἐννοίας ἔχεται, οὕτως εἰσόμεθα· εἰπὼν γὰρ ὅτι τοιαύτη ἡ τῆς εἰκόνης φύσις,
 μίμημα εἶναι τοῦ ἀρχετύπου, φαίνεται πάσης εἰκόνης ἀπλῶς τὸν λόγον εἰσ-
 ἄγειν, ἵνα διὰ τούτου σχῇ τὸ ζήτούμενον· καὶ γὰρ ἐκ τῶν καθολικωτέρων τὰ
 μερικώτερα δεικνύται· καὶ οὗτος τῆς ἀρίστης καὶ κυριωτέρας ἀποδείξεως ὁ τρό-
 πος· τὰ δὲ ἐπόμενα, δείκνυσι μᾶλλον αὐτὸν πρὸς τὴν αἰσθητὴν ταύτην εἰκόνα
 καὶ τεχνητὴν ἀποσκοπεῖν· ἐπαγαγὼν γὰρ τὸ “ πλὴν ὅτι καὶ πλεόν ἐνταῦθα „
 τὴν ὑπεροχὴν τῶν προκειμένων αὐτῷ ἐπὶ τῇ Θεολογίᾳ, διὰ τῆς συγκριτικῆς
 φωνῆς ἐσήμανε, διακρίνας ἐκάτερον τοῦ ἑτέρου· προσεπενέγκας δὲ τὸ “ ἐκεῖ
 „ μὲν γὰρ ἀκίνητος κινουμένου, ἐνταῦθα δὲ ζῶντος καὶ ζῶσα „ τὴν πρὸς ἀλ-
 λήλας παρέστησεν ἣν ἔχουσι διαφορὰν· ὥς εἰ ἔλεγεν ὅτι ἴδιον τῆς μὲν τεχ-
 νητῆς εἰκόνης, τὸ ἀκίνητον κινουμένου· οἰκεῖον δὲ τῆς φυσικῆς τὸ ζῶντος καὶ
 ζῶσα· μετὰ ταῦτα καὶ αὐτῶν τῶν φυσικῶν σύγκρισιν ποιεῖται ἐπὶ τῶν ἀσυγ-
 κρίτων, τὸν τοῦ Ἀδάμ καὶ τοῦ Σὴθ παρενείρας λόγον, καὶ ὅσα περὶ τῆς τῶν
 ἀπλῶν διείλεχται φύσεως· προσεκτέον δὲ κἀνταῦθα, ὡς ὁ Θεηγόρος οὗτος τὰ
 τῆς θεολογίας ἐξαίρων τῷ εἶναι πάντων ἐξηρημένην, διὰ τῆς τῶν πάντων ἀφαι-
 ρέσεως, καὶ ταῦτα δὴ τὰ χειρόκητα οὐ μόνον οὐκ ἀποπέμπεται, ἀλλὰ καὶ
 ὥσπερ ἀγόμενος ἀποδέχεται.

κδ. Ὁ Θεοφόρος Κύριλλος ὁ τῆς μεγάλης τῆς Ἀλεξάνδρου πρόεδρος, καὶ
 μέγας διδάσκαλος, τοῖς προάγουσι συνειστρεχέτω καὶ συμφθεγγέσθω· τοιάδε
 τινα περὶ τῶν προκειμένων φάσκων “ ὥσπερ ἂν εἴ τις εἰκόνα διαγεγραμμένην
 „ ἄριστα βλέπῃ, καὶ ἀποδαυμάζῃ μὲν τὸ τοῦ βασιλέως σχῆμα, καὶ ὅσα
 „ περ ἐν ἐκείνῳ φαίνεται, ταῦτα καὶ ἐν τῇ Γραφῇ δυνάμενός τε καὶ ἔχων ὁρᾶν,
 „ εἰς ἐπιθυμίαν ἔλθοι τοῦ καὶ αὐτὸν ἰδεῖν τὸν βασιλέα, εἴποι δ' ἂν εἰκότως
 „ πρὸς αὐτὸν ἢ γραφὴν, ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἑώρακε τὸν βασιλέα· καὶ πάλιν· ἐγὼ
 „ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐσμέν, ὅσον εἰς ὁμοιότητα καὶ ἀκριβεστάτην ἐμφέρειαν·
 „ καὶ πάλιν· ἐγὼ ἐν τῇ βασιλεῖ καὶ ὁ βασιλεὺς ἐν ἐμοὶ κατὰ τὸ τῆς μορφῆς
 „ σχῆμα· τὸ γὰρ εἶδος τὸ ἐκείνου πάντως φορεῖ ἢ Γραφὴν, καὶ τὸ τῆς γραφῆς
 „ εἶδος ἐν ἐκείνῳ σώζεται· οὕτως ἐστὶ καὶ ὁ υἱὸς λέγων· ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ, ἐώ-
 „ ρακε τὸν πατέρα· καὶ, ἐγὼ καὶ ὁ πατὴρ ἐν ἐσμέν· „ ἄρ' οὖν ἔπονται τοῖς
 σοφοῖς τούτοις λόγοις, ἢ ἐνθα μὲν, ἐνθα δὲ οὐ; καὶ ὡς ἡ τοῦ ἐνεργουῦντος
 ὑποβάλοι πονηρὰ γνώμη; εἰ μὲν οὖν βούλοιντο πείθειν ἡμᾶς, ὡς κατὰ τὰ εἰ-
 ρημένα τῇ διδασκάλῳ, ὁμοούσιον τῷ φύσαντι τὸν υἱὸν δοξάζουσιν, οἷα εἰκόνα
 ὄντα πατρός, καὶ βασιλέα μετὰ τῆς καθ' ἡμᾶς ἣν ὑπέδυ μορφὴν, ὁμολογοῦν-
 τες τιμῶσι, κατὰ τὸ προκειμένον ἥδη παρὰδειγμα, προσκυνεῖτωσαν σὺν ἡμῖν
 τὴν προσκυνητὴν αὐτοῦ εἰκόνα, μονονουχὶ καὶ αὐτὴν λέγουσαν· ὁ ἑωρακὴς ἐμὲ,
 ἑώρακε τὸν πάντων βασιλέα καὶ κύριον Ἰησοῦν τὸν Χριστὸν καὶ Θεόν· εἰ δὲ
 οὐ τοῦτο δέχονται, οὐδὲ τὸν υἱὸν ὁμοούσιον τῷ πατρὶ δοξάζουσιν, καὶ τῆς

βασιλείας ἀποψηφιοῦνται, καὶ ἀλλοτρίους ταύτης τὲ καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ἑαυτοὺς σαφῶς ἀποδείξουσι.

κε. Τούτοις τοῖς Θεοσόφοις πατρᾶσι, καὶ ὁ πολὺς τὰ Θεῖα καὶ Θεοφάντωρ Διονύσιος συνῶδ᾽ ἀφραζέτω· “ ὅτι καθάπερ ἐπὶ τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων, εἰ
 ,, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον εἶδος ἀκλινῶς ὁ Γραφεὺς εἰσορᾷ, πρὸς μηδὲν ἄλλο τῶν
 ,, ὁρατῶν ἀνθελκόμενος ἢ κατὰμεριζόμενος, αὐτὸν ἐκεῖνον ὅς τις ἐστὶ τὸν Γρα-
 ,, φόμενον, εἰ θέμις εἰπεῖν, διπλασιάζει, καὶ δείξει τὸ ἀληθὲς ἐν τῷ ὁμοιώ-
 ,, ματι, τὸ ἀρχέτυπον ἐν τῇ εἰκόνι, τὸν ἑκάτερον ἐν ἑκατέρῳ παρὰ τὸ τῆς οὐ-
 ,, σίας διάφορον· οὕτως τοῖς φιλοκάλοις ἐν νῷ γραφεῦσιν ἢ πρὸς τὸ εὐῶδες
 ,, καὶ κρύφιον κάλλος ἀτενὴς καὶ ἀπαρέγκλιτος θεωρία, τὸ ἀπλανὲς δωρή-
 ,, σεται καὶ Θεοειδέστατον Ἰνδαλμα· ,, πεύδονται τούτοις οἱ τῆς ἀπειθείας
 υἱοὶ, καὶ τιμῶσι τοὺς Θεολόγους; καὶ δέχονται εἶναι καὶ αἰσθητὰς εἰκόνας;
 καὶ ὁμολογοῦσι περιγραφτὸν τὸν πολλὰ πλασιαζόμενον; καὶ προσκυνοῦσι τὸν
 δι' ἑκατέρου ἑκάτερον δεικνύμενον; ὃ ἐστὶν ὁ εἰκονιζόμενος καὶ τὸ εἰκονίζον,
 ὡς νῦν παρ' ἡμῶν δοξάζεται ὁ Χριστὸς καὶ ἡ Χριστοῦ σεβασμία εἰκὼν; ἢ
 ἑκάτερον δι' ἑκατέρου ἐξουθενοῦσι, καὶ ἀτιμάζουσι τὸν Χριστὸν διὰ τῆς εἰκό-
 νος αὐτοῦ; συνατιμάζουσι δὲ καὶ τὸν ἱεροφάντην διδάσκαλον, καὶ ταύτη ἡμᾶς
 βεβαιώσονται, ὡς οὐδενὶ τρόπῳ τοῦ κρυφίου μετέσχον κάλλους, αἰσχροὶ δὲ
 εἰσι καὶ ἀκάθαρτοι, καὶ πάσης Θεοειδοῦς ἐμφάσειως ἀμέθεκτοι;

κς. Ὡσαύτως δὲ ἔχειν καὶ τῷ Κλήμεντι ἐκείνῳ τῷ ἀλεξανδρεϊάδην δο-
 κεῖ, ἐν οἷς περὶ τοῦ νομικοῦ πάσχα διαλαμβάνων φησὶν· “ ὡς εἴ τις εἰκὼν,
 ,, μὴ παρόντος μὲν τοῦ ἀρχετύπου, τὴν ἴσιν ἐκείνῳ δόξαν ἀποφέρειται, καὶ
 ,, παρούσης τῆς ἀληθείας, καταλάμπεται ἢ εἰκὼν πρὸς αὐτῆς, τῆς ὁμοιώσεως
 ,, ἐκείνης ἀποδεκτῆς μενούσης, διὰ τὸ σημαίνειν τὴν ἀλήθειαν. ,, Καὶ τὰ μὲν
 τῶν Θεοφόρων τοιαῦτα ἐπιτηρητέον δὲ ὅτι οὐ διωρισμένως οὐδὲ ἰδικῶς περὶ
 τῆς τοιαῦδε εἰκόνης, ἢ τοῦδε τοῦ εἶδους μόνου, ἐπὶ πάσης δὲ ἀπλῶς εἰκόνης
 τὴν αὐτὴν ἔννοιαν καὶ δύναμιν παριστάνουσι, καὶ τὴν εἰς τὸ πρωτότυπον σχέ-
 σιν τὲ καὶ οἰκειότητα διασώζειν, συμφώνως διαγορεύουσιν· ὥπερ ἐμφανέστε-
 ρον δηλοῖ τὰ τῷ Θεῷ εἰρημένα Διονυσίῳ· εἰ καὶ τινες τῶν πατέρων διὰ τὴν
 οὕτω τινικαῦτα ἐπικρατήσασαν συνήθειαν, τὰς βασιλέων εἰκόνας δημοσιεύε-
 σθαι τε καὶ προσκυνεῖσθαι, τῷ κατὰ τὸν βασιλέα συνεχρήσαντο παραδείγ-
 ματι, ὡς τῶν ἄλλων ἐγγυτέρῳ τῷ βασιλεῖ τῶν βασιλευόντων καὶ κυρίῳ τῶν
 ὅλων, ἐπεὶ τῶν ἐπὶ γῆς μεῖζον πάντων καὶ ὑπερτέρου ἀξίωμα· οὕτω καὶ τοῦ
 εἰρμοῦ τοῦ λόγου φέροντος, ἐκ γὰρ τῶν ἐγκοσμίων τὰ ὑπερκόσμια, καὶ τῶν
 ταπεινοτέρων τὰ ὑψηλότερα καθόσον ἐφικτὸν ἐκκαλύπτεται· ὅτι δὲ τὰ δρώ-
 μενα ἐν ταῖς εἰκόσιν ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀναφέρεται, καὶ τῶν ἱερῶν γραμμά-
 των συνιδεῖν ῥάδιον.

κς. Καὶ γὰρ ἡ κατὰ τὸν μακάριον Σαμουὴλ ἱστορία, τοιοῦτόν τι παραδη-
 λοῦν βούλεται· οὗτος γὰρ καὶ πρὸ ὠδίνων, τῷ Θεῷ παρὰ τῇ φιλοθέῳ ὑπο-
 σχεθεὶς μητρὶ, εὐθύς ἐκ σπαργάνων αὐτῶν ἀνιέρωτο· εἶτα ἱερατεύειν λαχὼν

τῷ Θεῷ, εἰκὼν ἦν Θεοῦ καὶ καθὸ ἱερεὺς· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ἐμπεδοῖ τὸ ἐν ψαλμοῖς ἀδόμενον· “ σὺ ἱερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδέκ· „ καὶ μὲν δὴ καὶ ἡ τοῦ πανσόφου Παύλου διδάσκει φωνή· “ ὅτι ἀφωμοιωμένος τῷ „ υἱῷ τοῦ Θεοῦ, μένει ἱερεὺς εἰς τὸ διηνεκές· „ οὗτος οὖν ἱερεύων, εἰκόνιζε θεόν· ἐπειδὴ δὲ οἱ ἐξ Ἰσραὴλ κατακληράσκοντα ἐώρων, ἐν αἰτίαις τὰ μεγάλαις ἐποιοῦντο τοὺς παῖδας τοὺς αὐτοῦ, ἦκον πρὸς αὐτὸν ἄνδρες, καὶ δὴ καὶ ἤτουν βασιλέα καταστήσειν αὐτοῖς, καθὰ δὴ καὶ τοῖς ἄλλοις κατεθεῶντο γινόμενον ἔθνεσι· τί οὖν, φησιν, ἡ γραφή; πονηρὸν μὲν ἦδη καὶ αὐτῷ τῷ προφῆτῃ καὶ λίαν ἐνδίκως τὸ αἰτούμενον κατεφαίνετο· τὰ δὲ τοῦ Θείου χρησιμοῦ τίνα καὶ ὁποῖα; “ ἀκουσον, φησὶν, ὁ τῶν ὅλων Θεός, οἷα δὴ χαλεπαίνων καὶ ὀργιζόμενος, τῆς φωνῆς τοῦ λαοῦ καθὰ ἂν λαλῶσι πρὸς σέ, ὅτι οὐ σὲ ἐξουθενήσασιν, ἀλλ’ ἡ ἐμέ· „ φανερώτατα οὖν καὶ ἐντεῦθεν δείκνυται, ὡς ἡ εἰς τὸν προφῆτην ἐξουθένησις, ἃ τε θεῖον ἀνάθημα καὶ τὰ θεῖα ἐξεικονίζοντα, ὡς ἐξ εἰκότος ἐπὶ τὸν θεὸν ὡς εἰς ἀρχέτυπον διαβέβηκεν· οὕτως γε μὴν καὶ ἐπὶ τῶν εὖ γινομένων γινώσκομεν· ἀκούομεν γὰρ ἐν εὐαγγελίοις τὸν σωτῆρα θεὸν πρὸς τοὺς θεσπεσίους ἀποφαινόμενον μαθητάς· “ ὁ δεχόμενος ὑμᾶς ἐμὲ δέχεται· „ κατὰ ταῦτα δὴ οὖν, τὰ εἰς τὴν ἐκκλησίαν Χριστοῦ ἀδικήματα, τῶν τε ἱεροτυπιῶν χάριν, καὶ δὴ καὶ τῶν ἀνατεθειμένων καὶ ἱερωμένων αὐτῷ σωμάτων, εἰς αὐτὸν τὸν Χριστὸν μετενήνεκται· τί οὖν οὐ χαλεπαίνει καὶ ἀγανακτεῖ ἐν τούτοις Θεός; πάνυ μὲν οὖν ἀναβάλλεται δὲ τὴν ὀργὴν, ὥσπερ ἐπὶ τοῖς πάλαι, οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ τοῖς νῦν ὑβρισταῖς, καὶ αὐτοὶ τῆς ἀφάτου μακροθυμίας καταφρονῶσι καὶ ἀγαθότητος· ἐκεῖνο δὲ πῶς οὐ συνίασιν οἱ ἀνόητοι, ὅπερ εἰς ἔλεγχον τῆς παρανοίας αὐτῶν πρόκειται; ἐχρῆν γὰρ αὐτοὺς ἐκεῖθεν χειραγωγεῖσθαι ἐπὶ τὴν τῆς ἀληθείας κατάληψιν.

κη. Τί δ’ οὖν ἐστὶν ῥητέον; εἰ μὴ ἥδεσαν ταῦτα οὕτως ἔχειν χριστιανοί, πῶς τὸ ἀνέκαθεν τὰ παρ’ ἑλλήσι πρὸς σεβασμὸν καὶ θρησκείαν γνωριζόμενά τε καὶ τεκταινόμενα, βδελυκτὰ ἡγοῦντο καὶ κατάπτυστα; ζήλω δὲ θεῷ καὶ σπουδῇ πάσῃ χρώμενοι, καθήρουν τὲ εὐσθενῶς ἐκ βάθρων αὐτῶν καὶ διέφθειρον, πυρί τε παρεδίδουσαν, καὶ ἄλλως τὸν ὅλεθρον αὐτῶν ἐργαζόμενοι ἦσαν· τίνος οὖν ἔνεκεν ταῦτα ἔπραττον, ἢ οὐχὶ μίσει καὶ ἀπεχθεία τῶν δι’ οὓς ἐκεῖνα γεγόνασι; καὶ γὰρ Ἕλληνες καὶ ἀνθρώπων τινῶν εἰκόνας διατυποῦν δόξαντες, καθίδρυσαν ἀνοητότατα θεοστυγῶν τινῶν καὶ μισαρῶν καὶ ἐπ’ αἰσχρότητι βεβοημένων, ἢ καὶ ἄλλως γενναῖόν τι καὶ εὐσθενές κατὰ τὸν βίον διηγουκότων· ἔστι δὲ ὧν καὶ δαιμόνων τινῶν παρ’ αὐτοῖς θεραπευομένων, ἃ δὴ καὶ εἰδῶλα καὶ φασματώδη πλάσματα καλεῖν θεμιτὸν, καὶ πλάνης ἀνάμεστα· εἰ οὖν οὕτω ταῦτα ἔχει, πῶς οὐ δίκαιον τὰ κατ’ ἡμᾶς ἅγια, διὰ τιμῆς ἀπάσης ἤχθαι, πίστει τῇ εἰς τὰ πρωτότυπα καὶ σεβασμιότητι, εἴπερ ὁμολογοῦμεν αὐτὰ σεβασμοῦ ἄξια; ΤΙ ΓΑΡ ΤΟΥ ΚΥΡΙΑΚΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ ΤΙΜΙΩΤΕΡΟΝ ἢ ΣΕΒΑΣΜΙΩΤΕΡΟΝ, Ο ΚΑΙ ΜΕΤΕΧΟΜΕΝΟΝ ΤΟΥΣ ΠΙΣΤΕΙ ΔΕΧΟΜΕΝΟΥΣ ΚΑΘΑΓΙΑΖΕΙ, καὶ εἰκονιζόμενον ἀποπωληροῖ χάριτος; διὸ προσκυνητὰ καὶ τίμια παρὰ χριστιανοῖς μετὰ τῶν ἄλλων ἀγίων·

ἀλλ' οἱ ἀνόσιοι πρὸς τὰ οὕτως ἀναντίβλεπτα, εὐθύς ἀνθυποφέρουσιν. ὅτι Ἕλληνες μὲν τὰ ἑλλήνων δοξάζουσι, παρ' ἐκείνοις γὰρ τὸ τοιοῦτον ἐφεύρεμα, χριστιανοῖς δὲ οὐκ ἐξὸν τοῦτο ποιεῖν. Καὶ οὐ συνῆκαν ὅτι τοῦτο αὐτοῖς μᾶλλον ἀντιτετάσσεται, συναγορεύσει δὲ ἡμῖν εἰς τὰ μάλιστα· τί δὴ ποτε γὰρ μὴ καὶ χριστιανοὶ τὰ χριστιανῶν τιμήσουσι; καίτοι ψευδῇ μὲν τὰ ἑλλήνων καὶ ἀπάτης ἔμπλεα, τὰ δὲ ἡμέτερα ἀληθῆ καὶ ἀληθῶς πεπραγμένα ἐπιγινώσκουμεν καὶ πιστεύουμεν· καὶ ὅσω τὸ ἀληθὲς τοῦ ψεύδους αἰρετώτερον, τοσούτῳ ἔδει τὴν τῶν καθ' ἡμᾶς δόξαν σπουδαιότεραν εἶναι καὶ θερμότεραν· τοσοῦτον οὖν τῶν αἰσθητῶν εἰκόνων ὁ λόγος τὸ ἀξιόπιστον ἢ αὐτόπιστον κέκμηται, ὥστ' ἐκείναις καὶ πίστῳσιν ἐτέρων σαφῆ, καὶ ταῦτα θείων καὶ ὑπερφυῶν, καὶ τῆς ἀνωτάτω καὶ πάντων ἐπέκεινα φύσεως, παρὰ τῶν θεολήπτων παραλαμβάνεσθαι· οὐκοῦν οὐκ ἐπὶ τῆς θεολογίας μόνον ἢ τῆς εἰκόνος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρῶτότυπον διαβαίνει, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ πάντων ἀπλῶς τῶν εἰκονιζομένων ὡς δέικνυται· καὶ εἰ τοῦτο οὕτως ἔχει, ἀξιολογώτατον ἂν εἴη χριστιανοῖς μάλιστα καὶ ἐποφειλούμενον, ταῖς Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσι τὸ σεβάσμιον ὡς σεβασμίαις νέμειν.

κθ. Εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἀπλῶν καὶ ἀσυνθέτων, τὸ εἰκονίζεσθαι εἰσενήνεκται, καὶ τοσοῦτον τὸ τῆς εἰκόνος χρῆμα τὸ καὶ ἀξίωμα, ὡς καὶ ἐπὶ τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου φύσεως συνεμφαίνεσθαι, καὶ τοῦ υἱοῦ τὴν υἱικὴν καὶ φυσικὴν σχέσιν καθ' ἣν πρὸς τὸν πατέρα οὐσιωδῶς εἰκονίζων οἰκειοῦται τε καὶ συνάπτεται, παριστᾶν καὶ δηλοῦν δύνασθαι, τί ποτε ἄρα μὴ καὶ ἐπὶ τῶν συνθέτων τούτων μάλιστα παραληφθῇσεται, τῆς κατὰ Χριστόν φημι συνθέτου ὑποστάσεως; ἐξ οὗ δὴ γνωριμώτερον ἡμῖν καὶ οἰκειότερον τὰ τῆς σωτηρίου αὐτοῦ πρὸς ἀνθρώπους ἐπιφανείας κατασταθήσεται, συνθέτοις γε οὖσι καὶ ὑλικοῖς καὶ παχυτέροις, καὶ διὰ τοῦτο δεομένοις τῶν ὑλικῶν ἀναλόγως καὶ αἰσθητῶν, ὡς συνήθων καὶ οἰκειοτάτων ἡμῖν, πρὸς ἐκδιλοτέραν διδασκαλίαν, καὶ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς ἀνατατικὴν χειραγῶγίαν· εἰ δὲ οὐκ ἐξῆν τοῦτο, οὐδὲ πρέπον ᾤθησαν οἱ κλεινοὶ τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνες, προσδιέστειλαν ἂν καὶ προσδιώρισαντο, τούτων μόνων ὑφελόμενοι τὴν προσκύνησιν καὶ τί δεῖ λέγειν προσκύνησιν; μὴ δὲ τυποῦσθαι τὸ παράπαν πάντῃ καὶ πάντως ἐδέσπισαν μίμημα.

λ. Ἄλλ' αὐτῶν γε ἔνιοι καὶ οἴκους ἱεροὺς ἐδείμαντο, καὶ ἱερὰ κειμήλια ἐτεκλήναντο, ἐν οἷς ταῦτα ἐντυποῦντες καὶ διαγράφοντες φαίνονται· ὧν καὶ ὄντων καὶ γινομένων, τὸν τῆς ζωῆς βιοῦντες διετέλουν ἅπαντα χρόνον· ἥδη δὲ καὶ ὄροις καὶ κανόσι θείοις ἀναστῆλοῦσθαι τὰ Χριστοῦ ἐτύπωσαν, καὶ μᾶλλον τῷ ἀνθρωπείῳ εἶδει, ὅσω καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσωκείωται, ἢ τῷ τοῦ ἀμνοῦ, οἱ ἀρχαιότεροι, οἱ τὴν ἱερὰν καὶ ἁγίαν ἔκτην συλκεκροτηκότες σύνοδον θεόσοφοι πατέρες διδασκέτωσαν· οὓς πάντας παρορῶντες οἱ ἀνόσιοι, ἐπὶ τὸν κορυφαῖον τῆς ἀθεΐας τὸν δυσσεβῆ Εὐσέβιον ἀποτρέχουσι, καὶ οὓς παρεπλάσαντο πατέρας, ταῖς οἰκείαις ὀρέξεσι τῆς ἀσεβείας ἐκκαίόμενοι, ἔκ τε τῆς Μανιχαίων καὶ Ἀρειανῶν λύμης ἐρανισάμενοι φάσματα, καὶ τούτων μέρη τινὰ καὶ τμήματα

πάσης βδελυρίας καὶ ἀκαθαρσίας ἀνάμεστα, πόρρω που τοῦ τῆς ἐκκλησίας χοροῦ καὶ τῆς Θείας ἐκ παλαιόνων χρόνων ἀπειληλαμένους δόξης, οὓς καὶ τὸ ἀπερίγραφτον ἐπὶ Χριστοῦ, ὥσπερ καὶ τὸ ἀλλότριον καὶ ἑτεροούσιον τῆς τοῦ γεγεννηκότος οὐσίας φρονοῦντας, αἱ ἱεραὶ σύνοδοι ἀπεκήρυξαν, φρικτοῖς ἀναθέμασι καταζεύξαντες. Ἐτι δὲ πρὸς τοῖς εἰρημένοις, τὸν ἱεροφάντην Κύριλλον τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου καὶ τῆς ἀληθείας ὑπέρμαχον προστῆσάμενοι, ἴδωμεν ποῦ ποτε ἄρα ὁ τῆς εἰκόνης αὐτοῖς λόγος ἐκβήσεται· θαυμάζω γὰρ εἰ μὴ ἀποστασίου γραφὴν ἀπενέγκοιντο· ὧδε γάρ, φησι, τὴν πρὸς ῥωμαίους τοῦ θεοῦ ἀποστόλου ὑπομνηματίζων ἐπιστολήν· “ τὸν γε μὴν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ γεγο-
 ,, νότα, κατὰ τὴν σάρκα ὠρίσθαι, φησὶν, εἰς υἱὸν Θεοῦ ἐν δυνάμει, κατὰ
 ,, πνεῦμα ἀγιωσύνης, ἐξ ἀναστάσεως νεκρῶν· ὠρίσμεθα μὲν γὰρ καὶ ἡμεῖς εἰς
 ,, υἱούς, ἀλλ' οὐκ ἐν δυνάμει μᾶλλον, ἀλλ' ὡς ἐν χάριτος μοίρα, τῆς κλή-
 ,, σεως ἀξιούμενοι· καὶ ὡς ἐν μόνῃ Θελήσει τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, τὸ χρῆμα
 ,, κερδαίνοντες· ὁ δέ γε Ἑμμανουὴλ οὐκ ἂν ὧδε ἔχοι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ·
 ,, ἀλλ' εἰ καὶ γέγονεν ἐκ σπέρματος τοῦ Δαβὶδ κατὰ σάρκα, καὶ ὡς εἷς ἐξ
 ,, ἡμῶν εἰς υἱὸν λογίζεται Θεοῦ διὰ τὸ ἀνθρώπινον, ἀλλ' οὖν ἐν δυνάμει καὶ
 ,, ἀληθείᾳ κατὰ φύσιν υἱὸς ἐστὶ, δι' οὗ καὶ ἡμεῖς υἱοποιούμεθα· εἴπερ ἐστὶν
 ,, ἀληθὲς εἰπεῖν, ὡς τὸ αὐτοῦ πνεῦμα πεπλουτηκότες διὰ τοῦ ἁγίου βαπτί-
 ,, σματος, τότε δὴ τότε καὶ ἀνεπιπλήκτως φαμέν, ἀββὰ ὁ πατήρ· οὐκοῦν ὡς
 ,, εἰκόνες πρὸς ἀρχέτυπον, οὕτω καὶ ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει
 ,, τὸ καὶ δυνάμει καὶ ἀληθῶς ἐκ πατρὸς μεμαρτυρημένον εἰς τοῦτο. ,,

λα. Ἐπιστατέον οὖν ἀκριβῶς, ὅτι γε τὸ τῆς εἰκόνης παράδειγμα, οὐχ' ὥσπερ ἐν τοῖς ἔμπροσθεν ὅπως ἔχει ὁ υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα, οὕτω ἀνταῦθα παρεννήκεται, ἀλλ' ὅπως ἡμεῖς οἱ θέσει καὶ χάριτι υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει καὶ δυνάμει υἱὸν ἔχομεν, καὶ ἐν ἀποδείξει τοῦ τρόπου καθ' ὃν ἡξιώμεθα τῆς υἱοθεσίας· ὅτι ὡς αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα ἀπλῶς καὶ ἀδιορίστως οὐ τοῦδε τοῦ προσώπου εἰκὼν ἢ τῆσδε τῆς ἀξίας, οἷον βασιλικῆς κατὰ τὰ προηλούμενα· τὸ δὲ ὅπως ἔχουσιν αἱ εἰκόνες πρὸς τὰ πρωτότυπα, αἱ κοινὰ ὑπολήψεις καὶ ἔννοιαι παριστῶσι, καὶ πᾶσι τοῖς σωφρονοῦσι συμπεφώνηται καὶ διωμολόγηται, οἷκοθεν τε καὶ αὐτοδίδακτον τὴν περὶ τούτων γνῶσιν κεκτημένοις· οὕτως οὖν ἡμεῖς οἱ κατὰ θέσιν υἱοὶ, πρὸς τὸν φύσει καὶ ἀληθείᾳ καὶ δυνάμει· πᾶν γὰρ παράδειγμα ὡς πάντως ὁμολογούμενον παραλαμβάνεται, ἵνα ἐκ τῶν γνωριμωτέρων καὶ σαφεστέρων τὰ διαμφιβαλλόμενα καὶ ἀσαφῆ τὴν πίστῳσιν καὶ πληροφορίαν δέξῃται· διττὸς οὖν ἐνταῦθα ὁ τῆς υἱοθεσίας πρόκειται τῷ πατρὶ τρόπος· καὶ γὰρ ὁ μὲν φύσει καὶ ἀληθείᾳ ἐστὶ τε καὶ λέγεται, ὃς τῷ Θεῷ καὶ λόγῳ προσωκεῖται, ἢ τάχα οὐδὲ υἱοθεσία ἀλλ' υἱότης τοῦτο κυριώτερον ἂν λεχθεῖν· ὁ δὲ θέσει καὶ χάριτι, ἢ τις ἐφ' ἡμῶν τῶν πεπιστευκότων εἰκότως ἐφήρμοσται· πῶς οὖν ἔχει ὁ δεύτερος πρὸς τὸν πρότερον; ὡς αἱ εἰκόνες, φησὶ, πρὸς τὸ ἀρχέτυπον· καὶ γὰρ καθὸ τὴν εἰκόνα τοῦ χοῦκου ἐφορέσαμεν, φησὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον, οὕτω καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἑπουρανοῦ φο-

ρέσωμεν· ὁ δὲ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ μακάριος Κύριλλος ἐν ἑτέροις σαφῶς οὕτως διαγορεύων, φησί· “ διανενευκότος τοῦ ζώου πρὸς τὸ πλημμελές, καὶ τὴν εἰς-
 ,, ποίητον ἀμαρτίαν ἐκ τῆς εἰσάπαν φιλοσαρκίας ἡρρώσθηκότος· τὸ πρὸς θεῖαν
 ,, εἰκόνα διαμορφοῦν αὐτὸ, καὶ σημάτων δίκην ἀπορρήτως ἐντέθειμένον ἀπε-
 ,, νοσφίζετο πνεῦμα, φθαρτὸν τε οὕτω καὶ ἀκαλλές ἀναπέφανται· ἐπειδὴ δὲ
 ,, ὁ τῶν ὅλων γενεσιουργὸς ἀνακομίζειν ἤθελεν εἰς ἐδραιότητά τε καὶ εὐκο-
 ,, σμίαν τὴν ἐν ἀρχαῖς τὸ διολισθῆσαν, ἐνῆκεν αὐτῷ αὐτῷ τὸ ἀποφοιτῆσάν
 ,, ποτε θεῖον τὸ καὶ ἅγιον πνεῦμα, μεταστοιχειοῦν εὔ μάλα πρὸς τὴν ὑπερ-
 ,, κόσμιον εἰκόνα, καὶ πεφυκὸς καὶ δυνάμενον δι’ αὐτοῦ πρὸς ἰδίαν ἡμᾶς με-
 ,, τάρρυθμίζειν ἐμφέρειαν. ,, Ὁ δὲ τούτων πάντων ἰσχυρότερον, πάλιν αὐτὸς
 ὁ διδάσκαλος ἔφησεν, ὅτι ἐν μορφῇ Θεοῦ ὑπάρχει ὁ υἱός· “ εἰκόνα τὴν αὐτὸν
 ,, καὶ χαρακτῆρα, φησὶν ὁ ἱερὸς λόγος, τοῦ γεγεννηκότος· αἱ δὲ εἰκόνες ὡς
 ,, τὰ ἀρχέτυπα. ,, Τί πρὸς ταῦτα εἴπωιεν; ἄρα οὐκ ἂν ἀπέλθοιεν ἐντεῦθεν
 ἐληλεγμένοι καὶ ἡσχυμένοι; ὅσον μὲν γὰρ ἦκεν εἰς τὸν τῆς Θεολογίας λόγον
 ἀποδédωκε, φήσας εἰκόνα εἶναι τοῦ γεγεννηκότος τὸν υἱὸν, κατὰ τὸ λόγιον·
 ὅσον δὲ εἰς τὸ κοινὸν καὶ καθόλου τοῦ τῶν εἰκόνων τρόπου, τῇ ἐπαλωγῇ ὑπο-
 δείκνυσι, τῷ πληθυντικῷ ἀριθμῷ χρησάμενος καὶ εἰπὼν, αἱ δὲ εἰκόνες ὡς τὰ
 ἀρχέτυπα· ἄρα καὶ ταύτην τὴν φωνὴν ἐπὶ τῆς θεολογίας ἐκλήφονται οἱ ἀνόη-
 τοι; ἵνα καὶ υἱοὺς πολλοὺς ἤδη δὲ καὶ πατέρας εἰσαγάγωσι, καὶ πολυθεῖαν
 πρεσβεύσωσιν; οὐ γὰρ ἡ εἰκὼν, φησιν, ἀλλ’ αἱ εἰκόνες ὡς τὰ ἀρχέτυπα, δει-
 κνὺς ἐν τούτῳ τὴν τε ὁμοιότητα καὶ τὴν οἰκειότητα.

λβ. Τί τούτων σαφέστερον ἢ ἐκδηλότερον πρὸς τὰ εἰς ζήτησιν ἡμῖν προ-
 κείμενα; εἰ μὴ τοσοῦτον πεπῆρωνται τὸν νοῦν, καὶ τὸ τῆς διανοίας αὐτοῖς ἐσκο-
 τισταὶ ὅμμα· τί οὖν φαῖεν πρὸς ταῦτα οἱ τῆς υἰοθεσίας ἀλλότριοι; ἄρα ἀντι-
 βλέψαι δυνήσονται πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανῇ τῆς ἀληθείας αὐτῇ;
 ἄρα ἀνθυπενέγκοιεν τὰ ἐκ τῆς βδελυρᾶς καὶ Θεοστυγοῦς αὐτῶν καρδίας ἐξε-
 ρευγόμενοι εἰκαῖα καὶ μυσαρὰ ληρωδήματα; δέχονται τούτους τοὺς θεηγόρους
 λόγους, ἢ παραγράφονται τὸν διδάσκαλον; εἰ μὲν οὐ δέχονται, αὐτόθεν αὐ-
 τοῖς τὸ τῆς Χριστοῦ ποιμένης ἡλλοτριῶσθαι ὑπάρξειεν· εἰ δὲ δέχονται, δυοῖν
 ἀνάγκη θάτερον· ἢ τὸν τῶν εἰκόνων λόγον ὡς ἔχουσι πρὸς τὰ ἀρχέτυπα, ὡσαύ-
 τως ἡμῖν συμφέσαιεν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τὴν τοῦ κυρίου εἰκόνα καὶ τῶν ἁγίων
 μεθ’ ἡμῶν προσκυνῆσαι καταδέχονται· ἢ τῆς υἰοθεσίας περιφανῶς ἐκβληθή-
 σονται, ἢ διὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐν τῷ θεῷ λουτρῷ πεπλουτήκαμεν, καὶ
 μετὰ Ἰουδαίων καὶ ἐλλήνων τετάσσονται, εἴπερ ἦν ἔχουσι πρὸς ἄλληλα κοινω-
 νίαν τὴν καὶ σχέσιν οὐ διδόνασιν· οἴχεται γὰρ αὐτοῖς τὸ θεῖον βάπτισμα, ἀνή-
 ρηται τὸ κατ’ εἰκόνα εἶναι τοῦ κτίσαντος, ἔκπτωτοι καὶ ἀπωσμένοι τῆς ἱερᾶς
 τῶν Χριστοῦ τέκνων ἀγάλης, τὸ λοιπὸν χρηματιοῦσι· τοσοῦτον ἀπώναντο τῆς
 κατὰ τὰς ἱερὰς εἰκόνας ὕβρεως οἱ ταλαίπωροι· ὑπερθαυμάσαιοι δ’ ἂν τις αὐ-
 τοὺς καὶ ἐντεῦθεν εἰκότως εἰς ὅσον ἡλιθιότητος καὶ ἀσυνεσίας ἐξέπεσον, ἀκο-
 λουθοῦν ταῖς ἀνοσιουργοῖς πράξεσι, καὶ τὸ φρόνημα σχόντες.

λγ. Προσποιοῦνται μὲν γὰρ καὶ κατασχηματίζονται τὸν τοῦ σταυροῦ τύπον τιμᾶν· τὸ δὲ πρᾶγμα αὐτὸ, ὅπερ ἐστὶ τὸ σωτήριον τοῦ Χριστοῦ πάθος, ταῖς ἀληθείαις ἀναιροῦσι· πῶς γὰρ πείσεται ἢ σταυρωθήσεται, κατὰ τὴν ἐκείνων παράνοιαν, ἀπερίγραπτον ἀνειληφῶς σῶμα; τί γὰρ ἂν εἴη τὸ ἐν τῷ σταυρῷ καθηλούμενον; ἢ τοῖς ἥλοις διαπειρόμενον; καὶ ποῖ τῆς αἰχμῆς οἱ ὄγχοι εἰσδύσειαν, εἰ μὴ περιγράφοιτο; ἢ κἀνταῦθα τὸ τῆς δοκίσεως τοῖς ἀδοκίμοις ἐπαχλύσειε σκότος; πῶς γὰρ οὐκ ἀδόκιμοι τὸν νοῦν καὶ τὴν ψυχὴν ἐσκοτίζοντο, λαλοῦντες διεστραμμένα; ἀγαθὰ γὰρ λαλεῖν οὐκ ἴσασι, πονηροὶ γε ὄντες, καὶ ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας τὰ πονηρότερα προφερόμενοι· ἄρ' οὖν οὐ πεφώραται τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν, ὅπως οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, τὰ μὲν τοῦ σταυροῦ πρεσβεύειν ὑποκρίνονται, αὐτὸν δὲ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ τοῖς ἱεροῖς χαρακτῆρσι συνανορύττουσι καὶ συγκαταλύουσι;

λδ. Τί οὖν φασιν, οἱ ῥήματα δόλια καὶ διεστραμμένα προβαλλόμενοι; ὦ Τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ προσκυνοῦμεν, διὰ τὸν ἐκταθέντα ἐν αὐτῷ. ὦ Δὴλη δὲ τούτων ἢ τε παραφροσύνη καὶ ἢ σκαιότης καθεύστηκεν, ὥς τὸν μὲν τοῦ ἀγιάζοντος τύπον βδελύσσονται ἤδη καὶ διαπτύουσι, τὸν δὲ τοῦ ἀγιαζομένου τιμᾶν ἔδοξαν· καίτοι πῶς ἡγίασται κατ' αὐτούς, μὴ πεπονθότος τοῦ Χριστοῦ σώματι κατὰ ἀλήθειαν; πρὸς μὲν οὖν τὴν τοιαύτην παράνοιαν καὶ φρενοβλάβειαν, οὐδὲ ἀποκρίνεσθαι χρεῶν· “ μὴ ἀποκρίνου γὰρ ἄφρονι κατὰ „ τὴν ἀφροσύνην αὐτοῦ „ διδασκόμεθα· δι' αὐτὸ δὲ τοῦ λόγου τὸ ἀληθὲς καὶ ἀκόλουθον, καὶ τὴν τῶν ἐπιεικεστέρων εὐπειθειαν, ταῦτα φαμέν· ὅτι πρῶτον μὲν πάντα τὰ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ Θεοῦ, ἱερά τε καὶ ἅγια καὶ ἴσμεν καὶ ὁμολογοῦμεν· καὶ διὰ τοῦτο, προσκυνήτᾳ καὶ σεβάσμιᾳ ὁμοίως παρ' ἡμῖν εἰσι καὶ τίμια, καὶ οὐδὲν ἄδοξον, οὐδὲν ἄτιμον, ὥσπερ δὴ καὶ ἐτέρωθι ἡμῖν λέλεκται· καὶ οὐκ ἐξὸν ἡμῖν τοῖς πιστοῖς· οὐδὲ τὰ παραδεδομένα παρὰ τῶν προεστώτων τοῦ καθ' ἡμᾶς λόγου ἐπαγγέλλεται διακρίσεις τινὰς καὶ ἐξετάσεις ποιεῖσθαι, ὅποιον δὴ πρότερον ἢ δεύτερον, καὶ ὅτι τιμιώτερον ἢ ἀτιμότερον· ἀπίστων τοῦτο καὶ ἀνοσίων τὸ κακούργημα· ὥς εἰ τόδε μὲν προσκυνήσω, τόδε δὲ οὐ, σώζομαι ἢ οὐ σώζομαι; κρεῖττον τοῦτο μᾶλλον ἢ ἐκείνο; ὃ δὴ καὶ αὐτὸ τῆς ἄκρας ἀμαθίας καὶ ἀσυνεσίας τῶν νῦν τὰ τοιαῦτα ἐκζητούντων τεκμήριον· τί γὰρ φήσουσι πρὸς τὸν εἰρηκότα “ ὅτι ἐὰν τὸν νόμον ὅλον φυλάξῃ τις, „ πταίσῃ δὲ ἐν ἐνὶ, γέγονε πάντων ἔνοχος; „ καὶ ταῦτα περὶ πράξεων νομικῶν, ἢ που γε τῆς ἀμωμήτου καὶ ἀκιβδήλου ἡμῶν πίστεως· οὐκ ἔστιν οὖν ἡμῖν περὶ τούτων ζυγομαχεῖν, ὅποτε παραπλησίως ἀλλήλοις τιμᾶσθαι τὰ ἅγια, καὶ πατέρων ἱερῶν θεσμοὶ θεοπρεπῶς ἐκπεφωνημένοι διαγορεύουσι.

λε. Διὰ δὲ φιλόνηικον καὶ ἀναίσχυτον τῶν ἀνοήτων, περιεργότερον τούτων ἔνεκεν διαλήψεσθαι δεῖν ᾤκημεν· οὐδενὶ μὲν τὸ ἄδοξον περιτίθεντες, ὅσον δὲ ἐκ τῆς ἐξετάσεως τοῦ ἀκολούθου ἀνήκει, τὸ ὑπερφυὲς κατὰ τι τοῦ ἐν αὐτοῖς, ὥς ἐν βραχεῖ τῷ λόγῳ παριστῶντες· λέγομεν τοίνυν ἵνα ἐκ τοῦ ὁμοίου τὴν ἀρχὴν ποιησώμεθα, ἐπειδὴ τοῦτο καὶ εἰκὼν. Ὅτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, ὁμοίωμα

αὐτοῦ ἐστὶ, καὶ τῷ σώματι αὐτοῦ προσέοικε, καὶ τὸν τύπον τοῦ σώματος αὐτοῦ ἡμῖν ὑπογράφει, καὶ τὸ εἶδος κατεπαγγέλλεται, καὶ τρόπον πράξεως ἢ διδασκαλίας ἢ πάθους ὡς τὰ πολλὰ ἀπομιμουμένη διασημαίνει· ὁ δὲ τοῦ σταυροῦ τύπος, οὔτε προσέοικεν αὐτοῦ τῷ σώματι, οὔτε οὐδὲν τῶν εἰρημένων ἡμῖν ὑποδείκνυσιν· τὸ δὲ τινὶ ὁμοιον, τοῦ μὴ ὁμοίου ἐγγύτερόν ἐστι καὶ οἰκειότερον, ὡς διὰ τῆς ὁμοιότητος γνωριμώτερον ἐκείνο ποιοῦν, καὶ διὰ τοῦτο καὶ τιμιώτερον· ἢ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, ὡς οἰκειότερα καὶ γνωριμωτέρα, τιμίου καὶ σεπτοῦ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ παρ' ἡμῖν τυγχάνοντος, τιμιωτέρα ἂν εἴη καὶ σεβασμιωτέρα. Ἐτι ἡ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, πρώτως καὶ ἀμέσως εὐθύς τε καὶ ἔκ πρώτης ἐντεύξεως, τὸ εἶδος αὐτοῦ παρ' ἡμῖν ἐμφανίζει, καὶ τὴν μηνὴν ἐντίθησιν· αὐτὸν γὰρ τὸν εἰκονιζόμενον ἐν αὐτῇ κατοπτριζόμεθα· ὁ δὲ σταυρὸς οὐχ' οὕτως· σταυρὸν γὰρ ἐνορῶντες, πρῶτον μὲν πρὸς τὸ φαινόμενον τὸν νοῦν ἀπερείδομεν· ἔπειτα δὲ, τί ἐστὶν ἐννοοῦμεν, καὶ πῶς ἡγιάσται ἀναθεωροῦμεν, καὶ παρὰ τίνος, καὶ οὕτω κατὰ δεύτερον λόγον, ἐπὶ τὸν σταυρωθέντα καὶ ἀγιάσαντα αὐτὸν μέτιμεν· τὸ τοίνυν πρῶτως ἐπὶ τι μεταβαῖνον, καὶ πρῶτως αὐτὸ γνωρίμον ποιοῦν, τοῦ δευτέρως ταῦτα ποιοῦντος τιμιώτερον· ἢ εἰκὼν ἄρα τοῦ Χριστοῦ, τοῦ σταυροῦ τιμίου ὄντως τιμιωτέρα ὑπάρχει.

Εἶτα παρὰ πᾶσι τοῖς νοῦν ἔχουσιν ὁμολόγηται, ὅτι τὸ ἀγιάζον τοῦ ἀγιαζομένου κρείττον ἐστὶ· καὶ γὰρ χωρὶς πάσης ἀντιλογίας, φησὶ τὸ ἀποστολικὸν λόγιον, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλόγεῖται· εἰ τοίνυν τὸ σῶμα Χριστοῦ τὸν σταυρὸν ἡγίασε προσομιλῆσαν αὐτῷ προσηλούμενον, καὶ ἡμῖν δι' αὐτοῦ τὸν ἀγιασμὸν ἐνῆκεν, ὁ δὲ σταυρὸς δι' αὐτοῦ ἡγιάσται· ὣν δὲ τὰ πρωτότυπα τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ τιμιώτερα· ἐπειδὴ δὲ ἄμφω τύποι, καὶ ὁ τύπος τοῦ ἀγιασθέντος σταυροῦ τίμιος, ὁ τύπος ἄρα τοῦ ἀγιάσαντος σώματος, μᾶλλον τιμιώτερος. Ἐτι ὁ τύπος τῆς ἐκτάσεως τῶν χειρῶν τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῦ σχήματος σεπτός ἐστίν· ὅσα δὲ διαφέρει σῶμα σχήματος, τοσούτῳ καὶ τὰ ἀπ' αὐτῶν διοίσει· ὣν γὰρ τὰ ἀρχέτυπα τιμιώτερα, καὶ αὐτὰ τιμιώτερα· καὶ γὰρ τὸ σχῆμα, διὰ τὸ σῶμα, καὶ ἡ ἔκτασις· οὐ μὴν ἔμπαλιν τὸ σῶμα διὰ τὸ σχῆμα· καὶ τὸ μὲν σῶμα, οὐσία καὶ ὑποκείμενός ἐστι· τὸ δὲ σχῆμα συμβεβηκὸς καὶ παρακλούθημα· ὅσα οὖν οὐσία συμβεβηκὸς κρείττων, τοσούτῳ καὶ σῶμα σχήματος, ἢ ὅσον ψυχὴ ἐπιστήμης· καὶ τὸ μὲν σῶμα ἐσχηματισμένον ἐστὶ τε καὶ λέγεται· σχῆμα δὲ σεσωματωμένον, οὐδεὶς τῶν σωφρονούντων ἑρεῖ· οὕτω γὰρ καὶ τὸ σῶμα κεχρωσμένον λεχθεῖν ἂν, οὐκέτι δὲ χρώματος σῶμα, οὐδὲ χρωμα σεσωματωμένον· κρείττονα οὖν τὰ τοῦ σώματος ἢ περ τὰ τοῦ σχήματος· καὶ εἰ τοῦτο, ἄρα ὁ τύπος τοῦ σώματος, τοῦ τύπου τοῦ σχήματος τιμιώτερος (1).

Ἐτι ὁ σταυρὸς ἀπλοῦν πως καὶ ἀποοίκιον ἡμῖν εἰσφέρει τὸ Χριστοῦ πάθος· τοῖς δὲ Ἀγροικοτέροις μόλις ἂν καὶ πάθους σύμβολον νοηθῇ· τὰ δὲ ἱερά

(1) Decem haec Nicephori brevia capitula ex alio codice nos iam protulimus in Spicil. rom. T. X. Ceteroqui hoc praecipue quartum capitulum, fuisse a breviatore seu librario in codice illo socorditer vitiatum, patet ex ipsa Fr. Turriani latina interpretatione, qui eodem ms. usus fuerat. Sunt enim in latino exemplari eadem quae in illo graeco mutilationes.

μορφώματα, οὐ τὸ πάθος μόνον ποικίλλουσι καὶ λεπτότερον διαγράφουσιν, ἀλλ' ἤδη καὶ τὰ θαύματα καὶ τὰ τεράστια, ὥστε ὁ Χριστὸς ἐξεργάσατο, πλατύτερον καὶ σαφέστερον ἡμῖν διασημαίνουσι τὰ τοίνυν τρανότερον καὶ ἐκδηλότερον ἡμῖν ταῦτα ὑποφαίνοντα, τῶν ἀμυδρότερόν πως τὰ τοιαῦτα δηλούντων, τιμιώτερα καὶ εὐσημότερα. Ἔτι ὁ σταυρὸς πάθους σύμβολόν ἐστι, καὶ τὸν τρόπον κατ' ὃν ὁ πεπονθὼς τὸ πάθος διήνεγκεν ὑπαινίσσεται· τί γὰρ ἔτερον βούλεται τὸ “ ἄρον τὸν σταυρόν σου, καὶ ἀκολούθει μοι, ἢ τὸν καθηλωμένον τῷ φόβῳ κυρίου, καὶ τοῖς τοῦ κόσμου μάταιοις ἀποσταζάμενον, εὐτρεπῆ εἶναι πᾶν ὁτιοῦν ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ὑπομένειν ἀλάπης; οὕτω δὴ καὶ ὁ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ ἐν τῇ σαρκὶ φέρων, καὶ μέγα ἐπὶ τῷ πάθει αὐτοῦ φρονῶν, ἐφιλοτιμεῖτο λέγων “ ἐμοὶ δὲ μὴ γένοιτο καυχᾶσθαι, εἰ μὴ ἐν τῷ σταυρῷ, τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τὴν σταύρωσιν ἡμῖν διὰ τούτων ὑπογράφων, ἥτοι τὸ Χριστοῦ πάθος· ἡ δὲ εἰκὼν αὐτοῦ τοῦ πάσχοντος ἐκσφράγισμα καὶ ὁμοίωμα ἐστίν, οἰκειότερον δὲ καὶ ἀξιολογώτερον, τὸ αὐτὸν τινὰ διαγράφον, ἢ τὸ τὰ ἐκτὸς καὶ περὶ αὐτὸν ὑποφαῖνον ἀξιολογώτερον ἄρα ἢ εἰκὼν, ὡς τὸν Χριστὸν αὐτὸν ἡμῖν ἐμφανίζουσα, τοῦ σταυροῦ τὸν τρόπον τοῦ πάθους ἡμῖν παραδεικνύουσα.

Τὸ Χριστὸς ὄνομα, ὁμωνύμως καὶ κατὰ τῆς εἰκόνης αὐτοῦ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται· Χριστὸς γὰρ καὶ αὐτὴ λέγεται ὥστε καὶ βασιλεὺς, ἢ τοῦ βασιλέως εἰκὼν· κατὰ τοῦ σταυροῦ δὲ κατηγορεῖσθαι τοῦτο ἀδύνατον· οὐδεὶς γὰρ ἂν φαίη τῶν σωφρονούντων, Χριστὸν τὸν σταυρὸν οὐδενὶ τρόπῳ· ὁ τοίνυν ἐν μεθέξει καὶ αὐτοῦ τοῦ ὀνόματος γέγονε, καθάπερ ἤδη καὶ τῷ τοῦ σώματος τύπῳ κεκοινώνηκε, τοῦ μηδενὸς τούτων μετασχόντος τιμιώτερον ἢ εἰκὼν ἄρα τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα. Τὸ αἷτιον τοῦ αἰτιατοῦ προηγεῖται· καὶ μᾶλλον τὸ ποιητικὸν αἷτιον· τὸ δὲ προηγούμενον τινὸς, τιμιώτερον οὐ προηγεῖται· ἐπεὶ οὖν αἷτιον τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ, τὸ πάθος τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ προκαταρκτικὸν τὸ σῶμα τοῦ τύπου, καὶ ἡ εἰκὼν ἄρα τοῦ σώματος τοῦ Χριστοῦ, ὡς ποιητικὸν αἷτιον, τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ τιμιωτέρα.

Ἔτι ὁ τινὸς ἔνεκεν γέγονεν, ἑλάττον ἐστὶν ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέγονεν· εἰ τοίνυν ὁ σταυρὸς τοῦ κυριακοῦ σώματος ἔνεκεν, ἀνάγκη καὶ ἐν τοῖς τούτων τύποις, τὸ ἑλάττον τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ ἀποφέρεισθαι· ὦν γὰρ τὰ προηγούμενα ἐλάττονα, καὶ αὐτὰ ἐλάττονα· δέδεικται οὖν διὰ πλειόνων, ὡς καὶ αὐτοῦ τοῦ τύπου τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τιμίου ἔντος παρ' ἡμῖν, ἢ εἰκὼν τοῦ Χριστοῦ, κατὰ τὴν τῶν ἀποδεδομένων λόγων ἀκολουθίαν τὴν καὶ ἐξέτασιν, τιμιωτέρα ὑπάρχει· ὁ τοίνυν τὸν σταυρὸν τιμᾶν ἐπαγγελλόμενος, τιμᾶσει ἄρα καὶ τοῦ κυρίου τὴν εἰκόνα· εἰ δὲ ταύτην οὐ τιμᾶ, οὐδὲ ἐκεῖνον πολλοῦ γε καὶ δεῖ.

Εἵτα ὁρῶμεν ἐν πλείοσι τόποις τὴν τοῦ κυρίου σταύρωσιν ἐν εἰκόνι διαγεγραμμένην, καὶ ὡς τὸ εἶκος ἔχει, ἀνάλογον τῷ τοῦ πράγματος κατ' ὃν πᾶσι πρακταὶ τρόπῳ, ἐκκρεμές τε τὸ σῶμα, καὶ τὰς χεῖρας διαπλουμένας, καὶ τοῖς ἡλίοις διαπεπερονημένας ὑφ' ὧν τὸ πάντων θαυμασίων θαυμασιώτερον, καὶ

τῶν δι' ὧν σεσώσμεθα τὸ καιριώτατον, πάθος ἡμῖν τοῦ Χριστοῦ τὸ σωτήριο ὑπογράφεται· τί οὖν πρὸς τοῦτο οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ δράσειαν; ἀνάγκη δυοῖν τὸ ἕτερον· ἢ προσκυνοῦντας τὸν σταυρὸν, καὶ τὴν εἰκόνα συμπροσκυνῆσαι, εἴπερ μὴ μέλλοι τὰ τῆς ἐπαγγελίας αὐτῶν διαπεσεῖσθαι· ἢ καὶ θαιροῦντας τὴν εἰκόνα, συγκαταβάλλειν καὶ τὸν σταυρὸν (1)· οἱ δέ γε τὸ δεύτερον ἐλόμενοι, τέλειον καὶ τὸν σταυρὸν αὐτὸν καὶ πᾶσαν ὁμοῦ τὴν Χριστοῦ οἰκονομίαν ὡς ἀνοικονόμητοι παραγράφονται, καὶ τῶν ἐπηγγελμένων τὸ ψεῦδος δημοσιεύουσι· εἰ γὰρ μετὴν αὐτοῖς ὁπωσοῦν ἀληθείας, ἔδει προηγουμένως τὴν εἰκόνα τιμᾶν ὡς ποιητικὸν αἶτιον, καὶ προαγωγικὸν τοῦ σταυροῦ· πᾶν γὰρ ὃ τινὸς ἔνεκεν εἴρηται, ἔλαττον ἐκείνου τοῦ δι' ὃ γέγονε· καὶ εἰ ὁ σταυρὸς τιμητέος, ὥσπερ οὖν καὶ ἔστι, μᾶλλον ἢ τὸν τοῦ αἰτίου τούτου λόγον ἐπέχουσα εἰκὼν τιμητέα· καὶ γὰρ ὁ σταυρὸς διὰ τὴν εἰκόνα γέγονεν, οὐκ ἔμπαν· ἢ εἰκὼν διὰ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ· ταύτης γὰρ προηγουμένως διαγραφομένης καὶ τυπουμένης, συνδιεγράφη καὶ αὐτὸς, τῇ τε δάσει τοῦ ὀρθίου σώματος, καὶ τῇ ἐφ' ἑκάτερα τῶν χειρῶν ἐκτάσει συναποτύπουμενος· ἐξ ἀνάγκης τὲ καὶ ἀκολούθως τῷ σχηματισμῷ τοῦ σώματος ὡς παρακολούθημα συναναφαινόμενος· καὶ οὐκ ἂν τις ἀποσφαλεῖν τάληθοῦς λέγων, ὡς ὃ γε τὴν εἰκόνα τοῦ κυρίου τῷ τοιῷδε τρόπῳ διαχαράσων, καὶ εἰ μὴ βούλοιτο, καὶ τὸν τύπον τοῦ σταυροῦ συνδιαχαράξειε· πῶς οὖν οὐκ ἐκδηλὸς διὰ πάντων, τῶν χριστομάχων ἢ παραφροσύνη καὶ ἡ δυσσέβεια; τὸν μὲν γὰρ ὡς τίμιον σέβειν ὑποκρίνονται, τὸ δὲ μᾶλλον τίμιον τέλειον διαπτύουσιν· ἀλλ' οὐ τῷ σταυρῷ τὸ τίμιον νέμοντες, τοῦτο ποιοῦσι· πῶς γὰρ οἱ γε συγκαταβάλλοντες ἐν πολλοῖς, καὶ κατὰ φλέγοντες καὶ συμπατοῦντες ποσὶ βεβήλοις καὶ ἀκαθάρτοις; ἀλλ' ἵνα μὴ δοκοῖεν πάντα ἐκ πυθμένος παρακινεῖν τὰ τῆς ἐκκλησίας σεβάσματα, τὸν θεῖον τοῦ Χριστοῦ τύπον εὐκαίρως ἀκαίρως ἐκποδῶν ποιεῖσθαι προελόμενοι, ἐπειδὴ βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· ὡς γὰρ εἴ τις τὸ φυσικὸν αἶσχος βουλούμενος ἀποτρίψεται, κομμωτικοῖς καλλωπίσμασιν ἐπιμορφίζοιτο, τὸν τοῦ σταυροῦ λόγον ὡς σκῆψιν εὐπρεπεστάτην αὐτοῖ προχειρίζονται.

λς. Τί δὲ δεῖ περὶ τοῦ τύπου τοῦ σταυροῦ λέγειν; αὐτὰ τὰ πρωτότυπα ὡς ἂν τις φαίη τοῦ σταυροῦ, τὰ σεβάσματα καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς πιστοῖς πιστῶς προσκυνούμενα, τίμια καὶ ζωοποιὰ ξύλα, καθυβρίζουσι καὶ ἀτιμάζουσιν αἰσχρῶς· τὰ γὰρ ἀρχῇθεν καὶ παρὰ χριστιανῶν ἐν τε χρυσώμασι καὶ ἀργυρώμασι κατεσκευασμένα, καὶ καλούμενα φυλακτήρια, ἃ δὴ καὶ κατ' αὐχένος ἐκκρεμαννύμενα, καὶ πρὸς τὸ στέρνον καθιέμενα φέρομεν χριστιανοὶ πρὸς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς ἡμῶν, καὶ σωτηρίαν τῶν ψυχῶν τε καὶ τῶν σωμάτων ἡμῶν, ἐντεῦθεν γὰρ αὐτοῖς καὶ τὸ ὄνομα ἐπικέκληται, πρὸς ἰατρείαν τὴν παθῶν καὶ ἀποτροπὴν τῆς τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων προσβολῆς, ταῦτα κεκτῆσθαι πιστεύοντες, ἐν οἷς δὴ καὶ τὰ πάθη Χριστοῦ καὶ τὰ θαύματα, καὶ ἡ ζωοποιὸς ἀνάστασις ὡς τὰ πολλὰ εἰκονιζόμενα δείκνυται, καὶ τούτων πληθὺς

(1) Haecenus pertinebat memoratum in praecedente adnotatione excerptum.

ἀπειρον παρὰ χριστιανοῖς εὐρίσκειται, τί ταῦτα παρὰ τοῖς ἀνοσίοις λελόγισται; βδελυκτὰ τὰ φυλακτὰ, καὶ φευκτὰ τὰ αἰρετὰ ἠγήσαντο· αὐτοῖς οὖν τοῖς τιμίοις ξύλοις, ἃ δὲ παρὰ πυρὶ διαφέροντες, ὕλην ἀργὴν καὶ ἄσημον καὶ μηδενὸς ἐχομένην λόγου, διὰ τῆς χωνείας ἀποφαίνουσι· τοσοῦτον ἐμωράνθησαν καὶ ἐσκοτίσθησαν, ὅτι ἅπερ εἰς φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῆς ζωῆς αὐτῶν ἔδει συνέχειν καὶ περιέπειν, ταῦτα προὔδωκάν τε καὶ καταλελύκασιν· προσόμοιόν τι ποιοῦντες, ὡς εἴ τις τειχίον ἐκέκλιτο ἀσφαλέστατον, καὶ φρούριον ἐρυμνότατον, εἴτα τῆς ἑαυτοῦ φυλακῆς ἀλογήσας καὶ σωτηρίας, ἀνοήτως ἀφρονέστατα καθελῶν, εὐάλωτον τοῖς ἐπιβουλεύουσιν ἑαυτὸν παρεστήσατο· τί οὖν ἐντεῦθεν δείκνυται; ὅτι τῷ συγκαθαιρεῖσθαι τὰ ἅγια ταῦτα ἀλλήλοις, τὸ ἐν αὐτοῖς ὁμότιμον διαφανῶς γινώσκειται· πῶς οὖν εἰ φευκτὰ ἦν τὰ ἱερὰ ταῦτα, τοῖς τιμίοις σφελέχεσι συνεφήρμωσαν οἱ χριστιανοὶ τὸ ἀνέκαθεν, καὶ συγκατέσκευασαν; ἄξιον δὲ πανταχοῦ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἐπιλέγεσθαι, ὅτι βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος, καὶ ἡ μνήμη δυσαχθεστέρα καὶ βαρυτέρα παρὰ τοσοῦτον, παρ' ὅσον Ἰουδαίοις καὶ Ἕλλησιν, οἷς εὐκαίρως αὐτοὶ συγκαταριθμηθήσονται.

λζ. ☩ Ἀλλὰ ταῖς εἰκόσι Χριστοῦ, φασί, καὶ ἕτερά τινα τῶν βδελυκτῶν ☩ καὶ ἀπηγορευμένων συνδιαγράφεται, οἷον ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ὁ ἄδης ☩ πατούμενος, καὶ διάβολος καταργούμενος καὶ καταβαλλόμενος, καὶ εἴ τι ☩ τούτοις προσέοικε· λανθανόντως δὲ καὶ ταῦτα συμπροσκυεῖται· ὅθεν οὐκ ☩ ἐξὸν οὐδὲ ταῖς Χριστοῦ προσκυνεῖσθαι εἰκόσιν. ☩ Ἀλίσκονται δὲ καὶ ἐν ταῦθα τοῖς οἰκείοις δικτύοις οἱ ἀνόητοι· ὁ γὰρ ἡμῖν ἐγκαλοῦσι, τοῦτο καὶ αὐτοὶ δοξάζοντες δείκνυνται· ὁμολογοῦσι γὰρ καὶ ἄκοντες, ὅτι ἡ τῶν εἰκόνων τιμὴ, ἐπὶ τὰ πρωτότυπα διαβαίνει· εἰ γὰρ διὰ τοῦτο ταῦτα ἀπηγορεύεται, πολλῷ μᾶλλον τὰ θεῖα τιμητέα, ἵνα ἡ τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον ἀνέλθοι· ἐκ τούτου οὖν τις καὶ λίαν ἐμμελῶς τεκμήραιτο, ὅτι ὁ περὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ ἔχουσι σκολιὸν καὶ ὕπουλον φρόνημα, καὶ τέως τοῖς πολλοῖς ἀποκρυπτόμενον, ἡρέμά πως παραδηλοῦσι, καὶ τοῖς συνετωτέροις διὰ τούτων ἐκκαλύπτουσι· τὰ γὰρ ἐν χερσὶν ἐξανύοντες, Θεοῦ παρορῶντος καὶ συγχωροῦντος, ἐν τοῖς ἐξῆς ὡς τὸ εἰκὸς καὶ τὸ ἀκόλουθον τῆς ἐννοίας ἔχει, ὅτι οὐδὲ Χριστὸν ἐσταυρωμένον προσκυνήσουσιν, ἀποφανοῦνται, ἐπειδὴ καὶ λησταὶ συνεσταύρωνται κακοῦργοι, καὶ ἄνδρες ἀνόσιοι· ἀλλ' ἡμεῖς γε νήφομεν οἱ χριστιανοὶ, καὶ οὐκ ἀπεκλινώθημεν κατ' αὐτούς· ὁ γὰρ προσκυνούμεν, οἶδαμεν· τὰ γὰρ ἱερὰ σέβομεν ὡς ἅγια, τὰ δὲ αἰσχροὶ ἐκεῖνα, ὡς νεκρούμενα καὶ πατούμενα καὶ βλέπομεν καὶ λογιζόμεθα· οὐ γὰρ τιμὴν αὐτοῖς περιτιθέντες, συμπαρέγραψαν οἱ φιλόθεοι, ἀλλὰ τὸ ἀδρανὲς καὶ τὸ ἐξαίσιον αὐτῶν πτωμα παριστάνοντες· ὁ καὶ ἡμεῖς ἀναθεωροῦντες, τὸν καταργήσαντα κύριον δοξάζομεν, καὶ διὰ τοῦτο μᾶλλον αὐτοῦ προσκυνούμεν τὸ σεβάσμιον ἐκτύπωμα, τῶν δι' αὐτοῦ γεγεννημένων ἡμῖν ἀξιαγάστων εὐεργεσιῶν, καὶ τῆς κοινῆς σωτηρίας τοῦ γένους ἡμῶν, εἰς μνήμην ἐρχόμενοι· θαυμάζομεν τε αὐτοῦ τὰ μεγαλεῖα, καὶ

τὴν φιλάνθρωπον ἀνυμνοῦμεν συγκατάβασιν· εἴποι δ' ἂν τις ἐκ τοῦ παρόντος, ἥδη καὶ τοῦ μέλλοντος καταστοχαζόμενος, ὡς ἤξουσί ποτε καὶ ἐπὶ τὴν ἱερὰν τῶν εὐαγγελίων συγγραφὴν, ὡς δαιμόνων δὴ τινων καὶ ἄλλων πονηρῶν μνήμην εἰσφέρουσιν αἰτιασόμενοι· ἀλλ' οὐ δι' ἐκεῖνα ταῦτα, διὰ δὲ τὸν θαυματουργήσαντα καὶ ἀπελάσαντα δαίμονας, καὶ νόσους καθάραντα προδήλως συνεινήμεναι· οὐδὲ τῷ εὐαγγελίῳ συμπροσκυνηθήσεται· καὶ γὰρ ἡ παρ' ἡμῶν προσκύνησις, εἰ καὶ αἰσθητῶς γίνεται πρὸς αἰσθητὰ γε ὄντα τὰ ἅγια, ἀλλ' οὖν γε ἐντεῦθεν ταῖς νοεραῖς ἐνεργείαις, ἐπὶ τὸν τούτων αἴτιον τὸ σέβας ἀνάπτομεν, καὶ συμβολικῶς ταῦτα ἐπίτελεῖται· ἐπεὶπερ ἡ γε προσκύνησις ἡμῶν καὶ ἡ λατρεία, ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ, κατὰ τὸν τοῦ σωτῆρος λόγον, κυρίως καὶ ἀληθῶς ἐστίν· ἡμεῖς γὰρ ὃ προσκυνοῦμεν, οἶδαμεν· αὐτοὶ δὲ ὃ προσκυνοῦμεν, οὐκ ἴσασι, τῷ μὴ εἰδῆναι αὐτοὺς τῆς Θείας οἰκονομίας τὸ μέγα μυστήριον.

λη. Ἐπι φασίν. Ὡς ὅτι πρὸς μὲν τοῦ πάθους Χριστοῦ καὶ τῆς ἀναστάσεως, Χριστὸν περιγράφεις· τί δ' ἂν εἴποις μετὰ τὴν ἀνάστασιν; ὥστε δὴ οὐκ ἐν τοῖς αὐτοῖς τὰ πράγματα· ἀφθαρτον γὰρ λοιπὸν τὸ σῶμα Χριστοῦ, καὶ τὴν ἀθανασίαν κληροσάμενον· ποῦ οὖν σοι τὰ τῆς περιγραφῆς χωρήσειε; καὶ πῶς περιγραφήσεται τὸ κεκλεισμένων τῶν θυρῶν πρὸς τοὺς μαθητὰς εἰσὶόν, καὶ μηδενὶ κωλύματι περιειργόμενον; Ταῖς τολμηραῖς γὰρ τῶν δοκητῶν ἀναισχύντως ἐσόμενοι, μὴ δὲ ἐφάψασθαι χερσὶ τὸν μαθητὴν τῆς Θείας πλευρᾶς κενολογούσι· κλειυσθέντα δὲ μόνον παρὰ τοῦ σωτῆρος μὴ μὲν τοι καὶ τὸ προσταχθὲν εἰς ἔργον ἐξενέγκαντα· καὶ διὰ ταῦτα μήτε ὁφθῆναι σώματι, μήτε εἶναι σῶμα τὸ παράπαν τὸ σῶμα· οὕτως αὐτοῖς τὰ τῶν εὐαγγελίων ἄπιστα· ἀλλὰ τοῦτο πρῶτον ἀκούσεται ὁ περὶ ταῦτα διαπορῶν, ὅτι εἰσελθὼν φήσας, τὸ ἀπορούμενον ἔλυσας· ὅπως γὰρ τὸ εἰσελθεῖν, καὶ ἐξελθεῖν, ἢ μεταβαίνειν ἐντεῦθεν ἐκεῖσε, οὐδὲν ἕτερον ἢ περιγραφῆς ἐστὶν ἴδιον· τὸ γὰρ ἐντὸς θυρῶν γεγονός, οὐκέτι δὲ καὶ ἐκτὸς ὑπάρχον, περιγραφτὸν πάντως ἐστίν· οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς σωτηρίου ἀναστάσεως κατίδοι τις ἂν, τοῦ λίθου τῷ τάφῳ ἐπικειμένου, ἐφ' ᾧ τὰ σήμαντρα προστετετύπωτο· ἀναστὰν γὰρ τὸ σῶμα, οὐκ ἦν καὶ ἐν τῷ τάφῳ· ἐξ οὗ τὸ περιγραφτὸν εἶναι, ἀκολουθεῖν ἐπάναγκες· τὸ δὲ ἐκ νεκρῶν ἀναστῆναι, καὶ πυλῶν κεκλεισμένων εἴσω γενέσθαι, καὶ εἴ τι τούτοις ἐτελεῖτο παραπλήσιον, οὐ σώματος πρόεισι νόμῳ, οὐδὲ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐνύλου καὶ ῥευστῆς φύσεως· ἐπεὶ καὶ πρὸ τοῦ πάθους, κατὰ κυμάτων ὁ σωτὴρ πεζεύων τεθείαται, ἀφᾷ χειρὸς νεκροὺς ἀνίστησι, καὶ ἄλλα ἅπερ ἐθαυματούργει διὰ τοῦ σώματος· καὶ οὐ δὴ πού ταῦτα φαμέν ἴδια σώματος, οὐδὲ ἀσώματος· τῆς γὰρ δραστηρίου καὶ ἀμάχου δυνάμεως ἦν, ἥ πάντα εἴκει· καὶ θαύματος λόγῳ, οὐκ ιδιότητι ἐπράττετο σώματος, ἀλλ' ἐπειδὴ τῷ κάλλει τῆς ἀφθαρσίας λελαμπρυσμένον μετὰ τὴν ἀνάστασιν γέγονε, καὶ ἀκήρατον, καὶ πάντῃ καθαρεῦον φθορᾶς καὶ παχύτητος, τῇ συνημμένῃ ἅμα ὑποστατικῶς καὶ ἀδιασπλάτῃ φύσει, ἐξ ἧς τῶν ὑπὲρ φύσιν μετέσχε, τὰ ὑπὲρ σῶμα ἐνήργει, καὶ οἷα εἰκὸς οὐχ' ἀπλῶς σώματος, ἀλλὰ Θείου καὶ ἀφθάρτου σώματος.

Ἐωρᾶτο δ' οὖν ὅμως τοῦτο πεφυκὼς ὁ σωτὴρ, οὐ μὲν τοι καθ' ὃν τρόπον ἐπιχωριάζων τὸ πρότερον ἅπασιν τοῖς γοῦν ἀξίοις τῆς τοιαύτης Θεᾶς ἐμφανιζόμενος, τὰ τε σημεῖα τοῦ σταυροῦ παρεδείκνυ· καὶ τοῦτο ἡμᾶς ὁ μαθητὴς ἐμπεδοῖ, καὶ εὐγνωμόνως γε καὶ πιστῶς δεχόμεθα, τὴν Θεῖαν πλευρὰν ἐπαφώμενος, μέγα τὲ κεκραγὼς καὶ λαμπρὸν “ ὁ κύριός μου καὶ ὁ Θεός μου ”, καὶ τὰ σεμνὰ γύναια ἀχράντων ποδῶν ἐφαπτόμενα· πρὸς δὲ καὶ οἱ συμπαρομαρτοῦντες, καὶ τὴν καρδίαν ἐκκαίόμενοι, καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἐν ταῖς ὁμιλήσεσι κεκρατῆμένοι περὶ τὴν ἐπίγνωσιν, ὃ δὴ μετὰ τὴν κλάσιν τοῦ ἄρτου λέλυται, βρώσεώς τε καὶ πόσεως ἠνείχετο, καὶ ἄφθαρτον ἦν τὸ σῶμα· ἅπερ οὐ τῷ δεῖσθαι τούτων, ἀλλὰ συγκαταβάσεως τρόπῳ καὶ διὰ τὴν οἰκονομίαν ἐπράττετο, ἵνα ὁ αὐτὸς ἐκεῖνος ὣν πιστευθῇ, ἀληθὲς τε καὶ μὴ φαντασία νομισθῇ τὸ τῆς ἀναστάσεως μυστήριον· τί δὲ καὶ ἑώρων οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, ἐκ μέσου αὐτῶν αἰρόμενον, καὶ πρὸς οὐρανοὺς μετάρσιον ἀνιπτάμενον, ὃ συμπαρέδρον δόξης τῆς πατρικῆς ἐγένετο, καὶ πάλιν ὡσαύτως ἐλευσόμενον, κατὰ τὴν τῶν προπεμπουσῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων φωνὴν, εἰ μὴ σῶμα περιγραφτὸν ἦν; ἢ τί ποτε ὅλως ὁ μέγας Στέφανος, ὁ ἐν μάρτυσι πρῶτιστός τε καὶ κράτιστος, ἐν μέσῳ τῶν τῆς ἀθλήσεως ἀγώνων ὢν, οὐ πολλῷ ὕστερον τῆς εἰς οὐρανοὺς τοῦ σωτῆρος ἀνόδου, ἐωράκει καθ' ἰδεῖν ἔδει τὸν τῆς τηλικαύτης πεπωληρωμένον χάριτος, καὶ χωρητὸν ὑπερφυῶς ἦν τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ; ἢ οὐχὶ ἐν εἶδει τῷ ὀφθέντι ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς, τὸν ἐκ δεξιῶν τῆς πατρικῆς δόξης ἐστῶτα Θεώμενος; πῶς γὰρ αὐτῷ ἐξῆν λέγειν “ Θεωρῶ τοὺς οὐρανοὺς ἀνεωγμένους, ”, καὶ τὸν υἱὸν τοῦ ἀνθρώπου ἐκ δεξιῶν ἐστῶτα τοῦ θεοῦ; „ Ταῦτα καὶ τῶν Θεῶν πατέρων σαφῶς ἐκιδάσκει τὰ δόγματα, ἅπερ εἰς ὕστερον παραθησόμεθα· καὶ οἱ τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ εὐαγγελίου διαπιστῶσιν ὑβρισταί, καὶ που καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἀποδιώσονται, σάρκα καὶ ὁστέα τοῖς μαθηταῖς δεικνύοντα, ἐπεὶ πνεῦμα παρ' αὐτοῖς θεωρεῖσθαι ἐδέδοκτο, καὶ ταῦτα ἐκτὸς εἶναι οἰήσονται σώματος· ἀλλ' ἡμεῖς γε τὸ ἀψευδὲς τούτων κηρύσσοντες λέγομεν, ὅτι ὃ τρόπῳ συγκαταβάσεως ὠκονόμηται, τούτῳ καὶ περιγράφεται· ὡς ἂν καὶ δι' ὀφείας ἡμῖν τὰ τῆς ἀληθείας γνωρίζηται.

λθ. Πῶς οὖν; τὰ μὲν ἄλλα μεταβέβληται, τὸ θνητὸν γὰρ ἀθάνατον γέγονε, καὶ τὸ φθαρτὸν ἀφθαρτον ὤφθη, καὶ ἀπαθὲς τὸ παθητὸν, τὸ δὲ περιγραφτὸν οὐχ' ὑπῆρξε καὶ ἀπερίγραφτον; φαιρὸν τοίνυν, ὅτι τῇ φύσει τῇ ἀνθρωπείᾳ τὰ μὲν ἐξ ἀρχῆς παρὰ τοῦ δημιουργοῦ συνέκτισται, καὶ συγκαταβέβληται, οἷον τὸ νοερὸν, τὸ λογικόν, αἰσθητικόν τε αὖ καὶ ὀρεκτικόν, καὶ ὃ κρείττον ἐῖπεῖν αὐτεξούσιον, καὶ εἴ τι τούτοις προσόμοιον· καὶ ὁ ἀνθρώπος ἀπὸ γῆς ληθθεὶς σωματικῶς διαπέπλασται, καὶ σῶμα γέγονεν ὅπερ ἐξ ἀνάγκης ὁρατὸν τε ὑπῆρχε πάντως καὶ ἀπτόν καὶ περιγραφτὸν· καὶ οὐδεὶς τῶν λόγου μέτεσχηκότων, σῶμα εἶναι φήσειεν ἀπερίγραφτον· τὰ δὲ ἔξωθεν καὶ μετὰ τὴν κτίσιν ἐπισυμβέβηκε, καὶ οἷον ἐπιγενηματικὰ τυγχάνει, ἃ διὰ τὴν ἀθέτησιν τῆς τοῦ κτίσαντος ἐντολῆς ἐπεισενήενται· ἐπειδὴ γὰρ τῷ ἐξ ἀρχῆς πεπλα-

σμένω, τοῖς κατὰ γνώμην παρὰ τοῦ πλάσαντος, τὰ τῆς ζωῆς ἀπεκέκριτο, ἐνὶ δὲ νόμῳ τὸ αἰρετὸν αὐτῷ κατ' ἐξουσίαν προῦκειτο, ἢ τηρήσαντα τοῦτον τὴν ἀνωτάτω καὶ ἀγγέλοις ἐφάμιλλον διακληρώσασθαι μακαριότητα, ἢ ἀλογήσαντα τῆς χειρίστης καὶ ἀθλιωτάτης μοίρας ἀποταχθήσεσθαι· ἦν δὲ τῇ ἐξαπάτῃ τοῦ ὄψεως προεγόμενος, τὴν φθορὰν εὐθὺς καὶ τὴν θνητότητα φυσικῶς ὑποδύεται, καὶ ὁ λοιπὸς τῶν μυρίων παθῶν ἐσμὸς ἐπεισκρίνεται· οὐ γὰρ συνέκτισται τῷ πρωτοπλάστῳ ἡ φθορὰ καὶ ὁ θάνατος, ἐπεὶ οὐκ ἂν τοῦ τῆς ζωῆς ζύλου ἐδέησεν, ὅπερ ἐν μέσῳ τῷ παραδείσῳ τέθειλεν.

Ὁ τοίνυν τοῦ πλάσματός τοῦ ἑαυτοῦ κύριος, φιλανθρωπίας περιουσία, δι' οἷόντον ἄφατον τὴν τῷ θανάτῳ ὑπενηνεγμένην φύσιν, φθορᾶς ἀπαλλάξαι βουλόμενος, καὶ εἰς τὸ ἐξ ἀρχῆς τῆς εὐμοιρίας ἐπανασώσασθαι, σῶμα τοιοῦτον ἀνελιφέναι οὐκ ἀπηξίωσεν, ὅποιον δὲ ὁ κατάκριτος ἔχων ἐφάνη, ἡμεῖς τε πάντες οἱ τῷ αὐτῷ κεκοινωνηκότες συγκρίματι, ὃ δὲ θνητὸν καὶ φθαρτὸν ἐστὶ· σῶμα δὲ ὃν, οὐκ ἂν εἴη περιγραφῆς ἐλεύθερον, ἕως ἂν ἡ σῶμα· εἴτα θανάτῳ σωματικῷ προσομιλήσας, ὥπερ οὐχ' ὑπῆρχε κατ' ἀχρεως, ἀλλὰ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν ἀπέτινυε χρέος· ἵνα τὴν ἐν Ἀδὰμ παράβασιν, ἐν ἑαυτῷ ἐξιᾶσθαι, καὶ τὴν ἦτταν ἀνακαλούμενος τῆς φύσεως, ἀναστήσῃ τὸν κείμενον· ἐπειδὴ ἀμαρτίαν οὐκ ἐποίησεν, οὐδὲ εὐρέθη δόλος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ· κατήργηκε μὲν τὸν θάνατον, καθεῖλε δὲ τὴν φθορὰν, ζωὴ κατὰ φύσιν ὑπάρχων ἀληθῶς καὶ ἀθανασίας πηγὴ, κρείττων θανάτου καὶ φθορᾶς ὀφθείς· ἡ γὰρ σὰρξ αὐτοῦ οὐκ εἶδε διαφθορὰν, καταποθεῖσαν εἰς νίκος καὶ ἀφανισθεῖσαν ὑπὸ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, τῇ κρείττονι καὶ πανσθενεῖ τοῦ λόγου δυνάμει συντηρουμένη, καὶ ἦν πεφυκυῖα τοῦ φθεῖρεσθαι· εἴτα ἀνέστη τριήμερος, καὶ πάντα τὰ ἐκ τῆς ἀμαρτίας ἐγκατασκήψαντα τῇ φύσει αἰτιάματα καὶ προστίρμματα δι' ἑαυτοῦ ἐκκαθάρας ἀπέσμηξεν, ὥσπερ ἀπαρχὴ καὶ ἀρράβων τοῦ κατ' ἡμᾶς χρηματίσας φυράματος, λαμπρόν τε οὕτω καὶ μώμου παντός ἀνευ, τὸ ἴδιον ἀποφήνας ποίημα, καὶ τὰ ἐκ τῆς οἰκείας δόξης αὐχήματι δωρησάμενος· οὕτω γὰρ καὶ βαπτίζόμενος, τὴν ἡμετέραν ἐνήργησε κάθαρσιν, ὁ πάσης ἐπιείκενα καθαρότητος· τοῦτο δὲ καὶ πάλαι ἂν πεπλουτήκει, εἴπερ τὸ ἀπαρχῆς κτισθεὶς ὁ ἄνθρωπος τὴν ἐντολὴν τετηρήκει τοῦ κτίσαντος· καὶ γὰρ ἐπ' ἀθανασία πρὸς τοῦ δημιουργήσαντος, καὶ τῇ πρὸς τὸ κρεῖττον ἀναδρομῇ παρενήνεκται.

Καὶ ταῦτα ἡμᾶς οἱ ἡμέτεροι διδάσκαλοι ἐκπαιδεύουσιν· εἶρηκε γὰρ πού ὁ θεῖος ἀπόστολος· “ διὰ τοῦτο, ὥσπερ δι' ἐνὸς ἀνθρώπου ἡ ἀμαρτία εἰς τὸν „ κόσμον εἰσῆλθε, καὶ διὰ τῆς ἀμαρτίας ὁ θάνατος· καὶ οὕτως εἰς πάντας „ ἀνθρώπους ὁ θάνατος διῆλθε· „ ταῦτα καὶ ἀρχαίων τινῶν σοφαὶ περιέχουσι ῥήσεις, καθ' ἃς γέγραπται, ὅτι “ ὁ θεὸς θάνατον οὐκ ἐποίησεν, ἀλλ' ἐκτίσεν „ εἰς τὸ εἶναι τὰ πάντα· καὶ, σωτήριοι αἱ γενέσεις τοῦ κόσμου, καὶ οὐκ ἔστιν „ ἐν αὐταῖς φάρμακον ὀλέθρου· καὶ, ὅτι ὁ θεὸς ἐκτίσεν τὸν ἄνθρωπον ἐπ' ἀφ- „ θαρσίᾳ, καὶ φθόνῳ διαβόλου θάνατος εἰς τὸν κόσμον εἰσῆλθε· „ τούτοις συνωδὰ καὶ τῶν ἱερομυστῶν πατέρων αἱ φωναὶ διαγορεύουσιν· ὅπερ οὖν ἐδεῖτο

βοηθείας τῆς κρείττονος, τοῦτο καὶ τυγχάνει· οὐ γὰρ τὸ σῶμα ἔδει γενέσθαι ἀσώματον, ἵνα ἢ καὶ ἀπερίγραπτον, ἐπείπερ οὐκ ἄνευ σώματος ὁ ἄνθρωπος δημιουργηται, οὐδὲ εἰς ὑστέρον διὰ τὴν ἁμαρτίαν αὐτῷ τὸ σῶμα προσγέγονεν· ἢ γὰρ ἂν οὐδὲ ἄνθρωπος οὐδὲ παράβασις· ἐν τίνι γὰρ ὅλως τὰ τῆς ἁμαρτίας ἐπέπρακτο, ἀλλὰ τὰ περὶ τὸ σῶμα, ἅπερ ἤδη διὰ τὴν εἰσποίητον αὐτῷ ἁμαρτίαν εἰσέφρησεν; οὐκοῦν καινίζεται μὲν ἡ φύσις ἐν Χριστῷ καὶ ἀνασώζεται· καὶ ὁ προσεῖληπται τῷ Θεῷ σῶμα, τεθέωται μὲν ὅλον, ἐπὶ τὸ βέλτιον μεταστοιχειούμενον, καὶ ταῖς ἀρρήτοις εὐκλείαις καταστεφόμενον, πνευματικόν τε ἦν λοιπὸν, καὶ πᾶσαν ὑπερβαῖνον ὑλαίαν καὶ Γεώδη παχύτητά· τὸ δὲ εἶναι σῶμα οὐ παρήτῃται, σῶμα δὲ μεμενηκὸς καὶ ὅποιονοῦν καὶ ὅπως ἔχον, καὶ περιγράφεσθαι πέφυκεν· οὐ γὰρ ἔξωθεν καὶ ἐκ τῆς ἁμαρτίας ἡ περιγραφὴ, ὥσπερ ἡ φθορά καὶ τᾶλλα πάθη ἐπεισῆκται, ἀλλ' αὐτόθεν· καὶ ὡς ἂν εἴποι τις ἡ τοῦ σώματος περίστασις καὶ ὁ κατ' αὐτὸ ὅρος τὲ καὶ λόγος· εἰ γὰρ τις ὀρίσαιτο τὸ σῶμα εἶναι τριχῇ διασπᾶτον, ἢ φυσικόν, ὀργανικόν, δυνάμει ζῶν ἔχον, ἢ τὸ ἐσχηματισμένον καὶ πέρας διειλημμένον, ἅπερ οἰκείως ἐπὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς λαμβάνεται σώματος, οὐδὲν ἕτερον ἢ τὸ περιγραφτὸν αὐτὸ εἶναι κατασημῆναι.

Μετὰ γοῦν τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν, τὸ τοῦ Χριστοῦ σῶμα, καίτοι θεοειδέστατον ὅλον πεφηνὸς, μεμένηκεν ὅμως σῶμα· οὐ γὰρ εἰς τὴν τῆς Θεότητος οὐσίαν μετακεχώρηκε· τὸ γὰρ μικρὸν Χριστὸν κατὰ σάρκα γινώσκεισθαι, οὐ τοῦ σώματος ἡμῖν ὑπαγορεύει τὴν παραίτησιν ἢ τὴν ἀπόθεσιν, μανιχαϊκὸν τοῦτο τὸ σκότος, ἀλλ' ὅτι τῶν σωματικῶν ἀναγκῶν ἐξήρηται, καὶ τῶν σαρκικῶν παθῶν καὶ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας ἐκβέβηκεν, οἷον τοῦ ἐκ τῆς ὁδοιπορίας κόπου δίψης τὲ καὶ πείνης καὶ δειλίας, καὶ εἴ τι τούτοις παραπλήσιον· “ οὐκέτι μὲν ὡς γὰρ σάρκα, οὐκ ἀσώματον δὲ, ἀλλ' οἷς οἷδε λόγοις θεοειδεστέρου σώματος ὡς, καὶ ὁ μέγας κηρύσσει Γρηγόριος· εἶτα “ ὅτι τὸ μὲν φθαρτὸν τοῦτο ἐνδύσασθαι δεῖ ἀφθαρσίαν, καὶ τὸ θνητὸν ἀθανασίαν ὡς, ὁ μέγας μυσταγωγεῖ ἀποστολος· τὸ δὲ σῶμα ἀσωματότητα ἐνδύσασθαι, ἢ τὸ κτιστὸν γενέσθαι ἄκτιστον, ἢ τὸ περιγραφτὸν εἰς ἀπεριγραφίαν μετατεθήσεσθαι, οὐπω μέχρι καὶ σήμερον ἥκουσται· τούτων δὲ τινὰ καὶ ἀσωμάτων ἴδια, ἐπεὶ καὶ ἄγγελοι κτίσμα Θεοῦ, καὶ τῷ ἥρχθαι ἔχον τὸ περιγράφεσθαι.

Ῥητέον τοίνυν ὡς ἡ χριστιανῶν ὁμολογεῖ Θεοσέβεια, ἥτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἐκδιδάσκει τὸ κήρυγμα, ὅτι δὴ ὁ Χριστὸς καὶ θεὸς ἡμῶν μετὰ τὴν εἰς οὐρανοὺς ἀνοδὸν, καὶ τὴν ἐκ δεξιῶν τοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς καθέδραν καὶ ἵδρυσιν, τὴν προσληφθεῖσαν τέτηρηκε φύσιν ἀμείωτον, καὶ οὐδὲν τῶν ἐξ ὧν αὕτη χαρακτηριζομένη συνέστικε μερῶν ἀποβέβληκεν· αὐτὸ τε γὰρ τὸ σῶμα ἐν αὐτῷ διασώζεται· ἢτε ψυχὴ, ἢ ἐψύχωτο, λογικὴ καὶ νοερά, θελητικὴ τε καὶ ἐνεργητικὴ, καθ' ἣν θέλει καὶ ἐνεργεῖ τὴν τῶν ὅλων πρόνοιαν καὶ συντήρησιν, ὥσπερ Θεϊκῶς οὕτω δὴ καὶ ἀνθρώπων παράκλητος ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν πατέρα γινόμενος, καὶ τὴν ἡμετέραν οἰκονομῶν σωτηρίαν, καὶ τὴν τῶν συμφερόντων ἡμῖν περιποίησιν· μνήμη τὲ αὐτῇ τῇ παναγίᾳ ἐκείνῃ καὶ θεῇ ψυχῇ

τετήρηται, τῶν ὅσα ἐπὶ γῆς ἀναστραφεῖς ὁ Χριστὸς καὶ ἀνθρώποις προσομιλήσας ὑπὲρ τῆς ἡμετέρας ἐλευθερίας ἔδρασέ τε καὶ ἔπαθε· καὶ γινώσκει, ὅτι καθ' ὑπόστασιν ἦνται τῷ Θεῷ λόγῳ, καὶ ὁρᾷ ὡς συνδοξάζεται καὶ συμπροσκυνεῖται αὐτῷ ὡς θεοῦ ψυχὴ, καὶ οὐχ' ἀπλῶς ψυχὴ, ὑπὸ πάσης λογικῆς τε καὶ νοεῖας κτίσεως· ἔτι τε, ὅτι ἐκ Γῆς πρὸς οὐρανούς ἀνελήλυθε, καὶ πάλιν μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης ἐλεύσεται· τὸ οὖν ἀνιέναι εἰς οὐρανούς, καὶ πάλιν ἰέναι, ὃ δὴ τὴν τοπικὴν ἐκ παντὸς ὑπογράφει μετάστασιν, καὶ τὴν πορευτικὴν παρίστησι κίνησιν, σώματος ἐνέργειαι περιγραφομένου γνωρίζονται· τὸ δὲ καθ' ἐξέσθαι αὐτὸν ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ μετὰ τοῦ σώματος, οὐ τὴν ἐν τόπῳ δεξιὰν ὑποληπτέον· οὐδὲ γὰρ ἂν σχοίη τὸ ἀπερίγραφτον πώποτε δεξιᾶς ἢ ἀριστερᾶς ἔμφασιν· ἀλλὰ τὴν δόξαν καὶ τὴν τιμὴν ὁμολογοῦμεν, καθ' ἣν ὁ λόγος ὥσπερ υἱὸς Θεοῦ καὶ Θεὸς προαιώνιος καὶ τῷ πατρὶ ὁμοούσιος, οὕτω καὶ μετὰ σαρκὸς τιμᾶται καὶ συνδοξάζεται, καὶ μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μετὰ τοῦ σώματος παρὰ πάντων προσκύνησιν δέχεται, ἐπεὶ καὶ μία ἡ ὑπόστασις· τεφρούσθωσαν λοιπὸν τῶν χριστομάχων αἱ γλῶσσαι, καὶ ξηραίνεσθωσαν αὐτῶν αἱ καρδίαι, καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς ἀληθείας πᾶσι διαφανῶς προκειμένης ἄδικα.

μ. Ἐπι τοῖς εἰρημένοις προστίθεάσι, ὅτι ἡ γέγραπται· οὐ ποιήσεις πάντος ὁμοίωμα ὅσα ἐν τῷ οὐρανῷ ἄνω, καὶ ὅσα ἐν τῇ γῇ κάτω, καὶ ὅσα ἐν τοῖς ὕδασι· ὑποκάτω τῆς Γῆς· καὶ διὰ τοῦτο οὐκ ἐξὸν εἰκονίζειν τὸν Χριστόν. Τοῦτων δὲ τῶν ῥητῶν τὰ προηλούμενα καὶ ἐπόμενα· “ τὸ, οὐκ ἔσονται σοι θεοὶ, ἔτεροι πλὴν ἐμοῦ· καὶ, οὐ ποιήσεις σεαυτῷ εἰδωλον· καὶ τὸ, μὴ προσκυνήσης, αὐτοῖς οὐδὲ μὴ λατρεύσης αὐτοῖς, οὐκ οἶδα ὅπως παρακρατοῦντες, ἐκόντες ἢ ἄκοντες ἀποκρύπτουσιν, ἴσως τοὺς ἐλέγχους τῆς βλασφημίας διαδιδράσκοντες· οὐδὲν δὲ ἤττον τῇ ἴσῃ βλασφημίᾳ καὶ οὕτως ἀλίσκονται· ἐπεὶ γὰρ ἐξῆρται ὁ τοῦ Θεοῦ φόβος ἐξ ὀφθαλμῶν αὐτῶν, καὶ ἡ πρὸς τὴν εὐαγῆ καὶ ἀμώμητον ἡμῶν θρησκείαν αἰδὼς καὶ εὐλάβεια, οὐ δεδίασι τοῖς τῶν ἐν οὐρανῷ καὶ γῇ καὶ ὕδασι ὁμοιώμασι τὸ τοῦ Χριστοῦ παρεξετάζοντες συγκαταριθμεῖσθαι ὁμοίωμα, οὐδενὶ τρόπῳ ὁμοιώματος δεσπότου καὶ κτίστου πρὸς ὁμοίωμα κτισμάτων καὶ δούλων διάκρισιν διδόντες· ἀλλ' ἐκείνοις μὲν αἰρετὸν καὶ πρόχειρον τὸ φιλόνεικον· ἡμεῖς δὲ τοῖς οὕτω δυσσεβῶς προτεινόμενοις ἀνθυπενέγκωμεν, ὅτι πρότερον ἤδη πρὸς τοὺς πάλαι Ἰουδαίους ταῦτα νενομοθέτηται· οὕτω γὰρ δὴ πρὸς τοὺς ἀρτιφανεῖς Ἰουδαίους τὸν λόγον ποιήσασθαι εὐλογον, ἐπὶ γὰρ τινικαῦτα τὴν αἰγυπτιακὴν μοχθηρίαν Θεοῖς νεύμασι καὶ παραδόξοις θαύμασι οἱ ἐξ Ἰσραὴλ ἀπεδίδρασκον, Αἰγυπτίων δὲ ἡ πλάνη ἐθνῶν ἀπάντων κακοδαιμονίαν ὑπερέσχεν· ὧν ἐντραφέντες τοῖς ἔθεσι, τὸν μακρὸν ἐκεῖνον χρόνον τῆς δουλείας διήνυον.

Ἐμελε δὲ ἄρα θεῷ τῆς τῶν μετανιστάμενων ἐλευθερίας καὶ σωτηρίας, διὰ τὰς πρὸς τοὺς πατέρας ἐπαγγελίας· ταύτῃ τοι Θεοπρεπῶς τῆς ἀφείας ἐκείνης καὶ βδελυρίας ἀπάγων, καὶ πρὸς τὴν ἑαυτοῦ γινῶσιν ἐπανάγων καὶ τὸ σέβας,

ἐκεῖνα νομοθετεῖ, ἵνα μόνον αὐτὸν γινώσκωσι τῶν ἀπάντων Θεὸν καὶ κύριον, καὶ τὴν πρέπουσαν λατρείαν ἀνάπτωσι, καὶ μὴ τῶν κατειδισμένων μεμνημένοι ἐπὶ τὴν εἰδωλομανοῦσαν γῆν παλινδρομήσιν ἔλαιντο· οἱ γὰρ ὑπ' ἀνοίας, τῶν ἀξιαγάστων ἐκείνων τερατουργιῶν καὶ ἐξαισίων ὧν εἶδον θαυμάτων, ἐκεῖθεν ἐξαίροντες οὐκ εἰς μακρὰν ἀλοήσαντες, μοσχοποιοῦσι κατὰ τὴν ἔρημον ἀπείργει οὖν αὐτοὺς ὁ νόμος, μηδενὸς ποῦ ποιεῖσθαι τῶν ἀπειρημένων ὁμοίωμα, καὶ τῶν μὲν ἐν τῷ οὐρανῷ, ἡλίου τὲ καὶ σελήνης καὶ τῆς ἄλλης σὺν αὐτοῖς ἀστρώας χορείας, τῶν δὲ ἐπὶ γῆς κτηνῶν καὶ θηρίων καὶ ἑρπετῶν καὶ πετεινῶν καὶ κνωδάλων, τῶν ἐν τοῖς ὕδασι δὲ ὅσα ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμοῖς διανηχόμενα τὴν δίαίταν ἔλαχεν, ἅπαντα κατὰ τὴν βάρβαρον ὄντες, σεβόμενά τε καὶ προσκυνούμενα ἤδεσαν· τὸν γὰρ ὄντως ὄντα καὶ τῶν ὅλων Θεὸν ἡγνοηότες ἄνθρωποι, ἀπάτη δὲ τοῦ πονηροῦ δελεαζόμενοι, τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα ἀνοσίως ἐλάτρευον· ἐφ' οἷς κατεγνωσμένους, καὶ πολλοῖς ὕστερον ἔτεσι κατονειδίζει Θεὸς διὰ προφητικῆς φωνῆς· “ ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, λέγων, ὁ σφιεῶν οὐρανὸν καὶ κτίζων γῆν, οὐ αἱ χεῖρες ἐκτίσαν πασαν τὴν στρατίαν τοῦ οὐρανοῦ· καὶ οὐ παρέδειξά σοι τοῦ πορεύεσθαι ὀπίσω, αὐτῶν· ἐγὼ ἀνήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, καὶ θεὸν πλὴν ἐμοῦ οὐ γνώσῃ, καὶ ὁ σῶζων οὐκ ἔστι πάρεξ ἐμοῦ· διὰ τούτων γὰρ αὐτοὺς εἰς μνήμην ἐνάγει τῶν ἀνωθεν νενομισμένων αὐτοῖς· ἀπαγορεύει οὖν τέως τὴν τῶν φαινομένων καὶ βλεπομένων ἐν τε οὐρανῷ καὶ γῇ καὶ τοῖς ὕδασι, ποιεῖσθαι ὁμοιώσιν, ἵνα μὴ ἀλνοῖα τοῦ κρείττονος, ἢ ἀθετήσῃ τοῦ κτίσαντος, ἐκείνοις νέμωσι τὴν προσκύνησιν.

Τὸ οὖν προσταττόμενον ὅτι τόδε οὐ ποιήσεις, δυνάμει πως καὶ κατὰ τὸ σιωπώμενον, ποιήσεις ἐστὶ, καὶ προαγγελτικόν ἐστι τῶν μελλόντων ποιεῖσθαι προστάττεσθαι· τοιοῦτον γὰρ τι ἡμῖν ὁ λόγος ὑπαινίσσεται· ὁ γὰρ λέγων ὅτι τούτων οὐ ποιήσεις ὁμοίωμα, ἐτέρων τινῶν ποίησιν τῷ λόγῳ προανακρούεται· καὶ βεβαίῳ τοῦτο τὰ ὅσον οὕτω προσταχθεσόμενα, μονονουχὶ τοιαῦτα ἐπισκίπτων, ὅτι μηδενὸς ὧν ἐγὼ οὐ προστάξω ποιήσης ὁμοίωμα, ἀλλὰ τῶν ἀλλοτρίων ἀποστάντες σεβασμάτων, οἷς ἐγὼ ἀπεχθάνομαι καὶ ἀποστρέφομαι, τοῖς παρ' ἐμοῦ συνταχθεσόμενοις προσέχετε, οἷς χαίρω καὶ δοξάζομαι· πρότερον γὰρ ἀπείρξας αὐτοὺς τῶν ἀπηγορευμένων διὰ τῶν νομοθετουμένων, ὕστερον τὰ κατὰ τὴν ποίησιν τῆς σκηνῆς ἐπήγαγεν· ὥσπερ γὰρ εἴ τις ἐθέλοι τῶν ἑαυτοῦ οἰκετῶν εἰς τὸ μέλλον τινὲς τῶν δοκούντων ἐπιτρέπειν ἢ ἐγχειρεῖν, τί παρεγλυᾷ; σήμερον τόδε μὴ πράξειν, μὴ δὲ ἀπαίρειν πώποτε, οἷον εἰς ἀγρὸν μὴ ἀπελθεῖν, μὴ δὲ εἰς ἀγορὰν παρεμβαλεῖν· βούλεται γὰρ αὐτὸν εὐσταλῇ τε καὶ εὐτρεπῇ τοῖς ἐπιταχθεσόμενοις ὑπάρχειν, ἐπειδὴ μέλλει κατὰ τὴν ὕστεραίαν εἰς τήνδε τὴν πόλιν τυχὸν ἢ τήνδε τὴν χώραν ἐκπέμψειν τοιοῦτόν τι ὑποτίθεται ἡμῖν καὶ ὅδε ὁ λόγος ἐννοεῖν, ὅτι οὐ ποιήσεις τὶ ἄνευ τῆς ἐμῆς προστάξεως, ἵνα ἅπερ αὐτὸς ἐντέλλομαι, ταῦτα ποιῇς καὶ περιέποις· προστάττει γοῦν μετὰ ταῦτα τῷ ἱεροφάντῃ Θεὸς τὴν τε τῆς σκηνῆς ποίησιν, καὶ ὅσα

τὰ περὶ αὐτήν· ἡ δὲ ἦν τῶν παραπετασμάτων ἡ διασκευὴ, χερουβὶμ ἐργασία ποικίλως ἐξυφασμένων, τὰ δὲ ὑπὲρ τὴν ἐνταῦθα κιβωτόν· “ τίνα ποιήσεις, „ φησί; χερουβὶμ χρυσᾷ τορευτά· „ καὶ οὐδὲ εἰκόνας χερουβὶμ προσαγορεύει, ἀλλὰ χερουβὶμ ὁμωνύμως ταῖς θειοτάταις καὶ ὑπερκοσμίαις οὐσίαις· καὶ ὃ δὴ θαυμαστότερον “ ὅτι ἐκεῖθεν, φησί, γνωσθήσομαί σοι· „ τί δὲ ἐνδοξότερον ἢ τιμιώτερον, ὅθεν θεία ἐπιφάνεια γίνεται; δεδοξασμένα δὲ καὶ ἦν καὶ ἐλέγετο μετὰ τῶν ἄλλων τῶν ἐν τῇ σκηνῇ τοσοῦτον, ὅτι οὐ παρὰ Μωσεῖ μόνον καὶ Ἰουδαίοις τινικαῦτα δεδόξασται, ἀλλὰ καὶ Παύλῳ αὐτῷ τῷ τῆς χάριτος κήρυκι· καί γε καὶ σεμνότερόν πως καλεῖ χερουβὶμ δόξης κατασκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· περὶ ὧν ἐν ἑτέροις πλατύτερον εἴρηται. Πρὸς δὲ γε τοῖς εἰρημένοις, καὶ ἀλλαχόθι κατὰ τοὺς ἱερούς καὶ παλαιούς νόμους, τῷ ὁμοίῳ σκοπῷ καὶ τρόπῳ ἐκφερόμενα τοῖς ἐπιμελεστέρον διερευνωμένοις ἐξευρεῖν ἐστίν, ἐν οἷς τῶν μὲν ἀλλοτρίων καὶ τῷ ἀλλότριάῳ ἀνακειμένων δαίμονι, τοῖς ἐξ Ἰσραὴλ ἡ ποιήσεις ἀπηγόρευται, ἐπεὶ φευκτά τε ἦν καὶ βδελυρώτατα· τῶν δὲ ὅσα εἰς ἀνάθημα Θεῷ ἐμελλεν ἔσεσθαι, ὅτι τὰ αἰρετὰ εἰς μνήμην αὐτῷ καὶ τιμὴν ὑπάρξει, ταῦτα συντέτακται· ὡδὶ γὰρ ἐν τῷ λευϊτικῷ γέγραπται· “ οὐ ποιήσετε „ ὑμῖν ἑαυτοῖς χειροποιήματα, οὐδὲ γλυπτὰ, οὐδὲ στήλην ἀναστήσετε, οὐδὲ λίθον σκοπὸν στήσετε ἐν τῇ γῇ ὑμῶν, προσκυνῆσαι αὐτῷ· ἐγὼ γὰρ εἰμι κύριος „ ὁ Θεὸς ὑμῶν· „ ταῦτα δὲ ὡς ἀνάλογόν ἐστι τῷ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα τῶν ἀπηγορευμένων τοῖς ἀνόπιν εἰρημένοις νόμοις, ἐξ ὧν δὴ καὶ ἀπείργει τὸν νόον πρὸς εὐσέβειαν ποδηγούμενον λαὸν, τίς οὕτως ἀνούσματος ὅς διαμφισβητεῖν ἐπιχειρήσοι;

Ἐν δὲ τῷ δευτερονομίῳ, τοιάδε περὶ ὧν τῷ Θεῷ ἀνιεροῦσθαι χρὴ προστέτακται· “ ἥ ἂν ἡμέρα διαβῇτε τὸν Ἰορδάνην εἰς τὴν γῆν, ἣν κύριος ὁ Θεὸς „ δίδωσί σοι, καὶ στήσεις σίαυτῷ δύο λίθους μεγάλους, καὶ κονιάσεις αὐτοὺς κονία, καὶ γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων πάντας τοὺς λόγους τοῦ νόμου τούτου. „ Εἶτα βραχὺ ὕστερον· “ καὶ οἰκοδομήσετε ἐκεῖ θυσιαστήριον ἐκ λίθων· οὐκ ἐπιβαλεῖς αὐτοῖς σίδηρον, λίθοις ὀλοκλήροις οἰκοδομήσεις τὸ θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ ἀνοίσεις ἐπ’ αὐτὰ τὰ ὀλοκαυτώματα, κυρίῳ τῷ Θεῷ σου, καὶ θύσεις ἐκεῖ θυσιαστήριον κυρίῳ τῷ Θεῷ σου. „ Καὶ μετὰ ταῦτα ἔτι· “ καὶ Γράψεις ἐπὶ τῶν λίθων τούτων πάντα τὸν νόμον τούτον „ σαφῶς σφόδρα. „ Ταῦτα ὡς τῷ ποιήσεις τὴν σκηνὴν καὶ τὰ κατὰ τὴν σκηνὴν ἀκούλουθα, οὐδένα ἂν τῶν σωφρονούντων ἀντιρεῖν οἶμαι. Καὶ ἄλλοθι Γοῦν περὶ γε τῶν ἐν ἔθνεσι σεβασμάτων, οὕτω πάλιν νεγόμεσθαι· “ πρόσεχε σεαυτῷ, μή „ ποτε διαθῇ διαθήκην τοῖς ἐγκαθημένοις ἐπὶ τῆς γῆς, εἰς ἣν σὺ εἰσπορεύῃ, εἰς αὐτήν, μή ποτε γένηται πρόσκομμα ἐν ὑμῖν· τοὺς βωμούς αὐτῶν καθ- „ ελεῖτε, καὶ τὰς στήλας αὐτῶν συντρίψετε, καὶ τὰ ἄλση αὐτῶν ἐκκόψετε, „ καὶ τὰ γλυπτὰ τῶν θεῶν αὐτῶν κάτακαύσετε πυρί· οὐ γὰρ μὴ προσκυνήσῃτε „ θεῷ ἑτέρῳ. „ Ἀλλὰ τούτων οὕτως ἀπειρημένων ὁ ναυῶδης Ἰησοῦς, Ἰσαρίθμους τῶν φυλῶν Ἰσραὴλ λίθους, περαιούμενος τὸν Ἰορδάνην, αἶρειν τοὺς ἀνει-

λημμένους ἀφ' ἐκάστης φυλῆς, παρὰ θεοῦ κελεύεται, οὐκ ἀσήμους οὐδὲ ἀποπτύστους, ἐπισήμους δὲ ἐσομένους καὶ περιόπτους· “ ἵνα ὑπάρχωσιν ὑμῖν, φησιν, εἰς σημεῖον κείμενοι·, καὶ οἷον ἄγγελοι ταῖς μετέπειτα εἶεν γενεαῖς, τῶν τῇδε γεγεννημένων ἀνωθεν αὐτοῖς τεραστίων διασημαίνοντες τὸ μεγαλεῖον, καὶ τὴν μνήμην δι' αἰῶνος φυλάσσοντες· ἀλλὰ καὶ Μωσῆς αὐτὸς λιθίνας πλάκας λαξεύειν, νόμον θεοῦ δεξομένης, προστάττεται· ὡς δ' οὖν τίμια καὶ μεθ' οἷας δόξης, τί χρὴ καὶ λέγειν; ἔνθα καὶ κατὰβεβηκέναι τὸν κύριον, ἢ τίς ποτε ἐστι θεοῦ κατάβασις λέγεται· ἐξ ὧν καὶ τὸ Μωσέως δοξάζεται πρὸς σωπον, ὡς μὴ δὲ προσιτὸν λοιπὸν τοῖς ὁρῶσι γινόμενον, ἐφ' ᾧ δὴ καὶ ἐντυπωσθῆναι ἔδει ἅπερ ἐν ταῖς πλαξὶ ταῖς προτέραις ἐγγέγραπτο, ὅποῃαι δὴ ἐκεῖναι ὑπῆρχον αἱ πρὸς τῷ ὄρει σχεδιασθεῖσαι καὶ θεῷ δακτύλῳ γραφόμεναι, ἅς δὴ μὴ ἄξιον εἶναι λαὸν παρανομοῦντα καὶ πάροινον ὑποδέξασθαι κρίνας ὁ νομοθέτης, χειρῶν ἀπορρήφας συνέτριψεν· ἥδη δὲ καὶ θυσιαστήριον ἐκ γῆς τε ἢ λίθων ἀτμήτων τῷ θεῷ ποιηθήσεσθαι ἐπιτέτραπται, ἐφ' ᾧ ἀναφέρειν τὰ ὁλοκαυτώματα ἐνομίζετο.

Τί δὲ ὁ μέγας Ἡσαΐας μεγαλοφώνως ἐν πνεύματι ἀνακέκραγε; “ τῇ ἡμέρᾳ, ἐκεῖνῃ ἔσται θυσιαστήριον τῷ κυρίῳ ἐν χώρᾳ Αἰγυπτίων, καὶ στήλη πρὸς, τὸ ὄριον αὐτῆς τῷ κυρίῳ. “ Ἀλλ' ἐνταῦθα γενομένοις διασκοπεῖσθαι ἄξιον, ὅτι ἂν ἡμῖν ταῦτα κατασημῇει· φαμὲν τοίνυν, ὡς ἐπειδὴ πάλαι δυσσεβῶν μάλιστα ὑπῆρχον Αἰγύπτιοι δυσσεβέστεροι, καὶ δαιμονίων ἀκαθάρτων θεραπευταί, τὸν φύσει καὶ ἀληθῶς ἡγνοηκότες θεόν· ἀνθρώπων γὰρ μορφᾶς, καὶ μὴν καὶ ἀλόγων ζώων ποικίλους ἀνεσθήλουν τύπους, καὶ ὡς θεοῖς προσεκύνουν ἀνοηταίνοντες· κεκαθαρμένοις τὲ καὶ νοητοῖς ὄμμασιν ὁ θεσπέσιος πρὸς φῆτης προορώμενος, ἅπερ αὐτοῖς ἐπιφανέντος τοῖς ἐπὶ γῆς τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ συμπορισθήσεται, φησὶν, ὅτι τοῦ θεοῦ καὶ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐπανθήσαντος, τὸ τῆς θεογνωσίας αὐτοῖς ἐπιλάμψει σέλας· καὶ κεῖνα μὲν τὰ ἐναγῆ πάντα καθαιρεθήσεται καὶ ἀφανισθήσεται, ἀντισταχθήσεται δὲ καὶ ἀναστήσεται θεῖα θυσιαστήρια καὶ ἱεροὶ σηκοί, ἐν οἷς ὁ τε τοῦ ζωοποιοῦ σταυροῦ τύπος, καὶ τοῦ ἀχράντου Χριστοῦ σῶματος ὁ θεοειδὴς χαρακτὴρ, ἐμπρέποντες ἐνιδρυθήσονται, διακοσμοῦντες ταῦτα καὶ περιστέφοντες· καὶ δὴ εἰς τοῦτο αὐτοῖς εὐκληρίας τὰ προηγορευμένα ἥδη ἐκβέβηκεν· ὡς οὖν ἀντὶ ξύλου ξύλον, καὶ ἀντὶ τεμένους τέμενος, καὶ ἀντὶ θυσιῶν θυσίαι, καὶ ἀντὶ πάντων τῶν ἀκαθάρτων καὶ βδελυκτῶν τὰ καθ' ἡμᾶς ἀνατίεταλκεν ἄγρια, οὕτως ἀντὶ τῶν ματαίων ἐκείνων καὶ μυσαρῶν στηλῶν, ὡς οἰκειότερον καὶ προσφυσέστερον τοῖς προφητικοῖς ἀρμόσασθαι λογίοις, αἱ πάνσεπτοι τοῦ σωτῆρος στηλαί, ἥτοι τὰ προσκυνητὰ εἰκονίσματα ὁμοῦ τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς, κατ' Αἴγυπτον ὅλην, καθὰ καὶ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην, κομῶσι νῦν πλεθυόμενα καὶ τιμώμενα· οὕτω τοίνυν καὶ οἱ ὅσοι ἄνδρες, οἱ τὰ τοῦ θεοφόρου ὑπομνηματίζοντες, τὰς προκειμένας ἐξειλήφασιν ῥήσεις· ἐντεῦθεν ἐπὶ τοὺς παλαιτέρους τῶν χρόνων ὁ λόγος ἀνεισιν· ὡς ἂν κατοφόμεθα τί τῷ πατριάρχῃ Ἰακώβ εἰς Χαρρὰν ἀπιόντι πε-

πραγμάτευται, ὅς γε ἐπεὶ ἡλίου καταδύνοντος πρὸς ὕπνον ἐτράπετο, τοῦ ἀπην-
τηκότος χώρου λίθον ἐλὼν, πρὸς τῇ κεφαλῇ τίθεται, ἔνθα τὰ τῶν ἐφουπνίων
τεθέεται ὄψων· καὶ εἴτα τοῦ ὕπνου ἀγενέγκας, κύριον εἶναι ἐνταῦθα καὶ μὴ
εἰδέναι, ἔφασκε· φοβερόν τε ἐκάλει καὶ οἶκον θεοῦ, καὶ πύλην οὐρανοῦ ἐφαν-
τάζετο· καὶ δὴ στήλην τὸν λίθον στησάμενος, ἔλαιον κατὰ τοῦ ἄκρου ἐπιχέει·
ἄρ' οὖν ἀποπέμπεται ταῦτα θεός, ὡς τοῖς ἐξαγίστοις δοκεῖ; οὐδαμῶς, ἀλλὰ
καὶ λίαν προσίεται· καὶ δῆλον ἐξ ὧν αὐτῷ κεχηρημάτιζε μετὰ ταῦτα· “ ἐώρακα
,, γάρ, φησιν, ὅσα σοι Λάβαν ποιεῖ· ἐγὼ εἰμι κύριος ὁ Θεός σου, ὁ ὀφθαλμὸς
,, σοι ἐν τόπῳ Θεοῦ, οὗ ἤλειψάς μοι ἐκεῖ στήλην, καὶ ἠύξω μοι εὐχὴν. ,,
Πρὸς ταῦτα τῶν καθ' ἡμᾶς ἱερομυστῶν ὁ μέγας, τί φησι Γρηγόριος; “ Ἰακώβ
,, δὲ κλίμακα μὲν ἐφαντάσθη τινὰ, καὶ ἀγγέλων ἄνοδον, καὶ στήλην ἀλείφει
,, μυστικῶς· ἴσως ἵνα τὸν ὑπὲρ ἡμῶν λίθον παραδηλώσῃ, καὶ εἶδος θεοῦ τόπῳ
,, τινὶ προσηγορίαν δίδωσιν, εἰς τιμὴν τοῦ ὀφθέντος· ,, καὶ ἄλλα ὅσα ἐγκώμια
ἐνταῦθα δέξεισι· ταῦτα τίνι οὐκ ἐναργῆ καλίσσεται, ὡς περὶ τὴν αὐτὴν ὕλην,
τῶν λίθων φημί, τῶν Θεωσιζομένων τὸ διάφορον ἐκδιδάσκει, ὡς τὰ μὲν τῇ
Θεῷ οἰκεῖα καὶ τίμια, τὰ δὲ τοῖς ἐναντίοις ἀνημμένα φευκὰ καὶ ἀπόπτυστα;

Ὅποῖα δὲ καὶ ὅσα ἡ Σολομῶντος σοφία καὶ δυναστεία ἐξείργασται, καὶ
ἅπερ ὁ περιώνυμος ἐκεῖνος εἶχε ναὸς τῶν ἀσωμάτων μαρμαίματα, τοῖς βουλο-
μένοις φιλοπόνως ἐξερευνᾶν παρήσομεν, ἐπεὶ καὶ ἡμῖν λεωπτότερον ἐν ἑτέροις
περὶ τούτων διείληπται· προσέτι γε μὴν καὶ οἷα τῷ Θεωπεσίῳ Ἰεζεκιὴλ ὥπται
καὶ κεχηρημάτισται, τὰ Θεοπαράδοτα διασαφεῖ λόγια· κατὰ τε γὰρ τοὺς τοί-
χους κύκλῳ τοῦ διαγραφομένου καὶ παραδεικνυμένου νεῶ, καὶ τὰ θυρώματα
χερουβὶμ ἦν τὰ γεγλυμμένα, καὶ φοίνικες, ἃ δὴ κατὰ τὰς ἀψευδεῖς ἐκείνας
ὄψεις, ἐτετύπωτό τε καὶ προΐστόρητο· ἐν οἷς καὶ ἅγια ἀγίων, καὶ πλήρη δό-
ξης κυρίου τὸν οἶκον τεθέεται, ὅτε καὶ πρηνὴς ἐκεῖθεν κατέπιπτεν· ἡκουέ τε
πρὸς τὸν παραπικραίνοντα οἶκον τοῦ Ἰσραὴλ, ἐμβριθέστερον ἀποφαίνεσθαι,
ἀπολήγειν εὐθὺς τῶν ἀνομιῶν αὐτῶν, καὶ τῶν ὅσα τὴν διαθήκην κυρίου παρα-
βαίνοντες ἐβεβήλουν τὰ ἅγια· καθάπερ δὴ καὶ νῦν ὁρῶμεν παρὰ τῶν ἀνομούν-
των πικρότερον, καὶ βεβηλούντων τὰ τῶν ἀγίων ἐκείνων ἀγιώτερα ἀθέως τε-
λούμενα. Ἐκ τούτων δὲ πάντων συνάγεται, ὡς οὔτε πάντα τὰ γεγραμμένα περὶ
τῶν οὕτω νομοθετουμένων ἀποπεμπτέον ἀπλῶς, οὔτε πάντα προσδεκτέον· οὔτε
γὰρ πάντα ἐναγῆ καὶ ἀπόπτυστα, οὔτε πάντα ἅγια καὶ σεβάσμια· ἀλλὰ δῆλα
ἅτινα καὶ ὧν ἕνεκεν ὡς σαφέστερον ἐκδιδάξει, ἃ τῷ Γεδεὼν τῷ εἰς κρίτην ἐπὶ
τὸν Ἰσραὴλ κεχειροτονημένῳ κεχρησμέδηται ἄνωθεν· καθαιρήσειν μὲν γὰρ τὸ
παῖρῳρον τοῦ Βάαλ θυσιαστήριον καὶ τὸ ἐπ' αὐτῷ ἄλσος, ἕτερον δὲ δεῖμασθαι
τῷ Θεῷ, καὶ ἀνοίσειν θυσίας μόσχων ἐκ τοῦ διακοπέντος ἄλσους τῶν ξύλων
ἐπετρέπετο· κατὰ ταῦτα δὲ καὶ παρ' ἡμῖν τοῖς τὴν Θειοτέραν καὶ σεβασμιω-
τέραν νομοθεσίαν δεδεγμένοις, εἰ μὲν πῶς ἀλλότριον τῆς καθ' ἡμᾶς δόξης
φωραθεῖν σέβασμα, οἷα τὰ παρὰ Ἰουδαίοις εἰ τύχοι καὶ βαρβάροις, ὡς ἐβ-
δελυγμένα καὶ στυγητὰ, πάντως ἀν' σπουδῇ πάσῃ χρωμένοις, καθαιρεῖν ὡς

ἀλλότρια ἐπάναγκες· ἃ δὲ εἰς δόξαν ἀνήκει Θεοῦ, καὶ δῆλωσιν τῆς σωτηρίου οἰκονομίας πρόκειται, ἐπεὶ ἡμῖν διαφέρουσι, σεβάσματος καὶ τιμῆς ἄξια κρίνειν, οὐχ' ὥσπερ παρὰ τῶν ἐναλῶν τὰ ἅγια διαπτύεται ἀθέως καὶ καθυβρίζεται· οἱ δὲ πάντα συγχέοντες καὶ συμφύροντες, τοῦ καθαροῦ τὸ ἀκάθαρτον, καὶ τοῦ ἁλίου τὸ βέβηλον διορίζειν οὐ βούλονται· “ εἰς γὰρ κακότεχνον ψυχήν, σοφία Θεοῦ οὐκ εἰσελεύσεται· „ ἀνάγκη γὰρ αὐτοῖς ἢ πάντα διὰ τὸ οὐ ποιήσεις πᾶν ὁμοίωμα, τὰ τῷ Θεῷ φίλα καὶ οἰκεῖα ἀποπέμπεσθαι, ἢ διὰ τὸ ποιήσεις, τὰ νομοθετούμενα πάντα, καὶ τὰ τῶν ἀθέων καὶ ἀπίστων σέβειν καὶ ἀσπάζεσθαι, οὐδὲ μιᾶς αὐτοῖς ὑπολήψεως ὑγιоῦς ὑποούσης καὶ κρίσεως· ἢ ὅπερ αὐτοῖς οἰκεῖον καὶ ἐραστὸν, πᾶσαν παλαιὰν καὶ νέαν νομοθεσίαν, κατὰ τοὺς ἑαυτῶν διδασκάλους, ἀδετεῖν.

μα. ⲉⲓⲧⲁ ἔστω μὲν ταῦτα οὕτως ἔχειν, φασὶ, ποῦ δέ σοι ἐνταῦθα νεοϛⲓ νομοθέτῃται ποιεῖν Θεοῦ ὁμοίωμα; ⲉⲓ Πρὸς οὖν τὸ σκαιὸν καὶ ἀπόπληκτον τῆς ἐρωτήσεως, τοιαῦτα φασὶν· πρῶτον μὲν, ὅτι εἴκατε ταῦτα πυνθανόμενοι, προκαλύμμα τῆς ἑαυτῶν ἀπιστίας καὶ δυσσεβείας προῖσχεσθαι· οὐχ' ὅπως τί ἀξιόλογον περὶ Θεοῦ λέγειν δόξητε, ἀλλ' ἵνα τὴν θείαν τοῦ σωτῆρος οἰκονομίαν συκοφαντήσητε· οὐδεὶς γὰρ ὑμῖν ἐνταῦθα σαρκώσεως λόγος παρείληπται· ἔπειτα δὲ, ὅτι τὸ ἀλλόκοτον καὶ παρὰ φύσιν ἐπίμεστον ὑμῶν, ἐν τούτοις τεκμηριοῦται· μάτην γὰρ χριστιανοῖς διαλοιδореῖσθε, καὶ ἃ μῆτε αὐτοὶ ἐδόξασαν, μῆτε ὑμεῖς ἀκηκόατε πώποτε καταπτύοντες, ἐπίκλημα προσεπάγετε, ὥσει καὶ θεὸν ψιλὸν σαρκὸς γεγυμνωμένον εἰκονίζειν ἐπαγγελλομένοις· τί γὰρ τῶν λογικῆς μετεχόντων φύσεως οὐ διωμολόγηται σαφῶς, ὅτι Θεοῦ ποιεῖν ὁμοίωμα ἢ Θεὸς, ἀδύνατον ὡς ἀληθῶς καὶ ἀνεπιχείρητον· ἐπεὶ οὐδὲ ὁρατὸν τὸ Θεῖον οὐδὲ ληπτὸν, Θεὸν γὰρ οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὐκοῦν οὐδὲ Μωσῆς αὐτὸς ὁ τοῖς θείοις νόμοις ὑπηρετούμενος, καίτοι κάτοχος τῷ τῆς θείας ἐπιφανείας γενόμενος ἔρωτι τεθέαται, ὅτι μὴ μόνον δόξαν Θεοῦ, ἢ τις αὐτῷ παραδέδεικται ἡνίκα τὸ δεδωχασμένον πρότερον παρελήλυθε, καὶ ταῦτα τῇ πέτρᾳ καλυπτόμενος, καὶ μόλις καθορᾷ Θεοῦ τὰ ὀπίσθια· τάχα τῶν μελλόντων τῆς ἐν σαρκὶ Θεοφανείας τοὺς τύπους μυσταγωγούμενος· τί γὰρ φησιν ὁ χρηματίζων θεός; “ οὐ μὴ ἴδῃ τὸ πρόσωπόν μου ἄνθρωπος, καὶ ζήσεται· „ ἢ οὐχὶ καὶ τισι τῶν πάλαι, καθάπερ ἀνέγνωμεν, τὸ τοῦ πάντων κατεξουσιάζοντος Θεοῦ ἀκοινώνητον ὄνομα τοῖς παρ' αὐτῶν σεβομένοις ξοάνοις ἐπιγράψαι, καὶ τὴν προσήκουσαν αὐτῷ μόνῳ ἀναθεῖσι λατρείαν, διὰ φωνῆς τοῦ μεγάλου Ἰσοῦ ἐπιπλήττει θεός; “ τί νι ὁμοιώσαίτε τὸν κύριον, λέγων; καὶ τί νι ὁμοιώματι ὁμοιώσατε αὐτόν; μὴ εἰκόνα ἐποίησε τέκτων; ἢ χρυσοχόος χωνεύσας, χρυσίον περιεχύρυσεν αὐτό; „ καὶ σφόδρα γε δικαίως ἀπειλεῖ τὰ ἀνόσια δρᾶν τετολμηκόσιν· οὐ γὰρ Θεμιτὸν οἶεσθαι τι τῶν ἐν κτίσμασι τελούντων, ὧ κατὰ φύσιν ἢ δόξαν ἢ ἀλήθειαν ἢ κατὰ τι γοῦν ἀπεικασθήσεται· “ τὴν γὰρ δόξαν μου, φησὶν, ἐτέρῳ οὐ δώσω, οὐδὲ τὰς ἀρετάς μου τοῖς γλυπτοῖς· „ τί νι γὰρ προσεικινῶς εἶη ὁ πᾶσιν ἀθέατος, παντὶός τε νοῦ καὶ πάσης ὑπερέκεινα

καταλήψεως; τίσιν ὁμοιώμασι χειροτέυκτοις, ἀνθρωπίνοις σοφίσμασι καὶ φιλοτεχνήμασιν ἐκμεμηχανημένοις, παραβληθήσεται;

Χριστιανούς γοῦν ταῦτα εἰδότες, ἐρρώμενους τὲ περὶ τὰ θεῖα, καὶ ὑγιατὴν διάληψιν περὶ τὴν ἀπόρρητον καὶ ἀνέκφραστον φύσιν κεκτημένους, μαινομένων ἐστὶν εἰκόνισμα θείας φύσεως γράφεσθαι ὑμῖν μὲν οὖν τοῖς τῆς ἀπιστίας καὶ τοῦ νέου ἰουδαϊσμοῦ ὑπασπισταῖς “ τὸ μὲν θεὸν οὐδεὶς εἶώρακε πώ, , ποτε, , διὰ γλώσσης καὶ προχειρότατον· τὸ δὲ “ εἶωράκαμεν τὸν κύριον, καὶ, , ὅτι συνεφάγομεν καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, , καὶ τὰλλα ὅσα τῆς ἄκρας συγκαταβάσεως ἡμῖν κεκήρυκται, λεγόντων ἀκούειν ἢ πιστεῦειν, οὐδ’ ὁπωσοῦν ἀνέχεσθε, ὡς ἀλλοτρίαν δὲ καὶ ἀπηχεστάτην ὑμῖν τὴν φωνὴν ἀπαναίνεσθε· ἀλλ’ εἰ ἔξεστι πυθέσθαι καὶ ἡμᾶς, ἀποκρίνασθε· τοῦ ὑμῖν καὶ πόθεν νενομοθεῖται, ἐκ τε νομικῶν θεσπισμάτων, εὐαγγελικῶν τε κηρυγμάτων, ἢ ἀποστολικῶν διδαγμάτων, ἀπερίγραπτον ὁμολογεῖν τὸν Χριστὸν, καθὼς πεφανέρωται καθ’ ἡμᾶς ἄνθρωπος; μήτε ποιεῖν, μήτε μὴν γινομένην εἰκόνα αὐτοῦ προσκυνεῖν, καθάπερ νῦν δογματίζετε; ἀλλὰ τοῦτο οὐκ ἂν εἰπεῖν ἔχοιτε· οὐδαμοῦ γὰρ ὑμῖν ἐνταῦθα δειχθήσεται· ὥστε τὴν περιστοιχίζουσαν ὑμᾶς ἀπορίαν, τῆς ἡμετέρας νίκης γίνεσθαι περιουσίαν· εἰ μὲν οὖν μὴ προὔκειτο ὑμῖν ἡ τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας ἄνωθεν καὶ ἐξ ἀρχῆς κεκρατηκυῖα παράδοσις, ὃ πάντων ἐστὶ τὸ ἰσχυρότατον καὶ ἀσφαλέςτατον, αἱ τε ἀποστολικαὶ καὶ πατρικαὶ φωναί, αἱ δὴ κράτειν ἡμᾶς τὰς παραδόσεις, ὅσαί τε ἔγγραφοι ὅσαί τε ἄγραφοι διακελεύονται, οἷα ἐπ’ ἀμφοτέραις τὴν αὐτὴν θεωρεῖσθαι δύναμιν. Τὸ γοῦν εὐσεβέστερον τῶν ἐν ἀμφιβόλοις κειμένων κρατήσῃ πάντως, καὶ τὸ διαφερόντως εἰς πίστιν καὶ ἀγάπην τὴν εἰς Χριστὸν, ἣν ζῆλος ἑνθεὸς καὶ πόθος θερμὸς παρίστησι, τὴν οἰκείωσιν ἐνδεικνύμενον· εἰ δὲ κατ’ ἄμφω τὸ κράτος τῇ ἐκκλησίᾳ Χριστοῦ καὶ τὸ εὐδόκιμον πάρεστιν, ἡμῖν ἄρα τὴν νικῶσαν ἐκ πολλοῦ τοῦ περιόντος ἀποίσεσθαι περιέστηκεν· ἐπεὶ οὖν νοῆσαι μὲν θεὸν πάντῃ ἀδύνατον καὶ ἀνεγχώρητον, εἰκονίσαι δὲ ἀμήχανον ἔτι καὶ ἀδυνατώτερον, ὅποτε οὐδὲ φύσιν θεοῦ ὁμοιοῦν, φύσιν ἔχον ἐστὶν, εἶδους τὲ καὶ μορφῆς ὑπόσης ὡς ἡκίστα· πρὸς ὃ γὰρ τίς καὶ ἀποβλέψας παράδειγμα ὁμοιώσει; νῦν δὲ θεὸν σωματωθέντα κυρίως καὶ ἀληθῶς ἔγνωμεν, πρόκειται τοῖς εὐσεβεῖν ἐθέλουσι μορφή εἰς ὁμοίωσιν, ἣν προσείληφεν ὁ τὴν τοῦ δούλου εἰκόνα μορφούμενος· εἰ γὰρ τὸ ἀθέατον καὶ ἄμορφον τῷ ὄντι, ὡς ἄληπτον ἀνόμοιον τε καὶ ἄγραπτον, ἀνάγκη τὸ μορφωθῆναι τε καὶ θεαθῆναι, ὡς καταληφθῆναι ὁμολογεῖσθαι γράπτῳ καὶ ὁμοιούμενον, ὃ εἰκονίζειν οὐκ ἀναμένομεν πρόσταξιν· οὐ γάρ ἐστι τοῦτο τοῖς πιστοῖς ἴδιον, πάντα ἐκ προστάγματος πράττειν· ἐστὶ γὰρ ἃ καὶ παρ’ ἑαυτοῖς συνεισφέρειν, ὅσα τοῖς θερμοτέροις προσήκει μάλιστα καὶ σπουδαιοτέροις εἰς φιλοθεῖαν τὲ καὶ εὐσέβειαν· ἐπεὶ πόθεν τὸ πιστὸν ἐν αὐτοῖς ὀφθίσκεται;

μβ. Εἰ δὲ καὶ νόμον τις ἐπιζητοῖ, τοῦ λόγῳ προστάξαι, τὸ ἔργῳ κατάρξαι, πρὸς ἀξιοπιστίαν ἀσφαλέστερον· καὶ τοῖς εὐλαβῶς περὶ τὰ θεῖα διακει-

μένοις οὐκ ἀπιστηθήσεται τὸ λεγόμενον· ἰστόρηται γὰρ ὡς Αὐγάρως ὁ τῶν Ἑδεσηνῶν βασιλεὺς, τὰ παρὰ Χριστοῦ γινόμενα θαυματουργήματα ἐκπληττόμενος, πόθῳ τὲ πολλῶν καθελκόμενος, καὶ ἐν εἰκόνι αὐτὸν μόνον θεάσασθαι, ἀποστέλλει τινὰ ζωγράφον, ὥστε τὸ εἶδος ἐκεῖνο τὸ θεῖον διαχαράξαντα, παρ' αὐτὸν κομίζειν ὡς τάχιστα· τοῦ δὲ διαμαρτόντος τοῦ σκοποῦ, διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ προσώπου χάριν τὲ καὶ λαμπρότητά, αὐτὸς τῷ οἰκειῷ προσώπῳ ὁμόνην ἐπιθεῖς, ἐναπομάττει τὸ ἑαυτοῦ ὁμοίωμα, καὶ ἀποστέλλει τῷ ἐρῶντι τὸ ποδούμενον.

μγ. Ἰστόρηται δὲ καὶ τοῦτο, ὅτι τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ ἐν Βηθλεὲμ τεχθέντος, ὁ τοῦ Περσῶν ἔθνους τηνικαῦτα ἡγεμονεύων, εὐφυῆ τινὰ ζωγράφον ἐκεῖσε ἐξέπεμψεν, ὃς τις τὴν τε τοῦ τεχθέντος καὶ τῆς τεικούσης εἰκόνα διαγράψας, ὡς αὐτὸν ἡγαγεν· εἰδέτω καρδία ἄπιστος, οὐδὲ Πέρσας παραδέξεται τοσαύτην στείλαμένους ὁδὸν, δῶρα τῷ τεχθέντι βασιλεῖ οἷα προσῆκε κομίσοντας, ὑπὸ ἀστέρος τὲ ὁδηγούμενους, καὶ ὅπερ τῷ ὄντι περιδεῖς καὶ εἰς προὔπτον ἐμβάλλον κίνδυνον, βασιλέα κηρύσσειν λαμπρῶς τὸν γεννηθέντα, ἐπὶ τῆς ἀλλοδαπῆς γενομένους· εἰ δὲ οὐ πάντα ἀναγέγραπται κατὰ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν, οὐ πάντα παρὰ τοῦτο ἄπιστα· οὐδὲ γὰρ τὰ ἄλλα σημεῖα ἃ ἐποίησεν ὁ Ἰησοῦς ἀθετητέον, πολλὰ γε ὄντα, ὡς μὴ δὲ χωρεῖν τὸν κόσμον καθεὶν γραφόμενα, ἐπεὶ οὐκ ἀναγέγραπται, φησὶν, ὁ μέγας εὐαγγελιστὴς Ἰωάννης· περὶ μὲν οὖν τῆς ἀοράτου καὶ ὑπερουσίου καὶ ἀλήθιου φύσεως, καὶ ἣν ὁμοιοῦν ἀδύνατον λέγεται “ ὅτι οὔτε φωνὴν αὐτοῦ ἀκηκόατε, οὔτε εἶδας, αὐτοῦ ἐωράκατε· καὶ, θεὸν οὐδεὶς ἑώρακε πώποτε, οὔτε τις ἀνθρώπων εἶδεν, οὔτε ἰδεῖν δύναται·, διὰ τὸ οὕτως ἔχειν αὐτὴν, καὶ μὴ ὁράσθαι μὴ δὲ ἀκούεσθαι, ἀλλ' ἐξηρῆσθαι ταύτην καὶ εἶδους παντὸς καὶ φθόγγων· καὶ μὲν γε καὶ ὅτι οὐ πεινάσει οὐδὲ κοπιάσει· “ οὐδὲ ἔστιν ἐξεύρεσις τῆς φρονήσεως αὐτοῦ·, περὶ δὲ τῆς ἐν σαρκὶ θεοφανείας τοῦ λόγου “ ὅτι εἰ μὴ ἦλθον, καὶ ἐλάλησα αὐτοῖς, ἁμαρτίαν οὐκ εἶχον· ὅτι ἐωράκασι καὶ μεμισή·, κασι καὶ ἐμὲ καὶ τὸν πέμψαντά με·, τί δὲ οἱ θεσπέσιοι μαθηταί, φασίν; “ ὅτι ὁ ἦν ἀπ' ἀρχῆς, ὃ ἐωράκαμεν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν·, περὶ τοῦ λόγου τῆς ζωῆς, καὶ ὅτι “ ἐωράκαμεν τὸν κύριον, οἱ τινες συνεφάγομεν, καὶ συνεπίομεν αὐτῷ, “ ὁ μετὰ τὴν ἐκ νεκρῶν ἀναβίωσιν γέγονεν· ἀλλὰ καὶ “ ἐκοπίασε καὶ ἐπεινάσε καὶ ἐδίψησε νόμῳ σώματος, καὶ ὅτι ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ συναικός· καὶ, θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκὶ, καὶ πέπονθε τῷ προσλήματι, καὶ ἀνέστη καινοποιήσας τὴν παλαιωθεῖσαν, ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας φύσιν.·,

μδ. Οὕτως οὖν καὶ ἡμεῖς ὁμοιωθέντα ἡμῖν τὸν αὐτὸν κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας, κατὰ τὸ φανὲν ζωοποιὸν καὶ πανάγιον εἶδος, ἀφομοιοῦμεν καὶ εἰκονίζομεν καὶ προσκυνοῦμεν πιστῶς καὶ θεοπρεπῶς, ὡς μέγα βοᾷ ἡ ἄνωθεν ἡμῖν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἔνθεος παραδεδομένη συνήθεια· πῶς οὖν οὐ προσκυνητέα καὶ τιμητέα ταῦτα τὰ ὁμοιώματᾱ; διὰ τὸν χρόνον, φασίν, ὅτι οὐκ ἀρχῆθεν ἡ τού-

των προσκύνησις παραδέδεικται· ἀλλ' εἴ γε διὰ τὸν χρόνον οὐ προσκυνητέα, διὰ τοῦτο μᾶλλον προσκυνητέα· τοῦτο γὰρ ἐξ ἀρχῆς ἐνορῶντες Γινόμενον Μανιχαῖοι τὲ καὶ Ἀρειανοὶ, οἱ τῶν νῦν δογματίζομένων ἑξαρχοι, καὶ περιελεῖν σπουδάζοντες, τῶν προσκυνούντων ἅτε εὐσεβούντων κατεψηφίζοντο, καὶ τὴν τούτων ἐχειρογράφου καθάίρεσιν· καὶ μαρτυροῦσιν αἱ βίβλοι, ἃς μετὰ χειρὸς οἱ τούτων μύσται φέρουσιν· εἰ δὲ οὔτε τοῖς ἑαυτῶν διδασκάλοις, οὔτε τοῖς ἡμετέροις τῆς ἀληθείας πείθονται κήρυξιν, οὔτε ἅπερ οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καθορῶσι παραδέχονται, τίσι λοιπὸν συγκαταριθμηθεῖεν οὐκ ἄδηλον· ἀλλὰ καὶ ἐν τούτοις ἀπορῥαπτόμενοι τὰ στόματα οἱ ἀνόσιοι, τῆς ἀναισχύντου γνώμης οὐ καυφίασιν· ἕτερα δὲ ἀλογώτερα καὶ ἀνοητότερα τούτων ἐπάγουσιν.

με. Ἦνίκα γὰρ τῶν εὐσεβούντων τις αὐτοῖς διαλεγόμενος φήσει, ὅτι ἄξιον τιμᾶσθαι τὰ θεῖα σύμβολα, ἐπειδὴ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἀνακείμενα ἱερὰ εἰσιν, ὡσαύτως καὶ ἐν τοῖς κατὰ τὴν θεῖαν τράπεζαν καὶ ἐτέρωθί που τοῦ ἱεροῦ ὑφαπλούμενα, κατὰ τε τὴν ἐσθῆτα καὶ ἐν ἑτέρα ὕλῃ συνδιαγραφόμενα, ὡς ἅγια καὶ συμπροσκυνούμενα αὐτοῖς, παρὰ χριστιανοῖς τὸ ἐξ ἀρχῆς συνεξεργάσθησαν· τί φασιν οἱ ἀναμέσον ἁγίου καὶ βεβήλου διαστέλλαι οὐ βουλόμενοι; ὅτι καὶ θηρίων καὶ κτῆνων καὶ ὀρνέων καὶ ἐτέρων ζώων εἰκόνας ἐν αὐτοῖς θεώμεθα· καὶ τὰ μὲν ἱερὰ ὡς ἱερὰ προσκυνοῦμεν, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ταῦτά γε δι' ἐκεῖνα· οὕτω καὶ εἰκόνα Χριστοῦ ὁρῶμεν, τὸ ἱερὸν οὐ τὴν εἰκόνα προσκυνοῦμεν, καὶ διὰ ταῦτα οὐδὲ ἐκτὸς τούτων προσκυνητέα ἢ εἰκόν. Εἴπωι δ' ἂν τις ὅτι οὐχ' ὁ αὐτὸς λόγος ἐν ἅπασι θεωρεῖται· τῶν μὲν γὰρ ἄλλων ζώων αἱ μορφαί, οὐ προηγουμένως πρὸς τὸ εἰς θυσιαστήριον ἀναχθῆναι καὶ προσκυνεῖσθαι γεγόνασιν, εἰς κόσμον δὲ καὶ εὐπρέπειαν τῶν ἐν οἷς συνεξεργάσθησαν ὑφασμάτων· εἴτα οὕτω συμβὰν τρόπῳ Θεοφιλεῖ, καὶ σπουδῇ τῇ περὶ τοὺς θεῖους οἴκους τῶν εὐσεβούντων, ἀνάδημα ἱερὸν προσηνέχθησαν· εἰ γὰρ προσκυνεῖ τις τὸ ἱερὸν, οὐ πρὸς τὸ κτῆνος ἢ τὸ θηρίον προσέχων τοῦτο δρᾷ· οἶδε γὰρ οὐδὲν ἀπ' αὐτῶν ὀνίνασθαι· πρὸς δὲ τοῦ ἱεροῦ τὴν τιμὴν ἀφορῶν, οὐδὲν πλέον τῆς ὀφείας ἐκεῖνοις νέμων· ὁ δὲ τῶν σελτῶν μορφωμάτων σκοπὸς οὐχ' οὕτως ἔχει· πόθεν; ἀλλὰ δι' αὐτὸ τὸ ἅγια εἶναι, καὶ εἰς μνήμην τῶν ἀρχετύπων προῖέναι ἁγίων, ὡς ἱερὰ τοῖς ἱεροῖς συμπροσκυνοῦνται, καὶ οὐ σὺν αὐτοῖς μόνον, ἀλλὰ καὶ ἐκτὸς τῶν ἁγίων οἴκων τιμηθήσονται· σὺ δὲ τοῦ μὲν ὄνου καὶ τοῦ κυνὸς καὶ τοῦ χοίρου ἐν τῷ ἱερῷ προσκυνῶν τὰς εἰκόνας, οὐ δυσχεραίνεις, τὴν δὲ Χριστοῦ εἰκόνα αὐτῷ ἱερῷ καταπιμπρῶν γέγηθας, καὶ οὐ φρίττεις τοιαῦτα τολμῶν, δεικνὺς μάτην σεαυτῷ τὸ χριστιανὸς ἐπιγράφων ὄνομα· τί οὖν εἴποιεν οἱ τὴν διάνοιαν λελωβημένοι, καὶ τὴν νοερὰν ἐνέργειαν πεπληρωμένοι, περὶ τῶν ἐν ταῖς ἱεραῖς κιγκλίσι καὶ ταῖς καλουμέναις σωλῖαις, τῶν τε ἐν τοῖς κίοσι καὶ πυλῶσιν αὐτοῖς, τῶν τε πρὸ τοῦ θεοῦ θυσιαστηρίου ἰδρυμένων; ἄρα κόσμου καὶ εὐπρεπείας χάριν ταῦτα οἱ χριστιανοὶ ἐτεκτῆναντο, ἢ τὰ οἰκεῖα τοῖς οἰκείοις ἐφαρμόζοντες; εἰδότες ὅτι οἱ τόποι οὗτοι προσκυνήσεως εἰσὶ τόποι, καὶ τοῦ προσκυνεῖσθαι ἔνεκεν τούτοις ἐνετυπώσαντο.

μς. Ἀλλὰ καὶ δικαίως μάλα ὁ προφητικὸς λόγος τὴν τούτων παραφροσύνην καὶ τὴν παράνοϊαν προλαβὼν ἐστῆλίτευσεν· “ ὅτι ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ θεὸς, „ ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν, ἵνα βλέποντες μὴ „ βλέπωσι, καὶ ἀκούοντες μὴ συνιῶσι· καὶ ἐπαχύνθη αὐτῶν ἡ διάνοια, καὶ „ ἐσκοτίσθησαν καὶ ἐμωράνθησαν τοῖς διαλογισμοῖς· „ ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις, ὧν οὔτε ἔρευνα οὔτε ἀμφιβολία παρὰ χριστιανοῖς γέγονε πώποτε· καὶ οὕτως ἐναργοὺς ὑπαρχούσης καὶ δεδημοσιευμένης τῆς ἀληθείας πάσῃ τῇ ὑφ’ ἡλίῳ, τοῖς οἰκείοις ὀφθαλμοῖς καὶ τῇ ἐναργείᾳ αὐτῇ ἀπομάχονται οἱ ἀνόητοι, καὶ ἀποδείξεις τῶν βλεπομένων παρ’ αὐτοῖς καὶ ὑπ’ ὅψιν ἡγμένων ἐπιζητοῦσι ταυτόν τι ποιῶντες, ὥσπερ εἰ τὸν ἥλιον καθορῶν τις ἄρτι τῶν ἐώων τερμάτων ἀναδρώσκοντα, καὶ τῶν ἡλιακῶν ἀκτίνων πανταχοῦ τὰς βολὰς κατασπείραντα, διαποροίη ὥς ἄρα ἡμέρα ἐνίσταται· ἢ θάλασσαν τις ναυτιλλόμενος, ἢ ποταμὸν περαιούμενος, κατὰ τοὺς διάπλους ἀπόδειξιν ἐπιζητοίη, καὶ διαμφισβητοίη· εἰ ἄρα ἐστὶν ὕδωρ ἐν θαλάσῃ καὶ ποταμῷ· καὶ ἂ οὐδ’ ἂν οἱ τοῦ φωτὸς τούτου πάμπαν ἄπειροι διαμφιβάλοιεν, οὐδὲ οἱ ἄγαν ἐκ κραιπάλης κρηβαροῦντες καὶ κατῆννετμένοι πάθουεν· πολλάκις καὶ τὰ ἐστῶτα καὶ μηδαμῶς κινούμενά ἐν κύκλῳ περιδινεῖσθαι οἰόμενοι· οὗτοι ἐκμεμεθυμένοι τῷ οἴνῳ τῆς ἀπιστίας, καὶ κεκαρωμένοι τὴν ψυχὴν τοῖς ὑλικοῖς οἷα κατασυρέντες πάθει, καὶ ταῖς περικοσμίαις καὶ ἀπατηλαῖς δόξαις καὶ σαρκικαῖς ἡδυπαθείαις αἰχμαλωτιζόμενοι, τὰ πάντων πεπόνθασιν ἀθλιώτερα καὶ χαλεπώτερα.

μζ. Ἐτι μικρὸν τοῖς εἰρημένοις προσθέντες εἰς τὴν τοῦ λόγου ἐξέτασιν, γνωίημεν εἴ γε ἄρα προσηκόντως αὐτοῖς τὸ τοῦ χριστιανισμοῦ ἐπιφημίζεται ὄνομα· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι ὥσπερ ἡ τοῦ Χριστοῦ εἰκὼν ἐκ παραγωγῆς, τοῦ Χριστοῦ τό τε εἶδος κέκληται, καὶ τὴν προσηγορίαν αὐτὴν ἐπιφέρειται, οὕτω δὴ καὶ ὁ χριστιανὸς, ὡς ἐκ πρωτοτύπου ὀνόματος τοῦ Χριστοῦ, τὴν τε κλῆσιν ἔλαχε καὶ τὸν τρόπον, καθ’ ὃν δὴ χαρακτηρίζειν αὐτὸν διὰ μιμήσεως καὶ πολιτείας ὡς οἷόν τε ἐστὶν ἐνδείκνυται· ὡς ἐκ μιᾶς οὖν ἀρχῆς ἀμφοτέρω ὁρμώμενα, καὶ οἷον ῥίζης τῆς αὐτῆς προῖόντα τοῦ Χριστοῦ, κοινωνίαν τε καὶ σχέσιν τὴν πρὸς ἀλλήλα διασώζουσι· καὶ τῇ οὐσίᾳ καὶ τῷ τρόπῳ τῆς ὑπάρξεως, τὸ διάφορον ἐν αὐτοῖς ἐμφαίνεται, ὅμως δ’ οὖν τοῦ αὐτοῦ μετέσχον ὄνοματος, καὶ ὁμωνύμως ἐπ’ ἀμφοῖν ἡ τοῦ Χριστοῦ κατηγορεῖται προσηγορία· εἰ τοίνυν ἡ τοιαύτη κοινωνία καὶ ὁ αὐτὸς εἰρμός παρὰ τούτοις πεφύλακται πρὸς τὸ ὁμόστοιχον, καὶ ἡ πρὸς τὸ ὁμώνυμον τιμὴ ἐκνενέμηται, κατὰκληρούσθω καὶ ἐπ’ αὐτοῖς τὸ χριστιανοῦ ὄνομα· εἰ δὲ ἀπεναντίας τούτων πάντα πράττουσι, καὶ πάσης ἀτιμίας καὶ ἀδοξίας ἀποπληροῦσι τά τε Χριστοῦ καὶ ἐαυτοῖς ὁμώνυμά τε καὶ ἐν σχέσει τῇ αὐτῇ θεωρούμενα, πῶς ἂν αὐτοὶ τῆς χριστιανῶν μεθέξουσιν κλήσεως;

μη. Ὅτι δὲ διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς τὸ ἀρχέτυπον αὐτοῖς ἀθέτησις γίνεται, τὸ τοῦ λόγου ἀκόλουθον καὶ ὁ τῶν φαινομένων σκοπὸς ἐννοεῖν δίδωσι· διττήσι γὰρ αὐτῶν τὴν οἰκειότητα τὴν πρὸς αὐτὸ καὶ τὴν τῆς κλήσεως κοινω-

νίαν, ἡ τοῦ συστοίχου καὶ ὁμωνύμου παραίτησις καὶ ἐξουδένωσις· παραπλήσιον γάρ τι πεπόνθασιν, ὡς εἰ καὶ δύο τινὲς παῖδες ἐξετάζοιντο, εἰ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ προστευχήκασιν· ὧν ὁ μὲν ἕτερος ἀσινεῖς τοὺς πατέρας διασώζων χαρακτῆρας, καὶ ἀπαραχάρακτον φέρων τοῦ φύσαντος τὴν ἐμφέρειαν, εἰκότως ἂν νομισθεῖν ὁ γνησιώτατος· ὁ δ' αὖ ἕτερος μὴδὲν τούτων ἐπαγόμενος, εὐλόγως ἂν νόθος κριθεῖν καὶ ἔκφυλος· νόθοι οὖν καὶ αὐτοὶ χριστιανοὶ ἐν δίκῃ νομισθήσονται, καὶ τῆς Χριστοῦ κληρονομίας καὶ ποιμένης ἐκκήρυκτοι· μάτην γὰρ μεταποιοῦνται, οὐδὲν αὐτοῖς προσῆκον ἤδη, τοῦ ὀνόματος· ἀλλ' εἰς μὲν ἀθέτησιν τῆς τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίας, μᾶλλον δὲ εἰς ὄλεθρον τῶν ψυχῶν αὐτῶν, σκῆψις ἡ τοῦ ἀπεριγράπτου πρόκειται φωνή.

μθ. Τί οὖν ἀποφανοῦνται περὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἐκτυπωμάτων, αὐτῆς τε τῆς πανάγνου παρθένου καὶ θεομήτορος, καὶ τῶν ἄλλων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος τῷ Θεῷ εὐαρεστησάντων; μήτι γε ἄρα καὶ ἐνταῦθα τὸ ἀπερίγραπτον αὐτῶν προστήσεται; ἢ ἐκ Θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος ὑποστάντας αὐτοὺς νομοθετήσουσιν; οὐκ ἔστιν ὧδε εἰπεῖν συμπεριγράφεσθαι τὴν θεότητα, ἢ τὴν σάρκα διῆσθαι, καὶ τὴν μίαν διηρῆσθαι ὑπόστασιν, καὶ τὰ ἡνωμένα ἐκ τῆς Γραφῆς ἢ περιγραφῆς διαλύεσθαι· ἐφ' ἐτέρας εὐρεσιλογίας καὶ ἀλλοκότους ἐρεσχειλίας οἱ ἁμαρτοεπεῖν εἰδότες, ἐκπεπορισμένας αὐτοῖς τετράψονται· οὐδὲν γὰρ οὕτω φίλον αὐτοῖς καὶ προχειρότατον, ὡς εἰς ἐκτόπους ἐννοίας καὶ ἀθεμίτους ἀποίχεσθαι, καὶ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν ἀδοκίμων καὶ θεῷ μὴ ἀρεσκόντων ἐκφέρεσθαι.

ν. Ὅποια δὲ ἡ περὶ τούτων παρ' αὐτοῖς διάληψις· ἐπειδὴ οὐδαμῶθεν τὸ λυσιτελοῦν συνιδεῖν δεδύνηται, ἢ ὀντιναοῦν λόγον ἐκμηχανήσασθαι, τῆς οἰκείας μοχθηρίας καὶ κακουργίας συνήγορον ἐπὶ τὸ αὐτόνομον, καὶ τῆς ἀλογίας αὐτῶν χωροῦσι τὸ ἰδιαίτατον, καὶ φασίν· ὅτι ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ διέρρηπται καὶ διαπέπτωκεν, ἀκόλουθον ἂν εἴη καὶ ταῦτα δὴ τὰ τῶν ἁγίων συνοιχήσεσθαι, καὶ μὴ δὲ μνήμης τὸ λοιπὸν ἡζιῶσθαι πώποτε. Καίρος νῦν εἰπεῖν “ εἰ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβοῦλ ἀπεκάλεσαν, πόσω μᾶλλον τοὺς οἰκειακοὺς αὐτοῦ; „ τοιαῦτα γὰρ οἱ νῦν Ἰουδαῖοι τοῖς πάλαι τὰς γλώσσας δανείσαντες ἀποφαίνονται· εἰ γὰρ τὰ Χριστοῦ οὕτω διέθηκαν, τί οὐκ ἂν κατὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ πονηρὸν δράσειν ἔμελλον; ἄξιον μὲν ὡς ἀληθῶς τῆς ἐκείνων παρανομίας, καὶ τῆς εἰς τοὺς ἁγίους τόλμης τὴν καὶ θρασυτήτος· αὐτῶν δὲ τῶν ἁγίων τῆς εἰς Χριστὸν ἀφάτου ἀγάπης τεκμήριον ἱκανώτατον, καθ' ἣν αὐτῷ ἀνεκράθησαν, οὐ ποτε χωριζόμενοι· καὶ γὰρ οὖν καὶ κατὰ τὴν ἐνθάδε βιοτὴν περιόντες, μάρτυρες τῶν παθημάτων, καὶ κοινωνοὶ τοῦ ζωοποιοῦ αὐτοῦ θανάτου γεγόνασι, μέχρις αἱμάτων ἀντικαταστάντες πρὸς τὴν ἁμαρτίαν· καὶ νῦν δὲ τῶν τῇδε ἀπαλλαγέντες, μέτοχοι ὦφθησαν τοῦ ἐφεισθηκότος ἄρτι κατὰ Χριστοῦ διωγμοῦ καὶ τῆς ὕβρεως· ἡδὴ γὰρ καὶ τινικαῦτα σώμασιν αὐτοῖς ὑπὲρ τοῦ παθόντος δι' ἡμᾶς σώματι, διηγωνίσαντο καὶ ἠνδρίσαντο· ὃν ὑπὲρ τῆς κοινῆς πάντων ἡμῶν σωτηρίας ἀνέτλη, θάνατον μιμησάμενοι· καὶ αὖθις ὅμοια ἐφ' ὁμοίοις πάσχουσιν· ἀνάλογον γὰρ τοῖς ἀρχετύποις τὰ ἐκμα-

γεῖα, τὰ τῆς κοινῆς ἀτιμίας καὶ παροινίας συνδιαφέρουσι· καὶ πάλιν συμπάσχουσιν, ἵνα καὶ συνδοξασθῶσιν αὖθις· καὶ πάλιν τιμῶνται τῇ κοινωνίᾳ τῆς ἀτιμίας· καὶ ἵνα τῇ μνήμῃ τῶν μαρτύρων συνησθέντες οἱ φιλομάρτυρες ἐγκαλωπισώμεθα, βραχύ τι περὶ τὸν λόγον προσδιατρίψωμεν· καθάπερ οἱ φιλοθεάμονές τε καὶ φιλακροάμονές τε ἐπὶ τῶν τερπνῶν καὶ ἡδίστων αὐτοῖς θεαμάτων καὶ ἀκουσμάτων, ὧν οὐκ ἂν ῥαδίως ἀπόσχοιντο, ἔσθ' ὅτε καὶ τῶν ἀναγκαίων αὐτῶν κατὰφρονήσαντες· φιλοῦσι· γάρ πως τὰ τὴν ὄψιν καὶ ἀκοὴν ἐστῶντα, τὰς τῶν ἐρώντων αἰσθήσεις ἐφέλκεσθαι, δυσσώπαστον τὴν περὶ αὐτὰ ὁμιλίαν ἐργαζόμενα.

να. Οὗτοι τοίνυν οἱ ἅγιοι Χριστοῦ μιμηταὶ γενόμενοι, καὶ τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ τὴν ψυχὴν τετρωμένοι, καὶ κατ' ἔχνος αὐτοῦ ὅσον ἐφικτὸν ἀνθρώποις, ἰέναι προθυμούμενοι, πίστει τὲ ἐρηρυσμένοι καὶ τὴν ἐλπίδα κεκτῆμένοι ἀπλάνητον, καὶ τῶν μελλόντων ὡς παρόντων ἤδη ἀντειλημμένοι, τῶν ἐπὶ τῆς ἀπάντων ὡς ἐπικήρων καὶ φθαρτῶν κατεφρόνησαν· χρημάτων τὲ αὖ καὶ σωμάτων αὐτῶν ὑπερόπται γεγόνασι· τῶν ἐπουρανίων γὰρ καὶ ὑψηλοτέρων ἐγλίχοντο, πολυτελεῖαν οὐράνιον ἀσπασάμενοι· διὸ πάντα σκύβαλα διὰ τὴν εἰς τὸν κτίσαντα ἀγάπην, κατὰ τὸν μαρτύρων ἔξαρχον ἡγήνται· οὕτω τὸν σταυρὸν ἀράμενοι, καὶ τὴν πανοπλίαν ἀναλαβόντες τοῦ πνεύματος, τῷ θώρακί τε τῆς πίστεως φραζάμενοι, καὶ τοῦ θυρεοῦ τῆς ἐλπίδος δραξάμενοι, καὶ τὴν περικεφαλαίαν τοῦ σωτηρίου περιβαλόμενοι· ὡς δὴ τὴν ἐξ ὕψους δύναμιν δεξάμενοι, καὶ τὰ πάθη Χριστοῦ ζηλώσαντες, εὐσθενῶς ἀριστεύοντες, ἀήττητοι στρατιῶται τοῦ μεγάλου βασιλέως ἀνεδείχθησαν, καὶ ἀθληταὶ γενναιοτάτοι· οὕτω κατὰ τῆς πλάνης ἐστῆσαν τρόπαια, καὶ πᾶσαν μὲν μηχανὴν τοῦ ἐχθροῦ ἐξεπόρθησαν, πᾶσαν δὲ αὐτοῦ τὴν δύναμιν κατὰλελύκεσαν, πάντα τὰ πεπυρωμένα βέλη αὐτοῦ κατέσβεσαν, καὶ τὸ κράτος καθεῖλον νεανικῶς· πᾶσας δὲ τῶν ὑπηρετῶν τοῦ πονηροῦ τὰς ἐπινοίας καὶ ἀπειλὰς διέπτυσαν· πάσης αὐτῶν ὁμότητός τε καὶ ἐπηρείας κατεφρόνησαν, γενναίως καὶ ἀνδρικῶς ἄγαν πρὸς πᾶσας τὰς μεθοδείας αὐτῶν ἀντικαθιστάμενοι· ἐδραῖον εἶχον ὅντως πρὸς θεὸν καὶ ἀκλινὲς τὸ φρόνημα, καὶ τὰς ἐπαγομένας αἰκίας ὡς ἐπ' ἄλλοτρίοις σώμασι διαφωνιζόμενοι, καὶ ὥσπερ τῆς φύσεως ἐκλαθόμενοι, τοὺς πόνους διήνεγκαν· τὸ στάδιον τῆς εὐσεβείας κατὰ τῆς πολυθέου πλάνης ἐξανύοντες, πρὸς τὸ πῦρ ὥσπερ εἰς δρόσον ἐναλλόμενοι, θηρῶν φοβερώτατων μύλας καὶ θυμούς οὐ δειμαίνοντες, ἀκμὴν σιδήρου καὶ ὀνύχων ὀξύτητας, σαρκῶν τεμνομένων καὶ ξεομένων ἡφειδνηκότες, οὐκ ἐτεθήπασαν, ἐπὶ τὰ ὄργανα δὲ τῆς τιμωρίας αὐθαίρετοι ὥσπερ ἐπὶ τρυφὴν ἴεσαν, πάντα στέγοντες, πάντα φέροντες, πρὸς ἓν ἀποσκοποῦντες, καὶ πρὸς τὸ βραβεῖον τῆς ἄνω κλήσεως ἐπειδόμενοι, οὐκ ἄξια τὰ παθήματα τοῦ παρόντος καιροῦ πρὸς τὴν μέλλουσαν ἀποκαλύπτεσθαι δόξαν ἡγούμενοι· ἀλλὰ τούτων ἀπάντων κατατολμήσαντες, καὶ θανάτου κρείττους γενόμενοι, ὑπεραθλοῦντες τῆς πίστεως, τῶν ἀπειλῶν τῶν τυράννων καδυπέρτεροι ὥφθησαν· ἐπεὶ ἐν τῷ τοῦ Θεοῦ ὀνόματι ἐκραΐνοντο, ὅπερ ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων ἐβάστασαν.

Οὕτω ταῖς βασάνοις ἐγκαρτεροῦντες, ἐπὶ τὸ ῥωμαλεώτερον μετεῤῥυθμίζοντο· οὕτω τοῖς διωγμοῖς καὶ κινδύνοις ἐρρώωννυντο· ἐντεῦθεν ἐνεδυναμοῦντο τοῖς πειρασμοῖς καὶ ταῖς θλίψεσιν, οὐδὲν τῶν ἀπειλουμένων ἢ προσαγομένων δεινῶν κατεπτηχότες· ἐξήλεγξαν τὴν τῶν διωκόντων μανίαν εὐτολμότατα, καὶ κεφαλὰς ἀνόμων διέκοψαν, καὶ τὴν ὄφρυν τῶν ἀθέων κατέσπασαν, τοὺς τῶν δυσμενῶν αἰκισμοὺς ὡς θησαυροὺς πολυτίμους δεχόμενοι, τρυφὴν μᾶλλον ἢ κόλασιν τούτους λογιζόμενοι· οὕτω τῆς πλάνης καθαιρέται γεγόνاسι, καὶ τὴν σῖνὴν καὶ τεθλιμμένην τρίβον ἐλάσαντες, τὴν πολλοῖς ἀστίβῃ καὶ ἀνέμβατον, πρὸς τὴν εὐρύχωρον καὶ πανολβίαν, ἢ αὐτοῖς ἀπεκεκλήρωτο, καταλύουσι λῆξιν. Οὗτοι οἱ καλλίνικοι μάρτυρες ἐν τῇ τῶν βασάνων πυρωθέντες καμίνῳ, καὶ ὡς χρυσίον δόκιμον εὐρεθέντες καὶ λαμπρυνθέντες, ὑπὲρ ἥλιον λάμπουσιν, ὑπὲρ ἀστέρας αὐγάζουσιν· οὗτοι τῇ κατὰ Χριστὸν ὁμολογίᾳ τελειούμενοι, θύματα λογικὰ καὶ τέλεια αὐτῷ ἀνεδείχθησαν, καὶ θυσία τῷ θεῷ φιλαίλατη καὶ εὐάρεστος, καὶ δεκτὸν καλλιέριμα εὐωδιάζον τὴν ὁσμὴν τοῦ πνεύματος, εἰς ὁλοκάρπῳσιν προστηνέχθησαν· τούτων τὴν παρρησίαν καὶ ἄγγελοι κατεπλάγησαν· τούτων τοὺς ἄθλους αἱ ὑπερκόσμοι δυνάμεις ὑπερηγάσθησαν· ὅτι γε ἐν σώματι θνήσκῃ τοὺς ἀοράτους δυσμενεῖς ἐτροπώσαντο, καὶ τὴν κατ' ἐχθρῶν νίκην ἤρασαν, τὰς παρατάξεις κατελόντες τὰς ἀοράτους, καὶ τρόπαια λαμπρὰ κατὰ τῶν ἀντιπάλων στησάμενοι· ἐν τούτοις θεὸς μὲν εὐφραίνεται καὶ δοξάζεται, ἄγγελοι δὲ ἐν οὐρανοῖς συγχαίρουσι καὶ συνήδονται· διάβολος δὲ ταῖς ἀποστατικαῖς ὁμοῦ δυνάμεσι τραυματιζόμενος καταισχύνεται, τὸ πτώμα καὶ ἔτημα ἑαυτῶν ἀποδυρόμενοι.

Οὗτοι δὲ οἱ σοφοὶ καὶ πανεύφημοι μάρτυρες, τροπαιοφόροι κατὰ τῆς πλάνης ἀναδειχθέντες, πύργοι τῆς καθ' ἡμᾶς πίστεως ὤφθησαν ἀκατάσειστοι, στύλοι τῆς ἐκκλησίας καὶ ἐδραῖωμα, κρηπὶς τῆς εὐσεβείας καὶ θεμέλιος ἀκαταίρετος, κλέος μέγα ἡμῶν τῶν πιστῶν καὶ ἐγκαλλώπισμα, ὡς φωστῆρες λαμπροὶ καὶ νοεροὶ, φωτίζουνσι τὰ πέρατα· ταῖς ἀκτίσι τῶν ἀγώνων καὶ τῆς πίστεως ἐναπαστρέπτοντες· ὡς πίστεως ἀκλινοῦς καὶ ἀγάπης ἀνεκφράστου, καὶ ἐλπίδος ἀνενδύαστου· ὡς ψυχῆς γενναίας ἀγγελικοῦ παραστήματος· ὡς φρενῶν ὑψηλῶν τε καὶ οὐρανίων, καὶ προθυμίας καὶ σπουδῆς, νικώσης τὴν φύσιν καὶ ὑπεριπταμένης τὴν κτίσιν· τί πρότερον θαυμάσομεν ὑπερεκπληττόμενοι, τοῦ ἐνισχύσαντος τὴν δύναμιν θεοῦ, ἢ τῶν ἐλομένων τὴν προαίρεσιν; τῶν θείων δωρεῶν τὰ παράδοξα, ἢ τῶν ἁγίων τὸ μεγαλόψυχον· ἀμφοτέρω γὰρ καὶ φύσιν καὶ λόγον νικῶσιν ὑπερβαλόμενα· μετὰ τοῦ προφήτου βοήσωμεν· “ τοῖς ἁγίοις τοῖς ἐν τῇ „ γῇ αὐτοῦ, ἐθαυμάστῳσεν ὁ κύριος· πάντα τὰ θελήματα αὐτοῦ ἐν αὐτοῖς „, ἐπειδὴ καὶ οὗτος θαυμαστός ἐν αὐτοῖς ἐστίν, ὅτι τῆς κτίσεως πάσης ὑπεραρτέντες, μόνῳ τῷ κτίστῃ καὶ δημιουργῷ συνανεκράθησαν· οὕτω δὲ οὖν γεγόνασιν ἱσοπίτρα θεοῦ ἀκηλίδωτα, καθαρῶτατα, διειδέστατα· τὴν θείαν δὲ ἀκτῖνα καθαρῶς ταῖς ἑαυτῶν καθαρῶτάταις ψυχαῖς εἰσδεχόμενοι, τὸ θεομimῆτον κατεκλήσαντο· καὶ ὅπερ θεὸς φύσει, τοῦτο αὐτοὶ μεθέξει καὶ χάριτι ἀπηνέγκαντο,

καὶ ὑπῆρξαν Θεοῦ καταγώγια, καὶ ναοὶ ἔνθεοι καὶ λαμπροὶ, κατὰ τὴν φάσκουσιν προφητικὴν προαγόρευσιν· “ ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω „ καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαὸν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεόν. „

Οὗτοι τοίνυν τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν καλῶς ἀγωνισάμενοι, τὴν πίστιν τηρήσαντες, τὸν δρόμον τελέσαντες, κόσμον καὶ κοσμοκράτορα νικήσαντες καὶ πατήσαντες, τὴν καλὴν τε πραγματείαν ἐμπορευσάμενοι, καὶ ἀλλαξάμενοι τῶν οὐχ' ἐστώτων καὶ ρεόντων τὰ εἰσαεὶ διαμένοντα, τοσούτοις ἀνδραγαθήμασι καὶ τηλικούτοις παλαίσμασι τῶν ἀμαραντίνων στεφάνων οἱ ἀξιόνοικοι τῆς ἀληθείας μάρτυρες παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου θεοῦ κατηξιώνται, καὶ Χριστῷ εἰς αἰῶνα συμβασιλεύουσι· Χριστῷ συγκληρονομοῦσι, καὶ τὸν τῆς ἀθανασίας διαλαχόντες κλῆρον, ζῶσιν ἐν αὐτῷ ζωὴν τὴν ἀκατάλυτον καὶ ἀμήρυτον, φωτὶ αἰδίδω ἐναστραπτόμενοι, τῷ θεῷ κάλλει ἐναγλαϊζόμενοι, ταῖς ἄνω δυνάμεσι συλχορευόντες· καὶ τί γὰρ πλέον ἢ Θεῷ συνεῖναι καὶ τῆς ἐντεῦθεν κατατρυφᾶν μακαριότητος ἡξιωμένοι τῆς ἄνω δόξης τὴν καὶ λαμπρότητα; εἰ γὰρ πως καὶ δοκεῖ κεκρύφθαι αὐτῶν νῦν τὴν ζωὴν, ὅταν “ ὁ Χριστός, φησι, φανερωθῇ ἡ ζωὴ „ ἡμῶν, τότε καὶ αὐτοὶ σὺν αὐτῷ φανερωθήσονται ἐν δόξῃ „ ὁ γὰρ τοι τῶν μαρτύρων θεός, “ θεὸς Ἀβραὰμ καὶ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ, οὐ νεκρῶν ἀλλὰ ζώνων „ τῶν Θεός ἐστιν „ ὡς γέγραπται· τοιγαροῦν αἱ τῶν ἁγίων ψυχαὶ ἐν χειρὶ θεοῦ εἰσι, καὶ οὐ μὴ ποτε αὐτῶν ἄψηται βάσανος, καὶ ἔδοξαν ἐν ὀφθαλμοῖς τούτων τῶν ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἡ ἔξοδος αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσιν ἐν εἰρήνῃ· οὐ τεθνήκασι γὰρ, ἀλλὰ ζῶσι, καὶ ὕπνος μᾶλλον τίμιος ἢ θάνατος, ὁ θάνατος αὐτῶν ἐστίν· οὐκ εἰς γῆν ὑποδύντες, ἀλλ' εἰς οὐρανοὺς ἀναπτάντες· τῶν γὰρ φθαρτῶν μεταναστάντες καὶ ἐπικήρων, ἐφ' ἑτέραν βιοτὴν μετετάξαντο τὴν ἀγήρω τὴν καὶ μακραίωνα· διόπερ ἐν τοῖς ὁσήμεραι παρ' ἡμῖν ἀδοκίμοις, κατ' ἐκεῖνο δὴ τὸ ἀκροτελεύτιον τοῦ ἐφυμνίου μέλους, ἐναρμόνιον τι μέλποντες οἷα πρὸς ζῶντας ἐν Θεῷ τοὺς ἁγίους “ εὐλογεῖτε πνεύματα καὶ ψυχαὶ δικαίων τὸν κύριον „ λέγομεν, καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα· ἐκεῖνοι γὰρ οὐκ ἂν τὴν ὥδὴν κυρίου ἄσαιεν ὡς ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς ὁμηγύρεως ὡς πορρώτάτῳ ἰστάμενοι, εἴπερ αὐτοῖς τεθνεῶτες οἱ ἅγιοι ἐλογίσθησαν.

γβ. Ἀλλ' ἐκεῖνα μὲν πρότερον καὶ νῦν δὲ διὰ μέσου τῶν ἱερῶν ἀπεικασμάτων αὐτῶν, τοῖς αὐτοῖς τῷ Χριστῷ συμμετέχοντες κοινωνοῦσι διωγμοῖς καὶ τοῖς πάθεσι συμμορφούμενοι, ὡς ἐπὶ διπλοῖς τοῖς παθήμασι καὶ ὀνείδεσι, διπλοῖς καὶ τοῖς βραβείοις στεφθήσονται· καὶ αὖτις συνδοξασθήσονται τὸ δεύτερον, καὶ ἐν ζωῇ μάρτυρες, καὶ ἐν εἰκόσι μάρτυρες, τοιγάρτοι καὶ ὡς οἰκείους Θεοῦ καὶ θεράπωντας εἰδότες· πρὸς αὐτοὺς γὰρ ὁ τῶν ὅλων εἶρηκε θεός· “ οὐκέτι ὑμᾶς καλῶ δούλους ἀλλὰ φίλους· καὶ, ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν „ τέκνα θεοῦ γενέσθαι „ ὑπεραγάμεθα μὲν τῆς εἰς θεὸν ἀγάπης καὶ πίστεως αὐτοὺς, στεφανοῦμεν δὲ ταῖς ἀνωτάτω τιμαῖς· γεραίρομεν αὐτῶν τοὺς ναοὺς, τιμῶμεν τοὺς ἄθλους, προσκυνοῦμεν τὰ ἱερὰ λείψανα, κατὰσπαζόμεθα αὐτῶν

τὰ τίμια εἰκονίσματα· ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις ἢ τῆς εἰκότος τιμὴ ἐπὶ τὸ πρωτότυπον διαβαίνει, καὶ ἡ πρὸς τοὺς εὐγνώμονας τῶν ὁμοδούλων τιμὴ ἀπόδειξιν ἔχει τῆς πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐνοίας, φασὶν οἱ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι· ἐντεῦθεν ἡμῖν ἀδιστακτικῶς ἐλπίζεται καὶ πιστεύεται, ἁγιασμόν τε προσγίνεσθαι, καὶ ἁμαρτιῶν συγχώρησιν, καὶ λύσιν εὐρίσκειν τῶν δυσχερῶν· ἐνταῦθα ὁρῶμεν ὡς δαίμονες ἀπελαύνονται, καὶ νόσοι θεραπεύονται, καὶ πάντα δραπετεύει τὰ πάθη τῶν πίστει προσιόντων, ὅσα τὲ ψυχῆς καὶ ὅσα σώματος· ἐπεὶ περ δέδωκεν αὐτοῖς ὁ τῶν ἀπάντων κατεξουσιάζων “ τὴν ἐξουσίαν πατεῖν „ ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν δύναμιν τοῦ ἔχθρου, καὶ „ πᾶσαν νόσον θεραπεύειν καὶ πᾶσαν μαλακίαν· „ διὸ τὴν ἐνέργειαν λαβόντες τοῦ πνεύματος, ἐν θαύμασι καὶ δυνάμεσι διαλάμπουσι, τὴν πηγὴν ἐν ἑαυτοῖς τῆς χάριτος φέροντες βλύζουσιν πᾶσι δαψιλῶς τὰ ἰάματα· τί οὖν πρὸς ταῦτα φατὲ οἱ τῶν ἁγίων ἔχθροί; ἄξιοι διὰ τούτους δὴ τοὺς ὑπὲρ νοῦν καὶ λόγον ἀγῶνας, καὶ οὓς κρεῖττον ἢ κατὰ τὴν ἀνθρωπείαν φύσιν γινώσκουμεν, τιμᾶσθαι τε καὶ δοξάζεσθαι; ὡς ἂν καὶ αἱ περὶ αὐτοὺς ἐπαγγελίαι, πόρρωθεν προῦποσχεθεῖσαι τὸ ἀψευδὲς ἔχουσιν· “ τοὺς δοξάζοντάς με γάρ, φησι, „ δοξάσω „ ὁ ἀληθὴς ἔφησε λόγος· τίνα τρόπον; καὶ δι’ ἕτερόν γε, ὡς πλείστων καὶ ἄγαν ὑψηλῶν καὶ λόγων καὶ ἔργων, τὸ ἀξιοῦσθαι τῶν ἐπαίνων καὶ τῆς δόξης αὐτοῖς παριστάντων· οὐ μὴν ἤττον γε, καὶ τούτων δὴ τῶν ἱεροτυπιῶν ἔνεκεν, ὅπερ ἡμῖν σπουδάζεται τοῖς εὐσεβέσι καὶ φιλομάρτυσιν· αἰδεῖσθε τούτων τοὺς ἄθλους καὶ τιμᾶτε τὴν μνήμην, τὰς ἀοιδίμους ἐκεῖνας ἀριστείας ὑπερεκπληττόμενοι, οὓς καὶ θῆρες ἠδέσθησαν, καὶ τὸ πῦρ πολλακίς καταπλαγὲν ὑπεχώρησε, καὶ σίδηρος περιθραύεται τε καὶ ἀπαμβλύνεται, καὶ τὰ κολαστήρια περιάγνυται μηχανουργήματα, στοιχεῖα δὲ ὥσπερ ἐν αἰσθήσει γινόμενα, τὴν πρὸς τὸν κοινὸν δεσπότην εὐγνωμοσύνην οἷα ὁμόδουλα δεδυσώπηται.

νγ. Ἡ τοῦτο μὲν ὑμῖν οὐ δοκεῖ; βδελύττεσθε δὲ τὰς τῶν ἁγίων πρεσβείας, διασκάπτετε δὲ τὰς τῶν θείων θυσιαστήριων ἱερὰς τραπέζας, ἵνα τῆς φλογὸς τῶν λειψάνων αὐτῶν, καθάπερ ὁ διδάσκαλος ὑμῶν Μαμωνᾶς ἔδρασέ τε καὶ ἐδίδαξεν, ἐμφορηθῇτε; καὶ καταχραίνετε αὐτῶν τοὺς σεβασμίους οἴκους, καὶ πάσης δυσωδίας καὶ αἰσχροουργίας ἀποπληροῦντες, κατὰμολύνετε καὶ βεβηλοῦτε τὰ ἅγια, ἅμα τοῖς ἱεροῖς αὐτῶν ἐκτυπώμασι, δι’ ὧν αἱ τε ἀριστεῖαι καὶ οἱ ἀοίδιμοι ἄθλοι αὐτῶν, ὥσπερ ταῖς βίβλοις, οὕτω καὶ ταῖς ἐκκλησίαις καὶ τοῖς πίναξιν ἐμπρέποντες ἀνάγραφτοι παραδέδονται· ὥστε τοὺς ἀναθεωροῦντας, πρὸς ζῆλον τῆς θεομιμήτου αὐτῶν πολιτείας διανίστασθαι· καὶ τῶν βίβλων αὐτῶν τινὰς τῷ πυρὶ παραδιδόντες, κόνιν καὶ τέφραν ἀποδεῖξαι διηγωνίσασθε, ἵνα καὶ διὰ τούτων τὴν μνήμην αὐτῶν τέλεον ἀποσβέσῃτε· οἱ οὕτω τῶν ἁγίων κατανεανιευόμενοι, ὡς ἐκ τῶν παρόντων τὰ τοῦ ἀληθοῦς τεκμήρασθαι τῷ βουλομένῳ παντὶ καὶ συνιδεῖν ἔξεστι· τί οὐκ ἔμελλον τῶν δεινῶν καὶ ἐκτόπων εἰς αὐτοὺς δράσειν, εἴπερ αὐτοῖς συνήκμασαν καθ’ ὃν χρόνον ἐν τῇδε τῇ ζωῇ

ἐβιότευον; ἄρα οὐχὶ τῶν παρόντων πολλῶν χεῖρω τὲ καὶ χαλεπώτερα, ὅσα καὶ μείζων αὐτοῖς ἢ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἔνστασις διεδείκνυτο;

νδ. Ἄλλ' ὑποπλάττονται μὲν οὐκ ἀσεβεῖν εἰς τοὺς ναοὺς, παραλογίζονται δὲ ἑαυτοὺς, λέγοντες. Ϟ "Οτι ἅγιοί εἰσιν οὗτοι, διὰ τὰς τελουμένας θυσίας, Ϟ καὶ τὰς ἱερὰς εὐχὰς καὶ ἐπικλησεις, τὰς ἐπὶ τῶν ἐδραιώσεων αὐτῶν ἱερο- Ϟ λογουμένας. Ϟ Εἴτα πῶς οὐκ ἀσύνετοι καὶ ἀπόπληκτοι πάμπαν, οὐ συν- ιέντες ὡς καθ' ὅλον τὸν ναὸν τοῦ ἁγιασμοῦ διαφοῖτ' ἡ χάρις, καὶ ἡ τοῦ ἁγίου παρουσία πνεύματος; οὐ γὰρ ἐκ μέτρου δίδοται τὸ πνεῦμα· οὐδὲ τὸ μὲν τοῦ ναοῦ μέρος τὴν χάριν προσάγεται, τὸ δὲ ταύτης ἀπολιμπάνεται· ἡ γὰρ ὅλος ἱερός τε καὶ ἅγιος, ἡ ὅλος ἐναγής τε καὶ ἀκάθαρτος· ἀλλὰ σύ γε, ὦ φιλα- περίγραπτε καὶ μισόμαρτυς, περιγράφων τὸν ἁγιασμὸν, τὸ πᾶν ἀποστερεῖς ἀνοήτως, ὥς τὸ πλέον, εἰ χρὴ παρρησιασάμενον εἰπεῖν, πρόσσεψιν, ὑφαιρούμενος· ἐπειδὴ ταῦτα καὶ ἄλλως μετέχουσι χάριτος· ὥπερ γὰρ οἱ ναοὶ τὴν τῶν ἁγίων ἐπωνυμίαν δέχονται, οὕτω καὶ τὰ τούτων ἀπεικονίσματα, τὴν κλησιν αὐτῶν διὰ τῆς ἐπιγραφῆς φέρουσι, καὶ ταύτῃ ἀγιάζονται· εἰ δὲ πιστός σοι ὁ Χρι- στὸς καὶ ἀψευδέστατος μάρτυς, τὴν ἐκ τοῦ ὀνόματος ἰσχὺν καὶ χάριν διασα- φῶν " ἐν τῷ ὀνόματί μου, λέγων, δαιμονία ἐκβαλοῦσι, ,, καὶ ἃ τούτοις ἴσμεν ἐπόμενα " καὶ ὁ δεχόμενος προφήτην, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχό- ,, μενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου, μισθὸν δικαίου λήψεται, ,, ὁ τοίνυν τῷ ναῷ προστρέχων τοῦ μάρτυρος, καὶ τῇ εἰκόνι ὡσαύτως πρόσσεισι· κτίσμα καὶ ταῦτα κἀκεῖνα, καὶ ἐπ' ἀμφοῖν ἡ χάρις ἡ αὐτή· πλέον δὲ ὁ πιστῶς προσίων ἔξει κατὰ τὴν οἰκείαν πίστιν τὸ ἀγιάζεσθαι· εἴπερ οὖν οἱ ναοὶ ἅγιοι, καὶ τὰ ἐν αὐτοῖς πᾶντα ἅγια καὶ σεβάσματα, ἀνάγκη καὶ τὸν τοῦ ἁγίου χαρακτῆρα ἅγιον εἶναι καὶ σεβάσμιον, καὶ οὐδὲν ἐνταῦθα ἐναγὲς καὶ ἀκάθαρτον· εἰ δὲ ταῦτα καλεῖς ἐναγῆ, οὐκοῦν καὶ αἱ ἐκκλησίαι ἐναγεῖς· κοινὸς γὰρ καὶ διὰ πάντων φοιτῶν δέδεικται ὁ ἁγιασμός· δεήσονται λοιπὸν καὶ ἑτέρου ἁγιασμοῦ, ἐδραιώσεών τε καὶ εὐχῶν καὶ ἑγκαινισμῶν ἑτέρων, καὶ ἄλλου ἐπιφοίτησιν ἐκ- δέξονται πνεύματος· εἰ δὲ διὰ τοῦ ἐνὸς καὶ τὸ ἕτερον καταστρέφεις, φανερόν σεαυτὸν κατέστησας, ὅτι ἐχθρὸς εἶ τῶν ἁγίων, καὶ ἐχθρῶν ὁ δυσμενέστατος καὶ πικρότατος, ἐπειδὴ βαρύνταί σοι εἰσὶν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενοι· ἀλλὰ διὰ τοῦτο ἀνορύττεις, διὰ τοῦτο καταβάλλεις, διὰ τοῦτο ἀποκοσμεῖς, ὅτι ἅγιοί εἰσιν οἱ ναοί· ἢ οὐχὶ σεαυτοῦ καταμαρτυρεῖς τῶν ἁγίων εἶναι δυ- σμενῆ καὶ πολέμιον; δεικνύεις γὰρ καὶ μὴ βουλόμενος, ὅτι τοσαύτη ἡ σχέσις καὶ οἰκείωσις τούτων πρὸς ἄλληλα, τοῦ τε ἱεροῦ οἴκου φημὶ καὶ τῶν θείων εἰκονισμάτων, ὅτι καὶ συγκαθαιροῦνται ἀλλήλοις καὶ συνδιώκονται, καθάπερ καὶ τὸ πρὶν παρὰ χριστιανοῖς συγκαταρτιζόμενα ἤδη καὶ ἐδοξάζοντο ἅμα.

νε. Ὅπηνίκα οὖν ὥφθης Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων ὁ ἐχθιστος, ἀκόλουθον ταῦτα καὶ περὶ τῶν συμβόλων τῶν οὐρανίων καὶ ἀσωμάτων φρονεῖν καὶ λέ- γειν δυνάμεων· ὅτι ἐπειδὴ τὰ τοῦ Χριστοῦ καταλέλυται, καὶ ταῦτα συγκατα- λελύσθαι καὶ συγκαταβεβλήσθαι ἄξιον· ἵνα κατάφωρος γένη καὶ ἐνταῦθα τὴν

Μαρκίωνος καὶ Μάνεντος νοσῶν ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν, παλαιάν τε καὶ νέαν γραφὴν καταμωμεῖσθαι τε καὶ ἀποσκώπτειν εἰδώς, ἀθετεῖν τε τούτων πολλὰ καὶ ἀποσκορακίζειν, καὶ τὸν ἐν αὐταῖς λαλήσαντα θεὸν δυσφημεῖν· καὶ εἰ μὴ τι ἄλλο, τὰ γε χερουβὶμ ἐκεῖνα, ἃ δὴ χρυσίῳ καθαρῷ διήλασται τε καὶ πεποίηται, Θεοῦ μὲν τοῦ πάντων δεσπόζοντος προστεταχότος, Μωσέως δὲ Θεοκλυτήσαντος συμπηγνύμενα, δεδοξασμένα μὲν καὶ σεβάσμια καὶ ἅγια ἁγίων, καὶ τινικαῦτα καὶ ὄντα καὶ προσαγορευόμενα, οὐδὲν δὲ ἦττον, καὶ παρὰ τῷ ἀποστολικῷ λόγῳ τιμώμενα, καὶ δικαιώματα λατρείας μετὰ τῶν ἄλλων καὶ ὡς σύμβολα καὶ Θεσμοὶ ταύτης κατονομαζόμενα, περὶ ὧν πλατύτερον καὶ ἐν ἑτέροις ἡμῖν διείληπται.

νς. Νῦν δὲ τοῦτο μόνον προστίθεν ἀποκρήσει σοι· ὅτι ἐπειδὴ καὶ Ἰουδαίων εἶ ἀγνωμονέστερος καὶ ἀπειθέστερος, τὰ Θεῖα προστάγματα καταπατῶν καὶ ὡς παιδιὰν λογιζόμενος, χριστιανὸν σε γινώσκειν ἢ καλεῖν οὐ θεμιτόν· οὐς γὰρ μήτε ἀποστολικὴ διδασκαλία πείπει, μήτε νομοθετῶν καὶ προφητῶν Θεσμοὶ ἐπηγάγοντο, μήτε αὐτοῦ Θεοῦ προστάξεις ἐκδειματοῦσι καὶ ἐντάλματα, πῶς ἂν τῆς χριστιανῶν μοίρας τίς ὑπολήψοιτο; εἰ μὲν οὖν ἐξελένέτο τινα χριστιανὸν σε πεῖσαι γενέσθαι, οὐδὲν ἂν ἐδέχετο τοῦ περὶ εἰκόνων Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων λόγου· ἐπίστευσας γὰρ ἂν, ὅτι καὶ ἐσαρκώθη καὶ ἐσωματώθη ὁ τοῦ θεοῦ λόγος, καὶ ἐνηνθρώπησεν ἐν ἀληθείᾳ, καὶ οὐ δοκῇ καὶ φαντασίᾳ· ἐκῆρυξας δ' ἂν καὶ περιγραφτὸν αὐτοῦ τὸ σῶμα, καὶ οὐδὲ μία σοι περὶ τῶν τῆς πίστεως ἡμῶν ἱερῶν συμβόλων ἀμφιβολία· ἀλλὰ λόγῳ μὲν καὶ ἐπ' ἄκρῳ γλώττης, τὸ τοῦ χριστιανοῦ σεαυτῷ περιπλάττων ἐπιχρωννύεις ἔνομα, ἔργῳ δὲ ὅτι παντάπασι τὴν τοῦ Χριστοῦ οἰκονομίαν ἀπαναίνη, τὰ διὰ τῶν χειρῶν σου πράττομενα μεγαλοφώνως μαρτυρεῖ· ἡμῖν δὲ καὶ πᾶσιν ἀνθρώποις, οἷς ὁ φόβος κυρίου ἐμπεφύτευται, καὶ τὰ Θεῖα σέβειν καὶ τιμᾶν μεμαθηκόσι, καὶ ἐκ τῶν μωσαϊκῶν συγγραμμάτων, μᾶλλον δὲ τῶν θεοπνεύστων ῥημάτων, ἐμφανὲς καθίσταται, ὅτι καὶ οἱ ἅγιοι ἄγγελοι γράφονται καὶ εἰκονίζονται· καὶ διὰ τῶν εἰκόνων αὐτῶν ὡς ἱερῶν Θεὸς ἐμφανίζεται· ἐκεῖθεν γάρ, φησιν, γνωσθήσομαί σοι· διὸ προσκυνηταὶ εἰσι καὶ ἅγιοι· εἰ δὲ αἱ ὑπέρτατοι οὐσίαι καὶ Θεῷ πλησιάζουσαι εἰκονίζονται, δῆλον ὡς καὶ αἱ ὑποβεβηκυῖαι δυνάμεις εἰκονισθῶσονται, καὶ παρὰ χριστιανοῖς ὡς ἱερὰ καὶ τιμηθήσεται καὶ προσκυνηθήσεται γραφόμενα.

νζ. Ἐπειδὴ δὲ οὐδὲν τῶν ἀνοσιῶν καὶ ἐκτόπων αὐτοῖς παραλέλειπται, ὃ μὴ κατὰ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ἐκμελετῶντες, περλυαρήκασί τε καὶ κατεπράξαντο, καὶ γὰρ καθάπαξ ἐπὶ τῇ λύσει τῇ μανιχαϊκῇ ἐαλωκότες, τὰς μανικὰς ἀπαμβλίσκουσι τῆς καρδίας ὡδῖνας· καὶ ὥσπερ μεμνηότες, τὰς τῆς ἀληθείας εἰκόνας καὶ τῶν ἀληθῶν τὴν μνήμην ἡμῖν διασωζούσας, οἱ τοῦ ψεύδους ὑπασπισταὶ, ψευδωνύμους κατονομάζειν οὐ κατὰπεφρίκασι, τοῖς ἀρχετύποις τὸ ψεῦδος ἀνάπτοντες, οὐκ ἄπο σκοποῦ ὥρτημεν τὰ νῦν ὑποδραμόντα τοῖς προεκτεθεῖσι προσθεῖναι· εὐσθενῶς γὰρ ὅπως ἐξελεγχθεῖν αὐτῶν τὰ τῆς

ἀπονοίας καὶ κακουργίας συλλήψεται· οἱ γὰρ τῷ ἁγίῳ διαμαχόμενοι πνεύματι, καὶ πρὸς πᾶσαν ὑψηγορίαν ἀπαγορεύουσι, συγκατασβέσαι διὰ τούτου τὴν τε Χριστοῦ μνήμην καὶ τῶν ἁγίων πραττατευόμενοι, καὶ τούτῳ ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς ἀντιπαραταττόμενοι.

νη. Ὅπως γὰρ παλαιγενὲς τοῦνομα, καὶ τῆς ἀνθρώπου γενέσεως αὐτῆς πρεσβύτερον, μᾶλλον δὲ καὶ εἰς τὴν ἀνθρώπου ποίησιν ὡς ἡγούμενον παραλαμβανόμενον, μάθοιμεν ἂν σαφῶς ἐντεῦθεν· τί γάρ, φησιν, ὁ τῶν ὅλων θεός; “ ποιήσωμεν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα καὶ ὁμοίωσιν ἡμετέραν ”, πρῶτη ρῆσις Θεοῦ, τὴν κατ’ ἡμᾶς ὑποστήσαι βουλομένου φύσιν· εἴτα μετὰ τὰ εἰρημένα, “ καὶ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον· κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ἐποίησεν αὐτόν ”, καὶ ἐν τοῖς μετὰ ταῦτα “ ἐγέννησεν Ἀδὰμ τὸν Σὴθ, κατὰ τὴν εἰκόνα καὶ κατὰ, “ τὴν ἰδέαν αὐτοῦ ”, ἵνα δὲ τᾶλλα παρέντες, τὰ τῷ μακρῷ μὲν διεστηκότα χρόνῳ, τῷ δὲ ὀρθῷ συνημμένα λόγῳ καὶ ταῖς ἐννοίαις, εἰς μέσον θείημεν, οἷα παρὰ Παύλου λέγεται· ἀκουσώμεθα, φησὶ γάρ, “ ὅτι ὥσπερ ἐφορέσαμεν τὴν, “ εἰκόνα τοῦ χοϊκοῦ, φορέσωμεν καὶ τὴν εἰκόνα τοῦ ἐπουρανίου ”, ἀλλ’ ἀποχρῆν οἶμαι ταυτὶ, καὶ οὐ δεήσειν μακροτέρων ἡμῖν λόγων εἰς τὴν τῶν προκειμένων ἀπόδειξιν· τί γὰρ Μωσέως ἢ Παύλου ἀξιολογώτερον; φραζέτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ καὶ τοῦνομα ἡρνημένοι, καὶ τοῦ εἶναι κατ’ εἰκόνα Θεοῦ ὡς πορρωτάτω ἀποπεμπόμενοι, καὶ τῆς ἐντεῦθεν ἀμέθεκτοι χάριτος· εἰ πάντα τὰ τῆς προσηγορίας ταύτης μετεσχηκότα, τίμια καὶ ἐνδοξα, ἐκ τῆς ὧν παρήχθησαν δόξης τοῦτο ἐνεγκάμενα, τί δήποτε ταῖς τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων εἰκόσιν, ἐκ πάντων τὸ ἄδοξον καὶ ἀπόπτυστον, ἀπορρίπτουσι; καὶ ἵνα ἐκ τῶν ὑψηλοτέρων καὶ τῆς θεολογίας αὐτῆς τοῦ λόγου κατάρξωμαι, ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ καὶ Θεὸς ἡμῶν τῷ πατρὶ συνθεολογούμενος, ὡς εἰκὼν αὐτοῦ τιμᾶται μετὰ τῶν ἄλλων προσηγοριῶν, καὶ δοξάζεται· “ ὃς γὰρ ἐστὶ, φησὶν, εἰκὼν τοῦ Θεοῦ τοῦ, “ ἀοράτου ”, καὶ ταύτῃ μᾶλλον οἱ θεολόγοι ἐνσεμνύνονται τῇ φωνῇ καὶ συγχαίρουσιν· ἀλλὰ μήποτε διὰ τὸ τῆς εἰκόνης ὄνομα, καὶ τὸν υἱὸν οἱ θεομάχοι τῆς πατρικῆς δόξης καὶ συμφυίας ἀλλοτρίωσουσιν; ἐπεὶ δὲ καὶ ὁ θεῖος ἄγγελος, εἰκὼν ἐστὶ τοῦ Θεοῦ, ἔσπετον ἀκραιφνὲς, ἀκηλίδωτον διειδέσθαι· διὸ τίμιος ὁ ἄγγελος καὶ ὁ ἄνθρωπος κατ’ εἰκόνα Θεοῦ γεγεννημένος, καὶ εἰκὼν Θεοῦ λεγόμενος· διὰ τοῦτο τετίμηται καὶ ταύτῃ χρηματίζει τὸ αὐτεξούσιον, καὶ τῶν ἄλλων διαφέρων ζῶων, κατὰ πάντων τὸ κρατεῖν ἔχει· ἐπεὶ καθὸ κτίσμα καὶ ἀπλῶς ζῶον, τούτων οὐδὲν διενήνοχε· καίτοι οὐδὲ ὁράται τὸ κατὰ τὸν ἄνθρωπον κατ’ εἰκόνα λεγόμενον· εἴτε τὸν νοῦν εἴποι τις τό τε ἡγεμονικὸν καὶ ἀρχικὸν, εἴτε τι ἄλλο τῶν περὶ αὐτὸν νοουμένων, ἐπειδὴ περ οὐδὲ τὸ ἀρχέτυπον τούτου τῶν ὁρωμένων ἐστίν.

νθ. Ἐτι καὶ οἱ κατ’ ἡμᾶς ἱερεῖς, ἐπεὶ τῶν ἄνω διακόσμων καὶ τάξεων ἀποτυποῦσι τὴν ἐμφέρειαν· εἰκονίζουσι γὰρ αὐτοὺς κατὰ τε τὰς ἱεράς λειτουργίας, καὶ τὰς ἄλλας θείας ὑμνολογίας τὰς παρ’ αὐτῶν τελουμένας· διὰ τοῦτο τίμιοι παρὰ τῶν εὐσεβεῖν εἰδότων καὶ σωφρονούντων· καὶ ἡ λοιπὴ τῆς ἐκκλη-

σίας διακόσμησις καὶ εὐταξία, τῶν οὐρανίων εἰσὶν ἀπομιμήματα καὶ τυπώματα· καὶ ἡ κατὰ Μωσέα δὲ σκηνὴ τὸν νομοθέτην, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ πάντα, τῶν οὐρανίων καὶ τῆς ἄλλης κτίσεως ἀπηχήματά τινα καὶ ὁμοιώματα ἔφερε, καὶ ἁπὲρ αὐτῷ διατέτακται.

ξ. Ἦδη δὲ καὶ αἱ ἱεραὶ βίβλοι αὗται, εἰκόνες εἰσὶ τῶν λόγων τῶν συγγεγραφότων· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ μὴ παρόντες ἀεὶ φθέγγονται, καὶ κατὰ τοσοῦτον αὐτοῖς ὡκείωνται, ὥς καὶ τῶν γεγραφότων αὐτῶν φέρειν ἐπ' εὐθείας τὰ ὀνόματα· οὕτω γὰρ τὴν ἱερὰν τοῦ ἀποστόλου βίβλον ἀπόστολον ὀνομάζομεν· καὶ τὴν τοῦ προφήτου, προφήτην ὡσαύτως καλοῦμεν· καὶ τὴν τοῦ εὐαγγελιστοῦ ὁμοίως· καὶ τοὺς ἱεροὺς οἴκους, οὐκ ἐν σχέσει πάνποτε λέγομεν ὡς τοῦδε, ἀλλὰ τὸ πλεῖον ἀσχετῶς τόνδε φράζομεν ὁμωνύμως τῷ ἐπικεκλημένῳ, διὰ τὴν τῆς προσηγορίας κοινωνίαν τὴν καὶ οἰκειότητα· οὕτω δὲ καὶ τῶν ἐπὶ γῆς κρατούντων εἰκόνες, τοῖς ὑπηκόοις τίμιαι παρὰ τοσοῦτον, ὅτι καὶ παρὰ Χριστοῦ τιμῆς ἡ Καίσαρος ἡξίωται εἰκὼν· καὶ οὐδὲν ἂν εὖροι τις ὁ πρὸς τι προηγούμενον φέρεται, ὃ μὴ δι' αὐτὸ ἐκεῖνο τὴν ἐκείνου τιμὴν προσάγειται, οἷα δὲ τὴν ἐκείνου ἐμφανίζον διάγνωσιν. Εἰ τοίνυν πάντα ταῦτα δι' ἐκεῖνα τίμια, τίνος ἔνεκεν ἐκ πάντων τὰ κρείττονος πάντων μέτεσχηκότα δόξης, παρὰ τῶν χριστομάχων ἡτίμωται καὶ καθύβρισται; καὶ ὁ μὲν υἱὸς ὡς εἰκὼν τοῦ πατρὸς δοξάζεται· εἰκόνες γὰρ ἀμφοτέρω, καὶ εἷς ὁ ἐπ' αὐταῖς λόγος, καὶ τῇ οὐσίᾳ τὸ διάφορον ἔχουσιν· ὃ δὲ μάλιστα αὐτῶν τὸ μανικὸν στηλιτεύει καὶ ἀναίσχυντον, τοῦτο τοῖς λεγομένοις προστεθήσεται· ἴσμεν γὰρ ἅπαντες ὅτι καὶ φαῦλοι ἄνδρες, τὰ τῶν φαύλων καὶ ἀνοσίων τιμηκότες, καὶ εἰκόνας αὐτοῖς εἰς μνήμην ἀνέθεσαν· οἷα δὲ καὶ τοῦ τρόπου αὐτῶν ζηλωταὶ γενόμενοι, καὶ τῶν πράξεων ἐρασταί, καὶ ὡς οἰκείων καὶ ὁμοτρόπων περιέπωντες διετέλεσαν, εἴτε ἀγνοοῖα τοῦ κρείττονος, εἴτε αἰρέσει τοῦ χείρονος· ἀλλὰ παρ' ἑλλήσι φασὶ καὶ ἐλλήνων, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἐμβροντησίας καὶ παρανοίας ἄξιον· ἄρα γὰρ οὐκ ἔδει καὶ χριστιανούς τὰ Χριστοῦ σεβάσματος παντὸς ἀξιοῦν, καὶ τὰ τῶν ἁγίων ἀποσεμνύνειν τὴν καὶ ἀσπάζεσθαι; ὥσπερ γὰρ αἱ τῶν ἐναγῶν μνήμαι βδελυκταὶ εἰσι καὶ ἀκάθαρτοι, οὕτω καὶ αἱ τῶν ἁγίων ἀσπασταὶ καὶ ἐράσμιοι.

ξα. Τίς γὰρ οὐ συμφήσειε τῶν νοῦν ἐχόντων, ὅτι εἰ τῶν φαύλων ἀρχετύπων φαῦλα τὰ εἰκονίσματα, ἐξ ἀνάγκης καὶ τὰ τῶν ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀρχετύπων ἱερά τε καὶ ἅγια τὰ ἀπεικασματα; εἷς γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος καὶ εἰκόνες· εἰ καὶ ἄλλως τὰ ἀπ' αὐτῶν νοούμενα καὶ δηλούμενα, πολλὴν ἐμφαίνει καὶ ἀσυγκρίτως τὴν διαφορὰν· ἀλλὰ δῆλον ὡς τὰ τοῦ Χριστοῦ τέλειον ἡθετικότες, καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν τὸν βίον καὶ τὰς ἀρετὰς, τὰ τε ἀνδραγαθήματα βδελυττόμενοι, καὶ ἐπὶ μόνῃ τῇ μνήμῃ αὐτῶν δυσχεραίνουσί τε καὶ ἄχθονται· ἐπεὶ καὶ πᾶν ἀγαθὸν φευκτὸν ἡγοῦνται, καὶ πᾶν φαῦλον αἰρετὸν, καὶ βαρύτεροι αὐτοῖς εἰσιν οἱ ἅγιοι καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενοι· ὥ τῆς ἀναληγισίας· ὥ τῆς ἀναισθησίας· πᾶν ἔθνος τὰ τῇ θρησκείᾳ προσήκοντα προσήκόντως τιμᾷ καὶ περιέπει, νόμους τε καὶ ἔθη καὶ τὰς ἀνωθεν αὐτοῖς παραδεδομένας

ἐν τῷ βίῳ μυήσεις, ἀπαρατρώτους διατήρεῖ· μόνοι δὲ πάντων χριστιανοὶ, τῆς δι' ἧς σεσώσμεθα τοῦ λόγου συγκαταβάσεως, τὰ σύμβολά τε καὶ ὑπομνήματα ἀνοηταίνοντες διαπτύουσιν· οὓς ἔδει πλεόν ταῦτα γεραίρειν, ἢ τὰ ἑαυτῶν ἑτέρους· ἐπεὶ καὶ τὴν Γνωσιν τῶν συμφερόντων, τῶν ἄλλων ἀπάντων πλεόν εἰλήφαμεν, ὥσπερ ἡμῖν καὶ ὅτι ἐστὶ θεὸς, καὶ πάντων αἰτία συνεκτική τε καὶ φρουρητική πεπίστευται· ταῦτα ποίας παρανομίας καὶ ἀθεΐας ὑπερβολὴν οὐχ' ὑπεραίρει;

ξβ. Ἄξιον δὲ οἶμαι ἐνστάντος καιροῦ καὶ τοῦτο εἰπεῖν, τίνες τὲ οὗτοί εἰσι, καὶ τῆς ποίας ἀγωγῆς καὶ βιώσεως, καὶ ὡς ἐν κατὰλόγῳ τινὶ τὰ τούτων ἀνακηρύξαι φρονήματά τε καὶ ἐπιτηδεύματα· ὧν ἐκ τοῦ τρόπου καὶ τοῦ βίου καὶ τῆς ἄλλης ἀναστροφῆς, καὶ τὰ τοῦ δόγματος ἐμφανῆ καταστήσεται· ἐκ γὰρ τοῦ καρποῦ τὸ δένδρον γνωσθήσεται· ὡς ὁρῶμεν γὰρ οἱ πλείους αὐτῶν γνώσεως ἢ παιδεύσεως τῆς ὁπωσοῦν ἥκιστα μεταποιούμενοι, καὶ τῶν στοιχείων αὐτῶν τὰς ὀνομασίας ἠγνοηκότες, ἥδη καὶ τοὺς ἀντεχομένους μυκτῆρίζουσι καὶ κακίζουσι· “παιδεῖαν γὰρ καὶ σοφίαν ἀσεβεῖς ἐξουθενήσουσι, „ γέγραπται· ἀμαθεῖς δὲ ὄντες καὶ ἀπαιδεῦτοι, ἀκολασία καὶ ἀσωτία παρὰ πάντα τὸν βίον συζῶσι· καὶ οὐκ ἔστιν ὃ μὴ τῶν φαύλων αὐτοῖς αἰρετόν ἐστι, φίλαυτοι, φιλάργυροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάγαθοι, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι· ἀλλὰ μικρὰ ταῦτα καίτοι μέγιστα εἰς κατηγορίαν, παρὰ τῷ γεγραφόντι τουτωνὶ τὸν κατάλογον προσθεῖναι δ' ἂν ὅτι καὶ λοῖδοροι καὶ ἀνελεήμονες, πολύορκοι, ἐπίορκοι, ἱερόσυλοι, φιλόκοσμοι, φιλόδοξοι, πρόσυλοι, ἐμπαθεῖς τὴν ψυχὴν καὶ τὴν διάνοιαν, πάροιοι, παραπλήγες, παράφρονες, ἀνόητοι, σωματικοὶ τὸ πᾶν καὶ κάτω νεύοντες· κόσμῳ τὲ καὶ τοῖς ἐν τῷ κόσμῳ ἡττώμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ μόνη δουλούμενοι, καὶ ὅσα περὶ τὴν γαστέρα σπουδάζοντες, οἷα κτηνώδεις καὶ τὸν τῶν ἀλόγων ζώων βίον ζηλώσαντες· αἰσχροὶ περὶ τὴν ἔντευξιν, καὶ τὴν ὁμιλίαν καὶ συνουσίαν αἰσχροτέροι· καὶ τὸν λόγον μάχιμοι, ὀργίλοι, φιλόνεικοι, μάχαις χαίροντες, καὶ δίκαις ἄλλοτρίαις ἐπεμβαίνοντες· τὰ δικαστήρια περιπολοῦντες, φιλέριδες, φιλόδικοι· γραμματείοις φαύλοις, ἐν οἷς τῶν πλησίον αἰ διαβολαὶ παρὰ τῶν φαύλων συντίθενται, χαίροντες· θερίζοντες οὐ μὴ ἔσπειραν, καὶ συνάγοντες οὐ μὴ ἐσκόρπισαν, πᾶσαν εὐαγγελικὴν ἐντολὴν ἀθετοῦντες, πάσης κανονικῆς καὶ ἐννόμου θεσμοθεσίας ὑπερορῶντες, πᾶσαν πνευματικὴν πολιτείαν διακρούμενοι καὶ κατονειδίζοντες· πᾶσαν ἐκκλησιαστικὴν διδασκαλίαν διασύροντες, πᾶσαν ἀποστολικὴν καὶ πατρικὴν φωνὴν καὶ νουθεσίαν διαπτύοντες· τὰς τε ἱερὰς ἡμῶν βίβλους, ὡς μέγα τι βλάβος ἀποπεμπόμενοι, καὶ τοὺς ἐντυγχάνοντας καὶ ἀσκουμένους ἐν αὐταῖς, ὡς ἄγος τί ἐκτρεπόμενοι· πᾶσαν εὐλάβειαν καὶ εὐσέβειαν καταχλευάζοντες, τὸ σχῆμα τὸ ἀποσφόλικόν βδελυσσόμενοι, καὶ τὴν ἱερωσύνην καταχλευάζοντες· πᾶν σπουδαῖον καὶ ἀγαθὸν διωδύμενοι, καὶ πᾶν φευκτὸν καὶ μοχθηρὸν ἀσπαζόμενοι· οὐκ ἀναγνώσει προσ-

έχουσιν, οὐ θείων γραφῶν ἀκροαταὶ γίνονται· πῶς γάρ; οἱ γε πάντα ταῦτα καταμυσσάτ' ὄμενοι, καὶ πάντων τῶν λυσιτέλουντων ἀμύητοι, πάσης πανουργίας ἐφευρεταί, οὐκ εἰς ναοὺς θεοῦ σχολάζουσιν, οὐ πίστιν τιμῶσιν, οὐκ ἀγάπην περιπτύσσονται, οὐκ ἐλπίδα κέκτνται, οὐ προσευχῇ καὶ νηστεία προσκαρτεροῦσιν, οὐ παρθενίαν σεμνύνουσιν, οὐ σωφροσύνην ἀγαπῶσι· πάντα τὸν βίον αἰσχυρῶς καταστρέφουσι, πάσης κακίας ἐργάται καὶ πάσης ἀρετῆς ὑπερόπται· ἅπαν γὰρ καλὸν καὶ θεῖον καὶ ἀρετῆς εὖ ἥκον, σκηνὴ καὶ παιδιὰ παρ' αὐτοῖς λελόγισται, στυγῆτοί καὶ ἔχθιστοί παρὰ θεῷ τε καὶ ἀγγέλοις καὶ ἀνθρώποις τοῖς εὐσεβεστέροις καὶ ὁρθῶς βιοῦν ἡρημένοις τυγχάνοντες· τούτων καὶ ὁ βίος αἰσχυρὸς, καὶ ὁ λόγος σαθρὸς καὶ κατάπτυστος, καὶ πάσης ἀνοίας ἐπίμεστος.

Τί τᾶλλα λέγειν; πάντα οἷς ὁ μισόκαλος ἐχθρὸς χαίρει, διαπραττόμενοι βιοτεύουσιν, οὐδεὶς αὐτοῖς περὶ θανάτου λόγος οὐδέποτε, οὐδεὶς περὶ ἀναστάσεως ἢ κρίσεως, κριτοῦ τε προσδοκώμενου μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς· τῆς ἀρρήτου τε καὶ φρικώδους καὶ πάντα λόγον ὑπεραιρούσης, καὶ παντὸς δέους γεμούσης καὶ καταπλήξεως, ἔνθα καὶ ἄγγελοι μετὰ φόβου πολλοῦ παρίστανται καὶ ἐκπλήξεως· σάλπιγγος ἡχούσης μέγα, καὶ τῶν πεπραγμένων ἢ ἀντίδοσις πρυτανεύεται, καὶ ἕκαστος ἡμῶν τῷ πλάσῃ παρίσταται, καθὰ ἔπραξε διὰ τοῦ σώματος· εἴτε ἀγαθὸν εἴτε φαῦλον ἀποληψόμενος· οὐχ' ἀμαρτημάτων εἰς συναίσθησιν ἔρχονται, οὐ παρὰ θεοῦ συγγνώμην αἰτοῦσιν, οὐ παραίνεσιν σωτηρίας ψυχικῆς ἔνεκεν δέχονται· τί γὰρ ἔχει κακὸν ἢ ψυχὴ μου, τῷ τὰ συμφέροντα παραινοῦντι, ἀποκρίνονται; διὰ τοῦτο οὐδὲ βασιλείας οὐρανῶν ἐλπὶς, οὐδὲ λόγου πνευματικοῦ ἀνέχονται πώποτε· ὄντως ἐν τούτοις ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ νοήματα εἰς τὸ μὴ ἐναυγάσαι αὐτοῖς τὸν φωτισμὸν τοῦ εὐαγγελίου· αὐτῶν δὲ τούτων οἱ ἄγροικότεροι καὶ χαμαῖζηλοι, καὶ τῶν ἀναγκαίων ἄποροι, καὶ οὐδ' ἂν ἡμέρας μιᾶς τροφῆς ἰδίας ἐπισιτίζεσθαι εὐπορίσειαν, ἐκ τῶν τριόδων καὶ τῶν βαράθρων συναγνητ' ὄμενοι, οὐδὲ τὰ ἐν ποσὶ τί πότ' ἐστὶ συνιέναι ἰσχύοντες, καὶ τῷ πάροινοι εἶναι καὶ φιλοπόται, περιεργάζονται καὶ περισκοποῦσι συχνῶς ἐνθά τε πότοι καὶ συσσίτια γίνονται, καὶ ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν· ὡς ἂν ἐκ τῶν παρατυγχάνοντων ἐρανισάμενοι, τὰ τῆς ἐνδείας καὶ ἀπορίας παρ' αὐτῶν ἔχουσιν· ἐξ ὧν συμβαίνει τὸν ἀγυρτώδη καὶ ἀπευκτὸν ἐκείνον συνίστασθαι ὄμιλον· στάσεσ' ἔχει γὰρ καὶ καινοτομίαις ἀεὶ χαίρουσιν· ὧν οἱ πλεῖστοι τῶν ἀπὸ στρατείας τυγχάνουσιν, ἐπ' αἰτίαις φαυλοτάταις καὶ ἀπηγορευμέναις πεφωραμένοι· ἢ ὡς ἔξωροι καὶ ὑπέρακμοι ὀπλιτεύειν οὐ σθένοντες, τῶν καταλόγων ἐξώσθησαν τῶν στρατιωτικῶν, τῶν ὅπλων ἀποπεπαυμένοι.

Ξγ. Ἐπειδὴ δὲ καὶ λόγῳ καὶ πράξει κατεφθαρμένοι ὑπάρχουσι, τοῖς παροῦσι μόνον κεχῆνασι τῇ σαρκὶ προσθέμενοι, καὶ τῇ γαστρὶ ἐξανδραποδιζόμενοι, καὶ θεὸς αὐτοῖς ἡ κοιλία, καὶ ταῦτα δὴ τὰ περικόσμια καὶ ὅσα πρὸς λαίμονα καὶ γαστέρα χωρεῖ, εὐδαιμονίαν εἶναι τὴν ἀνωϊάτω μετρουῦσιν· ἐπ' οὐδενὶ δὲ κρείττονι τὰς ἐλπίδας ἀπερείδουσι, πρὸς οὐδὲν τῶν ὑψηλοτέρων ἢ λυσιτε-

λεστέρων βλέποντες· πένονται δὲ θείοις κρίμασι, καὶ ἀπορία πολλῇ πιέζονται, μάλιστα τῶν βασιλικῶν σίτηρεσίων αὐτοῖς ἐπιλελοιπότων, ἀφ' ὧν τὰ πρὸς τὸ ζῆν μετὰ τῶν ὅπλων αὐτοῖς περιγίνετο· μέτροις τοῦν καὶ σταθμοῖς τῶν ἀναγκαίων καὶ ἐδωδίων τὰ ὧνια ἀπαριθμούμενοι, τὴν αὐτῶν ψίστιν ἐπὶ τῇ τῆς γαστρὸς θεραιεῖα ἐπικρίνουσιν οἱ ἄφρονες· ἀδρότητι βρωμάτων ἢ ὀρθότητι δογμάτων ταύτην ταλαντεύοντες· στέργοντες μὲν ὁπόταν τῶν ἀναγκαίων καὶ τῶν καθ' ἡδονὴν εἶεν διακορεῖς, σχετλιάζοντες δὲ καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς εὐσέβειαν καταπίωμενοι, ἡνίκα ἂν τι τούτων ἀπολιμπάνοιτο· ὁμοδνώμονες γὰρ καὶ ὁμότροποι, αὐτοὶ τε καὶ οἱ τῇ ἴσῃ ἀπιστία κεκρατημένοι, τοῖς ποτὲ τῆς αἰγυπιακῆς ἀποπίασι δουλείας ἰγνωρίζονται, ἐφάμιλλόν τε αὐτοῖς καὶ ἰσοφυᾶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὸ φρόνημα κεκτημένοι· καὶ σαφῶς τῆς ἐκείνων θρησκείας τὰ τεκμήρια φέροντες, ἐφ' ὁμοίοις εἴ που συμβαίη τοῖς ἀτυχήμασι, χαλεπαίνουσί τε καὶ ἐπαλγύνονται· καὶ ὥσπερ ἐκεῖνοι τῶν νομοθετῶν καὶ ἀρχόντων κατεξάνισταντο, τὴν ἐπὶ τῶν κρεῶν καὶ λεβήτων καθέδραν, καὶ τῶν ἄρτων τὴν ἀφθονίαν ἀνακαλούμενοι· οὕτω καὶ οὗτοι ἀπαναισχυνοῦντες, καὶ τῶν κηρύκων τῆς ἀληθείας καὶ τὸν λόγον τοῦ κυρίου διακονουμένων καταβοῶντες, ἀνοσιώτατα παραφθέγγονται, μονονουχὶ τὰ αὐτὰ λέγοντες ἅπερ ἐκεῖνοι, τῶν θείων προφητῶν τινὶ ἀντικαθιστάμενοι. “ Ὁ λόγος ὃν ἐλαλήσατε πρὸς ἡμᾶς τῷ ὀνόματι κυρίου, οὐκ ἀκουσόμεθα ὑμῶν· ὅτι ποιοῦντες ποιήσομεν πάντα τὸν λόγον, ὃς ἐξελεύσεται ἐκ τοῦ στόματος ἡμῶν, θυμιᾶν τῇ βασιλίσῃ τοῦ οὐρανοῦ, καὶ σπένδειν αὐτῇ σπονδὰς, καθὰ ἐποιήσαμεν ἡμεῖς, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν, καὶ οἱ βασιλεῖς ἡμῶν, καὶ οἱ ἄρχοντες ἡμῶν ἐν πόλεσιν Ἰούδα, καὶ ἐξῶθεν Ἱερουσαλήμ· καὶ ἐπλήσθημεν ἄρτων, καὶ ἐγενόμεθα χρηστοί, καὶ κακὰ οὐκ εἶδομεν· καὶ ὡς διελίπομεν θυμιῶντες τῇ βασιλίσῃ τοῦ οὐρανοῦ, ἡλαττώθημεν πάντες, καὶ ἐν ῥομφαίᾳ καὶ ἐν λιμῷ ἐξελίπομεν· ἔτι πρὸς τούτοις οὐ μὴ καθίσωμεν ἐν τῇ γῇ ταύτῃ πρὸς τὸ μὴ ἀκοῦσαι φωνῆς κυρίου, ὅτι εἰς γῆν Αἰγύπτου εἰσελευσόμεθα, καὶ οὐ μὴ ἴδωμεν πόλεμον, καὶ φωνῆς σάλπιγγος οὐ μὴ ἀκούσωμεν, καὶ ἐν ἄρτοις οὐ μὴ πεινάσωμεν, καὶ ἐκεῖ οἰκήσομεν. ”

ξδ. Τοιαῦτα δὴ καὶ τὰ τούτοις παραπλήσια ἐκ τοῦ πονηροῦ θησαυροῦ τῆς καρδίας ἀπερευδόμενοι, καταφλυαροῦσιν ἡμῶν τῆς ὀρθῆς καὶ ἀδιαβλήτου δόξης· φιλοτιμοῦνται δὲ ἐπὶ τῇ τοῦ Μαμωνᾶ θεοσίτυγι· πίστει· εὐημερίαν, τὴν ἐκείνου ἀνοσιουργίαν ἐπαυχοῦντες· ὥσπερ ἐν ταύτῃ ἐνευθιγόμενοι, καὶ ἀριθμῶ πλείονι τόν τε σῖτον καὶ τᾶλλα ὁπόσα τῶν ἐπιτηδείων ἐξωνούμενοι· οὐκ ἐπὶ τῷ θεῷ τῷ πάντων ἀγαθῶν παρεκτικῷ, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ζωῆς προνοητῇ καὶ κηδεμόνι τὴν χάριν ἀνατίθεντες· τί χρὴ τὰ πολλὰ λέγειν; ἐπιλείψει γὰρ ἡμᾶς καὶ ὁ χρόνος καὶ ὁ λόγος ταῦτα διεξιόντας· πόσαι γὰρ ἂν γλῶσσαι τὴν τούτων ἐξήρκεσαν ἐξαιρεῖν δυστροπίαν τε καὶ κακοήθειαν; ἐξὸν ἐν ἀντὶ πάντων εἰπεῖν καὶ τὸ πᾶν παραστήσαι “ ὅτι κακῶν διδασκάλων κακὰ τὰ μαθήματα, ἄλλων δὲ πονηρῶν σπερμάτων πονηρὰ τὰ γεώρτια· ” ἃ γὰρ αὐτοὺς ὁ τοῦ

εὐαγγελίου ἀντίθετος, καὶ τῆς εὐσεβείας ἐχθρὸς καὶ ἀποστάτης, ὁ σπορευὺς τῶν ζιζανίων ἐμύησεν, ἐν τοῖς ἀπορρήτοις ἐκείνου καὶ ἀνοσίοις τελισκομένους τελεστήριοις, ταῦτα καὶ φρονοῦσιν· ἐπὶ τούτοις οἱ δύστηνοι δῖέρΓουσιν ἐναυξηθέντες καὶ τελεσφορηθέντες· πικραὶ καὶ λοιμώδεις ἄκανθαι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ παραπεφύκασιν, τὸν καθαρὸν καὶ ἄδολον τῆς εὐσεβείας κατὰλυμαίνοντες σπόρον· ἐφ' ᾧ γὰρ αὐτοὺς συοφορβούς, μηλοβότας τὲ καὶ βοονόμους, τῆς συοβοσίας καὶ τῶν βοοστασίων καὶ αἰπολίων, καὶ τῆς ἄλλης συνήγειρεν ἀλογίας καὶ ἀκοσμίας· ὥστε αὐτοὺς κτηνώδεις γε ὄντας καὶ ἄτροικίας ἱκανῶς ἔχοντας, καὶ θείας ἥκιστα μετεσχηκότητας γνώσεως, ὑπηρετήσῃν αὐτοῦ τοῖς ἀθέοις καὶ πονηροῖς ἐπιτηδεύμασι καὶ θελήμασιν, ἐν τούτῳ αὐτῷ τὸ χρήσιμον ἀπηνέγκαντο· ὅπλοις γὰρ αὐτοῖς καὶ ὀργάνοις ἐχρήσατο, οὐ βαρβάρους τροπώσασθαι, οὐκ ἔθνη χειρώσασθαι, οὐ χώραν τὴν πολεμίαν ὑπόφορον ποιήσασθαι, οὐκ ἄλλο οὐδὲν κατὰ τῶν ἀντιπάλων κατωρθωκένας· ἀλλὰ πᾶν τὸ εὐσεβὲς, κατ' ὧν αὐτοὺς ἐξώπλισε παραστήσασθαι· καὶ καθάπερ μηχανὰς ἐλεπόλεις ἐπαγόμενος τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν δι' αὐτῶν ἐκπορθῆσαι, τά τε σύμβολα καὶ ὑπομνήματα τῆς σωτηρίου αὐτοῦ οἰκονομίας, ἀθέως καὶ ἄγαν μανικῶς καταστρέψασθαι· τούτων ἕνεκεν, ἱεροσυλία ἐκείνῳ τετόλμηται καὶ τῶν θείων ναῶν βεβήλωσις· οἰκητήρια γὰρ αὐτῶν τὰ μοναστήρια πεποίηκεν· ἱπποστάσια δὲ καὶ κοπρώνας τὰς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κατεστήσατο· ὧν τὰ περιττώματα, καὶ ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν διήρκεσεν ἐπιχρονίσαντα· ἔστι δὲ ἃ καὶ χρυσίου ἀπέδοτο σερμεῖα, καὶ βοῶσι μέγα τὰ ἐπώνυμα Φλώρου καὶ Καλλιστράτου μοναστήρια.

Ξε. "Οτι δὲ μάτην ἐπὶ τοῖς χρόνοις ἐκείνου ἐγκαλλωπίζονται, καὶ τοῦτο τῆς ἐκείνων ἀβελτερίας καὶ ἀλογίας ἄξιον· πλεῖστα γὰρ καὶ ἱστορούντων καὶ λεγόντων ἔστιν ἀκούειν· εἰσὶ γὰρ καὶ νῦν ἔτι τῷ βίῳ περιλειπόμενοι, καὶ οἷα κήρυκες τούτων διατῆρούμενοι· δι' ὧν μαθεῖν τοῖς βουλομένοις πάρεστιν, ὅσα καὶ οἷα τὰ ἐκ τῆς θείας ὀργῆς ἐπέλαβε τῆνικαῦτα δεινά· ἐξ οὗ τὰ τῆς κατ' ἡμᾶς πίστεως καδυβρίζεσθαι ἥρκται, καὶ τῶν ἐκκλησιῶν ἐκπορθεῖσθαι ἢ εὐστάθεια, οἷαι θεήλατοι πληγαὶ, καὶ παιδεῖαι, καὶ πάθη βαρύτατα καὶ μῆνιδες; ὧν τῷ πλήθει καὶ τῷ μέλει τῶν συμφορῶν ὑπερέκπληττόμενοι, τῶν τότε παρόντων τινὲς, εὐκαίρως καὶ εἰς δέον χρώμενοι, ἱστορίᾳ παραδοῦναι ἄξιον ᾤκηθησαν, καὶ τὰ εἶδη τῶν κακῶν εἰς πεῖραν ἀΓόμενα τοιαῦτα· ὁ μὲν λοιμικὸς θάνατος ὃς τοῖς ἀνθρώποις ἐπεπορεύετο, οὐδ' ἂν τις ἐξαριθμῆσαιτο, εἰς ὅσον πλῆθος αὐτῶν ἐπενείματο, ἐξ οὗ δὴ καὶ διαδράς ὁ τῆς ὀργῆς αἴτιος, τῆς βασιλεούσης πόρρωθεν ὡς τὰ πολλὰ δέει τῶν συμβαινόντων νυλίζετο· περί τε γὰρ τὴν Νικομηδέων καὶ τὰ ἐν ἐκείνῃ προάστεια, τὰς διατρίβας ἐποιεῖτο, καὶ τούτων ἐπέκεινα πολλῶν· τὴν δὲ πληθύν τὴν ἀπείρονα τῶν ἐξοδευομένων Γράμμασι χρώμενοι, οἱ τὰ κατὰ τὴν πόλιν ἐπιτετραμμένοι πράγματα, αὐτὸν ἀνεδίδασκον, χιλιάδων ὡς πλείεστων τὸ ἐφ' ἡμέρᾳ ἀριθμουμένων, ὡς καὶ τοὺς τάφους στένοχωρεῖσθαι τοῖς σώμασι· καὶ τὰ τῶν ὑδάτων ἐκδοχεῖα ὑπερπλήρη γίνεσθαι, καὶ εἴ τι ἄλλο χωρίον πρὸς νεκροῦ σώματος ὑποδοχὴν παρετύγχανεν·

ὧν ἐνίους μὴ δὲ τάφῳ παραδίδοσθαι, ἀλλ' ὡς ἂν τύχοι ἀπορρίπτεϊσθαι, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοὺς ὅσιαν ἐπιλείπειν· οὐ γὰρ ἦν νεκρὸν ἓνα ἰδεῖν ἐπὶ σκίμῳδος ἀλόμενον, τρεῖς δὲ ἢ πέντε τυχόν, καὶ ὅσους ἂν οἱ ἀχθοφοροῦντες ἐκκομίζειν ἠδύναντο· ὃ δὲ παραδοξότατον καὶ πάσης γέμον ἐκπλήξεως, ἔσθ' ὅτε οἱ ἐπὶ τῇ ταφῇ τῶν προτεθνηκότων σπουδάζοντες κατὰ τοὺς τάφους, ἐκείνους προέφθανον· οὕτως ἀθρόον ἀναρπαζόμενοι, καὶ ὥσπερ ἀλλήλοις τῷ θανάτῳ προσεπιεμβαίνοντες· καὶ τὰ ἐν τούτοις δειμάτα, ὡς ἐξαίσιά τε καὶ τερατώδη φαντάσματα, καὶ ἀνθρωπείαις ἀκοαῖς καὶ διανοαῖς ξένα καὶ ἀδιάνγνωστα, ἃ καὶ νύκτωρ καὶ μεθ' ἡμέραν ἐωρᾶτο τὰ καὶ ἠκούετο εἰς προὔπτον τοῖς πολλοῖς· φαντασιῶν τε καὶ ἀκουσμάτων ὑπὲρ κεφαλῆς ἐπιφαινομένων καὶ ἀπειλούντων τὸν ὄλεθρον, καὶ προσηγορίαι δὴ τινες, καὶ ἀριθμὸς τῶν ὅσον οὕτω τεθνηξομένων ἐξηκούετο· καὶ τὰ μὲν ὑπὲρ τῆς τοιαῦτα καὶ τούτων ἔτι χειρόνα, τὰ δὲ πρὶν ὑπὸ γῆν ἢ περὶ γῆν· οὐ γὰρ ἔτι τῶν ἀσεβημάτων τὸ μέγεθος ἔφερεν ὅποια τῶν μὲν σεισμῶν καὶ βρασμῶν καὶ ἀνατίναγμῶν τὸ χρεῖμα, ὡς ἐξαίσιον καὶ νοῦν καὶ λόγον ὑπεραῖρον ἀνθρώπειον· ὑπεφαίνετο γὰρ αὐτῆς κατακλονεῖσθαι τὰ θεμέλια, καὶ ἐκ πυθμένος ἀνατετράφθαι ἀναβρασσόμενα καὶ διίστάμενα, καὶ ὥσπερ ἀρνούμενα τὴν ἐαυτῶν ἔδραν τὰ καὶ συνέχειαν· ὧς οὐδὲ λόγων οἶμαι δεήσειν· αὐτῶν γὰρ τῶν πολυτελῶν οἰκημάτων, καὶ τῶν κτήσεων τῶν κεκαλλωπισμένων σαλπίζει μέγα τὰ πτώματα, ἃ τῶν ὑποδύντων καὶ πεπιεσμένων ἐγένετο πολυάνδρια· τάφους γὰρ αὐτῶν ἡ Θέοκριτος δίκη ἐπικατασεισθέντα τὰ δομήματα ἐσχιδίασε· καὶ τοῦτο πολὺ μάλιστα τὸ πάθος κατέσκηψε κατὰ τὰς λοφιάς καὶ τὰ ὑπερκείμενα χωρία, ἃ δὴ κατὰ τὸ βασιλείον ἄστὺ μέχρι σήμερον ἐρείπια βέβληνται.

Ξς. Οὐ μὴν οὐδὲ τὰ ἐξ ἀέρος δειμάτα ἐπιηρεμεῖν ἢ ἐφησυχάζειν ὑβριζομένου τοῦ κτίστου ἠνείχετο· ἐδόκει γὰρ τοῖς τὸ τινικαδὲ ἀνθρώποις, τοὺς κατ' οὐρανὸν ἀστέρας ἐπὶ γῆς ἐρρίφθαι ἅπαντας ῥαγδαίως, οὕτω καὶ συνεχέστατα τοῦ ἀερίου πάθους, ἀνὰ τῆς οἰκουμένης οἶμαι τὰ πέρατα ἀθρόον ἐκκεχυμένου· ὁμοῦ γὰρ καὶ κατὰ ταυτόν οἱ τε τὴν ἑῴαν οἱ τε τὴν ἐσπερίαν διειληφότες ἅπαντες λῆξιν, καὶ ταῦτα χειμῶνος ὥρα καὶ νυκτὸς ἐπιγενομένης ἐωράκεσαν· καὶ μὴ τις ἡμῖν ἐνταῦθα κατὰ τοὺς δεινοὺς τὰ μετέωρα, καπνώδεις τινὰς ἀναθυμιάσεις καὶ παχείας ἀντιπαρατιθεῖς προβαλέσθω, ὑφ' ὧν ὁ περίγειος ὑποπιμπλάμενος ἀῆρ, εἴτα κατὰ τὴν οἰκείαν φορὰν ὑψόσε διαιρόμενος, καὶ εἰς τὸν αἰθέριον ὑπερεκχεόμενος χῶρον, ὑπό τε τῆς ἐκκαύσεως μεμβαλλων, τοὺς λεγόμενους ἀστέρας διάττοντας, τὰς τε φλόγας, καὶ τοὺς δαλοὺς καλουμένους συνίστησι, κομήτας τε αὖ, καὶ πωγωνίας, καὶ ὅσα τοιαῦτα ὑποφαίνειν ἐφύκε σχήματα· ἀλλ' εὖ ἴστω ὡς καινοτομία τότε περὶ τὰ στοιχεῖα γεγένηται· τὰ τε γὰρ μέτρα καὶ τὴν ἐαυτῶν τάξιν ἐκβέβηκε, τὸ περὶ αὐτὰ πάθος ἐνδεικνύμενα, καὶ πὼς ἐαυτὴν ἡ κτίσις μιμεῖται, ὡς ἂν μὴ δὲ ἐνταῦθα τοῦ παθεῖν ἀπολείποιτο, ἢ καὶ κατὰ τὸ πάθος Χριστοῦ τὸ διὰ σταυροῦ τὸ σωτήριο, τῷ κτίστῃ καὶ δεσπότη συνέπασχε πάσχοντι, ἥνικα φωστῆρες παραδόξως ἀλλήλοις συν-

έτρεχον, καὶ σκότος ξένον καὶ ἄωρον, τὸ συνεχές τοῦ φωτὸς τῆς ἡμέρας διέκοπτε, καὶ πέτραι διερρήγνυντο, καὶ τάφοι ἠνοίγοντο, καὶ νεκροὶ ἐξανίσταντο, καὶ τᾶλλα ὅσα συνέβαινε καινοτομουμένης τῆς κτίσεως.

Τοιαῦτα ἔγνωμεν καὶ πάλαι κατὰ τῶν ἀσεβῶν ἀπειλούμενα καὶ τελούμενα, ὁπηνίκα τὰ στοιχεῖα ὑπερόρια γίνοιτο, τοῖς θεοῖς ὑπηρετούμενα νεύμασιν ἀπιστήσῃ δ' οὐδεὶς, ἢ ὅς τις τὴν ἄγνοιαν τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων ἠρρώστηκεν· ἡμῖν γὰρ πειστέον τοῖς γεγραμμένοις παρὰ τοῦ πνεύματος· “ ὅτι ἀσεβεῖς, „ πλησθήσονται κακῶν, καὶ ἀμαρτάνοντας διώξεται κακὰ, καὶ ἐν κακίᾳ αὐτοῦ „ ἀπολεῖται ὁ ἀσεβής, καὶ φυλάσσεται ὁ ἀσεβὴς εἰς ἡμέραν κακὴν, καὶ εἰς „ κόλπον ἐπέρχεται πάντα τοῖς ἀδίκοις· „ καὶ πρόκειταί γε ἡ Σοδομῖτων, τῆς θείας ὀργῆς δεῖγμα καὶ παίδευμα, ἐφ' ἣν τὸ καταβάσιον πῦρ κατομβρῆσαν, τὰ ἐκείνης ἅπαντα ἐν κύκλῳ καταβοσκόμενον ἀπετέφρωσεν, οἷς ὁμοῦ καὶ τῶν ὁμόρων τινὰς ἐκ βάθρων αὐτῶν συγκατεδήδοκε πόλεις, ὧν εἰσέτι καὶ νῦν ὡς φασὶ τεκμήρια διασώζεται· καὶ τούτων γε πρότερον ἢ γεγενημένη τῷ κόσμῳ ἐξ ὑδάτων ἐπίκλυσις, καθ' ἣν ὁ ὑετίζων ἐξαίσια, ἄπλετον ἠφίει κατὰ τῶν ἡμαρτηκότων, τῶν ξένων ἐκείνων καὶ παραδόξων ὄμβρων τὴν ἔκχυσιν· ὅτε κάτωθεν μὲν αἱ πηγαὶ τῆς ἀβύσσου περιερρήγνυντο, ὑπερθεν δὲ τῶν οὐρανῶν οἱ καταρράχται διώγνυντο, ἄρδην ἀπάντων ἀπολλυμένων, καὶ παντὸς οἰχομένου τοῦ ὑπὲρ γῆν ἐπαναστήματος· δίκαιος δὲ μόνος ἀνὴρ παισὶν ἅμα καὶ ἑναιξίν, ἐν ξύλῳ ὑπὲρ ὑδάτων φερόμενος διεσώζετο, οἷά τις Ἀδὰμ χρηματίζων δεύτερος, θεοῦ κατοικτείροντος, ὡς ἂν μὴ ἀμπαν ἀπολίποι τὸ γένος ἐκ γῆς τὸ ἀνθρώπειον· ἐπεὶ οὖν οὐ κατὰ φύσεως ἀκολουθίαν κακεῖνα ἐπράττετο, οὐ γὰρ δήπου τοὺς οἰκείους ὅρους τέτληκε τὰ μετάρσια, οὐδὲν ἐκώλυε καὶ αὐθις κατὰ γῆς βρέξαι κύριον πῦρ καὶ θεῖον παρὰ κυρίου, καὶ ἀθρόον ἂν ἀπληθύνωσεν ἅπαντα· καὶ γὰρ ἠπειλεῖτο σαφῶς τῆς ὀργῆς τὸ πρὸς τὸ πρὸς τὸ θεοῦ νενίκηκεν ἐμφανῶς τὸ φιλάνθρωπον, ὃς τὴν τιμωρίαν τὴν κατὰ τῶν ἀνομούντων ἐναρτῶς ἀνεβάλλετο, ἀπεκδεχόμενος αὐτῶν τὴν μετάνοιαν· ἀλλὰ μοι δοκεῖ πολλῷ μείζω ἐνταῦθα τὰ ἀμαρτήματα, ἐπεὶ ἐκεῖνοι μὲν εἰς τὴν κτίσιν μεμνηότες πεπαρωνήκασιν, οὗτοι δὲ κατὰ τοῦ δεσπότης τῆς κτίσεως λελυττηκότες ἐξύβρισαν, πρότερον μὲν τὸ θεῖον σῶμα αἰκίζόμενοι καὶ σταυρῷ πικρῶς κατὰδικάζοντες, ἔπειτα δὲ εἰς τοὺς τοῦ σώματος ἱεροὺς ἐμπαροινουῖτες τύπους· διὸ οὐκ ἔσθνε τὰ στοιχεῖα ἐφ' ἑαυτῶν κατήρεμεῖν ὑβριζομένου τοῦ κτίσαντος, πάθος δὲ περὶ αὐτὰ καινοτομούμενα ὑφίστατο τὸ παράδοξον· ἐῷμεν λέγειν οἷους πολέμους ἐμφυλίους ὁ τρόπος οὗτος κατὰ χριστιανῶν ἀνερρίψισε, καὶ τᾶλλα ἃ λέγειν μακρὸν ἂν εἴη καὶ ἐργωδέστατον.

ξξ. Ἀλλὰ μέγα κομπάζουσιν οἱ κτηνώδεις καὶ ὄντως ἀνόητοι, ὡς δὴ ταῖς εὐημερίαις ἐνευθινοῦμενοι καὶ βρενθύνονται· ποία γλῶσσα τοὺς τινικαῦτα λιμούς, καὶ τὰς ἐκ τῶν λιμῶν συμφορὰς ἐκτραγῶδήσειε; λιμῶν γὰρ ἦν ὁ δεινότατος καὶ πικρότατος, οὔτε τοῦ νῦν ἐντεῦθεν ἐναρξαμένου, οὔτε τῶν πάλαι μνημονευομένων ἢ ἱστορουμένων ἐλαττούμενος, καὶ μικροῦ τῷ κατὰ τὴν Ἱερο-

σολυμιτῶν συνενεχθέντι ποτὲ παριστούμενος· καὶ ἐν τῷ Ἰερουσαλὴμ ὡς ἀναγέγραπται, τῷ λιμῷ πιεζόμενοι καὶ στροβούμενοι μητέρων αἱ δύστηνοι, γονῆς οἰκείας σαρκῶν ἐλεεινῶς ἀπειγέυσαντο, ἐκλελησμένης ἑαυτὴν ὥσπερ τῆς φύσεως· καὶ ταῦτα τῇ αὐτῇ στρεβλούμενοι μάστιγι, τὰ ἔκτονα τῆς κοιλίας Ἰουδαῖκες ἀπεμπολοῦσαι ἄθλια, τροφὴν ἰδίαν τῶν σπλάγχχνων ἐποιοῦντο τὴν ἀλλοτριώσιν· φασὶ γὰρ μόλις καὶ εἰς πεντήκοντα χρυσοὺς τὸν τοῦ σίτου ἐξωνεῖσθαι μόδιον ἢ ἀπορία συγκατηνάγκαζε· καὶ ἐν τῶν πολέμιων ἢ ἔφοδος, καὶ τοῦ χρόνου τῆς προσεδρείας ἢ παρολκῆ, καὶ ὁ συγκλεισμός τῆς πόλεως ὡς ὑπὸ δικτύου περισχεθεΐσης τοῖς πλῆθεσι, τῆς συμφορᾶς καὶ τῶν παθῶν τῶν ἀρρήτων τὸ αἷτιον ἦν· ἐνταῦθα δὲ οὐ βαρβάρων ἔφοδος, οὐ πολέμιων ἐπιστάσια, οὐ χάραις ὑπὸ δυσμενῶν ἐν κύκλῳ περιπηγνύμενοι, οὐδὲ ἄλλο τῶν ἐξωθεν ἐπιόντων οὐδὲν, τὸ δὲ κατὰ τὴν πίστιν ἀδίκημα περιφανῶς διεδείκνυτο· ὁ γὰρ ἡγεμονεύων ἐν τῷ ἀποστάτῃ καὶ τύραννός, παντὸς ἐχθροῦ καὶ πολέμιου διὰ τὴν ἀποστάσιαν ὁ δυσμενέστατος ἦν χαλεπώτατος· ἀλλὰ καὶ οἱ τῶν εἰς Χριστὸν τολμημάτων τὰς δίκας ἐτίγγουν, καὶ οὗτοι ἐφ' ὁμοίοις κακοῖς ἐάλωσαν· εἰς γὰρ ἦν ἐν ἀμφοτέροις ὁ ὑβρίζων· τοιαῦτα μὲν τὰ ἐκ τῆς Θεῆς δίκης μηνίματα· τοιαῦτα δὲ οἱ εἰς θεὸν ἀνομοῦντες τὰ ἐπίχειρα ἐκείθεν κομίζονται· ὧν οὐδὲν ἀναθεωροῦντες οἱ χριστομαχοῦντες, συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, ὅτι καθάπερ πάλαι ὁ Ἰουδαϊκὸς δῆμος, τῶν Μανασσῇ τῷ Ἰουδαίων βασιλεῖ εἰς Θεὸν πεπραγμένων παρανομημάτων, δίκας ἐφ' ὅλοις τεσσαράκοντα ἐδίδοσαν ἔτεσι, καὶ πλεῖστα ὅσα δεινὰ καὶ δυσφορώτατα, καὶ ταῦτα καθ' οὓς χρόνους οἱ ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ δικαιοσύνῃ μεμαρτυρημένοι ἡγεμόνευον ἔπασχον· οὕτω δὲ καὶ τῶν δυσσεβημάτων καὶ ἀνοσιουργημάτων τοῦ ἐφ' ἡμῶν Μανασσῇ ἕνεκεν, καὶ πρὶν μὲν βαρυτάτην ἤνεγκαν χριστιανοὶ τὴν παιδείαν ἀνωθεν, ἥδη δὲ καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν φέρομεν, καὶ οὐκ ἂν ἀπολήξαιμεν παιδευόμενοι, ἕως ἢ μνήμη τοῦ δυσσεβοῦς ἐπὶ γλώσσης τῶν ὁμοτρόπων ἵσταται· διὸ καὶ νῦν εὐκαιρὸν εἰπεῖν “ καὶ ὁ λαὸς οὐκ ἀπεστράφη ἕως ἐπλήγη, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐξεζήτησαν ”, ἀλλὰ τῆς εὐθύτητος τῶν ἡμετέρων δογμάτων, καὶ τῶν τοῦ θεοῦ κριμάτων καταψηφίζονται, καὶ “ πλῆττονται μὲν, οὐκ ἀποστρέφουσι δέ. ”

Ξη. Ὁ δὲ μάλιστα θριαμβεῖ αὐτῶν τὴν ἀσέβειαν, οὐκ οὐκ ἐκὼν γε ὑπερβήσομαι· ἐπειδὴ γὰρ ἐν ὀλίγοις τοῖς πρόσθεν χρόνοις, τῆς ἐπ' εὐσεβείᾳ γνωριζομένης, καὶ τὴν ἀρχὴν τὴν βασιλείαν διεπούσης (1), ἀξιοζήλωτόν τε καὶ ἔνθεον σπουδὴν περὶ τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν ἐπιδειξαμένης, ἐξήγειρεν ὁ Θεὸς τὸ πνεῦμα, καὶ θεοκρίτῳ ψήφῳ, τῆς πόλεως τῆσδε ἐφ' ἧς κακῶς καὶ ἀθίως παρὰ τοῦ ἡθροικότος ἐνίδρυντο, καλῶς καὶ αἰσίως ἐξώσθησαν· περιαλάμενοι οἷα πλανήτες περιεζήτουν θρησκείαν, καθ' ἣν εἰκόνες καὶ ὑπομνήματα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας οὐκ ἐμφανίζονται· εὐρίσκουσιν οὖν δὴ τὴν ἐρωμένην ἐκ πλείονος τὴν Μανιχαίων δὴ λέγω ἀπιστίαν καὶ ἀθεΐαν, καὶ τῇ δόξῃ τῇ ἐκείνων συνάδουσιν,

(1) Intelligitur heic Irene, quae paulo post Copronymum regnavit, et septima indicta generali synodo, Iconoclastarum haeresim damnandam curavit.

καὶ τὰ κατὰ γνώμην αὐτοῖς ἐπιτρέπουσαν, καὶ ταῦτα ἐπαγγέλλουσιν οἷς περ ἤδοντο καὶ ἔχαιρον πόρρωθεν· διὰ δὲ ταῦτα οἱ πλείους αὐτῶν τὴν καθ' ἡμᾶς ὁμολογίαν ὀλοτρόπως ἀπώμοτον ποιησάμενοι, ἐκείνῃ τῇ λύσει προσέθεντο τέλεον· ἀφ' ὧν καὶ τινες φωραθέντες, τιμωρίας τὰς ἐσχάτας, ἃς οἱ νόμοι κελεύουσιν, ἔτισαν τῷ ξίφει παραδιδόμενοι.

ΞΘ. Τούτων δ' ἡ δὴ πάντων ἐλλεινότητον, καὶ Θρήνων καὶ οἰμωγῶν καὶ δακρύων ἄξιον· τοῖς φρονήμασι καὶ τοῖς λόγοις οἱ νῦν ἱερεῖς ὑπάδονται καὶ ἐπισκοποὶ (1), καὶ οὐς ἔδει ὡς ἀπολωλότα πρόβατα, ἐπιστρέφειν καὶ ἐπισκέπτεσθαι, δεξιᾶς καὶ ἀριστερᾶς ἡμοιρηκότας Γνώσεως, καὶ τῆς τοῦ πονηροῦ θήρας ἀνθυπεξάγειν, κατὰ κρημνῶν τε καὶ βαράθρων τῆς ἀπιστίας ὠθουμένους, ἀφ' ὧν καὶ παρακερδαίνειν τὰ μέγιστα τῆς σωτηρίας τῆς ἐκείνων ἔνεκεν ἐξῆν· τί πάσχουσι καὶ τί συμβαίνει; τούναντίον ἅπαν' ἀλοφώτεροι περὶ πάντα καὶ κτηνωδέστεροι καταληφθέντες ὑπ' ἐκείνων ἀντιθηρεύονται, καὶ μυοῦνται τὰ ἄθεσμα, καὶ τῇ χειρὶ μοῖρα μεθαρμοζόμενοι, εἰς τὸν ὅμοιον ἐκείνοις τοῦ βορβόρου λάκκον τῆς πλάνης συγκατακρημνίζονται, καὶ συνεργοὺς ἐπάγονται, καὶ ὥσπερ ὄργανοις τῆς ἀπωλείας αὐτῶν κατὰ τῆς τῶν εὐσεβούντων συγχρῶνται ὕβρεως καὶ κακώσεως· ὥσπερ γὰρ τῆς δωρεᾶς τοῦ πνεύματος τὴν χρίσιν τέλεον ἡρνημένοι, καὶ πᾶσαν ἱεράν καὶ κανονικὴν θεσμοθεσίαν ἠθετηκότες, καὶ πάσης τῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐκοσμίας καὶ τάξεως ἐπιλελησμένοι, πολιτικοῖς νόμοις καὶ πράγμασι χρῶνται, καὶ ἄρχουσι τοῖς κοσμικοῖς ὑποπεπτώκασιν, ἐπὶ τε διαίτῃ καὶ βίῳ καὶ πολιτείᾳ καὶ κρίμασιν, ἐν πᾶσι τοῖς κατὰ τὸν βίον ἐλχειρήμασι, τούτοις ὑπέκοντες καὶ διοικούμενοι· “ ἀλλ' οὐχ' αὕτη ἡ μερίς τοῦ Ἰακώβ ”, οὐδὲ τοιαῦτα τῶν εὐσεβείᾳ κοσμουμένων τὰ δόγματα καὶ φρονήματα· οὐδὲ τοιαῦτα τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς ἡ αἵρεσις· ἀπεναντίας γὰρ ἅπασι τοῖς περὶ τῶν ἐργατῶν τῆς ἀπωλείας προκατελεγμένοις, εἴ γε ἐχρῆν ἐκ παραθέσεως ταῦτα συμβαλεῖν, ἴασιν καὶ ἵνα συλλαβὼν εἴποιμι, πᾶσαν μὲν κακίαν καταμυσάττονται, πᾶσαν δὲ ἀρετὴν προτιμῶσι, πᾶν ἀγαθὸν γεραίρουσι, παντὸς καλοῦ ἐρασταὶ εἰσὶ, πᾶσαν θεάρεστον πολιτείαν ἀσπαζόμενοι· πάντα λόγον ὅσιον καὶ εὐθὴ προσιέμενοι, πάντα τὰ τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας περιέποντες· δι' ὧν ἐγγίζουσι Θεῷ, καὶ βασιλείας αἰδίου κληρονόμοι ἀναδείκνυνται· ἀγγέλων συμμέτοχοι, ἁγίων συνάριθμοι· ἐν ἅπασιν τὸ ἀξιέπαινον καὶ ἔνθεον ἀποφερόμενοι· ὧν οὐδὲν ἐκείνοι περιπτυσσόμενοι αἰσχύνης ἐμπύπλωνται, καὶ ὑπόδικοι τῶν Θεῶν κρίμάτων εἰς αἰῶνα γενήσονται.

ο. Ἐπειδὴ δὲ καὶ τινὰ παρὰ τοῖς χριστομάχοις περιθρυλεῖται, ἅπερ αὐτοῖς ὁ τοῦ ψεύδους πατὴρ ἐμπνεύσειε, φέρε καὶ ταῦτα ἐπισκεψώμεθα· κατακομφεύονται γὰρ διὰ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὕβριν, χρόνους μηκίστους καὶ παρατεταμένην ζωὴν, καὶ βίον εὐπαθεῖ ἐκμεμετῆσθαι τῷ Μαμωνᾷ,

(1) Episcopus complures, duosque etiam obtrusos patriarchas Anastasium et Constantinum, adulatos fuisse Copronymo iconoclastae, quin etiam pseudosynodo byzantina eam haeresim confirmasse, perspicue narrat Cedrenus ed. paris. T. II. p. 463.

καὶ εὐημερίας εἰς ἄκρον ἐλάσαι, νίκας αὐτῷ κατὰ βαρβάρων, καὶ ἀνδραγαθήματα ὡς πλεῖστα ἐπιγράφοντες, ἃ τοῖς μὲν σώφροσιν οὐδὲ εἰς ἀκρόασιν ἔρχεσθαι δίκαιον ὡς δ' ἂν τῶν ἀπλουστέρων ἢ ἀμαθειστέρων τινάς, τοῖς ἐκ τῆς ἀπάτης ἀναπλασμοῖς μὴ παραβλάπτειν. τούτων διευθύνοντες ἕκαστα, κενοῖς λόγοις ἑαυτοὺς φαινακίζοντας, τοὺς ματαιόφρονας ἀποφήνωμεν ὅτι μὲν γὰρ ὁ θείος ἐκείνῳ πάναισχος γεγωνὺς, βδελυκτὸν καὶ θεῷ καὶ ἀγγέλοις, ἀνθρώποις τὲ τοῖς εὐσεβοῦσι καθίστη, οὐκ ἀσυμφανές· καὶ γὰρ εἰς τὰ σαρκὸς πάθη κατασυρμένος, τὴν τῶν ἀλόγων ζώων παρήλασε κτηνωδίαν· τοῖς ἀπηγορευμένοις καὶ βαρβάροις καὶ ἑλλησι, καὶ σῶμα καὶ ψυχὴν ὁ δείλαιος ἐμμολυνόμενος· καὶ ταῦτα οὐκ ἐλάχιστοι τῶν ὑπηρετισαμένων αὐτῷ μέχρι τοῦ δεῦρο περιόντες ἀπαγγελέτωσαν, μεθ' ὧν καὶ τᾶλλα ἃ περὶ τὸ σῶμα αὐτῷ ἀπήντα· ἡδὴ γὰρ πόνοις καὶ ἀλγιδόσιν ἀρρήτοις οἷα εἰκὸς τοὺς ἡλκωμένους πάσχειν, θαλλόμενος πονήρως καὶ ἀνιστῶς ἄβαν διέκειτο· καὶ τινὰ τῶν μεγάλων ὑπὸ τῶν ἡλκῶν ἀπηχεῖωτο, καὶ πως καὶ καρκίων τινῶν ἀπερβρυκτότων αὐτῷ· συνεχέστατα δὲ ὑπὸ τῶν ἐρινύων ἐκδειματούμενος, πικρῶς καὶ ἐλεεινῶς τὸν νυκτερινὸν χρόνον διήνυσεν, ἵσως τοῖς συγκαίμενοις ἐφυστέρίζων, ἀντεπεξαλούσης τῆς παρ' αὐτοῦ διωκομένης πίστews· παρείσθω τὰ νῦν λείπειν τὸ τῆς διαίτης ἀηδὲς τε καὶ αἰσχιστον· ὅπερ γὰρ ἂν προσάραϊτο βρώσεως, οὐ τέλειον καταποσθὲν, παρὰ τοὺς ἐμέτους ἔφθανεν ἐκκρινόμενον· τὸ δὲ περὶ τοὺς ὑπηρετούμενους ἱταμόν καὶ θηριῶδες τοῦ τρόπου, καὶ τῆς ὑπηρεσίας τὸ δυσαχθέστατον, ὁποῖα ἂν τις εἴποι τὰ φέροντα σώματα· μάλιστα γὰρ ἐκάστης πολλαῖς καταξαίνων αὐτῶν τὰ νῶτα καὶ τὰς ὠλένας, οὐδὲν τῶν σαρκοβόρων θηρίων φιλανθρωπότερον ἔπραττεν, ἐλπίμας δὲ μεγάλων καὶ ὀφθαλμῶν πηρώσεις, καὶ τὰ ἄλλα ὅσα δεινὰ κολαστήρια, καὶ σφαγὰς ἀδίκους ἀνδρῶν ἀθῶων, καὶ τοὺς διὰ πυρὸς πικροτάτους θανάτους, τί χρὴ καὶ λέγειν; οἷς μὲν βασκαίνων, ἀνδρείας καὶ ἀρετῆς εὖ ἔχουσιν· οἷς δὲ τοῦ ἐκπρεποῦς καὶ ἐπὶ ποσὸν, προηγμένοις ἐπὶ τὸ εὐχρηστον· περὶ γὰρ τῶν τῆς εὐσεβείας εἵνεκεν τοιαῦτα καὶ τούτων χεῖρονα πασχόντων, ἐτέρας δεήσει συγγραφῆς καὶ τῆς κρείττονος (1).

οα. Εἴτα πρὸς τῷ τέλει τῶν κακῶν γενόμενος, καὶ πυρετῶν ὀξύτησι καὶ οὐλοῇσεσι καταπιμπράμενος, τῆς ἐκδεχομένης αὐτὸν γέννησι τὴν φλόγα ἐμθανῶς προσρώμενος κατωπτρίζετο, καὶ τοῦ σκώληκος τοῦ ἀκοιμήτου τὰ δήγματ' αὐτῷ, σύντηκόν τε καὶ γέλωνος ἐκβοῶν ἐνδεδιχέσθαι· τῆς γέννησι ταῦτα προαύλια· ἐντεῦθεν μικρὰ τῆς ἀσεβείας συναισθόμενος, τῆς ἐκ τῆς παρ' ἡμῶν πίστεως ἐδεῖτο ἐπικουρίας (2)· ἐπέτρεπέ τε τοῖς παρεπομένοις τῶν ἱερέων, τὰ τῶν χριστιανῶν προσάδειν ἱερὰ μελωδήματα· οἱ δὲ πρόθυμοι ἀπαναίνεσθαι, ὡς μήτε εἰδέναι μήτε ᾄσαι πώποτε, εἴτε ταῖς ἀληθείαις οὕτως ἔχοντες, εἴτε τὴν ἐκείνου κατορθώδοῦντες ὁμότητ' αὐτῶν καὶ δυσμένειαν· τοιαύταις

(1) Morum Copronymi portentosam impuritatem, itemque saevitiam, narrant passim byzantini historici, atque in his Cedrenus tom. cit.

(2) Dirum Copronymi obitum, anno imperii xxxv, eiusdemque morientis seram paenitentiam, legere licet apud Cedrenum p. 467-468.

ταῖς εὐπαθείαις ἐνανταπαυόμενος, ὅφ' ὧν δὴ Διοκλητιανὸν τε καὶ Μαξιμιανὸν συντελεσθέντας ἀκούομεν, οὕτω κακὸς κακῶς καὶ ἀθλίως ἀπολλύμενος, καταλύει τὸν βίον· τεθνήκει δὲ πλοῖζόμενος σημείοις τισὶν ἐκτὸς τῆς βασιλίδος διέχουσι, τῶν ἐκ τῆς Θράκης χωρίων παλιννοστῶν, ἐν οἷς ἐκστρατεύων ἐτύγχανε· γῆ γὰρ ἡ πάντων μήτηρ τὸν μαιφόνον, αἵμασιν αὐτὴν ἀθώοις ἐκπλήσαντα καὶ μολύναντα, ἐφ' ἑαυτῆς θνήσκειν οὐ παρεδέξατο· ποίας οὖν ἄρα κατήγορίας καὶ ταλανισμοῦ οὐκ εἶεν ἄξιοι, οἱ ἐκεῖνον μακαρίζειν ἀνοήτως οὐκ αἰσχυρόμενοι; ὁ δὲ τῆς ζωῆς αὐτοῦ πᾶς χρόνος, οὐκ εἰς μακρόν τι πάνυ διήλασεν· οὐ πλείοσι γὰρ ἢ ὁκτώ πρὸς τοῖς πενήκοντα ἔτεσι βιούς (1), ψυχῇ τε καὶ σώματι τέθνηκε· καὶ αὐτὰ γε ταῦτα Θεοῦ συγχωρήσαντος οὐκ εὐδοκήσαντος, ἀνάξιος γὰρ τῆς παρὰ Θεοῦ εὐεργεσίας· ἡ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀναβαλλομένου τὸν χρόνον καὶ ἀξίως δικάζοντος, ἵνα κἀνταῦθα τῶν τετολμημένων ὅσον ἀπογεύσασθαι δίκας εἰσπραττόμενος, πικρῶς καὶ ὀδυνηρῶς τὴν αἰσχίστην ἀπορρήξῃ ζωὴν, τὰ τεθησαυρισμένα αὐτῷ παρὰ τῆς Θείας δίκης ἀποληψόμενος ἐν τῇ μέλλοντι ἀθάνατα καὶ ἀπέραντα ὁ δύστηνος κολασθισόμενος· πικροτέρας αὐτῷ καὶ μακροτέρας ἅμα τῷ πατρὶ καὶ συγχληρονόμῳ αὐτοῦ, Θεοκρίτως ἐν τῇ γεέννῃ τῆς τιμωρίας ἐτοιμασθείσης.

οβ. Ἄς δὲ ἐπιπλάττουσιν αὐτῷ νίκας, τοιαῦταί τινές εἰσιν, ἵνα μιᾶς τῶν κρατίστων ἐπιμνησθῶμεν (2); ἐπειδὴ παρεσκευάστο τὸ πρὸς δυσμαῖς ἡμῖν ὥκισμένον σκυθικὸν ἔθνος ἀμύνασθαι, συναθροίζει δὴ ἅπαν τὸ ὑπ' αὐτῷ σφράτευμα· εἰς χειράς τε τοῖς πολεμίοις ἰὼν, ὅποῖον αὐτῷ τὸ τοῦ πολέμου τέλος κατ' ὥρωτο, μαρτυρεῖ τὰ φαινόμενα· μέχρι γὰρ καὶ σήμερον τὰ κατὰ τὴν Ἀλχίαλον καλουμένην πόλιν, κοῖλα καὶ πεδιάσιμα χωρία, ἃ τῶν ἀνηρημένων τὰ κῶλα ἐδέξατο ὑποδείκνυσιν· ἔρπον γὰρ τῆς σκυθικῆς μαχαίρας, ἅπαν σχεδὸν τὸ τῶν Ῥωμαίων ἐγένετο σφάτευμα· εἰ δέ τι μικρὸν καὶ οὐ πάνυ ἀξιόλογον ἔδρασε, κατὰ γε ἡμῖν ἐκ τῶν γεγραμμένων αὐτῷ πρὸς τοὺς ἐνηυλισμένους κατὰ τὴν βασιλεύουσταν, ἀναλεξαμένοις ἔγνωσται· ἐν οἷς πολλὰ κατακομπάσας ὁ τοῦ ψεύδους ὑπηρέτης καὶ σύντροφος, πολλὴν δὲ τὴν Θεομαχίαν ἐκ τῆς ἀπείρου πολυορκίας ἐφ' ὕβρει τοῦ κτίσαντος προβαλόμενος, ἠνίκα τὸ ἔθνος περὶ τοὺς οἰκείους ἡγεμόνας διαστασιάζον κατέλαβε, καὶ γὰρ τοῦτο πολλάκις ποιεῖν αὐτοῖς εὐπέτεις, ἃ τε βαρβαρικοῖς ἤθεσιν ἐντρεφομένοις, καὶ διχῇ τοῖς μέρεσιν ὡς τὰ πολλὰ διαιρουμένοις, ὅταν αὐτῶν ταῖς βουλαῖς ἀντικαθίσταμένους ἴδωσιν· ὃ δὴ καὶ τῆνικαῦτα ὁ τούτων κύριος ἐπιβουλεύόμενος πέπονθε, Σαβῖνος (3) ὄνομα ἦν αὐτῷ, καὶ φυγὰς πρὸς Ῥωμαίους ἀπώχετο· τότε οὖν αὐτῷ ἡ τοῦ ἔθνους καθ' ἑαυτὸ διαφορὰ καὶ στάσις, κατὰ βραχὺ γοῦν εὐδοκιμῆσαι παρέσχετο· τοὺς δὲ πρὸς ἥλιον ἀνίσχοντα βαρβάρους, καὶ εἰς μνήμην ἰόντας ἐδέδιδε μάλιστα· ὡς καὶ ἐπ' ἐκκλησίας κηρύσσειν, μὴ θάρρειν κατ' ὀλίγους αὐ-

(1) Mortuus Copronymus anno aetatis suae LVIII, imperii XXXV.

(2) De Copronymi modo victoriis modo vicissim cladibus Cedrenus tom. cit.

(3) De hoc Sabino legatur Theophanes in chron. ad Copronymi annum xxiv, Christi DCCLVI.

τῶν, τῷ ὑπ' αὐτῷ ἅμα παντὶ ὀπλιτικῷ, εἰς ταὐτὸν μάχης ἵναί πώποτε· ὅπο-
ταν δὲ αὐτοὺς οὕτω συνενεχθὲν, ἐμφύλιος διέλαβε μάχαιρα, καὶ σίδηρος ἦν
ὁ δικάζων τῶν γνωμῶν τὸ ἀμφήριστον, καὶ τὴν ἐπ' ἀλλήλοις ἐχειρουργοῦν
πανωλεθρίαν, λητρικώτερόν πως μᾶλλον ἢ στρατηγικώτερον ὡς λήσων, ἐπιὼν
τοῖς τῆς Ἀρμενίας χωρίοις, τῶν ἐκείνης φρουρίων αἰρεῖ ὁμολογία τῶν προσοι-
κούντων· Ἀρμένιοι δὲ καὶ Σύροι χριστιανοὶ ὄντες ἐτύγχανον· οὐ γὰρ ἐχθρῷ
ἀλλοφύλῳ ὑπηνήθει πώποτε, οὐς καὶ μετανάστας, τῶν συγκατεμένων ἐνωμότων
λόγων τὸ ἀσφαλὲς ἠθετικῶς, κατὰ τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία πεποίηκεν· ὧν τῆς
παραβασίας δίκας τὸ θρακικὸν πέδον ὡς οἶμαι τιννύει τὸ σήμερον. Σαρακηνοὶ
δὲ ἐπεὶ τὴν ἐκείνου ἔφοδον ἠκηκόεσαν, ἀπόμοιράν τινα ὀπλιτικῆς φάλαγγος
ἐπιθέσθαι αὐτῷ ἐκπέμπουσιν, εἰς πεντακισχιλίου ἀνδρας οὕτω πλέον ἡριθ-
μημένην· ὧν τῆς ὁρμῆς ἐπαισθόμενος, φυγὰς αὐτίκα ἅμα τῷ ἐπομένῳ πλήθει
ᾤχετο, μὴ δὲ ὡς πλησιαίτατα τούτοις γενέσθαι οἷός τε ὧν τοιαῦτα μὲν οὖν
τὰ ἐκείνου ἀνδραγαθήματα, καὶ τὰ κατ' ἐχθρῶν σχεδιαζόμενα τρόπαια.

ογ. Εἰ δὲ χρὴ νίκαις, καὶ ἀνδραγαθήμασι, καὶ χρόνων μακρῶν περιόδοις,
καὶ τοῖς ἄλλοις οἷς ἡ τοῦ παρόντος βίου εὐδαιμονία καὶ εὐπραγία γνωρίζε-
ται, πίστιν μετρεῖν, ἀλλὰ μὴ τῷ θεῷ καὶ ἀποστολικῷ προσέχειν κηρύγματι·
ἐκεῖνα δὲ τοῖς τοῦ θεοῦ παραχωρεῖν κρίμασιν, ὅς οὐ πίστιν μόνον ὀρθὴν, ἀλλὰ
καὶ βίον ἡμᾶς καὶ πολιτείαν ἀρίστην καὶ εὐαγγελικὴν ἐπιδείκνυσθαι βούλε-
ται· ἐκάτερον γὰρ τούτων θατέρου ἄνευ νεκρὸν, καὶ ὁ τῷ ἐνὶ ἐλλείψεων, καὶ
τὸ ἕτερον ζημιωθήσεται· ὧν οὐδαμῶς τοῖς ἀνοσίοις ἐμέλησε πώποτε· ὅτου δὴ
χάριν μὴ τοῦτον ἀφέντες ἐρριμμένον καὶ κατεπτυσμένον, καὶ μὴδ' ὅτι ἐβασί-
λευσε, μὴ δ' ὅτι ἐστράτευσε, μὴ δ' ὅτι ὅλως γέγονε· καὶ ὡς μικρὰ τὰ παρ'
αὐτῶν ἐπαιρόμενα λογίζόμενοι, ἐπὶ τοὺς τὰ μεγάλα ἐν τῷ βίῳ κατ' ὠρθωκότας
ἀποτρέχοιεν, καὶ νίκας ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην κατὰ πάντων σχεδὸν ἐθνῶν
ἀραμένους, καὶ τρόπαια κατ' ἐχθρῶν στησαμένους, πλεῖστον τὲ ὅσον διαζή-
σαντας χρόνον, καὶ εὐπαθείας εἰς μέγα ἤκοντας, καὶ κατὰ τὴν ἀρχὴν ἐνεστα-
μένους τὸ ἐπικλεῖς καὶ μεγάλαυχον, ὡς τὴν ἐκείνων θρησκείαν καὶ ζηλωσαι
καὶ μεγαλύναι· θαυμάζειν τὲ τὰ κατορθούμενα, καὶ ἐκπλήττεσθαι, καὶ τὸν
βίον αἰρεῖσθαι καὶ τὸν τρόπον· ὥστε καὶ τοῖς μέλλουσιν αἰῶσι, τοῖς ἀποκε-
κληρωμένοις αὐτοῖς καὶ ἡτοιμασμένοις συμπαραπολαῦσαι δικαιοτάτα· καὶ ἵνα
τῶν πολλῶν ἀφέντες, ὀλίγων ἐπιμνησθῶμεν, τὸν Ἀλέξανδρον ἐνταῦθά μοι
νόει, τὸν Φιλίππου, τὸν μακεδόνα· μικροῦ παῖσαν τὴν οἰκουμένην παραστησά-
μενον, καὶ πάντα ἑλληνικὰ καὶ βάρβαρα ἔθνη χειρωσάμενόν τε καὶ δουλωσά-
μενον· ὅς ἐν ἴσῳ πτηνοῖς διαθέων, τῷ τάχει περιήει τὴν σύμπασαν, καὶ τὸ
σφοδρὸν καὶ ὀξύρροπον, τῷ τῆς παρδάλεως εἶδει τῷ ὀρώντι προὔπεγράφετο·
οὕτω γὰρ τισι τῶν διδασκάλων τὰ κατὰ τὸν τόπον τεθεώρηται, ἐπεὶ καὶ δρα-
στικώτερον ἢ κατ' ἐλπίδας ἀνθρωπίνας, τὰ κατὰ νοῦν αὐτῷ ἐπεραίνετο· οὐ γὰρ
σχολαῖον εἶχε τὸ ὄρημα, ἀλλ' ὡς ἐξ ἐπιδρομῆς ἰὼν εἶλεν ἅπαντας· ἕτεροι
γὰρ ἐπὶ τῆς Περσῶν δυναστείας τοῦτο ἐξειλήφασιν.

Ἡ τὸν Καίσαρά μοι φράζει τὸν Αὐτοκράτορα, ὃς μεῖζον μετ' ἐκείνους τὰ ἐκείνου διαδεξάμενος, κατὰ τὴν ἀρχὴν τὸ κλέος ἐκέκλιντο, ἐπεὶ περ τὰ Μακεδόνων τοῖς Ῥωμαίων ἡλάττωτο· καὶ τὰ τῆς ἀρχῆς αὐτῷ παρέτίτατο, εἰς ὅσον τὸ πᾶν τῆς Μαρμαρᾶ ζωῆς σχεδὸν, συμπαρατίθεντόν ἐσχε τὸ διάστημα· οἶδα γὰρ ὡς οὐκ ἂν σε τὸν ὑβριστὴν, ἢ τοῦ Χριστοῦ ἀπογραφὴν δυσωπήσειεν· ὡς χάριέν σοι καὶ τὴν Ἡρώδου παιδοκτονίαν ἀσπάζεσθαι· ἐφ' ἐνὶ δέ σε μόνον χαλεπαίνειν καὶ ἄχθεσθαι, ὅτι μὴ καὶ ὁ ζητούμενος ἐν τοῖς ἀνηρημένοις συμπεριεῖληπτο, φυγὰς δὲ ἀπώχετο πρὸς τὴν Αἴγυπτον, ἐπεὶ δὴ ἐπτά πρὸς τοῖς τριάκοντα ἔτεσι κατὰ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν ὥς, φασίν, Ἡρώδης διήρκεσε· θαύμαζέ μοι καὶ τὸν ἀθηναῖον Τιμόθεον, ὃς τὴν τύχην εὐπαθῶν ἐν τῷ βίῳ ἔσχε συμπαράπτουσαν· τί δὲ οὐχὶ τῷ Συναχηρεῖ ἐγκαλωπίζῃ, καὶ τοῖς ἄλλοις οἱ τῶν Ἀσσυρίων βεβασιλεύκασιν; ἵνα πρὸς τὰ παλαιότερα ἐντεῦθεν ἀναδράμωμεν· μετ' ἐκείνους δὲ καὶ ὑπὲρ ἐκείνους, τὸν Ναβουχοδονόσορ καὶ τὴν ἐκείνου δυναστείαν οὐχ' ὑπερεκπλήττη; ὅθεν καὶ σφύρα πάσης τῆς γῆς παρὰ τῶν λογίων τοῦ πνεύματος ἐπωνόμασται, τῷ διαφθεῖρειν καὶ ἀπολλύειν ἅπαντας κατ' ὧν ἂν ἐπιτίθετο. Μῆδοι δὲ καὶ Πέρσαι, ἐπεὶ καὶ ἡγιασμένοι παρὰ Θεοῦ καὶ ἀγόμενοι, καὶ γίγαντες ἐρχόμενοι χαίροντες ἅμα καὶ ὑβρίζοντες, ὡς τὸν θυμὸν τοῦ ἀδίαζοντος ἀποπλήσοντες, καὶ χριστὸς ὁ Κύριος τοῦ Θεοῦ, ὃς τούτων ἤγε τὸ ὄρμημα προσηγόρευται, οὐκ ἂν σε θᾶπτον εἰς πίστιν ἐπαγάγοιντο; παρήμι δὲ τὰ πολλὰ διὰ τὸν ὄχλον τῶν ῥημάτων· ἀλλὰ φήσεις, ὅτι τὰ ἐπὶ Θράκης ἐπετείχισε φρούρια, καὶ εἰ μέλα σοι τοῦτο εἰς πίστιν, δίδου τὸ κλέος τῆς πίστεως Ῥώμοις τισί τε καὶ Ῥήμοις, καὶ τῆς μεγίστης Ῥώμης ἐννόει τὸ περιφανὲς καὶ ἐπὶ ἡμέραν τῆς κτίσεως· ζήλου τὴν θρησκείαν ἐκείνου, ὃς τὴν μεγάλην ἐδείματο Ἀλεξάνδρειαν, καὶ τὸ τοῦ χωρίου θαυμάζων εὐθετον, καὶ τοῦ ἐπικλύζοντος Νείλου τῶν ἐκείνη τὰ ὅρια, τὰς ἀναβάσεις τὰς ἐτησίους, καὶ ὡς καρποδότῃν δοξάζων, τῆς παλαιᾶς καὶ δεισιδαίμονος τῶν Αἰγυπτίων οὐκ ἀποστάντης πλάνης. Ὁ Νίνος σοι τῆς ὁμολογίας ἡγείσθω, ὃς ἐπώνυμον ἐαυτῷ τὴν πόλιν ἤγειρε τὴν Νινευῆ, ἥς ἡ ὁδὸς ἡμερῶν τριῶν τῷ περιόντι διανυσθήσεται.

οδ. Μετάβηθι ἐντεῦθεν, εἴ σοι δοκεῖ, ἐπὶ τοὺς κατὰ τὸν Ἰσραηλίτην λαὸν ὑπάρξαντας βασιλέας, καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς εὐημερίαν καὶ τὸν χρόνον περιεργάζου· εἰς δέ σοι ἀντὶ πάντων ἀποχρήσει, κλέος μέγα καὶ αὐχμημα προκείμενος πίστεως· Ἰεροβοὰμ οὗτός ἐστιν ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης· ἐπεὶ δὴ γὰρ Σολομὼν ὁ τοῦ προφήτου Δαβὶδ παῖς τῆς ἐνταῦθα ζωῆς ἀπαλλάττεται, ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνεισι, φυγὰς ἐκεῖσε τὸ πρὶν ἀποδράς· εἰς τοσοῦτον δὲ τὰ τῆς τύχης καὶ τῆς εὐημερίας αὐτῷ ἐπιδέδοται, ὡς ἱκανῶς ἔχειν τὸν λαὸν διελέσθαι διχῇ, καὶ τὰς πλείστας τῶν φυλῶν ἐπαγαγέσθαι, καὶ ἀρχὴν οἰκειάν καὶ βασιλείαν ἀποτεμέσθαι, καὶ βασιλεία καταστήσασθαι, καὶ τῆς περὶ θεὸν λατρείας τὸν λαὸν ἀπαγαγεῖν, καὶ δαίμοσιν ὀλεθρίοις προσαγαγεῖν, τὰς χρυσὰς δαμάλεις τῶν ἱερῶν σεβασμάτων εἰς προσκύνησιν τῶν μάταιων ἀντίτεχνώμενος, ὧν μέγα ὑπερέσχε, καλλιεργίαις τε καὶ εὐφωνίαις καὶ τοῖς φθόγγοις ὑπερ-

ηχοῦν εὐσημότερα· ἐκεῖνο δὲ τὸ περὶ σὲ θαῦμα τὸ ἐν σκεύεσι τοῖς χρυσηλά-
τοις ὑπεράγαν θαυμαζόμενον, καὶ πρὸς ἑαυτὸ τοὺς πλανωμένους ἀνθέλκον τῇ
ποικιλίᾳ καὶ τῷ μεγέθει, τῇ ἐπὶ τῆς Βαβυλωνίας εἰκόνι παρὰ τῶν τεκτηνα-
μένων ἀντιπαράτιθέμενον· τί δέ σοι οὐ μέγας Ὁζίας ὁ τολμητίας, ὁ τῶν ὑπὲρ
Ἀζίαν ἀπτόμενος καὶ διὰ τοῦτο λεπρούμενος; Μανασσῇ δέ σοι, οὐκ ἔστιν ὅς
τις τῶν ἄλλων παρεξέτασθήσεται· πάντας γὰρ τοὺς ἐπ' ἀσεβείᾳ καὶ ἀθεότητι
γνωριζομένους ὑπερβαλέσθαι ἀνιστόρηται, πάντων προσοχθισμάτων καὶ βδε-
λυμάτων, ἑαυτὸν τε καὶ τὸ ὑπήκοον ἅπαν ἀποπλήσας· τούτων δὲ ὁ μὲν δυσὶ
πρὸς τοῖς πενήτηντα ἔτεσιν, ὁ δὲ πέντε πρὸς τοῖς πενήτηντα κατὰ τὴν ἀρχὴν
ἐπὶ τὸ Ἰουδαϊκὸν φύλον, διήρκεσαν βασιλεύοντες· καταμωμήσῃ εὖ οἶδα καὶ
διαπτύσεις τὸν Θεοφιλῆ Ἰωσίαν, τὸν παρὰ Θεῷ ἐπ' εὐσεβείᾳ μαρτυρούμενον,
καὶ πίστει τῇ ὀρθῇ τοὺς ἄλλους ὑπερίσχοντα, ὅτι ἀκλεῶς τὸν βίον κατέλυ-
σεν, ὑπὸ τῶν οὐ πολεμούντων βληθεὶς, καὶ τοῦ πολέμου τὸ ἀπίστον οὐ προο-
ρώμενος· ἐκείνων ἀπάντων διὰ τε τοὺς χρόνους καὶ τὴν παροῦσαν εὐημερίαν
ὑπεραγάμενος δέχου τὰ ἔθνη, τὸν τε τρόπον καὶ τὴν θρησκείαν τίμα· κατὰκρότει
ταῖς εὐφημίαις, στέφανοῦ ταῖς ὑπερκειμέναις δόξαις· μιμοῦ τὸν βίον, ἀσπάζου
τὰς πράξεις, σπονδὰς προσχέων τέλει καὶ τὰς θυσίας, ἐνευφραίνου ταῖς τε-
λεταῖς, καὶ τοῖς σοῖς ταῦτα πρόσφερε· τε εἴ σοι αἰρετὸν, καὶ προσκύνει καὶ
δόξαζε· τελοῦ τοῖς μυστηρίοις, δέχου τὰς ῥήσεις τῶν χρησμολόγων, πύθου
τῶν ἀπὸ γῆς φωνούντων, ταῖς ἐγγαστριμύθοις προσέδρευε· τί τᾶλλα λέγειν;
πρόστρεχε τοῖς δαίμοσιν οἷς ὁ σὸς διδάσκαλος ἤγετο· ἵνα καὶ ῥᾶον εὐημερή-
σης, καὶ πλησθῇς ἄρτων καὶ οἴνου, καὶ πάντων ὅσα παρὰ τῆς γῆς ἐκδίδονται
καὶ τοῖς Γηϊνοῖς σπουδάζεται· “ υἱοὶ ἀνθρώπων, ὁ μέγας ὑμῖν ἐμβοάτω Δα-
βὶδ, οἷά τις σάλπιγξ μεγαλόφωνος, ὡς ἐκ περιωπῆς καὶ ὑψηλοῦ ὑψηλῶν τοῦ
κηρύγματος “ ἕως πότε βαρυκάρδιοι; ἵνα τί ἀγαπᾶτε μάταιότητα καὶ ζητεῖτε
,, ψεῦδος; ,,

οἱ. Μέγᾳ τι τὰ παρόντα ὑπολαμβάνοντες, καὶ τοῖς φθαρτοῖς καὶ ἐπικήροις
τὸ πᾶν τῆς ζωῆς περικλείοντες, πόθεν σοι ἡ μικρὰ ἐκείνη ἐφ' ἣ μέγα φρονεῖς
εὐημερία, καὶ ὅθεν σοι τὰ ὄντια ἐπηύξετο; εἴ σοι οὐ τραχὺς ὁ λόγος, ἀκούων
ἐπίγνωθι, ὁ μισοχριστότατος καὶ φιλοχρυσότατος τύραννος, τὸ τοῦ χρυσοῦ ἀν-
δράποδον, ὁ τὸν λύδιον ἐκείνον τῇ φιλοχρυσῳ μανίᾳ ὑπερβαλόμενος (1), καὶ
θεὸν τὸν χρυσὸν μετὰ τῆς κοιλίας ἡγούμενος· ὁ βαρύτατος φορολόγος, καὶ ἀπα-
ραίτητος, τὸν κλοιδὸν τῶν ὑποφόρων εἰς ὅτι μάλιστα κατεβάρυνε, συχναῖς καὶ
ἐτησίαις προσθήκαις τῶν τελεσμάτων, τοὺς τῆς γεωργίας ἅπαντας πιέζων καὶ
ἀποθλίβων παρανομώτατα, ὡς ἐνὸς χρυσίνου τὴν περιουσίαν ἀνδρὸς γεωργοῦ
ἅπασαν, εὐχερῶς ἂν τις ἐξωνήσατο· εἶδον ἔγωγε τῶν τελεσμάτων χάριν ἀν-
θρώπους ἀθλίους, δένδρεσιν ὑψηλοῖς τε καὶ εὐμήκεσι, χειρῶν ἐξημμένους ἐκ-
κρεμῆς, ὡς ἐπὶ τὸν ἀέρα ἐπὶ πολὺ μετεωρίζεσθαι, καὶ ταύτην πικρὰν καὶ
βιαιὰν διαφέροντας τιμωρίαν, ἀπορία τῶν δημοσίων φόρων· σὺ δὲ οὐκ αἰσχύ-

(1) Etiam Theophanes chron. ed. paris. p. 373. Copronymum Midæ comparat.

νη καὶ κατὰδύη τῶν πέλας τὴν ζωὴν ἐκκαρπούμενος, καὶ τὰς σάρκας τῶν ὁμοφύλων, μᾶλλον δὲ ψυχὰς αὐτὰς, μικροῖς σταθμίσις ἐμπορευόμενος· καὶ τρυφὴν ἰδίαν, καὶ κέρδος ἐπιζήμιον, τὰς ἀλλοτρίας συμφορὰς ἐργαζόμενος (1);

οσ. Διὰ τοῦτο ἐπαγάλλη τοῖς χρόνοις καὶ ταῖς εὐημερίαις; μεγάλα σοι τὰ παρόντα καὶ τοῦ παντὸς θαύματος ἄξια; κίνει λοιπὸν κατὰ τοῦ κλίστου τὴν γλῶσσαν· ὅπλιζε κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης τὰς χεῖρας· ἐξουδένου Χριστὸν, ὅτι ἐπὶ γῆς ἐλθὼν ταπεινὸς ὤφθη καὶ εὐτελὴς τὸ φαινόμενον, καὶ πάντων πενέστερος, καὶ οὐκ ἔχων ὅποι τὴν κεφαλὴν κλίνῃ, ἀλωπέκων καὶ πέτεινῶν ἀπορώτερος, ἀριθμῶ βραχεῖς μαθητὰς ἐπαγόμενος, καὶ τούτους ἀπόρους καὶ πένητας· θανάτῳ τὲ αἰσχίστῳ οἷά τινα κακοῦργον καὶ ὑπεύθυνον καταδίκασε· χλεύαζε τὸν στυγρὸν καὶ τὸ πάθος, ὃ σοῦ γε εἵνεκεν κατεδέξατο· ταῖς θεοσημίαις ἀπίσται, διάπτει τὰ θαύματα, κωμῶδει μετὰ Ἰουδαίων τὴν ἀνάστασιν (2), ὕβριζε τῶν μαθητῶν τὴν ἀκτησίαν, ὡς ἀχάλκους καὶ ἀράβδους καὶ μονοχίτωνας πανταχῇ περιϊόντας εὐτέλιζε, καὶ τοὺς ὡραίους τῶν εὐαγγελιζομένων πόδας ἀποτροπαίους ἡγοῦ· ἀπόσκηπτε τῶν μαρτύρων τῆς ἀληθείας τὸ δυσπαθὲς καὶ δυσήμερον· τὴν τῶν ὑπαρχόντων ἀπάντων ἀποβολὴν ἐπιτίθασκε, καὶ τὸ πρὸς ἅπαν δεινὸν αὐτόμολον, τὴν κατὰ τῶν κινδύνων καὶ τοῦ θανάτου αὐτοῦ τόλμαν ὀνειδίξει· διὰ τοῦτό σοι φευκτοὶ οἱ ἅγιοι, ἐφευκτοὶ δὲ οἱ διώκοντες, ὅτι οἱ μὲν ἠτλήθησαν, καὶ οὐδέν τι τῶν παρόντων ἀπώναντο· οἱ δὲ τῆς ἐνυπαρχούσης δόξης οὐ διήμαρτον· ἀγνοεῖς γὰρ ὅτι ἕτερα μὲν τῶν ἁγίων τὰ κατορθώματα, τῆς ὀντως πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος τῆς κατ' αὐτοὺς ἄξια, ἀτίδιον ὡς ἀληθῶς τὴν δόξαν καὶ τὴν λαμπρότητα κεκτημένα καὶ διαιωνίζουσιν· τῶν διωκόντων δὲ φαῦλα τὰ ἔργα καὶ ἀνόσια, καὶ τῆς ἐκείνων ἀθεότητος ἴδια· ἃ μετὰ τῆς μνήμης αὐτῶν εὐθὺς ἀπέσβη, ὥσπερ καπνὸς ὑπὸ λαίλαπος τάχιστα σκεδανύμενα, καὶ σοί γε θαυμάζεται τοῖς παροῦσι μόνον προσηλωμένῳ, καὶ οὐδαμῶς τῶν ἀποκειμένων ἐν τῇ μέλλοντι τοῖς ἀξίοις ἀγαθῶν ἐν ἐλπίσιν ὑπάρχοντι.

οζ. Γέλως σοι προκείμεθω τῶν ὁσίων καὶ ἀσκητῶν ἀνδρῶν ὁ βίος (3), οἷς ἐν σώματι τὸ ἀγγελικὸν καὶ ἄσαρκον ἐπιδείκνυται· διάσυρε τὴν ἐγκράτειαν, τὴν ταπεινοφροσύνην, τὸ πρᾶον, τὸ ἥσυχον, τὸ μακρόθυμον, τὴν χαμευνίαν, τὴν ἀκτησίαν, τὴν ἐρημίαν, τὸ κόσμου καὶ τῶν ἐν κόσμῳ χωρίζεσθαι, καὶ τᾶλλα οἷς Θεὸς εὐαρεστεῖται καὶ ἡδεταί· ἄνοιγε τὸ στόμα κατὰ τοῦ ἀγγελικοῦ καὶ ἀποστολικοῦ σχήματος· ἀποβιάζου τοὺς ἐν τῇ μονήρῃ διαπρέποντας βίῳ, τὰς πρὸς Θεὸν ἀθετεῖν ὁμολογίας, τὸν βίον μεταρρυθμίζεσθαι, τὸ σχῆμα μεταμφιένυσθαι, τὸ μέλαν καὶ τραχὺ καὶ ρακῶδες ἱμάτιον ἀποτίθεσθαι, καὶ τὸ λευκὸν καὶ λαμπρὸν μετενδιδύσκεσθαι· δημοσίευε, ἐπὶ θεάτρων ἄγε, καταγόρευε, πλέκε διαβολὰς, αἰσχρουργίας ἐπινοεῖ· οἷς εἰ μὴ βούλοιντο τῶν πρὸς

(1) Copronymi avaritiam et subditorum spoliationes memorat Cedrenus p. 462.

(2) Caesaris huius impietatem ac prope atheismum non exaggerat hic Nicephorus, sed cum aliis historicis vere adfirmat.

(3) Singulare Copronymi adversus monachos odium et persecutionem narrant passim byzantini historici.

Θεὸν συνδικῶν παραβάται γίνεσθαι, κατακρινέσθωσαν οἱ ἀθῶοι καὶ ἀναίτιοι ἀμνημονεύτους ὀνόμαζε· ἐπεὶ καὶ Χριστὸς, τὸ παρὰ σοὶ, ὡς θεὸς ἀθετούμενος, ὡς φίλος δὲ ἄνθρωπος προσαγορευόμενος· ταῦτα ὁ σὸς Χριστὸς (1) καὶ διδάσκαλος, ὁ ἐμὸς διώκτης καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτοῦ Χριστοῦ ἀντίθετος· εὐπάθειαν τὴν κατὰ τὸν τῇδε βίον ἐπιζητεῖς; πίστιν δοκιμαζομένην, καὶ πράξεων τὸ λαμπρὸν καὶ περίοπτον, ταύτῃ βούλει παραμετρεῖν; ἔξεστί σοι εἴπερ ἀληθείας ὅπως οὖν πεφρόντικας, τὴν τῶν πραγμάτων ἐπεσκεμμένῃ φύσιν, τὰ τῶν ὄρων τῆς Θεοσεβείας πόρρω που κείμενα, ὡς σφαλερὰ καὶ ἀπόπτυστα δόγματα, καὶ τὸν περὶ ψυχῆς φέροντα κίνδυνον, καὶ τοὺς τούτων εἰσηγητὰς καὶ πατέρας, διακρούεσθαι τε καὶ ἀποπέμπεσθαι.

ση. Τῶν δὲ προβεβασιλευκότων πιστῶν, καὶ μέγα τὸ εὐδόκιμον τῆς ἐπ' εὐσεβείᾳ σπουδῆς κληρωσαμένων, τὴν τε ὁμολογίαν, καὶ ἣν περὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ Χριστοῦ δόξαν εἶχον, ἀποδέχεσθαι τε καὶ ἀσπάζεσθαι, καὶ τούτων περινοεῖν τὰς μεγαλοπρεπείας τὲ καὶ λαμπρότητας, καὶ τὸ θερμὸν ὃ περὶ τὴν ἀμώμητον καὶ ἀκίβδηλον ἡμῶν Θρησκείαν ἐπεδείξαντο, τὴν τῶν ὁρθῶν δογμάτων συντήκοῦντες φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν· ὁ Κωνσταντῖνος ὁ μέγας ἐνταῦθα προκείμενος, οἷα δὴ κορυφὴ καὶ ἀκρόπολις εὐσεβείας σοι προφαινόμενος· ἵνα ἐξ ἐκείνου τοῦ λόγου κατάρξωμαι, ἐκείνῳ τούτου τῷ χρόνῳ κατάρξαντος, καὶ σκόπει ὡς πιστὸς τῷ θεῷ καὶ φανεὶς καὶ Γεγόμενος, οἷα κατήνυσεν ἄρξας· τὴν μὲν γὰρ τῶν εἰδώλων πλάνην, φροῦδον αὐτίκα πεποίηκε· βωμούς τε αὖ καὶ τεμένη, ἐν οἷς τῶν βδελυρῶν δαιμονίων ἐπετελεῖτο ἡ Θεράπεια, ἐκ βάθρων αὐτῶν καταστρεφάμενος, θυσίας τὲ αὐτῶν καὶ τελετὰς πάμπαν ἐκ ποδῶν ἐργαζόμενος, τὰς δὲ πρὸς θεὸν κρατύνων ὁμολογίας, τοὺς καθ' ἡμᾶς ἱερούς ναοὺς ἀνεστήσατο καὶ ἐφαίδρυνε, φιλοτιμίαις ὡς πλείσταις καὶ μεγαλοψυχίαις εἰς αὐτοὺς ὅτι μάλιστα χρώμενος, καὶ τὴν τε ἐλευθερίαν καὶ παρρησίαν χριστιανοῖς ἐχαρίσατο· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ κατὰ τοὺς σεβασμίους οἴκους, οὓς αὐτὸς τῷ θεῷ ἐκ Θεμελίων ἀνίστη· τὰ ἱερὰ σύμβολα τῆς μεγάλης τοῦ θεοῦ οἰκονομίας, θαύματά τε καὶ θεοσημίας καὶ παθήματᾶ, πρὸς δέ γε καὶ τὰ τῶν ἁγίων αὐτοῦ, σαφῶς καὶ πολυτελῶς ἐξεικονίζων διέγραφεν, ἐν τε τοῖς ἱεροῖς σκεύεσι καὶ ἐτέρωθεν πράττων τετίμηκεν, ἐντεῦθεν τε οἶκον τὸν καλλωπισμὸν καὶ τὴν ὡραιότητα ἐργαζόμενος, ὁμοῦ καὶ τὴν τοῦ θεοῦ μυστηρίου ἐξαπλῶν καὶ διατρανῶν δύναμιν, καὶ τοὺς Θεωμένους πρὸς εὐσεβείας ἐνάγων ὑπόμνησιν· καθ' ἅπερ ὑπαγορεύει τὰ εὐαγγέλια, καὶ μάρτυρες τούτων ἀπαράγραπτοι· αὐτοὶ τε οἱ ναοὶ μέγα καὶ διαπρύσιον τὴν ἐκείνου βοῶντες ὁρθοδοξίαν· οὐδὲν δὲ ἥττον καὶ εἰς ἔτι καὶ νῦν διασωζόμενοι, τὸν πρὸς αὐτοῦ κεχαραγμένων νομισμάτων οἱ τύποι (2)· ἐντεῦθεν οὖν δέχου τὰ κατορθώματα οἷα καὶ ὅσας κατὰ παντὸς

(1) Confer cap. 80, ubi intelligendam cognosces mamonomam seu avaritiam et luxuriam, in cuius se disciplinam tradiderat Copronymus.

(2) Puta magni Constantini nummos cum labaro seu Christi monogrammate. Nummos toto orbe romano diffusos, in quibus magnus Constantinus habitu orantis cudi se iusserat, memorat Eusebius vit. Const. lib. IV. 15.

θηνείου ἀνεδύματο νίκας· ὅπως τὲ αὐτῷ τὰ τῆς ἀρχῆς ἐπευρύνετο, καὶ τὰ τῆς ζωῆς εὖ ἔρχε, καὶ ὁ χρόνος ὅσον εἰς ἀνθρωπίνης ζωῆς μέτρον ἱκανώτατος· καὶ τί χρὴ λέγειν οἷος λαμπρὸς καὶ περιβλεπτος ἐν τῷ βίῳ ἐχρημάτισεν; εἰ δὲ κτίσεων ἔργα θαυμάζειν σοι πάρεστιν, ὅρα παρελθὼν τὸ Βυζάντιον εἰς ὅσον αὐτὸ ἐπῆρε δόξης καὶ εὐκοσμίας, τοσοῦτον αὐξήσας καὶ καλλωπίσας τείχεσί τε καὶ περιβόλοις, ὅσον ἐπιτήδειον δέξασθαι τὰ Ῥωμαίων βασιλεία· τί δεῖ ἀπαριθμεῖσθαι κτισμάτων πληθος καὶ μέγεθος, ἐξ ὧν πάντων ὑπερήνευγεν, ἃ μήτε τοῖς ὁρῶσι καταλήψεσθαι ῥάδια, μὴ δὲ γράφουσι δυνατὸν ἀνατάξασθαι; κάτιθι ὁδῷ βαδίζων ἐπὶ τὰ κάτω, καὶ μάθανε οἷα οἱ μετ' ἐκείνον εὐτύχῃ δομάτων ἐμπρέφαντες ἔδρασαν· θέα μοι εἰ βούλει τὸν Θεοδοσίον, ἵνα τὸ συνεχὲς τοῦ λόγου συμφυλαχθεῖν τῆς κτίσεως, ἐφ' ὅσον τὴν αὐτὴν πόλιν Κωνσταντίνου ἐξαπλῶν καὶ ἀπευρύνων διάστημα ἐμεγάλυνε, καὶ οἷα τὰ ἱερά, ἅπερ τὸν αὐτὸν τοῖς προλαβοῦσι τῆς ὀρθοδοξίας ζηλώσας τρόπων ἐδείματο· λογίζου τὸν ἀριθμὸν τῶν χρόνων, ὅς σοι φίλος καὶ περισπούδαστος, τῆς ἐκείνου βασιλείας τὸ μήκιστον, ὃ φιλόχρονε σὺ καὶ φιλόκοσμε, καὶ τῶν ῥεόντων ἔρων ἐκτοπώτατα· δυσὶ γὰρ πρὸς τοῖς τεσσαράκοντα ἔτεσιν εἰς τὸν θρόνον διέπρεψε τὸν βασιλείον (1).

οθ. Τί ταῦτα; θαύμαζε εἰ σοι πεπίσταται τῶν ἀμεινόνων ἡ κρίσις, τὴν τοῦ πάππου τούτου Θεοδοσίου τοῦ μεγάλου, περὶ τε τὸ θεῖον καὶ τοὺς τοῦ θεοῦ θεράποντας εὐλάβειαν· ἦν γὰρ περὶ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν, σπουδὴν καὶ πίστιν ἐκέκλῃτο, οἳ τε ἐνταῦθα ἱεροὶ οἴκοι παρ' αὐτοῦ κατὰσκευασθέντες, οἳ τε κατὰ τὴν ἐσπερίαν (2) ἰδρυμένοι κηρύσσουσι· τά τε κατὰ βαρβάρων ὡς πλεῖστα, δεδορκμένα ἄνωθεν νικητήρια, αἱ βίβλοι περιαγέλλουσιν· ὧν ἑνὸς διακούσας, εἰ μή σοι τὰ τῆς ψυχῆς πεπώρωται καὶ ἀπηχεῖται αἰσθητήρια, εὐγνωμονήσας ἂν περὶ τᾶλλα τοῦ ἀνδρὸς ἀνδραγαθήματα· ἐθνῶν γὰρ τότε πολεμίων εἰς πλῆθος ἀξιολογώτατον συμφραξαμένων, καὶ πόλεμον ἐπ' αὐτῷ κινούντων καὶ ἐπανατεινόμενων τὸν φρικωδέστατον, ὁ δὲ οἷα τὸν πρότον φιλόθεος, καὶ τὴν εἰς θεὸν πίστιν θερμότατος, ὅπερ ἦν αὐτῷ τῶν βουλευμάτων ἄριστον ἐπὶ ταῖς τοιαύταις συμβάσεσι, τῇ μὲν ἐκ τῶν ὅπλων παρασκευῇ ἥκιστα θαρρόειν, καὶ τῇ ἐκ τῶν στρατευμάτων μὴ ἐπαυχεῖν πολυπληθεῖα, τῷ μὴ πάνυ τι τὸ ἀσφαλὲς εἰς τὸ ἀνδραγαθίζεσθαι ἔχειν, ἐπὶ τὴν θείαν δὲ συμμαχίαν κατὰφεύγειν ἀεὶ, τοῦτο καὶ τηνικαῦτα ποιεῖ, ἅμαχον ἔξιν ταύτην ἐπικύρημα πεποιθώς· ἀποστέλλει τοίνυν πρὸς τινα τῶν κατ' Αἴγυπτον θεοφόρων ἀνδρῶν, ἐπ' ἔργοις παραδόξοις τεθαυμασμένον, ὡς αὐτὸν ἠκεῖν προτρίπων, ὡς ἂν ταῖς ἐκείνου εὐχαῖς ἐφοδιαζόμενος, τῆς πρὸς τοὺς ἀντιπάλους κατάρξει μάχης· ὁ δὲ τὴν μὲν παρουσίαν ὑπὸ εὐλαβείας ἀνεβάλετο, εὐχὴν δὲ ἐπὶ τῇ βακτηρίᾳ καθ' ἣν ἐπεστήρικτο, καὶ τῷ περιβολαίῳ ὃ δὴ περιαιχένιον ἔφερε

(1) Loquitur de Theodosio minore, qui reapse annis XLII. imperavit, et Constantinopolim moenibus edificatis plurimis amplificavit.

(2) Intellige apprimē divi Pauli templum extra Romae muros decreto seu lege Theodosii senioris aedificatum.

ποιησάμενος, ταῦτα ἐκπέμπει πρὸς Θεοδόσιον· καὶ ὃ γε πιστός τε καὶ εὐλαβῶς δεξάμενος, θαρσύνσας τὴν ἐπ' αὐτοῖς, τὸ μὲν περιβόλαιον, ἀντὶ κόρυθος ἐπὶ τῆς κεφαλῆς, καθάπερ αὐτῷ ἐντέταλτο περιβάλλεται, τῷ δὲ βέλτρῳ ἀντὶ δόρατος τὴν δεξιὰν καθοπλίζει· πρῶτιστος δὴ οὖν τοῦ κατ' αὐτὸν στρατιωτικοῦ παντὸς προαφορμῆσας, πρὸς τοὺς ἐναντίους χωρεῖ· ἐπεὶ οὖν τοῦτον οἱ βάρβαροι ἐθεάσαντο, αὐτίκα δὴ μάλα οἱ γε πρὸς φυγὴν ἐτρέπωντο ἅπαντες, ὑπ' ἀλλήλων τὲ βαλλόμενοι εἰς μέγα κακὸν ὀλέθρου ἦκον, καὶ ταῦτα μηδενὸς τῶν ἀντιπαράτατα γένων, μήτε πλησιάσαντος μήτε βαλόντος· οὕτως οὖν λαμπρὸν τρόπαιον ἐν τῷ τότε καιρῷ κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐστήσατο· ἐξ ἐκείνου τοίνυν καὶ μέχρι βίου παντὸς, ἐπὶ τοῖς θαυμαστοῖς ὅπλοις καὶ νικοποιοῖς στέφόμενος ὑπὲρ διάδημα βασιλικὸν ἐσεμνύνετο, ἀντὶ παντὸς ὅπλου τούτοις αἰεὶ κοσμούμενός τε καὶ χρώμενος· ταύτης τῆς παραδόξου νίκης ἀπανταχόθι βεβοημένης, οἱ τὴν Ἀλεξάνδρου προσοικουῦντες μεγαλόπολιν, πάνδημον ἑορτὴν καὶ πανήγυριν ἀνὰ πᾶν ἔτος ἐπὶ ταύτῃ ἤγον, καὶ εἰκόνιον προσηγόρευον· καὶ γὰρ τοῦ βασιλέως εἰκόνα διέγραψαν, αὐτοῖς ὅπλοις οἷς καθόπλιστο ἀνιστορήσαντες, δι' ἧς τὸ γεγονός περὶ αὐτὸν ἐκηρύσσετο θαῦμα (1).

π. Ἀλλ' οὐχ' ὁ σὸς διδάσκαλος μαμωνᾶς τοιαῦτα, οὐδὲ εὐλάβεια καὶ πίστις ἦν ἐν αὐτῷ, ἀπηναισχύντησε δὲ κατὰ τε τοῦ Θεοῦ μακεῖς καὶ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, τῶν ὥσπερ αὐτῷ ἀνάθημα προσηκόντων· καὶ τὸ ἀποστολικὸν δὴ τοῦτο καὶ ἀγγελικὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου σχῆμα βδελυσσόμενος, ἐπώνυμον τῆς θεοσεβείας, τὸ ἀμνημόνευτον αὐτοῖς ἐπέγραψεν ὄνομα· βδέλυγμα γὰρ ἀμαρτωλῶν θεοσεβεία· οἷα δὲ εἰς αὐτοὺς τυραννίδι ἐπιὼν ὁ τύραννος ἔδρασε, τὰς τε πρὸς θεὸν ἐπηγγελμένας αὐτοῖς ὁμολογίας καὶ συνθήκας ἀθετεῖν ἐκβιαζόμενος, καὶ τὸ σχῆμα τὸ ἱερὸν ἀπορρίψαντας, τὸ τῶν λαϊκῶν μεταμφίσκεσθαι· ἔτι δὲ οὐς καὶ γυναιξὶ συζυγῆναι ἐξηνάγκασεν, ἐπὶ τε τῆς ἱππικῆς ἀμίλλης αὐτοὺς τε τοὺς μοναχοὺς καὶ τὰς μοναζούσας σεμνὰς παρθένους, κατὰ συζυγίαν συνδέων καὶ ἄλῳν ἐθριάμβευεν (2), ἀθεώτατα καὶ παρανομώτατα, καὶ παρὰ πάντα τὸν τῶν χριστιανῶν νόμον διαπραττόμενος, καὶ τᾶλλα ὅποσα δὴ καὶ ὅποια εἰς αὐτοὺς κατεπράξατο ἄθεσμα καὶ ἀνόσια, κρείττονος ἢ τοῦ παρόντος λόγου ἐστὶν ἐκδιηγέσθαι.

πα. Ἀλλ' ἄγε δὴ ἐντεῦθεν μετάβηθι, καὶ τῶν μεταγενεστέρων εἰ βούλει περιεργάζου τοὺς τῆς ζωῆς χρόνους καὶ τὴν εὐπάθειαν, ἐπεὶ σοι κριτήριον πίστεως αἱ κατ' ἐχθρῶν νῖκαι, καὶ τοῦ παρόντος κόσμου αἱ περιφάνειαι· ὁ τῆς νέας πίστεως, μᾶλλον δὲ τῆς νέας κατατομῆς καὶ ἀπιστίας, τὸ τῆς ἀχαριστίας κτίσμα καὶ τῆς ἀκολασίας ἀνδράποδον, τὸν πάλαι Ἰουστινιανὸν περιάθρει, ὃς δὴ θερμῶς τε καὶ περιφανῶς τιμήσας τὰ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ λόγου ἀπεικονίσματα, τὸν τεσσαρακοντούτην δυοῖν δεόντοιν χρόνον, κατὰ τὴν ῥωμαϊκὴν

(1) Eandem hanc narrationem habemus diversis verbis apud S. Sophronium in historia sanctorum Cyri et Iohannis Spicil. rom. T. IV. p. 237-240.

(2) Legatur Theophanes in chron. ad an. 757, quem exscribit Cedrenus p. 466.

ἀρχὴν διετέλεσε· τὸ δὲ ὅπως κατὰ βαρβάρων ἔθνων τὸ εὐδαιμον ἀπηνέγκατο, αἱ περὶ αὐτῶν ἱστορίαι πλεῖσταί τε οὔσαι καὶ ἀξιολογώτατοι φέρουσι, καὶ ἴσασι ταῦτα οἱ ἐντέτυχικοί τε ἐπιμελέστερον. Ἐπὶ κτίσμασι μέγα φρονεῖς, καὶ πίστεως τοῦτο παραλαμβάνεις μαρτύριον; τὰ μὲν ἄλλα σοι παρετέα πλεῖστα ὅσα καὶ μέγιστα καὶ ἀριθμοῦ κρείττονα, ἐν οἷς πολυειδῶς καὶ ποικίλως τά τε τῆς τοῦ λόγου ἐνσωματώσεως καὶ τῶν ἀγίων τοὺς ἄθλους ἀνιστόρησε, θείοις ναοῖς τε καὶ ἄλλοις δομήμασιν ἐν δέ σοι ἀντὶ πάντων ἀρκέσει, τὸ τῆς σοφίας τοῦ θεοῦ λόγου ἐπώνυμον ἱερόν· τοῦτο δὴ τῶν θαυμάτων τὸ ἀξιότατον, ὃ ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην βεβοημένον θαυμάζεται, πάντων τῶν πώποτε μνημονευομένων καὶ ἱστορουμένων, τῷ ἀπειροπλάσιονι μεγέθει καὶ τῷ ὑπεραίροντι κάλλει, παραδοξότατόν τε καὶ ἀξιοθέατον. Ἡρακλείῳ δὲ, ἵνα τοὺς ἐν μέσῳ παραδράμωμεν, οὐδὲ παρασῆσαι ῥάδιον· ὁπόσος ὁ περὶ τὰ ἱερὰ ταῦτα σεβάσματ' α πόθος καὶ ἡ προσκύνησις, μέγα σαλπίζουσιν οἱ παρ' ἐκείνου ἀναστάντες ναοὶ· οὗ καὶ τὰς λεγόμενας ἀχειροποιήτους τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ εἰκόνας (1), ὃ χρόνος διέσωζεν, ὑφ' ὧν μάλιστα τῷ πόθῳ καὶ τῷ σεβάσματι περιεφλέετο· ὡς μὴ δὲ ἀπαίρειν μὴ δὲ κατάρχειν ὁδοῦ, τούτων χωρὶς, βούλεσθαι, ἀλλ' ὡς συνεκδήμων καὶ ἡγεμόνων ἀπλανῶν περιέχεσθαι· τῶν πρεσβειῶν δὲ τῆς παναχράντου δεσποίνης ἡμῶν Θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ἡ μνήμη καὶ ἡ ἐπίκλησις πόση; οὐδὲ ἀναπνεῖν αὐτῷ ὑπὲρ ὅσον ταύτας αἰτεῖν· οἷαι δὲ αὐτοῦ αἱ πράξεις; μετὰ τῆς τοιαύτης πίστεως καὶ τοῦ σεβάσματος, αἱ πόλεις καὶ αἱ χώραι κεκράζονται, αἱ δὴ ὑπὸ Πέρσας τινικαῦτα τυγχάνουσαι, πίστει τῇ ἐκείνου καὶ ἰδρῶσι πλείοσιν ἀποκαθίστανται, Ῥωμαίους ἀνασωζόμεναι· ταύτας γὰρ ἀπροσεξία καὶ ῥαθυμία τῶν προαρξάντων, μᾶλλον δὲ ἁμαρτία ἢ τῶν πολλῶν, τοῖς ἐχθροῖς ἐνεχείρισε· χρόνος δὲ αὐτῷ ὑπὲρ τὰ τριάκοντα κατὰ τὴν ἀρχὴν διήλασεν ἔτη, καὶ ὁ πᾶς τῆς ζωῆς αὐτῷ βίος ὑπὲρ τὰ τούτων διπλάσια περιέγενετο· καὶ οὕτως οἱ τε πρότεροι, καὶ οἱ καθεξῆς βασιλεῖς τε καὶ ἄρχοντες ἐπ' εὐσεβείᾳ ἐμπρέποντες, καὶ ἐβίωσαν καὶ τὰ κατ' ἑαυτοὺς διόκησαν· τί πρὸς ταῦτα φῆς; ποῦ τὰ τοῦ σοῦ διδασκάλου; εἴ σοι δόξειε τὰ παρὰ σοῦ θαυμάζόμενα, μέτρῳ πρὸς τὰ ἱστορούμενα κρίνειν, τί συμβήσεται; ὅτι τῶν πρὸς ὠκεανὸν τὰ τῆς σῆς μεγαλαυχίας πρὸς ἐκεῖνα νομισθήσεται.

πβ. Ἄλλ' ἐκεῖνοι μὲν οὔτε εὐημεροῦντες τῇ τοῦ κατ' ἡμᾶς εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἱστορίᾳ προσέπταισαν, οὔτε δυσπραγοῦντες χεῖρας κατὰ τῶν ἱερῶν ἀγαλμάτων ἐπέβαλον· οὔτε γὰρ τὴν χριστιανῶν θρησκείαν τῇ φορᾷ τῶν τῇδε πραγμάτων παρέβαλον· οὐδαμοῦ γὰρ τὸ ἰδραῖον καὶ σῆσιμον ὁ βίος ἔχων φαίνεται, ἄλλοτε δὲ ἄλλως μέταβαλλόμενος, καὶ οὐ ποτε ἐν τοῖς αὐτοῖς μένων, ποτε μὲν εὖ τοῖς πράγμασι φερόμενος, ποτε δὲ εἰς τοῦναντίον περὶ ἱστάμενος· ἕως ὃ καιρὸς τῆς ἀποστάσιος ἐφέσθηκε, καὶ οἱ τῆς εὐαλοῦς ἡμῶν πίστεως κατήγοροι καὶ ἀποστάται, οἷα θῆρες τινὲς τὴν τοῦ Χριστοῦ ποίμνην καταδραμόν-

(1) De Christi domini imagine non manufacta, quam secum circumferebat Heraclius imperator, legis Theophanem in chron. ad eiusdem Heraclii annum 12.

τες, ἅπαν τὸ εὐσεβὲς ἐλυμήναντο, τοὺς τῆς ἱεραῆς ἐκκλησίας ἀρχαιοτάτους καὶ θειοτάτους ὄρους καὶ θεσμοὺς, ἀθέσμως καὶ ἀνοσίως διὰ τὰς ἀμαρτίας ἡμῶν καταστρεφόμενοι, τὴν οἰκείαν δόξαν ἢ αἰσχύνην εἰπεῖν οἰκειότερον, τῆς τοῦ θεοῦ προκεκριότες δόξης· ἀλλὰ σὺ μὲν τὴν πίστιν τὴν καθ' ἡμᾶς δοκιμάζων, ἄπιστος ὄφθης καὶ ἀδόκιμος· οὐ γὰρ δοκιμὴ ἐν ταύτῃ ἐπιζητεῖται, ἀπιστίας γὰρ τοῦτο, ἀλλὰ ψυχῆς ἀπλότης, καὶ λογισμῶν καθαρῶν συγκατάθεσις ἀπειρῆτος· τὸν πιστὸν γὰρ ταῦτα χαρακτῆρίζειν ἐπίσταται· ἡμεῖς δὲ ἀπιστίαν τῷ ὄντι ἐξετάζοντες, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ἐκβάσειν ἐπιστήσαντες, καὶ κριτηρίῳ ἀσφαλεῖ τῇ ἀληθείᾳ χρώμενοι λέγομεν, ὅτι διὰ τὴν τῶν σῶν διδασκάλων ἀπιστίαν, καὶ τὴν εἰς Χριστὸν, καὶ τὴν ἐκκλησίαν ὕβριν παλεῖσται ὅσαι χῶραι καὶ πόλεις μεγάλαι καὶ λαοί, οἷς τὸ εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς πίστιν εὐσεβὲς τετήρηται, καὶ τούτων μάλιστα τὰ πρὸς ἥλιον κατὰδυόμενον πρόσοικα γένη πρὸς ἀπόστασιν εἶδον (1)· ἐξ ὧν ἤδη παρὰ πολὺ διαιρούμενα, κεκακῶσθαι τὰ τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς καὶ ἡλαττώσθαι συμβέβηκε.

πγ. Πολὺ Γοῦν τῶν ἐν τῷ τότε ἐνακμασάντων ἀνθρώπων αἱ ψυχαὶ τὸ σφαλερὸν καὶ ἐπιβλαβὲς νοσήσασαι, κατὰκρίσεσιν αἰωνίαις παραδιδόνται· πρόκειται οὖν σοι τὰ τῶν ἐπ' εὐσεβείᾳ ἀρξάντων ἔργα τὰ καὶ κατ'ορθώματα καὶ οἱ χρόνοι, εἴ σοι ἡ πίστις ἐν τούτοις παρέξεσθαι σαφὲς διδασκάλιον, ὁδηγοῦντά σε πρὸς πᾶσαν ὁδὸν σωτήριον, ἃν περ διὰ φροντίδος σοι ἡ τῆς ψυχῆς σωτηρία ποτὲ γένοιτο, τούτων ζήλου τὴν πίστιν, τῇ εἰς θεὸν ἐλπίδι βεβαιούμενος, καὶ ἀποδέχου τὰς εὐσεβεῖς καὶ ἀρίστους πράξεις, καὶ τῶν παρόντων ὑπερόρα, καὶ πρὸς τὸ μέλλον ἐπείγου, καὶ θεὸν τῶν πεπραγμένων ἐκδέχου κριτὴν δικαιοτάτον, ἵνα μὴ τοῖς ἐγκοσμίῳις μόνον ἐναπομένων, τοῖς ἀγνοήσασι ταῦτα κατὰ τὸ ἀδέκαστον ἐκεῖνο καὶ φρικωδέστατον κριτήριον, τῇ γεέννῃ συμπαραληφθῆς ἀθάνατὰ κολασθησόμενος· ἐνθα οὐκ ἐνι βασιλεὺς καὶ ιδιώτης, πλούσιός τε καὶ πένης, οὐ φίλος, οὐ συγγενὴς, ὃς ἐτέρῳ βοηθεῖν δυνήσεται· ἕκαστος γὰρ τοῖς ἰδίῳις ἔργοις ἐξετασθήσεται, ἢ δοξασθησόμενος ἢ αἰσχυνησόμενος· ἀλλ' εἰ μὴ τοσοῦτον προκατεσχέθης τῇ ἀπιστίᾳ, ἐκπονηθήσεται δέ σοι τῇ πλάνῃ καταδύνει ποτὲ ἀνανήξασθαι, καὶ πρὸς τὴν τῆς ἀληθείας ἀποσκοπῆσαι εὐδότηα. Ἵνα (2) σοι τὸ λυσίτελοῦν καὶ εὖ γεγονέναι ὑπάρξῃ ἐπ' ἐξουσίας, πρόκειται ἀκοῦσαι ὅθεν τὸ καὶ ὅπως τὰ τῆς αἱρέσεως ταύτης, μᾶλλον δὲ ἀποστάσις, τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν πρόοδον εἴληφεν· ἵνα σοι εὐγνωστον γένηται, ὡς οὐ βασιλικὸν ἀλλ' ἰουδαϊκὸν τὸ φρόνημα τοῦτο καὶ κακούργημα (3)· πρὸς γὰρ ταῖς λοιπαῖς ἀπάσαις αἱρέσεσιν, αἱ τῇ τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ παρὰ τοῦ ἐχθροῦ ἐνσπαρεῖσαι κακῶς παρεφύησαν, καὶ αὕτη ἡ πικρὰ δυσσεβῶς συμπαρεβλάστησεν ἄκανθα· ἐκείναις γοῦν συντεταγμένη παρέπιται, ἑκατοστὴ δευτέρα ταῖς προκατειλεγμέναις ἐπαριθμουμένη· ἔχει δὲ ὧδε.

(1) Reapse ob Iconoclastarum haeresim defecit romana urbs ab obedientia Caesarum byzantinorum.

(2) Ab hoc loco usque ad operis ferme finem, edidit hunc Nicephori tractum ex parisiaco codice Lequinius in adnotationibus ad S. Ioh. damascenum de haeresibus Opp. T. I. p. 115.

(3) Apud Lequinium κατηγόρημα.

ΑΙΡΕΣΙΣ ΕΚΑΤΟΣΤΗ ΔΕΥΤΕΡΑ ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΚΑΤΗΓΟΡΟΙ ΗΓΟΥΝ ΕΙΚΟΝΟΚΛΑΣΤΑΙ.

πδ. Χριστιανοκατήγοροι ἐκλήθησαν, ἐπείπερ τῶν χριστιανῶν λατρεούντων ἐνὶ θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ ἐν τριάδι προσκυνουμένῳ, κατήγόρησαν φάσκοντες, ὅτι ταῖς σεπταῖς εἰκόσι τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, τῆς τε ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ παναγίας θεομήτορος, καὶ τῶν ἁγίων ὡς θεοῖς καθάπερ ἔλληνηες λελατρεύκασι, καὶ ὡς εἰδώλοις δῆθεν ἀπεχθανόμενοι, τὴν Χριστοῦ ἐκκλησίαν αἰσχυρῶς καθύβρισαν ταύτας τὲ καταστρεφάμενοι, καὶ τοὺς σέβοντας κατὰ τὸ παραδοθὲν ἀρχῇθεν χριστιανοῖς ἔθος, πικρῶς αἰκίζόμενοι. Ἰουδαϊκὸν δὲ καὶ θεοστυγὲς τὸ φρόνημα· οὕτω γὰρ φασὶ τῶν πρεσβυτέρων τινὲς βλαστῆσαι τὴν αἵρεσιν· ὡς κατὰ τὴν Τιβερίαδα (1) τῶν Ἰουδαίων τῆς Ἑρησκείας ὑπῆρχε τίς γνωριζόμενος, προῦχων δὲ ἐν τῷ κατ' αὐτὸν ἔθνει, ᾧ ἐπώνυμον τεσσαρακοντᾶπηχυς· ὄργανον δὲ τοῦ πονηροῦ τυτχάνων δαίμονος, καὶ ὅλον αὐτὸν εἰσδεδεγμένος, φαρμακείας καὶ γοητείας οἷα τέχνην τινὰ μετήρχετο· οὗτος δυσμενὲς χριστιανοῖς καθίστατο, καὶ τῇ Χριστοῦ ἐκκλησίᾳ ἐβάσκαине, καὶ δὴ ἐπετῆρει καιρὸν, καθ' ὃν ἐπιθέμενος λωβήσαιο τὴν εὐσέβειαν· εὕρισκε τοίνυν τοῦ τηνικάδε τοῦ φύλου τῶν Σαρακηνῶν κρατοῦντος τὴν εὐχέρειαν, ᾧ Ἰέζιδος ἦν ὄνομα, οἰκειοῦται τε αὐτῷ, καὶ οἷα εἰκὸς τὰ τῆς εὐνοίας ἐπιδεικνύμενος, τῶν καταθυμίων αὐτῷ τινὰ προὔμαντεύετο, καὶ ἅμα ὑπισχνούμενος, ὡς εἴπωρ ταῖς αὐτοῦ ὑποθήκαις εἴξειε, τὸ μακρόβιον ἔξει ἐν τῇ ἀρχῇ, καὶ τὸν τριακοντῆούτην ἐν αὐτῇ διανύσειε χρόνον· ὁ δὲ ἀναπτερωθεὶς τῇ κουφότητι, ἃ τε τὸν ἀκόλαστον ἀσπαζόμενος βίον, καὶ ἐπὶ μήκιστον τὰ τῆς φιλοσαρκίας (2) ἐπεκτείνεσθαι αὐτῷ πρὸς ἡδονὴν ἀποδεχόμενος, τῷ λόγῳ τοῦ δυσσεβοῦς συνετίθετο· ὁ δὲ ἦν κελεύειν ὅτι τάχιστα τοῖς ἀνὰ πᾶσαν αὐτοῦ τὴν ἀρχὴν, τὴν ὁπώσοῦν ἀνεσθληωμένην εἰκόνα, καὶ ὅλως παντὸς ζώου ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι καὶ ἀφανίζεσθαι· διαβολικὸν δὲ τοῦ θεομάχου τὸ κακούργημα, τὸν δόλον ἐγκρύψαντος, ὡς δὴ καὶ λανθανόντως διὰ τοῦ πᾶν ὁμοίωμα καθαιρεῖσθαι, συγκαταβληθῆναι καὶ τῆς κατ' ἡμᾶς ἱερογραφίας τὴν εὐκοσμίαν· καὶ ἐπεὶ τὸ ἀνόσιον τοῦτο δόγμα περιήγγελτο, συγκαθηρεῖτο εὐθύς τοῖς ἄλλοις ὁμοιώμασι καὶ ἀγάλμασι, καὶ ὁ κατὰ τὰς Χριστοῦ ἐκκλησίας τῶν ἱερῶν εἰκονισμάτων διάκοσμος· τούτων γὰρ τὰ μὲν ἀπέξεον, τὰ δὲ κονίζοντες ἐξηφάνιζον, ἔστι δὲ ἃ καὶ σὺν αὐτοῖς τοῖς ἱεροῖς οἴκοις τὲ καὶ σκεύεσι καὶ ἐσθήμασι, τῷ πυρὶ παρεδίδονσαν· καὶ ταῦτα χερσὶ βεβήλοις καὶ ἀνοσίοις ἐτολμαῖτο· οἱ γὰρ εἰς τοῦτο πεμφθέντες, χριστομάχους Ἰουδαίους καὶ σαρακηνούς τὰ δεδογμένα πράττειν συνηνάγκαζον· χριστιανοὶ δὲ καίτοι συνωδούμενοι καὶ βιαζόμενοι, τοῦ τηλικούτου μιάσματος ἐφάψασθαι οὐκ ἐπέειποντο· ἐντεῦθεν φυὲν καὶ αὐξηθὲν, τῇ

(1) Iudaeum hunc Iconoclastarum coryphaeum non Tiberiade, sed Laodicea Syriae, oriundum dicit Theophanes in chron. ad Christi annum 715, nec non Cedrenus p. 450. Neque tamen mendum esse codicis romani hanc Nicephori lectionem, demonstrat codex parisiacus, ubi pariter legitur Τιβερίαδα.

(2) Male apud Lequinium φιλοσοφίας.

Ῥωμαίων ἀρχῇ τὸ κακὸν ἐπεκώμασεν· οὗ τὴν λώβην οὐ τῶν τυχόντων τινές, ἀλλ' αὐτοὶ ἐδέξαντο τῆς ἱερωσύνης οἱ ἔξαρχοι, ποιμένες μὲν ὀνομαζόμενοι, λύκοι δὲ τὸν τρόπον καὶ τὴν προαίρεσιν καδιστάμενοι, ὧν ἐτύγχανε, καὶ ὁ τηνικαῦτα τῆς Νακωλείας ἐπίσκοπος (1)· τὰ αὐτὰ γὰρ τοῖς Θεομάχοις καὶ φρονήσαντες καὶ διαπραξάμενοι, τὴν τοῦ Θεοῦ καθύβρισαν ἐκκλησίαν.

Οἷον δὲ τέλος ὁ τῆς κακίας ταύτης εἰσηγήτης, ὁ παμμίαιρος οὗτος ἐβραῖος ἐδέξατο, παραδραμεῖν οὐ δίκαιον· ὁ γὰρ Ἰέζιδος ἐκεῖνος, οὐ πλείονας ἢ δύο ἐνιαυτοὺς πρὸς μισὴν ἔξ ἐπιβιούς, τοῦ ζῆν κακῶς ἀπορρήγνυται· ὁ δὲ τούτου υἱὸς Οὐλιδος τὴν προσηγορίαν, τὴν ἀρχὴν τὴν τοῦ πατρὸς διαδεξάμενος, οἶα τὸν τεκόντα ἐξαπατήσαντα, πικροτάτῳ καὶ ἐξαισίῳ θανάτῳ ἀναιρεθῆναι τὸν Γόητα ἐπέτρεψεν, ἄξια τῆς κακίας τὰπίχειρα κομισάμενον· εὐθύς δὲ ἡ ἀνὰ τὴν ἑὼ ἐκκλησία τὸν ἑαυτῆς ἐστολίζετο κόσμον, καὶ τὸν καινισμόν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἐδέξατο· ἅπαξ δὲ τῆς πικρίας ἐκεῖνης ἡ ρίζα τῇ Ῥωμαϊκῇ ἐμφυεῖσα πολιτείᾳ, φθάνει καὶ μέχρι τοῦ τότε κρατοῦντος· Λέων δὲ ἦν καὶ τὴν προσηγορίαν καὶ τὴν διάθεσιν, ὃς τοῖς ἴσοις τῷ βαρβάρῳ τῆς ἀκολασίας καὶ φιλοσαρκίας κέντροις νυττόμενος ἐπιμανεὶς κατὰ τῆς εὐσεβείας, τῶν Θείων ναῶν τὴν ἱερογραφίαν ἐξορύττειν ἐσπούδαζεν· οὗ καὶ τὴν ἀξίαν καὶ τὴν δυσσέβειαν ὁ υἱὸς Κωνσταντίνος διαδεξάμενος, ἄσπονδον ἀνεῖρήπωσε κατὰ τῶν εὐσεβούντων τὸν πόλεμον· σύνοδόν τε ἱερέων ἀνοσίων συνεκρότησε, καὶ τὸ ἀσεβὲς τῆς ἑαυτοῦ ἀθεΐας δόγμα ἐξέδετο· τέλεον μὲν τὰς ἱεράς εἰκόνας ἐξαφανίζεσθαι, τοὺς δὲ προσκυνοῦντας ἢ τὸν ὑπὲρ αὐτῶν λόγον πρεσβεύοντας, βασάνοις πικραῖς καὶ αἰκίαις παραδίδοσθαι· ἔγκλημα τούτοις εἰδωλολατρίας ἐπάγων, ὅτι ὡς Θεοῖς ταύταις τὴν προσκύνησιν νέμουσιν· τὸ δὲ ἱερὸν τοῦ μοναστικοῦ βίου σχῆμα τέλεον ἀπελάνεσθαι καὶ καθυβρίζεσθαι, καὶ ἡ μεταμφιέννυσθαι τὴν στολὴν τοὺς μονάζοντας, ἢ ποικίλαις τιμωρίαις καθυποβάλλεσθαι (2). Ἐγνωσται οὖν ὑμῖν διὰ τούτων τὸ Ἰουδαϊκὸν φρόνημα, καὶ τὸ χριστιανικὸν οὐκ ἡγνόηται κήρυγμα· ἐφ' ὑμῖν λοιπὸν κεῖται αὐτεξουσίαις γε οὔσι, τὸ ἀγαθὸν καὶ σῶζον, ἢ τὸ φαῦλον καὶ βλάπτον ἐλέσθαι.

(1) Ita narrat etiam S. Germanus I. patriarcha in opusculo apud nos Spicil. rom. T. VII. p. 58.

(2) Hactenus fragmentum apud Lequiniū.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ

ΚΑΙ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΥΠΕΡ ΤΗΣ ΑΜΩΜΗΤΟΥ ΚΑΙ ΚΑΘΑΡΑΣ ΚΑΙ ΕΙΔΙΚΡΙΝΟΥΣ

ΗΜΩΝ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ ΠΙΣΤΕΩΣ

ΚΑΙ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΔΟΞΑΖΟΝΤΩΝ ΕΙΔΩΛΟΙΣ ΠΡΟΣΕΚΕΚΥΝΗΚΕΝΑΙ.

α. **Κ**αιρὸν εἶναι τῷ παντὶ πράγματι τὸ σολομώντειον ἡμᾶς ἐκεῖνο καὶ σοφὸν ἐμπεδοῖ λόγιον, τὸν βίον ἐντεῦθεν ρυθμίζον, καὶ στοιχειοῦν πρὸς τὸ εὖ ἔχον καὶ λυσιτελοῦν τὸν ἀνθρώπειον, ὡς ἂν μὴ πάντα θαρρόιεν εἰς τὴν τῶν πρακτέων ἐγχείρησιν, ἀλόγως καὶ οὐκ ἐν καιρῷ πράττοντες ἄνθρωποι, μὴ δὲ περιπετῶς καὶ οὐκ ἐν κόσμῳ εἰς τὰ κατὰ Γνώμην χρώμενοι, πολλοῖς ἀβούλως τῶν ἀδοκῆτων καὶ σφαλερῶν περιπίπτειεν· καιρὸς δέ, φησι, τοῦ σιῖαν καὶ καιρὸς τοῦ λαλεῖν, τοῖς κατειλεγμένοις τῷ παιδοτριβοῦντι τῷ λόγῳ συγκατηρίθμηται, ἵνα μὴ μόνον ἐν δέοντι πράττειν ἤδη δὲ καὶ λέγειν εὐκαιρῶς παιδεύμεθα, ἀλλὰ μὴν καὶ μέτρον εἰδέναι τῶν ἐφ' ἐκάστῳ ἡμῖν πραττομένων ἢ λεγομένων· εἴπερ τὸ πᾶν μέτρον ἄριστον καλῶς ἔχειν ὑπέιληπται, τῶν δεόντων εἶναι δοκεῖ· ἐπιστατοῦντος ἐν πᾶσι τοῦ λογισμοῦ συνετῶς τε καὶ ἐμμελέστατα, καὶ φυλοκρινουῦντος ἀεὶ τῶν συνοισόντων καὶ μὴ, τὸ δοκοῦν καὶ φαινόμενον· τούτοις οὖν καὶ ἡμεῖς ἡγμένοι, καὶ οἷα ὀνησιφόροις καὶ εὐαγέσι νουθετήμασιν εἰκονήτες, τοῖς τε ἄλλοις τῶν θείων διδαγμάτων παιδεύμασιν ἐντρέφόμενοι, διελέσθαι ὡς ἄριστα ἐπιστήμονικῶς τε καὶ λογισμῷ τῷ καθήκοντι, εὖ νενομίκαμεν· καὶ ἄλλον μὲν εἶναι καιρὸν σιωπῆς, ἕτερον δὲ διαλέξεως ἐπιστάμενοι, καὶ μήτε οὕτως ἀμαθίας ἢ αὐθαδείας ἔχοντες, ὡς ἐν οἷς τιθέναι φυλακὴν προσῆκε τῷ στόματι, γλῶσσαν ἀσχέτως προτεσθαι· μὴ δ' αὖ πάλιν ἐξὸν λέγειν, σιωπῇ παρατρέχειν ἢ μὴ σιωπᾶσθαι μὴ δὲ ὁδόντων εἶσω καθείργνησθαι δίκαιον· διὰ ταῦτα τοίνυν εἰς τούσδε τοὺς θορύβους περιπεπτωκότες τὰ νῦν, καὶ τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ κοινὸν ἐνορῶντες ἐπανιστάμενον κίνδυνον, καὶ πολὺ μάλιστα τῷ ὀρθοδοξοῦντι μέρει περιζέον τῆς δυσσεβείας κατὰθεώμενοι τὸ κλυδώνιον εἰσαεὶ τὸ κακὸν, ἐκ προσαλωγῆς τε καὶ ἐπὶ προήκοντι τῷ χρόνῳ δεχόμενον τὴν ἐπίδοσιν, νῦν ἐπαφεῖναι τὴν γλῶσσαν καὶ παραθῆξαι τὸν κάλαμον δεῖν ὡήθημεν, ἵνα οἷον στήλη τις καὶ θρίαμβος τῶν αἵρετιζόντων τὸ δυσσεβές, καὶ εἰς δεῦρο καὶ ταῖς μετέπειτα Γεναῖς λογογραφούμενον ἐμφανίζηται.

ἀσφάλειά τε καὶ ἐδραΐωμα τῶν πιστῶν καὶ εὐσεβούντων, θεωρεπῶς διαδεικνύηται τὸ ἔλχειρμα· οὐκ οὐδὲ ἄλλοτε περὶ τῶν τοιούτων σιγήσαντες, ἵνα μὴ γραφὴν σιωπῆς ἀπενεγκοίμεθα, καὶ ἅμα τὴν ἐκ τοῦ ὑποστέλλεσθαι τοῖς προεστῶσι τοῦ λόγου ἐπληρημένην κατάκρισιν ὑφορώμενοι· μέλλοντες δὲ τῶν προκειμένων ἀγώνων ἐφάπτεσθαι, πρότερον ἐκεῖνο, ὃ δὴ χρησιμώτατόν τε καὶ ἀναγκαῖον ἐν τῷ παρόντι λελόγισται, διὰ βραχέων εἰπεῖν πειρασόμεθα, καὶ οὕτω κατάρξαι ὡς οἱοί τε ἐσμὲν τῆς ἐν χερσὶν ὑποθέσεως, θεοῦ διδόντος λόγον ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος ἡμῶν, ὑπὲρ οὗ ὁ πᾶς λόγος κεκίνηται, καὶ δι' ὃν εὐσεβοῦντες τὰ νῦν πολεμούμεθα.

β. Ἐχρῆν οὖν ὑμᾶς, ὧ ἄνθρωποι, τοὺς πρὸς τὴν ὥραν τὴν ἐσχάτην ἐλάσαντας, καὶ ἐφ' οὓς τὰ τέλη τῶν αἰώνων κατὰ τὴν ἀποστολικὴν ῥῆσιν κατήντηκε, κοινὸς γὰρ ἡμῖν ὁ λόγος πρὸς ἅπαντας, ὅσοι τὲ τούτων δι' ἀπροσεξίαν ἢ φιλαυτίαν πόρρω που θέοντες ἀποπεπλώκατε, μὴ ἂν ἄλλό τι ἐν μελέτῃ καὶ λογισμῷ τίθεσθαι, ἢ τὴν τελευταίαν ἐκείνην καὶ μεγίστην ἡμέραν, καθ' ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἥξει τὰ πέρατα, καὶ ὡς ἤδη παρεστηκυῖαν περιαθρεῖν, καὶ τὴν μεγάλην ἐκείνην καὶ φοβερὰν προσεγγίζουσιν ἐννοεῖν σάλπιγγα, ἄνθεν ὥσπερ τρανῶς ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐνηχοῦσαν, φρικτόν τι καὶ ἐξαίσιον μεθ' ἣν τὸν ἀπάντων κριτὴν καὶ δεσπότην καὶ τῶν ὅλων θεὸν ἀπεκδέχεσθαι, ἅμα τῇ πληθύϊ τῶν μακαρίων καὶ ἀσωμάτων δυνάμεων, μετὰ δόξης τῆς πατρικῆς ἐξ οὐρανῶν ὡς δὴ κηρύσσεται κατέρχόμενον, καὶ ἄξοντα εἰς κρίσιν σύμπαν τὸ ποῖημα, καὶ ἀποδώσοντα ἐκάστῳ καθὰ ἐβιότευεν· εἴτε σαρκὸς μόνον πάθει δουλούμενός τις ὑπενήνεκται, καὶ μηδὲν τῶν ὀρωμένων λογισάμενος ὑψηλότερον εἰς ἦν ἀπονένευκεν, εἴτε τῷ πνεύματι συνεπαιρόμενος, τοῖς μέλλουσι καὶ πρὶν ἐνθὲνδε μετανασθῆναι, ὡς ἤδη παροῦσι, συνεγένετο, καὶ τῷ θεῷ πόθῳ πτερούμενος, τῶν ἄνω λήξεων τὸ μακάριον κατοπτρίζεται προσέχειν τὲ ἐαυτοῖς μάλιστα, καὶ τῶν ἐν ἡμῖν ὀρμημάτων καὶ κινήματων αἰρεῖσθαι τὰ βελτίω τὰ καὶ συμφέροντα· νήφει δὲ νοὸς, καὶ λογισμῶν καθαρότητι, καὶ τῶν τῆς ψυχῆς ὀρμημάτων ἐγρηγόρσει πᾶν ὅτιοῦν εἰς δόξαν θεοῦ καὶ εὐαρέστησιν κατεργάζεσθαι· καὶ συνελόντα εἰπεῖν, ὅσα εἰς σωτηρίαν ψυχῆς ἦκε, πᾶσαν σπουδὴν τιθεμένους, διὰ τῆς τῶν ἐντολῶν τηρήσεως διαπράττεσθαι· δι' ὧν προσάγεσθαι τὰ αὐτῷ καὶ οἰκειοῦσθαι, τοῖς ταῦτα κατορθωκόσιν ἀξιοπρεπῶς περιγίνεται μιμουμένους τὰς φρονίμους τῶν παρθένων ἐκείνας, καὶ τὰς λαμπάδας δαψιλῆι τῷ ἐλαίῳ κοσμουμένας ἀνάπτοντας, ὡς δὴ ὑπαντήσοντας νῦν τρεπόμενους τῷ νυμφίῳ ἁπλῶς τῶν νυκτῶν ἤκοντι, κἀντεῦθεν ἀνενδύαστον κεκτημένους τὸ εὐέλπι, εἰς τοὺς ὀρεκτοὺς ἐκείνους καὶ ἀναπεπταμένους τῶν πατριαρχῶν κόλπους, τὰς μακαρίας ἐκείνας μονὰς καὶ ἀποκληρώσεις, αἵ τινές ποτέ εἰσιν, ἀνακληθῆσεσθαι ταῦτα στέργειν, ἐν τούτοις ἀπασχολεῖσθαι τὸν νοῦν, καὶ μηδὲν τῶν ἐπισηφαλῶν καὶ βλαπτόντων περιεργάζεσθαι· ἂν οὕτω φιλοσοφῶμεν καὶ οὕτω βιοῦν ἐλοίμεθα, καὶ μελέτην θανάτου τὴν παροῦσαν ζωὴν ἡγώμεθα, τευξόμεθα τῶν παρὰ τοῦ ἀψευδοῦς ἐπηγγελμένων, καὶ τῆς ἀποκειμένης τοῖς τηρή-

σασιν αὐτοῦ τὸν λόγον, εὖ οἶδα, μακαριότητος· περὶ μὲν δὴ τούτων εἰ καὶ βραχὺς ὁ λόγος, ὅμως ἱκανῶς καὶ ἀποχρώντως ἔχων· οὐ γὰρ ἐπὶ πλεόν διεξιέναι χρὴ, ἐπεὶ μὴ τοῦτο τῶν πάνυ κατεπειγόντων τῷ καιρῷ πρόσεστι· περὶ δέ γε τῶν νῦν ἐπιφυομένων, παρὰ τοῦ μισοκάλου ἐχθροῦ καὶ αἰὲ τὰ καλὰ βασκαίνοντος, καὶ τὴν εἰρήνην τῆς Χριστοῦ ποιμένης μὴ φέροντος, καὶ τῷ καθαρῷ τῆς ἐκκλησιαστικῆς ἀρούρας σίτῳ, ὃν λόγος εὐαγγελικὸς καὶ πατρικὸς ἐξέδρεψέ τε καὶ ἠύξησε, παρεσπαρμένων ζιζανίων καὶ ἀκανθοφορούντων ἤδη, καὶ τοὺς ἐν τῇ ὁδῷ τοῦ βίου παριόντας, τοῖς κέντροις τῆς δυσσεβείας ἀνηλεῶς κατατιτρώσκειν ὑπαρξαμένων διαλεξόμεθα.

γ. Ὁ τῆς εὐαγοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς ἡμῶν τῶν χριστιανῶν θρησκείας λόγος ἤδη πάλαι κατῴρθωτο· καὶ παρὰ μὲν τοῖς σοφοῖς τῆς πίστεως ἡμῶν ἀρχιτέκτοσι καὶ τῆς ἀληθείας κήρυξι, τοὺς θείους δὴ λέγω καὶ θεσπεσίους ἀποστόλους, προκαταβέβληται ὁ θεμέλιος· οἷα περ ἐν τῷ νόμῳ καὶ τοῖς προφήταις πρόπαλαι σκιαγραφούμενος καὶ προχαρασσόμενος, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ λίθος προσκόμματος καὶ πέτρα σκανδάλου, τοῖς νῦν κατὰσείειν αὐτὸν πειρωμένοις προκέηται· ἡμῖν δὲ τοῖς ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ ὠκοδομημένοις, ὡς τῶν μαθητῶν τοῦ λόγου ὁ Κορυφαῖος μακαρίζόμενος ἤκουε, λίθος ἀκρογωνιαῖος ἐντιμος, ἐφ' ᾧ πιστεύοντες, οὐποτε κατὰσχυνηθσόμεθα· ἐπωκοδόμηται δὲ τῆς σοφίας ὁ οἶκος, ὥσπερ ἐκ χρυσοῦ καὶ λίθων τιμίων, τῶν ἱερῶν καὶ θείων δογμάτων, ἀ παρὰ τῶν αἰοιδίμων καὶ θεοφόρων ἡμῶν πατέρων ἐκπεπόνηται τε καὶ ἐκπεφώνηται, ὅσοι τὲ κατὰ τοὺς ἱερους ἐκείνους καὶ θεολέκτους συλλόγους, θαυμάσιοι καὶ θεοφιλεῖς ἄνδρες, θεῶν ἀγόμενοι πνεύματι συναθροισθέντες διέλαμψαν, ὅσοι τὲ καθ' ἑαυτοὺς κεκαθαρμένοι, καὶ λαμπροὶ τὸν βίον, καὶ ὑψηλοὶ τὸν λόγον καὶ τὴν διάνοιαν, θρόνων ἱερῶν προκαθεζόμενοι, καὶ τοῦ ὁρθοῦ λόγου τῆς ἀληθείας, ὡς ἐνι, μάλιστα ἀντεχόμενοι ἐπέπρεψάν τε, καὶ πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης τῆς εὐσεβείας τὰ διδάγματα ἐγκατέσπειράν τε καὶ διετράνωσαν, τῆς ἀσεβείας δὲ τὰς ἀκάνθας προρρίζους ἐξέτεμον, καὶ τῶν αἰρετίζόντων τὰ στόματα, ὡς ἀδικίαν κατὰ τοῦ ὕψους λαλούντων καὶ μελετώντων, ἀπέφραξαν καὶ ἀπέρραψαν· ἐντεῦθεν μία πίστις καὶ ὁμολογία ἡ αὐτὴ παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς συνεκροτεῖτο καὶ ἐφυλάσσετο· καὶ τί γὰρ ἐν τῷ μακρῷ καὶ ἀπειρῷ τοῦ διελάσαντος χρόνου, ὅσον ἤκεν εἰς εὐεργεσίαν καὶ συντήρησιν τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, ἐν τε δόγμασιν ἐν τε πράξεσιν, ἀνεξέταστον καὶ ἀδοκίμαστον ὑπολέλειπται; οὕτω σοφῶς καὶ φιλανθρωπῶς τὰ περὶ ἡμῶν, κατὰ καιροὺς τῆς θείας οἰκονομούσης προνοίας, οὕτως ὁ νόμος εἰς βοήθειαν πάλαι τοῖς ἀρχαιοτέροις ἐδίδοτο, οἷά τις παιδοκόμος ἄριστος, ὡς διὰ στοιχείων τινῶν προσάγων τοὺς νηπιώδεις ἔτι καὶ τὴν ἕξιν ἀτελεστέρους, καὶ ποδηγῶν πρὸς τὴν θείαν ἐπίγνωσιν, ὡς τοῦ τελωτέρου λόγου τοῖς τὸ τινικαδὲ τὸ εὐπαράδεκτον τέως οὐκ ἔχοντος· οὕτως οἱ μετὰ τὸν νόμον τοῦ θεοῦ πνεύματος κάτοχοι προφηῆται καὶ ἄνδρες θεόληπτοι, πολυμερεῖς καὶ πολυτρόπους τῶν πρακτέων ἐποιοῦντο τὰς εἰσηγήσεις, καθὰ τὸ πνεῦμα

ἐνεργοῦν ἀπεκάλυπτε πρὸς τὴν τῶν ἀκουόντων βελτίωσιν· ἀλλ' ἐπεείπερ οὐκ ἴσχυε ταῦτα τελειῶσαι τὸν ἄνθρωπον, ἐδεῖτο δὲ βοηθείας τῆς μείζονος, ἔτυχεν ἀφίκται τοῦ νόμου καὶ τῶν προφητῶν τὸ κεφάλαιον· “ τὸ γὰρ ἀδύνατον, φησὶ, „ τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει διὰ τῆς σαρκὸς, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας ἐν „ ὁμοιωμάτι σαρκὸς ἁμαρτίας καὶ περὶ ἁμαρτίας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν ἐν „ τῇ σαρκί, ἵνα τὸ δικαίωμα τοῦ νόμου πληρωθῇ ἐν ἡμῖν τοῖς μὴ κατὰ σάρκα „ περιπατοῦσιν, ἀλλὰ κατὰ πνεῦμα· „ ἁμαρτίας δὲ ἕκτονον πρῶτον κακὸν καὶ ἔσχατον εἰδωλολατρία, καὶ τῆς προσκυνήσεως ἢ μετὰθεσις ἀπὸ τοῦ πεποιηκότος ἐπὶ τὰ κτίσματα.

Οὕτως ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύγασμα, συγκαταβάσει χρησάμενος, εὐδοκία τὲ πατρικῇ καὶ συνεργίᾳ τοῦ ζωαρχικοῦ πνεύματος, τὴν καθ' ἡμᾶς πτωχείαν ὑποδύς, οὐ γὰρ ἔφερε δι' ἄφατον ἀλαθότητα, χειρὸς οἰκειᾶς ζημιωθήσεσθαι τὸ ποίημα, καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα καὶ ὅτι χριστομάχοι μὴ βούλωνται, ὥσπερ δὴ καὶ θεὸς ὢν ὁ αὐτὸς πληρέστατος, ἁμαρτίας χωρὶς ἐχρημάτισε, καὶ διὰ σταυροῦ καὶ πάθους καὶ ἀναστάσεως τῶν δεσμῶν τῆς κατακρίσεως ἡμᾶς ἡλευθέρωσε, καὶ τῶν παθῶν τῆς ἁμαρτίας ἀπήλλαξε· τῆς καθ' ἡμῶν πλεονεξίας ἐκβεβληκῶς τὸν ἀόρατον τύραννον, καὶ εἰς τὸ ἀρχαῖον τῆς εὐκληρίας ἐπανήγαγεν· ἵνα ὁ τὴν φύσιν εἰς τὸ εἶναι παραγαγὼν, καὶ τὸ εὖ εἶναι ὑπερβλύσει φιλανθρωπίας ταύτῃ χαρίσῃται, καὶ τέλειος ᾗ καὶ ἄρτιος ὁ κατὰ Θεὸν κτιζόμενος ἄνθρωπος· ταῦτα προφητῇται ἄνωθεν προανακηκράγεσαν, ἀπόστολοι εὐηγγελίσαντο, μάρτυρες ἀνδρισάμενοι ἐπαρρήσιασαντο, οἱ τούτων ὁπαδοὶ καὶ συνεργοὶ τῆς ἐκκλησίας διδάσκαλοι εἰς μέγα κατευρύνοντες συνδιηγωνίσαντο· διὰ τούτων πάντων οὗς ὁ θεὸς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἑαυτοῦ ἔθετο, τὰ τῆς ζωῆς ἡμῶν ἐν πᾶσι πραγματευσάμενος ἡσφαλίσατο, ἵνα οἷς τι μέλει τῆς σωτηρίας τῆς ἑαυτῶν, ἐντεῦθεν ἐπιγινώσκῃται τὰ βελτίω τε καὶ συμφέροντα· τί γὰρ ἂν ζητήσαις, ἄνθρωπε, καὶ τῶν λίαν ἥς ἐξεταστικῶν τε καὶ θεωρητικῶν τὴν διάνοιαν, καὶ οὐκ εὐθὺς ἂν καταλάβοις κεκριμένον καὶ πεφασμένον ἐν πνεύματι; οὐ θεολογίας τὸ ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον ἐν δόγμασιν; οὐ τῆς Θείας οἰκονομίας τὸν πλοῦτον τῆς χρηστότητος; ἀλλὰ τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων τὸ ἀνεξερεύνητον; ἀλλὰ τῶν αἵρετέων τὰς ὑποθήκας; οὐχὶ τὰς τῶν φευκτέων ἀπαγορεύσεις; ἢ τῶν τοῖς ἀξίοις ἡτοιμασμένων ἀγαθῶν τὰς ἐπαγγέλσεις; καὶ τῶν εὖ βιούντων καὶ ἐν φόβῳ Θεοῦ καὶ ἐντολῶν τηρήσει τὴν μέλλουσαν δόξαν ἀποκαλύπτεσθαι; τῶν τε αἰσχυρῶς καὶ ἀνοσίως διαζώντων, τὴν ἡπειλημένην τιμωρίαν καὶ κόλασιν; καὶ ἵνα μὴ τοῖς καθ' ἕκαστον ἐπεξιόντες, τῷ λόγῳ ἐνδιατρίβοιμεν, οὐ πάσης θεωρίας καὶ πράξεως τὰ τῶν Θεοσόφων λόγια, τὸ φιλοσοφόν τε καὶ ἔνθεον κομῶντα ὑπεραστράπτουσι;

δ. Τίς οὖν ἔτι χρειά ἐπὶ κενοφωνίαις καὶ ζητήσεσιν ἐκτόποις ἑαυτοὺς ἐπιρρίπτειν, καὶ δόξας ἀνακινεῖν τερατώδεις, καὶ πολὺ τὸ βλαβερόν νοσοῦσας καὶ μάταιον ἀνθρώποις ἐξευρημένας τοῖς σφῶν αὐτῶν δουλουμένοις πάθεσι καὶ θελήμασι, κατεφθαρμένοις τὸ σῶμα καὶ τὴν ψυχὴν, καὶ διεστραμμένοις τὴν

γνώμην καὶ τὴν διάνοιαν, καὶ διὰ τοῦτο ἐκ πλείονος καλῶς σεσιγημένας, καὶ τοῖς δοκίμοις τῆς ἐκκλησίας ἐνδίκως ἀπεληλαμένας, καὶ ὡς κονιορτὸν ὑπὸ λαίλαπος ῥαδίως σκεδαννυμένας, καὶ λήθη τοῖς ἐρασταῖς τοῦ καλοῦ καὶ τῆς ἀληθείας παραπεμφθείσας, ὡς λήθης ὄντως ὑπαρχούσας ἀξίας; οὐ δεῖ τοίνυν ξέναις καὶ ἀλλοτρίαις φωναῖς παρασύρεσθαι, καὶ ἀνδρῶν ἀσεβῶν διδασκαλίαις, τῶν χρόνοις πολλοῖς πρότερον ὑπὸ συνόδων τῶν ἐκκλησιαστικῶν ὡς αἵρετικῶν καὶ ἀντιπάλων τῆς ὀρθῆς πίστεως ἐκβεβλημένων, καὶ τοῖς ἀναθέμασι παρ' αὐτοῖς παραπεμφθέντων ὑπάγεσθαι· οὐδὲ προσέχειν τὸν νοῦν τοῖς στρεβλοῦσι τὰς θείας γραφὰς πρὸς τὸ ἑαυτῶν θεοστυγὲς φρόνημα· ἀλλὰ χαίρειν φράσαντας ταῖς τούτων τερθρείαις ἐκτρέπεσθαι, μακρὰ γὰρ ληροῦσι, σφᾶς τὲ ἑαυτοὺς παραλογίζόμενοι μᾶλλον, ἢ οὓς φενακίζειν οἴονται, καὶ τὰς τῶν προσεχόντων ἀκοὰς εἰς μάτην ἀποκναίοντες· ὄντως κενολογοῦσι καὶ ἀποσφάλλονται εἰς τὰ καίρια οἱ ταῦτα ἐκζητοῦντες· οὐδὲν γὰρ ὑπὲρ τῆς δόξης τοῦ θεοῦ κατεργάζονται, αὐτοὶ τε καὶ οἱ τούτων ἐξακολουθοῦντες τῇ πλάνῃ· τὴν δόξαν δὲ τὴν ἰδίαν συνιστάνειν κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐν τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ διαγωνίζονται· ἕως μὲν οὖν ἡ ἀσέβεια εἰς τοὺς ἑαυτῆς ἐνδύσα φωλεοὺς ἀπεκέκρυπτο, εἰρήνη βαθεῖα τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἐνεπολιτεύετο, καὶ πᾶν ὅσον ὀρθόδοξον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ εὐσταθείᾳ καθιστάμενον διετέλει· καὶ ὁ φιλεῖ ἐν τοῖς τοιοῦτοις ἔπεσθαι, εὐλάβεια ὡς τὸ εἰκὸς καὶ σεμνότης βίου, καὶ ἡ περὶ τοὺς ἱερούς οἴκους σπουδὴ καὶ προσεδρεία· οἷς ἀκόλουθον, καὶ ἡ περὶ τὸ θεῖον θεραπεία, ἐκάστοτε προσετίθεντο ἑπαυξόμενα· ἀλλ' οὐκ ἔσθινε ταῦτα φέρειν ὁρῶν ὁ δράκων ὁ βύθιος, ὁ τῆς φύσεως ἡμῶν κοινὸς ἐχθρὸς καὶ πολέμιος διάβολος, ὁ βάσκανος τῶν καλῶν καὶ ἀντίθετος· διὰ τοῦτο εἰς σκευὴ αὐτῷ ἡτοιμασμένα καὶ εἰς κακίας ὄργανα χρηματίσαντα παραδύεται, δι' ὧν ἐκπορθεῖν ἐκμεμηχάνηται τῆς ἀκιβδήλου ἡμῶν πίστεως τὴν ἀκρόπολιν· ὅπερ δὴ καὶ πάλαι διὰ τοῦ ὄφεως, πρὸς τὴν ἐξαπάτην τῆς προμήτορος ἐτεχνάσατο· τί οὖν; ἀναπνεῖ τὸ κακὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ἡ λαίλαψ ἐπαιγίζουσα εἰς μέγα αἶρεται καὶ ἀνάπτεται, καὶ οἱ πονηροὶ παρρησιάζονται· οἱ κακοὶ ἐργάται, οἱ τῆς κατατομῆς τῆς φευκτείας, ὥσπερ ἐξ ἀδύτων τινῶν τῆς ἀπιστίας προανακύψαντες, ὁ δὲ λέγεται, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ κατὰ τῶν ἱερῶν ἡμῶν δογμάτων χωροῦσι παραταττόμενοι· καὶ ὥπερ πάλαι ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς τῆς ἀσεβείας εἶχον ἐμφωλεῦον ἐμπύρευμα, καιροῦ λαβόμενοι, καθάπερ πῦρ εὐκαταπρήστου ὕλης ἐπιδραξάμενον, νῦν εἰς φλόγα μεγάλῃ ἐκαύσαντες ἀνερρίπισαν.

ε. Ἀλλὰ τίς ἂν ἐντεῦθεν ἀξίως, ἢ τῶν ἀθετούντων τὴν πίστιν τὸν ψυχικὸν ὀλεθρον ἀποδύραίτο, ἢ τῶν ὑπὲρ τῆς ἀληθείας διωκομένων, τὰς συμφορὰς ἐκτραγωδήσειεν; ἀξίον δὲ, ὡς ἔλωγε οἶμαι, μὴ δὲ τοῦτο σιωπῇ παρατρέχειν, ὡς εἰδεῖν ἅπαντες ἐξ οἵας ρίζης, οἷα ἐξέφυ βλαστήματα· οὗτοι γὰρ, περὶ ὧν ὁ λόγος, ὅποιοι μὲν τὸν βίον αἰσχροὶ καὶ κατάπτυστοι, ἐμπαθεῖς τε καὶ διεφθαρμένοι τὴν ψυχὴν, καὶ τὸν νοῦν ἐνδιάστροφον ἔχοντες καὶ πρὸς κακίαν εὐπαρακόμιστον, πλείονας μὲν ἄχρι τοῦ δεῦρο, ὥπερ ἐν πολλοῖς πολλακίς

συμβαῖνον εὐρεῖν ἐστίν, ἐλάνθανον· τὸ γὰρ δολερόν τε καὶ ὕπουλον κατέσκίαζεν
 αὐτῶν ἔτι τὴν κακοήθειαν· εἰσὶ δὲ οὓς καὶ ἐκ μακρᾶς τῆς ὀμιλίας εἰς πείραν
 τῶν πεπολιτευμένων αὐτοῖς ἀφιγμένους, ἥκιστα ταῦτα διέφυγεν· ἐῷμεν τᾶλλα
 λέγειν, ἃ καὶ εἰδότες καὶ λεγόντων τὲ καὶ σκαιῶν ἔργων, ἐπὶ τὸ σχῆμα τὸ
 μοναχικόν, ἐν λαϊκοῖς τὸ πρὶν τελοῦντες, μετέθεντο· ὅπως τὲ εἰς τὴν ἱερωσύ-
 νην καὶ τοὺς ἐκκλησιαστικοὺς κατὰ λόγους, λανθάνοντες εἰσεφθάρησαν· ἔδει τοί-
 νυν ἄρα τὸν τρόπον ἄσεμνον καὶ φευκτὸν σχόντας, ἀναλόγους καὶ τὰς περὶ πί-
 στεως κεκτῆσθαι ὑπολήψεις· εἴωθε γάρ πως ἀκόλουθον εἶναι τὸν λόγον ταῖς
 πράξεσιν, ἵνα δι' ἐκατέρου χαρακτηρίζηται θάτερον· ἐπομένως δὲ τούτοις, καὶ
 δόξης κενῆς ἐρῶν· τοῦτο γὰρ ἦν αὐτοῖς ἐκ πλείονος σπουδαζόμενον· καὶ γὰρ
 εὐφωράτα καὶ ἐκδηλά τισι τὰ τῆς Γνώμης αὐτῶν γέγονεν· ἐν ᾧ τοιαύτην ἀφιέν-
 τες φωνὴν ἐάλωσαν, ὡς εἴπερ δέοι καὶ τὴν ψυχὴν αὐτὴν ἀπεμπολῆσαι, παρῤῥη-
 σιαζομένους κωμάζειν εἰς τὰ βασίλεια, καὶ ἅμα τὸ γαστρίζεσθαι αὐτοῖς ἐκεῖ-
 θεν ἡλπιόκοτες περιγενήσεσθαι, ἐπειπερ οὕτως εἶχον σκέψεώς τε καὶ γνώμης
 ἐκ πλείονος· ἀνδράρια γὰρ κρεῖττα καὶ ἀκράτεστα, γαστρίζόμενα καὶ ταῖς
 συβαρίτικαῖς τραπέζαις εἰσάταν προσηρτημένα, θῆτες ὥσπερ τινες καὶ παράσιτοι
 μισθοφοροῦσι τῇ κοιλίᾳ· “ ὦν ὁ θεὸς ἡ κοιλία, καὶ ἡ δόξα ἐν τῇ αἰσχύνῃ ”,
 οἱ κοιλιόδουλοι καὶ ταῖς σαρκικαῖς ἡδοναῖς αἰχμαλωτίζόμενοι, σαρκικῶν τῶν
 θελημάτων τυγχάνουσι· καὶ γὰρ τοῖς ἐκ τοῦ δημοσίου σιτηρεσίοις σιτοῦνται,
 λιπαρῶς εὐωχούμενοι· καὶ τῷ ὄντι τὰ τῆς σαρκὸς φρονοῦντες, καὶ κατὰ σάρκα
 ζῶντες, καὶ τῇ δεσποίνῃ γαστρὶ, ὥσπερ ἄλλη Βάαλ, γόνυ κάμψαντες ὑποκα-
 τακλίνονται· κἄντεῦθεν ἐκκαρποῦνται τῆς ἀμαρτίας οἱ τάλανες τὰ ὀψώνια· εἰς
 τοσοῦτον κακοῦ προΐασι, παθῶν ἐντρύφημα τὸ τῆς πίστεως εὐρηκότες καινούργ-
 γημα, οὕτω τοῦ θεοῦ φόβου καὶ τῆς ἐντολῆς κατολιθωρήσαντες· τῇ τε γαστρὶ
 καὶ τῷ λαιμῷ χαριζόμενοι, καὶ ταῖς δυναστείαις ὡς οἶονται, ἃς εὐφραίνειν
 ἐν ταῖς ἑαυτῶν κακίαις κατὰ γέγραπται προήρηνται, καὶ κατὰ τὸν Θεομισῆ
 καὶ βέβηλον ἐκεῖνον Ἡσαῦ, ὃς βρώσεως μιᾶς ἔνεκεν τὰ πρωτοτόκια ἐτέρῳ ἀπέ-
 δοτο, τὴν ἐλευθερίαν τῆς πίστεως καὶ τῆς ἱερωσύνης προῦδωκαν, οὐδὲν ἤττον·
 καὶ τῶν γε χάριν τὸ ἀποστόλικόν προαναπεφώνηται λόγιον, τοιούτοις κέρδεσι
 τὰς πρὸς Θεὸν ἐπηγγελμένας αὐτοῖς συνθήκας καὶ τὸ εὐθὺ τῆς ὁμολογίας
 ἡμῶν, ἀφρόνως καὶ σφαλερῶς διαμειψαμένων· “ οὐαὶ αὐτοῖς, ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ
 „ Καῖν ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν ”, τοι-
 γάρτοι τὴν ἀρίστην καὶ βασιλικὴν ἰέναι τρίβον οὐκ ἀνεχόμενοι, οἷα δὲ τινες
 πῶλοι ἀγέρωχοι καὶ δυσκάθεκτοι, ἐπὶ κρημνοὺς καὶ ἀκάνθας φέρονται, καὶ
 ὥσπερ ἑαυτῶν ἐκλαθόμενοι, μὴ δ' ὅτι τὸ θνητὸν περικείμενοι ἐννοοῦντες οἱ
 δαίλαιοι· ἐφ' οἷς ἂν δικαίως μάλα ἡ παροιμιὰ ἐπιστυλνάζουσα φθέγγ-
 ξαιτο· “ ὦ οἱ ἐγκαταλείποντες ὁδοὺς εὐθείας, τοῦ πορευθῆναι ἐν ὁδοῖς σκό-
 „ τους· οἱ εὐφραϊνόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ ὦν
 „ αἱ τρίβοι σκολιαὶ, καὶ καμπύλαι αἱ τροχιαὶ αὐτῶν· ἐπειπερ ἡδίστον αὐτοῖς
 „ καὶ ἐπίχαρι τὸ μακρὰν ποιῆσθαι ἑαυτοὺς τε καὶ ἄλλους ἀπὸ ὁδοῦ εὐθείας,

„ καὶ ἄλλοτρίους τῆς δικαίας Γνώμης· εἰ γὰρ ἐπορευόντό, φησι, τρίβους ἁγίας, εὖρον ἂν τρίβους τὰς τῶν δικαίων λείους. „

στ. Ἐπεὶ οὖν καὶ αὐτοὶ τοῖς προφητικοῖς ἐλέγχοις ἀλίσκονται, ἀκούσονται ἂν τοῖς ὁμόφροσιν αὐτοῖς Ἰουδαίοις πάλαι ὀνειδιζομένοις ἐλέγξῃτο· “ ὅψις πόρνης ἐγένετό σοι, ἀπηναισχύντησας πρὸς πάντας· „ τῷ δὲ τῆς ἀναισχυντίας κακῷ φυσώμενοί τε καὶ διαιρόμενοι, καὶ τὰ πρὸς κύριον ἀπειθοῦντες “ ἐροῦσί „ που πάντως ἀπόστα ἀφ’ ἡμῶν, ὁδοὺς σου εἰδέναι οὐ βουλόμεθα· „ ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ ἀπηρυθριασμένῳ ὑφιστάμενοι, ὡς ἂν φήσειεν ὁ σοφὸς ὁ αὐσίτης, ὁ τῆς ἀνδρείας ἀκατάσειστος πύργος καὶ ἀκαθαίρετος, τῶν ἐν τῷ βίῳ εὐθηνουμένων ἀσεβῶν στηλιτεύων τὸ μοχθηρὸν καὶ ἡλίθιον· ἵνα γὰρ ταῦτα δι’ ὧν δρῶσιν ἀνοσίως βεβαιώσωνται, τὸν μὲν τοῦ Θεοῦ φόβον ἀπώσαντο, πᾶσαν δὲ κανονικὴν καὶ ἔνθεον θεσμοθεσίαν διδασκάλων εὖ τεθειμένην διὰ τοῦ πνεύματος ἀτιμάσαντες, καὶ τῶν συνθηκῶν ἃς ἐν τῷ Θεῷ θυσιάστηρίῳ καθωμολόγησαν ἀμνημονήσαντες· τῆς τε ὁμολογίας, μεθ’ ἧς οὐκ οἶδα ὅπως τοῦτο τοῦ Θεοῦ παραβλέψαντος ἀναξίως ἐχρίσθησαν, καὶ τὸ τῆς ἱερωσύνης αὐτοῖς ἐπικεικήρυκται ἀξίωμα ἄπαρνοι γενόμενοι· καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, τὴν πίστιν ἡμῶν τὴν εὐκλεᾶ καὶ ἀμώμητον κατὰπροέμενοι, τοῦ μεγάλου καὶ ἀτμήτου τῆς ἐκκλησίας σώματος, ὡς σεσηπότα καὶ διεφθαρμένα μέλη ἐαυτοὺς ἀπορῶνγνύουσι, καὶ τῇ τῶν ἑτεροδοξούντων μοίρᾳ, καὶ πάλαι ποτε πρὸς τὸν ὀρθὸν λόγον ἀσυνέτως μεμαχημένων προσέθεντο· ὧν πολλὰ μὲν πρότερον κατεγνωκότες τῆς δυσσεβείας, πολλὰ δὲ τῆς ἀπανθρωπίας αὐτοὺς καὶ ἀσελγείας καταμεμψάμενοι, εἰς ταῦτόν ἐκείνοις τῆς ἀπωλείας περιπεπτώκασιν βάραθρον· οὐδὲ τὴν ἐκ Θεῆος ἐπιπνοίαν κεκινήμενην ἀγίαν καὶ σεπτὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον σύνοδον, ἣ τὸ προὔχον κατὰ Βιθυνοὺς ἔλαχεν, εἰ μὴ τι ἄλλο τῶν πάντων αἰδεσθέντες, καὶ τὸν παρ’ αὐτῇ ἐκπεφωνημένον Θεῖον ὅρον, καὶ πάσης εὐθύτητος καὶ ὀρθοδοξίας Γέμοντα ἔναυλον ἥδη ἔχοντες, καὶ οὕτω πυκνὰ τοῖς ὡσὶν ἐνηχούμενον, τά τε οἰκεῖα χειρόγραφα καὶ τοὺς τύπους τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ, οὓς ἐν αὐτῷ κατεσημήναντο ἐξομνύμενοι· “ ἐξ ἡμῶν ἐξῆλθον, ἀλλ’ οὐκ ἦσαν „ ἐξ ἡμῶν· εἰ γὰρ ἦσαν ἐξ ἡμῶν, μεμενήκεισαν ἂν μεθ’ ἡμῶν· „ εἴποι ἂν ἐνθέως ὑποφωνοῦσα ἡ σάλπιγξ τῆς θεολογίας ἡ μεγαλόφωνος· τί οὖν; ἔδει λοιπὸν αὐτοὺς, ὥσπερ τὴν ὁμολογίαν ἀπεσεύσαντο, οὕτως ἀμοιρῆσαι καὶ τῆς τοῦ πνεύματος χρίσεως, ὡς οὐκ ἐνὸν τὴν μὲν πίστιν μεθ’ ἧς ἐχρίσθησαν παραγράφειν, ἐνεργεῖν δὲ τὰ τῆς χρίσεως· τοιγαροῦν καὶ μάλα ἐνθέσμως, ἐπεὶ περ τὸ ἀνεπίστροφον καὶ ἀνιάτρευτον αὐτῶν τῆς νόσου, ὁ ἱερὸς τῆς ἐκκλησίας ἐώρακε σύλλογος, πολλάκις γὰρ τὸ πιστὸν ἐκείνοι παρασχόντες τῇ ἐκκλησίᾳ, τοσαυτάκις τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ ψευδόμενοι διηλέγχοντο, ἀποκηρύκτους τῆς ἱερωσύνης πεποίηκε, πάσης αὐτοὺς ἀπραχτεῖν ἱερατικῆς καθορίσας ἐγχειρήσεως· ἐγγραφὸν τε αὐτῶν τὴν καθαίρεσιν καταστησάμενος, ὡς δὴ ἐκ τῶν ἱερῶν κανόνων ὀρμώμενοι· ἐπεὶ τοίνυν τοῦ ἱερατεύειν θεῷ ἐξώσθησαν, κατὰ δὴ τὰ βασιλεια περιαγείρονται συνεχέστατα, καὶ σκηνὴν ἑαυτοῖς οἶα σκηνικοὶ ἀποσχε-

διάσαντες ἀπειτέμοντο· ἐνταῦθα τὰ τῆς παρανομίας καὶ ματαιότητος συγκροτοῦσι συνέδρια, ἐνθα δὴ τὰ δράματᾶ τῆς ἀσεβείας ἐπιδεικτικῶς ἐκπομπεύουσι, καὶ τὰ τε θεῖα παίζουσι, καὶ τὴν τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος Χριστοῦ οἰκονομίαν, κωμῳδίαν δραματουργοῦντες θεατρικῶς οὐ καταπεφρίκασι, τό τε αἷμα τῆς καινῆς διαθήκης δι' οὗ ἐξηγοράσθησαν κοινὸν ἡγησάμενοι, καὶ τῶν ἱερῶν ταύτης συμβόλων, οἷα βακχεύοντες ὡς ἐκ μέθης τῆς ἀπάτης καὶ ἀπιστίας, μανικῶς κατορχούμενοι.

ζ. Ἐπεὶ οὖν ἀσεβεῖν αὐτοὺς ἔδει καὶ λόγῳ καὶ πράγματι, ὅσα μὲν αὐτοῖς αἰρετὰ τὰ πρὸς θεὸν ἀθετοῦσι, τῇ γλώσῃ ἀσελγαίνουσιν· ὅσα δὲ δυνατὰ βεβήλοις χερσὶ τὰ ἅγια χραίνουσιν· οὕτω γὰρ αὐτοῖς ἢ ἐτέρωθεν ἢ ἐκατέρωθεν, ἢ ἐνί γε τῷ τρόπῳ πάντως τὸ ἐξαμαρτάνειν περισπούδαστον· διὰ ταῦτα ἐπὶ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ κατεπανουργέσαντο γνώμην, καὶ ἐβουλεύσαντο, μᾶλλον δὲ κατεπράξαντο, κατὰ τῶν ἀλίων αὐτοῦ· ὡς πολὺ τὸ πλῆθος τῆς τοῦ θεοῦ μακροθυμίας καὶ τῆς ἀνοχῆς καὶ χρηστότητος· πῶς τὴν κτίσιν μαιμῶσαν καὶ βρέμουσαν τῶν χριστομαχούντων ἐπεξίναι τὴν τόλμαν, πεδήσας οὐκ ἡνέσχετο; πῶς παθεῖν ἂν παθεῖν δίκαιον; τὰ στοιχεῖα τὰ περικόσμια οὐδαμῶς συνεχώρησε; τὸ τόξον ἐντείνεται, καὶ κατέχεται, ὃ τοῖς τοῦ θανάτου σκεύεσιν ἐτοιμάζεται; ἡ τεθηγμένη καὶ ἀστράπτουσα μάχαιρα, καὶ τὰ ἠκονημένα βέλη ὡς ἀφ' αἵματος τῶν ἀσεβῶν μεθυσοθησόμενα καὶ πλησοθησόμενα, οὐκ ἐπαφίεται; οἱ φωστῆρες τὸ φῶς οὐ συστέλλονται, οὐδὲ τὸν δρόμον ἐπέχονται, ἀλλ' ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ φιланθρωπίας καὶ χρηστότητος ταμιευόμενα, οὔτε βελτίους τοὺς ἡλιθίους ἐρλάζεται, οὔτε εἰς συναίσθησιν τῶν τολμωμένων ἅλει, ἀφορμὴ δὲ μᾶλλον καὶ ὑπόθεσις τοῦ δρᾶν ἀνοσίως ἐγγίνεται· τί οὖν τις τῶν ἐχεφρόνων καὶ νοῦν ἐχόντων, τὸ ἄθεον σύνταγμα τοῦτο καλέσειε; τί δὲ ἄλλο γε, ἢ τὸ Καϊάφα συνέδριον, καὶ τὸν πάλαι κατὰ Χριστοῦ Ἰουδαϊκὸν δῆμον μαινόμενον; καὶ νῦν γὰρ “ ἄρχοντες λαῶν συνήχθησαν, κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ „ Χριστοῦ αὐτοῦ „, πάλιν ἱερεῖς καὶ γραμματεῖς καὶ φαρισαῖοι καὶ ἄλλα συμβούλια ἐφ' ὁμοίαις ταῖς ἐγχειρήσεσι· πάλιν Χριστὸς καδυβρίζεται καὶ μαστίζεται· ὥσπερ τὸ πρότερον ἐν σαρκὶ πεφηνῶς ὁ φιλάνθρωπος, οὕτω καὶ νῦν ἐν εἰκόνι τυπούμενος ὁ μακρόθυμος.

η. Σκοπίσθω γὰρ ἀκριβῶς τε καὶ ἐμμελέσιστα, ὅτι καθόσον νῦν τὰ ὑβριζόμενά τε καὶ καθαιρούμενα χαρακτηρίζει τὸν κύριον, κατὰ τοσοῦτον καὶ αὐτοὶ τοὺς σταυρώσαντας Ἰουδαίους, καὶ τὴν ἐκείνων μαιφονίαν περιφανῶς εἰκονίζουσιν· ὡς γὰρ ἐκεῖνοι τὸν δημιουργὸν ἀνελεῖν πάντα τρόπον ἐκμηχανῶνται, οὕτω καὶ οὗτοι τὰ ἐκείνου ἀπεικονίσματα ἐξαφανίζουν, πᾶσαν σπουδὴν τίθενται· ἐπίσης τοιγαροῦν ἐπ' ἀμφοῖν τὰ τῆς μιμήσεως ἀκραιφνῶς διαδείκνυται· ὡς γοῦν ἐπὶ τοῖς ἀνόμοις ἐκείνοις τολμήμασι τὸ ἐμφανὲς ἤδη συντεθεώρηται, οὕτω δὴ πού καὶ τῶν προσώπων καὶ τῶν ἰγνῶμῶν αἱ ποιότητες, ἀκόλουθοι συναφανήσονται· καὶ οὐκ ἂν τις ταῦτα ἐτέρως ἔχειν οἰηθεὶς κρίνειεν, εἴπερ ὀρθὴν καὶ ἀδιάστροφον τῶν πραγμάτων τὴν κρίσιν κέκτηται, καὶ τὸν λογισμὸν

ἐρρώμενον ἔχειν πεπίστευται· τὸ γὰρ ἀπαραίτητον ὁ λόγος ἔξει πᾶσα ἀνάγκη, εἴ γε ὡς ἀληθῶς οἱ λόγοι τοῖς πράγμασιν ἔπονται· τοσοῦτον μὲν ὡς ἐν βραχεῖ τῶν ἀσεβῶν παραστήσαι τὸ δύστροπον καὶ κακόηθες· καὶ τρίτον ἤδη τοῦτο πάθος ἐπὶ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτήρος Χριστοῦ πεφανέρωται· πρὸς γὰρ τῷ πρωτίστῳ καὶ ὡς ἂν τις εἴποι ἀρχετύπῳ πάθει, καὶ δεύτερον ἔτι, καὶ τρίτον ἐπὶ τούτῳ παρὰ τῶν ὁμοτρόπων τοῖς Ἰουδαίοις, διὰ τῶν ἱερῶν τῆς σωτηρίου αὐτοῦ ἐνσωματώσεως συμβόλων, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ἠνέγκατο· ἢ οὐχὶ δὴ τὸν ἐν πεδίῳ Σενναὰρ οἰκοδομούμενον πύργον εὐκαίρως ἂν ὀνομάσειεν; ἢ κακείνον κακῶς ὠκοδόμητο, ἐπεὶ οὐδαμῇ ἤθελε θεὸς οὐδὲ ἤδετο· καλῶς δὲ τῶν συνηγμένων αἱ γλῶσσαι ἐνταῦθα συνεχέοντο, καθὰ δὴ τὸ Θεῖον ἐκεκρίκει προβούλιον, καὶ διηρεῖτο ἤδη αὐτοῖς τὸ ὁμόφωνον· ὡς ἀνηκουστῆν τοὺς πέλεις τῆς φωνῆς τῶν ὁμογνωμονούντων ἕκαστον, καὶ ταύτῃ διαλύεσθαι τὸ ἐγχείρημα, καὶ τοὺς πονουμένους τῷ ἔργῳ καθ' ὅλης γῆς διασπείρεσθαι.

Θ. Ὁ δὲ νῦν τοῖς νεωτερίζουσι τῆς ἀσεβείας πυρλούμενος κολωνὸς, πολλῶν δὴ πού ἀπεικτότερος καὶ ἀθεώτερος· οὐ πλίνθοις πυρὶ κατοπτωμέναις, καὶ ἀσφάλτῳ δομούμενος, φωναῖς δὲ παλιμφήμοις καὶ θεομάχοις σκέμμασι κατὰ τῆς δόξης τοῦ μονογενοῦς τεχνίτευόμενος, καὶ τῶν καλῶς καὶ ἐνθέως ἡγμένων καὶ ἡνωμένων εἰς μίαν ὁμολογίαν καὶ σύμπνοιαν πίστεως, καθ' ἣν συμβαίνοντες ἀλλήλοις ἐν πνεύματι, τὴν συμφωνίαν διαλύειν καὶ σκεδαννύειν ἐκμηχανώμενος· οὗς ἂν καὶ μάλα θεοφρόνως ἐν πνεύματι κινούμενος ὁ μέγας Δαβὶδ ἐπαράσαιοτο, “καταπόντισον, κύριε, κατὰδίελε τὰς γλῶσσας αὐτῶν, λέγων· ὅτι „εἶδον ἀνομίαν καὶ ἀντιλογίαν ἐν τῇ πόλει, ὅτι ἠγάπησαν πάντα ῥήματα „καταποντισμοῦ, γλῶσσαν δολίαν· διὰ τοῦτο ὁ θεὸς καθελεῖ αὐτοὺς εἰς τέλος, καὶ τὸ ῥίζωμα αὐτῶν ἐκ τῆς ζώντων ἐκτίλλων μεταναστέυσει· „ταῦτα οἱ νέοι Ἰωνῆς καὶ Ἰαμβρὴς, τῆς πονηρᾶς συζυγίας ἐκείνης ἀπεικονίσματα· ἢ Ὑμέναιος καὶ Ἀλέξανδρος, περὶ τὴν ἀλήθειαν μάλιστα διασφαλλόμενοι· ἄλλη μοχθηρά τις καὶ ὁμότροπος εἰς κακίαν ξυνωρὶς περιβόητος, ταῖς μὲν τοῦ διαβόλου ἡνίαις κατέζευγμένοι, ταῖς ἐκείνου δὲ χερσὶν ἡνιοχούμενοι, ἢ κατὰ τοὺς υἱοὺς Κορὲ συντέταγμένη φρατρία, οἱ τῆς κατὰ Χριστὸν διαθήκης ἀντίθετοι, τὰς δολίας γλῶσσας πρὸς ἀντιλογίαν τῆς ἀληθείας, τῷ ψεύδει προκαταθήξαντες· οὐ τῷ Μωσῇ τῷ πάλαι, καὶ τῷ σκιῶδι καὶ ἐν γράμμασι νόμῳ κειμένῳ, καὶ πλάξϊ λιθίναις χαρασσομένῳ προσσπατούντες, δι' ὃν γνόφος καὶ σκότος καὶ θύελλα, καὶ ὄρος καπνίζόμενον, καὶ σάλπιγες φοβερὸν ἀπηχοῦσαι, καὶ τοὺς ἀνιόντας ἐκδειματοῦσαι καὶ ψαύοντας· ἀλλ' αὐτῷ Χριστῷ τῷ νομοθέτῃ, καὶ τὴν νέαν ἡμῖν καὶ θεῖαν θεσμοθεσίαν ἐγκαινίζοντι ἀνέδην ἀντεπεξάλλοντες, καὶ νόμῳ πνεύματι τυπουμένῳ καὶ πλάξϊ διανοίας οὐκ ἐπιπόλαιον ἀλλὰ κατὰ βάθος ἐνσημαινομένῳ, καὶ τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ τελοῦντι καὶ μυσταγωγοῦντι ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ὑψηλότερα· καὶ θεσμοὺς καθαιροῦντες ἐξ αὐτῶν τῶν οὐρανῶν κατιόντας, καὶ τῆς τοῦ βασιλέως τῶν οὐρανῶν εἰς κένωσιν καθιγμένου οἰκονομίας ἡμῖν ἐμφανίζοντας τὸ μυστήριον, καὶ τοὺς δι' ὧν ἡ κένωσις κηρύσ-

σεται καὶ γνωρίζεται τύπους συγκαταβάλλοντες, καὶ ὅσον αὐτοῖς τὸ κατὰ-
κριμα ἢ ἀποστολικὴ ψῆφος γνωρίσειεν· “ ἀθετήσας τίς νόμον Μωσέως, χωρὶς
,, οἰκτιρμῶν ἐπὶ δυσὶν ἢ τρισὶ μάρτυσιν ἀποθνήσκει· πόσῳ δοκεῖτε χείρονος
,, ἀξιωθήσεται τιμωρίας, ὁ τὸν υἱὸν τοῦ θεοῦ εἰκόνι σεπτῇ καταπατήσας Γρα-
,, φόμενον; καὶ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης κοινὸν ἡγήσάμενος, ἐν ᾧ ἡγιάσθη; καὶ
,, τὸ πνεῦμα τῆς χάριτος ἐνυβρίσας, ἐν ᾧ δὴ ἡ τῆς εἰκόνος τιμὴ, ἐπὶ τὸ ἀρ-
,, χέτυπον ἀναβαίνει; ,, οὐκοῦν ἔδονται τῶν ἐαυτῶν πόνων τοὺς καρπούς, καὶ
παρὰ τῆς θείας δίκης ἄξια εὖ οἶδα τὰπίχειρα οἱ τάλανες δρέψονται.

Ὅρατε τὴν ἐφ’ ἡμῶν Βαβυλῶνα, καὶ τὰ ἐν αὐτῇ παρανομούμενα· πάλιν
πρεσβύτεροι βαβυλώνιοι, καὶ φρονήματα βαβυλώνια, καὶ χαλδαϊκὰ σοβαρεύ-
ματα, καὶ πάλιν ἐξηλθεν ἀνομία ἐκ Βαβυλῶνος, ἐκ πρεσβυτέρων κριτῶν οἱ
ἐδόκουν κυβερνᾶν τὸν λαόν· καὶ πολὺ τὸ ὁμότροπον τὰ νῦν τεκταινόμενα ἐπι-
δείκνυσι· καὶ οὗτοι γὰρ αἰσχροῖς ἐπιθυμίαις καὶ πάθεσιν ἐκτόποις οἰστρηλα-
τούμενοι, πρὸς τὸ συγγενὲς ἐφορμῶσιν ἀνόμημα, καὶ κατὰ τῆς σεμνῆς Σωσάν-
νης ἐπιμανέντες οἷα μοιχώμενοι, τῆς ἐκκλησίας δὴ τοῦ θεοῦ λέγω· ὡς δὴ καὶ
αὐτοὶ θρόνοις ἀλλοτρίοις ἐπιπιδῶντες, καὶ πόλεις τὰς ὑψηλοτέρας κατὰ πολ-
λὴν ἐξουσίαν διακληρούμενοι, καὶ μισθὸν τοῦτο τῆς εἰς θεὸν βλασφημίας δια-
μειβόμενοι, γραφὴν μοιχείας συντιθέντες ἐκενολόγησαν, εἰδωλολατρίαν τῆς
ἀμώμου καὶ ἀσπίλου καταγορεύσαντες· καὶ ἦν ὁ ἄμωμος ἀμνὸς ὁ αἶρων τὴν
ἀμαρτίαν τοῦ κόσμου Χριστὸς τῷ ἰδίῳ αἵματι περιεποιήσατο, καὶ τῆς εἰδωλι-
κῆς πλάνης ῥυσάμενος ὡς ἀληθῶς ἐαυτῷ ἁγίαν καὶ ἔνδοξον παρεστήσατο, μὴ
ἔχουσιν σπίλον ἢ μῶμον ἢ ῥυτίδα, συκοφαντοῦντες οὐκ ἔφριζαν, ἀσθένειαν
αὐτῷ καὶ τὸ ἀδρανὲς ἐπιφημίσαντες, ὡς οὐκ ἰσχύσαντι ἡμᾶς τῆς τῶν εἰδώλων
μανίας λυτρώσασθαι· τῶν τε θείων ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, μάταιον καὶ ψευ-
δομυθίας ἐμπλεων ἀποδείξαι πειρώμενοι· καὶ τὰ τῶν ὁσίων πατέρων ἡμῶν
δόγματα, κενὰ καὶ ἀπρακτοῦντα καταστήσαι βουλόμενοι· καὶ οὐκ αὐτοὶ μόνοι
δρῶσι τὰ ἄτοπα, ἀλλ’ ἤδη καὶ πάντας χριστιανούς συμπράττειν καὶ συμφω-
νεῖν αὐτῶν τῇ ἀθεότητι κατὰβιάζονται, καὶ εἰδώλων ὡσαύτως ἐκείνοις ὀνόματι
καλεῖν τὰ ἱερά τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας καὶ σεβάσματα σύμβολα· καὶ
τὰ τούτων νεανιεύματα τὸ ἐν Δανιὴλ πνεῦμα τέως ἀναβάλλεται, ἢ μετὰμελή-
σειν αὐτοῖς τῶν ἀθέως δρωμένων, ἢ γοῦν ἐμβαδύνοντας ἐπὶ ταῖς τοιαύταις
ἀνοσιουργίαις, τῆς σφῶν αὐτῶν θρασύτητος καὶ ἀπονοίας ἄξιας ἀποτινύναι
τὰς δίκας· θαυμάσαιτο δ’ ἂν τις εἰκότως, ἡλίκον αὐτῶν τῆς κακίας τὸ μέγε-
θος, καὶ εἰς ὅσον ἀφίκετο ἀθλιότητος, ὅπως οἱ δόξαντες ἱερεῖς εἶναι, ὥσπερ
ὠμότατοι τύραννοι καὶ πικροὶ δικασταί, μετὰ τῆς ὀφρύος ἐπὶ σεμνοῦ τοῦ βή-
ματος προκαθέζονται, φρονήματος γέμοντες, καὶ πνέοντες μανικόν τε καὶ ἑμ-
πληκτόν· περιέστηκε δὲ αὐτοὺς στρατιωτικὸν ξιφηφορούντων καὶ παρακροτούντων
σύνταγμα, τοῖς ἀπειλούμενοις μᾶλλον ἢ τοῖς δογματιζομένοις ὑπηρετούμενον.

Ἦδη δὲ καὶ τοὺς ἐκ τῶν ἐν τοῖς δήμοις χρωμάτων τῆς ἱππικῆς ἀμίλλης
προὔχοντας, καθάπερ ἦν τῆς ἀκόσμου αὐτῶν συμμορίας ἄξιον, συμπαρέδρους

αὐτοῖς, συνηγορεῖν τῇ διδασκαλίᾳ προσεποιήσαντο· τοιούτων γὰρ διδασκάλων, τοιούτων ἔδει καὶ τῶν συμμάχων, ἐπὶ τοιούτοις τοῖς δόγμασι προσφθείρονται δὲ αὐτοῖς οἷα φιλεῖ ἐν ταῖς τοιαύταις ἀταξίαις καὶ ἀκοσμίαις γίνεσθαι, καὶ μέρος τῆς ἐκκλησίας, ὅσοι ἐπ' αἰτίαις κανονικαῖς καὶ ἐκκλημασιν ἀλόντες ἐξώσθησαν, ἵνα γένηται αὐτοῖς καθ' ὑπερβολὴν ἀμαρτωλὸς ἢ ἀμαρτία· οὐδὲ τῶν Θεατρικῶν καὶ τῶν ἀπὸ τῆς σκηνῆς οἱ προάγοντες, οὓς μίμους τῷ δημῷδε καλεῖν εἴθισται λόγῳ, τῆς σεμνῆς ὁμηγύρεως ταύτης ἀπολιμπάνονται· ἔστι δὲ οὓς καὶ τῶν καπηλικῶν, καὶ τῶν ἐκ τῶν τριόδων καὶ χαμαῖτυπειῶν ἐπικουρήσιν τοῖς πράττομένοις συνεκάλεσαν, καὶ ὅσον ἀγυρτικόν τε καὶ ἀγελαῖον καὶ βάνανυσον ὄχλοποιήσαντες περιὰθροίζουσι· κοσμεῖ δὲ αὐτῶν μάλιστα τὴν παράταξιν, καὶ μέρος οὐκ ἐθαρίθμητον τῶν ἐν στρατιωτικοῖς τάγμασι τελούντων ποτὲ, ὧν οἱ μὲν ἅ τε παρηβηκότες τὴν ὥραν καὶ ἀφήλικες, οἱ δὲ ἐπ' αἰτίαις τισὶ πεφωραμένοι καὶ αἰσχροτήσι, τῆς μοίρας τῆς ἐνοπλίου ἀπελήλανται, ὧν οἱ πλείους τῆς παλαιᾶς ἐκείνης καὶ δυσσεβοῦς διδασκαλίας τυγχάνουσιν, ἐκ πολλῆς ἄγαν κτηνωδίας καὶ ἀλογίας, ὅθεν ἤδη καὶ συνελέγησαν, ταύτης τῶν ἄλλων μᾶλλον μεταποιούμενοι· οἱ ἐπειδὴ τῶν βασιλικῶν σιτηρεσιῶν στερούμενοι, ἐξ ὧν αὐτοῖς μετὰ τῆς τῶν ὅπλων παρασκευῆς καὶ τὰ ἐπιτήδεια ἐπορίζετο, εἰς ἄκρον πενίας καὶ ἀπορίας τῶν ἀναγκαίων ἵκοντο· ὥστε εἰς προὔπτον καὶ δεῖσθαι τῶν παρατυγχανόντων, καὶ τῆς ἐκ τῶν ἐράνων συλλογῆς τὰ πρὸς ζωὴν ἐπαρκοῦμενοι, περιὰθροῦντες ὅπου πότοι καὶ ἀθροίσματα γίνονται, ἐφ' οἷς ὡς ὑπόπτεροι περιθέουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐνδεὲς καὶ πιέζον ἐντεῦθεν παραμυθήσωνται· οὗτοι δὲ ὡς ἴσμεν ἅπαντες, ἐθάδες τῶν χειρόνων ὑπάρχοντες, τοῖς μὲν καθεστῶσιν αἰεὶ δυσχεραίνουσι, ταῖς δὲ καινότημασι χαίρουσι, καὶ νεωτέρων πρᾶγμάτων ἐφίενται, ὡς δὴ ἐκ τῶν τοιούτων αὐτοῖς θορύβων καὶ ἀταξιῶν, τὰ χρειώδη καὶ ἀναγκαῖα περιγίγνωιντο· τοιούτων οὖν στρατῆσιν τοιαύτης ἔδει καὶ φάλαγγος· οὕτω γὰρ ἅπαν τὸ χεῖριστον καὶ αἵσχιστον δι' ἐαυτῶν ἐποιήσαντο· βαβαὶ βαβαὶ, ἐπίσκοποι καὶ δῆμοι καὶ μῆμοι καὶ ὁ ἄλλος μανικὸς ὄμιλος κατὰ ταῦτόν, τὰ τῆς ἐκκλησίας ἐποπτεύοντες μεταχειρίζονται δόγματα.

Ἴππεϊ οὖν τὸ πονηρὸν ἐκεῖνο καὶ ἄθεον ἐργαστήριον συγκεκρότηται, καὶ τὰ κατὰ Γνώμην πάντα ἤδη ἐκβέβηκε, καὶ διὰ χειρὸς αὐτοῖς τῆς ἐκκλησίας ὑπάρχει τὰ πράγματα, πῶς ταῦτα καὶ τίνα τρόπον συλχωρεῖ θεός; ἐπειδὴ τὸ πῦρ ἐξεκαύθη τῶν ἡμετέρων ἀμαρτημάτων, καὶ ἐπὶ μέγα φλογὸς ἐπῆρται, τῶν ἀδικημάτων ἡμῶν ἢ κάμινος, καὶ τῶν ἐγκλημάτων εὐθύνας παρὰ τῆς Θείας εἰσπραπτόμεθα δίκης· καὶ κινδυνεύει τὰ τῆς ἱερωσύνης δημοτικώτερον μᾶλλον ἢ πνευματικώτερον δι' ἰθύνεσθαι· ψυχικοὶ γὰρ ὄντες οὐ δέχονται τὰ τοῦ πνεύματος, καὶ τοῖς βεβήλοις πεπίστευται καὶ ἀνεῖται τὰ τῆς ἐκκλησίας μυστήρια· τί συμβέβηκε καὶ τί ὁρᾶν ἔνεστιν; ἐπὶ τῆς Μωσέως καθέδρας ἐκάθισαν οἱ γραμματεῖς καὶ οἱ φαρισαῖοι, τοῖς πάθεσι τῆς φιλοσαρκίας ἐπεντρυφῶντες, καὶ ταῖς κεναῖς δόξαις καὶ πλάσμασι φιλοτιμούμενοι, τῷ τε κόμπῳ τῷ φαρισαϊκῷ κατ' αλαζονεύμενοι, καὶ μέγα φουσῶντες ταῖς προεδρίαις, καὶ τῷ καλεῖσθαι ῥαββί,

καὶ τῷ ὄγκῳ καὶ τῇ ὀφρῦϊ τῶν γραμματέων κατὰσβαρευόμενοι· πλήν γε δὴ, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν ἂ τῷ νόμῳ ἐγγέγραπτο, τῷ λαῷ διεσήμαινον· ἂ δὲ ἔλεγον, πρᾶττειν οὐκ ἤθελον· διὸ καὶ ὁ Χριστὸς τὰ μὲν λεγόμενα ποιεῖν ἐκέλευεν, ἀπηγόρευε δὲ τὰ πρᾶττόμενα· οὗτοι δὲ οὔτε λέγουσιν οὔτε πρᾶττουσιν, ἂ ἡ ἀλήθεια παραδέδωκεν· ἀντικρυς δὲ, καὶ λόγῳ καὶ πράγμασι τῇ χάριτι ἀπομάχονται· σκεπτέον οὖν ὁπωτέροις χαλεπωτέρα τὰ ἐγκλήματα· ἐντεῦθεν οἱ εὐφημοῦντες, ὡς ἐγγυτάτῳ προθύμως τὰς ἀσέμνους ἐκείνας καὶ δυσηχεῖς φωνάς, ἢ δυσσεβεῖς εἰπεῖν οἰκειότερον, ἐκ τῆς δυσώδους αὐτῶν καὶ μυσαρᾶς καρδίας ἐξερευγόμενοι, οἱ δορυφοροῦντες μετ' εὐλαβείας καὶ συνεσταλμένου τοῦ φρονήματος, διακονούμενοι ὡς τάχιστα τοῖς διατάγμασιν, οὓς μὲν τῶν ἐξεταζομένων, εἰς μέσους παράγειν, οὓς δὲ ἀνθυπεξάγειν τοῦ δικαστηρίου, ὡς τῆς ἐπηρείας, φεῦ τῆς ἀναιδείας, ἢ προσδεχθισομένους σὺν εὐμενείᾳ, ἢ ἐκπεμφθισομένους σὺν ἀδοξίᾳ, καὶ τᾶλλα ὅσα τοῦ ἐμπλήκτου καὶ φαρισαϊκοῦ ἐκείνου βήματος ἄξια· ἀλλὰ καὶ τοὺς ὁσίους πατέρας ἡμῶν καὶ διδασκάλους τῆς ἐκκλησίας κατευτελίζουσι καὶ φαυλίζουσι, κατὰ μηδὲν τῶν ἄλλων ἀνθρώπων πρὸς τε ἀρετὴν καὶ τὴν εἰς Θεὸν οἰκειώσιν διεννηοχέαι, ἀλλ' ὥσεί τινα καὶ τῶν πολλῶν ἓνα, αὐτῶν ἕκαστον εἶναι περικυκλοῦντες· ὧν καὶ τὰς ἱεράς βίβλους, αἱ τὰς ἐνθέους αὐτῶν διδασκαλίας φέρουσιν, ὑπὸ πόδας ἄλουσιν, εἰς βάθρων ὑπηρεσίαν αὐταῖς ἀποχρῶμενοι, τὸ παρανομώτατον· σοφοὺς δὲ χειροτονοῦσιν ἑαυτοὺς οἱ σαρκοφιλόσοφοι, καὶ παρὰ τῶν σπουδαστῶν ἀξιοῦσι καλεῖσθαι θεολόγοι οἱ κενολόγοι, καὶ χρυσόστομοι οἱ αἰσχροστόμοι· σκοπῶμεν δὲ ταῦτα ὅθεν καὶ οὕτως· τὴν μὲν κελεύουσιν ἐντολὴν, μὴ μέταιρε ὄρια αἰώνια· ἂ ἔθεντο οἱ πατέρες σου, οὐδὲ ὅσον εἰς νοῦν βαλέσθαι δόξαν τοῖς ἀθλοῖς· πρὸς δὲ τὰς εὐαγγελικὰς τοῦ κυρίου φωνάς, πρὸς ὃν καὶ ἡ μάχη καὶ τὰ τῆς ὕβρεως, παραπλησίως ἀσπίδι κωφῇ καὶ βουύσῃ τὰ ὦτα, καθὰ λέγεται, τοῖς ἐπάδουσι τὰς ἀκοὰς ἀποβύουσιν· αἱ δὲ καὶ τοῦ ἓνα τῶν μικρῶν τῶν ἤδη πεπιστευκότων σκανδαλίζοντος, ὡς βαρυτάτην τὴν δίκην καθορίζουσι· λυσιτελεῖν αὐτῷ μᾶλλον ὀνικῷ μύλῳ κατ' αὐχένος ἐπηρτημένῳ, θαλασσίῳς κατὰποντοῦσθαι πελάγεσι.

Τί οὖν; οὐκ ἂν αὐτοὶ δεινότερον πείσωνται; τοσαύτην πληθὺν μεθοδεΐαις ἀπατηλαῖς κατασοφίζόμενοι καὶ παρακρούμενοι, ἢ τις καὶ ἐν ἴσῳ θαλάσσης ἄμμῳ παρεικασθήσεται· οὐ γὰρ ἓνα ἢ δύο ἢ τρεῖς, πάντα δὲ ἀνθρώπων τὸν ὑπὸ σκῆπτροις Ῥωμαίων, κατὰ ψυχὴν τὴν σηπεδόνα τῶν φθοροποιῶν αὐτῶν λόγων εἰσδέχεσθαι διασπουδάζουσι· πῶς γὰρ ἔμελλον ἀλλοτρίων ψυχῶν φείδεσθαι, οἳ γε τῶν ἰδίων ἡφειδηκότες ἀπογνόντες παντάπασι; καὶ καλῶς γε μετὰ τῶν γραμματέων καὶ φαρισαίων ἀκούσονται· “ οὐαὶ ὑμῖν ὅτι κλείετε τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἔμπροσθεν τῶν ἀνθρώπων· ὑμεῖς γὰρ οὐκ εἰσέρχετε, σθε, οὐδὲ τοὺς εἰσερχομένους ἀφίετε εἰσελθεῖν· ” οὕτω πάντα τῆς ἐκκλησίας κατασιόντες ἔδη τε καὶ νόμους καὶ μυστήρια, τὰς ὁδοὺς κυρίου τὰς εὐθείας διαστρέφουσιν· εἰ δὲ καὶ ὑπὲρ ἀργοῦ ρήματος λόγον ὑφέξομεν ἐν ἡμέρᾳ κρί-

σεως, ποίαν ποτε ἄρα τῶν παρ' αὐτοῖς ἐνεργουμένων ἐνδιαστροφῶν καὶ πονηρῶν διδαγμάτων οὐκ οἴσουςι δίκην; ὅπου γε καὶ τοῖς ἔξωθεν συντηρεῖν τὸ ἀπρόσκοπον ἡ Παύλου παρεγγυᾷ μεγαλόνοια· ὦν ὡς ἀληθῶς τὸ κατάκριμα ἐνδικον ἄνωθεν προεσήμηνεν· ὅντως πάντα τολμῶσι κακοὶ, καλῶς εἰρηῆται· εἶτα εἰς μέσους ἡγμένα καὶ ὑπ' ὅψιν ἐκκείμενα, τῶν ψυχῶν τῶν ἀνθρωπείων τὰ θήρατρα, αἱ διὰ χρόνου συχνοῦ προεκμελεῖταιθεῖσαι αὐτοῖς καὶ εἰς τοῦτο παρασκευασθεῖσαι βίβλοι.

ι. Ἐπειδὴ καὶ πρὸς τῇ προτέρᾳ κατὰ Χριστοῦ δυσφημία, καὶ ἑτέραν οὐκ ἐλάττω ταύτης, τὸ ἀπερίγραφτον αὐτὸν ἀνειληφέναι σῶμα, ὥσπερ ὄνειροπολοῦντες, οἱ χριστομαχοῦντες προσεπάγουσιν· ἃς δὴ κρατύνειν ἀποπειρῶνται, ἐκ τῶν τοῦ εὐρετοῦ καὶ πατρὸς τῆς ἀποστάσιος ἀφορμῶν, τὸ πᾶν τῆς ἐναυτοῦς αὐτῶν εἰληφότες διδασκαλίας· ἐκεῖνος γὰρ τῇ μὲν προηγουμένῃ τῶν ἀσεβειῶν παριστάμενος, φωνὰς συναγέγερε, παρά τε τῶν τοῦ πνεύματος λογίων συγγραφείσας παρασπασάμενος, πρὸς δὲ καὶ τῶν μακαρίων πατέρων ἡμῶν σοφῶς ἐκπονηθείσας, πρὸς ἑλεγχον μὲν τῆς τῶν βδελυρῶν εἰδώλων ἀπάτης, κατηγορίαν δὲ τῆς τῶν ἀγνοοῦντων τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἐθνῶν, ἀπιστίας καὶ ἀπονοίας παρατεμόμενος· ἃς δὴ κακῶς καὶ ἀνοήτως ἐξειληφώς, καὶ ὡς ἀληθῶς εἰπεῖν εἰδωλικάις μυσαρότησι τὴν ψυχὴν κατὰχραίνων τὴν ἐαυτοῦ, ταῖς ἱεραῖς εἰκόσιν ἐφήρμοσε· τῇ δ' αὖ ἐπομένη τὸ κῦρος δίδωσιν, ἐκ τῆς ἐμμανοῦς τῶν Ἀρειανῶν δόξης, καὶ τῆς Μανιχαίων λυσσώδους θρησκείας ὁ ἑκφρων ὀρμώμενος.

ια. Τούτοις πρὸς σύστασιν τῶν ἐαυτῶν οἱ Γεννάδαι ἀποχρῶνται δογμάτων· ἐπειδὴ γὰρ οἰκεῖόν τι κατασκευάσαι οὐκ ἔχουσιν, οὐδὲ γὰρ ἂν πρὸς τὴν αἴγλην τῆς ἀληθείας ἀντῴπειν δύναιντο, οὐκ αἰσχύνονται οἱ ἐν ἱερεῦσι τετάχθαι νομίζοντες, τῶν ἐν λαϊκοῖς τελούντων καὶ ταῦτα βεβήλων καὶ ἀκαθάρτων ξένα καὶ ἐκφυλα τοῦ τῶν χριστιανῶν φρονήματος διδάγματα παραδέχεσθαι· οὕτω τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀποπεπτωκότες, τῇ ἀνθρωπίνῃ μάταιότητι ἐξανδραποδιζόμενοι κατεσύρσαν· διὰ τοῦτο τῇ εἰκόνι τῇ χρυσῇ καθάπαξ ὑποκύψαντες, τῇ εἰκόνι τοῦ Χριστοῦ προσκυνεῖν οὐκ ἀνέχονται· ἀλλὰ τὸν μὲν περὶ τῶν εἰδώλων λόγον, τίς τέ ἐστι, καὶ ἐπὶ τίσιν ἐφαρμόζεται, καὶ τοῦτον προφανῇ καὶ δεδημοσιευμένον ὑπάρχοντα, οὐκ οἶμαι τινὰ λανθάνειν τῶν ἐρώντων τοῦ κρείττονος, καὶ μικρὸν γοῦν ἐψησθημένων τῆς τῶν πραγμάτων φύσεως· ἡ δὲ τῶν συντεταγμένων τούτῳ Ἀρειανῶν ἀθεότης, ἀποκεκρυμμένον πως καὶ οὐ πᾶν καταφανῇ τὸν δόλον τῆς ἀσεβείας κέκτῃται, καὶ ταύτῃ οὐ ῥαδίως τοῖς πολλοῖς καταλαμβάνεται· σεσοφισμένοις γὰρ τοῖς ῥήμασι καὶ πολυπλόκοις ἐπινοίαις εἰς τοῦτο αὐτοῖς ἐκμεμηχανημέναις, τῇ τῶν παραλογισμῶν ἀχλύϊ καὶ ταῖς ἐκ τῶν τῆς εὐγλωττίας στροφῶν πιθανότησι, συναρπάζειν καὶ ὑποσύρειν τοὺς ἀπλουσίερους ἐπὶ τὸ ἴδιον φρόνημα ἱκανῶς ἔχουσι· διὰ τοῦτο μικρά τινα περὶ αὐτοῦ τε καὶ τῶν προεσθηκόντων εἰπεῖν, πρὸς τὴν τῶν ἀγνοούντων εἴδῃσιν καὶ ὠφέλειαν, ἄξιον ὑπέληφα· τίνες δὲ αἱ βίβλοι αὗται, καὶ τῆς ποίας διδασκαλίας, ἐρῶν ἔρχομαι.

ιβ. Τίς οὐκ οἶδε τὴν Θεομάχον τῶν δυσωνύμων Ἀρειανῶν ἀθεωτάτην αἵρεσιν, ἣν ὁ τῆς μανίας ὄντως ἐπώνυμος Ἀρειος ἐξεγέννησε, καὶ τοὺς τὸν μακρόν τουτονὶ καὶ ἔκφρονα συναπαρτίζοντας θίασον; οἱ τὴν θεότητα τοῦ ζῶντος καὶ ὑφειστώτος καὶ ἐνυποστάτου θεοῦ λόγου ἀθετοῦσιν ἀνοητότατα, ἑτεροφυᾶ τῆς τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς οὐσίας αὐτὸν ἀποφαίνειν πειρώμενοι, καὶ τῆς δόξης τῆς πατρικῆς ἀποσχίζουσιν ἀθέσμως οἰόμενοι, καὶ τὰς τῆς δεσποτίδος φύσεως ἀσυγκρίτους ὑπεροχὰς, ἐπὶ τὴν τῆς δούλης κτίσεως περιπέζιον τάξιν κατὰ βιάζοντες· οὐ μὴν δὲ ἀλλὰ καὶ τὴν Θεῖαν καὶ ὑπερφυᾶ τοῦ λόγου συκοφαντοῦσι σάρκωσιν, καὶ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ ψιλαῖς φαντασίαις αὐτὴν πεφνηνέναι ἀπισχυρίζονται φαντασιούμενοι, συνωδὰ τῇ μανιχαϊκῇ λύσσει, καὶ τοῖς ἀπὸ τῆς τοῦ Βαλεντίνου βακχείας καὶ αὐτοὶ δογματίζοντες· τίς οὐ μεμάθηκεν, ᾧ καὶ κατὰ βραχὺ γοῦν λόγου μέτεστι, καὶ ἱστορίας εἰς πείραν ἀφίκετο, τὴν τούτων κορυφὴν καὶ ἀκρόπολιν; ὁ καισαρεὺς δ' οὗτός ἐστι δυσσεβὴς ὄντως Εὐσέβιος, ὅς γε πολλὰ μὲν κατὰ τῆς τοῦ λόγου θεότητος δεδυσφημηκῶς πεφλυάρηκε, πολλὰ δὲ κατὰ τῆς Θεῖας τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας ματαιοπονῶν δεδυσσέβηκεν· οὐ τὰ συγγράμματα μέχρι καὶ τήμερον τῶν ἐξαγίστων αὐτοῦ δογμάτων ὑπάρχει κατὰ πλεον· οὐ γὰρ Ἀρειον μόνον τὸν ἐαυτοῦ διδάσκαλον, καὶ τῆς ἀποστασίας ταύτης εἰσηγητὴν, ἀλλ' ἤδη καὶ πάντας τοὺς εἰς τὴν δόξαν τοῦ μονογενοῦς προσκεκρουκότας ὑπερβαλέσθαι ἐφιλονείκησε· κτίσμασι γὰρ προσκυνῶν, καὶ τῇ κτίσει τὸ μόνον πρέπον θεῷ σέβας ἀνάπτων ἐλέγχεται, λάτρεις εἰδώλων ἐντεῦθεν σαφῶς ἐκδεικνύμενος, καθὰ καὶ παρὰ τῶν ἐκκρίτων τῶν υιοφόρων πατέρων ἡμῶν μεμαρτύρηται· ἀναγκαίως οὖν καὶ οἱ προσκείμενοι αὐτῷ καὶ μαθητευόμενοι, τὴν τοῦ διδασκάλου δόξαν ἀποφερέσθωσαν· οὗτος γὰρ αὐτοῖς τὸ κατὰ Χριστὸν σῶμα, μὴ οἷόν τε εἶναι γράφεισθαι εἰσηγήσατο, ὡς ἀληθῶς φαντασιούμενος, καὶ ὠνείρωξε· τίνα δὲ τῶν ἀπάντων τὰ κατ' αὐτὸν διαπέφευε; μᾶλλον δὲ τίνι οὐκ ἐνδηλα καὶ καταφανῇ, καὶ ἀγροικικός τις ἢ καὶ ἀπαιδοῖς βίβητος; ὡς πεντακοσίοις πρότερον ἔτεσι, καὶ μικρόν τι πρὸς, ἢ πολυάνθρωπος ἐκεῖνη καὶ Θεόλεκτος ὁμήγυρις, ἢ κατὰ Νίκαιαν φημὶ ἱερὰ τῶν Θεοφόρων καὶ θαυμασίων ἀνδρῶν σύνοδος, πάντα ἐκ πνεύματος Θεοῦ καὶ κινουμένη καὶ πρᾶττουσα, τοὺς ἀντέχομένους τῆς ἀρειανικῆς αἵρέσεως, τῆς ἐκκλησίας καθελοῦσα ἐξώθησεν, ἐκκηρύκτους αὐτοὺς σὺν πᾶσι τοῖς ἐκφύλοις καὶ ὁσυνείοις αὐτῶν δόγμασι καταστήσασα· καὶ πάλιν Εὐσέβιος μετὰ τοῦ πεπρασμένου ἡθους τῇ ὁρᾷ συνετίθετο δόξῃ, λανθάνειν βουλόμενος· καὶ πάλιν εἰς ἐαυτὸν ἐπανιὼν, κατὰ περ οἱ ἑτεροκλινεῖς τῶν ὁρήκων τῆς ἀντιπεριελκούσης χειρὸς ἐλευθεριάζοντες· ὅποιον δὴ τι καὶ ὁ δυσδαίμων ἐσοφίζετο Ἀρειος, ὡς καὶ χρόνοις πλεονσιν ὕστερον, ἐπεὶ τὸ δολερὸν τῆς γνώμης τισὶν ἐκέρυπτο, καὶ μνήμην αὐτοῦ ποιεῖσθαι ἠξίου, τοῦ τῶν ὀρθοδόξων χοροῦ τυγχάνειν ὑπολαμβάνοντες· τούτους ἢ κατὰ τὴν Ἀλεξάνδρου μεγαλόπολιν συνελθοῦσα σύνοδος, κανονικοῖς δεσμοῖς ὑποβάλλει, μηδενὶ ἐξεῖναι τῶν εὐσεβούντων χριστιανῶν εἰς μνήμην Εὐσεβίου εἶναι καθορίσασα.

Τί δ' ἂν τις εἴποι περί γε τῶν μετ' ἐκείνους Θεοφόρων πατέρων, καὶ τῆς ὀρθῆς πίστεως καὶ διδασκαλίας εἰσηγητῶν, ὅπως γενναίως καὶ ἀνδρικοῶς ἄβαν, κατὰ τῆς πλάνης ταύτης ἐνστάντες καὶ ἀποδυσάμενοι διηγωνίσαντο; ὧν τὰ συγγράμματ' αὐτὰς βίβλους, καὶ ἀριθμῷ διαλαμβάνειν, πολλῆς ἂν δεήσειε σχολῆς καὶ χρόνου· οὕτως μὲν οὖν τῷ ἀπείρῳ χρόνῳ, ἐκτὸς τῆς κατ' ἡμᾶς ἱερᾶς αὐλῆς διερρήμιμος Εὐσέβιος, σήμερον αὐτοῖς τῆς διδασκαλίας, ἢ ματαιοφροσύνης εἰπεῖν ἀληθέστερον, ἕξαρχος προκαθέζεται καὶ τοῖς τούτου δόγμασι μέγα φρονοῦσι καὶ βρενθύνονται οἱ ταλαίπωροι, καὶ αὐτῷ γε τούτῳ καττυθείσας χρήσεις προτίθενταί τινες ἀλλοκότους, μὴ δὲ τῇ ἀληθείᾳ μὴ δὲ ἀλλήλαις συμβαινούσας· τοιοῦτον γὰρ τοῦ ψεύδους τὸ ἴδιον· ἐνίων γὰρ ὁλοκλήρων βιβλίων ἕως τοῦ νῦν ἡμοιρηκότες τυγχάνουσι παντάπασιν, οὓς δὴ καὶ πατέρας χειροτονεῖν ὥσπερ ἐξ ἐπιτάγματος οὐ δεδίασι, καὶ πρωτάρχους τῆς φλυαρίας αὐτῶν ἀνακηρύσσουσιν· ὧν τὸ ληρῶδες καὶ φαῦλον τῆς ἀπιστίας, ἐν τοῖς μετέπειτα ἐξελέγξομεν, εἴπερ εὐδοκοίη θεὸς, καὶ τῷ πόνῳ συνεφάπτηται καὶ συναίρηται, ὃς οἶδε γλῶσσαν τρανοῦν μογιλάλου, καὶ τῶν μελῶν ἐπιρρῶννύειν τὰ παρείμενα καὶ ἄρρωστα, ἵνα ἐξάλληται ὥσπερ ἔλαφος ὁ χωλός, καὶ οἱ πόδες ὠραῖοι καὶ ἄρτιοι τῶν εὐαγγελιζομένων τῆς τοῦ θεοῦ ἡμῶν ἐκκλησίας τὴν εἰρήνην διαφαίνονται· ἐπεὶ δὲ τὸ προκείμενον ἴωμεν.

ιγ. Ἐπεὶ οὖν αὐτοῖς δυσήνυστα ἐδόκει καὶ δυσκατόρθωτα τὰ βουλευμάτ' αὐτῶν, μή ποτε ἐκ μόνης τῆς τῶν ἑξωθεν τῆς ἐκκλησίας διδασκαλίας ὀρμώμενοι, ἀπίθανά τοις πολλοῖς λέγειν δόξαιεν, καὶ περὶ τὸν σκοπὸν ἀπρακτῆσαιεν, τί δρῶσι; καὶ ποῖ τὰ τῆς πανουργίας αὐτοῖς ἐξοίχεται; τῷ θολερῷ καὶ πικρῷ τῶν αἰρετικῶν ῥεύματι, τὸ γλυκὺ καὶ καθαρὸν τῆς ἀληθείας νῆμα παραμιγνύουσιν, ὅπερ πάλοι οἱ κακοὶ κάπηλοι τὸν οἶνον ὕδατι μίσγοντες ὀνειδίζονται· καὶ τῶν θεολόγων πατέρων ἡμῶν, οἱ τῷ κόσμῳ τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπύρσευσαν, ῥήσεις τινὰς τοῦ ὅλου σώματος τῶν βίβλων ἀποσπαράξαντες, τῇ ἐκείνων συγκατηρήθησαν πλάνῃ· ἢ οὐδὲ συνεῖναι τάχα ἰσχύσαντες τὴν ἐλκειμένην τοῖς λόγοις διάνοιαν, ἥνικα τὴν λήμνην τῶν τῆς ψυχῆς ὀμμάτων ἀποκαθῆρασθαι οὐ προείλοντο, ἢ κατὰ τὸ δοκοῦν ἐπ' ἀπωλείᾳ ἑαυτῶν τε καὶ τῶν ἀπατωμένων, ταῦτα προῖσχύμενοί τε καὶ παρεξηγούμενοι, τὸν λόγον τῆς ἀληθείας δολοῦσι καὶ καπηλεύουσι, τῷ χαλκῷ τὸ δέλεαρ ἐνσκευασάμενοι, ἵνα τῷ ἀξιοπίστῳ τῶν προσώπων, τοὺς ἀπλουστέρους τῶν ἀκρωμένων βουκολοῦντες οἱ βωμολόχοι ἐπαγάδωνται, τῷ κεκρυμμένῳ δόλῳ τῆς ἀσεβείας περιπαρέντας· τὰς δὲ ἐμφανῶς καὶ ἀντιρρήτως καὶ εἰς γινώσιν ἅπασιν ἐκκειμένας περιζέοντες καὶ περιγράφοντες, καὶ τοῖς εἰς πείραν αὐτῶν ἀχθεῖσι δολίως ἀποκρυπτόμενοι, ὡς τῆς τυφλώσεως, ὡς τῆς πωρώσεως, οὐκ ἔγνωσαν οὐδὲ συνῆκαν· διὰ τοῦτο ἐν σκότῳ βαθεῖ διαπορεύονται, καὶ πρὸς τὰς αὐγὰς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψαι οὐ βούλονται· εἰ γὰρ ἔγνωσαν, οὐκ ἂν τὸν κύριον τῆς δόξης ἐξουθένησαν.

ιδ. Γί τοῦτων τῶν ἐλχειρημάτων χαλεπώτερον ἢ βλαβερώτερον; τί ταύτης τῆς διαιρέσεως δυσαχθέστερον ἢ ἀπηχέστερον; πάλοι καλῶς τεθνηκυῖαν αἵρε-

σιν, καὶ φροῦδον ἐκ τῆς τῶν χριστιανῶν γλώσσης γεγεννημένην νῦν ἀναζωοπυρεῖ καὶ τεθηλέναι οἱ παράφρονες ἐκβιάζονται· τοῦτο γὰρ αὐτῆς τοῖς σπουδασταῖς ἔργον τὲ καὶ ἀγώνισμα· καὶ τῷ ἐχθρῷ πάροδον τῆς καθ' ἡμῶν ἐπιτηρείας διδόασιν, ἵνα ὅπερ πάλαι συμμάχους καὶ ὑπηρετάς τῆς ἑαυτοῦ κακίας εὐρηκῶς ἀπετέλεσε, καὶ διὰ τῶν σταυρωσάντων τὸν κύριον ποιῆσαι οὐκ ἴσχυσε, τοῦτο ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν ἀπεργάσῃται· ἥδη γὰρ καὶ νῦν ὁ ἄνωθεν καὶ δι' ὅλου τῷ τιμῷ αἵματι Χριστοῦ ἐξυφασμένος χιτῶν περιρρήγνυται καὶ μερίζεται, καὶ τὸ κράτιστον τῶν ἐν ἡμῖν καλῶν, ἡ εἰρήνη καὶ ὁμόνοια λέλυται καὶ διόλωλε. Δεινὸν μὲν τὰ πάλαι ἱστορούμενά τε καὶ ἀκουόμενα, ἡ βασιλεία Δαβὶδ καθ' ἑαυτὴν μεριζομένη καὶ σχιζομένη, καὶ τῶν φυλῶν ἡ διάσπασις, θρασυτήτι καὶ αὐστηρίᾳ τοῦ ἐκλόνου γεγεννημένη, καὶ Ἰσραὴλ ἀποτρέχων εἰς τὰ ἑαυτοῦ σκηνώματα, καὶ Ἱεροβοὰμ ἐν σκήπτροις ὁ δοῦλος καὶ ἀποστάτης ἐνθρονιζόμενος, τὸ παραδοξότατον· καὶ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἀντιδιαιρουμένη Σαμάρεια, ὅθεν τῶν κακῶν ἡ κρηπίς ἀταβέβληται, καὶ ὁ λαὸς ἀναπεισμένος προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἐπὶ τὴν εἰδωλομανίαν ἀθέως ἐξεκυλίσθη· δεινότερον δὲ τὰ νῦν τελούμενα καὶ ὁρώμενα, ἐπεὶ περ ἡ Χριστοῦ βασιλεία τέμνεται καὶ διίσταται, καὶ τὰ μέλη τοῦ κατὰ Χριστὸν σώματος καὶ τῆς αὐτῆς κεφαλῆς, καθ' ἑαυτὰ διαστασιάζει, καὶ τὸ ἔθνος τὸ ἅγιον, τὸ βασιλεῖον ἱεράτευμα, ὁ λαὸς ὁ εἰς περιποίησιν ἐξαγγέλλειν τὰς θείας ἀρετὰς κατάχρεως, καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς θείας οἰκονομίας λαμπρῶς τῇ φωνῇ καὶ διαφωτισμῷ βοᾷν κηρύγματι, καὶ τὴν χάριν τῆς ἐλευθερίας ὁμολογεῖν καὶ ἀπολυτρώσεως, εἰς τοῦναντίον περιετράπησαν, καὶ κατὰ πλείονας τοῖς τῆς κακίας ὑπηρεταῖς δελεαζόμενοι, ὡς οὐδὲν ὠφελιμένοι, ἀνατολῇ ἐξ ὕψους ἐπισκεφθέντες οἱ ἐσκοτισμένοι, τῷ κρημνῷ τῆς ἀπιστίας περιπίπτουσι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, οἱ νέοι Ἰουδαῖοι καὶ ἀγνώμονες· ὁπόσον δ' ἂν τὸ ἐν μέσῳ τούτων, κατίδοι ἂν τις διασκοπούμενος· ὅτι ἐκεῖνα μὲν τῶν Γηίνων καὶ χαμερπῶν, καὶ ἀρχὴν ἐχόντων ἐπὶ κηρον, καὶ ἡκίστα ὑπομενόντων ἕνεκεν, εἶχε τὸ ἀμφήριστον, καὶ τῶν Γνωμῶν ἐπρυϊάνευε τὸ ἀντίρροπον· ταῦτα δὲ τῶν οὐρανίων αὐτῶν, καὶ τῆς ἄνω βασιλείας τὲ καὶ λαμπρότητος, καὶ ὧν οὐκ ἄξια τὰ βλεπόμενα, εἶπερ ἡμῖν ταῦτα πίστις εὐσεβῆς κατεπαγγέλλεται, συμπαρομαρτούντων ἥδη τῶν οἰκείων ἔργων τῆς πίστεως.

Οὕτω δὴ καὶ τοιαῦτα τὰ παρόντα εἶναι συμβέβηκεν, ἥνίκα τὸ καινὸν τοῦτο καὶ ἄθεσμον ἄθροισμα, ὥσπερ ἄλλη Σαμάρεια, τῆς νέας Ἱερουσαλὴμ τῆς ἐκκλησίας, ἀπονοσφίζεται· καὶ κάθηνται γε ἐφ' ὕβρει καὶ ὑψηλῇ καρδίᾳ, καὶ ταῖς χρυσαῖς ἡττώνονται δαμάλεσι· ταύτη δὴ τῇ δευτέρᾳ εἰδωλολατρίᾳ, τῇ φιλαργύρῳ γνώμῃ, οἱ τῇ ματαίᾳ δόξῃ τοῦ κόσμου δουλούμενοι· καὶ λαὸς τοῦ Ἑβραϊσμοῦ χρηματίζειν οὐ καταδύονται, καὶ τῷ ὄρει Σιών, τῇ καθ' ἡμᾶς ὑψηλῇ καὶ ἐπληρμένη θεολογία ἐπανάστανται, τὴν κενολογίαν αὐτῶν καὶ τὸ χαμαιπετές καὶ ἐπισευρμένον ἀντεπεξάγοντες φρόνημα, ἐξ οὗ πολλοὺς σοφίζόμενοι καὶ παραλογιζόμενοι, ἐπὶ τὸ ἴδιον ἔλκουσι βάραθρον· ὅσοι μὲν γὰρ βλακώδεις, καὶ τὴν διάνοιαν εὐπαράφοροι, τὴν τε πίστιν ἀστήρικτοι, καὶ πρὸς τὰ παρόντα

μόνον κεχίνασι, καὶ περὶ τὴν δόξαν τοῦ κόσμου ἐπτόνῃται, εὐδαιμονίαν τὰ τῇδε τιθέμενοι, ἐκείθεν ὡς ἀνδράποδα αἰχμαλωτίζόμενοι, τὴν Ἱερουσαλήμ ἀπολιμπάνουσι, καὶ πρὸς τοὺς βωμοὺς τοῦ Γέλωτος ἵενται, καὶ τὸ ληστρικὸν ἐκεῖνο ἄντρον ὑποδύονται τῶν τῆς αἰσχύνῃς ἰσχυρῶν ἐνταῦθα πυθόμενοι, καὶ τὴν λώβην τῆς ψυχῆς ἐκ τοῦ παραχρῆμα παραδεχόμενοι· καὶ ὁ βουλούμενος πληροῖ τὴν χεῖρα ἢ τὴν ψυχὴν ἄγους παντὸς καὶ μιάσματος, ἢ τῶν ὑψηλῶν ἱερεὺς κακῶς προχειριζόμενος, ἢ τῇ Ἀστάρτῃ τῆς φιλοσαρκίας ὑποκύπτειν ἀναπειθόμενος· οὐς ἐπειδὴ ἐντὸς ἀρκύων οἱ θηρεύοντες λάβοιεν, ἅθλά τε προτίθενται, καὶ τὴν εἰς τὰ βασίλεια ὑπισχυοῦνται πρόοδον καὶ οἰκείωσιν, λαμπρὰς αὐτοῖς ὑποτείνοντες τὰς ἐλπίδας· κατὰκροτοῦσι τε ταῖς εὐφημίαις καὶ Γεραίρουσι, καὶ ὡς οἰκείους ἤδη εἰσποιούμενοι καὶ ὁμογνώμονας, τὸ λοιπὸν περιέπουσιν.

ιε. Ὅσοι δὲ ἀνδρικοὶ τὴν γνώμην σφριγῶντες περὶ τὴν εὐσέβειαν, καὶ ζηλωταὶ καλῶν ἔργων ὑπάρχουσιν, οἷα δὴ τὸ ἀκλινὲς καὶ ἐρηρυσμένον περὶ τὸ καλὸν ἔχοντες, ὑπερόπται τούτων ἐφάνησαν· καὶ μικρὰ τῆς ὀρχήστρας φροντίσαντες, ὡς πολὺ τὸ ἀπατήλον καὶ εἰκαῖον ἐχόντων, βία περιελκόμενοι καὶ διωθόμενοι καὶ οὐκ ἐθέλοντες, καθάπερ δεσμῶταί τινες καὶ κατὰκριτοι συλλαμβάνονται· καὶ εἴτα κατεγνωκότες αὐτῶν τῆς σκηνῆς, καὶ τὴν πεπλαστούργημένην εἰκαιομυθίαν ὡς ὕθλον βδελυττόμενοι, οὕτω μὲν τῆς τοῦ κακοῦ φορᾶς οὐκ ἀνιένται, ἀλλὰ διὰ τῆς πρώτης πείρας λόγων πιθανότησιν ὑποσαίνοντες οἱ ἐπηρεάζοντες καὶ θωπεύοντες, θωρεῶν τε πλείστων ὑποσχέσεις ὑποκλέπτειν ἐπιχειροῦσι, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων χειρογραφεῖν τὴν ἀσέβειαν τὸ πλέον ἐκβιαζόμενοι, καὶ τὰ χρηστὰ ἐν ἐπαγγελίαις ὁμοῦ καὶ τὰ δυσχερῆ ἐν ἀπειλαῖς κείμενα, ὁπότερον ἂν τούτων τις ἔλοιτο· ἡνίκα δ' ἂν τὸ ἐδραῖον καὶ βεβηκὸς τῆς πίστεως ἴδοιεν, καὶ ὡς οὐδὲν τῶν κατὰ Γνώμην ἀνύσειαν, ἐπὶ τὰς τῶν βεβιωμένων ἐρεῦνας χωροῦσι, Γράφονται τε αὐτοὺς ἐπικλημάτων, ἃ μὴ δὲ ἀκοῇ οἱ συκοφαντούμενοι παρεδέξαντο πώποτε· καὶ οὐκ ἐν ἐλπίσιν ἔτι λοιπὸν, ἀλλ' ἐν πεύρᾳ τὰ δεινὰ· τὸ ἐντεῦθεν γὰρ δεσμὰ καὶ φρουραὶ χαλεπώταται διαδέχονται, λιμοὶ τε καὶ δεινὰ κακοπάθειαι· εἰσὶ δὲ οἱ καὶ πωληγαῖς τὰ νῶτα καταξέόμενοι, καὶ οὐ μικραῖς αἰκίαις ἐκτιμωρούμενοι, τὸ τελευταῖον ὑπερρῶν μακραῖς τε καὶ ἀφορήτοις κατὰδικάζονται, ἐν χωρίοις ὧν τῷ πικρῷ καὶ δυσοίστῳ, καὶ πρὸς τὴν ζωὴν τὴν ἀνθρωπίνην τραχεῖ καὶ σκληρῷ καὶ ἀπεστενωμένῳ, δοκοῦν ἐστὶν αὐτοῖς βιαζομένους τοὺς δεινοπαθοῦντας ἀλώσεσθαι, τῶν συνεργούντων εἰς τοῦτο προηυτρεπισμένων· καὶ γὰρ παρεδρεύει ἀπόμοιρά τις τῆς δημοσίας δυνάμει αὐτοῖς, καὶ ὡς τάχιστα ὑπηρετησομένων τοῖς δόξαι· ταῦτα μὲν οἱ τὰ πρῶτα ἐν ἐπισκόποις ἔχοντες, καὶ τῆς ὀρθῆς ὑπερμαχοῦντες καὶ ἀντεχόμενοι δόξης· εἰσὶ δὲ καὶ οἱ μετ' ἐκείνους τεταγμένοι, σὺν ἐκείνοις τῆς ὁμοτίμου μεταλαχόντες πίστεως, εὐαρίθμητοι μὲν, ὅσον σπινθῆρα καταλειφθῆναι τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ, εὐκαίρως θεαῖς ἐπιφανείαις εἰς πυρσὸν ἀναφθισομένους περιφανῇ τε καὶ ἔνθεον, πρὸς τὴν λάμψιν τοῦ πνεύματος τοὺς ἐν τῷ ζόφῳ τῆς ἀπιστίας κατελιγμένους καθοδηγήσοντας· ἵνα ἐξῇ καὶ ἡμῖν

ταῖς προφητικαῖς συμφθέγγεσθαι φωναῖς· “ εἰ μὴ κύριος σαβαὼθ ἐγκατέλιπεν
 ,, ἡμῖν σπέρμα, ὡς Σόδομα ἂν ἐγενήθημεν, καὶ ὡς Γόμορρα ἂν ὠμοιώθημεν. ,,
 15. Τὸ γὰρ ὅσον ἐν ἱερωσύνῃ φέρει τὰ δεύτερα, ἤδη φιλοψυχοῦν καὶ με-
 ταβαλλόμενον ὁρᾶται, καὶ τῷ καιρῷ καὶ τοῖς πράγμασι συμμορφαζόμενον, καὶ
 μεΐσασχηματιζόμενον, οἷον φασὶ τὸν χαμαιλέοντα ῥαδίως μεταχρωννύμενον καὶ
 τῇ ὁρμῇ τοῦ κινήματος σύνδρομον ἔχοντα τὴν ταχύτητα τῆς φύσεως, ὡς ἂν
 λανθάνοι τῷ ποικίλῳ τῆς θεᾶς τοὺς παραπεγαζόμενους· οὕτως πρὸς τὸ ὑπερ-
 τεροῦν ὑποκύπτοντες, ὥσπερ οὐκ ἐν ἐλευθερίᾳ γνῶμης, ἀλλ’ ἐν ἐξουσίᾳ τῶν
 ἀγόντων γενόμενοι· ὧν τινὲς ἐπὶ τοσοῦτον ἐμπαθείας καὶ φιλαυτίας ἤλασαν,
 καὶ οἷον ἐκ νηπιώδους φρενὸς ὁρμώμενοι, κλυδωνιζόμενοί τε καὶ περιφερόμενοι
 παντὶ ἀνέμῳ τῆς διδασκαλίας, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων τῇ πανουργίᾳ πρὸς
 τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης κατὰ γέγραπται· ὡς δυοῖν τὸ ἕτερον, ψυχὴν ζη-
 μιωθήσεται, ἢ θρόνων ἐκπεσεῖσθαι προκειμένου, ἐλέσθαι τὸ πρότερον, φάναι,
 τολμῆσαι, καὶ εἰς αὐτὸ τὸ καίριον κινδυνεύειν, καὶ μηδὲν τῶν δεινῶν πείσε-
 σθαι δόξαι· ταῦτα ποίων δακρύων οὐκ ἄξια; ποίας κατῆφειας καὶ θρήνων οὐκ
 ἔμωλεα; καὶ ἂν ἄνθρωποι ἐπὶ τούτοις οὐ κλαύσωνται, ἀλλ’ ἢ γε κτίσις αὐτὴ
 συνωδινήσει καὶ συστένῃξει ἢ ἄψυχος· ποίας γὰρ οὐκ εἰσὶν ὑπεύθυνοι κρίσεως;
 “ εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας, φησὶν ἡ θεολόγος γλῶσσα, ἐμπεδοῖ
 ,, θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν
 ,, θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὐρίσκεσθαι; καὶ μὴ μόνων τῶν ἄλλων
 ,, ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; ,,
 Παῦλος δὲ, ἐῷμεν λέγειν ὅσα τῇ εἰς Χριστὸν ἀγάπῃ συνδούμενος, φέρειν ἀπι-
 σχυρίσας, θλίψεων καὶ διωγμῶν καὶ κινδύνων παντοδαπῶν ἀνεχόμενος, ὃν μὴ
 δ’ ἂν τὰ ἐνεστῶτα ἢ μέλλοντα ἢ κτίσις ἑτέρα, ταύτης ἀφέλκειν δυνήσοιτο·
 τοσοῦτον τὸ θερμὸν τοῦ φίλτρου καὶ διάπυρον· καὶ ἀνάθημα εἶναι τὸ μετριώ-
 τερον ἀπὸ Χριστοῦ, εὐχεσθαι ἀπειτόλμα· οὗτοι δὲ οὐδὲ μέχρι ψιλῆς ὕβρεως
 ὑπὲρ εὐσεβείας κακοπαθῆσαι προείλοντο· ἀλλὰ τούτοις πᾶσι χαίρειν εἰπόντες,
 τῇ ὕλῃ μόνον παρακάθηται, καὶ τοῖς τῆς φιλοσαρκίας βεβαπτισμένοι πάθεσιν,
 ἡκιστὰ γε τὴν φρένα τοῖς ἄνω ἐρείδουσιν· ὡς τάχιστα οἴκαδε ἀποδραμούμενοι,
 τάχα τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς κτήσεις τὰς πολυτελεῖς ἐπισκεψόμενοι, ἢ τὴν ἁμ-
 πελον τὴν ἐπιθυμητὴν, ἢ τὴν ὅση αὐτοῖς γῆ θελητὴ, ἀρόσιμός τε καὶ ἀνει-
 μένη, καὶ τοὺς ἐκεῖθεν πορισμοὺς, πυκναῖς τῶν δακτύλων κινήσει λογιστεύ-
 σοντες, ἢ τῶν ἐκλεκτῶν ἵππων καὶ ἡμιόνων τὸ εὐχρουν καὶ εὐσαρκον κατοφύ-
 μενοι, εἰ καλῶς τοῖς πωλοδάμναις ἡσκήθησαν, τό τε πορεύσιμον καὶ εὐκάθε-
 δρον ἐποχουμένοις, καὶ πρὸς ῥαστώνην ἐπιτήδειον· ἢ τῶν βοῶν τῶν ἀροτήρων
 τὸ εὐσταθὲς καὶ τῶν ἄλλων θρεμμάτων, ὅσα τῶν νομαίων καὶ ἀγελαίων ὄντα
 τυγχάνει· οὐκ ἄκομψον δὲ εἰπεῖν, εἰ μὴ καὶ τῆς ἐφεστρίδος καὶ τοῦ χιτῶνος
 καὶ τῶν ἄλλων περιβολαίων διασπουδασθήσεται τὸ εὐπάρυφον καὶ φιλόκαλον·
 καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, τῆς παρούσης καὶ κενῆς δόξης τὸ φιλότιμον καὶ φιλόκομ-
 πον· οἱ φρενὸς οὐκ ἐν καλῷ γενόμενοι, τῷ ἔρωτι τῶν οὐδαμῇ ἵσταμένων καὶ

ρεόντων σχεθέντες, ὧ γάρ τις ἤτληται τούτῳ καὶ δεδούλωται, πίστει εὐσεβεῖ καὶ σωτηρίῳ, μικρὰ μελίστων ἠλλάξαντο· οὕτως οἱ Γε ῥᾶστα ταῖς πάλαις τῶν παρανόμων ἐάλωσαν, ταῦτόν πεπονθότες καθάπερ καὶ τῶν ζώων τὰ εἰς ἄβραν ἀλώσιμα, τοῖς βρόχοις τῶν θηρευόντων ῥαδίως συλλαμβανόμενα· εἰ δὲ ἐξῆ Παύλῳ θαυμάζειν, ἐπὶ τούτοις μᾶλλον ἢ Γαλάταις θαυμάσεται, πῶς οὕτω ταχέως μετατίθενται ἐκ τῶν ἅπαξ ἡμῖν παραδοθέντων, καὶ ἄνωθεν τε καὶ ἐκ πατέρων καλίωντων θείων καὶ ἱερῶν δογμάτων, καὶ τῆς ἐπὶ χρόνον ἀπλείστον κεκρατηκυίας καὶ διαμενούσης συνηθείας καὶ τύπου· ἀλλ' οὐδ' ἂν εἰς μνήμην τῶν μετὰ ταῦτα εἰρημένων ἦσαν· “εἰ τις ὑμᾶς εὐαγγελίζεται παρ' ὃ παρελάβετε, ἢ ἀνάθεμα ἔστω, ἢ ἀλλὰ τὰ μὲν τούτων τοιαῦτα, καὶ οὕτως ἀθλίως ἔχοντα.

12. Ἐπὶ δὲ τοὺς προεστῶτας τῆς ἀσεβείας τὸν λόγον ἐπανακτέον· σκοπεῖν δὲ χρεὼν, εἰ μὴ καὶ τοῖς ἄλλοις ὡσαύτως ἀρμόσεται· ἐπεὶ δὲ τοίνυν καθάπαξ τῆς ἀληθείας ἀποσφαλέντες, τοῖς εἰκαίοις αὐτῶν λογισμοῖς τινάλλως ἐπερεϊδόμενοι, καὶ ὅσον ἦκεν αὐτοῖς εἰς δύναμιν τὰ ψευδῆ συμπλάσσονται, καθῆκαν ἑαυτοὺς ἐπὶ ζητήσεις μωρὰς καὶ ἀλλοκότους, καὶ μύθους γραώδεις καὶ βρεφοπρεπεῖς ἀνελίσσουσι, καὶ πολὺ τὸ ἀσύμβατον πρὸς τε ἑαυτοὺς καὶ τὴν ἀληθεῖαν ἔχοντες, ἐξερευνῶντες ἐξερευνήσεις οὐδὲν αὐτοῖς προσηκούσας, μήτε ἀλέγουσι νοοῦντες, μήτε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται, ἐπ' ὀλέθρῳ δὲ τῶν ἑαυτῶν ψυχῶν καὶ τῶν ἀκρωμένων ἐξευρημένας, ὅπως μὴ τῆς οἰκείας ἀπωλείας μόνον, ἀλλὰ κακίων τῆς βλάβης ἀποτίσωσι δίκα· ὧν τὴν τε κακίαν καὶ τὴν ἀπώλειαν τὰ ἱερὰ προανεκρούσατο λόγια· ἀρμόσαιτο γὰρ ἂν τις αὐτοῖς καὶ λίαν ἐνδίως, ὥδ' ὡς ἔχοντα· ὁπνίκα γὰρ ὁ τοῦ εὐαγγελίου κήρυξ καὶ τῶν θείων μυσταγῶδς, τῶν τοιούτων προεώρα τὴν κακίαν ἐν πνεύματι, προφητικῇ προανεφώνησε χάριτι· ὅτι “εἰσελεύσονται λύκοι βαρεῖς εἰς ὑμᾶς, μὴ φειδόμενοι τοῦ ποιμνίου, καὶ ἐξ ὑμῶν αὐτῶν ἀναστήσονται ἄνδρες λαλοῦντες, διεστραμμένα, τοῦ ἀποσπᾶν τοὺς μαθητὰς ὀπίσω αὐτῶν. Καὶ πάλιν ἐτέρωθι πῶς φησὶν, ὅτι “οἱ τοιοῦτοι ψευδοδιδάσκαλοι, ἐργάται δόλιοι, μετασχηματιζόμενοι εἰς ἀποστόλους Χριστοῦ· καὶ οὐ θαυμαστὸν, αὐτὸς γὰρ ὁ σατανᾶς μετασχηματίζεται εἰς ἄγγελον φωτός. Οὐ μέγα οὖν εἰ καὶ οἱ διάκονοι αὐτοῦ μετασχηματίζονται ὡς διάκονοι δικαιοσύνης, ὧν τὸ τέλος ἔσται κατὰ τὰ ἔργα αὐτῶν· “ἢ οὐχὶ καὶ τὸ πνεῦμα, φησὶ, ῥητῶς λέγει, ὅτι ἐν ὑστέροις καιροῖς ἀποστήσονται τινες τῆς πίστεως, προσέχοντες πνεύμασι πλάνης, καὶ διδασκαλίαις δαιμονίων, ἐν ὑποκρίσει ψευδολόγων, κεκαυτηριασμένων τὴν ἰδίαν συνείδησιν; Καὶ αὖθις “ὅτι ἐν ἐσχάταις ἡμέραις ἐστήσονται καιροὶ χαλεποὶ· ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοί, φιλόφθοροι, ἀλαζόνες, ὑπερήφανοι, βλάσφημοι, ἰονεῦσιν ἀπειθεῖς, ἀχάριστοι, ἀνόσιοι, ἄστοργοι, ἄσπονδοι, διάβολοι, ἀκρατεῖς, ἀνήμεροι, ἀφιλάστοι, πρὸδοται, προπετεῖς, τετυφωμένοι, φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι, ἔχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας, τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρημένοι· ὃν τρόπον δὲ Ἰαννῆς καὶ Ἰαμβρὴς ἀντέστησαν τῷ Μωσῇ, οὕτω καὶ οὗτοι ἀντέστησαν τῇ ἀληθείᾳ· ἄνθρωποι κα-

„ Τεφθαρμένοι Τὸν νοῦν, ἀδόκιμοι περὶ πίστιν· ἀλλ’ οὐ προκόψουσιν ἐπὶ πλεῖον
 „ ἡ γὰρ ἄνοια αὐτῶν ἐκδηλος ἔσται πᾶσιν, ὡς κἀκείνων ἐγένετο. „ Καὶ πάλιν
 ἀλλαχόθι· “Θεὸν ὁμολογοῦσιν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνούονται, βδελυροὶ
 „ καὶ ἀπειθεῖς, καὶ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἀδόκιμοι. „ Εἰ δὲ καὶ συλχωροῖη καὶ
 παρίδοι θεὸς προκόψειν ἀσεβεῖς “ καὶ ὁ λόγος αὐτῶν ὡς Γάβραινα νομὴν ἔξει,
 „ καὶ ἀνατρέπει τὴν Τινῶν πίστιν· ὁ μὲν τοι στερεὶς θεμέλιος τοῦ θεοῦ ἔσθη-
 „ κεν· ἔχων τὴν σφραγίδα ταύτην· ἔγνω κύριος τοὺς ὄντας αὐτοῦ· καὶ, ἀποστήτω
 „ ἀπὸ ἀδικίας πᾶς ὁ ὀνομάζων τὸ ὄνομα κυρίου· καὶ, πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι καὶ
 „ ῥήγες προκόψουσιν ἐπὶ τὸ χεῖρον, πλανῶντες καὶ πλανώμενοι. „ Ἐφ’ οἷς τὸν
 Θεὸν χρηστέυμενον οἶδαμεν, τὰ τῆς μακροθυμίας ἐνδεικνύμενον, ὡς ὁφείλου
 ἀνανήψαντας, ἀμείνους ἑαυτῶν φανῆναι· ὥσπερ οὖν πιστῶν καὶ ἀγαθῶν καὶ
 κατὰ Χριστὸν ζώντων, καὶ ὑπὲρ εὐσεβείας διωκομένων τὸ ἐν ὑπομονῇ καὶ ἐλπί-
 σιν εὐσταθὲς δοκιμάζοντα· ὡς μὴ ἐκκακοῦντας ταῖς θλίψεσι, δοκιμωτέρους καὶ
 λαμπροτέρους γενήσεσθαι. Ἐξῆς δὲ κατοφόμεθα ὅπως αὐτῶν στήλιτεύει τὸ
 μοχθηρὸν καὶ ἀπόπληκτον, τῶν τοῦ σωτῆρος μαθητῶν ὁ ΠΡΟΕΔΡΟΣ ΠΕΤΡΟΣ ὁ
 ΘΕΙΟΤΑΤΟΣ, ἡ ΤΗΣ ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ ΑΚΡΩΡΕΙΑ, ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ἡ ΚΡΗΝΙΣ ΚΑΙ ΤΟ ΣΤΗΡΙΓΜΑ,
 ὡδὶ Γεγραφώς· “ἔλέγοντο δὲ καὶ ψευδοπροφῆται ἐν τῷ λαῷ, ὡς καὶ ἐν ὑμῖν
 „ ἔσονται ψευδοδιδάσκαλοι· οἳ τινες παρεισάξουσιν αἰρέσεις ἀπώλειας, καὶ
 „ τὸν ἀγοράσαντα αὐτοὺς δεσπότην ἀρνούμενοι, ἐπάγοντες ἑαυτοῖς ταχυνὴν
 „ ἀπώλειαν· καὶ πολλοὶ ἐξακολουθήσουσιν αὐτῶν ταῖς ἀσελείαις, δι’ οὓς ἡ
 „ ὁδὸς τῆς ἀληθείας βλασφημηθήσεται, καὶ ἐν πλεονεξίᾳ πλαστοῖς λόγοις
 „ ὑμᾶς ἐμπορεύσονται· οἷς τὸ κρίμα ἔκπαλαι οὐκ ἄρξει, καὶ ἡ ἀπώλεια αὐτῶν
 „ οὐ νυστάζει. Καὶ, παρεισέδυσαν τινὲς ἄνθρωποι, ἄλλος τῶν τοῦ Χριστοῦ
 „ μαθητῶν ἔφησεν, οἱ πάλαι προγεγραμμένοι εἰς τοῦτο τὸ κρίμα ἀσεβεῖς, τὴν
 „ τοῦ θεοῦ ἡμῶν χάριν μετατιθέντες εἰς ἀσέβειαν, καὶ τὸν μόνον δεσπότην
 „ καὶ κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν ἀρνούμενοι. „ οὓς καὶ ταλανίζων ὁ αὐτὸς
 „ ἀποφαίνεται· “οὐαὶ αὐτοῖς ὅτι τῇ ὁδῷ τοῦ ΚΑΪΝ ἐπορεύθησαν, καὶ τῇ πλάνῃ
 „ τοῦ Βαλαὰμ μισθοῦ ἐξεχύθησαν, καὶ τῇ ἀντιλογίᾳ τοῦ Κορὲ ἀπώλοντο. „
 Ἀκουόντων δὲ οἷα περὶ αὐτῶν καὶ ὁ προφητικὸς λόγος ἐν πνεύματι προ-
 ανακέκραγε· “σὺ ἐπίγνωσιν ἀπώσω, φησὶν ὁ θεὸς Ὡσηὲ, κἀγὼ ἀπώσομαί σε
 „ τοῦ ἱερατεύειν μοι· καὶ, παγίς ἐγενήθητε τῇ σκοπιᾷ, καὶ ὡς δίκτυον ἐκτε-
 „ ταμένον ἐπὶ τὸ ἰταβύριον, ὃ οἱ ἀγρεύοντες τὴν θήραν κατέπηξαν· καὶ ἔτε-
 „ νοντο ὡς μετατιθέντες ὅρια· ἐπ’ αὐτοὺς ἐκχεῶ ὡς ὕδωρ τὸ ὄρμημά μου. „
 Τί δὲ Ἀμβρακὸς ὁ Θαυμασίος; “ὡς ὁ ποτίζων τὸν πλησίον αὐτοῦ ἀνατροπὴν
 „ θολερὰν, καὶ μεθύσκων, ὅπως ἐπιβλέψῃ ἐπὶ τὰ σπήλαια αὐτῶν πλησμονὴν
 „ ἀτιμίας ἐκ δόξης. „ Ὁ δὲ γε μακάριος Σοφονίας· “οἱ ἱερεῖς αὐτῆς βεβη-
 „ λοῦσι τὰ ἅγια, καὶ ἀσεβοῦσι νόμον· ὁ δὲ κύριος δίκαιος ἐν μέσῳ αὐτῆς, καὶ
 „ οὐ μὴ ποιήσῃ ἄδικον· πρῶτ’ πρῶτ’ δώσει τὸ κρίμα αὐτοῦ, καὶ οὐκ εἰς νίκος
 „ ἀδικίαν. „ Ἐφ’ οἷς Ζαχαρίας ὁ θεσπέσιος· “καὶ ἠπείθησαν τοῦ προσέχειν,
 „ καὶ ἔδωκαν νῶτον παραφρονοῦντα, καὶ τὰ ὦτα αὐτῶν ἐβάρυναν τοῦ μὴ εἰσ-

„ ακούειν, καὶ τὴν καρδίαν αὐτῶν ἔταξαν ἀπειθεῖν τοῦ μὴ εἰσακούειν τοῦ νό-
 „ μου μου· καὶ, ἐπὶ τοὺς ποιμένας παρωξύνθη ὁ θυμός μου, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀμ-
 „ νους ἐπισκέψομαι· καὶ, ἐπισκέψεται κύριος ὁ θεὸς ὁ παντοκράτωρ τὸ ποίμνιον
 „ αὐτοῦ τὸν οἶκον Ἰούδα· ὃ οἱ ποιμαίνοντες τὰ μάταια, καὶ οἱ καταλειποί-
 „ τες τὰ πρόβατα· καὶ ἐπάξω τὴν χεῖρα μου ἐπὶ τοὺς ποιμένας· „ καὶ τὰ ἐξῆς
 ὡς ἀργαλεώτερα καὶ ἐπιπονώτερα. Φαυλίζοντας δὲ αὐτοὺς τὸ ὄνομα κυρίου ὁ
 αἰοίδιμος καὶ θεοειδὴς Μαλαχίας ἐξελέγχει, καὶ ἐν ποίοις καὶ τίσιν ἀπειθοῦσι
 δείκνυσι· “ καὶ ἐὰν μὴ ἀκούσῃτε, καὶ ἐὰν μὴ θῇσθε εἰς τὴν καρδίαν ὑμῶν, τοῦ
 „ δοῦναι δόξαν τῷ ὀνόματί μου, λέγει κύριος παντοκράτωρ, καὶ ἐξαποστελῶ
 „ ἐφ’ ὑμᾶς τὴν κατάραν, καὶ ἐπικατάρασομαι τὴν εὐλογίαν ὑμῶν· „ καὶ ἅ τού-
 τοις ἐπάγεται ἀνιερώτερα καὶ τραχύτερα. “ Καὶ ὑμεῖς ἐξεκλινάτε ἐκ τῆς ὁδοῦ.
 „ καὶ πολλοὺς ἠσθενήσατε ἐν νόμῳ, διεφθείρατε τὴν διαθήκην τοῦ Λευὶ, λέγει
 „ κύριος παντοκράτωρ. „ Μέγα περὶ αὐτῶν ἐμβοάτῳ τῶν προφητῶν ὁ μεγα-
 λοφωνότατος, ὁ τῷ ἄνθρακι καὶ τοῖς σεραφὶμ καθαιρόμενος ἱερεὺς καὶ προφή-
 της· “ ἐξέστησαν διὰ τὸν οἶνον, ἐσείσθησαν ἀπὸ τῆς μέθης τοῦ σίκερα, ἐπλα-
 „ νήθησαν· τοῦτό ἐστι φάσμα· ἀρὰ ἔδεται ταύτην τὴν βουλήν, αὕτη γὰρ ἡ
 „ βουλή ἔνεκεν πλεονεξίας. Οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν ποῦ ἐστὶν ὁ κύριος, τῶν προ-
 „ φητῶν ὁ συμπαθέστατος περὶ αὐτῶν ἑρεῖ, καὶ οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου
 „ μου οὐκ ἠπίσταντό με, καὶ οἱ ποιμαίνοντες ἠσέβουν εἰς ἐμὲ, καὶ οὐκ ἔστι
 „ τόπος ἔτι τῆς σκηνῆς μου· ὅτι οἱ ποιμένες ἠφρονεύσαντο καὶ τὸν κύριον οὐκ
 „ ἐξεζήτησαν, καὶ ποιμένες πολλοὶ διεφθείραν τὸν ἀμπελῶνα μου, ἐμόλυναν
 „ τὴν μερίδα μου, ἔδωκαν μερίδα ἐπιθυμητὴν μου εἰς ἄβατον ἔρημον. Καὶ
 „ αὐθις· ὃ οἱ ποιμαίνοντες καὶ διασκορπίζοντες καὶ ἀπολλύντες τὰ πρόβατα
 „ τῆς νομῆς αὐτῶν· διὰ τοῦτο τάδε λέγει κύριος ἐπὶ τοὺς ποιμαίνοντας τὸν
 „ λαόν μου· ὑμεῖς διασκορπίσατε τὰ πρόβατά μου, καὶ ἐξώσατε αὐτὰ, καὶ οὐκ
 „ ἐπεσκέψασθε αὐτά· ἰδοὺ ἐγὼ ἐκδικῶ ἐφ’ ὑμᾶς κατὰ τὰ πονηρὰ ἐπιτηδεύ-
 „ ματα ὑμῶν· καὶ γὰρ εἰσδέξομαι τοὺς καταλοιποὺς τοῦ λαοῦ μου, οὓς διέσπειρα
 „ αὐτοὺς ἀπὸ πάσης τῆς γῆς, καὶ καταστήσω αὐτοὺς εἰς τὴν νομὴν αὐτῶν,
 „ καὶ αὐξηθήσονται. „ Τούτων δὲ τὸ ἀκάθαρτον καὶ ἀσύνητον θριαμβεύων,
 ὁ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ οὐρανίων θαυμάτων ἐπόπτης, Ἰεζεκιὴλ ὁ θειότατος·
 “ οἱ ἱερεῖς, ἔφησεν, ἠθέτησαν νόμον μου, ἐβεβήλουν τὰ ἅγια μου, ἀνὰ μέσον
 „ ἁγίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλλον, καὶ ἀνὰ μέσον ἀκαθάρτου καὶ καθαροῦ
 „ οὐ διέστειλλον, καὶ ἐβεβηλούμην ἐν μέσῳ αὐτῶν. „ Ἐπὶ τούτοις ὁ τῶν ἐπι-
 θυμιῶν ἔνθεος ἀνὴρ, τελευταῖος εἰσπρεχέτω, τὴν βαβυλώνιον αὐτῶν γνώμην
 καὶ τὴν κατεφθαρμένην σιηλιτεύων κρίσιν, καὶ δὴ καὶ λέξει· “ ὅτι ἐξῆλθεν ἀνο-
 „ μία ἐκ Βαβυλώνης, ἐκ πρεσβυτέρων κρίτῶν οἱ ἐδόκουν κυβερνᾶν τὸν λαόν. „
 Τοιαῦται πρὸς αὐτοὺς καὶ περὶ αὐτῶν αἱ τῶν ἁγίων φωναί.

Τί οὖν οἱ μυσταγωγοὶ τῆς πλάνης φασί; δοκῶ γάρ μοι ἀκμαῖον ἔτι τὸν
 πρὸς αὐτοὺς ἀγῶνα παρίσταςθαι. ☩ Εἰδῶλοις λελατρεύκαμεν χριστιανοί, καὶ
 ☩ τοῦτο μέχρι τῶν τῆς Κωνσταντίνου βασιλείας χρόνων. ☩ Σφίσι τὲ αὐτοῖς,

καὶ τοῖς ἄλλοις χριστιανοῖς ἅπασι, τὸ μῦθος ἐπιγράφονται· ἐξέστη ὁ οὐρανὸς ἐπὶ τούτῳ, καὶ σφόδρα ἐπὶ πλεῖον ἔφριξεν ἡ Γῆ· τίς γὰρ τοιαῦτα οἴσει ἀκούων; πότερον τῆς βλασφημίας τὴν ὑπερβολὴν καταπλαγείη, ἢ τῆς ἀφροσύνης τὸ ὑπεραῖρον; οὐκ ἔχοντες δὲ ὄψιν τῆς τοσαύτης ἀσεβείας καὶ τοῦ ψεύδους παραστήσονται τὸ ὑπέρογκον, ἐπὶ τὸ ἀθέως καὶ παρὰ πάντα κανονικὸν λόγον ἀθροισθὲν ὑπ' ἐκείνου Θεοστυγὲς καὶ ἀνίερον συνέδριον καταφεύγουσι, προσόμοιόν τι ποιοῦντες ὥπέρ ποτε τῶν καθ' ἑλληνας παλαιτέρων τινές, ἐπὶ τὸ αὐτὸς ἔφα περιελκόμενοι, τῇ διδασκάλῳ τὸ γέρας ἐκνέμοντες· ὃ καὶ σύνοδον ὀνομάζειν οἱ ἀνόητοι οὐκ ἐγκαλύπτονται· εἰ γὰρ ἐχρῆν τοῦτο λέγειν, τῆς προφητικῆς φωνῆς τί φησιν ἀκουσόμεθα· “ σύνοδος ἀθετούντων, ἐνέτειναν τὴν γλῶσσαν αὐτῶν ὡς τόξον· ψεῦδος καὶ οὐ πίστις ἐνίσχυσεν ἐπὶ τῆς Γῆς· „ ἀσπίότερον δ' ἂν τις αὐτὴν κοπροσύνοδον καλέσας, οὐκ ἂν ἀμάρτοι τοῦ πρέποντος, διὰ τὸ τοῦ συναγαγόντος φιλόκοπον, ὡς πολὺ μὲν τὸ δυσῶδες ἐν τῇ φλυαρίᾳ τῶν λόγων αὐτῶν συλλέξασαν, πολλὴν δὲ ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος λαλήσασάν τε καὶ μελετήσασαν, πολλὰ δὲ κατὰ τῆς τοῦ μονογενοῦς δόξης καθυλακτῆσασαν ὧν οὐδ' αὐτὸς ὁ δι' ἐκείνων φθεγγόμενος σατανᾶς, πλεῖον τί δυσφημησάι τετόλμηκε, πλείστην δὲ τῶν τῆς ἐκκλησίας δοξμάτων καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς μυστηρίων ποιήσασαν τὴν κατάρρησιν· οὕτως ἡ τῇ ἀσεβείᾳ καὶ τῇ ψεύδει συναθροῦσα φρατρία, σύνοδος παρ' αὐτῶν προσηγόρευται· ἥς δὴ τὸν φορυτὸν τῶν δογμάτων ἀσπασάμενοι, καὶ τῇ φθοροποιῷ ἐπόμενοι φρονήματι, εἰς τὴν καθ' ἡμᾶς καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον πίστιν καθυβρίσαι οὐ δεδίασιν οἱ παράφρονες, οὐ συνέντες ὅσα κατὰ τῶν αἰσίων ἐβουλεύσαντο· “ ὅτι ἠκόνησαν γλῶσσαν αὐτῶν ὡσεὶ „ ὄφεως· ἰὸς ἀσπίδων ὑπὸ τὰ χεῖλη αὐτῶν, καὶ ἀνομίαν ὅλην τὴν ἡμέραν „ ἀδικίαν ἐλογίσαστο ἡ γλῶσσα αὐτῶν, ὅτι τὰ ῥήματα τοῦ στόματος αὐτῶν „ ἀνομία καὶ δόλος. „

ιη. Ὅποια δὲ ἡμῶν τῶν χριστιανῶν ἡ ὁμολογία, καὶ ἥτις ποτὶ ἐστὶ, καιρὸς ὡς οἶόν τε ἐπιτεμόμενον φράσαι· ἡμεῖς τοίνυν, καθὰ παρέδωκαν ἡμῖν οἱ ἀπ' ἀρχῆς αὐτόπται καὶ ὑπηρέται τοῦ λόγου, οἳ τε μετ' ἐκείνους τὰ ἐκείνων διαδεξάμενοι Θεοφάντορες καὶ Θεῖοι ἡμῶν διδάσκαλοι,

Πιστεύομεν εἰς ἓνα Θεὸν πατέρα παντοκράτορα, πάντων ὁρωμένων καὶ ἀοράτων ποιητὴν τε καὶ κύριον, ἀναρχον, ἀόρατον, ἀκατάληπτον, ἀναλλοίωτον, ἀτελεύτητον· καὶ εἰς ἓνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογενῆ, ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ πρὸ πάντων τῶν αἰώνων τῆς πατρικῆς οὐσίας ἐκλάμψαντα· καὶ εἰς ἓν πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ θεοῦ καὶ πατρὸς προῖον, καὶ πατρὶ καὶ υἱῷ συνθεολογούμενόν τε καὶ συνδοξαζόμενον, ὡς συμφυὲς καὶ συναιῖδιον· τριάδα μὲν δοξάζοντες ὑποστάσεις· ἥτοι προσώποις, καὶ ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων ἀμιγεῖς καὶ ἀσυγχύτους τηροῦντες τὰς ἀφοριστικὰς ιδιότητας, ὡς οὐδαμῶς μεταπιπτούσας ἢ κινουμένας· πατρὶ μὲν τὴν ἀγεννησίαν καὶ τὸ αἴτιον τῶν ἐξ αὐτοῦ νέμοντες· υἱῷ δὲ τὴν Γέννησιν· πνεύματι δὲ τὴν ἐκπόρευσιν· καὶ ὡς ἐξ αἰτίου τοῦ πατρὸς, τό τε γεννώμενον καὶ τὸ ἐκπορευόμενον νοοῦντες

ἀπαυγάσαντα, καὶ ὡς φῶς ἐκάτερον ἐκ φωτὸς προελθὸν, ἐν ὑπερκόσμιον τρισοφεγγές καὶ τρισήλιον φῶς· μονάδα δὲ οὐσία καὶ φύσει προσκυνουῦντες, εἰς ἐν ὑπερούσιον καὶ ὑπερφυές Θεότητος ὕψος συνιοῦσαν, τὴν αὐτὴν ἀμέριστον καὶ ἀδιάσπαστον τὴν τε δόξαν καὶ τὸ κράτος κεκτῆμένην· ἐν ταυτοβουλία καὶ θελήσει, καὶ μιᾷ δυνάμει καὶ ἐνεργείᾳ γνωρίζομένην, καὶ οἷα πάντων βασιλίδα καὶ τῶν ὅλων δεσποτεύουσαν, παρὰ πάσης τῆς ὁρατῆς καὶ ἀοράτου κτίσεως, ὡς ὁμότιμόν τε καὶ σύνθρονον, προσκυνουμένην τὴν καὶ λατρευομένην· μίαν μὲν γὰρ ἐν τοῖς τρισὶ θεωροῦμεν Θεότητα, τῷ ταύτῳ τῆς οὐσίας ἐνιζομένην, τρεῖς δὲ ὑποστάσεις ἐν τῇ μιᾷ Θεότητι, τῷ ἑτεροίῳ τῶν περὶ ἐκάστην ἐνυπαρχουσῶν ἰδιοτήτων, ἀμερίστως διαιρουμένας· οὔτε τὸν υἱὸν τῆς τοῦ ἀγεννήτου πατρὸς οὐσίας ἀλλοτριουῦντες διὰ τὴν γέννησιν, οὔτε τὸ πνεῦμα πατρὸς καὶ υἱοῦ διὰ τὴν ἐκπόρευσιν, οὔτε σύγχυσιν εἰδότες διὰ τὸ ἐνιαῖον τῆς συμφύτας καὶ ἄτμητον, ἀλλ' ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῆς φύσεως τὸ διακεκριμένον ἐνοῦντες τοῦ ἰδιάζοντος· “ διαιρεῖται γὰρ ἀδιαίρετως, καὶ συνάπτεται διηρημένως· „ ἐν γὰρ ἐν τρισὶν ἡ Θεότης, καὶ τὰ τρία ἐν· τὰ ἐν οἷς ἡ Θεότης, ἡ τό γε „ ἀκριβέστερον εἰπεῖν, ἂ ἡ θεότης· „ καθὰ μεμυσταγώγηκεν ἡμᾶς τῶν θεολόγων ὁ κράτιστος.

Θεὸν οὖν τὸν πατέρα σέβομεν, ἐξ οὗ τὰ πάντα ἐκ μὴ ὄντων παρῆλθαι πρὸς ὑπαρξιν· θεὸν τὸν υἱὸν δοξάζομεν, δι' οὗ τὰ πάντα γεγένηται, καὶ πρὸς οὐσιώδη διαμονὴν διασώζεται· θεὸν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὰ τρία σέβοντες, οὐκ εἰς τρεῖς θεοὺς τὴν μίαν διϊστάντες θεότητα, ἵν' ἐκκλίνωμεν τῆς τριθεΐας, μᾶλλον δὲ πολυθεΐας, τὸ ἀθεώτατον· καὶ τέλειον τούτων ἕκαστον ἐπιστάμεθα· οὐ γὰρ ἐκ τριῶν ἀτελῶν ἐν τι ὁμολογοῦμεν τέλειον· ἀλλ' ἐκ τριῶν τελείων, ἐν ὑπερτελές καὶ προτέλειον, ὡς ἡ τῶν θεομυστῶν πατέρων εἰσηγεῖται Θεολογία· οὔτε οὖν τὰς ὑποστάσεις ὡς φύσεις ἐκφύλους καὶ διαφορούς, ἀνισότησί τε καὶ ἀνωμαλότησι τέμνοντες προχειρίζομεθα, ἀλλὰ διαιροῦμεν τῷ λόγῳ τῶν ἰδιοτήτων, πρὸς τὴν ἐνάδα τῆς οὐσίας συνάπτοντες, τὸ ὑπερβάλλον ἐν τούτοις ἢ μειονεκτούμενον ἀποπεμπόμενοι· τὸ γὰρ μεῖζον ἢ ἔλαττον ὥσπερ ἐν τῇ οὐσίᾳ θεωρῆσαι οὐκ ἐνὸν, οὐδὲ ἐν τῇ τριάδι κατὰ τὴν οὐσίαν ἢ τὴν Θεότητα, ἵνα τὴν ἀρειανικὴν λύσαν, ἐξ ἧς καὶ πρὸς ἡμῖν ὁ νῦν πόλεμος, κατασβέσωμεν· οὔτε μὴν εἰς μίαν ὑπόστασιν συγχέοντες ἢ συναλείφοντες, ἀλλὰ προσώποις ὑφιστάμεθα καὶ πρᾶγμασι καὶ ὀνόμασι τὸ διηρημένον συνημμένως κατὰ τὴν οὐσίαν εἰσφέροντες, ἵνα τὴν σαβελλιανὴν μανίαν ἐξαμαυρώσωμεν· τὰ ἀντίθετα κακὰ καὶ σύνδρομα τὴν ἀσέβειαν, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, συνάπτομεν διαιροῦντες εὐσεβῶς, καὶ διαιροῦμεν συνάπτοντες θεοπρεπῶς· ταύτῃ τοι τὸ μὲν διηρημένον ταῖς ὑποστάσεσι, τῇ κοινωνίᾳ ἐνοῦμεν τῆς φύσεως· τὸ δὲ ἡνωμένον τῇ οὐσίᾳ καὶ θεότητι, τῇ διαφορᾷ γνωρίζομεν τῶν ὑποστάσεων, κατ' ἄμφω περὶ τὸ μέγα καὶ θειότατον καὶ ὑπέρτατον τῆς καθ' ἡμᾶς θεοσοφίας μυστήριον, εὐσεβοῦντές τε καὶ ὑψαίνοντες· οὕτω προσκυνηταὶ τῆς παναγίας καὶ ὑπερουσίου τριάδος ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ὑπάρχοντες,

λατρεύομεν αὐτῇ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ πίστεως, ἐν καθαρᾷ καὶ ἀμωμῆτῳ δόξῃ πάσας τὰς ἡμέρας τῆς ζωῆς ἡμῶν.

ιθ. Οὕτω δὴ περὶ τὴν συντετμημένην ταύτην καὶ ἀπέριτον ἐρηρειαμένοι καὶ ἡδρασμένοι θεολογίαν, ἐπομένως ὁμολογοῦμεν καὶ τὸν ἕνα τῆς ὁμοουσίου καὶ ὑπερθεοῦ τριάδος, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ θεὸν ἡμῶν, τὸ τῆς πατρικῆς δόξης ἀπαύλασμα, τὸ ἐκ τοῦ φωτὸς φῶς, τὴν ἀπαράλλακτον τοῦ πατρὸς εἰκόνα, τὸν χαρακτῆρα τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, ἐν σαρκὶ ἐληλυθέναι ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ τὴν ὑπὲρ ἡμῶν οἰκονομίαν γεγονότα καθ' ἡμᾶς ἐπιτελέσαι· ἀφράστῳ γὰρ αὐτὸς διὰ σπλάγχνα ἐλέους καὶ οἰκτιρμῶν φιλανθρωπία κινούμενος, οὐκ ἔφερε μέχρι τέλους τὴν ἡμέτεραν φύσιν τῷ πικρῷ τυράννῳ δουλουμένην ἐφορᾶν· ἀλλ' εὐδοκοῦντος τοῦ πατρὸς, καὶ τοῦ παναγίου καὶ ζωαρχικοῦ συνεργοῦντος πνεύματος, τῆς πατρικῆς δόξης μηδαμῶς ἀπολειπόμενος, οὐδὲ τῶν οἰκείων καὶ θεοπρεπῶν ἀξιομάτων κατὰ τι γοῦν ἐλαττούμενος, καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν ἐκούσιον· καὶ σαρκωθεὶς ἐκ πνεύματος ἁγίου, καὶ ἐκ τῆς παναγίας ἐνδόξου καὶ ἀληθοῦς Θεοτόκου ἀειπαρθένου Μαρίας, καὶ ψυχὴν καὶ σάρκα προκαθαρθείσης τῷ πνεύματι· καὶ ἄνθρωπος κατὰ πάντα χωρὶς ἁμαρτίας πεφηνώς, τὴν θνητὴν ταύτην δὴ καὶ φθαρτὴν, ἀπτήν τε καὶ περιγραφτὴν φύσιν περιβαλόμενος, εἷς τε ἐξ ἀμφοῖν προελθὼν ὁ αὐτὸς, ἐκ τε θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος· καὶ τέλειος κατὰ πάντα καὶ ἀναλλοίωτος μεμενηκώς θεότητι, καὶ τέλειος ὡσαύτως καὶ ἄτρεπτος ἀνθρωπότητι· καθ' ἣν ἡμῖν συμπολιτεύσάμενος, τὴν μὲν ἐξ Ἀδὰμ παράβασιν, διὰ τῆς ἑαυτοῦ ἀναμαρτησίας ἐξιάσατο· τὴν δὲ ἐκ τῆς ἁμαρτίας φθορὰν, πᾶσαι σαρκὸς ἐκουσίῳ, καὶ θανάτῳ ζωοποιῶ, καὶ ἀναστιάσει θεοπρεπεῖ κατελὼν, τὴν ἀφθαρσίαν ἡμῖν ἐχαρίσατο· ἀνεβίῳ γὰρ τριήμερος σκυλεύσας τὸν θάνατον, καὶ πρωτότοκος ἐκ τῶν νεκρῶν ἐγένετο, ὁδοποιήσας τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν εἰς ἀφθαρσίαν ὁδὸν, ἐξεῖλε τὸν ἀόρατον ἐχθρὸν τῆς καθ' ἡμῶν δυναστείας· πάντα δράσας καὶ παθὼν, ὅσα ἐν τοῖς ἱεροῖς εὐαγγελίοις κηρύσσεται καὶ παρ' ἡμῶν πιστεύεται· δι' ὧν τὸν τε παλαιὸν Ἀδὰμ ἀνεπλάσατο, καὶ τὴν ἡμετέραν ἐκαινούργησε φύσιν, καὶ εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς τῆς εὐμοιρίας ἐπανεκόμισε, καὶ ἀναληφθεὶς εἰς οὐρανοὺς, συμπάρεδρον τῷ θρόνῳ τῷ πατρικῷ τὴν ἀπαρχὴν τοῦ καθ' ἡμᾶς φυράματος ἐποιήσατο· οὕτω γὰρ ὡς συνοπτικώτερον εἰπεῖν, τὸ μέγα καὶ σεβάσμιον τῆς Σείας οἰκονομίας ὁμολογοῦντες γεγενῆσθαι, πρεσβεύομεν μυστήριον.

κ. Εἰ δὲ χρὴ καὶ διεξοδικώτερόν πως περὶ τούτου διὰ τοὺς ἐπιφυομένους, καὶ τινὰς καινοτομίας νῦν κατὰ τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου ἐπινοοῦντας ἐνσωματώσεως διαλαβεῖν, καὶ αὐτοὶς ἐροῦμεν· ὅτι φύσει ὑπάρχων Θεὸς ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ υἱὸς καὶ λόγος, ὁ πρὸ αἰώνων ἐξ αὐτοῦ ἀφράστως καὶ ἀχρόνως γεννηθεὶς, οὐκ ἀποβαλὼν τὸ εἶναι ὃ ἦν· φύσει Θεός, ἐν ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς, φύσιν ἀνθρωπίνην ἀνέλαβε, καὶ σαρκὸς καὶ αἵματος παραπλησίως ἡμῖν κεκοινώνηκεν· ὁ λόγος γὰρ σὰρξ ἐγένετο καὶ ἐσκή-

νωσεν ἐν ἡμῖν, οὐχ' ἀπλῶς σάρκα ἀνειληφώς, ἀλλὰ ψυχῇ λογικῇ τε καὶ νοερᾷ ἐψυχωμένην· ὁ αὐτὸς εἰς υἱὸς καὶ μετὰ τὴν σάρκωσιν ὑπάρχων, ὁμοούσιος μὲν τῷ θεῷ καὶ πατρὶ κατὰ τὴν θεότητα, ὁμοούσιος δὲ καὶ ἡμῖν κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, φυλάσσων καὶ διασώζων ἐν ἑκατέρᾳ τῶν συνδραμουσῶν ἐν τῇ αὐτῇ καὶ μιᾷ ὑποστάσει φύσεων, καὶ τῇ ἐνώσει, ἀπαραίρετους καὶ ἀμεταβλήτους καὶ ἀσυγχύτους τὰς ἐνούσας αὐταῖς φυσικὰς ἐν ποιότησι διαφοράς· τοῦτο γὰρ ἡ καινὴ καὶ παράδοξος μίξις τῆς κενωθείσης Θεότητος, καὶ τῆς προσληφθείσης ἀνθρωπότητος, ἐξ ᾧν ἡ καθ' ὑπόστασιν ἐνωσις ἡμῖν ἀποτελεσθεῖσα γνωρίζεται· τίκεται γὰρ θεὸς μετὰ τοῦ προσλήμματος, τὸ παραδοξότατον· ὅλος γὰρ ὧν θεὸς ὁ λόγος, ὅλῳ ἀνθρώπῳ ἦνται, εἰς μίαν σύνθετον κατὰ ταυτόν συνελθὼν ὑπόστασιν· διὰ τοῦτο καὶ ἡ τεκοῦσα, κυρίως καὶ ἀληθῶς Θεοτόκος πρὸς ἡμῶν ὁμολογεῖται· ὁ γὰρ ἀμήτωρ ἐκ πατρὸς ἀνάρχως γεννηθεὶς τὸ πρότερον, ἀπάτωρ ἐξ αὐτῆς προῆλθε τὸ δεύτερον· οὐ τῆς Θεότητος αὐτοῦ ἐντεῦθεν εἰς τὸ εἶναι ἀρχὴν λαβούσης, ἀλλὰ μείνας ὅπερ ἦν, ὃ οὐκ ἦν προσειληφώς ὠκειώσατο· καὶ γέγονε μεσίτης θεοῦ καὶ ἀνθρώπων, ἑκατέρᾳ κεκοινωνηκὼς τῶν ἑτεροφυῶν οὐσιῶν, Θεότητος τέ φημι καὶ ἀνθρωπότητος, τῷ μοναδικῷ τοῦ προσώπου συναπτόμενος· καὶ γὰρ αἱ εἰς ἐν συνδραμοῦσαι φύσεις τὸν ἕνα Χριστὸν καὶ υἱὸν καὶ κύριον ἀπετέλεσαν· εἰς γὰρ ἐξ ἀμφοῖν προελθὼν νοεῖται Χριστὸς, κατὰ τε τὸ νοούμενον καὶ τὸ φαινόμενον· τέλειος ὥσπερ καὶ ἀναλλοίωτος μεμενηκὼς θεότητι, οὕτω καὶ τέλειος καὶ ἄτρεπτος χρηματίσας κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα· ἀπαθὴς μὲν ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν Θεότητα, ὅτι καὶ ἀσώματος, καθ' ἣν ὑπερφυῶς ἑτεροτούργει τὰ θαύματα, ἀφθαρτός τε ὡσαύτως, ἀπερίγραπτός τε καὶ ἀθάνατος· παθητὸς δὲ κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα, σεσωμάτῳ γὰρ, καθ' ἣν φυσικῶς τὰ πάθη διέφερε· καὶ θνητὸς ὁ αὐτὸς, γραπτὸς τε καὶ περιγραφτὸς, καθ' ὃ πέφηνεν ἐκ σπέρματος Δαβὶδ ἄνθρωπος· οἰκειοῦται δὲ τὰ τοῦ ἰδίου ναοῦ πάθη· ὁ λόγος, σταυρόν τε καὶ θάνατον καὶ τᾶλλα ὅσα οἰκονομικῶς δι' ἡμᾶς παθεῖν κατηξίωσε· τῷ γὰρ αἵματι αὐτοῦ τῷ τιμίῳ ἐξηγοράσθημεν οἱ πεπραμένοι τῇ ἁμαρτίᾳ, δι' οὗ τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ ἔλυσεν τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, ἀποκαταλλάξας τὰ ἐπουράνια τοῖς ἐπιγείοις, καὶ μίαν ἐκκλησίαν καὶ πανήγυριν ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων ἐν οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς καταστίσάμενος· εἰς τοιγαροῦν ἐστὶ τὸ συναμφότερον· καίτοι πάσχων οὐδὲν εἰς ἰδίαν φύσιν, αὐτὸς λέγεται παθεῖν ὑπὲρ ἡμῶν, οὐ Θεότητι ἀλλὰ τῇ χοϊκῇ φύσει· ἴδιον γὰρ αὐτοῦ τὸ πεπονθὸς σῶμα· διὰ πάντων τὸ τῆς θείας φύσεως ἀξίωμα, καὶ τῆς ἀνθρωπίνης πτωχείας τὸ ταπεινὸν πιστούμενος, ἵνα μὴ φαντασία ἢ οἰκονομία νομισθῇ· καὶ μεμένηκε καθάπερ θεὸς ἐν ἀνθρωπότητι, οὕτω καὶ ἐν Θεότητι ἀξιόματι ἄνθρωπος οὐδὲν ἥττον ἐστίν· ἄμφω δὲ οὖν εἰς ὁμοῦ θεὸς καὶ ἄνθρωπος ὁ Ἐμμανουήλ.

κα. Ἐπεὶ οὖν οὕτως ἐν ὅροις τῆς εὐσεβείας ἰστάμεθα, οὕτω περὶ τούτων δοξάζομεν· τὴν μὲν διπλὴν τῶν ἐπ' αὐτῷ συνελθουσῶν οὐσιῶν, μετὰ τῶν ἰδιωμάτων, τελεία γὰρ καὶ ἀνελλιπὴς τούτων ἑκατέρᾳ, κηρύττομεν· τὴν δὲ ἐκ τού-

των εἰς ἐνότητά προσώπου τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει οὐσιωδῶς γεγεννημένην συνδρομὴν ὡσαύτως ἐξαγγέλλομεν οὐ τέμνομεν, οὐ διαιροῦμεν εἰς δυάδα οὐσῶν τὸν ἕνα κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν, εἰς ἄνθρωπον ἰδικῶς καὶ εἰς θεὸν ἰδικῶς καὶ ἀνὰ μέρος, ἵνα τὴν τοῦ φρενοβλαβοῦς καὶ ἀνθρωπολάτρου Νεστορίου ματαίαν διαίρεσιν καθεύλωμεν· οὔτε μὴν συγχέομεν ἢ ἀλλοιοῦμεν εἰς ταῦτόν μιᾶς φύσεως ἄγοντες, τὴν τοῦ ἐνὸς προσώπου μονότητα, ἀλλ' ἀσυγχύτους καὶ ἀσυμφύρτους φυλάσσομεν τὰς ἐν ἑκατέρᾳ φύσει προσούσας διαφοράς· ἵνα τὴν τοῦ ματαιόφρονος Εὐτυχοῦς συναίρεσιν συγκαταβάλλωμεν, ἅμα τοῖς περὶ Σευῆρον καλῶς ὀνομασθεῖσιν Ἀεφάλοις· καὶ οὗτοι γὰρ συναιροῦσι κακῶς, κἀκεῖνος διαιρεῖ ἀσεβῶς· ὥστε ταῦτόν πεπονθε περὶ τὴν οἰκονομίαν Εὐτυχῆς πρὸς Νεστόριον, ὅπερ περὶ τὴν Θεολογίαν Σαβέλλιος πρὸς τὸν Ἀρειον.

καβ. Ὡς τοίνυν κατὰ Χριστὸν δύο φύσεων τελείων ὁμολογουμένων ὑπάρξει τὲ καὶ ταῖς κατ' αὐτάς φυσικαῖς ποιότησι, συνομολογεῖν ἀκολουθῶς δεήσει, καὶ τὰ καθ' ἑκατέραν φύσιν ἐνυπάρχοντα φυσικὰ θελήματα καὶ τὰς ἐνεργείας· ἀνάγκη γὰρ διπλῶν πιστευομένων τῶν οὐσιῶν, διπλᾶ καὶ ταῦτα συγκηρύσσεσθαι· οὐδὲ γὰρ πως ἑτέρως τὸ ἐν τελειότητι ἀκραιφνὲς ἐν ταύταις περιτωδῆσεται· ἐπεὶ περ χαρὰ κτῆριστικὰ ταῦτα τῶν φύσεων, καὶ οὐκ ἔστιν ἐξευρεῖν φύσιν ἀνεθέλητον ἢ ἀνενέργητον· ὥσπερ οὖν καθ' ὁ θεὸς ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει, οὕτω καὶ καθ' ὁ ἄνθρωπος, ἤθελέ τε καὶ ἐνήργει, ἐπὶ τε τῶν θεοσημειῶν, ἐπὶ τε τῶν ἐτέρων τῆς οἰκονομίας πραγμάτων· οὐχ' ὑπεναντία δὲ ταῦτα ἀλλήλοις ἐκέκμητο, ὑπέεικε γὰρ καὶ ὑπετάττετο τοῖς τοῦ προσειληφότος τὰ τοῦ προσλήμματος· ὥσπερ οὖν οὐδὲν αὐτῷ πρὸς ἐναντίωσιν καὶ ἀντίθεσιν ἐκ τῶν συνηλθουσῶν φύσεων, καίτοι ἐναντίων οὐσῶν, τεθεώρηται· τεκμήριον δὲ, καὶ γὰρ ὧν αἱ οὐσίαι ἐξηλλαγμέναι, καὶ ὁ τοῦ πῶς εἶναι λόγος διάφορος, ὁ δὲ ἐπὶ τῶν ἑτεροφυῶν διαφαίνεται, ἀνάγκη καὶ τὰς κατὰ θέλησιν καὶ ἐνέργειαν οὐσιώδεις ποιότητας ἑτεροίως ἔχειν· δι' αὐτῶν γὰρ καὶ τὴν τῶν φύσεων ἐπιστήμην μεταχειριζόμεθα· ἐπεὶ περ καὶ ὧν αἱ ἐνέργειαι αἱ αὐταί, καὶ αἱ φύσεις ὁμότιμοι· οὕτως οὖν καὶ ὁ τῆς κατὰ Χριστὸν Θεανδρικῆς ἐνεργείας καθ' ὃν ἐν ἡμῖν ἐπολιτεύσατο, ἀνακαθαρθήσεται τρόπος, περιφραστικῶς ἤδη νοούμενος, τῇ καταλλήλῃ κλήσει τῆς δυάδος τῶν φύσεων, τὸ διττὸν ἐρμηνεύων τῆς ἐνεργείας· ὁ γὰρ τῆς ἐνώσεως τρόπος, τὸν τῆς διαφορᾶς λόγον ἐν ἑαυτῷ ἔχει σωζόμενον· ταύτῃ γὰρ ἂν δοίη τις καὶ ἐνεργεῖν ἑκατέραν μορφήν μετὰ τῆς θεατέρου κοινωνίας· οὐ τοίνυν μίαν θέλησιν καὶ ἐνέργειαν ἐπὶ τῆς θείας οἰκονομίας κηρύσσομεν, ἀποστεροῦντες τὰ θεατέρα τῶν οὐσιῶν προσπεφυκότα· εἰ μὴ μέλλοιμεν καὶ τὴν φύσιν αὐτὴν τέλειον ἀποσκευάζεσθαι, ὥς ἂν μὴ τὰ τοῦ ἀνοήτου καὶ ἐμμανοῦς Ἀπολιναρίου νοσήσωμεν· συγκαθαιρήσωμεν δὲ αὐτῷ καὶ τὴν ἀμφὶ Σέργιον καὶ Πύρρον περὶ τὴν τοῦ ὀρθοῦ λόγου ἀνενέργητον καὶ ἀνεθέλητον ὀφθεῖσαν συμμορίαν. Κατὰ ταῦτα ἡμῖν τὸ τῆς σεπτῆς καὶ σωτηρίου οἰκονομίας δοξάζεται μυστήριον, ὃ καὶ νοούμενον κατὰ τὸν εἰρηκότα Θεοφόρον, ἄρρητον μένει, καὶ λεγόμενον ἄγνωστον· δι' αὐτῆς τοίνυν ἐπισκεφθέντες, σε-

σῶσθαι ὁμολογοῦμεν· καὶ μετὰ πάντων τῶν ἐν ἡμῖν ἱερῶν σεβασμάτων, καὶ τὰ ταύτης ἅγια καὶ σεβάσμια σύμβολα καὶ γνωρίσματα τιμῶμεν καὶ κατασπαζόμεθα, δι' ὧν ἡμῖν καθ' ὁμοιότητα τῆς εὐαγγελικῆς ἱστορίας καὶ ἀνιστόρηται καὶ σημαίνεται, εἴ γε εἰς μνήμην ἡμᾶς τῆς πεπραγματουμένης τῷ σωτῆρι ὑπὲρ ἡμῶν συγκαταβάσεως διανίστησι, καθάπερ ἄνωθέν τε καὶ ἐξ ἀρχῆς, παῖδες παρὰ πατέρων διαδεξάμενοι, εὐσεβῶς παρειλήφαμεν.

κγ. Ταῦτα περιέποντες, τὸ κατὰ τιμὴν σέβας νέμομεν· οὐ μὴν τὴν γε κατὰ λατρείαν προσκύνησιν προσφέρομεν, ἅπαγε, ἢ μόνῳ πρέπει τῷ πάντων κατεξουσιάζοντι Θεῷ· πάντες γὰρ, ὅσοι διδακτοὶ Θεοῦ ἐν πνεύματι, ἴσασι τὸ ἐν σεβάσματι διάφορον, καὶ ὁποῖαν δεῖ καὶ τῷ Χριστῷ καὶ Θεῷ ἡμῶν τὴν προσκύνησιν ἀποδιδόναι, καὶ ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι τὸ προσῆκον ἐκνέμειν σέβας, καὶ δι' αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἀρχέτυπον τὴν τιμὴν ἀναφέρειν· πρὸς τοῦτοις τιμῶμεν τὰς σεβασμίας εἰκόνας τῆς παναγίας ἀχράντου δεσποίνης ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς προστασίας ἀειπαρθένου Θεοτόκου, τῆς κατὰ σάρκα τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν Θεὸν ἀσπώρως καὶ ἀφράστως καὶ ὑπερφυῶς τεκούσης· ὡσαύτως καὶ τῶν ἁγίων ἀγγέλων, καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ἁγίων τῶν ἀπ' αἰῶνος αὐτῷ εὐαρεσθισάντων· ὧν καὶ τὰς μνήμας εὐσεβοῦντες ἱεραίρομεν, καὶ τὰς πρεσβείας ἐξαιτοῦμεν· ζῶσι γὰρ ἐν Θεῷ, καὶ ἐνεργοῦσιν ἐν αὐτῷ, καὶ τοῖς προστρέχουσι καὶ δεομένοις ἐπικουρεῖν καὶ βοηθεῖν τῇ ἐνούσῃ αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ δυνάμει καὶ χάριτι δύνανται· ταύτης τοίνυν τῆς ὁμολογίας καὶ πίστεως, τί ἂν εἴη ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; οὐδὲ γὰρ ἐστὶν ἑτέρα παρὰ ταύτην πίστις, ἢ ὅλως ἔσται, ἣν δὴ καὶ μόνην ὁ ἀποστόλικός λόγος οἶδε καλεῖν πίστιν· περὶ ταύτης γὰρ φησι· “ πρὸ τοῦ δὲ ἐλθεῖν τὴν πίστιν, ὑπὸ νόμον ἐφρουρούμεθα, „ συγκεκλεισμένοι εἰς τὴν μέλλουσαν πίστιν ἀποκαλυφθῆναι· ὥστε ὁ νόμος „ παιδαγωγὸς ἡμῶν γέγονεν εἰς Χριστὸν, ἵνα ἐκ πίστεως δικαιωθῶμεν· ἐλ- „ θούσης δὲ τῆς πίστεως, οὐκέτι ὑπὸ παιδαγωγὸν ἐσμέν· πάντες γὰρ υἱοὶ „ Θεοῦ ἐστὲ διὰ πίστεως Ἰησοῦ Χριστοῦ, ἣν ὡς ἄγκυραν ἔχομεν τῆς ψυχῆς „ ἀσφαλῆ τε καὶ βεβαίαν, καὶ εἰσερχομένην εἰς τὸ ἐσώτερον τοῦ καταπετά- „ σματός, ὅπου πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσῆλθε Χριστός. „ Τί οὖν πρὸς ταῦτα φήσουσιν, οἱ τῆς εὐσεβείας ἐχθροὶ καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι; ἡμεῖς γὰρ προσκυνοῦμεν ὃ οἶδαμεν, αὐτοὶ δὲ ὃ προσκυνοῦμεν οὐκ οἶδασιν. ☩ Εἰδώλοις ☩ προσκεκυνήκασιν χριστιανοί. ☩ Ὡ τῆς τόλμας, ὦ τῆς μανίας· τί ταύτης τῆς φωνῆς ἀθεώτερον ἢ δυσσεβέστερον, εἰς ὅσον αὐτοῖς ἀτοπίας ὁ λόγος ἐκφέρεται, συνιδεῖν ἔξεστι· δεῖ γὰρ τὰ τῆς βλασφημίας αὐτῶν ἀνιχνεύοντας, οὕτως συλλογισαμένους ἀποφῆνασθαι· ἐπεὶ δὴ ἀθετοῦντες τὰ πρὸς τὸν Θεὸν, λέγουσιν εἰδώλοις ἀναθέσθαι τὸ σέβας χριστιανούς, ὃ δὲ εἰδώλοις προσκυνῶν, τοῖς μὴ οὔσι προσκυνεῖ, καθ' ὃ εἴρηται· “ καὶ ἐδούλευσαν τοῖς φύσει „ μὴ οὔσι Θεοῖς· „ συμπεραίνει ὁ λόγος αὐτοῖς, ἐπεὶ δὴ Θεῷ προσκυνοῦμεν ἡμεῖς ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, μηδὲν ἕτερον ὁμολογεῖν αὐτοῦς, ἢ τὸν Θεὸν ἡμῶν μὴ εἶναι Θεόν.

κδ. Πρὸς οὖν τοὺς οὕτως Θεομαχοῦντας, τί ἕτερον εἰπεῖν ἐστὶ πρὸς τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ἢ τῷ μεγάλῳ Δαβὶδ συμφθέγξασθαι, τῷ ἐν αὐτῷ λαλοῦντι πνεύματι τὰς γλώσσας χρήσαντας; “ εἶπεν ἄφρων ἐν καρδίᾳ αὐτοῦ, οὐκ ἔστι .. Θεός. Ἀλλὰ καὶ, ἐχθρὸς ὠνείδισε τὸν κύριον καὶ, λαὸς ἄφρων παρώξυνε .. τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Καὶ, οἱ ἐχθροὶ κυρίου ἐψεύσαντο αὐτόν. Καὶ, ἔσται ὁ και- .. ρὸς αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα. Καὶ, υἱοὶ ἀλλότριοι ἐψεύσαντο αὐτόν, καὶ ἐπα- .. λαιώθησαν καὶ ἐχώλανε ἀπὸ τῶν τρίβων αὐτῶν οὐκ ἔστιν αὐτοῖς ἀντάλ- .. λαγμα, ὅτι οὐκ ἐφοβήθησαν τὸν Θεόν. Καὶ, κατελάλησαν καὶ αὐτοὶ τοῦ .. θεοῦ καὶ εἶπον· μὴ δυνήσεται ὁ Θεός; ἢ ἡδυνήθη ἐτοιμάσαι τὴν ἐλευθερίαν .. τῷ λαῷ αὐτοῦ; δουλείας τὲ καὶ φθορᾶς ἀπαλλάξαι, καὶ λυτρώσασθαι τῆς .. ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ καλέσαι εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· ἢ δῆσαι .. τὸν ἰσχυρὸν καὶ διαρπάσαι αὐτοῦ τὰ σκεύη, ἢ ἀναβῆναι εἰς ὕψος καὶ αἰχ- .. μαλωτεῦσαι αἰχμαλωσίαν; .. ταῦτα οἱ τῆς ἀληθείας ἀντίθετοι καὶ ἀνόητοι· “ ἀνὴρ γὰρ ἄφρων οὐ γνώσεται, καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα· .. οὐ γὰρ ἠθέλησαν δέξασθαι παιδείαν κυρίου, οὐδὲ τὸ οὖς αὐτῶν εἰς θεῖα παραβαλεῖν λόγια καὶ ἀκοῦσαι, ὥς διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων διακέκραγε Θεός· “ μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ χεὶρ μου τοῦ ρύσασθαι; ἢ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελεῖσθαι ὑμᾶς; .. ἰδοὺ τῇ ἀπειλῇ μου ἐξερημώσω τὴν θάλασσαν, καὶ θήσω ποταμούς ἐρήμους. .. Καὶ, ἐγὼ εἰμι ὁ ἐξαλείφων τὰς ἀνομίας σου καὶ τὰς ἁμαρτίας σου, καὶ .. οὐ μὴ μνησθῆσομαι· .. μακάριον δὲ καὶ μόνον δυνάστην αὐτόν διὰ τῆς ἀπο- .. στολικῆς διδασκαλίας σαφῶς ἐκμανθάνομεν· ἴοι δ’ ἂν ἡμῖν ὁ λόγος δι’ εὐστί- .. βοῦς ὥσπερ καὶ βασιλικῆς ἔρπων ὁδοῦ, καὶ ὁψόμεθα, εἰ δοκεῖ, ὁποῖά ποτ’ ἂν εἴη, ἃ τοῖς ἐν νόμῳ ποιμέσι καὶ ἱερεῦσιν οὐκ ἐννόμως βιοῦσι, διὰ τινος τῶν ἁγίων ἐγκαλεῖ θεός· φησὶ Γάρ· “ οἱ ἱερεῖς οὐκ εἶπαν, ποῦ ἔστιν ὁ κύριος καὶ, .. οἱ ἀντεχόμενοι τοῦ νόμου μου οὐκ ἠπίσταντό με· καὶ οἱ ποιμένες ἡσέβουν .. εἰς ἐμέ· καὶ, οἱ προφῆται προεφήτευσαν τῇ Βάαλ, καὶ ὀπίσω ἀνωφελοῦς ἐπο- .. ρεύθησαν· .. ἐφ’ οἷς καὶ θεῖον κριτήριον διαγραφόμενον ἰδεῖν ἐστὶ, καὶ αὐτόν τὸν Θεὸν πρὸς αὐτοὺς κριθεσόμενον μονονουχί, καὶ ἐμβριθέστατα περὶ αὐτῶν ἐντελλόμενον· “ διέλθετε εἰς νήσους Χεττιεῖμ καὶ ἴδετε, καὶ εἰς Κηδὰρ ἀπο- .. στείλατε καὶ νοήσατε, καὶ ἴδετε εἰ γέγονε τοιαῦτα, εἰ ἀλλάζονται ἔθνη .. θεοὺς αὐτῶν, καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοί· ὁ δὲ λαὸς μου ἠλλάξατο τὴν δόξαν .. αὐτοῦ, ἐξ ἧς οὐκ ὠφελήθησονται. ,,

κε. Τί δὲ ἄρα περὶ τῶν δοκούντων ἐν χάριτι ποιμένων ἀπειλῶν ἐπισκῆ- .. ψειν; ἢ οὐχὶ σαφῶς ἀκουσόμεθα, διέλθετε εἰς τὰς συναγωγὰς τῶν ἐπισκό- .. πων λέγοντος, καὶ εἰς τοὺς συλλόγους τῶν ἱερέων ἀποστείλατε καὶ ἴδετε, εἰ ἐστήκασιν ἐν τῇ πατρὶά πίστει· εἰ μὴ τὴν ἄνωθεν κατῴουσιν οἱ γε εἰς αὐτοὺς εὐσεβῆ ὁμολογίαν ἠλλάξαντο, καὶ κατήγοροι αὐτῶν αὐτοί· καὶ εἰ μὴ βού- .. λωιντο, τοῖς γε πράγμασιν αὐτοῖς συναναγκαζόμενοί τε καὶ συνωθούμενοι φα- .. νήσονται· οὐδὲ γὰρ τῶν ἔξωθεν κατηγόρων οὐδὲ τινῶν ἐλέγχων δεήσονται· καὶ ἀποκριθήσονται καὶ ἐροῦσι· καὶ ἠλλαξάμεθα τὴν δόξαν ἡμῶν, καὶ οὐκ ἐνε-

μείναμεν ἐν τῇ ὁμολογίᾳ ἡμῶν, οὐδὲ τὸ Θεῖον καταπεφρίκαμεν θυσιαστήριον, ἐν ᾧ τὰ ἱερὰ καὶ εὐαγγελικὰ λόγια κατ' αὐχένος ἐφέρομεν ἐποχούμενα, ἢ τὰς ἐν αὐτοῖς ἐνταῦθα δεδομένας ἡμῖν συνθήκας τετήρηκαμεν, ἀλλὰ πάντων παραβάται γεννηθέντες ἐξέστημεν, καὶ τῆς ὁδοῦ τῆς εὐθείας ἐξεκλίναμεν, καὶ ἐσμέν δίψυχοι, ἀκατάστατοι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς ἡμῶν, καὶ εἰκόκαμεν κλύδωνι θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ τοιοῦτον γὰρ ἡ κακία τῆς ἀπιστίας, οὐδαμοῦ τὸ ἐδραῖον καὶ βάσιμον ἔχουσα, ἀλλ' αἰετ μεταπίπτουσα, καὶ ἄλλοτε ἄλλως φερομένη καὶ μεταβάλλουσα καὶ τὸ ὅλον εἰπεῖν, ἀνθρώποις ἀρέσαι σπουδάσαντες, τοῦ εἶναι θεοῦ δοῦλοι ἀποπεπτώκαμεν ἃ μὴ θεμίτον μὴ δ' ἐννοῆσαι χρὴ, εἰπεῖν οὐκ ἀποναρκήσαντες, καὶ ἀπεναντίας ἡ Παύλῳ δοκεῖ καὶ φρονήσαντες καὶ διαθέμενοι· δίκαιον δ' ἂν εἴη καὶ ἀκόλουθον, προειδομένους τὴν ἐφ' οἷς δεδυσφημήκαμεν, ἐπικρεμαμένην ἡμῖν θεήλατον δίκην, κακεῖνα τοῖς εἰρημένοις προσθεῖναι· “ ὅτι ἐκ μὲν Κάϊν ἐπ' ἰάκῃς ἐκδικηθήσεται, ἐκ δὲ Λάμεχ „ ἐβδομηκοντάκις ἑπτὰ, κατὰ γέγραπται· „ ἐφ' οἷς τις ἐνδέον τί συνθεωρήσας, οὐκ ἀπεικότως φήσκειν ὡς τάχα μὲν τὸ προάγον ἐν ἁμαρτία, ἐν μείοσι μέτροις τῶν δικασμάτων κείσεται, διὰ τε τὸ τῆς πρᾶξεως ἄπειρον καὶ τὸ ἀνεξέλεγκτον τοῦ κακοῦ, ἐν ἀγνοίᾳ ἔτι κειμένου, ἐκ τοῦ ἀπειρώως ἔχειν τὸν δρῶντα τῆς ἀδελφοκτονίας τοῦ ἄγους, καὶ οἷον ἐν προθύροις τῆς ἁμαρτίας ἐφαλλομένης· τὸ δ' αὖ ἐπόμενον, ἐν πλείοσί τε καὶ εἰς τὸ ἀπειροπλάσιον ἐκφερόμενον, ὅτι μετὰ τὴν ἐπίγνωσιν τοῦ παραπτώματος τὸ τολμώμενον· ὅπερ παρεδήλου σαφῶς, ἐγγύθεν τε καὶ ἐν ὀφθαλμοῖς προφαινόμενον τὸ παράδειγμα, καὶ ταῖς ψήφοις ταῖς θεοκρίτοις βεβαιούμενον, ὃ δὴ σημεῖον ἦν παρὰ Θεοῦ διδόμενον, μηδαμῶς ἀναιρεῖσθαι τὸν ἐν δίκῃ κολασθησόμενον, ζῆσειν δὲ μᾶλλον πικρῶς συντηρούμενον.

Τοιαῦτα δὴ τινα καὶ ἐν τοῖς ἐφ' ἡμῶν χρόνοις συνενεχθέντα ὁρῶμεν· ἀλλὰ τούτων τὸ μὲν πρότερον, ἐπὶ τῶν προειληφόντων συμβὰν εὔρηται· ἦττον γὰρ ἂν ἦν αὐτοῖς τὸ ἀδίκημα, καὶ πως ἦδη καὶ συγνώμονα θεὸν τῶν ἡγνοημένων ἡλπισαν ἔσεσθαι, καὶ πού καὶ ἀπολογίας, καὶ μὴ λίαν εὐπρόσωπος περιστήσεται τρόπος, ὡς ὅτι ἀνεξέταστον αὐτοῖς καὶ οὐ πᾶνυ κατειλημμένον τὸ τῆς ἐκκλησίας δόγμα καὶ φρόνημα· τὸ δὲ ἐπὶ τούτῳ, οὐ γὰρ ἂν ἀρνηθείημεν, ἐφ' ἡμῶν αὐτῶν σαφῶς ἐκβαῖνον κατὰ λαμβάνεται, ὅτι μὴ ἰδίᾳ καὶ ἐν παραβύστῳ καὶ μικρῷ μέρει τῆς οἰκουμένης, ἀλλὰ δημοσίᾳ καὶ ἐν μέσῳ καὶ κοινῷ θεάτρῳ ἀγγέλων καὶ ἀνθρώπων, καὶ πάσης ὅσῃ τὲ λογικὴ καὶ ἀναίσθητος κτίσεως, καὶ θεοῦ τοῦ πάντα ἐν τῇ χειρὶ περιδρασσομένου, ἐφορῶντος καὶ κατοπτεύοντος, πάντα τὰ ὁμολογημένα ἡμῖν ἡδετήκαμεν· διὰ δὴ ταῦτα, καὶ περὶ τῶν ἐσχάτων ἡμῖν ὁ κίνδυνος, καὶ ἀπειροπλάσιον τὸ κατὰκριμα, ὅτι δὴ μετὰ τὴν πολλὴν ἐκείνην ἐξέτασιν καὶ τὴν ἄφατον ἔρευναν, ἀθλίως ἐάλωμεν, δόγματος ἡμῖν ἦδη λαμπρῶς τε καὶ ὡς ἐμφανῶς ὑπ' ὄψεσιν ἐκκειμένου· ὅπερ δὴ τὸ κατὰ Νίκαιαν, ὃ τῆς Βιθυνῶν προκαθέζεται αἰετ Θεοσεβείᾳ στηριζόμενον καλλίνικον ἄστυ, εὐαγῶς ἀθροισθὲν τὸ δεύτερον Θεῖον συνέδριον, ἢ τοὶ ἱερὰ καὶ οἰκου-

μενική σύνοδος, πλείσταις ὅσαις ψήφοις ἔκ τε τῶν Θεοσυνελεύσεων γραμμάτων καὶ πατρικῶν διδαγμάτων ὁρμώμενον, ἐπεκράτουν· ἀξιολογώτατον δ' ἂν εἴη, καὶ ἀποχρώτως εἰς πληροφορίας πίστιν, ἃ τε οἰκουμενικὸν ὄν, καὶ τῷ ἐλευθεριάζοντι πλεονεκτοῦν ἐν ἅπασιν, καὶ πάσης ἐκτὸς ὑπάρχον διαβολῆς τε καὶ μέμφεως, καὶ πάντων τῶν ἀπεμφαινόντων ἀνεύθυνόν τε καὶ ἀκαταιτίαν· ΣΥΓΚΕΚΡΟΤΗΤΟ ΓΑΡ ΤΟΥΤΟ ΜΑΛΙΣΤΑ ΕΝΔΙΚΩΣ ΚΑΙ ΕΝΝΟΜΩΤΑΤΑ· ΕΠΕΙΠΕΡ ΗΛΗ, ΚΑΤΑ ΤΟΥΣ ΑΡΧΗΘΕΝ ΤΕΤΥΠΩΜΕΝΟΥΣ ΘΕΙΟΥΣ ΘΕΣΜΟΥΣ, ΠΡΟΗΓΕ ΚΑΤ' ΑΥΤΗΝ ΚΑΙ ΠΡΟΗΔΡΕΥΕΝ, ΟΣΟΝ ΤΕ ΤΗΣ ΕΣΠΕΡΙΑΣ ΑΝΘΡΩΣ, ΗΤΟΙ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΥΤΙΔΟΣ ΡΩΜΗΣ, ΜΕΡΟΣ ΟΥΚ ΑΣΗΜΟΝ· ΩΝ ΑΝΕΥ ΔΟΓΜΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΚΙΝΟΥΜΕΝΟΝ, ΘΕΣΜΟΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΟΙΣ ΚΑΙ ΙΕΡΑΤΙΚΟΙΣ ΕΘΕΣΙ ΝΕΝΟΜΙΣΜΕΝΟΝ ΑΝΘΡΩ, ΤΗΝ ΔΟΚΙΜΑΣΙΑΝ ΟΥ ΣΧΟΙΗ, Η ΔΕΞΑΙΤ' ΑΝ ΠΟΤΕ ΤΗΝ ΠΕΡΑΙΩΣΙΝ, ΩΣ ΔΗ ΛΑΧΟΝΤΩΝ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΙΕΡΩΣΥΝΗΝ ΕΞΑΡΧΕΙΝ, ΚΑΙ ΤΩΝ ΚΟΡΥΦΑΙΩΝ ΕΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΙΣ ΕΥΚΕΧΕΙΡΙΣΜΕΝΩΝ ΤΟ ΛΕΙΩΜΑ.

Ἔτι, καὶ ὁ περ ἐκ Βύζαντος ἦν, ταῦτόν δὲ εἰπεῖν τῆς νεωτέρας Ῥώμης τῆς νῦν ἐνταῦθα προκαθεζομένης καὶ βασιλείοις ὑπεροχαῖς τὰ πρῶτιστα φερούσης πόλεως, τῶν ἐν θώκοις ἱεροῖς καθιδρυμένων ἡγεμονοῦν καὶ τοῖς τῆς ἀρετῆς ἐμπρέπον αὐχήμασιν, οὗτοι ἐκ τῆς μοίρας συγκεκλημένοι τῆς ἐωσφόρου, τῶν προεδρευόντων ἐν τοῖς ἀποστολικοῖς θρόνοις, τόν τε τόπον καὶ τὸν λόγον τὸν ὑπὲρ τῶν θείων ἡμῶν δογμάτων ἀποπληροῦντες, ἱερώτατοι ἄνδρες, βίῳ καὶ λόγῳ ἐξηλεγμένοι, καὶ ὅσον συνήδρευε τῆς ὑφ' ἡλίῳ σχεδὸν καὶ πανταχόθεν γῆς συνειλεγμένον, πρὸς ἓνα τὲ τὸν τῆς ἀληθείας ἀπευθυνόμενοι σκοπὸν, τὸ σύμφωνόν τε αὐτοῖς καὶ ὁμόγνωμον, ἐκ τῆς ἀνωθεν ἐπιλάμπει χάριτος· Χριστὸν γὰρ εἶχε τὸν τὴν εἰρήνην βραβεύοντα· οὕτω γὰρ δὴ νόμος ἐκκλησιαστικὸς ἀνωθεν ἐγκελεύεται, τὰ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν τοῦ θεοῦ ἀμφίβολα καὶ ἀμφήριστα, συνόδοις οἰκουμενικαῖς λύεσθαι καὶ ὀρίζεσθαι, συμφωνία καὶ ἐπικρίσει τῶν ἐν ταῖς ἀποστολικοῖς θρόνοις διαπρεπόντων ἀρχιερέων· ἐντεῦθεν τὴν πρὶν τῆς πλάνης σκοτόμαιναν ἤλασαν· τῷ πνεύματι δὲ τῷ ἁγίῳ περιφραχθέντες, καὶ τοῖς ὅπλοις ἐναρμολογούμενοι τῆς εὐσεβείας, κεφαλὰς ἐχθρῶν ἀνόμων διέκοψαν· τὸ δὲ ἐν χριστιανοῖς διαιωνίζον καὶ ἀρχαιότητι τῇ ἐκκλησίᾳ διαφέρον δόγμα, καὶ διὰ τοῦτο αἰδέσιμον καὶ τίμιον τυγχάνον, ἐκπρεπῶς ἐκρατύναντο, οὐδὲν νεωτερίσαντες, οὐδὲν καινὸν ἢ περίεργον ἐπινοήσαντες· ἀνῶθεν γοῦν καὶ ἐκ θείας ἐπιπνοίας κινούμενοι, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀναμφήριστον κέκλινται, τὸ κράτος τῆς ἀληθείας περιφανῶς ἀναδησάμενοι· τοῦτο τὸ δόγμα καὶ οἱ μετὰ ταῦτα ἱερεῖς ἅπαντες, ἃ τε θεόφρονες καὶ ὀρθοδοξία κεκοσμημένοι ἐπισφράγισαν, καὶ βασιλέων οἱ εὐσεβεῖς καὶ πιστοὶ ἠρέτισαν καὶ ἡσπάσαντο, καὶ ὁ σύμπας τῶν χριστιανῶν λαὸς περιεπτύξατο, καὶ περιέπων διετελεῖ, καὶ ὁ παρὶπνεύσας μικροῦ τριακοντούτης χρόνου, συλλαβὴν ἐμβαλόντι, καὶ ἡμεῖς γε ὡς πολλοὶς εὐσεβείας ὑπάρχον, ἀπεδείξαμεθα καὶ καθυπεγράψαμεν, ἐξ οὗ πότες τε χειροτονίας καὶ καθιδρύσεις ἐν τοῖς ἱερατικοῖς θρόνοις ἔχομεν· ἴλεως δὲ ἡμῖν εἴη κύριος, ὅτι καὶ τῶν ἐνταῦθα ἱερῶς τεθειμένων κανόνων κατεφρονήσαμεν, καὶ τῶν ὁμολογημένων ἀγνώμονες ὥφθημεν, ὧν τοὺς δεσμοὺς καὶ τὸ κρῖμα ἐν ταῖς ἑαυτῶν

ψυχαῖς φέρομεν, ἀνοσίως καὶ ἀνιέρως φρονήσαντες· ταῦτα τυχόν, εἴ γε τῆς μέθης τῆς ἀπιστίας ποτὲ ἀνανήψαιεν, καὶ ἑαυτῶν γενόμενοι πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ἀποβλέψαιεν, τὰς ψυχικὰς ἐκτραγωδοῦντες συμφορὰς, εἰκότως εἴποιεν· ἡμεῖς δὲ ἐπὶ τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου τρεψόμεθα βαδιούμενοι, καὶ τῶν προκειμένων ἤδη ἐχώμεθα.

κϛ. Ὡς Οἱ ἱερεῖς σου, φησὶν, ἐνδύσονται δικαιοσύνην· οἱ δὲ ἀλλότριοι τί περιβαλοῦνται αἰσχύνην; ἐπειδὴ εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι δοξάζουσι. Ταῦτα οἱ τὸ ἱερατικὸν προβεβλημένοι σχῆμα, τὸ δὲ χριστιανικὸν ἡρνημένοι δόγμα, καὶ τὸ εἰδωλικὸν ἀνθηρημένοι πτωμα· ἐν ᾧ περιπεπτωκέναι διαδουλοῦσιν, οἱ μὲν αὐθαίρετοί πρὸς τὴν λάμψιν τῆς ἀληθείας τὸ ὀπτικὸν ἀπομύσαντες, οἱ δὲ ἀκούσιον τὴν πῆρσιν ὑπομείναντες· εἴ ποτε ταῖς ἱεραῖς εἰκόσι, καθὰ χριστιανοῖς ἅπασιν εὐσεβοῦσιν ὁμολογεῖται καὶ πρᾶσσεται, καὶ αὐτοὶ τὸ σέβας προσφέροντες ἔνεμον, αἱ δὲ τοῦ σωματωθέντος δι' ἡμᾶς θεοῦ λόγου τὸ ἀνθρώπειον, ὁρατὸν τε ὃν καὶ γραπτὸν χαρακτῆρίζουσι, καὶ τῶν ἀγίων καὶ ἐκλεκτῶν αὐτοῦ· τὰς τε ἀνδραγαθίας καὶ τοὺς ἄθλους, οὓς ὑπὲρ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης κατὰ τῶν δυσμενῶν ἐνεστήσαντο διασημαίνουσιν· ὧν ἑώρων ἐκπρεπῶς τὰ τῆς ἀγιστείας σκευὴ περικοσμούμενα, καὶ τὴν ἱερὰν ἐσθῆτα ὅση κατὰ τὴν θεῖαν ὑφήπλωται τράπεζαν καὶ τοῖς ἄλλοις τόποις, ἐν τε παραπετάσμασι καὶ προβλήμασι ἐναγκαλιζομένην, τό τε ἱερὸν τέμενος ἱστορίαις σεμναῖς διελημμένον, καὶ ἐν κύκλῳ ταύταις περιστεφόμενον· ἐπειδὴ δὲ πρὸς ἱερεῖς ἡμῖν οὐκ οἶδα ὧν τινων καὶ ὁποίους ὁ λόγος, εὐκαιρότατα ἂν πυθοίμην αὐτῶν, τίς ποτε ἄρα ἢ παρ' αὐτοῖς τελετὴ ἐστὶ καὶ τὰ ἱερουργούμενα μυστήρια; καὶ εἰ μὲν ἑτέραν τινὰ ἐσχηκέναι μύησιν εἴποιεν, καὶ ἄλλα μυστήρια τῶν καθ' ἡμᾶς ἀλλότρια, εἰδεῖεν ἂν αὐτοί· εἰ δὲ ταῦτα δὴ τὰ ἡμέτερα ὄντως ὑψηλὰ καὶ οὐράνια, καὶ εἰς ἃ μετ' εὐλαβείας καὶ πολλοῦ τοῦ σεβάσματος παρακύπτουσιν ἄγγελοι, ὅτου δὴ ἔνεκεν καὶ τίς ὁ τρόπος; ὅτε μὲν ἐντὸς τῶν ἀδύτων τοῦ ἱεροῦ γενομένους, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν πατέρα ἱερολογοῦντας ἐπὶ τῇ τῆς θυσίας εὐχαριστίᾳ λέγειν· “ ἀποστήσας ἡμᾶς τῆς πλάνης τῶν εἰδώλων· δῆλον, δὲ περὶ τοῦ μονοθενοῦς· προσήγαγεν ἡμᾶς τῇ ἐπιγνώσει σου τοῦ μόνου ἀληθινοῦ Θεοῦ καὶ πατρὸς, κτησάμενος ἡμᾶς ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, καὶ τᾶλλα δὴ ὅποσα ἐκεῖσε τούτοις ἐπομένως ὑμνεῖσθαι μυσταγωγούμενα.

κζ. Ὅτε δ' αὖ πάλιν ληρωδοῦντας καὶ φρενὸς ἔξω γενομένους, ὡς ἐξεστῆκότας τινὰς καὶ ἐμπλήκτους παραφθέγγεσθαι· εἰ μὴ Κωνσταντῖνος ἡμᾶς τῆς εἰδωλομανίας ἐρρύσατο, Χριστὸς κατ' οὐδένα τρόπον ὠφελῆσαι δεδύνηται. Πῶς τοίνυν ὁμολογοῦντες εἰδώλων ἀπηλλάχθαι διὰ Χριστοῦ, πάλιν εἰδώλοις κατὰ τὸ θεῖον προσκυνοῦσι θυσιαστήριον; καὶ ὅτι μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς τοῦ ψεύδους ἐμπανέομενοι ταῦτα περιλαλοῦσι, παντίτῳ σαφές, ὡς γε ἑμαυτὸν πείθω, ἐκ δύο τῶν ἐναντίων καὶ ἀλλήλοις εἰς ἄκρον μαχομένων, τῶν τε ψευδῶν φημι καὶ τῶν ἀληθῶν, εἰς ἓν τι ὁμολογίας φρόνημα ἰέναι οἰόμενοι· ἐπὶ τοσοῦτον τὰ τῆς ἀνοίας αὐτοῖς καὶ ἐμπληξίας διήλασεν, ὡς ἑαυτοὺς

λεληθέναι, κενεμβατοῦντας ἐπὶ λογισμοῖς εἰκαίοις, καὶ ἀνηνύτοις ἐπιχειρήμασιν· εἴπερ γὰρ κατ' ἄμφω ἀληθεύειν ἀνοήτως οἶονται, ὥρα αὐτοῖς καὶ ψευδοθερίας κατὰ τοῦ εὐαγγελίου οἴσιν Γραφήν· τοῦ γὰρ Χριστοῦ λέγοντος· “ οὐκ ἔστι δύνασθε δυσὶ κυρίοις δουλεύειν, θεῷ τε καὶ μαμωνᾷ, οὗτοι ἐκ τῶν οἰκείων ἐρμώμενοι δοξῶν, ἀναγκασθήσονται καὶ Χριστῷ καὶ τῷ μαμωνᾷ Κωνσταντίνῳ δουλεύειν, ἐν ἑξ ἁμφοῖν, ὥσπερ οἱ τοὺς ἵπποκενταύρους συντιθέντες, ἀναπλάσσοντες σέβας· ταῦτα τινές, οἱ κατήγοροι τῶν ἐπαινουμένων, οἱ σκοτεινοὶ περὶ τὸ φῶς, οἱ περὶ τὴν σοφίαν ἀπαίδευτοι, τὰ ἀχάριστα κτίσματα, τὰ τοῦ πονηροῦ πλάσματα, τοιαῦτα τὸν εὐεργέτην ἀμειβόμενοι· ἁρμόσει γὰρ καὶ αὐτοῖς καὶ λίαν εὐκαίρως, ἃ παρὰ τῆς Θεηγόρου γλώσσης ἐκείνης προαναπεφώνηται· τὰ γὰρ πάντα ἀσύμβατα καὶ ἀσύγκριτα, καὶ τῷ ἀπείρῳ ἀλλήλων διεσθηκότα, καθόσον ἡλίου μαρμαρυγαί, πρὸς τὸν ἀφεγγῇ καὶ ὑποχθόνιον χῶρον, εἰ καὶ μικρὸν τὸ παράδειγμα, εἰς ταῦτόν ἵεναι ὑπολαμβάνουσιν.

Εἵτα πάλιν ἐρομένοις ἡμῖν ἀποκρινέσθωσαν, πότερον τραπέζῃ θείᾳ παρίσθασθαι οἶονται, ἀχράντους τε καὶ ἀναιμάκτους θυσίας ἱερουργοῦντες, ἢ τραπέζῃ δαιμονίων, κνίσσαις χαιρόντων καὶ αἵμασι; τοῦτο γὰρ ταῖς αὐτῶν δόξαις, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ἀβελτερίαις ἀκόλουθον φαινόμενον ἀπαλύσασθαι χρὴ, ναοῖς τε θείοις ἢ βωμοῖς εἰδώλων ἐπιχωριάζειν ὑποτάσσουσιν· εὐίλατος δὲ ἡμῖν γένοιτο Θεὸς, τὰ ἐκείνων στηλιτεύουσι, τοῖς ἐκείνων συγχραινόμενοις καὶ οὐκ ἐθέλουσιν· ἀλλὰ ποίας αὐτοῖς ἀπολογίας ἐπινοήσεται τρόπος; τί δὲ πρὸς ταῦτα φήσαιεν οἱ μιλνύντες τὰ ἄμικτα, οἱ τιθέντες τὸ φῶς σκότος καὶ τὸ σκότος φῶς, ὧν ἡ κοινωνία ἀμήχανος καὶ ἀνεπινόητος; Χριστοῦ γὰρ ὑπηρεσίαν καὶ θεραπείαν, καὶ ἀκαθάρτων δαιμονίων εἰς ταῦτόν συνιέναι, τίς τῶν ἐρρώμενων τὸν λογισμόν κεκτημένων φάναι τολμήσειεν; οὐδὲ γὰρ σκότος, ἡλιακοῦ φωτὸς παρουσίαν ὑφίστασθαι πέφυκε· σκοπεῖσθω δὲ κἀνταῦθα τὰ τῆς ἀσεβείας αὐτῶν· ἐν ταῖς καθιερώσεσι καὶ τοῖς ἐγκαινισμοῖς τῶν ἱερῶν οἴκων, εὐχαὶ τῷ Θεῷ παρὰ τῶν ὑπηρετουμένων ἱερέων καὶ δεήσεις προσάγονται, δι' ὧν αἰτοῦσι τὸ πανάγιον πνεῦμα καταπεμφθῆναι, καὶ ἁγιασθῆναι τὸν οἶκον, καὶ πληρωθῆναι φωτὸς αἰδίου· αἰρετίσαι τε τὸν ναὸν εἰς κατοίκησιν, καὶ τόπον σκηνώματος δόξης ἀπεργάσασθαι, κοσμεῖν τε αὐτὸν τοῖς θείοις χαρίσμασιν· ἰατρεῖον τε καθιστάνειν παθῶν, καὶ δαιμόνων φυλαδευτήριον, καὶ ἅγιον ἁλίων ἀναδείκνυσθαι· ἐφ' οἷς ἡ τοῦ Θεοῦ μύρου ἐν ἐνίοις τοῦ ναοῦ τόποις κρίσις, καὶ τῶν ἱερῶν τῶν ἁλίων λειψάνων κατὰθεσις· ἃς' οὖν τούτοις κατ' ἀλλήλην οἱ τῆς ἐναντίας μοίρας, τὸ παρ' αὐτοῖς δογματίζόμενον τίθενται; τὰ τε ἐνταῦθα ἱερολογούμενα καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς τερατολογούμενα, σύμφωνα καὶ ἀκόλουθα ἀλλήλοις καθέστηκε; καὶ τίς οὕτως ἔκφρων καὶ ἀνούστατος, ὥστε τὸν αὐτὸν οἶκον λέγειν δαιμόνων φυλαδευτήριον, καὶ δαιμόνων οἰκητήριον; ἅγιον τὸν αὐτόν, καὶ ἐναγῇ δείκνυσθαι; ἢ τὸ Θεῖον πνεῦμα ἐπισκιάζειν ἐν αὐτῷ, καὶ τὸ ἐναντίον ἐπιχωριάζειν, ὅπερ οὗτοι πάσης ἀνοίας καὶ φρενοβλαβείας ἐπέκεινα προϊόντες δοξάζουσιν; οἱ δὲ, οὐδὲ γὰρ μέχρι τούτων τῶν ἀσεβημάτων ἐσθή-

κασιν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ ἡθληκότων, καὶ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἁγίων, ἅγια καὶ ἱερὰ λείψανα, ἐν τοῖς καθιερουμένοις θυσιαστηρίοις κατατίθεσθαι παρητήσαντο· ὧν καὶ τὰς πρεσβείας διαπτύουσί τε καὶ ἀπαναίονται, κατὰ γε τὸ παρ' αὐτοῖς συγκροτούμενον δόγμα· “ ἔδοξαν γὰρ
 „ καὶ νῦν ἐν ὀφθαλμοῖς ἀφρόνων τεθνάναι, καὶ ἐλογίσθη κάκωσις ἢ ἕξοδος
 „ αὐτῶν, καὶ ἡ ἀφ' ἡμῶν πορεία σύντριμμα· οἱ δὲ εἰσὶν ἐν εἰρήνῃ· „ διὸ ἐν
 πᾶσι τούτοις οἱ δέιλαιοι, ἀνομοῦντες διὰ κενῆς λαμπρῶς ἐφωράθησαν.

Οἱ αὐτοὶ δέ μοι δοκοῦσι καὶ φαυλίζειν καὶ βεβηλοῦν τὸ ὄνομα κυρίου, καὶ προσάγειν τῷ θυσιαστήριῳ ἄρτους ἡλισθημένους, λέγειν τὲ τολμᾶν· “ τρά-
 „ πεζα κυρίου ἡλισγημένη ἐστὶ, καὶ τὰ ἐπιτιθέμενα βρώματα αὐτοῦ ἐξουθε-
 „ νημένα· „ ὅπερ τὸ πρὶν τοῖς τῆς ἐν νόμῳ λατρείας ἱερεῦσιν, ἐγκαλούμενον ἴσμεν πολλοῦ δ' ἂν ἄξιοι φανοῦνται, εἰ κατὰ τὸν πάλαι Ἰσραὴλ ἐκεῖνον ἀκού-
 σειαν· “ ἕως πότε χωλανεῖτε ἐπ' ἀμφοτέραις ταῖς ἰγνύαις; „ τὴν θρησκείαν
 ἐκεῖνοις παραβαλλόμενοι, τοῦ θεοῦ νόμου κατολιγωρήσασι, καὶ πρὸς τὰ τῶν
 ὁμόρων ἐθνῶν ἀποτρέχειν σεβάσματᾶ διασπουδάζουσιν· ἥ τὰ Σαμαρεϊτῶν ἐγνώ-
 κεισαν διατίθεσθαι, οἳ καὶ τὸν κύριον ἐφοβοῦντο, καὶ τοῖς θεοῖς αὐτῶν ἐλά-
 τρευον, κακῶς μὲν, ὅμως δ' οὖν τάχα πως τοῖς προσκυνουμένοις ἰδικῶς τὴν
 λατρείαν προσφέροντες· οὗτοι γὰρ συγχέοντες καὶ συμφύροντες καὶ κατὰ ταύ-
 τὸν ἄγοντες τὰ πάντῃ ἀσυνδύαστα καὶ ἀσυνύπαρκτα, ὃ καὶ μόνον ἐννοεῖν βλα-
 σφημίας τῆς ἀνωτάτω, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν δόξαν καὶ τὸ σέβας αὐτοῖς ἀπαιδεύ-
 τως καὶ ἀθέως προσάγεσθαι βούλονται. Κορινθίοις γὰρ ἄρτι τῆς τῶν εἰδώλων
 ἀνανεύσασι μέθης, καὶ ἔτι σαρκικοῖς οὔσι καὶ νηπίοις ἐν Χριστῷ, γάλα πο-
 τίζεσθαι καὶ οὐ βρώμα δεομένοις, παρεξετάζεσθαι, πολλοῦ γε καὶ δεῖ, διὰ
 τε τοῦ χρόνου τὸ ἔσχατον, καὶ τὸ ἐν δόγμασι καὶ θεωρίαις ἰσχυρόν τε καὶ
 κατεζητησμένον· πρὸς δ' οὐχ' οἳοι τέ εἰσιν ἀντίτειναι, ἢ ἀπολογίας ἡστίνοσοῦν
 ἀφορμὴν προτίσχεσθαι, ἢ ἑβραίοις τῆς ἰουδαϊκῆς καὶ πατροπαραδότου ἀνα-
 στροφῆς μεταποιουμένοις, ὡς χρειὰν ἔχειν διδάσκεσθαι, τίνα τὰ στοιχεῖα τῆς
 ἀρχῆς τῶν λογίων τοῦ θεοῦ, δεῖσθαι τὲ γάλακτος, οὐ στερεᾶς τροφῆς· εἰ δὲ
 τοσοῦτον ἐσκοτίσθησαν τοῖς διαλογισμοῖς, καὶ ἐμωράνθη ἡ ἀσύνητος αὐτῶν
 καρδιά, καὶ πρὸς τὰς τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἀκτῖνας ἀμβλυώττουσι,
 καὶ τὸ διαστειλλόμενον συνιδεῖν οὐκ ἰσχύουσιν, ἐπὶ τοῖς εἰς ἄπειρον διωχισμέ-
 νοις, καὶ πᾶσαν ὑπερاناβεβηκόσι σύγκρισιν, ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἁγίου καὶ βε-
 βήλου διαστέλλειν οὐκ ἴσασιν, ἀκούσονταί τί πρὸς αὐτοὺς ὁ τοῦ εὐαγγελίου
 ἱεουργὸς ἀποφανεῖται, τὴν ἐπαχλύζουσαν αὐτῶν ταῖς ψυχαῖς παραδεικνύς
 σκοτόμαιναν· “ ὅτι εἰ ἐστὶ κεκαλυμμένον τὸ εὐαγγέλιον ἡμῶν, ἐν τοῖς ἀπολ-
 „ λυμένοις ἐστὶ κεκαλυμμένον· ἐν οἷς ὁ θεὸς τοῦ αἰῶνος τούτου, ἐτύφλωσε τὰ
 „ νοήματα τῶν ἀπίστων, εἰς τὸ μὴ ἐναυδάσαι αὐτοῖς τὸν φῶτισμόν τῆς δόξης
 „ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ· προσέτι δὲ οὐ θέλω ὑμᾶς κοινωνοὺς τῶν δαι-
 „ μονίων γενέσθαι· οὐ δύνασθε ποτήριον κυρίου πίνειν καὶ ποτήριον δαιμονίων·
 „ οὐ δύνασθε τραπέζης κυρίου μετέχειν, καὶ τραπέζης δαιμονίων. „

Οἰήσονται με ἴσως πικρὸν φανεῖσθαι κατήγορον, περιεργότερον τῆς πολυσχιδοῦς πλάνης τὰς παρεκτροπὰς ἀνιχνεύοντα· ἀλλ' οὐκ ἂν τῆς ἀληθείας ἀφέξωμαι, ἕως ὃ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἀρχηγὸς ταῖς γλωσσαλγίαις τῶν ἀθετούντων βάλλεται καὶ τοξεύεται, ἐπὶ πλεῖον τὲ ἢ ἐκκλησία πολιορकुμένη καταλαμβάνεται· “ ζηλῶν γὰρ ἐζήλωκα τῷ κυρίῳ· καὶ, ὁ ζῆλος τοῦ οἴκου σου κατέφατέ „ με· καὶ, οἱ ὀνειδισμοὶ τῶν ὀνειδιζόντων σε ἐπέπεσον ἐπ' ἐμέ· „ αἱ τῶν ἀγίων ἡμῖν φωναὶ συναδέτωσαν, φιλοπευστοῦντι δέ μοι καὶ ταυτὶ σαφέστατα φράζειν μὴ ἀπαναίνοντο· τίνος σῶμα καὶ αἷμα ἱερουργοῦντες κατὰθύουσιν; εἰ μὲν τοῦ Χριστοῦ φήσουσι, τίς ἂν αὐτοῖς πιστεύσειε τὴν θαυμασίαν ἐκείνην καὶ σωτήριον ἡμῖν οἰκονομίαν ἀναιροῦσιν, ἀπὸ τοῦ ἀμαθῶς καὶ ἀνοσίως δοξάζειν, μὴ τοιοῦτον ἀνελιγμένον τὸν λόγον σῶμα, οἷον περ ἂν εἴη καὶ τὸ ἡμέτερον, τῷ ἀπεριγράπτῳ καὶ ἀγράφῳ ἀτεμνῶς ἀποσεμνύνοντες, κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους φαντασιούμενοι; εἰ δὲ καὶ τοῦτο δώσουσι, πῶς ἅμα τὸ αὐτὸ καὶ ἀναιροῦσι καὶ ἱερουργοῦσιν; ἀλλ' εὖ εἰδότες ἤτωσαν· ὅτι ἂ δὴ αὐτοῖς κενολογεῖν ἀμαθαίνουσιν εἴθισται, ταῦτα ὡς φλυαρίας καὶ ἀτοπίας ἀνάμεστα διαπύουμέν· ὡς γὰρ παράνομοι ἀδολεσχίας ἡμῖν διητοῦνται· “ ἀλλ' οὐχ' ὡς ὁ νόμος κυ „ ρίου· καὶ, ζητήσεις σοφίαν παρὰ κακοῖς καὶ οὐχ' εὐρήσεις· καὶ, βδέλυγμα „ κυρίῳ λοῖσιμός ἐστις ἄδικος „ σοφῶν λεγόντων ἀκούομεν· τί οὖν πρὸς ταῦτα φή „ σει ὁ τῶν ἀπορρήτων μυστηρίων μέτοχος; οὐδὲ γὰρ ἂν ἄλλοθεν ἀρμόσασθαι χρεῖων τοῖς ἀπὸ καρδίας κενοφωνοῦσι, καὶ τοῦ ἐναντίου ἀποφθεγγομένοις πνεύ „ ματος· “ τὸ ποτήριον τῆς εὐλογίας ὃ εὐλογοῦμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ αἵματος „ τοῦ κυρίου ἐστί; τὸν δὲ ἄρτον ὃν κλῶμεν, οὐχὶ κοινωνία τοῦ σώματος τοῦ „ Χριστοῦ ἐστι; τίς οὖν μετοχὴ δικαιοσύνης καὶ ἀγομίας; τίς κοινωνία φωτὶ „ πρὸς σκότος; τίς δὲ συμφώνησις Χριστῷ πρὸς Βελίαν; τίς μερὶς πιστῷ μετὰ „ ἀπίστου; τίς δὲ συγκατάθεσις ναῶν θεοῦ μετὰ εἰδώλων; „ τί δὴ δήποτε ἐστιν εἰδωλον ἢ εἰδωλόθυτον, αὐτὸς ὀριεῖται, ἀλλ' ἢ ἂ θύει τὰ ἔθνη, δαι „ μονίοις θύει καὶ οὐ θεῷ λέγων.

Ταῦτα μὲν ὃ τῆς ἀνωθεν ἡμῖν τρανῶς ἐκκαλύπτων θεωρημοσύνης τὴν μύη „ σιν· ἡμεῖς δὲ ἐφ' ἑτέραν τῶν κατ' ἡμᾶς μυστηρίων τελετῇ τῷ λόγῳ καὶ νῦν μέτιμεν. Ὅτε ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς καὶ θεὸς τὴν κατὰ τοῦ θανάτου νίκην ἀράμενος, καὶ τρόπαιον λαμπρὸν κατὰ τῆς τοῦ ἄδου τυραννίδος στησά „ μενος, καὶ τὸ μέγα χειρωσάμενος κῆτος, τριήμερος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, τοῖς μαθηταῖς ἐμφανιζόμενος ἐνεκελεύετο· “ πορευθέντες μαθητεύσατε πάντα τὰ „ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ τοῦ „ αἰοῦ πνεύματος· „ αὐτίκα οἱ γε ἀνά πᾶσαν ὁσὴν ἡλὸς ἐφορᾷ γῆν ἐξεχύ „ θησαν, εἰς ἣν ὁ φθόγγος αὐτῶν ἐξελέλυθε, καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα διέδραμεν· οὕτως οἱ τῶν ἐθνῶν ἀλιεῖς τοὺς ἄρτι τῆς ἀλμυρᾶς ἀπι „ στίας ἀνανεύοντας, τῇ σαγήνῃ τοῦ λόγου ἐζώγρησαν· καὶ πρῶτοι μὲν τῷ κη „ ρύγματι καὶ τῇ μυσταίᾳ οἱ ἐκ περιτομῆς προσδραμόντες, τὰς τῆς χάριτος εὐ „ λογίας προῦφήρπασαν· ὅσοι γὰρ ἐκ τῆς ἰουδαϊκῆς ἀπιστίας ἐπεστραμμένοι,

τῶν πατερίων ἐθῶν ἀπανιστάμενοι, καὶ τῆς τοῦ ζυγοῦ ἀχθιδόνης ἡλευθερώθησαν, καὶ ἦν τῷ νόμῳ ἐδούλευον ἕως τῷ γράμματι παρεκάθηντο, τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἀντὶ τῆς νομικῆς λατρείας τῷ θεῷ τῶν ὅλων προσάγουσιν· ἔπειτα οἱ ἐκ τῆς ἐλληνικῆς δεισιδαιμονίας, τῶν βωμῶν καὶ τῆς κνίσσης ἀναρπαζόμενοι, τῆς εἰδωλικῆς μανίας εὐθὺς ἀπηλλάττοντο· ἄλλοι τῆς βαρβάρου καὶ ἀλλοκότου θρησκείας ἀποπηδῶντες, τῆς τοῦ κατεξουσιάζοντος ἔτι διαβόλου ἐπιηρείας ἐρρύσθησαν· ἐξ ὧν εἰς μίαν ὁμολογίαν πίστιν συνιόντων ἡ τοῦ Χριστοῦ καθολικὴ ἐκκλησία ἀπῆρτίσται τε καὶ συγκεκροτήται· καὶ δὴ πρὸς τὴν τῆς τριάδος ὁμοῦ πάντες ἐπίγνωσιν ποδηγούμενοι ἐν ᾗ ἐβαπτίσαντο, οὐδενὸς οὐδαμοῦ παρεisdύντος· οὐ γὰρ οὖν θέμις εἰπεῖν ἔστι, κατ'ονομαζομένου ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ γῆς ὀνόματος· οὐτ' οὖν ποτε τοῖς μυστηρίοις ἡμῶν ὡς ἀνιέροις προσελεύσονται, οὐδ' ὡς μέτασχόντες μiasμάτων τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων ὑπολήφονται ποθεν· καὶ διὰ ταῦτα ἐν πνεύματι Θεοῦ λαλοῦντες, οὐκ ἂν εἴποιεν ἀνάθεμα Ἰησοῦν· οὗτοι δὲ οἱ ἀνιερώτατοι καὶ ἀπιστότατοι, εἰ μὴ εἰς τὸ ὄνομα Κωνσταντίνου ἀλλ' εἰς τὴν τριάδα ἐβαπτίσθησαν, οἶμαι δὲ ὡς οὐκ ἂν ἀποφύσειαν· ἡ γὰρ ἂν οὐδὲν ἐδέχσεν ἡμῖν τῶν νῦν ἀλωνισμάτων τὲ καὶ σκαμμάτων, οὐδ' ἂν ὄχλον ἡμῖν πραγμάτων τοσοῦτον ἐπεσώρευον· πόθεν αὐτοῖς ἡ τῶν εἰδώλων παρεἰσδυσίς; λεγέτωσαν ἡμῖν τρανέστατα· καὶ εἰ τὴν σφραγίδα τῆς ὁμολογίας ταύτης, ἄσυλόν τε καὶ ἀνεπιβούλευτον τηροῦντες διατελοῦσι, πῶς αὐτοῖς διὰ γλώσσης καὶ πρόχειρον τὸ τῶν εἰδώλων ὄνομα;

κη. Εἰ γὰρ εἰς τὸν θάνατον τοῦ Χριστοῦ βαπτισθέντας οὐδὲν Χριστὸς ὀνίνησι, πῶς οὐχὶ καὶ Ἰουδαίων ἀγνωμονέστεροι, καὶ ἐλλήνων ἀπιστότεροι, καὶ βαρβάρων ἀθεώτεροι; οὐδεὶς γὰρ τούτων οὐδέπω τῆς ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ καταγορεῦσαι τέτλ' ἔλμυκε· τοῦτο ποίας ἀσεβείας ὑπερβολὴν καταλείπει; τίς ἱκανὸς λόγος παραστῆσαι τῆς ἀτοπίας τὸ μέγεθος; τίς γὰρ ἂν εἴη ἄλλος, ὅς τις αὐτοὺς ἐκ τῆς τοιαύτης πλάνης διὰ τοῦ ἰδίου ἐξαγοράσειεν αἵματος; πῶς ἂν αὐτοὺς μὴ ὅτι γε ἐπισκόπους, ἀλλ' οὐδὲ χριστιανούς ἀπλῶς τις ὀνομάσειεν; ἀναγκασθήσονται οὖν ἕτερον ἐπιζητεῖν βάπτισμα, ἐν ᾧ τελεσθήσονται ἢ συντελεσθήσονται· ἀνασταυροῦντες ἑαυτοῖς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ καὶ παραδειγματίζοντες· εἰ γέ ποτε ἅπαξ ἐφωτίσθησαν, ἐγεύσαντό τε τῆς δωρεᾶς τῆς ἐπουρανίου, καὶ μέτοχοι ἐγενήθησαν πνεύματος ἁγίου· οὕτως οὖν ἐτέρας μυσέως χρῆζοντες, καὶ ἐτέρας χρίσεως ἥτοι χειροτονίας δεήσονται, καθάπαξ ἡρνημένοι τὰ πρότερα καὶ ἀποπεμπόμενοι· πῶς γὰρ ἂν μεταδοῖεν μυσέως, ἥνπερ αὐτοὶ οὐδαμῶς διεσώσαντο; ἢ πῶς οἱ γε ἑαυτοὺς ἀποχειροτονήσαντες, βαπτίζουσιν ἢ δογματίζουσιν ἐπιχειρήσειεν; πόθεν αὐτοῖς τὸ δόγμα καὶ βάπτισμα τὸ εὐπαράδεκτον σχοίη ἢ ἀξιόπιστον;

κθ. Προσθεῖν δ' ἂν κακεῖνο τοῖς εἰρημένοις, ὅπερ καὶ αὐτοὶ μοι οἱ πάντα περιτρέποντες καὶ πρὸς πάντα ῥαδίως μεταβαλλόμενοι καὶ οὐδαμοῦ τὸ στάσιμον ἔχοντες, συμφῆσαιεν· ἐπειδὴν τις τῶν ἐκ τῆς ἡμετέρας πίστεως πρὸς ἑτέραν θρησκείαν ἐκὼν ἢ βιασθεὶς μετάθοιτο, ἔθνεσί τε ἀπίστοις συμμεινόμενος,

καὶ τῶν ἐβδελυγμένων τῆς ἐδωδῆς ἀπογευόμενος, ἢ κατὰ τι γοῦν τῶν καθ' ἡμᾶς ἐθῶν παραμείψειεν, οἱ θεῖοι τῆς ἐκκλησίας δεσμοὶ κελεύουσιν, τοῦτον συναισθόμενον τῆς ἀμαρτίας, καὶ μετameλόμενον ἐφ' οἷς κακῶς ἔπραξε, προστρέχοντά τε ἐν μετανοίᾳ τῇ ἐκκλησίᾳ, καὶ τῶν ἀτόπως καὶ ἀνοσίως αὐτῷ πεπραγμένων ἐπιστρέφειν ἐπαγγελλόμενον, οὐδῶν τοῦ θείου νεῶ ἥκιστα ἐπιβαίνειν, ἀλλὰ πόρρῳ που τῶν ἡμετέρων συλλόγων αὐλίζεσθαι, καὶ τῆς κοινωνίας τῶν θείων μυστηρίων ἀπειρῆσθαι· καὶ χρόνος ἐπ' αὐτῷ τεταλμένος ἀφώρισται, ἕως ἂν καρδίᾳ συντετριμμένη καὶ πνεύματι ταπεινώσεως, διὰ θερμῆς καὶ ἐπιπόνου ἐξομολογήσεως τῶν προειληφόντων παραπτωμάτων τὸ ἄλγος ἀποτρίψαιτο· καὶ οὕτω τῶν ἀγιασμάτων τῆς μετοχῆς ἀξιωθῆσεται, καὶ τοῖς πιστοῖς συγκαταλεγήσεται· εἰπάτωσαν οὖν ἡμῖν οἱ τοῖς εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι φάσκοντες, εἰ βούλονται χριστιανοῖς ἐναρίθμιοι εἶναι, τίς ποτε αὐτοῖς ἄρα ὁ τῆς ἐπιστροφῆς τρόπος καὶ χρόνος δεδοκίμασται; τίνες οἱ τὰς ἐξαγορεύσεις τῆς ἀσεβείας δεξάμενοι; ποίοις κανόσιν ὑπήκουσαν; πόθεν αὐτοῖς τῶν ἀλόγως καὶ ἀσεβῶς δεδομένων καὶ πεπραγμένων ἢ διόρθωσις; καὶ οὕτω δοκιμαζέσθωσαν, εἰ ἄξιοι τῆς ἱερᾶς ἀγέλης τυγχάνοιεν· ἕως δ' ἂν τοῦ χριστομαχεῖν οὐκ ἀποσχοιντο, πόρρῳ που καὶ ἐκτὸς τῶν ἱερῶν περιβόλων ἀποστρεχέτωσαν, καὶ ὡς μέλη σεσηπότα καὶ ἄχρηστα τῆς ποιμένης Χριστοῦ ἀποτεμνέσθωσαν, μὴ ποτε καὶ τὰ ὑγιαίνοντα, καὶ περὶ τὴν καλὴν ὁμολογίαν ἐρρώμένως ἰστάμενα, τῇ ψυχοφθορᾷ νόσῳ διαλυμῇναιτο.

λ. Διττοῦ δὲ ὄντος τοῦ περὶ τῶν εἰδώλων καὶ τῆς ἐπ' αὐτοῖς τῶν πλανωμένων προσκυνήσεως λόγου, τῶν μὲν γὰρ ὅσοι παχεῖς καὶ ὑλικοὶ τὴν διάνοιαν, πρὸς τὸ φαινόμενον μόνον ἐναπομένοντες, καὶ οὐδὲν πλέον ἐννοεῖν δύναμενοι, αὐτὸ μόνον λίθοις καὶ ξύλοις καὶ τῇ λοιπῇ ἀψύχῳ ὕλῃ τὸν νοῦν προσέχοντες ὑποκύπτουσιν· οἱ δὲ ὅσοι δοκοῦσι λογικώτερον καὶ φιλοσοφώτερόν πως ἐπιβάλλειν, καὶ δυνάμεις τινὰς ἐνοικεῖν τοῖς ξοάνοις δοξάζουσιν· ἅς δὴ καὶ θεοὺς, ὥσπερ κακεῖνα εἰκόνας θεῶν καλεῖν εἰώθασιν· ποτέροις δὴ τούτων οἱ νέοι τῶν εἰδώλων θεραπευταὶ προστίθενται; εἰ μὲν γὰρ ἀγροικιζόμενοι τῇ χεῖρονι μοίρᾳ προσέχουσιν, εἰς προὔπτον κτηνωδίας καὶ ἀβουλίας κατῳχοντο· εἰ δὲ δὴ ἀστειζόμενοι τῆς ἐτέρας μεταλαγχάνουσιν, εἰς ἄκρον δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας ἐξώλισθον· καὶ πότερον τῷ τῶν ἀρρένων εἶδει, καὶ τούτων ἀποκεκληρωμένως τινὶ, οἷον Κρόνῳ καὶ Διὶ καὶ Ἀπόλλωνι; ἢ τῷ τῶν θηλειῶν, οἷον Ῥέᾳ καὶ Ἥρᾳ καὶ Ἀρτέμιδι χαίρουσι; καὶ εἰ τάξεις ἐν αὐτοῖς πρῶτην καὶ δευτέραν θεῶν, καὶ ὑπεροχὰς δὴ τινὰς, καὶ μέτρα, καὶ ἀξιωματῶν διαφορὰς νέμουσιν· ἵνα εἴπερ ἐλληνίζειν αὐτοὺς δεοί, τῶν ὑπερφερόντων αὐτοὶ μὴ ἀποτυγχάνοιεν· ὑπεραγασαίτο δ' ἂν τις τῆς ἀναισθησίας αὐτοὺς, ὡς συνιδεῖν οὐκ ἐθέλουσιν, εἰ μὴ τι οὖν ἄλλο, τὸ γοῦν ἰδιάζον ἐν ἑκατέρᾳ τῶν θρησκειῶν, τῶν τε ναῶν, τῶν τε θυσιῶν τὸ ἐξηλλαγμένον, καὶ τῶν εἰκονιζομένων ὅποσον ἐστὶ τὸ διάφορον· ὅτι καθάπερ τὰ προσκυνούμενα, τὸ διωκισμένον ἀσυγκρίτως εἰσάπαν ἔχουσι, τὰ μὲν γὰρ θεῖα καὶ σεβάσματα, τὰ δὲ βδελυκτὰ καὶ δαιμό-

νια, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐν οἷς ἡ Θεραπεία τούτων τελεῖται τόπων, προσέτι δὲ καὶ τοῦ τρόπου τὸ ἀποκεκριμένον περιφανέστατα κέκτινται· ἐκεῖνα μὲν γὰρ, ἐπειδὴ σκοτεινὰ καὶ σκότους εἰσὶν ἄξια, ἐν σκότῳ πολλάκις ἐπιτελούμενα, ὑποχθονίοις ἀδύτοις καὶ ἄντροις συγκατακλείει τὰ τελεστήρια· τὰ δὲ ἡμέτερα, ἐπειδὴ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου κυρίου πορευόμεθα, τῷ φωτισμῷ τῆς Θείας ἐλλάμψεως καὶ ἐν φωτὶ ἐκκαλύπτεται ἡμῶν τὰ μυστήρια, ὅτι φῶς εἰσι.

λα. Τῶν δὲ εἰκονιζομένων, ἡνίκα πολυσχιδῆς ἡ πλάνη, πολλοὶ γὰρ παρ' αὐτοῖς θεοὶ τε καὶ δαίμονες, ἀνάγκη πλείους εἶναι καὶ τὰς μορφάς, καὶ τὰ ἐκτυπώματα ποικίλα καὶ πεπληθυσμένα, καὶ τοῖς εἶδεσι διαφέροντα, καὶ ἀνομοίων ἀνόμοια, καὶ τὸ βρέτας ἐκάστω ἀλλόκοτον ἀνατιθέμενον· παρ' ἡμῖν δὲ τοῖς χριστιανοῖς ἀπλῆς οὗσης καὶ ἀσκεδάστου τῆς ἀληθείας, ἐπειδὴ εἷς ἐστὶν ὁ Χριστὸς, μία τῷ εἶδει καὶ ἡ τούτου εἰκὼν, καὶ ὁ χαρακτήρ ὁμοιος, ἐξ ἐνὸς ἀρχετύπου αἰεὶ προερχόμενος· ὡς φέρε εἰπεῖν ἀφ' ἐνὸς δακτυλίου πολλὰ γίνεσθαι ἐκτυπώματα, εἰ καὶ ταῖς ἡλικίαις ἔσθ' ὅτε καὶ τοῖς τῶν τόπων ἐν οἷς ἐνδιητᾶτο ιδιώμασι, κατὰ τε τὸ σχῆμα καὶ τὴν μορφήν, βραχὺ τί παραμείβεται, πληθύνεται δὲ εἷς καὶ ὁ αὐτὸς μένων· ὥσπερ ἐκ μιᾶς λαμπάδος πολλῶν ἀναπτόμενων, ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πυρὸς μένοντος, τῷ πόθῳ καὶ τῇ πίστει τῶν δεομένων τῆς ἐντεῦθεν ὠφελείας καὶ χάριτος, τῶν δὲ θυσιῶν ὅποσον τὸ διάφορον, οὐδὲ παρασῆσαι ῥάδιον· τίς γὰρ κοινωνία πρὸς τὴν καθ' ἡμᾶς ἀναίμακτον καὶ ἱερωτάτην Θυσίαν, τῶν μυσαρῶν ἐκείνων καὶ ἀνοσίων βδελυγμάτων;

λβ. Εἰ δὲ ἅπαξ ὥς φασιν εἰδώλοις προσκεκυνήκασι, πῶς οὐκ ἂν αὐτοῖς δι' ὀργῆς οἱ προσκυνοῦμενοι γένοιντο, ὅτι γε δὴ ἐν ἀλλοτρίοις ναοῖς αὐτοὺς θεραπεύουσι; πῶς δὲ οἴσουσιν αὐτῶν τὰ μηνίματα; χαλεπαίνειν γὰρ αὐτοὺς εἰκὸς, ὅτι οὐς πάλαι πότῃ διέλαχον, οὐκ ἀνιστῶσι ναοὺς καὶ καινίζουσιν, ἡδαφισμένους γε ὄντας τῷ ἀπειρῷ χρόνῳ καὶ εἰς γῆν κατερῥιμμένους, ὧν οὐδὲ ἵχνη ἐν πολλοῖς φέρεται· αὐτόθι δὲ ἀποτρέχοντας, σέβειν αὐτῶν ἀναγκαίως κοσμοῦντας τὰ ἀφιδρύματα, καὶ τὰς πρεπούσας αὐτοῖς προσφέρειν Θυσίας· εἴ πως αὐτῶν ὡς ἔθος καὶ ἀπογεύσαιντο, τὸ στέαρ τῶν θυσιῶν αὐτῶν ἐσθίωντες, καὶ τὸν οἶνον πίνοντες τῶν σπονδῶν αὐτῶν, ἐμφυρέντες τῷ καπνῷ καὶ τῇ κνίσσῃ, καὶ τοῖς ἐπιβωμίαις λύθροις ἐμμολυνόμενοι· εἴ γε ἀνάσχοιντο τοῦ δυσσώδους τῶν μiasμάτων, ἅπερ αἰεὶ ἀνιᾶν οἶδε τὴν αἴσθησιν, πῶς οὖν οὐ φρίσσουσι καὶ ψυχὴν καὶ γλῶσσαν οἱ δείλαιοι, τὰ τοσούτοις διατρίχισμασι διειργόμενα, μιλνύειν καὶ συνείρειν ἀθεώτατα; πῶς οὖν οἴσει ταῦτα θεὸς ὑβριζόμενος; σκοπεῖν δὲ καὶ τοῦτο πάρεστιν, ὡς διπλοῦν αὐτοῖς τῆς καθ' ἡμῶν κατηγορίας τὸ ἀδίκημα καὶ ὁ κατὰ τῆς εὐσεβείας ἀγὼν, καὶ πολὺ τὸ φίλερι καὶ ἀμφισβητήσιμον ἐκ τοῦ ψεύδους προερχόμενος ὁ λόγος αὐτοῖς ἔχει, ὁπότερον θατέρου τῶν ληρωδουμένων κρατήσσειε.

λγ. Καὶ γὰρ εἰδῶλον ὀνομάσαι τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ Θεοῦ σεβάσμιον ἀπεικόνισμα, οἱ χριστομαχοῦντες οὐ κατηρυθρίασαν· πρὸς δὲ καὶ χριστιανῶν κατὰρῥαφωθῆσαι, ὅτι δὴ ὡς θεοῖς ταῖς ἱεραῖς προσήλθον εἰκόσιν.

ἐπὶ τοσοῦτον παραπληξίας καὶ ἀνοίας ἦκοντες, ὥς μήτε τῶν προσκυνομένων ἐπιγνῶναι τὸν λόγον, μήτε μὴν τῶν προσκυνούντων κατειληφέναι τὴν γνώμην, καὶ ταῦτα φωτὶ ὁμοίως διαφαινομένων ἐναρτέσθαι ὅμως δ' οὖν εἰς ἓνα κρημνὸν ἀσεβείας αὐτοὺς ἐκατέρωθεν συνελαύνει τὸ βλάσφημον· ἡμῶν γὰρ τῶν ἐπὶ τὸν θεμέλιον ἀσφαλῶς ἡδρασμένων τῆς εὐσεβείας, ὅποια ἡ δόξα περὶ τούτων καὶ ἡ προσκύνησις, φανερωτάτη καθέστηκε, τοῖς γε ὡς ἀληθῶς σωφρονεῖν ἡρημένοις, καὶ τὸ ἀκέραιον τοῦ λογισμοῦ διασώζουσιν· ἔστω δὲ, αὐτοὶ μὲν ὡς ἄλογα ζῶα φασὶ πεπλάνηνται, ταῦτόν εἶναι τῷ ἀκαθάρτῳ τὸ ἅγιον ὑπολαμβάνοντες· καὶ οὐκ οἶδα ὅπως τὸ αἶσχος τοῦ προσώπου αὐτῶν ἀπονέψαιτο, μέχρι τέλους συμπαρομαρτοῦν αὐτοῖς ἀναπότριστον· τίνι τρόπῳ χριστιανῶν ἀλόγως καὶ ἀμαθῶς οὕτω καταγορεύουσιν, ὡσαύτως ἐκείνοις περὶ τὴν τῶν ἱερῶν ἀπομανῆναι σεβασμιότητα, καὶ τοῦτο παρὰ τὴν οἰκειάν ἀγνωμοσύνην τὴν καὶ ἀθέτησιν, ἐκ τῶν καθ' ἑαυτοὺς σταθμώμενοι τὰ ἀλλότρια· οὐδὲν τι μάλλον φευκτοὶ ἀποτρόπαιοι τὴν ἀσέβειαν, ἢ ἐλεεινοὶ καὶ ἄθλιοι τὸ ἀσύνητον καὶ ἀναίσθητον· ταῦτα οὐδ' ἂν Ἰουδαίων ἢ ἐλλήνων τινὲς οἱ αἰὲ τῆς ἀμωμότητος ἡμῶν πίστεως καταφλυαροῦντες ἐκευολόγησαν.

λδ. Ἀλλὰ τὰ μὲν τούτων ἄτοπα τοσαῦτα καὶ οὕτως ἔχοντα· ἐμοὶ δὲ ἐπὶ τοὺς ἐλέγχους τοῦ ψεύδους καὶ ταύτῃ ἰτέον, καὶ ἐκ τῶν λογίων τοῦ πνεύματος οἷς πειθαρχεῖν παντὶ τρόπῳ χρῆναί φημι, ὡς ἔχουσιν ὀρθότητος ἢ σαθρότητος οἱ τῶν ματαιῶν λόγοι δοκιμαστέον· θεσμὸς τοίνυν ἀποστολικὸς ἡμῖν διακελεύεται· “ μὴ παντὶ πιστεύειν πνεύματι, ἀλλὰ δοκιμάζειν εἰ ἐκ θεοῦ ”, ἐστίν, ἐπειδὴ καὶ νῦν πολλοὶ ψευδοδιδάσκαλοι, φησὶν, ἐξεληλύθεισαν, “ ἴδωμεν οὖν εἰ ἐν πνεύματι θεοῦ καὶ αὐτοὶ ἄγονται, συνῶδά τε φρονοῦσι καὶ σύμφωνα τοῖς ἐν πνεύματι θεοῦ λαλήσασιν· καὶ εἰ μὴ ὡσαύτως ἐκείνοις ἔχοντας καταληψόμεθα, καὶ εἰσόμεθα ὅτι οὐ τοῦ θεοῦ εἰσὶν, ἀλλὰ τοῦ ἀντιχρίστου· καὶ πρότερόν γε, εἰ δοκεῖ, οἱ χρόνῳ πρεσβύτεροι προαἰσθώσαν· ἐφεξῆς δὲ οἱ τῇ ἀξίᾳ κατὰ τὴν ἐκκλησίαν ἡγεμονεύοντες, αὐτοῖς ἐπιζηυνόμενοι ἐπαἰσθώσαν· αὐτῶν δὲ τούτων τὰ κοινῇ πᾶσιν ἐκκείμενα καὶ δεδημοσιευμένα παρὰ τοῦ πνεύματος λόγια προηγεῖσθωσαν· καὶ τούτων πάλιν ἐκ πολλῶν ὀλίγιστα· ἐπειδὴ τὸ ἀδρανὲς καὶ ἀνίσχυρον Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν κατεψηφίσαντο, ὡς οὔτε τῆς ἐλληνικῆς πλάνης ἀπαλλάξαι κατὰ δύναμιν τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μάτην τὸ διὰ σταυροῦ πάθος, ὅλος τὲ ὁ τῆς οἰκονομίας αὐτῷ πεπραγμάτευται τρόπος, μάταιόν τε ἀποφαίνειν τὸ θεῖον κήρυγμα ἐν τῇ ἀπάτῃ τῶν λογισμῶν φαντασιούμενοι, καὶ ψευδομυθίας ἐπὶ κλημα τοῖς τῆς ἀληθείας κήρυξιν ἐπέγραψαν.

λε. Οὐκοῦν ψαλλέτω Δαβὶδ ὁ μακάριος τὴν θεῖαν λύραν ἀνακρουόμενος ἡρμοσμένην ἐν πνεύματι· “ ὅτι θεὸς μέγας κύριος, ὑψηλός τε καὶ φοβερός, “ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· καὶ μὴν, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θεὸς ἐπὶ “ τὰ ἔθνη· καὶ, σχολάσαί τε καὶ γνῶτε ὅτι ἐγὼ εἰμι ὁ θεός, καὶ ὑψωθήσομαι “ ἐν τοῖς ἔθνεσιν, ὑψωθήσομαι ἐν τῇ γῇ· καὶ, ἐγνώρισε κύριος τὸ σωτήριον “ αὐτοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· καὶ εἶδον

„ πάντα τὰ πέρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ θεοῦ ἡμῶν „ πῶς οὖν, καὶ πότε, καὶ ἐπὶ τίσι θεὸς μέγας καὶ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐγνωσται, ἐγνώρισέ τε τὸ σωτήριον αὐτοῦ, καὶ ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπέκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ, ἐντεῦθεν συνιδεῖν ἔξεστι τοῖς γε ἀληθῶς ἀρτιόφροσιν, ὁρῶν τε καὶ ἀδιάστροφον πρὸς τὰ θεοπαράδοτα λόγια τὸν νοῦν ἀπευθύνουσιν· εἰ μὲν γὰρ ὡς θεὸς τῶν ὅλων ἀπλῶς καὶ δημιουργὸς νοοῖτο, ἤδη πάντων βασιλεύει καὶ κατέξουσιάζει· “ ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ „ τοῦ αἰῶνος· ὅτι ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς, καὶ τὰ σύμπαντα „ δοῦλα αὐτῷ· „ εἰ δὲ ὡς πρὸς οἰκείους τινὰς καὶ ἀποκεκριμένως αὐτῷ ἀνατεθειμένους λέγοιτο, γινώσκοντάς τε αὐτὸν εἶναι μόνον θεὸν ἀληθινόν, καὶ αὐτῷ μόνῳ τὴν λατρείαν προσάγοντας, λέγεται γὰρ καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον βασιλεὺς τινῶν καὶ θεὸς ὁ θεός, τοῦτο ἐπὶ τῶν ἐξ αἵματος Ἰσραὴλ μόνων τὸ παλαιὸν ἐγνωρίζετο, καθὼ εἴρηται· “ ὅτε διεμέριζεν ὁ ὕψιστος ἔθνη, ὡς „ διέσπειρεν υἱὸς Ἀδὰμ, ἔστησεν ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· „ καὶ, ἐγενήθη μερὶς κυρίου λαὸς αὐτοῦ Ἰακώβ, σχοίνισμα κληρονομίας αὐ- „ τοῦ Ἰσραὴλ· καὶ, ὅτι ἐκ πάντων τῶν ἐθνῶν ἐξελεξάμην ὑμᾶς· καὶ, λαὸς „ μου, οἱ πράκτορες ὑμῶν καλαμῶνται ὑμᾶς· καὶ, ἡμεῖς ἐσμὲν λαὸς σου, καὶ „ πρόβατα νομῆς σου· „ καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν τοῖς ἱεροῖς λογίοις περὶ αὐτῶν λέγεται, ἃ οὐκ ἂν τις τοῦ εἰκότος ἀποστεύξοιτο παραστυτικῶς ἰδιώματι φήσας, τῆς τῶν ἄλλων ἐθνῶν ἀπιστίας καὶ ἀθεΐας αὐτοὺς διϊσθάντα καὶ ἀφορίζοντα, καὶ τῷ θεῷ προσοικειοῦντα τε καὶ προσάγοντα· ἐφ’ ὧν οὐκ ἂν ταῦτα ῥηθεῖν ποτέ που· οἱ γὰρ ἐκείνων τῶν ἐθνῶν βασιλεῖς, ἢ τε ὑπ’ αὐτοῖς τελοῦσα κατ- ἡκοος πληθὺς, τῷ ἀλόγῳ τῆς ψυχῆς ἐπιτρέποντες, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἄλογα ζῶα ἀποπλανώμενοι, τὸν μὲν φύσει καὶ ἀληθῶς ὄντα θεὸν ἠγνόησαν, τὸν κτίσαντα καὶ διδόντα αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, καὶ τὴν ἐπ’ αὐτοῖς τιθέμενον πρόνοιαν· ἐπεγράφοντο δὲ βασιλέα τὸν σατανᾶν, καὶ θεοῖς ὡς ἕκαστοι καὶ δαίμοσιν ὀλεθροῖς κατὰ διαφόρους δόξας σχιζόμενοί τε καὶ σκεδαννύμενοι προσκυνοῦν- τες, θρησκείας ἰδίας ἑαυτοῖς ἀπετέμοντο· ἐπεὶ οὖν οὐδὲ οὗτοι τὸν τῶν ὅλων θεὸν βασιλέα ἤδεσαν, οὐδὲ λαὸς αὐτοῦ κατ’ οἰκείωσιν ἐχρημάτιζον, καίτοι γε ἄλλως ὑπάρχοντες ὡς κτίσμα αὐτοῦ καὶ ποίημα· οὔτε δὲ πάντα τὰ ἔθνη, Ἰσραὴλ· οὐδὲ πᾶσα ἡ γῆ, Ἰουδαία· οὐ τεθεώρηται ἐπ’ αὐτοῖς τὰ προφητικὰ ἐκβαίνοντα λόγια.

Λεγέται οὖν περὶ ἡμῶν τῶν ἐξ ἐθνῶν πρὸς τὴν θεῖαν κεκλημένων ἐπίγνω- σιν, ἥτοι τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας, τῆς ἀπανταχοῦ περάτων γῆς ὑπερηπλωμένης, καὶ τὸν ἕνα θεὸν καὶ τῶν ὅλων δεσπότην βασιλέα μέγαν καὶ κύριον συμφώνως ὁμολογούσης καὶ προσκυνούσης, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ λέγεσθαι· πότε δὲ ταῦτα; “ ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἦγγικε δὲ καὶ „ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν· ἐξαπέστειλεν ὁ θεὸς τὸν υἱὸν αὐτοῦ τὸν μονογε- „ νῆ, γενόμενον ἐκ ἑναικὸς ἀνθρώπου καθ’ ἡμᾶς, ἀμαρτίας ἐκτὸς πεφηνότα· „ καὶ συνεκάλεσε πάντα τὰ ἔθνη εἰς τὴν ἑαυτοῦ Γνωσιν, καὶ ἐρρύσατο ἡμᾶς τῆς

τοῦ δυναστεύοντος ἐχθροῦ πικρᾶς δουλείας· τότε δὴ τότε καὶ ἡμεῖς οἱ ἐξ ἔθνων, ἐξ οὗ λαοῦ, λαὸς Θεοῦ κεχρηματίκαμεν, καὶ πεπλουτήκαμεν ἐν αὐτῷ τὸ καινὸν ὄνομα· τοῖς γὰρ δουλεύουσί μοι, κληθήσεται ὄνομα καινὸν, γέγραπται· ὃ εὐλογηθήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας, τῷ εἶναι τὸ ἀπ' αὐτοῦ καὶ λέγεσθαι χριστιανούς· καὶ, τὸ τῆς θεογνωσίας ἡμῖν ἐνήστραψε φῶς, ἐπειδὴ εἰς φῶς ἐθνῶν τέθεικά σε, φησὶν· οὕτως ἡμεῖς ὁ λαὸς ὁ κλιζόμενος αἰνοῦμεν τὸν κύριον, μετὰ τοῦ Δαβὶδ λέγοντες· “ ὅτι βασιλεὺς ἡμῶν μέγας ὁ κύριος, καὶ Θεὸν „ πάντες αὐτὸν ἐπιγραφόμεθα, καὶ τῆς ἐκκλησίας κεφαλὴν ὁμολογοῦμεν, ἦν „ ἐκ τῶν ἐθνῶν τῷ ἰδίῳ αἵματι ἐξηγοράσατο· ὅτι ἐκτίσατο ἡμᾶς ἐαυτῷ λαὸν „ περιούσιον, ἔθνος ἅγιον, βασιλείον ἱεράτευμα, ἀναγγέλλειν τὰς ἀρετὰς καὶ „ τὴν δόξαν αὐτοῦ· ὅτι πάντα τὰ ἔθνη νῦν δουλεύουσιν αὐτῷ, καὶ ἐνευλογοῦν- „ ται ἐν αὐτῷ πᾶσαι αἱ φυλαὶ τῆς γῆς, καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώπιον αὐτοῦ πᾶ- „ σαι αἱ πατριαὶ τῶν ἐθνῶν, καὶ πάντα τὰ ἔθνη ἡκουσι καὶ προσκυνοῦσιν ἐνώ- „ πιον αὐτοῦ, καὶ προσκυνοῦσιν αὐτῷ πάντες οἱ βασιλεῖς τῆς γῆς „ τῶν μὲν πατρίων ἐθνῶν καὶ θεῶν, καὶ τῆς κρατοῦσης ἀθεΐας ἐπ' αὐτοῖς ἀποθρώσκοντες, πρὸς δὲ τὴν καθαρὰν καὶ ἀμώμητον προστρέχοντες πίστιν ὡς προθυμότατα· τί οὖν πρὸς ταῦτα τοῖς τῷ ἁγίῳ διαμαχομένοις δοκεῖ πνεύματι; εἰ μὲν περὶ Ἰουδαίων εἰρηῇσθαι ταῦτα ὥσπερ παραφρονήσαντες εἶποιεν, ἀλλὰ γνωστὸς ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ Θεός, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἐν τούτοις γὰρ τινικαῦτα τό τε ἔθνος καὶ ἡ λατρεία καὶ ἡ προσκύνησις περιγέγραπτο· ἐν Ἱεροσολύμοις γὰρ δεῖ προσκυνεῖν, καθὰ πάλαι νενόμισται· ταύτη τοι καὶ οἱ εἰς Βαβυλῶνα ποτὲ ἀπαχθέντες δορυάλωτοι, πῶς ἄσομεν, ἔλεγον, τὴν ὁδὸν κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας, κωφῶν τῶν ὀργάνων ταῖς ἰτέαις ἐκκρεμαμένων; εἰ δὲ δὴ τοῖς παρ' ἑλλήσιν ἀμαθαίνοντες ὑπολήφονται ἀναθεῖναι τὸ κλέος “ ἀλλ' „ ἐματαιώθησαν ἐν τοῖς διαλογισμοῖς αὐτῶν, καὶ ἐσκοτίσθη ἡ ἀσύνετος αὐ- „ τῶν καρδία· „ διότι γνόντες τὸν Θεὸν, οὐχ' ὡς Θεὸν ἐδόξασαν ἢ νῦχαρίστησαν· τοῖς ἔργοις δὲ τῶν χειρῶν αὐτῶν ταπεινωθέντες ὑπέκυψαν, καὶ τῇ κτίσει παρὰ ἀκαθάρτοις δαίμοσι τὸ πρέπον Θεῷ σέβας ἀνέθεσαν, ἀλλὰ τοῖς ἄλλοις ταῦτα φιλοτιμήσονται ἔθνεσιν; “ ἀλλὰ τὰ εἰδῶλα τῶν ἐθνῶν ἀργύριον „ καὶ χρυσίον, ἔργα χειρῶν ἀνθρώπων· „ ἃ οὐ λαλήσουσιν οὐδὲ ὀφνῶνται, οὐδ' ὁπωστιοῦν κινήσονται.

Πάντοθεν οὖν συνάγεται, καὶ μὴ θέλωσιν οἱ τῆς ἀληθείας ἐχθροὶ, ἡμᾶς τοὺς χριστιανούς τὴν νικῶσαν ἐνέγκασθαι· ἡμῖν γὰρ κελεύει τὸ πνεῦμα ἄδειν τῷ κυρίῳ ἄσμα καινὸν, οὐκ ἐν Ἱεροσολύμοις μόνον οὐδὲ ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ, μικροῖς τῆς οἰκουμένης τμήμασιν, “ ἀλλ' ἐν παντὶ τόπῳ τῆς δεσποτείας αὐτοῦ „ ἐπαίροντας ὁσίους χειρας, λατρεύειν αὐτῷ ἐν ὁσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ· ἡνί- „ κα ἐπέφανεν ἡμῖν ἀνατολὴ ἐξ ὕψους, καὶ ἔδωκεν ἡμῖν τῷ λαῷ αὐτοῦ σω- „ τηρίας τὴν Γνωσιν ἐν ἀφέσει ἀμαρτιῶν ἡμῶν· „ οὕτως ἡμεῖς ὡς λαὸς αὐτοῦ, γινώσκομεν ἀλαλαγμὸν, καὶ ἐν τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ πορευόμεθα, καὶ ἐλπίζομεν ἐπ' αὐτῷ πᾶσα συναγωγὴ λαῶν, καὶ οὐκ ἔστιν ἐν τοῖς χρι-

σφίανοῖς θεὸς πρόσφατος, ἀλλ' ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν αἰεὶ θεὸν Γινώσκομεν· “ ἐγὼ
 „ Γάρ, φησι, θεὸς πρῶτος καὶ εἰς τὰ ἐπερχόμενα, καὶ ἐκτός σου ἄλλον θεὸν
 „ οὐκ οἶδαμεν „ πρὸς αὐτὸν λέγομεν· ἐγνώρισεν οὖν κύριος τὸ σωτήριον αὐ-
 τοῦ, ἐναντίον τῶν ἐθνῶν ἀπεκάλυψε τὴν δικαιοσύνην αὐτοῦ· τίς δὲ αὕτη, Παύ-
 λου λέγοντος ἄκουε, ὃς ἐγενήθη ἡμῖν σοφία ἀπὸ Θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ
 ἁγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις· ὁ Ἑμμανουὴλ δὲ οὗτος ἐστίν· εἰ τοίνυν οἱ ἐν αὐτῷ
 ἐν πίστει δικαιούμενοι, δι' αὐτοῦ λελυτρώμεθα, εἶδον γὰρ πάντα τὰ πέ-
 ρατα τῆς γῆς τὸ σωτήριον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, φανερὸν ὅτι οἱ ἀπὸ κοιλίας λα-
 λοῦντες καὶ οὐκ ἀπὸ στόματος κυρίου, ἀπόλυτον δὲ ταῖς ἐπὶ τῷ μονογενεῖ
 δυσφημίαις ἀνοιγνύντες τὸ στόμα, ἐκ τοῦ ἀντιχρίστου λαλοῦσιν, ὡς τῷ με-
 γάλῳ Ἰωάννῃ καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ· ἑτεροίως γὰρ ἢ ὡς αἱ τοῦ Θεοῦ πνεύ-
 ματος ῥήσεις, ἀφρονέστατα παραφθέγγονται· οὗτοι οὖν εἰ μὲν οὐκ ᾔσαν ὥδὴν
 κυρίου πῶποτε, ἢ καὶ γεωργοῖς καὶ ἐμπόροις καὶ πλωτῆρσι, πάσῃ τὲ ἀξία
 καὶ ἡλικία καὶ τύχῃ ἀνεῖται τὲ καὶ ἐξήλωται, πάντων ἀμαθέστεροι καὶ
 ἀνοητότεροι ἐν δίκῃ νομισθῆσονται· καὶ ταύτῃ οὐδὲ ἱερεῖς εἰκότως κεκλήσον-
 ται, οὐδὲ ἱερέως τὸ ὕστατον ἀπήχημα, ἀγνοίας δὲ καὶ ἀλογίας, οὐ γέλῳτα
 ὀφλήσουσιν, ἐσχάτην δὲ δίκην ἀποίσονται; εἰ δὲ θεῖα λόγια ἅ τε ἱερεῖς ἐπι-
 στεύθησαν, οὐκ ἐφρόνησαν δὲ συνιέναι αὐτά· “ ἀνὴρ γὰρ ἄφρων οὐ γνώσεται,
 „ καὶ ἀσύνετος οὐ συνήσει ταῦτα· „ διὰ τοῦτο δοκιμασθέντες ὡς οὐ λαλοῦσιν
 ἐκ τοῦ Θεοῦ πνεύματος, ἐκ τοῦ ἐναντίου ἄρα λαλοῦντες ὀφθῆσονται.

λα. Προσάδεδω δὲ τῷ προφήτῃ τοῖς εἰρημένοις ἀκόλουθα, αὐτὸ δὴ τὸ
 ἐν Θεῷ ἰδρύσθαι τὴν ἐκκλησίαν καὶ διαμένειν ἀκράδαντον· “ ὁ Θεὸς ἐν μέσῳ
 „ αὐτῆς καὶ οὐ σαλευθήσεται, βοηθήσει αὐτῇ ὁ Θεὸς τὸ προσπρωτὶ πρῶτ' „
 καὶ μὴ μυριάκις τῶν ἀνομούντων αἱ κακεργάτιδες ἀπειλαί, ἐπομβρίαις ἐν ἴσῳ
 κατασκήφειαν, καὶ τὰ πνεύματα τῆς πονηρίας προσπνεύσειαν ῥαγδαίοντερον, οἱ
 χεῖμαρρόι τε καυχάζοντες τῆς ἀσεβείας τῷ ῥεύματι καὶ μέγα μορμύροντες
 ἐπικυμαίνοντες· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἄσειστον, ἢ τις ἐστὶν ὁ
 Χριστός· “ πάντα γὰρ ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος ἐποίησεν ἐν τε οὐρανῷ καὶ ἐπὶ
 „ τῆς γῆς, αἰσχυνέσθωσαν οἱ παράνομοι. „ Ἐξῆς δ' ἂν εἴη καὶ τῶν ἄλλων
 Θεοφόρων ἀνδρῶν τὰς φωνὰς, μᾶλλον δὲ τοῦ ἐν αὐτοῖς λαλήσαντος πνεύμα-
 τος, εἰς μέσους ἀγαγεῖν ἐξετάζοντας· ὡς ἂν γινώσκοντες, οἶα, περὶ ὧν ἡμῖν λέ-
 γειν πρόκειται, φθέγγονται, καὶ εἰ δὴ συνθέουσιν αὐτοῖς τῶν δι' ἐναντίας οἱ
 λόγοι, καὶ νῦν ἐμφανὲς κατασθῆσεται· ἀρκτέον οὖν ἐντεῦθεν. “ Ἔσται, φη-
 „ σιν, ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρέθη αὐτοῖς οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, ἐκεῖ κληθήσονται
 „ υἱοὶ Θεοῦ ζῶντος. „ Ἦντες δ' ἂν εἶεν οὗτοι, καὶ περὶ τίνων, ἡμῖν ὁ προ-
 φητικὸς πρόεισι λόγος, ὁ τῶν μακαρισμῶν ἐκείνων ἡξιωμένος, καὶ τὰς κλεῖς
 τῆς οὐρανῶν βασιλείας ἐπ' ἐκχειρισμένος, Πέτρος τῆς πίστεως ἡμῶν τὸ ἐπαῖμα καὶ
 στήριγμα, διδάξει λέγων· “ ὑμεῖς δὲ Γένος ἐκλεκτὸν, βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθ-
 „ νος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν· ὅπως τὰς ἀρετὰς ἐξαγείλητε τοῦ ἐκ σκό-
 „ τος ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς· οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν

„ δὲ λαὸς θεοῦ· οἱ οὐκ ἡλεημένοι, νῦν δὲ ἐλεηθέντες. „ Σύμφωνα δὲ τούτοις καὶ Παῦλος, ὁ τῆς αὐτῆς χάριτος καὶ δόξης μέτοχος καὶ τῶν Χριστοῦ μυστηρίων ταμίας, φθεγγέσθω· “ ἵνα γνωρίσῃ τὸν πλουτοῦν τῆς δόξης αὐτοῦ, „ λέγων, ἐπὶ σκεύη ἐλέους ἃ προητοίμασεν εἰς δόξαν αὐτοῦ, οὓς καὶ ἐκάλε- „ σεν ἡμᾶς, οὐ μόνον ἐξ Ἰουδαίων ἀλλὰ καὶ ἐξ ἔθνων· ὡς καὶ ἐν τῷ Ὡσῇ „ λέγει· καλέσω τὸν οὐ λαόν μου, λαόν μου· καὶ τὴν οὐκ ἡγαπημένην ἡγα- „ πημένην· καὶ ἔσται ἐν τῷ τόπῳ οὗ ἐρρήθη αὐτοῖς οὐ λαὸς μου ὑμεῖς, αὐτοὶ „ κληθήσονται υἱοὶ θεοῦ ζῶντος. „

Οὕτω μὲν οὖν τῶν σοφῶν τῆς οἰκουμένης διδασκάλων ἡ ζυνωρίς, μέγαλο-
φυῶς τεθεώρηκεν· ἀλλὰ τούτων ἀλλήλοις συνωδὰ ἐπὶ ταῖς προφητικαῖς ῥήσε-
σιν ἀποφαινομένων, ὡς δὴ ἐξ ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ πνεύματος κινουμένων, καὶ
ἡμᾶς τοὺς ἐξ Ἰουδαίων τε καὶ ἐθνῶν πρὸς ἐπίγνωσιν τοῦ θεοῦ φωτὸς κεκλη-
μένους, λαόν τε θεοῦ καὶ ἔθνος χρηματίζειν διαμαρτυρομένων, καὶ τοῦ σκό-
τους τῆς ἀγνοίας καὶ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης ἀπιστίας ἀπηλλαγμένους, ὁ τάναντία
φάναι τολμῶν πῶς οὐκ ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος λαλῶν γνωρισθήσεται; Εἶτα
πάλιν ὁ αὐτὸς οὗτος θεόληπτος ἀνὴρ, ἕτερον ἐν πνεύματι ἀναφθεγγέσθω χρη-
σμόν· “ καὶ μνηστεύσομαί σε ἐν δικαιοσύνῃ, καὶ ἐν κρίματι, καὶ ἐν ἀληθείᾳ, „
καὶ ἐν οἰκτιρμοῖς, καὶ μνηστεύσομαί σε ἑμαυτῷ ἐν πίστει, καὶ ἐπιγνώσῃ „
τὸν κύριον. „ τί ἐροῦσι πρὸς ταῦτα οἱ τῷ θεῷ ἀντιταττόμενοι καὶ διαμα-
χόμενοι βουλήματι; εἴπωρ γὰρ ὡς παχεῖς καὶ ὑλικοὶ τὴν διάνοιαν, καὶ τῷ
γράμματι προσέχοντες, περὶ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ ἐκλάβοιεν τὰ προφη-
τευόμενα, τῷ συνήθει ψεύδει καὶ νῦν ἀποχρήσονται· ἀπίθανον γὰρ κομιδῇ τὸ
χρῆμα τουτί· οὐ γὰρ εἰς τὸν αἰῶνα τὰ Ἰουδαίων κρατεῖ, οὐδὲ μέχρι καὶ σή-
μερον αὐτοῖς τὰ τῆς ἐλευθερίας πεφυλάκται· ποῦ γὰρ αὐτοῖς τὰ βασίλεια,
ἢ τε περίβλεπτος πόλις, καὶ ὁ νεὸς ὁ περιώνυμος; ποῦ δὲ ἡ λατρεία καὶ τὰ
νόμιμα καὶ ἡ λοιπὴ περιφάνεια; ἵνα μὴ τοῖς κατέκαστον ἐπεξίοιμεν· ἀλλ’ οἷ-
χεται πάντα, καὶ φρουρὰ γέγονεν· οὐκοῦν οὐ μεμνήστυται τῷ θεῷ εἰς τὸν
αἰῶνα ἡ τῶν Ἰουδαίων συναγωγὴ, οὐκέτι χώραν ἔχει ἐπὶ τούτοις τὰ προφη-
τικὰ ἐφαρμόζεσθαι ἀναγκαίως οὖν περὶ τοῦ νέου λαοῦ καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν
ἐκκλησίας, ταῦτα καὶ νοεῖσθαι καὶ δέχεσθαι τὸν γε ὡς ἀληθῶς εὐγνώμονα
καὶ συνετὸν προσήκει ἀκροατὴν, ἢ καὶ τῷ Χριστῷ μνηστῆρι νενύμφευται, καὶ
σύνοικον αἰεὶ τὸν νυμφίον ἐν τῇ ἑαυτῆς καρδίᾳ κέκτηται, καὶ τετρωμένη τῇ
ἀγάπῃ τοῦ ἐραστοῦ· οὐτ’ οὖν τοῦ πρὸς αὐτὸν ἔρωτος ἀποσταίη εἰς τὸν αἰῶνα,
οὐτ’ ἂν ὀπίσω ἀλλοτρίου τινός ποτε γένοιτο· ἐφ’ ὧν δὴ καὶ τὸ προφητικὸν
ἀληθεύμενον λόγιον κατίδοι τις ἂν καὶ μάλα ῥαδίως, αὐτὰ τε βοῶσι τὰ
πράγματα, μάρτυς δὲ καὶ Παῦλος ὁ προμνήστωρ ἐξιόχρεως, ὡδί πως πρὸς τὴν
ἐν Κορίνθῳ γεγραφὼς ἐκκλησίαν· “ ἡρμολογία ὑμᾶς ἐνὶ ἀνδρὶ παρθένον ἀγνὴν „
„ παραστήσαι τῷ Χριστῷ. „ Καὶ αὖ πάλιν Ἐφεσίοις ἐπιστέλλων· “ ὅτι οὐ- „
„ τως ὁ Χριστὸς ἡγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν δέδωκεν· ὑπὲρ αὐτῆς, „
„ ἵνα αὐτὴν καθαρίσῃ τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ

„ αὐτὴν ἐαυτῷ ἐνδοξον τὴν ἐκκλησίαν, μὴ ἔχουσαν σπῖλον ἢ ρυτίδα ἢ τι τῶν
 „ τοιούτων, ἀλλ' ἵνα ᾗ ἁγία καὶ ἁμωμος. „

Τί λέγετε; παραγράφεσθε Παῦλον, καὶ εἰκαιόμυθον ἀποκαλεῖτε, τὸν Χρισ-
 τὸν ἔχοντα ἐν ἐαυτῷ λαλοῦντα; ἢ πάντως ἀληθεύει καὶ συντηρεῖται ἡ τοῦ
 Χριστοῦ ἐκκλησία, πάντες μύσους εἰδωλικῷ καθαρεύουσα, καὶ ψεύδεσθε ὑμεῖς
 ὡς τοῦ ψεύδους ἐρασταί, καὶ ὅπερ ἐστὶν οἰκειότερον εἰπεῖν καὶ ἀκόλουθον,
 λαλοῦντα ἐν ἑαυτοῖς τὸν ἀντίχριστον ἔχοντες; ἐν δικαιοσύνῃ δὲ ὅπως καὶ ἐν
 κρίματι καὶ ἐν ἐλέει; “ ὅτι ἐβρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ
 „ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἠλευθέρωσεν· ὅτι θεὸς ἦν, φησὶν, ἐν Χριστῷ κό-
 „ σμον κατὰλλάσων ἐαυτῷ· μὴ λογιζόμενος αὐτοῖς τὰ παραπτώματα αὐτῶν „
 „ πότε ταῦτα; ὅτε “ ἡ φιλανθρωπία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἐπεφάνη Θεοῦ, οὐκ ἔξ-
 „ ἔργων τῶν ἐν δικαιοσύνῃ ὧν ἐποιήσαμεν, ἀλλὰ κατὰ τὸ αὐτοῦ ἔλεος ἔσωσεν
 „ ἡμᾶς διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας, καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου, οὗ
 „ ἐξέχεεν ἐφ' ἡμᾶς πλουσίως διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἵνα δι-
 „ καιωθέντες τῇ ἐκείνου, χάριτι, κληρονόμοι γενώμεθα ζωῆς αἰωνίου· ἐπὶ τοσ-
 „ οῦτον γὰρ ὑπέρεπερίσσευσεν ὁ πλοῦτος τῆς χρηστότητος αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς,
 „ ὥστε διὰ τοῦ οἰκείου αἵματος ἀποκαταλλάξαι τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ, ἐκπεπο-
 „ λεμωμένους ὄντας διὰ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· οὐ γὰρ πρέσβυς, οὐκ ἄγγελος,
 „ ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς· „ πίστιν δὲ ἡμεῖς καθαρὰν καὶ εἰλικρινῇ
 προσφέροντες, τὴν Θεῖαν πλουτοῦμεν ἐπιγινώσκιν, καὶ τῆς παρὰ Θεοῦ δικαιο-
 σύνης εἰς τὸν αἰῶνα πνευματικὸς δρεπόμεθα τοὺς καρπούς. Ἐτερος ἡμῖν τῶν
 μακαρίων προφητῶν ἐπιφωνεῖτω ἐν πνεύματι, λέγων· “ ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
 „ λέγει κύριος, συνάξω τὴν συντετριμμένην, καὶ τὴν ἀπωσμένην εἰσδέξομαι,
 „ καὶ οὓς ἀπώσαμην· καὶ θήσομαι τὴν συντετριμμένην εἰς ὑπόλειμμα, καὶ τὴν
 „ ἀπωσμένην εἰς ἔθνος ἰσχυρὸν, καὶ βασιλεύσει κύριος ἐπ' αὐτοὺς ἐν ὄρει
 „ Σιών ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα· „ τί δὲ οὖν πάλιν ἐν τούτοις ὁ προ-
 φητικὸς ἡμῖν διασημαίνει λόγος, σαφὲς ἂν εἴη τοῖς γε ὡς ἀληθῶς ἀρτιόφροσι,
 καὶ τὰ θεῖα θεοπρεπῶς ἀλλὰ μὴ ἐμπαθῶς, πεπαιδευμένοις ἐκδέχεσθαι ἡμέραν
 τοιγαροῦν εἰκότως ὑποβάλλει νοεῖν, καθ' ἣν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἡγλίκε,
 καὶ ὁ τῶν οὐρανῶν καὶ πάντων κατακρατῶν καὶ κυριεύων βασιλεὺς, τοῖς ἐπὶ
 γῆς ἐπιδεδμηκῶς προσωμίλησεν· “ ἵνα ποιήσῃ τὰ ἀμφοτέρω ἐν, καὶ ἀποκατ-
 „ ἀλλάξῃ τὰ ἐν οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, τὸ
 „ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λύσας τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ· „ καθά που
 τῷ Θεῷ εἴρηται Παύλῳ.

Ὁ τοίνυν τὸ σύντριμμα ἡμῶν ἰώμενος, ὁ τὰς νόσους ἡμῶν βαστάσας καὶ
 μαλακισθεὶς διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ὁ κηρύξας αἰχμαλώτοις ἄφεισιν καὶ τυ-
 φλοῖς ἀνάβλεψιν, καὶ τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθεμένους τὸ φῶς
 ἐνιείς τῆς ἀληθοῦς γνώσεως, αὐτὸς τὴν συντετριμμένην συνήγαγε· νοοῖτο δ'
 ἂν πάλιν εἰκότως πᾶσα ψυχὴ ἔργοις χειρῶν ἀνθρωπίνων ταπεινουμένη καὶ
 ὑποκύπτουσα, καὶ τούτοις τὸ ἐξαίρετον καὶ ἀνακείμενον θεῷ ἀνάπτουσα σέβα-

σμα· τὸν γὰρ ἑαυτῶν δημιουργὸν καὶ δεσπότην, οὐκ ᾔδεσαν οἱ πλανώμενοι· ὧν οἱ πόδες ὁρᾷ βαδίζειν οὐκ εἰδότες, ταῖς τραχύτησι καὶ σχολιότησι τῆς δυσσεβείας περιπταίνοντες, καὶ τοῖς σκόλοφι τῆς ἀμαρτίας περιπειρόμενοι, συντρίμματι καὶ ταλαιπωρίᾳ ἐν ταῖς ὁδοῖς αὐτῶν περιέπιπτον, τὴν γὰρ ὁδὸν τῆς εἰρήνης οὐκ ἐπεγίνωσκον· εἶεν δ' ἂν οὗτοι τὰ παντοδαπὰ τῶν ἐθνῶν γένη, τῇ ἀπιστίᾳ κατατρυχόμενά τε καὶ συνθραυόμενα. οὓς δὲ καὶ ἐξωσμένους ποτὲ διὰ τὴν ἄγνοιαν εἴρηκεν· ἐπειδὴ τοὺς χρόνους τῆς ἀγνοίας ὑπεριδὼν ὁ Θεὸς, καὶ τὴν μετάνοιαν πᾶσι παρεγγυῶν κατώκτειρεν, εἰσδεξάμενος ἐπιστρέφοντας εἰς ἐπίγνωσιν αὐτοῦ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος, καὶ εἰσεποιήσατο, καὶ λαὸν οἰκεῖον κέκληκε, καὶ ἔθνος ἅγιον καὶ ἰσχυρὸν ἀπειργάσατο· ὡς μηδαμῶς ἔτι περὶ τὴν θεοσέβειαν ἀσθενήσοντας, ὁ γὰρ τοι ἰσχυρὸν πεδήσας καὶ τὸν τύραννον καταληϊσάμενος, ὥσπερ σκύλα τοὺς ὑπ' αὐτὸν ἔτι κατεχομένους λαφυραγωγῶν διήρπασε, καὶ οἶον πρωτόλειον ληστὰς καὶ πόρνas καὶ τελῶνας ἑαυτῷ ἐξελὼν ἀνατέθεικεν, οὐπω δὲ ὑπὸ ζυγὰ τοῦ δυσμενοῦς κατεσφιγμένους· τὸν ζυγὸν συντρίψας τοῦ παίοντος, ἑαυτῷ εἰς κληρὸν ἱερὸν καὶ συναγωγὴν ἁγίαν ὑπελίπετο· ἐφ' οὓς καὶ βασιλεύει εἰς τὸν αἰῶνα, ἐπὶ τὸ ὄρος τὸ Σιών τὴν ἐκκλησίαν αὐτοῦ, παντί που δῆλον· οὐ γὰρ πεπαύσεται ὁ ἅπας αἰὼν, οὐδ' ἀπολῆξει πόθεν, μᾶλλον δὲ οἱ τὸν αἰῶνα καθ' ἐκάστην γενεὰν βιβτεύοντες ἄνθρωποι, Θεὸν τε καὶ βασιλέα καὶ εἰδέναι καὶ προσκυνεῖν τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, καὶ πᾶσαν εἰδωλικὴν βδελύσσεσθαι μυσαρύτητα· μεθ' ἡμῶν γάρ ἐστι πάσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος· οἱ δὲ ταῦτα οὐ συνέντες, ληρείωσαν εἰς τὸν αἰῶνα καταισχυρόμενοι, καὶ γνώτωσαν κατὰ τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ φθειγόμενοι ἀταμίευτα.

“Οτι ἀπὸ καρδίας λαλοῦσι, καὶ ἐκ τοῦ ἐναντίου παραφωνοῦσι πνεύματος, ἄλλος τῶν θεοφόρων καλεῖσθω καὶ λεγέτω· “ ἐνεπλήσθη ἡ σύμπασα τοῦ Ἰγῶ, ναι τὴν δόξαν κυρίου, ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης·, ἐξεῖσιν ὁ εὐδόγητος τῆς Θεῆας ἐπιφανείας, διαθέων τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· σιταγήμενται τῶν ἐθνῶν ἡ πληθὺς ἡ σύμπασα, καὶ ἐνεπλήσθη τῆς Θεῆας δόξης καὶ ἐπιγνώσεως· ὡς ὕδωρ πολὺ κατακαλύψαι θαλάσσης, τὸ ὑπερπλήρες καὶ ἄφθονον τῆς ὑπερβλυζούσης χάριτος, ἐν τῇ ἀνελαττώτῃ χύσει τῆς ἐπιχορηγούμενης τοῦ ἁγίου πνεύματος δωρεᾶς, ἥς ἐν τῷ σωτηρίῳ βαπτίσματι οἱ πεπιστευκότες ἠξίωντο· τάχα γὰρ τὴν τοῦ θεοῦ λουτροῦ χάριν ὁ λόγος ἡμῖν ὑπανίσσεται, ἐν ᾧ οἱ φωτιζόμενοι τῶν ἐξ ἀμαρτίας κηλίδων ἀποκαθαίρονται· τῇ γὰρ τρισσῇ κατὰδύσει, καθ' ἣν ἡ τῆς ὑπερθέου τριάδος ἐπίκλησις, τῷ τρισσῷ τῶν ὑποστάσεων, καὶ ἐνιαίῳ τῆς ὑπερουσίου Θεολογεῖται Θεότητος, συγκαταδύονται, καὶ τῷ καθαρῷ καὶ ἀχράντῳ ὕδατι ἐπικλυζόμενοι συνενθάπτονται, τῷ πυρὶ τῷ τοῦ πνεύματος ἐνχωνεύόμενοι· θαλαττίοις οἱ ὥσπερ ρεῖθροις τῇ ἀλμυρίδι τῆς κρατούσης πρὶν ἀπιστίας παρεικαζόμενοι· οὕτω γὰρ τὸν παλαιὸν Ἀδὰμ ἀποτίθμενοι, τὸν νέον καὶ κατὰ Χριστὸν κτιζόμενον ἐνδιδύσκονται· ἢ τῶν τῇ κλήσει τοῦ εὐαγγελίου ὡς τάχιστα ὑπεικόντων καὶ συνθεόντων

τὴν πληθὺν τὴν ἀπείρονα, ἣ καὶ τῶν ἐν θαλάσῃ μέτρων μυστικῶς ὑπεροίσειε· κατ' ἐκεῖνα δὴ ἂ τῷ πατριάρχῃ Ἀβραάμ παρὰ Θεοῦ πάλοι ποτὲ ὑπεσχημένα ἐδείκνυτο, ὡς ἐπὶ τοσοῦτον περιουσίας τὸ ἐπηγγελμένον αὐτῷ σπέρμα ἀφίξεσθαι, ἄστρασι τοῖς κατ' οὐρανὸν καὶ μὴν καὶ ἄμμῳ τῇ κατὰ γῆν παρισούμενον· οὐ γὰρ δὴ μόνην θάλασσαν, ἥδη δὲ καὶ ὅλην ἠπειρον καὶ ἐσχατιὰν καὶ οἰκουμένην ἅπασαν ἀποπληροῖ· πάντες γὰρ οἷα διδασκοὶ Θεοῦ, καὶ διὰ λουτροῦ παλιγγενεσίας καὶ ἀνακαινώσεως πνεύματος ἁγίου κεκαθαρμένοι, τῆς δόξης καὶ γνώσεως αὐτοῦ ὑπερεμπίμπλονται, καὶ οὐ ποτε λόγον εἰδωλικὸν καὶ ἐν σκιαῖς τοῦν οὔτε μυηθήσονται, οὐδ' ὅπωςτιοῦν ἀποφθέγγονται· οὐκοῦν τῆς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἐνεργείας ἀποπλησθέντες οἱ δι' ἐναντίας, εἰκὴ φλυαροῦντες κατὰ τῆς τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίας ἀλώσονται.

Ἄλλος ἡμῖν τῶν θεοφόρων ἀγέσθω καὶ φραζέτω· “ ἐπιφανήσεται κύριος ἐπ' αὐτοὺς, καὶ ἐξολοθρεύσει πάντας τοὺς θεοὺς τῶν ἐθνῶν τῆς γῆς, καὶ προσκυνήσουσιν αὐτῷ ἕκαστος ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, πᾶσαι αἱ νῆσοι τῶν ἐθνῶν· τί τούτων λευκότερον ἢ τρανέστερον, ὡς μεγίστη καὶ ἄγαν σωτήριος ἡ τοῦ Θεοῦ λόγου ἐπιφανείσα πρὸς ἡμᾶς συγκατάβασις; ἐρρύσθημεν γὰρ δι' αὐτῆς, τῆς πολυθέου πλάνης οἱ ἐξ ἐθνῶν, καὶ γινώσκουμεν τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν καὶ πατέρα, καὶ ὃν ἐπεμψεν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεόν· ἀλλ' ὡς ἔοικεν οἱ τὴν ἔμπληκτον ἐκείνην καὶ θεοστυγὴν διδασκαλίαν παραδεξάμενοι, ἐν τῷ ἀφεγγεῖ ζόφῳ τῆς ἀγνωσίας ἔτι περιελαλόμενοι, ταῖς αὐταῖς τῆς θεογνωσίας οὐκ ἐνελάμφθησαν· ταῦτα καὶ τὴν ἰουδαίων ἀναισχυρήτιαν ἐπιστομίζει, καὶ ἐφελήσειαν λέγειν, ὅτι γε ἀναχθέντων αὐτῶν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας, τῶν ἐθνῶν οἱ τὴν πίστιν πρὸς Θεὸν δεξάμενοι, εἰς τὸν ἐν Ἱεροσολύμοις ναὸν τὰς ἐν νόμῳ λατρείας προσεκόμιζον· τὸ γὰρ προφητικὸν λόγιον, ἐκ τόπου αὐτοῦ ἕκαστον προσκυνεῖν προτεθέσπισκε· τοῦτο δὲ οὐ τοῦ νόμου, τῆς δὲ εὐαγγελικῆς διδασκαλίας ὡς ἀληθῶς ἐστίν, εἰς πάντα κατευρυνομένης τὰ πέρατα· ἡμῖν γὰρ τοῖς ἐν πίστει δεδικαιωμένοις “ ἐπεφάνη ἡ χάρις τοῦ Θεοῦ ἡ σωτήριος, παι-, , δεύουσα ἡμᾶς, ἵνα ἀρνησάμενοι τὴν ἀσέβειαν καὶ τὰς κοσμικὰς ἐπιθυμίας, , σωφρόνως καὶ δικαίως καὶ εὐσεβῶς ζήσωμεν ἐν τῷ νῦν αἰῶνι· προσδεχόμενοι , τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου Θεοῦ καὶ σω-, , τῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν· ἵνα λυτρώσῃται , ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας, καὶ καθάρσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν , καλῶν ἔργων· , ἀλλὰ δαίμονες μὲν, ἐπιφανέντος τοῦ σωτῆρος, καὶ τὰ θεῖα ἐπιτελοῦντος θαύματα, ἥνίκα τὸ οἰκτεῖον πλάσμα κατὰκτεῖρειν, ἐπεὶ τὸν ἐλαύνοντα ἤδεσαν, ἐμάνθανον γὰρ ἀφ' ὧν ἔπασχον, καὶ ἀκόντις ἐπεβόων· “ τί ἡμῖν , καὶ σοὶ Ἰησοῦ υἱὲ τοῦ Θεοῦ; ἤλθες ὧδε πρὸ καιροῦ βασανίσαι ἡμᾶς; , ἡ γὰρ τούτων τυραννὶς ἐξεβάλλετο, καὶ τὸ κράτος αὐτῶν ὀλοτρόπως κατεσείετο, καὶ τῆς ἐλπιζομένης αὐτοῖς κολάσεως καὶ γεέννης τὴν δίκην προεπησθάνοντο, καὶ ὡς ἄωρον αὐτῶν ἔτι τὴν βάσανον κατὰλοφύροντο· οὗτοι δὲ οἱ ἐχθροὶ τοῦ σταυροῦ τοῦ Χριστοῦ, οὐδὲ τοῖς δαίμοσιν εἰς τὰ τῶν δαιμόνων συμφέγγε-

σθαι προθύμως ἀνέχονται, καίτοι ἐκεῖνοι μὲν εἰς πεῖραν ἤδη αὐτῶν ἐληλυ-
 θότες τοῦ πτώματος, εἰ καὶ μὴ καθαρῶς οὕτω καὶ λαμπρῶς, δημοσιεύειν
 ἀνάσχυντοί γε ὄντες τὴν ἥτταν ἐβούλοντο· ἀναγκάζοντο δὲ καὶ οὐκ ἐθέλοντες
 τῇ ἐξουσίᾳ τοῦ ἐπιτάττοντος· οἱ δὲ σεμνοτέρους τῆς αὐτῶν ἐκείνων ἀποφαί-
 νουσι καταδίκης, ὥς τι πλέον καὶ εὐγνωμονέστερον περὶ αὐτοὺς ἢ ἐκεῖνοι δια-
 κείμενοι, καὶ διὰ τοῦτο εὐνούστατοι ὄντες αὐτοῖς, οὐ στέγουσι καθηρῆσθαι
 αὐτῶν τὸ κράτος λέγειν, ἢ τῆς καθ' ἡμῶν ἀπρακτῆσαι μανίας.

Καὶ ἐπειδὴ δεῖ τὰς προφητικὰς πάντως ἐκβαίνειν ῥήσεις, τῶν πιστῶν ἕκα-
 στος προσκυνεῖ τῷ θεῷ ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ, ὅτι “ πᾶσα ἡ γῆ προσκυνησάτω-
 .. σάν σοι .. γέγραπται· οὕτω βούλεται ἡμᾶς καὶ ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος προσ-
 κύνεσθαι “ ἐν παντὶ τόπῳ ἐπαίροντας ὁσίας χεῖρας .. χωρὶς ὁρῆς καὶ διαλογι-
 σμῶν· ἥδη γὰρ ἡ ἐφ' ἐνὶ τόπῳ περιγεγραμμένη προσκύνησις λέλυται, ὁπνίκα
 ὁ τὸ γράμμα κατὰλύσας καὶ τὸν νόμον πληρώσας, καὶ τὴν χάριν ἡμῖν ἐλκει-
 νίσας, καὶ τοῦ παντὸς κύριος παρεγέγονεν· ἢ οὐχὶ τοιαῦτα τῇ γυναικὶ τῇ σα-
 μαρείτιδι διαλεγόμενος φαίνεται; “ ὅτι οὔτε ἐν τῷ ἔρει τούτῳ οὔτε ἐν Ἱερο-
 .. σολύμοις προσκυνήσετε τῷ πατρὶ, ἀλλ' ἔρχεται ὥρα καὶ νῦν ἐστίν, ὅτε οἱ
 .. ἀληθινοὶ προσκυνηταί, προσκυνήσουσι τῷ πατρὶ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ·
 .. καὶ γὰρ ὁ πατὴρ τοιούτους ζητεῖ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῷ· πνεῦμα ὁ θεός,
 .. καὶ τοὺς προσκυνοῦντας αὐτῷ ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν· ..
 πανταχοῦ γὰρ ἐπιλαμψούσης τῆς ἀληθείας καὶ χάριτος, οὐκέτι χώραν ἔχει
 ἐν τόπῳ περιορίζεσθαι ἢ προσκύνησις, οὐδὲ ἴστασθαι κατὰ τὸ παλαιὸν ἐκεῖνο
 καὶ σκιῶδες διάταγμα· ἀλλ' ὥσπερ τοῦ εὐαγγελίου ὁ λόγος ἀνὰ πᾶσαν τὴν
 γῆν ἐκχυθεὶς ἐξήχηται, οὕτω καὶ τῆς δοξολογίας καὶ προσκυνήσεως ὁ τρόπος
 ἐκταθεὶς ὑπερέπλωται· ἢ τάχα πως τόπος θεοῦ τῶν πεπιστευκότων ἕκαστος
 καὶ οὕτω γὰρ θεωρητέον τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν σαρώσας διὰ πολιτείας ἐνθέου
 καὶ ἀρετῆς, ἡτοιμάσατο πρὸς καταγωγὴν τοῦ πνεύματος· τὴν ὕλην τὴν ὑπερ-
 αναβὰς, καὶ τῶν παθῶν κρείττων γενόμενος, καὶ τῶν σκεδασθῶν δὴ τούτων καὶ
 ἐπικήρων τὸν νοῦν ἀπολυσάμενος, ἐνοικον οὕτω τὸν τοῦ θεοῦ λόγον ἔξει, καθὼς
 εἴρηται “ ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστέ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν· καὶ, ὅτι
 .. οἰκήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ
 .. ἔσομαι αὐτοῖς εἰς θεόν· .. αἱ νῆσοι δὲ τῶν ἐθνῶν, τί ἂν ἄλλο νοηθεῖεν, ἢ
 καθάπερ ἡμᾶς οἱ τῶν θείων μυστηρίων ἐδίδαξαν εἰσηγηταί, αἱ τῶν ἐθνῶν
 ἐκκλησίαι ἄρτι καθιστάμεναι, καὶ τῆς ἀλμυρᾶς ἀπιστίας ἀνακύπτουσαι, καὶ
 πῆξιν λαμβάνουσαι τῷ θεῷ βάσιμον; εἴποι δ' ἂν τις εἰκότως καὶ τὰς ἐν πε-
 λάγεσι κειμένας, τὰς αἰσθητὰς δὴ ταύτας νήσους τῷ λόγῳ διαγράφεσθαι, ἃς
 καὶ ἔθνη κατῴκουσιν ποτὲ ἀθεότητι συζῶντα· οὐ γὰρ οἱ τὴν ἡπειρον μόνον νε-
 μόμενοι, ἤδη δὲ καὶ οὗτοι τὸν λόγον δεξάμενοι τὸν σωτήριον, ἕκαστος προσ-
 κυνεῖ τῷ θεῷ τῶν ὅλων ἐκ τοῦ τόπου αὐτοῦ· ἐπεὶ οὖν αὐτὸς ὁ Χριστὸς καὶ
 θεὸς ἡμῶν ἡ ἀλήθεια, προσκυνητὰς ἀληθινοὺς ἡμᾶς ἀποφαίνει, ἐν πνεύματι
 καὶ ἀληθείᾳ προσκυνοῦντας αὐτῷ διὰ τε τῶν εὐαγγελικῶν, διὰ τε τῶν προφητι-

κῶν φωνῶν· εἷς γὰρ καὶ ὁ αὐτὸς ὁ ἐν πάσαις διαλεγόμενος· πῶς ἐπιφανέντος αὐτοῦ, τῆς ἐθνικῆς ἀθεΐας οὐκ ἔρρύσθημεν, καὶ πάσης εἰδωλικῆς βδελυρίας ἀμέτοχοι κατέστημεν, Γνήσιοι κατὰ πάντα προσκυνῆται αὐτοῦ γενόμενοι· ψευδεῖς οὖν οἱ τῶν δι' ἐναντίας λόγοι· καὶ σαφὲς κἀντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος καὶ τοῦ ἀντιχρίστου λαλοῦσιν.

Ἐπισκεπτέον δὲ ὁποῖα καὶ ἐν τοῖς μετέπειτα ἑαυτῷ τε καὶ τῇ ἀληθείᾳ κατακολουθοῦντι τῷ θεοφόρῳ λέγεται· “ τότε οὖν μετὰστρέψω ἐπὶ λαοὺς γλῶσσαν εἰς γενεὰν αὐτῶν, τοῦ ἐπικαλεῖσθαι πάντας τὸ ὄνομα κυρίου, τοῦ δουλεῦν αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα· ἐκ περάτων ποταμῶν Αἰθιοπίας οἴσουσι θυσίας μοι. „ Συναδέτω τούτοις Ἡσαΐας ὁ μεγαλοφύεστατος “ αἱ γλῶσσαι, λέγων, αἱ ψελλίζουσαι μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ μὲν τοι καὶ τρανωθήσεται γλῶσσα μοιλάλου· „ ἐπεὶ καὶ γλώσσαις λαλήσουσι καιναῖς, τὸ θεῖον παραδέδωκε λόγιον· τῶν οὖν λαῶν ἐκείνων τὰς γλώσσας αἱ μεμελετηκασιν ἀσεβείας ποτὲ ἀνάμιστα φθέγγεσθαι ῥήματα, πρὸς τε ὀνομασίας καὶ ἐπικλήσεις τῶν ἀκαθάρτων δαιμονίων κατειδισμέναι, τῆς οὕτω μυσαρᾶς διακαθαίρων μελέτης, ἐπιστρέφειν ὑπισχνεῖται θεὸς, ὡς ἐν πάσαις ταῖς γενεαῖς αὐτῶν ἀνεπάφους καὶ ἀμιγεῖς πάσης εἰδωλικῆς ἐμφάσεως γεννησομένας· ὥστε καθαρὰν καὶ ἀμίαντον τὴν τῷ θεῷ προσήκουσαν λογικὴν προσφέρειν λατρείαν, δουλεύειν δὲ αὐτῷ ὑπὸ ζυγὸν ἓνα λέλεχται, ὡς δήλου ὄντος, πολλοῖς ζυγοῖς τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπείαν τὸ πρὶν ὑπερνήχθαι· ἄλλοι γὰρ ἄλλοις θεοῖς κατὰ διαφόρους δόξας καὶ θρησκείας κατεζεύδυνοντο, τῇ ζεύγλῃ τῆς ἀσεβείας στρεβλούμενοι· ὅτε δὲ καθῆκετο πρὸς ἡμᾶς ἐξ οὐρανῶν ὁ λυτρωτὴς, τότε τῆς πολυζύτου ταύτης ἡλευθέρωσεν ἀχθιδόνας, καὶ τὸν ἑαυτοῦ ζυγὸν προὔθηκεν, πρὸς τὸ κατὰπειθὲς καὶ εὐήνιον τῆς πολιτείας τῆς εὐαγγελικῆς ἐφελκόμενος “ ἀραῖε „ λέγων τὸν ζυγόν μου ὅτι χρηστός ἐστί, καὶ τὸ φορτίον μου ὅτι ἑλαφρόν· „ τοῦτον οὖν τὸν τῆς δικαιοσύνης ζυγὸν προθύμως ὑποτρέχοντες οἱ πιστοὶ, ἐν ἀληθείᾳ καὶ εἰλικρινείᾳ καὶ πίστει μιᾷ δουλεύομεν αὐτῷ, καὶ ἐν τούτῳ ἀγαθονόμεθα καὶ φιλοτιμούμεθα “ διδασκόμενοι ὅτι ἀγαθὸν ἀνδρὶ ὅταν ἄρχῃ ζυγὸν ἐκ νεότητος· „ ἄξιον δὲ ὑπεράγασθαι τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων τὸ μεγαλουργὸν καὶ φιλάγαθον, ὅτι δὴ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοῦ ὁ ἔλεος καὶ ἡ χρηστότης πλουσίως εἰς ἡμᾶς ὑπερεκκέχυται, ὡς εὐδοκῆσαι μέχρι τῶν ἐσχάτων τῆς οἰκουμένης ἀφῆχθαι τὸ σωτήριο κήρυγμα, καὶ δὴ καὶ ἐξ Αἰθιοπίας καὶ ἐκ πάντων περάτων τῆς σύμφωνος αὐτῷ αἴνος, καὶ δοξολογία παρὰ τοῖς ἐγνωκόσιν αὐτὸν ἀκατάληκτος ἀναπέμπεται· ταῦτα οἱ φρενοβλαβεῖς ἀκούετωσαν καὶ μανθανέτωσαν, ὅτι τῷ ἀγίῳ ἀντιτάσσονται πνεύματι, τῆς Χριστοῦ ἐκκλησίας καταψευδόμενοι, καὶ γινώσκωσιν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου λαλοῦσι πνεύματος.

Ἐτέρου τῶν ἀγίων λέγοντος ἀκουσώμεθα· “ τέρπου καὶ εὐφραίνου, θύγατερ Σιών, διότι ἰδοὺ ἔρχομαι καὶ κατὰσκηνώσω ἐν μέσῳ σου, λέγει κύριος· „ καὶ καταφεύξονται ἔθνη πολλὰ ἐπὶ τὸν κύριον ἐν μέσῳ σου, καὶ ἐπιγνώσκει· „ ὅτι κύριος παντοκράτωρ ἀπέσταλκέ με. „ Τίς οὖν ὁ ἐρχόμενος, Ἰωάννης ὁ

μέγας ὁ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν βοάτω πρόδρομος, ἀποστείλας δύο τῶν μαθητῶν τὸν κύριον ἔρεσθαι. “ σὺ εἶ ὁ ἐρχόμενος ἢ ἕτερον προσδοκῶμεν; „ καὶ δι’ ὧν ἀκήκοε κηρύσσω αὐτὸν ἀμνὸν καὶ υἱὸν θεοῦ. Καὶ μὴν καὶ Δαβὶδ ὁ αἰοίδιμος ψάλλον. “ εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος ἐν ὀνόματι κυρίου. „ Οὗτος ὁ ἐλθὼν σωτὴρ, τοῖς μύσταις τοῖς αὐτοῦ διαλέγεται. “ ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγ- „ μένοι ἐν τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμὶ ἐν μέσῳ αὐτῶν καὶ, μεθ’ ὑμῶν εἰμὶ „ πᾶσας τὰς ἡμέρας ἕως τῆς συντελείας τοῦ αἰῶνος. „ Καὶ δὴ καὶ ἄλλος ἐπιφωνεῖτω προφήτης. “ ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς καὶ ἐμπεριπατήσω καὶ ἔσομαι „ αὐτοῖς θεός, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν. „ κατὰφεύξεσθαι λοιπὸν ἔθνη πολλά, φησιν, ἢ προφητικὴ ῥῆσις ἐπὶ τὸν κύριον, ὥστε ταῦτα; ἢ φανερόν, „ ὡς ὅτε ὁ τῆς Θεοφανείας ἐπέστη καιρὸς, καὶ οἱ καταπεφευγότες κράζουσι “ κύριε καταφυγὴ ἐγενήθης ἡμῖν ἐν γενεᾷ καὶ γενεᾷ. „ οὗτοι λαὸς κυρίου κεκλημένοι, κατασκηνοῦσιν ἐν τῇ Σιών, τῇ ἐκκλησίᾳ δήπου ἢ καὶ τέρπεσθαι καὶ εὐφραίνεσθαι προστάττεται, καταθεωμένη τῶν ἑαυτῆς τέκνων τὸ παμπλη- θές καὶ ἀριθμὸν ὑπερεκπύπτον ἅπαντα. Τούτοις ἀκόλουθα καὶ τῶν ἁγίων ἑτε- ρος ἐκ προσώπου τοῦ σωτῆρος κεκράζεται. “ εὐαγγελίσασθαι πτωχοῖς ἀπέ- „ σταλκέ με. „ πιστεύεται δὲ παρ’ ἡμῖν καὶ κηρύσσεται, ὅτι περὶ τοῦ θεοῦ υἱὸς καὶ Θεός, παρὰ τοῦ πατρὸς ἀποστέλλεται οἰκονομικῶς, κατὰ τὸ ἀνθρώ- πινον· πρῶτον γὰρ ἀπόστολον καὶ ἀρχιερέα τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, αὐτὸν ὁ ἀποστολικὸς ἐπίσταται λόγος, ὃς ἀπεστάλη μὲν ἐπὶ τὰ ἀπολωλότα πρόβατα οἴκου Ἰσραὴλ· ἀλλ’ ἐπειδὴ τὸν ἀπεσταλμένον λυτρωτὴν καὶ εὐεργέτην οὔτε ἐπέγνωσαν οὔτε ἐδέξαντο, ταύτῃ τοι ἐπὶ τὰ ἔθνη οἱ μαθηταὶ ἀποστέλλονται· κἀντεῦθεν τὸ τῆς Θεογνωσίας φῶς ἐπιλάμπει τῷ κόσμῳ, καὶ τοῦ ὑπεξεῦχθαι τοῖς τοῦ κόσμου στοιχείοις ἀπηλλάγμεθα, καὶ πάσης δαιμονικῆς ἐνεργείας λελυτρώμεθα· οὐκοῦν ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα κατὰ τοῦ θεοῦ λαλοῦν ἀδικίαν· εἰ γὰρ τοὺς ἐν πνεύματι λαλοῦντας προφῆτας ἀναίνονται καὶ ἀποστόλους, παντί που δήλον, ὡς τὸν εὐαγγελιζόμενον παρ’ αὐτῶν ἀθετοῦσιν, ὃ δὴ καὶ δρῶντες ἀνοσίως ἀντικρυς καταφαίνονται· ἀλλ’ οὐδ’ ἂν τὸν ἀποστείλαντα πα- τέρα καὶ Θεὸν ἀκαταιτίαν καταλίποιν, ἐλάσει γὰρ καὶ εἰς αὐτὸν τὰ τῆς δυσφημίας παράλογα· ὅτι τὸ ἡσθενηκὸς κατ’ αὐτοὺς περὶ τὴν ἰδίαν ἀποστολὴν δείκνυται· καὶ κατήργηταί γε ἡν βεβούλευται ἀρχαίαν καὶ ἀληθινὴν βουλὴν, ἡνίκα οὐδὲν οὐδαμῶθεν ἐκπεραίνειν οἷός τε ἐγένετο ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγ- γελος· ἐπὶ δὲ τὰς κεφαλὰς τῶν ἀθετούντων τὸ βλάσφημον· καὶ εἴ που ἕτερον προσδοκῶσι λυτρωτὴν, τοῦτο γὰρ αὐτῶν τὸ κομψὸν καὶ χάριεν, μετὰ Ἰουδαίων τετάσσονται· τί γὰρ τούτων διοίσουσιν; εἰ μηδαμῇ μηδαμῶς τὸν ἐληλυθότα δοξάζουσιν, ἢ ἐπιφανέντα, μηδὲ ἀνθρώπους ὀνίνα· πρὸς ἕν γὰρ καὶ τὸ αὐτὸ τῆς βλασφημίας καταστρέφει τὸ ἄτοπον.

λζ. Ἄγε δὴ μοι, ὦ προφητῶν ἄριστε καὶ μακάρτατε, καὶ νῦν Θεοκλυτή- σας τορὸν τι καὶ γερονδὸς ἐμβόησον· ἀνάκρατε δὲ διαπρύσιον, τί σοι τὸ πνεῦμα ἐνηχοῦν ἄνωθεν προ-θεσπίζειν διακελεύεται· φράζε δέ μοι, καὶ τόν γε λόγον

θεοφρόνως ἀλόρευε· φήσαις δ' ἂν, εὖ οἶδα τὰ θεῖα θεσπιωδῶν· “ ἔσται ἐν τῇ
 „ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, λέγει κύριος παντοκράτωρ, ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν
 „ εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνεία. „ ἀλλὰ σοὶ μὲν, ὦ
 Θεοφόρε, ῥᾶσθον καὶ μνηθῆναι ταῦτα παρὰ θεοῦ, ἅτε κεκαθαρμένῳ καὶ σώμα
 καὶ ψυχὴν καὶ διάνοιαν, ἄλλοις τὲ κηρύξαι, καὶ ταῖς μετέπειτα Γενεαῖς Γραφῇ
 παραδοῦναι, τῶν μυσταγωγουμένων τὸ ἀληθὲς καὶ εὐκάτοπτον· ἡμᾶς δὲ ἐν-
 ταῦθα γενομένους, πολλή τις, ὡς τὸ εἶκος, ἡ ἀπορία τοῦ λόγου περισφοιχί-
 ζεται, τί πρότερον εἰπεῖν, τί δὲ εἰς τὸ ἔπειτα παραλιπεῖν· τί γὰρ δὴ πρὸς
 ταῦτα καὶ φθεγξαίμεθα; τίς ἱκανὸς ἐπὶ τοῖς προκειμένοις λόγοις τοῦ πνεύ-
 ματος, ἢ τῆς ἀληθείας ἀξίως ἀνυμνῆσαι τὸ ἀπαράγραπτον καὶ ἀπρόσιτον, ἢ
 τῆς σαφηνείας παραστήσαι τὸ καθαρὸν καὶ εἰλικρινέστατον; τίς δὲ κατὰ χρέος
 τῶν ἀθετούντων στηλιτεῦσαι τὸ ἀσύνητον καὶ ἀνόητον; τί γὰρ τούτων τῶν λό-
 γων φανερώτερον ἢ τηλαυγέστερον; τί δὲ εὐδυεπέστερον ἢ ἀξιολογώτερον;
 ταῦτα καὶ τῶν ἡλίου μαρμαρυγῶν λαμπρότερον ἀποστίλβουσιν· οὐδὲν ἐν ταῦθα
 δεῖσει λόγων ἐρμηνευτικῶν περιόδου μακρᾶς, οὐ τῆς ἐν βάθει κειμένης δια-
 νοίας ἐξερευνᾶν περιέργως καὶ ἀνιχνεύειν τὸ ἐπικεκαλυμμένον καὶ ἀδιάρθρω-
 τον, οὐ μεταφράσεώς τινος διὰ κύκλων μακρῶν ἐκπερίθεούσης καὶ ἐξαπλούσης
 τὸ γριφοειδὲς καὶ ἐπικεκρυμμένον ταῖς λέξεσιν, οὐδὲ κατασκευῆς καὶ συνθέ-
 σεως ῥημάτων πρὸς ἀπόδειξιν τῶν ἐγκειμένων ἐπινενοημένης· τὸ γὰρ τοῦ λόγου
 ἀπλοῦν καὶ εὐθεὲς καὶ ἀναπεπταμένον, οὐ συγχωρήσει τοὺς μὲν οὕτως, τοὺς
 δὲ ἐτέρως ἐκ περιέρπου ζητήσεως ταῦτα ἐκδέχεσθαι, καὶ τῷ οἰκείῳ ἐπομένους
 σκοπῷ, διακρούεσθαι τὴν ἀλήθειαν, ἀποβιάζεσθαι τε τῶν ἐγκειμένων ῥητῶν
 τὸν νοῦν, καὶ ἀντιπεριέλκειν κακούργως, καὶ αἰχμαλωτίζειν πρὸς τὸ ἴδιον θέ-
 λημα, ὃ νῦν ποιοῦσιν οἱ τῷ κόσμῳ προστέτηκότες, καὶ τοῖς τοῦ πονηροῦ κατ-
 ἐξευγμένοι θελήμασι.

Πρὸς οὖν ταῦτα τί ποτε ἄρα ἀκούσονται οἱ τὸ τῆς ψυχῆς ὀπτικὸν πεπη-
 ρωμένοι, καὶ τὰς ἀκοὰς πρὸς τὰς τοῦ θείου πνεύματος ῥήσεις ἀποφράξαντες;
 οἱ νόσω τοσαύτῃ ἀναλγησίας κεκρατημένοι καὶ ἡλιθιότιτος, οἱ τυφλοὶ ἀνα-
 βλέψατε καὶ οἱ κωφοὶ ἀκούσατε· τίς δὲ ἐπὶ τοσοῦτον τετύφλωται καὶ πεπή-
 ρωται, ἢ δι' ἐμπάθειαν ψυχῆς τῶν ἄνωθεν ἡμῖν αὐταζομένων λόγων τὴν λαμ-
 πηδόνα οὐ προσδεχόμενος; τίς δὲ οὕτω κωφὸς καὶ ἀναίσθητος; ἢ ὅς τῶν θεο-
 φθόγγων τούτων φωνῶν, αἱ σαφῶς τε καὶ διαρρήδην ἡμῖν τὴν τῶν εἰδώλων
 πανωλεθρίαν πάλαι ἀνεκεκράγεσαν, ὑπὸ τοῦ νέφους τῆς ὑλικῆς παχύτητος
 ἐπιπροσδούμενος, οὐ προαιρεῖται γενέσθαι κατήκοος; ταῦτα καὶ ἄνθρωποι
 σιγῆσαι θελήσωσιν, ἀλλ' οἳ γε λίθοι κεκράζονται, ὑπ' αὐτῆς τῆς τῶν πραγ-
 μάτων ἐναργείας κατεπειδόμενοι· τούτων δὲ ὡς ἔοικε τὸ ἀπεσκληρὸς τῆς ψυχῆς
 καὶ ἀνάλγητον, καὶ τῶν λίθων αὐτῶν ἀπέκρυψε τὸ σκληρὸν καὶ ἀμείλικτον·
 τίς οὖν αὐτοῖς ἢ στέργειν ἐν τούτοις βουλευθεῖσι ποτὲ ἀπολογίας τρόπος λε-
 λείφεται, ἢ ἀντιφέρεσθαι δόξασιν, ἀντιλογίας ἐπινοοῖα κατὰ τῆς ἀληθείας
 ἐξευρεθήσεται· τίνες αὐτοῖς ὡς δὴ τοῖς ψευδέσι συνηγορήσοντες, τουτονὶ τὸν

ἀΓῶνα εἰσδύσαιντο; ὅποι δὲ αὐτοῖς τὸ δικαστήριον ἐν ᾧ ταῦτα διάθoinτο σχεδιασθήσεται; ποῖαι τῶν σοβαρῶν ῥητόρων καὶ λογογράφων δεινότητες, τὸ ἀγχιστροφον ἐν ταῖς ἐνθυμημάτων εὐρεσιεπειαῖς ἐπιδεικνύμεναι; ποῖαι τῆς ἐκ τῶν συλλογισμῶν πλοκῆς πιθανότητες, τὸ ἐπαγωγὸν καὶ ἐφέλκον κατασκευάζουσai; τίνες γραμμικῶν ἀνάγκαι δείξεων, ταῖς ἐκ τῶν εἰλημμένων θέσεσι τὸ ἄφυκτόν τε καὶ ἀπαραίτητον συμπεραίνουσαι; τίς διαιτητῶν τε καὶ δικαστῶν δεινός τε καὶ ἀγχινοῦστατος, τῶν λόγων αὐτῶν ἀκριβὲς ἐξεταστὴς προκαθεζόμενος, βαθέως καὶ συνέτωτατα τῶν προτεινομένων τὸν νοῦν ἀνιχνεύειν δυνάμενος, οἷσοι ψῆφον τοῖς ἀθέσμως αὐτοῖς τερατευομένοις βραβεύουσιν; ἀλλ' οὐδεὶς οὕτως ἄσφορος καὶ ἀπαίδευτος, οὐδεὶς οὕτως ἀνούστατος καὶ ἀλογώτατος, ὅς ταῖς ἐναργέσι φωναῖς, καὶ ἄμαχον καὶ ἀναντίρρητον ἐκ τῆς τῶν πρᾶγματων συνηγορίας φανερώτατα ἐχούσαις, παρατάττεσθαι καὶ ἀντιτείνειν ἐπιχειρήσειεν· οὐκ ἔστιν οὖν αὐτοῖς οὐδαμῶθεν, ὅθεν τὸ σκαιὸν καὶ ἄθεον δόγμα συσταῖν, ἐπικουρίαν πορίσασθαι· ἀλλὰ τὸ κακῶς ἐν τῷ βίῳ εὐημερῆσαι, τοῦ καλῶς δυσπραγῆσαι προτιμήσαντες, ἀβούλως καὶ ἀνιέρως αἰσχύνην καὶ ἀδοξίαν αἰώνιον ἑαυτοῖς ἐπετρίψαντο· ταῦτα οὐδεὶς τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων μὴ ὅτι γε φρονῆσαι καὶ δογματίσαι, ἀλλ' ὅτι μὴ δ' ὡς ἐν ἡμῶν λαβεῖν εὔξαιτ' ἂν ποτε.

Πῶς οὖν καὶ πότε καὶ παρὰ τίσι, τῶν μυσαρῶν εἰδώλων ἢ πανωλεθρία γεγένηται, πρότερον μὲν τῶν εὐαγγελικῶν λόγων ἀκούσονται, ἂν ἄρα πείθωνται· καὶ γὰρ ὁ τῶν εἰδώλων καταιρέτης καὶ τῆς πλάνης καταλύτης, ὁ λυτρωσάμενος ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτούς, καὶ τῆς δουλείας τῆς φθορᾶς ἀπαλλάξας, τῆς ζωῆς ἡμῶν ἀρχηγός, ὁ τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἡμῖν χαρισάμενος Χριστὸς ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν καὶ πατέρα, τοιαύτε φησί· “πάτερ, ἐλήλυθεν ἡ ὥρα, δόξασόν σου τὸν υἱόν, ἵνα καὶ
 „ ὁ υἱός σου δοξάσῃ σε· καθὼς ἔδωκας αὐτῷ ἐξουσίαν πάσης σαρκός, ἵνα
 „ πᾶν ὃ δέδωκας αὐτῷ, δώσῃ αὐτοῖς ζωὴν· αὕτη δὲ ἔστιν ἡ αἰώνιος ζωὴ, ἵνα
 „ Γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν, καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν. „
 Εἶτα πάλιν· “ἐφανέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις. Καὶ αὖτις· οὐ περὶ
 „ τούτων δὲ ἐρωτῶ μόνον, ὃ ἔστι τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν πιστευόντων
 „ διὰ τοῦ λόγου αὐτῶν εἰς ἐμὲ, ἵνα πάντες ἐν ᾧσι, καθὼς σὺ πάτερ ἐν
 „ ἐμοί, καὶ ἐν σοὶ, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἐν ἡμῖν ἐν ᾧσιν· ἵνα ὁ κόσμος πιστεύσῃ
 „ ὅτι σύ με ἀπέστειλας· „ τί τούτων τῶν ἱερῶν λόγων πρὸς τὴν θεῖαν Γνῶσιν οἰκειότερόν τε καὶ ἐναργέστερον; ἄρ' οὖν οὐκ ἐκβέβληται ἐντεῦθεν ἢ πλάνη; οὐ καταλέλυται τῶν δαιμόνων ἢ ἐπήρεια; οὐ διόλωλε τῶν εἰδώλων ἢ ἀπάτη; οὐκ οἷχεται τοῦ πονηροῦ τὸ κράτος; τίς οὕτως ἡλίθιος καὶ ἀνόητος, ὅς μὴ οὐχὶ ταῦτα οὕτως ἔχειν συμφήσειεν; “ ἵνα Γινώσκωσι σὲ τὸν μόνον ἀληθινὸν θεόν,
 „ καὶ ὃν ἀπέστειλας Ἰησοῦν Χριστόν· „ αὕτη ἡ φωνὴ τὴν φύσιν τὴν ἀνθρωπείαν ἐκαινοποίησεν, αὕτη τὸν ἀέρα ἐκάθηρε, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἡμῖν ἀνεπέτασε, τὴν εἰς τὰ ἅγια τῶν ἀγίων ἡμῖν εἰσδρομὴν προωδοποίησε, τοὺς

ἀνθρώπους συνομίλους ἀγγέλοις πεποιήκε, τὸ μεσότοιχον τοῦ φραγμοῦ λέλυκε, τὸν πατέρα ἡμῖν καὶ Θεὸν ἐκπεπολεμωμένοις δι' ἁμαρτίας ἀποκατήλαξεν· “ ἐφάνέρωσά σου τὸ ὄνομα τοῖς ἀνθρώποις· „ πρόσθε καὶ τὸ λειπόμενον· “ ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται „ αὐτῶν μνεία. „

Εἰ οὖν ἀληθῆ τὰ σωτήρια λόγια, καὶ ἡ τοῦ Θεοῦ γνῶσις καὶ τὸ ὄνομα πεφανέρωται, καὶ τῶν εἰδώλων ἡ πλῶσις τεθριάμβευται, οὐ γὰρ ἐνὸν τὴν ἀλήθειαν ψεύσασθαι, πρόδηλον ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου λαλοῦσιν οἱ ἀνόσιοι πνεύματος. Ἐξῆς δ' οὖν ὁ τοῦ εὐαγγελίου εἰσήχθω διάκονος, τῷ θείῳ τούτῳ προφήτῃ συνεπηχῶν, ὥσπερ τῷ αὐτῷ ἐνεργούμενος πνεύματι, ὃς δὴ περὶ τῆς τῶν εἰδωλοθύτων δογματίζων βρώσεως, τοιάδε τινα Κορινθίους Γράφει· “ οἶδαμεν ὅτι „ οὐδὲν εἶδωλον ἐν κόσμῳ· καὶ οὐδεὶς θεὸς ἕτερος, εἰ μὴ εἷς· „ καὶ τὴν τοιαύτην γνῶσιν μέχρι παντός ἐκτείνεσθαι δι' ἰσχυρίζεται· ἵνα δὲ μὴ δόξη τοῖς ἐναρτέσι καὶ φαινομένοις ἀντίκαθίστασθαι, ἣν γὰρ καὶ ξόανα παρὰ τοῖς ἀθέοις καὶ ἀνοήτοις, καὶ Θεοὶ ὀνομάζοντο, διὰ τοῦτο ἐπήγαγεν· ὅτι εἴπερ εἰσι λεγόμενοι Θεοὶ, εἴτε ἐν οὐρανῷ εἴτε ἐπὶ τῆς γῆς, ἀλλ' οὐκ ἐν πράγματι οὐδὲ ἐν ὑπάρξει εἰσιν, ἀλλ' ἐν ψιλῇ τῇ προσηγορίᾳ, καὶ τῷ λέγεσθαι μόνον, οὐ τῷ εἶναι Θεοί· οὐδὲ ἰσχύς τις ἐν αὐτοῖς ἐστι, λίθοι δὲ εἰσι καὶ ξύλα καὶ δαίμονες· οὐ μόνον γὰρ τῶν ἐν οὐρανοῖς φωστήρων τὸ λαμπρὸν καὶ διαφανὲς κατεπλάγησαν ἄνθρωποι, καὶ διὰ τοῦτο ἡλίῳ τὲ καὶ σελήνῃ καὶ τῶν ἄλλων ἀστέρων τῷ χορῷ, ὡς θεοῖς προσεκύνησαν, ἀλλὰ δὴ καὶ ἐπὶ τῆς γῆς δαίμονάς τινας, καὶ ἀνθρώπων τοὺς ἐν πάθεσιν αἰσχίστοις καὶ πρᾶξεσιν ὀνομαστοτάτους, Θεοῦ προσηγορία τιμῆσαι καὶ δοξάσαι, ἀλογώτατα διενοήθησαν.

λη. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἕλληνές τε καὶ βάρβαροι· ἡμῖν δὲ τοῖς τελείοις καὶ βεβήκοσιν ἐν πίστει, εἷς ὁ φύσει καὶ ἀληθῶς γινώσκεται Θεός, ὁ ἐν πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι, τῇ σεβασμίᾳ καὶ ζωαρχικῇ τριάδι προσκυνούμενός τε καὶ δοξαζόμενος· καὶ οὐκ ἂν παρ' αὐτῶν γνοίημεν ἕτερον θεόν, ἅπασι διὸ οὐδὲ λελόγισται παρ' ἡμῖν εἶδωλόν τι εἶναι, ὥσπερ οὐδὲ εἰδωλόθυτον ἐν κόσμῳ· οὐκοῦν ἐξωλόθρευται, καθὰ δέδεικται, τὰ ὀνόματα τῶν εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς· ἢ οὐχὶ καὶ σοφός τις πόρρωθεν μεγαλοφώνως προανακέκραγε λέγων, ὅτι “ οὔτε ἦν ἐξ ἀρχῆς εἶδωλα, οὔτε εἰς τὸν αἰῶνα ἔσται· „ πότε οὖν οὐκ ἔσται, εἰ μὴ νῦν οὐκ ἔστιν ὅτε ὁ ῥυόμενος ἐξ εἰδώλων ἦκε; τί οὖν δοκεῖ τοῖς εἰδώλου μνήμην πεποιημένοις; εἰ μὲν παρὰ Ἰουδαίοις εἴποιεν τὰς προφητικὰς ταύτας πεπληῆσθαι φωνάς, παρὰ χριστιανοῖς πόσον; παρ' ὅσον γὰρ ἡ τῶν Ἰουδαίων λατρεία τὴν τῶν ἐθνῶν δεισιδαιμονίαν ὑπερναβέβηκε, παρὰ τοσοῦτον τὰ ἡμέτερα τῶν παρ' ἐκείνοις ἐξηρται, καὶ ὑπερίπταται κερτημένα τὸ ὑπερφυές καὶ σεμνότατον· μέσος γὰρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἐν πνεύματι λατρείας, καὶ τῆς τῶν ἀπίστων εἰδωλομανίας ὁ νόμος ἀπρώρηται· εἰ δὲ παρ' Ἕλλησι καὶ βαρβάροις, οἷς τὸ τῆς Θεογνωσίας πᾶλαι οὐκ ἐνήστραπτε φῶς, δαιμόνων δὲ ἀκαθάρτων ὑπῆρχον θεραπευταί, τῆς ἐκείνων ὡς ἀληθῶς ἐμβροντησίας καὶ ἀπονοίας τὸ

φρόνημα, ἀνθ' ὅτου δὲ δὴ οἱ Χριστοῦ μάρτυρες, οἱ ἀξιόνικοι τῆς ἀληθείας ἀγωνισταί, τοὺς μυρίους ἐκείνους, καὶ ὧν οὐκ ἂν λόγος ἐφίκοιτο, ἄθλους καὶ πόνους διήνεγκαν τηλικούτους ἀγῶνας, ἡλικίους οὐκ ἂν φύσις ἄραιτο ἀνθρώπου, κατὰ τῆς εἰδωλικῆς πλάνης ἐνστήσάμενοι δι' ὧν τοῦ πονηροῦ τὸ θράσος κατέλυσαν, καὶ τρόπαια λαμπρὰ τῆς Θείας συνεργούσης χάριτος καὶ δυνάμεως, κατὰ τῶν δυσμενῶν ἀνεστήσαντο, τοὺς τε βωμούς καὶ τὰ τεμένη ἀμοιῇ καὶ κραταιῶς καθαιροῦντες καὶ δίχα πόνου παντός· ἐξ οὗ δὴ καὶ τῶν στεφάνων τῶν ἀμαραντίνων παρὰ τοῦ ἀθλοθέτου Θεοῦ μάλα ἐνδίκως κατηξιώθησαν.

Τί δὲ δήποτε περί γε τῶν θαυμασίων ἐκείνων καὶ αἰοδίων ἀνδρῶν ὑπολήψοιντο, οἱ περὶ τὴν ἀσκητικὴν παλαίστραν ἐγγυμνασάμενοι, ἡδὶ ταύτην μᾶλλον ἢ τῶν ἐν κόσμῳ τερπνῶν ἕτεροι τὴν τρυφὴν ἡγούμενοι, ἐνθένδε καὶ τῶν ὑπερφυῶν ἐκείνων καὶ ἐξαισίων σημείων τερατουργοὶ γεγόνασιν; ὅσοι τὲ τὰς ἐσχατίας τῆς γῆς κατέιλῃσι, καὶ αὐτοῦ τῶν ἐν μέσῳ θορύβων τῶν βιωτικῶν δὴ τούτων ἀποπτόντες ὑλίσσαντο, καὶ πρὸς τὸ τραχὺ τῆς ἐρήμου καὶ δύσοιστον ἀπεδύσαντο, ὡς ἄσαρκοί τε ἐν σώματι πολιτευσάμενοι, καὶ ἀγγελικὴν πολιτείαν ζηλώσαντες, οὕτω τὸ ἐν βίῳ ἀμέμπτως ἐξήνυσαν στάδιον, διὸ καὶ φωστῆρες ἐν κόσμῳ πάντες ἐχηρμάτισαν; ἐν τίνι τὰς νόσους αἱ κρείττους ἰατρείας ἀνθρωπίνης τυγχάνουσιν ἐθεράπευον; ἐν τίνι τὰ δαιμόνια ὥσπερ ἀνδράποδα κατὰ πολλὴν εὐκολίαν καὶ ἐξουσίαν ἀπήλυνον; ἄρα γε εἰδωλοθυτοῦντες ἢ θεοκλυτοῦντες, καὶ τὸν τῶν ὅλων κύριον καὶ θεὸν σέβοντες, καὶ ἀρωγὸν ἐν τοῖς πρακτέοις ἐπικαλούμενοι; ὡς μὲν οὖν ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ δοκεῖ, τῇ δυνάμει καὶ χάριτι τοῦ ἐνεργοῦντος, καὶ δεδωκότος ἐξουσίαν, καὶ εἰρηνότος τοῖς μαθηταῖς· “ πορευόμενοι κηρύσσετε λέγοντες, ὅτι ἡγικεν ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε. „ Καὶ, ὅτι ἐν τῷ ὀνόματί μου δαιμόνια ἐκβαλοῦσι, γλῶσσαις λαλήσουσι κεν, „ ναῖς, ὅφεις ἀροῦσι „ τοῖς δὲ ἀπεναντίας τῆς ἀληθείας ἰοῦσιν, οὐκ ἄδηλον ὅ τι καὶ ὑποληφθήσεται τοῖς γὰρ πάντα τολμῶσι, καθάπερ ταῖς ἐπὶ τῷ υἱῷ δυσφημίαις ἀπόλυτον ἔσχον τὸ στόμα, οὕτω κἀνταῦθα γείτονά πως καὶ φίλην τῶν Φαρισαίων τὴν διάνοιαν κεκτῆμένοις, οὐ χαλεπὸν ἀποφῆνασθαι, ὡς ἐν τῷ ἄρχοντι τῶν δαιμονίων ταῦτα δρῶντες διεδεικνύοντο· ἐπειδὴ δὲ τὸν νοῦν ἀδόκιμον ἔχοντες, καὶ ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἀποφερόμενοι, εἰκαίοις λογισμοῖς ἐπινῆχονται, εἰκότως ἀκούσονται· “ γεννήματα ἐχιδνῶν, πῶς δύνασθε ἀγαθὰ λα, „ λεῖν πονηροὶ ὄντες; εἰ γὰρ τὸν οἰκοδεσπότην Βεελζεβούλ ἀπεκάλεσαν, πόσω „ μᾶλλον τοὺς οἰκειακούς αὐτοῦ; „ καθάπερ ὁ σωτήριος ἔφη λόγος· πῶς οὖν τοὺς αὐτοὺς καὶ ὡς δεσπότας δυνατόν σέβειν, καὶ ὡς μαστιγίας καὶ κακοὺς δούλους διώκειν καὶ ἐξοικίζεин; ἀφ' ὧν βούλονται καὶ καταδεσμεῖν καὶ συγκλείειν ἐφ' οἷς ἐθέλουσιν· ἢ οὕτω γε καὶ μερισθήσεται ἐφ' ἑαυτὴν ἡ τοῦ πονηροῦ δυναστεία.

Ἀλλὰ φανερόν ὅτι ὥσπερ τὴν εὐαγγελικὴν παρωθοῦνται ἱστορίαν, οὕτω δὴ καὶ τῶν ἐνθέως βεβιωμένων ἢ πεπραγμένων τοῖς ἀγίοις, καὶ ἀναγεγραμ-

μένων ἐν βίβλοις ἱεραῖς, τὸ ἀληθές οἱ ἐναγεῖς οὐκ ἀποδέχονται· εἰ δὲ καὶ ἀληθεύειν δοκοῦσι τὰς προφητικὰς προαγορεύσεις, φάναι γὰρ ψεύδεσθαι, μὴ δ' ἂν αὐτὸν τὸν διάβολον οἶμαι τολμῆσαι ποτε, διὰ φροντίδος αὐτοῖς Γινέσθω δεικνύειν, ποῦ καὶ πότε τὸ πέρας ἐδέξαντο· εἰ γὰρ πρὸς τὸ μέλλον ἀπίδοιεν καὶ ἄλλον παρέσεσθαι Χριστὸν ὑποτόπησαιεν, μόνοι τῶν ἐλπιζομένων ἀπόναιντο, καὶ τῶν ὑπειλημμένων τὸ εὐέλπι, προσηκόντως ἀποοίσονται· ὅτι δὲ καταφοιτήσαντος πρὸς ἡμᾶς τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ, καὶ τὴν βασιλείαν κηρύξαντος τὴν οὐράνιον, ἡ πολύθεος ἠφάνισται πλάνη, καὶ εἷς κύριος καὶ Θεὸς καὶ βασιλεὺς παρὰ πάντων συμφώνως προσκυνεῖται καὶ δοξάζεται. αὐτὸς οὗτος ὁ θεῖος προφήτης ἐν τοῖς μετέπειτα ἐρεῖ, καὶ οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων ἀντερεῖ· “ ἔσται γὰρ κύριος εἰς βασιλεία ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν· ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἔσται „ κύριος εἷς, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐν, κυκλοῦν πᾶσαν τὴν γῆν· „ διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν καὶ τῶν ἐξῆς εἰρημένων, οὐ μόνον τοὺς ἐκ τοῦ δήμου τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δεξαμένους τὸν λόγον τὸν εὐαγγελικὸν ἐν πνεύματι προεσήμηνεν, ἀλλὰ καὶ τῶν ἐθνῶν τὰς ἀγέλας, ἃ ποτὲ ἠγνόει τὸν ἀπάντων δεσπότην καὶ κύριον, ὡς τῆς θεογνωσίας εἰσδέξονται τὴν ἀλήθειαν, καὶ τῶν εἰδώλων διαπτύσουσι τὴν ἀπάτην· ποῖος γὰρ δὴ τόπος τῆς τοῦ Θεοῦ δόξης ἀπολειφθήσεται, εἴ γε δὴ νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον ἀληθές τὸ “ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ πᾶσα ἡ γῆ τῆς „ δόξης αὐτοῦ; „ καὶ γὰρ τὴν Ἑλλάδα, καὶ τὴν βάρβαρον εἴποι τις, καὶ εἰς Ἰταλοὺς καὶ Γερμανοὺς ἐπιδράμοι τῷ λόγῳ, Κελτοὺς τε καὶ Βρεττανοὺς, καὶ εἰς Λίβυας καὶ τὴν Αἰθιοπῶν ἀφίκοιτο, καὶ Ἀραβας καὶ Πέρσας ἐπέλθοι καὶ Αἰθίοπας, καὶ Ἰνδοὺς καὶ Σκύθας, καὶ πᾶσαν ἐσχατίαν, καὶ ὅλην ἡπειρόν τε καὶ θάλασσαν, τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα δοξαζόμενον καὶ προσκυνούμενον εὐροὶ πάντας γὰρ τὸ εὐαγγελικὸν σαγηνεῦσαν ἐπηγάγετο κήρυγμα· καὶ ἡ τῆς σεβασμίας τριάδος γνωῖσις, διὰ τοῦ φθόγγου τῶν μαθητευόντων τὰ ἔθνη, τῇ ὑφ' ἡλίου ὑπερήπλωται, καὶ πανταχοῦ τοῦ ἐνὸς καὶ μόνου ἀληθινοῦ θεοῦ καὶ δεσπότης τῶν ὅλων ἐμπολιτεύεται ἢ ἐπίγνωσις· καὶ μέγα καὶ αὐτοὶ ἐμβοῶσι μετὰ τοῦ ψάλλοντος, τὸ κράτος καὶ τὴν παντεποπτικὴν αὐτοῦ μεγαλειότητα καταμαθόντες διὰ τῆς πίστεως· “ ἐὰν ἀναβῶ εἰς τὸν οὐρανὸν, σὺ ἐκεῖ εἶ· ἐὰν „ καταβῶ εἰς τὸν ἄδην, πάρει· ἐὰν ἀναλάβοιμι τὰς πτέρυγάς μου κατ' ὄρ- „ θρον, καὶ κατασκηνώσω εἰς τὰ ἔσχατα τῆς θαλάσσης, καὶ γὰρ ἐκεῖ ἡ χεὶρ „ σου ὁδηγήσει με, καὶ καθέξει με ἡ δεξιὰ σου· „ τούτων τί ἂν γένοιτο σπουδαιότερον, ἢ περιφανέστερον εἰς Θεοσέβειαν;

ΛΘ. Οὐκοῦν λεγέτωσαν ἡμῖν οἱ τῶν εἰδώλων θεραπευταί, ποῦ ποτε ἄρα καὶ παρὰ τίσι, τῶν εἰδώλων τὰ ἔδη καὶ ἀφιδρύματα; ποῦ αἱ τούτων τελεταὶ καὶ μυστήρια, καὶ οἱ ταῦτα τελοῦντές τε καὶ τελούμενοι; ποῦ δὲ οἱ παρ' αὐτοῖς ἱεροφάνται, οἱ ταῦτα μυσθύντες τε καὶ μούμενοι, οἱ ἱερεῖς τε τούτων οἱ χαμαιεύναι καὶ ἀνιπτόποδες; ποῦ τῶν νεωκόρων τὸ εὐκοσμον περὶ τὰ τεμένη αὐτῶν καὶ φιλόκαλον, ἵνα σεσαρωμένους τοὺς βωμοὺς καὶ τὰ ἀνάκτορα καταλαμβάνοντα, συνεχέστερον ἐπιχωριάξῃ τῶν δαιμονίων τὰ στίφη, οἱ περὶ τὰ τοῦ

σκότους ἐμβαλϋόντες ἄδυτα, ὡς τοῦ σκότους ἀληθῶς ἄξιοι, τοῦ παραίτεϊσθαι τὸ φῶς καὶ οἰκεῖν ἄντρα νύχια; ποῦ αἱ τούτων ἐορταὶ πανηγύρεις, οἱ βουθυτοῦντές τε καὶ μηλοσφαγοῦντες, οἱ αἱμάτων προσχύσει χαίροντες, καὶ λύθροις ἐπιβωμίοις ἐπιβαννύμενοι, παιδοκτονίαις ἀνδροκτασίαις τε, ὃ δὴ πάντων ἀθλιώτερον; ποῦ παρ' αὐτοῖς ὁ τιμώμενος Ζεὺς, ὁ ὑπάτος τῶν θεῶν καὶ ἐξοχώτατος, ὁ κοπροφόρος θεὸς, ὡς εἰλυμένος κόπρῃ ἀνευφημούμενος; εἰ μὴ ποτε ἄρα καὶ τοῖς ἐφ' ἡμῶν κοπρολόγοις τετίμηται, ὃς τὴν γένεσιν ἄπιστος μὲν τοῖς σωφρονοῦσι μυθολογούμενος, αἰσχιστος δὲ τοῖς ἀνοηταίνουσι πιστευόμενος, ὑπὸ τῆς τεκούσης κλεπτόμενος, καὶ τῷ ἀντιδοθέντι λίθῳ σωζόμενος, καὶ δαιμονίων ὀρχήστραις καὶ ἥχοις δυσηχέσι τισὶ καὶ ὕθλοις φρουρούμενος, ὡς ἂν λάθοι πατραλοίας παῖς πατέρα παιδολετῆρα· ἀγάσαιτο δ' ἂν τις αὐτὸν πεπαυμένον τῆς πολυμόρφου πλάνης, ἥς τά τε φευκτὰ καὶ ἀπατηλὰ γοητεύματα ὄρνις αὐτοῖς ὁ θεὸς ὅταν ἐθέλῃ γίνεται, τὸν χρῶτα λάσιος καὶ κατάπτερος, καὶ ἴσως τοῦτο μᾶλλον ἢν αὐτῷ χαριέστερον, πτεροφόρον εἶναι τὴν φύην καὶ λαχνήεντα, ἵνα τῆς ἐρωμένης ὁ Γυναιμανῆς μὴ ἀποτεύξηται· ταῦρος ἄλλοτε κερασφόρος φαινόμενος, ὅπλαῖς εὐπρεπέσι καὶ οὔασι μακροῖς ἐγκαλλωπιζόμενος, καθάπερ καὶ ἄλλως θεῶν τράφος γενόμενος, ὡς ἐφ' ὁμοίοις τοῖς πάθεσιν ἀλισκόμενος, καὶ ἄλλοτε ἄλλος δεικνύμενος, ταῖς μαγανείαις φασὶ χρώμενος καὶ πάντα ῥαδίως γινόμενος, πρὸς τὸ ποικίλον καὶ πολυειδὲς τῶν παθῶν τὰς μορφὰς συμεταβαλλόμενος καὶ μεταπλασσόμενος, ὅφ' ὧν αὐτῷ τὸ αἰσχροουργὸν καὶ ἀσελγὲς περιγίγνοιτο· εἶθε καὶ ἀλώπηξ τὸ εἶδος αὐτὸς κατεμορφάζετο, ἐξῆν γὰρ αὐτῷ πάντως πού βουλομένῳ γε τὸ δολερὸν καὶ ἐπίκλοπον ἔχοντι· καὶ βάτραχος ὁ αὐτὸς ἡμῖν ἐγνωρίζετο, βορβόρων τέλμασιν ἱλυσπώμενος, ἵνα πολλοῖς ἐπιβουλεύειν ἐκμηχανώμενος μὴ φωραθῇ, ἀντεπιβουλευόμενος πρὸς τινος· οὕτω γὰρ ἂν αὐτῷ πλέον καὶ σπουδαιότερον σέβασμα, παρά γε τοῖς ἀνοήτοις καὶ πῆρρῳ πού τῆς ἀληθείας ἀποπλανηθεῖσι, καὶ ματαίοις ἀναπλασμοῖς χαίρουσι, καὶ δαίμοσι λαοπλάνοις ἀλομένοις, τοῦ ψεύδους εὐρεταῖς, καὶ τῆς κακίας ἐργάταις, καὶ εἰς τὸ ἴδιον τῆς ἀπάτης τοὺς πειθομένους περιέλκουσι πτόμα.

Δεικνύτωσαν ἡμῖν Ἄρεα καὶ Διόνυσον, τὸν μὲν τοῖς πολεμίοις ἐπιστατοῦντα, καὶ ὀργῆς καὶ θυμοῦ πνέοντα· ἴδιον γὰρ τὸ θυμικὸν καὶ ὀργίλον τοῖς μαχομένοις ἐπαύξειν, καὶ ὑπὸ θνητῶν τιτρωσκόμενον, καὶ δεσμώτην γινόμενον, χαλκῷ κεράμῳ καὶ πάσαις ἐπιμοιχείαις, ἄλλου κατῆθαλωμένου θεοῦ ἀγρευόμενον. Τὸν δὲ τῆς μέθης ἐξάρχοντα, ὠδίσι μὲν ἀλλοκότοις τοῖς φαύλοις κυοφορούμενον, οὐδέν τι μᾶλλον πλαττομέναις ἢ γελωμέναις, καὶ τιμὴν αἰσχροὴν καὶ ἀσχήμονα περιπατέτωσαν· μαινάδας δὲ τινὰς βακχεούσας, καὶ σατύρους ἐν ταῖς κατ' αὐτὸν ἐορταῖς κτηνοπρεπῶς ἐξορχουμένους, καὶ ἄλλα ὅσα τῆς μέθης ἄξια, οἱ ἀληθῶς μεθύοντες περὶ τὸν ἀνδρόγυνον θεὸν ἐπαιμαίνονται. Παρίτω αὐτοῖς Ἑρμῆς τάχα φίλτατος θεῶν, ἐπεὶπερ αὐτὸν θεὸν κερδῶν δοξάζουσι, καὶ ἐμπολαῖον ἰδρύουσι· καὶ οὗτοι γὰρ καθάπερ φιλοδοξία,

οὕτω δὴ καὶ φιλοκερδεία κατὰπνίγονται, καὶ ἔρμαιον αὐτοῖς μᾶλλον τῇ ὕλῃ καὶ τοῖς περιχοσμίοις χαίρειν, ἢ περὶ τὸ θεῖον ὑγιῶς διακεῖσθαι σέβας. Μυθολογείτωσαν ἢ θαυμαζέτωσαν Ἡρακλέος τὴν κύησιν, καθ' ἣν ὠνομάσθη τριέσπερος, καὶ τοὺς πολλοὺς ἐκείνους ἄθλους ἀπαριθμεῖτωσαν, ἐξ ὧν θεὸς τοῖς ἀθέοις νενόμισται. Παραγέσθω αὐτοῖς ἡ φίλοπλος καὶ φιλοπόλεμος θεὸς Ἀθηνα, ἡ * αἰγίδ' ἔχουσα ἑρίτιμον, ἀγήραον, ἀθανάτην τε *, καὶ τὴν ἄλλην αὐτῆς ἐνόπλιον σκευὴν, ἢ δειμάσι καὶ ἐκπλήξεσι πάντοθεν ἐστεφάνωτο, ἐξαίσιον τοῖς ὀρώσιν ἐμποιοῦσα τὸ δέος, ῥᾶστά τε ἐπιούσα τῶν πολεμίων τὰς φάλαγγας οἷς μὲν ἐπικουρήσειν, ὧν ἐπετρόπευεν· οὓς δὲ ἀμυνεῖσθαι, ἀφ' ὧν ἀπέτρεπετο· πολὺ δ' ἂν τὸ μάχιμον καὶ σοβαρὸν τοῖς ἄλλοις θεοῖς, οἱ τῶν ἀντιπάλων ἐκίδοντο, ἐπιφέρουσα· πόθεν δὲ ἡμῖν ἡ ταύτης κύησις παραστήσεται, εἰ μὴ τῷ βούπληγι τοῦ παραπλήγος Διὸς τὴν κεφαλὴν Ἥφαιστος κλυτοτέχνης εὐτέχνως διατέμοι; καὶ ὁ τεμὼν περὶ τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ πεπληγότος διήμαρτε· τέκοι δ' ἂν αὕτη παρθένος εὐπειθέστερον, τὸν Ἐριχθόνιον τὸν διφυᾶ, τέρας ἄλλο τῶν προτέρων γελοιωδέστερόν τε καὶ ἀπιστότερον· σοφὸς παρ' αὐτοῖς καὶ μέγας ὁ Σαλμονεὺς, θεῶν καταλαζονεόμενος καὶ κάτωθεν ὑπηχῶν, καὶ ξένην ἐπινοῶν βροντῶν καὶ ἀστραπῶν μηχανουργίαν· ἀλλὰ τῆς πρὸς αὐτοὺς μεγαλαυχίας εὐρεν ἀντέκτισιν ὑπὸ Διὸς κεραυνούμενος.

* Iliad. β' 147.

Τὴν Ῥέαν ἡμῖν τὴν τῶν θεῶν μητέρα γνωρίζετωσαν, καὶ τὰς περὶ αὐτὴν ἀσέμνους καὶ ἀτίμους τελετὰς καὶ μυστήρια, ἐπ' ἀσέμνοις πάθεσι παρὰ Φρυξὶν ἐνθουσιῶσι καὶ μαινομένοις αὐτῇ προσφερομένας· καὶ τούτων τοὺς μὲν τὸ σῶμα τεμνομένους τοῖς ξίφεσιν, ἵνα καθημαγμένοι τοῖς δαίμοσι προφαινόμενοι, περιδοξότερον τὸ σέβας ἀνάπτοιεν· τοὺς δὲ καταυλοῦντας αὐτοῖς καὶ καταθέλγοντας, ὡς ἂν κηλούμενοι οἱ τεμνόμενοι ῥᾶον τοὺς πόνους φέροιεν, περὶ δὲ τὰς ἐκτομὰς διεγείροντο, καὶ πρὸς ἀκαθάρτους καὶ मुसαρὰς πράξεις ὀρμῶεν. Τὰ κατὰ τὴν Δήμητραν μυθολογούμενα μὴ παρείσθωσαν, θεσμούς μυστηρίων συμμυοῦσαν τοῖς σπέρμασι, τελεῖσθαι τε νύκτωρ τοῖς ἑορτίζουσι, νυχτὸς γὰρ ἦν ἄξια, καλεῖσθαι τε δημήτρια καὶ ἐλευσίνια, καὶ μυστήρια, ὡς μὴ δεῖν τινὰ τῶν τετελεσμένων ἢ μεμνημένων, ἐκφορα ποιεῖσθαι τὰ τῶν τελετῶν τοῖς ἀμύητοις. Ἥρα ὀφθήσεται δυσὶν ἄκμοσιν ἐξημμένη τοὺς πόδας, χερσὶ δὲ πῆδας ἀλύτους περικειμένη, οὕτως ἐξ οὐρανοῦ αἰωρουμένη τε καὶ τιμωρουμένη παρὰ Διὸς, ποινὴν ταύτην τίνουσα τῆς εἰς τὸν Ἡρακλέα ζηλοτυπίας, ἥνικα αὐτῷ τὸν θαλάττιον ἐπανετείνετο κλύδωνα· ἥ καὶ ἀνέμοις ἐπιτάττειν διδόασι, καὶ ὑπὸν βάλλειν θεὸν γοητευόμενον, ἵνα μὴ νήφων βοηθοίη τῷ κινδυνεύοντι· πόθεν ἡμᾶς τὰ ἐκαταῖα καὶ ἐμπουσσαῖα ἐκτοπα, καὶ εἰ δεχθῇ ἐκφοβήσουσι φάσματα, ἃ καὶ ἐκ μόνης θέας τὴν κατάπληξιν καὶ τὰ δειμάτα ἐπιφέρουσι, καὶ μετέθει δὲ δοκῶσιν ὑπεραίρειν οἱ τερατώδεις φαινόμενοι, δρακοντείαις τισὶν ἐνηρμοσμένοι κεφαλαῖς, τῷ πλάσματι καὶ τῷ μύθῳ συνδιαφθαρῇσονται. Εἰσηγείσθωσαν καὶ κεραυνὸν προσκυνούμενον, καὶ πρὸς τοῦ κεραυνοβόλου θεοῦ καταπιμπραμένην τὴν ἐρωμένην, ἥνικα ἡ ἀντίζηλος Ἥρα Σεμέλῃ

συνεβούλευσε, μᾶλλον δὲ ἐπεβούλευσε, τοῦ ἐρασίου τῆς ὁμιλίας ὑποτιθεμένη τὸν τρόπον, ἵνα χάριν ἀντιλάβῃ παρ' αὐτοῦ, τὸν πρησθήριον ὄλεθρον. Δοκοῦσί μοι καὶ αὐτοὶ παρήσειν, εἴ γε μικρὸν γοῦν παρ' αὐτοῖς σωφροσύνης ἔναυσμα ὑπολέλειπται, ἢ μνήμης ἀξιούν τὴν πάντων φευκτὴν καὶ ἀποτρόπαιον, φευκτότερόν τε καὶ ἀσχημονέστερον, καὶ γεννωμένην καὶ τιμωμένην ἐορταῖς ἐκτόποις καὶ κατεστυγμέναις, ἥς οἱ πάλαι τὴν αἰσχροουργίαν ὑπερεκπληττόμενοι, μαχλάδα καλῶς κατ'ωνόμαζον, πολυκοινόν τε καὶ ἀνδρεράστριαν. Τάχα καὶ πάλιν τὸν δωδωναῖον ἡμῖν θεὸν ἀναπλάσειαν, καὶ τὴν δρὺν ἐκείνην ὑψηχοῦσαν τὰ μάταια, καὶ ταῖς προμάντεσι παραφδέγεσθαι τὰ δεδογμένα θεσπίζουσιν καὶ πάλιν ἀνδριάς ἰδρυμένος μετέωρος, καὶ ῥάβδῳ παίων τὸ χαλκούργημα, καὶ τὸ ἀπηχούμενον ἐναρμόνιον, ἵνα μηκέτι ἄφωνος ἀλλ' εὐφωνος ἢ πολύφωνος πρὸς αὐτῶν δογματίζεται. Ποῦ τοῦ δελφικοῦ τρίποδος τὰ φασματώδη ληρήματα; πόθεν αὐτοῖς ἡ πυθόμεντις παραφδέγεται, τοὺς δειλαίους καὶ ἄφρονας φαινακίζουσα; Ποῦ τῆς Κασταλίας πηγῆς τὰ μυθώδη καὶ ἀπατηλὰ φάσματ'α, παρὰ τῶν προσεδρευόντων δαιμόνων ὑποπνεόμενα, καὶ ἐν ἴσῳ πνοαῖς καὶ αὖραις τῷ ὄντι λυόμενα; Πῶς ἡ Δάφνη κρυφθήσεται, καὶ ποία γῆ ταύτην ὥς μήτηρ τοῖς κόλποις κατελεήσασα δέξεται, ἵνα φυτοῦσα τὸν ἐρασὶν τὴν σωφροσύνην διασώσῃται, καὶ φυτὸν τῇ κόρῃ ὁμώνυμον αὐτῷ ἀναβλαστήσῃ, πρὸς ψυχαγωγίαν τῆς ἀποτεύξεως τοῦ ἐρωμένου περιγινόμενον; Ποῦ νῦν τοῦ Λοξίου θεοῦ τοῦ χρησμολόγου τὰ λοξότερα χρησμοδήματα, οἷς οἱ πυθόμενοι ἀγνοῖα καὶ ἀνοήτως ἀρχὰς καταλύουσιν ἠγνοημένας;

μ. Καὶ ἵνα τὰ λοιπὰ παρῶμεν, τοῖς γὰρ πλείστοις ἐπεξιούσι συμβήσεται καὶ ἡμῖν, τοῖς ἐναγέσι καὶ βδελυροῖς συγκαταχραίνεσθαι καὶ μολύνεσθαι, αὐτοῦ που τὸν περὶ τούτων περιγράφωμεν λόγον, ἐπεὶ καὶ ταῦτα πάλαι περιγέγραπται καὶ σεσίγηται· δῆλον δὲ ὅπως καὶ ὅθεν, παραγεγονότος τῷ κόσμῳ τοῦ διὰ τοῦ προφήτου προειρηκότος “ ἐξολοθρεύσω τὰ ὀνόματα τῶν „ εἰδώλων ἀπὸ τῆς γῆς, καὶ οὐκέτι ἔσται αὐτῶν μνηα „ ὅταν ἡ τοῦ σωτηρίου σταυροῦ χάρις διέλαμψε, καὶ τὸ θεῖον ἀπανταχόσε διέδραμε κήρυγμα, ἄρα γὰρ οὐ πάντα ἐκ ποδῶν γέγονε, καὶ ἀπελήλαται, καὶ λήθης βυθοῖς παραδέδοται; εἰ μὲν γὰρ εἰσι, δεικνύτωσαν ποῦ καὶ παρὰ τίσι ταῦτα· εἰ δὲ οὐκ εἰσὶν, οὐ γὰρ εἰσι, τί μάτην διαλοιδοροῦνται χριστιανοῖς, ἐπιφημίζοντες αὐτοῖς οἱ συκοφάνται καὶ τῆς ἀληθείας κατήγοροι, ἀ μήτε ἔδρασαν, μήτε διενόησαν πώποτε; εἰ δὲ αὐτοὶ πεπλάνηται καὶ εἰσὶ δεισιδαίμονες, ἐαυτῶν κατ'ηγορεύωσαν, ἐαυτοὺς μωμείσθωσαν οἱ ἐξάριστοι καὶ διαγελάτωσαν· ἡ γὰρ τοῦ θεοῦ ἐκκλησία, ἄσπιλος καὶ μώμου παντὸς ἐλευθέρα τυγχάνει· ἀλλὰ σιωπᾶται ταῦτα, σιωπῆς γὰρ ὄντως καὶ λήθης βαθείας ἄξια· ὥς ὅφελόν γε καὶ αὐτοὶ τὴν σιωπὴν ὡσαύτως ἐκείνοις ἠπάσαντο· “ ὅμοιοι γὰρ αὐτοῖς γένοιτο οἱ ποι „ οὐντες αὐτὰ, καὶ πάντες οἱ πεποιθότες ἐπ' αὐτοῖς „ ὅτι σιγᾷ ἄμεινον καὶ λυσιτελέστερον, ἢ λαλεῖν δυσσεβῶς καὶ ἀθέως, ἀ μήτε λέγειν μήτε ἐννοεῖν· θεμὶς τοῖς γε ὡς ἀληθῶς ἐρῶσι τοῦ κρείττονος· τίς γὰρ οὕτως ἐπὶ ματαιό-

τιτι βεβοημένος ἐστίν, ὅστις αὐτῶν τοὺς εἰκαίους καὶ ἀσυνέτους ἀποδέξαιτο λόγους; τίς οὕτως ἡμοιρηκῶς αἰσθήσεως, καὶ παρεννηγμένος τὰς φρένας; οὐδείς οὕτω κτηνώδης καὶ πάσης βοσκηματώδους ἀνοίας ἀνοητότερος, μᾶλλον δὲ οὐδὲ δαιμονώντων ἢ ἐξεστηκότων τίς, ὥστε τῶν βληχημάτων αὐτῶν, καὶ ληρημάτων ἀνέχεσθαι· ἀλλὰ ταῦτα μὲν παῖδες ἐλλήνων παιζέτωσαν, οἳ τε πάλαι, καὶ οἳ παρ' ἡμῖν νῦν ἐλληνίζοντες· ἡμῖν δὲ τιμάσθω Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ προσκυνεῖσθω ἐν ἀληθείᾳ καὶ πνεύματι, ὡς θεὸς ὁμοῦ χρηματίζων καὶ ἄνθρωπος· προσκυνεῖσθω δὲ καὶ τὸ σεβάσμιον αὐτοῦ ἀπεικόνισμα, ὡς προσκυνεῖσθαι χρεῶν· καὶ γραφέσθω, γραπτὸν γὰρ ὡς ἀληθῶς καὶ περιγραφτὸν καὶ παθητὸν, ὅπερ ἐκ τῆς ἀγίας ἀειπαρθένου Θεοτόκου προσεῖληφε σῶμα· εἶπερ καὶ αὐτὴ γραπτὴ τε καὶ περιγραφτὴ ἐτύγχανε, καὶ μὴ θέλωσιν οἱ παράφρονες· οὐ χωριζόμενον δὲ, καὶ Γράφοιτο, τοῦ συνηνωμένου αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν θεοῦ λόγου, ὥσπερ οὐδὲ τὰ ὑπὲρ ἡμῶν ὑπομένον πάθη, ἀπ' αὐτοῦ διέστηκεν· οὐδὲν γὰρ τούτων πρὸς διάστασιν ἐνεργῆσαι δύναται.

μα. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἐπὶ τοσοῦτον· ἔπειτα δὲ τῶν Θεοπτῶν ἄλλος, πρὸς τοὺς ἐν νόμῳ καὶ σκιαῖς λατρεύοντας, τῷ Θεῷ ἐμπνεόμενος κεκράξεται πνεύματι· “ οὐκ ἔστι μου θέλημα ἐν ὑμῖν, λέγει κύριος παντοκράτωρ· θυσίας οὐ
 „ προσδέξομαι ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν· διότι ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου ἕως δυσμῶν
 „ τὸ ὄνομά μου δεδοξασταὶ ἐν τοῖς ἔθνεσι, καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα προσ-
 „ ἀγεται τῷ ὀνόματί μου, καὶ θυσία καθαρὰ· διότι μέγα τὸ ὄνομά μου ἐν
 „ τοῖς ἔθνεσι, λέγει κύριος παντοκράτωρ· „ ὁρᾶτε ὡς τὰ παλαιὰ ἐκβάλλε-
 „ ται, καὶ τὰ νέα ἡμῖν προδιαγράφεται; “ θυσίαν γὰρ καὶ προσφορὰν οὐκ ἠθέ-
 „ λησας, ὁ μέγας ψάλλει Δαβὶδ· καὶ οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους,
 „ οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων σου χιμάρους· καὶ τὰς νομηνίας ὑμῶν καὶ τὰς ἐορ-
 „ τὰς ὑμῶν μισεῖ ἡ ψυχὴ μου, „ ὁ Θεὸς διακέκραγεν Ἡσαΐας· διὰ τούτων
 „ δὲ τὰς τε ἐναίμους θυσίας ἐκτρέψασθαι ἡμῖν αἰνίττεται, τὰς τε τῶν μηνῶν
 „ καὶ καιρῶν ἀκαίρους παρατήρησεις τε καὶ παραδόσεις· δῆλον τοίνυν καὶ νῦν, ὡς τὴν καθαρὰν καὶ εἰλικρινῆ θυσίαν τὴν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείαν προεπισκεκόμενεν ὁ τῶν ὅλων Θεός, ἣ δὴ καὶ χαίρει καὶ ἕδεται· ταύτην πᾶσα ἡ ὑφ' ἡλίῳ οἰκίαν αὐτῷ καὶ φιλαίτῃτην προσάγειν οἶδεν, ὡς ὁσμήν εὐωδίας ἀνιεροῦσα ἐκάστοτε· ποῦ οὖν ἐνταῦθα τόπον ἔξει τὸ τῶν εἰδώλων σέβας, καὶ οὐχὶ δὴ μᾶλλον ἀθέτησις παντελὴς καὶ ἀφάνεια; τί λέγετε; πείθεσθε τοῖς ἱεροῖς λόγοις τούτοις; ἀπόχρη γὰρ καὶ ταῦτα ἐκδυσωπῆσαι καὶ μαλάξαι τὴν ἀπιστίαν καὶ σκληροκαρδίαν ὑμῶν· ἢ βούλεσθε καλῶμεν καὶ ἄλλους τῶν θεηγόρων εἰς τὴν τῶν λόγων τούτων ἄρσιν; οἱ συλλήψονταί γε καὶ συνεργάσσονται τοῖς προπεπονηκόσιν, ἐκφανεστέρα δὲ ὑμῶν τὴν παράνοιαν καὶ δυσσέβειαν ἀποφανοῦσι, βαρυτέραν τε καὶ ἐπιπονωτέραν τὴν δίκην ἐπιψηφιοῦνται· κοινὴν γοῦν ὥσπερ ἔσχον τὴν ἐνηχοῦσαν αὐτοῖς παρὰ τοῦ πνεύματος δωρεὰν καὶ σοφίαν, οὕτω δὴ καὶ τοῖς περὶ τῆς σωτηρίας ἡμῶν διακονουμένοις αὐτοῖς παρὰ Θεοῦ λογίοις, ὁμογνώμονές τε καὶ σύνδρομα θέοντες δείκνυνται.

Εἶεν δὴ οὖν, καὶ ἑτέρας ταῖς εἰρημέναις ἐπισυμπλέκοντες τῶν Θεοφόρων
 ῥήσεις, τὴν μὲν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν διαβολῆς ἀπάσης καὶ μώμου παντὸς
 ἀπαλλάξομεν· τῶν δὲ δι' ἐναντίας τὰ δόγματα, πάσης ἐμπληξίας καὶ ἀπά-
 της γέμοντα παραστήσομεν· καλεῖσθω τοίνυν πρὸς τὸν ἱερὸν τοῦτον σύλλογον
 Ἰσαΐας τῶν προφητῶν ὁ μεγαλοφωνότατος· καὶ συμφθεγγέσθω πόρρωθεν
 τοῖς τῆς διανοίας ὀφθαλμοῖς, ἅτε τὴν ψυχὴν τῷ Θεῷ κεκαθαρμένος ἄνθρωπι
 τὰ ἐσόμενα προορώμενος, καὶ λεγέτω· “ ἔσται ἐν ταῖς ἐσχάταις ἡμέραις ἐμ-
 ,, φανὲς τὸ ὄρος κυρίου, καὶ ὁ οἶκος τοῦ Θεοῦ Ἰακώβ ἐπὶ τῶν ὀρέων, καὶ
 ,, ὑψωθήσεται ὑπεράνω τῶν βουνῶν, καὶ ἥξουσιν ἐπ' αὐτὸν πάντα τὰ ἔθνη,
 ,, καὶ πορεύσονται ἔθνη πολλὰ καὶ ἐροῦσι· δεῦτε ἀναβῶμεν εἰς τὸ ὄρος κυ-
 ,, ρίου καὶ εἰς τὸν οἶκον τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ ἀναγγελεῖ ἡμῖν τὴν ὁδὸν αὐ-
 ,, τοῦ, καὶ πορεύσόμεθα ἐν αὐτῇ· ἐκ γὰρ Σιών ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος
 ,, κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ· καὶ κρινεῖ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν πολλῶν, καὶ ἐλέγξει
 ,, ἔθνη πολλὰ· ,, τίνες ἄρα εἶεν αἱ ἐσχάται ἡμέραι, σαφηνιεῖ πάλιν ὁ μακά-
 ριος Παῦλος Ἑβραίοις γράφων ὡδί· “ πολυμερῶς καὶ πολυτρόπως πάλαι ὁ
 ,, Θεὸς λαλήσας τοῖς πατράσιν ἐν τοῖς προφήταις, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν
 ,, τούτων ἐλάλησεν ἡμῖν ἐν υἱῷ, ὃν ἔθηκε κληρονόμον πάντων, δι' οὗ καὶ τοὺς
 ,, αἰῶνας ἐποίησε· καὶ αὐθις· νῦν δὲ ἅπαξ ἐπὶ συντελείᾳ τῶν αἰώνων, εἰς ἀθέ-
 ,, τησιν ἀμαρτίας διὰ τῆς θυσίας αὐτοῦ πεφανέρωται· ,, καὶ πάλιν Γαλάταις
 ἐπιστέλλων· “ ὅτε ἦλθε τὸ πλήρωμα τοῦ χρόνου, ἐξαπέστειλεν ὁ Θεὸς τὸν
 ,, υἱὸν αὐτοῦ γενόμενον ἐκ γυναικὸς, γενόμενον ὑπὸ νόμον, ἵνα τοὺς ὑπὸ νό-
 ,, μον ἐξαγοράσῃ· καὶ Ἑβραίοις ὡσαύτως· γνωρίσας ἡμῖν τὸ μυστήριον τοῦ
 ,, θελήματος αὐτοῦ, κατὰ τὴν εὐδοκίαν αὐτοῦ, ἣν προέθετο ἐν αὐτῷ εἰς οἰκο-
 ,, νομίαν τοῦ πληρώματος τῶν καιρῶν, ἀνακεφαλαιώσασθαι τὰ πάντα ἐν τῷ
 ,, Χριστῷ, τὰ ἐν τοῖς οὐρανοῖς καὶ τὰ ἐπὶ τῆς γῆς· ,, καὶ μὴν καὶ ὁ Θεὸς
 Πέτρος τὸ τῆς ἐκκλησίας στήριγμα, οὕτω πρὸς τοὺς ἀδελφοὺς· “ ὅτι οὐ φθαρτοῖς ἀρ-
 ,, γυρίῳ ἢ χρυσίῳ ἐλυτρώθητε ἐκ τῆς ματαίας ὑμῶν ἀναστροφῆς πατροπαρα-
 ,, δότου, ἀλλὰ τιμίῳ αἵματι ὡς ἀμνοῦ ἀμώμου καὶ ἀσπίλου Χριστοῦ, προε-
 ,, γνωσμένου μὲν πρὸ καταβολῆς κόσμου, φανερωθέντος δὲ ἐπ' ἐσχάτου τῶν
 ,, χρόνων δι' ἡμᾶς τοὺς δι' αὐτοῦ πεπιστευκότας εἰς Θεόν· ,, καὶ ὁ τὰ Θεῖα
 ἀπασπίράπτων ὁ υἱὸς τῆς βροντῆς, “ παιδιὰ ἐσχάτη ὥρα ἐστίν, φησι· καὶ καθὼς
 ,, ἠκούσατε ὅτι ὁ ἀντίχριστος ἔρχεται, καὶ νῦν ἀντίχριστοι πολλοὶ γεγόνα-
 ,, σιν, ὅθεν γινώσκωμεν ὅτι ἐσχάτη ὥρα ἐστίν· ,, ἀλλ' ὥδε μὲν τελευτάτω τὰ
 τῶν ἐσχάτων· ὅτε μὲν τοι πρὸς λήξιν ἰόντος τοῦ χρόνου, καὶ πρὸς δυσμαῖς
 ὡς περ καταφοιτῶντος τοῦ καιροῦ, ὡς ἐγγυτάτῳ τῷ τοῦ κόσμου ἀφίγμεθα πέ-
 ρατι, τότε δὴ τότε τὸ εὐκλεὲς καὶ περίοπτον ὄρος καὶ οἶκος τοῦ Θεοῦ, οὕτως
 ἐμφανὲς ἀναδέδεικται.

Τί δὲ δὴ βούλεται διασημαίνειν ἐνταῦθα τῷ Θεῷ τούτῳ προφήτῃ ὁ λό-
 γος, ἢ δῆλον ὡς ἐπὶ Θεϊότερά τε καὶ ὑψηλότερα ἡμᾶς ἀντικρυς καλεῖ; ὅτῳ
 πείθεσθαι τε καὶ ἑπεσθαι τοὺς τὸ πνεῦμα παραδεξαμένους προσήκει μάλιστα,

μὴ μὴν ἔτι τῷ γράμματι προσκαθεδεῖσθαι καὶ τοῖς αἰσθητοῖς κατασύρεσθαι, ὑψοῦ δὲ μᾶλλον διάττειν τὸν νοῦν, καὶ πρὸς τὰ κρείττω ἀπερείδειν καὶ τελεώτερα τὴν διάνοιαν, καὶ τῶν Γηϊνῶν καὶ χαμερπῶν ἀπανιστὰμένους, ἐπέκεινα τῶν φαινομένων ὡς ἄριστα ἐπανάγεσθαι ὅρος τοίνυν κυρίου ἐμφανὲς ὑποληπτέον, ὡς ἐν συντόμῳ εἰπεῖν, τῆς ἱερᾶς ἐκκλησίας τὸ περιφανὲς καὶ λαμπρὸν καὶ περιόπτον, καὶ ὅπερ αὐτὴν καταχρυσοῖ καὶ κατακαλύπτει φαιδρῶς καὶ μάλα κοσμίως τῶν εὐαγγελικῶν διδασμάτων τὸ διαφανὲς καὶ ὑπερύψηλον καὶ ἐπληρόμενον ἐν δόγμασι, καὶ πᾶν ὑπεραίρον ὑψηλὸν καὶ μετάρσιον ὧν τὰ ἀπηχήματα καὶ κηρύγματα διαῤῥήδην κέκραγε, καὶ ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐμβροᾷ διαπρύσια, τὴν ἐκφανσιν τοῦ θεοῦ μυστηρίου ποιούμενα· χρόνοις μὲν αἰωνίοις σεσιτημένου, φανερωθέντος δὲ διὰ γραφῶν ἁγίων· τὸ δὲ ἐστὶν ἡ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομία, ἣν φιλανθρωπῶς περὶ τὸ γένος ἐπεδείξατο τὸ ἀνθρώπειον, καὶ τῶν ἐντεῦθεν ἡμῖν πεφορημένων ἀγαθῶν τὴν τε γινώσκιν καὶ τὴν ἐλπίδα, καὶ τίνι προσερχόμεθα τοῦ εὐαγγελιστοῦ τῶν τοιούτων ἀκουσόμεθα λέγοντος· “ οὐ γὰρ προσελιύθατε ψηλαφωμένῳ ὄρει, καὶ κεκαυμένῳ, πυρὶ, καὶ σκότῳ, καὶ θεύελλῃ, καὶ σάλπιγγος ἤχῳ, καὶ φωνῇ ῥημάτων, ἥς, οἱ ἀκούσαντες παρητήσαντο μὴ προστεθῆναι αὐτοῖς λόγον, οὐκ ἔφερον γὰρ τὸ διαστελλόμενον, ἀλλὰ προσελιύθατε Σιών ὄρει, καὶ πόλει Θεοῦ ζῶντος, Ἱερουσαλὴμ ἐπουρανίῳ, καὶ μυριάσιν ἀγγέλων πανηγύρει, καὶ ἐκκλησίᾳ πρωτότοκων ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, καὶ κριτῇ θεῷ πάντων, καὶ πνεύμασι δικαίων τετελειωμένων, καὶ διαθήκης νέας μεσίτῃ Ἰησοῦ, καὶ αἵματι, ῥαντισμοῦ κρείττονι λαλοῦντι παρὰ τὸν Ἀβελ·, οὕτως οὖν ὃ τε προφητικὸς λόγος, καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα ἐπὶ τὰ οὐράνια τὸν νοῦν ἡμῶν πτεροῖ, καὶ τὰ ἐκεῖσε περινοεῖν καὶ καταθεᾶσθαι κάλλη, καὶ τὴν τῶν ἐναυλιζόμενων καὶ εὐφραινομένων ἐν αὐτοῖς ἁγίων παρεγδυᾷ περισκοπεῖσθαι πανήγυριν, καὶ τὰ εὐαγγελικὰ ἡμῖν εἰσηγεῖται καὶ κατεπαγγέλλεται θειαυγῇ καὶ εὐσημα δόγματι· οἶκος Θεοῦ ἡ τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία δηλαδή, καθὰ δοκεῖ καὶ τῷ θεῷ Παύλῳ Τιμοθέῳ ἐπιστέλλοντι, ἐν οἷς εἰδέναι ἔφασκε· “ πῶς δεῖ ἐν οἴκῳ θεοῦ, ἀναστρέφεσθαι, ἢ τις ἐστὶν ἐκκλησία Θεοῦ ζῶντος·, τοιαῦται τῶν πεπιστευκότων αἱ ψυχαὶ, διὰ λόγου ὁρθοῦ καὶ πολιτείας ἀρίστης καθαιρόμεναι, τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἔνοικον ἐν αὐταῖς ἔχουσαι καθ’ ὃ εἴρηται· “ ἐνοικήσω ἐν αὐτοῖς, καὶ ἐμπεριπατήσω, καὶ ἔσομαι αὐτῶν θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι, εἰς λαόν. ,,

Οὕτω δὴ θεοειδὴς ὧν ὁ οἶκος ἐπ’ ἄκρων τῶν ὁρέων τῶν ὑψηλῶν καὶ διαβεβηκότων ἐν θεωρίᾳ καθίδρυται, ὧν τὰ φρονήματα καὶ νοήματα τῶν ἐπιγείων καὶ ταπεινῶν ὑπερανестήκεσαν, προφητῶν τε ἁγίων καὶ ἀποστόλων, λαμπρῶς διαφαινόμενα, ἐφ’ ὧν ὡς θεμελίων τῆς πίστεως ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ οἰκοδομουμένη ἐπεστήρικται· πρὸς οὖν τοῦτο τὸ ὅρος καὶ τὸν οἶκον πόρρωθεν οἱ ἐξ ἐθνῶν ἐπειγόμενοι, μόνοноῦ σαφῶς καὶ εἰς προβούλιον καθίστανται, τὴν ἐνταῦθα ἀλλήλοις ἀνάβασιν διακελευόμενοι, ἐφ’ ᾧ ἀναγελήσεσθαι αὐτοῖς τὴν

ὁδὸν ἐκείνην, ἣν ἐσπούδαζον καταλήψασθαι· τίς δὲ δὴ πάλιν ἐστὶν ἡ ὁδός; αὐτὸς ὁ κύριος ἐν εὐαγγελίοις βοᾷ· “ ἐγὼ εἰμι ἡ ὁδός καὶ ἡ ἀλήθεια· καὶ, „ αἱ ὁδοὶ κυρίου εὐθεῖαι καὶ αἱ τρίβοι ἀληθεῖς· „ εἰς ἣν καὶ ὁδηγεῖσθαι οἱ ἅγιοι, πάλαι πρὸς τὸν τῶν ὅλων Θεὸν ἀνεκκράγεσαν· ταύτην οὖν τὴν ὁδὸν καὶ τὴν τρίβον εὐστιβῇ τε καὶ εὐεπίβατον ἢ ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησία διασφείχουσα, ἐκ τῆς χαμόθεν ἀπιστίας ἐπὶ τὴν ὑψηλὴν ἀναφοίῃ τῆς θείας ἐπιγνώσεως ἀνοδόν, καὶ πρὸς τὴν ἄνω πόλιν Ἱερουσαλὴμ, τὴν ἀκατάλυτον καὶ τῶν ἀγίων μητρόπολιν, ἐνθενδε ἰοῦσα καὶ τὸν παρόντα ἐξανύουσα χρόνον, σαββατίσαι καὶ καταπαῦσαι διὰ πίστεως ἀπεκδέχεται· κατίδοι δ’ ἂν τις καὶ μάλα εὐπετῶς, καὶ οὕτω τῆς προφητικῆς ῥήσεως τὸ ἀπλανές τε καὶ ἀψευδέστατον· καὶ γὰρ καὶ ἐν τοῖς ἱεροῖς οἴκοις ἦτοι τοῖς θείοις ναοῖς, πανταχοῦ τῆς οἰκουμένης κατεσπαρμένοις, ἀΓιασμῶ τε καὶ δόξῃ ἐκπρεπῶς ἡγλαϊσμένοις τὲ καὶ κατεστεμμένοις, καὶ ὅρεσιν ἀμφιλαφείν ἀπεικασμένοις, καὶ ὕλαις βαθεαῖς καὶ εὐθαλέσι πεφυκασμένοις, καθαίρονται μὲν ἁμαρτίας, ἀΓιάζονται δὲ ψυχάς τε καὶ σώματα, καὶ θείας ἅπαντες ἀποπληροῦνται τῆς χάριτος οἱ πόθῳ προσιόντες ἄνθρωποι καὶ σεβάσματι.

Ἐν τούτοις οὖν ἐκ πασῶν γλωσσῶν τε καὶ γενεῶν περιεργιζομένοις ἐκάστοτε, τὰ Θεῖα μυστήρια ἐκκαλύπτεται παρὰ τῶν ἱερῶν ἀναγνωσμάτων καὶ κατηχήσεων, καὶ τὸ σωτήριον Δύμα καὶ παντὸς τοῦ κόσμου καθάρσιον σφραγισζόμενον, τὴν ἐκ τῶν ἁμαρτάνων αὐτοῖς ἐλευθερίαν, πίστει καὶ λογισμῶν προστρέχουσι καθαρότητι καὶ μεταλαγχάνουσιν, ὡμολόγηται παρεχόμενον· ἐξ ὧν δὴ πληθυνομένων τὲ καὶ κατευρυνομένων, τὰ τῶν εἰδώλων τεμένη καὶ οἱ βωμοὶ κραταιῶς κατεσεΐσθησάν τε καὶ καταβέβληνται, οὐδὲ ὅσον εἰδωλικῆς βδελυρίας εἰς μνήμην πιστοὺς ἰέναι, παντὸς ἐθνικοῦ καὶ θνητοῦ φρονήματος ἀνεπιδέκτους εἰσαεὶ διαμένοντας· “ ἐκ Σιών δὲ ἐξελεύσεται νόμος, καὶ λόγος „ κυρίου ἐξ Ἱερουσαλὴμ· „ ἐκ γὰρ ταύτης τῆς αἰσθητῆς, οἷα τύπου οὔσης τῆς ἄνω Ἱερουσαλὴμ, ὁ θεῖος λόγος ἐμφανῶς ἐξελήλυθε, πάντα διαλαβὼν τῆς οἰκουμένης τὰ πέρατα· ἐνταῦθα γὰρ ἅπαντα τὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐπράχθη μυστήρια· κατὰ τοσοῦτον δὲ τοῦ ἐν σκιαῖς καὶ ἐν γράμμασι κειμένου νόμου, ὅς ἐν τῷ ὅρει ἐκείνῳ τῷ Σινᾷ δι’ ἀγγέλων λελάληται ὑπερανίσχριν πεπίστευται, καθ’ ὅσον τῶν ὑλικῶν ὑπεραίρει τὰ ἄϋλα· ἐντεῦθεν καὶ οἱ ἱεροὶ ἀπόστολοι, τὰ ἔθνη ὡς μαθητεύοντες, ἐξεπώμφθησαν ἐκπορεύεσθαι, τὴν λείαν ἐκείνην καὶ εὐθυτάτην καὶ σωτήριον ὁδὸν αὐτοῖς ἀνακαθαίροντες· “ καὶ κρινεῖ „ ἀνὰ μέσον ἐθνῶν πολλῶν· „ οἱ γὰρ ἄρτι τῷ λόγῳ τῆς χάριτος προσερχόμενοι, καὶ τὸ δέον μεταμανθάνοντες, τῆς πρὶν κεκρατηκυίας ἀπιστίας, ὑπ’ αὐτῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας εἰς συναίσθησιν ἐρχόμενοι καταΓινώσκουσιν, οἰκοθεν τοὺς ἐλέγχους τῶν οὐχ’ ὁσίως πεπραγμένων ἐπιφερόμενοι, καὶ αὐθαίρετον τῶν ἀπορρήτων τὴν γραφὴν δημοσιεύοντες· ὧν συνετῶς καὶ ἐχεφρόνως τὸ βλαβερόν καὶ κινδυνῶδες διαπτύοντες, ἐπὶ τὰ κρεῖττω καὶ συμφέροντα καὶ σωτηρίας ἐχόμενα ταῖς σπουδαῖς χρώμενοι μετατίθενται· ὅτι δὲ οἱ περὶ τὰ

χειροποιήτα πόντοι καὶ ἡ ἐλπίς ἐξηφάνισται, καὶ τῶν δι' αὐτῶν τιμωμένων δαιμόνων ἡ Θεραπεία κατήργηται, ἀπὸ προσώπου τῆς δόξης τῆς ἰσχύος τοῦ παραγεγονότος σωτῆρος, Θραύοντος ὥσπερ καὶ καταρρήγνυντος τὰ γήινα καὶ χοϊκὰ φρονήματα τῶν τοῖς εἰδώλοις προσκειμένων, τὰ μικρὸν ὕστερον ἐπαγόμενα τῷ Θεοφόρῳ δηλώσει· φησὶ γάρ· “ καὶ τὰ χειροποιήτα πάντα κατακρύψουσιν, εἰσενέγκαντες αὐτὰ εἰς τὰ σπήλαια καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, καὶ εἰς τὰς τρώγλας τῆς γῆς, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου τοῦ κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ Θραῦσαι τὴν γῆν· δι' αὐτῶν γὰρ ἤδη πᾶσιν ἐναργῆς κατέστηκε τοῖς ὁρθὰ φρονεῖν ἡρημένοις· τῶν δαιμονικῶν ἀγαλμάτων ἡ τε ἀναίρεσις καὶ ἀφάνεια· ὡσαύτως δὲ καὶ τὰ τούτοις ἐπόμενα, τῆς αὐτῆς ἐννοίας ἔχεται· ἐπάγει Γοῦν· “ τῇ γὰρ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ χρυσᾶ, ἃ ἐπεθύμησαν προσκυνεῖν τοῖς ματαίοις καὶ ταῖς νυκτερίσι, τοῦ εἰσελθεῖν εἰς τὰς τρώγλας τῆς στερεᾶς πέτρας, καὶ εἰς τὰς σχισμὰς τῶν πετρῶν, ἀπὸ προσώπου τοῦ φόβου κυρίου, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ὅταν ἀναστῇ Θραῦσαι τὴν γῆν. ”

μβ. Ζητήσαι δ' ἂν τις τὴν ἡμέραν ὁποία ποτ' ἂν εἴη, καθ' ἣν ἐκβαλεῖ ἄνθρωπος τὰ βδελύγματα αὐτοῦ τὰ ἀργυρᾶ καὶ τὰ χρυσᾶ, εὖροι δ' ἂν καὶ μάλα σαφῶς ταύτην ἐκείνην εἶναι, ἐν ἣ ὁ τῶν ὅλων τῷ κόσμῳ ἐπιδεδήμεκε κύριος, ὃς αὐτοῦ τῇ παρόδῳ δῆσας τὸν ἰσχυρὸν, ἡχμαλώτευσεν καὶ διήρπασεν αὐτοῦ τὰ σκεύη, τοὺς κεκρατῆμένους ὑπὸ τῆς ἐκείνου τυραννίδος δηλαδὴ, καθὰ γέγραπται· “ διότι, φησὶ, πρὶν ἢ Γνωῖναι τὸ παιδίον καλεῖν πατέρα ἢ μητέρα, λήψεται δύναμιν Δαμασκοῦ, καὶ τὰ σκύλα Σαμαρείας ἐναντὶ βασιλέως Ἀσσυρίων· ” μητροπόλεις δὲ αὗται Δαμασκὸς καὶ Σαμάρεια, ἡ μὲν Συρίας τὸ τηνικαῦτα προκαθεζομένη, καὶ τὴν τῶν Σύρων περιβεβλημένη δυναστείαν· ἡ δὲ τῶν δέκα φυλῶν τῶν ἐξ Ἰσραὴλ καταλόντων τὸ γένος ἐξάρχουσα· ἀμφοτέραι δὲ ἄγαν κατείδωλοι, καὶ τοῖς τοῦ διαβόλου ζυγοῖς ὑποβεβλημέναι, δύναμίν τε καὶ κτῆσιν πᾶσαν καὶ εἰδώλων ἰδέαν πεπορισμέναι, καὶ πλάνῃ κακοδαιμονίας μάλιστα ἐνισχημέναι, καὶ ὥσπερ ἀνάκτορόν τι καὶ ἀνάθημα οἰκεῖον τε καὶ ἰδιαίτατον, τῷ τοῦ πονηροῦ ἀνατρεθειμέναι κράτει· διὰ δὲ τούτων τῶν πόλεων οἷα ἐξόχων οὐσῶν καὶ ὑπερφερουσῶν ἐν κακίᾳ, ὡς ἀπὸ μέρους τὸ πᾶν ἡμῖν ὁ προφητικὸς κατέσκηψε λόγος, τῆς τε ἐθνικῆς μοίρας, καὶ τῶν ἐκ περιτομῆς πεπιστευκότων· οὕτως τὸ γεννηθὲν ἡμῖν παιδίον, καὶ νηπιάσαι δι' ἡμᾶς εὐδοκῆσαν, καταλητίζεται καὶ ἀφαιρεῖται τὰ σκύλα τοῦ ἐχθροῦ καὶ τὴν δύναμιν· τοῦτέστιν ἀφήρπασεν ἐκ τῆς χειρὸς αὐτοῦ πᾶν τὸ κατεζευγμένον αὐτῷ καὶ κατῖσχημένον καθ' ὃν ἐδυνάστευεν· ἐντεῦθεν τὸν λόγον Σαμάρεια δέδεικται, ἀποσεισαμένη τὰ πάτρια ἔθνη καὶ νόμιμα· οὕτω χριστιανοὶ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι οἱ τὴν Ἀντιόχου ἔχοντες ἐχρημάτιζον, καίτοι πρὸς τὴν εἰδωλικὴν πλάνην τὸ ἄστυ περιφανέστατον, καὶ τῶν πολλῶν ἐν κακίᾳ ἐπισημότατον· καὶ γὰρ οὖν περὶ αὐτὸ καὶ ἱερὸν τοῦ Ἀπόλλωνος ἱδρυτο, καὶ ἡ ἐκεῖθεν ἐνεργουσα

τοῦ ἐμφωλεύοντος δαίμονος ἐξαπάτη περίπυστος, ὅμως τὸν κακῶς ἐντεθισαυρισμένον τοῦ σατανᾶ πλοῦτον καλῶς ἐσκυλεύοντο, καὶ τὰ χρυσᾶ καὶ ἀργυρᾶ διερρίπτουν ἀγάλαμα.

Οὕτως ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος Κορινθίους πρὸς τὴν γνῶσιν τῆς ἀληθείας ἀντεπανήγαγε· καὶ τοῦτο δεδήλωκε γεγραφῶς ὡδὶ πρὸς αὐτούς· “ οἶδατε ὅτι, ὅτε ἔθνη ἦτε, πρὸς τὰ εἰδῶλα τὰ ἄφωνα ὡς ἂν ἤγεσθε ἀπαγόμενοι·, οὕτως ἐκ τοῦ βωμοῦ, τοὺς τοῦ βωμοῦ καὶ κατὰ πάντα δεισιδαιμονεστέρους ὁρῶν, εἶλεν Ἀθήνησι καὶ ἄλλος ἀλλαχῇ τῶν ἀποστόλων, τὰ ἔθνη διαλαχόντες τοῦ ἐχθροῦ τὰ ταμιεῖα, καὶ θησαυροὺς τοὺς ἐζωγρημένους εἰς τὸ ἐκεῖνου θῆλημα διήρπασαν, καὶ τῷ δεσπότῃ τῶν ὅλων πρωτόλειον ὥσπερ καὶ ἀπαρχὰς ἤδη προσήγαγον· κατὰ τοῦτον δὲ τὸν καιρὸν καὶ τὴν ἡμέραν ἐξέβαλον, τοὔτεστι βδελυρὰ ἡτοῦντό τε καὶ διέπλυνον· ἐκεῖνα δὲ τὰ χειρόκμητα, καὶ τῶν διανοιῶν ἐξωστράκιζον· ὡς μὴ δὲ μνήμης αὐτῶν ἀνέχεσθαι πώποτε, ἤδη δὲ καὶ τὴν ὕλην αὐτὴν, καὶ τῶν τιμιωτάτων οὕσα ἐτύγχανε παρὰ τοῖς πολλοῖς, διὰ φιλοθείας ὑπερβολὴν, παρερρίμμενὴν καὶ καταπεφρονημένην δεδόχθαι, τὴν δὲ τῷ Θεῷ μόνῳ πρόπευσαν θυσίαν ἀνατίθεναι· οὐκοῦν τὸ κίβδηλον καὶ ἀπατήλον ἐκείνων ἀποπεμπόμενοι, ἐπὶ τὴν σφεραὴν πέτραν ἀναγκαίως καὶ ἅλαν εὐκαιρότατα ἠπείγοντο· ἡ δὲ ἐστίν, ὡς ὁ τῆς καθ’ ἡμᾶς θεοσοφίας ἐξεπίσταται λόγος, ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν· φησὶ γὰρ ὁ καταλαβὼν ὅσον κατελήφθη· “ ὡς οἱ πατέρες ἡμῶν πάντες τὸ αὐτὸ βρῶμα πνευματικὸν ἔφαγον, καὶ πάντες τὸ αὐτὸ, πόμα πνευματικὸν ἔπιον· ἔπινον γὰρ ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός·, ὁ δ’ αὖ κεκαθαρμένον τὸ τῆς ψυχῆς ὄμμα καὶ διαυγὲς ἔχων· “ ἰδοὺ τίθημι, ἔφη, ἐν Σιών λίθον προσκόμματος, καὶ πέτραν, σκανδάλου· καὶ πᾶς ὁ πιστεύων ἐπ’ αὐτῷ οὐ καταισχυνηθήσεται·, τὸ μὲν, διὰ τοὺς προσκεκρουκότας· τὸ δὲ, διὰ τοὺς πεπιστευκότας· καὶ Μωσέα ἴσμεν δὴ πού τῇ πέτρᾳ καλυπτόμενον, καὶ μόλις προσβλέψαντα τὰ ὀπίσθια Θεοῦ, ἐκεῖθεν ἀποκαλυπτόμενον, καὶ ταῦτα συμβολικῶς ἀμυδρὰ τῆς οἰκονομίας τῆς σωτηρίου διδασκόμενον ἀπηχήματα.

Καὶ Δαβὶδ ὁ Θεῖος· ἐν πέτρᾳ ἑαυτὸν ἡμῖν ὑψούμενον εἰσκεκόμεκε· καὶ ἄλλα ἅττα πρὸς τῶν ἱερῶν λογίων ἐκπεφασμένα, καὶ μυστικῶς τὴν πέτραν ταύτην ἡμῖν ὑποφαίνοντα πεπαιδευμένα, ἧς δὴ τὰς σχισμὰς καὶ τὰς τρώγλας εἰσδύονται, οἱ πρὸς αὐτὴν καταφεύγοντες· ἅς τινες δὲ ταύτας ὑποληπτέον; τὰ τε τῆς θεολογίας ὑψηλὰ καὶ ἀπόρρητα, καὶ τῆς κατὰ Χριστὸν οἰκονομίας τὰ ἐνδότατα καὶ ἀποκεκρυμμένα μυστήρια· ὅτι ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς Γνώσεως καὶ τῆς σοφίας ἀπόκρυφοι· ἃ πρῶτα μὲν ἐμφανῇ τοῖς ἀπ’ ἀρχῆς αὐτόπταις καὶ ὑπρέταις τοῦ λόγου καθέστηκε, δι’ αὐτῶν δὲ καὶ ἡμῖν, καθ’ ὅσον ἐφικτὸν, τοῖς μετέπειτα ἐκκαλύπτεται καὶ σοφῶς ὑπανοίγεται· ὁπνίκα τῶν ταῦτα εὐαγγελιζομένων, ὁ μὲν τῆς βροντῆς υἱὸς ἄνωθεν ἐμπνεόμενος, καὶ πρὸς τὰ ὕψη τῆς θεωρίας τὸν καθαρῶτατον καὶ ἀκηλίδωτον νοῦν ἀνανηξάμενος, καὶ τὰ Θεῖα ἐνθεῶς μούμενος, ἐκεῖθεν ἡμῖν τὴν τοῦ λόγου πρὸς τὸν

πατέρα συναίδιον καὶ ὁμότιμον ἀπέστραψεν ὑπαρξιν “ ἐν ἀρχῇ εἶναι τὸν λόγον, καὶ πρὸς τὸν Θεὸν εἶναι, καὶ Θεὸν εἶναι, διατρανῶν καὶ ἐκπαιδεύων σαφέστατα· ὁ δὲ εἰς τὰ τῆς Θείας συγκαταβάσεως, καθ’ ὅσον παρὰ τῆς χάριτος ἐνελάμπετο, ἀφικόμενος βάθη, τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ τὴν γέννησιν θεοπρεπῶς ὥσπερ ἦν εἰσηγήσατο· εἶεν δ’ ἂν ταῦτα εἴποι τις ἂν καὶ λίαν ὀρθότατα, εἰς ἃ ἐπεθύμουν παρακύψαι καὶ ἄγγελοι, ὡς ποτὲ καὶ αὐτοῖς ἀποκεκρυμμένα καὶ ἄβατα, κατὰ καιροῦς δὲ θεοκρίτως οἰκονομούμενά τε καὶ ἐκφαινόμενά· εἰς ταύτας τοίνυν τῆς σοφίας καὶ τῆς πέτρας, τὰς μυστικὰς καὶ ἀνεκφράστους ῥωχμάς τε καὶ σπήλυγδας, ὁ εἰσδὺς διὰ πίστεως, τῶν μὲν κρείττωνων καὶ τελειωτέρων τὴν γνῶσιν συνερανίζειται, καὶ πρὸς τὴν σώζουσαν ποδηγεῖται τρίβον, σκέπεται τε καὶ φρουρεῖται, οἷα τηρούμενος ἀπὸ πάσης καυστικῆς καὶ φθοροποιοῦ τῶν πονηρῶν δυνάμεων, τῶν τὰ βάθη τῆς ψυχῆς διασφυχόντων καὶ καταπιμπράντων ἐνεργείας, ποικίλας δὲ καὶ πολυειδεῖς τῆς χάριτος διακληροῦται τὰς δωρεάς· “ ὃ μὲν γὰρ τῶν προσιόντων καὶ πιστευόντων δίδοται λόγος σοφίας, ὃ δὲ λόγος γνώσεως κατὰ τὸ αὐτὸ πνεῦμα· ἐτέρῳ δὲ πίστις, ἄλλῳ δὲ χάρις, σματα ἰαμάτων, ἄλλῳ δὲ ἐνεργήματα δυνάμεων, καὶ ἐτέρῳ ἕτερα·, ὡς συλλαβόντα εἰπεῖν, πάντα ἐνεργοῦντος ἰδίᾳ ἐκάστῳ καθὼς βούλεται· ἐνθὲν δέ τε ἐπὶ τὰς μονὰς ἐκείνας, τὰς πολλὰς τε καὶ διαφόρους καὶ τῷ πατρὶ εὐτρεπιζόμενας, διὰ τοὺς τῆς κλήσεως ἀναλόγως πολιτευσασμένους ἀφίξεται.

μγ. Οὕτω τοίνυν οἱ πάλαι ὑπόστατῶν οἱ τῇ ματαιότητι, εἴ που τὸ λαμπρὸν τοῦ χρυσοῦ ποτὲ κατέπλάγησαν, ἢ τὸ διαφανὲς τοῦ ἀργύρου ἐτεθήπισαν. αὐτὴν τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἀπ’ αὐτῆς διεργασμένα τῶν ἀνοήτων εἰς προσκύνησιν, εἰς τοῦτο γὰρ σκαιότητος καὶ φρενοβλαβείας κατώλισθον, ἐν ἴσῳ που καὶ θεοῦ σεβάσματι ἀφρόνως τιθέμενοι, καὶ τοῖς εὐτελεστέροις τῶν ζώων προσεσχηκότες· καθὰ καὶ ἐτέρωθί που τῆς γραφῆς, μυῖαν θεὸν Ἀκαρῶν τιμωμένην ἀκούομεν· ἥδη παρὰ τῶν διδασκάλων τῆς οἰκουμένης τὸν λόγον κατήχυνται, καὶ πεπιστεύκασιν ὅσα ὡς Θεὸς ὁ κηρυσσόμενος ὑπερφυῆ καὶ ἐξαίσια, τὸ μεγαλουρδὸν τῆς θείας δυνάμεως ἐνδεικνύμενος· τὴν γὰρ ἐκπεριῶν τεθαυματούργηκεν· ὅσα τε ὡς ἄνθρωπος ὁ αὐτὸς, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῆς ἡμετέρας ἐκὼν παθεῖν κατεδέξατο, τὸ ταπεινὸν καὶ εὐτελὲς τῆς καθ’ ἡμᾶς πτωχείας ἀμφιεσάμενος· ὑπὸ δὲ τούτων τὸν φόβον κυρίου ἐν ταῖς ἑαυτῶν ψυχαῖς ὠδίνοντες, καὶ ἀπὸ τῆς δόξης καὶ ἰσχύος τῶν μεγαλείων αὐτοῦ ὑπερεκπληττόμενοι, πᾶσαν μὲν καταμυσσάτομενοι διετέλασαν πλάνην, παντὸς δὲ προσύλου καὶ ἐμπαθοῦς φρονήματος ἐλευθέρας τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς διετήρησαν· καὶ μικεῖν θεοποιεῖν τὴν κτίσιν μανθάνοντες, μὴ δὲ τοῖς ἔργοις προσκυνεῖν τῶν χειρῶν αὐτῶν, μόνῳ δὲ Θεῷ προσφέρειν τὴν λατρείαν προσήκουσαν· οὐτ’ οὖν προσκυνοῦσιν ἢ σέβουσι, βδελύσσονται δὲ καὶ ἀπελαύνουσι δαίμονας, καὶ ὡς ἄγος ἐκτρέπονται, καὶ ἅπαν ἐκπορθοῦσιν εἰδώλων τὸ σέβασμα· ἐντεῦθεν τὴν φοβερὰν ἐκείνην καὶ μεγάλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν ἔλευσιν ἀπειδέχονται, ὅποταν μέλλοι κατὰ τὴν κοινὴν πάντων ἀνάστασιν, μετὰ τῆς πατρικῆς δόξης σὺν ἁγίοις ἁγγέλοις παρα-

Γίνεσθαι, θραῦσαι μὲν καὶ κολάσαι τοὺς ἀπειθήσαντάς τε καὶ τραχηλιάσαντας, ἐπιρρέπωσ' σχόντας πρὸς τε τὴν ὕλην καὶ τὰ ἐγκόσμια, καὶ τοῖς τοῦ κοσμοκράτορος ὑπεζευγμένους θελήμασι, τρυφῆς δὲ ἀκηράτου καὶ βασιλείας ἀξίους ἀναδείξαι τοὺς δουλεύοντας αὐτῷ καὶ ἡγαπηκότας αὐτοῦ τὴν ἐπιφάνειαν.

“Ὅτι δὲ οἱ ταῦτα δεδιδασμένοι, καὶ πρὸς τὸ τῆς θεογνωσίας ἀνιπτάμενοι φῶς, τῶν ματαίων καὶ ἀναισθήτων πάμπαν ἀφέξονται, καὶ πεπαύσεται ἡ πρὸς τὰ ἄψυχα μανία, ὁ αὐτὸς ἡμᾶς θεοφόρος ἐκδιδάξει, οὕτως λέγων· “ τὰ ὧτα „ δώσουσιν ἀκούειν, καὶ ἡ καρδιά τῶν ἀσθενούντων προσέξει τοῦ ἀκούειν, καὶ „ αἱ γλῶσσαι αἱ ψελλίζουσαι ταχὺ μαθήσονται λαλεῖν εἰρήνην, καὶ οὐκέτι „ μὴ εἴπωσι τῷ μωρῷ ἄρχειν· καὶ οὐκέτι μὴ εἴπωσι οἱ ὑπηρεταί σου, σίγα· „ ὁ γὰρ μωρὸς μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδιά αὐτοῦ μάταια νοήσει τοῦ συν- „ τελεῖν τὰ ἄνομα, καὶ λαλεῖν πρὸς κύριον πλάνησιν· „ ἐνταῦθα μὲν τὰ ὧτα προσέχειν καὶ ἀκούειν τῶν ἀσθενούντων, καὶ μὲν γε καὶ τὰς γλῶσσας τὰς ψελλίζουσας ταχὺ μαθήσεσθαι λαλεῖν, ὁ προφητικὸς λόγος προανακρούεται· τὰ παραπλήσια δὲ τούτοις, καὶ τὸν τρόπον καθ’ ὃν τὰ λελωβημένα καὶ διεστραμμένα ῥωσθήσεται καὶ διορθωθήσεται, οὐ πολλῶ ὕστερον ἀποδείκνυσιν· πῶς δὲ ταῦτα ἐκβήσεται τε καὶ διαπερανθήσεται; “ ὅτι τοι, φησὶν, ἤξει ὁ θεὸς „ ἡμῶν καὶ σώσει ἡμᾶς· τότε ἀνοιχθήσονται ὀφθαλμοὶ τυφλῶν, καὶ ὧτα κωφῶν „ ἀκούσονται· τότε ἀλεῖται ὡς ἔλαφος ὁ χωλὸς, καὶ τρανωθήσεται γλῶσσα „ μοσιλάλων· ὅτι ἐρράβη ἐν τῇ ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν τῇ δεψώσῃ· καὶ „ ἡ ἄνυδρος ἔσται εἰς ἔλη, καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν πηγὴ ὕδατος ἔσται· „ ἤδη δὲ καὶ ἐτέρωθι τὰ τούτοις ἐφάμιλλα φησί· “ καὶ ἀκούσονται ἐν τῇ ἡμέρᾳ „ ἐκείνῃ κωφοὶ λόγους βιβλίων, καὶ ἐν τῇ σκοτίᾳ καὶ τῇ ὁμίχλῃ ὀφθαλμοὶ „ τυφλῶν βλέψονται, καὶ ἀγαλλιάσονται πτωχοὶ διὰ κύριον ἐν εὐφροσύνῃ, „ καὶ οἱ ἀπηλπισμένοι τῶν ἀνθρώπων ἐμπλησθήσονται εὐφροσύνης. „ Ἄρ’ οὖν οὐ παντὶ τῷ σαφὲς ὡς διὰ τούτων τὴν τῆς ψυχῆς λώβην καὶ τὰ πάθη ὁ λόγος ἡμῖν ὑπαινίσσεται, καὶ τὴν ψευδῇ καὶ ἐνδιάστροφον δόξαν; ἦν δὲ περὶ τὴν ἀλήθειαν σκάζοντες, μᾶλλον δὲ τέλειον τῆς ἀληθείας ἀποπεπτωκότες, καὶ φύσει καὶ ἀληθῶς θεὸν ἀγνοοῦντες καὶ ἀθετοῦντες, οἱ πάλαι κτηνώδεις καὶ ἀνόητοι ἄνθρωποι ἀντὶ τῆς ὑγιοῦς καὶ εὐθυτάτης προείλοντο, καὶ τὴν πολύθειον ἐνόσουν πλάνην· οὐ γὰρ δὴ πού τῶν σωματικῶν δὴ τούτων καὶ ἐν αἰσθήσει προφαινομένων τὴν πέρωσιν, κατὰ τὴν πρὸ χειρὸν αὐτῶν ἐκληπτέον ἀπόδοσιν· τὴν γὰρ ἐναποκειμένην αὐτοῖς ἐκβασανίζων τίς διάνοιαν, εὖροι καὶ ἅπαν εὐμαρῶς, διὰ τῆς τούτων ὀνομασίας τὰ τῆς ψυχῆς χαρακτηριζόμενα πάθη τὰ καὶ κινήματα· ἐπειδὴ τοῖς σωματικοῖς τούτοις μορίοις ὀργάνοις χρωμένῃ, ἅπερ ἂν κατὰ τὸν ἐντὸς ἄνθρωπον, καὶ τὸ κεκρυμμένον καὶ ἀφανὲς βουλευτήριον διατίθεται, καὶ λογίζεται, δρᾷ τε, καὶ ἐξανύει, καὶ ἐκκαλύπτει τὰ ἐαυτῆς ὀρμήματα καὶ βουλεύματα· οὕτως οὖν περὶ τὴν θεῖαν δόξαν, εἴ πού τινες ἐσφαλμένην τὴν καὶ διεφυσμένην ἔχοιεν τὴν διάληψιν, περὶ τε τὴν τῶν πρᾶκτέων διάσκεψιν ἀμαρτάνοιεν, τυφλώττειν τὴν καὶ χωλεῦειν, ἢ ἄλλο γε τῶν εἰρημέ-

νων πάσχειν τί λέγοιντο ἂν εἰκότως, οὐκ ἂν πάντως τῆς ὀφείας ἢ τῆς βαδίσσεως ἢ ἄλλης ἡστίνοσοῦν ἐνεργείας συμπαραβλαπτομένης, καὶ τῇ τῶν λογισμῶν διατιθεμένης παρεκτροπῇ.

Τοὺς τοίνυν ἔτι τῇ ἀπιστίᾳ καὶ ἀθεΐᾳ κεκρατημένους, τοιοῦτους ὁ λόγος διαγράφει· δεξαμένους δὲ τῆς ἰατρείας τὴν χάριν, προηγουμένως μὲν ἡρρώσθηκυίας τῇ δυσσεβείᾳ τὰς ψυχὰς, ἐρρώσθαι τε καὶ διωρθῶσθαι, κεκαθάρθαι τε καὶ πεφωτίσθαι λημῶντα ἐξ ἀθεΐας τῆς διανοίας τὰ ὅμματα· ἐπομένως δὲ τῷ περιόντι τῆς πίστεως· οὐδὲν ἥττον καὶ αὐτὰ δὴ που καθεστῆσθαι τὰ μέλη, καὶ εὐεξίαν ἀρίστην ὅτι μάλιστα πεπορίσθαι, καλῶς τε αὐτοῖς ἐπ' εὐσεβείᾳ καὶ τῇ πρὸς Θεὸν εὐθύτητι ἀποκεχρηῆσθαι· ἤκοντος γὰρ τοῦ σώζοντος, οἱ μὲν τὴν πῆρυσιν τοῦ ἀληθινοῦ φωτὸς νοσοῦντες ποτὲ κατὰ τὸν νοούμενον ὀφθαλμόν, ὁρῶσι καθαρῶς εὐθύτητα νῦν· καὶ τῶν πεφωτισμένων τὸ ὀπτικὸν τῆς διανοίας ἕκαστος λέγει· “ οἱ ὀφθαλμοί μου διὰ παντὸς πρὸς τὸν κύριον, ὅτι „ αὐτὸς ἐκσπᾷ ἐκ παγίδος τοὺς πόδας μου· „ αἰτοῦσι γοῦν ὀφθαλμοὺς τοὺς νοεροὺς φωτίζεσθαι, ὥστε μὴ ὑπνώσειν εἰς θάνατον· εἴτα οἱ πρὶν τῆς καρδίας ἔχοντες βεβυσμένα τὰ ὦτα, παρέχουσιν ἠνεωγμένα καὶ εὐήκοα, εὐήχον αὐτοῦ τὴν φωνὴν κατακουτίζεσθαι τῆς αἰνέσεως· οὕτως αἱ ψελλίζουσιν τῶν μογιλάλων γλῶσσαι, αἱ ἄσημα καὶ ἀκαλλῇ μεμελετηκυῖαι ποτὲ παραφθέγγεσθαι, τὰ κωφὰ καὶ ἄψυχα θεοὺς ὀνομάζουσαι, τραναί τε καὶ διηρθρωμέναι γενόμεναι, λαλεῖν εἰρήνην διὰ πίστεως μεμαθήκασιν, τὸ μυστήριον τῆς τριάδος ἐξάδουσαι “ καὶ ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς· αὐτὸς „ γάρ ἐστιν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, καὶ τῆς εἰρήνης θεὸς, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ „ ἐστιν ὄριον· „ οὕτως μελετᾷν νυκτὸς καὶ ἡμέρας τοῦ Θεοῦ τὰ λόγια παρασκευάσαντο, καὶ λαλεῖν τὰς δυναστείας αὐτοῦ, καὶ τὰ θαυμάσια ἐκδιηγῆσθαι, καὶ τὴν λογικὴν αὐτῷ λατρείαν προσφέρειν ἐκάσποτε, καθ' ὃ εἰρηται “ ὅτι καρ- „ δία μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν· „ οὕτως καὶ ὁ χωλεύων ποτὲ κατὰ τὴν ἐγκάρδιον πόρευσιν, ὁρᾷ ποιήσας τὰς τροχιάς καὶ τὰς τρίβους, πρὸς τὴν τριπόθητον ἀγάπην τοῦ σώζοντος συμφλεγόμενος, κατὰ τὸν διψήτικώτατον ἔλαφον ἐξάλλεται συντονώπῃ· ψάλλει γοῦν “ ὃν τρόπον ἐπιποθεῖ ἡ ἔλαφος ἐπὶ τὰς πηγὰς τῶν ὑδάτων, οὕτως ἐπιποθεῖ „ ἡ ψυχὴ μου πρὸς τὸν Θεὸν τὸν ἰσχυρὸν τὸν ζῶντα· „ οὕτω συνελόντα φάναι, οἱ διψῶντες πρὸς τὴν πηγὴν τῆς ζωῆς καὶ τῆς ἀθανασίας ἐπεΐγονται Χριστόν, τὸν καλοῦντα πάντας, διαρρήδην τὲ κεκρατότα “ ὁ διψῶν ἐρχέσθω πρὸς „ με, καὶ πινέτω· „ καὶ ἀντλεῖν ὕδωρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ σωτήριου παρεγλυόμενον· ἐντεῦθεν ἡ διψῶσα τοῦ Θεοῦ ψυχὴ τὸ σωτήριον κατάρδεται καὶ πιαίνεται, εὐδαλὴς τε λοιπὸν καὶ εὐκοσμος διαφαίνεται· εὐσεβείᾳ τὲ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀρετῇ πᾶσι τὸ εὐανδρὲς καὶ λαμπρὸν κοσμουμένη ὡς ἄριστα· ἀλλὰ τὰ μὲν τῶν ψυχῶν τῶν δεδεγμένων τὴν ἐκ τῆς ἀπιστίας ἐλευθερίαν, τοιαῦτα καὶ οὕτω θεοπρεπῶς ἔχοντα, καὶ ἀξίως τῆς τοῦ εὐεργετοῦντος φιλοτιμίας καὶ ἀφθονίας, μᾶλλον δὲ φιλανθρωπίας, εἰπεῖν δικαιότερον.

Ὅτι δὲ ὁ παραγενόμενος τῶν ψυχῶν ἱατρὸς, καὶ τῶν σωμάτων ἤκε θερα-
 πευτὴς, δείκνυσι τῶν τεθεραπευμένων ἢ πληθὺς ἢ ἀναρίθμητος· τῇ γὰρ πίστει
 τῇ εἰς τὸν εὐεργέτην τὰς ψυχὰς καθαιρόμενοι, ἐπομένως σὺνδρομα δέχονται
 καὶ τῶν σωμάτων οἱ κάμνοντες τὰ ἰάματα, ἥνικα τὰ μεγάλα ἐκεῖνα καὶ πο-
 λυειδῆ ἐτελεσιούργει τεράστια· τυφλοῖς μὲν γὰρ τὸ βλέπειν τερατουργῶν ἐχα-
 ρίζετο, λεπροῖς δὲ ἐνήργει τὴν κάθαρσιν, χωλοῖς τὰς βάσεις ἐπηνώρθου καὶ
 κατερῥώννυε· τοὺς παρειμένους καὶ κατεσκληκότας τὰ μέλη, ἀρτίους καὶ εὐ-
 σπλαγεῖς ἰνόμενους ἀπέφαινε· δαιμόνων ἐπίτιμῶν τὰ στίφη ἀπήλαινε, καὶ τοὺς
 ὑπ' αὐτῶν ὀχλουμένους, τῆς ἀγρίας ἐφόδου ἀπήλλαττε· καὶ ἄλλοις ἄλλα νο-
 σοῦσι τὴν ῥώμην παρείχετο, καὶ ἀπαξιαπλῶς πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν μαλακίαν
 ὡς θεὸς ὑπεράγαθος τὸ οἰκεῖον κατοικτείρων ποίημα, ἐν τῷ λαῷ θεραπεύων
 διετέλει· καὶ ἀμαρτημάτων, τὸ μεῖζον καὶ τελεώτερον, καὶ γὰρ ἐπ' ἐξουσίας
 ἦν αὐτῷ τῶν ἡμαρτημένων ἀνθρώποις ἢ ἄφεις, τὴν ἐλευθερίαν δωρούμενος·
 οὕτως οἱ τοῦ λυτρώτου καὶ σωτῆρος ἡμῶν μαθηταί, μιμηταί τῆς ἀφάτου αὐ-
 τοῦ φιλανθρωπίας γενόμενοι, ἐπεὶ τὴν δωρεὰν τοῦ πνεύματος ἐδέξαντο θαυ-
 μάσιουργεῖν παραπλήσια, τὸν πρὸς τῇ ὥραία τοῦ ἱεροῦ προσαγορευομένη πύλῃ
 προσεδρεύοντα χολὸν τελοῦσιν ἀρτίποδα· ἵνα καὶ ἐπ' αὐτῷ δὴ τούτῳ τὸ προφη-
 τευόμενον ἐκπεραίνοῖτο “ ἐξαλειῖται φάσκον ὡς ἔλαφος ὁ χωλός ”, καὶ τᾶλλα
 πάντα διὰ τῆς ἐνεργούσης χάριτος ἐπετέλουν ἐν τῷ λαῷ θαυμάσια οἶα, καὶ
 πρὸς τὴν ἀληθινὴν γινῶσιν ἐπέστρεφον.

Ἀλλὰ τοῖς μὲν εὐπειθέσι τὲ καὶ εὐγνώμοσιν, οὕτως ἄνθρωποι τὰ τῆς ἐλευ-
 θερίας παρεσχέθη· τοῖς δὲ ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ, τί ἔδωκεν ὁ θεός; “ πνεῦμα
 ,, κατανύξεως, ὁφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέπειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν ”, ἐπεὶ δὲ
 ἀπεναντίας ἐκείνοις ἐν πᾶσιν ἦλθον· “ ἀκοῇ γὰρ ἤκουσαν καὶ οὐ συνῆκαν, καὶ
 ,, βλέπόντες ἔβλεψαν καὶ οὐκ εἶδον· ἐπαχύνθη γὰρ ἡ καρδία αὐτῶν, καὶ τοῖς
 ,, ὥσὶ βαρέως ἤκουσαν, καὶ τοὺς ὁφθαλμοὺς αὐτῶν ἐκάμμυσαν· ,, καιροῦ γὰρ
 ἐνεστηκότος καθ' ὃν τὸ ψεῦδος ἐπέλαβεν, οἱ τὸ πρὶν τῷ φωτὶ τῆς ἀληθείας
 κατηυλασμένοι, ἐκόντες τοὺς τῆς διανοίας ὁφθαλμοὺς ἀπέτυφλώθησαν, καὶ τὰ
 ὦτα τῆς καρδίας ἀπέφραξαν, καὶ πρὸς τὴν ἐνέργειαν τῆς πλάνης προσκεχωρή-
 κασιν, ὡς μὴ δ' αὐτῶν τῶν προφανῆ καὶ δεδημοσιευμένην ἐχόντων τὴν διάνοιαν
 προφητικῶν λογίων, ἀκούειν ἀνέχεσθαι· τί γὰρ τῶν ῥηθέντων ἢ ῥηθησομένων
 σαφέστερον ἢ λευκότερον; ἔχει γὰρ ὧδε· “ τάδε λέγει κύριος ὁ θεὸς Ἰσραὴλ·
 ,, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ πεποιθὼς ἔσται ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τὸν ποιήσαντα αὐτόν·
 ,, οἱ δὲ ὁφθαλμοὶ αὐτοῦ ἐπὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ ἐμβλέψονται· καὶ οὐ μὴ
 ,, πεποιθότες ὧσιν οὐκέτι ἐπὶ τοὺς ἀδικήσαντας αὐτοὺς, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς βωμοῖς,
 ,, οὐδὲ ἐπὶ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἃ ἐποίησαν οἱ δάκτυλοι αὐτῶν·
 ,, ἀλλ' ἔσονταί πεποιθότες ἐπὶ τὸν ἅγιον τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ κόψονται τὰ δέν-
 ,, δρα καὶ τὰ βδελύγματα αὐτῶν ”, εἰ οὖν τὸ ὀπίκον τῆς διανοίας αὐτῶν μὴ
 πάντῃ ἐπεπῆρωτο, καὶ τὸ τῆς ἀκοῆς αἰσθητήριον μὴ λίαν ἀπεβέβυστο, ἐλέγο-
 μεν ἂν πρὸς αὐτοὺς, ὅτι βλέφατε καὶ ἀκούσατε καὶ προσέχετε τῇ ἀληθείᾳ,

καὶ τοῖς λογίοις τοῖς θεοπνεύστοις μὴ ἀπειθήσητε· νῦν δὲ εἰς ἔσχατον παραπληξίας ἐλάσασι, τί ποτε ἄρα φαίη τις αὐτοῖς; ἢ ἐκεῖνό γε ὃ ἐν εὐαγγελίοις εἰρημένον ἐστίν; “ ὅτι εἰ Μωσέως καὶ τῶν προφητῶν οὐκ ἀκούουσιν, οὐδὲ ἐάν
 „ τις ἐκ νεκρῶν ἀναστῇ, ἀκούσονται αὐτοῦ. „

Ἄλλ’ οὗτοι μὲν εἰκὴ φλυαροῦντες ἐρυθριάτωσαν, τοὺς δὲ συνιέντας καὶ νήφοντας πεπεῖσθαι ἄξιον, ὡς πέπαυται μὲν καὶ κατήργηται τῶν ματαίων σεβασμάτων ἢ πλάνη· οὐκέτι οἱ τὸν ἑαυτῶν ἐπεγνωκότες κύριον καὶ ποιῆτην, καὶ τῆς ζωῆς αὐτῶν ἀρχηγὸν, εὐεργέτην τὴν ἐπὶ τηλικούτοις θαυμασίοις ὁμολογῶσαντες, ἐπιστρέψαντες ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον, ἐροῦσι τῷ μωρῷ καὶ ἀναισθήτῳ καὶ κωφῷ, Θεὸς ἡμῶν εἶ σὺ, καὶ σὺ ἡμᾶς ἐποίησας, καὶ τὰ ζωῆς πηδαλιουχεῖς τῆς ἡμετέρας, καὶ ἄρχεις ἡμῶν, καὶ εἰσηγῇ τὰ πρακτέα, καὶ μή τί γάρ τούτων ἀθλιώτερον ἢ φευκτότερον; δεῖν δὲ οἶμαι καὶ λίαν εὐκαίρως ἐπὶ τὴν τῶν ἐθνῶν παλινδρομῆσαι τῷ λόγῳ κλησιν, καὶ σκέψασθαι οἷα τούτων ἕνεκεν ὁ θεολόγος οὗτος φησί· “ χώρα Ζαβουλὼν καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, καὶ οἱ λοιποὶ
 „ οἱ τὴν παραλίαν κατῴκοῦντες καὶ πέραν τοῦ Ἰορδάνου, τὰ μέρη τῶν ἐθνῶν
 „ τῆς Ἰουδαίας, ὁ λαὸς ὁ καθημένος ἐν σκότει, ἰδέτω φῶς μέγα· οἱ κατοι-
 „ κοῦντες ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν ἐφ’ ὑμᾶς· „ τῶν προφη-
 „ τικῶν τούτων ῥήσεων ἔνθεος καὶ σοφὸς ἐξηγητὴς, σαφῶς ἄλλαν καὶ ἐμφανέστατα
 „ διαρθεῶν ἡμῖν αὐτῶν τὴν δύναμιν; καὶ τῶν προκηρυχθέντων διατρανῶν τὴν
 „ ἐκβασιν, Ματθαῖος ὁ Θεῖος ἀπόστολος, ὁ τὴν εὐαγγελικὴν ἡμῖν ἱστορίαν συν-
 „ θεὶς, ὡσπὲρ τινα ρίζαν καὶ θεμέλιον τῆς καθ’ ἡμᾶς προκαταβαλλόμενος πίστεως,
 „ καὶ τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίας ἐκδηλον καὶ καταφανὲς ποιούμενος τὸ
 „ μυστήριον, τοιαύδε ἔφρασεν· “ ἀκούσας ὁ Ἰησοῦς ὅτι Ἰωάννης παρεδόθη, ἀνε-
 „ χώρησεν εἰς τὴν Γαλιλαίαν καὶ κατὰλιπὼν τὴν Ναζαρέτ, ἐλθὼν κατῴκησεν
 „ εἰς Καπερναοὺμ τὴν παραθαλασσίαν ἐν ὁρίοις Ζαβουλὼν καὶ Νεφθαλεὶμ·
 „ ἵνα πληρωθῇ τὸ ῥηθὲν διὰ Ἡσαΐου τοῦ προφήτου, λέγοντος· γῆ Ζαβουλὼν
 „ καὶ γῆ Νεφθαλεὶμ, ὁδὸν θαλάσσης πέραν τοῦ Ἰορδάνου, Γαλιλαία τῶν ἐθ-
 „ νῶν, ὁ λαὸς ὁ καθημένος ἐν σκότει εἶδε φῶς μέγα, καὶ τοῖς καθημένοις ἐν
 „ χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου, φῶς ἀνέτειλεν αὐτοῖς· ἀπὸ τότε ἤρξατο ὁ Ἰησοῦς
 „ κηρύσσειν καὶ λέγειν· μετανοεῖτε, ἤγγικε γὰρ ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. „

Ὅτι μὲν ὁ προφητικὸς λόγος, ἥτοι ὁ εὐαγγελικὸς, εἰς ταῦτόν γάρ ἀμφό-
 „ τερα ἔρχεται, διὰ τούτων ἐθνῶν πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἐπιστροφὴν εἰσके-
 „ κόμικεν, οὐδὲ μακροτέρων δεήσει πόνων τοῖς γε ὡς ἄριστα νοεῖν ἐθέλουσι, καὶ
 „ τῶν τῆς Θεοπνεύστου γραφῆς λογίων οὐκ ἡμοιορηκόσι παντάπασιν· ἴσασι γὰρ
 „ οἱ ταῦτα πεπαιδευμένοι, ὅτι ἐν χώρᾳ καὶ σκιᾷ θανάτου οἱ τῆς ἐθνικῆς ἀλο-
 „ γίας ἐκάθηντο, οἷον ἐν σκότῳ βαθεῖ τῆς ἀγνοίας πεπεδημένοι, καὶ τῇ ἀχλύϊ
 „ τῆς ἁμαρτίας κατὰσκιαζόμενοι, ἅτε τῷ θεῷ φωτὶ τέως οὐδαμῶς περιουγαζό-
 „ μενοι, τῆς εἰδωλομανίας δὲ τῷ ζόφῳ τὰς ψυχὰς κατὰμελαινόμενοι, ὃ δὲ θά-
 „ νάτου χαλεπώτερόν τε καὶ δυσᾶχθέστερον ἂν εἴη· ψυχῆς γὰρ ἐστὶν ὄλεθρος,
 „ καὶ ζωῆς τῆς ἀληθοῦς παντελὲς ἀπώτευξις· τούτοις οὖν, φησι, τοῖς ἐν σκότῳ

τῆς ἀγνοίας οἰκοῦσιν ἡ σωτήριος ἐπέλαμψε χάρις, καὶ ὁ τῆς δικαιοσύνης ἀνέ-
τειλεν ἥλιος, τὴν νύκτα τῆς ἀθεΐας σκεδανύς· περιήει γὰρ κηρύσσων τὴν μετάνοιαν, ὡς ἀποσπῆναι μὲν τῆς τῶν ἀρχόντων τοῦ σκότους ἐξουσίας, διαγελάσαντας αὐτῶν τὴν ἀσθένειαν καὶ ἀπατήλην ἐνέργειαν, καλουμένους δὲ τῷ φωτὶ τοῦ προσώπου κυρίου πορεύεσθαι, τοῦ λέγοντος· “ ἐγὼ φῶς εἰς τὸν κόσμον
,, ἐλήλυθα· καὶ, ἐγὼ εἰμι τὸ φῶς τοῦ κόσμου· καὶ, ὁ περιπατῶν ἐν τῷ φωτὶ
,, οὐ προσκόπτει· ”, ἵνα προσερχόμενοι πρὸς αὐτὸν φωτίζωνται, καὶ μὴ καταισχυνθῶσι τὰ πρόσωπα· οἷα δὲ καὶ ὁ Θεὸς ἐντέλλεται Παῦλος “ ὡς τέκνα
,, φωτὸς, λέγων, περιπατεῖτε· ὁ γὰρ καρπὸς τοῦ πνεύματος ἐν πάσῃ ἀγαθῷ
,, σὺνῇ καὶ δικαιοσύνῃ καὶ ἀληθείᾳ· ”, συνιέναι τὲ ἐμμελῶς, ὅπως ἐπέστρεψαν πρὸς τὸν θεὸν ἀπὸ τῶν εἰδώλων, δουλεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, καὶ ἀναμένειν τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἐκ τῶν οὐρανῶν, ὃν ἤγειρεν ἐκ νεκρῶν· ἔξεστί δὲ τῷ φιλοπόνῳ ἐν τοῖς ἱεροῖς τούτοις λογίοις τὸν νοῦν ἀπερεΐδοντι, τὰ παραπλήσια τὸν Θεοφόρον διΐδεῖν, καὶ ἀλλαχόθι που προαγορεύοντα· φησὶ γοῦν· “ ἔσται
,, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ ἡ ρίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν· ἐπ’
,, αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι· ”, τῆς δὲ οὖν οὕτω λαμπρᾶς καὶ πᾶσιν ἐκπύστου προρρήσεως, καὶ εἰς αὐτά που τῆς οἰκουμένης περιαγγελιομένης τὰ ἔσχατα, καὶ διατρανύσης ἡμῖν ἐμφανέστατα, τὸν ἐκ πατρὸς πρὸ αἰώνων ἐκλάμψαντα θεὸν λόγον, ἐν τοῖς ἐσχάτοις τοῦ αἰῶνος καιροῖς ἐξ ὁσφύος τοῦ Δαβὶδ φύντα τὸ κατὰ σάρκα, οὐδ’ αὐτοὺς οἶμαι τοὺς ἀπειθεῖς καὶ τὰ ὦτα κατηχθισμένους ἀνηκούους τυγχάνειν· τί γὰρ ἂν εἴη τούτων τῶν φωνῶν ἐκδηλότερον, παρασπῆσαι τε καὶ ἀνακαλύψαι καὶ τοῖς σφόδρα ἀνοηταίνουσι, τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτήρος ἡμῶν τὸ μυστήριον; ἤδη γὰρ πρὸς ἡμῶν ὁμολόγηται, ὡς ἡ πᾶναγνος θεομήτωρ ἐκ τῆς ρίζης Ἰεσσαὶ καὶ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατήγε τὸ γένος· ἐξ ἧς μετὰ σαρκὸς ὁ σωτὴρ τεθελῶς ἀνατέταλκεν, ἥπερ δὲ θεὸν τὸν αὐτὸν ὁμοῦ καὶ ἄνθρωπον ὑπερφυῶς ἡμῖν ἀπεκύησε, διὸ καὶ κυρίως καὶ ἀληθῶς θεοτόκος ὑπάρχουσα πρὸς ἡμῶν γνωρίζεται καὶ βεβαιοῖ τοῦτο ὁ παρθενικὸς τόκος, τὸ ἀπαράγραπτον κεκτημένος ἐν ἅπασι, τοῦ ξένον ἢ κατὰ ἀνθρώπινον τρόπον τεχθέντος Χριστοῦ, καὶ ἄσυλον τὴν παρθενίαν, καὶ μετὰ τόκον, τῆς γεννησαμένης φυλάξαντος.

μδ. Ἡλίκην δὲ τὴν ἀρχὴν διακεκλήσεται, καὶ ὅτῳ τρόπῳ κατάρξει ἐθνῶν, θείῳ κινούμενος ὁ αὐτὸς διακεκράξεται πνεύματι· “ βασιλέα μετὰ δόξης ὄψει
,, σθε· καὶ ἐγὼ ἡγείρα αὐτοῖς μετὰ δικαιοσύνης βασιλέα· καὶ πᾶσαι αἱ ὁδοὶ
,, αὐτοῦ εὐθεΐαι, αὐτὸς οἰκοδομήσει τὴν πόλιν μου, καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ
,, λαοῦ μου αὐτὸς ἐπιστρέψει, οὐ μετὰ λύτρων οὐδὲ μετὰ δώρων, εἶπε κύριος
,, σαβαώθ. Καὶ πάλιν· ἐγὼ ἄξω εἰρήνην ἐπὶ τοὺς ἄρχοντας αὐτοῦ, εἰρήνην
,, καὶ ὑγίαν αὐτῷ· μεγάλη ἡ ἀρχὴ αὐτοῦ, καὶ τῆς εἰρήνης αὐτοῦ οὐκ ἔστιν
,, ὄριον· ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ τοῦ πατρὸς αὐτοῦ καθήσεται, τοῦ καὶ ὀρθῶσαι
,, αὐτήν, καὶ ἐπιλαβέσθαι ἐν δικαιοσύνῃ καὶ κρίματι, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς
,, τὸν αἰῶνα χρόνον· ὁ ζῆλος κυρίου σαβαώθ ποιήσει ταῦτα. ”, Ὅτι μὲν οὖν

ὁ βασιλεὺς τῶν βασιλευόντων, καὶ κύριος τῶν κυριευόντων, ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, διὰ τούτων ἡμῖν εἰσενήκεται, ὅς ἐστι Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, οὐδένα τῶν τὸ καθ' ἡμᾶς ἐπεγνωκότων μυστήριον, ἀντερεῖν οἶμαι· αὐτὸς γὰρ ἂν εἴη παντὶ που δῆλον καὶ οὐχ' ἕτερος, βασιλεὺς ἐγγεγενημένος δι' αὐτοῦ καὶ σώζων, ὅς τὴν θείαν δικαιοσύνην ἡμῖν ἐγνώρισεν· ἢ αὐτὸς ἡμῖν ἐγενήθη ἀποστολικῶς εἰπεῖν “ σοφία ἀπὸ θεοῦ καὶ δικαιοσύνη καὶ ἁγιασμός καὶ „ ἀπολύτρωσις „ ὅς δὴ καὶ τὴν πόλιν τὴν τοῦ Θεοῦ ὠκοδόμησεν, οὐ περιγαιόν τινα καὶ τὸ ἡδρασμένον οὐκ εἰσαεὶ κεκτημένην, ἐκείνην δὲ μᾶλλον τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν, ἢ τις νοοῖτο θεοπρεπῶς ἢ ἄνω Ἱερουσαλήμ, ἥς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός, καθ' ἣν τῶν πρωτοτόκων ἡ ἐκκλησία τῶν ἐν οὐρανοῖς ἀπογεγραμμένων, ταῖς θείαις ὁμοῦ πανηγυρίζει δυνάμεσιν· ἐπιστρέφει δὲ ὅτι καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ οἰκείου λαοῦ· τίνος δὴ τοῦτο καὶ ὅπως, ἀκούειν πάρεστιν· ἡμεῖς γὰρ ἀληθῶς ποτε ἄνθρωποι, τὸν μὲν ποιητὴν ἡγνοήκοτες καὶ κύριον, τὴν οἰκειότητά τὴν πρὸς αὐτὸν ἡρνημένοι, καὶ τοῦ δουλεύειν αὐτῷ διὰ τε τὴν ἐξ ἁμαρτίας ἀναλγησίαν, καὶ τὴν κρατοῦσαν τοῦ πονηροῦ κατ' ἡμῶν ἐπὶ ῥείαν, ἀποπεφοίτηκοτες ὡς πορρωτάτω ὑπενηνέμεθα δὲ τῇ ζεύγλῃ τοῦ ἐχθροῦ, οἷα ἡνδραποδισμένοι καὶ ἐζωγρημένοι εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα, οἱ τὴν ἐλευθερίαν ἀφρημένοι, καὶ δουλεύειν αὐτῷ ἡναγκασμένοι.

Ἄλλ' ἐπειδὴ οὐκ ἦν Θεοῦ μὴ οὐχὶ τὸ οἰκεῖον φιλανθρωπῶς ἐπιθεῖν ποίημα, ἐπιφαίνεται ὁ λυτρώτης, ὃς γε οὐ δώρων οὐδὲ λύτρων ἐδέησε τῶν ἐκτός, ἀλλ' ἐκένωσεν ἑαυτὸν, λύτρον δεδωκὼς ἀντὶ πάντων ἡμῶν τὸ οἰκεῖον αἷμα τὸ ζωοποιὸν καὶ σωτήριον· καὶ πάθος καὶ σταυρὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνατλάς, ἀνέβη εἰς ὕψος, καὶ ἡχμαλῶτευσεν ἐπιστρέψας τὴν ἡμῶν αἰχμαλωσίαν· ῥυσάμενος ὄντως ἡμᾶς τῆς χαλδαϊκῆς τῶν ἀλιτηρίων δαιμόνων ἐξουσίας, καὶ τῆς βαρβαροῦ τοῦ νοητοῦ δυνάστου χειρὸς ἐξελὼν, καὶ ἐκτίσατο ἡμᾶς λαὸν περιούσιον, τοὺς δι' ἐπιγνώσεως καὶ πίστewος εἰλικρινοῦς καὶ ὀρθῆς προσπεφυγότας αὐτοῦ τῇ δεσποτείᾳ, κατάρχων καὶ βασιλεύων ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας· ἀπιστήσκει δὲ οὐδεὶς, ἢ ὅστις τὴν Ἰουδαϊκὴν ἀπιστίαν καὶ ἀναισχυρίαν γενόσηκεν, ἔτι καθαρλούμενον ἐν τῇ ψυχῇ περιφέρων κάλυμμα, καὶ τὸ πάχος τῆς ἑαυτοῦ καρδίας ἀποξύσαι μὴ βουληθεὶς τὸ τοῦ Γράμματος, καὶ ταύτῃ γε εἰς τὰ θεῖα παρακύψαι μυστήρια οὐδαμῶς ἀξιούμενος· εἰ γάρ τοι διαμφισβητοῖς φάσκων, ὅτι δὴ βασιλέα τῶν κατ' ἡμᾶς τινὰ ἐπὶ τὴν Ἰουδαίων ἀρχὴν προχειρισθῆσόμενον, ὁ λόγος διασημαίνει, ἀκούσεται πρὸς τε ἡμῶν καὶ τῆς ἀληθείας αὐτῆς, ὡς κατὰ τὴν τοῦ ἱεροῦ γράμματος παράδοσιν, μετὰ τὴν ἐκ Βαβυλῶνος αὐτῶν ἐπάνοδον, οὐδεὶς πω τῶν παρ' αὐτοῖς, βασιλείον φαίνεται, ἥπερ τὸ πρὶν οἱ κατ' αὐτοὺς βασιλεῖς ἐκεχειροτόνηντο, διάδημα καταδησάμενος, ἢ τοῖς σκήπτροις τοῦ βασιλικοῦ ἀξιώματος ἐντεθρονισμένος, οὕτω τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ διὰ φωνῆς προφητῶν προθεσπίσαντος· ὑπὸ δημαγωγοῖς γὰρ καὶ ἱερεῦσι τὸ λοιπὸν διατελοῦντες κατεδείκνυντο· ὅθεν δῆλον, ὅτι οὐ ταύτην ἡμῖν ἐμφανίζει τὴν ἐπὶ Βαβυλῶνος αἰχμαλωσίαν ὁ λόγος· ἐγνωσμένων ὅφ' ὧν τε καὶ ὅτῃ

τρόπῳ οἱ τῆς Βαβυλωνίας ἀνάγκης ἀπηλλαγμένοι, ἐπὶ τὴν Παλαιστίνην παλιν-
νοστήσαντες ὀπίσω ἀνεκομίσθησαν, καθὰ δὴ ἐν τοῖς περὶ τούτων ἱστορουμένοις
σαφῶς ἀναγέγραπται· διὸ ἐπ' ἐκείνοις ἐξεληῖφθαι τὰ προφητικά λόγια, λόγον
οὐχ' ἔξει· ἃ δὲ ἴσμεν, καὶ πεπιστεύκαμεν, καὶ οἱ πατέρες ἡμῶν διηγήσαντο
ἡμῖν, ἐν οἷς ἐδραίως μάλα βεβήκαμεν, ταῦτα κηρύσσομεν, ὡς ἡμεῖς ἐσμέν οὐς
ἐξ ἔθνων συναγέγηκεν, οἱ ἀκλινῶς ἐπ' αὐτὸν ἠλπικότες, οἱ λελυτρωμένοι
ὑπὸ κυρίου, οὐς ἐλυτρώσατο ἐκ χειρὸς τῶν ἀοράτων ἐχθρῶν, καὶ ἐκ τῶν χω-
ρῶν τοῦ σκότους καὶ τῆς τοῦ Θανάτου σκιᾶς συνήγαγεν ἀπὸ ἀνατολῶν καὶ
δυσμῶν καὶ βορρᾶ καὶ θαλάσσης, ἐν ἐρήμῳ καὶ ἀνύδρῳ τῆς ἀπιστίας ἐκ τῆς
τοῦ δυσμενοῦς μεθοδείας πεπλανημένους ποτὲ, καὶ τῶν σωτήριων τῆς εὐσεβείας
ναμάτων ἐστέρημένους, οἷς τὴν χάριν τῆς Θεογνωσίας ἄνωθεν ἡμῖν φιλανθρω-
πίας ὄμβροισι ὑετίζων δεδώρηται.

Ὡς δ' οὖν καθιεῖσθαι ἐπὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ παρὰ τοῦ προφητικοῦ λόγου
ὁ σωτὴρ προαγορεύεται, ὁ Θεὸς ἄγγελος πειθέτω τοὺς ἀνοήτους· εἰ μὴ καὶ
αὐτὰς τὰς ἱεράς τῶν εὐαγγελίων ἐξουθενώσουσιν, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας τοῦ
πνεύματος ῥήσεις· ὅς ἐξ οὐρανοῦ κατιῶν, καὶ τῇ παναχράντῳ καὶ ἀειπαρθενο-
μήτορι τὸ τῆς κοινῆς παντὸς τοῦ κόσμου σωτηρίας εὐαγγελιζόμενος κεφάλαιον,
τὸν ἐξ αὐτῆς τεχνησόμενον σωτῆρα πάντων, υἱόν τε ὑψίστου κληθήσεσθαι
προανεφώνει, καὶ τὸν θρόνον Δαβὶδ λήψεσθαι, καὶ τὴν βασιλείαν ἔξειν τέλος
οὐχ' ἔξουσιν· ἀλλὰ μὴν καὶ μέγαν ἔσεσθαι τὸν αὐτὸν καὶ μετὰ τῆς προσλη-
φθισομένης προεμήνυε φύσεως· εἰδὼς αὐτὸν καὶ ὄντα καὶ προόντα, καὶ ἀεὶ
ὄντα, καὶ μέγαν ὄντα, καὶ ἐπὶ πάντων Θεὸν ὄντα· τοιγάρτοι βασιλεὺς τῶν
βασιλευόντων, καὶ ἄρχων πολλῶν ἐθνῶν ὁ Ἐμμανουὴλ, καὶ ὡς ἄνθρωπος ἐχρη-
μάτισεν· ὑπερίδρυται· γὰρ οὐδὲν ἦττον, καὶ κατὰ πάντων τό τε κράτος καὶ τὴν
ὑπεροχὴν κέκτηται, ἐν τοῖς τῆς Θεότητος καὶ μετὰ σαρκὸς διασπρέπων παλε-
ονεκτήμασι· καὶ ἐπτόχευσεν ἐκὼν τῇ Θεῇ συγκαταβάσει χρησάμενος, τὴν καθ'
ἡμᾶς πατωχείαν ἐνδύς, ὡς ἂν ἡμεῖς τὴν ἐκείνου καταπλουτισθῶμεν Θεότητα·
οὐκοῦν πᾶσα ἀνάγκη, τὸ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ διὰ πάντων εἰσφέρεισθαι
πρόσωπον· βασιλέως δὲ ἀνισταμένου καὶ τοιούτου βασιλέως, ἀκόλουθόν πως
καὶ εὐπρεπὲς καὶ ἄρχοντας ὑπάρχειν ἀναλόγους, ἔθνη τὲ ὑποτετάχθαι, καὶ
οὐχ' ἀπλῶς ἀλλὰ πάντα τὰ ἔθνη, πάντων γὰρ βασιλεὺς ἐστὶ καὶ κύριος·
ὥσπερ τῶν ἐν οὐρανῷ μετὰ πατὴρὸς ὑπάρχων, οὕτω καὶ τῶν ἐπὶ τῆς ἀπάντων
δεσπόζων καὶ κατεξουσιάζων· διὸ ἐρρέθη “ καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν,
„ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιούσι· „ καὶ μὴ βούλωνται οἱ Ἰουδαϊόφρονες, ὡς ἄρα
καὶ τὰ παρὰ πάσης γλώσσης ἀδόμενα τέλεον ἀποπέμφαιντο καὶ ἀφετήσαιεν,
δι' ὧν ἡμῖν τὸ τοῦ βασιλέως εἰσέρχεται πρόσωπον, λέγοντός· “ ἐγὼ δὲ κατ-
„ εῳάθην βασιλεὺς ὑπ' αὐτοῦ ἐπὶ Σιών ὅρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ. Καὶ, αἰτήσαι
.. παρ' ἐμοῦ, καὶ δώσω σοι ἔθνη τὴν κληρονομίαν σου, καὶ τὴν κατὰσχεσίν σου
.. τὰ πέρατα τῆς γῆς· „ ἐπὶ δὲ τὰς ἄλλας φωνὰς ἐντεῦθεν τοῦ Θεοφόρου
ἰτέον· ἐρεῖ γάρ· “ ἐγὼ κύριος ὁ καλέσας σε ἐν δικαιοσύνῃ· καὶ, δώσω σε εἰς

„ διαθήκην γένους, εἰς φῶς ἔθνων, ἀνοῖξαι ὀφθαλμοὺς τυφλῶν, ἐξαγαγεῖν
 „ ἐκ δεσμῶν δεδεμένους, καὶ ἐξ οἴκου φυλακῆς καθεμένους ἐν σκότει. Καὶ
 „ αὖθις τέθεικά σε εἰς διαθήκην γένους, εἰς σωτηρίαν ἕως ἐσχάτου τῆς γῆς.
 „ Καὶ πάλιν ἔδωκά σε εἰς διαθήκην γένους εἰς φῶς ἔθνων, τοῦ ἀναστῆσαι
 „ τὴν γῆν, καὶ κληρονομῆσαι κληρονομίαν ἐρήμου· λέγοντα τοῖς ἐν δεσμοῖς,
 „ ἐγγίξει ταχὺ ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ ἐξελεύσεται εἰς φῶς τὸ σωτήριόν σου·
 „ καὶ εἰς τὸν βραχίονά μου ἐλπιούσι. Καὶ ἔτι διὰ Σιών οὐ σιωπήσομαι, καὶ
 „ διὰ Ἱερουσαλὴμ οὐκ ἀνήσω· ἕως οὗ ἐξέλθῃ ὡς φῶς ἡ δικαιοσύνη σου, καὶ
 „ τὸ σωτήριόν μου ὡς λαμπὰς καυθήσεται· καὶ ὄψονται ἔθνη τὴν δικαιοσύνην
 „ σου, καὶ βασιλεῖς τὴν δόξαν σου· καὶ καλέσεις τὸ ὄνομά σου τὸ καινὸν ᾧ
 „ ὁ κύριος ὀνομάσει αὐτὸ, καὶ ἔσῃ στέφανος κάλλους ἐν χερσὶ θεοῦ σου, καὶ
 „ οὐκέτι κληθήσῃ καταλειμμένη· ἡ γῆ σου οὐ κληθήσεται ἔρημος. „

Κατίδοι δ' ἂν τις καὶ πρὸς τοῖς πρεσβυτέροις καὶ πολλῶ πρότερον χρόνοις
 ἀναδραμῶν, τὰς τῶν ἔθνων προεναποκειμένας πρὸς τὸν πάντων σωτῆρα καὶ
 λυτρωτὴν Χριστὸν ἐλπίδας, καὶ πάλαι ἤδη προαναπεφωνημένας· ὥδε γάρ πως
 καὶ Ἰακώβ ὁ πατριάρχης Ἰούδα φυλὴν εὐλογῶν ἔφησεν· “ οὐκ ἐκλείπει ἄρχων
 „ ἐξ Ἰούδα, καὶ ἡγούμενος ἐκ τῶν μηρῶν αὐτοῦ· ἕως ἂν ἔλθῃ ᾧ ἀπόκειται,
 „ καὶ αὐτὸς προσδοκία ἔθνων· „ πρόδηλον γὰρ ὅτι ἐξ Ἰούδα ἀνατέταλκεν ὁ
 κύριος. Εἰ οὖν ἀληθεῖς οἱ τῶν ἁγίων λόφοι, ὥσπερ οὖν εἰσὶν ἀληθεῖς, καιροῖς
 τοῖς καθήκουσι τὸ οἰκεῖον ἕκαστοι πέρας δεξάμενοι, οὐ διαπεσοῦνται οὔτε διαρ-
 ρύησονται, τὸ ἀσφαλὲς καὶ ἀδιάπτωτον παρὰ τῶν εὐαγγελικῶν φωνῶν προσ-
 κτησάμενοι· ἦκε γὰρ πληρώσων νόμον καὶ προφήτας ὁ κύριος, ὧν μηδὲν παρ-
 ελεύσεσθαι ἕως ἂν πάντα γένηται ἐκέρυσεν, αὐτουργὸς μᾶλλον ἢ διδάσκαλος
 πρὸς τὴν τούτων τελείωσιν ἐκφαινόμενος· οὐκοῦν οὐ διέψευσται ἡ τῶν ἔθνων
 εἰς τὴν ἀληθῆ πίστιν εἰσδρομὴ, καὶ ταύτῃ οὐδὲ ἀπάτη δαιμονικὴ ἐνεργήσκει
 πόθεν, τῆς τοῦ κεκληκότος βασιλέως ἀγάπης καὶ πίστεως ἀπορρήγνυσα· σαθροὶ
 οὖν καὶ κατερρύηκότες, καὶ παντὸς ψεύδους καὶ ἀσεβείας ἀνάμεστοι τῶν δι'
 ἐναντίας οἱ λόγοι· εἰ δὲ δὴ καὶ τάξιν ἐπιζητοῖν τις, οἷα δὴ ἐπὶ τε βασιλέως
 καὶ τῶν ὑπηκόων πέφυκε διαδείκνυσθαι, ἐντεῦθεν εἴσεται· “ τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ,
 „ φησὶν, ἔσται Ἰσραὴλ τρίτος ἐν τοῖς Ἀσσυρίοις καὶ ἐν τοῖς Αἰγυπτίοις, εὐ-
 „ λογημένος ἐν τῇ γῇ ἣν εὐλόγησε κύριος σαβαώθ, λέγων· εὐλογητὸς ἔσται ὁ
 „ λαός μου ὁ ἐν Αἰγύπτῳ καὶ ἐν Ἀσσυρίοις, καὶ ἡ κληρονομία μου Ἰσραὴλ· „
 διὰ γὰρ τούτων τῶν ἀπηριθμημένων, τῶν κεκλημένων ἔθνων εἰς τὸ κήρυγμα
 ὁ λόγος παραδεδήλωκε τὸ πλήρωμα· κατόπιν δὲ τρίτος Ἰσραὴλ τέτακται, ἐπει-
 δήπερ εἰ καὶ πολλῶ ἀποθεν, καὶ ἐξ ἀλλοδαπῆς καὶ βαρβάρου χώρας ἀφώρ-
 μητο, προφθάνει μὲν ὁ Ἀσσύριος καὶ προαρπάζει τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, σω-
 ματικῶς ἔτι νηπιάζοντα προσκυνοῦμενον, καὶ δώροις ἰσαριθμοῖς τῶν ἐπ' αὐτῷ
 νοουμένων καὶ θεωρουμένων λόγων τὰ γέρα δεχόμενον· δεύτερος δὲ Αἰγύπτιος
 ὑποδέχεται, τῇ καθόδῳ τοῦ φεύγοντος τὴν δεισιδαίμονα πλάνην ἀποκρουόμε-
 νος· μεθ' ὃν τρίτατος Ἰσραὴλ πρόσσεισι, καὶ ταῦτα καλούμενος ὑπὸ τοῦ κηρύσ-

σποντος, καθάπερ τὰ ἱερά ἡμῖν ἀναταξάμενοι πᾶραδεδώκασιν εὐαγγέλια, τοῦ κυρίου ἀπόστολοι.

με. Ὅπως δὲ τούτοις συγγενῇ τέ ἐστὶ καὶ ἐφάμιλλα τὰ ἀποστολικά διδάγματα, καὶ τὴν αὐτὴν ὥσπερ ἐρχόμενα τρίβον, ἀμογήτῃ κατ'οφόμεθα ὡς ἄρχειν τὲ τῶν ἐθνῶν ἥτοι τῆς ἐξ ἐθνῶν ἐκκλησίας ὁ σωτὴρ, καὶ ἐπ' αὐτὴν βασιλεύειν πιστεύεται, κεφαλὴ τέ ἐστὶν αὐτῆς, καὶ δεῖ αὐτὸν βασιλεύειν ἄχρις οὗ. Θῆ τοὺς ἐχθροὺς αὐτοῦ ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ κληρονόμους ἀναδείκνυσιν βασιλείας τοὺς εἰς αὐτὸν ἡλπικότας, διωμολόγηται· φήσει τοίνυν προεισδραμὼν τῶν ἐθνῶν ὁ ἀπόστολος· “ Θέλω δὲ ὑμᾶς εἰδέναι, ὅτι παντὸς ἀνδρὸς ἡ κεφαλὴ ὁ Χριστὸς ἐστὶ. Καὶ πάλιν· ἵνα ὁ Θεὸς τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁ πατὴρ τῆς δόξης, δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψῃ, ἐν ἐπιγνώσει αὐτοῦ, πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας ὑμῶν, εἰς τὸ εἰδέναι ὑμᾶς τίς ἐστὶν ἡ ἐλπίς τῆς κλήσεως αὐτοῦ, καὶ τίς ὁ πλοῦτος τῆς δόξης τῆς κληρονομίας αὐτοῦ ἐν τοῖς ἀγίοις, καὶ τί τὸ ὑπερβάλλον μέγεθος τῆς δυνάμεως αὐτοῦ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύοντας, κατὰ τὴν ἐνέργειαν τοῦ κράτους τῆς ἰσχύος αὐτοῦ, ἣν ἐνήργησεν ἐν τῷ Χριστῷ, ἐγείρας αὐτὸν ἐκ νεκρῶν, καὶ καθίσας ἐν δεξιᾷ αὐτοῦ ἐν τοῖς ἐπουρανίοις ὑπεράνω πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας καὶ δυνάμεως καὶ κυριότητος, καὶ παντὸς ὀνόματος ὀνομαζομένου, οὐ μόνον ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ ἀλλὰ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι· καὶ πάντα ὑπέταξεν ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτοῦ, καὶ αὐτὸν ἔδωκε κεφαλὴν ὑπὲρ πάντα τῇ ἐκκλησίᾳ, ἣ τις ἐστὶ τὸ σῶμα αὐτοῦ, τὸ πλήρωμα τοῦ τὰ πάντα ἐν πᾶσι πληροῦντος· καὶ, ὅτι ὁ θεὸς αὐτὸν ὑπερύψωσε, καὶ ἐχρυσάσθαι αὐτῷ ὄνομα τὸ ὑπὲρ πᾶν ὄνομα, ἵνα ἐν τῷ ὀνόματι Ἰησοῦ πᾶν γόνυ κάμψῃ ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων· καὶ, ἐν αὐτῷ κατοικεῖ πᾶν τὸ πλήρωμα τῆς Θεότητος σωματικῶς· καὶ, ἐστὲ ἐν αὐτῷ πεπληρωμένοι, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ πάσης ἀρχῆς καὶ ἐξουσίας. Καὶ πάλιν· ἀληθεύοντες δὲ ἐν ἀγάπῃ, αὐξήσωμεν εἰς αὐτὸν πάντα, ὅς ἐστιν ἡ κεφαλὴ, ὁ Χριστὸς, ἐξ οὗ πᾶν τὸ σῶμα συναρμολογούμενον καὶ συμβιβαζόμενον διὰ πάσης ἀφῆς τῆς ἐπιχορηγίας κατ' ἐνέργειαν ἐν μέτρῳ ἑνὸς ἐκάστου μέλους, τὴν αὕξησιν τοῦ σώματος ποιεῖται εἰς οἰκοδομὴν αὐτοῦ ἐν ἀγάπῃ. Καὶ πάλιν· ὅτι ὁ ἀνὴρ κεφαλὴ τῆς γυναικὸς, οὕτω * καὶ ὁ Χριστὸς κεφαλὴ τῆς ἐκκλησίας. „

* ita cod.

Ἐπεὶ οὖν κεφαλὴν καὶ ἀρχὴν πάντων ἀπέφηνε τὸν Χριστὸν ὁ ἱερὸς ἀπόστολος, καὶ βασιλείαν τῶν ὅλων ἀποδείκνυσιν, εἰσάγει αὐτὸν καὶ τοῖς πεπιστευκόσιν αὐτῷ βασιλείαν χαριζόμενον, ἐν οἷς φησί· “ διὸ βασιλείαν ἀσάλευτον, παραλαμβάνοντες ἔχομεν χάριν, δι' ἧς λατρεύομεν εὐαρέστως τῷ θεῷ, μετὰ αἰδοῦς καὶ εὐλαβείας, καὶ εὐχαριστοῦντες τῷ πατρὶ τῷ ἱκανώσαντι ἡμᾶς εἰς τὴν μερίδα τοῦ κλήρου τῶν ἀγίων ἐν τῷ φωτί· ὃς ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους, καὶ μετέστησεν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾗ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν τὴν ἄφεσιν τῶν ἁμαρτημάτων· ὡς δὲ τέκνα καὶ ἀδελφοὶ καὶ κληρονόμοι οἱ αὐτοὶ, προσέχειν θέον· “ ὡς γὺν

„ ἀπεκαλύφθη τοῖς ἁγίοις ἀποστόλοις καὶ προφήταις ἐν πνεύματι, εἶναι τὰ
 „ ἔθνη συγκληρονόμα καὶ σύσσωμα καὶ συμμετοχα τῆς ἐπαγγελίας αὐτοῦ ἐν
 „ Χριστῷ, διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐγενήθη διáκονος· τολμηρότερον δὲ ἔγραψα
 „ ὑμῖν ἀδελφοὶ ἀπὸ μέρους, ὡς ἐπαναμνησκῶν ὑμᾶς διὰ τὴν χάριν τὴν δο-
 „ θεῖσάν μοι ὑπὸ τοῦ θεοῦ, εἰς τὸ εἶναι με λειψουργὸν Ἰησοῦ Χριστοῦ εἰς τὰ
 „ ἔθνη, ἱεουργοῦντα τὸ εὐαγγέλιον τοῦ θεοῦ· ἵνα γένηται ἡ προσφορὰ τῶν
 „ ἔθνων εὐπρόσδεκτος, ἡγιασμένη ἐν πνεύματι ἁγίῳ. Καὶ εἶτα· ὅτι οὐκ ἐλά-
 „ βετε πνεῦμα δουλείας πάλιν εἰς φόβον, ἀλλ' ἐλάβετε πνεῦμα υἱοθεσίας,
 „ ἐν ᾧ κράζομεν ἀββὰ ὁ πατήρ· αὐτὸ τὸ πνεῦμα συμμαρτυρεῖ τῷ πνεύματι
 „ ἡμῶν ὅτι ἐσμὲν τέκνα θεοῦ· εἰ δὲ τέκνα, καὶ κληρονόμοι, κληρονόμοι μὲν
 „ θεοῦ, συγκληρονόμοι δὲ Χριστοῦ. Καὶ ἔπειτα· ὅτι οὐκέτι εἰ δούλος, ἀλλὰ
 „ υἱὸς καὶ κληρονόμος θεοῦ διá Χριστοῦ. „ Οἷς συνηχῆσαι τῶν θεολόγων ἑτε-
 „ ρος λέγων· “ ἔδωκεν αὐτοῖς ἐξουσίαν τέκνα θεοῦ γενέσθαι, τοῖς πιστεύουσιν
 „ εἰς τὸ ὄνομα αὐτοῦ. Προσθεῖν δ' ἂν ὁ τοῦ εὐαγγελίου ἱεουργός· ὅτι ὑμεῖς
 „ ἐστὲ σῶμα Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους· ἔπρεπε γὰρ αὐτῷ δι' ὃν τὰ πάντα,
 „ καὶ δι' οὗ τὰ πάντα, πολλοὺς υἱοὺς εἰς δόξαν ἀγαγόντα, τὸν ἀρχηγὸν τῆς
 „ σωτηρίας ἡμῶν διá παθημάτων τελειῶσαι· ὃ τε γὰρ ἁγιάζων καὶ οἱ ἁγια-
 „ ζόμενοι, ἐξ ἑνὸς πάντες· δι' ἣν αἰτίαν οὐκ ἐπαισχύνεται ἀδελφούς αὐτοὺς
 „ καλεῖν, λέγων· ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς μου, ἐν μέσῳ ἐκ-
 „ κλησίας ὑμνήσω σε. Καὶ πάλιν· οὗς προέγνω, καὶ προώρισε συμμόρφους τῆς
 „ εἰκόνος τοῦ υἱοῦ αὐτοῦ, εἰς τὸ εἶναι αὐτὸν πρωτότοκον ἐν πολλοῖς ἀδελ-
 „ φοῖς· καὶ ἐπὶ τούτοις· ἐν ᾧ περισσότερον βουλόμενος ὁ θεὸς ἐπιδείξει τοῖς
 „ κληρονόμοις τῆς ἐπαγγελίας τὸ ἀμετάθετον τῆς βουλῆς αὐτοῦ, ἐμεσίτευσεν
 „ ὅρκῳ· ἵνα διá δύο πωραγμάτων ἀμεταθέτων, ἐν οἷς ἀδύνατον ψεύσασθαι
 „ θεὸν, ἰσχυράν παράκλησιν ἔχωμεν οἱ καταφεύγοντες κρατῆσαι τῆς προκει-
 „ μένης ἐλπίδος. Καὶ πάλιν· λέγω δὲ Ἰησοῦν Χριστὸν διáκονον γεγενῆσθαι
 „ περιτομῆς ὑπὲρ ἀληθείας θεοῦ, εἰς τὸ βεβαιῶσαι τὰς ἐπαγγελίας τῶν πα-
 „ τέρων· τὰ δὲ ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάσαι τὸν θεὸν, καθὼς γέγραπται· διá
 „ τοῦτο ἐξομολογήσομαί σοι ἐν ἔθνεσι, κύριε, καὶ τῷ ὀνόματί σου ψαλῶ.
 „ Καὶ πάλιν λέγει· εὐφράνθητε ἔθνη μετὰ τοῦ λαοῦ αὐτοῦ. Καὶ πάλιν λέγει·
 „ αἰνεῖτε τὸν κύριον πάντα τὰ ἔθνη· ἐπαινέσατε αὐτὸν πάντες οἱ λαοί. Καὶ
 „ πάλιν Ἑσαΐας· ἔσται ἡ ῥίζα τοῦ Ἰεσσαὶ, καὶ ὁ ἀνιστάμενος ἄρχειν ἐθνῶν,
 „ ἐπ' αὐτῷ ἔθνη ἐλπιοῦσι. „

Προσεκτέον δὲ ἐν τούτοις, ὅτι οὐ μόνον περὶ τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ τὰ αὐτὰ
 φθέγγεται τῷ προφήτῃ ὁ ἱερὸς ἀπόστολος· καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἀντιρεῖ λόγος·
 οἱ γὰρ ἡλεημένοι δωρεὰν παρὰ θεοῦ, ἐκ τῆς ἀθείας ἐπὶ τὴν φιλοθεϊαν μετα-
 ταττόμενοι, ἐδραῖοι τῇ πίστει ἐσθικότες δοξολογοῦσι τὸν θεὸν, οὐκ εἰδωλο-
 λαΐτροῦσι, καὶ μὴ δοκῇ τοῖς ἐξεστῆκόσι τε καὶ μεθύουσι· πῶς γὰρ αὐτοῖς μετὰ-
 μελήσει τῶν ἐφ' οἷς αὐχοῦσι μάλιστα ἡλίγων ἀγαθῶν δωρημάτων, ἐπεὶ τέκνα
 θεοῦ καὶ κληρονόμοι διá πίστεως γενέσθαι ἡξίωνται, σῶμα τε Χριστοῦ καὶ

μέλη χρηματίζοντες, οἷα δόξης τῆς αἰδίου ἐπορεγόμενοι, ὥστε τούτων ἀπολιπόντας τὴν χάριν καὶ τὴν λαμπρότητα, τῷ σκότῳ καὶ τῇ πλάνῃ προσθέσθαι; εἰ δ' οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἀνοσίοις ἄρδην ἀπήρνηται, ἀλλ' ἡμῖν γε πεπίστευται, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ ὑπεράγασθαι τῆς Θείας τοῦ σωτῆρος φιλανθρωπίας, ὁμολογεῖν τε σαφῶς ὅτι γε ὑπερβολῇ χρηστότητος κατὰ τὸ περιὸν τῆς δυνάμεως, οὐ τοὺς κατὰ τὸν τῇδε βίον διαζῶντας μόνον τῆς τοῦ πονηροῦ τυραννίδος συγκαταβάς ἐξεῖλεν· ἥδη δὲ καὶ τοῖς ἐν ἄδου κατόχοις προεγεγονόσι, καὶ πρὶν κατὰ τοὺς καιροὺς τῆς ἀγνοίας ἀθεῖα καὶ ἀσεβεία συζήσασι, ζόφῳ τὲ καὶ ἀφεγγέσι χωρίοις σειραῖς ἀναποδράστοις κατειλημμένοις, ἐπιφανεῖς ὁ σωτὴρ τὴν ἐλευθερίαν κηρύξας ἐχαρίσατο, καὶ τῆς τοῦ δυναστεύοντος ἐχθροῦ βίας ἀφήρπασε· καὶ ταῦτα διὰ μὲν προφητικῆς γλώσσης ἄνωθεν προκεχρησμένηται, ἥνίκα τὸ τοῦ Χριστοῦ πρόσωπον ἐντεῦθεν εἰσάγεται λέγοντος “ τοῖς „ ἐν δεσμοῖς ἐξέλθετε, καὶ τοῖς ἐν τῷ σκότει ἀνακαλύφθητε. „ πεπράχθαι δὲ ὡς ἀληθῶς κατὰ καιροὺς, ὁ τὸ προὔχον ἐν τοῖς ἱεροῖς τοῦ Χριστοῦ μαθηταῖς λαχὼν εἰσηγήσεται· φάσκων “ ὅτι Χριστὸς ἅπαξ περὶ τῶν ἀμαρτιῶν ἡμῶν „ ἀπέθανε, δίκαιος ὑπὲρ ἀδίκων· ἵνα ἡμᾶς προσαγάγῃ τῷ Θεῷ, θανατωθεῖς „ μὲν τῇ σαρκὶ, ζωοποιηθεῖς δὲ πνεύματι· ἐν ᾧ καὶ τοῖς ἐν φυλακῇ πνεύμασι „ πορευθεῖς ἐκήρυξεν, ἀπειθήσασι ποτέ „ οὐς οἶμαι ἔγωγε τὸ τῆς σωτηρίας εὐαγγελισθέντας μυστήριον, δεξαμένους τὲ τοῦ λυτρωτοῦ τὸ κήρυγμα, καὶ ταῦτα πεπαυμένους κινήσεώς τε πάσης καὶ ἐνεργείας, πάσης τε τῶν πρακτέων ἀποικορμένης ἐλπίδος, εὐγνωμονοῦντας δὲ περὶ τὰς οὕτω λαμπρὰς καὶ μεγίστας εὐεργεσίας, μέγα τῶν ἀσεβῶν κατακεκράχζεσθαι· οἷα δὲ τοῖς ἐν ζῶσιν ἐζητασμένοις συνεξυβρισμένους, μᾶλλον δὲ τῶν εἰς τὸν ἐλευθερωτὴν βλασφημούντων, τὴν τόλμαν οὐ φέροντας· πάντως γὰρ ἀσεβείας περιουσία, οὐδὲ τὰς ψυχὰς τῶν προωδευκότων, εἰδωλολατρείας ἐξωθήσονται· δι' ὧν μοι δοκεῖ καὶ αὐξεσθαι αὐτῶν τὴν κατηγορίαν, καὶ μείζοσι δίκαις ὡς τὸ εἰκὸς ὑπάγεσθαι· οὐς δὲ καὶ ζῶσι καὶ νεκροῖς ὑποδίκους γεγεννημένους ἀπολιπόντες, τοῦ σκοποῦ τε τῶν ἐγκεχειρισμένων ἐπειλημμένοι, τῶν ἐξῆς ἐχώμεθα.

μς. Οἷα γὰρ ὁ τῶν ἔθνων βασιλεὺς τοῖς βασιλευθησομένοις ἐπήγγελται ποιήσιν, ὥσπερ ἀντέκτισίν τινα καὶ ἄθλα τῆς πρὸς αὐτὸν ὑπακοῆς τε καὶ πίστεως προστιθεῖς, διακούσεσθαι ἄξιον ποιήσει γάρ, φησι, κύριος ὁ θεὸς σαβαώθ· πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν ἐπὶ τὸ ὅρος τοῦτο· “ πείονται εὐφροσύνην, αἰώνονται „ οἶνον, κρίσονται μύρον ἐν τῷ ὄρει τούτῳ· „ ἄρα τίνα τῶν πάντων διαφέεω; ὅτι σαφῶς ἡμῖν διὰ τούτων, τῶν ἱερῶν μυστηρίων τῆς Θείας δωρεᾶς τε καὶ χάριτος προεισῆκται τὸ διδασκάλιον· τῆς τε κοινωνίας τοῦ τιμίου αἵματος τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ, καὶ τοῦ ἁγιασμοῦ τοῦ κατὰ τὸ θεῖον λουτρον· ὧν τί ἂν γένοιτο εἰς εὐφροσύνην καὶ φωτισμὸν ψυχῆς χαριέστερον ἢ ἐνθεέστερον; ἐντεῦθεν προστέταχε πάλιν αὐτοῖς εὐφραίνεσθαι ἐπὶ τὸ τοῦ καλοῦντος φιλόδωρον, λέγων· “ εὐφράνθητε· στείρα ἢ οὐ τέκτουσα, ῥῆξον καὶ βόησον „ ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι πολλὰ τὰ τέκνα τῆς ἐρήμου μᾶλλον, ἢ τῆς ἐχούσης

„ τὸν ἄνδρα· „ ἀλλὰ μὴν καὶ ὅποια οἱ διὰ τῆς ἐν χάριτι κλήσεως προσδεδραμικότες ἀντεισοίσουσιν, εὐσύνωπτα ἐρεῖ· “ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ἀνενεχθήσεται δῶρα κυρίῳ σαβαώθ, ἐκ λαοῦ τεθλιμμένου καὶ ταπεινοῦ, ἀπὸ λαοῦ „ μεγάλου, ἀπὸ τοῦ νῦν καὶ εἰς τὸν αἰῶνα χρόνον· „ δῶρα δὲ, τί ἄλλο νοηθεῖεν ἂν ἢ πάντως ἡ τῆς αἰνέσεως πνευματικὴ θυσία, ἡ λογικὴ λατρεία παρὰ πάντων τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐθνῶν προσαγομένη τῷ θεῷ, ἣν ὡς ὁσμὴν εὐωδίας προσδεχόμενος; ὅτι αὐτοῖς ἀντιχαριεῖται, καὶ οἷς ἀντιφιλοτιμήσεται δώροις, πάλιν λέγει· “ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὸ ὄρος τὸ ἅγιόν μου, καὶ εὐφρανῶ αὐτοὺς „ ἐν τῷ οἴκῳ τῆς προσευχῆς μου, τὰ ὀλοκαυτώματα αὐτῶν καὶ αἱ θυσίαι „ αὐτῶν ἔσονται δεκταὶ ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν μου· ὁ γὰρ οἶκος μου οἶκος „ προσευχῆς κληθήσεται πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν. „

Οὐκ ἂν δὲ οἶμαι ἐπὶ τοσοῦτον μανίας τῶν ἀρτίφανῶν Ἰουδαίων ἐξοίχεσθαί τινας, ὥστε οἶεσθαι διὰ τούτων τὴν ἐφ’ ἐνὶ τόπῳ ἐν Ἱεροσολύμοις φημί περιειργμένην λατρείαν εἰσφέρεισθαι· τίς γὰρ οὕτως ἀνήκοος, ἐκ προσώπου τοῦ τῶν ἔλων θεοῦ προανακεκραγόντων τῶν προφητῶν, ἐκείνας μὲν τὰς τῶν ζωοθυτούντων καὶ κρεουργούντων ἀποκεκρηγμέναι καὶ ἐκκεκρίσθαι θυσίας, τῶν δὲ Θεοκλυτούντων καὶ ἱερολογούντων ἐν πνεύματι ἀντίεισῆχθαι λατρείας; “ τί μοι πληθὺς τῶν θυσιῶν ὑμῶν, λέγει κύριος; πλήρης εἰμί· ὀλοκαύτωμα τῶν κριῶν, „ καὶ στέαρ ἀρνῶν, καὶ αἷμα ταύρων καὶ τράγων οὐ βούλομαι· τίς γὰρ ἐζήτησε „ ταῦτα ἐκ τῶν χειρῶν ὑμῶν, νομηνίας δὲ καὶ σάββατα μὴ δὲ ἀνέχεσθαι; „ ἃς δὴ καὶ ὁ ψάλλον ἐν πνεύματι ὑποφθὰς περιέγραψε “ θυσίαν, λέγων, καὶ „ προσφορὰν οὐκ ἠθέλησας· ὀλοκαυτώματα καὶ περὶ ἁμαρτίας οὐκ ἐζήτησας. „ Καὶ μὴν, καὶ οὐδέξομαι ἐκ τοῦ οἴκου σου μόσχους, οὐδὲ ἐκ τῶν ποιμνίων „ σου χιμάρους. Καὶ, εἰ ἠθέλησας θυσίαν ἔδωκα ἂν, ὀλοκαυτώματα οὐκ εὐδοκήσεις. „ Τὰς πνευματικὰς δὲ εἰσηγεῖται θυσίας· “ θύσον τῷ θεῷ θυσίαν „ αἰνέσεως, παρεγυῶν, καὶ ἀπόδος τῷ ὑψίστῳ τὰς εὐχάς σου. „ Ἐκδηλότερον δὲ τοῦτο ἡ ἐπαγωγὴ παρίστησιν· εἰπὼν γὰρ πᾶσι τοῖς ἔθνεσιν, οὐ τὴν μερικὴν καὶ ἐν χώρῳ καθωρισμένην τινὶ τῶν ἐξ Ἰσραὴλ συγκεκροτημένην συναγωγὴν, τὴν καθολικὴν δὲ καὶ ἀριθμοῦ ὑπερέκεινα, διὰ τούτων κατέστημην ἐκκλησίαν.

“Ὅτι δὲ αἱ περὶ τὸν βασιλέα τῶν ἐθνῶν συναγωγαί, καθαρῶς τῷ καθαρῷ προσομιλοῦσι, καὶ ἡ ὁδὸς αὐτῶν καθαρὰ, οὐ γὰρ δὴ μιάσμασι καὶ μολύσμασι τῶν εἰδωλικῶν θυσιῶν καταχραίνονται, προσέχειν δεῖ ὅτι καὶ λέγει· “ οὐ μὴ „ παρέλθῃ ἐκεῖ ἀκάθαρτος, οὐδὲ ἔσται ἐκεῖ ὁδὸς ἀκαθάρτων· οἱ δὲ διεσπαρμένοι πορεύονται ἐπ’ αὐτῆς· „ οὕτω δὲ αὐτὴν κεκαθάρθαι καὶ ἡγιασθαι ὁ τῶν ἐθνῶν κήρυξ ἀπισχυρίζεται, ὡς καὶ ναὸν Θεοῦ καὶ οἶκον χρηματίζειν Θεοῦ, καὶ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ οἰκεῖν ἐν αὐτοῖς· φησὶ γοῦν· “ οὕτως ὁ Χριστὸς „ ἡγάπησε τὴν ἐκκλησίαν, καὶ ἑαυτὸν ἔδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, „ καθαρίσας τῷ λουτρῷ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι, καὶ ἵνα παραστήσῃ αὐτὴν „ ἑαυτῷ ἑνδοξον, μὴ ἔχουσιν σπῖλον ἢ ῥυτίδα ἢ τί τῶν τοιούτων, ἀλλ’ ἵνα „ ἡ ἁγία καὶ ἄμωμος. Καὶ ἐτέρωθι· καὶ ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυ-

„ τρώσεται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρὶσὴ ἑαυτῶ λαὸν περιούσιον
 „ ζήλωτὴν καλῶν ἔργων. Καὶ, ὁ ἐγείρας τὸν Χριστὸν ἐκ νεκρῶν, ζωοποιήσει
 „ καὶ τὰ θνητὰ σώματα ὑμῶν, διὰ τοῦ ἐνοικοῦντος ἐν ὑμῖν πνεύματος. Καὶ,
 „ Μωσῆς μὲν πιστὸς ἐν ὅλῳ τῷ οἴκῳ αὐτοῦ ὡς θεράπων εἰς μαρτύριον τῶν
 „ λαληθησομένων· Χριστὸς δὲ ὡς υἱὸς ἐπὶ τὸν οἶκον αὐτοῦ, οὗ οἶκος ἐσμὲν
 „ ἡμεῖς. Καὶ ἀλλαχόθι· οὐκ οἶδατε ὅτι ναὸς θεοῦ ἐστὲ, καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ
 „ θεοῦ οἰκεῖ ἐν ὑμῖν; εἴ τις τὸν ναὸν τοῦ θεοῦ φθείρει, φθείρη τοῦτον ὁ θεός·
 „ ὁ γὰρ ναὸς τοῦ θεοῦ ἅγιός ἐστιν, οἳ τινες ἐστὲ ὑμεῖς. Καὶ πάλιν· ἢ οὐκ
 „ οἶδατε ὅτι τὰ σώματα ὑμῶν ναὸς τοῦ ἐν ὑμῖν ἁγίου πνεύματος ἐστίν; οὗ
 „ ἔχετε ἀπὸ θεοῦ, καὶ οὐκ ἐστὲ ἑαυτῶν, ἡγοράσθητε γὰρ τιμῆς· δοξάσατε δὴ
 „ τὸν θεὸν ἐν τῷ σώματι καὶ ἐν τῷ πνεύματι ὑμῶν, ᾧ τινὰ ἐστι τοῦ θεοῦ. „

Φανερόν οὖν ἐκ τούτων πάντων ὅτι οἱ εἰς Χριστὸν πεπιστευκότες, καὶ τὸ
 πνεῦμα δεξάμενοι τὸ τῆς χάριτος διὰ τῆς τοῦ θείου λουτροῦ καθάρσεως, ναὸς
 θεοῦ καὶ εἶναι καὶ λέγεσθαι ἡξίωνται· ὥστε ἐκ τοῦ ἀκολούθου, οἱ κατάρ-
 ξαντες λέγειν εἰδώλοις προσκεῖσθαι, ναὸς δαιμονίων πεφήνασιν· εἰ δὲ οὐκ ἔστι
 κοινωνία ναῶν θεοῦ μετὰ εἰδώλων, δῆλον ὡς οἱ νῦν τῆς ἀπειθείας υἱοὶ, ἐν οἷς
 τὸ πνεῦμα τὸ ἐναντίον ἐνεργεῖ, τῆς ἀληθείας καδυλακτοῦσι, τῷ ἁγίῳ ἀντι-
 στάμενοι πνεύματι, εἰδῶλα φάσκοντες χριστιανούς σεβασθῆναι, καὶ τὸν ναὸν
 δαιμονίων γεγενῆσθαι τολμήσαντες ἀποφαίνεσθαι· οἷς εἰς ἑλεγχον τὰ ἱερά πρό-
 κεινται λόγια, φοβερὰν αὐτῶν τὴν δίκην παρὰ θεοῦ καθορίζοντα· οὕτω τοίνυν
 τῆς ἐκκλησίας ὁ νυμφαγωγός, ἐπισυνάπτων αὐτὴν καὶ συνδέων τῷ μνηστῆρι
 Χριστῷ ἐνθεέστατα, καὶ τὸν σύνδεσμον ἐπισφίγγων καὶ τὴν συνάφειαν, σῶμα
 εἶναι Χριστοῦ καὶ μέλη ἐκ μέρους, καὶ ἐν σῶμα εἶναι τοὺς πολλοὺς διορίζε-
 ται· ἐπειδὴ περ ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἄρτου τῶν τῆς εὐλογίας μέτεχομεν μυ-
 στηρίων, ἐνότητά τὴν πρὸς αὐτὸν λαχόντες διὰ πίστεως· καὶ ὡς ἐν θεωρίας
 ὑψηλῆς καὶ θεοειδοῦς τρόπῳ διασαφῶν καὶ τρανῶν τὸ μυστήριον, διὰ τῆς κατὰ
 τὸν ἄνθρωπον συζυγίας, τοιαύδὲ τινα διέξεισιν· “ οὕτως ὀφείλουσιν οἱ ἄνδρες
 „ ἀγαπᾶν τὰς ἑαυτῶν γυναῖκας, ὡς τὰ ἑαυτῶν σώματα· ὁ ἀγαπῶν τὴν ἑαυ-
 „ τοῦ γυναῖκα ἑαυτὸν ἀγαπᾷ· οὐδεὶς γὰρ ποτε τὴν ἑαυτοῦ σάρκα ἐμίσησεν,
 „ ἀλλὰ ἐκτρέφει καὶ θάλπει αὐτήν, καθὼς καὶ ὁ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν· ὅτι
 „ μέλη ἐσμὲν τοῦ σώματος αὐτοῦ, ἐκ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ καὶ ἐκ τῶν ὀστέων
 „ αὐτοῦ· ἀντὶ τούτου κατὰλείπει ἄνθρωπος τὸν πατέρα αὐτοῦ καὶ τὴν μητέρα,
 „ καὶ προσκολληθήσεται πρὸς τὴν γυναῖκα αὐτοῦ, καὶ ἔσονται οἱ δύο εἰς
 „ σάρκα μίαν· τὸ μυστήριον τοῦτο μέγα ἐστίν, ἐγὼ δὲ λέγω εἰς Χριστὸν καὶ
 „ εἰς τὴν ἐκκλησίαν. „

μζ. Ἠκέτωσαν οὖν οἱ τῆς ἀνομίας ἐργάται, καὶ δεικνύτωσαν πόθεν τὴν
 ἐκκλησίαν, καὶ ἐκ ποίων θεοπνεύστων λογίων, τῆς κατὰ Χριστὸν ἐνώσεως ἀθε-
 μίτως διορίζουσι; πῶς οἱ συγκληρονόμοι καὶ σύσσωμοι Χριστοῦ ξοάνοις τοῖς
 τῶν ἀπίστων σεβάσμασι λελατρεύκασιν; πόθεν οὖν τὸ ἀληθὲς ἀπενέγκοιτο, οἱ
 τῷ ψεύδει συναγορεύοντες; σκοπεῖτωσαν δὲ εἰ μὴ καὶ Χριστὸν αὐτὸν, κοινόν

τι καὶ ἀκάθαρτον, διὰ τοὺς συγκληρονομοῦντας καὶ τὴν κατὰ τὸ σύσσωμον κοινωνίαν ἡγήσαιντο, καὶ τὸ ὅλον τῆς βλασφημίας αὐτοὶ κληρονομεῖτωσαν· ἀλλ' οὐκ ἐγκαλύπτονται οὐδὲ καταδύονται ἐπὶ τῇ ἑαυτῶν αἰσχύνῃ, τοὺς μὲν λαλοῦντας ἐν πνεύματι Θεοῦ μυστήρια προφήτας ἀγίους καὶ ἀποστόλους παρὰ γραφόμενοί τε καὶ διωθούμενοι, ἐναγεῖς δέ τινες καὶ ἀνοσίους προφήτας αὐχοῦντες καὶ διδασκάλους ἐκ τῆς ἰδίας ἀποφθεγγομένους κοιλίας· ὧν τὸ φευκτὸν καὶ δυσῶδες τῶν λόγων, τῆς ἰδίας αὐτῶν ἀπάτης πρὸς πίστῳσιν ἐπισύρονται· “ μέτοχος εἰδώλων Ἐφραίμ ἔθηκεν ἑαυτῷ σκάνδαλα, ἡρέτισε Χαναανίους, ἀνέγνωμεν· χριστιανούς δὲ εἰδώλων μετόχους καὶ κοινωνούς, οὐδέπω καὶ σήμερον παρ' ὅτουσιν ἀκηκόαμεν, ὅτι μὴ μόνων τῶν κατὰ τῆς δόξης Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶς σεβόντων καὶ προσκυνούντων αὐτῷ λελυττηκότων καὶ θαυμαστόν γε οὐδέν· ἔθος γὰρ τοῖς ἀσεβοῦσιν ἐπιβουλεύειν τοῖς κρείττοις, καὶ δολοῦν τὴν ἀλήθειαν, ἵνα τὴν ἑαυτῶν κακίαν δεδογμένον αὐτοῖς κατὰσκιάζειν κρατύνωσι· καὶ καλῶς γε εἴρηται ἀνδράσιν ἀγίοις, ὅτι λανθάνουσα πονηρία, τῆς προκεκηρυγμένης βλαβερωτέρα.

μη. Οὗτοι γὰρ ἐκ τοῦ προφανοῦς παρρῆσιάζεσθαι οὐδαμῶς ὑφίστάμενοι τὴν ἀσέβειαν, τὸ τῆς εἰς τὴν θρησκείαν ἡμῶν ὕβρεως ὑπέρογκον ὑπειδόμενοι, λανθάνειν τὲ τοὺς πολλοὺς οἰόμενοι, ὥσπερ οὐ τῷ Χριστῷ προσκρούουσι, τὸ θεῖον αὐτοῦ καθυβρίζοντες ἀπεικόνισμα, τί μηχανῶνται; ὡς τῶν μὲν πραγμάτων εἰδότες τὸ μέταβάλλειν οὐ πεφυκότων, τῶν ὀνομάτων δὲ ὡς τὰ πολλὰ τὸ ἀδιαφορεῖν ἐνδεικνυμένων, ἐπὶ τὴν τῆς προσηγορίας χωροῦσι διαφορὰν, καὶ τὸ τοῖς δαιμονικοῖς σεβάσμασιν ἀνακείμενον ὄνομα, τῇ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ καὶ θεοῦ σεβασμῷ εἰκόνι, οἱ τῷ ὄντι τῶν εἰδώλων ἐρασταί, ἀπορρίψαι οὐ καταπεφρίκασιν, εἶδωλον ταύτην ἀποκαλέσαντες, καὶ τοὺς τιμῶντας αὐτὴν ὡς θεμιτὸν χριστιανοῖς, εἰδωλολάτραις κατονομάσαντες· ἵνα ὡς παρακεκινημένην ἡμῶν δῆθεν τὴν πίστιν φωράσαντες, τὸ βεβηκὸς καὶ ἐδραῖον ταύτης τό γε ἐπ' αὐτοῖς παρασαλεύσειαν· ἐκδηλον ἐντεῦθεν ἀποκύσαντες τὸ ἀνόμημα, τὴν τε εἰς Χριστὸν βλασφημίαν ἀναισχύντως κατὰσκευάζοντες, καὶ τῆς ὀρθῆς καὶ ἀψευδοῦς ἡμῶν δόξης ἀδεῶς καὶ ἀπρηυθριασμένως καταγορεύοντες· ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθνη ὑπὲρ ἐλέους δοξάζει τὸν Θεόν, καὶ ταῦτα, τῶν ἄρτι τῆς ἀπιστίας ὑπερχυφάντων, καὶ τὸν λόγον παραδεδεγμένων τῆς χάριτος· οὗτοι δὲ οἱ νῦν λεγόμενοι χριστιανοί, καὶ τούτων μάλιστα οἵς τὸ τῆς ἱερωσύνης ἐπικεκηρύχθαι δοκεῖ ἀξίωμα, οὐ φρίττουσι τὴν ψυχὴν, οὐ κατὰδεσμοῦνται τὴν γλῶσσαν, οὐ δεδίασι τῆς δυσφημίας τὸ ὑπέρογκον, ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς ἄλλους χριστιανούς ἅπαντας, τὴν μερίδα τοῦ θεοῦ καὶ κληρονομίαν Χριστοῦ, δαιμονίων ἀκαθάρτων κληρονομίαν κατονομάζειν· καὶ εἰ μὲν ἑαυτοῖς μόνοις τὴν ἀποστασίαν καὶ ἀσέβειαν ἐπεφήμιζον, πάντων ἂν ἀνθρώπων ἐλεεινότεροι καὶ βδελυκτότεροι ἐνομίσθησαν· νῦν δὲ κατὰ πάντων ἀπλῶς, τῶν τῆς ἀξιαΓάστου ἡμῶν καὶ ἀληθινῆς θρησκείας μετεχόντων, τὰς ἀνοσίους γλῶσσας κινήσαντες, πῶς τὰ ἐκ τῆς θείας οὐκ οἴσουσιν ὀρθῆς, δίκαις πικροτάταις ὑποφερόμενοι; ἀλλ' ἐπὶ τὰς προ-

φήτικας φωνὰς ἐπανακτέον τὸν λόγον· τοὺς οὖν ἐκ πάντων ἔθνων τε καὶ γλωσσῶν καὶ πασῶν γενεῶν, τοὺς ἐξ ἀπάσης γῆς τε καὶ νήσων καὶ θαλάσσης ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ τεθειμένους, καὶ ἓνα κύριον καὶ θεὸν καὶ δεσπότην εἰδότες τὲ καὶ καλοῦντας καὶ σέβοντας, ἐπόμενον ἂν εἴη ἐνὶ γε ὀνόματι, καὶ τούτῳ τῷ ἀπ' ἐκείνου ὀνομάζεσθαι καὶ γνωρίζεσθαι· διὸ φησὶν· “ τοῖς δουλεύουσίν μοι κλη-, , θήσεται ὄνομα καινόν, ὃ εὐλογηθήσεται ἐπὶ τῆς γῆς· εὐλογήσουσι γὰρ τὸν -, , Θεὸν τὸν ἀληθινόν. ,,

Τί πρὸς ταῦτα φαῖεν οἱ ἀναίσθητοι; τί δὲ ἡμεῖς; ὅτι Χριστὸς ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν, ἄνθρωπος γεγωνὼς, προσηγόρευται ὄνομα δηλοῦν ὁμοῦ τῶν συνελθουσῶν φύσεων τὸ συναμφοτέρον, τῆς τε χριστάσης θεότητος, τῆς τε χρισθείσης ἀνθρωπότητος· ὥστε μιᾷ φωνῇ καὶ τῶν συνδραμουσῶν οὐσιῶν τὸ διπλοῦν, καὶ τὴν ἐκ τούτων τοῦ ἐνιαίου προσώπου καθ' ὑπόσταςιν ἔνωσιν, ἀσφαλῶς διαγινώσκεσθαι· εὐλογον οὖν τοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦτο βεβαπτισμένους τὲ καὶ ἐσφραγισμένους, ἀπ' αὐτοῦ καλεῖσθαι τε παρωνύμως, καὶ χρηματίζειν χριστιανούς, ταῦτ' ὅλως γνωρίζομένους καὶ καλουμένους ὀνόματι, καθάπερ οἱ τῶν συνθημάτων τὰ ἐπισημότερά γνωρίσματα φέροντες· καὶ τοῦτο ἡμῖν τὸ ἰδιαίτατόν τε καὶ οἰκειότατον γνώρισμά τε καὶ ὄνομα, καὶ οἱ τῇ μέθῃ τῆς ἀσεβείας βεβαπτισμένοι μὴ ἀνέχωνται· τούτου γε εἵνεκεν καὶ ἄγαν θεοπρεπῶς ἐκκλησία Χριστοῦ ἐστὶ τε καὶ λέγεται, καὶ λαὸς εἰς περιποίησιν, καὶ ἔθνος ἅγιον, καὶ γένος ἐκλεκτόν, καὶ βασιλεῖον ἱεράτευμα, καὶ κληρονομία Θεοῦ ἔνδοξος, καὶ μερὶς κυρίου, καὶ σχοίνισμα κληρονομίας αὐτοῦ, καὶ ἀμπελῶν κυρίου σαβαὼθ, καὶ τέκνα ἡγαπημένα, καὶ ἀδελφοὶ πιστότατοι, καὶ δοῦλοι οἰκειότατοι, καὶ ναὸς Θεοῦ, καὶ βασιλείας κληρονόμοι, καὶ κλήσεως ἐπουρανίου μέτοχοι, καὶ πρόβατα λογικὰ τοῦ ἀρχιποιμένου· διὸ καὶ τὰς ἀρετὰς αὐτοῦ ἐξαγγέλλομεν, τοῦ καλέσαντος ἡμᾶς ἐκ σκότους εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς, Θεόν τε καὶ βασιλέα καὶ κύριον καὶ ποιητὴν καὶ σωτῆρα καὶ λυτρωτὴν ἐπιγραφόμεθα καὶ ὁμολογοῦμεν, καὶ εἴ τι ἕτερον πρὸς ἡμῶν ἀνυμνεῖται· οὕτω προσκυνηταὶ τῆς τριάδος ἀληθινοὶ γνωρίζομενοι, πᾶσαν δαιμονικὴν πλάνην καταπατοῦμεν καὶ διαπύομεν, πᾶσαν εἰδωλικὴν ἀπάτην μυσαττόμεθα καὶ βδελυσσόμεθα, καὶ τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας καὶ ὁμολογοῦντας, τοῖς ἀναθέμασι καταζευγνύομεν· ἡ μὲν οὖν καθ' ἡμᾶς ὁμολογία τοιαύτη καὶ οὕτως ἔχουσα· ἐπὶ δὲ τὸν πρὸς τοὺς ἀσεβεῖς λόγον, ὅθεν ἐξέβημεν, πάλιν μέτιμεν.

μθ. Τί οὖν φατέ; ὁ βασιλεὺς οὗτος, ὁ μέγας, ὁ μεγαλοπρεπὴς, οὗ ἡ μεγαλοπρέπεια τοὺς οὐρανοὺς ὑπεράλλεται, ὁ κατὰ πάντων ἀνημμένος τὸ κράτος, καὶ τὴν ἀρχὴν κεκτῆμένος ἀπέραντον, τῆς γὰρ βασιλείας αὐτοῦ μὴ εἶναι τέλος ὁμολογοῦμεν ὁσημέραι, ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος, ὁ τῶν οὐρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων δεσπότης, ὁ πάσης δημιουργὸς τῆς κτίσεως, καὶ παράγων πάντα ἐξ οὐκ ὄντων πρὸς ὕπαρξιν, πῶς ἔτι βασιλεύσει ἢ κατάρξει τινῶν; ἀπέστραπται ὁ τοῦ τηλικούτου βασιλέως λαὸς, οὗ δὴ λειποτάξιου Γραφὴν εἰς δέον τις κατὰχέοι, κενὰ λοιπὸν τὰ βασίλεια καὶ ἔρημα κατὰλέλειπται,

ἐτέρῳ προσέθεντο βασιλεῖ· τοιοῦτος γὰρ ὁ τῶν ἀβασιλεύτων λόγος, οἱ οὐχ' ὑπὸ τὴν Χριστοῦ βασιλείαν τάχα κείσονται, ἐτέρωθέν γε καὶ πρὸς τοῦ Μαρμωνᾶ βασιλευόμενοι· λεγέτωσαν δὲ τῆς ἐγκαταλείψεως τὸν τρόπον· ζητήσω τίς ἡ αἰτία τῆς μεταθέσεως; εἰ μὲν ἐκὼν ὁ λαὸς τῆς χειρὸς ἀπέδρα τοῦ ἐξουσιάζοντος, πότερον ὡς τοῦ ἄρχειν οὐκ ἰσχύοντος; ἢ τοῦ σώζειν οὐ σθένοντος; καὶ μὴν ὁ δεσπότης ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, αὐτός ἐστιν ὁ πληρῶν τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν, καὶ ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ τὰ πέρατα τῆς γῆς· καὶ θεὸς τοῦ σώζειν λέγεται, καὶ θεὸς τῶν σωτηριῶν ἡμῶν· καὶ αὐτὸς ἐτέχθη ἡμῖν σωτὴρ κύριος, καὶ σώζων οὐκ ἔτι πλην αὐτοῦ· ἢ ὅτι οὐ προνοεῖ καὶ διεξάγει τὰ τῇδε θεοπρεπῶς, τοῦτον ἀπήρνηται; “ ἀλλ' αὐτός ἐστιν ὁ ἀνατέλλων τὸν ἥλιον αὐτοῦ ἐπὶ πονηροὺς καὶ ἀγαθοὺς, καὶ βρέχων ἐπὶ δικαίους καὶ ἀδίκους· ὁ διδούς τῇ γῇ ὑέτον πρῶϊμον καὶ ὄψιμον, καὶ διδούς τροφήν πάσῃ σαρκί, καὶ ὁ πατήρ μου, φησὶν, ἕως τοῦ νῦν ἐργάζεται, καὶ ἐγὼ ἐργάζομαι· ” τοὺς τῆς περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας τὲ καὶ προνοίας εἰσάγων ἐντεῦθεν λόγους· ἢ ὡς οὐ μέλαν οὐ προσιένται; “ ἀλλὰ βασιλεὺς μέγας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν ἐστι· ” καὶ τῆς μεγαλωσύνης αὐτοῦ οὐκ ἔστι πέρας· ” ἀλλ' ὡς μερικὴν ἢ περιγεγραμμένην περιβεβλημένον τὴν ἀρχὴν, ἢ χρόνον πεπερασμένην τινί; “ ἀλλὰ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος, καὶ αὐτῷ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων τὲ καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, ἢ ὡς τοῦ συνιέναι ἐνδεδόντα; ἀλλὰ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· οὐδὲ ἔγνω τίς νοῦν κυρίου· ” εἰ δὲ ὡς οὐκ ἐπιστρεπτικὸν ἢ κηδεμονικόν, καὶ τίς ἐστὶν ὁ λέγων διὰ φωνῆς ἀγίων· “ ὅτι οὐ βούλομαι τὸν θάνατον τοῦ ἀποθνήσκοντος, ὡς τὸ ἐπιστρέφει αὐτὸν ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ζῆν τὴν ψυχὴν αὐτοῦ· καὶ ἐν τῷ με εἰπεῖν τῷ ἀσεβεῖ, θανάτω θανατωθήσῃ, καὶ ἀποστρέψει ἀπὸ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ, καὶ ποιήσει κρίμα καὶ δικαιοσύνην, καὶ ἐν προστάγμασι ζωῆς διαπορεύσεται, ζωὴ ζήσεται καὶ οὐ μὴ ἀποθάνῃ· πᾶσαι αἱ ἁμαρτίαι αὐτοῦ ἅς ἤμαρτεν, οὐ μὴ ἀναμνησθῶσιν· ” ἢ ὡς σοφίας γοῦν καὶ δικαιοσύνης κατὰ τι γοῦν ἀπολειπόμενον; καὶ τίς ἐξαριθμήσαιτο τὴν ἄβυσσον τῆς σοφίας ἢ μᾶλλον αὐτοσοφίας; “ τῇ γὰρ σοφίᾳ ἐξέτεινε τὸν οὐρανὸν, τὴν γῆν ἐθεμελίωσε· ” καὶ ἀπαξαπλῶς πάντα ἐν σοφίᾳ ἐποίησεν· ἁγαθὸς δ' ὅτι ἐστὶ, καὶ τᾶλλα πάντα οἷς παρὰ πάντων ἐξυμνεῖται τε καὶ δοξάζεται· τί δεῖ τῶν ὑπὲρ ἔννοιαν καὶ λόγον τοῦ θεοῦ μεγαλείων ἐφάπτεσθαι, καὶ τῶν ἀνεφίκτων κατατολμᾶν; μήποτε λάθοιμεν ἑαυτοὺς ἀπονοία καὶ δυσβουλία τοῖς ἀσεβέσιν ὡσαύτως ἀνοητότατα περιπίπτοντες.

Τίνι οὖν ὁ ἠθετῆμένος ἡλάττωται καὶ δεδέηται, γλωσσαλγείτωσαν καὶ λεγέτωσαν; ἵνα ὀκλάσας καὶ ἀπειπὼν πρὸς τὴν σπουδὴν καταπροΐξῃται τὴν ἀρχὴν· μᾶλλον δὲ ὡς ὁ ἡμέτερος λόγος, τίσιν οὐχ' ὑπερῆρται καὶ ὑπεραναβέβηκε; ποῖος λόγος τὸ ὑπεραῖρον παραστήσεται τῆς μεγαλειότητος καὶ τῆς δυνάμεως τὸ ἀπρόσιτον, ἢ τῆς ἐξουσίας τὸ ἀμέτρητον, καὶ τοῦ κατὰ πάντων κράτους ἀπειροδύναμον; καὶ ἵνα μὴ τοῖς ταπεινοῖς τούτοις ἀποσεμνύνειν τὸ ὑψηλὸν δό-

ξαντες, κατασμικρύνοιμεν τῆς κυρείας ἀπάντων καὶ δεσποτείας τὸ ἀνέκφραστον, ἢ πάντα ἀπαρβαλήτως τε καὶ ἀσυγκρίτως ὑπερθρώσκει καὶ ὑπερίδρυται, καὶ πᾶσιν ὁμοίως ἄβατός τε ἐστὶ καὶ ἄληπτος, καὶ ἀποκέκρυπται νῶ καὶ λόγῳ παντὶ, οἷα δὲ πάντων ἐξηρημένη ὁρατῶν τε καὶ ἀοράτων, καὶ παντὸς ὀνόματος ἐν τῷ αἰῶνι τούτῳ κατὸνομαζομένου καὶ ἐν τῷ μέλλοντι, τῶν τοιούτων ὡς ὑπὲρ ἡμᾶς ἀφεξώμεθα· εἰ δὲ οὐχ' ἐκὼν ὁ ἐκκεχωρηκὼς τὸ ὑπήκοον δὴ τοῦτο μετετάξατο, βεβίασται πάντως, καὶ τὸ ἡγεμονοῦν τετυράννηται· καὶ τίς ὁ τῇ τυραννίδι ἐπιθέμενος, καὶ τὸ κρατεῖν ἀφελόμενος; καὶ ἔσται ὁ τυραννήσας εὐσθενέστερός τε καὶ ἐπικλέεστερος, καὶ τοσοῦτον ὅσον καὶ τὸ τῆς νίκης ὑπερτεροῦν, καὶ τὰ δι' ὧν ἂν ἡ νίκη τὸ περιὸν ἔχοι· ἐν μὲν γὰρ τοῖς ὀρωμένοις καὶ ἀνθρωπίνοις, ὁπνίκα τὸ ἐναντίον καὶ μάχιμον τὰ πρὸς τὸν πόλεμον ἐξαρτῆται, καὶ εἰς ἀλλήλων χεῖρας ἥκωνται, τέλος τῶν ὀπλων καὶ τῶν πόνων οἱ τὸ κρεῖττον ἀπενεγκάμενοι ἴσχουσιν, ἢ ἐν τῇ μάχῃ κρατήσαντες, χειρῶσασθαι τρεψάμενοι τὸν ἀντίπαλον, ἐξ οὗ συμβαίνει σκύλων τε καὶ λαφύρων πόρον ὅτι πλεῖστον ἐνέγκασθαι, ὀπλων τε κτῆσιν ὡς μεγίστην περιβαλέσθαι, ἢ χώραν καταδιῶσαι τὴν πολεμιωτάτην, καὶ σφίσιν αὐτοῖς κατήκοον ποιήσασθαι, καὶ δασμοφορεῖν εἰς τὸ λοιπὸν τοὺς κεκρατημένους ὡς δουλουμένους καταβιάσασθαι· ὁ δὲ παρὰ τῶν ἀοράτων κινούμενος πόλεμος, ὅφ' ὧν ἡμῖν νῦν ὁ κατὰ τῆς πίστεως σάλος ἐπανασεῖται, τούτων οὐδὲν ἐν ἐλπίσι κατορθωθήσεσθαι τίθεται· οὐ γὰρ δὴ που τοῦτο τηλικούτον, ἡλίκον ἐκείνου τοῦ πολέμου τὸ κίνημα· οὐχ' ὅπως γὰρ τι τῶν ἡμετέρων καὶ ἐκτὸς, ὁ ἐχθρὸς σφετέρισσεται, καθ' ἡμῶν ἐπιφύεται, ἀλλ' ὅπως ὅλους ἡμᾶς αὐτοὺς, ψυχὰς λογικὰς καὶ τὸν ἡγεμόνα νοῦν καταληΐσσειτο καὶ ὑπὸ χεῖρα ἀγάλοι, ἀναπέσῃ τε βασιλέα καλεῖν, καὶ θεὸν ὁμολογεῖν τὸν ἀντίθεον, καὶ τοῖς ψυχοφθόροις καὶ βδελυκτοῖς εἵκειν προστάγμασιν· ἵνα δὴ μὴ αὐτὸς μόνος γεέννη κατὰδικάζοιτο, ἥδη δὲ καὶ τοὺς συγκληρονομήσοντας τῷ πυρὶ τῷ αἰωνίῳ συνεπαγάγοιτο· τοῦτο γὰρ ἔργον ἐξ ἀρχῆς τῷ βασκάνῳ καὶ ἀλιτηρίῳ δαίμονι, τῶν νῦν τρεπισμένων ἀγαθῶν τῷ γένει τῷ καθ' ἡμᾶς φθονερῶς ἐπιόντι ἀποστερήσειν, καὶ τοῦ ἑαυτοῦ συμμεθέξειν πτώματος· ὁ τοίνυν ἀφρημένος τὸ ὑπήκοον, γεγύμνωται τῆς ἀρχῆς καὶ ἀπεστερήται τοῦ ἀξιώματος, καὶ τῆς ἐξουσίας ἐκβέβληται· ψιλὸν αὐτῷ μόνον ἐπιφημισθήσεται τοῦνομα, ἢ καὶ αὐτὸ κατὰ τὸ εἶκος πάμπαν οἰχήσεται· συνεχθήσεται δὲ αὐτῷ ἐντεῦθεν εἰς τὸ πενιχὸν καὶ ἀκαλλές τὸ τῆς δόξης περιστήσεσθαι· οὗ γὰρ μὴ ὑπάρχει κατήκοον, οὐκ ἂν συσταίῃ τὸ βασιλευδὲν οὐδαμῶς· πόθεν; οὐ γὰρ τοι ἔξει ὧν ἂν κατάρξειεν· τοιαῦτα οἱ κακοδαίμονες τῷ δαίμονι χαριζόμενοι φιλοτίμως, οἶονται τῆς Χριστοῦ κατανδρίζεσθαι βασιλείας, καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς κατανεανιεύεσθαι πίστεως, καὶ τῶν ἱερῶν ἡμῶν καθάθειν δογμάτων· ἀλλὰ τῶν θεολέκτων φωνῶν ἀκουέτωσαν, ὅτι “ ὁ μωρὸς „, μωρὰ λαλήσει, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ μάταια νοήσει. „

ν. Καὶ τί τούτων ἀνοητότερον ἢ ματαιότερον; κενὰ γὰρ τῷ ὄντι κατὰ Χριστοῦ ἐμελέτησαν, καὶ μάταια αὐτῶν τὰ βουλευμάτα καὶ διανοήματα, καὶ φρε-

νὸς ἀλόγου καὶ ἀλλοκότου κυήματα, καὶ μωρίας ὡς ἀληθῶς καὶ σκαιότητος, μᾶλλον δὲ ἀθείας καὶ ἀσεβείας τῆς ἀπασῶν ἐσχάτης ἐπέκεινα, ὧν οὐ θεμιτὸν τι καὶ γοῦν μόνον εἰς νοῦν ἐπιέναι ἀνθρώπῳ δοξάζειν ἀνοητότατα, καὶ δρᾶν τὰ ἀνοσιώτατα, εἰς τοῦτο ἀσθενείας καὶ ἀκλειείας τὴν τῶν ὅλων ὑποβιβάζειν ἀρχήν· οὐ τί ἂν γένοιτο ἀτοπώτερον ἢ ἀθεώτερον; ἀλλὰ καινὴ τις ὡς ἔοικε κατὰ τῆς Χριστοῦ βασιλείας παρὰ τῶν ἀνομούντων ἀνέφυ γραφή· δέον γὰρ αὐτὴν ταῖς ἀπασῶν ὑψηλοτέραις καταγεραίρειν τιμαῖς, εἰς ἔσχατον ἀδοξίας καὶ εὐτελείας περιέλκειν οὐ κατερυθριῶσιν, ἵνα τὸ προσὸν ὡς Θεῷ ἀξίωμα περιελόμενοι, ἡττημένον αὐτὸν παραδείξωσι, καὶ τῶν Θεῶν πλεονεκτημάτων ἀπογυμνώσωσι, καὶ φιλὸν αὐτὸν ἄνθρωπον καὶ τῶν καθ' ἡμᾶς ὄντα καταστήσῃ, καὶ τῆς ἐνούσης αὐτῷ κατὰ πάντων ἐξουσίας ὑπερορίσωσιν· εἰς τοιαύτην ἀτοπίαν καὶ ἀθείαν τὰ παρ' αὐτοῖς δογματιζόμενα, κατὰ τὸ ἀκόλουθον περιέστησαν· ἀλλὰ πῶς ταῦτα πείσεται, οὐ συνῆκαν οἱ ἀμαθεῖς καὶ ἀνόητοι· ὁ τὸν ἰσχυρὸν δῆσας καὶ διαρπάσας αὐτοῦ τὰ σκεύη, καὶ τῆς καθ' ἡμῶν λύσσης ἀπείρξας, πῶς ὁ τὸν ἀόρατον αἰχμαλωτεύσας τύραννον, καὶ καθελὼν τὸ δυσάντητον κράτος, ἀντεσυλήθη πάλιν ἡττώμενος; ἐξ ἀτονίας ἄρα πεπονθὼς τοῦτο, ἢ κατολιγωρήσας τοῦ προσκλήθέντος; καὶ ταῦτα ἐπὶ τοσοῦτοις ἰδρῶσι καὶ πάθεισιν· ἵνα μετὰ τοῦ δύνασθαι παραιρήσωνται αὐτὸν, καὶ τῆς προσούσης περὶ ἡμᾶς κηδεμονίας καὶ προνοίας αὐτῷ.

Κενὸς οὖν αὐτῷ ὁ ἀγὼν κατ' αὐτοὺς, καὶ μάτην ἢ πρὸς τὸν ἀντίπαλον διαμάχη ἐξήνυσται· τάχα που καὶ δευτέρων ἀγώνων αὐτῷ δεήσει, καὶ πράγματα ἔξει, καὶ φροντίδων τῶν πρὸς ἐχθρὸν οὐκ ἀπολήξει, καὶ ποτε καὶ ἄλλης αὐτῷ μελήσει σαρκώσεως, καὶ στυγρὸν ἄλλον καὶ πάθος ἐκδέξεται· ἐξ οὗ συμβῆσθαι ἀνάλογον τούτοις ἔξειν καὶ τὴν θρησκείαν· εἰ γὰρ κατήργηκε τὴν εἰδωλολατρίαν Χριστὸς, καὶ τοῦτο ὑπῆρξεν ἡμῖν ψυχῶν ἰατρεία, εἴτα ἐπανῆκεν ἀναπνεῦσαν τὸ βλαβερόν, ἑτέρας αὖθις Θεραπείας δεήσειται· ὅπερ δὴ ἐπὶ τῶν κατὰ τὸ σῶμα νοσημάτων εὐρεῖν ἐστίν· ὡς εἴ τις ἰατρῶν τὴν παροῦσαν ἐξιόασθαι νόσον τοῦ κάμνοντος βούλοιτο, κεράννυσι μὲν τῇ νόσῳ κατ'ἀλληλα φάρμακα· εἴτα ὃ ἐδόκει ἀλεξήλῃριον, περιίτραπέν εἰ τύχοι γέγονε δηλητήριον, ὡς οὐδὲν τι ῥᾶον χειρὸν δὲ μᾶλλον σχούσης τῆς διαθέσεως· ἀναγκαίως οὖν ἀγωνιάσει καὶ διασπεύσει, ἑτέροις ἐπιχειρήμασι μεθοδεύων διαθεῖναι τὸ ἴαμα· εἰ γοῦν καὶ τούτων μὴ ἐπίπύξαιτο, προσθεῖη δὴ που καὶ ἕτερα, καὶ εἰς ἀπειρον τὴν πείραν κενώσειεν, ἔστι δὲ λοιπὸν οὐκ ἰατρεία τὸ δρώμενον, ἀλλ' ἀπορία καὶ ἀπευξία, καὶ τῆς τοῦ νοσοῦντος κακοπαθείας ἐπίδοσις· τὸν αὐτὸν τρόπον καὶ τὰ κατὰ τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν οἰκονομίαν Χριστοῦ διαχλευάζοντες, διορίζεσθαι οἱ ἄθλιοι βούλονται, ὡς οὐδὲν οὐδαμῇ ἐνέργον ἢ βεβηκὸς ἔχειν αὐτὴν διανοοῦμενοι.

Παίζεται οὖν παρ' αὐτοῖς τὰ καθ' ἡμᾶς μυστήρια, καὶ τῶν ἐπὶ σκηνῆς οὐδὲν ὡς ἔοικε διενήνοχεν· ἡμεῖς δὲ ταῖς ἀληθείαις χρώμενοι, καὶ τῆς τῶν πραγμάτων αὐτῶν πίστεως καὶ δυνάμεως ἀντεχόμενοι λέγομεν· τοσοῦτω περι-

έσται τῷ νικητῇ τοῦ τυράννου καὶ τοῦ θανάτου Χριστῷ τὰ τῆς νίκης· ὡς ἤδη καὶ ὁ δράκων ὁ πανώλης ἐξ ἀπληστίας καὶ αὐτῷ προσβαλὼν τῷ Χριστῷ, καὶ τῷ φαινομένῳ ἐπιδραμὼν, ἐπείπερ οἶονεὶ δέλεαρ αὐτῷ προὔβάλετο τὸ ἀνθρώπινον, καὶ μάλα ἐλπίσας θηράματι ὥσπερ τινι περιτυχὼν κατεδηδοκέναι τὸ προσπεσὼν, τῷ ἀγκίστρῳ περιπίπτει δελεασθεὶς τῆς θεότητος, καὶ οὕς πάλαι λαφύζας καταπεπώκει, πρὸς τὸ δυσάντητον ἀπαυδήσας τῆς θοίνης, καὶ οὐκ ἐθέλων ἀπήμεσε.

Ταῦτά τοι καὶ οἱ πρὶν πρὸς θήραν ἐτοίμην καὶ ἐδωδὴν ἡδίστην αὐτῷ ὑπεκκείμενοι ἔλαβον ἐξουσίαν παρὰ τοῦ τὸν κόσμον νικήσαντος, καὶ τὴν ὑπερήφανον καὶ δυσμενῆ κατελόντος τοῦ πονηροῦ δυναστείαν, πατεῖν ἐπάνω ὄφρων καὶ σκορπίων, καὶ ἐπὶ πᾶσαν τὴν τοῦ ἐχθροῦ δύναμιν· ἀλλὰ καὶ ἄξουσιν ἐν ἀγκίστρῳ τὸν δράκοντα, ἀφάψουσι δὲ φορβειὰν περὶ ρίνας αὐτοῦ, δήσουσι δὲ κρίκον ἐν τῷ μυκτῆρι αὐτοῦ, καὶ ψελλίῳ τὸ χεῖλος αὐτοῦ διατρήσουσι· καὶ οἱ ταῖς πάλαις τῆς πλάνης συνειλημμένοι, τῷ δεσμώτῃ καὶ τετρημένῳ καὶ μαστίγῃ τὸ σέβας, ὡς αὐτοὶ φασίν, ἀνοήτως προσάλωσιν· ὄντως οὐκ ἐφρόνησαν συνιδεῖν ἢ συνιέναι οἱ τάλανες· διὰ τοῦτο τῆς ἀληθείας κατὰλαζονεύονται, τολμῶσι τε ἂν οὐδ' ἂν βαρβάροις ἢ ἑλλήσι τολμητέα εἶναι· τί φήσουσιν ἀκούοντες οἷα ἐν εὐαγγελίοις ὁ ἡμέτερος διαρρήδην βασιλεὺς καὶ ποιμὴν διακέκραγε; “ τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς μου ἀκούει, καὶ οὐδεὶς ἀρπάσει αὐτὰ ἐκ „ τῆς χειρός μου· καὶ ὅτι ὁ πατὴρ δέδωκεν αὐτῷ ἐξουσίαν κατὰ πάσης σαρκός· καὶ πάντα ὅσα ἔχει ὁ πατὴρ, ἔχει καὶ ὁ υἱός· τὰ γὰρ ἐμὰ πάντα, φησὶ, „ σὰ ἐστί, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς· „ μετεῖναι γὰρ τῷ μονογενεῖ πάντων τῶν τοῦ πατρὸς πεπιστεύκαμεν· πῶς οὖν δεδόξασται εἰ νενίκηται καὶ ἡττηται; πῶς δὲ τῆς ἐξουσίας ἀφήρηται, ὁ ἐν τοῖς πατρικοῖς ἐναγλαϊζόμενος ἀξιώμασι, καὶ συμμετέχων τῆς κατὰ πάντων ἐνυπαρχούσης ἐξουσίας αὐτῷ; ταῦτα οἱ τοῦ κυρίου ἐχθροὶ οὐ λογίζονται, ὅφ' ἐτέρῳ γὰρ τελοῦσι τῷ τοῦ αἰῶνος τούτου ἄρχοντι· τοῦτο γὰρ αὐτοῖς βούλεται τὸ εἰδώλοις προσκεκυνηκέναι, τὸ ἐξ ἀρχῆς ὠδίνουσι κατὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὰς ἀντιθέσεις· ἡμεῖς δὲ οὐκ ἂν ποτε ἀποκνήσαιμεν θριαμβεύειν αὐτῶν τὸ ἐμμανὲς καὶ τὸ ἐμβρόντητον.

Τί οὖν φησιν ὁ σωτήρ; “ ὁ εἰσερχόμενος διὰ τῆς θύρας, ποιμὴν ἐστὶ· καὶ „ ὅταν τὰ ἴδια πρόβατα ἐκβάλῃ, ἔμπροσθεν αὐτῶν πορεύεται, καὶ τὰ πρόβατα αὐτῷ ἀκολουθεῖ, ὅτι οἶδασιν τὴν φωνὴν αὐτοῦ· ἀλλοτρίῳ δὲ οὐ μὴ „ ἀκολουθήσωσιν, ἀλλὰ φεύξονται ἀπ' αὐτοῦ, ὅτι οὐκ οἶδασιν τῶν ἀλλοτρίων „ τὴν φωνήν· „ εἶτα πάλιν· “ ἐγὼ εἰμι ἡ θύρα· δι' ἐμοῦ ἐάν τις εἰσέλθῃ, „ σωθήσεται καὶ ἐξελεύσεται καὶ νομὴν εὐρήσει· „ τί δὲ οἱ παράφρονες; τὸν μὲν τοιοῦτον ποιμένα, ἡρῶσθηκότα καὶ ἄτονον, καὶ ἀπείρως τῆς ποιμαντικῆς εἰσάγουσιν ἔχοντα, ἢ ἀσθενεῖα τοῦ διέπειν τὰ πρόβατα, ἢ ἀκουσίως διηρπάσθαι ὑπὸ τοῦ λύκου, ἢ ἐθελοντῆν κατὰπροέσθαι τὸ ποίμνιον· μάτην δὲ ὡς ἔοικεν ἡ θύρα προβέβληται, οὐδαμῶθεν τὸ ἀσφαλὲς ἔχουσα· οὔτε εἴ τις εἰσελεύσεται

δι' αὐτῆς ἢ ἐξελεύσεται, εἰς τὸ σῶζειν οἷα τε ὑπάρχουσα· τὸ δὲ ταῦτα φλυαρεῖν καὶ λέγειν, ποίας κολάσεως καὶ ἀπωλείας οὐκ οἶσι δίκην; εἶτα· “ ἐγὼ
 „ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, καὶ Γινώσκω τὰ ἐμὰ καὶ Γινώσκομαι ὑπὸ τῶν ἐμῶν,
 „ καὶ τὴν ψυχὴν μου τίθῃμι ὑπὲρ τῶν προβάτων· „ τοῖς δὲ γε ἐκατέρωθεν
 ἐν τούτοις, ὁ τῆς βλασφημίας περιορώρεται βόθρος, ὁμοῦ τε τοῦ ποιμένου
 Χριστοῦ καὶ τῶν προβάτων τὴν ἄλνοιαν ἀνοήτως καταψηφιζόμενοις· διαπιστή-
 σουσι δὲ πῶς πάντως αὐτῷ, καὶ τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων τιθέναι λέ-
 γοντι· ἵνα ἢ μηδόλως γεγενῆσθαι τὸ σωτήριον Χριστοῦ πάθος δογματίσωσιν,
 ἢ ὡς παραπεπλασμένον καὶ φασματῶδες παραφανέν, καὶ εἰκὴ συντεθεῖσθαι
 δραματουργούμενον παρὰ τῶν ἐξηγησαμένων ἡμῖν τὰ εὐαγγέλια, εἰσηγήσων-
 ται ταῦτα δὲ τίνων ἄλλων, ἢ τῆς ἐκείνων ἀνοίας καὶ ἀσεβείας ἄξια; καὶ ὁ
 μὲν Χριστὸς λέγει· “ καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύ-
 „ τῆς· κἀκεῖνα με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται
 „ μία ποίμνη, εἰς ποιμήν· „ οἱ δὲ καὶ τῶν ἤδη δι' ἐπιγνώσεως τῆς πρὸς αὐτὸν
 συνηγμένων, τῆς ἐξουσίας καὶ οἰκειότητος ἐξεύρειν φιλονεικοῦσι, καὶ τῷ τῆς
 πλάνης αὐτῶν ἀρχηγῷ διαβόλῳ περιποιούμενοι μετοχετεύειν· φαίη δ' ἂν καὶ
 πρὸς αὐτοὺς ὁ Χριστὸς τὴν ἰουδαίων νοσοῦντας μανίαν· “ ὑμεῖς οὐ πιστεύετε,
 „ οὐ γὰρ ἐστὲ ἐκ τῶν προβάτων τῶν ἐμῶν· τὰ πρόβατα τὰ ἐμὰ τῆς φωνῆς
 „ μου ἀκούει, καὶ γινώσκω αὐτὰ καὶ ἀκολουθοῦσι μοι· κἀγὼ ζωὴν αἰώνιον
 „ δίδωμι αὐτοῖς, καὶ οὐ μὴ ἀπόλυνται εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ οὐχ' ἄρπάσει τις
 „ αὐτὰ ἐκ τῆς χειρός μου· ὁ πατήρ μου ὃς δέδωκέ μοι, μείζων πάντων ἐστὶ,
 „ καὶ οὐδεὶς δύναται ἄρπάζειν ἐκ τῆς χειρός τοῦ πατρὸς μου· ἐγὼ καὶ ὁ πα-
 „ τὴρ ἐν ἐσμέν· „ οὗτοι δὲ τὰ ἰουδαίων ὄντως καὶ φρονοῦντες καὶ πράσσοντες,
 τοῖς τῶν δυσφημιῶν λόγοις οἷα λίθοις καταλεύουσι, βάλλοντες τὸν Χριστὸν·
 οὕτω γὰρ, τό γε ἐφ' ἑαυτοῖς, κατεψίλωσαν μὲν τὸν Χριστὸν, καὶ τοῦ κατὰ
 πάντων ἀφείλοντο κράτους, καὶ τὸ ἥττον ἀπενέγκασθαι ἤδη κατεψηφίσαντο,
 τὰ τε ἄλλα καὶ τὰ τῶν εὐαγγελίων ψευδῇ τιθέμενοι λόγια· τῷ δὲ πατρὶ αὐ-
 τῶν τῷ ἀντιχρίστῳ τὸ κλέος διδόασι καὶ τὰ νικητήρια, τρώπαιον αὐτῷ λαμ-
 πρόν τὸν ἴδιον στησάμενοι ὀλεθρον.

να. Ἦδη δὲ καὶ τὸν πατέρα καὶ τῶν ὅλων θεὸν κατὰ τὸ εἶκος βεβιάσθαι
 ἀποφανοῦνται, καὶ τῆς τῶν ἀπάντων δεσποτείας ἀλλοτριώσουσι, συνδιηρπάσθαι
 τῷ υἱῷ τῆς ἐξουσίας αὐτὸν εἰσηγούμενοι· εἵπωρ ὁ υἱὸς φησὶν, “ ἐγὼ καὶ ὁ
 „ πατήρ ἐν ἐσμέν· „ συμβασιλεύει δὲ τῷ πατρὶ εἰς τοὺς αἰῶνας· καὶ τὸ πνεῦμα
 ἐφεῦσθαι τὸ ἅγιον τὸ ἐν ἀποστόλοις φθεγγόμενον, ἐπεὶ τῷ μὲν ἐνέπνευσε λέ-
 γειν· “ ὅτι ἐρρύσατο ἡμᾶς ἐκ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκοτους, καὶ μετέστησεν εἰς
 „ τὴν βασιλείαν τοῦ υἱοῦ τῆς ἀγάπης αὐτοῦ, ἐν ᾧ ἔχομεν τὴν ἀπολύτρωσιν,
 „ τὴν ἄφεσιν τῶν ἀμαρτημάτων· ὃς ἐστὶν εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου· πρωτό-
 „ τοκος πάσης κτίσεως· „ τῷ δὲ ἐνήχησε Γράφειν· “ ὑμεῖς δὲ Γένος ἐκλεκτὸν,
 „ βασιλείον ἱεράτευμα, ἔθνος ἅγιον, λαὸς εἰς περιποίησιν, ὅπως τὰς ἀρετὰς
 „ ἐξαγγείλητε τοῦ ἐκ σκοτους ὑμᾶς καλέσαντος εἰς τὸ θαυμαστὸν αὐτοῦ φῶς·

„ οἱ ποτὲ οὐ λαὸς, νῦν δὲ λαὸς Θεοῦ· καὶ οἱ οὐκ ἡλεημένοι, νῦν δὲ ἔλεη-
 „ θέντες· „ μεθ' ὧν ὁ εὐαγγελικὸς λόγος “ ὅτι τὸ φῶς ἐν τῇ σκοτίᾳ φαίνει,
 „ καὶ ἡ σκοτία αὐτὸ οὐ κατέλαβε βοᾷ· „ οἱ δὲ τοῦ σκότους ἄξιοι, ὡς οἶον-
 ται, καὶ ἐδιώχθη καὶ κατέληφθη· εἰκὴ ταῦτα εἶρηται, καὶ ἀδολεσχεῖ ὁ λέγων
 τοὺς ἐκ τοῦ σκότους, εἰς τὸ θεῖον καὶ θαυμαστὸν κεκληῖσθαι φῶς· καὶ τὸν οὐ
 ποτὲ λαὸν, νῦν λαὸν χρηματίζειν Θεοῦ· καὶ τοὺς οὐκ ἡλεημένους, ἡλεημένους·
 μάτην ἄρα ὡς ἔοικε τὸ τοῦ Χριστοῦ αἷμα καταβέβληται, καὶ λύτρον ὑπὲρ
 ἡμῶν εἰσηνήκεται, καθὰ πιστεύομεν καὶ κηρύσσομεν· οὕτως αὐτοὺς εἰς βουθὸν
 ἀπωλείας ὁ τῆς βλασφημίας καὶ δυσσεβείας κατωθεῖ λόγος· ἐπὶ τούτοις τῶν
 θεηγόρων ἄλλος, εἰς τόνδε τὸν πόνον συνεισελάσας, συλλήψεται γε εὖ μάλα
 τοῖς προκεκηρυγμένοις, τοιάδε τινα λέξειεν· “ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκείναις
 „ καὶ ἐν τῷ καιρῷ ἐκείνῳ, καλέσουσι τὴν Ἱερουσαλὴμ θρόνον κυρίου, καὶ συν-
 „ αχθήσονται ἔτι ὀπίσω τῶν ἐπιθυμημάτων τῆς καρδίας αὐτῶν τῆς πονηρᾶς· „
 τοιαῦτα μὲν ὁ Θεῖος προφήτης· πολλάκις δὲ τῶν τοιῶνδε λόγων προδιηύκρι-
 νημένων, οὐκ ἔγωγε οἶμαι παλινστίσαντας ἐπὶ τὰς αὐτὰς ἐξηγήσεις ἴεσθαι·
 ἀλλὰ τά γε εἰς τὸ ἔπειτα αὐτῷ ρηθησόμενα, οὐκ ἂν ἐκὼν ὑπερβήσομαι· πολὺ
 γὰρ ἡμῖν ὠδίνει ταυτηνὴ τὴν ἀλήθειαν πρὸς τὴν τῶν προκειμένων ὑπόθεσιν,
 τὸ συμφυὲς καὶ ὁμόγνωμον, ἃ δὴ καὶ ἰσχνῶς κατοπτεύοντες εἰσόμεθα.

ιβ. Τί ποτε ἄρα θεὸς, καὶ τίσι κατὰ καιροὺς διάθοίτο, καὶ τί τῶν ἐκκει-
 σομένων νόμων τὸ καινὸν καὶ ἀπεξενωμένον, καὶ τῶν πάλαι νενομισμένων ἐπι-
 κρατέστερον, καὶ πολλὸν δὲ πλείονα φέρον τὴν ὄνησιν, καὶ ὅσοι ποτὲ τὰ τῶν
 νόμων ἐνσημανθήσεται, καὶ ὅποια δὴ δυνάμει τὸ ὑπ' αὐτῶν διδασκάλιον πρό-
 εισιν; ἔχει δὲ ὧδε· “ ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται φησὶ κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ
 „ οἴκῳ Ἰσραὴλ καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, οὐ κατὰ τὴν διαθήκην
 „ ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου τῆς χειρὸς
 „ αὐτῶν ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· καὶ αὐτοὶ οὐκ ἐνέμειναν τῇ
 „ διαθήκῃ μου, καὶ ἐγὼ ἠμέλησα αὐτῶν, φησὶ κύριος· ὅτι αὕτη ἡ διαθήκη
 „ ἣν διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ μετὰ τὰς ἡμέρας ἐκείνας, φησὶ κύριος, δι-
 „ δους νόμους μου εἰς τὴν διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν γράψω
 „ αὐτοὺς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς εἰς Θεὸν, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι εἰς λαὸν, καὶ
 „ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐ-
 „ τοῦ λέγων, γινῶμι τὸν κύριον· ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν
 „ καὶ ἕως μεγάλου αὐτῶν· ὅτι ἴλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν, καὶ τῶν
 „ ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι· „ καὶ ὁ μὲν τοῦ πνεύματος ὑποφίτης
 τοιαῦτα.

Τίς δὲ τῶν θεοπνεύστων λογίων τούτων ἀνήκοος; ἀπανταχοῦ γὰρ γῆς καὶ
 θαλάσσης, τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν ὁράται κατεσκευασμένον τὸ κήρυγμα· τίς δὲ
 οὕτως ἀσύνητος καὶ ἡλίθιος, ὥστε παρ' οὐδὲν μὲν τίθεσθαι τὰ τοῦ πνεύματος
 λόγια, τοῖς ἐκ τῆς μεθοδείας δὲ τοῦ διαβόλου ἐξευρημένοις προστίθεσθαι;
 ποίας οὐκ ἂν εἶεν κατηγορίας καὶ κολάσεως ἄξιοι, λεγέτω τίς τῶν ἐρώντων

τῆς τοῦ λόγου εὐθύτητος· τί τούτων εὐχύτερον ἢ τηλαυγέστερον; ἄρ' οὐκ ἐλέγχει τῶν ἀνοήτων τὴν ματαιότητα; ἄρα τὸν καθ' ἡμᾶς λόγον ὡς εὐσεβείας ἐχόμενον οὐ συνίστησιν; οὐ τὴν καινὴν διαθήκην ἡμῖν προανεβόησεν, ἣν ὁ σωτήριος λόγος ἐπιφανεῖς παραδέδωκεν; οὐ τῆς κατὰ θεὸν πολιτείας τοὺς νόμους προῦποτίθεται, τῶν τε δεξομένων τὰς διανοίας καταυγασθήσεσθαι καὶ φωτισθήσεσθαι, καὶ τῶν προσελευσομένων τὰς καρδίας, τοῦ παλαιοῦ ρύπου καὶ τῆς ἀμαρτίας ἀποκαθαρθήσεσθαι; καθ' ἃς καὶ ἐγγραφῆσεσθαι τὸν θεῖον νόμον προανεκήρυξεν· οὐ τὸν παλαιὸν ἄνθρωπον ἀποθήσεσθαι, καὶ τὸν νέον τὸν ἀνακαινούμενον ἐν πνεύματι προῦπέγραψεν; οὐ τὴν πρὸς θεὸν ἡμῖν οἰκειότητά διατυποῖ καὶ ἐγγύτητα; ὡς εἶναι αὐτῷ λαὸν καὶ κληρὸν ἅγιον, αὐτόνομον καὶ αὐτεπάγγελτον τὴν θεῖαν γνῶσιν ἔξειν προῦποφαίνων; οὐ προῖκα χρηστευόμενον ἐπὶ ταῖς ἀμαρτίαις ἡμῶν, καὶ ἀμνηστίαν ἐπὶ ταῖς ἀνομίαις ἡμῶν ἐνδείξόμενον, τὸν τε ἔλεον καὶ τὴν φιλανθρωπίαν ἣν περὶ ἡμᾶς κέκτηται προανακέκραγεν; οὐ τὸ κεφάλαιον πάντων, ὡς συνελόντα εἰπεῖν, τῆς ἱερᾶς ἡμῶν πίστεως τά τε βάθρα καὶ τὴν κρηπίδα προῦπεστήριξε; ταῦτα κατακροτεῖν καὶ ταῖς ἀμείνοσι στέφανον ψήφοις, πάντων ἂν εἴη δικαιότερον· τῆς γὰρ ἀσεβείας καθαιρεῖ τὴν ὄφρυν, καὶ τῶν ἀναισχυντῶντων ἀποφράττει τὰ στόματα· ὄντως ἔδει τούτοις καὶ ὑψηρεθῆσασθαι καὶ διακονήσασθαι, τὸν καλῶς καὶ ἀξίως τῶν προφητῶν προσαγορευθέντα τὸν συμπαθέστατον, ἀφ' ὧν ἐπεδείκνυτο τὸ πολυπενθές καὶ φιλόδακρυ· ὃς ἔγνωστο τῷ θεῷ καὶ πρὸ πλάσεως, καὶ ἐκ μήτρας αὐτῆς ἡΓίαστο· τί γὰρ τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ψυχῆς συμπαθέστερον ἢ καθαρώτερον;

Ἄλλ' ἐπὶ τὴν τῶν προσηγορευμένων ἀνάπτυξιν, εὐκαιρῶς καὶ δὴ τρεψόμεθα· “ ἰδοὺ ἡμέραι ἔρχονται, φησὶ κύριος, καὶ διαθήσομαι τῷ οἴκῳ Ἰσραὴλ, καὶ τῷ οἴκῳ Ἰούδα διαθήκην καινὴν, ἡμέραι δὲ οὐκ ἂν ἕτεροι ὑποληφθεῖεν, ἢ ὥσπερ ἐσχάτας τῶν προφητῶν ἕτεροι ἐκδιδάσκουσιν, εἰ καὶ ἀδιορίστως ἐνταῦθα εἴρηται, καθ' ἃς ὁ τοῦ Θεοῦ λόγος ἀνθρώποις σαρκὶ προσωμίλησεν· ἐπὶ συντελείᾳ γὰρ τῶν αἰώνων τὸ τοῦ Χριστοῦ μυστήριον πεφανέρωται· τοὺς τε νόμους καὶ τὴν διαθήκην ἡμῖν τὴν καινὴν εἰσηγήσατο· ἐπεὶ γνωρίζετωσαν ἡμῖν οἱ ἀπεναντίας ἡμῖν καὶ τῇ ἀληθείᾳ ἰστάμενοι, χρόνον ἕτερον καὶ τοῦ προφητικοῦ τουτουῖ λόγου μεταγενέστερον, καὶ διαθήκην ἄλλην ἐμφανίζετωσαν, καὶ ἡμεῖς γε σιωπήσομεν ἕως δ' ἂν παραδείξαι οὐκ ἰσχύσωσιν, οὐ γὰρ τοι δυνήσονται, τὰ ἡμέτερα κρατεῖτωσαν, καὶ ὁ τῆς ἀληθείας λόγος παρρησιάζοιτο· οἶκος δὲ Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδα, τίνες ἂν εἶεν ἕτεροι, ἢ οἳ γε τῷ καθαρωτάτῳ νῷ καθορᾶν ὡς ἐφικτὸν ἀνθρώπῳ θεὸν δύναιντο, καὶ καθαρᾷ καὶ εἰλικρινεῖ ἑξομολογήσει διὰ πίστεως αὐτῷ προσερχόμενοι· οὕτω γὰρ ἂν οἰκειότερον Ἰσραὴλ καὶ Ἰούδας ἀποδοθεῖν· εἰ καὶ περὶ τῶν ψιλαῖς προσηγορίαις τέως ἐπικεχρεωσμένων, τηνικάδε ὁ λόγος προενήνεχται, ὡς μὴ δόξαι τὰ τῆς ἐπαγγελίας διαπρεσεῖσθαι τῆς πρὸς τοὺς πατέρας τοῖς ἔτι σαρκικοῖς, καὶ τῷ τῆς περιτομῆς φιλοτιμουμένοις σημείῳ· καθὰ καὶ ὁ σωτὴρ τῇ γυναικὶ τῇ φοινικίσῃ προσδιελέγετο· “ οὐκ ἀπεστιάλην εἰ μὴ εἰς τὰ πρόβατα τὰ ἀπολωλότα

„ οἴκου Ἰσραὴλ „ ὧν ἀπογόνων, ἐπὶ τὰ ἔθνη λοιπὸν, πρὸς οὓς ἡ ἐπαγγελία τῶν πατέρων καὶ ἡ εὐλογία μετακεχώρηκεν.

Εἰ δοκεῖ δὲ καὶ εἰσαυθίς, ὁ τῆς καινῆς διαθήκης λειτουργὸς, ὁ βασιτάσας τὸ τοῦ Χριστοῦ ὄνομα ἐνώπιον ἐθνῶν καὶ βασιλέων, ὃς δὴ ἄγαν εὐφυῶς καὶ εὐκαιρῶς καὶ εἰς δέον, τοῖς θείοις τούτοις χρησιμοῖς ἑβραίοις Γράφων, αὐταῖς λέξεσι συνεχρήσατο, καλείσθω καὶ νῦν χρειωδέστατα, καὶ εἰς μέσους ἀΓέσθω, καὶ ἀμφοῖν ταῖν διαθήκαιν συμβάλλων καὶ δοκιμάζων τὴν δύναμιν, λεγέτω· “ εἰ γὰρ ἡ πρώτη ἐκείνη ἦν ἄμεμπτος, οὐκ ἂν δευτέρας ἐζητεῖτο τόπος· „ πῶς οὖν οὐκ ἄμεμπτος ἡ πρώτη; “ ὅτι τοι, φησὶν, ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, „ ἐπεισαγωγῇ δὲ κρείττονος ἐλπίδος, δι’ ἧς ἐλγίζομεν τῷ θεῷ· „ οὐκοῦν διὰ τοῦτο δευτέρας ἐδέησε καὶ τῆς κρείττονος, ἧς πάνυ τὸ χρειωδὲς καὶ ἀναγκαῖον εἰς τὸ σώζειν τὸν ἄνθρωπον, καὶ δικαιοῦν τὸν διὰ πίστεως προσερχόμενον, καὶ τῶν ἀρχαίων πλημμελημάτων χαρίζεσθαι τὴν ἀπόνοιψιν· ἣν δ’ ἄρα ταύτη τῆς εὐαγγελικῆς Θεοδοσίας ἡ ἐπανθήσασα χάρις, καὶ τῶν ἐν ταύταις μεσιτευσάντων τὸ διενέγκαν ὁπόσον· ὅτι ἐκεῖ μὲν οἱ ἱερεῖς προσέφερον τὰ δῶρα, καὶ τὰς ἐναίμους θυσίας ὑπὲρ τε ἑαυτῶν, καὶ τῶν τοῦ λαοῦ ἀγνοημάτων· αἵ περ οὐκ ἠδύναντο περιελεῖν ἁμαρτίας· ἐν ὑποδείγματι γὰρ ἔτι καὶ σκιαῖς ἐλάτρευον τῶν ἐπουρανίων, καθὰ Μωσεῖ κεχηρημάτισται· ἐνταῦθα δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας καὶ ἀσυγκρίτως ἀμείνωνος ἐπὶ κρείττοσι ταῖς ἐπαγγελίαις, καθ’ ὅσον σκιαῶς ἡ ἀλήθεια· ὁ γὰρ τοι ἡμέτερος ἀρχιερεὺς, ὁ ἑξάρχος καὶ ἀπόστολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, ἅπαξ ὑπὲρ τῆς τῶν ἁμαρτιῶν σωτηρίας ἑαυτὸν ἀνενέγκας, ἱερευθέντά τε καὶ τυθέντα σαρκί, μένει εἰς τὸν αἰῶνα ἀρχιερεὺς, ἐκάθισέ τε ἐν δεξιᾷ τοῦ Θεοῦ, τὸ λοιπὸν ἐκδεχόμενος, ἕως ἂν τεθῶσιν οἱ ἐχθροὶ αὐτοῦ ὑποπόδιον τῶν ποδῶν αὐτοῦ· μὲν γὰρ προσφορᾷ ἐτελείωσεν εἰς τὸ διηνεκὲς τοὺς ἁγιαζομένους· μαρτυρεῖ δὲ ἡμῖν, φησι, τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον.

Ἄλλ’ οἱ γε ἐναΓεῖς καὶ βέβηλοι, τῶν τοῦ πνεύματος οὐδαμῶς ἀνέχονται λογίων, πολλὴν δὲ τὴν ἀκαθαρσίαν καὶ τὸ δυσῶδες ἐκ τῆς βδελυρᾶς καρδίας ἀπερευγόμενοι, καταρράψωδοῦσι τῆς ἀληθείας, μήτε Χριστὸν τετελειωκέναι μηδὲν, μήτε καθηΓιάσθαι τοὺς ἡξιωμένους τῆς χάριτος· οὕτως οὖν νοοῖντο καὶ λῖαν εὐστόχως, ἐκ τοῦ ἀκαθάρτου ἀποφθεΓγόμενοι πνεύματος· “ οὐ κατὰ τὴν „ διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν, ἐν ἡμέρᾳ ἐπιλαβομένου μου „ τῆς χειρὸς αὐτῶν, ἐξαγαγεῖν αὐτοὺς ἐκ γῆς Αἰγύπτου· „ ταῦτα ἄνωθεν ἡρέμα πως, τῆς παλαιᾶς διαθήκης τὴν παύλαν προῦπηγγίσσετο· καθάπερ καὶ τῶν πλακῶν τὸ παλαιὸν ἐδήλου τὸ σύντριμμα· ὅτε μὲν γὰρ τῆς αἰγυπτιακῆς τυραννίδος ὁ Ἰσραὴλ ἀπηλλάττετο, πλάξι λιθίναις ὁ νόμος ἐνεχαράττετο, καὶ ὅρος ἐδείκνυτο καπνίζόμενον, καὶ δέματ’ ἐξαΐσια διεφαίνοντο ἄνθρωποι· οἷα εἰκὸς τοὺς ἔτι νηπιώδεις, καὶ στοιχείων διὰ τοῦτο δεδεημένους μορμολυττόμενα· ὡς τοὺς ἄρτι τῆς ἀλλοδαπῆς ἀπανισταμένους, τῆς βαρβαρικῆς μεταπλάττεσθαι δυστροπίας, καὶ πρὸς Θεογνωσίαν μεταρρύθμιζεσθαι, τὴν ἐθνικὴν

δεισιδαιμονίαν ἀποδιδράσκοντας· τῇ τῶν πλακῶν τυχὸν παραλήψει, τῆς λιθίνης αὐτῶν καρδίας τυποῦντος τοῦ λόγου, τὸ σκληρὸν καὶ ἀτίτασσον· ταύτῃ γὰρ καὶ λαὸς σκληροῦτράχιλος, καὶ νεῦρον σιδηροῦν ἔχων τὸν τράχηλον, καὶ πρὸς πᾶσαν ἀπείθειαν καὶ τραχύτητα εὐπαράφορος ὧν ὠνειδίζετο.

Ὅτε δὲ ὁ κύριος ἡμῶν καὶ θεὸς, τῆς ἐξουσίας τοῦ πονηροῦ τυράννου ἐλευθεροῦν ἤμελλε, καὶ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἀμαρτίας ἡμᾶς ἐξαιρήσεσθαι, οὐδὲν ἐκείνων ὥφθη τερατουργούμενον· ὁ γὰρ τὴν σωτηρίαν πρυτανεύων τὴν ἡμετέραν, ἐκπεριῖων τὴν γῆν, ὁ παρῶν καὶ ταπεινὸς τὴν καρδίαν, θορύβων καὶ δέους παντὸς ἄνευ, τὸ ἐπιεικὲς δὲ μᾶλλον ἐπιδεικνὺς καὶ εὐπρόσιτον, ἐν ταῖς συναγωγαῖς τὸν λόγον ἐδίδασκε τὸν σωτήριον, καὶ παντοδαπῶν εὐεργετημάτων κατεπίμπλα τοὺς εἰσακούειν ἐθέλοντας, οὐ νόμους γραπτοὺς διετίθετο, οὐ τῆς ὀρωμένης καὶ πατουμένης ἐκνέμων σχοινίσματα, οὐδέ τι τῶν ἐπικήρων τὲ καὶ ρεόντων κληροδοτῶν εἰς κατάσχεσιν, ἀλλὰ βασιλείαν ἐκήρυσσε τὴν οὐράνιον, καὶ πλοῦτον ἀναφαίρετον ἐχαρίζετο, καὶ χαρὰν εὐηγγελίζετο ἀνεκλάλητον, πᾶσαν τὲ νόσον καὶ μαλακίαν ἐν τῷ λαῷ ἐθεράπευε, καὶ πάντα πορίζων ὅσα ἦν τῆς θείας φιλανθρωπίας τοῖς πίστει προσερχομένοις, παρέχεσθαι ἄξια· τί χρὴ λέγειν; πνεύματος χορηγίαν ἄφθονον ἐπιδαψιλευόμενον, δι' ὧν ἀπάντων ἡ χάρις καὶ δυνάμις τοῦ ἐνεργούντος καὶ δωρουμένου ἐδείκνυτο· διὸ καὶ προηγορεύετο· “ οὐ κατὰ τὴν διαθήκην ἣν διεθέμην τοῖς πατράσιν αὐτῶν ”, τὰ γὰρ τοι τῆς εὐαγγελικῆς νομοθεσίας ἐξῆς ἐπάγει· “ διδοὺς νόμους μου ”, εἰς διάνοιαν αὐτῶν, καὶ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοὺς· “ οἱ νόμοι τῆς χάριτος, οὐκ ἐν χάριτι καὶ μέλανι· οἷόν τι καὶ ὁ ἀπόστολος αἰνίττεται λέγων· “ ἡ ἐπιστολὴ ἡμῶν ὑμεῖς ἐστέ, ἐγγεγραμμένη ἐν ταῖς καρδίαις ὑμῶν ”, καὶ φανερούμενοι ὅτι ἐστέ ἐπιστολὴ Χριστοῦ, διακονηθεῖσα ὑφ' ὑμῶν, ἐγγεγραμμένη οὐ μέλανι, ἀλλὰ πνεύματι θεοῦ ζῶντος· οὐκ ἐν πλαξὶ καρδίας, σαρκίναις· “ οὐ γὰρ ἐν ἀψύχοις ὕλαις ἐγγράφονται, ἀλλ' ἐπὶ ταῖς διανοαῖς τῶν λογικῶν δακτύλῳ θεοῦ καὶ καλὰμῳ τυποῦνται τῷ πνεύματι· τῶν ἐν ἀληθείᾳ καὶ εἰλικρινείᾳ τούτων περιεχομένων, καὶ ψυχὴν καὶ νοῦν ἐκκαθαίροντες· οὐδὲν γὰρ ἔγγραφον ὁ ἡμέτερος παραδέδωκε νομοθέτης· πράγμασι γὰρ οὐ γράμμασι, καὶ δυνάμεσιν οὐ χαράγμασιν, οἱ θεῖοι νόμοι ὡς ἐν ἀποδείξει πνεύματος ταῖς ψυχαῖς ἐγκαθίδρυνται· οὕτως ἐν ἐκείνοις τὰ εὐαγγελικὰ προδιεσημαίνετο χαρίσματα.

Ἡ οὐχὶ ταῦτά ἐστιν ἡ καλὴ τε καὶ γόνιμος γῆ, ἡ εὐθαλής τε καὶ εὐκαρπος ἄρουρα, ἡ τὸν θεῖον ὑποδεξαμένη σπόρον, ὅπνινκα ὁ σπείρων ἐξῆλθε καταβαλεῖν τοῦ λόφου τὰ σπέρματα; ἡ καρποφοροῦσα εἰς τριάκοντα καὶ ἐξήκοντα, καὶ δὴ καὶ εἰς ἑκάτον, ὁ μέγιστον καὶ ἀκρότατον; τούτων ἀκριβεῖς τῶν νόμων ὑπογραφεῖς καὶ μύσται, οἱ θεῖοι ἀπόστολοι ὥφθησαν; κρείττονος ἢ κατὰ Μωσέα τῆς θεοπτίας τὲ καὶ ὑπηρεσίας τετυχηκότες· οἱ δὴ καὶ θαρράλέως φιλοτιμοῦνται τῷ φρονήματι λέγειν· “ θεοῦ ἐσμέν συνεργοὶ τοῖς πιστεύουσι ”, θεοῦ γεώργιον, θεοῦ οἰκοδομὴ ἐστέ· “ εἰ οὖν ταῦτα ἀληθῆ, ὥσπερ δὴ καὶ

εἰσὶ, πῶς οὐ κατερυθριῶσι τῶν ἀποστολικῶν καὶ προφητικῶν φωνῶν καταφλυαρεῖν οἱ παράφρονες, ὡς τὴν τοῦ θεοῦ οἰκοδομὴν κατὰσκάψαντα χειρώσασθαι τὸν ἀντίθεον, καὶ κατὰλητῆσασθαι τὸ γεώργιον, καὶ διδόναι τῷ ἐνεργοῦντι δι' αὐτῶν τὰ νικητήρια; ὅντως τῶν οἰκείων γεωργίων ἀμήσουσι τὰ δράγματα οἱ δέλαιοι· εἴτα “ ἐπὶ καρδίας αὐτῶν ἐπιγράψω αὐτοῦς ”, ἐνταῦθα τῶν τὰ εὐαγγελικὰ δεδεγμένων ἐντάλματα, ἀντὶ πλακῶν λιθίνων τὰς καρδίας, καθ' ἀπέρ τινος λαμπρὰς καὶ διαφανεῖς στήλας ὑπέθετο, καθ' ἃς οἱ θεῖοι νόμοι οὐκ ἐξ ἐπιπολῆς ἐγχαράσσονται, ἀλλὰ διὰ βάθους εἰσδύονται διῴκνουμένοι εἰς τὰ μυχαίτατα τῆς καρδίας πυκνία, ἐν οἷς ἀνεξάλειπτα συντήρεῖται διαιωνίζοντα, καὶ τῷ παντὶ χρόνῳ ἀνάλωτα διαμένοντα· ἔνθα συνιδεῖν πρόσεστι τῷ βουλομένῳ παντὶ, ὅτι παρόσον τῶν νόμων τὸ διάφορον, παρὰ τοσοῦτον καὶ τῶν κατήχημένων τὸ ἀξίωμα διενήνοχε· κατὰ ταύτην οὖν ἡμεῖς ἐστηκότες τὴν διαθήκην, καὶ ἐν αὐτῇ ἐστηρίχθαι καὶ φρουρεῖσθαι πιστεύοντες, λαὸς θεοῦ χρηματίζεῖν ἠξιώμεθα, καὶ θεὸν τὸν θεὸν ἡμῶν ἐπιγράφεσθαι καὶ ὁμολογεῖν θαρρῶντως καὶ ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ, καὶ καθαρᾷ καρδίᾳ καὶ ἀναμφερίστῳ τῇ γνώμῃ ἀποφαινόμεθα.

Εἰ τοίνυν οὐκ ἄμεμπτος τῶν διαθηκῶν ἡ πρώτη, δι' ἃς εἴρηται αἰτίας, χρὴ δὴ που τὸ ἄμεμπτον καὶ κατὰ πάντα τρόπον ἀδιάβλητον, μᾶλλον δὲ τὸ εὐκλεές καὶ ἐπίσημον, καὶ τὸ δόξῃ κατεστέφθαι τῇ ἀνωτάτῳ τὴν μετ' ἐκείνην ἀποφέρεσθαι, ὡς λοιπὸν καινοποιοῦσαν καὶ τελειοῦσαν, καὶ τὸ κεφάλαιον τῶν ἀγαθῶν, τὴν δικαιοσύνην καὶ σωτηρίαν ἡμῖν βραβεύουσαν· ἐρρέτωσαν οὖν οἱ ἀνομοῦντες διακενῆς, καὶ βλασφημίας πάσης καὶ τερθρείας παυσέσθωσαν, καὶ ἐμφραττέσθω πᾶν στόμα λαλοῦν κατὰ τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἄδικα· εἰ δὲ ταύτην οὐκ ἀφιασι μέμψεως οἱ τῆς εὐσεβείας πολέμιοι, ζητείτωσαν ἑτέραν ταύτην ἀντίθετον, καὶ ἐφ' ἑαυτοῖς συντιθέτωσαν, καὶ τὸν ταύτης εὐρεῖν καὶ νομοθέτην διασκοπεύωσαν, ἐξ οὗ τὰ τῆς πλάνης ἀπόρρητα μνηθῆσονται· ὅς τις ποτέ ἐστιν οὗτος· “ ὁ ἀντικείμενος καὶ ὑπεραιρόμενος ἐπὶ πάντα λεγόμενος, νον θεὸν ἢ σέβασμα· οὗ ἡ παρουσία κατ' ἐνέργειαν τοῦ σατανᾶ, ἐν πάσῃ, δυνάμει σημείοις καὶ τέρασι ψεύδους, καὶ ἐν πάσῃ ἀπάτῃ τῆς ἀδικίας ἐν τοῖς ἀπολλυμένοις· ὃν ὁ κύριος ἀναλώσει τῷ πνεύματι τοῦ στόματος αὐτοῦ, καὶ καθαρῇσει τῇ ἐπιφανείᾳ αὐτοῦ ”, ἡμᾶς δὲ τοσοῦτον ἢ χάρις φιλοτίμως καὶ ἐκ περιουσίας, τῆς θείας ἐπιγνώσεως τὴν δωρεὰν κατεπλούτισεν ὥστε θαρρῶντως καθὰ καὶ προκεκήρυκται, λέγειν· “ οὐ μὴ διδάξωσιν ἕκαστος τὸν πολίτην αὐτοῦ, καὶ ἕκαστος τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ· λέγων γινῶθι τὸν κύριον ”, καὶ πόθεν τοῦτο εἰσόνται; “ ὅτι, φησὶν, ἔσονταί πάντες διδασκαῖοι θεοῦ· καὶ πᾶν ὅτι ἂν ποιῇτε, πάντα εἰς δόξαν θεοῦ ποιεῖτε ”, καὶ τὸ αἴτιον· “ ὅτι πάντες εἰδήσουσί με ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν. ”,

Ἐκνήψατε οἱ μεθύοντες ἐξ οἴνου τῆς ἀσεβείας ὑμῶν, καὶ ἐνωτίσασθε τοῦ προφήτου ἀκούοντες μέγα καὶ λαμπρὸν ἐκβοῶντος· ὅτι οὐχ' εἷς ἢ δύο, ἢ δοῦλος ἢ ἐλευθερος, ἢ πλούσιος ἢ πένης, ἢ ἄρχων ἢ ἀρχόμενος, ἢ βασιλεὺς

ἢ ἰδιώτης, ἢ ἀπλῶς ὁ δεῖνα καὶ ὁ δεῖνα, ἀλλὰ πάντες, φησὶν, εἰδήσουσί με, ἀπὸ μικροῦ αὐτῶν ἕως μεγάλου αὐτῶν· τίνα; τὸν ποιητὴν καὶ δεσπότην αὐτῶν, τὸν δόντα αὐτοῖς πνοὴν ζωῆς, τὸν κηδεμόνα, τὸν συνοχέα τοῦ παντός, τὸν εὐεργέτην, τὸν ἐν τῇ σοφίᾳ αὐτοῦ κυβερνῶντα τὰ πάντα καὶ διεξάγοντα, τὸν πᾶσι τὸ εἶναι καὶ τὸ εὔ εἶναι δωρούμενον· οὐ θεοὺς ἀλλοτρίους γνωριούσιν, οὐ τοῖς ἔργοις τῶν χειρῶν αὐτῶν προσκυνήσουσιν, οὐ μὴ εἴπωσι τῷ λίθῳ καὶ τῷ ξύλῳ “ σὺ ἡμᾶς ἐποίησας·, ἀλλ’ ἐμὲ πάντες εἰδήσουσιν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν ἐμὲ εἰδήσουσιν, οὐκ ἀγνοήσουσιν, οὐδὲ τῷ διαβόλῳ προσκυνήσουσιν, οὐδὲ τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα τὸ σέβας ἀπονείμειν· ἀλλ’ ὁ ἐνεργῶν διὰ τῶν ὑπηρετούντων αὐτῷ ἀποφθέγγεται, ἵνα τοῖς οὕτω λαμπροῖς καὶ διαφανέσι τῆς ἀληθείας λόγοις, τὴν οἰκείαν ψευδηγορίαν καὶ πλάνην ἀνταναστήσωσι· πῶς γὰρ ἐξῆν τοὺς τὴν καινὴν ταυτηνὴ διαθήκην πολλὰ τῆς προτέρας ὑψηλοτέραν δεξαμένους, ἐπὶ τὴν τῶν ματαίων ἀπολισθῆσαι προσκύνησιν; πάντες οὖν εἰδήσουσί με, φησὶν ὥσπερ γὰρ ὁ αἰσθητὸς οὗτος ἥλιος πᾶσαν ὅσιν ἐφορᾷ κατα φωτίζει γῆν, οὕτως ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν πᾶσι τὰς τῆς θεογνωσίας ἀκτῖνας διὰ τοῦ εὐαγγελίου ἐξέλαμψε, καὶ τὰς διανοίας πάντων ἡμῶν κατηύγασε, τῆς θείας ἐμπιμπλῶν γνώσεώς τε καὶ χάριτος.

Τίνες δὲ εἶεν οὗτοι; εἰπάτωσαν αὐτοί· εἰ μὲν γὰρ τὴν ἡμέτεραν ἔλθοιεν, τῇ ἀληθείᾳ καὶ ἡμῖν συμφέσαιεν, ὥς οἱ τῷ τοῦ Χριστοῦ καὶ θεοῦ ἡμῶν κατ’ ἐσφραγισμένοι καὶ ἐπικειλημένοι ὀνόματι· εἰ δὲ τὴν ἐναντίαν πορεύσονται, σαφῶς τοῦ ἀκαθάρτου πνεύματος ἡ ἐνέργεια διδασκέτωσαν τοὺς ἀμαθεῖς καὶ ἀπαιδεύτους οἱ ἐν τῷ ἱερῷ παῖδες, αὐτεπάγγελτοι ἡκόντες ἐφ’ οἷς ταῦτα συνεπαινεῖτο, “ ὥσαννά ἐν τοῖς ὑψίστοις, ἐκβοῶντες· εὐλογημένος ὁ ἐρχόμενος, ἐν ὀνόματι κυρίου·, κατὰ σκευὴν αὐτοῦ ἐλλήνων παῖδες, ὁ καὶ θαυμάζειν ἄξιον, οἷαν σπουδὴν ἐποιοῦντο, τῆς Ἰησοῦ ὁμιλίας ἐρῶντες, καὶ τοὺς αὐτοῦ μαθητὰς ἄγειν ὡς αὐτὸν ἰκετεύοντες· τὸν μὲν οὖν Ἰουδαϊκὸν δῆμον διὰ φωνῆς προφητῶν ὁ τῶν ὅλων θεὸς ἐν αἰτίαις μεγίσταις ἐποιεῖτο λέγων· “ ἔγνω, βούς τὸν κτισάμενον, καὶ ὄνος τὴν φάτνην τοῦ κυρίου αὐτοῦ· Ἰσραὴλ δὲ με, οὐκ ἔγνω, καὶ ὁ λαός με οὐ συνῆκεν·, ὥς δὴ τὴν ἀλόγοις ζώοις κτηνωδίαν, τὴν ἐκείνων ἀβελτερίαν καὶ ἀλογίαν ἐωρακὼς παρελαύνουσιν· ἡμᾶς δὲ ἐφ’ οὓς ἄνωθεν τὸ τῆς γνώσεως δῶρον καταπεφοίτηκεν, ἐν εὐκκληρίαις τε καὶ εὐλογίαις τιθεῖς, τὸ ἀσύνετον ἐκείνων καὶ ἀλογῶδες διωσαμένους, εἰδήσειν αὐτὸν ἐναργῶς προτεθέσπισκε· καὶ βεβαιοῖ τοῦ λόγου τὸ ἀσφαλές, τῆς ἀληθείας ἐμφαινόμενης τοῖς πράγμασιν αὐτοῖς τὸ ἀπαράγραπτον· αἰσχυνέσθωσαν λοιπὸν οἱ τοῖς ψευδέσιν ἐπερειδόμενοι, καὶ ἀνοσίως καὶ ἀμαθῶς τῆς τῶν χριστιανῶν κατακεκραγότες ὁρᾶς ὑπολήψεως· “ ἐνεπλήσθη γὰρ ἡ σύμπασα γῆ, τοῦ ἰνῶναι τὸν κύριον· καὶ πλήρης ὁ οὐρανὸς καὶ ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ·, πανταχοῦ γὰρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης τὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν ἄδεται πίστει.

Τὰ δὲ ἐπὶ τούτοις τῷ προφήτῃ ἐπαγόμενα, τὴν τοῦ θεοῦ ἀνέκφραστον φιλανθρωπίαν, καὶ τὸν ἀνεξιχνίαστον πλοῦτον τῆς χρηστότητος αὐτοῦ ἡμῖν προ-

μηνύει· “ Ἰλεως ἔσομαι ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν ”, τί τούτων ὑψηλότερον ἢ σεβασμιώτερον; τί τούτων ἥδιον ἢ χαριέστερον; παρὸν γὰρ κολάζειν καὶ τὸ Γεέννης ἀπευρύνειν στόμα, μυρίας τὲ καὶ ἀνυποίστους ἐπάγειν πληγὰς, θανάτους τὲ ἐξαισίους καὶ παραδόξους, ἐπὶ μυρίοις καὶ ἀπειροῖς τοῖς παραπτώμασιν οὐκ ἠπέιλησεν, οὐκ ἐκόλασεν, οὐ προσέταξε μέγα διασπῆναι τὴν Γῆν καὶ ἄρδην καταπιεῖν ἅπαντας, ἀλλὰ νικᾷ τὸ φιλάνθρωπον· “ Ἰλεως γὰρ ἔσομαι, φησὶ, ”, ταῖς ἀδικίαις αὐτῶν ”, καὶ ἡμεῖς οἱ ταῦτα καὶ παθόντες καὶ πιστεύσαντες, τὸν ἐπινίκιον ὁμοῦ καὶ χαριστήριον τῷ σεσωκότι αἶνον καὶ τὴν εὐχαριστίαν προσφέρομεν ἐκάστοτε, ἄδοντες καὶ ψάλλοντες· “ τίς λαλήσει τὰς δυναστείας, ”, κυρίου; ἀκουστὰς ποιήσει πάσας τὰς αἰνέσεις αὐτοῦ; ”, τίς ἱκανὸς ἀναγγεῖλαι τὰ ἔλεη αὐτοῦ καὶ τὰ θαυμάσια; ποία γλῶσσα ἐπαξίως τοῦ μεγέθους τῶν εὐεργετημάτων φθέγγεται; ποῖος λόγος ἐξευρεθεῖν τῇ μεγαλειότητι τῶν κεχαρισμένων ἡμῖν ἀγαθῶν παρισούμενος; ἄρα γὰρ οὐκ ἐκόλασε μόνον οὐδὲ γεέννη παραδέδωκεν, Ἰλεως δὲ ἐγένετο ταῖς ἀδικίαις ἡμῶν, ἢ καὶ τὸ πάντων ἐπέκεινα καὶ πέρα λόγου παντὸς, μυστήριον τῆς σωτηρίου οἰκονομίας ἡμῖν ἐξεργάσατο· πῶς δὲ, καὶ τίνα τρόπον; οὐκ ἐκόλασεν, ἀλλ’ ἐκολάσθη, οὐκ ἐπήνεγκε τὴν πληγὴν, ἀλλ’ ἐπλήγη ἐν τῷ οἴκῳ τῷ ἁγαπητῷ· “ τὸν νῶτον αὐτοῦ ”, ἔδωκεν εἰς μαστίγας, καὶ τὰς σιαλόνas αὐτοῦ εἰς ραπίσματα ”, καὶ τέλος τὸν διὰ σταυροῦ αἰσχιστον εἴλετο θάνατον, αἰσχύνης κατὰφρονήσας, ἐν αὐτῷ προσηλώσας τὸ καθ’ ἡμῶν χειρόγραφον, ἵνα ἡμᾶς ἐξέλῃται τῆς ἁμαρτίας, καὶ τῆς ἐξουσίας τοῦ σκότους ἐλευθερώσῃ· αὐτὸς Γοῦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον, αὐτὸς καὶ θύων καὶ σφαγιαζόμενος ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ θυόμενος καὶ προσάτων τῷ Θεῷ καὶ πατρὶ λαὸν περιούσιον· ἐντεῦθεν ἡμεῖς τῆς καταδυναστείας τοῦ ἐχθροῦ λελυτρώμεθα, καὶ τὸν πατέρα δι’ υἱοῦ ἐπέγνωμεν, καὶ προσκυνηταὶ γνήσιοι τῆς τριάδος ἀναδεδείγμεθα· οἱ δὲ δωρεᾶς ταύτης ἀλλότριοι, πάντων τούτων λήθην λαβόντες, καὶ τὰ ὧτα καὶ τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς καρδίας πρὸς τὰ οὕτω σεπτὰ καὶ ἀξιάβαστα κακῶς ἀπομύσαντες, ὅ τι καὶ βούλονται προσκυνεῖτωσαν καὶ σεβέσθωσαν· τὸ δὲ ἐξῆς τῷ Θεοφόρῳ προσκείμενον ἡλίκον καὶ ὅσον; “ καὶ τῶν ἁμαρτιῶν αὐτῶν οὐ μὴ μνησθῶ ἔτι ”, ἐν τούτοις ἰλιγγιάσας ὁ νοῦς, καὶ ἀπορία πολλῇ συσχεθεὶς, καὶ ἀφθελγίαν μᾶλλον καὶ σιωπὴν προτιμήσας, πρὸς τὸ ἀδιεξίτητον τῶν Θείων κριμάτων ἥκιστα ἐφικνούμενος· μίαν δὲ ταύτην καὶ μόνην τῶν ἀπόρων ἐξεύροι ἂν μηχανὴν, τῷ τῶν ἀπορρήτων Θεατῇ καὶ μύστη συμφθεγγόμενος· “ ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας, λέγων, ”, καὶ γνώσεως Θεοῦ· ὡς ἀνεξερευνήτα τὰ κρίματα αὐτοῦ, καὶ ἀνεξιχνίαστοι ”, αἱ ὁδοὶ αὐτοῦ. ”,

νγ. Ταῦτα διὰ τῆς Θεογενεσίας τοῦ Θείου λουτροῦ ὁ σωτὴρ ἡμῖν ἐχαρίσατο, ῥύψιν παντέλῃ καὶ κάθαρσιν τῶν ψυχῶν ἔχοντος, καὶ τῶν ἁμαρτημάτων ἐλευθερίαν εἰσφέροντος· ταύτας ἔλωγε τὰς φωνὰς, πολλοῦ γε ἂν τιμησαίμην, ταύτας περιπύσσομαι καὶ ἀσπάζομαι, ὡς ἡδύ μοι καὶ χαρίεν εἰς μνήμην τούτων ἴεσθαι, καὶ ταύτας ἀναλαμβάνοντα προθυμίας πληροῦσθαι, καὶ παρα-

μυθίας τῶν ἡμαρτημένων εὐρίσκειν φάρμακον, καὶ πρὸς χρηστὰς ἐπανάγεσθαι τὰς ἐλπίδας, καὶ κατὰφρονεῖν ἀπογνώσεως, καὶ μανθάνειν θεοῦ φιланθρωπίαν καὶ ἔλεον· ἀμνηστίαν γὰρ τῶν πεπλημμελημένων ἡμῖν ὑποτίθενται, ἰλεών τε καὶ συγγνώμονα τὸν δεσπότην καὶ ποιητὴν διαδεικνύουσι· καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, σωτηρίας ἡμῖν χορηγὸν τὸν ἡμέτερον νομοθέτην εἰσηλοῦνται· τοιαῦτα τοῦ καθ' ἡμᾶς νόμου καὶ νομοθέτου τὰ ἐπαγγέλματα καὶ διδάγματα· εἰ δέ τι χρὴ μουσουργοῦντα, τὸν λόγον ἐπιχρῶννύειν τὲ καὶ καταποικίλλειν ὡς μάλιστα, καὶ ταῖς πλείοσι τῶν θεηγόρων διακοσμεῖν φωναῖς, καθάπερ εἰκόνα καλὴν τε καὶ ἐκπρεπὴ οἱ ἐμπειρότατοι τῶν ζωγράφων ἀποφαίνειν ἐκμηχανώμενοι, ὕλαις ταῖς παιδροτέραις καὶ χρώμασι τῶν διαφανεστέρων εὖ μάλα τὴν ἐπιφάνειαν ἐπανθίζοντες, ἐξωραϊζουσί τε καὶ ἀγλαΐζουσιν, ὡς ἂν τὸ ἐμφερὲς εἰς τὸ ἀκριβέστερον διασώζοιτο· καὶ γὰρ διὰ τῶν εἰκόνων, τῶν ἀρχετύπων ἡμῖν ἡ γνῶσις ἐγγίνεται.

Καὶ ἄλλος τῶν Θεολόγων κεκλήσθω, τοῖς προηγορευκόσι συμφράδμων ἐσόμενος, καὶ δὴ καὶ ἀφίχθω ἀνὰ τὸν ἱερὸν τουτωνὶ τῶν Θεοφόρων τὸν ὁμιλον, καὶ εἰσερχέσθω τουτὶ τὸ θεοειδὲς στάδιον, καὶ συνδιαφερέτω τὸν ἀγῶνα, καὶ συνεξανυέτω τῆς εὐσεβείας τὸν δίαυλον ἐκεῖνος ὁ τῶν θεομύστων καὶ παρὰδόξων ἐποπτεῖων, καὶ τῶν κατ' οὐρανούς δυνάμεων θεωρὸς τε καὶ μύστης, καὶ προσκείσθω τοῖς προπεπονηκόσιν εἰς τὸν οἶκον τῆς σοφίας, τῶν ἐξαλίστων θριαμβεύων τὸ δυσσεβὲς καὶ παράνομον, ὅπως μὴ δὲ αὐτὸς τοῦ θείου τούτου συλλόγου ἀπολιμπάνοιτο, συνηχῆσει δὲ καθάπερ πλήκτρῳ τῷ θείῳ κρουόμενος πνεύματι, καὶ ἄγαν ἀστείως τοῖς ἰσοκλεὲς λαχοῦσι τὸ χάρισμα Θεοφάντορσι, καὶ δὲ καὶ λέξει· “ τάδε λέγει κύριος· ἰδοὺ ἐγὼ λαμβάνω πάντα οἶκον Ἰσραὴλ ἐκ μέσου τῶν ἐθνῶν, οὗ εἰσῆλθον ἐκεῖ, καὶ συνάξω αὐτοὺς, ἀπὸ πάντων τῶν περικύκλω αὐτῶν, καὶ εἰσάξω αὐτοὺς εἰς τὴν Γῆν τοῦ Ἰσραὴλ, καὶ δώσω αὐτοὺς εἰς ἔθνος τῇ Γῇ μου, καὶ ἐν τοῖς ὅρεσιν Ἰσραὴλ·, ὅτι μὲν οὖν οὗτος ὁ θεῖος προφήτης θεία κινούμενος χάριτι, τῆς τοῦ πάντων σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οἰκονομίας, διὰ τούτων ἡμῖν τῶν λόγων ἐναργῶς προὑπογράφει τὸ μυστήριον, οὐκ οἶμαι τινὰ τῶν νοῦν ἐχόντων ἀντερεῖν· συμπνεύσει γὰρ κἀνταῦθα τοῖς προειληφόσι, καὶ ταύτῃ μὴ δὲ πολλῆς δεῖσθαι τῆς τῶν προκειμένων ἀνακαθάρσεως, καὶ συχνῆς τῆς διὰ λόγων ἀναπτύξεως, πολλάκις τῶν τειούτων καὶ ὁμοίων ἐν τοῖς ἐμπροσθεν διεξοδικώτερον προεξιτασμένων· ἀλλ' ἐπειδὴ ταῦτα ἱστορικῶς ἐξελημμένα, τῷ κατὰ σάρκα Ἰσραὴλ ἐφαρμοζέται, ὡς ἂν μή τινες τῶν νῦν παραδεδωγμένων τὴν τοῦ Ἰουδαϊκοῦ φρονήματος παχύτητά· πρὸς τὴν τῶν προκηρυγμένων ἀπαναισχυντοῖεν ἀλήθειαν, εἰς δέον κεκρίκαμεν, ἐν πᾶσι κατ' ἴχνος τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας διδασκάλων βαίνοντες, πρὸς τὰς ἀνοήτους καὶ μωρὰς τῶν ἀσυνέτων ζητήσεις ἀνταναστῆναι καὶ φάναι, ὅτι περ ὡς ἐν σκιαῖς καὶ τύποις προδιεγράφετο ταῦτα καὶ ἐπ' ἐκείνοις· καὶ γὰρ καὶ ἐπ' αὐτοὺς τὰ τῆς θείας κηδεμονίας διεδείκνυτο· τῷ ὅντι δὲ καὶ κατὰ ἀλήθειαν, ἐπὶ τῆς σωτηρίου τοῦ δεσπότη Χριστοῦ συγκαταβά-

σεως ἐπεραίνετο· πλουσίως γὰρ ἐφ' ἡμᾶς τὰ τῆς φιλανθρωπίας αὐτοῦ ὑπερέξεχε νάματα.

νδ. Συνῆξε γὰρ ἡμᾶς, τοὔτέστι τὸν νοητὸν Ἰσραὴλ, καὶ τῆς κατὰ τὸν πατριάρχην Ἀβραὰμ ἐπαγγελίας τέκνα χρηματίζοντας, καὶ ἐλυτρώσατο ἡμᾶς διὰ τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ ἐκ χειρὸς ἐχθροῦ, καὶ διὰ τοῦ εὐαγγελικοῦ κηρύγματος ἐκ τῶν χωρῶν συνήγαγε, καὶ εἰς τὴν γῆν Ἰσραὴλ, ἣτις ἡ ἐκκλησία Χριστοῦ θεοπρεπῶς νοηθήσεται, συνεισήγαγε, καὶ ὄρεσιν ἀνωκισμένοις καὶ μυστικοῖς, τοῖς δόγμασι τοῖς ὑψηλοῖς τῆς θεολογίας, διησφαλίσατο· σαφέστερον δὲ ταῦτα, τὰ ἐπαγόμενα διδάξει· “ καὶ ἄρχων εἷς, φησὶν, ἔσται πάντων, αὐτῶν εἰς βασιλεία, καὶ οὐκ ἔσονται ἔτι εἰς δύο ἔθνη, οὐδὲ μὴ διαιρεθῶσιν, οὐκέτι εἰς δύο βασιλείας. „

νε. Τίς οὕτως ἀμαθὴς καὶ ἀνόητος, ὅς οὐ συνθήσοιτο καὶ συνομολογήσειεν, ἐμφανῶς ταῦτα καὶ ἀπεξιεσμένως, ἐπὶ τῆς καθ' ἡμᾶς διαπρέπειν καταστάσεως; οὐ γὰρ ἐπὶ τὸν Ζοροβάβελ τὴν προφητικὴν μεταρρύθμισει ρῆσιν, εἴπερ τῶν ἀμεινόνων ταῖς ψήφοις ἐθελήσειεν ἔπεσθαι· ἐκεῖνος γὰρ μετὰ τὴν ἐκ τῆς Βαβυλωνίας τῶν δοριαλώτων, τοὔτέστι τῶν Ἰουδαίων, ἐπὶ τὴν ἐαυτῶν ἀναδρομὴν, τοῦ ἄρτι τῆς δουλείας ἀνειμένου λαοῦ βασιλεὺς οὐδαμῶς κεχειροτόνητο· δημαγωγὸς δὲ ὢν ἐξηρχε καὶ ἐπρυτάνευε τὸ ὁμόφυλον· διόπερ εἰς αὐτὸν ταῦτα ἀνατίθεσθαι, λόγον οὐχ' ἔξει· βασιλεὺς δὲ ἀληθινὸς κυρίως καὶ ἀληθῶς ὁ πάντων βασιλεύων καὶ κατέξουσιάζων Χριστὸς ὁ θεὸς ἡμῶν, ὅς βασιλεύει ἐφ' ἡμᾶς εἰς τοὺς αἰῶνας, καθεδόμενος ἐν τοῖς ἰδίῳις θρόνοις, καὶ ἀμετάβλητον κεκτῆμένος τὴν ἀρχὴν, καὶ τὴν δόξαν ἀναφαίρετον ἔχων· ἥ φησὶν ἡ προφητικὴ φωνή· “ σὺ καθήμενος εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἡμεῖς ἀπολλύμενοι τὸν αἰῶνα „ ὑποτετάγμεθα δὲ ἡμεῖς αὐτῷ, καὶ ὑφ' ἐνὶ βασιλεῖ τελούμεν ἅπαντες· αὐτὸν μόνον ἀνακεκαλυμμένῳ προσώπῳ καὶ θάρραλέῳ τῇ καρδίᾳ θεὸν καὶ κύριον ὁμολογοῦντές τε καὶ κηρύσσοντες· διὰ τοῦτο, οὐδὲ διαίρεισις οὐδὲ διάστασις τῶν ὑπὸ πόδας τεθειμένων αὐτῷ· οὐδὲ γὰρ ἂν ἔτι ἄλλος ἄλλῳ βασιλεῖ κατήκοος εἴη, ὅπως μὴ ἐντεῦθεν πλείονας καὶ διαφόρους δόξας καὶ δυσσεβείας φρονήματα διεσχοινισμένοι, πρὸς ἀτόπους θρησκείας καὶ ἀπευκταίας κατὰσχιζόμενοι διαρρήγνυνται, καὶ πρὸς εἰδώλων ἀπονεύοιεν προσοχθίσματα· πῶς γὰρ, εἴ γε τὸν ἕνα καὶ μόνον φύσει θεὸν καὶ βασιλέα ἐγνώκεισαν, καὶ προσκυνεῖν ἐδιδάχθησαν; σαφηνιεῖ δὲ ἡμῖν ταῦτα πάλιν κατὰφανέστερον προῖων ὁ λόγος· “ καὶ καθαριῶ αὐτούς, καὶ ἔσονται μοι εἰς λαόν, καὶ ἐγὼ ἔσομαι „ αὐτοῖς εἰς θεόν. „

Τίς ὁ καθαιρών καὶ οἱ καθαιρόμενοι, συνιδεῖν ῥάδιον τῶν ἀποστολικῶν φωνῶν διακούουσι, δι' ὧν διδασκόμεθα περὶ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ· “ ὅτι „ καθαρισμὸν δι' ἑαυτοῦ ἐποιήσατο τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν καὶ ὅτι οὕτως ἡγάπησε τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἑαυτὸν παρέδωκεν ὑπὲρ αὐτῆς, ἵνα αὐτὴν ἁγιάσῃ, „ καθάρισας τῷ λουτρῷ διὰ τοῦ ὕδατος ἐν ῥήματι. Καὶ ἀλλαχόθι. Προσδεχόμενοι τὴν μακαρίαν ἐλπίδα καὶ ἐπιφάνειαν τῆς δόξης τοῦ μεγάλου θεοῦ

„ καὶ σωτήρ ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὃς ἔδωκεν ἑαυτὸν ὑπὲρ ἡμῶν, ἵνα λυ-
 „ τρώσῃται ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀνομίας, καὶ καθαρίσῃ ἑαυτῷ λαὸν περιούσιον,
 „ ζηλωτὴν καλῶν ἔργων. Καὶ αὖθις. Εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων, καὶ
 „ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωμένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρ-
 „ κὸς καθαρότητα, πόσῳ μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ Χριστοῦ, ὃς διὰ πνεύματος
 „ αἰωνίου, ἑαυτὸν ἀνήνεγκεν ἁμῶμον τῷ Θεῷ, καθαριεῖ τὴν συνείδησιν ἡμῶν
 „ ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ; Καὶ, τὸ αἷμα
 „ Ἰησοῦ τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καθαρίζει ἡμᾶς ἀπὸ πάσης ἀμαρτίας· „ ὁ τοῦ
 „ σωτῆρος μαθητὴς γέγραπεν “ ὃ ἡμεῖς ἐκκαθαρθέντες τὴν παλαιὰν ζύμην, νέον
 „ ἐν αὐτῷ γεγόναμεν φύραμα. „ Εἶτα. “ Καὶ ὁ δοῦλος μου Δαβὶδ, ἄρχων
 „ ἐν μέσῳ αὐτῶν, καὶ ποιμὴν εἷς ἔσται πάντων, καὶ Δαβὶδ ὁ δοῦλος μου
 „ ἄρχων αὐτῶν ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα. „

Οὕτω τοῦ θεοῦ προφήτου διαρρήδην προανακεκραγὸς, καὶ τὸν Χριστὸν
 καὶ θεὸν ἡμῶν τὸν ἐκ Δαβὶδ κατὰ σάρκα βεβλαστήκοντα διὰ τούτων ἡμῖν κα-
 ταδεικνύντος, οὐδὲ Ἰουδαίους αὐτοὺς, τοὺς ἀπεριτμήτους καρδίᾳ καὶ παρανο-
 μεῖν εἰωθότας, εἰς τοῦτο σκαιότητος τρόπων καὶ φαυλότητος ἐννοιῶν ἐκπε-
 πτωκέναι ἐχρῆν, ὥστε ἀντωπῆσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανῆ τῆς
 ἀληθείας αὐγὴν ἐκβιασθήσονται γὰρ δυεῖν ἐλέσθαι τὸ ἕτερον, ἢ κατὰ τῶν
 προφητικῶν ἀνέδην ἀπαυθαδίζεσθαι ῥήσεων, ἢ βασιλέα καὶ θεὸν τῶν ὅλων διο-
 μολογεῖν τὸν Χριστὸν, καὶ δούλειον αὐτῷ ὑποφέρειν τὸν αὐχένα, καὶ μεθ’
 ἡμῶν καταδέξασθαι τὴν προσκύνησιν· μή τι γε τοὺς μάτην τοῦ Χριστοῦ ἑαυ-
 τοῖς ἐπιφημίζοντας ὄνομα, καὶ οὐκ ἐν δίκῃ ἀπ’ αὐτοῦ κεκληῖσθαι ἀξιοῦντας·
 οἳ γε τῆς εὐθείας ὁδοῦ παρεκθέοντες, καὶ ταῖς σχολιότησι καὶ τραχύτησι τοῦ
 ψεύδους ἐπαγαλλόμενοι· ὥς εἰ καὶ μὴ Ἰουδαίων ὀφθεῖν ἀπιστότεροί τε καὶ
 ἀγνωμονέστεροι, τῶν ἱερῶν τούτων ἀνηκουστοῦντες φωνῶν, καὶ πρὸς τὸ ἀπο-
 στολικὸν κήρυγμα τῆς ψυχῆς μεμυκότες, τὰ αἰσθητήρια καὶ τὰ προφητικὰ
 παραχαράσσειν ἐπιχειροῦν λόγια, ὑπὸ αὐτῆς τῆς ἀληθείας ἀγχόμενοι τὴν
 ἀχάλινον ὁψὲς τοῦ καὶ χριστομάχου πεδήσουσι γλῶσσαν, καὶ αἰσχύνην περι-
 βαλοῦνται, καὶ τῆς κατὰ τῆς ἱεραῆς ἡμῶν ὁμολογίας, ἀποστήσονται δυσφημίας.

Λεγόντων γὰρ ἡμῖν αὐτοὶ, τίς ποτε ἄρα ἔστιν ὁ τῷ προφῆτῃ βασιλεὺς
 κηρυσσόμενος; εἰ δὲ δὴ ἀπαναίνοιντο, δεδιότες μήποτε ἄρα τῶν ἀληθῶν ἀπτό-
 μενοι εἰς ἐσχατὸν κινδύνου ἀφίκωνται, ὥς βασιλεῖ καὶ θεῷ προσπταίοντες, θάρ-
 ροῦντες ἡμεῖς τῷ ἐν τῷ Θεῷ προφῆτῃ λαλοῦντι πνεύματι, καὶ ταῖς ἐννοίαις
 τῆς Θεοπνεύστου γραφῆς πανταχοῦ εὐθυβόλως ἐπόμενοι ἀποφανόμεθα, ὅτι
 γε δὴ ὁ τῆς δόξης κύριος, ὁ μονογενὴς τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ υἱὸς, ἐν τοῖς
 ἰδίοις τῆς Θεότητος διαπρέπων αὐχήμασι, καὶ κατ’ οὐδένα τρόπον τῆς Θείας
 ὑπεροχῆς ἐλαττούμενος, οὐδὲ ὁ ὑπῆρχεν ἀποβαλὼν, εἴσω δὲ τῶν οἰκείων καὶ
 κατὰ φύσιν προσόντων αὐτῷ καθιδρυμένος πλεονεκτημάτων, δι’ οἶκτον ἀνέκ-
 φραστον καθῆκεν ἑαυτὸν εἰς κένωσιν, καὶ εἰς τὸ τῶν ποιημάτων μέτρον κατὰ
 πεφοιτηκέναι οὐκ ἀπηξίωσε, τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐνδεδικώς, ἵνα τὸ πρὸς

ὀλισθον ἀπωλείας τῇ τοῦ ἐχθροῦ ἀπάτῃ ἀπονενευκὸς γένος, εἰς τὸ ἐν ἀρχαῖς μεταστοιχειώσῃ, καὶ ἀποσεμνύνῃ τῆς εὐμοιρίας, καὶ σχοίῃ τὴν μέθεξιν τῆς ἐνούσης αὐτῷ λαμπρότητος, καὶ τῇ κατὰ τὴν θείαν φύσιν ἐνώσει δοξασθῇ τὸ ἡμέτερον· ἐπεὶ οὖν καθ' ἡμᾶς γέγονεν, ἐξ ὁσφύος δὲ καὶ ῥίζης τοῦ γενάρχου Δαβὶδ προέρχεται γενεαλογούμενος, βασιλεὺς δὲ καὶ Δαβὶδ κεχηρημάτικε, ταύτῃ τοι καὶ ὁ Χριστὸς, καίτοι θεὸς ὢν κατὰ φύσιν ὁ αὐτὸς, καὶ μετὰ σαρκὸς τὸ αὐτὸ τῆς κατὰ πάντων ἐξουσίας καὶ ἀρχῆς περιβεβλημένος ἀξίωμα, βασιλεὺς τῶν ὅλων δικαίως ἂν μάλα καλοῖτο· βασιλεὺς γὰρ καὶ ἔστι καὶ ὀνομάζεται· τοιγάρτοι Δαβὶδ, καθ' ὃ ἄνθρωπος προσηγόρευται· καὶ δούλος, οὐ καθ' ὃ θεὸς κατωνόμασται, πάντων γάρ ἐστι δεσπότης καὶ κύριος, διὰ δὲ τὸ πρόσλημμα καὶ τὴν δούλην φύσιν, ἣν φιλάνθρωπος ὢν ἐκουσίως προσεῖληφεν· οὗτος οὖν ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ κατὰ σάρκα τὸ γένος κατὰ τῶν, ἀρχῶν ἡμῶν ἐστι καὶ ἔσται εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ αὐτὸς ἐστὶν ὁ αἰώνιος βασιλεὺς οὗ τὰ ἡκονημένα καὶ ἀποστίλβοντα βέλη ἐν καρδίᾳ τουτωνὶ τῶν ἐχθρῶν αὐτοῦ.

Κἂν γὰρ οὗτοι τραχηλιῶντες ἀποτραχύνωνται, ἀλλ' ὃ γε Δαβὶδ αὐτὸς πειθήτω ψάλλων αὐτούς· “ καὶ καθιεῖται κύριος βασιλεὺς εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ αἰῶνος. Καὶ, βασιλεύσει κύριος εἰς τὸν αἰῶνα· ὁ θεὸς σου Σιών εἰς γενεάν, καὶ γενεάν. Καὶ, εἶπεν ὁ κύριος τῷ κυρίῳ μου, κάθου ἐκ δεξιῶν μου, ἕως, ἂν θῶ τοὺς ἐχθρούς σου ὑποπόδιον τῶν ποδῶν σου·, οὐκ εὐλοῖον οὖν, ἀδύνατον δὲ μᾶλλον, ταῦτα τῷ τοῦ Σαλαθιήλ ἐφαρμόζειν· οὐ γὰρ δὴ τὰ τῆς βασιλείας ἐδέξατο σύμβολα, οὐδὲ ἐμεμοίρατο διαδήματος, τὴν ἡγεμονίαν δὲ διέπων καὶ στρατηγῶν τοῦ λαοῦ διετέλει· αὐτὸς τε οὗτος οἶα δὴ γεγωνὼς καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, θανάτῳ διεκόπη, καὶ τὰ τῆς ἡγεμονίας τέλος ἀπεῖληφεν· οὐτ' οὖν παρὰ Ἰουδαίοις βασιλεία, οὐδὲ τὸ Δαβὶδ γένος κατὰ δῆλον· βασιλεύει δὲ ὁ ἐκ σπέρματος Δαβὶδ τὸ κατὰ σάρκα, υἱὸς δὲ τοῦ Θεοῦ καὶ πατὴρ μονογενὴς ὁ αὐτὸς κατὰ τὴν θεότητά· ἢ οὐχὶ τὰ παραπλήσια καὶ ὁ θεῖος Γαβριήλ τῇ πανάγῳ καὶ παναμώμῳ παρθένῳ, ἐπεὶ αὐτὴν παρεθάρρυνε, προσδιελέγετο; “ μὴ φοβοῦ Μαριὰμ, εὗρες γὰρ χάριν παρὰ τῷ θεῷ, καὶ συλλήψῃ ἐν Γασφρί, καὶ τέξῃ υἱόν, καὶ καλέσεις τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰησοῦν· οὗτος ἔσται μέγας, καὶ υἱὸς ὑψίστου κληθήσεται καὶ δώσει αὐτῷ κύριος τὸν θρόνον Δαβὶδ, τοῦ πατρὸς αὐτοῦ, καὶ βασιλεύσει ἐπὶ τὸν οἶκον Ἰακώβ εἰς τοὺς αἰῶνας, καὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ οὐκ ἔσται τέλος·, οὐκοῦν πάντως ἀληθέστερον, εἰς τὸν κύριον καὶ Θεὸν ἡμῶν ταῦτα ἀναφέρεσθαι, οὗ ἡ ἀρχὴ καὶ τὸ κράτος αἰδίων, καὶ ἡ δόξα ἀκατάλυτος, οὐδενὶ χρόνῳ ἢ τρόπῳ ἢ ἀμωστέπως διακοπτόμενη ἢ ἐλαττωμένη, ἀλλ' εἰς τὸ ἄπειρον διαμένουσα· ὡς οὖν βασιλέα τὸν τῶν ὅλων δεσπότην Χριστὸν οἱ δεῖλαιοι οὐ γινώσκουσιν, οὕτως οὐδὲ ποιμένα τὸν αὐτὸν εἰσὼνταί, ὁμοῦ καὶ τῆς βασιλείας καὶ τῆς ποιμένης αὐτοῦ σφᾶς τε αὐτοὺς ἀλλοτριώσαντες, καὶ χριστιανῶν τὰ αὐτὰ ἐκείνοις δοξάζειν καταγορεύοντες.

Ἄλλ' οἱ γε τῆς ἀπειθείας υἱοὶ, ὥστε μὴ πρὸς ἀντίλογον ἰδοιεν, πᾶσα δὲ αὐτοῖς περιαιρήσεται πρόφασις, οὐχ' ἐτέρου του διακούσονται, ἢ αὐτοῦ Χρι-

στοῦ ἐν εὐαγγελίοις φάσκοντος· “ ἐγὼ εἰμι ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τὴν ψυχὴν
 ,, τιθεὶς ὑπὲρ τῶν προβάτων, καὶ γινώσκω τὰ ἐμὰ, καὶ γινώσκονται ὑπὸ τῶν
 ,, ἐμῶν· καὶ ἄλλα πρόβατα ἔχω, ἃ οὐκ ἔστιν ἐκ τῆς αὐλῆς ταύτης, κἀκεῖνα
 ,, με δεῖ ἀγαγεῖν, καὶ τῆς φωνῆς μου ἀκούσουσι, καὶ γενήσεται μία ποίμνη,
 ,, εἷς ποιμήν· ,, τίς οὕτως τῆς ἀληθείας ἀντίπαλος; τίς οὕτως Χριστοῦ καὶ
 τῶν Χριστοῦ λόγων ἀντίθετος καὶ πολέμιος, ὥστε ἀνευθερίαστως πρὸς τὰ
 εὐαγγελικὰ διδάγματα ἀντιτείνειν καὶ διαμάχεσθαι; ἐκ δὲ τούτων φανερόν
 ἂν γένοιτο, ὡς οὐ πρὸς ἀνθρώπους, πρὸς αὐτὸν δὲ τὸν ποιητὴν καὶ ὅλων γενε-
 σιουργόν, τὸν πόλεμον ἤρανον· ἐπὶ τούτοις φησί· “ διαθήσομαι αὐτοῖς δια-
 ,, θήκην εἰρήνης, καὶ διαθήκη αἰώνιος ἔσται μετ’ αὐτῶν· ,, φιλαίτατόν τι καὶ
 οἰκειότατον χρῆμα θεῷ τὸ τῆς εἰρήνης δῶρον κατέστηκε· καὶ τοῦτο σαφῶς
 ἡμῖν δέδειχεν ὁ σωτὴρ, ἡνίκα ἐπὶ τὸ πάθος αὐθαίρετος ἐξώχετο τὸ ἐκούσιον,
 τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ὑποίσων διὰ σταυροῦ καὶ αἵματος θανάτου, ὁπότε καὶ Ἰουδαίων
 φονῶντες τὸ ἄθροισμα, τοὺς δόλους κατ’ αὐτοῦ ἀγοσίως ἐξήρτυον· ἐπεὶ οὖν
 ἐνθένδε ὡς τὸν πατέρα ἀπιέναι ἔμελλεν, ἐπέσκηπτε τὲ τοῖς μαθηταῖς, οἳ εἰκὸς
 τὸν διατιθέμενον βούλεσθαι, ἑώρα τὲ περὶ ταῦτα ἀλύοντας καὶ ἀπορίαις περι-
 στοιχιζομένους, καὶ δὴ καὶ ὀρμῶντας διαπυρρῶναι, ὅποι αὐτοῖς τὰ τοιαῦτα
 μέλλοι ἐκβήσεσθαι, παρακλήσιν τῶν ἀηδῶν τῇ τοῦ παρακλητοῦ ἐπαγγελίᾳ
 σοφῶς ἐχαρίζετο· καὶ εἶτα τῷ τῆς εἰρήνης οἷά περ κρατίστῳ καὶ ἐξαιρέτῳ κατ-
 επλούτιζε δώρῳ· καὶ γὰρ δὴ καὶ προσεπῆλθεν· “ εἰρήνην ἀφήμι ὑμῖν, εἰρήνην
 ,, τὴν ἐμὴν δίδωμι ὑμῖν· ,, ἐντεῦθεν αὐτοῖς λοιπὸν ταῖς κρείττοσιν ἐπαγγελίαις
 τὸ θορυβοῦν τῆς ψυχῆς κατέστειλεν, οὐ συγχωρῶν εἰς τὸ δειμαλέον ἀπονενευ-
 κέναι καὶ ῥάθυμον, διήγειρέ τε καὶ παρεθάρρυνεν αὐτῶν τὰ φρονήματα, καὶ
 εἰς τὸ θαρρῶλεώτερον καὶ εὐσθενὲς μετέρρύθμιζε, πρὸς πίστιν τὴν πρὸς αὐτὸν
 ἐπαλείφων, ὡς ἂν μὴ τοῖς ἐκ τοῦ πάθους σκυθρωποῖς καὶ ἀδόξοις συμβαίνουνσι
 σκανδαλίζοιτο, ἀκλόνητον δὲ καὶ ἐρηρυσμένην περὶ αὐτὸν τῆς πίστεως ἔχοιεν
 ἔδραν, τὸν ἐν πολλοῖς τέρασιν καὶ δυνάμεσιν τὸ τῆς κατ’ αὐτὸν θεότητος κρά-
 τος καὶ μεγαλεῖον ἐφανὲς πολλάκις ποιησάμενον.

νς. Κατὰ ταῦτα τοίνυν, ἐν τῷ ἰδίῳ αἵματι, ὅπερ ὅσον οὕτω ἐκχεῖν κατὰ
 τὸ πάθος τὸ σωτήριον ἔμελλε, καινὴν ἡμῖν διαθήκην τὴν τῆς εἰρήνης διετίθει·
 ἐπεὶ περ ἐνθα διαθήκη, φησὶν, θάνατον ἀνάγκη φέρεσθαι τοῦ διατιθεμένου· ὁμοῦ
 τε τὴν χάριν δι’ αὐτῆς ἐγκαινίζων, καὶ τὰ ἐκ τοῦ σταυροῦ καὶ τῆς ζωηρύτου
 πλευρᾶς αὐτοῦ ἀναβλύσαντα τοῖς ἀνθρώποις αἰώνια καὶ ἀνελάττωτα ἀγαθὰ
 ὑπισχνούμενος· οὕτω γὰρ καὶ τῷ διακόνῳ τῆς καινῆς διαθήκης δοκεῖ· ὁπνίκα
 γοῦν τισι τὸν τῆς εὐχῆς ὑφαίνειν ἤρχετο λόγον, ἔφασκε ταῦτα· “ ὁ δὲ θεὸς
 ,, τῆς εἰρήνης, ὁ ἀναγαγὼν ἐκ νεκρῶν τὸν ποιμένα τῶν προβάτων τὸν μέγαν ἐν
 ,, αἵματι διαθήκης αἰωνίου, τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν, καθαρτίσαι ὑμᾶς ἐν παντί
 ,, ἔργῳ ἀγαθῷ· ἢ οὐχὶ μᾶλλον αὐτός ἐστιν ἢ εἰρήνη ἡμῶν; ὁ μεσίτης θεοῦ
 ,, καὶ ἀνθρώπων, δι’ οὗ τὰς καταλλαγὰς ἐσχήκαμεν, τὰς πρὸς τὸν πατέρα,
 ,, ἐκπεπολεμωμένοι διὰ τὴν ἁμαρτίαν· ,, εἴ τι πιστέον τῷ λέγοντι, “ Χριστός

„ ἐστὶν ἡ εἰρήνη ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὰ ἀμφοτέρωθεν ἐν καὶ τὸ μεσότοιχον τοῦ
 „ φραγμοῦ λύσας, τὴν ἔχθραν ἐν τῇ σαρκὶ αὐτοῦ, τὸν νόμον τῶν ἐντολῶν ἐν
 „ δόγμασι καταργήσας, ἵνα τοὺς δύο κτίσῃ ἐν ἑαυτῷ εἰς ἓνα καινὸν ἄνθρω-
 „ πον, ποιῶν εἰρήνην καὶ ἀποκαταλλάξῃ τοὺς ἀμφοτέρους ἐν ἐνὶ σώματι τῷ
 „ θεῷ, διὰ τοῦ σταυροῦ ἀποκτείνας τὴν ἔχθραν ἐν αὐτῷ καὶ ἐλθὼν εὐηγγε-
 „ λίστατο εἰρήνην ὑμῖν τοῖς μακρὰν, καὶ εἰρήνην τοῖς ἐγγύς· ὅτι δι’ αὐτοῦ
 „ ἔχομεν τὴν προσαγωγὴν οἱ ἀμφοτέροι ἐν ἐνὶ πνεύματι πρὸς τὸν πατέρα. „
 Ἦδη δὲ καὶ ἐτέρωθι φησὶν “ ἐν ᾧ εὐδόκησε πᾶν τὸ πλήρωμα κατοικῆσαι, καὶ
 „ δι’ αὐτοῦ ἀποκαταλλάξαι τὰ πάντα εἰς αὐτὸν, εἰρηνοποιήσας διὰ τοῦ αἵ-
 „ ματος τοῦ σταυροῦ αὐτοῦ, εἴτε τὰ ἐπὶ τῆς γῆς εἴτε τὰ ἐν οὐρανοῖς. „

Ἡμεῖς μὲν οὖν τὸν τὴν εἰρήνην ἡμῖν διαθέμενον, καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς ἀγαθὰ
 δωρούμενον, ἐπέγνωμέν τε καὶ εἰσαεὶ εἰσόμεθα, βασιλέα τε καὶ κύριον ἡμῶν
 προσκυνοῦντες δοξάζομεν· οἷς καὶ νῦν ἐντρύφωμεν καὶ ἀλτίζόμεθα, καὶ ἐν ἐλ-
 πίσιν ἔχομεν, κρείττονων τε καὶ τελειωτέρων τῇ αὐτοῦ ἐπιτεύξεσθαι χάριτι· οἱ
 δέ γε ἐκ τῆσδε τῆς διαθήκης κατ’ οὐδὲν ἀπόνασθαι ματαιολογοῦντες, ἐτέραν
 καινότεραν ἀπεκδεχέσθωσαν, καὶ τῷ διαθησομένῳ προσκείσθωσαν· ἐπειδὴ καὶ
 νῦν αὐτῷ τὸ οἰκετικὸν ἀπονέμουσι σέβας, ἵνα καὶ κατὰ τὸν προσδοκώμενον
 αἰῶνα, τῶν ἡτοιμασμένων αὐτῷ καὶ ταῖς συναποστατικαῖς δυνάμεσιν, αὐτοὶ
 συμμετάσχοιεν· εἰ γὰρ ἦν αὐτοῖς ὧτα ἀκούειν, καὶ ὀφθαλμοὶ τοῦ βλέπειν, καὶ
 νῆψις τοῦ συνιέναι, καὶ συνήσθοντο, ὡς ἔνθα Θεὸς μεσίτης καὶ διαλλάκτης,
 καὶ ἡ παρ’ αὐτοῦ βραβευομένη εἰρήνη, ἀγαθὴ καὶ αἰώνιος καὶ ἀκατάλυτος,
 οὐδ’ ἀπρακτῆσαι, οὐδ’ ἐλαττωμένη φαίνοίτο οὐκ ἔτι ποθέν· διὸ οὐδὲ διάστα-
 σεις, οὐδὲ διαίρεσις, οὐδὲ βασιλείας μερισμὸς, οὐδὲ οἱ τούτων τῶν μεγίστων
 ἠξιώμενοι δωρεῶν, ἐτέρα ἀρχὴ μετατάξοιτο· μάχης γὰρ τοῦτο καὶ πολέμων
 καὶ ἀταξίας ἔργον· δείκνυνται οὖν καὶ ἐκ τούτων κενολογοῦντες, καὶ κατα-
 φλυαροῦντες μάτην τῆς χριστιανῶν Θεοσεβείας· φιμούσθωσαν λοιπὸν καὶ ἐγ-
 καλυπτέσθωσαν, ἀμαθέστατα καὶ ἀλοφώτατα διανοούμενοι· τί γὰρ ἂν καὶ εἰ-
 πεῖν θαρρήσειαν; εἴπερ ἀκούσειαν τῶν ἐφεξῆς εἰρημένων τῷ θεοφόρῳ “ Θῆσω
 „ γὰρ φησὶ τὰ ἁγία μου ἐν μέσῳ αὐτῶν εἰς τὸν αἰῶνα, καὶ ἔσται ἡ κατὰσκή-
 „ νωσίς μου ἐν αὐτοῖς, καὶ ἔσομαι αὐτοῖς θεὸς, καὶ αὐτοὶ ἔσονται μοι λαός. „

Τίνων ἕνεκεν ταῦτα λέλεκται, ἐρευνᾶτε τὰς γραφάς· τῷ πάλαι τῶν ἰου-
 δαίων δῆμῳ ἔλεγεν ὁ σωτὴρ, αὗται γὰρ εἰσιν αἱ μαρτυροῦσαι περὶ ἐμοῦ· ὡς
 εἴ γε τὰ τῶν ἐβραίων πρεσβεῦσαι καὶ νῦν ἐθελήσειαν οἱ ἀνόητοι, κακείνοις
 τὰς προφητικὰς ἀναθεῖναι φωνάς, ἐτοίμως ἀκούσονταί· ὅτι γε ἤδη τὰ ἰουδαίων
 ἐξηρήμωτο ἅγια· οὐ γὰρ ἦν αἰώνια, σκιά δὲ μᾶλλον καὶ τύπος τῶν κατ’
 ἡμᾶς καὶ ὄντως ἁγίων ἐχρημάτιζε, καὶ τέλος τῆς ἀληθείας ἐπεισελθούσης
 ἀπειλήφε· τὰ δὲ ἡμέτερα εἰς τὸν αἰῶνα ἔστηκεν, ἀκλόνητον καὶ ἐδραίαν τὴν
 διαμονὴν ἔχοντα· τεθεμελίωται γὰρ ἐπὶ τὴν πέτραν τὴν ἄσειστον· λεγέτωσαν
 τοίνυν ἡμῖν οἱ ταῖς τοῦ πνεύματος ῥήσεσιν ἀπομαχόμενοι, πῶς τῶν ἁγίων ἐν
 μέσῳ ἡμῶν δι’ αἰῶνος παρὰ Θεοῦ τεθειμένων, δαιμονίων ἀκαθάρτων ἐνὸν γε-

γονέναι προσκύνησιν; “ τίς γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος; ἢ τίς συγκατά-
 ,, θεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων; ,, ἀλλὰ τὰ μὲν ἔθνη ἐπέγνωσαν τὸν ἀγιά-
 ζοντα· ἐπεὶ μετέσχε τῆς τε θείας Γνώσεως καὶ τοῦ ἐντεῦθεν ἁγιασμοῦ, ὡς δη-
 λοῖ τὰ ἐπαγόμενα ᾧδὲ πως ἔχοντα· “ γνώσονται γὰρ τὰ ἔθνη ὅτι ἐγὼ κύριος
 ,, ὁ ἀγιάζων αὐτούς· ,, οἱ δὲ γε τοῦ Θεοῦ ἡμοιρηκότες ἁγιασμοῦ, ἄγους δὲ
 παντὸς καὶ ἀκαθαρσίας τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς ἀποπλήσαντες, καὶ παρεννηγεμένοι
 τὸν λογισμὸν, τὸν τε ἁγιάζοντα Θεὸν δεδυσφημήκασιν, καὶ τοὺς ἀγιαζομένους
 τῇ καθ’ ἑαυτοὺς ἐναγεῖ γνώμῃ ἀνοήτως καὶ δυσσεβῶς ἐναγεῖς ὡσαύτως εἶναι
 διαθρυλοῦσι.

νζ. Τρόπον δὲ, ὃν ἁγιάζονται οἱ μεμοιραμένοι τῆς χάριτος, ὁ σοφὸς ἡμῖν
 πάλιν διαπερανεῖ Παῦλος· “ ὅ τε γὰρ ἀγιάζων, φησὶ, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι,
 ,, ἐξ ἑνὸς πάντες· ,, ἐξ ὧν μαθεῖν πάρεστιν εἰς οἶαν κορυφὴν ἀγαθῶν διὰ τῆς
 τοιαύτης ἐνώσεώς τε καὶ κοινωνίας τοὺς πεπιστευκότας ἀνήλαγεν, ὅθεν αὐτοῖς
 τὰ τοῦ ἁγιασμοῦ περιγίνετ’· ὅ τε γὰρ ἁγιάζων Χριστὸς, καὶ οἱ ἀγιαζόμενοι,
 οἱ πεπιστευκότες αὐτῷ, ἐκ τοῦ Θεοῦ τῶν ὅλων καὶ πατρὸς ἅπαντες· καὶ ὁ μὲν
 ἀγιάζει ὡς κεφαλὴ, καὶ τῆς σωτηρίας ἀρχηγός, καὶ παντὸς ἁγιασμοῦ παρ-
 οχεὺς καὶ κύριος· οἱ δὲ ἁγιάζονται τῇ μεθέξει τῆς χάριτος αὐτοῦ καινοποιού-
 μενοι, διὰ τῆς τοῦ Θεοῦ λουτροῦ ἀναγεννήσεως αὐτὸν ἐνδιδυσκόμενοι· “ ὅτι
 ,, ὅσοι εἰς Χριστὸν ἐβαπτίσθησαν, Χριστὸν ἐνεδύσαντο· ,, τοῦ δὲ ἐξ ἑνὸς ἡρ-
 τῆσθαι ὅτι συμβαίνει, καὶ ὅπη εὐδαιμονίας καὶ μακαριότητος πρόεισιν ὥσπερ
 αἰτιολογίαν προτιθεῖς, ὡς εἰς ἀγχιστείαν οἶά περ συνάγεσθαι καὶ πρὸς ἀδελ-
 φότητα αὐτοὺς ἡξιῶσθαι κλησὶν ἐπάγει· “ δι’ ἣν αἰτίαν, οὐκ ἐπαισχύνεται
 ,, ἀδελφούς αὐτοὺς καλεῖν λέγων, ἀπαγγελῶ τὸ ὄνομά σου τοῖς ἀδελφοῖς
 ,, μου, ἐν μέσῳ ἐκκλησίας ὑμνήσω σε· ,, ταύτῃ δοξάζων αὐτοὺς, καὶ κρείτ-
 τοσιν ἢ κατὰ ἄνθρωπον στεφανῶν τιμαῖς· τί γὰρ τούτων θεϊότερον ἢ μακαριώ-
 τερον; καὶ τὸ αἷτιον δῆλον, ὅθεν κεχηρηματίκασιν ἀδελφοί· ἐπειδὴ γὰρ Θεὸς
 ὦν, τὴν καθ’ ἡμᾶς περιβαλέσθαι ταπεινότητα οὐκ ἀπῆξίωσε δι’ ἀπειρίαν οἴ-
 κτου καὶ ἀγαθότητος, ἵνα ἡμᾶς τῇ ἑαυτοῦ ἀνυψώσει πτωχεῖα, ἐντεῦθεν τὸ καὶ
 ἀδελφοὶ καὶ τέκνα ὑπάρξαι πεπλουτήκαμεν, ὡς αὐτίκα ἐρεῖ· “ ἰδοὺ ἐγὼ καὶ
 ,, τὰ παῖδιά, ἃ μοι ἔδωκεν ὁ Θεός· ἐπεὶ οὖν τὰ παῖδιά κεκοινωνήκε σαρκὸς
 ,, καὶ αἵματος, καὶ αὐτὸς παραπλησίως μετέσχε τῶν αὐτῶν· ,, τούτους τοίνυν
 τοὺς Χριστὸν ἐνδεδυμένους, καὶ παρ’ αὐτοῦ ἡγιασμένους, ἀδελφούς τε καὶ
 τέκνα νομισθῆναι καταξιοθέντας κατὰ τὸν ἀποδεδομένον τρόπον, πῶς οὐ κατὰ-
 πεφρίκεσαν οἱ δέιλαιοι, εἰδώλων προσκυνήτας ὀνομάζειν; ἐκ δὲ τούτων συνορᾷν
 ἔξεστιν, οὗ τὰ τῆς ὕβρεως διὰ τὴν κοινωνίαν τῆς τε ἀδελφότητος, καὶ τῆς
 υἱοθεσίας ἀναβέβηκεν· ὅπερ φάναι οὐ Θεμιτὸν, δέει τῆς εἰς τὸν πρωτότοκον
 ὁμοῦ καὶ πατέρα δυσφημίας τοῖς εἰδόσι Θεὸν, εἰ μὴ αἰσθήσεώς τε καινοῦ
 παντάπασιν ἀπολιμπάνοιντο· σιωπῇ γὰρ μᾶλλον τὰ πολλὰ τῶν ἐκ τῆς χρι-
 στομάχου γλώσσης αὐτῶν προῖσχομένων, ὡς βλαβερωτάτων καὶ ἀτοπωτάτων
 παραπεμπτόν· οἱ δὲ γὰρ ἡρνημένοι τῆς ἀδελφότητος τὴν κατὰ Χριστὸν ἐνώσιν,

καὶ τοῦ τῆς υἱοθεσίας διημαρτηκότες ἀξιώματος, καὶ Χριστὸν ἢ οὐδαμῶς ἐνδυσάμενοι πώποτε, ἢ καὶ ἀπεικδυσάμενοι, καθά γε αὐτοὶ περὶ ἑαυτῶν ἀποφαίνονται, πόθεν ἂν σχοῖεν ταῦτα καὶ μαθεῖν καὶ παθεῖν, καὶ τῆς τοῦ ἀγιασμοῦ ἐπιτεύξεσθαι χάριτος; εἰ γὰρ πρὸς τὴν ἀθέτησιν ἐκκεκλίκασι τούτων, σχολῇ γε ἂν τῶν χρηστῶν τι καὶ ὀνησιφόρων ἔλαιντο· τοιαῦτα μὲν τὰ τῆς ἐκείνων ἀλογίας καὶ ματαιότητος ληρωδήματα καὶ βληχήματα.

νη. Ἡμεῖς δὲ τὴν ἡμετέραν ἐρχώμεθα, καὶ τῶν ἱεροφαντῶν ὁ λειπόμενος τὸν ἱερὸν τοῦτον καὶ εὐρυθμον εἰσελαυνέτω χορὸν, καὶ οἷα κορωνὶς προσκείσθω τῷ θεοτεύκτῳ δόμῳ, καὶ συναπαρτιζέτω τὸν οἶκον τῆς σοφίας· μάλα ἐκπρεπῶς καὶ ἐνθέως δομούμενον, καὶ καλῶς τῷ πνεύματι ἀρμοζόμενον καὶ κοσμούμενον· συνιδρώσει τέ τοῖς προηθληκόσι, τῶν ἱερῶν πόνων ἀντειλημμένος, καὶ ὥσπερ σφραγὶς ἐπικείσθω τοῖς προεκτεθειμένοις, ὁ τοῦ θεοῦ ἄνθρωπος, ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, ὁ τῶν χαρισμάτων τοῦ πνεύματος θησαυρὸς, ὁ τὰ βαθέα ἐκκαλυπτόμενος καὶ ἀπόκρυφα, ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐξεταστὴς, ὁ τῶν βαρβάρων παιδευτὴς, ὁ τῶν θηρίων σωφρονιστὴς, ἴσως ποτὲ καὶ τουτωνὶ τῶν ἀνοσίων τὴν θηριώδη καὶ ἀπηγριωμένην τῆς ἀπιστίας καταμαλάξειε γνώμην· δεῦρο δὴ οὖν ὧς προφητῶν θεωρητικώτατε καὶ διορατικώτατε, ἐκ Βαβυλῶνος καὶ τῆς βαρβαρικῆς ὄχλης ἀνίσχων, ὡς δὴ συνέσει καὶ σοφία τῇ ἄνωθεν ἐμπνεόμενος, προαγόρευε ἡμῖν ἅπερ σοι αἱ νυκτεριναὶ τῶν θείων ἐποπτεῖων ἀψευδεῖς θεωραί, κεκαθαρμένῳ τῷ ἡγεμονικῷ, καὶ ἀπεξεσμένῳ τῷ θεωρητικῷ ἐντυπούμεναι, εὐκάτοπτον παρέσχον τῶν ἀληθῶν τὴν ἐμφάνειαν, καὶ τετρανωμένη τῇ γλώσσει καὶ διαλεύκῃ φωνῇ, τὸν ἡμέτερον προανακήρυσσε βασιλέα καὶ κύριον, ἀπέραντον τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν δόξαν κεκτῆμενον αἰώνιον, καὶ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀβασιλεύτων κατάθραυε τὴν ἀπόνοϊαν· διαρρήδην γὰρ ἐμβροήσεως εὖ ἴσμεν, ὅποτε ὄνειροπολοῦντι τῷ χαλδαίῳ τὰ διαπεφευγότα τῶν μεθυπνίων ὄψεων ἐκφράσεως, καὶ τῶν ἀπορουμένων τὰς λύσεις προσάξειας, τοιαῦτα προαναφαίνων.

“ Καὶ ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις τῶν βασιλέων ἐκείνων, ἀναστήσει ὁ θεὸς τοῦ οὐρανοῦ βασιλείαν, ἢ τις εἰς τοὺς αἰῶνας οὐ διαφθαρήσεται· καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ λαῷ ἐτέρῳ οὐχ’ ὑπολειφθήσεται· καὶ λεπυνεῖ καὶ λικμήσει πάσας τὰς βασιλείας, καὶ αὐτὴ ἀναστήσεται εἰς τοὺς αἰῶνας. Καὶ μετέπειτα. Ἐθεώρουν ἐν ὁράματι τῆς νυκτὸς, καὶ ἰδοὺ μετὰ τῶν νεφελῶν τοῦ οὐρανοῦ ἐρχόμενος ἦν, καὶ ἕως τοῦ παλαιοῦ τῶν ἡμερῶν ἔφθασε, καὶ ἐνώπιον αὐτοῦ προσηνέχθη, καὶ αὐτῷ ἐδόθη ἡ ἀρχὴ καὶ ἡ τιμὴ, καὶ ἡ βασιλεία, καὶ πάντες οἱ λαοὶ, φυλαὶ, γλώσσαι αὐτῷ δουλεύσουσιν· ἡ ἐξουσία αὐτοῦ ἐξουσία αἰώνιος, ἢ τις οὐ παρελεύσεται, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ οὐ διαφθαρήσεται. ”

Τὰ μὲν τοῦ προφήτου τοιαῦτα· τὰ δὲ τῶν ἐξαγίστων ὁπωῖα; πρῶτα μὲν ψευδῇ τὰ τοῦ θείου πνεύματος εἰκαιολογοῦσι χρησιμώδηματα· ἔπειτα δὲ καὶ τὸν θεὸν πατέρα περὶ τε τὰ οἰκεῖα ἔργα τὴν τε ἐπιστήμην καὶ πρὸ γνῶσιν, εἰσφέρουσι διαμαρτάνοντα· ἐπὶ τούτοις δὲ καὶ τὴν τοῦ μονογενοῦς βασιλείαν διεφθάρθαι, ὡς διαρκεῖν εἰς αἰῶνα μὴ ἐξισχύουσιν· ἢ μὴ δὲ τὴν ἀρχὴν αὐτῷ

δεδοσθαι, μήτε μὴν ὑπὸ γλωσσῶν καὶ φυλῶν προσκευυῖσθαι ἢ δεδουλειῦσθαι, λαόν τε διακεκλῆσθαι καὶ διηρπάσθαι τῷ τυραννήσαντι, καὶ συλλήβδην εἰπεῖν, ἀπεναντίας ἐν ἅπασιν τῷ προφήτῃ διανενοῦνται· ταῦτα δ' ἅπαντα μικροῖς συνειληφότες ῥήμασι, μελίστην τὴν βλασφημίαν κατὰ τῆς θείας ἐτεκλήναντο δόξης. εἰδωλολατρίαν ἀθέως καὶ δυσσεβῶς, τὴν χριστιανῶν Θεοσέβειαν ἀποκαλέσαι τολμήσαντες, καὶ τοιαύτην δόξαν ἄλλοις τὲ καὶ ἑαυτοῖς ἐπωκλώσαντες· πῶς δὲ οὐ κατεπτήχασιν οὐδὲ κατεπλάγησαν τὴν ψυχὴν, πρὸς τὰ οὕτω σαφῆ καὶ ἀναμφίλεκτα προπεῖως ἀντιβλέποντες, οἳ γε καὶ ἀναιδεῖ προσώπῳ καὶ πεπωρωμένη καρδίᾳ ὑφιστάμενοι, κατὰ τῆς τοῦ σωτῆρος ἀπηνυθαδίσαντο δόξης; ἀλλὰ πόθεν αὐτοῖς τὸ Θεοστυγὲς τοῦτο καὶ ἄτοπον παρρησιάζεται δόγμα; εἰ μὲν γὰρ ἀπλῶς τὴν ἀρχὴν καὶ τὴν βασιλείαν τοῦ τῶν ὅλων Θεοῦ ὁ προφητικὸς προανεκήρυτε λόγος προσδιορισμοῦ δίχα, ἐπεφύησαν ἂν ἀκρατέστερον καὶ θρασύτερον τοῖς τῶν ὁρθῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων ἐπειλημμένοις, ἐκ περιέργου λéschης τὸ μάταιον καὶ ἀπόπληκτον τῶν λόγων αὐτῶν ἐπιτελιχίζοντες· καὶ ὥσπερ οἱ ἐπὶ τι θῆραμα καταθέοντες, τῆς τῶν εἰρημένων ἀπλότητος καταφυόμενοι, μεμετρημένην πως καὶ πεπερασμένην τὴν Χριστοῦ βασιλείαν εἰσῆγον· εἰ δὲ τῇ βασιλείᾳ πρόσκειται τὸ αἰώνιος καὶ ἄφθαρτος, καὶ τὸ οὐ ποτε παρελεύσεσθαι, τί δὴ ποτε οὐκ ἐπιτεθήσεται αὐτῶν τῇ ἀθυροστομίᾳ χαλινός, ὅπως ἀποφραγεῖν πᾶν στόμα κατὰ τοῦ βασιλέως τῶν αἰώνων λαλοῦν ἄδικα; ὁ γὰρ τοι βασιλεύων τὸν αἰῶνα καὶ ἐπ' αἰῶνα καὶ ἔτι, οὔτ' ἂν ποτε τῆς ἀρχῆς καὶ τῆς δόξης ἀφαιρεθῇ, οὔτ' ἂν ὁ ὑπὸ χεῖρα καὶ ἐγνωκὼς αὐτὸν λαὸς, ἐτέρῳ πρόσθετο βασιλεῖ· οὐδὲ γὰρ ὁ κρείττων, οὗ ἐπιλήφονται, ἔστιν ἢ ὅλως ἔσται οὐκοῦν οὐ τετυράννηται οὐδὲ διήρπασται, οὐδὲ τῆς ἐξουσίας ἐκβέβληται διὰ τοῦτο οὐδὲ τὸ ὑπ' αὐτῷ τελοῦν ἅπαν εἰδώλοις πρόσσεισιν, ἢ δοίη τὸ προὔχον τῷ δαίμονι· θεὸν γὰρ καὶ κύριον τῶν ὅλων, τὸν πάντων ἡμῶν σωτῆρα Χριστὸν ἐπιγινώσκει, καὶ αὐτῷ προσκυνεῖ· “ αὐτῷ γὰρ κάμπτει πᾶν γόνυ ἐπουρανίων, καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογεῖται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς, ἀμήν” , φανερόν οὖν καὶ ἐντεῦθεν ὅτι ἐκ τοῦ ἐναντίου πνεύματος λαλοῦσιν οἱ χριστομάχοι, ὡς ἀντίπαλα καὶ ἀντίθετα τῶν τοῦ Θεοῦ πνεύματος λογίων φεγγόμενοι.

νθ. Σκοπεῖν τωσαν δὲ καὶ κεῖνο οἱ ἀβασίλευτοι, ὅτι τὸ βασιλεὺς ὄνομα οὐκ ἔστι τῶν ἀπολύτως καὶ ἀσχετῶς λεγομένων, τῶν πρὸς τι δὲ, καὶ τῶν ἐν σχέσει θεωρουμένων· οὐ γὰρ ἂν νοηθῇ βασιλεὺς, τῶν βασιλευμένων ἀνευ· οὐδὲ ἀρχων, τῶν ἀρχομένων δίχα· ἀνάγκη γὰρ ἐτέρου τῶν προσηγοριῶν τούτων τεθειμένου, συνεισάγεσθαι καὶ θάτερον, ὥσπερ δὴ ἀναίρουμένου συναναιρεῖσθαι· οὕτω γὰρ τὰ τοῦ εἰδους τῶν ὀνομάτων τούτων μεταλαχόντα, ἀλλήλοις οἰκειοῦνται ὡς τὰ πολλὰ καὶ συνδέονται· ὡς μήτε τοῦτο χωρὶς ἐκείνου νοεῖσθαι, μὴ δ' αὖ ἐκεῖνο τούτου ἀνευ συνίστασθαι· εἰ τοίνυν ἀληθεῖς αἱ παρὰ τοῦ ἁγίου πνεύματος τοῖς ἁγίοις προφήταις γενόμεναι θεοφάνειαι, ὥσπερ οὖν εἰσὶν ἀληθεῖς, ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς ἡμῶν βασιλεὺς παρ' αὐτοῖς προσαγορευόμενος,

πάντως τινῶν ἐστὶ βασιλεὺς, τῶν βασιλευμένων δῆπου· ὡς μὲν γὰρ θεὸς καὶ γενεσιουργὸς τῶν ἀπάντων, πάντων ἐστὶ βασιλεὺς· “ αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ δε-
 „ σπύζων ἐν τῇ δυναστείᾳ αὐτοῦ τοῦ αἰῶνος, καὶ τὰ σύμπαντα δοῦλα αὐτῷ
 „ ἐστί, καὶ ἡ βασιλεία αὐτοῦ βασιλεία πάντων τῶν αἰώνων, καὶ ἡ δεσποτεία
 „ αὐτοῦ ἐν πάσῃ γενεᾷ καὶ γενεᾷ· „ ὡς δὲ πιστῶν καὶ ἐπεγνωκότων αὐτὸν,
 διὰ τῆς εἰς αὐτὸν ἀληθοῦς ὁμολογίας, ἡμῶν ἐστὶ τῶν χριστιανῶν βασιλεὺς·
 ἡμεῖς γὰρ ἐσμὲν λαὸς αὐτοῦ περιούσιος, καὶ βασίλειον ἱεράτευμα, καὶ κληρο-
 νομία αἰώνιος, καὶ συλλαβόντα εἰπεῖν, ὥσπερ ἐξαίρετον καὶ οἰκειότατον αὐτῷ
 κτῆμα· τὰ οὖν ἡμέτερα τῶν εὐσεβούντων τῇ θείᾳ χάριτι, τοιαῦτα καὶ οὕτως
 ἔχοντα, καὶ κατὰ ταῦτα εὐκαίρως ἄγαν καὶ ἀρμοδίως οἱ θεῖοι παραληφθέν-
 τες χρησιμοὶ, νέφος ἡμῖν τοσοῦτον μαρτύρων περιέστησαν ἀξιόχρεων ἐν ἅπσι
 καὶ ἐχέγγυον ὥστε ἡμῖν μὲν τοῖς τῶν ἀληθῶν ἐρασταῖς, καὶ τοῖς ἐκ τοῦ
 θεοῦ πνεύματος ἐλλαμπομένοις τὲ καὶ χειραγωγούμενοις χαρίσμασιν, εὐρυθ-
 μον καὶ ἐναρμόνιον καὶ μεμουςωμένην τῶν ἱερῶν καὶ θεοπνεύστων ἡμῶν δογ-
 μάτων ἀπηχεῖν τὴν συμφωνίαν· τῶν δὲ ἐκ τῆς ἀποστατικῆς ἐμπνεομένων δυνά-
 μεως, τὴν τε παραφροσύνην καὶ ἀποπληξίαν καὶ τὰ ἄθεσμα αὐτῶν καὶ ἀπα-
 τηλὰ θριαμβεύειν ληρήματα, ἐκ νόθων τὲ καὶ κιβδήλων διανοιῶν ἀναβρασσό-
 μενα, καὶ οἷα στήλην ἀνάγραφτον τὴν δυσσέβειαν αὐτῶν ἐμφανέστατα φέρειν·
 οὕτω λοιπὸν πανταχόθεν ἐληλεγμένοι, ἐκ τοῦ τῆς πλάνης πνεύματος ἐνε-
 ργούμενοι, πόρρω τοῦ θεοῦ χοροῦ καὶ τῆς καθ’ ἡμᾶς τῶν χριστιανῶν αὐλῆς
 ἀπεληλάσθων.

Ἐπειδὴ δὲ τὸ κακὸν ἄστατόν τε ἐστὶ καὶ ἄσχετον, καὶ μένειν ἐφ’ ἑαυτοῦ
 μηδαμῶς ἀνεχόμενον· αἰεὶ δὲ προῖόν, καὶ στάσιν τῆς φορᾶς οὐχ’ εὐρίσκον,
 καθάπερ ῥεῖθρα ποτάμια πλημμυροῦντα καὶ ὑπερβλύζοντα καὶ τῆς ὄχθης
 ὑπερχεόμενα, ὁπνίκα τινὸς ὑπτίου καὶ πρανοῦς ἐπιλάβηται χώρου, οὔτε τῆς
 ῥύμης ῥαγδαίως ἐπισχεθήσεται προχεόμενα, καὶ τὸ πρὸς τυχὸν ἅπαν ῥαδίως
 αἰεὶ παρασύρεται καὶ συνεφέλκεται· οὕτω γε ἥδη καθ’ ἃς ἂν ἐφερπύσῃ ψυχὰς,
 καθάπαξ ἀπογνούσας τῆς τοῦ ἀγαθοῦ μετουσίας, οὐκ ἂν πρὶν ἀπόσχοιτο
 ἐπινεμόμενον καὶ καταβοσκόμενον, ἕως ἂν εἰς ὀλέθρου ἀπορρίψει πέρατα·
 ὁποῖον δὴ τι κἄνταῦθα συμβέβηκε· καὶ γὰρ κἄν ταῖς τῶν δυσσεβούντων τού-
 των ὡς τάχιστα διϊκνούμενον ψυχαῖς ἐγκατέσκηψε, καὶ πρὸς ὄλισθον ἀπιστίας
 καὶ ἀφιλοθεΐας ἀπήγαγε· τὰς γὰρ δολίας γλώσσας κατὰ Χριστοῦ πρότερον
 καταδήξαντες, κόρον μὲν τῆς εἰς αὐτὸν παροινίας οὐκ ἴσασιν· οὐδ’ αὖ τῆς
 χριστιανῶν θεοσεβείας καταγορεύοντες ἀπολήγουσιν, ἐπίδοσιν δὲ μᾶλλον ἐκά-
 στωτε τῆς κακίας ποιούμενοι, ὡς ἂν χεῖρ τῶν προλαβόντων τὰ ἐπεισιόντα γί-
 γνοιντο, πολλὴν συκοφαντίαν κατὰ τῶν ἐμψύχων τοῦ πνεύματος ναῶν ἐξυφύ-
 ναντες, οὐ μέχρι τούτου ἔστησαν· ἥδη δὲ καὶ κατὰ τῶν ἀψύχων ναῶν, θείων
 δ’ ὅμως, τὰς ἀνοσίους χεῖρας καθώπλισαν· οἳ γε τῷ ὄντι ναοὺς δαιμονίων τὰς
 σφῶν αὐτῶν ψυχὰς ἀποφαίνοντες, ἀπὸ τοῦ δοξάζειν εἰδώλοις ὡς θεοῖς προσιέ-
 ναι, ἵνα κἄνταῦθα τὸ πρὸς εὐσέβειαν αὐτοῖς ἀκοινώνητον μαρτυρούμενον δια-

φαίνοιτο· οὔτε γὰρ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος, ὡς οὐδὲ συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, καὶ ὥστε μὴ ἐν λόγοις μόνον τὰ τῆς βλασφημίας αὐτοῖς ἐξέρπωι, ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν πράγμασιν ἐξανυόμενον αὐτῶν καθορᾶται τὸ κακούργημα, καὶ μὴ δ' ἀκοῆς μέχρι περιθρυλῆται τὸ δύσφημον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἀπάντων ὄψεσι βλεπόμενον προκείται.

Ξ. Ἄρ' οὖν κατεψεύσαντο μὲν καὶ κατηγόρευσαν τῆς θείας καὶ ἀπορρήτου δόξης τὲ καὶ δυνάμεως, τῆς τε τῶν θεοπνεύστων, καὶ τῆς τῶν θεολόγων κατεφλυάρησαν διδασκαλίας, δρῶσι δὲ ὧν ἐκενολόγησαν ἥτιονα, ἢ καθυφίασι τοῖς βλασφημουμένοις ἐκδειῖξαι παρισούμενα τὰ πραττόμενα, ἢ οὐ λίαν ὑπεραίροντα; οὐ μὲν οὖν· ἀλλ' ἐν ᾧ τὸν πατέρα τοῦ ψεύδους διάβολον πάλαι ἀπολείπόμενον καὶ ἡττώμενον ἔλινωμεν, τοῦτο νῦν προστιθέμενον ὀρῶμεν καὶ ἐπαυξόμενον· τὸ πρὶν γὰρ ἐν λόγοις μόνον τὸν κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἄρασθαι πόλεμον τοὺς ἀσεβοῦντας παρασκευάσας, καὶ μυρίας ὅσας αἰρέσεις ἐν τοῖς χριστιανοῖς παρενείρας, ἐν τῷ νῦν οὐ λόγοις μόνον, ἤδη δὲ προσθεῖς καὶ τὸ λειπόμενον, καὶ ἔργοις αὐτοῖς κατὰ τῶν θείων δόμων καὶ τῶν ἄλλων ἱερῶν ἀναθημάτων ἐξεβάκχευσε, τὰ πρὸς καθαίρεσιν τοῦ κόσμου καὶ τῆς εὐπρεπείας αὐτῶν, κατ'εργάζεσθαι, ὡς ἂν δι' ἀμφοτέρων τὸ εἰς κακίαν περιφανὲς ἀποφέροιτο· πολλοῖσι γοῦν οἱ ἐξάγιστοι κατὰ τῶν ἱερῶν καὶ θείων τύπων καὶ συμβόλων τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας τὲ καὶ σαρκώσεως, καὶ τὸν ἐν τοῖς αἰσίοις οἴκοις ἐπιχειροῦσιν ἀπαγλαΐζειν διάκοσμον, καὶ καθαιροῦσι τῆς ἱστορίας τὸ ἅγιον, τὰ σεμνῶς τετυπωμένα ἀποξέοντες ἀνοητότατα, ὧς τῆς μανίας, ὧς τῆς τόλμας καὶ τῆς ἀναισχύντου γνώμης, ἅπερ ἤδη χριστιανῶν οἱ εὐσεβέστεροι καὶ φιλόθεοι, τὸ ἀνέκαθεν ἱερεῖς τέ φημι καὶ βασιλεῖς, ὅσοι τὲ τῶν ἐν τέλει, καὶ τῶν ἄλλων οἱ περὶ τὴν εὐσέβειαν θερμότεροί τε καὶ σπουδαιότεροι, διαπύρρῳ πόθῳ καὶ πίστει θερμῇ τῇ εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους καταφλεγόμενοι, ἐκπεπονήκασι τε καὶ ἀνιστόρησαν ἀγάλματα θεῖα καὶ ἱερά, ἐν οἷς καθίδρυσαν τῷ θεῷ τῶν ὅλων σηκοῖς ἐντυπωσάμενοι, καθ' ὃ ἐκάστου τῶν τυπομένων ὁ λόγος ἐπέβαλεν, οὐ φρίκτουσιν ἀνορύττειν καὶ καταπαίζειν οἱ δειλαιοὶ καὶ ἡπείθεσέ τις αὐτοῖς ἐφ' οἷς κακῶς καὶ ἀθέως δοξάζουσι, πρὸς τὸ ἀπηχέες καὶ δυσφορώτατον σχετλιάζων τοῦ λόγου, εἰ μὴ ἀθεεὶ αὐτουρλοῦντας τὰ τοιαῦτα ἑώρα· ὥστε αὐτοὺς εἰς βεβαίωσιν τῶν ἀθέσμως λεγομένων, τῶν δρωμένων ἔχειν τὸ παράνομον· πῶς γὰρ οὐκ ἐλέγχονται φανερῶς τῷ ὄντι εἰδωλολατροῦντες; ἀναισχύντως οὕτως κατὰ τῶν τοῦ θεοῦ οἴκων ἐπιμαινόμενοι, ὡς ἑτέρα θρησκεία μυσταγωγούμενοι καὶ τελούμενοι, ἢ τίς ποτέ ἐστιν, αὐτοὶ εἶδεῖν ἂν, καὶ τὸν κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν ἐξομνύμενοι, ὡς τὸ ἀκόλουθον ἐννοεῖν δίδωσι, καὶ μάτην τοῦ τῶν χριστιανῶν ὀνόματος μεταποιούμενοι· τῷ ψεύδει γὰρ ἐπερείδονται, ψιλῆς αὐτοῖς τῆς προσηγορίας ἐπιπολαζούσης, καὶ ὥσπερ ἐπιικεχρωσμένης, καὶ τὴν μόρφωσιν τῶν συλλαβῶν ἔχουσι, τὴν δὲ δύναμιν τὴν ἀπ' αὐτῶν δηλουμένην ἡρνημένοι· νόθοι γὰρ καὶ ἀλλότριοι τοῦ πράγματός δια τῶν ἔργων αὐτῶν ἀποδείκνυνται· αὐξεῖ

δὲ αὐτῶν τὸ ἀνοσιούργημα, ὅπερ ἐπόμενον συμβαίνει ἀπὸ τῆς ἐγχειρήσεως αὐτῶν γίνεσθαι.

ξα. Ἐπειδὴ γὰρ ταῖς ἱεραῖς τοῦ Χριστοῦ εἰκόσι καὶ ὁ τύπος τοῦ ζωοποιῦ σταυροῦ συνδιαγράφεται, συγκαθαιροῦσι καὶ αὐτὸν ἡδὴ οἱ περὶ τοῦτο κατασχηματίζόμενοι, καὶ πρεσβεύειν τὰ τοῦ δ̐αυροῦ προσποιούμενοι, τῷ ὄντι γὰρ ἐπίσης τὰ τῆς μανίας αὐτῶν κατ' ἀμφοτέρων ἐξηπται, καὶ εἴ που τῷ ἐτέρῳ δοκοῦσιν ἀπεχθάνεσθαι, εἴπερ ἐξ ἐνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ἀμφοτέρα καθαγιαζόμενα ἤρτηται ἐν τούτοις ἄπτονται καὶ τῶν ἱερῶν κειμηλίων, ἐν οἷς τὰ ἅγια καὶ ζωοποιὰ τοῦ Χριστοῦ ἐπιτελεῖται μυστήρια· ἔτι καὶ τῆς ἐσθῆτος ὅση ταῖς σεωπαῖς ταύταις ἱστορίαις σεμνῶς περιστέλλεται· πρὸς δὲ καὶ τῶν ἐν ταῖς εὐαγγελικαῖς βίβλοις προσκυνουμένων πτυκτίων· κατὰλύουσι γοῦν τὸ εὐαγγέλιον καὶ τί γὰρ ἕτερον ἐνορᾶν ἐστίν, ἢ κενούμενον παρ' αὐτοῖς καὶ λυόμενον τὸ εὐαγγέλιον; ἐν τίνι γὰρ διοίσει τὰ ἐντὸς γεγραμμένα, τῶν ἐκτὸς ἱστορουμένων, τῆς τοιαύτης εὐνοίας καὶ ὑποθέσεως ἐπ' ἀμφοτέρων θεωρουμένης; διὰ τοῦτο εἰ τὸ ἕτερον τίμιον, καὶ θάτερον τίμιον, ἢ ἀλλήλοις συνοικήσεται πᾶσα ἀνάγκη· ἡδὴ δὲ ὁρῶμεν πολλὰ τῶν σεβασμίων βιβλίων τούτων, καὶ γε καὶ τῶν ἀρχαιοτέρων καὶ τῷ μακρῷ χρόνῳ παρ' εὐσεβῶν, καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν ἐκπεπονῆσθαι μαρτυρουμένων, ἅπερ ἀναπτυσσόμενα, ἐν μέρει μὲν διὰ τῆς καλλιγραφικῆς εὐφυΐας, τὰ τῆς θείας ἱστορίας ἡμῖν ἐμφανίζει διδάγματα· ἐν μέρει δὲ διὰ τῆς ζωγραφικῆς εὐτεχνίας, τὰ αὐτὰ ἡμῖν παραδείκνυσι πράγματα· καὶ οὐδὲν τι μᾶλλον τόδε ἢ τόδε διασημνείειν· εἰς γὰρ ἐπ' ἀμφοῖν ὁ λόγος, καὶ δι' ἀμφοτέρων τῆς σωτηρίου τοῦ θεοῦ λόγου οἰκονομίας ἢ διδασκαλία τὴν καὶ ἀνάμνησις γίνεται· ἃ γὰρ ὁ λόγος διὰ τῆς τῶν γεγραμμένων ἐκήρυσεν ἀναγνώσεως, ταῦτα καὶ ὅψις διὰ τῆς τῶν ἱστορουμένων ἐντέλειξεν συμπαρέδειξεν· εἰ οὖν τὸ μέρος καθέλοι τις, τὸ ὅλον ἔσται καθηρηκῶς· ἐκ τῶν μερῶν γὰρ τὸ ὅλον· εἰ δέ τις τούτων ἐπιταράττει τοὺς ἄφρονas, καὶ τὴν ἀπόπληκτον αὐτῶν κατασεῖει διάνοιαν, σκανδαλιζέτω αὐτοὺς, ὅτι τὰ μὲν λεπτοτέrais ταῖς γραφαῖς καὶ τοῖς χρώμασιν ἐγχαράττεται, τὰ δὲ παχυτέrais καὶ ποικιλωτέrais ταῖς γραμμαῖς καὶ τοῖς σχήμασι χρωματουργούμενα διαγράφεται, καὶ πολὺ τὸ κατὰ τὴν ὕλην ἐν αὐτοῖς διηλλαγμένον ἐμφαίνεται.

ξβ. Εἰ δέ τις χρὴ περιεργότερον ἐπελθεῖν, ὀφθήσεται ταῦτα μᾶλλον ἐκείνων ἐν τισι πλεονεκτοῦντα, ὅτι τὰ μὲν τὴν ἀκοὴν μόνην ἐπάγεται, τὰ δὲ καὶ τὴν ὄψιν ἐφέλκεται, καὶ τὰ μὲν ταχὺ, τὰ δὲ θαττον παρέχουσι τῶν προκειμένων τὴν διάγνωσιν· ὅσω καὶ ὅψις ἀκοῆς συντομωτέρα τὴν καὶ εὐπειθεστέρα· ἐπείπερ καὶ τὸ ἀκουστὸν ὑπὸ τοῦ ὁρατοῦ πέφυκε φθάνεσθαι, καὶ τὰ μὲν ἐξ ἀκοῆς ἡμῖν μαθητευόμενα, καὶ λήθη τῷ χρόνῳ ἐπιλαβοῦσα ὡς τὰ πολλὰ διέκοφέ πως καὶ ἀπημαύρωσε, τὰ δὲ ὑπ' ὄψιν προκείμενα, μονιμώτερον μᾶλλον ταῖς ψυχαῖς ἐνσημαίνεται, καὶ τοῖς παθητικοῖς μέρεσι ταῖς ἀντιλήψεσι τῶν αἰσθητῶν ἐναποτιθέμενα· καὶ ἔτι ἐπὶ πλέον ταῦτα ἐκείνων, ὅτι καὶ σοφοὺς καὶ ἰδιώτας χειραγωγοῦντα, οὐδὲν ἥττον ὀνίνησι· καὶ ἢ τις ἀγροικίας

ἡ ἀστείότητος ἔχει, ὁμοίως μεθέξει τῆς γνώσεως· καὶ ὅτι πλεόν εισάγουσιν ἐπὶ τὸ μυστήριον τῆς φιλανθρωποῦ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν συγκαταβάσεως· πολλὰ γοῦν τὸν ἄγροικον διαφεύγει τὰ τῆς ἀναγνώσεως, παιδεύσεώς τε ὄντα ἑκτός, καὶ τῷ εἶναι Γραμμάτων ἀμύητον· ὡς οὖν ἐπὶ τοῦ ἀκρωμένου τοῦ λόγου, οὐκ ἄχρι τῆς ἀκοῆς περιγράφεται τῶν ἐκφωνουμένων ἡ δύναμις, πρόεισι γὰρ ἐπὶ τὰ πρᾶγματα μεταβαίνουσα τῶν λεγομένων ἢ δῆλωσις, οὕτως οὐδὲ ἐπὶ τῶν θεωμένων τὰ ἱστορούμενα, μέχρι τῆς ὁρατικῆς δυνάμεως τὰς ὄψεις ἴστησι· μετήγαγε γὰρ ἡ ἀνήγαγεν εὐθὺς τῶν φαινομένων ἢ ἔντευξις τοῦ ἐν-τυγχάνοντος τὸν νοῦν ἐπὶ τὰ ὑπερκείμενα ἢ προηγούμενα, οὐ συγχωροῦντα τοῖς συμβόλοις τὴν ἱεράν ἐναναπαύειν ἐνέργειαν· ἀπὸ δὲ τῶν αἰσθητῶν τούτων καὶ συγγενῶν καὶ συντρόφων, ἐπὶ τὰ νοούμενα καὶ ἀπ' αὐτῶν παραδηλούμενα, προάγοντα ἢ ἀναφέροντα· διὸ καὶ ὡς αὐτὰ τις ἐνορῶν τὰ πράγματα, διὰ τούτων προσεπικτείνεται, καὶ ὡς παροῦσι διὰ τῶν συμβόλων συγγίνεται, καὶ κατανύσσεται καὶ ἀγαθύνεται, καὶ θυμηδίας ἐμπίμπλαται, καὶ παρακαλεῖται τὴν ψυχὴν, καὶ κρείττονος ἢ πρὶν, οἶέται εἶναι ἕξεώς τε καὶ καταστάσεως.

ξγ. Εἰς συνηγορίαν οὖν τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου τὸ ἐξ ἀρχῆς παραδέδοται, καὶ παρὰ τῶν τῆς αὐτῆς θρησκείας καὶ πίστεως, χριστιανῶν φημι, οὕτω τῆς Θείας οἰκονομῆσάσης ἐπιανοίας καὶ χάριτος, ἵνα ἐκάτερον διὰ θατέρου συνιστῇται βεβαιούμενον· ἀλλήλων γὰρ ἔχοντα, καὶ ὡς ἐκ μιᾶς ἀρχῆς προῖόντα, τὸ παρ' ἑαυτοῖς ἐκάστοτε χρήσιμόν τε καὶ ἐπωφελὲς παριστάνουσιν· ἔοικεν οὖν κατ' οὐδὲν ὁ τοῦ εὐαγγελίου λόγος, τοὺς ἀνοήτους τούτους ὠφεληκέναι· ἡ γὰρ ἂν καρπὸς εὐπειθείας καὶ συνέσεως ἐν αὐτοῖς εὗρητο, ὡς λόγος δὲ μόνον ἀπλῶς ταῖς ἀκοαῖς αὐτῶν προσπεσὼν καὶ μικρὰ περισάνας, ὁμοῦ τῇ πληγέντι ἀέρι συνδιαλύεται, οὐκ εἰς βάθος καρδίας διϊκνούμενος καὶ εἰσδύμενος, οὐδὲ πλαξὶ διανοίας ἐντυπούμενος· μάτην λοιπὸν αὐτοῖς διαπρεσβεύεται ἢ ἐπιπεφήμισται τὸ εὐαγγέλιον, μᾶλλον δὲ τῶν εὐαγγελικῶν δογμάτων ἐνοχοὶ γενόμενοι, τὴν ἐντεῦθεν ἐπηρτημένην οὐκ ἐκφεύξονται δίκην· πεφώρανται γὰρ πανταχόθεν καθαίρεται τοῦ εὐαγγελίου τυγχάνοντες· τούτου δὲ τί ἂν γένοιτο ἀσεβέστερον ἢ ἀθεώτερον; οὕτω τοίνυν δρῶντες, δῆλοι εἰσὶ τὴν εἰς Χριστὸν καὶ τοὺς ἁγίους νοσοῦντες ἀπέχθειαν, ἄσπονδον καὶ ἀκατάλλακτον τὴν πρὸς αὐτοὺς ἀνελόμενοι μάχην· καὶ τοῦτο παντὶ τῷ καὶ κατὰ μικρὸν τοῦν σωφρονεῖν ἐθέλοντι συνωμολόγηται· καὶ γὰρ δυσχεραίνοντες καὶ ἀλύοντες, καὶ ἐπ' αὐτῇ δὲ μόνη τῇ τούτων μνήμῃ, εἴ που ἴδοιεν αὐτῶν γραφὴν καὶ ἀφομοίωσιν· ἐπεὶ ἴσασι καὶ αὐτοὶ ὅτι τὰ εἰς αὐτὰ δρώμενα, ἐπὶ τὰ εἰκονιζόμενα φέρεται· ὥσπερ δὴ καὶ τῶν θεωμένων ὁ νοῦς, πρὸς τὰ ἐνσημαινόμενα ἀπερείδεται· καὶ οὐκ ἂν ἐβδελύσσοντο οὐκ ἂν καθήρουν, εἰ μὴ πρὸς τὰ ἀρχέτυπα διεφέροντο, κἀκείνοις τῆς ὠφελείας ἐβάσκαλλον· διαγωνίζονται γὰρ, ὡς οἱόι τέ εἰσι, πάντα λίθον κινοῦντες, ὃ δὴ λέγεται, καὶ πάντα πόρον ἐκμηχανώμενοι, ταύτην ἐκ ποδῶν ποιεῖσθαι· ἐπειδὴ ταῖς ἀληθείαις βαρὺς ἐστὶν αὐτοῖς ὁ Χριστός καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· τὸ γὰρ ὑπ' ὅψιν ἔχειν καὶ καθορᾶν τό γε ἅπαξ

ἀπηχθημένον, εἰς ἀνάμνησίν τε ἵνα τοῦ ἀπ' αὐτοῦ δηλουμένου, βαρὺ τῷ ὄντι ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο περισπούδαστος αὐτοῦ, οἷα λυποῦντος, ἡ ἀπαλλαγὴ.

Καὶ τούτων ἐκεῖναί εἰσιν αἱ φωναί, διαρρήδην μονονουχὶ διακεκραγόντων· “ ἐνεδρεύσωμεν τὸν δίκαιον ὅτι δύσχρηστος ἡμῖν ἐστι, καὶ ἐναντιοῦται τοῖς
 „ ἔργοις ἡμῶν, καὶ ὀνειδίζει ἡμῖν ἁμαρτήματα νόμου· ἐπιφημίζει ἡμῖν ἁμαρ-
 „ τήματα παιδείας ἡμῶν· ἐπαγγέλλεται γινῶσιν ἔχειν θεοῦ, καὶ παῖδα κυρίου
 „ ἑαυτὸν ὀνομάζει· ἐγένετο ἡμῖν εἰς ἔλεγχον ἐννοιῶν ἡμῶν· βαρὺς ἡμῖν ἐστι
 „ καὶ βλεπόμενος· ὅτι ἀνόμοιος τοῖς ἄλλοις ὁ βίος αὐτοῦ, καὶ ἐξηλασμένοι
 „ αἱ τρίβοι αὐτοῦ· εἰς κίβδηλον ἐλογίσθημεν αὐτῷ, καὶ ἀπέχεται τῶν ὁδῶν
 „ ἡμῶν ὡς ἀπὸ ἀκαθαρσιῶν· μακαρίζει ἔσχατα δικαίων, καὶ ἀλαζονεύεται πα-
 „ τέρα θεόν· εἰδῶμεν εἰ οἱ λόγοι αὐτοῦ ἀληθεῖς εἰσι, καὶ πειράσωμεν τὰ ἐν
 „ ἐκβάσει αὐτοῦ· εἰ γάρ ἐστιν ὁ δίκαιος υἱὸς θεοῦ, ἀντιλήψεται αὐτοῦ, καὶ
 „ ῥύσεται αὐτὸν ἐκ χειρὸς ἀνθεσθηκότων· ὕβρει καὶ βασάνῳ ἐξετάσωμεν αὐ-
 „ τὸν, ἵνα γινῶμεν τὴν ἐπιείκειαν αὐτοῦ, δοκιμάσωμεν τὴν ἀνεξικακίαν αὐτοῦ·
 „ θανάτῳ ἀσχήμονι καταδικάσωμεν αὐτόν· ἔσται γὰρ αὐτῷ ἐπισκοπὴ ἐκ λό-
 „ γων αὐτοῦ. „ Ταῦτα ἐλογίσαντο καὶ ἐπλανήθησαν· ἀπετύφλωσε γὰρ αὐτοὺς
 ἡ κακία αὐτῶν, καὶ οὐκ ἔγνωσαν μυστήρια θεοῦ, οὐδὲ μισθὸν ἠτάπησαν ὀσιό-
 τητος· “ οὐδὲ ἔκριναν γέρας ψυχῶν ἀμώμων· ὅτι ὁ θεὸς ἔκτισε τὸν ἄνθρωπον
 „ ἐπ' ἀφθαρσίᾳ, καὶ εἰκόνα τῆς ἰδίας αἰδιότητος ἐποίησεν αὐτόν· „ ταῦτα τί-
 νες οἱ τοῦ νέου ἑλληνισμοῦ, καὶ τὴν τῶν πρὶν ἰουδαίων παρανομίαν ἐζηλωκό-
 τες, καὶ φιλονεικοῦντες ἐκείνων χαλεπώτερα καὶ δυσαχθέστερα εἰς τὸν δίκαιον
 διαθήσειν ἀδικώτατα, μίσει τῷ εἰς αὐτὸν τὴν ψυχὴν ἐξοιδαίνοντες, μᾶλλον δὲ
 αὐτόχρημα ἰουδαῖοι διὰ τῶν ἔργων αὐτῶν ἀναδεικνύμενοι· ἐπεὶ οὖν δίκαιος καὶ
 ὁσῖος ὁ κύριος, δικαιότερον ἂν εἴη λέγειν ὡς εἰς Χριστὸν ταῦτα δικαίως καὶ
 ὡς οὐκ ἂν ἄλλως εἰπεῖν ἔξεστιν ἀναφέρεται· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὁ τῶν δικαίων
 στηριγμὸς καθ' ὃ γέγραπται, καὶ κεφαλὴ καὶ ἀπαρχὴ παντὸς δικαίου, καὶ
 πάσης δικαιοσύνης πηγὴ, καὶ παντὸς ἀγιασμοῦ χορηγός, “ ὃς ἐφανερῶθη ἡμῖν
 „ ἀπὸ θεοῦ πατρὸς, δικαιοσύνη καὶ ἀγιασμός καὶ ἀπολύτρωσις. „

Ταῦτα τῶν πάλαι σοφῶν τις, τὴν εἰς τὸν κύριον ἡμῶν καὶ θεὸν ἐσομένην
 παρ' αὐτῶν βασκανίαν καὶ λύτταν πόρρωθεν ἀναθεωρῶν, ἃ τε διορατικώτα-
 τος, καὶ τὸ εἰς σύνεσιν καὶ νῆψιν δεδελμένος ὀξύρροπον ἄνωθεν, προανεκρού-
 σατο εὐστόχως τὲ καὶ ἀπεξεσμένως, στηλιτεύων αὐτῶν τὴν τῆς κακίας ὑπερ-
 βολὴν· τί δὲ οὐκ ἔμελλον δράσειν οἱ τάλανες, τῶν εἰς φαυλότητος τρόπων
 καὶ μοχθηρίας ἠκόντων, τοῦ θεοῦ φόβου καὶ τῆς εἰς θεὸν εὐσεβείας παντά-
 πασιν ἠφειδηκότες καὶ ἀλογήσαντες; ὥστε ἐναργὲς ἐκ τῶν παρόντων καθείστα-
 σθαι, ὡς εἶπερ αὐτοῖς ἐφεῖτο ἐναγκάσαι καθ' ὃν χρόνον ὁ Χριστὸς ἐνηνθρω-
 πικῶς τοῖς ἐπὶ γῆς κατὰ σάρκα ὁπτανόμενος συνεπολιτεύσατο, πολλῶν τῶν
 τῆνικαῦτα ἰουδαίων ἐκτοπώτερα εἰς αὐτὸν διαπεπραχέναι καὶ ἀπεικνότερα·
 ἀλλ' ἐπεὶ περὶ αὐτὸν οὕτως καταπράξασθαι τοῦ χρόνου μὴ ἐνδόντος διημαρ-
 τήκασιν, κατὰ τῆς εἰκόνος ἐκχέουσι τὰς ὀργὰς καὶ τὰς μὲνιδας· καθ' ἧς ἐπι-

λυττήσαντες τὰ τῆς ἀθεμιτοουργίας ἐνδείκνυνται· καὶ μοι δοκοῦσιν εὐθαρσῶς ἅλαν διακεκράξασθαι, ὡς εἴ γε τοὺς τῶν πατέρων κατέλιψαμεν χρόνους, ἀπεπλήσαμεν ἂν ἅπερ αὐτοὶ παρалаλελοίπασι, τὸ μὲν γενναῖον ἡμῶν καὶ εὐσθενές τῆς εἰς τὸν δίκαιον τιμωρίας ἀνδρείως διαδεικνύντες, τὸ δὲ ἀσθενές ἐκείνων καὶ ἀναλκι διελέγχοντες· αὐστηροτέrais αἰκίαις καὶ ὕβρεσιν αὐτὸν μετέρχόμενοι, ὥστε καὶ διαμωμεῖσθαι τῆς ἀδρανείας αὐτοῦς, καὶ ῥαθυμίας προσεπάγειν ἐπὶ κλημα, ὡς ἢ οὐδὲν ὅλως ἢ μικρὰ εἰς αὐτὸν δεδρακόσι· διὸ καὶ νῦν καιρὸς τὸν μαστιγούμενον καὶ ὑβριζόμενον λέγειν πρὸς αὐτούς· “ ὅτι υἱοὶ ἐστέ τῶν φο-
., νευτῶν, καὶ ὑμεῖς ἀναπληρώσατε τὸ μέτρον τῶν πατέρων ὑμῶν. .,

ξδ. Αὐτῶν δὲ λεγόντων ἀκούειν, τὸ εἰς Χριστὸν ἔχθος ὠδινόντων· βαρὺς ἡμῖν ἐστὶν ὁ Χριστὸς καὶ ἐν εἰκόνι βλεπόμενος· τίσι τούτους ἀπεικαστέον; φασὶ τὰς παρδάλεις φυσικὴν τινα ἔχειν πρὸς τὸν ἄνθρωπον ὀργὴν, καὶ ὡς πεφύκασι μάλιστα τοῖς ὀφθαλμοῖς τῶν ἀνθρώπων ἐφάλλεσθαι· οἱ τοίνυν καταπαίζοντες τῆς μανίας τοῦ θηρίου, ἐν χάρτῃ εἰκόνα προδεικνύουσιν ὡς ἄνθρωπον· τὸ δὲ ὑπὸ τῆς ἅλαν ὀργῆς, ὡς ἄνθρωπον σπαράσσει τὸν χάρτην, καὶ κεῖ δεικνύσι τὸ μισάνθρωπον· ὡσαύτως καὶ οὗτοι, ἐν τῇ εἰκόνι Χριστοῦ τὸ μισόχριστον ἐπιδείκνυνται· ἐπειδὴ γὰρ προσφαῦσαι αὐτοῦ τῷ μὴ παρῆναι σωματικῶς οὐκ ἰσχύουσιν, ἔχθει τῷ εἰς αὐτὸν ἐπὶ τὴν εἰκόνα παρδάλεως δίκην ἐφάλλονται σπαράσσοντές τε καὶ διαφθείροντές· ὥστε ἢ κατὰ τῶν ὁμοιωμάτων αὐτοῦ μανία, ἀπόδειξιν ἔχει τοῦ θεομάχους αὐτοὺς εἶναι, καὶ κατὰ Χριστοῦ ἐπανηρῆσθαι τὸν πόλεμον· οὕτω μὲν οὖν τὰ Χριστοῦ καὶ χριστιανῶν ἐξουδένωνται παρ’ αὐτοῖς καὶ κατέστραπται, ἔθνη τὲ καὶ νόμοι καὶ μυστήρια, καὶ ἡ ἄνωθεν κεκρατηκυῖα παρὰ χριστιανοῖς παράδοσις, καὶ ἀρχαιότητι διαφέρουσα, καὶ διὰ τοῦτο τὸ αἰδέσιμον παρὰ τῶν εὐφρονούντων ἔχουσα· ἀλλὰ τίς τῶν ἐπιεικῶν καὶ φιλοθέων καὶ εὐσεβείᾳ τεθραμμένων, οὐ μέγα καττοιμώξειε καὶ θρηνήσειεν; ὁπότεν τοὺς ἱεροὺς οἴκους, καὶ τὰ θεῖα θυσιαστήρια ὁρᾷ καθυβριζόμενα καὶ διορυττόμενα, καὶ τὸν ἐαυτῶν ἀποβάλλοντα κόσμον· θυσιαστήρια ἡτιμωμένα καὶ καταβεβλημένα, καὶ χερσὶ βεβήλοις κατὰχραινόμενα, καὶ γλώσσαις θεομάχοις αἰσχροῶς δυσφημούμενα· καὶ ὡς ἂν τις ἴδοι ἐπ’ εὐθαλοῦς καὶ χλοαζούσης καὶ διωραϊσμένης πόας τὸ διηνθισμένον καὶ εὐχαρι τῆς κόμης ἀποκειραμένης, ἢ τῶν κατ’ ἀνθηρὸς λειμῶνας βρυόντων τὸ εὐχρουν καὶ πολυειδὲς τῆς ποικιλίας τῶν ἀνθοφορούντων τοῖς δρεψαμένοις περιηρημένον, οὕτω κἀνταῦθα θεάσοιτο σὺν τῷ κόσμῳ, καὶ τὸν ἐν αὐτοῖς ὑφεξαίρουμένον λόγον τὲ καὶ τὴν μνήμην· “ ναοῦ γὰρ λόγος οὐδεὶς, ὃν οὐ στέφει ἄγαλμα· ., ὡς τις τῶν πάλαι ἱερῶν
καὶ φιλοθέων ἀνδρῶν ἔφησεν· ὥστε οὐκ ἂν τις ἀπεικὸς ἀποφαίνοιτο, ὅτι γε λόγος ταῦτα τοῖς ἱεροῖς ναοῖς, καὶ τὸ ἰδιαίτατον, καὶ καθάπερ αἱ θυσίαι καὶ προσευχαὶ καὶ τὰ ἐπ’ αὐτοῖς πάντα τελούμενα· ἀλλὰ τούτων μὴ ἄλλός τις ἢ ὁ ἱεροφάντης κατευχέσθω, λέγων· “ κύριε ἐν τῇ πόλει σου, τὴν ἄνω Ἱερουσα-
., λῆμ ἐμφανίζων, τὴν εἰκόνα αὐτῶν, ἥτοι τὴν μνήμην αὐτῶν, ἐξουδενώσεις· ., ἐπειδὴ τὴν σὴν εἰκόνα καὶ μνήμην, ἐκ τῶν σῶν οἴκων καὶ τῆς σῆς πολιτείας

ἐξαφανίσαι διεσπούδασαν· προσαδέτω δὲ αὐτὸς τὰς ἡμέτερας καὶ νῦν ἐφ' ἡμῶν ἐφεστηκυίας ἐκτραγωδῶν συμφοράς· “ὁ Θεὸς, ἦλθοσαν οὐκ ἔδνη μὲν εἰς τὴν „ κληρονομίαν σου „ ἀλλ' οἱ γὰρ τῶν ἐθνῶν ἀσυνετώτεροί τε καὶ δυσμενέστεροι, καὶ τῇ κατὰ τῶν ἀγίων σου κακουργία παρελῆσαι τούτους σπουδάζοντες· ὡς ἐν προσχήματι μὲν ἱερωσύνης ἔχοντες τὸ φαινόμενον, κωδίῳ δὲ τὸν λύκον ἐγκυκατακρύπτοντες· “ ἐμίαναν τὸν ναὸν τὸν ἁγίόν σου, καὶ τὰ θυσιαστήριά σου, „ κύριε τῶν δυνάμεων, ἀκοσμίας καὶ ἀτιμίας ἐπλήρωσαν. „

Ξε. Ἄλλ' ἴδωμεν, εἰ δοκεῖ, τίς αὐτοῖς ὁ ἐπὶ τῷδε λόγος; καὶ τί ποτέ ἐστι τὸ αἴτιον, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ἀνοσιουργίας καὶ ἀφιλοθείας ἐξοίχεσθαι· φασὶ γοῦν αὐτοὶ ἀλλοτρίοις θεοῖς προσκεκνηκέναι, εἰδωλολατρίαν ἐαυτῶν καταψηφισάμενοι· εἴτα ὥσπερ παλινωδίαν ποιούμενοι τῷ δόξαι γνωσιμαχῆσαι, ἐφ' οἷς πρότερον κακῶς διαπεπράχασι, καὶ ταύτῃ οἶεσθαι τὸ αἰσχρὸν καὶ ἐπισηφάλες ἀποπέμπεσθαι, τολμῶσιν ἂν οὐδ' ἂν οἱ ἐξεστηκότες παραφθέγγεσθαι· δόξαν καὶ τιμὴν μᾶλλον τοῖς οἴκοις τοῖς ἱεροῖς ἐντεῦθεν περιποιεῖσθαι, οἷα εἰδώλων καθαίρεσιν ἐργαζόμενοι, καὶ τὸ ἐν αὐτοῖς αἰσχος ἀποξέοντες ἤδη καὶ ἐκκαθαίροντες, κακῶς τὸ κακὸν ἄντως ἐξιώντες, καὶ μείζονι ἢ πρότερον κακίας ὀλισθήματι περιπίπτοντες· ὡς γὰρ πᾶς ὁ ἀδικῶν εἰς ἀπολογίαν ἔτοιμος, οὕτω καὶ πᾶς ὁ ἀσεβῶν, εἰς δικαιολογίαν πρόχειρος· ἐπεικειας γὰρ ὑποδύντες προσωπεῖον, τὸ τῆς ἀσεβείας παρελγύνωσαν πρόσωπον, κατὰ τῆς εὐαγοῦς ἡμῶν θρησκείας ἀποδυσάμενοι· λανθάνειν γὰρ τοὺς πολλοὺς μηχανῶνται, ὡς τοῦ βλάπτοντος τὴν δόξαν ἀποσειόνται, οὐκ εἰδότες ὡς βαρυτέrais καὶ πικροτέrais ἐαυτοὺς ὑπάγουσι δίκαις· εἴποι ἂν τις τῶν παρ' αὐτοῖς μετριωτέρων εἰς ἀσεβειαν, εὐάφορμόν τε καὶ εὐπρόσωπον τὴν ἀπολογίαν πλαττόμενος. Ὡς ἐκ μέσου ποιεῖν σπουδάζομεν τὸ τῶν εἰκόνων χρῆμα, ὅπως μὴ τινες τῶν ἀπλουσιωτέρων καὶ ἀγροικοτέρων τὸ δέον ἀγνοοῦντες ὡς ἀμαθέστεροι, ἴσα θεοῖς ταύταις προσίοιεν, πρὸς τὴν ὕλην τὴν ἄψυχον ἀποπλανώμενοι, καὶ μέχρι ταύτης τὸν νοῦν ἰστάμενοι, καὶ οὐδὲν ὑπὲρ τὰ ὁρώμενα φανταζόμενοι. Πρὸς ὃν φαῖεν ἂν οἱ τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι· ὡς εἰ μὲν σεμνῶς περιέστέλλες, καὶ τῷ ἀνήκοντι τρόπῳ ἀπήμαντα διετήρεις τὰ ἅγια, εἶχεν ἂν σοι ποσῶς τὸ πιθανόν ὁ λόγος· ἐχρῆν δὲ καὶ διδάξαι καὶ χειραγωγῆσαι τοὺς ἀμαθαίνοντας, ὥστε τὴν δέουσαν προσνέμειν τιμὴν, καὶ μὴ πέρα τοῦ ἐφαρμοζοντος ἀξιώματος ἀποφέρεσθαι· ἀλλ' οὐδὲν σοι τούτων διαπεπραγματεύεται· εἰ γὰρ ἐώρας οὐκ εὐπρεπῶς τιμώμενα, ἔδει σε τὸ εἰκὸς ποιοῦντα τιμῆσαι· οὐ γὰρ παρὰ τὸ κακῶς τοὺς ἀμαθεῖς, ἵνα καὶ τοῦτο συλχωρηθῇ, τοῖς ἱεροῖς προσιέναι, ταῦτα ἡτιμῶσθαι δίκαιον· οὐδὲ γὰρ ἐπειδὴ τινὲς οὐρανόν τε καὶ τὰ κατ' οὐρανὸν κακῶς ἐσεβάσθησαν, τῷ κτίστῃ κατεξανιστάντες τὴν κτίσιν, διὰ τοῦτο ἀτιμασίῳ τὰ τοῦ Θεοῦ ποιήματα· ἀλλ' ὑβρίζεις αἰσχυρῶς, συγκλῶν καὶ διαρρήγνυς καὶ ὑπὸ πόδας τιθεῖς τὰ σεβάσματα· οὐκ ἐμπίμπρασαι τὴν ψυχὴν, πυρὶ παραδιδούς; οὐ συμφλέγῃ καὶ κατατήκῃ τὸν νοῦν; καὶ χεῖρας ἀθέσμως προτείνων ἐπὶ τὸ θυσιαστήριον οὐ κατ' ἀναρχῆς; ὅφ' ὧν ἐληλεΓμένος εἶ, ὡς εἰς ἐαυτὸν ἐπανάκεις,

καὶ ὡς κύων ἐπὶ τὸν ἴδιον ἔμετον ἐπιστρέφῃ τῆς ἀθεΐας· καὶ ὁ μὲν τῆς ἐκείνων σκαιότητος καὶ ματαιότητος τρόπος τοιοῦτος.

ξς. Ὁ δέ γε τῆς ἀληθείας λόγος φωτὶ ὁμοίως τοῖς ἐχέφροσι διαλάμπει· τὰ γὰρ σεμνὰ ἀπεικάσματ᾽, δι' ὧν αἱ μνημαὶ τῶν ἀδίων ἡμῖν ἐγγίνονται, ἱερὰ τέ εἰσι, καὶ τοὺς τὰ ἅγια περιέποντας ὀνίνησι, καὶ χάριτος ἀναπιμπεῶσιν· ὥσπερ καὶ τῶν ἐναλῶν, ἐναλῆ καὶ ἄλγους ἀποπληροῦντα· ἐπίσης γὰρ αὐτοῖς τὰ τοῦ πράγματος ἔχει· τιμῶσι τοιγαροῦν τοὺς θείους οἴκους, οὐκ αἰσχους ἀποπληροῦσι, καθάπερ τινι τῶν θεολόγων πατέρων ἡμῶν πεφιλοσόφηται ἐνθεέσταιά τε καὶ ὑψηλότατα· εἰς ὅσον δὲ παρανομίας καὶ ἀτοπίας ὁ λόγος αὐτῶν καὶ τὸ ἐλχέρισμα αἵρεται, καὶ ἐντεῦθεν κατὰφωρον ποιησόμεθα· ἐκεῖνο πρῶτον ἐπελθόντες τῷ λόγῳ, ὅπερ οὐδ' αὐτοὶ, ὡς γε οἶμαι, ἀρνηθεῖεν, εἰ μὴ ὁλοθρόπως καὶ φρενὸς καὶ νοῦ τοῦ καθεκόντος πόρρῳ γεγόνασι· φανερὸν τοίνυν ὡς ὁ κατὰ Μωσέα νόμος δέδοται παρὰ θεοῦ τοῖς ἀνθρώποις, οἷονεὶ φραγμοῦ μεσότοιχον παρεμπεισῶν, διεύρων καὶ διορίζων τὰ πάντῃ διωκισμένα καὶ εἰς ἀπειρον ἀφεστηκότα, καὶ ἀπὸ μὲν τῶν χειρόνων καὶ βλαβερῶν τῆς τῶν ψευδωνύμων θεῶν βδελυρίας καὶ ματαιότητος ἀπειργῶν, μετανιστάς δὲ καὶ μετὰγων ἐπὶ τὰ κρείττω καὶ ἀσυγκρίτως ὑψηλότερα, τὴν τοῦ ὄντως ὄντος θεοῦ ἐπίγνωσιν εἰσηλούμενος· ἐφιεῖς δὲ τέως τοῖς τὸ τηνικάδε τὰς τῶν ἀλόγων ζώων δυσίας, διὰ τὸ τῶν νομοθετούμενων ἀσθενές, καὶ αἰετὸς πρὸς τὸ χεῖρον ἐπιρρέπες, καὶ πρὸς τὸ ζωοδυτεῖν πάλλαι προειδισμένον, ἐκεῖθεν τε μεταρρύθμιζων ἐπὶ τὸ εὐπειθές καὶ εὐήνιον, ἵνα κατὰ βραχὺ πρὸς τὴν τῶν τελειωτέρων ἕξιν κατεδιζόμενοι, μετανασταῖεν ἐπὶ τὸ ἀμεινόν τε καὶ θεοειδέστερον.

Ἄλλ' ἐπεὶ ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ὀργὴν δὲ μᾶλλον τῷ παραβεβασθαι κἄπειργάζετο, οὐ διὰ τὸ φορτικὸν τῶν νομιζομένων, διὰ τὸ μοχθηρὸν δὲ τῶν παραβαινόντων, ἡσθένει γὰρ διότι πάντες ὑφ' ἁμαρτίαν ὄντες ἐτύλχανον, προήγετο δὲ πρὸς τὴν τῆς ἁμαρτίας διάγνωσιν, ἐξ οὗ ἠλέγχετο τὸ ἀσθενές τῆς φύσεως, καὶ τὸ πρὸς κακίαν εὐόλισθον· ἐδεῖτο λοιπὸν τοῦ τελειοῦντος καὶ μετὰγοντος ἐπὶ τὸ βέλτιον· τοιγάρτοι τὸ ἀδύνατον τοῦ νόμου ἐν ᾧ ἡσθένει, ὁ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ υἱὸν πέμψας, κατέκρινε τὴν ἁμαρτίαν· δεδικαιώμεθα γὰρ ἐν Χριστῷ διὰ πίστεως· τοῦτο γὰρ ἐτελείωσεν ἡ χάρις καταπεφοιτηκός ἐπὶ τῆς γῆς τοῦ λόγου, καὶ διὰ σαρκὸς ἀνθρώποις προσομιλήσαντος· ἐντεῦθεν ἄρα λελυτρώμεθα τῆς ἁμαρτίας, καὶ πάσης σατανικῆς πλάνης καὶ μεθοδείας ἀπηλλαγμέθα, καὶ ἡλευθερώμεθα τοῦ προσκυνεῖν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, αὐτῷ δὲ μόνῳ τῷ τῶν ὅλων θεῷ προσκυνεῖν δεδιδάγμεθα, καὶ τῷ πρέπον αὐτῷ προσφέρειν σέβας καὶ τὴν λατρείαν· οὐκοῦν ἡ ἐν Χριστῷ χάρις, τὴν εἰς εὐσέβειαν ἡμῖν τελειότητα καὶ ἀπαρτισμὸν ἐκαινοποίησε, τὸ ἐλλελοιπὸς ἀποπληροῦσα τοῦ νόμου· “ οὐκ ἤλθον γάρ, φησιν ὁ Χριστὸς, καταλύσαι τὸν νόμον, ἀλλὰ πληρῶσαι ”, τὸ δὲ τελειοῦν ὅσον πρὸς τὸν τελειούμενον ὑπερέξει, παντὶ που δῆλον· ὅτι χωρὶς πάσης ἀντιλοφίας, τὸ ἔλαττον ὑπὸ τοῦ κρείττονος εὐλογεῖται, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς διακονησαμένων τὸ ἐν ἀξιώματι διενεγκόν·

καθ' ὅσον ὁ ποιητὴς τοῦ ποιήματος, ἢ ὁ κατασκευάσας τοῦ οἴκου, καὶ ὁ κεραμεὺς τοῦ πηλοῦ· “ ὅτι ὁ νόμος διὰ Μωσέως ἐδόθη, ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια „ διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο· „ ὃς ἡμᾶς ἐτεκνώσατο, οὐκ ἐξ αἱμάτων καὶ σαρκὸς θελήματος, ἀλλ' ἐκ Θεοῦ γεννηθέντας ἐν πνεύματι, Ἰωάννης βοάτω ἡ μεγάλη τῆς ἀληθείας φωνή.

ξζ. Πρὸς οὖν τί ταῦτα φαμέν; ὅτι εἰ ὁ νόμος ἅγιος κατὰ τὴν Παύλου θεωρημοσύνην, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία, ἃ πολλῶ τῆς χάριτος ὁράται καταδεέστερα, ἡ χάρις αὐτὴ πόσον; καὶ εἰ ὁ νόμος τῆς εἰδωλολατρίας ὑπερανώκισται, ἡ χάρις ἡ παρὰ πολὺ τοῦ νόμου ὑπερανεστηκυῖα, πῶς εἰς εἰδωλολατρίαν παρενεχθήσεται; πῶς δὲ οἱ τῆς υἰοθεσίας τὴν χάριν ἐπ' ἐξουσίας εἰληφότες, εἰδωλολατρίας γραφὴν ἀποοίσονται; οὐκ ἡβουλήθησαν οἱ ἀνόητοι συνιέναι τοῦ ἀγαθύναι· ἀλλὰ μοι ἐοίκασι παραπλήσιόν τι ποιεῖν, καθάπερ εἴ τις περὶ τῶν ἐγκοσμίων διαλαμβάνων στοιχείων, ὁμολογοίῃ μὲν τάλιθες, τό τε πῦρ καὶ τὸ ὕδωρ ἄκρα τιθεῖς καὶ ἀντικείμενα ταῖς ποιότησι· καὶ τῷ μὲν τὸ θερμὸν καὶ ξηρὸν ἐκνέμων, τῷ δὲ τὸ ψυχρὸν καὶ ὑγρὸν ἀποκληρῶν· μέσον δὲ τούτων ἑκατέρου τῶν ἄκρων ἀνὰ μέρος μετέχοντα τὸν ἀέρα εἰσαγνοχῶς, θερμὸν γε ὄντα καὶ ὑγρὸν· ἔπειτα ἐξετάζειν αὐτῶν οἰόμενος τὰς ποιότητας, καθ' ἃς τε κοινωνοῦσιν ἀλλήλοις ἢ διακρίνῃται, συλλογίζοιτο ἀμαθῶς καὶ ἀπαιδεύτως, μὴ τὸ ἐκάστῳ προσὸν φυσικῶς ἀποδιδούς, ἀλλ' εἰς ἓν καὶ ταυτόν ἄγων τὰ πάντῃ ἀμιγῇ καὶ ἀσυνδύαστα, καὶ τὰ θατέρω τῶν ἄκρων ἀφωρισμένως ἐνυπάρχοντα, ἐπὶ τὸ ἕτερον τούτων μετὰγων· ὑπερόρια θείων τοῦ μεσιτεύοντος, τὰς τοῦ πυρὸς ποιότητας τῷ ὕδατι διδούς, θερμὸν καὶ ξηρὸν τὸ ὕδωρ εἶναι δοξάζων· ἐπεὶ οὖν ὁ ταῦτα ποιῶν καταγέλαστος, ἐπὶ τῷ παροφανεῖ τῆς αἰσθήσεως ἀποσφαλλόμενος, οἱ ἐπὶ τῆς θείας χάριτος εἰδωλολατρίαν εἰσηγούμενοι, πόσω καταγελαστότεροι, μᾶλλον δὲ πόσῃς δυσσεβείας καὶ ἀθεΐας οὐκ ἔμπλεοι δικαίως ἂν νομισθῇσονται, οὐκ εἰς τὸ τυχὸν τῶν πραγμάτων, περὶ αὐτὸ δὲ τὸ καιριώτατον καὶ μεθ' ὃ οὐκ ἔστι τῶν ὄντων ὑπερφερέστερον, τὴν εὐαγῇ καὶ ἀκίβδηλον ἡμῶν θρησκείαν προσπταίοντες; ἀλλ' ὦ θεία δίκη ἀλάθητε καὶ ἀδέκαστε καὶ παντέφορε, καὶ πάντα ἐποπτεύουσα ὁρατὰ καὶ νοούμενα· ὦ βυθὸς κριμάτων θείων ἀνέκφραστος· ὦ Θεοῦ μακροθυμία καὶ ἀνοχὴ ἀνεξερεύνητος· ποῦ ποτε ἄρα τὴν κατὰ τῶν ἀσεβῶν ὀργὴν ταμιευομένη τὰ νῦν ὑπερτίθεται; πότε δὲ τῶν πεπλημμελημένων εἰς σὲ παρ' αὐτῶν μετέλθοις δικάζουσα τὰ τολμήματα;

ξη. Ἀκουε οὐρανὲ, καὶ ἐνωτίζου ἡ γῆ, καὶ ἡ κτίσις ἡ σύμπασα πρόσεχε· ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ἡ ἐντολὴ ἀγία καὶ δικαία καὶ ἀβυσθὴ· καλῶς· ἀλλ' εἴ γε ταῦτα ἅγια, τὰ γε ἀμυδρότερόν πως καὶ μέτριώτερον, καὶ ὡς ὑπὸ παραπετάσματι τῷ γράμματι καὶ ταῖς σκιαῖς τὴν θείαν γνῶσιν ἡμῖν ὑποφαίνοντα, ἡ χάρις πόσον ἀγιωτέρα καὶ θεοειδεστέρα, ἡ διὰ τοῦ Θεοῦ λόγου εἰς ἡμᾶς γεγεννημένη; ἀσυγκρίτως τὸ ὑπερاناβεβηκὸς τοῦ νόμου ἔχουσα ἐκτυπώτερόν τε καὶ ἐνθεστέρον, τὴν τῆς τριάδος ἡμῖν φανέρωσιν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ ἐκ-

παιδεύουσα, καὶ τὴν εἰς τὸν ἕνα καὶ μόνον Θεὸν ἀληθῆ καὶ εἰλικρινῇ μυοῦσα καὶ διατρανοῦσα γινώσιν τὴν καὶ προσκύνῃσιν, ἀναγεννῶσα δὲ εἰς υἱοθεσίαν διὰ τοῦ πνεύματος κρείττονα, καὶ βασιλείας οὐρανῶν ἐλπίδα σαφῶς κατεπαγγέλ- λουσα· ἀλλ' οἱ τῆς χάριτος ἐχθροὶ εἰδωλολατρίαν ταῦτα πάντα ἀπέφηναν· τοιαῦτα γὰρ τῆς ἐκείνων παρανομίας τὰ ἄτοπα· οὕτως εἰς ἀβούλητα καὶ μά- ταια ἐξ ἀθλίων σκεμμάτων κατενηνεγμένοι, λογισμοῦ τοῦ πρέποντος διαμαρ- τάνουσιν· ἔτι ὁ νόμος σκιὰν ἔχων τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰ- κόνα τῶν πραγμάτων, κατ' ἐνιαυτὸν ταῖς αὐταῖς θυσίαις ἃς προσφέρουσιν εἰς τὸ διηνεκές, οὐδὲ ποτε δύναται τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· ἐπεὶ οὐκ ἂν ἐπαύσαντο προσφερόμεναι· ἀλλ' ὁ νόμος ἅγιος, καὶ ταῦτα μὴ δυνάμενος τοὺς προσερχομένους τελειῶσαι· καὶ ἡ ἐντολὴ ἁγία, καίτοι σκιὰν εἶχε τῶν μελλόν- των οὐκ αὐτὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων· αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ὧν ὁ νόμος σκιά, τούτέστιν ἡ χάρις καὶ ἡ ἀλήθεια, ἡ τις διὰ Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐγένετο, τί ἐστί, οἱ νέοι Ἕλληνες γλωσσαλγείτωσαν· εἴτα ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν ἀλλ' ἅγιος, Χριστὸς δὲ ὃς μιᾷ προσφορᾷ τετελείωκεν εἰς τὸ διηνεκές τοὺς ἀγιαζομένους, αὐτὸς γὰρ ὁ τῆς πίστεως ἡμῶν τελειωτὴς, εἰς ὃν ἀφορῶμεν, τί; οἱ ἀρτίφανεῖς Ἰουδαῖοι ἀνασταυρούτωσαν.

Τὰ δὲ ἐξῆς ὁποῖα, σκοπήσωμεν· ἀλλ' ἐπὶ τὰς Παύλου φωνὰς πάλιν ἡμῖν ἰτέον, καὶ ἡλίκον τῶν ἐν νόμῳ ἱερέων καὶ τῶν παρ' αὐτοῖς ἱερευομένων, τὸ τῆς καθ' ἡμᾶς λατρείας ὑπερτένης τε καὶ προφερέσταν, ὡς ἔνι μάλιστα κατ- αθρήσωμεν· “ οἱ ἐν νόμῳ καθιστάμενοι ἱερεῖς, ἐπεὶ καὶ αὐτοὶ περιέκειντο ἀσθέ- „ νειαν ἀνθρωποὶ γε ὄντες, οὐχ' ὑπὲρ τοῦ λαοῦ μόνου, ἤδη δὲ καὶ ὑπὲρ ἑαυ- „ τῶν τὰς νενομισμένας θυσίας προσέφερον· ὁ δὲ ἡμέτερος ἀρχιερεὺς καὶ ἀπό- „ στολος τῆς ὁμολογίας ἡμῶν, οὐκ ἔχει ἀνάγκην ὥσπερ ἐκεῖνοι, πρότερον καθ' „ ἡμέραν ὑπὲρ τῶν ἰδίων ἀμαρτημάτων τοῦτο ποιεῖν, ἔπειτα τῶν τοῦ λαοῦ „ τοῦτο γὰρ ἐποίησεν ἐφάπαξ ἑαυτὸν ἀνενέγκας, καὶ ἐκάθισεν ἐν δεξιᾷ τῆς „ μεγάλωσύνης ἐν τοῖς οὐρανοῖς· πρόδρομος ὑπὲρ ἡμῶν εἰσελθὼν εἰς τὸ ἐσώ- „ τερον τοῦ καταπετάσματος, ἀρχιερεὺς εἰς τὸν αἰῶνα γενόμενος κατὰ τὴν „ τάξιν Μελχισεδέκ· καὶ οἱ μὲν πλείονες ὄντες ὑπῆρχον, τῷ τῷ θανάτῳ δια- „ κοπτομένους κωλύεσθαι διαμένειν· ὁ δὲ γε διὰ τὸ μένειν εἰς τὸν αἰῶνα, „ ἀπαράβατον ἔχει τὴν ἱερωσύνην, ὅθεν σώζειν εἰς τὸ παντελές δύναται τοὺς „ προσερχομένους δι' αὐτοῦ τῷ Θεῷ· “ καὶ οἱ μὲν ὑποδείγματι καὶ σκιᾷ τῶν „ ἐπουρανίων ἐλάτρευον, καὶ κατ' ἐνιαυτὸν εἰσῆρχοντο εἰς τὰ ἅγια ἐν αἵματι „ ἄλλοτρίῳ· ὁ δὲ διαφορωτέρας τετύχηκε λειτουργίας, ὅσῳ καὶ κρείττονος „ διαθήκης ἐστὶ μεσίτης, ἀρχιερεὺς τε τῶν μελλόντων ἀγαθῶν, διὰ τῆς μεί- „ ζονος καὶ τελειοτέρας σκηνῆς οὐ χειροποιήτου, οὐδὲ δι' αἵματος τράφων καὶ „ μόσχων, διὰ δὲ τοῦ ἰδίου αἵματος εἰσῆλθεν ἐφάπαξ εἰς τὰ ἅγια τῶν αἰῶνων, „ αἰωνίαν λύτρωσιν εὐράμενος· „ ὁ αὐτὸς γὰρ ἦν καὶ ἱερεὺς καὶ ἱερεῖον· καὶ „ ταῦτα ἡμῖν ἀπεκάλυψε τὰ ἅγια, τὰς πύλας τὰς οὐρανίους ἄψασιν ἀνοιγνύς, „ βατὰ τε καὶ εὐπρόσιτα καὶ εἰσιτητὰ ποιησάμενος.

Ὅσον οὖν τῶν προσώπων τὸ ἐξηλλαγμένον, Χριστοῦ τε καὶ τῶν περὶ τὸν Ἀαρὼν, τῶν πάντῃ διωκισμένων· καὶ ὧν τὸ ἐν μέσῳ εἰς ἄπειρον ἐκβαῖνον καὶ ἀόριστον, καὶ τῶν θυσιῶν τὸ διάφορον· ἐκεῖ μὲν γὰρ ζώων ἀλόγων αἷμα εἰσ-ἐνήνεκτο, ἐνταῦθα δὲ τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου προσφέρεται· πρὸς δὲ, καὶ τῶν διαθηκῶν καὶ τῆς σκηνῆς τὸ διεστηκός· τὰ μὲν γὰρ χειροποιήτᾳ τε ἦν καὶ πρόσκαιρα, καὶ τῷ χρόνῳ διακοπτόμενα, καὶ ἡκίστα δόξιν ἔχοντα, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν, ἤδη πεπαλαιώται καὶ γεγήρακε, ταύτῃ τοι καὶ ἠφάνισται· τὰ δὲ οὐ χειροποιήτᾳ οὐδὲ πρόσκαιρα, αἰδία δὲ καὶ αἰώνια καὶ αἰεὶ καινιζόμενα καὶ νεούμενα, καὶ οὐ ποτε ἀπολήγοντα, οὐδὲ πεφυκότα μειονεκτεῖσθαι καὶ φθεῖρεσθαι· ἀνάγκη λοιπὸν διεννηοχένοι καὶ τὴν λατρείαν καὶ τὰ θυόμενα· τὰ μὲν γὰρ παχυτερά τε ἦν καὶ σαρκικώτερα, καὶ ὡς ἐν τύποις, τῶν μελλόντων καὶ τῆς ἀληθείας προχαρασσόμενα καὶ διαγραφόμενα, καὶ οὕτω δεξάμενα τὴν τελείωσιν· τὰ δὲ ἡμέτερα ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ τελούμενα, τελειοῖ τοὺς δι' αὐτῶν προσφέροντας τῷ Θεῷ θυσίαν αἰνέσεως, δι' ὧν ἀνεπιλήπτως κεκραῖζονται ἁββὰ ὁ πατήρ· “ εἰ μὲν γὰρ ἦν τε, ,, λείωσις διὰ τῆς λευϊτικῆς ἱερωσύνης, φησὶν, ὁ λαὸς γὰρ ἐπ’ αὐτῇ νενομο-, ,, θέτητο, οὐκ ἦν ἔτι χρεῖα κατὰ τὴν τάξιν Μελχισεδὲκ ἕτερον ἀνίστασθαι ,, ἱερέα· ὅτι ὁ νόμος οὐδὲν ἐτελείωσεν, ἐπεισαλωγὴ δὲ κρείττονος ἐλπίδος· δι’ ,, ἧς ἐγγίζομεν τῷ Θεῷ· ,, οὐδ’ αὖ αἱ θυσίαι καὶ τὰ δῶρα ἠδύναντο κατὰ συνείδησιν τελειῶσαι τὸν λατρεύοντα· “ εἶτα τὸ μὲν αἷμα ταύρων καὶ τράγων ,, καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κεκοινωμένους ῥαντίζουσα, ἀγιάζουσι πρὸς τὴν ,, τῆς σαρκὸς καθαρότητα· ,, τὸ δὲ αἷμα Χριστοῦ καθαῖρον συνείδησιν ἀπὸ νεκρῶν ἔργων, εἰς τὸ λατρεύειν Θεῷ ζῶντι καὶ ἀληθινῷ, τί παρὰ τοῖς ἐχθροῖς λογισθήσεται; ἀγιάζον μὲν οὐδαμῶς ἢ καθαῖρον; τολμήσουσι δὲ πάντως πομφάναι ἀκάθαρτοί γε ὄντες τὴν συνείδησιν, καὶ νενεκρωμένοι τοῖς ἔργοις τυγχάνοντες, τὸ αἷμα αὐτοῦ ἐφ’ ἡμᾶς καὶ ἐπὶ τὰ τέκνα ἡμῶν· ταῦτα μὲν οὖν ἐκεῖνοι καὶ φραζέτωσαν καὶ πρᾶσσεύωσαν, ἡμεῖς δὲ πρὸς τὰ ἐξῆς τοῦ λόγου ἴωμεν.

ΞΘ. Εἶχε μὲν οὖν, φησι, καὶ ἡ πρώτη σκηνὴ δικαιώματα λατρείας· τίνα ταῦτα καὶ ὅποια; λυχνίαν εἶχε καὶ τράπεζαν, καὶ τῶν ἄρτων τὴν πρόθεσιν· τί δὲ ἐλέγετο; ἁγία· ἢ δὲ καθ’ ἡμᾶς σκηνὴ τίς οὕσα; τί παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἐν Χριστῷ χάριτος λέγεται; ὡς μὲν οὖν ἀμείνων πολλῶ ἐκείνης ἐστὶ καὶ ἱερωτέρα· τί ἄλλό γε εἰπεῖν χρὴ, ἢ καθ’ ὅσον τῶν τύπων καὶ τῆς σκιάς ἢ ἀληθεια, καὶ τῶν μεσιτευσάντων τὸ διοῖσον ἐν ἀξιώματι; τί δὲ παρ’ αὐτοῖς ὀνομάζεται; οὐχ’ ἁγία, φεῦ τῆς βλασφημίας, ἀλλ’ ἐναγῆς καὶ ἀκάθαρτος· οὐδὲ δικαιώματα λατρείας ἔχουσα, ἀλλὰ φάσματα εἰδωλολατρίας· τοιαῦτα γὰρ τῶν θεομάχων γλωσσῶν τὰ τολμήματα, οἳ γε οὐδὲ τῶν ἴσων γερῶν τῷ νόμῳ τὴν χάριν ἂν τιμῆσαιντο, τῶν αἰσχίστων δὲ πάντων καὶ βδελυρωτέρων· καίτοι ἐκεῖ μὲν μεσίτης καὶ ὑπηρέτης ὁ δοῦλος καὶ θεράπων Μωσῆς, ἐνταῦθα δὲ ὁ Μωσέως δεσπότης καὶ τῶν ὅλων κύριος, ὁ τῶν ἀγίων λειτουργὸς καὶ τῆς σκηνῆς τῆς ἀληθινῆς, ἣν ἔπηξεν ὁ κύριος καὶ οὐκ ἄνθρωπος· ὁ κακεῖνα νομοθετήσας

ὡς θεός, καὶ ἐν τούτοις μεσίτεύσας ὁ αὐτὸς ὡς ἄνθρωπος καὶ καθ' ἡμᾶς γενόμενος· καὶ ἐκεῖ μὲν ἀρχιερεὺς Ἀαρὼν τε καὶ οἱ περὶ Ἀαρὼν, ἐνταῦθα δὲ αὐτὸς ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς παρ' ἡμῖν ὁμολογούμενός τε καὶ πιστευόμενος· καὶ λυχνία μὲν ἐκεῖ ἐκ χρυσοῦ κατασκευασμένη, τοῖς ἔτι ἐν σκιᾷ καὶ νόμῳ προφαίνουσα· ἐνταῦθα δὲ τὸ φῶς τὸ ἀληθινὸν τὸ εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, ὃ ὑπὸ τῆς σκοτίας διώκεται μὲν οὐ καταλαμβάνεται δέ· ἀλλὰ φωτίζει πάντα ἄνθρωπον εἰς τὸν κόσμον ἐρχόμενον, καὶ καταυγάζει τοὺς ἐν τῷ φωτὶ πορευομένους, καὶ τῇ λάμπει τῆς χάριτος· τράπεζα ἐκεῖ μὲν ἐκ ξύλων ἀσέπτων διειργασμένη, καὶ χρυσίῳ καθαρῷ περιαηλιμμένη, ἐνταῦθα δὲ ἐξ ὕλης μὲν τῆς παρ' ἡμῖν τιμιωτέρας, ὑπὸ αὐτοῦ δὲ τοῦ θείου θύματος καθαγιαζομένη, καὶ τῷ ἁγίῳ λαμπρυνομένη πνεύματι, ἐν ᾗ τὰ τῆς ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ λατρείας ἐπιτελεῖται μυστήρια· ποιοῖτο δ' ἂν τῶν πιστῶν ἕκαστος τὴν ἑαυτοῦ καρδίαν ὅτι μάλιστα σαρώσας καὶ διακαθάρας, πνευματικὴν τράπεζαν· ἵνα ἥκοντα τὸν λόγον καθαρῶς ὑποδέχεται, νοερῶς αὐτῇ ἐναναπαυόμενον καὶ μυστικῶς ἐσθιόμενον· καὶ ἄρτος ὅπου μὲν ὁ ἄζυμος ἐπὶ πικρίδων παραλαμβάνεται, τοῖς ποηφαεῖν κατὰ τὸ πάσχα τὸ τυπικὸν πρόσταχθεῖσιν, οἷα περ ὄψω τινὶ τῇ πόσῃ ἡδυσμένος· ὅπου δὲ ὁ ἐξ οὐρανοῦ κατὰ βὰς λόγος, καὶ τροφὴν ἀθανασίας πρόξενον τοῖς ἀνθρώποις δωρούμενος, δι' οὗ ζωῆς τῆς αἰωνίου μετέχουσιν· ὃς τὸ καθ' ἡμᾶς ἐν ἑαυτῷ ἀνεζύμωσε φύραμα, καὶ πρὸς τὴν ἰδίαν λαμπρότητα τῆς θεότητος ἀτρέπτως μετεκεράσατο· καὶ ἐκεῖ μὲν ζῶντων ἀλόγων θυσία τὰ σφάλια, ὧν τὸ αἷμα περιεβρέετο τοῖς παροῦσιν ἥδη, καὶ πρὸς σώματος ἀγνισμὸν καὶ κάθαρσιν κατεσκίδνατο, καὶ τοῖς βουδυτοῦσιν ἢ μηλοσφαγοῦσιν, ἀφαιρέματα εἰς δικαιώματα ἀπετέτακτο· ἐνταῦθα δὲ τὸ ὑπὲρ ἡμῶν σφαιαζόμενον καλλιέρημα, οὗ τῷ ἀχράντῳ καὶ τιμίῳ αἵματι σφραδίζόμεθα, καὶ πάσης κηλίδος καὶ ῥύπου παντὸς ψυχῆς τε καὶ σώματος καθαιρόμεθα; εἰ τοίνυν τὰ σύμβολα ἁγία, πῶς αὐτὰ τὰ πράγματα, ὧν ἐκεῖνα σύμβολα, οὐκ ἐκ παντὸς ἱερώτερα πολλῶ καὶ ἁγιώτερα; ἀλλ' ἐπειδὴ οὐ συνῆκαν οἱ ἀσύνετοι, οὐδὲ ἴσασιν εἰπεῖν τίς κοινωνία Χριστῷ πρὸς Βελίαν, ἢ φωτὶ πρὸς σκότος, ἢ τίς συγκατάθεσις ναῶ Θεοῦ μετὰ εἰδώλων· οὐπω γὰρ αὐτοῖς τῆς τε εὐθυτάτης ἡμῶν πίστεως, καὶ τῆς παρὰ τῶν πατέρων ἡμῶν παραδεδομένης τῶν δογμάτων ὀρθότητος, καὶ τῆς τῶν θεοπνεύστων γραφῶν ἐρεῦνης ἐμέλησε· διὰ τοῦτο εἰδωλεῖον τὸ καθ' ἡμᾶς ἰατρεῖον φάναι οὐ δεδίασιν· ἐπὶ δὲ τὴν σκηνὴν παλινδρομοῦντες καὶ εἰσαῦθις οἰχώμεθα.

Μετὰ δὲ τὸ δεύτερον καταπέτασμα, φησὶ, σκηνή· ἐν ᾗ τὰ τε ἄλλα, καὶ μὴν καὶ ἡ κιβωτός καὶ τὸ ἱλαστήριον, ἐκ ξύλων μὲν ἀσέπτων καὶ αὐτὰ διασκευασμένα· χρυσίῳ δὲ τῷ καθαρωτάτῳ περιεκέχρωστο, ἅγια δὲ ἁγίων ἐλέγετο· ἢ δὲ καθ' ἡμᾶς, τῶν ἁγίων ἁγιώτερα τὰ καὶ ἐνθεεστέρα, κιβωτὸν μὲν τὴν τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ πανάγιαν καὶ ζωοποιον σάρκα φερεῖ, δι' ἐκείνης ὥσπερ ἐν ξύλοις ἀσέπτοις τυπικῶς πάλιν διαγραφομένην, ἐξ ὧν ἡμῖν τὸ κατ' αὐτὴν ἀναμάρτητον ὡς ἐν σκιᾷ διασημαίνεται, καὶ τὸ πρὸς ἀφθαρσίαν καὶ

ἀπάθειαν μεταπεπλάσθαι, ὀπηνίκα τῇ τοῦ συνηνωμένου λόγου δυνάμει, τοῦ τὸν θάνατον καταργήσαντος καὶ τὴν φθορὰν καθελόντος, τοῖς τοῦ ἄδου χωρίοις προσομιλήσασα, θανάτου κρείττων ὤφθη, καὶ ἐν τοῖς φθοροποιοῖς γενομένη τόποις, τὴν τῆς ἀφθαρσίας ἀπηνέγκαστο δόξαν· χρυσίῳ δὲ ὥσπερ τῷ διαφανεστάτῳ, τῇ οὐσιωδῶς συνημμένη θεότητι, κατακαλυπτομένη καὶ λελαμπρυσμένη· ἱλαστήριον δὲ πάλιν ἡμῖν, αὐτὸν τὸν Χριστὸν ὁ θεὸς καὶ πατὴρ ἔθετο· αὐτὸς γὰρ ἐστὶν ὁ ἱλασμὸς ἡμῶν· οὕτω γὰρ ὁ πατὴρ ἠγάπησεν ἡμᾶς, καὶ ἀπέστειλε τὸν υἱὸν αὐτοῦ ἱλασμὸν περὶ τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν· ἀλλὰ τί ταῦτα παρὰ τοῖς κατεφθαρμένοις τὴν γνώμην, καὶ τὴν ψυχὴν τεθνηκόσι τῇ ἁμαρτίᾳ; αἰδοῖ καὶ φόβῳ τῇ πρὸς τὰ ἅγια σιωπῇ τὰ πολλὰ τιμητέον· αὐτοὶ γὰρ τὰ φίλα καὶ συνήθη τῆς τόλμας φθειγέσθωσαν· ἐνταῦθα δὲ γενομένοις ἡμῖν, οὐκ ἄκαιρον ὥς γε οἶμαι νενόμισται προσδιατρίψαι τῷ λόγῳ, κἂν τισι παρεκβατικώτερον εἶναι δόξειε, καὶ μικρά τινα τῶν κατὰ τὴν σκηνὴν χάριν διειπεῖν, ἅπερ εἰς ἔλεγχον μὲν τῆς τῶν ἀνοήτων ἀλογίας καὶ δυσσεβείας, συνηγορίαν δὲ τοῖς πιστοῖς καὶ τῇ ἀληθείᾳ διαφανεῖται.

ο. Εἴρηται τοίνυν τῷ ἀποστόλῳ, ὑπεράνωθεν τῆς κιβωτοῦ χερουβὶμ εἶναι δόξης κατὰσκιάζοντα τὸ ἱλαστήριον· πρὸς ὃν ἀνθυποφέρων διαπορήσειεν ὁ τοιόσδε λόγος καὶ ἐρεῖ· τί φῆς ὦ Παῦλε; χερουβὶμ εἰσὶ ταῦτα; ὅποῖα δὲ ἐκεῖνα ἀκούομεν; ἂ τὴν πρωτίστην τὴν καὶ προσεχῇ θεῷ, καὶ τῶν μακαρίων καὶ ὑπερουρανίων διακόσμων, διέλαχε παρὰ θεοῦ τάξιν τὴν καὶ ἀποκλήρωσιν; ἵνα δὴ δικαίως μάλα καὶ ἀξιόλογον τὸ τῆς δόξης αὐτοῖς περιάπτωτο γέρας, ἃ τε δὴ πλησιαστάτα θεῷ οὔσι, καὶ τὰ πρῶτα ἐκεῖθεν ἐλλαμπομένοις, καὶ τῆς αὐτοῦ ἐκείνης καὶ ὑπερφώτου κατὰγλαϊζόμενοις λαμπρότητος; οὐ μὲν οὖν εἴποις ἂν· τί δ' ἂν εἶεν; εἴ σοι βουλομένῳ γε εἶναι, φράζε σαφῶς, καὶ τὸν γε περὶ τούτων ἡμῖν ὡς ἄριστα διατίθει λόγον, τὸ παχὺ τῆς διανοίας τῆς ἡμετέρας καὶ ὑλικὸν καὶ κάτω βρίθον, ἐπὶ τὰ ἀπλᾶ καὶ θεῖα ὡς ἐφιπτόν ἡμῖν ἀνάγων θεάματα, ἀφ' ὧν σοι ἢ μέχρι τοῦ τρίτου οὐρανοῦ ἀρπαγὴ καὶ ἀνάβασις μυσήσασα παρέσχετο· ἢ τάχα καὶ θεϊότερόν τι Μωσέως καὶ ὑψηλότερον παραδέδειχεν, ἃ καὶ τοῖς σοῖς θεοσόφοις φοιτηταῖς ἐναυγάσας καταλέλοιπας πρὸς ἐνθεστέραν διδασκαλίαν, τῶν τὴν Γνωσιν τῶν τηλικούτων χωρεῖν ἐξισχυόντων; λέξαις γὰρ ὧδέ πη εὖ ἴσμεν, ὡς οἱ θεῖοι χερουβὶμ, αὐτὸ μὲν ὅτι ποτὲ εἰσι τὴν φύσιν ἀνείδεοί τε ὑπάρχουσι, καὶ ἀνθρωπεῖα ἥκιστα καθορᾶσθαι φύσει πεφύκασιν· δυνάμεις δὲ ὅμως εἰσὶν ἀσώματα καὶ πανάγια, περὶ θεόν τε ἰδρυμένοι καὶ τὰ πρῶτα ἐκ θεοῦ ἐλλαμπόμενοι, καὶ λειτουργοὶ τῆς πρώτης λαμπρότητος, νοερὰ πνεύματα, ἢ πῦρ οἷον αὔλον καὶ ἀσώματον· “ ὁ ποιῶν γάρ, „ φησι, τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ πῦρ „ φλέγον· „ κοινῶς γὰρ ταῦτα καὶ ὁμοίως πασῶν τῶν οὐρανίων καταφάσκειται δυνάμεων· αἱ τῇ φύσει τῇ ἑαυτῶν, τὸ ἀνώλεθρον καὶ ἀθάνατον τῇ τοῦ δημιουργήσαντος κέκτνῃται χάριτι· τὰ καθύπερθε δὲ τῆς κιβωτοῦ ὑπεριπτάμενα, ἃ τοῖς σκιάσμασι τῶν πτερύγων καταπυκνάζει τὸ ἱλαστήριον, ὑλικά μὲν εἰσι

τὴν οὐσίαν καὶ σώματα· ἐκ χρυσοῦ γὰρ τοῦ καθαρωτάτου διεσκέυασται, σφυρήλατα δὲ καὶ ἐκτετοργευμένα, καὶ χερσὶν ἀνθρωπείαις σοφία τῇ ἀνώθεν καὶ ἐπιστήμῃ τοῦ τεκτῆναμένου, εὖ μάλα ἐκμεμηχανημένα, ἐξ εὐφυῶν τε καὶ εὐτέχνων διησκημένα τῶν ἐλασμάτων· διὸ πλείοσι διαφοραῖς τετυχήκασι τῶν δοξασμάτων.

Προσθείης δ' ἂν λιπαίνων τὸν λόγον εὐμούσως ἄλῃαν, ὅτι ἐκεῖνοι μὲν, οἷς κυρίως τὸ ὄνομα πρόσκειται, οὐσίαι εἰσὶ νοεραὶ τε καὶ νοηταί, ἐκ τῆς ὑπερουσίου καὶ τῶν ὅλων παρακτικῆς αἰτίας ἀϊδίον καὶ νοερὰν τὴν ζωὴν κεκτῆμένοι, οὐσιωδῶς ταύτης ἐν τῷ νοεῖν μέταλαχόντες, καὶ δυνάμεις νοεραὶ καὶ ἐνέργειαι ἐνυπόστατοι, καὶ νόες εἰσὶν ὑπερκόσμιοι, ἀϋλία καὶ ἀπαθεία καὶ ἀσωματότητι νοούμενοι, καὶ νοοῦντες ὑπερκosμῶς πάντα ἀπλῶς καὶ ἐνοειδῶς τὰ παρὰ θεοῦ ἐλλαμπόμενα, ὁμοῦ τε καὶ κατὰ ἀθρόαν ἐπιβολήν· ἀλλὰ καὶ πολυομμάτους αὐτοὺς εἶναι παραδέδοται, τῷ πρὸς θεὸν ἐστράφθαι, καὶ τὰ προσεχῶς αὐτοῖς ἐκεῖθεν ἐκκαλυπτόμενα ἀμέσως κατοπτρεύειν· ἀπλοῖ δὲ ὄντες καὶ ἀνείδεοι, μορφῆς καὶ σχήματός εἰσιν ὑπερέκεινα καὶ ἀμέθεκτοι· οἷα δὲ δὴ αὐλοὶ καὶ ἀσώματοι νοούμενοι, τὸ ἀδιάστατον ἔχουσι καὶ ἀναφές, ἄποσόν τε καὶ ἀμέγεθες καὶ ἀπῆλικον, καὶ διὰ ταῦτα φθορᾶς εἰσιν ἀπηλλαγμένοι, καὶ τοῦ ἡλλοιωῖσθαι κατὰ τι γοῦν πάμπαν καθαρεύοντες· τὰ δὲ κατὰ τὴν σκητὴν καθιστάμενα χρυσότευκτα, οὔτε νόες εἰσὶν, οὔτε νοερά, οὔτε νοοῦσιν, οὐκ αἰσθήσεως μετέχουσιν, οὔτε οὐδὲν τούτων εἰσὶ· ζωῆς δὲ τῆς ὁπωσοῦν δυνάμεώς τε καὶ ἐνεργείας ἡμοιρήκασι, σώματα δὲ εἰσι καὶ ἔνυλα, εἰ καὶ τῆς καθαρωτάτης καὶ διαυτοῦς ὕλης τυγχάνει τὸ ἔλασμα· σώματ' αὖ δὲ ὄντα ἐξ ὕλης καὶ εἶδους πεποιημένα, εἰκότως καὶ μεμόρφωται καὶ ἐσχημάτισται, ὅθεν φθορᾶς καὶ ἡλλοιωσεως οὐκ ἡλευθέρωται· τὸ δὲ τριχῇ διαστατὸν ἔχοντα, πεπωσμένά εἰσι καὶ ὄγκοις καὶ πηλικότησι διειλημμένα τυγχάνουσιν.

Ἔτι ἐν τοῖς ἀγιωτάτοις χερουβὶμ καὶ κίνησις ἐστὶ, κινοῦνται γὰρ περὶ τὰς νοήσεις ἐνεργοῦντες, καὶ περὶ τὸν θεῖον ἔρωτα συντεταμένως καὶ ἀρρεπῶς τὸ ἀεικίνητον ἔχουσι καὶ ἀκατάληκτον, καὶ τὴν πρὸς θεὸν ἔφεσιν ἀπαρέγκλιτον κέκτῃνται, καὶ τὰς μαρμαρυγὰς τῆς θειάρχικης ἀκτίνος ἀμέσως καὶ πρωτοφανῶς ὑποδέχονται· τῷ τε εἰς ἀλλήλους χωρεῖν ἀσυγχύτως καὶ ἀποχωρεῖν, προϊέναι δὲ καὶ ἐπὶ τὰ ὑφειμένα, προνοίας τε καὶ τοῦ εὐεργετεῖν εἵνεκεν· ἐπιστρεπτικοὶ γάρ εἰσι τῶν καταδεεστέρων, καὶ χειραγωγικοὶ καὶ ἀνατακτικοὶ πρὸς τὰ θειότερα καὶ ὑψηλότερα· ἀλλὰ καὶ στάσις ἐν αὐτοῖς ἐστὶ, τῷ ἰδρῦσθαι καὶ ἐστράφθαι πρὸς θεὸν ἀπαρεγκλίτως, καὶ τῆς ἐαυτῶν θεοειδοῦς ἕξεως καὶ μονιμότητος μὴ ἐξίστασθαι, ἐν ταυτότητι δὲ μένειν περὶ τὸ ταυτόν καὶ αἰεὶ ὡσαύτως ἔχον ἀγαθὸν περιχορεύοντας· τοῖς δὲ οὐδ' ὁπωστίουν μέτεστι κινήσεως, οὔτε ἐπὶ τι πρόοδος οὔτε νοητὴ οὔτε αἰσθητὴ ἐν αὐτοῖς ἐστίν, οὐδὲ ἔφεσις οὐδὲ ὀρμὴ οὐδὲ βούλησις· ἀμετάβατα δὲ μᾶλλον καὶ ἀκίνητα, καὶ τῆς ἐτέρων δεόμενα πρὸς τὸ κινεῖσθαι δυνάμει· ἐστᾶσι γοῦν ἐφ' οὗπερ ἰδρυταί τε καὶ ἀποτέτακται, μὴ δὲ παρ' αὐτοῖς τὴν τοιαύτην ἔχοντα στάσιν· ἀψυχά

γε ὄντα καὶ ἀναίσθητα, τοῦ δὲ ἰσπάντος καὶ ἀπερείδοντος ἐφ' ὅπερ ἂν νεύοι αὐτῷ τὰ τῆς βουλήσεως δεήσονται· καὶ μὴν καὶ λόγος ἐν ἐκείνοις ἐστίν, ἐπεὶ περ λογικοί εἰσιν, οὐχ' οἷος περ ὁ ἡμέτερος, ἐκ τοῦ ἐν ἡμῖν φυσικοῦ καὶ ζωτικοῦ πνεύματος, διὰ τῶν φωνητικῶν ὀργάνων προῶν καὶ διαρθρούμενος, τῇ πληγῇ τε τοῦ αἵματος τυπούμενος, καὶ διαβιβαζόμενος πρὸς ἀντίληψιν τῆς τῶν ἀκουόντων αἰσθήσεως, ἀλλὰ τῷ ἄλλους εἶναι καὶ ἀσυνθέτους καὶ ἀπλοῦς τε καὶ ἀσωμάτους περιχωρεῖν ἐν ἀλλήλοις, καὶ τὰς ἀλλήλων ἐγκατοπτρεύειν νοήσεις, καὶ κοινωνεῖν τῷ λόγῳ διὰ σιγῆς ἐναργέστερον ἢ ὁ πᾶς προῶν λόγος.

Τὰ δὲ ἐπεὶ χρυσήλατά ἐστι, καὶ ὕλης ἀψύχου καὶ ἀλόγου μετέσχηκεν, ἄλογά τε εἰσὶ, καὶ τὸν περὶ λόγου λόγον ἐπ' αὐτοῖς ποιεῖσθαι, ἄλογον καὶ κεῖνοι τῆς θεαρχικῆς φωτοδοσίας ἀφθόνως ἐν μετουσίᾳ γινόμενοι, πρὸς τὸ θεοειδὲς καὶ θεομίμητον ὡς ἐφικτὸν ἀποτυποῦνται, καὶ πρὸς τὸ ἐμφερὲς τῆς θείας ἀρχέτυπας νοητῶς καὶ ὑπερκοσμίως ἐαυτοὺς ἀνατείνουσι· ταῦτα δὲ λαμπρότητος μόνης τῆς ἐκ τῆς ὕλης ἐνούσης αὐτοῖς μετελήφασιν· ἀνόμοιον δὲ ἔχουσι τὴν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον ὁμοιότητα· καὶ κεῖνοις δηλοῖ τοῦνομα τὸ ὑπερῶν τῆς γνώσεως καὶ ἀνελάττωτον· καὶ τὸ ὑπερβλύζον ἐν αὐτοῖς ἐν σοφίᾳ, ἐκ τῆς πολυχύτου καὶ πηγαίας φωτοχυσίας, ἐξ ᾧ καὶ τὸ θεωρητικὸν αὐτοῖς πρόσκειται, ἐπὶ τὸ πάσης ἐπέκεινα θεωρίας καὶ γνώσεως ὕψος, θεοειδῶς ἀνατεινόμενοις, καὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ὑπερκάλλου φωτὸς ἀεὶ καταπύμπλανται· ἐντεῦθεν καὶ μύσεις αὐτοῖς πρώτως ἐναυγάζεται τῶν παρὰ τῆς Θεαρχίας ἐπὶ τὰ προνοούμενα προϊόντων ἐπιστημονικῶν λόγων, ἐν μεθέξει τὲ τῆς θεουργικῆς γνώσεως ὡς θεμίστον γινόμενοι, πολλὰ τῶν θείων καὶ ὑπερτάτων γινώσκουσιν ὑπερκειμένως, καὶ τροφή αὐτοῖς ἐστίν ἡ τῶν ἀπλῶν καὶ μακαρίων φωτοφανειῶν ἔλλαμψις, προσεχῶς αὐτοῖς καὶ πρώτως ἐκ τῆς ὑπερφώτου ἀκτίνος ἐναστραπτούσης· ἥδη δὲ τὴν πασῶν ὑπερτάτην τῶν ὑπερκοσμίων νόον, ἃ τε θεοειδέστατοι, διακληροῦνται ταξιαρχίαν· ὅθεν καὶ θεολογικῆς ἐπιστήμης παρὰ τῆς Θεαρχικῆς ὑπερουσιότητος ἐν μετουσίᾳ πρῶτως γινόμενοι, ἐπὶ τοὺς μετ' αὐτοὺς ἐξῆς διαπορθεύουσιν· ἐξαγγελτικοὶ γοῦν εἰσι τῆς θείας σιγῆς, ἐκφαίνοντες ἐν ἑαυτοῖς τῆς ὑπερουσίας κρυφιοτήτος τὴν ἀφθεγξίαν· ὑμνοῦσί τε ἀκατάληκτως καὶ ἀσιγήτως τὴν θείαν ἀγαθότητα, τὸ σεβάσμιον ἐκεῖνο καὶ τρισσοφαὲς τῆς θεολογίας μελῶδημα.

Τὰ δὲ, ὅτι πέρ εἰσι χειρόκμητα, ψιλῆς μὲν μόνης μετέληκε τῆς προσηγορίας, μύσεως δὲ καὶ γνώσεως καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων, ἃ εἶρηται, οὐ τι πού μετέσχηκε· πρὸς δὲ, καὶ εἰκόνες εἰσὶν ἐκεῖνοι τῆς Θεαρχίας, τὸ κρύφιον καὶ ἀφανὲς φῶς ἐν ἑαυτοῖς ἐμφανίζοντες, καὶ πρὸς τὸ θεοειδὲς ὡς θεμιτὸν ἀφομοιούμενοι, καὶ τὴν ὅλην τοῦ θεοῦ φωτὸς ἀκτῖνα θεοειδῶς εἰσδεχόμενοι· τοῦτο ἐν μεθέξει ὑπάρχοντες ἐπομένως, ὅπερ κατ' οὐσίαν ἐστὶ τὸ μετεχόμενον προηγουμένως· φῶτα δεύτερα φιλανθρωπότατα καὶ ἀγαθοειδῆ, τοῦ πρώτου φωτὸς ἀμαρύγματα ἄχραντα καὶ ἀκηλίδωτα, τὸ ἐμφερὲς τῆς πρωτοφανοῦς θεοειδείας ἀγαθοπρεπῶς ἀποφερόμενοι· καὶ δὴ καὶ γινώσκουσι, ὅτι μὴ τὰ καθ' ἑαυτοὺς

νοητὰ μόνον, ἥδη δὲ καὶ τὰ ἐν αἰσθήσει οὐκ αἰσθητῶς ἀλλὰ νοητῶς, κατὰ τὴν οἰκειάν τῆς ἐνούσης αὐτοῖς τοῦ θεοειδοῦς δυνάμεως ἐπιστήμην, αὐτῶς καὶ γνωστῶς αὐτοῖς ἐπιβάλλοντες· τὰ δὲ χρυσόκητα, εἰκόνων εἰκόνες εἰσιν ἀμυδρότεραι καὶ ἀνομοιότεραι, καὶ παρὰ πολὺ τοῦ παραδειγματικοῦ αἰτίου ἀπολειπόμενα· ἴσασι δὲ οὐδὲν ὁτιοῦν· πῶς γὰρ τοιαῦτα γε ὄντα, καὶ οὕτως ἔχοντα; καὶν σφόδρα ἢ ἀπεξεσμένα καὶ ἐκτετορνευμένα, καὶ μαρμαρυγὰς διαφανεῖς καὶ λαμπηδόνας ταῖς περιαστραπτούσαις στίλψουσιν ἀποπέμπωσι· πόθεν οὖν σοι ταῦτα καὶ τίνας ἔνεκεν εἴρηται χερουβὶμ, κατ' οὐδένα τρόπον τῶν οὐσιωδῶς ἐνυπαρχόντων ταῖς ὑπερκοσμίαις μετεσχηκότα δυνάμεσιν;

Οὐκ ἐμός φημι ὁ λόγος, οὐδὲ παρ' ἐμοὶ πρῶτῳ ἢ τοιαύτῃ προσηγορίᾳ τούτοις ἐξεύρηται ἢ ἐπιτέθεται· Μωσέως ἐστὶ τοῦ Θεόπτου καὶ νομοθέτου ἢ φωνῇ, καὶ πάσαι προανιστόρηται, καὶ μαρτυρουμένην ἔχει διὰ τῶν ἱερῶν Γραμμάτων τὴν πρεσβυγένειαν, καὶ τὸ πρὸς ἀξιοπιστίαν εὐπαράδεκτον· εἰ δὲ χρὴ τάληθέστερον φάναι, θεοῦ τοῦ προστεταχότος τῇ οἰκίᾳ θεράποντι, ἡνίκα τῆς σκηνῆς αὐτῇ τῆς παλαιᾶς ἐκείνης διετύπου καὶ παρεδείκνυ τὴν σύμπηξιν· ἐπειδὴ γὰρ τῶν κατ' οὐρανούς καὶ τῶν ἄνω διακόσμων, ἀμυδρά τινα μιμήματα καὶ ἀπεικασμάτα σκιοειδέσι τύποις προβεβλημένα ἔφερον ἢ σκηνή, ὅρα γάρ, φησι, “ ποιήσεις πάντα κατὰ τὸν τύπον τὸν δειχθέντα σοι ἐν τῷ ὄρει „ ἵνα οὖν καὶ τῶν χερουβὶμ ὁφείη κύριος ὁ τῶν ὅλων Θεὸς, καὶ καθάπερ αὐτοὶ ἀμέσως καὶ πρῶτως ἐλλαμπόμενοι, τὰς λειτουργίας ἐν τοῖς ὑπερουρανόις οἰκετικῶς ἀποπληροῦσι, καὶ τὰς ἀγαθουργοὺς τῆς Θείας προνοίας προόδους τοῖς μετ' αὐτοὺς διαπορθεύουσι, κατὰ ταῦτα καὶ τοῖς ἐπὶ γῆς μιμητικῶς ὑπὸ τῶν ἀφομοιουμένων αὐτοῖς, θεία οἰκονομεῖται συγκαταβάσει γινόμενον· ταύτῃ τῇ νομοθέτῃ ἐκπεποιῆσθαι, τουτὶ δὴ τὸ φιλοτέχνημα διατέτακται· ἐκεῖθεν γὰρ τὰς Θεοφανείας ὁ τῆς Θεοπατίας ἡξιωμένος ὑπεδέχετο· ἥδη γὰρ ἐγκεχεῖριστο πρὸς τὴν τοῦ λαοῦ κηδεμονίαν ὑπηρετήσιν, τὴν τοῦ λαοῦ ἡγεμονίαν καὶ προστασίαν πεπιστευμένος· γέγραπται τοίνυν ἐν τοῖς μετὰ τὴν κιβωτὸν διατεταγμένοις, κατὰ τὴν καλουμένην τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἱερὰν βίβλον, ὧδέ πως Θεομοθετοῦντος Θεοῦ· “ καὶ ποιήσεις ἱλαστήριον ἐπίθεμα χρυσοῦ „ καθαροῦ· δύο πῆχεων καὶ ἡμίσεος τὸ μῆκος αὐτοῦ, καὶ πῆχεως καὶ ἡμί- „ σους τὸ πλάτος αὐτοῦ· καὶ ποιήσεις δύο χερουβὶμ χρυσαῖα τορευτὰ, καὶ ἐπι- „ θήσεις αὐτὰ, ἐξ ἀμφοτέρων τῶν κλιτῶν τοῦ ἱλαστηρίου ποιηθήσονται· χε- „ ρουβὶμ εἷς ἐκ τοῦ κλίτους τούτου· καὶ χερουβὶμ εἷς ἐκ τοῦ δευτέρου τοῦ „ ἱλαστηρίου· καὶ ποιήσεις τοὺς δύο χερουβὶμ ἐπὶ τὰ δύο κλίτη αὐτοῦ· ἔσον- „ ται οἱ χερουβὶμ ἐκτείνοντες τὰς πτέρυγας αὐτῶν ἐπάνωθεν, συσπιάζοντες „ ταῖς πτέρυξιν αὐτῶν ἐπὶ τὸ ἱλαστήριον· καὶ τὰ πρόσωπα αὐτῶν εἰς ἄλ- „ ληλα εἰς τὸ ἱλαστήριον ἔσονται τὰ πρόσωπα αὐτῶν χερουβὶμ· καὶ ἐπιθή- „ σεις τὸ ἱλαστήριον ἐπὶ τὴν κιβωτὸν ἄνωθεν· καὶ εἰς τὴν κιβωτὸν ἐμβα- „ λεῖς τὰ μαρτύρια ἃ ἐὰν δῶ σοι καὶ γνωσθήσομαί σοι ἐκεῖθεν, καὶ λα- „ λήσω σοι ἄνωθεν τοῦ ἱλαστηρίου, ἀνὰ μέσον τῶν δύο χερουβὶμ τῶν ὄντων

„ ἐπὶ τῆς κιβωτοῦ τοῦ μαρτυρίου, κατὰ πάντα ὅσα ἐντέλλωμαι σοι πρὸς τοὺς υἱοὺς Ἰσραὴλ. „

Ἀνοιγνύτωσαν τὴν ἀκοὴν οἱ ἀναίσθητοι, προσεχέτωσαν τὸν νοῦν οἱ ἀνοήτοι· Θεοῦ φωναὶ ταῦτά ἐστι καὶ ἐντάλματα οὐκ ἔχουσιν εἰπεῖν, ὅτι Μωσέως ἐστὶ τὸ ἐγχείρημα· ἀνθρώπινον τὸ ἐπιτήδευμα, τέχνης ἔργον τῆς κατ' ἡμᾶς τὸ ἀποτέλεσμα, θεὸς ἐστὶν ὁ προστάττων, θεὸς ὁ κελεύων· τίς ὁ ἀμφιβάλλων; σκοπεῖτωσαν ὅτι οὐδὲν ἐνταῦθα αἰνίγμα, οὐδὲν ἀσαφές, οὐδὲν πλαγίως ἐμφαινόμενον, ἢ ἐν ἀλληγορίαις ἐκκείμενον, τὰ ἀψυχα ταῦτα, τὰ ἀναίσθητα, τὰ πάντῃ ἀκίνητα, τὰ ἐξ ὕλης ἀψύχου καὶ ἀλόγου ἐκμεμηχανημένα, τορεΐα δὲ μόνον καὶ στίλβει τῆς θεᾶς καὶ ὕλης καθαρότητι καὶ τοῦ τεκτενισμένου σοφίας διαφέροντα, τῆς αὐτῆς τοῖς ἁγιωτάτοις χερουβὶμ, ταῖς ζώσαις καὶ ἐνεργούσαις καὶ ἀεικινήτοις δυνάμεσι, προσηγορίας ὁ τῶν ὅλων Θεὸς ἠξίωσεν· οὐκ εἰκόνας χερουβὶμ, οὐχ' ὁμοιώματα, οὐκ ἐκτυπώματα, ἀλλὰ τῇ ὁμωνυμίᾳ χρησάμενος ὁ ἐντελλόμενος Θεὸς, καθαρχᾷ καὶ τρανῇ τῇ φωνῇ χερουβὶμ κατωνόμεσσι· δυσωπεῖτω τοὺς ἀπειθεῖς καὶ ἀγνώμονας τῇ ἀληθείᾳ τῶν λεγομένων ἐπεσθαι, ἐπτάκις ἐνταῦθα τῶν χερουβὶμ τὸ ὄνομα παραληφθὲν καὶ ἐκπεφωνημένον, καὶ τῷ τιμίῳ κατὰ τὴν γραφὴν τὴν Θεόπνευστον ἀριθμῷ, καὶ τοῦτο δεδοξασμένον· ἵνα διὰ τε τοῦ ἐπιγελκότος τὸ ἀπαραίτητον, διὰ τε τοῦ ἀριθμοῦ τὸ ἐπίσημον, ἀμφοτέρωθεν ἔχοι τὸ πρᾶγμα τὸ ἀπαράγραπτον· εἰ οὖν τὰ χριστιανῶν παραιτοῖντο οἱ ἄθλιοι, τοὺς Γοῦν Ἰουδαίους μιμείσθωσαν, μήποτε καὶ αὐτῶν ὁφθεῖεν ἀπιστότεροί τε καὶ ἀγνωμονέστεροι· οὐδαμοῦ γὰρ παρὰ Ἰουδαίοις τετόλμηται εἰδώλων ὀνόματι ταῦτα περιυβρίσθαι, καίτοι πολλάκις τοῦ Θεοῦ σεβάσματος ἀλογήσαντες, εἰδώλοις ἐξαπατώμενοι λελατρεύκασιν· πάντῃ δὲ παρ' αὐτοῖς ταῦτ' ἐτίμια καὶ προσκυνητὰ καὶ σεβάσματα· καὶ τοσούτῳ σεβάσματι, ὡς μηδένα τῶν ἄλλων δέει καὶ εὐλαβείᾳ τῶν ἁγίων προσιέναι· πλὴν γε δὴ ὅτι εἰς μὲν τὴν πρώτην σκηνὴν, διὰ παντὸς εἰσέεισαν οἱ ἱερεῖς τὰς λατρείας ἐπιτελοῦντες· βατὰ γὰρ ἦν ταῦτα τοῖς πολλοῖς καὶ εὐπρόσιτα· τὰ δὲ μετ' ἐκείνην, ἀστιβῆ πασι καὶ ἀψαυστα, ὅτι μὴ μόνον ἐφεῖτο τῷ ἀρχιερεῖ ἐφάπαξ τοῦ ἐνιαυτοῦ εἰσιλητέα εἶναι τὰ νενομισμένα ἐπ' αὐτοῖς ἐπιτελέσοντι.

Ἐντεῦθεν αἱ πανάγαι δυνάμεις Θεοῖς προστάγμασιν εἰκονίζονται· ἐντεῦθεν τῆς τοιαύτης κλήσεως ὁμωνύμως τοῖς ἀρχεῦτοις ἁγίοις, τὰ πρὸς τὸ ἱλαστήριον ὑπεριδρυμένα τετύχηκε χρυσοτόρευτα· καὶ εἰκότως προβέβληνται τῶν ἀτυπώτων οἱ τύποι, καὶ τῶν ἀσχηματίστων τὰ σχήματα· ὡς Θεμιτὸν φάναι, κατὰ τοὺς θεοσόφους ἡμῶν πατέρας καὶ κλεινοὺς τῆς ἐκκλησίας καθηγεμόνας, ἀδυνατούσης τῆς κατ' ἡμᾶς ἀναλογίας ἀμέσως ἐπὶ τὰς νοητὰς ἀνατείνεσθαι θεωρίας, καὶ δεομένης οἰκείων καὶ συμφυῶν ἀναγωγῶν, αἱ τὰς ἐφικτὰς ἡμῖν μορφὰς προτείνουσι τῶν ἀμορφώτων καὶ ὑπερφυῶν Θεαμάτων· τοῦτο γὰρ τῆς Θεᾶς ἀγαθότητος, καὶ τῆς περὶ ἡμᾶς πατρικῆς κηδεμονίας, τὰς τῶν ὑπερουρανίων δυνάμεων ἐντυπωτικοῖς συμβόλοις ἐκφαίνεσθαι μακαριότητος, τὸν ἡμέτερον ἀνάλousι νοῦν, τῇ κατ' αὐτὸν ὕλαϊ χειραγωγία χρώμενον, ἐπὶ τὴν τῶν

οικείων ὡς ἐφικτὸν μίμησιν τε καὶ θεωρίαν. Ὡς Ἀλλὰ δεδοσθω παρὰ Θεοῦ
 Ὡς μὲν τὴν κλῆσιν τοὺς ἐπὶ τῆς σκηνῆς χερουβὶμ εἰληφέναι, πόθεν αὐτοῖς τὸ
 Ὡς τῆς δόξης ἐπιφημισθήσεται χρῆμα; Ὡς Ὅτι γε δὴ πρῶτον μὲν θεοῦ ἢ πρόσ-
 ταξις, ὅσα δὲ ἐπήγγελται θεὸς καὶ πεποίηκε τίμια, οὐδὲν γὰρ εἰκὴ οὐδὲ μάτην
 τῶν παρ' αὐτοῦ τι πρόεισι, τοῦτο δ' ἂν εὗροι τις καὶ κατὰ τὴν κοσμογένειαν
 ἰστορούμενον· “ εἶδε γάρ φησιν ὁ θεὸς, καὶ ἰδοὺ πάντα καλὰ λίαν· „ ἐπεῖτα
 πῶς οὐ δεδοξασταὶ ταῦτα, ὅθεν ἐπιφαίνεται θεὸς καὶ γινώσκειται; τί γὰρ τῆς
 θείας ἐπιστασίας περιδοξότερον; ἢ τῶν κατ' οὐς οἰκονομικῶς ἐπιφοιτᾷ τόπων
 εὐκλεέστερον; πόθεν τὸ ὅρος τὸ Σινὰ δεδοξασταὶ, καὶ φοβερὸν καὶ ἀπρόσιτον
 ἀναδέδεικται; πῶς ἤκουε Μωσῆς τῆς Θεοστιβοῦς ἐπιψαύων γῆς “ ὁ τόπος ἐν
 „ ᾧ ἔστηκας γῆ ἁλία ἐστί; „ τῶν γηγῆνων καὶ σαρκικῶν ἀπολύεσθαι προστάτ-
 τόμενος, ἃ ἐδήλου τά τε ἄλλα, καὶ τῶν ὑποδημάτων ἢ ἀφαίσεις.

οα. Πῶς, ἵνα τᾶλλα παρῶμεν, τὰ κατὰ τὴν Ἱερουσαλὴμ σεβάσματα, ἐν οἷς
 ἐπιδημήσας ὁ σωτὴρ τὰς τε μεγαλουργίας ἐκεῖνας τὰς θείας ἐπετέλει, καὶ τὰ
 πάθη ὑπὲρ ἡμῶν ἤνεγκε, καὶ πᾶσιν ἐπέραστα καὶ τριπόθητα; ὅτι δὲ καὶ τοῦ-
 νομα προσκείμενόν τισι, δύναται εὐκλείας μεταδιδόναι, καὶ χάριτος, ἀκούομεν
 τοῦ κυρίου ἐν εὐαγγελίοις λέγοντος· “ ὁ δεχόμενος προφήτην εἰς ὄνομα προφή-
 „ του, μισθὸν προφήτου λήψεται· καὶ ὁ δεχόμενος δίκαιον εἰς ὄνομα δικαίου,
 „ μισθὸν δικαίου λήψεται· καὶ ὅς ἐάν ποτίσῃ ἓνα τῶν μικρῶν τούτων ποτίριον
 „ ψυχροῦ μόνον εἰς ὄνομα μαθητοῦ, ἀμὴν λέγω ὑμῖν οὐ μὴ ἀπολέσῃ τὸν
 „ μισθὸν αὐτοῦ· „ οὐκοῦν καὶ ταῦτα μετασχόντα τῆς κλήσεως, καὶ δόξης τῆς
 ἐπ' αὐτοῖς κεκοινώνηκε· μανθανέτωσαν οἱ ἀμύητοι καὶ ἀπαίδευτοι τὴν ἐκ τῆς
 δυνάμεως τοῦ ὀνόματος τοῖς κεκλημένοις μετεκλημμένην χάριν τε καὶ ἐνέρ-
 γειαν· οὕτω γὰρ καὶ οἱ παρ' ἡμῖν θεῖοι ναοὶ καὶ οἶκοι, περίδοξοι καὶ σεβά-
 σμιοι, ὅτι θεῷ ἀνιερώθησαν, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐπικέκληται ἐν αὐτοῖς, συμ-
 παρομαρτούσης ἤδη καὶ τῆς τῶν ἐν ἐκάστῳ τούτων ἀποτεταγμένης τῶν ἀγίων
 μνήμης· ἐπιτηρήτέον δὲ καὶ ὡς εἰ τὰ ἐν μέισι κείμενα, τὰ κατὰ τὴν πρῶ-
 τιν σκηνὴν φημι ἅγια ἐλέετο, τὰ μετ' αὐτὴν δὲ ἐνδότερά γε ὄντα καὶ ἅγια
 ἁγίων λεγόμενα, οἷς συνυπῆρχε ταῦτα καὶ συγκατήριθμητο, πόσον ἐν ἀμείνοσι
 κείσεται καὶ δοξασθήσεται; εἰ δὲ οἱ τῆς αἰσχύνης κληρονόμοι πρὸς ταῦτα ἀν-
 τιλέγοιεν, ὥρα αὐτοῖς μὴ δὲ τὸ Μωσέως πρόσωπον δεδοξασθαι δοξάζειν.

Τίνι οὖν πειστέον; Μωσεῖ καὶ Παύλῳ τοῖς Θεοπτίας ἡξιωμένοις, καὶ τῆς
 ὑψηλῆς Θεολογίας τὰ μυστήρια πεπιστευμένοις, ἢ τοῖς ἐκ τῆς κοπρίας παρα-
 φθεγγομένοις κίβδηλα καὶ ὀδωδότα ληρήματα, καὶ τὰ ἐκ νόθης διανοίας ἀπο-
 τετεγμένα τῶν ἀλόγων ψόφων ἐπισφαλῶς ἀμβλωθρίδια; εἰ μὲν οὖν οὐ πεί-
 θονται Παύλῳ, οὕτω τὰ περὶ τούτων διεξιόντι, οὐχ' ὡς χριστιανοί· εἰ δὲ οὐδὲ
 Μωσεῖ, οὐδὲ ὡς ἑβραῖοι· εἰ δὲ οὐδὲ θεῷ αὐτῷ, οὐδ' ὡς Ἕλληνες ἢ βάρβαροι,
 πολλῶν δὲ τούτων ἔτι δυσσεβέστεροι καὶ ἀθεώτεροι ταῦτα δὲ ὡς ἐν βραχεῖ
 διεξήλθομεν· ἥδη γὰρ τῶν ἀποστατούντων τινὲς τῆς πίστεως, ἐπεὶ εἰς πα-
 ράδειγμα τῆς τοῦ σωτῆρος ἡμῶν εἰκόνος παρὰ τῶν εὐσεβούντων καὶ ταῦτα πα-

ραλαμβάνεται, συγκαθυβρίσαι καὶ συνεκφασίσει οὐκ ἀπώκησαν· πολλὰς μὲν δυσφημίας αὐτῶν καταχέοντες, παντὸς δὲ μώμου καὶ ἀδοξίας τὰ παρὰ Θεοῦ διατεταγμένα, οἱ Θεοστυγεῖς ἀποπληροῦντες· εἰ τοίνυν τὰ τῶν οἰκετῶν ἐκτυπώματα, τῶν θείων χειρουβὶμ λέγω, δοῦλα γὰρ Θεοῦ καὶ αὐτὰ καὶ κτίσματ᾽α παρὰ τῷ μεγάλῳ ἀποστόλῳ, καὶ τοῖς εὐσεβεῖν εἰδόσιν ἅπασι, κατὰ τοὺς εἰρημένους τρόπους δεδοξασμένα τέ ἐστι καὶ λέγεται, εἰπάτωσαν ἡμῖν οἱ ἀνόητοι, πῶς τοῦ δεσπότου τῶν ὅλων, ὃς καὶ τῶν χειρουβὶμ ἐστὶ κύριος, καὶ πάσης κατεξουσιάζει τῆς κτίσεως, τὸ ἱερὸν ἀπεικόνισμα παρευδοκιμηθήσεται ἢ παροραθήσεται; μᾶλλον δὲ, πῶς οὐ δόξης καὶ τιμῆς μεγίστης ἀξιοθήσεται; ἄρα ὁ τὴν τῷ μείζονι ἐποφειλομένην ἀποστέρων τιμὴν, καὶ μὴ δὲ τὴν τῷ ἐλάττονι προσήκουσαν ἐπινέμων, πόσης κατηγορίας οὐκ ἄξιος; πῶς τῆς ἐσχάτης ἀβελτερίας οὐκ ἀνάμεστος; ταῦτα οὐδ' οἱ γε νηπιώδεις τὴν φρένα καὶ τὴν γλῶσσαν ψελλίζοντες, καὶ ὀρθὰ λαλεῖν οὐκ εἰδότες διανοήσαντο· τὸ δὲ καὶ ἀτιμίας ἀπάσης ἀποπληροῦν, οὐδ' ἂν οἱ λαμπρᾶς μελαγχολίας νόσῳ ἐαλωκότες ἔδρασαν· καίτοι οἱ Θεῖοι χειρουβὶμ, ἀπλοῖ τε ὄντες καὶ ἄῤυλοι, ἀνείδειοί τε καὶ ἀσχημάτιστοι καὶ διὰ τοῦτο ἀσώματοι, καὶ τόπῳ αἰσθητῷ περιγράφεσθαι ὡς ἀσώματοι φύσιν οὐκ ἔχουσι, καθὰ καὶ πρόσθεν ἡμῖν λέλεκται· εἰ γάρ που ἐν σώματι τοὺς θεῖους ἀγγέλους ἀκούσειέ τις ὁράσθαι ποτε, μὴ ἂν ἄλλό τι ὑπολήφοιτο, ἢ τό γε τοῖς ἐν οἷς εἶδεσι πρὸς τὰς ἐγκεχειρισμένας διακονίας τοῖς ἐπὶ γῆς τὰς ἐπιστάσις ποιοῖντο, τῷ ἀγνώστῳ ἡμῖν εἶναι τὴν φύσιν, συμβολικῶς σχηματιζομένους φαίνεσθαι· καθ' ὃ καὶ ἐν τόπῳ εἶναι, τῷ μὴ ἐτέρωθί που χρησμοδοῦντας κατ' αὐτὸν ἐνεργεῖν λέγονται, ὅπερ μόνῃ τῇ θείᾳ καὶ ὑπεραγνώστῳ πρόσεστι φύσει· ἃ οὐδ' οὕτω τῷ λόγῳ τῆς αὐτῶν ἀσωματότητος λυμαίνεται· μὴ δὲ γὰρ ἂν οἶεσθαι χρῆναι θηριώδεσιν τισι καὶ κτηνοπρεπέσι μορφαῖς, ἢ ὀρνιθείαις πτεροφυῖταις, τῶν ὑπερκοσμίων δυνάμεων τὴν οὐσίαν χαρακτηρίζεσθαι· ὅμως δ' οὖν Θεοῖς νεύμασιν, ἐπεείπερ τοῦτο Θεὸς ἐβούλετο, οὗ πάντα ἐν ὀφθαλμοῖς κοῦφα καὶ ῥάδια, ἐγράφησάν τε καὶ ἐικονίσθησαν.

Χριστὸς δὲ ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ τὴν ἡμετέραν πτωχείαν ἀμφιεσάμενος, καὶ τὸ παχὺ τοῦτο καὶ ὑλικὸν φορέσας τὸ ἀπὸ Γῆς σαρκίον, τὸ σῶμα τῆς ταπεινώσεως ἡμῶν, καὶ τὴν τοῦ δούλου μορφήν ἐνώσας ἑαυτῷ, φθαρτὴν τε οὖσαν καὶ Γραπτὴν καὶ περιΓραπτὴν φύσιν, πῶς οὐ Γραφήσεται καὶ περιΓραφήσεται; καθ' ὃ οὖν πέφηνε καθ' ἡμᾶς ἄνθρωπος, καὶ ἐν σώματι τοῖς ἐπὶ γῆς πεφανέρωται, καὶ συμπεπολίτευται, καὶ γράφεται καὶ εἰκονίζεται, οὐδενὸς τὸ παράπαν ἐπινοουμένου τρόπου, τοῦ δυναμένου τὴν ἅπαζ ἐνθεῖσαν αὐτῷ καθ' ὑπόστασιν σάρκα, ἐκ τοῦ γεγράφαι, ἀποδιῶσθαι ἢ διορίζειν αὐτοῦ τῆς Θεότητος, καὶ μυρία ληρωδῶσιν οἱ παράφρονες· ποῖος γὰρ λόγος τοῦτο συναναγκάσειεν; ἐπεὶ οὐδαμῶς γε φύσιν ἔχων ἐπιδειχθήσεται· ἢ οὕτω γε καὶ πάθοι ἂν ὁ λόγος παθούσης τῆς σαρκὸς, καὶ περιτμηθείσης συμπερίμνηθήσεται καὶ συντεθνήξεται, καὶ τᾶλλα ὅσα τῆς παθητικῆς καὶ θνητικῆς ἐστι φύσεως, διὰ τὴν ἐνωσιν πείσεται· ὧν

τί ἀλογώτερον ἢ ἀσεβέστερον; ἢ καινουργεῖτωσαν ἑτέραν παρὰ τὴν ἡμετέραν αὐτῷ ἀνελῆφθαι φύσιν, ἵνα ἐν οὐδενὶ αὐτῷ κοινωνήσαντες, ἀνέλπιστα αὐτοῖς καὶ ἀνεπιχειρήτα τὰ τῆς σωτηρίας γένοιτο· ἢ φασματώδη καὶ πεπλασμένην τὴν οἰκονομίαν κατὰ τοὺς Μανιχαίων λήρους, οἷς ἐξηκολούθησαν, δογματίζέτωσαν οἱ παραπληῆεις, τέλεον αὐτὴν ἀποσκευαζόμενοι· τί δέ; οὐχὶ παρὰ πᾶσι χριστιανοῖς τοῖς εὐσεβεῖν εἰδόσιν, ἐξ οὗ τὰ τῆς Θείας ἐπιφανείας καὶ σωτηρίου οἰκονομίας ἐνῆρκται, Γράφεται καὶ εἰκονίζεται, ὡς δηλοῦσιν αὐτὰ τὰ πράγματα καὶ ἡ ἀλήθεια; μαρτυρεῖ δὲ καὶ τὸ μήκιστον τοῦ διελάσαντος χρόνου, ἢ τε ἀπειρος τῶν εἰκονισάντων καὶ εἰκονισθέντων πλῆθους ὑπὸ ὅψιν πάντων ἐκκειμένη εὐσεβῶς μάλα καὶ εὐπρεπέστατα, μονονοῦ σαφῶς ταῖς ἀπάντων ἀκοαῖς ἐμβοῶσα τὴν τε περὶ ἡμᾶς τοῦ σωτῆρος ἀγαθότητα γεγεννημένην, καὶ τῆς οἰκονομίας αὐτοῦ καὶ συγκαταβάσεως διατρανοῦσα τὸ μυστήριον, καὶ οὐδὲν ἥττον ἢ τὸ ἱερὸν διδάσκουσα εὐαγγέλιον, τὰς τε τῶν ἀγίων ἀριστείας, καὶ τοὺς ἀξιαγάστους ἄθλους αὐτῶν κηρύττουσα, καὶ τὴν τῶν ἀθετούντων ταῦτα ἀγνωμοσύνην καὶ ἀπιστίαν ἐμφανῶς στηλιτεύουσα· “ πάντα γὰρ ἐνώπια „ τοῖς συνιοῦσι, καὶ ὁρθὰ τοῖς εὐρίσκουσι γινῶσιν. „

Καὶ τίς οὕτως ἄθλιος καὶ πεπωρωμένος τὴν ψυχὴν καὶ ἡλίθιος, ὡς ἀντιπῶῃσαι πρὸς τὴν οὕτω λαμπρὰν καὶ διαφανεστάτην ἀλήθειαν; πῶς δὲ ἄρα τοιαύτης προσηγορίας τυχοῦσα ἡ γραφὴ, οὐ τιμία καὶ ἐνδοξος; οὐδὲν γὰρ ἀπεικὸς καὶ τοῦτο Χριστὸν ὀνομάζεσθαι καθάπερ ἐκεῖνα χερουβίμ· τίς γὰρ λόγος ὁ τοῦτο κωλύσων τῷ ἐπιγεγράφθαι μάλιστα; Χριστὸς γὰρ τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀναγινώσκειται τοῦνομα, καὶ τοῦ εἶδους τὸ ἐμπερὲς ἔχουσα, καθ' ὅσον ἡ χεὶρ τοῦ Γραφέως ταῖς εὐφυταῖς καὶ ταῖς ἐκ τῆς τέχνης τῆς Γραφικῆς ἐπιδόσεσιν ἀπευθύνεται· ἡμῖν δὲ καὶ τὰ χρυσότευκτα χερουβίμ, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν φωνὴν τιμητέα, καὶ ὁ περὶ τούτων λόγος βραχύς τε καὶ εὐπερίγραφτος ὢν ἐν ταυθοῖ περιγεγράφεται· ὁ δὲ περὶ τῶν ἀμαθαιόντων ἔτι σφριγῶν καὶ ἐπακμάζων ἐπὶ τὸ πρόσω προενεχθήσεται· ἐκπλατεῖν γὰρ ἂν τις καὶ σφόδρα γε εἰκότως αὐτῶν κἄνταυθα τῆς ἀνοίας καὶ ἀφροσύνης τὸ μέγεθος, ὡς οὐδ' αὐτὴ τῶν πρᾶγματων ἡ φύσις καὶ ἡ ἐνάργεια, καὶ τὰ παρὰ πᾶσι συμφώνως ὁμολογούμενα, καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις τὸ ἀναμφίλεκτον ἔχοντα, τὸ δέον αὐτοὺς συνιδεῖν πέπεικεν· εἴπερ γὰρ αὐτοῖς δογμάτων εὐθύτητος μετῆν, διασχοῦσι ἀμαθίας τὸ πάχος, ἐχρῆν ἐκ τῶν ἐναργῶς προφαινομένων καὶ ταῖς αἰσθήσεσι πάντων ὑποπιπτόντων, συλλογισαμένους περὶ τῶν προκειμένων, ἐπεγνώκεναι τάληθῃ καὶ δοξάσαι τὰ εὐθῇ· ὡς γὰρ κἄν ταῖς σκιαγραφίαις ἰδεῖν ἐνεστίν, αἱ μὴ τῶν ἀρχετύπων αὐτῶν μόνον, ἤδη δὲ καὶ τῶν κεχρωματουργημένων, καὶ ταῖς διαφανέσι τῆς εὐχροίας βαφαῖς διηνηθισμένων, καὶ πρὸς τὴν ἐμφέρειαν τοῦ πρὸς ὃ γέγονεν ἀκριβῶς ἐξειργασμένων, πολλῶ κατὰδεέστεραι οὔσαι τυγχάνουσιν, οὕτως ἐκ παραλλήλου θεμένους τὰ σχέσει θεωρούμενα, καὶ ὥσπερ ἀναλογίᾳ νόμου, οὐκ αὐτὴν τὴν εἰκόνα τῶν πραγμάτων, τίμια δὲ ταῦτα καὶ ἅγια κατὰ τὴν ἀποστολικὴν εἰσήγησιν, πῶς οὐχὶ μᾶλλον τὰ τὸ

πλέον ἔχοντα, τὰ παρ' ἡμῖν ἱερά φημι, ἃ τὴν ἀλήθειαν αὐτὴν πεφόρεκε, διαφερόντως τιμιώτερα τε καὶ ἐνδοξότερα; ἀλλ' οἱ ματαιόφρονες οὐδὲ τῆς ἴσης ἐκείνοις ἀξιοῦσι τιμῆς· τοσούτου δέουσι τὴν τοῦ κρείττονος καὶ συμφέροντος ἐκλογὴν πεπιστεῦθαι, ἐπεὶ καὶ τῇ τῶν ἐναντίων ἐκτόπως πλεονεκτοῦσιν αἰρέσει· εἰκόασι γὰρ οἱ τῇ ματαιότητι καὶ τῷ ψεύδει κατῆσχημένοι, τοῖς ἐν σκότῳ βαθεῖ τραχεῖάν τινα καὶ προσάντη καὶ πολλαῖς ἀκάνθαις καὶ σκόλοφι κατεσφορεσμένην ἰοῦσιν ὁδὸν, οἷς συμβαίνει ἀπείροις τοῖς ἐκ τῶν διαπταισμάτων τῆς ἀβλεψίας κινδύνοις, καὶ ἀνηκέστοις ὁδύναις περιπείρεσθαι· οὕτω γὰρ καὶ αὐτοὶ τῇ ἀχλύϊ τῆς ἀπιστίας ὁμοῦ καὶ ἀμαθίας περιπεσόντες, καὶ πλείοσι προσκόμμασι δυσφημιῶν καὶ ὕβρεων, ὧν κατὰ τῆς τοῦ σωτῆρος οἰκονομίας ὥσπερ λίθους οἱ τάλανες βάλλουσιν ἐναλόντες, ταῖς ἀκίσι τῆς ἀμαρτίας· τὰς ψυχὰς οἷα περ πρὸς τὰ εὐθύτατα τῆς εὐσεβείας ἀποτυφλώττοντες δόγματα, περιφανῶς κατατιτρώσκονται.

οβ. Ἀλλὰ τὰ μὲν κατὰ Μωσέα, καὶ τὰ τῶν παλαιῶν ἐκείνων πέρας ἐχέτω· ἐπὶ δὲ τὰ πολλοῖς ὕστερον χρόνοις κατὰ τὴν ἰουδαίων περιφάνειαν ἐπίσημα νῦν εἴμι· δεδοξασμένος ὁ Σολομῶντος νεὼς, πῶς γὰρ οὐ; ἐπεὶ θεοῦ οἶκος καὶ αὐτὸς καὶ διάταγμα, καὶ ἡλικὸς ἐκεῖνος τοῦ σοφοῦ καὶ κρατίστου ὁ παμποίκιλος καὶ διαβόητος δόμος, καὶ τί γὰρ ἢ Σολομῶντος ἔργον; φιλοτιμία γὰρ καὶ πολυτελεία καὶ ἀναλώμασι πλείστοις ὅσοις ἀποχρώμενος, τῆς ἐπ' αὐτῷ εὐκλείας καὶ δόξης ὡς ἄριστα μετεποιεῖτο τῶν σπουδασμάτων· εἴτα ἐπειδὴ ἐκεῖνος καθήρητο, ὁ μετ' ἐκεῖνον ἀνιστάμενος, δόξη καὶ λαμπρότητι οἰκοδομίας τὲ εἵνεκεν, καὶ τῶν ἄλλων δήπου περιφανέστερος διεφαίνετο· δηλώσει δὲ καὶ ὁ προφητικὸς ταῦτα λόγος· “μεγάλη γάρ φησιν εἶσθαι ἡ δόξα τοῦ οἴκου τούτου, ἡ ἐσχάτη ὑπὲρ τὴν πρώτην· καὶ ἐν τῷ τόπῳ τούτῳ δώσω εἰρήνην, λέγει, κύριος παντοκράτωρ, καὶ εἰρήνην ψυχῆς εἰς περιποίησιν παντὶ τῷ κτίζοντι, τοῦ ἀναστῆσαι τὸν ναὸν τοῦτον”, εἰρηκῶς τοίνυν ὁ θεῖος προφήτης, τῷ συγκριτικῷ τοῦ λόγου χρησάμενος σχήματι, ἐδίδαξεν ἡμᾶς ἐπιψηφίζόμενος καὶ τὴν τοῦ προτέρου οἴκου ἐνδοξον ὑπάρχουσαν διασκευὴν· ἐπειδὴ γὰρ ποτε πεπαρώνηκε καὶ ἐξήμαρτεν εἰς τὸν κτίσαντά τε καὶ εὐεργετοῦντα θεὸν ὁ πάλαι ἰσραηλῆτις λαὸς, τῶν δοθέντων αὐτῷ διὰ Μωσέως κατολιγωρήσας θεσμῶν, παράνομον δὲ βιωτὴν καὶ θεῷ ἀπάδουσαν τῆς νενομισμένης ἀνθηρημένος, λελύπηκε τὴν θεῖαν δίκην, ταύτη τοι καὶ τὰ ἐκ τῆς ἄνωθεν ὀργῆς διέφερε δυσχερῆ, καὶ δίκας τῶν ἡμαρτημένων ἐδίδοσαν· πολέμιοι γὰρ κατὰ διαφόρους ἐπιόντες χρόνους, αὐτάνδρους τὰς πόλεις αὐτῶν ἀνῆρπαζον· ὑπὸ βαρβάροις γοῦν ἐχθροῖς γενόμενοι, καὶ τῶν πατρίων ἐθνῶν μετανιστάμενοι, τὴν ἀλλοτρίαν νέμεσθαι οἱ δορίληπτοι κατεδικάζοντο· ὑστέρησιν οὖν τιμωρίαν ἐξέτισαν, ὁπότε ἐπέστησαν Βαβυλώνιοι, καὶ ἡ περίοπτος ἐκείνη καὶ πολυθρύλητος πόλις πορθουμένη κατέστραπτο, τὰ τε περικαλλῆ αὐτῆς καὶ κράτιστα δώματα βαρβαρικοῦ πυρὸς ἐγένετο παρανάλωμα, τὰ τε βασίλεια καὶ ὁ περιώνυμος τοῦ Σολομῶντος νεὼς συγκαθήρητο, καὶ τὰ παρ' αὐτοῖς ἅγια ὑπὸ χερσὶ βεβήλοις

τῶν ἐχθρῶν διεφέρετο· θείας δὲ φιланθρωπίας τετυχηκότες οἱ ἐαλωκότες, καὶ τοὺς ἄνωθεν καθωρισμένους ἐπ' αὐτοῖς ἐξανύσαντες τῆς αἰχμαλωσίας χρόνους, ἀνιέντο τῶν δεσμῶν, καὶ τὴν ἐλευθερίαν εἰσαυῖθις κατεπλουτίζοντο, καὶ πρὸς τὸ πατρῶον ἀνεσώζοντο ἔδαφος, καὶ ἡγεμόσιν οἰκείοις καὶ ἄρχουσι κατὰ τὰς προαγούσας ἐπ' αὐτοῖς προφητείας ἀπεκέχρηντο, ἥνίκα καὶ ὁ τοῦ Σαλαδιῆλ Ὑοροβάβελ, καὶ ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ Ἰησοῦς, ὃς μέγας ἀρχιερεὺς ἐλέλεκτο, τοῦ λαοῦ ἐξάρχοντες ἡγεμόνευον· τούτοις οὖν τινικαῦτα παρὰ θεοῦ διὰ τῆς προφητικῆς φωνῆς προσετέτακτο, σπουδῇ χρησαμένους καὶ προθυμίαις, καινίζειν καὶ ἀνιστᾶν τὴν τε πόλιν καὶ τὸν ναὸν ἀναδείμασθαι· καὶ δὴ αὐτίκα τὰ προσταττόμενα ἀμελητῇ κατὰ καιροὺς ἐπεραίνετο, ἐξ ὧν ὁ τε καιρὸς συνεισένηκεν, ἢ τε Περσῶν μεγαλοψυχία πεφιλοτίμητο, ὃ τε τῶν περὶ τὴν οἰκοδομίαν σπουδαζόντων πόνος, οἷα δὴ ἄρτι τῆς πατρώας καὶ φίλης ἐπιβαινόντων γῆς· ἀλλ' ἐκεῖνος μὲν οὕτως ἀπῆρτιστο, καὶ μόνος ὢν ὁ οἶκος ἐθαυμάζετο, καὶ πρὸς αὐτὸν οἱ ἀπανταχοῦ γῆς συνίεσαν, καὶ ἐν αὐτῇ τὰ τῶν θυσιῶν ἐπετελεῖτο, καὶ τῆς θρησκείας ἀπάσης ἡ λατρεία περιεγέγραπτο, οὕτω τοῦ διὰ Μωσέως νόμου θεσπίσαντος· τὰ δὲ περὶ αὐτὸν τελούμενα, ζώων ἀλόγων σφάγια, καὶ πρόσχυσις αἵματος, καὶ ἄλνισμοὶ περιρῥαντήριοι, καὶ σποδὸς δαμάλεως τοὺς κεκοινωμένους περικαθαίρουσα, παχύτητι γὰρ ἐδούλευον γράμματος, οὐ θεωρία προσεῖχον τινικαῦτα τοῦ πνεύματος, καὶ ὁμως δεδόξαστο.

ογ. Τὰ δὲ ἐφ' ἡμῶν ὅποια καὶ ὅπως ἔχοντα, τί ποτε ἄρα παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τῆς ἀληθείας νενομίσται, καὶ αὐθις ἐπισκεψώμεθα· ἥνίκα γὰρ ὁ καιρὸς ἐφέστηκε, καὶ ὃν ἡ θεία τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ χάρις ἐπέφανε, καὶ ὁ ναὸς ὁ τῶν ἁγίων ἅγιος παρὰ τῶν σταυρούντων ἐλύετο, καὶ τριήμερος πάλιν ἀνίστατο, καὶ πᾶς ὁ περὶ τὴν θείαν οἰκονομίαν διεπεπραγμάτευτο σκοπὸς, παρήχθη δὲ τὰ παλαιὰ καὶ ἀντίεισῆχθη τὰ νέα, παρῆλθεν ἡ σκιά, ἐπεισῆλθε δὲ ἡ ἀλήθεια, τύποι γὰρ ταύτης ἐκεῖνα ἐτύγχανε καὶ προμηνύματα, οἷχεται μὲν ὁ ναὸς, πέπαυται δὲ ἡ δόξα, πέρας εἴληφεν ἡ λατρεία, διεκόπη τῶν θυσιῶν ὁ νόμος, τῶν ἀλόγων ζώων περιήρεθη τὰ θύματα, ἔστι τῶν αἱμάτων ἡ χύσις, ἠφάνισται τοῦ καπνοῦ καὶ τῆς κνίσσης τὸ ἀηδὲς, καὶ τὸ πᾶν εἰπεῖν τὰ παλαιὰ πεπαλαίωται καὶ γεγήρακε· τὸ δὲ παλαιούμενον καὶ γηράσκον, οὐκ ἄδηλον ὅποι προσήγγικε· ταῦτα ἐπεὶ περὶ τὸ καινὸν σφαγιάζεται θύμα, ἔναντι πάντων καὶ ὑπὲρ πάντα ἀντεισαγόμενον, καὶ τὸ αἶμα τὸ τίμιον τοῦ ἀμώμου ἀμνοῦ ὑπὲρ τῆς ἀπάντων σωτηρίας εἰσφέρεται προχορόμενον, σεισιώπεται καὶ κατήργηται· ἀλλ' εἰ τὰ καταργούμενα δόξης ἔμπλεα, τὰ κατὰ τὴν ἀνατίλ-
σαν χάριν καὶ ἀλήθειαν, ἥτις τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα κατήργηκε, πῶς οὐκ εὐκλεέ-
στερα καὶ πολλῶ μᾶλλον δόξη καὶ σεβάσματι διαφέροντα; οἱ δὲ τῆς εἰδω-
λομανίας ἑξαρχοὶ, τῇ ἑαυτῶν ἀπάτῃ καὶ ἀγνωμοσύνῃ ἀγόμενοι, οὐδὲ παραί-
θισθαι ἐκείνοις δοξάζουσιν ἀνοηταίνοντες, ἀλλ' ἐκ διαμέτρου τῆς ἀληθείας ἀποσφαλλόμενοι ἵενται, καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν καὶ φίλην τοῦ ψεύδους πλάνη-
σιν ἀβουλότατα κατωθούμενοί φέρονται· ναοὶ γὰρ οἱ παρ' ἡμῖν, τί χρὴ καὶ

λέγειν; ὥς μὲν πλείστοι, ὥς δὲ μέγιστοι, ὧν τινες καὶ κάλλει καὶ μεγέθει, τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου ὑπεραίρουσι, μαρτυρεῖ τὰ ὁρώμενα, καὶ ἐν πάσῃ τῇ ὑφ' ἡλίῳ ἐπ' ἀπειρία κατευρυνόμενα· ὥς εἴ τις ἀριθμῶ διαλαβεῖν τὸ πλῆθος αὐτῶν ἐθελήσειε, λάθοι ἂν ἑαυτὸν τὴν ἐπὶ θαλάσσης ψάμμον ἀπαριθμούμενος, ἢ τῶν κυμάτων ἐπιῶν τὴν ἐπανάστασιν· χάριτος δὲ ὁπόσης καὶ ἀγιασμοῦ θαψιλῶς ὅπως καὶ πλουσίως μετεκληχότες βρύουσιν, οὐδὲ παρεξετάζειν ὅλως ἐκείνῳ θεμιτόν· καὶ ταῦτα δηλοῖ τῶν πραγμάτων ἡ ἀλήθεια· τὰ δὲ οὕτως ἔνθεα, καὶ τῶν ἐνδόξων ἐνδοξότερα, καὶ τῶν θαυμασίων θαυμασιώτερα ἡγνόησαν παντελῶς· πῶς καὶ τίνα τρόπον; ἐπειδὴ ἀνὰ μέσον ἁλίου καὶ βεβήλου οὐ διέστειλαν, οὐδὲ συνῆκαν ὅτι οὔτε συγκατάθεσις ναῶ θεοῦ μετὰ εἰδώλων, οὐδὲ κοινωνία φωτὶ πρὸς σκότος· “ διὰ τοῦτο πεriebάλλοντο ἀδικίαν καὶ ἀσέβειαν, ἑαυτῶν, καὶ διενόησαν καὶ ἐλάλησαν ἐν πονηρίᾳ, ἀδικίαν εἰς τὸ ὕψος, ἐλάλησαν, ὥς οὐδὲν τι μᾶλλον τὸ ἐν κόσμῳ ἀδόξως νοσοῦντες φιλήδονον, ἢ τὸ ἐν γλώττῃ ἀκόσμως ληροῦντες φιλεῖδωλον· καθάπαξ δὲ πρὸς πᾶν ὁτιοῦν τῶν καλῶν τὰς ἀκοὰς ἀποφράζαντες, οὐδὲ τῶν εὐαγγελικῶν ῥημάτων κατακούειν ἀνέχονται, δι’ ὧν τοῖς φαρισαίοις, νομικῶν παρατήρησεων ἕνεκεν, κατὰ τῶν θεσπεσίων ἐγκαλοῦσι μαθητῶν, ἐπιπλήττων ὁ σωτὴρ ἔλεγεν· “ ἢ οὐκ ἀνέγνωτε ἐν τῷ νόμῳ, ὅτι τοῖς σάββασις οἱ ἱερεῖς ἐν τῷ ἱερῷ τὸ σάββατον, βεβηλοῦσι, καὶ ἀναίτιοί εἰσι; λέγω δὲ ὑμῖν, ὅτι καὶ ἄνδρες νινευῖται ἀναστήσονται ἐν κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης, καὶ κατακρινοῦσιν αὐτήν, ὅτι μετενόησαν εἰς τὸ κήρυγμα Ἰωανᾶ, καὶ ἰδοὺ πλέον Ἰωανᾶ ὧδε πρὸς δὲ, ὅτι καὶ βασίλισσα νότου ἐλεσθήσεται ἐν τῇ κρίσει μετὰ τῆς γενεᾶς ταύτης καὶ κατακρινεῖ αὐτήν, ὅτι ἤλθεν ἐκ τῶν περάτων τῆς γῆς ἀκοῦσαι σοφίαν Σολομώντος· καὶ ἰδοὺ πλέον Σολομώντος ὧδε. ”

οδ. Παρασημαντέον δὲ πρῶτον, ὅτι πλέον ὧδε ἐφ’ ἐκάστῳ τῶν εἰρημένων τρόπων προσκείμενον, οὐ τοπικὴν τινα παράσῃσιν ἔννοιαν, ἀλλ’ ὅσον ὑπεραίρει καὶ ὑπερίδρυται τὰ νέα καὶ παρὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ οἰκονομούμενα, καὶ ἀσυγκρίτως τὸ πλεόν ἔχοντα τῶν τε κατὰ Σολομῶντα τεθαυμασμένων, καὶ τῶν ἐν τοῖς ἄλλοις παλαιοῖς, καὶ ταῖς τῶν πραγμάτων ὑπεροχαῖς, ἐν ἀμείνοσι μακρῷ κείμενα διαδείκνυσιν· ὧν τὸ ὑπερανεδήκηδες καὶ ἐξηλλαγμένον προσεχῶς εἴρηται· διὰ τούτων γὰρ ἡμῖν τὰ θεῖα τῆς οἰκονομίας μυστήρια παραδέδοται, τὰ οὐράνια τοῖς ἐπὶ γῆς ἐκκαλύπτεται, τῆς υἱοθεσίας ἡ χάρις προέρχεται, καὶ βασιλεία οὐρανῶν ἐντὸς ἡμῶν γίνεται, πᾶσα εἰδωλικὴ καὶ δαιμονικὴ ἀπάτη πάντοθεν ἀπελαύνεται· καὶ τί γὰρ ἄλλο, ἢ ὅτι θεὸς μετὰ ἀνθρώπων; οὐ τί ἂν εἴη μεῖζον καὶ ὑψηλότερον; εἰ δὲ καὶ τόπον τις ὑπολήφεται, τί κρεῖττον καὶ ἐνθεέστερον, ΕΝΘΑ ΘΕΟΣ ΕΝ ΣΑΡΚΙ ΠΑΡΑΓΙΝΕΤΑΙ; ὧν οὐδὲν τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα διεκέκτητο πώποτε· ἀλλὰ καίπερ τοιαῦτα γε ὄντα, τῶν θαυμασίων ὁπόσον εἰπεῖν θαυμασιώτερα ἐστὶν ἀμήχανον, ἃ παρὰ τοῖς ἐχθροῖς τοῦ εὐαγγελίου ὅποῖα νῦν λελόγισται καὶ κατωνόμασται· πάλιν αὐτοὶ θεομαχεῖτωσαν, αὐτοὶ τὸ μυστήριον τῆς οἰκονομίας κωμωδεῖτωσαν, αὐτοὶ τὸ

κεφάλαιον τῆς σωτηρίας ἡμῶν διαφραυλιζέτωσάν τε καὶ χλευαζέτωσαν, αὐτοὶ τῆς ὕβρεως ἀπολαυέτωσαν· εἰδωλικῆς γὰρ πλάνης τὰς ἑαυτῶν ἀποσιμπλάσι ψυχάς· ἀξίως οὖν καὶ λίαν ἐνδίκως, καὶ γενεὰ ἄπιστος καὶ μοιχαλὶς νομισθήσεται, ὡς δὴ φίλην καὶ ἀδελφὴν τῆς τῶν φαρισαίων ἀναισχυνΐας καὶ ἀπονοίας, τὴν τε γνώμην καὶ ἀπιστίαν κατακτησάμενοι· εἰ γὰρ τὰ παλαιὰ ἐκεῖνα καὶ προγενέστερα τίμια, πῶς οὐκ ἔδει ταῦτα ψῆφον ἐνέγκασθαι τὰ νέα καὶ ἡμᾶς, τὴν πασῶν ἀμείνω τὴν καὶ προφερεστέραν, δόξης τὴν καὶ τιμῆς ἀξιοθήσεσθαι; ὅπερ ἤδη παρὰ τῶν εὐσεβούντων ἐπαξίως δὴ καὶ τετύχηκε· καὶ κεῖνο δὲ σκοπεῖν ἄξιον, ὡς ὁ μὲν οἶκος ἐκεῖνος ὁ παλαιὸς, οὕτω θεοῖς δεδομήται νεύμασι, καί τοι πρότερον παρὰ τῶν ἀνασεσωσμένων οὐκ εὐαλῶς παρεωραμένος.

Ἰδωμεν δὲ τί ποτε ἄρα τῷ τῶν ὅλων θεῷ τὸ πρὶν ἐπ' ἐρημίᾳ καὶ κατηδαφισμένον καθορῶντι κείμενον δοκεῖ· μέγα κατακέκραγεν Ἰουδαίων, ἡμεληκόσι περὶ τὴν δόμησιν· ἐπελκαλεῖ διὰ τοῦ προφήτου· ἀπειλαῖς χαλεπαῖς κατὰ ζεύγυσι· καὶ ὅποια δὴ ταῦτα; ὀλίγων ἐπιμνησθῆναι κατὰ λελοιπόσι τὰ πλείονα, οὐκ ἀποτάτω σκοποῦ νενόμισται· γέγραπται γὰρ ὡδί· “ διὰ τοῦτο τάδε λέγει, „ κύριος παντοκράτωρ· ἂνθ' ὧν ὁ οἶκος μου ἐστὶν ἔρημος, ὑμεῖς δὲ διώκετε „ ἕκαστος εἰς τὸν οἶκον αὐτοῦ, διὰ τοῦτο ἀνέξει ὁ οὐρανὸς ἀπὸ δρόσου, καὶ „ ἡ γῆ ὑποστελεῖται τὰ ἐκφόρια αὐτῆς· καὶ ἐπάξω ῥομφαίαν ἐπὶ τὴν γῆν, „ καὶ ἐπὶ τὰ ὄρη, καὶ ἐπὶ τὸν σῖτον, καὶ ἐπὶ τὸν οἶνον, καὶ ἐπὶ τὸ ἔλαιον, „ καὶ ὅσα ἐκφέρει ἡ γῆ, καὶ ἐπὶ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἐπὶ τὰ κτήνη, καὶ ἐπὶ „ πᾶντας τοὺς πόνους τῶν χειρῶν αὐτῶν· καὶ ἤκουσε Ζοροβάβελ ὁ τοῦ Σαλαθιῆλ ἐκ φυλῆς Ἰούδα, καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ἰωσεδὲκ ὁ ἱερεὺς ὁ μέγας, καὶ „ πᾶντες οἱ κατάλοιποι τοῦ λαοῦ, τῆς φωνῆς κυρίου τοῦ θεοῦ αὐτῶν, καὶ „ τῶν λόγων Ἀγγαίου τοῦ προφήτου, καὶ ὅτι ἐξαπέστειλεν αὐτὸν κύριος „ ὁ θεὸς αὐτῶν πρὸς αὐτούς· καὶ ἐφοβήθη ὁ λαὸς ἀπὸ προσώπου κυρίου, καὶ „ εἶπεν Ἀγγαῖος· ἄγγελος κυρίου τῷ λαῷ ἐγὼ εἰμι μετ' ὑμῶν, λέγει κύριος· καὶ ἐξήγειρε κύριος τὸ πνεῦμα Ζοροβάβελ τοῦ Σαλαθιῆλ ἐκ φυλῆς „ Ἰούδα, καὶ τὸ πνεῦμα Ἰησοῦ τοῦ Ἰωσεδὲκ τοῦ ἱερέως τοῦ μεγάλου, καὶ „ τὸ πνεῦμα τῶν κατὰλοιπῶν πάντων τοῦ λαοῦ, καὶ εἰσῆλθον καὶ ἐποιοῦν τὰ „ ἔργα ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος. „

Ἀλλὰ τοῖς μὲν πάλαι, καὶ ῥαθυμοῦσι περὶ τὸν οἶκον, ταῦτα ἠπεύλονται· καὶ σπουδάζουσι περὶ αὐτὸν ἱκανῶς, ἐκεῖνα ἀπήγγελλται· νῦν δὲ, καὶ τί συμβήσεται, τοῖς οἰκοδομεῖν μὲν οὐ σπουδάζουσιν, ἐκπορθεῖν δὲ καὶ καθαιρεῖν ἐπειγομένοις, ἀ διαπρεπῶς καὶ κοσμίως καὶ εὐσεβῶς ἔστηκε; καὶ οὐχ' ἓνα οἶκον, ἀπείρους δὲ τῷ πλήθει καὶ ἀριθμὸν ὑπερεκβαίνοντας, οὐ τὸν ἐναίμοις ἀνειμένον θυσίαις καὶ λιβανωτοῖς καὶ τοῖς ἑσχαρίταις, καὶ λιπασμάτων κνίσσεσι τεθυμιαμένον, καὶ τοῖς τῷ γράμματι δουλεύουσι καὶ σαρκικοῖς ἔτι καὶ τῶν γῆϊνων ἀντεχομένοις νενεμημένον, ἀλλὰ τοὺς ταῖς ἐν πνεύματι λατρείαις καὶ θυσίαις αἰνέσεως αἷς χαίρει θεὸς εὐωδιάζοντας, καὶ τοῖς ἐν πνεύματι θεοῦ ἀφοιμένοις καὶ τῶν οὐρανίων μέταποιουμένοις ἀποκεκληρωμένους· εἰ δὴ οὖν ἐκεῖ-

νοις τοῖς ἐπ' ἐλάττωσιν ἐαλωκόσιν ἀπειλεῖ καὶ χαλεπαίνει θεός, τοῖς ἐπὶ μείζουσιν ἀμαρτήμασι καὶ προσκρούσμασι πεφωραμένοις, πῶς οὐκ ὀργισθήσεται ἀμυνόμενος, πλείοσί τε καὶ χαλεπωτέραις ὑπαγάγοι ταῖς κατὰδικαίς; τούτοις γὰρ παραπλήσια καὶ δι' ἐτέρων ἀγίων προφητῶν, τῶν τῆς Θεραπείας τοῦ Θεοῦ οἴκου κατολιγωρούντων, ὁ τῶν ὅλων καταβοᾷ Θεός, ὅν' ὧν δηλοῦται πεπεδησθαι μὲν τῶν νεφῶν τὰς ὠδῖνας, ἄγονον δὲ τὴν γῆν ἐφορᾶσθαι, θορύβους τὲ ἐπαλλήλους ἐπεληγέσθαι, καὶ δύναμιν ὡσαύτως κολάζουσιν, καὶ ῥομφαίαν ἀναιροῦσιν, οἷα συμβαίνει κατὰ τε σῖάσιν ἐμφύλιον καὶ πολεμίων ἔφοδον γίνεσθαι· εὐκαίρως τούτοις καὶ ὁ παροιμιακὸς ἐποιμώξειε λόγος· “ὦ οἱ, εὐφραινόμενοι ἐπὶ κακοῖς, καὶ χαίροντες ἐπὶ διαστροφῇ κακῇ.,”

οε. Ἐπὶ δὲ τὸν κολοφῶνα τῆς Θεομάχου δόξης αὐτῶν ἀπαιμεν· τί δὲ δὴ τοῦτό ἐστιν; ὅτι τὸν κύριον τῆς δόξης τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, τοῦ τῆς Θεότητος ἀφαιροῦσιν ἀξιώματος, καὶ δόξης τῆς πατρικῆς περιφανῶς ἐκβάλλουσι, ψιλὸν δὲ μόνον καὶ τῶν κατ' ἡμᾶς ἀνθρώπων ἓνα καταλιμπάνουσι· κατ' οὐδένα τρόπον ἡμᾶς διὰ τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ὠφελῆσθαι ἢ σεσωσθαι κηρύσσοντες, ἢ τῆς παλαιᾶς ἀρᾶς ἀπηλλάχθαι, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου πλάνης καὶ δυναστείας ἡλευθερωσθαι, τῇ ἀπάτῃ δὲ τῇ προτέρᾳ κεκρατῆσθαι, καὶ τῷ τῶν εἰδώλων προσκείσθαι σεβάσματι, καὶ τὴν τοῦ κτίσαντος ἔτι νοσεῖν ἄγνοιαν· τοιούτῳ γὰρ ζόφῳ τῆς ἀσεβείας πάλιν ἐπισκοτιζονται, ὁπότε δὴ πρὸς τὸ αὐχμηρὸν τοῦ κατὰ τὸ ἀπερίγραπτον φαντασιώδους ὀκνήσειαν, ἵνα καθάπαξ τῆς σωζούσης ὁμολογίας ἀποσφαλλόμενοι, ἐνὶ γέ τῳ τρόπῳ εἰς τὸ τῆς εὐσεβείας κεφάλαιον ἐξαμαρτάνωσι, καὶ τριῶν ἓν· ἢ γὰρ οὐκ εἰδέναι, ἢ οὐ βουλευθῆναι, ἢ οὐ δεδυνῆσθαι σώζειν ὧν ἕκαστον, εἴ τις αὐτῷ περιάπτοι, τῷ τῆς θεότητος μεγαλείῳ λυμαίνεται· ἐνὶ γοῦν τούτων ἡτῶμενος, οὐ θεός· αὐτὰ δὲ οὐδὲ μέχρι τῆς τοῦ μονογενοῦς ὕβρεως τὸ βλάσφημον περιίστησιν, ἥδη δὲ καὶ πρὸς αὐτὸν τὸν ἐπὶ πάντων θεὸν καὶ πατέρα, ἔτι τὲ καὶ εἰς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰκότως ἀναδραμεῖται· ὅτι ὁ μὲν εὐδόκησεν ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ τοῦ λόγου συγκαταβάσει, τὸ δὲ συνήρῃσε· μεμένηκε δὲ καὶ ἡ εὐδοκία τοῦ πατρὸς ἀδόκιμος· ἀνενέργητος δὲ καὶ ἡ συνεργία τοῦ πνεύματος· ἔσβεισται δὲ καὶ τὸ ἀποστολικὸν κήρυγμα· ταῦτα δὲ καὶ ψιλῶς εἰς νοῦν παραδέχασθαι, ἀθεῖτας ἐστὶ τῆς ἀνωτάτω, μή τι γε καὶ ὁμολογῆσαι καὶ διδάξαι.

ος. Πολλῶν δὲ ὄντων τῶν ἐντεῦθεν ἀναφαινομένων ἀτόπων, καὶ γὰρ πάμμεγα καὶ ὑπεραῖρον τὸ δυσσέβημα, ὀλίγα εἰπόντες, τὰ πλείονα καταλείψομεν· εἰ γὰρ σώζειν ἀγνοεῖ, ἥκιστα ἂν ἐκ μὴ ὄντων παράγειν ἠπίστατο· εἰ δὲ οὐ παρῆγεν, οὐδὲ ἀγαθός· εἰ μὴ γὰρ ἔσωζεν, οὐδὲ παράγειν δεήσεται· ἐν τίνι γὰρ ὀνήσει τὸ παραγόμενον, εἰ μὴ σώζεται; εἰ δὲ ἀγαθὸς οὐκ ἔστιν, οὐδὲ θεός· οὐδ' ἂν τι τῶν ἄλλων γνοίῃ· τὸ γὰρ παράγειν, ἀγαθοῦ· πῶς δὲ ἀγνοῶν σώζειν, τὸ τῆς ἀγνοίας διαφεύξεται πᾶθος; τί δὲ διοίσει τῶν ἐν κτίσμασιν, εἰ ἀγνοεῖ τί; οὐ γὰρ μόνον οὐ θεός, ἀλλὰ καὶ τῶν κτισμάτων φανεῖται κατὰδεέστερος· εἴπερ προφητῇ καὶ ἄνδρες ὅσοι θεοκλυτήσαντες, πολλὰ τῶν ὄντων

καὶ ἐσομένων ἀνωθεν ἐνελάμφθησαν ὧν, εἰ οὐκ οἶδεν, ἐλαττωθήσεται πάντως· καὶ εἰ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ πατέρα ὁ υἱὸς καὶ Θεὸς λέγει “ τὰ ἐμὰ πάντα σὰ , ἐστὶ, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ, καὶ δεδόξασμαι ἐν αὐτοῖς , ἀγνοήσει δὲ τι τῶν ὅλων, ἀνάγκη καὶ τὸν πατέρα ἡγνοηκέναι, ὁ τῶν ἄλλων ἐστὶν ἀτοπώτερόν τε καὶ ἀθεώτερον· ἔπειτα φυσικῶς ἐστέρηται τῆς γνώσεως, ἢ παρ’ ἐτέρου τὴν στέρησιν παθὼν ἔσχεν; εἰ μὲν παρ’ ἄλλου βεβίασται ἡρπασμένος τὴν γνῶσιν, καὶ ἔσται ὁ ἀφρηκῶς ἀλκιμώτερός τε καὶ εὐσθενέστερος· εἰ δὲ φύσει ἀγνοεῖ, οὐδὲ εἴσεται ποτε· τὰ γὰρ φύσει τινὶ αὐτόθεν προσόντα, καθ’ ἑαυτὰ γε ὄντα, οὐκ ἔξωθεν ἐπεισιόντα, οὐ μεταβάλλει συμπεφυκότα· φύσεως γὰρ ἴδιον ἀμεταπτώτως ἔχειν ἐν τοῖς φυσικοῖς ιδιώμασιν· οὐκοῦν οὐ ποτε αὐτοῖς τὰ τῆς σωτηρίας ἐλπισθήσεται, εἰ μὴ ἐν ἐτέρῳ κείσεται· ὁ γὰρ νῦν οὐκ εἰδὼς σώζειν, οὐδὲ ἐν τοῖς ἔπειτα εἴσεται· πῶς δ’ οὖν ἔξουσι τὸ ἀκαταιτίαιον καὶ ἀνεύθυνον, τῇ τῶν λεγομένων ἀγνοητῶν ἀνοσίᾳ περιπεπτωκότες αἰρέσει, οἱ δοξάζουσιν ἀγνοεῖν τὸν Χριστὸν τὴν ὥραν τὴν καὶ ἡμέραν, καθ’ ἣν τοῦδε τοῦ παντὸς ἤξει τὸ πέρας; ὅπερ τὸ κατ’ αὐτὸν ἀνθρώπινον πιστούμενος ὁ σωτὴρ, τοῖς θεσπεσίοις μαθηταῖς ἔλεγεν, ἢ τῷ μὴ συμφέρειν αὐτοῖς ἀκοῦσαι καὶ ἀναμαθεῖν ἀναβαλλόμενος, ὥς οὐ δεόντως διαπυθνομένοις, καὶ μείζονα ἢ καθ’ ἑαυτοῦς μαθητιῶσιν, ἢ οἰκονομικῶς σχηματισάμενος μὴ εἰδέναι δόξαι μᾶλλον, ἢ εἰδότα καὶ ἀποκρυφάμενον λυπεῖν, ἢ ἕτερόν τι χρησίμως καὶ θεοπρεπῶς οἰκονομῶν· ἐπεὶ Θεὸς ὧν ὁ αὐτὸς καὶ λόγος καὶ σοφία, πάντων εἶχε τὴν γνῶσιν· οὐδὲν δὲ θαυμαστὸν, εἰ ἐν πᾶσι τοῖς διδασκάλοις αὐτῶν τοῖς ἀρειομανίταις ἐπόμενοι, καὶν τούτῳ τῷ ἀσεβήματι ἐπακολουθήσωσι μετὰ Γάρ τοι τῶν ἄλλων αὐτῶν δυσσεβημάτων, καὶ τὴν ἄγνοιαν ἐπὶ Χριστοῦ καταγορεύουσιν.

οζ. Εἰ δὲ εἰδὼς σώζειν οὐκ ἡβουλήθη, βασκανίας πάλιν αὐτῷ πάθος προστρίφονται, τοῦ προτέρου πολλῷ χαλεπώτερον· καὶ πῶς θεὸς, εἰ πάσχει τί; τῷ Γὰρ πάσχειν, καὶ τροπὴ παρέπεται· τῇ δὲ τροπῇ πάντως καὶ ἀλλοίωσιν πείσεται· καὶ πῶς θεὸς τὸ ἀλλοιούμενον; εἰ δὲ οὐκ ἡβουλήθη σώζειν, πῶς παράγει ἐκ τοῦ μὴ ὄντος; ἂν γὰρ οὐ βούλεται σώζειν, οὐδὲ παράγειν ἔδει· εἰ δὲ παράγει μὲν, οὐ σώζει δὲ, ὥς ἐκ μεταμελείας εἰς τοῦτο ἐλθὼν, ἐναντίος αὐτὸς ἑαυτῷ φανεῖται· καὶ πῶς ἔστι τοῦτο; εἰ γὰρ τὸ παράγειν ἀγαθοῦ, καὶ τὸ σώζειν δήπου· τὸ φθείρειν γὰρ καὶ ἀπολλύειν, οὐκ ἀγαθοῦ ἀλλὰ κακοῦ· ἀντίκεινται δὲ τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν· περὶ ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ καὶ κατὰ ταῦτόν τε ἀντικείμενα ἅμα συνυπάρξαι, ἀδύνατον· πῶς οὖν ἔσται παρὰ θεῷ, ὅπου γε οὐδ’ ἐν τοῖς γενήτοῖς τούτ’ ἂν εὖροι τις; πολλοῖς Γὰρ τὸ εὐδόκιμον ἐν ἀμφοτέροις πάρεσσι, καὶ ἐργαζομένοις τινὰ καὶ ἐπιμελομένοις, καὶ εἰς τὸ σώζειν καὶ διαμένειν ταῦτα, ταῖς σπουδαῖς χρωμένοις καὶ ταῖς εὐσθηνείαις· εἰ μὴ καὶ τούτων τὸν υἱὸν ἐλαττώσουσι· πῶς δὲ καὶ αἷτιος τῶν ἀγαθῶν ῥηθεῖν ἂν, εἰ τὸ πρῶτιστον τῶν ἀγαθῶν τὸ σώζειν οὐ βούλεται; ἔτι εἰ οὐ βούλεται σώζειν, οὐδὲ προνοεῖ· τίνων γὰρ ἂν εἴη πρόνοια, οὐκ ὄντος τοῦ σωζομένου; τῶν γὰρ ἕνεκά του, ἢ πρόνοια· εἰ Γὰρ προνοεῖ, σώζειν οὐ βουλόμενος, ἑαυτῷ ἀντικείμε-

ται· τοῦτο δὲ οὐδὲν ἕτερόν ἐστι λέγειν, ἢ ὅτι ἂ βούλεται οὐ βούλεται· εἴτα εἰ οὐ προνοεῖ, οὐδὲ ἀγαθός ἐστι· καὶ εἰ οὐκ ἀγαθός, οὐδὲ μεθέξει τί τῶν ὄντων αὐτοῦ, καὶ ταύτῃ οὐδὲ αἴτιος ἔσται τῶν ὄντων· ἐκποδὼν οὖν ἡ πρόνοια· προνοίας δὲ ἀνηρημένης, πῶς ἂν συσταίῃ τὰ ἀνθρώπεια; καὶ εἴ τις κτίσις ἑτέρα ἔστιν, οὐδὲ γὰρ τάξις ἐν τοῖς οὖσιν ἔσται, ἢ ἁρμονία ἢ συμμετρία ἐπιτεθήσεται, πόθεν τῶν γινομένων ἡ εὐτακτὸς καὶ ἀνάλογος διαδοχὴ, προνοίας οὐκ οὐσης; πῶς δὲ οἱ σπουδαῖοι μὲν δοξασθήσονται, οἱ φαῦλοι δὲ κολασθήσονται; καὶ πῶς τὰ ἀμαρτανόμενα ἐλεγχθήσεται, ἀποδεχθήσεται δὲ τὰ κατ' ὀρθούμενα; ἀρτοῦσι νόμοι καὶ τὰ θεῖα δικαιοσύνη· οἷχεται δὲ βασιλεία καὶ γέεννα, ἡ μὲν διὰ τοὺς χρηστοὺς, ἡ δὲ διὰ τοὺς πονηροὺς εὐτρεπισθεῖσα· ἡ οὕτω γε οὔτε ἀγαθὸν ὀφθήσεται καὶ ἐπαινεθήσεται, οὔτε κακὸν γνωσθήσεται καὶ καταγνωσθήσεται· σύγχυσις οὖν καὶ ἀταξία τῷ παντί· εἰ δὲ φαῖεν πρόνοϊαν εἶναι, εἰ μὴ ὁ παράγων προνοεῖ, ἀνάγκη ἑτέραν αἰτίαν αὐτῆς διδόναι, καθ' ἣν τὰ ὄντα προνοούμενα διεξάγεται· καὶ ταύτην ἡ ὁμοίαν ἐκείνῃ ἢ ἀντικειμένην· καὶ εἰ ὁμοία, οὐδὲ ἄλλης δεῖ· εἰ δὲ ἀντικειμένη, ἀναιρετικά δὲ ἀλλήλων τὰ ἀντικείμενα, καὶ ἀλλήλοις μαχόμενα, πῶς τῶν ὄντων στήσεται τι ἢ σωθήσεται; καὶ τί διοίσει ταῦτα τῆς Μανιχαίων ἀθεότητος, δύο ἀθέως εἰσηγούμενων ἀρχάς; εἰ δὲ καὶ εἰδὼς καὶ βουληθεὶς οὐκ ἠδυνήθη σῶσαι, ἢ τῶν φυσικῶν ἕξεων καὶ ἐνεργειῶν ἀπονουσῶν τοῦτο πέπονθε, καὶ ἔσται τῶν ἄλλων παθῶν ἐμπαθέστερον· ἢ ὑφ' ἑτέρου του πάντως ἀπείρλοιο, καὶ τετυράννηται, καὶ ἡττηθήσεται τὴν ἰσχύν, καὶ ἔσται ὁ κωλύων εὐσθενέστερός τε καὶ περικλεέστερος· κακείνος μᾶλλον ὁμολογείσθω τὴν θεῖαν ἀποφερόμενος δόξαν, καὶ τὸ βλάσφημον ἀπερρίψθω εἰς κεφαλὰς τῶν χριστομάχων· τὸ γὰρ μὴ δύνασθαι, οὐ θεοῦ· καὶ εἰργέσθω μὴ τοῦ σώζειν μόνον, ἀλλὰ γε καὶ τῆς ἄλλης θεοπρεποῦς δόξης, ὅπερ αὐτοῖς δυσσεβῶς ἐσπούδασται.

οη. Τὰ μὲν οὖν ἐκ τῶν ἀθέσμων λόγων αὐτῶν φυόμενα, παρανομίας καὶ ἀθεΐας πλήρη, ὡς ἐν συντόμῳ εἶπεῖν, τοιαῦτα· ἵνα μὴ τοῖς πλείοσιν ἐνδιατρίβοντες, καὶ αὐτοὶ συμπαρανομοῦντες φανοίμεθα· ταῦτα γοῦν παρέντες, καὶ πρὸς τὸ τῶν ἐμέτων αὐτῶν ἀηδὲς καὶ δύσφορον δυσχεραίνοντες, ἐπὶ τὴν τῶν ἀληθῶν δογμάτων εὐθύτητα, καὶ τὸ τῆς ἀληθείας φῶς ἀνανεύομεν· ὁμολογοῦμεν οὖν καὶ μεγαλοφώνως κηρύσσομεν, ὅτι κατὰ φύσιν θεός ἐστιν ἀληθῶς ὁ Χριστὸς, καὶ θεοῦ υἱός· καθίκετο δὲ εἰς τὸ τῶν ποιημάτων μέτρον, δι' ὑπερβολὴν ἀγαθότητος· καὶ εἰδὼς καὶ βουλόμενος καὶ δυνάμενος σώζειν, ἔσωσεν ἡμᾶς καὶ τῆς διαβολικῆς πλάνης ἐρρύσατο, καὶ τῆς θεογνωσίας τὸ δῶρον ἡμῖν ἐχαρίσατο· σοφία δὲ ὢν τοῦ θεοῦ καὶ πατρός, ἡκιστα ἂν τι τῶν ὅλων ἀγνοήσκει· τῶν ὄντων γὰρ πάντων ποιητής ἐστι, καὶ οὐδὲν τῶν ὑπ' αὐτοῦ πεποιημένων, ἐκτὸς τῆς Γνώσεως αὐτοῦ κείσεται· “ ὁ θεὸς γάρ, φησι, τῇ σοφίᾳ ἐθε-
 ,, μελίωσε τὴν γῆν, ἡτοίμασε δὲ οὐρανοὺς ἐν φρονήσει, καὶ πάντα ἀπλῶς ἐν
 ,, σοφίᾳ ἐποίησε, καὶ ἐν αὐτῷ πάντες οἱ θησαυροὶ τῆς σοφίας καὶ τῆς γνώ-
 ,, σεως ἀπόκρυφοι· ,, καὶ αὐτός ἐστιν ὁ τῆς σοφίας χορηγός, καὶ πᾶσαν λο-

γικὴν τῇ σοφοποιῷ δυνάμει σοφίζων φύσιν, ὅτι τῆς σοφίας καὶ τῆς συνέσεως αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἀριθμός· εἰ δὲ αὐτός ἐστιν ὁ λέγων “ ὅτι πάντα ὅσα ἔχει ὁ ,, πατήρ, ἐμὰ ἐστὶ καὶ καθὼς ὁ πατήρ γινώσκει με, καὶ γὰρ γινώσκω αὐτόν, ,, καὶ οὐδεὶς οἶδε τὸν πατέρα εἰ μὴ ὁ υἱὸς ,, τὸ μεῖζον πάντων εἰδὼς, σχολῇ γε ἂν τι τῶν ἐλαττόνων ἀγνοήσῃ; τὸ γὰρ μὴ οὕτω καὶ κατὰ ταῦτα καὶ φρονεῖν καὶ δοξάζειν, πρὸς τῷ βλασφημῶ καὶ τὸ ἀδύνατον ἔχει· ὁ τοίνυν πάντα εἰδὼς πρὸ γενέσεως, τί ποτε ἄρᾳ ἐστὶν ἔξω τῶν πάντων ὃ οὐκ εἴσεται; οὐκοῦν καὶ τὸ σῶζειν καὶ πρὸ γε τῶν ἄλλων ἐπίσταται· ἔνθεν παρὰ πᾶσι τοῖς θεοῖς εἰδόσι, συμφώνως καὶ ὁμοφρόνως τὸ σωτὴρ ὄνομα αὐτῷ ἀποκεκληρωταί· τοῦτο γὰρ καὶ τὸ Ἰησοῦς δύναται, ἐκ τῆς τῶν πραγμάτων ἀληθείας τὴν δύναμιν καὶ βεβαίωσιν δεξάμενον.

“Ὅτι δὲ εἰδὼς σῶζειν, καὶ βούλεται σῶζειν, πειθέτω αὐτοὺς πρῶτον μὲν τὸ “ πάντα ὅσα ἠθέλησεν ὁ κύριος, ἐποίησεν ἐν τῷ οὐρανῷ καὶ ἐν τῇ γῇ· ,, ἔπειτα δὲ, ὅτι τὴν τοῦ πατρὸς βουλήν ἀρχαίαν ἀληθινὴν, ἣ τὸ σῶζειν ἐστὶ, πεπλήρωκεν ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος· οὗ ἡ βουλή κατ’ οὐδὲν τῆς τοῦ πατρὸς διενήνοχε· μᾶλλον δὲ αὐτὸς ἐκείνῃ τυγχάνων ἐστὶν, ὥσπερ δὴ καὶ σοφία καὶ δύναμις καὶ τὰ παραπλήσια· πῶς δὲ οὐχ’ ἐκούσιον εἶχε τὸ σῶζειν ὁ λέγων “ τὴν ψυχὴν μου ἅπῃ ἐμαυτοῦ τίθημι, καὶ ἐξουσίαν ἔχω πάλιν λα- ,, βεῖν αὐτήν; ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς, ὁ τιθεὶς τὴν ψυχὴν ὑπὲρ τῶν προβάτων· ,, πῶς δὲ, εἰ μὴ ἔσωζεν, οὐ θέλει τὸν θάνατον τοῦ ἀμαρτωλοῦ, ὡς τὸ ἀποστρέφειν αὐτὸν ἐκ τῆς ὁδοῦ αὐτοῦ τῆς πονηρᾶς καὶ ζῆν αὐτόν; διὸ σῶζειν βουλό- μενος, καὶ πρηνεὶς· οὐκοῦν καὶ πρὸνοιά ἐστιν ἄχρι καὶ τῶν ἐσχάτων ἀναλό- γως ἐφ’ ἐκάστῳ διήκουσα· παρίστησι δὲ καὶ ἡ αἴσθησις αὐτὴ, καὶ ὁ ἔμφυτος ἐν ἡμῖν νόμος καὶ λόγος, καθ’ ὃν τοῖς οὖσιν ἐπιβάλλοντες κατανοοῦμεν τὴν ἐν αὐτοῖς εὐτακτον καὶ ἐναρμόνιον τάξιν καὶ θέσιν καὶ κίνησιν, ἐξ ὧν ἀνα- λόγως τοῦ γενεσιουργοῦ τὸ μεγαλεῖον ἀνυμνοῦντες δοξάζομεν· ὅτι δὲ εἰδὼς καὶ βουλόμενος σῶζειν καὶ δύναται, τίς οὕτως ἐμμανὴς καὶ ἀπόπληκτος, καὶ ἀπιστίας μέδῃ βεβαπτισμένος, ὥστε μὴ πείθεσθαι; ἀκούων τοῦ λέγοντος “ Χριστὸν θεοῦ ὥσπερ σοφίαν, οὕτω δὴ καὶ δύναμιν· καὶ μέγας ὁ κύριος ἡμῶν, ,, καὶ μεγάλη ἡ ἰσχύς αὐτοῦ· καὶ ὁ θεὸς ἡμῶν ὁ θεὸς τοῦ σῶζειν· καὶ κύριος ,, κραταῖος καὶ δυνατός· καὶ θεὸς τῶν δυνάμεων· καὶ ἰδοὺ ὁ θεὸς ἡμῶν μετὰ ,, ἰσχύος ἔρχεται· καὶ ὁ βραχίον αὐτοῦ μετὰ κυρείας· καὶ μὴ οὐκ ἰσχύει ἡ ,, χεὶρ μου τοῦ ῥύσασθαι; καὶ μὴ οὐκ ἰσχύω τοῦ ἐξελεῖσθαι ὑμᾶς; καὶ ὁ ,, ποιήσας τὴν γῆν ἐν τῇ ἰσχυί αὐτοῦ, ὁ καθορθώσας τὴν οἰκουμένην ἐν σοφίᾳ ,, αὐτοῦ, καὶ ἐν τῇ φρονήσει αὐτοῦ ἐξέτεινε τὸν οὐρανόν. ,,

Πῶς οὖν σωθήσεται τὸ, πάντα δι’ αὐτοῦ ἐγένετο, εἰ μὴ σῶζειν δύναται; εἰ γὰρ σῶζειν μὴ δύναται, οὐδὲ ποιεῖν ἐκ μὴ ὄντος τὰ πάντα; καὶ τὸ, “ πάντα δι’ αὐτοῦ καὶ εἰς αὐτόν ἐκτίσθησαν· καὶ αὐτός ἐστι πρὸ πάντων· καὶ πάντα ἐν αὐτῷ συνέστηκε· πῶς δὲ φέρει τὰ πάντα τῷ ῥήματι τῆς δυνάμεως αὐτοῦ, σώ- ζειν μὴ δυνάμενος; πῶς δῆσει τὸν ἰσχυρόν, καὶ διαρπάσει αὐτοῦ τὰ σκεύη; ,,

τίς δὲ ὁ μακάριος καὶ μόνος δυνάστης; τίς οὖν ταῦτά ἐστιν, ἀλλ' ἢ ὃν ὁ ἄγγελος μετὰ τῶν ποιμένων ἡμῖν εὐαγγελίζεται “ ὅτι ἐτέχθη ὑμῖν σήμερον σω-
 ,, τῆρ, ὅς ἐστι Χριστὸς κύριος ἐν πόλει Δαβίδ; ,, οὐ γὰρ πρέσβυς οὐκ ἄγγε-
 λος, ἀλλ' αὐτὸς ὁ κύριος ἔσωσεν ἡμᾶς, ὅς καὶ οἶδε καὶ βούλεται καὶ δύνα-
 ται σώζειν ἡμᾶς· ταῦτα μὲν ἡμῖν καὶ ὁμολογεῖσθαι καὶ πεπεισθῶ, καὶ εἰς τὸν
 ἅπαντα χρόνον ἐπικρατύνεσθαι νῦν· πῶς δ' οὖν, ἵνα τῶν πολλῶν ἀφήμενοι
 λόγων μὴ πέρα τοῦ μέτρου φερώμεθα, οἱ ἀπεναντίας τῆς τῶν ἱερῶν δογμάτων
 εὐθύτητος ἰστάμενοι, καὶ τῆς προσπαθείας τῶν περικοσμίων τῶ οἴστρω νυττό-
 μενοι, ἐπὶ τὸ τραχὺ τῆς δυσσεβείας καὶ πρόσαντες ἐξεκώμασαν; “ αὗται γὰρ
 ,, αἱ ὁδοὶ εἰσι τῶν συντελούντων τὰ ἄνομα· ὅτι ἐὰν μὴ πιστεῦσητε, οὐδὲ μὴ
 ,, συνεῖτε γέγραπται· ,, διὰ τοι τοῦτο καὶ αὐτοὶ μὴ πιστεύσαντες, οὐ συνῆκαν
 τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστηρίου τὴν δύναμιν, καὶ ὅτι “ ἐγγύς σου τὸ ῥῆμά ἐστι
 ,, τῆς πίστεως, ἐν τῷ στόματί σου καὶ ἐν τῇ καρδίᾳ σου· οὐκ ἠβουλήθησαν
 ,, ἀλλ' ἔδωκεν αὐτοῖς ὁ Θεὸς πνεῦμα κατανύξεως, ὀφθαλμοὺς τοῦ μὴ βλέ-
 ,, πειν, καὶ ὦτα τοῦ μὴ ἀκούειν· ,, διὸ οὐκ ἐπέγνωσαν ὅτι χωρὶς πίστεως ἀδύ-
 νατον εὐαρεστῆσαι Θεῷ· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν πρόσσερχόμενον Θεῷ ὅτι ἐστι,
 καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται.

οθ. “ Ἐστὶ τοίνυν πίστις, φησὶν, ἐλπιζομένων ὑπόστας, πραγμάτων ἑλε-
 ,, χος οὐ βλεπομένων· ,, ἀλλ' ὅσοι μὲν πνεύματι θεοῦ ἡγμένοι, ἐρηρυσμένοι
 τὲ καὶ βεβηκότα τὸν νοῦν πρὸς πᾶν ὀτιοῦν τῶν ἀρίστων ἔχοντες, ἄθλον ὥσπερ
 ἀριστεῖον εὐγνωμοσύνης τὴν πίστιν δεχόμενοι, “ πίστει νοοῦσι κατήρτισθαι τοὺς
 ,, αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· ,,
 καθὰ τῷ μυσταγωγῷ τῶν τοιούτων δοκεῖ “ πιστεῖ γὰρ, εἴρηκεν, Ἀβελ παρὰ
 ,, Θεῷ δίκαιος ἐμαρτυρήθη, οἱ τε περὶ Νῶε καὶ Ἀβραὰμ καὶ Μωσέα· ,, καὶ
 μετ' ἐκείνους οἱ κατ' ἐκείνους ἅγιοι, ταύτῃ τῷ Θεῷ εὐηρέστησαν· ὧν οἱ μὲν
 βασιλείας κατηγωνίσαντο, ἐπαγγελιῶν τε ἐπέτυχον, πυρὸς τε καὶ θηρῶν καὶ
 πολέμων κρείττους ὤφθησαν· οἱ δὲ λιθαζόμενοι καὶ μαστιζόμενοι, καὶ διὰ
 πάσης τῶν δυσχερῶν πείρας ἀχθέντες, ἀνάλωτοι διέμειναν, καὶ ἐδραῖοι περὶ
 τὴν πίστιν ἐδείχθησαν· καὶ ταῦτα, οὐδὲ κομισάμενοι τὴν ἐπαγγελίαν, οὐκ ἂν
 δικαιωθέντες ἢ μαρτυρηθέντες, εἰ μὴ ἐπίστευσαν· ταύτῃ θάλασσα τέμνεται,
 ἥλιος ἰστάται, πόταμός ἀνακόπτεται, καὶ τείχη αὐτόματὰ κατὰσείεται, ὅσα τε
 ἄλλα διὰ πίστεως ἀκούομεν κατορθούμενα· οἱ δὲ γε τῷ τοῦ ἐναντίου περιελ-
 κόμενοι, καὶ εἰς ἀπιστίας κατασυρέντες ὄλισθον, μακράν τε ἀγνοσύνης ἀπειλη-
 λαμένοι, καὶ τῆς ἐν ταύτῃ τελειότητος ὀλοτρόπως διημαρτηκότες, “ ὡς νήπιοι
 ,, κλυδωνίζονται, καὶ ἀνέμῳ παντὶ περιφέρονται, ἐν τῇ κυβείᾳ τῶν ἀνθρώπων,
 ,, ἐν πανουργίᾳ, πρὸς τὴν μεθοδείαν τῆς πλάνης, ἐν μάταιότητι τοῦ νοὸς αὐ-
 ,, τῶν περιπατοῦντες, ἐσκοτισμένοι τὴν διάνοιαν, καὶ ἀπηλλοτριωμένοι τῆς δό-
 ,, ξης τοῦ θεοῦ, διὰ τὴν ἄγνοιαν τὴν οὖσαν ἐν αὐτοῖς, διὰ τὴν πώρωσιν τῆς
 ,, καρδίας αὐτῶν· ,, διὸ οὐδὲ εἰς τὴν ἐνότητα τῆς πίστεως κατηντήκασιν, τῆς
 ἐπιγνώσεως τοῦ υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, κατ' ἐκείνους τοὺς ἀπειθήσαντας τὴν γνώμην

ὄντες καὶ τὴν διάθεσιν· οἷς ὥμοσεν ὁ Θεὸς, μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατά-
 παυσιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀπείθειαν αὐτῶν· δικαίως δ' οὖν παρὰ τῷ τοῦ σωτῆρος
 καταγνωσθήσονται μαθητῇ “ δίψυχοι καὶ ἀκατάστατοι ἐν πάσαις ταῖς ὁδοῖς
 „ αὐτῶν „ κλύδωνι ἐοικότες θαλάσσης ἀνεμιζομένῳ καὶ ῥιπιζομένῳ· οἷς δὴ
 καὶ ταλαιπωρεῖσθαι καὶ πενθεῖν καὶ κλαίειν προστέταχεν, καὶ τὸν γέλωτα
 μεταστραφήσεσθαι εἰς πένθος, καὶ τὴν χαρὰν εἰς κατήφειαν· ἀλλ' οὐ παρὰ
 τὴν ἀπιστίαν αὐτῶν καὶ ἀσέβειαν ἢ καθ' ἡμᾶς μωμηθήσεται πίστις, οὐδὲ παρὰ
 τοῦτο αἱ ἱερογραφίαι φευκταί.

π. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἱεραὶ τε εἰσὶ καὶ ἁγίαι, καὶ ἡ πίστις ἡμῶν ὀρθὴ καὶ
 ἀμώμητος, αὐτοὶ δὲ πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθείας ἀναβλέψαι χαλεπαίνουσι,
 καθάπερ οἱ τὰς ὄψεις λελώβημένοι πρὸς τὰ λαμπρὰ τῶν ἀπαυδασμάτων, καὶ
 οἱ τὴν ἀκοὴν κεκακωμένοι πρὸς τοὺς ἤχους καὶ τοὺς ψόφους αἰὲν δυσχεραί-
 νουσι, διὰ τοῦτο κατάκριτοι καὶ τῆς χριστιανῶν μοίρας ἔκπτωτοι καὶ ἀλλό-
 τριοι· δεικνύσθω δὲ τὰ τῆς ἀπιστίας αὐτῶν σαφέστερον, μετὰ χειριζομένοις ἡμῖν,
 τὸν λόγον πάλιν ἐκ τῆς τῶν ἀποστολικῶν λογίων συμβάλλουσι παραθέσεως·
 ὁ γὰρ τοι τοῖς πᾶσι πάντα γινόμενος, τὸν τῶν πιστῶν ῥυθμίζων βίον, καθ-
 ἄπερ τᾶλλα πάντα ὅσα πρόξενον ζωῆς καὶ σωτηρίας ἐχόμενα εἰσηγήσατο, οὕτω
 δὴ καὶ τῆς τῶν ἐδωδύμων χρήσεως, συμβιβάζων ὀξομαλίζει αὐτῶν τὰ τε ἦθη
 καὶ τὸν τρόπον· ὥς τό γε μὴ εἰς δέον χρῆσθαι, πρὸς κακοῦ πέρας ἥκειν, ἥνίκα
 ταῦτα τοῖς μὲν τελειώτεροις καὶ ἀρτίως πρὸς τὴν πίστιν διακειμένοις τὴν εὐαγ-
 γελικὴν, σκανδάλων γίγνοιτο ἀφορμὴ, ἀφ' ὧν ἀπόλλυσθαι μέλλοιεν οἱ δι'
 οὗς Χριστὸς ἀπέθανεν· τοῖς δὲ περὶ ταύτην ἀσθενεστέροις, ἐμποδῶν ἴσταιτο
 πρὸς τὴν τελειότητα, καὶ τοῦ μὴ κεκαθάρθαι τὸν λογισμὸν σαφὴς ἔνδειξις·
 ἃ δὴ συνέβαινε τῆνικαῦτα τοῖς ἐκ περιτομῆς πεπιστευκόσι, καὶ ἔτι περὶ τὰ
 βρώματα ἐκ τῶν μωσαϊκῶν ὀρμώμενοις θεσπισμάτων παρατετηρημένως πῶς
 διακεῖσθαι· φησὶ τοίνυν “ οἶδα καὶ πέπεισμαι ἐν κυρίῳ Ἰησοῦ, ὅτι οὐδὲν κοι-
 „ νὸν δι' αὐτὸ, εἰ μὴ τῷ λογιζομένῳ τι κοινὸν εἶναι, ἐκείνῳ κοινόν „ ὥδε
 δὲ πῶς ἔχειν, εὖ ἐξεπίστατο καὶ τὸ εὐαγγελικὸν λόγιον τὸ φάσκον “ ὅτι οὐ
 „ τὰ εἰσερχόμενα εἰς τὸ στόμα κοινοῖ τὸν ἄνθρωπον „, ἐῷμεν λέγειν τὰ νῦν
 ἃ τῷ θεσπεσίῳ ἐκκαλύπτεται Πέτρῳ, ὁπηνίκα τέσσαρσιν ἐξημμένην ἄκροις
 καθιεμένην ἄνωθεν τὴν ὁθόνην τεθέαται, φωνῆς αὐτῷ ἐκπεποιημένης, ἀναστάντα
 καὶ θύσαντα φαγεῖν τῶν ἐν αὐτῇ· καὶ τὸν ἀποφήσαντα, ἐπεὶ ἐδόκει οἱ ἀκά-
 θαρτα εἶναι, καὶ τῷ ἀσυνήθει ἀπήχθετο, κεχρηματίζεσθαι πάλιν, μηδὲν τούτων
 κοινοῦν, ἃ Θεὸς διεκάθαρσεν.

Ἐκ τῆς οὖν τούτων παραθέσεως, σκοπεῖτω τις ὅποι αὐτοῖς ἀκαθαρσίας καὶ
 μώμου τὰ τοῦ κεκίβδηλευμένου αὐτῶν δόγματος ἐκφέρεται· εἰ γὰρ τὰ μὲν
 γαστρὸς εἴσω χωροῦντα, καὶ διὰ τῶν ἐκ φύσεως διαπεπλασμένων ταῖς ἀπο-
 κρῖτικαῖς δυνάμεσιν ἐκχωροῦντα καὶ ἐκκρινόμενα πόρων, οὐκ ἂν τις τῶν ἱερῶν
 διδασμάτων ἐν μεθέξει γενόμενος, καὶ τῆς τῶν ἀληθῶν κατὰλήψεως οὐκ ἡμοι-
 ρηκῶς, κοινὰ οὔτε μὴν ἀκάθαρτα λογίσαιτο, τό γε ἦκον ἐπὶ τῇ ἰδίᾳ αὐτῶν

φύσει κεκοίνωται δὲ μᾶλλον καὶ μεμόλυται τὴν ψυχὴν, ὃ κοινόν τι τῶν εἰς βρώσιν ἡμῖν παρὰ Θεοῦ ἐφειμένων οἰόμενος, τὸ ἀδρανὲς ἐφελοντὴς νενοσηκῶς τῆς πίστεως, καὶ χωλεύων περὶ τὴν τῆς ἀληθείας εὕρεσιν, ἀπὸ τοῦ διεφευσμένην τὴν περὶ αὐτῶν δόξαν ἔχειν, καὶ εἰς διακρίσεις ἵεσθαι· ἂ τὸν τύπον τοῦ κυριακοῦ σώματος ἡμῖν ἐμφανίζει καὶ τὸ ἀπείκασμα, καὶ εἰς μνήμην ἄγει τῆς Θείας καὶ σωτηρίου αὐτοῦ σαρκώσεως, εἴ τις κοινὰ ἡγήσαιοτο, πῶς οὐ κοινωθήσεται καὶ βεβηλωθήσεται τὴν ψυχὴν καὶ τὸ σῶμα, ἐξαγίστός τε καὶ ἀκάθαρτος ἐντεῦθεν χρηματίζειν, οὐδὲ ἐν ἴσῳ τοῖς εἰρημένοις ταῦτα τιθεῖς, ἀλλ' ἐν χεῖρονι πολλῷ μοῖρα ποιούμενος; εἴτα εἴ τις τοῖς κεχρημένοις ἐκείνοις πολυσμοῦ τινος ἢ ἀκαθαρσίας πρόστριμμα οἴσειν τολμήσειεν, αὐτῷ ἐπιγράψει τῷ κτίσαντι καὶ πρὸς ὑπαρξιν ἐκ μὴ ὄντος παρενεγκόντι ἀναθεῖς τὰ μωμήματα· ὁ τοῖς προσεικόσιν αὐτῷ τῷ δημιουργῷ τῶν ἀπάντων, καθ' ὃ πέφηνεν ἄνθρωπος καθ' ἡμᾶς, ἱεροῖς καὶ ἀμωμήτοις μορφώμασι προσπταίων, ὅποι ποτε τὴν τόλμαν καὶ τὴν ὕβριν προστρίψαιτο, οὐκ ἄδηλον εἶη.

Ὅτε τοίνυν οἱ περὶ τὰ βρώματα διεσφαλμένην τὴν Γνώμην κεκτῆμένοι, οὐκ ἔξω μώμου καὶ αἰτιαμάτων κείσονται, οἱ περὶ τὸ κεφάλαιον αὐτὸ τῆς πίστεως προσκρούοντες Θεῷ, τί μὴ οὐχὶ τῶν δεινῶν πείσονται; οὐκοῦν τὰ μὲν ἅγια, καθὰ πρέπει, πάσης τιμῆς παρὰ τῶν εὐσεβούντων εἰκότως ἀξιοθήσονται· οἱ δὲ ἀνοήτως περὶ ταῦτα σκάζοντες, ἐναγεῖς καὶ ἀκάθαρτοι ἐν δίκῃ νομισθήσονται, κοινοῦντες ἂν ὁ θεὸς ἐδόξασε, καὶ ἀπεναντίας τῶν ἀποστολικῶν δογμάτων ἐρχόμενοι· καὶ ὁ μὲν διακρινόμενος, ἐὰν φάγῃ, κατακέκριται· διότι μετὰ διακρίσεως προσερχόμενος, πῶς οὐκ ἂν ἀπίστου χείρων λογισθεῖν; εἴτα, πᾶν τὸ μὴ ἐκ πίστεως, ἀμαρτία ἐστὶ, καὶ ὅσον μὲν βρωμάτων εἵνεκεν· ὅτι οὐ παρὰ τὴν τοῦ ἐδηδεσμένου φύσιν, ἀλλ' ὅτι τοῦ ἐδηδοκός τοιοῦτον ἀνελεύθερον καὶ περὶ τὴν πίστιν ἀδόκιμον δοκιμάζεται· οὐδὲν γὰρ παρὰ τοῦ δημιουργοῦ τῶν ὅλων παρῆκται, ὃ μὴ τοῦ παντός ἐπαίνου ἐστὶν ἄξιον, παρὰ γε τῶν ἀπλανῆ καὶ εὐθυτάτην περὶ τὰ ὄντα κεκτημένων τὴν διάληψιν· τὸ γοῦν βέβηλόν τι τῶν παρ' αὐτοῦ γεγεννημένων οἴεσθαι, ἀπόπληκτον κομιδῇ· εἴπερ πάντα καλὰ λίαν τὰ παρ' αὐτῷ δεδημιουργημένα· ὅσον δὲ δογμάτων χάριν, ὅτι οὐ παρὰ τὴν ἰστορίαν τῆς εὐαγγελικῆς διδασκαλίας, ἀβέβηλος γάρ ἐστι καὶ ἱερὰ καὶ ἔνθεος· ἀλλὰ παρὰ τὴν τῶν ἀνοηταίνοντων ἀλοσίαν καὶ ἀπείθειαν, τὸ ἐκ τῆς ἀπιστίας ἀμάρτημα καθορᾶται· ἐπεὶ οὖν οὐκ ἐκ πίστεως τοῖς ἱεροῖς προσίαςιν ἡμαρτον, κοινὸν τὲ τὸ ἅγιον ἐλογίσαντο, ταύτῃ τοι καὶ μάλα προσηκόντως εἰδωλοθύται ἂν αὐτοὶ καλοῖντο, ἀνὰ μέσον αγίου καὶ βεβήλου διακρίναι οὐχ' οἰοί τε γενόμενοι· οὐκ ἄρα οὖν διὰ τὴν τῶν δυσσεβῶν ἀπιστίαν παραιτητέαι αἱ ἱεροτυπίαί· πίστιν δὲ ἀπιστον αὐτοὶ εἰσηγείσθωσαν, ἡμεῖς γὰρ μέχρι καὶ σήμερον οὐκ ἴσμεν· ὅποσον δὲ ἐν τοῖς δόγμασι καὶ βρώμασι τὸ διηλλαγμένον, τοσοῦτον δὴ που καὶ τῶν περὶ ταῦτα ἀμαρτανόντων, τὸ διάφορον τῆς κατακρίσεως· ἐκκήρυκτοι οὖν εἰκότως καὶ τῶν Θεῶν ἐκπεπτωκότες, ὡς τὸ συνοῖσον συνιδεῖν οὐκ ἐθελήσαντες, καὶ Θεοστυγεῖν λογισθήσονται.

πα. Δέδεικται οὖν διὰ πάντων, ὡς ἐξ ἀλογίας καὶ ἀμαθίας ἄπιστοί τε εἰσὶ, καὶ τὸν νοῦν ἀδόκιμοι καὶ βεβηλωμένοι τυγχάνουσι, καὶ πόρρω τῆς χριστιανῶν θεοσεβείας ἀυλίζονται, καὶ ὡς ἀπερίτμητοι τῇ καρδίᾳ εἰς συναλωγὴν κυρίου οὐκ εἰσελεύσονται· πρὸς πάντα γὰρ ἀπαναισχυντοῦντες, καὶ τὸ μέτωπον χαλκοῦν θέμενοι, καὶ τὴν καρδίαν ἀπειθῇ καὶ ἀτεράμονα τάξαντες, πολέμιοι χριστιανοῖς κατέστησαν, τοῖς ἄνωθεν παραδεδομένοις καὶ ἐγγράφως καὶ ἀγράφως τεθεῖσι θεσμοῖς καὶ μυστηρίοις ἐν αὐτοῖς αὐθαδεῖα καὶ ἀπονοία πάσῃ μαχόμενοι, καὶ πάντων ὑπερόπται τῶν εἰς εὐσέβειαν ἡκόντων δεικνύμενοι· οὐ γὰρ εὐαγγελικὸν, οὐκ ἀποστολικὸν, οὐ προφητικὸν αὐτοὺς πέπεικε λόγιον, οὐ τὰ δόγματα τῶν πατέρων καὶ διδασκάλων τῆς ἐκκλησίας αὐτοὺς δεδυσώπηκεν, οὐδ' ὅτιοῦν ἄλλο τῶν τοῦ πνεύματος διδαγμάτων προῖόν νενουθέτηκεν, οὐ πατέρων πνευματικῶν καὶ σαρκικῶν παραίνεσις κατέμαλαξεν, οὐκ αὐτῶν τῶν θείων ναῶν ἡ πληθὺς ἀπανταχοῦ γῆς ὑπερηπλωμένη καὶ ἀρχαιοῦς καὶ ἀγιότητι ἐπιπρέπουσα, οὐ τῶν ἱερῶν σκευῶν τὸ εἰς πληθὺς ἀφατον καὶ ἀνεξερεύνητον ταῖς ἱερομορφίαις ταύταις ἐκπρεπῶς ἐγκαλλωπιζόμενον, οὐ τῶν δειμαμένων ἢ κτισαμένων ἢ τε πίστις καὶ ὁ πρὸς Θεὸν πόθος, καὶ τῶν προσενηνοχότων κατήδεσεν ἡ σπουδὴ, ἅπερ ἅπαντα ὑπ' ὅψιν πάντων προκειμένα τε καὶ προφαινόμενα, μονονουχὶ φωνὴν ἀφῃᾶσι τρανῶς καὶ διαρρήδην κηρύσσοντα τῆς Χριστοῦ οἰκονομίας τὸ μέγα τὸ καὶ σεβάσμιον μυστήριον, καὶ τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης καὶ πίστεως τὸ σπουδαῖον καὶ θερμόν· ὃ δὲ πάντων μάλιστα θαυμάζειν ἄξιον, ὡς τοῦ χρόνου τὸ ἄπειρον αὐτοὺς εἰ μὴ τι ἄλλο οὐ κατέπληξεν, ᾧ πάντα κρατύνεται καὶ ἰσχύν λαμβάνειν εὐρίσκειται φύσεως· τὴν γὰρ ὀκτακοσιετήριδα νῦν προῖὼν τῇ παρακμῇ παρελαύνει ὁ χρόνος, ἐξ οὗ ταῦτα καὶ παραδέδοται καὶ κεκράτηκε, καὶ τὸ κράτος ἔχει μέχρι τῆς τοῦδε τοῦ παντός παρατάσεως, καὶ ἐκθέσμως ἐπ' αὐτοῖς ἐπιμαίνονται οἱ παράνομοι.

πβ. Ἄρα γὰρ οὐ σαφὲς ταῦτα μανία καὶ ἐμπληξία; τί γὰρ φήσουσι περὶ τῶν ἤδη προβεβιωκότων, ἐνθένδ' εἰς ἀποικοινομένων; ἄρα γε πάντες εἰδωλολάτραι γεγόνاسι, καὶ τῆς σωτηρίας τέλεον ἀποπεπτώκασι; πῶς οὖν ἀληθεύσει Χριστὸς παρ' αὐτοῖς ἡ ἀλήθεια; ἢ πῶς αὐτῷ πεισθεῖεν εἰρηνότι “πολλαὶ ἡ μοναὶ παρὰ τῷ πατρὶ;”, ἢτοι πολλὰ ἀξιωματῶν διανομαὶ ἢ διαφοραὶ ὡς γὰρ πολλὰί βίων αἱρέσεις, οὕτω καὶ τῶν βεβιωμένων ἐκάστῃ ἡ ἀντίδοσις, ἀξίαις ταῖς ἀμοιβαῖς ἐπιμετρομένη παρὰ τοῦ ἐξερευνῶντος ταῦτα, καὶ τὰ κατ' ἀξίαν ἅπασιν ἐπινέμοντος· καὶ πολλὰς ἂν σχοίη καὶ διαφοροὺς τὰς ἀποκληρώσεις κατὰ τὴν μέλλουσαν μακαριότητα· ἀλλ' ἴσως καὶ ταῦτα οἱ πάντα ἄπιστοι ὡς λῆρον ἀποπεμφάμενοι διαγράφονται· πῶς γὰρ οἱ γε εἰς αὐτὸ τοῦ αἰῶνος τὸ ἔσχατον, καὶ οἷον τὸ τέρμα ἦκοντες τὸ τοῦ βίου, παρὰ πολὺ τῶν προειληφότων ἐλαττονούμενοι, τὴν ἀπείρονα τῶν μονῶν ἐκείνων πληθὺν ἀποπλήσουσι; ποῦ τὰ ἄθλα τῶν ἤδη ἐπ' εὐσεβείᾳ μέχρις αἵματος διηγωνισμένων ἐκνεμηθήσεται καὶ οἱ στέφανοι; οἶμαι καὶ Ἰουδαίων γε αὐτῶν παῖδες, μέγα ἐπ' αὐτοῖς ἐπικαγχάσουσι καὶ γελάσονται, καὶ τῶν ἄλλων ἐθνῶν οἱ ἀκούον-

τες· ἅπαντες γὰρ τὴν ἑαυτῶν Ἐρησκίαν κρατύνειν σπουδάζουσι, κατὰ τὸ γε-
 γραμμένον· “ εἰ ἀλλάσσονται ἔθνη θεοὺς αὐτῶν; καὶ οὗτοι οὐκ εἰσὶ θεοὶ, καὶ
 „ οὐχὶ ἔθνος πρὸς θεὸν αὐτοῦ· „ μόνοι δὲ ἀνθρώπων χριστιανοὶ, εἰ δεῖ χρι-
 στιανούς καλεῖν, ὀνόματος γὰρ μόνου οὐ πράγματος χριστιανῶν μεταποιού-
 νται, τὴν τῶν χριστιανῶν πίστιν ὑπάρχουσιν, ἀθέως καὶ αὐθαδῶς ἐκπολιор-
 κοῦσιν οἱ δείλαιοι, καὶ ταύτης τὰ ἱερὰ σύμβολα καθαιροῦσιν ἀνιέρως οἱ ἀνό-
 σιοι· ἀλλ’ ὧ θεοστυγέστατε καὶ ἀθεώτατε, ἀκουέτω πᾶς ὁ κατὰ ταῦτα φρονῶν
 καὶ οὕτω δοξάζων, οὕτω σε δεῖ * περὶ τὸν δημιουργὸν διακεῖσθαι; ἐκεῖνος δι’
 ἄφατον ἀγαθότητα ἐκ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγε, καὶ πεσόντα σε ὑπὸ
 τὴν ἁμαρτίαν πάλιν ἀνέστησε, πάθει σαρκὸς θανάτῳ προσομιλήσας, καὶ τὸν
 αἰσχιστὸν ὑπέμεινε διὰ σὲ θάνατον· μέχρι γὰρ θανάτου, θανάτου δὲ σταυροῦ,
 ἑαυτὸν ἐκένωσε, καὶ τὸ αἷμα τὸ οἰκεῖον ἐξέχεεν· ἵνα σε δι’ αὐτοῦ ἐξαγοράσῃ
 τὸν πεπραμένον τῇ ἁμαρτίᾳ, ἵνα καταλύσῃ τὰ εἰδῶλα καὶ τῆς εἰδωλικῆς σε
 ἀπαλλάξῃ μανίας καὶ πλάνης, καὶ τῆς τοῦ ἐχθροῦ τυραννίδος ἐλευθερώσῃ,
 καὶ τῆς φθορᾶς ἀνακαλούμενος σῶσῃ, καὶ τὴν ἀρχαίαν εὐγένειαν δωρήσεται·
 τοιαῦτα κατὰ τοῦ σεσωκότος τολμᾶς; ἐκεῖνος ὑπὲρ σοῦ πάσχει, καὶ σὺ ὑβρί-
 ζεις; ἐκεῖνος σταυροῦται, καὶ σὺ ὀνειδίζεις; τί σοι τὸ διαφέρον τῶν σταυρω-
 σάτων; τί δὲ τῶν θεοκτόνων διενήνοχας; τί δὲ οὐ μᾶλλον ἐπὶ κακία παρήλα-
 σας; ἐκεῖνοι ἅπαξ κατεδίκασαν, καὶ σταυρώσαντες ἀπεκτόνασι, σὺ δὲ παρὸν
 προσκυνεῖν τὸν εὐεργέτην, καὶ ὁμολογεῖν τῆς τηλικαύτης εὐεργεσίας τὸ μέγε-
 θος, καθ’ ἐκάστην ἡμέραν σταυροῖς καὶ ὀνειδίζεις, τὰ χείρονα φρονῶν κατ’ αὐ-
 τοῦ, καὶ παλιμφήμοις βάλλεις φωναῖς, ἢ ἐκεῖνοι τοῖς λίθοις, καὶ οὐδὲν ὅ τι
 τῶν ἀπηχεσάτων καὶ εἰς ἀσέβειαν ἠκόντων, πράσσωσι καὶ λέγων καὶ παρανο-
 μῶν εἰς Θεὸν καταλέλοιπας.

* var. lect.
 οὕτως ἔδει.

Ἀστειώς δὲ μάλα καὶ ὁ μέγας Ἡσαΐας τὴν πῆρσιν τῶν ψυχῶν ὑμῶν
 προδιέγραψε λέγων· “ οὐκ ἔγνωσαν φρονῆσαι, ὅτι ἀπημαυρώθησαν τοῦ βλέπειν
 „ τοῖς ὀφθαλμοῖς αὐτῶν, καὶ νοῆσαι τῇ καρδίᾳ αὐτῶν, καὶ ἐλάλησαν ἀδι-
 „ κίαν, καὶ ἠπειθήσαν, καὶ ἐμελέτησαν ἀπὸ καρδίας αὐτῶν λόγους ἀδίκους· „
 ἀλλ’ οὗτοι μὲν, οὕτως τὴν ὅλην τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ οἰκονομίαν ἐξου-
 δενοῦντες καὶ πλύνοντες, εἰδωλολάτραι τῷ ὄντι ἑαυτοὺς ἀποδεικνύουσιν· ἡμεῖς
 δὲ οἱ περὶ ταύτην ὑγιῶς καὶ εὐσεβῶς διακείμενοι, καὶ τὰ Θεῖα Θεοωρεπῶς
 σέβομεν, καὶ τὰς ἄνωθεν ἡμῖν παραδοθείσας ἱερογραφίας ἀποσεμνύνομεν, καὶ
 τῆς προσηκούσης τιμῆς ἀξιοῦμεν· ὅτι ἄγίαί εἰσι, καὶ τὴν τῶν προσκυνουμένων
 τιμὴν τοῖς ἀρχετύποις ἀνάπτομεν· ἐφ’ ὅβρει δὲ ἐννοεῖν τι περὶ αὐτῶν, οὐδ’
 ὁπωστιοῦν ἀνεχόμεθα· διὸ οὐκ ἂν ὑφελωμέθα τι τῆς προσηκούσης αὐταῖς σε-
 βασμιότητος· ἐκ γὰρ πίστεως καὶ πληροφορίας τοῖς ἁγίοις πρόσμιεν, καὶ διὰ
 τοῦτο, οὐδὲ εἰδωλολάτραι κατὰ τοὺς Θεοστυγεῖς καὶ ἀπιστίας κατισχημένους
 εἰκότως νομισθεῖμεν, ἀλλὰ μετὰ τοῦ μεγάλου τῆς ἀληθείας καὶ ἡμεῖς ἐκ-
 βοῶμεν μυσταγωγῶ, ὅτι ὁμολογουμένως “ μέγα ἐστὶ τὸ τῆς εὐσεβείας μυ-
 „ στήριον· θεὸς ἐφανερώθη ἐν σαρκί, ἐδικαιώθη ἐν πνεύματι, ὥφθη ἁγέλοις,

„ ἐκηρύχθη ἐν ἔθνεσιν, ἐπιστεύθη ἐν κόσμῳ, ἀνελήφθη ἐν δόξῃ· „ ταῦτα εἰ μὲν ὀφθεῖναι ὑπὲρ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς καὶ ἀμωμήτου πίστεως ἀξίως διηγωνισμένοι, τῷ Θεῷ χάρις τῷ διδοῦντι λόγον τοῖς αἰτοῦσιν ἐν ἀνοίξει τοῦ στόματος αὐτῶν· εἰ δὲ καὶ διωχθεῖν, καλὸν τῷ Χριστῷ συνδιώκεσθαι, εἰ μὴ που μέγα τοῦτο εἰπεῖν, κατ' ἔχνος ἵεναι τοῖς ἱεροῖς διδασκάλοις ἡμῶν ἀξιούμενοι· εἰς δόξαν αὐτοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ θεοῦ ἡμῶν, καὶ τιμὴν τῆς ἀγίας ἐκκλησίας αὐτοῦ, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις, ἅμα τῷ συνανάρχῳ πατρὶ, καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ αὐτοῦ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Προόμιον τῶν ὑποκειμένων χρήσεων κς'.

Τὸ περὶ τῆς ἀμωμήτου καὶ εἰλικρινοῦς ἡμῶν πίστεως ἐξανύοντες στάδιον, καὶ τὸ τῶν ἀπαυθαδιζομένων πρὸς τὴν ἀλήθειαν ἐξελέγχοντες μάταιον, τὸν τῆς εὐσεβείας προασπιστὴν, τῇ μαχαίρᾳ τοῦ πνεύματος ταῖς θεοπνεύστοις φωναῖς κατωπλίσσαμεν, ὡς ἂν ἄτρωτος διαμένοι, τῶν δυσσεβούντων ταῖς ἀκίσι τοῦ ψεύδους συχνῶς βαλλόντων, καὶ ταῖς βολίσι τῆς γλωσσαλγίας κατατοξεύοντων τὸν ὀρθὸν τῆς πίστεως λόγον· ἐπεὶ δὲ καὶ τρόπος ἡμῖν πρόκειται, καὶ οἷον κανὼν νενομοθέτηται, καθ' ὃν χρὴ τῷ τῆς πίστεως ἡμῶν προσφέρεσθαι λόγῳ τοὺς ἐπεικεῖς, καὶ μετ' εὐλαβείας ἱερᾶς τὰ ἱερὰ ἡμῶν μεταχειριζομένους δόγματα, καὶ τοῦτον τοῖς φιλοκάλοις καὶ φιλοπόνοις καὶ θερμοῖς περὶ τὴν εὐσέβειαν ὡς ἐνὶ μάλιστα συντομώτατα ἐκδησόμεθα, ἔκ τε τῶν θεοπνεύστων γραφῶν κἀνταῦθα ἔρανισάμενοι, ἔκ τε τῆς τῶν ἐκκρίτων καὶ εὐσημοτέρων πατέρων ἡμῶν διδασκαλίας ἀρυσάμενοι, πρὸς ὑπόμνησιν καὶ ὠφέλειαν τῶν εὐπειθῶς τε καὶ ἐμμελῶς τούτοις ἐντυγχανόντων χρησιμεύσοντα, καὶ χρήσεις τινὰς τῷδε τῷ Γράμματι διὰ βραχέων ὑποθεῖσθαι ἐσπουδάσαμεν, ὅπως μὴ ταῦτόν τοις ἀπειθοῦσι τῇ ἀληθείᾳ πάθοιεν· ἐκεῖνοι γὰρ τοῦ ψεύδους ὄντες ἐρασταί, καὶ πρὸς τοὺς ἐλέγχους τῆς ἀληθείας ἀεὶ δυσχεραίνοντες, οἱ μὲν τῇ ἀπιστίᾳ, οἱ δὲ τῇ ἀμαθίᾳ προκατελιημμένοι, τῷ τῆς δυσσεβείας ὀλέθρῳ περιπεπτῶκασιν· τοῖς γὰρ ἑαυτῶν θελήμασι δουλούμενοι, τὴν ἰδίαν δόξαν ἐκ πολλῆς ἄγαν ἀβουλίας καὶ ἀλογίας συνίστάνειν πειρῶνται, καὶ τὰ σαφῆ καὶ ὀρθὰ τῆς εὐσεβείας δόγματα, ἐφ' ἃ μὴ προσῆκεν ἐκ περιέργων καὶ φαύλων ζητημάτων παρευθύνουσιν· ὅθεν καὶ πατέρας ἰδίους χειροτονοῦσι, καὶ διδασκάλους προκαθίζουσιν, οἱ τῆς ἀσεβείας καὶ ἀθεΐας προασπισταὶ πάλαι γεγόνασιν, καὶ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας ὡς πορρώτάτῳ ἐκσεσοβημένοι τυγχάνουσιν· ἀθεΐαν γὰρ τὴν ἐκείνων αἵρεσιν, οἱ καθ' ἡμᾶς θεολόγοι ἐνθέως ὀδηγούμενοι κατ' ὁμολογίαν, οὓς συνηγόρους ἔχοντες κατὰ τῆς ἐκκλησίας ἡνδρίσαντο· οἱ δὲ χρηστοὶ ὡς εὐπειθεῖς καὶ τοῦ εὐαγγελίου μαθηταί, μὴ πέρα τοῦ δέοντος πρὸς περιεργότερας ἐρεύνας ἀποφείροντο, τοῦ καρδία ἀπλῆ παραδεχθῆναι δεδημένου τῆς πίστεως λόγου· πίστει γὰρ ἴδιον ἀπεριέργως πρὸς τὸ πιστευόμενον προσιόντα, ἀπλῆ τῇ γνώμῃ καὶ ὁρμῇ αὐθαιρέτῳ συντίθεσθαι, οὐ μὴν ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, καὶ λογομαχίαις εἰς οὐδὲν χρήσιμον συντελούσαις, μᾶλλον δὲ βλάβος

οὐ μικρὸν ταῖς ψυχαῖς ἐντικτούσαις συντρίβεσθαι· τοῦτο αἵρετικῶν ἀνθρώπων τὸ ἐπιτήδευμα· τοῦτο ἐλλήνων τὸ τέχνασμα, οἱ ματαιολογίαις καὶ λίσχαις ἀηδέσι πονοῦμενοι, πολλῆς φλυαρίας ἑαυτοὺς τε καὶ τοὺς πέλας ἀποπληροῦσιν, εἰκὴ τὸν ἀέρα πλήττοντες, τῆς δὲ ἀληθείας ὀλοτρόπως ἀποτυγχάνοντες· τὸ γάρ τοι ζυγομαχεῖν τῶν ὁμολογουμένων καὶ φαινομένων εἵνεκεν, ὁπόσης ἀνοίας καὶ ἀβελτερίας ἄξιον, οὐδὲ ἐξαιπεῖν ἐστὶν· εὐγνωμονέστερον δὲ οἱ χρηστομαθεῖς προσαγόμενοι καὶ εὐπειθέστερον, εὐήκοον οὓς παρεχέτωσαν τοῖς διδάγμασι τοῦ πνεύματος, τὴν περὶ τῶν τηλικούτων παραίνεσιν δέξασθαι· πίστις γὰρ μόνη ταῦτα χωρεῖ, λογισμοὺς ἀνθρωπίνους ἀποκρύπτουσα, καὶ ὁ πρὸς τὰ θεῖα τῶν ἐκθύμως περὶ αὐτὰ διακειμένων ἔνθεος ἔρως, ἵνα καὶ τῶν τῆς εὐπειθείας ὠδίνων πολύχουν ἀμήσωσι τὸν καρπὸν, παρὰ τοῦ ταῦτα ἐπιμετρεῖν εἰδότος, εὐκλεεῖς τὰς ἀμοιβὰς ὡς εὐέλπιδες εὐκαίρως ἀποληψόμενοι.

Ἐκ τοῦ κατὰ Ἰωάννην ἁγίου εὐαγγελίου.

Cap. IX. 35.

Ἦκουσεν ὁ Ἰησοῦς ὅτι ἐξέβαλον τὸν ποτὲ τυφλὸν ἔξω· καὶ εὐρὼν αὐτὸν εἶπεν αὐτῷ· σὺ πιστεύεις εἰς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ; ἀπεκρίθη ἐκεῖνος καὶ εἶπε· καὶ τίς ἐστι, κύριε, ἵνα πιστεύσω εἰς αὐτόν; εἶπε δὲ αὐτῷ ὁ Ἰησοῦς, καὶ ἐώρακας αὐτόν, καὶ ὁ λαλῶν μετὰ σοῦ, ἐκεῖνός ἐστιν· ὁ δὲ ἔφη· πιστεύω, κύριε, καὶ προσεκύνησεν αὐτῷ.

Τοῦ αὐτοῦ.

XII. 39.

Διὰ τοῦτο οὐκ ἠδύναντο πιστεύειν, ὅτι πάλαι εἶπεν Ἡσαΐας· τετύφλωκεν αὐτῶν τοὺς ὀφθαλμοὺς, καὶ πεπώρωκεν αὐτῶν τὴν καρδίαν, ἵνα μὴ ἴδωσι τοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ νοήσωσι τῇ καρδίᾳ, καὶ ἐπιστραφῶσι καὶ ἰάσωμαι αὐτούς· ταῦτα εἶπεν Ἡσαΐας ὅτε εἶδε τὴν δόξαν αὐτοῦ καὶ ἐλάλησε περὶ αὐτοῦ· ὅμως μὲν τοι καὶ ἐκ τῶν ἀρχόντων πολλοὶ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν, ἀλλὰ διὰ τοὺς φαρισαίους οὐχ' ὡμολόγουν, ἵνα μὴ ἀποσυνάγωγοι γένωνται· ἠγάπησαν γὰρ τὴν δόξαν τῶν ἀνθρώπων μάλλον, ἢπερ τὴν δόξαν τοῦ Θεοῦ.

Τοῦ αὐτοῦ.

XIV. 1.

Πιστεύετε εἰς τὸν Θεὸν, καὶ εἰς ἐμὲ πιστεύετε.

Τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Παύλου ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

IV. 3.

Ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην· τῷ δὲ ἐργαζομένῳ ὁ μισθὸς οὐ λογίζεται κατὰ χάριν, ἀλλὰ κατὰ ὀφείλημα· τῷ δὲ μὴ ἐργαζομένῳ, πιστεύοντι δὲ ἐπὶ τὸν δικαιοῦντα τὸν ἀσεβῆ, λογίζεται ἡ πίστις αὐτοῦ εἰς δικαιοσύνην· καθάπερ καὶ Δαβὶδ λέγει τὸν μακαρισμὸν τοῦ ἀνθρώπου, ὃ ὁ Θεὸς λογίζεται δικαιοσύνην χωρὶς ἔργων· μακάριοι ὧν ἀφείδθησαν αἱ ἀνομίαι, καὶ ὧν ἐπεκαλύφθησαν αἱ ἁμαρτίαι· μακάριος ἀνὴρ ὃς οὐ μὴ λογίσῃται κύριος ἁμαρτίαν. Καὶ πάλιν· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη, οὕτως λέγει· μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, τίς ἀναβήσεται εἰς τὸν οὐρανόν, τοῦτέστι Χριστὸν κατὰσκαλεῖν; ἢ τίς κατὰβήσεται εἰς τὴν ἄβυσσον, τοῦτέστι Χριστὸν ἐκ νεκρῶν ἀναγαγεῖν; Καὶ πάλιν· καρδίᾳ μὲν πιστεύεται εἰς δικαιοσύνην, στόματι δὲ ὁμολογεῖται εἰς σωτηρίαν. Καὶ πάλιν· περὶ βρωμάτων διαλεγόμενος φησὶν,

X. 6.

X. 10.

ὅτι ὁ διακρινόμενος, ἂν φάγη, κατακέκριται, ὅτι οὐκ ἐκ πίστεως· πᾶν δὲ ὁ οὐκ ἐκ πίστεως, ἁμαρτία ἐστίν. Cap. XIV 23

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Κερινθίους ἐπιστολῆς.

Ἴνα ἡ πίστις ἡμῶν * μὴ ᾗ ἐν σοφίᾳ ἀνθρώπων, ἀλλ' ἐν δυνάμει Θεοῦ.

I. Cor. II. 5.
* ita cod.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς.

Ἡμεῖς δὲ οὐκ ἐσμὲν ὑποστροφῆς εἰς ἀπώλειαν, ἀλλὰ πίστει εἰς περιποίησιν ψυχῆς· ἔστι δὲ πίστις ἐλπιζομένων ὑπόστασις, πραγμάτων ἑλεγχος οὐ βλεπομένων· ἐν ταύτῃ γὰρ ἐμαρτυρήθησαν οἱ πρεσβύτεροι· πίστει νοοῦμεν κατηρτίσθαι τοὺς αἰῶνας ῥήματι Θεοῦ, εἰς τὸ μὴ ἐκ φαινομένων τὰ βλεπόμενα γεγονέναι· πίστει πλείονα θυσίαν Ἀβελ παρὰ Κάϊν προσήνεγκε τῷ Θεῷ, δι' ἧς ἐμαρτυρήθη εἶναι δίκαιος, μαρτυροῦντος ἐπὶ τοῖς δώροις αὐτοῦ τοῦ Θεοῦ· καὶ δι' αὐτῆς ἀποθανὼν, ἔτι λαλεῖται· πίστει Ἐνώχ μετετέθη τοῦ μὴ ἰδεῖν θάνατον, καὶ οὐχ' εὗρίσκετο· διότι μετέθηκεν αὐτὸν ὁ Θεός· πρὸ γὰρ τῆς μεταθέσεως αὐτοῦ μεμαρτύρηται εὐηρεστηκέναι τῷ Θεῷ· χωρὶς δὲ πίστεως, ἀδύνατον εὐαρεσθῆσαι· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ τὸν προσερχόμενον τῷ Θεῷ ὅτι ἔστι, καὶ τοῖς ἐκζητοῦσιν αὐτὸν μισθαποδότης γίνεται· πίστει χρηματισθεὶς Νῶε περὶ τῶν μηδέπω βλεπομένων, εὐλαβηθεὶς κατεσκεύασε κιβωτὸν εἰς σωτηρίαν τοῦ οἴκου αὐτοῦ· δι' ἧς κατέκρινε τὸν κόσμον, καὶ τῆς κατὰ πίστιν δικαιοσύνης ἐγένετο κληρονόμος· πίστει καλούμενος Ἀβραάμ, ὑπήκουσεν ἐξελθεῖν εἰς τὸν τόπον ὃν ἔμελλε λαμβάνειν εἰς κληρονομίαν, καὶ ἐξῆλθε μὴ ἐπιστάμενος ποῦ ἀπέρχεται· πίστει παρώκησεν εἰς τὴν γῆν τῆς ἐπαγγελίας ὡς ἀλλοτρίαν, ἐν σκηναῖς κατοικήσας μετὰ Ἰσαὰκ καὶ Ἰακώβ τῶν συγκληρονόμων τῆς ἐπαγγελίας τῆς αὐτῆς· ἐξεδέχετο γὰρ τὴν τοὺς θεμελίους ἔχουσαν πόλιν, ἧς τεχνίτης καὶ δημιουργὸς ὁ Θεός· πίστει καὶ αὐτὴ Σάρρα δύναμιν εἰς καταβολὴν σπέρματος ἔλαβε, καὶ παρὰ καιρὸν ἡλικίας ἔτεκεν, ἐπεὶ πιστὸν ἠγήσατο τὸν ἐπαγγειλάμενον· διὸ καὶ ἀφ' ἐνὸς ἑγεννήθησαν, καὶ ταῦτα νενεκρωμένου, καθὼς τὰ ἄστρα τοῦ οὐρανοῦ τὸ πλῆθος, καὶ καθὼς ἡ ἄμμος ἡ παρὰ τὸ χεῖλος τῆς θαλάσσης ἡ ἀναρίθμητος· κατὰ πίστιν ἀπέθανον οὗτοι πάντες, μὴ λαβόντες τὰς ἐπαγγελίας, ἀλλὰ πόρρωθεν αὐτὰς ἰδόντες καὶ ἀσπασάμενοι, καὶ ὁμολογήσαντες ὅτι ξένοι καὶ παρεπίδημοί εἰσιν ἐπὶ τῆς γῆς· οἱ γὰρ τοιαῦτα λέγοντες, ἐμφανίζουσιν ὅτι πατρίδα ἐπιζητοῦσι· καὶ εἰ μὲν ἐκείνης ἐμνημόνευον ἀφ' ἧς ἐξῆλθον, εἶχον ἂν καιρὸν ἀνακάμψαι· νῦν δὲ κρείττονος ὀρέγονται, τούτέστιν ἐπουρανοῦ· διὸ οὐκ ἐπαισχύνεται αὐτοὺς ὁ Θεός, Θεὸς καλεῖσθαι αὐτῶν· ἡτοίμασε γὰρ αὐτοῖς πόλιν· πίστει προσενήνοχεν Ἀβραάμ τὸν Ἰσαὰκ πειραζόμενος, καὶ τὸν μονογενῆ προσέφερεν ὁ τὰς ἐπαγγελίας ἀναδεξάμενος, πρὸς ὃν ἐλαλήθη ὅτι ἐν Ἰσαὰκ κληθήσεται σοι σπέρμα, λογισάμενος ὅτι καὶ ἐκ νεκρῶν ἐγείρειν δύναται ὁ Θεός· ὅθεν αὐτὸν καὶ ἐν παραβολῇ ἐκομίσαστο· πίστει περὶ μελλόντων εὐλόγησεν Ἰσαὰκ τὸν Ἰακώβ καὶ τὸν Ἡσαΰ· πίστει Ἰωσὴφ τελευτῶν, περὶ τῆς ἐξόδου τῶν υἱῶν Ἰσραὴλ ἐμνημόνευσε, καὶ περὶ τῶν ὁστέων αὐτοῦ ἐνετείλατο· πίστει Μωσῆς γεννηθεὶς ἐκρύβη τρίμηνον ὑπὸ τῶν

Cap. X. 39.
XI. 1. seqq

πατέρων αὐτοῦ, διότι εἶδον ἀστεῖον τὸ παιδίον καὶ οὐκ ἐφοβήθησαν τὸ διάταγμα τοῦ βασιλέως· πίστει Μωσῆς μέγας γενόμενος, ἠρνήσατο λέγεσθαι υἱὸς θυγατρὸς Φαραὼ, μᾶλλον ἐλόμενος συγκακουχεῖσθαι τῷ λαῷ τοῦ Θεοῦ, ἢ πρόσκαιρον ἔχειν ἀμαρτίας ἀπόλαυσιν· μείζονα πλοῦτον ἡγησάμενος τῶν Αἰγύπτου θησαυρῶν, τὸν ὀνειδισμόν τοῦ Χριστοῦ· ἀπέβλεπε γὰρ εἰς τὴν μισθοποδοσίαν· πίστει κατέλιπεν Αἴγυπτον, μὴ φοβηθεὶς τὸν θυμὸν τοῦ βασιλέως· τὸν γὰρ ἀόρατον ὡς ὁρῶν ἐκαρτέρησε· πίστει πεποίηκε τὸ πάσχα καὶ τὴν πρόσχυσιν τοῦ αἵματος, ἵνα μὴ ὁ ὀλοθρευτὴς τὰ πρωτότοκα θύῃ αὐτῶν· πώσκει διέβη τὴν ἐρυθρὰν θάλασσαν ὡς διὰ ξηρᾶς· ἥς πεῖραν λαβόντες οἱ Αἰγύπτιοι κατεπόθησαν· πίστει τὰ τεῖχη Ἱεριχῶ ἔπεσε κυκλωθέντα ἐπὶ ἑπτὰ ἡμέρας· πίστει Ῥαὰβ ἡ πόρνη οὐ συναπώλετο τοῖς ἀπειθήσασιν, δεξαμένη τοὺς κατὰσκοπούς μετ' εἰρήνης· καὶ τί ἔτι λέγω; ἐπιλείπει γὰρ με διηλούμενον ὁ χρόνος, περὶ Γεδεὼν, Βαράκ τε, καὶ Σαμψὼν, καὶ Ἰεφθάε, Δαβὶδ τε, καὶ Σαμουὴλ, καὶ τῶν προφητῶν· οἳ διὰ πίστεως κατηγωνίσαντο βασιλείας, εἰργάσαντο δικαιοσύνην, ἐπέτυχον ἐπαγγελιῶν, ἔφραξαν στόματα λεόντων, ἔσβεσαν δύνάμιν πυρὸς, ἔφυγον στόματα μαχαίρας, ἐνεδυναμώθησαν ἀπὸ ἀσθενείας, ἐγενήθησαν ἰσχυροὶ ἐν πολέμῳ, παρεμβολὰς ἔκλιναν ἀλλοτρίων· ἔλαβον γυναῖκες ἐξ ἀναστάσεως τοὺς νεκροὺς αὐτῶν· ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν· ἕτεροι δὲ ἐμπαίγμων καὶ μασιτίων πεῖραν ἔλαβον· ἔτι δὲ δεσμῶν καὶ φυλακῆς, ἐλιθάσθησαν, ἐπρίθησαν, ἐπειράσθησαν, ἐν φόνῳ μαχαίρας ἀπέθανόν, περιῆλθον ἐν μηλωταῖς ἐν αἰγείοις δέρμασιν, ὑστερούμενοι, θλιβόμενοι, κακουχούμενοι, ὧν οὐκ ἦν ἄξιος ὁ κόσμος· ἐν ἐρημίαις πλανώμενοι καὶ ὄρεσιν καὶ σπηλαίοις καὶ ταῖς ὁπαῖς τῆς γῆς· καὶ οὗτοι πάντες διὰ τῆς πίστεως μαρτυρηθέντες, οὐκ ἐκομίσαντο τὴν ἐπαγγελίαν τοῦ Θεοῦ περὶ ἡμῶν κρείττον' τι προβλεψάμενου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσι.

Τοῦ αὐτοῦ πρὸς Θεσσαλονικεῖς.

Ep. II. 2. 15. Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις, ἃς εἰδιδάχθητε, εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολῆς περὶ ἀπειθεύτων.

Cap. III. 17. Τίσι προσώχθισε τεσσαράκοντα ἔτη; οὐχὶ τοῖς ἀμαρτήσασιν, ὧν τὰ κῶλα ἔπεσον ἐν τῇ ἐρήμῳ; τίσι δὲ ὥμοσε μὴ εἰσελεύσεσθαι εἰς τὴν κατάπαυσιν αὐτοῦ, εἰ μὴ τοῖς ἀπειθήσασιν; καὶ βλέπομεν ὅτι οὐκ ἠδυνήθησαν εἰσελθεῖν δι' ἀπιστίαν. Φοβηθῶμεν οὖν μήποτε καταλειπομένης ἐπαγγελίας εἰσελθεῖν εἰς τὴν κατὰπαυσιν αὐτοῦ, δοκῇ τις ἐξ ὑμῶν ὑστερηκεῖν· καὶ γὰρ ἐσμὲν εὐηγγελισμένοι, καθάπερ καὶ κεῖνοι· ἀλλ' οὐκ ὠφέλησεν ὁ λόγος τῆς ἀκοῆς ἐκείνους, μὴ συγκεκρασμένους τῇ πίστει τοῖς ἀκούσασιν.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

Cap. II. 7. Τοῖς μὲν κατ' ὑπομονὴν ἔργου ἀγαθοῦ, δόξαν καὶ τιμὴν καὶ ἀφθαρσίαν ζητοῦσι, ζωὴ αἰώνιος· τοῖς δὲ ἐξ ἐριθείας, καὶ ἀπειθοῦσι μὲν τῇ ἀληθείᾳ,

πειθομένοις δὲ τῇ ἀδικίᾳ, θυμὸς καὶ ὀργὴ καὶ θλίψις καὶ στενοχωρία ἐπὶ πᾶσαν ψυχὴν ἀνθρώπου τοῦ κατεργαζομένου τὸ κακόν.

Ἡσαίου προφήτου.

Ἐὰν μὴ πιστεύσητε, οὐδὲ μὴ συνῆτε· καὶ προσέθετο λαλῆσαι κύριος τῷ Ἀχαζ, λέγων· αἴτησαι σεαυτῷ σημεῖον παρὰ κυρίου τοῦ θεοῦ σου εἰς βάθος ἢ εἰς ὕψος· καὶ εἶπεν Ἀχαζ· οὐ μὴ αἰτήσω, οὐδὲ μὴ πειράσω κύριον· καὶ εἶπεν· ἀκούσατε δὴ οἶκος Δαβίδ· μὴ μικρὸν ὑμῖν ἀγῶνα παρέχειν ἀνθρώποις, καὶ πῶς κυρίῳ παρέχετε ἀγῶνα;

Cap. VII. 9.

Ἀββακούμ προφήτου.

Ὁ δὲ δίκαιος, ἐκ πίστεως ζήσεται.

II. 4.

Ἐκ τῶν Σολομώντος παροιμιῶν.

Ἐλεημοσύνη καὶ πίστις μὴ ἐκλειπέτωσάν σε. Καὶ βδέλυγμα κυρίῳ χεὶρ ψευδῆ, ὁ δὲ ποιεῖν πίστεις δεκτὸς παρ' αὐτοῦ. Καὶ πάλιν· ἐλεημοσύναις καὶ πίστεσιν ἀποκαθαίρονται ἁμαρτίαι.

III. 3.
XII. 9.
XV. 27.

Τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τοῦ εἰς τὸν εὐαγγελισμὸν λόγου (1).

Ἀπεστάλη Γαβριήλ, δεικνὺς τὸν ἐν θρόνῳ καὶ ἐν τῷ σπηλαίῳ· ἀπεστάλη ὁ στρατιώτης, βοῶν τὸ τοῦ βασιλέως μυστήριον· μυστήριον γνωρίζομενον πίστει, οὐκ ἐρευνώμενον πολυπραγμοσύνῃ, μυστήριον πιστευόμενον οὐχ' ἐρμηνευόμενον, μυστήριον προσκυνούμενον οὐ ζυγιστατούμενον, μυστήριον θεολογούμενον οὐκ ἐρευνώμενον, μυστήριον ὁμολογούμενον οὐ μετρούμενον.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς· ἡ δὲ ἐκ πίστεως δικαιοσύνη οὕτως λέγει, καὶ τὰ ἐξῆς πρόκειται ἀνωτέρω.

Ἵνα μὴ εἴπωσιν Ἰουδαῖοι, πῶς δυνάμεθα τὴν μείζονα δικαιοσύνην εὐρεῖν, τὴν ἐλάττω μὴ εὐρόντες; δείκνυσιν ὅτι κουφοτέρα ἢ ὁδὸς ἡ διὰ πίστεως, τὴν διὰ λόγων ἀπαιτοῦσα πίστιν ἐν καρδίᾳ· εἰδὼς δὲ ὅτι τῇ πίστει πολλάκις διαμάχονται λογισμοὶ, καὶ δεῖ αὐτοὺς νεανικῶς ἀποκρούσασθαι, εἶπε τὸ, μὴ εἴπῃς ἐν τῇ καρδίᾳ σου, ἀντὶ τοῦ μὴ δὲ ἐννοήσης ἀμφιβαλεῖν, καὶ εἰπεῖν κατὰ σαυτὸν, καὶ πῶς τοῦτο δυνάσῃς; τοῦτο γὰρ πίστει ἴδιον, τὸ τὴν κάτω πᾶσαν ἀκολουθίαν ἀφέντας, τὸ ὑπὲρ φύσιν ζητεῖν, καὶ ἀπὸ τῆς τοῦ Θεοῦ δυνάμεως ἅπαντα παραδέχεσθαι.

Opp. T. IX
p. 623.

Τοῦ ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας, ἐκ τῆς εἰς τὸ αὐτὸ ῥητὸν ἐρμηνείας (2).

Ὅρίζεται χρησίμως καὶ ὅπως ἀν' γένοιτο πρὸς ἡμῶν ἡ πίστις, εἰ τὸ ἀμώμητον ἔχοι παρὰ Θεῷ, καὶ τό γε δὴ λίαν εὖ πεποιῆσθαι δοκεῖν· τὸ μὲν γὰρ ἐνδοιάζειν ὅλως καὶ καταδονεῖσθαι φιλεῖν εἰς ἀδρανῆ διψυχίαν, ἀπόβλητον παντελῶς· περιττὸν δὲ ἴσως καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σφαλερωτάτων τὸ χρῆναι

(1) En Nicephorus pervetustus et gravis auctor Chrysostomo vindicat hanc homiliam, quam Montfauconius opp. T. II. p. 796, audacter, ut solet, dicit omnino esse spuriam; dubitante modestius Combelisio Bib. conc. T. VI. p. 347. Erravit quoque Ger. Vossius, qui eam inter Gregorii thaumaturgi scripta collocavit opp. p. 25.

2) Nempe ad Rom. X. 6. Porro totus qui sequitur Cyrilli tractus addendus erit editis a nobis commentariorum Cyrilli reliquiis ad eam Pauli epistolam p. 40.

περιεργάζεσθαι τὰ καὶ λόγου πέρα παντὸς, νοῦ τέ ἐστὶ τοῦ καθ' ἡμᾶς ἐν ἀμείνοσι· πῶς γὰρ ἂν εἶεν ἐμφανῆ τὰ ἀπορρήτως παρὰ θεοῦ τεχνουργούμενα; καὶ μὴν καὶ καρδίας ὀφθαλμὸς τίς ἂν εἴη τοσοῦτος, ὥς κατὰθρῆσαι δύνασθαι θεόν; μᾶλλον δὲ, τίς ἄρα συνήσει, καὶ εἴ τις ἐλοιτο λέγειν καὶ ἀφηλοῖτο τὰ πολὺ λίαν ὑπὲρ ἡμᾶς; ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς ὁ Χριστὸς, Νικοδήμῳ ποτὲ τοὺς περὶ τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως παραιτίθει λόγους, καὶ δὴ καὶ ἔφασκεν· ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν, ἐὰν μὴ τις γεννηθῇ ἄνωθεν, οὐ δύναται εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Θεοῦ·, εἴτα τούτοις προσετίθει τὰ ἐφεξῆς· συνιέντος δὲ αὐτοῦ παντελῶς οὐδὲν, τότε δὴ τότε Χριστὸς, τῆς τῶν ἐννοιῶν ἰσχυρότητος ὡς ἀποτάτω τιθεὶς τῆς ἀνθρώπου διανοίας τὸ πάχος, “ εἰ τὰ ἐπί-, , Γεῖα εἶπον ὑμῖν, φησι, καὶ οὐ πιστεύετε, πῶς ἐὰν εἴπω ὑμῖν τὰ ἐπουράνια, , πιστεύσετε; προσετίθει δὲ τούτοις· ἄμην ἄμην λέγω ὑμῖν, ὃ οἶδαμεν λαλοῦ-, , μεν, καὶ ὃ ἐωράκαμεν μαρτυροῦμεν, καὶ τὴν μαρτυρίαν ἡμῶν οὐδεὶς λαμβάνει·, Οὐκοῦν ἀβασάνιστα τὰ ὑπὲρ ἡμᾶς· εἰ γὰρ ἐστὶν ἀληθὲς ὅτι περ τὰ ἐν χερσὶν εὐρίσκομεν μετὰ βίας κατὰ τὸ γεγραμμένον, πῶς οὐκ ἀναγκαῖον ἐννοεῖν, ὡς ἐν γε τοῖς ὑπὲρ λόγον, χρησιμωτάτῃ λίαν ἢ πίστις, οὐκ ἀκολουθούσης ἐρεῦνης, οὐ ζητήσεως εἰκαίας ἐπεννηνεγμένης; συνέσει γὰρ τὰ τοιάδε τῶν πρᾶγματων τιμᾶται λαμπρῶς.

Τοῦ αὐτοῦ, ἐκ τοῦ β' βιβλίου τῶν πρὸς Ἑρμείαν διαλόγων.

Οὐ δεῖ τὸ πίστει παραδεχθὲν, θρασυτέrais ὥσπερ ἐκβασανίζειν ἐρεύναις· πίστις γὰρ οὐκέτι τὸ ζητούμενον· ὡς γὰρ ἐλπὶς βλεπομένη, οὐκέτι ἐλπίς· ὃ γὰρ βλέπει τις, τί καὶ ὑπομένει; οὕτω πίστις ἐρευνωμένη καὶ οὐκ ἔχουσα τὸ ἀζήτητον, πίστις οὐκ ἂν εἴη· κατὰ τὸν ἴσον ἐλπίδι λόγον· τὸ γὰρ πίστει τετιμμημένον, βασάνου πάντως ἐλεύθερον (1).

Τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ χρυσοστόμου, ἐκ τῆς ἐρμηνείας τῆς πρὸς Ῥωμαίους ἐπιστολῆς.

Τῷ δὲ δυναμένῳ ὑμᾶς στηρίζαι, κατὰ τὸ εὐαγγέλιόν μου καὶ τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, κατὰ ἀποκάλυψιν μυστηρίου χρόνοις αἰωνίοις σεσιγημένου, φανερωθέντος δὲ νῦν διὰ γραφῶν προφητικῶν κατ' ἐπιταγὴν τοῦ αἰωνίου θεοῦ, εἰς ὑπακοὴν πίστεως εἰς πάντα τὰ ἔθνη (2). Εἰπὼν τὸ κήρυγμα Ἰησοῦ Χριστοῦ, τούτέστιν ὁ αὐτὸς ἐκήρυξεν, ἔδειξε τὸ ἀξιόπιστον ὁ λόγος· αὐτοῦ γὰρ τὸ κήρυγμα, φησὶν, οὐχ' ἡμέτερα τὰ δόγματα εὐαγγελικά ἐστι· καὶ οὐδενὶ φησι τῶν πρὸ ἡμῶν ἐγνωρίσθαι τοῦτο τὸ μυστήριον· πάλαι μὲν γὰρ προώριστο, ἐφάνη δὲ νῦν διὰ γραφῶν προφητικῶν· μὴ οὖν δείσης ἀποσπῆναι τοῦ νόμου· τοῦτο γὰρ βούλεται ὁ νόμος, τοῦτο ἄνωθεν προέλεγε· μὴ οὖν περιεργάζου διὰ τί νῦν ἐφανερώθη· τοῦτο γὰρ κατ' ἐπιταγὴν τοῦ θεοῦ γέγονε, καὶ οὐ δεῖ πολυπραγμονεῖν τοῦτο τὸ μυστήριον, ἀλλ' ὑπακούειν· ὑπακοῆς γὰρ ἢ πίστες δεῖται οὐ περιεργίας, μάλιστα ὅταν Θεὸς ἐπιτάτῃ.

(1) Audiant hoc et sequentia hodierni pseudo-theologi, qui christianam fidem humano prorsus ratiocinio atque indagini subditam volunt.

(2) Ad Rom. XVI. 25-26. Atqui in editionibus certe Chrysostomi homiliae usque ad hunc Pauli locum non perveniunt.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς ἑρμηνείας τῆς πρὸς Θεσσαλονικεῖς δευτέρας * ἐπιστολῆς.

* cod. πρώτης.

Ἄρα οὖν, ἀδελφοί, στήκετε καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδιδάχθητε εἴτε διὰ λόγου, εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν. Ἐντεῦθεν δῆλον, ὅτι οὐ πάντα δι' ἐπιστολῆς παρεδίδοντο, ἀλλὰ καὶ ἀγράφως· ὁμοίως δὲ καὶ ταῦτα κηκεῖνά ἐστιν ἀξιόπιστα· ὥστε καὶ τὴν παράδοσιν τῆς ἐκκλησίας ἀξιόπιστον ἡγούμεθα· παράδοσίς ἐστι, μηδὲν πλέον ζῆτει· δείκνυσιν ἐνταῦθα πολλοὺς ὄντας τοὺς παρὰ σαλευομένους.

Opp. T. XI.
p. 532.

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῆς πρὸς Ἑβραίους ἑρμηνείας, εἰς τὸ, πᾶς γὰρ ἄρχιερεὺς ἐξ ἀνθρώπων λαμβανόμενος· καὶ τὰ ἐξῆς.

Διὰ τοῦτο τὴν πίσιν παρελάβομεν, ἵνα μὴ ἀναγκάζομεθα μυρίας ἐπιέναι αἰρέσεις, καὶ πράγματα ἔχειν· ἀλλ' ὅπερ ἂν ἢ προσθεῖναι ἢ ἀφελεῖν τις ἐπιχειρήσῃ ἐκείνης, τοῦτο νόθον εἶναι νομίσωμεν· καθάπερ γὰρ οἱ τοὺς κανόνας διδόντες, οὐκ ἀναγκάζουσι μυρία μέτρα περιεργάζεσθαι, ἀλλὰ τὸ δοθὲν ἐκεῖνο κατέχειν κελεύουσιν, οὕτω καὶ ἐπὶ τῶν δογμάτων.

Opp. T. XII.
p. 89.

Τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Βασιλείου, ἐκ τῆς εἰς τὸν μί' ψαλμὸν ἑρμηνείας (1).

Ἐπίστυσα, διὸ ἐλάλησα, ἐγὼ δὲ ἐταπεινώθην σφόδρα· ἐγὼ δὲ εἶπα ἐν τῇ ἐκστάσει μου πᾶς ἄνθρωπος ψεύστης. Πίστις ἡγεῖσθω τῶν περὶ Θεοῦ λόγων· πίστις ἢ ὑπὲρ τὰς λογικὰς μεθόδους τὴν ψυχὴν εἰς συγκατάθεσιν ἔλκουσα· πίστις οὐχ' ἢ γεωμετρικαῖς ἀνάγκαις, ἀλλ' ἢ ταῖς τοῦ πνεύματος ἐνεργείαις γινομένη. Καὶ μετ' ὀλίγα. Ἀνάγκη γὰρ ἐκάστης μαθήσεως ἀνεξέλεάστους εἶναι τὰς ἀρχὰς τοῖς μανθάνουσιν, ἐπεὶ ἀμήχανον τοὺς περὶ τὰς πρώτας ζυγομαχοῦντας, δυνηθῆναι ὁδῶ καὶ τάξει προελθεῖν εἰς τὸ τέλος· καὶ τοῦτο ἂν μάθοις παρ' αὐτῶν τῶν ἔξωθεν· εἰ γὰρ μὴ συλχωρήσειας τὰς πρώτας ἀρχὰς τῷ γεωμέτρῃ, ἀμήχανον αὐτὸν τὰ ἐφεξῆς συμπεράνασθαι· καὶ τῆς ἀριθμητικῆς ὁ τοῖς πρώτοις καὶ στοιχειώδεσιν ἐνιστάμενος, τὴν εἰς τὸ πρόσω ὁδὸν διακόπτει· ὁμοίως δὲ καὶ αἱ ἱατρικαὶ ἀρχαὶ ἱατροῖς ἀναπόδεικτοι· καὶ ὅλως ἐν ὁποῖῳ δήποτε ἐπιτηδεύματι τῶν ὁδῶ καὶ τάξει προϊόντων ἐπὶ τὸ τέλος, ἀδύνατον τῶν πρώτων ὑποθέσεων ἀποδείξεις ἐπιζητεῖν, ἀλλ' ἀνάγκη τὰς τῶν λογικῶν τεχνῶν ἀρχὰς ἀνεξέλεάστως παραδεξάμενον, τὸ ἐκ τῶν ὑποθέθεντων ἀκόλουθον ἐν τοῖς ἐφεξῆς ἐπιβλέπειν· οὕτω δὲ οὖν καὶ τὸ τῆς θεολογίας μυστήριον τὴν ἐκ τῆς ἀβασανίστου πίστεως ἐπιζητεῖ συγκατάθεσιν· πιστεῦσαι γὰρ δεῖ, φησιν, ὅτι ἔστι θεός, οὐ ζητῆσαι οὐδὲ ζυγομαχεῖν τὸ τί ἐστὶ· καὶ ὅλως εἰ ἢ πίστις ἐλπίζομένων ἐστὶν ὑπόστασις, πραγμάτων ἑλεγχος οὐ βλεπομένων, μὴ φιλονείκει ἰδεῖν ἤδη τὰ μακρὰν ἀποκείμενα, μὴ δὲ τὰ ἐλπιζόμενα ἀμφίβοла καταστήσης, διὰ τὸ μὴ αὐτῶν δύνασθαι κατὰ τὴν γνῶσιν ἐφάπτεσθαι· ταῦτα μὲν οὖν καθ' ὅλου περὶ πίστεως διὰ τοὺς λογομαχοῦντας, καὶ ἐν ῥήμασι κενοῖς ἔχοντας τὴν ἐλπίδα. Καὶ μετὰ βραχύ. Ὅλως δὲ ἢ ἄνευ πίστεως

(1) Basilio adserit hanc homiliam Nicephorus, quam morosi aliquot critici haud genuinam esse dicebant, unde et Garnerius ipsam in appendice T. I. collocavit. Eandem ego in codice quoque decimi saeculi Basilio inscriptam legebam.

ἐπὶ τὸ λαλεῖν ἐρχομένη ψυχὴ, διὰ κενῆς ληρήσει, κατ' οὐδενὸς ὑποκειμένου τὸν λόγον προάγουσα· ἀρχὴ τοίνυν λόγου ἔμφορος, πίστις ἰσχυρῶς τῇ καρδίᾳ τοῦ λαλοῦντος ἐνιδρυμένη.

* Lib. V. Opp.
T. I. p. 313

Τοῦ αὐτοῦ ἐκ τῶν κατ' Εὐνομίου *, ἐν αἷς καὶ πόθεν ἡ ἀπιστία δεικνύει.

Εὐθεΐαι αἱ ὁδοὶ κυρίου, καὶ δίκαιοι πορεύσονται ἐν αὐταῖς· οἱ δὲ ἀσεβεῖς ἐν ταῖς εὐθείαις προσκόπτουσι· καὶ τὸ θαῦμα, ἀφ' ὧν ὠφελοῦνται οἱ τῇ πίστει ὑψαίνοντες, ἀπὸ τούτων βλάπτονται οἱ νοσοῦντες, περὶ ζητήσεις καὶ λογομαχίας ἀργᾶς, ὡς εἶπεν ὁ ἀπόστολος, ἀσχολούμενοι· ὅτι δὲ ψυχῆς νόσημά ἐστι τὸ κακῶς καὶ περιέργως ζητεῖν περὶ Θεοῦ, καὶ μάλιστα μετὰ ἀπιστίας, πᾶσι φανερόν· εἰ γὰρ αὐτῷ τῷ παναγίῳ Θεῷ τὰ περὶ αὐτοῦ ἀπιστοῦσι, πῶς τῶν προφητῶν ἢ ἀποστόλων αὐτοῦ ἀκούσουσι λεγόντων ἐν θείαις γραφαῖς τὰ περὶ αὐτοῦ, καὶ τῶν εἰς αὐτὸν μελλόντων ἐλπίζειν; Καὶ μετ' ὀλίγα. Ζητεῖς ἵνα εὕρῃς οὐ πίστιν ἀλλ' ἀπιστίαν· τοῦτο ἀληθὲς κατὰ τὸ γεγραμμένον· εἰς κακότεχνον ψυχὴν οὐκ εἰσελεύσεται σοφία· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ καὶ ἐλογίσθη αὐτῷ εἰς δικαιοσύνην, καὶ φίλος Θεοῦ ἐκλήθη· φίλος θεοῦ ὁ μακάριος Ἀβραὰμ εἶρηται καὶ ἔστι, φίλος διὰ πίστιν, φίλος δι' ὑπακοὴν θεοῦ· σὺ δὲ ἐχθρὸς δι' ἀπιστίαν καὶ παρακοὴν Θεοῦ· ἐπίστευσε δὲ Ἀβραὰμ τῷ Θεῷ, ἐπίστευσεν ὡς αὐτὸς, καὶ οὐκ ἠπίστησεν ὡς ὑμεῖς· διὰ τοῦτο αὐτὸς φίλος, ὑμεῖς δὲ ἐχθροί· οἱ ἐχθροὶ κυρίου ἐφύσαντο αὐτῷ, κατὰ τὸ γεγραμμένον.

Τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου ἐκ τῶν εἰς τὸ βάπτισμα λόγου.

Maur. ed. T. I.
p. 696, 704.

Εἰ γὰρ τὰς πρὸς ἀνθρώπους ὁμολογίας ἐμπεδοῖ θεὸς μέσος παραληφθεὶς, πόσος ὁ κίνδυνος, ὧν πρὸς αὐτὸν ἐθέμεθα τὸν Θεὸν συνθηκῶν, τούτων παραβάτας εὐρίσκεσθαι, καὶ μὴ μόνον τῶν ἄλλων ἀμαρτημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ τοῦ ψεύδους ὑποδίκους εἶναι τῇ ἀληθείᾳ; Καὶ μετὰ τινα. Μηδὲν σοφίσῃ, μηδὲν τεχνάσῃ κατὰ τῆς σῆς σωτηρίας· καὶ γὰρ τοὺς ἄλλους παραλογιζώμεθα, ἡμᾶς γε αὐτοὺς οὐ δυνησόμεθα· ὡς τό γε καθ' ἑαυτοῦ παίζειν, λίαν ἐπισφαλὲς καὶ ἀνόητον. Καὶ μέν' οὐ πολλά. Φύλασσέ μοι τὰ γεγραμμένα, ἐν καιροῖς τρεπτοῖς ἄτρεπτος μένων περὶ ἀτρέπτου πράγματος.

Τοῦ ἐν ἁγίαις Γρηγορίου ἐπισκόπου Νύσσης ἐκ τῶν εἰς τὴν τοῦ ἀνθρώπου κατασκευὴν κεφαλαίου κγ'.

Ed. Paris. T. I.
p. 103.

Καὶ γὰρ οἱ περὶ τὸν Ἀβραὰμ πατριάρχαι, τοῦ μὲν ἰδεῖν τὰ ἀγαθὰ τὴν ἐπιθυμίαν ἔσχον, καὶ οὐκ ἀνῆκαν ἐπιζητοῦντες τὴν ἐπουράνιον πατρίδα, καθὼς φησιν ὁ ἀπόστολος, ἀλλ' ὅμως ἐν τῷ ἐλπίζειν ἔτι τὴν χάριν εἰσὶ· “ τοῦ θεοῦ, περὶ ἡμῶν κρεῖττόν τι προβλεψαμένου, ἵνα μὴ χωρὶς ἡμῶν τελειωθῶσιν, ” εἰ οὖν ἐκεῖνοι φέρουσι τὴν ἀναβολὴν, οἱ πόρρωθεν διὰ μόνης πίστεως καὶ τῆς ἐλπίδος ἰδόντες τὰ ἀγαθὰ καὶ ἀσπασάμενοι, καθὼς μαρτυρεῖ ὁ ἀπόστολος, τὸ ἀσφαλὲς τῆς τῶν ἐλπιωθέντων ἀπολαύσεως, ἐν τῷ πιστὸν ἠγάσασθαι τὸν ἐπαγγειλόμενον, θέμενοι· τί χρὴ πράττειν τοὺς πολλοὺς ἡμᾶς, οἷς τυχὸν οὐδὲ ἢ πρὸς τὸ κρεῖττον ἐλπίς ἐκ τῶν βεβιωμένων ἐστίν; Ἰστέον δὲ ὅτι ἐν τῷ ἰδ' κεφαλαίῳ φησὶ, τὴν ἀπιστίαν μετὰ τῶν λοιπῶν ὧν ἀπρηριθμήσατο τῆς ψυχῆς

παθῶν, συγγενῇ εἶναι τῇ τῶν ἀλόγων ὁρμῇ, αὐξανομένων δὲ τῇ τῶν λογισμῶν συμμαχίᾳ.

Τοῦ αὐτοῦ κεφάλαιον κδ'.

Ἀλλὰ μὴν καὶ ἐκ τοῦ Θεοῦ τὰ πάντα, τῆς γραφῆς λεγούσης ἀκούοντες πεπιστεύκαμεν, καὶ τὸ πῶς ἦν ἐν τῷ θεῷ, τὸ ὑπὲρ τὸν ἡμέτερον λόγον εἶναι, οὐκ ἀξιούμεν περιεργάζεσθαι, πάντα τῇ θείᾳ δυνάμει χωρητὰ πεπιστευότες· καὶ τὸ μὴ δὴν ὑποστήσασθαι, καὶ τῷ ὄντι πρὸς τὸ δοκοῦν ὑποβάλλειν τὰς ποιότητας· οὐκοῦν ἀκολούθως ἀρκοῦν ἡγούμεθα τοῖς οὔσι πρὸς τὴν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος ὑπόστασιν, τὴν τοῦ θείου θελήματος δύναμιν· οὕτω καὶ τὴν ἀναστοιχείωσιν τῶν συνεστώτων εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγοντες δύναμιν, εἰς οὐδὲν ἔξω τοῦ εἰκότος τὴν πίστιν παραληφόμεθα.

P. 106.

Τοῦ ἐν ἀγίας πατρὸς ἡμῶν Διανυσίου ἐπισκόπου Ἀθηνῶν, ἐκ τοῦ περὶ θείων ὀνομάτων λόγου δ', κεφάλαιον κδ'.

Ἐν γνώσει δὲ ἀμαρτάνοντας καλεῖ τὰ λόγια τοὺς περὶ τὴν ἀληστον τοῦ ἀγαθοῦ γνώσιν, ἢ τὴν ποίησιν ἐξασθενοῦντας, καὶ τοὺς εἰδότας τὸ θέλημα καὶ μὴ ποιοῦντας· τοὺς ἀκηκοτάς μὲν, ἀσθενοῦντας δὲ περὶ τὴν πίστιν ἢ τὴν ἐνέργειαν τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ ἀβούλητόν τισι τὸ συνιέναι τοῦ ἀγαθοῦ κατὰ τὴν παρατροπὴν ἢ τὴν ἀσθένειαν τῆς βουλήσεως.

Ed. Ven. T. I
p. 378.

Τοῦ ἁγίου Ἀθανασίου ἐκ τοῦ λόγου τοῦ κατὰ τῶν φρονούντων τὰ Σαμοσατέως, καὶ περὶ πίστεως ὅτι εἷς ὁ Χριστός.

Χριστὸν γὰρ εὐθέως ἐξεληθόντες ἐκήρυξαν οἱ ἀπόστολοι συμφώνως τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ. Καὶ μετὰ τινα. Τίς χρεῖα ζητεῖν καὶ λογομαχεῖν; πιστεύειν συμφέρει καὶ σέβειν καὶ προσκυνεῖν. Καὶ μετὰ βραχέα. Οὐ ζητῶ πῶς παθητὸς καὶ πῶς ἀπαθὴς ὁ αὐτός· πῶς Θεὸς καὶ πῶς ἄνθρωπος, μὴ τὸ πῶς περιεργαζόμενος, καὶ τὸν τρόπον ἀναζητῶν, ἐκπέσω τοῦ προκειμένου ἡμῖν ἀγαθοῦ· πιστεύειν γὰρ πρῶτον· χρὴ καὶ δοξάζειν· δεύτερον ἄνωθεν τὴν σύστασιν τούτων αἰτεῖσθαι, καὶ μὴ κάτωπιν ταύτην πορίζεσθαι. Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ ἤτοι τρίτῳ * κατὰ Ἀρειανῶν λόγῳ ὁ αὐτὸς παῖρ φησὶν· ὅτι οὐδὲ εἰ ἀπορεῖ τις ζητῶν περὶ Θεοῦ, ὀφείλει καὶ ἀπιστεῖν τοῖς γεγραμμένοις· βέλτιον γὰρ ἀποροῦντας σιωπᾶν καὶ πιστεύειν, ἢ ἀπιστεῖν διὰ τὸ μὴ ἀπορεῖν (1).

* reapso
deutero

Αὐτάρκη οἶμαι τὰ εἰρημένα πρὸς ὑπόμνησιν· οὐ μέγα δὲ εἰπεῖν, καὶ πληροφορίαν εἶναι τοῖς φιλακροάμοσι τῶν θείων, καὶ πρὸς εὐσέβειαν ἐπιθυμητικῶς ἔχουσι· δύναιτο δ' ἂν τις τῶν πιστῶν καὶ ἐχεφρόνων φιλοπόνως τὰ τοιαῦτα ἐξερευνῶν, πλείους μαρτυρίας ἔκ τε τῶν θείων γραφῶν, ἔκ τε τῶν ἱερῶν πόων τῶν θεηγόρων πατέρων ἡμῶν συναγεῖραι, προτρεπούσας τὸ ἀπλοῖκόν τοῦ τρόπου τῆς πίστεως, καὶ ἀπανούργευτον ἐν συνειδήσει ἀγαθῇ ἐπιδεικνυμένας, τῇ εὐθύτῃ τῶν ὀρθῶν δογμάτων προσφέρεσθαι, αὐτοτελεῖς τοὺς μισθοὺς τῶν τοιούτων πόνων εἰδότας ἀπολύψασθαι, παρὰ τοῦ πάντων ἡμῶν σωτῆρος καὶ δεσπότου Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν.

(1). In editione Ven. Athanasii T. I. p. 398. ἀπορεῖν, Sed tamen ibi quoque communior lectio μὴ ἀπορεῖν adnotatur.

- α'. Περὶ τοῦ καιρὸν καὶ μέτρον εἰδέναι ἄριστον τῶν πραττομένων ἢ λεγομένων.
- β'. Περὶ τοῦ ἐν νῷ ἔχειν τὴν δευτέραν Χριστοῦ ἔλευσιν, παραίνεσις.
- γ'. Περὶ τῆς ἐξ ἀρχῆς καὶ ἐκ τῶν θεσπεσιῶν ἀποστόλων παραδεδομένης πίστεως.
- δ'. Ὅτι οὐ δεῖ δόξας ἀνακινεῖν τερατώδεις ματαίαις ἀνθρώποις ἐξευρημένας.
- ε'. Περὶ τῶν ἀθετησάντων τὴν πίστιν ὁποῖοι εἰσιν· ἐν ᾧ καὶ περὶ τοῦ μοναχοῦ καὶ ἀνιέρου Ἀντωνίου.
- ς'. Περὶ τῶν παραβάτων ἐπισκόπων καὶ ἱερέων, καὶ τοῦ ἱερατεῦεν δεῖν ἐξωσμένων.
- ζ'. Περὶ τῆς ψευδωνύμου συνόδου, ἥτοι τοῦ Καίσαρα συνεδρίου.
- η'. Ὅτι δεύτερον πάθος ἐδέξατο Χριστὸς ὑπὸ τῶν ἰουδαϊσφρόνων διὰ τῆς εἰκόνος αὐτοῦ.
- θ'. Περὶ τοῦ ἀρνησιχρίστου Ἀντωνίου, καὶ τοῦ μισοχρίστου Ἰωάννου, καὶ τῆς συμμορίας αὐτῶν.
- ι'. Περὶ τοῦ δυσσεβοῦς Κωνσταντίνου τοῦ λεγομένου Μαμωνᾶ.
- ια'. Ὅτι ἐκ τῶν ἀρειανῶν καὶ μανιχαίων δογματίζουσιν.
- ιβ'. Ὅτι Εὐσέβιος ἀρειανὸς ἦν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἑξαρχος τῶν πατέρων αὐτοῦ.
- ιγ'. Ὅτι τὰς βίβλους τῶν ἁγίων πατέρων ἐνόθευσαν.
- ιδ'. Περὶ τῆς δυσφημίας τῶν ἀρτιφανῶν ἰουδαίων.
- ιε'. Περὶ τῶν δειωγμένων διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν ἐπισκόπων καὶ ἱερέων.
- ισ'. Περὶ τῶν ὑποκεκριμένων καὶ τοῖς καιροῖς συμμορφιζομένων παράδειγμα τοῦ χαμαιλέοντος.
- ιζ'. Περὶ τῶν βλασφημούντων, ὅτι μέχρι Κωνσταντίνου εἰδώλοις προσεκύνουν οἱ χριστιανοί.
- ιη'. Ἐκθεσις ὀρθοδόξου πίστεως περὶ τριάδος.
- ιθ'. Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως Χριστοῦ.
- κ'. Περὶ τῆς κατ' ὑπόστασιν τῶν δύο φύσεων ἐνώσεως, καὶ τῆς ἐν ταῖς ποιότησι διαφορᾶς.
- κα'. Κατὰ Νεστορίου καὶ Εὐτυχίου.
- κβ'. Περὶ ἐνώσεως ἀσυγχύτου, καὶ διαιρέσεως ἀχωρίστου, καὶ ἐνεργειῶν καὶ θελημάτων.
- κγ'. Περὶ τοῦ δεῖν προσκυνεῖν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, κατὰ σέβας, οὐ μὴν κατὰ λατρείαν.
- κδ'. Περὶ τῶν λεγόντων εἰδώλοις προσκεκνημένοι τοὺς χριστιανούς.
- κε'. Τί ἂν εἵποιεν θρηνοῦντες ἑαυτοὺς οἱ παραπεπτωκότες ἐπίσκοποι καὶ ἱερεῖς ἀναπαλαίσαντες πάλιν εἰς μετάνοιαν.
- κς'. Ὅπως τὰ ἱερὰ σύμβολα ἐπάτησαν, καὶ τὰ τῆς μυσταγωγίας διεφάυλισαν λόγια.
- κζ'. Ὅτι βλασφημοῦντες δοξάζουσι Κωνσταντῖνον ῥύσασθαι αὐτοὺς εἰδωλολατρείας, καὶ Χριστὸς οὐδὲν ὠφελῆσαι θεδύνηται, ἀλλὰ μᾶλλον καὶ αἷτιος ἐγένετο.
- κη'. Ὅτι οὐδὲ χριστιανοὶ ἄξιοι εἰσι καλεῖσθαι, μὴ ὅτι γε ἐπίσκοποι.
- κθ'. Καθαίρεσις καὶ ἀποβολὴ κανονικὴ καὶ ἔννομος τῶν παραβάντων ἐπισκόπων καὶ ἱερέων.
- λ'. Περὶ διαφορᾶς εἰδῶλων καὶ εἰκόνων.
- λα'. Ἀπόδειξις ἐναργῆς προσκυνήσεως εἰκόνος Χριστοῦ, καὶ παράδειγμα σφραγίδος ἐξ ἀρχετύπου.
- λβ'. Περὶ τῶν φησάντων εἰδώλοις προσκεκνημένοι.
- λγ'. Περὶ τῶν τολμησάντων ὀνεμάσαι τὴν εἰκόνα Χριστοῦ εἰδωλον.
.....
... θαυματουργήσαντος ἐν τῇ ῥάβδῳ καὶ ἀναβολαίῳ αὐτοῦ.
- λδ'. Ὅτι ὁ Μαμωνᾶς τοὺς μοναχοὺς γυναιξὶ συνεξεύγνυε.
- λε'. Περὶ εὐσεβῶν βασιλέων ἐν εὐθηνίᾳ καὶ πολυχρονίᾳ βιωσάντων.
- λς'. Ὅτι ἀπὸ τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ἡ ἐκκλησία τοὺς ἀρχαίους θεσμοὺς καὶ ὅρους ἀπαρτρώτους κατεῖχε, μέχρι τοῦ ἀποστάτου Μαμωνᾶ.
- λθ'. Ὅτι οὐ βασιλικὸν ἀλλ' ἰουδαϊκὸν τὸ κακούργημα τῆς αἵρέσεως.
- μα'. Ὅτι ἐξ ἰουδαίων καὶ σαρακηνῶν ἐνέσκηψεν ἡ ἀποστασία αὕτη εἰς Λέοντα καὶ Κωνσταντῖνον τοὺς χριστοδιώκτας βασιλεῖς.

PARERGON.

In vacuo plagularum duarum spatio, placet post grande Nicephori opus breviter duo collocare scripta patriarcharum duorum (qui aequae ac Nicephorus pro sanctis imaginibus decertarunt) Tarasii nimirum atque Methodii. Sunt autem epistolae duae, quas ego ex codice vaticano, nonnisi quatenus ss. imaginum negotium attingunt exscripsi.

Ἀδελφοῖς καὶ συλλειτουργοῖς πᾶσι τοῖς ὁσιωτάτοις ἐπισκόποις τῆς φιλοχρίστου Σικελῶν *,
Ταράσιος ἐλέω Θεοῦ ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως νέας Ῥώμης.

* ἐκκλησίαις.

Οἱ τοῖς Θεοῖς σοφῶς ἐμμελετῶντες λόγοις καὶ ἐρευνητικῶς καὶ οὐ παροδευτικῶς ἐν ὑποταγῇ ἐγκύπτουτες, καὶ τὸν νοῦν αὐτῶν τῇ εὐσεβείᾳ καὶ τῇ ἀληθείᾳ προσπηγνύοντες, φωτίζονται πως θαυμαστικῶς ἀπὸ ὁρέων αἰώνιων, ἐξ ἀποστολικῶν προφητικῶν τε φημὶ καὶ πατρικῶν διδαγμάτων, καὶ τῇ αἴγλῃ τῆς τηλαυγέσεως προσρῶνται τὸν κύριον ἐνώπιον αὐτοῦ διαπαντός, καὶ διὰ τῆς πρακτικῆς ἀρετῆς πρὸς Θεωρίαν ἀνάγονται· εἶτα τὲ καὶ τὴν δογματικὴν διδασκαλίαν ταύταις ἀναμειγνύοντες, σφᾶς τε αὐτοὺς καὶ τοὺς ἄλλους πρὸς τὴν ἀληθεῖαν ἐκπαιδεύοντες, τὸ ἥθος τοῦ βίου ῥυθμίζουσι, καὶ τῶν γηϊνῶν ὑπεραναβεβηκότες, τὰ ἄνω ζητοῦσι, τὰ ἄνω φρονεῖσι, καὶ ὥσπερ τὸ διαφανὲς ὕδωρ ἐκμάσσεται τῶν εἰσρέοντων τὰς ὀφείας καὶ αὐτοῦ τοῦ ἡλίου τὸν κύκλον καὶ τῶν οὐρανῶν τὰ κύτῃ, οὕτω καὶ αὐτοὶ νόες καθαροὶ, νοὶ καθαροὶ προσμειγνύμενοι, οἷόν τι ἐκμαγεῖον καὶ κάτοπτρον γίνονται τῆς Θείας δόξης, ὡς ὁ κύριος ἔφη· μακάριοι οἱ καθαροὶ τῇ καρδίᾳ, ὅτι αὐτοὶ τὸν Θεὸν ὄψονται· καὶ ἀξίως θύεται καὶ ἱερεῖς καὶ μυστηπόλοι ἐκλέγονται τοῦ λαοῦ προκαθεζόμενοι, ὅτι καὶ περὶ αὐτῶν εἴρηται· ὅπου εἰσὶ δύο ἢ τρεῖς συνηγμένοι ἐπὶ τῷ ὀνόματί μου, ἐκεῖ εἰμι ἐν μέσῳ αὐτῶν· ἄνδρες οὖν ἐπιθυμῶν τῶν τοῦ πνεύματος, ἀκούομεν ὅτι τὸν κανονικὸν θεσμόν φυλάττοντες συναθροίζεσθε καθ' ἕκαστον χρόνον ἐπὶ τὸ διακρίνειν τὰ παρατυγχάνοντα ἐκκλησιαστικὰ κεφάλαια ἐπὶ πάσῃ τῇ ἐπαρχίᾳ ὑμῶν, καὶ πάντως ἐπικαλεῖσθε τὸν κύριον, ἵνα τὴν χάριν τοῦ πνεύματος καταπέμπουν ὑμῖν, διᾷ ἐκάστῃ ὑμῶν λόγον συνέσεως, λόγον Θείας βουλῆς, λόγον φυλακῆς ἐντολῶν Θεοῦ, λόγον τηρήσεως κανονικῶν διαταγμάτων, ταῖς κοσμικαῖς φροντίσι ταῖς ἐναντιομενέαις ταῖς προσταγμάσι τοῦ Θεοῦ χαίρειν λέγοντες, πνευματικῶς πνευματικὰ συγκρίνετε, μὴ προκρίναντες τὰ ἀνθρώπινα τῶν πνευματικῶν· τοῦτο γὰρ ἀνθρωπίνης χάριτος ἔργον, οὐ τῆς τοῦ πνεύματος· τί δέ εἰσι τὰ πνευματικά· εὐαγγελικαὶ ἀποφάσεις, ἀποστολικαὶ διαταγαί, τὰ τῶν Θεῶν κανόνων διατάγματα· ἐκτὸς γὰρ τούτων, κρίσις ἐκκλησιαστικῆς λοιδορίας οὐδὲν ἔχει πλέον.

Διὸ καὶ ἡ ἀγία σύνοδος, ἡ κατὰ Θεοῦ χάριν καὶ εὐδοκίαν συναθροισθεῖσα ἐν Νικαίᾳ ἐν τοῖς χρόνοις ἡμῶν, εἰς ἣν καὶ οἱ πλείους ὑμῶν εὐρέθητε, μετὰ τὸ ὀρίσαι κρατεῖσθαι τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν τῆς ἀγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς ἐκκλησίας, ἀποδέχεσθαι τὰς σεπτὰς καὶ ἀγίας εἰκόνας, καὶ ἀναθέματι παραπέμπουσα τοὺς αἵρεσιώτας, οὓς χριστιανοκατηγόρους καὶ εἰκονοκλάστας ἡ ἀλήθεια ὠνόμασεν, ἀπεφάνητο· καὶ αὐτοὶ ἐπίστασθε πάντα τὰ κανονικὰ διατάγματα ἀπαρτρώτως ἀναμφιβόλως φυλάττεσθαι καὶ κρατεῖσθαι ἀμείντως παρὰ πάντων ὑμῶν τῶν ἱερέων καὶ μοναχῶν καὶ λαϊκῶν, ὡς τρανῶς διαγορεύουσιν αἱ σημειώσεις τῶν συνοδικῶν αὐτῆς βιβλίων· κατὰ πάντα γὰρ ἐκ τῶν πηγῶν τοῦ Ἰσραὴλ ἤρυσάτο, καὶ οὐδὲν περαιτέρω τούτων ἐκπεφώνηκεν οὔτε ἀνέλιπεν· τὰ γὰρ τούτων διδάγματα οὔτε προσθήκη οὔτε ὑφείκειν ἐπιδέχεται· γέγραπται γάρ, ἐπ' αὐταῖς οὐκ ἔστι προσθεῖναι, καὶ ἀπ' αὐτῶν οὐκ ἔστιν ἀφελεῖν· καὶ γὰρ ἐν τοῖς βασιλείων νομίσμασι μικρόν τι τοῦ χαρακτῆρος τίς περικόψας, ὅλον τὸ νόμισμα κίβδηλον εἰργάσατο· οὕτως καὶ ὁ τὸ ἐλάχιστον τῶν Θεῶν κανόνων ἀνατρέπων, τῇ παντὶ λυμαίνεται· οὕτως οἱ προσθήκην ἐννοοῦμενοι ἐν τε τῇ Θεῇ

γραφῇ, ἢ τοῖς θείαις κανόσιν, ἢ ταῖς πατρικαῖς παραγγέλαισιν, εὐρίσκονται παραχαράττοντες τὴν ἀλήθειαν· καὶ μετὰ τοῦ ψόφου τῆς γλώττης αὐτῶν, συναγωνίζεται ἡ ψευδογροῖα· ταιγαροῦν μνήσῃτε τοῦ Θεοῦ λέγοντες, ὅτε πάντα κατορθώσεις, τότε σωθήσῃ· αὐτοὶ ἐν τῇ διὰ τὸν κύριον συναδριζομένη συνόδῳ ὑμῶν, τὴν ἀλήθειαν ἐπισπόμενοι, πάντων τῶν πρостаγμάτων τὴν φυλακὴν διατηροῦντες, πλατύνετε τὸ στόμα, καὶ πνεύματος πληρώσατε, εὐαγγελικῶς τε καὶ ἀποστολικῶς, κανονικῶς τε καὶ πατρικῶς ἀποφαινόμενοι κ. τ. λ. *Sequuntur in Tarasii epistola nonnullae ecclesiasticae regulae, seu canones et praecepta, quae describere non huius est loci.*

Τοῦ ἀγίου Μεθοδίου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως ἐπιστολὴ πεμφθεῖσα πρὸς τὸν πατριάρχην Ἱεροσολύμων, ἐπὶ καθαιρέσει τῶν ἀποστατησάντων ἱερέων.

Τὴν ἐκταθεῖσαν τῆς τιμίας κορυφαιότητός σου τοῦ λόγου χεῖρα ἡμῖν, διὰ τοῦ εὐλαβεστάτου ἀδελφοῦ Σιλουανοῦ, καὶ πρεσβυτέρου καὶ μοναχοῦ, πασῶν τῶν ἀνέκαθεν μέχρις ἡμῶν συνόδων, εὐαπόδεκτον καὶ ἰσχύτομον ἀπαγγέλλει φέρουσιν· καὶ τὴν καθ' ἡμᾶς αὐτοῦ παρ' ἧς κενινήμεθα ὑπομνήσαι τὴν ὑμετέραν ἀδελφικὴν Θεοσέβειαν, ὁρθῶς καὶ ἀπροσκλινῶς κριθεῖσαν ὁποδεξάμεθα καὶ ἡγαπήσαμεν· ὡς παρὰ κυρίου εἰσακουσθέντες ἐν τῇ συμπνοῇ τῆς ἀληθείας ἡμῖν γεγεννημένης ὁμονοίας· καθότι οὐκ ἦν ἑτέρως οὐδὲ ἡλωίζετο ἄλλως φέρειν καὶ ἔχειν, ἢ ὡς ἡμεῖς τε περιτρεπόμενοι ὑμᾶς ἡρωτήσαμεν, καὶ συντιθέμενοι ὑμεῖς ἀπεκρίνασθε· λέγομεν δὴ τὸ τοὺς μὲν ἀπὸ Ταρασίου καὶ Νικηφόρου τῶν μακαρίων καὶ ὁρθοδόξων πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἡμῶν, ἱερεῖς καθισταμένους, παρασφαλέντας δὲ τῆς ἀληθείας, καὶ ὠλισθηκότας ἀπὸ τῆς εὐθείας ὁδοῦ ὁλοψύχως μετανήσοντας, καὶ τῆς ἀβουλίας ἑαυτοὺς καταμεμφομένους, τῇ δὲ μεταμελείᾳ τὴν ἀξίαν μετάνοιαν ὅλη γνῶμη ἐνδεικνυμένους, καὶ τοὺς τῶν αἱρέσεων ἐξάρχους τῇ βδελυρᾷ τεύτων κακοδοξίᾳ ἀποπεμπομένους· καὶ ἀναθεματίζοντας, τοὺς τῆς εὐσεβείας ὅρους ὁμολογῶντας ἐμμένειν, καὶ τὴν ὁρθοδοξίαν ἀναβοώμενους, ὡς φυλάττειν μέχρι θανάτου εἰς τὰ ἐξῆς ταύτην, καὶ ὑπερβάνειν εἰς ἔτι τῆς ἀληθείας, εἰς καύχημα αὐτοῖς, καὶ εἰς ἡμέραν Χριστοῦ, πρὸς τὸ ζῆσαι ἀμνηρῶς ἀτελευτήτως, τούτους ἀποθέξασθαι, καὶ εἰς τοὺς οἰκίους βαθμοὺς ἐπανάγειν, καὶ ὡς οἰκεῖα μέλη τῇ ἰδίᾳ ἀρμονίᾳ συντάξει, καὶ συγκληρώσασθαι τοῖς τε ἄλλοις ἅπασι μετὰ τοῦτο ὡς ἐν δευτέρᾳ τάξει, εἰ συνερῶμεν πάλιν καθ' ὃν ἂν καὶ θεοὶ τρόπῳ χρήσασθαι ἄτερ μένον τοῦ τελευταίου τοῦτέστιν ἐσχάτου καὶ πρώτου ἐχθίστου τῆς ἀληθείας Ἰωάννου, μηδ' ὅλως πώποτε φανέντες χριστιανοῦ, καὶ κλήρου λόγον οὐκ ἐσχηκότας οὐδ' ἐπεκτείναντες ἀπάντων τι· Ταῦτα ὁρθῶς καὶ λίαν καλῶς δι' ὀλίγου ἐκδεμένης τῆς ὑμετέρας ἀδελφικῆς σεβασμιότητος, ἰδοὺ σήμερον τριετοῦς πληρωθέντες χρόνου, καὶ τοῦ τετάρτου ἀρξαμένου, οὐδένα καρπὸν μετανοίας τὸν διὰ τινος ταπεινόφρονος λόγου καὶ σκληραγωγίας βίου ἢ ἡρεμίας ἐδελουσίῳ δεικνύμενον παρὰ τινι τῶν ὅλων αὐτῷ πώποτε ἔγνωμεν κ. τ. λ. *Pergit Methodius declamare contra haereticos, praecipueque praedictum Iohannem iconoclastam, in quem Nicephorus quoque praecedente opere cap. 9. invehitur.*

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΝΙΚΗΦΟΡΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΟΛΟΓΗΤΙΚΟΣ ΜΙΚΡΟΣ

ΠΡΟΣ ΤΗΝ ΚΑΘΟΛΙΚΗΝ ΕΚΚΛΗΣΙΑΝ ΠΕΡΙ ΤΟΥ ΚΑΤΑ ΤΩΝ ΣΕΠΤΩΝ
ΕΙΚΟΝΩΝ ΠΑΛΙΝ ΝΕΟΥ ΣΧΙΣΜΑΤΟΣ (1).

α'. Ἐπειδὴ ἡ ἀγία τοῦ Θεοῦ ἐκκλησία ἐν τῷ Θεμελίῳ τῶν ἀποστόλων καὶ προφητῶν ἀσφαλῶς καὶ ἐρηρυσμένης ἔστηκεν, ὄντος ἀκρογωνιαίου λίθου Χριστοῦ τοῦ ἀληθοῦς Θεοῦ ἡμῶν, καὶ πᾶσι τοῖς ἱεροῖς καὶ θείοις δόγμασι κεκόσμηται καὶ κεκαλλώπιστα, καὶ οὐδαμῶς οὐδεμία ἀπολογία ἢ ἀντιλογία περὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ὀρθῆς καὶ ἀμωμήτου πίστεως καὶ λατρείας ἐν αὐτῇ ὑπάρχει (2), διὰ τοῦτο περὶ τῶν νῦν κενολογουμένων παρὰ τινων τῶν τοῦ ἱερατικοῦ

SANCTI PATRIS NOSTRI
NICEPHORI
PATRIARCHAE CONSTANTINOPOLITANI
APOLOGETICUS MINOR

AD CATHOLICAM ECCLESIAM DE NOVO PROPTER VENERABILES IMAGINES
EXORTO SCHISMATE.

1. Quoniam sancta Dei ecclesia in apostolorum ac prophetarum fundamento secure firmiterque consistit, angulari eius existente lapide Christo vero Deo nostro, cunctisque sacris ac divinis dogmatibus exornatur et venustatur, neque ulla ubivis vel defensio vel contradictio circa rectam nostram irreprehensibilemque fidem et cultum in ipsa fit; propterea circa hodiernas novitates nonnullorum de ecclesiastico

(1) Totus titulus ita se habet in codice, excepto vocabulo μικρός, quod nos addimus, ut hunc apologeticum ab illo longe maiore distinguamus, qui in hoc pariter volumine nostro editur. Mendose tamen in codice scribitur σχήματος pro σχίσματος, quod alterum reapse scribendum erat; agitur enim non de novo *schemate*, sed de *schismate*, ut ipse statim Nicephorus dicet.

(2) S. Nicephori proluxa vita ab Ignatio diacono scripta extat apud Bollandianos mart. tom. II. p. 295. sq. latine, graece autem ex codice vat. ab Allatio communicata p. 704. sq. Ibi cap. IV. 26. reapse dicitur, domita iam iconoclastarum haeresi, pacem in ecclesia fuisse dum Nicephorus episcopatum iniret; sed eandem paulo post Leone armenio regnante turbatam, denuoque in partes duas scissam ecclesiam, orthodoxorum

λόγου ἀπαλλοτρίωσάντων ἑαυτοὺς τοῦ κοινοῦ τῆς ἐκκλησίας σώματος τοῖς ἐρω-
τῶσι τὴν ἀπολογίαὶν ταύτην, ἣν τὰ ὑποτεταγμένα φέρει προτίθεται.

β'. "Οτι μὲν οὖν ἐξ ἀρχῆς καὶ ἄνωθεν ἐκ τε ἀποστολικῆς καὶ πατρικῆς
παραδόσεως, ἡ τῶν σεωπῶν εἰκόνων ὕπαρξις τε καὶ προσκύνησις μέχρι τοῦ
δεῦρο ἦλθε, κηρύσσουσι καὶ μαρτυροῦσιν αἱ τε ἀρχαῖαι ἐκκλησίαι καὶ τὰ ἱερά
σκεύη, παρά τε βασιλέων εὐσεβῶν καὶ ἐτέρων φιλοχρίστων κατασκευασθέντα,
ὅτι ἐν τόποις ἱεροῖς καὶ σεβασμίοις κατετάχθησαν τοῦ μετὰ τῶν λοιπῶν ἱερῶν
προσκυνεῖσθαι· σαφέστατον δὲ τούτων καὶ ἀψευδέστατον μαρτύριον τὰ ἐν ταῖς
σωλαῖς τοῦ ἁγίου Θυσιασθίου μετὰ τῶν τιμίων σταυρῶν συγκεῖμενα· οὐ γὰρ
ἐτέρω τρόπῳ ἐν τούτοις ἀνετέθησαν, εἰ μὴ προσκυνήσεως ἕνεκεν· ἔτι δὲ καὶ τὰ
ἐν τοῖς ἁγίοις θυρίοις καὶ πυλῶσιν ἱεροῖς τῷ αὐτῷ τρόπῳ τετυπωμένα· συν-
ίστησι δὲ τὴν τούτων προσκύνησιν καὶ τὰ ἐν τοῖς κανόσι τῆς ἁγίας 5' συνόδου,
σεωπὴν γραφὴν ταῦτα διαγορεύοντα (1)· ἔτι δὲ καὶ ἐτέραι ἁγίων πατέρων περὶ
αὐτῶν συγγραφαί.

γ'. "Οθεν καὶ ἐν τοῖς προλαβοῦσι χρόνοις εὐρηκῶς τὰς αὐτὰς ἱεράς εἰκό-
νας προσκυνουμένας ὁ τότε βασιλεύσας Λέων, ὁ πατὴρ Κωνσταντίνου, ὁ καὶ
κατὰ τῆς οἰκονομίας τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Θεοῦ μανεῖς, ταύτας ἐπειράδι κατα-

coetu, qui se a communi ecclesiae corpore abalienarunt, defensionem hanc, non-
nullis rogantibus, prout est in infrascriptis, exponimus.

2. Quod itaque iam inde ab initio antiquitasque ex apostolorum patrumque
traditione, sanctarum imaginum existentia et veneratio ad hodiernam usque diem
perstiterit, praedicant atque testantur et antiquae ecclesiae, et sacra vasa a piis re-
gibus aliisque Christo devotis adornata, quae in sacris venerandisque locis fuere re-
posita, ut cum reliquis sacris rebus honorarentur. Evidentissimum autem et since-
rissimum testimonium est illarum imaginum, quae in sancti altaris soleis cum ve-
nerandis crucibus sunt repositae: illae insuper quae in sanctis foribus ianuisque
eodem modo sunt insculptae. Comprobant harum cultum sextae quoque synodi ca-
nones, in quibus harum pictura venerabilis dicitur; quod ipsum et alia demum
sanctorum patrum scripta adfirmant.

3. Quamobrem superiore tempore has comperiens sacras imagines in honore
haberi Leo, pater Constantini qui adversus servatoris quoque Dei nostri incarna-
tionem insaniit, has evertere conatus est. Ideo et sanctae memoriae Germanum,

videlicet et iconoclastarum. Videtur itaque haec oratio sub iis initiis conscripta. Porro quam dixi, Nice-
phori vita legitur a me in vat. codice saeculi ferme undecimi, cuius in marginibus perscribuntur pulchris
atque quadratis, etsi non magnis litteris glossae optimaе perfrequentes; et quidem in prima pagina text.
ἄδύς, gloss. καιρός τοκετοῦ. - text. κατέπρυχεν, gloss. κατεπίνει. - text. κατόπιν, gloss. κατόπισθεν, κατοπίσω.
- text. ἀπαραίτητα, gloss. ἐπιτακτικά ἃ οὐδεὶς δύναται φυγεῖν. - text. καθεῖναι, gloss. χαλάσαι. - text. προσέλετο,
gloss. ἠγάπησεν, ἠδέλησεν. - text. κατηφείας, gloss. στυγνότητος. - text. τίς ἄρα, gloss. θαυμαστικῶς καὶ πνευ-
ματικῶς, οὐχ ὑποκριτικῶς ἀνάγνωδι. - text. ὧ τῶν, gloss. ὧ σὺ ἑταῖρε, ὧ μακάριε· λέγεται δὲ καὶ ἐπὶ εἰρωνείας.
- text. ἀπότευξις, gloss. ἀποτυχία. - text. ἄτε, gloss. ὥσπερ, καθάπερ. - text. ἀφασίαν, gloss. ἀφωνίαν. - text.
ἀτόπημα, gloss. ἀπρεπές. - text. ἐδαιδείην (ἐδεδείεν,) gloss. ἐφοβήθη. - text. ἀποικομένου, gloss. παρερχομί-
νου, ἀπερχομένου etc.

(1) Nempe hoc dicitur in canone trullano LXXXII, ubi ss. imagines dicuntur σεπτὰι venerabiles.

στρέψαι διὸ καὶ τὸν ἐν ὁσίᾳ τῇ μνήμῃ Γερμανὸν τὸν ἀρχιερέα ταύτης τῆς βασιλίδος πόλεως, τοῦ ἱερατικοῦ ἀξιώματος ἐξήλασεν, ὡς ἀντιπίπτοντα τῷ κακοδόξῳ αὐτοῦ φρονήματι καὶ εἴ τις ἀκριβέστερον περὶ τούτων μαθεῖν ἐθέλει, ἐντυλχανέτω τοῖς συγγράμμασι τοῦ αὐτοῦ ὁσιωτάτου ἀρχιερέως (1). οὕτω σαλευομένην τὴν ἐκκλησίαν ὁ δυσσεβὴς Κωνσταντῖνος καταλαβὼν, σφοδρότερον πνεύσας κατὰ τῶν ὁρθῶν ἡμῶν δογμάτων, καὶ μήτε ἱερέως ἐν τῇ βασιλευούσῃ πόλει τυγχάνοντος, ἥδη γὰρ καὶ Ἀναστάσιος (2), ὁ μετὰ τὸν ὅσιον Γερμανὸν ἱερατεύσας, ἐτελεύτησεν, μήτε πρεσβυτέρας Ῥώμης (3) ἀρχιερέα προσκαλεσάμενος, μήτε ἐτέρου θρόνου τοῦ οἰοδέποτε κατὰ τὸν ἐκκλησιαστικὸν κανόνα, τῷ εἰκείῳ δυσσεβεῖ θελήματι ἐπόμενος, μᾶλλον δὲ τυραννικῇ ἀλαζονείᾳ χρώμενος, καὶ τοῦ Θείου νόμου καταφρονήσας, διὰ τῶν ὑπ' αὐτοῦ ἀναιδῶς συναθροισθέντων ἀνιέρων ἱερέων, ὅσον ἦν ἐπ' αὐτῷ, τὴν τούτων καταστροφὴν κατειργάσατο, τολμήσας ὁ ἄθεος εἰδωλολάτρης τοὺς χριστιανοὺς ἀποκαλέσαι καὶ δογματίσας ἐν τῷ ὄρῳ τοῦ τοιοῦτου ἀνιέρου ἀθροίσματος (4), μὴ προσκυνεῖσθαι τοῦ λοι-

huius regiae urbis pontificem, sacerdotali dignitate expulit, utpote ipsius pravae opinionioni adversantem. Quam rem si quis accuratius vult cognoscere, eiusdem sanctissimi antistitis scripta legat. Sic itaque perturbatam impius Constantinus ecclesiam offendens, vehementius adversus recta dogmata nostra invehens, neque iam episcopo apud regiam urbem existente; namque et Anastasius, qui post sanctum Germanum episcopus fuit, obierat; imperator, inquam, neque senioris Romae pontifice, neque alterius cuiusvis sublimis sedis, iuxta ecclesiasticam regulam, appellato, impiae suae voluntati obsequens, vel potius tyrannica superbia utens, divina lege contempta, per collectos a semet profanos episcopos, quantum in ipso fuit, sanctarum imaginum fecit abolitionem, aususque est hic atheus idololatrarum nomine Christianos appellare; et dogmatico huiusmodi profanae synodi canone definire, non esse in

(1) Intellige S. Germani epistolas de hoc argumento quae recitantur in nicaena secunda synodo. Intellige item a nobis editum in Spicil. rom. T. VII. eiusdem Germani opusculum, ubi cap. 40. et seq. iconoclastae refutantur.

(2) Videtur Nicephorus sine contumelia appellare Anastasium, quamquam hunc patriarcham satis constat, si non animo certe opera et simulatione fuisse iconomachis. Num ergo aliter de eo existimabat Nicephorus? Certe in Graecorum menaeis Anastasii nomen legitur, qua super re disputat Cuperus in patr. constantinopolitanis. Attamen Anastasium ut iconomachum usque ad obitum damnat Ephraemius chronographus a me editus Script. vet. T. III. v. 9927. sq. Item Theophanes in chronico.

(3) Romam Nicephorus in sua cum Leone arm. imp. disputatione (vit. cap. VI. 41.) dicit τὸ πρῶτόβλητον τῶν ἀποστόλων ἔδος, *primam apostolorum sedem* (vel *firmamentum* aut *basim*.) Ita enim edidit Allatius *πρωτόβλητον*. At Combefisius, qui paulo ante praedictam disputationem ediderat, habet τοῦ πρωτοκλήτου, quae ceteroqui lectio merito illi suspecta videtur. Reapse codex vaticanus vitae Nicephori habet *πρωτόκλητον*, non τοῦ πρωτοκλήτου. Allatius vero vel ita legens, vel recte emendans, *πρωτόβλητον* pro *πρωτόκλητον* maluit. Est enim non insolita in codicibus permutatio litterarum B et K, propter multam earumdem in prisco scribendi usu similitudinem, ut mecum antiquarii sciunt. Et combefisiana quidem lectio τοῦ πρωτοκλήτου insana est; sequitur enim mox κορυφαίου Πέτρου; *πρωτόκλητος* autem Andreas, non Petrus. Verumtamen inter *πρωτόβλητον* (quod malo) et *πρωτόκλητον*, nullae tragoediae sunt agenda, quia perinde fere est dicere *primam sedem*, ac *primam appellatam sedem* aut *basim*.

(4) Habita fuit Constantinopoli haec iconomachorum synodus anno Copronimi regnantis XIII, ut ait Theophanes, eiusque non semel meminit noster Nicephorus in subsequentibus scriptis. Acta eius abolita interciderunt. Alia iconomachorum in eadem regia urbe synodus anno DCCCXV. sub Leone armenio fuit. Vit. S. Nicephori cap. V. 35. vel etiam X. 63. XII. 73.

ποῦ ἱερὰς εἰκόνας, μήτε ὅλως κατὰσκευάζεσθαι· καὶ ἐπειδὴ τὸ κακὸν ἀρχῆθεν οὐχ ἔστι ἐφ' ἑαυτῷ, ἐπηκολούθησε καὶ τὰ ἐξ ἀσεβείας δόγματα· τὰς τε γὰρ πρεσβείας τῶν ἁγίων τῆς ἐκκλησίας ἐξέβαλε, καὶ ἅγια λείψανα καὶ βίβλους ἱερὰς πλείστας κατέκαυσε, καὶ τοὺς μὴ κατὰδεχομένους τοῦτο τὸ ἄθεον δόγμα διωγμοῖς καὶ αἰκίαις καὶ βασάνοις πολλαῖς ἐτιμωρήσατο.

δ'. Εἰ δὲ δεῖ καὶ ἐκ τῶν ἐναντίων περὶ τούτων πιστώσασθαι, μαρτυροῦσι καὶ αἱ χρήσεις αἱ λεγόμεναι Ἐπιφανίου· καὶ γὰρ ἐκεῖ ὁ Ἐπιφάνιος, ὡς προσκυνομένης αὐτὰς παρὰ τῶν χριστιανῶν ὁρῶν, ἐπειρᾶτο τὴν τούτων ἀναίρεσιν ποιήσασθαι (1)· ὅπερ οὔτε ἐν τοῖς χρόνοις ἐκείνοις εὐσεβεῖς βασιλεῖς, πρὸς οὓς τὸ γράμμα δοκεῖ φέρεσθαι (2), τὸν περὶ τῆς καταστροφῆς αὐτῶν λόγον ἐδέξαντο, ὡς δηλοῦσιν αἱ τε ὑπ' αὐτῶν κτισθεῖσαι ἐκκλησίαι, καὶ τὰ ἱερὰ εἰκονίσματα τυγχάνοντα· πρὸς τούτοις καὶ αἱ ἐν Κύπρῳ ἐκκλησίαι βοῶσιν (3), ὅτι οἱ τοιοῦτοι λόγοι οὐκ ἠκούσθησαν πώποτε· ἀλλ' οὐδὲ οἱ ἐκ τῆς κυπρίας νήσου ὁρμώμενοι, ὧν ἔστιν ὁ ἐν ἁγίοις Παῦλος, ὁ γέγονως τῶν ἐνταῦθα ἀρχιερεὺς, καὶ Κωνσταντῖνος ὁ γεγονὼς κατὰ τὴν αὐτὴν νῆσον ἀρχιεπίσκοπος, ἄνδρες σοφοὶ καὶ ἐλλόγιστοι, καὶ τὰ δόγματ' αὐτοῦ ἁγίου Ἐπιφανίου τοῦ τῆς νήσου προεδρεύσαντος ἐπιστάμενοι, οὐκ ἠνέσχοντο τοῦ αὐτοῦ πατρὸς εἶναι τὰς χρήσεις, ἃς ἐν τῷ ψευδοσυλλόγῳ οἱ συναθροισθέντες αὐτῷ προσήγαγον· ἐν τούτοις ὁ Θεὸς

posterum venerandas sacras imagines neque omnino fabricandas. Et quia malum hoc in suis initiis contineri non potuit, consecutae sunt aliae insuper irreligiosae sanctiones; nempe et invocationes sanctorum ab ecclesia exclusit; sanctasque reliquias et sacros libros plurimos combussit; et homines, qui hoc impium dogma noluerunt admittere, persecutionibus, cruciatibus, poenisque multis adfecit.

4. Quod si oportet ex contrariis quoque argumentis idem confirmare, testes adsumunt illae etiam quae Epiphani dicuntur auctoritates. Namque, ut ibi legitur, Epiphanius videns sacras imagines a Christianis honorari, conatus est eas abolere: et tamen nec illis temporibus religiosi imperatores, ad quos id scriptum mitti videtur, hanc de abolendis imaginibus sententiam admiserunt, uti demonstrant conditae ab iis ecclesiae, et superstites sacrae icones. Insuper Cypri etiam ecclesiae clamant, sermones Epiphani eiusmodi nusquam esse auditos. Sed ne illi quidem, qui ex insula Cypro sunt oriundi, quos inter est sanctus Paulus nostrae urbis archiepiscopus, et Constantinus qui fuit eius insulae item archiepiscopus, sapientes clarique viri, dogmatumque sancti Epiphani, insulae praesulis, probe gnari, non tulerunt patris eiusdem auctoritates esse, quas ei huius pseudosynodi auctores adscripserunt.

(1) Hanc S. Epiphani auctoritatem bis sibi obiecit etiam S. Ioh. damascenus de ss. imag. or. I. 2, et or. II. 18; utroque autem in loco dicit fictitiam, eique ab haereticis suppositam; cuius tamen scripti in nicaena quoque II. synodo act. VI. Lab. T. VII. col. 475. mentio fit. Utique dubitari nequit de latina Epiphani epistola inter hieronymianas LI, cuius in calce illa est famigerata de velo picto narratio. Sed en adest etiam Nicephori ad praedicta responsio; praeter alios tot auctores qui in eadeam alea versati sunt.

(2) Nempe graeca epistola ad Theodosium magnum, quam esse genuinam negat inter ceteros etiam Lequinius ad praedictam Damasceni orationem II. 18.

(3) Hoc eodem utitur argumento Damascenus loc. cit., nempe quod cypriaca Epiphani ecclesia sacris plena imaginibus esset.

μὴ ἀρεσκόμενος, εὐδόκησεν ἐπιτελεσθῆναι τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δεύτερον ζ' ἀγίαν καὶ οἰκουμενικὴν σύνοδον, ἧς ἡ κατάρξις κατὰ λόγον καὶ ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν γέγονε παρὰ ἀρχιερέων τὸ τηνικαῦτα κινήσεισα. Παῦλος γὰρ ὁ προῤῥηθεὶς ἀρχιερεὺς τοῦ Βυζαντίου ὁρῶν ὅτι οἱ ἀρχιερεῖς, οἳ τε τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων ἀπὸ ἀπαισθησμένοι ἦσαν ἐκ τῆς κατ' αὐτὸν ἀρχιερωσύνης, ἀναθέμασι καὶ καθαιρέσεσι καθυποβάλλοντες, παρητήσατο τὸ τῆς ἱερωσύνης ἀξίωμα· καὶ πρῶτον μὲν τοῖς τε βασιλεῦσι παρρησίᾳ ἐντυχὼν ἐλάλησε, ὡς πολλοὶ τῶν ἔτι περιόντων αὐτόπται γενόμενοι μαρτυροῦσιν, ὅτι καὶ ἕως τοῦ νῦν οὐκ ὁρῶν συνείδησιν ἔχων διετέλουν· ἄρτι δὲ πᾶσιν ὑμῖν διαγορεύω τῆς αἵρέσεως ἐπικρατούσης, ἀναθεματιζόμενος ὑπὸ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἐπίσκοπος ὑμῶν εἶναι οὐ δύναμαι· τούτων λαληθέντων μετ' ὀλίγον τῇ νόσῳ συνεχόμενος, ἐπιλαβόμενος τοῦ θανάτου (1).

ε'. Μετὰ τοῦτον οὖν ὁ ἐν ἀγίᾳ τῇ μνήμῃ Ταράσιος προτραπεῖς εἰς τὸν ἱερατικὸν θρόνον ἐνέστη, τοῖς τε βασιλεῦσι τότε καὶ τῇ συγκλήτῳ καὶ παντὶ τῷ λαῷ τῆς πόλεως λέγων, ὅτι εἰ μὴ πληροφορίαν λάβω τοῦ γενέσθαι σύνοδον οἰκουμενικὴν συνευρισκομένων ἤδη καὶ τῶν λοιπῶν θρόνων, ἵνα τὸ καινοτομηθὲν σφάλμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ διορθωθῇ, εἰς τὴν ἱερωσύνην ἑμαυτὸν οὐκ ἐπιδίδωμι· καὶ παρὰ πάντων τὰ τῆς πληροφορίας δεξάμενος, οὕτω προεχειρίσθη ἀρχιερεὺς (2)· καὶ θεοῦ συνεργείᾳ εἰς πέρας ἐκβέβηκε, καὶ σύνοδος ἐννόμως καὶ κανονικῶς ἐτελέσθη, συνευρεθέντων καὶ τοποτηρητῶν, καὶ γραμμάτων συνοδι-

Quae quum Deo displicuissent, placuit eidem secundam Nicaeae fieri synodum quae est sanctarum oecumenicarum septima; cuius origo rationabiliter et secundum ecclesiasticam formulam a tunc existentibus pontificibus commota fuit. Nam Paulus praedictus Byzantii pontifex, videns alios pontifices, nempe tum illum senioris Romae, tum aliarum sedium, sacerdotii sui dignitati non communicantes, immo et anathematibus et depositione adversantes, pontificatum abdicavit: atque in primis imperatores, seposito metu, conveniens, ut multi ei rei praesentes et adhuc in vivis agentes testantur, ego inquit nec usque ad hoc tempus recta conscientia fui; et nunc vobis omnibus denuncio, me dominante haeresi, et a reliquis sedibus excommunicatum, vestrum haud diutius episcopum esse posse. Quibus dictis, paulo post morbo correptus, mortem obiit.

5. Post hunc itaque sanctae memoriae Tarasius ad sacerdotalem thronum promotus, et eius aetatis imperatoribus restitit et senatui universoque urbis populo protestatus est, nisi publica fides sibi fieret, fore ut oecumenica synodus contrahe-retur tum praesentium in urbe, tum etiam reliquarum sedium episcoporum, ob novum hunc errorem in ecclesia corrigendum, a se numquam pontificatum admissum iri. Accepta vero eius rei a cunctis fide, sic demum patriarcha factus est. Tum Deo adiuvante scopum est consecutus, et synodus legitime et secundum canones

(1) Copiose haec ex Theophane Cuperus in patr. constantinopolitanis. Item Ephraemius chronographus v. 9956-9979.

(2) Nihil Cuperus de hac egregia Tarasii apud populum protestatione, ante suscipiendum episcopatum.

* cod. 2 manu
ἐτέθη.

κῶν τῶν ἐν τοῖς λοιποῖς θρόνοις τὴν ἀρχιερωσύνην κεκτημένων· καὶ ὅρος ἀπὸ συνόδου ἐδέχθη * παρά τε οἰκουμένη πάσῃ, ἐν ᾗ καὶ οἱ βασιλεύοντες σύμφηφοι γεγόνασιν· καὶ τὸν τοιοῦτον ὅρον οὐ χρὴ περιεργάζεσθαι· καθάπερ γὰρ αἱ λοιπαὶ οἰκουμενικαὶ ἐξ ἁγίων συνodoi ὅρους οἰκείους ἐξέθεντο, καὶ οὐδεὶς περὶ τούτων ἀντίτεσε· καὶ οἱ κατὰ καιροὺς γὰρ βασιλεύοντες ταῖς ψήφοις τῶν ἱερέων ἐπόμενοι, καὶ ἀπεδέξαντο καὶ ἐκράτουν· καὶ οὐδεὶς τῶν ὀρθοδοξούντων μετὰ τὴν ἐκφώνησιν ἀμφισβήτησιν κατέστη, ἀλλ' ὡς ἐκ πνεύματος ἁγίου σφραγισθέντων τῶν ἐκφωνηθέντων πάντες οἱ χριστιανοὶ ἐδέξαντο, οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς εἰρημένης ζ' συνόδου ἐπηκολούθησεν, καὶ ὡς ἐκ θείας χάριτος ὁ ὅρος αὐτῆς ἐκδοθεὶς ἀπόδεκτος γέγονεν ἐν πᾶσι τοῖς πέρασιν· ἄλλως τὲ δὲ καὶ ἀρχαίαν καὶ προῦπάρχουσαν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ παράδοσιν ἀνεκαίγισε καὶ ἐκράτυνε, καὶ ἴδιον οὐδὲν ἐκαινοτόμησεν· ἐνεκεν τούτου ἀναμφισβήτητος κατὰ πάντα τρόπον ὁ κατ' αὐτὴν ὅρος φυλάττεσθαι παρὰ τῶν χριστιανῶν δικαίως ὀφείλεται (1).

ς'. Ταύτης οὖν τῆς ἱεραῆς συνόδου αἰσίως καὶ θεοπρεπῶς τελεσθείσης, οἱ μετὰ ταῦτα εἰς ἱερωσύνης ἀξίωμα προχειρισθέντες, τῷ ὑπ' αὐτὴν ἐκτιθέντι ὄρω στέργοντες ἰδιοχείρως κατὰ τὴν παραδεδομένην ἀρχὴν συνήθειαν τῇ ἐκκλησίᾳ, τοὺς οἰκείους σταυροὺς προτάξαντες (2), ὑπέγραψαν ὧν εἰσι καὶ νῦν οἱ ἑαυτοὺς τοῦ τῆς ἐκκλησίας πληρώματος ἀπορρήξαντες καὶ ἀπαλλατριώσαντες καὶ τοῖς ἐν τῇ αὐτῇ συνόδῳ ἀναθεματισμοῖς ἑαυτοὺς καθυποβάλλοντες· ἔχει

fuit celebrata, praesentibus etiam legatis, litterisque synodicis a reliquarum sedium primatibus acceptis. Decretumque ab universa synodo conditum fuit, atque ab universo orbe receptum, cui etiam imperatores subscripserunt. De qua definitione haud iam curiose quaerendum est. Nam sicut reliquae sanctae sex synodi definitiones suas ediderunt, quin aliquis iis contradiceret; et eius temporis imperatores sacerdotalibus sententiis obsequentes, eas admiserunt atque firmarunt, nemoque orthodoxus post promulgationem dubium aliquod commovit, sed tamquam a sancti Spiritus sigillo munita Christiani omnes quae promulgata sunt receperunt; sic etiam praedictae synodo septimae contigit, cuius decretum tamquam divinae gratiae fonte editum, in cunctis orbis finibus admissum est. Alioqui veterem et praeexistentem in ecclesia traditionem ea definitio confirmabat, nihilque peculiare vel novum statuebat. Propterea extra omnem dubitationem synodica illa definitio observari a Christianis omnibus iure meritoque debet.

6. Hac itaque fauste ac divinitus absoluta synodo, qui deinceps ad episcopatus dignitatem promoti fuerunt, decreto illi libenter propria manu, secundum antiquitus traditam ecclesiae consuetudinem, sua quisque praeposita cruce, subscripserunt: quos inter nonnulli sunt, qui hodie se de corpore ecclesiae avulserunt et abalienarunt, atque ita latis in illa synodo anathematibus semet subiecerunt. Est

(1) Considerent haec nostrorum quoque temporum iconomachi; videant, quomodo generalis synodi auctoritatem despiciere queant, quin simul et ceteras oecumenicas aequae infirmas iudicent; quo facto, fides christiana corrui.

(2) En morem apud nos adhuc vigentem, ut episcopi subscriptionibus suis crucem praeponant. Extant autem Concil. T. VII. col. 55. confessio haec et subscriptiones episcoporum ab haeresi reversorum.

δὲ τὰ ἐκτεθέντα οὕτως. “ Πιστεύοντες εἰς ἓνα θεὸν τὸν ἐν τριάδι ὑμνούμενον, „ τὰς ἀγίας εἰκόνας ἀσπαζόμεθα· καὶ οἱ μὴ οὕτως ἔχοντες, ἀνάθεμα ἔστω- „ σαν· καὶ οἱ μὴ οὕτως φρονοῦντες, πόρρω τῆς ἐκκλησίας ἐκδιωχθήτωσαν· ἡμεῖς „ τῇ ἀρχαίᾳ θεσμοθεσίᾳ ἐπακολουθοῦμεν· ἡμεῖς τοὺς θεσμοὺς τῶν πατέρων „ φυλαττόμεθα· ἡμεῖς τοὺς παρατιθέντας ἢ ἀφαιροῦντας, ἐκ τῆς καθολικῆς „ ἐκκλησίας ἀναθεματίζομεν· ἡμεῖς τοὺς μὴ οὕτως ἔχοντας τῷ ἀναθέματι καθ- „ υβάλλομεν· τοῖς ἐκλαμβάνουσι τὰς παρὰ τὰς θείας γραφὰς ῥήσεις τὰς κατὰ „ τῶν εἰδώλων εἰς τὰς σεωπὰς εἰκόνας, ἀνάθεμα· τοῖς ἀποκαλοῦσι τὰς ἱεράς „ εἰκόνας εἰδωλα, ἀνάθεμα, ἀνάθεμα (1). „ Ταῦτα οἱ ἀρτίως ἑαυτοὺς τῆς ἐκκλησίας ἀποσχίσαντες καθωμολόγησαν διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν· καὶ εἰ ἀρνοῦνται τὴν ὁμολογίαν αὐτῶν, τοὺς ἰδιοχείρους αὐτῶν σταυροὺς πατοῦσι, καὶ τοῖς προκειμένοις ἀναθέμασιν ἑαυτοὺς καθυποβάλλουσι, καὶ οὐδαμῶς ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἴστανται· ἐπεὶ δὲ καὶ τὸ δόγμα τῆς πίστεως ἐν ᾧ ἐχειροτονήθησαν ἡρνήσαντο, ἀνάγκη αὐτοὺς καὶ τὴν χειροτονίαν ἀρνήσασθαι, καὶ εἶναι καθηρη- μένους, ὡς ἐτεροδιδασκαλοῦντας· καὶ διὰ τοῦτο οὐ χρὴ αὐτοὺς εἰς διαλέξεις ἢ εἰς ἀντίλογίας πρὸς ἱερατικὸν ἄνδρα ἔρχεσθαι (2)· ἢ γὰρ συζητῶν μετ’ αὐτῶν περὶ δογμάτων ἐκκλησιαστικῶν, τοῖς αὐτοῖς ἀναθέμασι ἑαυτὸν περιβάλλει. Αὕξει δὲ αὐτῶν τὸ ἔγκλημα, καὶ μείζων ἡ κατάκρισις γίνεται, ὅτι οὐ νειωστὶ ἐπιγνόντες τὰ ζητούμενα, ἀλλ’ ἐκ πλείονος χρόνου πρᾶγμα ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ κε- κυρωμένον ἰδόντες καὶ ὑπογράψαντες, ἐκουσίως ἑαυτοὺς τῇ παρανομίᾳ ἐπέβρι-

autem definitionis tenor hic. “ Credentes unum Deum in Trinitate celebratum, „ sanctas imagines admittimus; et qui aliter se habent, anathema sint; et qui ali- „ ter sentiunt, procul ecclesia proterreantur. Nos quidem, veteres regulas sequi- „ mur; nos patrum decreta custodimus; nos, eos qui quicquam addiderint aut ab- „ stulerint, de catholica ecclesia excommunicamus; nos, qui alio animo sunt, ana- „ themati subiicimus. Anathema illis qui locutiones in divinis scripturis contra „ idola dictas, de sanctis imaginibus volunt intelligere. Illis qui sacras imagines „ idola appellant, anathema, anathema. „ Has inquam formulas hi, qui adversus ecclesiam nuper schisma fecerunt, professi fuerant per suas subscriptiones. Quod si nunc confessionem suam negant, ii scriptas manu propria cruces conculcant, se- que supradictis anathematibus supponunt, atque omnino in ecclesia non sunt. Quia vero et fidei dogma in quo ordinati fuere, negarunt, sequitur ut suam quoque ordinationem negaverint, sintque depositi, ceu alienae doctrinae magistri; ideoque non licet eos ad colloquium vel disceptationem cum viro quolibet sacerdotali admit-tere: secus enim, qui cum his de ecclesiasticis dogmatibus disputaverit, iisdem se anathematibus implicat. Porro crimen illorum augebit, graviorque damnatio fiet, quia non nuper quaestionem hanc noverunt, sed rem multo ante tempore in ecclesia definitam, cui etiam subscribere, cognoscentes, sponte sceleri consenserunt; et

(1) Extat haec formula iisdem plerumque verbis in synodo nic. ed. Lab. p. 575.

(2) Ita et mox cap. 9. Reapse recusavit Nicephorus disputare cum iconomachis. (Ignat. diac. in vita eius cap. VI. 41. et IX. 54. X. 61.) de dogmate in oecumenicis conciliis iam definito.

φαν' καὶ ταῦτα διδάσκαλοι τῶν τῆς ἐκκλησίας δογμάτων χρηματίσαντες, καὶ ἐν τῇ τοιαύτῃ διδαχῇ χρονίσαντες· καὶ ἑτέρως δὲ καθηρημένοι τυγχάνουσι παρὰ τῶν θείων κανόνων, ὡς παρασυναγωγὰς ποιοῦντες, καὶ τὰς βασιλικὰς ἀκοὰς διοχλοῦντες (1)· τέλεον δὲ αὐτοὺς ἀποκλείει τῆς πρὸς ἐκκλησιαστικούς ἀνδρας ὁμιλίας, καὶ τοῦ ἱερατικοῦ συλλόγου ἐκβάλλει, καὶ ἕτερα μὲν τινα, ἐξαιρέτως δὲ τὰ ἐν τῇ ἀγία οἰκουμενικῇ σ' συνόδῳ ἐγκείμενα, καθὼς ἐμφαίνεται ἐν τῇ συνοδικῇ ἐπιστολῇ Ἀγάθωνος πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης (2)· ἔχει γὰρ ὧδε. “Ὅστις ποτὲ τῶν ἱερέων τὰ ἐν τῇ ὁμολογίᾳ τῆς ἡμετέρας μετριότητος περιε-
 ,, χόμενα ἅμα ἡμῖν εἰλικρινῶς κηρύσσειν ἐπιθυμήσει, περὶ τῇ ἡμετέρᾳ ἀπο-
 ,, στολικῇ πίστει, ὡς ὁμόφρονας, ὡς συνιερεῖς, ὡς συλλειτουργοὺς, ὡς τῆς
 ,, αὐτῆς πίστεως, καὶ ἵνα ἀπλῶς εἴπωμεν, ὡς πνευματικούς ἀδελφούς καὶ συν-
 ,, επισκόπους ἡμῶν δεχόμεθα· τοὺς δὲ ταῦτα συνομολογεῖν μὴ θέλοντας, ὡς
 ,, ἐχθροὺς τῆς καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς, ὁμολογίας ἐνόχους εἶναι κρίνομεν
 ,, τῆς αἰωνίας κατακρίσεως· οὔτε δὲ τοὺς τοιούτους ποτὲ ἐν τῷ συλλόγῳ τῆς
 ,, ἡμετέρας μετριότητος, εἰ μὴ διορθωθέντας, ἀναδεξώμεθα· μηδὲ παραβῆναι
 ,, ἡμᾶς τίς ἐξ αὐτῶν ὑπολάβοι, ὅπερ προελάβομεν παρὰ τῶν προηγησαμένων
 ,, ἡμᾶς. ,,

ζ'. Μείζονι δὲ αὐτοὺς καταδίκη δεσμίους, καὶ θείας ὀργῆς ἐνόχους καθίστησι, καὶ οὐδὲ μετανοίας ἢ σωτηρίας ἀξίους γενέσθαι ἀποφαίνει καὶ τὰ παρὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ τῆς οἰκουμένης λαμπτήρος, καὶ τὸν τῆς βασιλίδος κοσμήσαν-
 τος θρόνον τοῦ Χρυσοστόμου ἐν τῇ ἐρμηνείᾳ τῆς πρὸς Ἐφείους ἐπιστολῆς τοῦ

quidem magistrorum dogmaticorum locum in ecclesia tenentes, et in hoc magisterio diu versati. Alio etiam titulo a divinis canonibus exauctorantur, ceu qui concilia-
 bula fecerint, et regis auribus molesti fuerint. Postremo eos ab ecclesiasticorum
 consortio excludunt, et sacerdotali coetu eiiciunt, alia quaedam, nominatimque ea
 quae in sexta oecumenica synodo feruntur, sicuti apparet ex synodica epistola
 Agathonis Romae senioris papae, quae ita habet. “ Quotquot sacerdotes, ea quae
 ,, in nostrae humilitatis confessione continentur, nobiscum sincere praedicare vo-
 ,, luerint circa nostram apostolicam fidem; hos ut parem nostrae sententiam geren-
 ,, tes, consacerdotes, et comministros, et eiusdem fidei consortes; atque ut simpli-
 ,, citer dicamus, ut spirituales fratres et coepiscopos nostros recipimus. Eos vero qui
 ,, ita confiteri nolunt, ceu catholicae et apostolicae confessionis hostes, aeternae
 ,, damnationis reos esse iudicamus. Neque hos umquam ad nostrae humilitatis con-
 ,, sortium, nisi emendatos, admittemus. Neque vero quispiam putet, nos quicquam
 ,, eorum transgredi, quae a maioribus tradita accepimus. ,,

7. Maiori autem illos damnationi obnoxios, divinaeque irae merentes consti-
 tuunt, et ne salutari quidem paenitentia dignos ostendunt, ea quae mundi lumen
 Iohannes, qui regiae urbis sedem ornavit, Chrysostomus inquam in epistolae divi

(1) Ex canonibus XI. et XII. antiochenis, qui sunt in Photii syntagmate apud nos Spicil. rom. T. VII. p. 200. 201. Confer ibidem p. 124.

(2) Extat in concilio sexto oecumenico ed. Lab. T. VI. col. 690.

θείου ἀποστόλου Παύλου πρώην λεγόμενα, περιέχοντα οὕτως (1)· “ οὐδὲν οὕτως
 ,, ἐκκλησίαν δυνήσεται διαιρεῖν, ὥς φιλαρχία· οὐδὲν οὕτως παροξύνει τὸν θεόν,
 ,, ὥς τὸ ἐκκλησίαν διαιρεθῆναι· καὶ μυρία ὧμεν ἐρτᾶσάμενοι καλὰ, τᾶν τὸ σῶμα
 ,, αὐτοῦ διατεμόντων οὐκ ἐλάττονα δώσομεν δίκην οἱ τὸ πλήρωμα κατατεμόντες
 ,, τὸ ἐκκλησιαστικόν· ἐκεῖνο μὲν γὰρ ἐπὶ κέρδει τῆς οἰκουμένης ἐγένετο, καὶ εἰ
 ,, μὴ ἀπὸ διανοίας τοιαύτης· τοῦτο δὲ οὐδὲν οὐδαμῶς τὸ χρήσιμον ἔχει, ἀλλὰ
 ,, βλάβην πολλήν· ταῦτα μοι οὐχὶ πρὸς τοὺς ἄρχοντας εἴρηται μόνον, ἀλλὰ
 ,, καὶ πρὸς τοὺς ἀρχομένους. Ἄνθρωπος δὲ τις ἅγιος εἶπε τί δοκοῦν εἶναι τολμη-
 ,, ρόν, πλὴν ἀλλ’ ὅμως ἐφθέγγαστο· οὐδὲ μαρτυρίου αἷμα ταύτην φησὶ τὴν ἁμαρ-
 ,, τίαν ἐξαλείφειν· εἰπὼς γάρ μοι, τίνος ἕνεκεν μαρτυρεῖς; οὐ διὰ τὴν δόξαν
 ,, τοῦ Χριστοῦ; πῶς τὴν ἐκκλησίαν πορθεῖς, ὑπὲρ ἧς τὴν ψυχὴν αὐτοῦ προή-
 ,, κατο ὁ Χριστός; ἄκουε ταῦτα Παύλου λέγοντος· * ὅτι οὐκ εἰμὶ ἄξιος κα-
 ,, λεῖσθαι ἀπόστολος, διότι ἐδίωξα τὴν ἐκκλησίαν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐπόρθουν αὐ-
 ,, τήν· οὐκ ἔστιν αὕτη ἐλάσσωσις ἢ βλάβη τῆς παρ’ ἐχθρῶν, ἀλλὰ πολὺ μείζων·
 ,, ἐκεῖνη μὲν γὰρ καὶ λαμπροτέραν ἐργάζεται, αὕτη δὲ ταύτην καὶ παρὰ τοῖς
 ,, ἐχθροῖς κατὰισχύνει, ὅταν ὑπὸ τῶν ἰδίων τέκνων πολεμεῖται· μέγα γὰρ δεῖγ-
 ,, μα ἀπάτης εἶναι παρ’ αὐτοῖς τὸ τοὺς γεννηθέντας ἐν αὐτῇ καὶ τραφέντας
 ,, καὶ τὰ ἀπόρρητα αὐτῆς μεμαθηκότας, ἀκρίτους * τούτους μετὰβαλλομένους,
 ,, ἐξαίφνης τὰ τῶν ἐχθρῶν αὐτὴν διατίθεσθαι· ταῦτα μοι πρὸς τοὺς ἀδιαφό-
 ,, ρως διδόντας ἑαυτοὺς τοῖς σχίζουσι τὴν ἐκκλησίαν. ,, Καὶ ταῦτα μὲν ὁ δι-
 δάσκαλος.

* I. Cor. XV.

* ed. Chrys.
ἀκριβοῦς.

apostoli Pauli ad Ephesios explanatione iampridem dixit, quae ita se habent. “ Nilil
 ,, adeo poterit ecclesiam scindere, ut dominandi amor. Nilil ita Deum exasperat,
 ,, quam si in ecclesiam schisma invehatur. Etiam si nos innumerabilia bona fece-
 ,, rimus, nihilominus, si integritatem ecclesiasticam mutilaverimus, haud leviores
 ,, poenas dabimus quam ii qui ipsum Christi corpus caesim violarunt: haec enim
 ,, caedes saluti mundo fuit, etsi praeter caedentium voluntatem. Schisma autem uti-
 ,, litatem nullam, detrimentum plurimum adfert. Haec a me dicta sunt non prae-
 ,, sulibus tantum, verum etiam subditis. Vir autem quidam sanctus, effatum pro-
 ,, tulit specie audax, sed tamen protulit; nempe ne martyrii quidem sanguine hoc
 ,, peccatum elui. Dic enim mihi, cur martyrium tu facis? nonne ob gloriam Chri-
 ,, sti? Cur ergo ecclesiam subruis, pro qua vitam sua Christus proiecit? Audi sic
 ,, Paulum loquentem: non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum
 ,, ecclesiam Dei, eamque depopulatus. Non est haec minor labe, quam quae ab
 ,, inimicis infertur; immo multo maior. Haec enim splendidiorem facit ecclesiam,
 ,, illa vero etiam coram inimicis perfundit eam pudore, cum a propriis filiis oppu-
 ,, gnatur. Grande enim erroris indicium prae se ferunt, qui in ea geniti atque nu-
 ,, triti, eiusque arcana edocti, perverso mox iudicio mutati, repente se in hostium
 ,, agmen coniiciunt. Haec a me dicta sint adversus eos qui facile se consociant fa-
 ,, cientibus in ecclesia schisma. ,, Haecenus magister.

(1) Homil. XI. in editione Montfauconii T. XI. p. 86.

ή'. Εἰ δὲ ὁμολογοῦσιν εἰδωλολατρῆσαι πρὸ τοῦ παρόντος καιροῦ, ὡς εἰδωλολάτραι κρινέσθωσαν, καὶ ἔστωσαν κατήχούμενοι, καὶ μετὰ χριστιανῶν μὴ μιγνύσθωσαν· ἀρκέσει γὰρ αὐτοῖς καὶ τοῦτο εἰ μεταμεληθεῖεν ἐφ' οἷς ἀβούλως ἐμελέτησάν τε καὶ ἔπραξαν· ὥσπερ εἰ μὴ τὰ κατ' αὐτοὺς οἰκονομηθῆναι, καὶ τὴν μετάνοιαν αὐτῶν παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ δεχθῆναι· εἰ δὲ διαμένουσιν ἐν τῇ αὐτῇ αἵρέσει, καὶ ἴσως καὶ ἐτέρους τινὰς ἀμαθεστέρους καὶ ἀπλουστέρους δυνηθῶσιν ἀποβουκολῆσαι, καὶ ὁχλαγωγῆσαι καὶ πλῆθος συνάγωσιν, ἔξω τῶν ἱερῶν τῆς ἐκκλησίας περιβόλων εἰσὶν· εἰ δὲ καὶ πάνυ ὀλίγοι ἐν τῇ ὀρθοδοξίᾳ καὶ εὐσεβείᾳ διαμείνωσιν, οὗτοι εἰσὶν ἐκκλησία, καὶ τὸ κῦρος καὶ ἡ προστάσις τῶν ἐκκλησιαστικῶν θεσμῶν ἐν αὐτοῖς κεῖται· καὶ κακοπαθῆσαι αὐτοῖς ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας δεῖσθαι· ὅπερ ἐστὶν εἰς καύχημα αἰώνιον, καὶ ψυχικῆς σωτηρίας πρόξενον· ὅτι οὐδὲ συζητήσεις περὶ τῶν ἱερῶν εἰκόνων ποιεῖσθαι δεῖ· οὐ γὰρ προσφάτως ἀνεφύη τὸ περὶ αὐτῶν δόγμα, ἀλλ' ἐκ πλείονος χρόνου ζητηθὲν, τὴν κύρωσιν παρὰ τῆς συνόδου ἔλαβε· καὶ πᾶν γὰρ ζήτημα δογματικὸν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τοῦ θεοῦ ἀναφυέν, μετὰ ζήτησιν συνοδικὴν καὶ ἐκφώνησιν πέπαυται, ἀμφιβολίαν δὲ τὴν οἰانوῦν οὐκ ἐπιδέχεται· οὕτως γὰρ ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἀγίων καὶ οἰκουμενικῶν συνόδων γέγονε.

* cod. εὐσεβῶς.

θ'. Περὶ δὲ τῶν ἀσεβῶς * δογματισθέντων παρὰ τοῦ Κωνσταντίνου, καλῶς ἔχειν δοκεῖ μὴ ἐξεῖναι ἐκκλησιαστικῶ ἀνδρώπῳ εἰς ἐξέτασιν καὶ δοκιμασίαν αὐτοῦ ἔρχεσθαι· τῶν γὰρ ἐν τοῖς ἀνοσίοις συγγράμμασιν αὐτοῦ ἐμφερομένων χρήσεων, τὰς μὲν τῶν αἵρετικῶν οὔσας, παντελῶς ἀποπέμπεσθαι· τὰς δὲ οὐκ

8. Quod si forte hi schismatici dicunt se hactenus idololatriam commisisse; idololatrae utique existimentur, et sint catechumeni, nequaquam vero cum Christianis misceantur. Nam certe hoc ipsis proderit, si consiliorum suorum actuumque stultitiae eos paeniteat; ita ut etiamsi rem suam non bene gesserint, saltem ipsorum paenitentiam ecclesia suscipiat. Quod si in eadem haeresi perstant, et aliquot fortasse alios rudiores ac simpliciores abducere potuerint, si seditionem fecerint, turbasque conflaverint; hi plane extra sacra ecclesiae septa sunt. Quod si et oppido pauci in orthodoxia rectaque pietate permaneant, hi sunt ecclesia, et auctoritas atque potestas ecclesiasticorum decretorum in his remanet; etiamsi mala pati propter veram religionem ipsos oportuerit; quod quidem aeternam gloriam animaeque salutem ipsis confert. Reapse ne controversia quidem deinceps de sanctis imaginibus fieri debet. Non enim dogma de ipsis, nuper natum est, sed iamdiu disputando libratum, ratumque a synodo habitum est. Porro omnis quaestio dogmatica quae in ecclesia Dei orta fuerit, post examen synodicum latamque publice sententiam, desinit; neque postea quamlibet dubitationem patitur. Sic enim et in ceteris sanctis atque oecumenicis synodis actum est.

9. Age vero de impiis Constantini (Copronymi) constitutis, recte dici videtur non licere ecclesiastico homini examen et animadversionem de iis instituere. Nam relatarum in profanis ipsius scriptis auctoritatum, aliae quia haereticos auctores habent, prorsus sunt abiiciendae: aliae vero ceu non bono sensu ab illo intellectae,

εὐαγῶς ὑπ' αὐτοῦ νοηθείσας, ἀπράκτους καὶ ἀργὰς ἀποφαίνειν· ἐὰν δὲ ἐκ τούτων τῶν χρήσεων, τινὰ βιβλία πρακτικὰ εὐρέθησαν περὶ εἰκόνων τί διαγορεύοντα, διὰ τὴν εἰς τὸν εὐσεβέστατον βασιλέα ἡμῶν πληροφορίαν, δέχεσθαι ταῦτα * τὴν ἐκκλησίαν καὶ ἐπιλύεσθαι· εἰ δὲ οὐκ ἐξαρκέσει τὰ τῆς πληροφορίας διὰ τῶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἱερατικῶν ἀνδρῶν, οὗτοι τῷ ἐκκλησιαστικῷ ἔδει καὶ κανόνι ἐπερειδόμενοι, σύνοδον οἰκουμενικὴν ἀποκαλοῦνται ὥστε τοὺς τῶν λοιπῶν θρόνων ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς ἐπὶ τῇ τῶν τοιούτων βιβλίῳ ἐξετάσει καὶ δοκιμασίᾳ, καὶ τὰ δοκοῦντα ἐπινεύσει τοῦ Θεοῦ πνεύματος περὶ αὐτῶν ἐκφωνηθῆναι· ὅτι ἀναγκαίως καὶ νῦν φυλάττονται καὶ κρατοῦνται οἱ τῆς ἀγίας 5' συνόδου κανόνες, οὓς ἀφ' οὗ χάριτι τοῦ Θεοῦ πνεύματος ἐξεφωνήθησαν, ἡ ἐκκλησία παραλαβοῦσα δι' αὐτῶν τὰ τῶν ἱερέων μετέρχεται κρίματα· ὑπὲρ γὰρ τὰ ἐκάτῳ εἴκοσι ἔτη (1) ἐν αὐτῇ διαπρέπουσιν οἱ τοιοῦτοι κανόνες, ὡς εἰ μὴ ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ ἐχρημάτιζον, πλείστην ὅσῃ ζημίαν ὑπέμενεν, οὐκ ὀλίγων σφαλμάτων ἐν τῇ ἱερωσύνῃ ἀνευθύνων διαμενόντων· καὶ τὸ ἀξιοχρεῶν τῶν ἐκθεμένων αὐτοὺς τό τε πλῆθος καὶ τὸ ἀξιοπίστον τῶν προσώπων πᾶσι χριστιανοῖς ἐμφανὲς καθίσταται· οἱ τε γὰρ κατὰ τὸν χρόνον ἐκεῖνον ἱερώτατοι πατριάρχαι, καὶ ἕτεροι ἕως τῶν διακοσίων καὶ τεσσαράκοντα ἐπισκόπων, οἰκείους κανόνας ἐκφωνήσαντες διὰ τῶν οἰκείων ὑπογραφῶν δηλοῦνται· οἷς σύμφηφος καὶ συνεργὸς γεγωνὸς ὁ τινικαῦτα βασιλεὺς Ἰουστίνιανος *, καὶ αὐτὸς περὶ τὴν εὐκλεῖαν καὶ ἀμώμητον ἡμῶν Θρησκείαν εὐσεβῶν, διὰ τῆς ἰδίας ὑπογραφῆς δείκνυται.

* Rhinotmetus

inutiles et otiosae reputandae sunt. Quod si demum in harum auctoritatum numero synodales aliquot libri comperti fuere, qui de imaginibus aliquid dicerent, hos ut piissimo imperatori nostro (Constantino Irenes) satis fieret, ecclesia admisit et explicavit. Quod si suasoriae solutiones non sufficiebant, per ecclesiasticos viros factae, hi quidem ecclesiastica consuetudine regulaque freti, oecumenicam synodum convocarunt; ita ut et reliquarum sedium pontifices ac sacerdotes horum librorum examen et inquisitionem peragerent, et quod visum fuisset, Spiritus sancti nutu de ipsis publice pronunciarent. Etenim necessario nunc etiam observantur et vigent sanctae synodi sextae canones; quos, ex quo cum divini Spiritus gratia promulgati fuerunt, ecclesia admisit, perque eos sacerdotalia iudicia exercet. Nam plus centum et viginti iam annis hi habentur in honore canones, qui nisi in ecclesia extitissent, plurimum ea passa esset detrimentum, quia culpaе multae in coetu sacerdotali sine remedio poenave mansissent. Iam et dignitas illorum qui eos condiderunt, et multitudo atque auctoritas personarum, Christianis omnibus explorata est. Nam et qui tunc erant sacratissimi patriarchae, et alii usque ad CCXL episcopi, tamquam suos hos canones pronunciasse, propriis subscriptionibus demonstrant. Quibus consentiens et cooperans factus is, qui tunc erat imperator Iustinianus, et ipse quoque de illustri irreprehensibilique fide nostra se pie sensisse propria subscriptione declarat.

(1) Hinc cognoscimus natalem huius scripti annum. Nam quia trullani canones anno DCXCI editi fuerunt, additis nunc haud plus CXXII, consurgit annus DCCCXIII quo imperium iniiit Leo armenius novae persecutionis auctor. Erat autem is annus episcopatus Nicephori octavus inceptus.

ι'. Πῶς οὖν [οὐ] βλάσφημον καὶ παράνομον, τὴν τοσαύτην τῶν ἱερέων πληθὺν μὴ ἀποδέχεσθαι, καὶ ἀντὶ ἐνὸς ἱστορικοῦ λογίζεσθαι; τὰ γὰρ πρὸ αὐτῆς γεγονότα ἱστοροῦντες λέγουσιν, ὅτι σεπταὶ ὑπῆρχον αἱ εἰκόνες, καὶ ὅτι χριστιανοὶ κατησπάζοντο αὐτάς· οὐ γὰρ ἴδιον τότε τύπον παρέδωκαν, ἀλλὰ τὰ ἱστορούμενα καὶ ἐζωγραφημένα καθορῶντες (1), περὶ αὐτῶν ἐξεφώνησαν, οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας καὶ τῆς χάριτος πλατυσμὸν καὶ προτίμησιν· καὶ ἐμφανίζουσι τοῦτο οἱ προάγοντες ἑρόνοι, καὶ οἱ κατ' αὐτοὺς βασιλεῖς καὶ ἱερεῖς ὁμοίως δοξάζοντες· εἰ δὲ λέγουσι τινὲς κενοφωνοῦντες, ὅτι μετὰ χρόνους τινὰς τῆς ἑκτῆς συνόδου γέγονεν ἡ τῶν κανόνων τούτων ἐκφώνησις, οὐδεὶς περὶ τοῦτο τῆς ἐκκλησίας λόγος διαπίπτει· οὐδὲ γὰρ ὁ ἐν τῷ μεταξὺ χρόνος κωλύει αὐτοὺς καλεῖσθαι κανόνας τῆς ἑκτῆς συνόδου· τὸ γὰρ αἷτιον τῆς τούτων ἀθροίσεως γέγονεν, ἐπειδὴ οὔτε ἡ ἀΓία ε' σύνοδος, οὔτε αὕτη ἡ σ' κανόνας ἐξέθειτο· διὰ τοῦτο χρησίμως καὶ ἀναγκαίως συνήχθησαν, καὶ τούτους ἐξεφώνησαν, πρὸς κοινὸν τῆς ἐκκλησίας ὄφελος· οὐδὲν δὲ οὔτε τῷ ἀριθμῷ οὔτε τῇ ἀξίᾳ ἐλλείπουσι, ἀλλὰ πλεονάζουσιν· ἐν γὰρ τῇ σ' ἀγία συνόδῳ περὶ τοὺς ἐκάτῳ ἐβδομήκοντα ὑπῆρχον πατέρες, ἐν δὲ τῇ τῶν κανόνων ἐκθέσει, διακόσιοι τεσσαράκοντα.

ια'. Ὅτι καὶ περὶ τῆς προσκυνήσεως τῶν ἱερῶν εἰκόνων χρήσεις πολλαὶ προσσηνέχθησαν τῷ εὐσεβεῖ ἡμῶν βασιλεῖ τῶν ἀΓίων πατέρων, δι' ὧν ἔδει τὴν πληροφορίαν πᾶσι τοῖς ἐντυγχάνουσιν ἀνενδοίαστον γενέσθαι, ὧν τὰ ὁλόκληρα βιβλία ἡ σύνοδος εἶχεν, ὡς οἱ τῶν εὐρεθέντων ἐν αὐτῇ περιόντες σὺν τῇ ἀλη-

10. Quid ni ergo blasphemum atque impium sit, talem tantumque episcoporum numerum non suscipere, et alicuius instar historici non reputare? Dum enim quae ante synodum extiterunt narrant, venerabiles fuisse imagines adfirmant, et apud Christianos in honore habitas. Non enim tunc proprium exemplum proposuerunt, sed narrata et picta spectantes, de ipsis sententiam tulerunt, ad ecclesiae aedificationem, gratiae amplificationem et exaltationem. Id demonstrant primariae sedes, et qui per ea tempora fuerunt imperatores ac sacerdotes imaginibus certatim honorem deferentes. Quod si nonnulli vaniloqui aiunt, aliquot post sextam synodum annis canones illos fuisse editos, nihil hinc ecclesiasticae doctrinae deperit. Non enim interiectum tempus vetat, quominus hi dicantur sextae synodi canones. Causa enim horum construendorum fuit, quod nec quinta nec ipsa sexta synodus canones ediderant. Propterea utiliter immo necessario hos compegerunt, atque ad communem ecclesiae utilitatem promulgarunt. Hi vero, sive condentium numerum spectes sive dignitatem, nequaquam inferiores sunt, immo potius superant. Nam sextae synodi patres ·CLXX· circiter fuerunt; canonum autem editionem ducenti et quadraginta episcopi fecerunt.

11. Iam de sacrarum imaginum veneratione auctoritates multae sanctorum patrum pio nostro imperatori oblatae fuerunt, quae indubitata fidem legentibus faciebant; quarum integra volumina synodus habuit, prout ii qui ei interfuerunt,

(1) Scilicet in trullano canone ·LXXXII· imperatum fuit, ut Christi humana figura symbolicae agni formae substitueretur, quam superiores Christiani, ceu Christi typum, eatenus venerati fuerant.

θεία μαρτυροῦσιν. "Οτι δὲ ὁ Παμφίλου Εὐσέβιος ἐν πολλοῖς συγγραμμασιν αὐτοῦ δείκνυται ἀρειανὸς γνήσιος, ἀλλὰ καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἐπιστολῇ αὐτοῦ (1), ἐν ᾗ τὴν τῶν ἱερῶν εἰκόνων ἀπαλόμενον ποιεῖται, εὐρίσκεται σαφῶς τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ δεύτερον λέγειν Θεὸν καὶ κτίσμα καὶ ὑπηρετὴν τοῦ πατρὸς· ὡσαύτως δὲ καὶ τὴν ἀνθρωπίνην μορφήν, ἣν ἔλαβεν ὁ κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν ὑπὲρ ἡμῶν ἀνακεκράσθαι τῇ κατ' αὐτὸν Θεότητι, καὶ μεταβεβλήσθαι ὅλην δι' ὅλου δοξάζει· ἅπερ εἰσὶν ἐναντία παντάπασιν τῷ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας φρονήματι· φαίνεται δὲ καὶ μετὰ χρόνους τινὰς τοῦ Θανάτου αὐτοῦ παρά τινων πατέρων συνοδικῶς (2) ὡς ἀρειανὸς τῆς ἐκκλησίας ἐκβαλλόμενος, μετὰ ἐτέρων ὁμοίως αἵρετικῶν, ἐπιτιμηθέντων καὶ τῶν τὰς μνημῆας αὐτῶν ἐπιτελούντων· κρινάτω οὖν πᾶς χριστιανὸς τῶν ὀρθοδοξούντων εἰ δεκτὸς ἐστὶν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ οὗτος τὰς τοιαύτας βλασφημίας κατὰ τοῦ σωτῆρος ἡμῶν Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἐκχέων· εἰ δέ τι καὶ ἐπαινεῖται, καθάπερ Ὀριγένης καὶ ἄλλοι πολλοὶ τῶν ἔξω τῆς ἐκκλησίας ὄντων· τούτων οὕτως ἐχόντων, οὐδεὶς τῶν εὖ φρονούντων οὔτε ἀπορίαν καταψηφιεῖται τῆς ἐκκλησίας, οὔτε ἔγκλημα καὶ ἀμάρτημα ἐπὶ τὰς κεφαλὰς τῶν ἑαυτοὺς ἐκουσίως τῆς ἐκκλησίας ἀποσχιζόντων· εἰ Θεοῦ συγχωρήσει ἐπιμεινοὶ τὰ τῆς διασπάσεως κατὰ τὸν ἑαυτοῦ θεσμὸν καὶ κανόνα· ὡς δ' ἀνωτέρω ἐλέχθη, σύνοδον οἰκουμένην ἐπικαλεῖται ἡ ἐκκλησία πρὸς τὸ πᾶσαν φιλονεικίαν ἐκποδὼν γενέσθαι, καὶ τὴν εἰρήνην χάριτι καὶ εὐδοκίᾳ Θεοῦ βραβευθῆναι ἐν αὐτῇ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

atque adhuc supersunt, vere testantur. Porro Eusebius Pamphili in multis scriptis suis apparet putus arianus, tum nominatim in illa epistola, in qua sacras imagines vetat, manifeste deprehenditur filium Dei dicere secundi ordinis Deum, et creaturam, patrisque servum. Pariterque humanam formam, quam dominus ac Deus noster nostri causa adsumpsit, concretam esse cum ipsius divinitate, totamque immutatam censet; quae prorsus catholicae ecclesiae sententiae adversantur. Constat autem et aliquot post eius obitum annis a nonnullis patribus synodico decreto ceu arianum ecclesia eiectionem, aequae ac alios haereticos; increpitis etiam illis qui horum faciebant commemorationem. Ergo quivis christianus orthodoxus iudicet, num sit in ecclesiam admittendus hic, qui tales blasphemias adversus servatorem nostrum Christum Deum effutivit: quamquam idem partim etiam laudatur, velut Origenes alique multi extra ecclesiam positi. Quae quum ita se habeant, nemo sano consilio praeditus, vel ecclesiae anxietatem damnet, vel criminationem culpamque in caput eorum reiectam qui se sponte ab ecclesia separarunt; quamdiu certe, Deo permitte, haec adversus eius constituta canonemque seditio perseverat. Ut autem superius dictum est, synodum oecumenicam ecclesia convocare solet ob quamlibet contentionem de medio tollendam, pacemque cum Dei placito stabiliendam per saecula saeculorum. Amen.

(1) Nempe illa ad Constantiam Licinii uxorem, quae memoratur in concil. II. nic. act. V. col. 365.

(2) Nimirum in synodica concilii alex. epistola. Lab. concil. T. I. col. 544.

Τὸν ἕνα Χριστὸν ὁμολογοῦμεν ἀόρατον καὶ ὁρατὸν, ἀκατάληπτον καὶ κατὰ-
ληπτον, ἀπερίγραφτον καὶ περιγραφτὸν, ἀπαθῆ τε καὶ παθητὸν, ἄγραφτον καὶ
γραφτόν· καὶ ἀναδεματίζομεν τοὺς ἐναντίον φρονοῦντας, ὁμόφρονas, καὶ συν-
ίστορας, ὑφ' ὧν ὁ τῆς Θείας ἐνανθρωπήσεως λόγος κατὰ φαντασίαν γεγενῆσθαι
καὶ δόκησιν ἐδοξάζετο· διὰ τῆς ἀναιρέσεως τῆς εἰκότος τοῦ Χριστοῦ καὶ σωτῆ-
ρος ἡμῶν, ἐναναιρουμένης καὶ τῆς ἀληθεσιότητος αὐτοῦ καὶ θεοφόρου σαρκὸς καὶ
μορφῆς· διχῶς γὰρ νοοῦμενον πᾶν τὸ μηδαμῶς εἰκονίζεσθαι πεφυκὸς, ἢ ὡς μὴ
ὄν, ἢ ὡς ὄν μὲν, ἥκιστα δὲ καταλαμβανόμενον, ὡς ἀόρατόν τε καὶ κρύφιον,
ὅποτ' ἄν τις ἐπὶ Χριστοῦ τοῦ πάντων ἡμῶν θεοῦ καὶ σωτῆρος δοξάσει, οὐκ
ἀσεβὴς φωραθήσεται προδηλότατον; τὸ μὲν γὰρ, τὸ μὴ γεγενῆσθαι κατὰ ἀλή-
θειαν ἄνθρωπον τὸν Ἐμμανουὴλ διαδείκνυσι· τὸ δὲ, γεγενῆσθαι μὲν, ἐξεστῆκεναι
δὲ τῶν ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων, καὶ τὴν προσληφθεῖσαν ἀποβαλέσθαι σάρκα,
καὶ πρὸς τὴν θεῖαν ἀκατάληψίαν, πάντῃ τε καὶ αὐθις ἀναδραμεῖν ὅπερ ἀλλό-
τριόν ἐστι πᾶσιν τῶν Θεωπνεύστων γραφῶν, αἱ καὶ πάλιν αὐτὸν ἐληλυθέναι
[φασί] κριτὴν δηλονότι τῶν ὅλων κατὰ τὰ αὐτὰ καὶ ὡσαύτως Θεαθησόμενον,
ὃν τρόπον ἐθεάθη τοῖς μαθηταῖς αὐτοῦ καὶ ἀποστόλοις εἰς οὐρανοὺς ἀναλαμ-
βανόμενος· * τῆς δὲ μανιχαϊκῆς δόξης καὶ δυσσεβείας τὸ τοιοῦτόν ἐστιν ἀνά-
μεστον φρενοβλαβοῦς· καὶ περὶ αὐτοῦ τὸ τοῦ θεοῦ Δαβὶδ προσφθέγγεται λό-
γιον τὸ φάσκον, ἐν τῷ ἡλίῳ ἔειπε τὸ σκῆνωμα αὐτοῦ *, τὴν ἀποβολὴν καὶ
ἀπόθεσιν αἰνιττόμενον τοῦ κυριακοῦ δηλαδὴ καὶ Θεοφόρου σώματος.

Act. 1. 11.

Ps. XVIII. 6.

ALTERA DEMONSTRATIO DE SANCTIS IMAGINIBUS.

Unum Christum confitemur invisibilem et visibilem, incomprehensibilem et
comprehensibilem, incircumscripsum et circumscripsum, impassibilem et passibi-
lem, non delineandum simul et delineandum. Anathematizamus autem consecratos
et conspirantes qui contrariam sententiam gerunt, a quibus divinae incarnationis
ratio existimatur phantastica et putativa; a quibus item cum imaginis Christi serva-
toris nostri abolitione, eiusdem pariter verissima et deifera caro et forma destruitur.
Nam cum dupliciter aliquid ceu minime figurandum existimari possit; nempe vel
quia nullum est; vel quia est quidem, sed tamen comprehendi nequit, utpote invi-
sibile et arcanum; utrumlibet in Christo omnium nostrum Deo ac servatore quis-
piam existimet, nonne manifestissime impius erit? Nam prima quidem opinio de-
monstraret Emmanuelem haud vere factum hominem; altera factum sane homi-
nem, sed tamen extra humanas proprietates fuisse, et adsumptam carnem abiecis-
se, atque ad divinam incomprehensibilitatem rursus omnino rediisse. Quod cunctis om-
nino inspiratis scripturis alienum est, quae etiam denuo eum reversurum aiunt,
iudicem scilicet eodem modo conspicuum, quo visus fuit discipulis atque apostolis
quum in caelum adsumeretur. Contrarium quippe commentum manichaea doctrina
et insana impietate scatet: de quo divi Davidis recitatur ab haereticis dictum illud:
in sole posuit tabernaculum suum; quibus verbis depositionem atque abiectionem
dominici deiferique corporis innui dicunt.

SANCTI PATRIS NOSTRI
NICEPHORI
ARCHIEPISCOPI (1) CONSTANTINOPOLITANI

REFUTATIO ET EVERSIO DELIRAMENTORUM
INSCITE ET IMPIE AB IRRELIGIOSI MAMONAE (2)

VANILOQUENTIA DICTORUM ADVERSUS SALUTAREM
DEI VERBI INCARNATIONEM.

ANTIRRHETICUS PRIMUS.

Ita quidem prioris disputationis (3) peractum fuit a nobis certamen atque absolutum. Nam Christianorum religionem impietatis idolicae puram, sacris litteris recitatis, praecedens sermo monstravit; illos vero qui iniquitatem in excelsum locuti sunt * ac meditati, ceu dementes traducens abegit. Nunc autem accincti denuo, alterum adversus impietatem ingredimur stadium. Quoniam, sicut iam antea diximus, duplex a veritatis hostibus contra orthodoxiam proelium committitur, nos quoque, haud secus quam zelotes Phinees, telo armati spiritus, et auxiliari ipsa veritate utentes, pro qua pugnantes armorum societatem inivimus, et cuius causa hoc item nobis obortum est bellum, madianiticam impietatem cum incredulitate iudaica, id est manichaeam rabiem cum ariana vesania, perimendam curabimus.

1. Si quis itaque eos interroget, ubinam aliquando Christianos idolica scandala, tanquam deos deprehenderint adorantes, quid respondeant non habent, valde autem vertigine laborant, ab ipsa veritate ad incitas redacti, et lingua impediti, et anima tenebris occupata. Alioqui etiam sentiunt, se magnopere adversus Deum peccare, dum in re sacra praeter fas labuntur: cumque iis fit exploratum, quanto pere iniurii sint, tunc ad incircumscripti vocabulum confugiunt. Sperantes enim, se iniuriae excessum vitare, honestam excogitarunt induere sibi personam, nempe incircumscripti appellationem quam Christo adtribuunt: hanc sibi veluti cautelam circumponentes, ut dum aiunt non oportere facere imagines, videantur tamen vesaniae adversus res sanctas crimen vitare. Atqui in hoc maior ipsorum protervia comperitur. Malitiose quippe conantur Deum latere in his quae adversus eum pec-

(1) Ita cod. et sic plerumque in antiquis codicibus appellantur maiorum sedium pastores; rarius *patriarchae*, quod fit in apologetico minore.

(2) Mamonam appellat Constantinum Copronymum, utpote Deo contrarium, iuxta illud: *non potestis Deo servire et Mamonae*.

(3) Dicit apologeticum maiorem, qui reapse praecedit in codice; quamquam nos maluimus tres adversus Copronymum antirrheticos praeponere, quia hos iucundiores lectoribus fore speravimus, quam prolixum illum spissaque materia redundantem maioris molis apologeticum.

cant stolidi. Porro quum ipsi sibimet fucum faciant, hoc demum insipientium atque in errore versantium indicium est.

2. Rursus itaque in hac quoque impietatis parte consentanei sibi sunt. Neque enim veritatem invenire student, sed Mamonae errorem, ceu regulam et exactam dogmatum rationem hi miseri adoptarunt. Quippe ita ab aequo ratiocinio recesserunt, et turpitudini suffragium suum contulerunt; unde ipsis vana haec doctrina insipienter conflata est. Vere de ita sentientibus nunc quoque dicetur: ex vite Sodomorum, esse vitam eorum; palmitem eorum ex Gomorrha, et uvam eorum uvam fellis, racemum eorum amaritudinem *. Namque impietatis illinc meracam veluti haurientes amaritudinem, et elaboratis a Mamona falsis fabulis ebriatam mentem gerentes, ad prodigiosas et irrationabiles prorsus garrulitates linguam absurdissime commovent. Multo itaque se labore atterentes, multosque libros corrumpentes atque adulterantes, plurimasque inclytorum patrum sententias, nec non et aliorum ab ecclesiae coetu expulso- rum scrutantes, hasque perturbare et fucare conantes, nihilo magis profecerunt. Mamonam vero paribus ac ethnici honoribus mactant, in eiusque sectam atque sententiam pedibus euntes imprudentissime, tamquam propriam adsciscunt ac diligunt. Atque in his praecipue, qui stolide in illius apostasia antesignani sunt, ex hac ignominia claram famam adipisci putantes, hisce dogmatibus inexplorate ac sine ullo examine suffragantur. Etenim praeceptum est malitia, vehemensque ad peiora cursus, et hominum voluptariorum ad res mundanas multa proclivitas. Ex quibus aucto ipsis malo, propriam salutem prodiderunt, peste veluti quadam et exitioso animi morbo ipsis obrepente. Hinc incircumscripti vocabulo patrocinantur, quo Servatoris nostri divinam incarnationem callide malitioseque evertere funditus moliantur. Idque vocabulum orthodoxis opposites, et tamquam inexpugnabile munimen contra eos struentes, superiores se fore sperant; quasi, nisi nostri id admittant, unicam Christi personam adigantur dividere. Sed quoniam versipelle variumque mendacii artificium est, simulant se incarnationem recipere, verbotenus subsistentes, quia heterodoxos videri verentur; re tamen vera non repudiant tantum, sed et illos qui admittunt, hostium loco habentes, acerbè repellunt nullaque venia dignantur.

3. Quid ergo heic animadvertendum superest? Quid, inquam aliud nisi hoc vere et cogitare et dicere, quod denuo Manetis charybdis late hians adversus eos, qui in insania huius mundi navigant, classes integras animarum rapit, mersasque in perditionis barathrum trahit!

Gr. p. 3.

4. Arianæ item flammæ chimaera, noxio suo animabus igne doctrinarum irreligiosarum, mentem illorum qui improviso et incaute incidunt amburens pessumdat.

5. Multorum pariter capitum hydra Acephalorum et confusanae Eutychnianorum vel potius Phantasiastarum conspirationis, ad discidium atque perniciem pulchre compacti ecclesiae corporis, multiplicem acerborum geniminum sobolem pululavit. Atque ut breviter dictum sit, ex manichaea vipera, et ariana aspide, alius quidam ex harum copula natus est biceps serpens; qualem etiam Hypsistariorum (1) spuriam abominandamque sectam audimus, ex ethnica fallacia et prodigioso Iudaeo-

(1) Haereticorum secta, qui Deum *altissimum* ita colebant, ut antitrinitarios se esse demonstrarent. De his satis Suicerus in thes. eccl. citatis Hesychio, Suida, Nysseno, ac Nazianzeno.

rum mendacio concretam; qui serpens terribiliter ad hos divini praecepti contemptores repens, quorum etiam calcaneum iamdiu observare iussus fuit, amarum exitiosumque venenum animabus eorum, qui facilem huic haeresi aurem praebent, affundit. Nam quod Ariani cum Manichaeis conspirent, in sequentibus perspicuum faciemus.

6. Est autem cuique exploratum, studia istorum eo tendere, ut numerosas illas et a Deo congregatas inclytorum patrum nostrorum synodos penitus aboleant; a quibus per operantem loquentemque in eis Spiritum, pervenisse ad nos divini mysterii veritatem manifestius ac dilucidius, firmiter credimus, duas videlicet in religiosa urbe Nicaea Bithynorum metropoli; nec non illam qua Chalcedon urbs maxime gloriatur; denique et illam qua Byzantium illustratur, pleno episcoporum numero insignem (1), ob magis magisque coarguendam, sternendam, proterrendamque impietatem: denique conditos in ea a divinis patribus superno adflatu instinctis canones atque regulas, quibus definitur sapientissime atque iustissime, domini ac Dei nostri Iesu Christi venerandam in humana forma imaginem deinceps esse publice proponendam (2), quod iamdiu tamen factum constabat; coaetanea enim Servatoris nostri apparitioni huiusmodi imaginis factura fuit (3): agnum autem, qui ut typus adsumptus fuerat, ipsa iam splendente veritate, diutius non esse figurandum. Oportere enim veteres typos umbratiles, ceu veritatis symbola et praefigurationes, quamquam olim in pretio habitos et cultos, nunc aboleri, gratiam autem prae illis ac veritatem honorari. Ante has autem synodos, immo et prae ipsis, illam qua Ephesus valde superbit (4), penitus expungere volunt, quae circumscriptum plane Christum Deum nostrum, quod adinet ad humanitatem, magna voce praedicavit; et eos qui id vocabulum non admittunt anathematibus horrendis supposuit. Sed cur opus est dicere, synodos ab his subverti? Qui enim toti Servatoris nostri incarnati mysterio contumeliam faciunt, iidem nostros quoque mores, canones, resque sacras contemnunt.

7. Quoniam itaque adversus Christi ecclesiam divinaque nostra dogmata impudenter agere adgressi sunt, sacram omnem reiicientes traditionem, et contra Unigeniti maiestatem vana vocabula ab incredulitatis vel potius apostasiae parente, ut magis proprie loquamur, sumpta ad suae stultitiae confirmationem obiciunt, haec oporteret quidem ceu nugatoria et trivialia, et insuavitatis garrulitatisque plena, ut rudia inquam ac fatua et falsitate scatentia, nec sibimet cohaerentia, et veritati secumque repugnantia, atque ex omni errore concreta, talia demum ut ipsorum nequitiam nulla oratio adaequare queat, atque ut summatim dicam, ex fimi colluvie et quisquiliis inerudite ignoranterque collecta, haec inquam prorsus exterminare atque exsufflare oporteret. Adeo quippe isti inornate, temere, atque indecore con-

60. p. 2.

(1) Recole apologeticum minorem cap. 10.

(2) Intelligit canonem trullanum LXXXII, de quo nos paulo ante diximus p. 12. n. 1.

(3) Nempe missa ad Abgarum regulum Christi domini imago, et illa a femina haemorrhoea posita eidem Christo statua.

(4) Nolebant iconomachi fieri Christi imagines, propterea quod Deus est incircumscriptus, Christus autem Deus. Iam quum ephesina synodus definiverit contra Nestorium unum esse filium Dei, Deum pariter et hominem (quo fit ut una adoratione colendus sit) sequitur ut Christi imago, hominis Dei sit imago; cuius tamen veneratio proprie vereque in ipsum Christum Deum tendit ac desinit.

tra res evidentes, et quae omnium aspectui prostant, atque apud omnes in confesso sunt, procedunt, ut risui potius quam ulli usui apud eos qui vere sapiunt, expositi sint. Cur enim risu non sit dignum, ipsi actarum rerum naturae, et opinionibus quae a multorum annorum, immo aetatum orthodoxia illustrium ac probatarum decursu, fidem roburque habent, adversari? quae nimirum opiniones vim suam indidem obtinuerunt, nempe ab omnium mentium concessione; ita ut in ambiguis etiam et ope aliqua ad persuasionem egentibus, ex praedictis adminiculis demonstrationem confirmationemque recipiant.

Quae quum ita se habere iam sit exploratum, ne refutationem quidem suscipere opus erat, ne forte idem atque illi peccare videamur; levitatisque et inscitiae causa risum commoventes, parem illis reprehensionem incurramus, qui puerilibus tricantur sermonibus. Nam qui huiusmodi argumenta adversariorum evertere nititur, is domunculas potius lusu puerili fabricatas videtur prosternere, quam rebus apud omnes vere sapientes veritatisque cultores certissimis patrocinari. Sed quia tamquam arbitrato suo sapientes esse volunt, tantumque a veritatis studio absunt ut mendacium toto affectu amplectantur, cavillatione multa et stultiloquio ac veluti balbutie utentes, ideo non sine multorum detrimento haec blaterando simpliciores decipiunt, gravi horum stupore et inconsiderantia ad inretiendum abutentes, donec multos secum praecipites trahant. Quibus ex rebus iamdiu nonnulli quoque ex iis qui videntur sapientes et illustriores, scandalum patiuntur: quandoquidem attingit saepe optimos etiam laves, quae pestilentis instar morbi, cunctis ut verbo dicam exitium suum communicat. Etenim specie ac fuce sermonum auribus blandientium deliniti, neque ob suam inscitiam effossam latentemque foveam praevidentes, in incredulitatis laqueos inconsiderate turpiterque labuntur. Nam sub christianismi simulata specie, hic qui talia scripsit, orthodoxam totam christianitatem hostiliter depopulatus est. Sic itaque, nihil indecorum agere existimantes, in hoc doctrinae examen nosmet coniecimus. Neque recusabimus putrida ac dilabentia et araneorum

Gr. p. 8. contextu debiliora horum argumenta exponere, ut iis, veritatis ore refutationes apte opponamus; atque ita manifestata omnibus ipsorum absurditate, agnoscant cordati homines fraudem illorum ac vilitatem, et propriae tutelae consulant. Quod igitur stolidi ac rudes in his quoque errant vocabulis, indescripti inquam et incircumscripsi, cuique exploratum puto; dum ad unam notionem utrumque conferunt, quae tamen valde differunt; de quibus postea tractabimus, cum ipsorum differentiam et significativam vim considerabimus. In praesenti autem contra istorum ignorantiam imperitiamque accincti, ad ea quae ipsorum magister vocabula obiicit peculiare studium nostrum convertemus. Porro conspicuum erit, quod si eius, qui auctor mali fuit, machinas disiecerimus, illorum quoque, qui indidem institutionem suam acceperunt, opera simul destruentur.

8. Communis autem a nobis sermo fiet tum contra inventorem ac parentem scenici huius dogmatis, tum etiam contra satellites eius novosque scurrilis huiusce erroneaeque sententiae dogmatistas. Agenesis igitur, mora omissa, obiecta ab illis expendamus; hisque in medium adductis, quotquot absurde dicunt, et ob decipiendum fallendumque vulgus instruunt; quicquid blasphemiae in his inest, facili negotio coarguamus. Sed enim multas illorum nugas, et insitam garrulitatem, qua

vanum verborum cumulum audientibus ingerunt, declinantes, ipsa quae illorum stultitiae capitalia existimantur, cominus adgrediamur. Neque secius animadvertendum est, qua ratione ad illos, qui tunc sacerdotali dignitate exornati erant, sermonem suum intendat. Etenim interrogativa forma sermocinans, ita simulat solutiones dubiorum exquirere; etsi alioqui praepotentia multa et omni audacia propriaeque sententiae tenacitate utens, placita sua iamdiu exsequitur. Sic igitur obiectiones se habent (1).

9. ☩ Sancta Dei catholica omnium, qui Christiani sumus, ecclesia traditione ☩ didicit ita confiteri filium ac Verbum Dei: natura videlicet simplicem, incarnatum autem in sanctissima immaculata domina nostra deipara semper virgine ☩ Maria; non mutata in carnem divinitate, neque carne incrementum adferente ☩ divinitati; sed duabus naturis in inconfusam unam coëuntibus unionem divinitatis atque humanitatis; ideoque unum eundemque esse secundum unicam ☩ hypostasim, duplicem videlicet in una persona: etiamsi omnis imago de proto- ☩ typo aliquo derivata (2) cognoscitur. ☩

Haec in prohoemio sunt. Quid ergo nos ad haec dicimus? Nempe quia statim quidem primoque motu, quoniam ad Christianos verba facit, scenicam christiani hominis personam sibi induit, dolum atque fallaciam intra proprium animum, tamquam in arca, interim celans. lactat autem se ecclesiae conservare traditionem, Verbi-que Dei humanati mysterium magnificare videtur; simulque honorare simulat sanctissimam virginem Dei matrem; quam alibi multimodis * dehonestatam traducere moliebatur, nec non eiusdem apud Deum intercessionem negare, a qua Christianis omnibus ceu salutis conciliatrice, spe immobili fretis, salvari contingit (3). Fictis autem huiusmodi verbis mores auditorum fascinat, ut sic eos transversos agere possit. Hinc belle admodum atque accurate compleri in hoc homine illud apparet, quod sacra oracula dicunt *: sagitta vulnerans, lingua eorum: sepulcrum patens, guttur eorum: linguis suis dolose agebant. Suadent enim, lepore ac lenitate sermonis semet figurantes, auresque mulcentes; vulnerantque simul, ceu sagittis acutis, indoctorum animos, variisque et insanabilibus plagis alte transfigunt. Cum enim oblique hic homo malitioseque adversus veritatem invehitur, non continuo impietatem ostendat; benigne vero sincereque doctrinam sanam exponit, ut videatur recte et irreprehensibiliter sentire; atque ita complurium benivolentiam venari molitur, ut cum postea propriam evomet malitiam, dignus fide habitus, facilius eos capiat qui ipsius fictas fabulas persuaderi sibi siverint. Atqui haud oportet verbis ad-

Gr. p. 6.

* εἰς τὴν πόλιν τοῦ
πατρὸς.

* Ps. xlii. 3.

(1) Sequentes sub asteriscis vel potius obelis loci citantur refutationis gratia a Nicephoro, ex deperdito Copronymi scripto pro haeresi iconoclastarum; sive id edictum fuerit, sive tractatus sub eius nomine scriptus. Edictum quidem memorat Suidas voc. Κωνσταντίνος, nec non Cedrenus ed. Paris. T. II. p. 1. 'Ὡς καὶ θεσμὸν ἐπὶ λαοῦ καθολικὸν ἐκδέσθαι, μὴ λέγεσθαι τινα τῶν θεραπόντων κυρίου τὸ παράπαν ἅγιον, ἀλλὰ καὶ τὰ λείψανα τούτων εὐρισκόμενα διαπτύεσθαι, καὶ μηδὲ πρεσβεῖαν αὐτῶν ἐξαίτεῖν· οὐδὲν γὰρ ἰσχύουσιν: ut legem quoque universalem populo proposuerit, ne quisquam omnino servorum Dei, sanctus diceretur; sed etiam eorum reliquiae repertae despuerentur, neve intercessio ipsorum peteretur, ceu qui nihil iuvare queant.

(2) Cod. παράγωγος. Scripsi παραγωγός.

(3) Vides haud esse neotericam, neque nostrorum tantummodo asceticorum, hanc opinionem, quod beata Virgo salutem aeternam (intercedendo scilicet) nobis conciliet; neque id cum aliqua Christi redemptoris ac mediatoris contumelia a catholicis dici, prout heterodoxi quidam dictitant. Profecto hanc sententiam confirmare multis aliis patrum auctoritatibus, non foret difficile.

tendere, sed facta considerare. Re enim vera commovetur ab eo bellum adversus Unigeniti incarnationem. Hinc Typhon impietatis attollitur plurimumque grandescit, sacris nostris dogmatibus perversam suam opinionem opponens: quasque res ei nec attingere nec spectare liceret, eas praeter omne fas praeterque nostram legislationem (1) oppugnat, summo cum impetu et odio in ecclesiae corpus insiliens. Certe omnibus notum est, quos homines in ecclesia sua Deus posuerit, nempe eos quos magni apostoli doctrina nobis demonstrat *. Nihilominus quum hic (Mamonas) deberet publicis regalibusque negotiis vacare, postquam divinae gloriae carnalitatem suam atque libidinem anteposuit, ductorum suorum impulsus suasionibus, horribiliter furens contra piorum partes manum armavit, linguamque adversus rectam et inculpabilem fidem nostram exacuit. Si quis ergo mentem adverterit, et accuratius rem dispexerit, facillime illum cognoscet, non adversus veritatem tantum impingere, verum etiam sibimet ipsum deformiter contradicere.

10. ⲉⲥⲥⲉⲗⲉⲥⲓⲁ Sancta Dei, inquit, et catholica omnium, qui Christiani sumus, ecclesia. ⲉⲥⲥⲉⲗⲉⲥⲓⲁ Quamnam heic tu dicis ecclesiam? rogabit eum aliquis. Si aliam quamdam peculiarem secernens, dum phantasiae tuae vanitati indulges, procudisti, hoc utique proprium erit opificium tuum. Sin vero hanc dicis, quae apud nos est; quomodo tu sanctam nunc appellas, quam execrandam impuramque alibi fictionibus tuis plurimis atque malitia, et daemoniorum cultricem, statuasque sacrilegas venerantem demonstrare conatus es? idque iamdiu ab antiquis temporibus factitantes adfirmas? Hae sunt enim mentis tuae despumationes, Deoque hostilis linguae ausus. Neque verbis tantum, sed iam etiam scripturis, ubique blasphemiae vestigia relinquis, quae tuam adversus Deum et homines impietatem coarguunt. Cur ergo ecclesiam, dum tuis quidem eam velles patrocinari opinionibus, catholicam et sanctam appellare iactas? Cum autem divina nostra vis dogmata oppugnare, perinde habens Deum ac daemones, idololatricam esse denuntias? Nonne tu potius idololatra es? Atque ut secretiora omittam, tu mundo deditus, et mundana gloria elatus, tu carnis et voluptatis mancipium, hoc temporalis vitae spatio et praesentibus bonis felicitatem omnem dimetiens, nihilque praeter terrena animo agitans, haud vero spe in Deum et divinorum mandatorum observatione gloriari volens, tu his inquam materialibus adhaerens, variisque cupiditatibus abreptus, hereditate caelestis regni excidisti, et ad destinatum tibi gehennae locum divinis iudiciis amandaberis. Propterea Christianorum religionem accusas, et omnipotentis Dei vires suffragio tuo infirmas esse definis, quasi is non potuerit ab idolorum errore humanum genus liberare; idque agis, ut miseriam et odium dogmatis tui praeventens effugias, tuamque malitiose ignominiam caeles. Idcirco Christi vitem, quam ex intellectuali Aegypto transtulit, et latericio peccatorum luto, atque invisibilibus operum praefectis liberavit (2), ceu aper de silva vastasti, atque ut singularis ferus depastus es *: nihilo furens minus quam ille adversus Iacobi populum corde obduratus et acerbis laborum imperator aegyptius, vel ille tetricus tyrannicusque dynasta babylonicus.

(1) Nempe contra canonicam regulam, qua laicis hominibus disputare de divinis dogmatibus interdictum erat.

(2) In graeco corrige ⲉⲗⲉⲩⲟⲩⲉⲣⲱⲥⲉⲛ Et quidem etiam p. 2. v. 6. a fin. ⲁⲗⲓⲟⲩⲱⲛⲧⲣⲉⲥ. Potiora quidem nos menda in marginibus emendabimus; attamen veriore interpunctionem in graeco faciendam, latina nostra interpretatio satis demonstrabit.

Sic enim tu in Christi hereditatem irruens, partem eius electam et prae ceteris ferventiorē intolerandis plurimisque iniuriis persequens, usque ad necem excruciaſti. Hoc edidisti primum vesaniae tuae documentum.

11. ☩ Traditione didicit confiteri. ☩ Hoc loco, vel quod ait non intellexit iste, qui omnium sapientissimum se arbitratur, vel data opera potius vult aliquos fallere; atque haud scio utrum insaniae potius an calliditatis insimulandus sit. Audiet enim a nobis: adhuc tu traditionem memoras? Quid ni vero tu antea priscam atque ab initio a sanctis apostolis inclytisque patribus nostris traditam ac dominantem in catholica vere et apostolica ecclesia consuetudinem admittis, sive quae litteris sive quae voce tantum tradita fuit? “State enim, inquit divus apostolus ad „ quosdam scribens *, et retinete traditiones, quas didicistis, sive per sermonem „ sive per epistolam nostram. „ Aequē enim utrimque vis et probatio confit. Nonne ergo insipientis attonitique haec tua verba sunt? modo scilicet in uno eodemque negotio traditionem ecclesiae admittere, modo recusare? Haec dogmatizare volens hic sollertissimus, quomodo non reputavit, Christi ecclesiam, cum ceteris omnibus sacris rebus, venerabilium quoque imaginum studium et convenientem adorationem ab initio usque ad hodiernum diem, prout accepit, conservare? Sed enim videtur ob arrogantiam, quae passio dira simul est et facile incidens (1), in ipsa rei summa aberrare. Namque et heic semet fallit Mamonas, vel certe alios quibus rem persuadere se putat. Non est ergo verbis, quibus ad multorum deceptionem utitur, adtendendum, sed ex modo ac facinoribus, quae adversus sanctos machinatus est ac patravit, de eo iudicandum est.

* II. Thess. II. 11.

Gr. p. 8.

12. Deinde addit: ☩ non mutata in carnem divinitate, neque carne incrementum adferente divinitati. ☩ Heic se manifeste demonstrat circa Domini incarnationem errare, suamque paulatim iam incipit improbitatem nudare. Non enim sicut Verbo inconvertibilitatem adtribuit, ita etiam carni idem adtributum adsignavit; etiamsi aliquibus persuadere se putat, carnem a se admitti. Cur enim oportuit incrementum, inconvertibilitatis loco dicere? Ergo carnis proprietates prorsus negans, pravam suam sententiam denuntiat. ☩ Sed duabus naturis in inconfusam ☩ unam coeuntibus unionem divinitatis et humanitatis, unum eundemque esse secundum unicam (2) hypostasim, duplicem in una persona. ☩ Heic quoque se ipsum fallit, minime vero auditores sagaces atque cordatos. Nam si recte proposuit, cur recte quoque non distinxit? Si inconfusas mansisse coeuntes in Christo naturas fassus est, utique debuit has item prorsus inconvertibiles esse non dubitare. Deinde quomodo proprietates quidem alterius, id est naturae Verbi, propter inconvertibilitatem conservatas proponere simulat; alterius autem, id est carnis, tamquam sublatas negat? Non est hoc officium hominis, qui naturas existimet inconvertibiles et inconfusas. Nam si quis unum iudicat passum esse aliquid in proprietatibus, necesse est alterum quoque passum aequē confiteatur. Sicut enim perfectum Deum cuncti nos confitemur Christum in forma Dei, id est in substantia Dei, existentem; ita et cum servi, id est nostra, suscepta forma, perfectus credendus est sine ullo defectu homo. Itaque et nostra ecclesia, iuxta quod nobis divinitus traditum

(1) Respicit Nicephorus ad Hebr. XII. 1: τὴν εὐπερίστατον ὀμνησίαν.

(2) Deest hoc loco in codice *μίαν unicam*, aliter ac p. 19.

est ab apostolicis praedicationibus et patrum magisteriis, inconvertibiles atque inconfusas naturas confitens, harum etiam utriusque proprietates, prout quaeque se habet, diserte proclamavit. Frustra hic igitur ecclesiastica sententia se innixum putabat: nam contra ipsam potius sentire heic quoque convincitur, magistros suos Acephalos sequens (1), quorum nonnulli naturas videntur admittere (2), cuncti tamen illarum funditus proprietates de medio tollunt et abolent. Exin mentis suae flammam, latensque in animi penetralibus odium adversus figurantes nobisque exhibentes servatoris nostri Christi humanam formam, extra ordinem abrupteque ostentans demonstrat.

Gr. p. 9.

13. Ait enim: ⲓⲛⲉⲙⲓ etiamsi omnis imago de prototypo aliquo derivata cognoscitur. ⲓⲛⲉⲙⲓ

Job. XXXII. 2.

Cuinam haec comparanda rei sunt? nisi illud dicendum est, quod velut aenea fistula, incluso ac violento spiritu viscera distentus fuerit, aequae ac ille loquax Buzites * cum ad magnum Ausitem increpatoria verba intendebat. Non enim potuit Mamonas malitiam diutius intra se celare. Nunc quem diu parturiebat acerbum impietatis abortum effudit, et quam antea sub simulationis peripetasmate * velare videbatur improbitatem, demum excrevit. Atque his, quamvis orationis sequela minime postularet, incongrue dictis, satis ostendit nonnisi vi intra se continuisse ea etiam quae antea simulabat. Et quidem venter eius dirumpendus erat, nisi hanc vocem etiam extra ordinem exprompsisset, extraque harmoniam et dispositi sermonis seriem. Brevi enim in scena iocatus, et eius quod agebat dramatis consumpto risu, ad suum rursus ingenium se recepit.

ⲓⲛⲉⲙⲓ ⲛⲉⲙⲓ.

14. Famigeratum illum vetus mythographia corvum narrat alienis pennis ornatum aliquando atque gloriantem, in quem aëreus spirans ventus commenticiam dispersit formositatem, remque alienam fecit evanidam; ex quo illius deformitas deinde apparuit. Simile quid Mamonas etiam passus mihi videtur. Postquam enim alienis paulisper se venustavit velut rectae fidei dictionibus, flante mox adversaria vi, non diu post sententiae suae turpitudinem patefactam exhibuit. Nonne enim omnibus patet, ab eo Christi gloriam oppugnari, dum minatur ac fremit adversus Verbi incarnationem? quandoquidem nondum incepto de imaginibus sermone, per ea quae in medium verba iecit, ante etiam praeclaram illam orationis structuram, sententiam suam innuit. Quippe heic animadvertite quamnam sensus cohaerentiam cum praecedentibus haec verba retineant: nam de naturis antea hypostasique locutus, mox propria audacia animique impetu instinctus, ad imagines inordinate transilit et prototypa: ita ut aperte demonstret, totum ab eo commotum sermonem, a summo ad imum, una cum sacris fidei nostrae symbolis universae servatoris nostri Christi oeconomiae contumeliam facere, immo ad ipsius Christi exterminium contendere. Semel itaque propositum hoc ingressus, perstat deinceps, et violenter admodum ac truculenter sermonis sui compositionem exsequitur. Generali autem definitione utitur, ut quum de imagine qualibet verba facere videatur, multis non sit suspectus; neque secius tamen de re illa dicat, quam sibi tractandam proposuit.

(1) Acephalos monophysitas syros a Copronymo Byzantium translato quinto sui regni anno narrat in chronico Theophanes.

(2) De inconstantia loquendi Acephalorum monophysitarum circa Christi naturas, diu Eustathius mopachus a me editus Script. vet. T. VII.

15. Statim ergo prosequitur. ⲉⲩ Et si bene se habet, ipsam esse consubstantialem ei rei quae figuratur. ⲉⲩ Ergo simpliciter figurari Christum non impedis, sed ideo tantum quia ille diversa substantia est ab imagine figurata. Aliud enim est Christus, aliud materia ex qua is figuratur. Haec vero a nobis redargui, nonne summe ridiculum sit? Nam quae ne minus quidem quispiam dixisset, aut Gr. p. 10. de trivio aliquis illorum quos in maxillas multi ludibundi verberant, hic incredulitatis crapula bacchans, et impietatis praepotentia in furorem actus, alta voce proclamavit. Atqui nugae hae sunt, vanique labores eius. Sed sunt nonnulli in tantum inscitiae atque incogitantiae propecti, ut se putent aliquid in his frugi cernere. Ideo nos necessariam instituimus in re minime necessaria quaestionem. Quid enim his dictis absurdius aut incogitantius? Certe haud hominum haec verba sunt, qui cogitatum suorum nexum retineant. Nam si de naturali imagine, quatenus artificiali opponitur, verba facit, qualem patris imaginem esse filium dicimus, fortasse sermo eius recte se habebit. Errat autem dum inepte in his simulacri nomen usurpat; nihil enim heic opus est simulacris aut argumentationibus. Frustra igitur hoc loco simulacrorum mentio fit: namque hoc prae illo stultius et irreligiosius est. Et omnino palam facit se ex absurdis et incongruentibus sermonem contexere.

16. Nunc quoniam de simulacris atque artificialibus imaginibus sermo ab illo commotus fuit, quae ex subiecta materia atque arte, et eius qui hanc profitetur ingenio fiunt, quis cordatus patietur dicentem, statuam vel imaginem consubstantialiam esse prototypo? Primo enim errat, dum perinde habet substantiam atque artem, quae invicem magnopere differunt. Nam creator omniumque opifex Deus naturam ex non extante ad existendum produxit. Ars vero naturam imitatur, non autem ipsa natura est, sed naturalem speciem, tamquam exemplar prototypumque adsumens, par quiddam ac simile facit, quod in pluribus opificiis videre est. Dein nunc quoque Mamonas procul aequo ratiocinio vagatur, dum nil differre inanime ab animato, sed ambo esse consubstantialia, definit; quoniam, verbi gratia, si homo animatus est, huius quoque imaginem animatam esse oporteat, itemque simulacrum; ita ut colores et reliqua materia inanimis, ex quibus imago constat, ab hominis natura non differant. Oporteret autem, secundum idem ratiocinium, ut res utraque eandem haberet definitionem, atque eandem sequeretur consubstantialium conditionem; nempe ut homo relative ad alium hominem sub eandem cadit definitionem, ita et figura. Et quoniam homo est animal rationale, mortale, mentis et scientiae capax, imaginem pariter opus foret rationale animal esse, mortale, mentis scientiaeque capax, nullaue re differens. Atqui fieri non posse ut ulla similitudo totam adamussim exaequet veritatem, ipsa veritas adfirmat cum summatibus theologis (1). Immo etiam vere dicitur homo ipse a semet differre, ex diversis naturis constans, anima inquam et corpore; etiamsi unum quid ex his existit homo: utraque enim res propriam habet definitionem; namque alia est animae ratio, alia corporis, cum differentiis pluribus atque accidentibus. Sumus quippe nos compositi, immo et oppositi tum nobis ipsis tum aliis invicem hominibus. Mamonas autem ne simulacra quidem ab iis re ulla, quorum sunt simulacra, differre putabat, sed eandem atque Gr. p. 11.

(1) Intelligit Nicephorus Nazianzenum orat. XXIII. 11: *μηδεμία ἐκτὸν φθάνει πρὸς τὴν ἀληθειαν*, *nulla imago veritatem adsequitur.*

illa, quae repraesentant, retinere naturam atque substantiam. Attamen quò fieri potest ut imago dicatur vel simulacrum, nisi diversam habeat a prototypo suo naturam? Ab omni igitur veritate seiungitur hic sapientissimus, atque a rerum intelligentia longissime abest. En aliud insuper quod a nobis huic dici aequum est: nempe nescis, o columen philosophorum, te tuismet argumentis inretiri: quia enim, ut tu ais, consubstantialiem imaginem esse prototypo oportet; imaginem autem circumscriptam esse tu quoque concedes (neque quisquam adeo insaniet, ut hoc neget) sequitur ut prototypum quoque, utpote consubstantiale, circumscriptum sit. Nam consubstantialia differre inter se, quod ad substantiam adtinet, prorsus est impossibile: quandoquidem tu quoque circumscriptum et incircumscriptum in substantiae ratione comprehendis. Si ergo apud te dogma steterit, machina tua disii-citur, et argumenta sternuntur veritatis funda, armisque aliis valide expugnata. Reapse talium magistrorum similes esse oportuit exortos nunc discipulos! Taliùm sunt inquam arborum fructus, ex malis pessimi, ex turpibus turpissimi.

17. Adhuc in eadem mente, vel ut verius dicam, amentia perseverans dicit: ☞ ut totum servetur; alioqui ne imago quidem. ☞ Id quoque ab insania eius est atque stupiditate. Nam qui sanam et integram mentem habent, et loquendi rectitudinem retinent, contrarium potius dicent, quod si totum nempe servatur, haud iam imago est, sed illud ipsum quod figuratur: namque haec specie tantum una eademque res videntur, non subiecto: Mamonas autem credit, nisi imago animata sit et proprio motu praedita, et omnia archetypi adtributa habeat, ne imaginem quidem posse dici. Quod si haec non sunt imaginis propria, omnis ratio imaginis illi perit. Quid ergo hinc sequitur? nempe ut una eademque res, et una simul sit et duae: immo ut mutuo imagines sint et archetypa; et hoc illi, illud huic vicissim simile sit. Aliter, exempli causa, atque in homine usuvenit, cui imago dicitur similis, non homo imagini. Alioqui convertibilem haberent denominationem suam; ita ut aeque indifferenterque homo etiam imaginis, et non tantum imago hominis diceretur: atque ita dubitaretur utrum utrius origo esset et antecedens. Haec scilicet Mamonae acumen declarant. Nonne enim futilis et alienatae mentis haec commenta sunt? Adeone hic inscius naturae rerum est, et a veritate procul semotus? Periculum est, ut haec nihilo meliora sint, quam quae in gynaeceis a bibacibus vetulis inter longas confabulationes naeniae canuntur.

18. Nullus itaque huic inest rectae religionis igniculus, neque logicae scientiae vel tantillum. Unde enim ei causa et causatum, vel similitum mutua comparatio constabit? vel participans et participatum, vel diversitas et differentia diiudicabitur? quae quidem in archetypo et imagine naturaliter conspiciuntur, partim relationem illorum et qualitatem, partim subiecti diversitatem nobis describentia? Hic autem idem atque indifferens in utroque ponens (quippe res considerandi ignarus) totam imaginis rationem sustulit, quod prorsus fieri nequit. Sic enim rerum quoque natura ab eo aboleretur. Sed iam mihi videor in eadem ac ipse inscitia versari, dum cum reprehendo qui nullam umquam rerum harum notitiam habuit. Credar enim idem facere, ac si quis agricolam aut baiulum speculativa disciplina velit informare. Quid enim Mamonae cruento rudique homini cum logicis facultatibus negotii sit? ei nempe qui humano, et quidem Christianorum, sanguine

gaudet, canibus aprisque delectatur, quibus plurimam vitae suae partem impendit; unde is videlicet meditationem dogmatum didicit, multaeque scientiae ab huiusce-modi exercitiis summam collegit. Mittamus nunc reliquam vitam dicere, quam narrare turpe est, audire autem narratam turpius ac perniciosius. Nam quis umquam vidit hominem venatorem, aprorum cervorumque vestigia, ceu canes feraeque solent, persequentem, dilecto agitandorum equorum studio deditum et devinctum, idque suavissimi unguenti loco habentem, sublimibus pariter religionis dogmatibus tuto ac salubriter se immiscentem? Facilius quispiam credet, ab eo qui remum tenet figlinam aut agriculturam pro re nautica doceri, vel loricatum hominem navigationis loco militiae addici; quam hominem stercore nefandisque turpitudinibus sordidatum, manibus sanguinolentis, lingua intemperante, marcidaque mente, divina dogmata adtingere, Deique mysteria eloqui, quae mundis corde, Deoque propinquare dignis, a superna revelantur gratia (1).

19. Sed haec, prout ea se habent, missa faciamus. Nos autem intermedia quaedam propter iniucundatis garrulitatisque molestiam praetercuntes, ad ea quae istis gravioris momenti videntur, orationem transferamus. ☩ Querimus, ait, a ☩ vobis quomodo fieri possit, ut dominus noster Iesus Christus, qui ex duarum ☩ naturarum immaterialis et materialis inconfusa unione, una persona est, pingatur aut figuretur? ☩ Qui quicquid ei libitum fuit, Deo permittente, antea patrauit, nunc interrogativa forma sacerdotes alloquitur, quos vinculis et carceribus, minis, aliisque cruciatibus plurimis antea perterritos in suam sententiam perpulerat. Querit itaque an Christus, duabus naturis immateriali et materiali constans, pingi possit? Atqui hinc apparet sermonum eius vitiositas et inconvenientia, et quomodo suis ipsis propositionibus contraria concludat. Oportebat enim, si ei sacrorum dogmatum nostrorum veritas cordi erat, regia via directim incedere, et accuratum mysterii nostri examen instituere. Quia igitur de immateriali ac materiali natura dicere orsus est, rebus invicem omnino contrariis, opus erat utrique parti oppositae, ea quae naturas comitari cernuntur, recte proprieque adsignare. Nam si immaterialis rei proprium est delineari non posse, prout et ipse in sequentibus dicet, ceu quae forma figuraque, et omni quolibet huiusmodi accidente caret; prorsus necesse est materiali rei simul, utpote quae immateriali omnino opponitur, contraria adtributa adsignare, id est eam delineari posse, formari, figurari, et his similia, ut oppositionis sequela bene congruenterque habeatur. Atque ita cogno-

Gr. p. 13

(1) De turpibus Copronymi moribus saepe Nicephorus in his scriptis, et praesertim sub finem tertii antirrhetici. Tum etiam Macarius Chrysocephalus, de quo mox dicemus, ita scribit contra impurum Copronymum qui sanctos appellari vetuerat, ut nos iam diximus cum Cedreno p. 19. n. 1, nec non contra synodum iconoclasticam ab eo congregatam. Συ τῆς ἀγιότητος ἀπογυμνώσας, κληῖσι ψιλῇ προσαγορεύεσθαι πανταχοῦ νεομοδέτηκας, καὶ ὡς τοὺς εὐτελεστάτους τῶν ἐν βίῳ ὀνόμασιν οἰκείοις παραδουλοῦσθαι, τὴν δαδωρημένην χάριν ἀδετῶν τῆς ἀγιότητος; εἰς τοῦτο ἀσεβῆσαι τετόλμηκας ὁ σάρκινος καὶ ἀλαζών; ὃ παράνομον συνέδριον, ὃ συναγωγή πονηρὰ κ. τ. λ. τίνι λόγῳ θαρρῶν, ὃ μάταις, τῆς ἀγιαστικῆς φωνῆς τοὺς ἡγιασμένους ἀποστερεῖς Θεοῦ, καὶ ταῦτα τοὺς ἀγίους ὀνομάζοντος; κ. τ. λ. Tu sanctitate hos denudans, simplici denominatione ubique terrarum appellari edixisti, ac veluti mortalium vilissimos propriis tantum nominibus denotari, donatam illis sanctitatis gratiam delens? Tam impie agere ausus es, o carnalis atque superbe? O iniquum synedrium! o congregatio prava! etc. Qua fiducia, o stulte, sanctitatis vocabulo spolijs sanctificatos a Deo, praesertim cum ab hoc ipso sancti appellantur? etc. Sane nostris quoque temporibus heterodoxi aliquot subverentur dicere v. gr. sanctum Franciscum, sanctum Dominicum, maluntque tantummodo pronunciare Franciscum etc.

visset, possibile esse, immo verum ac pium, Christum figurari (1). Sed nihil horum in mentem ei venit, neque iusto ratiocinio de praedictis iudicavit, sed praepotenter potius ductorum suorum errori favit. Secus enim, rem materiale pingi figurarique posse non negasset. Sed sicuti ei qui tenet aratrum, a sapiente imputatur insipientia; ita ei qui per se facit infandum opus, ignominia et imprudentia imputabitur: nam contrarius sibi est ac veritati; neque quae adfirmat reputans, et inscite simul ac nequiter agens.

20. Deinde inconfusam unionem videtur adserere in Christi persona, quae ex oppositis naturis componitur, sicut patrum placita docent. “ Processit enim, Deus, ut aiunt theologi, in humanitatis adsumptione, unum quid ex contrariis, duobus. Quomodo igitur conservabitur inconfusio, si Mamonas quae alteri tantum naturae substantialiter congruunt, utrique adtribuit? Hoc enimvero est impossibile. Neque enim possunt ea, quae divinae supremaeque naturae insunt, ad nostram hanc terrenam substantiam naturaliter transgredi: neque immaterialis res eadem, ac materialis, habere potest proprietates quae sunt invicem prorsus separatae.

(1) Extat in vaticanis codicibus oratio inedita Macarii Chrysocephali archiepiscopi in Lydia philadelphiensis εἰς τὴν παγκόσμιον ἐορτὴν τῆς ὀρθοδοξίας, de universali orthodoxiae sollemnitate, quo titulo auctor denotat festum oecumenicum ob restitutum ss. imaginum honorem post damnatam profligatamque iconoclastarum haeresim. Ex hac nos praeclara oratione locos identidem recitabimus, prout Nicephori textus ansam dabit. Et nunc quidem sequentem tractum. Χρωματούργοιμεν τὴν ὁραθεῖσαν τοῦ Θεανδρώπου μορφήν, καὶ διατυπούμεν τὴν ἔνυλον τοῦ δεσπότου οὐσίαν, καὶ προσκυνούμεν τοῦ ἀνθρωπίνου εἶδους αὐτοῦ τὴν ἐμφέρειαν, ἐξ ἧς καὶ εἰς τὸ πρωτότυποι καλλὸς τὸν νοῦν ἀναφέρομεν, καὶ δι’ ἧς τὴν προσκύνησιν εἰς τὸν δι’ ἡμᾶς σαρκωθέντα ἀναπέμπομεν· οὐ γράφομεν θεότητος φύσιν, οὐ σχηματίζομεν τὴν ἀσχηματίστον οὐσίαν· μὴ πρόσωπον ἴδοι θεοῦ ὁ τοῦτο ἡμᾶς συκοφαντῶν· ἀλλ’ ὁ ἐωράκαμεν, μαρτυροῦμεν· καὶ ὁ ἐθεασάμεθα τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν καὶ αἱ χεῖρες ἡμῶν ἐψηλάφησαν, τοῦτο καὶ ἐν εἰκόσι προσκυνούμεν· καὶ ζωγραφούμεν τῆς ἀνθρωπότητος τὸ ὁρώμενον, καὶ βλέπομεν τὸν χαρακτήρα τῆς προσληφθείσης τῷ Θεῷ λόγῳ σαρκός, καὶ προσκυνούμεν τῆς Θεανδρικῆς μορφῆς τὸ ἐκτύπωμα· οὐ προσκυνούμεν τῇ κτίσει παρὰ τὸν κτίσαντα, ἀλλὰ προσκυνούμεν τὸν κτίστην κτισθέντα τὸ κατ’ ἡμᾶς, καὶ εἰς κτίσιν ἀταπεινώτως καὶ ἀκαδαιρέτως κατακληυθότα ἵνα τὴν ἡμῶν δοξάσῃ φύσιν, καὶ θείας κοινωνούς ἀπεργάσῃται τοὺς ἀνθρώπους φύσεως· συμπροσκυνῶ τῷ βασιλεῖ καὶ Θεῷ τὴν ἀλουργίδα τοῦ σώματος, ἣν ἐφόρησε· τιμῶ τὴν εὐπρέπειαν τῆς σαρκός, ἣν ἐνεύσατο· οὐχ ὡς ἱμάτιον, οὐδ’ ὡς τέταρτον τῆς ἀγίας τριάδος πρόσωπον, ἀλλ’ ὡς ὁμόθεον χρηματίσαν, καὶ γενόμενον ὅπερ τὸ χρίσαν ἀμεταβλήτως· οὐ γὰρ θεότης ἡ φύσις γέγονε τῆς σαρκός, ἀλλ’ ὥσπερ ὁ λόγος σὰρξ ἀτρέπτως γέγονε, μείνας ὅπερ ἦν, οὕτω καὶ ἡ σὰρξ λόγος γέγονεν, οὐκ ἀπολέσασα τοῦθ’ ὅπερ ἐστὶ, ταυτιζομένη δὲ μᾶλλον πρὸς τὸν λόγον κατ’ ὑπόστασιν· διὸ θαρρῶν εἰκονίζω τὸν πρὶν ἀόρατον, οὐχ ὡς ἀόρατον, ἀλλ’ ὡς ὁρατὸν γενόμενον δι’ ἡμᾶς μεθέξει σαρκός τε καὶ αἱμάτων· οὐ τὴν ἀόρατον εἰκονίζω θεότητα, ἀλλὰ τὴν ὁραθεῖσαν ζωγραφῶ σάρκα· εἰ γὰρ ψυχὴν εἰκονίσαι ἀμήχανον, πόσῳ μᾶλλον θεὸν τὸν καὶ τῇ ψυχῇ δόντα τὸ αἶνον· Coloribus exprimus illam quae visibilis fuit Dei hominis formam: effigiamus materiale Domini substantiam, veneramur humani eius aspectus similitudinem, unde etiam ad originalem pulcritudinem mentem attollimus, atque ita adorationem ad incarnatum nostri causa transmittimus. Non depingimus divinitatis naturam, non figuramus incapacem figurae substantiam. Nec spectaturum se speret faciem Dei, is qui nobis hanc calumniam imponit; sed quod vidimus, testamur; quod oculis nostris spectamus, et manus nostrae contrectaverunt, hoc etiam in imaginibus adoramus; et humanam partem quae visa fuit depingimus; effigiem aspicimus adsumptae a Deo Verbo carnis, veneramur theandricae formae imaginem. Non adoramus creaturam prae creatore, sed honorem tribuimus creatori qui factus est propter nos creatura, atque ad creaturae statum sine sui diminutione aut destructione descendit, ut nostram honoraret naturam, divinaeque participes naturae homines faceret. Adoro una cum rege Deoque corporis purpuram quam gestavit; honoro carnis decorem quo semet induit; non tamen ceu vestem, neque item ceu quartam Trinitatis sanctae personam, sed tamquam Dei participem, et unum quid cum ungente immutabiliter effectam. Non enim deitas, conversa est in carnis naturam; sed sicut Verbum caro invertibiliter factum est, sed tamen quod erat permanens; sic etiam caro Verbum facta est, quin tamen id quod erat amitteret; sed unum potius cum Verbo facta secundum hypostasim. Confidenter itaque figuro eum qui antea erat invisibilis; non inquam figuro prout est invisibilis, sed quatenus factus est visibilis propter nos per carnis et sanguinis participationem. Non figuro inquam deitatem, sed eam quae visibilis fuit carnem depingo. Nam si animam figurare nequeo, quanto minus illum qui animam fecit materiae expertem?

Is autem haec declinans, nihil aliud ait, nisi quod opposita multumque inter se dissidentia, in unum idemque coeunt atque commiscuntur, confusa et invicem permutata; ita ut naturae, ob suam in unica persona unionem, vel ambae sint incircumscriptae propter Verbum, vel contra ambae circumscriptae propter carnem; vel quod verius dicetur, neutrum horum, sed aliud quoddam consurrexerit substantiae genus, quod confusio effecerit, et auctoris nostri levitas fabricaverit. Ea quippe confusio dicitur, quae coeuntia destruit, id est nihil horum purum conservat; ita ut neque deitas in eo subiecto maneat neque humanitas. Non itaque inconfusum ille tuetur, nisi utrique naturae, quod eae proprium substantialiter habent, distinctum adtribuat. Quomodo itaque concedemus, id quod ex aliquot diversis componitur, unica appellatione ex partibus denominata denotari atque intelligi? quando scilicet proposito dogmate, proprie exacteque loqui necesse est, ita ut vel totum incircumscriptum, vel circumscriptum totum appellemus. Sic nimirum neque sola anima homo appellabitur aut hominis natura, neque item corpus solum; sed hoc totum ex ambobus, homo est. Sic ne domus quidem proprie ac per se vocabitur lapis aut lignum aut aliud quodlibet eorum unde componitur. Nunc enim sepouenda sunt quae per antidoseos figuram efferuntur, vel per synecdochem, vel per alium tropum dicuntur, utpote quae haud secundum proprium singulorum vocabulorum significatum usurpantur. Haec itaque in Christo quoque observabuntur. Sicut enim Deum solum non dicimus, nec hominem solum, propterea quod utrumque est; ita neque incircumscriptum tantummodo propter Verbum, non enim est tantummodo Verbum; neque circumscriptum tantummodo propter humanitatem, non enim est tantummodo homo; sed utrumque proprie de eo pronunciabitur. Nam sicut idem Deus simul est et homo, ita idem delineari potest, et secus. Hoc verum esse, ex contrariis quoque demonstratur. Non enim eadem praedicata differentes naturae umquam admittent: namque immortale et invisibile, nemo de anima simul et corpore praedicaverit: sic continget in oppositis: etenim mortale ac visibile, nemo de utroque praedicabit. Eodem modo neque quod non possint delineari, de ambabus simul Christi naturis religiose dicitur. Propterea irreligiosus pariter rudisque convincitur is qui haec sentit atque opinatur.

Deinde sic dicit. ☩ Quandoquidem alteram quoque immaterialem naturam ☩ carni copulatam habet, et tamen cum duabus illis naturis unus est; personaque ☩ eius, sive hypostasis, indivisibilis in utraque natura est; non existimamus posse ☩ eum circumscribi; quia et qui figuratur, una persona est; et ille qui personam ☩ illam circumscribit, constat divinam quoque naturam circumscribere, quae tamen circumscribi nequit (1). ☩ Pervenit hic egregius ad orationis suae caput praecipuum, in quo ceu inevitabili et inexpugnabili valde se iactat ac superbit. Sane haec propositio apud insipientes ac stultos vim roburque obtinet, et ubique decantatur, quasi aliquis facilius possit per aërem sublimis volare, quam ex huius argumenti laqueo semet expedire: putant enim invictam habere vim et inrefutabi-

(1) Contra Mamonam Macarius. Ἡμεῖς εἰ μὲν εἰκόνα τοῦ ἀοράτου Θεοῦ ἐποιοῦμεν, καὶ τὴν δόξαν τοῦ ἀφθάρτου καὶ ἀύλου ἐν ὁμοιώματι φθαρτοῦ διατυποῦντες προσεκυνοῦμεν ἀνθρώπου, ὅντως ἂν παραφρονεῖν ἐδοκοῦμεν: σίγου-
dem nos imaginem invisibilis Dei; et maiestatem eius, qui est incorruptibilis et immaterialis, ad similitudinem corruptibilis hominis effigiantes adoraremus, revera insanire videremur.

lem; idque velut terri culamentum prae se ferentes, pavorem eis iniiciunt, qui inconsiderate et absque examine aures praebent, eosque vinculis implicant insolubilibus; ita ut vel nolentes, persuasione ut ipsimet putant abrepti, adsentiantur. At enim vere turbidam subversionem proximo suo propinant *, dum ex cordis sui sensu blaterant, non autem ex ore Domini loquuntur *. Sed nunc etiam retibus suis capiuntur, ex retorto argumento refutationem experientes. Mirari autem par est ruditis illorum ac stultitiae imbecillitatem et abiectionem, qui his dictionibus tamquam validis ac bene firmis se iactant. Atque in primis observanda est eorundem stupiditas, quomodo vocabula confundant, indescriptum dico et circumscriptum. Nam quod retro invictus hic et formidabilis auctor “describi,, aiebat, nunc dicit “circumscribi,, nullam horum verborum neque agnoscens neque tradens differentiam, sicut iam antea dictum est. Nec mirum ipsos in hoc quoque videri ignaros atque peccare. Iam vero his adeo sapienter ingenioseque dictis, ita nos occurremus.

Atque ad personam quidem quod adinet et hypostasim, quam ipsi confiteri videntur, quia veluti basim hanc ponunt dogmatis sui, eoque immoto velut fundamento innituntur, unde audaciam sumentes, ad dogmatizandum promptissime excurrunt, consoni nobis concordisque sunt. In naturis itaque vertitur controversia, quas ipsi verbo quidem adfirmant, re vera autem manifeste factisque ipsis de medio tollunt. Etenim dum haerentes illis naturales proprietates differentiasque quibus distinguuntur atque agnoscuntur, dum inquam humanae carni atque naturae circumscriptionem, proprietatem prae ceteris intimam, eripiunt, naturas quoque pariter extinguunt.

Iam vero his amotis, videndum superest, num et ipsa hypostasis sano sensu intellecta ab his producat. Dicimus ergo, quod si res simplex et incomposita esset Christi hypostasis, ita ut compositio prorsus negaretur, liceret vobis incircumscriptionem de Christo praedicare: huiusmodi enim esse simplicium naturam, nos quoque adsentimur, vanaque est de hac re dubitatio. Sin vero res duplex et composita Christus est (1), ex heterogeneis concurrens, ut Mamonas quoque adfirmat, quid dicemus his qui veritati adversantur? Praeterea si iuxta sermonem vestrum, unam ex Christi naturis incircumscriptam esse in confesso est, divinam dico, necesse est propter unicam personam, et propter naturarum in una hypostasi unionem, alteram quoque naturarum harum, eam scilicet quae nostrae est similis, esse incircumscriptam. Neque enim ita insanietis, ut hanc per se ipsam potiri incircumscriptione dicatis. Quid porro obstat, quominus nos quoque simili vestrorum sermonum tenore utentes, recto sensu antistrophei usurpemus, vicissimque dicamus, quia altera naturarum harum, humana nimirum, circumscribitur (quod quidem abs quovis sensato conceditur, quoniam et nos ipsi circumscripti sumus, et nostra omnia, peccato excepto, Christus habet) opus esse alteram quoque, divinam scilicet ineffabilemque naturam, ob eandem causam, id est ob unionem hypostaticam, circumscribi; ita ut totum hoc ex deitate et humanitate compositum, circumscriptum sit? Aequae enim divinam atque humanam Christus naturam participat, Dei-que et hominum mediator factus est. Iam quod aliquibus intermedium est, utrum-

(1) Compositam esse Christi personam, dicit cum ceteris theologis etiam S. Augustinus epist. CXXXVII. 11. ad Volusianum: *persona hominis, mixtura est animae et corporis; persona autem Christi, mixtura est Dei et hominis.*

* Habac. II. 15.

* Hier. XXIII. 16.

quæ, cui interiacet, terminum necessario similiter participabit, neque aliquid plus vel minus ex hoc vel illo, aut habebit aut desiderabit, prout scriptum est *: “ quia * Hebr. II. 14.
 ,, pueri communicaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. ,,
 Valde igitur constat, circumscribi a vobis immaterialem et indefinitam naturam; quod tamen ne materiali quidem et incarnatae largiri volebatis. Hic enim sermonum vestrorum exitus est, ut quod nobis obiiciebatis, id ipsum in vos retortum sentiat.

Quomodo igitur in divino Verbo immutabilitas servata fuit, vel in nostra natura invertibilitas retenta? quas tamen evangelia praedicant, et sacrorum antistites patres docent: quorum doctrinam deque his rebus sententiam exponendam postea curabimus. Quomodo autem etiam inconfusio, quam adfirmare simulatis, in Christi hypostasi conservabitur? Sed et hoc consideremus: quoniam adsumpta a Verbo natura creata est, itemque corruptibilis, passibilis, eaque caeditur, dolet, aliaque patitur quae naturaliter pati sortita est; num proinde ob hypostaticam cum divina natura unionem, Verbum fit creatum, passibile, corruptibile, et cetera quae servi forma servilisque natura habet? Atque ut paucis totam illorum blasphemiam orationis nostrae series exponat, secundum ipsorum propositionem, Verbum quoque corporatum, de quo haec considerantur, corpus potius confiteri cogentur. Sed dicent: carnem contemplamur Verbo unitam. At audient: et Verbum caro factum est atque crassatum; et intangibile, tactum fuit: neque tamen propterea a suis divinis praerogativis Verbum discessit; neque caro haerentes sibi ab initio proprietates immutavit, neque a propria conditione depulsa est (1). Nam de iis, quae post divinam resurrectionem nova acciderunt, imputribilitatem dico et immortalitatem, si quis repugnat, in sequentibus disseretur. Corpus quidem, quod nostro simile Dominus adsumpsit, prout sunt cetera corpora, circumscriptum omnino fuit. Quando enim ex omni aevo auditum est corpus incircumscriptum? Alioqui de rerum necessariorum numero circumscriptio est. Sicut enim non est corpus absque loco aut tempore, ita neque sine circumscriptione. “ Nam locus circumscribit con-
 ,, tinetque corpus; siquidem locus terminus est continentis, quatenus continet ea
 ,, quae continentur (2). ,, Itaque dicere corpus non circumscribi, idem est ac dicere non esse in loco: quod autem non est in loco, ne corpus quidem est. Quid ergo ex his concluditur? Num corpus non esse corpus? Hoc demum quid aliud est, quam omnes stoliditatis atque amentiae fines praetervehi? Captus est igitur horum dogmatum parens suismet pinnis, versique contra ipsum sunt proprii conatus; exciderunt superba et terribilia argumenta, quorum ipse impetum inevitabilem intollerandumque putabat, visaque sunt a parvulorum balbutie non differre. Reapse haec puerilis mentis sunt propria, neque infantili conditione melius se habent.

Ut autem palam fiat, quoniam ipsis sapientiae suae copia evadat, illud etiam praedictis addamus. Sensati cuncti fatentur, passionem omnem corpori nostro a qualibet occasione accidentem, ceu est verberari, feriri, caedi, uri, et quidvis aliud

(1) Egregie Macarius. Διὰ τῆς εἰκονικῆς ἀνατυπώσεως, τὸν ἀπερίγραπτον φύσει τῇ Θεϊκῇ, περιγραφόμενον ὁρῶμεν τῇ προσλήψει τοῦ ἡμετέρου φυράματος, καὶ τὰ ἰδιώματα τῆς φύσεως ἣν προσείληφεν οἰκειούμενον. *In iconica figura eum, qui suapte natura divina incircumscriptus est, circumscriptum videmus propter nostri plasmatis adsumptionem; nec non idiomata naturae, quam adscivit, sibi propria facientem.*

(2) Brevem hanc sententiam excerptis ex ms. Niephoro Fr. Turrianus apud Canisium antiq. lect. ed. Basn. T. II. part. 2. p. 14.

eorum quae corpus labefactant aut corrumpunt, veluti adnatam transire in patientem hominem, eiusque ut ita dicam propriam atque intimam fieri. Illa tamen quae a vobis dicitur circumscriptio, id est figuratio, nihil praedictorum habet, quia tota exterior est, neque ullatenus corpus attingit, nisi quatenus speciei tantum et formae figurati communicat. Quia igitur passio magis propria est, quam figuratio et circumscriptio, quae exteriores sunt, neque corpus adficiunt, plane oporteret, iuxta
Gr. p. 17. vestrum ratiocinium, Christum carne passum, cruciatusque propter nos perferentem, non modo carne circumscribi, sed etiam una cum divinitate easdem participare passiones. Nam quod magis proprium est et propinquius, id accidere et fieri, quam quod aliter se habet, aequius est. Cur ergo cum carnem factum Dominum auditis, et filium hominis, et languores expertum, et si quid his simile in divinis scripturis de eo dicitur, cur inquam, quoniam inseparabilis est duarum naturarum unica persona, non simul deprimitis, secundum vestras certe opiniones, ipsius quoque divinitatem? Magis enim qui haec dicit, naturam (divinam) universi regionam imminuit, quam qui in carne eam circumscribit. Sic itaque, si vobis placet, divinitas simul cum carne circumcidetur, simul lapidabitur, crucem quoque pariter sustinebit, commoriatur, aliaque perpetietur, quotquot caro pro nobis passa creditur. Verumtamen quis tantopere delirat? Quis ita demens tamque alte in insaniae foveam prolapsus, ut absurdos Deoque hostiles sermones, qui ex vestris propositionibus consequuntur, toleret? Quis tantam adversus Verbum iniuriam aequo animo ferat, nempe ut in sententia vestra dicatur mortuum, circumscriptum, ad temporales magistratus * pertractum, divinis proprietatibus spoliatum, paterna substantia et gloria alienatum atque divisum? Quid enim vos aliud quam recentem Deum nobis obtruditis, qui novam fidem nunc repente procuditis? Quis feret propriam fidem in hoc proditam, et in rei summa quae nostrum apprime interest, detrimentum pati? Si ergo ita naturaliter comparatae sunt concurrentes in Christum substantiae, ut proprietates suas invicem permiscentes retorqueant, quoniam Deo patri ac Spiritui consubstantiale Verbum est, utique simul passus fuerit pater itemque Spiritus, simul partu editus (1), simul circumciscus, et reliqua omnia, quae Verbum passum est, expertus dicetur. Atqui haec blasphemia in illorum caput recidat qui impietatis huius semina iecerunt!

* *gr. χρονομαις
ἀρχαίς.*

Sed aliud quoque libenter admodum his dicemus. Unde vobis, quaeso, potestas haec, ut alias quidem corporis proprietates missas faciatis, circumscriptionem tantum tyrannice auferentes detrahatis? nempe figurationem, dimensionem triplicem, tangibilitatem, organorum dispositionem, atque alia ex quibus circumscriptio conficitur; ita ut si quis aliquid horum subtrahat corpori, corpus quoque ipsum de medio tollat. Negabitur enim, in loco aliquo esse vel limitari, quod idem est ac circumscribi. Id autem dictu etiam ridiculum est. Cur ergo hoc tantum de corpore perire dicitis, ceteras interim proprietates silentio transitis? Atqui apparet, vos hoc uno vocabulo cetera quoque negare: nam si quid eorum desit quae naturam denotant, imperfecta haec videbitur. Quippe si homini desit rationalitas, homo non erit; similiter si mortalitas, erectus incessus, mobilitas, animatio, aut aliud

(1) *Cod. συντεθήσεται.* Sed corrigo συντεχθήσεται.

quodlibet desideretur hominis naturam constituens ac eiusdem definitionem, homo non erit. Item si equo hinniendi, si cani latrandi, facultas detrahatur, iam neque equus neque canis erit. Sic itaque Christi humanitas si forte aliqua de suis proprietatibus careat, manca natura erit, neque perfectus homo Christus; immo ne Christus quidem erit; sed totum hoc evanescit, nisi circumscribatur ac figuretur. Hoc vero quid aliud est, nisi quod magistri vestri Ariani volunt, carnem tantummodo absque anima a Domino adsumptam (1), atque in hac neque circumscriptum neque substantialiter ei unitum fuisse? Ergo neque nostri plasmatis integritas incolumis fuit. Quomodo vero deliramenta vestra theologi ferent, qui alte clamitant: si dimidius peccavit Adamus, dimidium est tum adsumptum tum salvatum: sin totus Deo unitus est, totus et salvatur.

Gr. p. 18.

Ac iam cernite quo usque absurditatis sermo vester procedat. Nam si oportet iuxta opinionem vestram, sine proprietatibus esse naturam, quod est apprime incredibile, ne alterutri quidem Christi naturae proprietas danda foret. Cur enim carni soli, pro animi vestri libito, proprietatem donatis, non autem alteri quoque naturae largimini? ut magis videlicet demonstraretis vestram erga unicam hypostasim sinceritatem, quod nempe simplici tantum cogitatione (2), pro vestro arbitrio ac facilitate, res ex quibus naturae constant atque agnoscuntur, statuitis; confusionemque et cinnum, aequae ac veteres magistri vestri, imaginamini, Christique mysterium umbraliter pingitis, ut evidentius scilicet atque apertius conficta a vobis quasi hircocervi persona consurgat. Neque video quodnam hoc sit distributionis genus, Verbi tantum incircumscriptionem, ut nobile aliquid et augustum, carni largiri; atque hac dote honorare eam arbitrari, qua se honorari ferendum * ei non sit; ceteris autem praerogativis ceu per invidiam spoliare, et quasi dimidiatam imperfectamque relinquere; ita ut ne honor quidem incolumis maneat, quia non tam honoratur re data, quam ceteris dehonestatur ablatis. Nam nec qui una aliqua re liberalis est, is est benivolutus; et qui in multis parce agit, malignus est.

* gr. ἀνεκτόν.

(1) Haeresum adversus theologiam et oeconomiam concinnum breviarium scribit ita Macarius. Καὶ τοὺς μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν τῆς Θεότητος ἀφρόνως λέγειν ἐπλάνησεν ὁ διάβολος· τοὺς δὲ, τρεῖς ὑποστάσεις καὶ φύσεις τοσαύτας διαγορεύειν ἐνόθευσε· καὶ τισὶ μὲν μίαν φύσιν καὶ μίαν ὑπόστασιν ἐπὶ Χριστοῦ· τισὶ δὲ δύο φύσεις, καὶ δύο ὑποστάσεις δοξάζειν ὑπέβαλε· καὶ διὰ τοῦτο ἡ πολυσχιδὴς τῶν ἀνθρώπων διαίρεσις· καὶ ἰουδαϊσμός μὲν ἐλληνισμῷ διαμάχεται· ἀρειανισμός δὲ σαβελισμῷ· καὶ Νεστόριος ἀντιφέρεται Διοσκῶρῳ· καὶ Ἀπολινάριος Εὐνομίῳ· ὁ μὲν γὰρ ἄνουν τινὰ καὶ λόγου παντός ἐστερημένην ἀνείληφέναι λέγει ψυχὴν τὸν Θεὸν λόγον· Εὐνόμιος δὲ καὶ Ἀρειος πάλιν σῶμα μόνον τὸ προσληφθὲν δογματίζουσι· καὶ οἱ μὲν περὶ Μαρκίωνα καὶ Βασιλείδην καὶ Μάνεντα τὴν ἀνθρωπότητα τοῦ Χριστοῦ ἀντικρὺς ἠρνήθησαν· οἱ δὲ περὶ Παῦλον τὸν σαμοσατέα, καὶ Μάρκελλον, καὶ τὸν τοῦ σκότους υἱὸν Φωτίνον εἰς τὴν ἐναντίαν ἐκ διαμέτρου βλασφημίαν κατέπεσον, ἄνθρωπον μόνον κηρύττοντες τὸν Χριστόν, καὶ τὴν πρὸ αἰώνων ὑπάρχουσαν ἀγνούμενοι Θεότητα. *Et alios quidem fefellit diabolus, et unam naturam unamque personam divinitatis insipienter dicerent; alios ut tres personas totidemque naturas praedicarent decepit. Aliis unam naturam personamque unam Christi, aliis vero duas naturas duasque personas putare suasit. Hinc hominum in multas sectas distractio. Et iudaismus quidem cum paganitate pugnat, arianismus cum sabellianismo; Nestorius adversatur Dioscoro, Apollinaris Eunomio; quorum ille animam absque mente et ratione omni carentem a Deo Verbum adsumptam censet; Eunomius autem atque Arius versa vice solum corpus ab eo adsumptum dogmatizant. Et Marcion quidem, Basilides, atque Manes Christi humanitatem diserte negarunt; Paulus vero samosatensis, et Marcellus, et tenebrarum filius Photinus (Lucidus) in contrariam prorsus blasphemiam inciderunt, hominem tantummodo Christum praedicantes, et existentem ante saecula deitatem negantes.*

(2) Ἐν γνώσει, ut loquuntur Iacobitae in colloquio cum Theoriano a me edito. Quippe hi haeretici catholicorum argumentis pressi, eo demum confugiebant, ut duas naturas in Christo mentis suae phantasia contemplarentur, ἐν γνώσει; re tamen ipsa subsistere, planè negarent.

Utique vel haec dos sola (incircumscriptio) carni adiecta sufficit ad quaestionis statum demonstrandum, nempe quod omnino ne carnem quidem esse, apud vos iam constet. Destruere enim hoc pacto arbitramini universae quoque incarnationis rationem, quandoquidem totam phantasiastarum sentinam exhaustistis (1). Cur enim propter eius cum Verbo unionem, carni non adtribuitis etiam impassibilitatem, atque ut sit intemporalis, et sine initio, et invisibilis, intangibilis, absque ulla figura, et quaecumque alia in Verbo contemplamur? praesertim quia haec invicem subsequuntur: nam quod est incircumscriptum, idem est invisibile; quod invisibile, idem infinitum; hoc autem incomprehensibile etiam est. Tum quod est impassibile, idem incorruptibile; quod incorruptibile, idem immortale; quod immortale, sempiternum quoque est, ideoque fine carens. Sic itaque se habebit etiam caro, ut tamquam congenita Verbo et substantialiter compacta, atque omnes proprietates adepta, ex quibus Verbi substantia dignoscitur, etiam consubstantialis illi evadat. Immo, si nos oportet rationabilius, vobiscum congregientes, dicere; quoniam caro, ex sententia vestra, consubstantialis Verbo data est, Verbum autem patri est consubstantiale; sequitur, iuxta ratiocinium vestrum, ut caro patri quoque sit consubstantialis, itemque Spiritui. In tantum vos impietatis barathrum speciosa haec et praeclara incircumscriptio proiecit! Sed et illud addam, aliter etiam Mamonae nostri sermonem in extremam desinere impietatem: certe in quantam irreligionem abripiat, hinc noscemus. Namque hi sicut circa incarnationem in ipsa rei summa aberrant, ita etiam in doctrina de ipso Deo offendentes, capitalis criminis rei suismet capti laqueis incautissime deprehenduntur. Etenim talione quodammodo relationes alternare in utraque re cernuntur.

21. Nam sicut in incarnatione copulantur naturae ad hypostasim, ita discernuntur in Trinitate hypostases propter personales proprietates. Vicissim copulantur in Trinitate hypostases, ob eandem in his naturam; discernuntur * autem naturae in incarnatione, propter substantiae differentiam, factae individuae. Sicut ergo hi non adsignant peculiares naturarum in incarnatione proprietates, quae illas ab heterogeneis secernant, ita ne in Trinitate quidem distinctas omnino exhibebunt hypostaseon notas, quae ipsas hypostases in una eademque substantia * spectatas inter se distinguunt. Atque ut illic de hypostasi, ita heic de natura rixabuntur: siquidem proprietatum apud ipsos non videtur fieri distinctio. Quid ergo ad haec dicimus? Nempe quod si iuxta illorum propositiones, propter unionem cum Verbo, oportet carnem esse incircumscriptam; necesse est e contrario, quoniam oppositam rationem res incarnationis habent, idem consequi flagitium, sicut sermo noster decurrens demonstrabit. Nam si pater est ingenuus, filius autem genitus; erit propter unam eandemque naturam, secundum quam indifferentia et aequalitas in ambobus spectatur, erit inquam pater quoque genitus: vel alioqui filius ingenuus; idemque sermo de Spiritu etiam sancto valebit. Hoc autem quid dici potest scelestius et irreligiosius? Sed iam adeo absurdis omissis, ad reliquas sermonis partes pergamus.

(1) Contra iconomachos, qui viam sternebant phantasiastis, ita Macarius. *Τί δύναν τοῖς δοκισταῖς ὑπανόχοις, καὶ τὸ τῆς οἰκονομίας ἀνατρέψεις μυστήριον; τί καινὴν καὶ πονηρὰν νομοθετεῖς νομοθεσίαν, ὃ τῆς χάριτος ἀνάξιος, τὸ πονηρὸν τῆς μανιχαϊκῆς αἰρέσεως ἀποκύημα; cur fores phantasiastis patefacis, et incarnationis mysterium subruis? Cur novam pravamque regulam invadis, o homo gratia indigne, o infelix manichaeae haereseos partus?*

* gr. διακρίνειν
ταῖς.

* adde gr.
ὁμοῖαν.

22. Prosequitur ergo Mamonas. ⲓⲥⲁⲛⲁ Quoniam post illam unionem indivisa est ⲓⲥⲁⲛⲁ actio, sicut in dogmate confitemur. Et quamquam solius carnis imaginem facit (artifex), attamen etiam personam carni propriam dat. Fitque hoc in tota ⲓⲥⲁⲛⲁ divinitate monstrum, id est tres in divinitate personae, et una humanitatis; ⲓⲥⲁⲛⲁ quod profecto perversum est (1). ⲓⲥⲁⲛⲁ Sus deque unionem decantat, quam inseparabilem hic sapiens dicit, ut per illam videatur dogma suum roborare, atque ita humanitatem Christi obumbrare. Idcirco ait: etiamsi solius carnis imaginem facit. Atque hoc loco sapiens illud oraculum recitandum est *: “ sapientia carens incre-
 ,, patione, errat; et sapientia insensati, inexplicabilia verba. Et, vae iis qui apud
 ,, se ipsos sapientes sunt, et iudicio proprio prudentes! Quia infatuata est insipiens
 ,, ipsorum anima, et excaecata mentis consilia *. ,, Namque a veritate rectorum
 ecclesiae dogmatum denique excidunt; neque emicantes ex suarum propositionibus
 absurditates praevident, in quale videlicet eos pertrahant praecipitium: nihilque ipsi
 magis student, quam ignorantiam condiscere; et quidem suo ipsorum opprobrio glo-
 riantur; quorum revera gloria est in eorundem ignominia *. Atqui ego huic ita
 contendenti, et cuilibet paria opinari volenti sic occurram: tu ergo, quandoquidem
 duas naturas esse definis, utram harum confiteris in Christi forma, et in persona
 quae cernitur atque apparet? Si divinam dixeris, tunc visibilem esse adfirmas Verbi
 alioqui incomprehensibilem atque invisibilem deitatem; quod perinde est ac si dicas
 circumscriptam. Namque omne quod cernitur, circumscriptum est ac definitum,
 quia videlicet sub sensus cadit: quodque adtribuere carni noluisti, id in divinam
 naturam proicis. Neque sane vitabis blasphemiam, neque de crimine dementiae reus
 non eris; quia post hoc eximium studium tuum, dum visibile esse invisibile, cir-
 cumscriptum esse incircumscriptum demonstrare vis, cogitationum tuarum vanitate
 deceptus, in contrarium sensum verba tua convertisti. Nam quod est invisibile, con-
 tra fit visibile; et incircumscriptum, te dicente fit circumscriptum.

* Prov. X. 17. 35.

* Eccli. XXI. 21.
Gr. p. 20.

* Philip. III. 19.

At si forte dicere id non audeas, humanam tantummodo visibilem naturam Christo adtribues. Atque ut similem orationi tuae contradictionem faciamus, hypostasim tu divisisti, simplicemque hominem Christum esse definisti, magisque perspicue atque evidenter quaternitatem effecisti. Propriam enim personam carni adtribuisti, nihilque aliud quam creaturam Christum fecisti, ita ut deitas in eo non sit, perfectiusque et firmitus circumscripsisti; idque prave admodum et fallaciter. Captus itaque es tuismet implicitis artificiis. Nam quo pacto deinceps nestorianae insaniae divisionisque absurditatem vitabis? manifeste enim in hanc incidisti. Siquidem Nestorius hanc ob causam hypostaticam unionem confiteri in Christo recusat, sed benivolentia potius et relatione hanc confici blaterat, ceu si divina natura non admittat aliam unionis personam, propter incircumscriptionem. Quo fit, ut nec proprie deiparam sanctam Virginem sed hominiparam extitisse futiliter dicat. Deinde Christi miraculis simul et cruciatibus tibi obiectis, quid ais? Quoniam incircumscriptum est Verbum, pariterque incircumscriptam carnem ais, utrique omnino ⲁⲛⲁⲃⲟ adtribues, miracula atque cruciatus, Verbo utique et carni; non autem singillatim ac particulatim, quia non alternant proprietatem Verbum et caro, quod ad-

(1) Recole dictum a Macario p. 26. n. 1.

tinet ad incircumscriptionem. Id vero non inpium tantummodo, sed stolidum quoque erit: nemo enim cordatus pronunciabit, vel Verbum cruciatus pati, vel carnis esse miracula existimabit (1). Quippe haec haud carnis virtus efficit, sed uniti Verbi omnipotens atque efficax patrat per carnem operatio. Vel certe apud te cruciatus aequae ac miracula evanescent. Nam si carnem incircumscriptam esse concedamus, ea cruciatus subire non poterit. Quomodo igitur blasphemiam vitabis? Undique te circumambit ampla et hians impietatis fovea. Profecto iustum congruumque est, ut is qui miracula Verbo adsignat, idque incircumscriptum confitetur, idem si convenienti analogia carni pariter cruciatus adtribuit, hanc circumscriptam esse existimet. Sic enim oportet naturae utrique quod proprium ac peculiare est adscribere.

23. Deinde ait. ☩ Quia carni, et quidem soli, propriam circumscribit per ☩ sonam simplicis hominis. ☩ Quod si forte non circumscribat, quid tibi eveniet? Ut eadem tecum loquendi formula utar, sic propriam personam adsignabit seorsum nudi ac solius Verbi, divisam ac separatam a Christi humanitate, quae vere est circumscripta, ut cunctis recte sentientibus constat, et copiose antea demonstratum fuit. Et ecce tibi hinc denuo consurgit quaternitas, quia separata est a Verbo iuxta tuum ratiocinium humanitas, nihiloque minus abijt in partes Christus, additurque a te persona vivificae venerandaeque Trinitati. Scilicet ita effrenem adversus Christi oeconomiam hic eius hostis vibrans linguam repugnantes sermones effutit; et novis plurimisque argumentis semet ipse decipiens, totum mendacii errorem complexus, abhinc fabulis componendis indulget, praestigias comminiscitur, easque vana garrulitate contextit, suamque animam phantasmatibus replet; ut sic blasphemia impietatem, praestigiae vesaniam scribentis, nec non illorum qui sermonem eius recipiunt, manifestam omnibus faciant.

Quid enim ait in subsequentibus sermonem continuans? ☩ Nempe personam ☩ efformans (imaginum artifex), Christum faciens simplicem creaturam, et ut ☩ divina natura in eo non sit. ☩ Verba sunt ista praepotentiae ac ruditatis, ex quarum utrâque genita et conflata impietas contra irreprehensibilem nostram iuvenatur fidem, et recta dogmata oppugnat. Atqui adversus hos ructus, ut patrum verbis utar qui in huius sapientis invehuntur insecitiam, nonne silere satius sit?

* Prov. XXVI. 1.

“ Ne respondeas enim stulto secundum stultitiam suam * , scriptum est. Attamen ne hi falso crediti sapientes apostasiaeque defensores causam piorum patrocinio destitutam videantur invadere, invictam suam mendacii vanitatisque doctrinam putantes; propterea, etsi turpe est atque indecorum cum adeo debili ac superabili hoste configere, nihilominus communi hominum sensu utentes, excogitatas ab istis adversus veritatem machinas atque fraudes, quas stulte contra ipsam et inconsiderate in aciem educunt, naviter admodum oppugnabimus. Quippe in stolidissima et absurda consilia abeunt, eo quò non decet provecti; et carnis suae mentem vane inflatam gerentes, ea quae nemo cordatus scivit, neque ipsa rerum natura agnoscit, decernunt. Nam praeter impietatem, incredibilitatem quoque comitem habent: unum scopum spectantes, omne studium adhibentes, omnem lapidem (gr. rudentem) ut ita dicam moventes, ut nimirum subruant, prout sperant, Christi oeconomiae my-

(1) Macarius: ὁρῶμεν τὰ θαύματα, καὶ νοοῦμεν τὴν θεότητα· βλέπομεν τὰ παθήματα, καὶ πιστεύομεν τὴν ἀνθρώπινην φύσιν: *spectamus miracula, et intelligimus deitatem. Cernimus cruciatus, et credimus humanitatem.*

sterium; atque hoc incircumscriptionis praetextu, venerandae eius formae imaginem aboleant. Sed merito diceret contra eos divinum proverbium *: “ qui innititur „ mendaciis, hic ventos pascit; idemque persequitur aves volantes, et congregat „ manibus sterilitatem. „ Compingunt enim somniantium instar falsitates, quas ipsis ratiociniorum pravitas, et vana atque fallacia impurae animae spectra suggerunt. Nam quod mente deerrantes, quam reprobam gerunt, longe a veritate rectaque via recedant, neque a praestigiis cessent, neque vanitates illas conflare omittant, nemo credo religiosus et suae mentis compos non adsentietur.

Sed age dicant, undenam magnus ipsorum magister haec accepta habeat? Nam si quidem a divinitus datis Spiritûs oraculis, vel a divina scientia instructorum patrum nostrorum magisterio, demonstrent ubinam, et nos ultro silebimus. Sin potius Mamonas ex suo cerebro loquitur, unde etiam rei falsitas pendet, quis ei auscultabit stulta dicenti? Quis adeo mente praecordiisque destituitur, ut concedat, eum qui Christum figurat, efficere hunc simplicem creaturam, vel a divina separare naturam? Ubinam telluris marisve auditus est aliquis aut prisci aut nostri temporis homo, cui vel in mentem haec venerint, vel compositum a Mamona portentum hoc (quod fabulis novis delirans farsit) persuaderi potuerit? Nam quae oratio talia admittere coget? quanam syllogismorum vis, vel fraudulentorum verborum suasiones? Nam si oportet, istorum hominum dolo discusso, veritatem ipsam adtingere, dicimus eum qui figurat, unire potius, dum creaturam visibilem corpusque per omnia nobis simile effigiat; neque aliquid deminuere vel distrahere a Christo, sed ei potius admoveere tum ratiocinio suo tum relatione; et sive naturas quis dicat, sive aliud, ea res certe unionem constringit. Non enim humana tantummodo Christi species, tum ob refricatam memoriam tum propter archetypi assimilationem, visibilis exhibetur; sed et ipsum Verbum, quamquam neque circumscribitur neque figuratur, quia suapte natura invisibile est et omnino incomprehensibile, nihilominus quia unum hypostatice est atque individuum, idcirco in memoriam nostram simul revocatur. Atqui hoc ipsum pergrave est istis et iniucundissimum, quia aegre ferunt Christum in imagine etiam spectatum (1). Sic itaque et Mamonas animo exasperatus ad Christi mentionem, totam suam ferocitatem rabiemque contra memorialem iconem effundit. Licet ergo his ita animo adfectis, tum etiam cum sacrorum evangeliorum oracula audiunt, quae nexu quodam cum praedictis sociantur (2), quia parem significationis vim habent (in utrisque enim, icone scilicet ac lectione, idem argumentum versatur, eademque historia a primordiis usque spectatur) licet his, inquam, si quid ea humanum circa Christi oeconomiam docent, paria cogitare, atque ita intelligere ceu si veluti creaturam nobis Christum obijcerent; et quasi eum a Verbo seiungerent, idcirco evangelia proscribere atque abolere; dicente praesertim Iudaeorum turbis Domino: “ cur me interficere quaeritis, hominem qui veritatem vobis „ locutus sum *? Item: filius hominis traditur ad crucifigendum *. „ His quippe locutionibus humilis eius et pauper status repraesentatur. Quicquid denique passionem et crucem nobis commemorat, deridere licebit atque contemnere. At enim nemo cordatus ita cogitabit aut dicet. Ergo et contemptus imaginum eadem absurditate laborat.

* Prov. X. 4.

Gr. p. 23.

* Joh. VIII. 40.
* Matth. XXVI.

(1) Dictum hoc contra iconoclastas non semel intorquet Nicephorus.

(2) Legesis de hac re Hadriani I. papae epistolam, de qua mox loquemur, tom. cit. col. 941. Item col. 953.

Quid ergo dicimus? Nempe ut ubique futilis hic theologus a veritate declinat, ita heic quoque manifeste labitur. Agesis hoc etiam animadvertit: sicut hic in superioribus mendacio implicitus, et contra se ipsum sapiens aiebat, ut bene res se habeat, opus esse figuram consubstantialiorem esse figurato, nesciens vel non concedens differentiam in ipsis, velut neque animati et inanimati, neque rationalis et irrationalis, vel aliarum rerum plane inter se distinctarum diversitatem agnoscens; ex quo sententiam eius apparet infirmam esse et instabilem *; sic in his etiam, eadem mente utens, theologiae suae mythologiam multo enimvero acumen ac mentis sobrietate exquisitè admiscens, perinde habet prototypum et eius simulamentum. Ac sicuti inter sanctum et pollutum non vult distinguere; ne inter haec quidem discernere patitur, et ne summis quidem labris doctrinam hanc delibare. Nam qui ob factam imaginem, dividi Christum putat, nihil aliud arbitratur, nisi Christum ab imagine sua non differre, sed ambo esse unum. Secus, si haec novisset discernere, res sacras et cultu dignas non damnasset. At enim vana gloria, et mundi stultitia victus, nimis sui amans et cupiditatibus mersus, animam gerit obtenebratam, veritatisque lumine caret, nihil praeter visibilia sciens atque imaginans. Nam terrenus totus, et humi pronus, abditam reconditamque in sacris rebus gratiam non agnoscit, utpote qui intra materiam tantum et creaturas mentem continet.

Gr. p. 24.

Age vero si quis, aequè ac iste sapientissimus atque acutissimus, ita cogitare et profiteri decrevit, interrogantibus nobis respondeat, ac porro det operam ut agnoscat quousque propositiones illius evadant. Dicat enim nobis primum, num ab aliquo christiano ita opinante didicerit? Profecto nec adfirmare id poterit, nec demonstrare: suum enim ipsius et artificium et maleficiū sine dubio iamdiu prae se fert. Verumtamen, qua vi, quove modo, haec inter se componere vult hic dogmatum novorum inventor? Si enim Christus figuratus creatura tantum remanet, divinaeque expers naturae quia haec incircumscrip̃ta est, multo id prius pati debuit, cum est incarnatus; quatenus adsumpta a Verbo caro, magis propria eius est, quam imago archetypi: quandoquidem ea quae figurando fit imitatio non bene servabitur, nisi exemplari quoad fieri potest assimiletur. Quomodo enim quod ad alicuius imitationem similitudinemque fit, agere aliquid aut pati poterit, nisi antea id cuius est imitatio, ita se habeat? Quod si haec dicere, summa dementia impietasque est, quid nī et illa in vesania summa versentur? Nam si quis illa vera esse dicat, prorsus sermonis necessario nexu, quoniam vere hominibus visibilis fuit cum inter nos apparuit Christus (quamquam fieri nequit ut divina natura conspiciatur) sequitur inquam ut quia divina natura non est conspicua, id quod cernitur, creatura potiore iure tantummodo sit; divina ibi non existente natura. Iam vero quatenus primitus ab hominibus conspectus fuit, eatenus etiam figurari debuit; nam nisi quis viderit, ne figuram quidem efficiet. Quod si criminantur ob dictas causas pictorem, quid nī multo magis eum qui conspectus est? siquidem ob id potissimum unica Christi se subduxit persona, nihilque aliud quam creatura superfuit.

24. Quod si a credente quodam exoratus Christus, divinum vultum suum in linteo expressum misit (1), cur aliis eundem figurantibus dica temere scribitur?

(1) Eusebius hist. eccl. lib. I. 13. inscriptas nominibus Christi domini et Abgari reguli edessenī multas epistolas recitat; missae tamen iconis non meminit; quod tamen diserte facit antiquissimus auctor

Deinde et hoc sciscitari aequum est. Itane natura comparatus Christus ut haec pati posset, passus est, nec ne? Si suapte natura haec pati non poterat, plane errat et insanit, qui ea criminatur, summaque pravitae et vesania labor eius redundat. Nam contra rerum naturam contendere eum apparet, et ei rationi ipsi quae res quaeque existit oblectari. Nam quod existere nequit, is decernit necessario existere: et quod fieri naturaliter nequit, consentaneum esse ut fiat adfirmat. Si ergo ita natura comparatus sit Christus, temere reprehenditur pictor aut spectator: neque enim quia pictor pingit, et quia videns videt, praedicta contigerunt, sed propter visum atque depictum, id est propter eum cui talia naturaliter inerant. Itaque ipse potius qui visus fuit et pictus, quique abundantia suae erga homines benignitatis semet humiliavit, visibilemque et delineatum nobis semet in sua exinanitione obtulit, ipse inquam et divisionis suae, et ad simplicis creaturae conditionem demissionis, causa potissima extitisset. Ex quo videtur novum quoddam accusationis genus Christo conflari; ita ut quas ob causas ceu benefactor honorandus esset atque adorandus, indidem potius vituperatio illi et contumelia contingeret. Gratia autem incarnationis, in dedecoris atque ignominiae materiam cederet. Quod haec igitur magis quam ipsa crucis passio, secundum adversariorum argumenta, inhonesta essent et irreligiosa, iam in superioribus satis dictum est.

Atqui etiamsi in his adversarii victi discederent, in promptu est illis ad blasphemiam fulciendam argumentum aliud, nempe quod Verbum una cum carne in imagine circumscribi necesse sit: quod ubique bucinantes, malam prioribus appendicem subtexunt. Atqui ad haec quoque dicendum est: num in propria ineffabili natura circumscriptum fuit Verbum cum corpus adsumpsit, an secus? Si circumscriptum fuit, concedatur id fieri tunc etiam cum figuratur. Sin minus, quae ratio cogit dicere, Verbum figuratum prout est in carne, circumscribi? Quod enim non est passum, dum circumscriptam sumeret carnem, quomodo dum eius caro pingitur, illud patietur? Attamen etiamsi ita publice coarguti, quod insana et contumeliosa adversus sanctam nostram commentati sint confessionem, nihilominus hoc uno ex absurdis argumentis suis vanitatem proprii dogmatis se confirmare putabant; ut

Gr. p. 25.

Moyses Chorenensis hist. Arm. lib. II. 32. Item eius iconis meminit Hadrianus I. PP. cum suo decessore Stephano, in celebri ad Carolum magnum epistola pro secunda nicaena synodo adversus carolos libros (quibus inanes suppetias tulerunt conventus parisiensis episcopi Concil. Gall. Supplem. T. I.) citata etiam trium patriarcharum Alexandriae, Antiochiae, et Hierosolymorum synodica (Labbe. concil. ed. vet. T. VII. col. 923.) Accedunt autem testes Evagrius, Ioh. damascenus, Syncellus, Cedrenus. — Sed etiamsi nos praetermittimus de epistolis illis et de icone edessena criticam disquisitionem; sunt ea certe luculentissima quae pro ss. imaginum perpetuo apud ecclesiam romanam cultu scribit Hadrianus in dicta epistola p. 944, ubi de conciliis romanis pro eo dogmate celebratis; praesertim vero col. 955-958, ubi romanos pontifices copiose enumerat, qui Christi et sanctorum imaginibus tum pictis tum etiam musivo opere ac pretioso metallo expressis urbanas basilicas oppleverunt (quem Hadriani locum utinam sacri antiquarii non negligant, heterodoxi vero iconomachi cum fructu aliquo legant!) Porro inter pontifices, utroque epistolae loco, prope eminent Gregorius iunior sive secundus, cuius egregiam de ss. imaginum honesto ac moderato honore doctrinam feliciter nos protulimus ex ineditis Albini collectaneis in Spicilegio rom. T. VI. praef. p. XV. Idem hoc dogma tanta firmitate tenebat, ut scribens ad Leonem et Constantinum imp. haereticos dicat: « pro » sacris imaginibus omnia et ipsa nostra tradimus, si contigerit, corpora. » Denique cur praecipue romani pontifices hunc quoque religiosum articulum defenderint, causam adfert ex quarta synodo Hadrianus, quod nempe: « fidem nos a nostris maioribus traditam debemus cum omni competenti devotione defendere, et dignitatem propriae venerationis beato apostolo Petro intemeratam et in nostris temporibus conservare: quatenus beatissimus romanae civitatis episcopus, cui principatum super omnes antiquitas » contulit, locum habeat ac facultatem de fide et sacerdotibus iudicare. »

* Ioh. I. 14.

* Hebr. II. 14.

deinde universam controversiam sic obtinerent, planeque fallacem eum ostenderent qui dixit: “ Verbum caro factum est, et habitavit in nobis *. „ Item eum qui scripsit: “ quia pueri communicaverunt sanguini et carni, et ipse similiter eisdem participavit *. „ Nec non quotquot alia nobis ab evangelica praedicatione tradita sunt. Sed enim absurda haec et irrationabilia ex absurditate scribentis profecta, ipsius vere aliorumque eidem aurem praebentium insaniae conveniunt.

* Ioh. V. 24.

Illud quoque dicendum est, sacram nempe Servatoris imaginem, prout lactenus disputata docent, res archetypi participare; quod ex ipsis istorum operibus manifestum fit. Sicut enim quicquid a Christi hostibus patitur eius imago iniuriis appetita et deiecta, propter ipsum reapse archetypum patitur; quia hi ut Christum offendant, id agunt; ita analogice et consentanee, ut facili ratiocinio quisque agnoscat, gratiam merito quandam atque virtutem vicissim ex archetypo imago participat (1). Quippe molestus est ipsis Christus in imagine etiam spectatus. Sicut enim Iudaeis priscis gravis erat Christus in carne conspectus, ita ut iustum hunc non ferentes, modo dixerint: quousque animam nostram suspendis *? modo plurimis calumniis circumvenerint, deinde ad extremum turpissima nece adfecerint; sic hodiernis etiam Iudaeis, in veneranda effigie sua intolerabilis Christus videtur, qui in se ipsis Iudaeorum imaginem atque imitationem gerentes, Christi imagini irascuntur; et aequae ac illi iniuriis plurimis conviciisque adpetunt, postremoque violenter destruunt, Iudaeorum scilicet consecranei et scelesti.

25. Quoniam vero de Domini incarnatione nobis sermo est, haud intempestivum putamus hoc etiam praedictis adiungere; et primo quidem probatam nobis immo ipsi veritati doctrinam exponere, deinde etiam adversariorum sententiam quatenus recta vel distorta sit, considerare (2). Nos enim sicut a divinitus loquentibus

(1) Miros hac super re locos veterum patrum recitat Hadrianus ep. cit. p. 942. 943.

(2) Egregiam Christi domini oeconomiae descriptionem dat in praedicta oratione Macarius, cuius verba heic ponere nos non piget. Τὸν μονογενῆ λόγον δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσας κηρύττομεν, καὶ τὴν ἡμῶν ἀνάπλασιν ἀπεργάσασθαι καὶ προαιώνιον αὐτὸν εἰδότες κατὰ τὴν θεότητα, ἔγχρονον κατὰ τὴν ἀνθρωπότητα γινώσκομεν· εὖ φέροντα φύσεις ἐν μιᾷ τῇ ὑπόστασει· ὅλον τὸν αὐτὸν θεόν, καὶ ὅλον ἄνθρωπον· θεὸν σεσαρκωμένον ἐναργῶς· οὐ κατὰ φαντασίαν ἢ δόκσιν, ἀλλ' ἀληθεῖα καὶ πράγματι· οὐ τραπέντα τὴν θεότητα, ἀλλὰ προσλαβόντα τὴν ἀνθρωπότητα, σάρκα δηλαδὴ ἡμψυχωμένην ψυχῇ λογικῇ καὶ νοεῖ· οὐ γὰρ μόνον ἡμπέσχετο σάρκα ψυχῆς ἐρήμην τῆς λογικῆς, ἀλλὰ γεγέννηται κατὰ ἀληθειαν ἐκ γυναικὸς, μορφὴν δούλου λαβών· καὶ ἐστὶν ὥσπερ ἐν θεότητι τέλειος, οὕτω καὶ ἐν ἀνθρωπότητι τέλειος· οὐκ ἐκ μόνης θεότητος καὶ σαρκὸς εἰς ἓνα Χριστὸν καὶ κύριον καὶ υἱὸν συγκαίμενος, ἀλλ' ἐκ δυοῖν τελείων, ἀνθρωπότητος δὴ λέγω καὶ θεότητος, εἰς ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν παραδόξως συνδεόμενος· ἀλλὰ καὶ τὴν σύνθεσιν δι' ἐλέγω τὴν κατ' ὑπόστασιν τῶν δύο τελείων φύσεων ἄτρεπτον καὶ ἀσύγχυτον καὶ ἀναλλοίωτον καὶ ἀδιαίρετον καὶ ἀδιάσπαστον ἔνωσιν· οὐ γὰρ μίαν σύνθετον φύσιν φρονοῦμεν, ἀλλὰ μίαν σύνθετον ὑπόστασιν ὁμολογοῦμεν, καὶ ὀχώριστον κεκτημένην τὴν τῶν φύσεων συνδρομήν, καὶ ἀσύγχυτα τούτων φυλάττουσαν τὰ ἰδιώματα· οὕτε γὰρ ὡς ἄφυρτον ἔχοντα τὰ συνελθόντα τὴν ἔνωσιν, καὶ χωριστὰ λοιπὸν ἀπ' ἀλλήλων πέφυκεν· οὕτε ὡς ἀδιαίρετον κεκτημένα τὴν σύναψιν καὶ σύγχυσιν τινὰ τοπαράπαν ὑφίσταται· ἀλλ' ἔμεινε μὲν καὶ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἀκραιφνῆ κατ' ἑαυτὰ τῆς φύσεως ἐκείρας τὰ ἴδια, αἱ δὲ ἐνεργεῖαι, αἱ ἐνέργειαι, τὸ παθητὸν τῆς σαρκὸς, τὸ ἀπαθὲς τῆς θεότητος· διεφυλάχθη δὲ καὶ τὸ ἀδιαίρετον ἀλλήλων καὶ εἰς αἰῶνα ὀχώριστον τῆς τε κτιστῆς καὶ τῆς ἀκτίστου οὐσίας, τῆς περιγραπτῆς καὶ τῆς ἀπεριγραπτῆς φύσεως· εἰ γὰρ καὶ πέπονθεν ὁ μονογενὴς ἐξ ἀσθενείας σαρκὸς, ἀλλ' ἔμεινε ἀπαθὲς ἐκ δυνάμεως θεότητος· εἰ καὶ ἤλγησεν ὑπὲρ ἡμῶν τῇ ἐν σταυρῷ προσήλωσει καὶ διατάσει καὶ οὕτως ἀπέθανεν, ἀλλ' ἐδελούσιον ἦν αὐτῷ καὶ τὸ πάθος καὶ τὸ ἄλγος καὶ τὸ ἀποθανεῖν· ἐπάσχειν ἢ σάρξ, ἢ ψυχή· φυσικῶς ἢ ψυχῇ διὰ τὴν συνάψιν· ἐξ αὐτῆς γὰρ ἢ αἰσθησις τῇ σαρκὶ καὶ ἢ θεότης ἐν ἀμφοτέροις οὐκ ἐπάσχειν οὐδὲ ἡλγει, ἐπεὶ τῶν τοιούτων ὑπέρτερον τὸ θεῖον· ἢ ψυχῇ διήρητο τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ἢ θεότης ἐξ ἀμφοῖν ἀδιαίρετος ἦν· ταύτην τοι καὶ παθὼν καὶ ἀποθανὼν καὶ ταφείς ὁ δεσπότης ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστός, ἀπετεινάξατο τὴν φθοράν καὶ τὰ τῆς φθορᾶς καὶ μετασκευάσας αὐτοῦ τὸ σῶμα πρὸς ἀφθαρσίαν, καὶ τὴν οἰκίαν ψυχὴν κατ' ἐξουσίαν ὡς θεὸς προσλαβόμενος, ἀνέστη τρίτημερος· καὶ μένει

instituti fuimus, unum eundemque Christum ac Deum, duplicem confiteri didicimus; nempe et Deum sine initio, intemporalem, et absque corpore, propter suam cum Deo patre consubstantiali naturam; itemque in tempore et corporaliter ho-

δεὸς μετὰ σαρκὸς καὶ ψυχῆς εἰς αἰῶνας ἀχώριστος, οὐκέτι παθητὸν ἔχων τὸ πρόσλημμα· εἰ γὰρ καὶ ἐγνώκαμεν κατὰ σάρκα Χριστόν, φησιν, ἀλλὰ νῦν οὐκέτι γινώσκομεν· τὸ γὰρ ἐξ αὐτῆς ἐνώσεως τὴν θείωσιν δεξιόμενον τοῦ σωτῆρος ἀνθρώπινον, τὸ παθητὸν εὐδὺς οὐκ ἀπεβάλετο διὰ τὴν τῆς οἰκονομίας ἐκπλήρωσιν· ἐν δὲ τῇ ἀναστάσει, καὶ τοῦτό γε ἀπεκδυσάμενον, ἀνεκδὲς καὶ ἀπαδὲς καὶ ἀθάνατον ἀποκατέστη· οὐ μὲν τοι καὶ ἄκτιστον, οὐδ' ἀόρατον, οὐδ' ἀπερίγραπτον· ταῦτα γὰρ μόνως ἴδια θεότητος· κἀντεῦθεν γούιν καὶ τὸ διάφορον τῶν φύσεων τοῦ θειανθρώπου δεσπότη, καὶ τὸ μοναδικὸν τοῦ προσώπου εἰς αἰῶνας γινώσκεται· οὐδὲν γὰρ ὧν προσεῖληφε τῶν ἡμετέρων, μετὰ τὴν ἀνάστασιν ἀπέδετο, οὐ τὸ σῶμα, οὐ τὴν ψυχὴν, ἀλλὰ καὶ σῶμα περιγραπτὸν ἔχων, καὶ ψυχὴν λογικὴν τε καὶ νοερὰν, θελητικὴν τε καὶ ἐνεργητικὴν κεκτημένος, εἰς οὐρανὸν ἀνεφοίτησε· καὶ οὕτως ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς κάθηται, θέλων δείκῃς τε καὶ ἀνθρωπίνως τὴν ἡμῶν σωτηρίαν, καὶ ἐνεργῶν καδ' ἑκάτερα· δείκῃς μὲν τοὺς ἐκλεκτοὺς ὡς πλάσματὰ οἰκείουμένου, ἀνθρωπίνως δὲ τοῦτους ὡς ἀδελφοὺς προσδεχόμενος· ὥσπερ γούιν τὸ ἀναβῆναι ἐκ γῆς εἰς οὐρανόν, καὶ καταβῆναι πάλιν· ἐνεργμαὶ εἰσι περιγεγραφομένου σώματος, οὕτω καὶ τὸ ὁραθῆναι τῆς κτιστῆς ἐστὶ φύσεως κ. τ. λ. Θεομυῖς γὰρ ἐκκλησίας πατρικούς διαφυλάττοντες καὶ παραδόσεις ἀποστολικὰς κρατύνοντες, τὴν τοῦ λόγου σάρκωσιν ἀνακηρύττομεν, καὶ τὴν ὁρδοδόξον ἐργοῖς καὶ λόγοις βεβαιούμεν πίστιν. *Unigenitum filium Verbum propter nos factum hominem, nostrumque sibi plasma adsumpsisse, praedicamus: quumque eum ante saecula divinitate esse sciamus, temporalem humanitate agnoscimus; duas habentem naturas in una persona, eundem totum Deum, eundemque hominem totum; Deum omnino incarnatum, non phantastice aut apparenter, sed ipso facto ac veritate; non immutata divinitate, sed adsumpta humanitate, carne videlicet animata, id est animae rationalis et intellectualis compote: non enim carnem tantummodo sibi induit, quae rationali anima cureret, sed revera genitus fuit ex muliere, servi formam adsciscens: atque ut divinitate perfectus est, ita etiam humanitate perfectus; haud ex sola divinitate et carne in unum Christum et dominum ac filium concretus, sed ex duabus perfectis naturis, humanitate videlicet et divinitate in unum idemque mirabiliter copulatus: non confusionem passus propter unionem, neque mixturam, neque divisionem aut separationem propter distinctas naturas experiens: sed coniunctionem inconfusam, et unionem inseparabilem retinens. Coniunctionem vero dicimus illam, quae fil duarum perfectarum naturarum in una persona; inconvertibilem, inconfusam, immutabilem, indivisibilem, inseparabilem inquam unionem. Non enim unicam compositam naturam credimus, sed unicam compositam personam confitemur, quae inseparabile retinet naturarum vinculum, et inconfusas harum conservat proprietates. Nec quia partes concurrentes inconfuse uniuntur, idcirco invicem separari deinceps queunt: nec quia inseparabilem coniunctionem habent, idcirco ullatenus confusio confit: sed manent etiam post unionem inviolatae singillatim naturae utriusque proprietates, voluntates nimirum et operationes; carnis passibilitas, deitatis impassibilitas. Incolumis item est mutua inseparabilitas ac sempiterna indivisibilitas, creatae scilicet et increatae substantiae, circumscriptae et incircumscriptae naturae. Etiam si enim passus est Unigenitus ob carnis infirmitatem, idem mansit impassibilis divinitatis virtute. Quod si doluit pro nobis in cruce ob clavorum fixuram et spasmum atque ita obiit, attamen voluntarii ei fuerunt dolor ac passio et ipsa mors. Patiebatur caro, dolebat naturaliter anima propter coniunctionem; illinc enim fit sensus carni: attamen in utraque impassibilis erat et absque dolore deitas; quia Dei natura his excelsior est. Separata est a carne anima, sed deitas in utraque indivisibiliter mansit. Propterea patiens moriensque et sepultus dominus noster Iesus Christus, corruptionem corruptionisque effectum vitavit; suoque ad imputribilitatem corpore transformato, animam item pro sua divina potestate resumens, tertia ab obitu die resurrexit: manetque cum carne et anima Deus per saecula indivisibilis; adsumptam partem haud ulterius habens passibilem. Etsi enim cognovimus secundum carnem Christum, inquit apostolus *, sed nunc iam non novimus. Olim certe Servatoris humanitas, quae ob unionem fuit deificata, non continuo passibilitatem abiecerat, oeconomiae adimplendae causa: at enim in resurrectione, hac item qualitate deposita, impassibilis immortalis extraque omnem necessitatem facta est; non tamen increata, nec invisibilis, nec incircumscripta: hae sunt enim unitus divinitatis proprietates. Hinc ergo differentia quoque naturarum theanthropi Domini, simulque personae unitas, in aeternum duraturae agnoscuntur. Nihil enim nostrarum rerum ab eo adsumptarum, post resurrectionem deposuit, non corpus, non animam; sed corpus circumscriptum habens, animamque rationalem et intellectualem, voluntativam et operativam retinens, in caelum profectus est; atque ita ad patris dexteram sedet, volens divinitus simul atque humanitus nostram salutem, et utroque modo operans; divinitus quidem electos suos uti creaturas sibi approprians, humanitus autem ceu fratres amplectens. Sicut ergo ascensio de terra in caelum, atque illinc descensio, circumscripti corporis operationes sunt; ita visibilitas eius, creatae naturae propria est etc. Sic nos videlicet avitas ecclesiae regulas observantes, traditionesque apostolicas retinentes, Terbi incarnationem praedicamus, et orthodoxam operibus sermonibusque fidem stabilimus.*

* II. Cor. V. 16.

Gr. p. 26.

minem perfectum manifestatum, propter suam cum matre corporaliter et supernaturaliter cognationem. Quia itaque incircumscribitus est Deus pater, Christus quoque quatenus Deus est atque illi consubstantialis, incircumscribitus idem adfirmatur. Sed quia mater est circumscribita; homo enim illa est sicuti nos; Christum quoque quatenus homo est et illi connaturalis, circumscribitum confitebimur. Nam sic duplicitas naturarum, quae in unica eius persona est, vere apparet; sermonisque sequela, veritati adhaerens, necessario et sine exceptione servabitur. "Media-

* 1. Tim. II. 5.

tor enim Dei et hominum Christus factus *, procedensque Deus cum humanitatis adsumptione, unus ex duobus dissidentibus, ut theologicum magisterium docet, aequaliter parique honore ambas ex quibus constat naturas ac proprietates participat; et ob communionem relationemque cum utraque, unus ex ambobus factus, propriae hypostasi unitur. Ac rectae quidem religionis doctrina ita se habet.

Verum enimvero si quis annuat Christum, etiam quatenus homo est, incircumscribitum esse, is a physica illum cum matre cognatione separabit, cinnum faciet ex divina humanaque natura, indifferentem dicet * terminorum inter se oppositionem, nullamque inter Deum et homines discrepantiam agnoscet, sed haec consubstantialia esse docebit. Quis autem talem tantamque aequo animo blasphemiam feret? Insuper quaerimus: si iuxta illorum propositionem, ut incircumscribita sit Domini caro, causa est hypostatica unio, undenam hoc et quomodo nobis fiet conspicuum? Utrum enim, quoniam Verbum sibi nostram induit carnem, utrum inquam in Virginis incircumscribito corpore versatus, prodiit etiam ex ipsa secundum carnem incircumscribitus Christus? An existimabunt hoc Virgini a sanctissimi Spiritus adventu donatum, eiusque elementa sic mutata, ut a naturali humanaque proprietate recedens, opportunius et convenientius incircumscribito modo reciperet incircumscribitum Verbum? Vel potius manente in suis finibus natura Virginis, statim ac virginea viscera Verbum attigit, illud etiam quod suscepit (nempe humanitatem) incircumscribitum fecisse credent; geniturae elementis, virgineis inquam sanguinibus, ilico praesentia ac virtute Verbi in * incircumscribitum mutatis? ea videlicet ratione, qua corruptae Incorrupticolarum menti videtur Dominus incorruptibilem carnem sumpsisse (1). Nam de incircumscribito paria decernunt Agrapto-

* gr. malin
ἀποφύγεις.

Gr. sic το.

Gr. p. 27.

26. Si ergo priori sententiae adhaereant, nullam nos ex Verbi incarnatione utilitatem percepimus. Non enim nostram suscepit naturam, mutata iam Virginis natura, ac nullatenus naturaliter communicante nobiscum circumscribitis. Sed praeter impietatem, incredibilis quoque hic sermo erit. Nam quomodo possit incircumscribitum in incircumscribito habitare passibiliter et corporaliter? Neque enim naturaliter corpus incircumscribitum est, et sensui impervium. Insuper eripiet, quod est omnium scelestissimum, sanctissimae Virgini partum. Si enim impossibile est corpus esse aliquod incircumscribitum, feminam etiam incircumscribitam secundum certe humanam naturam parere, impossibilius. Non enim ultra veri rectique fines Virginem honorare consentaneum est; quia non differt a dedecore laus exuberans.

(1) Hac super re utiliter legentur Severi antiocheni adversus Iulianum halicarnassensem tractatus, a nobis partim editi in Spicilegio rom. T. X.

Nam si illud verum esset, incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas eidem adtribueretur: ita ut quae habet suapte natura Verbum, id matri ex adoptione inesset. Quibus num quid absurdius dici potest? Quomodo enim ab hominibus Deus differret? Quod si alteram sententiam sequantur, cur non incorruptibilitas quoque et immortalitas et impassibilitas, ilico sub unionis initio, statim ac maternum uterum Verbum attigit, naturae eiusdem data fuit? Quod si ita se haberet, supervacaneus fuisset dominicae nobiscum habitationis, atque inter homines incolatus, labor: neque opus Domino fuisset quae egit agere, cruciatus pati, postremumque malorum perferre crucis necem miserrimam, unde libertas nobis salusque obvenerunt.

Sed isti fortasse dicent, Verbum ita se gessisse, quia aliter facere vel non potuit vel nescivit. At quomodo Deus est, si haec est passus? vel quomodo post unum factum alia non effecit? Cur quum alia sustinuerit quaecumque humanae naturae sunt ac similitudinis, circumscriptionem solam recusavit? quae tamen apprime corporis propria est, et maxime intima, et sine qua corpus non subsisteret; ita ut si quis hac qualitate corpus spoliet, ne existere quidem corpus fassurus sit. Necesse est igitur ab eis dici, Deum aliam molitum quodammodo creationem, aliudque naturae initium fecisse, et corpus minime nobis conveniens adsumpsisse, quod videlicet novum et a nostra substantia alienum sibi peculiariter composuerit: unde nobis, qui circumscripti sumus, nulla salus eveniet, quia naturam ei conformem non habemus. Cur vero Verbum renovata per suam incarnationem nostra natura, maximis donis impertitis, immortalitate videlicet et incorruptione, et aliis quotquot nobis futurarum rerum spes proponit, hanc unam rem tantummodo nobis invidit? Numquam enim inter promissa sua, dum doceret, incircumscriptionem spopondit. Nec in aliis scripturae locis vel quavis magistrorum sacrorum lucubratione dictum hoc apparet. “ Ergo oportet quidem corruptibile hoc induere incorruptionem, et „ mortale hoc induere immortalitatem „ ait alicubi divus Paulus *; et “ semina- „ tur in ignobilitate, surgit in gloria *. „ Sed tamen circumscriptum hoc induere incircumscriptionem, nondum neque nunc, neque a Paulo, neque ab alio ex ecclesiae magistris quisquam audivit. Jam vero prolixam loquacitatem caventes, unum hoc dicemus: ipsam nempe Christi in virginali utero habitationem *, nisi eum corporaliter circumscriptum isti concedant, ceu reapse veritatis lumen splendide ostendit, quid aliud esse dicent, nisi Verbum incircumscriptionem circumscripto in loco ut putant fuisse contentum? Id autem quâ fieri potest ut a summa impietate atque atheismo absit? Nam de duobus alterutrum necesse est; vel nempe Verbum a sancta Virgine circumscriptum corpus accepisse; vel omnino secundum hos perversissimos, conversa rerum relatione, incircumscriptionem Virgini adtribuere. Horum enim alterutrum unio effecit et Verbi in Virgine habitatio. Sed revera circumscripta Virgo fuit, et Domini simul corpus circumscriptum, quippe quod de circumscripto corpore processit.

Nam si neutrum horum concesserint, simulque absurda vitare velint, superest ut ipsi peiore lapsu ruant. Etenim vietæ phantasiae magistros nunc etiam sectantes, per Virginem, quae fistulae instar fuerit, Verbum de caelo carnem suam detulisse dogmatizabunt; ita ut alter alterius (nempe filius matris) non sit particeps.

* I. Cor. XV. 54.

* Ibid. 43.

* gr. ἐνοικήσας

Gr. p. 28.

Atqui aequius est maledictos hos connumerari cum iis, quos sancti viri horrendis anathematibus supposuerunt. Porro nostra oratio hos veluti fidiculis urgens, ita dicere pergit. Nempe summus hic theologus ac dogmatista nusquam clare discernit, quandonam carni largiatur incircumscriptionem; num ante eius cum Verbo unionem, an postea. Sed ante quidem unionem, neminem adeo stolidum fore puto qui dicat: secus ne adsumpsisse quidem carnem profitebitur: nam res incircumscripta, homo non est sed Deus. Neque angelicam fortasse formam adsumptam fuisse quisquam dicet. Nam quod Verbum angelorum naturam haud sibi adsciverit, Paulus ^{* Hebr. II. 16.} magna voce clamans dicit *: “ non enim angelos adprehendit, sed Abrahae semen, adprehendit. „ Dicere autem incircumscriptum Abrahae semen, Mamonae sapientis officium est: nemo tamen adeo beluinus amensque erit, ut eum proprio suffragio iuvet. Necesse est itaque ut Mamonas, tunc cum Verbum caro factum est et habitavit in nobis, sive post unionem peractam, incircumscriptionem carni adscribat. Sic autem et impassibilitatem, et intangibilitatem, et invisibilitatem, et si quid aliud huiusmodi est, unionis Verbique causa, carni adtribuat: quae ilico post unionem negabit se passibilem, visibilem, tangibilem, et cetera quibus carnis natura agnoscitur: eritque, de nostri auctoris sententia, idem circumscriptum et incircumscriptum, passibile et impassibile, tangibile et intangibile, et cetera quaelibet inter se opposita. Atque alia quidem adtributa per se ipsa subsistent etiam ante unionem, alia vero per aliud etiam post unionem: idemque simul erit, et tamen simul etiam contrarium. Neque iam corpus superesse constabit: discedet enim a se ipso, suamque definitionem amittet atque rationem. Qua quidem re nihil esse potest irrationalius vel insanius. Unde enim sacrae oeconomiae, Christique cum hominibus conversantis, res constabunt? Unde, quod esuriverit et sitiverit, apparebit? Unde, itinerum labor, sudor, pavor, aliaeque quaecumque corpori nostro accidunt passiones? quod sane non caret figura, soliditate, triplici dimensione, colore, statura, et pondere, praeterea tangibilitate, et alia re qualibet, quotquot corporis propriae sunt et dicuntur. Quomodo igitur quod est tangibile, non sit circumscriptum? ut ex una proprietate reliquae intelligantur, quotquot in Christo propter adsumptam humanitatem spectantur. Quibus nisi Mamonas adsentiatur, Christum corporatum negari ab eo diserte necesse est. Ergo ne passum quidem confitebitur, ^{Gr. p. 29.} et redemptio nostra evanescet, atque ab idolis recessus, quod ille apprime voluit: vana spes nostra est; et quaecumque nobis a Servatoris passione obvenerunt: evangelia item nihil verum continebunt, et doctrina omnis nostraque fides vana huic videbitur.

Haec contra istum dicta sunt, qui incircumscriptionem stulte vociferatur. Non ita tamen se habet veritatis ratio; sed sicut Verbum carni unitum perfectas integrasque naturas conservavit, nec a physicis discessit proprietatibus, et quatenus Verbum est, diversa a corpore mansit substantia; sic etiam corpus diversum a Verbo est, quod adtinet inquam ad proprietatem: non enim a propriis necessit notionibus. Et sicuti factum Dei corpus, non desiit esse corpus, etsi ad meliorem omnino conditionem virtute Verbi translatum; ita ne physicis quidem proprietatibus spoliatum fuit. Alioqui, quomodo sarta tecta esset integritas, quam tamen de Christo ecclesiasticum magisterium tradit, sicut in deitate ita etiam in humanitate?

Certe si quid ad humanitatem pertinens subtraheretur, nedum rei integritas, sed ne res quidem omnino reliqua foret. Quomodo ergo semen Abrahae adprehendit, si hoc ipsum in Christo non circumscribitur? Quomodo debuit per omnia fratribus assimilari, is qui in multis fratribus est primogenitus *, is qui per omnia ad similitudinem nostram fuit tentatus *? Quomodo filius sit Davidis, et filius sanctissimae Virginis, cuius genealogia de davidica tribu deducitur? Nisi forte et ipsi Virgini incircumscriptionem Mamona adiudicavit, ita ut Verbum per eam (ut dictum est) ceu per fistulam pertransierit: atque is ita toto phantasiastarum et doctarum calice, more suorum magistrorum, se proluit.

Quomodo item evangelicorum praedicatorum sit incolumis veritas? quorum alius Christi mysterium evangelizans ait *: “ liber generationis Iesu Christi filii „ David, filii Abraham. „ Alius autem: “ et Verbum caro factum est, et habitavit „ in nobis *. „ Sed noster auctor ne ipsi quidem acquiescit Christo lapidantibus se dicenti: “ cur me quaeritis interficere, hominem qui veritatem vobis locutus sum*? „ Ubinam hierophantarum et theologorum patrum nostrorum magisterium? qui mysterii Christi fuere custodes, sancto Spiritu adflati, Christumque perfectum in deitate, perfectum item in humanitate, disertis verbis nos docuerunt, consubstantiallem Deo patri divinitate, nobis autem humanitate, circumscriptum eundem et incircumscriptum? Quid vero nobis omnino profuit Christus, qui sumus circumscripti, nisi is re simili similem purgavit atque sanavit? nisi totum quod nos sumus, dempto peccato, adsumpsit? Nam quod sumi non potest, ne sanari quidem posse aiunt. Etenim in quibus natura egebat reformatione, oportuit eum prorsus similem fieri nostrae naturae. Neque iam dicant hodierni patroni erroris dogmatumque Mamonae, nos praedicationem non audivisse: “ profecto in omnem terram exivit sonus „ eorum, et usque ad terminos mundi verba eorum *, „ In tantum excaecavit eos stultitia sua, adeoque oculis caecutierunt, et auribus graviter audierunt, et contra orthodoxiam quaqueversus irruerunt! Mentis oculum excaecatum gerentes, non illustrantur rectae religionis lumine, patrum evangelicis vocibus impudenter resistunt, et absque ulla reverentia contradicunt. Quamobrem nullum defensionis genus apud iustum iudicem eis supererit.

27. Quod si Mamonae videtur dividi Christus dum depingitur, et res creata tantummodo remanere, superest videndum an forte ne animatam quidem creaturam, sermonis sui tenore, Christum esse patiatur. Nisi enim plane incolumes hominis quem Verbum adsumpsit physicas qualitates hic existimat, ne hominem quidem esse concedit. Nam quomodo naturae ei constabunt? Sicut enim physicae differentiae naturam praesentes conservant, ita absentes eandem perimunt. Quare si quis has Domino eripuerit, non tam merum hominem ipsum dicet, quam etiam inanimatum et inactuosum; denique nil deinceps, praeter statuam, reliquum faciet. Vere sunt ista impietatis commenta, non Christianorum dogmata, absit, sed Mamonae cogitatus et conceptiones. Quid porro dicet si comparatio instituitur cum homine, quum una sit uniuscuiusque hominis persona, qui ex duabus constat naturis, quarum altera conspicua est et circumscripta et figuram prae se ferens, altera vero menti tantum occurrit, nec delineatur? Si quis, inquam, hominem depinxerit, num ei videbitur visibile cum invisibili configurare? vel animam a cor-

* Rom. VIII. 29.

* Hebr. IV. 15.

* Matth. 1. 1.

* Ioh. VIII. 14.

* Ioh. VIII. 40.

* Ps. XVIII. 5.

Gr. p. 30.

pore separare, quod nihil aliud quam mors est? Quid enim est mors, nisi animae a corpore separatio?

Et iam aliquis merito admodum sic Mamonom adloqueretur. Tu ergo multi auri ebriatus crapula, et pecuniae cupiditate victus, eique haud secus deditus, quam ille veteris historiae Midas, quique in compluribus ex auro vasis aut etiam coloris tabulis, per diversa loca imaginem tuam charaxandam curas, tua ne dogmata agnoscis? circumscribis ne una cum his animam tuam? vel haec a corpore tuo separatur? quod idem est ac dicere, moreris ne dum haec agis, an secus? Utinam vero statim dirumpereris, ne talia adversus Christianos patrares! Qualem porro animam habeas, utrum caninam, an suillam, an alicuius silvestris ferae, ipse videas: ceteroqui, quod dum ita loqueris, irrationalibus animantibus absurdior sis, ferisque acerbior, propterea quod abiecto omni Dei timore universam Christianorum religionem oppugnas, equidem vehementer adfirmo. Nonne oportebat te consentanea factis tuis et opinari et dicere? non autem tibimet ac veritati contrarium, aliud quidem agere, aliud dogmatizare? Si ergo ipse hanc tibi rem non persuades, multo minus aliis persuaseris. Quin etiam in pretio haberi atque honorari imagines tuas iussisti, quae te mandante sunt factae, nec leve poenae periculum illi impendebat qui iussis tuis morem non gereret. Prorsus ut ille superbus ac barbarus babilonius, cuius etiam vere mores iracundiamque aemularis, qui celebre illud simulacrum fabricavit, erectumque adorari mandavit, morte acerbissima iis decreta qui edicto non obedivissent. Propterea tu qui Christi iconem deiecisti, tuamque substituiisti, nihil aliud quam Antichristus iure meritoque reputandus es. Quot mortes pati deberes, dum in tuis nummis figuraris atque excuderis! Sed enim tu ob impietatem tuam atque dementiam semel animo mortuus, innumerabilium illarum mortium sensu caruisti. Haec adversus istum ita opinantem agentemque, apte et pro merito, ut arbitror, dicta sint. Sed iam tempus est transeundi ad propositarum quaestionum distinctionem et expositionem, ne diutius sermo de his differatur.

Gr. p. 31.

* ἢ πρὸς τὸν ἑαυτοῦ.

28. Perspicuum (1) est igitur iis, qui sobria mente * sunt, ut in praesenti tractatione dici potest, archetypum esse principium et exemplar, quod per se existit, eius formae quae ab ipso exprimitur, et derivationis, quae ei assimilata est, causam. Definitio autem imaginis haec erit, ut de iis quae arte fiunt, dici potest: imago, inquam, est similitudo archetypi, quae in se totam speciem sive formam figurati per assimilationem exprimit, sola diversitate substantiae secundum materiam ab eo differente: aut imitatio archetypi et assimilatio, substantiâ ac subiecto differens: aut artis effectus secundum imitationem archetypi formatus, substantiâ tamen et subiecto differens. Nisi enim aliqua in re differret, non imago nec aliud quid, praeter quam archetypum, esset. Sic igitur imago, similitudo et forma est ab iis, quae per se sunt, expressa.

29. Idolum vero fictio eorum quae non existunt neque per se sunt (2): cuius-

(1) Ex hoc vocabulo usque ad verba *simul inhonoratur* (cap. 30), excerptum ex ms. Nicephoro extat latine Fr. Turriano auctore, apud Canisium antiq. lect. ed. Basnag. T. II. part. 2. p. 15, quem interpretem, paucis mutatis, libenter sequor.

(2) Sic etiam Macarius. Εἶδωλον ἀνυποστάτου πράγματος ἐστὶ διατύπωσις: *idolum rei insubstantis figuratio est*. Τὸ μὲν εἶδωλον οὐδεμίαν ὑπόστασιν ἔχει: *nullam habet substantiam idolum*. Et mox: ἵππειδῃ ἑλ- ληνες ἀναπλάττουσι τὰς οὐχ ὑφιστάσας μορφάς, σφίγγας τινὰς καὶ τρίτωνας· Αἰγύπτιοι δὲ κυνοπροσώπους, καὶ

modi sunt formae quaedam quas ethnici fatuae atque irreligiose confingunt, ut Tritonum, Centaurorum, aliorumque phantasmatum quae non subsistunt. Sic imago et idolum invicem distinguuntur. Quare qui horum differentiam non adprobant, merito idololatrae vocari possunt. Ac imagines quidem, bonorum aequae ac malorum imagines sunt, de quibus tamen dissimiliter existimandum est. Nam bonorum quidem imagines honorandae sunt; malorum vero repudiandae, et aequae ac idola fugiendae, illae potissimum, quibus aliqui ex priscis venerationem idolorum prave irreligioseque adhibuerunt, universalem Deum primamque causam ignorantes. Quod quidem fecit tum hominum cupiditatibus et terrenis rebus servientium affectio, tum etiam tyrannica potestas, fines ac iura iusti honoris praetergressa. Ideo numquam in bona aliqua re dicetur idolum, quoniam id vocabulum praecipue usurpatum fuit in cultu ethnico, qui daemonibus exhibetur, sicut apostolus ait.

30. Arbitror non esse nunc inopportunum nostro sermoni addere hoc, habere scilicet imaginem ad archetypum relationem causae et effectus: quare necesse est, et esse et dici eorum, quae sunt ad aliquid. Quae autem sunt ad aliquid, ipsa illa quae quidem sunt, aliorum esse dicuntur, et reciprocatur ipsorum inter se relatio, ut pater filii pater, et rursus filius patris filius dicitur. Similiter amicus amici, et dextrum sinistri, et reciproce sinistrum dextri: item dominus servi, et similiter in aliis eiusmodi. Sic igitur prototypum, imaginis prototypum; et imago, prototypi imago; nec ullus imaginem relatione solutam, alicuius imaginem dicet. Simul enim alterum cum utroque introducitur et cogitatur: et licet archetypum aliò abierit, relatio tamen non simul esse desiit; non enim ratio simul intereundi, in omnia quae eiusmodi sunt manat: siquidem aliquando relationes incolumes remanent rebus orbatae et nudae, ut in patre et filio et similibus evenit. Eum enim, qui recessit, tamquam praesentem, dum per similitudinem et memoriam forma et imago ostendit, relationem cum tempore continuatam servat: id est, similitudo relatio quaedam media extremis interiecta est, formae scilicet assimilatae, et cui assimilata est, copulans eam cum imagine, licet natura differat. Etsi enim utrumque aliud et aliud natura est, non tamen aliud et aliud, sed ipse ille cuius imago est: per figuram enim formae, quae a principio extitit, cognitio illius formae efficitur, et in ipsa figura ille ipse qui pictus est, conspicitur; quod quidem in alio eorum, quae huiusmodi sunt, non cernitur, ut in patre aut filio aut amico. Haec enim contra, ac illa, se habent: unumquodque enim horum non aliud et aliud est, siquidem eandem substantiam participant: alius vero et alius sunt diversitate hypostaseon. Quod si in his etiam in diversas hypostases partitis relatio non perit *, multo magis in

Gr. p. 32.

* gr. διόλλυται

βουκεφάλους λέγουσιν, εἰδὼλα καλεῖ τὰ τῶν οὐχ ὑφ' ἐστῶτων ὁ νομοθέτης εἰκασματα: quoniam Graeci carentes subsistentia formas confingunt, Sphinges quasdam atque Tritones; Aegyptii autem cynocephalos et bucephalos, idcirco legislator (Moses) idola appellat has rerum non subsistentium imagines. Hinc divus quoque Paulus I. Cor. VIII. 4: nihil est idolum in mundo.

stantiam; nec enim quaecumque de archetypo, prout est archetypum, dicuntur, necessario de eius pariter imagine dicuntur. Illud enim fortassis est animatum, haec vero inanimata: aut illud est rationis particeps et movetur, haec vero sine ratione ac sine motu. Non igitur ambo idem: quin potius partim similitudinem imaginis inter se habent, partim dissimilitudinem substantiae. Quia igitur imago de genere eorum est, quae mutuam relationem habent, ideo honorato prototypo, simul honoratur imago eius: et rursus inhonorato, simul inhonoratur. Ergo quum sit agnita in his differentia tum ratione tum definitione; quumque pictura sit de genere externorum nihilque commune habentium cum substantiae definitione; cur in cassum adversarii trepidant, dividi heic naturaliter unita putantes? Stolidi igitur attonitique merito reputabuntur.

31. Iam si oportet dicere etiam unde icon nomen provenerit formatumque sit, etymologiae rationem sequentes dicimus esse a verbo εἶκω, quod quidem et alias aliquot habet significationes, sed proprie significat similis sum. Ex hoc itaque verbo εἶκω, adsumpta littera ν, fit εἰκών, quae significat similitudinem. Idecirco autem icon iniuriam patitur ab hostibus veritatis, quae Christo assimilatur (1). Porro ex dicto verbo, ceu principio quodam et radice, verbum quoque εἰκασε formatur, quod ipsum pariter significat esse simile. Quae quum ita se habeant, cuinam recte intelligenti non sit exploratum, aliud esse Christi imaginem, aliud Christum? Solus hic sapientissimus nota omnibus nesciens, impetum suum suosque ductores sequitur; quem potius oporteret, siquem rei convenientis sensum haberet, saltem propter relationem, si nihil aliud, quam ad archetypum seu Christum icon habet, hanc venerari et amore prosequi (2). Constat igitur, nonnisi impietatem atque inscitiam haec pati ac pronunciare. Nam quum ille debuisset vocabula “ similis et dissimilis „ usurpare, quod utrumque praedictis rebus inest, atque ad certam quamdam qualitatem refertur, ut harum disciplinarum gnari dicent, unde ei licuisset aliquantulum ac pedetemptim ad hanc loquendi peritiam devenire; ipse contra unam eandemque rem esse adserit, cui potius diversa alia adsociata est, et circa substantiam spectatur. Sed neutra re huic proposito opus est. Aequae autem mihi videtur Mamonas ne postulare (3) quidem ut in his dicatur “ aliud et aliud „, quod naturas distinguit, sed “ alius et alius „, inducere, quoniam personas figurat, quae alium ex alio faciunt, multasque personas invehere, totque Christos quot sunt icones.

(1) Respicit ad Christi domini dictum *ego sum veritas*, Ioh. XIV. 6. et alibi.

(2) Macarius. “Ὁν σεβόμεθα θεάνθρωπον σωτήρα, τούτου καὶ τὴν εἰκόνα διακρατοῦντες ἐπαγαλλιόμεθα κ. τ. λ. χαρὰ τις ἀνεκλάλητος, καὶ στήριγμα πίστεως, καὶ βίου κατόρθωσις ἡμῖν γίνεται ἐκ τοῦ τὰς ἱερτύπους τῶν εἰκονισμάτων μορφώσεις καὶ προσκυνεῖν καὶ ἀσπάζεσθαι τῶν τε γὰρ πιστῶν ἔστιν ἀγαλλίασις ὁ χαρακτήρ τοῦ δεσπότου βλεπόμενος, καὶ τῶν ἀληθείας δογμάτων ἔρεισμα γίνεται τὰ τῆς οἰκονομίας καθορώμενα καὶ πρὸς ἀρετὴν δὲ προτρέπει μάλιστα τῶν ἐκλεκτῶν ἀριστεύματα καθιστορούμενα αὕτη τῆς ὀρθοδοξοῦ πίστεως ἡ θεολογία τοῦτο τῶν θείων δογμάτων τὸ κεφάλαιον οὗτος ὁ τῆς ἐκκλησιαστικῆς εἰκονογεργίας λόγος. *Quem colimus theandricum Servatorem, huius imaginem quoque retinere gestimus etc. Gaudium quoddam ineffabile, fideique robur, et rectum vitae genus nobis contingit ex sacrarum imaginum veneratione ac studio. Certe fidelibus laetitiam conciliat spectata Domini figura, et verorum dogmatum firmamenta fiunt res incarnationis corporaliter observatae. Tum etiam electorum praeclara gesta picturis descripta, ad virtutem maxime adhortantur. Haec est orthodoxae fidei theologia, hoc divinorum dogmatum caput, haec ecclesiasticae iconographiae ratio.*”

(3) Quoniam praecedit μὴ, videtur heic, nisi fallor, ita significare παρητήσθαι, ut salva sit theologia. Et quidem pro simplici petere, apud auctores hoc verbum aliquando ponitur.

Atque ita fient filii plures, ut proinde Unigeniti etiam nomen de medio tollatur. Iam horum ita sentientium, utrum impietas vituperanda sit, an stultitia potius irridenda, id rem adaequantibus verbis haud exprimere possumus. Sed de his rebus oratio heic concludatur. Nam quod divinum et supersubstantiale Verbum nec pingi possit nec circumscribi, quodque ne apud nos quidem versans id pati potuerit (quis enim ita beluinus stolidusque sit ac tantopere animo obtenebratus, qui de hoc dubitet? quandoquidem a sua naturali proprietate numquam discessit); quodque ipsius Verbi causa, caro illi unita haud evaserit incircumscripita, satis ut puto diuque ostensum fuit; quodque item adversariorum demonstrationes ipsis illorum argumentis eversae fuerint, veritate auxiliante, ac refutatae.

32. Superest iam, ut de separatione, quam stulte et inconsiderate confinxerunt, eiusque modo, verba faciamus. Sed in primis addubitare aequum est, quoniam modo is qui carnem circumscribit seu figurat (concedatur enim interim nihil haec differre, quandoquidem ambo a Mamona irrationabiliter unum reputantur) ☩ ab unito divino Verbo separet, ac tantummodo creaturam faciat Christum, ita ☩ ut divina natura in eo non sit. ☩ Num mente tantum ac verbotenus separat, an sensibiliter etiam ipsoque opere? Etenim in his grandis differentia spectatur. Nam cum separationis mentionem faciat, modum quo haec separari iudicat, minime ostendit. Et siquidem mente tantum fieri separationem diceret, nos quoque adsentiremur; id enim in nostra quoque doctrina est, excepta circumscriptione. “ Nam cum naturae animo et cogitatione distinguuntur, nomina quoque simul di-
., viduntur, ait theologus (1). Audi Paulum dicentem *: ut Deus domini nostri
., Iesu Christi, pater gloriae; Christi quidem Deus, pater autem gloriae. Quamvis
., enim utrumque unum est, non tamen natura, sed coniunctione. ., Valde utique
laudandus Mamonas erat, si hac in parte substitisset, etenim nulla nobis hac super
re iam verba effluerent; neque ipse linguam contra nos vibrasset, quum pari honore ac Verbum picturam fore diceret. Sed in praesenti hoc non dicit; numquam enim theologorum dogmatibus aurem praebuit, quia inter horum magisteria versari ei non placuit, propterea quod carnis tantum stimulis et cupiditatibus victum se tradidit.

* Ephes. 1. 17
Gr. p. 31.

Ad alterum itaque dictionis significatum stulte impieque converti eum necesse est, atque hoc pro dogmate habere, quod nempe sensibiliter ipsoque facto, ea quae inseparabiliter sunt unita separentur. Narrare autem nobis debuisset hic sapientissimus, quali vi atque efficacia, supernaturalem illam miramque unionem, quae omnem loquelam mentemque superat, eam scilicet qua Verbum substantialiter habitans in sanctissima deipara Virgine totum hominem toti sibi hypostatica unione copulavit, quam solus Deus efficere poterat; quomodo, inquam, circumscribens aut effigians separet, Deumque seorsum, itemque hominem seorsum secernat? Et num fieri possit, ut eam rem Verbum patiat, atque a semel unita sibi carne separetur, an hoc potius numquam usuvenire queat? Nam si primum concedatur, passio utique Verbo accidet. Quod si patiat, etiam circumscribetur. Num vero id ante unionem passum est? Atqui hoc impossibile; non enim patitur, quum sit naturaliter impassi-

(1) S. Gregorius nazianzenus orat. XXX. 8. in editione PP. Maurinorum.

bile. Ergo ne ab unita quidem sibi carne separari naturaliter poterit. Quod si postea id est effectum, ubinam id usuvenit? Quanam oratio, rem quae supra omnem orationem est attingens, et de incomprehensibilibus mente, ac lingua ineffabilibus disserens, inseparabilem illam inconvertibilemque naturalem coniunctionem laedere poterit?

☩ Sed etiamsi non separetur, certe circumscribetur ☩ ideoque metuit circumscriptam dicere carnem, quasi reapse circumscriptionis passionem Verbo inferat. Quid enim hoc aliud est quam passio? Et en illuc incurrit, unde fugere sibi videbatur. Nam si hoc ita se haberet, profecto circumscriptum fuisset Verbum, quoniam ita natura comparatum fuisset etiam ante unionem cum corpore, non autem propter ipsam unionem. Quod si natura est incircumscriptum, corpori quoque coniunctum, utique semet conservaverit, utpote Deus, in physica infinitate et incircumscriptione prorsus illaesum ac nullatenus imminutum. Neque enim quae sibi propria patitur corpus, eadem umquam compatitur in propria substantia Verbum, quod ex impassibili et immutabili in passibile atque mutabile converti numquam potest. Non ergo, etiamsi corpus eius sit circumscriptum, Verbum circumscribetur. Absurdum itaque, insanum atque impium est dicere, dividi Christum, dum figuratur, aut simul circumscribi. Verumtamen Mamonae haud hic est principalis dicendi scopus, sed incircumscriptum excogitavit tamquam instrumentum improbae suae voluntati apte deserviens; cuius usum Servatoris nostri oeconomiae evertendae idoneum comperit.

Gr. p. 35.

33. Mirari autem licet ingenitam huic homini sapientiae magnitudinem, quomodo illud non senserit, dum subtiliter et accurate res verbi scrutaretur atque disquireret: nempe quod dum Christum incircumscriptione honorat, eumque separari a carne adserit si circumscribatur, de sanctissima eiusdem carne simul dicere omitens, inhonoram hanc in dogmatibus suis reliquit. Quid ergo? Videtur is, qui Christum circumscriberet, animam quoque eiusdem a corpore separare, et una cum Verbo animam quoque illi eripere; siquidem illa a picto corpore, haud secus quam divinum Verbum absutura est; nam nec ipsa pingi suapte natura potest. Rursus enim seiscitantibus nobis ac dubitantibus, istius sapientis sermones, nec non illorum qui exinde nunc argutantur, vel ut verius dicatur insaniunt, quaeso explicent (hoc enim adhuc illorum absurditati superest); dicant isti, inquam, animata ne Christi humana forma, dum figuratur, an inanimata, ab adsumente divino Verbo discedit? Nam si inanimata, moritur iterum Christi humanitas, rursusque fit inter mortuos qui inter illos liber erat, rursus crucifigitur, et spectaculo proponitur; neque hoc semel, sed saepe ac semper, quotiescumque figurari contigerit. Porro inanimatum (dicet aliquis) nec aliquoversus pergere propter suam immobilitatem potest, neque transilire. Insuper inexploratum est, quoniam se anima transferet. Nam si forte velint Verbum animae loco esse, manifeste hinc arianæ haereseos dogma existit. Sin animata humana Christi forma separatur, quoniam denique ista abeat, istorum insaniae consentaneum erit dicere. Scilicet hic maxime proprius et obviuss, in quo hi versentur reputatur locus.

Quis hic, inquam, locus? Volunt scilicet, idem omnino atque archetypum esse simulacrum, et utrumque esse consubstantiale, nihilque invicem differre putant; ita

ut ipsa icon quae divinum illum sacrumque characterem repraesentat et exprimit, similis cum simili concurrat, fiatque propria et connaturalis, utpote consubstantialis. Quae si ita se habent, oportebit ne motu quidem sensuque iconem carere, sed vim de loco in locum transitivam habere, ut istorum error est; atque omnino et agere et pati quaecumque animatae rei propria sunt et dignoscuntur; neque iam iconem, sed animatum ac rationale animal esse, ab his credi oportebit; quodque necessario consequitur, divinum quoque Verbum corpore suo spoliari. Quomodo autem haec in Christum conferentur? Vel quibus viribus pictor propositum suum exsequetur? Haud aliter certe quam pingendi artificio. Ergo opus erit, ut plus quam divinam atque admirabilem pictoriam artem existimemus, vinque attrahendi efficiendique magnete potioem in tabulis habere: iamque dogmatis instar erit, pictorum artem validiore quam Verbum potentia praeditam esse: quatenus haec quidem carnem ei unitam abstulit, ipsum autem Verbum spoliatum fuit, et Christi hypostasis dissoluta. Nonne hinc videtur passio omnium infirmissima Verbo attribui?

34. Cur hoc illorum, qui Christolyti dicuntur, abominandae haereseos absurditati cedat? Unde igitur invictus hic et insuperabilis inimicus Christique oppugnator, hic parvus simul violentusque tyrannus, pictorum inquam atque sculptorum ars? Quae tanta inest huic vis atque efficacia, ut Deum valeat dotibus suis, haud sane accidentibus et exterioribus, sed insitis et hypostaticae copulatis, spoliare ac depopulari, ipsamque hypostasim dissociare? Ergone quod Verbum volens adsumpsit, id invitus deposuit? Haec demum quodnam impietatis culmen non superant? Sic enim ars morte ipsa validior comperietur: nam quod mors, quo tempore cruce erecta Christum interfecerunt, non potuit, hoc ars egregie strenueque patravit. Nullatenus enim Verbum a sanctissima vivificaque carne sua separatum fuit, ne momentaneo quidem illo perbreve tempore, quo pro nobis mortem Christus pertulit, cum ob clementissimam benignamque naturam suam ad inferos quoque perrexit, ut illic carcere clausis spiritibus libertatem nunciaret ac largiretur, vinctisque quibus tenebantur resolveret. Quomodo ergo quod mortis viribus non est effectum, id pictor patret? et ille qui fortem alligavit *, ab infirma adeo vilique arte vicissim fuit alligatus? Profecto sic videbitur ars pictoria atque sculptoria maiore quam mors caedendi ac separandi facultate pollere: atque ita nihil omissum quod impietati frenum relaxet.

Sed quid opus est tam vitanda atque abominanda pluribus persequi? quum satis sit parenti horum dicere, quod te donis huiusmodi tua commenta coronant; tali te retributione ornant sermonum tuorum tam sapientium et elaboratorum argumenta. Adeo tibi dogmatum tuorum speculativa sublimitas et elatio, maximi ad gloriandum momenti est! Nonne haec potius dementiora ebriosis deliramenta sunt? nonne furiosis et bacchantibus insaniora? Hi sunt videlicet ingluvie et ventre intemperantium hominum crepitus: hae sunt cari huic et gratissimi fimi stercorationes: hi immensi vomitus, caninaeque illius ac suillae vitae et ferini moris dogmata: haec sunt facinora venatorum hominum qui brutorum animalium indagant vestigia: hi mores sunt cruentas Christianorum sanguine manus gerentium: haec denique humanas carnes laniantium commenta sunt. Atqui his ita opinari volentibus sacrum illud quadrabit oraculum *: “ stultus stulta loquetur, et cor eius fa-

Gr. p. 36.

De haeretico Christolyti, qui dicit Christum in resurrectione corpus suum animatum deseruisse, nudaque cum deitate in caelum rediisse.

* Matth. XII. 29.

* Is. XXXII. 6.

„ tua cogitabit, ut adversus Dominum fraudulenter loquatur. „ Reapse quatenam sana mens ita cogitet? Profecto ne rationis quidem usu deiecti, sic umquam vel cogitabunt vel loquentur.

35. Servator equidem, ob nimiam suam erga homines benignitatem, acerba passus, contumeliis adfectus, lapidibus adpetitus, malorumque coronidi neci traditus, talia tamen non est olim perpessus; num ergo nunc figuratus haec patietur? Immo vero, sicut illic nihil est passum Verbum in propria natura, neque a carne separatum fuit, sed illi adhaesit, cum patiente existens inseparabiliter; ita ne nunc quidem huiusmodi aliquid propter figuram experietur. Ubique enim nobis aequaliterque idem Verbum (1) veram status sui rationem conservabit; dicetque Mammonae Christus in terrena etiam icone ac plasmate: non sum in his incircumscriptus, immo potius circumscriptus. Sicut ergo creatum corpus iniurias excepit atque cruciatus, ita etiam se patietur loco circumscribi et pingi ac figurari, quin tamen ab unito et coëxistente Verbo discedat.

36. Sed si nec harum rerum ratio, nec mysterii sensus huic homini exploratus est, poterat saltem interrogare pictorem, a quo audisset, si certe mentem firmam haberet, animaeque sensibus non esset alienatus, eoque dicente didicisset: nos quae a sacris evangeliis didicimus, antiquam patrum traditionem secuti, quam filii a patribus ex ordine accepimus, nos inquam haec pingimus et delineamus, nihilque praeter divinorum oracula librorum facimus. Quod si illi honorandi sunt, nostra quoque vel simul conserventur vel destruantur, utpote quae pari iure ac ratione sunt. Etenim a sacris libris docemur, hominem nobis similem factum esse Verbum Dei hypostaticum, et cum hominibus conversatum, idemque nobiscum participasse carnem et sanguinem, et visum invisibile, cruciatus propter nos passum quod erat impassibile, ob suam erga homines caritatem (2). His quamvis tantummodo auditis haud secius quam visis credimus, ut beatitudinem illam consequamur, de qua dictum fuit: beati qui non viderunt, et nihilominus crediderunt *. Quod ergo fidei tantum oculis vidimus et contrectavimus, hoc etiam pingimus et figuramus (3); haud equidem dividentes aut separantes unitam semel deitati carnem; nam hoc vel dictu absurdum est, nec cogitari sine summa insania potest; sed et illa facimus, et haec conservari confitemur, iuxta eam, quae iam inde ab initio perseverat, divinam ac legitimam consuetudinem.

(1) Vel idem sermo verus nobis constabit. Est enim ambiguitas in vocabulo λόγος, quod modo est Verbum divinum, modo humanus sermo.

(2) Christi pingendi convenientiam, eumque in imagine venerandi, ita vivide exponit etiam Macarius. Πιστεύεις εἰ Χριστόν; προσκύνησον αὐτόν ἐν εἰκόνι· τιμᾶς αὐτοῦ τὰ διὰ σέ πάθη, καὶ ἀναζωγραφεῖς ἀοράτως ἐν διανοίᾳ; ἴδε αὐτὰ καὶ διὰ τῶν ὀμμάτων, ἢ ἐκατέρωθεν ἀγιασθῆς κ. τ. λ. τὸν σταυρόν ἐνδυμήθητι, τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τίμησον τὴν πλευράν, ἐξ ἧς τὸ αἷμα καὶ ὕδωρ ἢ τοῦ κόσμου ἀνάπλασις· κήρυξον τὴν ταφὴν καὶ τὴν ἀνάστασιν, ἐξ ὧν καὶ δι' ὧν ἡ οἰκονομία πᾶσα μαρτυρεῖται καὶ ἡ παγκόσμιος σωτηρία συνίσταται. *Credis in Christum? adora eum in imagine. Honoras eum ob ea quae tui gratia passus est, atque in mente tua invisibiliter depingis? Specta sis eadem etiam oculis, ut utrimque sanctificeris etc. Cogita crucem, clavos, lanceam, honora latus, ex quo sanguis et aqua, mundi videlicet reformatio: praedica sepulturam et resurrectionem, quae universam oeconomiae rationem testantur, et mundi salutem continent.*

(3) Apte Macarius: ἡ οὐκ οἶδας ὅτι πρὸς εὐσέβειαν μᾶλλον χειραγωγεῖ δι' ὁράσεως τὰ βλεπόμενα, ἢ δι' ἀκοῆς τὰ λεγόμενα; καὶ πάντες μὲν ποδηγοῦνται διὰ τῶν ἐν ζωγραφίαις ὁρωμένων, ὀλίγων δὲ ἐστὶ τὸ συνιέναι τὰ ἐν βιβλίοις γραφόμενα; *Nescis magis ad pietatem deducere quae visu spectantur, quam quae fando audiuntur? Etenim omnes a rebus in pictura conspectis erudiuntur, pauci vero librorum scripturas intelligunt.*

37. Quod si tu evangeliorum veritati minime credis, nos quidem a patrocinando demonstrandoque cessabimus. Vel itaque et icones recipe, vel simul evangelia quoque dele (1). Apud nos certe haud minus firma sunt ea quae per fidem nobis insident, quam illa quae prae manibus sunt, vel ob oculos versantur: tu vero ne his quidem commoveris, ut illorum ab his veritatem haurias; quia totus carnalis es, humique incumbens, et nihil altum de mysteriis nostris intelligis. Num tu solarem radium videns arbori vel alii materiae incidentem, mox caesa arbore existimabis radium simul concisum, quod tamen radii natura pati nequit (2)? Forte etiam si quis solis corpus depingat, revellere se ac separare a luce solem iudicabit? Item si candens ferrum cernas a quopiam aqua perfundi, putabis ne extingui et destrui una cum igne etiam ferrum, quod ceteroqui natura non est comparatum ut a frigido et humido detrimentum patiatur, immo potius acui atque obdurari solet? Sed hunc hominem opus esset in huiusmodi rebus paulo sapientius prudentiusque versari, deque illarum natura, veritate duce, existimare: deinde tamquam ex his tenuibus demonstrationibus atque exemplis, de nostra quoque proposita re cogitare, nempe quod neque cum carne Verbum circumscribetur, neque hac deposita illud quod omnia implet secabitur. Constat ergo ex plurimis, Mamonae dicta non tam esse dogmata quam deliria. Corvis et ranis deformius loquitur, pisciumque infantiae et quercuum insensibilitati similia adversus Christum fidemque nostram blasphemant.

Gr. p. 36.

38. عنه Etenim fieri nequit ut illa sit icon, quae prototypae personae suae, عنه qualis ea est, impressam formam non gerat. عنه Igitur si formam et characterem Christus habeat, probe admodum ac religiose charaxabit illum imago sua. Sin minime charaxabit, sequitur ut Christus forma, caractere, vultuque careat; quod perinde est, ac si hypostasi Christum dicas carere. Id enim ex Mamonae sermone concluditur. Ex verbis itaque suis iustificabitur, et ex verbis vicissim suis condemnabitur. Etsi enim impossibile est iconem esse, quae formam et characterem prototypae personae suae non demonstrat, nihilominus icon illa quae Christum nobis repraesentat, id est quae ad similitudinem ipsius, eiusdemque nomine praedita a Christianis fit, addita etiam inscriptione (3), ea veritatem undique adserit, nempe illius formam ac vultum nobis demonstrat tamquam prototypi, quandoquidem ad eius normam seu prototypum figuratur. Rerum praeterea relatio, sermonis nostri veritatem confirmat. Nam si forte Christum icon eius non charaxet, longe certe aberit ut alterius cuiuslibet formam denotet. Quomodo enim eum, cuius non est icon, describet? Namque unius hominis imago alteri non erit similis; sicut ne sigillum quidem cerae impressum alii impressioni accommodabitur. Cum ergo hic Christi iconem deposuit, id videlicet egit, quia ea non habebat quam exhiberet repraesentaretque personam, neque prototypum quod describeret. Necesse est itaque ut vel invitatus confiteatur, sermonibus suis consentaneus, sine persona sine forma et sine caractere Christum esse, nec non absque hypostasi. Idcirco etiam reum agens pi-

(1) Hoc dicit, non quia pictura pari sit auctoritate atque evangelia, sed quia sacram historiam utrimque pariter cognoscimus.

(2) Haec similitudo sumitur ex S. Silvestri I. PP. disputatione cum Iudaeis.

(3) Revera in priscorum codicum iconibus, nec non musivis operibus, graecis praesertim, Christi domini imaginibus nomen quoque *Iesus* vel *Christus* saepissime adiungitur.

ctorem excruciauit (1), ceu qui neque exteriorem formam, neque subiectam personam figurasset. Propterea etiam idoli appellationem sacris Christi imaginibus irreligiosissime adfingere ausus est: nimirum carere Christum persona, immo etiam hypostasi, sic definiens. Siquidem idolum esse aiunt rei insubstantis fictionem et similitudinem: non enim ad id relationem habet cui assimilatur, sed phantastica confictio est, per summam stultitiam prout videtur artificii efformata (2).

Sed enim huiusmodi dogmata ingenio eius tota debeant, cui nullo modo formam Christo tribuere placet. Divus tamen Paulus Christi mysterium exponens, praeter unam, id est divinam, aliam quoque id est servi formam nobis exhibuit, et in similitudinem hominum Christum factum, et habitu inventum ut hominem *. Quapropter qui Paulo credimus, duasque Christi confitemur formas, quibus eiusdem Christi naturae demonstrantur, passibilem aequae ac nos hominem, et similiter figuratum circumscriptumque scimus. At vero Mamonam neque humanus habitus ad circumscriptionis ideam adduxit, neque divo Petro attendit dicenti *: " quod „ Deus puerum Iesum glorificaverit: „ pronuntiavitque hunc puerum sine forma esse ac sine persona. Cur autem ei reputatum est dorsum atque genae, illud quidem ad verbera, hae ad colaphos, et perfossum divinum latus, clavorumque fixurae? Sed haec Mamona ludibrio sunt, frustra dicuntur. Fortasse enim in hoc etiam magistrum habuit Eusebium, qui vane dictitavit totam omnino immutatam fuisse humanam Christi formam, neque ullatenus in sua mansisse proprietate (3). Postquam vero cognovit Mamonas neminem orthodoxum vana eius toleraturum deliria, omissis verbis ad acta proruit, publicum se Christi hostem constituens: ex quo tempore omnem machinam et conatum exprompsit, ut ipsum archetypum cum icone contumelia adficeret, simulque destrueret ac memoria eraderet: quandoquidem molestus illi Christus erat in imagine etiam spectatus. Deinde veluti resipiscens, quod absque persona et hypostasi Christum dicat, eorum instar qui ex phrenesi se recipiunt aut ex insania pausant, in se revertitur, atque ad proprium vomitum redit, denuoque personam memorans, ait:

39. ✂ Impossibile enim est, eius qui ex duabus naturis in una persona subsistit, in una quidem natura figurare personam, in altera vero eundem esse ✂ sine persona. ✂ Adhuc in suis perseverat dogmatibus, non tamen priore modo. Heic enim exiit interrogativam figuram, ac veluti sui oblitus, superiora figmenta abiicit, et sententiam suam denique revelat; haud logica procedens methodo, neque ex scripturarum aut patrum argumentis orationem contexens, sed quicquid ei sua potestas concedit, et putredo mentis, ventrisque adeps, et vomitus immunditia, et aspersio stercoris, et mundanarum humique repentium cupiditatum immodica passio, in quibus iactare se ac deliciari putabat, confidenter iam dogmatizat. Quod ergo nobis vanos et garrulitate scatentes propinet sermones, cuivis exploratum est. Nihilominus nos haud piget horum hominum inscitiam opportune atque importune retundere. Nihil enim impedit, quominus nos nunc etiam ex sermonum

(1) Horrendam Copronymi adversus ss. imaginum pios cultores saevitiam, cum aliis locis tum praesertim ad annum eius imperantis vigesimum septimum, narrat Theophanes in chronico.

(2) Confer Macarii locum citatum p. 44. n. 2.

(3) Animadvertite gravissimam Nicephori adversus Eusebium criminationem. Confer superius p. 13. n. 1.

eius materia ansam sumentes, rursus eum ad contradictionem adducamus, et ipsum sibi manifeste repugnantem demonstramus. Dicendum est igitur, quod quandoquidem, una existente Christi persona, impossibile ait Christum figurare in altera ex eius naturis, idque paulo post confirmat dicens ϥ quia icon est personae ϥ icon, ideoque personam divina natura non habet, quia incircumscripta est ϥ dicendum est, inquam, ut consentanea sermoni servetur antithesis, ob id etiam quod Christus figurari posse non credatur, eum fore similiter in altera naturarum suarum absque persona. Porro hoc vicissim est impossibile. Nam et hoc loco coactus diceret, impossibile esse, eum qui ex duabus naturis in una persona existat, una quidem in natura esse infigurabilem, in altera autem esse impersonalem, simplicemque et tantummodo Deum intelligi Christum; atque eius soli deitati personam concedendam, non tamen eundem figurandum; quatenus quod infigurabile est, huius persona est infigurabilis; caro autem circumscripta est. Sic ergo praeter supradicta eius absurda, praesentia quoque haud minore absurditate laborant. Nam duplex praecipitium non vitavit, suorum implicitus verborum retibus: quoniam illi necesse fuit etiam invito, etsi multum pro incircumscripto laboraverat, multaque vana dixerat, circumscriptum Verbum confiteri, ne personam seorsum in eius tantum deitate statueret, caro autem impersonalis maneret. Vel secus supererit ei, ut existimet Verbum esse invisibile, intangibile, impassibile, in summa ne carnem quidem adsumpsisse. Quomodo autem vitabit docetarum et phantasiastarum blasphemiam? Hanc vero personam et hypostasim nequaquam simplicem interim dicit; alioqui totum oeconomiae negotium sustulisset, quod nunc liquido adfirmare veretur; ita ut cuncta permiscere et pessumdare mysteria nostra videatur. Nam quod naturaliter simplex est, neque cerni, neque repraesentari, neque aliquid pati ullo modo potest: est enim impassibile, incorruptibile, prorsus incomprehensibile et non intelligibile. Hoc vero quid est aliud, nisi Deus? Compositam autem ipse quoque eandem (personam) confessus est cum dixit eam ex duabus naturis confieri; etiamsi celat nunc quem dicat modum compositionis. Molitur enim uno incircumscripti vocabulo ceteras omnes abolere proprietates.

Age vero Christi personam ex duobus contrariis compositam dicimus nos, prout theologi his verbis docent (1): “ procedens Deus cum adsumpta humanitate, „ unum ex duobus dissidentibus, carne inquam et spiritu. „ Impossibile est enim naturas duas in unam subsistentiam concurrentes haud esse oppositas ac differentes; quarum diversitatem vel ipse numerus indicat: de quibus enim compositis numerus praedicatur, eorum quoque diversa natura apparet. Nam si idem essent, iam non duae naturae essent, sed una. Nam quae fieri potest compositio unius eiusdemque naturae? Quippe compositio differentiam concurrentium denotat, quae haec insuper heterogenea esse significat. Satis hoc nobis persuadeat is qui dicit: “ non, „ dum erat concretio, neque mixtio oppositorum „ de humano composito (2) disserens et hominis creatione, quem ex invisibili visibilique natura formatum, contrariis iuxta collocatis, scimus. Cur ergo quum dicat compositam hypostasim, convenientes quoque naturis agnitis qualitates libenter apteque non adtribuit? Nam si

(1) Sic fere loqui solet haud semel Gregorius theologus.

(2) In codice est *συγκρίματος*. Sed ego malim *συγκράματος*.

Gr. p. 41.

visibile contrarium est invisibili, et tangibile intangibili, et corruptibile incorruptibili, et siqua alia pariter invicem sunt opposita, eaque in una eademque Christi persona spectantur, quid ni altera quoque antithesis in eodem Christo spectabitur, circumscriptum dico et incircumscriptum? Nam qui carnem incircumscriptam esse docet, nihil aliud ait, nisi nihil divinam naturam ab humana differre, sive rem increatam a creata: huc enim utrumque recidit; frustra quoque iam ille et intempestive duarum naturarum mentionem facit. Nisi enim utrique naturae qualitates propriae, ex quibus constant adtribuuntur, ita ut in suis quaeque proprietatibus agnoscatur, undenam nobis iam apparebunt naturales oppositae differentiae, et substantiales qualitates? Comperientur itaque unum quid esse quae sunt opposita; quod est impossibile.

40. Arianorum sunt haec nec non Apollinaris et Eutychetis, et confusaneorum acephalarumque partium spectra et sophismata, quorum aliquot comparata, utrum ab illis Mamonae differant, palam facient. Sic enim hic noster: ϥ ita ut ϥ carnem dicentes, quae non propriam sed Dei habet personam, Deum in divinis vana maiestate praedicemus. Et rursus. Si enim qui est ex Virgine, unus Dominus minus appellatus est, et ipse est per quem omnia facta sunt, una utique natura est, quoniam una persona non patitur in duo divisionem: quandoquidem neque propria natura corporis, et propria natura deitas secundum carnem: sed ut homo una natura, sic etiam in similitudinem hominum factus Christus. Quoniam hic igitur aequae ac illi loquitur, consentaneum ei erat, ut et unam naturam in Christo diceret ex ambabus compositam, ne minus quam illi peccare videretur: quorum hic reapse impietate ac blasphemia laborans, magnam illam et numerosissimam abolere satagit sacram synodum (1), quae doctrinam de Christi hypostasi, deque eius naturis, divino Spiritu permota edisseruit, divinae oeconomiae mysterium manifestius nobis et clarius praedicans.

Etenim primo animadvertendum est, Mamonam heic ex duabus esse Christum naturis definire; nescio hercle quo iure, qui ne unam quidem ei formam paulo ante concedebat. Attamen in duabus esse naturis nondum Christum dici ab eo patet (2). Num ergo heic quoque, iuxta magistros suos, propter unam hypostasim naturas pariter confundit? Dum enim circumscriptionem aufert, constat eum ceteras quoque carnis differentias negare. Porro qui sic loquitur, is ne divinae quidem naturae proprietates servabit, et neque circumscriptam, neque incircumscriptam Domini hypostasim admittet; ita enim fert confusionis ratio; neque utrumlibet unitorum absolute per se existens demonstrat; sed aliud nescio quid exhibet, ut fit in corruptionibus; veluti cernere licet in liquidorum confusione, ac metallorum compage, itemque in medicinalium compositione, et denique in elementorum ad corpora conficienda concursu; in quibus nil purum est, non ignis, non terra, non aliud quodlibet. Paria omnino hic noster de duabus quoque operationibus, quae in Christo spectantur, opinabatur. Etenim cum una hypostasi, unam pariter opera-

(1) Intellige synodum chalcidonensem. Vel certe recole cap. 6. p. 17.

(2) Notissimum est Monophysitas orthodoxorum argumentis convictos, adhuc refugium illud quaesivisse ut dicerent Christum unum ex duabus naturis, non tamen in duabus. Id autem tum saepe alibi, tum in editis a me adversus Monophysitas variis veterum auctorum scriptis ventilatum satis refutatumque comperies.

tionem adtribuebat: atque ita confusaneorum et docetarum tramitem, magistrorum suorum, sectari eum apparet. Sicut enim illi dualitatem numeri irreligiose malitioseque arripiunt, quam verae religionis rectaeque doctrinae defensores de duabus naturis pie adfirmant; atque hanc deinde dualitatem ceu dividendae Christi hypostaseos causam producunt, ut vel duas personas ob naturas invehant, vel ob unam personam unicam necessario naturam statuunt; ita etiam hic noster incircumscripti adhaerens vocabulo, videtur graviter vehementerque conari, ut vel per hoc Christi hypostasim dividat, vel etiam Verbum cum carne circumscribat. Nam quae addit, ita se habent.

41. ⲉⲓⲥⲉ Sed vel deitatem pariter circumscribi usuvenit in illa icone, quatenus ⲉⲓⲥⲉ Christus ex duplicitate existit; vel simplicem tantummodo hominem Christum ⲉⲓⲥⲉ intelligi, atque ita eum figurari; quatenus icon, est personae icon; et deitas ⲉⲓⲥⲉ est incircumscripta. ⲉⲓⲥⲉ Quomodo hoc dicit? sive id negotium naturaliter ita se habeat, sive secus. Sed enim haec, prout suae lubet stultitiae, tyrannice pronunciat, nullo argumento veritati favente utens. A nobis autem paulo etiam retro de hac re vere dictum fuit, nempe quod Verbum divinum natura sua impassibile, etiam corpore adsumpto, nihilominus impassibile mansit, et horum quae frustra dictitantur, prorsus expers. Quod nunc quoque breviter repetemus. Dicendum est enim non modo cum circumscripto corpore Verbum haud circumscribi, sed neque in ipso corpore existens esse circumscriptum, etiamsi corpus substantialiter et inseparabiliter eidem copulatum est. Atque hoc nemini ignotum arbitror, si certe credendum est iis qui negotium nos docuerunt divinae condescensionis. Quomodo enim verax fuisset magnus Iohannes, qui veritati testimonium praebeuit dicens *: “ medius vestrum stetit, quem vos nescitis? „ Num is corporaliter nondum esse praesentem Christum innuebat? Sane et ipsa veritas Servator * “ prius quam te „ Philippus vocaret, cum esses sub ficu vidi te „ Nathanaheli dicebat. Tum etiam cum discipulis procul Bethania corporaliter versans, Lazari obitum palam nuntiabat *. Et denique se cum illis futurum post resurrectionem usque ad consummationem saeculi promittebat *.

* Ioh. I. 26.

* Ioh. I. 46.

* Ioh. XI. 14.

* Matth. XXVIII. 20.

Plura enumerare quid interest? Ubi fuerint duo vel tres in nomine eius congregati, illic se fore in medio illorum spondet *. Ubique autem Christiani congregantur; ergo ubique ille aderit; nempe ut cuique exploratum est, secundum suam ineffabilem arcanamque naturam, cum qua * ubique et super ista esse intelligitur. Nam et divina oracula alicubi aiunt *: nonne caelum terramque ego impleo, dicit Dominus? Itemque *: Deus propinquus ego sum, dicit Dominus, et non remotus. Et, quò ibo procul Spiritu tuo, et quo a facie tua fugiam *? Atque ipse quidem rebus omnibus adest, haud tamen res omnes ei adsunt (1), aiunt theologi. Unde apparet, eum omnibus divinitus esse praesentem, non tamen corporaliter cum iis congregatis ubique fuisse. Etenim nec tum aderat, quoniam discipuli aiebant *: in nomine tuo etiam daemonia nobis subiiciuntur. Alibi quippe tunc eius corpus conspiciebatur. Patet ergo circumscriptum fuisse Christum in corpore, sed nominis potentissima invictaque vi prodigia ubique patravisse. Neque vero prophetica praevi-

* Matth. XVIII. 20.

* gr. $\alpha\omega\delta'$ $\eta\gamma$.

* Hier. XXXIII. 24.

* Ibidem 23.

* Ps. CXXXVIII. 7.

* Luc. X. 17.

Gr. p. 43.

(1) Nempe Deus res nostras omnes scit ac videt; non ita nos res Dei.

sione et gratia (absit!) haec et faciebat et discipulis praenuntiabat, ceu futura cernens; sed utique tamquam Deus cunctis praesens. Neque item sola vi activa, iuxta priscos aliquot qui ita nugati sunt, nempe eum vacuos reliquisse caelos sua hypostasi, per divinae incarnationis tempus, et substantialiter versatum esse nobiscum; activa autem vi tantummodo et maiestate apud Deum patrem extitisse; quoniam aliud esse substantiam, aliud vim activam, sicut in corporibus visibilibus, ita etiam in divino Verbo censebant, quam rem orthodoxi negant: namque in simplicibus et incorporeis nihil praedicta differre norunt; quae revera non sunt invicem distermi-
nanda, ne forte imaginemur esse compositum, id quod quamlibet potius simplicitatem superat: nam nec unquam divina substantia sine actione erit; neque absque substantia fiet actio. “Pater meus, inquit, usque modo operatur, et ego operor”.

• Ioh. V. 17. Substantia enim demonstrat illum supersubstantialiter se habere, semperque sibi esse aequalem, et indeclinabiliter in sua stabilitate atque immobilitate perstare. Actio autem providentiam circa res, et arcanam administrationem denotat; quibus, etsi simplicitatem suam minime deserit, agit tamen, et curam omnium gerit. Verum etiamsi cum hominibus ceu verus homo versabatur, paternum non deserebat
• Ioh. X. 36. sinum; paterque erat in ipso, et ipse in patre.

Si ergo, ut veritatis decurrens sermo concludit, in proprio non circumscribitur corpore, quid ni omnem stultitiae dementiae impietatisque mensuram excedet, si quis dicat circumscribi cum circumscripto corpore Verbum, quum reapse incircumscriptum Verbum sit? Nam simul sumpta fuisse oportet etiam coniugata eorum quae sunt in quaestione. Quumque omnibus rebus sit praesens, maioris dementiae fuerit extremique delirii dicere, separari a corpore Verbum, si circumscriptum (corpus) esse adfirmetur. Nam si a nulla re abest, et nusquam deest, quid ni verius dicatur, illud in corpore proprio hypostatice sibi unito et circumscripto semper adesse? ut simul, et secundum idem, impiorum utrobique absurda et insana coarguatur pertinacia. Nam si universa creatura, cui praesens est incircumscrip-
ta Deus, incircumscrip-
ta esset, valeret ei fortasse aliquid argumentatio sua. Sin contra omnia circumscripta sunt, cur haec insulsissima et frigida contentio fit, quae a proprio tantum corpore Verbum exterminat? Vere telam aranei contexunt qui ista sapiunt et dicunt!

42. His ita disputatis, reliquas sermonis nostri partes persequamur. Quoniam ex duplicitate conflatum Mammonas Christum adfirmat, si certe ei conservare vult quam bucinat inclytam et egregiam duplicitatis appellationem, circumscriptum in alterutra ex his naturis confiteri Christum deberet. Quia vero id non concedit, dissolvitur ei compactum hoc et mirificum duplicitatis vocabulum, ipsoque duplici-
tatis artificio callidisque suis sophismatibus denudatur. Est autem superbi hominis sibi-
que nimis placentis officium, res ultra aequos fines positas, aëreo veluti cursu pervestigare; ab iis autem quas ei dispicere ac speculari liceret, manifeste aberrare. Oportebat enim ex iis quae antea dixit, praesentire atque intelligere, quid sibi indidem foret obventurum. Ex duplicitate constare Christum censet? Propterea igitur et compositus omnino erit. Nam si res simplex, est incomposita; quod ex duplici-
tate consurgit, compositum est. Quid ergo sequitur? Si incircumscrip-
ta est deitas, quia simplex et incomposita; quod ex duplicitate compositum est, quid demum

erit? Dicet omnino vel invitus, id esse circumscriptum. Alioquin ipsa etiam compositionis notio, circumscriptionem nobis prorsus repraesentat. Sic usquequaque et rectae doctrinae et ipsi sibi repugnare cognoscitur. Atque haec adversus ipsius sermones dicta sunt (1). Videtur enim is Christi mysterium adsequi mente sperasse, qui ne illa quidem quae ante pedes sunt novit aut videt. Semel quippe a recta regiaque via devius, ad declivia utrimque praecipitia defertur.

Vult ergo auditores suos orationis vi compulsos, ex duabus unam praeoptare sententiam. Aut enim Christum pingentes, in duplex ut videtur peccatum necessario incurrent; nempe vel simul cum imagine deitatem circumscribent, propter unicam personam quae ex duplicitate fit, ut ait: vel simplicem tantummodo hominem Christum reputabunt, et sic Nestorii vesaniae consentient. Aut si haec vitare student, omnino Christum pingere caveant; atque ita in pravam Mamonae dogma incurrent, id est in contrariam phantasiastarum sectam, qui funditus veritate exciderunt; cui tamen ipse sectae non sine ardente studio adhaeret; siquidem ex duplicitate quidem adfirmat, in duplicitate tamen, id est in duabus naturis, Christum existere prorsus negat (2). Atque ita uno saltem modo divinae incarnationis doctrina corrumpitur. Quorum hominum fugiens absurditates ecclesia, et in alterutram partem claudicare divinitus vitans, mediamque et rectam viam tenens, uni adhaeret veritati, orthodoxe religioseque Christi oeconomiam confitens atque amplectens. Iam vero qui illa dogmatizat, idem evidenter facit, ac si quis ex aureo, verbi gratia, sigillo plures in cera impressiones effectas videns, mox contenderet, vel aurum cerae concretum esse et commixtum, dum charagmata exprimeret; vel omnino incusam in sigillo scripturam, ab illo dividi ac dispertiri. Vel si quis ignem figuratum aspiciens, cuiusmodi saepe videmus rotas quasdam igneas ardentesque flammis una cum cherubinis pictas, qua forma theologi angelorum apparitiones viderunt; is, inquam, igneum quoque calorem ibi prorsus cum materia circumscriptum existimaret, aut separari ignem a sua propria substantialique qualitate propter figurationem. Sicut ergo ita opinari ac dicere, stultum est atque impossibile, ita illud stultius et impossibilius. Sunt enim hae fatui attonitique ingenii despumationes. Nam si praedicta nihil in sua natura patiuntur, quomodo supernaturale et im-

Gr. p. 15.

(1) De circumscripto et incircumscripto diu loquitur etiam Theodorus studita in pari opere edito adversus Iconomachos. Nos vero laetamur, quod huius quoque sapientissimi piique auctoris nova aliquot scripta in his nostris voluminibus prolaturi sumus.

(2) Recole dicta a nobis p. 54. adn. 2.

(3) Confer Eusebium caesariensem in opere nuper detecto *de theophania* lib. III. 39.

43. ⲓⲥⲁⲛⲁ Qui fecit iconem illam, dicit iconem esse Christi. Atqui nomen Christi scimus non hominem tantum denotare, sed etiam Deum. ⲓⲥⲁⲛⲁ Oportuerat hunc, si suorum certe sermonum respectum aliquem habuisset, animadvertere illorum quae antea dixerat absurditatem. Sed mos est erroris atque mendacii, ut sibi pariter ac veritati contradicat. Nam si unum id esset quod ex nomine denotatur, contumaces quidem adversariorum de uno opiniones, veritatis adsertor sermo nos- ter lustrans, et sententiarum ambiguitatem librans, victoriam potiori decerneret; nempe vel omnino circumscriptum unum diceret, vel item omnino incircumscrip- tum. Sed quia Christus duas prae se fert naturas, sicut etiam Mamonas ait, quis prohibet quominus harum utrique propria et convenientia adtributa adsignentur? ut et mutuo adunatae sint, et tamen neutra discesserit a substantialibus suis prae- rogativis; ut inconvertibiliter manentibus physicis proprietatibus, non tamen natu- rae separentur, quoniam inconfusae invicem circuminsident (1). Quamquam enim in uno Christo duae res sunt, haud hinc tamen subiecti dualitas confit, sicut ne animae quidem et corpori usuvenit. Neque si quis annuat eundem hominem simul esse aurificem et statuarium, idcirco ex auraria et statuaria unam artem efficiet. Mamonas tamen dualitatis numerum ceu malitiae suae instrumentum obiecat, et in naturis perperam cavillatur, ut compositam quoque ex his personam demum des- truat, suamque de hac re sententiam facilius consummet. Ergo qui illam facit ima- ginem, Christique esse dicit, probe scit ea etiam quae hoc nomine significantur, quaeque item a persona denotantur: neque item nescit haec invicem esse opposita quae coadunantur, quorum est una (id est simultanea) cognitio, ut loquimur. Sciens igitur horum unum esse invisibile et incomprehensibile, ideoque indelinea- bile et incircumscriptum, cognoscet pariter etiam alterum, nempe quod sit visibile et comprehensibile; ita ut necessario et circumscriptum sit et delineabile, propter contrariorum antithesim. Non ergo ad totum unum, tamquam totum, respiciens quod ex duobus partibus componitur; alioqui fortasse vim aliquam argumentum ha- beret; sed visibile tantum spectans, ita se gerit. Scit autem quod picturae causa, haud necessario alterum simul circumscribetur, neque item unum totum illud di- videtur. Nullatenus enim id fieri potest. Nam sicut, quia tu pingentem videas, haud propterea res visa in partes ibit; ita ne ob delineatum quidem unum, alterum simul circumscribetur. Iamque hoc ab hominis etiam exemplo demonstravimus; et aliis quoque in rebus idem facile comperietur. Nam si quis duabus differentibus mon- stratis rebus, alteram harum eligat, num et alterâ simul utetur? Exempli causa: ignem scimus duplicem habere ex se prodeuntem vim, alteram illuminandi, urendi alteram. Si quis ergo luce ex igne indigeat, num idem vel invitus cogetur com- bustionem quoque indidem experiri? Vel si quis ad sordium purgationem aqua ca- lida utatur, num inde etiam refrigerabitur, quoniam aqua simul habet purgandi ac refrigerandi facultatem? Nemo certe sanus his adsentietur. Sic itaque Mamonas veluti unum quid, totum hoc, id est Christum, contemplans, vellet illa etiam unde idem constat, tamquam in totius mentione simul adunare, nihilque horum per se ipsum spectare: ita ut quae uni accidunt, prorsus et alii evenire necesse sit.

(1) De vocabulis *περιχωρεῖν* et *περιχωρησις* in usu loquendi theologico, diu ac sapienter Petavius disserit de Trinit. lib. IV. 16, quem si graeci lexicographi consulissent, meliora et abundantiora tradere poterant.

* Matth. XVI. 16

Gr. p. 47.

(2) Adde in graeco: περὶ ὧν μετὰ μικρὸν εἰρήσεται.

cruciare potest, nihilominus Christi crux dicitur. Fidem tibi faciat qui ait: " mihī
 *, Gal. VI. 14: „, autem absit gloriari, nisi in cruce domini nostri Iesu Christi *. „, Circumcisio
 hominis carnem abscindere potest, et sepulcrum hanc intra se circumscribere, con-
 cludere ac celare valet. Haec tamen omnia Christi dicuntur: quamquam nihil ho-
 rum de divina ineffabili natura proprie ac substantialiter dicitur, quia est haec in-
 violabilis et impassibilis, et ab omni eius generis re, quae cogitari possit, prorsus
 aliena. Nam si quid huiusmodi dictum videatur, id permutationis et adappropriatio-
 nis modo dicitur, quod tu in praesenti non facis, quia funditus id ignoras. Passus
 autem Christus dicitur non qua Deus, sed qua homo, etsi unus idemque est hy-
 postatice adunatus. Quia igitur et corpus quod a nobis sumpsit, Christi corpus di-
 citur, in quo etiam omnia passus creditur, hoc autem corpus omnino characterem
 habuit, si enim hoc caruisset, ne corpus quidem fuisset; necesse est etiam corpo-
 ris characterem ac speciem, Christi dici. Nam sicut corpus proprium Christi est,
 sic et character haud referendus ad naturam Verbi est, quod forma caret, et inde-
 finitum est, nullaque figura praeditum; sed ad Verbi corpus humanamque naturam
 pertinet eiusque formam, ex quibus Christus conficitur: ideoque et homonymiam
 cum illo habet, quia speciem eius prae se fert (1).

Gr. p. 18.

Sed te quidem adsumptum Christi nomen, quod duarum naturarum demon-
 strativum est, dogmatibus tuis gloriari magnopere et inflari impulit, atque existi-
 mare neutrum horum isto nomine denotatorum, sine altero, quolibet in negotio
 aut dogmate nominari solere, nec quomodolibet usurpari, quin si ab altero disso-
 cietur, procul omnino distrahatur. Nos vero quid ad haec dicimus? Sane tibi ali-
 quando occurret, hominem tantummodo Christum aut filium hominis dici, atque
 ita nuda nominatione appellari. Et si alii nemini, Christo certe credere voles tur-
 bis Iudaeorum dicenti: " cur me interficere quaeritis, hominem qui veritatem vo-
 *, Joh. VIII. 40.
 *, Joh. VI. 54.
 *, Joh. XIII. 31.
 *, Matth. XVII.
 21.
 *, Matth. XVIII.
 11.
 *, Matth. IX. 27.
 et alibi.
 „, bis locutus sum *? Et, nisi manducaveritis carnem filii hominis *. Et, clarifica-
 „, tus est filius hominis *. Et filius hominis tradendus est *. Et, venit filius hominis
 ad salvandum quod perierat *. Et, Davidis filium nominabant *. „, Multaque his si-
 milia in evangeliiis comperientur, nisi forte lusus nugaeque evangelica a te credun-
 tur oracula. Quoniam itaque quod nuda hominis appellatione significatur, unum est
 non duo, sicut in Christi nomine usuvenit; namque unam nobis humanam natu-
 ram vocabulum denotat; quid tibi eveniet, et quid tibi adiicietur, veluti novum
 quid et magnum et plane mirificum? Licet enim tibi, qui Christo potius quam no-
 mini eius adversaris, merum hominem et de nostro numero unum praedicare Do-
 minum, id quod tu et olim et nunc etiam improbe studuisti; atque hunc reum, et
 poenae subditum, et digna maleficis patientem, violentaeque neci addictum. Alia
 consulto praetereo *, blasphemiae metu. Fortasse dices, hominem hunc Deum quo-
 que esse. Quaestionem solvisti; nam et Deus hic homo est. Sed e contrario, cum
 Deum tantummodo nominari audis: " in principio erat Verbum, et Verbum erat
 „, apud Deum, et Deus erat Verbum. Et, vidimus gloriam eius, gloriam quasi uni-
 „, geniti a patre *. Et, sicut pater suscitavit mortuos et vivificat, sic et filius quos
 „, vult vivificat *. Et, pater clarifica filium tuum, ut et filius clarificet te *. Et, ego

*, Joh. I. 14.

*, Joh. V. 21.
 *, Joh. XVII. 1.

(1) Haec et deinceps admirentur theologi persubtilem aequae atque rectissimae Nicephori de Christi
 idiomatibus doctrinam.

„ et pater unum sumus *. Et caeco nato dicitur: tu credis in filium Dei *? „ Et quaecumque hic similia; num, inquam, cum haec audis Deum tantummodo existimas, substantia nostra spoliatum? Ita prorsus eum corpore exueres, et quicquid humanum est detraheres; adeo ut iam deinde posses universam oeconomiam aperte destruere.

46. Quid ais? Mordicus inhaeres propriis naturarum vocabulis, et his quae sunt humilia Christum deprimis, divinis et excelsis dotibus spolians, tuis nimirum magistris consonans, et ariana insania laborans. Excelsis autem vocabulis humilia aboles, solaque sublimia tribuis, concinisque inspiratoribus tuis, abominandorum Eutychianorum vel potius Manichaeorum (1) deliras phantasticasque fabulas aemulans. Sed tibi quidem facile est, ex quo ad conculcandam destruendamque oeconomiam incumbis, hisce absurditatibus oblectari. Sed cum versam vicem in his spectaverimus, nempe cum appellatio quidem propria est et peculiaris substantiae nostrae; attamen quae de ea praedicantur, naturae supra nostram sunt convenientia, quid putabis? Non enim sicuti Christus, commune nomen duarumque naturarum demonstrativum est, ita et heic usuvenit, sed cum peculiari et physica denominatione, sublimes quoque praerogativae alterius coëxistentis substantiae connectuntur, propter vicissitudinem, in eodem subiecto communicatis mutuo idiomatibus, aequae ac naturis, prout ecclesiastica sententia est. Nam quid ad hos locos dices? “ si vi-
„ deritis filium hominis illuc ascendentem ubi prius erat *. Et, nemo ascendit in
„ caelum, nisi qui descendit de caelo filius hominis *. Et, sunt quidam de hic ad-
„ stantibus, qui non gustabunt mortem, donec videant filium hominis venientem
„ in regnum suum *. Et, venturus est filius hominis non sine gloria patris sui cum
„ angelis sanctis *. „

* Ioh. X. 30.
* Ioh. IX. 35.

Gr. p. 49.

* Ioh. VI. 63.

* Ioh. III. 13.

* Matth. XVI. 28

* Ibid. 27.

Num tu igitur nudis adhaeres nominibus, cogitasque regnum hominis aeternum et indissolubile? et hominem in caelo praeexistentem? et de caelo descendentem rursusque illuc revertentem? et appellati hominis genitorem Deum patrem esse? Quin tu potius ad rerum gestarum naturam ipsamque veritatem respice; et cum stupore admirare magnum oeconomiae mysterium, quaeque de ea dicuntur atque creduntur iuxta catholicae ecclesiae magisterium admitte, haud iam nudis adtendens vocabulis ac nominibus, ne salutem tuam abiicias. Sed hem tu hisce omnibus valedicens, vatibus tuis ducibusque obsequens, ad calumniandam veritatem Christi-que oeconomiam stulte impieque procedis. Nos autem istos homines, qui de nominibus pugnant, in nuda vocabulorum perstare praedicatione sinentes, atque ut in syllabis litteraque digladiantur concedentes, ad veritatis rerumque ipsarum vim conversi spectemus, breviterque hanc explanemus.

47. Dicendum est itaque, Christi nomen sine dubio naturarum dualitatem nobis significare in una hypostasi, prout saepe in superioribus latius dictum fuit. Inspirata autem divinitus scriptura, et patrum summates (2), nominis dignitatem magni facientes, multimodis significationes eius acceperunt, et permutationis atque adpropriationis modo in eiusdem exercitio usi sunt. Cum enim Christi naturas per

(1) Recole dicta de variis haeticorum sectis p. 31. adn. 1.

(2) Intellige praesertim Gregorios duos nyssenum et nazianzenum, nec non Cyrillum, et ex latinis Leonem PP., qui copiosissime ac splendidissime de his disserunt.

se seorsum spectant, id est deitatem et humanitatem (hae sunt enim substantiarum denominationes) tunc quae sunt propria et naturaliter inhaerentia, utrique singillatim naturae tribuunt; neque dicta de una ex his natura, de altera quoque praedicant: nam neque deitatem creatam passibilemve dicerent; neque vicissim humanitatem increatam aut incorruptibilem aut impassibilem appellarent, multoque minus eas invicem compati dicerent, sicut hodierni dogmatistae existimant. Cum autem compositam ex his hypostasim, ceu unum quid accipiunt, Christum quidem ex utraque appellant; concurrentium autem naturarum idiomata, una cum ipsa hypostasi praedicant; quoniam et Deus simul et homo Christus est, et Deus incarnatus, et Christus creatus pariter et increatus, impassibilis et passibilis idem. Interdum vero ex divinis solis excelsisque attributis Deum et Dei filium nominant. Interdum denique ex humanis tantum atque humilibus, hominem hominisque filium vocant. Aliquando etiam ea quae de utraque parte dicuntur idiomata, de alterutro simul subsistente et coëxistente vicissim praedicant, propter mutuam partium circuminsessionem (1). Sic videlicet Deus passibilis dicitur, et gloriae dominus crucifixus, non qua Deus sed qua homo. Et vice versa, homo absque initio, impassibilis, increatus, caelestis, puer ante saecula, non qua homo sed qua Deus. Nam propter summam naturarum unionem, et hypostaseos unitatem, et quia eadem persona est, unus est, et idem pariter ambo est, partim quidem sine initio a patre, partim vero ita factus ob suam erga homines benignitatem. Atque hac ratione utraque natura idiomata sua alteri communicat, propter eiusdem hypostaseos unitatem; quin tamen pars alterutra deserat alterum in eodem subiecto adtributum: sicuti etiam sibi proprias fecisse dicitur Verbum carnis suae secundum oeconomiam passionum. Nam etsi nihil in propria natura reapse sit passum, nihilominus perpassum dicitur, ut unus omnium Servator credatur: atque ut nostrae existentiae conservationisque causa adseritur, sic etiam nostra felicitas accepta eidem referatur.

* I. Petr. III. 18.

* I. Petr. IV. 1.

* I. Cor. I. 23.

Atque hoc nos docet theologorum apex divus Petrus (2) dicens *: “ Christus „ semel propter peccata nostra mortuus est, iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo; „ mortificatus quidem carne, vivificatus autem spiritu. Et rursus *: Christo passo „ pro nobis carne, et vos eadem cogitatione armemini. „ Consonabit his etiam mysteriorum initiator, “ Christum crucifixum praedicans, et dominum gloriae in „ cruce suspensum *. „ Ideo deicidas et dominicidas vocant Iudaeos tum isti, tum divi patres nostri, qui de ratione adpropriationis idiomatum ita disserunt. Divus quidem Cyrillus in tertia ad Nestorium epistola (3): “ eratque in crucifixo cor- „ pore, carnis suae sibi adproprians passiones. „ In illa vero ad orientales sic (4): “ impassibile praeterea Dei Verbum confitemur omnes, etiamsi sapientissime my- „ sterii oeconomiam gerens, sibi adtribuere videbatur eas quae carni suae accide- „ bant passiones. Propterea et sapientissimus Petrus: Christo igitur pro nobis car-

(1) Dixi de vocabulo περιχώρησις p. 58. adn. 1.

(2) Cur theologorum apex Petrus potius, quam Paulus aut Iohannes? Nempe ad Petri apostolicum primatum Nicephorus respicit. Iam vero qui carolinus libros, ut hoc obiter dicam, adeo magnificent, quia ss. imaginum cultum improbant, cur non aequè laudant primi libri capitulum sextum, ubi Petri sedes, romana ecclesia, ceteris cunctis praefertur, et in fidei quaestionibus omnino consulenda dicitur?

(3) Ed. Auberti T. V. part. II. p. 72.

(4) Confer Cyrilli opera T. VI. p. 198.

„ ne passo; carne inquam, non ineffabilis deitatis natura. Ut enim ipse omnium
 „ servator esse crederetur, oeconomica adpropriatione in se, ut dixi, carnis suae
 „ passiones transtulit. „ Sacer vero Amphilochius ad Seleucum scribens sic ait (1): *Gr. p. 51.*
 „ adsumpta patitur natura, sed ea quae adsumpsit, manet impassibilis. Adpropriat
 „ autem sibi Deus proprii templi humanas passiones, crucem et mortem, et alia
 „ quotquot in ipso secundum oeconomiam spectantur. Adpropriat sibi, inquam,
 „ nihil ipse patiens. „ Sic et divus Gregorius nyssenus adversus Apollinarem scri-
 „ bens (2). “ Quoniam itaque alia est humana voluntas, alia divina, loquitur quidem,
 „ tamquam ex humanitate, ea quae sunt infirmitati naturae congrua, is qui nostras
 „ passiones sibi adpropriavit. Insuper, quod mirabile est, non solum eas quae nos-
 „ trae naturae substantialiter et a primordiis insunt passiones, sed etiam deterio-
 „ res, de communi nostro servatore Christo praedicatas in sacris scripturis com-
 „ perimus, easque adpropriatas dici, veluti quod maledictio pro nobis, immo et
 „ peccatum, factus fuerit; iuxta illud: maledictus omnis qui pendet in ligno *.
 „ Et illud: nescientem peccatum, fecit esse peccatum *. Tum quia rebellem nos-
 „ tram contumacemque naturam suscepit. Sic enim sibi adpropriat adsumpta, ut
 „ in se deteriora consumat, veluti ceram ignis, terrae vaporem sol: nosque propria
 „ ipsius participemus propter adunationem. „ Ita magnus Gregorius.

* Gal. III. 13.

* II. Cor. V. 21.

Verumtamen haud hos duces sequuntur veritatis adversarii; aequae enim irre-
 ligiosi ac stulti, carnisque cupiditatibus dediti, contraria plane dogmata tenent. Nos
 vero ab ecclesiae magistris edocti, intra terminos orthodoxiae consistimus, haud
 equidem Verbi naturam ad carnis trahentes passiones, sed has illud sibi adpro-
 priando, secundum oeconomiae rationem, passum dicimus; nullatenus in his a re-
 cto ratiocinio excidentes, quoniam unus idemque est qui et gloriam participat et
 ignominias. Sicut ergo corporis passiones secundum oeconomiam sibi adpropriavit,
 et sicut corpus Dei Verbi dicitur, ita etiam icon sanctissimi ipsius corporis ac si-
 militudo, ceu propria ad illum refertur: atque ita adpropriata, et communi natura-
 rum nomine utens, homonyma archetypo appellatur. Vos autem Unigeniti oecono-
 miae hostes (vos enim nominatim compello) quid ad haec dicitis? Quid vobis vi-
 detur ad Christi ignominiam contulisse orthodoxorum circa divinum mysterium
 immota fides ardensque amor? Qui beneficia inde secuta fatentes, res pro nostra
 liberatione magnifice gestas describunt atque depingunt, ut tamquam prae oculis
 eas habentes, recentem semper et vividam continuamque memoriam, prout Christi
 ecclesiae antiquitus traditum fuit, in animis suis gerant. Indolis quippe nostrae
 tarditas et segnities quasi quodam stimulo indiget compungente et ad rerum uti-
 lium studium excitante. Quod Christus factus fuerit maledictio et peccatum, quod

(1) Apud Combefisium in Amphilochii reliquiarum editione p. 142, cum aliqua varietate.

(2) In editione parisiaca T. II. p. 696. Reliqua per otium sunt quaerenda; namque et alterum Nys-
 seni prolixum contra Apollinarem scriptum protulit L. Zacagnius. Ceteroqui absurdus mihi videtur caro-
 linorum librorum auctor lib. II. cap. 17, qui ad Nicaenae synodi testimonia ex Nysseno, nihil aliud res-
 pondet, nisi huius patris vitam et doctrinam sibi esse ignotam, ideoque testimonia ex eius opusculis pro-
 lata ad res dubias confirmandas, minus cerni idonea. Rursus lib. III. cap. 5. perperam auctor reprehendit
 Tarasium, quod in fidei professione dixerit Spiritum sanctum *contribulem* (σύμζυλον) patri et filio; quod
 vocabulum detestari se ait, et inutili eruditione castigat. Ecce enim apud Nyssenum contra Apollinarem
 ed. Zacagn. p. 166. vocabulum σύμφυλος de filio dictum, explicatur συμφύτης καὶ ἐμοσύσιος, id est *conna-
 turalis et consubstantialis*.

Gen. p. 52.

Ps. CXL. 4.

crucifixus et mortuus, quodque maleficorum poenam sit passus, et quaecumque alia pro salute nostra sponte sustinuit, nonne haec vobis credenda sunt? Quod si haec nostri causa pro summa sua bonitate pertulit, quanto magis illa a nobis excipiet, fidem videlicet gratumque animum studiosorum sui aequo pondere aestimans?

48. Sed vos in peccatis excusationes excusatis * (1), circumscripta et incircumscrip̃ta irreligiose simul et insipienter intemperante lingua blaterantes, vestramque ignominiam, non autem gloriam, commendare volentes, resistitis Dei longanimitati et patientiae, salutareque oeconomiam improbando calumniamini, funditus eam abolere conantes. Nam nisi eiusmodi essent consilia vestra et molimina, et si umbra saltem pietatis vobis superesset, nihil nunc opus foret vanis neotericisque dogmatibus ecclesiam Christi oppugnare. Profecto si vobis orthodoxia curae esset, rectamque et irreprehensibilem circa Christi oeconomiam sententiam retineretis, nec malitiose figuratam vestroque arbitrato confictam in Christo personarum dualitatem nobis obiiceretis, recte oppido illa etiam quae huic sunt congrua ac propria traderetis: duplicem scilicet Christi nativitatem confitentes, unam ante saecula et sine initio incorpoream, sempiternam, ex sempiterno ac sine principio patre; alteram extremis temporibus ex immaculata Deipara, salutis nostrae causa in tempore factam; utrique ea tribueretis quibus illarum diversa natura distinguitur, et infusae impermixtaeque dignoscuntur; nec non connaturales operationes ac voluntates, divinam scilicet et humanam. Quorum enim sunt diversae naturae, eorum aequae sunt etiam operationes: sicuti quorum sunt eadem operationes, horum etiam pari sunt honore naturae, propter concurrentium oppositionem, prout ecclesiasticum dogma et sententia est. Sic enim religiose intelligetur divina quidem operatio sempiterna, vel potius substantialis operatio; quia non distinguitur a substantia operatio, sed sub eandem definitionem cadit, propter simplicis incorporeaeque naturae proprietatem; itemque in omni re differenter procedens, atque ut ita dicam incircumscrip̃ta. Non enim quum antea vis esset, postea in operationem ex vi transiit.

Ps. CIII. 4.

49. Simile (2) quid a Domino dictum fuit: “ pater meus usque modo operatur, et ego operor, non solum illam ab initio ex non extantibus ad existendum productionem rerum, sed etiam earumdem conservationem et curam; veluti * “ facere angelos suos spiritus. Et, extendere caelum sicut pellem. Et, tegere aquis, superiora eius. Et, fundare terram super stabilitatem suam: quae semel constituta, perpetuitatem quoque durationis retinent. At humana operatio haud aeterna est, sed finita, atque ut magis proprie dicam circumscripta. Nam silentium inter-

(1) Citat haec sacra verba etiam Macarius, φιλοθεῖως ita praelocutus: ἐγὼ Θεοῦ εἶδος εἶδρακα τὸ ἀνθρώπινον· καὶ χρωματουρηγήσας ὁ εἶδρακα προσκυνῶ, καὶ νοεῶς τὴν προσκύνησιν ἀναφέρω πρὸς τὸ πρωτότυπον· μνήμη ἐμπύρευμα καὶ πόθου ζέοντος παραμύδιον, τοῦ σαρκὶ φανέντος ἔχων τὸ ὁμοίωμα· οὐ γράφω πρόσωπον Θεοῦ, ὅπερ οὐκ οἶδε Μωϋσῆς ἐν Χωρὴβ καὶ Σινᾶ· ἀλλ’ ὅπερ ἐν Θαβωρίῳ ἐδεάσατο, τοῦτο κατιστορῶν προσκυνῶ· οὐ χρωματουργῶ τὴν πρὸς Ἥλιον ἐν αὐρᾷ λεπτῇ τοῦ ὕψιστου ἐπιδημίαν, ἀλλὰ τὴν ἐνδοξον ἐν Θαβωρίῳ διαχαράττω τοῦ Θεοβίτου θεωρίαν τε καὶ προσκύνησιν· τί συκοφαντεῖς, ἀνόητε, τὰ πάσης διαβολῆς ἀνώτερα; τί προφασίζῃ προφάσεις ἐν ἀμαρτίαις; Ego Dei faciem vidi humanam: et quod vidi, pingens veneror, et intellectualiter cultum ad prototypum refero. Mentis meae igniculum, et desiderii ardentis solamen, hanc imaginem habeo. Non illam pingo Dei faciem, quam non vidit Moyses in Horeb ac Sinai; sed illam quam in Thabore idem spectavit, hanc depingens veneror. Non illam coloribus exprimo Altissimi ad Eliam in aura tenui apparitionem; sed illam charaxo adorabilem visionem, quae Thesbitae eidem in Thabore oblata fuit. Cur ea criminaris, o insane, quae supra omnem calumniam sunt? Cur excusas excusationes in peccatis?

(2) Novem qui sequuntur versus dederat latine etiam Turrianus apud Canisium tom. cit. p. 16.

rumpit loquentem. Et qui dormiit, nonne postea evigilat? Et quies motum circum-scribit. Atque omnino qui aliquid agit, haud simul et aliud eodem tempore faciet. Similiter et virtus duplex est; divina quidem, sempiterna, substantialis virtus, im-mensa suapteque vi virtus, summo in gradu magnitudinis atque potentiae. “ Et „ sempiterna eius virtus ac divinitas *. „ Humana vero, satis limitata atque infirma. “ Caro enim infirma, etiamsi spiritus, inquit, promptus *. Et, homo in plaga posi- „ tus, et sciens ferre infirmitatem *. Et, quamvis crucifixus fuit ex infirmitate, vi- „ vit tamen ex virtute *. „ Semper enim Deus bene nobis esse vult, ac salvos fieri, et conversionem peccatoris excipit atque paenitentiam. Nostrum autem ingenium volubile est ac limitatum: non enim idem semper volumus, sed modo sic, modo ali-ter; modo ambulare volumus, modo quiescere; modo contemplari et speculari, modo secus; modo operari, modo otari. Et humanitatis, quae in Christo erat, voluntas haud divinae contraria erat, quia tota deificata. Secus autem res naturae nostrae volubilis atque fluxae, aliter atque aliter variant ac pervertuntur, firmitatem nullam ac stabilitatem habentes.

50. Quid? Nonne et scientia duplex in Christo erat? Etenim utpote Deus, omnia noverat ante etiam quam fierent. Sic procul habitans, amici mortem disci-pulis tamquam Deus praemonstrabat *: praesens autem propinquansque sepulcro in-terrogat: ubinam posuistis eum *? naturae nostrae modulum ita significans. Item, Iesus noverat cogitationes eorum *, quod essent se interrogaturi. Nam etiam qua-tenus homo, omnium rerum potiebatur notitia, utpote Deo hypostatice unitus, non secus atque aliis praeditus erat praerogativis. Item speciem praebebat nesciendi diem et horam *, qua huic universo finis aderit; ita scilicet adsumptae naturae quod eius proprium erat tribuens. Quibus omnibus in opere incarnationis adsum-ptis, perfectus omnino homo itemque perfectus Deus existens, a nobis honoratur et proclamatur. Eodem modo et creatum et increatum eundem confitemur, et mor-talem atque immortalem, et quaecumque alia in uno eodemque subiecto contraria cernuntur propter naturarum duplicitatem. His ita declaratis, quis prohibet pii dog-matis adseclas, quominus reliquam rerum dualitatem, pari modo in personae quo-que adtributis usurpent? quod isti Christomachi impie negant: et quatenus quidem Christus ad Verbum refertur, dicant incircumscriptionem; quatenus vero ad servi for-mam pertinet, circumscriptionem ei adsignent. Quis adeo brutus stolidoque animo atque excors sit, ut cetera quidem omnia duplicia in duplici nativitate aut natura confitens, in hoc tantum circumscriptionis negotio rixetur? Certe qui primarias et intimas naturarum notiones auferat, ne naturam quidem reliquam faciet. Quid enim heic formidolosum est aut magnopere noxium? Sicut enim operari et velle, nescire etiam atque pati humanitus Dominum, nullo modo eiusdem deitatis rationem laesit, neque divisionem ullam in unam eandemque hypostasim intulit; ita ne in carne quidem eum pingi, qualiter inter homines visus est et conversatus, ullam ei igno-miniam adsperget; neque in unica hypostasi distractio ulla apparebit. Facessant igi-tur qui vana nugantur, qui divinae oeconomiae rationi invident, seque a sancta fide nostra abalienant.

* Rom. I. 20.

Gr. p. 53.
* Matth. XXVI.41.
* Is. LIII. 3.

* II. Cor. XIII. 4.

* Ioh. XI. 14.

* Ibid. 34.

* Matth. IX. 4.
et alibi.* Matth. XXIV.
26.

ANTIRRHETICUS SECUNDUS

INCIPIT SECUNDA MAMONAE INTERROGATIO.

Gr. p. 54.

1. **P**ostquam Mamonas absolvit, ut ipsi videbatur, primam interrogationem, vel mandatum potius, quo propriam revera praepotentiam ostendit; mox sermonem suum ad alteram transfert interrogationem. Aequè igitur ac in praecedentibus balbutiens et obstrepens, atque in eodem argumento nugans, insane laborat; cuius nonnulla verba in medium proferre aequum iudicavimus; ut hinc quoque arrogans eius superbumque ingenium patescat. Sic ergo loquitur. ⲓⲛⲓⲁⲓ Volumus autem et aliud ⲓⲛⲓⲁⲓ capitulum a vobis sciscitari; quia existimamus, eum qui hanc Christi imaginem ⲓⲛⲓⲁⲓ fecit, de qua sermonem commovimus, haud penetrasse in altitudinem dogmatis ⲓⲛⲓⲁⲓ inconfusae duarum Christi naturarum unionis. ⲓⲛⲓⲁⲓ Cuiusnam haec arrogantiae iactantiaeve, immo vero insaniae atque stuporis fines non superant? Namque ob multam stultitiam suam solus ipse opinatur, non in tertium tantummodo verum etiam in quartum caelum se raptum, et ineffabilia quam Paulum verba audivisse, et mentem Dei attigisse, atque omnem creaturam praetervectum, iis rebus fuisse initiatum, quas nemo umquam didicit. Quis tantae impudentiae cumulum non mirabitur? Sileo nunc de apostolis aliisque ecclesiae magistris, quos hic conviciis multis adpetit, eorumque dogmata proscindere ac delere non desinit, partim ob corporum quae passi sunt detrimenta, partim etiam ob infirmitates deridens ac maledicens. At illorum saltem qui in regali throno fulserunt, et pietate ac iustitia ornati fuerunt, quomodo mores non reveretur divinarumque rerum studium? Namque hi donariis sacrisque delubris Deum honorabant, et nedum sacrarum inscriptionum ornatum auferrent, sed struebant etiam, et accurato sumptuosoque artificio fieri curabant donaria huiusmodi in augustis templis sacrisque vasis atque texturis (1); apostolorum patrumque traditionem presse sequentes; quarum rerum infinita multitudo ad hunc usque diem omnium oculis est exposita; illis quidem pietatis testimonium, huic autem vituperatio et publica temeritatis atque impietatis infamia. Quorum enim mores et puram fidem atque pietatem imitari debuerat, his omnibus sapientiores se magisque perspicacem esse gloriatus est, suis semper obsequens cupiditatibus. Ergone illi in dogmatis altitudinem non penetrarunt, qui omni actu suo ecclesiae magistros, tum antiquiores tum etiam contemporales sectabantur, hunc autem solum suae purissimum sanctumque vitae genus ad penetrabile inscrutabilem Dei mysteriorum accedere fecit? Immo vero is se ipsum heic quoque prodit, tum illis tum veritati manifeste in cunctis adversari.

Gr. p. 55.

2. Sed qui in infinitum se iactat, et humanos vult excedere terminos tum loquendi tum etiam sciendi, idem in iis quae omnibus evidentia sunt, addubitat di-

(1) Puta Constantini magni tot sacra aedificia ac donaria innumera, quae copiose scribit auctor vitae Pontificum rom.; ne tot sequentium occidentis orientisque Caesarum christianorum mentio fiat; quos inter tamen reticere nequit Iustinianus qui S. Sophiae templum totius orientis maximum aedificavit vel potius instauravit, et ss. imaginibus musivo opere totum convestivit.

cens: ✠ Nam ille unus qui ex duobus in unam concurrit personam, quomodo ✠ figurari potest, quoniam altera ex eius naturis non est circumscripta? ✠ Ergo, inquam, una ex his circumscribitur. Huc enim illum sermonis sui curiositas provexit, ut invitum etiam praeter suam sententiam loqui adigeret. Sic veritate praefocatus, aliquid rectae rei mutire et crepitare coactus est, quod hactenus numquam dixisse visus erat. Deficit itaque in re principali, eiusque dogma dilabitur. Nam quum duas naturas iam pronunciaverit, atque ex his unam aperte dixerit incircumscriptam, sequitur ut alteram, etiamsi nolle, circumscriptam praedicaverit. Nam quis sensatus, si dixerit, ex duobus hominibus unum esse ignotum, non simul prorsus fatetur alterum esse cognitum? Risui sunt ergo pueriles eius cogitatus et gloriationes. At enim hanc reliquam partem reticuit, quam tamen addere debuisset. Sed non audet, ne cogitatio sua vel potius incogitantia coarguatur. Stravit etiam iis, qui naturarum differentiam non agnoscunt, viam inferendi naturam alteram esse circumscriptam; et quod saepe vitaverat, nunc involuntariam subinducat eius rei confessionem. O stultitiam atque dementiam! Quomodo grandis illa sapientia decidit in inscitiam, et hic a suorum sermonum malitia circumventus publice apparuit? ut sic nimirum pravae eius sententiae falsitas facile deprehendatur, et veritatis lux reveletur. Cur in sua dubitatione non addidit: quomodo Christus pati potuit, quum in una * ex eius naturis non sit passibilis? vel quomodo mortuus est? quomodo in sepulcro positus, quum una ex his naturis non sit mortalis neque circumscripta?

* addit in gr.
μίας.

Verum ille his omissis, ad aliam orationis partem pergit, producitque in medium panem ac vinum, quae divinis adhibentur mysteriis, aitque: ✠ Christus divinitatis suae vi mortem propriam praevidens ac resurrectionem et in caelos reditum, atque ut memoriale incarnationis suae diu noctuque haberemus qui in ✠ eum credidimus. ✠ Nonne vero haec prioribus sunt insipientiora? siquidem non tam illius impietatem pervulgant, quam vesaniam atque dementiam: nam nec quae dicit, nec de quibus adfirmat, scit. Quid ergo dicendum est? Christi icon, inquam, alicuius ne memoriale est, an secus? Utique hic probe sciens Christum nobis ab icone demonstrari, insanit in illam, et adversus Christum eiusque hereditatem furit. Quia enim gravis est illi etiam in imagine spectatus Christus, non excitat ei Christi memoriam nominis epigraphae. Nam cur irascitur et resistit? Num quia Christi nomen iconi superponitur? Nonne incarnationem eius et cruciatus, quos uti homo nostri gratia pertulit, sacrae hae inscriptiones enarrant? Nonne crucem, necem, resurrectionem? nonne miracula et prodigia, quae utpote Deus fecit, nobis significant? Verum haec refutare futile est; et tamen reticere, propter stultos nullius momenti non est. Deinde addit:

Gr. p. 56.

✠ Praecepit sanctis discipulis suis atque apostolis, ut de opere praecipuo ✠ amoris sui, typum in suo corpore traderent, ut per sacerdotale ministerium, ✠ etiamsi participatione et adoptione fit, suscipiamus ipsum tamquam proprie ve-
✠ reque corpus eius. ✠ Quid de dominico quidem corpore existimet, ipse videat et eius discipuli. Attamen dictis nos ita occurremus. Quandoquidem hoc quod ait participatione et adoptione perfici, PER SACERDOTALE MINISTERIUM VERE ABSOLUTEQUE CHRISTI CORPUS EFFICITUR, ipsius Verbi proprium; omnino confessus est ipsum illud

perfici corpus quod ex sancta Virgine sumpsit. Quid ergo sit corpus hoc post sacram ministerium et sanctificationem effectum, quaerere necesse est, circumscriptum ne sit an incircumscriptum? Incircumscriptum quidem nemo ita mente deiectus attonitusque erit, qui nominare ausit; nec ipsum quidem Mamonom id umquam dicturum puto. Quî enim tale esse potest, quod oculis hominum sensibilibiter obiectum, et humanis manibus porrectum, et intra dentes conclusum, et edule factum est? Haec, inquam quid aliud quam ipsum esse circumscriptum omnino adfirmant atque ostendunt? Si ergo hoc circumscriptum est, idemque est ad illud quod initio incarnatum Verbum adsumpsit, quoniam et ad illud refertur, utique illud quoque circumscriptum fuit; et usquequaque sibi contrarius Mamonas deprehenditur. Vel hoc item incircumscriptum reputandum est; et tum Mamomae non solum incredulitas atque irreligiositas apprime apparebit, verum etiam risui ac ludibrio cunctis erunt eius opiniones: vel certe illud aequè circumscriptum fuit.

3. Atque haec ita demonstrata sunt. Sed et aliud absurdum hinc ei obvenit. Cogitur nimirum, quantum eius verba valent, aut simul circumscriptum dicere divinum Verbum cum hoc ex participatione facto corpore, vel ab illo propter unam hypostasim dividere; ita ut reapse nihil prorsus hoc participet sanctificationis et gratiae. Quid porro ei accidet, nisi ut panis communis tantum vinique sit particeps, quae nihil ab humanis edulibus differant? ✠ Et quamvis uti imaginem corporeis Christi reputare voluerimus, veluti ex illo deductum, habemus ipsum ad ✠ figuram corporis eius. ✠ Sicut in superioribus aiebat hic erroneus sapiens, iconem ac prototypum nihil inter se differre, ita etiam heic in eadem versari opinione cognoscitur. Mirari autem in his licet levitatem eius et mentis inconstantiam, quia id quod nuper vereque Christi corpus adfirmabat se credere, nunc idem esse scribit corporis Christi imaginem. Porro quid magis ridiculum rationive repugnantius fieri potest, quam idem dicere proprie vereque corpus esse, simulque eiusdem imaginem? Hoc autem quomodo? Nempe prout * nobis libuerit; cuncta scilicet voluntati stultaeque lubentiae concedens. Ubi enim fides divinusque timor radices non egerunt, ibi voluntatis libido dominatur (1). Atque hoc habemus, inquit, ad figuram eius (2), non propter veritatem, sed prout ipse definire voluerit, sive ita res se habeat, sive secus. AT ENIM NOS NEQUE IMAGINEM NEQUE FIGURAM CORPORIS EIUS HAEC DICIMUS, ETIAMSI SYMBOLICIS SIGNIS PERAGUNTUR, SED IPSUM CHRISTI CORPUS DEIFICATUM. Eius enim verba sunt: nisi manducaveritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis *. Idem hoc etiam discipulis tradebat dicens: ACCIPITE, MANDUCATE CORPUS MEUM, NON IMAGINEM CORPORIS MEI. Sicut enim ex sancta Virgine carnem, Spiritu sancto operante, sibi confecit; et si oportet etiam ex rebus nostris id demonstrare, sicut panis atque vinum et aqua, physice in corpus sanguinemque edentis atque bibentis convertuntur, quin tamen dicamus diversum fieri corpus nostrum ac antea erat; ita etiam HAEC SUPERNATURALITER, SACERDOTIS

Gr. p. 57.

Gr. p. 57.

* Ioh. VI. 54.

(1) Id nostra etiam aetate multis hominibus usuvenire videmus, ut amisso fidei gubernaculo, et divini timoris ut ita dicam magnete, gravissima religionis dogmata contrariis opinionum ventis in ipsorum fluctuantis animi pelago agentur.

(2) Vides Iconomachos hoc quoque gravissimo errore, nempe de eucharistia figurativa, fortassis laborasse; quem quidem denuo a nonnullis suscitatum, valida refutatione prostravit ill. et rev. episcopus Nic. Wisemannus in egregio opusculo quod inscripsit *horae syriacae*.

INVOCATIONE, ET SANCTI SPIRITUS INTERVENTU, IN CHRISTI CORPUS ET SANGUINEM CONVERTUNTUR. Sic enim sacerdotis quoque petitio loquitur. Neque vero haec duo esse cogitamus, sed unum idemque credimus fieri. QUOD SI ANTITYPA FORTE DICANTUR, EA QUIDEM HAUD POST SANCTIFICATIONEM SUNT EIUSMODI; SED ANTE QUAM SANTIFICARENTUR, ITA ERANT APPELLATA. Quoniam itaque dixit Mamonas: si circumscriperis, Christum dividis; aut etiam Verbum simul circumscribis; consentaneum esset, ut ei diceretur: si sacrificas, Christum dividis; etenim corpus sacrificas, non deitatis naturam. Nam pontifex noster magnus, hostia et agnus et victima, quatenus homo, et est et dicitur. Aut itaque tu sacrificas Verbum quoque, prout sermo tuus fert, propter unam hypostasim; aut dum sacrificas, humanitatem separas (1). Quod si credis magistro tuo Eusebio dicenti, totam omnino mutatam esse carnem (quae haud maneat prout antea erat caro) in divinitatis prout ipse scit naturam, iam tu frustra sacrificare convinceris (2). Quid enim demum participabit homo? Num carnem Dei nequaquam, sed divinam naturam videbitur participare? Phantasia haec manichaea est. Ceteroqui quamquam iratum prorsus animum contra dominicum corpus gerit, interim quod adtinet ad eius participationem, nihil blasphemum dicere audet. Subdit vero haec.

☩ Quid enim? Imago est corporis Christi etiam panis, quem sumimus, figurans carnem eius, utpote qui ceu typus corporis Christi fit. ☩ Innuit nobis per coniunctivam particulam “etiam”, aliam quoque esse imaginem corporis Christi, praeter panem. Atque heic certe impietati suae moderatur; nam plurimis aliis in * locis cum Deo belligerans, idolum hanc imaginem appellare non exhorruit. Non tamen diserte declarat utra ex his prototypum magis exprimat, vel similitudinem melius cum eo tueatur. Iam vero hinc quoque absurditas eius clarescit: modo enim hoc proprie vereque corpus appellat, modo corporis imaginem: quem ipse errorem patitur, propterea quod dat operam, ut evangelicam de medio tollat historiam ac narrationem. Sed iam ei dictum fuit, nempe: quod secundum opiniones tuas, neque corpus Christi est, neque eiusdem corporis imago. Nam si circumscribi dicas, quoniam intra labia et dentes concluditur, non est Christi corpus, neque Verbo unitur. Saepe enim iam definisti incircumscriptum esse Christi corpus propter suam cum Verbo unionem. Quod si imaginem corporis dicas, non modo quia imago est, reicitur; sed quia etiam physicum corpus ab unione cum Verbo distraheret. Adeo sibi non constant nec error nec irreligiositas! Vel igitur hunc quoque panem incircumscriptum dic, ut tua omnis fabula perficiatur; neque enim hoc possibile est; vel tota tua de incircumscripto oratio in cassum elaborata comperietur.

* gr. εἶς, non εἷς

Gr. p. 58.

(1) Haecenus, capto initio ab iis verbis *at enim nos neque imaginem* (duodeviginti scilicet versus) locum ex ms. Nicephoro excerptum dederat Combesius in manipulo rerum constantinop. p. 221. De hoc eodem Nicephori tractu loquitur Harduinus de sacramento altaris cap. V, quem auctorem videsis etiam p. 262. (edit. Amstelod.) in adn. 8. Iam pro hoc nobilissimo et pretiosissimo catholicae ecclesiae dogmate quid ego iam dicam post praedictum Harduini tractatum, post grandia Arnaldi et Renaudotii volumina, post testium nubem ab Ignatio et deinceps apud Combesium in biblioth. PP. concion. inductam, post alias innumeras hac super re catholicorum theologorum lucubrationes? En certe et alium propugnatores dogmatis patriarcham Nicephorum, qui totius graecae ecclesiae personam gerit. Cyrilli etiam magni, Sophronii hierosolymitani, Eutychii constantinopolitani (ubi de antitypis etiam diximus), Theodosii alexandrini, et Luculentii latini, nova testimonia alibi nos ipsi vulgavimus.

(2) Cernis Nicephorum de missa liturgica tamquam de sacrificio constanter loquentem; quod est novum argumentum contra illos heterodoxos, qui coenam tantummodo appellare volunt.

Post haec mox ait. ܐܢܢ Non quilibet panis, corpus eius; nec vinum quodlibet, ܐܢܢ sanguis eius; sed illud tantum quod per sacerdotalem consecrationem offertur, ܐܢܢ ex manufacto ad non manufactum. ܐܢܢ Quonam, oro, dubitante aut ambigente, adeo severe et fiducialiter adfirmat, non quemlibet panem esse Christi corpus, nec vinum quodvis esse eiusdem sanguinem? Quod quum nulla demonstratione egeat, sapientiâ eius ita loqui dignum fuit. Nos autem haec ceu deliramenta ac verba in aërem temere iactata omittentes, ita potius dicemus: si haec quae sacrificantur, circumscripta sunt, panis inquam et vinum, profecto corpus illud a Deo verbo gestatum, numquam ex Mamonaë sententia sacrificatum fuit, qui idcirco illud incircumscriptum dicit. Unde vero et quomodo hostia illa magna et immaculata et veneranda, expiatoria inquam illa victima, et universo orbi salutaris dignoscetur? Si ergo Mamona credidisset, ipsum pro omnium salute immolatum, hoc saltem, si nihil aliud, eum pudore adfecisset, quod et ipsum circumscriptum sit: et si minus naturaliter, quod dicere stolidum est, certe consecratione, ut ex istius sententia loquamur, circumscriptum esse oporteret. Est igitur circumscriptum Christi corpus, etiamsi hoc sibi persuadere non vult Mamona. Adhuc itaque hac super re diu blaterans nugansque, quas nos ceu rabidorum aut furentium vel bacchantium sine significato et inarticulatas voces, non sine contemptu aversamur, utpote quae piorum ac sobriorum aures sordidant, et pronunciantium linguam commaculant, turpitudine ineptisque scatentes; sub lucubrationis suae fine sermonem concludens, in hunc modum disserit. Primo quidem diris se devovens adfirmat, neminem illorum de quibus verba facit, umquam esse suspicatum se a Christi fide defecisse, ideoque adversus eius imaginem debacchari. Quo loco defensionis ergo causam indicat, unde haec ipsi criminatio adhaeserit. Ait enim, ex quo adfines domesticique sui rebus novis studentes rebellaverunt (1), hanc etiam de se diffamationem in vulgus manavisse, quasi a Deo aversus fuisset, atque ita a multis de se iudicatum. Deinde pluribus horrendisque iuramentis, ut solet contra evangelicum mandatum, persuadere conatur, vel potius falso iureiurando illudit, se neque verbis neque opere talem fuisse: suamque de hoc dogmate opinionem atque iudicium praesentibus episcopis exponens, paratum se ait illorum placita admittere. Sed mox paulo infra, pro more suo, ex simulatis sermonibus ad se revertens, iudicis instar ac dictatoris decernit.

61. p. 59.

4. ܐܢܢ Quod si de hac una (Christi) imagine vobis persuadebimus nos recte ܐܢܢ locutos, postea de aliis quoque imaginibus vobiscum agere meditamur, ut et de ܐܢܢ his iudicetis. Nam iudicio vestro sumus adquieturi, quod nempe cum aliis episcopis concordare voletis, iustisque momentis impulsus suffragia vestra praebere. ܐܢܢ Haec ille, etenim nonnulla ad litteram exscripsimus, ut ipsius a Deo apostasia palam fieret, et iuramentorum violatorum * mendacium coargueretur, nec non hypocrisis atque dolus, et erga ignaros illusio innotesceret. Quid autem est quod de ceteris imaginibus dicere vellet? quasve mente molitur machinationes? Nimirum postquam portenta multa ineptiasque adversus Dei Verbi incarnationem contexuerit, ad vesaniam suam contra sanctorum etiam monumenta impie expromendam de-

* ܐܢܢ ܐܢܢ ܐܢܢ
ܐܢܢ ܐܢܢ ܐܢܢ

(1) Intellige Artabasdam, qui Copronymi sororem in matrimonio habebat. Ille videlicet adversus hunc rebellavit, et sacras imagines publice restituit, Copronymumque haereticum patriarchae voce declarandum curavit. Sed Artabasdas demum bello oppressus fuit. Theophan. chron. ed. paris. p. 349, et 352.

cursurum, cunctis est exploratum: atque in primis adversus sanctorum praecipuam et creaturarum omnium sublimissimam dominam nostram sanctissimam Dei matrem (1), ut et ipsam cum filio suo contumeliis exagitet.

Quaenam vero Deo odibilis atheaeque illius animae consilia sint, operae pretium est cognoscere: num scilicet heic quoque indescriptum et incircumscriptum oggerere velit; vel sanctorum duplicitatem, ex deitate nimirum et humanitate? Vel fortasse mente revolvat, quod eius familiares ac duces ei afflant, nempe sanctorum quoque duplicem esse substantiam, ex anima et corpore; quo fit, ut si hi pingantur, anima quoque cum iis necessario pingenda sit et figuranda, vel certe illa a corpore sit abfutura quae iamdiu ex eodem excessit. Atque ita quibus ineptiis fabulisque circa Christi hypostasim abusus est, easdem circa sanctos quoque vane effutiet. Sed quantum ex iis quae dixit egitque portenditur, molitiones eius cognoscere non est arduum. Nam quia nihil est pravum ac impium, quod adversus divinam maiestatem sanctosque non sit machinatus; nihil scelestum et indignum quod hoc in negotio non perpetraverit; quumque nihil sine vituperio ac reprehensione in sincera nostra fide reliquerit; ideirco primum quidem abdicare audet vocabulum *DEIPARA*, atque omnino ex Christianorum linguis excutere. Nam valde irascitur ac stomachatur ad huius nominis invocationem, quod tamen Christianis est familiare, et de quo Iudaeos indignantes videmus. Deinde delet et abolet quaecumque in nomine eius implorantur, quaeque in litanis ad eius filium, precibusque et canticis adsidue clamant pro communi salute ii qui orant. Quandoquidem profiteamur et praedicamus mediatricem eam esse validamque apud filium patronam, ob suam materni meriti fiduciam (2). Denique preces ad eam prorsus fieri vetat, quas siqui nihilominus faciunt, non mediocris poena atque ultio impendebit. Sed quid opus est singula persequi, quum ne nomen quidem illius memorari usquam velit? Iam et de ceteris sanctis cur in praesenti loquendum sit? Non enim eos sacrilegis tantummodo verbis spernere et irridere turpissime contentus fuit, sed ipsas sacras venerandasque illorum reliquias in ignem coniectas consumpsit.

Gr. p. 60.

5. Postquam vero semel Christo et Christianis omnibus hostis exitit, divinarumque legum contemptor, et sacrorum canonum adversarius, quotquot ab apostolis sanctisque patribus editi fuerunt, decreto cavit ne res huiusmodi in basibus divinarum mensarum venerandi altaris pro Christianorum ritu apponerentur. Et quidem colentes ac visitantes, prout Dei et martyrum amatores decebat, capite periclitabantur: ita ut per illud tempus aedificata templa, absque sacris reliquiis sint dedicata: quorum loco ponebant perfectorum a se mysteriorum reliquias; digna vere suis dogmatibus caerimoniisque facientes; neque enim per apostolicam traditionem id licet (3). Nam quomodo sanctorum reliquias honoraret Mamonas, qui et dedicatas ipsorum nominibus sacras aedes, pro sua impudentia et audacia, impie subruit et evertit? quas tamen fide et religione permoti superiores Christiani erexerant. Atque eas praecipue diruit, ubi sacrae venerandaeque sanctorum res descriptae erant, et

(1) De vocabulis *Θεοτόκος* et *Θεομήτης* vide, si vacat, quae in alio volumine nos adnotavimus ad sancti Cyrilli tractatum de Deipara p. 100.

(2) Recole a nobis dicta in adnot. 3. ad antirrheticum I. 9. p. lat. 19.

(3) In Photii syntagmate (Spicil. rom. T. VII. p. 105. et 106.) habes canonem carthaginensem 83, et nicenae II. synodi canonem 7. de non dedicandis sacris aedibus sine sanctorum martyrum reliquiis.

pretiosae reliquiae repositae. Omnino is totis viribus contendebat, ut nulla illorum nominis memoria inter homines superesset.

6. Porro aequum est et utile, dignitatieque sanctorum conveniens, in praesenti dicere, quod nempe hi ceu Dei famuli, et in hac vita crucem amplexi, Christum sequuti fuerint, cum eoque crucifixi, et salutaris eius passionis imitatores et adseclae extiterint; quamobrem et in aeternum cum illo regnaturi sunt (1). Atqui nunc etiam post illorum a nobis discessum, cum Christo persecutionem experiuntur et compatiuntur. Nam quod antea archetypis eveniebat, id nunc etiam ipsorum simulacris accidit, atque ob duplicata certamina, duplicatasque insectationes atque contumelias a coronae datore Christo ornantur; vivuntque Deo in semipiternum, atque in pace versantur, etiamsi mori visi sunt huius stolidi oculis. At impius abiit vacuus, dignos laborum suorum referens fructus, gehennae paratique ipsi ignis, ducibusque suis, heres factus. Hic videlicet apostata post apostatas, et post persecutores acerbus persecutor et saevissimus, non satis habuit adversus adhuc viventes, et secundum Deum vivere volentes, indignationem odiumque expromere, et iniustissimis poenis eos adficere; sed iam praemortuis, multisque strenuitatibus atque agonibus claros, finemque vitae martyrio indeptos, ignominia, quantum in ipso fuit, et infamia obruit. Hae fuerunt juveniles eius adversus sanctos petulantiae, haec impia adversus iustos facinora, hanc iudicavit facere remunerationem, pro sua huius vitae felicitate, in Deum scilicet et sanctos iniuriam. Mitto nunc dicere quot quantaque contra evangelicam doctrinam insaniverit, ut evangelicam totam vitam despuerit, atque ad suam carnalem improbamque voluntatem mores hominum pertrahere conatus sit. Haec sunt molimina, ut breviter dicam, quae deprompturum se promittebat; hae sunt mentis conceptiones ac deliberationes, quas adversus infallibilem nostram fidem, et angelorum imitatricem Christianorum vitam hic Christi hostis moliebatur. Sed iam belli contra sanctos, qui Dominum a saeculo in terra glorificaverunt, heic finis sit; eiusque consilia quae inconsulto et irreligiose producere volebat, sine ullo respectu, venerandas sanctorum sacrasque memorias contumeliose tractando, demum desinant. Ille autem pauca e multis quae animo destinaverat exsequutus, magnaue insuper si diutius stetisset detrimenta illaturus, sine dubio aegre ferret si viveret, nisi et reliqua consummasset.

7. Quid enim de caelestibus dixisset sanctis ac supramundanis potentiis? Quod genus fuissent deliberationes eius, quas erat prolaturus, ut illis etiam negotium inique facesseret? quales nugas atque praestigias adinvenire ob infamiam illis ad-

(1) Causam piam cur Sanctorum imagines honoremus tradit inter ceteros etiam Macarius orat. cit. Οὕτω δὲ καὶ οἱ ἅγιοι τὸν Χριστὸν ἠγάπησαν, ὥστε δι' αὐτὸν τὸν ὑπὲρ ἡμῶν αὐτοῦ μιμήσασθαι θάνατον καὶ τὸ ποτήριον ἀσμένως ποιεῖν ἐκείνου, καὶ τὸ βάπτισμα βαπτισθῆναι· καὶ διὰ τοῦτο ἡ ἐκκλησία συνδοξάζουσα τῷ βασιλεῖ τοὺς στρατιώτας, αὐτοῦ τε Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ φίλων τὰς στηλογραφίας τιμᾷ· καὶ καθορῶμεν αὐτήν, παγκόσμιον ὄντως καὶ ἀσινδάλῃ παράδεισον, καὶ τοῦ ἐν Ἑδέμ πολλῶ τιμιώτερον· ὡς φυτοῖς διαφόροις τοῖς σεπτοῖς τῶν ἁγίων μορφώμασι καλλωπιζομένην· καὶ μέσον ἔχουσαν τὸ ζωῆς ξύλον, τὴν ἀχραντον τοῦ σωτῆρος εἰκόνα, καὶ τῆς αὐτοῦ ἀπειράνδρου τεκούσης ὑπεράγνου θεομήτορος. Sancti tantopere Christum dilexerunt, ut aditam ab eo nostri causa mortem imitari voluerint, eiusque calicem libenter bibere, et eiusdem baptismo baptizari. Quam ob rem ecclesia milites una cum rege glorificat, Christique ipsius nec non eiusdem amicorum imagines publice propositas honorat. Itaque ecclesiam videmus instar ornatissimi ac florentissimi horti, atque illo Edenico multo pulchrioris: quae videlicet ceu arboribus variis ornatur Sanctorum venerandis iconibus; medium habens vitae lignum, intemeratam Servatoris imaginem, et eius qui hunc incolumi virginitate peperit purissimae matris Dei.

spargendam curasset? Quoniam ei occasio favebat iocandi et propositum suum consummandi, incircumscriptionem angelis quoque adtribuere adgressus fuisset; quod nemo non videt gratum ipsi futurum fuisse et consuetum impiaeque suae sententiae subserviens. Namque angelos incircumscriptos dicet quidem aliquis, sed non omnino; etenim origine certe circumscribuntur, quia et ipsi coeperunt existere. Quod autem quomodocumque esse coepit, non omnino circumscriptione caret; quumque sint creaturae, a creatore limitantur. Immo etiam intellectuali comprehensione finiuntur. Quatenus enim mentes sunt, communicant inter se cogitationes suas, mutuaque naturam aliquatenus noscunt (1); porro quoddam circumscriptionis genus, est etiam comprehensio. Cumque sint mentes, in intellectualibus locis sunt, haud vero corporaliter aut sensibiliter limitantur. Sine corpore autem, ideoque sine figura, sine mole, sine forma corporea, merito ne loco quidem sensibili continentur. Sed haec extra propositum nostrum sunt. Non enim utrum circumscribantur, an secus, nunc curamus, sed an pingi ac figurari queant. Oportuit autem hoc loco principalia rerum harum usurpare vocabula; quae quatenus inter se differant, paulo post dicetur.

8. Et Mamonas quidem sermones suos cum simulatione hypocrisisque efferebat, dans callide operam ut frugi aliquid videretur multitudini in proposito suo meditari. Re tamen vera praepotenter vim adhibebat, qua cuncta sibi placita exsequabatur. Sed enim nos qui veritatis doctrinam defendimus, deque hac verba facimus, quod angeli pingantur ac figurentur, breviter omnia complectentes docebimus. Namque in primis id facta testantur, quae obiectis visui nostro spectaculis tuto confirmantur. Ubique enim terrarum per sacra templa historiales picturae abundant sacris incorporearum potentiarum figuris, id quod a catholicae ecclesiae antiquitas accepta traditione vim tenet: cuius rei demonstrationem exquirere, omnem superat stoliditatem atque stultitiam. Deinde etiam a divinorum oraculorum magisterio idem docemur. Atque ut a principali Deoque proximo primitusque illinc effulgente ordine (2) exordiamur, videamus quid de ornamentis arcae in legali tabernaculo posita Paulus dicat *: “superque eam Cherubim gloriae ubumbrantia propitiatorium. ,, Cherubini autem gloriae, glorificati, et gloriosi, et infra Deum, iure meritoque ab ecclesiae magistris creduntur. Porro significari hoc nomine copiam scientiae atque effusionem sapientiae, Hebraeorum lingua novit. Quinam vero hi sunt? Si Mamonas aures auditu praeditas haberet, audisset utique manifesteque cognovisset, non illos augustissimos Cherubinos his verbis designari, qui sunt incorporei, sine forma atque figura, intellectuales ac rationales; sed sacras potius illorum imagines, ex purissima splendidissimaque materia compositas, aureis laminis aureaque caelatura ab humanis manibus Deo iubente fabricatas *, inanimes, sine motu ac sensu, eodem ac illi nomine appellatas, appellationis simul participes et gloriae gratiaeque compotes.

Quid ergo fieri oportebat? Credere his? an Paulum haec dicentem reiicere? Iucundum hoc gratumque Mamonae fuisset, procul nempe ab apostolica doctrina

Gr. p. 62.

* Hebr. IX. 5.

* gr. ὑποστυλόμενα.

(1) Haec super re elegantes aliquot meditationes Procli lycii memini me proferre olim ex codice vaticano in adn. ad Cic. de rep. AA. class. T. I. p. 366-368.

(2) In graeco codice vocabulum τὰς εως iacet in margine a secunda manu scriptum sine indicio propriae sedis, quam nunc iudico esse post ἐλλαμπόμενης.

* Exod. XXV. 22.

discedere, atque christianum esse desinere: quin adeo ne Moysi quidem credere, qui hos construere iussus fuit; neque hebraeum se profiteri, et si quid his enormius dicendum est, neque Deo adquiescere qui hos fieri mandavit. Quid enim dixit in oraculo Deus proprio famulo? videsis, omnia facies iuxta tibi ostensum exemplar; atque illinc tibi innotescam *, ex Cherubinis scilicet. Anne igitur honorabiles non videntur ac venerandi illi, unde Deus hominibus innotescit? Nemo divinarum rerum reverens non adsentietur. Qui vero his contumeliam facit, quamam sorte donabitur, vel quibusnam accensebitur? Facile id quisque volet, intelliget: nempe cum ethnicorum atheismo, et cum Manichaeorum impietate ponetur; quorum sententiam doctrinamque Mamonas aemulans, in tantam rabiem et irreligiositatem illapsus est, ut sibi licere putet, alios quoque multos divinitus inspiratae scripturae locos similiter vituperare ac delere stultissime et scelestissime. Quia igitur eiuratis Spiritus sancti dictis, longissime a Christianorum aula habitat, ageris sententiam nostram, cuiusmodi omnes intra orthodoxiae septa stantes gerimus, prout Spiritus interpretes cuncti docuerunt, et catholicae ecclesiae mens tenet, breviter exponamus.

Gr. p. 63.

* Hebr. I. 14.

* Gen. XVIII. 1.

* Gen. XXVIII. 12.

9. Dicimus ergo, sanctissimae hae potentiae, cuiusmodi naturas habeant atque substantias, nos ferme ignorare, aut aegre admodum posse explicare; deque hac re alibi latius diximus (1), sacrorum magistrorum doctrinis obsequentes. Nam simplices quum sint et inpositae, locoque propter incorporalitatem incircumscriptae, nihilominus pinguntur ac figurantur. Atque id potissime scimus per oracula Spiritus, quae hierophanta Moyses causa suae Cherubinarum facturae nobis patefecit. Deinde quia administratorii spiritus sunt, in ministerium missi propter eos, qui hereditatem capient salutis *, placuit omnium curatori ac domino Deo, qui benigne cuncta gubernat, rebusque nostris moderatur, prout postulat humana infirmitas, per comitantem familiaremque sensum, beatarum potentiarum adesse custodiam; unde nobiscum communicantes, divina dona ac beneficia gerendarum rerum ac providendarum deferrent. Multae itaque Dei famulis angelorum apparitiones sese obtulerunt, non manifestata ipsorum natura, sed prout erat illius sanctimonia et puritas qui ad hanc visionem vocabatur, vel eorum quae erant in manibus negotiorum usus tempusque requirebat, ita formae ac figurae angelorum, qui hisce per se carent, dignis eo visu puris mentis oculis, multifariam conformabantur atque apparebant. Et res quidem cum patriarcha Abrahamo gesta *, sublimior quam angelica fuit; et illius novae admirandaeque salutationis modus, quo religiositas et hospitalitas recipientis celebratur ac suspicitur, Dei potius quam angelorum praesentiam ostendit. Atque huius nepotem Iacobum *, quo tempore Dei Verbi ad hominem condescensionis notitiam accepturus erat, vidisse manifeste angelos scriptum est; et quasdam scalas usque ad ipsum caelum de terra porrectas ac pertingentes, atque in harum culmine constitutum universalem Dominum, et illuc ascendentium ac descendendum discursum; qua visione communis servatoris Dei ad nos adventus mystice figurabatur; eaque etiam Christi imaginem nobis in antecessum depictam ecclesiae praesules manifestissime praedicant.

(1) Nempe in apologetico maiore cap. 70. et seqq.

10. Mittamus loqui de sermone post illa per angelos habito, et si quid aliud his simile actum est. Sic Navi filio in procinctu stanti *, acie iam contra hostes educta, visus est humana forma divus angelus, armato similis, manu gladium districtum tenens. Quem quum Iosua quasi militem spectaret, visuque insolito attonitus, quisnam esset ambigeret, et utrum de populo suo aliquis, an de hostibus, sciscitaretur; ille se militiae Domini ducem esse declaravit. Tum et divorum prophetarum quidam * vidisse se Dominum gloriae ait, Seraphinorum corona circumdatum. Etenim quum ad contumacem illum durique cordis populum mittendus esset, arcana illa gloria illustratur, labiaque eius carbone mundantur, ut 'pure ad purum accederet; divinique sermonis factus minister, atque hoc viso gloriaque roboratus, cui rem nullam comparare poterat, humanis cunctis contemptis, confidentius ad auditorum oraculorum promulgationem procederet. Alius * autem mentis oculis purificatis, quum impendentem peccatoribus divinam cerneret punitionem, praepositos huic rei ministros vidit, bipennes manu gestantes; quo ii spectro mortiferam et exitiosam vim, caedendae sontium multitudini intentam, repraesentabant. Sicut etiam viderat * podere indutum, media urbe discurrere iussum, signumque imprimere in frontibus virorum gementium, et ob omnia quae inter eos fiebant peccata maerentium, divina interim iustitia reos ab innoxiiis separante. Tum et alteri prophetae * eques quidam se dat conspiciendum, equo rufo insidens, ut volucritatem fortasse celeremque gerendarum rerum cursum demonstret *. Faciei vero color, quo iracundus et cruentus rubensque et igneus pugnantium aspectus denotatur, iram (Dei) adversus aliquot hostiles gentes innuit. Rursusque idem propheta * bona verba et consolatorios sermones audiit, divinam placiditatem benivolentiamque nunciantes, quam erga Hierusalem exprompturus erat universalis Deus, populum iure belli captivum ad priorem prosperitatem beatitatemque reducendo; et quod urbs iterum aedificanda esset, et bene se habitura, et opibus abundatura. Et quotquot alia visiones illae cernenti repraesentabant. Atque alius aliter, prout varia dignitas postulabat, gerendarum quoque rerum figuras symbolicas informatas videbat; prout denique Deus arbitrato suo res his typis expressas geri curabat. Quid autem dicendum est, de illis quoque venerandis sanctisque feminis, unguenta inquam ferentibus? Nonne angelorum visum viderunt *, atque hos albis indutos stolaque splendida, dum ad divinum sepulcrum ipsae accederent, ubi vivificum summi Dei corpus erat repositum? quorum candidae vestes atque fulgentes, quia communem humani generis laetitiam et liberationem symbolice designabant, paene ante quam ipsi angeli, vocem hanc emittebant: qui sepultus erat, resurrexit, una secum suscitatis iis qui mortis catenis tenebantur. Mors quippe destructa est, orci vincula dirupta, extinctus diabolus, peccatum evacuatum. Hic enim erat nuncius laetissimus, prodigiorum videlicet praedicatorum magnitudo.

11. Quia igitur carneis oculis invisibiles sunt sancti angeli, apparuerunt autem multimodis figurati; prout symbola demandatorum ministeriorum ferebant, ita etiam figurati * fuerunt et picti ad hunc usque diem apud Christianos. Sic inquam agitur, sic praedicatur. Et quia sancti sunt, divinaeque maiestatis ministri, et secunda lumina a prima luce effulgentia, nostraeque salutis adiutores, ideo et ipsorum imagines venerandae sanctaeque sunt, iisque honorem congruum deferimus,

* Ios. V. 13.

* Is. VI. 1.

Gr. p. 64.

* Ezech. IX. 2.

* Ibid. 4.

* Zach. I. 3.

* Ibid. 17.

* Luc. XXIV. 4.

* gr. *εἰσὶν ὁσίων*
σημα.

Gr. p. 65.
* Matth. XVIII.
10.

sacrasque illorum intercessionibus exposcimus, quia nempe scimus et credimus (1), laudationes nostras, et gratiarum actiones, et preces, ac supplicationes ab his Deo offerri; si certe verum est, quod in evangelis a Servatore nostro dictum fuit *: “ quia angeli eorum in caelis semper vident faciem patris mei qui in caelis est. „ Quid revera aliud curant aut faciunt, nisi preces nostras ad aures Domini sabaoth deferunt, nobisque ac rebus nostris propitium conciliant, et pro salute nostra intercedunt? Heic itaque de hoc argumento oratio finem habeat, et irreligiosae stultitiae delirium iam omittatur. Ob superius autem promissa, propter vocabula indscripti et incircumscripsi (2), quorum differentiam ex ruditate et inscitia Mamonam ignorare constat, sicut etiam eius adseclas et erroris discipulos, impios videlicet huius aetatis et ignaros dogmatistas, huc inquam sermonem convertamus, ut ipsorum nugas dispiciamus: quia sicut naturarum ac proprietatum differentiam ignorant, neque inter sanctum et pollutum distinguere hi stulti valent; ita neque quid sit pictura et circumscriptio, neque quid pictum et circumscriptum sciunt, quae valde invicem differunt, nullam in his neque agnoscentes neque interponentes discretionem. Quorum stultitiae parumper indulgentes in superius dictis, ne orationis cursus abrumperetur, nos quoque his vocabulis prout res ferebat abusi sumus; alicubi proprie loquentes et secundum principalem vocabuli significatum; alicubi vero indifferentiam quamdam in dicendo servavimus: promissimus tamen fore ut horum vocabulorum enucleatam notionem distinctionemque exhiberemus, et in quo invicem differant, ut evidentior illorum interpretatio sensusque ignaris fieret; simulque ridicula et stultitiae plena horum oratio demonstraretur. Propterea breviter nunc de his disserere tempestivum iudicavimus.

12. Quis enim (3), qui aliquantulum rationis sit particeps, non intelligat aliud esse picturam, aliud circumscriptionem? Pictura enim, ut a simplicioribus incipiamus, dupliciter dicitur; altera enim characteribus horum elementorum serie et ordine signata, et syllabatim procedens, a scriptoribus expromitur; altera vero per similitudines ad imitationem exemplaris formatur ac figuratur, ut in ea pictura fit, quae nunc in quaestione posita est. Atque illa quidem per voces, quae proferuntur, patefacit ea quae sermones contexti nunciant: haec vero personarum sibi ad exemplar propositarum imitationem per repraesentantes colores exhibet. Ceteroqui haud opus est nunc considerare, an aliquando imago quarundam formarum et rerum ἔμφασιν adferat. Pictores autem utrique, qui haec faciunt, consuetudine sic loquendi vocantur (4), qui scilicet sermonem describit, et qui scientiam pingendi consecu-

(1) Animadvertite dogma catholicum de invocatione et communione sanctorum; contra illos haereticos qui nihil huiusmodi credere volunt.

(2) Hoc loco codex (f. 219. a.) τοῦ γραπτοῦ καὶ ἀπεριγράπτου; superius autem antirrh. I. 7. (f. 152. b.) τῷ ἀγράφῳ καὶ ἀπεριγράφῳ. Attamen heic Nicephorus ad illum priorem locum provocat, quo fit ut lectio γραπτός, vel ἄγραφτος, eadem esse debeat utrobique. Eligant ergo philologi.

(3) Sequentia duo capitula 12. et partim 13. excerpit olim cum aliqua varietate ex ms. Nicephoro Turrianus, extantque latine apud Canisium ed. et tom. cit. p. 16. et 17. Ceteroquin, ut ex praecedentibus cognoscere non semel licuit, res perversa in his Turriani excerptis, dum a Canisio ederentur, accidit. Nam cum Turrianus schedas suas dissolutas, ideoque facile confundendas, reliquisset, Canisius eas passim perturbavit, nulloque cum ordine, nedum nexu, nobis obtulit; quae nunc demum in integra editione nostra sedem suam recuperant.

(4) Hoc valet in lingua graeca ubi γραφεύς et pictor est et scriptor.

tus est. Quod enim veteres *γράφαι* dicebant pro eo, quod est scalpere (1), non longe abest a significatione horum (i. e. scribendi et pingendi.) Circumscriptio autem, aiunt, his efficitur; etenim circumscriptum, aut loco circumseribitur, aut tempore, aut inchoatione, aut comprehensione: loco quidem, ut corpora; loco enim continentur, siquidem locus est terminus contenti, quatenus contentum continet: tempore autem et inchoatione illud circumscriptum est, quod a tempore esse coepit, sicut angeli et animae circumscribi dicuntur: corporaliter enim non continentur loco angeli, quia forma figuraque carent, operantur autem in loco secundum naturam suam, quia adsunt ibi spiritaliter, utpote spiritales, et non sunt alibi, sed illic ut mentes circumscribuntur. Potest etiam dici eos a creatore esse circumscriptos. Tempore etiam circumscripta sunt non solum quae esse coeperunt, sed quae finem habent et extremum, cuiusmodi est vita nostra, quae immo circumscripta magnopere est et terminata: unusquisque enim morte finem vitae accipit; et huius mundi finis consummatio est, qua mundus videlicet in aliam formam mutabitur. Circumscriptum autem comprehensione est, quod mente et notione comprehenditur: nam circumscriptionis genus dicitur etiam comprehensio, qua angeli naturam suam inter se aliquantum cognoscunt: ita ut circumscriptio, sit comprehensio, et limes comprehensi ac limitati, vel terminatio coepti et moti, vel comprehensio intellecti et cogniti. Quod autem nullo ex his modis continetur, incircumscriptum est. Christus igitur huiusmodi iam dictis modis humanitus circumscriptus est. Nam quia corpus vere, sicut nos, non fecte gestavit, ille qui erat incorporeus loco circumseribitur: et quum temporale initium ceperit, qui erat intemporalis, tempore circumseribitur: et cum hominibus corporaliter versatus, comprehensus est qui erat incomprehensus.

Gr. p. 66.

13. Quum tot ergo modis dicatur circumscriptio, magna tamen in his differentia reperitur: nec enim qui pingit, id est imaginem hominis facit, de quo nunc propositum est dicere, eundem simul pingendo circumseribet. Neque si quis aliquem circum limitaverit, idcirco eum in loco quo continetur concludet, praesertim vero non praesentem: in circumscriptione enim necessario adest ille; cum depingitur autem, haud omnino necessario adest: immo absolute neque circumseribet, quamvis aliquis existimet se hoc facere: prorsus enim in iis quae corporaliter circumseribuntur, locus est qui ea proxime circumseribit: quid autem sit locus, iam dictum est. Neque rursus, si quis aliquem corporaliter circumseribat, eundem depingit, id est eius imaginem facit; nulla enim ratio cogit hoc dicere, quia nec habent haec (pingere scilicet et circumscribere) inter se consecutionem, ut postea dicetur. Namque in hoc loco, in aliquo scilicet pariete aut tabula, dicimus quidem pingi hominem, sed in illo ipso loco nemo prudens et cordatus dicet circumscribi, id est definiri. Homo enim in imagine sua pingitur quidem, non tamen in ipsa circumseribitur, sed in loco suae propriae circumscriptionis. Et modus horum multipliciter differt: pingitur enim homo coloribus et lapillis (i. e. opere musivo) si ita fieri contingat, et quidem varie ac multimodis figuratus, diversisque coloribus; nequaquam tamen potest his ipsis circumscribi, quia circumscriptionem aliter se habere diximus.

(1) Scholiastes ms. ad Iuvenal. VI. 204, voc. *scripto auro*, ut retuli in glossario meo, sic ait: « *scribere et sculperre* apud Graecos per unum verbum resolvuntur, id est *γράφω*; unde poëtae unum pro altero ponere solent. » Sunt autem *scalpo* et *sculpo* interdum prope synonyma.

Gr. p. 67.

Praeterea pictura speciem corpoream picti repraesentat, et figuram ac formam eius exprimit ac similitudinem. Circumscriptio vero nihil horum commune habens, tribus modis ea quae continet, terminat; et imago quidem ad simile relata, iuxta archetypum est, archetypique imago est et dicitur, et ab eo separata est, ac seorsum aliquando est et existit: circumscriptio vero neque similis neque dissimilis fit, neque fit species neque forma; neque dicitur circumscriptio archetypi, nec ad archetypum refertur, et inseparabiliter ac suapte natura cum iis simul existit, quae continet, semperque illis adest. Semper enim in loco est homo, et in tempore, et in comprehensione, et naturam circumscriptam necessario sequitur, nullo vacuo diremptam, sicut quis potest cernere in circumscriptione, quam facit locus, quae terminos utriusque corporis (scilicet continentis et contenti) ad superficiem amborum adiungit: ubi enim est moles et magnitudo, necesse est cogitetur simul locus. Pictura autem longe dissidet. Nam pictura quidem quamquam diversis in locis, nihilominus definite effingitur. Circumscriptio vero, simpliciter et infinite definiens, cum iis omnibus, quaecumque circumscribi natura sua possunt, circumfertur. Non enim in hoc quidem circumscribit, in illo autem secus. Atque imago quidem in sensu et ostensione tota consistit, circumscriptio vero magna ex parte in notione: fortasse enim solum locum circumscribentem sentimus. Et ut summatim dicam, nec pictura circumscribit hominem, licet sit circumscriptus; neque circumscriptio pingit, etiamsi ille pingi potest: utrumque enim rationem suam habebit. Praeterea pictura continetur a circumscriptione, circumscriptio autem non continetur a pictura, sed continet eam; ideo nec fit reciprocatio. Latius namque patet circumscriptio: nam si quid est pictum, id est figuratum, homo inquam et ipsa pictura, seu effigiatus character, haec inquam dici poterunt etiam circumscripta, de quibus nunc sermo nobis est, quod ubique notare oportet, non enim de alio modo agimus. Non tamen remeat, ut si quid est circumscriptum, idem etiam sit pictum (sive imago.)

Gr. p. 68.

Exemplo quodam utar. Annuus qui dicitur cyclus, ut aequae sermo etiam noster procedat, mensuris aliquot, id est intervallis chronicis quatuor, circumvolvitur: ideo et circumscribi dicitur, quamquam neque pingitur, neque figuratur. Quomodo enim figuraretur quod specie formaque caret, ideoque neque sub visum cadit neque subsistit? Nam continuus quum sit, terminos cum principiis semper connectit. Quia ergo ab eodem ad idem signum circumvolutus sol transfertur, quodammodo circumscribi dicitur. Atque principia et termini mutuas successiones uno momento punctoque temporis ac paene insensibiliter absolvunt. Ne enim fluens tempus humanam vitam caeco in cursu retineret, nostrisque rebus et actibus confusio et perturbatio atque anomalia dominaretur, nullo chronico signo iis interposito, tempus hoc inquam diebus, horis, hebdomadis, mensibus, annisque metimur: et olim quidem olympiadibus et consulatibus aliisque dimensionibus decore distinguebatur, ut perspicua et accurata rerum gestarum memoria conservaretur, et vitae actus recte disponerentur. Sic ergo etiam Moysis lex usque ad evangelicam salutarem praedicationem producta, tempore constitit et circumscripta fuit. Idololatria vero, apparente servatore nostro Deo, aequae cessavit circumscripta, neque ulterius progrediens, neque diutius suos actus exserens. Sed neque lex quamvis circumscripta,

figuram habuit, quum per se nihil sit nisi nomen, quamquam eius mandata syllabatim scribuntur, et in sacris libris perpetuo manent. Neque item idololatria pingitur, quum circa res insubsistentes vane laboret, et absque specie ulla figurave sit.

14. Principatus item gentium ac dominatus circumscripti sunt atque dicuntur, finibus quibusdam terminisque distincti. Etenim separatis in locis unicuique genti peculiaris principatus atque imperium adtributum est, iuxta illud dictum: “statuit terminos gentium, iuxta numerum angelorum Dei *.” Neque certe principatus et imperii nomen figurabitur; est enim res ac symbolum dignitatis. Humana pariter vita, etsi circumscripta est, et ab universali creatore Deo limitata, nihilominus haud delineatur. Morbi etiam, qui nobis accidunt, circumscripti sunt; etenim tempore definiuntur. Sunt apprime febres ephemeræ, quæ una die plerumque circumscribuntur, ut aiunt medici; nemo tamen febrim pictam figuratamve vidit. Insuper florum etiam qualitates, quæ odorem spirantes, subiectis corporibus insunt tali in loco plantatis aut repositis, suavitatem suam emittunt, atque hactenus circumscribuntur. Sed quia hæc qualitates per se non subsistunt, non pinguntur neque ullo modo formam ab arte accipiunt. Quid Iacobi eiusque progeniei in Aegyptum descensus, qui ad quadringentos annos perduravit? Nec non Iudæorum sub Chaldaeis apud Babylonem captivitas, totis septuaginta annis ab universali Deo præfinita, ad quam in alieno solo hi bello capti, ut sua peccata expiarent, perpetiendam damnati sunt? Nonne hæc omnia circumscripta fuerunt, et reditu demum finita, ut divus Gregorius ait (1)? Sane res quaedam sunt abductio deportatorum ac reditus: servitus autem captivitatem quidem, præpotentiam, voluntatemque tyrannicam demonstrabat; captivorum vero res erat, libertatis privatio, servitium, et violenta abductio. Sed tamen nemo deportationem et captivitatem, quatenus quidem res quaedam sunt, pinget: non enim deportatos ipsos vel captivos nunc dici putandum est; nam res ab ipsis hominibus diversa est, sicuti differunt actus a corporibus. Aëreum quoque flatum dicere licet circumscriptum, quippe qui uno in loco spirat, in alio deficit; non tamen pingi potest, quoniam artubus non est præditus neque ullam speciem præ se fert.

* Deut. XXXII. 8.

15. Age vero humanus quoque sermo circumscriptus dicitur, neque tamen figuratur, nec corpus illi nec species neque ulla forma inest. Nam qui id fieri posset, siquidem pronunciando funditur ac dilabitur? Porro iam dictum a nobis fuit, quo sensu vocabulum *γράφεται* (i. e. pingitur aut describitur) in his omnibus accipiendum sit. Nam secundum alterum ex his significatibus, id est syllabatim, omnia delineabuntur: et multa quisque scrutando reperiet, in quibus harum dictionum differentia patet. Nulla ergo prædictarum rerum pingitur; nisi forte quatenus nonnulli figurantes et conformantes, veluti iustitiam, fortitudinem, aliasque virtutes, corporant, ut alicubi videmus; quæ haud proprie figurari dicuntur neque pingi, quia carent archetypo, neque ulli rei subsistenti similes sunt. Etenim imagines ad archetypa pingendo exiguntur et charaxantur, suntque ex iis quæ ad aliquid referuntur (2), ut antea diximus. Hæc vero figmenta sunt, pro ingenio ac potestate ar-

Gr. p. 69.

(1) Orat. XLI, sive de pentecoste, circa finem: *αἰχμαλωσία μὲν γὰρ εἰς Αἴγυπτον καὶ Βαβυλῶνα περιέγραπτός τε ἦν, καὶ παλαι τῇ ἐπανόδῳ λέλυτο.*

(2) Gellius lib. XI. 5. « Omnes omnino res quæ sensus omnium movent, τῶν πρὸς τι esse dicunt.

tificis conformata. Nullius igitur rei praeexistentis constat ab his prae se ferri speciem, formam, aut figuram. Ergo neque proprie neque vere effigiabuntur. Et omnino quae loco concluduntur, et sensus nostros adficiunt, et quibus corpus, species, atque figura circumponitur, haec ut plurimum effigiantur: quae autem aliam habent rationem, ea vel numquam, vel abusive, vel alio aliquo modo, raro pingentur. Tali itaque demonstrata in his differentia, tum ex definitione tum ex reliqua ipsorum ratione, nihilominus hi carnales et stolidi, intra praesentis vitae terminos spem suam concludentes (ut hoc etiam illis praeter cetera occinamus), neque ulla tenus futuram, propter animi sui mollitiem atque ad materiam proclivitatem, spectantes, indomitis atque arbitrariis extimulati cupiditatibus, tamquam pro auctoritate dogmata sua inconsiderate nimisque imprudenter constituunt, quae ne rerum quidem natura patitur. Nam quum dicendum foret pingere et figurare, ipsi circumscribere dicunt, neque ecclesiasticae doctrinae neque rerum quidem convenientiae adtendentes. Neque ea quae sunt in hac communi ac populari consuetudine persuaserunt eis, ut horum differentiam agnoscerent, veluti sunt ea quae dicuntur in privatis pactis circumscriptae syngraphae, diversae ab iis quae de perpetuis contractibus lege sancitis denominantur.

16. Sed quod istorum omnium summopere pudefacit insaniam, non intelligunt miseri. Semper enim in ore habent citantque magistrum Asterium iubentem: "Christum ne pingas (1).", Atqui is non praecipit: "ne circumscribas.", Sic enim et noster Asterius in dictione de martyre Euphemia (2) "vidi, inquit, picturam quamdam, sacram videlicet divinae martyris hoc dicto nobis innuens historiam. Non tamen dixit circumscriptionem; pictam, inquam, non circumscriptam, appellavit. Vidit artem, et pictorum optimos obstupescere, et plurimi ab eis fieri, admirantibus egregiorum artificum tabulas. Quid de aliis porro sacris patribus nostris dicendum? quorum alius charaxantes in tabulis pictores exhibet; alius autem ait: an vobis hominem mediocriter sermo depinxit? Et rursus: nonne evidenter vobis homonymum mihi et unanimum pictor sermo effigiavit? Porro nemo "circumscripsit", ait. Isti autem ne ipsum quidem vocabulum, quod huius artis periti usurpant, noverunt. Adeo corrupta infirmaque mente sunt! Nam pictores non circumscriptores vocitantur. Sed ne in sermonum labyrintho vagemur, infinitaeque verborum turbae nosmet committamus, recte demum circumscriptam de picto et circumscripto scripturam hoc loco circumscribamus (3).

17. Cur ergo ad tenebras latebrasque non confugiunt Christomachi, cum res incorporeas omnique forma carentes, ceu angelum atque animam, suo quodam proprio modo circumscribi audiunt? Christum autem corporatum, et in substantia nostra visum, eidemque enhypostatum, qui speciem et figuram formamque huma-

» Id verbum significat, nihil esse quicquam quod ex se constet, nec quod habeat vim propriam et naturam, sed omnia prorsum ad aliquid referri; taliaque videri, qualis sit eorum species dum videntur, qualiaque apud sensus nostros, quo pervenerunt, creantur; non apud sese, unde profecta sunt. »

(1) Apud Combesium Auct. B. PP. T. I. p. 267. Et quidem tam hoc quam sequente loco dicitur Asterius Amaseae episcopus. Ceteroquin alius etiam antiquior Asterius arianus extitit, cuius explanationem in quartum psalmum edidit Montfauconius cum Eusebio, quamque in codice etiam vaticano ipsemet observavi.

(2) Apud Combesium op. cit. p. 207.

(3) Ludit in vocabulis Nicephorus.

nam adsumpsit, et humanitatem in cunctis perfectam retinuit, credere nolunt, circumscribi id est pingi posse ac figurari? Sane utrumque in eo apparuit; quandoquidem nobis quoque haec usuveniunt, quorum similis is esse voluit, nihil praeter peccatum omittens. Totum quippe veterem Adamum novus gestabat, ut in culpam lapsum propter divini praecepti transgressionem, is qui sine peccato est ad gratiam secum relevaret. Num denique se ipsos quoque, ceu eiusdem plasmatis partes, circumscriptos esse non credent, ut sic humanam etiam naturam amittant? Nos certe credimus et praedicamus, propter summam quae in eo est erga homines caritatem, divinum Verbum, ut creaturam suam in antiquam ingenuitatem reponeret, primo quidem in sanctissimae matris vereque deiparae utero habitans, carnem sine dubio nostram ex virgineis sanguinibus sumpsisse. Nam et ipsa Virgo homo erat, a natura nostra nullatenus differens, sanctitate tantum ac puritate cunctos excedens. Christus autem homo perfectus, non phantastice neque apparenter (1) existens, ipse se in humanitate sua circumscripsit. Abhinc enim principalibus propriisque verborum significatibus utendum erit. Et quamvis Christus, uti Verbum, idem qui semper esset impassibilis, et incircumscriptionis atque omnis infinitatis circumscriptio ac terminus; deinde tamen, ut voluit, illinc prodiens, in spelunca et praesepti reclinatus, fasciis involutus, circumscriptus carne fuit et limitatus. Ex quo cetera quoque eius corpori circumscripto acciderunt; circumcisis fuit, baptizatus, corporaliter circumscriptus (i. e. obrutus) in aquis, et a servo traditus in crucem est sublatu, perfossus in latere, necem pro nobis pertulit, sepultus in monumento, ubi etiam corporaliter fuit circumscriptus. Deinde tertia die resurrexit, calcata utpote Deus morte, mortuisque libertatem ac vitam largitus est.

Quid ergo vos dicitis, qui incircumscriptum clamitatis, et opinionis inopinabilis haeresim sectamini? Qui fasciis involvitur, in praesepti reclinatur, et intra specum continetur, hic inquam circumscribitur, nec ne? Quid porro? baptizatus, crucifixus, ad extremum monumento conclusus, definitur ne his atque continetur, *Gr. p. 71.* nec ne? Nam quod non est circumscriptum, ne in loco quidem est: quod si non est in loco, ne corpus quidem: quod si non est corpus, multo minus homo est. Ergo neque humanatus est, neque lapsam naturam adsumpsit, neque more nostri huius corporis, talia pati soliti, iisdem subiacuit passionibus. Quod si cum ruditate ac impudentia vestra parumper iocari licet, qui circumscribitur est ne inquam circumscriptus nec ne? Nam hoc denique a stupiditate vestra et vesania dici dignum est. Attamen ne huic quidem propositioni fortasse adsentiamini. At vero haec apud Christianos neque non credentur neque ludibrio erunt. Siquidem etiam post divinam resurrectionem, eodem cum corpore, quamquam incorruptibilitatem iam adeptu, ianuis clausis introiit, et discipulis palpandum se obtulit, divinique lateris cicatrices nec non clavorum in manibus quibus fuerat perforatus, ostendit. Neque adtenditis dicentibus: qui cum illo manducavimus et bibimus *. Quodque his adhuc ** Act. X. 41.* mirabilius est, corporatus in caelos conscendit, corpusque secum gerere conspectus est. Idque etiam constat ex angelorum comitantium dicto discipulis exaudito: quemadmodum vidistis eum ascendentem in caelum, sic veniet *. Nempe qui ad ** Act. I. 11.*

(1) In graeco textu scribendum est: οὐ κατὰ δόξασιν χρηματίζας ἑαυτὸν κατὰ etc.

dexteram Dei sedet, venturus denuo est paterna gloria stipatus, eodem cum corpore, ut etiam a transfixoribus conspiciatur, et ab incredulis credatur. Prorsus, ut verba ad compendium conferam, ascensio eius nonnisi corporis propria est, *nimirum* de loco in locum transitio. Sunt ergo haec circumscripti corporis officia, corporis inquam nobis similis, quamquam nobis superioris, etiamsi hi scelesti noli-
 * II. Cor. V. 16.
 lint. “Etsi iam diutius Christum in carne non cognoscimus *.” Quibus verbis significatur, laboribus eum iam exemptum, fame, siti, et quibuslibet carnis infirmitatisque, excepto semper peccato, passionibus nostris. Non enim ulterius in easdem passiones incidet, postquam sibi induit incorruptibilitatem.

18. Certe in terra degens, et ab hominibus conspectus, cum iisque conver-
 sans, quo tempore intra templum corporaliter existens docebat, certe tunc inquam circumscribatur. Iam dum ibi esset, nequaquam eodem tempore in Galilaea quoque corporaliter erat; quamquam simul omnia complebat, et ubique et super omnia Deus existens, atque, ut heic licet dicere, incircumscriptus. Deinde quomodo et
 * Ioh. XI. 15.
 unde in Bethaniam transiit, qui dixit discipulis *: “gaudeo propter vos ut credatis, quoniam ibi non eram.” Qui magnum illud patraturus erat mysterium, nunc iam communis et universalis resurrectionis praeludia ostendit. Foetentem quatri-
 duanum ex abditis obscurisque inferni locis vivum revocat; et viventibus eum, qui in putredinem iam resolutus abibat, adnumerat; vim eius mortuos vivificandi miraculo hoc evidenter monstrante. Sed enim dum heic esset, iam non Capharnaumi aliove in loco, eodem tempore corporaliter visebatur. Prorsus dum in hoc loco es-
 set, alibi interim non erat. Eum igitur qui in caelos conscendit, haud scio an quisquam dicet corporaliter adhuc inter homines versari. Quamquam alio modo nobiscum ceu fidelibus ac familiaribus perpetuo est, secundum promissionem; nisi forte in hoc etiam stomachari volent hi a fide nostra alieni. Et ne multa persequendo longius sermonem protraham; si Christus corporatus erat, utique in loco erat et circumscriptus. Nam locus terminus est continentis, quatenus continet, et terminis
 Gr. p. 72.
 continetur, secundum eas quibus praefinitur * relationes.

19. Patet igitur, Christum quoque vere et non apparenter corpus nostrum gestantem, aliquo in loco existentem, non fuisse ubique corporaliter: quibus ex omnibus constat eum fuisse circumscriptum. Quod si nolint confiteri, alium modum narrabunt, infelici Docetarum errore furialiter abrepti, phantasia tantum contigisse Domini incarnationem et crucifixionem somniantes. Nam Christum haud fuisse crucifixum imaginati sunt; sed ipsum quidem in montem sedentem Iudaeos derisisse, ceu qui Simonem (cyrenaeum) crucifigentes, putarent Christum crucifixisse (1). Non igitur habet Christus a nobis circumscriptionem; nec quia a nobis imago eius pingitur sive sculpitur, idcirco is est circumscriptus. Valde itaque nugantur hi sto-

(1) Animadvertite insigniter impiam Docetarum seu Phantasiastarum fabulam, haud scio an alibi memoratam. Revera Phantasiastae humanam Christi naturam negantes, eius quoque passionem ac necem consequenter reiiciebant: atque ita ludibundi propemodum ac male feriat hanc quoque Cyrenaei suppositionem excogitaverant; nisi forte ipsam a Manichaeis quasi heredes acceperant. Phantasiastas Severus patriarcha antiochenus libris contra Iulianum halic. pulsaverat, et cum Manichaeis conspirare demonstraverat; quos libros nos partim edidimus Spicil. rom. T. X. Idem fecerat etiam Theodosius patriarcha alexandrinus, cuius scripta in arabicis codicibus partim novimus. Quumque hi haeretici Armeniam quoque contaminassent, refutati sunt saeculo octavo a patriarcha Iohanne ozniensi ea praeclara oratione, quae typis PP. Mechitaristarum Venetiis ante hos annos prodiit.

lidi et ignari, omnique intellectu cassi, neque furentibus saniores. Non ergo nos, inquam, Christum circumscribimus: quomodo enim id fieret, eo corporaliter non praesente? Sed eum delineamus, non quatenus sit circumscriptus, sed quatenus natura sua ita comparatus est ut possit delineari. Sic enim iam vocabulorum sensus clarius patescet. Ita etiam icones eum, non quatenus circumscriptum, sed quatenus delineari potest, cunctis notificant. Nosque adeo illum figuramus, non qua Verbum est et Deus; hac etenim ratione invisibilis, intangibilis, et absque forma est (absit hoc, insanum quippe esset, et summa dementia plenum); sed quatenus homo factus, ubique fuit conspicuus. Non sicut Abrahamo visus est atque prophetis in hominis specie, sed quia “ Verbum caro factum est, et habitavit in nobis. „ Et “ Verbum crassescit (1) „ id est nostram carnem gestat. Et “ qui est sine initio, „ incipit. Et, qui intangibilis est tangitur. „ Et quaecumque huiusmodi a Spiritu edocti fuimus et credimus. Quamobrem circumscriptio haud opera nostra est, sed eius qui condescendere voluit, et humanatione sua tenuitatem nostram sibi induit. Effigies autem a nobis fit, credentibus videlicet, adprobantibus, ac diligentibus, collatumque nobis hinc beneficium diserte praedicantibus, denique divino amore Spirituque impulsis, et rerum dispensative pro nobis gestarum memoriam recolentibus.

Perquam itaque stolidum est, verum quidem corpus adfirmare, non tamen circumscriptum neque figurae capax, quale Christi corpus hi stultitia sua confingentes, reapse crassatum Verbum incarnatumque pernegant. Iamque iis superest, ut impostorem quoque Christum appellent, prout ipsis consentanei Iudaei solent, et si quid adhuc iniquius est; quia quod sibi non aderat, tamquam reapse adesset, adfirmaverit atque ostentarit. Calumnientur deinceps etiam resurrectionem, et quotquot alia humanationis pro nobis gesta sunt mysteria: cuncta haec apparenter facta imaginentur. Quid inde vero concluditur? Nempe ut vel isti Verbum non esse incarnatum * putare debeant; vel quod est incarnatum, circumscriptum non fuisse: ut priore modo incredulitas ipsorum pateat, posteriore autem deliramentum cum incredulitate coniunctum. Quid enim stultius aut magis beluinum, quam dicere incarnatum quidem Verbum, non tamen esse circumscriptum aut figura praeditum? At isti ad impii sui dogmatis demonstrationem, hypostaticam unionem praetendunt:

Gr. p. 73.

* gr. σεσαρκω-
σθαι.

(1) Sunt haec et sequentia Greg. Nazianzeni verba in oratione XXXVIII. 2, quae est de natali Domini: ὁ λόγος παχύνεται, ὁ ἀόρατος ὁράται, ὁ ἀναφής ψηλαφᾷται, ὁ ἀναρχος ἀρχεται (sic bene apud Nicephorum ὄναρχος, sed deterius in editione Nazianzeni ἄχρονος, quod vocabulum non satis opponitur vocabulo ἀρχεται), ὁ υἱὸς τοῦ θεοῦ υἱὸς ἀνθρώπου γίνεται: *Verbum crassescit, invisibilis cernitur, intangibilis tangitur, qui est sine initio incipit, filius Dei fit hominis filius.* Hinc etiam in ecclesiae armeniacae hymnario inedito, hymn. de ss. patribus nicaenis legitur: *Verbum condensatur in carnem*, quae ipsa Nazianzeni dictio est nuper recitata. Ceteroqui Nerses claiensis, Armeniorum patriarcha, in epistolis, quarum nos excerpta dedimus Script. vet. T. VI, ait p. 423: *Verbum crassatum est; non tamen per mutationem, sed per unionem.* Quam doctrinam Armeniis tradiderat etiam Proclus constantinopolitanus in epistola ad ipsos scripta, ubi ait verba Iohannis ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο (*Verbum caro factum est*) significare τὸ ἀδιαιρέτον τῆς ἀκρᾶς ἐνώσεως, *inseparabilem summamque unionem.* Atque ita refutabatur orientalium nonnullorum crassus error, qui ut narrat Nerses loc. cit. p. 420, pessime aiebant, Verbi divinam essentiam concretam in sinu Virginis fuisse, instar aquae cum gelu adstringitur, non autem humanam naturam fuisse adsumptam. Sed adversus hos etiam Athanasius in sermone maiore de fide: οὐκ εἰς σάρκα ἀναλυθεὶς, ἀλλὰ σάρκα φορέσας: *Verbum haud in carnem resolutum, sed carnem gestans.* Tum Cyrillus in fragmentis, quae nos edidimus, prosphonetici ad Alexandrinos: οὐ κεκραμένος οὐκ ἀποσεσαρκωμένος: *Verbum non concretum neque in carnem conversum.* Denique noster Leo in epistola ad conc. ephes. cap. 2: *nec Verbum aut in carnem aut in animam aliqua sui parte conversum est.*

sed enim alius omnino propositus ipsis scopus est. Etenim odio archetypi haec agunt; ut sublata imagine, simul pereat memoria archetypi. Quippe ipsis gravis revera Christus est in imagine etiam spectatus

Aequum existimo hoc quoque ab iis sciscitari, qui sacerdotali sunt dignitate exornati: nempe quod si ob unicam hypostasim, incircumscriptam dicitis illam quam Christus adsumpsit carnem; incircumscriptum autem, ut omnes quibus sani sunt animae sensus concedunt, invisibile simul est; quod vero invisibile, intangibile quoque est et incomprehensibile, atque ut uno verbo dicam, incorporeum; quid, oro, vos in nostrorum mysteriorum liturgia sacrificatis, vos inquam qui illotis pedibus (1), ut proverbium est, ad sacra acceditis? Nam si illud corpus non est tangibile, quomodo immolatur? quidve demum sacrificatur? res enim invisibilis neque sacrificari neque immolari potest (2). Quodnam, quaeso, intangibile quodve demum corpus vos tangitis? Quonam vobis abibit, quod prae manibus habetis, quod intra labia concluditis et circumscribitis, quod dentibus comminuitur, quod edule est? Res profecto intangibilis non immolatur: nam certe Verbum, qua Verbum est, haud edule dicitis.

Quomodo item Christi quoque mortem annunciatis, aut resurrectionem confitemini, et tradita sermonis ministris * in sacra illa nocte, qua illos horum mysteriorum fecit participes? Quamobrem insanire vos constat, dicentes ne Christum quidem semet vere immolasse, quum corpus non sit circumscriptum. Ergo vosmet ipsos errore decipitis, sacrificare existimantes, quae reapse sacrificari negatis. Nam quomodo sacrificetur incircumscriptum, vel idem tangibile erit, aut manducabitur? Ex quibus apparet, vos illa etiam quae de his mysteriis in sacris evangelii sunt tradita, cum reliquis omnibus delere atque abolere, qui circa Christi corpus omnino erratis, quoniam haud vere corpus esse, sed corporis imaginem, iuxta vestrum magistrum, dogmatizatis. Itaque secundum illam imaginis rationem quam docetis, necessario vos aut simul cum corpore immolari Verbum, propter unicam hypostasim, confitebimini; aut quia Verbum incircumscriptum est, id esse a corpore separatum: et iam nihil ultra communem panem ac vinum immolabitis aut participabitis. Denique salutem aut sanctificationem vos istinc participare, id ne cogitare quidem licet. Homo contra fidelis non errat; CREDIT ENIM CORPUS ESSE CHRISTI, QUOD APUD DIGNOS (3) SACRIFICATUR. ET QUANDO MANIBUS TENET, SCIT ESSE CIRCUMSCRIPTUM, ET COMEDENS SANCTIFICATUR, peccatisque mundatur, et caelorum regno propter haec se potiturum tuto confidit (4).

(1) Nempe hoc notissimum proverbium est.

(2) De missae sacrificio p. 69. adn. 2.

(3) Sensus dictionis est, quod illi indigni haud credebant mysterio eucharistico, adeoque nec rite, sive ex authentica ac necessaria liturgiae formula, consecravisse videntur. Et vide simul novum de Christi corpore in sancta eucharistia praesente testimonium.

(4) Respicit ad Christi verba Ioh. VI. 55: *qui manducat meam carnem et bibit meum sanguinem, habet vitam aeternam.*

ANTIRRHETICUS TERTIUS.

Sed enim incredulitatis defensores, qui rerum etiam cunctis perspicuarum et per- Gr. p. 74.
vulgatarum accuratas demonstrationes requirunt, qui negotium impietatis suae fa-
ciunt, rectorum ecclesiae dogmatum subversionem; atque ita ceu eloquentium va-
lidorumque dogmatistarum gloriam apud eos, quos decipiunt, venantes, statim ac
ab ipsa veritate coarguuntur atque premuntur, ad inordinatas disceptationes et in-
tempestiva argumenta vertuntur, profanasque vocabulorum novitates concinnant,
stultasque et ineptas hostili adversus Christum lingua quaestiones commovent, circa
fidem a se abiectam naufragantes *, nihil scientes sed languentes, ut sacrae litte- * I. Tim. I. 19.
rae aiunt *, circa quaestiones * et pugnas verborum. Quamobrem nobis se addu- * I. Tim. VI. 4.
bitantes exhibent; atque unde nobis imaginum ratio capta fuerit interrogant, et * gr. περί ζήτη-
σεως.
unde ipsarum veneratio tradita? sperantes scilicet nobis ad incitas redactis fiduciam
defuturam.

1. Age vero huiusmodi quaestioni, consentaneo nos quoque sermone respon-
demus. Undenam vobis evangelicorum librorum inventio, et illa quam his adhibetis
veneratio demonstrata fuit, itemque crux et quaecumque alia in Christianorum
ecclesia obsequio cultuque gaudent? Quae quum audiunt, exasperantur plurimum,
et cum ira definiunt non esse de his sciscitandum, metuentes scilicet ne in ean-
dem nobiscum controversiam incidant. Deinde quasi aliunde non possint evadere
(nam quid aliud dicere queant?) ad traditionem confugiunt; prout homines solent
carcere emissi qui ad spatiosa et libera loca decurrunt, atque ecclesiam iam inde a
primordiis suscepisse scriptam in illis libris ac manifestatam gratiam, respondent.
Porro si quis istorum incredulitatem atque insipientiam spectet, sane dicet opus
esse ipsis scriptura alia, aliaque utcumque demonstratione, quae consignatam Evan-
geliis veritatem adtestetur atque confirmet; rursusque huic secundae scripturae
opus esse alia, atque ita in infinitum procedere. Sed hoc sane ipsorum ineptiis
concedamus. Traditionem praetendunt, quam in rebus sibi iucundis vim habere
volunt, in molestis autem repudiare satagunt. Atqui in cunctis idem subiectum
est, par temporis cursus, auctoritas eadem. Sed quid quispiam dicat hominibus,
qui neque factis neque verbis credunt, nec quid loquantur vel quid audiant sciunt,
et de sua salute desperant? Nihilominus veritatis sermo fiducia non caret. Primo
itaque monere dignum est, nempe ad ea maxime quae de Deo dicuntur et audiun-
tur, debita cum reverentia esse accedendum, divinoque timore instructos. Deinde
oportere in his uti duce fide, honorem fidei habere, eamque animis inserere, et Gr. p. 75.
cum rectitudine cordis doctrinam circa has res excipere, futilibus ineptisque quae-
stionibus abstinere, aniles fabulas profanaeque et vana vocabula omnino repudiare,
neque genealogiis interminatis adtendere, prout sacrae litterae docent *, quae quae- * I. Tim. I. 4.
stiones praestant magis, quam Dei oeconomiam (1) quae est in fide: neque item

(1) Graecus Nicephori codex reapse habet non οἰκοδομὴν vel οἰκοδομίαν, sed οἰκονομίαν, ut alii multi
codices nonnullique patres veteresque translationes; quamquam et illa prior permultos habet adstipulatores.
Vide Rosenmüllerum ad dictum Pauli locum, qui merito vulgatam nostram, id est priorem, praefert.

postulare ut per miracula et prodigiosa opera confirmatio fiat ac demonstratio: vel denique minime habere nutantem circa res principales sententiam. Iudaicum hoc argumentum est, et incredulorum malitia. Quibusnam dicit Dominus *: o generatio incredula! signum quaerit, et signum non dabitur ei, nisi signum Ionae prophetae; nonne contumacibus Iudaeis et sancto semper resistentes Spiritui? Neque item curiosis et inficetis inquisitionibus oportet nos abripi, quae verborum contentiones et garrulitatem potius generant quam proficuum utilemque doctrinam: neque dialecticis methodis ad demonstrativas conclusiones pergendo per artificiosos captiososque sermones, ad hoc genus persuasionum confugere, quae ad consensum audientes violenter adigunt. Prorsus hoc ethnicorum est atque infidelium inventum. Etenim sicut Iudaei signum petunt, ita ethnici sapientiam quaerunt *.

* 1. Cor. I. 22.

2. Nobis vero, quibus fides in honore est, fides ipsa initium ac fundamentum salutis nostrae constituatur, unde ad scopum finemque speratarum rerum contendimus. Quoniam vero fides ex auditu est, credere oportet primo accedentem quod Deus sit, et quod inquirentibus se remunerator sit *; credere inquam oportet, non resistere, sed cum fide accedere, et docilitatis fructum percipere. Fides enim est, liber a ratiocinationibus et incuriosus adsensus. Ideo fide ad gratiam accedimus, quae divino adflante Spiritu in animabus fidelium gignitur: cum liberam omni incredulitate mentem gerimus, et in simplicitate cordis sincere ac sine ulla inquisitione traditas catholicae ecclesiae doctrinas tamquam divina fulgentes gratia suscipimus, omnem dubitationis naevum maculamque abstergentes. Morbus enim omnium pessimus incredulitas, insipientiae initium, et perditionis causa. Si enim non credideritis, inquit scriptura *, ne intelligetis quidem. Etenim incredulitas nullam patitur verae religionis doctrinam pure excipere: dubitatio autem splendorem veritatis obscurans, ceu nebula quaedam soli intercurrentes, non sinit pure intellectum eorum, qui egent, illuminari. Est igitur exploratum, nihil esse firmitus ac tutius quam initium a fide ducere. Quaerere autem initii initium, et demonstrationis demonstrationem, quid aliud est quam fidei fidem quaerere? qua quidem re nihil insanius est magisque ridiculum. Numquam enim habebit homo ubi consistat suumque ratiocinium defigat, si quod inventum est, ad aliam cogatur inquisitionem. Itaque postea quam quantum quisque volet exquirendo se attriverit, ad fidem demum ceu ad tutum principium confugiet. Namque incredulis in infinitum stultitia procedet, et nusquam consistent, sed in semet ipsis conterentur atque peribunt propter suam infidelitatem et durum cor (1).

* Hebr. XI. 6.

3. Deinceps iam dicimus, pingendi Christi ac figurandi morem, haud a nobis initium cepisse, neque aetate nostra susceptum, neque neotericum esse inventum. Temporis auctoritatem habet pictura, antiquitate commendatur, evangelicae praedicationi coaetanea est; idcirco venerabilis est ac religiosa. Atque ut brevius adseverantiusque dicam; quia symbola fidei nostrae sunt hae visibiles imagines, eaeque una cum fide iam inde a primordiis constant, simulque creverunt; sequitur ut apo-

(1) Vides pulcrum genuinae Christianorum fidei descriptionem, nostris quoque temporibus maxime idoneam. Legatur autem divi quoque Cyrilli insignis hac super re locus, nobis ab ipso Nicephoro suppeditatus in apologetico maiore pag. gr. 137, quem nos propriam quoque in sedem transtulimus, nempe in explanationem Cyrilli in epist. ad Rom. pag. lat. 27. cum adnot.

stolicum hoc opus sit, et patrum sigillo confirmatum. Sicut enim illi divinam religionem scripto nobis obtulerunt, ita vicissim a pictura modus quo Servator in terra conversatus est, non minus quam ab evangelica scriptura, conspicuus manifestusque fit. A quibus idem actum est, quod multi egerunt qui res olim praeclare gestas descripserunt, non libris solum commendantes, verum etiam in tabulis exponentes. Huiusmodi effatum quoddam ab uno etiam magistrorum ecclesiae audimus: “ quod nempe res belli fortiter gestas, et historici saepe et pictores repraesentant, illi quidem oratione exornantes, hi vero in tabulis exprimentes. „ Quamobrem qui scriptum admittit, is necessario repraesentationem quoque admittet: nam si unum non recipit, ne alterum quidem. Iam quia quicquid est actum, exinaniti Verbi vita gesta fuit, placuitque ei hoc quoque modo divinam oeconomiam benivole demonstrare; idcirco hoc etiam descriptionis genere opus fuit, crassiore quidem sed tamen manifestiore, simpliciorum rudiorumque hominum causa; ut ii etiam qui litteras nescirent, quod per litteraturam non poterant, id visui oblatum reciperent, et compendariam magis atque evidentiore rerum notitiam haurirent. Quod enim saepenumero mens a sermonum auditu non percipit, visus veracius excipiens, clarius sibi interpretatur. Sic eiusmodi homines facilius recordantur ea quae Christus egit passusque est; et quidem celerius quam sermone narrante fit, quanto visus auditu celerior est ad comprehendendam notitiam, et praebendae fidei paratior. Sic igitur ad nos quoque pervenit aequabiliter haec veneratio, immensi temporis lapsu stabilita, et a fidelium Christianorum iusta credulitate testimonium praximque sortita.

4. Cur ergo his molestum est, quod saepius Christi memoria hinc refricetur, quodque beneficia ac magnalia ab eo erga nos patrata adfirmentur? Verum hi malorum artifices, salutem hominibus invident; nec sibi tantum, verum etiam ceteris, more illorum Pharisaeorum regnum manifeste praecludentes, quorum mores atque superbiam aemulantur. Cuncta igitur venerationis religionisque instrumenta, quotquot in ecclesia Dei traditione tenentur, sive picta sive secus, et animas nostras ac corpora sanctificant; et nulla est fidelibus circa haec dubitatio. Quod si quis subtilius minutiusque de his disserere velit, ita eloquetur. Nempe evangelica scriptura oretenus tradita fuit iis qui ab initio viderunt et ministri fuere sermonis, verborum inquam divinorum, ac supernaturalium illorum operum atque prodigiorum, quae solum facere poterat et docere humanatum Verbum; quae fideles fideliter excipere, non ex nudo sermone et in aërem effuso, brevique circumsonante, potuerunt; sed etiam coram rebus gestis interesse, ex quo beati praedicantur *. Iam vero sacrarum harum historia imaginum illinc pendet, et ex uno eodemque principio utraque res consurgit: ars autem, factorum ipsorum imitatio est, oculis exhibens gestarum rerum repraesentationem; sicut etiam alibi a nobis prolixius dictum fuit; et quod picturam inculpabilis sit, demonstratum.

5. Immo (1) et ipsi sermones, imagines rerum sunt, easque tamquam causas subsequuntur. Et primo quidem auditum subeunt. Namque antea soni verborum,

Gr. p. 77.

* Matth. XIII. 16

(1) Abhinc per versus septemdecim, usque ad verba *quae fiebat litteris*, latine fragmentum dedit Turrianus apud Canisium tom. cit. p. 17; quem fere, immutatis tamen saepe verbis, sequor, praeterquam in extrema periodo, in qua Turrianus legens mendose *συμβόλων* pro *συλλαβῶν*, totam sententiam subvertit.

in eos qui illis pulsantur incurrunt; postea per ratiocinium ad rerum significatarum intelligentiam is qui audit devenit. At pictura statim sine ullo intermedio ad res ipsas, ut iam praesentes, mentem spectantium admovet, et primo intuitu occursumque perspicuam perfectamque rerum cognitionem praebet. Atque ut patris cuiusdam dictione utar " quae historica oratio narrat, ea silenter pictura imitando ostendit. ", Quanto itaque opus oratione praestantius est, tanto operis imitatio et similitudo, orationis sonitui, quod attinet ad rerum demonstrationem, praestabit. Quare manifestior oratio atque evidentior saepe per has picturas evadit. Multoties enim ex sermone dubia quaedam et ambiguitates pariuntur, diversique sensus in animis effici solent: quo fit ut multi et secum ipsi et adversus alios dissentiant, verbisque pugnent, de dictis ambigentes: verumtamen ea, quam res visibiles faciunt, fides procul omni dubitatione est. Tanta vero est utriusque communio, ut in uno eodemque libro, sicut saepe in antiquissimis chartis videre est, alternatim res delineetur, hinc quidem per syllabicam orationem, illinc vero per hasce imagines eadem narratio exhibeatur, quae fiebat litteris. Sicut ergo evangelii scriptura inde obtinet apud Christianos fidem, quin alia scriptura aut oratione indigeat, quae de ea testetur eidemque patrocinetur, ut veneranda et honorabilis habeatur; sic etiam divinarum imaginum delineatio, quum sit eadem atque evangelica scriptio, per se fidem facit, neque extrinseco argumento eget, ut evangelii res repraesentet, et eundem ac illud honorem impetret. Quod si extrinsecum testimonium imago requireret, quomodo aliter ei patrocinari possemus, quam invocata ab evangelico scripto confirmatione? Si ergo evangelium credentium auribus adsonans, tantopere est honorabile (nam fides nostra ex auditu) pictura quae ipsi visui sensibusque incidens, eandem instructionem nobis exhibet, haec inquam vel praevertet celeritate instructionem, quoniam visus aptior est persuadendo quam auditus, vel certe secundum gradum non tenebit. Atque ita evangelii instar erit (1).

Gr. p. 78.

6. Asterius autem, namque et hic dignus est qui nunc commemoretur, sive is est quem isti magistrum inducunt, sive alius quilibet (2); Asterius, inquam, nihilominus in haemorrhoidis laudatione (3), studium voluntatemque mulieris, quam credendo in benefactorem suum ostendit, magnopere admirans ait, constitutam ab ipsa aeneam Christi imaginem, evangelicae praedicationi opem tulisse; ita ut hanc irridentes Iudaei simul et ethnici convincerentur tamen ac pudefierent, quia veram esse doctrinam illam manifestius patebat. Quam convictionem non ferentes impii quidam ac Dei hostes, rerum subinde summa potiti, divinam statuam, ita Deo tunc permittente, delicere moliti sunt (4): quod sane nostris quoque temporibus ob peccata nostra perpetratum videmus. Quum in utrisque, tum pictura scilicet tum scriptura, unum idemque argumentum existat, resque ab illis significatae per omnia

(1) Nempe ad demonstrationem quod attinet non ad auctoritatem. Recole p. 31. adn. 1.

(2) Recole p. 80, cum adnot. 1. Namque et illic duo distincti Asterii subindicantur. Sed tamen de his prolixius dici a nobis non est opus, quandoquidem extat Photii amphiloichiana quaestio quot fuerint Asterii, apud Combefisium tom. cit. p. 280.

(3) Quindecim fere qui sequuntur versus, misit ex ms. Nicephoro Allatius ad Combefisium, qui edidit tom. cit. p. 277. Ibidem igitur Combefisius gratulatur de Nicephori opere tamquam thesauro adhuc reposito, sed tamen invento.

(4) Hanc Christi domini statuam, de qua Eusebius hist. eccl. VII. 18, alii eversam fuisse a Maximino aiunt, alii a Iuliano.

similes sint, quis sana mente praeditus aut sobrius, in quibus nihil discriminis est, dignum unum, quod honoretur; alterum quod comburatur, putaverit? Nam si unum honorabile est, necesse est esse et alterum: sin hoc minime est, ne illud quidem. Et quoniam haec nihil differunt, si quis alterum destruat, totam evangelii summam destruxerit. O vesaniam atque dementiam! Christi mentio nomenque illic prostant; quinam hi sunt, qui destruunt? Num Christiani appellandi? Nego enim vero. Iudaei hoc audent facinus, pagani et barbari, quum sint hostes nostroque sacro cultu alieni; quibus hi etiam sine ulla dubitatione, utpote Christi hostes, adnumerabuntur. Tamquam Iudaei scandalizentur, tamquam ethnici infatuentur; quandoquidem Christus qui praedicatur crucifixus, quod idem est ac si figuratus dicatur, Iudaeis quidem scandalum est, ethnicis autem stultitia. Sicut ergo sermo de cruce et de rebus crucifixi memorabilibus, perditis hominibus stultitia est; nobis autem salvatis, virtus Dei est; haec item Christi crucem passionemque nobis aequae describunt; immo ut maiore, ut verius dicam, vi; nec non divina prodigia, quae is mirabiliter operatus est. Unaque est utriusque rei honorandae causa, nempe Christi exinanitio.

7. Hi autem improbi et improbitatis auctores, impudente animo nos accusant, qui in fide simplici, et catholicae ecclesiae traditione non scripta, firmiter perstamus. Sed respondendum est istis, traditionem potissime non scriptam prae omnibus esse validissimam, et columnae basisque vice in vitae humanae usibus fungi; quae diutissime durans, receptam consuetudinem constituit: consuetudo autem longo tempore firmata, naturae vim sumit. Quid porro est natura validius? Quod si huiusce rei causa exquisitius aliquid dicendum est, videmus ipsum evangelium primitus absque scriptura fuisse traditum. Nam dominus ac Deus noster cum ad salutarem accessit praedicationem, non litteris divinas illas mirabilesque leges exposuit, ut omnes scimus, neque charta et atramento tam salubrem doctrinam scripsit, non lapideis tabulis insculpsit, sicut antiquitus mosaica lex charaxata fuit; sed eam in animabus Deus inseruit, spiritu efformatam et consignatam, non littera (1). Hoc a sanctis quoque prophetis olim praedictum fuit *: “ dans enim, inquit, leges meas ,, in mentibus eorum, et in cordibus ipsorum scribam eas. ,, Quod sane ab ipsa veritate Christo peractum scimus; post aliquot autem annos scripto etiam expressum. Testis ineluctabilis Lucas (si tamen hunc isti admittunt) qui traditionem evangelio suo fundamentum praeiacit, dum ait *: “ quoniam multi conati sunt ordinare nar- ,, rationem, quae in nobis completae sunt, rerum; sicut tradiderunt nobis, qui ,, ab initio ipsi viderunt, et ministri fuerunt sermonis. ,,

Gr. p. 79.

* Hier. XXXI. 33.

* Luc. I. I.

Ita quidem evangelista. Videre autem est in sacris etiam synaxibus, cum peragitur divina liturgia, et aliis temporibus alia fiunt, non pauca nobis sine scripto tradita et stabilita, et ipsorum divinorum plurima canticorum. Etenim unde nobis sacrarum rerum ipsiusque vivifici ligni veneratio? Item Servatoris pascha quomodo concorditer eadem die a Christianis omnibus celebratur, quamquam antiquiore tempore non ita fiebat? Sacrum fidei symbolum una voce confiteri quotidie, quaenam scriptura tradidit, quum antea potius introductum fuerit? Quid vero dicendum de

(1) Videtur Nicephorus sumere hanc sententiam ex Eusebii Theophania lib. III. 40, cuius vide graeca fragmenta a nobis nuper edita.

expiationibus et ieiuniis, de vigiliis atque octavis, et quae in ipsis fiunt sollemnitatibus, deque divinorum mysteriorum modo, atque horum susceptione, de salutari baptismo, et nonnullis aliis quaecumque sacrae disciplinae ordo postulat? Mittamus nunc dicere de litanis, et supplicationibus ad definita loca deductis (1), vel quomodolibet actis; quae omnia ex non scripta et antiquitus ad nos delata consuetudinis accepimus traditione, quaeque nihilominus in honore habemus et colimus, veneramur, ac retinemus, laud secus quam illa scriptis sancita; quia tuta utrorumque ratio ab apostolico nobis magisterio manavit.

3. Quin (2) adeo leges quoque scripto editas, nihilo tamen minus neglectas videmus, propterea quod traditio et consuetudo diversa vigeat. Omnia enim consuetudo confirmat, quia opus potentius sermone est. Quid aliud enim est lex, nisi scripta consuetudo? sicuti vicissim consuetudo, est lex non scripta. Hoc facile extra res sacras quoque videre est. Namque et grammatici, si quando accidit ut a dominante regula vocabulum aliquod in libro deviet, et aliter secundum praevalentem consuetudinem scribatur, traditionem excusant tamquam regulam regulae. Quid ergo obiicient dicenti: “ ego accepi a Domino quod et tradidi vobis? „ Cur non contemnent, ad evangelii alumnos, id est Corinthios *, scribentem: “ laudo „ vos, fratres, quia cuncta mea recordamini; et sicut tradidi vobis, traditiones „ retinetis. „ Ad Thessalonicenses * autem: “ itaque, fratres, state, et retinete „ traditiones, quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram. „ Explicabit autem haec lucidius, regiae urbis pontifex mundique luminare splendentissimum, magnus Iohannes dicens: “ cur? quia non omnia per epistolam tradiderunt apostoli, sed quaedam etiam sine scripto. Sed et haec et illa parem fidem „ merentur. Quamobrem ecclesiae quoque traditionem, inquit, fide dignam iudicamus. Traditio est? Nihil amplius quaeras (3). „ His similia divus quoque Basilius sacro Amphilochio scribit, ubi ait (4): “ dogmatum in ecclesia custoditorum „ ac doctrinarum, partem quidem a scripto magisterio habemus, partem vero ex „ apostolorum traditione ad nos transmissa in mysterio excepimus. Quae utraque „ eandem vim in religione habent. Atque his nemo contradicet; non, inquam, „ etiamsi ecclesiae leges tantum a limine salutaverit. Nam si forte ausimus non „ scriptas consuetudines ceu levem vim obtinentes recusare, imprudentes evangelii „ ipsius summam pessum dabimus; immo vero ad nudum nomen universam doctrinam redigemus. Et cuiusmodi haec sint, qui experietur, aperte cognoscet. „ Similiter divus quoque Epiphanius de oblatione pro mortuis disserens, ait: “ necessario ecclesia hoc facit, traditione a patribus accepta. Quis autem poterit matris constitutum abolere, aut patris legem? ut apud Salomonem dicitur *: audi, „ fili, verba patris tui, et ne repellas mandata matris tuae. Ubi demonstrat scilicet, tum scripto tum sine scripto docuisse patrem id est Deum, et Unigenitum „ et sanctum Spiritum; matrem vero nostram ecclesiam habere in se reconditas „ leges, quas violare nefas (5). „

Gr. p. 80.

* I. Cor. XI. 2.

* II. Thess. II. 14.

* Prov. I. 8.

(1) Haec quoque animadvertant illi, qui pias huiusmodi catholicorum praxes pedibus trahunt.

(2) Sequentes versus septem editi extabant latine ex Turriano apud Canisium tom. cit. p. 18.

(3) Protulit hunc Chrysostomi locum Nicephorus etiam in apol. maiore circa finem in testimoniis.

(4) Nempe cap. XXVII. libri de Spiritu sancto, quem Basilius scripsit ad Amphilochium.

(5) Extat hic locus in haeresi Aërianorum, id est LV. cap. 8. Sed valde miror in editione lipsiensi,

9. Haec sunt quidem sacrorum magistrorum oracula; quibus sane quidnam aliud clarius est, atque erga religionem obsequentius ac tutius? Nonne ergo oportuit apostolorum ac patrum mandatis morem gerere? Nonne haec decuit, si nihil aliud, certe revereri ceu de spiritali gratia manantia? Nonne haec oportuit adversariorum lapideum cor mollire, atque omnem incredulitatis occasionem pravumque habitum ex animis pellere? At isti superbia et contumacia innutriti, recti terminos convellunt, et ecclesiae constituta praetergrediuntur, resque sanctas despectui habent. Quamobrem aiunt: quatenam nos lex ad Christi imaginem adorandam adigit? Quod itaque rem christianam abnegant ita interrogantes, exploratum est; unde nec eis respondendum foret. Verumtamen ob illorum, qui meliore mente sunt, et ad obedientiam propius accedunt, utilitatem et aedificationem, insuper dicimus: nempe primum, quod lex iubens divinis evangelii crucique obsequium exhibere, rebusque aliis quae in nostra ecclesia honorantur et glorificantur, eadem Christi quoque imaginem venerari admonet.

Gr. p. 81.

10. Quatenam vero huius legis natura est? Fides nimirum, et credentium interior ac spontanea ad res divinas proclivitas, et circa ipsas pia et rectissima cura ac studium, nec non tradita ecclesiae diuturnoque tempore stabilita et permanens consuetudo, prout paulo ante dictum est. Deinde naturalis quoque nobis insita lex est (praeter quam quod lex quoque scripta id iubet) ut praestantibus rebus congruus exhibeatur honor et veneratio. Atque hoc ex differentia quoque adorationum cognoscere licet. Namque eximia et omnium maxima adoratio, uni universali Deo rerumque omnium domino debetur ac redditur (1), veluti illa quae reputatur fieri latreutico cultu ac spiritu. Reliquarum vero adorationum, alia fit ob excelsum gradum ac dignitatem, veluti illa quae regibus aliisque principibus a subditis exhibetur. Sic enim ex omni antiquitate lex obtinuit. Alia tyrannica est et coacta, nempe quae iracundis ac praepotentibus a timore et trepitatione vim patientium invite defertur. Alia cum honorandi proposito amanter et cum fide a credentibus, propter ipsorum sanctorum Deum, tribuitur sanctis ceu per eos ad Deum relata; nec non divis angelis, et sacris hominibus, et augustis templis vasisque. Alia denique relativa et salutatoria, ex amico benignoque animo, familiaritatem ac benivolentiam caris hominibus significans. Verum utcumque se habet adorationis ratio, ut magis generaliter loquamur, ad haec tria genera adoratio redigitur; nam vel amore vel metu vel lege fieri conspicitur. Quamobrem rebus, quas nostra hactenus adoratio adigit, ceu dignitate maiore praeditis, et venerationem propter ea quae nobis com-

ex petaviana, T. I. p. 912. ita interpungi in graecis: ἐδίδασκον ὁ πατήρ, τοῦτέστιν ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς, καὶ τὸ ἅγιον πνεῦμα; consequenterque latine ibidem dici: *pater, hoc est unigenitus Deus, cum Spiritu sancto.* Quis umquam theologus dixit patrem unigenitum Deum? Nonne πατήρ τοῦτέστιν ὁ θεός, est consuetum illud in graecis scriptis ὁ πατήρ καὶ θεός, *pater videlicet Deus, id est Deus pater?* Μονογενὴς certe est *filius*, post quem Spiritu sancto addito, tota Trinitas ab Epiphanio, ut par est, nominatur.

(1) Rectissime Nicephorus cum septimae synodi definitione act. VII, ubi honorandae quidem dicuntur imagines Christi, Deiparae, et sanctorum, *non tamen vera latria, quae secundum fidem est, quaeque solam divinam natura decet*, οὐ μὴν τὴν κατὰ πίστιν ἡμῶν ἀληθινὴν λατρείαν, ἣ προεπεὶ μόνῃ τῇ θεῷ φύσει. Hinc evidentissime patet error (vel potius calumnia) secundi canonis francofordiensis, ab heterodoxis toties catholicis obiecti, in quo contra rei ipsius veritatem haec scribuntur: *allata est in medium quaestio de nova Graecorum synodo, quam de adorandis imaginibus Constantinopoli (immo Nicaeae) fecerunt, in qua scriptum habebatur, ut qui imaginibus sanctorum, ita ut deificae Trinitati, servitium aut adorationem non impenderent, anathema iudicaretur.*

memorant merentibus, recte nos amore stimulati honorariam adorationem tribuimus; non illam hercle latriae, absit; ut isti adversus Christianos indigno Christianorum more nugantur (1).

* Rom. XIII. 7.

11. Iam si leges quoque recitare opus est, en Paulum iubentem *: “ reddite ,, omnibus debita, alii metum, alii honorem ,, et quotquot alia cum his enumerat. Quod si Paulo non obediunt, ne Christo quidem morem gerent, qui Caesaris imaginem honorari mandavit. Etenim nummo a tentatoribus ei oblato, non ait: despuite, aut conculcate, aut inhonestum quidlibet indecorumve facite, quamquam ipse Deus erat et universali potestate praeditus; sed reddite inquit quae sunt Caesaris Caesari, et quae sunt Dei Deo *. Hoc autem quid aliud est, nisi honoris eximii demonstratio? Aequae enim de utroque loquitur, ceu legem quamdam ferens, dum quae Deo decent, analogice Caesari quoque reddi mandavit, et quidem idolorum cultori et ethnico. Sed hem Christi hostium impietatem simul atque stultitiam! Christus Caesaris imaginem non dehonestavit; hi autem Christiani dicti imaginem Christi, immo Christum ipsum, innumeris iniuriis pulsant, nihilque pravum et absurdum non committunt; et neque sermo evangelicus, neque praxis neque adhortatio, ut bene agant, iis persuadent.

* Matth. XII. 17.

Gr. p. 82.

12. Alio quoque ex capite ipsorum impietas maxime cumulabitur. Si quis enim pius, exempli veluti gratia dicat, quod sicuti mos iam inde ab antiquo obtinuit, ut regum imagines subditi venerentur, quo videlicet exemplo sacerdotes nostri ac magistri saepe in sermonibus suis usi sunt, quodque communis et popularis consuetudo novit; ita prorsus regis quoque regum universalisque Dei imaginem honorare oportet, multoque benivolentius atque studiosius; audire nos haud patiuntur hi miseri, sed exasperantur ad haec atque respondent ☩ hominibus quidem re ☩ gibus conditione nostra praeditis, et terricolarum dominationem sortitis, id con ☩ venire, sed idem Christo accommodari nequire. ☩ At enim id cur ita se habeat, dici nobis rogamus. Si ipsi hoc, tamquam tyrannicum sit, recusant; ergo etiam reges a tyrannide cessent; et nos quoque adquiescemus, qui honorem Christo in sacris etiam figuris deferimus voluntarium atque benivolum, sine ulla coactione et offensa fidem nostram erga eum demonstrantes. Quod si forte, quasi Christus nihil rerum terrenarum curet, ipsum aversantur, quod illorum vesaniae magis proprium est, quid tum nos dicimus? Nempe quod adversus Christi regnum recalcitraverunt, velut olim ille dilectus Israhel, diruperunt vincula, iugum abiecerunt, obedientiam recusarunt, a Christi fide impudenter profugerunt, Christi regnum abnegaverunt, simulque incarnationis mysterium, Iudaeorum incontinenti ori contra Servatorem saevientium parem consuetamque linguam exercentes, quibus utpote unanimis consona fere dicunt: non habemus regem nisi Caesarem *. Eandem ob causam hi exasperantur, atque illi quondam moleste ferebant. Sic enim Christo invidentes, postquam peracta viderant magna et supernaturalia divinaque prodigia, quae eum regem Deumque simul universalem ostendebant ac praedicabant, quid tum aiebant?

* Ioh. XIX. 15.

* v. 12.

(1) Ut olim nugabantur iconomachi, ita etiam consecutis temporibus usque ad nos, irridentur immérito ab heterodoxis catholici quasi latriae cultum, non autem honorariam (ut res est) venerationem ss. imaginibus exhibeant.

13. Audebunt fortasse hi per omnia temerarii atque impudentes, dicere ipsum adfirmasse *: “ regnum meum non est heic. „ Hoc illis iucundum est et gratum, nempe ut ipsum dominari in terris non patiantur, ut in hoc etiam cum magistris suis, Manete prognatis, conspirent. Principio alii res terrenas adtribuunt, non intelligentes, ut puto, pro sua inscitia dicti eius ac oeconomiae vim. Quid enim significat breve hoc Christi effatum? Nempe quod, inquit, non instar horum terrenorum mortaliumque regum, temporaneam brevemque gloriam tenentium, meum quoque regnum ita se habet. Etenim illos, exigua hac mundana, atque ut foeni flores marcescente, gloria fruitos, corruptio deinde et mors corripit: vel etiam plebis tumultus et coniurationes, dignitate spoliant, et ignominia plurimisque ac diris calamitatibus irretiunt. Verumtamen terrenum nihil et humi repens in me cernitur, secus ac in illorum vitae cursu usuvenit; non populorum suffragia et electiones, humanaeque sententiae haud sine praeiudicio saepe erumpentes, nihil utile decernentes, voluptati suae aut ambitioni servientes, et quandoque indignum in principatu collocantes. Nulla dignitatis huiusmodi insignia, quae caduca et temporanea sunt, me exornant, non purpurei coloris indumentum, non corona gemmata, et sceptrum, et throni sublimitas, et splendidi apparatus; non currus auro illiti, et publicae stipantium pompae, et clypeatorum atque hastatorum globi, et acclamantium plausus, aliis quidem praeiis, aliis sequentibus; non denique quicquid caducum et humanum, qualia in hac terrestri potentia fieri solent. Non est heic ergo regnum meum. Vile quidem est quod apparet, exile quod cernitur, exiguum discipulorum numerum habeo, et quidem paupertate et arte piscatoria prorsus inglorium: sed perfectissimum et omnia excedens, quod mente cogitatur: regis universalis atque omnium Dei filius sum, verissimum eius germen et splendor (1): eandem

* Ioh. XVIII. 36

Gr. p. 83.

(1) Ἀπαύγασμα, cuius saltem occasione vocabuli, non inutile vel iniucundum ut puto erit, heic attingere theologicum quemdam locum cum auctoris operisque notitia. Matthaei Cantacuzeni, qui imperialem quoque dignitatem brevi tempore Constantinopoli tenuit, commentarium in Salomonis sapientiam incerta propemodum fama memorat Cavaeus, eiusque codicem in Athone monte (ubi postremo monachatum professus est Cantacuzenus) extitisse tradit, indice Possevino. Atqui ne tam longe hanc notitiam petamus, adest codex vaticanus bonus et integerrimus foliorum 115. non parvi moduli, in quo is commentarius sub hoc titulo continetur: Ἡ σοφία Σολομῶντος ἐξηγηθεῖσα παρὰ τοῦ εὐσεβεστάτου βασιλέως κυροῦ Ματθαίου τοῦ Καντακουζηνού: *Salomonis sapientia a religiosissimo imperatore domino Matthaeo Cantacuzeno explanata*. Profecto haud foret incongruum, si Romae in qua urbe eiusdem Matthaei commentarium in Salomonis canticum Riccardus graece et latine anno 1624. vulgavit, nunc eiusdem altera haec lucubratio docta prorsus, gravis, moralis, ac theologica, in lucem emitteretur. Interim tamen satis erit nonnullas eius particulas in his nostris scholiis identidem recitare. Atque in primis ex codicis folio 44, ubi diu locutus auctor de Spiritus sancti attributis, deinde ad Christum his verbis progreditur. Τοῖς αὐτοῖς δὲ ἡ θεολογία ὀνόμασι καὶ τὸν ὑπερούσιον ἡμῶν ἀνυμνεῖ σωτήρα, ἀπαύγασμα τοῦτον εἶναι τῆς δόξης τοῦ πατρὸς, καὶ χαρακτηρεῖ τῆς ὑποστάσεως αὐτοῦ, καὶ εἰκόνα τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος φάσκουσα· ἐκ τούτων εὐθύς τὸ ὁμοούσιον αὐτῷ συνεισάγουσα, ὥσπερ δὴ καὶ τῷ παναγίῳ πνεύματι· μία δὲ οὕσα πάντα δύναται, παντὸς Ἰουδαίου στόμα ἐμφράττει, καὶ τοῦ πως ἄλλως ἐπιχειρεῖν δορυβούντος· ὥσπερ γὰρ ὁ θεὸς καὶ πατὴρ εἷς ὢν πάντα δύναται, οὕτω δὴ καὶ τὸ πανάγιον πνεῦμα ἐν ὧν καὶ μονώτατον, πάντα δύναται· καὶ μία οὕσα καὶ μόνη ἡ τούτου σοφία, ὁ προάναρχος υἱὸς λόγος, πάντα δύναται, ὡς ἐν μιᾷ οὐσίᾳ. καὶ κατὰ μίαν τὴν αὐτὴν δύναμιν καὶ ἐνέργειαν. *Iisdem theologia nominibus nostrum quoque excelsum celebrat Servatorem, quem dicit esse splendorem gloriae patris, et figuram substantiae eius, et imaginem bonitatis ipsius. Atque hinc recte concludit consubstantialiam eundem esse, aequae ac Spiritus sanctus est. Quum haec una (substantia) sit, omnia potest, et Iudaeorum vel alterius cuiuslibet turbare conantis, os oppilat. Nam sicuti Deus pater quum unus sit, omnia potest, sic etiam sanctus Spiritus qui unus omnino est, cuncta potest. Denique etiam Sapientia huius quum una solaque sit, absque initio filius, omnia potest; utpote qui in unica substantia est, et in una eademque virtute et operatione versatur.*

ac ille gloriam honoremque possideo; sum enim paternae gloriae heres; quumque in eodem throno patri adsideam, parem eiusdem gloriae habeo regni maiestatem. Inde mihi regnare atque omnibus dominari contingit. Non est heic itaque, neque similis his humanis rebus potentia mea est: limitatam potestatem non habeo. Non huius gentis, neque harum regionum, neque huius urbis, sed angelorum et hominum omniumque simul terrestrium et infernorum princeps sum ac dominus, mihi-que flectitur omne genu, atque omnia pedibus meis subsunt, neque est qui meam manum effugiat. Nam regni mei neque limes erit neque finis. Atqui haec ita, et non aliter, se habere, a fidelibus omnibus creditur et praedicatur. Quomodo enim providentia erga res huius mundi sit, et quomodo nostrae vitae negotia administrentur, nisi “in manu eius sint omnes fines terrae *? „ neque ut Deus tantummodo, sed etiam quatenus homo est, dominetur illis et moderetur, sicuti dictum est *: “dabo tibi gentes hereditatem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. „ Et, erit Dominus rex universae terrae *. Et, ecce rex tibi venit tuus mansuetus, „ urbi Hierusalem dictum est, et iustus et salvans *. Et regnabit Dominus in me- „ dio tui. Et regnabit Dominus in monte Sion ex nunc et usque in saecula. „

14. Quid porro dicent ad illa verba “regem cum iustitia (1) videbitis *? „ Sed isti Iudaeis contumaciores, noluerunt hoc intelligere, qui nempe a Dei regno semet sequestrarunt. Neque Persarum (magorum) probus animus ac fides his pudorem incutit, quando hi ceu regem requirebant natum Christum; et adducta dona quisnam ille esset demonstrabant, cuius causa tam longum iter et peregrinationem susceperant. Hi vero Persis sunt barbariores et duriores. Persae patria superstitione omissa, ad omnium regem ac dominum sponte confugerunt, Deumque universalem agnoverunt et confessi sunt, stella duce ac magistra usi. Hi apostolorum ac patrum ex infinito tempore praedicatam traditamque rectam et inculpabilem fidem aboleverunt, novae contra salutarem incarnationem doctrinae adhaerentes. Neque Herodes eos a sua sententia removit, qui novum illum immaturumque nuper natorum populum succidit; quemnam quaerens, aut cuinam invidens? nonne regem a magis praedicatum? sperans scilicet in occisorum numero illum quoque a se quaesitum comprehensum iri. Cur plura opus est dicere, quibus universalis rex in sacris evangelis praedicatur Christus, et a nobis creditur? Magi autem, quolibet rege omisso, Christum et praedicaunt et suffragio suo delegerunt. Hos itaque cur Christianos appelles? Quisquis haec audierit, iudicet. Christi nomine audito daemones diffugiunt; isti autem in imagine pictum, o audaciam, ac scelus! non modo non reverentur sicut impuri daemones, sed indignissima etiam perpetrant. Et prisci quidem vere Christiani, religionem prae cunctis colentes, umbras ipsas apostolorum multa veneratione prosequabantur, quas transitorias licet, magni beneficii loco, et salutis argumentum censebant. Hi vero appellatione nuda Christianorum praediti, domini ac magistri apostolorum indigne imaginem deiciunt. Quantum vero imago ab umbra, a discipulo magister, a servis dominus distat, tantum peccatis ceteris haec illorum impietas comparata differt. Ut autem ipsorum malitia lateat, neque impietas manifestior fiat, neminem pium interrogare audent, quorsum eius veneratio tendat,

(1) In graeco quidem Nicephori *μετὰ δικαιοσύνης*, at in ss. bibliis *μετὰ δόξης*, cui consonat vulgatus in *decore s.o.*

* Ps. XCIV. 4.

* Ps. II. 8.

* Ps. XLVI. 8.
Matth. XXI. 5.
ex Zach. IX. 9.
Soph. III. 15.
* Ps. CXLV. 10.

* Is. XXXIII. 17.

Gr. p. 84.

quia Christi honorem audire non sustinent. Frustra igitur Christianorum nomen iam usurpare, merito aestimabuntur, qui vim eius et praxim omnimodis negant.

15. Revera si quis videret ex Iudaeis aliquem aut ex ethnicis aut ex quolibet cultu hominem, Christi imaginem aut sanctorum, vel crucem aut evangelia aut aliud quicquam eorum quae apud nos in honore sunt, adorantem, nonne diceret hunc ad fidem nostram accessisse, eumque deinceps christianum appellaret? Quis ita beluinus est et insanus, ut hoc ultro non fateatur? Secus vero, si quem horum, qui dicuntur Christiani, videat humi prosternentem Christi simulacrum, aut quamlibet ex dictis rebus, quo nomine hunc appellabit? Sicut ergo priorem illum, veritati obsequens, dicet fidem nostram amplexum, ita alterum negasse. Fando autem audivimus, multos usque in hodiernum diem, ex his pictis historiis salutis suae occasionem nactos. Namque hinc res divinae incarnationis discentes, *Gr. p. 85.* receptoque evangelii lumine, ad inculpabilem nostram fidem deducuntur. Alios autem ex turpi vita ad modestos Deoque gratos mores transisse sumus.

16. Tale quid contigisse novimus etiam sanctae illi mulieri, cui nomen Maria, ut unum saltem, ex tot, exemplum ponamus non inconcinnum. Namque antea diaboli laqueis irretita, cupiditatum omnium facta erat habitaculum. At quum sacrae oculis eius occurrissent picturae, divinae illinc gratiae lumine illustrata, visa est non passionibus tantum, verum etiam ipsi naturae superior. Id quod angelicae vitae eius historia demonstrat supra humanam conditionem peractae (1).

17. Idem extra nostram quoque religionem comperire possumus, ut Polemonis historia comprobat, cuius in suis carminibus magnus meminit Gregorius (2). Namque ex intemperante ad modestiam translatus, adeo cupiditatum victor evasit, ut mira etiam de eo canantur; quorum unum illud est, quod ei cum meretrice accidisse dicitur. Quid ergo ait adversarius? Non imago, inquit, sed Polemon ex sua imagine spectans, modestiam impudicae feminae imperavit; "et quidem venera-,, bilis illa erat,, addit (3). Audi caelum, aures praebe terra, angeli omnes et vos homines quotquot Deum et res divinas egregie pieque colitis semper et honoratis, obstupescite et admiramini portentum magnum in horum impiorum impudentia atque irreligiositate. Polemonis imago venerabilis est, et quidem de theologorum nostrorum sententia; Christi autem imago, quid? dedecore omni contumeliaque redundat. Quo quid irreligiosius aut scelestius dici potest? Sed ethnici, aiunt, hominis et apud ethnicos. Quid ni vero sit absurdissimum, si Christi quoque imago apud Christianos aequae non fuerit venerabilis? Deinde adhuc quum illis opponitur ab orthodoxis contextus aliquis veritatis patronus, impudenter hi miseri ad suam sententiam vi detorquent tum inspiratae scripturae, tum magistrorum ecclesiae verba, existimantes pravam suam opinionem infelicibus mendacibusque commentis tueri. Ergo illos contextus partim mutilant, partim eradunt et succidunt; sicut illi qui spurios versus obelo configunt, aut sicut superfluitates lapidum vel lignorum aedificatores fabri abradunt.

(1) Intelligit Nicephorus prolixam S. Mariae aegyptiacae vitam a S. Sophronio graece scriptam, quae extat etiam latine apud Surium mense aprili.

(2) Carm. X. seu de virtute, v. 793. seqq. De hoc Polemonis exemplo in syn. nicaena citato, et a Francofordiensibus improbato, loquitur Hadrianus I. papa in celebri ad Carolum M. epistola, quam vide.

(3) Si nempe ait Gregorius v. 805. ταύτην ἰδοῦσα, καὶ γὰρ ἦν σεβασμία.

18. Quenam ergo a nobis argumenta opponuntur? nempe quod archetypū notitia per imaginem in nobis gignitur. Insuper quod imaginis honor ad prototypum transit; quemadmodum magno Basilio et ipsi veritati videtur, et omnes qui sana mente sunt confitentur: nemoque sobrius adversus tam splendidam veritatem tam audacter et inscite oculos attollere ausus erat, donec impium hoc et abominabile * dogma, ceu pestis quaedam humanas animas per ecclesiam Dei corripuit. Patris autem testimonium in iis quae ad Amphilochem Iconii episcopum scribit, ita ad verbum se habet (1) “ Deum ex Deo adorantes, proprietatem personarum, confitemur, simulque in uno principatu manemus, dum in multitudinem scissam, haud disperdimus theologiam; quia unam in Deo patre et Deo unigenito veluti formam spectamus, paritate divinitatis unitam. Nam filius in patre est, et pater in filio; quandoquidem et hic talis est, qualis ille. Atque ita unum sunt. Quam obrem singularitate personarum sunt unus et unus; communione autem naturae, unum sunt ambo. Quomodo ergo unus et unus, non sunt duo dii? quia rex dicitur etiam regis imago, non autem duo reges; nam neque potentia scinditur, neque maiestas dividitur. Sicut enim quae nobis imperat dominatio et potestas, una est; sic etiam nostra laudatio, una est non plures; nam delatus imagini honor, ad prototypum transit (2). Quod igitur est heic apud nos imitatione imago, ita illic naturā filius. Et sicut in opificiis similitudo habetur in forma, ita in divina incompositaque natura ex divinitatis communione unitas consurgit (3). „

* gr. *μιαρόν*.

Gr. p. 86.

(1) Lib. de Spiritu sancto cap. XVIII.

(2) Hadrianus PP. in praedicta epistola, carolinorum librorum sententiam quae ait: *contra eos qui dicunt quod imaginis honor in primam formam (prototypum) transit*, ita refutat: *qui huic contradicere voluerit, sancti Basilii contradicet expositioni, quem nullum ex fidelibus credimus adversus eius orthodoxam fidem expugnare.*

(3) Quamquam heic nonnisi de duabus ss. Trinitatis personis sermo est, attamen intempestivum haud arbitror doctrinam pulcherrimam adscribere de toto eo mysterio ex Macarii Chrysocephali iam saepe a nobis laudato sermone in festo orthodoxiae id est de sanctarum imaginum veneratione. Ἡ δὲ γε ἀληθεια εἶνα θεὸν ὁμολογεῖν διδάσκει, μίαν φύσιν ἀναρχὸν καὶ αἰδίων, ἐν τρισὶν ὑποστασεσὶ πατρὶ καὶ υἱῷ καὶ ἁγίῳ πνεύματι γνωριζομένην· πατὴρ γὰρ ἐστὶν υἱοῦ γεννήτωρ ἀγέννητος, ὡς οὐκ ἐκ τινος υἱὸς τοῦ πατρὸς γέννημα, ὡς ἐξ αὐτοῦ γεγεννημένος· πνεῦμα ἅγιον, ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον· τρία πρόσωπα· θεὸς ἕκαστον τέλειος καὶ ἀληθινός· εἰς τὰ τρία θεός, ὅτι μία θεότης, μία δύναμις, μία οὐσία, μία βούλησις, μία ἐνέργεια· ἀμερίστος ἐν μερισμέναις ταῖς ὑποστάσεσιν, καὶ ταῖς διαφοραῖς τῶν ὑπάρχοντων ιδιότησι· μόνῳ γὰρ τῷ πατρὶ, τὸ ἀγέννητον· μόνῳ τῷ υἱῷ, τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀνάρχως καὶ ἀχρόνως καὶ αἰδίως καὶ συνἀρχως γεγεννησθαι· μόνῳ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, τὸ ἀχρόνως καὶ αἰδίως καὶ συνἀρχως ἐκ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι· τριάς ἀπλή καὶ ἀσύνδετος· οὐσία ὑπερούσιος· φύσις ἀπερίγραπτος· δόξα ὑπεράπειρος· δύναμις ἀπερίοριστος· ἀκατάληπτος φῶς ἀνεξιχνίαστος· ἀγαθότης· κράτος ἀνυπέβλητον· κάλλος ἀπερινόητον· βασιλεία ἀπέραντος· εἰς καὶ μόνος θεός, ἐν τρισὶ τέλειαις ταῖς ὑποστάσεσιν λατρευόμενος, καὶ τρισὶν ἁγιασμοῖς ἐν μιᾷ κυριότητι ἀμερίστως καὶ ἀσυγχύτως δοξολογούμενος. *Docet nos veritas unum confiteri Deum, unam sine initio ac sempiternam naturam, in tribus personis patre filio et sancto spiritu agnitam. Pater enim est filii genitor ingentus, quippe qui ex nullo est. Filius, patris genitura, utpote ex ipso genitus. Spiritus sanctus ex patre procedens; tres personae, unaqueque Deus perfectus ac verus. Hae tres unus Deus, quia una deitas, una virtus, una substantia, una voluntas, una operatio, indivisa in distinctis personis, et differentibus subsistentiarum proprietatibus. Solius enim est patris innativitas. Solius filii, ex patre sine initio, intemporalis, sempiterna, pari cum dignitate, generatio. Solius spiritus sancti, intemporalis, sempiterna, pari item cum dignitate, ex patre processio. Trinitas simplex et incomposita, substantia supersubstantialis, natura incircumscripcta, maiestas plusquam infinita, virtus inlimitata, incomprehensibilis lux, inscrutabilis bonitas, potentia insuperabilis, pulcritudo inintelligibilis, regnum sine termino, unus solusque Deus, in tribus perfectis personis adoratus, trisagioque in una dominatione indivise, inconfuseque collaudatus.* (De Spiritu sancti processione etiam a filio, testimonia graecorum antiquorum certissima et nova habes in nostra disputatione pro dogmatica particula ἘΚ retinenda in sermone tertio S. Gregorii nysseni de oratione dominica.)

Patris quidem Basilii haec sunt, et quidem ita perspicua, ut ne rusticanum quidem aliquem, aut de baiulorum genere, latere queant. Iam quaenam contra ab his dicuntur? Aiunt haec Basilium dixisse de Trinitate loquentem, nihilque hinc nobis emolumenti ad quaesitam rem confieri: namque imago patris dicitur esse filius apud sacram scripturam. Sed ilico respondendum, quod etiamsi haec nihil pertinent ad Verbi incarnationem, cur nihilominus repudiantur? Nostis enim, rem non iam ad materiam tantummodo et quod oculis spectatur, tendere; nam nequaquam honor propter intermediam materiam remque visam praebetur. Alioquin oporteret cunctam materiam ab aliis quidem honorari, ab aliis autem contumelia adfici; atque ita quamlibet imaginem ludibrio haberetis. Sed plane constat vos heic etiam, eodem modo in proposita re vos gerere. Nisi enim sciretis, Christum ab imagine significari; et qui praebentur honores, ad eum referri; haud profecto tot contumeliis sacviretis. Gravis quippe vobis etiam in imagine spectatus Christus est.

19. Quid ergo hinc colligitur? Nempe, quia qui honorant, confitentur se prototypo deferre honorem; necesse est eos etiam, qui imagines abolent, consequenter atque inevitabiliter dicere, se contumeliam in ipsum prototypum conferre. Sed revera haud illud dicunt, quia theologia sint freti; quoniam enim id fieret, a quibus totum theologiae mysterium abest? sed ut ipsum imaginis nomen de medio tollant, adeo ut ne memoretur quidem in omni vita; atque illarum praecipue imaginum quae humanam formam prae se ferunt; quare et pseudonymas imagines sanctorum appellare ausi sunt. Quod igitur sanctus vir exempli causa dixit, malitiose et insipienter celare nituntur (quasi vero aliquem latere possint aut fallere) tamquam impio dogmati suo contraria. Veruntamen quod de Deo verba faciens, dictum illud adhibeat pater, nos quoque adsentimur: et nihilominus nos quoque illinc occasionem capientes, ita cum istis loquimur; nempe quod filius, etsi aliis multis divinitatis ornamentis fulget et clarificatur, attamen quatenus Dei patris imago est, multo magis quam aliis dotibus et cum patre sociatur, et substantialiter unitur; ideoque parem, et aequae augustam prorsusque eandem ac pater gloriam ac venerationem ab omnibus consequitur. Nam qui deferretur filio honor, tamquam imagini, is ad patrem ceu ad archetypum transgreditur. Sic ergo et ipse aliquando patri aiebat *: “ ego te clarificavi in terra. „ Et rursus *: “ nunc clarificatus est filius hominis, „ et Deus clarificatus est in illo. Et, pater, clarifica filium tuum, ut et filius clarificet te *. „ Quod vero ex imagine quoque cognoscatur prototypum, ipse item discipulis Servator dixit *: “ si cognovissetis me, utique et patrem meum cognovissetis, et amodo cognoscitis illum. Et, qui videt me, videt patrem *. Et, ego „ in patre, et pater in me est *. „

Gr. p. 87.

* Ioh. XVII. 4.

* XII. 31

* XVII. 1

* XIV. 7.

* VIII. 2.

* X. 38.

20. Quae cum ita se habeant, quid ni hoc quoque sacrum simulacrum, tamquam imago humanati filii, eiusque notitiam ac memoriam nobis ingerens, quid ni inquam secundum naturalem propriamque ratiocinii analogiam, haud profecto quasi eiusdem ac filius substantiae, sed ut similitudinem formae eius servans, honorabitur atque adorabitur? quum et hoc ipsum sit unum et honorandissimum sacrorum symbolorum, quae gloriam oeconomiae eius notificant; ut sic per simulacrum hoc ad archetypum transeat gloria. Nisi forte propter imaginis appellationem, hi qui de nominibus cavillantur, filium a paterna quoque substantia et gloria alienant; et

cultum adorationemque dividunt, nullam imaginibus ad prototypa relationem concedentes. Ergo Basilii dictum proposito nostro prodest, nedum obest.

21. Illud vero non intelligunt stulti hi, vel data opera dissimulant, imaginis vocabulum non esse de simpliciter quid significantium numero; sed homonymum, et multiplicis significationis: de qua distinctione subtiliter alibi hic pater disserit. Et iuxta quidem priorem enuntiationem in naturalem et artificialem dividi: iuxta autem alteram enuntiationem sive subdivisionem, imaginem artificialem formae esse, inquit, et habitus, et speciei, atque coloris. Dicant ergo nobis, quae ratio cogat, ut alterum quidem significatum admittamus, quatenus naturaliter consideratur, et necessitudinem ac relationem accurate servare putemus; reliquam vero partem, quae artificialem sensum spectat, repudiemus? Quid? Nonne et haec relationem ac necessitudinem, pro sua ratione, incolumem * retinebunt? Siquidem imaginis ratio, ceu imaginis simpliciter, utroque sensu pariter eodemque gradu a cordatis intelligitur, etiamsi ad varios potest sensus adhiberi. Namque ut in rebus naturalibus pure significat simile et nihil differens; sic etiam in rebus artificialibus, secundum speciem ac formam; etiamsi ad naturam quod adtinet, differentiam in ipsis denotat: quo fit ut unam eandemque appellationem participant, seu sint homonyma. Sed quia hoc vocabulum de Verbi corporatione proprie sumitur, dissimulare id et subvertere nituntur insani. Quamdiu enim id eis manifeste non adversatur, tamquam pro ipsis staret, et potentialiter id vocabulum posuisset, sectari magistrum simulant. Verum ubi repugnantem senserint, semper recusant.

* gr. ἀναρῶ-
τῶτον.

Gr. p. 88.

Sed tempus est, ut ad eius dicti considerationem accedamus. Doctori igitur de Dei natura tractanti, scientique filium connaturalem esse patri atque eiusdem substantiae, et hypostaseos, id est personae proprietate tantummodo differentem definienti, quia multi tunc quoque Dei hostes haeretici adversus Unigeniti maiestatem exorti erant, ipsi inquam opus fuit argumentum suum exemplo exponere ac demonstrare. Solemus enim ex nostris rebus superiores res coniectare; id quod apud inspiratam quoque scripturam videre est, neque secius apud ecclesiae item doctores. Nam quum dixisset, quomodo si unus et unus sunt, pater Deus, et filius Deus, quomodo inquam non sunt duo dii? quasi ad dialogi morem verba conformans; quia, inquit, rex dicitur etiam regis imago; neque tamen reges duo sunt; nam neque potentia scinditur, neque maiestas in partes diducitur. Deinde quasi aliquis ambigeret, quomodo haec ita se habere constaret, tamquam confirmans exempli illius argumentum, communibus notionibus, quae apud omnes in confesso sunt, utens, ait: quia imaginis honor ad prototypum transit. Namque id de imagine nemo non confitetur; cunctisque ratione praeditis non ex doctrina tantummodo, verum etiam a natura, huius rei notio impressa est. Sic absoluto exempli argumento, revocat deinde sermonem unde discesserat, atque: quod itaque heic adsimilanter imago (heic vero ubi? nisi videlicet in imagine quae artificialiter imitationem prae se fert?) id illic naturaliter efficit filius. Deinde probe sciens sanctus pater artificialium imaginum ab archetypis differentiam, simulque cum iis convenientiam, rursus hoc exemplo ad physicam imaginem analogiam habente, utens addit: et sicuti in artificialibus similitudo in forma fit, sic in divina incompositaque natura, in communione divinitatis fit unitas. Animadvertendum autem, quod non in hac vel

illa artificiali definite dixerit existere prototypi similitudinem, sed plurali numero, de cunctis simpliciter eodem modo locutus sit. Quamobrem nisi impudentes isti ab absurda sua contentione absistant, cogentur iam non unum tantummodo, verum etiam plures filios, impie stulteque confingere.

22. Quod ergo dictum est, nempe delatum imagini honorem ad prototypum transire, id ceu accommodatius regiae imaginis exemplo quadrans, artificialibus apprimè imaginibus congruit; atque ita ad naturalem imaginem illinc transilit, et ad sermonem de Deo exempli more traducitur. Hanc autem ab artificiali imagine haberi communionem cum prototypo ac relationem, haud minus quam per homonymiam, ipse ostendit. Sicut enim non duo sed unum esse regem concluditur; namque unum quid ex ambobus apparet; ita, quod etiam est mirabilius et intimius, neque potentiam scindi, neque maiestatem in partes abire patet; quod demonstrabat in naturali imagine substantiae unitas. Cur ergo inhonoraè sint et reiiciendae imagines, quae ad expositionem declarationemque tantae rei, qualis est de Dei natura tractatus, adsumptae fuerunt? Idem hic doctor in sermone contra Sabellium (1) mentem suam de re praedicta lucidius evolvit. “ Neque enim qui in foro regalem, „ imaginem intuetur, regemque dicit eum qui in tabula est, duos confitetur reges, „ imaginem videlicet, et illum cuius est imago. Neque si demonstrans eum qui in „ tabula pictus est, dicit: hic est rex; ideo prototypum appellatione regis spoliatur; „ immo potius honorem ei hac confessione confirmat. Nam si imago rex est, multo „ magis regem esse oportet eum qui imagini faciendae causam dedit. Verum heic „ quidem ligna et ars pictoris imaginem faciunt corruptibilem, artificialem hominis corruptibilis imitationem; illic autem quum imaginem audieris, splendorem „ gloriae cogita. Quis autem sit splendor, quaeve gloria, ipse recte exponit apostolus, „ stolus qui addit *: et character substantiae eius. „ Hac undequaque de imaginibus exposita consideratione, quae similitudinem in omnibus pro sua quaeque definitione ac ratione habent; cur sit absurdum ordine inverso dicere, quod sicuti impiorum adversus filium iniuria, ad patrem utpote archetypum recta transit, sic adversus artificialem Christi imaginem ab istis inlatum dedecus, aperte ceu ad archetypum Christum refertur? Quid his manifestius aut evidentius ad veritatis tutelam et adfirmationem, veraeque doctrinae et ecclesiasticae piaè traditionis? Quis etiamsi apprimè hebes ac stultus, non intelliget, theophorum Basilium artificialem imaginem, de qua principaliter quaestio ut nuper diximus erat, ad declarationem et explanationem naturalis in divinitate imaginis, ceu proprium et perspicuum et idoneum exemplum protulisse? Certe qui haec ita se habere, ut modo observantur et tradita fuerunt, non putat, procul admodum a sancti patris mente scopoque abest, et a veritate dictorum illius dementer prorsus aberrat.

23. Sed enim Christi hostes haec dissimulantes, et simplicioribus fucum facere volentes, latere nos ipsorum acerbiter et adversus veritatem pugnam excitant. Adeo illorum animae sunt obscuratae, ut etiam manifeste dicta, et vulgi notitiam non fugientia, ipsi in arca veluti abscondant; ex quo fit ut ipsorum malitia magis divulgetur. Deinde a nobis alius invocetur, sacro huic patri moribus

Gr. p. 89.

* Hebr. I. 3.

(1) In editione Garnerii T. II. p. 192.

C. P. I. 90.

sententiaque similis, in theologicis suis sermonibus, magnus Gregorius (1) qui eodem modo de re eadem loquitur. “ Est autem imago, quatenus consubstantialis; et .. quia ex illo filius est, non ex hoc pater. Haec est enim imaginis natura, ut sit .. imitatio archetypi, cuius imago dicitur. Sed tamen heic amplius est: illic enim .. immobilis (2) imago hominis mobilis; heic imago viventis et vivens (3), magisque .. similis, quam Adamo Sethus, et gignenti cuilibet quod genitum est. Haec est .. enim simplicium natura, ut non partim sint similia, partim autem dissimilia, .. sed tota totius typus sint, atque idem potius quam simile. .. Ita praedictus pater. Quod autem in eadem mente sit, ita cognoscemus. Nam cum dicat, talem esse imaginis naturam, ut sit archetypi imitatio, patet eum de omni imagine simpliciter verba facere, ut ita rem quaesitam oblineat. Etenim ex generalibus partialia demonstrantur; atque hic est optimus et praecipuus demonstrandi modus. Quae vero illic sequuntur verba, denotant ipsum spectare potissime hanc sensibilem et artificialem imaginem. Nam cum addat “ sed tamen heic amplius est .. sublimitatem argumenti sui circa Dei naturam versantis, comparativa dictione significavit, alterum ab altero discriminans. Tum addens “ illic immobilis imago hominis mobilis; .. heic imago viventis et vivens .., quam habent hae inter se differentiam exhibuit, quasi dixisset: proprium quidem artificialis imaginis est, ut sit immobile immobilis; proprium autem naturalis ut sit viventis vivens. Post haec et ipsorum physicorum comparisonem facit cum dissimilibus, de Adamo ac Setho adnectens sermonem, et quaecumque de simplicium natura dicuntur. Animadvertendum denique heic est, sacrum hunc doctorem, etiamsi a doctrina de Deo omnia submoveat, propterea quod nihil ad eam pertineant, quia ipsa ob omnibus seiuncta est; attamen haec manufacta adeo non reiicere, ut etiam perlibenter admittat.

24. Divus Cyrillus, magnae Alexandriae praesul, magnusque magister supradictis accedat et consonet, de proposito argumento ut sequitur loquens (4). “ Velut .. enim si quis imaginem egregie pictam aspiciat, mireturque exteriorem regis cul- .. tum, dum quicquid ad eius ornatum pertinet, in tabula potest adspicere, cu-

(1) Orat. IV. cap. 20. de filio, seu XXX. ed. Maur. p. 554.

(2) Textus noster heic ἀκίνητως, sed infra ἀκίνητος. Mirumque est quod prior lectio apud maurinam editionem eodem loco variat, ἀκίνητος et ἀκινήτως.

(3) Quomodo Verbum seu Filius sit imago Patris, belle declarari videtur etiam ex iis quae Matth. Cantacuzenus ingeniose dicit in op. cit. ms. f. 44. ad Sap. VII. 26. de Spiritu sancto, quae mox, ut nos scripsimus retro p. 93, ad Filium transfert. Τὸ δὲ εἰκόνα εἶναι τῆς αὐτοῦ ἀγαθότητος, τὸ ἀπαράλλακτον καὶ ταυτὸ τῆς οὐσίας αἰνίττεται· οὐδὲ γὰρ ἐστὶ δυνατόν εἰκόνα χαρακτηριστῆρος λαβεῖν ἐπὶ τοῦ ἀοράτου καὶ ἀσχηματίστου καὶ ἀκαταλήπτου Θεοῦ· ἀλλ’ αὐτὴν τὴν κατ’ οὐσίαν ἐκείνου μορφὴν, ἣ τίς ποτε αὕτη ἐστὶ καὶ ὥσπερ τὸ ἐν μορφῇ Θεοῦ λέγοντες νοοῦμεν καὶ τὸ ἐν οὐσίᾳ Θεοῦ, οὕτω δὴ καὶ τὸ ἐν εἰκόνι· εἰ δὲ καὶ τὸν ἀνδρωπὸν ἐν εἰκόνι φαιμέν δεδημιουργῆσαι Θεοῦ, ἀλλ’ οὐχ ἀπλῶς ὁ Θεολόγος τοῦτ’ ἀφ’ ἑαυτοῦ ἐπάγει γὰρ καὶ ἀρχέτωσαν τῶν θηρίων τῆς γῆς, καὶ τῶν ἰχθύων τῆς θαλάσσης, καὶ τῶν πετεινῶν τοῦ οὐρανοῦ ὡς ἐντεῦθεν δοκεῖν μηδὲν ἄλλο τὸ κατ’ εἰκόνα Θεοῦ τυγχάνειν ἐν ἡμῖν, ἢ τὸ τῶν ἐπὶ τῆς γῆς ἄρχειν· χρηστόν τε εἶναι καὶ ὡς ἐφικτόν ἀνθρώπῳ ἐξομοιοῦσθαι Θεῷ. Iam dictio, quod nempe sit imago bonitatis eius, ea videlicet unitatem substantiae innuit. Neque enim imago aliqua characteris intelligi potest de invisibili, absque figura, et incircumscripto Deo; sed figurae vocabulo intelligenda est ipsa substantia, quaecumque ea demum est. Et sicuti cum dicimus (ut est apud Paulum) in forma Dei, intelligimus in substantia Dei; sic etiam cum dicimus ad imaginem. Quod si hominem quoque ad imaginem Dei creatum dicimus, haud tamen hoc simpliciter a theologo (Moyse) adfirmatur: addit enim: et dominantur bestiis terrae, et maris piscibus, et caeli avibus: ita ut hinc videatur, nil aliud esse nostra ad imaginem Dei creatio, quam ius imperandi animalibus terrae: bonumque et exoptabile esse homini ut Deo assimiletur.

(4) Extat hic adamussim Cyrilli locus in thesauro eius T. V. part. I. p. 111.

„ pīdus fiet ipsum quoque regem videndi; dicetque illi quodammodo pictura, qui
 „ me vidit et regem vidit. Et rursus: ego et rex unum sumus, quod adtinet ad
 „ similitudinem et accuratam summamque paritatem. Et adhuc: ego in rege, et
 „ rex in me est, quantum pertinet ad formae habitum. Namque illius speciem
 „ prorsus gerit pictura, et picturae species in illo vicissim servatur. Sic est et filius
 „ dicens: qui vidit me, vidit et patrem meum *. Et, ego et pater unum sumus. „
 Num igitur obsequuntur sapientibus his dictionibus, an aliquando quidem utique,
 aliquando secus, prout operantis in eis daemonis mala mens suggesserit? Si ergo
 voluerint nobis persuadere, se iuxta magistri dictum, consubstantialem genitori fi-
 lium existimare, ceu patris imaginem; regemque eum cum adsumpta nostra forma
 confitentes honorant; sequitur ut iuxta propositum exemplum venerentur nobiscum
 eius quoque adorabilem imaginem, quae et ipsa propemodum ait: qui vidit me,
 vidit omnium regem ac dominum Iesum Christum Deum. Quod si hunc cultum
 nou admittunt, ne filium quidem patri consubstantialem existimant, eique regnum
 potius abiudicant, seque alienos ab hac nostra fide aperte demonstrant.

* Ioh. XIV. 9

Gr. p. 91.

25. Illis theosophis patribus, ille etiam in divina plurimus scientia et divina-
 rum rerum revelator Dionysius consona dicat (1). “ Si veluti in materialibus ima-
 „ ginibus fit, ad archetypam speciem pictor indeclinabiliter aspiciat, nulla re alia
 „ sensibili abstractus, partimve abductus, ipsum illum quemcumque pingit, si li-
 „ cet dicere, duplicabit, ostendetque veritatem in similitudine, archetypum in ima-
 „ gine, utrumque in utroque, excepta substantiae diversitate; ita studiosa mente
 „ pictoribus praeditis, continua et indeclinata suaveolentis quodammodo et recondi-
 „ tae pulcritudinis contemplatio, indubium efficiet et Deo simillimum simulacrum. „
 Num his dictis obediunt inobedientiae filii, et reverentur theologos, et materiales
 patiuntur fieri imagines? fatenturque circumscriptum, id quod saepe duplicatur?
 adorantque id, quod alterum ex altero demonstrat, id est figuratum et figurans, si-
 cuti nunc a nobis Christus Christique imago venerabilis honoratur? An potius al-
 terum ex altero spernunt, dehonestantque Christum per eius imaginem? simulque
 contemnunt hierophantam quoque doctorem; nobisque confirmant, se nullatenus
 reconditam participare pulcritudinem, sed turpes esse et impuros, et cuiuslibet di-
 vine formae expertes?

26. Ita res se habere videtur etiam alexandrino Clementi, in suo de legali
 paschate tractatu (2). “ Veluti si alicuius imago, haud praesente archetypo, parem
 „ ac illud honorem referat: praesente autem veritate, imago ab hac illustratur, si-
 „ militudine illa manente, propterea quod veritatem significat. „ Et sanctorum qui-
 dem patrum dicta sunt haec. Observandum autem est, eos non limitate neque sin-
 gulariter de tali imagine, vel de tali forma tantummodo, sed de omni absolute ima-
 gine eundem significatum virtutemque statuere, servatamque ad prototypum rela-
 tionem et convenientiam, concorditer adfirmare; id quod manifestius ostendunt divi
 Dionysii verba; etiamsi nonnulli patres, propter tunc dominantem consuetudinem,

(1) Dionysius de eccl. hier. cap. IV, meliore tamen apud Nicephorum nostrum lectione, quam in editis.

(2) Est ex deperditis hic Clementis alex. tractatus, quo fit pretiosius hoc a Nicephoro nunc exhibi-
 tum nobis fragmentum, ab iis duobus diversum, quae sunt in anonymi opusculo quodam apud Petavium
 in Uranologio p. 399. De hoc opere testis erat Eusebius hist. eccl. lib. VI. 13. ubi inter alia Clementis
 scripta numerat τὸ περὶ τοῦ πάσχα σύγγραμμα, de paschate opusculum.

regum imagines in publico proponendi et venerandi, regis exemplo usi sunt (1), tamquam prae ceteris proximior regi regum et domino universali, quoniam omnibus in terra dignitatibus regia maior excellentiorque est. Sic enim et orationis series postulat namque ex mundanis supramundana, ex humilibus excelsiora quantum licet revelantur. Quod autem quae fiunt erga imagines ad prototypum transilient, ex sacris quoque litteris facile comperitur.

27. Namque et beati Samuhelis historia, huiusmodi aliquid denotare vult. Hic enim etiam ante conceptionem, Deo a religiosa parente promissus, statim in fasciis consecratus fuit. Deinde fungi sacerdotio coram Deo sortitus, etiam quatenus sacerdos imago Dei erat. Idque nobis suadet quod in psalmis canitur *: “ tu sacerdos in aeternum secundum ordinem Melchisedec. ,, Nec non sapientissimi Pauli vox *: “ assimilatus filio Dei, manet sacerdos in perpetuum. ,, Samuhel itaque sacerdotio fungens, Dei imaginem prae se ferebat. Sed quum Israhelitae hunc senio pressum viderent, gravibus autem querelis adversus eius liberos expostularent, venerunt ad eum maiores natu, petentes ut regem ipsis constitueret, sicut aliis in gentibus usuvenire cernebant. Quid ergo ait scriptura *? Improbum hoc ipsi prophetae iure meritoque postulatum visum est. Oraculum vero Dei quale? “ Audi, ,, inquit universalis Deus aegre ferens atque iratus, vocem populi huius secundum ,, quod tibi loquuntur; quia non te spreverunt, sed me. ,, Apertissime igitur et hinc demonstratur, prophetae, ceu rei Deo oblatae, ac deitatem repraesentantis, tamquam ex imagine ad Deum archetypum transisse contemptum. Hoc etiam in bene factis agnoscimus. Audimus enim in evangeliiis servatorem Deum venerandis discipulis denunciantem *: qui recipit vos, me recipit. Pari modo, quae adversus Dei ecclesiam peccantur, propter sacras imagines, et propter oblata Deo et consecrata corpora, ad ipsum Christum deveniunt. Quid ergo? Non exasperatur indignaturque ad haec Deus? Et vehementer quidem; sed iram differt, velut erga veteres, ita etiam erga hodiernos offensores; quamvis hi ineffabilem illius longanimitatem contemnunt ac bonitatem. Illud autem quomodo non intelligunt hi amentes, quod ad reprehensionem vesaniae ipsorum supra dictum fuit? Oporteret enim ipsos monito hoc deduci ad veritatis comprehensionem.

28. Quid igitur dicendum est? Nisi scivissent haec ita se habere Christiani, cur antiquitus ab ethnicis fabricata et cultui ac venerationi proposita simulacra, abominanda iudicabant et despuenda? Certe divino zelo omnique conatu utentes, convellebant ea fortiter a fundamentis et corrumpabant, igni tradebant, aliisque modis exitium illorum perpetrabant (2). Cur ergo haec agebant? nonne odio et detestatione deorum quorum causa simulacra erant effecta? Namque ethnici, dum hominum quoque nonnullorum imagines figurare vellent, dedicarunt eas stultissime detestandis quibusdam et abominandis ac turpitudine vitae famosis, vel iis certe qui generosum aliquod ac forte facinus, vita comite, edidissent. Erant aliqua etiam

(1) Videsis saltem Cyrillum comment. in Ioh. opp. T. IV. p. 228. D; et Nazianzenum orat. IV. 80, qui disertius de hoc ritu circa imagines Caesarum dicit.

(2) Id etiam a Libanio narratur in fragmento insigni, quod nos edidimus, orationis ab eo scriptae pro templis ethnicis; quam in editis libris mutilam feliciter ante hos annos supplevimus ex quinque codicibus vaticanis, unoque insuper barberino, et altero chisiano, quibus in omnibus, id est septem, integrum inlibatumque Libanii id scriptum deprehendimus.

simulacra daemonum quorundam ab ethnicis cultorum, quae idola et phantastica figmenta dicere licet, fraudisque plenissima (1). Quae cum ita sint, quid ni iustum sit sacra nostra omni honore prosequi, ob fidem nimirum ac religionem erga prototypa, si certe haec saltem digna cultu fatemur? NAM QUID DOMINICO CORPORE HONORABILIUS AC VENERABILIUS? QUOD PARTICIPATUM, EOS QUI CUM FIDE SUSCIPIUNT, SANCTIFICAT (2); in imagine autem repraesentatum, devotionis gratia replet. Sunt itaque haec veneranda et honorabilia apud Christianos cum rebus aliis sanctis. Sed enim impii adversus haec tam invicta, ilico occurrunt: ✠ nempe quod ethnici digna ethnicis ✠ opinantur; ab ipsis enim haec adinventio processit; Christianis vero ita agere ✠ non licere. ✠ Neque intelligunt, hoc ipsis potius adversari, nobis autem plurimum patrocinari. Cur enim etiam Christiani res Christianorum non honorabunt? Et quidem falsae errorisque plenae erant res ethnicorum, nostras autem veras esse, vereque actas scimus credimusque. Et quanto veritas falsitate potior est, tanto opereretur sacrorum nostrorum curam diligentiores esse ac ferventiores. Tantopere igitur materialium imaginum ratio, fide digna est, vel potius fidem sui facit, ut ad demonstrationem etiam atque evidentem probationem aliarum rerum, et quidem divinarum ac supernaturalium, et ipsius altissimae ac supremae naturae, ab inspiratis patribus adsumatur. Ergo non in re theologica tantum imaginis honor ad prototypum transit, sed in quibuslibet etiam quae figurantur, uti demonstratum est. Quod si ita est, sane convenientissimum erit Christianis, immo debitum, Christi et sanctorum imaginibus cultum, ceu reapse colendis, exhibere.

Gr. p. 93.

29. Age vero si simplicibus quoque et incompositis rebus figurandi consuetudo adhibita est; tantumque est imaginis momentum ac dignitas, ut in divina quoque et ineffabili natura cernatur; filiique filialem ac physicam relationem, qua patrem substantialiter repraesentans (2), fit eidem intimus et copulatus, exprimere ac demonstrare queat; cur, oro, ad haec quoque composita non potissimum adsumatur, ad compositam inquam Christi hypostasim? Qua ex re notiores nobis magisque familiares fient res salutaris ipsius ad homines adventus, qui compositi sumus et materiales et crassiores, ideoque egemus materialibus congruenter sensibilibusque instrumentis, ceu nobismet consuetis et maxime propriis, ad manifestiorem doctrinam, et ad res quae supra nos sunt extensivam manuductionem. Quod si hoc minime liceret, neque decorum existimassent inclyti ecclesiae duces, iamdiu id constituissent ac definissent, atque his venerationem abrogassent? Quid dico venerationem? Nec figurandum quidem ullo modo simulacrum decrevissent.

(1) Cantacuzenus ad Sap. XIV. 13. "Ὅτι μὲν οὐκ ἦν ἀπ' ἀρχῆς ἡ τῶν εἰδώλων δρησκεία, τοῖς τὰς ἱστορίας διδοῦσιν, ὅθεν ἡ εὐρεσις αὐτῶν ἤρξατο, δεδήλωται· ὅτι δὲ οὐκ ἔσται εἰς τὸν αἰῶνα, προφητικῶς εἴρηκε· προῆδει γὰρ ὅτι τοῦ σωτῆρος ἐπιφανέντος Χριστοῦ, καὶ τὴν ἡμετέραν φορέσαντος φύσιν, σύμπασα τῶν εἰδώλων καὶ ἐξ ἀπανταχτοῦ γῆς καταργηθήσεται λατρεία. Quod ab initio idolorum cultus non extiterit, legentibus historias quibus eorum origines memorantur, exploratum fit. Quod autem haud perpetua futura sit idololatria, prophetice dixit. Noverat enim fore ut servatore Christo apparente, nostramque naturam gerente, totus in universo orbe idolorum cultus exlingueretur. Atque hoc saepe stomachatur Nicephorus, quod Iconomachi nedum extinctam idololatriam, sed revocatam vel auctam ab orthodoxis ss. imaginum cultoribus calumniarentur. Porro quod nec semper nec ubique idola fuerint, testantur etiam aliquod nuper lustratae oceani australis insulae, ubi nullae idolorum figurae apud incolae repertae sunt.

(2) En novum de Christi corpore in eucharisticis speciebus praesente testimonium.

(3) Recole Cantacuzeni locum paulo ante a nobis relatam p. 100. adn. 3.

30. Atqui secus, horum aliqui sacras quoque aedes struxerunt, et sacra cœmelia elaborarunt, in quibus has imagines ab eis impressas vel pictas constat. Quædum extarent et in dies fierent, ipsi totum absolverunt vitæ cursum. Iamque etiam definitionibus divinisque canonibus proponi Christi imaginem typicam censuerunt; et humana quidem potius forma, ceu veritati congruentiore, quam agni, fieri, præsci illi qui sacram sanctamque synodum sextam celebrarunt a Deo inspirati patres, nos docebunt (1). Quos cunctos irreligiosi hi neglectui habentes, ad coryphaeum irreligiositatis impium Eusebium confugiunt, et alios quos sibi confinxerunt patres, sceleris sui cupidinibus inflammati, sumptis etiam a Manichæorum atque Arianorum peste figmentis, eorumque particulis aliquot atque reliquiis, facce omni atque impuritate scatentibus; quos procul ab ecclesiae coetu submotos, et a divina gloria multo tempore ante exclusos, Christum simul incircumscripsum, et alienum diversumque a paterna substantia censentes, sacrae synodi excommunicarunt, tremendis subiectos anathematibus. Sed nos, præter dicta, hierophantam Cyrillum, sermonis nostri veritatisque patronum producentes, videamus quònam hæc de imaginibus controversia istis demum evadet. Miror enim, nisi huic ipsi sancto viro repudii libellum dent. Quippe is sic ait divi apostoli ad Romanos epistolam commentario explanans * (2). “ De semine Davidis natum secundum carnem, præ-
 ,, destinatum ait filium Dei in virtute, secundum spiritum sanctificationis, ex re-
 ,, surrectione mortuorum. Etenim prædestinamur etiam nos filii, sed tamen non ex
 ,, virtute, sed tamquam ex gratia, hac appellatione digni habiti; et tamquam sola
 ,, Dei patris voluntate, hanc rem sortiti. Verum enimvero Emmanuel multum abest
 ,, ut ita se habeat. Etiam si enim de Davidis semine extitit secundum carnem, at-
 ,, tamen virtute ac veritate naturalis filius est, per quem nos quoque filii efficimur.
 ,, Siquidem vere dicitur, quod eius ditati Spiritu per sanctum baptismum, tunc
 ,, demum citra reprehensionem dicimus abba pater. Igitur sicut imagines sunt erga
 ,, archetypa, ita et nos per adoptionem filii, erga eum sumus qui suapte natura
 ,, ac virtute vereque patris testimonio talis est declaratus (3). „

31. Porro accurate animadvertendum est, imaginis exemplum, non ut in superioribus quomodo filius se habet ad patrem, ita heic etiam proferri, sed quomodo nos adoptione et gratia filii, ad eum qui natura ac virtute filius est, nosmet habemus: atque ut demonstretur, quo nos modo digni facti fuerimus adoptione; nempe sicut imagines ad prototypa simpliciter et indeterminate se habent; non autem tamquam huius vel illius personae imagines, vel talis dignitatis puta regalis, sicut in præcedentibus. Quomodo autem se habeant imagines ad prototypa, communes notiones communisque intelligentia docent, atque apud omnes sana mente instructos in confesso est atque indubitatum; quippe qui, natura magistra, hanc habent notionem. Sic ergo nos adoptione filii, ad eum qui natura veritate ac virtute filius est, sumus. Namque omne exemplum, ceu res communiter confessa, adsumitur; ut ex notioribus atque clarioribus ambigua et obscura fidem atque confir-

(1) De hoc diximus superius p. 12. adn. 2.

(2) Gratulemur hoc novum S. Cyrilli fragmentum ex eius commentario in epist. ad Romanos, cuius sedes propria est post primum a nobis in nostra editione impressum, nempe cap. i. 4.

(3) Sancti Cyrilli insigne et rarum de sacris imaginibus extat testimonium in eius commentario a nobis edito ad psalmum CXIII. 16.

mationem accipiant. Duplex igitur a patre heic proponitur adoptionis modus. Alius enim naturalis verusque dicitur, qui Deo Verbo congruit; quique immo ne adoptio quidem sed filiatio magis proprie dicendus est. Alter est modus, per adoptionem atque gratiam, qui nobis credentibus merito congruit. Quomodo igitur se habet posterior modus ad priorem? ut imagines, inquit, ad archetypum. “ Nam sicut imaginem terreni tulimus, inquit apostolicum oraculum *, sic etiam imaginem caelestis feramus. „ Id quod et ipse beatus hic Cyrillus alibi manifeste ita disserens dicit (1). “ Quum animalis homo ad improbitatem declinaret, et adoptivi peccati propter omnimodum carnis affectum morbo laboraret; suam ad divinam imaginem conformationem, insertumque sibi instar sigilli Spiritum depulit, atque ita corruptibilis ac deformis apparuit. Postquam vero omnium creator restituere voluit in integritatem ac pulcritudinem veterem id quod olim exciderat, immisit iterum ei illum qui olim recesserat divinum sanctumque Spiritum, praeclare sic in supramundanam imaginem hominem commutans, atque ita eum comparans, ut possit per illum ad suam nos reformare similitudinem. „ Quod autem omnium validius est, rursus idem magister, ait in forma Dei esse filium. Eundemque imaginem et characterem sacrae litterae dicunt patris sui. Imagines autem ut archetypa sunt. Quid ad haec respondebunt? Nonne hinc discedent coarguti et pudefacti? Quantum enim pertinet ad theologiae rationem, eam tradidit dicens: imaginem esse genitoris filium, iuxta effatum. Quantum vero adinet ad communem rationem, omnemque imaginum modum, id verborum additamento denotat, plurali utens numero dicensque: imagines autem ut archetypa. Num et hoc vocabulum ad divinae naturae descriptionem adsument hi dementes, ut plures iam filios patresque inducant, et polytheismum profiteantur? Non enim imago, dicit, sed imagines sunt ut archetypa; sic similitudinem simul convenientiamque demonstrans.

32. Quid hoc manifestius aut evidentius ad propositam nobis quaestionem? Nisi forte illis excaecata prorsus mens est, mentisque oculus obtenebratus. Quid ergo ad haec dicent isti ab adoptione divina alieni? Num oculos contra tam clarum lucentemque veritatis splendorem poterunt obfirmare? An opponent vana et abominanda ex impuro suo Deoque odibili eructata corde deliramenta? Admittunt ne divinitus prolata verba, an magistrum recusant? Si non admittunt, iam hinc iis conficitur a Christi ovili alienatio. Sin admittunt, alterutrum de duobus necesse est; nempe vel imaginum rationem, prout se habent ad archetypa, nobiscum confiteantur, atque ob id Domini quoque imaginem atque sanctorum nobiscum venerari patiantur. Vel adoptione divina manifeste expellentur, quam per sanctum Spiritum in divino lavacro adepti fuimus; et cum Iudaeis atque ethnicis collocabuntur; siquidem quam habent invicem praedictae imagines communionem relationemque non concedunt. Perit enim ipsis baptismus, desinunt esse iuxta creatoris imaginem; decidui et eiecti sacro Christi filiorum grege in posterum erunt. Hoc sibi emolumentum ex iniuria adversus sacras imagines curarunt miseri. Summopere autem demirari hos merito hinc possumus, in quantum stultitiae amentiaeque venerint, consentaneam improbis factis suis mentis quoque sententiam habentes.

(1) Quaerendum erit per otium de hoc Cyrilli tractu; nam certe apud nos in commentariis eiusdem ad dictum Pauli locum, non occurrit.

* I. Cor. XV. 49.

Gr. p. 95.

Gr. p. 96.

33. Simulant quidem falsoque ostentant, crucis typum a se honorari; sed factum ipsum, id est salutarem Christi passionem, revera abolent. Quomodo enim passus foret aut crucifixus, iuxta istorum dementiam, si incircumscriptionem corpus adsumpsisset? Quid enim in cruce fuisset confixum, aut clavis perforatum? Quoniam lanceae cuspides penetrassent, nisi corpus fuisset circumscriptionem? Num hinc etiam his inopinabilis impietatis alumnis, opinionis phantasticae (1) offundentur tenebrae? Quid ni enim sint reprobi, qui mentem habent animamque obtenebratam, loquentes perversa? bona enim loqui nesciunt, mali cum sint, ex pravo cordis thesauro praviora depromentes. Nonne itaque deprehensa est istorum impietas, quomodo videlicet inimici crucis Christi, crucem quidem venerari simulant, ipsum vero crucis typum (2) cum sacris characteribus subruunt destruuntque?

* Prov. XXVI. 1.

34. Quid ergo hi aiunt, verba dolosa et obliqua effutientes? ✝ Typum crucis ✝ adoramus, propter illum qui in ea fuit extensus. ✝ Explorata autem est horum amentia et improbitas, quod nempe sanctificantis typum abominantur ac despuunt, sanctificatum autem honorare videntur (3). Atqui quomodo sanctificatus typus, id est crux, fuit, ut ipsi volunt, si Christus vere in corpore non est passus? Huic ergo amentiae atque insaniae ne respondere quidem oporteret: respondere enim stulto iuxta stultitiam suam, vetamur *. Sed enim propter huius sermonis veritatem adserendam, seriemque tenendam, atque ut pientioribus persuadeamus, ita dicimus: primo quidem cuncta quae in ecclesia Dei sunt, sacra esse ac sancta, nos scire et confiteri; ideoque veneranda et religiosa pariter haberi a nobis atque honoranda; nihilque esse in iis inglorium aut ignobile, ut iam alibi diximus. Neque licet nobis fidelibus, neque traditiones illorum, qui doctrinae nostrae antesignani fuerunt, movent ut distinctiones ullas et disquisitiones faciamus, quid sit primum vel secundum, quid plus vel minus honorabile. Namque id omne ab infidelium et impiorum malitia est: puta, si hoc adoravero vel secus, salvabor ne an secus? melius ne hoc, an illud? Quod sane summae stultitiae ac ruditatis horum, qui nunc talia quaerunt, indicium est. Quid enim respondebunt dicenti *: “ si legem universam aliquis, servaverit, in uno autem mandato offendat, factus est omnium reus? „ Atque haec de legalibus actibus, vel etiam de irreprehensibili et integerrima fide nostra. Non est ergo a nobis circa haec rixandum, quoniam pari gradu honoranda esse sancta, sacrorum patrum canones divinitus editi praecipiant.

* Iacob. II. 10.

1.
Gr. p. 97.

35. Veruntamen propter stultorum contumaciam atque impudentiam, paulo curiosius de hac re disserendum putamus; neutri quidem rei (cruci et imagini) honorem negantes, sed quatenus ex disquisitionis consequentia provenit, praestantiam quamdam inter has ipsas, brevi sermone statuentes. Dicimus itaque, ut a simili initium capiamus: quoniam et ipsa imago eiusmodi est; imago Christi similitudo eius est, et corpori eius similis est, figuramque corporis eius nobis describit et delineat, ac speciem denuntiat, et modum actionis vel doctrinae vel passionis ut plurimum imitando significat. Figura vero crucis nulla parte similis est corpori eius, nihilque eorum quae dixi ostendit. Quod autem simile est alicui, magis propinquum

(1) Ludit Nicephorus in vocabulis *ἀδόκιμος* et *δόκησις*, quod aequè fieri latine non potest.

(2) Nempe Christi imaginem, ex qua derivata videtur crucis figura.

(3) Hoc dicit quia Iconomachi imaginem Christi aversabantur, crucem non item, ut mox patebit.

et cognatum est ei, quam quod non est simile, notiusque illud propter similitudinem efficit: ac proinde honoratior est imago Christi, utpote magis illi finitima et notior. Cum igitur figura crucis apud nos sit in honore et veneratione, erit honoratior et venerabilior Christi imago. Praeterea imago Christi primum et sine medio, statim et primo congressu speciem eius nobis indicat et memoriam affert, siquidem eum, qui effigiatus est, in ipsa effigie tamquam in speculo spectamus. Crux autem non hoc facit; cum enim crucem videmus, primum quidem mentem ad id quod apparet intendimus, deinde cogitamus, quid sit, et quomodo sanctificata fuerit, et a quo, contemplamur; atque ita secundo loco ad crucifixum, et ad eum qui crucem sanctificavit, transimus. Quocirca quod primum transit ad aliquid, et illud in primis manifestum efficit, honoratius eo est quod idem secundo loco facit: ergo Christi imago honoratior cruce Christi, quae alioqui honorabilis est.

Deinde certum est apud omnes, qui mentis sunt compotes, id quod sanctificat, sanctificato esse melius: sine contradictione enim, inquit apostolus *, quod minus est, a meliore benedicitur: quamobrem corpus Christi crucem sanctificavit cum eam tetigit et in ea confixum fuit, et benedictionem nobis per hanc immisit, crux vero per ipsum sanctificata est: quorum autem prototypa honoratiora sunt, et ipsa sunt magis honorata: quandoquidem vero utraque figura est, et figura crucis sanctificatae honorata est; figura igitur corporis quod crucem sanctificavit, magis honorata est. Rursus typus extensionis manuum figuraeque Christi venerabiles sunt: quantum autem differt a figura corpus, tantum different quae ab eis proficiscuntur: quorum enim archetypa in maiore honore sunt, eo maiore in honore ipsa erunt, siquidem figura propter corpus est, et extensio; non autem e contrario, corpus propter figuram: ac corpus quidem substantia et subiectum est, figura vero accidens subsequensque: quanto igitur substantia praestantior est accidente, aut quanto anima praestantior est scientia, tanto corpus praestat figurae. Ac figura quidem est et dicitur quod figuratum est: figuram vero factam esse corpus, nemo sanae mentis dicturus est: sic enim et corpus colore praeditum dici potest, non autem corpus color, neque color corpus: praestantiora igitur quae corporis, quam quae sunt figurae. Quod si ita est, typus corporis honoratior est typo figurae.

Crux insuper simplicem quodammodo et sine varietate nobis passionem repraesentat; a rusticis vero et agrestibus vix intelligitur esse symbolum passionis: sacrae vero imagines non solum passionem variant et subtilius describunt, sed etiam miracula et prodigia, quae Christus fecit, latius et clarius nobis exprimunt. Quae igitur explanatius et dilucidius haec nobis ostendunt, honoratiora et significantiora sunt, quam quae obscurius haec declarant. Praeterea crux passionis symbolum est, et modum quo, qui passus est, passionem sustinuit, aenigmate significat. Quid enim aliud vult significare illud: tolle crucem tuam et sequere me, quam illum qui confixus est timore Domini, et vanitatibus mundi nuntium remisit, paratum esse ad omnia propter amorem eius sustinenda? Sic qui in carne sua stigmata Christi ferebat, et in passione gloriabatur inquitens *: “mili autem absit gloriari nisi in „ cruce domini nostri Iesu Christi „, crucifixionem nobis, id est, passionem Christi his verbis depingebat. Imago autem est ipsius, qui passus est, expressa similitudo; quae proprie magis digniusque ipsum nobis repraesentat, quam ea figura,

II.

III.

* Hebr. VII. 7.

IV.

V.

Gr. p. 28.

VI.

* Gal. VI. 14.

quae exteriora et quae Christum circumstant designat. Imago igitur quae ipsum Christum nobis designat, dignior est honorari, quam crux quae passionis modum nobis demonstrat.

- VII. Christi nomen tamquam homonymum de Christi imagine praedicatur: Christus enim vocatur ipsa imago, sicut rex vocatur ipsa imago regis: de cruce autem praedicari non potest, nemo enim cordatus crucem ullo modo appellabit Christum: quare quod participat ipsum nomen, sicut participat figuram corporis, magis honoratum est, illo quod nihil horum participat: imago igitur honoratior est, quam figura crucis. Causa antecedit effectum, praecipueque causa efficiens: quod autem antecedit, magis honoratum est, quam id cui antecedit. Quia igitur causa figurae crucis est passio corporis Christi, et corpus est principalis causa figurae crucis, sequitur ut imago corporis Christi, tamquam causa efficiens figurae crucis, honoratior habeatur. Item quod alicuius causa factum est, inferius est eo, propter quod factum est. Si igitur crux propter corpus Domini facta est, necesse est ut etiam in horum figuris inferiores partes ferat figura crucis. Nam quorum antecedentia minora sunt, ipsa quoque minora sunt. Demonstratum igitur est pluribus rationibus, quod etiamsi crux vivifica in honore alioqui habeatur, imago tamen Christi, ut superioribus argumentis confectum est, honoratior est: quare qui crucem honorare proficitur, Domini quoque imaginem honorabit: sin vero hanc non honorat, multo minus illum honorabit.

- IX. Postremo, videmus multis in locis crucifixionem Christi in imagine pictam, et ut convenientia rei poscit, quae illo scilicet modo acta fuit: videmus Christum pendere, manusque extensas ac clavis confixas, quibus salutaris passio Christi omnibus miraculis admirabilior, et ceteris, quibus salvi facti sumus, principalior nobis depingitur. Quid igitur inimici crucis Christi heic facient? Necesse est alterum ex duobus facere: aut adorantes crucem, imaginem quoque adorare, nisi malint frustrari professionem suam: aut demolientes imaginem, simul crucem demoliri. Qui autem secundum eligunt, ad extremum crucem ipsam, et universam simul Christi oeconomiam, utpote huius adversarii, delent; et sponsionis suae falsitatem palam faciunt. Si enim vel tantillum veritatis apud eos resideret, oporteret in primis imaginem venerari uti causam efficientem et auctricem crucis. Quicquid enim ab aliquo esse dicitur, minus est illo a quo efficitur. Et si crux veneranda est, magis honoranda est ea, quae causae rationem habet, imago. Nam crux propter imaginem extitit, non versa vice imago propter crucis typum. Imagine enim antea descripta et figurata, crux simul descripta est, corporis erecto statui, et utriusque manus extensioni, conformata; necessario scilicet et consentaneae corporis habitui ceu sequelam semet ostendens. Nec quisquam a vero aberrabit, dicens: quod Domini imaginem hoc modo charaxans, etiamsi nolit, typum crucis una charaxaverit. Quid ni igitur quaqueversus constet Christi hostium insania et impietas? Nam crucem ut venerandam se colere simulant; quod autem magis est venerabile, prorsus despuunt. Sed non quia crucem honorent, id agunt; quis enim id credat? siquidem hanc saepe deiecerunt, combusserunt, profanis pedibus atque illotis conculcaverunt; sed ne videantur cunctas funditus commovere ecclesiae religiones, divinum interim Christi typum (imaginem) opportune importune de medio tollere student;

quoniam gravis est ipsis etiam in imagine spectatus Christus. Veluti si quis naturalem foeditatem volens extenuare, ornamentorum lenocinio semet venustaret; ita hi crucis negotium, ut honestissimum praetextum, nobis obiciunt.

36. Quid porro de crucis typo dicendum superest? Ipsa crucis prototypa, ut appellare licet, veneranda et a nobis fidelibus fideliter adoranda, pretiosa et vivifica ligna, dehonestant turpibusque contumeliis adficiunt. Namque haec a Christianis antiquitus aureis vel argenteis thecis reposita, quae phylacteria vocitantur, quaeque collo suspensa, et in pectus demissa gestamus Christiani (1), ob custodiam tutelamque vitae nostrae, salutemque animarum et corporum; hinc enim et nomen ipsis conficitur; et ob cupiditatum medelam, et impurorum incurrentium daemonum averrunctionem, haec apud nos habere credentes; in quibus Christi quoque passio et miracula et vivifica resurrectio inserta sunt; haec inquam ligna innumera apud Christianos comperiuntur. Quid vero impii de his iudicant? abominanda putant, quae sunt conservanda; fugienda, quae sunt potius adpetenda. Haec itaque pretiosa ligna igni admovent ceu materiem inutilem atque vilem; nulloque respectu dignam, fusionē facta demonstrant. Adeo infatuati sunt et obtenebrati, ut quae ad custodiam tutelamque vitae suae deberent amplecti, haec abiiciant et destruant. Consimile quid facientes ei, qui murum tutissimum, et munimentum firmissimum haberet; moxque suae custodiae salutisque incuriosus, id inconsiderate ac stultissime demolienti, pervium se adgressoribus suis exhiberet. Quid ergo hinc sequitur? Nempe quod dum sancta haec ligna simul cum thecis destruunt, par utriusque rei honor agnoscitur. Cur ergo, si sacra haec vitanda erant, venerandis lignis antiquitus Christiani adnexuerunt simulque elaborarunt? Aequum omnino semperque est, dici a nobis his crucis Christi hostibus, gravem ipsis esse Christum in imagine etiam spectatum, eiusque memoriam aequae molestam atque Iudaeis et ethnicis, quibus commode adnumerabuntur.

Gr. p. 100.

37. ☩ Atqui cum imaginibus Christi, aiunt, quaedam item alia de abominandorum ac vitandorum numero depinguntur, veluti in imagine resurrectio-
nis infernus conculcatus, et diabolus infirmatus ac pulsus, et siquid est huius-
modi; atque ita haec simul tacite adorantur. Quamobrem ne Christi quidem
imagines adorare licet. ☩ Capiuntur heic quoque retibus propriis stulti. Quod enim nobis impropere, idem et ipsi se opinari demonstrant. Confitentur enim inviti, imaginum honorem ad prototypa transire. Nam si propterea haec reiiciuntur, multo magis divina sunt honoranda, ut honor ad prototypum transgrediatur. Ex his facillime quisque coniciet, eos suam adversus Christi crucem obliquam subiratamque mentem, quam hactenus multos celarunt, paulatim aperire, et iis quidem qui paulo sunt acutiores revelare. Nam si propositum suum servaverint, Deo dissimulante ac permittente, deinceps ut par consentaneumque huic opinioni est, ne Christum quidem crucifixum adoraturos se denuntiabunt, quoniam latrones quoque malefici ac scelesti homines una crucifixi sunt. Sed enim nos quidem Christiani sobrii

(1) De hac pia consuetudine legantur capitula T. I. lib. I. p. 78, et lib. II. p. 27, magni operis de cruce, auctore P. Gretsero S. I., quo sane ex opere immensam omni saeculo Christianorum tam orientalium quam occidentalium religionem erga hoc salutis nostrae symbolum cognoscere licet. Tot monumentis de cruce a Gretsero T. II. editis, alia ut auguror a me ex mss. codicibus proferenda deinceps sunt.

sumus, neque in beluas ut isti transformati. Quid enim adoremus, scimus. Nam sacra colimus utpote sancta, turpia autem illa, ut morticina et conculcanda spectamus et iudicamus. Non enim ut honorem his circumponerent, una pinxerunt religiosi artifices, sed ut miseram et immensam eorumdem cladem denotarent; quod et nos contemplantes, Dominum debellatorem collaudamus; proptereaque magis augustam illius imaginem veneramur, collatorum nobis ab eo insignium beneficiorum, communisque humano generi datae salutis memores; miramurque ipsius magnalia, et clementem laudamus condescensionem. Dicet fortasse aliquis, ex re praesenti futuram quoque coniectans, deventuros eos tandem ad sacram evangeliorum scripturam accusandam, ceu quae daemonum nonnullorum aliorumque improborum faciat mentionem. Atqui non propter daemones, sed propter miracula patrantem Christum daemonesque expellentem, et morbos sanantem, sine dubio scriptura illa exarata fuit. Neque reapse evangelium una adorabitur: etenim nostra adoratio, etiamsi sensibiliter erga sensibilia fit, attamen hinc intellectuali vi ad harum rerum auctorem cultum deferimus, nec nisi symbolice haec fiunt. Quippe nostra adoratio et latria, in spiritu ac veritate, secundum Servatoris verba, principaliter vereque fit. Nos enim quid adoremus, scimus. Isti vero quod nos adoramus, nesciunt, quia magnum divinae oeconomiae mysterium ignorant.

33. Insuper aiunt. ⲓⲃⲏ Ante Christi quidem passionem et resurrectionem Christum circumscribis; quid vero dices post resurrectionem? etenim res non eodem sunt statu; quippe incorruptibile deinceps Christi corpus est et immortalitatem adeptum. Quonam itaque tua circumscriptio evadet? vel quomodo circumscribetur, quod clausis ianuis ad discipulos introiit nullo obstaculo impeditum? ⲓⲃⲏ Scilicet hi audaciam phantasiastarum sequentes, ne tactum quidem manibus a discipulo divinum latus blaterant; sed iussum id tantummodo a Servatore, non tamen in operam rem mandatam contulisse. Proptereaque neque visum in corpore, neque illud corpus ullatenus fuisse corpus. Adeo isti evangeliis discredunt! Atqui hoc primum audiet, qui de his ambigit; nempe cum dixeris “ introiit „, dubium solvisti. Prorsus enim introire et exire, vel hinc illuc transire, nonnisi circumscriptionis proprium est. Nam quod intra ianuas est, neque iam extra consistit, circumscriptum omnino est. Sic etiam in Servatoris resurrectione videre est, cum lapis sepulcro fuisset impositus, et sigilla apposita. Nam resuscitatum corpus, iam non erat pariter in sepulcro; unde id fuisse circumscriptum, necessario concluditur. Porro a mortuis resurgere, et clausis ianuis introire, et quidquid huiusmodi peractum fuit, haud lege corporis processit, neque nostrae materialis labilisque naturae. Quia et ante passionem, in fluctibus ambulare conspectus est Servator, manus tactu mortuos suscitare, et quaecumque alia per corpus suum mirabilia patravit. Neque ideo haec dicimus corporis propria, neque ipsum sine corpore. Erant quippe haec efficacia invictaeque virtutis officia, cui omnia cedunt; eaque miraculi rationem habebant, non autem proprietate insita corpori fiebant. Sed ubi incorruptibilitatis formositate corpus illud post resurrectionem exornatum evasit, et inviolabile, omnique corruptela et crassitie immune, cum copulata sibi hypostatice inseparabili natura, ex qua supernaturales dotes participabat; tunc superiora corporis conditioni agebat, atque, ut par erat, propria non simpliciter corporis, sed divini et incorruptibilis corporis.

Cernebatur igitur ita naturaliter comparatus Servator, non tamen sicut antea cum omnibus versabatur; sed huiusmodi visione dignis semet revelans, crucis indicia ostendebat. Atque hoc nobis adfirmat (quod libenter fideliterque admittimus) divinum latus Thomas contingens, elataque et clara voce exclamans: dominus meus et Deus meus! nec non sanctae mulieres purissimis pedibus pariter tactis: sed et illi demum itineris comites, et cor ardens experti, retentis nihilominus inter colloquendum ipsorum oculis ne agnoscerent; quod mox impedimentum in fractione panis sublatum fuit. Ipse autem cibo potuque utebatur, etiamsi iam incorruptibile corpus erat: quae quidem non indigentia aliqua, sed condescensionis ratione, et per oeconomiam faciebat, ut idem ipse crederetur, verumque ac minime phantasticum resurrectionis mysterium existimaretur. Quomodo autem vidissent divi discipuli de medio ipsorum sublatum, et in caelos sublimiter volantem, et paternae gloriae factum consessorem, rursusque pariter venturum, iuxta comitantium supremundanarum virtutum vocem, nisi corpus circumscriptum fuisset? Vel quid omnino magnus Stephanus, martyr primus ac fortissimus, in medio certaminis sui stadio, haud multo post Servatoris in caelum reditum, quid inquam vidit, prout videre oportebat eum qui tanta plenus erat gratia, et quatenus supernaturaliter contingere poterat homini nato? Nonne in ea specie, quam antea apud nos prae se tulerat, in dextera paternae gloriae stantem spectavit? Secus enim qui dicere potuisset: video caelos apertos, et filium hominis stantem a dextris Dei? Haec a divorum quoque patrum manifeste docemur sententiis, quas postea recitabimus; etiamsi veritatis evangelique conviciatores discredent, et Christum ipsum propemodum expellent, carnem et ossa discipulis ostendantem, propterea quod illi videbantur sibi spiritum cernere; et haec omnia extra corpus facta esse putabunt. Sed nos rerum harum veritatem praedicantes dicimus, Christum qua ratione condescensionis, humanationem peregit, eadem pariter circumscribi, ut ex visu etiam veritas nobis innotesceret.

39. Quomodo ergo alia quidem mutata sunt, nam mortale factum est immortale, corruptibile apparuit incorruptibile, passibile ad impassibilitatem transiit, circumscriptum vero (ut aiunt), non est factum incircumscriptum? Dicimus itaque, creatorem ab initio res humanae naturae simul condidisse et composuisse, veluti intellectualem vim, rationalem, sensualem, concupiscibilem, et quod praestantius dicitur liberum arbitrium, et si quid aliud est huiusmodi. Et homo de terra sumptus corporaliter formatus est, fuitque corpus necessario visibile omnino et tangibile et circumscriptum; nemoque sana mente instructus, dicet corpus esse incircumscriptum. Exteriora autem post creationem supervenerunt, et quasi adnata sunt, quae scilicet post violatum creatoris praeceptum invecta fuerunt. Quia enim condito primum homini, si modo ex creatoris sententia vixisset, vita erat adiudicata, ita tamen ut lege lata, liberum nihilominus esset eligendi arbitrium, nempe ut vel hac observata altissimam et angelis parem nacisceretur homo beatitudinem; vel ea neglecta, pessimam et infelicissimam sortem incurreret; quam postremam fraude serpentis cum elegisset, corruptelae ilico et naturali mortalitati factus est obnoxius, et reliqua innumerabilium cupiditatum colluvies in eum incubuit. Non enim una cum protoplasto corruptela et mors creata fuit; alioqui ligno vitae non eguisset,

quod in medio paradiso vigeat. Igitur creaturae propriae Dominus, benignitatis abundantia, misericordia ineffabili, subditam morti naturam corruptela liberare volens, et in veterem felicitatem vindicare, corpus hoc suscipere non recusavit, quale et hominem damnatum habere constabat, nosque omnes qui eandem damnationem participavimus, quod sine dubio mortale et corruptibile est. Iam quum sit corpus, certe circumscriptione non caret, quamdiu corpus erit. Deinde corporalem expertus est mortem, cui ceteroqui non erat obnoxius, sed debitum pro nobis solvit; ut factam in Adamo transgressionem, in se ipso sanaret; et naturae damnum reparans, lapsum hominem relevaret; quoniam ipse peccatum non fecit, nec inventus est dolus in ore eius: mortem destruxit, corruptelam abstulit, cum ipse sit naturaliter vereque vita, et immortalitatis scatebra, superior morti et corruptioni visus. Nam caro eius non vidit corruptionem quae videlicet absorpta fuit in victoriam, et a mundi victore debellata; caro autem a superiore atque omnipotente Verbi virtute conservata est, quamquam suapte natura corruptioni esset obnoxia (1). Deinde post triduum resurrexit; et omnes, qui ex peccato in naturam incubuerant reatus atque detrimenta, per se purgans abstersit, inchoatio veluti et arrha nostri factus plasmatis; splendidam ita atque omni criminatione liberam creaturam suam efficiens, eique gloriae suae decora largiens. Sic enim et baptizatus, nostram peregit purgationem, cum ipse supra omnem munditiam esset. Id autem olim quoque non defuisset, si creatus ab initio homo praeceptum creatoris observasset. Nam usque ad immortalitatem transitumque ad meliora, a creatore proventus fuisset.

* Rom. V. 12.

Haec nos magistri nostri docent. Dixit enim aliquando divus apostolus *: propterea sicut per unum hominem peccatum in mundum introivit, et per peccatum mors, atque in omnes homines mors pertransiit. Haec antiquorum etiam nonnullorum sapientibus effatis continentur, in quibus scribitur: quod Deus mortem non fecerit, sed ad subsistendum cuncta creaverit. Et, quod salutare sint mundi origines, neque eis mortis pharmacum insit *.

* Sap. I. 13. 14.

* Sap. II. 24.

Et, quod Deus hominem condiderit ad incorruptibilitatem, invidia autem diaboli mors in mundum intraverit *. His consona patrum quoque religionis nostrae magistrorum voces praedicant. Quod ergo maiore confirmatione indigebat, id reapse ea potitum est. Non enim corpus oportebat fieri incorporeum, ut esset etiam incircumscriptum, quandoquidem non absque corpore homo creatus fuit: neque serius propter peccatum corpus ei accessit (2): alioqui neque homo extitisset neque transgressio. In quo enim demum peccatum patratum fuit, nisi in corporis adfectionibus, quae iam in ipsum propter inolitum peccatum introierant? Igitur renovatur in Christo natura et salvatur. Et quod corpus Deus adsumpsit, deificatur totum, in melius transmutatum, et ineffabilibus ornamentis coronatum; ac spiritale deinceps erat, atque omnem exsuperans materialem terrenamque crassitiam. Neque idcirco corpus esse desiit, sed corpus esse perseveravit, cuicumodi demum id est, et certe circumscriptum. Non enim exterius provenit neque ex peccato circumscriptio, quomodo corruptela et aliae passiones subintrarunt, sed ea corporis est indigena, atque ut ita dicam haec est corporis

Gr. p. 104.

(1) Hoc dicitur adversus haeresim Incorrupticolarum.

(2) Animas ob priora peccata, in corpora inmittere et quodammodo relegari, vana quorundam philosophorum opinio fuit.

circumstantia, et ipsius terminus atque ratio. Nam si quis definiat corpus triplici qualitate constare, vel physicum, organicum, intima virtute vivens; vel figuratum et terminis comprehensum, quae omnia nostri corporis propria sunt, nihil aliud quam illud esse circumscriptum significabit.

Post resurrectionem igitur a mortuis, Christi corpus, quamquam deificato simile totum apparuit, nihilo tamen minus corpus remansit: non enim ad deitatis substantiam est transformatum. Nam quod Christus secundum carnem iam non agnoscitur *, haud nobis significat corporis cessationem aut depositionem, sunt enim hae Manichaeorum alucinationes, sed quod corporalibus necessitatibus sit exemptus, et ex carnalibus adfectionibus nostraque infirmitate excesserit, puta labore ex itinere, siti, fame, pavore, et si quid aliud est huiusmodi. “ Non enim iam caro est, „ neque tamen est incorporeus, sed eo, quem ipse scit, deificati corporis modo, „ ut magnus praedicat Gregorius (1). „ Deinde: “ quod hoc corruptibile indui de- „ beat incorruptibilitate, et mortale fieri immortale „ magnus docet apostolus *. Sed corpus incorporealitatem sibi induere, vel creatum fieri increatum, vel circumscriptum ad incircumscriptionem transmutari, nondum ad hanc usque diem auditum est. Haec partim attributa, incorporeorum quoque sunt propria, quia et angeli creatura Dei sunt, et quatenus initium habuere, tempore sunt circumscripti.

* II. Cor. V. 16.

* I. Cor. XV. 53.

Dicendum est ergo, prout Christianorum profitetur religio, sive catholicae et apostolicae ecclesiae tradit doctrina, Christum Deum nostrum post reditum in caelos, et suam ad dexteram Dei patris sessionem et collocationem, susceptam conservavisse haud imminutam naturam, nullamque ex integrarum numero partem abiecis-
 cisse: idem enim corpus in eo conservatur, nec non anima qua animatur, rationalis et intellectualis, voluntativa et activa, qua vult et gerit rerum omnium providentiam et conservationem, ut divinitus ita etiam humanitus; advocatus est pro nobis apud patrem factus, nostramque administrans salutem, et utilium nobis rerum exhibitionem. Insuper memoriam retinet sanctissima illa et divina anima omnium quae Christus cum hominibus in terra versans pro nostra salute egit passusque est: cognoscitque se hypostatice divino Verbo unitam, videtque se coadorari cum eo tamquam Dei animam, et non simpliciter animam, ab omni rationali et intelligente creatura. Novit item se de terra in caelum conscendisse, rursusque cum patris maiestate venturam. Ergo in caelum abire, et vicissim redire, quod localem prorsus describit translationem, et ambulatorium exhibet motum, hae inquam circumscripti corporis operationes esse noscuntur. Sedere autem Christum ad dexteram Dei patris cum corpore, cum dicimus, haud cogitamus de dextera loci parte: neque enim incircumscriptus pater habebit umquam dexterae aut sinistrae speciem; sed gloriam honoremque fatemur, qua Verbum, utpote Dei filius ac Deus ante saecula, et patri consubstantialis, ita etiam cum carne honoratur et glorificatur, unamque et eandem cum corpore ab omnibus recipit adorationem, quandoquidem una est hypostasis. Cinis itaque fiant Christi hostium linguae, et ipsorum corda exaurescant! atque os loquens iniqua adversus veritatem cunctis palam expositam, oppiletur!

Gr. p. 105.

(1) Greg. nazianz. orat. XL. 45. Vide etiam orat. VII. 21.

* Exod. XX. 4.

* Exod. XX. 3.

* Lev. XXVI. 1.

* Exod. XXIII.
24.

40. Adhuc praedictis addunt. ⲉⲃⲉ Scriptum est: non facies ullius rei simulacrum ⲉⲃⲉ eorum quae sunt in caelo desuper, sive quae in terra deorsum, sive ⲉⲃⲉ eorum quae sunt in aquis sub terra *. Ideoque figurare Christum non licet. ⲉⲃⲉ His praecedunt ac subsequuntur alia effata. “ Non erunt tibi dii alii praeter me *. „ Et, non facies tibi idolum *. Et, non adorabis deos alios, neque ipsis cultum „ deferes *. „ Nescio, inquam, quomodo semet cōhibuerint ut volentes nolentes haec dissimularint, fortasse blasphemiae criminationem vitantes. Nihilominus pariter sic etiam blasphemiae rei fiunt. Nam quia Dei timorem prae oculis habere desiverunt, reverentiamque et obsequium erga sanctam et immaculatam nostram fidem abiecerunt, non verentur caelestium, terrestrium, ac marinarum rerum simulacris, Christi comparative adnumerare simulacrum, nullam inter imaginem domini ac creatoris, et creaturarum ac famulorum differentiam statuentes. Sed enim ipsi prout voluerint rixentur. Nos autem tam impiis hostibus respondemus, nempe haec Iudaeis priscis fuisse imperata. (Sic enim et cum novis Iudaeis disserere expedit.) Et quidem aegyptiacam nuper impietatem, divino nutu nec sine inauditis prodigiis Israelitae effugerant. Porro omnium gentium superstitionem superabat falsus cultus Aegyptiorum (1); quorum Hebraei innutriti moribus, prolixum illud servitutis tempus exegerunt.

Iamvero curae Deo erat migrantis populi libertas atque salus, propter factas patribus illorum promissiones. Quamobrem ratione Deo digna ab illa irreligiositate ac profanitate abducens, atque ad sui notitiam cultumque convertens, mandata illa edidit ut se solum agnoscerent omnium Deum ac dominum, congruentemque cultum praeberent, neque consuetudinum memores, ad deditam idolis regionem reverti vellent. At hi ob suam vesaniam mirabilium illorum ac maximorum quae viderant, paulo post quam illinc discesserant, prodigiorum negligentes, vitulum sibi in deserto conflaverunt. Vetabat itaque eis lex, ullius interdictae rei simulacrum facere, caelestium nimirum solis ac lunae et reliqui astrorum numeri; terrestrium

Gr. p. 106.

(1) Cantacuzenus ad Sap. cap. XV. 18. Οὐ γὰρ μόνον οἱ Αἰγύπτιοι πάντα τὰ εἶδωλα τῶν ἐθνῶν ἐλογίσαντο θεούς, ἀλλὰ καὶ τὰ ζῶα τὰ ἐχθίστα ἐσεβόντο· πῶς δὲ ἔχθιστα ταῦτά ἐστιν, αὐτοὶ δείκνυσιν· ἀνοία γὰρ συγκρινόμενα, τῶν ἄλλων ἐστὶ χειρόνα· πᾶν γὰρ ἡλογημένον ζῶον, καὶ ἄνουν ἐστὶ· συγκρινόμενα δὲ τὰ παρὰ τῶν Αἰγυπτίων σεβόμενα, οὕτως εὐτελὴ τυγχάνοντα. ἐνίων κατὰ ἀγνωσίαν καὶ ἀναισθησίαν τὰ ἄλλα τῶν ζῶων· μάλλον δὲ χειρόνα εὐρίσκονται τῶν ἄλλων κατὰ ἀνοίαν συγκρινόμενα· καὶ οὐχ οὕτω μόνον χειρόνα, ἀλλ' οὐδὲ ἀξιά ἐστιν ἐπιποθέσεως ὅσον ἐν ζῶων ὄψει· πολλὰ γὰρ τῶν ζῶων εἰ καὶ εὐτελὴ τυγχάνει, ἀλλ' οὖν ἡδύνουσι τὴν ὄψιν, εὐχροά τινα καὶ ποικίλα ὑπάρχοντα, καὶ καλὰ πρὸς τὸ θεαθῆναι· τὰ δὲ οὐ τοιαῦτα, δεισιδῆ τινα ὡς εἰκεν ὄντα καὶ παντελῶς τὴν ὄψιν ἀλγύνοντα κ. τ. λ. Διὰ τοῦτο ταῦτα σεβόμενοι οἱ Αἰγύπτιοι, δι' ὁμοίων φησὶν ἐκολάσθησαν ἀξίως, μυῶν καὶ βατράχων ἀνάπλεως γεγεννημένη γῆ, καὶ διὰ πλήθους κνωδαλῶν καὶ εὐτελῶν φάναι ζῶων ἐβασανίσθησαν. *Non enim Aegyptii ethnicorum idola loco deorum habebant, sed animalia detestabilia adorabant. Quomodo haec autem detestabilia essent, demonstrat ipse dicens: insensata enim comparata his, sunt ceteris deteriora. Namque omne insensatum animal mente simul caret. Porro quae Aegyptii colebant, adeo vilia erant, ut insectis et stupiditate reliqua animalia superarent. Peiora certe ceteris comperiuntur, si illorum dementiae spectemus; neque peiora tantum, sed ne digna quidem ullo affectu, quatenus animalium figuram gerunt. Multa quippe animalia etsi per se vilia, visa tamen delectant colore suo ac varietate, pulcrumque sui speciem exhibent. At in Aegypto cultae beluae, turpi genere sunt, et omnino spectatores contristant etc. Propterea, inquit, cultores harum Aegyptii, paribus monstris merito puniti fuere, muscisque et ranis terra scatuit, et a serpentium multitudine tetrorumque visu animalium grave supplicium pertulerunt. Stultum hunc Aegyptiorum cultum modo salse irrident modo detestantur Iuvenalis, Theophilus, Lactantius, Hieronymus, Cyrillus, alique passim auctores; quod merito ab iis fieri, papyrorum picturae demonstrant, quas ego cum specto (etenim his prope quisquiliis iam Europa ad nauseam abundat) nobilem illam et tot sonitibus celebratam Aegyptiorum sapientiam valde requiro.*

autem iumentorum, ferarum, serpentium, volatiliū, atque monstorum, quotquot in aquis, mari, fluminibus, innatantia vivunt; quae omnia in barbarica regione degentes culta atque adorata sciebant. Namque eum qui vere est universalis Deus, ignorantes homines, fraude maligni daemonis decepti, creaturae pro creatore irreligiose serviebant: cuius criminis reos, multos quoque post annos obiurgabat eos Deus per prophetica vocem *: “ ego sum dominus Deus tuus, dicens, caeli firma-
 „ tor, terrae fundator, cuius manus universum caeli exercitum creaverunt: neque
 „ ego te docui ut alienos deos sequereris. Ego eduxi te de terra Aegypti, tu vero
 „ Deum praeter me neminem agnosces *; nemoque, praeter me, est qui salvet. „
 His verbis revocat eis in memoriam mandata ipsis antiquitus imposita. Ergo vetat interim rerum apparentium et conspicuarum in caelo, terra, et aquis, facere simulacra; ne forte ignoratione rei melioris, vel repudiato creatore, cultum illis adhiberent.

* Is. XLV. 12.

* Exod. XX. 2.

Qui ergo sic praecipit: cave hoc nominatim facias; potentialiter quodammodo et per praeteritionem, “ facies „ inquit, praedicitque quod in posterum fieri praecipietur. Etenim huiusmodi aliquid haec nobis verba innunt. Nam qui dicit, talium nominatim rerum non facies simulacrum, aliarum aliquot facturam auspicatur; adprobatque illa quorum praecipiendorum nondum tempus advenerat, ita propemodum iubens, nempe rei nullius quam ego non mandavero, simulacrum facies; sed alieno abstinentes cultu, quem ego odi et aversor, iis quae ego aliquando praecipiam curam impenditis, quibus videlicet ego gaudeo et glorificor. Primo enim eos retrahens a prohibitis per legem, deinde tabernaculi aedificationem introducit. Haud secus, quam si quis alicui e servis suis officium aliquod imperare volens aut committere, quid monet? Nempe ne hodie hoc agat, neque aliquò abeat, puta ad agrum non exeat, neque in foro consistat. Vult enim servum illum vacuum paratumque esse ad ea quae postea praecipienda sunt: quoniam futurum est, ut crastina die in hanc urbem vel in hanc regionem eum mittat. Huiusmodi aliquid suggerit nobis praesens quoque sermo ut cogitemus; nempe sine iussu meo nihil facies, ut quae demum ego praecipiam, agas et observes. Mandat post haec reapse hierophantae Deus tabernaculi aedificationem, et quaecumque ad eam adtinent. Parapetasmatum nempe facturam, quae cherubinos opere phrygio intextos habebant. “ Iam et arcae superponendum, quid facies, inquit? cherubinos scilicet aureos
 „ tornatiles *. „ Et ne imaginis quidem nomine appellat cherubinos, sed simpliciter cherubinos, eodem prorsus vocabulo quo augustae illae ac supramundanae substantiae denotantur. Quid autem gloriosius aut venerabilius cherubinis est, unde divina apparitio fiebat? Certe illi adeo gloriosi erant et dicebantur, cum aliis in tabernaculo positis, ut non a Moyse tantummodo et illorum temporum Iudaeis in honore habiti sint, verum etiam ab ipso Paulo evangelicae gratiae praecone *. Etenim
 „ religiose nominat cherubinos gloriae altare obumbrantes; de quibus nos alio loco
 „ latius locuti sumus (1). Praeter hactenus dicta, alibi quoque in sacra vetere lege,
 „ pari scopo modoque tradita alia, hi qui curiosius scrutari volent, comperient; nempe
 „ ubi idolorum et exitioso daemoni donariorum, Israelitis factura interdicitur,
 „ quia haec vitanda erant et abominanda. Secus autem quicquid oblationum Deo foret

Gr. p. 107.

* Exod. XXV. 18.

* Hebr. IX. 5.

(1) In apologetico maiore cap. 70. et seq.

* Lev. XXVI. 1. offerendum, id omne imperatur. Sic enim in levitico scriptum est *: “ non facietis
 „ vobis manufacta, neque sculptilia, neque titulum erigētis, neque lapideam spe-
 „ culam statuetis in regione vestra, ut ea adoretis. Ego enim sum dominus Deus
 „ vester. „ Haec autem, quin sint conformia verbis illis, non facies ullum simula-
 crum rerum tibi vetitarum, quae in recitatis retro legibus dicta sunt, quibus deterre-
 batur institutus noviter ad pietatem populus, quis ita hebes est ut dubitare queat?

* Deut. XXVII. 2. In deuteronomio autem, de rebus Deo consecrandis haec mandantur *: “ Qua
 „ die trans Iordanem in regionem veneritis, quam dominus Deus tibi concedit,
 „ statues ibi duos lapides grandes, eosque dealbabis, scribesque super his lapidi-
 „ bus verba omnia legis huius. „ Deinde paulo post. “ Et aedificabis ibi altare
 „ lapidibus. Non tanges eos ferro, lapidibus integris aedificabis altare domino Deo
 „ tuo, elevabisque illuc holocausta domino Deo tuo, et ad altare domini Dei tui
 „ sacrificabis. „ Et adhuc postea: “ inscribesque lapidibus istis universam hanc le-
 „ gem patentissime. „ Haec perinde esse, atque illud facies tabernaculum et ta-
 bernaculi supellectilem, neminem sobrium contradicendum arbitror. Alibi quoque

* Exod. XXIII.
 32. Deut. VII. 2.

de rebus ethnicorum religiosis, ita rursus constitutum fuit *: “ cave ne umquam
 „ foedus ineas cum eius regionis incolis, ad quam tu ingredieris, ne scandalum
 „ tibi fiant. Aras eorum evertetis, cippos eorum conteretis, lucos eorum succide-
 „ tis, et deorum indigenarum sculptilia igne comburetis. Non enim Deo alieno ser-
 „ vietis. „ Atqui post haec iussa, nihilominus Iosue Navi filius pares numero tri-
 buum Israhelis lapides, post Iordanis transmissionem, Dei nutu tolli a singulis tri-

Gr. p. 108.

* Ios. IV. 5.

bubus imperavit, haud ignobiles neque contemnendos, sed insignes futuros atque
 conspicuos *: ut sint vobis, inquit, loco signi positi, nunciique sint posteris aeta-
 tibus, prodigiorum hoc loco divinitus vestri causa editorum magnitudinem notifi-
 cantes, eorumque memoriam per saecula conservantes. Sed et ipsi Moysi lapideas

* Exod. XXXIV.
 1.

tabulas polire, legem Domini recepturas, mandatum fuit *: quae quantopere fuerint
 honorabiles, quantaque gloria exornatae, quid opus est dicere? Quò etiam Dominus
 descendisse dicitur, utcumque demum intelligenda est Domini descensio. Unde
 etiam Moysis illustrabatur facies, adeo ut ne adibilis quidem iam spectantibus fie-
 ret. Nempe ibi excudi opus erat quae in prioribus tabulis scripta fuerant, qualiter
 eae extiterant quas in monte digitus Dei scripserat; quarum excipiendarum quum
 peccatorem populum indignum iudicasset legislator, manibus abiectas iam contrive-
 rat. Insuper et altare ex gleba ac lapidibus minime elaboratis Deo excitari manda-

* Exod. XX. 25.

* Is. XIX. 19.

tum fuit *, in quo offerri holocausta lex iubeat. Quid porro magnus Isaias elata
 voce, Spiritu instinctus, clamabat *: “ die illa erit altare Domino in regione Ae-
 „ gyptiorum, et titulus iuxta terminum eius (1) Domino. „

Sed huc provectos considerare nos oportet, quid haec nobis significant. Dici-
 mus ergo, eius rei causam fuisse, quod prae omnibus falsi cultus adseclis Aegyptii
 potissimum a vera religione aberrabant, et impurorum daemonum famuli erant, ve-
 rum suapte natura Deum ignorantes. Etenim hominum formas, et quidem etiam
 irrationalium bestiarum varias proponebant figuras, easque instar deorum stulti ado-

(1) Hoc explicat Cyrillus in comm. ad Is. opp. T. II. p. 281, nempe quod Aegypti conversio ad ve-
 rum Deum coeperit circa urbem Rhinocoloram, quae erat in eius regni finibus, id est Palaestinae con-
 termina.

rabant (1). Puris autem intellectus sui oculis divus propheta praevidens, quatenam illis, apparente in terra universali nostro servatore Christo, conferenda essent, ait fore ut divina efflorescente evangelii praedicatione, Dei notitiae oboeretur ipsis lumen. Et illa quidem polluta omnia purgentur ac destruantur, succedat autem divinorum altarium erectio, et sacra delubra, in quibus vivificae crucis typus, et immaculati corporis Christi divinus character, splendide collocabuntur, a quibus praedicta loca ornamentum accipient atque coronam. Re autem vera haec feliciter vaticinia exitum habuerunt. Sicut ergo ligno lignum, delubro delubrum, sacrificiis sacrificia, impuris quibusve atque abominandis sacra nostra successerunt; ita pro vanis illis impurisque cippis, ut propius atque naturalius propheticis quadrarent oraculis, sanctissima Servatoris monumenta, id est venerandae ipsius imagines una cum aliis sacris rebus, per Aegyptum totam nec non universum orbem, abundant multiplicatae et honoribus adfectae. Sic nempe qui ad inspiratum prophetam commentantur sancti viri, praedicta verba intellexerunt (2).

Hinc ad antiquiora tempora oratio nostra vertatur, ut observemus quid patriarcha Iacobus cum Charras proficisceretur egerit, qui sole occidente ad somnum conversus, ex praesente loco lapidem sumens, cervical sibi fecit, ibique somniorum visionem expertus est. Ac deinde somno expergitus, Dominum eo loco habitare, se inscio, dixit; eumque terribilem et Dei domum appellavit, et caeli portam esse imaginatus est. Tum lapideum cippum erigens, oleum eius vertici infudit. Num ergo haec recusat Deus, ut his nefandis videtur? Nequaquam, immo et perlibenter admittit; quod ex oraculo posthinc Iacobo edito constat *: “ vidi enim, inquit, „ quanta Laban tibi fecerit. Ego sum dominus Deus tuus, qui tibi sum visus in „ loco Dei, ubi tu mihi lapidem unxisti, et mihi votum novisti. „ Ad haec quid magnus noster sacerdos ait Gregorius (3)? “ Iacobus scalam quamdam phantasia „ vidit, atque angelorum ascensum, et lapidem unxit mystice; fortasse ut lapidem „ nostri causa unctum (4) denotaret; et Dei visionem appellavit eum locum, in „ eius qui apparuerat honorem. „ Et alia quae ibi Gregorius encomia prosequitur. Haec cuinam non perspicuum faciunt, eandem lapidum materiam, pro oraculorum diversitate, modo Deo gratam et honorabilem esse, modo contrariis adhibitam, vitandam esse et detestabilem?

Gr. p. 109.

* Gen. XXXI. 12.

* Ezech. XLII. 18.

Quales vero quantasque Salomonis sapientia et opulentia fecerit, quas famosum illud continebat templum, incorporeorum figuras, volentibus studiose scrutari permittimus, quoniam et alibi nos de his subtilius tractavimus (5). Insuper et quaecumque divo Ezechieli * visa sunt et revelata, ac divino oraculo manifestata. Etenim circa parietes delineati ostensaque templi, nec non circa vestibula, cherubini erant sculpti et palmae, quae res secundum veraces illas visiones figuratae erant coramque depictae: inter quas etiam sancta sanctorum, plenumque gloria Domini aedificium videbat; unde et pronus ibi humi procubuit: audivitque contra exaspe-

(1) Recole dicta nuper p. 114. adn. 1.

(2) Eusebius caesariensis ad hunc Isaiae locum. Item copiose Cyrillus ad Is. opp. T. II. p. 294.

(3) Scilicet in oratione XXVIII. 18.

(4) Nempe ἀλειφέντα, ut ait Gregorius, quod vocabulum tamen mendose deest in vaticano Nicephori codice p. 265. b.

(5) In apologetico maiore cap. 69.

rantem domum Israhelis, graviter inclamari, ut a suis iniquitatibus sine mora desinerent, et omni actu quo Domini legem violantes, sacra eius profanabant; sicuti nunc etiam videmus ab his impie fieri qui acerbius adhuc peccant, et sanctis illis sanctiora laedunt. Atque ex his omnibus concluditur, neque omnia quae de his legalibus scripta feruntur, reiicienda esse absolute, neque omnia vicissim admittenda. Nam neque omnia profana sunt et despicabilia, neque omnia rursus sancta et venerabilia; sed quae sint, et quam ob causam, manifestius docebit oraculum Gedeoni

* Iud. VI. 25.

superne editum, iudici Israhelis electo *. Mandatum quippe illi fuit ut patrum Baalis altare eiusque lucum destrueret, aliudque aedificaret Deo, et sacrificia illuc extolleret vitulorum, succisi luci lignis utendo. Eodem modo nos quoque, diviniore ac religiosiore lege recepta, siquem alienum a nostra sententia deprehenderimus religiosum ritum, hunc velut iudaicum aut barbaricum, ceu abominandum detestandumque, omni prorsus sedulitate utentes, destruere, ceu alienum, necesse est.

Gr. p. 110.

Quae vero ad Dei gloriae favent, et salutaris oeconomiae indicium faciunt, quia nobis prosunt, haec honore cultuque digna iudicamus, secus ac hi faciunt impuri qui sancta impie despuunt et contumeliis adficiunt: qui quidem omnia confundentes permiscentesque, mundum ab immundo, sanctum a profano discriminare nolunt.

* Sap. I. 4.

“ Namque in inaltiosam animam non introibit Dei sapientia *. „ Necesse quippe est, ut vel hi, propter illud negativum “ non facies simulacrum „ cuncta Deo cara et propria reiiciant; vel propter affirmativum “ facies „ consueta omnia atheis et infidelibus adorent et amplectantur; sine ulla videlicet opinionum iudiciiue sanitate. Vel denique, quod ipsis et proprium et iucundum est, totam veterem novamque legem, suis magistris obsequentes, deleant.

41. Age, sint ista, aiunt; ubinam vero tibi lege constitutum fuit, ut Dei simulacrum faceres? Improbo huic stolidoque quaesito ita occurrimus; primo quidem, videri vos hanc quaestionem, ob velandam incredulitatem impietatemque vestram commovere; neque ut aliquid frugi de Deo loqui existimemini, sed ut divinam Servatoris oeconomiam calumniemini; nullam enim heic vos incarnationis rationem habetis. Deinde absurditas vestra et dementia omnimoda ex his coarguitur. Frustra enim Christianis conviciamini, et rei, quam nec ipsi cogitarunt, nec vos umquam audistis, aspernanter titulum imponitis, quasi simplicem Deum, carne nudatum, figurare se dicant. Quis enim rationalis naturae particeps non manifeste profitetur, Dei facere imaginem, quâ Deus est, vere esse impossibile vanique negotium moliminis? quoniam neque visibilis est divinitas neque comprehensibilis; Deum enim nemo vidit umquam *. Nam Moyses ipse, qui divinarum legum minister fuit, quamquam divinae praesentiae ardente desiderio correptus, gloriam Dei tantummodo vidit quae ei ostensa fuit cum gloriosus Deus praeteriit, et quidem ipso intra petram incluso, qui nonnisi posteriora Dei vidit, sic fortasse futurae in carne apparitionis figuras edoctus. Quid enim ait Dei oraculum? “ non videbit faciem meam „ homo, et vivet *. „ Nonne et priscos aliquot, sicuti legimus, qui omnipotentis Dei incommunicabile nomen cultis a se statuis inscripserant, quibus et cultum soli Deo debitum exhibebant, per Isaiae magni vocem obiurgat Deus * “ cuinam assimilastis Deum, dicens; et cuinam simulacro similem effecistis? Num imaginem „ eius faciet artifex, aut faber aurarius fuso auro illum inaurabit? „ Et iustissime

* Exod. XXXIII. 20.

* Is. XLVI. 5.

quidem minatur illicita audentibus. Non enim licet existimare quicquam esse in creatis, cui Deus sive natura sive gloria sive viribus sive re alia quavis assimilari queat. “ Nam gloriam meam, inquit, alteri non dabo, neque virtutes meas scul-
 ,, ptilibus *. ,, Quibus enim similis esse queat is qui omnibus est invisibilis, su-
 praque omnem mentem et comprehensionem? Quibusnam simulacris manufactis,
 humano ingenio artificioque elaboratis comparabitur?

* Is. XLII. 8.

Gr. p. 111.

Christianos itaque haec scientes, et in divinis rebus bene eruditos, sanam-
 que notionem arcanæ ineffabilisque naturæ habentes, nemo nisi furiosus existi-
 mare poterit divinae naturæ imaginem velle figurare. Vobis igitur incredulitatis no-
 vique iudaismi defensoribus, verba “ Deum quidem nemo vidit umquam ,, semper
 in ore promptue sunt. Verba tamen “ vidimus Dominum; et cum illo mandu-
 ,, cavimus ac bibimus * ,, et quaecumque alia summae condescensionis propria
 nobis sunt praedicata, cum vobis recitantur, audire eisque credere nullo modo pa-
 timini, sed uti peregrinam absonamque vocem repellitis. Sed si licet interrogare,
 responsum quaeso reddite. Ubinam vobis constitutum fuit, sive a legalibus praece-
 ptis, sive a doctrina evangelica, vel apostolico magisterio, incircumscriptum con-
 fiteri Christum, quatenus apparuit apud nos homo? neque porro facere imaginem
 eius neque venerari, sicuti nunc dogmatizatis? Profecto id adfirmare non poterit-
 tis, neque ullo argumento demonstrare; ita ut quae vos premit argumentorum pe-
 nuria, in victoriae nostrae abundantiam cedat. Etiam si ergo vobis non constaret
 catholicae et apostolicae ecclesiae antiquitas et ab initio constans traditio, quod est
 omnium validissimum argumentum atque tutissimum, nec non apostolicae et pa-
 trum voces, quae retinere traditiones iubent, sive scriptas sive secus, quia par in
 utroque genere traditionum vis spectatur; attamen de duobus ambiguis illud om-
 nino praevalere deberet quod religiosius est, et fidei atque amoris erga Christum
 propinquius, quodque optimus zelus, fervensque affectus inspirat. Quod si utrim-
 que praestantior meliorque ratio pro Christi ecclesia stat, nos utique longo inter-
 vallo victoriam referemus. Quoniam itaque impossibile est supraque vires, Deum
 mente comprehendere; certe figurare, supra omnem artem est, atque adeo impos-
 sibilis, quia Dei naturam assimilare, praeter naturam est, cum species formaque
 nulla subsit. Etenim ad quodnam exemplar spectans artifex imaginem faceret? Nunc
 vero quia Deum proprie vereque corporatum novimus, prostat pie volentibus ad fa-
 ciendam imaginem ea species, ad quam Deus, servi forma adsumpta, semet figu-
 ravit. Nam si quod est invisibile et vere sine forma, utpote incomprehensibile, nulli
 rei est simile, pingique nequit; necessario quidquid est conformatum et visibile,
 utpote comprehensibile, fateri oportet delineari posse et assimilari; quod ut figure-
 mus, non est nobis opus mandato. Non enim est hoc in more fidelium, ut nihil
 nisi imperatum faciant. Solent potius nonnulla sponte ipsi conferre, quae nimirum
 maxime decent ferventiores et studiosiores divini amoris atque pietatis. Secus enim
 quomodo ipsorum fidelitas appareret?

* Act. X. 41.

42. Quod si quis etiam legem demonstrari sibi postulet; certe opere efficere,
 validius ad fidem faciendam est, quam verbis praecipere. Iamvero iis, qui pie ad
 res divinas incumbunt, id quod dicturi sumus non erit incredibile. Narratur enim
 Abgarum Edessenorum regem, edita a Christo prodigia admiratum, multo amore

Gr. p. 112.

impulsum, ut saltem in imagine eum spectaret, pictorem misisse qui vultum illum divinum pingeret, atque ad se citissime adferret. Cumque pictor scopo suo non esset potitus, propter eximiam vultus venustatem atque splendorem, aiunt Christum faciei suae linteo applicito, imaginem propriam deprompsisse, remque optatam ad amatorem regem transmisisse (1).

43. Narratur insuper, universali nostro servatore Christo Bethleemi nato, illum qui gentis persicae tunc sceptrum tenebat, egregium illuc amandasse pictorem, qui nati pueri ac matris imaginem describeret; atque ad se adduceret. Agnoscant hoc corda incredula! Ne Persas quidem sibi persuadebunt tantum iter suscepisse, dona nato regi prout par erat laturos, stella ducente; quodque revera formidolosum erat, et in manifestum coniciebat discrimen, regem palam praedicare natum in terra sibi peregrina. Quod si non omnia in evangelica historia sunt scripta, non idcirco omnia sunt incredibilia. Nam neque alia prodigia, quae Iesus edidit, sunt neganda, quum tot fuerint, ut ne mundus quidem ea caperet, quamquam non sunt scripta, ut magnus ait evangelista Iohannes *. De invisibili ergo et supersubstantiali et incomprehensibili natura, et cuius imaginem facere impossibile est, dicitur

* Ioh. V. 37. " neque vocem eius audistis, neque speciem eius vidistis *; et, Deum nemo vidit

* Ioh. IV. 12. „ umquam, neque ullus hominum scivit aut scire potest * „ quia nempe deitas ita se habet, ut neque audiat, sed omni conspectu ac sono eximatur; neque item

* Ioh. IV. 28. esuriet umquam neque sitiet: " nec est investigatio sapientiae eius *. „ De Verbi autem in carne apparitione: " nisi venissem, et eos allocutus essem, peccatum non

* Ioh. XV. 22, 24. „ haberent. Et, viderunt, et oderunt me, simulque illum qui misit me *. „ Quid autem divi discipuli aiunt? " quod fuit ab initio, quod vidimus, et manus nostrae

* I. Ioh. I. 1. „ contrectaverunt, de Verbo vitae *. Et, vidimus Dominum, qui una manducavi-

* Act. X. 41. „ mus et bibimus *, „ quod post illius a mortuis resurrectionem contigit. Sed et laboravit, ex lege corporis, et esuriit, et sitiit. Et, misit Deus filium suum factum ex muliere *. Et Deus apparuit in carne, et passus est in ea adsumpta, resurrexitque veterascentem peccato naturam renovans.

* Gal. IV. 4.

44. Sic ergo et nos eundem nobis assimilatum per omnia absque peccato, iuxta vivificam et sanctissimam eius speciem, assimilamus et figuramus adoramusque fideliter ac veluti Deum decet, ut magna voce clamat Dei ecclesiae tradita ab antiquo divinitus consuetudo. Quid ni igitur adorandae sunt et honorandae huiusmodi assimilationes? Temporis causa, dicunt; quia haud antiquitus huiusmodi veneratio tradita est. Atqui si temporis causa haud venerandas imagines dicitis, nos contra propter hoc maxime venerandas contendimus. Namque has ab initio fieri videntes Manichaei atque Ariani (2), qui fuerunt horum neotericorum antesignani, easdem abolere studebant, adorantesque id est religiosos homines vituperabant, et horum damnationi subscribebant. Testes libri sunt, quos prae manibus horum sacerdotes habent. Quod si neque suis ipsis magistris, neque nostris veritatis praedicatoribus cedunt, neque quae propriis oculis vident, admittunt, quibusnam dein-

Gr. p. 113.

(1) De Christi imagine ab Abgarum missa diximus ad antirrh. I. 36. p. 36-37. in adn. Legatur insuper Baronius ad Ch. an. XXXI. n. 61.

(2) Ad Arianos quod adinet, instar omnium est Eusebii sententia a Nicephoro in hoc opere non semel memorata. De Manichaeis, nil mirum; nam sectae quo peiores sunt, eo vehementius ab omni pia verae ecclesiae consuetudine abhorrent.

ceps adnumerandi sint, patet. Sed etiamsi his auditis ora sua occludunt hi profani, attamen impudentem sententiam non omittunt; sed alia magis adhuc irrationabilia et insana his superaddunt.

45. Nam cum aliquis orthodoxus eos alloquens dicit, aequum esse ut divina symbola honorentur, quandoquidem in sacris aedibus collocata, sacra fiunt; pariterque illa quae in divina mensa vel alibi forte proposita sunt, vel in linteis vel in aliis materiis picta, ceu sancta et coadoranda, a Christianis iam inde ab initio confecta fuerunt; quid aiunt hi, qui sanctum a polluto distinguere nolunt? ۞ Fera- ۞ rum ac iumentorum et avium et aliorum animalium imagines in his picturis ۞ spectamus; et sacra quidem, quatenus sacra colimus, sed non illa propter haec. ۞ Ita et cum Christi imaginem videmus, rem sacram non imaginem veneramur; ۞ ideoque ne extra haec quidem veneranda est imago. ۞ Sed licet dicere non eandem in omnibus cerni rationem. Nam ceterorum animalium formae haud principaliter altari adhibitae sint, neque ideo ut adorentur, sed ornatus causa et decoramenti linteorum quibus intextae sunt. Dein sic accidit religiosa impellente vi, et piorum erga divinas aedes studio, ut haec tamquam sacrum donarium oblata sint. Attamen cum aliquis rem sacram colit, haud de iumento vel de fera cogitans id agit; scit enim nihil inde emolumenti fore; sed rei sacrae honorandae intentus, nihil praeter visionem formis illis ferinis impertit. Sed enim sacrorum simulacrorum ratio non ita se habet. Cur? quia cum per se sancta sint, et memoriam archetyporum sanctorum refricent, ceu sacra una cum sacris adorantur; neque cum ipsis tantummodo, verum etiam extra sanctas aedes in honore erunt. Tu vero asini et canis et suis in templo adorans imagines, non stomacharis; Christi autem imaginem una cum templo comburere gestis? neque hanc audaciam perhorrescis, qua demonstras te nomen tibi christiani frustra imponere? Quid ergo dicent hi mente capti, et intellectuali facultate orbati, de sacris caelaturis in cancellis, et iis quae vocantur soleae (1), et in columnis ac foribus ipsis, et denique ante divinum altare positae? Num haec ornatûs et pompae causa Christiani fabricaverunt, an potius propria propriis aptantes? gnari scilicet loca haec esse adorationis, ideoque ut adorentur haec ibi configurarunt?

46. Pol rectissime propheticus sermo horum delirium atque insaniam iamdiu vituperavit *. “ Dedit eis Deus oculos ad non videndum, et aures ad non audien-
., dum; ut videntes non videant, et audientes non intelligant. Et, incrassata est
., illorum mens, obscurati sunt et infatuati in cogitationibus suis *. , Disquiren-
tes disquirunt ea, quorum neque quaestio neque ambiguitas apud Christianos um-
quam fuit. Quum adeo sit perspicua et universo orbe pervulgata veritas, stulti hi
propriis oculis ipsique evidētiaē repugnant, demonstrationesque rerum ipsis con-
spicuarum et ob oculos positarum quaerunt. Idem agentes ac si quis solem videns
eois recenter finibus exorientem, et solarium radiorum quaqueversus iactus spargen-
tem, dubitaret adhuc num dies adesset. Aut mare quispiam navigans, vel flumen
tranans, demonstrari sibi transmissionem suam postulare, dubitaretque num aqua
in mari ac flumine esset. Et cum ne homines quidem prorsus lucis expertes de his

Gr. p. 114.

* Rom. XI. 8
Matth. XIII. 14.

* Rom. I. 21.

(1) De solea veteris ecclesiae extat eruditum Leonis Allatii opusculum.

ambigant, neque crapula obruti et abrepti hanc insaniam patiantur, qui tamen saepe res stantes et immobiles, circumagi putant; hi vino incredulitatis ebrii, animamque gravati, materialibus veluti devincti cupiditatibus mundanoque et fallaci gloriolae fuco et carnalibus voluptatibus captivati, pessima quaeque et calamitosa experiuntur.

47. Si pauca adhuc ad huius sermonis disquisitionem addemus, satis utique cognoscemus an his convenienter Christianorum appellatio attribuat. Quippe omnes scimus, quod sicuti Christi imago per derivationem, tum Christi speciem tenet, tum et ipsam appellationem gerit; sic etiam christianus, tamquam ex prototypo Christi nomine, et appellationem sortitur et mores, qui eum distinguere seu definire, per imitationem vitaeque genus, quatenus fieri potest, debent. Ex uno itaque ceu principio ac radice, Christo scilicet, procedentes, communionem relationemque mutuam conservant: et quamquam substantia modoque existendi differre inter se noscuntur, nihilominus eodem nomine utuntur, et communis in utraque re praedicatur Christi denominatio. Si ergo talis communio, idemque nexus ab his retinetur erga homogeneous, atque ad homonymum par honor redundat, sane his attribuat christiani nomen. Sin his prorsus contraria faciunt, atque omni dedecore et ignominia obruunt Christo aequae ac sibi commune nomen et mutuam relationem, cur hi Christianorum appellationem participabunt?

Gr. p. 115.

ἢ πρὸς τὴν
τυχὴν αὐτῶν.

48. Quod autem huius rei causa archetypi quoque destructio ab ipsis fiat, ratiocinii sequela et rerum quae cernuntur intentio faciunt intelligere. Distrabit enim illorum coniunctionem, nominisque communionem, homogenei et homonymi abnegatio et abiectio. Simile quid patiuntur, ac si de duobus pueris disquireretur, utrum ex eodem essent patre * progeniti; quorum ille qui incolumbia retineret paterna liniamenta, et indelebilem gereret cum gignente similitudinem, merito sane reputaretur germanissimus: alter vero nihil horum retinens, probabiliter nothus iudicaretur et extraneus. Nothi ergo et hi Christiani iure credentur, et Christi hereditate atque ovili expulsi. Frustra enim sibi adrogant nullo modo ad ipsos pertinens nomen: sed ad oeconomiae Christi destructionem, vel potius ad suarum animarum exitium, speciosum incircumscripti obiiciunt vocabulum.

49. Quid ergo dicent de aliis sacris figurationibus, nempe et ipsius sanctissimae virginis Dei matris, et ceterorum sanctorum, qui omni aevo Deo placuerunt? Num etiam heic incircumscriptio ipsorum obstat? vel ex deitate et humanitate constantes ipsos definient? Non licet heic profecto dicere deitatem una circumscribi, vel carnem distrahi, et unicam dividi personam; et coniuncta, pingendo aut circumscribendo dissolvi. Ad alias igitur adinventiones et prodigiosas ludificationes commiscendas loquaces hi peccatores convertentur. Nihil enim his magis gratum est et in more positum, quam ut ad absurdos cogitatus impiosque declinent; et quidquid improbable est ac Deo invisum, sectentur.

50. Quaenam autem est istorum hac in re opinio? Quia nullatenus quod utile est cognoscere valent, neque ullam rationem excogitare, quae suae improbitati ac maleficio patrocinetur, ad arbitrium suum atque ad propriae vesaniae ingenium confugiunt, dicuntque: ☩ quoniam Christi cultus exsufflatus est et excidit, ☩ sentaneum est, venerationem quoque sanctorum simul desinere, neque iam ☩ deinceps mentione dignam putari. ☩ Atqui nunc tempus est dicendi: si pa-

tremfamilias Beelzebul vocaverunt, quanto magis domesticos eius (1)? Haec enim hodierni Iudaei, linguas suas a priscis mutuantes dicunt. Nam si res Christi ita tractaverunt, quid malitiae adversus sanctos eius non exproment? Vere hoc dignum est illorum iniquitate, et in sanctos audacia ac protervitate: simul tamen est caritatis summae sanctorum erga Christum indicium opportunissimum, qua scilicet ei sunt devincti, numquam divisi. Etenim dum in hac vita degerent, testes passionum Christi, sociique vivificae eius necis fuerunt, peccato usque ad mortem resistentes. Et nunc etiam terrenis rebus exempti, participes visi sunt concitatae nuper adversus Christum persecutionis et contumeliae. Ecce enim et tunc corporibus suis, pro eo qui in corpore passus est, decertarunt fortiterque se gesserunt; et nunc rursus paria pari de causa patiuntur (2). Namque imagines parem ac archetypa ignominiam perferunt, rursusque compatiuntur, ut denuo conglorificentur; atque iterum honorantur ignominiae communione. Atque ut martyrum memoria exhilarati nos philomartyres gloriemur, aliquantulum in hoc sermone demorari libet: veluti homines spectandi et audiendi studiosi, cum iucundis gratissimisque oblectantur spectaculis aut musicis sonis, haud ab iis facile discesserint, etiamsi interdum necessaria negotia omittenda sint. Solent enim ea quae visui audituique pabulum praebent, amatorum sensus adtrahere, aegreque separabilem usum sui efficere.

Gr. p. 113.

51. Hi ergo sancti Christi facti imitatores, et erga Christum caritate penitus vulnerati, et vestigia eius quatenus homini possibile est, persequi gestientes, fide nixi, et firmam spem retinentes, ac futura tamquam praesentia captantes, terrena omnia ceu caduca et corruptibilia contempserunt; divitiarum quoque et ipsorum corporum negligentes fuerunt, quia res caelestes ac sublimiores adpetebant, conversationem in caelis agendam optantes. Ideo cuncta ceu stercora prae creatoris amore, iuxta martyrum summam, arbitrabantur *. Sic sibi crucem tollentes, et armaturam fidei capientes, et fidei lorica muniti, scutumque fidei arripientes, galeam quoque salutarem sibi circumponentes, tamquam ex alto vires suscipientes, Christi passionem aemulantes, fortiter decertantes, invicti milites magni regis semet ostenderunt et athletae generosissimi. Sic adversus errorem trophaea erexerunt, omnemque machinam inimici expugnarunt, cunctas eius vires dissolverunt, omnia tela eiusdem ignea extinxerunt, et dominatum valide destruxerunt: cunctas ministrorum diaboli molitiones ac minas despuerunt, quamlibet ipsorum saevitiam atque fraudem aspernati sunt, fortiter viriliterque admodum illorum artificiis obstiterunt. Vere firmam et indeclinatam erga Deum voluntatem gerebant, et inflictos cruciatus velut in alienis corporibus perferentes, ac naturae quodammodo obliti, labores tolerabant; pietatis stadium contra polytheismi errorem decurrentes, in ignem veluti rorem insilientes, horrendissimarum ferarum dentes et rabiem haud metuentes, ferri aciem, et ungarum acumina, carniarum concisiones aut lacerationes, animis haud concidebant, supplicii instrumentis sponte ut deliciis occurrebant, cun-

* Philip. III. 8.

(1) Incipit hinc apud Nicephorum laudatio martyrum, quae utiliter conferetur cum illa Constantini diaconi a nobis edita in Spicil. rom. T. X, quamque prae oculis habuisse videtur Nicephorus, praesertim quia in nicaena synodo, cui Nicephorus quoque interfuit, sermo ille Constantini citatus fuerat.

(2) Parem sententiam de martyrum reliquiis, quas Saraceni Thessalonicae violaverant, scribit Nicolaus patriarcha in sermone suo apud nos Spicil. T. X. praef. p. 27.

cla sustinentes, omnia tolerantes, unum spectantes, atque ad bravium supernae vocationis festinantes, haud condignas passiones huius temporis ad futuram quae revelabitur gloriam existimantes. Sed his omnibus resistentes, et morte superata, pro fide pugnantes, tyrannorum minis superiores visi sunt; quia nomine Domini roborabantur, quod coram gentibus regibusque portabant.

Gr. p. 117.

Ita cruciatus fortiter tolerantes, maiores vires sumebant; ita persecutionibus ac periculis corroborabantur. Hinc tentationibus ac tribulationibus magis vigeant, nullatenus minis intentatisque terroribus terrefacti; persecutorum rabiem egregie retundebant, capita impiorum concidebant, supercilium atheorum deprimebant, furibundorum tormenta ceu thesauros pretiosos admittentes, deliciarum potius quam poenae loco habentes. Sic erroris destructores evaserunt, angustamque et molestam viam terentes, multitudini inviam et desertam, ad spatiosam ac beatissimam, quae ipsis erat adsignata, requiei sedem pervenerunt. Hi victoriosi martyres, in cruciatuum camino excocti, atque ut aurum probatum comperti ac splendificati, sole sunt clariores, et sidera fulgore superant. Hi ob Christi confessionem consummati, rationales perfectasque victimas ei semet prae-buerunt, et sacrificium Deo gratissimum ac iucundissimum, et acceptabilem perlitationem beneque olentem odore spiritus, in holocaustum obtulerunt. Horum alacritate ipsi angeli obstupuerunt; horum certamina superni mundiales virtutes admiratae summopere sunt; quia mortali in corpore invisibiles hostes debellarunt, et de adversariis suis victoriam retulerunt, invisibilibus profligatis agminibus, trophaea splendida contra repugnantes statuerunt. His gaudet Deus et glorificatur; angeli quoque in caelis gratulantur unaque laetantur; contra diabolus nec non apostaticae copiae eius vulneratae pudefiunt, casum suum clademque deplorantes.

Sapientes hi ac celeberrimi martyres, de errore triumphatores effecti, fidei nostrae inexpugnabiles turres extiterunt, ecclesiae columnae ac sustentacula, religionis bases et immobile fundamentum, gloria ingens nostratium fidelium et ornamentum, luminaria splendida et intellectualia mundi fines illuminant, certaminum suorum fideique radiis fulgentes. O fidem invictam! o caritatem ineffabilem! o spem indubiam! o fortis animae constantiam angelicam! o excelsarum mentium caelestiumque alacritatem atque vigorem, natura maiorem, re creata superiorem! Quid prius stupentes admirabimur? Fortitudinis datorem Deum, an fortium propositum? divinorum donorum praestantiam, an sanctorum magnanimitatem? Utraque res enim naturam orationemque nostram excedit. Cum propheta ergo exclamabimus *: “san-
., ctis qui sunt in terra eius, mirificavit Dominus omnes voluntates suas in eis. ,, Quoniam et hic mirabilis in eis est, quia supra omnem creaturam se extollentes, uni creatori conditorique suo adhaeserunt. Sic itaque facti sunt speculum Dei immaculatum, purissimum, limpidissimum; divinumque radium pure in suis purissimis animabus excipientes, Dei imitatores evaserunt; quodque Deus est suapte natura, ipsi participatione et gratia consecuti sunt, facti nimirum Dei habitacula, templa divina et splendida, iuxta prophetica locutionem *: “habitabo in eis et
., inambulabo; et ipsi erunt mihi populus, et ego illorum Deus. ,,

Gr. p. 118.

* II. Cor. VI. 16.

Hi ergo praeclaro certamine praeclare decertato, fide servata, cursu consummato, mundo eiusque principe debellato, egregio confecto negotio, caduca ac fluxa

cum perpetuis commutantes, ob haec viriliter gesta, et tanta certamina, immarcescibilibus coronis victoriosi veritatis testes a munerario certaminum Deo digni habebuntur, et cum Christo aeternaliter regnabunt. Christo scilicet facti coheredes, et immortalitatis sortem adepti, vivunt apud eum vitam incessabilem ac perpetuam, luce immortalis fulgentes, divina pulcritudine venustati, cum supernis potestatibus choreas agitantes. Nam quid maius esse potest, quam versari cum Deo, atque illinc beatitate perfrui, superna gloria dignos habitos atque splendore? Etiam si enim nunc forte vita illorum obscura videtur, attamen “ quum Christus, inquit, apparuerit, vita nostra, tunc et ipsi cum eo apparebunt in gloria *. ” Namque martyrum Deus “ est Abrahami Deus et Isaaci et Iacobi, non mortuorum sed viventium, Deus est *, ” uti scriptum est. Itaque sanctorum animae in manu Dei sunt *, neque umquam eas tanget dolor; et quamquam oculis horum insipientium visi sunt mori, et reputata est calamitas exitus illorum; et a nobis discessus, contritio; illi nihilominus sunt in pace. Non enim mortui sunt, sed vivunt, et somnus potius quam mors est, mors illorum pretiosa; haud terra infossi, sed in caelum volatu elati (1). Etenim ex corruptibili caducaque vita translati, in aliam transierunt senectutis expertem et sempiternam. Quamobrem in quotidianis canticis nostris, circa illud acroteleution canticum quod hymno succinitur, congruum quid modulantes ceu ad viventes in Deo sanctos “ benedicite spiritus et animae iustorum Domino, dicimus, et quae ibi sequuntur. Atqui illi canticum Domini haud canerent in terra aliena, et a nostro sacro choro longissime absentes, si certe sancti ab eis mortui putarentur.

* Coloss. III. 4.

* Luc. XX. 37.
* Sap. III. 1.

52. Sed illa quidem priora fuerunt. Nunc vero in suis sacris imaginibus easdem quas Christus persecutiones participant, eiusdemque passionibus conformantur; ita ut pro duplici passione et iniuria, duplicibus etiam praemiis sint coronandi: vicissimque simul glorificabuntur secundo, tum in vita scilicet martyres, tum etiam martyres in imaginibus. Propterea nos scientes eos Dei familiares esse ac adseclas (iis enim omnium Deus dixit: iam non dico vos servos sed amicos *. Et, dedit eis potestatem filios Dei fieri *); admiremur illorum erga Deum caritatem ac fidem, et supernis honoribus cumulemus: templa illorum ornemus, certamina celebremus, sacras reliquias veneremur, augustas illorum imagines cultu prosequamur: quandoquidem vere honor imaginis ad prototypum transit; et honor fidelibus conservis tributus, indicium est nostrae erga communem Dominum benivolentiae, ut aiunt ecclesiae magistri. Hinc nobis firma spes fidesque, sanctificationem impetrandi, peccatorumque remissionem, ac molestiarum depulsionem nanciscendi. Hinc videmus expelli daemones, morbos sanari, infirmitates fugari omnium qui cum fide accedunt, sive spiritales sive corporeas. Siquidem dedit ipsis omnium dominator “ potestatem calcandi supra serpentes et scorpiones, et super omnes inimici vires, nec non morbum quemlibet aegritudinemque sanandi *. ” Quo fit, ut virtute a Spiritu accepta, miraculis atque virtutibus clarescant (2), gratiae fontem in semet gestantes sanitatibus abunde ad omnes scaturientem. Quid igitur ad haec dicitis, o

* Ioh. XV. 15.

* Idem I. 12.

Gr. p. 119.

* Luc. X. 19.

(1) Ergo non expectato universalis iudicii die, ut recentiores schismatici dictitant.

(2) En graecae quoque ecclesiae, patriarchae sui Nicephori ore, confessionem de miraculis intercessionem sanctorum, praesertim ob hominum salutem, patrari solitis.

sanctorum inimici? Digni ne sunt nec ne, propter haec maiora omni cogitatione atque oratione certamina, quae humanae naturae vires excedere scimus, digni inquam ne sunt honorari et glorificari? praesertim quia et de ipsis extant promissiones, multo ante haud fallaciter editae “ glorificantes me, inquit, glorificabo „

* I. Reg. II. 30.

verax oraculum ait *. Quo id, inquam, modo? Nempe aliter quoque plurimis sublimibusque encomiis atque operibus, dignus eis laudum honor et gloria impenditur; neque tamen secius per sacras imagines, id quod nos religiosi ac philomartyres valde satagimus. Veneramini ergo certamina, honorate memoriam, celebria illa facinora admirantes martyrum, quos ferae quoque erubuerunt, quibus ignis saepe cessit, ferrum infractum est et obtusum, poenales diruptae sunt machinae; et sensu quodammodo tacta elementa, martyrum erga communem Dominum caritatem, ceu conserva reverita sunt.

53. An vero aliter vos existimatis? Aversamini autem sanctorum preces, suffoditis augustorum altarium sacras mensas, ut flamma ex horum reliquiis ardente, sicuti vester Mamonas fecit ac docuit, perfruamini? Et venerabiles horum aedes conspurcatis, omnique foetore ac turpitudine oppletis, sancta polluitis et profanatis cum illorum sacris caelaturis, quibus martyrum res praeclare gestae, et celebria certamina, ceu fit in libris ita in ecclesiis ac tabulis splendide picta exhibentur. Quin adeo libris etiam aliquot talia continentibus igni traditis, cinerem favillamque hos efficiendos curastis, ut sic etiam sanctorum memoriam funditus aboleretis. Iam vero qui ita adversus sanctos insolescunt (prout ex re praesenti, quisque volet, adfirmationis veritatem comperire poterit) quid non erant acturi horrendum atque incredibile adversus sanctos, si forte in ea tempora incidissent, quibus illi vixerunt? Nonne tanto peiora praesentibus et diriora fecissent, quanto maior horum erga veram religionem adversatio cernitur?

Gr. p. 120.

54. Sed enim simulant se adversus templa irreligiose non agere; sed ipsi sibi fucum faciunt dicentes: ⲉⲓ ista quidem sancta esse, ob illic peracta sacrificia, et ⲉⲓ sacras preces atque invocationes, quae in eorum foundationibus fiunt. ⲉⲓ Atqui quid ni sunt fatui stolidique omnino, cum non intelligant sanctificationis gratiam sanctique Spiritus praesentiam ad totum templum pertinere? neque enim ad mensuram datur Spiritus *; neque pars quidem templi gratia imbuitur, pars autem hac destituitur. Nam vel totum sacrum est et sanctum, vel profanum totum atque pollutum. At tu, qui incircumscriptum amas, et martyres odio habes, dum sanctificationem circumscribis, rem totam insipienter aufers, quia cui plus inest, si confidenter dicere licet, subtrahis; quoniam haec aliunde etiam gratiam participant. Nam sicut templa a sanctis rebus appellationem accipiunt, ita et sanctorum simulacra nomen horum inscriptum gerunt, atque hoc sanctificantur; si certe credibilis tibi minimeque mendax testis est Christus, qui vim nominis gratiamque declarat dicens “ in nomine meo daemonia eiicient *. „ Et quae ibi sequentia scimus. Et “ qui recipit prophetam in nomine prophetae (1), mercedem prophetae accipiet. „ Et qui recipit iustum in nomine iusti, mercedem iusti accipiet *. „ Qui ergo ad martyris templum accurrit, ad imaginem pariter accedit. Utraque opificia sunt et

* Ioh. III. 34.

* Marc. XVI. 17.

* Matth. X. 41.

(1) Adde in graeco contextu ἐν ὀνόματι προφήτου, quod editione nostra excidit.

in ambobus gratia eadem. Insuper vero qui religiose accesserit, sanctificationem ob fidem propriam (1) consequetur. Si ergo sancta sunt templa ac veneranda, necesse est sancti quoque hominis imaginem sanctam esse ac venerabilem; nihilque heic profanum esse aut pollutum. Quod si has profanas dicis, profecto etiam ecclesiae profanae sunt: communem enim et per omnia diffusam constat esse sanctificationem. Alioquin imaginibus alia opus esset sanctificatione, fundatione, precibus, encacniis aliis; alteriusque adventum Spiritus praestolabuntur. Quod si tu per unam rem, alteram simul evertis, manifestum te ostendis sanctarum rerum inimicum, et quidem furiosissimum hostem atque acerbissimum, quia molestissimi tibi sunt sancti etiam in imagine spectati. Propterea tu subruis, prosternis, spolias templa, quia sancta sunt. Nonne ita tuo te testimonio osorem hostemque sanctorum probas? Demonstras enim, etiamsi nolles, summam esse horum inter se relationem et necessitudinem, sacri nempe templi et augustarum imaginum, quia nunc simul destruuntur et persecutionem experiuntur; velut antea a Christianis fabricata haec pariter fuerant et honorata.

55. Postquam itaque temet Christo et sanctis infensissimum ostendisti, sequitur ut paria de symbolis quoque caelestium et incorporearum virtutum sentias atque loquaris. Nam Christi rebus sublati, haec quoque simul auferri destruique congruum est; ut hinc etiam Marcionis Manetisque infidelitate atque atheismo laborare coarguaris, veteremque et novam scripturam ludibrio risuique habere, pleraque ex his delere et expellere, loquentem in ipsis Deum reprehendere: et si nihil aliud, certe illos cherubinos, qui auro puro ductili formati fuerunt, Deo omnium domino iubente, Moysisque oraculo conflati, atque haud minus apostolicis verbis * honorati, latreutici cultus cum ceteris iustificationes, ceu symbola huius regulaeque, vocitati; de quibus latius alibi quoque a nobis fuit disputatum.

67. p. 121.

* Hebr. IX. 5.

56. Nunc demum hoc tibi adhuc adiectum sufficiat. Nempe, quod Iudaeis ingrator et contumacior quum sis, divina praecepta pedibus trahens et ludibrio habens, christianum te agnoscere aut appellare non licet. Quos enim neque apostolicum magisterium persuadendo vincit, neque legislatorum ac prophetarum decreta permovent, neque ipsius Dei constituta et mandata terrent, cur quisquam in Christianorum partibus eos esse iudicet? Si ergo accideret, ut tibi aliquis christianum fieri suaderet, nihil sane ei opus esset de Christi sanctorumque imaginibus loqui. Credis enim incarnatum esse et corporatum Dei Verbum, vereque humanatum, et non apparenter atque phantastice. Dixisti etiam circumscriptum esse corpus eius, neque ullum tibi est de nostrae fidei sacris symbolis dubium. Nihilominus summis tantum labiis et verbotenus christiani tibi simulanter adpingis nomen, opere autem ipso Christi incarnationem a te prorsus negari, facta tua vehementi voce testantur. Nobis vero cunctisque hominibus, quibus Domini timor est insitus, quique res divinas colere et honorare docti sumus, ex mosaicis quoque scripturis, vel potius ex inspiratis a Deo oraculis compertum est sanctos quoque angelos pingi et figurari; perque horum sacras imagines Deum manifestari. " Illinc enim, inquit, „ innotescam tibi *. „ Sunt ergo hae venerandae ac sanctae. Iam si altissimae

* Exod. XXV. 22

(1) Recte; nam neque a sacris imaginibus neque a templis proprie sanctificamur, sed a religiosis nostris actibus, ex intimo animo pie sincereque elicitis.

substantiae et Deo proximae figurantur, exploratum est inferiores quoque potentias fore figurandas, atque a Christianis ceu sacras honorandas et in picturis obsequio colendas.

57. Sed nihil impium absurdumve ab his praetermissum fuit, quod studiose adversus catholicam ecclesiam non sint moliti aut nugati. Nam ex quo manichaea rabie sunt correpti, maniacos fundunt cordis abortus; et quasi lymphati, veritatis imagines, id est quae verarum rerum memoriam nobis conservant, hi falsitatis defensores, pseudonymas appellare non verentur, archetypis falsitatem adfingentes; haud alienum proposito nostro arbitramur quae nunc menti succurrunt supradictis adiungere; magnopere enim haec coarguendae illorum insaniae malitiaeque proderunt. Nam qui divino resistunt Spiritui, quamlibet etiam orationis sublimitatem abnuunt, Christi ac sanctorum memoriam hoc instituto suo conantes extinguere, sic etiam inspiralis vocibus contradicentes.

58. Quod priscum sit hoc vocabulum, et ipsa hominis creatione antiquius, immo vero et in hominis creatione tamquam rei index adhibitum, perspicue ex sequentibus discimus. Quid enim dixit omnium Deus *? “ faciamus hominem ad imaginem et similitudinem nostram (1). „ Prima haec fuit Dei locutio nostram volentis naturam condere. Deinde post prius dictum: “ et fecit Deus hominem ad imaginem Dei fecit illum. „ Et deinde: “ genuit Adamus Sethum, ad imaginem „ et speciem suam *. „ Atque ut aliis praetermissis, ea quae longo quidem tempore distant, sed tamen iusto vocabulo sensuque congruunt, in medium adferamus, Paulum loquentem audiamus *: “ sicut portavimus imaginem terreni, ita caelestis „ quoque portemus imaginem. „ Utique satis haec esse iudico, neque nobis opus esse longiore sermone ad rei propositae demonstrationem. Quae enim maior auctoritas quam Moysis et Pauli? Dicant ergo nobis hi qui ipsum hoc vocabulum abnuunt, seque ab imagine Dei longissime submovent, atque ab eius gratiae participatione: si omnia, quae hoc nomine utuntur, veneranda sunt et honorabilia, propter eorum unde deducuntur dignitatem, cur iam Christi et sanctorum imaginibus ignominiam quaqueversus et contemptum adspargunt? Atque ut ex sublimioribus atque ab ipsa theologia orationem ordiar; filius Dei ac Deus noster, cum patre suo Deus pariter dictus, tamquam eius imago honoratur, praeter ceteras eiusdem appellationes, et glorificatur “ qui est, inquit Paulus *, imago Dei invisibilis (2). „ Atque hoc potissimum vocabulo gloriantur theologi et gaudent. Sed nonne, propter imaginis vocabulum, filium quoque hostes Dei a paterna gloria et unitate naturae abalienabunt? Deinde et augustus angelus, imago Dei est, speculum purum, immaculatum, limpidissimum. Idcirco honorabilis angelus; itemque homo, utpote ad imaginem Dei factus, et Dei imago appellatus. Propterea in honore habetur, ideoque etiam libero arbitrio pollet, et ab aliis differt animalibus, et omnibus dominatur. Nam quatenus tantum creatura est et animal, nihil a ceteris differt. Alioquin conspicuum quidem oculis est, quid dicatur in homine ad imaginem Dei; sive

(1) Reprehenditur hoc argumentum ab auctore librorum carolinorum lib. I. 7, sed defenditur et explanatur ab Hadriano PP. in epistola celebri apologetica ad Carolum imp.

(2) Animadvertite additamentum *invisibilis*, ἀόρατος, quod non apud Nicephorum solum, sed apud aliquot etiam codices legitur. *

mentem quis putare velit et animi vim reatricem ac dominantem, sive aliud quid in homine cogitabile (1); siquidem ne huius quidem archetypum in numero visibilium rerum est.

59. Praeterea nostri quoque sacerdotes, quia supermundialium ordinum speciem exprimunt; etenim hos repraesentant tum in sacris liturgiis, tum in aliis divinis quas celebrant hymnologiis; propterea honorabiles habentur a vere piis atque modestis. Et reliqua ecclesiae ordinatio ac dispositio, caelestis aulae imitatio est ac figura. Item Moysis legislatoris tabernaculum, et cuncta illic contenta, caelestium aliarumque creaturarum rerum resonantias quasdam ac similitudines prae se ferebant, sicut ab eo dispositum fuerat. *Gr. p. 123.*

60. Quin adeo sacri ipsi libri, hominum qui eos scripserunt imagines sunt. Per hos quippe, illorum auctores quamquam absentes perpetuo loquuntur; tantaque necessitudine eos attingunt, ut scribentium ipsorum diserte nomen gerant. Sic enim sacrum apostoli librum, apostolum appellamus; et prophetae librum, similiter prophetam vocamus, parique modo evangelistae librum. Sacra quoque templa haud omnino cum relatione ad aliquem dicimus, sed plerumque absolute huius titulum dicimus homonymum ei cui templum est dedicatum, propter appellationis communionem et necessitudinem. Sic etiam terrenorum principum imagines, tantopere sunt subditis honorandae, quia et Christus Caesaris imaginem honore dignatus est. Denique nullam quisquam rem comperiet, quae ad aliquid ut ad principale refertur, quae ob id ipsum non promereatur honorem, quia illius principalis ideam obliicit. Si ergo haec omnino dictam ob causam sunt honorabilia, cur ista quae praeter cetera gloriosa sunt, a Christi hostibus ignominia iniuriaque adficiuntur? Et filius quidem ut patris imago honoratur. Atqui imagines utraeque sunt, idemque de utrisque fit sermo; quamquam substantiâ differunt. Age vero quod praecipue vesaniam istorum impudentiamque obiurgat, addendum praedictis superest. Satis omnes novimus, pravos etiam homines pravorum et impurorum hominum res honore prosequi solitos, et imagines illorum memoriae dedicare; quia nempe mores illorum aemulantur, et gesta adamant, eisque ceu sibi familiaribus vitaeque consentaneis student, sive melioris rei ignorantia, sive peioris electione. Sed haec, inquiunt, ethnica sunt et apud ethnicos fiunt, eaque illorum stoliditate et insania digna sunt. Atqui ego aio, nonne oporteret etiam Christianos, quaecumque ad Christum adtinent omni cultu dignari, itemque res sanctorum magnificare et amplecti? Sicut enim impiorum monumenta abominanda sunt et polluta, ita sanctorum amplectenda atque amabilia.

61. Quis enim sobrius non concedet, quod si malae frugis archetyporum, malae sunt imagines, necessario sacrosanctorum quoque archetyporum sacrosanctae imagines sunt? Idem enim de utrisque sermo valet, quatenus imagines sunt; etiamsi quae iis intelliguntur ac denotantur, multam immanemque differentiam habent. Sed notissimum est, hos qui Christo penitus vale dixerunt, beatorum quoque illorum virorum vitam virtutesque et fortia facinora detestari, ac vel sola ipsorum memoria exasperari et angere. Nam quidquid bonae frugis est, vitandum censent, malum

(1) Videsis Cantacuzeni quoque opinionem apud nos p. 100. adn. 3.

contra eligendum, molestissimique ipsis sancti sunt etiam in imagine spectati. O stoliditatem! o stuporem! Unusquisque populus res sacro cultui congruas congruenter honorat et colit, leges, ritus, traditas ipsis antiquitus vitae agenda doctrinas inviolatas custodiunt. Soli omnium Christiani divinae, qua salvi sumus, indulgentiae symbola et monumenta stulte despiciunt; quos oporteret vehementius haec colere, quam sua ceteros; quia et verae utilitatis notitiam nos prae ceteris omnibus pleniorē hausimus; quippe qui et esse Deum, et omnium rerum causam esse continentem et conservatricem credimus. Hoc inquam nisi facimus, nonne summum impietatis atque atheismi culmen tenemus!

62. Dignum iudico, idoneo nunc tempore, dicere etiam quodnam hi hominum genus sint, et cuiusnam vitae ac morum; ac veluti catalogo exponere studia eorum et occupationes; quorum ex vita et reliquis institutis, dogmata quoque inclarescent; namque ex fructu arbor cognoscetur. Ergo, ut cernimus, plerique horum nulla scientia aut institutione imbuti sunt, atque ipsa elementorum nomina ignorant, immo etiam earum rerum studiosos subsannant atque obiurgant “ nam, disciplinam atque sapientiam impii despicient, uti scriptum est *. Rudes ergo quum sint et ignari, intemperanter incontinenterque in omni vita degunt: nullumque nequitiae genus recusant, suimet amatores, pecuniae cupidi, vani, superbi, blasphemī (1), contumaces, ingrati, profani, sine affectione ac foedere, calumniatores, incontinentes, saevi, omnis bonae rei osores, protervi, arrogantes, voluptatis potius quam Dei amatores. Sed parva sunt haec, etiamsi maxime reprehensibilia, apud eum qui huiusmodi catalogum scribendum suscipit. Addam etiam, hos esse conviciatores, immisericordes, iuratores passim, periuros, sacrilegos, pompaticos, vanae gloriae cupidos, terrenis rebus addictos, anima ac mente effeminatos, ebriosos, stupidos, stolidos, vesanos, carnales omnino et ad infima quaeque pronos: mundo et mundanis rebus devinctos, ventri tantum inservientes, et omnium ad ventrem pertinentium studiosos, utpote pecudales et irrationalium bestiarum vitam aemulantes. Sunt praeterea turpes in occursibus, in sermone autem et conversatione turpiores: verbis pugnaces, iracundi, contentiosi, iurgiis gaudentes, et aliena iura invadentes. Iidem tribunalia terunt, controversiarum litiumque studiosi; libellorum auctores iniquorum, quibus adversus proximum ab improbis struuntur calumniae; metunt ubi non severunt, congregant ubi non sparserunt, quodlibet evangelicum mandatum abolent, omnem canonicam civilemque constitutionem negligunt, omne spiritalis vitae genus abnuunt ac vituperant, omne ecclesiasticum magisterium reprehendunt, cunctas apostolorum patrumque voces atque admonitiones despuunt; sacrosque libros nostros ceu magnopere quid noxium abiiciunt, et eos qui hos legunt usuque terunt, ceu piaculum aliquod aversantur: pietatem omnem

(1) Cantacuzenus in cantic., ut unam vel alteram adhuc ex eo auctoritatem proferam. Ηἄσα βλασφημία τὴν φιλοδοξίαν ἀρχὴν ἔσχηκεν· ὅπου γὰρ καὶ ὁ πρῶτος γενόμενος παρὰ Θεοῦ ἄνθρωπος, Ἰσὸς ἀκούσαι καταδείκνυμενος γενέσθαι θεῶ, καὶ ταύτῃ τῇ συγκαταθέσει πρὸς τὸν ὑψίστον βεβλασφημηκώς, αὐτὴν τὴν φιλοδοξίαν, τὸ γενέσθαι ἴσος θεῶ, ἀρχὴν ἔσχε τῆς παραβάσεως. *Omnis blasphemia a superbia initium sumpsit.* Namque et primus homo a Deo creatus, quum audisset posse se parem Deo fieri, et hac persuasionem permotus adversus Altissimum blasphemiae reum se fecisset, superbiam, id est Deo se exaequandi ambitionem, transgressionis suae originem habuit. Haereseon certe omnium matrem esse superbiam, dicit apud nos Cyrillus de trinitate cap. I, cum Augustino in adn.

et orthodoxiam irrident, apostolicum vestimentum (1) vilipendunt, et sacerdotium subsannant: omne denique frugi bonumque renuunt, omne vitandum atque improbum amplectuntur: lectioni non vacant, divinas scripturas non auscultant; quì enim id facerent? quum haec omnia odio habeant, et omnis rei utilis sint ignari, malitiae omnis adinventores: templa Dei non frequentant, fidem non honorant, caritatem non sectantur, spem non habent, neque orationi neque ieiunio dant operam, virginitatem non reverentur (2), modestiam non diligunt: vitam universam turpiter decurrunt, nequitiae omnis operatores, virtutis cuiuslibet contemptores. Nam praeclarum quodlibet et egregium et cum virtute actum, scenam ipsi ac ludibrium reputant; Deo maxime odibiles et infensi nec non angelis et hominum pientioribus et qui recte vivere instituerunt. Horum et vita turpis est, et sermo marcidus atque aspernabilis omnique vesania plenus.

Quid plura? Quicquid hosti nostro virtutis osori placet, hi per omnem vitam factitant; nulla ipsis mortis in sermone commemoratio, nulla de resurrectione ac iudicio mentio, atque expectato cum paterna gloria iudice, inenarrabili profecto re ac tremenda, et nullis verbis exprimenda, plena pavoris et consternationis, cui ipsi angeli multo cum metu adstabunt atque terrore, tuba graviter resonante, cum actae vitae remuneratio fiet, cum unusquisque creatori apparebit, prout in corpore egerit sive bonum sive malum recepturus. Isti, inquam, peccatorum suorum compunctione non tanguntur, veniam a Deo non petunt, nullam de salute animae admonitionem admittunt. Quid enim mali habet anima mea, meliora suggerenti, respondent? Propterea neque regnum caelorum sperant, nec spiritalem aliquem sermonem boni unquam consulunt. Vere his absconditum est evangelium "in quibus Deus huius, saeculi excaecavit mentes, ne ipsis fulgeat illuminatio evangelii *., Iam vero inter hos ipsos qui sunt magis plebei ac pedestres, et rei familiaris egeni, adeo ut ne unius quidem diei proprium victum habeant, ex triviis atque gurgustiis collecti, ne ea quidem quae ante pedes iacent intelligere queunt: cumque sint ebriosi ac potatores, vestigant semper atque odorantur ubinam fiant compotationes et comisationes ad quas promptissime convolant; ut ex convivis symbolas capientes, egestatem suam et angustias solentur. Ex his contingit circumforaneorum illud et vitandorum hominum conflari conventiculum; ubi seditionibus novisque rebus ciendis gaudent. Atque horum plurimi militia reduces sunt, in qua de pessimis criminibus

(Gr. p. 125).

* II. Cor. IV. 4.

(1) Christus dominus (Marc. VI. 9.) praecepit apostolis ut essent calceati sandaliis, et ne induerentur duobus tunicis.

(2) Cantacuzenus ad Sap. IV. 1. gr. ita virginitatem dilaudat. Τὸ μέγα χεῖρμα τῆς παρθενίας διὰ τούτων ἐξυμνεῖ, καὶ ζησι* κρείσσω ἀτεκνία μετ' ἀρετῆς* οὐδὲ γάρ ἡ ἐκ στειρώσεως ἀτεκνία μακαριστὴ, ἀλλ' ἡ μετ' ἀρετῆς καὶ λογισμοῦ σώφρονος τῶν παθῶν ἐπικράτεια καὶ παντελὴς ἀμειξία· ἀθανασία γάρ ἐστιν ἐν μνήμῃ αὐτῆς· τινὲς μὲν τὰς διαδοχὰς τῶν τέκνων, ἀθανασίαν τοῦ γένους κεκλήκασιν· ὁ δὲ γε σοφὸς οὗτος αὐτὴν ταύτην ἀθανασίαν ἡγεῖται μάλιστα τὴν δι' ἀτεκνίας καὶ παρθενίας πολιτείαν θαυμαστῶς ἄγαν κατορθώθεισαν ἀνθρώποις. *Virginitatem, magnae instar rei, his verbis extollit: « melius est carere liberis cum virtute. » Nam certe sterilitatis causa liberis carere, haud est reputanda felicitas; sed illa potius, suadente virtute, cupiditatum continentia, qua caste deliberamus coniugali omni societate carere. Etenim immortalitas ex huius rei memoria conficitur. Et quamvis nonnulli titulo immortalitatis appellant liberorum successionem; attamen hic sapiens immortalitatem credere mavult virginale illud sine liberis vitae institutum, quod homines non sine vulgi admiratione recte peragunt.* Haec tamen non ita sunt accipienda, quasi virginitas humanae gloriae causa sit eligenda; quod si fieret, ne virginitas quidem ipsa plerumque foret incohumis. Nam quo quisque humilior, id est modestior, animo est, eo tutius huic virtuti consulit.

et detestandis convicti fuerunt; vel quia iam aetate exoleta militare nequeunt, albo exercitus sunt expuncti, et ab armis cessare iussi.

63. Quia vero et lingua et opere sunt corrupti, praesentibus tantum inhiant, carni dediti, ventrisque mancipia, Deusque illis venter est, atque haec mundana, et quaecumque per ingluviem in ventrem transeunt, summam esse felicitatem definiunt; nullaque in re meliore spem defigunt, nihil celsius aut utilius spectantes. Divino autem iudicio in egestate versantur, multisque angustiis premuntur, praesertim postquam regia stipendia eos destituerunt, ex quibus victum in armis percipiebant. Pro mensura itaque et pondere necessariorum rerum et victualium, pretium veluti rependentes, religionem suam ventris famulatu addicunt hi amentes, copia potius dapum, quam rectitudine dogmatum, cam lance librant; amici quidem quamdiu rebus voluptati idoneis abundant, contemptores vero et fidei nostrae accusatores, si quid praedictorum emolumentorum desit. Pari enim voluntate moribusque sunt isti et quotquot in eadem infidelitate sunt, atque illi olim ex aegyptiaca servitute liberati, similemque illis et germanam linguam sensumque habent: manifesteque illorum cultus indicia prae se ferentes, si forte in similes incidant calamitates, moleste ferunt et excandescunt. Atque ut illi adversus legislatores ducesque suos seditiosi fiebant, suam circa carnes et ollas sessionem, panisque abundantiam, commemorantes; sic et hi impudenter veritatis praeconibus dominicaeque doctrinae ministris maledicentes, scelestissime blaterant, propemodum eadem dicentes, quae illi divorum prophetarum uni adversantes *: “ sermonem quem nobis ,, loquimini in nomine Domini, non audiemus; nam faciendo faciemus quidquid ,, ore pronuntiaverimus, sacrificando reginae caeli, et libationes libando, sicuti et ,, nos fecimus, nec non patres nostri, et reges nostri, et principes nostri in civi- ,, tatibus Iudae et extra Hierusalem. Et repleti panibus sumus, et bene nobis fuit, ,, et mala non sumus experti. At postquam sacrificare desivimus reginae caeli, im- ,, minuti sumus omnes, et gladio fameque defecimus. Praeterea hac in regione ,, diutius non manebimus, ad Domini vocem audiendam, sed in Aegyptum com- ,, migrabimus, neque bellum patiemur, tubaeque sonitum non audiemus, nec panis ,, penuriam sentiemus, et illic habitabimus. ,,

* Hier. XLIV. 16.

64. Haec et his similia ex malo cordis thesauro eructantes, rectum nostrum et irreprehensibile dogma irrident, simulque Deo odibilis Mamonae fide gloriantur; felicitatem iactantes esse nequitiam eius, utpote ex hac bene nutriti, et abundantiore copia tum triticum tum necessaria alia redimentes; neque id acceptum bonorum omnium auctori Deo referentes, neque vitae nostrae provisorii et curatorii gratiam reddentes. Deficiet nos tempus atque oratio si talia persequemur. Nam quae linguae possent horum perversitatem malitiamque enarrare? Satis est unum instar omnium ad universam rem declarandam dicere: “ malorum doctorum malae doctri- ,, nae; vel malorum seminum mala seges. ,, Nam quae illos evangelii adversarius, verae religionis hostis et apostata, zizaniorum sator, in arcanis suis scelestisque initiationibus docuit, haec mente retinent, in his laetantur miseri se consecratos adolevisse. Acerbae exitiosaeque spinae contra ecclesiam Dei succreverunt, purum sincerumque pietatis semen suffocantes. Hanc enim ob causam eos diabolus excitavit subulcos, opiliones, bubulcos, harae, stabulorum, caprilium, et cuiuslibet huius

Gr. p. 127.

generis colluviei atque immunditiae, ut hi scilicet beluini plurimumque ruditatis habentes, Deique notitia maxime alieni, pravis eius et irreligiosis studiis ac voluntatibus subservirent, in hoc ei gratificantes. Instar quippe armorum et instrumentorum his hominibus abusus est, non ad barbaros fugandos, gentes domandas, regionem hostilem sub tributum redigendam, aliudve quicquam adversus hostes bene gerendum, sed ad pietatem omnem, contra quam illos armavit, expugnandam: ut tamquam arietes murales admovens, Christi ecclesiam per eos quateret, et symbola ac monumenta salutaris Domini incarnationis, impie et furiose admodum subverteret. Propterea templorum spoliationem ac profanationem Mamonas ausus est, et habitacula daemonum ex monasteriis effecit; stabula atque sterquilinia in ecclesiis Dei statuit; quorum facinorum pars nostro adhuc tempore perdurat visibilis. Nonnulla denique sacra loca etiam auro contra vendidit; idque magnopere clamant Flori et Callistrati appellata monasteria (1).

65. Quod vero magnopere Mamonae tempora iactant, hoc etiam illorum stultitia et absurditate dignum est. Plurima enim ab historicis oretenusve narrantibus audire est; sunt et aliqui adhuc superstites, ad haec praedicanda servati; ex quibus discere possumus qualia et quanta tunc ex ira divina contigerint mala. Ex quo Mamonas fidei nostrae molestus esse coepit, et bene compositum ecclesiarum statum oppugnare, tamquam divinitus inflictæ plagae et castigationes, morbi gravissimi et flagella; quorum multitudine, et calamitatum magnitudine perterriti nonnulli tunc praesentes, opportune ut par erat, historiae tradere dignum censuerunt genera quoque malorum quae experti sunt huiusmodi (2). Pestilentes mortes quae homines corripuerunt, nemo potest enumerare, quantumque numerum depastae sint; quibus se subtrahens is qui causa illarum erat, procul regia urbe, casuum internecivorum metu, plerumque degebat. Namque apud Nicomediam eiusque suburbia diversabatur, immo etiam longe ulterius. De multitudine autem infinita defunctorum, per litteras ii quibus urbis negotia commissa fuerant, illum edocebant, millibus plurimis quotidie numeratis, ita ut sepulcra corporibus fierent angusta, et aquarum quoque receptacula his opplerentur, et quisquis alius cadaveribus recipiendis locus erat idoneus; quorum pars ne sepulcro quidem tradebantur, sed prout se res dabat abiiciebantur, iustisque funebribus destituebantur. Non enim videre erat unum mortuum in sandapila deductum, sed tres vel etiam quinque, et quotquot a baiulis ferri poterant: quodque maxime insperatum erat et terrore plenum, ii qui mortuorum sepulturam curabant, praecedebant illos ad tumulum, repente vita erepti, et quasi invicem moriendo praevenientes. Adde his terrores, et horrenda prodigiosa phantasmata, humanis auditibus mentibusque nova et incognita, quae noctu diuque visebantur atque audiebantur palam multis; et phantasias atque sonores supra capita apparentes et exitium interminantes; nomina etiam aliquando et numerus mox moriturorum audiebantur. Et haec quidem supra terram. Sed adhuc his peiora, quae antea sub terram quam circa terram fuere. Non enim iam diutius peccatorum magnitudinem tellus ferebat. Quantum fuit terrae motuum, tre-

Gr. p. 128.

(1) Horum monasteriorum notitia est in Constantinopoli christiana lib. IV. ed. parisiensis p. 153, et 156.

(2) Reapse calamitates, nominatimque pestilentias sub Copronymo saevientes, passim historici byzantini tum editi tum inediti narrant. Et quidem noster ipse Nicephorus in breviario historico.

mituum, et concussionum negotium, horrendum prorsus et mentem orationemque humanam excedens! Videbantur enim telluris quati fundamenta, eaque cardinibus concussa everti et distrahi, nec iam sedem suam nexumque tenere. Qua super re verbis parcendum censeo; namque ipsorum sumptuosorum aedificiorum, et villarum ornatissimarum, tuba veluti, clamant ruinae, quae incolarum oppressorum factae sunt sepulturae: haec enim subversa terrae motu aedificia fecit eis sepulcra ultio divina. Atque haec potissimum calamitas incubuit circa colles et eminentes locos, quae nunc quoque circa regiam urbem rudera iacent.

66. Sed neque aëris terrores, creatore offenso, quiescere ac silere poterant. Videbantur enim tunc hominibus de caelo sidera in terram cum impetu omnia ruere, ita continenter aërea perturbatione per universi orbis terminos subito diffusa: simul enim eodemque tempore tum orientalium, tum hespericarum regionum incolae, et hieme et noctu, haec fieri videbant. Nec vero quisquam, prout hi praecleari faciunt, caelestia haec, nebulosos quosdam densosque vapores fuisse obiiiciat, quibus circa terram aër refertus, deinde suo proprio cursu in altum elatus, et in aetheris permixtus regione, calore concepto, ita dicta astra discurrentia effecerit, et faculas et titiones appellatos, cometas quoque, et barbatos globulos, et quaecumque alia huiusmodi solent phaenomena apparere; sed probe sciat, novum revera aliquid tunc in elementis extitisse. Etenim modulo solito atque ordine excesserunt, dolorem suum ob eas res ostendentia. Seque ipsa quodammodo natura imitabatur, ut ne tum quidem pati omitteret, quae Christo salutarem passionem in cruce obeunte, creatori suo ac domino patienti compassa fuerat; quo tempore luminaria caelestia invicem concurrerunt, tenebraeque insolitae et intempestivae, diurni luminis seriem interruperunt, et petrae scissae sunt, et patefacta sepulcra, et mortui revixerunt, et quotquot alia tunc contigerunt, statum suum creatura novante.

Gr. p. 129.

Haec scimus olim quoque impiis Deum comminatum, et reapse his impacta fuisse, cum elementa fines suos excesserunt, divinis obsequentia nutibus. Discredet autem nemo, nisi forte Dei iudiciorum ignorantia laborat. Nos quidem scripturis a sancto Spiritu dictatis oportet credere. “ Impii replebuntur malis *. Et, peccantes persequentur mala *. Et, impius in malitia sua peribit *. Et, reservatur, ad diem malam *. Et, in sinum convertentur cuncta iniquis *. ” Palam est contra Sodomitas divinae irae demonstratio et correptio, cum ignea pluvia descendens, omnia regionis eius circulatim depascens redegit in cinerem; quibuscum finitimorum quoque nonnullas urbes ignis absumpsit, quarum nunc adhuc, ut aiunt, indicia supersunt. Quin et antea aquarum diluvium mundo supervenerat; quo tempore pluviale sine fine caelum, immensam supra peccatores insolitarum atque incredibilium aquarum copiam effudit: cum inferne abyssi fontes sunt dirupti, superne autem caeli catarractae patefactae sunt, universis omnino pereuntibus, et cunctis terrae cacuminibus obrutis: unus autem iustus vir cum liberis atque mulieribus arca lignea supra aquas delatus incolumis fuit, alter veluti Adamus, Deo miserante, ne universum in terra humanum genus deficeret. Quia igitur haud iuxta naturae cursum illa evenerunt, non enim fines suos caelestia servarunt, nihil vetuit quin postea in terram ignis sulfurque a Domino plueret, subitoque omnia exurerentur. Utique imminebat manifeste irae fulmen, nisi Dei nota praevaluisset

* Prov. XII. 21.

* XIII. 21.

* XIV. 32.

* XVI. 10.

* XVI. 33. gr.

clementia, quae peccantium poenam sine dubio distulit, ipsorum paenitentiam expectans. Sed enim mihi hodierna peccata maiora multo videntur. Quia prisci illi adversus creaturam insanierunt, hi contra Dominum creaturae rabiem suam contumeliose exprompserunt; primo quidem divinum corpus excruciantes crucisque acerbae neci addicentes, deinde adversus eiusdem corporis sacras imagines debacchantes. Quamobrem haud se continere quieta elementa potuerunt creatore suo offenso, sed dolorem insolitum ob eam novitatem passa sunt. Mittamus dicere quot civilia bella hae rerum vices adversus Christianos concitarint, quae longum esset et operosissimum enarrare.

67. Sed valde exultant hi beluini ac stolidi, quasi prosperis successibus florentes, et superbiunt. At enim quae lingua temporum illorum penuriam, et ex penuria calamitates tragice narrabit? Fuit enim reapse fames omnium gravissima et acerbissima, quae neque praesente hac iam incipiente, neque antiquis apud historicos memoratis, minor extitit; atque illam quae Hierosolymitanos obsessos corripuit, prope exaequavit. Nam et illic, ut narrant, fame pressae excruciatæque infelices matres partus proprii carnes miserabiliter gustarunt, naturâ sui propemodum oblitâ. Et apud nos eadem calamitate adactae ventris sui foetus mulieres aerumnosae vendentes, cibum sibi ex viscerum suorum distractione curabant. Aiunt enim vix quinquaginta aureis tritici modium penuria premente coëmi potuisse. Et illic quidem hostium incursio, diuturnae obsidionis spatium, urbis conclusio, tamquam reti, ab exercitu captae, calamitatis eius et inenarrabilium malorum causae erant. Apud nos autem non barbarorum incursio, non hostium adventus, non valla ab adversariis circumiecta, neque aliud quodlibet exterius, sed offensa fides, manifeste id efficiebat. Nam qui apud nos regnabat apostata et tyrannus, quovis inimico aut hoste per suam apostasiam infensor erat et asperior. Sed illi quidem suorum adversus Christum facinorum poenas luerunt; et hi nostri paribus malis irretiti fuerunt: unus quippe idemque ab ambobus offensus fuerat. Haec divinae iustitiae ira fuit; hanc Dei offensores mercedem illinc referunt. Quae nihil considerantes Christi hostes, nolunt intelligere, quod sicut olim iudaicus populus, ob Manassis Iudaeorum regis adversus Deum offensas, poenas totis quadraginta annis dedit, et plurimas intolerandasque calamitates pertulit; et postea etiam, regnantibus pietate ac iustitia principibus inclytis; ita pariter ob irreligiositatem atque nequitiam Manassis nostri, et antea gravissimas Christiani experti sunt correptiones, et nunc nos perferimus, neque finis corripiendi erit, quamdiu illius impii mentio in consecratorum lingua perstabit. Quare nunc quoque tempestive dicetur: et populus non est, conversus, donec clade percussus fuit; et Dominum non requisiverunt *. Ecce enim ab orthodoxia nostrorum dogmatum, et Dei iudiciis damnantur. Et percutiuntur quidem, non tamen convertuntur.

Gr. p. 130.

* Is. IX. 13.

68. Denique quod vel maxime istorum impietatem palam facit, id ego nolo sponte omittere. Nam quia paucos ante annos, principis feminae, orthodoxiae ornameto inclytae, regale fastigium tenentis (1), mirum et divinum studium pro fide nostra exserentis, spiritum Deus suscitavit, atque hi scelesti, edito divinitus de-

(1) Videsis adnotationem ad textum graecum.

creto, ex hac urbe, quam male irreligioseque insederant, bene feliciterque pulsifuerunt; errantes planetarum more sectam religiosam quaerebant, in qua imagines monumentaque Christi incarnationis non apparerent. Invenerunt autem dilectam sibi iamdiu Manichaeorum incredulitatem et atheismum, suaeque sententiae consonam, placitisque faventem, eaque docentem quorum ipsi iamdiu desiderio et amore tenebantur. Propterea plerique istorum postquam confessionem adamussim nostram iurati fecerant, postremo vesaniae illi adhaeserunt: in qua deprehensi nonnulli supremum supplicium, prout leges iubent, gladio animadversi subierunt.

69. Est autem omnium miserrimum, et luctu, gemitu, lacrymisque dignum, quod ab horum opinionibus atque verbis transversi aguntur huius temporis sacerdotes atque episcopi (1): et qui deberent perditas oves revocare et inspicere, utpote recta dextraque sententia deerrantes, et a mala bestia retrahere, has contra per praecipitia et barathra infidelitatis propellunt; quum oporteret potius maxima salutis adiumenta ab his expectare. Quid porro cum iis agitur, vel quid accidit? Contrarium penitus. Cum hebetiores sint magisque magistris suis pecudei, ab his potius decipiuntur, et illicita docentur, deteriori parti se addicentes, aequae ac illi in coeni gurgitem praecipites ruunt, secum operum socios abducunt, et tamquam exitialibus instrumentis suarum adversus orthodoxos contumeliarum atque iniuriarum utuntur. Quippe doni Spiritus unctionem penitus abnegantes, et sacram quamlibet canonicamque regulam abrogantes, atque ecclesiasticae omnis constitutionis ordinationisque obliti, civilibus legibus actibusque vivunt, et mundanis magistratibus sunt obnoxii, et victu, moribus, conversatione, iudiciis, cunctis denique vitae actibus, his obtemperant ab iisque reguntur. Sed non est haec Iacobi portio, neque huiusmodi sunt orthodoxorum dogmata ac sententiae, neque tale vitae ipsorum propositum; immo contraria omnino, ac illi solent perditionis operatores, si certe invicem conferre licet, via pergunt. Atque ut summatim dicam, hi iniquitatem omnem oderunt, virtutem omnem ambiunt, quicquid bonum est honorant, egregia omnia adamant, omnem Deo placitam conversationem sectantur: sanctam omnem rectamque doctrinam recipiunt, quicquid ad sacram ecclesiam adtinet studiose recolunt; per quae Deo appropinquant, aeternique regni heredes fiunt, angelorum consortes, sanctorum sodales; in omni demum re, quod laudabile est et egregium, faciunt. Quorum nihil adversarii agentes, ignominia replentur, divinisque iudiciis damnati in aeternum erunt.

70. Quia (2) vero a Christi hostibus nonnulla iactantur, quae mendacii parens illis adflat, aegesis cuiusmodi haec quoque sint consideremus. Gloriantur enim, propter illatam Christo ecclesiaeque contumeliam, diuturnae vitae spatia cum ma-

(1) Intellige potius episcopos sub Leone armenio iterum factos iconoclastas, quam illos pseudo-synodi sub Copronymo, de quibus diximus in adn. ad textum graecum.

(2) Sequentem sesquipaginae tractum ait Petavius se in parisiaco Theophanis codice invenisse, tamquam ex Nicephoro excerptum, quod idcirco in calce posuit historiarum Nicephori in editione luparea. Ceteroqui hic tractus in Theophanis chronico non legitur, neque ad id pertinere potest, quandoquidem Theophanes plene satisque de Copronymo proprio in loco suisque verbis dixit. Fuit itaque hoc potius extravagans aliquod *παραρρηγν* codicis parisiaci. Nos vero demum comperimus hoc fragmentum in duobus ineditis chronicis vatic., Georgii nempe Hamartoli p. 189, et Iohannis siculi p. 356. Et variat quidem mediocriter hoc excerptum in praedictis chronicis a nostro Nicephori totius operis codice, cui tamen unice pos adhaerendum putavimus, utpote integro et nulla cuiusquam manu interpolato.

ximis voluptatibus Mamonae fuisse concessa, eundemque felicitatis culmen adtigisse. Sed et victorias de barbaris et egregia plurima facinora ei adscribunt, quae sobrios homines ne audire quidem aequum est. Sed ne forte aliquibus simplicioribus rudioribusque ea mendacia fraudi sint, coarguenda singula a nobis erunt, ut quantopere stulti se ipsos inanibus his sermonibus ludificentur, intelligant. Igitur cuncta illius perquam turpia fuisse, eumque Deo, angelis, ac religiosis hominibus execrabilem extitisse, minime est obscurum. Nam quum in omni se libidinum genere miser hic volutaret, iisque corpus suum et animam conspurcaret, quae barbaris quoque et ethnicis vetita sunt, longe pecudes ipsas foeditate superavit. Atque haec non pauci qui ei administri fuerunt et adhuc vivunt, testari poterunt; nec non et varia corporis incommoda quibus idem fuit obnoxius. Doloribus enim atque cruciatibus, qui explicari dicendo nequeunt excarnificatus, cuiusmodi ulcerosa corpora perpeti consentaneum est, male aerumnoseque erat affectus. Etenim nonnulla membra ulceribus adesa erant, diffluentibus carnum * partibus. Sed et perpetuo furiis perterritus, moleste nocturnum tempus misereque traducebat, deliberata fortasse consilia demorans, dum ei vexata religio ex adverso consisteret. Omitto victus insuavitatem ac turpitudinem: quicquid enim cibi per fauces traiecerat, id statim vomitibus excernebat. Namque illam in famulos saevitiam ac feritatem, atque in exigendis obsequiis acerbiter, quaenam oppressa corpora dicere queant? Caedebantur quotidie plagis multis illorum terga ulnaeque: neque feris carnivoris humanius in eos fiebat. Iam membrorum mutilationes, et oculorum excaecationes, ac reliqua id genus horrenda supplicia, iniquasque immerentium hominum caedes, et acerbissimas in flammis mortes, quid adinet enarrare? quorum partim fortitudini virtutique invidebat, partim gloriae ac dexteritati (1). Namque ii, qui religionis causa, haec et peiora passi sunt, aliam postulant et quidem ampliorem descriptionem (2).

Gr. p. 132.

* gr. σαρκίνων.

71. Postremo quum scelerum suorum terminum adtigisset, acutarum febrium ardoribus exaestuans, gehennae flammam, quae se mox excepturae erant, praevisione contemplabatur, ac pervigilis illius vermis morsus praesentiebat, graves sine requie clamores edens; quae erant gehennae quaedam initia. Tum demum impietatis suae sensu paulisper tactus, religionis nostrae adiumenta petebat; et comitantibus se sacerdotibus sacros Christianorum hymnos canere mandabat: qui tamen illico recusabant, numquam se canere solitos aientes, sive res ita se haberet, sive quia illius exhorrescerent crudelitatem et iracundiam. In his ergo tantisque deliciis constitutus, quibus etiam Diocletianum ac Maximianum immortuos accepimus, malus homo male atque infeliciter periens, vitae finem nactus est. Mortuus est autem navigans aliquot extra urbem passuum millibus, dum e Thraciae regionibus reverteretur, in quibus cum exercitu fuerat. Nam terra omnium mater homicidam hunc, qui ipsam innocuis sanguinibus inundaverat ac polluerat, apud se mori non est passa. Quam sunt ergo reprehendendi ac miseri, qui insipienter illum praedicare beatum non erubescunt! Et quidem vitae eius tempus non admodum prolixum fuit; etenim annos haud plus LVI natus, animam simul et corpus perdidit; et hos ipsos, Deo

Gr. p. 133.

(1) De aulicis proceribus a Copronymo neci addictis Nicephorus in breviario ad an. 766.

(2) Idem Nicephorus op. cit. ad an. 765.

permittente, haud feliciter exegit, quia divinis beneficiis fuit indignus. Vel, ut magis proprie dicamus, Deo tempus proferente, iusteque consulente, ut heic etiam suorum facinorum poenas partim degustaret, moxque non sine gravibus doloribus turpissimam vitam abrumperet, parata sibi a divina ultione supplicia in posterum immortalia et sine fine miser recepturus, acerbiores scilicet ac diuturniores, cum patre suo poenaeque coherede, in gehenna cruciatus perpessurus.

72. Quas vero confingunt eius victorias, eae huiusmodi sunt, ut unam e maximis memoremus. Postquam expeditionem suscepit adversus occidentalem nobis scythicum populum (1), universum suum contraxit sub signa exercitum, commissoque cum hostibus proelio, quam felix fuerit belli exitus, publica sunt testimonia. Nam usque ad hanc diem circa Anchialum (2) urbem, valles campique interfectorum membra demonstrant. Nam scythicis gladiis cunctus paene Romanorum exercitus concisus fuit. Quod si exiguum aliquod nec gravioris plane momenti egit, id quidem legimus in eius litteris ad regiae urbis incolas scriptis; in quibus valde se iactat hic mendacii famulus et sodalis, multum quoque Dei odium infinitis iuramentis ad creatoris contumeliam prolatis, prae se fert; cum videlicet gentem illam adversus duces suos rebellantem deprehendit (namque hoc saepe faciunt Scythae, utpote barbarico more imbuti, et duas in partes plerumque divisi, si forte illos voluntatibus suis obsistentes cognoverint.) Quae seditio tunc accidit cum dominus illorum Sabinus, ad Romanos profugus defecit (3). Tunc igitur gentis civile discidium et seditio, brevem Mamonae rei bene gerendae occasionem dedit. Interim vero orientalium barbarorum vel solam mentionem reformidabat; ita ut in concione dixerit, se non audere vel contra paucos illorum cum universo exercitu suo pugnam conserere. Sed cum apud ipsos more solito civilis commotus est gladius, ferrumque de partium diversitate decernebat, atque in mutuam ruebant exitium, latrociniali * potius quam militari more ceu incognitus Armeniae provincias invadens, castella illic cepit consentientibus incolis. Armenii autem Syrique christiani erant; neque enim hosti pagano umquam ipse occurrisset; quos etiam, contra datam iureiurando fidem, exules transtulit ad Thraciae fines (4): cuius perfidiae ultionem thracicus campus ut reor nunc clamat. Saraceni vero quum incursionem cognovissent, quamdam gravis armaturae phalangis obviam miserunt, quae quinque millium numerum non excedebat. Quorum adventu cognito, fugam statim cum sequente multitudine arripuit, et ne appropinquare quidem illis est ausus. Haec igitur fortia illius facinora, et de hostibus relata trophaea sunt.

73. Quasi vero alioqui oporteat victoriis strenuisque gestis, et longo imperii periodo, aliisque rebus quibus huius vitae felicitas prosperitasque indicatur, fidem religiosam metiri; et non apostolicae potius doctrinae adtendere, illa autem Dei iu-

(1) Bulgaros et Hunnos, ut ait idem Nicephorus in breviario.

(2) Apud Petavium in dicto Nicephoro excerpto graece Ἀχελών mendose, itemque omnino apud Hamartolum et Siculum. Petavius scripsit latine *Acheloum*, existimans ita emendare; sed vera lectio est codicis nostri vaticani Ἀγγιάλον *Anchialum*. Et quidem vocabuli rectam scripturam habet Nicephorus in breviario ad an. 763, ubi infelicem Copronymi ad Anchialum pugnam describit; praeter aliam calamitatem apud eandem Anchialum an. 766.

(3) Sabini Bulgarorum ducis defectionem a suis, et ad Copronymum perfugium, narrat inter ceteros, noster Nicephorus in breviario ad an. 763.

(4) Rem memorat noster etiam in breviario ad an. 753.

Gr. p. 131.

* gr. lege ληστ.

diciis permittere, qui non fidem rectam tantummodo sed et vitam a nobis moresque optimos et evangelicos praestari vult. Horum enim alterum sine altero mortuum est; et qui uno destituitur, alterum quoque desiderabit: quarum rerum numquam improbis cura fuit. Quamobrem cur non, hoc omisso despectoque, quasi nec regnaverit, neque bella gesserit, neque omnino vixerit, atque ut exigua reputantes ea quae isti extollunt, ad illos transeant qui res magnas in vita sua praeclare gesserunt, victoriasque per universum orbem de cunctis propemodum populis retulerunt, et trophaea adversus hostes erexerunt; diuque viventes, et in magnam felicitatem elati, imperiique illustrem gloriam famamque consecuti sunt? ita ut horum religionem et aemulemur et magnificemus; miremurque feliciter gesta, et stupore prosequamur, eorumque vitam ac mores imitemur; ut in futuro quoque saeculo paratam illis sortem iustissime consequamur (1). Atque ut multis omissis, paucos memoremus, Alexandrum haec Philippi mihi cogita macedonem, qui orbem prope universum obtinuit, cunctosque graecos ac barbaros populos domuit sibi subiecit; qui instar avis volans, celeriter mundum discurrit, et vehementia ac velocitate pardaleos speciem prae se ferebat. Sic enim nonnulli interpretes locum illum (Danihelis *) explicarunt, quia efficacius quam humana spes autumat, mentis suae cogitatus perficiebat. Non enim tardum habebat impetum, sed tamquam uno cursu irruens cunctos devicit. Alii tamen locum hunc de Persarum dynastia intellexerunt.

* Dan. VII. 6.

Vel Caesarem mihi narra Augustum, qui maiore spatio post illum, ditionem eius occupans, gloriosum imperium sibi constituit; quandoquidem Macedonum potentia minor quam Romanorum fuit; regnique tempus tam ei prolixum fuit, quam prope universum fuit vivendi intervallum Mamonae. Scio equidem Christi professionem tibi ruborem non esse illaturam, quominus gratum habeas Herodis quoque infanticidium laudari; idque unum dolere, quod quaesitus ille, occisorum numero non sit comprehensus, sed fuga in Aegyptum evaserit. Ecce enim septem supra triginta annis regnum Herodis, ut aiunt, perduravit. Mirare mihi etiam atheniensem Timotheum (2) qui beatus fortunam habuit in vita gerendarum rerum comitem. Cur item Senacherimum non iactas aliosque Assyriorum reges? ut etiam ad vetustiora hinc convertamur; et post illos vel ante illos; Nabuchodonosorum eiusque regnum nonne admiraberis? quamobrem etiam malleus universae terrae ab oraculis Spiritus denominatus fuit *, ad conterenda perdendaque omnia quibus ingrueret. Medi vero et Persae, quatenus a Deo sanctificati * et deducti, gigantesque advenientes cum gaudio simul et contumelia, nempe ut iram sanctificantis eos comple-
rent. Et christus Dei Cyrus, qui illorum dux erat, appellatur *; hic, inquam, nonne te celerius ad fidem perducet? Mitto plura, ne verborum cumulus fiat. Sed dices, Mamonam Thraciae castella muris communisse (3). At quoniam tibi hoc ad fidem religiosam magni momenti est, tribue gloriam huius fidei Romulis atque Re-

Gr. p. 135.

* Hier. L. 23.

* Hier. XXII. 7.

* Is. XLV. 1.

(1) Nempe etiam Zuinglius in fidei suae confessione ad Franciscum I. Galliae regem, cum sanctis utriusque testamenti hominibus collocat portentose in paradisi sedibus Herculem, Theseum, Socratem, Numam, Catonem, aliosque aliquot ethnicos rebus gestis celebres.

(2) De celebri hoc Timotheo, discipulo suo, diu loquitur Isocrates in orationis de permutatione parte nova, quam nos Mediolani olim latinam fecimus atque illustravimus, quo tempore litterarii cursus nostri tirocinium posuimus.

(3) Nicephorus in breviario ad an. 753.

mis, et Romae maximae cogita celebritatem, et excelsum foundationis eius decus. Aemulare religionem illius, qui magnam condidit Alexandriam, loci obstupescere oportunitatem, Nilique arva irrigantis incrementa annua, eumque ut fructiferum honore proseguere, atque ita a veteris Aegyptiorum superstitionis errore non aberis. Ninus tibi caput professionis esto, qui suo nomine urbem Niniven excitavit, cuius transitus trium dierum itinere demum perficiebatur.

74. Transi hinc, si tibi volenti est, ad israheliticae gentis reges, eorumque felicitatem et regnandi spatium considera. Unus tibi instar omnium sufficiet, decus enimvero ingens et gloriam religionis habens! Est hic Hieroboamus servus et rebellis. Postquam enim Salomon prophetae Davidis filius ex hac vita migravit, ille ex Aegyptorediit, ubi profugus antea latuerat. Tanta vero fortuna ac felicitate usus est, ut gentem in duas partes secare potuerit, et plurimum tribuum numerum abducere, propriamque ditionem ac regnum sibi segregare, et regia praetoria statuere, atque a Dei cultu populum abstrahere, daemonibusque exitiosis admovere, aureas vitulas, loco sacrae religionis, stultorum adorationi proponens. Quibus longe antistabat, pulcritudine operis, acclamationibus, et harmonia musica resonantius, prodigium illud tuum (1) aureis ornamentis permirum, et incautorum oculos varietate ac magnitudine attrahens, illud inquam babylonicae statuae ab artificibus aemulante oppositum. Quis tibi videtur magnus ille audax Ozias, qui rem supra suam dignitatem attentavit, ideoque lepra percussus? Manasses autem, te iudice, nemo parem habebit; hic enim omnes impietate et atheismo celebres superasse narratur, qui omni scandalorum atque abominationum genere se subditosque suos obruit. Atqui horum, alter annos quinquaginta, alter vero quinque supra quinquaginta iudaici populi tenuit imperium. Irridebis autem ac despues religiosum Iosiam, qui pietatis suae testem Deum habuit, ceterisque recta fide antecelluit, quia inglorius vitam finivit a nescio quo pugnatore vulneratus, dum proelii pericula non satis cavet. Illorum omnium, regni spatium praesentisque vitae felicitatem admirans, mores imitare, et vitae genus ac religionem ambito; plaude, acclama, laudibus eximiis orna: vitam sectare, facta aemulare, libationes demum ac victimas illis adfer, gaude eis sacrificans, atque ut tuis haec adhibe, si placet, adora, hymnis celebra, sacris ritibus cole, responsiones fatidicorum audi, interroga geomanticos, engastrimythos consule. Quid aliud dicam? curre ad daemones, a quibus magister tuus agebatur, ut facilius sis felix, ut pane vinoque implearis, reque omni quam terra suppeditat, quaeque a terrenis appetitur. “ Filii hominum (magnus vobis inclamat David, „ ceu vocalissima tuba, tamquam de specula celsoque loco praedicans) usque quo „ gravi corde? cur diligitis vanitatem, et mendacium quaeritis *?

• Ps. IV. 3.

75. Grande aliquid isti existimant esse res praesentes, et corruptibilibus atque caducis totum vitae negotium circumcludunt. Unde, inquam, tibi parva illa, quam tantopere iactas, felicitas? unde, quaeso, stipendia eum comparasse putas? Nisi tibi molestus est sermo, audi et cognosce. Christi inimicissimus, auri amantissimus tyrannus, pecuniae mancipium, qui Lydum illum (2) auri insana cupiditate vince-

(1) Videtur loqui Nicephorus de aliqua Copronymo erecta insigni statua.

(2) Midam scilicet, quod nomen imponit Copronymo Nicephorus etiam in breviario ad an. 767, quo loco narrat totum paene imperii aurum ab illo in aerarium suum congestum fuisse, spoliatis populis.

bat, aurumque ac ventrem loco Dei habebat, exactor gravissimus et inexorabilis, tributariorum clavum magis magisque adgravabat frequentibus annisque tributorum incrementis, agricolas omnes premens et opprimens iniustissime, adeo ut uno nummo aureo universa viri agricolae substantia emi facile posset. Novi ego tributorum causa infelices homines celsis procerisque arboribus manibus illigatis suspensos, ita ut in aëre diu alte penderent; atque hanc acerbam violentamque pertulisse poenam, quia publica tributa solvendo non erant. Tu vero non erubescis neque infra humum te abdis, qui proximorum tuorum vitam devoras, et popularium carnes, immo potius ipsas animas, levi auri pondere vendis; ac tuas delicias lucrumque exitiosum alienas calamitates facis?

Gr. p. 137.

76. Ideo tu imperii diuturnitate et felicitate gloriaris? Magnae tibi videntur res praesentes, et omni admiratione dignae? Commove deinceps contra creatorem linguam: armatas adversus Unigenitum exsere manus: contemne Christum, quia in terram adveniens, humili vilique specie apparuit, atque omnium pauperrimus, neque habens ubi caput reclinaret, vulpibus avibusque egentior, brevem discipulorum numerum trahens, atque hos egenos ac pauperes: morti turpissimae ceu maleficum sontemque addicto: irride crucem atque passionem, quam tui causa subiit: prodigiis discede, miracula despue, ludibrio habe cum Iudaeis resurrectionem, obiurga discipulorum inopiam, sine pecunia, sine baculo, una cum tunica quaqueversus euntes aspernare; et pulcros evagelizantium pedes, infaustos existima: deride testes veritatis in doloribus et adversitate patientes: facultatum omnium iacturam sannis prosequere, et ad quamlibet perferendam molestiam alacritatem, pericula ipsamque mortem tolerandi fiduciam vitupera. Idcirco tibi vitandi videntur sancti, amabiles autem persecutores; quia illi quidem succubuerunt, nihilque rerum praesentium lucrati sunt; at hi possessione gloriae non exciderunt. Ignoras enim alia esse sanctorum recte facinora, vera fide speque prout ipsi iudicant digna, sempiternam vere gloriam splendoremque perpetuum comparantia. At persecutorum prava sunt opera et scelestas, et ipsorum atheismo digna: quae cum eorundem memoria statim extinguuntur, veluti fumus a turbine celerrime dispergitur; quamquam ea tibi in admiratione sunt, qui praesentibus tantum es addictus, nullamque repositorum dignis bonorum in futuro aevo spem foves.

77. Risui tibi esto sanctorum et ascetarum virorum vita, qui in corpore angelicos et sine carne mores demonstrant. Maledic continentiae, humilitati, mansuetudini, silentio, patientiae, chaumeniae, paupertati, solitudini, mundi mundanarumque rerum fugae, et aliis quibus Deus delectatur et gaudet: os dilata adversus angelicum et apostolicum indumentum (1): coge eos qui in solitaria vita honorabi-

(1) Iohannes siculus ms. chron. f. 165. b. ubi de monachatu, praesertim ex Eusebii historia eccl. *Πόδες γυμνοὶ καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς ἐπόμενοι, μηδὲν νεκρὸν φέροντες· κουρὰ συμμετρεῖς, περιβολὴ τύφον κολάζουσα, ζώνη τῷ ἀκόσμῳ κοσμία, μικρὸν τι τοῦ χιτῶνος ἀναστέλλουσα, καὶ ὅσον μὴ ἀναστέλλειν βᾶδισμα εὐσταδές. Nudi pedes, apostolica vestigia prementes, neque aliquid mortuum gerentes: tonsura congrua: vestis quae fastum cohibet: zona inornatum hominem decens, quae tunicam aliquantulum contrahit, quantum gressui non impediendo satis est. Porro etiam Hamartolus in chronico inedito post longam monasticae caelibisque vitae apologiam ita concludit p. 89-90. Ταῦτα δὲ ἐκ πολλῶν ἐρανισάμενος ὀλίγα ἀναγκαίως συντέθεικα διὰ τοὺς ἐπαποροῦντας πότε καὶ ποῦ καὶ ποθεν ἢ τῶν μοναχῶν ἠρξάτο διαγωγὴ καὶ ἄσκησις καὶ τάξις· ποῦ τοίνυν εἰσὶν οἱ τὴν μοναδικὴν πολιτείαν, μετὰ τῶν ἄλλων τῆς ἀποστολικῆς ἐκκλησίας θείων παραδόσεων καὶ θεσμῶν, εἰκονομάχοι· δυσσεβῶς καὶ ἀνοήτως ἀποβαλλόμενοι καὶ διαπτύοντες; ἀρτιφανεῖς Ἰουδαῖοι, καὶ κατὰ τὸν ἄσεβῆ καὶ θεοσυγῇ*

liter vivunt, coge inquam professionem Deo factam violare, vitae genus refingere, habitum immutare, nigram asperam laceramque vestem deponere, candidamque et splendidam induere: duc in publicum, in theatrum impelle, accusa, calumnias ne-
Gr. p. 138. cte, turpitudines excogita (1); ob quas, nisi voluerint votorum Deo oblаторum transgressores fieri, damnentur innocui et insontes: indignos memoria (2) appella, quandoquidem etiam Christus, quantum in te est, divinitate expunctus simplex homo appellatur. Haec Christus tuus (3) atque magister, persecutor meus, et Christianorum, immo potius ipse Antichristus. Voluptatem huius vitae quaeris? Sinceram fidem, et actuum puritatem et spectabilitatem voluptate vis metiri? Profecto potes, siquo teneris veritatis studio, actuum considerata natura, qui a pietatis in Deum finibus procul absunt, hinc cognoscere quam sint fallacia ac despicabilia ea dogmata, quae animae periculum creant; atque ita demum magistros horum ac patres repudiare et abiicere.

78. Secus vero, superiorum fidelium regum qui magnum atque laudabile pietatis studium habuerunt, professionem et de Christi incarnatione sententiam recipere et amplectere; atque horum cogita magnificentiam atque splendorem, nec non fervorem quem erga immaculatam omnique reprehensione carentem religionem nostram ostenderunt, et rectorum dogmatum custodiam atque observantiam. Constantinus magnus heic proponatur, ceu culmen et ara pietatis tibi spectandus; ut ex eo sermonem auspicer, qui pari atque hic temporis spatio dominatus est; et vide quam fidelis Deo visus sit et extiterit, quantaque regni sui tempore effecerit: aras ac fana, in quibus abominandorum daemonum cultus peragebatur, a fundamentis evertit, sacrificia illorum et imitationes omnino exterminavit, Deique roborans confessionem, sacra templa nostra condidit et ornavit, liberalitatem plurimam et magnanimitatem erga eas expromens, libertatemque et fiduciam Christianis largitus est. Quin etiam in religiosis a se funditus aedificatis Deo templis sacra symbola magnae Dei oeconomiae, prodigiaque et divina signa et Christi sanctorumque eius passiones perspicue magnisque impensis depingendas curavit, idque etiam in sacris vasis alibique honorabiliter effecit. Atque hinc sacris aedibus ornatum et pulcritudinem conciliavit, divini simul mysterii explicans edisserensque vim, et spectatores ad religionis memoriam excitans, eo plane modo quo narrantur ab evangeliiis, quae sunt harum rerum testimonia indelebilia. Ipsa itaque templa magna immensa-
 saque voce orthodoxiam eius clamant (4). Neque secus, qui conservantur adhuc cu-

μυσταγωγὸν αὐτῶν Κοπρώνυμον νέαν καὶ πρόσφατον ταύτην δογματίζοντες ἐξ ἄκρας μανίας τε καὶ ἀπονοίας καὶ ἀβελτηρίας μὴ νοοῦντες μὴ τε ἂ λέγουσι, μὴ τε περὶ τίνων διαβεβαιοῦνται· ἡμεῖς δὲ ταῖς διδασκαλίαις τῶν ἁγίων πατέρων ἐπόμενοι, καὶ ἀρχαίαν ταύτην καὶ παλαιὰν πιστεύομεν ὑπάρχειν. *Pauca haec e multis decerpens necessario congessi, propter eos qui nesciunt quando et ubi et undenam monachorum institutum asceticum ordoque coeperit. Ubinam ergo sunt Iconomachi, qui monasticam vitam, una cum ceteris apostolicae ecclesiae divinis traditionibus, impie stulteque reiiciunt ac despuunt? novi scilicet Iudaei, qui irreligioso Deoque odibili duce Copronymo, novam hanc recentemque sectam per summam insaniam, dementia, ruditatemque excogitarunt; nec quid dicant, neque quid adfirment gnari. Nos autem sanctorum patrum doctrinis obsequentes, hanc utique antiquam credimus et a religionis primordiis deductam.*

(1) Haec paulo uberius narrat idem Nicephorus in breviario ad an. 765.

(2) Probrosus nomen a Copronymo monachis impositum ἀμνημόνευτοι immemorabiles, illaudati.

(3) Hoc loco sic dictus Mamonas, seu avaritia, ut monui ad gr. text.

(4) De Constantini magni sacris aedificiis recole adnot. p. 66.

sorum ab eo numismatum typi (1). Hinc res feliciter gestas cognosce, qualesque et quantas de extraneis victorias retulerit, et quomodo illi imperium excreverit, et vita prospera fuerit, et aetatis spatium quantum humanae vitae abunde convenit, expleverit. Quid opus est dicere quam illustris atque gloriosus quoad vixit extiterit? Quod si aedificationum opera admirari tibi placet, cerne in transitu Byzantium in quantam gloriam ornatumque extulerit, tantopere augens, pulcris moenibus septisque, prout idoneum erat recipiendae regiae Romanorum stationi. Cur enumerem aedificiorum multitudinem ac magnitudinem, quibus ex omnibus summam est gloriam adeptus, quae neque visentibus facile est comprehendere, neque scribentibus possibile est exponere. Perge porro, et ad sequiora tempora veniens, discce quae post illum reges rectitudine dogmatum praediti effecerint. Specta mihi, si vis, Theodosium, ut de aedificiis sermonem continuem, quantum eandem Constantini urbem ampliaverit ac magnificaverit, et qualia templa, utpote eandem ac maiores sui orthodoxiae rationem retinens, struxerit. Reputa annorum numerum, qui tibi maxime cordi est et optabilis, regni eius prolixitatem, tu qui diuturnitatem in hoc mundo exoptas, et fluxas res absurdissime adamas. Etenim duobus supra quadraginta annis in regio throno refulsit (2).

Gr. p. 139.

79. Sed cur iam haec? Mirare, si certe melioris rei discretionem polles *, avius Theodosii magni erga Deum Deique famulos reverentiam. Quod enim circa Servatoris nostri incarnationem studium fidemque habebat, tum sacrae apud nos aedes ab eo aedificatae, tum etiam illae in occidente fundatae (3) depraedicant: tum et illi adversus barbaras concessas victorias plurimas libri narrant. Quarum rerum si vel unam audies, nisi tibi animi sensus prorsus obtusi sunt et debilitati, erga quoque cetera viri clara facinora propensiore animo eris. Hostilibus aliquando populis magno numero circumsepientibus, bellumque atrocissimum intendentibus, ille ut more religioso praeditus, et fide erga Deum praefervidus, quod ei optimum consilium his contingentibus esse solebat, nempe ut armorum apparatui minime confideret, neque de exercituum multitudine sese iactaret, nec multum securitatis in virorum strenuitate collocaret, sed ad divinam potius opem semper confugeret, tunc enim vero ita se gessit, atque invicto huic adiutorio confisus est. Misit ergo ad quemdam in Aegypto Deo plenum virum, qui mirabilibus operibus inclytus erat, adhortans eum ut ad se veniret, quò illius precibus manuductus, proelium contra hostes capesseret. Ille autem adventum suum religiosi animi causa distulit, sed postquam orasset super baculum cui innitebatur, superque maphorium quod circa colulum gestabat, misit ea ad Theodosium: quibus hic cum fide * et religione susceptis, iisque confisus, maphorio quidem pro galea caput ceu iussus fuerat involvit, baculo autem lanceae loco dexteram armavit. Ac primus ipse ex universa acie sua procurrens, in hostes irruit. Quod quum barbari vidissent, in fugam statim sunt versi omnes, seque mutuo prementes magnam internecionem sunt perpassi, et quidem nemine adversario propinquante aut feriente. Sic ergo tunc illustre trophaeum de hostibus reportavit. Ex illo igitur tempore per omnem vitam his mirabilibus ac

* gr. περιπατηταί.

Gr. p. 140.

* gr. πιστώς.

(1) Vide adnot. ad text. gr. p. 138.

(2) Videsis adnot. ad text. gr.

(3) Puta basilicam ostiensem, de qua nos diximus in praefatione ad Symmachum oratorem.

victoricibus armis praecinctus magis quam diademate regio gloriabatur, loco cuiusvis armaturae his semper ornatus, eisque utens. Hac mirabili victoria ubique famigerata, magnae Alexandri urbis incolae publicum festum atque panegyrim singulis annis huius causa agitabant, quod iconium appellabant; nam regis iconem depinxerant, cum ipsis armis quibus olim incinctus fuerat effigiantes; quae res mirum illud quod olim acciderat praedicabat (1).

80. Sed non ita se gessit magister tuus Mamonas, cui nec religio nec fides inerat, sed impudenter atque furiose contra Deum sanctosque viros agebat, qui anathema apud ipsum erant: atque hunc apostolicum angelicumque monasticae vitae habitum abominans, qui est religioni eponymus, nomen monachis "immemorabiles", imposuit. Est enim religio peccatori detestabilis. Quae vero adversus illos tyrannice tyrannus fecit, dum promissas Deo professiones abolere cogens, et sacro habitu abiecto laicalem induere; insuper dum ex his aliquot mulieribus copulari coëgit, et in ludis circensibus monachos et monastrias venerandas virgines, binos illigans publice traduxit, irreligiosissime atque iniustissime et contra omnem Christianorum legem sic agens, et quaecumque alia in eos fecit illegitima et impia, maiores quam hic sermonis negotium est (2).

81. Sed age hinc ad posteriores reges, si lubet, descende. Considera vitae annos et felicitatem, quoniam tibi fidei criterium sunt victoriae de hostibus, et praesentis mundi res illustres. Tu novae fidei, seu potius novi dissidii atque infidelitatis auctor, ingrati animi creatura, et luxuriae mancipium, specta veterem Iustinianum, quam ferventer et publice Verbi incarnati imagines honoraverit: hic duo *Gr. p. 141.* de quadraginta annis romanum imperium tenuit. Quanta autem adversus barbaros felicitate usus fuerit, plurimae de illo et gravissimae historiae narrant, idque notum iis qui studiose eos libros revolvunt. De conditis aedificiis gloriaris, eaque ad fidei testimonium adsumis? Alia quidem omitte plurima et maxima et quemvis numerum excedentia, in quibus magna formarum varietate et Verbi incarnationem et sanctorum certamina depingenda curavit, per sacra nimirum templa et alia aedificia. Unum tibi pro omnibus satis erit, quod nomen habet a sapientia Dei Verbi, templum. Hoc est miraculorum mirabilissimum, toto orbe famigeratum, omnium quotquot in historiis memorantur, immensa amplitudine, et eximia pulchritudine, stupendissimum visuque dignissimum. Heraclio autem, ut intermedios praetermittamus, ne parem quidem invenire facile est. Quantus eius fuerit erga has res religiosas amor ac veneratio, magna voce praedicant excitata ab eo templa; cuius etiam non manufactas servatoris nostri Christi imagines tempus conservavit, quarum potissimum amore et studio aestuabat; ut neque domo discederet, neque iter absque illis adgredi vellet, sed his peregrinationis comitibus ducibusque tutis uteretur (3). Preces vero eius ad purissimam dominam nostram Dei matrem, sanctorum commemoratio atque invocatio, quantae fuerunt? Ne respirare quidem absque harum usu solebat. Quaenam porro fuerint res gestae eius ob hanc tantam fidem ac re-

(1) Rem hanc non S. Sophronius tantummodo, quem p. gr. 140. citavimus, sed et alii byzantinorum rerum scriptores, quos inter Hamartolus et Siculus, referunt.

(2) Nicephorus ipse in breviario, et passim byzantini historici.

(3) Adi adnotationem ad textum graecum. Sic etiam in subsequentibus.

ligionem, urbes atque provinciae clamabunt, quae tunc in Persarum potestate erant, sed fide illius ac laboribus plurimis recuperatae sunt, Romanisque saluti fuerunt. Has enim incuria et ignavia superiorum imperatorum, immo potius multorum peccata, hostibus prodiderant. Spatium quidem regni eius trigesimum superavit annum, vitae autem universae tempus duplo maius. Atque ita tum superiores, tum etiam subsecuti imperatores ac principes pietate illustres, et vixerunt et res suas administrarunt. Quid ad haec ais? ubinam magistri tui res gestae? Si volueris quae tu in eo miraris cum historiis comparare, quid fiet? gutta prae oceano, quae tu iactas prae illis reputabuntur.

82. Attamen illi quidem neque dum prospere agerent, evangelicae nostrae doctrinae depictis historiis infensi fuerunt, neque adversa fortuna utentes manus sacris imaginibus adtulerunt: nam neque Christianorum religionem praesentium negotiorum cursui comparabant. Nihil enim stabile ac firmum vitam hanc habere constat, sed sus deque converti, et numquam in eodem statu manere, et modo bene rem geri, modo in contrarium vergere: donec apostasiae tempus supervenit, et hi purae nostrae fidei calumniatores et apostatae, ceu ferae quaedam in Christi ovile incurrentes, quicquid pium est corruerunt, vetustissimas sanctae ecclesiae ac divinas definitiones atque decreta illicite impieque propter peccata nostra subvertentes, iudicium suum, vel potius turpitudinem, Dei iudicio praevertentes. Atqui tu quidem fidei nostrae explorator infidelis et reprobus compertus es. Neque enim examen in religione exquiritur (hoc enim incredulitatis officium est) sed animae simplicitas, et purae mentis incuriosus adsensus (1). Hanc enim esse fidelis hominis genuinam notam, exploratissimum est. Nos autem infidelitatem revera considerantes, et rerum eventibus mentem intendentes, tuto veritatis criterio freti dicimus, ob tuorum magistrorum impietatem, atque in Christi ecclesiam iniurias, provincias plurimas, urbesque magnas ac gentes, quae fidei nostrae pietatem conservaverunt, atque in his potissimum prope occidentem solem nationes, a nobis defecerunt (2): quò factum est, ut iamdiu facta divisione, romanum imperium debilitatum sit atque imminutum.

Gr. p. 142.

83. Multae igitur hominum tunc viventium animae errore deceptae et corruptae cum fuerint, nunc aeterna damnatione tenentur. Tibi vero (3) prostant illorum, qui incolumi pietate regnarunt, opera et prosperitates et anni: si quidem tibi fides in his evidens magistra est: haec te per omnem viam salutarem deducant, si certe animae salus tibi cordi est. Horum aemulare fidem, spe erga Deum fretus, piosque et optimos actus exsere, praesentia despice, ad futura contende, Deumque operum expecta iustissimum iudicem; ne mundanis tantum rebus deditus, una cum iis qui haec ignorant, in illo inexorabili tremendoque iudicio, gehennae tradaris in perpetuum plectendus: ubi nemo est rex aut idiota, dives aut pauper, amicus aut cognatus, qui alteri opem ferre queat. Unusquisque enim suis

(1) De hac fidei christianae definitione ac natura diximus p. 86. adn. 1.

(2) Rem narrat inter ceteros Zonaras lib. XV. 4, nempe quod Romani, pontifice Gregorio (III.), propter causam ss. imaginum a Graecis ad Francos defecerint.

(3) Nunc adloquitur generatim sui temporis Iconomachos Nicephorus; vel ipsum, tacito nomine, Leonem armenium imp. haereseos instauratorem.

operibus coarguetur, vel gloria donandus, vel ignominia notandus. Sed nisi prorsus infidelitate es obrutus, dabis sedulam operam ut ex erroris barathro enates, et ad veritatis rectum iter respicias. Atque ut quid sit utile et tuae felicitati congruum, agnoscere possis, audi porro unde et quomodo secta haec, vel potius apostasia, ortum atque progressum ceperit: nempe ut perspectum habeas, non esse hanc regiam sed iudaicam sententiam ac maleficio. Nam post ceteras cunctas haereses, quae in Christi ecclesia ab hoste satae malam segetem extulerunt, haec quoque peracerba irreligiose succrevit spina, quae illarum consortio adiungitur, et in praedictis centesima secunda numeratur (1). Est autem huiusmodi.

6. 2. p. 113.

HAERESIS CII. CHRISTIANOCATEGORI SIVE ICONOCLASTAE.

84. Christianocategori appellati sunt, quia Christianos uni veroque Deo, qui in trinitate adoratur, cultum deferentes, calumniati sunt quasi venerandas domini nostri Iesu Christi, et immaculae dominae nostrae Deiparae sanctissimae, nec non sanctorum hominum imagines, tanquam deos, ethnicorum more, latreutica observantia colant. Quumque hi haeretici imagines velut idola abominentur, Christi ecclesiae contumeliam intulerunt, tum illas evertendo, tum homines qui iuxta traditum ab initio Christianis morem easdem venerabantur, diris suppliciis excruciando. Porro haec plane iudaica Deoque odibilis sententia est. Age vero huiusce haereseos, hanc prisca aliquot originem fuisse tradunt. Vir quidam in urbe Tiberiade non ignobilis, iudaicae sectae adsecla, atque inter suos populares praecipuus, cui cognomen tessaracontapecho erat; hic, inquam, improbi daemonis instrumentum factus, quem totum in se receperat, veneficiis et incantationibus, ceu arti cuiuspiam, operam dabat: Christianisque infensus, ac livore adversus Christi ecclesiam exaestuans, tempus observabat, quo ad veram religionem vastandam adgrederetur. Natus itaque Saracenorum tunc principis cui nomen Iezidus (2) facilem animum, conciliata sibi illius familiaritate, studium erga ipsum, uti par erat, obtendens, quaedam eidem grata vaticinabatur; simulque promittebat, si suggestionibus suis morem gereret, imperii longaevitatem, tricennalem scilicet in regno diuturnitatem. Hic pro mentis suae levitate in spem erectus, quippe qui luxuriosae vitae indulgeret, et libenter amplecteretur quae ad libidinem propagandam conferrent, impii hominis postulationi assensus est, nempe ut in tota ditione sua subditis sine mora mandaret, quamlibet erectam imaginem, et cuiusvis animalis expressam similitudinem delicere ac destruere (3). Diabolicum hoc Dei hostis consilium erat, qui do-

(1) Nempe hunc ordinem numerumque habet in opusculo Damasceni de haeresibus; apud quem auctorem priora capituli verba eadem sunt atque Nicephori. Verumtamen Damascenus paucis mox versibus rem absolvit.

(2) Iezidus caliphatum tenuit ab anno Christi 680. ad 683. Vide Abulpharagium chron. syr. dynast. X. ad praedictos annos, nec non art. de verif. les dates. Quod autem hic dicitur Iezidus trigesimo regni mense mortuus, id innuit fucum ei factum fuisse a Iudaeo anno regni primo.

(3) Mahumetum eiusque adsecras sacrarum imaginum infensissimos hostes fuisse narrat Maraccius in prodromo ad Coranum cap. XXII. p. 70. seq. Item in refutatione surae secundae p. 17. seq., satisque constat, ex vicinia et exemplo Saracenorum graecos quoque nonnullos imperatores, nec non episcopos, errorem illum contraxisse; quod mox Nicephorus pariter innuit, itemque in secunda nicaena dictum fuit. Ipsi vero Saraceni parentes erroris sui habuere Iudaeos. En igitur Iconomachorum quasi stemma atque prosapia, Iudaei, Mahumetani, Christianocategori seu ipsi Iconomachi.

lum celabat, quatenus omni eversa effigie, omnem perinde picturarum sacrarum ornatum, tacito artificio pessumdaret. Ubi profanum hoc decretum promulgatum fuit, una cum ceteris imaginibus et statuīs, mox per Christi ecclesias sacrarum quoque iconum decor prosternebatur, quarum alias eradebant, alias pulvere oblitae debebant, alias denique cum ipsis sacris aedibus, vasis, et vestimentis igni tradebant: atque haec profanis impurisque manibus perpetrabantur; namque hostium Christi Iudaeorum ac Saracenorum opera adhibita est; quia Christiani, quamquam vi compulsi, hoc tantum scelus adtingere recusarunt. Iamvero id malum sic ortum et auctum, per Romanorum subinde imperium grassatum est: cuius labem non vulgares aliqui, sed ipsimet sacerdotii principes contraxerunt, nomine quidem pastores, re vera et animo lupi, quorum in numero Nacoliae tunc episcopus fuit (1). Hi videlicet parem ac Dei hostes sententiam et operam prae se ferentes, Dei ecclesiae contumeliosi extiterunt.

Gr. p. 111.

Quem vero finem hebraeus ille scelestus, qui mali auctor fuerat, nactus sit, silentio praeterire non licet. Etenim Iezidus ille, quum ultra biennium mensesque sex exinde superstes non fuisset, male periit. Huius vero filius (2), in paternum regnum succedens, praestigiatores illum tamquam patris seductorem, acerbissima et immani nece multari iussit, quò nequitiæ suae digna praemia referret. Tunc per orientem ecclesia ornatum suum recuperavit, et sacrarum imaginum instauratio subsecuta est. Attamen quum huius amaritudinis radix in romanam remp. iam fuisset insita, ea subinde ipsum illum occupavit, qui tunc imperium tenebat. Fuit hic Leo (3) nomine et moribus, qui quoniam paribus ac barbarus ille intemperantis libidinis stimulis compungebatur, furore adversus religionem amens, augustorum templorum picturam totam delere studuit. Cuius principatum Constantinus filius excipiens, inconciliabile orthodoxis bellum indixit: synodum (4) nefariorum sacer-

(1) Erat hic nomine Constantinus, deque eo loquitur sanctus Germanus patriarcha in libello suo de haeresibus a nobis edito Spicil. rom. T. VII. Videsis ibi p. 58, cum nostra adnotatione. Iamque nobis gratulari licet quod duorum fortissimorum adversus Iconomachos bellatorum, Germani regnante Isaurico, et Nicephori dominante Armenio, scripta optima ex vaticanis codicibus efferre contigerit.

(2) Moavias videlicet, qui caliphatum susceptum paulo post abdicavit.

(3) Leo isauricus imperium adiit anno 717. Ergo a Iazidi aetate parum abfuit, quo medio intervallo iam error ss. imaginibus infestus vires ceperat in romano etiam vel potius graeco imperio, ut supra dixit Nicephorus.

(4) Copronymi hanc synodum episcoporum 'CCC·XXXVIII·' fuisse narrat noster Nicephorus ad an. 753, eique Theodosium ephesinum archiepiscopum praefuisse, subscribentibus irreligioso decreto pro pudor! omnibus; quod etiam in foro fuit sollemniter promulgatum. Synodi praedictae historiam sic tradit in chronico adhuc inedito Georgius hamartolus cod. vat. p. 188. nec non Ioh. sicularius cod. vat. p. 353. 'Ο δέ γε τυραννος βασιλεὺς τὴν πόλιν ἐάσας, τὴν Νικομήδειαν καταλαμβάνει, καὶ ἐκεῖσε διέτριβε μέχρι πολλοῦ· ἐπανελθὼν δὲ σύνοδον συναθροίζει κατὰ τῶν ἁγίων εἰκόνων ἐν Βλαχέρναις, ἐν ᾗ πολλὰ κατὰ τοῦ κυρίου καὶ κατὰ τοῦ Χριστοῦ αὐτῶν κενολογήσαντες οἱ ἱερεῖς τῆς αἰσχύνης, καὶ τὰς μισαράς χεῖρας εἰς ὕψος ἄραντες καὶ ἀλαλάζαντες, ἔρρηξαν τὴν ἐλπίδα ἐκείνην φωνὴν λέγοντες· σήμερον σωτηρία τῷ κόσμῳ γέγονεν, ὅτι σὺ βασιλεῦ ἐλυτρώσω ἡμᾶς ἐκ τῶν εἰδώλων. Ὡς τῆς ἐσχάτης καὶ τολμηρᾶς αὐθαδεῖας καὶ ἀπονοίας καὶ βλασφημίας τῶν χριστομόχων καὶ ἱεροκαπῆλων, καὶ τῆς ἀκολάστου γλώσσης αὐτῶν καὶ γνώμης ἀγνώμονος· εἰ γὰρ ὁ τῆς ἀσεβείας πρῶταρχος οὗτος, αἴτιος τῆς εἰδώλων καθαιρέσεως, μᾶττην ἄρα γέγονεν ἡ ἐνανδρώπησις τοῦ Χριστοῦ, κενὴ δὲ ἡ τῶν ἀποστόλων διδασκαλία. *Imperator tyrannus regia urbe relicta, Nicomediam se contulit, ubi diu commemoratus est. Deinde illinc discedens, synodum coëgit adversus sanctas imagines in Blachernis, qua in synodo, episcopi ignominiae vana multa adversus Deum Christumque ipsorum obloouti sunt; tum etiam impuris elatis in caelum manibus cum clamore, deploranda illa crepuerunt verba: hodie salus mundo facta est, quia tu, imperator, liberasti nos ex idolis. O summae audaciae temeritatem, dementia, atque blasphemiam Christi hostium et rem sacram pretio prodentium! o effrenem ipsorum linguam, et inconsultum consilium! Nam si hic*

dotum coëgit, impiumque irreligiositatis suae decretum edidit (1), ut sacrae imagines omnino auferrentur; quique eas colerent, vel ipsarum patrocinium verbis orarent, diris cruciatibus ac suppliciis adficerentur, crimen his idololatriae intendens, quasi imagines uti deos adorarent. Sacrum praeterea monasticae vitae institutum prorsus aboleri, et ludibrio haberi praecepit, monachosque aut vestem mutare, aut variis suppliciis addici. Ergo ex hactenus dictis exploratum vobis est iudaicae mentis hoc fuisse dogma: tum etiam christiana doctrina cuiusmodi sit, non ignoratis. Vestri igitur liberi arbitrii deliberatio est, utrum bonum et utile, an malum et noxium eligatis.

impietatis dux et auctor, causa fuit idolorum destruendorum, frustra Christus homo factus est, vana item apostolorum doctrina fuit. De his diu multumque Nicephorus in apologetico maiore. Iam nequis forte scandalum patiat, quod tam numerosa synodus iconoclasticum errorem professsa sit; is, quaeso, consideret caruisse hunc Copronymi coetum cunctis illis auctoritatis notis, quas noster Nicephorus in hoc apologetico cap. 25. tribuit verae et orthodoxae Nicaenae II., quae nimirum fuit oecumenica, libera, legitime congregata, romanaeque ecclesiae praesidatu munita. At iconoclastica nec generalis fuit, neque regulis canonicis convocata, neque tyranni timore libera, et ne patriarcha quidem ullo praesidente decorata. Hoc tantum ex eo deplorando conventu cognoscimus, magnam tunc fuisse in episcopatu graeco corruptelam et indignitatem.

(1) Utrum scriptum illud Iconomachorum, quod Nicephorus in his antirrheticis articulatim refutavit, pars fuerit huius decreti, an aliud quodlibet, regia tamen auctoritate nutuque compositum, haud satis scio. Iconomachorum libri memorantur in apologetico maiore cap. 9, et alibi. Porro hos intercidisse, nil mirum est; quandoquidem nicaenae II. synodi act. 8. extat canon *περί τοῦ μὴ κρύπτειν τινὰ χριστιανοκατηγορικῆς αἵρέσεως βιβλίον, κατὰ τῶν σεπτῶν εἰκόνων γενομένην, nullum haereseos Christianocategororum adversus sanctas imagines librum esse occultandum; δέον δοθῆναι ἐν τῷ ἐπισκοπείῳ Κωνσταντινοπόλεως, ἵνα ἀποτεθῶσι μετὰ λοιπῶν αἱρετικῶν βιβλίων, sed in episcopio Constantinopoleos deponendum, ut recondatur cum ceteris haereticorum libris.* Poena vero transgressoribus praecepti decreta fuit, episcopis quidem, presbyteris ac diaconis, muneris abdicatio; monachis et laicis excommunicatio. Ergo pravorum librorum a bonis secretio non apud romanam tantummodo ecclesiam verum etiam apud orientalem in more fuit. Ad romanam autem quod adinet, insigne est Virgilii antiqui grammatici a me editi (AA. class. T. V. p. 41.) testimonium ita loquentis de gentiliis libris. *Hunc morem ex apostolicorum auctoritate virorum romana tenuit ac servavit ecclesia, ut christianorum libri philosophorum sepositi a gentiliis scriptis haberentur etc. Hocce subtilissime statuerunt, ut duabus librariis compositis, una fidelium philosophorum libros, et altera gentiliis scripta contineret; ne fidelibus infidelis commiscentes, nulla discretio inter munda fieret et immunda; ut si quis vellet gentilia legere, semota haberet.* Profecto huic duplicis bibliothecae instituto in tanta nunc redundantia librorum obtemperare vix possumus: ex his tamen testimoniis saltem patet catholicae ecclesiae cura, quam ne nunc quidem omittit, immo sedulo retinet, ut praeviduos noxiosque libros, contra rectam fidem ac bonos mores, a Christianorum libero et indiscreto usu ac lectione, legibus et auctoritate sua removeat.

SANCTI PATRIS NOSTRI
NICEPHORI
ARCHIEPISCOPI CONSTANTINOPOLITANI

APOLOGETICUS PRO INCULPABILI, PURA, ET IMMACULATA
NOSTRA CHRISTIANORUM FIDE

ET CONTRA EOS QUI PUTANT NOS IDOLIS CULTUM EXHIBERE.

I. **T**empus suum esse cuique negotio adfirmat nobis Salomonis illud sapiens Gr. p. 1.
oraculum (1), quo praesens vita dirigitur, hominesque ad rectum et utile diriguntur, ne forte quidlibet audeant, imprudenter et iniquo tempore rem gerentes; atque ita fortuito et inordinato consilio utentes, in insperatos multos ob inconsiderantiam suam noxiosque casus incurrant. Tempus, inquit, tacendi et tempus loquendi * nobis iam inde a puerili institutione dinumeratum est, ut non solum * Eccl. III. 7.
quod oportet et agere et loqui tempestive discamus, verum etiam iustum modulum in unoquoque negotio agendi vel dicendi sciamus. Siquidem in omni re modus, qui sit optimus, recte adhiberi creditur, immo et necessarius videtur: ita ut mens in omnibus sapienter et accuratissime observet atque discernat, num id quod reputatur aut cernitur, utile sit nec ne. His nos quoque rationibus ducti, utilibusque et sanctis monitionibus obsequentes, atque aliis insuper divinarum doctrinarum praeceptis imbuti, operae pretium iudicavimus, quam optime fieri potest, prudenter et cum idoneo ratiocinio rerum tempora distinguere. Cumque sciamus aliud esse silentii tempus, aliud sermocinationis; ita ut neque inscite et audacter, ubi custodiam ori ponere opus est, linguam intemperantem exseramus; neque rursus cum dicere expedit, silentio ea praetereamus, quae nec reticere nec intra dentium septum continere aequum est; idcirco, quandoquidem in has perturbationes nunc incidimus, et commune adversus Dei ecclesiam conflatum peniculum cernimus, gravemque adeo impietatis tempestatem contra catholicas partes fervere (2), atque hanc calamitatem processu temporis incrementum accipere, nunc linguam commovendam calamumque acuendum putavimus, ut veluti infamis quaedam columna ac trophaeum, haereticorum scelus, futuris aetatibus nostra descriptione patefactum ostentetur: nosterque hic labor ad fidelium piorumque tutelam et firmamentum divinitus evadat. Quamquam reapse ne alio quidem tempore hac de re silentium tenuimus (3), ne taciturnitatis criminationem subiremus, simul timentes damnationem Gr. p. 2.

(1) Theodorus quoque Studita, Nicephoro nostro contemporalis, opus suum contra Iconomachos ab hac Salomonis sententia exorditur. Item S. Cyrillus sermonem suum quintum paschalem.

(2) Intellige persecutionem adversus ss. imagines a Leone armenio in Nicephori pontificatu renovatam.

(3) Innuit, ut arbitror, minorem apologeticum, quem nos pariter hoc volumine edidimus: immo et antiquiores suas fortasse, quas in nicaena secunda synodo pro ss. imaginibus disputationes ante episcopatum habuit, teste Ignatio diacono in eius vita cap. I. Praeterea longam Nicephori nostri disputationem cum iconomacho imp. Leone armenio legimus editam a Combesio, origin. constantinop. manipul. p. 159. seq.; aliamque brevioris eiusdem apud Georgium hamartolum in scriptoribus post Theophanem.

iis impendentem qui doctrinae tradendae praefecti, eam subtrahunt. Ergo proposita certamina adgressuri, illud primo quod utilissimum, immo necessarium in praesenti reputavimus, paucis exponere conabimur, atque ita initium facere, pro virili parte, argumenti suscepti, prout ori nostro sermonem Deus suppeditaverit, cuius causa omnis haec tractatio commovetur, dum propter eius rectum cultum decertamus.

2. Profecto oporteret, o homines, quicumque ad extremam horam iam propinquatis, et in quos saeculorum termini iuxta apostolicum dictum * iam deveni-
I. Cor. X. 11. runt (generaliter enim cunctos alloquimur); vosque praecipue qui per inconsiderantiam et propriae commoditatis amorem longius provecti delapsique estis; oporteret, inquam, nihil aliud meditari ac reputare, nisi extremam illam et maximam diem, qua mundi huius finis erit, eamque uti praesentem spectare; nec non magnam illam terribilemque tubam imaginari, desuper ad omnium aures clara voce trementum quid et infaustum resonantem: post quam omnium iudex dominusque et universalis Deus, cum beatarum spiritualium virtutum multitudine, cumque paterna gloria, de caelo sicut classicum cecinit aderit, creaturamque omnem in iudicium adducet; singulosque prout vixerint remunerabitur; tum eum videlicet, qui carnis tantum cupiditatibus serviliter deditus, nihilque supra res visibiles cogitans, ad terram pronus incubuit; tum illum qui spiritu sursum elato, futuris rebus ante etiam quam hinc migraret, ceu praesentibus mentem intendit, divinique amoris alis subvectus, supernarum stationum beatitudinem contemplatus est. His, inquam magis adhaerere, motusque nostros et inclinationes ad meliora atque utiliora oporteret dirigere; mentisque sobrietate, et cogitationum puritate, nec non vigilante animae oculo, quicquid Deo honorificum placitumque est, operari: atque ut compendio dicam, quicquid saluti animae confert, id omni studio per divinae legis observantiam exsequi: nam sic contingit, ut ad Dei familiaritatem, hi qui ita se gerunt, perveniant, sapientes illas nimirum imitantes virgines, suasque lampades copioso oleo instructas accendentes, ut bene comparati sponso occurrant intempesta noctis hora supervenienti: sic nempe indubiam spem foventes, fore ut in optatis illis patentibusque patriarcharum sinibus, beatisque illis sedibus et hereditatibus, quaecumque demum eae sunt, recumbant. Haec, inquam, bona diligenda sunt, in his mens defigenda, res nulla denique quae caduca et noxia sit curanda. Hac si nos sapientia praediti fuerimus, et sic vivere decreverimus, consequemur equidem promissa ab eo qui non mentitur praemia, paratamque iis qui legem ipsius observant beatitudinem. Sed de his, quamquam breviter, satis iam verborum effluxit: neque enim prolixius disserendum est, quandoquidem sermonem huiusmodi praesens tempus non magnopere flagitat. Verum de subnatis zizaniis ac spinis, quas virtutis osor, semperque rei bonae invidens, et pacem christiani gregis minime ferens, inter purum ecclesiastici agri triticum, ab evangelico et paterno verbo nutritum et auctum, sevit; quae nempe spinae viam vitae terentibus crudeles impietatis aculeos infigunt, disputationem auspicabimur.

3. Sanctae nostrae, quae sola vera est, Christianorum religionis iamdiu recte fuerat constituta doctrina: namque a sapientibus fidei nostrae architectis, veritatisque praeconibus, divis inquam et eximiis apostolis, praeiactum fundamentum erat: quam videlicet fabricam lex olim et prophetae adumbratam delineaverant, angulari

futuro lapide Deo nostro Christo: qui etsi lapis offendiculi et petra scandali his qui nunc eam quaterere attentant, prostat; nobis tamen super hanc petram aedificatis, ut coryphaeus discipulorum Verbi, cum beatificaretur audiit *, lapis est angularis, pretiosus, in quem credentes numquam confundemur *. Aedificata est autem sapientiae domus tamquam auro et lapidibus pretiosis, sacris divinisque dogmatibus, quae ab inclytis caelitusque inspiratis patribus nostris elaborata fuerunt et praedicata, sive qui in sacris illis a divinitus congregatis synodis admirandi Deoque cari homines, divino acti et convocati Spiritu inclaruerunt; sive qui singillatim puris splendidisque moribus, verborumque et mentis excelsitate praediti, sacras sedes occupaverunt, et rectum veritatis dogma apprime tenentes gloriosi extiterunt, simulque falsi cultus spinas radicitus evulserunt, atque haereticorum ora, utpote inique contra caelum loquentium ac meditantium, consuta veluti obstruxerunt. Hinc una fides, eademque apud omnes Christianos confessio concorditer retinebatur. Quid enim per consecutum omne elapsi temporis spatium, quantum quidem ad bonum firmumque humanae vitae statum, sive dogmata spectes sive actus, quid inquam inexploratum aut indiscussum supererat? Ita sapienter et benivole nostra omnia disposita fuerant per tempora providente Deo; ita lex priscis illis data olim subsidio fuerat, ceu quidam optimus paedagogus, per rudimenta quaedam informans pueriles adhuc et viribus imperfectiores, atque ad Dei cognitionem deducens; quia perfectior doctrina hominibus eius aevi nondum erat idonea. Tum vero post legem datam, sancto Spiritu pleni prophetae virique Deo afflati multa ac varia morum praecepta dederant, prout Spiritus ipsis revelabat, ad audientium profectum. Sed quia haec perficere homo non poterat, et maiore auxilio indigebat, impetravit ut legis ac prophetarum princeps veniret. “ Quod enim impossibile erat in lege, in-
,, quit apostolus, in quo per carnem infirmabatur, Deus filium suum mittens in
,, similitudinem carnis peccati, et pro peccato, damnavit in carne peccatum, ut
,, legis iustificatio impleretur in nobis, qui non secundum carnem ambulamus sed
,, secundum spiritum *. ” Peccati autem prima malaque proles idololatria fuit, et
cultus a creatore ad creaturas translatio.

* Matth. XVI. 17.

* Rom. IX. 31.

* r. p. 1

* Rom. VIII. 3.

Sic Dei Verbum, paternae gloriae splendor, condescensione usus, beneplacito Patris, et vivifici Spiritus cooperatione, paupertate nostra indutus (neque enim ob ineffabilem bonitatem pati poterat, ut manus suae factura detrimentum caperet) verus homo factus, etsi Christi hostes minime id volunt, verusque idem Deus plenissime, absque peccato, per crucem, passionem, et resurrectionem, mortis nos vinculis liberavit, et a peccati passionibus expedit, invisibilem a dominatu nostro tyrannum pellens, nosque in antiquam prosperitatem restituens: nempe ut qui humanam naturam ad existendum produxerat, idem ei felicem statum benivolentiae suae exuberantia largiretur, et creatus a Deo homo perfecta incolumitate frueretur. Haec olim prophetae proclamaverant, apostoli postea evangelizaverunt, martyres fortiter professi sunt, atque horum adseclae et cooperatores ecclesiae magistri magnopere adimplantes simul tuiti sunt. Per hos omnes Deus, quos in ecclesia sua collocavit, vitae nobis adiumenta omnia firmiter stabilivit, ut quisquis salutis suae parumper curam gerit, hinc quid melius utiliusque sit cognoscat. Quid enim quae-
ras, o homo, etiamsi maxime curiosus acutusque ad meditandum fueris, quod non

ilico invenias spiritu diiudicatum et patefactum? nonne habes theologiae altitudinem et dogmatum sublimitatem? nonne divinae oeconomiae summam bonitatem, iudiciorum Dei profunditatem, rei gerendae praecepta, fugiendae vetita, paratorum sanctis hominibus honorum promissiones, iis qui recte cum timore Dei ac mandatorum observantia vixerint gloriam in posterum revelandam, contra vero turpiter scelestesque viventibus poenae atque suppliciorum intentas minas? Et ne singula recensentes, verbis diutius indulgeamus, nonne quamlibet aliorum meditationem vel operam, inspiratorum sapientium sermones, divina philosophia redundantes, superant?

4. Quid ergo iam opus erat vanis vocabulis et absurdis quaestionibus semet tradere, portentosasque opiniones ac valde noxias ciere, ab hominibus excogitatas vitiorum cupiditatumque suarum mancipiis, animo et corpore corruptis, et sensum suum intellectumque distortos habentibus? Hae nimirum idcirco opiniones iamdiu silentio pressae, et a probatis ecclesiae magistris merito explosae fuerant, atque ut foenum a turbine facile dissipatae, et ab honesti verique amatoribus oblivioni traditae, ceu reapse oblivione dignae. Non est ergo committendum, ut peregrinis alienisque vocabulis abducamur, et doctrinis impiorum hominum decipiamur, qui multos iam ante annos ab ecclesiasticis synodis ut haeretici et rectae fidei hostes excommunicati sunt et anathematibus subditi: neque his adtendamus, qui divinas scripturas ad suam Deo odibilem sententiam vi pertrahunt: sed repellamus insulso- rum horum praestigia; diu enim nugantur, se ipsos magis decipientes, quam illos quibus fucum facere putant, et auscultantium aures frustra obtundunt. Sed revera vanitates effutiunt, et in re gravissima errant qui his quaestionibus implicantur: nihil enim pro gloria Dei agunt, sive ipsi, sive ceteri qui horum errorem sequuntur, sed opinionem tantum propriam improbe insipienterque cum ignominia sua comprobare nituntur. Quamdiu itaque impietas intra suas caveas se continuit, alta pax in ecclesia Dei versabatur; et quicquid orthodoxum in orbe erat, feliciter constanterque perstabat: quodque in hoc rerum statu fieri solet, religio ut par erat et morum sanctitas, et erga sacras aedes cura atque frequentia, simulque cultus, ubique in dies augebantur. Sed non poterat haec aequo animo cernere abyssi draco, communis hostis naturae nostrae et oppugnator diabolus, qui bonae cuique rei invidet atque adversatur. Idcirco in parata sibi vasa malitiaeque organa se insinuavit, per quae subruere sincerac nostrae fidei arcem machinatus est: quod ipsum olim immisso serpente ad progenitricis nostrae deceptionem facitaverat. Quid ergo accidit? Malum invalescit, et impietatis turbo excitatus extollitur atque inflammatur, et impii homines audaciam sumunt; mali inquam operarii, vitandaeque sectae adseclae, tamquam ex adytis nescio quibus incredulitatis emergentes, nudata ut dicitur fronte adversus dogmata nostra in acie steterunt; et quam iamdiu in suis animis conditam impietatis scintillam continuerant, idoneo capto tempore, ceu solet ignis in aridam materiem incidens, nunc in ingentem flammam incendentes extulerunt.

5. Quis vero iam digne vel fidei corruptorum spiritalem perniciem deploret, vel pro veritate persecutionem patientium calamitates satis tragice exponat? Porro operae pretium est, ut ego iudico, ne id quidem silentio transmittere, ut cuncti

agnoscant quali de radice tales orti sint surculi. Isti enim, de quibus loquimur, quotquot nempe vita turpi abiectaque sunt, lascivi et corrupto animo, mentemque perversam atque ad malum pronam gerentes, hi inquam hactenus multos, quod in aliis saepe negotiis accidit, latuerant: fraus enim occultusque dolus pravos adhuc illorum mores tegebant: nonnullos tamen, qui longa conversatione gesta eorum noverant, res haec minime fugerat. Mittamus alia commemorare, quae ab scientibus et narrantibus (1) audire licet; atque unde, et ex quibusnam pravis scaevisque operibus in monasticum habitum semet transfiguraverint, quum antea laici fuissent, ut ad sacerdotium et ecclesiasticos ordines latenter inreperent. Necesse igitur erat, qui moribus inhonestis vitandisque erant, eos consentaneas quoque circa fidem sententias habere (2). Solet enim lingua cum actibus consentire, ut alterutrum ex altero denotetur. Insuper et vanae gloriae cupidi erant, eamque multo ante affectabant. Certe illorum consilia nonnullis manifeste explorata fuerunt; quia et hanc vocem misisse eos compertum est, quod etiam animam vendere parati essent, dummodo licenter commissabundi in regium palatium venirent, illic scilicet crapulari sperantes, quod ipsorum iamdiu votum erat et mentis molimen: carnivori homunculi et intemperantissimi, ventri et sybariticis mensis prorsus dediti, conviviorum umbrae et parasi, mercedem ventri quaerentes “ quorum Deus venter est, et gloria „ in ignominia *. „ Ventris sui nimirum famuli, et carnalium voluptatum mancipia, carnales appetitus sequuntur. Ecce enim hi publica impensa cibis aluntur lauteque convivantur: et vere carnalia sapientes, et secundum carnem viventes, domino ventri tamquam alteri Baal, genu submisso, obsequium exhibent: atque hinc lucrantur infelices hi peccati opsonia, et in tantam calamitatem veniunt, ut cupiditatum suarum alimentum inveniant fidei novitatem, divino timore ac mandatis plane neglectis, ingluviei et ventri indulgentes, nec non terrenis potestatibus ut putant, quibus gratificari prout scriptum est maluerunt; et more illius Deo invisiprofanique Esau, qui pusillae escae causa, primogeniti dignitatem alteri vendidit, fidei libertatem ac sacerdotii prodiderunt. Contra hos apostolicum quoque effatum editum est, qui huiusmodi lucris initum ab eis cum Deo foedus, et confessionis nostrae rectitudinem stulte et inconstanter permutarunt. “ Vae illis qui in via Cain „ abierunt, et errore Balaam mercede effusi sunt *! „ Quamobrem optima regiaque via incedere non ferentes, veluti quidam ferocientes equi et frenum aegre patientes, in praecipitia dumosque ruunt, sui veluti obliti, neque mortalem conditionem hem miseri reputantes. Quibus sane merito accommodaretur triste illud proverbiorum effatum *. “ O qui derelinquunt vias rectas, ut in vias tenebrosas abeant! „ Qui malitia gaudent, et distortis laetantur moribus! quorum semitae obliquae, „ et cursus tortuosi! Perplacet enim illis iucundumque est et semet ipsos et alios „ a recta via submovere, atque a iusta sententia declinare. Sin autem, inquit „ bono tramiti insistere maluissent, planas esse comperissent iustorum vias. „

Gr. p. 6.

* Philip. III. 19.

* Iudas v. 11.

* Prov. II. 13. sq.

Gr. p. 7.

(1) Haec in graeco inserendum est, quod omisit typotheta: ἔστιν ἀκούειν ὅθεν τὴ καὶ ἐξ οἷων φαύλων.

(2) Porphyrius ipse ethnicus huius rei veritatem agnoscit in suo ad uxorem Marcellam praeclaro gravibusque sentiis redundante opusculo. Sic enim apud nos AA. class. T. IV. p. 369. Τὰ ἔργα, τῶν δογμάτων ἐκάστου φέρειν πέφυκε τὰς ἀποδείξεις: *natura comparatum est, ut cuiusque opera demonstrationes propriorum dogmatum sint.* Vana igitur iactant, seque ipsos fallunt, qui sine certis rectisque dogmatibus honeste se posse vivere putant aut dietitant.

6. Quoniam vero et isti propheticis increpationibus sunt obnoxii, audiant quid consentaneis ipsorum contumeliosis olim Iudaeis dictum fuerit *: “ frons meretricia, tibi est, impudenter cum omnibus egisti. „ Hi vero impudentiae tumore inflati et elati, et Domini iussa detrectantes, diserte aliquando “ recede a nobis; vias tuas „ cognoscere nolumus * „ audaci effrontique vultu dicent; ut de his loqueretur sapiens ille Ausites, firma et inexpugnabilis fortitudinis turris, qui impiorum in vita prospere agentium improbitati stoliditatieque maledicit. Ut enim haec per ea quae ipsi male agunt firmentur, Dei timorem abiiciunt, canonicam quamlibet et sacram constitutionem a doctoribus recte cum sancto Spiritu editam aspernantur, et foederis cum Deo apud sanctum altare initi obliviscuntur, confessionemque illam eiurant, qua recitata (1), sacram unctionem, Deo nescio cur permittente, receperunt, et sacerdotii dignitas ipsis cum praeconio (2) collata fuit. Atque ut summatim dicam, gloriosam nostram inculpatamque fidem abiicientes, a magno se atque indivisibili ecclesiae corpore, tanquam putrida et corrupta membra abscindunt, et in partes heterodoxorum, qui iamdiu adversus rectam doctrinam proeliantur, transeunt: quorum postquam impietatem damnaverant (3), saepe etiam crudelitatem et lasciviam vituperaverant; postremo in idem ac illi perditionis barathrum inciderunt: ne illam quidem, si nihil aliud, verentes sanctam ac venerandam divina inspiratione congregatam secundo synodum in urbe Nicaea Bithyniae metropoli; neque editam ab ea recentem sacram definitionem, rectitudine et orthodoxia plenam, quae ipsorum auribus adhuc adsonat: quin etiam chirographa sua et vivificae crucis typos, quibus ei decreto subscripserant (4), abnegantes. “ Ex nobis prodierunt, sed non erant ex nobis; nam si fuissent ex nobis, nobiscum utique permansissent „ clamaret hoc loco divinitus grandi voce tuba theologiae *. Quid ergo? Necesse fuit illos, postquam confessionem abiecerant, spiritu quoque sacrae unctionis deinceps privari, quia non licebat abnegantibus fidem, cum qua uncti fuerant, muneribus unctionis fungi. Quapropter iuste admodum, quoniam ipsorum pertinaciam atque insanabilem morbum sacra ecclesiae cognoverat synodus (saepe enim illi obligata fide, toties sanctum Spiritum fefellisse convicti sunt) iuste inquam sacerdotio eos expulit, atque omni sacerdotali officio interdixit, scriptoque depositionem illorum declaravit, quippe qui a canonibus sacris discesserant. Ergo fungi erga Deum sacerdotio prohibiti, circa aulam regiam perpetuo versantur, ibique theatrum sibi tanquam reapse scenici paraverunt. Ibi sacrilegos vanosque conventus celebrant, ibi dramata impietatis quasi spectacula edunt, et res divinas ludi loco habent; et servatoris omnium Christi humanam vitam, comoediae instar ac ritu theatri repraesentare non exhorrent; novique testamenti sanguinem, quo fuerunt redempti, profanum existimant; et sacris incarnationis symbolis, oestro veluti erroris sui et infidelitatis perciti, furiose insultant.

(1) Morem hunc, ut fidei formulam in ordinatione sua recitarent (ut nunc etiam fit) novi episcopi, habes etiam in ea quam recitavit Nicolaus electus patriarcha, ut diximus Spiell. rom. T. X. praef. p. 8.

(2) Praeconium quo novus episcopus ab archidiacono publice nunciabatur, legitur apud Goarium in gr. rit. p. 302-304. Par fere fieri solitum in ecclesia gallicana dedimus nos in opusculis VIII. et IX. monachi Odoramni, Spiell. T. IX. p. 87. 89.

(3) Nimirum in praecedentibus synodis, quibus subscripserant.

(4) De hoc more praeponendi crucem in subscriptionibus episcoporum diximus p. 6. adn. 2. Nos vero etiam chirographas, id est autographas, synodi cuiusdam byzantinae aere cudimus Script. vet. T. IV.

7. Quia igitur verbo et opere ipsos peccare oportebat, quaecumque his sacrilegis libera sunt, lingua illudunt; quaecumque vero sub potestatem cadunt, profanis manibus sancta polluant. Sic enim vel alterutro vel utroque, studiosissime peccant. Propterea adversus Christi ecclesiam consilium improbum inierunt, et coniurarunt, vel potius impetum adversus sanctos eius fecerunt. O longanimitatis exuberantiam, et patientiae ac benignitatis Dei! Cur creaturam frementem iamque ruentem adversus Christomachorum audaciam, freno retinuit? Cur dignum contra hos sensum mundanis elementis sumere non permisit? Arcus intenditur, et mox remittitur, qui adversus necem merentes paratus est! Hem fulgurans gladii acies, et exacutae sagittae impiorum sanguine mox inebriandae ac replendae, non vibrantur! Stellae lumen suum non subtrahunt, neque cursum cohibent! Verum haec omnia a Dei erga homines caritate ac benignitate diu dilata, neque stolidos hos emendant, neque ad scelerum suorum sensum impellunt, sed occasionem potius atque materiam peccandi ministrant. Quo ergo quis nomine, dummodo cordatus sit et sana mente praeditus, atheum hunc conventum (1) designet? Quo alio, inquam, nisi ut Caiaphae synedrium, et iudaicam adversus Christum furore olim efferatam turbam? Nam nunc etiam “convenerunt populorum principes adversus Dominum et adversus Christum eius *.” En denuo sacerdotes et scribae ac pharisaei; en rursus de eodem argumento consultationes; denuo Christus illuditur et flagellatur, sicut olim in carne visibili benigne se gerens, ita nunc etiam in imagine repraesentatus diu multum patientiam retinens.

* Ps. II. 2.

8. Porro accurate summaque attentione observandum est, quod nempe quantum illusae nunc ac pessumdatae imagines, formam Domini exhibent, tantum et ipsi Iconomachi Iudaeos olim crucifixo- res, et illorum facinus internecivum manifeste repraesentant. Namque ut Iudaei creatorem totis viribus perimere connisi sunt, ita et hi icones eius omni ope delere student. Apparet igitur in utrisque perfectae imitationis imago. Ergo ut illorum facinorum par ratio conspicitur, sic etiam personarum voluntatumque qualitates consentaneae videbuntur. Neque vero quisquam haec aliter se habere iudicabit, si modo recta et non distorta rerum discretione pollet, et sana mente praeditus creditur. Oratio enim hanc habebit inevitabili necessitate conclusionem; si certe verum est, verba operum esse consecutanea. Haec satis ad impiorum perversos pravosque mores compendio demonstrandos. Iamque tertio hoc malum adversus communem servatorem nostrum Christum exortum est. Nam praeter illud primum ac veluti archetypum facinus (2), secundo iam et tertio (3) ab his Iudaeorum consecutaneis, adversus sacra incarnationis symbola idem patratum fuit. Nonne vero id turri illi in campo Sennaar aedificatae, re et nomine comparabitur? Certe et illa male struebatur, quippe quia contra Dei placitum ac voluntatem. Merito autem tunc aedificantium linguae confusae fuerunt, uti Dei providum iam censuerat consilium *, et vocum apud eos consonantia dissoluta est,

Gr. p. 9.

* Gen. XI. 7.

(1) Loquitur vel de prima Iconomachorum synodo sub Copronymo, vel potius de secunda sub Leone armenio, de quibus nos diximus p. 3. adn. 4.

(2) Scilicet necis Christo illatae.

(3) Nempe ante, et post nicaenam etiam synodum renovata Iconomachorum haeresis, ut nos diximus p. 1. adn. 2.

ita ut nemo iam proximi sodalisque sui linguam intelligeret; atque ita susceptum opus dilaberetur, operisque auctores per universum orbem dispergerentur.

9. Haec autem a novatoribus exaggerata, turris instar, impii dogmatis moles, multo detestabilior est et irreligiosior: neque lateribus coctis et bitumine compacta, sed apostaticis Deoque repugnantibus verbis, ac machinationibus adversus Unigeniti gloriam, eo consilio construitur, ut bene compositorum, atque in una fidei confessione et concordia coniunctorum, qua invicem in sancto Spiritu consentimus, consonantiam solvat atque disiiciat. Quibus certe ex Dei instinctu, et Spiritu sancto permotus magnus David malediceret dicens *: “ demerge, et divide linguas eorum; quoniam vidi impietatem et contradictionem in civitate. Quia dilexerunt verba demersionis, linguam dolosam *. Propterea Deus destruet eos in finem, et radicem ipsorum e terra viventium extirpatam eiiciet. Ita se habent novi Iannes et Iambres (1), qui improbi illius duumviratus imagines sunt. Vel potius Hymenaeus et Alexander dicantur, qui a veritate plurimum desciverunt *. Hi sunt alia quodammodo improba et in pravitate concurs biga celeberrima, diaboli habenis religati, et eiusdem manibus gubernati, more scilicet filiorum Core conflata sodalitas, Christi testamento adversantes, dolosas linguas ad contradicendum veritati mendaciter acuentes: haud iam priscum Moysem, et figuratam illam scriptam legem in lapideis tabulis exaratam violantes, propter quam fuere caligo et tenebrae, et turbo, et mons fumans, et tubae terribiliter clangentes, et eos qui accedere aut adtingere vellent, absterrentes; sed ipsi Christo legislatori, novae nobis et divinae constitutionis auctori impudenter adversantur, legi inquam in animo mentisque tabulis haud perfunctorie sed profunde impressae, quae intellectualem Israhelem initiat et ad meliorem excelsioremque vitam introducit. Hi abolent ritus ex ipso caelo delapsos, qui caelestis regis ad exinanitionem semet demissi mysterium incarnationis nobis patefaciunt, typosque exinanitionis indices et praecones de medio tollunt, omnia denique perpetrant quae sententia apostolica damnationi addiceret *. “ Moysis legem, irritam quis faciens, sine miseratione duobus vel tribus testibus moritur: quanto peiore putatis poena afficiendum esse illum, qui Dei filium in veneranda imagine, conculcarit descriptum? quique testamenti sanguinem, in quo sanctificatus fuit, pollutum iudicaverit; et Spiritui gratiae contumeliam fecerit, quo efficitur ut imaginis honor ad archetypum subvehatur? Manducant itaque hi miseri suorum laborum fructus, et a divina iustitia dignum sine dubio manupretium referent.

Videte Babylonem nostram, et quae patrantur in ea iniquitates. Rursus seniores babylonii, et babylonica arrogantia, et chaldaicus fastus, rursusque exiit iniquitas de Babylone, ex iudicibus senibus qui regere populum videbantur. Certe quae nunc struuntur, multam priscorum illorum prae se ferunt similitudinem. Nam et isti foedis cupiditatibus absurdisque passionibus perciti, ad consimile facinus ruunt, contraque pudicam Susannam, Dei inquam ecclesiam, libidine adulterina exardescunt. Quippe hi pariter alienis sedibus usurpatis, et nobiliores civitates per praepotentiam inter se sortiti, atque hanc blasphemiae mercedem capientes, accu-

(1) Ita lectio communior graeca II. Tim. III. 8. Sed multi etiam graeci auctores apud Scholtzium habent cum vulg. lat. *Mambres*, quam lectionem penes Graecos quoque fuisse antiquissimam, demonstrat textus gothicus ulphilanus, qui eam retinet.

* Ps. LIV. 10.

* Ps. LI. 6.

* II. Tim. II. 17.

* Hebr. X. 28.
Gr. p. 10.

sationem adulterii vaniloquio suo struunt, innocenti et immaculae crimen idolatriae obiicientes: et postquam innocens agnus, qui tollit peccata mundi Christus proprio sanguine eam acquisivit, et idolico errore liberatam vere sibi sanctam gloriosamque exhibuit, non habentem maculam, neque labem, neque rugam *, haud verentur calumniose infirmum imbecillumque Christum appellare, quasi eam ab idolica insania redimere non valuerit. Divorum quoque apostolorum praedicationem stultam fabularumque plenam nituntur ostendere, sanctorumque patrum nostrorum dogmata vana et futilia reddere student. Neque ipsi tantummodo absurda haec agunt, sed iam omnes christianos cooperari et consentire irreligiositati suae cogunt, atque idolorum pariter nomine sancta Servatoris nostri incarnati et augusta symbola appellare. Attamen Spiritus, qui in Danihele fuit, hactenus procrastinat, vel scele-
rum paenitentiam expectans, vel ut profundius in his sacrilegiis mersi, audaciae suae atque vecordiae dignas demum poenas patiantur. Merito autem mirari licet in quantum malitiae excessum miseriaeque devenerint, dum qui videntur esse episcopi, tamquam tyranni saevissimi acresque iudices, cum supercilio in sacro throno resident, superbia pleni, et furiosum quid vesanumque spirantes. Circumstat autem illos militaris ensiferorum et plaudentium globus (1), qui minantibus magis quam dogmatizantibus famulatum praebent.

* Ephes. V. 27.

Quin adeo homines quoque circensium factionum praesides, prout indecoro ipsorum collegio dignum est, assessores sibi et magisterii fautores compararunt: his enim magistris, his defensoribus talia dogmata egent. Porro malam in rem adiunguntur illis, ut in huiusmodi confusionibus et colluvie fieri solet, quotquot culpis censurisque canonicis damnati depositique fuerunt, ut sic peccatum per hyperbolem in ipsis peccet. Neque theatricorum ludorum scenaeque choraulae, quos mimos vulgari sermone nominare mos est, huic praeclaro sodalitie desunt. Sunt etiam de cauponum classe, deque triviis et ganeis, his gerendis rebus adsumpti auxiliares, et quicquid circulatorium vel circumforaneum, vel de baiulorum coetu, ob augendam turbam congregare potuerunt. Denique ipsorum agmen summopere ornat manus ingens hominum qui in militaribus ordinibus olim fuerunt, quorum alii praetervectam aetate ac senescentes, alii criminis alicuius aut turpitudinis acti rei, militari numero eiecti fuerunt; quorum plurimi ad antiquam illam scelestamque doctrinam pertinent, ob suam pecudalem inscitiam, unde et nunc fuere collecti, eamque praeter ceteris capessiverunt: qui postquam regiis stipendiis privati, unde ipsis praeter armorum apparatus, victus quoque suppetebat, ad extremam inopiam egestatemque redacti erant, ita ut evidenter quavis re quae in manus incideret indigerent, et ex collectis symbolis vitam sustentarent, circumspicientes sedulo ubinam convivia coetusque fierent, ut illuc protinus convolarent, atque ita egestatem angustiasque suas solarentur. Hi omnes, ut scimus, peioribus studere soliti, praesentem rerum statum semper oderunt, conversionibus publicis gaudent, resque novas affectant, ut ex his tumultibus ac perturbationibus utile aliquid vitaeque necessarium exspiscentur. Talibus ergo ducibus, talique phalange opus erat: sic enim pessima quaevis atque tur-

Gr. p. 11.

(1) Contra episcoporum electiones quae praepotentia principum vel populari favore turbisque fiunt, extant graves in graeco canonum syntagmate leges, v. gr. tit. I. cap. 7. synodi laodicensis canon 13, et nicaenae secundae canon 3.

pissima per ipsos fiebant. Heu! heu! episcopi, et plebs, et mimi, et reliqua furiosorum turba, in unum conglobati, ecclesiae dogmata pro auctoritate tractant!

Ex quo igitur iniqua illa et irreligiosa conflata est officina, resque ipsis cunctae secunde fluunt, et ecclesiae negotia per eosdem administrantur, hem cur haec et quomodo Deus patitur! Postquam peccatorum nostrorum ignis succensus est, et in magnam flammam iniquitatum nostrarum fornax exarsit, criminumque poenas divinae iustitiae pendimus, periclitatur certe sacerdotium ne populariter magis quam spiritualiter administretur; quippe cum sint carnales, ea quae spiritus sunt non capiunt, profanisque hominibus creduntur ac permittuntur ecclesiae mysteria; post haec, inquam, quid consecutum est, quidve cernere accidit? Super cathedram Moysis sederunt scribae et pharisaei, in carnalium affectuum passionibus volutantes, qui novis opinionibus figmentisque gaudent, fastu pharisaico insolescunt, seque primas tenere sedes gloriantur et vocari rabbi; tumore scilicet et supercilio scribarum superbientes. Nihilominus illi, quae scripta lex continebat, populo nuntiabant; etsi quae aiebant, exsequi nollent: unde et Christus dicta ab illis, fieri mandabat; facta, imitari vetabat *: isti vero neque dicunt neque operantur, quae veritas tradidit; quodque omne contra est, dicto et factis gratiae repugnant. Superest ergo considerandum utrorum maior sit culpa. Hinc blando sermone utentes, tanquam familiarissimo alicui confidenter impuras illas ingratasque voces, vel ut aptius dicam irreligiosas, ex foetente suo detestandoque corde eructant: lictores verecundi et modesti, iussa quantocius facientes, ex vocatis in iudicium hominibus, alios coram adducunt, alios ex tribunali reducunt, hem fraudem! hem impudentiam! vel recipiendos cum benivolentia, vel cum ignominia dimittendos, et cetera quae vecordi illo et pharisaico tribunali digna sunt. Praeterea sanctos nostros patres et ecclesiae magistros vilipendunt atque aspernantur ceu nihil a ceteris hominibus, virtute et cum Deo familiaritate differant, sed tanquam unum e multis, unumquemque eorum dictitant (1): quorum etiam sacros libros, qui divinas ipsorum doctrinas continent, pedibus supponunt, iisque scabelli vice utuntur, quod est iniquissimum. Sapientes autem semet ipsi definiunt hi carnales philosophi, et a fautoribus suis appellari volunt theologi cum sint vaniloqui, et chrysostomi cum sint cacostomi.

Videamus porro cur haec ita se habeant. Praeceptum illud *: ne transferas terminos aeternos quos patres tui posuerunt, ne in mentem quidem admittendum miseri censent. Ad evangelicas autem sententias Domini, cui immo sunt adversi et iniurii, haud secus obsurdescunt quam surda aspis quae suas aures, ut aiunt, adversus incantantes obstruit *. Sententia autem haec “ qui scandalizaverit unum de „ pusillis qui iam crediderint „ instar poenae gravissimae statuit, magis ei expedire, ut asinaria mola collo appensa in profundum maris demergatur *. Quid igitur? Nonne isti gravius punientur, qui tantam fraudulentis praestigiis circumventam multitudinem deceperunt? neque unum vel alterum aut tres, sed quidquid hominum sub romano sceptro degit, pestilentium suorum sermonum saniem recipere animis satagunt? Cur enim hi alienis animabus parcerent, qui suis neglectis, de salute

(1) Quisquis historiam haereticorum parumper consideret, sanctorum patrum apprine contemptum apud eos comperiet.

Gr. p. 12.

* Matth. XXIII.
c.

* Prov. XXII. 28.

* Ps. LXXI. 5.

* Matth. XVIII.
c.

prorsus desperant? Merito equidem cum scribis et pharisaeis audient *: “vae vobis, „ qui regnum caelorum clauditis ante homines! nam neque vos intratis, nec intrantes, „ troëntes sinitis intrare. „ Sic omnibus ecclesiae subversis consuetudinibus, legibus, ac mysteriis, vias Domini rectas distorquent. Quod si etiam de otioso verbo in die iudicii rationem reddemus, qualem demum distortorum suorum improborumque operum experientur ultionem? Siquidem magna Pauli * mens ad externos quoque nos iubet esse sine offensione; quorum iustam damnationem in superioribus significavit. Profecto nihil non audere improbos, egregie dictum est! Accedunt denique in medium prolati et oculis subiecti, humanarum animarum decipulae, libri illorum, multo ante tempore excogitati et in hunc usum parati (1).

* MATTH. XXIII.
13.

Gr. p. 13

* I. Cor. X. 32.

10. Age vero, praeter illam priorem blasphemiam, aliam quoque haud minorem, nempe quod a Christo incircumscriptionem corpus adsumptum fuerit, somniantium instar, Christi hostes adiungunt: utramque vero roborare nituntur, ex inventoris patrisque apostasiae penu, cunctam detestabilis sui magisterii materiam summentes. Ille enim qui superiori haereseos huius dramati interfuit, dictiones aliquot coacervavit, partim ex sancti Spiritus oraculis sumptas, partim quoque ex iis quas beati nostri patres sapienter conscripserunt, ad impurae idololatriae errorem refellendum, nec non ethnicorum qui universalem Deum ignorabant incredulitatem atque insaniam coarguendam; has inquam dictiones improbe stolideque decerpens, atque ut vere dicam idolicis abominationibus semet inquinans, sacris imaginibus accommodavit (2). In posteriore autem haereseos dramate rem sancivit, ex insano Arianorum dogmate, itemque ex Manichaeorum furiosa superstitione, materiam conferens.

11. His utuntur egregii isti documentis ad suorum dogmatum confirmationem. Quia enim nihil per se conficere queunt, propterea quod contra veritatis splendorem intendere oculos nequeunt, non erubescunt homines qui in sacerdotio constituti videntur, laicorum et quidem scelestorum atque impurorum, peregrinas et a Christianorum mente abhorrentes doctrinas admittere. Sic Dei gloria amissa, humanae stultitiae captivi abducti sunt. Idcirco imagine aurea semel adorata (3), Christi imaginem venerari non patiuntur. Sed enim de idolis qui sermo fieri soleat, et quibus debeat accommodari, quia res perspicua est et pervulgata, neminem latere arbitror qui modo sit recti amator, et rerum naturam parumper calleat. Verum cognata his Arianorum impietas, occultum fere nec satis animadvertendum dolum haereseos continet, ideoque haud facile a multis intelligitur. Etenim callidis vocabulis, et complicatis sensibus studiose ad hoc excogitatis, paralogismorum nebula, et garrulitatis versuta suasionem, facile possunt simpliciores abripere atque in suam sententiam pertrahere. Quamobrem pauca quaedam et de ipso (Leone vel Copronymo) et de huius negotii praesidibus, ad ignarorum notitiam et utilitatem dicenda putavi. Quinam vero sint ipsi libri, et cuiusnam magisterii, dicere incipiam.

(1) In secundae nicaenae synodi actione octava legitur canon nonus περί τοῦ μή χρῆσθαι τινὰ χριστιανικῆς κατηγορικῆς βιβλίου: de non celando libro quolibet haereseos christianos accusantium (id est Iconomachorum.)

(2) Videtur Nicephorus designare Copronymi librum, quem ipse capitulatim in superioribus refutavit; vel cuiusvis potius anonymi iconomachi lucubrationem.

(3) Vel Nabuchodonosori vel Copronymi.

Gr. p. 14.

12. Quis ignorat Dei inimicam et infaustam Arianorum impiissimam haeresim, ab Ario, cuius nomen furorem denotat (1), genitam nec non reliquum, qui huic lymphato suppetias fert, vesanum chorum? qui divinitatem viventis et subsistentis et in una persona Dei Verbi stultissime abolent, alienum a Dei et patris substantia conantes ostendere, paterna ipsummet gloria segregandum impie arbitantes, et dominicalis naturae incomparabiles sublimitates, ad humilem servilis creaturae ordinem deprimentes. Insuper divinam quoque et supernaturalem Verbi calumniantur incarnationem, eamque umbratilem tantum et mere phantasticam demonstrare alucinantur; manichaico furori paria, nec non Valentini insaniae, ipsi quoque tradentes dogmata. Quis non novit, si modo parum litteraturae attigit, et historiae limen salutavit, horum columen et arcem? caesariensem, inquam Eusebium, qui multa adversus Verbi divinitatem blasphemans nugatus est, multa etiam contra divinam Servatoris incarnationem delirans irreligiose locutus est: cuius scripta ad hunc usque diem detestandis eiusdem dogmatibus plenissima sunt (2). Ipse enim non Arium tantummodo magistrum suum, et huius apostasiae auctorem, sed et alios omnes, qui in Unigeniti gloriam peccarunt, superare contendit. Etenim creaturas adorasse, et debitum Deo soli cultum rei creatae exhibuisse accusatur, idololatriae idcirco manifeste convictus, sicuti etiam eximii aliquot patres nostri testati sunt (3). Necesse est itaque ut etiam ei adhaerentes ac discipuli, sententiam magistri sibi adsumant. Is enim eos docuit, Christi corpus pingi aut fingi non posse, idque omnino phantastice somniavit (4). Quis autem Eusebii vices ignorat? immo cuinam hae non cognitae et exploratae sunt, etiamsi rusticus sit et plane rudis? Nimirum quingentos ante annos et paulo amplius, numerosus ille divinitus congregatus coetus, sacra inquam Nicaeae plenorum Deo et admirabilium virorum synodus, omnia divini Spiritus instinctu agens, arianæ haereseos tenaces ecclesia expulit, excommunicatos ipsos cum omnibus barbaris extraneisque suis dogmatibus declarans. Etsi vero Eusebius simulata docilitate rectae assensit fidei, latere studens, nihilo tamen minus ad suum ingenium reversus est, veluti solent distorti rami statim ac a dirigente in contrarium manu semet expediverunt. Quod ipsum facitavit etiam Arius, cuius multis annis post, quia dolosam eius mentem nonnulli ignorabant, commemorationem faciendam censebant, pertinere ipsum ad orthodoxum coetum existimantes. Verum hos alexandrina synodus, canonicis vinculis irritavit, nemini licere sana fide Christianorum praedito, Eusebii facere commemorationem, definiens (5).

Gr. p. 15.

Quid autem dicendum de aliis post illos Deo plenis patribus, et rectae fidei ac doctrinae magistris, quomodo fortiter ac viriliter admodum contra hunc errorem insurgentes luctantesque decertaverint? quorum scriptos libros vel numerare non

(1) Ἀρειος ἀπὸ τοῦ Ἀρεος, *Arius a Marte furente deo*.

(2) Hoc iam dixit Nicephorus in apologetico minore p. 13. Eusebii arianismum nemo evidentius demonstravit quam B. Montfauconius in praefatione ad eiusdem Eusebii commentarios in psalmos.

(3) In carcere positus, saeviente persecutione, sacrificasse diis dictus est Eusebius timore supplicii. Vide Epiphanium haer. LXVIII. 7. Item quae docte more suo hac super re dicit Tillemontius Mem. eccl. T. VIII. p. 661. in adn. 19. ad S. Athanasium.

(4) In epistola ad Liciniam, ut diximus in adn. p. 13.

(5) In epistola eius synodi, ut item diximus p. 13.

sine multo otio ac tempore licet. Sic igitur tanto iam tempore extra ecclesiae nostrae septum eiectus Eusebius, hodie istis doctrinae, vel ut verius dicam stultitiae, princeps sedet, atque huius dogmatibus valde gloriantur et exultant hi miseri, et huic ipsi consutas aliquot adiiciunt sententias satis absurdas, quae neque cum veritate congruunt, neque ipsae inter se; id enim est falsitatis proprium. Aliquot enim integris libris hactenus carent; quos quidem et patrum nomine tamquam sua auctoritate audent insignire, et suae vanae sectae auctores praedicant, quorum nugatoriam et futilem incredulitatem in subsequentibus coarguemus, si Deo placuerit, laborique nostro faverit opemque is tulerit, qui linguam scit balbutientis expedire, et dissoluta atque infirma membra corroborare, ut cervi instar claudus exsiliat, et pulcri pedes incolumesque evangelizantium sanctae Dei nostri ecclesiae pacem appareant. Sed ad propositum veniamus.

13. Quoniam igitur difficilem consiliorum suorum atque arduum exitum fore praevidebant, ne hominum tantummodo extra ecclesiam constitutorum doctrina freti, incredibilia multis dicere viderentur, et scopo suo frustrarentur, quid agunt? vel quorsum ipsorum malitia evadit? Turbulento et amaro haereticorum rivulo, dulcem aliquam ac puram veritatis venam admiscunt, quam rem iamdiu malis cauponibus vinum aquae miscentibus exprobramus, nempe theologorum patrum nostrorum, qui mundo faciem veritatis extulerunt, dictiones quasdam ex toto librorum corpore avulsas, suo inseruerunt errori. Et sive non intelligentes fortasse dictionibus illis insitum sensum, quandoquidem lippitudinem oculis abstergere noluerunt, sive suam et deceptorum a se discipulorum exitiosam sententiam sequentes, haec insinuantes et docentes, hamo escam imponunt, ut personarum auctoritate simpliciores illusos in transversum agant isti scurrae, occulto impietatis dolo confixos. Illas ceteroqui patrum sententias, quae clare, et extra controversiam, atque omnium intellectui patent, resecant et circumscribunt, et iis qui secum consuescunt fraudulententer occultant, (o caecitatem! o mentis caliginem!) neque quid agant sentiunt aut intelligunt. Idcirco in profundis versantur tenebris, neque ad veritatis splendorem respicere volunt. Si enim novissent, numquam Dominum gloriae contempsissent.

14. Quid his ausibus atrocius aut nocentius? Quid hac secessione ingratus aut absurdus? Haeresim praeclare olim extinctam, atque a Christianorum linguis excussam, nunc iterum inflammari ac pullulare cogunt: id enim omni ope conatuque moliuntur eius studiosi; atque inimico daemoni viam ad nos decipiendos muniunt, ut hos ille sicut olim adiutores ministrosque malitiae suae nactus, quod per Domini crucifixo facere non potuit, id apud nos exsequatur. Ecce enim tunica pretioso Christi sanguine a vertice ad imum contexta laceratur ac scinditur, et quod optimum bonorum nostrorum est, pax et concordia dissolvitur atque perit. Gravia quidem ea sunt quae in priscis feruntur historiis, regnum videlicet Davidis in contrarias partes divisum, tribuum secessio, cuius dura nepotis austeritas causa fuit, Israhel ad sua quisque tabernacula retro cedens, Hieroboam cum sceptro famulus, rebellis insperato prorsus in throno sedens, opposita Hierosolymis Samaria, unde malorum origo, et populus adorare creaturam prae creatore edoctus, atque ad vesanum idolorum amorem impie devolutus. Attamen graviora sunt quae nunc patrari videmus. Nam Christi regnum in partes abit discissum; membra adversus

Gr. p. 18.

Christi corpus inmo contra ipsum caput seditionem ciet; et gens sancta, regale sacerdotium, populus acquisitionis, Dei praedicandae potentiae destinatus, et magno divinae oeconomiae operi clara resonantique voce proclamando, libertatisque ac redemptionis beneficio confitendo; nunc in contrarium versus, magna ex parte a malitiae ministris illectus, nulla utilitate auctus, et postquam oriens ex alto eum visitavit *, in tenebris adhuc manens, in infidelitatis barathrum decedit; ingrato scilicet animo creaturae, novi vecordesque Iudaei. Quantum porro inter utrosque, intersit, facile quispiam considerando comperiet: illi enim propter res terrenas et humiles, ac temporali natura praeditas nec permansuras, inconstantes claudicanti-que sententia fuerunt; isti vero ita se gerunt, cum de rebus agatur caelestibus, et superno regno gloriaque, his visibilibus non comparanda; si quidem haec nobis recta fides promittit, dummodo cuiusque opera fidei ipsi respondeant.

Sic revera praesenti tempore accidit, quo recens hic et illegitimus coetus (1), tamquam altera Samaria, a nova Hierusalem id est ecclesia semet segregavit, sedentque contumeliosi et superbo corde, et aureis vitulis serviunt, id est secundae huic idololatriae, avarae suae cupiditati, quia vanae mundi gloriae captivi sunt: neque abnuunt fieri populus Ephraim; montique Sion, celsae videlicet sublimique theologiae nostrae, adversari; cui suam verborum vanitatem, vilemque et humi repentem doctrinam opponunt, qua multis fucum facientes et illudentes, secum eos detrahunt in barathrum. Quotquot enim stupidiores sunt ac mente volubili, et in fide instabiles, et praesentibus tantum intenti, mundique gloriam affectantes, atque in hoc mundo felicitatem suam constituentes, rebus huiusmodi ceu mancipia devincti, hi Hierusalem deserunt, atque ad aras ridiculorum deorum transeunt, et latrocinale illud subeunt sacerdotum ignominiae antrum, ibique putrescunt, subitam animae suae pestilentiam contrahentes. Quisquis ex his voluerit, manum muneribus implet, animam autem scelere omni et contaminatione; vel excelsorum locorum inique factus sacerdos, vel deae carnalitatis Astartae genu flectere non recusans: quos postquam rete suo venatores ceperint, praemia proponunt, et in regio palatio provectiones et amicitias promittunt, splendidam ipsis spem ostentantes, plaudentesque laudibus cumulant, et tanquam familiares sibi iam factos et consecutaneos deinceps benivolentia prosequuntur.

15. Quotquot tamen e contrario forti proposito in vera religione perstantes, et bonorum operum sectatores, indeclinabilem et firmam in honestate mentem tenentes, illos habuere contemptui, et eiusmodi ludum nullo respectu dignum censuerunt, utpote fraude ac vanitate scatentem; hi, inquam, vi trahuntur, nolentesque urgentur, et veluti captivi quidam damnatique vincuntur: qui si mox stationem apud eos facere noluerint, eorundemque fictas fabulas flocci fecerint, non idcirco improbi de sua iniqua persecutione remittunt: sed primo quidem suasoriis verbis blandientes palpantesque et delenientes, donorum etiam plurimorum sponsonibus subvertere tentant, praecipueque ut irreligiosae formulae subscribant (2) valde urgent; bonaque promittentes, simulque mala minantes, utrum malint interrogant.

(1) Quoniam *praesenti tempore* dixit, intellige Iconomachorum impiam synodum sub Leone armenio.

(2) Huic formulae seu edicto Leonis armenii quum nollet subscribere noster Nicephorus, solum vertere iussus fuit.

Cognita autem fidei firmitate et constantia, et sua voluntate frustrati, ad veteratorum artes confugiunt, illosque de criminibus accusant, quae ne auditu quidem innocui nostri noverunt. Neque iam spe agitur, sed poenarum inflictione. Exin quippe vincula et durissimi sequuntur carceres, et fames et gravissimae afflictiones: quorundam etiam plagis dorsa caeduntur, et non modicis vexati cruciatibus longinquo et intolerabili exilio multantur, locis destinati asperis ac vix ferendis, qui ob suam angustiam vel usum humanorum incommoditatem et molestiam, videntur captivorum animos expugnaturi, additis praesertim qui eam rem insinuant: etenim pars quaedam publicae militiae captivos comitatur, quae eorum voluntati subserviat. Haec patiuntur primarii episcopi, qui orthodoxam sententiam fortiter propugnant. Sunt etiam nonnulli post illos gradum tenentes, parem cum ipsis religiosam fidem foventes, pauci sane, sed ita tamen ut favilla saltem in ecclesia Dei supersit, quae suo tempore divinis afflatibus splendidam eximiamque faciem incensura est, et infidelitatis tenebris obrutos ad spiritalem lucem deductura. Ut nobis quoque propheticas usurpantibus voces dicere liceat *: nisi Dominus sabaoth reliquisset nobis semen, quasi Sodoma fuisset, et Gomorrhæ similes.

Gr. p. 18.

* Is. I. 9.

16. Pars autem illa cleri minore in gradu constituta, vitae suae conservandae studio vacillans conspicitur, temporique et rerum cursui obsecundat seseque conformat, qualem esse dicunt chamaleontem (1), ut apparentis formae varietate sibi occurrentes fallat. Sic isti validioribus cedunt, laud sane mente libera, sed vi prementium deducti: quorum aliqui nimio sui amore et mollitie franguntur, ac puerilem propemodum mentem gerunt, agitanturque, et omni vento doctrinae hac illac feruntur, in nequitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris, sicuti scriptum est *: ita ut alterutro iis proposito, nempe ut vel animae detrimentum patiantur, vel sedibus excidant, prius illud malle, dicere ausint, et de summa salute periclitari, quin tamen grave aliquid se committere putent. Haec quantis lacrymis digna! quanto maerore ac luctu redundant! Quod si homines haec non lugeant, certe inanimis creatura et maerebit et ingemiscet. Quali enim iudicio sunt obnoxii? “ Nam si pacta inter homines inita, inquit lingua theologalis (2), Deus mediator, adsumptus firmat, quanti demum periculi est, quas promissiones Deo ipsi fecimus, earum deprehendi violatores? neque peccatorum tantummodo reos fieri, verum etiam mendacii coram ipsa veritate coargui? „ Paulus (mitto nunc dicere quot quantaque, Dei amore devinctus, pati se velle adseveraverit) tribulationibus, persecutionibus, periculis omnimodis sustinendis, quem neque instantia neque futura neque creatura alia a Dei caritate separare potuisset *: tantus erat amoris fervor et flamma!) anathema quoque se fieri a Christo audacter optans *, levius se id laturum aiebat; isti autem ne simplicem quidem contumeliam pro vera religione perpeti voluerunt. Sed his omnibus bonis omissis, materiae tantum inhaerent, et voluptuosis mersi passionibus, mentem rebus caelestibus minime intendunt; seque ita gerunt, quasi mox domum suam venturi essent, vel agros pinguesque possessiones suas inspecturi, aut amabilem vineam, aut quicquid in agro est optabile et arabile ac spatiosum, provenientesque inde fructus frequentibus digitorum motibus

* Ephes. IV. 14

* Rom. VIII. 39.

* Rom. IX. 3.

(1) Sic appellatur ab historicis byzantinis etiam Leo armenius propter suam versutiam et hypocrisim.

(2) Extat sententia haec in Nazianzeni oratione quadragesima n. 8. quae est de baptismo.

computantes, vel delectos equos mulosque colore optimo et pinguedine insignes invisuri, utrum perite a domitoribus exerceantur, beneque decurrant, et ephippia tollerent, et quieto itineri sint idonei, boum denique aratorum incolumem statum et ceterorum sive gregum sive armentorum: neque incongruum dixerim, si pallii quoque et tunicae, aliorumque vestimentorum fimbrias et ornamenta reliqua curare videantur; atque ut uno verbo dicam, temporalis vanaeque gloriae studium ac pompam. Quippe mente haud bene composita, amore caducarum fluxarumque rerum capti (nam qua quisque re capitur, eidem servit) veram ac salutarem fidem, id est rem maximam tenui permutarunt. Sic isti facillime iniquorum insidiis inretiti sunt, non secus ac ferae laqueis venatorum capiuntur. Certe Paulo * hos magis mirari liceret quam Galatas, cur tam cito a traditis per nos doctrinis discesserint, et datis caelitus atque a patrum auctoritate divinis sacris dogmatibus, atque ab infinito tempore stabilita iam firmaque consuetudine et typo. Neque vero vel sequentium verborum meminerunt: “ si quis vobis evangelizaverit, praeter id quod accepistis, ana-

., thema sit *. ,, Talis itaque istorum conditio est, et tantopere calamitosa.

17. Sed iam ad huius haereseos antesignanos convertendus sermo est; atque an aliis quoque similiter quadret, considerandum. Postquam itaque a veritate semel exciderunt, vanis suis mentis conceptibus temere freti, seque totos mendaciis imbuerunt, stultis quaestionibus ac peregrinis se tradunt, fabulasque aniles ac pueriles struunt, neque secum ipsi neque cum veritate congruentes, scrutantes scrutationes quae nihil ad ipsos pertinent, neque quod aiunt intelligentes, neque quod affirmant; quaestiones, inquam, ad perniciem suarum animarum et audientium excogitatas, ut non suae tantum perditionis, verum etiam alieni damni poenas dent: quorum malitiam et exitium sacra oracula iamdiu castigaverunt, quae ipsis iure optimo accommodari queunt, atque ita fere se habent. Cum enim evangelii praeco, et divinarum rerum magister, praedictorum malitiam in spiritu praevidisset, prophético praecinit instinctu *: “ intrabunt inter vos lupi infesti, non parcentes gregi. Et ,, ex vobis ipsis exsurgent viri perversa loquentes, ut abducant discipulos post se. ,, Rursusque alibi ait *: “ eiusmodi falsi magistri, operarii subdoli, transfigurantes ,, se in apostolos Christi. Neque id mirum; ipse enim Satanas transfigurat se in ,, angelum lucis. Non est ergo magnum, si ministri quoque eius se in ministros ,, veluti iustitiae transfigurant; quorum finis erit secundum opera eorum. ,, Nonne et Spiritus, inquit, diserte ait *: “ extremis temporibus discedent quidam a fide, ,, erroris spiritibus attendentes, et doctrinis daemoniorum, in hypocrisi falsa lo- ,, quentium, conscientiam suam cauteriatam habentium. ,, Et denuo *: “ novissi- ,, mis diebus instabunt tempora aspera. Erunt enim homines sui amantes, cupidi, ,, elati, superbi, blasphemae, parentibus non obedientes, ingrati, scelesti, sine af- ,, fectione, infidi, criminatores, incontinentes, immites, sine benignitate, prodito- ,, res, protervi, tumidi, voluptatum magis quam Dei amatores, speciem quidem ,, pietatis habentes, sed virtutem eius abnegantes. Quemadmodum autem Iannes ,, atque Iambres Moysi adversati sunt, sic et isti veritati repugnant: corruptae men- tis homines, et reprobi circa fidem. Sed ultra non proficient: ipsorum enim ma- ,, nifesta erit cunctis insipientia, sicut et illorum fuit. ,, Rursusque alio loco *: “ confitentur se nosse Deum, factis autem negant, detestabiles, increduli, et ad

Gr. p. 19.

* Gal. I. 6.

A. 9.

* Act. XX. 29.

* II. Cor. XI. 13.

* I. Tim. IV. 2.

* II. Tim. III. 1. sq.

Gr. p. 20.

* Tit. I. 16.

„ quodvis opus bonum reprobati. Nam si Deus sinat dissimuletque impios progredi,
 „ sermo eorum veluti cancer latius serpet, et quorundam fidem subvertet. At fir-
 „ mum Dei fundamentum hoc habet signaculum: cognovit Dominus qui sunt eius.
 „ Et, discedat ab iniquitate omnis qui nominat nomen Domini *. Et, mali autem * II. Tim. II. 17.
 „ homines et seductores proficient in peius, errantes et in errorem mittentes *. „ * II. Tim. III. 13.
 Quorum misereri solere Deum, et longanimitatem suam erga eos ostendere, sci-
 mus, ita ut sero saltem resipiscentes, melioris frugis fiant. Porro hos, uti iam fide-
 les bonosque et secundum Christum viventes, et pro religione persecutionem pa-
 tientes, patientiae eorum fiduciaequae causa adprobat, quia tribulationibus minime
 fracti, probatiores splendidioresque apparebunt. Deinde observemus, quomodo illo-
 rum traducat improbitatem et vesaniam PETRUS DIVINISSIMUS DISCIPULORUM SERVATORIS
 ANTISTES, THEOLOGIAE APEX, ECCLESIAE BASIS ET FIRMAMENTUM, ita loquens *: “ fuerunt * II. Petr. II. 1.
 „ et falsi prophetae in populo, sicut et inter vos erunt falsi magistri, qui perditio-
 „ nis sectas introducent, et qui redemit eos Dominum abnegantes, velox sibi exi-
 „ tium procurantes; quorum luxuriam sequentur multi; per quos veritatis via blas-
 „ phemabitur, et in avaritia fictis verbis de vobis negotiabuntur. Quibus iudicium
 „ iamdiu non cessat, et perditio eorum non dormitat. Et subintroierunt quidam
 „ homines, ait alius discipulorum Domini *, qui olim in hoc iudicium praescripti * Iud. v. 4.
 „ sunt, impii, gratiam Dei nostri transferentes in impietatem (1), unumque do-
 „ minatorem et dominum nostrum Iesum Christum negantes. Quos etiam deplorari
 „ ab eo vidimus *: vae vobis qui in via Cain abiistis, et errore Balaam mercede * v. 11.
 „ effusi sunt, et in contradictione Corae perierunt! „ Audiant vero quae de ipsis
 propheticus sermo in spiritu proclamavit *: “ tu scientiam repulisti, ait divus Oseas, * Os. IV. 6.
 „ ego quoque te repellam quominus sacerdotio fungaris mihi. Et, laqueus facti estis
 „ in specula, et veluti qui terminos transferunt *. Super ipsos effundam quasi aquam * Os. V. 1.
 „ impetum meum *. „ Quid autem admirabilis Abbacum *? “ O qui proximo suo * v. 10.
 „ propinat subversionem turbidam, eumque inebriat! ut videat in speluncis ipso- * Habac. II. 15.
 „ rum crapulam dedecoris ex gloria! „ Beatus autem Sophonias *: “ sacerdotes * Soph. III. 4.
 „ eius polluant sancta, inique agunt contra legem. Dominus autem iustus in medio
 „ eius, et non faciet iniquitatem. Mane mane iudicium eius, et non in conten-
 „ tione iniustitiam. Insuper divus Zacharias *: et noluerunt adtendere, et verte- * Zach. VII. 11.
 „ runt amentes tergum, et aures suas adgravaverunt ne audirent, corque suum Gr. p. 21.
 „ incredulum effecerunt quominus legi meae obedirent. Et *, super pastores con- * Zach. X. 3.
 „ citatus est furor meus, et super agnos visitabo: Et visitabit dominus Deus om-
 „ nipotens gregem suum, domum Iudae. O qui vana pascitis, et oves derelinqui-
 „ tis *! Et adducam manum meam super pastores. „ Mitto reliqua utpote acer- * Zach. XI. 17.
 biora atque graviora. Eosdem autem nomen Domini flocci facientes inclytus quoque
 Malachias reprehendit, et qualiter quantumque contumaces sint ostendit *: “ quod * Malach. II. 2.
 „ nisi auscultaveritis, atque in cordibus vestris proposueritis dare gloriam nomini
 „ meo, dicit Dominus omnipotens, mittam super vos maledictionem, et benedi-
 „ ctioni vestrae maledicam. „ Et quae ibi sequuntur tristiora atque asperiora. Et,
 “ vos declinastis a via, et multos infirmastis in lege, et corrupistis testamentum v. 8.

(1) Ita omnino Nicephorus ἀσεβειαν *impietatem*, sive reapse in suo codice sic legens, sive ἐξ ἀβλαΐας.
 Nam lectio communis est ἀσελγειαν, lat. *luxuriam*.

„ Levi, dicit Dominus omnipotens. „ Valide de ipsis clamet prophetarum vocalis-
 Is. XXVIII. 7. simus, ille igne et Seraphim manu purgatus, sacerdos atque propheta *: “ alienati
 „ mente sunt propter vinum, vacillaverunt prae sicerae ebrietate et exerraverunt.
 „ Hoc est phasma. Maledictio comedet istud consilium; hoc enim consilium pro-
 * Hier. II. 8. „ pter avaritiam est. Sacerdotes * non dixerunt, ubi est Dominus? (propheta om-
 „ nium compatiens de iis ait.) Et tenentes legem meam, ignorabant me; et
 * X. 20. 21. „ pastores impie agebant adversus me. Nec iam locus est tabernaculo meo *: quia
 „ pastores stulte egerunt, et Dominum non requisiverunt. Et, multi pastores vi-
 „ neam meam corruperunt, contaminaverunt portionem meam, partem meam de-
 * XII. 10.
 * XXIII. 1. „ siderabilem ad invium desertum redegerunt *. Et rursus *. Hem pastores, qui
 „ dispergunt perduntque oves pascui mei! Propterea haec dicit Dominus adversus
 „ pastores populi mei. Vos oves meas dispersistis, easque expulistis, neque visita-
 „ stis. Ecce ego poenas a vobis reposcam secundum studiorum vestrorum pravita-
 „ tem. Et ego recipiam reliquos populi mei ex universis terrae in quibus eos di-
 „ sperseram locis, et in ipsorum pascuum restituam, et augebuntur. „ Horum im-
 puritatem atque insipientiam publice proclamat eximius quoque sublimium illarum
 * Ezech. XXII.
 26 caelestiumque visionum spectator Ezechiel *. “ Sacerdotes, inquit, legem meam
 „ aboleverunt, sancta mea polluerunt, profanum et impurum perinde ac sanctum
 „ mundumque habuerunt, et in medio ipsorum contaminatus fui. „ His postremus
 * Hist. Sus. v. 5. accedat divinus desideriorum vir, babyloniam horum mentem, corruptumque iudi-
 „ cium his verbis insectans *: “ exiit iniquitas de Babylone, ex iudicibus senibus qui
 „ populum gubernare videbantur. „ Hae sunt ad istos et de istis sanctorum voces (1).

Quid porro erroris magistri aiunt? Videor enim mihi velitando adhuc adversus
 istos pugnare. ܥܒܕܐ Idolis obsequium exhibuimus Christiani, usque ad regnantis Con-
 Gr. p. 22. ܥܒܕܐ stantini (Copronymi) tempora (2). ܥܒܐ Sibi autem aequae ac aliis Christianis om-
 nibus hoc invisum crimen imponunt. Obstupuit ad haec caelum, et terra vehemen-
 ter cohorruit. Quis enim haec patienter audiat? Utrum blasphemiae magnitudinem
 perhorrescat, an stultitiae excessum? Non habentes vero unde impietatem tantam
 mendaciumque confirmet, ad quoddam irreligiose et contra omnem canonicam re-
 gulam congregatum ab illo (Copronymo) invisum Deo profanumque synedrium con-
 fugiunt; simile quid facientes quod olim veteres nonnulli ethnici, effato illi “ ipse
 dixit „ adhaerentes, hoc honoris genus magistro tribuentes. Hanc appellare synodum
 stulti non erubescunt: quae certe si ita appellanda est, audiamus quid de ipsa pro-
 * Hier. IX. 2. pheta dicat *: “ synodus praevaricatorum; intenderunt linguam suam ut arcum;
 „ mendacium et non fides praevaluit in terra. „ Festivius autem hanc si quis nun-
 cuparet coprosynodum, haud indecore faceret, propter stercorem convocantis stu-
 dium, multumque ibi collectum stultorum sermonum foetorem, multam quoque su-
 perbe loquentem meditantemque iniquitatem, quae magnopere contra Unigeniti
 gloriam allatravit; quibus peiora maledicta, ne is quidem qui illorum ore loque-
 batur Satan, eructare auderet; etenim plurimum ecclesiae dogmatibus et myste-

(1) Videlicet haec omnia ss. scripturarum testimonia ad vituperationem iconomachorum episcoporum Nicephorus convertit.

(2) Quippe ita miseri episcopi acclamaverunt Copronymo absoluta impia synodo, nempe quod ipsos hic Constantinus ab idololatria liberasset.

riis nostris contradictum fuit. Nihilo tamen minus hoc impietati et mendacio favens conciliabulum, synodus ab ipsis nuncupatur: cuius coenosa decreta amplectentes, doctrinaeque corruptelam sequentes, purae nostrae et inculpabili fidei contumeliam inferre non verentur hi vesani, non intelligentes quanta adversus sanctos machinati sunt: quoniam “ acuerunt linguam suam sicut serpentis *. Venenum „ aspidum sub labiis eorum *. Quia verba oris ipsorum iniquitas et dolus *: „

* Ps. CXXXIX. 4.

* XIII. 3.

* XXXV. 4.

18. Quae vero qualisque sit nostra Christianorum confessio, tempestivum est quanto brevius fieri potest, exponere. Nos itaque, prout tradiderunt nobis hi qui ab initio spectatores ministrique verbi fuerunt, et qui post illos eandem doctrinam exceperunt theologi ac divi doctores nostri (1):

Credimus in unum Deum patrem omnipotentem, visibilium omnium et invisibilium factorem ac dominum, sine principio, invisibilem, incomprehensibilem, immutabilem, immortalem. Et in unum dominum Iesum Christum, filium eius unicum, qui sine initio, ab aeterno, ante omnia saecula de patris substantia effulsit. Et in unum Spiritum sanctum, de Deo patre procedentem, et cum patre filioque Deum dicendum et glorificandum, utpote ex eadem natura constantem et coaeternum. Trinitatem honorantes in hypostasibus seu personis, et praedictorum unicuique discretas et inconfusas eas conservantes, quibus distinguuntur, proprietates, ceu desituras numquam vel mobilitatem passuras: patri quidem innativitatem et eorum qui ex ipso sunt causalitatem: filio nativitatem: Spiritui processionem: et ex patre tanquam causa, tum genitum tum procedentem credentes explenduisse, utrumque ut lumen de lumine; unum, supermundiale, tripliciter radians ac triplex solare lumen. Unitatem autem substantiae naturaeque adorantes, in unam supersubstantialem superquenenaturalem sublimitatem congestam, eademque indivisa et inseparabili gloria potentiaque fruenter: in qua idem consilium, unica voluntas, vis et operatio unica agnoscitur: quaeque ut omnium regina et universalis domina, ab omni visibili invisibilique natura, ut pari honore thronoque digna adoratur et cultu honoratur. Unam, inquam, in tribus spectamus deitatem, eadem substantiâ unitam; tres vero personas in una deitate, quae inhaerentium singulis proprietatum diversitate sine divisione distinguuntur. Neque filium ab ingeniti patris substantia alienantes propter generationem; neque spiritum a patre filioque propter processionem: neque confusionem admittentes propter unitatem indivisibilitatemque naturae, sed in communione naturae, id quod in unoquoque distinctum est, coniungimus. “ Distinguitur enim indistincte, et coniungitur distincte. Una enim in tribus est „ deitas, et tres sunt unum, id nempe in quo est deitas; vel ut accuratius dicam, „ quae sunt deitas. „ Ita enim nos optimus theologorum edocuit (2).

Gr. p. 23.

Deum itaque patrem colimus, a quo omnia ex nihilo ad existendum producta sunt. Deum filium glorificamus, per quem omnia facta sunt, et eorum substantialis stabilitas conservatur. Deum item Spiritum sanctum veneramur. Et dum tres veneramur, non in tres deos deitatem discernimus; ut tritheismum videlicet, seu potius

(1) Aliis verbis proluxa fidei confessio scribitur a Nicephoro ad Leonem III. rom. pontificem apud Concil. Labb. ed. pr. T. VII. col. 1216. seqq.

(2) Intellige Nazianzenum, quo nemo subtilius simulque copiosius multis in sermonibus de Trinitate disseruit. Idem orat. XXXIII. 16. ss. Trinitatis personas dicit ἀριθμῶ διαίρετάς, καὶ οὐ διαίρετάς θεότητι: numero distinctas, divinitate non item.

polytheismum, quae res inreligiosissima foret, vitemus. Atque unumquemque ex his perfectum esse scimus. Sed ex tribus perfectis unum superperfectum et praeperefectum fit, ut theomysticorum patrum theologia docet (1). Neque ergo hypostases, quasi essent naturae extraneae differentesque, inaequalitate et dissimilitudine dividendes sistimus, sed ratione proprietatum distinguimus, in unitate substantiae copulamur, nihil in his maius minusve esse credentes. Nam maius aut minus sicut in substantia videre non licet, ita ne in trinitate quidem quod adinet ad substantiam seu divinitatem; quod dicimus ut arianam vesaniam, ex qua et contra quam nobis bellum est, extinguamus. Neque in unam hypostasim confundimus aut commiscemus, sed personis subsistentibus, rebusque, ac nominibus, distinctionem in substantia copulatam adfirmamus, ut sabellianum errorem deleamus. Utrumque scilicet inipium est, tam oppositum quam concurrens. Atque ut uno verbo dicamus, coniungimus religiose distinguentes, et distinguimus Deo digna ratione copulantes. Idcirco distinctum hypostatibus, communione naturae adunamus: quod autem substantia ac deitate unitum est, in personis distinctum spectamus: utrubique magnum et augustissimum ac sublime theosophiae nostrae mysterium incolumiter ac religiose retinentes. Sic adoratores sanctissimae et supersubstantialis Trinitatis et spiritu et

60. 24. veritate quum simus, ipsam colimus cum sanctitate et rectitudine fidei, cumque pura et inculpabili sententia cunctis diebus vitae nostrae.

19. Ita in hac praecisa exactaque theologiae ratione fundati ac stabiliti, consequenter etiam confitemur unum de consubstantiali sublimissimaque Trinitate dominum nostrum Iesum Christum, Dei filium, Deum nostrum, paternae gloriae splendorem, lumen de lumine, simillimam patri imaginem, hypostaseos eius characterem, incarnatum in terram venisse, factumque hominem, oeconomiae illud pro nobis opus peregissee. Namque ineffabili, ob suorum viscerum misericordiam clementiamque, erga homines amore commotus non tulit naturam nostram perpetuo saevi tyranni servitio addictam videre: sed patris beneplacito, et sanctissimi vivificique Spiritus opera, quin a paterna gloria discederet, neque suum Deo dignum honorem ullatenus deminueret, ad voluntariam exinanitionem semet demisit: et incarnatus de Spiritu sancto, et de sanctissima gloriosa vereque deipara semper virgine Maria, cuius et anima et caro antea purgata fuerat a Spiritu; atque homo quod ad omnia cetera, excepto peccato, apparens, mortali hac tangibili et circumscripta natura indutus, atque unus idemque ex ambobus effectus, nempe ex deitate et humanitate; perfectus simul usquequaque et immutabilis manens in deitate, perfectusque similiter et inconvertibilis in humanitate: cum ea nobiscum diversans, Adami transgressionem innocentia sua correxit; peccati autem corruptelam, voluntaria carnis passione, et vivifica morte, ac Deo digna resurrectione destruens, immortalitatem nobis largitus est. Tertia quippe die revixit, morti manubias detrahens, factusque est primogenitus mortuorum; viamque ad immortalitatem humanae naturae muniens, invisibilem hostem de sua adversus nos dominatione depulit; cuncta illa tum faciens tum etiam patiens quae in sacris evangeliis scripta a nobis creduntur. Qua opera et antiquum Adamum reformavit, et nostram renovavit na-

(1) Ὑπερτέλης et προτέλειος apud divum Dionysium areop. de div. nom. II. 10, cum S. Maximi scholiis.

turam, et primigeniam illam felicitatem reduxit. In caelum demum adsumptus, in pari apud patrem throno primitias massae nostrae collocavit. Sic enim nos, ut compendiose dicamus, magnum et venerandum divinae oeconomiae confitentes adserimus peractum esse mysterium.

20. Quod si etiam paulo copiosius hac super re disserendum est, propter suborientes adversarios, qui novitates quasdam contra salutarem Dei Verbi incarnationem excogitant, sic denuo sermonem instituemus. Deus suapte natura quum esset unigenitus Dei patris filius et Verbum, ille ante saecula ex ipso ineffabiliter et intemporaliter natus, non abiecta quam naturaliter habebat divinitate, extremis saeculi temporibus, naturam humanam suscepit, et carnem ac sanguinem aeque ac nos participavit. Nam Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, non carnem tantummodo adsumens, verum etiam anima rationali intellectualique animatam. Idem unicus filius post incarnationem etiam existens, consubstantialis quidem Deo patri secundum deitatem, sed nobis quoque consubstantialis secundum humanitatem; retinens conservansque in utraque concurrentium ad eandem unamque personam naturarum, post factam etiam unionem, inconvertibiles et immutabiles atque infusas, quae utrique inhaerent naturales qualitatum differentias. In hoc enim versatur nova et admiranda mixtio exinanitae deitatis et adsumptae humanitatis; unde ea quae peracta est in persona unitas a nobis cognoscitur. Paritur enim (mirabile dictu!) post adsumptam humanitatem Deus. Integer enim Deus integro homini copulatur, in unam compositam conveniens personam atque subiectum: quo fit ut eam quae peperit, proprie vereque nos Deiparam confiteamur. Nam qui sine matre et sine initio genitus antea fuerat, secundam ex illa sine patre nativitatem sortitus est; non quod deitas eius hinc initium existendi sumpserit, sed manens in eo quod erat, quod non erat adsumens, proprium sibi fecit, factusque est mediator Dei et hominum, utramque participans diversam naturam, deitatem inquam et humanitatem, quas unitate personae copulavit: nam duae simul concurrentes naturae unum effecerunt Christum et filium ac dominum: unus quippe ex duobus procedere intelligitur Christus, prout mente concipitur et visu cernitur: atque ut perfectus et immutabilis permanens in deitate, ita perfectus et inconvertibilis existens in humanitate: impassibilis idem deitate, utpote etiam incorporeus, cuius vi supernaturali miracula patrabat; simulque incorruptibilis, incircumscriptus, et immortalis: passibilis autem humanitate, utpote corporeus, secundum quam naturaliter cruciatus pertulit: idem mortalis, figuratus et circumscriptus, quatenus apparuerat de Davidis stirpe homo. Proprias vero sibi facit templi sui passiones Verbum, crucemque et mortem, et alia huiusmodi quae propter nos dispensative pati dignatum est. Nam sanguine eius pretioso empti sumus, qui peccato eramus divenditi, ab eoque media maceria, inimicitia scilicet, in carne propria dissoluta fuit, quia reconciliavit caelestia terrestribus, unamque ecclesiam ac coetum angelorum et hominum in caelo terraque constituit. Unus ergo est ex utroque consistens (Christus.) Et quamquam nihil passum est Verbum in propria natura, idem tamen pro nobis passum dicitur, non deitate sed terrena natura (1). Nam proprium ipsi est, quod passio-

Gr. p. 25.

(1) Atqui si respicias ad editum a nobis Leontium adv. Nest. Script. vet. T. IX. p. 421. videbitur dicendum potius *Christus passus in carne*, quam *Verbum* etc. Certe Petrus I. 4. 1. dicit *Christo in carne passo*.

nem pertulit corpus. Sic omni in re, divinae simul naturae dignitatem, et humanae paupertatis humilitatem testans; ne incarnatio eius videretur phantastica. Atque ut Deus mansit humanitati sociatus, ita in deitatis dignitate nihilo tamen minus homo est. Ambo itaque unus Deus et homo Emmanuhel.

Gr. p. 26: 21. Quandoquidem itaque intra iustos rectae fidei terminos ita consistimus, sic dogmata nostra tenemus. Nam dualitatem concurrentium in Christo substantiarum, cum suis idiomatibus, utraque enim perfecta et indeficiens substantia est, praedicamus. Ille autem, qui hinc ad unitatem personae, propter hypostaticam unionem, substantialiter fit concursus, aequae a nobis proclamatur. Non secamus neque dividimus in duos filios unum dominum Iesum Christum, nempe seorsum in hominem, et seorsum in Deum, ac veluti in partes; idque ut furiosam stultamque hominicolae Nestorii divisionem excludamus. Neque rursus confundimus aut alteramus, tanquam ad unicam naturam trahentes, unicae personae unitatem, sed inpermixtas servamus ambabus naturis inhaerentes differentias, ut stulti Eutychetis synaeresim destruamus, nec non etiam Severianorum qui merito Acephali (1) dicti sunt. Namque et hi male uniunt, et Nestorius impie dividit: ita ut aequae peccaverint circa incarnationis rationem Eutyches et Nestorius, ac circa divinitatis doctrinam Sabellius et Arius.

22. Quum ergo duas confiteamur perfectas in Christo naturas, tum ipsas perse, tum etiam quod attinet ad physicas earundem qualitates; confiteri consequenter oportebit, inhaerentes etiam utrique naturae voluntates et operationes. Necesse enim est, quia duae creduntur substantiae, duplices pariter illarum praedicare qualitates. Aliter certe accurata illarum perfectio incolumis esse non poterit. Nam sunt in naturis characteristicae, neque est invenire naturam voluntate aut operatione carentem. Sicut ergo, quatenus Deus, volebat et operabatur; ita etiam, quatenus homo, volebat aequae et operabatur, tum in patrandis miraculis, tum in aliis adsumptae humanitatis officiis. Haud tamen haec invicem contraria erant; cedebant enim et subiiciebantur adsumenti ea, quae erant adsumpti: prorsus ut nihil fieri contrarium repugnansque ex unitis naturis, quamquam diversis, conspiceretur. Hoc inde probatur, quod quorum naturae diversae sunt, eorum ratio quoque differt; id quod in heterogeneis rebus apparet. Necesse est itaque, ut substantiales voluntatis operationisque qualitates differant inter se. Namque ex his ipsis qualitatibus naturarum quoque scientiam adquirimus: quippe quia quorum eadem operationes sunt, eorundem quoque naturae sunt pares. Sic ergo modus quoque theandricae Christi operationis, qua nobiscum versans utebatur, perspicuus fiet, quem per hanc circumlocutionem consideravimus: nam mutua duarum naturarum appellatio, dupliciter operationis demonstrat: quia unionis modus, differentiae modum incolumem in se conservat. Pariter quispiam concedet, utramque formam operari non sine alterutrius participatione. Non ergo unam voluntatem et operationem in divina oeconomia praedicamus, quo facto sua utrique convenientia officia eriperemus: si certe perfectam naturam esse adstruimus, ne dementis furiosique morbo laboremus

(1) Videtur heic ludere in vocabulo Nicephorus quasi dicat *sine cerebro*, quamquam alia fuit huius appellationis causa.

Apollinaris: quicum excommunicabimus Sergii quoque ac Pyrrhi (1), nec operosam nec voluntativam veri Verbi sodalitatem. Ita nos de venerandae et salutaris incarnationis mysterio censemus: quod etiamsi forte intellectum sit, ut ait vir theophorus, manet ineffabile; enarratum autem, manet adhuc incognitum. Visitati ergo per praedictam incarnationem, salvatos nos confitemur: et cum omnibus quae apud nos sunt religiosiis rebus, veneranda quoque illius symbola et indicia honoramus et amore prosequimur, per quae non secus atque per evangelicam historiam narratur nobis et repraesentatur et in memoriam revocatur quicquid a Servatore pro nobis actum fuit; sicut ab antiquo et a religionis initio filii a patribus traditum pie recepimus.

Gr. p. 27.

23. Haec symbola nos adamantes, religioso quoque honore prosequimur; haud sane latrae adorationem exhibentes, apage, quae soli omnium domino Deo congruit. Omnes enim, quotquot docibiles Dei sunt in spiritu, satis norunt quid in cultu intersit, et qualem oporteat Christo Deo nostro adorationem exhibere, et convenientem simul venerationem sacris imaginibus non denegare, perque has honorem ad archetypum extollere. Praeter haec, venerandas quoque imagines honoramus sanctissimae et immaculae dominae nostrae veraeque tutelae semper virginis Deiparae, quae secundum carnem dominum nostrum Iesum Christum Deum, sine semine ineffabiliter et supernaturaliter peperit; itemque sanctorum angelorum, aliorumque omnium sanctorum qui omni tempore ei placuerunt: quorum etiam monumenta donis ornamus, et intercessionem ambimus. Vivunt enim in Deo, in ipsoque operantur, et ad se confugientibus atque implorantibus auxiliari opemque ferre per insitam sibi a Deo vim gratiamque possunt (2). Age vero confessione hac et fide quidnam, oro, sublimius vel religiosius sit? Certe non est alia praeter hanc fides, vel erit, quam solam apostolicus sermo novit fidem vocare. De hac enim ait *: “ ante quam fides veniret, sub lege custodiebamur conclusi, in eam „ fidem quae revelanda erat. Quamobrem lex, paedagogus noster fuit ad Christum, „ ut fide iustificaremur. Omnes enim filii Dei estis per fidem Iesu Christi. Quam „ sicut anchoram habemus animae tutam ac firmam, et incedentem usque ad interiora velaminis, quo praecursor pro nobis introivit Christus. „ Quid ergo his opponent religionis hostes et veritatis accusatores? Nos adoramus, quod scimus; ipsi quod nos adoramus, nesciunt. حَبِّ Idola adorant Christiani. حَبِّ O audaciam! o insaniam! quid hac voce scelestius aut irreligiosius? Quanta sit certe sermonis

* Gal. III. 23.
Hebr. VI. 19.

(1) Honorium romanum inter monothelitas minime numerari cum Sergio et Pyrrho a Sophronio hierosol., a Nicolao constantinop., et a libello synodico, dixi iam in Spicilegii rom. praefatione T. X. p. IX. Nunc etiam Nicephorus patriarcha, etsi decessores suos Sergium et Pyrrhum uti monothelitas exsecratur, de Honorio tacet; quod certe non faceret, nisi illa labe Honorium immunem fuisse iudicaret.

(2) Augustinus de Nebridio qui ad Deum praecesserat, conf. IX. 3: *nec eum arbitror oblivisci mei*. Et contra Faustum lib. XX. 20: *populus christianus memorias martyrum religiosa sollemnitate celebrat, et ad excitandam imitationem, et ut meritis eorum consocietur, atque orationibus adjuvetur*. Et quidem totus hic Augustini locus utiliter legetur. Et in sermone de ss. Perpetua et Felicitate (280) de ss. martyribus: *miramur eos, miserantur nos: gratulamur eis, precantur pro nobis*. Denique de Stephano protomartyre (serm. 319.) *Orationes eius multa impetrant, non tamen omnia. Non cessatum est, oratum est, dedit postea Deus per Stephanum. Sunt verba orantis Stephani etc. In cuius nomine faciebat ante quam carnem deponeret, in eiusdem nomine faciunt orationes eius ut beneficia impetrentur*. Hae doctor ecclesiae eximius. Frustra igitur maligne nuper, ut audiui, haereticae sectae homo, oranti sanctos catholico in aurem insusurrabat: quid agis? num sancti te audiunt? Si autem auditu carent, manu quoque benefica carere eos necesse est. — Tentator hic Augustinum, ut arbitror, ignorabat.

illorum absurditas, cognosci facile potest. Nam quia, abiectis quae ad Deum pertinent, aiunt Christianos cultum idolis exhibere; et quia is qui idola colit, id quod

* Gal. IV. 8.

nihil reapse est colit, uti scriptum est * “ et iis, qui natura non sunt dii, servierunt, sermo quidem illorum id concludit, ut quandoquidem nos viventem verumque Deum adoramus, nihil aliud dicere videantur, nisi Deum nostrum non esse Deum.

Gr. p. 28.

24. Iamvero adversus huiusmodi Dei hostes, quid aliud ab ipsa veritate dicendum sit, nisi ut cum magno Davide linguae consonent, Spiritu apud eum loquente utentes? “ Dixit insipiens in corde suo: non est Deus *. Item: inimicus

* Ps. LII. 22.

* LXXIII. 18.

„ impropertavit Domino *. Et mox: populus insipiens irritavit nomen eius. Denuo:

* LXXX. 16.

„ et erit tempus eorum in saeculum *. Insuper: filii alieni mentiti sunt ei, et in-

* XVII. 46.

„ veterati sunt, et claudicaverunt a semitis suis *. Non est illis commutatio, quia

* LIV. 20.

„ non timuerunt Deum *. Et, obtrexerunt ipsi quoque Deo, dixeruntque: „ num poterit Deus? vel comparare valuit libertatem populo suo? servitute et corruptione eripere, et ex tenebrarum potestate redimere, atque in admirabile lumen „ suum vocare? Vel fortem ligare vasaque eius diripere? aut in altum conscendere, „ et captivitatem captivare? „ Haec veritatis adversarii stultique homines aiunt.

* Ps. XCI. 7.

“ Vir enim insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget haec *. „ Non enim passi sunt admittere disciplinam Domini, neque aurem suam divinis oraculis accommodare, et audire quomodo prophetarum voce universalis clamaverit Deus *.

* Is. L. 2.

“ Num manus mea non valet eripere? num vos liberare nequeo? En ego increpatione mea desertum faciam mare, ponam flumina arida instar eremi. Praeterea:

* Is. XLIII. 25.

„ ego sum qui iniquitates tuas et peccata deleo, quorum diutius non recordabor *. „ Beatum autem solumque dynastam illum esse ex apostolica doctrina manifeste discimus *.

* I. Tim. VI. 15.

Pergat vero sermo noster trita regiaque via, atque observemus, si ita videtur, quatenus pastoribus ac sacerdotibus, qui sub lege non legitime vivebant,

* Hier. II. 8.

per sanctum quendam exprobrat Deus. Ait enim *: sacerdotes non dixerunt, ubi est Dominus; et qui praesunt legi meae, non noverunt me; et pastores impie adversus me egerunt. Et prophetae prophetabant Baali, et inutilem Deum sectabantur. De quibus divinam quoque sententiam scriptam videre est, ipsumque Deum de

* Hier. II. 10.

tribunali propemodum eos iudicantem, et gravissimis verbis mandantem *: “ tran- „ site ad insulas Chetium, et videte; mittite in Cedar et considerate, ac videte „ num talia facta sint; num commutaverint gentes deos suos, qui ceteroqui non „ sunt dii. Populus autem meus mutavit gloriam suam in id, unde utilitatem non „ consequetur. „

25. Quas porro iam iis, qui sub gratia sunt, pastoribus minas intentabit? Nonne clare dicentem audiemus: pergite ad episcoporum synagogas, mittite ad sacerdotum conventum et videte, num in avita fide constiterint? an potius deductam usque ad ipsos confessionem mutaverint, et ipsi sui sint accusatores. Etiam si enim nolint, actibus coacti compulsi, quales sint apparebunt, quin extrinsecis accusatoribus ulloque argumento opus sit. Respondebunt ergo dicentes: gloriam nostram mutavimus, in confessione nostra non perseveravimus, neque divinum reveriti sumus altare, ubi sacra evangelii eloquia cervici imposita gestavimus (1); neque datas

Gr. p. 29.

(1) Ritus est hic graecae ecclesiae in consecrandis episcopis, de quo memini me ante hos annos typis imprimere Photii quaestionem amphiloichianam CLXV, quae haud sine varietate non uno in codice vat. le-

ibi promissiones observavimus; sed in cunctis praevaricantes exerravimus, et a recta semita declinavimus, et ambiguo animo, atque in omnibus viis nostris inconstantes, similes evasimus mari procellae perflantibus ventis iactato. Ita enim comparata est incredulitatis perversitas, ut nihil stabile firmumque habeat, ut semper variet, atque hac illac agitata mutetur. Atque ut summatim dicamus, dum hominibus placere studemus, a Dei famulatu excidimus; nempe quae neque cogitare neque dicere licet, adfirmare ausi sumus, Pauli sententiae * mente et opere contradicentes. Iam vero aequum esset et consecraneum, impendentem a Deo blasphemias nostris vindictam praevidentes, haec insuper addere: nempe quod septuplum ultio dabitur de Caino, de Lamecho autem septuagies septies, uti scriptum est *. ,, Qua in dictione nescio quid desiderari quispiam considerans, non immerito diceret fortasse indicari, fore ut qui peccando progrediatur, maiorem poenae mensuram sit recepturus. Nam Cainus rei imperitia rudis, et mali coargutione nondum admonitus, ignorantia adhuc laborabat, nec parricidii satis facinus vel pro rei gravitate agnoscebat, peccato tum primum veluti in foribus apparente. Verum quod subsecutum est homicidium, maiore atque infinita poenae vindicta multatum fuit, quia post notitiam peccari ausum est. Eius rei insigne exemplum oculis erat propositum, et divino decreto firmatum, signum videlicet a Deo impressum, ne quis eum occideret qui sententia fuerat damnatus, sed amaram potius vitam protraheret.

* Gal. I. 10.

* Gen. IV. 24.

Paria quaedam nostra quoque aetate contigisse videmus. Nam hunc errorem apud maiores etiam nostros aliquando grassatum comperimus (1). Verumtamen paulo levius illorum peccatum fuit, veniamque etiam a Deo fortasse sperare poterant, atque aliqua etsi haud valde probabilis apologiae ratio supererat, quod nondum satis sibi exploratum intellectumque esset ecclesiae dogma atque sententia. Quod deinde evenit, neque enim negabimus, nobisque ipsis viventibus manifeste peractumprehenditur: quia non privatim in secreta aliqua vel exigua orbis parte, sed publice et in medio communique theatro angelorum et hominum omniumque, quotquot sunt rationales et sensu praeditae, creaturarum, coramque Deo cuncta manu sua tenente, vidente atque spectante, ea quae apud nos plane in confesso erant, abolivimus (2). Quam ob rem summum nobis impendit discrimen, et infinita poena, quia post illam tantam disquisitionem, et ineffabile examen, infeliciter peccavimus, dogmate tam splendide iam perspicueque oculis nostris proposito: quod quidem dogma apud Nicaeam, quae est Bithynorum Dei recto cultu semper innixa triumphalis (3) metropolis, sancte adunatus a Deo secundus conventus, sive sacra et oecu-

Gr. p. 30.

gitur hoc titulo. Φωτίου Κωνσταντινουπόλεως. Τίνος χάριν τίθεται τὸ ἅγιον εὐαγγέλιον τῇ κεφαλῇ τοῦ χειροτονημένου. Διὰ τί ἐπὶ τῆς κεφαλῆς ἔφερεν ὁ ἱερεὺς τιάραν, φησί; διότι τὸν προχειρίζμενον ἀπάντων κεφαλὴν, κατὰ τῆς κεφαλῆς ἔδει τὴν ἐξουσίαν ἔχειν, καὶ εἶδέναι ὅτι κεφαλὴ τῶν ἄλλων προβαλλόμενος, καὶ αὐτὸς ὑπὸ κεφαλῆν ἔστι τὸν κοινὸν ἀπάντων δεσπότην καὶ ἐξουσιαστήν· ἀπολελυμένη γὰρ αὐθεντία καὶ αὐτόνομος, ἀφόρητός ἐστι καὶ χαλεπή κ. τ. λ. Photii constantinopolitani. Cur sanctum evangelium capiti imponatur ordinati. Cur tiaram sacerdos in capite gerebat? Quia cum aliquis ut sit caput omnium ordinatur, oportet supra caput eius aliam extare potestatem: ut quamvis ipse caput ceteris praepositus sit, reputet se vicissim sub alio capite esse, Domino videlicet universalem potentatum habente. Etenim absoluta auctoritas suoque libero iure utens, permolesta est et intoleranda etc.

(1) Nempe in priore haereseos iconoclasticae actu sub Isaurico et Copronymo.

(2) Scilicet in secundo actu sub Armenio. Nam heic loqui finguntur episcopi praevaricatores.

(3) Cur triumphalis Nicaea? Nihil aliud fortasse quam vocabuli etymologiam Nicephorus respicit.

menica synodus, plurimis auctoritatibus de divina scriptura patrumque doctrina sumptis confirmavit. Et quidem haec synodus summae auctoritatis est, atque ad plenam fidem faciendam sufficiens, quia et oecumenica fuit, et omnino libera, et extra omnem calumniae reprehensionisque aleam posita, et cuiusvis alieni dogmatis insons, culpaque carens. ETENIM CELEBRATA FUIT AEQUISSIME ET IN PRIMIS LEGITIME: NAM SECUNDUM EDITA ANTIQUITUS DIVINA DECRETA, PRAEEMINEBAT IN EA PRAESIDEBATQUE EX OCCIDENTALI FASTIGIO, ID EST EX VETERE ROMA, PARS NON MODICA: SINE QUIBUS (ROMANIS) ULLUM DOGMA, QUOD IN ECCLESIA VENTILATUM, DECRETIS CANONICIS ET SACERDOTALI CONSUETUDINE FUERIT ANTEA RATUM, NUMQUAM TAMEN PROBATUM HABEBITUR, NEQUE IN PRAXIM DEDUCETUR: QUIA ILLI SACERDOTII PRINCIPATUM SORTITI SUNT, EAMQUE DIGNITATEM A DUOBUS CORYPHEIS APOSTOLIS TRADITAM HABENT (1).

Praeterea quicquid a parte Byzantii, id est iunioris Romae, quae nunc civitas in nostris partibus dominatur, et ob regalem dignitatem princeps est, quicquid inquam episcoporum sacris sedibus praesidentium, virtutumque gloria fulgentium erat, hi ex orientis regionibus convocati, et occupantium apostolicas sedes locum doctrinamque pro divinis nostris dogmatibus heic tenentes, sacratissimi homines, moribus et scientia praecellentes; denique quotquot propemodum in universo orbe antistites erant, huc convocati, unum omnes veritatis scopum spectantes, concordiam suffragiorumque consensum supernae gratiae radio illuminati prae se tulerunt. Habuit enim iste conventus pacis statorem Christum. Profecto iam inde a priscis temporibus ita lex ecclesiastica iubet, nempe ut si qua in Dei ecclesia dubia excitentur aut controversia, ea per oecumenicas synodos solvantur ac definiantur, cum consensu et adprobatione tenentium apostolicas sedes pontificum. Hoc pacto superiores erroris tenebras discusserunt. Sancto autem Spiritu muniti, et verae religionis armis instructi, capita impiorum hostium secuerunt: hoc vero continuatum Christianorum dogma, et antiquitate ecclesiastica pollens, uti par erat confirmaverunt, nihil neotericum invehentes, nihil novum aut superfluum excogitantes. Superne itaque divino afflatu permoti, ceu tutum, nec diutius controversiae obnoxium dogma hoc habuerunt, splendidum veritatis robur sibimet circumponentes. Hoc idem dogma episcopi omnes, utpote Deum mente gerentes, et orthodoxia ornati, suffragio suo ratum habuerunt, piique imperatores sectati sunt atque adamarunt, et cunctus Christianorum populus amplexus est, in eoque perseverat; et interpositum illinc triginta propemodum annorum spatium (2) confirmavit; nosque adeo ut recta religione plenum admisimus, eique subscripsimus, ex quo electi et

(1) Prorsus egregia sunt quae heic dicit Nicephorus (immo et ore adversariorum confitenda curat) ob discernendum quodnam sit authenticum concilium atque oecumenicum; nempe si legitime convocatum fuerit, si orthodoxum, si inculpatum, si ex universa ecclesia congregatum. Quae autem addit Nicephorus de suprema romanae ecclesiae praerogativa non praesidendi solum oecumenicis conciliis, verum etiam ea confirmandi, ita ut sine illius auspicio et sanctione nulla dogmatica definitio peremptoria futura sit nec publicae praxi proponenda, quantumvis antea diu ventilata, et usu sacerdotali rata; haec, inquam, tam disertis verbis adseri a graeco patriarcha vix expectasses: quam nobilem confessionem Nicephorus cumulat, causam privilegii sacrique principatus romanae ecclesiae dicens summos duos apostolos Petrum ac Paulum extitisse. Haec ii considerent quorum interest, et qui abiectae obedientiae rationem Deo reddituri sunt.

(2) Nicaenum II. generale concilium anno DCCLXXXVII. celebratum scimus. Ergo Nicephorus maiorem hunc apologeticum scribebat anno circiter DCCCXVII, Leonis armenii imperantis quinto. Diximus autem p. 11. adn. 1. minorem apologeticum editum fuisse (quasi quandam velitationem) quinquennio antea, id est anno DCCCXIII.

in episcopalibus sedibus constituti fuimus. Parcat vero nobis Deus, quod hos quoque sacros canones contempserimus (1), et professioni infideles extitimus, quorum censuras latasque sententias in animabus nostris gerimus, quia impiam profanamque doctrinam mente fovimus. Ita fortasse, si a sua crapula atque incredulitate aliquando resipiscerent, sibi imperantes ad veritatem respicerent, ita inquam fortasse loquerentur, suarum animarum mala deplorantes. Nos interim reliquum sermonem prosequamur, et proposito argumento insistamus.

26. س Sacerdotes tui, inquit scriptura, induentur iustitia *. Alieni vero sacerdotes quid? induentur ignominia, quia idola adorare volunt. س Haec aiunt homines sacerdotali schemate induti, qui christianum tamen dogma eierarunt, et idolicum praecipitum maluerunt, in quod se ruisse ipsimet pervulgant, alii quidem ad veritatis splendorem oculis conniventes, alii autem involuntariam caecitatem passi: siquidem sacris imaginibus, sicut pii omnes Christiani profitentur et faciunt, ipsi quoque honorem olim detulerunt; quae nimirum corporati propter nos Dei Verbi humanitatem, visibilem depictamque exprimunt, itemque sanctorum et electorum eius fortia facta et certamina, quae ob ipsius amorem contra adversarios sustinuerunt, denotant. Quibus imaginibus sancti mysterii vasa decore ornata vident, itemque sacram vestem, quaecumque in divina extenditur mensa (2) vel aliis locis, nec non peripetasmata atque tapetes iisdem decorari; tum etiam sacrum templum venerandis historiis depictum, et circumquaque his coronatum. Quoniam vero ad sacerdotes (nescio quos vel quales) mihi sermo est, tempestive admodum eos interrogaverim quinam apud ipsos religiosi ritus vel quae sacra mysteria sint? Et siquidem alias se caerimonias habere dicant, et diversa a nostris mysteria, ipsi viderint. Quod si habent haec ipsa nostra vere sublimia et caelestia, in quae cum reverentia multa ac veneratione prospiciunt angeli; cur quave ratione, cum intra templi adyta stantes, ad universalem Deum patrem sacra verba supra eucharisticam hostiam recitantes, aiunt: “ avertens nos ab idolorum errore (nempe de Unigenito, loquuntur) duxit nos ad cognitionem tui solius, qui es verus Deus pater; acqui-,, rens nos sibi populum peculiarem (3), aliaque quotquot his similia illo in loco, inter operam sacram postea canuntur?

27. Cur vero deinceps nugantes amentesque, ceu lymphatici quidam et attoliti blaterant? س Nisi nos Constantinus (Copronymus) idolorum insania liberasset, Christus nullo modo prodesse nobis poterat. س Cur ergo, confitentes idolis se liberatos a Christo, idola rursus apud divinum altare adorant (4)? Profecto quod a mendacii patre inspirati haec dictitent, nemini * non fit perspicuum, ut mihi persuasum est, quia duo contraria summeque invicem repugnantia, falsitatem nimirum ac veritatem, ipsi in eandem confessionem concurrere existimant. In tantum dementiae ac stupiditatis venerunt, ut non sentiant vanis se ratiociniis et inutilibus argumentis per vacuum aërem obambulare. Nam si utrobique se vera dicere,

(1) Nempe loquuntur, ut iam monuimus, iconoclastae episcopi.

(2) Dicit *antimensia*, lintei genus cum depicta Servatoris imagine, in quo super aram sacram extenso Christi corpus reponitur. Antimensiorum consecratio seu benedictio legitur in Graecorum euchologio ed. rom. anni 1754. p. 262.

(3) Extant haec in divi Basilii liturgia, seu missa. Vide euchologium p. 79.

(4) Nempe in pictis antimensiis, supra quae sacrificant, nec non in ceteris figuratis altaris ornatibus.

Gr. p. 31.

* Ps. CXXXI. 9.

* gr. παντι τω.

Gr. p. 32.

stulte putant, iam hinc poterunt falsitatis crimen evangelio ipsi impingere. Nam
 * Luc. XVI. 13. Christo dicente * “ non potestis duobus dominis servire, Deo et Mamonae; „ isti
 suis opinionibus obsequentes, cogentur Christo et Mamonae (1) Constantino ser-
 vire, unam ex duabus, velut ii qui hippocentauros componunt, efformantes religio-
 nem. Haec scilicet accusatores hominum laude dignorum, tenebrosi coram luce,
 contra sapientiam rudes, creaturae ingratae, improbi daemonis plasmata, haec in-
 quam benefactori rependunt. Congruet certe tempestive illis, quod olim a divinitus
 * II. Cor. VI. 14. loquente lingua illa dictum fuit *. Nam res inconciliabiles et incomparabiles, et in-
 vicem infinite distantes, quantum solis radii a tenebrosa subterranea abyssu, etsi
 leve exemplum est, in unum concurrere existimant.

Deinde rursus interrogantibus nobis respondeant, utrum divinae se mensae
 adstare putent, immaculato incruentoque sacrificio operam dantes, an mensae dae-
 monum, qui nidoribus cruoribusque gaudent? Hoc enim sententiae ipsorum, sive
 ut magis proprie dicamus, stultitiae consecraneum, discernere oportet, utrum sa-
 cris templis an idolorum aris interesse arbitrentur? Parcat sane nobis Deus, qui
 dum illorum opera arguimus, involuntarii illorum fuligine sordidamur. Atqui ipsis
 quodnam superest defensionis genus? quid contra dicent hi qui haud cohaerentia
 miscent, qui lucem pro tenebris, pro luce tenebras ponunt, quarum rerum com-
 munio nec fieri nec cogitari potest? Nam Christi famulatum et cultum simulque
 impurorum daemonum consistere posse, quis sana mente praeditus dicere ausit?
 Nam tenebrae solaris lucis praesentiam non patiuntur. Verum heic etiam illorum
 impietas animadvertatur. In sacrarum aedium dedicationibus et encaeniis, preces
 Deo a ministrantibus illic sacerdotibus supplicationesque fiunt, quibus postulant
 sanctissimum Spiritum mitti ad templum sanctificandum aeternaeque luce implen-
 dum: atque ut ille sibi hoc templum ad habitaculum deligat gloriaeque taberna-
 culum, divinis denique charismatibus ornet, malorum remedium efficiat, daemones
 hinc expellat, sanctum sanctorum esse constituat. Quas inter preces divino unguento
 in nonnullis templi locis fit unctio, et sacrarum sanctarumque reliquiarum repositio.
 Num ergo paria his a contrariae partis hominibus ex sui dogmatis norma fiunt?
 Num quae heic sacra verba dicuntur, et quae ab ipsis monstruose murmurantur,
 consona invicem et consentanea sunt? Ecquis est ita stultus et mente captus, ut
 eandem aedem et fugandis daemonibus aptam dicat, et simul hospitio recipiendis?
 Eandem sanctam, et execrabilem? divinum Spiritum ibi obumbrare, et contrarium
 simul residere? quod reapse ab his omnes amentiae vesaniaeque fines praetergres-
 sis creditur. Qui profecto, ne ista quidem impietate tenus consistunt, sed sancto-
 rum etiam Christi athletarum, qui usque ad sanguinem decertaverunt, sanctas sa-
 crasque reliquias in consecratis altaribus reponere recusarunt: quorum etiam inter-
 * Sap. III. 2. cessionem despuunt et abnuunt, ex sui nimirum dogmatis doctrina huiusmodi *:
 “ visi sunt enim oculis insipientium mori, et aestimata est afflictio exitus illo-
 rum, et discessio a nobis exterminium. At enim illi sunt in pace. „ Itaque
 in hoc universo agendi genere infelices hos vano errore laborare, manifeste com-
 pertum est.

(1) Confer in euchologio p. 369. de ecclesiae encaeniis preces, quae tamen variant.

Iidem mihi videntur nomen quoque Domini nihili pendere ac profanare, et contaminatos altari panes offerre, dum dicere audent *: “ mensa Domini contaminata est, et superpositae illic dapes contemptae, quod antiquitus legalis religionis sacerdotibus exprobratum scimus. Bene autem cum illis agetur, si quod olim dictum fuit Israheli, tantum audierint *: “ quousque claudicatis ambobus poplitibus? „ religionem illis attribuentes, qui divinam legem parvi facientes, ad finitimarum gentium superstitiones properant; qua in re Samaritanorum praecipue institutum sectantur, qui et Dominum verebantur, et idola simul sua colebant; male quidem, sed ita tamen fortasse colebant ut proprium cuique cultum exhiberent. Isti vero confundentes ac permiscentes, atque unâ conglobantes ea quae coniugari et coexistere nequeunt, quod ne cogitari quidem sine summa blasphemia potest, unum eundemque honorem et cultum utrisque imperite et irreligiose adhibere volunt. Corinthiis enim qui nuper ab idolorum crapula resipuerant, et carnales adhuc parvulique erant in Christo, et lacte potius quam esca nutriri egebant *, comparari hos longe est absonum, tum propter postremum quo vivunt tempus, tum etiam ob dogmatum defaecatam iam doctrinam et exploratam. Qua super re refragari minime possunt, neque ullum defensionis obtentum prae se tendere. Neque item Hebraeis comparari queunt, paternae conversationis tenacibus, ita ut eos oporteret discere, quanam essent elementa exordii sermonum Dei; et item lac, non solidam escam, requirerent *. Quod si tantopere obscuratae sunt illorum cogitationes, et infatuatum insipiens eorundem cor, atque ad evangelicae praedicationis radios caecutiunt, et rerum discrimina agnoscere nequeunt infinite a nobis remotarum atque omni comparatione maiorum, quia nempe inter sanctum et pollutum distinguere nesciunt, audiant quid eis evangelii sacerdos dicat, offusam ipsorum animabus caliginem demonstrans *: “ quod si est opertum evangelium nostrum, in iis qui pereunt operatur, tum est. Nam Deus huius saeculi excaecavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio evangelii gloriae Christi. Insuper *: nolo vos socios fieri daemoniorum: non potestis calicem Domini bibere, et calicem daemoniorum: non potestis, estis mensae Domini participes esse, et mensae daemoniorum. „

Existimabunt me fortasse amarum accusatorem, curiosius multi fidi huius erroris diverticula perscrutantem. Sed tamen veritatis defensionem non deseram, quamdiu salutis nostrae auctor praeverarantium dicacitate tanquam arcu feritur, et ecclesia vehementius obsidetur: “ zelo enim zelatus sum pro Domino *. Et zelus domus tuae comedit me *. Et opprobria exprobrantium tibi ceciderunt super me *. „ Sanctorum effata mihi consona erunt. Porro mihi sciscitanti hi perspicue respondere ne recusent *. Cuiusnam corpus et sanguinem dum sacris operantur immolant? Si quidem Christi dixerint, quis istis fidem adhibeat? qui mirabilem illam salutaremque incarnationem destruunt, dum imperite impieque existimant, haud tale corpus Verbum assumpsisse, quale nostrum est, vocabula illa sua incircumscripti et non limitati impudenter iactantes, et phantasma secundum Manichaeorum nugas confingentes. Quod si etiam corpus esse concedant, quomodo illud et de medio simul tollunt, et sacrificant? Sed missos iam faciamus *: etenim quae ipsi apud imperitos blaterare solent, ea nos nugarum et absurditatis plenissima despui-
mus: nam utpote praeveraricatores meras fabulas nobis narrant. “ Sed haec non sunt

* Malach. I. 12.

* III. Reg. XVIII. 21.

* I. Cor. III. 2.

* Hebr. V. 12.

* II. Cor. IV. 3.

* I. Cor. X. 20.

Gr. p. 34.

* III. Reg. XIX. 10.

* Ioh. II. 17.

* Ps. LXVIII. 10.

* gr. ἀπανά-
γοιγτο.

* gr. ἱερώσας.

- * Ps CXVIII. 85. „ ut lex Domini *. „ Et illud: “ quaeres sapientiam apud improbos, et non invenies *. Et, abominatio Domino, cogitatio iniusta *. „ Haec a sapientium ore audimus. Quid ergo ad haec dicet ineffabilem ille mysteriorum cognitor? Neque enim aliunde convincere decet eos qui vana de corde eructant, et contrario spiritu exstimulati loquuntur *: “ calix benedictionis cui benedicimus, nonne communio sanguinis Domini est? Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Christi est? „ Quae ergo participatio iustitiae cum iniquitate? quae communio lucis et tenebrarum? quae concordia Christo cum Belial? quae portio est fideli cum infidele? quae conventio templi Dei cum idolis? Quid autem sit idolum aut idolothytum, ipse definiet, nempe dicens *: quae immolant gentes, daemoniis immolant et non Deo.
- * I. Cor. X. 16.
- * I. Cor. X. 20.

Haec quidem ille qui nobis desuper perspicue revelavit divinorum oraculorum doctrinam. Nos vero ad aliam divinorum apud nos mysteriorum initiationem verba nunc transferamus. Cum dominus noster Iesus Christus Deus, relata de morte victoria, splendidoque erecto contra inferni tyrannidem trophaeo, grandi belua dormita, tertia die de mortuis surrexit, discipulis apparens mandavit *: “ euntes docte, cete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris et Filii et Spiritus sancti. „ Confestim illi per universam quam sol aspicit terram dispersi sunt, quò sermo eorum pervenit, et usque ad terminos mundi ipsorum verba discurrerunt. Sic isti gentium piscatores, eos qui recenter ex falsa incredulitatis unda paulisper emergebant, sagena sermonis vivos capiebant. Et primi quidem ad praedicationem et initiationem hi qui erant ex circumcisione accurrentes, gratiae benedictiones praeripuērunt. Quotquot enim ex iudaica incredulitate conversi, et a paternis moribus recedentes, molesto iugo liberati fuerunt, sub quo legi serviebant quamdiu litterae adhaerebant, nunc adorationem in spiritu ac veritate pro legali praebent omnium Deo. Tum et illi, qui ab ethnica superstitione et ararum nidore retracti fuerunt, idololatricam insaniam ilico dereliquerunt. Alii a barbaris et absurdis sacris aufugientes, de praepotentis eatenus diaboli fraude liberati fuere. Ex quibus in unam fidei confessionem convenientibus, catholica Christi ecclesia formata est et congregata. Et quidem omnes ad Trinitatis cognitionem simul adducti, in ea baptizati sunt, nemine insuper se oggerente. Non enim cuiquam alii commemorare licet illud caelo terraque famigeratum nomen. Itaque ad mysteria nostra ceu profana nullo tempore accedent, neque se umquam participasse impurorum daemonum contaminationes suspicabuntur. Ideoque in spiritu Dei loquentes non dicent anathema Iesum *. Isti autem apprime profani et increduli, si minus in nomine Constantini (Copronymi), certe in Trinitatis nomine fuere baptizati, quod ipsos non arbitror negaturos. Secus enim haud nobis opus esset his disceptionibus ac certaminibus, neque nobis adeo negotium facessero. Unde ipsis idolorum obtrusio, dicant ingenue. Quod si hoc professionis sigillum intactum sincerumque conservant, cur illis semper versatur in ore idolorum nomen?

* Matth. XXVIII. 19.

Cr. p. 35.

* I. Cor. XII. 3.

28. Nam si baptizatis in Christi mortem nihil Christus prodest, quid ni sint isti Iudaeis vecordiores, et ethnicis infideliores, et barbaris irreligiosiores? Nemo enim ex his ecclesiae Dei accusatorem se facere ausus est. Hoc cuiusnam impietatis culmen non exaequat? quae verba insolentiae huius magnitudinem demonstra-

bunt? Quisnam alius existet, qui istos ex tanta culpa sanguine suo redimat? Quis hos christianos, nedum episcopos, nuncupet? Cogentur itaque aliud quaerere baptismum, quo initientur vel consummentur “ crucifigentes sibi filium Dei et ostendunt, tui habentes * „ postquam iam semel illuminati fuerant, et caeleste donum gustaverant, sanctique Spiritus participes facti fuerant. Sic ergo nova initiatione indigentes, nova etiam unctione et ordinatione egebunt, quia priorem abnegarunt et repudiarunt. Quomodo enim initiationem conferent, quam ipsi non retinuerunt? Vel quomodo qui de sua se ordinatione demiserunt, baptizare aut dogmata docere contentent? Qui denique fieri potest, ut dogma vel baptismum ab iis traditum gratum sit aut fiducia dignum?

* Hebr. VI. 6.

29. Praedictis hoc etiam addam, quod ipsi quoque concedent, quamquam omnia subvertere soliti, sententiamque facile mutare, et nullam constantiam retinere. Siquando aliquis ex fide nostra ad alium cultum sponte vel coactus transierit, et cum infidelibus ethnicis se contaminans, et abominandis escis gustatis, aut alio quolibet modo a nostro ritu discesserit; venerandi ecclesiae canones, si hic peccato suo compunctus, et male actorum paenitens, ad ecclesiam mutata mente redierit, et a perversis scelestisque operibus suis se recedere profiteatur, hunc inquam canones limina sacri templi attingere vetant, sed procul coetu nostro consistere volunt, et divinorum mysteriorum communione arceri: tempusque ei rei definitum est, donec contrito corde et cum spiritus humilitate, per fervidam gemebundamque praeteritarum culparum confessionem scelus eluerit; atque ita sanctorum rerum participationi restituatur, et ceteris fidelibus consocietur. Dicant ergo nobis: qui se idola adorare aiunt, si christianis adnumerari velint, quisnam his (ab iconomachis) resipiscendi modus, quodve temporis spatium sit statutum? Quinam peccati confessionem sint excepturi? quibus canonibus obtemperare debeant? quomodo fiet illis dogmatum aut actorum ob ignorantiam vel malitiam vituperandorum correctio? ita ut sic explorentur, an digni sacro grege sint. Certe quamdiu Christum oppugnare non desinunt procul sacris septis absistant, atque ut tabida atque inutilia ovilis Christi membra abscindantur, ne forte sana quoque, et in praeclara confessione incolumiter perstantia, a contaminatore animae morbo pessum dentur.

Gr. p. 36.

30. Quum autem idolorum, et eorum qui errore abducti ea venerantur, duplex sit classis; una quidem illorum qui crassa materialique mente praediti, in eo tantum quod cernitur subsistentes, nihilque ulterius cogitare valentes, lapidibus tantummodo et lignis et reliquae inanini materiae mentem intendentes, adorant. Qui vero rationabilius sapientiusque cogitare videntur, ii in statu habitare vim quandam existimant; quam etiam deorum nomine appellant, sicuti et illa signa, imagines deorum vocitare solent. Age vero utris horum novi idolorum cultores adscribendi sunt? Si rusticorum more in deteriore classe se collocant, ad evidentem amentiam beluinamque stupiditatem se demittunt. Quod si urbanius agentes classem alteram eligant, tunc in summam impietatem ac irreligiositatem incurrunt. Quaerendumque superest, utrum masculinum malint deorum genus, et quidem sortito quosdam, veluti Saturnum, Iovem, Apollinem? An potius femininum, veluti Rheam, Iunonem, Dianam? Item ex eorundem deorum classibus, utrum primam et secundam, et utrum praeminentias quasdam, et limites, et dignitatum gradus,

attribuant? ut, siquidem ethnicismum forte profiteri debeant, praerogativas non ignorent. Mirari autem summopere oportet illorum stupiditatem, qui nolunt intelligere, si nihil aliud, certe quod unicuique religioni est peculiare, et templorum ac sacrificiorum diversitatem, denique imaginum quoque differentiam. Nam sicuti ea quae adorantur, attributa sua citra omnem comparisonem habent; sunt enim *Gr. p. 37.* alia quidem divina et veneranda, alia vero daemoniaca et exsecranda; ita dicendum est locos quoque, ubi cultus peragitur, nec non ritus, manifestissime inter se differre. Nam quae sunt tenebrosa, et digna tenebris, plerumque in tenebris aguntur: in subterraneis nempe adytis antrisque initiationes fiunt: nostra vero, quandoquidem in lumine vultus Domini incedimus, in illuminatione divini splendoris plenaeque in luce revelantur mysteria, quia lux sunt.

31. Age vero etiam imaginum (quandoquidem multifidus est error, multaeque apud ethnicos dii daemonesque sunt) necesse est plures esse formas, et figuras varias atque multiplices, specieque diversas, invicemque dissimiles, et ipsum illud rude unicuique Deo positum simulacrum oportet differre. Apud nos autem Christianos quum simplex sit et indivisa veritas, quia unus est Christus, una quoque est imaginis eius species, characterque similis ex uno archetypo semper procedens. Sicut, exempli causa, ab uno anulo plura fiunt ectypa, quamquam ob aetates aliquando et locorum in quibus versantur idiotismos, habitu et forma parum quid differunt; et multiplicatur quidem, sed idem manet unumque subiectum. Sicut etiam unus manet idemque ignis, etiamsi ex una lampade multae accendantur, studio et fiducia eorum qui illa egent gratia et utilitate. Sacrificiorum vero quanta sit differentia, demonstrare pronum est; cum nostro enim incruento et sacratissimo sacrificio, quamnam habent communionem detestandae illae et profanae abominationes?

32. Quod si semel, ut isti aiunt, idola adoraverunt, cur iis cultores sui non non sint invidi, quia in alienis templis colunt? quomodo illorum iram perferent? Par est enim illos excandescere, quod possessa olim templa, hi non excitant renovantque, diutissime iam diruta soloque exaequata, quorum multorum ne vestigia quidem manent. Vellent itaque, ut illuc se conferentes adorarent necessario exornarentque simulacra eorum, et congruas illis hostias adferrent, siquidem eas uti mos fuit gustare vellent, adipem victimarum edentes, libationum vinum bibentes, immiscentes se fumo ac nidori, et ararum cruoribus ac tabo inquinati; si tamen ferre poterunt sordium illarum foetorem, qui semper sensui molestus est. Quomodo ergo infelices hi animo et lingua non perhorrescunt, res tam valido munimento divisas, per summum scelus miscere atque connectere? Quomodo perferet Deus iniuria laesus? Denique animadvertendum est, duplicem esse illorum in hac sua adversus nos calumnia iniquitatem; primo quia contra rectum dogma decertant; iterum quia oratio illorum multum habet litis et controversiae ex falsitate ipsa manantis, utra demum utri futilitas praestet.

33. Etenim idolum appellare servatoris nostri Christi Dei venerandam imaginem hi Christomachi non erubuerunt; itemque nugis Christianos obtundere, quod *Gr. p. 38.* tamquam deos sacras imagines colant; stupore tanto atque amentia hi accusatores correpti, ut neque cultarum rerum cognoscant naturam, neque colentium intelligant sententiam, quamquam haec manifestissime pateant: interim tamen ad unum

impietatis praecipitium sua illos utrinque urget blasphemia. Nobis quidem super verae pietatis fundamento tute constitutis, cuiusmodi sit huius rei sententia et qualis cultus, exploratissimum est, iis certe qui vere prudentesque sapere curaverint, et incolume ratiocinium retineant. Immo vero illi ut bruta animalia errant, impurum et sanctum perinde habentes. Nec video, quomodo hanc turpitudinem facie sua eluent, perpetuo illis inflictam et adhaerentem. Quomodo stulte adeo atque imperite Christianos accusant, quasi aequae ac illos circa rerum sacrarum cultum insaniant; id coniectantes videlicet ex sua perfidia et apostasia, atque ex semetipsis aliena aestimantes? Certe haud magis vitandi aversandique sunt ob irreligionem, quam ob fatuitatem stupiditatemque miserabiles et infelices. Vana haec ne Iudaei quidem aut ethnici ulli, qui alioqui semper irreprehensibili nostrae fidei obganniunt, effutiverunt.

34. Atque horum absurditates hactenus narratae ita se habent. Mihi vero ad falsitatis refutationem alia quoque via incedendum est, atque ex oraculis Spiritus, quibus omnimode obediendum est, quid recti quidve vitiosi in horum sermonibus sit, aestimandum. Regula ergo apostolica nobis praecipit *: “ ne omni spiritui cre-
 „ damus, sed probemus, utrum ex Deo sint: quoniam nunc multi pseudomagistri,
 „ inquit, prodierunt. „ Videamus itaque, an et ipsi spiritu Dei agantur, et conformia sentiant ac consona his qui in spiritu Dei sunt locuti: nam si hos diversa ab illis sentientes deprehendemus, exploratum nobis erit ipsos non Dei partes sed Antichristi sectari. Ac primo, si libet, vetustiores aetate in medium producantur; deinde qui dignitatibus per ecclesiam eminuerunt, his adiungentur. Sed cunctis praeceant illa quae universaliter proposita sunt et publicata a Spiritu oracula. Quoniam Christi Dei nostri inefficaciam infirmitatemque accusant, quasi homines ab ethnico errore liberare non valuerit, vanaque fuerit crucis passio et universa ab eo peracta incarnationis ratio, futilemque ostendere divinam praedicationem erroneo suo ratiocinio imaginantur, et falsiloquorum titulum veritatis praeconibus imposuerunt.

* Ioh. IV. 1.

35. Age psallat beatus David divinam lyram pulsans, quam Spiritus ad harmoniam composuit. “ Quia Deus magnus dominus, excelsus et terribilis, rex mag-
 „ nus super omnem terram. Insuper: et regnavit Deus super gentes *. Et, vacate
 „ et videte, quoniam ego sum Deus, et exaltabor in gentibus, exaltabor in terra *.
 „ Et, notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu omnium gentium revela-
 „ vit iustitiam suam. Et, viderunt omnes termini terrae salutare Dei nostri *. „
 Quomodo ergo, et quandonam, et quibus in rebus Deus magnus super universam terram sit, qui universalis Deus agnoscitur, notumque fecit salutare suum, et in conspectu gentium revelavit iustitiam suam, hinc intelligere licet vere cordatis, rectamque et minime distortam ad tradita divinitus oracula mentem dirigentibus. Nam si uti Deus omnino universalis et creator intelligitur, iam omnium dominatur rexque est. Qui dominatur potestate sua saeculo *. Quia in manu eius sunt omnes fines terrae *. Et omnia serviunt ei *. Sin haec forte dicuntur de singulari aliqua gente, eique peculiariter addicta, quae ipsum solum verum Deum agnoscit, eique uni cultum exhibet; isthoc quoque modo Deus dicitur rex aliquorum ut Deus, et quidem ita olim a solis Israhelitis agnoscebatur, uti scriptum est *: “ quando dividebat Al-
 „ tissimus gentes, quando separabat filios Adam, constituit terminos populorum

* Ps. XLVI. 3.
et 9.

* Ps. XLV. 11.

* Ps. XCVII. 2.
et 3.

Gr. p. 39.

* Ps. LXV. 7.

* Ps. XCIV. 1.
* Ps. LXXI. 11.

* Deut. XXXII. 8.

„ iuxta numerum angelorum Dei. Et fuit portio Domini populus eius Iacob, fu-
 * Deut. XIV. 2. „ niculus hereditatis eius Israhel. Et, ex omnibus gentibus elegi vos *. Et, popule
 * Is. III. 11. „ meus, exactores vestri spoliant vos *. Et, nos populus tuus, et oves pascui tui *. „
 * Ps. IC. 3. Et quaecumque huiusmodi in sacris oraculis de illis scribuntur; quos merito quis-
 piam publicos quodammodo idiotismos dicat, Israhelē a ceterarum gentium incre-
 dulitate et irreligiositate discernentes ac separantes, Deoque familiariter admoventes.
 Quod sane de istis dici numquam poterit. Namque illarum gentium reges, et subie-
 cta ipsis multitudo, animi incogitantiae cedentes, ideoque ut irrationalia animalia
 aberrantes, verum et naturaliter Deum ignoraverunt, qui eos creaverat, spirituque
 vitae donaverat, et providentia sua regebat: sibi autem imposuerunt regem Sata-
 nam, deosque, ut singulis libuit, atque exitiosos daemones, in varias sectas divisi
 ac dispersi adorantes, peculiare sibi religiones adseiverunt. Quoniam igitur ne hi
 quidem Deum omnium regem agnoverunt, neque populus eius familiaris fuerunt,
 qui ceteroqui iure erant, utpote creatura eius et opificium; sed neque omnes gen-
 tes, Israhel sunt; neque universa terra, Iudaea; haud sane apparet prophetica in
 ipsis oracula exitum habuisse.

Superest igitur ut de nobis, qui ex ethnicis ad Dei cognitionem vocati fui-
 mus, idest de catholica et apostolica ecclesia, ad omnes terrae fines dilatata, quique
 Deum unum et omnium dominum regem magnum ac dominum concorditer confi-
 temur atque adoramus, haec et intelligantur et recitentur. Quando autem haec?
 “ Cum venit plenitudo temporis, et appropinquavit regnum caelorum, misit Deus
 „ filium suum unigenitum, factum ex muliere, aequae ac nos hominem excepto
 * Gal. IV. 4. „ peccato *. „ Vocavitque omnes gentes ad sui cognitionem, eripuitque nos de ini-
 Gr. p. 40. mici dynastiae amaro servitio. Tunc enimvero nos quoque ex ethnicis oriundi, ex
 non populo populus Dei evasimus, atque in eo nomen novum adepti sumus. Nam
 * Is. LXII. 2. mihi servientes novo nomine appellabuntur, scriptum est *, quod omni aevo bene-
 dicetur, nempe ut ab eo simus dicamurque Christiani. Et quidem divinae notitiae
 * Is. XLIX. 6. nobis lux oborta est; quoniam in lucem gentium te posui, inquit *. Ita nos popu-
 * Ps. XLVI. 3. lus adquisitus laudamus Dominum cum Davide * dicentes. “ Quia rex noster mag-
 „ nus Dominus. „ Deumque nostrum nobis inscribimus, et ecclesiae caput confi-
 temur, quam ex gentibus sanguine suo redemit. Quia adquisivit sibi nos populum
 peculiarem, gentem sanctam, regale sacerdotium, ut annunciemus virtutes gloriam-
 * I. Petr. II. 9. que eius *. Quia omnes gentes nunc serviunt ei, et benedicuntur in eo omnes tri-
 bus terrae, et adorant coram ipso omnes familiae gentium. Et omnes gentes veniunt
 et adorant coram ipso. Et adorant eum omnes reges terrae. Nempe a patriis ritibus
 diisque, et dominante apud ipsos irreligiositate resilientes, atque ad puram irre-
 prehensibilemque confugientes promptissime fidem. Quid ergo de his existimant ii,
 qui sancto repugnant Spiritui? Si de Iudaeis quidem haec fuisse dicta, pro sua stul-
 * Ps. LXXV. 2. titia adfirmaverint, at “ notus in Iudaea Deus, et in Israhel magnum nomen eius *. „
 Illic enim eo tempore, tum gens, tum cultus, tum adoratio erat circumscripta.
 * Ioh. IV. 20. “ Hierosolymis enim oportet adorare *, „ ut olim lege iussum erat. Idcirco illi et-
 iam qui Babylonem captivi aliquando translati fuerunt, quomodo cantabimus, aie-
 * Ps. CXXXVI. 4. bant *, canticum Domini in terra aliena, mutis pendentibus de salice organis?
 Sin, aequae delirantes, ethnicis velint hanc gloriam tribuere; at evanuerunt in co-

gitationibus suis, et obtenebratum est insipiens illorum cor *; quia quum Deum cognovissent, non ut Deum glorificaverunt, aut grati erga eum fuerunt; sed coram suarum manuum operibus humiliter se prostraverunt, et creaturam creatoris loco adoraverunt, et abominandis impurisque daemonibus debitum Deo cultum obtulerunt. Sed in his aliae gentes gloriantur. Atqui idola gentium argentum, et aurum sunt, opera manuum hominum, quae neque loquuntur, neque cernent, neque ulatenus movebuntur.

Undique ergo conficitur, etiamsi veritatis hostes nolint, nos Christianos victrices partes tenere. Nobis enim praecipit Spiritus canere Domino canticum novum, non Hierosolymis solum neque in Iudaea, exiguis terrae sectionibus, sed in omni loco dominationis eius levantes puras manus *, servire Deo in sanctitate et iustitia. Quoniam apparuit nobis oriens ex alto, deditque nobis populo suo salutis notitiam in remissionem peccatorum nostrorum. Ita nos, utpote populus eius iubilationem agnoscimus, et in lumine vultus eius ambulamus, speramusque in eum universa congregatio populorum, neque est apud Christianos Deus recens, sed unum eundemque Deum agnoscimus. Ego enim, inquit *, Deus primus, et in futurum. Et, extra te alium Deum non novimus, Deo dicimus. Notum fecit Dominus salutare suum, in conspectu gentium revelavit iustitiam suam *. Quenam porro haec sit, Paulum dicentem audi *: “ qui factus est nobis sapientia a Deo et iustitia et sanctificatio et redemptio. „ Est autem hic Emmanuhel. Si ergo in ipso iustificati fide, per ipsum redempti fuimus, viderunt enim omnes termini terrae salutare Dei nostri *, exploratum est eos qui a ventre suo loquuntur non ab ore Domini, solumque habent ad blasphemias contra Unigenitum os, tamquam ab Antichristo loqui, ut magno Iohanni * ipsique veritati videtur. Aliter enim ac divini Spiritus verba sunt, hi stultissime blaterant; qui profecto numquam canticum Domini cecinerunt, quod tamen ab agricolis, mercatoribus, nautis, et cuiuslibet dignitatis, aetatis, et conditionis hominibus canitur ac celebratur; ideoque illi prae ceteris rudes et insipientes merito credentur. Quamobrem ne sacerdotes quidem, ut par est, vocabuntur; neque ullum in eis sacerdotale vestigium, sed inscitiae potius atque insaniae; ita ut et risu digni sint, et extremas poenas daturi; si quidem divina oracula, ipsis seu sacerdotibus commissa, sano ingenio non valuerunt percipere. “ Nam vir insipiens non cognoscet, et stultus non intelliget haec *. „ Ergo quum exploratum sit, eos a divino Spiritu instinctos non loqui, a contrario permotos loqui compertum est.

36. Canat autem nobis propheta praedictis consona, nempe in Deo fundatam ecclesiam manere immobilem *: “ Deus in medio eius, et non commovebitur; ad ,, iuvabit eam Deus mane diluculo. „ Millies licet impiorum malefica minae imbrium instar irruant, ventique nequitiae graviore impetu spirent, torrentesque impietatis strepente fluctu magnoque murmure volvantur. Fundata est enim supra immotam petram, qui est Christus. “ Omnia enim quaecumque voluit Dominus fecit ,, in caelo et in terra *. „ Confundantur impii. Reliquum est ut aliorum quoque deiferorum virorum effata, vel potius loquentis per eos Spiritus, in medium disquirenda feramus; ut videlicet cognoscamus, quid de nostro proposito eloquantur; atque utrum adversariorum sermones cum eis conspirent, palam fiat. Ergo hinc ini-

* Rom. I. 21.

* I. Tim. II. 8.

Gr. p. 41.

* Is. XLI. 4.

* Ps. XCVII. 2.

* I. Cor. I. 30.

* Ps. XCVII. 3.

* I. Ioh. II. 22.

* Ps. XCI. 7.

* Ps. XLV. 6.

* Ps. CXIII. 3.

tium capiamus. “ Et erit, inquit, in loco ubi dictum est eis, vos non populus
 * Os. I. 10. „ meus, ibi filii Dei vivi vocabuntur *. „ Quinam vero hi sint, et de quibusnam
 propheticus nobis sermo loquatur, vir qui beatitudinibus illis dignus est habitus,
 CUI CLAVES REGNI CAELORUM TRADITAE FUERUNT, PETRUS FIDEI NOSTRAE FUNDAMENTUM ET FUL-
 * 1. Petr. II. 9. CRUM, docebit dicens *: “ vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens san-
 „ cta, populus acquisitionis: ut virtutes annuntietis eius, qui de tenebris vos vo-
 Gr. p. 42. „ cavit in admirabile lumen suum. Qui aliquando non populus, nunc autem po-
 „ pulus Dei; qui non consecuti misericordiam, nunc autem misericordiam con-
 „ secuti. „ Consona his Paulus quoque, gratiae eiusdem gloriaeque particeps, Chri-
 stique mysteriorum custos, loquatur: “ ut ostenderet divitias gloriae suae in vasis
 * Rom. IX. 23. „ misericordiae, quae praeparavit in gloriam suam *. „ Quos et vocavit non solum
 Os. II. 23. gr. ex Iudaeis, sed etiam ex gentibus. Sicut etiam in Osea dicit *: “ vocabo non ple-
 „ bem meam, plebem meam; et non dilectam, dilectam. Et erit in loco ubi di-
 „ ctum est eis: non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. „

Sic itaque hoc sapientium mundi magistrorum par praeclarissime censuit. Iam
 vero his invicem consona circa propheticas locutiones dicentibus, ceu uno eodem-
 que spiritu permotis, nosque ex Iudaeis ethnicisque vocatos ad divini luminis cogni-
 tionem, Dei esse populum gentemque testantibus, et inscitiae veterisque illius in-
 fidelitatis tenebris liberatos; quisquis contraria dicere ausus fuerit, nonne contra-
 rio spiritu commotus loqui coarguetur? Deinde rursus idem hic Deo adflatus vir
 * Os. II. 19. aliud in Spiritu oraculum proferat *: et sponsabo te in iustitia et in iudicio ac ve-
 ritate et misericordia, et sponsabo te mihi in fide, et Dominum cognosces. „ Quid
 ad haec dicent hi, qui divinae adversantur et repugnant voluntati? Nam si ut
 mente crassi ac materiales, litteraeque inhaerentes, de iudaico populo prophetata
 haec intelligant, consueto etiam nunc mendacio abutentur. Est enim hoc incredi-
 bile: nam res iudaicae in aeternum non perseverant, neque usque in hodiernum
 diem ipsorum libertas fuit incolumis. Ubinam quippe regia ipsorum statio, et urbs
 spectabilis, et templum famigeratum? Ubinam cultus, et legales ritus, et reliqua re-
 ligionis pompa? ne iam singula persequamur. Desiverunt omnia et evanuerunt. Non
 fuit ergo desponsata Deo in aeternum Iudaeorum synagoga, neque licet prophetica
 dicta huic accommodare. Necessario igitur de novo populo deque Christi ecclesia
 haec intelligere et explicare probum prudentemque decet auditorem; quae quidem
 Christo proco copulata est, et contubernalem perpetuum in corde suo sponsum
 habet, et amatoris sui dilectione compungitur. Ab huius ergo amore in aeternum
 non recedet, neque alium quemvis sectabitur. In quibus verax facile comperient
 * II. Cor. XI. 2. propheticum oraculum, ut ipsae res clamant, et testis est Paulus egregius pronu-
 bus, ad Corinthiorum ecclesiam ita scribens *: “ despondi vos uni viro virginem
 * Ephes. V. 25. „ castam exhibere Christo. „ Rursusque ad Ephesios scribens *: sic Christus dile-
 „ xit ecclesiam, et se ipsum tradidit pro ea, ut ipsam purgaret lavacro aquae in
 Gr. p. 43. „ verbo, ut exhiberet eandem sibi gloriosam ecclesiam, non habentem maculam
 „ neque rugam neque aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. „

Quid ait? Paulum abrogatis, et vaniloquum appellatis eum qui Christum ha-
 buit in se loquentem? Immo is verissime loquitur, conservaturque Christi ecclesia
 omni idolica abominatione carens; vosque potius mentimini mendacii amatores,

quodque magis proprium et consentaneum dicitur, Antichristum habetis in vobis loquentem. Quomodo autem in iustitia et iudicio et misericordia illud factum dicitur? “ Quia eripuit nos de potestate tenebrarum *, et de corruptelae servitute „ liberavit. Quoniam Deus erat, inquit, in Christo, mundum reconcilians sibi, non „ reputans illis delicta ipsorum *. „ Quando haec? cum “ * benignitas servatoris „ nostri apparuit Dei, non ex operibus quae nos in iustitia fecerimus, sed secun- „ dum suam misericordiam salvavit nos per lavacrum regenerationis et renovationis „ Spiritus sancti, quem effudit in nos abunde per Iesum Christum servatorem nos- „ trum; ut iustificati gratia ipsius, heredes aeternae vitae simus. „ In tantum enim abundaverunt divitiae bonitatis eius erga nos, ut proprio sanguine nos Deo patri reconciliaverit, qui peccatis nostris subiugati eramus. Non enim legatus, neque angelus, sed ipse Dominus salvavit nos. Porro nos fidem puram et sinceram exhibentes, divinam scientiam adipiscimur, et iustitiae quae a Deo est spiritales in perpetuum carpinus fructus. Sed et alius beatorum prophetarum * clamet in spiritu dicens: “ in die illa, dicit Dominus, colligam contritam, et eiectam recipiam, et eos „ quos repudiaveram. Ponamque contritam in rem superstitem, et eiectam in gentem validam, et regnabit Dominus super eos in monte Sion ex hoc nunc et „ usque in aeternum. „ Quid vero in his rursus prophetis nobis significet sermo, exploratum fiet vere prudentibus, et divina prout Deo dignum est, non humano affectu, intelligere edoctis. Diem itaque nos, ut par est, cogitare monet, qua regnum caelorum appropinquavit, et caelorum simul atque omnium rerum potens dominatorque rex, cum terrae incolis versatus est “ ut faceret utraque unum, et re- „ conciliaret caelestia cum terrestribus per crucem suam, medium parietem mae- „ ceriae solvens, inimicitiam in carne sua „ sicut alicubi divus ait Paulus *. „

* Coloss. I. 13.

* II. Cor. V. 19.
* Tit. III. 4.

* Mich. IV. 7.

* Ephes. II. 14.

Qui ergo nostram contritionem sanat, qui nostras infirmitates portavit, et propter nostra peccata languit, qui captivis remissionem praedicavit, et caecis visum, sedentibusque in tenebris et umbra mortis verae scientiae lumen inmisit, ipse contritam collegit. Consideret autem merito quaevis anima, quae humanarum manuum operibus semet humiliat atque prosternit, atque his Deo singulariter debitum honorem tribuit. Etenim creatorem suum ac dominum nesciebant hi deerrantes, nec eorum pedes recte ambulare noverant, asperitatibus atque obliquitatibus falsae religionis impediti, peccati sudibus compuncti, afflictione et aerumna in viis suis laborabant, quia pacis iter non cognoscebant. Sunt autem hi generatim universi populi infidelitate aegri atque contriti, quos quidem eiectos aliquando propter suam ignorantiam dixit. Sed postquam Deus ignorantiae tempora despiciens *, omnesque ad paenitentiam adhortans, misertus est, receptis qui ad eius cognitionem per evangelicam praedicationem redibant, eosque in filios adoptavit, propriumque populum appellavit, hinc gentem sanctam et validam efformavit; quae iam deinceps in religione non claudicabit. Nam qui fortem alligavit, is tyrannum videlicet spoliavit, et exuviarum instar detentos ab illo victor eripuit, et tamquam spoliiorum primitias *, latrones, meretrices, ac publicanos sibi delegit, quominus diutius hostili iugo alligati manerent. Iugum itaque percussoris confregit, sibiue sacram hereditatem, congregationem sanctam seposuit; cui etiam in aeternum dominabitur in monte Sionis, nempe in sua ecclesia, ut cuique patet. Neque enim saeculum um-

Gr. p. 44.

* Act. XVII. 30.

* Matth. XXI. 31.

quam desinet (1), neque finem aliquando capiet; immo vero qui in saeculo per singulas generationes vivent homines, non desinent ceu Deum regem suum cognoscere atque adorare Christum Deum nostrum, omnemque idolicam detestari abominationem. Nobiscum enim est cunctis diebus usque ad saeculi consummationem. Qui vero haec non intelligunt, nugentur sane aeterna ignominia perfusi; se tamen inconsulta loqui adversus Christi ecclesiam sciant.

Quod quidem de proprio corde loquantur, et contrario spiritu commoti blaterent, alius deifer testis adsit et dicat *: “ repleta est universa terra scientia gloriae, Domini, sicut sunt aquae multae maris operientes. „ Exiit fama divini adventus, usque ad terminos mundi discurrens. Capta est universa gentium multitudo, repletaque fuit divina gloria et scientia; ita ut aquarum vis ceu mare inundaret, id est scaturientis gratiae affluentia et copia, in ubere effusione datorum sancti Spiritus munerum, quibus in salutari baptismo credentes ornantur. Fortasse enim divini lavacri gratiam verba haec nobis innuunt, in quo illuminati homines peccati maculas eluunt. Nam trina mersione, qua supremae Trinitatis invocatio fit, personas tres et supersubstantialis deitatis unitatem confitendo, merguntur, puraque et immaculata aqua obruti consepeliuntur, igne Spiritus purificati, qui antea marinis veluti fluctibus, propter dominantis infidelitatis salsedinem, similes erant. Sic enim veterem Adamum deponentes, novo et secundum Christum condito induuntur. Nempe horum evangelii vocationi celerrime obedientium atque accurrentium multitudinem innumerabilem denotat, quae maris quoque mensuram mystice superabit. Velut olim patriarchae Abrahamo a Deo spondente ostensum fuit, fore ut in tantam copiam promissum ei semen excresceret, ut caeli sideribus et terrae harenis exaequaretur *. Reapse non mare tantummodo, sed et totam terram eiusque fines atque universum mundum religio nostra replet. Cuncti enim velut docibiles Dei, et lavacro regenerationis ac per sanctum Spiritum renovationis purificati, gloria et notitia eius complentur, nullumque idolicum vestigium vel umbram retinent, neque umquam memorabunt. Sequitur ergo ut adversarii, impuri spiritus operatione informati, nugari iam frustra adversus Christi ecclesiam videantur.

Alius adhuc nobis deifer in medium producat et dicat *: “ apparebit super, eos Dominus, destruetque omnes deos gentium terrae, et adorabunt eum unus, „ quisque de loco suo, cunctae insulae gentium. „ Quid his clarius atque limpidius, maximi nempe momenti fuisse et apprime salutarem Dei Verbi visibilem ad nos descensum? Per ipsum quippe liberati fuimus polytheismi errore quicumque ethnicis oriundi sumus, atque unum verum Deum patrem agnoscimus, et quem is misit Iesum Christum, dominum nostrum ac Deum. Sed ut videtur, qui furiosam illam Deoque odibilem doctrinam hauserunt, caeca adhuc obscuritate ignorantiae detenti, divinae scientiae splendoribus nondum sunt illustrati. Effatum hoc, iudaeae quoque impudentiae os oppilat, si forte dicere velint, quod ipsis Babylone revocatis, ethnici illi qui fidem erga Deum susceperant, ad templum quod Hierosolymis erat, legalem cultum suum deferrent. Contra enim, propheticum oraculum unumquemque de loco suo adoraturum pronuntiavit. Nimirum haud de lege ibi

(1) Saeculum intelligit mundi aetatem, sive temporis periodum a Deo huic mundo adsignati. Ecce enim paulo post consummatio saeculi memoratur.

sermo est, sed de evangelica potius doctrina, quae ad omnes mundi terminos dilatata est. Nobis enim fide iustificatis * “ apparuit gratia Dei salvatoris, erudiens
 „ nos, ut abnegantes impietatem et saecularia desideria, sobrie et iuste ac pie vi-
 „ vamus in praesente saeculo, expectantes beatam spem et adventum gloriae magni
 „ Dei et salvatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis, ut nos
 „ redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum praestantem, sectato-
 „ rem honorum operum. „ Sed daemones quidem, Salvatore in terris versante, et divina operante miracula, dum creaturae suae misereretur, quum iam praesentem noscerent, id quod a clade propria didicerant, vel inviti clamabant *: “ quid
 „ nobis tibi Iesu fili Dei? venisti huc ante tempus torquere nos. „ Reapse illorum tyrannis expellebatur, potentia funditus evertebatur, et expectatae ab ipsis poenae ac gehennae sententiam iam praesentiebant, atque ut adhuc intempestivos cruciatus suos deplorabant. Isti vero inimici crucis Christi ne cum daemonibus quidem daemonum verba libenter dicere volent, quamquam illi iam suae ruinae experimentum capientes, etsi nondum affatim et perspicue, suam publicare cladem sine pudore volebant; isti autem superiores se illorum damnationi ostendunt, quasi melius quid et aequius de se, quam illi, sentiant: atque idcirco quum sint erga eos benivolentissimi, non patiuntur dicere regnum suum esse deletum, neque ab ira adversus nos desistunt.

* Tit. II. II.

* Matth. VIII. 29.

Gr. p. 46.

Et quia omnino necesse est prophetica oracula exitum sortiri, unusquisque fidelium Deum adorat de loco suo, quia “ omnis terra adoret te „ scriptum est *. Sic nos vult etiam gentium apostolus orare * “ in omni loco, levantes puras manus, sine ira et disceptationibus. „ Iam enim illa uni loco definita adoratio cessavit, postquam is qui litteram dissolvit, legemque complevit, et gratiam nobis innovavit, universi demum dominus, ad nos venit. Nonne haec cum samaritana muliere locutum apparet *? “ quod nimirum neque in monte hoc neque Hierosolymis adorabitis patrem: sed venit hora, et nunc est, quando veri adoratores adorabunt patrem in spiritu et veritate. Nam et pater tales quaerit, qui adorent eum. „ Spiritus est Deus, et eos qui adorant eum, in spiritu et veritate oportet adorare. „ Et enim diffuso ubique veritatis gratiaeque lumine, non est cur amplius loco circumscribatur adoratio, neque ex norma illius umbratilis praecepti perseveret. Sed sicut evangelii doctrina per universam terram dispersa sonuit, sic etiam doxologiae et adorationis ratio spatiis dilatata est. Vel etiam putandum est, Dei locum esse hominem quemque. Sic enim unusquisque animam suam inspicere debet, quam mundans moribus egregiis atque virtute, habitaculum Spiritui disponit: materiaeque factus superior, et suarum cupiditatum victor, atque his distrahentibus temporaneis curis mente liberata, incolam sic Dei Verbum habebit, sicuti dictum est *: “ templum Dei estis, et Spiritus eius habitat in vobis. Et, inhabitabo cum ipsis, „ simulque inambulabo, eruntque mihi populus, et ego illorum Deus ero *. „ Insulae vero gentium quidnam aliud esse intelligentur, quam sicuti mysteriorum ministri nos docuerunt, gentium ecclesiae nuper constitutae, et ex infidelitatis seditione emergentes, atque in Deo firmitatem capientes? Iure etiam dicere possumus, verbis illis describi has in maribus sparsas ac visibiles insulas, quas gentes sine Deo olim viventes incolebant. Non enim continentis terrae tantummodo habi-

* Ps. LXV. 4.

* I. Tim. II. 8.

* Ioh. IV. 21. sq.

* I. Cor. III. 16.

* II. Cor. VI. 16.

tatores, sed insulares etiam Servatoris doctrina suscepta, unusquisque universalem Deum adorat de loco suo. Quandoquidem ergo Christus ipse Deus noster, ipsa veritas, adoratores veros nos esse declarat, in spiritu ac veritate secundum evangelicas propheticasque voces adorantes; unus enim idemque in omnibus loquens; quid ni, eo adveniente, ab ethnica irreligiositate erepti fuimus, omnisque idolicae abominationis facti expertes, et genuini prorsus illius adoratores? Mendaces itaque sunt adversariorum sermones, atque hinc constat eos contrarii spiritus ore atque Antichristi loqui.

Nunc videndum quidnam in subsequen-
 * Soph. III. 9. tibus sibimet ac veritati consentaneus deifer homo dicat *. “ Tunc igitur reddam populis linguam in generationem ipso-
 rum, ut omnes invocent nomen Domini, ut ei uno sub iugo serviant. Usque a
 terminis fluminum Aethiopiae mihi victimas adferent. His consonet nobilissi-
 * Is. XXXII. 4. mus Isaias: “ linguae, inquit, balbutientes pacem loqui discent *, et muti lingua
 * Is. XXXV. 4. expeditur *. Nam quod novis loquentur linguis, divinum tradidit oraculum *.
 * Marc. XVI. 17. Illorum itaque populorum linguas, quae olim impietatis plena verba eructabant, nominibusque et invocationibus impurorum daemonum adsuetae erant, tam detestabili praxi purgans, conversurum se spondet Deus, easque in cunctis generationibus immunes fore purasque omni idolica professione; ita ut mundum atque immaculatum Deoque convenientem rationalem cultum exhibeant. Porro ut ei sub uno iugo serviamus dictum est, quia constat, pluribus iugis humanam antea naturam fuisse suppositam: alii enim aliis diis secundum differentes sectas ac religiones dediti erant, impietatis loris constricti. Cum autem venit de caelo ad nos Redemptor, tunc hac iugorum molesta varietate nos expedit, suumque iugum obtulit quod ad docilitatem atque obedientiam evangelici instituti pertrahit. “ Tollite, in-
 * Matth. XI. 29. quit *, iugum meum, quia suave est, et onus meum leve. Hoc itaque iustitiae iugum alacriter subeuntes fideles, in veritate, sinceritate fideque una servimus illi, et in hoc laetamur atque gloriamur; edocti scilicet “ bonum esse viro cum
 * Thren. III. 27. portaverit iugum ab adolescentia sua *. Par est autem magnopere admirari universalis domini magnificentiam ac benignitatem, quia copiose adeo misericordia eius ac bonitas erga nos fuerit effusa, ut usque ad extremos mundi fines salutarem voverit praedicationem pervenire: quamobrem ex Aethiopia etiam cunctisque terrae finibus laus ipsi et perpetuus hymnus a cognoscentibus ipsum uno ore extollitur. Haec isti furiosi audiant, discantque se Spiritui sancto resistere, dum ecclesiam Dei calumniantur, sciantque se contrarii spiritus instinctu loqui.

Sed et alterius sancti viri verba audiamus *. “ Gaude et laetare, filia Sion,
 * Zach. II. 10. quia ecce venio, et habitabo in medio tui, ait Dominus: sciesque quod Domi-
 Gr. p. 43. nus omnipotens misit me ad te. Quisnam autem veniat, Iohannes magnus Servatoris nostri praecursor clamet *; qui missis duobus discipulis ad interrogandum Dominum: tu es qui venis, an alium expectamus? responso accepto, publice dixit eum esse agnum et filium Dei *. Insuper David quoque ita psallens: benedictus qui venit in nomine Domini *. Hic autem qui venit Servator alumnis suis sic loquitur: ubi duo sunt vel tres in nomine meo congregati, ibi sum in medio eorum *. Et, vobiscum sum omnibus diebus usque ad consummationem saeculi *. Sed et alius
 * Ioh. I. 36. succlamet propheta *: habitabo cum iis et inambulabo; eroque ipsis Deus, et ipsi
 * Ps. CXVII. 26.
 * Matth. XVIII. 20.
 * Matth. XXVIII. 20.
 * Lev. XXVI. 12.

erunt mihi populus. “ Confugient deinceps gentes multae, ait propheticum aliud ., effatum ad Dominum *. ., Quandonam haec? Sine dubio cum adventus Dei tempus aderit, et confugientes ad eum clamabunt: “ Domine refugium factus es nobis ., in generatione et generatione *. ., Hi nimirum Domini populus vocati, in urbe Sione habitabunt, id est ecclesia; quae gaudere ac laetari iubetur, dum filiorum suorum multitudinem ac numerum cuncta excedentem miratur. His consentanea alius quoque vir sanctus tamquam ex Servatoris persona clamabit: evangelizare pauperibus misit me *. Suadet autem nobis ac praedicat, Dei filium ac Deum mitti a patre dispensative secundum humanitatem. Etenim primum apostolum atque pontificem confessionis nostrae hunc ipsum agnoscit sermo apostolicus *, nempe quod ad pereuntes oves domus Israelis missus sit *. Sed quia missum redemptorem ac benefactorem neque agnoverunt neque receperunt, idcirco ad gentes mittuntur discipuli; atque hinc divinae notitiae iubar mundo illucescit, ac porro desinimus mundi elementis subesse, atque daemoniaca oppressione sublevamur. Obstruatur igitur omne os, quod loquitur adversus Deum iniquitatem. Si enim loquentes in Spiritu prophetas apostolosque repellunt, plane constat illum quoque quem hi evangelizant ab iis repudiari; quod impie prorsus ab ipsis fieri compertum est. Sed ne ipsum quidem mittentem Deum patrem immunem esse sinunt, ad quem usque stulta illorum calumnia permeat; quasi is missionem a se decretam infirma ratione gesserit, antiquumque illud ac verum consilium cassum evaserit, siquidem nihil uspiam perficere magni consilii angelus valuerit. Atqui in refractariorum caput blasphemia recidat. Et si alium forte expectant redemptorem (haec est enim illorum elegans et praeclara sententia) hi cum Iudaeis collocentur. Cur enim ab his differant? si certe hunc qui venit nullo modo honorant, neque reapse advenisse, neque hominibus profuisse putant. Ad unum enim eundemque terminum blasphemiae huius vesania pergit.

37. Age vero mihi, o prophetarum optime ac beatissime, nunc quoque Deum invocans valida boantique voce clama; immensum, inquam, clama quicquid tibi Spiritus desuper resonans edicere iubet. Eloquere mihi, et sermonem tuum divinitus informatum profer. Nam divina sine dubio vaticinaberis *. “ Erit die illa, ait Dominus, minus omnipotens: disperdam nomina idolorum de terra, neque illorum deinceps memoria supererit. ., Sed enim tibi quidem, o vates, facillimum fuit a Deo initiari, qui corpore anima ac mente purificatus fueras, ideoque et aliis praedicare, et futuris aetatibus scriptam tradere rerum mysticarum veritatem et evidentiam. Nos autem heic demorantes, multa ut par est, perplexitas urget, quid prius sit dicendum, quid in posterum reservandum. Quid enim ad haec eloquemur? Quis pote suscepta oratione, Spiritus seu veritatis digne celebrare infinitam et inaccessam summitatem, vel manifestationis eius puram atque perspicuam imaginem exhibere? quis irreligiosorum insipientiam atque vecordiam satis coarguat? Nam quid est hac doctrina clarius atque evidentius? quid facilius vel dignius dici potest? Hae res quippe solaribus radiis splendidius elucescunt. Nihil heic opus est hermeneuticorum sermonum longa periodo, haud latentis in profundo sensus scrutari curiose atque effodere oportet obrutum obscuratumque thesaurum, neque metaphrasi aliqua egemus quae longo circuitu discurrens, dictionum ambiguitatem et latebras evolvat; neque

* Zach. II. 11.

* Ps. LXXXIX. 1.

* Is. LXI. 1.

* Hebr. III. 1.

* Matth. XV. 24.

Gr. p. 49.

* Zach. XIII. 2.

denique excogitanda est ars quaedam et vocabulorum apta compositio, ad huius argumenti demonstrationem. Nam doctrinae huius simplicitas rectitudo atque evidentia, non sinet ut alii quidem sic, alii vero aliter curiose disquirentes haec intelligant, suumque singuli scopum sequentes, veritatem dispellant, et propositorum verborum sensui vim faciant, eumque malitiose distorqueant, atque ad propriam voluntatem violenter accommodent, quod nunc hi mundani homines, et mali daemonis arbitrio subiugati, faciunt.

Quae cum ita se habeant, quo iam sensu erunt hi qui visualement animae vim obtulerunt, auresque ad divini Spiritus voces oppilarunt? qui tanto stuporis ac stultitiae morbo premuntur? Hem caeci aspice, et surdi audite! Quis autem ita caecutit, et visu captus est, vel ob animae corruptelam, caelestium sermonum nos illustrantium lampadem non recipit? Quis ita surdus et insensilis, qui has divinas voces tam clare nobis atque diserte idolorum maleficium antiquitus inclamantium, quis eas inquam materialis crassitudinis tenebris implicatus reiiciat, et non potius auscultare velit? Haec videlicet, etiamsi homines silere velint, lapides tamen ipsi clamabunt, rerum evidentia compulsi. Horum quippe durities animae et insensibilitas, lapidum ipsorum duritiam imitemque naturam superat. Quodnam ergo his, sive in sua sententia tacite perstare velint, defensionis genus reliquum erit? sive pugnaciter tueri malint, quatenus excogitari contradictionis ratio poterit adversus veritatem? *Gr. p. 50.* Ecquis illorum mendaciis patrocians, hoc certamen suscipiet? Ubinam iis tribunal ad hanc disceptandam causam statuatur? quatenus gravium oratorum aut causidicorum eloquentia versutam commentorum inventionem expromens? quatenus conexorum syllogismorum suasiones flexanimes et constringentes? quatenus geometricarum demonstrationum coactiones, thesibus suis ex praesumpto, inevitabiliter et sine effugio concludentes? quis arbiter aut iudex peracutus et ingeniosissimus, ipsis dicentibus sedens examinatus, et intime ac sapientissime oblato argumentorum vim cognoscere valens, sententiam feret, quae iniquas illorum praestigias confirmet? Nemo hercle ita bardus est et insanus, qui perspicuis vocabulis, quibus invictae etiam et sine contradictione, facta ipsa splendidissime favent, adversari et obluctare nitetur. Profecto hi, ut scaevum suum irreligiosumque dogma firmetur, nullum praesidium comparare sibi queunt; qui scelestam vitae felicitatem honestae calamitati anteferentes, inconsulto et contra sacerdotii dignitatem, dedecus atque ignominiam aeternam sibimet inusserunt. Nemo certe eorum, qui pie vivere decreverunt, ita umquam sentiet aut decernet, sed ne suae menti quidem tale scelus umquam occurrere optabit.

Quomodo ergo et quando et a quibus abominabilium idolorum pestis invecta fuerit, primo quidem ab evangelicis dictis audient, si certe eis credunt. Etenim idolorum destructor, erroris depulsor, noster de potestate tenebrarum redemptor, et a corruptelae necessitate liberator, vitae nostrae auctor, quique nobis veritatis notitiam contulit Christus dominus ac Deus noster, cum universali Deo patri suo sic loquitur *: “ pater venit hora; clarifica filium tuum, ut et filius tuus clarificet te. „ Sicuti dedisti ei potestatem omnis carnis, ut omne quod dedisti ei, det eis vitam. Haec est autem vita aeterna, et cognoscant te solum verum Deum, et quem „ misisti Iesum Christum. „ Deinde rursus: “ manifestavi nomen tuum hominibus. „

* Ioh. XVII. 1.

Et denuo: “ non pro his tantum rogo, id est pro discipulis, sed etiam pro iis, qui, per verbum eorum, in me credituri sunt, ut omnes unum sint; sicut tu pater, in me, et ego in te, ut et ipsi in nobis unum sint: ut credat mundus, quia tu, me misisti. „ Quid his sacris dictis Dei notitiae efficiendae magis proprium est atque evidentius? Nonne exinde depulsus error? nonne exsufflata daemonum illusio? nonne idolorum deceptio funditus periit? nonne diaboli potentia corrui? Quis adeo bardus et insipiens, ut haec ita se habere non confiteatur? “ ut cognoscant, inquam, te solum verum Deum, et quem misisti Iesum Christum. „ Vox haec humanam naturam innovavit, haec aërem purgavit, caeli ianuas nobis patefecit, haec in sancta sanctorum nos introduxit, homines angelorum contubernales effecit, medium parietem maceriae solvit, patrem nobis ac Deum peccati causa factis hostibus reconciliavit. “ Manifestavi nomen tuum hominibus. „ Adde et reliquum *: “ dis- „ perdam nomina idolorum de terra, neque ulla ipsorum memoria supererit. „ Si ergo vera sunt Servatoris oracula, Deique notitia et nomen manifestatum est, et de idolis triumphus reportatus; neque enim veritas mentiri potest; exploratum est hos impios contrario spiritu commotos eloqui. Deinde producat in medium minister evangelii, divino huic prophetae consonans, utpote eodem impulsus Spiritu, qui de idolothytorum esu definiens, haec ad Corinthios scribit *: “ scimus nihil „ esse idolum in mundo, nullumque alium Deum esse, praeter unum. „ Atque hanc sententiam ubique firmare nititur. Ne tamen videretur adversus nota et patentia aliquid dicere; erant enim simulacra apud irreligiosos et insipientes, eaque appellabantur dii, idcirco addidit: “ nam etsi sunt qui dicuntur dii, sive in caelo „ sive in terra „ non tamen reapse et vere, sed nuda tantum appellatione et verbotenus dii sunt. Neque viribus ullis pollent, quia lapides sunt et ligna et daemones. Non solum enim caelestium luminarium maiestatem atque splendorem admirati sunt homines, ideoque solem ac lunam et reliquum siderum chorum tamquam deos adoraverunt, sed et in terra daemones quosdam, et nonnullos homines turpissimis cupiditatibus atque actibus famigeratos, Dei titulo honorare et glorificare stultissime voluerunt.

Gr. p. 51.

* Zach. XIII. 2.

* I. Cor. VIII. 4.

33. Sed haec quidem Graeci ac barbari. A nobis autem perfecte eruditis atque in fide firmatis, unus naturalis vereque Deus agnoscitur, qui in Patre et Filio et sancto Spiritu, veneranda et omnium vivifica Trinitate, adoratur et glorificatur; neque praeter has personas alium Deum novimus; absit. Propterea ne aliquid quidem esse idolum existimamus, neque item idolothytum in mundo. Ergo dispersa sunt, ut demonstravimus, de terra nomina idolorum; nam et quidam antiquitus magna voce ante clamaverat *: “ neque ab initio idola fuerunt, neque in perpe- „ tuum erunt. „ Quandonam ergo haec non erunt, nisi nunc cum is advenit, qui nos de idolis liberavit? Quid igitur videtur his qui idolorum fecere mentionem? Si quidem apud Iudaeos dicant has divinas exitum habuisse locutiones, quanto magis apud Christianos? Nam quantum Iudaeorum cultus superstitionem ethnicorum superavit, tantum res nostrae supra iudaicas sese extulerunt, ac plane superstant nobilitate sua atque praestantia. Etenim inter nostram in spiritu adorationem, et vesanum infidelium erga idola studium, media est lex iudaica. Quod si de Graecis ac barbaris agitur, quibus olim divinae notitiae iubar non illuxit, quique impuro-

* Sap. XIV. 13.

Gr. p. 52. rum daemonum cultores erant, ita revera vecordia atque insipientia illorum se habebat. Quamobrem Christi martyres, veritatis pugiles victoriosi, innumera illa, quae oratione comprehendere nequeunt certamina ac labores toleraverunt, talesque agones adversus idolicum errorem sustinuerunt, quales humana natura numquam pertulisset: quibus diaboli audaciam fregerunt, et trophaea splendida, divina adiuvante gratia ac vi, de efferatis hostibus reportarunt; arasque et fana facile ac fortiter, et citra ullum laborem diruerunt: quapropter immarcescibiles quoque coronas a Deo certaminum iudice iuste admodum consequi digni fuerunt.

Quid vero et de admirandis illis ac celeberrimis viris iudicent, qui in asctica sese exercentes palaestra, hanc sibi iucundiores esse putarunt, quam mundi suavitates atque delicias reliqui homines; atque hinc supernaturalium quoque illorum ac maximorum extitere miraculorum operatores? Et quotquot etiam in extremos terrae angulos recesserunt, ibique mundanis his et quotidianis vitatis tumultibus, vitam exegerunt; desertorumque locorum asperitati ac molestiae intrepidi occurrentes, ceu sine carne in corpore vixerunt; et angelicos mores aemulantes, sic vitae suae stadium inculpabiliter decurrerunt; quare et mundi lumina omnes extiterunt. Nam cuiusnam ope morbos humana medela insuperabiles sanaverunt? cuiusnam ope daemones ceu servitia facile admodum ac pro auctoritate expulerunt? Num idolis immolando? an potius Deum orando, et universalem dominum Deumque colendo, et suis actibus adiutorem invocando? Sane ut nobis et veritati ipsi videtur, virtute et gratia operantis potestatemque suppeditantis, ac discipulis dicentis *: “ euntes praedicate dicentes quia appropinquavit regnum caelorum. Infir-
 *, *Matth. X. 7.* mos curate, leprosos mundate, daemones eiicite. „ Et illa insuper *: “ in no-
 *, *Marc XVI. 17.* „ mine meo daemones eiicient, linguis loquentur novis *, serpentes tollent. „ Veritati autem contradicentibus quid supersit, obscurum non est. Nam his omnia audientibus, utpote effreni ad maledicendum Filio ore praeditis, et simili ac germano pharisaeorum ingenio instructis, non est arduum denuntiare, quod in principe daemoniorum haec illos agere compertum sit. Sed quia mentem improbam gerentes, atque ad illicita procurentes, vanis cogitationibus fluctuant, merito audient *: “ progenies viperarum, quomodo potestis bona loqui, quum sitis mali? Nam si pa-
 *, *Matth. XII. 34.* „ trem familias Beelzebul vocaverunt, quanto magis domesticos eius? „ sicut ait Servatoris oratio *. Qui ergo fieri potest ut iidem daemones et in dominorum loco colantur, et ut mastigiae servique nequam puniantur domoque exterminentur? Sic certe in se ipsum divisus fuerit diaboli potentatus.

Gr. p. 53. Sed enim exploratum est, impios hos sicuti evangelicam reiiciunt historiam, ita caelestis quoque sanctorum vitae et actuum veritatem, in sacris libris scriptam, minime admittere. Quod si propheticas praedictiones veraces existimant, namque eas mendaces dicere ne diabolus quidem, ut reor, audebit; ergo curae illis sit demonstrare, ubinam et quando hae exitum nactae sint. Nam si isti futurum tempus spectant, et alterum adfore Christum suspicantur, soli ipsi speratam rem negant, ideoque desperantium poenam merito referent. Quod autem adveniente ad nos universali Deo, et caeleste regnum praedicante, polytheismi error sublatus fuerit, atque unus dominus et Deus ac rex ab omnibus concorditer adoretur et glorificetur, idem hic divus propheta in sequentibus dicet, nemoque sana mente prae-

ditus ei contradicet *: “ erit enim Dominus rex super omnem terram. Die illa erit „ Dominus unus, et nomen eius unum, universam terram circumiens. „ His videlicet aliisque dictis praesignificavit nobis in spiritu, non eos solum de iudaico populo qui evangelicam doctrinam admiserunt, sed etiam ethnicorum greges, qui olim communem regem ac dominum ignorabant, divinae scientiae radium recepturos, et idolorum errorem abiecturos. Nam quisnam locus divina gloria destituetur, si quidem nunc magis quam antea vere dicitur: pleni sunt caeli ac terra gloria eius *? Nam si quis Graeciam nominet vel barbarorum terras, aut Italos, aut Germanos dicendo excurrat, vel ad Gallos, aut Britannos, aut Libes, aut ad Aegyptiorum regionem deveniat, aut si Arabes et Persas adeat, vel Aethiopes, Indos, Scythas, et quamlibet mundi sive terrestrem sive maritimam extremitatem, Christi nomen hymnis celebrari atque adorari comperiet. Cunctos enim populos evangelicae praedicationis sagena cepit: et venerandae Trinitatis notitia, voce illorum qui gentes erudiverunt, per universum orbem dilatata fuit; et ubique unius ac solius veri Dei ac domini universalis versatur * cognitio: validaque voce omnes populi cum psalmista clamant, postquam Dei potentiam et ubique providam magnitudinem fide didicerunt *: “ si ascendero in caelum, tu illic es; et si descendero in infernum, „ ades. Si sumpsero pennas meas diluculo, et habitavero in extremis maris, illuc „ quoque manus tua deducet me, et tenebit me dextera tua. „ Quid his verbis accuratius sit atque evidentius ob Dei cultum insinuandum?

39. Dicant ergo nobis idolorum cultores, ubinam forte sint, et apud quosnam idolorum fana et simulacra? ubinam initiationes et mysteria, et his initiantes atque initiati? ubinam ipsorum hierophantae, et consecrantes aut consecrati, sacerdotes horum rituum, et chameunae et aniptopodes (1)? Ubinam aedituorum ornatu circa templa deorum et decoramenti studium (2), ut bene mundatas aras atque delubra frequentius incolant daemonum globi, qui tenebrosa adyta obambulare solent, ceu reapse tenebris digni, ac lucifugi, et nocturnarum latebrarum sectatores? Ubinam illorum cum populi frequentia festi dies, et boum pecudumque immolationes? quandoquidem daemones fuso sanguine gaudent, et cruentis delectantur aris, et quod est infelicius puerorum virorumque caedibus (3). Ubinam cultus ab ipsis Iupiter, deorum veluti consul et supremus ille Stercutius deus (4), qui tamquam stercore oblitus celebratur? Nisi forte adhuc a coprologis nostris honoratur, cuius fabulosa et incredibilis dicitur genesis a modestis, turpissima vero a stultis creditur, a matre occultatus, et supposito vice eius lapide servatus, daemoniorum orchestra sonisque inconditis et garrulitate custoditus, ut lateret parricida

* Zach. XIV. 9.

* Praef. miss. ex 18. VI. 3.

* gr. ἐμποδίζε-
ται.* Ps. CXXXVIII.
8.

Gr. p. 54.

(1) Sacerdotes Iovis dodonaei. Homerus in Achillis invocatione Iliad. XVI. 235. — Σοὶ ναίουσ' ὑποφῆται ἀνιπτόποδες χαμαισῦναι. Ubi videsis Heynii adnotationes. Mitto brevitas causa alios auctores.

(2) Erat hoc in fanis officium καλλυντῶν, quasi *atriensium*, quorum nos libellum supplicem ex aegyptiaca papyro edidimus in AA. class. T. IV. p. 445.

(3) Cicero de rep. III. 9. *Multi, ut Tauri, Galli, Poeni, homines immolare et pium et diis immortalibus gratissimum esse duxerunt.* Plura nos ibi exempla in adn. congessimus.

(4) Oblique Copronymum ferit Nicephorus vocabulo hoc κοπροφόρος. Nos Stercutium, aut Sterculum, vel Sterculium, dicendum iudicavimus. Saturnum Latini intelligunt, at Nicephorus heic Iovem denotat, cuius res gestae notiores sunt apud mythographos, quam ut aliqua enarratione egeant. Immo S. Augustinus de C. D. VII. 13. satis innuit Saturnum quandoque eundem fuisse atque Iovem. Ceteroqui nos ne in subsequendis quidem fabulis, utpote satis notis apud graecos latinosque poetas, demorabimur.

filius patrem filiorum voratorem. Mirabitur eum aliquis iam multiformes fraudes omittentem, cuius abominandae et illusoriae fuere praestigiae. Avis quum voluerit hic Deus ipsis fiet, cute hispida et alatus, idque ei iucundius fortasse erit, nempe ut alis pinnisque sit instructus, quo facilius hic mulierosus amata femina potiat. Taurus aliàs corniger apparuit, decoris unguibus longisque auribus perornatus; sicut et aliàs deorum hircus factus, ut paribus vitiis convictus, et modo sic modo alius visus, praestigiis ut aiunt utens, et quidvis facile effectus, pro varietate ac multitudine cupiditatum suarum formas varians atque commutans, ut sic turpi suo atque intemperanti genio indulgeret. Utinam et vulpis formam adsumpsisset, quod ei sane licebat fraudi omni et dolis assueto! Poterat et rana nobis apparere, et luti faece implicitus, ut multis insidias struens, a nemine agnitus mutuum dolum non pateretur. Sic enim ei diligentior cultus foret adhibitus a stultis et a veritate longius errantibus, qui vanis fabulis gaudent, et daemonum fallaciis circumaguntur, mendacii auctorum, nequitiae operariorum, et in suos errores quotquot ipsis adtendunt, pertrahere solitorum.

Demonstrent nobis Martem ac Bacchum: illum quidem rebus bellicis praesidentem, ira ac furore spirantem: est enim eius officium furias atque iracundiam pugnantibus subdere: hunc tamen ipsum a mortalibus vulneratum, captum autem et aereo vase et vinculis adultero dignis ab alio fuliginoso deo constrictum. Alterum vero ebrietatis principem, absurdo partu ut fatui putant editum, fabuloso aequae et ridiculo, hunc inquam turpi atque indecoro cultu prosequantur. Maenadas autem quasdam bacchantes, Satyrosque in sui numinis festis beluino more saltantes, et quidvis aliud ebrietate dignum hi vere ebrii circa semivirum Deum furunt. Prodeat in eorum conspectum Mercurius, deorum fortasse ipsis carissimus, quia lucrativum existimant, et mercatorem solent effingere. Etenim hi sicuti gloriae, ita lucri studio suffocantur, magisque mercuriale illis videtur materia et ornamentis frui, quam in Dei religione sanam sententiam habere. Fabulentur atque admirentur Herculis conceptum, cuius causa appellatus fuit trinocialis: illos etiam labores eius multos enumerent, ob quos Deus ab atheis est existimatus. Producant in medium armorum bellicae studiosam Palladem, quae aegidem habet pretiosam, senii expertem, atque immortalem, ceteramque armaturam, quaeque pavoribus terroribusque undique cingitur, immensum spectantibus incutiens metum; facillime hostium phalanges invadens; illos adiuvans, quorum curam gerit; alios ulciscens, quos aversatur; magnopere graviterque adversans aliis diis, qui pro hostium partibus stant. Undenam vero istius nativitas contigisset, nisi ictu caput insani Iovis Vulcanus mirus artifex perite divisisset; quamquam divisor a significato promisso percussi excidit *. Parit autem facilius ipsa virgo Erichthonium diphyem, portentum aliud prioribus magis ridiculum et incredibile. Sapiens apud eos et magnus sit Salmoneus, contra deos superbiens, et in hac inferiore regione strepitus ciens, novo excogitato tonitruum ac fulgurum artificio. Hic tamen suae adversus deos gloriationis mercedem retulit, a Iove fulmine ictus.

Rheam nobis deorum matrem ostendant, eiusque inhonestas et turpes initiationes atque mysteria, impudicis passionibus a Phrygibus lymphaticis furiosisque celebrata. Atque horum quidem alios corpus gladiis incidere, ut cruenti daemoni-

* Luc. dialog.
D. VIII.

bus suis se sistentes insigniorem cultum exhibeant; alios autem tibia eis praecinentes et mulcentes, ut sic ii qui se incidunt deliniti, facilius dolorem ferant, atque ad eam caedem incitentur, et impuris abominandisque actibus frena relaxent. Neque omittantur Cereris fabulae, ubi seminibus consecrantur mysteriorum statuta, et noctu initiationes ac caerimoniae fiunt, res prorsus nocte dignae, quae vocantur cerealia, eleusinia, atque mysteria, ne quis admissus atque initiatus arcana illa profanis revelet. Iuno spectabitur, pedibus duplici incude alligatis, manibusque insolubili catena constrictis, sic de caelo suspensa atque a Iove punita; quam poenam propter zelotypiam circa Herculem patitur, quo tempore illi marinam concitavit procellam; cui etiam ventis imperare concedunt, somnoque deum fascinatam opprimere, ne vigilans periclitanti auxilietur. Undenam nos ecataea et empusaea absurda et deformia terrebunt phantasmata? quae vel solo visu attonitos perterritosque faciunt, dum proceritate videntur ceteros excedere? Hi quidem terriculorum auctores, et serpentinis nescio quibus capitibus praediti, cum simulatione et fabula sua evanescent. Adducant et adoratum fulmen, et a fulmineo numine combustam amasiam, quo tempore rivalis Iuno Semelae consilium vel potius exitium insinuavit, modum suggerens quo amatorem exciperet, ut gratiam ab eo redditam haberet necem fulmineam. Videntur hi mihi velle, si certe adhuc ipsis modestiae vestigium aliquod superest, mentionem omittere vitandae prae ceteris et abominandae, nefandioris ac turpiore ratione genitae deae, festisque absurdis et infamibus cultae, cuius veteres detestantes lasciviam, scortum merito vocitavere, vulgi prostibulum et viripetam. Fortasse nobis etiam dodonaicum numen confingent, et quercum illam vana resonantem, et vatibus quae eloquantur pro arbitrio suo suggerentem. Rursusque statuam quandam alte constitutam, vas aeneum virga percutientem musico concentu resonans, ne statua deinceps muta, sed bene immo multifariam vocalis ab ipsis existimetur. Ubinam delphici tripodis deliramenta? Undenam ipsos Pythia alloquetur, timidos stultosque decipiens? Ubinam fontis Castalii fabulosa et illusoria spectra, ab incolis daemonibus illic expirata, et aequae ac venti auraeque reapse evanescentia? Ubi Daphne latebit, quaeve hanc terra ceu mater sinu suo miserans excipiet, ut amatorem fuga vitans castitatem conservet, et arbor puellae homonyma illi subnascatur amatae rei amissae solatium? Ubinam nunc Loxiae dei vaticinantis obliqua oracula, quibus qui credunt stulte atque insipienter, imperia ipsa nescii pessumdant *.

Gr. p. 56.

* Croesus.

40. Atque ut reliqua praetereamus; nam si plurima discurremus, nobis quoque cum spurcis eiusmodi et abominandis commaculati ac foedari continget; heic ferme sermonem de his concludemus, quandoquidem et olim haec certis limitibus circumscripta erant et silentio velata. Constat autem quomodo et unde, superveniente in mundum illo quem propheta praedixerat *: “ disperdam nomina idolorum, de terra, neque illorum deinceps memoria erit, cum salutiferae crucis gratia illuxit, et divina quaqueversus diffusa doctrina est, omnia idola pulsa fuerint, eiectaque, et oblivionis abyso tradita. Nam si forte adhuc sunt, demonstrent ubinam, et apud quosnam supersint. Quod si non sunt, uti reapse non sunt, cur frustra conviciantur Christianis, imputantes eis per sycophantiam et veritatis calumniam, quae neque fecerunt neque unquam cogitaverunt? Sin contra, ipsi potius errant

* Zach. XIII. 2.

et superstitione laborant, ipsi magis semet accusent, semet reprehendant hi scelesti atque derideant. Nam Dei certe ecclesia immaculata est et extra omnem vituperationem posita. Et idola quidem iam silentur, quae reapse silentio altaque oblivione digna sunt. Utinam vero et hi silentium aequae ac illa servarent! “ Simi-

* Ps. CXIII. 8.

Gr. p. 57.

„ les quippe fiant qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis *. „ Etenim silere melius est atque utilius, quam impie scelestaque loqui, quae nec dicere neque mente agitare licet iis qui melioris frugis sunt studiosi. Quis enim tam confessae stultitiae est, qui istorum vanos stultosque sermones audire patiatur? Quis, inquam, ita sensu carens, et mente subversus? Nemo adeo beluinus, et omni pecudea inscitia insipientior, immo ne arreptitius quidem aliquis aut furiosus est, qui istorum balatus et deliramenta toleret. Verumtamen haec ethnici quidem luserint, tum olim, tum etiam qui apud nos ethnicorum more vivunt. A nobis autem colatur Christus noster, atque in veritate et spiritu adoretur, ceu Deus simul et homo. Colatur etiam veneranda ipsius imago, eo quo decet coli modo. Delineetur utique, quia lineare reapse est et circumscriptum et passibile quod ipse de sancta semper virgine Deipara sumpsit corpus, siquidem ipsa quoque et linearis et circumscripta erat, velint nolint hi vesani. Neque tamen corpus illud, etiamsi pingatur vel sculpatur, ab unito sibi hypostatrice Dei Verbo separatur; sicuti ne tum quidem cum pro nobis passionem sustinuit, ab eodem Verbo abfuit. Nihil enim horum ad divisionem aliquid confert.

41. Sed haec quidem hactenus. Deinde mysticus alius iis, qui in lege et um-

* Malach. I. 10.

bra cultum exercebant, divino percitus Spiritu ita inclamabit *. “ Non est mea voluntas erga vos, dicit Dominus omnipotens: sacrificia non recipiam de manibus vestris; ab ortu enim solis usque ad occasum nomen meum glorificatur in cunctis gentibus, et in omni loco suffitus offertur nomini meo et pura victima; quia magnum est nomen meum in gentibus, ait Dominus omnipotens. „ Nonne videtis quomodo expelluntur vetera, nova autem nobis describuntur? “ Sacrificium

* Ps. XXXIX. 7.

* Ps. XLIX. 9.

* Is. I. 13.

„ et oblationem noluisti, magnus canit David *. Et, non accipiam de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos *. Et, neomenias vestras, ac sollemnitates vestras odit anima mea, divus exclamat Isaïas *. „ His verbis cruenta sacrificia se aversari nobis innuit, et mensium temporumque intempestivas observationes ac traditiones. Itaque hinc etiam constat, quod purum sincerumque sacrificium, cultum nempe in spiritu ac veritate, iam introduxerat universalis Deus, quo gaudet ac delectatur. Cultum hunc universus orbis, tamquam illius proprium eique gratissimum, offerre novit, velut odorem suavitatis ubique consecrans. Quinam ergo in praesenti locus erit idolorum culturae, et non potius illorum deletioni omnimodae ac destructioni? Quid dicitis? His ne sacris verbis creditis? Namque haec sufficiunt ob confundendam frangendamque incredulitatem vestram atque duritiem. An et alios vultis imploremus divinos vates ad huius doctrinae patrocinium? qui sane favebunt opemque ferent hactenus scriptis, manifestiorem autem vobis efficient vesaniam impietatemque vestram, et graviorem magisque excruciantem poenam decernent. Hi ergo sicuti communem habuerunt a Spiritu adflatam gratiam atque sapientiam, ita etiam in dictatis salutis nostrae causa a Deo oraculis, concordantes parique pede decurrentes apparent.

Agesis igitur, alia quoque, praeter suprascripta, deiferorum virorum testimonia connectentes, Christi ecclesiam calumnia qualibet et reprehensione liberemus; dogmata autem adversariorum vesania omni atque errore scatentia repraesentemus. Advocetur itaque ad sacrum hunc conventum Isaias, prophetarum vocalissimus, atque eloquatur, animae oculis, utpote divino carbone purgatus, multo ante res futuras cernens, dicatque *. “ Erit in novissimis diebus conspicuus mons Domini, „ et domus Dei Iacob in montibus, et elevabitur super colles, et venient ad illum „ omnes gentes. Et ibunt gentes multae et dicent: venite ascendamus ad montem „ Domini, et ad domum Dei nostri, et annuntiabit nobis viam suam, et ambula- „ bimus in ea. De Sion enim exhibit lex, et verbum Domini de Hierusalem, et „ iudicabit in medio gentium multarum, et arguet gentes multas. „ Quinam vero sint hi novissimi dies, manifestabit rursus beatus Paulus ad Hebraeos ita scribens *: “ multifariam multisque modis olim Deus locutus patribus per prophetas, novis- „ sime diebus istis locutus est nobis per filium, quem constituit heredem univer- „ sorum, per quem fecit et saecula. „ Et iterum *: “ nunc autem semel in con- „ summatione saeculorum ad destitutionem peccati per hostiam suam apparuit. „ Rursusque in epistola ad Galatas *: “ cum venit plenitudo temporis, misit Deus „ filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant re- „ dimeret. „ Et ad Ephesios similiter *: “ notum faciens nobis mysterium volun- „ tatis suae, secundum beneplacitum eius, quod proposuit in eo, in dispensatione „ plenitudinis temporum, instaurare omnia in Christo quae in caelis et quae in „ terra sunt. „ Quin etiam DIVUS PETRUS, ECCLESIAE FULCRUM, sic alicubi ait *: “ non „ corruptilibus argento vel auro redempti estis de vana vestra conversatione pa- „ ternae traditionis, sed pretioso sanguine quasi agni immaculati et incontaminati „ Christi, praecogniti quidem ante mundi constitutionem, manifestati autem no- „ vissimis temporibus propter nos *, qui per ipsum fideles sumus erga Deum. „ Et qui divina fulgurat tonitruum filius *: “ filioli, novissima hora est, inquit; et si- „ cut audistis quia Antichristus venit, et nunc Antichristi multi facti sunt, unde „ scimus quia novissima hora est. „ Sed heic quidem finem habeant novissima. Cum ad metam quidem properante aevo, atque ad occasum iam vergente tempore, mundi finem proxime attigerimus, tunc demum illustris atque conspicuus mons Dei, domusque eius pariter, in prospectu fiet.

Quid autem vult heic significare divini huius prophetae sermo, nisi quod nos ad diviniora atque sublimiora prorsus invitat? Cuinam item credere atque obtemperare oportet potissimum eos qui Spiritum receperunt? Haud sane in littera haerere, et sensibilibus rebus abripi, sed alte potius mentem dirigere, et meliore ac perfectiore in scopo cogitationes defigere opus est; et omissis terrenis ac humi repentibus, ad ea quae apparentibus superiora sunt ceu optima tendere. Mons ergo Domini conspicuus existimandus est, ut summam dicam, sacrae ecclesiae nobilitas, nitor atque maiestas, et quae eam inaurat atque ornat hilariter admodum splendideque, evangelicarum doctrinarum puritas, dogmatumque altitudo ac sublimitas, omnia inquam humanos fines excedentia, excelsa, et summa: quorum sonitus et praedicationes diserte clamant, et omnium auribus clarissime intonant, divini mysterii manifestationem facientes, aeternis temporibus silentio pressi, a san-

Gr. p. 58.

* Is. II. 2.

* Hebr. I. 1.

* Hebr. IX. 26.

* Gal. IV. 4.

* Ephes. I. 9.

* I. Petr. I. 18.

* gr. reapsee
ἡ μᾶζ.

* I. Ioh. II. 18.

Gr. p. 59.

* Hebr. XI. 16.

* I. Tim. III. 15.

* II. Cor. VI. 16.

etis demum scripturis notificati. Est autem haec servatoris nostri Iesu Christi incarnatio, quam benigne humani generis causa susceptam ostendit, cum bonorum inde secutorum notitia ac spe. Et siquem adibimus evangelii praeconem, haec eum dicentem audiemus *: “ non enim accessistis ad tractabilem montem, et accensibilem ignem, et caliginem ac procellam, et tubae sonum, et vocem verborum; quam qui audierunt excusaverunt se, ne eis fieret verbum; non enim tolerabant quod intimabatur; sed accessistis ad Sion montem, et civitatem Dei viventis, Hierusalem caelestem, et multorum milium angelorum frequentiam, et ecclesiam primitivorum qui conscripti sunt in caelis, et iudicem omnium Deum, et ad spiritus iustorum perfectorum, et testamenti novi mediatorem Iesum, et sanguinis aspersionem melius loquentem quam Abel. Sic igitur tum propheticus sermo, tum etiam apostolica praedicatio mentem nostram ad caelestia erigunt, et quae sunt illic pulchra cogitare et contemplari, atque incolarum illorum ac felicitium sanctorum spectare conventum hortantur, et evangelica nobis insinuant atque notificant divinitus fulgentia et insignia dogmata. Domus Dei, ecclesia Dei est videlicet, sicut videtur etiam divo Paulo in epistola ad Timotheum, ubi sciendum ait * “ quomodo oporteat in domo Dei conversari, quae est ecclesia Dei vivi. Tales sunt credentium animae, doctrina recta et optima vitae ratione purgatae, supremum Deum in se habentes incolam, prout dictum est *: “ habitabo in vobis, et inambulabo, et ero illorum Deus, et ipsi erunt mihi populus. ”

Gr. p. 69.

* Ioh. XIV. 6.

* Dan. III. 27.

* Ps. CXVIII. 151.

Sic nimirum admirabilis domus in vertice montium excelsorum atque in contemplatione proficiscentium fundata est, quorum mentes et cogitationes terrenis humilibusque rebus superstant, et a prophetis sanctis atque apostolis illustrantur: super quibus veluti fidei fundamentis ecclesia Dei aedificata firmiter consistit. Ad hunc itaque montem domumque de longinquo gentes concurrentes, propemodum publico consilio decernunt, ad iter hinc illuc suscipiendum invicem hortantes, quandoquidem iam nuncianda ipsis erat via illa, quam ingredi satagebant. Quae nam porro haec via sit, ipse Dominus in evangeliiis clamat *: “ ego sum via et veritas. Et, viae Domini rectae, et semitae verae *. ” In quam viam se deduci sancti viri olim ab universali Deo precabantur *. Hanc itaque viam semitamque satis planam et facilem gentium ecclesia terens, ex terrena sua infidelitate ad sublimem assurgit divinae scientiae ascensum et supernam urbem Hierusalem, sempiternam sanctorum metropolim; atque hinc profecta, praesenti decurso tempore, sabbatizare et requiescere fide sua expectat. Facile autem quivis cognoscet prophetici dicti veritatem ac sinceritatem. Namque et in sacris domibus, id est divinis templis, ubique terrarum sparsis, sanctificatione et gloria decenter ornatis et bene instructis, montibusque uberibus comparandis, ac profundis nemoribus densis et fruticosis, purgantur peccatis homines, anima et corpore sanctificantur, divinaque omnes gratia complentur, qui religioso cum affectu accedunt.

In his igitur ex omnibus linguis familiisque undique collectis coetibus, divina mysteria revelantur per sacras lectiones et catecheses: et per salutaris hostiae universi mundi expiatoriae sacrificium, liberationem a peccatis, hominibus qui cum fide ac mentis puritate illud participant, conlatum iri inconfesso est. A quibus multiplicatis ampliatisque, idolorum fana et arae fortiter concussae fuerunt atque pro-

stratae, ita ut fideles ne memoriam quidem idolicae abominationis retinuerint, cui-
libet ethnicae mortalique sententiae impervii semper manentes. “ De Sion videlicet
,, exibat lex, et verbum Domini de Hierusalem *. ,, Namque ex hac materiali, quae
figura est supernae Hierusalem, divina doctrina publice prodiit, cunctosque occu-
pavit mundi fines. Illic enim cuncta salutis nostrae peracta fuere mysteria. Tantum
autem umbratili illi et litterali legi, quae in monte Sina per angelos dictata fuit,
praestare haec nostra creditur, quantum materialibus praestant immaterialia. Illinc
sacri quoque apostoli, gentes edocturi, emissi sunt, ut planam illam rectissimam
ac salutarem viam subsecuturis perpurgarent. “ Et iudicabit in medio gentium mul-
tarum *. ,, Nam qui iam ad gratiae doctrinam accesserunt, et quod necessarium
erat didicerunt, dominantem antea infidelitatem, ipsa rerum gestarum veritate con-
victi damnant; cuius rei in se ipsis argumenta habent vitam haud sancte prius
actam, spontaneamque arcanorum criminum damnationem divulgant; quorum sa-
pienter sanoque cum iudicio nocumentum et plenam periculis aleam despicientes,
ad meliora et utilia ac salutifera, studio inpenso convertuntur. Quod autem manu-
factorum idolorum cura et fiducia abrogata sit, et adoratorum in his daemonum
cultus abolitus a conspectu gloriae ac virium supervenientis Servatoris, qui con-
fregit veluti atque contrivit terrenas ac luteas cogitationes idolis deditorum, ea quae
paulo post subdit vir deifer demonstrabunt. Ait enim *: “ et manufacta omnia idola
,, abscondent, deferentes in speluncas, et petrarum scissuras terraeque voragines,
,, prae timore Domini, et a conspectu gloriae et virium eius, cum ad conterendam
,, terram consurrexerit. ,, Ex his, inquam, iam fit exploratum omnibus, qui certe
recta sapere volent, daemoniacorum idolorum peractum exterminium et abolitio.
Item quae ibi subsequuntur, eandem sententiam exprimunt. Addit itaque *: “ die
,, illa proiciet homo abominationes suas argenteas aureasque, quas olim caras ha-
,, bebat, dum adoraret res vanas ac vespertiliones: durique saxi cavernas ingredie-
,, tur, petrarumque scissuras, a facie formidinis Domini, et a gloria fortitudinis
,, eius, cum surrexerit conterere terram. ,,

* Is. II. 3.

* Mich. IV. 3.

Gr. p. 61.

* Is. II. 19.

* v. 20.

42. Iam si quis exquiret, quaenam demum dies sit, qua proiciet homo abo-
minationes suas argenteas aureasque, manifeste comperiet illam esse, qua omnium
Dominus in mundum venit, suoque adventu fortem alligans, cepit atque diripuit
vasa illius, id est oppressos tyrannide eiusdem homines, uti scriptum est *. Idcirco
ait *: “ ante quam puer sciat appellare patrem aut matrem, tollet virtutem Da-
,, masci, et spolia Samariae, coram rege Assyriorum. ,, Erant autem hae metro-
poles Damascus et Samaria, illa quidem Syriae tunc praesidens, et Syrorum im-
perio pollens; haec autem decem tribuum Israhele oriundarum sceptrum tenens.
Ambae apprime idololatricae, et diaboli iugo subiectae, totis opibus viribusque omni
idolorum generi deditae, superstitione diabolica prorsus implicitae, ita ut se tam-
quam palatium quoddam et donarium praecipuum ac proprium, diaboli potestati
exhibuissent. Per has ergo urbes utpote regias, et malitia praestantes, tamquam
totum ex parte propheticus nobis sermo significavit, nempe et ethnicum genus et
illos qui ex circumcisione crediderunt. Sic natus nobis puer, cui puerascere nostri
causa placuit, depraedatur et aufert hostis spolia atque potentatum; id est de manu
eius eripit quicquid ipsi subiugatum devinctumque imperio eius erat. Hinc doctri-

* Matth. XII. 29.

* Is. VIII. 4.

- nam Samaria excepit, patriis repudiatis moribus legitimisque ritibus. Sic Antiochia^e incolae et esse et nominari meruerunt Christiani *, quamquam ea urbs in idolico errore famam haberet clarissimam, et aliis multis improbitate praecelleret.
- Gr. p. 62.* Namque apud ipsam et Apollinis fanum conditum erat, et illic operans inhabitantis daemonis celebrata illusio (1). Nihilominus Christiani congestum Satanae thesaurum praeclare diripuerunt, et aureas argenteasque statuas prostraverunt. Sic gentium apostolus Corinthios ad veritatis cognitionem convertit; idque ita significavit ad eos scribens *: “ scitis quoniam cum gentes essetis, ad idola muta prout, ducebamini euntes. „ Sic capto ex ara argumento, homines ei arae deditos et in cunctis supersticiosiores, convicit Athenis *. Alii denique alibi apostoli, gentes inter se sortiti, hostis gazas, et thesauri instar captivos homines ad Christi placitum diripuerunt, dominoque omnium tamquam praedae libamentum et primitias adtulerunt. Illo tempore, seu die, eiecerunt id est detestandos iudicarunt et conspuerunt manufactos illos deos, et mente sua proterruerunt, adeo ut ne memoriam quidem illorum ulterius pati quirent. Immo et eorum materia, etsi a multis pretiosissima aestimabatur, propter divini amoris eminentiam, abiecta ipsis et contempta fuit, unique Deo congruum sacrificium obtulerunt. Itaque illorum falsitate ac fallacia omissa, ad firmam petram necessario et tempestive in primis accurrerunt; quae quidem Christus est Deus noster, ut nostrae theologiae doctrina percallet.
- * Philip. III. 12.* Ait enim qui comprehendit quatenus comprehensus fuit *: “ quomodo patres nostri, omnes eandem escam spiritalem manducaverunt, et omnes eundem potum spiritalem biberunt. Bibebant enim ex spiritali sequente eos petra; petra autem erat Christus *. „ Qui vero purgatum perlucidumque animae oculum habebat “ ecce, pono, inquit *, in Sione lapidem offendiculi, et petram scandali; et omnis qui credit in illum, non confundetur „ illud quidem propter offensores, hoc autem propter credentes. Et quidem Moysem quoque scimus aliquando petra se occuluisse, vixque illinc sic latentem posteriora Dei vidisse *; ac symbolice obscura haec salutaris incarnationis indicia edoctum fuisse.
- * Exod. XXXIII. 23.* Divus quoque David in petra se ipsum nobis obtulit sublimatum *. Alia denique huiusmodi in divinis scripturis relata mystice hanc petram nobis demonstrant; cuius scissuras atque cavernas ingrediuntur ii qui ad ipsam confugiunt. Quaenam porro hae sunt existimandae? Nempe theologiae sublimitates et arcana, et Christi incarnationis intima ac recondita mysteria; quia in ipso sunt omnes thesauri scientiae ac sapientiae absconditis *; quae mysteria, primo quidem innotuerunt ipsis spectatoribus verbi ac ministris *; per ipsos autem nobis quoque, quantum fieri potest, posteris illorum revelantur sapienterque aperiuntur. Siquidem ex iis qui talia evangelizaverunt, tonitruum quidem filius superne inspiratus, atque ad contemplationis apicem purissimam suam et defaecatam mentem extollens, et divinis rebus divinitus initiatus, illinc nobis Verbi cum patre suo aeternitatem paremque maiestatem illucescere fecit, in principio esse Verbum, et esse apud Deum, et Deum esse, declarans et manifestissime docens. Qui sane divinae condensationis, quantum gratia eum illustrabat, profunditatem penetrans, Iesu Christi generationem digne
- * I. Cor. X. 3.*
- * Is. XXVIII. 16.*
- * Ps. XXVI. 6. LX. 3.*
- * Coloss. II. 3.*
- * Luc. I. 2.*
- Gr. p. 63.*

(1) Legesis Libanium de gentilium templis, cum nostro supplemento; nec non editam a nobis item S. Artemii martyris vitam.

Deo, prout reapse erat, enarravit. Utique haec sunt, dicet aliquis, valde recta, in quae desiderabant etiam angeli prospicere, utpote olim ipsis quoque abscondita atque impervia, sed idoneo demum tempore divino iudicio perfecta et manifestata. In has itaque sapientiae petraeque mysticas et ineffabiles rimas atque speluncas, qui per fidem intrat, meliorum sane rerum ac perfectiorum notitiam simul acquirit, et ad salutis viam deducitur, et protegitur atque custoditur, utpote incolumis abs quovis ardore et corruptela malarum potestatum, quae penetralia animae concremant eiusque vim agendi adurunt; denique varia ac multiformia gratiae dona sortitur. “ Alii * enim accedentium datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae se-
 ,, cundum eundem Spiritum. Alii fides, alii gratia sanitatum, alii operationes vir-
 ,, tutum, alii alia. ,, Ita ut summatim dicat, cuncta Spiritum operari proprie in
 singulis prout vult. Hinc porro ad mansiones illas multas atque diversas a patre pa-
 ratas, propter eos qui consentaneae vocationi suae vixerunt, perveniet.

* 1. Cor. XII. 8.

43. Sic igitur qui olim vanitati obnoxii erant, si umquam auri splendore antea percellebantur, argentei nitorem mirari solebant, ipsamque in materiam, et confecta ex his a stultis idola adorabant; (namque in tantam scaevitatem atque insaniam devenerant, ut Dei religionem perinde haberent ac vilissimorum animalium cultum; sicuti in quodam scripturae loco muscam cognoscimus Dei instar ab Accaronensibus habitam (1);) deinde a mundi magistris sacra doctrina fuerunt eruditi, credideruntque quaecumque Deus praedicans supernaturalia et maxima, magnificentiamque divinae potentiae demonstrans, dum regionem hanc circumiret, mire operatus est. Item quaecumque idem ceu homo pro nostra liberatione sponte pati voluit, humilitate ac vilitate paupertatis nostrae indutus. Ex his concepto in animabus suis timore Domini, eiusque maiestatem et magnalium eiusdem potentiam attoniti demirantes, errorem quemlibet cum fastidio irriserunt, omnique materiali vitiosoque mentis affectu animas suas servaverunt immunes. Neque iam Dei loco creaturam habere volentes, neque manuum suarum opera adorare, soli Deo cultum debitum deferre constituerunt. Non ergo iam adorant aut colunt, sed abominantur potius et repellunt daemones, atque ut piaculum aversantur, totamque idolorum religionem pessum dant. Deinceps formidabilem illum magnumque Servatoris nostri adventum expectant, cum universalis resurrectionis tempore non sine paterna gloria et sanctis angelis aderit, ut incredulos contumacesque conterat atque puniat materiae et mundanis affectibus deditos; secus vero supremi Dei voluntatibus subiectos, aeternis deliciis regnoque dignos demonstret, famulos nempe suos, et qui adventum eius dilexerunt.

Gr. p. 61.

Quod autem homines hac doctrina imbuti, atque ad divinae notitiae lucem sublatis, a vanis atque insensatis prorsus essent recessuri, et vesanus inanimum idolorum amor cessaturus, idem nos docebit deifer homo, ita loquens *: “ aures au-
 ,, diendo praebebunt, et cor infirmorum auscultando adtendet, et balbutientes lin-
 ,, guae cito pacem loqui discent, neque ulterius dicent stulto ut imperet; neque
 ,, item amplius dicent, servi tui sumus, sile. Nam stultus stulta loquetur, et cor
 ,, eius vana cogitabit, ut prava operetur, et ad Dominum fraudulenter loquatur. ,,

* Is. XXXII. 3.
gr.

(1) Res satis nota, nempe idolum Beelzebub.

Heic quidem fore ut aures infirmorum adtendant, nec non et balbutientes linguae loqui expedite discant, propheticus sermo praecinit. Pariter vero, modum etiam quo contracta et luxata firmabit ac reponet, haud multo post demonstrat. Quomodo, inquam, haec fient et exitum nanciscentur? “ Quia, inquit *, Deus noster veniet, et salvabit nos. Tunc aperientur oculi caecorum, et aures surdorum audient. Tunc saliet, sicut cervus, claudus; et balbutientium lingua solvetur. Quia scaturit in deserto aqua, et puteus in terra sitiente; et quae erat arida, erit in stagnum, et in regione sitiente fons aquae erit. Sed et alibi similia his dicit *. Et audient die illa surdi sermones librorum, et in tenebris atque caligine oculi caecorum videbunt. Et exultabunt pauperes propter Dominum in laetitia, et qui sine spe erant homines, gaudio replebuntur. Nonne igitur hinc cuilibet patet, his dictionibus subindicari nobis animae detrimentum, et passiones, et falsam perversamque opinionem? quam reapse in veritate claudicantes, immo vero a veritate omnino decedentes, et naturalem verumque Deum ignorantes ac negantes, beluini quondam homines et vecordes, sanae et rectissimae praetulerunt, et polytheismi errore quasi morbo laborarunt. Non enim haec intelligenda sunt de corporalium sensibilibusque membrorum detrimento, iuxta istorum vulgarem traditionem. Namque haerentem his locutionibus sensum si quis vestiget, facile admodum comperiet, his vocabulis describi animae morbos et commotiones; si quidem ea corporalibus his membris tamquam organis utens, interiora hominis, et reconditam atque invisibilem deliberationem, parat, considerat, facit, perficitque, et suos demum denudat impetus atque consilia. Sic ergo circa religiosam opinionem, si qui perversam falsamque sibi opinionem confinxerint, et ab agendi regula aberraverint, caecutire et claudicare, vel aliquid aliud ex dictis pati non incongrue dicentur; etiamsi neque visus neque gressus, neque alia quaevis facultas laesa illis sit, vel secundum mentis perversionem inflexa.

Homines itaque incredulos et sine Deo scriptura sacra describit; postea tamen medelae gratiam sortitos; ita ut quae antea laborabant irreligione animae, convalescerint, emendatae fuerint atque purgatae, et caecutientes ex atheismo mentis illorum oculi illuminati sint. Mox pro fidei abundantia nihilo minus ipsa quoque membra fuisse sanctificata, et valetudinem optimam apprime consecuta, beneque ipsis circa religionem et erga Deum rectitudinem fuisse. Adveniente enim Salvatore, ii qui veri luminis orbitate olim laborantem mentis oculum habuerant, nunc perspicue rectitudinem cernunt; et unusquisque illuminatorum in mentis visuali vi, dicit *: “ oculi mei semper ad Dominum, quoniam ipse evellet de laqueo pedes meos. Petunt itaque ut sui intellectuales oculi illuminentur, ne umquam obdormiant in morte. Deinde, qui antea cordis aures oppilatas habebant, eas iam praebent patulas et acustica vi pollentes, ad laudum Domini resonantiam apprime audiendam. Sic impeditae balborum linguae, quae inhonesta et deformia olim loqui satagebant, dum mutas et inanimatas res deos appellabant, postea expeditae beneque articulatae pacem loqui per fidem didicerunt, Trinitatis mysterium canentes, et quod dominus Iesus Christus in gloria sit Dei patris. Ipse enim est pax nostra *, et pacis Deus, et pacis illius nullus est finis *. Sic meditari diu noctuque Dei oracula instituerunt, eiusque potentias loqui, et mirabilia enarrare, et rationale ipsi obse-

* Is. XXXV. 4.

* Is. XXIX. 18.

Gr. p. 65.

* Ps. XXIV. 15.

* Ephes. II. 14.

* Is. LX. 7.

quium semper offerre, sicuti dictum est, nempe quod *: corde creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Ita ille etiam qui olim cordis gressu claudicabat, nunc rectas decurrens orbitas atque vias, desideratissimo Servatoris amore incensus, tamquam siti anhelans cervus summa exsilit contentione. Canit itaque *: ** Ps. XLII. 2.*

“ quemadmodum desiderat cervus ad fontes aquarum, ita desiderat anima mea ad „ Deum fortem vivum. „ Sic, ut summatim dicam, qui sitiunt, ii ad vitae et immortalitatis fontem Christum festinant, cunctos vocantem, claraque voce clamantem * “ qui sitit, veniat ad me, et bibat „ et haurire aquam de fontibus Servatoris hortantem *. Hinc anima salutare Dei sitiens, rigatur et impinguatur, vicensque postmodum et ornata apparet, pietate ac iustitia et virtute omni florens, splendideque admodum venustata. Certe haec omnia de animabus incredulitate liberatis, et de tanta Deoque congrua, et digna largientis liberalitate et copia, immo potius eius erga homines benignitate, dici aequius est.

Quod autem qui advenit animarum medicus, corporibus etiam curandis paratus adfuerit, demonstrat sanatorum innumerabilis multitudo. Nam fide in benefactorem suum animo purificati, deinde simul recipiebant corporum quoque aegrotantium sanitates, quo tempore grandia illa ac multiformia operabatur miracula: caecis enim visum prodigiose largiebatur, leprosis purgationem faciebat, claudis bases instaurabat ac roborabat, paralyticos et membris dissolutos incolumes et bene valentes efficiebat, daemonum agmina obiurgando pellebat, et ab horum saeva incursione obsessos liberabat, aliisque aliter laborantibus vigorem indebat, et omnino omnem morbum omnemque languorem, uti Deus benignissimus, qui suae creaturae misereatur, in populo medicans versabatur. Peccatorum denique, quod maius perfectiusque opus est (namque in eius potestate est peccata hominibus condonare), remissionem largiens. Sic Redemptoris ac servatoris nostri discipuli, imitatores facti ineffabilis eius benignitatis, postquam Spiritus donum receperunt, similia miracula perpetrandi, illum ad speciosam uti vocabatur templi portam residentem claudum sanis pedibus effecerunt; ut in hoc ipso vaticinium haberet exitum, quod ait *: ** Is. XXXV. 6.*

saliet, sicut cervus, claudus. Aliaque omnia per operantem in se gratiam efficiebant in populo tantopere mira, ut hunc ad veram doctrinam converterent.

Iam vero docilibus quidem et bonae voluntatis hominibus ita superne libertas exhibita fuit. Incredulis autem adversus veritatem quid Deus contulit? spiritum compunctionis, oculos ut non viderent, aures ut non audirent *. Nam contra sensus suos semper egerunt. Auditum enim audierunt, quin intelligerent; videntes viderunt, et nesciverunt. Crassatum est cor eorum, et auribus graviter audierunt, et oculos suos compresserunt *. Instante enim tempore, quo mendacium se intendit, ** Is. VI. 9.*

ii qui antea veritatis lumine illustrati fuerant, mentis oculos sponte propria sibi excaecaverunt, et cordis aures oppilaverunt, et ad faciendam iniquitatem incubuerunt, in tantum ut ne perspicuae quidem et pervulgatae sententiae prophetica oracula audire paterentur. Nam quid supradictis vel mox dicendis manifestius atque limpidius? Etenim ita se habent *. “ Haec dicit dominus Deus Israelis: in die ** Is. XVII. 7.*

„ illa confidet homo factori suo, oculique eius ad sanctum Israelis respicient. Neque confident ulterius malivolis suis, neque aris, neque opificiis manuum suarum, quae digitis suis fecerunt; sed confident sancto Israelis, et succident lu-

„ cos et abominationes illorum. „ Nisi ergo visualis mentis illorum vis omnino esset obtusa, et auditus sensus non esset adfatim oppilatus, utique diceremus illis: *Gr. p. 67.* cernite, et auscultate, atque adtendite veritati, et inspiratis a Deo oraculis nolite discredere. Nunc vero extrema vesania correptis, quid iis quispiam dicet? nisi illud ** Luc. XVI. 31.* in evangeliis relatum *, quod si Moysem et prophetas non audiunt, ne si a mortuis quidem resurget aliquis, hunc audituri sunt.

Sed enim hos vana nugantes pudeat; sapientes autem ac sobrios aequum est non dubitare, quod iamdiu cessaverit atque abolitus fuerit absurdarum religionum error. Neque iam ulterius ii qui suum dominum creatoremque agnoverunt, vitaeque auctorem, et benefactorem ob tot tantaque mirabilia confessi sunt, haud hi inquam ad suum vomitum revertentes, dicent stupidae et insensatae mutaeque rei: Deus noster tu es; tu nos fecisti; tu vitae nostrae cursum dirigis; tu nobis dominaris; tu quid agendum, quid secus, doces. Nam quid his miserius magisque devitandum? Oportere autem existimo, et quidem admodum tempestive, ad vocationem gentium orationem nostram rursus convertere, et quid de hac re dicat theologus animadvertere *. ** Is. IX. 1.* “ Regio Zabulon, et terra Nephtalim, et reliqui maritimi lit-
 „ toris incolae, et trans Iordanem, partes gentium Iudaeae (1), populus qui sedet
 „ in tenebris, magnam lucem aspiciat. Qui habitatis in regione et umbra mortis,
 „ lux vobis oborta est. „ Iam vero propheticorum horum verborum sapiens atque
 inspiratus interpres, clare admodum et splendidissime enucleans nobis ipsorum vim,
 et praedictionum exitum exponens, Matthaeus inquam divus apostolus, qui nobis
 evangelicam historiam composuit, ceu radicem quandam ac fundamentum fidei nos-
 trae praeiaciens, et Servatoris nostri incarnati patefaciens mysterium, haec ait *. ** Matth. V. 12.*
 “ Cum audisset Iesus quod Iohannes traditus esset, secessit in Galilaeam; relictas
 „ que Nazareth, veniens habitavit in Capharnaum maritima, in finibus Zabulon
 „ et Nephtalim. Ut adimpleretur quod dictum est per Isaiam prophetam: terra Za-
 „ bulon et terra Nephtalim, via maris trans Iordanem, Galilaea gentium, populus
 „ qui sedebat in tenebris, vidit lucem magnam; et sedentibus in regione et umbra
 „ mortis, lux orta est. Exinde coepit Iesus praedicare et dicere: paenitentiam agite,
 „ appropinquavit enim regnum caelorum. „

Profecto quod propheticus sermo sive evangelicus, namque eodem uterque recidit, his verbis gentium ad veritatis lucem conversionem significaverit, haud magnopere laborandum erit ut ii intelligant qui apprime volunt, neque oraculorum inspiratae scripturae prorsus sunt ignari. Sciunt enim horum periti, ethnicae stultitiae deditos homines in umbra mortis sedisse, profundae velut ignorantiae tenebris devinctos, et peccatorum caligine inumbratos, ceu nondum divino lumine illustratos, et idololatriae nigredine adhuc infuscatos, quod hercle dirius morte est et calamitosius. Est enim animae mors, veraeque vitae omnimoda privatio. His ita, inquit, in ignorantiae tenebris habitantibus Servatoris gratia refulsit, et iustitiae sol obortus est qui atheismi noctem dispulit. Circumibat enim paenitentiam praedicans, ut potestati quidem principum tenebrarum se subducerent, infirmitatem illorum fraudulentamque efficaciam irridentes, vocati autem ad vultus Domini lumen di-

(1) Ita est in Nicephori codice, etiamsi mox idem Nicephorus consentit in Matthaei loco.

centis *: “ ego lux in mundum veni. Et, ego sum lux mundi *. Et, qui ambulat in
 ,, lumine non offendit *. ,, Ut ad eum accedentes illuminentur, neque ipsorum
 vultus confundantur. Sicut etiam divus mandat Paulus *: “ ut filii lucis, inquit,
 ,, ambulate. Nam fructus Spiritus (1) in omni bonitate, iustitia, et veritate: ,, ut
 probe intelligerent, quomodo ad Deum se ab idolis converterint, ut Deo viventi
 veroque servirent, et expectarent filium eius de caelis, quem a mortuis suscitavit.
 Poterit autem is, qui sedulo in sacris oraculis mentem defixerit, cognoscere, alibi
 quoque ab hoc deifero viro similia praenuntiari *: “ Erit die illa radix Iessae, et qui
 ,, surget ad dominandum gentibus; in ipso gentes sperabunt (2). ,, Huius ergo tam
 splendidi atque omnibus patentis vaticinii, quod ad usque extremos terrae fines di-
 vulgatum est, quodque nobis manifestissime demonstrat, effulgens ante saecula ex
 patre Verbum Deum, extremis autem saeculi temporibus ex Davidis femore geni-
 tum secundum carnem, ne hos ipsos quidem incredulos et obtusis auribus praedi-
 tos ignaros esse puto. Quid enim his vocibus clarius, ob demonstrandum ac reve-
 landum ipsis quoque dementibus, incarnationis Servatoris nostri mysterium? Iam
 enim apud nos in confesso est, purissimam Dei matrem ex radice Iessae Davidis-
 que semine genus suum deduxisse (3); unde in carne Servator ceu flos est ortus;
 quae Deum simul et hominem supra naturae leges peperit; quamobrem proprie ve-
 reque Deipara a nobis agnoscitur; idque confirmat partus virgineus, qui prorsus
 est ineffabilis, quatenus novo inter homines modo Christus editus partu fuit, et
 tamen integram virginitatem, post partum etiam, parentis suae conservavit.

44. Quantum vero potentatum sit obtenturus, qualique modo gentibus impe-
 raturus, divino permotus Spiritu propheta idem clamabit *: “ Regem in decore
 ,, suo videbitis. Et * ego suscitabo illis cum iustitia regem; et omnes viae eius re-
 ,, ctae. Ipse aedificabit civitatem meam, et captivitatem populi mei ipse convertet
 ,, sine pretio et sine muneribus, ait Dominus exercituum. Et rursus: ego adducam
 ,, pacem ad principes eorum *, pacem et sanitatem ad ipsum. Magnus principatus
 ,, eius, et pacis ipsius non est terminus. Super throno Davidis patris sui sedebit,
 ,, ut illum recte constituat, agatque cum iustitia et iudicio abhinc et in aeternum
 ,, tempus. Zelus Domini exercituum haec faciet *. ,, Quod ergo rex regum, et do-
 minus dominantium, regnator regni sui in aeternum, per haec verba nobis deno-
 tetur, qui est Christus Deus noster, neminem qui peractum apud nos incarnatio-
 nis mysterium noverit, contradicturum puto. Ipse enim evidenter est, et non alius,
 rex nobis suscitatus, iustus, salvificus, qui divinam iustitiam nos docuit. Ipse nobis
 est factus, ut apostolice loquar *, “ sapientia a Deo et iustitia et sanctificatio et
 ,, redemptio. ,, Qui etiam Dei civitatem aedificavit, non terrestrem aliquam aeter-
 naque stabilitate carentem, sed illam potius fundamentis nixam, quae Deo digna

* Ioh. XII. 46.

* Ioh. IX. 5.

* Ioh. XI. 9.

* Ephes. V. 8.

* Is. XI. 10.

* Is. XXXIII. 17.

* Is. XLV. 13.

* Is. LX. 17.

* Is. IX. 7.
Gr. p. 69.

* I. Cor. I. 30.

(1) Ita cod. et vulgatus textus graecus *spiritus*, non *lucis*, ut vulg. lat., cui tamen favet in graecis aliquot codicibus varia lectio *φωτός*.

(2) Utitur Nicephorus, ut semper graeci patres, textu vulgato LXX. interpretum. Latinus vero vulgatus tenet hebraicam lectionem post Hieronymum. Nos quoque sequimur necessario in nostra translatione graecorum textuum graecam editionem, quam qui forte non intelligunt, habet bonum interpretem Nobilium in sexta editione. Hoc semel tantum monere opus fuit, ne quis dissonantias, cum incidunt, admiretur.

(3) In hac re demonstranda versatur Eusebii quoque caesariensis prima quaestio evangelica a nobis ex vaticano codice edita.

intelligitur superna Hierusalem, cuius opifex conditorque Deus, in qua primogenitorum ecclesia, qui in caelis sunt conscripti, cum supernis illis potestatibus conversatur. Populi quoque sui captivitatem convertet; cuiusnam vero et quomodo, audiendum est. Eramus enim revera olim nos homines, creatoris dominique nostri ignari, nostram cum illo necessitudinem abnegantes, et ab eius obsequio longe alienati propter stuporem nostrum in peccatis, et dominantem nobis diaboli dolum: suppositi autem hostis iugo, ceu mancipia et captivi eius arbitrio dediti, qui nempe libertate amissa, servire ipsi cogebamur.

Sed quia fieri non poterat quin Deus clementer creaturam suam respiceret, apparuit redemptor, cui neque muneribus neque pretio opus erat externo, sed semet ipsum exinanivit, pretium dans redemptionis pro nobis omnibus proprium sanguinem vivificum ac salutarem; et passione ac cruce pro nobis tolerata, in altum conscendit, et captivavit convertens captivitatem nostram; eripiens reapse nos chaldaica noxiorum daemonum potestate, barbarique intellectualis dynastae manu eruens; adquisivitque nos populum peculiarem, eos videlicet qui per illuminationem ac fidem sinceram rectamque ad eius dominatum confugerint; regnans imperansque nobis per saecula. Discredet autem nemo, nisi qui forte iudaica incredulitate et impudentia laborat, abolitum illud gerens adhuc in anima velum, litteraeque crassitiem nondum volens de corde suo abradere, ideoque in divina mysteria nondum introspicere dignus. Quod si quis dubitando dicat, propheticum sermonem affirmare, fore hominem quendam qui Iudaeorum principatum obtineat; hic a nobis, immo ab ipsa veritate audiet, secundum ipsius sacrae litterae traditionem, post Iudaeorum Babylone reditum, neminem apud eos apparere qui regium diadema, quo antea reges inaugurabantur, gestaverit, vel regalis dignitatis sceptrum tenuerit; sic nimirum universali Deo per prophetarum vocem iam praefato; sed sub populi rectoribus ac sacerdotibus deinde remp. fuisse cognoscimus. Unde constat, haud de hac nobis captivitate babylonica sacrum sermonem loqui; quum sit exploratum a quibus et qua ratione Iudaei babylonica calamitate liberati in Palaestinam postliminio redierint, sicut in illarum rerum historiis perspicue descriptum est. Quamobrem de temporibus illis prophetica effata intelligere, non est rationi consentaneum. Quae vero et scimus, et credimus, et patres nostri nobis narraverunt, quibus firmiter apprime innitimur, haec praedicamus, nempe nos esse illos quos Deus de gentibus sibi adunavit, qui constanter in eum sperantes, redempti a Domino fuimus, quos de invisibilium inimicorum manu eripuit, et a tenebrarum regionibus mortisque umbra collegit ex oriente et occasu, aquilone et mari, deserto et iniquoso incredulitatis loco, hostis nostri artibus, errabundos olim, et salutaribus rectae religionis fluentis privatos, quibus gratiam divinae agnitionis desuper, benignitatis suae imbris largitus est.

Quod ergo sessurum esse super Davidis throno Servatorem a prophetico sermone praedictum fuerit, divus angelus his insanis persuadeat; nisi forte sacras quoque evangeliorum, ut alias sancti Spiritus, locutiones contemnunt. Nempe ille de caelo veniens, et immaculae semperque virgini matri, communis totius mundi salutis nuncium significans, eum quem ipsa paritura erat Servatorem omnium, filium Altissimi vocatum in proclamabat, et Davidis thronum occupaturum, regnumque

sine fine habiturum. Quin adeo magnum ipsum futurum cum adsumpta quoque natura portendit; sciens nimirum illum et nunc et antea et semper existentem, magnumque et super omnia Deum. Propterea rex regum, et in multas gentes dominans, etiam quatenus homo, Emmanuel est. Aequae enim eminent, et prae omnibus potentia ac dignitate pollet tum divinitatis tum carnis attributis praeditus; quamquam pauper fuit sponte, divina condescensione utens, nostraque inopia indutus, ut nos divinitate ipsius ditaremur. Prorsus itaque necesse est, servatoris nostri Christi in cunctis adesse personam. Quumque rex tantus sit constitutus, sequitur conveniensque est principes quoque regni fieri consentaneos, et gentes esse subiectas, nec quomodolibet sed cunctas omnino gentes; est enim omnium rex ac dominus; et sicut omnium cum patre in caelo, ita et in terra omnium pariter dominus praepotensque. Ideo dictum est *: “ et qui surget ad dominandum gentibus, „ in ipso gentes sperabunt. „ Velint nolint iudaici dogmatis homines; alioqui et illa quae ab omni lingua canuntur reiiciant ac deleant, quaeque nobis regis personam exhibent, dicente (psalmista) *: “ ego autem constitutus sum rex ab eo super „ Sion montem sanctum eius. Et *, postula a me, et dabo tibi gentes heredita- „ tem tuam, et possessionem tuam terminos terrae. „ Iam vero ad alias quoque inspirati viri locutiones veniendum est. Dicit enim *: “ ego Dominus, qui in iustitia „ vocavi. Et * dabo te foedus generis, et lucem gentium, ut aperias oculos caeco- „ rum, et captivos de vinculis eruas, et de domo carceris sedentes in tenebris *. „ Et rursus: posui te foedus generis, salutem usque ad terminos terrae *. Et de- „ nuo *: dedi te foedus generis, lucem gentium, ut terram constituas, et heredi- „ tatem deserti possideas. Ut dicas vinctis *: appropinquat cito iustitia tua, et „ egredietur in lucem * salutare tuum, et in brachio meo sperabunt. Et adhuc *: „ propter Sion non tacebo, et propter Hierusalem non negligam; donec egredia- „ tur ut lux iustitia tua, et salutare meum ut lampas accendatur. Et videbunt „ gentes iustitiam tuam, et reges gloriam tuam. Et vocabis nomen tuum novum, „ prout Dominus illud appellabit, erisque corona pulcritudinis in manu Dei tui, „ neque ulterius vocaberis derelicta: terra tua haud deserta dicetur. „

* Is. XI. 10.

* Ps. II. 6.

* v. 8.

* Is. XLII. 6.

* Is. XLIX. 6.

Gr. p. 71.

* Is. XLII. 7.

* Is. XLIX. 6.

* ibidem.

* Is. LI. 5.

* cod. εἰς φῶς,

non ὡς φῶς.

* Is. LXII. 1.

Videbit autem quispiam, si retro ad multo antiquiora tempora recurrat, gentium repositam in omnium servatore ac redemptore Christo spem, iamdiu vaticiniis proclamata. Sic enim et Iacob patriarcha, Iudae tribui benedicens aiebat *: “ non „ deficient princeps de Iuda, neque dux de femore eius, donec veniat cui repo- „ situm est; et ipse erit expectatio gentium. „ Constat enim ex Iuda ortum Do- „ minum. Si ergo veriloqui sunt sanctorum sermones, sicuti reapse veriloqui sunt, temporibus singuli suis proprium exitum nacti, haud excident neque evanescent, quia munimen firmamentumque ab evangelicis effatis habent. Venit enim completurus legem ac prophetas Dominus; nihilque praeteritum iri denuntiavit, operatorem magis quam magistrum in horum consummatione semet ostendens. Ergo falsus non fuit gentium ad veram fidem concursus, ideoque nulla poterit fraus diabolica a vocantis regis amore ac fide eas retrahere. Putres itaque et invalidi sunt atque omni mendacio et impietate scatent adversariorum sermones. Quod si quis ordinem quoque requireret, qualis esse solet ubi rex et subditi, hinc videlicet discat *. “ Die „ illa, inquit, erit Israhel tertius post Assyrios et Aegyptios, benedictus in terra,

* Gen. XLIX. 10.

* Is. XIX. 25.

„ cui Dominus sabaoth benedixerit dicens: benedictus erit populus meus in Aegypto, et in Assyriis, et hereditas mea Israhel. „ Nam praedictorum enumeratione, vocatarum gentium ad sacram doctrinam plenitudinem sermo propheticus significavit. Postremo loco, id est tertius, Israhel collocatur, quia etiamsi multo eminens, et ex aliena barbaraque regione profectus est, nihilominus praeoccupat eum Assyrius, praeripitque in Christum fidem, corporaliter adhuc infantulum adoratum donorumque numero, intellectualibus eius et contemplativis officiis pari, affectum. Secundus Aegyptius succedit, fugientis adventu superstitiosum errorem depellens. Post quem tertius Israhel, et quidem a praedicante vocatus, quemadmodum nobis tradiderunt qui evangelia scripsere apostoli Domini.

45. Age vero his adfinia atque aemula esse apostolica documenta, eademque veluti via insistentia, facile cognoscemus; credi videlicet Servatorem gentibus id est ecclesiae gentium praeesse, eiusque caput esse, ac sine dubio oportere eum regnare donec ponat inimicos suos scabellum pedum suorum, et regni heredes efficiat qui in eum speraverint. Dicit itaque primipilaris veluti gentium apostolus *:

* 1. Cor. XI. 3.

* Ephes. I. 17.

“ volo vos scire, omnis viri caput esse Christum *. Et rursus: ut Deus domini „ nostri Iesu Christi, pater gloriae, det vobis spiritum sapientiae et revelationis in „ agnitione eius; illuminatos oculos cordis vestri, ut sciatis quae sit vocatio- „ nis eius, et quae divitiae gloriae hereditatis eius in sanctis. Et quae sit super- „ eminens magnitudo virtutis eius in nos, qui credimus secundum operationem „ potentiae virtutis eius, quam operatus est in Christo, suscitans illum a mortuis, „ et constituens ad dexteram suam in caelestibus, supra omnem principatum et „ potestatem et virtutem et dominationem, et omne nomen quod nominatur non „ solum in hoc saeculo, sed etiam in futuro. Et, omnia subiecit sub pedibus eius, „ et ipsum dedit caput supra omnem ecclesiam, quae est corpus ipsius, et pleni- „ tudo eius, qui omnia in omnibus adimplet. Et *, quia Deus eum superexalta- „ vit, deditque ei nomen super omne nomen, ut in nomine Iesu omne genu fle- „ ctatur caelestium, terrestrium, et infernorum. Et *, in ipso habitat omnis ple- „ nitudo divinitatis corporaliter. Et * estis in illo repleti, qui est caput omnis prin- „ cipatus et potestatis. Et denuo *: veritatem autem facientes in caritate, cresca- „ mus in illo per omnia, qui est caput Christus; ex quo totum corpus compactum „ et connexum per omnem iuncturam subministrationis, secundum operationem „ in mensuram uniuscuiusque membri augmentum corporis facit in aedificatio- „ nem sui in caritate. Et iterum *: quia vir caput mulieris, ita et Christus ec- „ clesiae caput. „

* Philip. II. 9.

* Coloss. II. 9.

* v. 10.

* Ephes. IV. 15.

* Ephes. V. 23.

Postquam itaque caput et initium omnium ostendit esse Christum sacer apostolus, regemque universorum demonstravit, deinde inducit eundem credentibus quoque in ipsum, largientem regnum, ubi ait *: “ itaque regnum immobile susci- „ pientes, habemus gratiam, per quam serviamus placentes Deo cum metu et re- „ verentia. Et *, gratias agentes Deo patri, qui idoneos nos fecit in partem sortis „ sanctorum in lumine; qui eripuit nos de potestate tenebrarum, et transtulit in „ regnum filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem, remissionem pec- „ catorum. „ Ut autem filii simul et fratres et heredes, animadvertere debemus *

* Hebr. XII. 28.

* Coloss. I. 12.

* Ephes. III. 5.

Gr. p. 74.

“ sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis et prophetis in Spiritu, gentes esse

„ coheredes et concorporales et comparticipes promissionis eius in Christo Iesu,
 „ per evangelium factus minister. Audacius * autem scripsi vobis, fratres, ex parte,
 „ tanquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quae data est mihi a Deo,
 „ ut sim minister Iesu Christi in gentibus, sanctificans evangelium, ut fiat oblatio
 „ gentium accepta, sanctificata in Spiritu sancto. Et deinde *: non enim accepi-
 „ stis spiritum servitutis iterum ad timorem, sed accepistis spiritum adoptionis,
 „ in quo clamamus abba, pater. Ipse Spiritus testificatur spiritui nostro, quod si-
 „ mus filii Dei. Quod si filii, et heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem
 „ Christi. Et postea *: quia iam non es servus, sed filius et heres Dei per Christum. „
 Quibus verbis consonabit alius theologus *: “ dedit eis potestatem filios Dei fieri,
 „ his qui credunt in nomine eius. „ Addet his, evangelii quoque minister *: “ quia
 „ vos estis corpus Christi, et membra ex parte. Decebat * enim eum, propter
 „ quem omnia, et per quem omnia, qui multos filios in gloriam adduxerat, aucto-
 „ rem salutis nostrae cruciatibus consummare. Nam et qui sanctificat et qui san-
 „ ctificantur, ex uno omnes. Quam ob causam non erubescit fratres illos nomi-
 „ nare dicens: annuntiabo nomen tuum fratribus meis, in medio ecclesiae lau-
 „ dabo te. Et rursus *: quos praescivit et praedestinavit conformes fieri imagini
 „ filii sui, ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. Et praeterea *. In quo abun-
 „ dantius volens Deus ostendere pollicitationis heredibus immobilitatem consilii sui,
 „ interposuit iusiurandum; ut per duas res immobiles, quibus impossibile est men-
 „ tiri Deum, validum solatium habeamus qui confugimus ad tenendam propositam
 „ spem. Et adhuc *. Dico Iesum Christum ministrum fuisse circumcisionis pro-
 „ pter veritatem Dei, ad confirmandas promissiones patrum; gentes autem super
 „ misericordia glorificare Deum, sicuti scriptum est: propterea confitebor tibi in
 „ gentibus, Domine, et nomini tuo psallam. Et insuper ait *: laetamini gentes cum
 „ populo eius. Item *: laudate Dominum omnes gentes, collaudate eum omnes po-
 „ puli. Et denique Isaias *: erit radix Iessae, et qui exsurget regere gentes, in ipso
 „ gentes sperabunt. „ In his porro observandum est, quod non modo de iisdem re-
 bus sed et eadem verba, quae propheta, sacer dicit apostolus. His vero quae contra-
 dicet oratio? nam qui gratis consecuti sunt misericordiam a Domino, ex atheismo
 ad Dei amorem translati, firmi in fide stantes glorificant Deum, non autem idolo-
 latrae sunt, quicquid insanis ebriisque videatur. Nam quomodo hos paenitebit tot
 tantorumque quibus gloriantur donorum? quandoquidem digni habiti fuere qui filii
 heredesque Dei per fidem fierent, et corpus ac membra Christi sunt, et aeternae
 gloriae studiosissimi; quomodo hanc omittentes gratiam atque splendorem, ad tene-
 bras erroremque revolventur? Quod si haec ab his profanis omnino negantur, a
 nobis tamen creduntur, in tantum ut divinam Servatoris benignitatem admiremur,
 aperteque confiteamur, ipsum bonitatis excessu pro suae potentiae copia, non eos
 tantummodo qui praesente adhuc vita utebantur, diaboli tyrannide, per condescen-
 sionem liberasse; verum etiam iamdiu in inferno detentis, qui olim temporibus
 atheismi impietatisque vixerant, et nunc tenebris caecisque locis, et catenis inex-
 tricabilibus tenebantur, apparens Servator libertatem praedicans largitus est, et do-
 minantis hostis violentiae subduxit. Atque haec a prophetica iamdiu lingua prae-
 dicta fuerant, quum persona Christi induceretur vinctis dicentis *: “ exite; et te-
 „

* Rom. XV. 15.

* Rom. VIII. 15.

* Gal. IV. 7.

* Ioh. I. 12.

* I. Cor. XII. 17.

* Hebr. II. 10.

* Rom. VIII. 29.

* Hebr. VI. 17.

* Rom. XV. 8.

* Ps. 10.

* Ps. 11.

* XI. 10.

Gr. p. 74.

* Is. XLIX. 9.

„ nebras incolentibus, revelemini. „ Id autem suo tempore demum accidisse, is
 * I. Petr. III. 18. qui apicem in Christi discipulis tenet, narrabit dicens *: “ quia Christus semel
 „ pro peccatis nostris mortuus est, iustus pro iniustis; ut nos ad Deum adduce-
 „ ret; carne quidem extinctus, vivificatus autem spiritu: in quo et his, qui in
 „ carcere erant, spiritibus veniens praedicavit, qui increduli fuerant aliquando. „
 Quos ego existimo de salutis mysterio edoctos, susceptaque redemptoris praedica-
 tione, quamquam omni motu atque operatione carentes, et omni agendarum rerum
 spe deposita, attamen gratos huic tam splendido eximioque beneficio, magnopere
 impios obiurgasse; tamquam si una cum viventibus iniuria adficerentur; vel potius
 eorum qui in Redemptorem blasphemi erant, audaciam non ferentes. Prorsus enim
 ob impietatis suae cumulum, ne animas quidem praemortuorum ab idololatria libe-
 rabunt. Quapropter videtur mihi et illorum reatus augeri, et maiori ut par est poe-
 nae obnoxius fieri. Sed enim nos his omissis, qui vivorum aequae ac mortuorum
 iudicio damnantur, ad susceptum propositum revertentes, reliqua persequamur.

46. Nam quatenus est gentium rex, promissiones subditis edicit, quasi quan-
 dam remunerationem ac praemium fidei erga ipsum atque obedientiae; quam rem
 * Is. XXV. 6. audire operae pretium est *. “ Faciet enim, inquit, dominus Deus sabaoth cunctis
 „ gentibus super monte hoc: bibent laetitiam, bibent vinum, unguento linientur
 „ in monte isto. „ Age vero numquid horum spem fefellit? Immo manifeste his
 verbis, sacra mysteria divini doni gratiaeque docemur; nempe pretiosi sanguinis
 servatoris nostri Christi participationem, et divini lavacri sanctificationem; quibus
 profecto quid iucundius quidve divinius sit ad animi laetitiam et illuminationem?
 * Is. LIV. 1. Hinc denuo mandat illis ut de vocantis munificentia laetentur, dicens *: “ laetare
 „ sterilis, quae non paris; erumpe et clama, quae non parturis; quia plures filii
 Gr. p. 75. „ desertae, quam eius quae habet virum. „ Iam et quaenam bona hi qui ad vo-
 * Is. XVIII. 7. cationis gratiam concurrerint sint relaturi, facile cognoscens quilibet dicet *: “ tem-
 „ pore illo adferentur dona Domino sabaoth tam a populo adflicto et misero, quam
 „ a populo magno; ex hoc et usque in aeternum tempus. „ Dona autem quaenam
 intelligantur, nisi omnino laudis spiritale sacrificium, et rationalis cultus a cunctis
 qui sunt in ecclesia populis Deo adhibitus; quem ille veluti odorem suavitatis ex-
 cipit? Quod autem ipsis gratiam redditurus, donisque eos remuneraturus sit, rur-
 * Is. LVI. 7. sus dicit *: “ adducam illos in montem sanctum meum, et iucundabo eos in domo
 „ orationis meae; holocausta eorum acceptabilia erunt altari meo. Nam domus mea,
 „ domus orationis vocabitur cunctis gentibus. „ Porro haud arbitror in tantam
 venisse insaniam novorum iudaizantium aliquos, ut putent praedictis verbis loca-
 lem tantummodo apud Hierosolyma cultum denotari. Nam quis ita sit contumax,
 postquam ex persona universalis Dei iamdiu prophetae clamaverunt, illa immolato-
 rum animalium et carniū abolita esse ac repudiata sacrificia, hisque substitutum
 cultum hominum Deum invocantium et in spiritu sacrificantium? “ Quid mihi,
 * Is. I. 11. „ inquit * sacrificiorum vestrorum multitudo, ait Dominus? plenus sum; holocausta
 „ arietum, et adipem agnorum, et sanguinem taurorum atque hircorum renuo.
 v. 13. „ Quis enim haec de manibus vestris requisivit? Neomenias vero et sabbata se iam
 * Ps. XXXIX. 7. „ non pati declarat. „ Sicut etiam psalmista spiritu praeveniens scripsit *: “ sacri-
 * Ps. XLIX. 9. „ ficiū et oblationem noluisti, holocausta pro peccato non postulasti. „ Itemque *:

“ et non accipiam de domo tua vitulos, neque ex gregibus tuis hircos. Et, si vo-
 ;, luisses sacrificium dedissem utique, holocaustis non delectaberis *. „ Spiritualia
 vero proponit sacrificia, adhortando: immola Deo sacrificia, immola Deo sacrificium
 laudis, et redde Altissimo vota tua *. Manifestius vero hoc sistitur in sequentibus.
 Dum enim ait “ cunctis gentibus „, haud partialem illam et regione quadam defi-
 nitam Israhelitarum synagogam, sed catholicam et omni numero maiorem his verbis
 designat ecclesiam.

* Ps. L. 18.

* Ps. XLIX. 13.

Quod autem regis gentium congregationes pure puro adhaereant, viaque illa-
 rum pura sit, quandoquidem nulla peste aut macula idolicorum sacrificiorum foe-
 dantur, animadvertere oportet dum ait *: “ non transibit illuc impurus, neque
 „ erit ibi impurorum semita; dispersi autem ibunt per illam. „, Tantopere autem
 ipsam esse purificatam et sanctificatam gentium praeco adfirmat, ut ipsam et tem-
 plum Dei esse et domum Dei, huiusque Spiritum in ea habitare dicat *. “ Ita Chri-
 „ stus dilexit ecclesiam, seque pro illa tradidit, ut eam sanctificaret, mundans la-
 „ vacro aquae in verbo, ut exhiberet ipsam sibi gloriosam, non habentem macu-
 „ lam neque rugam, neque aliquid huiusmodi, sed ut sit sancta et immaculata. „
 Et alibi *. “ Et dedit semet ipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate,
 „ et emundaret sibi populum peculiarem, sectatorem honorum operum. Et *, qui
 „ suscitavit Christum a mortuis, vivificabit etiam mortalia corpora vestra per inha-
 „ bitantem in vobis Spiritum. Et *, Moyses quidem fidelis erat in tota domo eius
 „, tamquam famulus in testimonium eorum quae dicenda erant: Christus vero tam-
 „ quam filius in domo eius, quae domus sumus nos. Et alibi *: nescitis quod tem-
 „ plum Dei estis, et Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis templum Dei violave-
 „ rit, disperdet illum Deus. Nam Dei templum sanctum est, quod estis vos. Et
 „ iterum *: nescitis quoniam corpora vestra templum sunt eius qui in vobis est
 „, sancti Spiritus, quod a Deo habetis, et non estis vestri, quia pretio redempti?
 „, Glorificate utique Deum in corpore vestro et in spiritu vestro, quae sunt Dei. „
 Exploratum itaque ex his omnibus est, eos qui Christo crediderunt, Spiritumque
 gratiae receperunt per divini lavacri regenerationem, templum Dei et esse, et ita
 appellari dignos: consequenterque illos qui hos idololatrias dicere instituerunt; dae-
 monum esse templa apparet. Quod si non est communio Dei cum idolis, constat
 hodiernos inobedientiae filios, in quibus contrarius spiritus operatur, veritatem al-
 latrare sancto resistentes Spiritui, dum aiunt Christianos idola colere; eosdemque
 factos esse daemonum templum, criminari audent. Ad quorum refutationem divina
 extant oracula, terribilem ipsis a Deo vindictam decernentia. Sic ergo ecclesiae pa-
 ranymphus, hanc coniungens copulansque mirabiliter Christo sponso, idque vincu-
 lum et copulam adstringens, corpus esse Christi et membra ex parte, unumque
 corpus esse multos definit; quandoquidem unum eundemque panem mysteriorum
 benedictionis participamus, unitatem cum ipso per fidem adepti. Moxque sublimi
 eximiaque doctrina declarans illuminansque mysterium, sub humani coniugii ima-
 gine, haec pergit dicere *: “ ita viri debent uxores suas diligere, ut corpora sua.
 „, Qui suam uxorem diligit, se ipsum diligit. Nemo enim umquam carnem suam
 „, odio habuit, sed nutrit et fovet eam, sicut et Christus ecclesiam; quia membra
 „, sumus corporis eius, et de ossibus eius. Propter hoc relinquet homo patrem et

* Is. XXXV. 8.

* Ephes. V. 25.

* Tit. II. 14.

Gr. p. 76.
* Rom. VIII. 11.

* Hebr. III. 5.

* I. Cor. III. 16.

* I. Cor. VI. 19.

* Ephes. V. 28.

„ matrem suam, et adhaerebit uxori suae, et erunt duo in carne una. Sacramen-
 „ tum hoc magnum est; ego autem dico in Christo et in ecclesia. „

47. Veniant nunc iniquitatis operatores atque demonstrent quomodo et quibusnam inspiratis oraculis ecclesiam ab unione cum Christo sceleste divellant? quomodo coheredes et concorporales Christi, simulacra ab infidelibus culta adorant? Quomodo ergo verum dicant, qui falsitati patrocinantur? Videant igitur, nisi forte
Gr. p. 77. ipsum Christum profanum quid et impurum propter vocatos in eiusdem sortem et concorporalem communionem, existimant; videant inquam, ne blasphemiae culmen attingant. Verum hi neque se obrui, neque ut ita dicam defodi sentiunt propria ignominia, dum loquentes in Spiritu Dei sanctos prophetas atque apostolos abrogant, eosque profanos veluti atque impios vates clamitant et magistros ex proprio ventre loquentes. Quorum vitandos spurcosque sermones, ad sui erroris confirmationem pertrahunt: “ particeps idolorum Ephraim posuit sibi scandala, irritavit
 „ Chananaeos „ legimus *; at Christianos idolorum participes iisque communicantes nusquam usque ad hanc diem a quopiam dici audivimus, nisi ab iis tantum, qui adversus Christi gloriam et contra recte eum colentes atque adorantes, rabie insaniunt. Neque id mirum. Mos est enim impiorum adversandi melioribus, et veritatem depravandi, ut sententiae suae improbitatem velare queant. Dictumque a sanctis viris recte fuit, latentem malitiam proclamata esse noxio-
 „ Os. IV. 17.

48. Hi quippe palam propriam impietatem numquam ostentare audentes, gravem suam adversus cultum nostrum iniuriam subverentes, multosque latere putantes, quasi Christum non offendant dum eius divinae imagini contumeliam faciunt, quid moliuntur? Quia sciunt natura comparatum non esse, ut res ipsae mutantur, nomina autem saepe indifferentiam prae se ferre, ad denominationis differentiam procurrant, et diabolicis religionibus addictam nomenclaturam, venerandae servatoris nostri Christi ac Dei imagini, hi qui revera sunt idolorum amatores, accommodare laud perhorrescunt, idolum hanc appellantes; et colentes eam rite Christianos, idololatras vocitantes: ut, ceu si perversam abhinc fidem nostram invenerint, stabilitatem huius atque constantiam, quantum in ipsis est, evertant; manifestam hinc parientes iniquitatem, nempe et in Christum irreverenter blasphemiam conflantes, et rectum sincerumque dogma nostrum temere impudenterque accusantes. Atqui gentes quidem misericordiam Dei collaudant, quamquam nuper ex infidelitate exilierunt, gratiaeque doctrinam receperunt. Isti autem qui nunc dicuntur Christiani, maximeque ii quibus sacerdotii tradita videtur dignitas, non horrent animo, non lingua rigescunt, blasphemiae excessum non verentur, dum se aliosque Christianos omnes, Dei portionem et Christi hereditatem, daemonum impurorum hereditatem appellant? Iam etiamsi sibi solis apostasiae et irreligionis famam imponerent, omnium sane hominum miserrimi et apprime detestabiles existimarentur. Nunc vero quum adversus omnes omnino admirandae nostrae veraeque religionis consortes, impias linguas commoverint, quò fieri potest ut divinam iram non experiantur suppliciis acerbissimis addicti? Sed enim ad prophetica oracula convertendus sermo est. Igitur homines ex cunctis gentibus ac linguis cunctisque stirpibus, mortales ex universo terrarum orbe insulis atque mari sub uno rege constitutos, unumque dominum ac Deum et principem agnoscentes invocantes atque colentes,

Gr. p. 78.

consentaneum utique erit unico nomine et quidem ab illo principe derivato appellari atque denotari. Idcirco propheta ait *: servis meis vocabitur nomen novum, quod erit in terra benedictum; benedicent enim Deum verum.

* Is. LXV. 15.

Quid isti ad haec stolidi dicent? Quid autem nos? Nempe quod Christus dominus ac Deus noster, factus homo, nomine appellatus sit quod utramque unitam naturam pariter significaret, nempe et deitatem ungentem et unctam humanitatem; ita ut uno vocabulo et concurrentium substantiarum duplicitas, et facta ex his unice personae hypostatica unio, sine dubitatione dignosceretur. Consentaneum itaque erat, ut qui in hoc nomine baptizati erant et consignati, ab eodem cognomen suum derivarent, et Christiani dicerentur, uno eodemque titulo distincti omnes atque appellati, velut ii qui pacti alicuius certissima signa prae se ferunt. Atque hoc nobis maxime proprium ac peculiare signaculum nomenque est, quantumvis hi irreligionis crapula mersi audire non patiantur. Huius rei causa mirabiliter admodum Christi ecclesia et est et dicitur, populusque acquisitionis, gens sancta, genus electum, regale sacerdotium, hereditas inclyta Dei, portio Domini, funiculus hereditatis eius, vitis Domini sabaôth, filii dilecti, fratres germani, servi familiarissimi, templum Dei, regni heredes, vocationis caelestis participes, rationales oves summi pastoris. Quare et virtutes eius annunciamus, qui vocavit nos de tenebris in admirabile lumen suum, Deumque et regem et dominum creatorem, servatorem redemptoremque nominamus et confitemur, et quicquid praeterea a nobis in hymnis dicitur. Sic veri Trinitatis adoratores agniti, diabolicam omnem fraudem proterimus ac despuimus, omnem idolicum errorem odimus atque abominamur, et qui non ita se habent et confitentur, anathematibus subiicimus. Nostra itaque confessio eiusmodi est. Sed iam ad illam contra irreligiosos orationem a qua discessimus revertamur.

49. Quid ergo dicitis? Rex hic magnus magnificus, cuius magnificentia caelos exsuperat, cui omnium rerum potestas est, quique imperium sempiternum obtinet; regno enim eius nullum esse finem confitemur quotidie; angelorum dominus, caelestium, terrestrium, atque infernorum imperator, universae creaturae auctor, quique omnia ex non extantibus ad existendum produxit; quomodo iam vel saltem aliquibus dominabitur? Defecit a tanto rege populus, quem de perduellionis crimine merito quis accusabit, vacua sunt iam regia palatia et deserta, alterius regis partes sequuntur. Huiusmodi est seditiosorum horum oratio, qui Christi regno ideo fortasse non subiacent, quia regem habent Mamonom. Age nobis dicant defectionis huius modum; quaeratur quatenus fuerit conversionis istius causa. Si sponte quidem a dominantis manu populus se subduxit, utrum ne quia ille dominari nesciret, an quia tueri eos non posset? Atqui is est qui in regno suo dominatur a saeculo, qui caelum terramque implet, cuius in manu omnes fines terrae; qui Deus ad salvandum dicitur; et Deus salutarium nostrorum; et ipse natus est nobis Servator dominus; et qui salvet, praeter illum, nemo est. An quia non providet, nec Deo digne nostra haec administrat, hunc recusant? Atqui ipse est qui oriri facit solem suum supra malos et bonos, et pluit super iustos atque iniustos; qui dat terrae imbrem matutinum et serotinum, qui dat escam omni carni. Et, pater meus, inquit, usque modo operatur, et ego operor. Quibus verbis curam Dei de

Gr. p. 79.

nobis providentiamque suadet. An rursus ceu non magnum negant admittere? Atqui rex magnus super universam terram est, et magnitudinis eius non est finis. An demum quasi partiale et circumscriptum habeat imperium, vel aliquo tempore definitum? Atqui regno eius non erit finis; et ipsi flectitur omne genu caelestium terrestrium et infernorum. An postremo, quia intellectu indigeat! Atqui intelligentiae eius non est numerus; nec quisquam novit mentem Domini. Quod si forte Deum minime exorabilem nec nostri sollicitum existimant, quis inquam, praeter illum, sanctorum voce loquitur sic: nolo ut homo morte moriatur, sed convertatur potius a via sua, vivatque anima eius. Egoque ipse qui aio impio morte morieris; idem dico, quod si convertetur a via sua, recteque et iuste aget, et in vitae mandatis ambulabit, vita vivet et non morietur: omnium peccatorum eius obliviscar. Superest ut Deum parte aliqua sapientiae vel iustitiae destitutum arbitrentur. Atqui abyssum sapientiae eius vel connaturalis potius scientiae quis metietur? Etenim sapientia caelum extendit, terram fundavit, cunctaque omnino in sapientia fecit. Quodque bonus sit, et omnia habeat, ob quae ab omnibus celebratur hymnis et glorificatur, cur opus est supra mentis atque orationis vim Dei magnalia attingere, et impossibilia audere? Ne forte incauti stulto consilio et insania, aequae ac isti impii, in insipientiae foveam incidamus?

Gr. p. 80.

Hic ergo repudiatus Deus quam re sit imminutus aut egeat, hi blaterones dicant; ut hic ignarus et languidus ad officium, abiciat imperium. Quin potius, ut nos dicimus, quibusnam non est superior et excelsior Deus? Quae oratio culmen demonstrabit magnitudinis eius, virtutisque finem interminum, vel potestatem immensurabilem, et adversus omnes fortitudinis vim infinitam? Et ne his humilibus verbis exornare excelsum putantes, extenuemus potius universalis dominatus potentatusque ineffabilem dignitatem, quae incomparabiliter et absque ulla paritate omnia transilit et excedit, cunctisque inaccessa et incomprehensibilis est, omnique menti ac sermoni impervia, ceu quae extra omnem visibilem invisibilemque rem est atque omne nomen sive in praesenti sive in futuro saeculo nominandum; his inquam dicendis, ceu facultate nostra maioribus, abstineamus. Quod si haud sponte gradu suo cedens, dicto audiens factus est, utique vis ei illata fuit; et qui princeps erat, sub tyrannidem decidit. Quis porro hanc tyrannidem arripuit, et imperium illi abstulit? Sine dubio qui tyrannus est factus, fortior feliciorque est, quatenus quidem victor praevaluit, et comparandae victoriae vires habuit. Nam certe in his visibilibus et humanis, cum ad pugnam aciemque res belli devenit, et manus conseruntur, fructum armorum atque laborum hi qui superiores discedunt referunt, dum hostem proelio victum in captivitatem redigunt; unde sequitur praedae et manubiarum copiosa adeptio, armorum quoque plurima accessio, vel hostilis regionis depopulatio atque in propriam ditionem reductio, stipendiorum in posterum tempus violenta indictio tamquam victis et in servitutem redactis. Quod autem ab invisibilibus potestatibus commotum bellum est, a quibus nobis haec contra fidem procella permiscetur, nihil horum sperat sibi bene eventurum. Non enim par est illius atque huius belli motus: neque ut aliquam rem externam nostram hostis adquirat, adversus nos consurgit, sed ut nos penitus totos, id est rationales animas et rectricem hominis mentem depopuletur sibi que subiiciat, persuadeatque ut re-

gem appellemus, Deumque confiteamur illum qui Dei adversarius est, eiusque abominandis animaeque exitiosis iussibus obtemperemus; et ne ipse solus gehennae sit addictus, sed etiam consortes suos in aeternum ignem secum coniiciat. Id enim officium ab initio fuit invidi daemonis et flagitiosi, nempe ut nos paratis generi nostro bonis cum livore irruens spoliaret, et suae ruinae socios faciat. Iamvero is cui subditi erepti sunt, iam principatu spoliatus est, et dignitate privatus, atque omnino potestate seclusus. Nudum illi superest nomen; vel hoc ipsum, ut par est, prorsus evanescet. Ergo huius gloria ad miseriam * deformitatemque recidet. Ubi enim non est subditus, ibi ne regem quidem consistere necesse est. Cur? quia hic quibus imperet non habebit. Sic isti calamitosi daemoni largiter faventes, putant adversus Christi regnum fortiter gerere, nostramque fidem viriliter oppugnare, nosque a divinis depellere dogmatibus. Attamen divinitus inspiratas audiant voces *: " stultus stulta loquetur, et cor eius vana cogitabit. ,,

* gr. περιχέον.

* Is. XXXII. 6.

50. Quid autem hoc insanius aut stultius? Vana vere adversus Christum meditati sunt, stultaque ipsorum consilia fuerunt et cogitationes, mentisque ratione carentis et absurdae partus, veraeque fatuitatis, immo malitia atheismo summaque impietate maior: quorum nullam partem, ne in mentem quidem homini, recipere licet, ita ut stultissime putet, et scelestissime committat, ad tantam infirmitatem et dedecus supremum Dei dominatum deprimere. Qua quidem re quid absurdius esse potest atque irreligiosius? Sed nova quaedam, ut videtur, adversus Christi regnum ab his iniquis oritur accusatio. Quum enim in Christum oporteret celsiores quosque congerere honores, in extremam potius ignominiam ac vilitatem eundem detrudere non erubescunt, ut ei detracta quae Deo congruit dignitate, minorem demonstrent, divinisque qualitatibus spolient, simplicemque hominem unumque de nobis esse statuunt, atque universali quae ipsi inest potestate depellant. In tantam scilicet improbitatem atque irreligiositatem istorum dogmata consecutaneo cursu deveniunt! Sed hi rudes atque stolidi non cogitarunt, quomodo haec ille sit passurus, qui fortem alligavit, eiusque vasa diripuit, atque a furore contra nos compevit. Quomodo qui invisibilem captivavit tyrannum, et formidabilem delevit potentiam, spoliatus fuerit vicissimque devictus? Num debilitate sua id passus, aut adquisitae rei negligentia, et quidem post tot sudores atque cruciatus? Patiatur, inquam, spoliari se cum potentia, sua quoque erga nos cura ac providentia? Vanum itaque fuit eius certamen, frustra contra adversarium pugnam suam consummavit. Fortasse et aliis opus ei erit certaminibus, et negotium ei facessetur, neque a sollicitudinibus ob hostem suum cessabit; et de alia cogitabit aliquando incarnatione, et crucem aliam ac passionem excipiet; ex quo continget, ut his analogum quoque cultum sit habiturus. Nam si destruxit idololatriam Christus, idque nobis fuit animarum medicamen; postea vero haec pestis rursus spiritum sumpsit, alia denuo medicina opus erit; id quod in corporalibus morbis compertum est; cum si quis medicus praesentem morbum aegrotantis sanare velit, consentanea morbo pharmaca propinat; deinde accidit, ut quod remedium videbatur, aliquando perversum fiat atque mortiferum, quia nempe nihilo melior immo peior sit aegri status; necessario itaque aestuabit medicus et satis aget, aliis molitionibus studens componere medicinam. Quod si ne ita quidem scopo potiatur, addet alia, atque in infinitum ex-

Gr. p. 8f.

hauriet experimenta. Sed iam dehinc quod fit, non est medela, sed ambiguitas et aberratio et aegri doloribus incrementum. Pari modo servatoris quoque nostri Christi incarnationem irridentes hi miseri definire volunt, nihil omnino efficax aut stabile habere ipsam existimantes. Ludibrio itaque habentur ipsis nostra mysteria, nihilque a scenicis rebus ut videtur distantia.

At enim nos, veritatis usum habentes, et rerum gestarum fidei ac virtuti adhaerentes, dicimus: adeo sua constat victoria tyranni mortisque victori Christo, ut iam exitiosus draco, insatiabilem suam voracitatem in Christum ipsum intendens, et in praesentem irruens, postquam veluti esca ipsi obiecta est humanitas, isque cupide ceu praedam quandam nactus vorare putavit, in hamum deitatis deceptus incurrit; et quos olim liguriens ingurgitaverat, difficultate cibi praefocatus, invitus evomuit. Propterea homines, qui antea praeda erant obvia et gratissimus cibus draconi, potestatem acceperunt, ab eo qui mundum devicit, superbamque et saevam diaboli potentiam destruxit, calcandi serpentes et scorpiones omnemque inimici vim. Sed et hamo draconem attrahent, capistrum fibulamque naribus eius iniicient, armillaque labium eius perfodient; quantumlibet hi erroris sui laqueis capti captivo et perforato et mastigiae cultum, ut ipsi aiunt, stolide exhibeant. Vere non cogitaverunt sapere et intelligere infelices hi. Ideo adversus veritatem insolescunt, audentque quae nec barbaris neque graecis audenda forent. Quid dicent, ubi audierint quae in evangelis noster diserte rex et pastor clamavit *: oves meae vocem meam audiunt, et nemo rapit ea de manu mea? Et quod pater dederit ei potestatem in omnem carnem *. Et, omnia quae habet pater, habet et filius *. Nam mea omnia, inquit, tua sunt; et tua, mea, et in his clarificatus sum *. Namque Unigenitum cuncta sui patris participare credimus. Quomodo ergo clarificatus est, si victus ac minoratus? Quomodo potestate spoliatus fuerit, qui patris maiestate ornatur, consorsque est universae potentiae eius? Haec Domini hostes non considerant, quia sub alio degunt saeculi huius principe. Hoc enim ipsis valet idolorum adoratio, nempe iam inde ab initio suscepta evangelicae doctrinae contradictio. Nos vero numquam defatigemur ipsorum vesaniam atque stoliditatem debellare.

Quid ergo ait Servator *? “ Qui per ianuam intrat, pastor est. Et cum oves, proprias emiseric, ante ipsas vadit, et oves eum sequuntur, quia sciunt vocem, eius. Alienum autem non sequuntur, quia vocem illius non noverunt; ideo alie, num non sectantur, sed ab eo fugiunt, quia non noverunt vocem alienorum. „ Dein rursus *. “ Ego sum ostium; per me si quis introierit, salvabitur, et proce, det, et pascua inveniet. „ Quid autem hi vesani? Pastorem huiusmodi, aegrotum ac debilem, et pastoralis artis imperitum esse volunt, vel infirmis ad dirigendas oves viribus, et vel eo invito aut etiam prodente gregem a lupo discerptum fuisse. Frustra autem opponi ostium videtur, quod nullam praestet securitatem; sive quis intret sive exeat, nihil eiusdem saluti conferens. Atqui ita nugari et loqui, qualem poenam suppliciumve non meretur? Deinde *: “ ego sum pastor. bonus, et cognosco oves meas, et recognoscunt me meae, et animam meam pono, pro ovibus. „ His autem utrimque blasphemiae defoditur fovea, qui et Christi pastoris simul, et ovium ignorantiam, stulte accusant. Discredent enim prorsus illi, animam pro ovibus ponere se dicenti; ut vel omnino nullam fuisse passionem eius

Gr. p. 82.

* Ioh. X. 27.

* Ioh. XVII. 2.

* Ioh. XVI. 15.

* Ioh. XVII. 10.

* Ioh. X. 2.

* v. 2.

Gr. p. 83.

* v. 14.

statuant, vel simulatam et phantasticam; vanumque drama ab evangeliorum auctoribus compositum adfirmabunt. Hi autem nonnisi illorum dementiae atque impietatis fructus sunt. Et Christus quidem ait *: “ et alias oves habeo, quae non sunt „ ex hoc ovili; et illas oportet me adducere, et vocem meam audient, et fiet unum „ ovile et unus pastor. „ Hi contra, illas etiam quae ei cognitae et congregatae sunt, ab eiusdem ditione et familiaritate arcere nituntur, et ad erroris sui ducem diabolum traducere. Diceret autem his quoque Christus, qui Iudaeorum vesania laborant *: “ vos non creditis, quia non estis de ovibus meis. Oves meae vocem „ meam audiunt, et cognosco eas, et sequuntur me *. Et ego vitam aeternam dabo „ eis, et in aeternum non peribunt; neque eas quisquam rapiet de manu mea *. „ Pater meus qui mihi dedit, maior omnibus est, et nemo rapere de manu patris „ mei potest. Ego et pater unum sumus *. „ Hi vero Iudaeorum dogmata et opera reapse habentes, blasphemiarum suarum tamquam lapidibus Christum impetunt. Sic enim, quantum in ipsis est, Christum deminuunt, et universali potestate spoliant, et iam gradu deiectum decernunt, evangelica quoque, inter alia, mendacii insimulantes oracula: patri autem ipsorum Antichristo gloriam tribuunt et victoriam, trophaei instar splendidi, proprium ei statuantes exitium.

51. Sed iam ipsi quoque patri et omnium Deo, prout verisimile est, vim inferre cernuntur, eumque generali potentatu velle deiicere, dum una cum filio spoliatum potentia adserent. Si quidem filius ait *: “ ego et pater unum sumus; „ regnatque cum patre in saecula. Dicent etiam Spiritum sanctum mendaciter apostolis esse locutum; dum alii quidem inspiravit dicere *: “ quoniam eripuit nos de „ potestate tenebrarum, et transtulit in regnum filii dilectionis suae, in quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum; qui est imago Dei invisibilis, „ primogenitus omnis creaturae. „ Alterius autem auribus insonuit dicens *: “ vos „ genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitionis, ut virtutes annuncietis eius qui de tenebris vos vocavit in admirabile lumen suum. „ Qui olim non populus, nunc autem populus Dei. Et, qui olim extra misericordiam, nunc autem misericordiam adepti. „ Quibus consonat evangelicus sermo clamans *: “ quia lux in tenebris lucet, et tenebrae eam non comprehenderunt. „ Verum hi qui tenebris digni sunt, lucem fugatam fuisse putant et comprehensam. Frustra haec dicta fuere, aiunt; et nugatur qui dicit, eos qui in tenebris erant, in admirabile lumen fuisse vocatos; et illum qui populus non erat, nunc populum esse Dei; et qui longe erant a misericordia, factos ei proximos. Frustra, ut videtur, Christi sanguis fusus est, et pretium pro nobis datum, sicuti credimus et praedicamus. Sic eos in perditionis barathrum blasphema et irreligiosa doctrina praecipites dat. Praeterea deiloquorum alter, huic item labori interveniens, ita praedictis opem feret *: “ erit diebus illis et tempore illo, vocabunt Hierusalem solum Domini, et congregabuntur adhuc post desideria pravi cordis ipsorum. „ Haec divus propheta. Sed quum saepenumero iam eiusmodi locutiones explanaverimus, haud existimo ad easdem explicationes esse redeundum. Quamquam ea quae inferius ab eo dicuntur, haud praeterire velim; si quidem ea nobis multam pariunt veritatem proposito argumento idoneam, nec non naturalem cognitionem et concordiam demonstrant, quae quidem subtiliter animadvertendo cognoscemus: quatenus nempe

* Ioh. X. 16.

* v. 26.

* v. 28.

* v. 29.

* v. 30.

* v. 30.

* Coloss. I. 13.

* I. Petr. II. 9.

Gr. p. 81.

* Ioh. I. 3.

* Hier. III. 17.

Deus, et quibusnam per tempora curam suam peculiarem impenderit, et quaenam novitas seu instauratio ferendarum deinceps legum, quae veteribus firmiores erant futurae, multoque potiore laturae utilitatem, et ubinam aliquando haec leges significandae forent, qualique virtute magisterium ipsarum esset peragendum.

* Hier. XXXI. 31.

52. Sic autem se habet locus propheticus *. “ Ecce dies veniunt, ait Dominus, et feriam domui Israhelis et domui Iudae foedus novum; non secundum foedus quod pepigi cum patribus eorum, die qua apprehendi manum eorum, ut educerem eos de terra Aegypti. Et ipsi non permanserunt in foedere meo; et ego eos neglexi, ait Dominus. Quia hoc est foedus quod feriam cum domo Israhelis post dies illos, dicit Dominus, dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorumdem scribam illas: et ero eis in Deum, et ipsi erunt mihi in populum. Neque suum quisque civem docebit, neque item quisque fratrem suum, dicens: cognosce Dominum: omnes enim cognoscent me, a parvo ad magnum. Quia propitiabor iniquitatibus eorum, et peccati ipsorum ulterius non recordabor. Haec Spiritus sancti interpretes. Quis porro haec inspirata non audiit oracula? Ubique terrarum ac pelagi deiferorum virorum cernitur praedicatio diffusa. Quis ita insipiens et stolidus, ut Spiritus oracula pensi non habeat, artis autem diabolicae inventis adtendat? Quanta reprehensione ac punitione digni sint, dicat aliquis eorum qui recte loquendi sunt studiosi. Quid his dictis rectius aut evidentius? Nonne hinc coarguitur stultorum vanitas? Nonne doctrina nostra, ut rectae pietati consona, hinc demonstratur? Nonne novum foedus nobis ante proclamavit, quod salutare Verbum visibiliter apparens tradidit? Nonne vitae secundum Deum agenda rationem in antecessum exposuit; et quod eam suscipientium illustrandae mentes forent et illuminandae; et quod denique ad fidem accedentium corda vetere peccati macula mundanda essent? in quibus etiam divinam legem scriptum iri praenuntiavit. Nonne veterem hominem depositum iri, spirituque renovandum praescripuit? Nonne nostram cum Deo familiaritatem propinquitatemque delineat? ita ut sinus eius populus et sancta hereditas, liberam et per semet ipsam oblatam Dei cognitionem habituri? Nonne exhibet Deum gratis indulgentem peccatis nostris, et iniquitatum nostrarum oblivionem demonstraturum? Nonne misericordiam et benignitatem quam in nos gerit, proclamavit? Nonne, quod rei omnis caput est, ut summam dicam, sacrae nostrae fidei fundamenta et fulcra stabilivit? His plaudere, et felicibus eadem coronare suffragiis, iustissimum sit. Namque haec impietatis deprimunt supercilium, et impudentium ora obstruunt. Vere decuit oraculorum horum mediatorem esse atque ministrum, eum qui recte digneque prophetarum dictus est miserantissimus propter suam ad luctum lacrymasque proclivitatem; qui Deo agnitus fuit ante etiam conceptionem, et in ipsa vulva sanctificatus. Quid enim sacra illa anima elementius et purius?

Gr. p. 85.

* Hier. XXXI. 31.

Sed ad propositorum dictorum explanationem tempus est ut convertamur *. “ Ecce dies veniunt, ait Dominus, et feriam domui Israhelis, et domui Iudae foedus novum. Dies nulli alii intelligi debent, nisi quos ceteri prophetae extremos fore docent (etiamsi indefinite haec dictum est) quibus Dei Verbum inter homines cum carne versatum est. In saeculorum enim fine, Christi mysterium manifestatum est, legesque ab eo nobis cum novo foedere adlatae fuere. Alioqui ostendant

nobis adversarii tum nostri tum veritatis, tempus aliud, et hoc prophético oraculo posterius, et foedus aliud ostendant; quo facto, nos tacebimus. Sed quamdiu id demonstrare nequeunt (neque sane umquam poterunt) sententia nostra stet, et veritatis doctrina sese alacriter attollat. Domus vero Israhelis atque Iudae, quinam alii erunt, quam qui mente purissima Deum pervidere, quantum homini licet, poterunt, et cum pura sinceraque fidei confessione ad eum accedere? Sic enim proprie Israhel atque Iudas designabuntur; etiamsi hominum nudis tantum appellationibus addictorum, hoc loco sermo fecit mentionem, ne forte promissiones patribus factae excidisse viderentur iis qui adhuc carnales erant, et circumcisionis gloriabantur tessera. Sicut etiam Servator phoenissae mulieri dixit *: “ non sum „ missus nisi ad oves quae perierunt domus Israhelis. „ Quibus detrectantibus, postea ad gentes, ad quas patrum promissio et benedictio spectabat, transit.

* Matth. XV. 24.
Gr. p. 86.

Sed, si placet, rursus novi foederis minister, qui Christi nomen coram gentibus regibusque tulit, quique egregie oppido et tempestive et ex rei usu, his ipsis oraculis, dum ad Hebraeos scriberet, ad litteram usus est; is inquam nunc quoque opportunissime invocetur, atque in medium adducatur, dum utriusque foederis vim inter se comparat et diiudicat, dicens *: “ nam si prius illud culpa va- „ casset, non utique secundi locus inquireretur. „ Quid ni vero culpabile illud prius? quia, inquit *, nihil ad perfectum adduxit lex: introductio * vero melioris spei, per quam proximamus ad Deum. Igitur secundo foedere, et quidem meliore, opus fuit; cuius praecipua utilitas et necessitas est ad salvandum hominem, et illum iustificandum qui cum fide accedit, et veterum delictorum donandam emundationem. Erat autem haec evangelicae legislationis nuper gratia efflorescens. Porro rerum his intervenientium quanta est diversitas! Illic enim sacerdotes munera offerebant, cruentasque pro se ipsis et pro ignorantibus populi victimas, quae peccata dolere nequibant; namque in exemplo adhuc et umbris ministrabant caelestium rerum, sicuti Moysi oraculum fuit editum. Haec autem diversum ministerium intervenit, atque incomparabiliter melius, tanto melioribus cum promissionibus, quanto ab umbra veritas distat. Etenim noster pontifex, auctor apostolusque confessionis nostrae Christus Deus noster, semel pro peccantium salute se ipsum offerens sacrificatum immolatumque in carne, manet in aeternum pontifex, sedetque ad Dei dexteram; deinceps expectans, donec ponantur inimici eius scabellum pedum ipsius. Unica enim oblatione perfecit in perpetuum sanctificatos. Testis porro nobis, inquit, Spiritus sanctus.

* Hebr. VIII. 7.
* Hebr. VII. 19.
* cod. ἐπιστο-
γῶγγῶ.

Sed hi impuri atque profani, Spiritus oracula audire non sustinent, multamque immunditiam atque foetorem ex abominando corde suo eructantes, veritati occulant, ne Christum quidem quicquam perfecisse, neque eos esse sanctificatos qui gratia digni fuerunt. Sic sane iudicent, et quidem admodum recte, dum ex suo impuro spiritu eloquuntur “ non iuxta foedus quod pepigi cum illorum patribus, „ quo tempore manu apprehensos eduxi, inquit, eos de terra Aegypti *. „ Haec antiquitus, tacite veluti, veteris foederis cessationem innuebant *, quod ipsum tabularum quoque contritio significavit. Quo tempore enim aegyptiaca tyrannide Israhel ereptus fuerat, lapideis tabulis lex incidebatur, mons fumans apparebat, terroresque maximi desuper obiciebantur; cuiusmodi opus erat erga rudem populum et his ter-

* Hier. XXXI. 32.
* gr. corr. πρὸς
πηνίσσετο.

riculamentorum elementis indigentem; ita ut qui nuper peregrina regione excesserant, a barbarica morum perversitate averterentur, atque ad Dei cognitionem dirigerentur, ethnica superstitione deposita. Et tabularum quidem lapidearum usu, *Gr. p. 87.* saxei illorum cordis sacer sermo duritiem rigoremque denotabat. Idcirco enim et durae cervicis populus, nervique ferrei instar cor habens, atque omni contumaciae et pervicaciae deditus increpatur.

Cum autem nos dominus ac Deus de potestate tyranni improbi liberaturus advenit, et peccatorum nostrorum iugum depulsurus, nihil huiusmodi terriculorum intervenit. Salutis quippe nostrae operator, terram obambulans, mitis ille et humilis corde, sine ullo tumultu ac pavore, mansuetudinem immo prae se ferens et adfabilitatem, salutarem in synagogis doctrinam dictabat, omnique beneficiorum genere eos qui se audire vellent cumulabat, non leges scriptas tradebat, non terrae huius visibilis pedibusque calcatae portiones funiculis dividebat, nihil temporale et fluxum ad possidendum tradebat, sed caeleste praedicabat regnum, et inamissibiles opes largiebatur, gaudium ineffabile annunciabat, omnemque morbum atque languorem in populo curabat; omnia demum praestabat quaecumque a divina benignitate iis qui ad fidem accessissent praeberi dignum erat. Quid dicam Spiritus copiosam subministrationem ab eo datam? quibus ex omnibus gratia virtusque operantis atque donantis demonstrabatur. Idcirco etiam praedicebat: “ non iuxta foedus quod „ pepigi cum illorum patribus. „ Namque evangelicam legislationem deinde subinfert: “ dans leges meas in mentem eorum, et in corde eorundem scribam illas. „ Gratiae leges non sunt in charta atque atramento, sicut etiam apostolus innuit dicens *: “ epistola nostra vos estis, scripta in cordibus vestris; manifestati quod sitis „ Christi epistola, ministrata a nobis, scripta non atramento, sed Spiritu Dei vivi, „ non in tabulis lapideis, sed in tabulis (1) cordis carneis. „ Non enim in inanimi materia scribuntur, sed Dei digito, et Spiritus calamo imprimuntur, in rationalium hominum mentibus, veritate ac sinceritate imbutorum; eaeque animam ac mentem purificant. Nihil enim scriptum legislator noster tradidit; nam factis, non litteris, virtutibus non characteribus, divinae leges ceu ad ostensionem Spiritus in animabus stabiliuntur. Sic in illis evangelica praesignificabantur charismata.

Nonne haec est pulchra et fertilis terra, pubescens et fructuosum arvum, quod divinum excepit semen, cum sator exiit ad proiciendum doctrinae semina? terra haec triginta et sexaginta, immo et centum reddit, qui est maximus et summus fructus. Harum accurati legum scriptores ac ministri extiterunt divi apostoli, ad potiore quam Moyses Dei contemplationem et ministerium elati; qui etiam animosa sententia gloriantur dicere *: “ Dei sumus adiutores apud credentes: Dei „ agricultura, Dei aedificatio estis. „ Quod si haec vera sunt, sicuti reapse sunt, quomodo non erubescunt adversus apostolicas propheticasque voces nugari hi vesani, quasi Dei aedificium Antichristus subfossus occupaverit, praedium vastaverit, victoriam cum illis operans retulerit? Deinde: “ in corde eorum scribam illas. „ Heic illorum, qui evangelica praecepta receperunt, pro tabulis lapideis, corda ceu splendidos quosdam limpidosque cippos proposuit, in quibus divinae leges haud in

* II. Cor. III. 2.

* I. Cor. III. 9.

Gr. p. 88.

(1) Exceiderunt a graeco textu verba *λαθίνας ἀλλ' ἐν πλατεί.*

superficie charaxantur, sed alte penetrant, ad usque intimas cordis plicaturas mean-
tes, ut indelebiles diuturnaeque conserventur, et in omne aevum incolumes ma-
neant. Hinc unicuique, si modo velit, intelligere licet quanta est legum diversitas,
tantum adseclarum distare dignitatem. In hoc igitur nos foedere constituti, atque
in ipso confirmari et custodiri fiducialiter credentes, Dei populus esse gloriamur,
et Deum tamquam reapse Deum nostrum nobis inscribere et fidenter fateri, et re-
velata facie *, puro corde, non nutante sententia, palam proclamamus.

* gr. corr.
πρὸς ὁπῶ.

Si ergo prius illud foedus non caruit ob dictas causas reprehensione, profecto
oportet irreprehensibile et omnino inculpabile, immo illustri fama ac nobilitate,
summaeque gloriae corona ornatum, novum foedus post illud vetus videri, ceu
quod omnia innovaverit ac perfecit, quodque bonorum caput est, iustitiam atque
salutem nobis adseruerit. Facescant itaque hi qui frustra peccant, atque ab omni
blasphemia ineptisque desinant, osque obstruatur illorum qui adversus salutem nos-
tram iniusta loquuntur. Quod si a calumnia non cessant pietatis hostes, quaerant
huic sectam contrariam, et secum capita conferant, atque huius inventorem ac le-
gislatorem sibi cernant, a quo erroris arcanis initientur, qui fere est huiusmodi *:
“ qui adversatur et extollitur supra omne quod dicitur Deus, aut quod colitur.
„ Cuius est adventus secundum operationem Satanae, in omni virtute, signis atque
„ prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis iis qui pereunt. Quem
„ Dominus interficiet spiritu oris sui, et adventu suo destruet. „ Nos autem adeo
abundanter, immo redundanter, divina scientia gratis ditavit, ita ut fiducialiter,
sicuti praedictum est, dicamus *: “ non docebunt unusquisque civem suum, nec
„ singuli fratrem suum, dicentes: cognosce Dominum. „ Et unde hoc scient? “ quia
„ cuncti, inquit, erunt docibiles Dei *. Et, quaecumque facitis, omnia ad Dei glo-
„ riam facite *. „ Et en causa: “ quia scient a parvo ipsorum usque ad magnum *. „

* II. Thess. II. 4
ad 9.

* Hier. XXXI. 34.

* Ioh. VI. 45.

* I. Cor. X. 31.
* Hier. loc. cit.

Edormite crapulam ebrii a vino impietatis vestrae, et auscultate prophetae va-
lida clareque clamanti: quia non unus aut duo, vel servus aut liber, vel dives aut
pauper, vel princeps aut subditus, vel rex aut privatus, vel omnino hic aut ille,
sed omnes, inquit, cognoscent me, a parvo usque ad magnum. Quem vero cogno-
scent? Creatorem dominumque omnium, qui dedit ipsis spiritum vitae, curatorem
conservatoremque omnium, benefactorem, qui sapientia sua gubernat omnia ac di-
rigit, qui omnibus existentiam et incolumitatem suppeditat. Nequaquam alienos
deos cognoscent, manuum suarum opificia non adorabunt, non dicent lapidi aut
ligno: tu nos creasti: sed me omnes cognoscent; a parvo ad magnum me cogno-
scent, non autem ignorabunt: neque diabolus adorabunt, neque creaturae loco
creatoris cultum exhibebunt: sed qui per ministros suos operatur, is loquetur; ut
tam splendidis limpidisque veritatis sermonibus falsitatem suam atque errorem op-
ponant. Què enim fieri posset, ut qui novum hoc foedus multo excelsius priore ad-
miserunt, ad vanitatum revolvantur cultum? Omnes itaque me cognoscent, inquit.
Sicut enim sensibilis hic sol universam quam spectat terram illuminat, ita iustitiae
sol Christus Deus noster cunctis divinae notitiae radios per evangelium incendit,
nostrumque omnium mentes illuminavit, et divina scientia gratiaque complevit.

Gr. p. 89.

Quinam vero sint hi, dicant ipsi. Nam si in partes nostras concedent, cum
veritate nobisque simul consentient, quippe qui Christi Dei nostri sigillo signati,

eiusque nomine appellati sumus. Si vero in contrariam partem abeant, haec est manifesta impuri spiritus operatio. Doceant hos ignaros rudesque in templo pueri, naturaliter veluti eruditi, dum ea fierent “ osanna in excelsis, clamantes; bene-
 * Matth. XXI. 9. „ dictus qui venit in nomine Domini *. „ Pudorem ipsis incutiant ethnicorum pueri, qui mirum est quantum studium prae se tulerint loquentem Iesum audiendi, ita ut discipulos quoque eius rogarent ut se ad illum deducerent. Iudaicum itaque
 * Is. I. 3. populum universalis Deus gravissime accusabat dicens *: “ cognovit bos possessorem suum, et asinus praesepe domini sui; Israhel autem me non cognovit, et
 „ populus me nescivit; „ quasi nimirum cerneret irrationalium animantium beluino ingenio, inscitiam horum atque vecordiam esse graviolem. Nos autem, quibus superne donum scientiae supervenit, in beata sorte ac benedictione reponens, quia stultitiam illorum mentisque aberrationem repulimus, nos inquam ipsum cognituros, perspicue praedixit. Firmat autem verborum indelebilis veritas quae facta ipsa comitatur. Pudeat deinceps illos qui falsitati innituntur, impieque atque inscienter Christianorum allatrant rectam sententiam. “ Plena enim est universa terra cognitione Domini *. Et plenum est caelum ac terra gloria eius *. „ Ubique enim in mundo sancta nostra celebratur fides.

Age vero quae praedictis propheta adiicit, ea ineffabilem Dei benignitatem, et
 * Gr. p. 90. inscrutabiles divitias bonitatis eius significant. “ Propitiabor iniquitatibus eorum *. „
 * Hier. XXXI. 34. Quid his verbis excelsius aut venerabilius? Quid dulcius aut gratiosius? Nam cum possit punire, et gehennae os dilatare, plurimasque et intolerabiles plagas imponere, mortes horrendas atque improvisas, propter sexcenta immo innumerabilia peccata; attamen non est comminatus, non punivit, non imperavit terrae ut dehisceret cunctosque omnino absorberet; sed eius erga homines benignitas praevaluit. “ Propitiabor enim, inquit, iniquitatibus eorum. „ Nos vero qui talia experti sumus et credimus, victoriale simul et eucharisticum hymnum Servatori nostro canimus, et gratiarum actionem quotidie offerimus, cantantes atque psallentes: “ quis loquetur
 * Ps. CV. 2. „ potentias Domini, auditas faciet omnes laudes eius *? „ Quis annunciare misericordias eius ac mirabilia satis valeat? Quae lingua magnitudinem beneficiorum eius digne eloquatur? quae oratio excogitari possit magnitudini datorum ab eo bonorum par? Atqui non solum non punivit neque gehennae tradidit, sed indulgens fuit iniquitatibus nostris; immo quod cuncta excedit, et orationem omnem exsuperat, mysterium salutaris incarnationis nobis operatus est. Cur autem vel quomodo? Non punivit, sed punitus est; non plagam intulit, sed plagatus est ipse in dilecta domo. Dorsum suum dedit in verbera, et genas suas ad alapas. Postremo turpissimam crucis necem excepit, ignominia contempta, secum cruci configens scriptum adversus nos chirographum, ut nos peccato eriperet, et de potestate tenebrarum liberaret. Idem itaque sacerdos et victima, idem immolans nostri causa, sacrificatus simul et offerens Deo patri populum peculiarem. Hinc nos de dominatu inimici redempti fuimus, patremque per filium agnovimus, et genuini Trinitatis adoratores extitimus. At enim qui ab eiusmodi gratia sunt alieni, horum omnium obliti, auresque et cordis oculos ad tam venerandas amabilesque res claudentes, quicquid demum volunt adorent et colant. Quod deinceps deifer propheta subiicit, quale quantumque est! “ Et peccatorum eorum ulterius non recordabor *. „ Hoc loco

mens vacillat, multaque perplexitate laborat, mutumque potius silentium praecoptat, quia ad inextricabilem divinorum iudiciorum labyrinthum devenit. Unicum vero perplexitati suae exitum reperit, ut nempe cum ineffabilium rerum spectatore et mysta dicat *: “ o altitudo divitiarum et sapientiae et scientiae Dei! quam inscru-

* Rom. XI. 33.

„ tabilia sunt iudicia eius, et investigabiles viae eius! „

53. Haec nobis Servator per divinam sacri lavacri generationem largitus est, in quo plena purgatio lustratioque animarum fit, et a peccatis liberatio. Has ego voces plurimi facio, has amplector et amo; quia mihi dulce est atque iucundum has mente revolvere, et his cogitandis alacritate repleti, et consolatorium peccatorum invenire pharmacum, et ad bonam spem erigi, et desperationem abiicere, Deique benignitatem ac misericordiam cognoscere. Etenim delictorum oblivionem nobis repraesentant, et misericordem atque indulgentem dominum creatorumque demonstrant; atque ut breviter dicam, salutis nobis datorem suadent esse nostrum legislatorem. Haec sunt legis nostrae ac legislatoris praecepta et doctrinae. Quod si forte oportet poetico prope more orationem colorare et plurimum variare, multisque deiloquorum virorum ornare vocibus, veluti pulcrum decoramque imaginem peritissimi pictores exhibere curant, materiis quantum fieri potest splendidis, coloribus clarissimis egregie tabulam animantes, venustantque et exhilarant, ut similitudo accuratior fiat; etenim ex imaginibus archetypa nobis innotescunt; alius itaque inspiratorum virorum advocetur, qui praedictis consonans fiat, veniat scilicet in sacrum deiferorum horum coetum, et hoc divinum stadium ingrediatur, simulque agonem peragat, conficiatque pietatis diaulon ille mysticarum mirarumque visionum et caelestium potestatum spectator ac mysta, fiatque additamentum iis quae antea in sapientiae domo elaborata fuere, deque horum detestandorum impietate ac nequitia triumphet, ut ne ipse quidem in hoc sacro collegio desideretur, immo adsonet, plectro veluti utens divino Spiritu, suaviter admodum ceteris parem gratiam sortitis vatibus, atque dicat *. “ Haec ait Dominus: ecce ego capio universam domum Israhel ex medio gentium, ad quas venerant, et congregabo eos ex cunctis finitimis ipsorum, et in regionem Israhelis reducam, faciamque eos populum, in terra mea et in montibus Israhel. „ Quod itaque divus hic propheta, divina permotus gratia, communis nostri servatoris Christi incarnationis his verbis perspicue mysterium describat, neminem mente praeditum contradicturum puto. Conspirant enim cum praecedentibus, neque opus erit multa rei propositae declaratione et continua per commentarios explanatione, quia multa alia huiusmodi in superioribus diffusius exposita sunt. Sed quia haec secundum historicum sensum accepta, carnali Israheli congruunt, nequi forte eorum, qui nunc iudaicae mentis crassitiam adoptarunt, adversus praedicta impudenter se attollant, officii nostri esse iudicavimus, vestigia ubique sacrarum ecclesiae magistrorum calcantes, contra insanas stultasque vecordium quaestiones insurgere ac dicere, quod haec umbratilia ipsis et figuraliter scripta fuerint. Namque et ipsis divinae providentiae cura semet revelabat. Reapse autem vereque haec in salutari Christi domini ad res humanas demissione complebantur. Abundanter enim in nos suae erga homines benignitatis

Gr. p. 21.

* Ezech. XXXVII. 21.

Gr. p. 92.

54. Congregavit quippe nos, id est intellectualem Israhelem, et promissionis

Abrahamo patriarchae factae filios, perque suam crucem de inimici manu eripuit, et evangelii praedicatione ex diversis regionibus collegit, atque in Israhelis terra, quae Christi ecclesia prout Deo dignum est intelligetur, coadunavit, montibusque alte structis ac mysticis, dogmatibus scilicet theologiae sublimibus, communivit. Quae

* v. 22. clarius in sequentibus docebit *: “ et princeps unus, inquit, erit illorum omnium, rex; neque erunt diutius duae gentes, neque deinceps scindentur in regna duo. ,,

55. Quis adeo rudis et insipiens, qui non consensurus sit et confessurus, perspicue haec et limpide in statu nostro christiano elucescere? Neque Zorobabeli propheticam accommodabit quisquam dictionem, si modo meliorum sectari volet suffragium. Ille enim post captivorum, id est Iudaeorum, Babylone reditum, non fuit liberati nuper servitute populi constitutus rex, sed dux populi tantum genti suae praeerat ac moderabatur. Quamobrem ei dictionem hanc accommodare, non erit rationabile. Rex porro verus principaliter vereque est omnium nostrum regnator ac dominator Christus Deus noster, qui incommutabilem habet principatum, et glo-

* Baruch III. 3. riam quae auferri non potest; sicut prophetica vox ait *: “ tu in sempiternum, sedes, nos autem perimus in aevo. ,, Sumus autem ei nos subiecti, et sub unico rege cuncti degimus; solum ipsum revelata facie, et constante corde Deum ac dominum confitentes praedicantesque. Propterea ne distinctio quidem aut diversitas subiectorum ei ulla est; iam enim haud alius alii regi obtemperat; ne hinc forte in plures diversasque sententias et irreligiosas opiniones divisi, ad absurdos detestandosque cultus discorditer dissecantur, atque ad idolorum scandala inclinentur. Qui enim id fieret? siquidem unum solumque natura suapte Deum ac regem agnoverunt et adorare edocti sunt. Manifestabit autem haec nobis evidentius subsequens

* v. 23. dictio *: “ et mundabo eos, eruntque mihi populus, et ego illis Deus. ,,

Quis porro mundans, et quinam mundati, facile cognoscemus, si apostolicas

* Hebr. I. 3. voces audiemus, quibus res servatoris nostri Christi docemur: quia * “ purgatio-

* Ephes. V. 25. ,, nem per se ipsum fecit peccatorum nostrorum. Et, quia * sic dilexit ecclesiam,

,, et se ipsum tradidit pro ea, ut illam sanctificaret, mundans lavacro aquae in

* Tit. II. 13. ,, verbo. ,, Et alibi *: “ expectantes beatam spem et manifestationem gloriae magni

Gr. p. 93. ,, Dei et servatoris nostri Iesu Christi, qui dedit semet ipsum pro nobis, ut nos

,, redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectato-

* Hebr. IX. 13. ,, rem bonorum operum. Et rursus *: si enim sanguis taurorum atque hircorum,

,, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad emundationem carnis, quanto

,, magis sanguis Christi, qui per aeternum Spiritum semet ipsum obtulit immacu-

,, latum Deo, emundabit conscientiam nostram a mortuis operibus, ad serviendum

* I. Ioh. I. 7. ,, Deo viventi ac vero? Et *, sanguis Iesu filii Dei emundat nos ab omni peccato, ,,

discipulus Servatoris scripsit; quo nos purificati a fermento vetere, nova in ipso

* Ezech. XXXVII. 24. massa existimus. Deinde *: “ et servus meus David, princeps in medio illorum;

,, et pastor unus erit omnium; Davidque servus meus princeps eorum in perpe-

,, tuum erit. ,,

Sic divo propheta diserte proclamante, Christumque Deum nostrum, ex Davide secundum carnem ortum demonstrante, ne Iudaeos quidem, quamquam corde incircumcisos et peccare solitos, in tantam moris scaevitatem, mentisque perversitatem devenire oporteret, ut caecutirent contra tam clarum limpidumque veritatis

fulgorem. Cogentur enim ex duobus alterum eligere; nempe vel propheticis impudenter resistere dictis, vel regem ac Deum omnium fateri Christum, et servam ei cervicem supponere, ac nobiscum adorationem suscipere: nedum frustra Christi sibi nomen inscribere, iniusteque ab eo denominari velle; qui profecto a recta via aberrant, et per abrupta atque aspera falsitatis incedere gaudent. Quasi vero non sic videantur increduliores Iudaeis et ingratiore, dum has sacras audire voces renuunt, et contra apostolicam praedicationem sensum animae obstruunt, ac prophetica delere nituntur oracula, ab ipsa nihilominus veritate iugulati. Infrenem sero igitur et christomacham vincient linguam, et pudore suffundentur, atque a sacrae nostrae confessionis obtreccatione recedent.

Dicant enim nobis quisnam hic sit a propheta proclamatus rex? Quod si respondere nolint, verentes ne forte veritatem attingentes in extremum periculum se coniciant, ceu in regem ac Deum incurrentes; confidentes nos loquenti per divum prophetam Spiritui, et divinitus inspiratae scripturae sensibus ubique recte obsequentes dicemus, quod gloriae rex, unigenitus Deus patris filius, in propria deitatis fulgens dignitate, nulloque modo divina excelsitate deminutus, neque quod erat abiiciens, sed in suis naturalibus bonis constanter consistens, clementia ineffabili demisit se ad exinanitionem, servi forma indutus, ut ad ruinam proclive fraude inimici humanum genus, in antiquam restitueret decoris prosperitatem, conservaretque haerentem ei dignitatem, et facta unione cum divina, res nostrae gloriosae evaderent. Postquam igitur factus est homo nobis similis, de femore atque radice patriarchae Davidis procedit ordine nativitatis; et quoniam David rex erat, idcirco et Christus, quamquam idem esset naturaliter Deus, et una cum carne eodem decore potestatis universalis dominatusque exornatus, rex omnium iustissime appellabitur. Nam rex est revera et ita nominatur. Quamobrem Davidis filius, quatenus homo est ac servus, non quatenus Deus denominatur; est enim omnium princeps ac dominus; sed ob adsumptam humanam naturam, quam sponte ob suam erga homines caritatem adscivit; hic de Davidis semine secundum carnem genus ducens, princeps noster est et erit in saecula; ipseque aeternus est rex, cuius exacutae et ardentes sagittae in corde inimicorum horum infigentur.

Nam etiamsi hi contumaces resistant, attamen David eos convincat ita psallens: “ et sedebit dominus rex in aeternum *. Et, regnabit Dominus in saecula. „ Deus tuus, Sion, in generationem et generationem *. Et, dixit Dominus Domino meo, sede a dextris meis, donec ponam inimicos tuos scabellum pedum „ tuorum *. „ Non est ergo probabile, vel potius est impossibile, ut haec Salathielis filio convenient. Quippe hic neque insignia regni adsumpsit, neque diadema adeptus est, sed ducatum tantummodo seu praefecturam populi gessit: idemque hic, utpote par nobis homo, morte interceptus fuit, eiusque ducatus finem nactus est. Neque regnum itaque apud Iudaeos extitit, neque Davidis genus in eo manifestum fuit. Secus vero regnat ille qui de Davidis semine secundum carnem est, filius autem Dei patris unigenitus idem secundum divinitatem. Nonne his paria divus quoque Gabriel sanctissimae purissimaeque Virgini, quum ei animos adderet, loquebatur? “ Ne timeas, Maria, invenisti enim gratiam apud Deum. Et, concipies, pies in utero, et paries filium, et vocabis nomen eius Iesum. Hic erit magnus,

Gr. p. 94.

* Ps. XXVIII. 10.

* Ps. CXLV. 10.

* Ps. CIX. 1.

., et filius Altissimi vocabitur; et dabit illi Dominus thronum Davidis patris eius, ., et regnabit super domum Iacob in saecula, et regni eius non erit finis. ., Est itaque omnino verius, ut ad dominum ac Deum nostrum haec referantur, cuius principatus atque potentatus sempiternus, gloria incessabilis, nullo tempore aut quomodolibet intercidenda aut minuenda, sed in infinitum mansura. Sicut itaque regem dominumque omnium hi miseri non agnoscunt, ita ne pastorem quidem eundem scient, quia abs regno simul et ovili semet separarunt, Christianosque calumniantur eandem cum ipsis sententiam fovere.

Sed inobedientiae filii, ne forte de contradicendo cogitent, neque ulla ipsis ansa remaneat, satis est ut Christum audiant in evangeliiis dicentem *: “ ego sum ., pastor bonus, qui animam pono pro ovibus. Et cognosco meas, et a meis cognoscor. Et alias oves habeo, quae non sunt de hoc ovili; et illas me oportet adducere. Et vocem meam audient, et fiet unum ovile et unus pastor. ., Quis adeo veritatis hostis? Quis tantopere Christi eiusque sermonum adversarius atque inimicus, ut impudenter velit adversus evangelicam doctrinam invehi ac decertare? Ex dictis certe palam fit, nequaquam ab his contra homines, sed contra creatorem ipsum et rerum omnium auctorem bellum esse susceptum. Praeterea dicit *: “ di ., sponam ipsis pacis foedus, et sempiternum pactum cum eis erit. ., Res carissima et apprime Deo congrua est pacis donum. Idque manifeste ostendit Servator, cum ad voluntariam passionem proprio instinctu abiit, necem pro nobis cruentam in cruce subiens, cum Iudaeorum furens multitudo dolos impie contra illum struxit. Quando igitur hinc ad patrem abiturus erat, dabatque discipulis mandata, ut fieri a testatore solet, videbatque eos super his turbatos, et perplexitatibus pulsatos, iamque etiam interrogantes, quonam heic ipsis forent evasura, tristitiae solamen promissione Paracliti sapienter suggerebat; mox autem pacis optimo et eximio dono ditabat. Namque addidit *: “ pacem relinquo vobis, pacem meam do vobis. ., Hoc pacto ipsis spe meliore proposita tumultum animae sedabat, non sinens ad pavorem consternationemque deflectere, sed excitabat confortabatque ipsorum mentes, atque ad fiduciam fortitudinemque vertebat, in fide erga se stabiliens, ne passionis futurae tristitia et ignominia scandalizarentur, sed invictam firmamque circa ipsum fidem haberent, qui miraculis multis atque virtutibus, suam deitatis potentiam ac magnitudinem saepenumero palam fecerat.

56. Sic itaque proprio sanguine, quem protinus in salutari passione fusurus erat, novum nobis testamentum pacis disposuit. Quia ubi testamentum, inquit *, ibi mors intercedat testatoris necesse est. Simul gratiam per testamentum renovans, et scaturientia de cruce suoque latere, quasi vitae fonte, hominibus aeterna et numquam minuenda bona promittens. Sic enim etiam novi testamenti ministro videtur. Nam quum quibusdam precibus normam condere adgrederetur, sic aiebat *: “ Deus ., pacis, qui eduxit de mortuis pastorem magnum ovium, in sanguine testamenti ., aeterni, dominum nostrum Iesum, aptet vos in omni opere bono. ., Nonne est ipse potius pax nostra? mediator Dei et hominum, per quem reconciliationem habuimus cum patre, quum hostes essemus ob peccatum? Si quid dicenti credendum est: “ Christus est pax nostra *, qui fecit utraque unum; et medium parietem mae ., ceriae solvens, inimicitiam in carne sua, legem mandatorum decretis evacuans,

Gr. p. 95.
* Ioh. X. 11. seq.

* Ezech.
XXXVII. 26.

* Ioh. XIV. 27.

* Hebr. IX. 16.

* Hebr. XIII. 20.

Gr. p. 96.
* Ephes. II. 14.
seq.

„ ut duos condat in semet in unum novum hominem, pacem faciens, et ambos
 „ reconcilians Deo in uno corpore per crucem, perimens inimicitiam in semet
 „ ipso. Et veniens evangelizavit pacem vobis qui longe fuistis, et pacem iis qui
 „ prope. Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno Spiritu ad patrem. „
 Tum et alibi ait *: “ in quo complacuit omnem plenitudinem inhabitare; et per
 „ eum reconciliare omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis eius, sive
 „ quae in terra, sive quae in caelis. „

* Coloss. I. 19.

Nos igitur eum qui pacem nobis composuit, et orientia inde bona donavit,
 et cognovimus et semper sciemus, regemque ac dominum nostrum adorantes glo-
 rificamus; qua in re et nunc deliciamur et sanctificamur, et spe efferimur meliora
 et perfectiora ipsius gratia consequendi. Hi autem qui hoc testamentum nihil pro-
 fuisse nugantur, recentius aliud expectent, et huius futuro auctori (diabolo) ad-
 haereant: quandoquidem et nunc ei suum tribuunt cultum, ut item in futuro sae-
 culo, sortis ei paratae et apostaticis simul potestatibus ipsi fiant participes. Si enim
 aures ad audiendum, oculosque ad videndum haberent, et sobriam ad intelligen-
 dum mentem, utique comprehenderent, quod ubi Deus mediator et reconciliator
 est, ibi ab eo stabilita pax bona, aeterna, et indissolubilis est; neque frustranea,
 neque imminuta umquam erit. Propterea neque discidium, neque seditio, neque
 regni divisio; neque ii qui tam eximiis digni donis fuerunt, ad dominationem aliam
 se perfugae transferent. Pugnae enim et belli ac tumultus id opus est. Ergo hinc
 quoque coarguuntur vaniloqui et Christianorum religioni nugaciter obloquentes.
 Sileant deinceps seque occulant hi, qui stultissima et ab omni ratione abhorrentia
 cogitant. Quid enim iam dicere ausint, si certe audierint quae postea deifer homo
 dicit *: “ ponam enim, inquit, sancta mea in medio eorum in perpetuum, et erit
 „ habitatio mea cum ipsis, et ero ipsis Deus, et ipsi mihi populus. „

* Ezech.
XXXVII. 26.

Quorumnam causa haec dicta fuerunt? Scrutamini scripturas. Olim Iudaeor-
 um populo dixit Deus *: haec sunt quae testimonium perhibent de me. Quam-
 obrem si forte hi vesani vellent etiamnum Hebraeorum sententiam tenere, iisque
 propheticas voces accommodare, statim audient iam desertas esse Iudaeorum res
 sacras. Non enim erant aeternae, sed umbra potius ac figura nostrarum vere san-
 ctarum rerum; illae autem subintrante veritate, finem nactae sunt; nostrae in ae-
 ternum stant, firmam immobilemque stationem habentes; sunt enim supra incon-
 cussam petram fundatae. Dicant itaque nobis hi qui Spiritus dictis repugnant, quo-
 modo, rebus sanctis in medio nostri in perpetuum a Deo positae, daemonum im-
 purorum fieri possit adoratio. “ Nam quae communio lucis cum tenebris *? aut
 „ quae conventio templi Dei cum idolis? „ Sed gentes quidem sanctificantem agno-
 verunt, quoniam divinam notitiam participarunt cum consentanea huic sanctifica-
 tione, ut palam fit in sequentibus quae ita se habent: “ cognoscent enim gentes,
 „ quia ego Dominus sanctificans eas *. „ Hi vero divina expertes sanctificatione,
 piaculo autem quolibet atque impuritate plenas animas habentes, ratiocinio etiam
 eversi, cum sanctificantem Deum blasphemant, tum et ipsos sanctificatos, pro sua
 impura conscientia, stulte et impie immundos esse similiter dictitant.

Gr. p. 97.
* II. Cor. VI. 11.* Ezech.
XXXVII. 28.

57. Modum autem quo participes gratiae sanctificantur, sapiens nobis definit
 Paulus *: “ qui enim sanctificat et qui sanctificantur, ex uno omnes. „ Et ille

* Hebr. II. 11.

quidem, ceu caput, sanctificat, et salutis auctor, et omnis sanctitatis praebitor ac dominus; hi autem sanctificantur participatione gratiae renovati, per divini lavacri regenerationem ipsum sibi induentes: “ quoniam quotquot in Christo baptizati sunt, „ Christum sibi induerunt *. „ Quod autem ex uno pendere contingat, et quatenus felicitate ac beatitate quis proficiat, causam eius rei quodammodo ponens, ut innuat necessitudinem quamdam, eosque fraternitate esse donatos, addit *: “ quam- „ obrem non erubescit eos appellare fratres, dicens: nunciabo nomen tuum fratri- „ bus meis, in medio ecclesiae laudabo te. „ Ita eos honorans, et superioribus hominis conditioni honoribus eos coronans. Quid enim hoc divinius vel beatius? Cur autem sint fratres, constat. Nam quia Deus quum esset, nostra circumdari humilitate non est dedignatus propter infinitam suam clementiam ac bonitatem, ut nos paupertate sua extolleret, hinc adepti sumus ut et fratres et filii dicamur; ut actutum dicet *: “ ecce ego et pueri quos mihi Deus dedit. Quia ergo pueri com- „ municaverunt carni et sanguini, et ipse similiter participavit eisdem. „ Hos itaque Christo indutos, ab eoque praedicta ratione sanctificatos, quomodo non perhorrescunt infelices hi, idolorum adoratores appellare? Ex his porro pervidere licet, quonam haec contumelia evaserit, propter fraternitatis communionem atque adoptionis; quod sane dicere non licet, timentibus adversus primogenitum simul atque patrem blasphemiam, si certe Deum agnoscunt, neque sensu ac mente prorsus destituuntur. Nam silentio potius pleraque quae a Christomachorum lingua scitent, ceu nequissima et absurdissima praetereunda sunt. Nam qui negant fraternitatis cum Christo vinculum, et a dignitate adoptionis exciderunt, neque Christum sibi umquam induerunt, prout ipsi semet produnt, undenam haec discere vel experiri possint, vel sanctificationis consequi gratiam? Nam si ad harum rerum negationem incumbunt, haud meliora sane nec utiliora reperient. Haec sunt vecordiae illorum ac vanitatis deliramenta et quasi balatus.

58. Nos vero ad rem nostram veniamus, et qui adhuc ex hierophantarum numero nominandus superest, is sacrum hunc et bene ordinatum introducat chorum, et coronidis instar imponatur divinitus aedificatae domui, et sapientiae aedem perficiat, decore admodum et mire structam, pulcreque a Spiritu compaginatam atque exornatam. Consudet itaque cum antea decertantibus hic quoque sacros labores excipiens, ac sigilli instar praedictis apponatur, homo inquam Dei, desideriorum vir, gratiarum Spiritus thesaurus, aliorum arcanorum revelator, reconditarum rerum scrutator, barbarorum magister, ferarum temperator: fortasse hic hodiernorum quoque impiorum beluinam et efferatam incredulitatis molliet sententiam. Adesto itaque o prophetarum pervidentissime, Babylone et ex barbarica ora prodiens, et prout prudentia sapientiaque superna inspiraris, narra nobis quae tibi nocturnae divinarum visionum haud fallaces contemplationes, defaecata in mente, limpidoque intellectu impresserunt, patentemque prae buerunt verarum rerum revelationem; tum expedita lingua, claraque voce, nostrum vaticinare regem ac dominum, imperium sine fine gloriamque tenentem aeternam; atque ita impiorum et contumacium vecordiam infringe. Disertis enim verbis, ut scio, clamabis cum somnianti Chaldaeo dilapsas oblivione somnii visiones exposuisti, et dubiorum solutiones fecisti, haec pronuncians *. “ Et erit in diebus regum illorum, suscitabit Deus caeli regnum,

* Gal. III. 27.

* Hebr. II. 11.

* v. 13.

Gr. p. 98.

* Dan. II. 48.

„ quod in aeternum non dissipabitur; regnumque eius alteri populo non relinque-
 „ tur. Et comminuet frangetque omnia regna, et ipsum in aeternum perstabit. Et
 „ postea *. Videbam in visione noctis, et ecce in nubibus caeli veniens quidam, * Dan. VII. 13
 „ qui usque ad antiquum dierum pervenit, et coram oblatus est, et ipsi datus
 „ est principatus, et honor, et regnum; et omnes populi, tribus, linguae ipsi ser-
 „ vient. Potentia eius potentia aeterna, quae non praeteribit, et regnum eius non
 „ destruetur. „

Et haec quidem propheta. Horum vero detestandorum qualia? Primum quidem mendacii traducunt divini Spiritus oracula. Deinde patrem quoque Deum in propriis operibus scientia ac praevisione destitutum inducunt. Insuper Unigeniti regnum dissolutum aiunt, ceu quod perpetuum manere non potuerit; quod ne ab initio quidem ipsi traditum fuerit, neque ipse a linguis ac tribubus adoratus fuerit *Gr. p. 99.* ipsique servitum, neque populum possederit tyranno priori ereptum, atque ut breviter dicam, contraria omnia prophetae censent. Haec omnia paucis verbis comprehendentes, maximam blasphemiam adversus divinam gloriam instruxerunt, idololatricam impie ac scelestè Christianorum religionem appellare audentes, hancque opinionem sibi et aliis contrahentes. Quid nì vero cohorrerunt atque animo attonito fuerunt, dum his tam manifestis et indubiis temere sese opponerent? qui sane impudente facie et caeco corde perstantes, contra Servatoris gloriam semet audacter extulerunt. Sed undenam ipsis pro hoc Deo odibili absurdoque dogmate fiducia? Nam si simpliciter principatum ac regnum universalis Dei propheticus sermo fuisset vaticinatus sine peculiari definitione, insurgerent sane ferocius atque audacius contra rectorum religionis dogmatum sectatores, curiosa garrulitate vanitatem et fatuitatem sermonum suorum exaggerantes; ac veluti ii qui in praedam involant, dictorum verborum simplicitatem occupantes, demensum ac limitatum Christo regnum adsignassent. Sed enim quia regno additum est epithetum aeternum et incorruptibile, et quod non sit transitorium; quid nì iam imponetur loquacitati eorum frenum, ut obstruatur omne os adversus regem saeculorum iniqua loquens? Nam qui regnat a saeculo et in saeculum et ultra, numquam sane principatu gloriaeque sua spoliabitur, neque populus ei subiectus eiusque notitia imbutus, regi alteri semet addicet. Neque enim melior, cui adhaereant, uspiam est vel omnino erit. Ergo neque ulla tyrannide oppressus fuit, neque direptus, neque potestate deiectus. Propterea nec quisquam in eius ditione degens, ad idola accedit, aut daemoni primas attribuit. Nam Deum dominumque omnium rerum Christum servatorem agnoscit, eumque veneratur *. “ Ipsi enim flectitur omne genu caelestium terrestrium et * Philip. II. 10.
 „ infernorum, et omnis lingua confitetur quod dominus Iesus Christus in gloria
 „ est Dei patris; amen. „ Hinc etiam fit ergo exploratum Christomachos contrario spiritu afflatus fari, quia contraria scilicet et repugnantia divini Spiritus oraculis eloquuntur.

59. Illud quoque considerent contumaces, nomen “ rex „ non esse de vocabulorum numero quae absolute et laxo sensu dicuntur, sed ad peculiare aliquid referri, et cum relatione spectari. Non enim intelligitur rex sine regnato populo, neque praeses sine praefectura. Necesse quippe est, alterutro ex his vocabulis posito, comprehendì et alterum; quo perempto, aliud simul perit. Namque haec nomina

Gr. p. 100.

* Ps. CXLIV. 13.

id genus sunt, ut invicem familiaria plerumque sint et copulata; ita ut neque hoc sine illo cogitetur, neque illud vicissim sine hoc consistere queat. Si ergo veraces sunt prophetis sanctis factae a sancto Spiritu revelationes, sicuti reapse veraces sunt, Christus Deus noster in ipsis rex appellatus, prorsus aliquorum rex est, nempe eorum qui in ipsius ditione sunt. Namque uti Deus et omnium creator, omnium rex est: ipse enim regnat in ditione sua sempiterna, et omnia ei serviunt. "Regnum eius regnum omnium saeculorum, et dominatio ipsius in omni generatione et generatione *.", Quatenus autem nos ei credimus eumque agnoscimus ob sinceram de ipso confessionem, noster quidem qui Christiani sumus, rex est: nos enim populus eius peculiaris, regale sacerdotium, hereditas aeterna, atque ut compendio dicam, electa veluti et specialissima eius possessio. Nostrae res ergo, qui divina gratia orthodoxi sumus, ita se habent; ideoque opportune admodum et congruenter tradita divina oracula, tantam nobis testimoniorum nubem suppeditarunt, fide dignorum usquequaque, et arrham praebentium: quae nobis quidem veritatis amatoribus, et qui divini Spiritus illustramur ac manuducimur charismatibus, bene temperatam et harmonicam ac iucundam sacrorum ac divinitus inspiratorum dogmatum nostrorum symphoniam concinunt: secus vero, istorum qui apostatico impulsu moventur, vesaniam atque stuporem et impias ac fraudulentas nugas dispellunt, ex adulterinis cogitatibus ortas; et quasi scripta in cippo irreligionem ipsorum manifestissime exponunt. Sic deinde quaqueversus convicti, ceu ab erroris spiritu exagitati, longe a divino coetu atque nostra Christianorum aula pellantur.

* gr. περισσεύω.

Gr. p. 101.

Age vero quia omne malum inquietum est et infrene, et in suo statu permanere nequit; sed longius semper procedens, cursus sui requiem non invenit; veluti fluviale fluentum fervens et exundans ripasque superans, cum declivem curvumque locum nactum fuerit, nullatenus impetus eius effusus continetur, et obvium quilibet * facile abripit secumque fert; ita postquam in aliquam obrepserit animam, quae semel bono (spiritui) nuncium remiserit, haud ante a depascendo consumendoque desinet, donec in extremum exitium proiecerit. Sicut in hac quoque re usuvenit. Ecce enim postquam haec pestis hodiernorum impiorum celerrime animas pervasit, ad incredulitatis quoque atque a Deo alienationis praecipitium impulit. Nam dolosas primum linguas adversus Christum exacuentes, nullam vesaniae suae satietatem sentiunt; neque a calumnianda Christianorum pietate cessant, immo quotidie incrementum malitiae capiunt, ita ut peiora prioribus posteriora sint, multam sycophantiam contra animata Spiritus templa contextentes, neque eatenus subsistunt; sed iam contra inanimata quoque templa, et tamen divina, manus armarunt; qui revera daemoniorum templa animas suas esse demonstrant, dum existimant ad idola tamquam ad deos accedere; ut id etiam ipsorum a recta religione alienationem testetur. Neque enim est communio lucis cum tenebris, nec consortium templi Dei cum idolis. Adeo ut non verborum tenuis blasphemia illorum serpat, sed iam operibus quoque peragi nequitia illorum spectetur; neque auribus tantummodo infamia illorum insonet, sed et omnium oculis conspicienda prostet.

60. Ergone negant et incusant divinam arcanamque maiestatem atque potentiam, et tum inspiratorum tum etiam theologorum aspernantur doctrinas, faciunt tamen minora dictis, aut negligunt demonstrare paria blasphemii facta, vel non

oppido maiora? Nihil minus. Sed quod a patre mendacii diabolo omissum olim, vel tenue fuisse scimus, nunc demum adiectum videmus et cumulatum. Nam cum antea ad bellum contra ecclesiam, nonnisi verbis gerendum, impios comparasset, plurimasque haereses inter Christianos sevisset, hoc demum tempore non verbis tantum, sed quod deerat adiecto, factis quoque ipsis contra divinas aedes atque alia sacra donaria bacchatur, illorum ornatum atque splendorem pessum dare studens: ita ut utraque re malitia istorum coarguatur. Furunt igitur hi nefandi contra sacros divinosque typos ac symbola salutaris Dei Verbi oeconomiae et incarnationis, et sacra in templis ornamenta nituntur deturpare, impressas in altari historias delent, sculptilia sancta stultissime abradunt. O furorem! o audaciam, et impudentem animi sententiam! Quas Christianorum pientissimi et religiosissimi, superiores inquam sacerdotes ac reges, et quicumque dignitate fulgebant, ceterique quotquot pietate ferventiores erant et studiosiores, inflammato amore calidaque in Christum fide sanctosque succensi, elaborarunt atque historiis ornarunt, imagunculas inquam pias sacrasque, et omnium Deo in delubris a se aedificatis sculpservunt, prout ratio cuiusque rei repraesentatae ferebat, non perhorrescunt hi miseri subfodere et illudere. Et vix quisquam pravas esse tantopere impiasque illorum opiniones crederet, et intolerabilem potius verborum quibus utuntur pravitatem aversaretur, nisi ipso opere haec scelera patrantes cerneret; unde sequitur ut ii verborum nefandorum testem habeant operum improbitatem. Quid ni enim evidenter convincuntur esse idololatrae? dum ita impudenter contra Dei templa furunt, quasi ipsi alteri religioni sint initiati immo consecrati, quae cuiusmodi sit ipsi noverint; et quasi dominum nostrum Iesum Christum supremum Deum abnegaverint, ut ex his consequentia existimare suadent; quasi denique frustra Christianorum nomen retineant: falsitate enim innituntur, sola ipsis superstite et quasi appicta appellatione, quia syllabarum formam servant, significatus vim negarunt; spurii enim sunt, et alieni a vera re suis ipsorum operibus demonstrantur. Augebunt autem pessimum illorum facinus, quae ex eorumdem ausibus consequi solent.

Gr. p. 102.

61. Quia enim in Christi imaginibus figura quoque vivificae crucis simul pingitur, destruunt hanc etiam isti qui nihilominus circa id simulanter se gerunt, et se crucem venerari mentiuntur; quum revera contra utrumque (tum imaginem tum etiam crucem) rabies illorum exardescat. Cur enim alteri tantum irasci videantur, quum utraque ab eodem Christo sanctificata dependeat? Similiter violant sacra quoque cimelia, quibus sancta atque vivifica Christi perficiuntur mysteria. Insuper et vestimenta quotquot eiusmodi sanctis historiis decore exornantur. Item evangelicorum voluminum veneranda opercula; itaque et ipsum evangelium pessumdant. Quid enim aliud videre est, nisi evacuatum ab ipsis et dissolutum evangelium? Nam in quo different intus scripta, ab exterius historialiter effectis, quum mens (1) eadem idemque argumentum in utraque re spectetur? Unde fit, ut si unum venerabile sit, alterum aequale sit venerabile; vel utrumque deperire necesse est. Ecce enim multa cernimus veneranda huiuscemodi volumina, et quidem perantiqua, quae longo iam tempore a religiosis piisque hominibus elaborata esse constat, quae

(1) In codice εὐνοίας, sed malo scribere ἐννοίας.

explicita partim quidem calligraphica peritia, divinae nos historiae doctrinas edocent; partim vero pictoria arte easdem nobis res repraesentant. Neque tamen illud magis quam istud propositum argumentum demonstrat. Unus quippe est utriusque rei sermo, et ab utraque salutaris Dei Verbi incarnati magisterium et memoria fit. Nam quae verbis in scripta praedicantur lectione, eadem etiam oculus ex pictarum historiarum inspectione colligit. Ergo si quis partem auferet, totum destruxerit. Nam ex partibus totum conflatur. Quod si quid horum perturbat insanos, ipsorumque attonitam pulsat mentem, esto scandalum ipsis, quod illa quidem levioribus scripturis coloribusque charaxantur, haec autem crassioribus lineis figurisque pinguntur; multaque materiae in his diversitas est.

62. Quod si curiosius indagandum est, haec potius quam illa praevalere videbuntur; quia illa auditum tantummodo pulsan, haec autem visum quoque attrahunt; et illa quidem celeriter, haec autem ocius propositarum rerum notitiam exhibent: immo verò visus promptior est et persuasus facilior; quandoquidem et ipse auditus a visu praeveniri solet. Porro quae audiendo didicimus, oblivio tempore inducta plerumque intercipit et obscurat; quae autem visui sunt obiecta, ea stabilius animis imprimuntur, quia ad patheticas partes adiuvantibus sensibus transmittuntur. Praeterea haec illis plus habent, quod sapientes simul et idiotas percellendo, aequè omnibus prosunt; et sive quis rusticus sive urbanus, parem notitiam participat. Certe haec ad benigni Servatoris nostri humilitatis mysterium magis magisque admovent. Quippe rudes homines saepe praetereunt lectiones, quia carent eruditione, et litterarum sunt expertes. Sicut ergo audito sermone, haud aurium tenus auditarum rerum vis sistit, sed dictorum significatio in actus prodire facit; ita etiam spectatae in picturis historiae, haud in vi visuali tantum permanent; sed transfert mox et manuducit conspectarum rerum obiectio mentem aspicientis ad sublimiora et principalia, quae non sinunt in symbolis sacram demorari efficaciam; sed a sensibilibus his et naturalibus ac quotidianis, ad intellectualia ab ipsis manifestata deducunt et conferunt. Quare homo haud secus quam si res ipsas spectaret, ab his attrahitur, et tamquam praesentibus per symbola adest, et compungitur, atque ad bonitatem inflectitur, et suavitate repletur, et suam animam recreat, meliusque quam antea et habere se existimat et esse adfectum.

63. Haec ars itaque ad evangelicae doctrinae subsidium iam inde ab initio tradita fuit ab eiusdem religionis ac fidei adseclis, Christianis scilicet; sic divino operante instinctu et gratia, ut alterum altero vehementius firmaretur. Invicem enim cohaerent, et quia ex uno principio prodeunt, suam vicissim opem utilitatemque impertiuntur. Videtur itaque sermo evangelicus nihil his insanis prodesse. Alioqui docilitatis atque intelligentiae fructum aliquem percepissent. Sed enim ceu nudus sermo ipsorum aures praeteriens, parumque vellicans, una cum aëre percusso dissolvitur, haud in penetralia cordis receptus et abditus, neque mentis tabulis impressus. Hinc fit ut frustra ipsi evangelium teneant et famigerent; nam violatorum potius evangelii dogmatum rei fiunt, consequenterque impendens supplicium non effugient: convincuntur enim undique evangelii esse corruptores; quo quid scelestius esse potest aut irreligiosius? Sic ergo agentes, produnt se Christi et sanctorum osos, dirumque et implacabile bellum adversum hos suscepisse. Quam rem, quis-

que volet paulisper sapere, confitebitur. Illi quippe aegre ferunt et excandescunt, si quam vident Christi et sanctorum picturam aut imaginem; quoniam sciunt, quae his honorifice fiunt, ad ipsos repraesentatos devenire; sicut etiam spectantium mens, ad significatam rem incumbit. Prorsus hi neque abominarentur imagines neque destruerent, nisi hostili in archetypa animo essent, et hanc illis utilitatem inviderent. Pro viribus enim decertant, omnem lapidem ut dici solet moventes, et viam quamlibet tentantes, ut cultum hunc evertant: re enim vera gravis est ipsis Christus in imagine etiam spectatus. Nam prae oculis habere et spectare rem odiosam, et in memoriam revocare quod oculis demonstratur, grave sine dubio est; ideoque sedula *Gr. p. 101.* datur opera, ut res molesta removeatur.

Atque horum verba sunt, propemodum diserte clamantium *. “ Insidiamur
 ,, iusto, quia incommodus nobis est, et operibus nostris contrarius, et impropere
 ,, nobis peccata legis; diffamat delicta disciplinae nostrae. Nunciat se scientiam
 ,, habere Dei, et filium Domini se nominat. Factus est nobis in coargutionem co-
 ,, gitationum nostrarum; gravis est nobis etiam ad videndum, quoniam dissimilis est
 ,, aliis vita ipsius, et diversae sunt viae eius. Tamquam nugae aestimati sumus ab
 ,, illo, et abstinet se a viis nostris tamquam ab immunditiis. Beatum dicit finem
 ,, iustorum, et gloriatur patrem se habere Deum. Videamus an sermones eius ve-
 ,, races sint, et tentemus quae ventura sint illi. Nam si iustus filius Dei est, su-
 ,, scipiet illum et liberabit de manibus contrariorum. Contumelia et tormento ex-
 ,, ploremus illum, ut mansuetudinem eius cognoscamus, et eiusdem patientiam
 ,, probemus. Turpi morte damnemus eum; erit enim inspectio eius ex eiusdem
 ,, sermonibus. Haec cogitaverunt et erraverunt, neque sacramenta Dei sciverunt,
 ,, neque mercedem iustitiae adamarunt, neque aestimaverunt praemium irrepre-
 ,, hensibilium animarum. Quoniam Deus creavit hominem inextermabilem, et ad
 ,, imaginem sempiternitatis suae fecit illum. ,, Haec aliquot novi ethnicismi asse-
 clae, et iudaicae impietatis aemulatores, cum iisque certantes congerendis iniustis-
 sime contra iustum asperrimis et molestissimis contumeliis, odio adversus illum tu-
 mentes, immo vero putos Iudaeos operibus suis semet comprobantes. Quoniam igitur
 iustus et sanctus est Dominus, aequius est dicere, haec ad Christum merito; et
 non aliter, referri debere. Ipse enim est iustorum fulcrum, uti scriptum est, ca-
 put et primitiae cuiusvis iusti, iustitiae omnis fons, et totius sanctificationis prae-
 bitor; “ qui manifestatus est nobis ex Deo patre, iustitia, sanctificatio et redem-
 ptio *. ,, Haec olim sapiens quidam, qui futuram adversus dominum nostrum ac
 Deum ab istis invidiam et rabiem eminus praevidebat, ceu providentissimus, et
 ad intelligendum atque sapiendum facilitate superne instructus, praecinebat recte
 et liquido, summam istorum malitiam divulgans. Quid enim non erant acturi hi
 miseri, cum in tantum vanitatis malitiaeque venissent, divini timoris et religionis
 in Deum inconsiderate prorsus obliti; ita ut ex praesentibus evidens fiat, quod si
 ipsis vivere contigisset quo tempore Christus humanatus, terrae incolis secundum
 carnem visibilis conversabatur, multo absurdiora adversus eum commisissent atque
 indigniora. Sed quia contra ipsum ita agere, tempore prohibente, non potuerunt,
 nunc contra eius imaginem iras effundunt atque furorem, in quam saevientes faci-
 nora impia patrant. Et mihi videntur audacter clamitare, quod si patrum tempora *Gr. p. 105.*

occupassemus, explessemus utique quidquid ipsi omiserunt, nostram simul strenuitatem roburque in opprimendo fortiter iusto demonstrantes, et illorum debilitatem et timiditatem coarguentes; nempe asperioribus cruciatibus atque iniuriis Christum adficientes, atque ita patribus imbecillitatis atque ignaviae crimen impingentes, quasi nihil omnino vel parum adversus Christum egerint. Quare iam tempus est, ut flagellatus ab his et contumeliis adfectus Christus dicat eis *: “ filii estis homicidarum; et vos implete mensuram patrum vestrorum. ,,

64. Ipsos autem dicentes audimus, dum suum in Christum odium pariunt: gravis est nobis Christus in imagine etiam spectatus. Quibusnam hi comparandi sunt? Aiunt pantheras, naturalem quamdam adversus hominem gerere iram, et in hominum praecipue oculos insilire. Qui ergo volunt ferae furori illudere, in charta obiiiciunt ei hominis veluti figuram; illa autem magno cum impetu ceu hominem chartam dilacerat, ibique suum hominis odium demonstrat. Sic et hi Christi odium adversus eius imaginem expromunt. Quia enim eum attingere corporaliter praesentem nequeunt, odio eius instincti, contra ipsius imaginem pantherae instar insiliunt, lacerantes atque corrumpentes. Quo fit, ut furor adversus eius simulacra, ostendat hos esse theomachos, et Christoque bellum indixisse. Adeo Christi Christianorumque res ab his spernuntur pessumque dantur, mores legesque et sacramenta, et altius recepta ac retenta apud Christianos traditio, antiquitate sua nobilis, ideoque apud recta mente praeditos venerabilis. Iam quisnam pius, Dei amans, et recta religione innutritus, non graviter ingemiscat et lugeat, cum sacras aedes divinaque altaria violata videat et suffossa, suoque ornatu spoliata? Altaria, inquam, dehonestata et deiecta, profanisque manibus impiata, et Deo hostilibus linguis turpiter maledicta. Veluti si quis cernat in germinante et virente venustaque herba floridam eius gratamque comam desectam; vel in floridis hortis surgentium calicum coloratam variamque speciem a decerpentibus demessam; sic his etiam una cum ornatu aestimationem quoque et memoriam subtractam. “ Etenim ,, nulla templi ratio habetur quod simulacro, non ornatur ,, ut quidam * e sacris religiosisque hominibus dixit. Quare non absurde aliquis dicat, haec instar mentis esse sacris templis, et maxime propria, non secus ac sacrificia et preces, et reliqua in ipsis fieri solita. Sed contra hos profanos nemo melius quam sacer psalmista precabitur *: “ Domine in civitate tua (supernam innuens Hierusalem) imaginem illorum, id est memoriam ipsorum, ad nihilum rediges ,, quandoquidem imaginem tuam atque memoriam ex aedibus tuis ac vitae consuetudine delere studuerunt. Insuper idem adhuc canat *, praesentes has nostras deplorans calamitates. O Deus, non venerunt gentes in hereditatem tuam, sed gentibus vecordiores et infensiores, et qui adversus sanctos tuos maleficio superare illas contendunt; qui habitum quidem sacerdotalem gerentes, sed tamen lupum sub vellere celantes, contaminaverunt sanctum tuum; et altaria tua, Domine virtutum, deformitate ac dedecore repleverunt.

65. Sed videamus, si placet, quisnam hac in re sit istis scopus, quaeve causa, cur in tantum maleficii atque irreligionis devenerint. Aiunt ipsi alienos deos se adoravisse, suam damnantes idololatriam. Deinde palinodiam veluti canentes ne videantur sibi contradicere in iis quae antea male egerant, atque ita ignominiam

* Matth. XXIII. 31.

* Isidor. pelus. ep. lib. IV. 73.

* Ps. LXXII. 20.

Gr. p. 106.

* Ps. LXXVIII. I.

damnumque a se removeant, audent, quod ne amentes quidem, dicere; gloriam nempe atque honorem potius sacris aedibus hinc conciliari, ceu si idolis ipsas purgaverint, horumque ignominiam abraserint et eluerint, morbum morbo revera sanantes, et maiore quam antea nequitiae lapsu ruentes. Namque ut quisque peccans, ad defensionem promptus est, ita quisque irreligiosus ad se iustificandum paratus. Etenim pietatis subeuntes personam, impietatis nihilominus faciem denu-dant, dum sanctum nostrum cultum oppugnant. Nam latere multos moliuntur, quò noxae opinionem propulsent, nescientes graviore se atque acerbiores incurrere poenas. Dicet fortasse aliquis inter hos moderatior ad impietatem, facilem atque speciosam praetendens excusationem. ☩ Nos de medio tollendas curamus imagines, ☩ ne qui fortasse simpliciores ac rusticiores, id quod opus est nescientes utpote ☩ ineruditi, circa inanimem materiam errent, in hac mentem sistentes, nihilque ☩ praeter rem visam imaginantes. ☩ Cui rectae religionis defensores dicent: si tu pie temet gereres, et conveniente ratione incolumia sancta servares, haberet credibilitatem aliquam sermo tuus. Namque oporteret docere ignaros ac manu-ducere, ita ut debitum exhiberent honorem, neque extra honesti officii dignitatisque fines excurrerent. Sed nihil horum a te fit. Nam si cerneres haud convenienter honorari imagines, oporteret rectiore modo eas honorare. Non enim quia rudes male, ut hoc concedamus, rebus sacris utuntur, idcirco eas contemni aequum est. Nam neque quia caelum nonnulli et caelestia male venerati sunt, creatori oppo-nentes creaturam, propterea depreianda sunt Dei opera. At enim tu turpiter vio-las, conterens confringensque et pedibus calcans sacras res. Nonne tibi uritur ani-ma, dum sacra cremas? non tibi inflammatur et colliquescit mens? et dum impie manus altari inferis, non obstupescis? Hinc fit exploratum, te vitioso circulo in te-met recidere, atque ut canem ad proprium vomitum reverti. Et illorum quidem im-probitas ac stultitia ita se habet.

Gr. p. 107.

66. Interim porro veritatis ratio, ceu lux, cordatis hominibus explendescit. Nam sanctae imagines, quibus sanctorum memoria nobis refricatur, et sacrae sunt, et eos qui sanctas has res colunt iuvant gratiaque cumulant. Sicut e contrario im-purorum res impurae sunt, et impuritate homines obruunt. Par enim rei utriusque effectus. Honorant itaque sacras aedes imagines, non ignominia inquinant, sicut qui-dam theologorum patrum sublimiter divinitusque philosophatus est (1). Quam vero sit impia atque absurda istorum oratio, hinc quoque patefaciemus; illud ante om-nia dicentes, quod ne ipsi quidem, ut puto negabunt, nisi forte corde ac mente a recto prorsus officio recesserunt. Dicimus itaque mosaicam legem a Deo datam fuisse hominibus, ut esset tamquam paries interpositus secernens atque distinguens quae quaqueversus sparsa erant et infinite distantia; atque a deterioribus, noxiis, falsisque nominis diis abominationis et vanitatis avertens, transferens autem atque convertens ad meliora et incomparabiliter excelsiora, verique Dei notitiam edocens. Et permittens quidem Hebraeis interim irrationalium animalium sacrificia, propter legi subditorum infimitatem, et continuam ad peius proclivitatem, nec non propter veterem victimas immolandi morem; sed tamen ea ratione conformans ad obedi-

(1) Fortasse intelligitur idem Isidorus pelusiota paulo ante laudatus.

tiam ac docilitatem, ut pedetemptim ad perfectiora profitenda excitati, ad meliorem divinioremque vivendi rationem immutarentur.

Sed quoniam lex nihil absolutum effecit, sed iram potius ob transgressionem operata est, non propter mandatorum gravitatem, sed ob transgressorum malitiam; infirma enim erat, quia omnes sub peccato erant, ipsa autem ad peccatum dignoscendum ducebat, unde naturae infirmitas coarguebatur, et ad peccandum proclivitas; ideoque egebat homo perficiente se, et ad meliora traducente; propterea quod erat impossibile legi, in quo infirmabatur, Deus filium suum mittens, peccatum condemnavit *: iustificati enim fuimus in Christo per fidem. Id enim perficit gratia, Verbo in terras adveniente, et per carnem cum hominibus conversante. Hinc de peccato redempti fuimus, et omni diabolico errore ac fraude expediti, atque ab adoranda creatoris loco creatura retracti, et ipsum solum omnium Deum venerari edocti, eique congruum cultum famulatumque exhibere. Igitur Christi gratia religiosam in nobis perfectionem et cumulum innovavit, legis defectum sup-
 * Rom. VIII. 3.
 * Matth. V. 17.
 Gr. p. 108.
 * Ioh. I. 13. 17.
 * Rom. VII. 12.

67. Cur porro haec dicimus? Quia nempe si lex est sancta, iuxta Pauli divinam locutionem *, et mandatum sanctum, quae alioqui multo gratiae inferiora videmus, gratia ipsa quanta est! Et si lex praestat idololatriae, gratia quae legem longe superat, quomodo nunc ad idololatriam revolvetur? Quomodo qui potestatem acceperunt filios Dei fieri, idololatriae criminationem perferent? Noluerunt stulti intelligere ut bene agerent. Isti mihi videntur simile quid agere homini, qui de mundanis tractans elementis, vera quidem esse fateretur tum ignem tum aquam, extrema cuiusque rei, et qualitatibus invicem contraria ponens. Et aquae quidem calorem ariditatemque tribueret; igni autem frigiditatem atque humiditatem adsignaret; medium inter haec aërem introduceret calidum simul et humidum. Deinde putans se horum qualitates examinare, secundum quod invicem congruunt vel dissident, ratiocinaretur inscite et insipienter, non suum cuique proprium tribuens, sed in unum idemque congerens res repugnantes et insociabiles, et quae alterutri extremo sunt propria, ad alterum trahens, ultra fines rei intermediae excurrans, ignis qualitates aquae attribuens, calorem et ariditatem aquam esse existimans. Quia igitur qui talia ageret risu dignissimus foret, manifesta in re sensibilique errans; hi qui divinae gratiae idololatriam oggerunt, quanto magis sunt ridiculi, vel potius quanta impietate atque atheismo scatere merito credentur, dum haud in parte aliqua, sed in re potissima, quaque nulla est sublimior, sanctam nostram et immaculatam religionem laedunt? Sed o divina ultio quam nihil latet, nihil corrumpit, quaeque omnia pervidet, omnia observans visibilia et intellectualia! o abyssus divinorum iudiciorum inenarrabilis! o Dei patientia et longanimitas inscrutabilis!

Quousque, quaeso, iram tuam adversus impios colubens, praesentia tolerabis? quandonam peccantium in te facinora merito iudicio persequeris?

68. Audi, caelum; auribus percipe, terra; et universa creatura, adtende. Lex sancta, et mandatum sanctum iustum bonumque. Recte. Atqui si haec sancta sunt, quae obscurius et arctius, et tamquam sub velo littera et umbris divinam notitiam nobis aegre ostendunt, quanto sanctior diviniore erit gratia, quae nobis a Deo Verbo confertur? incomparabiliter legi superior, evidentiusque et sublimius Trinitatis nobis manifestationem in spiritu ac veritate faciens, et unius tantummodo Dei veram sinceramque tradens edisserensque notitiam atque cultum, atque in meliorem regenerans per Spiritum adoptionem, regnique caelorum spem aperte annuncians. Sed gratiae hostes cuncta haec idololatriae instar traducunt. Tanta quippe est improbitatis illorum absurditas! Sic in inconsiderata et vana ex infelicibus consiliis delapsi, a debito ratiocinio deerrant! Insuper lex umbram futurorum bonorum gerens, non propriam rerum imaginem, annuis ipsis sacrificiis, quae perpetua offerebantur, numquam potuit oblatores perfectos efficere; quare et incessanter fiebant. Sed tamen lex sancta erat, etiamsi adseclas suos haud perficere poterat. Et mandatum sanctum, etsi umbram tantum tenebat futurorum, non propriam rerum imaginem. Res vero ipsae, quarum lex umbra erat, id est gratia et veritas, quae per Iesum Christum contingere, quid sint, novi ethnici blaterant. Deinde lex nihil perfecit, sed sancta tamen erat; Christus autem qui una oblatione consummavit in sempiternum sanctificatos * (is enim fidei nostrae est consummator, in quem respicimus), Christus, inquam, quid? Hunc novi Iudaei crucifigant.

Gr. p. 109.

* Hebr. X. 14.

Cetera quae sint videamus. Sed enim ad Pauli locutiones redeundum est; et legis sacerdotibus eorumque ministeriis quanto sublimior sit et excellentior cultus noster, quantum licet, accurate contemplemur *. “ Nam constituti sub lege sacer-
 „ dotes, quoniam et ipsi circumdati erant, utpote homines, infirmitate, non pro
 „ populo solo sed etiam pro se ipsis legalia sacrificia offerebant *. Noster vero pon-
 „ tifex et confessionis nostrae apostolus, non habet necessitatem sicut illi, prius
 „ quotidie pro suis peccatis hoc facere, deinde pro populi. Hoc enim fecit semel
 „ se ipsum offerendo, seditque ad dexteram maiestatis in caelis, praecursor pro
 „ nobis ingressus in interius tabernaculum, pontifex aeternus factus secundum or-
 „ dinem Melchisedec. Et illi quidem plures erant, quia morte prohibebantur per-
 „ manere; ipse autem quia manet in aeternum, intransitivum habet sacerdotium,
 „ unde salvare in perpetuum potest accedentes per ipsum ad Deum *. Et illi qui-
 „ dem exemplari et umbrae deserviebant caelestium, et per annum introibant in
 „ sancta cum sanguine alieno; hic autem melius sortitus est ministerium, quanto
 „ melioris testamenti mediator est, bonorumque futurorum pontifex, propter maius
 „ et perfectius tabernaculum non manufactum; neque per sanguinem hircorum et
 „ vitulorum, sed per proprium sanguinem introivit semel in sancta sanctorum,
 „ aeterna redemptione inventa. „ Idem enim erat et sacerdos et victima. Atque
 ita nobis revelavit sancta, caelestes ianuas cunctis aperiens, gradibiles, facile ad-
 biles, immo et penetrabiles efficiens.

* Hebr. V. 2.

* Hebr. VII. 27.

* Hebr. VIII. 5.

Quanta est itaque personarum differentia, Christi scilicet et Aaronis, qui invicem prorsus distant! et inter quos immensum infinitumque est intervallum! Ibi

Gr. p. 110.

animalium irrationalium sanguis offerebatur, heic agni immaculati, qui tollit mundi peccatum, sanguis offertur. Insuper foederum quoque et tabernaculi differentia est: illa enim erant temporalis et manufacta et aëro consumenda, nec ullam stabilitatem habentia, atque ut nihil taceam, iam antiquata sunt et vieta, ideoque etiam abolita: haec autem neque manufacta nec temporalia, sed perpetua ac sempiterna, renovata semper et recentia, crescentia numquam, neque minuenda vel corrumpenda. Superest ut different cultus etiam et victimae: namque illae crassiores erant et carnales, et tamquam in figuris res futuras et ipsam veritatem in antecessum charaxantes describentesque, nondum perfectionem adeptae. Nostra autem sacra in spiritu ac veritate peracta, perficiunt eos qui offerunt Deo sacrificium laudis, per quae sine pausa clamant abba pater. * Nam si fuisset, inquit, perfectio in levitico sacerdoti, *, populus enim ab eo legem accipiebat, iam opus non erat alium iuxta ordinem Melchisedec exurgere sacerdotem. Quoniam lex nihil perfecit, sed introductio est melioris spei, per quam Deo appropinquamus *. Neque sacrificia vel oblationes poterant secundum conscientiam adoratorem perficere. * Deinde, sanguis quidem taurorum et hircorum, et cinis vitulae inquinatis aspersus, sanctificavit quod adtinet ad carnis emundationem *. Sed Christi sanguis purgans a mortuis operibus conscientiam, ob serviendum Deo viventi ac vero, quid demum ab inimicis esse existimabitur? Num neque sanctificans neque purgans? Propterea audebunt dicere hi impuram conscientiam gerentes, et in mortis operibus versantes: sanguis eius super nos et super filios nostros. Haec isti dicant et agant; nos autem ad reliquam sermonis partem pergamus.

69. Habebat itaque, inquit, prius quoque testamentum cultus iustificationes. Quaenam vero hae et quales? Lucernam habebat et mensam, et panum propositionem. Quomodo autem appellabantur? nimirum sancta. Nostrum vero tabernaculum quodnam est? quomodo ab inimicis gratiae Christi denominatur? Nempe longe melius illo et sacratius. Quid enim aliud dicere oportet, nisi quantum figuris et umbris veritas, et illis qui sunt intermedii ille qui dividit, dignitate praestat? Atqui ab his tabernaculum nostrum quomodo appellatur? Profecto haud sanctum, proli blasphemia! sed piaculare atque impurum; neque iustificationes cultus habere, sed idololatriae speciem. Hi sunt Deo hostilium linguarum ausus, quae ne pari quidem cum lege honore gratiam adficiunt, sed inter turpissima atque abominanda reputant. Atqui illic quidem mediator et minister erat famulusque et servus Moyses, heic autem Moysis herus, et omnium dominus, et sanctarum rerum minister verique tabernaculi, quod Dominus, non homo, statuit; qui et illic legem tulit, et heic mediator est idem factus nostri similis homo. Et illic pontifex Aaron et Aaronis stipatores, heic autem ipse dominus Iesus Christus, primus magnusque pontifex prout nos confitemur et credimus. Et illic quidem lucerna ex auro confecta hominibus in umbra ac lege versantibus praelucens; heic autem lux vera quae in mundum advenit, quam tenebrae quidem persequuntur, non tamen comprehendunt, sed illuminat omnem hominem venientem in mundum, splendetque ambulanti in luce ac splendore gratiae. Mensa illic ex lignis imputribilibus confecta, auroque puro illita; heic ex materia quidem apud nos pretiosiore, sed quae ab ipsa divina victima sanctificatur, et sancto irradiatur Spiritu, in qua mysteria adorationis in spiritu

* Hebr. VII. 12.

* Hebr. IX. 12.

Gr. p. III.

ae veritate conflunt. Porro et unusquisque fidelium facere potest spiritalem mensam cor suum, si modo accuratissime evertat ac purget, ut superveniens Verbum pure recipiat; quod intellectualiter in ipsa requiescat, et mystice manducetur. Et panis quidem illic azymus cum lactucis sumebatur ab iis qui herbam edere in typico paschate iuebantur, ceu opsonio quodam herba conditus. Heic autem descendens e caelo Verbum cibum immortalitatis datorem hominibus suppeditans, per quem vitam aeternam participant. Idem massam nostram fermentavit, et ad proprium divinitatis splendorem immutabiliter transtulit. Et illic quidem brutorum animalium immolatio et caedes, quorum sanguis adstantibus irrorabatur, atque ad corporis purificationem et emundationem adpergi solebat, et sacrificantibus boves aut oves, partes quae iustificationum officio fungerentur, dari iuebatur. Heic autem immolata apud nos praeclara victima, cuius purissimo pretiosoque sanguine consignamur, et omni ruga ac macula animae corporisque purgamur. Si ergo symbola sancta, quid ni res ipsae, quarum illa sunt symbola, non sint omnino sacratiores atque sanctiores? Sed quoniam non intellexerunt insipientes, neque dicere sciunt quanam communio Christo cum Belial, aut luci cum tenebris, vel quae conventio templi Dei cum idolis (nondum enim sinceræ nostrae fidei, traditæque nobis a patribus dogmatum rectitudinis, et inspiratae scripturae scrutandae cura ipsis fuit) idcirco idolum non verentur nostram medelae officinam appellare. Sed pedem referentes rursus ad tabernaculum veniamus.

Post alterum, inquit, velum tabernaculum erat; in quo, praeter cetera, erant etiam arca, et propitiatorium, ipsa quoque de imputribilibus lignis fabricata. Auro autem purissimo erant cooperta, et sancta sanctorum appellabantur. Nostrum vero tabernaculum sanctis illis sanctorum sanctius est et divinius, et arcae quidem loco SANCTISSIMAM ET VIVIFICAM SERVATORIS NOSTRI CHRISTI CARNEM CONTINET (1); quae ab arca illa veluti lignis imputribilibus denotabatur, quibus nobis impeccantia tamquam in umbra significatur, et quod ad immortalitatem impassibilitatemque translati sumus; Gr. p. 112. quandoquidem uniti Verbi virtute, quod mortem destruxit, et corruptelam abstulit, ad inferorum regiones semet conferens, apparuit morti superior; et in corruptivis locis posita, incorruptibilitatis gloriam inde retulit; et auro veluti splendidissimo, divinitate substantialiter unita, cooperta atque illustrata. Propitiatorium item nobis ipsum Christum Deus pater posuit; ipse enim est propitiatio nostra. Sic enim pater nos dilexit, misitque filium suum propitiationem pro peccatis nostris. Sed quid haec, apud mente corruptos, et animam peccato mortuam gerentes? Reverentia ac metu, et de rebus sanctis silentio, honor saepe praestandus est. Ipsi tamen pro consueta sua loquantur audacia. Age vero nobis ad hunc locum provectis, non alienum, visum est addere huic sermoni, etsi id nonnulli paulo extra propositum fieri putabunt, pauca quaedam videlicet de iis quae in tabernaculo erant disserere; quae insipientium vecordiam et impietatem coarguent, fidelibus autem et veritatis suppetias ferre apparebit.

70. Dictum est igitur ab apostolo *, supra arcam Cherubinos extitisse gloriae, * Hebr. IX. 5. propitiatorium obumbrantes. Cui contradicens alicuius oratio ita dicet. Quid ais,

(1) En carnem Christi dicit Nicephorus, quam adhuc hodierni haeretici dicunt panem esse, et carnis figuram.

o Paule? hi sunt Cherubini? Quosnam hos esse audimus? Num illos, qui principem et Deo proximum, beatorumque et supercaelestium gubernatorum sortiti sunt a Deo gradum et ordinem; ut iuste admodum egregium gloriae tributum illis reddatur, ceu Deo proximis, et principaliter inde fulgentibus et immateriali illo et eximio splendore ornatis? Minime gentium dices. Quid ergo erunt? Si tibi volenti est, dic aperte et horum fac nobis accuratam expositionem, crassam nostram mentem ac materialem ac deorsum vergentem, ad simplices divinasque, quantum nobis licet, deducens contemplationes, a quibus tibi usque ad tertium caelum raptus et ascensio initiato contigit. An fortasse etiam divinius aliquid quam ipsi Moysi ac sublimius ostensum fuit, quod et divinitus edoctis discipulis tuis irradians reliquisti ad excellentius * magisterium illorum, qui tantarum rerum cognitionem capere valent? Dices enim hoc ferme modo, ut non dubitamus, nempe sacros Cherubinos, ideo quod sine specie sunt, humanae minime naturae esse conspicabiles. Et tamen potentiae sunt incorporeae, sanctissimae, Deum circumstantes, et primitus ex Deo effulgentes, primae lucis ministri, intellectuales spiritus, vel * ignis veluti immaterialis et incorporeus: “ qui facis, inquit psalmista, angelos tuos, spiritus; et ministros tuos, ignem urentem *. „ Communiter enim hoc parique modo de caelestibus cunctis potentiis dicitur, quae natura propria ut immortales sint et interitui non obnoxiae, a creatoris beneficio habent. Illi autem quae arcae supervolant, et alarum suarum umbra propitiatorium obvelant, materialis utique sunt substantiae et corporis. Namque auro purissimo constant, malleo tornoque et humanis manibus, superna sapientia atque arte adjuvante, optime elaborati, egregiis et bene deductis laminis fabricati. Ideo variis quoque formis praediti creduntur.

Addes etiam, ut orationem eleganter facias, Cherubinos illos, quibus proprie hoc nomen inhaeret, substantias esse intellectuales et intelligibiles, quae ex suprema et omnium auctrice causa, sempiternam et intellectualem vitam habent, substantialiter hanc ipso intelligendi actu accipientes, virtutes intellectuales, vires enhypostaticas, mentes supramundanas, quae immateriales, impassibiles, et incorporeae esse intelliguntur, quaeque ultra mundanos fines intelligunt omnia simpliciter et sub una specie cuncta, quae ex Deo effulgent, eodem tempore unoque mentis intuitu. Sed et multis oculis instructi traduntur, quia nempe ad Deum respiciunt, et quae ipsis continenter inde revelantur, immediate contemplantur. Cum autem simplices sint et absque specie, cuilibet formae ac figurae superiores sunt eiusque incapaces, Quatenus autem immateriales incorporeique intelliguntur, dimensione carent et sunt impalpabiles, quantitatem, magnitudinem, qualitatem nullam habent, ideoque corruptibilitatis expertes, et omni mutabilitate immunes. At illi qui constituti sunt in tabernaculo Cherubini auro elaborati, neque mentes sunt, neque intellectuales, neque cogitant, neque sensum habebant, nihilque horum sunt. Item vita et vi quavis atque efficacia carent; sed corpora sunt materialia, etiamsi illorum laminā de purissima splendidaque materia est. Hi ergo cum sint corpora, materiaque et forma constant, merito et conformantur et figurantur, unde fit ut neque absque corruptibilitate et mutabilitate sint. Cumque triplicem habeant dimensionem, quantitate praedita sunt, et mole ac qualitate comprehenduntur.

Praeterea in sanctissimis Cherubinis etiam motus est; moventur enim dum

intellectum exercent, et in amando Deo continenter constanterque sine pausa agitantur, et ad Deum indeclinabiliter tendunt, et divini radii splendores absque intermedio et ex primigenio fonte suscipiunt; tum etiam quia invicem concurrunt et recedunt, atque ad res sibi subiectas prodeunt, providendi causa et benefaciendi. Namque et egentes sui respiciunt, et manuducunt diriguntque ad divina ac sublimiora. Ceteroquin et stabiles in semet ipsis sunt, quatenus constituti sunt in immobili ad Deum respectu, et a suo eximio habitu constantiaque non discedunt, sed in eodem semper manent invariabili bono atque versantur. At vero his materialibus neque motus inest, neque processus sive intellectualis sive sensibilis, neque inclinatio ad aliquid, vel impetus aut voluntas; sed intransitivi sunt et immobiles; atque ut moveantur, alienis viribus indigent. Stant igitur ubi constituti fuerunt et collocati: neque hanc ipsam stationem ipsi sibi curarunt; sunt enim inanimes et sine sensu, et homine indigent qui se statuatur et firmet, ubicumque is demum volet. Iam veris Cherubinis sermo quoque inest: nam reapse sunt sermonales, non quomodo noster sermo est, physico vitali spiritu, per vocis organa prodiens articulatus, et aëris percussione formatus, atque ad audientium sensum ac susceptionem delatus; sed quia ipsi immateriales, incompositi, simplices, incorporei, inter se invicem circumaguntur, et mutuo cogitationes agnoscunt, et sermone tacito inter se intelligibilius communicant quam alio quoque exteriori sermone fit.

Gr. p. 114.

At isti nostri quia sunt ex aurea lamina, et exanimi materia irrationalique constant, irrationales sunt; et si de his ratiocinari velimus, irrationabiles nos videamur. Illi divinam lucem affluenter participantes, ad divinam speciem et imitationem quantum licet conformantur, atque ad similitudinem divini archetypi intellectualiter sublimique modo se intendunt. Isti vero splendorem illum tantummodo participant, quem ipsorum habet materia, dissimilem tamen habent ab archetypo formam. Et in illis nomen ipsum, eminentiam scientiae nulli creatae secundam demonstrat, nec non redundantem sapientiam (1), propter uberem ex divino fonte luminis diffusionem; unde vis contemplandi confit, quae ad omnimodae theoriae ac scientiae altitudinem mirifice extenditur, divinaque pulcherrima luce completur. Illinc ipsis etiam illucet primitus initiatio a divina potentia, ad praecognitionem procedentium illinc sapientium doctrinarum, ac theurgicae scientiae participes prout fas est effecti, divina multa et excelsa sublimiter cognoscunt; cibusque illis est simplicium beatarumque illuminationum splendor, qui proxime ipsis et primitus ex superno radio illucescit: atque ita excelsum supermundialium mentium, ceu Deo plurimum similes, gradum tenent. Unde et theologicae scientiae a sublimi Dei essentia participes in primis facti, eandem ad infra se positos deferunt. Sunt ergo divini silentii manifestatores, dum in se ipsis patefaciunt supremi omnium organi ineffabilem naturam; divinamque bonitatem incessanter resonanterque sacro illo celebrant theologiae trisagio hymno. At enim hi nostri ceu manu facti, nudam so-

(1) S. Augustinus de diversis quaest. lib. II. 3. explanans illud Pauli I. Cor. XII. 8: *alii datur sermo sapientiae, alii sermo scientiae*, ait: *in hominibus solet discerni a sapientia scientia; in Deo autem non sunt haec duo, sed unum. Et in hominibus quidem haec ita discerni probabiliter solent, ut sapientia pertineat ad intellectum aeternorum, scientia vero ad ea quae sensibus corporis experimur. Sed licet alius aliam differentiam proferat, nisi tamen diversa essent, non sic ab apostolo distinguerentur.*

lamque habent appellationem, nullaque consecratione aut scientia aliisve, quae dictae sunt, dotibus pollent. Insuper illi, supremas potestatis imagines sunt, arcanam et invisibilem lucem in se demonstrantes, et divinae illi quoad fieri potest assimilati, totumque divini fulgoris radium mire in se recipientes: idque fiunt consequenter per imitationem, quod ille est principaliter atque essentialiter qui communicat: nimirum sunt lumina secunda, hominum amantissima, speciei optima, primariae lucis splendoris puri immaculati, similitudinem cum prima splendentissima specie egregie prae se ferentes. Et quidem etiam agnoscunt, se non sua solum intellectualia, verum etiam sensibilia etsi non sensibiliter comprehendere, pro haerente sibi divinae virtutis scientia, immaterialiter et intellectualiter rebus agnitis. At hi ex auro facti, imagines sunt imaginum evanidae prorsus et dissimiles, multumque ab exemplari causa dissidentes. Nihil itaque sciunt. Quam enim possent, cum tales sint, atque ita se habeant? Etiam si valde sunt elaborati atque politi, lucidosque splendoris et fulgores scintillantibus radiis emittunt. Unde igitur et quam ob rem hi dicti sunt a te Cherubini, siquidem nullo substantiali modo supermundiales illas potentias participant?

Non est meus hic sermo, neque a me primo talis appellatio his excogitata fuit atque imposita. Moyses est Deum videntis et legis latoris haec vox, olim inventa, et a sacris litteris testimonium antiquitatis habens, quae fidem ei facile faciunt. Quod si verius dicendum est, Dei vox est proprio famulo mandantis, quo tempore prisci illius tabernaculi delineabat ei atque demonstrabat aedificium. Nam quia caelestium aliquot ordinum evanidas quasdam imitationes ac umbratiles similitudines figuris expressas tabernaculum habebat; “cura enim, inquit, ut omnia facias iuxta „ exemplar tibi in monte ostensum *; „ ut se Cherubinatorum quoque dominum communis Deus demonstraret; et quemadmodum absque ullo intermedio ac primitus illuminati, ministeria in caelestibus famulanter exhibent, et beneficos divinae providentiae fluxus ceteris infra se positis communicant, eodem modo in his quoque terrestribus per imitationem illorum quibus assimilantur, divina indulgentia factitatum comperitur. Hoc a legislatore curatum fuit, hac ratione opificium illud fuit ordinatum. Illinc enim visiones is excipiebat, qui Dei videndi compos fiebat. Iam enim ei commissum erat administrandi populi cura, ducatumque gentis et principatum gerebat. Scriptum est itaque in editis post arcam conditam mandatis, apud sacrum librum cui exodi (egressus) filiorum Israhelis titulus est, sic praecipiente Deo *. “Facies et propitiatorium de auro mundo: duos cubitos et dimidium habebit longitudo eius, et cubitum ac semissem latitudo. Duos quoque Cherubinos „ aureos productiles facies, eosque impones utrique lateri propitiatorii. Fiet Cherubinus unus in hoc latere, et Cherubinus item unus in altero latere propitiatorii. Facies, inquam ambos Cherubinos super latera illius. Et extendent Cherubini alas suas desuper, obumbrantes propitiatorium; et ipsorum vultus mutuo „ respicient. Pones autem propitiatorium super arcam, et in arca testimonia quae „ tibi dabo. Illinc ego tibi innotescam, tibi loquar de propitiatorio, de medio „ Cherubinatorum duorum qui super arcam testimonii erunt, iuxta omnia quae man-

Aures pandant surdi, mentem advertant amentes. Dei haec sunt voces atque

mandata. Neque est quod dicant: Moysis hoc fuit opus, humanus cogitatus, artis nostrae opificium; nam Deo volente ac praecipiente id actum fuit. Quis dubitet? Videant sane nullum heic esse aenigma, nihil obscurum, nihil obliquum vel in allegoriis positum. Hi inanimes, sensu vacui, prorsus immobiles, ex inanimi atque irrationali materia compacti, caelatura tantum et splendore materiaeque puritate et artificis sapientia praestantes, hi inquam eadem qua sanctissimi Cherubini, vivae scilicet, activae et perpetuo se moventes potentiae, appellatione ab universali Deo donati fuere: non Cherubinatorum icones, non similitudines, non expressas figuras appellavit, sed eodem prorsus nomine usus est dum praeciperet Deus, puroque et diserto vocabulo Cherubinos nominavit. Pudorem incutiat incredulis, recusantibusque veritatem dictorum sectari, Cherubinatorum nomen septies hoc loco usurpatum et pronunciatum, et honorabili apud inspiratam scripturam numero (1) insignitum; ut tum pronunciantis summa auctoritate, tum numeri nobilitate, res haec utrimque sit inviolabilis. Si ergo Christianorum instituta hi miseri respuunt, Iudaeos saltem imitentur, ne forte his quoque increduliores appareant et contumaciores. Numquam enim ausi sunt Iudaei Cherubinos idolorum nomine dehonestare, etiamsi divinae religionis saepe obliti, idola errore decepti coluerunt. Hi, inquam, honorabiles omnino apud eos venerandique fuerunt; immo adeo venerabiles, ut mortalium nemo metu ac religione ad haec sancta accederet; namque in priorem quidem tabernaculi partem ingrediebantur semper sacerdotes ad sacra facienda, quia pars haec adibilis erat multis ac facile patens. Verumtamen penetralia post illam, nullo pede calcari poterant, nisi quod pontifici maximo semel in anno ad legales ritus illic exsequendos ingredi licebat.

Ideo sanctissimae hae potentiae divino mandato figurantur. Idcirco eodem sanctorum archetyporum nomine appellantur, hi qui super propitiatorium constituti sunt aurei Cherubini; meritoque nobis exhibentur rerum forma carentium formae, et non figuratarum figurae. Ita ut recte dicendum sit, secundum edoctos a Deo patres nostros, inclytosque ecclesiae duces, quod cum sit impotens proportio nostra ad intellectuales theorias absque intermedio comprehendendas, egeatque propriis et naturalibus introductionibus, quae comprehensibiles nobis exhibent formas obiectorum sine figura ac supernaturalium; est utique hoc divinae bonitatis paternaeque erga nos providentiae beneficium, ut supercaelestium potestatum figuratis in symbolis mentem nostram sustollentibus demonstret beatitudines, materiali manuuctione utendo ad suarum proprietatum imitationem et contemplationem. ۞ At enim, ۞ inquit adversarii, concedatur sane tabernaculi Cherubinos a Deo suam accipisse appellationem; undenam tamen ipsis gloriae maiestas adtribuetur? ۞ Primo scilicet, quia Dei praeceptum est; quicquid autem mandat Deus vel facit, id est venerabile: nihil enim frustra aut vanum ab eo procedit. Hoc comperire quivis potest in ipsa cosmogonia expressum: “ vidit enim, inquit, Deus; et ecce „ omnia erant valde bona *. „ Deinde quid ni sint hi gloriosi, unde Deus et apparet et agnoscitur? Quid enim divina statione gloriosius? vel quid illustrius locis, in quibus ipse ea qua vult ratione residet? Undenam Sinai monti gloria, et reve-

Gr. p. 117.

* Gen. I. 31.

(1) Dicit *septenarium*, in sacris bibliis celebre, de quo peculiariter scripsit Philo.

rentia, atque accedendi interdictio conflata fuit? Cur Moyses dum terram a Deo calcatam contingeret, audiit " locus in quo consistis, terra sancta est *? „ iussus simul terrenis carnalibusque semet exspoliare; quod inter alia ostendit, calceamentorum detractio.

71. Cur, ut alia praetermittamus, Hierosolymorum veneranda sunt loca, in quibus diversans Servator et illa magna divina opera fecit, et passionem pro nobis pertulit, cur inquam omnibus amabilia et exoptatissima sunt? Quod autem nomen quoque quibusdam rebus impositum, nobilitatem impertiri queat et gratiam, audiamus Dominum in evangeliiis dicentem *: " qui recipit prophetam in nomine prophetae, mercedem prophetae accipiet. Et quicumque propinaverit uni ex his pusillis frigidae poculum, tantum in nomine discipuli, amen dico vobis non amittet mercedem suam. „ Ergo etiam Cherubini dum idem ac illi caelestes nomen gerunt, gloriam quoque eorumdem participant. Discant hi profani et rudes contractam ex vi nominis gratiam atque efficaciam. Sic enim etiam sacra apud nos templa atque aedificia gloriosa sunt et venerabilia, quia Deo dicata, et quia nomen eius in his invocatur, simul illic comitante sanctorum reposita in iis memoria. Illud quoque animadvertendum, quod si illa quoque deteriore loco posita, nempe in priore tabernaculi parte, sancta nihilominus dicebantur, quum alia interius recondita sancta sanctorum vocitarentur, haec quae illis coëxistebant et connumerabantur, quanto meliore loco habebuntur et in gloria erunt? Quod si ignominiae heredes his contradicent, iam superest illis ut ne Moysis quidem faciem glorificatam existiment.

Quinam ergo credendum? Moysi ne ac Paulo qui Dei videndi digni habiti sunt, et quibus sublimis theologiae mysteria concredita fuerunt, an istis qui ex fimo loquuntur adulterina et male olentia deliramenta, et ex spuria mente projectos insanorum crepituum temerarios abortus? Si ergo Paulo non credunt, ita de his disserenti, utpote Christiani; si ne Moysi quidem, tamquam Hebraei; si denique nec ipsi Deo, ut Graeci aut barbari; multo his omnibus irreligiosiores et sine Deo sunt. Haec autem ceu per compendium disseruimus. Iam enim nonnulli ex his a fide apostatis, postquam haec ad exemplum imaginis Servatoris nostri a piis adsumpta fuerunt, conviciari simul et despicere hi Deo odibiles non distulerunt, maledicta multa effutientes, et omni irrisionum et contumeliarum genere res a Deo mandatas obruentes. Si ergo famulorum figurae, divinatorum inquam Cherubinarum, nam et hi Dei famuli et creaturae apud magnum apostolum cunctosque recta religione imbutos habentur; si inquam hi praedictis modis gloriosi sunt et dicuntur; dicant nobis amentes isti cur omnium regnatoris, qui etiam Cherubinarum dominus est, et universae creatae rei dominator, sacra imago reprobabitur aut contemnetur? immo potius cur in honore summo ac gloria non habebitur? Profecto qui debitum maiori obiecto honorem subtrahit, neque illum saltem qui minori convenit exhibet, quantam meretur reprehensionem? Quid ni is summa nequitia plenus sit? Haec neque animo imbecillis et lingua impeditis, neque recte valentibus loqui, in mentem venit. Verum enimvero contumelia quoque omni haec adficere, id ne manifestae quidem insaniae morbo laborantes facerent. Attamen sacri Cherubini, cum simplices sint et immateriales, sine specie ulla aut figura, ideoque

incorporei, loco sensibili circumscribi suapte natura nequeunt, sicut antea iam diximus. Nam si quandoque in corpore divos angelos apparuisse aliquis audierit, nihil aliud arbitretur, nisi quatenus tali cum specie ad sibi commissum ministerium incumbabant, terrae incolis consulendo; propterea quod invisibili natura praediti, symbolica sub figura conspiciendos se dabant. Qua ratione etiam in loco, quatenus non alibi oraculum reddunt atque operantur, existere dicuntur; nam ubique esse, solius divinae et omni notitiae imperviae Dei naturae proprium est (1). Id tamen, quominus angeli sint incorporei, non vetat. Nec certe oportet existimare, ferinis quibusdam beluinisve formis, vel alatis avibus, supermundialium virtutum substantiam esse exprimendam. Et tamen divinis nutibus, quia Deus sic voluit, cuius in conspectu omnia facilia ac levia videntur, et picti fuerunt angeli et ficti.

Christus vero Deus noster, qui paupertatem nostram sibi induit, atque hanc crassam materialemque de terra sumptam gestavit carunculam, corpus inquam humilitatis nostrae, servique formam sibi univit, corruptibilem, delineatam, et circumscriptam, cur non pingetur aut circumscribetur? Quatenus itaque apparuit similis nobis homo, et in corpore incolis terrae conspiciendum se obtulit, et conversatus est, utique pingitur et figuratur, quum nullus modus cogitari possit, quo unita ei semel hypostatice caro, picturae causa, separari ac dividi a divinitate valeat, quantumvis stulti hi in infinitum delirent. Nam quae ratio id coget? Profecto id fieri naturaliter posse, numquam demonstrabitur. Aut sic oporteret sane Verbum pati carne patiente, et hac circumcisa circumcidi, et commori, et alia huiusmodi, quae passibilis mortalisque naturae sunt propria, propter unionem patietur. Quo quid esse potest irrationabilius, aut irreligiosius? Vel sibi imaginentur ab eo sumptam diversam a nostra naturam, ut nullatenus cum eo communicantes, desperata ipsis et impossibilis salvatio fiat. Vel phantasticam ac simulatam, iuxta Manichaeorum deliramenta, quibus obsequuntur, dicant fuisse incarnationem pro sua insania, eamque demum pernegent. Quid? Nonne apud omnes orthodoxos Christianos, iam inde a divinae apparitionis salutarisque incarnationis primordiis, pingitur Christus ac figuratur, ut facta et ipsa veritas ostendunt? Id testatur etiam praeteriti temporis longitudo, et innumera tum artificum tum opificiorum multitudo, omnium oculis obiecta pie oppido et summo cum decore, tantum manifeste non inclamans cunctorum auribus, Servatoris erga nos patratam bonitatem, et incarnationis eius et condescensionis ostendens mysterium, neque secius docens quam sacrum evangelium; tum et sanctorum clara facinora et admiranda certamina ipsorum praedicans, et eorum qui haec abolent perversum animum et incredulitatem publice vituperans. “Cuncta enim conspicua sunt intelligentibus, et recta his qui scientiam in-

Gr. p. 119.

* Prov. VIII. 9.

Quis vero tam miser est et animo caecus ac stolidus, ut huic tam clarae limpidissimaeque veritati contradicere velit? Quomodo, postquam talem appellationem (imaginis Christi) pictura habet, non sit veneranda et glorificanda? Haud quippe absurdum sit hanc Christi nomine indigitare, veluti Cherubinos illos. Quenam ratio sic eam denominare vetat? Namque ibi spectantibus Christi nomen occurrit, et

(1) Augustinus serm. LII. 15: *ultra locos corporales est divinitas; nemo eam tamquam in spatio requirat. Ubique invisibilis et inseparabiliter adest.*

ipsam formae eius similitudinem habet, quantum pictoris manus ingenio suo et artis pictoriae adiumentis consequi potest. Nobis vero etiam aurei Cherubini iuxta apostolicam vocem honorandi sunt, et de his sermo, brevis et circumscriptus, hoc loco concludetur. Verum ille de his stultis hominibus adhuc abundans et vicens ulterius provehetur. Nam mirari valde meritoque heic quoque licet dementiae atque insaniae magnitudinem, quod neque ipsa factorum natura et evidentia, neque res apud omnes concorditer in confesso, et in communi sensu minime ambigua, nondum illis necessarium consensum suaserunt. Nam si quid rectae sententiae iis inesset, et si ignorantiae crassitudinem perrumpere possent, necesse foret ex aperte patentibus, et sub omnium sensum cadentibus, de proposito hoc cogitantes, veritatem agnoscere, et opinionem rectam amplecti. Sicut enim delineationes videre est multo deteriores non archetypis tantum, verum etiam coloratis picturis, et a splendidis vividisque tincturis decus habentibus; ita si invicem opponamus Cherubinos qui relative tantum spectantur, et analogia (1) quadam utentes cogitemus, eos umbram tantum habere legalem, non autem ipsarum rerum iconem, et tamen honorabiles esse et sanctos iuxta apostolicam doctrinam; cur non magis haec quae plura continent, sacra nostra inquam, quae ipsam veritatem in se gestant, cur non multo honorabiliora et gloriosiora sint? Sed hi stulti, ne pari quidem, ac illa vetera, honore dignantur. Adeo absunt a melioris utilisque sententiae delectu! quandoquidem etiam contrariorum absurde potius gaudent optione. Hi nimirum stultitia sua et errore praepediti, comparandi sunt iis qui profunda nocte asperam et arduam multisque spinis sudibusque refertam terunt viam, quibus utique usuvenit ut infinitis prolabantis caecitatis periculis et intolerandis doloribus adfligantur. Sic et isti incredulitatis inscitiaeque suae caligine circumfusi, pluraque offendicula blasphemiarum et iniuriarum incurrentes, quae ipsi tamquam lapides contra Servatoris humanationem iaciunt, peccati aculeis animas suas, utpote qui ad rectissima verae religionis dogmata caecutiunt, sine dubio vulnerant.

72. Sed enim de rebus Moysis aliorumque priscorum, hactenus; atque ad alia multis post saeculis, Iudaeorum rebus florentibus, insignia nunc transeo. Gloriosum fuit Salomonis templum; quis neget? quoniam et Dei domus erat, et eo iubente aedificatum. Quale inquam fuit sapientis potentissimique regis ornatissimum et celeberrimum aedificium? Quomodo enim aliter se haberet Salomonis opus? Munificentia enim et opibus et impensa plurima utens, ad famae suae gloriaeque digna studia incumbibat. Deinde vetere hoc destructo; illud quod postea suscitatum fuit, gloria et structurae maiestate ceteris illustrius visum est, quam rem propheticus sermo testabitur *: “ magna enim, inquit, erit gloria domus huius novissima, prae illa „ priore. Et hoc in loco pacem dabo, ait Dominus omnipotens, et pacem animae „ ad acquisitionem omni aedificanti, ob hoc templum suscitandum. „ Sic ergo locutus divus propheta, comparativa dicendi figura usus, docuit nos, confirmans prioris quoque templi gloriosam fuisse structuram. Postquam enim insaniit peccavitque adversus creatorem benefactoremque Deum priscus populus israheliticus, data sibi a Moyse constituta negligens, vitaeque iniquae genus Deoque absonum pro legali

(*) Exciderunt, typosetae incuria, graeca aliquot verba quae ita se habent: ἀναλογία τινὶ χρωμένους, νοῆσαι ὅτι σκιὰν ἔχοντα τοῦ νόμου.

elegit, divinam contristavit iustitiam, ideoque supernae irae molestos expertus est effectus, et poenas peccatorum luit. Hostes enim diversis ingruentes temporibus urbes cum incolis diripuerunt. Quapropter sub barbaris hostibus constituti, et a patriis ritibus submoti, alienam regionem habitare captivi coacti sunt. Supremas itaque poenas dederunt, cum eos invasere Babylonii, et conspicua illa famosaque urbs post expugnationem eversa fuit, eiusque pulcherrima et optima aedificia barbarici ignis praeda fuerunt, et regia palatia, et nobile Salomonis templum simul periire, eiusque res sacrae profanis hostium manibus distractae sunt. Verumtamen divina impetrata clementia captivi, postquam superne ipsis praefinita iam exegerant captivitatis tempora, vinculis sunt emissi, libertatemque denuo receperunt, et patrium solum incolumes recuperarunt, propriisque ducibus atque principibus, iuxta praevias prophetias usi sunt; quo tempore et Zorobabel Salathielis filius, et Iesus item Iosedeci filius qui magnus veluti pontifex dicebatur, populo cum imperio praeerant. Tunc igitur his a Deo per propheticam vocem mandatum fuit, ut omni studio et alacritate et urbem excitarent, et templum construerent. Et quidem ilico ac sine mora res continuo decursu perficiebatur, quia et tempus favebat, et Persarum liberalitas opes suppeditabat, et aedificantium studia calebant, ceu qui nuper caram patriam receperant. Templum ergo illud ita absolutum fuit, atque ut unicum gentis in admiratione erat, atque ad id ex universo orbe Iudaei confluebant, ibique sacrificia fiebant, et universae religionis cultus intra illud concludebatur, sic Moysis lege sanciente. Quae autem ibi peragebantur, nonnisi animalium brutorum caedes erant, sanguinis effusio, aspersoriae purificationes, cinis vitulae inquinatos mundans. Etenim crassae litterae serviebant, non autem spiritalis contemplationis curam tunc gerebant. Nihilo tamen minus templo illi honor deferebatur.

73. Nostra autem cum talia tantaque sint, quanti ab hostibus veritatis aestimentur, rursus consideremus. Cum enim tempus adfuit, quo divina servatoris nostri Christi gratia appareret, et templum sanctum sanctorum a crucifixoribus dissolutum est, et post triduum resurrexit, et universus divinae humanationis peractus fuit scopus, praeterieruntque vetera et subinducta sunt nova, recessit umbra, successit veritas: erant enim illae figurae omnes et praesignificationes; tum dilapsum est templum, desiit gloria, finem cultus accepit, perempta fuit sacrificiorum lex, brutorum animalium sublatae sunt victimae, cessavit sanguinis effusio, evanuit fumi nidorisque insuavitas; atque ut omnia simul dicam, prisca illa antiquata sunt et senio confecta. Quod autem antiquatur et veterascit, quò desinat exploratum est. Hi ritus, quandoquidem nova immolatur hostia, loco omnium et prae omnibus subinducta, ac pretiosus sanguis immaculati agni pro omnium effusus salutē offertur, hi inquam ritus iam silentio premuntur et evanuerunt. Quod si haec vetera iam destructa, tamen gloria abundant, illa quae secundum recentem gratiam veritatemque sunt, quid nō sint illustriora, multoque magis gloria et veneratione praestantia? At idololatricae insaniae principes, fraude sua et vecordia perciti, ne comparari quidem haec cum illis volunt pro sua stultitia, sed contra a veritate prorsus divertunt, atque ad proprium et dilectum mendacii errorem inconsiderantissime impulsī feruntur. De nostris enim templis quid opus est verba facere, quam ea sint plurima et maxima? quorum nonnulla et pulcritudine et mole priscum illud supe-

Gr. p. 121.

Gr. p. 122.

rare, testantur ea quae oculis subiecta sunt, et in toto terrarum orbe dispersa: quorum si quis numero comprehendere multitudinem velit, maris arenam se numerare incautum sentiet, vel fluctuantes undas recensere. Quanta autem gratia et sanctitate copiose affluenterque fulgeant, id ne comparari quidem antiquo illi licet. Atque hoc rerum veritas ostendit. Verum hi tam eximia, et gloriosis gloriosiora, ac mirabilibus mirabiliora ignorant prorsus. Cur vero, aut quomodo? quia inter sanctum et profanum non distinguunt, neque intelligunt nullam esse conventionem Dei templo cum idolis, neque luci cum tenebris communionem. Idcirco obruti sunt iniquitate atque impietate sua, “ cogitaverunt et locuti sunt nequitiam, iniquitatem

* Ps. LXXII. 8.

„ contra excelsum locuti sunt *: „ nihil magis in mundo quam turpem voluptatis morbum expirantes, vel lingua impudenter in idolorum amore insanientes; cuilibet autem honesto consilio aures omnino oppilantes, ne evangelica quidem verba audire sustinent, quibus Phariseos cum divi discipulis propter legales observationes ex-

* Matth. XII. 5.

postulantes Servator increpabat dicens *: “ aut non legistis in lege, quod sabbatis „ sacerdotes in templo sabbatum violant, et tamen sine crimine sunt? Dico autem

* v. 42.

„ vobis, quia templo maior est hic. Item * dico vobis, quia regina austri surget in „ iudicio adversus generationem hanc, et condemnabit eam; quia venit a finibus „ terrae audire sapientiam Salomonis; et ecce plus quam Salomon hic. „

74. In primis autem animadvertendum est, dictionem “ plus hic „ singulis his effatis adiectam, haud localem aliquam notionem prae se ferre, sed denotare potius quantum praestent atque excellant novae res a servatore nostro Iesu Christo humanatione sua peractae, quamque sint incomparabiles prae mirabilibus illis quae sub Salomone ceterisque veteribus extiterunt: quam denique eas superent pragmaticis praerogativis, de quarum praestantia et nobilitate saepe dictum est. Ab his enim nobis divina incarnationis mysteria sunt tradita, caelestia terrigenis revelata, omnis idolicus et diabolicus error undique profligatus. Quid aliud demum, nisi Deus cum hominibus versans? quo quidem quidnam maius aut excelsius fieri potest? Quod si de loco etiam quis cogitet, quinam melior aut diviniore quam ille UBI DEUS IN CARNE ADEST (1)? quorum nihil prisca illa habuerunt? Sed quamquam haec ita se habent, et mirabilibus mirabiliora ut ita dicam sunt; incredibile tamen est, quot quantaque ab evangelii hostibus nunc excogitata fuerint et iactata. Sane hi rursus

* Gr. p. 123.

Deum oppugnant, hi incarnationis mysterium ludibrio habeant, hi salutis nostrae caput contemnant atque irrideant, hi contumeliis dicendis semet oblectent. Etenim idolico errore animas suas refertas gerunt. Digne igitur atque iustissime generatio incredula et adultera reputabuntur, utpote qui amicam fraternamque pharisaicae impudentiae et amentiae sententiam et incredulitatem habent. Nam si vetera illa et peiora, honorabilia fuere, cur non oportet nostra haec nova suffragium obtinere melius atque praestantius, et gloria atque honore digna censi, qualem reapse merito a vere religiosi hominibus consequuntur? Illud quoque animadvertere par est, nempe vetus illud templum ita divinis nutibus fuisse aedificatum, etiamsi a salvatis hominibus male id negligebatur.

Spectemus autem quid universali Deo desertum humique prostratum vetus il-

(1) Vides haec etiam Nicephori testimonium de Christi carne in nostris templis sub eucharistico velo conservata.

lud intuenti videatur. Valde obiurgat Iudaeos, et cum segnibus ad aedificandum expostulat prophetae voce, gravesque minas intendit. Quanam vero hae? Paucas memorasse, pluribus relictis, non alienum scopo fuerit. Sic enim scriptum est *.

* Agg. I. 9. seq.

“ Quamobrem haec dicit Dominus omnipotens: quia domus mea deserta est, et vos
 „ festinatis unusquisque in domum suam, propterea retinebit caelum rorem suum,
 „ et terra germina sua subtrahet. Et adducam gladium (1) super terram et super
 „ montes, et super triticum, et super vinum, et super oleum, et quaecumque pro-
 „ fert humus, et super homines, et super iumenta, et super omnes labores ma-
 „ nuum vestrarum. Et audivit Zorobabel filius Salathielis de tribu Iudae, et Iesus
 „ filius Iosedeci sacerdos magnus, et omnis reliquus populus vocem domini Dei
 „ sui, et verba Aggaei prophetae, sicut misit eum dominus Deus ipsorum ad eos,
 „ timuitque populus a facie Domini. Et dixit Aggaeus: nuntius Domini ad popu-
 „ lum ego sum apud vos, dicit Dominus. Et suscitavit Dominus spiritum Zoro-
 „ babelis, filii Salathielis de tribu Iudae; itemque spiritum Iesu filii Iosedeci sa-
 „ cerdotis magni; et spiritum reliqui universi populi; et ingressi sunt, et faciebant
 „ opus in domo Domini omnipotentis. „

Atque hae quidem priscis hominibus, et ad templi opus segnibus minae inten-
 tatae fuerunt; simulque ad illud postea naviter incumbentibus alia promissa sunt.
 Nunc vero quidnam continget his, qui adeo aedificare non satagunt, ut vastare
 potius ac destruere festinent, quae splendide, ornate, religioseque fuerant condita?
 neque unum templum sed innumera; non illud templum cruentis victimis refer-
 tum, suffitibus et panibus focaciis, adipisque nidoribus redolens, quod litterae ser-
 vientibus et adhuc carnalibus et terrenorum amore devinctis traditum erat; sed tem-
 pla nostra spiritali cultu, sacrificiis laudis, quibus Deus gaudet, redolentia; quae
 spiritu Dei manuctis, et caelestium rerum studiosis sunt adsignata. Si ergo Iu-
 daeis illis minora peccantibus irascitur minaturque Deus, quid ni his qui in gravio-
 ribus peccatis et offensionibus deprehensi sunt, iratus ultor erit, et plures atque
 acerbiores poenas imponet? Similiter per alios quoque sanctos prophetas, divinae
 domus ministerium negligentes universalis Deus obiurgat, unde patefit impeditos
 esse nubium partus, terram fieri sterilem, tumultus populares conflari, vim simi-
 liter punientem, gladium caedentem, cuiusmodi fieri solent in seditione civili et
 hostium incursu. Heic opportune proverbialis quoque sermo ingemiscet: o qui gau-
 detis in malis, et laetamini in iniqua perversione *!

Gr. p. 124.

* Prov. II. 14.

75. Sed iam ad columnen irreligiosae ipsorum sententiae veniamus. Quodnam
 vero hoc est? Nempe quod dominum gloriae Christum ac Deum nostrum divini-
 tatis dignitate spoliant, paternaque gloria aperte expellunt, simplicemque tantum-
 modo hominem, unumque de nostro numero, esse sinunt; nullo modo nos a di-
 vina eius humanatione adiutos neque salvatos praedicantes, aut antiquae maledi-
 ctioni subductos, et diabolico errore ac dominatione liberatos, sed priore seductione
 adhuc irretitos, atque idolorum cultui addictos, denique creatoris ignorance adhuc

(1) Graecus textus τὸν LXX. μάχαιραν, etiam in textu vaticano, quem sequuntur syrus et arabs. At lat. vulg. melius *siccitatem* cum hebr. et chald.; cuius lectionis et varietatis causam eruditam recitat S. Hieronymus in commentario ad Aggaei locum cit. Valet heic divi Augustini dictum serm. V. 5: *de Iudaeorum codicibus certi aliquid cognoscitur.*

laborantes. Huiusmodi enim tenebris impietatis rursus obumbrantur, cum circa miseram incircumscripsi phantasiam trlicantur, ut omnino a salutari fidei professione devii, uno aliquo modo adversus verae fidei summam peccent; et quidem e tribus uno; nempe Christum aut nescivisse, aut noluisse, aut non potuisse salutem conferre; quorum quodlibet de Christo pronuncietur, is quidem in divinitatis maiestate laeditur. Nam si ex his uno destituatur, Deus non est. Haec autem dicta ne in Unigenito quidem ipso blasphemiam sistunt, sed ad ipsum supremum Deum patrem, quin etiam ad sanctum Spiritum, prout consentaneum est, excurrunt. Quia patri quidem placuit salutaris Verbi ad homines inclinatio, Spiritus autem ei cooperatus est. Fuisset vero patris beneplacitum reprobatum, inefficax autem Spiritus cooperatio: denique et apostolica praedicatio extincta. Porro haec vel in mentem tantummodo admittere, summi atheismi foret, nedum confiteri aut docere.

76. Iam quum multa hinc appareant absurda (est enim maxima et summa impietas) paucis dictis plura omitemus. Nam si salvare nescit, multo minus ex non existentibus producere scivit. Quod si non produxit, ne bonus quidem est. Si enim non salvavit, neque producere eum oportuit; qua enim re proderit producto, nisi salvet? Quod si non est bonus, ne Deus quidem, neque aliud quidvis erit. Nam producere, boni officium est. Quomodo autem qui salvare nescit, ignorantiae infirmitatem vitabit? Aut in quo differet a creaturis, si aliquid ignorat? Etenim non solum Deus non erit, sed et creaturis inferior videbitur: siquidem prophetae et alii viri inclyti, multa praesentia et futura superno lumine cognoverunt; quibus hominibus, si certe ignoravit, prorsus minor erit. Et si quum Deo patri filius Deus dicat: " mea omnia, tua sunt; et tua, mea; et clarificatus sum in eis *; „ si forte aliquid de rerum summa ignoret, necesse est id a patre quoque ignorari; quod quidem prae ceteris absurdum est et irreligiosum. Deinde, vel naturaliter scientia caret, vel ab alio quovis per vim fuit illa spoliatus. Si ab alio quidem violenter scientia privatus fuit, erit ille alius animosior et fortior. Sin naturaliter ignorat, numquam postea sciet. Nam quae naturaliter alicui insunt, per se quidem existentia, non exterius invecata, non mutant congenita. Est quippe naturae proprium, ut in physicis qualitatibus sit immutabilis. Igitur numquam ipsis spes salutis erit, nisi in alio fuerit reposita. Nam qui nunc salvare nescit, neque in posterum sciet. Quomodo ergo innocentes erunt et impunes, dum in Agnoëtarum impiam haeresim inciderunt, qui putant nescisse Christum horam ac diem, quo universi huius orbis finis erit *? quod quidem ob suam humanitatem testandam Servator divis discipulis aiebat; vel prodere distulit, quia haud utile ipsis erat id audire ac rescire; quoniam haud aequa sciscitati fuerant, et maiora capacitate sua discere volebant; vel quia prudenter maluit simulare se nescire, quam scientiam fassus et tamen celans, eos contristare; vel denique aliud quid utiliter et prout Deum decebat animo versans. Nam certe ipse cum Deus esset et Verbum atque Sapientia, rerum omnium exploratam habebat notitiam. Nil autem mirum, si hi magistros suos arianos in cunctis sequentes, in hac quoque impietate adsectantur. Nam praeter alias impietates, haec quoque grandis illorum irreligiositas est, quod de ignorantia Christum accusant.

77. Quod si salvare sciens, tamen noluit, invidiae ipsi passionem adspargunt, quod priore vitium multo est atrocius. Quomodo item Deus est, si quid patiatur?

Gr. p. 125.

* Ioh. XVII. 10.

* Matth. XXIV. 36.

Nam passioni consecretanica est mutatio: qui vero mutatur, idem et status diversitatem experietur. Quomodo autem Deus, qui diversus fit? Quod si noluit salvare, cur ex non existente produxit? nam quos salvare noluit, ne producere quidem debuit. Nam si producit quidem, sed non salvat, quasi facti paenitentia ita se gerens, contrarius ipse sibi videbitur. Quomodo id, inquam? Nam si producere, boni proprium est, id ipsum et salvare. Nam corrumpere et perdere, haud boni officium est sed mali. Contrarium autem bono malum est. Porro circa unam eandemque rem, eodemque momento contraria simul coëxistere, impossibile est. Quomodo autem in Deo fiet, quod ne in creaturis quidem comperire est? Multis enim placet utrumque, et facere scilicet et curam facti gerere, et salvandi conservandique causa studia expromunt et vires. Nisi forte his etiam inferiorem Filium dicunt. Quomodo demum causa bonorum dicetur, si praecipuum bonorum, id est salvare, nolit? Praeterea si non vult salvare, ne providus quidem est; nam quibus providebit, si salvandus desit? Nam providentia, in aliquem necessario tendit. Porro si providet, nolens salvare, ipse sibi adversabitur. Hoc autem nihil aliud erit, nisi quod vult, nolle. Tum nisi providet, bonus non est, neque cum re qualibet sua communicabit, adeoque ne causa quidem rerum erit. Sublata igitur providentia est. Providentia vero sublata, quomodo res humanae consistent? Et si forte alia creatura sit; neque rerum existentium ordo, neque harmonia neque symmetria accedet; undenam rerum ordinata et analoga successio, providentia sublata? Quomodo frugi homines gloria donabuntur, mali autem poena adficientur? et peccata redarguentur, recte facta commendabuntur? Vanae fient leges et divinum tribunal; perit regnum et gehenna, illud bonis, haec autem malis parata: neque iam bonum aliquid videbitur ac laudabitur, neque malum quicquam censebitur aut damnabitur. Confusio itaque, et omnium rerum cinnus. Quod si dicant esse providentiam, utique si creator non providet, necesse est aliam causam eius providentiae adsignare, a qua res providenter administrentur. Atque hanc causam, vel similem esse creatori, vel contrariam. Si similis est, iam altera non est opus: sin contraria, contraria autem invicem perimunt et repugnant, quomodo quidquam in rerum natura subsistet aut salvabitur? Quid porro haec different a Manichaeorum atheismo, qui duo impie invehunt principia? Quod si Deus sciens et volens non potuit salvare; hoc quidem ei accidit vel physicarum virium et efficaciae impotentia, atque ita prae ceteris infirmus erit. Vel ab alio prorsus prohibetur, ac tyrannide urgetur, atque ita minor viribus erit, et eum a quo prohibetur fortiorem atque illustriorem esse constabit. Sed enim illum potius divinam obtinere maiestatem confiteamur, blasphemia autem in caput hostium Christi recidat. Namque impotentia in Deo non est. Alioquin non a salvando solum prohibebitur, sed et reliqua Deo congrua gloria, quod isti impie contendunt.

78. Quae itaque ex impiis horum sermonibus consequuntur, nequitiae et irreligiositatis plena, compendio veluti dicta, haec sunt; ne si diutius iis immoremur, nos quoque cum ipsis peccare videamur. Haec igitur iam omittentes, et vomitus ipsorum insuavitatem molestiamque abominantes, ad verorum dogmatum rectitudinem veritatisque lumen convertamur. Confitemur itaque, et magna voce praedicamus, Christum suapte natura Deum et Dei filium; qui ad creaturarum modulum

67. p. 126.

ob eximiam suam bonitatem se demisit, sciensque et volens ac potens salvare, reapse nos salvavit, et diabolica fraude eripuit, nobisque divinae notitiae donum largitus est; quumque sit Dei patris sapientia, nihil omnino non scit: omnium siquidem est creator, nullaque eius creatura extra eiusdem cognitionem est. “Deus enim, in-

*, Prov. III. 19. „quit scriptura *, sapientia sua terram fundavit, paravit caelos prudentia sua. Et

* Ps. CIII. 24. „omnia prorsus sapienter fecit *. Atque in ipso sunt thesauri omnes sapientiae et

* Coloss. II. 3. „scientiae absconditi *. „Ipse sapientiae dator, ipse omnem rationalem naturam
Gr. p. 127. scientifica vi sua facit sapientem, quia sapientiae eius atque intelligentiae non est

* Ps. CXLVI. 5. numerus *. Quod si ipsemet ait: “omnia quaecumque habet pater, mea sunt *;

* Ioh. XVI. 15. „et, sicut novit me pater, ego quoque ipsum agnosco; et, nemo novit patrem nisi

* Matth. XI. 27. „filius *; „qui, inquam maxima omnium novit, certe nihil minorum rerum ignorabit. Namque aliter existimare aut credere, non blasphemum tantummodo est, sed etiam impossibile. Qui ergo omnia ante quam fiant novit, a cuiusnam rei scientia excludetur? Ergo etiam salvare, et quidem in primis scit. Hinc ab omnibus, qui Deum cognoscunt, una voce concorditerque Servatoris nomen ei adtribuitur. Id quippe significat Iesu quoque nomen, quod ex rei veritate vim firmitudinemque accepit.

Quod autem salvare sciens, velit etiam revera salvare, id his persuadeant primum verba * “omnia quaecumque voluit Dominus, fecit in caelo et in terra. „Deinde, quia patris antiquam veramque voluntatem, quae salvandi est, exsequutus est magni consilii angelus, cuius voluntas nihil a patris voluntate differt; immo ipse potius illa voluntas est, sicut etiam sapientia et virtus et similia. Quid ni enim

* Ioh. X. 18. voluntarium ei salvare fuit dicenti *: “animam meam a me ipso pono; et potesta-

* Ioh. X. 14. „tem habeo iterum sumendi eam? Pastor bonus sum *, qui animam pro ovibus

„pono. „Quomodo autem, nisi salvat, haud vult mortem peccatoris, sed ut convertatur a via sua prava, et vivat *? Ideo salvare volens, simul providet. Ergo providentia usque ad extrema, convenienter rei unicuique, pertingit. Id demonstrat sensus ipse, et congenita nobis lex et ratiocinium, quo res considerantes, illarum ordinatam harmonicamque dispositionem cognoscimus, situmque et motum, unde consentaneae creatoris magnitudinem hymnis celebramus. Quod vero sciens volensque salvare, id simul possit, quis est ita furiosus aut mente captus, et incredulitatis crapula mersus, ut non credat? cum dicentem audiat: “Christum Dei sicut

* I. Cor. I. 24. „sapientiam, ita et virtutem *. Et, magnus Dominus noster, et magna virtus eius *.

* Ps. CXLVI. 5. „Et, Deus noster, Deus salvos faciendi *. Et, Dominus fortis et potens *. Et,

* Ps. LXVIII. 21. „Deus virtutum *. Et, ecce Deus noster cum fortitudine venit *. Et, brachium

* Ps. XXXIII. 8. „Domini cum potentia *. Et, num manus mea non potest eripere? Et, nonne

* Ibi v. 13. „possum liberare vos *? Et, qui fecit terram viribus suis, qui construxit orbem sa-

* Is. XL. 10. „pientia sua, et prudentia sua caelum extendit *. „

* Ps. LXXXVIII. 14. „

* Is. L. 2. „

* Hier. X. 12. „

* Ioh. I. 3. „

Quomodo igitur sit incolume illud “omnia per ipsum facta sunt *, „nisi potest salvare? Nam si salvare nequit, neque ex nihilo omnia facere. Et illud: omnia per ipsum et in ipso condita sunt. Et, ipse est ante omnes. Et, omnia in ipso constant *. Quomodo item portat omnia verbo virtutis suae *, nisi salvare potest? quomodo fortem alligabit, eiusque vasa deripiet? Quis ille beatus solusque dynasta? Quis, inquam, hic est, nisi quem angelus cum pastoribus nobis nunciat “quia na-

* I. Cor. I. 24.

* Ps. CXLVI. 5.

* Ps. LXVIII. 21.

* Ps. XXXIII. 8.

* Ibi v. 13.

* Is. XL. 10.

* Ps. LXXXVIII. 14.

* Is. L. 2.

* Hier. X. 12.

* Ioh. I. 3.

* Coloss. I. 16. 17.

* Hebr. I. 3.

Gr. p. 128.

„tus est vobis hodie salvator, qui est Christus dominus, in civitate Davidis *? „ Non enim legatus, non angelus, sed ipse Dominus salvavit nos; qui et scit et vult et potest nos salvare. Haec nos confiteamur et credamus, et in omne tempus firma apud nos esse precemur. Quomodo ergo, ne per multa verba discurrentes extra debitos fines feramur, hi sacrorum dogmatum rectitudini adversantur, et affectûs erga res mundanas oestro perciti, ad irreligiositatis asperam arduamque viam vesane se transtulerunt? „ Tales enim sunt viae operantium iniqua *; quia nisi cre-
 „dideritis, ne intelligetis * quidem, prout scriptum est. „ Propterea et hi quia non crediderunt, mysterii Christi virtutem non intellexerunt. Et quia „ prope est „tibi verbum fidei, in ore tuo et in corde tuo *. Sed noluerunt. Porro dedit il-
 „lis Dominus spiritum compunctionis, oculos ut non videant, et aures ut non „audiant *. „ Ideo non cognoverunt, impossibile esse sine fide placere Deo. Cre-
 dere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et quod inquirentibus se remunerator sit *.

* Luc. II. 11.

* Prov. I. 19. gr.

* Is. VII. 9.

* Deut. XXX. 14.

* Rom. XI. 8.

* Hebr. XI. 6.

* Hebr. XI. 1.

79. Est itaque fides, inquit scriptura *, sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium. Sed quicumque Spiritu Dei acti, firmamque et stabilem ad omne opus optimum mentem habentes, agonale veluti bonae voluntatis praemium fidem habentes „fide intelligunt aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibus visibilia fierent *; „sicut harum rerum magistro videtur. Fide enim, inquit, Abel Dei testimonio iustus fuit, itemque Noë et Abrahamus et Moyses; et post illos alii aequae sancti eadem hac fide Deo placuerunt; quorum alii regna expugnaverunt, promissa sunt adepti, et igni feris bellisque superiores evaserunt. Alii lapidati sunt, flagellati, et per omne asperitatum experimentum traducti, invicti manserunt, firmique in fide comperti sunt. Porro neque promissa retulissent neque iustitiae testimonium habuissent, nisi credidissent. Fide mare dividitur, sol sistitur, flumen suspenditur, moenia sponte corruunt, et quicquid aliud fide audimus recte effectum. Qui vero in contrarium transversi, et in infidelitatis lubricum abducti, longe a sanctitate depulsi, et ab huius perfectione prorsus devii sunt, „hi * tamquam parvuli fluctuant, et omni vento doctrinae circumferuntur, in ne-
 „quitia hominum, in astutia ad circumventionem erroris, in vanitate sensus sui „ambulantes, tenebris obscuratum habentes intellectum, et alienati a vita Dei, „per ignorantiam quae est in illis, propter caecitatem cordis ipsorum. „Quamobrem neque ad fidei unitatem pervenerunt agnitionis filii Dei, more illorum incredulorum mente et animi habitu, quibus iuravit Deus non esse ingressuros in requiem eius * propter suam incredulitatem. Merito itaque a Servatoris discipulo damnabuntur ceu duplices animo, inconstantes in omnibus viis suis; procellae maris similes ventis agitati et convulsi *. Quibus etiam semet adfligere et lugere ac plorare mandavit, risumque in luctum, et gaudium in tristitiam, convertere *. Sed tamen haud propter istorum infidelitatem atque impietatem fides nostra reprehenditur, neque propterea sacrae scripturae deserendae sunt.

* gr. μή ἐκφαινομένην.

* Ephes. IV. 14. seq.

Gr. p. 120.

* Ps. XCIV. 11.

* Iacob. I. 8.

* Idem V. 1.

80. Sed quia scripturae sacrosanctae sunt, et fides nostra recta atque irreprehensibilis, isti autem ad veritatis lumen respicere aegre queunt, ceu oculis laesi ad radiorum splendores; et auribus laborantes ad sonores ac strepitus semper moleste se habent, propterea damnati sunt et a Christianorum numero exclusi et alieni.

Sed age horum infidelitas clarius adhuc ostendatur, studio nostro ac sermone ex auctoritate prolata oraculorum apostoli consarcinato. Nam qui omnibus omnia factus est, dum fidelium vitam ordinat, sicut alia omnia quaecumque vitam salutemque suppeditant adhibuit, ita etiam ex ciborum usu similitudinem sumens, mores illorum atque instituta complanat; quominus his absurde utentes, in malum exitum vergant, cum haec imperfectioribus, fideque recenter imbutis evangelica, scandalorum occasio fiunt, unde hi pereant propter quos Christus mortuus est; atque adhuc infirmioribus impedimento forent ad perfectionem, mentemque eorum nondum satis purificatam prorsus ostenderent. Quod quidem in iis usuveniebat qui de circumcisione crediderant, atque adhuc ciborum distinctionem, mosaicorum institutorum alumni quodammodo observabant. Ait igitur *: “ scio et confido in do-
 *, mino Iesu, nihil esse inquinatum per ipsum, nisi ei qui existimat quid in-
 *, natum esse, illi inquinatum est. ,, Sic autem rem se habere, egregie nos docet
 *, evangelicum quoque oraculum dicens *: “ quod non quae intrant per os coinqui-
 *, nant hominem *. ,, Mittamus nunc dicere quae divo Petro sunt revelata, quum
 quatuor suspensum angulis demissum ad se vidit linteum, voce simul adsonante, ut surgens occideret et manducaret quae ibi erant. Eoque renuente, quia illa videbantur immunda, et ab insueto cibo ipse abhorrebat; denuo oraculum respon-
 disse, nihil horum esse inquinatum quae Deus purificaverat.

His prolatis auctoritatibus, consideret unusquisque quònam immunditiae et probri, dogma ipsorum adulterinum provehatur. Nam si quae in ventrem inferuntur, et deinde per fabricatos a natura secernendo idoneos, exeunt secernunturque meatus, nemo sacris doctrinis imbutus, et veritatis non ignarus, inquinata et im-
 Gr. p. 130. munda existimabit, quod ad ipsorum naturam adtinet; sed eius inquinatur potius et foedatur anima, qui aliquid inquinatum esse putat nobis a Deo permissorum, voluntaria scilicet fidei laborans infirmitate, et in veritate investiganda claudicans, propterea quod falsam gerit de his opinionem, et ciborum distinctione distrahitur. Iam vero quae dominici corporis imaginem nobis exhibent, atque in memoriam divinae salutarisque eius incarnationis inducunt, ea si quis inquinata putet, quid ni ipse inquinabitur ac sordidabitur anima et corpore, impurusque et piacularis hinc fiet, qui ne parem quidem, ac dictis cibis, honorem attribuit, sed multo peiore loco ponit? Deinde, si quis illorum usui inquinamentum aliquod aut impuritatem adtribuere audeat, ipsi id imputabit creatori, et ei qui ex nihilo res eduxit probum faciet. Certe qui congruas creatori omnium, quatenus homo apud nos apparuit, sacras et inculpatas imagines laedit, quanto se audaciae et iniuriae crimine obstringat, haud est ambiguum.

Si ergo qui erroneam circa escas opinionem gerunt, haud probro et culpa carent, isti qui in fidei summa Deum laedunt, quid non patientur malorum? Superest itaque ut res sanctae, prout decet, omni honore a piis hominibus iure meritoque habeantur. Qui vero stulte in his claudicant, profani impurique vicissim reputabuntur, quia inquinant quae Deus glorificavit, et apostolicis adversantur dogmatibus. Et qui discernit quidem, manducat tamen, damnatur, quia cum discretionis conscientia attingens, quid ni infideli deterior habeatur? Deinde, quicquid ex fide non est, peccatum est; et quod quidem ad escas attinet, non rei mandu-

catae natura, sed manducantis illiberalitas, et fidei defectus aestimatur. Nihil ab universali creatore productum fuit, quod omni laude non sit dignum, apud eos certe qui sanam rectamque de rebus sententiam habent. Igitur inquinatum aliquid a Deo factum, existimare, stolidissimum est; si quidem omnia bona valde quae ab eo creata sunt. Quod vero ad dogmata adtinet, haud certe ex evangelicae doctrinae consideratione, quae irreprehensibilis est et sacra ac divina, sed ex horum vecordium stultitia et contumacia, incredulitatis crimen cognoscitur. Quoniam itaque haud cum fide ad sacra accedunt, peccant; et contaminatum existimant, quod sanctum est; ideoque et idololatri appellari queunt, quia inter sanctum et profanum distinguere nesciunt. Non ergo propter irreligiosorum incredulitatem repudiandae sunt sacrae icones. Isti autem fidem quidem infidelem invehant; nos talem certe usque ad praesentem diem nescimus. Quantum vero dogmata escis antistant, tanta erit in alterutra re peccantium damnationis diversitas. Ergo abdicati merito sunt et divinis rebus exclusi; quia quod utile est cognoscere noluerunt, et Dei hostes reputabuntur.

81. Undique igitur demonstratum est, quod hi stultitiae suae ruditatisque causa infideles sunt, improbaque mente et profana praediti, quodque longe a Christianorum pietate absunt, et in congregationem Domini utpote corde incircumcisi non introibunt. Scilicet contra omnia impudenter audentes, et aeream frontem statuentes, corque incredulum praedurumque opposcentes, hostes Christianorum effecti, traditis superne tum scripto tum sine scripto, decretis ac mysteriis, audacter et omni cum vecordia resistentes, atque omnium ad pietatem conducentium contemptores semet ostendentes. Non enim eos evangelicum, non apostolicum, non propheticum oraculum convicit; non iis reverentiam incutiunt patrum et ecclesiae magistrorum sententiae; non aliud quodlibet a Spiritu proveniens magisterium emendavit, non patrum seu spiritualium seu carnalium admonitiones mitigarunt, non ipsorum multitudo sacrorum templorum ubique terrarum diffusa, antiquitate et sanctitate nobilium, non sacrorum vasorum inenarrabilis numerus et inscrutabilis, quae sacris huiusmodi figuris decore ornantur, non aedificantium aut possessorum tum fides tum erga Deum amor, vel offerentium studium permovit; quae omnia cunctorum obtutui exposita et patentia, vocem quodammodo claram disertamque emittunt Christi celebrantia humanationis magnum venerandumque mysterium, amorisque erga eum et fidei sedulitatem atque fervorem. Quod vero praeter ceteris mirum est, nulla eos temporis prolixitas, si nihil aliud, permovit; a quo tamen omnia vim accipere ac stabiliri, natura comparatum est. Nam octingentorum iam annorum tempus praeteriit, ex quo haec tradita sunt et invaluerunt, quicquid hi nequam homines impie insaniant.

82. Nonne, inquam, haec est manifesta insania et amentia? Quid enim dicent de iam mortuis, et hinc profectis? Num idololatrae cuncti fuerunt, et a salute funditus exciderunt? Quomodo igitur verax erit apud eos Christus qui est ipsa veritas? Vel quomodo ei credent dicenti: “ multae apud patrem mansiones sunt *? ”, id est multae dignitatum distributiones; et ita viventium etiam unicuique fiet remuneratio, congruis praemiorum gradibus demensa ab eo qui haec inquit, et pro suo singulis merito retribuit; multaeque erunt et diversae in futura beatitudine ad-

Gr. p. 131.

* Ioh. XIV. 2

signationes. Sed haec quoque fortasse hi omnino infideles ceu nugas repudiantes circumscribent. Quomodo enim nostri homines in hoc aevo extremo, et quasi vitae mundanae termino, quique prioribus valde sunt inferiores, quomodo inquam innumeram illam mansionum multitudinem replebunt? Ubinam praemia atque coronae iis qui pro vera religione usque ad sanguinem decertarunt dabuntur? Arbitror Iudaeos ipsos risum cachinnumque elaturos, itemque alias quaecumque id audierint gentes. Cuncti enim proprium cultum tueri satagunt, prout scriptum est *: “ num
 „ mutabunt gentes deos suos? etiamsi hi non sint dii, neque ea gens ad deum
 „ suum pertineat. „ Soli hominum Christiani, si tamen Christiani appellandi sunt, nam solum nomen non rem Christianorum habent, soli inquam fidem Christianorum audacter impieque oppugnant infelices hi, et eiusdem sacra symbola irreligiose abolent hi scelesti. Sed o Dei odio dignissime et irreligiosissime, audiat quisquis ita sentit atque opinatur, siccine erga creatorem temet gerere oportet? Ille ineffabili bonitate ex non extante te ad existentiam produxit, teque peccato prolapsum relevavit, passione carnis suae mortem obiens, et turpissimum patiens supplicium; etenim usque ad mortem, mortem autem crucis se ipsum exinanivit, suumque sanguinem fudit; ut te per hunc redimeret peccato obstrictum; ut idola destrueret, teque idolica insania et errore et inimici tyrannide liberaret, et corruptela revocatum salvaret, atque in antiquam nobilitatem restitueret. Haec adversus Salvatorem audes? Ille pro te patitur, tu eum contumelia adfcis? ille cruci figitur, tu ei conviciaris? Quid inter te et crucifixores interest? In quo differs a Dei occisoribus? Immo vero quid ni tu illos malitia superas? Illi semel condemnaverunt, et cruci fixum interfecerunt; tu quum adorare benefactorem debeas, et tanti beneficii magnitudinem confiteri, quotidie crucifigis, conviciaris, deteriora de illo sentiens: magis tu eum infestis vocibus, quam illi lapidibus, impetis; nihilque ex maxime absurdis et irreligiosis, facere aut dicere aut peccare adversus Deum omittis.

Egregie vero magnus quoque Isaias vestrarum animarum caecitatem descripsit dicens *: “ nescierunt sapere, obscurati sunt oculi eorum ne videant, et ne corde
 „ intelligant. Locutique sunt iniquitatem, et contumaces fuerunt, et in cordibus
 „ suis verba iniqua meditati sunt *. „ Certe hi dum totam servatoris nostri Christi incarnationis rationem contemnunt ac pessumdant, idololatrias revera semet ostendunt. Nos vero qui recte et pie illi credimus, et res divinas prout decet reveremur, et traditas antiquitus nobis sacras icones honoramus, et congrua veneratione dignas putamus, quia sanctae sunt, et quia horum obiectorum honorem ad archetypos referimus, nihil iniuriosum de ipsis cogitare umquam patiemur; quare nec debitum illis obsequium subtrahemus. Etenim cum fide et fiducia ad sanctos accedimus; quamobrem neque idololatrae, prout aiunt isti Deo odibiles et infideles, merito appellabimur; sed cum magno veritatis nos quoque exclamemus magistro *, quoniam “ vere magnum est pietatis sacramentum; Deus apparuit in carne, iusti-
 „ ficatus est in spiritu, visus est angelis, praedicatus est in gentibus, creditus est
 „ in mundo, assumptus est in gloria. „ Haec si visi fuerimus pro nostra sacra et irreprehensibili fide digne proelati, Deo gratias qui dat sermonem petentibus in aperitione oris ipsorum. Sin potius persecutionem patiemur, pulcrum est cum Christo pati, et (nisi forte grandiloquentia est) sanctorum nostrorum vestigia magistro-

* Hier. II. II.

Gr. p. 132.

* Is. XLIV. 18.

* Is. LIX. 13.

* I. Tim. III. 16.

Gr. p. 133.

rum posse calcare. Ad gloriam ipsius Christi veri Dei nostri, et sanctae eiusdem ecclesiae honorem. Cui quidem Christo debetur omnis gloria, honor, adoratio, cum conregnante patre, et sanctissimo vivificoque ipsius Spiritu, nunc et semper et per saecula saeculorum. Amen.

PROOEMIUM AD SUBSEQUENTES AUCTORITATES.

Decurso propter nostram immaculatam sinceramque fidem stadio, et audacium contra veritatem convicta vanitate, verae religionis defensorem gladio spiritus inspiratis vocibus armavimus, ut invulnerabilis maneat, interim dum impii spicula falsitatis continenter iaciunt, et loquacitatis iaculis rectam fidei doctrinam appetunt. Quoniam vero modus nobis propositus fuit, ac veluti data regula, qua oportet religiosos homines fidei nostrae magisterium facere, et cum sacra pietate sacra nostra tractare dogmata; hanc quoque, inquam, regulam bonis ac sedulis fervidisque religionis amatoribus, quam fieri potest brevissime, exponemus, tum ex inspiratis scripturis excerpta facientes, tum etiam e selectorum atque illustriorum patrum nostrorum doctrinis haurientes, quae sint memoriae et profectui dociliter studioseque legentium profutura: nempe aliquot auctoritates huic lucubrationi breviter subnectere curavimus, ne forte idem iis quod incredulis usuveniat. Illi enim utpote mendacii amatores, et ad veritatis oppugnationem semper exasperati, alii incredulitate, alii inscitia occupati, in impietatis exitium deciderunt. Nam propriis voluntatibus obsequentes, sententiam suam inconsiderantia multa atque absurditate confirmare nituntur, et perspicua ac recta verae religionis dogmata, ad incongruos sensus curiosis vanisque quaestionibus detorquent. Unde etiam patres proprios sibi deligunt, et magistros constituunt eos, qui impietatis et atheismi propugnatores olim fuerunt, atque a catholica ecclesia quam longissime submoti fuerunt. Namque atheismi nomine theologi nostri, divinitus instincti, illorum haeresim nominarunt; quos isti auxiliares habentes, contra ecclesiam vires sumpserunt. Pii autem, utpote dociles evangelii discipuli, caveant ne ultra debitum ad curiosiores vestigationes excurrant, quoniam fidei doctrina corde simplici recipi se postulat. Est enim fidei proprium, ut incuriose ad credendum incumbat, mente simplici, spontaneoque impetu consentiat, non demonstrationes exquirat, non denique verborum certaminibus nihil utilitatis habentibus, sed detrimentum potius non modicum animae parientibus, immoretur (1). Hoc est haereticorum studium; hoc ethnicorum artificium, qui vaniloquentiis et iniucunda loquacitate semet defatigantes, multa se ipsos nugacitate et proximos complent, frustra aërem verberantes, a veritate autem prorsus abhorrentes. Namque obluctari adversus evidentia et confessa, quantae sit dementiae et rusticitatis officium, dici nequit. At enim libentius qui sunt bonae rei cupidi et dociliter adtendentes, facilem aurem praebeant Spiritus magisterio, atque in rebus huiusmodi admonitionem admittant. Nam sola fides haec recipit, humana ratiocinia devitans, et illorum mirus divinarum rerum amor, qui ad talia ex animo incumbunt; ut docilitatis suae quasi partum multiplicem metant fructum; ab eo qui haec redde-
dere cum usura scit, insignes retributiones, ut sperant, idoneo tempore recepturi.

Gr. p. 134.

(1) Vides egregiam fidei catholicae definitionem, contra perversam haereticorum libertatem. Multa huiusmodi infra in patrum auctoritatibus invenies.

Ex sancto evangelio secundum Iohannem.

CAP. IX. 35.

Audivit Iesus, quod eum qui antea caecus fuerat, foras eiecissent: et cum invenisset eum, dixit ei: tu credis in filium Dei? Respondit ille et dixit: et quis est, o Domine, ut credam in eum? Dixit autem ei Iesus: et vidisti eum; et qui loquitur tecum, ipse est. Ille vero ait: credo, Domine, et adoravit eum.

Ex eodem.

XII. 39.

Propterea non poterant credere, quia olim dixit Isaias: excaecavit oculos eorum, et induravit cor eorum, ut non videant oculis, et non intelligant corde, et convertantur, et sanem eos. Haec dixit Isaias, quando vidit gloriam eius, et locutus est de eo. Verumtamen et ex principibus multi crediderunt in eum; sed propter Phariseos non confitebantur, ne extra synagogam fierent. Dilexerunt enim gloriam hominum magis, quam gloriam Dei.

Ex eodem.

XIV. 1.

Creditis in Deum, et in me credite.

Sancti apostoli Pauli ex epistola ad Romanos.

IV. 3.

Credidit Abraham Deo, et reputatum est ipsi ad iustitiam. Operanti autem merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. Non operanti autem, sed credenti in eum qui iustificat impium, reputatur fides eius ad iustitiam. Sicut et David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iustitiam sine operibus. Beati, quorum remissae sunt iniquitates, et quorum tecta sunt pec-

X. 6. seq.

cata. Beatus vir, cui non imputaverit Dominus peccatum. Et rursus. Quae autem ex fide est iustitia, sic dicit: ne dixeris in corde tuo, quis ascendet in caelum? id est Christum deducere. Aut quis descendet in abyssum? hoc est Christum a

Gr. p. 135.

mortuis revocare. Et rursus: corde quidem creditur ad iustitiam, ore autem confessio fit ad salutem. Et rursus, de cibis disserens ait: quia qui discernit, si manducaverit, damnatus est, quia non ex fide: omne autem quod non est ex fide, peccatum est.

XIV. 23.

I. Cor. II. 5.

Eiusdem ex epistola ad Corinthios.

Ut fides nostra non sit in sapientia hominum, sed in virtute Dei.

Eiusdem ex epistola ad Hebraeos.

X. 39.

Nos autem non sumus subtractionis (filii) in perditionem, sed fidei in acquisitionem animae. Est autem fides sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (1). In hac enim testimonium consecuti sunt seniores. Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei, ut ex invisibilibusabilia fierent. Fide copiosorem hostiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam testimonium consecutus est esse iustus, testimonium perhibente muneribus eius Deo; et per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus est ut non videret mortem; et non inveniebatur,

XI. 1. seqq.

(1) Sic ad litteram legebat in itala vetere Augustinus serm. CXXVI. 3, itemque de pecc. merit. et remiss. lib. II. 50, ubi Maurini editores sic adnotant: « nostri mss. constanter habent *sperantium*. Sic ab Augustino citatur tract. in Ioh. LXXIX. 1. et XCV. 2. Graece est ἐλπίζομένων, quod cum sit verbum medium, ab aliis active accipiebatur (*sperantium*), ab aliis passive (*sperandarum* ut vulg.) Sabaterius denique pariter adfirmat, in Pauli codicibus sangerm. et claromont. legi *sperantium*. Ego vero ut antiquam italam hoc loco cum Augustino sequerer, officio interpretis coactus sum; etenim apud Nicephorum in codice f. 142. Paulus hoc loco, et f. 146. Basilius infra apud nos p. 262., interpungunt ante, non post, πραγμάτων: nempe vocabulum rerum ad sequens comma referunt.

quia transtulit illum Deus: ante enim translationem suam testimonium habuit placuisse Deo. Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia est, et inquirentibus se remunerator sit. Fide Noë, responso accepto de iis quae adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in salutem domus suae, per quam damnavit mundum; et iustitiae, quae per fidem est, heres est institutus. Fide vocatus Abraham obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hereditatem; et exiit, nesciens quo iret. Fide demoratus est in terra repromissionis, tamquam in aliena, in casulis habitando, cum Isaac et Iacob coheredibus repromissionis eiusdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem, cuius artifex et conditor Deus. Fide et ipsa Sara sterilis virtutem in conceptionem seminis accepit, et praeter tempus aetatis peperit; quoniam fidelem credit esse eum qui repromiserat. Propter quod et ab uno orta est (et quidem emortui vigoris viro), tamquam sidera caeli multitudo, et sicut arena, quae est ad oram maris, innumerabilis. Iuxta fidem defuncti sunt omnes isti, non acceptis repromissionibus, sed a longe eas aspicientes et salutantes, et confitentes se peregrinos et hospites esse super terram. Qui enim haec dicunt, significant se patriam inquirere. Et si quidem illius meminissent, de qua exierant, habebant utique tempus revertendi. Nunc autem meliorem appetunt, id est caelestem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum; paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Isaac cum tentaretur, et unigenitum offerebat, qui susceperat repromissiones: ad quem dictum fuerat, quia in Isaac vocabitur tibi semen: arbitrans quia et a mortuis suscitare potens est Deus; unde eum et in parabolam accepit. Fide et de futuris benedixit Isaacus Iacobo et Esau. Fide Ioseph moriens de exitu filiorum Israhel memoratus est, et de ossibus suis mandavit. Fide Moyses, natus, occultatus est mensibus tribus a parentibus suis, eo quod vidissent elegantem infantem, et non timuerunt regis edictum. Fide Moyses grandis factus, noluit se dici filium filiae Pharaonis; magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere iucunditatem; maiores divitias aestimans thesauris Aegyptiorum impropetium Christi; aspiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Aegyptum, non veritus animositatem regis: invisibilem enim tamquam videns sustinuit. Fide celebravit pascha, et sanguinis effusionem; ne qui vastabat primogenitos, tangeret eos. Fide transiit mare rubrum tamquam per aridam terram: quod experti Aegyptii, absorpti sunt. Fide muri Iericho corruerunt, postquam diebus septem circumdati fuerant. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samson, Iephthe, David, Samuhel et prophetis: qui per fidem debellarunt regna, operati sunt iustitiam, adepti sunt repromissiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti sunt in bello, castra verterunt exterorum. Acceperunt mulieres de resurrectione mortuos suos. Alii autem distenti sunt, non suscipientes redemptionem, ut meliorem invenirent resurrectionem. Alii vero ludibria et verbera experti, insuper et vincula et carceres, lapidati sunt, secti sunt, tentati sunt, in occisione gladii mortui sunt: circueverunt in melotis, in pellibus caprinis, egentes, angustiat, afflicti: quibus dignus non erat mundus: in solitudinibus errantes, in montibus et speluncis, in cavernis

Gr. p. 136.

terrae. Et hi omnes testimonio fidei probati, non acceperunt repromissionem; Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non sine nobis consummarentur.

Ep. II. 2. 14.

Eiusdem ex epistola ad Thessalonicenses.

Itaque, fratres, state; et tenete traditiones, quas edocti fuistis sive per sermonem sive per epistolam nostram.

Eiusdem ex epistola ad Hebraeos, de incredulis.

CAP. III. 17.

Quibus autem infensus fuit quadraginta annis? Nonne illis qui peccaverunt, quorum membra ceciderunt in deserto? Quibus vero iuravit non introituros in requiem ipsius, nisi illis qui increduli fuerunt? Et videmus non potuisse reapse introire, propter incredulitatem. Timeamus ergo ne forte relicta pollicitatione introeundi in requiem eius, existimetur aliquis ex vobis deesse. Etenim et nobis nuntiatum est, quemadmodum et illis: sed non profuit iis sermo auditus, quippe non admixtis (r) fide cum illis qui audierunt.

IV. 1. et 2.

Eiusdem ex epistola ad Romanos.

II. 7-9.

Iis quidem, qui secundum patientiam boni operis, gloriam et honorem et incorruptionem quaerunt, vita aeterna. Iis autem qui sunt ex contentione, et qui non adquiescunt veritati, credunt autem iniquitati, ira et indignatio, tribulatio et angustia in omnem animam hominis operantis malum.

Gr. p. 137.

Ex Isaia propheta.

VII. 9-13.

Nisi credideritis, non intelligetis. Et adiecit Dominus loqui ad Achaz, dicens: pete tibi signum a domino Deo tuo, sive inferne sive superne. Et dixit Achaz: non petam, et non tentabo Dominum. Et dixit: audite ergo, domus David: numquid parum vobis est, molestos esse hominibus, quia molesti estis et Deo meo?

Ex Habacuc.

II. 4.

Iustus autem ex fide vivet.

Ex proverbii Salomonis.

III. 3.
XII. 22.
XV. 27.

Eleemosynae et fidelitates te non deserant. Abominatio Domino labia mendacia: qui autem fideliter agit, placet ei. Item. Eleemosynis et fidelitatibus purgantur peccata.

Sancti patris nostri Iohannis chrysostomi ex sermone in annunciationem (2).

Missus est Gabriel ut indicaret eum, qui et in throno simul et in spelunca erat: missus est miles ut regis mysterium pervulgaret: mysterium quod fide agnoscitur, non curiositate pervestigatur: mysterium credendum, non scrutandum: mysterium adorandum, non statera pendendum: mysterium quod a divina doctrina non ab examine accepimus: mysterium quod confitemur, non metimur.

Eiusdem ex interpretatione epistolae ad Romanos, ad illa verba (cap. X. 6.):

“ iustitia autem, quae est ex fide, sic dicit. ,,

Ne Iudaei dicerent, quomodo possumus maiorem iustitiam invenire, qui minorem non invenimus, ostendit faciliorem esse fidei viam, quae videlicet verbis adhortando fidem corde tenendam expetit. Quumque probe sciret, fidei saepe adversari cogitationes nostras, easque viriliter esse expellendas, ait: ne dicas in corde tuo, id est ne cogitatione titubes, neque apud te ipsum dicas, quomodo est id pos-

(1) Nicephorus legebat συγκερασμένους, non συγκεκρασμένος, ut vulgatus latinus.

(2) Vide adnotationem nostram ad graecum textum p. 137.

sibile? Nam fidei officium est omni humanorum ratiociniorum sequela ommissa, supernaturalia quaerere, atque a Dei potentia omnia admittere.

Sancti Cyrilli alexandrini, ex interpretatione epistolae ad Romanos, ad illa verba (cap. X. 6.): “ iustitia autem, quae est ex fide, sic dicit (1). „

Utiliter definit, cuiusmodi esse debeat fides nostra, ut nempe nihil reprehensibile in Deo esse credat, sed omnia rectissime ab eo fieri. Namque omnino in dubio versari, imbecillaque animi perplexitate sponte nutare, detestanda res est. Videtur item supervacuum et valde periculosum, si quis existimet oportere scrutari ea, quae et prorsus ineffabilia sunt et intellectum nostrum superant. Quomodo enim appareant quae Deus arcana ratione operatus est? Insuper cordis oculus quis tantus sit, ut Deum conspici queat? Immo vero quis intelligat, siquem forte dicentem enarrantemve ea, quae modulum nostrum excedunt, audiat? Nam dominus noster Iesus Christus, de spiritali regeneratione cum Nicodemo disserens aiebat *: “ amen „ amen dico vobis, nisi quis denuo natus fuerit, non intrabit in regnum Dei. „ Tum et quae ibi sequuntur, adiecit. Quum vero Nicodemus nihil prorsus intelligeret, tunc demum Christus, humanae mentis hebetudinem longe abesse ab intelligendi subtilitate declarans, ait: si terrena vobis loquenti, non creditis; quomodo si dixerō vobis caelestia, credetis? Tum perrexit dicere: amen, amen dico vobis, quod scimus loquimur, et quod vidimus testamur, et testimonium nostrum nemo recipit. Sunt ergo inscrutabilia, quae altiora nobis sunt. Nam si vere dicitur, ea ipsa quae in manibus sunt, vix a nobis, uti scriptum est, comprehendī; quid necessarium sit opinari, in iis quae ratiocinium nostrum superant, multo utilissimam esse fidem, nullo examine comitante, nulla vana adhibita investigatione? Namque in his rebus prudentia praecipuum ornamentum est (2).

Eiusdem ex secundo libro dialogorum cum Hermia.

Quod semel fide susceptum fuit, audacioribus non est scrutandum investigationibus. Sicut enim spes rei visae, non est spes; etenim quod quisque videt, cur iam expectet? ita etiam fides vestigata, et cui inquirendum nihil superest, fidei loco habenda non est, prout de spe supra diximus: etenim quod fide aestimatur, explorationi prorsus non est obnoxium.

Opp. T. V.
part. I. p. 443.

Sancti Iohannis chrysostomi ex interpretatione epistolae ad Romanos (3).

“ Ei autem qui potens est vos confirmare iuxta evangelium meum et praedicationem Iesu Christi, secundum revelationem mysterii temporibus aeternis „ taciti; nunc autem manifestati per scripturas propheticas secundum praeceptum „ aeterni Dei, ad obeditionem fidei per gentes omnes. „ Dum ait praedicationem Iesu Christi, id est quam ipse praedicavit, rem esse fide dignam sermo ostendit. Quippe evangelica dogmata, praedicatio illius sunt, non commentum nostrum. Et quidem nemini, inquit, ante nos hoc mysterium innotuit. Olim certe praefinitum fuerat, nunc autem per propheticas scripturas patefactum est. Haud igitur metue,

Rom. XVI.
25-26.

(1) Hunc Cyrilli locum ego intuli graece et latine in partem latinam p. 27. voluminis, quo Cyrilli in Paulum commentarios edidi.

(2) Nolo hic repetere quae iam dixi in adnotatione 2. p. 28. ad Cyrilli textum tomo praedicto. Ceteroqui nihil vehementius inculcandum est in hac grassante nostrorum temporum irreligiositate, qua multi genuinam fidei christianae notionem mente absterserunt.

(3) Videsis adnotationem nostram 2. in parte graeca p. 138.

ne forte a lege discedas: hoc etenim ipsa lex vult, hoc antiquitus praevenit. Cave itaque inquiras, cur nunc res innotuerit. Quippe ita Dei mandato actum est, neque de hoc mysterio curiose vestigandum, sed obediendum omnino est. Obedientiam enim postulat fides non curiositatem, praesertim cum Deus iubeat.

Gr. p. 130.

Eiusdem ex interpretatione epistolae II. ad Thessalonicenses.

Opp. T. XI.
p. 532.

“ Itaque, fratres, state, et tenete traditiones quas edocti estis sive per sermonem, sive per epistolam nostram. Hinc constat non omnia (apostolos) per epistolam tradidisse, sed etiam sine scripto. Aequae tamen tum haec tum illa fidem merentur. Quamobrem traditionem quoque ecclesiae fide dignam censemus. Traditio est, nihil amplius quaeras. Ceterum heic significat multos fuisse in fide labantes.

Eiusdem ex interpretatione epistolae ad Hebraeos ad illa verba (cap. V. 1.)

“ omnis enim pontifex ex hominibus adsumptus, et reliqua,

Opp. T. XII.
p. 89.

Propterea fidem suscepimus, ne per innumeras cogamur incedere haereses, et molestiis vexari; sed quod fidei quis vel addere vel detrahere voluerit, id nos spurium existimemus. Nam sicut ii qui regulas tradunt, non cogunt ut mensuras innumerabiles exquiramus, sed quod ab ipsis traditum est, tenere nos iubent; sic etiam in dogmatibus usuvenit.

Sancti patris nostri Basilii ex interpretatione in psalmum CXV. (1).

“ Credidi, propter quod locutus sum, ego autem humiliatus sum nimis. Ego, vero dixi in excessu meo, omnis homo mendax. Fides sermonibus, qui de Deo fiunt, praebeat. Fides quae animum ad assensionem trahit magis, quam logicae methodi. Fides, quae non geometrica necessitate, sed Spiritus operationibus conficitur. Et paulo post. Necesse est enim, disciplinae cuiusvis principia absque examine a discentibus admitti; quum fieri non possit, ut ii qui circa principia litigant, via et ordine procedere valeant ad finem. Idque vel ex ipsis disciplinis tibi discere licet. Etenim nisi homini geometrae prima concesseris principia, is ea quae sequuntur concludere nequit. Et qui arithmeticae principiis et elementis contradicit, viam ad ulteriora intercipit. Similiter autem ne a medicis quidem medicinae principia possunt demonstrari. Et omnino in qualibet professione, quae via et ordine ad finem procedat, primarum propositionum demonstrationes non queunt inquiri: sed necesse est, ut artium ratione innixarum principiis sine probatione admissis, id quod ex iam positis consectaneum est, in his quae deinde sequuntur inspiciatur. Sic enim vero etiam theologiae mysterium, assensum ex fide inexplorata requirit. Credere enim oportet, inquit, quod Deus sit; non quaerere, neque cum contentione expendere quid sit. Prorsus, si fides est sperantium substantia, convictio rerum non apparentium (2); ne contendas iam videre quae procul sunt reposita: neque ea quae sperantur, ambigua esse statuas, propterea quod nondum eorum cognitionem attingere potueris. Et paucis interiectis. Omnino anima quae citra fidem loqui adgreditur, inaniter garriet, quandoquidem ad nullum subiectum verba sua refert. Initium igitur sermonis prudentis est, fides in corde loquentis firmiter insidens.

Gr. p. 140.

Eiusdem ex libris adversus Eunomium, ubi unde sit incredulitas ostendit.

Lib. V. opp.
T. I. p. 313.

Viae Domini rectae, et iusti in eis ambulabunt: impii autem in viis planis

(1) Consule adnotationem nostram in parte graeca p. 139.

(2) De hoc textu diximus retro p. 258. in adn.

offendunt. Quodque mirum est, ex quibus utilitatem capiunt qui sana fide sunt, ea iis nocent qui morbosi sunt, et quaestionibus otiosisque disputationibus occupantur. Malitiose autem curioseque de Deo quaestionem instituere, morbum esse animae, praesertim si studio incredulo fiat, cunctis est exploratum. Nam si sanctissimo ipsi Deo in iis quae ad ipsum spectant, non credunt, quomodo eius prophetis apostolisque auscultabunt, cum in divinis scripturis de illo et de speraturis in eundem loquuntur? Et paulo post. Quaeris non ut fidem, sed ut infidelitatem invenias. Hoc verum est, prout scriptum fuit: in malignam animam non introibit sapientia *. Credidit Abraham Deo, et reputatum est illi ad iustitiam *, Deique amicus appellatus fuit. Amicus Dei beatus Abraham dictus fuit et est, amicus propter fidem, fides propter exhibitam Deo obedientiam. Tu vero inimicus propter infidelitatem et adversus Deum contumaciam. Credidit Abraham Deo, credidit ut ipse, non credidit ut nos. Propterea ille amicus, nos autem inimici. Inimici Domini mentiti sunt ei, veluti scriptum est.

* Sap. I. 4.
* Rom. IV. 3.

Sancti patris nostri Gregorii theologi ex sermone de sancto baptismo.

Nam si hominum pacta Deus intermedius adhibitus firmat, quantum periculum est, si non aliorum tantummodo peccatorum, sed mendacii etiam apud ipsius veritatis tribunal rei agamur? Et nonnullis interiectis. Nihil adversus animae tuae salutem captiose comminiscere, nihil machinare. Nam licet aliis fucum fecerimus, nobis quidem ipsis id numquam poterimus. Certe adversus semet ipsum ludere periculosum nimis est et stolidum. Et non multo post (1). Quae scripta sunt; mihi observa, per temporum mutationem, immotus permanens in re minime mutabili.

Ed. nov. Paris.
T. I. p. 103.

Sancti Gregorii Nyssae episcopi ex libro de hominis opificio

cap. XXIII. (2).

Namque et Abraham et alii patriarchae, bona quidem videndi cupiditatem habuerunt, neque a caelesti patria quaerenda cessarunt, ut ait apostolus; nihilominus eius gratiae consequendae in spe adhuc versantur " Deo pro nobis melius ali-, quid providente, ut non sine nobis consummarentur. ,, Si ergo illi dilationem perferunt, qui procul per solam fidem atque spem bona viderunt et dilexerunt, prout testatur apostolus; quid plures e nobis facere oportet, quibus fortasse ne melioris quidem conditionis spes, ob vitam suam praeteritam, superest? Sciendum vero est, Gregorium in XIX. (3) capitulo, incredulitatem cum aliis animae morbis connumerasse, eamque brutorum impetûs similem dixisse, ita tamen ut etiam rationis ope augeatur (4).

Hebr. XI. 40. "

Gr. p. 141.

Eiusdem cap. XXIV. (5).

Profecto nos quod sacras litteras adfirmantes audimus, id omne a Deo esse credimus: quomodo autem in Deo fuerint, quia id rationis nostrae vim superat, inquirendum non iudicamus; cuncta Deo esse possible credentes, nempe et quod

Opp. p. 106.

(1) Immo longe infra p. 126.

(2) In ed. cap. XXII.

(3) In ed. cap. XVIII. T. I. p. 93. C. Notanda est autem Nicephori lectio ἀπιστίαν *incredulitatem*; etenim in editione Gregorius loquitur potius de ira, quam homo habet communem cum beluis, sed tamen auctam etiam a rationis ope.

(4) In graeco videtur emendandum αὐξανόμενον, si certe refertur ad ἀπιστίαν.

(5) In ed. cap. XXIII.

non extat creare, et creato qualitates pro suo libito inserere. Ex quo consentaneae existimamus, suffecisse existentibus rebus ad existentiam suam obtinendam, divinae voluntatis vim. Atque ita si etiam creatarum rerum reformationem eidem potestati attribuamus, nihil nos quod a vero abhorreat credemus.

Sancti patris nostri Dionysii Athenarum episcopi ex libro IV.
de divinis nominibus cap. XXIV.

Ed. venet. T. I.
p. 378.

In scientia vero peccantes scriptura dicit eos, qui circa eam quae latere non potest, boni cognitionem aut actionem imbecilli sunt, quique sciunt voluntatem et non faciunt: qui audiverunt quidem sed infirmi sunt in fide vel boni executione. Quia etiam aliqui nolunt intelligere ut bene agant, ob perversionem scilicet aut debilitatem voluntatis.

Sancti Athanasii ex sermone adversus adsecclas haereseos Samosateni,
et de fide quod unus sit Christus.

Cf. ep. IV. 5.
ad Serap.

Christum protinus inde digressi praedicaverunt apostoli concorditer filium Dei. Et nonnullis interiectis. Quid opus est quaerere verbisque contendere? Credere praestat, colere et adorare. Et paulo post. Non quaero quomodo idem passibilis fuerit et impassibilis; quomodo Deus, et quomodo homo; ne dum modum vestigo, et rationem inquiero, a proposita nobis beatitudine excidam. Credere enim primum oportet et ita censere, deinde harum rerum probationem desuper implorare, non autem repetere eam desub (1). In secundo autem contra Arianos sermone idem pater ait: nec si cui in quaerendo de Deo aqua haeret, idcirco debet scripturae non credere: siquidem praestat haesitantes silere et credere, quam non credere quia haesitemus.

Opp. T. I. ed.
venet. p. 398.

Quae hactenus diximus, ea memorialis instar sufficiunt: neque difficulter affirmaverim, satis esse ad persuadendum iis, qui libenter divina audiunt, veraeque religionis studio tenentur. Poterit autem quisque fidelis et prudens, sedulo hanc materiam scrutans, plura testimonia ex divinis scripturis atque ex deiloquorum patrum nostrorum operibus coacervare, quae ad simplicem fidei rationem hortantur, et ingenuitatem cum conscientia bona suadent in rectorum dogmatum sinceritate tenere; quippe qui perfectam laborum huiusmodi mercedem ab universali servatore ac domino Christo vero Deo nostro sine dubio consequemur.

FINIS.

(1) Tertiam fragmenti huius athanasiani particulam conservaverat etiam Nicetas in catena sua ms. ad Lucam, ut vides in fragmentis athanasianis quae nos post Cyrillum edidimus p. 581. Nunc vero Nicephorus librum quoque Athanasii nominatim indicat unde Nicetas hauserat. Idem locus partim citatur etiam in panoplia vaticana (de qua nos abbi loquemur) quaestione IX.

TITULI CAPITULORUM

partim Apologetici maioris, partim antirrhethici tertii, interiecta lacuna.

1. De cognoscendo tempore ac modulo agendi atque dicendi.
2. Adhortatio ad cogitandum de secundo Christi adventu.
3. De tradita ex initio a divis apostolis fide.
4. Non oportere sententias prodigiosas commovere a stultis hominibus excogitatas.
5. Fidei destructores quales fuerint; ubi de profano monacho Antonio.
6. De transgressoribus episcopis ac sacerdotibus, et a ministerio Dei expulsis.
7. De falsi nominis synodo, sive Caiphae synedrio.
8. Quod secundam passionem Christus pertulerit a iudaicae mentis hominibus in propria imagine.
9. De negatore Christi Antonio, et hoste Christi Iohanne, et illorum secta.
10. De irreligioso Constantino cognomento Mamona.
11. Quod praedicti homines dogmata habent Arianorum et Manichaeorum.
12. Eusebium iam inde ab initio fuisse arianum, et patrum suorum principem.
13. Quod libros sanctorum patrum adulteraverint.
14. De neotericorum iudaeorum blasphemiam.
15. De persecutionem passis ob orthodoxam fidem episcopis et sacerdotibus.
16. De hypocritis, et tempori se conformantibus, similitudo chamaeleontis.
17. De calumniantibus, quod usque ad Constantinum (Copronymum) idola adoraverint Christiani.
18. Expositio fidei orthodoxae de Trinitate.
19. De Christi incarnatione.
20. De naturarum duarum unione sub una hypostasi, et in attributis differentia.
21. Adversus Nestorium et Eutychem.
22. De unione inconfusa, et distinctione inseparabili, de operationibus ac voluntatibus.
23. Quod oporteat venerari Christi imaginem secundum reverentiam, non secundum latriam.
24. De iis qui dicunt Christianos idola adorare.
25. Quid dicturi essent, semet ipsi deplorantes, lapsi episcopi et sacerdotes, resipiscentes ad paenitentiam.
26. Quomodo sacra symbola conculcaverint, et quomodo mystagogiae verba irrita fecerint.
27. Quod non sine blasphemia iudicant Constantinum (Copronymum) eripuisse eos ex idololatria, Christum nihil prodesse posuisse, immo noxium fuisse.
28. Indignos esse vocari christianos, nedum episcopos.
29. Depositio et eiectio canonica et legitima transgressorum episcoporum ac sacerdotum.
30. Demonstratur perspicue quae sit veneratio erga imaginem Christi, et similitudo proponitur sigilli ex archetypo derivati.
32. De iis qui dicunt idola (nos) adorare.
33. De audentibus Christi imaginem appellare idolum.

Hactenus summaria capitulorum apologetici maioris. Ob amissam autem membranam desiderantur reliqua summaria non apologetici solum, verum

etiam totius antirrhetici primi ac secundi; tertii vero non nonnisi pauca postrema supersunt in ultimo codicis folio, ut infra.

79. . . De monacho mira faciente cum virga pallioque suo.

80. Quod Mamonas monachos cum feminis copulabat.

81. De religiosis regibus qui feliciter longaeveque vixerunt.

82. Quod a Christi adventu ecclesia prisca instituta et decreta inviolata servaverit, usque ad apostatam Mamonom.

83. Quod non fuerit regium, sed iudaicum, hoc haereseos crimen.

84. Quod a Iudaeis ac Saracenis provenit haec apostasia ad imperatores Leonem et Constantinum Christi persecutores.

Gr. p. 143.

Fratribus et comministris omnibus sanctissimis et Christi amantibus
episcopis Sicularum, Tarasius Dei miseratione episcopus
Constantinopoleos novae Romae (1).

Qui divina sapienter meditantur oracula, curioseque illa, non perfunctorie, considerant, suamque mentem in pietate ac veritate defigunt, ii illuminantur mirabiliter ex montibus aeternis, ex apostolico inquam et prophetico patrumque magisterio, ac splendore radiorum eius Dominum coram veluti semper spectant, et per activam virtutem ad contemplationem deducuntur. Deinde his dogmaticam quoque admiscentes doctrinam semet ipsos atque alios ad veritatem erudiunt, vitae mores componunt, et supra res terrenas elati, caelestia quaerunt, caelestia sapiunt: ac veluti aqua limpida purgat lavantium oculos, et ipsius solis sphaeram ac caelorum concava, sic et istae purae mentes, purae menti commixtae, expressum veluti simulacrum speculumque fiunt gloriae divinae, ut ait Dominus: beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt: meritoque sacrificuli et sacerdotes et mystae ad populi praesulatum eliguntur, quia de his dictum fuit: ubi sunt duo vel tres collecti in nomine meo, ibi sum in medio eorum. O Viri itaque desideriorum spiritûs, audivimus vos canonicae legi obsequentes congregari solere singulis annis ob diiudicandum de occurrentibus in universa vestra provincia ecclesiasticis negotiis; et quod apprime Dominum invocatis, ut Spiritus gratiam in vos inmittens, det vestrum unicuique doctrinam intelligentiae, doctrinam divinae voluntatis, doctrinam custodiae mandatorum Dei, doctrinam observantiae canonum: et quod denique mundanis curis, quae divinis praeceptis adversantur, vale dicentes, spiritualiter spiritualia iudicatis, humana spiritualibus non antepponentes: id enim humanae gratiae officium est, non illius quam Spiritus dat. Quenam autem sunt spiritualia? evangelica nempe praecepta, apostolicae constitutiones, sacrorum canonum ordinationes. Absque his enim ecclesiasticum iudicium a maledicti natura non differt.

Quapropter sancta etiam synodus, Dei gratia ac beneplacito Nicaeae nostra aetate congregata, cui plerique etiam vestrum interfuistis, postquam definivit conservandam esse veterem sanctae Dei catholicae ecclesiae traditionem, de venerabili-

(1) Vide dicta breviter a nobis in parte graeca p. 143. Insuper de Tarasio Nicephorum part. lat. p. 3, cuius laudabilem actum ibi memoratum inique reprehendit auctor librorum carolinorum lib. III. 2. Labo- rant tamen aliqua obscuritate vel corruptela haec fragmenta.

bus sanctisque imaginibus recipiendis, anathemati subiciendos esse haereticos, quos Christianocategoras (Christianorum accusatores) et iconoclastas verus sermo nominat, decrevit. Cuncta autem constituta inviolabiliter et firme custodiri nostis, integramque apud nos * omnes sacerdotes ac monachos atque laicos vim illorum conservari, quemadmodum perspicue docent synodicorum eius librorum scripturae. Cuncta enim ex fontibus Israhelis hausta fuere, nihilque praeter hos proclamavit aut omisit; namque synodi huius doctrina neque incrementum patitur neque detrimentum: scriptum est enim; ne quid ei adiiciatur, aut auferatur. Equidem ut in regum etiam nummis, si quid de typo cūrcumcidatur, totus nummus inutilis efficitur; ita etiam si quis vel minimum de sacris canonibus subvertat, rei universae corruptelam infert. Sic nimirum qui additamentum divinae scripturae aut sacris canonibus aut patrum magisterio moliuntur, veritatem extinguere exploratum est; et ipsorum linguae sonitum falsa locutio subsequitur. Ergo mementote Dei dicentis: quum omnia recte feceris, salvaberis. Vosque adeo in vestra Dei nutu congregata synodo, veritati adhaerentes, dilatate os Spirituque complete, ex evangelii norma et apostolorum et canonum atque patrum decernite etc.

* gr. tortasse
de la...

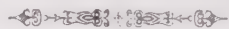
Gr. p. 146.

Sancti Methodii patriarchae constantinopolitani epistola missa ad Hierosolymorum patriarcham de depositione apostatarum sacerdotum.

Extensam a tua venerabili sublimitate sermonis manum, nobis per religiosissimum fratrem Silvanum, presbyterum ac monachum, superiorum omnium usque ad nos synodorum, gratam admodum et orthodoxam delatam accepimus: vestramque, de qua admonitam voluimus fraternam tuam pietatem, recte et indeclinabiliter libratam sententiam, libenter intelleximus; nempe quod Dei auxilio usi fuerimus ad consequendam veram quae obligit concordiam nostram; quemadmodum scilicet nos ambigui vos interrogavimus, plenoque adsensu vos respondistis: videlicet, constitutos a Tarasio et Nicephoro, beatis et orthodoxis patribus fratribusque nostris sacerdotibus, postea a veritate decidos, et recta via exerrantes, si ii ex tota anima eos paenituerit, et inconsiderantiam suam damnaverint, vitaeque mutatione dignam paenitentiam tota mente susceptam demonstraverint, et haereseon auctores, cum horum abominanda cacodoxia abnegaverint et anathematizaverint, verae religionis definitionibus staturos se promittentes, et orthodoxiam publice profitentes, et hanc usque ad obitum retinere deinceps promittentes (immo et cum gaudio mortem pro veritate subituros) usque in diem Christi, ut aeternam incessabilemque vitam consequantur; hos inquam oportere recipi, et in suas sedes reponi, ac veluti propria membra corpori aptari, et cum omni reliquo clero collocari, secundo tamen loco, ut nimirum simul observemus, an convenienter se gerant. Excepto tantum postremo, seu ultimo ac primo veritatis inimicissimo Iohanne, qui numquam prorsus christianus apparuit, neque in clero locum habuit, neque munus quodlibet gessit. His recte et pulcherrime, ad breve tempus a vestra fraterna religiositate constitutis, tertius iam annus elapsus est, quartusque inceptus; neque ab eo ullum paenitentiae fructum, sive per humilem sermonem, sive per vitae asperitatem, aut voluntariam solitudinem, significatum ullo modo cognovimus etc.

INDEX IN S. NICEPHORUM

AD PAGINAS LATINAS EXACTUS.

A

- A**cephali haeretici p. 16. 22. 170.
 Adoratio vera, seu proprie dicta, soli Deo fit p. 171.
 Adoratio honoraria sanctorum non est latria p. 92.
 Adorationum genera varia p. 91.
 Aegyptii turpium beluarum cultores p. 114. adn.
 Aegyptiorum idololatria superstitiones omnium populorum superavit p. 114.
 Agathonis papae particula epistolae p. 8.
 Agnoëtarum impia haeresis p. 250.
 Agraphodocetae quinam fuerint p. 40.
 Ἀγνημόνευτοι probrosorum nomen impositum monachis a Copronymo p. 144.
 Amphilochius ad Seleucum p. 63.
 Anastasius Germani constantinopolitani successor p. 3.
 Angeli incircumscripti, sed non omnino p. 73.
 Alia de angelis, ibidem.
 Angeli qua apparuerunt figura, eadem ab artificibus christianis effinguntur p. 75. Quomodo apparuerint in corpore p. 245.
 Aniptopodes V. chameunae.
 Antiochia templum Apollinis cum oraculo p. 200.
 Antonius iconomachus p. 268.
 Ἀσάτου, invisibilis, lectio varia, seu potius additamentum (II. Cor. IV. 4.) p. 128.
 Apollinaris errores p. 54. et alibi.
 Arii nomen furorem denotare dicitur, nempe ab Ἄρης deo furente p. 160.
 Ariana haeresis exponitur p. 160.
 Ariani cum Manichaeis consentientes p. 17. 120.
 Ariani carnem sine anima a Verbo assumptam dicebant p. 31. Iconomachorum magistri p. 31. 250. Christum de ignorantia accusabant p. 250.
 Ἀσέβεια pro ἀσέλγεια (epist. Iudae v. 4.) p. 165.
 Asterius citatus (unus vel duo) in oratione de S. Euphemia et de haemorrhoida p. 80. 88.

B

- Baptismi utilitas p. 223.
 Basilli magni dictum late exponitur p. 97. seq.
 Basilius ad Amphilochium seu de Spiritu sancto p. 90. 96. Adversus Sabellium p. 99.

B

- Canon francofordiensis adversus ss. imagines exploditur p. 91. adn.

- Canonum trullanorum laus et defensio p. 11. 12.
 Cantacuzeni Matthaei (qui fuit imp.) loci aliquot ex eius commentario inedito ad librum Sapientiae p. 93. 103. 114. 130. 131. Eius interpretatio singularis dicti quod Deus hominem fecerit ad imaginem et similitudinem suam p. 100. Sed aliter Nicephorus p. 129.
 Chameunae aniptopodes, Iovis didonaei sacerdotes p. 193.
 Cherubini tam caelestes, quam materiales in arca. De his late et egregie Nicephorus p. 73. seq. 239. seqq.
 Christi scientia p. 250. Ea fuit duplex p. 65.
 Christi corpus quomodo ianuis clausis post resurrectionem ingressum sit ad discipulos p. 110.
 Christiana religio toto orbe diffusa p. 193.
 Christiani veteres staurophori p. 109.
 Christiani dicti idololatrae ab Iconomachis p. 3. 171. 180. 212. et alibi.
 Christianocategori nova haeresis p. 146. Eius origo, ibidem.
 Christolyti haeretici p. 49.
 Christum deitas ne in morte quidem deseruit p. 49.
 Circumscriptio quotuplex sit p. 77. seq. Circumscriptio haud eadem res est ac pictura vel figuratio p. 80. De circumscriptione saepe diuque Nicephorus.
 Clementis alexandrini fragmentum ex eius deperdito libro de paschate p. 101.
 Concilii oecumenici et authentici notae adsignantur p. 174.
 Comparatio rerum evangelicarum cum mosaicis p. 237. seqq.
 Concilium ephesinum definivit Christum circumscriptum p. 17.
 Confessio fidei circa Christi incarnationem p. 38. seq. et 251. seq.
 Confusanei haeretici p. 54.
 Constantini magni imperatoris laus p. 142. 143.
 Constantinus Cypri archiepiscopus p. 4.
 Constantinus Nacoliae episcopus Iconomachorum antesignanus p. 147. cum adn.
 Controversiae dogmaticae oecumenicis conciliis finiendae sunt. p. 174.
 Copronymi tractatus sive edicti adversus ss. imagines partes citantur et refutantur p. 19. 20. 21. 22. 23. 24. 25. 27. 33. 34. 47. 48. 51. 52. 53. 54. 55. 58. 59. 66. 67. 70. 92. 103. 106. 109. 110. 114. 118. 121. 122. 126. 259. 171. 175. 235.

243. Utrum praedicti omnes loci sint Copronymi vel etiam eius consecratorum, quaeritur p. 148. in adn. Certe p. 166. citatus locus non Copronymi est, sed aliorum Iconomachorum. Ceteroquin Copronymi *ἀνόσια συγγραμματα*, *impia scripta*, memorat Nicephorus etiam p. 10.
- Copronymi crudelitas p. 137. Mores impii et facinora p. 4. 20. 24. 25. 44. 47. 49. 72. 137. Mors dira anno aetatis LVIII. p. 137. Eius prosperitates et victoriae eleuantur p. 135. 137. 138. Eiusdem clades ad Anchialum p. 138. Statua insignis p. 140. 159. Avaritia et impietas p. 140. 141. 142.
- Copronymus Christi imaginem deicit, substituta sua p. 44. Exeruciat pictorem sacrae imaginis p. 52. Monophysita p. 54. Synodum chalcendonensem voluit abolere p. 54. In imperio suo multas calamitates expertus p. 133.
- Copronymus cur a Nicephoro dictus Mamonas p. 15. adn.
- Corvi gloriosi fabula p. 22.
- Crucis subscriptionibus suis praeponebant episcopi, ut nunc etiam fit, p. 154. Crucis veneratio p. 89.
- Crux imago materialis corporis Christi p. 107.
- Cyrenaeum phantasiastae dicebant crucifixum loco Christi, qui interim in monte residens Iudaeos crucifixo deridebat p. 82.
- Cyrillus alexandrinus citatur p. 62. 100. 104. 105. Ex eius antehac inedito commentario in ep. ad Rom. I. 4. X. 6. duo loci prolati a Nicephoro in part. lat. p. 104. et in part. gr. 137, Immo fortasse alius p. 105.

D

- Definitio summaria adversus Iconomachos p. 14.
- Deus *ὑπερτέλης* et *προτέλειος* p. 168.
- Δικαιοσύνη* pro *δόξα* (Is. XXXIII. 17.) p. 94.
- Dii ethnicorum varii nominantur p. 179. 194. 195.
- Dionysius areop. citatur p. 101. Idem dictus theomysticus p. 168. cum adn.
- Docetae seu phantasiastae haeretici p. 53. Illorum fabula de Christi morte p. 82.
- Dogma in concilio oecumenico definitum, non est novae quaestioni obnoxium p. 10.

E

- Epiphanius serm. de oblatione pro mortuis p. 90. Eius locus in editionibus corruptus emendatur p. 91. adn. Eiusdem sententia de ss. imaginibus creditur fictitia p. 4.
- Episcopi apostatae a fide concilii nicaeni II. p. 150.
- Episcopi seu sacerdotes iconomachi graviter arguuntur p. 136

- Erichthonius diphyes p. 194.
- Eucharistia in sententia catholica, id est Christi corpus et sanguinem continens, p. 67. 68. 69. 84. 103. 177. 239. 248. Sunt hi omnes loci egregii adversus incredulos heterodoxos. Legatur etiam adnotatio p. 69.
- Eucharistiae antitypa ante non post consecrationem p. 69.
- Eucharistia non est imago corporis Christi sed ipsum corpus p. 68.
- Eusebius Pamphili arianus p. 13. Graviter reprehenditur p. 52. 160. Idem iconomachus p. 160. Idem fide subscripsit fidei nicaenae, ut etiam Arius, ibidem. Idem idolis sacrificasse, mortis timore, creditur, ibidem.
- Eutychis error p. 54.
- Evangelia calligraphica et pretiosis imaginibus qua pictis qua fectis ornatissima p. 231. 232. (Cuiusmodi visuntur adhuc, puta in bibliotheca vaticana, et S. Marci Venetiis.)
- Evangelii liber imponi solitus cervici episcopi consecrandi p. 172.

F

- Fames ingens sub Copronymo p. 135.
- Fidei christianae laus p. 253. Eius pulchra definitio, quae videlicet dubitationem nullam admittit p. 86. 145. (Nam et Chrysologus sermone LVIII: *qui fidem quaerit, rationem non quaerit.*) Eius plena scribitur confessio p. 167.
- Fidei professio a consecrando episcopo fiebat p. 154.
- Fidem rectam non humana prosperitas, sed doctrina apostolica comprobatur p. 138. 139.
- Formulae cuidam subscribere orthodoxos coegant Iconomachi p. 162.
- Fulmen Iovis adoratum p. 195.

G

- Georgii Hamartoli fragmenta duo ex eius chronico ms. p. 141. 147. adn.
- Germanus I. patriarcha constantinopolitanus depositus a Leone isaurico iconomacho p. 3.
- Glossarum veterum ad sancti Nicephori vitam specimen ex codice vat. p. 2. adn.
- Gratiae evangelicae vis prae lege mosaica p. 236.
- Γεώφαι* *sculpere* p. 77. cum adn.
- Gregorius nazianzenus citatur p. 79. 83. 95. 100. 113. 117. 163. 167.
- Gregorius nyssenus citatur p. 63.

H

- Hebraeis omne propemodum simulacrum interdictum p. 114. 115. Cur non item christianis, ibidem.
- Haeretici varii nominantur p. 170.

Heraclii imp. laus p. 144.
 Honor delatus imaginibus gratia quadam honorantes ornat p. 235. (Hoc contra illos, qui nihil omnino prodesse animae res huiusmodi dicunt.)
 Honorius papa non ponitur inter Monothelitas a Nicephoro p. 171. adn.
 Hypsistarii haeretici p. 16.

I

Iconium dies festus Alexandrinorum cur p. 144.
 Iconomachi patrum scripta corrumpabant p. 16. 95. 161.
 Iconomachi phantasiastis similes p. 32. Suspecti de haeresi adversus eucharistiae dogma p. 68. cum adn. et p. 69. Hostes B. Mariae, quam deiparam negabant p. 71. Indigni prorsus nomine christianorum p. 122. 249. Crucem tamen honorabant p. 106. Infensi erant monachatus p. 142. cum adn. Iconomachi aetate Nicephori nondum perfectos sectae suae tractatus habebant p. 161.
 Iconomachia abs Iudaeis et Saracenis orta p. 146. Romanum imperium divisit p. 145.
 Iconomachorum haeresis sub Leone armenio recrudescens p. 161. 173. Eorum furor adversus sacra aedificia et opificia p. 231.
 Iconomachorum mores pessimi late describuntur p. 130. seqq. 157. 163. 164. Multi impensis publicis nutriti p. 153.
 Idiomata Christi accurate exponuntur p. 60. seq.
 Idololatriam a Christianismo deletam fuisse latissime demonstratur p. 181. seqq.
 Iesu infantis ac matris imagines Persarum rex, misso pictore, sibi fieri voluisse, traditum est p. 120.
 Iezidus calipha dirui iussit Christianorum sacras imagines p. 146.
 Imago Servatoris ad Abgarum missa p. 17. 36. ubi videsis adn. Item p. 120.
 Imago res est diversa ab idolo p. 45. De imagine, archetypo, et prototypo p. 45. 46.
 Imaginum veneratio quibus causis impellentibus fiat p. 91.
 Imaginum profanarum honor suadet nobis honorem imaginum sacrarum p. 129.
 Imago Domini demonstratur venerabilior cruce p. 106-108.
 Incircumscripti vocabulum, argumentum erat praecipuum Iconomachorum p. 16. 27. 48. et passim.
 Invocatio apud imagines Sanctorum pia est p. 126.
 Iohannes iconomachus pertinax p. 268.
 Iohannes chrysostomus citatus p. 8. 90.

Iohannis saeculi fragmenta duo ex chronico ms. p. 141. adn. et p. 147.
 Iovis metamorphoses p. 194.
 Irenaeus augustae orthodoxia p. p. 135.
 Isidorus pelusiota citatus p. 234.
 Iudaeus tiberiensis causa fuit iconomachiae p. 146. Eiusdem poena p. 147.
 Iudicii extremi timor suadet p. 150.
 Iustiniani magni laus p. 144.
 Iustinianus (rhinotmetus) canonibus trullanis subscripsit p. 11.

L

Laicis interdictum de dogmatibus disputare p. 20.
 Legem nihil aliud esse quam scriptam consuetudinem dicit Nicephorus p. 90.
 Leo isauricus iconomachus p. 2. 147.
 Litaniae et supplicationes ad defnita loca ductae p. 90.

M

Macarii chrysocephali excerpta p. 25. 26. 27. 29. 31. 32. 34. 38. 39. 44. 46. 50. 64. 72. 96.
 Magi adoratores pueri Iesu erant persae p. 94.
 Manichaei atque Ariani Iconomachorum antesignani p. 120. 136. 159.
 Manichaeorum errores p. 113. 245. et alibi.
 Manichaeorum duo principia p. 93. 251.
 Manichaeorum et Arianorum libri p. 120.
 Marcion cum Manete consentiens p. 127.
 Mariae deiparae intercessio apud Deum p. 19. 71. Maria de Davidis stirpe p. 205. cum adn.
 Martyrium in schismate non prodest p. 9.
 Martyres statim a supplicio in caelum evolantes p. 125.
 Martyrum copiosa laudatio p. 123. seq.
 Methodii patriarchae epistola ad patriarcham hierosolymitanum p. 268.
 Miracula per sanctorum intercessionem patrantur, nominatimque sanationes p. 126.
 Miracula interdum in sanctorum Martyrum suppliciis p. 126.
 Missa liturgica vere sacrificium est p. 69. 70. 84. 239. et alibi.
 Monachatum a primordiis religionis repetit Hamartolus p. 142. adn.
 Monasteria byzantina Flori et Callistrati p. 133.
 Monothelitae refelluntur p. 170.
 Musca ab Accaronensibus adorata p. 201.

N

Nicephorus apologeticum minorem scribebat anno 813; maiorem anno 817. p. 11. adn. 1. et p. 174. adn. 2.
 Nestorii errores p. 33.

O

Οἰκονομίαν, pro οἰκοδομίαν, varia lectio (I. Tim. I. 4.) p. 85.

P

Pantherae, obiecta hominis imagine, decipiuntur p. 234.

Patres ecclesiae ab Iconomachis contempti p. 158.

Paulus abdicat patriarchatum constantinopolitanum nolens diutius versari cum Iconomachis p. 5.

Peccatum originale p. 105.

Persecutio sub Leone armenio p. 163.

Pestilentia Constantinopoli sub Copronymo p. 133.

Petri apostoli primatus p. 165. 184.

Phantasmata ecataea et empusaea p. 195.

Phylacteria sacra a christianis gestata p. 109.

Picturae comparatio cum scriptura p. 88.

Picturae sacrae multis salutis spiritalis causa fuerunt, quos inter Mariae aegyptiacae p. 95.

Picturarum effectus maior quam scripturarum p. 232.

Πνεύματος pro φωτός (Ephes. V. 8.) p. 205.

Polemonis philosophi imago p. 95.

Praeconium in ordinando episcopo p. 154.

Preces in ecclesiarum dedicationibus fieri solitae p. 176.

Prophetiarum series de Christo eiusque religione p. 223. seqq.

Providentia Dei p. 250-252.

Pyrrhus monothelita p. 171.

R

Reliquiae Sanctorum necessario collocandae in templorum dedicationibus p. 71. Iconomachi, iis exclusis, supponebant eucharistiam, ibidem.

Romanae ecclesiae primatus, et praesidendi sanctionemque conciliis tribuendi ius p. 174.

Rudes homines non ab imaginibus honorandis sunt deterrendi, sed rectam eius honoris rationem docendi p. 235.

S

Sabinus dux Bulgarorum deficit ad Byzantinos p. 138.

Sacerdotes, eorumque actus liturgici, angelos caelestemque aulam repraesentant p. 129.

Sancti orantibus se auxiliari possunt per insitam sibi a Deo vim et gratiam p. 171. cum adn.

Sanctorum communio et invocatio p. 76.

Schismatis deploratio verbis Chrysostomi p. 9.

Scriptura idem valet quod pictura, et viceversa p. 76. seq.

Severiani merito dicti acephali p. 170.

Simulacra ethnicorum deorum a christianis presumdata p. 102. cum adn. Et p. 200.

Sophronii hierosolymitani historia de Maria aegyptiaca p. 95.

Stereutius Deus p. 193. Silvanus monachus p. 268.

Sergius monothelita p. 171.

Symbolum fidei quotidie dici solitum p. 89.

Synodi trullanae canon de ss. imaginibus p. 2. 17. 104.

Synodus II. nicaena quomodo fuerit oecumenica p. 174. Eius decretum pro ss. imaginibus p. 7. Laudatur p. 266.

Synodus episcoporum iconomachorum sub Copronymo p. 3. 147. 166. 167; et sub Leone armenio p. 155. 162.

Synodus alexandrina damnat Arium et Eusebium Pamphili p. 160.

T

Tarasii patriarchae egregia protestatio ante suscipiendum patriarchatum p. 5. Eiusdem epistola ad Siciliae episcopos p. 266.

Templi S. Sophiae laus p. 144.

Templorum veterum partes p. 121.

Terrae motus sub Copronymo p. 134.

Theodosii senioris laus p. 143. 144.

Timotheus dux atheniensis felicitate celebris p. 139.

Traditio grammaticalis p. 90.

Traditionem annorum 800. pro ss. imaginum honore adserit Nicephorus p. 255.

Traditionis sacrae auctoritas p. 21. 89. seq.

Trinitatis sanctissimae circuminsessio περιχώρησις p. 58. et 62.

V

Valentini haeresis p. 160.

Verbum quomodo sit caro factum p. 83. adn.

Virginitas invisa Iconomachis p. 131. 142. Laudatur a Cantacuzeno p. 131. adn.

* In Antirrh. I. p. gr. 2. v. 6. a fin, corr. ἀξιοῦντες. Pag. 40. v. 21. corr. αὐτήν. Ibid. v. 33. malim scribere συγχρίματος, quamvis codex habeat συγκρίματος.

EDITORIS PRAEFATIO.

1. Quod magnus Cardinalis Baronius valde optavit, ut S. Theodori Studitae scripta diligenter collecta typis ederentur 1), id vir doctissimus Iac. Sirmondus S. I. sub longaevae vitae suae exitum praestare coepit, quum iam antea multas Studitae eiusdem epistolas, latinas e graecis a se factas, Baronio in annalibus suis pro re nata vulgandas tradidisset. Verumtamen Sirmondo ad superos translato, tomus operum ipsius quintus, iam prelo fere paratus, prodiit posthumus, praecipua Studitae scripta continens, id est antirrheticos contra Iconomachos, epistolarum libros duos, et iambicorum versuum libellum. Atqui alium adhuc iustum tomum edendorum Studitae scriptorum expectandum esse, satis apparet: nam si vulgatis a nobis nunc supplementis, coniungentur epistolae plurimae ineditae, quae Parisiis conservantur, ut infra diximus p. 99, nec non catecheseon maior collectio, de qua item nos p. 77, denique etiam troparia in codicibus adhuc latentia; sirmondianus ille tomus, hac nova scriptorum mole prorsus exaequabitur. Reapse Sirmondum ad cumulanda Studitae scripta incubuisse, patet primo ex praefatione editoris, ubi multa ex his nominantur: deinde etiam ex Holstenii epistola 77. ed. paris. p. 365. ad Sirmondum his verbis: « mitto troparia S. Theodori Studitae, quae sola describenda supererant in collectione eius operum: sermones enim panegyricos iam ad te pervenisse spero. »

II. His itaque consideratis constitui ego Studitae prosequi editionem. Et quia nunc S. Nicephorum contemporaneum eius ac familiarem typis tradideram, huic illum aptissimum socium in eodem volumine copulandum iudicavi. Revera enim quantam famam inter patriarchas Nicephorus, tantam inter sanctos archimandritas Theodorus nactus est: uterque vero eadem in patria, unaque aetate, Byzantii natus, uterque scriptis plurimis, mutuo epistolarum commercio, confessione orthodoxa adversus Iconomachos, fortitudine ecclesiastica, vitae sanctimonia, praecipuo quoque erga romanam sedem obsequio clarissimus 2). Igitur perlustratis bibliothecae

1) Baronii verba ad Christi annum 798. n. VIII. haec sunt. *Utinam inveniatur aliquis vir doctus, qui cuncta sanctissimi viri egregia monumenta e bibliothecarum diversarum latebris aliquando in lucem vindicet, eademque latinitati, beneficio omnium, donet!*

2) Nicephori testimonium de romanae sedis suprema auctoritate habemus in hoc volumine p. gr. 30, lat. 174. At Theodori mira et plurima sunt testimonia in volumine sirmondiano: quare a lectoribus hanc veniam peto, ut in tanta hodiernorum hostium insectatione et calumnia liceat mihi in hoc brevi scholio ea commemorare. Sic ergo Studita in indice sirmondiano. *Romana ecclesia vertex ecclesiarum. Universae sub caelo ecclesiae firmamentum. Ecclesiarum Dei suprema. Prima sedes apostolica. Eius praerogativae. Eius iudicium ab universa ecclesia exquiri et suscipi debere, vetus traditio est. Sedes est Petri. Inde accipienda fidei certitudo. Per illam fideles cum aliis patriarchis et inter se uniuntur. Universae ecclesiae portus adversus omnium haeresum procellas. Romanus episcopus omnium princeps. Summus pater patrum. Primum apostolicum caput ecclesiae universae. Primae sedis antistes. Patriarcharum coryphaeus. Princeps pastorum ecclesiae quae sub caelo est. Principatus eius divinus. Ad ipsum referri necesse est, si quid novi fiat in ecclesia. Id ab initio servatum fuit. A Christo claves per intermedium S. Petrum accipit. Synodum orthodoxam absque romani Pontificis cognitione celebrari non posse, antiqua traditio est. Huic defertur potestas summa synodi oecumenicae. Ab eo approbati debent synodi nationales. Ad ipsum recurritur ob componendas ecclesiae constantinopolitanae turbas. Vides, lector ingenue, quae fuerit duorum maximorum saeculo nono graecae ecclesiae virorum, de rom. sedis primatu et auctoritate iudicium, Theodori scilicet et Nicephori. Vidimus etiam (in Spicil. rom. T. X. p. 293.) patriarcham sanctissimum Nicolaum in epistola ad rom. ecclesiam concedere illi προνόμιον ἐκκλησιαστικῆς ὑπεροχῆς: quem primatum, ante inimicitias susceptas fatebatur etiam Photius in epistola ad Ni-*

cae vaticanae codicibus, primo quidem octo mihi compertae sunt panegyricae orationes (nam de editis nunc sileo, cum dixerim in adn. p. 77.) graece inquam omnes ineditae, tres tamen latine vulgatae, id est de nat. S. Ioh. Bapt., et de apostolis Iohanne, ac Bartholomaeo, quam postremam serius inveni, ideoque in calce tantum voluminis potui collocare. Has ego aequae omnes latinas feci, ommissa etiam praedictarum trium latinitate Anastasii et Combefisii interpretum: etsi enim latinitatem meam nulli praefero, attamen nec aliena saepe placebat, vel quia durior et obscurior, vel quia multis male intellectae graecitatis sphalmatibus scatens. Itaque ut unus esset octo orationum color, nova potius interpretatio a nobis curanda fuit, aut certe in tribus illis passim interpolanda.

III. Porro has panegyricas orationes a Theodoro nondum hegumeno, sed adhuc iuvene, et hegumenis (Platoni puta, cuius postea funus oratione decoravit) subdito, dictas apparet, tum diserte ex IV. p. 34. et 42. V. p. 52. 62. nec non ex VIII. p. 151, tum quia elocutio tumidior et plus debito amplificata, insolitis etiam vocabulis audaci compositione conexas, redundat et florēt, nec placidam senii lenitatem, aut hegumeni gravitatem prae se fert, nec maturae critices canones satis sequitur. Rogabit autem fortasse aliquis quid ego de his panegyricis sentiam. Equidem primam orationem haud parvi facio, quia plenam tradit ex vetere ac novo testamento doctrinam de angelis, prout eam orientis ecclesiā simulque occidentis retinet. Profuisset igitur haec oratio theologis scriptoribus de re angelica, si eam cognovissent. Utique sunt in ipsa opiniones non solum certae ac dogmaticae, verum et aliae multae piae ac probabiles, ac sanctorum placitis consonae. Ut unum saltem exemplum proferam, ubi dicit Theodorus p. 3. et 4. commissam a Deo angelis singulorum locorum vel rerum tutelam, ecce consonus adest S. Augustinus in quaestione 79. 1) his verbis: *unaquaeque res visibilis in hoc mundo habet potestatem angelicam sibi propositam, sicut aliquot locis divina scriptura testatur*. Secunda quoque oratio de Christi nostroque baptismo, dogmatica fere est. Tertiam de paschate, nec non duas de S. Ioh. B., non spernebat certe Arcudius, qui eas olim ad Sirmondum in Galliam misit, quamquam hic morte occupatus intactas deseruit. Et quidem in oratione paschali fragmentum illud Chrysostomi insertum occurrit, quod nulli in posterum critici genuinum non reputabunt; praesertim quia legitur etiam cum Chrysostomi nomine in codice naniano 70. apud Mittarellium, et quidem cum Studita nostro coniunctum. In sexta oratione de Deiparae obitu seu metastasi pium suum erga Divam animum effundit Theodorus. De septima et octava quid dicam? Etsi hae mihi minus placerent, placuit certe octava ante mille annos Anastasio bibliothecario, qui eam interpretatione sua laudibusque condecoravit: placuit item Allatio qui eam graece in symmictis se editurum receperat. Placuit septima Combefisio item interpreti, qui non dubitavit elegantissimam appellare. Sed et aliae sex priores placuerunt certe Sirmondo qui prelo eas destinaverat. Ex olim vero editis, placuit de cruce Gretsero, de nativitate Deiparae Lequinio, de inventione capitis S. Praecursoris Cangio, de magno Arsenio et de Platone magistro Bollandianis. Nam quaecumque a magnis doctrina et sanctitate viris scripta prodeunt, ea demum carere omni utilitate aut merito nequeunt.

colaum papam, quam a schismaticis postea male truncatam restituimus integram nos in hac nostra PP. bibliotheca T. IV. p. 51. Cur ergo furentibus postea adversus rom. sedem, eique obedientiam negantibus, Photio ac Cerulario, aurem praebeamus?

1) Edit. Maurin. T. VI. p. 50. D.

IV. Postquam harum orationum satis operosam, cum interpretatione mea scholiisque, editionem curaveram, mentem protinus aliis Theodori scriptis conquirendis intendi. Ergo in primis sum nactus Epitimia CX, quae monasticae apud Graecos severitatis imaginem sistunt. Deinde pretiosum Scholion, quod Studita editioni suae minorum S. Basilii Asceticorum, praeposuerat, ut de illorum auctore dubitantibus scrupulum evelleret. Postea se mihi obtulit Studitae brevis explanatio missae Praesanctificationum; quae mihi etiam ansam praebuit, pervenustas quasdam missae Graecorum picturas describendi, nec non notitiam prope inauditam vulgandi liturgiae S. Epiphanii Cypriorum episcopi. Enimvero apprime optabam epistolarum Theodori editarum numerum augere; sed ea spes prope me fefellit, ut dixi p. 99: itaque brevi admodum incremento contentus fui. Profecto non uno in codice vat. continetur catecheseon Studitae collectio minor, sermonibus constans 134, quos latine tantum edidit Livineius: deest vero maior sermonum 217, de qua Fabricius loquitur, ut dixi p. 77. Neutram tamen hoc volumine satis iam pleno complecti potuissem: quare graeca tot catecheseon editio vel me vel alium futuro tempore curatorem expectat. Illud tamen mihi insperatum gratumque accidit, quod inauditam prorsus philologis, ut reor, Studitae aliam catechesim reperi, inscriptam *chronicam* seu annalem, quia nempe in hac describitur totius anni ieiuniorum regula: quare hanc statim catechesim cupide arreptam in volumen meum sevocavi. Posthinc alterum legi in pervetusto codice monumentum asceticae disciplinae, qua Studii monasterium, cui Theodorus praefuit, regebatur. Etsi vero id scriptum alius auctor exaravit, tota tamen doctrina et legislatio Theodori est, atque ab eo prope ad verbum dictata et constituta, dum illic hegumeni munere fungeretur. Est haec igitur ordinatio exacta divini officii, et ieiuniorum in quadragesimis, atque abstinentiarum totius anni accurata descriptio; unde veteris graecae ecclesiae religiosa pietas et mira severitas nobis elucet. Huic autem, comparisonis gratia, excerptum addidi ex constitutionibus famigerati in occidente monasterii Salmuriensis, de gallicano codice sumptum. Iam vestigando adhuc indulgens, libellum Theodori nostri comperi de confessione et satisfactione, quem nemo credo memoraverat, capitulis 28. constans, qui vel canonum paenitentialium collectionibus, vel Morini eius tituli operi mantissam bonam adiiacet. Etsi autem latum Epitimiorum elenchum Studita iam scripserat, attamen et minorem alterum quotidianarum ferme poenarum dictare non recusavit, quem item cum fructu legemus. Accessit mihi ex vaticanis codicibus aliud quoque Studitae nonnullarum quaestionum breve scriptum. Denique quum p. 77. dixissem, desiderare me graecum textum sermonis quo Theodorus S. Bartholomaeum ap. laudaverat, illum demum insperato consexi in extremis bibliothecae vaticanae pluteis, eoque praeconio volumen conclusi. Quamquam vero in pontificiis codicibus troparia etiam Studitae leguntur, quorum minima tantum pars in triodio edito apparet; nihilominus pios hos Studitae hymnos, prosa oratione scriptos, sed melliflua pietate refertos, nonnisi alio volumine ac tempore, vita comite, vulgare licebit.

V. Theodori Studitae vita prolixè accurateque a Michaële monacho edita, in sirmondiano volumine extat. Et quidem pars eius notabilis fuit, tragoedia illa Constantini Irenes filii, qui suis adulterinis nuptiis ecclesiam conturbavit: cui flagitio obsistens apprime Theodorus, tot mala perpressus est, exilia scilicet, verbera, famem, et huiusmodi aerumnas alias. Res haec in codicibus etiam vat. non semel narratur; nosque ipsi sive in Script. vet. T. III. cum Methodii monachi scripto, sive in Spicile-

gii rom. T. VI. praef. p. 22. et seqq. cum Methodii patriarchae aliorumque auctoritatibus, rem declaravimus. Nunc tamen magis proprio in loco historiam hanc graece integram cum nostra lat. interpretatione recitabimus ex codice vat. 1137, ubi inter alia excerpta sic anonymus auctor scribit.

Περὶ Ταράσιου καὶ Νικηφόρου τῶν ἐν ἁγίοις πατριαρχῶν.

Ὅτι Ταράσιος καὶ Νικηφόρος οἱ ἀοίδιμοι πατριάρχαι οἰκονομίας τινὰς ἀναγκαίως ἐπιείσαντο, δι' αὐς καὶ ἀπέσχισεν ἑαυτὸν ἐκ τῆς τούτων κοινωνίας ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος ὁ στυδίτης, ὡς ἦδη παρεδηλώσαμεν· βούλεται οὖν ὁ λόγος ταύτας διηγήσασθαι. Ὁ γὰρ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος, ὁ τῆς φιλοχρίστου Εἰρήνης υἱός, τὴν ἑαυτοῦ σύμβιον ἐξώσας, καὶ ἀπεκείρας ἄκουσαν καὶ μὴ βουλομένην, ἑτέραν ἀντ' αὐτῆς ἠγάγετο· καὶ ὁ μὲν ἅγιος Ταράσιος, εὗτος γὰρ ἦν τῆνικαῦτα τοὺς οἶκας ἰδύνων τῆς ἐν Κωνσταντινὸπόλει ἐκκλησίας, ὅλως εἰς τοῦτο αὐτὸν συνευδόκησεν· ἀλλὰ πρεσβύτερός τις τῆς ἐκκλησίας, ὄνομα Ἰωσήφ, ἐστεφάνωσεν αὐτούς· τότε τοῖνυν ὁ μέγας Θεόδωρος τὸν βασιλέα μὲν ἀπεκήρυξεν ζήλῳ θείῳ κινούμενος, καὶ ὡς αὐτὸν μετρίως παρανεμήσαντα ἤλεγξεν, ἀκολουθήσαντων τῷ αὐτοῦ σκοπῷ τε καὶ ζήλῳ καὶ ἄλλων πλειόνων· ἀφώρισε δὲ ἑαυτὸν τῆς ἐκκλησίας καὶ τοῦ πατριάρχου· διότι εἰ καὶ μὴ συνευδόκησεν εἰς τὸν παράνομον γάμον ὁ πατριάρχης, ἀλλ' αὐτὸν ἐπεξῆλθεν, οὐδὲ ζήλον θεῖον ἐπεδείξατο κατὰ τοῦ τηλικαῦτον μίσους ἐργασαμένου βασιλέως. Ἀλλὰ μετὰ τὴν ἐκ θείας δίκης τῷ Κωνσταντίνῳ ἐπενεχθεῖσαν τύφλωσιν, καὶ τὴν ἐκ τῆς βασιλείας καθάραισιν Εἰρήνης τῆς τούτου μητρὸς, ὁ ταύτην ἐξ ἐπιβουλῆς καθελὼν Νικηφόρος τῶν σκήπτρων ἐγκρατὴς γενόμενος, μετὰ τῶν ἄλλων ὧν αὐτὸν εὐαγῶς ἐπραξεν, ἐσπούδαζε καὶ τὸν προλεχθέντα πρεσβύτερον Ἰωσήφ καθηρημένον ἦδη, δεχθῆναι πάλιν ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ· ὁ δὲ ἐν ἁγίοις Νικηφόρος, διαδεξάμενος ἦδη τελευτήσαντα τὸν Ταράσιον, συγκατέβη τῇ τοῦ βασιλέως Νικηφόρου σπουδῇ, καὶ εἰσεδέξατο τὸν Ἰωσήφ· ὅθεν πάλιν ὁ μέγας Θεόδωρος καὶ ἐκ τῆς τούτου κοινωνίας ἀπορρήγνυται· ἀλλ' αὐτὸς μὲν ὁ ἐν ἁγίοις Θεόδωρος εὖτε ἐξ ἀρχῆς τῇ παρανομίᾳ συνέσθαι ἠνέσχετο· καίπερ τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου καὶ δῶρα προτείνοντος, καὶ πανταίως τιθασεύειν αὐτὸν ἐπιχειροῦντος διὰ τε ἑαυτοῦ, καὶ δι' ἑτέρων, καὶ δι' αὐτῆς δὴ τῆς ἀθέσμους αὐτῷ συνοικησάσης, συγγενεῦς οὗσης τοῦ πατρὸς· εὖτε αὖτις τὰ δεινότερα ὑποστάς παρ' αὐτοῦ ἐν ἐξ-

De sanctis Patriarchis Tarasio et Nicephoro.

Patriarchae celebres Tarasius atque Nicephorus dispensationes quasdam fecerunt, quarum causa separavit se ab illorum communione sanctus Theodorus Studita, ut iam significavimus. Rei igitur historia pandenda est. Imperator Constantinus, religiosae Irenes filius, uxore sua eiecta, et per vim tonsa, aliam subintroduxit. Et sanctus quidem Tarasius, qui tunc temporis constantinopolitanae ecclesiae clavum moderabatur, prorsus non consensit; sed ecclesiae presbyter quidam, nomine Iosephus, illos coronavit. Tunc ergo magnus Theodorus imperatorem divino zelo commotus excommunicavit, et ceu graviter contra ius agentem redarguit, aliis multis propositum eius zelumque sectantibus: simulque separavit se ab ecclesia et a patriarcha; quia etiamsi nuptiis illicitis non consenserat patriarcha, haud tamen contra ierat, neque divinum zelum adversus imperatorem tanti flagitii reum exprompserat. Sed postquam Deo vindice Constantinus excaccatus fuit, et huius quoque mater Irene imperio excidit, is qui hanc insidiis exauctoravit Nicephorus sceptro potitus, inter alia perperam perpetrata, operam dedit ut praedictus presbyter Iosephus, iam sacris exclusus, rursus in ecclesiam reciperetur. Tum sanctus Nicephorus, mortui iam Tarasii successor, Nicephori imperatoris voluntati condescendit, et Iosephum admisit. Quam ob rem rursus magnus Theodorus ab huius quoque communione semet secrevit. Et quidem iam inde ab initio sanctus Theodorus iniquitatem illam non tulerat; quamquam Constantinus imperator munera quoque obtulerat, cumque omnino placare sategerat tum ipse per se, tum per alios, et per ipsam denique illegitimam coniugem, quae Theodoro erat adfinis: neque item, gravis-

ρίαις, καὶ εἰρκταῖς, καὶ λιμῇ μακρῇ, πληγαῖς τε ταῖς κατὰ τῶν νώτων, καὶ παντοδαύτοις κακώσεσι, καδυφῆκέ τι τοῦ Θεοῦ ζήλου, ἢ ὅλως ἥττων ὥφθη τὴν ἔνστασιν. Οὐ γὰρ ἦν ἐλαφρὸν δοκεῖν ἀνδρὶ τοσούτῳ τὴν ἀρετὴν τὸ τοῦ Κωνσταντίνου παράπτωμα· καὶ γὰρ ἀπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ βασιλέως ἀρξάμενον, εἰς καταστροφὴν μυρίων ψυχῶν ἤδη προέβαινεν· οἱ γὰρ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων, καὶ μᾶλλον οἱ ἐμπαθέστεροι, ἀφορμὴν ἐκ τούτου λαμβάνοντες εἰς ἐκπλήρωσιν τῶν ἀκολάστων αὐτῶν ἐπιθυμιῶν, ὡς νόμῳ δῆθεν τῇ παρανομίᾳ τοῦ βασιλέως εἶποντο, τὰς μὲν κατὰ νόμον ἤδη συζευχθείσας αὐτοῖς γυναικας ἐκβάλλοντες, ἐτέρας δὲ ὥσπερ εἶχον καταθυμίους εἰσαικιζόμενοι ταύτην τὴν λύμην εἰς πολλὰς ἤδη διαδραμεῦσαν χώρας ὁρῶν ὁ μέγας Θεόδωρος ἐκίνησέ τε κατὰ τοῦ βασιλέως τὸν Θεῖον ζῆλον, ὡς εἶπομεν, καὶ μέχρι τέλους αὐτὸν διετήρησεν· καὶ οὗτος μὲν οὕτω.

Τῶν δὲ μνημονευθέντων πατριαρχῶν, ὁ μὲν Δεῖος Ταράσιος διὰ τοῦτο συγκατέβη καὶ ἐφυσύχασε τῷ τοιούτῳ ἀδέσμῳ τοῦ Κωνσταντίνου δραματουργήματι, ἐπειδὴ ἠπέλπει ὁ αὐτὸς Κωνσταντῖνος ὁ βασιλεὺς, εἰ μὲν τῷ αὐτοῦ Δελήματι ὑποκύψει ὁ πατριάρχης, τῶν ἐναγχοῦ βασιλευσάντων τὴν αἵρεσιν ἀνανεώσασθαι, καὶ τὰς σεπτὰς καὶ ἁγίας εἰκόνας πάλιν καὶ καταρήσειν· τούτου οὖν ἔδοξεν ἕνεκεν αὐτῷ μικρὸν ἐνδεῦναι τῆς ἀκριβείας, ἵνα μὴ ἀπολέσαι τὰ μέγιστα· ὁ δὲ ἐν ἁγίαις Νικηφόρος πολλὰ πρότερον ἀντικαταστάς τῷ μετὰ ταῦτα βασιλεύσαντι Νικηφόρῳ, ἔπειτα τὸ δύστροπον αὐτοῦ καὶ τὸ τῆς γνώμης κακοδελεὲς ἀκριβῶς ἐπιστάμενος, καὶ ὑφορώμενος μὴ ποτε ταραξῇ καὶ συγχέῃ πάντα τὰ ἐκκλησιαστικά, συγκατέβη καὶ αὐτὸς, καὶ ἐδέξατο τὸν κατηρημένον Ἰωσήφ, ὡς προεῖρηται· πλὴν εἴ τε ὁ μέγας Θεόδωρος κρεῖττον ἔπραξε παρρησιασάμενος κατὰ τῆς παρανομίας, καὶ μέχρι τέλους ἐνστάς· εἴ τε οἱ πατριάρχαι συγκαταβάντες διὰ τὰς εἰρημένας αἰτίας, ἐτέροις δοκιμάζον καταλείψομεν τοῖς ἔχουσι τὸν λυχνον τῆς γνώσεως ἐν ἑαυτοῖς φαίνοντα, καὶ ἐρρωμένοις τὰ τῆς ψυχῆς αἰσθητήρια πρὸς τὴν τῶν τοιούτων διάκρισιν· ἐπεὶ καὶ τὸν ἅγιον Ἐπιφάνιον τὸν Κύπρου εὐρίσκωμεν, τὸν αὐτὸν τῷ μεγάλῳ Θεοδώρῳ ζῆλον καὶ ἔνστασιν ἀήττητον ἐνδείξάμενον πρὸς τὴν βασιλίσσαν Εὐδοξίαν· ἀπειλούσης γὰρ κακείνης πότε, τοὺς τῶν εἰδώλων ναοὺς ἀνοίγειν, εἰ μὴ ὁ Δεῖος Χρυσόστομος ἐξερισθῇ, οὐ κατέπτηξεν, οὐδὲ ἐνέδωκεν ὅλως ὁ ἅγιος·

sima ab illo perpressus, exilia scilicet, carceres, longam famem, plagis etiam dorso inflitctis, et omnimodis cruciatibus, de divino zelo quicquam remisit, neque segnius resistere visus est. Profecto leve videri non poterat tantae virtutis viro Constantini flagitium, quod ab imperatore inceptum ad plurimarum animarum subversionem iam redundabat. Etenim mortales multi, praesertim ad libidinem proni, ansam inde arripientes ad suas explendas intemperantes cupiditates, iam tamquam legem flagitium imperatoris sectabantur, legitimas pellendo uxores, et alias prout cuique magis placebant sibi copulantes. Hanc pestem iam ad plures regiones manantem cernens magnus Theodorus, commovit ipse suum adversus imperatorem divinum zelum, ut diximus, et ad finem usque dissensit. Porro ex dictis patriarchis, divus quidem Tarasius ideo condescendit, et hoc iniquum Constantini facinus dissimulavit, quia minabatur idem Constantinus imp., nisi suae voluntati cederet patriarcha, se superiorum imperatorum haeresim instauraturum, et venerandas sanctasque imagines denuo destructurum. Propterea igitur visum est ei aliquantum de districto iure remittere, ne rei summam pessumdaret. At sanctus Nicephorus, cum valde antea restitisset regnanti post Constantinum Nicephoro; postea tamen contumaciam huius mentisque pravitatem apprime sciens, timensque ne aliquando res omnes ecclesiasticas turbaret ac permisceret, condescendit ipse quoque, et exactoratum Iosephum recepit, uti dictum est. Verumtamen utrum magnus Theodorus melius se gesserit flagitio adversans et usque ad finem resistens; an potius duo patriarchae, dictas ob causas condescendentes, aliis diiudicandum permittemus, qui scientiae lucernam habent apud se relucens, firmoque animae sensu praediti sunt ad haec discernenda. Namque et sanctum Cypri Epiphanium comperimus, parem magno Theodoro zelum, et invictum resistendi vigorem exprompsisse contra Eudoxiam augustam: quae dum aliquando minaretur idolorum templa se fore reseraturam, nisi divus Chrysostomus in exilium pelleretur, haud

ἀλλ' εἰπὼν, ἁθῶς εἰμὶ ἀπὸ τῆς κρίσεως ταύτης, ἐξῆλθε, Συμεῶν πνέουσιν καταλείψας αὐτήν. Λέγεται δὲ ὅτι δι' ἑτέραν αἰτίαν ἀπὸ τῶν ἀσιδίων πατριαρχῶν ὁ ἐν ἀγίῳ Θεόδωρος ἀπερ-
 ῥάγη· ἡ δὲ ἦν, ὅτι φησὶν ἀπὸ λαϊκῶν εὐθὺς εἰς τὸν πατριαρχικὸν θρόνον ἀνεβιβάσθησαν, καὶ οὐ
 κατὰ θεσμὸν ἐκκλησιαστικὸν ἐγένετο ἡ τούτων χειροτονία· πρὸς δὲ τοῦτο ἀπολογεῖται ὁ τὰ κατ'
 αὐτοὺς συγγραφάμενος, ὅτι εἰ θεῖοι κανόνες οὐκ ἀποκλείουσι πάντα τὸ πρᾶγμα· ἀλλ' ὑποφωμέναι
 μὴ πως ἄπειρος ὢν ὁ χειροτονούμενος τῶν τῇ ἱερωσύνῃ καθηκόντων, εἰς πτώσιν ἐνέγκῃ τὰ ἐκκλη-
 σιαστικά· οὗτοι δὲ, ὁ μέγας φημὶ Ταράσιος καὶ ὁ θεῖος Νικηφόρος, εἰς τὰ πρόσω βαίνειν τὴν
 ἐκκλησίαν πεποιθήκασιν, καὶ πάντα καλῶς καὶ ἐνθέσμως ἔπραττον· καὶ διὰ τοῦτο οὐχ ἄπτεται αὐτῶν ὁ
 κανὼν. Ιστοῦν μέντοι ὅτι τὸ προσκρυῦσαι τοῖς ἀσιδίμοις πατριάρχεις τὸν μέγαν Θεόδωρον ἐκ θεοῦ
 κεκινημένους, καὶ μικρὸν ἐνδοῦσι τῆς ἀκριβείας, διὰ τὸ μὴ γενέσθαι μείζονα βλάβην, καὶ ἑαυτὸν
 ἀποσχίσαι τῆς ἐκκλησίας, οὐ μικρὸν πτόμα τοῖς πατράσιν ἔδοξεν· ἀλλ' ὅμως πάλιν διωρθώσατο,
 ὡς προείρηται· καὶ δηλοῖ μὲν τοῦτο ἡ τῶν κατ' αὐτὸν ἱστορία· δηλοῖ δὲ καὶ ὁ μέγας Μεθόδιος ἐν
 τῇ ἡδὴ μνημενεύοντι λόγῳ αὐτοῦ, τῷ πρὸς τοὺς Στουδίτας· διηγεῖται γὰρ ὅτι πάλιν ἠθέτησε τὴν
 γνώμην ἣν ἔσχε κατὰ συναρπαγὴν, καὶ τῇ ἐκκλησίᾳ συνήφθη· καὶ ὅτι πρὸς τῇ τέλει αὐτοῦ πολ-
 λὴν ἔνωσιν καὶ ἀγάπην καὶ συνομιλίαν ἀένναον μετὰ Νικηφόρου τοῦ ἀσιδίου πατριάρχου ἐκέκτητο·
 ἐπληρώθη γοῦν ἐπ' αὐτῇ τὸ ἐν ψαλμοῖς εἰρημένον περὶ τοῦ δικαίου *, ὅτι ὅταν πύσῃ, οὐ καταρ-
 ῥαχθήσεται, ὅτι κύριος ἀντιστηρίζει χεῖρα αὐτοῦ· εἰ γὰρ τὸ προσκρυῦσαι καὶ τῷ τυχόντι ἱερεῖ,
 ἄνευ δηλαδὴ αἰρέσεως, μέγαν ἔχει τὸν κίνδυνον, πηλίκον ἦν τὸ πρὸς ταιούτους ἀρχιερεῖς τοῦτο
 γενέσθαι, καὶ ἀρχιερέων ἀρχιερεῖς, μᾶλλον δὲ καὶ ἀποστόλους αὐτοὺς κατὰ τὸν μέγαν Διονύσιον*;
 τοῦτο γὰρ καὶ ὁ θεῖος Μεθόδιος πρὸς τοὺς τοῦ ἁγίου μαθητάς, τοὺς στουδίτας φημὶ, δικαίως
 προτείνεται, λέγων οὕτως· σὺ μοναχὸς εἶ, καὶ οὐκ ἔξεστί σοι ἐξετάζειν τὰ τῶν ἱερέων, ἀλλ' ὑπο-
 τάσσεσθαί σε χρὴ, καὶ οὐχ ὑποτάσσειν οὐδὲ ἐξετάζειν αὐτούς.

* Ps. XXXVI. 24.

* Ep. ad Demoph.
n. 4.

animo conceidit neque cessit omnino vir sanctus; sed dicens: mundus ego sum ab hoc iudicio, discessit, plenam irarum ipsam relinquens. Aliam quoque ob causam dicitur, ab illustribus patriarchis discidium fecisse sanctus Theodorus; quia videlicet de coetu laicali, ut aiebat, ad patriarchalem sedem fuerant adsumpti, neque eorum electio ad iuris ecclesiastici tramitem facta. Iam vero huic argumento respondet ille qui horum res gestas scripsit, nempe sacros canones haud districte hanc rem vetare: sed verentes tantum, ne si forte sacerdotalis officii ignarus eligeretur, res ecclesiasticas pessumdaret. At enim hi, magnus inquam Tarasius et divus Nicephorus, rem immo ecclesiasticam in melius provexerunt, atque omnia recte legitimeque gesserunt. Ideoque ipsos canon non attingit. Sciendum vero est, magni Theodori oblationem adversus illustres patriarchas, qui Dei instinctu aliquantum de rigore remiserunt ne maius detrimentum fieret, atque eiusdem ab ecclesia secessionem, visam esse patribus haud mediocrem noxam. Sed tamen actum correxit, ut supra dictum est, atque ut horum historia demonstrat. Ostendit id magnus quoque Methodius in memorato sermone suo ad Studitas: narrat enim Theodorum sententiam suam immutasse, qua abreptus fuerat, et se cum ecclesia reconciliasse: et circa vitae finem multam animi coniunctionem, caritatem ac familiaritatem perpetuam, cum illustri patriarcha Nicephoro fovisse. Igitur in eo completum est psalmi illud de iusto homine dictum, quod *cum ceciderit, non collidetur, quia Dominus supponit manum suam*. Nam si vel cuilibet sacerdoti adversari, excepta nimirum haeresi, magnopere periculosum est, quanti momenti demum fuit talibus adversari pontificibus, pontificum inquam pontificibus, vel potius apostolis, ut magnus loquitur Dionysius? Hoc autem divus quoque Methodius sancti viri discipulis, id est Studitis, iuste obiecit, sic dicens: tu monachus es, neque tibi licet sacerdotum res scrutari; sed te subiectum esse oportet, non alios subiicere aut eventilare.

ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ
ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΜΟΝΗΣ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΩΝ

Δ Ι Α Φ Ο Ρ Α .

Λ Ο Γ Ο Σ Α .

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΝΑΞΙΝ ΤΩΝ ΟΥΡΑΝΙΩΝ ΤΑΓΜΑΤΩΝ.

α'. Ἀρχιστρατήγων ἡμᾶς νοερῶν περιήχησαν σάλπιγγες, καὶ θείων ἱερῶν λειτουργῶν περιήστραψαν χάριτες· ὑμνολόγων γρηγόρων πρὸς ὕμνους ἐγρηγορῆναι συνήθροισαν τάγματα, καὶ τάξεις αὐτῶν ὑλικοῖς σύνυμνοι χορείαν συνέστησαν· ὁ τῶν ἄνω χοροστάτης καὶ τῶν κάτω, ἐν τῷ αὐτῷ οἴκῳ ταξιαρχεῖ σήμερον· καὶ τίς γὰρ οὗτος, ὁ τοσοῦτος Μιχαὴλ πρὸς χάριτος Θεοῦ λαμπρυνόμενος, καὶ βροτοῖς θείων ἐλλάμψεων μεσίτης γενόμενος; νόμοι μὲν οὖν καὶ θεοπαγεῖς ὁμοῦ καὶ πανδίκαιοι, ταῖς ἀρχιδότοις πρὸς ἄνδρας ἐξεφάνθησαν θεοτυπίαις (1), καὶ μάλιστα πλείστους ἐξ εὐεργετῶν δωρεὰς κομιζομένους, μὴ ἀμνήμονας ὁμοῦ τε καὶ ἀγνώμονας καθίστασθαι πρὸς τοὺς αὐτοῦ προστάτας, ἀλλὰ μὴν τέως ἣν ἔχει πᾶς πᾶσαν φύσεως δύναμιν κηρύττειν τὰς χάριτας·

cod. vat. 1900.
p. 1270. b.

SANCTI PATRIS NOSTRI
THEODORI
PRAEPOSITI MONASTERIO STUDII
SCRIPTURUM SUPPLEMENTA EX CODICIBUS VATICANIS.

ORATIO I.

IN CAELESTIUM ORDINUM COETUM.

1. Summorum ducum spiritalium nos tubae circumsonuerunt: divinorum ad sacra ministrorum nos gratia circumfulsit: vigilum agmina hymnodicorum ad vigilandum in canticis nos congregarunt: ordines immateriales cum materialibus concinentes choream ducunt: caelestium idem ac terrestrium praecentor in eadem aede omnes hodie moderatur. Quis hic porro? nempe tantus ille Michael gratia Dei splendidus, et mortalibus etiam divinorum luminum factus conciliator. Leges igitur et a Deo latae et iustissimae, supremis apud homines patefactae sunt revelationibus, ut ii qui plurima a benefactoribus dona retulerint, ne sint immemores simul et ingrati adversus patronos suos, sed ut pro sui quisque ingenii viribus gratias agant. Patroni igitur

1) In appendice tomi VIII. p. 285. operum S. Ioh. chrysostomi legitur mediocre excerptum, verbis plerumque mutatis, huius sermonis Theodori. Auctorem non novit Montfauconius, ideoque sermonem, ut Chrysostomo suppositum spuriumque, incautus contempsit.

προσάται τοίνυν ὁξεῖς ὁμοῦ καὶ θερμοὶ πρὸς θεὸν, καὶ πρέσβεις θνητῶν ἄοκνοι ὁμοῦ τε καὶ ἄπαυστοι, οἱ ἐκ φιλανθρωποῦ δεσπότης λαβόντες τὸ φιλάνθρωπον, φιλάνθρωποι ἄγγελοι, τὸ πρωτόκτιστον ἐξ ἀκτίστου φωτὸς μεταδοτικῶς τοῦ φωτὸς φωτιζόμενοι ἄγγελοι, ὁ πρῶτος μὲν πρὸ τοῦ κόσμου ὑπερκόσμιος κόσμος, καὶ τούτῳ τῷ κόσμῳ τὸν ὑπερκόσμιον κόσμον Χριστὸν προκηρύξαντες· ἄγγελοι οἱ ἀμεσίτευτοι μεσίται πρὸς θεὸν τῶν βροτῶν, θεοὶ τῇ θεώσει ἐκ θεοῦ, ἀλλ' οὐ τῇ φύσει λεγόμενοι ἄγγελοι τῆς ἄνω πόλεως τῆς ἐλευθέρας ἐλευθεροπολῖται, ἡ Γε ἡ ἄνω ἐλευθέρα Ἱερουσαλὴμ, ἡ μήτηρ πάντων τῶν συνελευθέρων Χριστοῦ ἄγγελοι, τὸ ἔμψυχον καὶ νοερὸν πῦρ, ἡ λογικὴ Θεοῦ φλόξ· ἄγγελοι τὰ φαινὰ καὶ ὑπέρτερα καὶ μετέωρα ὑπερόρια καὶ αἰώνια ὄρη, δι' ὧν φωτίζει ἡμᾶς θαυμαστῶς ἀπὸ ὀρέων αἰωνίων ἄγγελοι πρόσκηννοι ἐτοιμασται τῶν ἄνω σκηνῶν καὶ μονῶν ὡς ἀλαμπητὰ τὰ σκηνώματά σου κύριε τῶν δυνάμεων, εἰς ἃ ἐπιποθεῖ καὶ ἐκλείπει ἡ ψυχὴ ἡμῶν εἰς τὰς αὐλὰς σου κύριε· διότι φῶς ἀγαλλίασεως καὶ σωτηρίας ἐν ταῖς ἀγγελικαῖς σκηναῖς τῶν δικαίων καὶ ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεως καὶ ἐξομολογήσεως, ἐν ἡχοῖς ἑορταζόντων, ἐν τόπῳ σκηνῆς θαυμαστῆς, ἕως τοῦ οἴκου τοῦ θεοῦ ἐν ᾧ πάντες ἄγγελοι θεοῦ, δυνατοὶ ἰσχυροὶ, ποιοῦντες τὸν λόγον αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἀπλότης ζωῆς εἰρηναία καὶ ἀστασίαστος, ἐν ᾧ μέγας καὶ φοβερός ἐστιν ἐπὶ πάντας τοὺς περικύκλῳ αὐτοῦ· ἐν ᾧ ἡ κρυφίουστος σιγὴ τῶν ἐπινικίων ὕμνων· ἐν ᾧ αἱ ἀπόρρητοι θεομυσταὶ τῶν παναγιστάτων αἰνῶν· ἐν ᾧ αἱ ἀόρατοι Θεοφωταὶ τῶν ἀφθέργκτων καὶ διαπρυσίων ὕμνων· ἐν ᾧ ἡ ἀνέσπερος φωτοχυσία τὰ ἄσπνα τῶν ἀσωμάτων καταυγάζουσα ὄμματα· ἐν ᾧ οἶκῳ Θεοῦ νοερῷ, ἐκείνων τῶν ἀστέρων ἄγυρις, ἀγ-

prompti simul et fervidi apud Deum, et legati mortalium impigri et adsidui, a benigno domino benignitate instructi, amatores hominum angeli; primo lumine ab increato lumine impertiti; angeli, qui fuistis primus ante hunc mundum mundus supermundialis, quique huic mundo supermundialem adhuc mundum, id est Christum, nunciastis; angeli proximi apud Deum pro mortalibus intercessores, dii ob coniunctionem cum Deo non tamen proprie dicti: natura angeli, supernae liberae civitatis liberi incolae, immo qui estis superna illa libera Hierosolyma, quae mater est liberatorum omnium a Christo: angeli animatus intellectualis ignis, Dei flamma rationalis: angeli, lucidi, excelsi, aëremque transcendentis aeterni montes, unde nos *Deus* illuminat mirabiliter a montibus aeternis: angeli ianitores parati supernarum sedium atque stationum; quam dilecta sunt tabernacula tua, Domine virtutum! concupiscit et deficit anima nostra ad atria tua Domine. Quoniam lumen exultationis et salutis in angelicis iustorum tabernaculis: et in voce exultationis et confessionis, in iubilis feriantium; in loco tabernaculi admirabilis usque ad domum Dei: in quo omnes angeli Dei potentes virtute, facientes sermonem eius: in quo vitae simplicitas, pacifica et quietas: in quo est magnus et formidabilis supra omnes qui in circuitu eius sunt; in quo sacrum silentium triumphalium hymnorum: in quo ineffabilium mysteria sacratissimarum laudum: in quo invisibiles revelationes ineloquacium et tamen late audiendarum hymnologiarum: in quo lux sine vespere vigilum oculos illustrat: in quo Dei intellectuali habitaculo, illorum est astrorum collectio, angelicarum inquam virtutum,

γελικῶν λέγω δυνάμεων συνεργουσῶν ἡμῖν πρὸς τὰ κρείττονα, αἰὲν πρὸς διακονίαν πρὸς ἡμᾶς ἐκ Θεοῦ ἀποστελλόμενοι, διὰ τοὺς μέλλοντας κληρονομεῖν σωτηρίαν.

β'. Ἀγγελικῶν δυνάμεων τῶν ἀσωμάτων, σπράττευσμάτων ἀθανάτων, ἐν οἷς θεοῦ ὑπουργοὶ ὁμοῦ καὶ λειτουργοὶ διάφορος ἡ στάσις, διάφοροι αἱ προσηγορίαι, διάφοροι αἱ ἀξίαι, μία ἡ οὐσία, πολυτρόπους ἔχουσα τὰς ἐργασίας· τάξεις ὑμνολογικαὶ, καὶ οὐρανῶν φυλακτικαὶ, καὶ θεῷ ἀμέσως παραστατικαὶ, τάξεις ἐσωτερικαὶ, τάξεις ἐξωτερικαὶ, αἱ καὶ πύλαι οὐρανῶν προσαγορεύονται· τάξεις ὑψηλότεραι, τάξεις κατώτεραι, αἱ πρὸς τὰς ἀνωτέρας ποτὲ ἔλεγον, ἄρατε πύλας οἱ ἄρχοντες ὑμῶν· τάξεις ἀποστέλλουσαι, τάξεις ἀποστελλόμεναι, τάξεις μυσταγωγοῦσαι, τάξεις μυσταγωγούμεναι· διαφόρων ἀγγέλων διάφοροι αἱ τάξεις· ἄγγελοι τῷ αἵρι ἐφίπτανται, τὰς ψυχὰς τῶν ἁγίων ἐκ τῶν πνευμάτων τοῦ αἵρος διασώζοντες· καὶ τοῦτο δηλῶν ὁ πατριάρχης Ἰακώβ φησὶ τελευτῶν ὁ ἄγγελος ὁ ρυόμενός με ἐκ πάντων τῶν κακῶν· διὸ καὶ ἄγγελοι τὴν ἐπιγείου κόσμου διοίκησιν ἐμπιστεύονται, νεύματι δεσποτικῷ ποιούμενοι τὴν πρέπουσαν πρόνοιαν· ἄγγελος πάση ψυχῇ χριστιανοῦ ἀληθοῦς ἐμπεπίστευται ὑπὸ Θεοῦ εἰς Τήρησιν καὶ ἀντίληψιν· μὴ δῶης Ἰάρ, φησιν, εἰς σάλον τὸν πόδα σου, καὶ οὐ νυστάξει ὁ φυλάσων σε· καὶ πάλιν· ὁρᾶτε, φησὶ, μὴ καταφρονήσατε ἐνὸς τῶν ἐλαχίστων τούτων τῶν πιστευόντων εἰς ἐμέ· λέγω γὰρ ὑμῖν, ὅτι οἱ ἄγγελοι αὐτῶν βλέπουσι τὸ πρόσωπον τοῦ πατρός μου τοῦ ἐν τοῖς οὐρανοῖς· ἀλλ' ἐκάστη μὲν ψυχῇ ὡς Θεοσεβεῖ ἄγγελος ὑπὸ Θεοῦ δεδώρηται· ἐκάστῳ δὲ ὅλη πιστῶ ἔδνει· εἷς ἄγγελος εἰς πρόνοιαν ὑπὸ Θεοῦ παραδέδωται· ἔστησε γάρ,

* Gen. XLVIII.
16.

nobis ad meliora faventium : sunt enim angeli in ministerium ad nos missi a Deo , propter eos qui salutem sunt adepturi.

2. Angelicarum virtutum incorpor earum, qui est immortalis exercitus, cooperator simul Dei et minister, diversae sunt stationes, diversae appellationes, diversae dignitates, una substantia quae varias habet operationes : sunt hi ordines hymnologici, caelorum custodes, Deo coram adstantes : sunt ordines interiores, et item exteriores qui portae caeli appellantur; sunt ordines superiores, et item inferiores, qui superioribus aliquando aiebant: attollite portas principes vestras: sunt ordines qui mittunt, sunt etiam qui mittuntur: sunt ordines qui initiant, et item qui initiantur: diversorum angelorum diversi sunt ordines. Angeli per aërem volitant, sanctorum animas ab aëreis spiritibus protegentes. Hoc significans patriarcha Iacobus moriens dicebat: angelus qui eruit me de cunctis malis. Quamobrem angelis terrestribus orbi cura commissae est, Dei iussu opportunam providentiam impendentes. Angelus unicuique animae christiani veri datus est a Deo ad tutelam et conservationem: ne des, inquit, in commotionem pedem tuum, neque dormitet qui custodit te. Et rursus: videte, inquit, nequem ex his minimis contemnatis qui in me credunt: dico enim vobis, quia angeli eorum vident faciem patris mei qui in caelis est. Quemadmodum autem singulis suis animabus angelus a Deo donatus est, ita etiam unicuique integrae fidei genti unus angelus a Deo provisor traditus est: constituit enim, inquit, fines gentium secundum numerum angelorum Dei. Per caele-

φησιν, ὅρια ἐθνῶν κατὰ ἀριθμὸν ἀγγέλων θεοῦ· δι' ἀγγέλων οὐρανίων, θεοῦ μυστηρίων ἐπὶ γῆς μετάδοσις· δι' ἀγγέλων, ὑδάτων καὶ πηγῶν τήρησις ὁμοῦ τε καὶ ἰασίς· δι' ἀγγέλων τοῖς ἀξίοις πειρασμῶν λύτρωσις· παρεμβολεῖ γάρ φησιν ἄγγελος κυρίου κύκλῳ τῶν φοβουμένων αὐτὸν, καὶ ῥύσεται αὐτούς· δι' ἀγγέλων καὶ μαρτύρων τῶν λειψάνων τήρησις· κύριος φυλάσσει πάντα τὰ ὅσα αὐτῶν, εἰ καὶ μυστικώτερός πως τούτων τῶν ὁστέων ὁ λόγος· δι' ἀγγέλων καὶ θεοῦ τηροῦνται θυσιαστήρια, καὶ ναοὶ τῶν πιστῶν διαφυλάσσονται· δι' ἀγγέλων δεήσεις καὶ προσευχαὶ ἀπὸ γῆς πρὸς οὐρανὸν τῷ θεῷ προσάγονται, ὁμοῦ τε καὶ αἱ θεῖαι δωρεαὶ τοῖς ἀνθρώποις παρέχονται· καὶ πᾶν μικροῦ δεῖν ἐπὶ γῆς θεοῦ δι' ἀγγέλων τελεῖται μυστήριον.

γ'. Οὕτω ποτὲ τέταχεν ὁ θεὸς ἀψευστὲρ τὰ χερουβὶμ εἰδότα Τηρεῖν τὸ ξύλον τῆς ζωῆς, τοῖς ἀναξίοις ἀπρόσιτον· οὕτω σχηματίζει τῷ Ἀβραάμ, τρισάγγελον αὐτῷ ἐν εἵδει ἀνδρῶν ἐπιστήσας χορὸν, τὸν τρισάγιον τῆς τριάδος μνηνούντα Θεσμόν· οὕτω τε αὖθις δύο ταύτης τῆς ἀγγελικῆς τριάδος ἐν Γομόροις ἐμφανίζει τῷ Λὼτ, δεικνὺς ἐπὶ τι τῶν ἐκεῖσε τιμωριῶν ὅτι ὁ πατὴρ κρίνει οὐδένα, ἀλλὰ τὴν πᾶσαν κρίσιν δέδωκε τῷ υἱῷ, συμπαρόντος αὐτῷ καὶ τοῦ ἁγίου πνεύματος φυσικῶς· οὕτω καὶ Ἰακώβ ὁπτάνεται παλαιστῆς ἁγγελος, εἰς νόμου τύπον τοῦ δι' ἀγγέλου λαληθέντος· οὕτω καὶ Μωϋσεῖ τῷ πάνυ ἐν πυρὶ φλογὸς ἁγγέλων ὁ πύρινος ποταμὸς ὁπτάνεται, τὴν ποηφόρον πυράρδευτον ἀλυμάντως περιφλέγων βάτον, προδιαγράφων θεοῦ ἐν ἀκανθηφόρῳ τῆς ἀμαρτίας φύσει βροτῶν ἀσύγχυτον ἔνωσιν· οὕτω δι' ἀγγέλων ὠλοθρεύετο τότε ταχίστη τινὶ ἀφορητῇ χειρὶ ἀξιφὶ τῇ νυκτὶ φαραωνίτιδος γονῆς τὰ πρῶτα νεογνὰ, ἀβλα-

stes angelos, Dei mysteria orbi terrarum communicantur: per angelos fit aquarum fontiumque custodia simul et medela, per angelos tentationibus qui digni sunt liberantur: castrametatur enim, inquit, angelus Domini in circuitu timentium eum. ut ipsos liberet: per angelos martyrum quoque reliquiae custodiuntur: Dominus custodit omnia ossa eorum, quamquam mystica potius hoc loco est ossium appellatio: per angelos altaria Dei custodiuntur, et fidelium templa servantur: per angelos preces orationesque de terra in caelum ad Deum deferuntur, simulque divina dona hominibus exhibentur: omne denique propemodum Dei mysterium per angelos in terra perficitur.

3. Sic olim vere Deus constituit cherubinos qui vitae lignum apte custodirent, ne indignis iter ad illud pateret. Sic Abrahamo speciem obtulit, misso ad eum trium angelorum in humana forma choro, qui sanctissimum Trinitatis significavit decretum. Sic rursus duos ex illa angelica Trinitate ostendit Loto in Gomororum urbe, per poenam ibi inflictam demonstrans, a patre neminem iudicari, sed omne iudicium filio esse traditum, sancto quoque substantialiter Spiritu intercedente. Sic etiam Iacobo apparuit luctator angelus, ad legis typum quae per angelum edicta fuit. Sic etiam Moysi illi magno in ignis flamma angelorum igneus fluvius visus est, herbidum rubum igne irrigans et sine detrimento amburens, portendens scilicet Dei cum spinosa peccatis mortalium natura inconfusam adunationem. Sic per angelos celerrima quaedam sine gladio manu, silente nocte, pharaoniticae geniturae primi surculi pessumdati

βοῦς τηρουμένου τοῦ τῶν Ἑβραίων φύλου· οὕτως συνεδοῦντο ἐν σχοίῳ, ἀγγελικῇ τῇ χειρὶ ἀλινήκτω βυθίῳ πηγῇ, ἄξονες τοῖς ἄξοσι σὺν τρισίάταις στρατηγοῖς· ἔθεν καθορῶντες δὴ οἱ ἀλάστορες τὰς ἀγγελικὰς αὐτὰς συμποντιζούσας δυνάμεις, ἔλεγον· φύλωμεν ἀπὸ προσώπου Ἰσραὴλ, ὅτι κύριος ὑπὲρ αὐτῶν πολεμεῖ τοὺς Αἰγυπτίους· οὕτω μετὰ τοῦτο αὖθις ἐν στύλῳ πυρὸς μορφωθεὶς ἄγγελος θεῖος, ὁδηγὸς ὡς Χριστὸς τοῦ λαοῦ, ἀνεδείκνυτο ἀπλανὴς, οὗ τὸ κάλλος τοῦ προσώπου νεφέλης περιβαλλόμενος εἶδος, τὰς ἐπαύλεις καὶ κατὰπαύσεις τῷ λαῷ διακελεύεται· οὕτω προσιόντων πρὸς τὸ τῆς νομοθεσίας ὄρος τῶν νομοθετουμένων, διὰ πλείονων ἀγγέλων τὰς θεοτύπους ἐδέχοντο πλάκας· τῶν μὲν ἡχούντων σάλπιγγας ἤχῳ, τῶν δὲ τὸ ὄρος πυριμορφούντων, καὶ ἄλλων ἐν γνώφῳ καὶ ζόφῳ καὶ θυέλλῃ τοῦτο διακαπνίζοντων πρὸς τὸ ἔμφοβον καταστῆσαι λαὸν, θεοῦ ἀφοβίαν νοσοῦντα· αὖθις τε πάλιν δι' ἀγγέλου Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ τὴν κατὰ τῶν ὁμοφύλων εὐηγγελίζετο νίκην· καὶ ὅπως πλείονας ἀγγέλους τῷ ἀρχαγγέλῳ συνάψωμεν, πείθομαι γὰρ τῷ ἑαυτῶν ἀρχιστρατήῳ αἰεὶ συνευφραίνεσθαι· ἄγγελος μὲν ποτὲ ἐν Ἱερουσαλὴμ τὸν Ἰσραὴλ διωλόθρευεν, ἕως ἂν ὁ μέγας Δαβὶδ τοὺς ἐν τῇ ἄλῃ τῆς Σιών θεοθυτήσας βόας, ἐν τοῖς ἀλωηφόροις τούτους ὀλοκαύτωσε, καὶ οὕτω τὴν τοῦ λαοῦ πληγὴν ἔπαυσεν· ἵνα τί πάθωμεν; καὶ τί παιδευθῶμεν; ὅτι μόνη ἢ διὰ τῶν ξύλων τοῦ σταυροῦ προσενηχθεῖσα Χριστοῦ θυσία τὴν τοῦ θεοῦ ἀπειλὴν τῆς οἰκουμένης κατέπαυσεν· ἐκεῖ γάρ, ὡς ἀληθῶς ὁ μέγας θεοῦ Φινεὲς ἔστη, καὶ ἐξιλάσατο ὑπὲρ ἡμῶν, καὶ ἐκόπασεν ἡ θραῦσις.

δ'. Σκοπῆσαι δὲ θέμις ἡμῖν, τοῦ ἀρχιστρατήγου ἡμᾶς χειραλωτοῦντος ἐπὶ

fuerunt, incolumi Hebraeorum populo. Sic angelica manu, fune veluti, alligati fuerunt, natantes in profundo stagno, axes axibus, cum ducibus ac tribunis. Quamobrem illi execrabiles visis angelicis quae submergebant virtutibus, dixerunt: fugiamus a conspectu Israhelis, quia Dominus pro ipso pugnat contra Aegyptios. Sic deinde rursus sub igneae columnae specie angelus Dei, dux minime devius veluti Christus populi, apparuit: cuius pulcher vultus nebulae forma obvolutus, stationes pausasque eidem populo designabat. Ita accedentes ad legislationis montem ii, quibus lex danda erat, per plures angelos a Deo scriptas receperunt tabulas, quorum alii tubis personabant, alii montem ignea specie vestiebant, alii obscuritate tenebris atque procella fumantem illum reddebant, ut perterrefacerent populum, cui insitus erat morbus Deum non timendi. Postea vero per angelum Iesus quoque Navi filius victoriam de popularibus suis relatum nunciavit. Atque ut plures angelos archangelo copulemus, credo enim eos cum suo semper duce in gaudio versari, angelus olim Hierosolymis Israhelē vastabat, donec magnus David boves in area Sionis immolans cum ipsis tritulantibus curribus eos obtulit holocaustum. Atque ita populi plagam inhibuit. Quam hinc nobis cogitationem iniiciens, vel quam admonitionem? Nempe quod solum per crucis ligna oblatum Christi sacrificium, Dei iram adversus mundam sedavit. Illic enim vere magnus Dei Phinees (zelator) constitit, factaque pro nobis propitiatione, clades cessavit.

4. Illud quoque animadvertere aequum est, quoniam ipse supremus dux trahit nos

Τοῦ τῶν ἀγγέλων λόγου· πῶς οὖν μιᾷ οὐσίας ὄντες, οὐ μίαν οὐδὲ ὁμοίαν τὴν μορφήν καὶ τὴν ὁπτασίαν ἐπὶ τῆς ἐπιδημοῦντες ἐπιδείκνυνται ἀνθρώποις; ἀλλὰ ποτὲ μὲν νεανίσκων μορφήν ἐπιδείκνυνται, ποτὲ δὲ στρατιωτῶν, καὶ ἄλλοτε ἰππεύων, καὶ πάλιν ἐξαπτερύγων καὶ πολυομμάτων, καὶ αὖθις λεόντων, εἴτα βοῶν, καὶ πάλιν αἰετῶν, ποτὲ δὲ καὶ ἱππων πυρίνων, καὶ πάλιν τροχῶν καὶ ἀρμάτων; Ἰσαΐας ^α μὲν οὖν ὁ θεῖος ὅτε τὴν θεῖαν καὶ φρικωδεστάτην ἐκείνην καὶ δεσποτικὴν προεδρίαν τοῦ θεοῦ καθεώρακε θρόνου, ἐν ᾧ ὡς ἰώρα, ἐνίδρυτο ὁ τῶν ὄλων θεός, ἐν ἐξαπτερύγων εἶδει παριστάναι ἔφασκεν, αὐτῷ τὰς ἀνωτάτω τῶν ἀγγελικῶν ὁμοῦ καὶ χειρουβικῶν τάξεων δυνάμεις· καὶ ταῖς ^{*} μὲν δυσὶ, φησὶ, πτέρυξι τὰ οἰκεῖα συνεκάλυπτον πρόσωπα, ταῖς ^{*} δὲ ἄλλαις δυσὶ τοὺς οἰκεῖους πόδας συνέσκεπον, [καὶ ταῖς δυσὶν ἐπέταντο] τὰ ἄνω καὶ τὰ κάτω περικαλύπτουσαι μέρη· σημαίνουσαι μὲν διὰ τοῦ ὑποδείγματος, ὅτι καὶ τοῖς ἄνω ἐν οὐρανῷ, καὶ τοῖς κάτω ἐπὶ γῆς ἀόρατον καὶ ἀπόκρυφον καὶ συγκαλυμμένον ὑπάρχει τὸ τῆς θεότητος μυστήριον· ἢ τάχα διὰ τοῦτο τὰς ἀρχὰς καὶ τὰ τέλη ἐσκεπον διδάσκοντες, ὅτι καὶ τὰ πρὸ καταβάσεως τοῦ λόγου καὶ Θεοῦ καὶ Χριστοῦ ἀκατάληπτα, ὡσαύτως καὶ τὰ μετὰ τὴν αὐτοῦ ἀνάληψιν· τοῖς δὲ ἐν τῇ σαρκώσει, μέσοις ὡσανεὶ πτεροῖς, πιστεύουσα ἡ ἐκκλησία, εἰς οὐρανὸν ὑψιπέτει· ἴσως διὰ τοῦ ὑποδείγματος τῆς σκέπης τῶν προσώπων καὶ τῶν ποδῶν ἐκεῖνο ἡμῖν αἰνίττονται τὰ πανάγια σεραφίμ, ὅτι οὔτε ἀρχὴν οὔτε τέλος τῆς Θείας φύσεως ὁρᾶν ἢ ἐξευρεῖν ἢ ἐννοεῖν δυνατόν· ἢ μὲν γὰρ τοῦ προσώπου σκέπη, τὸ ἀόρατον ἐδήλου τῆς ἀκτίστου φύσεως· ἢ δὲ τῶν ποδῶν πάλιν, τὸ ἀπρόσιτον καὶ ἀπροσπλάστον.

^{*} Is. VI. 1. et 2.

^{*} cod. αὶ pro ταῖς.

^{*} cod. ut supra.

ad orationem de angelis prosequendam; curiam quum sint unius omnes substantiae, non unam neque similem figuram aspectumque in terram advenientes ostendant hominibus? sed modo adolescentulorum speciem prae se ferant, modo militum, aliquando etiam equitum, item animalium sex alis et multis oculis instructorum, insuper leonum, boum, aquilarum, interdum etiam equorum igneorum, nec non rotarum et curruum. Divus ergo Isaias cum divinam illam adeoque tremendam vidit dominicam sessionem in sublimi throno, in quo, (ut ipse videbat) universi mundi Deus considebat, adstittisse dixit illi in forma sex alis instructa, celsissimas angelicorum simul et cherubicorum ordinum potestates: et duabus quidem alis facies suas velasse, aliis vero duabus pedes suos operuisse [duabus denique reliquis volasse.] Iam dum supernas atque inferiores partes circumtegerent significabant videlicet, hac oblata specie, tum superis in caelo, tum inferis in terra invisibile esse, arcanum, et obtectum divinitatis mysterium. Vel ob id fortasse utramque extremitatem tegebant, quia res ante Dei Verbi Christique de caelo adventum incomprehensibiles sunt, itemque illae post eiusdem assumptionem. Attamen mediis illis, quae incarnationis tempore evenerunt, credens ecclesia in caelum tamquam alis convolat. Fortasse item per hoc vultum pedumque velamentum, nobis innuunt sanctissimi Seraphini, neque initium neque finem divinae naturae spectari, aut comperiri, aut intelligi posse. Nam faciei tegumentum invisibilitatem denotat increatae naturae: pedes autem vicissim velati, significant haud posse quemquam Deo accedere aut propinquare.

ε'. Εἴτα φησὶν ὁ θεῖος προφήτης ὁ Ταῦτα ὁρῶν, ὅτι καὶ πλήρης ὁ οἶκος τῆς δόξης τοῦ θεοῦ. Γνωστὸς γὰρ ἦν τότε ἐν τῇ Ἰουδαίᾳ ὁ θεὸς, καὶ ἐν τῷ Ἰσραὴλ μόνῃ μέγα τὸ ὄνομα αὐτοῦ· ἀλλ' ὅμως ἦν τοῖς νοεροῖς προεωρακότα τὰ διεραιτικά τὸ τῆς ἐνανθρωπήσεως αὐτοῦ ἐπὶ θρόνου καθεζομένου θεοῦ λόγου μυστήριον· καὶ ὅτι ἐπὶ τῆς ἀνθρώποις ὡς ἄνθρωπος μέλλει ὀπτανέσθαι, καὶ ὁ ἄσαρκος σαρκουῖσθαι, καὶ ὁ αὐτοῖς τοῖς αὐλοῖς ἀόρατος, καὶ τοῖς ὕλικοις γίνεσθαι διὰ σαρκὸς ὁρατός· καὶ πληροῦν πᾶσαν τὴν γῆν τῆς δόξης καὶ τῆς αἰνέσεως καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ· ἐκπλαγέντα τὴν ἄφραστον καὶ ἀκατάληπτον συγκατάβασιν, καὶ θαυμάσαντα τὴν ἄρρητον ἣν εἰς ἀνθρώπους ἔμελλεν ἐνδείκνυσθαι τὴν ἐαυτοῦ ἀποκάλυψιν, εὐχαριστίας ὁμοῦ καὶ ἐκπλήξεως ἀνακεκράδισαν ὕμνον βοήσαντα, ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος κύριος σαβαὼθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· τὴν μέλλουσιν τῶν ἐκκλησιῶν δόξαν προφητεύοντα Χριστὸν τὰ μακαριώτατα σεραφίμ· διὸ φησὶν ὅτι ἐπλήσθη πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης αὐτοῦ· ὅρα τί γίνεται· ἐπήρθη, φῆσι, τὸ ὑπέρθυρον * ἀπὸ τῆς φωνῆς, τοὔτέστιν ἐπήρθη ἡ ἄνωθεν συνέχουσα τὸν Ἰουδαϊκὸν ναὸν καὶ λαὸν σκέπη καὶ ἀντίληψις, καὶ ἐπλήσθη ὁ οἶκος καπνοῦ, ἡγουν ἐρημώσεως καὶ σκοτόους, πλάνης καὶ ἀγνωσίας· προσέχετε μετὰ ἀκριβείας, παρακαλῶ· ὅτε ἦν ἡ γῆ πᾶσα ἄδοξος ἐν πλάνῃ καὶ ἀγνωσίᾳ, πλῆρης ἦν ὁ οἶκος τοῦ ναοῦ τοῦ Ἰουδαϊκοῦ δόξης· ὅτε δὲ πᾶσα ἡ γῆ πλῆρης δόξης καὶ ἐπιγνώσεως θεοῦ γέγονε, τότε ὁ οἶκος τοῦ Ἰσραὴλ ἐπλήσθη καπνοῦ, σβεσθέντος αὐτοῖς τοῦ νομικοῦ λύχνου· ὅπως φησὶν ὁ Χριστὸς, οἱ μὴ βλέποντες ἡμεῖς, βλέψωμεν· οἱ δὲ βλέποντες Ἰουδαῖοι, τυφλοὶ γίνονται· ἀλλὰ ταῦτα μὲν Ἡσαΐας.

* Is. VI. 4.

5. Deinde ait divus propheta, visionis huius spectator, plenam fuisse domum gloria Dei. Notus enim in Iudaea Deus, et apud Israhalem tantummodo magnum nomen eius. Sed tamen notum erat spiritibus intellectualibus, praesciis et perspicacibus, incarnationis sedentisque in throno Verbi Dei mysterium: et quod ab hominibus seu homo cernendus foret, et incorporeus corporandus, et qui vel ipsis immaterialibus invisibilis erat, abs materialibus quoque per carnem aspiciendus; atque universam terram gloria sua et laudibus beneficiorum suorum repleturus. Ideoque attoniti ob eam insperatam et incomprehensibilem condescensionem, mirantesque ineffabilem quam hominibus Verbum facturum erat suimet revelationem, gratiarum simul et stuporis hymnum canebant clamantes, sanctus, sanctus, sanctus dominus Deus sabaoth, plena est omnis terra gloria eius; Christum videlicet, qui ecclesiae gloria futurus erat ita vaticinabantur beatissimi Seraphim: idcirco aiunt plenam universam terram gloria illius. Vide, quid factum sit. Elevatum est superliminare a voce clamantium, id est sublatum fuit, quod iudaicum templum populumque continebat septum et tutamen, et domus fumo repleta, id est solitudine, tenebris, errore, et inscitia. Attendite diligenter, quaeso. Quando universa terra in ignominia errore et inscitia versabatur, tunc iudaici templi aedificium plenum gloria fuit. Quando autem universa terra gloria et Dei cognitione plena evasit, tunc domus Israhelis fumo repleta est, extincto ipsis legali candelabro; ut sicut Christus dixit, nos antea nihil videntes, videremus: et qui videbant Iudaei, caeci fierent. Hactenus Isaías.

* Ezech. cap. I.

ς'. Ἰεζεκιήλ * δὲ πάλιν, ὁ πρὸς θεοπτίας, εἰ καὶ τις ἄλλος, τὸν νοῦν ἐπίτη-
 δείως ἔχων, οὐ μόνον δις ἀλλὰ Τετράμορφα ζῶα τοὺς ἀνωτάτω τῶν ἀσωμάτων
 ἀγγέλων τεθεώρηκε νόας, προδιατυποῦντας οἶμαι σαφῶς καὶ ἐν αὐτοῖς ἐναν-
 θρωπήσεως τοῦ Ἑμμανουήλ ἐκ παρθένου μυστήριον· περιέχετο γὰρ ἐν τοῖς ζώ-
 οῖς εἶδος ἀνθρώπου καὶ σχῆμα βοῦς καὶ τὸ τρίτον λέοντος, τὸ δ' ἀνώτερον τοῦ-
 τοις, αἰτοῦ· ὡς γὰρ ἄνθρωπος, ἀληθῶς ἐφάνη ἐπὶ τῆς Χριστός, ὁ ὄντως ὁμοῦ
 θεός τε καὶ ἄνθρωπος· ὡς βοῦς εἰς σφαγὴν ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου σωτηρίας·
 ὡς λέων, δυνάμει ἐκ νεκρῶν ἐξεγερθεὶς ἀνέστη· ὡς αἰτὸς, εἰς οὐρανοὺς ὑψω-
 θεὶς ἀνελήφθη· ἢ καὶ οὕτως πάλιν ἐπὶ Χριστοῦ ἐκληπτέον τὰ ζῶα ἄνθρω-
 πος, ὡς λόγος λογικὸς καὶ εἰκὼν τοῦ θεοῦ τοῦ ἀοράτου, διὰ τὸ τῆς ψυχῆς
 καὶ τοῦ νοῦ νοερὸν καὶ ἀόρατον· βοῦς, ὡς δυνατὸς ἀρχιερεὺς καὶ τὸν ζυγὸν τοῦ
 σταυροῦ ἐπὶ τὸν ὄμον φέρων, καὶ ἡμῖν τοῖς ἀλόγοις ἐν τῷ τόκῳ συμπατριάσας
 ἐν Βεθλεὲμ, καὶ τὸν σπóρον τοῦ εὐαγγελικοῦ λόγου πάσῃ τῇ γῇ κατασπείρας·
 λέων ὡς βασιλεὺς ἡμῶν τῶν ποτὲ ἀγρίων καὶ ἀνημέρων καὶ αἰμοβόρων καὶ σαρ-
 κοβόρων ἀκαθάρτων ἐθνῶν· ἐβασίλευσε γάρ, φησιν, ὁ θεὸς ἐπὶ τὰ ἔθνη· οὐ μό-
 νον δὲ λέων ὁ Χριστὸς, ἀλλὰ καὶ σκύμνος λέοντος, ὡς φησὶ περὶ αὐτοῦ Ἰα-
 κώβ *, τοῦτέστι βασιλέως υἱὸς, ἐκ βασιλικοῦ πατρὸς προελθὼν· διὸ καὶ αἰτὸς
 ὡς βασιλεὺς τῶν οὐρανίων πετεινῶν πτερωτῶν, νοερῶν ἀγγελικῶν ἀγίων δυνά-
 μειων· πτερωτῶν, ὡς ἡμῶν τῶν τοῦ Χριστοῦ νεοττῶν σκεπαστικῶν οὐσῶν καὶ
 φρουρητικῶν πτερωτῶν, ὡς εὐκινήτων καὶ τῶν Γηϊνῶν πάντων ὑψηλοτέρως ἐχόν-
 των· πτερωτῶν, ὡς τῷ θεῷ ἔρωτι ἀεικινήτως καὶ ἀκορέστως ἐχόντων· πολυομ-
 μάτων, ὡς τῷ θεῷ φωτὶ πλουσίως ἐλλαμπομένων, καὶ ὑπὸ τίνος ὕλης πρὸς

* Gen. XLIX. 9.

6. Ezechiel item, qui ad Dei visiones, si quisquam alius, mentem comparatam habuit, non ut biformia tantum, sed ut quadriformia animalia, supernas incorporeorum angelorum vidit mentes, praefigurantes ut reor manifeste his formis incarnati in virgine Emmanuhelis mysterium. Erant in animalibus forma hominis, figura bovis atque leonis; et his sublimior, aquilae. Namque ut homo, vere apparuit in terra Christus, qui vere Deus simul est et homo. Ut bos, ad caedem propter mundi salutem. Ut leo, potenter a mortuis resurrexit. Ut aquila, in caelum sublimis conscendit. Vel aliter etiam de Christo explicanda sunt animalia: homo, ut Verbum rationale et imago Dei invisibilis, propter animae ac mentis intellectualem vim et invisibilem: bos, ut potens sacerdos, et crucis iugum humeris ferens, et nobiscum ceu irrationalibus, partus tempore, apud Bethlehem in praesepe repositus, semenque evangelici verbi per universam terram disseminans. Leo, ut rex noster, qui tunc eramus silvestres et saevi et sanguinolenti et carnivori impurique ethnici: regnavit enim, inquit scriptura, Deus super gentes. Neque leo tantum Christus, verum etiam leonis catulus, ut ait de illo Iacobus; id est regis filius, ex regali patre procedens. Ideo etiam aquila, ut caelestium volucrum alatorum rex, id est angelicarum, intellectuum ac sanctarum potestatum. Alatos dicit, ceu nos, qui Christi sumus pulli, contegentes ac tutantes: alatos, ut agiles, et supra terrena omnia alte volantes: alatos, ut divino amore incessanter et sine satietate fruentes. Multioculos quoque dicit, ceu divino lumine abundanter illustratos, nullaue materia quominus contemplan-

θεωρίαν οὐκ ἀντισκοτουμένων διὸ καὶ πνεύματ᾽ αὐτῶν λέγονται, ὡς αἶψα καὶ ἀσώματα καὶ ἀόρατα καὶ ἀναψηλάφητα καὶ ἀθάνατα καὶ ἀπαχῆ καὶ ἀέρια 1), καὶ χάριτι ἀφθαρτά τε καὶ ἀνόλεθρα.

Ζ. Καὶ πειθέτω σε ὁ ἄγγελος κυρίου εἰς αὐτοῦ τοῦ κυρίου συγκατελθὼν τὸ εἶδος τοῖς περὶ Ἀζαρίαν, ὁ πυρέμψυχος καὶ τὴν πυρὰν ψύχων, ὁ δροσοφόρον ἀντὶ πυρφόρου ἀποτελέσας τὴν φλόγα· τὸ δὲ τοῦ παραδόξου παραδοξότερον, ὅτι οὓς μὲν ἔνδον ὡς ἐν γαστρὶ συνέλαβεν ἡ φλόξ, ἀπεκύνθη ἀβλαβεῖς· οὓς δὲ ἐκτὸς ἀσυλλήπτους ἀμφ' αὐτὴν περιεῖχεν, ἐλυμαίνετο ἀσεβεῖς· τοῦτο ῥοπῆς θείας δυνάμειος ἀγγέλου ἐξουσία παναλκῆς καὶ οὕτως ῥωμαλέα, ὡς καὶ κόσμον ὅλον ἐν ἀκαριαίῳ δυνάμει ὀλοθρεύειν καὶ μάρτυς ἡ κατὰ Σεναχερίμ ἐνὸς ἀγγέλου θείου χαλδαϊκῆ νυκτολοθρία θνητοῖς, ἀφορητὴ ἐκαστὸν ὀλοθρόντα πέντε χιλιάδων πληθὺν ἀξίφθι θανατώσασα· ἡ δὲ τάχιστα καὶ νῦν τελεῖσθαι ἐν τοῖς παροῦσι Χαλδαίοις 2), θεὸν ἐκτεύμεν· μετεκομίζετο δὲ καὶ κούφως ὑπὸ ἀγγελικοῦ αὐτοῦ ὁ ἐνυλός τε καὶ σαρκοφόρος Ἀββακούμ ἐξ ὀρίων Ἱερουσαλὴμ πρὸς Βαβυλῶνα, ἐπιφερόμενος ὁ προφήτης τῷ συμπροφήτῃ Δανιὴλ τροφὴν, λάκκου φρουρᾷ τότε ὑπάρχοντι, καὶ εἰσῆει ὁμοῦ καὶ ἐξῆει ἀλυμάντως, εἰς Χριστοῦ τάφου τύπον τηροῦντας ἐνλακκίους σφραγίδας· ἔν' ὡς ἐκ θανάτου καὶ ἄδου Χριστὸς, ἀνέλθῃ καὶ προφήτης σωθεὶς ἐκ θηρῶν ἀνδρολέθρων ἀντιχαλῶν τῷ ἄδῃ τοὺς αὐτὸν ἐν τῷ ἄδῃ κατενέγκαντας· καθάπερ ἐπὶ τῶν Χαλδαίων, ἰσοτύπως γεγένηται αὕτη ἡ τῆς ψήφου Θεοῦ ἀδέκαστος δίκη, τοῦ ποιοῦντος τοὺς ἀγγέλους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λει-

tur infuscatos. Ideo spiritus etiam dicuntur, ut immateriales, incorporei, invisibiles, immortales, haud crassi sed aërei, gratiaeque beneficio incorruptibiles et inextinguibiles.

7. Rem tibi persuadeat etiam ille angelus Domini, qui cum ipsius Domini specie venit ad Azariam eiusque socios; is qui cum sit igneus spiritus, rogi frigidum; qui roris potius quam ignis feracem flammam effecit. Quodque miraculo mirabilius est, eos quos intra ventrem flamma conceperat, peperit illaesos: qui autem extra suum conceptum erant, eos ut impios pessumdedit. Hoc nimirum divinae virtutis robur, angeli potentia fortissima, adeoque valida ut universum mundum uno temporis puncto possit pessumdare. Testis Senacherimi, per unum angelum, chaldaica nocturna clades, qua centum octoginta quinque milium multitudo tacite et absque gladio interfecta fuit: quod ut nunc celerrime de praesentibus quoque Chaldaeis fiat, Deum rogamus. Item translatus satis leviter fuit ab angelo immateriali materialis carnesque Habacucus de Hierusalem finibus Babylonem usque, cibum ferens propheta sodali suo prophetae Daniheli, qui lacus carcere detinebatur: ingressusque est illuc et rediit incolumis, ob figurandam Christi sepulturam, lacus sigilla intacta conservans: ut sicut Christus ex morte inferisque, sic etiam propheta ex feris anthropophagis rediret incolumis, demittens potius orco eos qui ipsum ad orcum detulerant. Sicut contra Chaldaeos, ita hoc contigit decreti Dei incorruptum iudicium, qui facit an-

1) De substantia angelorum notae sunt patrum variae opiniones. Videsis saltem Petavium.

2) Intelligit, puto, Theodorus Mohammedanos qui ex intima Asia adversus graecum Christianorum imperium magnis viribus adventabant.

τουρβούς αὐτοῦ πῦρ φλέγον· καθ' ἃ ὑπὸ τῶν ἱερῶν λόγων οἱ μακάριοι προσ-
αγορεύονται ἄγγελοι, οἱμαί σου, ὡς καθαρτικοὶ πολλάκις τῶν ἀνθρωπίνων
παθῶν, καυστικοὶ καὶ τιμωρητικοὶ τῶν ἐναντίων θεοῦ, καὶ φωτὸς μεταδοτικοὶ
τοῖς ἀφωτίστοις βροτῶν.

* Zach. I. 8.

ή. Ἰππων δὲ πάλιν ὁρῶνται τοῖς σχήμασιν, ὡς Ζαχαρίας φησὶν*, ὡς ὀξυπόρως
παντὶ τῷ θείῳ διατρέχοντι· τροχῶν δὲ πυρίνων ὡς τὸν οὐράνιον περιπολοῦντες
ὁμοῦ καὶ οἰκοῦντες τροχόν· φωνὴ γάρ, φησὶ, τῆς βροντῆς σου ἐν τῷ τροχῷ·
διὸ καὶ ἐν ἄρματι πυρὸς Ἡλιοῦ ὁ θεσβίτης ἀπὸ τῆς ἀναλαμβάνεται· ὅπερ τύ-
πος ἦν σαφὴς, τὸ μὲν τέθριππον ἄρμα, ἐκ τῶν Τεσσάρων στοιχείων συσκευιμένης
ἡμῶν φύσεως, μεθ' ἧς καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνωθεν ἀνῆλθεν ὁ ταύτην φορέσας καὶ
ἡνιοχῆσας καθὼς ἡβουλήθη Θεὸς λόγος· οἱ δὲ ἴπποι τῶν βασιλικῶν ὀχημά-
των, ἁγίων ἀγγέλων ὑπῆρχον ὑπόδειγμα· τὸ γὰρ ἄρμα τοῦ Θεοῦ, φησὶ, μυ-
ριοπλάσιον χιλιάδες εὐθηνούντων καὶ ἑορταζόντων· εἶδε δὲ καὶ Δανιήλ* ὡς ἐν
ὁράσει· ἄνδρα πάλιν ἀνθρωπόμορφον ἐπὶ θρόνου ἐνιδρυμένον, τὸν παλαιὸν τῶν
ἡμερῶν θεόν· καὶ χίλιαι χιλιάδες, φησὶ, παρειστήκεισαν αὐτῷ, καὶ μύριαι μυ-
ριάδες ἐλειτούργουν αὐτῷ· ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ ὅσα τοιαῦτα ἐν τῇ παλαιᾷ ὡς
ἐν ὁράμασι καὶ ὁπτασίαις διετυπωῦντο· ἐπεὶ οὔτε οὐσίαν Θεοῦ, οὔτε μορφήν
οὔτε σχῆμα οὔτε εἶδος οὔτε κάλλος τίς τῶν ἐν σαρκὶ εἶδε πώποτε, οὔτε εἰδέ-
σθαι δύναται, ὡς ὁ ἱερὸς ὑμᾶς διδάσκει λόγος· ἀλλ' οὔτε ἀΓέλου τὴν οὐσίαν
ἢ τις ἴσχυσεν ἢ ἐθεάσατο.

* Dan. VII. 9.

θ'. Οὐκοῦν δεῦρο ἀπὸ τῆς σκιᾶς ἐπὶ τὴν καινὴν διαθήκην διάβηθι, καὶ τὰς ἀγ-
γελικὰς τρανότερον διακονίας κατόπτευσον· ἥκει μὲν οὖν ποτὲ χοράρχης καὶ

angelos suos spiritus, et ministros suos ignem ardentem; prout in sacris litteris
beati angeli saepe nominantur, ceu humanarum passionum pargatores, amburen-
tes castigantesque quae sunt Deo contraria, lucemque obscuratis mortalibus imper-
tientes.

8. Equorum quoque figuris repraesentantur, ut Zacharias ait, quia res divina
quaelibet facili cursu utitur. Item quasi igneae rotae visi sunt, ceu qui caelestem
sphaeram circumeunt simul et habitant. Vox quippe tonitruui tui in rota. Quare et
curru igneo Elias thesbites de terra adsumitur: qui typus manifestus fuit, quadriugus
scilicet currus, quoniam ex quatuor elementis concreta est nostra natura, non sine
qua in caelum sursus conscendit qui hanc gestavit et rexit, prout voluit, Deus
Verbum. Equi autem regaliu curruum, sanctorum angelorum imago erant: cur-
rus enim Dei, inquit, decem milia convivantium et festum agentium. Aspexit etiam
Danihel in visione virum humana prorsus specie in throno sedentem, antiquum die-
rum Deum: et milia milium, inquit, adsistebant ei, et mille myriades ministrabant
ei. Sed haec quidem, et quaecumque huiusmodi sunt, in vetere testamento visio-
nibus et apparitionibus figurabantur: quoniam Dei substantiam, neque formam,
neque figuram, neque speciem, neque pulchritudinem quisquam in carne vivens
umquam aspexit, neque aspicere potest, ceu sacrae nos docent litterae. Sed ne an-
geli quidem substantiam quisquam potuit videre.

9. Age itaque ab umbris ad novum testamentum transi, et angelica perspicacius

τῶν προκρίτων ὁ ἑξάρχος τῆς ἀνωτάτῳ φύτλης τῶν ἀσωμάτων λειψουργῶν, ἐκ-
φάντωρ Θεομύστης τῶν ἀπορρήτων τοῦ Θεοῦ πρὸς ἀνθρώπους μυστηρίων, Γα-
βριήλ, ὁ θεοείκελος λάτρις φερέχαιρος χαροποιὸς πρὸς τὴν βροθεῖαν φύσιν, καὶ
πρὸς πανάφθορον κόρην· πρὸς ἣν εἰσῆει τὴν μορφήν αὐτοῦ κατ' οὐσίαν, ὡς ἔστιν,
ἐπιδεικνὺς τῇ πανσέμνῳ· μόνη γὰρ ἡ ἀγία Θεοτόκος, ὡς φασίν, ἀγγελικὴν ὡς
ἔστι καὶ ὡς γέγονεν, ιδέσθαι δεδύνηται, ἵν' ἐκ τοῦ κάλλους τοῦ δουλικοῦ ὑπερ-
θαυμάσῃ τὸ κάλλος τὸ δεσποτικόν· διὸ καὶ προστάζει θεία εἰσῆει πρὸς αὐτὴν
ὁ ἀρχιστράτηγος, κάλλος ἀμήχανον αὐτῇ ἐνδεικνύμενος, καὶ μορφήν αὐτῶν τῶν
ἡλιακῶν ἀκτίνων λαμπροτέραν τυγχάνουσαν, ἡρέμα προσδιανοίγων τῇ ἀφθόρῳ
τὴν πανάφθορον τῆς οἰκείας μορφῆς ιδιότητα· ὅθεν καὶ εἶδεν εἶδος μικροῦ καὶ
αἰδίου ἀπορρόης ἀνταπαύγασμα· εἶδεν ὦραν ὑπὲρ ὦραν, ὡραῖσμένην ὡραιότη-
τος· εἶδε κάλλους λαμπηδόνα ξένην ἢ κατὰ συνήθειαν· εἶδεν οὐσίας ἀσωμάτου
μαρμαρυγὰς ὑπερβαλλούσας τὰς ἡλιακὰς· εἶδε λογικοῦ ἐωσφόρου αἰείζων αὐ-
τὴν· εἶδε φλόγα ψυχικὴν, νοεροῦ φάους συναστράπτουσαν αἴγλην· ὅθεν ὡς οὐκ
ἄῤῥλον κατὰθέθεικεν ἡ πάνσεμνος τοῦ ἀγγέλου τὴν θεωρίαν ὁμοῦ καὶ συντυχίαν,
ὡς ἰδοῦσα ὁ ἄλλη οὐκ ἐδέξατο φύσιν.

ί. Δεσμεῖται δὲ καὶ Ζαχαρίας τῇ ἀφωνίᾳ αἰῶνι ἀπιστήσας ἀγγέλου· ἐπεὶ γὰρ
ἐμελλεν εἰς φῶς προέρχεσθαι ἐκ γαστρὸς ὁ τοῦ φωτὸς πρόδρομος τοῦ ἀληθι-
νοῦ Ἰωάννης, ἡ φωνὴ δηλονότι τοῦ βρωῦντος ἐν τῇ ἐρήμῳ ἡμῖν τοῖς ἐξ ἐθνῶν
ἐκκλησίας, τοῦ νόμου γέροντα λέγων· οὗ τύπον ἐκπληρῶν ὁ πατὴρ Ζαχαρίας,
προτίκει τοῦ Χριστοῦ μῆνας ἐξ τὸν Ἰωάννην· οὐκ ἦν γὰρ ἐκεῖνος τὸ φῶς· καὶ
διὰ τοῦτο πρὸ ἐξ ἔχει τὸν Ἰωάννην μεθ' ὃν Χριστὸς ἐτέχθη, ὡς ἐβδόμη τίς

ministeria contemplare. Venit aliquando chori ductor, et electorum superni coetus
incorporeorum ministrorum princeps, mysticus arcanorum Dei mysteriorum apud
homines revelator, Gabrihel, Deo similis famulus, gaudii et laetitiae nuncius mor-
talium naturae, ad integerrimam puellam; ad quam est ingressus, formam suam,
qualis eius substantia est, venerandae virgini ostendens. Sola enim sancta deipara,
ut aiunt, angelicam uti reapse est utque creata fuit, naturam videre potuit, ut in
famuli formositate dominicam pulchritudinem admiraretur. Ideo divino mandato in-
gressus est ad eam archangelus summam ei pulchritudinem ostendens, formamque
ipsis radiis solaribus lucidiorem, sensim aperiens purae virgini purissimam formo-
situdinis suae proprietatem. Unde etiam vidit speciem, aeterni propemodum fluenti refle-
xum splendorem. Vidit formositatem formositate maiorem, ornatum ipsius ornatus:
vidit peregrinum splendorem et praeter solitum: vidit incorporeae substantiae fulgores
solaribus superiores: vidit rationalis luciferi semper vivum splendorem: vidit anima-
tam flammam, intellectualis lucis rutilantem claritatem. Quare tamquam non imma-
teriale veneranda virgo excepit angeli visionem atque occursum; ceu quae viderat,
quod alii numquam contigit naturae.

10. Mutus fit Zacharias, qui angelo sancto non crediderat: quia scilicet processurus
erat ex utero in lucem, verae lucis praecursor Iohannes, vox nimirum clamantis in
deserto, nobis qui ex gentium ecclesia sumus, legis senectutem edicturus: cuius typum ge-
rens Zacharias gignit sex ante Christum mensibus Iohannem: non enim erat ille lux: ideo-

ἡμέρα· αὐτὸς γάρ ἐστιν ὡς ἀληθεῶς ἡμῶν μυστικὴ τῶν σαββάτων ἀνάπαυσις· ἣν εὐλόγησεν ὁ τῶν ὅλων θεὸς καὶ ἡγίασεν· ὅτι ἐν αὐτῇ καὶ δι' αὐτῆς κατέπαυσεν ἀπὸ πάντων τῶν ἔργων αὐτοῦ· καὶ αὐτὸς ἐστιν ὄντως ἀληθὴς τῆς μεγάλης βουλῆς τοῦ πατρὸς ἀρχάγγελος, καὶ αὐτὸς κύριος ὁ θεὸς δυνάμεων· διόπερ αὐτῷ καὶ ὑπείκουσι καὶ δουλεύουσι καὶ διακονοῦσιν ἐν παντὶ τρόπῳ καὶ τόπῳ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας αὐτοῦ οἱ ἅγιοι καὶ φιλάνθρωποι ὡς φιλάνθρωπῳ δεσπότη· οἱ ἄγγελοι· καὶ ποτὲ μὲν αὐτοῦ γεννηθέντος τὸ κατὰ σάρκα, ἄγγελοι πρωτογνώστως τοῖς ποιμέσιν ἐπέστησαν, μυσταγωγοῦντες τούτους τῇ ἐν Βηθλεὲμ αὐτοῦ φατορῷ γεννήσει· καὶ αὖθις ἀγασθέντες τὸ μέγα καὶ παράδοξον αὐτοῦ τῆς πτωχοπρεποῦς ἐνανθρωπήσεως μυστήριον, τὸ δόξα λαμπρῶς ἐν ὑψίστοις θεῷ, διαπρυσίως ἐκέκραγον· καὶ ἄγγελος ὡς φωστὴρ οὐράνιος εἰς ἀστέρος τύπον μορφωθείς, τὴν ὁδὸν ὠδοποιεῖ μάλοις, καλῶν πρὸς τὴν ὁδὸν τὴν λέγουσαν, ἐγὼ εἰμὶ ὁδός· χρησιμοδοτεῖ δὲ καὶ πάλιν αὖθις ἄγγελος, ἀναχωρησάντων τῶν μάγων, Ἰωσήφ, σὺν τῇ μητρὶ καὶ Ἰησοῦ τὴν ἔπαρσιν ποιεῖσθαι ἐπ' Αἴγυπτον· καὶ οἷχεται φυγὰς θεὸς ἐκ βροτοῦ οἰκονομικῶς, οὐ φρίττων θνητὸν ὁ κριτὴς τῶν βροτῶν, ἀλλὰ σοὶ τύπον καὶ εἰκόνα διδούς, καὶ ὅρους δειλίας καὶ ἀνδρείας, ὥστε καὶ ποῦ καὶ καιρὸν εἰδέναι τοῖς παῶσιν· οὐ μέχρι δὲ Αἰγύπτου ἡ τῶν ἀγγέλων πρὸς τὸν ἑαυτῶν δεσπότην λειτουργία, ἀλλὰ καὶ ἀπ' Αἰγύπτου ἄγγελος τῷ Ἰωσήφ μνηύει τὴν ἔξοδον.

ια'. Εἴτα τί; καὶ τὰ ἄλλα περὶ ἀγγέλων εὐροίς· ἄγγελοι μὲν τῷ Ἰησοῦ βαπτισθέντι ἐν τῇ ἐρήμῳ εἰς διακονίαν προσέρχονται· οὐχ ὅτι πῶποτε τοῦ ἑαυτῶν δεσπότου ἀπέστησαν, ἀλλ' ὅπως σὺ πιστῶθῃς ὁ πιστὸς, ὅτι βαπτισθεὶς καὶ φυ-

que ante sex menses suscepit filium Iohannem. Post quem Christus natus est, ceu septima quaedam dies. Ipse enim vere nobis est mystica sabbatorum requies, cui benedixit universalis Deus, et eam sanctificavit; quia in ipsa et propter ipsam ab omni opere suo requievit. Et ipse est reapse verus magni paterni consilii archangelus, ipse dominus ac Deus virtutum. Quapropter ipsi subiiciuntur, et serviunt, atque ministrant omnimodis et omni loco per omne incarnationis tempus sancti et benigni ceu sancto et benigno domino angeli. Etenim nato illo in carne, angeli primae notitiae auctores pastoribus fuerunt, nunciantes huius apud Bethleemum in praesepe nativitatem. Moxque admirantes magnum eius et insperatum in paupercula forma humanationis mysterium, gloria in excelsis Deo magnifice elataque voce clamarunt. Item angelus, ceu luminare caeleste in stellae figuram conversus, viae dux fuit magis, vocans ad viam quae dicit, ego sum via. Rursus oraculum edit angelus, post magorum discessum, Iosepho, ut cum matre ac Iesu in Aegyptum migraret. Disceditque fugiens Deus ab homine, arcano oeconomiae consilio, haud equidem mortem timens, qui est hominum iudex, sed tibi figuram exemplumque praebens, finesque timoris et virilis animi, quandonam et ubi et quare opportunitate in cunctis utendum sit. Non tamen usque ad Aegyptum tantummodo angelorum famulatus dominum suum comitatus est, sed etiam ex Aegypto reditum angelus Iosepho indixit.

11. Deinde vero quid? Alia quoque ab angelis factitata reperies. Angeli siquidem ad Iesum baptizatum ministrandi gratia in deserto accesserunt: non quod umquam

λάττων τὴν κάθαρσιν, ἀγγέλους ἀοράτως πρὸς διακονίαν καὶ τήρησιν κομίζονται· ὅθεν καὶ ἐν τῇ προβατικῇ κολυμβήθρᾳ εἰς τύπον τοῦ βαπτίσματος ἄγγελος τὰς ἰάσεις ἐνεδείκνυτο, ἐν ᾗ ὁ τῆς μεγάλης βουλῆς ἄγγελος ὁ Χριστὸς, διὰ τριάκοντα καὶ οὐκ ἐπὶ τῶν παρὰλύτῳ ἐχαρίσατο ἰασίν· τριακονταέτης βαπτιζόμενος, καὶ τὰς πέντε τούτου αἰσθήσεις τῇ πίστει τῆς τριάδος παραδόξως ἰώμενος. Μικρῷ καὶ αὐτὸ τὸ πάντων κορυφαϊότατον καὶ θαυμασιώτερον ἐν πράγμασιν ἱεροῖς περὶ ἀγγέλων φερόμενον, τῷ λόγῳ παρέδραμον· ποῖον δὲ τοῦτο: τοὺς κατὰ τὸν τῆς ζωῆς Χριστοῦ ζωηφόρον τάφον παραδόξους τὲ καὶ πολυτρόπους ἀγγέλους, ὧν ὡς ἀληθῶς ξένα καὶ ὑπὲρ λόγον τὰ κατὰ τόπον κηρύγματα καὶ θαυμάσια· ἐν οἷς σκοπήσεις ἐπιμελῶς πρὸ τῶν ἄλλων ἐκείνο, πῶς μὲν ἅπαντες οἱ Χριστῷ προσφιλεῖς Γηγενεῖς τρέχειν ἐκεῖ λέγονται, αἱ δὲ φύσεις αἱ ἀνώτεραι ἀδρομὶ καθέζεσθαι φαίνονται· ὁ μὲν οὖν Πέτρος ἀναστὰς ἔδραμεν ἐπὶ τὸ μνημεῖον· ὁ δὲ ἄλλος μαθητὴς προέδραμε τάχιον τοῦ Πέτρου· καὶ Μαρία ἡ Μαγδαληνὴ τρέχει καὶ ἔρχεται πρὸς Σίμωνα Πέτρον· καὶ αἱ ἄλλαι Μαρίαι ἔδραμον ἀπαγγέλλουσαι τοῖς μαθηταῖς· καὶ αἱ κατὰ τὸν Μάρκον ὁμοίως ἐν δρόμῳ ἔφυγον ἀπὸ τοῦ μνημείου· ἀλλ' οὐχ οὕτως ἐνθάδε δρόμῳ ἐμφαίνονται καθήμενοι, ὁ μὲν ἐν τοῖς δεξιόις, ὁ δὲ πρὸς τῇ κεφαλῇ, καὶ ἄλλος πρὸς τοῖς ποσίν, ὅπου ἔκειτο τὸ σῶμα τοῦ Ἰησοῦ· καὶ οἱ μὲν ἐντός, οἱ δὲ ἐκτὸς ἐπάνω τοῦ λίθου καθήμενοι.

ιβ'. Τί οὖν διὰ τούτων μανθάνομεν; ὅτι οἱ μήπω τὰ θεῖα καταλαβόντες μυστήρια, ὡς Γηγενεῖς, δικαίως Τρέχουσιν, ὡς καὶ Παῦλος φησὶν *, ἵνα κατὰ λάβωσι· πρὸς γὰρ τὸ ποθεύμενον ὁ τρέχων τρέχει· διὸ καθῆσθαι λέγονται ἐν τῷ

* I. Cor. IX. 24.

a domino suo abfissent, sed ut tu, o fidelis, crederes, hominem baptizatum et munditiam conservantem, angelos invisibiliter ministros custodesque habere. Unde et in probatica piscina, ad baptismi figuram, angelus sanationes faciebat: qua in piscina magni consilii angelus Christus homini iam triginta et octo annos paralytico salutem contulit: ipse trigesimo vitae suae anno baptizatus, et illius quinque sensus fide Trinitatis prodigiose sanans. Sed parum abfuit, quin quod est prae ceteris summum et mirabilius, in sacris historiis de angelis relatum, indictum praeterirem. Quale vero est hoc? Illi scilicet circa Christi vivificum sepulcrum inexpectati et multifformes angeli, quorum vere peregrini et relatu maiores fuerunt eo in loco sermones atque prodigia. Qua in re illud in primis sedulo animadvertes, quomodo cuncti Christo dilecti terrigenae currere illuc dicantur, sed supernae naturae absque cursu illic sedentes appareant. Petrus itaque exurgens ad monumentum currebat: sed alius discipulus Petro citius praecurrit. Et Maria Magdalene currit, venitque ad Simonem Petrum. Et aliae Mariae currebant nuncium ferentes discipulis. Sed et illae apud Marcum mulieres cursim a monumento fugerunt. At non ita angeli cursu utuntur, sed illic sedent, alius dexter, alius ad caput, alius ad saxi pedes, ubi corpus Iesu iacuerat, et alii quidem intra, alii extra, lapidi insident.

12. Quid ergo hinc discimus? Nempe eos qui nondum divina mysteria suscepunt, ceu terrigenas, merito currere, sicut etiam Paulus ait, ut comprehendant. Nam ad dilectum qui currit, cursu utitur. Ideo sedisse dicuntur apud sepulcrum

τάφῳ οἱ πανάγιοι ἄγγελοι, ὡς ἤδη γινώσκοντες τὰ θεῖα τῆς ἀναστάσεως μυστήρια· ἀλλ' ὁ μὲν πρὸς τῇ κεφαλῇ κάθεται, ἴσως ὡς τὰ ὑψηλότερα μεμνημένος μυστήρια· ὁ δὲ πρὸς τοῖς ποσὶ, τάχα τῶν κατωτέρων τινῶν μυστηρίων καὶ διακονιῶν λειτουργὸς γινόμενος· καὶ οἱ μὲν ὁρῶντες ὡς τὰ κρυπτότερα διασκοποῦντες θαυμάσια τῆς θεότητος· οἱ δὲ ἐκτός, ἴσως ὡς τὸ τῆς σαρκώσεως Χριστοῦ θαῦμα κηρύττοντες· καὶ ἄλλος ἐν τοῖς δεξιοῖς κάθεται, ψυχῶν δικαίων καὶ δεξιῶν θεοῦ μυσταγωγὸς γινόμενος· ἀλλὰ καὶ νεανίσκων προσώποις ὡραῖσμένοι ὁρῶνται, τῶν νεανίσκων καὶ ἀθραύστων καὶ ἀγηράτων καὶ ἀφθάρτων, καὶ τὸ εὐσταλὲς καὶ φιλάρετον τῆς ἑαυτῶν φύσεως πρὸς θεὸν διὰ τῆς νεανισκοφανοῦς αἰνιττόμενοι ὥρας· ὅθεν καὶ ἐν ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, ὁμοῦ τε ἵνα δείξωσι τὸ λαμπρὸν καὶ ἄσπιλον καὶ ἐρωτικὸν τῆς Χριστοῦ ἀναστάσεως, καὶ τὸ ἄρρύυπον καὶ ἀπαθὲς καὶ ἀκηλίδοτον χάριτι τῆς ἑαυτῶν φύσεως· ἐπεὶ γὰρ δεύτερον φῶς μετὰ τὸ πρῶτον, ὃ ἐστὶ τὸ φῶς τῶν φώτων, λέγεται ἄγγελος· τούτου χάριν καὶ ἐσθήσεσιν ἀστραπτούσαις, καὶ ὡς ἀστραπὴ, καὶ ὡς χιῶν οἱ πανίεροί οὗτοι φωστῆρες τοῖς ἀξίοις ἐμφαίνονται· ἐν οἷς οὐ πάρεστιν οὐ χρῶμα, οὐ σῶμα, οὐ πτέρυγες, οὐκ ἐγπηχεῖς βραχίονες, οὐ θριξοφόρος κορυφή, οὐκ ὄρθιον ἀνάστημα, οὐδ' ὅλως τὶ τῶν κατὰ τὴν ἔνυλον ὁρωμένων ἢ κινουμένων φύσιν· εἰ πολλάκις ἐν θείαις ὁπτασίαις ἀνθρωπομόρφως ἐπιφαίνεσθαι λέγονται, ἀλλ' οὐδ' αὐτὰς ταύτας ἅς περιεκείμενοι προσηγορίας, τῆς τούτων οὐσίας σημαντικὰς ὑπειλήφαμεν, ἀλλὰ πρὸς τὰς οἰκείας μᾶλλον ἐνεργείας ἐκ θεοῦ, καὶ τῶν θεολόγων ἀνδρῶν ἐκομίσαντο· καὶ γε ὥφελον· καὶ γὰρ ἐμοὶ γε σκόπευσον οὕτως. Ἀγγελοι, ὡς ἀλλέλλοντες ἀνθρώποις τὰ

sanctissimi angeli, ceu iam gnari divinorum resurrectionis mysteriorum: sed alius quidem ad caput sedet, quia fortasse excelsioribus mysteriis initiatus: alius ad pedes, quia fortasse inferiorum aliquot mysteriorum atque officiorum minister erat: et alii quidem spectantes, quasi secretiora rimantes prodigia divinitatis: alii extra, fortasse utpote incarnationis Christi prodigium praedicantes: et alius in dextera parte sedet, quia iustarum et in dextera Dei collocandarum animarum magister. Sed et adolescentium pulchrorum formis decori apparent, adolescentium inquam integerrimorum, senii et corruptelae expertium, qui constantem naturae suae erga Deum virtutem, iuvenili formositate designant. Quare et vestibis apparent fulgentibus, ut simul demonstrent splendidam immaculatam amabilemque Christi resurrectionis speciem; et collatam ipsorum naturae a divina gratia munditiem, impassibilitatem, atque impeccantiam. Etenim secundum lumen post primum, quod est luminum lumen, dicitur esse angelus. Propterea et in vestibis splendidis, et veluti fulgur, aut nix, haec sacratissima luminaria dignis apparent: quibus alioqui neque color est, neque corpus, neque alae, neque brachia vel cubiti, neque comati vertex, neque erecta statura, neque aliud quicquam ex his quae in materiali natura cernuntur aut moventur. Et quamquam saepe in divinis visionibus humana specie apparere dicuntur, non tamen has ipsas quas gerunt appellationes, eorum substantiae significativas putamus, sed eas potius a propriis Dei nutu operationibus, atque a theologis hominibus sortiti sunt. Et quidem ita fieri oportuit. Nam mecum, quaeso, considera. Angeli (nuncii) dicun-

θεῖα βουλευματα καὶ ἄλλοθεν ἄγοντες. Ἀρχάγγελοι, ἵνα σὺ μάθῃς καὶ ἐν ἀνθρώποις τάξιν καὶ κατάστασιν, ἧς τύπος καὶ ἡ ἐκκλησία καθέστηκεν· Ἀρχαὶ δὲ πάλιν λέγονται, ὡς ἐξάρχουσαι πρὸς διδασκαλίαν καὶ φωτισμὸν τῶν κατωτέρω προταγμάτων. Ἐξουσίαι, ὡς βασιλικά καὶ δεσποτικά περιεκείμεναι ἀξιώματα. Δυνάμεις, ὡς χάριτι πάσης ἀσθενείας καὶ πόνους καὶ θανάτου ἀνώτεροι. Θρόνοι, ὡς ἐπαναπαυομένου τοῦ Θεοῦ τῆς τούτων πολιτείας καὶ λειτουργίας. Κυριότητες, ὡς ἐμπεπιστευμένοι ὑπὸ τοῦ Θεοῦ εἰς πρόνοιαν καὶ σωτηρίαν καὶ χειραγωγίαν τῶ ἀνθρωπίνῳ γένει, καὶ ὡς ἀδούλωτοι χάριτι πάσης λοιπὸν ἐμπαθοῦς κινήσεως καὶ ἐκπτώσεως. Σεραφίμ, ὅπερ τῇ Ἑβραίων φωνῇ πύρωσις ἐρμηνεύεται, ὡς ἐτέρων καθαρτικά καὶ φωτιστικά οὐσίαι τυγχάνουσι· τὰ δὲ ἀνωτάτα πάντων καὶ πλησιόθεα Χερουβίμ, ὅπερ πάλιν πλῆθος ἐρμηνεύεται γνώσεως.

ιγ'. Ταύτην ἡμῖν ὁ ἀρχιερατής τῶν ἁγγέλων σήμερον περὶ ἁγγέλων εἰπεῖν ὑψιγήσατο· αὗται τε τῶν ἀσωμάτων ἐννέα τάξεις, καὶ δεκάτη ὁ ἄνθρωπος· εἰσὶν οὖν δέκα τάξεις ἢ δραχμαί, περὶ ὧν φησὶν ὁ Χριστός· εἴ τις τὴν ἔχουσα δραχμὰς δέκα, ἐὰν ἀπολέσῃ μίαν ἐξ αὐτῶν, οὐ δὲ ἄψατα λύχνον ἀναζητήσει ταύτην; καὶ ἐὰν εὕρῃ, συγκαλεῖται τὰς φίλας καὶ τὰς γείτονας λέγουσα, συγχάρητέ μοι ὅτι ἤρρον τὴν δραχμὴν ἣν ἀπώλεσα· ἢ τις ἦν καὶ τὸ πρόβατον τὸ ἀπολωλὸς ἐκ τῶν ἐννενηκονταεννέα τῶν μὴ ἀπολωλότων· ὅπερ ὁ ποιμὴν ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς καὶ φιλάνθρωπος οὐχ' ὑπερεῖδεν, ἀλλ' ἀνεζήτησε, καὶ εὐρὼν ἐπὶ τὰ ὄρη καὶ τοὺς βουνούς τοὺς ἐλληνικοὺς κακῶς πλανώμενον καὶ θυσιάζον ἐπέστρεψεν, καὶ βαστάσας τῇ ποίμνῃ τῇ ἀπλανεῖ τὸ πεπλανημένον, εἰς οὐρανούς ἀναγαγὼν συνηρίθμωσε, καὶ τῆς βασιλείας τῆς αἰωνίου κατήξιώσεν· ἧς γέ-

tur, quia nunciant hominibus divina consilia, et aliunde adferunt. Archangeli, ut discas in hominibus quoque constitutum ordinem esse debere, cuius rei typus ecclesia est. Principatus item dicuntur, quasi principes ad magisterium et illuminationem ordinum inferiorum. Potestates, ut regali dominicaque dignitate praediti. Virtutes, ut gratiae beneficio cuiuslibet infirmitatis, passionis ac mortis immunes. Throni, ceu Deo in horum conversatione et ministerio consistente. Dominationes, ceu quibus Deus commisit curam, salutem, directionemque humani generis, et quia gratiae beneficio numquam servient ulli passionum motui et lapsui. Seraphim, quod nomen in Hebraeorum lingua igneam accensionem interpretatur, tamquam aliorum purgativae et illuminatoriae substantiae. Cherubim, quod item vocabulum interpretatur plenitudinem scientiae.

13. Hanc nobis hodie materiam summus dux angelorum ex alto obtulit dicendi de angelis. Hi sunt novem incorporeorum ordines: decimus autem ordo homo. Sunt itaque decem ordines totidem drachmae, de quibus Christus ait: mulier habens decem drachmas, si unam ex his perdiderit, nonne accensa lucerna quaeret eam? Et si invenerit, amicas congregat vicinasque, dicens: congratulamini mihi, quia inveni drachmam quam perdideram. Idem decimus ordo, seu homo, est ovis quae perierat inter nonaginta novem incolumes; quam egregius pastor, bonus atque benignus, non neglexit, sed conquisivit, inventamque in montibus collibusque ethnicis male errantem et idolis immolantem revocavit, et impositam humeris reduxit ad non erroneum gregem eam quae devia fuerat, atque inter caelites reducem connumeravit, et aeterno

νοῖτο πάντας ἡμᾶς ἐπίψχεῖν, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ, μεθ' οὗ τῷ πατρὶ ἡ δόξα, ἅμα τῷ ἁγίῳ καὶ ζωοποιῷ ὁμοουσίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Β'.

ΕΙΣ ΤΗΝ ΗΑΡΑΜΟΝΗΝ ΤΩΝ ΦΩΤΩΝ.

1. **Τ**ῶν φώτων τὸ προαύλια φωτοφανέσι θεωρίαις ἐποπτεύσωμεν· εἰς αὐτὰ εἰσβαίνοντες τὰ ὕδατα, πλουσίας τῆς αἴγλης μεταλάβοιμεν, φωτοειδεῖς ἐν πνεύματι γενόμενοι, καὶ τὸν τοῦ φωτὸς αἴτιον Ἰησοῦν τὸ πατρικὸν ἀπαύγασμα πανευφήμοις εὐχαριστίαις εὐφημήσωμεν. Ἀγνίζεται Ἰσραὴλ πρότερον ὁπηνίκα τῷ ὄρει κεκαυμένῳ πυρὶ, σκότους τε καὶ θυέλλης πεπληρωμένῳ προσβαίνειν ἔμελλεν· καὶ οὐδ' οὕτως ἄνεισιν, ἐπεὶ μὴ ἀσφαλές· εἰστήκει δὲ κάτω ἔντρομος τοῖς πολυειδέσι φοβερismoῖς θεοῦ ἐκδειματούμενος. Ὑπολύεται καὶ αὐτὸς Μωϋσῆς τὸ ὑλῶδες ὑπόδημα, τῆς θεοστίβοῦς τῆς ψάφειν προερχόμενος, ὅποτε τῆς φλογοφορούσης βάτου ἐμυεῖτο θαυμαστικῶς τὸ θεῶρημα, μείζονος μυστηρίου οὔσης προτύπωμα. Τὸ δ' αὐτὸ καὶ Ἰησοῦς ὁ τοῦ Ναυῆ πρὸς τοῦ Ἀλφίου παρακελεύεται μὴ τοῦδαφος ἐνδεδυμένοις ποσὶ προσεγγίζειν ὅλως, διὰ τὸ τῆς ἁγίας τῆς σεβάσμιον. Τί δὲ οἱ τρεῖς νεανίαί; οὐχ ἡλνισμέναις ψυχαῖς τε καὶ σώμασι τῷ παμφάγῳ πυρὶ προσβάλλουσι, τῆς καυστικῆς αὐτοῖς ἐνεργείας μεταβληθείσης εἰς δροσοειδῆ ποιότητα; ἐφ' ᾧ καὶ τὸ θαῦμα ὅσον καὶ

regno dignatus est; quo nobis omnibus potiri contingat, gratia et benignitate domini nostri Iesu Christi, cum quo gloria sit patri et sancto vivifico consubstantiali spiritui, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

O R A T I O II.

IN VIGILIAM SIVE STATIONEM LUMINUM.

1. **L**uminum praeludia splendidis contemplationibus collustremus: in ipsis insistentes aquis claritatem uberem participemus spiritu splendificati, et luminis auctorem Iesum, patris splendorem, eximiis gratiarum actionibus celebremus. Purificatus est Israhel primo, cum in montem igne flagrantem, caligine procellaque plenum, conscensurus esset. Sed ne sic quidem ascendit, quia haud tutum negotium erat; sed infra substitit tremens, et multiformi terrorum specie attonitus. Ipse quoque Moyses materiale calceamentum solvit, dum sacratam Dei vestigiis terram pararet attingere, quo tempore ardentis rubi mirabiliter visui initiabatur, qui praevia maioris mysterii imago erat. Idem facere Iesus quoque Navi filius ab angelo iussus fuit, ne solum calceatis pedibus prorsus calcaret, propter debitam terrae sanctae venerationem. Quid autem tres adolescentes? Nonne animis corporibusque sanctificatis ad voracem ignem accesserunt, atque ita caloris vis in roscidam ipsis qualitatem conversa est? quod quale

ἡλίκον, διπλαῖς ἀντιρρόποις ἐνεργείαις τοὺς ἀξίους ἀμειψάμενον; τί δὲ Δα-
νιὴλ ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, οὐ τῇ καθαρτικῇ νηστείᾳ προχρησάμενος συνδαι-
τᾶται λέουσι ἀπήμαντον τὸ σῶμα ἀπενεγκάμενος;

Cod. Vat. 1990.
l. 12.

β'. Ἀλλὰ βούλει ἐπὶ τὴν νέαν μετεληλυθέναι σοι τὸν λόγον; ὅρα Παῦλον
τὸν μέγαν τῆς ἀληθείας κήρυκα τριημερονύκτω νηστεία τὴν παρασκευὴν ποιη-
σάμενον, εἴθ' οὕτως πρὸς τῇ ἐκτενεῖ δεήσει τὸ ἀληθινὸν φῶς Χριστὸν ἐνδυσά-
μενον· βλέπε καὶ Ματθαῖον τὸν εὐαγγελιστὴν προὔργου τὴν τῶν ἐνόντων ἀπό-
ταξιν ποιησάμενον, αὐτοὺς τε τοὺς τελωνικοὺς λόγους ἀτελεῖς κακαλιπόντα,
καὶ οὕτως μαθητιᾶν τῷ Ἰησοῦ ἐλόμενον· καὶ οὕτω λέγω ὅτι καὶ Ζακχαῖος
πρότερον χαμόθεν ὑψωθείς καὶ σῶμα καὶ διάνοιαν, οὕτω τὸν Ἰησοῦν ὑφέστιον
πεποιήται, σὺν ὑποσχέσει κρείττονι, καὶ τῆς κρείττονος ἀξιοῦται προσφωνή-
σεως· καὶ μὴν Κορνήλιος τετραήμερον νηνηστευκῶς τε καὶ προσευξάμενος, τη-
νικαῦτα ὁρᾷ τὸν ἄγγελον εὐαγγελισάμενον τὰ καταδύμια, καὶ τῶν ἐλπίδων
ἐπιτέτευκται· σὺ δὲ, ὦ βέλτιστε, ἵνα τοὺς ἄλλους παρήσω λέγειν, οὐκ ἄνευ
εὐλαβείας καὶ πολλῆς προφυλακῆς τοῖς θεοῖς προσερχόμενος, οὕτως ἀπλῶς
καὶ ἀπαρασκευάστως τῷ ὑπερφαῖ μυστηρίῳ προσελεύσῃ, δι' οὗ σοι καὶ ἡ ἐν
πνεύματι ἀπότηξις, καὶ τὸ υἱὸς φωτὸς κεκληῖσθαι; καὶ οὐ φοβῇ μή ποτε ταυτὸν
πάθοις τῷ ὀφθαλμοῖς ἀσθενέσιν ἀντωπεῖν ἐπιχειροῦντι πρὸς τὸν ἥλιον;

γ'. Ἀλλ' ἐπειδὴ τοῦτο καλῶς, ὡς οἶμαι, προδιητήθη καὶ διετυπώθη, φέρε
ὡς οἶόν τε χωρήσωμεν ἐπὶ τὰ προφώτια, καὶ ἴδωμεν κεκαθαρμένοις ὀφθαλ-
μοῖς ὅπως τὸ ἀληθινὸν φῶς ἐξ αὐτῆς γεννήσεως ἀνατεταλκῶς, μέχρι τοῦ φω-
τογενοῦς βαπτίσματος πρὸέισι θεολογούμενον· οὕτω γὰρ ὁ νοῦς τῇ ἱστορίᾳ

quantumque prodigium fuit, dum idem ignis vehementia duplici, dignos poena ultus
est! Quid Danihel desideriorum vir, nonne ante purificantis ieiunio usus, cum leo-
nibus in contubernio fuit, incolume corpus illinc referens?

2. Sed vin' ad novum testamentum tibi flecti sermonem? Specta Paulum, magnum
veritatis praeconem, trium dierum noctiumque ieiunio se comparantem, atque ita
non sine constante oratione, vero lumine Christo circumvestitum. Videsis etiam evan-
gelistam Matthaeum perutiliter rebus suis valedicere, et ipsas telonii rationes im-
perfectas deserere, atque ita Christi discipulatum arripere. Nondum Zachaeum me-
moravi, corpore ac mente de terra sublatum, Iesum convivio excepisse, cum egregia
sua promissione, qua meliorem Christi allocutionem promeruit. Item Cornelius qua-
triduo ieiunans et orans, vidit denique angelum iucunda sibi nunciantem, compos-
que voti factus est. Tu vero, optime (baptizande), ut alios nunc appellare omittam,
etsi non sine religione longisque excubiis ad haec sacra accedis, nihilominus tam
temere atque imparatus ad splendidissimum mysterium ades, in quo tua spiritalis fit
nativitas, et unde lucis filius appellaris? Nec vereris, ne id patiaris, quod homini
infirmis oculis solem spectare volenti solet accidere?

3. Sed quia hoc egregie, ut existimo, iam dispositum fuit et constitutum, age
quoad fieri potest ad hoc pervigilium veniamus, purgatisque oculis observemus, quo-
modo verum lumen iam inde ab ipsa nativitate ortum, usque ad splendidum ba-
ptismum comite divinitate procedat. Sic enim mens historiam discurrens illustrabitur.

συνεπόμενος φωτίζοιτο, καὶ ὁ λόγος ἐφαρμογῇ τὴν διήγησιν ποιήσοιτο, ἐφ' ἐκάστῃ Τελετῇ ἐπιθεωρῶν τὰ προσήκοντα. Ἀρτί τοιγαροῦν ἐκ παρθένου γεννηθεὶς ὁ ὑπερούσιος, ἀγγέλους ὑμνωδοὺς τοῦ μυστηρίου παρίστησι καὶ σκοπῶμεν τὸ ἀπόρρητον τί; ἵνα γνωρισθῇ πᾶσιν ὅτι ὃν κατ' ἀρχὰς τῇ γενέσει τῶν ἀστρων ὡς Γενεσιουργὸν ὕμνησαν ἄγγελοι, τοῦτον νῦν γεννηθέντα καὶ ὀφθέντα ἐν τῷ καθ' ἡμᾶς εἶδει ὑμνοῦσι καὶ δοξάζουσι διὸ καὶ ἀστήρ αὐτὸν μηνύει πᾶσι, καὶ οὕτως ὑπὲρ τὴν τῶν ἀστέρων φύσιν δεικνύμενος, τῇ τε τοπικῇ κινήσει, καὶ τῇ ἡμερινῇ λάμψει τί δήποτε; ὡς ἂν κἀντεῦθεν δηλωθῇ ὑπερφυῆς ὁ κυηθεὶς, ἄνθρωπος μὲν τὸ ὁρώμενον, θεὸς δὲ τὸ νοούμενον. Ἐντεῦθεν τὸ τῆς περιτομῆς θεώρημα, οὐδ' αὐτὸ ἀμοιροῦν θεολογίας τοῖς ἐπεσκεμμένως ἔχουσι τὸ γὰρ ἐπικληθὲν αὐτῷ Ἰησοῦς ὄνομα, κατὰ τὴν τοῦ ἀγγέλου προανάρρησιν, ἐπειπέρ ἐστι σωτὴρ ἐμφασιν ἔχον, θείας φύσεως γνωριστικόν ἐστι, παντί που δῆλον μηδὲ γὰρ ἐπιπεμπέτω τὴν γλῶσσαν ἐνταῦθα ὁ Θεομάχος διὰ τῆς τοῦ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ ὁμωνυμίας προεξηγούμενος, ὡς οὐκ ἐπὶ τοῦ θεοῦ λόγου, ἀλλ' ἐπὶ τοῦ σχετικῶς αὐτῷ συναφθέντος τεθειμένον οὐδὲ γὰρ ἐπειπέρ πολλοὶ κύριοι καὶ οὐ κατὰ φύσιν οὔτοι πρὸς δὲ καὶ θεοὶ, ἀλλ' οὐδ' αὐτοὶ κατὰ φύσιν ἀλλ' εἰς κύριος, εἰς θεὸς ὁ κατὰ φύσιν ἀληθής· οὕτω καὶ πολλαὶ προσηγορίαι Ἰησοῦ, ἀλλ' εἰς Ἰησοῦς ὁ τῶν ἀπάντων σωτήρ.

δ'. Ἐντεῦθεν ἀνηκταὶ εἰς Ἱεροσόλυμα καὶ οἶα τὰ τοῦ ὑποδεξαμένου αὐτὸν ἐν ταῖς ἀγκάλαις Συμεὼν ῥήματα, ἴσμεν τὸ γὰρ σωτήριον θεοῦ ἡτοιμασμένον κατὰ πρόσωπον πάντων τῶν λαῶν, φῶς τε εἰς ἀποκάλυψιν ἐθνῶν, καὶ εἴ τι τούτοις ἕτερον αὐτὸν ἀποκαλέσαι, ἐπ' ἴσης τῷ πατρὶ εἶεν θεολογούμενα· ἐπεὶ

et oratio nostra idoneam narrationem faciet, tum in singulis divinae vitae gradibus quod apprime decet considerabit. Nuper ergo ex virgine natus incomprehensibilis Deus, angelos mysterii hymnologos fecit. Et arcanum, quaeso, animadvertamus. Quodnam vero? Nempe ut omnibus notum fieret, quod illum quem initio mundi, cum astra conderentur, tamquam creatorem hymno celebraverant, nunc humanitus natum, et in specie nostra visum, hymnis celebrant atque honorant. Ideoque et stella cunctis illum significat, stella scilicet praeter suam naturam semet exhibens, tum locali motu, tum etiam diurno splendore. Cur id, inquam? Ut hinc etiam supernaturalis appareret qui natus erat, et homo quidem cerneretur, Deus tamen intelligeretur. Sequitur circumcisionis contemplatio, ne ipsa quidem theologia carens, si modo intenta mente fiat. Nam Iesu nomen impositum, iuxta angeli praedictionem, quia servatorem sonat, divinae naturae significativum esse nemo non videt. Neque vero heic vibret linguam Dei aliquis hostis, propter Iesu Navae filii homonymiam, dicens non fuisse hoc nomen tamquam Deo Verbo impositum, sed homini cuius cum illo vetere convenientia aliqua fuit. Neque enim, etiamsi multi domini sunt, haud tamen naturâ sunt tales; vel si multi dii, ne hi quidem reapse tales; sed unus dominus, unus Deus suapte natura verus. Sic etiam multi sunt nomine Iesu appellati, ut tamen unus sit Iesus omnium servator.

4. Deinde Hierosolymam deportatus est: et quaenam eius qui illum ulnis excepit Simeonis verba fuerint, scimus: nempe quod esset salutare Dei, paratum ante faciem omnium populorum, et lumen ad gentium revelationem, et si quid aliud huiusmodi

καὶ ὁ πατὴρ καὶ σωτὴρ καὶ φῶς πρὸς τοῖς λογίοις ὠνόμασται· τὰ δὲ τῆς αὐ-
τῆς ὀνομασίας ὑπερκτικά, καὶ τῆς αὐτῆς ἀν εἶη φύσεως δηλωτικά· καὶ τοῦ
υἱὸς πρὸς τὸν πατέρα φησί· πάντα τὰ ἐμὰ σὰ ἐστι, καὶ τὰ σὰ ἐμὰ· τῆς ἀν-
τιστροφῆς κατὰ τὸν τῆς οὐσίας δηλονότι λόγον ὁμολογουμένης, οὐ κατὰ τὸν
τῶν ὑποστάσεων ὅρον· Τοῦτο γὰρ τῆς συγχύσεως Σαβελλίου τὸ φρόνημα, ὅπερ
ἠρνήμεθα. Ἐντεῦθεν κάτεισιν εἰς Αἴγυπτον καὶ ὑπειλημμένος *· ἀλλ' ἀκουσον
τί φησιν Ἡσαΐας †· ἰδοὺ κύριος κάθηται ἐπὶ νεφέλῃς κούφης, καὶ ἥξει εἰς Αἴ-
γυπτον, καὶ σεισθήσεται πάντα τὰ χειροποίητα Αἰγύπτου ἀπὸ προσώπου αὐ-
τοῦ· οὐ τί ἂν γένοιτο ἰσχυριμώτερον, θεὸν ἐν σαρκὶ εἶναι τὸν ἐκεῖσε ἀφικό-
μενον; Ἐντεῦθεν ἐξ Αἰγύπτου ἐπάνεισιν, καὶ εἰς Ναζαρέτ οἰκεῖν εἴλετο, ἀφ'
ἧς καὶ τὴν ἐπωνυμίαν εἴληφε· σὺ δὲ μήπω ἰλιπιάσης τοῖς λογισμοῖς ἀκούων
ἐπὶ θεοῦ κάθοδον καὶ ἀνοδον, τοπικὴν τε κίνησιν καὶ μετάθεσιν· εἰ μὲν γὰρ
χωρὶς σώματος ὁ λόγος ἐξηκούετο, ἦν εἰκὸς τὸ ἐπισεῖον τὸν νοῦν καὶ θο-
ρυβοῦν· ἐπεὶ δὲ μετὰ σώματος, οὐδὲν ἀπηχὲς οὐδὲ ἀνακόλουθον· ὥς γὰρ
ἐφανερώθη θεὸς ἐν σαρκὶ, οὕτω καὶ τόπους ἀμείβει θεὸς ἐν σαρκὶ· καὶ ὅσα
ἄλλα τῆς ἐν σαρκὶ ζωῆς ιδιώματα προσίεται.

* cod. ὑπειλημ-
μένον.

† Is. XIX. 1.

εἰ. Ἐντεῦθεν δωδεκαετῆς γενόμενος ἐν μέσῳ τῶν διδασκάλων κάθηται· ἐταῖρων
καὶ ἐπερωτῶν καὶ ταῖς ἐμμελέσιν ἀποκρίσεις ἐξιστῶν τοὺς ἀκούοντας· τίνος
δ' ἂν καὶ εἶη ἐν τοιαύτῃ ἡλικίᾳ τηλικαῦτα ἐξαίσια φθέγγεσθαι, ἢ πάντως
θεοῦ σεσαρκωμένου; ἀλλὰ γὰρ καὶ ὑπὸ τῆς μητρὸς ἀνακρινόμενος, φιλοπευ-
στούσης μαθεῖν τὴν ἀποκάλυψιν τῆς πατρικῆς αὐτοῦ δόξης, τὸν λόγον ἀποδί-
δωσιν· ὁρᾷς ὅσον ἐκ σχεδιασθείσης διηγήσεως ὑπεδείχθη τὰ θεολογούμενα;

de illo pronunciavit, id aequè de patre theologicè dici posse iudicandum est. Namque etiam pater, servator lumenque in oraculis nominatur. Qui porro eandem appella- tionem substantive participant, iidem eandem quoque se habere naturam produnt. Itaque filius patri ait: omnia mea, tua sunt; et tua, mea: reciprocatione secun- dum naturam adfirmata, non secundum personarum terminum: hoc enim sabellia- nae confusionis commentum est, quod reiicimus. Postea in Aegyptum descendit, et quidem deportatus. Sed audi quid dicat Isaias: ecce Dominus levi nubi insidens ve- niet in Aegyptum, et cuncta Aegypti idola coram eo commovebuntur. Quid clarius dici potuit, de Deo incarnato illuc adventante? Mox de Aegypto revertitur, et in- colatum Nazareti delegit, unde etiam agnomen contraxit. Tu vero ne cogitationi- bus fluctues, dum Dei descensum reditumque audis, et localem motum ac trans- migrationem. Nam si Verbum sine corpore intelligeretur, non temere mentem no- stram commoveri ac perturbari contingeret: sed quia cum corpore est, nihil est ab- sonum aut inconsequens: namque ut Deus in carne apparuit; ita loca mutat Deus in carne, et alias quaslibet vitae carnea proprietates admittit.

5. Hinc iam annos duodecim natus in medio doctorum sedet, audiens et interro- gans, prudentibusque responsis audientes obstupefaciens. Age vero quisnam illa aetate tam mira diceret, nisi omnino incarnatus Deus? Tum etiam a matre interrogatus, quae revelari ab eo Dei gloriam optabat, rei gestae rationem reddidit. Viden' quanta in brevi narratione theologia sit? et quomodo Dominus gloriae, ceu rex quidam

καὶ ὅπως ὁ κύριος τῆς δόξης οἶά τις βασιλεὺς εὐπρεπῶς ἐξ ἀνακτορικῶν θαλάμων τῶν μητρικῶν δὴ σπλάγχνων προερχόμενος τῇδε καὶ τῇδε ὕμνηται; εἰκότως οὖν ὁ τῆς βροντῆς υἱὸς Ἰωάννης κέκραγεν· καὶ ὁ λόγος σὰρξ ἐγένετο, καὶ ἐσκήνωσεν ἐν ἡμῖν, καὶ ἐθεασάμεθα τὴν δόξαν αὐτοῦ, δόξαν ὡς μονογενοὺς παρὰ πατέρα, πλήρης χάριτος καὶ ἀληθείας. Ἀλλ' ἤδη καὶ Ἰωάννης ἀπὸ τῆς ἐρήμου προερχόμενος, τὸ ξένον Ἰσραηλίταις καὶ πολύευκτον θάμα, ὁ Θεοῦ ἄγγελος, καὶ ἐν ἀποστόλοις προχειροτόνητος· ἔδει γὰρ Τηλικούτου βασιλέως τοιοῦτον εἶναι τὸν στρατιώτην, τοῦ μεγίστου ἀρχιερέως τοσοῦτον τὸν ὑποφήτην· καὶ νοῶμεν τὸ μυστήριον οἷον καὶ ἡλίκον· ἐπειδὴ γὰρ οὐκ ἐνεδέχετο τοῦ νυμφαγωγοῦ παρόντος, μὴ καὶ τὸν νυμφίον συμπαρεῖναι, καὶ τῆς φωνῆς βοώσης μὴ καὶ τὸν λόγον ἀκουτίζεσθαι, τί γίνεται, καὶ τί τὸ οἰκονομοῦμενον; συστέλλεται εὐθὺς ἀπὸ σπαργάνων ἀπὸ τοῦ ἐμφανοῦς εἰς τὸ ἀφανέστερον ὁ Ἰωάννης, καθάπερ τις λύχνος ὑπὸ μοδίῳ ἐν τῇ ἐρήμῳ ὑπερφυῶς ἐνδαισιτάμενος· καὶ κεῖ θείων ἀκούει φωνῶν καὶ θεοπρίας ἀξιούται· ἄρρητά τε μυσταγωγούμενος καὶ ἐκδιδασκόμενος, καθάπερ ἔτι ὦν ἔμβρυος, τίς εἶπεν ὁ Ἰησοῦς, ὅτι περ υἱὸς Θεοῦ, καὶ ἐφ' ᾧ τὸ σημεῖον τῆς πνευματοειδοῦς περιστερεῖς, ὅτι αὐτός ἐστιν ὁ βαπτίσων ἐν πνεύματι ἁγίῳ.

5. Ἐπειδὴ δὲ ἦκε τὸ μέτρον τῆς ἡλικίας τοῦ πληρώματος τοῦ Χριστοῦ, καὶ τέλος εἵληφεν ἡ περίοδος τῆς τριακονταέτους παρατάσεως, τήνικαῦτα ὁ μὲν λύχνος ἐπὶ τὴν λυχνίαν καιόμενος, καὶ φαίνων τοῖς ἐν τῇ οἰκίᾳ ἀγαλλιάσιμα· (εἴπερ δεῖ οἰκίαν ὑπολαμβάνειν τὴν Ἰσραηλιτικὴν συναγωγὴν)· τό τε ἀληθινὸν φῶς ἐπιφαινόμενον καὶ φωτίζον τὸν κόσμον· ὃ τοῦ θαύματος ὁ ἥλιος πρὸς τὸν ἀστέρα, ὁ λόγος πρὸς τὴν φωνήν, ὁ νυμφίος πρὸς τὸν φίλον, οἰκο-

magnifice ex regalibus thalamis, maternis inquam visceribus prodiens, dextra laevaque hymnis celebratur? Merito ergo tonitruī filius Iohannes clamavit: et Verbum caro factum est, et habitavit in nobis, et vidimus gloriam eius, gloriam quasi unigeniti a patre, plenum gratiae et veritatis. Sed ecce Iohannes e deserto veniens, peregrinum Israhelitis et exoptatum spectaculum, Dei angelus et apostolus primus electus. Oportebat enim tanti regis talem esse militem, et pontificis maximi tantum ministrum. Et intelligamus mysterium, quale quantumque sit. Quia fieri non poterat, quin paranympho praesente sponsus quoque adesset, et clamante voce Verbum pariter audiretur: quid accidit? quidve prudenter curatum est? Secedit puerulus Iohannes a publicis locis in abstrusa, ceu lucerna quaedam sub modio in deserto prae-ter naturae ordinem degens. Ibi supernas audit voces, et divinis visionibus dignus habetur; et ineffabilibus initiatur atque edocetur, sicut olim adhuc embryo cognovit, quis esset Iesus, nempe quod Dei filius, et quod supra quem Spiritus in columbae specie descenderet, is foret qui in Spiritu sancto esset baptizaturus.

6. Sed postquam venit mensura plenitudinis aetatis Christi, et triginta annorum periodus est absoluta, tunc demum lucerna ardere in candelabro coepit, et laetitiam domesticis splendore suo creare (si tamen domum reputare oportet synagogam israheliticam): tunc verum apparuit lumen quod mundum illuminat. O portentum! Sol venit ad stellam, Verbum ad vocem, sponsus ad amicum; et id quidem dispensationis

νομίας εἵνεκα ἵνα διὰ τῆς ἐπιβιβάσεως πληρουμένης ἐν τῷ Ἰησοῦ πάσης δικαιοσύνης, ὁ μὲν αὐξάνει εὐαγγελικῶς εἰπεῖν, ὁ δὲ ἐλαττοῦται· πῶς γὰρ ἂν καὶ οὐκ ἦν ἐλαττοῦσθαι τὸ λυχνιαῖον φῶς, μᾶλλον δὲ καὶ πάντα ἐκ μέσου ἀπεῖναι, τοῦ τῆς δικαιοσύνης ἡλίου ἥδη τοῖς θαύμασι μαρμαρύσσοντος ἐξαΐσια; βλέπεις ὅσος ὁ χρονικὸς ἀριθμὸς τῆς σωματικῆς ἐντελείας, ἐν ᾧ ὑπετάσσετο τοῖς γονεῦσιν Ἰησοῦς; ὦ βάθος πλούτου καὶ σοφίας καὶ γνώσεως Θεοῦ· δι' ἣν αἰτίαν ἄρα; ἄλλος μὲν οὖν ἄλλο λεγέτω, τῶν ὑψηλῶν τῇ θεωρίᾳ καὶ τὰ βάθη τοῦ πνεύματος ἐγνωκότων· ὥς γοῦν ἐμοί γε δοκεῖ, δυοῖν ἕνεκα· ἵνα καὶ υἱέσι τὸ πρὸς τοὺς γονέας ὑποτακτικὸν διὰ τῆς οἰκείας ὑποταγῆς ὁ πάντων νομοθετῶν νομοθέτης νομοθετήσῃ· Τὰς Τε μεθελικιώσεις ἀΓιάσοι· καὶ τρίτον, μὴ ἀποξενώμενον τι καὶ ἀπεοικὸς τῆς καθ' ἡμᾶς βιωτῆς, ἐν ἣ μάλιστα τὸ τέλειον ἡμῖν πρόσσεστι, τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ὁ παντέλειος ἐπιδεικνείεν· ὅπου γε καὶ οὕτω τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας τὸ τέλειον ἔχοντας, ἐτόλμησεν Ἀρειος ἀψυχὸν αὐτοῦ τὸ σῶμα ἀποφῆναι· Ἀπολινάριος δὲ κατὰ συνδρομὴν ἀσεβείας ἄνουν αὐτὸν φληναφῆσαι· ὁ δὲ νῦν Μανιχαῖος 1) κατὰ προὔχουσιν ἀσέβειαν, ἄγραπτον αὐτὸν δογματίζει καὶ σκοπῶμεν ὅση ἡ διαφορότης Πατέρου * πρὸς θάτερον· ὁ μὲν οὖν τῷ ἀψύχῳ προϊστάμενος, ἐξίστησι ζωῆς τὸ δεσποτικὸν σῶμα· τὸ γὰρ ἀμοιροῦν ψυχῆς, καὶ ζωῆς ἐστὶν ἐκτὸς δηλονότι· ὁ δὲ τῷ ἄνουν *, τῇ ἀλόγῳ συντάττει οὐσίᾳ· ἐπεὶ περ πᾶν ἄνουν, καὶ ἄλογον· ὁ δὲ τῷ ἀγράπτῳ, οὐδὲ ὅλως φύσει σώματος τὸ σῶμα δοξάζει· εἴπερ τῷ ἀπειριγράπτῳ συνακολουθεῖ τὸ ἀσώματον· εἰ γὰρ σῶμα, πᾶν δὲ σῶμα ὑπ' ἀφῆν καὶ χροιάν ἐστι τελοῦν, τὸ δ' ἐν τούτοις ὑποπίπτον ἐξ ἀναγκαίου ἐπέται, εἰ

* cod. Nazareus

* ita cod.

mysterio, ut gradatim completa in Iesu iustitia, hic quidem cresceret, ut evangelicis verbis utamur, ille vero minueretur. Quomodo enim non minueretur lucernae lumen, immo et omnino tolleretur de medio, quum iam sol iustitiae immensis prodigiorum splendoribus refulgeret? Cernis quanto corporalis aetatis spatio sub parentum suorum potestate Iesus fuerit? O altitudo divitiarum sapientiae et scientiae Dei! Cur ea res, inquam? Alii alia dicant, qui sublimia intelligunt, et profunda spiritus norunt. Quantum mihi quidem videtur, duae causae fuerunt, nempe ut obedientiam parentibus subiectione sua legislator legislatorum, lege firmaret, ac aetatum transitiones et gradus sanctificaret. Tertia quoque causa fuit, ne insolitum aliquid et vitae nostrae inusitatum, praesertim matura aetate, in suae vitae genere hic perfectissimus homo exhiberet. Ecce enim etiamsi ad id virilis aetatis complementum devenit, ausus est Arius corpus eius exanime adfirmare: Apollinaris impietate aemulus, ipsum sine mente commentus est: hodiernus denique Manichaeus incircumscriptum ipsum per summam impietatem dogmatizat. Et observemus quae sit horum inter se differentia. Qui exanimem esse contendit, vitam denegavit dominico corpori: nam quod anima caret, vita alienum est, ut patet. Qui autem absque mente fecit, is illum cum bruta substantia numeravit: nam quicquid sine mente est, ratione quoque caret. Qui denique incircumscriptum esse vult, ne corpoream quidem naturam corpori concedit: etenim incircumscripti consequens est incorporeum. Nam si corpus est, omne autem corpus

1) Dixit novos Manichaeos seu Paulicianus iconomachos.

μὴ ληρῶμεν, καὶ τὸ περιγράφεσθαι· ὥς εἰ μὴ περιγράφοιτο, πάντη τε καὶ πάντως τοῦ οἰκείου ὄρου ἐξοιχέσεται εἰς τὸ ἀσώματον ἀνατρέχον· οὐδὲν, ὡς ἔοικε, τὸ ἐπισχεῖν γλῶσσαν ἀσεβοῦσαν ἐπικουρουμένην κράτει ἐξουσίας.

Ζ'. Ἀλλ' ἀνακτέον τὸ ὄμμα ἐπὶ τὰς προφητικὰς Θεοπτίας, καὶ Θεωρητέον ὅπως ἐν αὐταῖς ὑποτυποῦται τὸ ἱερώτατον βάπτισμα· εἰς τοῦτο γὰρ καλεῖ ἡ συνέχεια τοῦ λόγου· τί οὖν φησὶν Ἡσαΐας *; ἔνθεν γὰρ ἐλόντες εἵπομεν· “εὐ-
 „ φράνθητι ἔρημος διψῶσα· ὅτι ἐρράγη ἐν ἐρήμῳ ὕδωρ, καὶ φάραγξ ἐν γῇ
 „ διψῶση. „ Τῇ ἀνθρωπίνῃ δηλονότι φύσει ἡ προσφώνησις, ἐν ἐρήμῳ οὔση
 τῆς ἐκ πίστεως καὶ ἀγαθῶν ἔργων καρποφορίας· καὶ διὰ τοῦτο τὸ τῆς υἱο-
 Θεσίας νᾶμα διψῶση ἐρράγη τὸ τοῦ βαπτίσματος ὕδωρ, καθάπερ τι ρεῦμα
 ποτάμιον τὸ τοῦ Ἰορδάνου ρεῖθρον· κἀντεῦθέν τι; “ καὶ ἔσται ἡ ἀνδρὸς εἰς
 „ ἔλη, τοὔτέστιν εἰς ἀμφιλαφῇ πίστιν· καὶ εἰς τὴν διψῶσαν γῆν, πηγὴ ὕδα-
 „ τος ἔσται· αὐτὴ δηλαδὴ ἡ κρήνη τῆς υἱοθεσίας· καὶ ἐκεῖ ἔσται εὐφροσύνη
 ὀρνέων, τῶν ἐκ τοῦ βαπτίσματος δηλονότι ἀναγεννωμένων, ὀρνέοις τροπικῶς
 ἑοικόντων διὰ τὸ ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ὕδατων κατὰ τὴν ὑπαρξιν ἐσχηκέναι· τί δὲ
 κατὰ τὸν Γεδεὼν πλήρης λεκάνη ὕδατος; τὴν τῆς υἱοθεσίας μητρόμοιον κο-
 λυμβήθραν ὑποσημαίνει ὁ λόγος, κυκλοτερεῇ τε οὔσαν τῷ σχήματι, καὶ πάν-
 Τοθεν ἀποτέτορνημένην, τῇ τῆς ἀναμαρτυσίας ἰδέᾳ· ἐφ' ἣ ἀπερρύθη ὁ τοῦ νοητοῦ
 πόκου ἱαματικὸς δρόσος πλήρης πνεύματος ἁγίου· ἐξ ἧς ἀναγεννῶνται οἱ νεο-
 τελεῖς Θεοῦ παῖδες, τὴν ἐκ σαρκὸς καὶ αἵματος ἀμειψάμενοι γέννησιν· καὶ
 τοσοῦτον εἰς ἄνδρα τέλειον ἀνατρέχοντες, ὡς καταπαλαίειν τῇ τριαδικῇ λα-
 τρεῖα τὸ δαιμόνιον φύλον· τί δὲ ἡ κατὰ τὸν Ἡλίαν ἐπὶ τὸ θυσιαστήριόν τε

tactui atque colori obnoxium est; quicquid his qualitatibus subest, necesse est (nisi forte nugari volumus) ut circumscribatur: adeo ut nisi circumscribatur, a sua prorsus definitione excidat, et in rem incorpoream dissolvatur. Nihil tamen videtur linguae intemperantiam cohibere posse, quae saeculari potestati serviat.

7. Sed convertendus est oculus ad visiones propheticas, videndumque quomodo sacratissimus ab his baptismus portendatur; huc enim nos vocat sermonis series. Quid ergo Isaias ait? inde enim verba sumimus: «laetare sitiens desertum, quia apud te» fons erupit, et rivus in terra sitiente.» Humanam scilicet naturam alloquitur, quae in deserto veluti erat absque bonorum ex fide operum fecunditate: ideoque adoptionis laticem optanti, scaturiit baptismi aqua, amnici fluenti instar, Iordanes fluvius. Quid inde? «Erit arida in paludem, id est in uberem fidem: et terrae sitientis loco, aquae fons, ipse nimirum adoptionis fons: ibique erit avium tripudium, ex baptismo videlicet renatarum: nam tropice baptizati avibus comparantur, quia sub rerum initio aves ex aquis productae traduntur. Quid autem Gedeonis concha humore plena? Maternam adoptionis piscinam narratio illa significat; et quidem rotunda figura, et quaquaversus polita, ut innocentiae speciem praebeat; in quam defluit intellectualis velleris salutaris ros Spiritu sancto plenus: unde regenerantur novelli initiati Dei filii, carnis et sanguinis nativitate mutata: ac tantoperè in virum perfectum aucti, ut suo tridentali, id est Trinitatis cultu, daemoniacum populum debel-

1) Dicit iconomachos Leoni armenio imp. gratificantes.

καὶ τὸ ὀλοκαύτωμα τρισευομένη τοῦ ὕδατος ἐπίχυσις; οἶμαι δηλοῦν ἢ τὴν τρισσὴν τῆς Θείας μακαριότητος ἐν τῷ βαπτίζομένῳ ἐπιβουμένην ὑπόστασιν, ἢ τὴν τρισσὴν αὐτοῦ τοῦ τελουμένου κατάδυσιν· ἀνέεισι δὲ Νεεμὰν ἀπὸ τοῦ ὕδατος κατὰ τὴν Ἑλισσαιὲ διαταγὴν κεκαθαρμένος ὅλος· ἐπέστρεψεν γάρ, φησιν *, ἡ σὰρξ αὐτοῦ ἐπ' αὐτὸν ὡς παιδαρίου μικροῦ, καὶ ἐκαθαρίσθη, σύμ-

* IV. reg. V. 14.

βολον ἥδη τοῦτο τῆς ἀπάντων τῶν βαπτίζομένων ἀμαρτικῆς καθάρσεως· νεο-
θαλῆς γὰρ πᾶς τις καὶ ἄσπιλος τῶν προκατεστιγμένων πλημμελημάτων ἀνέει-
σιν ὁ τελεσθεὶς ἐν πνεύματι.
ή. Εἰ δὲ βούλει γινῶναι καὶ τὸ ἄμισθον τῆς πνευματικῆς ἀναγεννήσεως, ἀκούσῃ τοῦ Ἡσαΐου λέγοντος· * “οἱ διψῶντες, πορεύεσθε ἐφ' ὕδωρ· καὶ ὅσοι

* Is. LV. 1.

„ μὴ ἔχετε ἀργύριον, βαδίσαντες ἀγοράσατε „, παντὸς γὰρ τοῦ προαιρου-
μένου τὸ χάρισμα, καὶ οὐ μὴ τυχεῖν, ζωῆς ἐστὶν ἀπότευξις. Ἀλλὰ τούτων
μὲν ἀπὸ μέρους ἡ λήψις καὶ μέθεξις· ὅτι καὶ ἐκ πενιχρᾶς διανοίας ἡ προ-
κόμισις ἐφ' ὅσον οἷόν τε ἀφοσιουμένης τὰ προεόρτια· σὺ δέ μοι ἄθρει οἷα
τὰ ὀρώμενα· κολυμβήθραι ὑδάτων πεπλήρωνται, πηγαί τε καὶ κρήναι, πο-
ταμοί τε καὶ λίμναι, δοχεῖα τοῦ πνεύματος πρόκειται· ἡ φύσις τῶν ὑδάτων
εἰς τιμὴν ὑπέρτιμον προέρχεται· φῶτα πολυειδῆ τῆς ἱερᾶς νυκτὸς δίκην ἀσέ-
ρων κατὰ πᾶσαν τὴν ἐπουράνιον ἐτοιμάζεται· εἰστῆκει δὲ κατὰ πᾶσαν πό-
λιν καὶ χώραν κήρυξ ἐπὶ τοῦ μετεώρου ἱερέων τὰ θεῖα, καὶ ἀγιάζων τὰ
ὑδάτα διὰ τῆς ἐπ' αὐτὰ τοῦ Θείου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως· ὧν τῇ μεθέξει
ἀγιασθεῖμεν, καὶ τῇ ἐξῆς ὀφθεῖμεν ἅπαντες φαεινοὶ τῷ παμφαεῖ πνεύ-
ματι· ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ Τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος σὺν Τῷ πα-
τρὶ καὶ ἀγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

lare queant. Quid item illa Eliae tempore circa altare et victimam terna aquae ef-
fusio? Puto hinc significari vel triplicem Dei beatissimi super baptizatum invocatum
personam, vel ipsius baptizati triplicem immersionem. Naaman etiam ex aqua, Eli-
saei mandato, purgatus totus emersit: restituta est enim, inquit scriptura, caro eius
ceu pueri parvuli, et mundatus est. Symbolum iam tum id fuit baptizatorum: recens
enim, et priorum deletis culparum stigmatibus exit, quisquis spiritu perficitur.

8. Atque ut gratuitum quoque spiritalis regenerationis beneficium esse cognoscas.
audi Isaiam dicentem: sitientes venite ad aquam; et qui non habetis argentum, ad
emendum accedite; omni enim volenti gratia patet; qua qui non potitur, vitae iac-
turam facit. Sed haec nos partim tantum delibamus ac participamus: nam pauper-
cula etiam mens suas facit oblationes, pervigilium hoc quantum potest sanctificans.
Tu vero mecum specta quae oculis sunt subiecta: piscinae aquis implentur, fontes
ac fistulae, rivi et stagna, Spiritus receptacula proponuntur: aquarum natura ad
summum honorem evehitur. Lumina multiplicia nocte hac sacra, siderum instar toto
orbe parantur. Stat in singulis urbibus oppidisque praeco celso loco sacra faciens,
aquasque sanctificans per divini Spiritus in ipsas adventum; quarum utinam parti-
cipatione sanctificemur, et deinde omnes splendido spiritu illustrati appareamus! in
Christo Iesu domino nostro, cui gloria et potentia cum patre et sancto spiritu,
nunc et per saecula saeculorum. Amen.

ΛΟΓΟΣ Γ' ΚΑΤΗΧΗΤΙΚΟΣ

ΤΗ ΑΓΙΑ ΜΕΓΑΛΗ ΚΥΡΙΑΚῃ ΤΟΥ ΠΑΣΧΑ.

Cod. vat. 1587.
f. 308. b.

Α. **Τ**ί τοῦτο, ἀδελφοὶ ἀγαπητοὶ καὶ φιλεόρτοι καὶ φιλόχριστοι; τίς ἡ τοσαύτη λαμπροφορία; τίς ἡ τοσαύτη φωταγωγία καὶ θυμηδία; Τί τὸ καΐαστράφαν οὕτω τὴν ἐκκλησίαν; τί τὸ καταγλαΐσαν τὴν οἰκουμένην; τί τὸ παρασκευάσαν τοσαύτην γενέσθαι ἡδονὴν καὶ φαιδρότητα; χθὲς ἐν ἀδυμῖα, καὶ σήμερον ἐν εὐδυμῖα· χθὲς ἐν κατηφεία, καὶ σήμερον ἐν φαιδρότητι· χθὲς ἐν ὀλολυγμοῖς, καὶ σήμερον ἐν ἀλαλαγμοῖς· ἐρωτᾷς τί τούτων τὸ αἶτιον, καὶ τί τὸ παρασκευάσαν γενέσθαι τοσαύτην χαρὰν καὶ λαμπρότητα; Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν, καὶ ἅπας ὁ κόσμος ἠγαλλιάσατο· κατήργησε τῷ ζωοποιῷ αὐτοῦ θάνατον τὸν θάνατον, καὶ πάντες οἱ ἐν τῷ ἄδη τῶν δεσμῶν ἀπελύθησαν· ἠνέωξε τὸν παράδεισον, καὶ πᾶσιν αὐτὸν εἰσηκτὸν ἀπειργάσατο· ὃ βάθος μὴ νοούμενον· ὃ ὕψος μὴ μετρούμενον· ὃ μυστηρίου φρικτοῦ, νοὸς δύναμιν ὑπερβαίνοντος· ὕμνοῦσιν ἄγγελοι τῇ σωτηρίᾳ ἡμῶν ἐπευφραίνόμενοι· προφητῆται χαίρουσι τὰς οἰκείας προρρήσεις πληρουμένας θεώμενοι· πᾶσα ἡ κτίσις συνεορτάζει· κῦβασε γὰρ αὐτῇ ἡμέρᾳ σωτήριος, ἔλαμψε πάλιν ὁ τῆς δικαιοσύνης ἥλιος· τίς τοίνυν ἀξίως τῆς λαμπρᾶς ταύτης ἡμέρας τὴν χάριν ἐξυμνήσει; τίς μεγαλοπρεπῶς τοῦ τοσούτου μυστηρίου ἐκθειάσῃ τὴν δύναμιν; τίς ἕτερος, ἢ ὁ χρυσοῦς ἡμῶν πατήρ Ἰωάννης, ὁ διαπρύσιος καὶ μεγαλοφώνατος κήρυξ, ὁ τῆς οἰκουμένης διαφανέστατος καὶ λαμπρότατος φωστὴρ καὶ ἀληθινὸς ποιμὴν καὶ διδασκαλός, ὁ τῶν ψυχῶν εὐφυέστατος καὶ δοκιμώτατος ἰατρός, ὁ τῶν ἀμαρ-

ORATIO III. CATECHETICA

IN SANCTUM MAGNUM PASCHATIS DIEM DOMINICUM.

1. **Q**uid hoc est, dilecti fratres, huius festi Christique amatores? Quenam haec tanta candidae vestis gestatio? quis tantus luminum apparatus et hilaritas? quid tantopere ecclesiam illuminat? quid mundum exornat? quid tantam iucunditatem laetitiamque efficit? Heri consternati, hodie exhilarati: heri in tristitia, hodie in gaudio: heri in eiulatibus, hodie in iubilis. Rogas horum causam, quidve tantum gaudium sollemnitatemque adferat? Christus e mortuis resurrexit, et universus mundus exultat. Destruxit vivifica morte sua mortem, et omnes inferorum incolae vinculis sunt resoluti: paradisum recludit, cunctisque pervium effecit. O profunditas inscrutabilis! o altitudo immensurabilis! O tremendum mysterium mentis vim excedens! Hymnos canunt angeli salute nostra laetificati. Prophetae gaudent, vaticinia sua ad effectum esse perducta. Universa creatura festum concelebrat: illuxit enim ei dies salutaris, denuo effulsit sol iustitiae. Quis ergo digne diei huius gratiam decantet? Quis pro dignitate tanti vim mysterii dilaudet? quis, nisi aureus pater noster Iohannes, canorus ac vocalissimus praeco, mundi illustrissimum ac splendissimum luminare, verus pastor atque magister, peritissimus animarum ac proba-

τωλῶν ἐγγυητὴς ἀξιόχρεος, ὁ ὑπὲρ τὸν Νεῖλον ποταμὸν ῥέων τὰ χρυσόρρει-
θρα νάματα, ὁ χρυσοῦς καὶ χρυσόγλωσσος καὶ χρυσόστομος, οὗτος ἐκθειαζέτω
καὶ ἀνυμνεῖτω καὶ κροτεῖτω τοῦ μυστηρίου τὴν δύναμιν καὶ τούτου χάριν, ὥς
οἶόν τε διὰ βραχείων συντετμημένων λόγων ἐξαγγελέτω· ἀλλ' ὁ μὲν ἔτοιμός
ἐστιν, ὥς τοῦ λόγου ῥήτωρ ποικίλος, καὶ σάλπιγξ μεγαλοφωνοτάτη τοῦ πνεύ-
ματος· ἡμεῖς δὲ πρὸς τὸ ἀκούειν τούτου ἑτοιμώτεροι γενώμεθα καὶ προσεκτι-
κώτεροι, ἵν' εἰδῶμεν οἷα ἡμῖν ἐπαγγέλλεται ὁ μετανοίας κήρυξ ὁ δεύτερος·
διὸ ἀκούσατε.

APXH TOY XPRCOCCTOMOU 1).

β'. Εἴ τις εὐσεβὴς καὶ φιλόθεος, ἀπολαύτω ταύτης τῆς καλῆς πανηγύρεως·
εἴ τις δοῦλος εὐγνώμων, εἰσελθέτω χαίρων εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου αὐτοῦ·
εἴ τις ἔκαμε νηστεύων, ἀπολαβέτω νῦν τὸ δηνάριον· εἴ τις ἀπὸ πρώτης ὥρας
εἰργάσατο, δεχέσθω νῦν τὸ δίκαιον ὄφλημα· εἴ τις μετὰ τὴν τρίτην ἤλθεν,
εὐχαριστῶν ἐορτάσοι· εἴ τις περὶ τὴν ἑκτὴν ἤλθεν, μηδὲν ἀμφιβαλέτω, καὶ. Γὰρ
οὐδὲν ζημιοῦται· εἴ τις ὑστέρησεν εἰς τὴν ἑννάτην, προσέλθοι μηδὲν ἐνδοιάζων·
εἴ τις μόνον ἔφθασε τὴν ἑνδεκάτην, προσέλθοι καὶ αὐτὸς μηδὲν ἐνδοιάζων· φι-
λότιμος γὰρ ὢν ὁ δεσπότης, δέχεται τὸν ἔσχατον κατὰπερ τὸν πρῶτον· ἀνα-
παύει τὸν τῆς ἑνδεκάτης, ὥς τὸν ἐργασάμενον ἀπὸ τῆς πρώτης· καὶ τὸν ὕστε-
ρον ἐλεεῖ, καὶ τὸν πρῶτον θεραπεύει· κἀκεῖν' αὖ δίδωσι, καὶ τούτῳ χαρίζεται·
καὶ τὰ ἔργα δέχεται, καὶ τὴν γνώμην ἀσπάζεται· καὶ τὴν πρᾶξιν τιμᾷ, καὶ
τὴν πρόθεσιν ἐπαινεῖ· οὐκοῦν εἰσέλθετε πάντες εἰς τὴν χαρὰν τοῦ κυρίου ἡμῶν

tissimus medicus, peccatorum reconciliator egregius, Nilo fluvio fluentior aureis lati-
cibus, ille aureus, et aurea lingua, atque os aureum; hic, inquam, dilaudet, hymnis
et plausibus prosequatur huius vim mysterii, ideoque brevior quam fieri poterit ora-
tione deprædicet. At is quidem paratus est, seu dicendi rhetor copiosus, tuba voca-
lissima Spiritus: nos autem ad hunc audiendum alacriores simus et attentiores, ut
cognoscamus quid nobis alter poenitentiae præco (Iohannes) nunciet. Ergo audite.

INITIUM CHRYSOSTOMI.

2. Si quis pius est, Deique amans, praesente gaudeat pulchra sollemnitate. Si
quis servus probus, laetus intret in gaudium domini sui. Si quis laboravit ieiunans,
nunc recipiat denarium: si quis a prima hora operatus est, nunc iustam percipiat
mercedem: si quis post tertiam venit, cum gratiarum actione festum agat: si quis
circa sextam accessit, nihil haesitet, nullum enim detrimentum sentiet: si quis
ad nonam usque distulit, nihil dubitans veniat: si quis hora tantum undecima ad
laborem se contulit, ne ipse quidem de sua tarditate timeat. Cum sit enim liberalis
dominus, postremum haud secus ac primum excipit; refocillat aequè undecimae
horae operarium, ac illum qui iam inde a prima operam praestiterat; et ultimi
miseretur, et primum remuneratur; huic dat, illi donat: et operam excipit, et
voluntatem amplectitur: et actum debito honore adficit, et propositum laudat.
Ergo omnes intrate in gaudium domini nostri; et tum primi tum ultimi merce-

1) Extat sequens sermo vel fragmentum in editione maurina T. VIII. p. 250. Spurium incaute Mont-
fauconius iudicavit; nunc autem, Studita iudice, inter genuina divi patris scripta poni debet.

καὶ πρῶτοι καὶ δεύτεροι τὸν μισθὸν ἀπολάβετε· πλούσιοι καὶ πένητες μετ' ἀλλήλων χορεύσατε· ἐγκρατεῖς καὶ ῥάθυμοι, τὴν ἡμέραν τιμήσατε· οἱ νηστεύσαντες καὶ μὴ νηστεύσαντες, εὐφρανθήτε σήμερον· ἡ τράπεζα γέμει, τρυφήσατε πάντες· ὁ μόσχος πολὺς, μηδεὶς ἐξέλθοι πεινῶν· πάντες ἀπολαύσατε τοῦ πλούτου τῆς χρηστότητος· μηδεὶς θρηνεῖτω πενίαν, ἐφάνη γὰρ ἡ κοινὴ βασιλεία· μηδεὶς ὀδυρέσθω τὰ πταίσματα, συγγνώμη γὰρ ἀπὸ τοῦ τάφου ἀνέτειλεν· μηδεὶς φοβείσθω τὸν θάνατον, ἡλευθέρωσεν γὰρ ἡμᾶς ὁ τοῦ σωτῆρος θάνατος· ἔσβησεν αὐτὸν ὑπ' αὐτοῦ κατεχόμενος· ἐκώλυσε τὸν ἄδην ὁ κατελθὼν εἰς τὸν ἄδην· ἐπείκρανεν αὐτὸν γευσάμενον τῆς σαρκὸς αὐτοῦ· καὶ τοῦτο προλαβὼν Ἡσαΐας, ἐβόησεν *· ὁ ἄδης φησὶν ἐπικράνθη, συναντήσας σοι κάτω· ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεκρώθη· ἐπικράνθη, καὶ γὰρ ἐνεπαίχθη· ἔλαβε σῶμα, καὶ θεῶ περιέτυχεν· [ἔλαβε γῆν, καὶ συνήντησεν οὐρανῶ·] ἔλαβεν ὅπερ ἔβλεπεν, καὶ πᾶπτωκεν ὅθεν οὐκ ἔβλεπεν· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄδη τὸ νῆκος; ἀνέστη Χριστὸς, καὶ πεπτώκασιν δαίμονες· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ χαίρουσιν ἄγγελοι· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ ζωὴ πολιτεύεται· ἀνέστη Χριστὸς, καὶ νεκρὸς οὐδεὶς ἐπὶ μνήματος· Χριστὸς γὰρ ἐγερθεὶς ἐκ νεκρῶν, ἀπαρχὴ τῶν κεκοιμημένων ἐγένετο 1)· κύριος ἐκ νεκρῶν ἐγήγερται, καὶ μετ' αὐτοῦ πολὺς ὄχλος ἁγίων· ἐορτάσωμεν ἡδέως τὸ καὶ σωφρόνως· αὕτη γὰρ ἀληθῶς ἡ ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος, ἀγαλλιασώμεθα καὶ εὐφρανθῶμεν ἐν αὐτῇ· κηρύξωμεν τὴν τοῦ σωτῆρος ἀνάστασιν, μᾶλλον δὲ τὴν ἡμετέραν βοήσωμεν σωτηρίαν· κηρύξωμεν τῆς σωτηρίου ἡμέρας τὴν ὑπόμνησιν· κηρύξωμεν

* Is. XIV. 9.

dem percipite: divites simul et pauperes choream ducite: fortes aequae ac ignavi hunc diem honorate: qui ieiunastis, et qui secus, hodie iucundamini: mensa dapibus est referta, deliciamini omnes: vitulus saginatus, nemo discedet famelicus: cuncti copiis liberalitatis fruimini: nemo de inopia queratur, nam commune regnum adest: nemo lapsus suos lamentetur, nam venia de sepulcro exorta est: nemo mortem timeat, etenim liberavit nos mors Salvatoris; extinxit illam, a qua fuerat oppressus: vicit infernum, qui ad infernum descendit: amarum reddidit illum, qui carnes eius gustaverat. Id praeoccupans Isaias exclamavit: infernus, inquit, amarus factus est, dum tibi deorsum congrederetur: amarus factus est, quia mortificatus: amarus factus est, quia illudum est ei: corpus invasit, et incidit in Deum: terram apprehendit, et in caelum incurrit: apprehendit quem videbat, et decidit unde nesciebat. Ubi, o mors, stimulus tuus? ubi, inferne, victoria tua? Resurrexit Christus, et ceciderunt daemones: resurrexit Christus, et laetantur angeli: resurrexit Christus, et vita inter homines versatur: resurrexit Christus, et nemo mortuus in tumultis iacet. Christus enim resurgens ex mortuis factus est dormientium inchoatio. Dominus ex mortuis resurrexit, et cum eo multa sanctorum turba. Festum celebremus suaviter et modeste: haec enim vere dies est quam fecit Dominus, exultemus et laetemur in ea: praedicemus Servatoris resurrectionem, immo potius salvationi nostrae plaudamus: praedicemus salutaris diei commemorationem, praedicemus dia-

1) Hactenus Chrysostomus in editione maurina. Verumtamen apud nostrum Studitam videtur paulo longius progredi. Ceterum ubinam, cessante Chrysostomo, resumat orationem Studita, non satis video.

τὴν νέκρωσιν τοῦ διαβόλου, τὴν τῶν ἀκαθάρτων δαιμόνων αἰχμαλωσίαν, τὴν τῶν χριστιανῶν σωτηρίαν, τὴν τῶν νεκρῶν ἀνάστασιν· διὰ γὰρ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Χριστοῦ σβέννυται μὲν Γέεννα πυρὸς, σκώληξ ὁ ἀκοίμητος Τελευτᾶ, ἄδης ταραττεται, πενθεῖ διάβολος, ἁμαρτία νεκροῦται, πνεύματα πονηρὰ διώκονται, οἱ ἀπὸ τῆς εἰς οὐρανούς ἀνατρέχουσιν, οἱ ἐν τῷ ἄδῃ ἐλευθεροῦνται τῶν δεσμῶν τοῦ διαβόλου, καὶ θεῶ προσφεύγοντες λέγουσι τῷ διαβόλῳ· ποῦ σου θάνατε τὸ κέντρον; ποῦ σου ἄδῃ τὸ νῆκος;

γ'. Αἴτιος δὲ ἡμῖν τῆς θείας ἐορτῆς καὶ πανηγύρεως ὁ Χριστὸς, ὁ καὶ πάντων ἡμῖν τῶν καλῶν πρόξενος· οὗτος γὰρ καὶ ἐξ ἀρχῆς ἐποίησεν, ἐκ τοῦ μὴ ὄντος εἰς τὸ εἶναι παρήγαγεν· οὗτος καὶ νῦν ἀπολλυμένους ἔσωσεν, νεκρωθέντας ἐζώωσεν, καὶ τῆς τοῦ διαβόλου τυραννίδος ἀφείλετο· οὗτος δούλους ὄντας ἡμᾶς τῆς ἁμαρτίας, ἐλευθέρους ἀνέδειξεν, ἐξαλείψας τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον· Χριστὸς ἡμᾶς ἐξηγόρασεν ἐκ τῆς κατάρας τοῦ νόμου, γενόμενος ὑπὲρ ἡμῶν κατάρα· ἐφ' οἷς ἄξιον καὶ ἡμᾶς εἰπεῖν· τί ἀνταποδώσομεν τῷ κυρίῳ περὶ πάντων ὧν ἀνταπέδωκεν ἡμῖν; ὁ θεὸς ὁ μονογενὴς, ἄνθρωπος δι' ἡμᾶς γενέσθαι εὐδόκησεν, καὶ γέγονεν ὑπήκοος μέχρι θανάτου, ἵνα ἡμᾶς αἰωνίου θανάτου ῥύσῃται· δούλου μορφὴν ἐνεδύσατο ὁ τῶν ἀγγέλων κύριος· σὰρκα προσελάβετο ὁ θεὸς λόγος, καὶ ἄνθρωπος ἐφαίνετο ὁ σύμμορφος καὶ ὁμοούσιος τῷ πατρί· καὶ ταῦτα ὑπέμεινεν ἵνα ἡμᾶς καὶ τῆς ἀδίκου δουλείας ἐξέλῃται, καὶ τῆς ἀτιμίας λυτρώσῃται· διὰ τοῦτο ἠνέσχετο σαρκὶ ὁ τῆς ζωῆς ἀρχηγός· διὰ τοῦτο καὶ ἐτάφη τῆς ἀθανασίας ἡ πηγὴ, ἵνα τοῖς θνητοῖς αἰίδιον χαρίσῃται ζωὴν· καὶ παρῇ μὲν ἐπὶ τῆς γῆς εὐεργετῶν, καὶ ἰώμενος πάντα τὰ πάθη τῶν ἀνθρώπων, ἀναξίας δὲ ὑπὸ τῶν θεομάχων Ἰουδαίων ὑπο-

boli mortificationem, impurorum daemonum captivitatem, christianorum salutem, mortuorum resurrectionem. Nam Christi resurrectione gehennae ignis extinguitur, vermis perpetuus moritur, infernus turbatur, luget diabolus, peccatum perimitur, mali spiritus fugantur, terrestres in caelum conscendunt, inferno detenti emittuntur diaboli vinculis, atque ad Deum confugientes aiunt: ubinam tuus, o mors, stimulus? ubinam tua, o inferne, victoria?

3. Age vero nobis divini huius festi sollemnisque concionis auctor est Christus, qui et omnium nobis bonorum donator est. Is enim iam inde ab initio creavit, ex nihilo ad existendum produxit: idem et nunc pessumdatos salvavit, mortificatos vivificavit, et diaboli tyrannide eripuit: idem nos peccati servos libertate donavit, delens quod adversus nos erat chirographum. Christus legis nos maledictione redemit, factus pro nobis maledictio. Quorum causa, nos quoque dicere aequum est: quid retribuemus Domino pro omnibus quae nobis retribuit? Deus filius unigenitus, homo nostri gratia fieri voluit, factusque est usque ad mortem obediens, ut nos aeternae morti eriperet: servi formam induit dominus angelorum: carnem adsumpsit Deus Verbum, homoque apparuit qui conformis et consubstantialis patri est. Atque haec sustinuit, ut iniusto nos servitio liberaret, et infamia exueret. Idcirco passus est carne, vitae auctor; ideo etiam sepultus qui fons erat immortalitatis, ut mortalibus aeternam largiretur vitam. Et is quidem in mundo fuit bene faciens et cunctas hominum sanans

λαμβάνει τὰς ἀμοιβάς· ὁ μὲν γὰρ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς διὰ πολλὴν ἀγαθότητα λεπροὺς ἐκαθάρισεν, τυφλοῖς τὸ βλέπειν ἐχαρίσατο, ἀσθενοῦντας ἐθεράπευσεν, δαίμονας ἀπήλασεν, τὸν Λάζαρον τετραήμερον ἐκ τῶν νεκρῶν ἤγειρεν, καὶ ἐκ πέντε ἄρτων πεντακισχιλίους ἐχόρῳασεν· ἐπὶ θαλάσσης περιεπάτησεν, τὸ ὕδωρ εἰς οἶνον μετέβαλεν, τὴν αἱμορροοῦσαν ἰάσατο, τὴν θυγατέρα τοῦ ἀρχισυναγώγου θανοῦσαν ἐζωοποίησεν· Ἰουδαῖοι δὲ ὑπὸ φθόνου καὶ βασκανίας κινηθέντες, ὡπότε μὲν ἐλίδάζον αὐτὸν, ὡπότε δὲ κατακρημνίζειν ἐπειρῶντο, τελευταῖον δὲ καὶ ἐπὶ τὸν σταυρὸν ἤγαγον.

δ'. Ἀλλ' ὁ κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς οὐκ ἐμιμήσατο τῶν βλασφημῶν Ἰουδαίων τὴν κακίαν, ἀλλὰ καὶ τὸν νῶτον ἐδίδου εἰς μάστιγας κατὰ τὸν προφήτην*, καὶ τὰς σιαγόνas αὐτοῦ εἰς ῥαπίσματα, καὶ οὐκ ἀπέστρεψεν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἀπὸ αἰσχύνης ἐμπτυσμάτων· καὶ τὸ τελευταῖον ὡς πρόβατον ἐπὶ σφαγὴν ἤχθη, καὶ ὡς ἀμνὸς ἐναντίον τοῦ κείραντος αὐτὸν ἄφωνος, οὐκ ἀντιτασσόμενος, οὐκ ἀντιλέγων· βλασφημούμενος οὐκ ἀντελιδώρει, πάσχων οὐκ ἠπεῖλει, παρεδίδου δὲ ἑαυτὸν τῷ κρίνοντι*. οὐ γὰρ ἦλθεν ἐπὶ τῇ πρώτῃ παρουσίᾳ κολάσαι καὶ τιμωρήσασθαι τοὺς ἀπίστους, ἀλλ' ἠθέλησεν διὰ μακροθυμίας ὁδηγῆσαι τοὺς πεπλανημένους ἐπὶ τὴν ἀλήθειαν· καὶ μάθε τοῦ κυρίου τὴν ἀγαθότητα καὶ τὴν χρηστότητα τὴν μεγάλην· ἐβλασφήμουν εἰς αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι καὶ ἔλεγον, δαιμόνιον ἔχεις· ὁ δὲ κύριος μακρόθυμος ὢν, τοὺς δαίμονας ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων ἀπήλαυεν· Ἰουδαῖοι εἰς τὸ πρόσωπον αὐτοῦ ἐνέπτυσον, αὐτὸς δὲ τοὺς τυφλοὺς αὐτῶν ἐθεράπευεν· Ἰουδαῖοι τὸν Χριστὸν ἐλίδάζον, ὁ δὲ Χριστὸς τοῖς χωλοῖς αὐτῶν τὸ βαδίζειν ἐχαρίζετο· καὶ

* Is. L. 6.

* 1. Petr. II. 23.

infirmities, indignas tamen a Dei hostibus Iudaeis gratias retulit. Certe dominus noster Iesus Christus propter multam suam bonitatem leprosos mundavit, caecis visum tribuit, aegros sanavit, daemones expulit, Lazarum quatruiduanum ex mortuis revocavit, et quinque panibus quinque hominum milia saturavit, supra mare ambulavit, aquam in vinum convertit, haemorrhoeicae mulieri medicinam fecit, archisynagogi filiam extinctam vitae restituit. At Iudaei invidia ac livore permoti, modo eum lapidibus appetebant, modo praecipitem dare conati sunt, postremo in crucem egerunt.

4. Verumtamen dominus noster Iesus Christus non est imitatus blasphemorum Iudaeorum malitiam, sed dorsum flagellis obtulit, ut ait propheta, et maxillas alapis, neque faciem a sputorum foeditate avertit: denique tamquam ovis ad occisionem ductus est, et velut agnus coram tondente se obmutuit, non resistens, non contradicens: blasphemis perculsus, non vicissim maledicebat, patiens non comminabatur, sed semet ipsum iudicanti permittebat. Non enim venit ut sua priore praesentia puniret atque ulcisceretur incredulos, sed longa patientia errantes voluit ad veritatem deducere. Et disce Domini clementiam ac mansuetudinem magnam. Blasphemabant adversus eum Iudaei dicentes: daemonium habes: et patiens Dominus daemones ex hominibus eiiciebat. Iudaei in faciem eius spuebant, at Dominus eorum caecos (spato liniens) sanabat. Iudaei Christum lapidabant, Christus autem claudis eorum gradiendi vim tribuebat: mosque eius perpetuus fuit bene faciendi offensor-

δι' ὅλου διετέλεσεν εὐεργετῶν τοὺς ὑβρίζοντας, καὶ ἀντὶ κακῶν ἀγαθὰ δωρούμενος τοῖς ἀχαρίστοις ἐκείνοις καὶ μισαροῖς ἀνθρώποις· ἀνεξικάκως δὲ φέρων τὰς λειδωρίας, ἴσως καὶ ἀσθενὴς ἐνομίζετο ὁ ὑπὸ ἀγγέλων δορυφορούμενος.

ε'. Καὶ ἵνα μὴ πολλὰ λέγοντες δόξωμεν μηκῦναι τὸν λόγον, ἔλθωμεν καὶ εἰς αὐτὰ τὰ κεφάλαια τῶν πραγμάτων· τέλος οὖν ἤγετο ἐπὶ τὸν σταυρὸν καὶ θάνατον ὁ τῆς δόξης βασιλεὺς, καὶ προσήλωτο τῷ ξύλῳ ὁ ὑπὸ τῶν χειρουβὶμ καὶ σεραφὶμ ἀνυμνούμενος, καὶ ὑπὸ πασῶν δυνάμεων τε καὶ ἀγγέλων προσκυνούμενος· ταῦτα δὲ πραέως ὑπέμενέ τε καὶ ἔπασχεν, ἡμῖν ὑπογραμμὸν παρέχων, καὶ διδάσκαλος ἐπεικειας γενόμενος· διὰ τοῦτο οὖν καὶ ἡμεῖς ὀφείλομεν γενναίως φέρειν τὰς τῶν πονηρῶν ἀνθρώπων ἀπειλάς· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμασθεὶς μείζονα ἔργα καὶ πλείονα θαύματα ἐνεδείξατο, ἵνα ἂν οὕτως παύσῃ τῶν θεοστυγῶν τὴν μανίαν, ὥστε μὴ ἔχειν αὐτοὺς πρόσφασιν τῆς ἀπιστίας, μήτε λέγειν ὅτι ψιλὸν ἄνθρωπον ἐσταυρώσαμεν· πρῶτον μὲν οὖν ἠνέσχετο ὁ Χριστὸς σταυρωθῆναι, καὶ εἰς τὸν αἶρα ἀρθῆναι, ἵνα τοὺς ἐν τῷ αἵρι δαίμονας φυγαδεύσῃ· ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου, ἵνα τὴν πάλαι διὰ ξύλου προσγινομένην τοῖς ἀνθρώποις ἁμαρτίαν ἰάσῃται· ἐνύγῃ καὶ λόγῃ τὴν πλευρὰν, διὰ τὴν ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Ἀδὰμ ληφθεῖσαν ἱναῖκα· ἐπειδὴ γὰρ ὁ ὄφις τὴν Εὐὰν ἠπάτησεν, ἡ δὲ Εὐὰ τὸν Ἀδὰμ παραβῆναι παρεσκεύασεν, ἐξηλθεν δὴ ἀπόφασις κατὰ τῶν ἀμφοτέρων, καὶ ἐβασίλευσεν ὁ θάνατος ἀπὸ Ἀδὰμ μέχρι Μωϋσέως καὶ ἐπὶ τοὺς μὴ ἁμαρτήσαντας· διὰ τοῦτο τίθρῶσκειται ἡ πλευρὰ, ἵνα μάθωμεν ὅτι οὐ μόνον ἀνδράσιν ἠνεγκε σωτηρίαν τὸ πάθος τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ καὶ ἱναῖξί· Ἀδὰμ γὰρ πρῶτος ἐπλάσθη, εἴτα Εὐὰ καὶ Ἀδὰμ οὐκ ἠπατήθη, ἡ δὲ γυνὴ ἀπατηθεῖσα ἐν παραβάσει γέγονε·

ribus, maleficiorum loco beneficia ingratis illis hominibus detestandisque rependere : in tantum ut dum convicia imperturbatus perferret, impotens fortasse videretur ille , qui alioqui ab angelis stipabatur.

5. Sed ne plura dicendo videamur orationem producere, ad ipsam rerum summam veniamus. Postremo igitur cruci necique traditus fuit gloriæ rex, et in ligno clavis confixus qui a cherubinibus seraphinisque hymnorum cantu celebratur, et a cunctis virtutibus angelisque adoratur. Haec benigne sustinuit ac passus est, nobis exemplum praebens, et mansuetudinis factus magister. Quapropter nos quoque debemus improborum hominum minas fortiter ferre. Quin adeo in cruce pendens maiora opera et plura miracula edidit, ut ita Deo odibilium vesaniam sedaret, neque excusationem incredulitati suae praetenderent, quod simplicem hominem crucifixissent. Primo itaque passus est Christus se crucifigi, et in aërem attolli, ut aëreos daemones fugaret. Suspendus est ligno, ut culpam ligni causa hominibus olim inflictam corrigeret. Lancea latus eius perfossum, propter sumptam de Adami latere feminam. Nam postea quam serpens Evam decepit, Evaque Adamum ad transgressionem impulit, edita est contra utrumque sententia, regnavitque mors ab Adamo usque ad Moysen super eos etiam qui non peccaverant. Propterea vulneratur latus, ut discamus non viris tantummodo verum etiam mulieribus passionem Christi adtulisse salutem. Adamus enim prior formatus fuit, deinde Eva: et Adamus quidem non est deceptus, sed mulier decepta

σωθήσεται δὲ διὰ τῆς τεκνογονίας τῆς ἁγίας Μαρίας· αὕτη γὰρ τὸν σωτῆρα Χριστὸν ἔτεκνώσατο, οὐκ ἀνδρὶ συνελθοῦσα, ὡς Ἡσαΐας μαρτυρεῖ*, ἀλλὰ πνεύματος ἁγίου ἐπισκιάσει, καθὼς ὁ Γαβριὴλ ὁ ἀρχάγγελος εὐηγγελίσατο· διὰ ταύτην οὖν τὴν πρόφασιν καὶ ἡ πλευρὰ πλήσσει τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὰ προειρημένα οἰκονομηθῇ, καὶ τὸ μυστήριον τοῦ βαπτίσματος κηρυχθῇ, καὶ ἡ χάρις ἡ μέλλουσα λάμψῃ· πηγάζει γὰρ αἷμα καὶ ὕδωρ ἐκ τῆς πλευρᾶς τοῦ Χριστοῦ, ἵνα καὶ τὸ καθ' ἡμῶν χειρόγραφον τῆς ἁμαρτίας ἀπαλείψῃ, καὶ τῷ αἵματι αὐτοῦ καθαρισθῶμεν, καὶ τὸν παράδεισον ἀπολάβωμεν.

ς'. Ὁ μυστηρίου μεγάλου μετενόησεν ὁ ληστής· χρεία ἦν ὕδατος ἵνα βαπτισθῇ· ἐπὶ τοῦ σταυροῦ ἐκρέματο· οὐκ ἦν ἕτερος τόπος βαπτίσματος, οὐ πηγή, οὐ λίμνη, οὐκ ὄμβρος, οὐχ ὁ τὴν μυσταγωγίαν ἐπιτελῶν· πάντες γὰρ διὰ τὸν φόβον τῶν Ἰουδαίων ἔφυγον οἱ μαθηταί· ἀλλ' οὐκ ἠπόρησεν ὁ Ἰησοῦς ναμάτων, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ σταυροῦ κρεμάμενος, δημιουργὸς ὑδάτων γέγονε· ἐπειδὴ γὰρ οὐχ οἷόν τε ἦν εἰσελθεῖν εἰς τὴν βασιλείαν τὸν ληστὴν δίχα βαπτίσματος, αἷμα καὶ ὕδωρ προσήκατο τῆς νυγείσης αὐτοῦ πλευρᾶς ὁ σωτὴρ, ἵνα αὐτὸν ληστὴν ἐλευθερώσῃ τῶν ἐπηρεμένων κακῶν· καὶ τὸ αἷμα λύτρον ἀποδείξῃ γενόμενον τῶν εἰς αὐτὸν τὰς ἐλπίδας ἐχόντων· εἰ γὰρ τὸ αἷμα ταύρων καὶ τράγων καὶ σποδὸς δαμάλεως ῥαντίζουσα τοὺς κεκοινωνημένους ἁγιάζει πρὸς τὴν τῆς σαρκὸς κάθαρσιν, πόσω μᾶλλον τὸ αἷμα τοῦ σωτῆρος ἡμῶν καθάρσιον γέγονε πάντων ὁμοῦ χριστιανῶν; ἐὰν οὖν εἴπῃ σοι Τίς τῶν ἀπίστων, διὰ τί ἐσταυρώθη ὁ Χριστός; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα σταυρώσῃ τὸν διάβολον· ἐὰν εἴπῃ σοι, διὰ τί ἐκρεμάσθη ἐπὶ ξύλου; εἰπὲ αὐτῷ, ἵνα τὰς ἀκάνθας καὶ Τριβόλους ἐκριζώσῃ τοῦ Ἀδάμ· ἐκεῖνος γὰρ στένειν καὶ τρέμειν κατ-

in transgressionem incurrit. Salvabitur tamen propter sanctae Mariae partum. Haec enim servatorem Christum peperit, sine viri congressu, Isaia teste, sed sancti Spiritus obumbratione, sicut archangelus Gabrihel nunciaverat. Quam ob rem latus quoque Christi vulneratur, ut praedicta dispensatorio modo fierent, baptismi mysterium praedicaretur, et futura gratia illucesceret. Eliciuntur enim sanguis et aqua ex Christi latere, ut peccati chirographum contra nos scriptum eluatur, sanguine illius purificemur, et paradisum adipiscamur.

6. O grande mysterium! Latro resipuit, opus erat aqua ut baptizaretur, in cruce pendebat, nullus erat alius idoneus baptismi locus, non fons, non stagnum, non imber, nemo praeterea qui liturgiam perageret: cuncti enim, metu Iudaeorum, discipuli diffugerant. Sed non carebat laticibus Iesus: etiam in cruce suspensus, erat nihilominus aquarum creator. Nam quia fieri non poterat, ut regnum caelorum ingrederetur latro absque baptismo, sanguinem et aquam emisit de suffosso latere suo Servator, ut dictum latronem impendentibus malis liberaret, suumque sanguinem redemptionis pretium esse demonstraret illorum, qui in ipso spem collocant. Nam si taurorum sanguis atque hircorum, et cinis vitulae aspersus inquinatos sanctificat ad carnis purificationem, quanto magis sanguis Salvatoris nostri omnium simul christianorum purgatorium fiet? Si quis ergo tibi dicat infidelis, cur crucifixus est Christus? dic ei, ut diabolum crucifigeret. Si tibi dicat, cur pepen-

εδικάσθη, καὶ τριβόλους γεωργεῖν· Ἰησοῦς οὖν φιλάνθρωπος ὢν, καὶ τοῦ ἰδίου πλάσματος θέλων προνοήσασθαι, πάντα ὑπέστη δι' ἡμᾶς, ἵνα ἡμεῖς τῆς καταδίκης ἐλευθερωθῶμεν· ὥσπερ γὰρ ἐγεννήθη ὑπὸ γυναικὸς, ἵνα τὴν ἐκ γυναικὸς προσγενομένην ἁμαρτίαν τοῖς ἀνθρώποις ἀπαλείψῃ, οὕτως καὶ ταῖς ἀκάνθαις στεφανοῦται, ἵνα τὴν κακῶς Γεωργηθεῖσαν ὑπὸ τῆς ἁμαρτίας Γῆν, διὰ τῆς ἰδίας ὑπακοῆς ἡμεροτέραν ἐρῳάσῃται· ἐὰν εἴπῃ σοι, διὰ τί χολὴν καὶ ὄξος ἔπιεν; εἰπέ αὐτῷ, ἵνα ἡμεῖς τὸν θανατῆφόρον ἰὸν ἐξεμέσωμεν τοῦ δράκοντος· ἡ γὰρ χολή, ἐμὸν Γέγονε Γλύκασμα· καὶ τὸ ὄξος ἐκείνο, ἐμοὶ γέγονεν εἰς γλύκασμα καὶ ἴαμα· ἐὰν δέ σοι πάλιν εἴπῃ ἄπιστος, διὰ τί ἐγονυπέτουν αὐτὸν προσιόντες αὐτῷ; εἰπέ αὐτῷ, ἵνα καὶ μὴ θέλοντες προσκυνήσωσιν αὐτὸν οἱ Ἰουδαῖοι, καὶ τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἄκοντες ἐπὶ τὴν Γῆν ὁμολογήσωσι· νῦν μὲν γὰρ χλευάζοντες προσεκύνουν, μὴ εἰδότες ὃ ἔπραττον, ἐν δὲ τῇ μελλούσῃ ἀναστάσει πᾶν γόνυ κάμψει ἐπουρανίων καὶ ἐπιγείων καὶ καταχθονίων, καὶ πᾶσα γλῶσσα ἐξομολογήσεται ὅτι κύριος Ἰησοῦς Χριστὸς εἰς δόξαν Θεοῦ πατρὸς· ἀμήν· ἔχει δὲ καὶ ἡ χλαμὺς ἐκείνη καὶ ἕτερον αἶνυγμα· οὐ μόνον γὰρ τὴν βασιλείαν ὑπετύπουν, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὸ αἰμοβόρον καὶ φονῶδες τῶν Ἰουδαίων ἐπεδείκνυντο· ἔδωκαν δὲ καὶ κάλαμον ἐν τῇ χειρὶ αὐτοῦ, ἵνα γραφῶσιν αὐτῶν αἱ ἁμαρτίαι.

Ζ'. Ταῦτα μὲν οὖν οἱ χριστομάχοι ἐποιοῦν, ἀγνοοῦντες τὸν ἐσταυρωμένον· ἡ δὲ κτίσις οὐκ ἠγνόησε τὸν ἑαυτῆς δεσπότην καὶ δημιουργόν· ἔτι γὰρ τοῦ σωτῆρος ἐπὶ τοῦ σταυροῦ κρεμαμένου, θεωρήσας ὁ αἰσθητὸς ἥλιος τὸν ἥλιον τῆς δικαιοσύνης ὑπὸ τῶν ἀνόμων ὑβρίζομενον, καὶ μὴ φέρων τὸ τόλμημα, φεύ-

dit in ligno? dic ei, ut spinas et tribolos Adami extirparet: hic enim ad gemitus pavoresque damnatus fuit, et ad tribolos excolendos. Iesus ergo quum sit humanissimus, et suae creaturae vellet curam gerere, cuncta pro nobis sustinuit, ut nos damnatione eriperet. Sicut enim ex muliere natus est, ut inflictum a muliere hominibus peccatum deleret, ita etiam spinis coronatur, ut male excultam a peccato terram, obedientia sua mitiorem redderet. Si dicat tibi, cur fel et acetum bibit? dic ei, ut nos mortiferum draconis venenum evomeremus: illud enim fel, dulcedo mea evasit: et acetum illud, mihi suavitas fuit et medela. Si denique tibi dicat infidelis, cur ad illum accedentes genu flectebant Iudaei? dic ei, ut nolentes etiam ipsum adorarent, et regnum eius vel inviti humo strati confiterentur. Nunc quidem cum irrisione cum adorabant, nescientes quid agerent, in futura autem resurrectione omne genu flectetur caelestium terrestrium et infernorum, et omnis lingua confitebitur, dominam Iesum Christum in gloria esse Dei patris, amen. Habet etiam illa chiamys aliud aenigma: non enim regni tantummodo indicium erat, verum etiam cruentum et exitiosum Iudaeorum ingenium demonstrabat. Calamum quoque manui eius tradiderunt, ut ipsorum scriberentur peccata.

7. Haec itaque hostes Christi patrarunt, quem crucifigebant ignorantes. Reliqua tamen creatura dominum suum non nescivit et creatorem. Adhuc Servatore de cruce pendente, sol hic sensibilis cernens iustitiae solem ab impiis iniuria adfectum, nec facinus patiens, tellurem obtenebrans fugit, indignum putans favere et oculos illu-

γει σκοτίσας τὴν γῆν, ἄτοπον ἡγησάμενος συνεργεῖν καὶ φωτίζειν ὀφθαλμοὺς τὴν μελίστην ἀσεβοῦντας ἀσέβειαν· οὐ μόνον δὲ ὁ ἥλιος ἔφρευεν, ἀλλὰ καὶ ἡ γῆ ἐκινεῖτο μὴ φέρουσα τὴν ἀνομίαν τῶν δρωμένων, ἐνδεικνυμένη δὲ καὶ διδάσκουσα, ὅτι θεὸς ἦν ὁ στυγερὸς· διὸ οὐδὲ ἡνέσχετο, ἀλλ' ἐχαλαίπαινε μὴ θέλουσα φέρειν ἐφ' ἑαυτῆς τοὺς θεοστυγεῖς Ἰουδαίους· οὐχ οὕτως γὰρ ἀδελφοκτονήσας ἔχρανε τὴν γῆν ὁ Καὶν, οὐδ' οὕτως ἐβάρησεν αὐτὴν ἡ τῶν γιγάντων τυργοποιΐα, οὐδ' οὕτως αὐτὴν ἐμίαναν ἀθεμιτουργήσαντες Σοδομίται, οὐδ' αὐτοὶ οἱ τὰ εἰδῶλα ἐξ αὐτῆς πλάσαντες, οὐ τὸ αἶμα ἀπὸ Ἀβελ ἕως Ζαχαρίου ἐκχυθὲν ἐποίησεν αὐτὴν οὕτως, ὅσον οἱ Ἰουδαῖοι τὸ μέγα τοῦτο τολμήσαντες ἀσέβημα· διὰ γὰρ τοῦτο καὶ αἱ σπληναὶ πέτραι ἐσχίζοντο, ἵνα μάθωσιν ὅτι οὗτός ἐστιν ἡ πνευματικὴ καὶ ζῶσα πέτρα· ἔπινον γὰρ, φησιν *, ἐκ πνευματικῆς ἀκολουθούσης πέτρας, ἡ δὲ πέτρα ἦν ὁ Χριστός· ὡς τῆς Ἰουδαίων ἀγνωμοσύνης· αἱ πέτραι διαρρήγνυνται, καὶ αὐτοὶ ἀναισθητοῦσι· τὰ ἄψυχα κλονεῖται, καὶ οἱ ἔμψυχοι ἀπιστοῦσι· τὸ καταπέτασμα τοῦ ναοῦ ῥήγνυται, ἵνα λοιπὸν ἡ ἐρήμωσις αὐτῶν δειχθῇ· ἐσχίσθη γὰρ τὸ καταπέτασμα καὶ ἐδυμνώθη· τὰ ἐν τῷ ναῷ, διὰ τὸν εἰπόντα Χριστὸν *, ἰδοὺ ἀφίεται ὁ οἶκος ὑμῶν ἐρημος· καὶ γὰρ ἡρήμωται μετὰ τὴν χριστοκτονίαν πάντα τὰ τῶν Ἰουδαίων σεμνά· καὶ οἱ παραμενόντες τῇ πόλει καὶ τῷ ἱερῷ ἄγγελοι μετέβησαν ἐκεῖθεν, καὶ ἦλθον εἰς τὴν ἐκκλησίαν· πολλὰ δὲ καὶ σώματα τῶν κεκοιμένων συνανέστη τῷ Χριστῷ, ἵνα μάθωμεν ἡμεῖς ὅτι Χριστὸς ἀποθανὼν, μόνος οὐκ ἀνίσταται, ἀλλὰ πάντας τοὺς εἰς αὐτὸν πιστεύοντας ἐκ νεκρῶν ἀνίστησι.

* I. Cor. X. 4.

* Luc. XIII. 35.

ἢ. Αὕτη ὡς ἐν κεφαλαίῳ ἐστὶν ἡ σεμνὴ τοῦ πάσχα ἐορτή· καὶ ταῦτα χριστιανῶν τὰ μυστήρια περὶ ἀναστάσεως νεκρῶν καὶ ζωῆς αἰωνίου πανηγυρίζο-

minare hominibus qui se summo scelere impiaverant. Neque sol tantum fugit, verum etiam terra mota est, facinus impium non ferens, Deum illum esse docens qui erat crucifixus. Quare nec ulterius tulit, atque indignata est pondus ferre Deo odibilium Iudaeorum. Non ita fratris interfector Cain illam contaminavit, non ita gigantum fabricata turris eam praegravavit, non ita illam polluerunt nefandi Sodomitae, neque ii qui idola ex eiusdem materia effecerunt, non ita ex Abele usque ad Zachariam sanguis effusus, quantum Iudaei hoc ingens facinus ausi. Propter hoc enim durae quoque petrae scissae sunt, ut ii discerent hanc esse spiritalem vivamque petram. Bibebant enim, inquit, de spiritali sequente eos petra; petra autem Christus erat. O ingratos Iudaeorum animos! petrae scinduntur, et ipsi obdurescunt: inanimata moventur, et ipsi discredunt: templi velum scinditur, ut ipsorum futura vastitas designetur. Scissum quippe velum est, et arcana templi patefacta, propter Christi dictum: en relinquitur domus vestra deserta: reapse enim desertata sunt post Christi necem Iudaeorum sacra omnia: et qui incolebant urbem templumque angeli, illinc abscesserunt, atque ad ecclesiam transmigrarunt: multaue corpora eorum qui dormierant resurrexerunt cum Christo: ut nos discamus Christum a morte haud solum resurgere, sed cunctos ipsi credentes ex mortuis aequae suscitaturum.

8. Haec summam est veneranda paschatis sollemnitas: haec christianorum mysteria de resurrectione mortuorum vitae aeterna celebramus. Ergo sollemnia aga-

μεν· τοισαροῦν ἑορτάσωμεν μὴ ἐν ζύμῃ κακίας καὶ πονηρίας, ἀλλ' ἐν ἀζύμοις εἰλικρινείας καὶ ἀληθείας, πιστεύοντες εἰς πατέρα καὶ υἱὸν καὶ πνεῦμα τὸ ἅγιον, εἰς τριάδα ὁμοούσιον καὶ ἄκτιστον, πιστεύοντες τῇ ἀναστάσει, προσδοκῶντες τὸν κύριον πάλιν ἐρχόμενον, οὐκέτι μὲν ταπεινῶς, ἀλλ' ἐνδόξως μετὰ λαμπρότητος οὐρανίου, μετὰ φωτεινῶν ἀγγέλων, μετὰ σαλπίγγων καὶ φόβου καὶ χαρᾶς, χαρᾶς μὲν τῶν ἁγίων, φόβου δὲ τῶν καταδίκων καὶ ἀμαρτωλῶν· ὁ δὲ Θεὸς τῆς εἰρήνης καταξιώσῃ πάντας ἡμᾶς μετὰ ἁγίων ἀναστάσεως, ἐν ἔργοις καὶ λόγοις εὐρεθέντας καὶ ᾧσται ὀρθοδόξῳ· ὅτι αὐτῷ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Δ'.

EIS TO GENESION TOY AGIOY PROPHETOU PROΔΡΟΜΟΥ ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ 1).

α'. Ἀηδόνι τινὶ πολυφώνῳ εὐῆχα κελαδούσῃ περὶ τὰς ἑαρινὰς ὥρας· εἰ-
κὼς ἡμῖν ὁ λόγος, εὗρεν ἂν τάχα ἐκ μικροῦ ἀνυμνῆσαι τὴν μεγάλην φωνὴν τῆς
ἀληθείας σήμερον ἀποκουμένην· ἐπεὶ δὲ ἐστὶν ἰσχυροεπὴς καὶ δύσφωνος ἄγαν,
πῶς ὑμνήσει τὸ μέγα τῶν προφητῶν κλέος; πῶς αἰνέσει τὸ ἐξαίρετον τῶν ἀπο-
στόλων Γέρας; πῶς δοξάσει τὸ ξένον τῶν μαρτύρων σέβας; καὶ μοι σκοπητέον
τοῦτο, ὅτι ἐπὶ μὲν τῶν ἄλλων ἁγίων, ἄλλος ἄλλου διείληφε τὰ ἐγκώμια, ὑψη-
λὸς ὑψηλοῦ, καὶ μετρίου μετριώτερος· τοῦ δὲ νῦν εὐφημουμένου πρὸ τῶν ἀλ-

cod. vat. 820, f. 29.
item vat. 1216.
f. 96.

mus non fermento malitiae et nequitiae, sed azymis sinceritatis et veritatis, creden-
tes in patrem, filium, ac spiritum sanctum, in consubstantialem increatamque Tri-
nitatem, credentes resurrectioni, expectantes Dominum denuo venturum, neque iam
humiliter, sed gloriose cum caelesti maiestate, cum splendidis angelis, cum tubis
atque terrore simul et gaudio: gaudio inquam sanctorum, terrore peccatorum ac
damnatorum. Deus autem pacis dignos nos omnes faciat resurgendi cum sanctis,
quorum opera et verba et orthodoxam fidem imitati fuerimus! Quia ipsi est gloria
et potentia per saecula saeculorum. Amen.

ORATIO IV.

IN NATIVITATEM SANCTI PROPHETAE PRAECURSORIS BAPTISTAE.

1. Si vocali alicui luscinae verno tempore suaviter resonanti nostra similis esset
oratio, laudare aliquantum magnam illam veritatis vocem, quae hodie nascitur,
forsitan posset: sed quum gracilis atque absona sit oratio nostra, quomodo laudabit
magnum decus prophetarum? quomodo celebrabit eximiam apostolorum dignitatem?
quomodo glorificabit peregrinam martyrum gloriam? Porro hoc mihi quoque con-
siderandum est, quod in aliis quidem sanctis, alius alium laudavit, celsus celsum,

1) Orationem hanc exhibuerat latine tantummodo Combefisius in bibliotheca concionatoria T. VII.
p. 129. Nos nunc graece primum ex vaticano codice eruimus. Iam Combefisii interpretationem saepe libenter
secuti sumus, saepe etiam ab ea discessimus, tum ob alias causas, tum quia Combefisius graecas di-
ctiones non una vice prave omnino explicaverat; id quod philellenes vere a me dici comperient.

* Matth. XI. 11.

λων, αὐτὸς Χριστὸς ὁ θεὸς ἡ ἀλήθεια· φησὶ γάρ *· μείζων Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ ἐν γεννητοῖς ὑναικῶν οὐκ ἐγήγερται· ἐπεὶ οὖν τοσοῦτος περίεστιν ὁ ἑπαινος τῷ μεγάλῳ προδρόμῳ ἀνυπέρβλητος ἐκ τοῦ ἀνωτάτω λόγου, μή τι ἄρα ἐνδεής ἐστι τῆς ἡμετέρας βραχυλογίας, ὧ φιλακροάμονες; ἅπαγε· ἀλλὰ δουλικὸν ἀποτινύντες χρέος, καὶ πατρικὸν 1) ἀποπληροῦντες ἐπίταγμα, καὶ ὡς ἀγιασθησόμενοι ἐκ μόνης τῆς περὶ τὸν πρόδρομον ὑπομνήσεως, τὸ τολμηρὸν ἡμῶν ἐπιδεικνύμεθα.

β'. Δεῦρο δὴ οὖν λοιπὸν τὴν ἡμέραν ἐορτάσωμεν, τὰ τοῦ Γενεσίου πανηγυρίσωμεν, οὐχ οἱ περίοικοι μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσα ἡ τοῦ νοητοῦ Ἰορδάνου 2) περίχωρος· ἴδωμεν τὸ ξενοπρεπὲς μυστήριον, ἴδωμεν τὸ παραδόξως τελούμενον σήμερον, κατανοήσωμεν τὰ τοῦ Ζαχαρίου, ἀνθομολογησώμεθα τὰ τῆς Ἐλισάβετ. Οὐκ ἐξ ἀγεννῶν τοίνυν γονέων, ἵνα κἀντεῦθεν δειχθῇ μέγιστος ὁ πρόδρομος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπισήμων καὶ περιδόξων· ὁ μὲν γάρ Ἀαρὼν τις καὶ τὴν πολιὰν καὶ τὴν ἀξίαν, τὴν ἱερατικὴν στολὴν ἡμφιεσμένος, τὸ περιστήθιον φημί, τὴν ἐπωμίδα, τὸν ποδῆρη, τὸν τε κοσσύμβρωτον χιτῶνα, τὴν κίδαριν τε καὶ ζώνην, τὰ ἐκ χρυσοῦ τε καὶ λίθων καὶ ὑακίνθου καὶ βύσσου πεποικιλμένα· καὶ οὕτως εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιὼν, κατὰ τὴν ἐφημερίαν τῆς ἱερουργίας· ἡ δὲ τῆς Σάρρας ἰσοκλεής, καὶ μᾶλλον δὲ ὑπερκλεής, ὡς καὶ τῇ Θεομήτορι ἀἰχιστεύουσα· γεννᾷ γὰρ ἐκ στείρωσεως κατ' ἐπαγγελίαν οὐκ Ἰσαὰκ δοῦλον θεοῦ κληθέντα *, ἀλλ' Ἰωάννην τὸν φίλον γνήσιον κυρίου χρηματίσαντα· ὧ ἀγόνου νη-

* Gen. XXIV. 74.
Dan. III. 35.

minor minorem : sed eius qui nunc laudatur , ante omnes ipse Christus , Deus ac veritas , laudes pronuntiavit . Ait enim : maior Iohanne baptista inter natos mulierum non surrexit . Quia igitur tanta suppetit magno praecursori sublimisque laus a supremae auctoritatis verbo ; num is adhuc indiget exiguo nostro sermone , o studiosi auditores ? Absit ; sed servile persolventes debitum , et patris iussum exsequentes , et quasi ex sola praecursoris mentione sanctificandi simus , nostram audaciam ostendemus .

2. Agedum igitur diem festum iam celebremus , ad natalem honorandum frequenti multitudo conveniamus , neque accolae tantummodo , verum etiam universa intellectualis Iordanis regio . Videamus peregrinum mysterium : spectemus negotium hodie praeter omnem spem patratum : consideremus Zachariae res , vicissimque narremus quae Elisabetae sunt . Non ex obscuris ergo parentibus , ut hinc etiam maximus appareat praecursor , sed ex illustribus inclytisque nascitur . Nam alter quidem erat veluti Aaron propter canos et dignitatem , sacerdotali veste indutus , pectorali inquam et superhumerali , podere , fimbriata tunica , cidari , atque zona , quae omnia auro , gemmis , hyacintho , byssoque erant variata : atque ita in sancta sanctorum ingrediebatur per tempus ministerii sui . Illa vero Sarae gloria aequalis , vel potius superior , utpote Dei matrem propinquitate contingens . Parit enim ex sterilitate secundum pro-

1) Satis constare videtur Studitam aetate iuvenili plerasque has panegyricas orationes dixisse ; quo tempore nonnisi iussu vel episcopi sui vel abbatis monasterii concionari poterat . Quem morem in Gregorio quoque antiocheno videsis apud nos T. II. p. 557 .

2) Iordanes baptismi symbolum in musivis romanis . Haec dicit baptizatos omnes , id est christianos .

δύος τοιοῦτον κυοφορησάσης παῖδα· ὃ ἀκάρπου ἀρούρας τηλικαύτην βλαστησάσης ἄσταχυν· διὰ τοῦτο οὐκ ἀποκνητέον τὰ τοῦ μεγαλοφωνοτάτου Ἑσαΐου καινότερόν πως καὶ πρὸς αὐτὴν ἀποφθέξασθαι *· εὐφράνθητι στεῖρα ἢ οὐ τίκα-
 τουσα, ῥῆξον καὶ βόησον ἢ οὐκ ὠδίνουσα, ὅτι ἐξήνθησας ἐκ τῆς ἐρήμου μή-
 τρας τὸ κρίνον τῆς ἀλνείας, τὸ ῥόδον τῆς πνευματικῆς εὐδομίας, τὸν λειμῶνα
 τῆς ἀγαθοφώρας ἐγκαταλείπεις, τὸν ἡμεροφανῆ λαμπτήρα τῆς Χριστοῦ ἐπιφανείας,
 Ἰωάννην τὸν θεωπρόβλητον στρατιώτην τοῦ οὐρανοῦ βασιλείως, τὸν ἄριστον
 τῆς Χριστοῦ νυμφαγωγὸν ἐκκλησίας, τὸν ἀσκήτην μάρτυρα τῆς ὀντως ἀληθείας,
 Ἰωάννην τὸν διαπύρσιον κήρυκα τῆς μετανοίας, τὸν ἐν σώματι ἄγγελον τοῦ
 κυρίου, τὸν ἐκφάντορα τοῦ ἀμνοῦ τοῦ αἵροντος τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου· καὶ
 οὐδ' ἂν αὐτοῦ περιλάβοιμι τὰς ἀξίας, καὶ πλείω προσθεῖναι τῆς κλήσεως τὰ
 ὀνόματα· πολυώνυμος γάρ τις ἐστὶ, καὶ πολυάξιος, τὸ μεῖζον παρὰ πάντας
 τοὺς χριστοὺς κυρίου κεκληρωμένος.

γ'. Καὶ τοῦν τιμᾶται καὶ Ἰσαὰκ τοῦ προπάτορος τὸ γενέσιον, ὃνπερ Σάρρρα
 συλλαβοῦσα καὶ τεκοῦσα υἱὸν εἰς γῆρας, εἶτα καὶ εἰποῦσα, τίς ἀναγγελεῖ
 Ἀβραὰμ ὅτι θηλάζει Σάρρρα παιδίον; ἐφ' ᾧ καὶ μεγάλην δοχὴν ποιῶν φαίνει-
 ται ἐν ἡμέρᾳ τῆς αὐτοῦ ἀπογαλακτίσεως. Καὶ τιμᾶται πάλιν Σαμψὼν [τὸ γε-
 νέσιον] τοῦ τεχθέντος Μανωὲ κατ' ἐπαγγελίαν, ἐκ σείρας καὶ αὐτὸς προερχόμε-
 νος· ὅς, φησιν, οὐ πίνει οἶνον καὶ σίκερα, καὶ οὐ μὴ φάγῃ πᾶν ἀκάθαρτον· καὶ
 αὐτὸς ἄρξεται σώζειν τὸν Ἰσραὴλ ἐκ χειρὸς ἀλλοφύλων. Ἐπὶ δὲ πρὸς τοῦτοις,
 ἵνα τὰ τῶν ἄλλων παραθέω, καὶ Σαμουὴλ τοῦ τὰ ἔμπροσθεν βλέποντος, ὃν
 ἔτεκεν ἡ πολυῦμνητος Ἄννα τῷ ἀνδρὶ αὐτῆς Ἑλκανᾷ, ἀναδεμένη ἐκ βρέφους

missionem, haud Isaacum Dei servum vocatum, sed Iohannem qui verus Domini
 extitit amicus. O sterilem uterum, qui talem gestavit filium! O infructuosum agrum,
 qui tale tantumque spicum germinavit! Quamobrem non est cuetandum verba illa
 vocalissimi Isaiae novo quodam modo de ipsa dicere: laetare sterilis quae non paris;
 erumpe et clama quae non parturis, quoniam ex deserta matrice tua lilium effloruit
 sanctitatis, rosa spiritalis suavitatis, pratum utilis continentiae, fax interdiu quoque
 conspicua Christi adventus, Iohannes a Deo electus miles caelestis regis, optimus
 ecclesiae Christi paranymphus, testis numquam tacitus eius, quae vere est, veritatis,
 Iohannes poenitentiae canorus praeco, cum corpore angelus Domini, index agni qui
 tollit peccatum mundi. Neque possim eius complecti dignitatem, quantumvis no-
 mina appellationum multiplicem; permultos enim titulos dignitatesque habet, maius
 prae omnibus Domini unctis officium sortitus.

3. Sane in honore habetur Isaaci quoque progenitoris nativitas, quem cum con-
 cepisset Sara filium et in senectute peperisset, dixit: quis nuntiabit Abrahamo quod
 Sara filiolum lactet? Quocirca magnum quoque constat patrem fecisse convivium die
 ablactationis eius. Honoratur item natalis Sampsonis, quem Manue filium suscepit
 secundum promissionem, de matre sterili similiter ortum; qui, ut ait scriptura, bi-
 biturus non erat vinum neque siceram, nec immundum quicquam manducaturus;
 idemque initium facturum salvandi Israelis de alienigenarum manu. Praeter hos, ut
 alios omittam, Samuhelis, qui res in antecessum videbat, honoratur natalis; quem

τῷ Θεῷ. Ἀλλ' οὕτως τῇ Ἰωάννου τετυχήκασι μεγαλειότητος, ἀδαπητοί· διότι οἱ μὲν πρὸ νόμου τοῦ Γραπτοῦ, οἱ δὲ μετὰ νόμον· Ἰωάννης δὲ ὁ υἱὸς Ζαχαρίου τοῦ ἱερέως καὶ Ἐλισάβετ τῆς θαυμασίας, προεισὸδιον ἄνθος τῆς Χριστοῦ παρουσίας, ἀνέθαλλε μέσον νόμου καὶ χάριτος ἀναφανείς· προηύγασε γὰρ ὁ νοητὸς ἑωσφόρος, σημαίνων τὴν ἀνατολὴν τοῦ ἡλίου τῆς δικαιοσύνης· προέδραμεν ὁ στρατιώτης δηλῶν τὴν τοῦ παμβασιλέως ἐπιδημίαν· ἦλθεν ὁ νυμφαῶδς μνηύων τὴν ἐπιστάσιαν τοῦ νυμφίου· καὶ οἱ μὲν μετὰ τινας καιροὺς τῆς ἀποκυήσεως, ἢ προεφήτευσαν, ἢ ἑτεροατούργησαν· ὁ δὲ ἔτι ἐγκυοφορούμενος, πνεύματος ἁγίου ἐμμένει· καὶ θαυματουργὸς ἀναδέδεικται.

δ'. Τοιγαροῦν ἔοικέ μοι τοιοῦτόν τι, ἴν' ὡς ἐν εἰκόνι παραστήσω τὸ μεγαλοπρεπὲς τοῦ προδρόμου· ὥσπερ τις οὖν βασιλεὺς ἐκ τῶν ἀνακτόρων βασιλικῶς προερχόμενος, ἔχει μὲν πρῶτα ἡγουμένους ῥαβδούχους τινὰς καὶ σκηπτροφόρους, ἔπειτα ὑπάτους, ὑπάρχους τὲ καὶ ταξιάρχους, ἔσχατον δὲ τινὰ ἀξιωματικώτερον, μεθ' ὃν εὐθὺς ὁ βασιλεὺς ἀμέσως ἐπιφαίνεται χρυσῷ καὶ λίθοις διαυγέσι καταλαμπόμενος, οὕτω μοι νόει καὶ ἐπὶ τοῦ ἀληθινοῦ καὶ μόνου τῶν ὄλων βασιλέως Χριστοῦ τοῦ θεοῦ ἡμῶν μέλλοντος· γὰρ αὐτοῦ διὰ σαρκὸς εἰσεῖναι ἐν τῇ οἰκουμένῃ, προηγήσαντο μὲν πατριάρχαι, οἷον Ἀβραὰμ, Ἰσαὰκ, Ἰακώβ· ἔπειτα Μωϋσῆς ὁ Θεοφάντωρ, Ἀαρὼν τε καὶ Σαμουὴλ, καὶ πᾶς ὁ τῶν προφητῶν ὄμιλος· ὕστατος δὲ πῶς πεφανέρωται Ἰωάννης· καὶ εὐθὺς ὁ δεσπότης Χριστὸς περὶ οὗ φησὶν *· ὁ ὀπίσω μου ἐρχόμενος, ἔμπροσθέν μου ἔγενεν, ὅτι πρῶτος μου ἦν· καὶ ὁ ἔσχατος τῇ τάξει μείζων τῇ ἀξίᾳ, κατὰ τὸ ἀνάλογον ἀποδέδεικται· οὕτω τοίνυν καὶ προφητῶν καὶ ἀποστόλων καὶ τῶν ἄλλων ἀπάν-

* Ioh. 1. 15.

peperit celeberrima Anna viro suo Helcanae, et ab infantia Deo dicavit. Sed isti non adsecuti sunt Iohannis excellentiam, o dilecti: nam partim ante legem scriptam fuerunt, partim post legem. Iohannes autem Zachariae sacerdotis et mirificae Elisabethae filius, pullulavit flos praecedens Christi adventum, medius inter legem et gratiam apparens. Praeluxit enim intellectualis lucifer, ortum solis iustitiae significans: praecessit miles regis universalis adventum denunciatus: venit paranymphus sponsum adesse portendens. Et alii quidem aliquanto post nativitatem tempore, vel prophetaverunt, vel miracula ediderunt; hic autem adhuc gestatus in utero, Spiritu sancto repletus erat, et prodigiorum auctor apparuit.

4. Quamobrem venit mihi in mentem, ut imagine quadam magnificentiam praecursoris repraesentem. Sicut enim rex ex palatio regaliter procedens, habet primo praecedentes lictores et sceptriferos, deinde consules, praefectos et ordinum ductores, postremo aliquem maiore dignitate praeditum; post quem statim rex, nemine interiecto apparet, auro et claris lapidibus fulgens; ita mecum cogita de vero unicoque omnium rege Christo Deo nostro. Huic enim per carnem in mundum ingressuro, praecesserunt patriarchae, Abrahamus videlicet, Isaacus, Iacobus: deinde Moyses Dei interpres, Aaron atque Samuhel, et universa prophetarum turba. Postremus apparuit Iohannes, moxque statim Christus dominus; de quo ille dixit: qui post me venturus est, ante me factus est, quia prior me erat. Et qui ultimus ordine est, dignitate maior pro proportionem extitit. Sic ergo et prophetarum et apostolorum et

των πορώτιστος κατὰ τὸν ἀληθῆ λόγον ὁ μέγας πρόδρομος, τῶν μὲν ὡς ἐφεπόμενος, τῶν δὲ ὡς προηγούμενος· ἀλλὰ γὰρ τὴν εὐαγγελικὴν ἱστορίαν ἀναπτύξαντες, ἀκουσώμεθα τίνα τὰ τοῦ Γαβριὴλ πρὸς τὸν Ζαχαρίαν ἀπαγγελ-
λόμενα.

ε' "Ωφθη αὐτῷ, φησιν, ἄγγελος κυρίου, ἐστὼς ἐκ δεξιῶν τοῦ θυμιάτος· καὶ ἐταράχθη Ζαχαρίας ἰδὼν, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν· ὡς φοβερά τίς καὶ ἡ ἀγγελικὴ ὁπτασία, καὶ ἐν φοβερῇ τόπῳ καταφανεῖσα· "ὡς φοβε-
ρὸς γάρ φησιν ὁ τόπος οὗτος· οὐκ ἔστι τοῦτο, ἀλλ' ἡ οἴκος Θεοῦ*, καὶ οὐ
θαυμαστὸν εἰ δίκαιος ὢν ὁ ἱερεὺς ἐταράχθη, καὶ φόβος ἐπέπεσεν ἐπ' αὐτόν,
ὅπου καὶ Δανιὴλ * ὁ τῶν ἐπιθυμιῶν ἀνὴρ, ἰδὼν ἐθαμβήθη, ἐπὶ πρόσωπόν τε
πεπτωκὼς καὶ ἀχανὲς Γεζωνῶς, τῇ τῆς ἀγγελικῆς ὑπεροχῆς ἀσυγκρίτῳ λαμπρό-
τητι. "Ωφθη αὐτῷ, φησιν, ἄγγελος κυρίου· τί φασιν ἡμῖν πρὸς Ταῦτα, οἱ μὴ
εἰκονίζοντες ἡμίχριστοι 1); εἰ ὥπται ἄγγελος ἀνθρώπῳ, πάντως καὶ εἰκονίσται
οὐδαμῶς ἄλλως ἢ ὡς ὥπται· ὥπται δὲ ἐν τοιαύτῃ μορφῇ, καθ' ἃ καὶ Μωϋσῆ πρό-
τερον ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ τὰ περὶ τὸ ἱλαστήριον χερουβὶμ ἐν τύπῳ δεικνύμενα· καὶ
εἰ τὸ ἀσώματον καὶ ἀσχημάτιστον κατὰ τὸν δεδειγμένον τύπον περιγράφεται,
πῶς τὸ ἐνσώματον καὶ σχηματιζόμενον ὑποσώπιτον χροιά τε καὶ ἀφῆ, καὶ ταῖς
τρισὶ διαστάσεσιν, οἷον τὸ τοῦ σωτῆρος εἶδος, οὐκ εἰκονίσομεν πρὸς ἐναρτῆ τῆς
ἀφαντασιάζου αὐτοῦ σαρκώσεως ἀπόδειξιν; καὶ μὴ συμπεριγράφειν ἡμᾶς ἐν
τούτῳ ἡγήσονται οἱ ἄφρονες τὴν θεότητα, ἥς οὐκ ἔκφρασις, οὐ κατάληψις, οὐ
θέσις, οὐ σχῆμα, οὐ τόπος, οὐ ποσότης, οὐ πηλικότης, οὐκ ἄλλό τι τῶν περι-

* Gen. XXVIII.
17.

* Dan. X. 8.

aliorum omnium praecipuus fuit, iuxta verax Verbum magnus praecursor; illorum quidem ut subsequens, horum ut praecessor. Sed agesis evangelicam aperientes hi-
storiam, audiamus quatenus Zachariae nuntiata sint.

5. «Apparuit ei, inquit, angelus Domini, stans a dextris altaris incensi. Et con-
turbatus est Zacharias videns, et timor irruit super ipsum.» Nempe quia terribilis
est angelica visio, et terribili in loco ostensa. «Quam terribilis est, inquit, locus
iste! non est hic aliud nisi domus Dei.» Neque est mirandum, si quum iustus
sacerdos esset, turbatus est timorque in eum irruit; siquidem et Danihel deside-
riorum vir, videns obstupuit, et in faciem cadens ore hianti fuit, propter ange-
licae eminentiae splendorem incomparabilem. «Apparuit ei, inquit, angelus Do-
mini.» Quid ad haec nobis dicunt hi semichristiani, qui angelorum imagines fieri
nolunt? Si angelus ab homine visus fuit, ergo omnino figuram induerat, haud
aliter quam cernebatur. Visus est autem tali figura, quali antea Moysi in monte
Sina circa propitiatorium, cherubini in typo ostensi fuerunt. Quod si incorporeum
et non figuratum iuxta ostensum typum delineatur, quid ni corporeum et figuratum,
colori, tactui, tribusque dimensionibus obnoxium, qualis fuit Servatoris species,
non figurabimus, ad evidentem non phantasticae incarnationis eius demonstrationem?
Neque sic a nobis circumscribi putent hi stulti deitatem, quae neque verbis exprimi
potest, neque comprehendi, cuius nulla est positura, nulla figura, nullus locus,
nulla quantitas, nulla qualitas, nec aliquid aliud ex iis, quae sunt intra fines cir-

1) Invehitur in iconomachos, contra quos extat etiam peculiare Studitae nostri opus.

γραφῆς ἔνδον διὰ τὸ ἄπειρον καὶ ἀπερίληπτον· ἐπεὶ καὶ ἐνταῦθα τὸν ἀπλῶς ἄνθρωπον εἰκονίζοντες, οὐ τὸ τῆς ψυχῆς αὐλὸν καὶ ἀνείδεον συνεικονίζομεν πάντως, οὐ γὰρ ἐνδέχεται, ἀλλὰ καταλλήλως τὰ οἰκεῖα ἐκατέρως ἀπονέμομεν τῷ ἀπεριγράφῳ τὸ ἀπερίγραφον, καὶ τῷ περιγραπτῷ τὸ ἀπερίγραφον, ὡς ὁ τῆς ἀληθείας λόγος παρίστησιν· ἐπανιτέον δὲ αὖθις εἰς τὸ προκείμενον.

ς'. "Εἶπε δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ
,, δέησίς σου.,, Εὐθὺς κατέστειλε τὸν φόβον τῇ πεύσει, οἷα ἡ ἀγγελικὴ ὁπτασία
μετὰ τὸ φοβῆσαι, τὸ δειλὸν ἀφαιρουμένη· καὶ ἐναντίως περὶ τὴν δαιμονικὴν ἔφο-
δον· "μὴ φοβοῦ φησὶ Ζαχαρία, διότι εἰσηκούσθη ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ γυνή σου
,, Ἐλισάβητ γεννήσει σοι υἱόν.,, Ὡς τῆς ἐπιθυμουμένης Θεοπαρόχου ἐπιτάξεως·
ὡς τῆς πολυεύκτου ἀγγελικομίστου ὑποσχέσεως· ἐπέτυχεν οὖν ἐπεπόθει· ἤνυσεν ὁ
¹ κοίτ. ἀπειρίας. ἠντιβόλει· εὗρεν ὁ ἐπεζήτει· τὸν τῆς ἀγονίας καινισμόν, τὸν τῆς εὐπαιδίας * πο-
ρισμόν, οὐκ ἀκολουθία φύσεως, ἀλλ' ἐπιτυχία ἐντεύξεως· οὐδὲ γὰρ κατάρσας
ἦν ἐπιτίμιον ἢ στείρωσις, ἅπαγε, ἀλλὰ μυστήριον μεγάλου παρασημείωσις· τοῦ
γὰρ Ζαχαρίου ἐπικειμένου ταῖς πυκναῖς πρὸς Θεὸν ἱκετηρίαις διαλυθῆναι τὴν
στείρωσιν, τάχα ἐπακηκοέναι αὐτὸν δοκῶ· οὕτω συντετέλεσται ὁ καιρὸς· οὕτω
συνετμήθησαν αἱ ἡμέραι τῆς ἐπιφανείας· τότε οὖν ἔλπισον τὴν τεκνογονίαν,
Ζαχαρία, ὁπηνίκα ἔλθῃ ἡ προσδοκία τῶν ἐθνῶν· τότε ἐκδέχου τὴν ἀποστείρω-
σιν, ὁπότεν ἤξει ἡ ἐλπίς πάντων τῶν περάτων τῆς γῆς· ἐπειδὴ δὲ ἤκεν ὁ καιρὸς,
λάβε τὸ καταθύμιον διὰ τῆς τοῦ Γαβριὴλ προῤῥήσεως· ἀνακαινίσθητι ὡς αἶψός
τῇ νεότητι· Γνώρισον, φησὶ, τὴν ὁμόζυγον· "εἰσηκούσθη γὰρ ἡ δέησίς σου· καὶ ἡ

cumscriptionis, propterea quod sit infinita et incomprehensibilis. Nam nunc etiam si simplicis hominis imaginem effingimus, haud certe animam immaterialem et figurae incapacem figuramus, quod fieri prorsus nequit; sed utrique convenienter quae sunt propria tribuimus; nempe incircumscriptionem, circumscriptionem, prout veritatis ratio nobis suadet. Sed ad propositum denuo revertendum est.

6. «Dixit autem ei angelus: ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est oratio tua.» Statim timorem eo nuncio compressit, quia visio angelica post pavorem, causam timendi solet eripere; quod in daemoniacis occursibus contra fit. «Ne timeas, Zacharia, quoniam exaudita est oratio tua, et uxor tua Elisabet filium tibi pariet.» O desideratum quod a Deo fit mandatum! o valde optabilem quae ab angelo affertur promissionem! Adsecutus est quod optaverat: optinuit, quod rogabat: invenit quod quaerebat; sterilitatis mutationem, fecunditatis donum; non naturae sequela, sed precum impetratione. Non enim maledictionis poena erat sterilitas, absit, sed magni mysterii significatio. Etenim Zachariam frequentibus ad Deum precibus instantem, ut solveretur sterilitas, haec fortasse inaudisse sibi dicta puto: nondum completum est tempus: nondum finiti sunt dies adventus: tunc demum prolis genituram spera, o Zacharia, quando venerit expectatio gentium: tunc expecta sterilitatis cessationem, cum advenerit spes omnium finium terrae. Nunc quia tempus adest, sume rem optatam per Gabrihelis praedictionem: renovetur ut aquilae iuventus tua: cognosce, inquit, uxorem tuam. «Etenim exaudita est oratio tua, et uxor tua Elisabet tibi

„ Γυνή σου Ελισάβετ Γεννήσει σοι υιόν, καὶ καλέσεις Τὸ ὄνομα αὐτοῦ Ἰωάννην. „ ἐγνώρισε καὶ τοῦτομα ὃ κληθήσεται καὶ αὐτῆς τῆς ἐτυμολογίας ἰὸν ἄνωθεν.

Ζ'. “ Εἶπε δὲ Ζαχαρίας πρὸς τὸν ἄγγελον. „ Λοιπὸν γὰρ αὐτῷ ὡς ὁμοδούλῳ παρρησίᾳ διαλέγεται. “ κατὰ τί γινώσκειαι τοῦτο; ἐγὼ γάρ εἰμι πρεσβύτης, „ καὶ ἡ γυνή μου προβεβηκυῖα ἐν ταῖς ἡμέραις αὐτῆς. „ ἡ μὲν πρὸ χειρὸς καὶ πατρικῆ ἀπόδειξις, ἀπιστίας ἐγκλημα καταγράφει τῷ ἱερεῖ. ὁ δὲ παρὼν λόγος οὐχ ὑποπίπτων, ἀλλ' ἐν δοκιμασίᾳ προερχόμενος, ταυτὸν πεπονθέναι φησὶ τῷ μεγάλῳ Θωμᾷ καὶ τὸν Ζαχαρίαν. οὐ τοῦτο γὰρ ἦν αὐτὸν εἰκὸς ἠγνοῦναι προφήτην τε ὄντα καὶ τὰ θεῖα πεπαιδευμένον, ὅτι περ δύναιτ' ἂν θεὸς καὶ φύσιν καινουργῆσαι, καὶ γῆρας νεοποιῆσαι, καὶ πόρον ἐν ἀμηχάνοις διεκφᾶναι, ὡς ἐπὶ Ἀβραάμ καὶ Σάρρας, ὡς ἐπὶ τῆς Σουμανίτιδος, καὶ τῶν ἄλλων ποικίλων καὶ παντοδαπῶν αὐτοῦ τεραστίων. ἀλλ' ἐπειδὴ αἱ τῶν μεγάλων καὶ παραδόξων προσδοκιῶν ἐπαγγελίαι ἐξάπινα ἀκουόμεναι ταραττεῖν πῶς εἰώθασιν τὴν ψυχὴν, οὐ πρὸς ἀπιστίαν ἀναβαλλόμενος οἶμαι, ἀλλὰ πρὸς τελείωσιν ἐπισπευδόμενος, εὐθύς οἶα ὑφ' ἡδονῆς ἀλούς ἀναφωνεῖ καὶ φράζει, κατὰ τί γινώσκειαι τοῦτο; μὴ δὴ παραλογίση, μηδαμῶς διαψεύση, δίδού μοι τὸ ἐπίσημον, πάρεχέ μοι τὸ ἐνέχειρον. ὡς πάλαι ὁ θεὸς τῷ Ἀβραάμ πρὸς τὸ γενέσθαι αὐτὸν πατέρα πολλῶν ἐθνῶν, καὶ ἐκ τῆς ὀσφύος αὐτοῦ ἐξελεύσεσθαι βασιλεῖς, τὸ τῆς περιτομῆς σημεῖον. καὶ πρὸ τούτου, ὡς τῷ Νῶε πρὸς τὸ μὴ ἐπάξαι κατακλυσμὸν ἐπὶ τῆς γῆς, τὸ ἐν τῇ νεφέλῃ τόξον. πρὸς τούτοις καὶ Μωϋσῇ τὴν ὀφιωθεῖσαν καὶ θᾶπτον ἀποκατασταθεῖσαν ῥάβδον εἰς τὸ πιστεῦσαι τοῖς Αἰγυπτίοις ὅτι ὤπται αὐτῷ ὁ ὢν.

» filium pariet, vocabisque nomen eius Iohannem. Significavit etiam nomen, quo vocabitur, ex vi ipsius etymologiae procedere ab alto.

7. « Dixit autem Zacharias angelo. » Exin cum angelo tamquam conservo loquitur : « quomodo hoc cognoscam ? ego enim senex sum, et uxor mea processit in diebus » suis. » Communis quidem et patrum explanatio, incredulitatis reum dicit sacerdotem. At noster sermo his non acquiescens, sed experimenti causa ulterius progrediens, idem passum Zachariam ait, quod magnum Thomam. Haud enim verisimile est, prophetam rei divinae gnarum ignorasse, posse Deum et naturam innovare, et senectuti vires instaurare, et bonum exitum desperatis rebus ostendere, ut in Abrahamo Saraque fecit, et in Sumanitide, et in aliis cuiuslibet generis prodigiorum casibus. Sed quia magnarum, et quae sunt praeter opinionem, expectationum promissiones, si repente audiantur conturbare fere animum solent; Zacharias non incredulitate haesitans, ut reor, sed ad rei perfectionem festinans, ilico tamquam gaudio correptus exclamat atque; quomodo hoc cognoscam? Ne me decipias, ne me fallas, da mihi indicium, praebe mihi arrham; ut olim Deus Abrahamo, ut persuaderet fore illum multarum gentium patrem, et ex eius lumbis reges orituros, tradidit circumcisionis signum: et ante hunc Noacho ut fidem faceret, numquam postea adductum iri super terram diluvium, arcum ostendit in nube: denique Moysi virgam in anguem mutatam, et mox suo statui restitutam, ut Aegyptii crederent, ei apparuisse illum qui est.

η'. « Καὶ ἀποκριθεὶς, φησιν, ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ· ἰδοὺ ἔση σιωπῶν καὶ
 ,, μὴ δυνάμενος λαλῆσαι, ἀνθ' ὧν ἠπίστευσας τοῖς λόγοις μου (προσθετέον
 ,, κατὰ τὸ σιωπῶμενον ἀπλῶς τε καὶ ἀνεξετάστως), οἵτινες πληρωθήσονται εἰς
 ,, τὸν καιρὸν αὐτῶν », ἔλαβε τοίνυν τὸ σημεῖον ὁ Ζαχαρίας κατὰλληλον τῷ
 πράγματι, σιωπὴν φθογγῆς λυομένης, πρὸς φθογγὴν ζῶσαν καὶ ἐνυπόστατον
 τεχνησομένην αὐτῷ· καὶ συμπύξας τὰ χεῖλη ὑμνεῖ φωναῖς ἀνακούστοις τὸν
 τοῦ τόκου δοτῆρα· « ἐξελθὼν γάρ, φησιν, οὐκ ἠδύνατο λαλῆσαι· καὶ ἐπέγνω-
 ,, σαν ὅτι ὀπτασίαν εἶωρακεν ἐν τῷ ναῷ· καὶ αὐτὸς ἦν διανεύων, καὶ ἔμενε κω-
 ,, φός », τὸ μὲν πρὸς τὸ μὴ ἐρωτᾶσθαι, ὡς οὐ καθεκτὸν τὰ τῆς ὀπτασίας ἀκου-
 τίζεσθαι· τὰ δὲ ὡς οἶον ἐκβεβηκὼς τῶν αἰσθήσεων, καὶ εἰς ἑαυτὸν ὅλος τὸ
 ὄραθ' ἐν συστρεφόμενος, κωφεύειν τοῖς ἀεροκτύποις λαλήμασιν· οὐδὲν δὲ οἶον
 ὡς προφητοπάτορα καὶ προφητείας ἔργον κἀνταῦθα ἐπισημαίνειν· καὶ τοῦτό
 ἐστὶν ἴσως ἡ τῆς νομικῆς λατρείας παῦλα, πρὸς τὴν ἐν τῇ χάριτι διὰ τῆς γεν-
 νήσεως τοῦ Ἰωάννου ἀνάρρησιν· τοίνυν παραδραμόντες τὰ διὰ μέσου, ὡς οὔτε
 τῇ ἡμέρᾳ ἀνήκοντα, οὐδ' αὐτῇ δυνάμει ἡμῶν ἐφικτὰ, αὐθις ἐπὶ τὸ κατεπεῖ-
 γον ἐλευσώμεθα.

θ'. « Καὶ ἐγένετό, φησιν, ὡς ἤκουσεν ἡ Ἐλισάβετ τὸν ἀσπασμὸν τῆς Μαρίας,
 ,, ἐσκίρτησε τὸ βρέφος ἐν ἀγαλλιάσει ἐν τῇ κοιλίᾳ αὐτῆς », ὧ Ἰωάννη τὸ μα-
 κάριον βρέφος, τὸ ἀκοίμητον ἔμβρυον· ὁ ἐγγάστριος, πῶς ἐγκόσμιος; ὁ ἀτέ-
 λεστος, πῶς πληρέστατος; ὁ ἐξαμνητιῶς, πῶς πολυχρόνιος; ὁ ἀδιανοήτος,
 πῶς ἐμφρονέστατος; ὁ ἀδιάλεκτος, πῶς εὐλαλος; φράσον ἡμῖν φράσον, ἐν ζο-
 φερῷ χωρίῳ τῆς μητρῶας νηδύος συνεχόμενος, τὴν ὁρατικὴν ἔξιν οὐπω ἐνερ-

8. « Et respondens angelus dixit ei: ecce eris tacens neque loqui valens, propte-
 » rea quod verbis meis non credidisti (addendum est, quod subintelligitur, nempe
 » simpliciter et sine inquisitione), quae tempore suo complebuntur. » Recepit ergo Za-
 charias signum ei rei consentaneum, nempe vocis caducae silentium, pro voce viva
 ac substantiali quae mox ei parienda erat. Interim complicatis labiis, laudat vocibus
 auditui imperviis prolis datorem: « egressus enim, inquit, loqui non poterat: et cog-
 » noverunt, quod visionem vidisset in templo: et ipse erat innuens, mansitque
 » mutus. » Partim quidem ne interrogaretur, quia ferendum non erat ut visio passim
 audiretur: partim vero, ut qui quodammodo excesserat ex sensibus, totusque in se
 ipso visionem ruminabatur, mutus esset ad verberantes aërem sermones. Nec inve-
 risimile est prophetae patrem, prophetiae argumentum heic significare, id est for-
 tasse legalis cultus cessationem, prae divulgatione cultus secundum gratiam in Io-
 hannis nativitate. Sed iam, intermediis omissis, quae ad praesentem diem non per-
 tinent, quaeque vires nostrae persequi nequeunt, rursus ad id quod instat veniamus.

9. « Et factum est, inquit, quum audisset Elisabet salutationem Mariae, exul-
 » tavit infans gaudio in utero eius. » O Iohannes, felix infans, vigil embryon! Qui
 es in utero, quomodo in mundo? qui nondum es perfectus, quomodo es absolu-
 tissimus? qui semestris, quomodo longaevus? qui nondum cogitare potes, quomodo
 es prudentissimus? qui loqui non potes, quomodo expedite disseris? dic nobis
 dic age; tenebroso materni uteri loco adhuc conclusus, visualem vim nondum exer-

Ἰῶν, τὸν ἀκουστικὸν ψόφον οὐπω εἰσδεχόμενος, τὸν φωνητικὸν φθόγγον οὐπω ἐκβοῶν, τὴν περιπατητικὴν κίνησιν οὐπω μετεिल्φῶς, τὸ γελαστικὸν ἰδίωμα οὐπω ἐπιτετηδευκώς· πῶς διορᾷς; πῶς ἐπαΐεις; πῶς Θεολογεῖς; πῶς περὶ σκιρτᾷς; ποταπῶς ἀγάλλῃ; ἀπόκριναι ἡμῖν ἀπόκριναι ὦ πανάγαστε· μέγα, φησὶν, τὸ τελούμενον μυστήριον, καὶ ἔξω ἀνθρωπίνης καταλήψεως τὸ δρᾶμα· καινοτομῶ εἰκότως τὴν φύσιν διὰ τὸν καινοτομεῖν μέλλοντα ὑπὲρ φύσιν· ἔμβρυος* ὦν ὁρῶ, ἐπειδὴ περ Τὸν Τῆς δικαιοσύνης ἥλιον βλέπω κυοφορούμενον· ἐνω-
τίζομαι, ἐπειδὴ περ ἐπαΐω, ὡς φωνὴ τοῦ μεγάλου λόγου τικόμενος· ἀναβοῶ, ἐπειδὴ περ τὸν μονογενῆ υἱὸν τοῦ πατρὸς κατανοῶ σαρκούμενον· σκιρτῶ, ἐπειδὴ περ τὸν τοῦ παντὸς ποιητὴν αἰσθάνομαι ἀνθρωπομορφούμενον· ἀγάλλομαι, ἐπειδὴ περ τὸν λυτρωτὴν τοῦ κόσμου διανοοῦμαι σωματούμενον· ἀρχὴν ὑμῖν, φησιν, σημαίνομαι τῆς τοῦ θεοῦ ἐν κόσμῳ εἰσαγωγῆς καὶ σωματικῆς προσελύσεως· προτρέχω τῆς ἐπιδημίας, καὶ οἶον ἐξάρχω ὑμῖν τῆς ἐξομολογήσεως· λάβετε ψαλμὸν, δαυιτικῶς εἰπεῖν, καὶ τύμπανον προφητικῶς, ψαλτήριον Τερπνὸν μετὰ κιθάρας· ἄσατε αὐτῷ καὶ ψάλατε αὐτῷ· διηγήσασθε πάντα τὰ θαυμάσια αὐτοῦ.

* retro ἔμβρυον.

Ι'. Ἄρ' οὖν, Ἰωάννη, ὑπερανέστης τὰ ἐπίγεια; προέκυψας εἰς τὰ οὐράνια; ὑπερاناβέβηκας ἀγγελικὰς καὶ πρωτουργικὰς διακοσμήσεις; πῶς οὖν Ἦ ὥν περ τὴν φύσιν οὐκ ἐπελάβου, τούτων τὴν τάξιν καὶ ἀξίαν ἀπεκληρώσω; τὸ αὐτοῖς ἐξ αἰῶνος ἄδηλον καὶ ἀδίδακτον, εὐθύς ὡς μετὰ θεὸν διαπορθμεύσας καὶ διαγείλας ἡμῖν ταῦτα ἔτι μαινόμενος; οὐκ ἀεροπόνησα, φησὶν, οὐκ ἐνεφελοδρόμησα, οὐχ ὑπερουράνισα, οὐχ ὑπερανέστηκα τῶν φλογερῶν καὶ ἀσωμάτων δυ-

cens, aure strepitum nullum hauriens, vocalem sonum nondum emittens, ambulatorii motus nondum particeps, risum hominis proprium adhuc non exserens; quomodo audis? quomodo res divinas eloqueris? quomodo exsilis? quomodo exultas? responde, o mirabilissime. Magnum est, ait, mysterium, et actus ab humana remotus comprehensione. Merito innovo naturam, propter eum qui est innovaturus res supra naturam. Embryo quum sim, attamen cerno, quia iustitiae solem in utero gestatum video. Aurium sensu polleo, quoniam audio me vocem magni Verbi nasci. Clamo quia unigenitum filium patris considero incarnatum. Exsilio, quia rerum omnium creatorem sentio hominis formam sumpsisse. Exulto, quia redemptorem mundi intellico corporatum. Principium vobis, inquit, significo Dei in mundum ingressus, et corporalis processus: praecurro adventui, et quodammodo vobis praeceo confessionem. Sumite psalmum, ut cum Davide loquar, et tympanum ut cum propheta, psalterium iucundum cum cithara, cantate et psallite illi, narrate omnia mirabilia eius.

10. Num ergo, o Iohannes, supra terrena excessisti? caelestia inspexisti? ultra angelicas et primigenias creaturas ascendisti? Quomodo igitur quorum naturam non es sortitus, horum ordinem ac dignitatem recepisti? ita ut quod a saeculo ignotum erat et non traditum, statim quasi praeter Dei institutum huc attuleris, nobisque nunciaveris, quum tu adhuc obstetricio opere indigeas. Non aërem inquit verbero, non discurreo nubes, non caelos transcendere, non excessi supra igneas incorporeasque

νάμεων· μὴ τοῦτο ὑπονοείσθω, ἀλλ' ὁ ἐπάνω πάντων ὢν, καὶ μένων ἐν τοῖς πα-
τρῶοις κόλποις σὺν ἁγίῳ πνεύματι, λαθὼν ἀδιαστάτως ἅπαντας τοὺς πυρίνους
λειτουργοὺς αὐτοῦ, ὡς ἐπ' ἄλλον οὐρανὸν εἰσεληλυθὼς ἐν τῇ γαστρὶ τῆς ἀει-
παρθένου Μαρίας, ἐνεφάνησεν ἑαυτὸν καὶ μεμυσταγώγηκέ μοι τὰ τηλικαῦτα
μηνυτῆς οὖν εἰμὶ τοῦ βρέφους, ὅτι παιδίον γεννᾶται ἡμῖν; υἱὸς καὶ ἐδόθη ἡμῖν,
κατὰ τὸν μέγαν Ἡσαΐαν *, ὁ πρὸ αἰώνων θεός· στείροφυῆς γόνος τυγχάνω, ὅτι
παρθενικὸς ὁ τόκος προελεύσεται· ὦ τῆς ὑπερφυοῦς μεγαλουργίας· ὦ τῆς παρα-
δόξου τερατουργίας· οἶα ἡμῖν τὸ ἀτικτόν βρέφος εὐαγγελίζεται σήμερον; πηλίκᾳ
ἡμῖν ὁ Ἑλισάβετ τόκος θεολογῶν προμεμήνυκε; σκιρτάτω ὑφ' ἡλίοις ἅπασα,
χορευέτω ἡ ἐκκλησία προεόρτια, προεισόδια τὰ γενέσια τῶν Χριστοῦ γενεθλίων
πανηγυρίζουσα, καὶ χαρᾶς πληρούσθω τὰ σύμπαντα τὸν μηνυτὴν δεξάμενα τῆς
τοῦ παμβασιλέως ἐπελεύσεως.

ια'. Ἀλλ' ὦ μακάριε Ἰωάννη, ὁ τῶν μεγίστων μέγιστε προφήτης, ὁ πρωτί-
στος ἐν ἀποστόλοις· ὁ τῶν μαρτύρων ἐξοχώτατος μεγαλόμαρτυς, ὁ τῆς ἐρήμου
θεοκόσμητος πολιοῦχος, ὁ τοῦ ὠραιότατου νυμφίου φίλος ἡγαπημένος, ὁ τοῦ
ἀφράστου φωτὸς λύχνος ἡτοιμασμένος, ὁ τοῦ ἀμόμου ἀμνοῦ κήρυξ πεπιστευ-
μένος ὁ τῆς πατρικῆς φωνῆς ἄριστος ἐπαπροάμων, ὁ βαπτιστὴς Χριστοῦ κεκηρυγ-
μένος, ὁ τῆς Ἡρώδου ἀσελγείας ἐλεγχος πεπαρρησιασμένος, ὁ τοῖς ἐν ἄδου
τὴν ζωὴν προμηνύσας, ἡ θεοσήμαντος σαλπιγξ τῆς οἰκουμένης, ἡχησον καὶ νῦν
ἡμῖν οὐρανόθεν, ταῖς ἱερωτάταις πρεσβείαις, καὶ εὐμενὲς ἔσο τῷ ἐπάδοντί σοι
λαῶ τῇ τε ἐλαχίστῃ σου ποίμνῃ, σὺν τῷ διαφέροντί μοι πατρί 1) συλγνωμονῶν
τε αὖ τῆς Τολμηρᾶς μου τοῦ πτωχοῦ ἐλχειρήσεως, οὐχ ὡς δωροφορίαν, ἀλλ' ὡς

virtutes. Nemo id suspicetur: nam qui supra res omnes est, manetque in paterno sinu cum sancto spiritu, clam prorsus omnibus igneis ministris suis, quasi in aliud caelum uterum ingressus semper virginis Mariae, manifestavit se mihi, atque haec talia tantaque edocuit. Ergo infantis index sum, nempe quod puer nascitur nobis, et filius datus est nobis, prout magnus Isaias ait, Deus ante saecula. Natus de sterili sum, quia mox virgineus quoque partus prodibit. O opus magnificum et supernaturale! o inexpectatum miraculum! Qualia nobis infans nondum natus hodie annuntiat! quantas nobis partus Elisabetae res divinas praedicat! Exultet terra universa, pervigilio hoc ecclesia quasi choreis plaudat, festivitatem scilicet Christi natalibus prae- vium sollemni concione celebrans: omnia prorsus gaudio diffuant, dum indicem excipiant adventus regis universalis.

11. Sed o beate Iohannes, qui maximorum maximus propheta es, primus inter apostolos, martyrum summus magnusque martyr, deserti divinitus exornatus patro- nus, formosissimi sponsi dilectus amicus, ineffabilis lucis instructa lucerna, imma- culati agni praeco fidelis, paternae vocis egregius auscultator, Christi baptizator electus, herodianae libidinis cum fiducia reprehensor, vitae nuncius his qui in in- feris erant, tuba mundo Deum significans, nunc quoque nobis caelitus resones per sacratissimas intercessionibus: propitius esto laudanti te populo, et pusillo gregi tuo, cum eccellente patre meo: mei quoque pauperculi audaci ausui indulgens: nec ve-

1) De hoc monasterii patre, vel episcopo, etiam initio orationis.

παρὰ δούλου ἀχρείου ὠφειλὴν σοι σὺν φόρῳ τὲ καὶ πόθῳ προσαγομένην· ᾧ ἡ δόξα καὶ τιμὴ καὶ ἡ προσκύνησις, σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ καὶ παναγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Ε΄

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΠΟΤΟΜΗΝ ΤΗΣ ΙΕΡΑΣ ΚΕΦΑΛΗΣ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ
ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ ΚΑΙ ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ.

Α΄. **Φ**αινή καὶ θεοχαρὴς ἡ συναγείρουσα ἡμᾶς πρὸς ἑορτασμὸν πνευματικὸν πανήγυρις σήμερον, ᾧ φιλόχριστοι· φαινή δὲ καὶ ἐξ αὐτῆς τῆς ἐπωνυμίας τοῦ μνημονευομένου, ὅτι λύχνος φωτὸς ἔστι· τε καὶ λέγεται, εἰκότως προσαγορευομένη· οὐ δὴ που τὸ ὑλικάς μαρμαρυγαῖς περιουγάζειν τὰς σωματικὰς ἡμῶν ὀφείας· εἴη γὰρ τούτων οὐκ ἀειφανὴς ἡ λάμψις, τῷ ἀντιφράσσοντι σκιάσματι ἐκάστοτε διακοπτομένη· ἀλλὰ τὸ ταῖς ἀκτίσι τῆς θείας χάριτος ἐναστράπτειν τὰς καρδίας τῶν συνεληλυθότων ἀεὶ, καὶ πρὸς τὴν τοῦ δικαίου ἀθλησιν ἀναπέμπειν τὰς διανοητικὰς ἡμῶν θεωρίας, ἵν' ἐκεῖνο τὸ μακάριον πάθος νοερῶς πως ὀψόμενοι, ὑπόθεσιν εὐφροσύνης ἑαυτοῖς ὑποστησόμεθα· ἄλλου μὲν γὰρ αἷμα ρύεν ὑπὸ γῆν ξίφει, οὐκ ἂν τέρψειεν ἀνθρώπου θάνατον, οὐδ' εἰς ἀκοὴν ἐλθὼν σεπτοποιεῖ τὴν μνήμην τοῦ τεθνηκότος ὁ λόγος· οὐ γὰρ ἡ ῥοὴ ζωῆς στέρησιν φέρει, πῶς ἂν τὸν φύσει φιλόζωνον ἔλξειεν τοῦτο; τουναντίον δὲ μᾶλλον ἐν συγγότητι προσώπου εἰς οἶκτον ἀγάθοι καὶ ἐλεεινολογίαν τοῦ πάθους, εἰ μὴ τι γὰρ ἄρα ἔξω φρενῶν ἢ θηριώδη τὸν τρόπον εὗροι τὸν τοιοῦτον

Cod. vat. 1671.
f. 354.

luti oblatum munus, sed quasi debitum servi inutilis tributum tibi amanter persolutum, excipe. Cui gloria et honor atque adoratio, cum omnipotente patre et sanctissimo spiritu, nunc et semper et per saecula saeculorum. Amen.

Ο Ρ Α Τ Ι Ο V.

LAUDATIO IN ABCISIONEM SACRI CAPITIS MAGNI BAPTISTAE
ET PRAECURSORIS CHRISTI.

1. **S**plendida et Dei gaudio plena haec est celebritas, quae nos ad hoc spiritale festum hodie congregat, o philochristi. Splendida, inquam, ob ipsum memorati nomen, qui lucerna lucens et est et dicitur, et iure meritoque sic denominatur; non autem quia materialibus faculis corporeos oculos nostros illustrat. Nam illarum quidem non est perpetuus splendor, quia contraria semper abrumpitur obscuritate; sed haec (sollemnitatis) divinae gratiae radiis congregatorum corda semper illuminat, atque ad iustitiae exercitium mentes nostras meditabundas impellit, ut beatam illam passionem intellectualiter quodammodo spectantes, causam hinc laetitiae nobis constituamus. Profecto alterius cuiuslibet gladio effusus in terram sanguis, nullius hominis visum exhilararet; neque ad aurem delatus mentem solet laetificare sermo morientis. Namque ubi sanguinis effusio vitae iacturam fert, quomodo id inquam hominem per se vitae amantem delectabit; et non potius cum vultus tristitia ad luctum trahet atque ad eius passionis miserationem? nisi forte aliquis existat vel mente alienatus vel ferino more imbutus, ut brutorum aliquot natura est, quae spectaculis sibi obiectis

ἐν ῥοπάλῳ κατὰ τοῦ κροτάφου θανάτῳ παραδίδωσιν· τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Μίχαίου ἅγιον αἷμα, ὃν ἀνεΐλε κρημνίσας Ἰωράμ υἱὸς Ἀχαάβ τὰ θεῖα παρρησιαζόμενον· ἤλεγχε γὰρ αὐτὸν ἐπὶ ταῖς ἀσεβείαις τῶν πατέρων αὐτοῦ, καὶ ἃ γέγραπται· τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Ἡσαΐου ἅγιον αἷμα διχῇ διαιρουμένου ὑπὸ πριστῆρος παρὰ Μανασσῆ τοῦ ἐκκεκληκότος πρὸς εἰδωλολατρίκον σέβας τὸν εὐπαροίστρωτον καὶ εὐπαρακόμιστον Ἰσραὴλ, οὐ φέροντος ἀκούειν τὰς τῆς προφητείας ἐκφάνσεις· τοιοῦτον τὸ τοῦ γενναίου Ἐλεάζαρ σὺν ἑπτὰ παισὶν καὶ μητρὶ θεόφρονι ἅγιον αἷμα, ὃ ἐξέχεεν Ἀντίοχος ἐν ποικίλοις βασάνοις, μὴ φέρον τὴν ὑπὲρ ἐντολῆς θεοῦ ἔνστασιν τῶν ἀηττήτων, οὓς πίστει θανάτου σφραγὶς ἐτελείωσει· τοιοῦτον τὸ τοῦ προφήτου Ζαχαρίου ἅγιον αἷμα ὃ πρὸ τοῦ θυτιαστῆριου ἢ πάροις τῶν Ἰουδαίων ὁμότις μαχαίρᾳ ἐξέχεε, οὐκ ἐνεγκοῦσα τὰς τῆς προφητείας ἐμφάσεις ἀκουτίζεσθαι· καὶ τί δεῖ μοι πλεῖστα ἀναλέγειν, παρ' ὧν τὸ τῶν ἀποστόλων προφητῶν τε καὶ μαρτύρων συλλήβδην εἰπεῖν ἅγιον αἷμα, ὃ πολλοὶ παλαμναῖοι πολυτρόπως ἐξέχεαν, ὡς ὕδωρ πολὺ κυκλοῦν τὴν ὑπὸ οὐρανὸν, καὶ τῆς ἀσεβείας ὑπάρχον σβεστήριον;

γ'. Τοιοῦτον τὸ τοῦ βαπτιστοῦ Χριστοῦ καὶ προδρόμου ἁγίου αἷμα, περὶ οὗ ἡμῖν ὁ προκειμένος λόγος· ὃ κεκινῶεν ὡς μῦρον πολυτελὲς ἐξ ἱεροῦ Τραχήλου εὐωδιάζον τὴν οἰκουμένην· αἷμα, ὃ συνήθροισεν οὐ γαστρὸς ἡδονή, οὐκ οἴνου μετάληψις, οὐ κρεῶν ἐδωδὴ, οὐκ ἄλλου τινὸς τῶν λιπαίνειν καὶ ἡδύνειν εἰωθότων τὰς ὀρέξεις, ἀλλ' ἐξ αὐτῶν τῶν σπαργάνων μέχρι τέλους ἡ τῆς ἐγκρατείας ἐμπεποίηκε χάρις· ἦλθε γάρ, φησιν, ὁ Ἰωάννης μήτε ἐσθίων μήτε πίνων*· αἷμα τὸ προκεινωθὲν τοῦ δεσποτικοῦ καὶ ἀθανάτου ποτηρίου· ἐχρῆν γὰρ τὸν τοῦ φωτὸς

* Matth. XI. 18.

prophetae Michaeae sanctus sanguis, quem praecipitio interemit Ioramus Achaabi filius, divina confidenter nunciantem: etenim ab hoc, ut ait scriptura, de parentum scelerebus arguebatur. Talis quoque prophetae Isaiae sanctus sanguis bifariam serra dissecti a Manasse, qui ad idololatricum cultum concitaverat insanientem facile volubilemque Israhelem, quique propheticas revelationes audire non sustinebat. Talis etiam fortis Eleazari cum septem adolescentibus et divini animi matre, sanctus quem Antiochus diversis cruciatibus effudit sanguis, dum constantiam invictorum hominum pro Dei lege moleste fert, quos in fide perfecit mortis sigillum. Talis denique prophetae Zachariae sanctus sanguis, quem ante altare vesana Iudaeorum crudelitas gladio effudit, dum vaticiniorum notitiam audire recusaret. Sed cur me plura recensere oportet, praeter quam compendio dicere de apostolorum prophetarum ac martyrum sancto sanguine, quem scelesti multi homicidae effuderunt, quasi aquae copiam in terrae circuitu, quique impietatis extinguendae vim habuit?

3. Talis est baptizatoris Christi praecursorisque sanctus sanguis, de quo nobis hic institutus est sermo; qui exhaustus fuit ut pretiosum unguentum ex sacra cervice, et terrarum orbem suavitate perfudit: sanguis, quem non ventris voluptas adunavit, non vini sumptio, non carnum esus, non aliud quidquam pinguefacere solitum et commotionibus nostris blandiri; sed quem ab incunabulis usque ad vitae finem abstinentiae gratia confecit: venit enim, scriptura inquit, Iohannes neque manducans neque bibens: sanguis, qui dominici immortalis poculi effusioni praeivit. Oportebat

πρόδρομον διὰ τῆς ἐκ στερείρας αὐτᾶστικῆς αὐτοῦ προόδου τοῖς ὑπὲρ τῆς ὀφθέντα, καὶ τοῖς ὑπὸ τῆν διὰ θανάτου κήρυκα φωτισιδῇ χρηματίζει 1). αἷμα, ὃ τῆς τοῦ Ἀβελ σφαγῆς πολυπλασίως εἰς τὰ ὄντα κυρίου σαβαὼθ διαβεβόηται τοῦ γὰρ ἔργου ἡ ποίησις, φωνῆς μυστικῆς ἐστὶν ἀναβόμβησις, οὐ διὰ φωνητικῶν ὀργάνων προΐουσα, ἀλλὰ τῇ τῆς ἐνεργείας δυνάμει ἀκουτιζομένη· αἷμα, τὸ πατριαρχῶν μὲν αἰδεσιμώτερον, προφητῶν δὲ τιμαλφέστερον, καὶ δίκαιων ὁσιώτερον· ἐπεὶ καὶ ἀποστόλων προφερέστερον, καὶ μαρτύρων εὐκλείεστερον, ὡς ὁ λόγος παρὰ τοῦ μεγάλου λόγου τὴν μαρτυρίαν φέρει· αἷμα, τὸ πάσης ἀνδοβαφικῆς εὐχροίας χαριέστερον ὡραΐζον τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, ὑπὲρ δικαίου κενωθὲν ἐπὶ τέλει τοῦ παλαιοῦ νόμου, καὶ τῆς Χριστοῦ παρουσίας προεισόδιον ἀνδρός τυγχάνον.

δ'. Ἀλλ' ὅπως τοῦτο, καὶ δι' οὗ τίνος, καὶ ἐφ' ἧπερ ὑποθέσει κεκένῳται, με-
 * Matth. XIV. 3. θαρμοστέος ἡμῖν ἀπὸ τῶν ἱερῶν εὐαγγελίων ὁ λόγος· «ὁ γὰρ Ἡρώδης, φησὶ *,
 ,, κρατήσας τὸν Ἰωάννην ἔδωκεν αὐτὸν καὶ ἔθετο ἐν φυλακῇ διὰ Ἡρωδιάδα τὴν
 ,, γυναῖκα Φιλίππου τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ· ἔλεγε γὰρ αὐτῷ ὁ Ἰωάννης, οὐκ ἔξ-
 ,, εστὶ σοι ἔχειν αὐτήν· καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτείνειν, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι
 ,, ὥσπερ προφήτην αὐτὸν εἶχον.», Πρῶτον ζητήσω τίς οὗτος ὁ Ἡρώδης, τῆς
 ὁμωνυμίας ἀσάφειαν ἐμποιοῦσης τοῦ ὀφειλομένου προσώπου δηλοῦσθαι· ὁ τε-
 τράρχης δηλονότι· ὁ γὰρ τούτου πατὴρ, ὁ τῶν νηπίων ἀναιρέτης τετελευτηκὼς
 ἦν πάλαι· τίνος δὲ χάριν ἠλέγχετο παρὰ τοῦ Ἰωάννου; ὅτι τὴν νομίμως συν-

enim lucis praecursorem, postquam splendida sua de sterili matre nativitate terrae apparuerat, subterraneis quoque locis per mortem suam praedicatorem illustrem fieri. Sanguis, qui multo magis quam Abelis caedes, ad aures Domini sabaoth clamat: nam peractio operis, mysticae cuiusdam vocis est resonantia, non per vocalia organa prodiens, sed ob suae efficaciae virtutem audita. Sanguis patriarchis venerabilior, prophetis honorabilior, iustis sanctior; nam et apostolis praestantior est, et martyribus nobilior, ut magni Verbi verbum testatur. Sanguis qualibet coloria tinctura gravior, Christi ecclesiam venustans, pro iustitia exhaustus sub veteris legis finem, et Christi advenientis ingressum floris instar exornans.

4. Sed iam quomodo hic sanguis, et cuius opera, et quam ob causam exhaustus fuerit, explanabit nostrade sacris evangeliis deducta oratio. «Herodes enim, inquit scriptura, tenuit Iohannem, et alligavit eum, et posuit in carcere propter Herodiadem uxorem Philippi fratris sui. Dicebat enim illi Iohannes: non licet tibi eam habere: et volens illum occidere, timuit populum, quia sicut prophetam eum habebant.» Quaeratur primum quis iste Herodes, etenim homonymia ambiguitatem inducit quominus vera persona dignoscatur. Nimirum est hic tetrarcha. Namque huius pater qui infantes interemit, multo ante obierat. Cur hic autem a Iohanne reprehendebatur? quia legitima eiecta coniuge, Aretae regis filia, Philippi

1) Quod Baptista extinctus praedicaverit detentis apud inferos animabus, sententia patrum aliquot fuit, nempe Hippolyti, Origenis, et Eusebii alexandrini, ut in Spicil. rom. T. IX. p. 685. diximus; quibus addendus est auctor tractatus de remuneratione statim post obitum animabus danda, item apud nos Script. vet. T. VII. p. 266, et nunc denique Theodorus.

αφθεῖσαν αὐτῷ γυναῖκα ἐκδεδιωκώς, ἤγουν τὴν θυγατέρα Ἀρέτα τοῦ βασιλέως, τὴν τοῦ ἀδελφοῦ Φιλίππου Πρωδιάδα παρὰ νόμῳ ἐγήματο· ἐξῆν γὰρ αὐτὸν ἄπαιδα οὖσαν ἀγαγέσθαι εἰς βίωσιν πρὸς ἀνάστασιν ἀδελφικοῦ σπέρματος, κατὰ τὸν μωσαϊκὸν νόμον· ὑπόπαιδα δὲ τυγχάνουσιν, οὐδαμῶς 1)· ἦν δὲ αὐτῇ θυγάτριον, ἡ ὁμώνυμος Ἡρωδιάς 2) τὸ ἔλθον τῆς ἀσπίδος, τὸ διαβολικὸν ὄργανον τῆς οἰκείας ἀπωλείας· οὐκοῦν εἰκότως ὁ ἔλεγχος παρὰ τοῦ Ἰωάννου· καὶ οὗτος ὑπομνηματικὸς ἀλλ' οὐχ ὑβριστικὸς, ἰατρευτικὸς ἀλλ' οὐ τραυματοποιός· τί γάρ φησιν; οὐκ ἐξεστὶ σοι ἔχειν αὐτήν· ἐπὶ τὴν θείαν αὐτὸν νομοθεσίαν ἄνεις, τοιαῦτα πῶς λέγων· Ἴδε καὶ ἐπίγνωθι τί σοι ὁ νόμος παρακελεύεται *· «ἐὰν δὲ κατοικοῦσιν ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ ἀποθάνῃ εἷς ἐξ αὐτῶν, σπέρμα δὲ μὴ εἴη αὐτῷ, οὐκ ἔστιν ἡ γυναῖκα τοῦ τεθνηκότος ἐξω ἀνδρὶ μὴ ἐγγίζοντι· ὁ ἀδελφὸς τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς εἰσελεύσεται πρὸς αὐτήν, καὶ λήψεται αὐτήν ἑαυτῷ γυναῖκα, καὶ συνοικήσει αὐτῇ· καὶ ἔσται τὸ παιδίον, ὃν ἂν τεχθῇ, κατασταθήσεται ἐκ τοῦ ὀνόματος τοῦ τετελευτηκότος, καὶ οὐκ ἐξαλειφθήσεται τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἐξ Ἰσραὴλ·», ταῦτά σοι ὁ νόμος παρακελεύεται· σὺ δὲ εἰσοικήσω τὴν ἔχουσαν παιδίον ἐκ τοῦ ἀδελφοῦ σου· μὴ δὲ παραβῆς τοῦ νομοθέτου τὸν ὅρον· μηδ' αὐτὴν ἀλουργίδα μολύνῃς αἵματι ἀνοσίῳ· μήτε μὴν ὁ ἄλλοις τύπος εὐνομίας ὀφείλων καθεστάναι, τοῖς ὑπὸ χεῖρα αἷτιος ὀφθεῖναι παρανομίας· καὶ τούτῳ ὑποίσοις τὸ κρίμα ἔνδικον, ὅτι κρίσις ἀπότομος ἐν τοῖς ὑπερέχουσι γίνεται.

* Deut. XXV. 5.

εἰ. Ὁ δὲ ἅμα τῷ κράτει, καὶ τὸ εἶναι θεὸν ἐπιλελησμένος, ἐμάνη, ἐξήφθη τῷ θυμῷ, ἀπεισεῖσατο τὸν ἔλεγχον· οὐκ ἐμιμήσατο τὸν Δαβὶδ, ὃς ἐπειδὴ

fratris uxorem Herodiadem sibi contra fas desponsaverat. Licuisset ei utique liberorum expertem ducere in coniugium ob suscitandum fratri semen, iuxta mosaicam legem: sed liberorum iam matrem non licebat: porro erat huic filiola homonyma Herodias, aspidis foetus, diabolicum perditionis suae instrumentum. Iusta igitur abs Iohanne reprehensio fiebat; et quidem monitoria non contumeliosa, medicinalis non vulnifica. Quid enim aiebat? Non licet sibi eam habere; atque ad legem provocabat, sic fere dicens: videsis et nosce quid tibi lex imperet. «Si fratres simul habitent, et unus» ex his moriatur, nec semen ei fuerit; non dabitur extincti uxor viro haud pro-pinquo; sed viri illius frater ingrediatur ad eam, sumetque sibi uxorem, et cum illa habitabit: et si filium pariet, constituetur ex defuncti nomine, et non deletur nomen eius ex Israhel.» Haec tibi lex imperat; tu vero uxorem duxisti, quae filiam ex fratre tuo susceptam habet. Ne itaque legislatoris praescriptum praetergrediaris; neque purpuram macules sanguine illicito; et quum ceteris exemplo esse debeas, cave ne subditiis causa peccandi efficiaris: ideoque iustam damnationem patiaris, quoniam districtum iudicium eos qui eminente dignitate sunt manet.

5. Ille autem potentia elatus, Deum existere oblitus, furebat, ira aestuabat, reprehensionem repellebat. Non est imitatus Davidem, qui a propheta Nathane de

1) Iosephus hebr. loco mox citando.

2) Errat Theodorus, nam diserte hanc Herodiadis filiam appellat Salomem, non Herodiadem, Iosephus antiq. lib. XVIII. cap. VI. 4.

ἡλέγχθη παρὰ Νάθαν Τοῦ προφήτου ἐπὶ μοιχείας ἐγκλήματι, ἐκείνην προεβά-
λετο τὴν φωνήν, ἡμάρτηκα τῷ κυρίῳ· οὐ διὰ τὴν Ταπείνωσιν καὶ κύριος παρεκ-
βίβασε τὸ ἁμάρτημα· ἀλλὰ κρατήσας, φησὶ, τὸν Ἰωάννην, ἤδεσεν αὐτὸν καὶ
ἔθηκεν ἐν φυλακῇ· ἐκράτησε τὸν φιλοσοφία ἀκράτητον, ὁ κεκρατῆμένος τῷ πά-
θει τῆς ἀσελγείας· ἔδθησε τὸν ἀπολελυμένον τῇ ἀπροσπαθείᾳ, ὁ δεδεμένος τῇ
μαλτάνᾳ τῆς ἀκολασίας· ἔθετο ἐν φυλακῇ τὸν φύλακα καὶ κήρυκα τῆς ἐκκλή-
σιας, ὁ καθεργαζόμενος τῇ πράξει τῆς ἀκαθαρσίας· “ Διὰ Ἡρωδιάδα Φιλίππου
,, τοῦ ἀδελφοῦ αὐτοῦ. ,, Ἡρωδιάδα τὴν τῆς Δαλιδάδος ὁμότροπον, καὶ τοῦ
διαβόλου συμπράκτορα· αὕτη γὰρ τὸν σύγκοιτον μᾶλλον δὲ σύνθετον ὥτρυνε
πρὸς τὴν τοῦ Ἰωάννου μανίαν· οὐ φέρω, φησὶ, κωμωδεῖσθαι βασίλισσα τυγ-
χάνουσα ὑπὸ τοῦ παιδὸς Ζαχαρίου· κάθες τὴν γλῶσσαν ἐν φυλακῇ τὴν ἐμὴν
στηλιτεύουσαν· κτεῖνον ἐν τάχει αἰχμῇ τὸν ἐμοῦ τὴν ψυχὴν τοῖς λόγοις ὡς βέ-
λεσι τραυματίζοντα. “ Καὶ θέλων αὐτὸν ἀποκτεῖναι, ἐφοβήθη τὸν ὄχλον, ὅτι
,, ὥσπερ προφήτην αὐτὸν εἶχον. ,, οὐ γὰρ ἡνίκα βουλευθῶσιν οἱ κρατοῦντες πρᾶ-
ξαί τι τῶν ἐκτόπων, εὐθὺς τὴν ὁρμὴν εἰς ἔργον ἄγουσιν, αἰδοῖ καὶ φόβῳ Τοῦ
ὑψηλοῦ ἀναβαλλόμενοι καὶ κλωθέντες εἰς ἑαυτοὺς τὸν ἐφαρμόζοντα καιρὸν
τῆς μοχθηρίας.

5'. ,, Γενεσίῳ δὲ ἀγομένων Τοῦ Ἡρώδου, ὠρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρω-
,, διάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρώδῃ, ὅθεν μεθ' ὅρκου ὁμολόγησεν αὐτῇ
,, δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσῃται· ὅτε ἐχρῆν αὐτὸν δοῦναι δόξαν τῷ θεῷ εἰς τόδε προ-
αχθέντα τὸ φῶς, τότε τοῦ σκότους τὰ ἔργα ἀσπάζεται· θυμηδείας γὰρ ὁ και-
ρὸς οὐκ ὀρχήσεως καὶ μάλιστα γυναικώδους ἐπὶ ἀρρενικῆς θείας· ἐξ ἧς τί τὸ

adulterii crimine coargutus, in vocem illam erupit: peccavi Domine: cuius ob hu-
militatem Dominus peccatum transtulit. Sed hic, inquit scriptura, comprehensum Io-
hannem vinculis constrinxit et carceri tradidit. Hominem philosophia invictum com-
prehendit is qui luxuriae passione tenebatur: hominem liberum, utpote omni passione
solutum, alligavit is qui intemperantiae vinculis constrictus erat: custodem praedi-
catoremque ecclesiae tradidit custodiae is qui impurorum actuum mancipium erat.
« Propter Herodiadem Philippi fratris sui; » Herodiadem, inquam, Dalilae moribus
similem, et diaboli complicem: ipsa enim tori socium vel potius adscititium ad
Iohannis odium impulit. Non fero, inquit, vituperari quae sum regina a Zachariae
filio. Trade carceri linguam quae me diffamat: perime statim spiculo illum qui suis
animam meam sermonibus ceu telis vulnerat. « Cumque eum vellet occidere, timuit
» populum, quia prophetae loco eum habebant. » Non enim siquando volunt reges
pravum aliquid agere, statim impetum suum in opus conferunt, reverentia metu-
que subditorum differentes atque intra se ipsos molientes idoneum futuro maleficio
tempus.

6. Dum autem agerentur Herodis natalia, saltavit filia Herodiadis in medio con-
vivio, placuitque Herodi, adeo ut cum iuramento promiserit se ei daturum quic-
quid petisset. Scilicet quum oportuisset eum dare gloriam Deo die hoc, quo in lucem
editus fuerat, tenebrarum maluit opera exsequi. Erat insuper laetitiae quidem tem-
pus hoc, non tamen saltationis praesertim feminae in virorum conspectu. Cuius rei

τικτόμενον; ὄρκος· ἐκ δὲ Τοῦ; φόνος· ἄνελε τὰς ρίζας τῆς κακίας, καὶ οὐ βλαστήσει καρπὸς τῆς ἀνομίας· τῶν πρώτων δὲ φυέντων, ἀναδοθήσεται δηλονότι τὸ πέρας τῶν πραγμάτων· “Ὁρχήσατο ἡ θυγάτηρ τῆς Ἡρωδιάδος ἐν τῷ μέσῳ, καὶ ἤρεσε τῷ Ἡρώδῃ·, καὶ τί γὰρ ἐμελλε πεπαιδεύσθαι παρὰ τῆς τεκούσης ἡ μαστροπόριος θυγάτηρ, ἢ τὸ ἐξορχεῖσθαι; καὶ τοσοῦτο ἐξησηκμένως ἔχειν περὶ τὴν ὀρχήστραν, ὥστε καὶ ἀρέσαι τῷ Ἡρώδῃ; ὅθεν μὲν ὄρκου ὠμολόγησεν αὐτῇ δοῦναι ὃ ἐὰν αἰτήσῃ· τοιαύτη γὰρ ἡ προπέτεια τῶν ἐμβαλχευομένων τοῖς πάθεσι τῆς ἀτιμίας, ἀπερισκέπτως ἀποφαινομένων κατὰ παντὸς οὔτινος δόξειεν· ἡ δὲ προβιβασθεῖσα ὑπὸ τῆς μητρὸς αὐτῆς, ἤρπαζε τὸν τῆς μαιφονίας θάνατον ὃν ὥδινε πάλαι ἀποτεκεῖν ἡ ἐχιδνοτόκος Ἡρωδιάς· καὶ πρὸς τὸ ἑαυτῆς θυγάτριον διαθερμανθεῖσα, ἔοικε τοιαῦτα λέγειν· ἴδε ὁ καιρὸς, τέκνον, ὃ ἐπιζητούμενος ἡμῖν· ἦνυσας τῷ ποδὶ τὸ ἐμοὶ φιλούμενον, πέπαυκάς μου τὸ ἀλγεινὸν τῷ τεχνικῷ σου λυρίσματι· κρύψωμεν εἰς γῆν τὸν ἡμᾶς στηλιτεύοντα· ἴθι τάχιον ταῦτα λέγουσα· δός μοι ὧδε ἐπὶ πίνακι τὴν κεφαλὴν Ἰωάννου τοῦ βαπτιστοῦ· ὃ μανίας ὑπερβολῆς αἵτημα· μονονουχὶ ἔτι μὴ ἐντροφᾶν εἶχε τῷ φονικῷ θεάματι· ἐδυσχαίρενεν ἡ μαινὰς καὶ φονεύτρια· οὐχ ἱκανὸν γὰρ ὅτι ξίφος διελάσαι τὰ τοῦ ἱεροῦ τραχήλου ἡρετίσω· ἀλλὰ γὰρ καὶ ἐπὶ πίνακι δοθῆναι σοι τὴν ἁγίαν κεφαλὴν ἐπραγματεύσω· ὃ ἀτάσθαλε, καὶ τῆς Ἰεζάβελ ἀπηνέστερον τὸ ἥθος ἔχουσα.

Ζ'. „Καὶ ἐλυπήθη φησιν ὁ βασιλεύς· διὰ δὲ τοὺς ὄρκους καὶ τοὺς συνανα·, κειμένους ἐκέλευσε δοθῆναι· καὶ πέμψας ἀπεκεφάλισε τὸν Ἰωάννην ἐν τῇ φυ·, λακῇ· καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι, καὶ ἐδόθη τῷ κορασίῳ· καὶ·, ἤνεγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς·, ὃ διαβολικῆς παρασκευῆς ἀποτελέσμα· τίς ὁ ἐπε-

quaenam sequela fuit? nempe iusiurandum. Quid inde vero? homicidium. Aufer malitiae radices, et non pullulabit fructus iniquitatis: etenim facto initio, rei quoque terminus consequetur. «Saltavit Herodiadis filia in medio convivio, et Herodi placuit.» Quid enim aliud edocta fuisset a matre filia Ienonia, quam saltare? immo et tantopere in eo ludo exerceri, ut ipsi Herodi placeret? qui idcirco ei recepit quicquid postulasset concessurum. Haec quippe est bacchantium in ignominiae passionibus temeritas, ut inconsiderate decernant de re qualibet, prout visum fuerit. Puella vero a matre sua instincta, occasionem arripuit cruentam necem postulandi, quam iamdiu viperina mater Herodias parturire parabat. Cerne, ait, o filia tempus nobis expetitur. Rem mihi optatam pede saltante confecisti; dolorem meum artificioso tuo cantu sedasti. Terrae infodiamus hominem, qui nos diffamat. Perge statim ita dictura: da mihi in hoc disco Iohannis baptistae caput. O summi furoris postulatio! Nisi ex cruento spectaculo fructum oculis consequeretur, haud satiata foret truculenta maenas. Non satis tibi fuit, quod cervicem sacram gladio secare incitasti; sed et in disco sanctum caput tibi dari curasti. O scelestas, et ipsa Iezabele crudeliorem indolem gerens!

7. «Et contristatus est, inquit scriptura, rex; sed propter iusiurandum, et propter» simul discumbentes, dari iussit: missoque spiculatore decollavit Iohannem in carce-» re: et allatum est caput eius in disco, datumque puellae, quae ad matrem detulit.»

νεγκλὸν κατὰ τῆς θείας κεφαλῆς τὸ ἀναιρέτικόν ξίφος; ὁ δεύτερος Δωὴκ, ὁ ἄνομος ὑπηρέτης, καὶ οὐ μιμητὴς τῶν ἐφεστηκότων ἐμφρόνως Σαοὺλ τῷ βασιλεῖ, ἡνίκα προσέτατε τοὺς τοῦ θεοῦ προφήτας ἀποκτενεσθαι. “Καὶ ἠνέχθη ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἐπὶ πίνακι”, συμπόσιον εἵποιμι ἢ φονευτήριον τὸ τοιοῦτον ἄριστον; δαιτυμόνας καλέσαιμι ἢ παλαμναίους τοὺς συνανακειμένους οἰνόφλοιγας; ὦ καινὸν θέαμα! ὦ πονήρον ὄραμα! ἐκεῖθεν ὄρνις παρετίθετο, ἐντεῦθεν προφητικὴ κεφαλὴ ἤγετο· ἐκεῖθεν οἶνος ἐχέετο ἄκρατος, ἐντεῦθεν αἷμα δίκαιον κρουνηδὸν ἐφέρετο· ὡς φοβερὰ ἡ ἀγγελία, καὶ φρικτὴ ἡ ἐξηγορία. “Καὶ ἐδόθη τῷ κο-
 „ ρασίῳ, καὶ ἠνέγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς”, φεῦ τῆς ἀτοπίας· ἐδόθη ἡ ἀτίμητος κἀρα ὑπὲρ ἀτίμου πρᾶξεως, τῇ ἐναγεῖ καὶ βεβήλῳ ἡ ἀγνὴ καὶ ἄφυστος καὶ τοῖς ἀγγέλοις αἰδέσιμος· καὶ ἠνέγκε τῇ μητρὶ αὐτῆς, οἷοναὶ παρέθηκεν ὡς ἐδέσματι ἐμφορηθῆναι τῇ ὀργώσει τὸν τοῦ προφήτου θάνατον· φάγε λέγουσα ὦ μήτερ σάρκας τοῦ ἀσάρκως βιώσαντος· πῶς αἷμα τοῦ ἀναίμονος· ἔχομεν διὰ παντὸς σεσιγημένην τὴν γλῶτταν τοῦ ἡμᾶς στηλιτεύσαντος.

ἡ. Καὶ προσελθόντες, φησὶν, οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ, ἦσαν τὸ σῶμα, καὶ ἔθαψαν αὐτό· ὅρα μοι ὦ φιλοῖστωρ εἰκονογραφουμένην 1) τὴν ταφὴν τοῦ δικαίου, καὶ τοὺς μὲν εἰκονομάχους ἐπιρράπιζε ὡς ἀληθείας ἐχθρούς· ἐναργῶς δὲ ὕπ’ ὅψιν λαμβάνων τὴν ἱστορίαν, πορίζου τὸ ὠφέλιμον πῶς ἐκ φυλακῆς αἴρεται ὁ ἅγιος σιδηροδέσιμος· πῶς ὁ παλαμναῖος ἐνατείνει τὸ ξίφος ἀπηνουειδῶς κατὰ τῆς ἱερᾶς κορωνίδος· πῶς ἀποθνήσκει ἡ μυροφόρος κἀρα ἐπιδέδοται τῇ κορυβαν-

O iniquae molitionis exitus! Quis divali capiti letale ferrum intulit? Novus Doëg, scelestus minister, haud certe imitator illorum qui sobrie restiterunt regi Sauli, Dei prophetas occidi iubenti. «Et adlatum est caput eius in disco.» Dicam ne convivium, an potius supplicii locum prandium hoc? Convivas ne appellem, an carnifices qui inflatis vino venis accumbunt! O spectaculum novum! o triste visum! Illinc avis apponebatur, hinc propheticum caput exhibebatur. Illinc vinum meracum fundebatur, hinc iustus sanguis quasi fons saliens manabat. Quam terrificus nuncius! quam horribilis rei narratio! «Datumque est puellae, et illa detulit ad matrem suam.» Hem summam absurditatem! Datum est inaeestimabile caput pro vili actu; impurae profanaeque feminae, res sancta et intacta, ipsis angelis honorabilis. Attulit ad matrem suam; videlicet obtulit quasi edaliam ingluviei matris quae prophetae necem discupiverat: comede, inquit, o mater, carnes viri qui sine carne vixit; bibe sanguinem eius, qui exsanguis in vita fuit. Tandem aliquando silentem habemus linguam hominis qui nos publica infamia aspergebat.

8. «Et accedentes, inquit scriptura, discipuli illius, sublatum corpus sepulturae » tradiderunt.» Specta mecum, studiose auditor, pictam in imagine iusti viri sepulturam, simulque iconomachos castiga ceu veritatis hostes. Cumque sedulo historiam pictam inspexeris, hinc tibi fructum compara: quomodo ex carcere producit sanctus vir catenis vinctus: quomodo carnifex gladium crudeliter intendit in sacrum verticem: quomodo abscisum et odorato cruore manans caput furenti He-

1) Patet expositam fuisse in templo pictam imaginem martyrii sepulturaeque Baptistae, unde captat occasionem concionator Theodorus increpandi more suo iconomachos.

τιώσῃ Ἑρωδιάδι· ὅπως δὲ θάπτεται τὸ ἱερὸν σῶμα χειρσὶ τῶν οἰκείων μαθητῶν, οἷονεὶ δακρυόντων, ψυχαλγούντων, στοιχηδὸν περιϊσταμένων καὶ τοῦ μὲν ἐφαπτομένου ποδῶν, τοῦ δὲ τὴν κεφαλὴν ἐφαρμόζοντος τῷ λοιπῷ σκῆνει, ἑτέρου θυμιῶντος καὶ τὰ ἐπικήδεια ἐπιψάλλοντος· ἐκεῖ εἰμὶ, ὃ ἀκροαταί, τῇ διανοητικῇ θεωρίᾳ, καὶ βλέπω τὴν ταφὴν τοῦ δικαίου ἐν εἰρήνῃ οὕσαν κατὰ τὸ ΓεΓραμμένον *. ὁρῶ τὸ ἀγγελικὸν ἐκεῖνο πρόσωπον, οὗ οἱ ὀφθαλμοὶ ὡς δύο φωστῆρες δύσαντες, καὶ οὗ τὸ ὅλον εἶδος τῆς ὀψέως χρηστοφανῶς ἀποτετύπεται· ἄπνουν μὲν τῆς ἐπικήρου ζωτικῆς ἐνεργείας, εὐπνουν δὲ ὅτι μάλιστα τῇ τῆς Θείας χάριτος μυρωδίᾳ· ἀσπάζομαι τὰς ἱερὰς χεῖρας ἐκείνας, ὧν ἡ ἀφῆ ἀνέπαφος τῇ ἁμαρτίᾳ, καὶ ὧν τῷ δακτύλῳ ὁ αἶρων τὴν ἁμαρτίαν τοῦ κόσμου τοῖς ἀνθρώποις καθυπεδείχθη· προσκυνῶ τοὺς ὡραίους πόδας ἐκείνους, ὧν τὸ εὐαγγελίζεσθαι τὰ ἀγαθὰ τοῖς ἐπὶ γῆς, καὶ δι' ὧν προκατηρτίσθη ἡ ὁδὸς τῆς τοῦ κυρίου παρουσίας· παρεῖτω μοι πρὸς προσκύνησιν καὶ ἡ τιμία ἄλυσις ἐφ' ἣ ἐδεσμήθη ὁ πολυτίμητος ἐν ἀνθρώποις ἄγγελος· παρεῖτω μοι καὶ ἡ σεβασμία πῖναξ, ἐφ' ἣ ἐπετέθη ἡ χρυσοῦ τιμαλφεστέρα πανσέβαστος κάρα· οὗ δὲ γε τὴν μάχαιραν τοῦ παλαμναίου τὴν διελάσασαν κατὰ τοῦ ἱεροῦ τραχήλου εἰ εὖροιμι, ἀπροσκύνητον ἐάσαιμι· οὐδέ γε τοῦδαφος ὑφ' οὗ ἐφρουρήθη ὁ θησαυρὸς εἰ ἐπέτυχον, μὴ οὐχὶ προσεπτυσθῆναι ὡς μετὰδοτικὸν χάριτος· ὃ μακάριε Τάφε καὶ οὐ πικρὲ λίθε, ὃς ἔχεις τὸ τρισμακάριον ἐκεῖνο σκῆνος, ὑπὲρ σμαράγδων καὶ μαργάρων σωρείας ἔνδον συνειλημμένον· ἐκεῖ τοιγαροῦν παρῇν ὁρατῶς μὲν ὁ τῶν μαθητῶν ὄμιλος, ἀοράτως δὲ ἀγγέλων πληθὺς, τὸν ὁμώνυμον αὐτὸν ἄγγελον

* Is. LVII. 2. gr.

rodiadi traditur: quomodo sacrum corpus manibus discipulorum sepelitur, moestorum, illacrymantium, globatim adstantium; dum alius pedes tangit, alius caput reliquo corpori rursus accommodat, alius thurificat, et funebria psallit. Illic sum, o auditores, mentis meae visione, cernoque sepulturam iusti in pace versantem, ut ait scriptura. Cerno angelicam illam faciem, cuius oculi ceu duo luminaria occubuerunt, et cuius tota vultus species bonitatis typus videtur. Video exanimem, quod attinet ad temporalis vitae actionem, apprime tamen animatum quod attinet ad divinae gratiae pretiosum odorem. Sacras illas deosculor manus, quarum tactus peccato fuit intactus, et quarum digito ille qui tollit peccatum mundi hominibus demonstratus fuit. Adoro pulchros pedes illos, quorum fuit officium bona nunciandi incolis terrae, et a quibus parata fuit via Domini adventui. Iamque omittam dicere de venerabili catena, qua revinctus fuit praestantissimus inter homines angelus: omitto item honorabilem discum, in quo fuit repositum augustum illud et auro pretiosius caput. Quin adeo carnificis quoque ensem, qui per sacrum collum actus fuit, sicubi invenero, haud inhonoratum relinquam. Sed et ipsam humum, in qua thesaurus hic fuit conservatus, si quando incurram, amplectar, ut gratia fertilem. O beatum sepulcrum, et non triste saxum, quod beatissimum illud corpus continet smaragdorum margaritarumque cumulo rutilantius! Illic itaque visibiliter quidem aderat discipulorum turba, invisibiliter autem angelorum multitudo, qui homony-

1) Vides Studitae nostro cognitas tamquam sacras reliquias etenam discumque ad Baptistae martyrium pertinentes; de quibus aliisque Paciaudius de cultu s. Ioh. Bapt. dissert. VI.

ἐν σώματι, τὸν τοῦ κυρίου φίλον γνήσιον, τὸν νυμφαγωγὸν τοῦ νυμφίου, τὸν αἰφώπτον λύχνον τοῦ ἀφράστου φωτός, τὴν ζῶσαν φωνὴν τοῦ μεγάλου λόγου, τὸν προφήτου περισσότερον, τὸν μείζονα ἐν γεννητοῖς γυναικῶν εὐφημούντων, Γεραιρόντων, ἀναλόντων πρὸς οὐρανὸν, καὶ εἰς τὴν ἀλήρω χαρὰν ἀποκομιζόντων· τοιαύτη μὲν οὖν ὥς εἴρηται εἰρηναῖα ἡ Ταφὴ τοῦ δικαίου, ἀταλλιάσιμός τε καὶ τῷ κόσμῳ σωτήριος.

θ'. Ἡρώδης δὲ ὁ παράφρων, ἄρα γε κἀντεῦθεν τῆς δίκης τὸ ἀπόκριμα διέφυγεν; οὐ μὲν οὖν ἀλλ' ὥς εἴρηται 1) διὰ ταῦτα ὑπὸ παντός τοῦ ὑψηλοῦ ἀνταρσίαν ἀποτὰς κατασφάττεται· τοῦ Θεοῦ εἰς παιδείαν τοῖς εἰς ὕστερον βασιλεύσουσι τὰ κατ' αὐτὸν ἐκδειματοῦντος, ὥς ἂν μὴ τοῖς ὁμοίοις πάθεσι περιπέσειεν· ἀλλ' ἐντεῦθεν ἐπανελθὼν, ἀρμόζουσιν τῇ παρούσῃ ἡμέρᾳ φωνὴν δεῦρο ἐκβοήσομαι· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ὑπὲρ ἀληθείας τὴν κεφαλὴν ἀποτεμνόμενος μακαρίζεται, καὶ Ἡρώδης ὁ παράνομος· κωμωδούμενος διασύρεται· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος ἐν ταῖς ἀπάντων γλώσσαις τῷ τοῦ ἐλεγμοῦ διηγήματι τιμῆται, καὶ Ἡρώδης ὁ πανέκφρων ὑφ' ἐκάστου τῶν φοβουμένων τὸν κύριον τῇ μοιχείᾳ στηλιτευόμενος ἠτίμωται· σήμερον ἡ κεφαλὴ Ἰωάννου τοῦ προδρόμου ἐπὶ πίνακι προφέρεται ἱερὸν σφάγιον, καὶ Ἡρώδιās ἡ μοιχεύτρια στηλιτεύεται καὶ μὴ βουλομένη αἰώνια· σήμερον Ἰωάννου τοῦ προδρόμου τὸ αἷμα ὑπὲρ φυλακῆς Θείου νόμου χέεται, καὶ ὁ τοῦ προδρόμου ἀντίθετος διὰ τῆς ἀντιπραγίας ἐνδίκως θριαμβεύεται· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος διὰ τὴν πρὸς Ἡρώδην ὑπὲρ δικαίου παρρησίαν ἀποκτεννέται, καὶ βασιλεῖς τῆς γῆς τῶν ἰδίων συνθρόνων μὴ

mum sibi in corpore angelum, germanum Domini amicum, sponsi paranymphum; candelabrum semper lucidum ineffabilis lucis, vocem vivam magni Verbi, illum plus quam prophetam, maiorem illum in natis mulierum, collaudabant, celebrabant, in caelum tollebant, et ad immortale gaudium transferebant. Talis itaque fuit iusti viri pacifica sepultura, mundo laetifica et salutaris.

9. Num porro insanus Herodes, in hac etiam terrena statione ultionis poenam fugit? Minime gentium; sed, ut dicitur, propter hoc facinus subditorum omnium seditionem expertus, occisus fuit: Deo ob futurorum regum eruditionem res huius ad terrorem proponente, ne in paria facinora incurrant. Sed inde digrediens conveniente praesenti diei voce age iam exclamabo: hodie Iohannes praecursor, capite veritatis causa minutus, beatus dicitur, Herodes vero impius conviciis laceratur: hodie Iohannes praecursor omnium linguis propter regis reprehensi commemorationem honoratur, Herodes autem vesanus ab omnibus Dominum timentibus, adulterii vituperatione dehonestatur: hodie Iohannis praecursoris in disco circumfertur sacra Ianiena, Herodias autem adultera aeterno opprobrio vel nolens cumulatur: hodie Iohannis praecursoris sanguis propter divinae legis observantiam funditur, praecursoris autem adversarius propter contraria facta ignominiose traducitur: hodie Iohannes praecursor propter suam defendendae iustitiae coram Herode fiduciam occiditur; reges autem terrae, quominus a regnandi consortibus dissociantur eruditi,

1) Merito hanc narrat tamquam popularem traditionem de Herodis nece Theodorus; ille enim reapse non in civium rebellionem sed in Hispania exul obiit, ut diserte Iosephus narrat B. iud. lib. II. 9.

διαζευγῦσθαι παιδευόμενοι τὸν διαζευχθέντα ἀποπτύουσι· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος αἶρει σημεῖον ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ παραγγέλλεται πᾶς ἄνθρωπος ἀρκεῖσθαι τῇ ἰδίᾳ γυναικὶ καὶ περαιτέρω μὴ χωρεῖν· σήμερον Ἰωάννης ὁ πρόδρομος εἰς ἄδου κάτεισι, καὶ οἱ νεκροὶ χαρὰν τῆς Χριστοῦ παρουσίας ἀνεκλάλητον ἀκουτίζονται· σήμερον Ἰωάννην τὸν πρόδρομον κατατομηθέντα διὰ δικαιοσύνην Θεοῦ οἱ οὐρανοὶ ἐπευφράνθησαν, ἄνθρωποι δὲ ἐπὶ γῆς ὑμνολογοῦσιν ἐόρτια· καὶ μοι δοκεῖ ὁ μέγας τοῦ κυρίου πρόδρομος ἐξ οὐρανῶν ἡμᾶς ἐποπτεύειν, καὶ ὡς ὑμνωδοὺς αὐτοῦ θεοῖς χαρίσμασιν ἀμείβεσθαι· ἐν προφήταις ὡς ἀστὴρ ἐωθινὸς διαόπτων τὲ καὶ ὑπεραυγάζων· ἐν ἀποστόλοις ὡς ἥλιος ἐν μέσῳ ἡλίων προλάμπων καὶ ὑπερλάμπων· ἐν μάρτυσιν ὡς οὐρανὸς πεποικιλμένος τοῖς ἀστροῖς τῶν θαυμάτων· ἐν δικαίοις ὡς πολλοῖς τῆς δικαιοσύνης αὐχμήσιν ὑψηλωτέρος, τῶν κέδρων τοῦ Λιβάνου ὑπερφαινὼν· ὁ χαρὰν ἐξακουτίσας σήμερον τῇ οἰκουμένῃ· εἰ γὰρ πολλοὶ ἐπὶ τῇ γεννήσει αὐτοῦ χαρήσονται κατὰ τὰ λόγια, ἀνάλογον ἂν εἴη καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ Τελειώσει τὴν αὐτὴν ἔσεσθαι εὐφροσύνην, ἣν πανηγυρίζειν ἡξιώμεθα, ὅσοι ἐν ἱερατικῷ τε καὶ ἐρημικῷ, ἐν μοναδικῷ τε καὶ λαϊκῷ τάγματι πᾶσιν ἀνήκοντος τοῦ μνημοσύνου τὸ ἀγαλλίαμα· διαφερόντως δὲ ἡμῖν τοῖς τοῦ ἱεροῦ αὐτοῦ οἴκου 1) θιασώταις· οὗ μετ'ασχοίημεν τῶν πρεσβυτέρων ἔτι μάλα ἐκτενέστερον, ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ πατρὶ καὶ τῷ παναγίῳ καὶ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

eum qui se dissociavit contemnunt: hodie Iohannes praecursor vexillum in terra attollit, atque omnis homo admonetur ut propria uxore contentus, ulterius non procedat: hodie Iohannes praecursor ad inferos descendit, et mortui gaudium propter Christi adventum percipiunt ineffabile: hodie ob Iohannem capite propter iustitiam minutum caeli laetantur, simulque in terra homines festales hymnos dicunt. Et mihi quidem videtur magnus Domini praecursor de caelis nos aspicere, atque ut suos cantores divinis donis remunerari. Hic inter prophetas, stella est matutina discurrens et illuminans: inter apostolos, sol est in mediis solibus praeferens et supra ceteros radians: inter martyres, veluti caelum est sideribus variatum miraculorum: inter iustos, ceu multis iustitiae ornamentis alte frondescens, Libani cedros excedit. Hic hodie mundo universo gaudium intimat. Nam si multi in nativitate eius gavisuri erant, iuxta divinum effatum; consentaneum sit in eius quoque consummatione eandem esse laetitiam, quam nos sollemnitate hac celebrare digni fuimus, quotquot sacerdotalis, aut eremitici, aut monachalis, aut etiam laici ordinis sumus, cuncti scilicet sacra hac commemoratione gaudium adferente: praecipue vero nobis qui sacrae illius aedis contubernales; cuius propterea intercessionibus validioribus utinam fruamur! in Christo Iesu domino nostro, cui gloria et potestas, cum patre et sanctissimo vivifico Spiritu, nunc et semper et per infinita saecula saeculorum. Amen.

1) Scilicet Studii monasterium, et sacra aedes, titulum S. Iohannis Baptistae gerebant. Confer Studii nostri vitam et opera ed. Sirmond. p. 18. et 618. Item Cangium Constantinop. christ. lib. IV. tit. 4. ed. Paris. p. 103. De eodem S. Baptista hymnus quoque extitit nostri Theodori. Vit. p. 22.

ΛΟΓΟΣ ζ'.

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΟΙΜΗΣΙΝ ΤΗΣ ΑΓΙΑΣ ΔΕΣΠΟΙΝΗΣ ΗΜΩΝ ΘΕΟΤΟΚΟΥ.*

Cod. vat. 1671.
f. 102 b.

α'. **Φ**ωνὴν σάλπιγγος, κερατίνης βοῆς ἀλαλάζουσαν Γεωγνότερον καὶ κατὰδο-
νοῦσαν τὰ πέρατα, ἀπαιτῶν ὁ λόγος πρὸς εὐφημίαν τῆς παρούσης ἱεροκηρύκτου
ἡμέρας, κινδυνεύει, ὦ ἄνδρες, δι' ἀσθένους τοῦ φωνητικοῦ ἡμῶν ὀργάνου προερ-
χόμενος· ἀλλ' ἡ βασίλισσα καὶ κυρία τοῦ παντός, ὡς οἶά τις ἀφιλότιμος, δέ-
ξαιτο τάχα καὶ τὸν τῇδε δουλικὸν αὐτῆς βραχὺν καὶ πενιχρὸν ἡμῶν λόγον, ὡς
τῶν ὑψηλῶρων τοὺς μακροὺς τε καὶ ὑπερλάμπρους, ταῖς τοῦ πρὸςτάσσοντος 1) **εὐχαῖς**
εὐμενιζομένην· ἐπεὶ περ καὶ πρὸς ἐν μόνον βλέπει τὸ τῆς προθέσεως ἡ φιλ-
άγαθος· ἀλλὰ μοι δεῦρο συναγέρθῃτι ἡ ὑπ' οὐρανὸν ἅπασα, ὅσον ἐν ἱεράρ-
χαις τὲ καὶ ἱερεῦσιν, ἐν μοναδικαῖς τε καὶ μιγάσιν, ἐν βασιλεῦσί τε καὶ ἄρ-
χουσιν, ἐν ἀνδράσι τὲ καὶ γυναιξίν, ἐν νεανίσκοις τὲ καὶ παρθένοις, ἐν φυ-
λαῖς τὲ καὶ γλώσσαις, παῖσιν τε καὶ παμπληθεῖ, καὶ τὰς τῶν ἀρετῶν ἐσθῆ-
τας ἐξυπαλλάσσουσα, ὡς ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς περιβεβλημένη πεποικιλμένη,
πρόελθε φαιδρῶς γεγηθυῖα τῆς κυριοτόκου Μαρίας ἑορτὴν ἑορτάζουσα τὰ ἐπι-
κῆδειά τε καὶ διαβατήρια· μεταβαίνει γὰρ ἐκ τῶν ἐνθένδε καὶ ἐγγίξει ὄρεσιν
αἰωνίοις, τὸ ἔρος ὅντως τὸ Σιών, ὃ νυδόκησεν ὁ θεὸς κατοικεῖν ἐν αὐτῷ, ὡς ἡ

ORATIO VI.

LAUDATIO IN DORMITIONEM SANCTAE DOMINAE NOSTRAE DEIPARAE.

1. **T**ubae vocem, bucinæ clangorem, solito resonantius clamantem, et orbis fines
strepitu concutientem, sermo meus quum postulet ob hanc sacri praeconii diem cele-
brandam; vix, o viri, per phonetici nostri organi infirmas vires procedit. Sed regina
ac domina universi, tamquam minime ambitiosa, recipiet spero hunc quoque brevem,
famulitio eius addictum, pauperculum nostrum sermonem, haud secus quam subli-
mum oratorum longas splendidasque orationes, eius qui mihi id demandavit, pre-
cibus propitiata: praeter quam quod, unice aspicit mentis propositum benignissima
virgo. Age nunc mihi huc simul adesto, universa quae caelo subes terra, quantum
est pontificum ac sacerdotum, monachorum et laicorum, regum et principum, viro-
rum ac feminarum, adolescentulorum ac virginum, tribuum et linguarum, ex omni
genere ac populo; virtutumque quasi mutatoriis sumptis, aureis fimbriis circum-
amicta et variata, prodi hilariter gestiens, ut dominiparae Mariae funebria et transi-
tum celebres. Migrat enim ex his terrestribus et appropinquat montibus aeternis, verus
Sionis mons, in quo Deo habitare placuit, ut psalmistae lyra canit. Hodie igitur ter-

* Adnotatio. In codice prisco vat. 455. f. 226. b. legitur alia oratio cum hoc titulo: τοῦ ἁγίου πατρὸς
ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ νέου ὁμολογητοῦ εἰς τὸ γενέθλιον τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου, ἐν ᾧ τὸ ἐξήκοντα χαῖρε: *sancti pa-*
tris nostri Theodori, novi confessoris (id est Studitae), in nativitate sanctissimae Deiparae, ubi se-
xaginta ave. Incipit. Λαμπρῶς πανηγυρίζει ἡ κτίσις τήμερον: *splendide hodie sollemnitatem agit creata*
natura. Equidem vix dubito quin praedicta oratio Studitae nostri sit; sed quia sub s. Iohannis damasceni
nomine edidit eam Lequinius opp. T. II. p. 849. seqq., a me praetermitti debuit. — 1) Recole p. 34. n. 1.

τοῦ ψάλλοντος λύρα· σήμερον τοιγαροῦν ὁ ἐπίγειας οὐρανὸς τῷ Τῆς ἀφθαρσίας περιβολαίῳ ἐλισσόμενος, ἐξαλλάττεται εἰς διαμονὴν τὴν βελτίονά Τε καὶ μακράϊωνα· σήμερον ἡ νοητὴ καὶ θεοφώτιστος σελήνη τῷ Τῆς δικαιοσύνης ἡλίῳ συνεισβάλλουσα, ἐκλείπει μὲν τοῦ τῆς παραυτίκα ζωῆς προσκαιροῦ, ἐν τ' αὐτῇ δὲ ἀνατέλλουσα καταλαμπρύνεται τῷ Τῆς ἀθανασίας ἀξιώματι· σήμερον ἡ χρυσοτέυκτος καὶ θεοκατασκευάστος κιβωτὸς τοῦ ἀγιάσματος ἐκ τῶν ἐπιχθονίων σκηνωμάτων ἀπαίρουσα πρὸς τὴν ἄνω Ἱερουσαλὴμ μετακομίζεται εἰς κατάπαυσιν ἀτελεύτητον· καὶ ὁ Θεοπάτωρ Δαυὶδ οἶά τις κιθαρίζων ἐκεῖνα ἡμῖν μελωδῶν ἀναφθέλλεται *· ἀπενεχθήσονται, φησιν, τῷ βασιλεῖ παρθένοι, δηλαδὴ ψυχαί, ὅπισω αὐτῆς ἀπενεχθήσονται σοι.

* Ps. XLIV. 15.

β'. Νῦν οὖν αἰσθητοὺς ὀφθαλμοὺς ἡ θεοτόκος συμύσασα, τοὺς νοητοὺς ἡμῖν ὡς λαμπροὺς καὶ μεγάλους ἀνίσχει φωστῆρας, μήπω κατὰδύσαντας, εἰς τὸ Γρηγορεῖν τὲ καὶ ἐξιλάσκεσθαι τῷ προσώπῳ τοῦ Θεοῦ ὑπὲρ τῆς τοῦ κόσμου ἀντιλήψεως· νῦν ἐν τῇ ἐνάρθρῳ φωνῇ τὰ θεοκίνητα χεῖλη ὑποσιωπήσασα, αἰέλαλον αὐτῆς τὸ πρεσβευτικὸν ὑπὲρ τοῦ παντὸς γένους ἐξανοίγει στόμα· νῦν τὰς σωματικὰς καὶ θεοφόρους παλάμας ὑποστείλασα, ἀειρομένας αὐτὰς ἀφθαρτισθεῖσα πρὸς τὸν δεσπότην ὑπὲρ τῆς οἰκουμένης ἀπάσης παρίστησιν· ἄρτι τὸν ἡλιοειδῆ καὶ φυσικὸν χαρακτῆρα ἀποκρύψασα, ἀκτινολαμπεῖ τῇ σκιαγραφικῇ αὐτῆς εἰκόνι, καὶ προστίθῃσι τοῖς λαοῖς εἰς ἀσπασμὸν εὐεργετικὸν σχετικῆς προσκυνήσεως, καὶ μὴ βούλωνται οἱ αἰρετίζοντες 1)· ἄνω δὲ ἀναπλάσσει ἡ πάναγνος περιστερά, τὰ κατὰ φυλάττειν οὐ παύεται· τοῦ σώματος ἐξεληθεοῦσα, τῷ πνεύματι σὺν ἡμῖν ἔστιν· εἰς οὐρανοὺς εἰσαχθεῖσα, ἐξοστρακίζει τοὺς δαίμονας μεσιτεύουσα τὰ πρὸς κύριον· πάλαι μὲν διὰ τῆς προμήτορος Εὐας ὁ θάνατος εἰς-

renum caelum incorruptibilitatis vestimento circumamictum transfertur ad meliorem aeternamque mansionem. Hodie spiritalis atque a Deo illuminata luna in iustitiae solem incurrens, deficit quidem a praesenti temporali vita, simulque exoriens immortalitatis dignitate illustratur. Hodie inaurata et divinitus fabricata sanctitatis arca de terrenis tabernaculis ad supernam Hierusalem commigrat, in requiem sine carentem; id quod nobis et theopater David, cithara veluti canens ait: adducentur regi virgines; id est animae, post illam tibi afferentur.

2. Nunc ergo materiales oculos Deipara claudens, spiritalia nobis et magna attollit luminaria, namquam occasura, ante scilicet conspectum Dei pro mundi tutela pervigilantia: nunc cum vox articulata in eius commotis a Deo labiis silet, ad aeternam loquelam supplex suum pro universo hominum genere os adaperit: nunc corporales suas, quae Deum gestavere manus demittens, facta immortalis, ad Dominum pro mundi salute attollit: nunc soli parem subtrahens naturalem formam, splendet tamen in picta iconē sua, quam populis ad congruae venerationis salutarem contactum exhibet; etiamsi id minime vellent haeretici: et quum in supera evolaverit columba sanctissima, inferiora haec protegere non desinit: corpore egressa, spiritu nobiscum est: caelo inlata, daemones fugat facta apud Dominum mediatrix. Olim quidem per progenitricem Evam mors ingressa mundum imperio

1) Intelligit iconomachos mariani cultus infensissimos hostes.

ελθὼν ἐκοσμοκράτισε, νῦν δὲ τῇ μακαρίᾳ θυγατρὶ αὐτῆς ὁμιλήσας ἀποκέ-
κρουσται, ἐκεῖθεν ἐκνικώμενος ὅθεν τὸ κράτος εἰσεδέξατο· ἀΓαλλίασθω τοίνυν
τὸ Συναικίον Γένος ἀντ' ἐνγίδους δόξαν κατακληρούμενον· εὐφραινέσθω ἡ Εὐα,
οὐκέτι γὰρ ἐπ' ἀράτος εὐλογίας Λόνον τὴν Μαρίαν περιφέρουσα· σκιρτάτω ἡ σύμ-
πασα κτίσις, τὰ τῆς ἀφθαρσίας νάμαϊα μυστικῶς ἐκ τῆς παρθενικῆς πηγῆς ἀρυο-
μένα, καὶ τοῦ θανατηφόρου δίφους ἀποπαύουσα· τοιαῦτα ἡμῖν τὰ ἑορταζόμενα
σήμερον τηλικαῦτα τὰ ὑμνολογούμενα, ἃ ἡμῖν ἡ χριστοανθῆς ρίζα τοῦ Ἰε-
σαί, ἡ ἱερόβλαστος ράβδος τοῦ Ἀαρὼν, ὁ νοητὸς παράδεισος τοῦ τῆς ζωῆς ξύ-
λου, ὁ ἔμφυχος λειμὼν τῶν παρθενικῶν ἀρωμάτων, ἡ κυπρίζουσα θεογεώργη-
τος ἀμπελος τοῦ πεπειμένου καὶ ζωσταγοῦς βότρυς, ὁ ὑψηλὸς καὶ ἐπηρμένος
χερουβικὸς θρόνος τοῦ παμβασιλέως, ὁ πλήρης οἶκος τῆς δόξης κυρίου, τὸ
τοῦ Χριστοῦ ἅγιον καταπέτασμα, ὁ τῆς ἀνατολῆς φαινότατος τόπος, κοιμη-
θεῖσα ἐν εἰρήνῃ καὶ δικαιοσύνῃ χαρίζεται· κοιμηθεῖσα φημί, ἀλλ' οὐκ ἀποθα-
νοῦσα· μεταστᾶσα, ἀλλ' οὐ καταλιποῦσα ὑπερασπίζεσθαι τοῦ Γένους· ποίῳ τοί-
νυν λόγῳ παραστήσομέν σου μυστήριον, ἀποροῦμεν ἐννοῆσαι, ἀσθενοῦμεν ἐκφρά-
σαι, ἰλιγγῶμεν διαγράφαι, ὅτι ξένον καὶ ὑψηλὸν καὶ ἐπηρμένον διανοίαις ἀπά-
σαις· οὐ γὰρ ὡς ἐπὶ τῶν ἄλλων κοινωνεῖ καὶ συμφέρεται, ἵνα δῶμεν προχείρως
ἐκ τῶν καθ' ἡμᾶς τὰς ἀποδείξεις, ἀλλ' ἐκ τῶν ὑπὲρ ἡμᾶς τὰ περὶ σου εὐσε-
βῶς διαλαμβάνοντες, παραχωροῦμεν σοὶ μόνη τὰ ὑπὲρ ἀνθρώπων· διήλλαξας
τοιγάρτοι τὴν φύσιν κατὰ τὴν ἄρρητον γέννησιν· τοῦ γὰρ ἔγνω τίς παρθεῖνον
ἀσπόρως συλλαμβάνουσαν; ὃ τοῦ θαύματος· τὴν ὡς μητέρα λοχεύουσαν, ὁρᾷ
ὡς ἄφθορον παρθενεύουσαν, ἐπειδὴ θεὸς ἦν τὸ γεννώμενον· τοῦτο οὖν καὶ ἐπὶ

premebat; nunc tamen beatam illius filiam adgressa, depulsa est; indidem victa, unde
olim potentiam sumpserat. Laetetur igitur femineum genus, pro ignominia gloriam
sortitum. Gaudeat Eva, quae iam deinceps non est maledicta, postquam benedictio-
nis sobolem Mariam protulit. Exultet creatura universa, quae immortalitatis fluenta
ex virginco fonte mystice haurit, quibus a mortifera siti liberatur. Haec nostra est
hodierna sollemnitatis: haec est hymnologia quam nobis suppeditat Iessae radix quae
floreem Christum extulit, sacra Aaronis virga frondescens, intellectualis paradisi ubi
vitae lignum, spiritale pratum virginalium aromatum, florida et a Deo exulta vitis
maturi vitaeque manantis racemi: celsus elevatusque thronus cherubicus regis uni-
versalis, domus gloria Domini plena, sanctum Christi velamen, lucidissima orientis
regio, quae in pace ac iustitia obdormivisti, obdormivisti inquam potius quam obiisti:
translata es, neque tamen humanum genus protegere desinis. Quibusnam itaque ver-
bis mysterium tuum explanemus, mente ambigimus, lingua infirma non eloquitur,
scribere titubamus, quia peregrinum excelsumque est, atque omnes cogitationes trans-
cendit. Neque enim illud commune aliquid habet aut comparativum, ut facile ex
rebus nostris demonstrationem illius faciamus; sed ex iis quae supra nos sunt, de-
cora tua pie comprehendentes; uni tibi quae superiora homini sunt concedimus.
Immutasti igitur naturam ineffabili partu tuo. Quandonam enim audivit quisquam
virginem sine semine concipientem? O rem miram! quae mater est pariens, eam
vides virginem incorruptam, quia scilicet quod pariebatur, Deus erat. Hoc unum

τῇ ζωοφόρῳ κοιμήσει, ἐξαλλάττουσα τῶν λοιπῶν, εἰκότως μόνη ἔχεις τοῦ συναμφοτέρου τὸ ἄφθαρτον.

γ'. Ἀλλ' ἡ Σιών ἡμῖν ἀφηΓείσθω τὰ τῆς ἡμέρας παράδοξα 1): πεπλήρωτο τοίνυν τὸ τῆς ζωῆς ὁροθέσιον· παρῆν ἡ τῆς ἀναλύσεως ὥρα· προέγνω ὡς οἶα θεοῦ μήτηρ ἡ παναΓία τὸ τῆς μεταστάσεως σάδιον· πόσον γὰρ δοίη τίς τὸ μεῖζον, ὃ φιλόχριστοι, πρὸς πάντα τὸν δουλικῶς ὀρῶντα, τῇ μητρὶ τοῦ θεοῦ καὶ ἀρχιπροφήτιδι; ἐπεὶ δὲ ταῦτα ἥσθετο καὶ μεμάθηκεν, οἶα ἡμῖν ὁ λόγος ἀνακαλεῖσθαι αὐτὴν ὑποφαίνει; ἦκεν ἡμέρα τῆς ἐξόδου μου· ἦκεν ὁ χρόνος τῆς πρὸς σὲ ἐκδημίας μου· παρέστωσαν μοι οἱ λειτουργήσοντες τὰ ἐντάφια, δέσποτα· ἐπισταῖσαν οἱ τὴν κηδεῖαν συντελέσοντες· διάκονοι, καὶ εἰς μὲν χειράς σου παραθήσομαι τὸ πνεῦμα μου· παλάμαις δὲ τῶν μαθητῶν σου τὸ ἄψαυστον καὶ θεόδοχον σῶμά μου, ἐξ οὗπερ σὺ ἡ ἀθανασία ἀνατέταλκας ἐκκομίσασθαι· παραστήτωσάν μοι οἱ ἐν τοῖς πέρασιν διεσπαρμένοι πρὸς εὐφροσύνην μου, οἱ κήρυκες καὶ ὑπηρέται τοῦ εὐαγγελίου σου· καὶ εἰ τὸν δίκαιον· ἐνὼχ' ἔτι ζῶντα μεταθέσθαι διὰ τὸ χρειῶδες νυδόκησας· τὸν τε θεσβίτην Ἡλίαν ἐπαρθεῖναι πυρίνῳ ἄρματι ἐκ τοῦ ἐμφανοῦς πρὸς ἀδήλους χώρας, ἀμφοτέρους τὸν τῆς φρικτῆς σου καὶ παμφαοῦς δευτέρας παρουσίας ἀναμένοντάς χρόνον· καὶ αὖθις εἰς τὸν προφήτην Ἀμβακούμ ἀπὸ Ἱερουσαλὴμ εἰς Βαβυλῶνα διὰ χρεῖαν τοῦ Δανιὴλ ἐν μιᾷ καιροῦ ῥοπῇ μεταστήσαι καὶ ἀναποδίσαι ἑτερατούργησας· τί σοι οὐ δυνατόν θελήσαντί μόνον; ταῦτα ἐπεὶ λέλεχεν ἡ πανύμνητος, καὶ ἡ ἀποστολικὴ δωδεκάς ἐπέστη, ἄλλος

itaque etiam in vitali dormitione, a ceteris differens, merito sola habes, utriusque simul (corporis et animae) incorruptelam.

3. Sed iam nobis Sion enarret diei illius mirabilia. Completus erat vitae terminus; aderat resolutionis hora. Praecognoverat, ut par erat, Dei mater sanctissima translationis suae stadium. Quis enim hoc multo magis, o philochristi, prae aliquo quolibet servivilis conditionis vate, matri Dei et principi prophetarum non attribuat? Postquam igitur haec sensit et agnovit, qualia ipsam elata voce dixisse ratio nobis suadet? Venit, inquit, exitus mei dies: venit tempus mei ad te transitionis. Adsint mihi qui meas exequias curent, Domine: adsistant, funus meum curaturi ministri; et in manus tuas spiritum meum commendabo. Manibus discipulorum tuorum, intactum Deique receptaculum corpus meum, ex quo tu qui es ipsa immortalitas prodiisti, efferatur. Adsint mihi ad solatium qui in cunctis terrae finibus dispersi sunt, praecones ac ministri evangelii tui. Quod si iustum Enochum viventem adhuc propter suam bonitatem transferri voluisti; et Eliam thesbitem igneo curru sustolli ex hac cognita ad ignotas regiones, ambos scilicet tremendi tui ac splendidissimi adventus tempus expectantes: si praeterea prophetam Habacucum ex Hierosolymis Babylonem usque, ob Danihelis necessitatem, uno temporis momento transferri, et inde reverti mirabiliter fecisti; quid tibi impossibile sit, modo velis? Vix haec dixerat laudatissima virgo, cum duodecim apostoli supervenerunt, alius aliunde ceu nebulae alis spiritus ad lucis nebulam

1) De Deiparae obitu, eiusque loco, et apostolis ut pie creditum est adsistentibus etc. prolixè eruditeque Trombellius in vita eiusdem Deiparae Tom. IV. dissert. XLV. prolatis variis ex antiquitate testibus ac documentis, quae hic repetere non vacat. Nunc autem noster quoque Studita testis non contemnendus accedit.

ἀλλαχόθεν ὡς νεφέλαι τῷ πτερῷ τοῦ πνεύματος πρὸς τὴν τοῦ φωτὸς νεφέλην ἔλασθέντες καὶ καταπαύσαντες· τί οὖν φησιν ἡ θεώνυμος καὶ πολυνύμος καὶ μεγαλόνυμος; ἄρασα κύκλῳ τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀνακεκλιμένη καὶ ἰδοῦσα τοὺς ζητουμένους, ἀγαλλιάσθω ἡ ψυχὴ μου ἐπὶ τῷ κυρίῳ, καὶ ἔσται μοι τοῦτο εἰς ὄνομα εὐφροσύνης καὶ εἰς αἴνεσιν καὶ μεγαλειότητα παρὰ πᾶσι τοῖς ἔθνεσι τῆς γῆς, ὅτι συνήγαγέ μοι τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας, ὅτι συνήθροισέ μοι τοὺς ἀρχοντάς τῆς οἰκουμένης, τοὺς θαυμαστοὺς ὑπηρέτας τῆς ἐμῆς κηδείας· ὡς μεγαλοφυοῦς τερατοουργήματος· ὡς μητρικῆς ἀφοσιώσεως ἔργον· ὡς σχέσεως υἱοκῆς δῶρον· οὐρανός μοι τὸ δωμάτιον κατεφάνη, τοὺς φωστῆρας τοῦ κόσμου ἐν αὐτῷ περιφέρων· ναὸς κυρίου ἡ ὁρόφη ὤφθη, τοὺς θείους μύστας καὶ ἱεροουργοὺς παραστήσασά μοι· οὐκέτι τὸ ἰουδαϊκὸν σύστημα μελετήσῃ τὴν κατ' ἐμοῦ παροινίαν· οὐκέτι κατ' ἐμοῦ ἐφοπλίσει τὴν πάντορμον χεῖρα πρὸς ἐμὴν φονοκτονίαν· τὸ ἱερατικὸν βουλευτήριον· πάλαι μὲν οὖν μεμελετήκοτες συνανήρουν ἂν τῷ υἱῷ τὴν μητέρα οἱ φιλαίμονες, ἀλλὰ διήμαρτον τοῦ σκοποῦ, εἰργούσης αὐτοὺς τῆς προνοίας ἄνωθεν πρὸς ἀσύλους μέταβιβάζομαι κατ'οικεσίας, πρὸς ἀσύλους καὶ ἀνενοχλήτους διαναπαύσεις, ἔνθα οὐ παρειαδύει ὁ ἐχθρὸς τὰ τῆς κακίας ἐνεδρα, ἔνθα ἴδοιμι τὴν-περὶ-πανότητα κυρίου, καὶ ἐπισκέψομαι τὸν ναὸν ὁ παμφαῆς ναὸς αὐτοῦ.

δ'. Ἀλλ' οἶα πρὸς αὐτὴν, εἴτε ἀφ' αὐτῶν, εἴτε παρὰ τῶν προφητικῶν στομάτων ἐκλεξάμενοι οἱ μακάριοι ἀποστολοι;

α'. Χαίροις 1), φησὶ, κλίμαξ ἐστηριγμένη ἀπὸ γῆς εἰς οὐρανὸν, δι' ἧς ἡ

(nempe quae lucem fulgore suo obscurabat) delati donec illic pedem figerent. Quid ergo dixit virgo theonyma, polyonyma, megalonyma? Oculos circumferens de suo recubitu, vidensque expetitos discipulos, lactetur, inquit, anima mea in Domino, sitque hic mihi gaudii titulus, et laudationis atque amplitudinis apud omnes terrae populos, quia congregavit mihi Dominus ecclesiae fundamenta, mundi principes adunavit, mirabiles funeris mei ministros. O grande portentum! o maternae sanctificationis opus! o filialis dilectionis donum! Caelum mihi patet hospitium, quod mundi luminaria continet: templum Domini, caeleste lacunar, aperitur, divos mystas sacerdotesque mihi ostendens. Haud iam ulterius iudaica factio meditabitur adversus me vesaniam, neque adversus me violentam manum armabit caedi meae anhelans sacerdotalis senatus. Iamdiu quidem hi cruenti moliti sunt matrem cum filio perimere, sed scopo aberrarunt, superna eos cohibente providentia. Ad tuta transmigro habitacula, ad tutam et sine molestia quietem, ubi inimicus malitiae suae insidias non collocat, ubi Domini deliciis fruar, templumque spectabo ego quae illius templum splendidum fui.

4. Age vero quid Virgini responderunt sive propriis sive prophetarum verbis beati apostoli?

1) Imitatur Theodorus S. Cyrillum alex. in oratione de B. Maria opp. T. V. part. 2. p. 379. [Dicerent imitari quoque Damascenum; nisi nuper p. 54. in adnotatione monuisssem lectores, orationem illam de nativ. B. Mariae, editam inter damascenicis, Theodorum potius habere parentem, teste etiam codice vaticano 455.]

καθ' ἡμᾶς κάθοδος, καὶ ἡ εἰς οὐρανούς ἄνοδος γέγονε τοῦ κυρίου, κατὰ τὸν μέγαν πατριάρχην Ἰακώβ.

β'. Χαίροις βάτε παραδοξοειδέσῃτε ἐξ ἧς ἐπεφάνη ἄγγελος κυρίου ἐν φλογὶ πυρὸς, ἥνπερ κατὰκαῖον τὸ πῦρ οὐ κατέκαιεν, κατὰ Μωϋσέα τὸν θεοπίκνύτατον.

γ'. Χαίροις ὁ θεόδεκτος πόκος ἐξ ἧς ἀπερρύη ὁ οὐράνιος δρόσος πλήρης λεκάνῃ ὕδατος, κατὰ Γεδεὼν τὸν θαυμασιώτατον.

δ. Χαίροις πόλις τοῦ βασιλείως τοῦ μεγάλου, ἣν οἱ βασιλεῖς θαυμάζοντες μεγαλύνουσι, κατὰ Δαβὶδ τὸν ἀσματογράφον.

ε. Χαίροις ἡ νοτιὰ Βεθλεὲμ, ὁ οἶκος τοῦ Ἐφραθᾶ, ἐξ οὗ ἐξελήλυθεν ὁ βασιλεὺς τῆς δόξης τοῦ εἶναι εἰς ἄρχοντα ἐν τῷ Ἰσραὴλ, οὗ αἱ ἔξοδοι ἀπ' ἀρχῆς ἐξ ἡμερῶν αἰῶνος, κατὰ Μιχαῖαν τὸν θειότατον.

ς. Χαίροις τὸ κατὰσκιον παρθενικὸν ὄρος, ἐξ οὗ ὁ ἅγιος τοῦ Ἰσραὴλ ἐπεφάνη, κατὰ Ἀμβακούμ τὸν θεοβόητον.

ζ'. Χαίροις λυχνία χρυσοειδέσῃτε καὶ φωτοφόρε, ἐξ ἧς περιέλαμψε τοῖς ἐν σκότει καὶ σκιᾷ θανάτου καθημένοις τὸ ἀπρόσιτον φῶς τῆς θεότητος, κατὰ Ζαχαρίαν τὸν θεοπέσιον.

η'. Χαίροις τὸ παγκόσμιον ἱλαστήριον τῶν βροτῶν, δι' οὗ ἀπὸ ἀνατολῶν ἡλίου καὶ ἔως δυσμῶν τὸ ὄνομα κυρίου δεδόξασται ἐν τοῖς ἔθνεσι καὶ ἐν παντὶ τόπῳ θυμίαμα τῷ ὀνόματι αὐτοῦ προσάγεται, κατὰ Μαλαχίαν τὸν ἁγιώτατον.

θ. Χαίροις κούφη νεφέλη ἐν ἣ κύριος κεκάνηκε, κατὰ Ἠσαΐαν τὸν ἱεροφωνότατον.

ι. Χαίροις ἱερὰ βίβλος τῶν προστάγμάτων κυρίου, καὶ ὁ νεοχάρακτος νό-

1. Ave, aiebant, scala a terra in caelum protensa, per quam Domini ad nos descensus, et in caelum reditus fuit, ut Iacob patriarcha vidit.
2. Ave rube mirabilissime, ex quo angelus Domini apparuit in ignis flamma, quem ardens ignis non amburebat, sicuti summo Dei spectatori Moysi ostensum est.
3. Ave Deo gravidum vellus, ex quo caelestis ros defluxit, immo plenus aqua cattillus, quod admirabili contigit Gedeoni.
4. Ave civitas regis magni, quam admirabundi reges magnificent, ut hymnographus David delineat.
5. Ave intellectualis Bethleem, domus Ephratha, ex qua egressus est rex gloriae, ut fieret princeps in Israhel, cuius exitus ab initio dierum saeculi, ut ait divus Michaeas.
6. Salve umbrose mons virgineae, ex quo sanctus Israhelis apparuit, ut Habacucus divinitus instinctus clamat.
7. Ave lucerna auro splendens lucifera, ex qua sedentibus in tenebris et in umbra mortis effulsit inaccessa deitatis lux, secundum divinitus afflatum Zachariam.
8. Ave universale mortalium propitiatorium, per quod ab ortu solis usque ad occasum nomen Domini glorificatur in gentibus, et in omni loco thurificatio nomini eius offertur, sicut ait sanctissimus Malachias.
9. Ave levis nebula, in qua Dominus resedit, ut est apud sacra magnaeque voce praeditum Isaiam.

μος τῆς χάριτος, δι' ἣν τὰ ἀρεστά θεῶ, ἡμῖν γνωστά ἐστι, κατὰ Ἱερεμίαν τὸν πολυθρήνотατον.

ια. Χαίροις πύλη κεκλεισμένη, δι' ἧς κύριος ὁ θεὸς τοῦ Ἰσραὴλ εἰσελήλυθεν καὶ ἐξελήλυθεν, κατὰ Ἱεζεκιὴλ τὸν θεωπτικώτατον.

ιβ. Χαίροις τὸ ἀλάξευτον χειροῦ φηλότατον ὄρος, ἐξ οὗ ὁ ἀκρογωνιαίος ἀποτέμνεται λίθος, κατὰ Δανιὴλ τὸν θεολογικώτατον.

έ. Καὶ ποῖος νοῦς χωρήσειεν, ἢ τίς λόγος ἐφίκοιτο, ὅσα ἐκεῖσε ἦσαν, ἔφασαν, ἐμακάρισαν οἱ θεολόγοι; Ἀλλ' ἐπειδὴ τὰ εἰκότα ἱερουργήσαν ἱερῶς, καὶ ἀγίως τὰ ἅγια ἐπετέλεσαν, ἰδοὺ παρεγένετο καὶ ὁ κύριος μετὰ δόξης ἰσχύος αὐτοῦ καὶ πάσης στρατιᾶς οὐρανοῦ· καὶ ἀοράτως μὲν ἐλειτούργουν οἱ ἀσώματοι, σωματικῶς δὲ οἱ ἀπόστολοι ὑμνωδοὶ τῆς θείας μεγαλειότητος ἐδείκνυντο· συμμιγῆς ἦν, ἀδελφοὶ, ἡ πανήγυρις καὶ ὁ θίασος οὐράνιος τε καὶ ἐπίγειος· καὶ μὴ ξενίζέτω ὁ λόγος τὰ θεωπρεπῆ ὑπογράφων, ἀγγέλων, ἀρχαγγέλων, κυριοτήτων, θρόνων, ἀρχῶν, ἐξουσιῶν, δυνάμεων, τῶν χειρουβικῶν, καὶ σεραφικῶν, ἀποστόλων, μαρτύρων, δικαίων, τῶν μὲν προτρεχόντων, τῶν δὲ προσυπαντῶντων, τῶν μὲν ἡγουμένων, τῶν δὲ προηγούμενων, τῶν δὲ ἐπομένων, τῶν δὲ παρεπομένων, πάντων φωνῇ μιᾷ ἐν εὐφροσύνῃ βοώντων· ἄσατε τῷ κυρίῳ· αἰνέσατε τὸν κύριον· εὐλογημένος κύριος ἐπὶ δίκαιον ὄρος τὸ ἅγιον αὐτοῦ· καὶ ἀνυψωθήτω ὁ οὐρανὸς εἰς τὸ μετέωρον· τίς οὖν ἤκουσεν ἐξ αἰῶνος τοιοῦτον ἐξόδιον, ὁ φιλόχριστοι; τίς ἔγνω τηλικαύτης κηδείας προπομπήν; τίς ἤσθετο τοιαύτης μεταβάσεως πάποτε, οἷας ἡ μήτηρ τοῦ κυρίου μου ἠξιώται; καὶ οὐκ ἀπεικός· ἐπειδήπερ οὐδέ τις ὑπερτέρως αὐτῆς δέδεικται, μειζο-

10. Ave sacer mandatorum Domini liber, noviter scripta gratiae lex, per quam Deo placita nobis innotescunt, prout luctuosissimus ait Hieremias.

11. Ave ianua clausa, per quam Deus Israhelis ingressus est et egressus, sicut summus Dei speculator Ezechiel scribit.

12. Ave nulla manu laborate mons celsissime, ex quo angularis abscisus fuit lapis, sicut ait summus theologus Daniel.

5. Sed enim quanam mens complectatur, vel oratio exaequet, quot quantaque ibi cecinerunt, dixerunt, laudativo praeconio extulerunt theologi viri? At postquam iustis sacris functi fuerunt, sancteque sancta peregerunt, ecce adfuit ipse Dominus cum gloria fortitudinis suae omniique caelorum exercitu. Et invisibiliter quidem incorporei (angeli), corporaliter autem apostoli divinorum magnalium hymnistae erant. Mixta erat, o fratres, panegyris atque chorus caelestium ac terrenorum (nec quisquam miretur nostram Deo dignas res narrantem orationem), angelorum, archangelorum, dominationum, thronorum, principatuum, potestatum, virtutum, cherubinorum, seraphinorum, apostolorum, martyrum, iustorum: quorum alii deducebant, alii praecedebant, alii subsequabantur, alii stipabant, cunctique una voce cum iubilis clamabant, cantate Domino, laudate Dominum, benedictus Dominus super iusto monte sancto eius, et exaltetur caelum in sublime. Quis ergo audivit par canticum a saeculo, o philochristi? quis huiusmodi exequiarum pompam? Quis umquam talem transitum novit, quali mater Domini mei digna fuit? Neque id immerito, quandoquidem nemo illa

τέρας οὔσης ἀπάντων· φρίττει μου οὖν τὸ πνεῦμα τὸ μεγαλεῖον τῆς μεταστάσεώς σου, ὦ πάρθενε, διενθυμούμενος· ἐκπλήττεται μου ὁ νοῦς τὸ τῆς κοιμήσεώς σου θαυμάσιον ἀναλογιζόμενος· συνδέεται μου ἡ γλῶττα τὸ τῆς παλινζώτας 1) σου μυστήριον ἐκδιηγουμένη· Τίς γάρ ἐστιν ἐκεῖνος, ὃς ἐπαξίως ἀκουστάς ποιήσῃ πάσας τὰς αἰνέσεις σου; διηγήσοίτο πάντα τὰ θαυμάσιά σου; ποῖος νοῦς ὑψήγορῶν ῥητορεύσει; ποῖα γλῶσσα μεγαληγοροῦσα φθέγγεται. καὶ τὰ σὰ ἐξείποι, τὰ σὰ παραστήσει, τοῖς σοῖς προσβάλλει ῥήμασιν, ἢ τῶν σῶν ἐφικνεῖται θαυμασίων τελετῶν, πανηγύρεων, ἑορτῶν, διηγήσεων, ἐγκωμίων; μεθ' ὧν καὶ τοῦ παρόντος μυστηρίου ἀσθενεῖ, ἀτονεῖ, ἀπδύγχάνει, ἀπελέγχεται· καὶ γὰρ ὑπερέχεις, ὑπερβάλλεις, ὑπερτερεύεις ἀσυγκρίτως, ἐν ὕψει καὶ μεγέθει τοῦ ἀνωτάτου πόλου, ἐν ἀγνείας λαμπρότητι τοῦ ἡλιακοῦ φάους, ἐν παρρησίας οἰκειώσει τῆς ἀγγελικῆς ἀξίας, πάσης τῆς αὐτοῦ καὶ λογικῆς οὐσίας νοητῶν τε καὶ νοερῶν δυνάμεων.

5. Ἀλλ' ὦ τῆς ἐπιφανοῦς σου καὶ λαμπρᾶς, δι' ἡδονῆς γὰρ ἔχω λέγειν, πανηγύρεως· ὦ τῆς σημειοφόρου καὶ θαυμαστοποιοῦ μεταστάσεώς σου· ὦ τῆς ζωοπαρόχου καὶ ἀειφθαρτοδωρήτου ἐνταφιάσεώς σου τῆς φωτοκλήτορος· ἀλλὰ τὰς νεφέλας διασχοῦσα, καὶ εἰς οὐρανὸν ἀνιούσα, καὶ εἰς τὰ ἅγια τῶν ἁγίων εἰσιούσα ἐν φωνῇ ἀγαλλιάσεώς τε καὶ ἐξομολογήσεως κατευλογῆσαι ἀξίωσον, θεοτόκε, τὰ τῆς οἰκουμένης πέρατα· πρεσβείαις σου τοὺς ἀέρας εὐκρατοῦσα, τοὺς ὄμβρους εὐκαίρως δαρουμένη, τοὺς ἀνέμους εὐθετοῦσα, τὴν γῆν εὐ-

excelsior, quae omnium maxima fuit. Horret spiritus meus, dum transitus tui magnalia, o Virgo, recogitat. Perhorrescit mens mea, dum tuae dormitionis admirabilitatem reputat. Haeret lingua mea, dum tui reviviscentis mysterium enarrat. Nam quis digne auditas faciet omnes laudes tuas, et narrabit cuncta mirabilia tua? Quenam mens satis sublimi facundia eloquetur? quanam lingua magnisona praedicabit? tua inquam decora effabitur, res tuas describet, merita tua verbis exprimet, vel tua mirabilia exaequabit mysteria, celebritates, festos dies, laudationes, encomia? Quamobrem ad hoc quoque mysterium celebrandum infirma est, viribus impar, et adtingendo scopo inepta vincitur. Tu enim superemines, excedis, incomparabiter superas, altitudine, magnitudine, sublimissimam quamlibet caeli partem: sanctitatis quidem splendore lucem solis, meritorum iure angelorum dignitatem, et cuiuslibet incorporeae rationalis substantiae intellectualium et intelligibilium virtutum.

9. Sed o illustrem splendidamque, sic enim laetanter aio, sollemnitatem tuam! O prodigiosum plenumque stupore transitum tuum! O vitae incorruptelaeque datricem sepulturam tuam, o lucis Parens! Sed nubes permeans, et in caelum conscendens, et in sancta sanctorum ingressa in voce exultationis et confessionis, benedicere digneris, o Deipara, orbi terrarum; intercessionibus tuis aërem salubriter tempe-

1) De Deiparae corpore resuscitato et in caelos assumpto, copiose item Trombellius in citato operis tomo dissert. XLVI. Videndus insuper Benedictus XIV. de festis lib. II. cap. 8. Rem attingit etiam Atto vercellensis in sermone XVII. inter illos a nobis editos. Inter vetera scripta eminent pseudo-Hieronymus tract. de assumptione B. Mariae ad Eustochium. Studita autem noster ecclesiasticam traditionem tenere se nunc indicat vocabulo παλινζώτας. Et quidem pluribus verbis Damascenus orat. II. de dormitione Deiparae n. 14. Nunc adde Epiphanium monachum nuper a cl. Dresselio editum.

καρποῦσα, τὴν ἐκκλησίαν εἰρηνεύουσα, τὴν ὀρθοδοξίαν κρατύνουσα, τὴν βασιλείαν φυλάττουσα, τὰ βάρβαρα ἔθνη ἀποσοβοῦσα, ἅπαν τὸ χριστιανῶν φύλον περιέπουσα· εἶτα καὶ τῆς ἐμῆς Τολμηρίας συγγινώσκουσα· σοῦ γάρ ἐστι τὸ λόγιον, καὶ σὺ ὦ μήτερ Θεοῦ τὸ ἐσόμενον προφητικῶς ἐμελώδησας· ἰδοὺ γάρ, φησιν, ἀπὸ τοῦ νῦν μακαριοῦσί με πᾶσαι αἱ γενεαί· ἐπεὶ οὖν οὐχ οἷόν τε διαλείπτειν σου τὸν θεόφραστον λόγον, δέξαιτο καὶ μοῦ τοῦ ἀναξίου σου οἰκέτου τὴν κατὰ δύναμιν πρόσρησιν, παὶ ἀπόδος τὴν ἀγαλλίασιν τοῦ σωτηρίου σου· σθénει τὲ τῶν πρεσβειῶν σου στήριζόν με, σὺν τῷ διαφέροντί μοι πατρί, καὶ τῇ ἀναθειμένῃ ποιμένῃ ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ ἡ τιμὴ καὶ τὸ κράτος, σὺν τῷ παντοκράτορι πατρὶ καὶ τῷ ζωοποιῷ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Λ Ο Γ Ο Σ Ζ'

ΕΓΚΟΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΜΕΓΑΝ ΙΩΑΝΝΗΝ ΤΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΟΝ ΚΑΙ ΕΥΑΓΓΕΛΙΣΤΗΝ ΤΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ.

Cod. vat. 2079.
f. 136.

Ι. Οὐρανοῦ προκειμένου ἡμῖν εἰς ὑπόθεσιν ἐγνωμίῳ, τίς ἄρα ἐξευρεθείη λόγος τῷ ὕψει τῶν ἐγκομιῶν συνεπαρθῆναι δυνάμενος; ποία δὲ διάνοια ὑφάψοι τὸ τοῦ μεγέθους τῆς ὑπερφυοῦς αἰνέσεως; τάχα ἂν ἀποκαίμοιμεν καὶ μόνον τῆς ὑποθέσεως κατάρξασθαι, ὡς τῶν ἀνεφίκτων ἐφαπτόμενοι, καὶ εἰς ἀπειροπληθὲς ὕψος πηδᾶν δοκιμάζοντες· καὶ μὴν οὐτόνδε φημὶ τὸν πόλον, ὃν ἀστῶοι

rans, imbres idoneo tempore donans, ventos apte regens, terram frugiferam faciens, ecclesiam tranquillam, orthodoxiam firmam, imperium tutum; barbaras autem gentes longe submovens, universum Christi populum protegens; postremo meae quoque audaciae parcens. Tuum enim hoc fuit effatum: tu, mater Dei, prophetice quod futurum erat cecinisti: ecce enim, inquit, ex hoc tempore beatam me dicent omnes generationes. Quia igitur divinitus inspirata verba tua excidere nequeunt, recipe mei quoque indigni famuli tui, quam pro viribus dixi orationem, et redde laetitiam salutaris tui. Precum tuarum robore confirma me, cum praesule meo parente, et cum grege commisso: in Christo Iesu domino nostro, cui gloria et honor atque dominatio cum patre omnipotente, et vivifico spiritu nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen.

O R A T I O VII.

LAUDATIO IN S. IOHANNEM APOSTOLUM ET EVANGELISTAM 1).

1. Cum caelum nobis ad laudationis argumentum propositum sit, quis sermo invenietur, qui encomiorum altitudinem aequare possit? Quod vero ingenium ad magnitudinem se extollat nobilissimae laudis? Fors ipsa dumtaxat argumenti adgressione fatiscemus, tamquam ea tentantes quae nemo adsequi possit, ac qui in immensam

1) Graecus huius orationis textus nunc primum prodit; interpretatio autem latina Combesisii est, a nobis tamen non parum, et quidem necessario, variata.

χορείαι ἐκπρεπῶς καὶ ἀποκίλλουσιν, οὐδ' ὅνπερ ἥλιος ἀρμαῖη λατῶν τὸν ἐφ' ἡμέρον διανύει δίαυλον, οὐδ' οὐ μὴν ὅνπερ σελήνη μηνοειδὴς διαθέουσα ἡμεροφανῇ τὴν νύκτα ἀπεργάζεται· οὗ τοῦ θαύματος καὶ ἡ ὄψις δαδάσκαλος, τοῖς τῆς κτίσεως ἐμβαθύνουσα κάλλεσι, καὶ πρὸς τὸν τῆς δημιουργίας αἴτιον τὸν νοῦν ἀναπέμπουσα· ἀλλ' οὐρανὸν ἐκεῖνον λέγοιμι, οὗ ἀστέρες ἀειφανεῖς τῶν ἀρετῶν σύνοδοι πολλῶν, πῶ φάει τῆς εὐπραξίας ἀποσπιλβοῦντες, καὶ οὐπερ ἥλιος, τὸ εὐαγγελικὸν κήρυγμα, εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διάπτων πέρατα, μυριοπλασίως ἡλίου φωτεινότερον φρυκτορεῖ κόσμον ὁρατὸν τε καὶ ἀόρατον· σεληνιαίου γὰρ φωτὸς οὕτω δέδεκται, ὅτι μὴδὲ νύξ τὴν περὶ αὐτὸ ἡμέραν οἶδεν διαδέχεσθαι, ἀνεπιδύτως τοῦ φάους μαρμαρύσσοντος.

β'. Καὶ τί οὗτος ὁ μεγαληγορούμενος, μαθεῖν βούλεσθε; Ἰωάννης, ὃ ἄνδρες, ὁ ὑπερλίαν ἀπόστολος, τῶν εὐαγγελιστῶν ὁ προφερέστας, ὁ τοῦ θεοῦ αἰτὸς, ὁ μέγας, ὁ χρυσοπτέρυξ, ὁ τοῦ οὐρανοῦ βυθοῦ ἐρευνητὴς ἄφθαστος, ὁ ἐπέκεινα τῶν χειρῶν ἀνανήξας τῇ θεωρίᾳ ἄνθρωπος, ὁ τῆς τοῦ λόγου ἀνάρχου ὑπάρξεως καὶ ἀλλήλοις ἄγγελος· ὁ μεγαλοφωνότατος τῆς ἀληθείας κήρυξ ὁ νοῦς ὁ ὑψύβλεπτος, ἡ γλῶσσα ἡ πύρινος, τὸ στόμα τὸ θεόφραστον, τῆς σοφίας τὸ ἄπειρον πέλαιος, τῶν δογμάτων ὁ βυθὸς ὁ ἄφθαστος, τῆς γνώσεως τὸ δοχεῖον τὸ μέγιστον, ἡ κοσμοφανὴς ἀστραπὴ τοῦ πνεύματος, ἡ οἰκουμένη βροντὴ τῆς χάριτος, τῶν ἐκκλησιῶν ὁ στύλος ὁ ἀκρότατος, ὁ τοῦ θεοῦ στερεοπαγὴς θεμέλιος, ἡ ἀγρευτικὴ σαγήνη τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, ὁ ἀλιευτικὸς τῶν ψυχῶν οὐρανομήκης κάλαμος, ὁ κατὰ πασῶν αἰρέσεων πρίων

celsitudinem videamus prosilire. Non hunc autem polum dico, quem stellarum chori vario decore perornant, nec quem sol aurigans reciproco cursu quotidie peragrat; at neque quem luna cornuta percurrens, diei fulgore noctem collucentem praestat; cuius miraculi visus magister existit, dum in rerum creaturarum pulchritudinem penetrat, animumque ad creationis auctorem transmittit: quin potius illud dixerim caelum, cuius stellae, perpetuo lucentes sunt multarum virtutum turmae, bonaeque actionis splendore fulgentes: et cuius sol, evangelica nempe praedicatio, ad orbis terrarum fines pervadens, mille partibus lucidius sole mundum collustrat, tum hunc oculis subiectum, tum illum sola cognitum mente. Non enim lunari lumine opus ei est: quippe cum ne nox quidem excipiat diem, quia splendoribus illustratur qui nunquam occidunt.

2. At scire vultis quisnam hic sit magnifice adeo praedicatus? Nimirum Iohannes est, auditores: Iohannes, inquam, perquam excellenter apostolus; evangelistarum praestantissimus; Dei aquila, magna illa pennis aureis praedita; caelestis profundi investigator, quem nullus adsequi potest: homo qui cherubinos contemplatione superavit, qui aeterni Verbi existentiam angelis ipsis nunciavit: vocalissimus veritatis praeco; mens sublimia spectans; lingua ignea; os divino sermone instructum; immensum sapientiae pelagus; dogmatum imperscrutabilis gurgis; scientiae conceptaculum maximum; fulgur Spiritus mundo relucens; gratiae tonitru mundum perstrepsens; sublimis ecclesiarum columna, Dei firmissimum fundamentum; humanae naturae praedatrix sagena; piscatoria animarum arundo ad usque caelum attingens; serra

ἀεικίνητος, ἡ τὰ τῆς ἀσεβείας ζηζάνια διατέμνουσα ὀξεῖα μάχαιρα, ἡ τὰ τῆς ἀθεΐας στρατεύματα διατειχίζουσα κλεῖς οὐράνιος, ἡ σφενδονῶσα τοὺς νοητοὺς θήρας θεοσθενῆς διάνοια, ὁ πελαγίζων ποταμὸς τῆς τοῦ θεοῦ σοφίας τὰ νάματα, ὁ τῆς παρθενίας ναὸς καθαρώτατος, ὁ τῷ ὄντος ἐραστῷ λίαν ἀγαπητὸς καὶ ἐπιστήθιος, ὁ μέγας τοῦ εὐαγγελίου ὠραιόδρομος ἥλιος, ἡ εὐηχος λύρα καὶ σάλπιγξ τοῦ πνεύματος· καὶ τί δεῖ λέγειν; οὐ δ' εἰ μυριοστὸν φαῖνν κατὰλογον δυνηθεῖν ἂν ἐξιχνεῦσαι τῶν ἐγκωμίων τὴν ἄβυσσον· φέρε δὴ, φέρε, οὐ τὸ ὅλον εἰπεῖν, τοῦτο γὰρ ἤδη ἄπορον, οὐ τῇ ἐμῇ ἀλγωττία, ἀλλὰ γὰρ καὶ οἷς ὑψηγορεῖν δύναμις, ἡττωμένοις τῷ μεγέθει τοῦ θαύματος, ὅτι μηδὲ ὕψος οὐρανοῦ μετρητόν· καὶ δοίη τίς συναίρειν τὸν ἔπαινον, βραχεία δέ τινα ἐκ τῶν εὐαγγελικῶν λειμώνων μελισσιδῶς ἄνθη λογήσαντες, καὶ ταῦτα οἷά τινα σίμβλα λογικῶς κηροπλαστήσαντες, καὶ ὡς ἀπαρτίσαντες τῇ ἀποστολικῇ πανηγύρει ὥσπερ τινι βασιλίδι, ἐπίκουρον τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος λαμβάνοντες, προσενεγκεῖν ἡδιστα θαρσύνομεν.

γ'. Πατρίδα μὲν εἴ τις ἐπιζητήσοι ἐγκωμίων νόμοις ἐπεριεδόμενος, ἀφ' ἧς ὁ ἀπόστολος εἰς φῶς ἐλήλυθεν, οὐ περιφανῆ ταύτην εὐρήσοι, ἀλλὰ γὰρ καὶ λίαν ἄσημον, τὴν Γάλιλαίαν· κοινοτέρως γάρ· ὅμως ἀνταῦθα περιβλεπτος ὁ ἀπόστολος· πῶς καὶ τίνι τρόπῳ; ὅτι ἐξ ἧς οὐδένα προφήτην ἐξηγέρθαι, οὐ δ' οὐ μὴν τι ἀγαθὸν εἶναι Ἰουδαίοις τε καὶ τῷ ἀληθῶς Ἰσραηλίτῃ ὥετο, ἐνταῦθα Χριστὸς, ἡ πηγὴ πάσης ἀγαθότητος, ἐν γαστρὶ παρθένου τῆς ἀρχιπροφήτιδος

adversus omnes haereses, perpetuo motu agitata; acutus gladius, impietatis zizania dissecans; caelestis clavis impietatis turmas occludens; divino robore animus spirituales bestias velut fundâ impetens; fluvius Dei sapientiae latice exundans; virginitatis mundissimum templum; ei, qui revera amabilis est, valde carus, ac supra eiusdem pectus recumbens; magnus evangelii sol speciose discurrens; sonora Spiritûs lyra ac tuba. At quid opus est dicere? Ne si mille quidem titulis auctum catalogum contexam, eius possim pervestigare laudum abyssum. Age vero, age, non ut universa dicamus (hoc enim inconcessum, nedum mihi qui sermonis ac facundiae penuriâ laboro, sed et iis qui altiloquii facultate pollent, quos tantum illud miraculum ingenti sua magnitudine vincit; quando neque altitudo caeli eiusmodi est, ut eam metiaris). Quod si nobis concedatur, partem aliquam laudum conferre, pauca quaedam ex evangeliorum pratis in modum apum decerpentes, ac velut in quibusdam alveolis ceras ingeniose fingentes, atque huic sollemnitati apostolicae, tamquam reginae cuidam, circumponentes, ipsum sermonis auspicem adhibentes, de quo nobis est instituendus sermo; lubentissime offerre praesumemus.

3. Patriam quidem, ex qua apostolus in lucem prodiit, si quis encomiorum legibus nitens, inquirendam dixerit, haud illam admodum illustrem invenerit: quin etiam obscuram valde et ignobilem, nempe Galilaeam: communior enim haec est opinio. At hinc tamen spectabilis existit apostolus. Quomodo, aut quâ ratione? Quia unde nullus surrexisse propheta, ac nec boni quidem aliquid esse, Iudaeis pariter ac vero Israhelitae, videbatur, illic Christus totius bonitatis fons in Virginis principis prophetissae utero conceptus, illicque cum humanam induisset formam parentibus

συλλαμβάνεται· ὥδε μορφωθείς τῷ καθ' ἡμᾶς εἶδει ἐντέθραπται, τοῖς Γονεῦσιν ὑποτασσόμενος τῆς πόλεως ἀφ' ἧς τὴν κλῆσιν εἴληφεν· ναζωραῖος γὰρ ὑπὸ τὴν Γαλιλαίαν, ὡς τῆς κώμης Βηθσαῖδᾶ ὑποτελούσης μάλιστα· ὡς ἀξιάγαστον τὸ ἔδαφος, ὡς μακαριστὴ ἡ παῖρς, τῆς ἀδαμιαίας πατρίδος αἰδεσιμώτερον διαλάμπουσα, ὡς τὸν ἐξ οὐρανοῦ δεύτερον Ἀδὰμ σὺν τῷ Ἰωάννῃ προικοφορήσασα· γένος οὐδ' αὐτὸ εὐκαταφρόνητον· πῶς; ὅτι ἀπὸ Ζεβεδαίου καὶ Σαλώμης ὁμαίμονος Χριστοῦ κατὰ σάρκα ὁ εὐφημούμενος· ὡς πῶς εὐαλῶς ἀμφοτέρα εἰς ταυτὸν συνέδραμεν, τὸν υἱὸν τοῦ νυμφῶνος ἀδελφιδοῦν Χριστοῦ ἐξευρεθῆναι ἀρμοδιώτατον· καὶ γε τῶν ἀφ' ἡλίου ἀνατολῶν Ἰωάννης εὐγενέστερος, γένος θεοῦ χρηματίζεται ἀμφοτέρωθεν· ὁρᾶτε ἡλίκα ἀνεφάνη τὰ δόξαντα εἶναι φαυλότερα τῇ φιλοπόνῳ ἐργασίᾳ πλεκόμενα· τίς ἡ ἀνατροφή, ἐπιτήδευμα, ἥτις καὶ οἶον ἐπιδεικτέον, εἰ ἄρα κἀντεῦθεν καὶ εἰρμόν βαίνει ὁ λόγος.

δ'. Οὐδὲν ἀπορώτερον ὢν ἴσμεν ἐν βίῳ μεθόδων ἀλιευτικῆς τέχνης, οὔτε μὴν τῆς περὶ αὐτὴν ἀνατροφῆς ἀγροικότερον· διότι τῶν μὲν ἄλλων τεχνῶν αἱ προχειρίσεις πρὸς τῷ ἐμπολιτεύεσθαι καὶ πλείονα πορισμὸν τῷ Τεχνίτῃ εἰσφέρουσιν, ἂν γε λογικῶς ἂν γε πρακτικῶς εἴποίεν· τίς τῆς δὲ, πρὸς τῷ ἰδιάζων, καὶ ἡ τῶν ἐδωδύμων σπάνη ἐφάμιλλος, ὡς πληροῦσθαι τὸ τοῦ γράμματος πᾶς, μόχθος ἀνθρώπου εἰς τὸ στόμα αὐτοῦ* καὶ γάρ εἰσι ῥακοδοτοῦτες καὶ ἐρικνήμενοι, αὐχμηροὶ τὴν κόμην καὶ ὀψίκαυστοι, γυμνοποδοῦντες ὁμοῦ καὶ ἀναθέοντες, ἀκταῖς τε καὶ ἐρημικώτεροις τόποις ἐνδιατρίβοντες· πῇ μὲν πέτραις ὑπερκαθεζόμενοι, πῇ δὲ βυθοῦς διορῶντες, κἀντεῦθεν τὴν ἄγρην ἀνέχοντες· τίς οὖν εἵνεκεν περιεργότερον ὑπεῖπον ταῦτα; ὅτι εἰ καὶ ταύτην τὴν τέχνην μέτ-

* Eccle. VI. 7.

subiectus, educatus est; cum civitas ex qua ille cognomen accepit (nazareus enim appellatus est) Galileae provinciae esset: cui quidem Bethsaidae pagus subiectus erat. Quam dignum admiratione solum! Quam beata patria! Adami patria venerabilius effulgens, ut quae secundum e caelo Adamum cum Iohanne protulerit. Genus ne ipsum quidem contemptibile. Quomodo? Nimirum, quod is, quem laudamus, natus sit patre Zebedaeo, ac matre Salome, Christi, si carnem spectes, consanguinea. O quam sanete ac praeclare ambo concurrerunt, ut thalami filius, Christi consobrinus inveniretur! adeo ut Iohannes universis ab ortu Solis nobilior existat, qui utrimque Dei genus sit. Videtis quanta haec appareant, quae videbantur contemptibiliora, studioso opere nunc contexta? Quid ultra? Vitae studium, quodnam illud ac quale fuerit ostendendum est; siquidem hinc quoque orationis series procedit.

4. Inter studiorum ac professionum nota nobis in saeculo genera, nihil piscatoria arte egenum magis; nec quicquam vita piscationi addicta rusticius invenias: nimirum aliarum artium studia, praeter vitae ac conversationis rationem, maius quoque lucrum artifici conferunt, sive quis rationem aestimet, sive actionem: piscatoria autem ars, parem cum solitudine parsimoniam habet, ut impleatur quod scriptum est: *Omnis labor hominis in ore eius*. Sunt namque pannis obsiti, ac vestibibus detritis, squalenti coma, ac adusta facie, nudis pedibus discurrentes, littoribus, ac magis solitariis locis immorantes, modo quidem super petras sedentes, modo imos gurgites, unde praedam expectant, dispicientes. Quorsum haec tam diligenter exposui?

Ps. LXXXVII. 11.

Matth. IV. 19.

εἰσιν ὁ Ἰωάννης, οὐ νεμεσητόν. Μετάβηθι ἐπὶ τὸν τῆς μεταφορᾶς τρόπον θεωρητόν, καὶ εὐρήσεις συμβαίνουσας τῷ Γένει τὴν ἐπιστήμην· Δαβὶδ ποιμὴν πρότερον προβάτων· εἴτα ὑπὸ Θεοῦ ποιμαίνων Ἰακώβ τὸν δοῦλον αὐτοῦ καὶ Ἰσραὴλ τὴν κληρονομίαν αὐτοῦ *· σκέψαι μοι καὶ Ἰωάννην ἀπὸ τῆς ἀλόγου εἰς λογικὴν ὑπὸ τοῦ μεγάλου λόγου μετενηνεγμένον Θεοπρεπῶς ἀλείαν· οὐ γὰρ ποιμαίνειν τήνδε ἢ τήνδε καὶ τισιν ὁρίοις διειλημμένας φυλάς, ἀλλὰ γὰρ τὴν οἰκουμένην ἀλιεύειν ἅπασαν· δεῦτε, γὰρ φησιν, ὀπίσω μου, καὶ ποιήσω ὑμᾶς ἀλιεῖς ἀνθρώπων *· εἰ δὲ ὅτι κατὰ κοινοῦ ἢ κλησῖς, ἀλλ' ἡμῖν γε ἀκτέαν ταύτην ἐπὶ τὸν περὶ οὗ ὁ λόγος· ὥσπερ καὶ ἐπὶ τισιν ἄλλαις γενικωτέραις φωναῖς, οὐ πλεονεκτοῦσι παρὰ τοὺς λοιποὺς ἀποστόλους τῷ Θεολόγῳ τὰς δὲ διὰ τῆς μερικωτέρας ἀναλήψεως, ἅπασι· ὅτι μὴδὲ μειονεξία τοῖς ἀπὸ κοινοῦ φῶτος ἀναφθεῖσι λαμπήσιν, ἢ ὑφ' ἐνὸς ὀλικῇ τῆς λαμπρότητος μέδεξις.

εἰ. Ἐπεὶ δὲ κατέστη ὑπὸ Θεοῦ ἀλιεὺς ὁ μέγας ἀπόστολος, δεῦρο ἴδωμεν αὐτὸν ἀλληγορικῶς ὡς ἐν πλοίῳ ἐν τῷδε τῷ σαρκίῳ καταρτίζοντα οὐ διεργώγῳτα δίκτυα, ἀλλὰ τὰ εὐαγγελικὰ ἀπαρτίζοντα ἀμφίβληστρα· τίς ὁ κάλαμος; ὁ δογματῶν δόναξ· τίς ἡ ὁρμιά; ἡ πλοκὴ τῆς θεολογίας· τί τὸ ἄγκιστρον; ὁ τρίμερος σταυρός· τί τὸ δέλεαρ; ἡ θεοφόρος σάρξ, ἐν ἣ δελεασθεὶς ἐχειρώθη τὸ μέγα κῆτος ὁ Βελίαρ· ζητεῖς ἐν ἣ ὑπερκαθίζεται πέτρα; νόει μοι τὴν στερεὰν ἑδραν τῆς πίστεως· ὦ τοῦ θαύματος· ρίπτει τὸ ἀμφίβληστρον οὐκ εἰς τόνδε τὸν κόλπον καὶ τόνδε, ἀλλ' εἰς τοῦ βίου τὴν θάλασσαν· ἐκτείνει τὸν κάλαμον οὐκ εἰς μικρόν που διάμετρον, ἀλλ' εἰς αὐτὰ τῆς οἰκουμένης τὰ τέρματα· ἐνίεισιν

Nimirum ut ostendam nihil esse dignum vituperatione, tametsi Iohannes hanc exercuerit artem. Transi tu spiritalis sensus investigator ad visibilem metaphoraе modum, occurretque scientia generi congruens. David cum prius pastor ovium esset, postmodum a Deo electus est, *pascere Iacob servum suum, et Israhel hereditatem suam*. Mihi quoque Iohannem considera, ab irrationalium piscium, ad rationalium capturam magno Verbo vocante, prout Deum decebat, translatus. Non enim electus fuit ut hunc illumve gregem pasceret, aut quibusdam terminis discretas tribus, sed ut orbem universum piscatione caperet. *Venite, enim inquit, post me, et faciam vos piscatores hominum*. Tametsi autem communis fuit vocatio; ad eum tamen a nobis reducenda est, de quo haec est instituta oratio; quod etiam in quibusdam aliis universalioribus vocabulis fiet; non ut prae apostolis aliis theologo ius vindicemus, ex his quae peculiariter de ipso exponimus; absit: nam neque accensis e communi aliquo lumine facibus, ideoque minor est splendoris ex uno plena participatio.

5. Quandoquidem vero magnus hic apostolus a Deo piscator constitutus est, age videamus eum allegorice, quasi in navicula, in corpusculo suo reficientem, non discissa retia, sed evangelica verricula. Quae nam arundo? doctrinae calamus. Quisnam piscatorius funiculus? theologiae nexus. Quisnam hamus? tripartita crux. Quae nam esca? caro deifera, qua inescatus magnus ille cetus Beliar captus est. Quaeris super quam sedeas petram? Firmam mihi fidei considera sedem. O rem mirabilem! Verriculum iacit, non in hunc illumve sinum, sed in saeculi mare

τὴν ὀρμίαν οὐκ εἰς βάθος ἐπιμετρούμενον, ἀλλ' ἐπ' αὐτὴν τῆς ἀσεβείας τὴν ἄβυσσον· θεά μοι τὴν ἄγρην πλούσιον ἐκ μοναδικῶν τε καὶ μιγαδικῶν συνηθροισμένην, τοὺς ἀδρούς φημι τοῦ λαοῦ καὶ ἀγελαίους, πολυειδῆ τε καὶ ποικίλον, ἔθεσι λέγω καὶ πάθεσιν, ἐκ μικρῶν τε καὶ μεγάλων, ἡλικίαις δηλαδή καὶ τάξεσιν· οὓς μὲν τείραχνομένους δόγμασι μοχθηριῶν, ὡς ἐξ ὑφάλων τῆς ἀθείας πετρῶν λαμβάνων· οὓς δὲ λεληϊσμένους ἀφελότητι διανοίας οἷα πελαγοδρομοῦντας σαγηνεύων· καὶ ταῦτα οὐ θανατῶν, ἀλλὰ ζωογονῶν, οὐκ ἐν ἀλμυροῖς ὕδασι τῆς ἁμαρτίας συνέχων, ἀλλ' ἐν γλυκέσι νάμασι τοῦ βαπτίσματος ἐνδιαιτῶν· οὐδ' οὐ μὴν ἀργυρίοις φαρτοῖς ἐπεμπολῶν, ἀλλ' ὑπογραφῇ υἱοθεσίας ἐκ τῆς τοῦ διαβόλου δουλείας ἐλευθερῶν, προεζωγρημένους ὑπ' αὐτοῦ εἰς τὸ ἐκείνου θέλημα. *Ω τοῦ ὁράματος· τίς ἠκουτίσθη τοιοῦτον θέλημα ἐξ αἰῶνος; τίς ἔγνω τηλικούτον μεγαλέμπορον ἀλίεα; ὅτι μὴ ἑκατοντάδας μόνον καὶ χιλιάδας, ἀλλὰ γὰρ πάντα τὰ ἔθνη ἃ μαθητεύειν ἐπιστεύθη προσάγοντα τῷ πρωταλιεῖ δεσπότῃ Χριστῷ· οὐκ ἄρα εἰκότως προούλεγον μὴ οἶόν τέ με ἐφικνεῖσθαι τῆς ὑποθέσεως, καὶν ἄκρῳ οἶονεὶ δακτύλῳ;

ε'. Σκέψαι μοι καὶ τᾶλλα εἰρημολογία ἀρίστη ἀλληγορούμενα. Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ φῶς τοῦ κόσμου *· τὸ φῶς ἐλαστικὸν σκότους, ὀφθαλμῶν ὄψις, σωμάτων ἀνακαίνωσις, ἐφετὸν, ἀγαστόν· τί οὖν ἀπόστολος; οὐ μειοῖ σκότος ἀντικείμενον; οὐκ ὁμματοῖ τυφλοὺς ἀμφοτέρωθεν; οὐ ῥῶσιν παρέχει σώμασιν; οὐ διὰ ταῦτα στερκτὸς καὶ θαυμαστός; τοῦτο ἦν ἄρα ὁ Χριστὸς παρ-
εγλυᾶτο *· ἀσθενοῦντας θεραπεύετε, λεπροὺς καθαρίζετε, δαιμόνια ἐκβάλλετε·

* Matth. V. 14

* Matth. X. 8.

universum. Extendit calamum non in modicum aliquod spatium, sed in fines orbis terrarum: immittit funiculum non in gurgitem immensum, sed in ipsam impietatis abyssum. Tu mihi locupletem capturam considera ex singularibus pariter ac promiscuis collectam; crassos dico de populo ac gregales; moribus scilicet atque affectionibus varios, ex minoribus maioribusque, aetate nimirum ac dignitate: alios quidem pravis exasperatos doctrinis, tamquam e petris sub undis latentibus, ab impietate capit; alios mentis simplicitate interceptos tamquam per mare cursitantes, verriculo includit: et quidem haud neci tradens, sed vivificans: non in salsis peccati aquis continens, sed in dulcibus baptismi fluentis vivere faciens: quin neque corruptibili pecunia adquirens, sed adoptionis chirographo a diaboli servitute eximens, cum antea capti tenerentur ad huius arbitrium. O rem mirabilem! Quis a saeculo capturam eiusmodi audiit? Quis talem, copiosaque adeo instructum merce piscatorem agnovit? Quandoquidem non centenos, vel millenos tantum, sed universas gentes, quarum docendarum creditum munus accepit, ad Christum dominum ac principem piscatorum adducit. Nonne igitur iure meritoque ante dicebam, maius hoc argumentum esse quam pro mea facultate, vel si extremo veluti digito attingere velim?

6. Mihi quoque alia expende egregiam per allegoriam seriatim exposita. *Vos estis lux mundi.* Lux, tenebrarum expultrix, oculorum illuminatio, corporum refocillatio: desiderabilis omnino res et admirabilis! Quid ergo apostolus? Nonne tenebras adversarias minuit? Nonne utrinque caecis visum restituit? Nonne robur corporibus tribuit? Nonne ob haec amore dignus et admiratione? Hoc utique Christus mandabat: in-

δωρεὰν ἐλάβετε, δωρεὰν δότε. Ἐννόει μοι τὰ μυρία γένη τῶν νοσημάτων, καὶ ὤψῃ τὰ ἄπειρα πλήθη τῶν θανάτων τῶν ἐξ ἐκασταχοῦ βοτρυδὸν ἀγεληδὸν πρὸς τὸ ἄμισθόν τε καὶ ἄλυπον ἰατρεῖον τῆς σωτηρίας συρρέοντων, ὅτι μὴδὲ τομαῖς τε καὶ καύσεσιν ἢ τισι φαρμακοποσίαις ἢ τῶν ἀλγεινῶν φυγαδεῖα· πίπτει δὴ μόνη καὶ λόγου μᾶστιγαι· ὡς τῆς μεγαλοδωρεᾶς· ἄρτι τυφλὸς, βλέπει τὸ φῶς, ἐξαπίνης τὸ ἀεινεφές ἀποδέμενος, καὶ χαίρει ὁρῶν τὰ ὑπὸ οὐρανὸν κάλλη τε καὶ θεάματα· ἄρτι χωλὸς, παραχρῆμα στερεοποδεῖ καὶ γήθει ἀλλόμενος ὡς ἔλαφος· ἄρτι μὲν μογγιλᾶλος, τῶν δεσμῶν τῆς γλώσσης λυθεὶς ὀρθολεκτεῖ εὐχαριστήρια· ἄρτι δὲ ξηρόχειρ, ὑψιασθεὶς ἄμφω τῷ χεῖρι πρὸς τὸν ἐν οὐρανοῖς δεσπότην ἄδει εὐκτήρια· ἄρτι μὲν ὑδριῶν, κενοῦται τοῦ πάθους ὡς τάχιστα, καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ὑγίειαν ἀνεισιν· ἄρτι δὲ λεπρὸς ἀποσύρεται τῆς λώβης, καὶ βλέπων τὴν ἑαυτοῦ νεουργηθεῖσαν σάρκα ἀγάλλεται· ἄρτι μὲν παράλυτος, ἀρτιασθεὶς ἐπωμάδιον φέρει τὸ κλινίδιον· ἄρτι δὲ δαιμονῶν, τοῦ πνεύματος καθαρθεὶς, σωφρόνως δοξάζει τὸν κύριον· ἄρτι μὲν ἡμιθανὲς ἀσθμαίνων, ἐξόδια ἀναθρῶσκει τάχιστα· ἄρτι δὲ νεκρὸς, ἐκ φθορᾶς ἀνέθορε τὰ ἐν ἄδου λογοθετῶν τοῖς ὑπὲρ Γῆν, καὶ ζωάρχην θεὸν ἀνδομολογούμενος· ἄρτι μὲν ἐτερόφθαλμος, ὀρθοβλεπτεῖ, καὶ μονόμματος διδυμομματοῖ, καὶ ἄθριξ καρηκομεῖ· ἄρτι δὲ κυρτὸς, ὀρθοῦται, καὶ κωφὸς ὠτακουστεῖ, καὶ πυρετῶν ἑρρώται, καὶ ῥίγιων εὐκρατεῖ· ἄρτι στεῖρα παιδοποιεῖ, καὶ αἰμὸρρῶσα εὐπαθεῖ, καὶ δυστοκοῦσα εὐτοκεῖ, καὶ καρκινόσαρξ εὐσωμεῖ, καὶ

firmos curate, leprosos mundate, daemones eiicite; gratis accepistis, gratis date. Considera mihi innumerabilia morborum genera, occurretque infinita miraculorum copia in hominibus patratorum, qui conferta multitudo ad gratuitum nihilque molestiae facientem salutis medicum confluunt; quia nimirum non ferro ac igne, aut potionibus quibusdam medicis morbos abigit, sed sola fide ac sermonis flagello. O doni magnificentiam! Nunc caecus, de repente lumen videt, cum nubem impositam oculis semper habuisset, gaudetque sublunaria haec decora ac spectacula aspiciens. Nuper claudus, solidatis plantis firmum recipit gressum, gestitque saliens ut cervus. Modo blaesus, linguae vinculis solutis, expedito sermone gratiarum actionis laudes pangit. Modo aridam manum habens, sanus effectus, manus ambas tendens ad Dominum in caelis existentem, preces canit. Modo hydropicus, quam citissime morbo vacuatur, et ad pristinam sanitatem redit. Modo leprosus, plaga sua eripitur, vidensque carnem suam renovatam, exultat. Modo paralyticus, artubus instauratis lectulum in humeros tollit. Modo daemoniacus, a spiritu mundatus, sobria ac sana mente Dominum laudat. Modo semimortuus et suprema verba iam dicens, confestim revalescit. Modo mortuus, a corruptione velox resurgit, eorum rationem quae sunt in inferno reddens hominibus in terra constitutis, ac vitae auctori Deo vicissim confitens. Modo altero laesus oculo, recte videt; unumque oculum a natura sortitus, duobus oculis intuetur: glaber, comam nutrit: modo incurvus erigitur, surdoque aperiuntur aures: febris ardore aestuans, bene valet; contrario item frigore algens, temperationem humorum recipit. Modo sterilis, prolem suscipit: fluensque sanguine, valetudinem obtinet: atque ad partum difficilis, expedita redditur: haemorrhoida sa-

πάν κολόβωμα φυσικὸν ἀρτιάζεται, καὶ πᾶσα μαλακία ὑποχωρεῖ καὶ πᾶν ψυχικὸν πάθος ἐξωστατεῖ· ἐγὼ λέγειν τὰς ἐν ἀλόγοις ζώοις θαυματουργίας, τὰς τε τῶν στοιχείων ἄρσεις καὶ μεταθέσεις, ἧς τινος οὖν ἄλλης φύσεως παραδοξοποιῖαν· ἢ γὰρ οὐκ ἀληθές τὸ ὑπὸ τοῦ κυρίου εἰρημένον * ὅτι ὁ ἂν εἶπῃ τῷ ὄρει τούτῳ, ἄρθητι καὶ βλήθητι εἰς τὴν θάλασσαν, καὶ μὴ διακριθῇ ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ ἀλλὰ πιστεύσει ὅτι ἃ λέγει γίνεται, ἔσται αὐτῷ ὁ ἂν εἶπῃ· ὅρα μοι λοιπὸν καὶ ὅρος εἰς ὑγρὸν μετairόμενον τυχόν, καὶ αὖ πάλιν βυθὸν ξηραίνόμενον καὶ εἰς χλοηφόρον πεδίον μετατιθέμενον· καὶ . . . ριγῆς ὕδωρ ἀθρόως ἐκ πυθμῶν πηγάζον, πετράν τε σχιζομένην καὶ τὸν χριστοφόρον ἀποπέμπουσαν *· καὶ εἴ τι ἄλλο κατὰ χρείαν τῶν εἰς πίστιν ἐλκόντων τοὺς μαθητιῶντας, οὐδὲν ἀδυνατούσης τῆς θείας χάριτος.

Ζ'. Ἄλλ' ἵνα μὴ ἐπὶ πλεῖον ἐνδιατρίβων τοῖς κατὰ μέρος διακορῆς γίνομι τοῖς ἀκούουσιν, ἐπ' ἄλλο δὴ καὶ τρέψομαι. Ὑμεῖς ἐστὲ τὸ ἅλας τῆς γῆς *. Ἐκ τῶν ἀναγκαίων εἴληπται κἄνταῦθα ἡ μεταφορά· ὥσπερ καὶ ἀλλαχοῦ, ἔχετε ἅλας ἐν ἑαυτοῖς *. τοῦτο δὲ τί ἄλλο ἢ ἀγάπη ἂν εἴη, ἢ τις καὶ νόμου πλήρωμα, ὥς φησι Παῦλος ὁ ἱερὸς ἀπόστολος; ὡς οὖν οὔτε ἄρτος βρωθήσεται ἄνευ ἁλὸς, ὅτι μὴ δέ τι σχεδὸν τῶν ἐδωδύμων, οὕτω δὴλον ὅτι καὶ ἀγάπης δίχα οὐδὲν τῶν θεοφιλῶν ἐξεργασθήσεται· τοιοῦτον ἡμῖν ἑαυτὸν παρίστησιν ὁ ἀπόστολος ἀδαμαντίνην ἔχων οἶονεὶ τὴν ψυχὴν καὶ ἀκαταγώνιστον ἐν τοῖς ὑπὲρ ἀληθείας ἀγῶσι· καὶ μηδοπωτέρῳ διὰ τῶν δεξιῶν ἢ ἀριστερῶν μεταβαλλόμενος ἤγουν μωραινόμενος· σκόπει· ἐδεδίωκτο,

natur; cancrum laborans, corpus integrum recuperat: quodlibet naturae detrimentum sarcitur: ac omnes languores recedunt: animae item morbi omnes pelluntur. Mitto dicere, quae erga brutos animantes miracula patrata sunt: elementorum item de suo statu commotiones ac translationes., et alterius cuiusvis naturae miraculum. Nonne enim illud veritate nititur, quod a Domino dictum est: *quisquis dixerit monti huic: tollere, et mittere in mare, et non haesitaverit in corde suo, sed crediderit, quia quod dixerit fiet, fiet ei quodcumque dixerit.* Iam mihi et montem forte videas in aquas translatus, vicissimque exsiccatus imos gurgites, atque in campum herbiferum mutatos: quin et aquam repente a fuido scaturientem, scissamque petram, et hominem Christo plenum assectantem: ac si quid aliud discipulis ad fidem trahendis idoneum iusta exigebat necessitas; quum nihil sit, quod divina gratia praestare non possit.

7. At ne singulis plus aequo immorans, auditoribus taedium creem, ad aliud tiam transeo. *Vos estis sal terrae.* Hic quoque metaphora ab illis sumpta est, quae ad usum necessarium veniunt: quemadmodum etiam alio loco: *Habete in vobis sal.* Hoc autem quid aliud quam caritas sit? quae etiam est plenitudo legis, ut sacer apostolus Paulus docet. Sicut enim absque sale panis non manducabitur, ut nec fere quisquam alius cibus, sic liquet absque dilectione nihil praestitum iri eorum quae Deo accepta sunt. Talem se nobis exhibuit apostolus, adamantino animo praeditus, atque in certaminibus pietatis causa susceptis insuperabilis, neque prosperis mutatus neque adversis, id est infatuatus. Videsis: persecutiones patiebatur, nec

καὶ τῶν διωκόντων τοῦ πόθου οὐκ ἀφίστατο· ἐπὶ βασιλεῖς καὶ ἡγεμόνας ἤγετο, καὶ τῆς εὐθάρσου ὁμολογίας οὐκ ἐλλέλειπτο· ἐμαστιζέτο, καὶ τοῖς κολασταῖς ἰητὴρ ἐγνωρίζετο· ὠνειδίζετο, πρὸς πηλακίζετο, καὶ τοῖς ὑβρισταῖς δόξαν ἐπραγματεύε· μιμούμενος τὸν διδάσκαλον, ὃς καὶ ἐπ' αὐτοῦ τοῦ πάθους τοῖς σταυρωταῖς τὴν ἄφεσιν ἐζητεῖτο παρὰ τοῦ πατρός· ῥομφαίαν δ' ἐκεῖνοι προὔτεινον, αὐτὸς τὴν διδασκαλίαν προὔβάλλετο· πῦρ ἠπείλουν ἐκεῖνοι, ὃ δὲ τὸν πόθον ἠϋξεί· αὐτοὶ τὰς ἀπειλάς, καὶ οὗτος τὴν προσευχήν· τὸν θλιμμὸν ἐκεῖνοι, καὶ οὗτος τὸ διψᾶν τὴν σωτηρίαν· τῶν ἀλγείνων τερπόμενος, τοῖς ὑποπιεσμοῖς εὐρυνόμενος. Καὶ μὴν καὶ τῶν δεξιῶν ἡ πείρα· εἶπετο γὰρ δῆ-
 πω· οὐδὲν τοῖς σημείοις τε καὶ τέρασιν οὐχ ἡ τυχοῦσα τιμὴ τε καὶ ἀφοσίωσις· ἀλλ' οὐκ ἐκεῖθεν καὶ ἀπέψυκτο τῆς ἀγάπης, οὔτε ἐντεῦθεν ἐχαυνοῦτο τοῖς ἐπαίνοις· ὃ αὐτὸς δὲ ἐν ἅπασι πρὸς τὴν ἐκάστου ἰδιοτροπίαν αἰεὶ ποικιλλόμενος καὶ παραρτυόμενος κατὰ τὴν τοῦ μάννα διάγευσιν· ὡς τοῦ θαύματος· προσθε-
 τέον γὰρ καὶ ταῦτα· ὡς πρόβατον ἐν μέσῳ λύκων ὑπὸ τοῦ ἀρχιποίμενος Χρι-
 στοῦ ἀποσालεῖς, οὔτε αὐτὸς ἐλελύκωτο, καὶ τοὺς λύκους εἰς ἄρνας μετέπλαττεν·
 δακνόμενος, ἴατο τὰ τῶν ψυχῶν δῆγματα τραύμασι θεραπείας ἀμείβων· ἀγράμ-
 ματος καὶ τοὺς τοῦ κόσμου σοφούς μετεστοιχειοῦτο εἰς τὰ τῆς εὐσεβείας δόγμα-
 τα· ἄοπλος, καὶ τοὺς πολεμίους θεῷ ἀντεστρατολογεῖτο κατὰ τοῦ διαβόλου· ὡς
 πόσης ταῦτα δυσχερείας, προσθεῖν δ' ἂν καὶ χάριτος; τοιοῦτον δὲ τὸ θεῖον
 ἅλας· τό τε πανοῦργον τοῦ ὄφεως, καὶ τὸ τῆς περιστρεφῆς ἀκέραιον, ὅσον ἐκ τῶν
 προσεχῶς εἰρημένων, ὃ λόγος ὑπέιληφεν· καὶ τὰ πλείω πάρεισι τοῖς εἰδόσι, φει-
 δοῖ τοῦ μακρηγορήματος· ἀλλ' ἐπὶ τὸν καλοφῶνα τοῦ λόγου ἰτέον.

ab eorum qui persequiebantur amore recedebat: ducebatur ad reges et praesides, nec quicquam de animosa confessione remittebat: virgis caedebatur, ac verberantibus sese medicum praebebat: conviciis appetebatur, et ludibrio habebatur, illusoribusque gloriam curabat; magistrum imitatus, qui etiam dum pateretur, crucifixoribus veniam a patre precabatur. Praetendebant illi gladium, ipse obiciebat doctrinam: illi ignem minabantur, ipse caritatem augebat: illi minas, ipse preces: illi afflictionem, iste salutis eorum qui affligebant, sitim prae se ferebat: molestiis delectabatur: angustiiis dilatabatur. Quin adeo, ne a prosperitatibus quidem ei tentatio defuit: sequebatur enim signa edita ac prodigia non vulgaris honor ac commendatio. At neque adversis refriguit caritas, neque laudibus emollita est: sed idem in omnibus perstitit, ad cuiusque modum varius atque conditus, iuxta mannae gustum. O rem mirabilem! Nam haec quoque addenda sunt. Missus tamquam ovis in medios lupos a pastorum principe Christo, nec ipse in lupum mutatus est, luposque in agnos convertit. Cum morderetur, animorum morsibus medebatur, vulneribus acceptis curationes rependens: illitteratus, etiam saeculi sapientes ad religionis dogmata convertebat: inermis, hostes quoque Dei militiae adscribebat adversus diabolum. O quantam haec habebant difficultatem! addiderim etiam quantam gratiam! Tale sane est divinum sal. Serpentis astutia, ac columbae simplicitas quanta fuerit, iam ex proxime dictis palam factum est; pluraque apud gnaros dicere omittimus, vitandae causa prolixitatis. Verum ad sermonis colophonem veniendum est.

ή. Καὶ ἐπέθηκεν αὐτοῖς ὄνομα βοανέρΓες, ὃ ἐστὶν υἱοὶ βροντῆς*. Τὴν βροντὴν φασὶ τινες Γέννημα εἶναι ἀνεμιαίου πνεύματος, ὃ συλληφθὲν ἐν νέφεσι καὶ οὐκ ἔχων ὅπου ῥαγείῃ διέξοδον, τῇ μὲν θλίψει τὴν ἀστραπὴν, τῇ δὲ ῥήξει τὴν βροντὴν ἀπεργάζεται· ἐκ δὲ βροντῆς βροντὴν κυήσκεισθαι εἰπὼν τις, οὐκ ἔξω βάλλει τὸν λόγον τοῦ δέοντος· εἴπερ οἷον τὸ γεννῶν, τοιοῦτον δὴ καὶ τὸ γέννημα· τί οὖν ἐντεῦθεν; ὅτι κατὰ τὸ πνεύματος ἁγίου εἶναι ἀπήχημα υἱὸς βροντῆς ὠνόμασται ὁ ἀπόστολος, ἀστράπτων ὁμοῦ καὶ βροντῶν ἡμῖν τὰ θεῖα, ὡς ἐκ νεφελῶν οἶονεὶ ἐκραγεῖς τῆς θείας χάριτος. Εἶδωμεν δὲ εἰ δοκεῖ ἐν κεφαλαίῳ οἷα καὶ τὰ βροντήματα, ὡς ἂν μᾶλλον θαυμάσοιμεν τοῦ ὀνοματοθέντος τὴν δύναμιν. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεόν, καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος· ὃ τῆς μεγαλοφωνοτάτης θεωρίας· οὐκ οὕτω βροντῆς πατάγῃ τεθή-
 * Marc. III, 17.

πασιν ἄνθρωποι, ὡς τὴν Ἰωάννου θεολογίαν σὺν τοῖς ἐπιγείοις ἐξεπλάγησάν καὶ τὰ οὐράνια, εἴπερ κἀκείνων παρὰ Ἰωάννου ἡ μαθητεία· ἵνα γάρ, φησι, Γνωρισθῇ νῦν ταῖς ἀρχαῖς καὶ ταῖς ἐξουσίαις ἐν τοῖς ἐπουρανίοις διὰ τῆς ἐκκλησίας ἡ πολυποίκιλος σοφία τοῦ θεοῦ*. ὡς μὲν οὖν τὰ ἐν αἰσθήσει· συγγραῶν, ἀρχὴν ἀπάντων τῶν ποιημάτων τὸν οὐρανὸν προὔθιγεν εἰπὼν· ἐν ἀρχῇ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν· οὐδὲ γὰρ οἷον τε ἦν ὁφθαλμὸν πρῶτον ὄντα τῶν ἐν ἡμῖν αἰσθήσεων, ὑπερταθῆναί που περαιτέρω τοῦ οὐρανοῦ ὕψους· διὸ καταλλήλως τῇ αἰσθήσει, καὶ τὸ ποῖημα προτέτακται, τῶν ἄλλων ταῖς ἄλλαις δευτερευόντων· ὁ δὲ ἅτε ὑπὲρ αἰσθήσεων τὴν ἐξηγορίαν ποιούμενος, οὐκ οὐρανὸν καὶ γῆν, ἀλλὰ τοῦ οὐρανοῦ καὶ γῆς καὶ ὁμοῦ πάντων τῶν ὑπερουρανίων νοῶν

8. *Et imposuit illis nomina Boanerges, quod est filii tonitruui.* Sunt qui dicant fieri tonitruum ex aereo spiritu, qui nimirum inclusus in nubibus, nec inueniens qua parte exeat, collisione quidem, fulgur; ruptione autem, tonitruum efficiat. Quod si quis tonitruum tonitruo progigni dicat, nihil a probabilitate alienum dixerit: siquidem quale est gignens, tale et quod gignitur. Quid ergo inde? Nimirum, tamquam Spiritus sancti resonantia appellatus est apostolus tonitruui filius, divino nobis splendore in modum fulgetri elucens, atque instar tonitruui mugiens, velutque ex nubibus e divina quasi caritate erumpens. Videamus autem, si lubet, quasi summatim quantae hae sint tonitruui voces, ut eo maiori admiratione illius potentiam admiremur, qui indidit nomen. *In principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.* O divinae praedicationis clarissimam vocem! Non sic homines tonitruui fragore obstupescunt, uti Iohannis theologiam, cum terrae colonis etiam caelestes virtutes obstupuerunt: quando et illae Iohannis discipulae quodammodo sunt. *Ut enim, inquit, innotescat principatibus et potestatibus in caelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei.* Et Moyses quidem, cum rerum sensui subiectarum historiam conscriberet, creaturarum omnium principium, caelum posuit, dicens: *in principio creavit Deus caelum, et terram.* Non enim fieri poterat ut oculus, qui inter sensus primatum tenet, caeli altitudinem superaret. Quocirca pro sensus ratione etiam creatura prior est, cum aliae aliis posteriores sint. At Iohannes, tamquam ea enarrans quae sensum superant; non caelum et terram, sed caeli ac terrae omniumque caelestium mentium creatorem, principium assum-

ποιητὴν, ἀρχὴν εἴληφεν, εἰπὼν· ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν θεὸν καὶ θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Θ'. Εἶδες εἰς ποῖον ὕψος ἀπειρον ἤρε τὸ ὄμμα τοῦ νοῦ· ὥσπερ τι νοητὸν στερέωμα καταπηζάμενος ἡμῶν ἐν διανοίᾳ τὸ τριταῖον ἸΗΝ· ἵνα μέχρι τοῦδε ὥσπερ τι ἑξαλμα φωτὸς προῖων ὁ νοῦς, πρῶτος ὢν καὶ οὗτος τῶν τῆς ψυχῆς δυνάμεων, μὴ ἔχοι φύσιν ἀρδῆναί σου ἐπέκεινα, καὶ κενεμβατεῖν δόξοιεν ἐκ πολυπραγμοσύνης ἀνενδέκτου· ἀλλ' οἷον ἐπαναπαυσάμενος τῆς ἐφέσεως παλινδρομῇ πρὸς τὰ κατόπιν καὶ ὑπὸ κτίσιν, οἷς καὶ συλγηνῶς ἔχοι, ὁρῶν τὰ δημιουργήματα, καὶ δοξάζων τὸν ἀριστοτέχνην, ἓνα τε ὄντα ἀναρχον θεὸν ἐν τρισὶν ὑποστάσεσιν, τὸν πᾶσι τοῖς οὖσιν ἐπιστατοῦντα· τίνα ταῦτα; σεραφίμ, χερουβίμ, θρόνους, δυνάμεις, ἐξουσίας, κυριότητας, ἀρχὰς, ἀρχαγγέλους, ἀγγέλους· εἶτα τὰ κατ' αἴσθησιν, οὐρανὸν, ἥλιον, σελήνην, ἀστέρας, αἲρα, γῆν, θάλασσαν, ζῶα χερσαῖα, ἐνάλια, ἐναέρια, φυτὰ, βοτὰ, πᾶσαν συλλήβδην φύσιν ἐμψυχόν τε καὶ ἀψυχόν· ἀπαντα γὰρ ταῦτα, καὶ εἴ τι ἕτερον ἐν τοῖς ἄμφω κόσμοις ἀκατονόμαστον, διὰ τοῦ εἰπεῖν, πάντα δι' αὐτοῦ ἐγένετο, καὶ χωρὶς αὐτοῦ ἐγένετο οὐδὲν ὃ γέγονεν, συνεκδοχικῶς παρεδήλωσεν· τί γὰρ δεῖ πλέον περιττοεπεῖν τοῖς θεοφόροις, κατὰ λέξιν πάσης τῆς θεολογίας ἐνθεαστικώτατα ἐξητασμένοις, παρ' ὧν καὶ ἡμῖν τοῖς κυνιδίοις οἶονεὶ ψιχιώδης συνεισφορὰ τοῦ λόγου; *Ω θεολογίας Γελωνότερον βροντῆς ἠχησάσης τὰ οὐράνια δόγματα· ὦ περιφράσεως Γοργότερον ἀστραπῆς ἐπελθούσης τοῖς σύμπασιν· ἐθαυμαστῶθι ἡ γνῶσις σου ἐξ ἐμοῦ *· καὶ πρὸς Ἰωάννην ὡς θεοεἰκελον λεγέτω πᾶς τις, τὸν περιλαβόντα τὸ εὖρος τῆς ὑπ' οὐρανὸν τοῖς κηρύγμασι, τὸν ἐν ἡμεῖς χνεσιν ἀβύσ-

* Ps. CXXXVIII.

psit, dicens: *in principio erat Verbum, et Verbum erat apud Deum, et Deus erat Verbum.*

9. Vidisti in quantam altitudinem extulit mentis oculum? intellectualem veluti firmamentum menti nostrae infigens trinum illud ERAT; ut eo usque, salientis instar lucis, mens progressa (namque haec est facultatum animae prima) nolit deinceps ulterius subvehi, ne per aërem curiositate inutili videatur discurrere: sed quasi cursum inhibens retrocedat ad res creatas, quibus necessitudine homo devinctus est, intuens in eas, optimumque artificem laudibus celebrans, unum Deum aeternum in tribus subsistentem personis, rebusque universis praesidentem. Quenam vero hae? seraphim, cherubim, throni, virtutes, potestates, dominationes, principatus, archangeli, angeli: tum res sensui subiectae, caelum, sol, luna, stellae, aër, terra, mare, animalia terrestria, marina, aërea, plantae, herbae, universa denique, ut summam dicam, natura, tum anima praedita, tum experts animae. Omnia enim haec, ac siquid aliud uterque mundus innominabile habent, illis verbis, *omnia per ipsum facta sunt, et sine ipso factum est nihil quod factum est*, comprehendendi declaravit. Quid enim pluribus superfluum esse oportet, cum divino Spiritu afflatus viri theologiam omnem ad verbum divinitus sint interpretati, a quibus nos quoque catellorum instar habuimus, quas velut sermonis micas inferremus. O theologia quae tonitruo exaudibilior caelesti doctrina insonuit! O locutio, quae velocius fulgetro universa pervasit! *Mirabilis facta est scientia tua ex me*; dicat

σου σοφίας περιπατήσαντα τοῖς ἐνθυμήμασιν· δι' οὗ πύλαι ἄδου κατήρθηται θεοῦ φωνῆς πληρώματι, καὶ ὀρθοδοξίας ἀνέτειλεν ἥλιος· δι' οὗ ἡ τοῦ κόσμου σοφία μεμώρεται, καὶ θεοσοφίας ἐμπέπλησται τὰ πέρατα· ῥητόρων καὶ σοφιστῶν καταποθέντων, Ἰωάννου δὲ τῆς θεολογίας βασιλευσάσης· καὶ οὐκ οἶδ' ὅ τι λέξωον εἴποιμι ἐπ' αὐτὴν τῆς ὑπερῆρμένης ἀποστολικῆς μεγαλειότητος, ἢ τὸ παραχωρῆσαι τοῖς προεφημέσασιν αὐτὸν θείοις στόμασιν τὸν ἱερόν· ἔπαινον.

Ι'. Ἀλλὰ τί ἐστὶ *; Ἰησοῦς οὖν ἰδὼν τὴν μητέρα καὶ τὸν μαθητὴν παρεστῶτα ὃν ἠγάπα, λέγει τῇ μητρὶ αὐτοῦ, γύναι ἰδοὺ ὁ υἱός σου· εἶτα λέγει τῷ μαθητῇ· ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· καὶ ἂν ἐκείνης τῆς ὥρας παρέλαβεν αὐτὴν ὁ μαθητὴς ἐκεῖνος εἰς τὰ ἴδια· καὶ ἐν ἑτέρῳ πάλιν *· ὃς καὶ ἀνέπεσεν ἐν τῷ δαίμονι ἐπὶ τὸ στήθος αὐτοῦ, καὶ εἶπεν· κύριε τίς ἐστὶν ὁ παραδιδούς σε; Ταῦτα ἀποκληρωτικά ὡς πέρ τινα ἔδνα βασιλεια τῷ θεολόγῳ, φημὶ δὴ τὸ κατ' ἐξοχὴν παρὰ τοὺς λοιποὺς μαθητὰς ὑπὸ Ἰησοῦ ἠγαπᾶσθαι· ἢ τε ἐπὶ τοῦ ἀκηράτου στήθους ἐπίπτωσις· πρὸς τῷ καὶ υἱὸν εἰρῆσθαι τῆς θεομήτορος· ὡς φοβερὰ τὰ τρία, θάτερον θατέρου ὑπεραιρόμενον, καὶ ἕκαστον ἱλιγγὰ μοι φέρον νοήματος ὡς ἐξαισιώμενον· Ἀνδρέας ἐν μαθηταῖς πρωτόκλητος, ἀλλ' οὐπω ἀγαπήτῳ Ἰησοῦ ἐαυτὸν ὠνέμακεν ὡς οὗτος· Πέτρος πρωτόθρονος, ἀλλ' οὐδ' αὐτὸς τῆς τοιαύτης προσήγορίας τετύχηκεν. Τὸ θεῖον ἀπαθές· Χριστὸς ἐξ ἴσου ἅπασι τὴν τῆς ἀγάπης ἀκτὶνα ἀφήσιν· ἄλλως τε εἰ Πέτρος πλεῖον ἀγαπᾷ ἀπάντων * ὡς ἐρωτηθεὶς ὡμολόγησεν, καὶ τὴν ὁμολογίαν Χριστὸς ἐβεβαίωσεν, διὰ τῆς τρισσῆς περυσίως τε καὶ ἀποκρίσεως, ἧς προῖκα καὶ τὸ τοῦς ἄλλους ποιμαίνειν εἴληφεν, καὶ ἀντ-

* Ioh. XIX. 26.

* Ioh. XIII. 23.

* Ioh. XXI. 15.

aliquis ad Iohannem quasi Deo similem, qui terrae latitudinem complexus est praedicatione; qui animi cogitationibus in abyssi sapientiae vestigiis ambulavit; per quem portae inferorum divinae vocis plenitudine destructae sunt, exortusque est orthodoxiae sol: per quem mundi sapientia infatuata est, orbisque fines impleti sunt sapientia: oratoribus ac sophistis proculcatis, Iohannis autem dominante theologia. Verumtamen nescio quid ego dignum celsa adeo apostoli magnitudine dicam, nisi potius iis cedam qui sacras eius laudes divino ante me ore celebrarunt.

10. At vero quid illud significat? *Iesus ergo cum vidisset matrem, et discipulum stantem, quem diligebat, dicit matri suae: mulier, ecce filius tuus. Deinde dicit discipulo: ecce mater tua. Et ex illa hora, accepit eam discipulus ille in sua.* Alioque rursus capite: *qui et recubuit in caena super pectus eius, et dixit: Domine, quis est qui tradit te?* Sunt haec peculiarius attributa theologo velut dotalia quaedam regia munera; ut, inquam, prae discipulis reliquis, ac privilegio a Iesu dilectus fuerit; utque super purissimum recubuerit pectus; ac denique ut Dei genitricis filius sit appellatus. Quam tria haec tremenda! ut alterum alteri praeceat, ac quodque eorum velut singulariter eximium, mei animi sensum in stuporem agat. Andreas primus inter discipulos vocatus; nec dum tamen se Iesu dilectum appellavit sicut iste. Petrus apostolorum princeps; atqui nec ipse appellationem eiusmodi consecutus est. Deitas ab affectionibus immunis est. Christus ex aequo universis dilectionis radium immittit. Praeterea: siquidem Petrus plus omnibus amat, uti ipse interrogatus confessus est, Christusque confessionem confirmavit, trina illa inter-

αλαπαῖσθαι τυχὸν πλεῖον ὥφειλεν, καμπύλον τὸ λῆμμα· καί μοι δοκεῖ τὸ τῆς παρθενίας χρῆμα εἶναι αἷτιον πῶς; ὅτι εἰ καὶ ἐπ' ἴσης τοῦ φωτὸς ἡ βολὴς τοῖς κατόπτροις, ἐπεὶ περ πάντες καθαροὶ, ὡς ὁ λόγος *, ἀλλ' ὅμως τῇ τῆς παρθενίας στίλψει διειδέστερον ἐν τῷ ἐνὶ παρὰ τοὺς ὁμοταγεῖς ἐνίεται· εἰ καὶ παράδοξος πῶς ὁ λόγος· καὶ τοῦτό ἐστι πλεῖον εἰς ἀγάπην, τὸ φῶς πλεῖον λαμπρύνειν τὸν διειδέστερον μέτοχον· εἰ δὲ ὅτι πλεον ἀγαπᾷ Πέτρος προΐσταται, ἐκεῖνό μοι ρητέον, ὅτι οὐ τὸ πησιάσαν σῶμα τῷ φωτὶ μᾶλλον φωτίζεται, ἀλλ' ὃ τὴν φύσιν διειδестέραν, καὶ οὐκ ἔγγιον κέκνηται· εἰ δέ σοι ὁ λόγος ἀσθενὴς φαίνοιτο ἔτι, ὁ βαλὼν καὶ ἰάσεται. Ἐντεῦθεν ἡ ἐπιστήδιος πρόσπτωσις· ὦ τοῦ ἀξιώματος· τὰ χερουβὶμ, Θεοῦ ὄχημα, καὶ Ἰωάννης ἐπιστέργιον ἀνάκλιμα· Μωϋσῆς μόλις ἶδεν Θεοῦ· τὰ ὀπίσθια καὶ ταῦτα αἰτησάμενος· καὶ Ἰωάννης αὐτεπάγγελτος ἐπίπροσθεν περιφύς, καὶ πυνθάνεται ἐκεῖνα δηλαδὴ ἃ Πέτρος ὁ κορυφαῖος θαρρήσειν οὐκ ἤνεγκεν, δοὺς ἑαυτῷ τὰ δευτέρια, τῇ εἰς Ἰωάννην προτιμήσει· ἀμφοτέρας τὰς θεωρίας ἐξετάζων, γνοίης οἷον καὶ ἡλίκον τὸ ὑπεροχικὸν Ἰωάννου ἀξίωμα· ἐντεῦθεν μοι δοκεῖ ὥσπερ ἀπὸ τινος πηγαιᾶς ζωῆς τὰ θεόβρυτα αὐτὸν τῆς σοφίας ἀρύσασθαι νάματτα, καὶ τούτων ἐκ τῆς ἐμφύχου κοιλίας τοὺς ποταμούς τῆς θεολογίας ῥύησκεσθαι· ἀλλ' ἐπὶ τὸν σταυρὸν μετιτέον 1).

ια'. Ἰδοὺ φησὶν ὁ υἱὸς σου· εἶτα τῷ μαθητῇ, ἰδοὺ ἡ μήτηρ σου· βαβαὶ τοῦ δωρήματος· τὸν δοῦλον, τῆς δεσποίνης διὰ περιουσίας καθαρότητος υἱὸν

rogatione ac responsione; eiusque confessionis praemio, munus alios pascendi accepit; plus fortasse etiam debuit redamari; reflexo munere ac reciproco. Existimo autem virginitatis excellentiam in causa fuisse. Cur? Quia nimirum, tametsi lucis radius aequis portionibus in illa specula incidebat (nam omnes apostoli puri erant, ut ait scriptura;) ob virginitatis tamen nitorem in unum prae collegis aliis dilucidior ferebatur. Quamquam novum videtur quod dicitur. Atque hoc maius aliquid ad dilectionem habet, quod nimirum nitidius corpus ac magis pellucidum, lumine magis illustretur. Quod si Petrus ea ratione, quod plus amet, praefertur, hoc mihi occurrit dicendum: non eo corpus maiori perfundi lumine, quo lumini propinquius est, sed quo maiore nitore suapte natura pollet, quamquam non propinquius existat. Quod si hic sermo tibi infirmus videbitur, quae manus vulnus inflixit, ea et sanabit. Inde est ut recubuerit super pectus Iesu. O dignitatis praestantiam! Cherubim, Dei sunt vehiculum; at Iohannes super pectus reclinatur. Vix Moyses Dei postiora vidit, idque cum videre rogasset; at Iohannes ultro, ac ipso invitante Domino, pectori haerens atque complexus, ea interrogat, quae nec Petrus apostolorum princeps interrogare sustinuit; qua sibi ipse ratione Iohannem voluit praelatum. Si quidem ambas considerationes animo expendis, scies quanta ac qualis sit excellentia dignitatis Iohannis. Hinc tamquam e fonte quodam vitae, ipsum divinitus scaturientes latices hausisse existimo: indeque ex animato ventre theologiae flumina progignere. Verum ad crucem nobis redeundum est.

11. *Ecce, inquit, filius tuus. Deinde discipulo: ecce mater tua.* Papae, quan-

1) Sic etiam in sermone edito de cruce Theodorus: ἐπὶ δὲ τὸν σταυρὸν ἐπιτέον.

ἀκουτισθῆναι, καὶ φύλακα προχειρισθῆναι τοῦ τῆς ζωῆς θησαυροφυλακίου· ὁ μὲν ἀφίσταται, διὰ πάθους, τῆς ἀπαθῶς τεκούσης· ὁ δὲ ταύτην ὑπερετήτικῶς λαμβάνει εἰς τὰ ἴδια· ὁ παρθένος τὴν παρθένον· τὸ κλῆμα τὴν ἀμπελοτόκον· ὁ στρατιώτης τὴν βασιλίδαν· ὁ θεολόγος τὴν θεοτόκον· ὁ κατὰ χάριν θεάδελφος τὴν κατὰ φύσιν μητρόθεον· ἴδε τὴν ἁρμονίαν τῆς καταλλήλου κλήσεως, καὶ ὑπεραίνεσον τὴν σύμβασιν. Ἐρ' οὐ τοῦτο μόνον πᾶσαν ἀποκρύψαι ὑπερβολὴν ἐγκωμίου τῷ θεολόγῳ πάρεστιν, ἀμοιροῦντι τῆς οἴασοῦν ἄλλης αἰνέσεως; εἰ δὲ μετὰ τῆς τῶν προλαβόντων ὑπερβολῆς καὶ τὰ φθάσαντα συναστράφοι, τίς ἂν δυνηθεῖν ἀντωπῆναι τοῦ ὕψους τὸ ἀναντίβλεπτον; οὕτω τοιγαροῦν ὑπερανεστώς ἐστὶ πάσης τῆς ἐν λόγοις ἐγκωμιαστικῆς δυνάμεως, ὡς μόνου θεοῦ εἶναι ἐκεῖνον ἐπαινεσάσθαι, εἰ καὶ τολμηρὸν εἰπεῖν, παρ' οὗ καὶ πλεονάζει τὴν ἔφεσιν· ὅφ' οὗ καὶ τὰ ἐγκώμια ἔστεπται, φῶς καὶ βροντὴ καὶ τὰ τοιαῦτα προσαγορευόμενος· ἀλλ' ἐπεὶ περ ταῦτα οὕτως, καὶ πέρας εἴληφεν ἡ ἀκμήατος ἀνθολογία, καθ' ὅσον ἐφικτὸν ἡμῖν δρέψασθαι τοῖς πενολόγοις, δεῦρο καὶ ἡμεῖς ἐν τούτοις συγκαταπαύσωμεν τὸν λόγον, μικροῖς μεγάλα ἀμείψαντες· ἐκεῖνο προσθέντες τοῖς εἰρημένοις, ὡς οὐ μικρὸν ἂν εἴη γέρας αὐτῷ εἰς φιλοτιμίαν καὶ ἡ φρικωδεστάτη ἀποκάλυψις, ἣν ἐν Πάτμῳ περιορισθεὶς διὰ τὸν λόγον παρὰ τοῦ τῆνικάδε κρατοῦντος, θεόθεν μνηθεὶς ἐκδέδωκεν· καὶ τοῦτο ἐκ πλεονασμοῦ τῆς ἀγάπης ἰδιαίρετον παρὰ τοὺς λοιποὺς εἰληφώς· φασὶ δὲ αὐτὸν μετὰ τὰς ἱεράς ἐκείνας περιόδους καὶ τὴν εὐαγγελικὴν περίληψιν τῶν περάτων, ᾧ δέ που μέσον εἰς τὴν ἀσιάτιδα χθόνα, ἐν ᾗ καὶ τὸν διδακτικὸν θρόνον

tum munus! Ut nimirum servus ob excellentem munditiam, Dominae filius appelletur; ac eius quae vitae thesauri castos fuisset, custos constituatur. Ille quidem recedit, per passionem ab ea, quae sine passione id est illaesa integritate peperit; hic autem ministri more, in sua eam accipit: nimirum virgo virginem, palmes fecundam vitem, miles reginam, theologus deiparam: Dei frater per gratiam, Dei parentem per naturam. Vide convenientis appellationis consonantiam, ac supra modum lauda concursus. Nonne vel hoc unum satis sit, ut laudationis omnem excellentiam, qua quis theologum prosequatur obscuret, tametsi desit alia omnis laudatio? Sin autem cum eorum quae superius dicta sunt sublimitate, etiam proxima colluceant, quis inaccessam visui altitudinem possit intueri? Sic itaque superior est omni facultate laudandi, ut solius Dei commendatione ornandus sit (quamquam hoc videtur audacius dici); a quo etiam amoris illam praerogativam obtinet; a quo et laudibus coronatus est, lucis illa appellatione, tonitruique, ac similium. Cum haec autem ita se habeant, et postquam sincera florum decerptio finem accepit, quantum nobis pro tenui facultate dicendi decerpere licuit, age et nos in his peroremus, minora rependentes maioribus: hoc dumtaxat addentes iis, quae diximus, non minimum esse Iohanni ad magnificentiam praemium, illam quam in Patmo horrendissimam apocalypsim, dum eo in loco praedicationis causa exularet eius decreto qui tunc rerum potiebatur, Deo docente edidit: hoc quoque ob dilectionis praerogativam singulari prae aliis apostolis munere donatus. Aiunt autem eum, post sacros illos circuitus, atque evangelicam praedicationem, qua orbis fines complexus est, quodam Asiae loco

μαλλον καθιδρύσατο, τὸ ἱερὸν αὐτοῦ σῶμα ἀποθέσθαι· Ταφὴν μὲν κατὰ τύπον θανάτου, μεταστὰς δὲ ὑπὲρ φύσιν ἀνθρωπίνην 1), ἵνα καὶ τούτῳ δοξάσῃ θεὸς τὸν ἑαυτοῦ ἐραστὴν μάλα· ἀλλὰ τὸ μὲν σῶμα ἐν τούτοις τὸ καθαρόν καὶ εὐῶδες καὶ τὰ στίγματα τοῦ Χριστοῦ φέρον· τῇ δὲ ψυχῇ οὔση ὡς ἀληθῶς ἡλίου φωτοειδεστέρα, ἀναπτάς τῶν ἐνθένδε ἀγγελικῇ δορυφορίᾳ εἰς ἐκείνον τὸν χώρον μετελήλυθε τὸν αὐτῷ πρέποντα τῆς ἀρρήτου καὶ πρωτοφανοῦς ἀγαλλιάσεως.

ιβ'. Ἀλλ' ὦ μακαριώτατε, καὶ Τρισμακαριώτατε, καὶ παμμακαριώτατε Ἰωάννη, ὁ μέγας τοῦ εὐαγγελίου ἥλιος, ὁ βρυὴρ τῆς θεολογίας ὁ ἀένναος, τῶν ἀποστόλων ἀκρέμων 2), ἰσόπετρε 3), σὺ ἡμᾶς οὐρανόθεν εὐμενῶς ἐπίδε, ὅσῃς τὰ ὧδε κατῆφειας, ἠφάνισται θυσιαστήρια ἐστεμμένα θείοις ἀλάμασιν, ἀφῆρηται ναῶν ἱερῶν εὐπρέπεια· ἡ εἰκὼν Χριστοῦ καθύβρισται· ἐξουδένωται καὶ ἐν πόλεσιν καὶ ἐν χώραις καὶ κατ' οἴκους· πρὸς δὲ καὶ τῆς θεομήτορος 4), καὶ οὐ Τινος οὖν ἄλλου τῶν οἶος σὺ καὶ μείων σου θεοφόρων· ὀδυρμοῦ τὰ πάντα· λάβε Πέτρον, συμπαράλαβε Ἰάκωβον δεόμεθα· οἱ Τρεῖς αἰεὶ Χριστῷ συμπάρεδροι, μεταμορφουμένῳ, θαυματουργοῦντι τὰ πολλὰ, ἀγωνιῶντι, προσευχομένῳ· ὡς ἤδη τῶν ὁμοχώρων μυστικώτεροι, αὐτοὶ καὶ νῦν σὺν τῇ λοιπῇ σεβασμίᾳ ἐννάδι τὴν ἀΓίαν Τριάδα εὐμενῇ ἡμῖν καταστήσασθε, ἐπιτιμῆσαι Χριστὸν τῇ πονηρᾷ ταύτῃ θαλάσῃ, ὡς ποτε τῇ Τιβεριάδι, γαλήνης εἰρηνοδώρου ἀντανισχύσεως, ἐπαν-

manentem, ubi praecipue sedem magisterii collocaverat, sacrum suum corpus deposuisse: et sepulcrum quidem positum fuisse quasi mortis typum; ipsum tamen supra naturae humanae conditionem translatum, ut hac quoque ratione praecipuas Deus honoris partes amatori suo deferret. Et corpus quidem sic habitum est, purum illud ac suave fragrans, Christique stigmata gerens: anima autem, quae lucis splendori revera solem superabat, ab humanis evolans, stipantibus angelorum choris, ad locum bus transiit, qui ipsam decebat, inenarrabilis illius primique ac lucentissimi gaudii.

12. Sed o beatissime, terque beatissime, ac prorsus beatissime Iohannes: magne evangelii sol, iugis theologiae scaturigo, apostolice rame, Petro compar, tu nos de caelis benigne intueri. Viden' quam sit tristis horum inferiorum facies? Destructa sunt altaria angustis simulacris coronata: ablati sunt sacrorum templorum decor: Christi imago ludibrio habita est et ad nihilum redacta in urbibus, ruri, domi: insuper etiam Deiparae, ac cuiusvis alius tui similium, aut etiam te minorum, a Deo afflatorum patrum. Luctuosa omnia. Assume Petrum, unaque Iacobum assumas rogamus. Tres vos, Christi comites assidui, cum est transfiguratus, cum pleraque miracula ederet, cum in agonia preces funderet, velut iam collegis aliis ac condiscipulis magis spirituales, ac divina docti; ipsi et modo cum beata novem

1) Nota sunt, quae de S. Iohannis extraordinario obitu genere, vel etiam translatione aut resurrectione, narrant nonnulli veteres apud Sandinium in hist. apost. p. 189. Festum eius μεταστάσεως est in kal. graeco, die 26. sept. Laudes eidem insignes dicit S. Cyrillus in homilia opp. T. V. part. 2. p. 380.

2) Illustratur hoc vocabulum ab inedito apud me Iobi interprete cap. XIV. 7: ὁ ῥάδαμνος ἐστὶν παντὸς δένδρου τὸ ἄκρον, ὅπερ ἀκρέμωνα λέγουσιν.

3) Compar Petro honore apostolatus, non primatus. Etenim primatum vindicat Petro ipse Studita in praecedentibus, nec non aliis locis in indice sirmondiano adnotatis.

4) Luget Studita, ut in aliis passim scriptis, Iconomachorum sui temporis scelera.

αδραμεῖν τὰς ἐαυτοῦ ἐκκλησίας εἰς τὴν ἀρχαίαν καὶ ἀρεσθεῖσαν τῆς ὀρθο-
δοξίας ὠραιότητα· ἐμοὶ δὲ σὺ τῷ τολμητίᾳ, ᾧ μάκαρ, ἵλεως ἔσο ὀφλήσαντι
οὐκ ἐπαινέσαντι· καὶ γε δέξαιο τοὺς τόνδε σοὶ τὸν ναὸν ὁμοῦ μὲν περικαλ-
λῶς, ὁμοῦ δὲ καὶ περιουσίως ἐγείραντας· ἐν ᾧ καὶ τὰ σώματα οἱ πλείους
ἀσκητικῶς εἶασαν εἰς τὰ προαύλια, ὡς ἐνταῦθα τῆς σῆς φανοτάτης οὐρανίου
σκηνῆς παραῤῥιπτεῖν δεῖ· Τοσοῦτον ἀξιουμένους σὲ ὄρᾱν σὺν παντὶ τῷ ποιμνίῳ
κατὰ διάμετρον ἀξίας, ὅσον οἱ πρὸς αὐτὸν τὸν ἥλιον ἀποβλέποντες· ἐν Χρι-
στῷ Ἰησοῦ τῷ κυρίῳ ἡμῶν, ᾧ πρέπει πᾶσα δόξα, τιμὴ, καὶ προσκύνησις,
ἅμα τῷ πατρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ πνεύματι, νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν
αἰώνων· ἀμήν.

sociorum caterva, sanctam nobis Trinitatem propitiam reddite, ut Christus iniquum
hoc mare increpet, ut quondam increpuit apud Tiberiadem; tranquillitate, quae pa-
cem praestet, vicissim exoriente; ut suas ipse ecclesias, in antiquam illam et iu-
cundam orthodoxiae venustatem reducat. Tu vero mihi temerario, vir beate, pro-
pitius esto, qui debuerim, at non laudaverim: sed et eos suscipere digneris, qui
templum hoc quam ornate tam sumptuose tibi extruxerunt, in quo et plures in ve-
stibulis, monachorum more, corpora sua reliquerunt, ut hic positi, splendido cae-
lestique tabernaculo tuo advolverentur; te tantum videre optantes, cum universo gre-
ge, pro dignitatis mensura, quantum iis concessum est, qui e terra in solem ipsum
aspiciunt: in Christo Iesu domino nostro, quem decet omnis gloria, honor, et
adoratio, cum Patre ac sancto Spiritu, nunc et semper, et in saecula saeculorum.
Amen.

A D N O T A T I O.

Igitur septem Theodori Studitae panegyricas orationes dedimus, quarum duae latine tantum editae fue-
rant, reliquae nec graece nec latine. Ante nos tamen extabant aliae novem eiusdem Studitae orationes.
I. In crucem Domini, gr. lat. apud Gretserum op. de Cruce T. II. p. 231. II. In nativitatem Deiparae, gr.
lat. edita inter damascenicis, ut nos iam diximus p. 54. III. et IV. De adoratione ss. imaginum duae,
gr. lat., quarum altera inserta eius vitae cap. 65-73; altera cum damascenicis prodiit Basileae an. 1575.
V. In tertiam inventionem capitis S. Ioh. Bapt. gr. lat. a Combefisio, et Cangio. VI. In S. Barptolemaeum
apostolum, latine tantum apud Dacherium Spicil. ed. nov. T. II. p. 12. Hanc graece etiam vidit Allatius,
incipientem: μέγιστος ἀγὼν, προσθήσω δ' ἔτι, καὶ κλέος; eratque editurus libro sexto Symmictorum, teste
Fabricio B. G. ed. vet. T. XIV. p. 12. Ea mihi quidem nondum occurrit, quamquam vix dubito quin la-
teat inter Allatii schedas vallicellianas aut barberinias. VII. Oratio epitaphica in Platonem magistrum
suum, gr. lat. apud Bollandianos T. I. april. append. p. 46. VIII. Oratio item epitaphica in magnum Ar-
senium, gr. lat. apud eosdem Bollandianos T. IV. iul. die 19. IX. Oratio pariter epitaphica in matrem
suam extat inedita graece in Metaphrastae codice parisiaco. Denique alia inedita in codd. paris. de in-
ventionem capitis S. Ioh. Baptistae, teste Fabricio B. G. ed. nov. T. X. p. 472, a quo superiorum quoque
notitia congesta fuit. Atque hoc fere est illud *panegyricum volumen in dies festos Domini, nec non Dei-
parae, et sancti Ioh. Baptistae*, quod inter Studitae scripta memorat Michaël monachus in vita eiusdem
cap. 38, quam habemus typis impressam. Mitto dicere de minoribus sermonibus duplicis catecheseos, seu
magnae seu parvae, quorum 135. edidit latine Livineius, graece unum Fabricius B. G. ed. nov. p. 470;
tres item graece auctor catalogi codd. Nanian. p. 164. Inter opera Theodori, quae Sirmondus prelo parare
videbatur, postremo loco video in elencho post praef. nominari fragmentum *confessio de Trinitate*. Reapse
id fragmentum incipiens *μίαν εἶναι τῶν ὅλων ἀρχὴν*, legitur sub Theodori nomine in cod. vat. 620, et ot-
tob. vat. 414. At in vat. 2026. Inscriptur Theodoreto. Eadem nomen varietas in florentinis quoque
codicibus occurrit, observante Bandinio Catalog. codd. gr. T. I. p. 525. Sed revera nihil aliud est, id frag-
mentum, quam, ut ego comperi, compendium ex Theodoreto haeret. fab. libro V. consarcinatum.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΟΥ
ΕΠΙΤΙΜΙΑ.

Κοινὰ τῆς ὅλης ἀδελφότητος ἐπὶ τῶν παραλειπόντων
ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ εἰς Τὸν κανόνα.

Cod. vat. 430.
f. 29. b. ottob.
350. f. 14.

* Confer Goar
p. 27. de hexaps.

* Goar ibidem
de cathismate.

* Goar p. 20.
de canone.

- α'. Ὁ μὴ εὐρισκόμενος εἰς Τὴν εἴσοδον τοῦ δόξα ἐν ὑψίστοις, ἀνευ ἀσθενείας ἢ ἐτέρας εὐλόγου κατὰσχῆς, ἐν τῇ εὐλογίᾳ μενέτω κεκυφὺς μέχρι παρελεύσεως τῶν ἀδελφῶν, ἐξαιτούμενος συγχώρησιν καὶ εἴθ' οὕτως λαμβανέτω τὴν εὐλογίαν.
- β'. Ὁ ὑστερούμενος τοῦ ἐξαψάλμου*, παρεστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ· εἰ δὲ καθίσματος*, βαλλέτω ἀνὰ μετανοίας ἰε'. Μετὰ τὸν ἐξαψαλμον ἐξερχόμενος ἢ περιερχόμενος ἀνευ ὑπομνήσεως, παραστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.
- γ'. Ὁ μὴ ἀνιστάμενος ἕως τοῦ πεντήκοστου, ξηροφαγείτω.
- δ'. Ὁ τὸν ὅλον κανόνα* ἀπολιμπανόμενος, ξηροφαγίαν ἀνάθιστον ἐπιτιμάσθω.
- ε'. Ὁ μὴ φθάνων εἰς τὸ προοίμιον ἐκάστης ὥρας, τῷ ἐπιτιμίῳ ὑποβαλλέσθω τοῦ μὴ εὐρισκομένου εἰς τὸ δόξα ἐν ὑψίστοις.
- ς'. Ὁ ἀπολιμπανόμενος τοῦ προκειμένου ἐκάστης ὥρας, ἢ καὶ ἕως τέλους, ξηροφαγείτω.
- ζ'. Ὁ μὴ εὐρισκόμενος ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως, τῷ ἐπιτιμίῳ ὑποβαλλέσθω τοῦ μὴ εὐρισκομένου εἰς τὸ δόξα ἐν ὑψίστοις.

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS
THEODORI PRAESIDIS STUDII
POENAE.

Et primo quidem communes toti fraternitati adversus eos
qui contra regulam in ecclesia peccant.

1. Qui non interfuerit initio cantus *gloria in excelsis*, absque infirmitate vel alio probabili impedimento, dum datur benedictio, maneat incurvatus in transitu fratrum, veniam petens; atque ita deinde accipiat benedictionem.
2. Qui non adfuerit hexapsalmo, stet ad mensam. Quod si cathismati defuerit, puniatur metanoëis quindecim. Si post hexapsalmum exiverit aut obambulaverit, sine admonitione, stet mensae tempore.
3. Qui rectus non steterit usque ad psalmum quinquagesimum, aridis vescatur.
4. Qui totum canonem deseruerit, aridis stans vesci iubeatur.
5. Qui non adfuerit initio cuiusque horae, eidem poenae subiiciatur atque ille qui cantui *gloria in excelsis* defuerit.
6. Qui recesserit ante responsorium cuiusque horae, vel etiam ante eius finem, aridis vescatur.
7. Qui initio non interfuerit, eidem poenae subiiciatur atque ille qui defuerit cantui *gloria in excelsis*.

- η'. Ὁ τοῦ μεγαλείου μὴ ὑπακούων, παραστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.
 θ'. Ὁ ἐναπομένων ἐξω τῶν θυρῶν, ξηροφαγείτω.
 ι'. Ὁ μὴ κοινωνῶν κατ' ἰδίαν γνώμην, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.
 ια'. Ὁ ἐν ἐπιτιμίᾳ ὢν, καὶ μὴ παριστάμενος μετὰ τῶν κατηχουμένων ἐν τῷ
 νάρθηκι τῆς λειτουργίας ἐπιτελουμένης, μετανοίας βαλλέτω πεντήκοντα.
 ιβ'. Ὁ μετὰ τῶν ἀδελφῶν 1), ἄνευ εὐλόγου προφάσεως, μὴ ἐρχόμενος εἰς
 τὴν ἐστίαν, παρεσθιέτω, ἢ ξηροφαγείτω, ἢ κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον
 μεινάτω ἄσιτος ἕως τῆς ὀρισμένης ὥρας τῇ ἐξῆς ἡμέρᾳ.
 ιγ'. Ὁ ἄνευ ὑπομνήσεως ἐξερχόμενος τῆς ἐκκλησίας πλὴν τοῦ ἁπαξ, ἢ κα-
 θεζόμενος ἐκάστης ἐπιτελουμένης λειτουργίας ἄνευ ὑπομνήσεως πρὸ τῶν
 θυρῶν τοῦ θυσιᾶσθίου, ἀνὰ δέκα μετανοίας βαλλέτω.
 ιδ'. Πᾶς ὁ μὴ εὕρισκόμενος ἐν ταῖς τρισὶ τῆς ἐβδομάδος κατηχήσεσιν, ἄνευ
 εὐλόγου προφάσεως, ξηροφαγείτω.
 ιε'. Ὁ ἀπολιμπανόμενος τῆς ἐσπερινῆς κατηχήσεως, σθιέτω.
 ις'. Πᾶς ὁ ἀκούων τοῦ Τρικρούσματος ἐπὶ παντός, καὶ μὴ συνερχόμενος μετὰ
 σπουδῆς, ἀνὰ κ' μετανοίας βαλλέτω.
 ιζ'. Ὁ παρὰ τὴν ὀρισμένην ἄνεσιν ἀναπαύων, καὶ περιερχόμενος ἐν τῷ μοναστη-
 ρίῳ, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.
 ιη'. Ὁ ἀφ' ἑτέρου ἐργαστηρίου εἰς ἕτερον μετερχόμενος ἄνευ καθηκούσης αἰ-
 τίας, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

8. Qui psalmum *magnificat* non audierit, stet ad mensam.
 9. Qui manserit extra fores, aridis vescatur.
 10. Qui sua voluntate sacram communionem omiserit, extra consortium fiat uno die.
 11. Qui poenae suppositus, non interfuerit cum catechumenis in narthece dum per-
 agitur liturgia, metanoeis subiiciatur quinquaginta.
 12. Qui cum fratribus, absque probabili causa, ad refectionem non venerit, stare
 iubeatur, vel aridis vesci: vel iuxta magnum Basilium 1) maneat impransus usque
 ad statutam horam sequentis diei.
 13. Qui sine admonitione ecclesia excesserit, plus quam semel; vel sederit dum
 singulae liturgiae peraguntur, extra fores altaris sine admonitione, decem meta-
 noeis puniatur.
 14. Quisquis tribus hebdomadae catechesibus non interfuerit, absque honesta causa,
 aridis vescatur.
 15. Qui non adfuerit serotinae catechesi, stare iubeatur.
 16. Quisquis audita trina pulsatione non statim convenerit, viginti metanoeis puniatur.
 17. Quisquis ultra statutam relaxationem obambulet et vegetur in monasterio, uno
 die separetur.
 18. Qui ex una in alteram officinam se conferet, sine idonea causa, uno die se-
 paretur.

1) Perturbatus vel corruptus hic est in codicibus locus. Sed adest interpres s. Basilii mox citatus cuius epitimion 33. eiusmodi est: ὁ ἀπολιμπάνων τῶν τραπεζῶν, μὴ εἰρηκῶς τὴν αἰτίαν, μενέτω ἄσιτος: qui a mensa abfuerit, absque causa probabili, maneat impransus.

- ιθ'. Ὁ μετὰ τὴν εὐχὴν τῆς ἐκ τῆς Τραπεζῆς ἐγέρσεως μὴ ἀπιὼν καθὼς διατίεται, βαλλέτω ἀνὰ μετάνοίας κ'.
- κ'. Ὁ συντυχάνων ἀπὸ τῶν ἀποδείπνων, βαλλέτω ἀνὰ μετάνοίας ν'.
- κα'. Πᾶς ὁ ἐργοχειριάσσης μὴ ἐν ἡσυχίᾳ ἐργαζόμενος, ἀλλὰ ἀνακινῶν ξένοις ὁμιλίαις, ἀφοριζέσθω ἡμέρας δύο.
- κβ'. Ὁ εὐρισκόμενος ἐπὶ παντὶ κλέμματι, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.
- κγ'. Ὁ κραυγάζων παρὰ τὸ εἶκος, βαλλέτω ἀνὰ μετάνοίας λ'.
- κδ'. Ἐὰν εὐρεθῇ τινὶ κατὰ πάντα τόπον, πάρεξ τῶν δεδομένων μετ' εὐλογίας, ταῦτα μὲν ἀφαιρέσθω, ἐκεῖνος δὲ ξηροφαγείτω.
- κε'. Ἐὰν τις ἔχῃ ἀνεξάγγελτόν τι, ἢ καὶ ἄνευ τῶν ὠρισμένων ἐξαγγέλλῃ τινὶ, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.
- κς'. Ἐὰν τις διερχομένων β' ἐβδομάδων μὴ ἐξαγγείλῃ εἰς τὸν ἡγούμενον, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.
- κζ'. Εἴ τις τινὸς ἀνέχεται καταλοῦντος, καὶ μὴ αὐτὸς ἐπιδιορθώσεται τὸν καταλαλοῦντα, ἢ μὴ ἀνεχόμενον ἀνενέγκῃ τῷ προεστῶτι, βαλλέτω ἀνὰ μετάνοίας ἑκατόν.
- κη'. Ὁ καλούμενος ὑπὸ τινος, καὶ μὴ εὐθὺς ἀποκρινόμενος, τῆς κλήσεως οὐ μακρὰν οὔσης, βαλλέτω ἀνὰ μετάνοίας λ'.
- κθ'. Πᾶς ὁ μὴ κατὰ σάββατον ὑπαλλάσσει τὸ ἔνδυμα αὐτοῦ ἰδίᾳ γνώμῃ, ἢ καὶ πάλιν μὴ παραδοὺς τὸ ἀντάλλαγμα τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἢ καὶ τῇ ἐξῆς, ξηροφαγείτω.
- λ'. Πᾶς ὁ φρατριάζων κατὰ τοῦ προεστῶτος, καὶ συνταράσσων τὴν ἀδελφότητα, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

19. Qui post preces quae a mensa surgentibus dicuntur, non decedet prout ordinatum est, viginti metanoëis puniatur.
20. Qui colloquiis post completorium indulserit, puniatur metanoëis quinquaginta.
21. Quisquis operarius cum silentio non operetur, sed cum externis verba commutet, biduo saparetur.
22. Qui in quolibet furto compertus fuerit, una hebdomada separetur.
23. Qui praeter modum clamet, triginta metanoëis puniatur.
24. Si quicquam alicubi apud aliquem deprehendetur, ultra ea quae cum benedictione data fuerunt; illud quidem auferatur, ipse autem aridis vescatur.
25. Si quis aliquid inconfessum retineat, vel etiam cuiquam praeter destinatos confiteatur, separetur uno die.
26. Si quis elapsis duabus hebdomadis non confiteatur praesidi, separetur uno die.
27. Si quis sponte audiat detractorem, neque hunc corrigat, vel nolentem corrigi ad praesidem non deferat, centum metanoëis puniatur.
28. Qui ab aliquo vocatus statim non responderit, si certe haud de longinquo vocetur, triginta metanoëis puniatur.
29. Quisquis sabbato vestimentum suum sponte non mutaverit, vel etiam statim mutatorium eodem die vel postero non tradiderit, aridis vescatur.
30. Coniurans in praesidem, turbansque fraternitatem, separetur uno die.

λα'. Εἴ τις ὡς ἔτυχεν ἐξελθὼν εἰς ἀγάπην ἐν τῇ ὑποστροφῇ διηγήσεται τὰ συμβάντα καθ' οἷον δήποτε τρόπον μάλιστα ἐν τῇ τραπέζῃ, ἐκτὸς τῶν ἐρωτωμένων ὑπὸ τοῦ προεστῶτος, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

λβ'. Εἴ τις τὰ τῶν ἄλλων μοναστηρίων ἐπιφοιτῶν πρὸ τῶν γραμμάτων ἐξαγγεῖλοι, ἢ καὶ μὴ ὄντων γραμμάτων, ἄνευ τοῦ προεστῶτος, καθ' οἷον δήποτε τρόπον καὶ μάλιστα ἐπὶ βρώσειος ἢ ἄλλου τινὸς πράγματος, ἀφοριζέσθω ἡμέρας γ'.

λγ'. Εἴ τις ἐν κυριακῇ, καὶ μάλιστα ἐν ἑορτασίμῃ ἡμέρᾳ, μὴ φορέσῃ τὸ μεῖζον αὐτοῦ ἱμάτιον, τοῦτέστιν εἰς τὰ δύο λυχνικά * καὶ εἰς τὸν ὄρθρον, ποιείτω πρὸ τοῦ θυσιαστηρίου ἀνὰ μετανοίας ν', καὶ εἴθ' οὕτως ἀναστρέψας περιβαλλέσθω αὐτό.

* De lychnico
Goar p. 24.

λδ'. Οὗ τινος εὐρεθῇ ἐν τῷ ἰδίῳ πίνακι διατετραμμένον ἕτερόν τι ἢ γραφικὸν ἢ λεξικὸν ἢ πρὸς ἀδελφὸν ἐπισταλτικὸν, πλὴν οὐπὲρ ἐκμανθάνοι στιχηροῦ ἢ καθίσματος, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

λε'. Ὁ συνελθὼς ἀδελφοῦ τὴν ἐκ τοῦ μοναστηρίου ἔξοδον, ἢ συνομιλήσας, ἢ συνοδεύσας, καὶ μὴ προαναγγεῖλοι, ἀφοριζέσθω ἑβδομάδα μίαν.

Περὶ τοῦ Κελλαρίτου.

λς'. Χύμα οἴνου ἐὰν γένηται, μετάνοιαι κατὰ τὸ μέτρον τοῦ χύματος ἀνὰ ε', καὶ τὴν ἄνω ὡσαύτως καὶ χύμα ὄξους, ἢ παράχυμα ἐλαίου, ἢ παράχυμα ὀσπρίου ἐὰν γένηται.

λζ'. Σῆψις εἶδους παντοίου βιβρωσκομένου ἐὰν τύχοι, κατὰ τὰ ταυτά.

λη'. Ἐάν τι σκεῦος εὐρεθῇ ἀσκέπαστον ἐπὶ πολὺ, αἱ αὐταὶ μετάνοιαι. •

31. Si quis forte egressus ad agapem, in reditu narret ea quae quomodolibet praesertim in mensa acciderint, nisi a praeside interrogetur, uno die separetur.

32. Si is qui aliena monasteria adit, ante litteras nunciet aliquid, vel etiam nullis cum litteris et sine praesidis facultate, praesertim circa epulas vel aliud negotium quodlibet, separetur triduo.

33. Si quis die dominico, et praesertim sollempni, vestem suam maiorem non gestet, id est usque ad duo lychnica et matutinum, is faciat coram altari metanoetas quinquaginta; atque ita reversus veste illa induatur.

34. Si in alicuius pluteo scriptum aliquid repertum fuerit, aut ex bibliis, aut ex lexicis, aut quicquam epistolare ad fratrem, praeter id quod didicerit ex metricis versiculis, aut ex cathismate, uno die separetur.

35. Qui conscius fuerit fratris monasterio egredientis, vel cum eo collocutus fuerit, aut comitatus, neque praenuntiaverit, una hebdomada separetur.

De Cellario.

36. Si vini effusio fuerit, metanoetas faciat pro mensura effusionis quinque vel ultra. Similiter si effusio aceti, vel supereffluentia olei, vel item supereffluentia leguminum contigerit.

37. Corruptio eduliorum cuiusvis generis eadem poena animadvertatur.

38. Si vas comperiat diu intectum, fiant eadem metanoetae.

λθ'. Ἐὰν πλείω παραθήσῃται τῇ τραπέζῃ ἢ ἐλάττω τῶν διατετυπωμένων, ἀνα
ρ' μετανοίας.

μ'. Συντριβὴ ἐὰν γένηται οἰουδὴπότε σκεύους μέχρι βαυκαλίου, μετάνοιαι ρ'
καὶ σ' καὶ τ', ἢ καὶ παραστάσιμον μετὰ τοῦ σκεύους αὐτοῦ.

Περὶ τοῦ Ὀψοποιοῦ.

μα'. Ἐὰν μὴ γέμῃ ὁ λέβης, μετανοίας λ', ὡσαύτως καὶ ὁ κούκουμος.

μβ'. Ἐὰν περισσευμα ἀφανισθῇ*, μετανοίας ρ' εἰ δὲ ῥιφῇ ἀχρειωθὲν, παρα-
στάσιμον μετὰ ξηροφαγίας.

μγ'. Ἐὰν μὴ προεισβάλλῃ ἐν καιρῷ τὸ ἔλαιον καὶ τὸ ἄλλας ἵνα συνεψηθῶσι,
μετάνοιαι κ'.

μδ'. Εἰ ζωμὸν ἐλαιωμένον ἀποχύσει, μετάνοιαι λ'.

μέ'. Εἴ τις ἄρῃ βαυκάλιον ἀπὸ τοῦ ἀριστηρίου, καὶ μὴ πάλιν ἀντιστρέψῃ
αὐτὸ εἰς τὸν ἴδιον τόπον, μετάνοιαι ν'.

μς'. Ἐὰν συντρίβῃ χύτρα ἢ πυροστιάτης ἢ κακάβιον ἢ ἐσχάρα ἢ ἄλλό τι σκεῦος
μαγειρικὸν ἐκ καταφρονήσεως, ἀνὰ ρ' καὶ σ' καὶ τ' μετανοίας.

Περὶ τοῦ Βιβλιοφύλακος.

μζ'. Ἐὰν τις λάβῃ βιβλίον, καὶ μὴ φιλοκάλως κρατῇ αὐτὸ, ἢ ἄψῃται ἄλ-
λου ἀνευ τῆς ἐπιτροπῆς τοῦ κρατοῦντος, ἢ ἐπιζητοίῃ ἕτερον παρ' ὃ ἔλαβε
γογγύζων, μὴ ἄψῃται ὅλως τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ.

μη'. Ἐὰν ὁ βιβλιόφυλαξ τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν μὴ ἐπιδείκνυται, τινάσσω
καὶ μεταστοιβάζων καὶ κονιορτῶν ἕκαστον, ξηροφαγείτω.

39. Si mensae obtulerit plus minusve quam sit praescriptum, centum faciat me-
tanoeas.

40. Contritio si acciderit cuiuslibet vasis usque ad pateram, metanoeas faciat cen-
tum aut ducentas vel trecentas; aut etiam stet coram cum ipso vase.

De Coquo.

41. Nisi lebes plenus fuerit, vel cucumus, triginta faciat metanoeas.

42. Si reliquiae aliquae pereant, centum faciat metanoeas. Quod si iam factae inu-
tiles abiiciantur, stet coram, et aridis vescatur.

43. Nisi idoneo tempore oleum immiserit et sal, ut simul coquantur, metanoeas
faciat viginti.

44. Si iusculum oleatum effuderit, metanoeas triginta.

45. Si quis pateram ex refectorio sustulerit, nec illam in locum suum reposuerit,
metanoeas quinquaginta.

46. Si confringatur testa, ut olla, aut cacabus, aut craticula, aut aliud quodvis
culinare vas ex neglectu, centum vel ducentas vel trecentas faciat metanoeas.

De librorum Custode.

47. Si quis librum acceperit, neque nitidum servaverit, vel alium attigerit sine
permissione eius qui tenet, vel alium quaesiverit murmurans praeter illum quem
iam acceperat, prorsus illo die non impetrabit.

48. Si librorum custos debitam sedulitatem haud prae se tulerit, libros singulos
excuiens, transponens, pulvere purgans, aridis vescatur.

μθ'. Ὅστις εὐρεθῇ ἀποκρύπτων εἰς κοιτᾶριον, καὶ μὴ κατὰ τὸν καιρὸν τοῦ κρούσματος ἀποδοῖν τοῦτο τῷ βιβλιοφύλακι, ἄνευ εὐλόγου προφάσεως, παρεστηκέτω ἐν τῇ τραπέζῃ.

Περὶ τοῦ Σκυτέως.

ν'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως κλάσῃ σουβλίον, ἢ ἕτερον ἐρταλεῖον σκυτοτομικόν, ἀνὰ μετανοίας ρ', καὶ ν', καὶ λ'.

να'. Ἐὰν παραχρήσῃται τοῖς δέρμασιν ἢ ταῖς σφύραις, καὶ μὴ μετὰ ἀσφαλείας διακόπῃ καὶ ὑποβάλῃ ἐν τοῖς ὑποδήμασιν, ἐχέτω τὰ αὐτὰ ἐπιτίμια.

νβ'. Ἐὰν προσπαθῶς δῶ Τινὶ, ἢ καὶ ἀχρειάστως, ξηροφαγείτω.

Περὶ τοῦ Καλλιγράφου.

νγ'. Ἐὰν ὑπὲρ τὴν χρεῖαν ποιῶν κόλλαν, σήπῃ αὐτὴν διὰ τῆς ἀπομονῆς, μετάνοιαι ν'.

νδ'. Εἰ μὴ φιλοκάλως κρατεῖ τὸ τετράδιον, καὶ τίθῃσι τὸ ἀφ' οὗ γράφει βιβλίον, καὶ σκέπει ἐν καιρῷ ἑκάτερα, καὶ παρατηρεῖται τὰ τε ἀντίστιχα καὶ τοὺς τόνους καὶ τὰς στίγμας, ἀνὰ μετανοίας λ', καὶ ρ'.

νε'. Ἐάν τις ἐκστῇθῇ ἐκ τῶν γεγραμμένων τοῦ ἐξ οὗ γράφει βιβλίου, ἀφοζιζέσθω ἡμέρας γ'.

νς'. Εἴ τις πλέον τῶν γεγραμμένων ἀναλνώσει ἐξ οὗ γράφει βιβλίου, ξηροφαγείτω.

νζ'. Εἰ ἐκ θυμοῦ συντρίψῃ κάλαμον, μετάνοιαι λ'.

νη'. Εἰ ἐπ' αὐτῇ ἕτερος ἐτέρου τετράδιον ἄνευ γνώμης τοῦ γράφοντος, μετάνοιαι ν'.

49. Si quis librum abdens in cubiculo, hunc pulsationis tempore custodi non rediderit, sine honesta causa, stet mensae tempore.

De Sutore.

50. Siquis ex negligentia subulam aut sutorium aliud instrumentum fregerit, metanoas centum, et quinquaginta, et triginta faciat.

51. Si coriis abusus fuerit aut malleis, et nisi coria caute inciderit, calceisque supposuerit, iisdem poenis obnoxius esto.

52. Si ex peculiari affectu det alicui, aut sine usûs necessitate, aridis vescatur.

De Calligrafo.

53. Si praeter usum gluten fecerit, idque situ marcescat, metanoas faciat quinquaginta.

54. Si haud mundum servet quaternionem, pariterque librum unde exscribit, neque suo tempore utrumque operiat, neque curam gerat antistichorum, accentuum, et interpunctionum, metanoas faciat triginta supra centum.

55. Si quis memoriter recitaverit scripta in libro unde ipse exscribit, separetur triduo.

56. Si quis plus quam est in scripto legerit ex eo quem exscribit libro, aridis vescatur.

57. Si ex ira calamum fregerit, metanoas faciat triginta.

58. Si alter alterius quaternionem, absque scribentis consensu, sibi vindicaverit, metanoas faciat quinquaginta.

ηθ'. Εἰ μὴ στοιχεῖν τοῖς τετυτωμένοις παρὰ τοῦ πρώτου καλλιγράφου, ἀφο-
ρίζεσθω ἡμέρας δύο.

ξ'. Ἐὰν ὁ πρωτοκαλλιγράφος ἐμπαθῶς διανέμῃ τὰ ἐργόχειρα, καὶ εἰ μὴ πε-
ριστέλλῃ καλῶς τὰς βεμβράνας καὶ πάντα τὰ ἀμφιαστικά ἐργαλεῖα, ὥστε
μὴ τι ἀχρειωθῆναι τῶν χρησιμευόντων εἰς τὴν τοιαύτην διακονίαν, ἀνὰ
μετανοίας ν', καὶ ρ, καὶ ἀφορισμὸν ἐπιτίμησον.

* Deest hic titu-
lus in codd.

Περὶ Ἀγεστοῦ*.

ξα'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως συντρίψῃ βελόνην ἢ ψαλία, ἢ συγκόψῃ τροιαν, ἢ
διασχίσῃ ἱμάτιον, μετάνοιαι λ', ἢ ν', ἢ ρ.

* Puto ἀποφθι-
ρίζοι.

ξβ'. Εἰ παραβλέψῃ καὶ τὸ τυχὸν ῥάκιον, ἢ τὰ ἡχρεωμένα μὴ ἀνακαινίσῃ,
καὶ προσεμπαλοῖ καὶ ἀποφθειροῖ*, καὶ ἀπαθῶς κατὰ διδοῖ ἐκάστῳ τῶν ἀδελ-
φῶν τὰς κατ' ἐβδομάδας ὑπαλλαγάς, ξηροφαγείτω, ἢ παρασσηκέτω, ἢ
ἀφορίζεσθω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Ὀστιαρίου.

ξγ'. Ἐὰν ὁ ὀστιάριος ἐξ ἀμελείας ἐάσῃ τὸ θυρώριον, καὶ γένηται ἔξοδος
ἀδελφοῦ λαθραία, ἀφορίζεσθω ἐβδομάδα μίαν.

ξδ'. Ἐὰν ἐκ καταφρονήσεως ἐάσῃ εἰσερχεσθαι κοσμικὰς ἀποκρίσεις παρὰ τῶν
προσφοιτώντων ξένων ἐν τῇ μονῇ, μετανοίας ρ'.

ξε'. Ἐὰν μὴ μετ' εὐλαβείας διδοῖ καὶ λαμβάνῃ λόγον παρὰ τῶν ἐπιξενομέ-
νων, ἢ τὰς φάσεις μὴ ποιῆται πρὸς τὸν ἡγούμενον ἀρμοδίως καὶ πρεπόν-
τως, ἀνὰ μετανοίας ρ'.

ξς'. Ἐὰν ἐξ ἀπροσεξίας ἀπολέσῃ κλείδιον, ξηροφαγείτω.

59. Si minime obtemperaverit imperatis a primo calligraphe, separetur biduo.

60. Si primus calligraphus peculiari aliquo affectu pensa distribuerit, neque bene
membranas paraverit, et omnia reliqua ad tegendos libros instrumenta; ita ut
nihil fiat inutile eorum quae ad id ministerium conferunt, metanoeis quinquaginta
et centum et separatione puniatur.

De Sartore.

61. Si ex negligentia fregerit acum aut forcicem, aut subtemen conciderit, aut ve-
stem sciderit, metanoeas faciat triginta, aut quinquaginta, aut centum.

62. Si vel lacerum quemvis panniculum neglexerit, aut detrita non sarserit, neque
inverterit et pediculis emundaverit, et nisi indifferenter singulis fratribus dederit
mutatoria hebdomadaria; aridis vescatur, aut stet in loco convivii, aut una die
separetur.

De Ostiario.

63. Si ostiarius ianuam deserat, et clandestina fratris egressio contingat, separetur
una hebdomada.

64. Si negligenter sinat introduci mundana responsa a supervenientibus hospitibus
in monasterium, metanoeas centum faciat.

65. Si minus pie vel ipse loquatur vel loquentes externos aut hospites audiat, vel
cum praeside prout par est decetque verba non faciat, metanoeis centum puniatur.

66. Si per incuriam claviculam amiserit, aridis vescatur.

Περὶ τοῦ Νοσοκόμου.

ξζ. Ἐὰν μὴ ἐπιμελῇται καθ' ὅσον δυνατόν ἐκάστου τῶν ἀρρώστων, καὶ προσάγῃ τὰ κατὰ χρεῖαν ἀρμοδίως, κατὰ τὰ διατετυπωμένα ἐμμέτρως καὶ ἢ ὑπερβάλλοι, ἢ καὶ ἐλλείψοι, μετάνοιαι ν', καὶ ρ', ἢ ξηροφαγείτω καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ξη. Ἐὰν μὴ ὁ παρανοσοκόμος στρωννύῃ τὰς κλῖνας τῶν νοσερῶν, καὶ διατηρῇ καλῶς τὰ ἔλαια, καὶ εἰ μὴ ἔχῃ ἀκρίβειαν μέχρι καὶ ἐνὸς κοκκίου, ξηροφαγείτω, καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ξθ. Ἐὰν τις τοῦ νοσοκόμου χωρὶς ἀναπέσοι εἰς κλίνην, ἢ καὶ ἀλλάξοι ἄλλην παρὰ τὴν δοθεῖσαν αὐτῷ, μετάνοιαι ν'.

ο'. Ἐὰν παραχρῆται τοῖς καρβωνίοις, ἢ συντρίψῃ ἐκ ῥαθυμίας τι τῶν χαλκευτικῶν ἐργαλείων, ἢ ἀπολέσῃ, ἢ ἄνευ προστάξεως λάβῃ τί παρὰ τινος, καὶ ἐργάσῃται ἐργαλεῖον, λ', ἢ ν', καὶ ρ', μετάνοιαι, ἢ καὶ ξηροφαγείτω.

Περὶ Κανδηλαρίου.

οα'. Ἐὰν μὴ ποιῇται τὴν ἀφὴν τῆς κανδήλας, καὶ τῆς ἐκκλησίας ἀξιολόγως καὶ ἐμμέτρως τὰς ἀρτύσεις, μήτε ὑπερβαλλούσας μήτε ἐλλειπούσας, προμύσσων καὶ ἀποκαθαίρων τὰ ῥύπη τῶν καρδῶν κατὰ τὸ εἰωθὸς τῆς ἐβδομάδος, μετάνοιαι ρ', καὶ ξηροφαγείτω.

οβ'. Ἐὰν συντρίψῃ κανδήλαν, κατὰ τὴν Τιμὴν τῆς κανδήλας ἐχέτω τὸ ἐπιτίμιον.

ογ'. Ἐὰν ἀδιαφόρως καίηται τὰ παπύρια, ἢ ποιῇται χύσιν ἀποκανδηλίσματος, ἢ ἐξάψῃ λάβρως, ἢ ὑποστῇ δασὴ παρὰ τὸ προσῆκον, ἀνὰ μετάνοίας λ'.

De nosocomii Curatore.

67. Si singulorum aegrotorum curam pro viribus non gerat, quae opus fuerit convenienter praebendo, et pro mensura praescripta, quam vel excedat vel minuat, metanoeas faciat quinquaginta et centum, vel aridis vescatur, et separetur uno die.

68. Si nosocomii mansionarius non straverit aegrotorum lectos, nec sanctum oleum bene servaverit, nec diligentiam usque ad unam quoque pilulam adhibuerit, aridis vescatur, et separetur uno die.

69. Siquis sine nosocomii curatore in lectum se recipiat, vel hunc cum sibi iam dato commutet, metanoeas quinquaginta faciat.

70. Si carbonibus abutatur, aut per incuriam aeneum aliquod instrumentum confringat, aut perdat, aut non iussus quicquam ab aliquo accipiat, faciatque instrumentum aliquod, triginta aut quinquaginta et centum metanoeis puniatur, vel etiam aridis vescatur.

De Lucernario.

71. Si lampadem non accenderit, nec ecclesiae convenienter sufficienterque condituras fecerit, neque immodicas neque defectivas, emunctis purgatisque lampadum sordibus, prout mos est in hebdomada, metanoeas centum faciat, et praeterea aridis vescatur.

72. Si lampadem fregerit, prout fuerit lampadis pretium, poenam referat.

73. Si oscitanter inflammet papyria, aut faciat lampadarii olei effusionem, aut largius incendat, aut exiliter praeter modum, metanoeas triginta.

οδ'. Ἐὰν μὴ καθαίρῃ τὰ πολυκάνδηλα ἢ τὰ κρεμαστάρια ἢ τὰ τούβια, ὥστε μὴ ἐξ ἰώσεως ἀχρειωθῇ, ἀνά μετανοίας ρ'.

* Vide Cangium
in ὁσιποτικαὶ
ἐορταί.

οε'. Ἐὰν ἐκλείψῃ ἢ προσθήσῃ παρὰ τὸ προσταχθὲν αὐτῷ μέτρον τῆς ἀφῆς τῶν κανδήλων, ὥστε γνωρίζειν αὐτὸν τὸν καιρὸν τῆς δεσποτικῆς ἐορτῆς *, καὶ τῆς κυριακῆς, τῆς μνήμης τῶν ἀγίων, καὶ ἐὰν μὴ δις καὶ τρίς τῆς ἐβδομάδος φιλοκαλῇ τὸν ναὸν τοῦ Θεοῦ, ἀνά μετανοίας λ'.

Περὶ τοῦ Κηπωροῦ.

ος'. Ἐὰν μὴ ἐν καιρῷ ποιῇται τὰς σποράς τῶν λαχάνων, μετάνοιαι γ'.

οζ'. Ἐὰν μὴ καλλιεργῇ ὡς παράδεισον κυρίου τὸν πεπιστευμένον αὐτῷ πῆπον, ὥστε ἐπαρκεῖν αὐτὸν τῇ ἀδελφότητι κατὰ πᾶν εἶδος λαχάνου, μετανοίας ρ'.

οη'. Ἐὰν ἀδιαφόρως παραμελῇ τὰς ἀρδείας, καὶ μὴ ἐμμέτρως ποτίζει, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Ἀμπελουργοῦ.

οθ'. Ἐὰν μὴ φιλοκαλῇ τὴν ἄμπελον κυρίου, διατέμνων, καθαίρων, σκάπτων, βοθρεύων, καὶ παντοίως αὐτὴν καλλιεργῶν, μετανοίας ρ'.

Περὶ τῶν Ἀροτριῶντος.

πί'. Ἐὰν ἀπὸ θυμοῦ πλήξῃ τὸν βοῦν, ἢ προσενέγκῃ ῥῆμα ἄτακτον, μετάνοιαι ι'.

πά'. Ἐὰν μὴ τὰ χρησιμεύοντα αὐτῷ σκεύη καὶ ἐργαλεῖα μετ' ἐπιστήμης καὶ ἐπιμελείας κρατῇ, ξηροφαγείτω.

Περὶ Ἑνοδόχου.

πβ'. Ἐὰν μὴ ὑποδέχεται καλῶς τοὺς ξένους μετὰ πάσης εὐλαβείας, νίπτων τοὺς πόδας αὐτῶν, καὶ κοιτάζων αὐτοὺς ἀρμοδίως, μετάνοιαι ρ'.

74. Si lampades non emundaverit, vel pendulas coronas, vel ornamenta, quominus rubigine corrumpantur, metanoeas centum faciat.

75. Si minus aut plus quam ei praescriptum fuerit, lampades incendat, ita ut ipsum significet tempus sollemnitatis Domini, et dominicalis diei, et commemorationis sanctorum; et nisi bis terve in hebdomada templum Dei verrat, metanoeas triginta.

De Hortulano.

76. Si tempore idoneo non severit olera, metanoeas quinquaginta.

77. Nisi pulchre excoluerit, tamquam Domini paradisum, commissum sibi hortum, ita ut omne genus olerum fraternitati affatim suppeditet, metanoeas centum.

78. Si oscitanter negligat rigationem, nec iusta mensura adaquet, metanoeas centum.

De Vinitore.

79. Nisi bene coluerit vitem Domini, amputans, purgans, fodiens, foveas excavans, et omni modo eam pulchre excolens, metanoeas centum.

De Aratore.

80. Si ira impellente bovem percusserit, aut inconditum verbum in eum intenderit, metanoeas decem.

81. Si utilia sibi vasa et instrumenta prudenter et accurate non servaverit, aridis vescatur.

De hospitum exceptore.

82. Nisi bene et cum omnimoda pietate hospites exceperit, lavans pedes illorum, in cubiculis convenienter collocans, metanoeas centum.

πγ'. Ἐὰν ἐάσῃ ἄστροτον τὴν κλίνην, καὶ μὴ τὰ ἐν τῇ διακονίᾳ σκεπάσματα ἀνατινάσῃ, καὶ περιποιῇται, ξηροφαγείτω.

πδ'. Ὡσαύτως καὶ ἐὰν μὴ φιλοκαλῇ τὸν κοιτῶνα διὰ τῆς ἐβδομάδος.

Περὶ Μάγκιπος.

πε'. Εἴ τις λαλήσει ἐν τῷ ἄρτοκοπείῳ, τῶν ἀδελφῶν τοὺς ἄρτους ἀρτοκοποιούντων, μετάνοιαι λ'.

πς'. Ἐὰν μὴ ὁ μάγκιψ συμμέτρως ὑποβάλλοι τὴν καῦσιν τῶν φρυγάνων, ἢ τῶν ξύλων, ἢ ἐψῇ κακῶς τὸν ἄρτον, μετάνοιαι γ'.

Περὶ τοῦ Τέκτονος.

πζ'. Ἐὰν ἀφανίσῃ τὸ πελεκώμενον ξύλον, ἢ ὑπερκόψῃ, καὶ παρὰ τὸ μέτρον παρακόψῃ, ἢ καὶ ἄλλως πῶς ἀχρειώσῃ, ξηροφαγείτω.

πή'. Ἐὰν ἐπάρῃ τις ἐργαλεῖον ἄνευ τοῦ τέκτονος, ἢ ἐξ ἄλλης διακονίας, μετάνοιαι ν'.

πθ'. Ἐὰν ἀπολέσῃ ἐργαλεῖον ἐπὶ πάσης διακονίας, ξηροφαγείτω, καὶ ἀφορισμοῦ ἐπιτίμιον ἐχέτω.

ψ'. Κλάσμα ἐὰν γένηται σκεπάρνου, τερέτρου, πρίονος, πελέκews, ἢ καὶ ἄλλου τινὸς, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Κτηνίτου.

χα'. Ἐὰν μὴ τὴν προσήκουσαν ἐπιμέλειαν ποιῇται ἐν τοῖς κτήνεσιν, εἴτουν τὸ ἐν καιρῷ ὕδωρ διδόναι καὶ τὴν τροφήν, καὶ στρωννύειν, καὶ ἀναξύειν, καὶ φιλοκαλεῖν, καὶ ἀποκαθαίρειν, καὶ ψηκτρίζειν, μετάνοιαι λ'.

83. Si lectum non straverit, nec quae sunt in cella stragula excusserit, et curaverit, aridis vescatur.

84. Similiter si cubiculum bene non mundaverit intra hebdomadam.

De Pistore.

85. Si quis in officina panificii verba fecerit, fratribus panem elaborantibus, metanoeas triginta.

86. Si pistor immodicam sarmentorum flammam subiiciat aut lignorum, vel male panem coquat, metanoeas tres.

De Fabro lignario.

87. Si lignum securi pessumdet, vel abundantius caedat, vel praeter datam mensuram concidat, vel etiam aliter efficiat inutile, aridis vescatur.

88. Si quis abstulerit instrumentum, fabro lignario inconsulto, vel ex alia officina sumpserit, metanoeas quinquaginta.

89. Si instrumentum pessumdederit in quavis officina, aridis vescatur, et separationis poenam luat.

90. Ruptura si evenerit asciae, terebelli, serrae, securis, vel cuiusvis ferramenti, metanoeas centum.

De Iumentario.

91. Si debitam iumentorum curam non gesserit, sive tempore idoneo potum pastumque praebendo, sive stramine subiiciendo, et fricando, et poliando, ac mundando atque destringendo, metanoeas triginta.

ψβ'. Ἐὰν πολὺ κατελαύνη ἐν τῷ μύλωνι ἢ ἐν ἄλλῃ ὁδῷ, ἢ καταρῥαβδίῳ, ἢ ἐπιφορτίῳ πλεόν τοῦ δέοντος, ξηροφαγείτω, ἢ καὶ ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Διακόνου.

ψγ'. Ἐὰν εἰσφέρει λόγους, ἢ εἶδη παρὰ τῶν ἕξω ἢ παρὰ τῶν συγγενῶν τοῖς ἀδελφοῖς, ἀφοριζέσθω ἡμέραν μίαν.

ψδ'. Ἐὰν ἐν ταῖς ἀγορασίαις ἢ ἐν ταῖς πράσεσι, διαμάχεται, ἢ παροξύνῃται, ἢ ὀρκοποιῇται, καὶ μὴ μέχρι β', καὶ γ' φωνῆς ποιῇται τὴν τε πράσιν καὶ τὴν ἀγοράσιαν, ἀνὰ μετάνοίας ν', καὶ ρ'.

ψε'. Ἐὰν μὴ μετὰ προσηκούσης εὐλαβείας ποιῇται τὰς ἀπὸ τοῦ μοναστηρίου ἐξόδους, ὥστε μετ' εὐχῆς περιπατεῖν καὶ στιχολογίας, μὴ περιβλεπόμενος εἰς γυναικείας ὄψεις, ἢ εἰς ἄλλα ἀνωφελῆ, ἵνα τὸ ὅσον ἐπ' αὐτὸν δοξάζῃται ὁ Θεὸς διὰ τῆς τῶν ὁρώντων ὠφελείας, ξηροφαγείτω ἡμέραν μίαν.

Περὶ τοῦ Διδασκάλου τῶν παιδων.

ψς'. Ἐὰν μὴ σπλάγχνα οἰκτιρμῶν καὶ πατρικὴν διάθεσιν ἔχῃ, ὥστε ἐκτρέφειν τὰ νήπια ἐν παιδείᾳ καὶ νοουθεσίᾳ κυρίου, ἰμειρόμενος αὐτῶν κατὰ ψυχὴν καὶ κατὰ σῶμα, θάλλων, καὶ περιέπων πᾶσαν τὴν σωματικὴν αὐτῶν ἐπιμέλειαν, ἀνὰ μετάνοίας ρ', καὶ ξηροφαγείτω, ἢ ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν.

ψζ'. Πάντα αἰσχρὸν λόγον ἢ ὀνειδιστικὸν, πάρειξ τῶν ἀρχόντων καὶ παιδευτικῶς ταῦτα λαλούντων, ὁ ἐκφέρων ἐν τῇ ἀδελφότητι, ἀνὰ μετάνοίας ν'.

92. Si diu agitaverit in pistrino vel in via, aut virga nimis contuderit, vel plus aequae onus imposuerit, aridis utatur, vel etiam separetur uno die.

De Administro.

93. Si deferat sermones, aut responsa, aut res aromaticas ab extraneis aut ab adfinibus ad fratres, separetur uno die.

94. Si in emptionibus aut venditionibus contenderit, aut excanduerit, aut iuraverit, et non potius post unum aut alterum verbum venditionem emptionemque fecerit, metanoeas quinquaginta et centum.

95. Si absque congrua religiositate de monasterio egressiones faciat, videlicet precative ambulando, psalmos recitando, muliebres aspectus aliaque vana vitando, ut quantum in ipso est Deus honoretur, cum spectantium utilitate, aridis vescatur uno die.

De puerorum Magistro.

96. Si viscera misericordiae et paternam affectum non habeat, ut pueros disciplina et monitis Domini educet, diligens eorum animas simul et corpora, fovens, omnemque corporalem curam impendens, metanoeas centum faciat, et aridorum esu atque unius hebdomadae separatione puniatur.

97. Quolibet turpem aut contumeliosum sermonem, exceptis praesulibus et iis qui corrigendi causa sic aliquando loquuntur, si quis coram fraternitate protulerit, metanoeas quinquaginta faciat.

Περὶ τοῦ Κοσμήτου.

ιη'. Ἐὰν μὴ δις τῆς ἐβδομάδος πᾶσαν τὴν μονὴν φιλοκαλῇ, μετάνοιαι ν', ἢ
ξηροφαγείτω.

Περὶ τοῦ Κανονάρχου *.

ιβ'. Ἐὰν παρὰ τὴν ὀρισμένην ὥραν, ἤγουν τοῦ μεσονυκτίου τὸ καθήμεραν, καὶ τὸ προμεσονυκτίου τὸ κατὰ κυριακὴν ὑπερβάλλων ἢ ἐλλείπων, τὴν πνευματικὴν καταφρονήσῃ σάλπιγγα, ἀνὰ μετανοίας λ', καὶ ν', καὶ ρ'.

ρ'. Ἐὰν μὴ πᾶσαν ὥραν λειτουργικὴν ἐγκαίρως σημαίνει, τὴν ἀδελφότητα καλῶν, μετάνοιαι ρ'.

ρα'. Ἐὰν καταληφθῇ κατὰ πρόσκλησιν ἢ προσπάθειαν εἰσβάλλων ἀδελφὸν, εἴτε πρὸς κατὰ γινωσκιν, ἢ καὶ ἀποστερῶν, ἢ καὶ ὑπερπλεονάζων, ξηροφαγείτω.

ρβ'. Ἐὰν μὴ τὴν δέουσαν ἐπιμέλειαν καὶ καθαριότητα ἐνδείκνυται ἐν τοῖς πρωτολογίοις, εἴς τε τὰ κοντάκια εἰς ἕκαστον βιβλίον ὃ ἐπικρατεῖ, ὅπως μὴ ἀχρειωθῇ ἢ ἐκ σάλου τῶν κανοναρχούντων, ἢ ἐξ ἐπιστάσις κανδήλας, ἢ ἐξ ἐκχύσεως κηραψίας, ἢ ἐκ ρύπου καὶ ὑδρωμάτων χειρὸς, παραστάσιν ἐν τῇ τραπέζῃ ἕξω.

ργ'. Ἐὰν [μὴ] προλέγῃ τῷ μέλλοντι ἀναγινώσκειν ἢ ψάλλειν, ὡς προκατηρισμένον εἶναι καὶ διεσκευασμένον εἰς ἑκάτερα, ἀνὰ μετανοίας κ'.

ρδ'. Ἐὰν ἀπομείνῃ κανὼν μὴ ψαλθεὶς κατὰ τὴν δέουσαν ἡμέραν, μετάνοιαι ρ'.

Περὶ τοῦ Ταξιάρχου *.

ρε'. Πᾶσαν εὐταξίαν εἰ μὴ φυλάττοι, πρῶτον αὐτὸς, ἔπειτα δι' ἐξουσίας τῆς οἰκείας διακονίας παρατῆρῇ καὶ ἐν πάσῃ τῇ ἀδελφότητι, ὥστε χοροστατεῖν

De Atriensi.

98. Nisi bis in hebdomada totum monasterium mundaverit, metanoecis quinquaginta, vel aridorum esu puniatur.

De Canonarcha.

99. Si praeter definitam horam, id est noctem dimidiam quotidie, et ante dimidium noctis die dominico, excedens aut minuens, spiritalem tubam neglexerit, metanoecis triginta et quinquaginta et centum.

100. Nisi omnem horam liturgicam tempore suo designaverit, fraternitatem vocando, metanoecis centum.

101. Si is deprehendatur favore aut peculiari affectu fratrem prosequi: vel etiam improbare minus aut plus aequo, aridis vescatur.

102. Si debitam curam et munditiam non adhibuerit in protologiis, et erga contactia, et circa quemvis librum possideat, quominus depereat vel factatione praecentorum, vel ex impendente lampade, vel ceromatis effusione, vel sordibus et sudore manus, rectus stet extra ianuam triclinii.

103. Si lecturum vel psalmos cantaturum non praemonuerit, ut paratus meditatusque ad alterutram rem accedat, metanoecis viginti.

104. Si quis canon non fuerit cantatus proprio die, metanoecis centum.

De Taxiarcha.

105. Nisi rectum ordinem ipse primus custodiat, deinde pro sui officii potestate

* Confer Studitae
carmen X.
De canonarcha
Goar p. 23. et
Gangius.

* Confer Studitae
carm. XI.

αὐτοὺς ἀρμοδίως, καὶ μάλιστα ἐν καιρῷ καταλλήλως πρὸς ἡλικίαν καὶ τὰς εἰδήσεις καὶ τὰς εὐφωνήσεις, ἀνὰ λ', καὶ ν', καὶ ρ' μετανοίας.

ρ'. Ἐὰν μὴ τὸ ματρικίον κρατῇ ἐπιπόνως; εἰς τὸ εἰδέναι ἐνὸς ἐκάστου τὸν βαθμὸν, καὶ τὸν ἀριθμὸν τῆς ὅλης ἀδελφότητος, ἵνα τοὺς κεκοιμημένους παραπέμψαι ἐγγράφεισθαι τῷ πρωτοδιακόνῳ ἐν τοῖς διπτύχοις. Τοὺς δ' ἐξ ἀβουλίας ὑποδράσαντας διὰ ζητήσεως κατέχοι, καὶ εἴ τι ἄλλο ἐπιβάλλοι, ἀνὰ μετανοίας ρ'.

* Ita codd. συ
non δε.

ρζ'. Ἐὰν μὴ τὰ ἱερά καὶ θεῖα ἀναθήματα * μετὰ φόβου καὶ τρόμου διαχειρίζεται, ὥστε τὰς κατὰ καιρὸν ὑπενδύσεις ποιεῖσθαι τῆς θείας τραπέζης καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἱερουργικῶν κειμηλίων· καὶ εἰ μὴ διωλοῖ καὶ τίθῃσιν ἐπισπάστρας, μετάνοιαι λ', καὶ ν'.

Περὶ τοῦ Ὑφάντου.

ρν'. Ἐὰν μὴ ὁ πρῶτος ἐπιδίδου πρῶτῳ ἐκάστῳ τὸ ἔργον, καὶ φυλάττοι τοῦτο μὴ γενέσθαι παράχρησιν τινὰ ἐν τε τοῖς ἐρίοις καὶ τοῖς ἐριουργηθεῖσι στήμοσιν, ἀνὰ μετανοίας ν'.

ρθ'. Ἐὰν ἐξ ἀμελείας διακόψῃ τροιὰν, ἢ ἐκ θυμοῦ κατὰ τῆς κερκίδος κινήσεις συντρίψῃ αὐτήν, μετάνοιαι ν'.

ρί'. Ἐὰν μὴ πρεπόντως ὑφαίνοντο οἱ χιτῶνες παρατηρούμενης ἐν τῇ ὕφανσίᾳ καὶ λώματος στιβαρότητος καὶ ἰσονημίας καὶ καθαροχειρίας, μετάνοιαι ι) πεντήκοντα.

eumdem in universa fraternitate retineat, et nisi omnes convenienter in choro disponat, et in primis opportune, pro aetate, peritia, et vocis harmonia; metanoas faciat triginta, et quinquaginta, et centum.

106. Nisi matriculam sedulo teneat, ut sciat uniuscuiusque gradum, et totius fraternitatis numerum, ideoque negligat defunctos significare protodiacono qui ponat in diptychis: et si qui insipienter diffugerint, eos quaerendo non teneat; vel si quid aliud huiusmodi inciderit, metanoas centum faciat.

107. Si sacra divini sacrificii instrumenta non cum timore et tremore contrectet, ita ut suo tempore venerabilem mensam vestiatur, nec non cetera spiritalia liturgiae cimelia, et nisi plicet superque imponat tegumenta, metanoas triginta et quinquaginta.

De Textore.

108. Nisi ipse primus mane distribuatur unicuique pensum, detque operam ne quis fiat abusus in velleribus et laneis staminibus, metanoas quinquaginta.

109. Si per incuriam praeciderit subtemen, vel ira commotus pectinem fregerit, metanoas quinquaginta.

110. Nisi decenter texantur tunicae, servata in texendo et fimbriae densitate, et filii aequalitate, et manus puritate, metanoas quinquaginta faciat.

1) Quid sit metanoea, satis docet Goarius in Euchologio p. 10, nempe illam a Graecis, praesertim monachis, duplici modo fieri: vel enim, inquit, ore manibusque terrae affixis, cum genuum inflexione profundissime inclinantur et procumbunt, et tunc est μετάνοια μεγάλη, quae etiam στρωτή. Si vero minus corpus inflectant, dicitur μικρά. Cum vero plures persolvunt, ultimas semper minores et minores faciunt, simulque oratiunculam aliquam proferunt.

In vetere codice vaticano 431. f. 168. b. extant S. Basilii Constitutiones monasticae haud tamen cuiusmodi sunt in tomo secundo editionis Garnerii, sed breviores, quamquam initium idem est: τὴν κατὰ Χριστὸν φιλοσοφίαν ἐπανελόμενος: et in capitula tantum triginta distribuuntur. Prorsus codicis vaticani eadem ratio est, quae caesarei vindobonensis LXV. a Lambecio descripti Comment. B. Caes. lib. III. ed. Kollar. p. 315. Titulus autem operis duplex est in codice vat., nempe initio: διατάξεις ἀσκητικὴ, πρὸς τοὺς μονάζοντας καὶ τοὺς ἐκ κοινοβίου ἀσκούντας, ut in editione Garnerii. In calce autem: τέλος τῶν κεφαλαίων τῶν μικρῶν, ἥτοι τῶν μερικῶν ἀσκητικῶν τοῦ ἁγίου Βασιλείου: expliciunt Capitula parva, seu particularia Ascetica sancti Basilii. Habemus igitur, ut antea Regularum compendium in Regulis brevius explicatis; ita nunc Constitutionum monasticarum quasi compendium, vero auctore eodem Basilio, ut ipse Lambecius ultro agnoscit atque fatetur. Iamvero post id Basilii opusculum legitur in codice vat. (at in vindob. praecedit) Theodori Studitae scholion, quo demonstratur, hunc esse genuinum S. Patris foetum. Contendit nimirum Studita, id palam inde fieri, quod stilus et tota scripti ratio sensusque aliis S. Basilii Asceticis conformis sit. Porro ut argumentum suum Studita firmiter teneat, defendit simul, illa quae habemus in editionibus Basilii Ascetica, esse genuina, contra nonnullorum varias dubitationes: qua re confirmata, sequitur ut aequae διατάξεις, Constitutiones, Basilii sint. Iam hoc ineditum Studitae scholium praecidendae quaestioni idoneum est, quae prolixè agitur a Garnerio T. II. in praef. p. XXXV. et seqq. de Asceticorum vero parente Basilio: itemque alteri, qua idem Garnerius praef. p. LXVI. et seqq. immerito contendit contra Combefisium, Constitutiones monasticas non Basilio, sed Eustathio sebasteno, esse inscribendas. Iam veterum auctoritates a Studita laudatas partim hauserat ex aliis fontibus etiam Garnerius, verumtamen hoc insigne Studitae scholion, seu prologum, ignoravit: quam nos scriptiunculam in hac nostra Studitae mantissa omittendam non iudicavimus, tum quia praeclara per se est, tum quia crisi operum S. Basilii perutilis. Nam quod ad hoc proprie breviatum Basilii opusculum spectet Studitae scholion, dubitari nequit: non quia tantum illi in codice subtextitur, sed quia in eo diserte nominatur titulus μερικὰ, qui proprius, ut supra diximus, scripti illius basiliani est.

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΣΤΟΥΔΙΟΥ.

ἀ. Ὅτι γνήσιον τοῦ μεγάλου Βασιλείου τὸ παρὸν σύνταγμα, δῆλον μὲν καὶ ἀπ' αὐτοῦ τοῦ χαρακτῆρος τῆς ὑψηγορίας, τοῦ τε εἶδους τῆς φράσεως· δῆλον δὲ καὶ ἐκ τοῦ συνεπιπτειν ταῖς τῶν ἄλλων ἀσκητικῶν ἐννοίαις τε καὶ λέξεσιν· ὥς μὴ δοκεῖν τι ἄλλο τῷ καὶ μικρὸν γοῦν ἐπεσκεμμένως ἀναγινώσκοντι, ἢ θάτερον ἐν θατέρῳ διέρχεσθαι· ὅτι δὲ ἐκεῖνα τοῦ πατρὸς, τίς ἀντερήσει, ἢ ὃς τυφλώττοι κατὰ νοῦν ἐνεργούμενος τὴν κακίαν; οἶμαι γάρ τινας δριμυττομένους τῷ ἀκριβασμῷ τῆς διδασκαλίας, προσλαβόντάς τε ἐπί-

Cod. vat. 431.
f. 202.

THEODORI PRAEPOSITI STUDII.

Quod praesens opus magni Basilii genuinum sit, patet tum ex caractere sublimis eloquii, tum etiam ex genere phraseos: postremo inde etiam apparet, quia consonat ceterorum Asceticorum sententiis ac verbis: ita ut vel parum attente legenti, nihil aliud videatur quam unum in altero insertum procedere. Iam vero quod illa (Ascetica) parentem Basilium habeant, quis contradicet, nisi qui et caecus sit et pravitate mentis laborans? Puto enim nonnullos doctrinae severitatem aegre ferentes, suaeque au-

κουρον τῆς αὐθαδείας τὸ εἰπεῖν τινὰ τῶν ἱστοριογράφων 1) παρά τισιν ἀμφιβάλλεσθαι ῥιψοκινδύνως νόθα αὐτὰ φᾶναι· οἱ δ' αὐτοί μου δοκοῦσι καὶ τὴν πρὸς Ἑβραίους ἐπιστολὴν, τὴν τε Πέτρου δευτέραν, Ἰωάννου τε τὴν ἀποκάλυψιν, ἐτέρας τε καθολικὰς, πρὸς συγγράμμασι τισὶ πατρικοῖς, ἐπειδὴ ὁμοίως ἀμφιβάλλονται, ἀποβάλλεσθαι· ἀλλ' εἰ τὸ δεύτερον ἀσεβὲς, πῶς οὐχὶ καὶ τὸ πρῶτον, ἥδη ἀποδεδεγμένων παρὰ τῇ ἐκκλησίᾳ ἀμφοτέρων, καὶ οὐδαμῶς τοῦ ἀμφιβόλου χώραν ἔχοντος ἔστι 2). Εἰ δὲ τὸν θεολόγον 3) μὴ ὑπομνηματίσαι φήσωσιν, ἢ ἐπιπολαίως ἀνέγων, ἢ συνιέντες κακουργοῦσι· νομοθεσίαι γὰρ μοναστῶν ἡνίκα φησὶν ἐγγραφοί τε καὶ ἄγραφοι 4), τί ἄλλο ἢ πάντως γε ταῦτα δηλοποιεῖται; Ἀπόδειξις δὲ καὶ ἐξ ἐτέρας θεωρίας· ὁ γὰρ λέγει Βασίλειος ἐν τοῖς ἀσκητικοῖς, τὰ ἱερὰ γράμματα παρὰ τῶν Ἰονέων μεμαθηκέναι 5), φησὶ Γρηγόριος, τὰ μὲν δὴ πρῶτα, παρὰ τῷ πατρὶ σπαργανοῦνται τε καὶ διαπλάττεται 6)· εὖροι δ' ἂν τις καὶ τὸν ὅσιον Θεοδόσιον 7) πρὸς τισιν ἄλλοις κεχρῆσθαι αὐτοῖς, ὡς δηλοῖ ὁ περὶ αὐτοῦ βίος. Πρὸς τίνα δ' αὖ ἄρα ἔμελλον ἕτερον ἐπερωτᾶν τὰ καθ' ἡμᾶς οἱ πάλαι ἐπερωτηκότες μονάζοντες; ἢ τίνας ἦν ἄλλου ἐν τηλικαύτῃ ἐξουσίᾳ νομοθετεῖν, καὶ ὅλην ὑπόθεσιν σωτηρίας τὴν περὶ αὐτὰ πραγματεῖαν συστήσασθαι; ὡς μὴ δ' εἶναι ἄλλως σχεδὸν βαδίζειν ἀπταιστώως τὴν κατὰ θεὸν πορείαν, ἢ ἐκ τῆς κατ' αὐτὴν ὑφήγησιν. Ἡ τοίνυν δω-

daciae auxilium inde sumentes, quod historicus quidam, de scripto hoc dubitari dixerit, idcirco temere nothum pronunciare. Porro iidem hi videntur mihi, epistolam quoque ad Hebraeos, et Petri secundam, et Iohannis apocalypsin, et alias catholicas, nec non patrum scripta nonnulla, quandoquidem aeque de iis dubitatum fuit, videntur inquam reiecturi. Quod si hoc alterum impium est, quod ni et illud? postea quam haec aeque omnia ab ecclesia recepta fuerunt, nihilque iam ambiguitati locus superest. Quod si Theologum horum mentionem non fecisse dicent, ii vel supine legerunt, aut rem intellectam, male dissimulant. Nam cum dicit Theologus legislationes monachorum scriptas et non scriptas, quid oro aliud quam has lucubrations prorsus designat? Sed alia quoque ratione idem demonstratur. Nam quod ait Basilius in Asceticis, sacras se litteras a parentibus didicisse; ait ecce Gregorius illum primo quidem apud parentes infantem fuisse atque educatum. Quin etiam sanctum Theodosium comperimus his Asceticis usum, ut eius vita ostendit. Nam quem alium consulturi fuissent de rebus nostris monachi veteres consilia petentes? Vel quisnam alius pari auctoritatis pondere leges ferre potuisset, et universam salutis summam in huiusmodi statuto concludere? extra quod nemini ferme licet tutum ad Deum iter

1) Est hic Sozomenus hist. lib. III. 14.

2) Vides Studitae iudicium de ecclesiae in designandis admittendisque scripturis canonicis auctoritate; cui sententiae, etiam de minoribus partibus, favet Eusebius in quaestionibus ad Marinum, apud nos T. IV. part. I. p. 250.

3) Dicit Gregorium nazianzenum orat. XLIII, quae est funebris S. Basilii laudatio, ubi n. 67. enumerans aliquot s. patris scripta, de Asceticis, ut de aliis multis, silet.

4) Verba haec sunt in dicta oratione n. 34.

5) In edit. Garnerii T. II. p. 213. — 6) Greg. naz. orat. cit. n. 12.

7) De hoc Theodosio Garnerius in praef. p. XXXIV. Ibidem Garnerius inter testes Asceticorum nominat etiam Studitam nostrum, qui in laudatione Platonis magistri sui (n. 23.) ait hunc S. Basilii νομοθεσίας legere solitum. Attamen ut supra diximus Studitae hoc vaticanum scholium Garnerium latuit.

σιν ἰσόρροπα ἕτερα ἀσκητικά, ὡς ἐκείνων ὄντων τοῦ μεγάλου Βασιλείου· καί-
περ οὐδ' οὕτως ἄλλος εἶη Βασίλειος, διὰ τὸ ἰσοδύναμον τοῦ πνεύματος καὶ
τοῦ φθέγματος· ἢ μὴ καὶ οὐ βουλόμενοι, πάντως καταδέχονται τοῦ μεγάλου
Βασιλείου εἶναι. Ἰστέον δὲ ὡς τὰ μὲν ἄλλα, τὰ καθόλου ἀσκητικά εἴρηται·
ταῦτα δὲ, τὰ μερικά· ἔδει γὰρ τὸν λαμπρῆρα τοῦ κόσμου πρὸς ταῖς ἄλλαις
αὐτοῦ ἀκτίσι τῶν διδασμάτων καταυιάζοντα τὴν ὑφ' ἡλίου, φωτίσαι ἡμᾶς καὶ
τοῖςδε τοῖς δυσὶ συγγράμμασι 1).

Τοῦ ἐν ἀγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου
ἐρμηνεία τῆς θείας λειτουργίας τῶν προηγιασμένων 2).

Ἀκουσον δὴ μοι, τέκνον, καλῶς τὸ πῶς δεῖ τὴν τῶν προηγιασμένων ἐπι-
τελεῖν τελετήν. Ἐν γάρ τοι ταῖς ἄλλαις ἱεουργίαις ἀνακαλυμμένως καὶ
καὶ ἀνενδοιάστως ἡ ἱεουργία ἐπιτελεῖται· ἐν δέ γε ταύτῃ συνεσκιασμένως καὶ
πενθηρῶς· διὸ καὶ μυστικωτέρα εἰς πᾶν ἡ τελετὴ γίνεται· τοίνυν ὁ ἱερεὺς τὴν
ἱερατικὴν ἐνδυόμενος στολὴν, τὸ τρισάγιον ὁλοκλήρως φθεγγόμενος, καὶ τὸ
τῆς ἡμέρας τροπᾶριον, σὺν τῷ ἰλάσθητί μοι ὁ Θεὸς τῷ ἁμαρτωλῷ, ἐπιλέ-
γων τρίτον, καὶ τὴν εὐχὴν τοῦ θυμιάματος λέγων, ἐνώπιον τῆς Θείας τρα-
πέζης ἐφίσταται, καὶ σταυροειδῶς θυμιῶν ἐκφωνεῖ· οὐχὶ τὸ εὐλογημένη ἡ

Cod. ottob. 418
f. 362.

tenere, id est sine ipsius ducatu. Aut igitur concedant, paris esse ponderis haec al-
tera Ascetica, ut illa quae sunt magni Basilii: quamquam reapse haud alius cogitari
potest Basilii, propter aequalem spiritus verborumque vim: aut inviti etiam, haec
esse magni Basilii admittant. Sciendum vero est, priora illa dici universaliter Ascetica;
haec autem particularia. Oportebat autem mundi lampadem, praeter alios doctrina-
rum suarum radios, quibus subsolanam regionem collustrat, his quoque ambabus
lucubrationibus nos illuminare.

Sancti patris nostri Theodori Studitae
explicatio divinae liturgiae Praesanctificatorum.

Ἀudi me, diligenter fili, quomodo debeas Praesanctificatorum ritum exequi: nam-
que in sacris aliis functionibus aperte et extra omnem ambiguitatem res sancta per-
agitur: haec autem velato ac lugubriter fit: ideoque magis mystica in cunctis haec
functio evadit. Igitur sacerdos ornatu sacerdotali indutus, trisagium totum recitans,
nec non diei troparium, dicensque ter verba: *propitius esto Deus mihi peccatori*; orationem quoque thymiamatis recitans, ante sacram mensam consistit, et in modum
crucis thurificans exclamat; non tamen verba *benedictum regnum tuum* pronunciat.

1) Theodorum nostrum Basilii scriptis valde delectari solitum, praecipueque illis πρὸς μονάζοντας, quae
diurna nocturnaue manu versabat, mores suos iisdem conformando, narrat Michael monachus in eius
vita cap. XIII.

2) De missa Praesanctificatorum apud Graecos extat copiosa Leonis Allatii dissertatio in calce operis
eius de Consensu eccl. occid. cum orient., ubi plurimis relatis auctoritatibus, hanc tamen Studitae scri-
ptiunculam ignorasse videtur.

βασιλεία ἀνακηρύττει, ὡς νίκης τρόπαιον καὶ αὐθεντίας ἀπροσωπολήπτου, ἀλλ' εὐλογητὸς ὁ Θεὸς λέγων, ὡς ταπεινότητος σύμβολον καὶ ἱκητηρίας ἀπαραθραύστου· τὰ δὲ προφητικὸν ἐκεῖνο προοίμιον παρὰ τῶν ἀδελφῶν κηρύττεται, καὶ ὁ ἱερεὺς τὰς εὐχὰς ἐπιλέγει τοῦ λυχνικοῦ· τέλος δὲ καὶ κείνων καὶ τούτων λαβόντων, τὴν συναπλὴν σὺν τῇ ἐκφωνήσει ἐπιτελεῖ· καὶ ἐτοίμως ὁ ἀναλνώστης τὸ τῶν ἀναβαθμῶν κανόνα ἐναρξάμενος, ὁ Θεῖος οὗτος μυσταγωγὸς τὸν ἑὸν ἀνὰ στόμα διεξιῶν, τὸν προηγιασθέντα ἄρτον ἐν τῇ προθέσει διακοσμεῖ ἀνελλιπῶς· εὐθύς δὲ εἰς ἕνασπον ἀντίφωνον τῶν ἀναβαθμῶν, μικρὰν αἴτησιν ἐκφωνεῖ· τοῦ δὲ γε ψαλμοῦ παρὰ τοῦ ψάλτου ἡχομένου, τὸ ἱερατεῖον ὅλον σὺν τῷ ναῷ ἐπιθυμιᾷ καὶ τῶν τροπαρίων ψαλλομένων μετὰ τὴν δόξαν, ἡ εἴσοδος χωρὶς τοῦ εὐαγγελίου μετὰ θυμιατοῦ λέγεται· καὶ τῶν ἀναγνωσμάτων ἀναγιγνωσκομένων, οἱ ἀδελφοὶ ἐφίζάνουσι· μετὰ δὲ τὴν τούτων συμπλήρωσιν, τὸ κατευθυνθῆναι ὁ ἱερεὺς ἄδει μετὰ τῶν συνηγμένων αὐτοῦ στοίχων, τῶν ἀδελφῶν τὸ γόνυ κλινομένων, ὃ καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς τοῦτο γίνεται· μετὰ γὰρ τὴν τῶν Θεῶν δώρων εἰσόδουσιν, ἐτοίμως αἱ θύραι κεκλείσκονται· ὁ δὲ ἱερεὺς τῷ ἀνωτάτῳ πέπλῳ, ὃ καὶ ἀέρα οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν, τὰ δῶρα ἐπικαλύπτει· ἐν δὲ γε τῇ τῆς ὑψώσεως ὥρᾳ, οὐ μὲν τοι αἶρει τὸ πέπλον, ἀλλ' ἀπὸ κάτωθεν τούτου, τὸν ἄρτον ὑψῶν, λέγει· τὰ προηγιασμένα ἅγια· εἴθ' οὕτως ὁ ἀὴρ αἵρεται· ἔκ τε τῶν τοιούτων καὶ ἐτέρων ὑποδειγμάτων μυστικῇ θυσίᾳ 1) ἀνακηρύττεται, καὶ ἄρτι τετελειωμένη, ὡσαύτως καὶ προηγιασμένη τελετὴ, ἔκ τε τῆς ἐπιφοιτήσεως τοῦ σταυροῦ καὶ τοῦ ἁγίου αἵματος ἡνωμένη· εἶτα καὶ τῶν ἀδελφῶν προσκαλουμένων μεταλαβεῖν, μετὰ φόβου Θεοῦ λέγων καὶ πίστεως καὶ ἀγάπης· τύπον

quae sunt veluti triumphalia et absolutae auctoritatis propria; sed *benedictus Deus*: dicit, tamquam humilitatis indicium et enixae deprecationis. Tum etiam propheticum illud prooemium a fratribus recitatur, et sacerdos preces vesperi dicit: qua utraque dictione expleta, collectam elata voce peragit. Statim vero a lectore graduum canone incepto, sacer mystagogus quinquagesimum psalmum oretenus recitat, et praesantificatum panem in prothesi totum componit. Statimque ad singulas graduum antiphonas, parvam precem elata voce dicit: et dum a psalte canitur psalmus, ipse sanctuarium totum cum templo thurificat: cantatisque tropariis post *gloria*, introitus sine evangelio cum thurificatione dicitur: lectisque lectionibus, fratres sedent. His expletis, sacerdos canit *dirigatur*, cum ei adjunctis versiculis, fratribus genu flectentibus, quod etiam inter preces fit. Etenim post divinorum donorum introductionem, statim ianuae clauduntur. Tum sacerdos superiore seu extimo velo, quod etiam aërem dicere solemus, dona cooperit. Elevationis autem tempore, haud aufert velum, sed ab infima huius parte, panem elevans dicit: *praesantificata sancta*. Deinde aër aufertur, Atque his aliisque indiciis mystica immolatio proclamatur, tum illa nuper effecta, tum et illa praesantificata, crucis quoque accessione et sancto sanguine coniuncta. Deinde fratribus ad communicandum invitatis, *cum timore Dei*, inquit, *et fide et caritate*: quibus verbis divinam ac vi-

1) Cod. οὐσία. Quoniam vero codex ottob. recente manu imperite scriptus fuit, menda quoque alia plura tollere debui, ne syntaxis vel sensus claudicaret.

ἄρα Θεῖον ἐν τούτῳ τῆς Θείας καὶ ζωοποιοῦ τριάδος ὑποδεικνύων ὁ λόγος· φόβον λέγων τὴν Θείαν καὶ ἀρχίφωτον τοῦ πατρὸς δόξαν· πίστιν, τὸν μονογενῆ καὶ συνάναρχον λόγον· ἀγάπην δὲ, τὸ ἀγαθὸν καὶ πανάγιον πνεῦμα· μετὰ γὰρ τὴν τῶν ἀδελφῶν μετάληψιν, τὸ, σῶσον ὁ Θεὸς τὸν λαόν σου, λέγεται· καὶ ἐπιχαράττων τὸ Θεῖον σημεῖον τοῦ τιμίου σταυροῦ, τὰ Θεῖα δῶρα οὐδαμῶς ἐπὶ τῇ Θείᾳ τραπέζῃ ὑποτιθεμένα, ἀλλ' ἐτοίμως τῇ προθέσει πεπερατουμένα· τῆς γὰρ ὑπογεγραμμένης εὐχῆς, μετὰ τὴν ἰδίαν μετάληψιν ταύτην ἐπιτελεῖ ὁ τὴν ἱερουργίαν ποιῶν. Οὕτω σοι καὶ γὰρ, τέκνον, ἐπιστάμενος προσφέρω, καθώσπερ οὖν ἄρα καὶ τοὺς εἰς ἄκρον ἐπισταμένους ἐώρακα· οὐ μὲν ἐνταῦθα, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς ἐτέραις ἱερουργίαις, οὕτως γίνεται· εἴτα ἡ ἐκφώνησις τῆς μεταλήψεως· καὶ ἡ ἀποκαθίστασις τῶν δώρων ἐν τῇ προθέσει, καὶ αἱ κλείσεις τῶν Θείων πυλῶν· ἐκτὸς μὲν τοι τῆς ὑψώσεως τοῦ ἄρτου, ὅτι ἀνακεκαλυμμένως ὑψοῦται, καὶ ἡ τελεία προσκομιδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ γίνεται· καὶ τὸ εὐλογημένη ἡ βασιλεία, ἀνακηρύττεται τῷ Θεῷ ἡμῶν· ᾧ ἡ δόξα εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν.

vificam Trinitatem denotat: timorem appellans divinam luminisque fontem Patris gloriam: fidem, unigenitum et coaeternum Verbum: caritatem denique, bonum et sanctissimum Spiritum. Iam post fratrum communionem, *salva Domine populum tuum*, dicitur: factoque simul sancto venerandae crucis signo, divinis donis haud iam in sacra mensa repositis, sed ilico in prothesi consumptis, absolvi-tur tota subsequens oratio, post communionem suam, ab eo qui sacerdotis munere fungitur. Haec ego tibi, fili, scienter propono, quemadmodum summe peritos homines vidi facientes. Neque in hoc solum sacrificii genere, verum etiam in aliis perinde fit. Deinde communio proclamatur, et donorum ad prothesim translatio, et venerabilium ianuarum clausura: excepta panis elevatione, qui palam elevatur. Et perfecta oblatio initio fit; et *benedictum regnum tuum* cantatur Deo nostro; cui honor per saecula. Amen.

DE MISSA GRAECORUM PICTA

EPIMETRUM.

Quoniam in graecae missae argumento versati sumus, placet heic breviter narrare de picturis aliquot adhuc ineditis, sed a me postea oblata occasione vulgandis, sacrosanctum hunc ritum (missae tamen communis, non Praesanctificatorum), repraesentantibus; quibus ego nihil fere vidi elegantius, aut floridiore colorum gratia iucundius, inter graecae liturgiae monumenta. Igitur pictura I. Pars graeci templi sacris iconibus exornati, ante quas lampades pendent. In medio thronus, in quo residet S. Gregorius theologus episcopaliter indutus, id est phelonio crucibus interstincto, et omophorio seu pallio, librum tenens, et benedicens tribus graeco more elatis digitis, id est ψηφίδι τῶν δακτύλων, ut loquitur S. Sophronius p. 47. in egregio suo commentario liturgico a nobis edito in Spicil. rom. tomo IV. Datus autem locus Gregorio in hac prima pictura fuit, quia is unius e saeris liturgiis auctor est, quam habemus apud Renaudotium T. I. (Et quidem ibi in dissert. p. XCVII. profertur eius titulus: ἡ Θεία λειτουργία τοῦ ἐν ἁγίαις πατρὸς ἡμῶν Γρηγορίου Θεολόγου.) Circumstant monachi grandi schemate induti cum cucullis cruce signatis: et quidem monachi, decore et gravitate conspicui, in his picturis, ipsorum iussu aut opera ut puto elaboratis, numquam

desunt. II. Diaconus cum tonsura clericali, stichario indutus, orarium seu stolam tribus digitis tenens (de qua re Goarius in Eucholog. p. 25.) ante bematis ianuam, βημόθυρον, canens: ἐν εἰρήνῃ θεῷ δεησώμεν. Cancellis bematis ornant pervenustae imagines Iesu, Mariae, et Praecursoris (de cuius imagine in missae ἐνάρξει praeferri solita Sophronius p. 39.), item Christi sepultura, et crux insignis. Infra Michaël archangelus loricatus et chlamydat, nec non monasterii abbas senior in sella cum cruce de collo pendente. III. Rursus nobiles picturae in bematis καγκέλλαις. Infra sacerdos cum phelonio rubro (de quo Sophron. p. 36.) ad missam procedens cum libro evangelii, comitantibus diacono et subdiacono cum cereis: prorsus ut ait Sophronius p. 42: ὁ ἱερεὺς ἐξέρχεται βασιτάζων τὸ εὐαγγέλιον, ὡς ὁ Χριστὸς τὸν σταυρόν. Τὰ κηρία ὁφικεύοντα ἐν τῇ εἰσόδῳ δεικνύουσι τὸ θεῖον φῶς. Et quidem tum in hac tum in sexta pictura gestatur sacerdos ab angelis, dum bematis ianuam ingreditur vel inde egreditur. Namque idem Sophronius ait p. 43: ὁ ἱερεὺς ἐν τῇ συνθρόνῳ βασιτάζομενος ὑπὸ διακόνων ὡς ἀγγέλων. Et p. 32: τῶν διακόνων ἱσταμένων εἰς τύπον τῶν ἀγγέλων. IV. Sacerdos, seu episcopus, intra βημόθυρον phelonio albo (de quo idem Sophr. p. 36.) indutus, manibus extensis orans: post quem diaconus stichario et orario ornatus, legens. Quia vero angeli a graecis liturgicis et a patribus (adi Chrysostomum de Sacerd. lib. VI. 4.) adistere huic tanto mysterio dicuntur, idcirco a pictore duo heic sunt additi angeli; nempe ut dicunt inscriptiones: ἔφη Μιχαὴλ ὁ ἄρχων, σφία (id est ut explicat Sophronius p. 48. θεός) καὶ ὁ Γαβριήλ, πρέσχωμεν. In superioribus Christus dominus de nube benedicens: ὁ θεσπότης ἔφη, εἰρήνη πᾶσι. Ibidem David cum harpa, ob indicandam psalmodiam. (Confer rursus Sophr. p. 45.) V. Sacerdos ad altare liturgia fungens, manibus passis. Altari imminet curvum lacunar, graece κόγχη, κατὰ τὸ ἐν Βηθλέεμ σπήλαιον, ut ait Sophronius p. 32. Sustinet κόγχην quatuor παρακόνια, columnae, κατὰ μέγεθος τῶν τεσσάρων ζώων τῶν ἐκτείνων τῇ προσήτῃ, ut scribit idem Sophronius p. 33. Ignis de altari in caelum conscendens, quia ut ait epigraphe, ἕκαστος λόγος τοῦ ἁγίου εὐαγγελίου ὡς πῦρ ἐγένετο, καὶ ἐξέθαπεν μέχρι τοῦ οὐρανοῦ. Vel quia, ut ait Sophronius p. 33, ἀρμύζει τὸν ἱερέα ὡς πῦρ φλέγον εἶναι. Cui miris verbis consonat S. Cyrillus alex. (de ador. in sp. et ver. lib. XII. opp. T. I. p. 437): πρέπει ἄνδρας τοὺς ἱερεῖς, καὶ Χριστῷ τὴν οἰκίαν ἀναθέντας ζωὴν, θερμούς καὶ ζέοντας ἐρεῖσθαι τῷ πνεύματι, καὶ τοῦτο διὰ παντός, οὐκ εἰς ἀπόψυξιν καταφερομένους διὰ κοσμητῶν ἡδονῶν, ἀναζωπυροῦντας δὲ μᾶλλον ἐν ἁγιασμῷ τὸν νοῦν εἰς φιλοθεΐαν καὶ ἔφειν ἀρετῆς: *deceat sacros viros, qui Christo vitam suam dicarunt, calentes ferventesque spiritu conspici, idque perpetuo: neque ad refrigerium delabi per mundanas voluptates, sed mentem potius sanctitate ad Dei amorem et virtutis appetitionem exsuscitare.* Adest monasterii abbas in parvo throno sub minore lacunari rectus stans. Item Michaël archangelus diabolum expellens εἰς τὸ ἐξώτερον πῦρ; ut significet, malae conscientiae homines nec non catechumenos ecclesia sanctisque mysteriis esse excludendos, quod satis colligitur ex epigraphe. VI. Sacerdos sacrum calicem gestans gestatus ipse ab angelis, ut ait inscriptio: ἀγγελοι βασιτάζοντες τὸν ἱερέα μετὰ τῶν ἁγιασμάτων. Rursus sacerdos ad altare, ubi calix, asteriscus, et candelabra ardentia duo. Adstat Michaël archangelus, desuperque aeternus Pater benedicens, duoque angeli preces hominum suscipientes vel deferentes. VII. Sacerdos ad altare manibus passis, retro diaconus legens. In superiore parte insignis pictura angelorum et seraphimorum, medium habentium puerum Iesum, tamquam in rota splendidissima. Ignis (de quo diximus supra) sacerdotem involvens, ut ait epigraphe: πῦρ ἐγένετο ἐπὶ τὸν ἱερέα, καὶ ἐγένετο ὁ ἱερεὺς φλογόπυρος ἀπὸ τῆς κορυφῆς ἕως τῶν ὀνύχων αὐτοῦ. VIII. Sacerdos, seu episcopus, stans in bematis ianua, sanctificatis et dignis divina eucharistiam de calice sumptam distribuit sacro cochleari. Adstant inclinati, diaconus cum orario in crucis formam disposito, et duo pueri cerophorarii. Qui communicant, non genu flectunt, sed more graeco stant: αἱ περιστάμενοι μεταλαμβάνουσιν. IX. Eulogiarum, id est panis benedicti in disco positi, distributio a sacerdote extra bematis ianuam fit. In supernis angeli, imitantes quasi distributionem terrestrem, oblationes ecclesiae ad Deum deferunt: αἱ τῆς ἐκκλησίας ἀπαρχαὶ εἰς τὸν οὐρανὸν ἀνερχόμεναι, ut ait inscriptio. Haec de his novem pulchris eruditisque picturis, quae luce publica dignissimae sunt.

DE SANCTI EPIPHANII

LITURGIA PRAESANCTIFICATORUM.

1. Nuper p. 95. memoravi sancti Sophronii patriarchae hierosolymitani missae Graecorum explanationem, quam graece ante hos annos ex vaticano codice extuli; eoque libello commode usus sum ad illustrandas quasdam sacrosancti mysterii nobiles picturas. Iam vero a dicto Sophronio, inter eos quos nominat liturgiarum post apostolica tempora auctores, primus ponitur ὁ ἐν ἁγίοις ἐπιφανὴς Ἐπιφάνιος, sanctus illustris Epiphanius; quam ego nunc notitiam, dum in his paginis rem liturgicam tracto, negligendam prorsus non iudico. En autem Sophronii sub initio libelli contextum, quem nunc latinum ex graeco exhibebo. « Faciebant » apostoli preces mysteriorum divini sacrificii, prout quaeque gens ferre poterat, et pro ad- » iunctis temporum, et persecutorum insidiis. Et precibus quidem, atque exclamationibus, » (prout in liturgia appellantur) fortasse inter se differebant; sed tamen traditionis my- » steriorum forma apud omnes absque ulla varietate perficiebatur, sicuti eam dominus » noster Iesus Christus tradiderat. Post deiloquos autem apostolos, nonnulli sanctorum pa- » trum per se quisque singillatim preces et exclamationes, plenumque sacrosancti ritus » officium composuerunt; veluti sanctus illustris EPIPHANIUS, et magnus Basilius, et divus » Chrysostomus. Simul vero cuncti de scatebris vivifici fontis Paracliti doctrinas suas hause- » runt: quas orthodoxorum ecclesia, tamquam ab ipso Christo dictas factasque recepit. » Et nunc, prae aliis, liturgiae divi Basilii et Iohannis Chrysostomi frequentantur, cum illa » Praesantificatorum, quam alii esse Iacobi dicunt, qui frater Domini vocitatus est, alii » Petri coryphaei, alii aliis adsignant. »

2. Priusquam vero nos ad Epiphanium veniamus, notatu digna credimus Sophronii haec postrema verba de liturgia seu missa Praesantificatorum Iacobi vel Petri, qui nonnullarum quidem aliarum, quae extant, putantur parentes liturgiarum, minime vero missae Praesantificatorum. Sed tamen ecce Marcus ev. dicitur Praesantificatorum missae auctor in fragmento basilianae liturgiae inserto, apud Aloisium Assemanum cod. liturg. T. VII. p. 73, itemque apud Renaudotium liturg. or. T. I. p. 79, qui notitiam insperatam in notis p. 341. miratur. Alii, ut notum est, liturgiam hanc (quae apud Latinos est missa feriae sextae magnae parasceves) S. Gregorio I. papae adscripserunt, cui sententiae contradicit Leo Allatius in priore dissert. de Praesantif. post opus de consensu p. 1531. Smithus demum vir doctus anglus de hod. stat. eccl. gr. ed. Londin. p. 98. sanctum Germanum constantinopolitanum missae huius auctorem fuisse hariolatus est. Atqui inclytus Card. Bona rer. liturg. lib. I. cap. XV. 6. cum Allatio dissert. II. p. 1595. ante dimidium certe quarti saeculi extitisse hanc liturgiam indicat, ex canone 49. laodiceno in quo sancitur « non oportere in quadragesima panem offerre, nisi sabbato et die dominico tantum. » Et revera Graeci saltem antiquiores quadragesimae tempore, reliquis (praeter duos dictos) diebus non consecrabant, sed utebantur, Praesantificatis die dominico praecedente; quae scilicet est ipsa liturgia, de qua loquimur. Praesantificatorum. Nunc ad ceteros missae huius controversos auctores accedit etiam cyprianus Epiphanius: etenim liturgia in codice vaticano, ut mox dicemus, huic inscripta, reapse Praesantificatorum est.

3. Quum igitur ex meo Sophronio didicissem novum liturgiae (sive communis per annum, sive saltem Praesantificatorum) auctorem fuisse Epiphanium, stupebam equidem, nomen huius in nullis apparere liturgiis sive apud Al. Assemanum in liturgico codice, sive apud Renaudotium, sive in tot liturgiis orientalium, graeco fonte plerumque derivatis, quas commemorant Abr. Ecchellensis ad Ebediesum, et Ios. Assemanus passim in bibliotheca orientali, quibus adde catalogum quadraginta liturgiarum chaldaicarum a Schultingio bibl. eccl. T. III. p. 100, contextum: Sed ne ego quidem in editis a me arabicorum, syriacorum,

copticorumque codicum vat. catalogis, ubi multae referuntur liturgiae, Epiphanii nomen reperiēbam. Quin inmo operum sancti viri editores, et bibliographi plurimi, hoc Epiphanii scriptum, eiusque adeo memoriam ignorare videntur. Attamen supradictum Sophronii testimonium classicum gravissimumque est. Quae cum ita se haberent, converti me ad bibliothecae magnae vaticanae graecos codices; factaque ut potui perlustratione, unicum denique reperi graecum codicem, phoenice plane rariorem, sub numero 1213, in cuius pagina 53. titulum litteris capitalibus hunc lubentissime legi: Η ΘΕΙΑ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑ ΤΟΥ ΕΝ ΑΓΙΟΙΣ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΥ ΚΥΠΡΟΥ ΕΠΙΦΑΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΤΑΛΛΟΥ: DIVINA LITURGIA SANCTI PATRIS NOSTRI ARCHIEPISCOPI CYPRI EPIPHANII MAGNI. Quid per se evidentius, quidve Sophronii testimonio magis conforme? Ergo incensus cupiditate istius operis, de quo iam non dubitabam, Epiphanio adserendi, dilatavi adhuc curas meas vestigando, legique apud Bonam rer. liturg. lib. I. 9. 6. notitiam, quam ex eo exscripsit postea Renaudotias T. I. p. 498, Iobum nempe Ludolfum, magnum illum aethiopicarum rerum scriptorem, in praef. ad aeth. lexicon tradidisse notitiam liturgiae apud eam gentem servatae *sancti Epiphanii orthodoxi*. Mox vero meis ipse oculis in-spexi Ludolfi eiusdem ad aethiopicam historiam commentarium, ubi p. 340. decem nominantur Aethiopum liturgiae. quarum tertia est *sancti Epiphanii orthodoxi*. Habemus igitur epiphani scripti legitimos testes tres, S. Sophronium, liturgiam aethiopicam, et codicem graecum vaticanum. (Nam de textu et de codicibus apud nos aethiopicis aliās ut spero dicetur.) Incipit autem, post suprascriptum titulum codex vat. sic. Ὁ Θεός ὁ Θεός ἡμῶν, ὁ ὑποδείξας ἡμῖν τὸ μέγα τοῦτο μυστήριον, σὺ ἐκάνωσον ἡμᾶς προσενεργεῖν σοι θυσίαν προηγιασμένην, εἰς δόξαν σου, καὶ γεννηθῆναι σου υἱοῦ, καὶ πνεύματός σου τοῦ ἁγίου: Deus, Deus noster, qui hoc nobis magnum mysterium ostendisti, tu nos fac idoneos ad offerendum tibi praesanctificatum sacrificium, ob tui gloriam, et unigeniti Filii tui, et Spiritus sancti.

4. Quod reliquum erat, confirmato iam titulo, contuli ipsum opusculum liturgiae Praesanctificatorum cum editionibus, quae apud me erant, id est veneta ex hellenica typographia anni 1839; item cum romana eiusdem anni gr. arab.; rursusque cum alia rom. gr. an. 1754; et cum illa denique quam Euchologio inseruit Goarius: deprehendique, excepto ordine et minutoribus partibus, vaticanum codicem cum impressis congruere; quam sollemnem liturgiarum concordiam iamdiu nos docuerat Allatius in priore dissert. cap. 20. his verbis « an » vero eodem ritu omnes liturgiam celebrant, quo olim celebrabatur? Si rem ipsam consideres, » et sacrificii substantiam, omnibus ritu graeco celebrantibus, idem unum convenisse certum est: si preces et quae ad ornatum sacrificii praestantur, quemadmodum et in missa » integra factum est; non est a verosimili alienum, non eadem aetate tantum, sed aliis » atque aliis temporibus multa, pro rei opportunitate, immutata fuisse. » Idemque Allatius cap. 4: « illud etiam observo, Praesanctificatorum liturgiam non unam atque eandem apud » omnes fuisse, sed pro varietate ecclesiarum et temporum, variam. » In epiphaniāna quidem illud quod adscripsimus initium ab editis liturgiis differt. Preces etiam pro regibus, exercitu, episcopo, et ceteris ecclesiae ministris, nonnihil variare videbantur. Oratio autem quae incipit: ὁ Θεός ὁ ἐπισκεψάμενος, congruit cum Nazianzeni liturgia quam habemus apud Assemanum cod. lit. T. VII. p. 87. Nec plura dicam; satis enim vaticani codicis continentiam mihi videor exposuisse.

5. Superest ut videamus, num etiam ex Epiphanii cognitis libris argumentum aliquod adsit pro ei vindicanda, vel secus, hac liturgia. In haeresi LXXIX. 3. dicit Epiphanius, apostolos, quos inter Iacobum, μυστηρίων ἀρχηγέτας, *mysteriorum auctores* fuisse, id est ut recte intelligitur, divinae liturgiae conditores. Quid inde? Ecce Assemanus cod. lit. T. V. praef. pp. 26. 55. 57. ex hoc Epiphanii dicto hariolatur sancti Iacobi liturgiam ad Cyprum quoque pertinuisse. Cur? Quia nempe Cyprus, Assemani aetate, partim syris patriarchis, partim etiam S. Sepulchri franciscano Custodi suberat; is hodierna tempora ad antiqua immerito transfere-rens, existimavit hierosolymitanam liturgiam Cypri quoque viguisse: quae res argumentum infirmaret, quod Epiphanius cyprius archiepiscopus liturgiam propriam instituerit, sive in-

tegram sive fortasse etiam particularem, cuiusmodi est haec Praesantificatorum. Atqui non ignorabat Assemanus Cypri olim provinciam fuisse ἀκέφαλον, id est sui iuris, archiepiscopi nullius extranei aut patriarchae ordinationi subiectam. Frustra igitur Assemanus hierosolymitanam liturgiam veteribus Cypriis videtur obtrudere. De Epiphanio non quidem scribente, sed celebrante liturgiam, narratio est in eius graeca vita (ed. Petav. T. II. p. 351.) cap. 38. ubi ait biographus, Epiphanium numquam in missa perficere solitum fuisse oblationem ante quam visionem, ὀπτασίαν, vidisset. Res sane mira, et sancto viro digna! cuius par exemplum legitur de alio episcopo apud Ioh. Moschum cap. 150, itemque in vitis patrum apud Rosweidum lib. I. p. 199. sanctus Basilius missam celebrasse dicitur clarissimo lumine et angelis circumdatus, prout etiam in picturis nuper a nobis enarratis videre est. Et quidem in quinta icone, ubi Archangelus diabolum a missae mysterio temploque abigit, quamquam epigraphae nonnisi diabolum piis adstantibus insidiantem denotat, nihilominus significari puto energumenum praecepit expulsionem, quos Dionysius coel. hierarch. cap. III. cum catechumenis et paenitentibus arceri a sacramenti aspectu ecclesiaeque excludi solitos narrat. Denique aio cunctas eas icones, secundum quamdam visionem et mysticam allegoriam fuisse depictas, quae caelum cum terra copulatur; id est Christus in sacerdote, ministri minores in angelis representantur, vel iis permiscuntur, felici artis phantasia et theologiae doctrina. Sed finis sit, praesertim quia picturae illae haud ad Epiphanii codicem liturgiamve pertinent; super qua satis iam verborum nostrorum fluxisse videtur; et aliorum potius iudicia expectanda censemus.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου ἡγουμένου τῶν Στουδίου ἐπιστολὴ 1) πρὸς τὴν σπαθαρίαν 2), ἧς τὸ ὄνομα Μαχαρά.

α'. **Τ**ί καλὴ ἐπιστολὴ τῆς εὐγενείας σου, τῇ ἐγχωρίῳ μὲν φωνῇ ὑπηγορευμένη, καὶ τὸ παράδοξον ἐξάπινα τὴν ἐξαγόρευσιν φέρουσα, ὥσπερ τι ἔδνον θεοχάριστον, ἀλλὰ πόθεν ἡμῶν ὄντων ἀμαρτωλῶν, ἡ τοσαύτη σου πίστις καὶ εὐσεβὴς ἐπίχυσις; ἢ ἵνα καὶ ἡμῖν γνωσθεῖν, τίς καὶ ποταπὴ ὑπάρχεις τὴν εὐσέβειαν, συλλαμβάνουσα μεθ' ἑαυτῆς τὸν κύριον καὶ κεφαλὴν· ἀλλὰ

Cod. vat. 633.
f. 1.

Sancti patris nostri et confessoris Theodori praesidis monachorum Studii
epistola ad spathariam, cui nomen Machara.

Quid sibi vult pulchra epistola nobilitatis tuae, provinciali sermone dictata, et quod mirum est, statim prae se ferens tuimet revelationem, tamquam Deo gratum munus? Vel cur erga nos peccatores tanta tua fiducia et tam pia effusio? nisi scilicet ut nobis innotescat, quali tu quantaque pietate sis; quae et dominum ca-

1) Praecipuum fere inter Studitae scripta locum tenere epistolas eius, exploratum est. Harum collectio plenissima, in quinque libros distributa, extat magnam partem adhuc inedita in duobus codicibus parisiacis, quorum diligentem more suo notitiam tradit Fabricius B. G. ed. nov. T. X. p. 439. seqq. Quinque hos libros extare etiam in bibliotheca vaticana, dixit auctor indicis alphabetici Patrum in bibliotheca magna lugdunensi; falso tamen, nam quantum ego scio vel exploravi, nihil est apud nos (praeter sparsa epistolia aliquot) nisi codex vat. 1432, insignis hercle et satis antiquus, libros duos epistolarum Studitae continens: ex quo adamussim codice sumpta fuit Sirmondi editio, ut ego conferens certo comperi: nam et lacunae editionis sive maiores sive etiam mininae cum hoc codice prorsus conspirant. Quum igitur parisiacus ille thesaurus a me procul absit, vix ego unam aut alteram adicere nunc queo epistolam, ex vat. codice 633, cum brevissimis lacunarum aliquot supplementis.

2) Apud Fabricium B. G. tom. cit. p. 444. ineditae duae nominantur Theodori nostri epistolae ad spatharium. Porro scimus *spatharium* titulum fuisse officii in aula byzantina, uxoris quoque, ut fit, communicatum. Nostra igitur *spatharia* (cod. *spatharea*) uxor fortasse illius *spatharii* erat.

μὲν καὶ συνεφελκομένη, καθάπερ τι ὁψώνιον Θεοτράπεζον, καὶ τὰς κυρίας
 σὰς ἀδελφάς· οὕτω μὲν οὖν Θεοπρεπὴς ἡ ἐπιστολή, καὶ τὸν τῆς εὐσεβείας
 ὑμῶν χαρακτῆρα ὑποδεικνύουσα ὡραιότατον· ἐγὼ δὲ πρὸς τὸ λέγειν ἐπιδε-
 δωκέναι ὑμᾶς καὶ αὐτοὺς τῇ ἐμῇ ταπεινώσει, οὐχ ἱκανός εἰμι· πλὴν οὐχ
 ἡμῖν, ἀλλὰ Θεῷ ἑαυτοὺς ἐπιδίδοιτε· διὰ τοῦτο ὀφειλήται ἐσμέν, καὶ χαί-
 ρειν ἐπὶ τῇ ἀγαθῇ ζωῇ ὑμῶν, καὶ εὐχεσθαι ὑμῖν τὰ ὅσια, καὶ νέμειν μόνον
 ὃ ἔχομεν, παρέχειν τὸν λεπτὸν ἡμῶν λόγον, ὃ καὶ νῦν ἐπιδιδουῖτες, ἐρωτῶμεν.

β'. Τίνι λόγῳ ἐπιζητεῖς σου ἡ Τιμιότης φάναι με περὶ τῆς θείας κοινωνίας,
 καὶ τίνος χάριν τοσαῦτα ἔτη σπανίως μετέχεις; τοῦτο γὰρ λόγον ὀφείλει τινὰ
 ἔχειν· οὐ γὰρ τὸ σπανίως, ἢ τὸ καθεκάστην ἀπλῶς, ἀλλὰ τὸ μετὰ καθαρᾶς
 συνειδήσεως μεταλαμβάνειν δέον· ὁ γὰρ ἀναξίως, φησὶν, ἐσθίων καὶ πίνων,
 κρίμα ἑαυτῷ ἐσθίει καὶ πίνει, μὴ διακρίνων τὸ σῶμα τοῦ κυρίου*· εἰ οὖν τοιούτῳ
 τρόπῳ σκοποῦσα τὰ ἑαυτῆς καὶ εὐλαβουμένη ἀναμένεις τὸν καιρὸν, εὖ ἂν ἔχοι,
 εἴτε συντομώτερον, εἴτε χρονικώτερον· καὶ ὅρος ἐν τούτῳ ἄλλος οὐκ ἔστιν, ἢ
 ἡ ἐν καθαρᾷ καρδίᾳ καθόσον δυνατόν τῳ ἀνθρώπῳ προσέλευσις· ἂν δὲ διαπταί-
 σμα τίς ἔχῃ τὸ ἀκοινωνήτον, δηλονότι τότε ἐκεῖνος κοινωνήσῃ, ὅπότ' ἂν πληρω-
 θῇ αὐτῷ τὸ ἐπιτίμιον· εἰ δὲ διακρίνηται αὐτὸς πάλιν δι' αἵρεσιν, τοῦτο ἀναγκαῖον·
 τὸ γὰρ κοινωνεῖν παρὰ αἱρετικοῦ ἢ προφανοῦς διαβεβλημένου κατὰ τὸν βίον,
 ἄλλοτριῷ Θεοῦ, καὶ προσοικειῷ τῷ διαβόλῳ. Σκέψαι οὖν, ὦ μακαρία, ὧτινι
 τρόπῳ τῶν εἰρημένων εἴη σοῦ ὁ σκοπὸς, καὶ κατ' αὐτὸ πρόσιθι τοῖς μυστηρίοις·
 γνωστὸν δὲ πᾶσιν ὅτι νῦν αἵρεσις ἐν τῇ κατ' ἡμᾶς ἐκκλησίᾳ κατακρατοῦσα τῶν

Cor. XI. 19.

putque tuum (virum scilicet) tecum perducis; insuperque in idem trahis, ceu quasi
 Dei mensa dignum opsonium, dominas quoque sorores. Adeo mirabilis est epistola
 tua, et pietatis vestrae imaginem ostendens speciosissimam! Iam vero, quod vos-
 met ipsos humilitati meae tradideritis, mihi dicere non licet: verumtamen haud mihi
 sed Deo vosmet tradatis. Quamobrem et de vestra praeclara vita laetari debemus, et
 vobis sancta omnia precari, idque solum quod in nostra potestate est largiri, no-
 strum videlicet simplicem sermonem; quem nunc quoque praebentes, sciscitamus:

2. Cur tu, o veneranda, a me exigis ut de divina communione loquar, et cur
 tu iam a tot annis raro ea uteris: etenim hoc sine aliqua causa fieri non debet.
 Quippe neque raro neque quotidie, sed cum pura conscientia participandum est.
 Nam qui indigne, inquit scriptura, manducat et bibit, iudicium sibi manducat et
 bibit, non diiudicans corpus Domini. Igitur si hac ratione, conscientiam tuam per-
 scrutans, et reverenter te gerens, procrastinaris, bene est; sive id brevi sive lon-
 giore tempore fiat: nullusque alius huic rei terminus adsignari potest, quam cum
 puro, quatenus homini possibile est, corde accessus. Quod si quis culpa gravatur
 quae a communione prohibet, is tum demum participabit, cum impositam poenam
 expleverit. Quod si rursus semet secernit ob haeresim, hoc quidem necessario fit.
 Etenim sacrosanctum mysterium accipere ab haeretico, aut vitae palam vituperatae
 homine, a Deo arcet et diaboli facit familiarem. Considera igitur, o beata, quam-
 nam ex praedictis agendi rationem tibi proposueris, et secundum illam ad sacra my-
 steria accedito. Quippe exploratum est omnibus, quae nunc haeresis ecclesiam no-

Μοιχιανῶν 1) ἐστὶ φείσαι τοίνυν τῆς τιμίας σου ψυχῆς μετὰ τῶν ἀδελφῶν καὶ τῆς κεφαλῆς· ἔφης δέ μοι, ὅτι δέδοικας εἰπεῖν τῷ πρεσβυτέρῳ σου, μὴ ἀναφέρειν τὸν αἵρεσιάρχην 2)· καὶ τί περὶ τούτου εἶπαι σοι τὸ παρόν; οὐ καθαρῶ· πλὴν ὅτι μολυσμὸν ἔχει ἡ κοινωνία ἐκ μόνου τοῦ ἀναφέρειν, οὐκ ἂν ὀρθόδοξος εἴη ὁ ἀναφέρων· ὁ δὲ κύριος ὁ ἐν τοσούτῳ μέτρῳ εὐσεβείας ὑμᾶς ἀγαγὼν, αὐτὸς ἐν πᾶσιν ἀπήμονας καὶ ὀλοτελεῖς σώματί τε καὶ ψυχῇ πρὸς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν καὶ πρὸς πᾶσαν αὐτάρκειαν βίου συντηρῶν διαφυλάττει, τὴν τε ὑμῶν συζυγίαν φημί καὶ τὰς εὐλαβεστάτας ἀδελφάς, ὑπερευχομένων πάντων τῆς ἡμετέρας ἀναξιοτήτος.

Βασιλείῳ τῷ ἀοιδίμῳ ἡγουμένῳ σὺν πᾶσι τῆς σεβασμίας
μονῆς τοῦ ἁγίου Σάβα.

Τῶν τῆς εὐσεβείας δογμάτων καθεστώτων, φιλοτάραχον τὸ κινεῖσθαι τούτων δὲ σῆσσιζόντων, ὡς νῦν ἐν τῇ καθ' ἡμᾶς μάλιστα ἐκκλησίᾳ, πῶς οὐκ ἀναγκαίως διεγερτέον, φειδομένους οὐδενὸς μὴ ὅτι γε μακρᾶς ὁδοῦ, τῶν τε ἄλλων τληπαθημάτων, ἀλλὰ καὶ αὐτοῦ θανάτου καταφρονεῖν; αὕτη ἡ αἰτία τῆς πρὸς ὑμᾶς τοὺς ὀσιωτάτους τῶν πνευματικῶν ἡμῶν τέκνων Λητοῖου καὶ Συμεῶνος 1) ἀποστολῆς· οὗτος ὁ τρόπος τῆς μετὰ θεὸν πεποιθήσεως κινδύ-

Cod. Vat. 633.
f. 43. b.

stram occupet, Moechianorum videlicet. Consule itaque pretiosae animae tuae, et sororibus atque capiti (viro.) Porro mihi ais vereri te dicere tuo presbytero, non non licere haeresiarchae liturgiam facere. Qua super re quidem quid tibi nunc dicam? ego hoc vacare culpa non iudico. Nam quia illa communio inquinat, quae in liturgia fit; ideo qui facit liturgiam, haud orthodoxus erit. Dominus autem, qui vos in tantum pietatis culmen provexit, innoxios et undequaque incolumes corpore animaeque ad omne opus bonum, omnemque vitae usum conservet, vestrum inquam coniugium, et sorores religiosissimas: cunctique pro nostra indignitate enixe precemini.

Basilio inclyto praesidi cum universis venerandi monasterii sancti Sabae.

Cum religionis dogmata stant, ille perturbatorem se praebet qui motus ciet. His tamen commotis, uti nunc in nostra praesertim ecclesia usuvenit, quid ni necessario consurgendum sit, nullique labori parcendum, neque longo itineri, neque aliis aerumnis, quin et ipsa mors contemnenda? Hac de causa, ad vos misimus de spiritalibus filiis nostris sanctissimos Letoium et Simeonem. Haec est ratio, cur

1) Notissima est in Studitae scriptis haeresis haec. Nam cum Constantinus Irenes filius, eius temporis imperator, pulsa legitima uxore, aliam duxisset, tum ipse tum eius favitores dicti sunt *moechiani* a μοιχεία adulterio.

2) Intelligit Iosephum oeconomum qui adulterinis imperatoris nuptiis benedixerat. De eo Studita epist. lib. I. 21. et 22. sic: ἔστω οἰκονόμος· τί καὶ ἀναξίως ἱερουργεῖ; ἐξέλιπε πρεσβύτερος: esto oeconomus; cur etiam indigne sacris operatur? Desiit esse presbyter.

1) Ad hunc Simeonem strenuum orthodoxiae defensorem scribit Studita epistolas lib. I. 21. 22. 23. et lib. II. 30.

Hier. X. 21

νώδους ἐν τοῖς αὐτόθι ἐκδημίας· ἀλλ' ὧ πατέρες ἅγιοι, πῶς ὑμῖν ἐναργῶς διηγήσαιο τὰ κατὰ τοῦ εὐαγγελίου τοῦ Χριστοῦ ὑπὸ τῶν ἐνταῦθα τολμηθέντα καὶ πρραχθέντα; Ἱερεμίας ὁ πολυθρηνότατος ὧδέ που φησὶν ἐν τῇ εἰς αὐτοῦ προφητείᾳ· ποιμένες ἡφρονήσαντο, καὶ τὸν κύριον οὐκ ἐκζήτησαν *. ἐνταῦθα δὲ χαλεπώτερόν τι καὶ λίαν ἐκτοπον· τοὺς γὰρ ἐκζητεῖν αὐτὸν προαιρουμένους καὶ ἀντεχομένους τοῦ νόμου αὐτοῦ, ὡς ἡλλοτρίωμένους αὐτοῦ ἀναθέματι ἀνε ἱ) . . .

hi post fiduciam erga Deum, periculosam isthuc expeditionem susceperint. Verumtamen, patres sancti, quomodo perspicue vobis exponam quae adversus Christi evangelium a nostrae regionis hominibus ausa sunt et peracta? Luctuosissimus quidem Hieremias sic in sua prophetia loquitur: *pastores stulte egerunt, et Dominum non exquisiverunt*. At enim apud nos asperius aliquid et valde perversum actum est: etenim eos qui Dominum exquirere maluerunt, eiusque legem tueri, tamquam apostaticos anathemate perculerunt. . . .

Supplementa lacunarum in epistolis Studitae.

Cod. 633. f. 44. Epistola ad Platonem, quae est apud Sirmondum lacera lib. I. 57. Ibi prima lacuna expletur a codice sic. ἐσθίων τὸν ἄρτον σου μετ' etc. Reliquae lacunae non expleantur a codice mutilo. Attamen cod. p. 63. b. haec habentur supplementa in excerpto ἐκ τῆς πρὸς Πλάτωνα τὸν ἑαυτοῦ πατέρα ἐπιστολῆς. Τὰς τεχνολογίας τῶν ὑποκλίνειν σε τῆς ἀληθείας πειρωμένων μηδὲν πτοῦ· ἀπλοῦς ὁ λόγος· φησὶν γὰρ που ὁ ἅγιος Ἐπιφάνιος ἐν τῇ περὶ τοῦ πάσχα αὐτοῦ λόγῳ 2)· οἷος ἂν ᾗ ἄνθρωπος, παρὰ τὰ ἐν τῇ θεῇ γραφῇ κείμενα συμβουλευόν, ἀπὸ καρδίας λαλεῖ καὶ ἐντάλματα ἀνθρώπων διηγείται· καὶ περὶ τῶν τοιούτων φέρω τὰ τοῦ ἀποστόλου λέγειν. Ἐτι ἐὰν ἄγγελος ἐξ οὐρανοῦ ἔσται, ἀνάθεμα αὐτῷ. (Sed enim a verbis ἀπλοῦς ad ἀνάθεμα αὐτῷ verba eadem recitantur in codice p. 63. etiam ex epistola ad Ignatium filium. Reapse in sermone Epiphaniī de paschate non inveniuntur.)

Cod. p. 29. Completur clausula epistolae 2. libri II. sic: ὡς φυλάσσεσθαι μυστήριον, φρεσὶ τοῦ πειρασμοῦ· λοιπὸν ὑμεῖς σώζοντες σώζετε τὰς ἑαυτῶν ψυχὰς, εὐχόμενοι καὶ ὑπὲρ ἑμεῦ τοῦ ταπεινοῦ.

Denique cod. p. 63. hoc legitur Nicephori patriarchae fragmentum, quod heic obiter refero. Τοῦ ἁγίου Νικηφόρου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως. Ὅσας ἐκκλησίας ἔλυσαν αἱ ἅγιοι πατέρες καὶ κατ' ἐπιτροπὴν αὐτῶν ἐλειτουργήθησαν, ἀπολελυμένοι εἰσὶν· ὅσας δὲ οὐκ ἔλυσαν, εὐχρὴ ἐν αὐταῖς λειτουργεῖν ἢ εἰσιέναι, ἀλλ' ὥσπερ εἰς κοινὸν οἶκον κατὰ περίστασιν ψάλλειν. Conferantur Nicephori canones apud Cotelierum monum. eccl. gr. T. III.

De Typico Theodori Studitae adnotatio.

De graecis Typicis, eorumque multitudine ac varietate, docte more suo Allatius in peculiari opusculo de libris ecclesiasticis Graecorum. Et quidem nominatim *Typicon studiticum* memorat Nico apud Cotelierum monum. eccl. gr. T. III. p. 440. Ego notitiam codicis vaticani 1609. lectoribus non inuidebo, cui graece latineque inscribitur titulus: *Typicon Theodori Studitae*. Ipsum vero Typicon sic incipit. Σὺν Θεῷ τυπικὸν περιέχον τὴν ἅπασαν ἀκλουσίαν τῆς ἐκκλησιαστικῆς καταστάσεως Θεοδώρου τοῦ στουδίτου καὶ τῶν λοιπῶν. Hoc ego ms. Studitae typicon cum hierosolymitano S. Sabae conferens, longe brevius esse comperiebam. Oblatus autem

1) Innuit decreta synodi iconomachicae, ad quam scribit Studita epist. lib. II. 1.

2) En Studita agnoscit ut genuinum Epiphaniī sermonem aliquem de paschate.

fuit hic codex anno 1585. pontifici maximo Sixto V, cum supremus tunc esset Bibliothecae vaticanae protector Antonius Cardinalis, a quodam Francisco Graecorum catholicorum in urbe Messana protopapa, ut testatur epigraphe, quae ita se habet. Ὁ κύριος Φραγκίσκος Ἀγκ. . . τῷ Ἐμμανουήλῳ χωρεπισκόπῳ Ῥοδίου υἱὸς, πρωτονοτάριος καὶ πρωτοπάπας καθολικὸς Μεσσηνίας τῆς Σικελίας, ἐκ πολλῆς εἰς τὴν ἀποστολικὴν καθεδρὰν προθυμίας, τοῦτο τὸ βιβλίον πολλῶν πόνῳ καὶ δαπάνῃ συνάξας ἐκ τῶν ἀνατολικῶν, προσέφερε τῷ μακαριωτάτῳ πάπῃ Σίξτῳ πέμπτῳ, ἐν τῇ βατικανῇ βιβλιοθήκῃ φυλαχθῆσόμενον, ἐπὶ μεγάλῳ φύλακῳ τῆς βιβλιοθήκης τοῦ ἐκλαμπροτάτου καὶ αἰδεσιμωτάτου κυρίου Ἀντωνίου Καρδηνάλι Καράφα· ἔτει αἴφῃ.

Τοῦ ἐν ἁγίοις πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου τοῦ Στουδίτου διδασκαλία χρονικὴ τῆς μονῆς τοῦ Στουδίου· πολλαὶ γὰρ κατηχήσεις εἰσὶ τοῦ Στουδίτου, ἀλλ' αὕτη λέγεται κατήχησης χρονικῆς.

Ἄδελφοὶ καὶ πατέρες. Νῦν ἐπιχειρῶ πᾶσιν ὑμῖν τοῖς ἐθέλουσι βιώσκειν ὀρθῶς καὶ Θεοφιλῶς, ἀριδηλότατα ὑποδείξαι, ὡς ἐφικτὸν, τὸ πῶς δεῖ τηρεῖν τὴν κυκλοτερικὴν τοῦ χρόνου περίοδον· ὅσον δὲ πρὸς εὐσέβειαν τῶν πιστῶν, καὶ ὅσον πρὸς ἀνατροπὴν τῶν αἰρετικῶν· καλὸν τὸ ἅλας, καλὸν τὸ φῶς· εἰ δέ τις ἐκτὸς τούτων τυφλὸς ᾖ, καὶ οὐκ οἶδε ποῦ ὑπάγει, καθὼς ὁ ἡμέτερος κύριος εἶπεν. Ὁρδοδοξίας μὲν οἶκον οἰκοδομῆσαι ἐπιχειρῶν, θεμέλιον ἄσειστον ἐμπῆξαι δεῖ, ἐκ τῶν θείων ἀποστόλων, καὶ τῶν Θεοφώρων πατέρων τοῖς παραδοθεῖσι κανόσι· καὶ πρό γε πάντων εἶδωμεν ἅν, τί τὸ ἱερὸν λόγιον ἔφησεν· λέγει μὲν πάλαι ὁ κύριος πρὸς τὸν ἱεροφάντην Μωσέα. “Τρεῖς και-
 ., ροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ φυλάξατέ μοι, νηστείαν ἁγίαν, ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου
 ., ὑμῶν· τὴν ἑορτὴν τῶν ἁζύμων τῷ πρώτῳ μηνὶ, ἡμέρας ἑπτὰ ταπεινώσατε τὰς
 ., ψυχὰς ὑμῶν, καὶ ἄρτον κακώσεως ἔδεσθε· εἴτα ἀριθμήσονται ὑμῖν ἐβδομά-
 ., δες ἑπτὰ, ὁλόκληραι ἡμέραι πεντήκοντα, καὶ καλέσατε αὐτὴν κλητὴν ἁγίαν

Cod. Ottob. 418.
f. 157.

Exod. cap. 23.
Deut. cap. 16.

Sancti patris nostri Theodori Studitae doctrina chronica monasterii Studii. Et multae quidem sunt Studitae catecheses, sed haec dicitur catechesis chronica.

1. **F**ratres mei ac patres. Nunc adgredior vobis omnibus recte et religiose vivere volentibus, perspicue prout fieri poterit demonstrare, quomodo observanda sit circularis anni periodus, tum quod adtinet ad fidelium pietatem, tum etiam quod ad haereticorum refutationem refertur. Bonum sal, et bona lux: a quibus si quis abest, caecutit nec quo vadit scit, sicut Dominus noster dixit. Qui orthodoxiae domum aedificare adgreditur, fundamentum immobile ponere debet, ex traditis a divinis apostolis et inspiratis patribus regulis. Atque in primis videamus, quid sacra oracula dicant. Ait olim Dominus hierophanti Moysi. «Tribus anni temporibus sanctum» ieiunium mihi observabitis, a parvo inter vos ad magnum. Festum azymorum primo» mense: diebus septem humiliabitis animas vestras, et panem afflictionis manducabitis. » Deinde numerabuntur vobis hebdomadae septem, omnino dies quinquaginta; et » appellabitis hunc proprio nomine diem sanctum, ieiunium acceptabile. Et decima

1) Incognita est haec catechesis, quae in neutra catecheseum Studitae collectione nominatur.

„ ἡμέραν, νηστείαν δεκτὴν καὶ τῇ δεκάτῃ ἐ' τοῦ ζ' μεσοῦντος τοῦ ἐνιαυτοῦ,
 „ ἑορτὴ ἀγία σκηνοπηγία ἔσται ὑμῖν καὶ ταπεινώσετε τὰς ψυχὰς ἐνώπιον τοῦ
 „ Θεοῦ ὑμῶν καὶ πᾶσά ψυχὴ ἥτις οὐ ταπεινωθήσεται, ἐξολοθρευθήσεται ἐξ
 „ ὑμῶν αὐτῶν. „ Ἐντεῦθεν, ὡς ἔοικεν, καὶ παρ' ἡμῖν Τρεῖς νηστεῖαι φυλάττον-
 ται, αἱ προεῖπουν ἑορταῖ ἐκεῖναι· τί δ' ἂν βούλεται ἐν ἡμῖν, ἀδελφοί, τὸ Τρεῖς
 καιροὺς τοῦ ἐνιαυτοῦ φυλάξατέ μοι νηστείαν ἀγίαν ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγά-
 λου ὑμῶν; τύπος δ' ἂν, ὡς οἶμαι ἀκραιφνὴς εἴη τοῦτο τῆς μιᾶς καὶ μόνης
 θεότητος, καὶ ἐν Τρισὶ χαρακτῆρσιν ὁρωμένης τὲ καὶ λατρευομένης παρ' ἡμῶν
 τῶν τῆς ἀληθείας προσκυνητῶν· διὸ τρεῖς παρ' ἡμῖν νηστεῖαι νεμοθέτηνται εἰς
 τύπον τῆς ζωαρχικῳτάτης τριάδος ἐκ τῶν θείων μαθητῶν τοῦ μονογενοῦς
 υἱοῦ τοῦ Θεοῦ 1)· καὶ αὖ ἡμέραι δύο ἀγναὶ ἔστωσαν ὑμῖν ἐν ἑκάτῃ ἡμέρῃς,
 τετράδι φημί καὶ τῇ ἕκτῃ· τί δὲ καὶ τοῦτο ἐστὶ δηλοῦν, τὸ, ἐν ἑπτά ἡμέ-
 ραις δύο τηρηθῶσιν ἀγναί; ὡς οἶμαι τουτὶ, τῷ περιοδικῷ χρόνῳ τῆς ἑπτα-
 κύκλου τροχοῦ, δύο τηρηθῶσιν ἀγναί, Θεότης καὶ ἀνθρωπότης τοῦ ἐνὸς καὶ
 ὑπερνηωμένου υἱοῦ Θεοῦ τε, καὶ μητρὸς ἀΓίας. Ἄλλως δ' αὖ δοκεῖ, ὅτι καὶ
 τῷ ἑβδομαδικῷ κύκλῳ ὁ τριαδικὸς χαρακτηρίζεται τύπος διὰ τριῶν ἡμερῶν,
 ὡς τῷ ἐνιαυτῷ παρὰ τῶν πιστῶν ἀριδύλως τιμᾶται ὁ ἀκραιφνὴς τῆς τριάδος
 τύπος.

β'. Ὅρος τεσσαρακοστῆς πρώτος. Ἔστι μὲν οὖν αὐτὴ τε ἡ πρώτη ἑορτὴ τῆς
 Χριστοῦ γεννήσεως, ἢ εἰς τύπον ἃν εἴληπται τοῦ πατρὸς, ὡς οἶδεν ὁ εὐδο-
 κήσας αὐτὸς τὴν τοῦ υἱοῦ σύλληψιν τε καὶ γέννησιν· διότι καὶ τεσσαράκοντα
 ἡμέρας νενομοθέτηνται, ὡς τοῦ Μωϋσέως ἡ νηστεία καὶ Ἡλίου.

» quinta mensis septimi, medio anno, festum sanctum scenopégiae vobis erit, et ani-
 » mas vestras humiliabit coram Deo vestro. Et omnis anima, quae se non humi-
 » liaverit, delebitur de medio vestrum.» Hinc, ut videtur, apud nos quoque tria
 ieiunia observantur, quae a sollemnitatibus illis denotabantur. Quid enim significant
 apud nos, o fratres, verba: tribus anni temporibus observate sanctum ieiunium a
 parvulo ad adultum inter vos? Figura haec est, ut arbitror, accurata unice ac so-
 lius deitatis in tribus personis spectatae cultaeque a nobis veritatis adoratoribus. Ideo
 tria apud nos ieiunia sancita fuerunt a divinis discipulis Unigeniti filii Dei ob figuran-
 dam vivificam Trinitatem. Et quidem duae sanctae erunt vobis in hebdomada feriae
 quarta et sexta. Quid porro hoc quoque significat, ex septem diebus duo observa-
 buntur sanctificati? Ut arbitror, in periodico tempore rotae heptacyclicae, duae res
 sanctae observabuntur, divinitas et humanitas unius et sublimi ratione uniti filii
 Dei, et sanctae matris. Aliunde etiam videtur, hebdomadario cyclo trinus denotari
 typus per tres dies, sicut in anno a fidelibus manifeste honoratur genuinus Trinitatis
 typus.

2. Primus quadragesimae terminus. Prima est ipsa Christi nativitatis sollemnitas,
 quae in patris typum adsumitur, quatenus ipse sciens complacuit sibi de filii sui
 conceptione ac nativitate. Quamobrem et quadraginta dierum numerus praescriptus
 est, ut ieiunio Moysis et Eliae.

1) De tribus quadragesimis scribit Anastasius sinaita apud Cotelier. monum. eccl. gr. T. III. p. 425.

γ'. Δεύτερος ὅρος. Ἡ δὲ μετ' αὐτὴν β', ἡ καὶ μεγάλη τεσσαρακοστὴ λεγέται, εἰς Τύπον εἶη τὸ τοῦ μονογενοῦς· ἦν καὶ αὐτὸς ἀριδὴλως ὑπέδειξεν, τρεῖς ἐνιαυτοὺς τοῦτο ποιῶν, μετὰ τὴν τοῦ βαπτίσματος ἀνοδὸν καὶ πόθεν δῆλον τοῦτο ἐστὶ, συνίη μοι ὁ ἀκροατὴς, καὶ ἰδέτω καλῶς Τριακονταετὴς δηλονότι ὁ κύριος βάπτισμα ὑπέδειξατο, καὶ ἐν ἄλλοις Τρισὶ τῷ θανάτῳ ὑπέστη· διὸ ὡς ἔγνωμεν ἐν τοῖς ἄκρως ἐπισταμένοις, τρεῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ τὴν παροῦσαν νηστείαν ὑπέδειξεν.

δ'. Τρίτος ὅρος. Ἡ δὲ μετ' αὐτὴν τρίτη, ἡ καὶ παρὰ τισι τῶν ἀποστόλων κηρυττομένη, τύπος ἂν εἶη καὶ αὐτὴ τοῦ ζωοποιῦ πνεύματος, τὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους διδάξαν πάντα ἃ παρὰ τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ μεμυσταγώγηται· ὄνομα δὲ τῶν τριῶν ἐν, ἡ Θεότης, ἀλλ' ἐν τρισὶν ὑποστάσεσι γνωρίζομένη τὴ καὶ προσκυνουμένη.

ε'. Ἀλλ' ἰτέον· ὁ λόγος καὶ τῷ κειμένῳ πελάσει, καὶ ἕκαστα τῷ ἰδίῳ καιρῷ παραθήσομεν, ἔν τε ἡμέραις καὶ ἐβδομάσι, καὶ διὰ ποίαν αἰτίαν νενομοθετηνται· τετράς τε καὶ παρασκευὴ παντελῶς ἀγναὶ εἰς νηστείαν αἰεὶ τηρηθῶσι, τυροῦ, ἰχθύων, ἐλαίου, καθὼς οἱ θεῖοι ἀπόστολοι, καὶ οἱ μετ' αὐτοὺς θεοφάροι πατέρες ἐνομοθέτησαν. Τὴν γὰρ γέννησιν τῆς παναχράντου Θεοτόκου, καὶ τὴν αὐτῆς εἰς ναὸν εἴσοδον, καὶ τὴν ἐτέραν ἢ καὶ ὑπαπαντὴ λεγομένη, καὶ αὖ τὴν τοῦ εὐαγγελισμοῦ, καὶ τὴν θείαν μετástασιν, διαλύομεν εἰς ἔλαιον καὶ ἰχθύας, εἰ τύχωσι ταῖς γεγραμμέναις ἡμέραις, τῇ τε τετράδι καὶ παρασκευῇ. ὡσαύτως καὶ τὸ τοῦ προδρόμου γενέσιον, καὶ τῶν κορυφαίων Πέτρου καὶ Παύλου· τῶν δὲ ἀγίων μαρτύρων καὶ ὁσίων ἱεραρχῶν οὐ διαλύομεν εἰς ἰχθύας, εἰ τύχωσι δ' ἢ ε'.

3. Secundus terminus. Post illam secunda, quae magna quadragesima dicitur, typum refert Unigeniti: quam quidem ipse etiam manifeste ostendit, dum tribus annis eam observavit, postquam a baptismo ascenderat. Unde autem id innotescat, intelligat mecum et certo agnoscat auditor: nempe trigesimo aetatis anno baptismum suscepit Dominus, et trium posthinc mortem subiit. Quare, ut e probe gnaris rescivimus, ter hoc annum ieiunium observavit.

4. Tertius terminus. Tertia vero post hanc quadragesima, quae etiam apostolorum a nonnullis appellatur, typus habeatur vivificantis Spiritus, qui etiam apostolos docuit omnia quae ipsi a Patre Filioque significata fuerunt. Est vero trium unum nomen deitas, in tribus tamen personis agnita et adorata.

5. Sed age iam sermo ad propositum suum accedat, et singula proprio tempore deponamus, tam diebus quam hebdomadis, et qua de causa ita constitutum sit. Quarta sane et sexta feria ieiunio semper sanctificantur ieiunando a caseo, piscibus, et oleo, quemadmodum divi apostoli, et post illos divinitus inspirati patres constituerunt. Sed tamen in purissimae Deiparae nativitate, eiusque in templum ingressu, et in alio festo quod hypapante dicitur, insuper in annunciatione, et in mirabili assumptione, utimur oleo et piscibus, si forte in praedictos dies incidant, nempe in quartam aut sextam feriam. Similiter etiam in Praecursoris et supremorum apostolorum Petri et Pauli nativitatibus. Haud tamen in festis sanctorum martyrum aut pontificum piscibus utimur, si forte occurrant in quarta vel sexta feria.

ς'. Οἱ μὲν οὖν μονάζοντες εἰς δόξαν καὶ ἔπαινον τοῦ σταυρικοῦ ξύλου, δέκα καὶ τέσσαρας ἡμέρας διαφυλάττουσιν, ἄλλοι ιβ', ἄλλοι δ' ὁ δὲ σύμ-
 πας λαὸς τοῦ Χριστοῦ, ἄγνοι πάντες διατηρῶσιν αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ὑψώ-
 σεως, ἥτοι τὴν ιδ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός 1). Τὴν δὲ αὖ νηστείαν τῆς τοῦ Χρι-
 στοῦ γεννήσεως, τὰς τρεῖς ἡμέρας διαφυλαττέσθω τῆς ἐβδομάδος, ἥτοι β',
 δ', καὶ ε', ἰχθύας καὶ ἔλαιον, καὶ νηστείαν ἐνθέως ποιεῖτω ὡσαύτως καὶ
 τῶν ἁγίων ἀποστόλων ποιεῖτω, καὶ τὴν τῆς θεομήτορος ἁγίαν νηστείαν 2). Ἐν
 μὲν οὖν τῇ παραμονῇ τῆς τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως, νήστεις διατελοῦμεν, καὶ
 τὴν ἡμέραν ἀγνεύοντες 3) εἰς ἰχθύας καὶ ἔλαιον, πᾶρεξ σαββάτου ἢ κυρια-
 κῆς τότε Ταῦτα ἐσθίομεν. Ὡσαύτως ποιοῦμεν καὶ τὰς ἄλλας παραμονὰς τῶν
 τοῦ Χριστοῦ πανηγύρεων· τῇ δὲ ἐπαύριον διαλύομεν ἐν οἰαδιωτοῦν ἡμέρᾳ
 τύχῃ, καθὼς ἄνωθεν εἰρήκαμεν, εἰς δόξαν τοῦ εὐδοκήσαντος πατρὸς, καὶ τοῦ
 γεννηθέντος υἱοῦ· καὶ γὰρ ὡς αὐτὴν τὴν ἡμέραν καὶ ἐτέρας ἐξ διαλύομεν,
 ἵνα μὴ σκυθρωποὶ φανῶμεν, ὡς οἱ ἀγνώμονες Ἰουδαῖοι, ἐν τῇ γεννήσει τοῦ
 ἡμᾶς ἀναπλάσαντος.

ζ'. Τὴν δὲ αὖ παραμονὴν τῶν φωτῶν, καὶ αὐτὴν ὁμοίως νήστεις διαπε-
 ραιοῦμεν ἐκ τ' ἐλαίου καὶ ἰχθύων καὶ ἐτέρων εἰδῶν τὴν πᾶσαν ἡμέραν· ταύ-
 τιν δέ γε τὴν ἡμέραν τῶν Θεοφανείων, οἴανοῦν ἡμέρα τύχῃ, διαλύομεν εἰς
 πᾶν, εἰς χάριν καὶ δόξαν τοῦ βαπτισθέντος, καὶ ἀρχὴν ἁγίαν τῆς τοιαύτης
 χάριτος, καὶ τὸν βυθισμόν θεατρίζοντες. Ἔστι δὲ ἡ τοιαύτη χαρμονὴ ἡμῖν

6. Et monachi quidem in honorem ac laudem crucis, quatuordecim dies ob-
 servant, alii duodecim, alii quatuor. Sed universus Christi populus sanctificati om-
 nes observant diem exaltationis, id est XIV. septembris. Verumtamen nativitatis Chri-
 sti ieiunium tribus diebus observetur in hebdomada, id est secunda, quarta, sexta-
 que feria, et cavendo a piscibus oleoque, ieiunium strenue transigatur: parique
 ratione sanctorum quoque apostolorum ac Deiparae sanctum servetur ieiunium. Na-
 tivitatis Christi pervigilium ieiuni peragimus, et hunc diem sanctificamus absque pi-
 scibus et oleo, excepto sabbato ac die dominico, quibus his vescimur. Simili ratione
 transigimus cetera quoque pervigilia Christi sollemnitatum: festo tamen sequente ie-
 iunium solvimus, quacumque demum die obvenerit, ut supra diximus, in hono-
 rem patris cui complacuit, et nati filii. Iam sicut ipsum illum diem, ita et alios sex
 peragimus, ne tristes appareamus, sicut ingrati Iudaei, in eius, qui nos reformavit,
 nativitate.

7. Porro in pervigilio quoque luminum ieiunamus similiter ab oleo, piscibus,
 aliisque condituris, toto die. At vero ipsum diem Epiphaniae, quilibet dies sit,
 absque ulla abstinence agimus, ad gratiam et gloriam baptizati; atque ob tantae
 gratiae exordium, mersionem quoque publicam facimus. Hoc autem nostrum de
 homicida diabolo gaudium eiusmodi est; ceu si quis opum gratia a rege accepta,

1) Videsis Nicodemum apud Cotelierum op. cit. T. III. p. 438. et seqq.

2) De ieiunio Deiparae appellato agunt Anastasius Cotelierum op. et tom. cit.

3) Quia fortasse ambiguus est hic locus, en eius declarationem ex alio scripto de ieiuniis in eodem
 codice p. 163. Τῇ παραμονῇ τοῦ Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τῶν ἁγίων Θεοφανείων νήστεις διατηροῦμεν, καὶ οὐ κα-
 ταλύομεν ἔλαιον ἢ ἰχθύας, ἐκτός ἐι τύχωσι σαββάτῳ ἢ κυριακῇ.

τοῦ βροτοκτόνου τοιούτῳ Τρόπῳ, ὡς οἶά τις εἰληφὼς χάριν τίνα πλούτου ὑπὸ Τινος βασιλέως, καὶ ἔχων ἐν ἑαυτῷ καὶ χαίρων ἐν τοῖς καλοῖς οἷς εἴληφε· μετὰ δέ Τίνα χρόνον, ἕτερός τις ἐχθρὸς ἀντίρτης καὶ ἀλαζὼν πηδήσας πο-
θὲν, καὶ τοῦ ἔχοντος πλούτου τοῦδε ἀποστέρησει, προσέτι καὶ Τιμωρήσει βιαί-
ως· εἴτ' οὖν τοῦτο κατάδηλον τῷ βασιλεῖ γεγονός· ὁ δὲ ἤκει, καὶ τὸν ἀπο-
στάτην ἐκείνον τιμωρήσας ἀνηλεῶς, καὶ τὸν ἀφελόμενον πλοῦτον τῷ ἔχοντι
ἀποδώσει· καίτοι καὶ πλεῖον τοῦ προτέρου ἐπιχαρήσει σημεῖον βασιλικὸν, ὃ
καὶ φοβερὸν γίνεσθαι τοῖς ὑπεναντίοις· τοιούτῳ τοιγαροῦν παραδείγματι καὶ
ὁ ἡμέτερος κύριος ποιήσας τῷ ἀποστάτῃ ἐχθρῷ, δέδωκεν ἡμῖν πλείω τοῦ προ-
τέρου ἐκείνου τὴν χάριν τῆς παλιγγενεσίας· εἰς τοῦν τὴν ἀναγέννησιν δι' ὕδα-
τός τε καὶ πνεύματος, διττὴ ἡμῖν γίνεται ἡ παροῦσα κάθαρσις· διὰ μὲν τοῦ
ὕδατος τὸ σῶμα σμήχεται, καὶ διὰ τοῦ πνεύματος τὸ πνεῦμα ἀνακαινίζεται· πῶς
γὰρ οὐ δυνατόν εὐφρανθῆναι τὸ καὶ χορεῦσαι τὴν ἡμῶν σωτηρίαν; καὶ γὰρ,
ὡς ἐγὼ γε οἶμαι, ὁ μὴ εὐφραινόμενος τὴν παροῦσαν ἡμέραν τοῦ ἁγίου βαπτί-
σματος, οὐ σωτήριος αὐτῷ φαίνεται ἡ παροῦσα χάρις, ἀλλὰ σκυθρωπῶς ὑπο-
φαίνεται, καὶ ἀθέως διάκειται καὶ πονηρῶς ἐπὶ τῇ σωτηρίῳ δόσει.

Περὶ τῆς ἐβδομάδος τῆς προφωνησίμου 1).

ή'. Ὡσαύτως τὴν τῆς προφωνῆς ἐβδομάδα, ἐν ᾗ ἀναλινώσκειται τὸ ἱερὸν εὐ-
αγγέλιον τοῦ τελαῖνου καὶ τοῦ φαρισαίου, διαλύομεν καὶ αὐτὴν εἰς πᾶν εἶ-
δος, καθὼς ἄρα παρελάβομεν ὑπὸ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατέρων· οὐχὶ διὰ
τίνα ὁρθοδοξίαν ἢ νῦν ἐβδομάς διαλύεται, ἀλλ' ἵνα ὅπως τὸ ἄθεον ἐκείνο
δόγμα διαλυθῇ τοῦ παμβεβήλου Πέτρου ἐπισκόπου Ἀρμενίων 2), ὃν καὶ Λυκό-

ea potitus apud se laetabundus frueretur : at enim post tempus aliquod , nescio quis
alius hostilis adversarius atque superbus eum alicunde adgrediens , possessis opibus
spoliaret , insuperque violenta poena adfligeret : quo mox facinore regi nunciato ,
is superveniret , ac rebellem illum sine misericordia puniret , et creptam praedam
priori domino restitueret . Et quidem magis etiam quam antea laetabitur : ob hoc
regium facinus , quod formidabile adversariis fit . Pari ergo modo Dominus quoque
noster contra rebellem hostem se gerens , dedit nobis maiorem quam illi priori
homini gratiam regenerationis . Ergo in hac per aquam et Spiritum regeneratione
duplex nobis fit purificatio : etenim per aquam corpus lavatur , per Spiritum spi-
ritus renovatur . Quid ni igitur laetandum ac gestiendum salutis nostrae causa sit ?
Namque , ut ego existimo , si quis hoc die sancti baptismi non laetatur , huic nequa-
quam affulget praesens gratia , sed moestus apparet , et irreligiose improbeque se
habet , dum salutare donum tribuitur .

De hebdomada proclamationis (Latinis septuagesima .)

8. Similiter etiam proclamationis hebdomadam , in qua legitur sacrum evange-
lium publicani et pharisaei , peragimus omni abstinentia liberam , sicut a sanctis no-
stris traditum patribus accepimus . Neque ob aliquam orthodoxiam hanc hebdoma-

1) Scribitur aliquando etiam προσφ. Sic autem dicitur , quia tunc admonentur fideles de venturo ie-
iunio . Super hac dominica et hebdomada Allatius dissert. mox citanda col. 1414. seqq.

2) De hoc Armeniorum ieiunio , cui nomen artziburium , docte inter alios multos Allatius de dominiciis
et hebd. Graecorum , post opus de consensu dissert. col. 1515. seqq.

Orat. XLIII. 17.

πετρον οἶδεν ὁ λόγος καλεῖν· ἐκεῖνος τοίνυν ὁ τρισκατάρατος ἐνομοθέτησε δόγμα τοῖς αὐτῷ συνεπομένοις, ἵνα τὴν νῦν ἐβδομάδα ἁγνὴν πᾶσαν διατηρῶσιν, διὰ Τίνος λύκου 1) σκαιοῦ καὶ μισαρωτάτου. Ἡμεῖς δὲ ὁ τοῦ κυρίου λαὸς διαλύομεν πᾶσαν, πρὸς ἀνατροπὴν ἐκείνων καὶ τοῦ ἀθέου καὶ ἀνοήτου δόγματος· συμμαρτυρεῖ που τούτων τὴν ἀπανθρωπότητα καὶ ὁ ἐν θεολογίᾳ μέγας Γρηγόριος λέγων *· οὐχ ἀπλοῦν γένος εὐρίσκω τῶν Ἀρμενίων, ἀλλὰ μᾶλλον κρυπτόν τε καὶ ὕφαλον 2)· διακομωδῶν τούτων τὴν τῆς πίστεως ὕφαλότητα. Ὡσαύτως καὶ τὴν τῆς τυροαποθέσεως ἐβδομάδα διαλύομεν καὶ αὐτὴν μετὰ τὴν ἐννάτην εἰς τυρὸν καὶ ὠά, ἵν' ἀνατρέψωμεν τὴν δυσσεβῆ θρησκείαν τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ Τετραδιτῶν 3)· αὕτη τοίνυν ἡ τυροφάγος ἐβδομάς, ὡς ἐγὼ γε οἶμαι, ἐκωλύθη τοῦ μὴ ἐσθίειν αὐτὴν κρέα ὑπὸ τῶν ἁγίων πατέρων, δι' ἀνάμνησιν τῆς μοναχικῆς τάξεως, ἢ διὰ τύπου τῆς νέας καὶ καθαρᾶς πολιτείας 4).

θ'. Τὴν δὲ ἁγίαν καὶ μεγάλην τεσσαρακοστὴν ἅπαξ ἐσθίομεν τῆς ἡμέρας ἐν τῇ θ' ξηροφαγίᾳ, ἢ καὶ ὅσπρια ἄνευ ἐλαίου· οὔτε οἶνον, πάρεξ σαββάτου καὶ κυριακῆς· ἐσθιόμεν τε καὶ ὁστρακοδέρματα πάντα ἀνόστιά τε καὶ Ταρύχια ἀνενδοιάστως· ἰχθύας δὲ οὐδαμῶς ἐσθίομεν τὴν ἁγίαν αὐτὴν νηστείαν, πλὴν τῇ ἡμέρᾳ τοῦ σαββάτου, καὶ τῇ κυριακῇ τῶν βαΐων, εἰς δόξαν τοῦ κατελθόντος ἐκ τῆς νηστείας, καὶ συνεσθιασθέντος ἐπὶ τῇ τοῦ Λαζάρου ἐγέρσει· ἢ καὶ ἀριδῆλως ὡς μία οὔσα καὶ αὐτὴ τῶν τοῦ Χριστοῦ θείων ἑορτῶν. Τὴν

dam ita transigimus, sed ut irreligiosum illud dogma explodatur impurissimi Petri Armeniorum episcopi, quem Lycopetrum vulgo dicunt. Quippe ille plane maledictus dogma statuit sectatoribus suis, ut hanc hebdomadam ceu sanctam observarent totam; propter lupum nescio quem pessimum et abominabilem. Nos vero Dei plebs liberam totam transigimus, ob illorum cum suo irreligioso stultoque dogmate refutationem. Testatur autem alicubi ipsorum absurditatem magnus etiam in theologia Gregorius sic: haud simplex mihi comperta est Armeniorum gens, sed latebrosa et subdola; quibus verbis horum fidem ceu obvolutam sugillat. Similiter et in hebdomada caseoprivii, post horam nonam caseo et ovis vescimur, ut ab impio ritu recedamus Iacobitarum et Tetraditarum. Nam in tyrophagiae hebdomada, idcirco vetiti sumus, ut ego arbitror, a sanctis patribus carne vesci, vel ob monastici ordinis memoriam, vel ob typum novae puraeque vitae exhibendum.

9. Iam in sancta magnaue quadragesima semel in die vescimur, hora nona, et quidem aridis, aut etiam leguminibus absque oleo; neque vino utimur, excepto sabbato et die dominico. Comedimus et omne genus testaceorum, et ossibus carentium, et salsamenta, indubitanter: pisces nequaquam per hoc sanctum ieiunium, excepto sabbato, et die palmarum dominico, ad honorem eius qui a ieiunio veniens, convivio interfuit post Lazari suscitationem: vel omnino etiam, quia et haec una est de sacris Christi sollemnitatibus. At enim sancta magna hebdomada ieiuni

1) Lupum dicit, qui canem Sergii haeresiarchae devoravit. Allat. dissert. cit. col. 1418.

2) In codicis margine glossa est: ὕφαλον λέγει τὸ λανθανόμενον.

3) Ita etiam Nicephorus patriarcha can. 33. apud Coteler. op. cit. T. III. p. 449.

4) Confer Callisti synaxarium nec non Balsamonem apud Allatium dissert. cit. col. 1424.

δὲ ἁγίαν μεγάλην ἐβδομάδα νήστεις πάντως διατηροῦμεν, εἰ δυνατόν, οὔτ' ἔλαιον, οὔτε οἶνον, πάρεξ τῇ ἀγρυπνίᾳ τῶν ἁγίων παθῶν, πείνῃ τι πρὸς τὴν χρεῖαν διὰ τὸν κόπον· ὁμοίως νήστεις ἕως ὅψις τῷ μεγάλῳ σαββάτῳ διατηροῦμεν, αὐτῷ καὶ μόνῳ, οὐποτοῦν ἄλλῳ τῷ ὅλῳ ἐνιαυτῷ· τὴν δὲ γε ἅπασαν ἐβδομάδα τῆς διακαινησίμου 1), διαλύομεν καὶ αὐτὴν εἰς δόξαν τοῦ ζωοποιήσαντος ἡμᾶς υἱοῦ τοῦ Θεοῦ· εἰ δέ τις οὐκ ἐσθίει αὐτὴν ἀνενδοιάστως, ἀλλὰ ἰουδαϊκῶς σκυθρωπάζων, τῷ ἀναθέματι πιπτέτω τῶν ἁγίων πατέρων.

Ι'. Ἀπὸ δὲ τῆς β' τοῦ Θωμᾶ ἀρχόμεθα μνημονεύειν τῶν κεκοιμημένων ἀδελφῶν, καὶ διατηροῦμεν ἐν τῇ δ' καὶ ε' εἰς ἡμέρα καὶ εἰς τυρόν. τὴν δὲ γε τετράδα τῆς μεσοπεντηκοστῆς 2) ἔδοξε ἰσὶ τῶν πρὸ ἡμῶν ἁγίων πατέρων, διὰ τὸ εἶναι δεσποτικὴν, καὶ διὰ τοῦτο τὸ παράδειγμα διαλύσαι αὐτήν 3). Ὡς περ τοῦν ὁ Χριστὸς λίθος ἀκρογωνιαίος λέγεται τε καὶ ἔστιν, καὶ ὁμοῦ τὰς δύο διαθήκας εἰς ἓν συνάπτων, οὕτως καὶ ἡ παροῦσα ἡμέρα ἐπισυνάπτει τὴν τε ἀνάστασιν, καὶ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν· καὶ ἐπιφαίνεται χαρμόσυτος ἡ νῦν ἑορτὴ τοῦ μονογενοῦς, ὡς μέσον Θεότητός τε καὶ ἀνθρωπότητος αὐτὸς δοξαζόμενος καὶ προσκυνούμενος· διὰ τοι τοῦτο οἱ πρὸ ἡμῶν αὐτὴν ἀνενδοιάστως ἐόρταζόν τε καὶ εἰς πᾶν ἔσθιον· νῦν δὲ ὁ χωρῶν, χωρεῖτω ἐν ταύτῃ, εἰ δυνατόν 4)· τὴν δὲ γε πάλιν ἐβδομάδα τοῦ ἁγίου πνεύματος, διαλύομεν καὶ αὐτὴν

omnino perstamus, si fieri potest absque etiam oleo et vino; nisi quod in nocturna vigilia sanctae passionis, bibimus aliquid ob necessitatem ac laborem. Ieiunium pariter usque ad vesperam magno sabbato continuamus, hoc inquam solo totius anni sabbato. At vero totam diacaenesimi (lat. in albis) hebdomadam ieiunio liberam agimus, ad honorem eius qui nos vivificavit filii Dei. Quod si quis in hac haud indubitanter comedat, sed iudaice tristem se gerat, sanctorum patrum anathemati subiiciatur.

10. At enim a secunda Thomae (dom. in albis) incipimus defunctos fratres commemorare, et feriis quarta et sexta abstinētiā observamus a carne et caseo. Verumtamen quartam feriam mesopentecostes visum est nonnullis ante nos sanctis patribus, propterea quod est solemnitas Domini, ad huius ritus normam transigere. Sicut ergo Christus dicitur et est angularis lapis, et utrumque testamentum coniungens, ita hic dies coniungit resurrectionem cum Spiritus adventu: apparetque laeta haec sollemnitas Unigeniti, qui ut divinitatis et humanitatis mediator glorificatur et adoratur. Propterea maiores nostri ipsam indubitanter sollemnem habebant, et quolibet cibo utebantur. Nunc vero qui capit capiat in hac, si potest. Rursus sancti

1) Hebdomada, quae festum paschae proxime sequitur, dicitur διακαινήσιμος, quod nomen habuit ex Christi resurrectione, qua omnia renovata fuerunt. Ita sanctus Epiphanius serm. de pasch. Ἐν ταύτῃ καινοῦς ἐπῆξατο τῇ κτίσει ὄρους καὶ νόμους.

2) De mesopentecoste Allatius dissert. cit. col. 1459.

3) In codice f. 162. b. Alius auctor, Studitam nostrum citans, de hac quarta feria mesopentecostes ita scribit: λύοντες εἰς πᾶν τὴν τετράδα τῆς μεσοπεντηκοστῆς, καθὼς ὁ θεοφόρος πατὴρ ἡμῶν Θεόδωρος ὁ Στουδίων παρέδωκεν ἡμῖν.

4) Nempe qui potest ferre, ferat, id est ieiunet; ex Matth. XIX. 12: ὁ δυνάμενος χωρεῖν, χωρεῖτω; quod dictum videtur mihi pulchre illuminari a Didymo in II. ad Cor. VII. 2, apud nos T. IV. part. 2. p. 134.

εἰς πᾶν, διὰ τὴν τοῦ πνεύματος ἐπιφοίτησιν· ὥσπερ γὰρ δεῖ χαίρειν ἐπὶ τῇ τοῦ υἱοῦ γεννήσει, καὶ ἐπὶ τῇ τούτου ζωοποιῶ ἀναστάσει, δεῖ χαίρειν καὶ ἐπὶ τῇ τοῦ πνεύματος καθόδῳ.

ια'. Ἰσῶ δέ μοι πᾶς, ὅτι αἱ μὲν οὖν Τρεῖς ἐβδομάδες, δηλονότι τῆς Γεννήσεως, καὶ τῆς ἀναστάσεως, καὶ τῆς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐπιφοιτήσεως, εἰς τύπον ἂν ἡμῖν εἴληπται τῆς ζωαρχικῆς καὶ Τρισυποστάτου Τριάδος. Αἱ δὲ μετ' αὐτὰς δύο τῆς προφωνῆς καὶ τῆς τυροαποθέσεως, διὰ τε τὰς αἱρέσεις, αἷς ἄνωθεν εἰρήκαμεν, ὅπως μὴ συνεπόμενοι φαίνομεν ταῖς τῶν εἰρημένων ἀνοσιωτάταις διδασκαλίαις. Τὴν δὲ γε νηστείαν, ἥ καὶ τῶν ἀποστόλων κηρυττομένη, διατηροῦμεν ὡς καὶ τῆς Χριστοῦ Γεννήσεως ἐν τῇ β', δ', ε'. τὴν δὲ ἡμέραν τῶν ἀποστόλων τῶν δύο ἢ τῶν δώδεκα οὐ διαλύομεν εἰς κρέα καὶ εἰς τυρὸν, εἰ Τύχη δ' ἢ ε', ἀλλ' ἢ μόνον ἰχθύας καὶ ἔλαιον· Ὡσαύτως καὶ τὴν τῆς θεοτόκου νηστείαν διατηροῦμεν· καὶ αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς μεταμορφώσεως διαλύομεν εἰς ἰχθύας καὶ ἔλαιον· εἰ καὶ ἔδει διαλύσαι αὐτὴν ἄλλοτρόπως, ἀλλὰ διὰ τὴν νηστείαν κεκάλυπται. Τὴν δὲ αὐτὴν ἡμέραν τῆς ἁγίας κοιμήσεως τῆς παναμωμήτου καὶ Θεομήτορος, εἰ τύχη δ' ἢ ε', οὐ διαλύομεν εἰς κρέα, ἢ εἰς τυρὸν, διὰ τὸ μέγα θαῦμα καὶ φρικτὸν τοῦ παραδόξου τούτου ὕπνου· οἱ γὰρ θεοὶ τότε τοῦ σωτῆρος ἀπόστολοι, ὡς εὖρομεν ἐν τοῖς θείοις συγγράμμασι Κλήμητος τοῦ ῥωμαίου, τρεῖς πλήρεις ἡμέρας τῷ τάφῳ προσμένοντες ἦσαν, ἕως οὗ ὑπὸ θείου ἀγγέλου τὸ πᾶν ἐμυήθησαν 1). Ἐν δὲ γε τῇ ἀποτομῇ τοῦ θείου

quoque Spiritus hebdomadam liberam omnino habemus, propter Spiritus adventum. Nam sicuti laetandum est in Filii nativitate, et in eiusdem vivifica resurrectione, ita etiam in Spiritus descensu gaudendum est.

11. Omnes autem mecum agnoscant, tres hebdomadas scilicet nativitatis, resurrectionis, et sancti Spiritus adventus, in typum esse adsumptas supersubstantialis Trinitatis, quae et vitae omnis fons est. At duae, post has, hebdomadae proclamationis (septuagesimae) et caseoprivii (sexagesimae), propter supradictas haereses, liberas agimus, ne videamur praedictorum sectari irreligiosissimas doctrinas. Porro ieiunium, quod etiam apostolorum dicitur, observamus, quemadmodum Christi quoque nativitatis, feriis secunda, quarta, et sexta. Attamen die apostolorum duorum vel duodecim carne non utimur neque caseo, si forte sit quarta vel sexta feria, sed piscibus tantum et oleo. Pari ratione Deiparae quoque ieiunium observamus: et ipso die transfigurationis piscibus et oleo utimur: et quamquam hunc aliter transigere oporteret, nihilominus id per ieiunium vetatur. Ast ipso die dormitionis immaculatae Deiparae, si contingat feria quarta vel sexta, non utimur carne vel caseo, propter magnum tremendumque somni huius admirandi prodigium. Tunc enim venerabiles Salvatoris apostoli, ut in sacris scriptis comperimus Clementis romani, tres integros dies apud sepulcrum manserunt, donec a divo angelo de re tota certiores facti fuerunt. In decollatione autem divi Praecursoris, si eius memo-

1) Recole dicta a nobis ad sermonem VI. Studitae nostri p. 57.

προδρόμου, εἰ τύχη δ' ἢ ε', οὐ διαλύομεν ὡσαύτως 1), διότι καὶ αὐτὴ φόνον ἀνόσιον καὶ θάνατον ἐπιφέρει.

ιβ'. Ἔως ὧδε ἡ παρ' ἐμοῦ, ἀδελφοί, συγγραφή, ἣν τε ἀνέγνων ἐν τῶν ἀποτολικῶν καὶ ἀγίων πατέρων θείοις συγγράμμασι καὶ ἐννομωτάτοις κανόσι· καὶ τὸν τῆς ὀρθοδοξίας οἶκον βεβαίως ὠκοδομήκαμεν, ὃ ἐξ ἀρχῆς ὁ λόγος ἐπιχειρῶν ἰμείρετο· θαρρῶ τοίνυν παλιν καὶ ἀραρότως τῷ μόνῳ καὶ ἐν Τριάδι προσκυνουμένῳ θεῷ ὅτι εἰς ὀρθοδοξίαν τὸ πᾶν συνεγράψαμεν· ὃ πρέπει πᾶσα δόξα τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων· ἀμήν.

Ὑποτύπωσις καταστάσεως τῆς μονῆς τῶν Στουδίου 2).

α'. **Π**ολλῶν ὄντων καὶ διαφόρων τῶν ἐν τοῖς ἱεροῖς μοναστηρίοις κεκρατηκυῶν ἄνωθεν παραδόσεων, καὶ ἄλλων ἄλλαις διοικουμένων τὲ καὶ ἰθυνομένων πρὸς τὴν τῶν οὐρανῶν βασιλείαν ὑποτυπώσεσι, μία τίς ἐστὶ τῶν πασῶν καὶ ἡ κατ' ἡμᾶς κρατούσα παράδοσις, ἣν παρειλήφαμεν πρὸς τοῦ μεγάλου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ τοῦ Θεοδώρου· καὶ οὐχ ἡμεῖς μόνοι, ἀλλὰ δὴ καὶ οἱ πλείους τῶν ἐγκρίτων μοναστῶν ταύτην αἰροῦνται, ὡς ἀρίστην τὲ καὶ βασιλικωτάτην, καὶ τὰς ὑπερβολὰς καὶ ἐλλείψεις ἐκκλίνουσιν ἀμέλει καὶ ἡμεῖς σήμερον πατρικαῖς προσαχθέντες ἐντολαῖς, ταύτην ἐν χάριτι εἰς ἀληστον μνήμην ταῖς μετέπειτα γενεαῖς καταλιπεῖν, ὡς ἡ δύναμις, πρὸς τὴν ὑπακοὴν ἑαυτοὺς καθήκαμεν· θεοῦ δηλαδὴ παρέχοντος ἡμῖν Ταῖς τοῦ ποιμένος ὑπὲρ

Cod. Vat. 2029.
f. 179.]

ria contigerit quarta vel sexta feria, aequē ieiunium non solvimus, quia et ipsa caedem impiam necemque menti oggerit.

12. Hactenus mea, fratres, scriptura, qualem tum in apostolicorum sanctorumque patrum sacris libris et apprime legitimis canonibus; atque ita orthodoxiae domum firmiter aedificavimus, quod iam inde ab exordio sermo noster sibi faciendum proposuerat. Confido igitur firmiter enixeque uni et in trinitate adorato Deo, nos omnia ad orthodoxiae regulam conscripsisse; cui omnis gloria debetur, honor, atque adoratio, in saecula saeculorum. Amen.

Descriptio constitutionis monasterii Studii.

1. **Q**uam multae diversaeque sint in sacris monasteriis perseverantes antiquitus traditiones, atque alii aliis regantur, dum ad regnum caelorum tendunt, constitutionibus; una est ex omnibus nostra quoque stabilita traditio, quam accepimus a magno patre nostro et confessore Theodoro; neque nos tantummodo, verum etiam pars magna meliorum monachorum hanc eligunt, ceu optimam et regalissimam, et excessus defectusque vitantem. Utique et nos hodie patris impulsu praeceptis, ut hanc in chartis regulam, quo eius indelebilis sit memoria, posteris aetatibus, pro viribus, relinquamus, docilem animum fleximus; Deo scilicet, pastoris nostri pro nobis pre-

1) De ieiuniis Graecorum promittebat se scripturum esse Allatius in dissert. cit. col. 1465.

2) Hypotyposin studitanam appellat Allatius in dissert. cit. col. 1460.

ἡμῶν προσευχαῖς τὴν κατάλληλον ἀρμογὴν τῆς τοῦ λόγου συνθέσεως, εἰς τὸ ἐκδέσθαι ὑγιῶς τὰ ὀνησιφόρα τὰ καὶ σωτήρια τοῦ Θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν ἐντάλματα, εἰς δόξαν πατρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἁγίου πνεύματος, καὶ φυλακὴν τε καὶ σωτηρίαν τῶν ταῦτα μετὰ πίστεως προαιρουμένων φυλάττειν· ἔστω τοίνυν ἀρχὴ τῆς συντάξεως αὕτη σὺν Θεῷ.

Ὅπως διοικούμεθα ἐν ταῖς συνάξεσι τῆς ἁγίας καὶ ἐνδόξου
Τριημέρου ἀναστάσεως τοῦ σωτῆρος ἡμῶν.

Περὶ τοῦ ξύλου 1).

β'. Ἰστέον ὅτι μετὰ τὸ παρελθεῖν δευτέραν φυλακὴν τῆς νυκτὸς, ἤτοι τὴν ε' ὥραν, ἀρχομένης τῆς ζ', πίπτει τοῦ ὑδρολογίου τὸ σύσημον, καὶ τῇ τούτου σημασίᾳ ἐγείρεται ὁ ἀφυπνιστὴς, καὶ περιέρχεται τοὺς κοιτῶνας μετὰ φανοῦ, προτρεπόμενος τοὺς ἀδελφούς εἰς ἐξανάσταςιν τῆς ἑωθινῆς δοξολογίας· σημαίνουσι δὲ παραυτίκα καὶ τὰ ξύλα ἄνω τε καὶ κάτω καὶ τῶν ἀδελφῶν πάντων ἀθροισζομένων ἐν τῷ νάρθηκι τοῦ κυριακοῦ, καὶ προσευχομένων ἡσυχῇ, ὁ ἱερεὺς τὸ πύριον μετὰ χειρὸς ἐπιλαβόμενος, θυμιᾷ πρῶτον τὸ ἱερὸν βῆμα· καὶ κεῖθεν διὰ τῆς ἔμπροσθεν κιγκλίδος ἐξελθὼν, διέρχεται τὸ βόρειον κλιδὸν τὸ τοῦ ναοῦ, καὶ φθάσας τὴν βασιλικὴν πύλην, θυμιᾷ τοὺς ἀδελφούς, καὶ εὐθέως ἀνατρέχει διὰ τοῦ νοτίου μέρους ὅθεν ἐξῆλθεν· οἱ τε ἀδελφοὶ κατόπιν αὐτοῦ εἰσέρχονται εἰς τὸν ναόν· αὐτὸς δὲ τὸ πύριον ἀποθέμενος εἰς τὸ ἅγιον βῆμα, ἐξελθὼν ἵσταται κατὰ πρόσωπον τοῦ ἱλαστηρίου, καὶ ἄρχεται τροπᾶριον, ὁ ἥχος πλ. α', Χριστὸς ἀνέστη ἐκ νεκρῶν ὅπερ μετὰ τὸ ψαλθῆναι

cibus, nobis concedente congruam orationis compagem, ita ut integre et utiliter ac salubriter theophori patris nostri constituta ex ponamus, ad gloriam Patris et Filii et Spiritus sancti, custodiamque et salutem illorum qui cum fide hanc observantiam amplecti voluerint. Igitur Deo favente initium lucubrationis faciamus.

Quomodo nos geramus in synaxibus sanctae et gloriosae
triduanae resurrectionis Servatoris nostri.

De ligno.

2. Sciendum est, quod transacta noctis secunda custodia, seu post horam sextam, incipiente septima, rato hydrologii puncto, crepitante signo, surgit is qui exspargiscendi officium habet, et cubicula circumit cum lucerna, fratres excitans ad matutinam doxologiam. Statimque ligna dant signum sus deque, tuncque fratribus cunctis in ecclesiae narthece congregatis, et cum silentio orantibus, sacerdos thuribolum manu tenens thurificat primo sacrum bema, deinde ex anteriore cancello egressus, transit per boreale latus templi, et quum ad regiam portam venerit, thurificat fratres, statimque per meridianum latus revertitur unde discesserat; simulque fratres post illum ingrediuntur in templum. Ipse autem thuribolo deposito in sancto bemate, egressus sistit coram propitiatorio, fitque initium troparii, tunc obliquo primo: *Christus surrexit a mortuis*. Quod postquam ter ab illo fratribusque

1) De hoc ligno semanterio, itemque de tuba, apud graecos praesertim monachos, legatur Cardinalis Bona rer. liturg. lib. 1. 22, qui et Allatii recitat descriptionem praedicti semanterii.

τρίτον παρὰ τ' ἐκείνου καὶ τῶν ἀδελφῶν, λέγει ὁ πρεσβύτερος στίχον, αὕτη ἡμέρα ἣν ἐποίησεν ὁ κύριος· οἱ ἀδελφοὶ δὲ τὸ τροπάριον στιχ. β', συστήσασθε ἑορτὴν, ἕως τέλους· καὶ πάλιν ὁ λαὸς τὸ τροπάριον δοξάζει. Καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τούτου, ἄρχεται εὐθὺς ὁ κανὼν 1), καθότι ἐξάψαλμον πᾶσαν τὴν ἐβδομάδα ταύτην οὐ ψάλλομεν· γίνονται δὲ δύο ἀναγνώσεις, καὶ ὁ ν' ἀπὸ τῆς β' ἀναγνώσεως· καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τοῦ ὁρθρου, γίνεται ὁ ἀσπασμὸς καὶ ἡ ἀπόλυσις· εἰς δὲ τὰ λυχνικά ταύτης τῆς ἐβδομάδος λέγομεν τὸ, Χριστὸς ἀνέστη· καὶ εὐθὺς τὸ, κύριε ἔκκραξα, καὶ ἀπολυτικὸν τὸ, Χριστὸς ἀνέστη· ὁμοίως ἐν τοῖς ἀποδειπνίοις τὸν τρισάγιον ὕμνον, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον 1β'. τῷ δὲ σαββάτῳ τῆς διακαινησίμου, καὶ τῇ κυριακῇ ὁψὲ τῆς λαμπροφόρου, εἰς τὰ ἀποδείπνια ἀπὸ τοῦ, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἐπέκεινα.

γ'. Τῇ δὲ κυριακῇ τῆς λαμπροφόρου ἄρχεται καὶ τὸ ἐξάψαλμον 2), καὶ λέγομεν τὸ, Θεὸς κύριος εἰς πλ'. δ'· καὶ εὐθὺς τοὺς ἀναβαθμοὺς εἰς τὸν αὐτὸν ἦχον· τὸ τε προκείμενον 3)· καὶ τὸ πᾶσα πνοή· εἶτα τὸ εὐαγγέλιον· καὶ τὸ, ἐν ταῖς νυξί· καὶ μετὰ τὸν ν', ἄρχεται ὁ κανὼν· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις β'. Καὶ τῇ κυριακῇ ἐσπέρα ἄρχεται τὸ, μακάριος ἀνὴρ· καὶ τῇ β' εἰς τὸν ὁρθρον ψάλλομεν πάλιν τὸ, θεὸς κύριος, εἰς πρῶτον ἦχον, καὶ ἐν κάθισμα 4) ψαλμοῦ, εἶτα τὸν κανόνα ἀναστάσεως· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις γ'. ἐκ τότε τὰ ἀποδείπνια ὁλόκληρα ποιοῦμεν, πλὴν σαββάτου ἐσπέρας, καὶ ἑορτῆς δεσποτικῆς, καὶ μνήμης

cantatum fuerit, dicit presbyter stichum: *haec est dies, quam fecit Dominus*. Fratres autem troparium stich. 2: *constituite diem sollemnem*, usque ad finem. Rursusque populus troparium canit. Et post huius finem, statim incipit canon; quoniam hexapsalmum tota hac hebdomada non cantamus. Sed fiunt duae lectiones, et dicitur psalmus quinquagesimus post secundam lectionem. Completo autem matutino, fit salutatio et absolutio. Iam in lychnico huius hebdomadae dicimus illud: *Christus resurrexit*. Et mox: *Domine clamavi*; et conclusionem extremam: *Christus resurrexit*. Similiter in completoriis hymnum trisagium; et *Domine miserere*, duodecies. Sabbato autem hebdomadae diacaenesimi, et dominica lamprophora (in albis) vespere completorium ab illis verbis *nobiscum Deus*, cum sequentibus.

3. Porro in dominica lamprophora incipit etiam hexapsalmum, et dicimus *Deus dominus* tono obliquo quarto. Et mox graduales psalmos eodem tono; nec non procimenon; et illud: *omnis spiritus*. Deinde evangelium, et illud: *in noctibus*. Et post quinquagesimum psalmum incipit canon. Fiunt autem duae lectiones. Et die dominico ad vespertas incipit: *bedtus vir*. Et feria secunda ad matutinum psallimus rursus: *Deus dominus*, primo tono, et unum cathisma psalmi; deinde canonem resurrectionis. Et fiunt lectiones tres. Exin completoria integra recitamus, excepto sabbato vespere, et Domini sollemnitate, et alicuius sancti commemoratione, quae

1) Canon est determinata quaedam mensura hymnorum canendorum. Goar. p. 351.

2) Ita Studita constanter genere neutro; quam lectionem praefero aliis scribentibus gen. masc. ἐξάψαλμος. Sunt autem psalmi 3. 37. 62. 87. 102. 142.

3) Procimenon intelligit Goarius proprios cuiusque diei versiculos ex psalterio decerptos. Vide Cangium.

4) Cantio quae a sedentibus concinitur. De tonis autem Graecorum Allatius de lib. eccl. gr. in octoecho,

ἀγίου, ἀργίαν ἡμῖν τῶν ἔργων ἢ καὶ τῶν ὥρῶν καὶ τῶν μετανοιῶν ὅτε γίνονται προξενούσης· ἐν ταύταις γὰρ ἀπὸ τοῦ, μεθ' ἡμῶν ὁ Θεὸς, καὶ ἐπέκεινα· κάμνουσι δὲ καὶ αἱ διακονίαι ἀπὸ πρωΐ, τῇ γ' τῆς β' ἐβδομάδος ἀρχομένης· ἕως δὲ τῆς ν' ἐν τῷ λυχνικῷ προκείμενα ψάλλομεν ἐκάστης ἡμέρας.

δ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἐν τοῖς λυχνικοῖς 1) πᾶσι τῶν δεσποτικῶν ἑορτῶν τὸ, μακάριος ἀνὴρ ἄρχεται εἰς πλ. δ'· εἴτα ἡ δευτέρα ἑναρξίς καὶ ἡ τρίτη εἰς τὸν ἥχον τῆς ἡμέρας· εἴτα τὸ κύριε ἐκέκραξα εἰς τὸν ἥχον τῶν στίχων τῆς ἑορτῆς.

ε'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι ἄχρι τῆς ἀναληψίμου ἑορτῆς προηγοῦνται τὰ ἀναστάσιμα στιχηρά 2) καθισμάτων τῶν τε κατανυκτικῶν καὶ ἀποστολικῶν 3).

ς'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἀπὸ τοῦ πάσχα ἕως τῆς ἀναληψίμου, τὸ ἀνάστασιν Χριστοῦ λέγομεν, εἴθ' οὕτως τὸν ν' καὶ μαρτυρικά 4) ἐν τῇ ψαλμῳδίᾳ· ἐξ ἐκείνου δὲ οὐκέτι.

ζ'. Ἰστέον δὲ ὅτι ἕως τῆς ν', εἰ καὶ ὥρας οὐ ψάλλομεν, οὐδὲ γόνυ κλίνομεν, ἀλλ' οὖν κανόνας νεκρωσίμους ἐν τοῖς, σάββασιν ψάλλομεν· καὶ ἐν ἄλλῃ δὲ ἡμέρᾳ, εἰ τύχοι μνημόσυνον ἀδελφοῦ, ψάλλομεν.

η'. Δεῖ εἰδέναι ὡς τῷ σαββάτῳ τῆς ν' εἰς τὸ ἐξαποστειλάριον 5) ψάλλομεν, ἡ μνήμη τῶν κεκοιμημένων κύριε· καὶ τοῦτο ψάλλοντες κατερχόμεθα εἰς τοὺς τάφους τῶν ἀδελφῶν, καὶ ἐῖς ἰστάμενοι ψάλλομεν τὰ τῆς ἡμέρας στιχηρά· καὶ ἀπολύει ὁ ὁρθρος· τοῦτο δὲ ποιούμεν καὶ τῷ σαββάτῳ τῆς ἀποκρέου.

θ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ὁψὲ τῇ κυριακῇ τῆς ἀγίας πεντηκοστῆς εἰς τὸ λυχνι-

feriari nos faciunt ab horis et metanois; post illa scilicet verba: *nobiscum Deus*, et sequentia. Laborant autem etiam officinae a mane, feria tertia secundae hebdomadae incipientis. Porro usque ad pentecostem procimena psallimus quotidie.

4. In omnibus lychnicis sollemnitatum Domini, psalmus *beatus vir* incipit tono obliquo quarto. Deinde secunda inchoatio, et tertia tono dici. Deinde illud: *Domine clamavi* tono stichorum sollemnitatis.

5. Usque ad ascensionis sollemnitatem stichira anastasima praeceunt cathismatibus catanycisticis et apostolicis.

6. A paschate usque ad ascensionem dicimus: *resurrectionem Christi*. Deinde pari modo psalmum quinquagesimum: et martyrica in psalmodia. Nequaquam ulterius.

7. Usque ad pentecostem quamquam horas non psallimus, neque genu flectimus, mortuales tamen canones in sabbatis psallimus. Et alio etiam die, si commemoratio fiat fratris alicuius, psallimus.

8. Sabbato pentecostes ad exapostilarium psallimus: *memoria mortuorum, Domine*: atque id cantantes ad fratrum sepulcra venimus, ibique stantes psallimus diei illius stichira. Atque ita absolvitur matutinum. Id autem facimus etiam in sabbato carnisprivii.

9. Vespere dominici diei sanctae pentecostes ad lychnicum, in quo etiam ter

1) Lychnicum proprie pars prior officii vesperrarum. Goar. edit. Ven. p. 24.

2) Cantica poenitentialia vel in honorem apostoli.

3) Stichira, troparia, seu versus longiores.

4) Ita intelligo sigla codicis. Sunt autem *martyrica*, hymni in honorem martyrum.

5) Hymnorum genus, de quorum appellatione disputat Cangius.

κὸν, ἐν ᾧ καὶ τὰς γ' Γονυκλισίας ποιοῦμεν, μετὰ τὸ προοίμιον 1) εὐθὺς Τὸ, κύριε ἔκκραξα· καὶ τῇ ἑωθεν εἰς τὸν ὄρθρον μετὰ τὸ ἐξάψαλμον τὸ, Θεὸς κύριος λέγομεν· καὶ εὐθὺς Τὸν κανόνα, καὶ ἀναγνώσεις β' ἄγομεν δὲ καὶ τὴν ἐβδομάδα ταύτην μὴ ψάλλοντες ὥρας.

ι'. Εἴτα ἐπέρχεται καὶ ἡ ἀγία τεσσαρακοστὴ τῶν ἀγίων ἀποστόλων, καὶ ἀρχόμεθα ψάλλειν καὶ τὰς ὥρας μετὰ καθίσματος πάντοτε μετὰ γοῦν τὸ τέλος τῆς ψαλμωδίας, λέγομεν τὸ, κύριε ἐλέησον, Χριστὲ ἐλέησον, καὶ βάλλομεν ἐν πρώτοις γ' μετανοίας ἱσοταχῶς ἅπαντες τῷ προεστῶτι ἐπόμενοι ἐν αἷς καὶ μικρὸν τὰς χεῖρας ἐκτείνουμεν πρὸς τὸν θεόν· εἰδ' οὕτως ἄλλας κ' ὡς ἔχει τάχους ἕκαστος· οὕτως οὖν καθ' ἑκάστην σύναξιν εἰς δὲ Τὸ ἀποδείπνιον, γονυκλισίαι ν', καὶ εἰς τὸν ὄρθρον μ'.

ια'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι εἰς ἕκαστον ὄρθρον μετὰ τὸ τέλος τῆς ἀναγνώσεως ἐγειρόμενοι δωδεκάκις λέγομεν τὸ, κύριε ἐλέησον· καὶ οὕτως ἄρχεται πάλιν ἡ ψαλμωδία.

ιβ'. Δεῖ εἰδέναι ὡς καθ' ἕκαστον σάββατον καὶ κυριακὴν, ὅτε οὐκ ἔστιν ἐν αὐταῖς ἡτοι ἐορτὴ δεσποτικὴ, ἢ μνήμη ἀγίου, τὸν ἀπόστολον ἀναγινώσκουμεν· ἐν δὲ τοῖς σάββασιν εἰς τὸν ὄρθρον ψάλλομεν τὸ, πρὸ τοῦ ἀμώμου κάθισμα· εἴτα τὸν ἁμωμον· εἴτα τὸν ν'· εἴτα τὸν κανόνα· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις γ'· εἰς γὰρ Τὸν ἁμωμον οὐκ ἀναγινώσκουμεν· ἀντὶ δὲ τοῦ ἐξαποστειλαρίου λέγομεν τὸ, εἰς μνημόσυνον αἰώνιον ἔσται δίκαιος, ἀπὸ ἀκοῆς πονηρᾶς οὐ φοβηθήσεται· αὕτη ἡ ποσότης τὲ καὶ ποιότης τῆς ψαλμωδίας διατείνει μέχρι τῆς ὑψώσεως τοῦ ζωοποιοῦ ξύλου.

genua flectimus, post prooemium statim dicitur: *Domine clamavi*. Et mane ad matutinum post hexapsalmum, dicimus: *Deus dominus*; statimque canonem, et duas lectiones. Hanc vero etiam hebdomadam sine cantu horarum transigimus.

10. Sequitur sancta apostolorum sanctorum quadragesima, et iam incipimus horas quoque psallere semper cum cathismate. Tum in fine psalmodiae dicimus: *Domine miserere, Christe miserere*. Et in primis facimus tres metanoeas pari cuncti celeritate praesidem subsequentes: quas inter extendimus etiam aliquantum manus ad Deum. Deinde sic alias viginti, quanta quisque celeritate potest. Ita agimus in unaquaque synaxi. Ad completorium autem genua flectimus quinquagies, et ad matutinum quadragies.

11. In omnibus matutinis post finem lectionis surgentes, duodecies dicimus: *Domine miserere*. Atque ita denuo incipit psalmodia.

12. Omni sabbato ac die dominico, quotiescumque in his non occurrit vel sollemnitas Domini, vel alicuius sancti memoria, ex epistolis Pauli legimus. Sabbatis autem ad matutinum psallimus cathisma ante psalmum *immaculati*. Deinde *immaculati*, et subinde psalmum quinquagesimum, postea canonem; et sunt lectiones tres. Namque ad psalmum *immaculati*, non legimus. Loco autem exapostilarii dicimus: *in memoria aeterna erit iustus, ab auditione mala non timebit*. Haec quantitas qualitasque psalmodiae protenditur usque ad vivifici ligni exaltationem.

1) Est psalmus CIII. Videsis Goarium p. 23.

ιγ' Ἰστέον ὅτι εἰς τὴν κοίμησιν τῆς παναγίας Θεοτόκου ἤγουν εἰς τὸ λυχνικὸν τὸ μεθέορτον μετὰ τὸ προοίμιον εὐθέως, κύριε ἐκέκραξα· καὶ τῇ ἔωθεν εἰς τὸν ὄρθρον μετὰ τὸ ἐξάψαλμον πάλιν τὸ, Θεὸς κύριος, καὶ εὐθύς ὁ κανὼν, ἀναγνώσεις β'· ὁμοίως εἰς τὸ γενέθλιον τῆς αὐτῆς· ὁμοίως εἰς τὴν Χριστοῦ γένναν· ὡσαύτως εἰς τὰ φῶτα· ὡσαύτως εἰς τὴν ὑπαπαντὴν τοῦ κυρίου· ἐν ἄλλαις δὲ ἑορταῖς, πλὴν τῶν προγεγραμμένων, διπλωῶς ἑορτάζειν οὐκ ἔνι· ἀπὸ δὲ τῆς ὑψώσεως ἕως τῆς μεγάλης μ', προτίθεται καὶ ἕτερον καθίσμα ἐν τοῖς ὄρθροις, καὶ τὰ τροπάρια δὲ τῶν καθισμάτων διπλοῦνται, λεγόμενου μεσοστίχου· γίνονται δὲ ἀναγνώσεις δ'· ἐν δὲ τοῖς σάββασι τούτοις ψάλλομεν τὰ πρὸ τοῦ ἁμώμου β' καθίσματα· εἴτα τὸν ἁμωμον, εἴθ' οὕτως τὸν κανόνα, γινομένων δ' ἀναγνώσεων, καθότι εἰς τὸν ἁμωμον οὐκ ἀναγινώσκωμεν.

Περὶ τῆς ἀγίας Τεσσαρακοστῆς.

ιδ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῇ ἀγίᾳ καὶ μεγάλῃ μ' ψάλλομεν καθίσματα δ', καὶ τὸ τριώδιον· γίνονται καὶ ἀναγνώσεις δ'· καὶ τῶν ἀδελφῶν μικρὸν ἀναπαυσαμένων, περὶ τὸ διάφρασμα σημαίνει ὁ ἐκκλησιάρχης· καὶ πάντων συναθροισθέντων ἐν τῷ κυριακῷ, ψάλλομεν τὴν α', μετὰ καθίσματος· οὐ μὴν καὶ ἀναγινώσκομεν ἐν αὐτῇ· ἐν δὲ τῇ γ' καὶ ε' καὶ θ' ἀναγινώσκομεν· καθ' ἕκαστον ἀντίφωνον ἤγουν δόξαν εὐχὴ γίνεται παρὰ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ διακόνου· ποιοῦμεν δὲ μετανοίας εἰς μὲν τὰς ὥρας καὶ τὸ λυχνικὸν ἀνὰ λ'· εἰς δὲ τὸ ἀποδείπνιον ρ', καὶ εἰς τὸν ὄρθρον π'.

ιε'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι τῇ μεγάλῃ ἐβδομάδι ὅλη ψάλλομεν τὰς ὥρας ὁμοίως ταῖς πρὸ αὐτῶν, πλὴν τοῦ ἀγίου σαββάτου· καὶ μετανοίας δὲ ποιοῦμεν ἕως

13. Postridie dormitionis sanctissimae Deiparae in lychnico post prooemium statim dicitur: *Domine clamavi*. Et mane ad matutinum post hexapsalmum rursus dicitur: *Deus dominus*; statimque canon, et lectiones duae. Similiter et in natalitate eiusdem, nec non in Christi natalibus, et in festo luminum, et in hypapante Domini. In aliis autem sollemnitatibus, exceptis praedictis, duplicare sollemnem ritum non licet. A crucis vero exaltatione usque ad magnam quadragesimam, praepositur etiam aliud cathisma in matutinis, et cathismatum troparia duplicantur, dicto mesosticho; et fiunt lectiones quatuor. In his autem sabbatis psallimus duo cathismata ante psalmum *immaculati*: deinde psalmum *immaculati*: postea canonem, factis quatuor lectionibus, quandoquidem ad psalmum *immaculati* non legimus.

De sancta quadragesima.

14. In sancta magna quadragesima psallimus cathismata quatuor, et triodiam, fiuntque lectiones quatuor. Et fratribus paululum requiescentibus, circa diluculum signum dat ecclesiarcha: cunctisque in ecclesia congregatis, primam horam cantamus cum cathismate, neque tamen in eadem fit lectio. Horis autem tertia, sexta, et nona fit lectio. Ad singulas antiphonas, id est *glorias*, oratio recitatur a presbytero et diacono. Facimus autem metanoeas in horis et lychnico, triginta; in completorio, centum; et in matutino octoginta.

15. Tota magna hebdomada psallimus horas, sicut antea, sabbato sancto excepto:

ὅτου ἄρξῃται τὸ ἑωθινὸν Τρισάγιον, ὅπερ λέγεται μετὰ τὸ στιχηρὸν τοῦ στίχου· μεθ' οὗ προκείμενον, καὶ ἀπόστολον καὶ προφητείαν καὶ εὐαγγέλιον.

ιβ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι δ' καὶ παρασκευὴ καὶ κυριακὴ, τῶν ἀδελφῶν ἰσταμένων μετὰ πάσης εὐλαβείας, μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ὄρθρου ἀναγινώσκεται ἡ κατήχησις τοῦ θεοφόρου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου 1). εἴτα λέγει καὶ τὰ παρ' αὐτοῦ ὁ ἡγούμενος νουθετῶν τοὺς ἀδελφούς· καὶ μετὰ τὴν συμπλήρωσιν τῆς κατήχησεως, δοξάζουσιν, καὶ λέγεται τὸ πάτερ ἡμῶν, καὶ εὐλογεῖτε ἅγιοι, εὐλόγησον πάτερ, καὶ ἀπολύει· οὕτως καθόλου τοῦ ἐνιαυτοῦ.

ιζ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι τῷ σαββάτῳ εἰς τὸ κύριε ἐκέκραξα, τὰ ἀναστάσιμα στιχηρὰ τρισσεύονται· εἰς δὲ τοὺς αἶνους δυσσεύονται ὁμοίως καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἑορταῖς.

ιη'. Ἰστέον ὅτι καὶ ἐπιστημονάρχαι εἰσὶν εἰς οὓς τὰ σφάλματα τῶν μικρότερων ἀδελφῶν ἀναφερόμενα τὴν διόρθωσιν δέχεται. Καὶ ταξιάρχαι δύο κατὰ χορῶν, ὑφ' ὧν οἱ ἀδελφοὶ κοσμίως ἵστασθαι ἐν τοῖς χοροῖς ὑπομιμνήσκονται· καὶ ἀφυπνιστὴς ἕτερος, ὁ ἐν ταῖς ἀναγνώσεσι τοῦ ὄρθρου, ἡρέμα περιερχόμενος τοὺς ἀδελφούς, καὶ τοὺς κοιμωμένους ἐξυπνίζων. Ἀλλὰ καὶ ἐπιτηρηταὶ καθ' ἐσπέραν δύο τάσσονται ἀμοιβαδόν, οἳ τινες μετὰ τὴν φωνὴν τοῦ ξύλου προτρέπονται τοὺς νοθεῖς συνδραμεῖν εἰς τὰ ἐσπερινὰ καὶ εἰς τὰ ἀποδείπνια καὶ πάλιν μετὰ τὴν ἀπόλυσιν τοῦ ἀποδείπνιου περιουστοῦσιν τοὺς κρυπτοὺς τοῦ μοναστηρίου τόπους, καὶ τοὺς συνδυάζοντας εἰς ἀκαίρους συντυχίας διαλύουσι μετὰ τῆς προσηκούσης στυφότητος.

ιθ'. Χρὴ γινώσκειν ὡς καθ' ἕκαστον ἀποδείπνιον ὁ διὰ χειρῶν σταυροει-

et metanoas facimus donec incipiat matutinum trisagium, quod dicitur post stichirum stichi: simulque procimenon, et lectio Pauli fit, nec non prophetiae, et evangelii.

16. Feria quarta et sexta et die dominico, adstantibus cum omnimoda devotione fratribus. post absolutum matutinum legitur catechesis theophori patris nostri Theodori. Postea facit propriam abbas ad fratres adhortationem. Et finita catechesi, dicunt gloria, cum pater noster, et benedicite sancti, benedic pater, et finis fit. Sic toto anno usuvenit.

17. Sabbato ad psalmum *Domine clamavi* triplicantur anastasima stichira: ad laudes autem duplicantur. Sic etiam in sollemnitatibus Domini.

18. Sunt etiam disciplinae praecepti, ad quos culpae minorum fratrum emendandae deferuntur. Item sunt chorales moderatores duo, a quibus fratres admonentur ut decore in choris se gerant. Praeterea excitator alter, qui dum fiunt matutinae lectiones, tacite fratres circumiens, obdormientes vigilare facit. Quin etiam speculatores duo constituuntur alternatim, qui post ligni sonitum urgent pigriores ut ad vespas et completorium concurrant. Rursusque absoluto completorio, iidem secretos monasterii locos invisunt, et siquos ad intempestiva colloquia coire compererint, convenienter increpitos dissociant.

19. Singulis completoriis salutatio fit manibus ad crucis formam compositis, quod

1) Lectio catecheseum Studitae incipiebat in dominica septuagesimae. Allat. op. cit. col. 1420.

δὴς ἀσπασμὸς 1) Γίνεται, σημεῖον τυγχάνων ἀποκαταλλαγῆς ἐκάστου πρὸς ἑα-
στον, διὰ τὰς μεθήμερινὰς συμβαινούσας προσκρούσεις.

κ'. Δεῖ εἰδέναι ὡς τῇ παραμονῇ τῶν Χριστοῦ γεννῶν, καὶ τῶν φώτων,
καὶ τῇ ἀγία ἐ' ὁψὲ, καὶ τῷ ἀγίῳ σαββάτῳ ὁψὲ, ἀποδειπνιον οὐ ψάλλομεν,
ἀλλ' ἢ τὸ τρισάγιον εἰς τὸ τραπεζάριον.

κα'. Ἰστέον ὡς ἐν τοῖς ἀποδειπνίοις τῆς ἀγίας μ', πᾶσι σχεδὸν, πῇ μὲν παρὰ
τοῦ προεστώτος, πῇ δὲ παρὰ τῶν προβεβηκότων καὶ λόγου πεποιημένων
κατήχησις ἐν τοῖς ἀδελφοῖς γίνεται.

κβ'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι καθ' ἑαστον ὄρθρον ἐξέρχεται τοῦ χοροῦ ὁ ἡγούμε-
νος τοῦ ἄρξασθαι τὴν δ' ὁδὴν καὶ καθεζόμενος, εἰς τὴν ἐξαγγελίαν δέχε-
ται τοὺς ἀδελφούς προσιόντας, καὶ θεραπεύει ἕνα ἑκάστον πρὸς τὸ συμφέρον.

est singulorum reconciliationis indicium, ob eas quae interdiu contingunt offensas.

20. In nativitatis Christi pervigilio, et festi luminum, et feria sancta quinta
vespere, et sabbato sancto item vespere, completorium non canimus, sed trisagium
tantummodo in refectorio.

21. In cunctis propemodum sanctae quadragesimae completoriis, modo a prae-
side, modo ab aliquo provectiore et dicendi perito, fit ad fratres catechesis.

22. In singulis matutinis egreditur choro abbas ad quantum hymnum exordien-
dum. Tum residens, fratres excipit accedentes ad confessionem, et unumquemque
salubri medela curat.

1) De hoc ritu eiusque varia significatione scholion eruditum Nicetae Pectorati monachi studitae le-
gebam in cod. vat. 1105. f. 152, quod etsi paulo diffusius heic recitabo, sed graece tantum, ne adnotatio
enormior evadat.

Νικήτα μοναχοῦ καὶ πρεσβυτέρου τῶν Στουδιῶν, τοῦ Στηθαίου, περὶ τοῦ διὰ χειρῶν ἀσπασμοῦ.

Ἀλλ' οὐδὲ ὁ διὰ χειρῶν ἀσπασμὸς ἐπὶ μόνῳ τῷ πραττομένῳ τὸν ἴδιον ἵστησι λόγον· ἔχει δὲ καὶ αὐτὸς ἄρα μυ-
στικώτερον τι πάντως ἐμφάνει τοῖς τὰ ἡμέτερα ἐξετάζουσιν, ὡς τῷ ὁρμένῳ συγκλειόμενος. Τρία γοῦν ταῦτα τοῖς
ὀρθῶσι ψυχῆς ὀφθαλμοῖς ἐμφαίνει τὰ μυστικώτερα· τὴν πρὸς ἀλλήλους καταλλαγὴν τῶν τοῦ νοῦ φασμάτων τὴν ἀπο-
δίωξιν καὶ τὴν τοῦ ἀγίου ἐπισκίασιν πνεύματος· ἐπεὶ γὰρ σταυρῷ μὲν τυποῦμεν τῶν μεγάλων τοὺς δακτύλους καὶ
πρώτους περιβαλλόμενοι τὸ τῆς ἀκακίας κουκούλιον· τὰς παλάμας δὲ ἐνθ' ἐν κρείδεν ἀπλωμένας ἀντικρὺ πρὸς ἀλλή-
λους ἐκτείνουμεν· οἱ τε ἱερεῖς, καὶ οἱ ὅλον τὸ σχῆμα τῆς ἐσταυρωμένης ἀναλαβόντες ζωῆς, διὰ μὲν τοῦ σταυροειδοῦς
δεσμοῦ τῶν δακτύλων, τὸ ἐγκρατές καὶ δεδομένον τῆς παρρησίας ἐμφαίνουμεν· ἥς χάριν ὡς ὄπλον τὴν εὐλάβειαν ἐνδυό-
μεθα· διὰ τε τῆς ἀναπετάσεως τῶν χειρῶν τὴν τῆς ἀγάπης διάδωσιν, ἣν εἰς ἀλλήλους ἔχειν πρὸς Χριστοῦ ἐπετρά-
πημεν· καὶ ὅπως ἑκαστος ἐκάστου τὴν φιλίαν πρὸς ἑαυτὸν ἐπισπεῦσαι δεικνύμεν· διὰ δὲ τῆς προσψάψεως τῶν δα-
κτύλων, ὅπως δεξιᾶς ἀλλήλοις κατὰ τὴν πάλαι διδόντες παράδοσιν· χεῖρας χερσὶν ἐμβαλλόντες συναπτόμεθα, τὴν εἰς
ἀλλήλους ἐνότητα καὶ ὁμοτροπίαν, καὶ τὸ ἀρρήκτον τῆς ἀγάπης δηλοῦμεν· διὰ δὲ τοῦ ἀσπασμοῦ τῶν σταυροειδῶς δε-
δεμένων δακτύλων τὴν φιλίαν αὐτοῦ ἐσταυρωμένου αἰνιττόμεθα βίου, ὅπως αὐτὸν ἐκθύμως ἀσπαζώμεθα· οὐ μόνον δὲ
ἀλλὰ καὶ τὴν νέκρωσιν τῶν μελῶν, καὶ τῶν τῆς σαρκὸς πράξεων καθήλωσιν· καὶ ἄλλως τὴν πρὸς ἀλλήλους ταπεινώ-
σιν· ὅπως τῷ συνδέσμῳ τοῦ πνεύματος συνδεόμενοι, τὴν τοῦ πλησίου πρόσψαυσιν ὡς ἁγιασμόν δεχόμενοι ἀσπαζόμεθα.
Καὶ ταῦτα μὲν κατὰ τὴν πρώτην τάξιν, πρὸς ἀλλήλους οἱ ἱερεῖς ὡς εἴρηται· καὶ οἱ τῷ μεγάλῳ σχήματι τεθωρακι-
σμένοι τῷ πράγματι, καὶ καταλλαττόμενοι τῇ συναφείᾳ συναπτόμεθα τῆς ἀγάπης· οὐχ' οὕτως δὲ ἄρα καὶ ἐπὶ τὸν
φέροντα τὸν ἀρράβωνα τοῦ σχήματος γίγνεται· ἐκεῖ γὰρ ἔτι τῶν εἰσαγωγικῶν εἰς ἀγῶνας τελούντες, καὶ τὴν στάσιν
ἔχοντες, οὐ πρὸς μόνας τὰς τῶν παθῶν ἐνεργείας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὰς τοῦ νοῦ φαντασίας, καὶ πρὸς τὰ τῶν πονηρῶν
ἰνδάλματα λογισμῶν ἀπερικάλυπτοι· τὰς κεφαλὰς ἐρχόμενοι κλινούσι ταύτας τῶν εἰρημένων πατέρων ἐνώπιον· τοῦτο
μὲν, τὴν πρὸς αὐτοὺς δούλωσιν καὶ ταπεινώσιν ἐνδεικνύμενοι· τοῦτο δὲ, καὶ τὴν παρ' ἐκείνων εὐλογίαν τυπούμενοι καὶ
αἰτούμενοι· οἱ δὲ πρῶτα μὲν σταυρῷ τὰς τούτων ἐπισφραγίζουσι κεφαλὰς· εἴτα τὰς δεξιὰς χεῖρας ταῖς κάραις ἐπιτι-
θεντες αὐτῶν, καὶ ἅμα τὰς ἐπιτεθείσας οἱ θέντες ἀπώσασθαι χεῖρας ἐπευχόμενοι αὐτοὺς ἀπολύουσιν· ἴδιον δὲ τού-
τοις πᾶσιν ἐστὶν τὸ τοῖς μὲν, εὐλόγησον εὐξομαι λέγειν· τοῖς δὲ, σῶσαι σε ὁ θεός.

κγ'. Χρὴ Γινώσκειν ὡς τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ τάσσεται ἀδελφὸς γηραιὸς , καὶ ἀπὸ τῆς γ' ὥρας ἀπέρχεται εἰς ἐκάστην διακονίαν , καὶ βάλλων μετανοίαν λέγει· ἀδελφοὶ καὶ πατέρες , προσέχωμεν ἑαυτοῖς , ὅτι ἀποθνήσκομεν , ἀποθνήσκομεν , ἀποθνήσκομεν· μνημονεύσωμεν καὶ τῆς ἐπουρανίου βασιλείας.

κδ'. Ἰστέον ὡς ὅτε δεχόμεθα ἀδελφούς, εἴτε ἀπὸ ἄλλου μοναστηρίου, εἴτε λαϊκούς πρὸς τὸ μονάσαι, ποιοῦμεν αὐτοὺς καθεσθῆναι εἰς τὸ ξενοδοχεῖον ἐβδομάδας β', ἢ καὶ γ', πρὸς θεωρίαν καὶ πείραν τοῦ μοναστηρίου· καὶ εἰ ἐπιμένει τῇ κρίσει τοῦ λογισμοῦ αὐτοῦ, μετὰ τὸ διαμαρτύρασθαι αὐτῷ τὸν ἡγούμενον τὰ συμβησόμενα, τηνικαῦτα ἐπὶ κατηχήσεως εἰσάγει αὐτὸν καὶ συναριθμεῖ τῇ ἑαυτοῦ ποιμνῇ, βάλλοντος τοῦ προσερχομένου μετάνοιαν τοῖς ἀδελφοῖς κατ' ἐπιτροπὴν τοῦ ἡγουμένου, καὶ κείνων ἐπευχομένων αὐτῷ.

κε'. Χρὴ γινώσκειν ὡς καὶ ἀφοριστῆραι εἰσὶ παρ' ἡμῖν, ἐν αἷς οἱ ἀπειθεῖς καὶ δυσήνιοι κατὰκλείονται, ξηροφατοῦντες καὶ παιδεύόμενοι τὴν ἀρετὴν· ἡ γὰρ διὰ μαστίγων παιδευσις, ὡς τοῖς κοσμικοῖς ἀρμόζουσα, τοῖς πατράσιν ἡμῶν ἀπόβλητος εἰκότως ἐκρίθη.

κς'. Δεῖ εἰδέναι ὅτι ἐν αἷς ἡμέραις ἀργίαν ἄγομεν τῶν σωματικῶν ἔργων, κρούει δὲ βιβλιόφυλαξ τὸ ξύλον ἅπαξ, καὶ συνάγονται οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὸν τόπον τῶν βιβλίων, καὶ λαμβάνει ἕκαστος βιβλίον, καὶ ἀναγινώσκει ἕως ὅψε· πρὸ δὲ τῶν σημαντῆρων τοῦ λυχνικοῦ, κρούει πάλιν ἅπαξ ὁ ἐπὶ τῶν βιβλίων, καὶ ἐρχόμενοι πάντες κατὰ τὴν ἀναγραφὴν ἀποστέλλουσιν αὐτά· εἰ δέ τις ὑστερίσει εἰς τὴν ἀπόδοσιν τῆς βίβλου, ἐπιτίμῳ ὑποβάλλεται.

κζ'. Χρὴ εἰδέναι ὡς ἡνίκα ἐνάτην ποιοῦμεν, ἀπὸ τῆς ε' λειτουργεῖ ὁ πρεσ-

23. Sanctae quadragesimae tempore deputatur frater, qui ab hora tertia in singulas officinas pergit; et facta metanoea, dicit: fratres atque patres nobismet attendamus, quia morimur, morimur, morimur: regni quoque caelestis memores simus.

24. Cum fratres recipimus sive ex alio monasterio, sive ex coetu laico ad vitam monachalem, facimus eos demorari in hospitum cubiculis hebdomadis duabus aut etiam tribus, ut observent et experiantur monasterium. Quod si quis in proposito suo permanserit, tunc postquam ei abbas futurum vitae genus intimaverit, introducit ad catechesim, et gregi suo adnumerat; dum interim admissus, data ab abbate licentia, facit metanoeam coram fratribus, atque hi vicissim pro illo orant.

25. Sunt etiam apud nos loci quidam separati, in quibus inobedientes et contumaces includuntur, arido victu nutriti, atque ita virtutem edocti. Namque emendationem per verbera, quae mundanis hominibus convenit, merito patres nostri repudiandam censuerunt.

26. Diebus quibus a corporali opere feriamur, signum ligno semel edit bibliothecarius, conveniuntque fratres ad librorum aulam, sumitque unusquisque librum, et usque ad vesperam legit. Sed priusquam lychnici signa dentur, pulsat rursus semel bibliothecarius; cunctique venientes secundum scriptam schedam libros reddunt. Quod si quis reddere librum cunctatur, poenae subiicitur.

27. Quo tempore horam nonam recitamus, ab hora sexta sacrum facit presby-

βύτερος· εἰ δὲ καὶ μέλλομεν ἐσθίειν, ἀπὸ τῆς γ'· εἰ δὲ ἀργίαν ἀγομεν τῶν ὥρων καὶ κάμνομεν, ἡ μὲν θεία λειτουργία ὥραν γ' σημαίνει· μετὰ δὲ τὴν συμπλήρωσιν αὐτῆς, κρούει τὸ ξύλον τρεῖς, καὶ συνάγονται πάντες οἱ ἀδελφοὶ ἐπὶ τὸ αὐτὸ, καὶ μετὰ τὸ ψάλλαι τὰ τυπικά, καὶ λαβεῖν εὐλογίαν, ἀπερχόμεθα εἰς τὴν τράπεζαν.

Περὶ τῆς ἐν βρώμασι καὶ πόμασι ποσότητος καὶ ποιότητος
καὶ τῆς ἐν ταῖς τραπέζαις εὐταξίας.

κη'. Ὑπερχομένων τῶν ἀδελφῶν εἰς τὸ ἀριστῆσαι, ὁ στίχος αὐτῶν ἐπὶ στόματος φέρεται· κάθηνται δὲ κατὰ τράπεζαν ἀκόβητον 1) θ'. οἱ ταξιάρχαι δὲ τὰς ἀναπληρώσεις τῶν τραπεζῶν ποιοῦνται, καὶ εὐτάκτως ἐκτὸς θορύβου γίνεται δὲ ἡ ἀνάγνωσις, τῶν ἀδελφῶν τὰ κουκούλλια ἐπὶ κεφαλῆς ἐχόντων· σημεῖον δὲ τοῦ τέλους τῆς ἀναγνώσεως ταύτης ἐστὶν ὁ ἥχος τῶν κλιερίων * ἐν τῇ ὑστάτῃ μαγειρίᾳ, πάντων ὁμοῦ ἐπὶ τῶν παραδίψων ἐρρίπτομένων· ὁμοίως δὲ καὶ τὸ κερᾶσαι καὶ τὸ παραθῆσαι διὰ κρούσματος γίνεται.

κθ'. Ἰστέον δὲ ὅτι ἀπὸ τῆς πασχαλίας 2) μέχρι τῶν ἁγίων πάντων 3), τὰς β' μαγειρίας τὸ τε λάχανον καὶ τὸ ὄσπριον μετὰ ἐλαίου ἐσθίομεν· χρώμεθα δὲ καὶ ἰχθύων, καὶ τυροῦ, καὶ ὠοῦ· πίνομεν δὲ τὰ ἀρίστα γ'· κρούοντος τοῦ ξύλου, ἀπέρχονται οἱ ἀδελφοὶ καὶ ἐσθίουσιν ἄρτον· καὶ εἰ ἐπερίσσευσεν μαγειρία πρῶτῃ, (ἐπιτήδες γὰρ ἔδεσμα τὸ ὀψὲ τῷ κοινῷ οὐ γίνεται.) κερνά δὲ δύο. Εἰς δὲ τὴν μ' τῶν ἁγίων ἀποστόλων ἰχθύας καὶ τυρὸν καὶ ὠὸν οὐκ ἐσθίομεν, πλὴν τῶν ἡμερῶν ἐν αἷς ὥραν οὐ ψάλλομεν· τρώγομεν δὲ θ' μαγειρίας β', τὸ

ter: quod si etiam pransuri sumus, ab hora tertia. Iam si ab horis feriamur, et laboramus, divina liturgia horae tertiae deputatur: qua expleta, lignum ter pulsatur, conveniuntque omnes fratres, et cantatis typicis, acceptaque benedictione, ad mensam pergimus.

De ciborum et potuum quantitate et qualitate, et decente in mensis ordine.

28. Venientibus ad prandium fratribus, versiculus in ore cuiusque est, sedentque ad mensam ἀκόβητον θ'. Qui autem recto ordini sunt praepositi, mensas ferculis replent composite et sine tumultu. Fit interim lectio, fratribus cucullata capita habentibus. Signum vero finiendae huius lectionis est, sonitus cochlearium in postremo ferculo, cum omnia simul in paropsides proticiantur. Miscendi pariter et apponendi signum pulsatione fit.

29. A paschali tempore usque festum sanctorum omnium, duo fercula, olus nempe et legumen oleatum comedimus. Vescimur etiam piscibus, caseo, et ovis. Bibimus autem in prandio ter. Ubi lignum increpuerit, abeunt fratres, et panem comedunt, et si quid ex ferculo matutino superfuit (nam vespere proprium edulium communitati non paratur) et bibimus pocilla duo. In quadragesima vero sanctorum apostolorum pisces, caseum, et ova non comedimus, praeter quam diebus quibus horam non

1) Ita cod. Mihi vero obscurus et ambiguus hic locus est, propter vocabuli novitatem.

2) Pollux chron. apud Allatium dissert. cit. col. 1451: δύο πασχαλίας ἑβδομάδες, μία πρό, μία δὲ μετὰ: duae paschaliū hebdomadae, altera quae praecedit, altera quae subsequitur.

3) Festum omnium sanctorum a Graecis agitur in dominica prima Matthaei; quae est prima post pentecostem. Allat. diss. cit. col. 1463.

μὲν λάχανον μετὰ ἐλαίου, τὸ δὲ ὄσπριον ἀνευ ἐλαίου ἐσθίομεν· κिरνά δὲ δύο τῇ θ', καὶ δύο ὀψέ· ἐν δὲ ταῖς ἀρτησίμοις ἐν αἷς ἡνιξάμεθα τυρὸν ἐσθίειν καὶ τὰ λοιπὰ, τῇ ε' τρώγοντες, γ' πίνομεν, καὶ ὀψέ δύο· οὗτος τύπος καὶ τῇ μ' τοῦ ἁγίου ἀποστόλου Φιλίππου 1)· διὰ δὲ τὴν σμικρότητα τῶν ἡμερῶν τῆς μ' τοῦ ἁγίου Φιλίππου μονοσιτοῦμεν, πίνομεν δὲ γ'. Ἀπὸ δὲ τῶν ἀποστόλων μνήμης ἕως τοῦ ἁγίου Φιλίππου, τετράδα καὶ παρασκευὴν θ' ποιοῦμεν· ἐὰν δὲ ἔπαιεν ἐν αὐταῖς μνήμη ἁγίου, σχολὴν ἡμῖν ἐμποιοῦσα τῶν τε ὥρων καὶ μετανοιῶν, καὶ τυρὸν καὶ ὠδὸν καὶ ἰχθὺν, εἴπερ χορηγοίη ἡμῖν ὁ θεὸς, ἐσθίομεν· κिरνά δὲ γ' τὸ ἄριστον, καὶ ὀψέ β'.

Περὶ τῆς ἁγίας μεγάλης Μ'.

λ'. Ἐν δὲ τῇ ἁγίᾳ καὶ μεγάλῃ Τεσσαρακοστῇ μονοσιτοῦμεν, πλὴν σαββάτου καὶ κυριακῆς· ἐσθίομεν δὲ τῇ πρώτῃ καὶ τῇ μέσῃ ἐβδομάδι μονοτρόπως, ἥθουν φάβα ἐξεστὸν, καὶ ἁλμαίαν χωρὶς ἐλαίου, καὶ ἰσχάδας ἀνὰ ε', καὶ εἰ τύχοι κάστανα, καὶ ἀπίεφθα, καὶ δαμασκηνά· τῇ δὲ β' ἐβδομάδι, καὶ γ', καὶ ε', καὶ ε' ἐσθίομεν οὕτως· κόκκους ἐξεστούς, καὶ ἁλμαίαν εἰς τὰ σκουτέλλια, καὶ μαγειρίαν ὄσπριον μετὰ καρίου τριπτοῦ· ὁπώρας δὲ ἢ ἰσχάδας ἐν ταύταις οὐ πρῶγομεν· πᾶσαν δὲ τὴν ἁγίαν μ' εὐκρατον πίνομεν, χωρὶς τῶν ἀσθενούντων ἢ γερόντων· τὸ δὲ εὐκρατον συνίσταται ἐκ τε πιπέριως καὶ κυμίνου καὶ ἀνίσου θερμοῦ 2). Τῇ δὲ ἁγίᾳ β', καὶ Τρίτῃ, καὶ δ', καὶ ε', καὶ ε', τὰ βρώματᾶ

canimas. Manducamus autem hora nona fercula duo: olus oleatum, legumen absque oleo comedimus. Bibimus hora nona cyathos duos, vespere item duos. Diebus autem feriatis, quibus diximus nos caseo et reliquis vesci, hora sexta comedentes, ter bibimus; vespere, bis. Hunc morem in quadragesima etiam sancti apostoli Philippi servamus: sed propter brevitatem dierum quadragesimae sancti Philippi, semel in die comedimus, sed ter bibimus. Jam ab apostolorum commemoratione usque ad sanctum Philippum, nonam recitamus. Quod si in hos dies incurrat commemoratio alicuius sancti, quae nos feriatos reddat ab horis et metanocis, tunc caseum et ova et pisces, siquidem Deus suppeditaverit, comedimus; cum cyathis tribus, in prandio, vespere duobus.

De sancta magna quadragesima.

30. In sancta magna quadragesima semel in die vescimur, excepto sabbato, et die dominico. Comedimus autem prima et mediana hebdomada eodem modo, id est fabas coctas, et salsamentum absque oleo, et caricas quinque, et si adsint castanae, et pira cocta, et damascenica. Secunda autem hebdomada, et tertia, et quinta, et sexta sic comedimus: pruna nimirum cocta et salsamentum in scutellis; et ferculi loco legumen cum nuce fracta; poma tamen et ficus his hebdomadis non comedimus. Tota autem sancta quadragesima mixtum bibimus, exceptis infirmis aut senibus. Porro mixtum constat ex pipere, cumino, et aniso calido. Feriis sanctis secunda, tertia,

1) De quadragesimali ieiunio, S. Philippi appellato, quod idem est ac ieiunium natalis Domini, legatur Anastasius sinaita in opusculo de tribus quadragesimis apud Cotelerium op. cit. T. III. p. 430. Credebatur enim Philippi apostoli mandato institutum.

2) Aliter loquitur de mixto monastico Martenius in Comm. ad reg. s. Ben. p. 493. Sed idem Martenius magis congruit cum Graecis p. 657.

ταύτης πρώτης ἐβδομάδος πίπτουσιν τῇ δὲ ἀγία ε' ἐσθίμεν μίαν μαγειρίαν ὀσπριον μετὰ καρύου τριπτοῦ, καὶ ζεστὰ κουκία· πίνομεν δὲ καὶ πρὸς ἔγκρασιν τῷ δὲ ἀγίῳ σαββάτῳ ὥρα ἐνδεκάτῃ ἄρχεται τὸ λυχνικόν· καὶ ὅπου σώσει ἡ ἀπόλυσις, ἐσθίμεν δὲ τυρόν καὶ ἰχθύς καὶ ὠά· καὶ πίνομεν ἀνὰ γ'.

Περὶ τοῦ εὐαγγελισμοῦ.

λα'. Ἰστέον ὡς ὥρα ε' τοῦ ξύλου κρούοντος συναγόμεθα εἰς τὸν οἶκον τῆς παναυχράντου Θεοτόκου καὶ ἀρξαμένου τοῦ λυχνικοῦ, ἴστανται ἐκεῖ ὀλίγοι ἀδελφοὶ ἐκτελοῦντες αὐτό· οἱ δὲ λοιποὶ ἐπαίρουσι λιτὴν, καὶ περικυκλεύσαντες τὸ μοναστήριον ἔρχονται, εἰ εἴσοδος, καὶ λειψουργία τελεία· ἐσθίμεν δὲ τότε ἰχθύας καὶ ἔλαιον, καὶ πίνομεν ἀνὰ γ'.

λβ'. Χρὴ Γινώσκειν ὅτι τῇ μέσῃ ἐβδομάδι τῶν ἀγίων νηστειῶν, καθέκαστην μετὰ τὸ ψαλθῆναι τὴν θ', προτίθεται τὸ ζωοποιὸν ξύλον, καὶ προσκυνοῦμεν πάντες 1).

Περὶ τῆς ἐν διακονίαις συμμετρίας.

λγ'. Χρὴ Γινώσκειν ὅτι τῇ ἀγίᾳ μετὰ τὴν Τεσσαρακοστὴν μετὰ τὸ ψάλλαι ἡμᾶς τὴν α' ὥραν, ἡλίου ἤδη ἀνίσχοντος, ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὴν αὐτοῦ διακονίαν· στιχολογία δὲ γίνεται τοῦ ψαλτῆρος ὅλου ἐν αὐταῖς, πλὴν τῶν καλλιγράφων· κάμνουσί τε ἕως τῆς θ'· μετὰ δὲ τὸ λυχνικὸν ψάλλαι ἡμᾶς, καὶ δειπνίσαι, ἰδιάζει ἕκαστος ὡς βούλεται. Ἐν δὲ ταῖς λοιπαῖς τοῦ ἐνιαυτοῦ ἡμέ-

quarta, et quinta, et sexta cibi primae huius hebdomadae adhibentur. Attamen sancta feria quinta unum ferculum comedimus, legumen scilicet cum nuce fracta, et coctas fabas, et mistum bibimus. Sabbato autem sancto hora undecima incipit lychnicum, quo absoluto, caseum comedimus et pisces et ova, ac bibimus ter.

De festo annuntiationis.

31. Hora sexta ad ligni pulsum convenimus ad sacellum purissimae Dei matris, et coepto lychnico, perstant illic pauci fratres ob illud persolvendum: reliqui faciunt processionem, et monasterium circumambientes veniunt, si est introitus et liturgia perfecta. Tunc vescimur piscibus et oleo, et bibimus ter.

32. In media hebdomada sanctorum ieiuniorum post nonam cantatam, proponitur vivificum lignum, et omnes adoramus.

De recto in officinis ordine.

33. In sancta magna quadragesima, postquam horam primam cantavimus, sole iam oriente, pergit unusquisque ad propriam officinam, recitaturque in eis psalterium totum, praeter quam a calligraphis. Laborant vero usque ad nonam. Iam postquam lychnicum cantavimus, et coenavimus, unusquisque sibi vacat pro libito.

1) De hoc ritu Euthymius neopatreus apud Allat. op. cit. col. 1438. Extat etiam Studitae nostri sermo de hac crucis adoratione in media quadragesima. In basilica etiam vaticana, hoc ipso tempore, crux pio frequentique populi cultu adoranda proponitur. Et quidem de crucis adoratione, quam Iconomachi etiam retinuerunt, legatur in hoc nostro volumine magnus Nicephorus adv. Copronymum attirrh. III. 33. et seqq. Plurima de hoc cultu coacervavit eruditus monachus Leander Correrius de sessorianis praecipuis passionis D. N. I. C. reliquiis part. II. 8, qui utiliter legetur. Sed instar omnium sunt Iacobi Gretseri de cruce volumina. Celeberrimus item est crucis cultus in Graecorum et Orientalium, praecipueque Armeniorum, ecclesiis.

ραις, ὅτε μὲν οὐ ψάλλομεν ὥρας, κρούει τῷ πρῶτ' γ', καὶ ἀπέρχεται ἕκαστος εἰς τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν, καὶ ἐνεργεῖ μέχρις ἀρίστου· μετὰ δὲ βρῶσιν ἰδιάζει ἕκαστος ὡς βούλεται, εἴτε μελετῶν 1) εἴτε κοιμώμενος ἕως ὥρας ἢ τῇ δὲ ἢ κρούει τὸ ξύλον γ', καὶ πάλιν ἀπέρχεται εἰς τὴν ἑαυτοῦ διακονίαν ἕκαστος ἕως τοῦ λυχνικοῦ. Ὅτε δὲ ψάλλομεν ὥρας, τελέσαντες τὴν ὥραν πρῶτ', ἀπέρχονται οἱ ἀδελφοὶ εἰς τὰς ἑαυτῶν διακονίας, ἕως ὥρας ε' κάμνοντες, κἄν τε ἐστὶν θ', κἄν τε μή· καὶ μετὰ τὴν ε' ἡσυχάζει, ὡς εἴρηται ἕως τῆς ἡ'.

λδ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι κατὰ καιρὸν τῆς παραμονῆς τῆς βαϊοφόρου εἰς τὸ κύριε ἐκέκραξα, ἀλλάσσονται οἱ χοροὶ καὶ οἱ μὲν δεξιοὶ ἀπέρχονται εἰς τὰ ἀριστερά, οἱ δὲ ἀριστεροὶ εἰς τὰ δεξιά.

λε'. Δεῖ γινώσκειν ὅτι ἡνίκα κλάσει ἀδελφὸς σκεῦος εἴτε ὀστράκινον εἴτε σιδῆρεον, τῷ καιρῷ τοῦ ἀρίστου ἐσθιόντων τῶν ἀδελφῶν παρίσταται πλησίον τῆς τραπέζης, ἡγουμένου τὴν κεφαλὴν τῷ ἑαυτοῦ περικαλύπτοντος κουκούλλῳ, καὶ τὸ ὑπ' αὐτοῦ, συντριβὲν μετὰ χειρὸς φέρων εἰς ἐπίδειξιν τοῦ οἰκείου σφάλματος.

λς'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι μετὰ τὸ στιχολοῖσθαι ἡμᾶς τὸ ψαλτήριον, εἰς τὴν γ' δόξαν τοῦ καθίσματος, κρούει τὰ γ' ὁ ἐπὶ τοῦ κανόνος, ἵν' ἐπισυναχθῶσιν οἱ τὸ ψαλτήριον ἔτι μανθάνοντες, τοῦ ψάλλαι ἡμᾶς ὁμοῦ τὸν κανόνα· ἀπὸ γὰρ τοῦ ἐξαψάλμου ἐξέρχονται καὶ μελετῶσιν ἕως τότε· τρία δὲ κρούει πάλιν, καὶ εἰς τοὺς αἴνους, ὅτε μέλλει κατήχησις ἀναγινώσκεσθαι τοῦ μεγάλου πατρὸς καὶ καθηγητοῦ Θεοδώρου.

λζ'. Χρὴ γινώσκειν ὅτι ἐν τῇ παραμονῇ τῶν φώτων, μετὰ τὸ ἀπολύσαι τὴν

Ceteris tamen anni diebus, cum horas non canimus, fiunt pulsus mane tres, et unusquisque pergīt ad suam officinam, et usque ad prandium operatur. Cibo sumpto, singuli sibi vacant, prout voluerint, sive aliquid commentantes, sive dormientes usque ad octavam horam: namque hora octava lignum pulsatur, denuoque pergīt unusquisque ad officinam suam usque ad lychnicum. Sed quo tempore horas psallimus, absoluta una hora, pergunt fratres ad officinas suas, usque ad sextam laborantes, sive recitanda sit nona sive secus. Et post sextam quies est, ut diximus, usque ad octavam.

34. In palmarum pervigilio, ad verba *ad te Domine clamavi*, permutantur chori, ita ut dexteri in sinistram partem transeant, sinistri autem in dexteram.

35. Siquando frangat vas frater sive figulinum sive ferreum, prandii tempore dum fratres vescuntur, stat ille prope mensam, abbate interim caputio caput suum obnubente; et vas a se fractum manibus praefert, ad culpae suae ostensionem.

36. Postquam psalterium recitavimus, ad tertiam cathismatis *gloriam*, ter pulsatis qui canoni praeest, ut convenient ii qui adhuc psalterium ediscunt, ut coniunctim canonem cantemus. Namque ab hexapsalmo deinceps exeunt, et usque ad id tempus praedicto studio operam dant. Mox rursus tres pulsationes, et ad laudes pergītur quando legenda est catechesis magni patris et abbatis Theodori.

37. In luminum pervigilio, post expletam divinam liturgiam, benedictionem acci-

1) Μελετᾶν *meditari*, pro simplici etiam lectione vel studio dictum ab antiquis, observat Martenius in Comm. cit. p. 249. 251.

Θείαν λειτουργίαν, λαμβάνομεν τὴν εὐλογίαν· εἴτα διακλυόμεθα μὲν οἱ κοινωνήσαντες, τὴν δὲ εὐλογίαν οὐκ ἐσθίομεν 1)· συστείμενος δὲ ὁ ἱερεὺς τὰ σκεύη, ἔρχεται εἰς τὰ ἁγία θυρία, καὶ ποιήσας εὐχὴν, ἐξέρχεται μετὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὸν λουτήρα, ψάλλων τὸ ἐν Ἰορδάνῃ βαπτιζομένου σου κύριε· καὶ τοῦτου λεγομένου γίνεται πρὸς τοῦ διακόνου εὐχὴ συναπτή· ἥς τελεσθείσης, ἄρχεται ὁ ἱερεὺς τῆς εὐχῆς τοῦ ἁγιασμοῦ· μετὰ δὲ τὸ ἁγιασθῆναι τὰ ὕδατα, καὶ τοὺς ἀδελφούς ῥαντισθῆναι, ψάλλεται τροπάριον, ὁ ἦχος πλ. δ', φωνὴ κυρίου ἐπὶ τῶν ὑδάτων βοᾷ λέγουσα· στιχ. α', ἡ θάλασσα ἶδεν καὶ ἔφυγεν· στιχ. β', τί σοί ἐστιν θάλασσα ὅτι ἔφυγες; καὶ μετὰ τὸ ψαλθῆναι γ' τοῦτο τὸ τροπάριον, ἐξερχόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν, ψάλλομεν τροπάριον, ἦχος δ', ὁ τὸ φῶς ἀναβαλλόμενος θεϊκῶς· τούτου οὖν τρισσευομένου, γίνεται εὐχὴ παρὰ τοῦ ἱερέως, καὶ καταπαύει αὕτη ἡ θεία δοξολογία· εἴθ' οὕτως ἀπέρχεται ὁ στίχος εἰς τὸ τραπεζάριον· ὡσαύτως δὲ καὶ τῇ ἀγίᾳ ε', μετὰ τὸ κοινωῆσαι 2) καὶ διακλύσασθαι, γίνεται ὁ νιπτήρ· καὶ μετὰ τὸ ἀπονίφασθαι πάντας, ἀπέρχεται ὁ στίχος εἰς τὸ τραπεζάριον.

pimus: deinde os quidem colluimus qui communicavimus, eulogiam tamen non comedimus. Tum sacerdos compositis vasis, venit ad sanctas ianuas, dictaque prece, egreditur cum fratribus ad baptisterium cantans illud: *cum in Iordane baptizareris Domine*; quo dicto, pronuntiatur a diacono oratio collecta: qua finita, incipit sacerdos precem sanctificationis. Post aquas sanctificatas, et post aspersos eisdem fratres, canitur troparium tono obliquo quarto: *vox Dei super aquas clamat dicens*. Stichus primus: *mare vidit, et fugit*. Stichus secundus: *quid est tibi mare, quod fugisti?* Et post ter cantatum hoc troparium, egressi in ecclesiam, canimus troparium tono quarto: *qui amictus es lumine mirabiliter*. Hoc ter dicto, recitatur oratio a sacerdote, atque ita haec divina doxologia desinit. Deinde sic pergit stichologia ad refectorium. Similiter sancta quoque feria quinta post communionem et ablutionem, fit pedum lotio. Et postquam omnes loti fuerint, pergit stichologia ad refectorium.

1) Scilicet propter ieiunium. Alioqui mos erat post communionem gustandi aliquid ex oblatis; itemque os abluendi, auctore etiam divo Chrysostomo. Legatur isagoge liturgica in opp. s. Gregorii PP. ed. ven. T. IX. cap. II. 18. p. 161. Eulogiarum varios usus tradit Martenius Comm. cit. ad reg. S. Ben. cap. 54.

2) Ad hoc vocabulum κοινωῆσαι venit mihi in mentem praeclara Theoriani doctissimi viri ad monachos de diversis rebus epistola, cuius olim fragmentum, de concordia cum Latinis fovenda, edidi in tomo VI. Script. vet. p. 414. ex codice vat. 1481. Nunc autem ex eodem codice recitare placet aliam praedictae epistolae particulam, in qua quaestionem de azymis attingens, splendidum recitat (ex divi Basilii liturgia) fidei Graecorum erga ss. eucharistiam testimonium, quod nostris borealium et occidentaliū regionum heterodoxis prae oculis ponere non incongruum sit.

Περὶ τῆς θείας κοινωνίας.

Τοῖς μὲν τοι βουλομένοις εἰπεῖν περὶ τῆς θείας κοινωνίας εἰ ἐξ ἀζύμων ἢ ἐνζύμων ἐν τῷ δείπνῳ ἐγένετο, χρόνου μακροῦ καὶ τελειοτέρου συγγράμματος ἀνάγκη. ἡμῖν δὲ τὰ πολλὰ παρωσαμένοις, τὸ χρησίμον καὶ εἰρηναῖον καὶ εἰρηνεῦσον, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τὸ οἰκονομικώτερον καὶ ἀναγκασιώτερον καὶ τῆς ἀληθείας ἐχόμενον ῥητέον· ὁ θεῖος ἄρτος πρὸ μὲν τοῦ ἁγιασθῆναι, εἴτ' ἀζυμος εἴτ' ἐνζυμος ἦν, ἀδιαφόρως ἄρτος ἐστὶ τε καὶ

De divina communione.

Volentibus dicere, utrum divina communio azymis an non azymis in caena peracta fuerit, longo tempore opus est et pleniore scriptura. Nos itaque multis praetermissis, id tantum dicemus quod utile est et pacificum et paciferum, vel potius quod est magis commodum ac necessarium et veritatis tenacius. Venerabilis ille panis, ante quam sanctificetur, sive azymus sit sive non azymus, aequè

Περὶ ποσότητος ἐνδύματός τε καὶ ὑποδημάτων καὶ καταστάσεως
στρωμνῆς καὶ τῶν τοιούτων.

λη'. Χρὴ Γινώσκειν ὅτι ἕκαστον ἀδελφὸν ὀφείλει ἔχειν ὑποκαμήσα β', ἐπανω-
φόρια β', μαλλωτὸν ἓν, κουκούλλια β', ἐπώμιον μικρὸν εἰς τὸ διακονεῖν, καὶ
ἕτερον τὸ τῆς ἐκκλησίας βαθύτερον, ᾧ νόμος ἔστι κεχρῆσθαι σαββάτῳ ὁψὲ εἰς
τὸ λυχνικὸν, καὶ τῇ κυριακῇ εἰς τὸν ὄρθρον, καὶ πάλιν ὁψὲ εἰς λυχνικὸν, καὶ
πρὸ τοῦ γε εἰς τὴν θείαν λειτουργίαν, ὡσαύτως καὶ ἐν ταῖς δεσποτικαῖς ἐορταῖς·
καὶ ἕτερον ἐπώμιον μαλλωτὸν μέγα· ὑποδήματα δὲ κονδοτζάγγια, καὶ ἕτερα
μακροτζάγγια, καὶ καλίκην· εἰς δὲ τὴν κλίνην ἐχέτω ψίαθον κιλίκην καὶ δύο
μαλλωτάρια 1).

Τέλος.

De quantitate vestimenti, calceamentorum, et de lecti materia, ac similibus.

38. Unusquisque frater habere debet subuculas duas, vestes exteriores duas, villo-
sam unam, cucullas duas, superhumera parva ad ministeria, et aliud latius ad
ecclesiam, quo ex lege utendum est vespere sabbati ad lychnicum, et die dominico
ad matutinum, denique vespere ad lychnicum, et antea ad divinam liturgiam, pa-
riterque in sollempnitatibus Domini. Habeat et aliud villosum superhumera mag-
num. Habeat calceos tum brevioris cothurno tum etiam longioris, et caligas. Item
pro lecto habeat mattam cilicinam, et duas villosas lodices.

FINIS.

λέγεται πρὸς τῶν θείων λογίων, ὡς ὕστερον δεῖξομεν·
μετὰ δὲ τὸ ἀγιασθῆναι, οὔτε ἐνζυμος, οὔτ' ἄζυμος,
ἀλλὰ σῶμα καὶ σὰρξ τοῦ κυρίου ἡμῶν, καὶ οὐκ ἄλλη
αὐτ' ἄλλης· μία γὰρ ἔστι καὶ αὐτὴ ἡ ἐκ τῆς ἀφθόρου
παρθένου καὶ θεοτόκου ὑπὸ τοῦ θεοῦ λόγου ληφθεῖσα,
καὶ ἐν δεξιᾷ τοῦ πατρὸς καθήμενη, καὶ ἡ ὑφ' ἡμῶν
τῶν ὀρθοδόξων μυστικῶς μεταλαμβάνομένη· διὸ καὶ μυ-
στήριον λέγεται ὡς κρύβιον, καὶ τοῖς πολλοῖς οὐ κα-
ταληπτόν· μεταβάλλεται γὰρ τὰ θεῖα δῶρα τῷ ἁγίῳ
πνεύματι εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ· ἡ ἱεροκυφία δη-
λοῖ· σὲ παρακαλοῦμεν, ἅγιε ἁγίῳ, εὐδοξία τῆς σῆς ἀγα-
θότητος, ἔλθεῖν τὸ πνεῦμα σου τὸ πανάγιον ἐφ' ἡμᾶς
καὶ ἐπὶ τὰ προκείμενα δῶρα ταῦτα, καὶ εὐλογῆσαι αὐ-
τὰ καὶ ἀγιάσαι, καὶ ἀναδεῖξαι τὸν μὲν ἄρτον τοῦτον
αὐτὸ τὸ τίμιον σῶμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ· τὸ δὲ ἐν τῷ ποτηρίῳ τούτῳ, αὐ-
τὸ τὸ τίμιον αἷμα τοῦ κυρίου καὶ θεοῦ καὶ σωτῆρος
ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ. Εἰ οὖν τὸ θεῖον (πνεῦμα) μετα-
βάλλει τὰ προκείμενα δῶρα εἰς σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ,
περισσὸν λοιπὸν τὸ φιλονεικεῖν εἰ ἐξ ἄζυμων ἢ ἐνζύμων
ἦν, ἢ λευκοῦ, ἢ ἐρυθροῦ τυχὸν οἴνου· καὶ τοιαύτας
τινάς περιεργείας μωρὰς περὶ τῶν φρικτῶν μυστηρίων διε-
ρευνᾶν.

panis et est et dicitur in divinis scripturis, ut po-
stea demonstrabimus. Post sanctificationem vero ne-
que fermentatus est neque azymus, sed corpus atque
caro Domini nostri; neque haec alia est atque alia,
sed illa una eademque, quae de incorrupta deipara
virgine a Deo Verbo sumpta fuit, quaeque ad patris
dexteram sedet, et a nobis orthodoxis mystice su-
mitur: proptereaque mysterium dicitur, utpote ar-
canum et vulgo haud intellectum. Revera enim divina
munera convertuntur a sancto Spiritu in Christi cor-
pus ac sanguinem. Id quod ab arcana sacra formula
sic demonstratur: te rogamus, sancte sanctorum,
ut beneplacito bonitatis tuae veniat Spiritus san-
ctissimus tuus super nos et super proposita munera
ista, eaque benedicat et sanctificet; ostendatque
panem quidem hunc, ipsum pretiosum corpus do-
mini et Dei ac salvatoris nostri Iesu Christi: quod
autem in hoc calice est, ipsum pretiosum sanguinem
domini et Dei ac salvatoris nostri Iesu Christi.
Si ergo divinus Spiritus proposita munera in cor-
pus et sanguinem Christi convertit, supervacaneum
iam erit contendere utrum id in azymis an potius
in non azymis effectum fuerit, et utrum in albo an
rubro fortasse vino; et stultas huiusmodi curiosi-
tates circa tremenda mysteria scrutari.

Exin citat Theorianus beatum Gregorium dialogorum auctorem (id est Greg. PP.) ἐν τῷ περὶ τῆς θείας
κοινωνίας, ubi eum loqui dicit de vario usu circa azymum et fermentatum in quatuor ecclesiis rom. alex.
antioch. hierosol. Item citat magnum Epiphanium cyprium ἐν τῷ περὶ πίστεως. Denique Tnecitam quen-
dam monachum studitam de azymis scribebentem.

1) De monachorum vestibus earumque nominibus agit Martenius in Comment. ad reg. S. Ben. cap. 55.

De disciplina Monasterii salmuriensis in Gallia ad Ligerim 1).

Suprascriptis famosi apud Graecos Studitarum monasterii regulis divini officii et aliis disciplinae capitibus, comparandus mihi videtur Salmuriensis item celebris Benedictinorum in Gallia monasterii, divini pariter officii ac disciplinae monasticae ordo, quem in vetusto Reginae svecae codice 1001. lego: qui codex ex Gallia Romam venit, ante quam Edmundus Martenius doctum suum de antiquis monachorum ritibus librum scriberet, qui idcirco Salmuriensium institutionum rationem, quantum vidi, non habuit. Atqui hic codex non minimae molis, saeculo circiter duodecimo in membranis scriptus, monumentum est, sive disciplinam monasticam, sive praesertim gallicanam liturgiam spectes, insigne aedepol et notatu dignissimum, editione etiam, ut puto, non indignum. Constat foliis 146, seu paginis 292, densae exactaeque scripturae, nec nisi in calce folii aliquot (pauca ut reor) desiderantur. Incipit autem Latinae ecclesiae more sic.

Dominica prima de adventu Domini. Sabbato ante vespervas ormentur cuncta altaria: iuncus recens in choro et per altaria spargatur 2): textus super altare quot aliis dominicis: cruces duae ad vespervas: capitulum ecce dies veniunt amplius non dicendum est.

Plenissima fit toto codice annuae liturgiae descriptio; est enim instar graeci typici, seu ut nos loquimur, kalendarii perpetui: quare haec quidem codicis pars, quamvis utilissima, nullatenus ad compendium conferri potest; nec quid potius eligerem vel praetermitterem, facile iudicabam. Quamobrem disciplinae potius Benedictinorum monasticae, studitana longe mitioris, excerpta aliquot lectoribus exhibere decrevi.

Cod. f. 21. b. Post vespervas caena carnisprivii (dom. septuag.) fratribus exhibeatur: a saginato omnes usque in pascha abstineant: caseum vero et ova usque dominicam quinquagesimae comedant: a septuagesima usque XL. nullus claustris, sine abbatis seu prioris licentia, saginatum in cibum accipiat, sed cibus eius ut sanis condidatur: infirmi vero, quibus concessum fuerit, saginatum et carnes usque ·IIII· feriam in capite ieiuniorum comedant.

F. 22. b. Dominica quinquagesimae ad mensam loco primi pulmenti, flatones 3) habeant, et ad caenam duo et duo sex ova; et post de caseis crudis ab abbate fratribus tribuatur, ut libuerit.

F. 24. b. In quadragesima dentur eis cum duobus pulmentis herbae crudeae: certis vero diebus pulmenta duo cum solito generali 4): vinum quotidie eleemosynarius bis colligat (pauperibus erogandum.)

F. 27. b. Sententia de observatione quadragesimae legatur in capitulo.—Post haec dicat abbas aliquid admonitionis de continentia quadragesimae breviter, detque licentiam fratribus quatenus prout quisque valuerit cum discretione, iuvante Deo, abstineat se etiam a licitis, augeatque ad paenitendum iuxta vires suas.

F. 41. et seqq. fit accurata descriptio lotionis pedum et eleemosynae ac mensae pauperibus exhibendae feria magna quinta.

F. 37. Si acciderit ut aliquis frater, per negligentiam suam dormiendo, ad nonam non fuerit, eadem hora ante quam exeat de capitulo, abbate vel priore stante et omni con-

Reg. S. Bened.
cap. 43.

1) Salmuriensis monasterii priscam uberem historiam, cum chronico, edidit Martenius in antiquis monum. T. V. col. 1081-1145. Item de eiusdem monasterii fundatione narrationem veterem protulit idem Martenius in thesaur. nov. anecdotorum T. III. col. 843-850.

2) Consuetudinis spargendi iuncum in choro diebus sollempnibus duo recitat exempla Cangium in lex. m. et inf. lat. voc. *iuncus*.

3) *Flatones*, placentae genus. Vide Cangium. De usu ovorum apud Benedictinos Martenius in Comm. p. 530; quem nominatim in quinquagesima negat p. 657.

4) *Generale*, inquit Martenius Comm. p. 444. et 511, appellamus quod singulis in singulis datur scutellis.

ventu, petat veniam suam ille frater, accuset se de negligentia sua; illo iubente quod ei visum fuerit.

F. 46. Prior magister ad abbatis mensam sedebit, et dominus abbas solus vinum karitatis propinabit.

F. 51. b. (Feria magna sexta) Tabula loco tintinnabuli a priore percussa, in refectorium ibunt, ubi pane et aqua tantum reficient herbisque crudis.

F. 83. In natali sancti Sixti post collectam ipsius, fiet commune de martyribus Felicissimo et Agapito. Ad primam autem (lect.) vir clarissimus Sixtus. Hi duo martyres hodie in letania recitentur propter romanae institutionis proprietatem.

F. 87. Festum omnium sanctorum debet celebrari sicut tali convenit sollempnitati: sed de novo statutum est quod octavae celebrentur.

F. 121. et seqq. *Describuntur accurate officia abbatis, prioris, subprioris, sacristae, cantoris, cellarii, armarii id est bibliothecarii (ab armario librorum. Marten. Comm. p. 417.)*

Abbas debet primum et proprium locum in dextro choro habere, orationes terminare, primam antiphonam post hebdomadariam ad nocturnos imponere, benedictionem legentibus dare etc. coronam novitiorum et ipsos novitias benedicere etc. Et notandum, quia quando monachi osculantur abbatem, coram eo genua flectant, et post osculam profunde inclinent. Et sciendum est quod in quocumque loco aliquis monachus domino abbati obviaverit, in eodem loco stare debet versa facie ad abbatem, capite inclinato donec pertranseat dominus abbas: ceteris vero fratribus in transeundo potest inclinare.

Prior in ecclesia de quocumque choro ei placuerit, esse poterit, secundum ordinem conversionis suae. Si abbas praesens non erit, capitulum tenebit, et ad collationem in loco eius sedebit etc. excepto quod locum eius in ecclesia non occupabit etc.

Ad subpriorem pertinet fratres in choro excitare etc. Si abbas et prior defuerint, subprior in capitulo vicem prioris agat, et in refectorio ad nolam sedeat.

Sacrista debet horologium temperare. Qui postquam surrexit, lumen claustrum et ecclesiae clarescere faciat, ostia ecclesiae reseret etc.

Cantor debet stare in dextro choro, et succentor in sinistro, unusquisque in choro suo fratres ad vigilandum et cantandum excitare, negligentias de antiphonis, psalmis, responsoriis, hymnis, versiculisque imponendis unusquisque in suo choro, et in altero, si alter non emendaverit, corrigere etc.

Armarius debet libros in ecclesiam ferre et referre, et fratribus prout oportuerit distribuere etc. De chartis et libris faciendis et custodiendis sollicitè provideat. Post primam dominicam quadragesimae, secunda feria, dum missa in conventu canitur, libros in capitulo debet portare, et ad nutum abbatis fratribus distribuere. Si vero aliquis frater librum, quem anno praeterito accepit, ex integro non legerit, statim veniam suam faciat, dicens mea culpa, et accuset se de negligentia dicens: librum quem accepi in isto capitulo anno praeterito, totum ex integro non legi: et ille qui praesidet capitulo, cunctis audientibus dabit ei paenitentiam. Haec est antiqua consuetudo istius ecclesiae. In vigilia paschae annos Domini, epactas, concurrentes, indictiones, et alias regulas necessarias in charta scribere, et in cereo paschali affigere etc.

Cellarius panem et vinum hora competenti in refectorio ad distribuendum fratribus debet praeparare, et in festis annualibus servire etc. Caveat autem cellarius omnino ne contra voluntatem abbatis aliquid faciat, sed de omnibus eum consulat, et ad consilium eius cuncta distribuatur.

F. 131. b. *Ritus extremae unctionis, qui propter sanctitatem gravitatemque rei totus a nobis recitabitur.* Ad inungendum infirmum. Capitulo finito, processione praeparata ante capitulum, sacerdos indutus alba cum aliis ministris; et sacrista ferens oleum in ordine suo non indutus, et stuppas vel pannum ad detergendum iuncturam: quotiens dicitur per istam sanctam unctionem, pannus vel stuppae mutantur, quas postea in piscina ad hoc deputata

Reg. S. Bened.
cap. 48. cum
Comm. p. 618.

comburat. Et cum pervenerit ad infirmum, finitis psalmis, qui unctionis agit officium, dicat: pax huic domui; et conventus respondeat, amen. Et statim sacerdos subsequatur: Dominus vobiscum, et dicat hanc orationem: introeat, Domine, domum hanc; et ceteras orationes. Quibus finitis, statim sacrista offerat oleum sacerdoti, qui dextro pollice intincto inungat infirmum in septem locis. Cum autem pervenerit ad manus, si sacerdos est, manibus extensis de foris inungat; si non est sacerdos, deintus. Et interim conventus dicat septem psalmos cum gloria patri. Quo peruncto, manibus ablutis in piscina; deferat sacram communionem 1) cum calice offertorio cooperto, praeceuntibus cereis et turibulo, et alius deferat ampullam vinariam ad aspergendos digitos in calice. Cum ad infirmum venerint, conventus petat veniam, et sacerdos dicat ei: ecce, frater, corpus domini nostri Iesu Christi, quod tibi deferimus. Credis hoc esse illud, in quo est salus vita et resurrectio nostra? Ipse respondeat: credo. Et deinde adorata cruce et osculata, moneat eum sacerdos dicere confiteor. Quo dicto, sacerdos cum his qui aderunt dicat, misereatur tui: Et postea subiungat, dominus Iesus Christus: deinde communicet eum dicens: corpus domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam aeternam. Idem quoque fiat quotiens gravi necessitate quis tenetur 2).

F. 132. *Consuetudo in obitu describitur sic.*—Dum aliquis morti penitus propinquaverit, ponatur ad terram super sagum 3), supposito prius cinere in modum crucis, et aliqua matta vel aliquanto straminis. Quo fratre defuncto, percussa crebris ictibus tabula in claustro, ubicumque conventus fuerit, accurrant omnes velociter, dicentes in fide illius: credo in Deum, tam alte ut possit audiri. Abbas ut advenerit, accepta stola incipiat letaniam, et conventus respondeat. Qua dicta, incipiat cantor responsorium: subvenite sancti Dei; et turificet corpus; et aqua benedicta praemissa, finito responsorio dicat abbas pater noster, et collectam, sicut sunt in libro. Postea deferatur mortuus ad lavandum, si necesse fuerit. Provideat autem prior a quibus et quomodo abluatur et involvatur. Interim fratribus a defuncto seorsum ordinatis circa abbatem, prout locus permiserit, dicant officium mortuorum. Quo dicto, et corpore abluto, ponatur in feretro, et cooperiatur pallio; et statim prior percutiat tabulam uno ictu, et sic cant omnes ad corpus etc. Abbas provideat, ne corpus unquam solum remaneat. Sciendum est quod si tabula percussa fuerit, conventu reficiente, omnes accurrant velociter, praeter lectorem et clericum: lector tamen submissa voce potest legere, donec conventus redeat.—Nullus dirigatur in via, ex quo frater mortuus fuerit, usque ad sepulturam, nisi gravis necessitas urgeat, quod ipsum sine abbatis licentia non fiat.

F. 134. b. *Fratres in capitulo cum sederint, inclinent se mutuo.* Veniente vero abbate, assurgant ei omnes, inclinantes tamen et transeunti, eoque sedente sedeant. Sed ille qui iuxta abbatem sessurus est, humiliet se profunde ad pedes ipsius. Et ita faciat in omnibus locis qui iuxta eum sedere voluerit, excepto in ecclesia. Nam nec fratres ibi sibi supplicent, nec ad mensam, sed nec nocturno tempore. Lector vero veniens ante analogium 4), aperiat librum, et inclinet se ad benedictionem etc.

F. 140. b. *De poenis in capitulo infligendis.*—Caveat ille qui tenet capitulum, ne aliquis ab eo verberetur 5), qui super eum proclamavit (qui eum accusavit). Qui autem verberat, non cesset a verberare, usque ad iussionem abbatis. Qui dum quieverit, adiuvet illum fratrem ad induendum; qui indutus et erectus, non se moveat, donec abbas dicat: ite sessum; et tunc inclinaus eat in locum suum. Hoc quoque sciendum est, quod ille qui inferioris gradus est, non debet verberare superiorem, id est diaconus sacerdotem, sed aequalis aequa-

1) Animadvertite morem dandi sacram communionem non ante sed post sancti olei unctionem, quod et in aliis praeis ritualibus legitur.

2) Nimirum olim facilius citiusque, quam nunc, sancti olei sacramentum et divinum viaticum postulabatur atque dabatur, ut tractatores de sacramentis observant.

3) Sagum et matta lectisternii genus apud Martenium Comm. cit. p. 720. 721.

4) Analogium, pulpitum ubi legendarii sive lectionarii libri. Marten. Comm. p. 270.

5) Hanc verberum inter monachos poenam improbabant Studitae ut vidimus p. 119. Legimus tamen inter Benedictinorum antiquas consuetudines apud Mabill. in Analect. (Dacher. T. IV. p. 153. n. IX.)

lem, vel superior inferiorem. Hoc etiam caveatur, ne aliquis extra capitulum loquatur alicui de culpis sive secretis causis quae in capitulo pertractantur.

F. 141. b. Fratres egressi de capitulo, ad orationem ire possunt in ecclesiam non solum tunc, sed et omni tempore lectionis, et ad omnia intervalla: ubi non sedeant, nec legant, vel librum teneant etc. Qui vero in claustrum sederint, religiose se habeant singuli in singulis libris etc. Neque inquietent se invicem fratres in quaestionibus faciendis, nisi de productis et correptis accentibus, et de dictione quam legere ignoraverint etc. Si quis habuerit capitulum in capite cum legerit, taliter habeat, ut possit perpendi si dormiat etc. Dum vero ambulant, humiliter incedant et discooperto capite, supplicantes invicem obviando. Quod si abbati obviaverint, divertant se in partem, supplicantes ei: quae supplicatio ubique fiat extra dormitorium, quotiens abbati vel sibi invicem obviaverint. Si quis aliquo modo fratrem suum scandalizaverit, cum quo loqui non solet, dicat priori; et si prior iusserit, vocato illo, tamdiu ante pedes prostratus iaceat, quo usque ille placatus erigat eum etc.

F. 142. b. Mensae lector dominico die post maiorem missam, inclinans se ante gradum presbyterii, dicat ter: *Domine, labia mea aperies*, totum versum, et accepta benedictione, et facto ante retro 1) eat in refectorium accipere mixtum cum aliis servitoribus. Post horam vero sextam, prior pulset cymbalum in claustrum etc. quo audito, eant ad lavatorium, et ablutis manibus et detergis, intrent refectorium, et venientes ante sedes suas faciant ante et retro, et sic stent donec prior veniat. Si autem prior diu moratus fuerit, assurgant ei. Et prior facto ante retro ante sedem suam, pulset campanam etc. Statim lector petat benedictionem, et interim fratres ingrediantur mensas. Incepta ergo lectione, fratres discooperiant panes, priore tamen hoc faciente prius. Dum autem lector legit, aurem accommodat priori, ut si quando eum emendaverit, intelligere possit. Si intelligit quid emendet, humiliter dicat: si non intelligit, versum reincipiat; et hoc totiens faciat, quotiens priorem propter hoc esgrundire 2) cognoverit. Exhinc nullus exeat de refectorio, nullus etiam incedat comedendo, nullus abluat ibi scyphum, sed liniat qui voluerit: nullus tergat manus vel cultellum ad mappulam 3), nisi prius eum pane terserit. Qui voluerit accipere, cum cultello accipiat. Qui bibit, cum duabus manibus teneat scyphum. Si quis viderit alii deesse quod habere debeat, inquirat a coquo vel a cellario. Qui aliquid apponit, et cui apponitur, invicem sibi inclinent. Cui autem prior aliquid miserit, prius inclinet deferenti; deinde assurgens humiliet se versus priorem. De cibo communi nemo dividat alicui. Quod sicut aliquid superadditum fuerit, nisi pro munitione vel infirmitate ei datum fuerit a cellario, tantum potest dare iuxta sedenti ad dexteram et ad sinistram etc. Refectorio exeant bini et bini euntes, iunioribus scilicet praecedentibus; ita tamen ut prior, vel quilibet conventum tenens solus eos, in medio utriusque chori, sequatur. Si abbas aliquis adfuerit, eat prior in ordine suo cum socio, abbas autem solus. Si duo abbates fuerint, eant simul etc.

F. 144. b. Audito signo in ecclesia ad horas regulares, statim fratres intermittant quaecumque opus habuerint prae manibus: etiam scriptor non perficiat litteram suam, sed imperfectam eam dimittat etc.

F. 145. b. Caveant autem qui de choro egrediuntur, ne plus foris quam duos psalmos morentur, et ne amplius quam duo iuxta se stantes simul exeant. Omnes interesse debent orationibus quae fiunt ante regulares horas, quibus dicitur pater noster, et credo in Deum. Sed nec aliquis excipitur ab illis orationibus, quae fiunt ad utrasque vespas in praecipuis festivitibus. Nullus in lectum ascendat rectus, sed de sponda divertat pedes in ipsum lectum etc.

1) *Ante et retro*, forma corporis inclinandae apud monachos usitata, inquit Cangius, scilicet non dorso arcuato, sed ita ut dorsum sit submissius quam lumbi, et caput submissius quam dorsum.

2) Cangius voc. *esgrinnire* citat hunc ipsum locum, sed ex regula ms. S. Victoris parisiensis. Vaticanus tamen codex nullo modo pertinet ad S. Victoris monasterium, sed ad Salmuriense sancti Florentii, cuius vigilia, festum, et commemoratio, ibidem scribuntur.

3) De mappula Martenius Comm. p. 724.

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ
ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΠΡΕΣΒΥΤΕΡΟΥ ΚΑΙ ΗΓΟΥΜΕΝΟΥ ΤΩΝ ΣΤΟΥΔΙΟΥ
ΠΕΡΙ ΕΞΑΓΟΡΕΥΣΕΩΣ ΚΑΙ ΤΩΝ ΤΑΥΤΗΣ ΔΙΑΛΥΣΕΩΝ
ΚΑΝΟΝΕΣ ΕΚΤΕΘΕΝΤΕΣ ΠΑΡ' ΑΥΤΟΥ.

α'. Περὶ ἐξαγορεύσεως.

Cod. vat. 840.
f. 195. b.

gr. Is. XLIII. 26.

Ps. XXXI. 5.

Ἐξαγόρευσις ἐστὶ λόγων καὶ ἐνθυμήσεων αἰσχυρῶν ἀνήδονος ὑπόμνησις· διά-
λυσις δὲ ἡ τούτων διάκρισις, ἐπὶ ἀγαθὴν ὁδὸν ὁδηγοῦσα τοὺς προσερχομέ-
νους· λέγει γὰρ σὺ πρῶτος τὰς ἀμαρτίας σου ἵνα δικαιωθῇς *· καὶ πάλιν· εἶπα,
ἐξαγορεύσω τὴν κατ' ἐμοῦ ἐπληρομένην μου ἀμαρτίαν τῷ κυρίῳ *· καὶ ἰδοὺ ἀφεί-
λετο πάσας τὰς ἀμαρτίας μου· δύναται γὰρ ἐξομολόγησις, καὶ πῦρ αἰώνιον
ἀποσβέσαι· καὶ γὰρ λογισμοὶ κρυπτόμενοι, τίκτουσι πάθη· ἐξαγορευόμενοι δὲ,
θεοειδεῖς ἀπεργάζονται· γύμνου σὸν μῶλωπα τῷ σῷ ἱατρῷ· εἰπὲ, καὶ μὴ αἰ-
σχυνθῇς· πρόσελθε σὺν τῇ πίστει τῷ σῷ ἡγουμένῳ, ἀπονήρῳ ἀπλότητι, καὶ
ὡς ἐκ θεοῦ στόματος τὰ παρ' αὐτοῦ συμβουλευόμενά σοι δέχου, εἰ καὶ ἐναν-
τία τῷ σῷ σκοπῷ τὰ εἰρημένα τυγχάνουσιν· εἰ καὶ μὴ πάνυ πνευματικοὶ οἱ
ἡγούμενοι καθεστήκασι, μὴ σκανδαλίζου· οὐ γὰρ ἄδικος ὁ Θεός, πίστει καὶ

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS
THEODORI PRESBYTERI ET PRAEPOSITI MONACHORUM STUDII
DE CONFessione ET PRO PECCATIS SATISFACTIONE
CANONES A SUPRADICTO EDITI.

1. De confessione.

Confessio est verborum et cogitationum turpium dolens expositio: satisfactio au-
tem est illorum peccatorum discussio, quae in bonam viam accedentes reducit. *Dic tu
prior peccata tua, ut iustificeris.* Rursusque: *confitebor adversus me peccatum meum
Domino. Et ecce abstulit omnia peccata mea.* Potest enim confessio ignem quoque
aeternum extinguere. Et silentio quidem pressae cogitationes culpas pariunt: quas si
confessi fuerimus divinam pulchritudinem adquirimus. Denuda ulcus tuum medico:
fare, neque erubescas: accede cum fide ad ducem tuum, et cum simplicitate sine
malitia, et tamquam ex ore Dei consilia eius excipe, quamvis haec tuo contraria
proposito sint. Et si forte haud satis spirituales videantur duces tui, ne scanda-
lizeris: non enim iniustus est Deus, ut animas quae se cum fide et sinceritate hu-

1) Nequis forte dubitet de hoc nostri Studitae opusculo, en testis accedit etiam codex arabicus vat. CLXXIV. in catalogo a me impresso p. 316. his verbis. *Constitutiones sancti patris Theodori abbatis monasterii Studii, seu monachorum Studitarum, de paenitentibus qui de peccatis suis occultis confi- tentur, deque confessariis, qui eos de illis interrogant.* Est autem hic libellus instar tot latinorum qui extant tum editi tum manuscripti *de vitiis et de virtutibus.*

ἀκακία ψυχὰς ἑαυτὰς ταπεινώσας, τῇ τοῦ ἡγουμένου συμβουλῇ καὶ κρίσει ἀπατηθῆναι, καὶ ἄλλοι οἱ ἀπατηθέντες τυγχάνωσιν.

β'. Περὶ μνησικάκων ἐντολή.

Ὁ μνησίκακος τῇ τοῦ Ἰακώβ κλίμακι 1) προσελθὼν, τῇ τοῦ κορυφαίου Πέτρου ἐκπεσούσῃ ἀλύσει ἐνδέδεται· καὶ γὰρ μνησικακία, θυμοῦ ἐστὶ κατάληξις, δικαιοσύνης μῖσος· κατὰ μὲν τοὺς τῶν μεγάλων πατέρων κανόνας, ἐν τρισὶν ἔτεσι τῶν ἀγιασμάτων ἀπεχέσθω· κατὰ δὲ τοὺς μοναχοὺς ἐνιαυτὸν ξηροφαγείτω ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς τῶν ἀδελφῶν καταλύσεως, ποιῶν μετανοίας καθ' ἡμέραν μ'.

γ'. Περὶ καταλαλιᾶς.

Οἶμαι ἐκ μίσους καὶ μνησικακίας τὴν καταλαλίαν τίκτεσθαι· καὶ γὰρ καταλαλία ἐστὶν ἀποκῆμα μίσους, βδέλλα ἀγάπης, ἐξαφανίζουσα καὶ ἐκδαπανῶσα αἷμα ψυχῆς· λέγομεν δὲ ὡσαύτως, κατὰ μὲν τοὺς ἑτέρους, ἐνιαυτὸν προσκlausάτω· κατὰ δὲ τοὺς μοναχοὺς, τετράμηνον ξηροφαγείτω, ὅτε οἱ λοιποὶ ἐσθίουσι, μετανοίας ποιῶν καθ' ἡμέραν ἑκατόν· Ὅτι τὸν καταλαλοῦντα λάθρα τοῦ πλησίον αὐτοῦ, τοῦτον ἐξεδίωκον*.

* Ps. C. 5.

δ'. Περὶ πολυλογίας.

Ὁ πολυλογῶν ὑπὸ γλώττης σκοτιζόμενος, ἐξαμηνιαῖον χρόνον ἐν μετανοία πληρούτω· οὕτως γὰρ οἱ κανόνες περὶ τῶν τοιούτων ὀρίζονται· ἐπειδὴ πολυλογία ἐστὶν ἀγνωσίας τεκμήριον, καταλαλιᾶς θύρα, ψεύδους ὑπουργός·

miliant, sinat a ducis consilio et iudicio decipi; utcumque habetes sint ii quibus fraus intenditur.

2. Adversus iniuriarum memores decretum.

Iniuriarum memor ad Iacobi scalam accedens, coryphaei Petri cadente catena illigatur. Quippe iniuriarum memoria, est irae habitaculum, et iustitiae odium. Iuxta quidem magnorum patrum canones, homo eiusmodi triennio a sanctis rebus arceatur. Verum inter monachos anno uno vescatur aridis hora qua fratres ieiunium solvunt, et metanoeas quotidie faciat quadraginta.

3. De obtrectatione.

Arbitror ex odio et iniuriarum memoria obtrectationem gigni. Etenim obtrectatio est odii filia, caritatis hirudo quae animae sanguinem prorsus consumit. Similiter autem dicimus, ex aliorum quidem praescripto hunc uno anno flere: monachum autem quatuor mensibus arido cibo uti debere dum reliqui comedunt; et metanoeas facere quotidie centum. Quia *detrahentem secreto proximo suo, hunc persequabar.*

4. De garrulitate.

Garrulus linguae vitio infectus, sex menses paenitendo expleat: sic enim canones de huiusmodi hominibus decernunt. Quippe garrulitas, est inscitiae indicium, obtrectationis ianua, mendacii ministra. Nos tres mensibus hunc a communione removemus, aridis omnino vescentem hora sexta, et metanoeas quotidie centum quin-

2) De scala Iacobi S. Benedictus reg. cap. VII. plura verba facit, plurima postea Martenius in Comm. Nihil tamen ad hunc Theodori locum: quamquam Benedictus reapse de humilitate agit, heic autem haud scio an superbia innuatur. Videtur ergo potius proverbium quoddam. Sed alii iudicent.

ἡμεῖς δὲ τρίμηνον λέγομεν ἀκοινώνητον εἶναι, ξηροφαλοῦντα ἄκρως ὥρα ἔκτη, μετανοίας ποιοῦντα καθ' ἡμέραν ρκ'. ἐπισφαλές γὰρ λίαν καὶ αὐτοῖς τοῖς δοκοῦσι τὸ πάθος εἶστί.

ε'. Περὶ ψεύδους.

Ὁ ψεύστης ὡς εὐτράπελος λογίζεται καὶ γὰρ ψεῦδος ἐστὶν ἀλάπης ἀφανισμός· ἐπιτοκία δὲ, θεοῦ ἄρνησις· μηδεὶς οὖν τῶν εὐφρονούντων, μικράν τινα τὴν τοῦ ψεύδους ἀμαρτίαν εἶναι νομίσαι καὶ γὰρ αὐτὸ τὸ ἅγιον πνεῦμα προεῖρηκεν· ἀπολεῖς πάντας τοὺς λαλοῦντας τὸ ψεῦδος *· ὀρίζονται δὲ πάντες ὅτι τρίμηνον ἐν μετανοίᾳ διατελείτω· ἡμεῖς δὲ μ' ἡμερῶν ξηροφαγίαν ἄκρως ὥρα ἔκτη, καὶ μετανοίας καθ' ἡμέραν ρν'· καὶ γὰρ φοβερά ὑπὲρ πάσας ἡ ἀμαρτία αὕτη.

ς'. Περὶ ἀκηδιαστοῦ.

Ὁ ἀκηδιαστὴς ὡς ἀπογινώσκων τῆς ἑαυτοῦ σωτηρίας λογίζεται καὶ γὰρ ἀκηδία ἐστὶν ἀσκήσεως μῖσος τοῦ μοναχικοῦ ἐπαγγέλματος, κοσμικῶν μακαρίστρια, θεοῦ διαβλήτωρ, ὡς ἀσπλάγχχνου καὶ ἀφιλανθρώπου, ἀτονία ψαλμωδίας ἐν προσευχαῖς ἀσθενοῦσα· ὀρίζομεν δὲ καὶ ταύτην μ' ἡμέρας μετανοεῖν· ἐβδομάδας τρεῖς οἴνου μὴ μεταλαμβάνειν καὶ ἐλαίου· μετανοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν σν'· ὅτι εἰς βυθὸν ἄδου δύναται κατὰγειν τὸ πάθος τῆς ἀκηδίας.

ζ'. Περὶ γαστριμαργου.

Ὁ γαστρίμαργος ἔοικε τάφῳ γέμοντι σεσηπυῶν σαρκῶν· γαστριμαργία ἐστὶ κοιλίας ὑπόκρισις· κεκορεσμένη γὰρ οὔσα, ἐνδείας ἀναβοᾷ· καὶ πεφορτισμένη, πεινᾷν ἀναγκάζει· γαστριμαργία ἐστίν, ὀφθαλμῶν ἀπάτη· ὀρίζομεν δὲ καὶ

quaginta facientem. Etenim valde lubricum periculosumve ipsis quoque aestimatione dignis hominibus hoc vitium est.

5. De mendacio.

Mendax quasi lepidus homo existimatur. Atqui mendacium caritatis destructio est; periurium autem, Dei negatio. Nemo itaque, si modo sapiat, leve credat esse peccatum mendacium. Nam ipse Spiritus sanctus iam dixit: *perdes omnes qui loquuntur mendacium*. Cuncti autem mendaci homini trimestrem paenitentiam decernunt. Nos tamen quadraginta dierum aridum omnino victum hora sexta huic imperamus, et metanoecas quotidianas centum quinquaginta. Etenim timendum est praeter ceteris hoc peccatum.

6. De acidioso.

Acidiosus quasi de sua salute desperans reputatur. Etenim acidia est monasticae regulae observandae odium, mundanarum rerum admiratio. Acidiosus Deum accusat, quasi immisericordem et hominum osorem; ad psalmodiam precesque torpet. Vitio huic decernimus quadraginta dierum paenitentiam; et ut per tres hebdomadas vino et oleo acidiosus non utatur, quotidie faciens metanoecas ducentas quinquaginta. Namque in profundum inferni potest deducere acidiae vitium.

7. De guloso.

Gulosus similis est sepulcro putrescentibus carnibus pleno. Gulositas est ventris hypocrisis, qui cum sit satur, nihilominus se egere clamat; et gravatus, esurire

ταύτην ἐν τριάκοντα ἡμέραις προσκλαίειν· ἐβδομάδα μίαν ξηροφαγεῖν ὥρα ἐννάτῃ· ποιεῖν μετάνοίας καθ' ἡμέραν π'· ὅτι τῷ αἰωνίῳ πυρὶ παραπέμπει τοὺς πειθομένους αὐτῇ.

η'. Περὶ φιλαργύρου.

Ὁ φιλάργυρος νοσεῖ νόσον ἀνίατον, δαπανῶσαν τὸν ἐντὸς ἀνθρώπων· φιλαργυρία ἐστίν, εἰδώλων προσκύνησις, ἀπιστίας θυγάτηρ, ἀσθενειῶν προσφατίστρια, ἐκούσιος παραβάτης· ὀρίζομεν δὲ καὶ ταύτην, τετράμηνον ἐν μετάνοιά εἶναι, ἡμέρας μ' ξηροφαγεῖν ὥρα θ', μετάνοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν ν'· ὡς τοῦ πάθους ἐκκαίοντος τὴν ψυχὴν.

θ'. Περὶ ἀναισθήτου.

Ὁ ἀναισθητος ἔοικε λίθῳ ὀξυγώνῳ, κρούοντι καὶ μὴ διαλυομένῳ· ἀναισθησία ἐστὶ νέκρωσις μελῶν, δαιμονιώντων ἀδελφῇ, μεθύοντων ὁμόνοια· ὀρίζομεν δὲ καὶ ταύτην, διμνηαῖον προσκλαίειν χρόνον, ἡμέρας κ' ἐλαίου καὶ μόνου μεταλαμβάνειν, τῶν δὲ λοιπῶν ἀπέχεσθαι, ποιεῖν μετάνοίας καθ' ἡμέραν ρ'· καὶ γὰρ ὁ ἀναισθητος δύναται βαλεῖν τὸν ἀδελφὸν εἰς βάραθρον.

ί'. Περὶ κενოდόξου.

Ὁ κενόδοξος ὡς ὑπερήφανος καταλογίζεται· καὶ γὰρ κενοδοξία ἐστὶ, κατὰ μὲν τὸ εἶδος φύσεως· ἐναλλαγὴ, καὶ ἡθῶν διαστροφὴ, καὶ παρατήρησις μέμψεων, ὑπερηφανίας τρίβολος ἐργασία· ὀρίζομεν δὲ καὶ ταύτην ἐν λ' ἡμέραις προσκλαίειν, ἐβδομάδας δύο ἄκρως ξηροφαγεῖν ὥρα θ', μετάνοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν ρμ', ὡς δαίμονος αἵτιον τὸ πάθος καὶ πρόξενον.

cogit. Gulositas est oculorum deceptio. Decernimus huic quoque vitio triginta dierum luctum; et unius hebdomadae aridum victum hora nona; nec non quotidianas metanoeas octoginta. Quippe gulositas sibi deditos aeterno igni transmittit.

8. De avaro.

Avarus insanabili morbo laborat, qui interiorem hominem exedit. Avaritia est idolorum servitus, infidelitatis filia, infirmitatum praetextus, voluntaria apostasia. Huic item decernimus quadrimestrem paenitentiam, quadraginta dierum aridum victum hora nona, et quotidianas metanoeas quinquaginta; cum sit vitium animam consumens.

9. De torpido.

Torpidus assimilatur lapidi acutis angulis praedito, qui percutit, neque tamen ipse frangitur. Torpedo, mortificatio membrorum est, furiosorum germanitas, ebriorum concordia. Decernimus huic etiam vitio bimestrem fletum, et per dies viginti unius olei usum, abstinentiam a ceteris, et quotidianas metanoeas centum. Utique torpidus fratrem suum in barathrum conicere potest.

10. De inanis gloriae cupido.

Inanis gloriae cupidus superbi instar habetur. Namque inanis gloriae cupiditas, specie quidem naturae est immutatio, morum perversio, vituperationum captatio, superbiae senticosa operatio. Huic quoque decernimus triginta dierum fletum, duabus hebdomadis aridum prorsus victum hora nona, et metanoeas quotidianas centum quadraginta. Namque hoc vitium causam daemoni suppeditat et hospitium.

ια'. Περὶ δειλοῦ (λείπει).

ιβ'. Περὶ ὑπερηφάνου.

Ὁ ὑπερήφανος ὁμοίός ἐστι τῷ διαβόλῳ τῷ κατὰ Θεοῦ τραχηλίσαντι· καὶ γὰρ ὑπερηφανία ἐστὶ Θεοῦ ἄρνησις, δαιμόνων εὐρημα, ἐξουδένωσις ἀνθρώπων, κατακρίσεως μήτηρ, θυμοῦ πηγὴ, ὑποκρίσεως ῥίζα· ὀρίζομεν καὶ ταύτην ἐν ἑξ̄ μηνσὶ προσκλαίειν τῇ ἁγίᾳ ἐκκλησίᾳ· ἐβδομάδας δ' ἑξοφαγεῖν ἄκρως ὥρα ἐννάτῃ· καὶ ἡμέραν μετανοίας ρό'.

ιγ'. Περὶ βλασφήμου.

Ὁ βλάσφημος τῇ τοῦ Κάϊν μερίδι καταλογίζεται· χαλεπὴ γὰρ ἡ ῥίζα τῆς σατανικῆς ὑπερηφανίας, ἀδελφοί· διὸ ἀναγκαῖον αὐτὴν εἰς μέσον ἀχθῆναι· οὐ γὰρ τῶν τυχόντων, ἀλλὰ γε πολλῷ μᾶλλον χαλεπώτερος ὁ ἐχθρὸς πάντων· καθίσταται· ὀρίζομεν δὲ προσκλαίειν μέχρι κατορθώσεως τοῦ πάθους, ἀκοινώνητον εἶναι, ἑξοφαγεῖν ἡλίου δυσμαῖς, μετανοίας ποιεῖν καὶ ἡμέραν τ', μέχρις ἂν ἀποστῇ τῆς ἀθεμίτου βλασφημίας.

ιδ'. Περὶ θυμώδους.

Ὁ θυμώδης ἔοικε δαιμονιῶντι· θυμὸς γάρ ἐστιν ἑταιρία δαιμόνων· ἀνὴρ θυμώδης, οὐκ εὐσχήμων *· ὁ θυμὸς ἔστω σοι κατὰ μόνου τοῦ ὄφους, δι' ὃν ἐξέπεσας· ὀρίζομεν δὲ μ' ἡμέρας προσκλαίειν, ἐβδομάδα τυροῦ καὶ ὠοῦ καὶ οἴνου καὶ ἐλαίου ἀπέχεσθαι, μετανοίας ποιεῖν καὶ ἡμέραν ρ'· καὶ γὰρ ῥοπή τοῦ θυμοῦ αὐτοῦ, πτώσις αὐτῷ ἐστι *· καὶ ὄργῃ ἀπόλλυσι καὶ φρονίμους.

11. De timido (*deest in cod.*)

12. De superbo.

Superbus similis diabolo est, qui Deo restitit. Nam superbia negatio Dei est, daemonum inventio, hominum ruina, damnationis mater, irae fons, hypocriseos radix. Huic item decernimus semestrem fletum in sancta ecclesia, quatuor hebdomadis aridorum strictum usum hora nona, et quotidianas metanoas septuaginta supra centum.

13. De blasphemio.

Blasphemus in Caini partibus reputatur. Dira est enim, fratres, satanicae superbiae radix: quamobrem eam in apertum producere necesse est: quandoquidem haud vulgaris est hostis, sed omnium asperrimus. Decernimus hominem eiusmodi in fletu versari quoad hic morbus sanetur, extra communionem esse, aridis vesci sub solis occasu, et quotidianas facere metanoas trecentas, donec ab impia blasphemia recedat.

14. De iracundo.

Iracundus similis est daemonium habenti; namque ira daemoniorum sodalitas est. *Vir iracundus non est decorus.* Ira tibi sit adversus serpentem tantummodo cuius causa cecidisti. Decernimus quadraginta dierum fletum, et una hebdomada a caseo, ovis, vino, oleoque abstinere, et metanoas centum quotidie facere. *Etenim impetus irae eius, ruina ipsius est. Et ira perdit etiam prudentes.*

ιδ'. Περὶ ὀργίλου.

Ὁ ὀργιζόμενος ὅμοιος τοῖς τοῦ Ἰωσήφ ἀδελφοῖς καθίστηκεν· ὀργὴ γάρ ἐστι φρονήσεως διαρπαγὴ, καὶ καταστάσεως ἀδελφῶν ἐκτρεπὸσύνη, καὶ ἡτρωμένη μορφὴ κράσεως· ὀρίζομεν δὲ τὸν ὀργίλον μῆνας δύο προσκλαίειν, μὴ ἡμέρας ξηροφαγεῖν ὥρα ἐννάτη, μετανοίας ποιεῖν σ' τὸν γὰρ ὀργιζόμενον τῷ ἀδελφῷ αὐτοῦ ὁ κύριος ἔφησεν ἔνοχον εἶναι τῆς κολάσεως *· ὅθεν καὶ τὸ πτώμα φοβερόν ἐστιν.

* Matth. V. 22.

ις'. Περὶ λύπης.

Ὁ τῇ λύπῃ βεβουθισμένος ἔοικεν ἀνδρὶ κλυδωνιζομένῳ ἐν τῷ πελάγει· λύπη γάρ ἐστι ψυχῆς ξηρότης· ἀνδρὸς γὰρ λυπεροῦ ξηραίνεται ὅστ' α *· καὶ μακρὰν ποίησον ἀπὸ σοῦ λύπην *· ὀρίζομεν δὲ τὸν ποιοῦτον προσκλαίειν ἰῶ· θυσιαστηρίῳ εὐχαῖς ἀδιάλειπτον· ποιεῖν καδ' ἡμέραν μετανοίας σν', τὸ κύριον ἐλέησον φ'· δύναται γὰρ λύπη εἰς βλασφημίαν ῥίψαι.

* Prov. xv. XVII 22. gr.

* Eccl. XXX. 23.

ιζ'. Περὶ φονέως.

Ὁ φονεὺς κατὰ μὲν τὸν νόμον ἀποθνήσκειτω· ὁ δὲ ἅγιος Βασίλειος ιε' ἔτη ὥρισεν αὐτὸν προσκλαίειν, ξηροφαγεῖν ἄκρως ὥρα ἐννάτη, καὶ ἀκοινώνητον εἶναι· ἡμεῖς δὲ Τριετῇ χρόνόν Τὸν κανόνα Τοῦτον ὀρίζομεν, ἐὰν μετανοῇ, καὶ ὁ μὲν ὁ μὲν ὁ μὲν αὐτοῦ φαίνεται· ἐὰν δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε' ἐκτελείτω ἔτη, κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον.

ιη'. Περὶ μοιχοῦ.

Ὁ μοιχὸς ὅμοιος τῷ φονεῖ· ὁ γὰρ τῇ τοῦ πλησίον γυναικὶ ἐπιβουλεύων, μάχαιραν δίστομον κινεῖ, καὶ χωρισμὸν ἀποτελεῖ. Καὶ ὁ μὲν ἅγιος Βασί-

15. De eo qui facile irascitur.

Qui irascitur similis est Iosephi fratribus. Est enim ira intellectus direptio, tranquillitatis fratrum status eversio, et saevae quaedam compaginis forma. Decernimus prono ad iram bimestrem fletum, et quadraginta diebus arido cibo uti hora nona, et metanoeas facere ducentas. Namque irascentem fratri suo Dominus reum poenae agit. Quare culpa formidabilis est.

16. De tristitia.

Tristitia demersus similis est homini qui in mari tempestatem patitur. Tristitia est animae ariditas: *vir enim tristis exsiccantur ossa*. Et *tristitiam longe repelle a te*. Decernimus hominem huiusmodi incessantibus precibus apud altare flere, quotidie metanoeas centum quinquaginta facere, et quingenties dicere: *Domine miserere*. Nam tristitia potest ad blasphemiam impellere.

17. De homicida.

Homicida, legis quidem praescripto moriatur. Sed sanctus Basilius huic annorum quindecim fletum constituit, et aridis districto vesci hora nona, et extra communionem manere. Nos ad triennium canonem hunc redigimus, siquidem paenituerit, et afflictio eius appareat. Quod si poenam hanc neglexerit, quindecim annis luat, prout magnus vult Basilius.

18. De adultero.

Adulter homicidae similis est. Nam qui proximi sui uxori insidiatur, gladium accipitem movet, et discidium inducit. Sanctus quidem Basilius constituit, hunc annis

λειος (ὥρισεν) ἔτη ιε' ξηροφαγοῦντα ἄκρως ὥρα ἑννάτῃ· ἡμεῖς δὲ τοῦ πάθους ἐκκοπτομένου, διετῇ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι, ξηροφαγοῦντα ἄκρως, μετανοίας καθ' ἡμέραν διακοσίας.

ιθ'. Περὶ πόρνου.

Ὁ πόρνος ἐξ ἔτη ἀκοινώνητος, ξηροφαγῶν ὥρα ἑννάτῃ, μετανοίας ρ ν' εἰ δὲ ἀμελῇ, τῷ μεγάλῳ ἐπιτιμῶ τοῦ ἁγίου Βασιλείου καταδικάζεσθω.

κ'. Περὶ ἀρσενοκοίτου.

Ὁ τὴν ἀσχημοσύνην ἐν τοῖς ἄρρεσιν ἐπιδεικνύμενος, ὁ μὲν ἅγιος Βασίλειος ιε' ἔτη ὥρισεν ἀκοινώνητον νηστεύοντα καὶ προσκλαίοντα· ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ μετὰ πληροφορίας, διετῇ χρόνον ἀκοινώνητον, ξηροφαγοῦντα ὥρα ἑννάτῃ, μετανοίας σ' εἰ δὲ ἀμελῇ, τὰ δεκαπέντε ἔτη ἐκτελείτω τὸ ἐπιτίμιον.

κά'. Περὶ κτηνοβάτου.

Ὁ ἐν ἀλόγοις τὴν ἀσχημοσύνην ποιούμενος, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ιε' ἔτη ἀκοινώνητος ἔσται· ἡμεῖς δὲ ἐὰν τοῦ κακοῦ ἀποστῇ, διετῇ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι ὀρίζομεν, ξηροφαγοῦντα ὥρα ἑννάτῃ, μετανοίας σ' εἰ δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε' ἔτη φυλαττέτω.

κβ'. Περὶ ἀδελφομιξίας ἢτοι αἰμομιξίας.

Ὁ εἰς ἀδελφὴν ἰδίαν ἐμπίπτων, ιε' ἔτη ἀκοινώνητος κατὰ τὸν μέγαν Βασίλειον· καθ' ἡμᾶς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ, τριετῇ χρόνον ἐπιτιμάσθω, ξηροφαγῶν ὥρα ἑννάτῃ, μετανοίας σ' ἐὰν δὲ ἀμελῇ, τὰ ιε' ἔτη ἐκτελείτω.

quindecim arido districte cibo uti, hora nona. Nos vero, si vitium abruptum fuerit, biennii excommunicationem decernimus, cum arido omnino cibo, et metanoëis quotidianis ducentis.

19. De fornicatore.

Fornicator sex annis extra communionem sit, cibo arido vescens hora nona, cum metanoëis centum quinquaginta. Quod si neglexerit, grandiori poenae sancti Basilii sit obnoxius.

20. De masculorum concubitore.

Qui turpitudinem cum masculis commiserit, hunc sanctus Basilius quindecim annis extra communionem esse decrevit ieiunantem ac flentem. Nos tamen, si quidem a peccato se recessisse credibiliter demonstret, biennio tantum extra communionem eum esse, arido cibo utentem hora nona, iubemus. Quod si poenam hanc neglexerit, quindecim annorum poenam sustineat.

21. De coëunte cum bestia.

Qui cum bestiis rem turpem habuerit, iuxta sanctum Basilium quindecim annis extra communionem erit. Nos tamen si a flagitio cessaverit, biennii excommunicationem ei inferimus, cum arido cibo hora nona, et cum metanoëis ducentis. Quod si neglexerit, quindecim annorum poenam expleat.

22. De incestu.

Qui in sororem propriam lapsus fuerit, quindecim annis communionem careat, prout vult magnus Basilius. Nos tamen, si posthinc flagitio abstinuerit, triennalem poenam decernimus aridi cibi hora nona, cum ducentis metanoëis.

κγ'. Περὶ νύμφης οἰκείας αἰμομιξίας.

Ὁ εἰς νύμφην ἐμπύπτων, ἰα' ἔτη κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ἀκοινώνητος ἐστίν· ἡμεῖς δὲ ἐὰν ἀποστῇ τοῦ κακοῦ, διετῇ χρόνον ἀκοινώνητον εἶναι προστάσσομεν, ξηροφαγεῖν ὥρα ἐννάτῃ, μετάνοίας ποιοῦντα τ'. εἰ δὲ ἀμελῇ τούτου τοῦ κανόνος, καὶ ἐπιμένῃ τῇ κακίᾳ, τὰ ἰα' ἔτη ἐκτελείτω τὸ ἐπιτίμιον.

κδ'. Περὶ κλέπτου.

Ὁ κλέπτης, εἰ μὲν ἐξαγγελίῃ, φησὶν ὁ ἅγιος Βασίλειος, δύο μόνας ἐβδομάδας ἐπιτιμάσθω· εἰ δὲ παρ' ἄλλου ἐλεγχθῇ, διετῇ χρόνον· ἡμεῖς δὲ μὴ ἡμέρας ὀρίζομεν, ξηροφαγεῖν ὥρα θ', καὶ μετάνοίας ποιεῖν ρ', ἐκκοπτομένου δηλονότι τοῦ πάθους.

κε'. Περὶ τυμβωρύχου.

Ὁ Τυμβώριχος, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ἰε' ἔτη ἀκοινώνητος ἐσται· ἡμεῖς δὲ τοῦ πάθους ἐκκοπτομένου, ἐνιαυτὸν ἀκοινώνητον εἶναι ὀρίζομεν, ξηροφαγεῖν ὥρα θ', ποιοῦντα μετάνοίας σ'.

κς'. Περὶ γοητείας καὶ φαρμακείας.

Ὁ γοητεῖαν καὶ φαρμακείαν ἐξαγορεύων, κατὰ τὸν ἅγιον Βασίλειον ἰε' ἔτη ξηροφαγεῖν ἐσται ὥρα θ'. ἡμεῖς δὲ τριετῇ χρόνον ὀρίζομεν τὸν αὐτὸν κανόνα μετὰ τὸ ἀποσθῆναι τῆς ἀμαρτίας, καὶ μετάνοίας ποιεῖν καθ' ἡμέραν διακοσίας.

κζ'. Περὶ γοητείας καὶ μαντείας.

Τὸν μάντεσι προσερχόμενον, ὁ μὲν μέγας Βασίλειος ἰε' ἔτη ὥρισεν ἀκοινώ-

23. De incestu cum nuru.

Qui in nurum lapsus fuerit, undecim annis ex sancti Basilii sententia extra communionem sit. Nos autem, si flagitium emendaverit, biennio carere communione iubemus, aridis vescentem hora nona, cum metanocis trecentis. Quod si hunc nostrum canonem neglexerit, et in vitio perseveraverit, undecim annis poenam ferat.

24. De fure.

Fur, si ipsemet confessus fuerit, duarum tantum hebdomadarum poenam ferat, inquit sanctus Basilius: quod si ab aliis furti coargutus fuerit, duorum annorum. Nos tamen quadraginta diebus volumus eum aridis vesci hora nona, cum metanocis centum; si certe a vitio cessaverit.

25. De sepulcrorum praedatore.

Sepulcrorum praedator, iuxta divum Basilium, quindecim annis extra communionem futurus est. Nos tamen, vitio emendato, anno uno extra communionem esse decernimus, cum arido cibo hora nona, et metanocis trecentis.

26. De incantamentis et veneficiis seu praestigiis.

Qui incantamenta et veneficia seu praestigias, confitetur, is iuxta sanctum Basilium quindecim annis vescetur cibo arido hora nona. Nos vero eundem canonem ad triennium coarctamus, postquam homo a peccato recesserit, cum metanocis quotidie ducentis.

27. De incantamentis et divinatione.

Ei qui ad vates accesserit, magnus Basilius quindecim annorum excommunica-

νήτον εἶναι· ἡμεῖς δὲ τὸν προλαβόντα κανόνα τὸν περὶ φαρμακειῶν, ἀποστέλλομεν τῆς τοιαύτης ἐργασίας.

κη'. Περὶ ἀγαθοῦ βίου 1).

Εἴ τις βούλοιτο βίον ἀτάραχον καὶ ἀκύνοντα ὁδεῦσαι, λογιζέσθω ἑαυτὸν γῆν καὶ σποδὸν, καὶ εὐχαριστεῖτω ὡς ἄγγελος Θεοῦ· εἰ δὲ συμβῇ καταλαλῆσαι αὐτὸν, ἐβδομάδα μίαν ξηροφαγείτω, μετανοίας ποιῶν πενήτηκοντα, ὡς τοῦ Θεοῦ καταλαλήσας.

Τὰ καθημερινὰ ἐπιτίμια 2) τῶν μοναχῶν ἐκτεθέντα παρὰ τοῦ ὁσιωτάτου πατρὸς ἡμῶν Θεοδώρου.

α'. Περὶ μοναχοῦ ἐσθιόντος κρέα λάθρα, ἐκτὸς ἀσθενείας.

Cod. vat. 840.
f. 200. b.
Rom. XIII. 14. **Ο** κρέα λαθροφαγήσας ἐκτὸς ἀνάγκης καὶ εὐλογίας τοῦ πατρὸς, ὀψάριον ἢ ὠν ἢ τυρὸν μὴ ἐσθιέτω ἡμέρας μ'· Γέγραπται γὰρ * καὶ τῆς σαρκὸς πρόνοιαν μὴ ποιεῖτε εἰς ἐπιθυμίαν 3).

β'. Περὶ τοῦ μὴ ἐξαγγέλλοντος μοναχοῦ δι' ὅλης τῆς ἐβδομάδος 4).

Ὁ μὴ ἐξαγγέλλων τὰς καλὰς ἑαυτὸν πράξεις καὶ λογισμοὺς τῷ πατρὶ διὰ τῶν ἑπτὰ ἡμερῶν τῆς ἐβδομάδος, ἐκ τότε μὴ ἐσθιέτω ἕως οὗ ἐξαγγείλῃ.

tionem decrevit. Nos tamen ei poenam tantum praecedentis nostri canonis de veneficiis aut praestigiis imponimus, si ab huiusmodi opere se retraxerit.

28. De bona vita.

Si quis vult imperturbatam vitam et tranquillam transigere, existimet se esse terram ac cinerem, gratiasque agat quasi angelus Dei. Quod si aliquando obloqui ei contigerit, hebdomada una vescatur aridis, metanoas simul faciens quinquaginta, seu si contra Deum oblocutus fuisset.

Quotidianae monachorum poenae a sanctissimo patre nostro
Theodoro praescriptae.

1. De monacho carnem clam comedente extra infirmitatem.

Qui carnem clam comederit absque necessitate et abbatis benedictione, is obsonium aut ova aut caseum, per dies quadraginta non comedat. Scriptum est enim: *et carnis curam ne feceritis ad concupiscentiam.*

2. De monacho qui tota hebdomada non confessus fuerit.

Qui confessus non fuerit actus suos et cogitationes abbati per septem hebdomadae dies, deinde ne comedat prius quam confiteatur.

1) Huc refer caput praestantissimum benedictinae regulae sextum de bonis operibus seu de bona vita.

2) De Graecorum epitimiis extat L. Allatii non longa epistola ad Ioh. Morinum inter miscellanea Batulii ed. nov. T. III. p. 115.

3) Vides novum, immo alienum, paulini textus propositum a Studita sensum. (Conf. ad Gal. V. 16.) Graeci quidem obiciunt nobis Latinis, quod nostri monachi carnibus vescantur. Marten. Comm. p. 531.

4) Confer constitutiones Studitanas n. 22. Etiam cogitationes monachum abbati suo revelare mandat S. Benedicti regula cap. 4. et 7.

γ'. Περὶ τοῦ λάθρα γευομένου ὁπώρας πρὶν εὐλογηθῆναι παρὰ τοῦ ἱερέως.

Ὁ γευόμενος ἐξ οἷαςδήποτε ὁπώρας πρὶν δέξασθαι εὐλογία ἅπαρά τοῦ πατρὸς, μὴ ἐσθιέτω ἐξ αὐτῆς τὸν χρόνον ἐκεῖνον.

δ'. Περὶ τοῦ ὅτι οὐ χρὴ ἐκτὸς μανδύου ἐργάζεσθαι μοναχόν.

Ὁ ἄνευ τοῦ μανδύου αὐτοῦ ἢ τοῦ κουκουλλίου ἐργαζόμενος τὴν οἰανοῦν ἐργασίαν, ὡς καταφρονητῆς ἐπιτιμάσθω.

ε'. Περὶ τοῦ μὴ πίνειν ὕδωρ μετὰ τὰ ἀπόδειπνα.

Ὁ μετὰ ἀπόδειπνα πίνων ὕδωρ, ἢ συντυγχάνων τινὶ, ποιείτω μετανοίας ρ'.

ς'. Περὶ τοῦ μὴ μεταλαμβάνοντος ἐξ ἀμελείας.

Ὁ ἐκτὸς μ' ἡμερῶν, ἄνευ ἐπιτιμίου, μένων ἀκοινώνητος, λεγέτω τὴν αἰτίαν καὶ εἰ ἐξ ἀμελείας εὐρίσκεται τοῦτο ποιῶν, ἐπιτιμάσθω ἡμέρας μ'.

ζ'. Περὶ προσενέξεως προσφορᾶς ἐν μοναστηρίῳ ὅτι οὐ χρὴ πάλιν αὐτοὺς ἐπιζητεῖν.

Εἴ τις μοναχὸς ἔλθοι εἰς μοναστήριον, καὶ φέρει ἕως κεντηναρίου ὑπόστασιν, εἴτε ἕως φόλεος μιᾶς, οὐκ ἔχει ἐξουσίαν ἐξ αὐτῆς ἕως τριχὸς μιᾶς ἐπιζητεῖν.

η'. Κοσμικὸς ἀσθενῶν ἀποτάξασθαι, καὶ τὸν μοναχικὸν βίον εἰσελθὼν, τὸ ἔνδυμα καὶ (τὰ) τῆς κλίνης αὐτοῦ τῇ ἐκκλησίᾳ μενέτω.

θ'. Ὁ λέγων μοναχὸς λόγους κοσμικοὺς, ἢ ὅτι ἔχω γενεάν ποῦ ποτε, ἀφορίζεσθω 1) ἡμέρας τρεῖς, ξηροφαγῶν, καὶ ποιῶν μετανοίας ν' ἀπὸ γὰρ τῆς

3. De eo qui clam poma gustet ante quam a sacerdote benedicantur.

Qui quodlibet pomum gustaverit ante abbatis benedictionem, ex illis non comedat anno illo.

4. Quod non oporteat sine pallio monachum operari.

Qui sine parvo suo pallio aut cucullo quamlibet operam fecerit, ceu contemptor puniatur.

5. Non esse aquam bibendam post completorium.

Qui post completorium aquam biberit, aut cum aliquo collocutus fuerit, centum faciat metanoetas.

6. De eo qui ex neglectu eucharistiam non participaverit.

Qui ultra quadraginta dies (praeterquam si in poenae persolutione sit positus) ad sacram communionem accedere omiserit, causam rei dicat: et si ex negligentia ita se gessisse comperiatur, poenam quadraginta dierum subeat.

7. Quod oblationem monasterio illatam, nequeant monachi repetere.

Si quis monachus ad monasterium venit, et sive centenarum librarum substantiam, sive unum solidum ferat, non ei potestas est inde aliquid exquirendi, ne capillum quidem.

8. Si homo saecularis in infirmitate abrenunciet, et monachalem vitam suscipiat, vestis eius et lecti stragula maneat ecclesiae.

9. Monachus mundanos sermones eloquens, aut quod prosapiam suam alicubi ha-

1) Quenam haec esset ob leviores culpas excommunicatio, intelligere licet ex cap. 24. regulae S. Benedicti. Si quis frater in levioribus culpis invenitur, mensae participatione privetur. Privati autem men-

- ἡμέρας ἧς τὸ σχῆμα ἔλαβεν, ἀποταξάμενος τοῖς κατὰ σάρκα συγγενέσι τῷ Χριστῷ προσηρμόσθη.
- ι'. Εἴ τις τὸν ἐπιστρέφοντα ἀπὸ ἁμαρτίας οὐ προσδέχεται, ἀλλὰ λυπεῖ αὐτὸν, ἐλύπησε τὸν Χριστὸν εἰπόντα· χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἁμαρτωλῷ μετανοοῦντι.
- ια'. Ἐὰν φιλήσῃ μοναχὸς οἰανδήποτε γυναῖκα, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ'· ἀλλ' οὐδὲ κατ' αὐτὴν τὴν ἡμέραν τῆς ἀναστάσεως τοῦ κυρίου τὴν αὐτοῦ μητέρα ἀσπάσεται 1).
- ιβ'. Ὁ τὸ ἅγιον σχῆμα ἀθετῶν, ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη τρία.
- ιγ'. Ὁ τῇ ἀγίᾳ τεσσαρακοστῇ νηστεύων, καὶ τῇ μεγάλῃ πέμπτῃ λύων λόγῳ διακρίσεως, ἀτιμάζει ὅλην τὴν ἀγίαν μ'.
- ιδ'. Ἐὰν κατὰ ἄγνοιαν πλυθῇ ἀντιμίνσιον 2), οὐ μολύνεται ὁ γὰρ ἀγιασμός ἐν αὐτῇ ἐστὶ· τὸ γὰρ ἱερόν, μισρόν οὐ γίνεται.
- ιε'. Ὁ ἀπὸ λειτουργίας ἱερεὺς ἐμέσας, εἰ μὲν ἀπὸ γαστριμαργίας τοῦτο πέπονθεν, ἡμέρας ξ' πωληρώσει μένων ἀκοινώνητος, νηστεύων καὶ πωληρῶν καὶ ἐκάστην ἡμέραν μετάνοίας χιλίας· εἰ δὲ ἀπὸ βλάβης ἐγένετο, ἡμέρας ζ' ἔξει τὸ ἐπιτίμιον, ποιῶν καὶ μετάνοίας κέ'.
- ισ'. Εἴ τις καταλείψει τὸν κανόνα 3), ξηροφαγίαν ἡμέραν μίαν ποιείτω, καὶ μετάνοίας ρ'.

- beat, separetur ad tres dies, cum cibo arido, et cum metanoeis quinquaginta. Nam ex quo die sacrum schema sumpsit, valedicens cognatis carnalibus, Christo cohaesit.
10. Si quis resipiscentem ex peccato non excipiat, sed eum contristet, is Christum contristat qui dixit: gaudium fit in caelo super uno peccatore paenitentiam agente.
11. Si monachus quamlibet mulierem osculatus fuerit, sit extra communionem diebus quadraginta. Quin adeo ne ipso quidem resurrectionis Domini die matrem propriam ei osculari licebit.
12. Qui sanctam monachi vestem abiecerit, sit extra communionem annis tribus.
13. Qui postquam in sancta quadragesima ieiunaverit, feria magna quinta, distinctionis causa, ieiunium solverit, is totam dehonestat sanctam quadragesimam.
14. Si ignoranter antimensium lotum fuerit, non polluitur; quia in ipso sanctificatio manet; neque res sacra, fit profana.
15. Si quis sacerdos post missam vomuerit, si hoc ob crapulam ei contigit, diebus integris sexaginta sit extra communionem, ieiunans et mille quotidie metanoeas faciens. Sin contra ex aliqua valetudine id passus sit, diebus septem poenae suberit, facietque metanoeas viginti quinque.
16. Si quis canonis defuerit, aridis vescatur uno die, et faciat metanoeas centum.

sae consortio ista erit ratio, ut in oratorio psalmum aut antiphonam non imponat etc. Refectionem cibi, post fratrum refectionem solus accipiat. Ut si verbi gratia, fratres reficiunt sexta hora, ille frater nona, si frater nona, ille vespera. Ita intelliges multas excommunicationes in Studitae epitimiis scriptas.

1) Respicit morem Graecorum osculandi invicem in paschalis diei laetitia, de quo more Allatius tract. de dominicis Graecorum post opus de consensu col. 1450. seq.

2) De antimensio diximus nos in calce praefationis ad S. Nicephorum.

3) Canon est pars officii Graecorum, ut diximus p. 113.

- ιζ'. Εἴ τις ἀπολείψει τοῦ λυχνικοῦ, ἢ τῶν ἀποδείπνων, ἡμέραν μίαν οἶνον μὴ πιέτω, μετανοίας ποιῶν ν'.
- ιη. Ὡς ἐν τῇ ὥρᾳ τῆς δόσεως τῆς εὐλογίας λείπει κατὰ ἀμέλειαν, νηστεύτω ἕως ὅψε', καὶ μετανοίας ποιεῖτω ν'.
- ιβ'. Εἴ τις ἐξέλθοι τοῦ μοναστηρίου χωρὶς τῆς τοῦ ἡγουμένου παραθέσεως, μενέτω ἀκοινώνητος ἐβδομάδα μίαν, μετανοίας ποιῶν μ'.
- κ'. Εἴ τις κτήσεται πρᾶγμα χωρὶς τοῦ ἡγουμένου, μενέτω ἀκοινώνητος ἡμέρας ιε', ξηροφαγῶν ὥρα θ', καὶ μετανοίας ποιῶν ν'.
- κά'. Εἴ τις συνδυάσει μετὰ τινος, ἢ ἀναχωρήσει τοῦ μοναστηρίου κρύφα, μενέτω ἀκοινώνητος ἡμέρας λ', ξηροφαγῶν, καὶ μετανοίας ποιῶν ρ'.
- κβ'. Εἴ τις λαβὼν ἐπιτίμιον παρὰ τοῦ ἡγουμένου μὴ φυλάξει, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα μίαν τῆς ἀδελφότητος, ξηροφαγῶν, καὶ μετανοίας ποιῶν καθημέραν ἑκατόν.
- κγ'. Εἴ τις ἀδελφοῦ ἱμάτιον, ἢ ἄλλό τι παρὰ γνώμην αὐτοῦ φορέσει, ἡμέρας τρεῖς ξηροφαγεῖτω, μετανοίας ποιῶν ἑκατόν.
- κδ'. Εἴ τις εὐρεθῇ τῇ νυκτὶ ἰδιάζων κρύφα μετὰ τινος, ἢ ἀλλάσσω τὸν τόπον τοῦ κοιταρίου, ἢ μένων ἔξω χωρὶς τῆς τοῦ ἡγουμένου γνώμης, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδα, ξηροφαγῶν, μετανοίας ποιῶν ό'.
- κέ'. Τοῦ ἡγουμένου μὴ ἐπιτρέψαντος, εἰάν ἀδελφὸς ἀλλάξῃ τὸ ἐργόχειρον, ἡμέρας μ' ξηροφαγεῖτω, μετανοίας ποιῶν π'.
- κς'. Εἴ τις πρᾶγμα ἑαυτοῦ ἀλλάξει μετὰ τινος, χωρὶς τοῦ ἡγουμένου, ἢ

17. Si quis lychnico non interfuerit aut completorio, vinum una die non bibat, et faciat metanoetas quinquaginta.

18. Si quis hora, qua eulogia datur, negligenter abfuerit, ieiunet usque ad vesperam, cum metanoetis quinquaginta.

19. Si quis monasterio egrediatur, absque praepositi facultate, maneat extra communionem una hebdomada, cum metanoetis quadraginta.

20. Si quis aliquid possederit inscio praeposito, sit extra communionem diebus quindecim, aridis vescens hora nona, cum metanoetis quinquaginta.

21. Si quis cum aliquo conspiraverit, aut clam de monasterio recesserit, sit extra communionem diebus triginta, ciboque arido utens, metanoetas faciat centum.

22. Si quis impositam a praeposito poenam non observaverit, separetur hebdomada una a fratribus, cum cibo arido, et quotidianis metanoetis centum.

23. Si quis fratris alterius vestem, aut quidvis aliud praeter illius voluntatem tulerit, triduo aridis vescatur cum centum metanoetis.

24. Si quis deprehendatur noctu clam versari cum aliquo, aut cubilis locum mutare, aut foris manere, sine praepositi nutu, separetur una hebdomada, aridis utens, cum septuaginta metanoetis.

25. Praeposito non annuente, si quis frater opus suum manuale mutaverit, diebus quadraginta vescatur aridis, cum metanoetis octoginta.

26. Si quis rem suam aliquam cum alio fratre commutaverit, inconsulto prae-
po-

- ἀφ' ἑαυτοῦ κτήσεται, ἢ λάβῃ παρά τινος, ἀφοριζέσθω ἡμέρας ιβ', μετανοίας ποιῶν π'.
- κζ'. Εἴ τις ἔξω τῆς τραπέζης ἐσθίει, τῆς τοῦ ἡγουμένου χωρὶς εὐλογίας, ἢ ἀρρώστιας δίχα, ξηροφαγείτω ἡμέρας τρεῖς, ποιῶν μετανοίας διακοσίας.
- κη'. Εἴ τις μετὰ τὰ ἀπόδειπνα εὐρεθῇ ἐσθίων, ξηροφαγείτω ἐβδομάδα· εἰ δὲ εὐρεθῇ γελῶν, ποιείτω μετανοίας σ'.
- κθ'. Εἴ τις ἐν τῇ τραπέζῃ συντυγχάνει, ἢ γελοιάζει, ἐγειρέσθω εὐθὺς, ποιῶν μετανοίας ρ'.
- λ'. Εἴ τις λυπήσει τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ, καὶ καταφρονήσας μὴ διαλλαγῇ, ἀλλ' ἐπὶ τῷ παροργισμῷ μείνῃ, ἀφοριζέσθω ἐβδομάδας δύο, ξηροφαγῶν, καὶ ποιῶν μετανοίας ν'.
- λα'. Εἴ τις ἐν ἡμέρᾳ τῆς λειτουργίας οὐ μεταλαμβάνει, εἰπάτω τὸ αἷτιον· εἰ δὲ μὴ εἴποι, νηστεύτω ἕως ὁψέ, ποιῶν μετανοίας ν'.
- λβ'. Ὅστις ἐνὶ τῶν ἀδελφῶν προσπαθῶς μετ' αὐτοῦ ψιθυρίζει, ἀφορίζεσθωσαν οἱ δύο, ἕως ἂν ἀποστῶσιν ἀλλήλων, ποιοῦντες ἀνὰ μετανοίας ρ'.
- λγ'. Ὅστις ἀπολείπει εἰς τὴν ἀρχὴν ἐκάστης ψαλμωδίας, χωρὶς διακονίας ἢ προφάσεως ἀναγκαίας, ποιείτω μετανοίας ρ'.
- λδ'. Ὅστις ἐκ ῥάθυμίας λείποι τοῦ κανόνος, ἢ ἀπὸ λύχνικοῦ, ἢ ἄλλης ψαλμωδίας, ξηροφαγείτω ἡμέραν μίαν, ποιῶν μετανοίας ρ'.
- λέ'. Ὅστις κατὰ ἀμέλειαν οὐ καθίσει μετὰ τῶν ἀδελφῶν εἰς τὴν τράπεζαν, νηστεύτω λοιπὸν ἕως ὁψέ.

sito, vel ipse per se acquisiverit, aut ab aliquo acceperit, separetur diebus duodecim, et metanoeas octoginta faciat.

27. Si quis extra mensam comederit, absque praepositi benedictione, vel extra infirmitatem, aridis triduo vescatur, cum metanoeis ducentis.
28. Si quis post completorium comedere deprehendatur, aridis nutriatur una hebdomada. Si autem ridens comperiat, metanoeas faciat ducentas.
29. Si quis in mensa locutus fuerit aut riserit, statim surgens faciat metanoeas centum.
30. Si quis fratri suo molestiam creaverit, et deinde reconciliari neglexerit, sed in simultate permanserit, separetur duabus hebdomadis, aridis vescens, cum metanoeis quinquaginta.
31. Si quis die liturgico eucharistiam non sumat, rei causam dicat. Si non dixerit, ieiunet usque ad vesperam, cum metanoeis quinquaginta.
32. Si quis ex peculiari erga fratrem aliquem affectu, cum eo mussitet, separentur ambo, donec sodalitatem dirimant, faciantque metanoeas centum.
33. Si quis uniuscuiusque psalmodiae initio defuerit, neque ministerio neque causa necessaria impeditus, centum faciat metanoeas.
34. Si quis ob pigritiam canoni non interfuerit, aut lychnico, aut alii psalmodiae parti, aridis vescatur uno die, cum metanoeis centum.
35. Si quis ob socordiam non sederit cum fratribus ad mensam, ieiunet deinde usque ad vesperam.

- λς'. "Οσῖς ἀνευ ἀνάγκης προεγερωθῇ τῆς τραπέζης, τρεῖς ἡμέρας οῖνον μὴ πινέσθω, ποιῶν μετανοίας ρ'.
- λζ'. "Οσῖς ἀργολογεῖ, ἢ εὐτράπελα φθέγγεται 1), οῖνον μὴ πινέτω τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποιῶν μετανοίας μ'.
- λη'. Εἴ τις τῶν παιδευομένων τινὰ διὰ σφάλμα ἐκδικήσει, ξηροφαγείτω ἐβδομάδα μίαν, ποιῶν καθ' ἡμέραν μετανοίας ρ'.
- λθ'. Εἴ τις πολεμεῖται εἰς πορνείαν, ξηροφαγείτω ἡμέρας μ' εἰ δὲ μὴ παύσεται ὁ πόλεμος, ἕως ἀναπαύσεται ξηροφαγείτω, ποιῶν μετανοίας τὸν νυχθήμερον τ'.
- μ'. Εἴ τις χαρίζεται τινὶ τὸ παλαιὸν αὐτοῦ ἱμάτιον, χωρὶς ἐπιτροπῆς τοῦ ἡγουμένου, ξηροφαγείτω ἐβδομάδα μίαν, ποιῶν μετανοίας ζ'.
- μα'. Εἴ τις ἐνυπνιασθῇ εἰς πορνείαν, ἀκοινώνητος ἔσται τὴν ἡμέραν ἐκείνην, ποιῶν μετανοίας μ', λέγων τὸν ν' ψαλμον, καὶ τὸ κύριε ἐλέησον ἑκατόν.
- μβ'. Ὁ μαλακὸς ἡμέρας μ' ἀκοινώνητος ἔστω.
- μγ'. Ὁ ψεύστης ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ'.
- μδ'. Ὁ κατάλαλος ὁμοίως ἡμέρας μ'.
- με'. Ὁ βλάσφημος κατὰ πάντα τρόπον καὶ ὅπως δήποτε, ἄλαλος ἔστω ἡμέρας μ', ποιῶν μετανοίας καθ' ἡμέραν ν'.
- μς'. Ἐὰν θέλων τίς μιαιοφαγήσῃ, ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη ε'· εἰ δὲ ἐκ βίας τοῦτο πάθῃ, ἡμέρας τεσσαράκοντα.

36. Si quis sine necessitate ante alios a mensa surrexerit, triduo vinum non bibat, faciens simul metanoeas centum.
37. Qui otiosa verba aut iocosa effutiverit, vinum ne bibat die illo, sed quadraginta metanoeas faciat.
38. Si quis aliquem, qui ob culpam correctus fuerit, defendat, aridis vescatur una hebdomada, cum metanoeis quotidianis centum.
39. Si quis tentatur ad fornicandum, arida comedat diebus quadraginta. Quod si tentatio non desinat, tamdiu aridis vescatur donec ea quiescat, faciatque diu noctuque metanoeas trecentas.
40. Si quis alicui veterem suam vestem largiatur, sine praepositi licentia, aridis vescatur una hebdomada cum metanoeis sexaginta.
41. Si quis somniet fornicationem, abstineat communione die illo, faciat metanoeas quadraginta, recitetque psalmum quinquagesimum, cum *Domine miserere* centies.
42. Mollis absque communione sit diebus quadraginta.
43. Mendax item diebus quadraginta.
44. Obtrectator similiter diebus quadraginta.
45. Blasphemus quomodolibet et quandolibet, mutus sit diebus quadraginta, cum metanoeis quotidie quinquaginta.
46. Si quis cibus vetitis vescatur, sit extra communionem annis quinque. Quod si coactus hoc fecerit, diebus quadraginta.

1) S. Benedictus reg. cap. VI. *Scurrilitates vel verba otiosa et risum moventia, aeterna clausura in omnibus locis damnamus; et ad talia eloquia discipulum aperire os non permittimus.* Legatur ibi Martenii Commentarius. Eadem porro sententia est S. Basilii Const. cap. XII.

- μζ'. Ἐὰν μοναχὸς μεγαλόσχημος πέσῃ εἰς πάθος, ἔστω ἀκοινώνητος ἕτε εἴ-
 εἰ δὲ μικροσχημος, ἔτη δύο· ὁ αὐτὸς δὲ ὅρος κρατεῖτω καὶ ἐπὶ μοναστριῶν.
 μη'. Ἐὰν μοναχὸς μεθύσῃ, ἐπόρνευσεν, καὶ ἔστω ἀκοινώνητος ἔτη δύο.
 μθ'. Ἐὰν ἐπὶ δήμου γελάσῃ, ἔστω ἀκοινώνητος ἡμέρας μ'.
 ν'. Ἐὰν ἀπὸ γαστριμαργίας ἐμέσῃ, ὁμοίως ἀκοινώνητος ἔστω ἡμέρας μ'.
 να'. Ἐὰν περιπατήσῃ μεγαλόσχημος ἄνευ τοῦ κουκουλλίου αὐτοῦ, ἔστω ἀκοινώ-
 νητος ἡμέρας μ'. οὐκ ἔχει γὰρ ἐξουσίαν τοιοῦτος ἄνευ τῶν συμβόλων τοῦ
 ἁγίου σχήματος ἐργάσασθαι, ἢ κοιμηθῆναι, ἢ περιπατῆσαι ποτε πούποτε.
 νβ'. Ἐὰν ἀντιλογῇσῃται τις τῷ προεστῶτι αὐτοῦ, ἢ τινὶ ἀδελφῷ αὐτοῦ, ἔστω
 ἀκοινώνητος ἡμέρας τεσσαράκοντα.
 νγ'. Ἐὰν μετὰ κοσμικῶν καθίσῃ μοναχὸς εἰς συμπόσιον, ἔστω ἀκοινώνητος
 ἡμέρας μ'.
 νδ'. Ἐὰν μοναχὸς ἢ μοναχὴ τοῦ μοναστηρίου αὐτῶν ἀποδράσωσιν, ἔχουσιν
 ἀκοινωνησίας ἐπιτίμιον ἔτη ιβ'. εἰ δὲ γε κατὰ ψυχὴν βλάπτωνται καὶ ἐξέλ-
 θωσι λαθραίως τῶν μοναστηρίων, δεῖ τούτους εὐρεῖν δόκιμον μοναχόν, καὶ
 ἐκ τῶν πολλῶν ὀλίγα ἀναγγεῖλαι αὐτῷ πρὸς διόρθωσιν τῆς αἰτίας τοῦ
 πράγματος, ἵνα διὰ τῆς συνέσεως τοῦ ἱερέως δυνηθῶσι καταλλαγῆναι τοῖς
 προεστῶσιν αὐτῶν, καὶ ὑποστρέψωσιν εἰς τὰ ἴδια μοναστήρια, διορθουμέ-
 νων τῶν ψυχικῶν σφαλμάτων.
 νε'. Μοναχὸς φαγὼν ἢ πιὼν πρὸ τῆς ἀπολύσεως τῆς συνάξεως, ποιεῖτω ἐν τῇ
 τραπέζῃ μετανοίας ν'.

47. Si monachus magni schematis labatur in luxuriam, sit extra communionem quin-
 quennio: si vero parvi schematis, biennio. Eadem lex de monialibus quoque valeat.
 48. Si monachus ebrius fiat, habeatur ut fornicarius, et sit extra communionem
 biennio.
 49. Si in publico riserit, sit extra communionem diebus quadraginta.
 50. Si ob crapulam vomuerit, sit pariter extra communionem diebus quadraginta.
 51. Si magni schematis monachus sine cucullo suo ambulaverit, sit extra commu-
 nionem diebus quadraginta. Neque enim in eius potestate est, ut sine schematis
 sui insignibus operetur, aut dormiat, aut quodcumque vel quolibet ambulet.
 52. Si quis contradixerit praesidi suo, vel alicui fratri, sit extra communionem die-
 bus quadraginta.
 53. Monachus qui cum saecularibus in convivio sederit, sit extra communionem
 diebus quinquaginta.
 54. Si monachus aut monialis monasterio suo diffugiant, poenam excommunicatio-
 nis duodecennis incurrunt. Si vero vitiata anima clam monasterio se subdixerint,
 opus est ut hi aliquem probatum monachum inveniant, eique pauca ex multis
 significant, quae ad rei emendationem conferant; ut per sacerdotis prudentiam
 reconciliari praesidibus suis possint, et in propria monasteria, sanatis animae
 culpis, reverti.
 55. Monachus qui comederit aut biberit ante finem synaxeos, faciat ad mensam
 metanoetas quinquaginta.

- νς'. Ἐὰν μοναχὸς ἴσταται εἰς σύναξιν τῆς ἐκκλησίας, καὶ εἰς τὸ τέλος οὐχ εὐρεθῇ χωρὶς προστάξεως τοῦ μειζοτέρου, ἢ χωρὶς μεγάλης ἀνάγκης, ποιείτω μετανοίας μ', λεγέτω τὸ κύριε ἐλέησον μ'.
- νζ'. Εἴ τις μοναχὸς φρατρίας ποιεῖ μετὰ ἐτέρων μοναχῶν εἰς οἰονδήποτε πρᾶγμα, ποιείτω μετανοίας ρ', ξηροφαγῶν ἕως ἐσπέρας ἡμέρας δύο.
- νη'. Εἴ τις μοναχὸς ἄζωστος κοιμᾶται εἰς τὴν αὐτοῦ κοίτην, ποιείτω μετανοίας ν'.
- νθ'. Εἴ τις μοναχὸς ἐν βαλανείῳ χρίσμα ποιήσῃ, ποιείτω μετανοίας τ', ὁ δὲ κοσμικὸς ρ' ἔστωσαν δὲ ἀμφοτέροι ἀφωρισμένοι ἐβδομάδα μίαν.
- ξ'. Μοναχὸς ἐν χώρᾳ ἢ κοινοβίῳ ἄνευ τῆς τοῦ ἡγουμένου εὐχῆς κοιμηθεὶς μίαν ἐσπέραν, ἔστω ἰστάμενος νύκτα ὁλόκληρον, ποιῶν μετανοίας ρν'.
- ξα'. Μοναχὸς ἐν συνάξει γελάσας, ποιείτω μετανοίας μ'.
- ξβ'. Μοναχὸς ἢ κοσμικὸς μὴ ὦν ἐπιτετιμημένος, καὶ ἀμελήσας ἡμέρας μ' μὴ κοινωνῆσαι, ἐνιαυτὸν χωριζέσθω τῆς ἐκκλησίας.
- ξγ'. Μοναχὸς μοναστήρια συφθαρεῖς, μετὰ τὸ παύσασθαι αὐτοὺς τῆς ἀμαρτίας, ἐχέτωσαν ἐπιτίμιον ἀκοινωνησίας ἔτη γ'.
- ξδ'. Ἱερεὺς κοσμικὸς ἱερουργήσας, καὶ ἐκ Γαστριμαργίας ἐμέσας τῇ αὐτῇ ἡμέρᾳ, ἐχέτω ἐπιτίμιον ἡμέρας μ' τοῦ μὴ ἱερουργῆσαι.
- ξε'. Εἴ τις ὑπὸ τοῦ διαβόλου πολεμούμενος ἀποσκιρτήσῃ, καὶ πάλιν στραφῇ, ἔχει ἐπιτίμιον χρόνον ἕνα· εἰ δὲ καὶ εἰς τὴν ὥραν τοῦ θανάτου αὐτοῦ μετανοήσῃ, δέχεται αὐτὸν ὁ θεός· ἠλέησε γὰρ αὐτὸν ὁ Χριστὸς εἰπὼν, χαρὰ γίνεται ἐν οὐρανῷ ἐπὶ ἐνὶ ἀμαρτωλῷ μετανοοῦντι.

56. Si quis monachus synaxi in ecclesia assistens, haud usque ad finem ibi reperitur, excepto superioris iussu, aut magna necessitate, faciat metanoeas quadraginta, totiesque dicat *Domine miserere*.
57. Si monachus cum aliis monachis ob quodlibet negotium conspiracy fecerit, centum faciat metanoeas, et biduo vescatur aridis vespere.
58. Si quis monachus discinctus in lecto suo dormierit, metanoeas faciat quinquaginta.
59. Si quis monachus in balneo unctionem fecerit, metanoeas agat trecentas. Saecularis autem, centum. Uterque vero sit extra communionem hebdomada una.
60. Monachus qui in pago vel etiam coenobio, sine praepositi sui benedictione uno vespere dormierit, vigilabit nocte integra faciens metanoeas centum quinquaginta.
61. Monachus qui in synaxi riserit, quadraginta metanoeas faciat.
62. Monachus aut saecularis, qui non sub poena canonica constitutus, per quadraginta dies communionem negligenter omiserit, anno uno separetur ab ecclesia.
63. Monachus qui cum moniali rem habuerit, postquam hi a peccato cessaverint, puniantur triennali excommunicatione.
64. Saecularis sacerdos qui sacrificaverit, et ex crapula die eadem vomuerit, hac poena multetur ut quadraginta diebus sacrificando sit interdictus.
65. Si quis oppugnatus a diabolo praevaticatus fuerit, sed postea resipuerit, anni unius paenitentia multetur. Quod si tamen in ipso mortis articulo paenituerit, recipit eum Deus. Namque ei veniam contulit Christus verbis illis: gaudium est in caelo super uno peccatore paenitentiam agente.

Τοῦ ὁσίου πατρὸς ἡμῶν καὶ ὁμολογητοῦ Θεοδώρου πρεσβυτέρου καὶ ἡγουμένου
τῶν Στουδίου περὶ ἐρωτήσεως καὶ τῶν ταύτης διαλύσεων
κανόνες συλλεγέντες παρ' αὐτοῦ.

Cod. vat. 840.
f. 202, b.

α'. Ἐρωτήσεις. Ἐν τοῖς συνοδικοῖς κανόσι τοῖς θείοις γέγραπται περὶ τῆς μεγάλης πέμπτης, ὅτι οὐ δεῖ ἐν τῇ τεσσαρακοστῇ τῇ ὑστεραίᾳ ἐβδομάδι τὴν τεσσαρακοστὴν ἀτιμάζειν· εἰ οὖν οὕτως ἐστὶ τοῖς θείοις κανόσιν ἐμπεριειλημμένον, πῶς ἡμεῖς καταλύομεν τὴν μεγάλην πέμπτην εἰς ἔλαιον καὶ οἶνον;

Ἀποκρίσις. Πάλαι μὲν ἔκ τινος συνηθείας ἰδιωτικῆς τῇ μεγάλῃ πᾶσι πᾶσι ἔσθιον οἱ ἄνθρωποι τυρὸν καὶ ὠά· ἐλθόντες δὲ ὕστερον οἱ πατέρες, καὶ τοῦτο ἄτοπον διαγινόντες, τὸν κανόνα τοῦτον ἐξέθεντο, οὐ μὴν δὲ περὶ ἐλαίου καὶ οἴνου τοῦτο ἐξελάβοντο· συγκράτησις γὰρ τοῦτο καὶ παραμυθία τῆς ἁγίας κακοπαθείας ἐκ νηστείας τῶν μεταλαμβάνοντων τῶν θείων μυστηρίων.

β'. Ἐρωτ. Ὡσαύτως καὶ περὶ τῆς ἁγίας πεντηκοστῆς γέγραπται μὴ κλίνειν γόνυ, ἢ ὅλως νηστεῖαν ἐργάσασθαι· πῶς οὖν οἱ καθήμενοι ἐν τοῖς αὐτῶν κελίοις οὐ τοῦτο φυλάσσουσιν, ἀλλὰ καὶ νηστεύουσι καὶ γόνυ κλίνουν ὅλην τὴν ἐβδομάδα, ἄνευ σαββάτου δηλονότι καὶ κυριακῆς;

Ἀπόκ. Τὸ κήρυγμα τοῦ εὐαγγελίου κοινὸν πάσῃ τῇ οἰκουμένῃ, καὶ νεωστὶ διδόμενον, καθολικῶς ἐποιεῖτω καὶ τὰ ἐπιτάγματα· καὶ ἐπεὶ ἡ τοῦ Χριστοῦ ἀνάστασις τοῖς πολλοῖς ἠπιστεῖτο, πρὸς πληροφορίαν ταύτης ἐδογματίσθη τουτὶ τὸ δόγμα, διαφορεῦον ὡσανεὶ καὶ διδάσκον, ὅτι ὥσπερ τῇ ἁμαρτίᾳ ἐνεκρώθημεν πεσόντες κάτω, καὶ μὴ δυνάμενοι ἀναστῆναι μὴ φαινομένου Τοῦ ἀνα-

Sancti patris nostri et confessoris Theodori presbyteri et praepositi monachorum Studii
de quibusdam quaestionibus canones ab eo collecti.

1. Interrogatio. In sacris synodorum canonibus scriptum est de magna feria quinta, non oportere in quadragesima, ultima hebdomada, quintae feriae solvere ieiunium, atque ita totam quadragesimam inhonorare. Si ergo in sacris canonibus ita res se habet, cur nos in magna feria quinta oleo utimur atque vino?

Responsio. Olim quidem ex quadam peculiari consuetudine in magna feria quinta homines comedebant caseum et ova. Verum qui postea extiterunt patres, praedictam rem absurdam reputantes, canonem hunc ediderunt; neque tamen de oleo vinoque id intelligebant. Etenim est haec sustentatio et solamen ex summa afflictione ieiunii eorum qui divina mysteria sumunt.

2. Int. Similiter de sancta pentecoste scriptum est, ne genu flectamus neve omnino ieiunemus. Cur ergo qui in suis cellis resident, id non servant, sed et ieiunant, et genu flectunt tota hebdomada, excepto nimirum sabbato ac die dominico?

Resp. Evangelii praedicatio, communis cum esset toti mundo, nuperque facta, generalia tradebat etiam praecepta. Et quia Christi resurrectio a plerisque non credebatur, ob eam suadendam hoc etiam decretum editum fuit, vetans quodammodo ac docens, quod sicuti peccati causa mortui eramus, et humi strati, nec resurgere valentes, nisi appareret is qui nos revocaturus ad vitam erat; sic adveniente po-

στήσοντος, οὕτως ἐλθόντος ἐν ὑστάτοις καιροῖς τοῦ ᾧ ἀπέκειτο * Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, καὶ παθόντος ἀναμαρτήτως διὰ τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν, ἡμεῖς ἀνέστημεν· διὰ τοῦτο πρὸς πίστωσιν τοῦ μυστηρίου ἐτέθη οὕτως ὁ κανὼν, καὶ ἐκράτησε καὶ κρατεῖται· οὐκ ἄρα δὲ ἁμαρτάνουσιν οἱ μοναχοὶ κρυφίως γόνυ κλίνοντες ἐν ταύταις ταῖς ἡμέραις· κατὰκρίτους γὰρ ἑαυτοὺς ποιήσαντες, καὶ οἶονεὶ ἐκουσίως ἐμπεφυλακισμένους, ὀφείλουσιν αἰεὶ βοᾶν πρὸς κύριον, καὶ ἐκζητεῖν διὰ ταπεινώσεως τὴν συμπάθειαν· οὐ γὰρ ἐστὶ μοναχῷ ἐπὶ τῆς γῆς ἐορτή, κατὰ τὸν εἰπόντα.

γ'. Ἐρώτ. Ἐάν τις ἥμαρτε ποσότητί τε καὶ ποιότητι οὐκ ὀλίγα τῶν σωματικῶν ἁμαρτημάτων, εἴτα ἐξωμολογήσατο καὶ ἐδέξατο προσήκοντα φάρμακα τοῖς τοιούτοις ἁμαρτήμασι, καὶ εἰσδάσατο αὐτὰ, πόθεν ἔχει Ἰνῶναι εἰ ταῦτα τὰ προῤῥηθέντα ἁμαρτήματα αὐτῷ ἀφέθισαν, ὥστε πληροφορίαν σχεῖν τῷ λογισμῷ περὶ τῶν τοιούτων ἀγαθῶν;

[Ε]. Ἀποκ. Οὐδέποτε τις εὕρισκεται μετανοῶν καὶ ἐξομολογούμενος, εἰ μὴ πρῶτον βεβαίαν σχῇ ἐλπίδα, ὅτι ἐὰν ἐξομολογήσωμαι καθαρῶς, καὶ καταδέξω τὰ ἐπιτίμια, ἐκ παντὸς γενήσεται μοι ἄφεσις· ἐπεὶ δὲ ἀφορῶμεν οἱ ἄνθρωποι πρὸς τὸ πλῆθος τῶν ἡμετέρων πατισμάτων, καὶ οἶονεὶ ἐν δισταγμῇ τινὶ εὕρισκόμεθα τῆς πολλῆς περὶ ἡμᾶς τοῦ Θεοῦ φιλανθρωπίας, διὰ τοῦτο καταφεύγομεν πρὸς τοὺς ἀναδόχους ἡμῶν, ἐξαιτούμενοι τὴν τελείαν ἄφεσιν διὰ τῆς ἐπιθέσεως τῶν χειρῶν αὐτῶν, ἀντιπροσώπων εἶναι πεπιστωμένων τοῦ αἵροντος τὰς ἁμαρτίας ἡμῶν.

δ'. Ἐρώτ. Ἐάν τις προσπέσῃ διὰ τε λόγου ἀργοῦ, ἢ διὰ κατακρίσεως, ἢ

stremis temporibus, illo cui repositum erat, Christo Deo nostro, et impeccabili pro peccatis nostris patiente, nos resurreximus, ac propterea mysterii huius confirmandi causa, canon iste conditus fuit, qui et vim obtinuit, et utique obtineat. Neque idcirco tamen peccant monachi, privatim his diebus genu flectentes. Nam cum se reos iam constituerint, et quasi carceri voluntario manciperint, semper debent ad Dominum clamare, et humilitate sua misericordiam implorare. Neque enim monacho sollemnitas est in terra, ut quidam dixit.

3. Int. Si quis tum numero tum qualitate non parum peccatis carnalibus semet impiavit; deinde vero de his confessus, congrua culpis eiusmodi remedia accepit sibi adhibuit; quomodo cognoscet praedicta peccata sibi fuisse remissa, ut persuasum habeat tale se bonum esse adsecutum?

Resp. Nemo umquam comperiretur paenitere et confiteri, nisi firmam antea spem haberet, quod si sincere, inquam, confitear et impositam poenam admittam, prorsus mihi remissio fiet. Quia igitur homines multitudinem culparumstrarum consideramus, ideoque de multa erga nos Dei misericordia quasi dubitamus, idcirco ad confessarios nostros confugimus, postulantes plenam per ipsorum manus impositionem remissionem, qui personam tollentis peccata nostra repraesentare creduntur.

4. Int. Si quis peccaverit vel sermone otioso, vel improbando, vel interrogando,

1) Ἀνέδοχοι vulgo dicuntur susceptores in baptismo. Heic tamen intelligendi videntur confessarii.

ἀνακρίσεως, ἢ μωρολογίας, ἢ εὐτραπελίας, ἢ ἄλλως διὰ γλώττης ἀμαρτίας, καὶ ἐπιβῶ καὶ καταγῶ ἑαυτοῦ, τί ὀφείλει ποιῆσαι ἀντισηκοῦν εἰς μέλαιναιαν ἀξίαν καὶ εἰς πληροφορίαν τοῦ ἰδίου λογισμοῦ;

Ἀπόκ. Τοῦτο οὐκ ἔστι νομοκανόνου, ἀλλὰ τῆς μοναχικῆς, καὶ ὡς ἂν εἴποι τις κοινοβιακῆς καταστάσεως ἀκρίβεια, καθημερινὰς ἔχοντα τὰς ἐπιτιμήσεις, ἢ καὶ ἐβδομαδιαίας, καθὼς περιέχει τὰ τοῦ ἁγίου Βασιλείου ἐγκρυφῆ, καὶ τῶν μετὰ ταῦτα ἁγίων πατέρων οἷον τί φημι· ῥαθυμήσας τίς καὶ ἀπονυστάξας ἐκουσίως ἐν τῷ ὄρθρῳ οὐχ εὐρέθη· τοῦτο ἐξομολογησάμενος τῷ πατρὶ αὐτοῦ, ἔλαβεν ἐπιτίμιον ξηροφαγίαν ἄρτου καὶ ὕδατος, καὶ μετανοιῶν ποσότητος τόσων καὶ τόσων κατὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην. Οὕτως νοήσωμεν καὶ τὰ λοιπὰ κατὰ τρόπον παιδεύσεως εὐρισκόμενα πρὸς τοὺς καταδεχομένους.

vel stultiloquio, vel iocosis verbis, vel iactantia, aut alio linguae peccato; et tamen resipiscat et semet condemnet; quid ei agendum est, quod iustae paenitentiae aequipolleat, et animi sui fidem faciat?

Resp. Hoc non pertinet ad nomocanonem; sed est monachalis ac veluti coenobiticae vitae severum officium, quotidianam agere paenitentiam, aut hebdomadariam, sicut est in sancti Basilii secretioribus, et sanctorum deinceps patrum. Verbi gratia, deses aliquis et dormitans sponte, matutino officio non adfuit: quam rem patri suo spiritali confessus, paenitentiae loco accepit aridorum esum, id est panis et aquae, et certum metanoearum numerum illo die faciendarum. Sic etiam reliqua intelligemus, quae emendandi causa sunt excogitata erga illos qui ea excipiunt.

EDITORIS MONITUM.

*D*ixeram superius in adn. p. 77. desiderare me graecum textum panegyricae orationis, quam noster Studita de S. Bartholomaeo apostolo recitaverat. Ecce autem postea in codice prisco vat. 1989. f. 238, qui fuit monasterii Cryptae ferratae, graece demum hanc orationem reperi, quamquam in fine uno folio mutilam: quae quia ob editionis meae complementum omittenda non erat, in huius voluminis calce nunc collocatur. Ediderat olim latine, interprete nimirum Anastasio bibliothecario, Dacherius Spicil. ed. nov. T. II. p. 123, repetiveratque eam Combefisius B. C. T. VII. p. 755. Ego vero hunc ipsum latinum textum in codice lat. vat. 1195. f. 268. legebam, et non sine aliquo fructu conferebam. Sane Anastasium nec graecitatis peritia satis commendat, nec eius latinitas lectores oblectat. Quamobrem textu nunc graeco invento, nova fuit curanda translatio, tum ob dicta Anastasii incommoda, tum etiam quia variantes graeci exemplaris lectiones identidem occurrebant. De nostro autem Studita in praevia epistola sic loquitur honorifico Anastasio. « Si » quaeris quis tanti sermonis habeatur expositor, libenter aperiā. Theodorus videlicet quidam » sacerdos apud Constantinopolim urbem temporibus fuit Adriani et Leonis romanorum pontifi- » cum, vir valde mirabilis, qui cum non solum fidei constantia, verum etiam scientiae gratia et » signorum polleret virtutibus, duorum imperialium insigniumque coenobiorum, Studii scilicet et » Saccudiorum, constitutus est abbas. Qui semper in apostolicae sedis communione persistens, hae- » reticorum naenias, et imperatorum vesaniam, fidei constantiam, etiam tormentis affectus, vir- » tute repressit; nec non et sancti Spiritus gratia plenus opuscula nonnulla composuit, inter quae » et sermonem hunc de B. Bartholomaeo, satis utilem, obscuris dictianibus, graeco edidit fami- » ne, qui graeco vocabulo ἐγκόμιον dicitur, quod latine praeconium, sive laus, exprimitur. » Qui ad latinitatis notitiam fideliter translatus etc. » Voluit ergo fideliter interpretari Anastasius,

sed quam bene ei res successerit, illi agnoscent, qui nunc graecum textum cum eius latinitate conferre voluerint, vel saltem nostras animadversiones legerint. Quod denique obscuritatis accusat Theodorum Anastasius, quamquam partim recte accusat, multo tamen ipse obscurior saepe est et horridior interpres.

Iam quod attinet ad prodigiosam reliquiarum translationem ex Armenia Liparim per Euxini et Aegaei fluctus, ea certe tot mirabilitatis coloribus pingitur, ut fidem aegre possit impetrare; qua super re prudenter scribit Tillemontius memor. T. I. p. 381, nec non in adn. p. 649. Tum et ipse Baronius eadem de re locutus in martyr. ad diem 25. aug. concludit: « sic omnia probet » lector, ut quod bonum est teneat. » Celebris ceteroquin haec narratio est in Graecorum menaeis, historiis, ac panegyricis; non tamen ex uno Studita hausta; etenim ipse Studita altius eam derivavit. Ecce enim historia haec, etsi haud tot phaleris exornata, apud gravem auctorem S. Gregorium turonensem legitur sexti saeculi hominem de mir. martyr. lib. I. cap. 33, cuius verba recitare pretium operae est.

« Bartholomaeum apostolum apud Indiam passum, agonis ipsius narrat historia. Post multum vero annorum spatia de passione eius, cum iterum Christianis persecutio advenisset, et viderent gentiles omnem populum ad eius sepulchrum concurrere, eique deprecationes assidue et incensa deferre, invidia inlecti, abstulerunt corpus eius, et ponentes in sarcophagum plumbeum proiecerunt illud in mare dicentes: quia non seduces amplius populum nostrum. Sed providentia Dei cooperante per secretum operis eius, sarcophagum plumbeum a loco illo aquis subvehentibus sublevatum, delatum est ad insulam, vocabulo Liparis: revelatumque est Christianis ut eum (S. apostolum) colligerent: collectumque ac sepultum, aedificaverunt super eum templum magnum. In quo nunc invocatus, prodesse populis multis virtutibus ac beneficiis manifestat. »

ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ ΗΜΩΝ ΚΑΙ ΟΜΟΛΟΓΗΤΟΥ

ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΤΟΥ ΣΤΟΥΔΙΤΟΥ

ΕΓΚΩΜΙΟΝ ΕΙΣ ΤΟΝ ΕΝΔΟΞΟΝ ΚΑΙ ΑΓΙΟΝ ΑΠΟΣΤΟΛΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥ
ΒΑΡΘΟΛΟΜΑΙΟΝ.

α'. Μέγιστος μὲν ἁγίων, προσθήσω δὲ ὅτι καὶ κλέος, οὐτινοσοῦν τῶν ἁγίων ἔπαινον ἐξυφάνασθαι, καθόσον μείζων ὁ μάρτυς ὀφείλων τοῦ μαρτυρουμένου καθίστασθαι, ἐνδεέστερος ἐστὶν ἐνταῦθα ἅπας τοῦ τὸν μακαρισμὸν διὰ τῆς ἐκβιώσεως ἀνεπίληπτον ἔχοντος 1)· τὸ δὲ καὶ ἀπόστολον ἐπαινεῖσαι, καὶ τοῦτον τῶν ἐπισήμων, πόσης ἂν εἴη τῆς ἐργωδίας, ὥστε τοῦ πνεύματος ἐπαρθεῖναι

Cod. vat. 1989.
f. 238.

SANCTI PATRIS NOSTRI ET CONFESSORIS

THEODORI STUDITAE

LAUDES IN GLORIOSUM ET SANCTUM CHRISTI APOSTOLUM BARTHOLOMAEUM.

1. Magnum quidem certamen, addam etiam et decus, cuiuslibet sancti viri laudes contexere; quia cum maior debeat esse testis illo cui dat testimonium, nunc inferior est quilibet, eo qui beatitudinem propter vitae suae exitum habet omni discrimine expertem. Verum enim vero etiam apostolum laudare, et quidem ex illustribus unum,

1) Mihi aliquantum obscurus videbatur locus. Anastasius (quidquid legerit) difficultate se feliciter expedit scribens: sed maiori devotione martyr quisque debetur attolli, in cuius beatificatione omnis sermo non sufficit. Sic et mox se gerit, quem vide.

ταῖς θεωρίαις, καὶ κροῖσθαι ταῖς μεγαλοφωνίαις; οὐ γὰρ ὁ φθόγγος εἰς πάσαν τὴν γῆν ἐξελήλυθεν, ὥς τῇ τῶν ῥημάτων δυνάμει διάττειν α) τοῖς πέρασιν, δεήσειεν ἂν εἰκότως καὶ ὁ ἔπαινος ἐφ' ἴσης ἐξακουτίζεσθαι καὶ πρὸς ταῦτα τίς ἰκανός; τίς εὐέλπις; τίς εὐσθενής; μὴ γὰρ ὅτι οὐ Πέτρος, οὐδὲ Ἰωάννης, ὁ Θεῖος Βαρθολομαῖος ἤδη μικρολογῆτέος, καὶ οὐ πολλῆς χρήζων τῆς εὐφημίας; μαθητὴν Χριστοῦ ἀκούεις ὅλως, καὶ οὐ φρίττεις τὸν προϊόντα β); μάρτυρα τῆς ἀληθείας ἐννοεῖς ι), καὶ οὐ τέθηπας τὸν ἀδόκμενον; καὶ μὴν εἰ καὶ τῶν πολλῶν εἷς ἦν, ὅμως τῶν Θεοῦ Θεραπόντων προφερέστερος τῶν ἐπαίνων· μὴ ὅτι τῆς Θείας [δυοδεκάδος] ἐστὶν ὁ μεσαίτατος 2), καὶ τῶν φωστήρων τοῦ κόσμου ὁ διαπρύσιος; ἐστὶν γὰρ αὕτη καὶ ἑαυτὴν ἢ δυοκαιδεκάς, ὥσπερ ἐπὶ κιθάρας ἐναρμονίου ἐφάμιλλος, ἴσον καὶ ὅμοιον ἀμφοτέρωθεν τὸν ἦχον τῆς θεολογίας ἀναπέμπουσα· εἰ βούλει δὲ ὥσπερ ἐπὶ ἐνιαυσιαίου κύκλου ἐκάστου μηνὸς ἐφ' ἴσης τὸ χρήσιμον ἐν τῷ παντὶ συνεισφέροντος, καὶ ἰδίᾳ ἑτέρου ἐτέρου ποσότητί τε καὶ ποιότητι ἔχει τὸ διάφορον· οὐκ ὀλιγοστός ἡμῖν ὁ εὐφημούμενος, ἀλλὰ καὶ λίαν ἐπηρμένος τῇ δυνάμει τοῦ πνεύματος· ἔχων τί καὶ ἐν αὐτῇ τῇ ἀπαριθμήσει μυστικὸν θεώρημα 3) κατὰ ἀριθμητικὴν μέθοδον· μόνος γὰρ ὁ ἐξ ἀριθμὸς τῶν ἀπὸ μονάδος τέλειος ἐστὶν ἐν τοῖς ἑαυτοῦ μέρεσιν, συμπληρούμενος ἐκ τῶν αὐτῶν· ἡμίσεως μὲν, τριάδος· τρίτου δὲ, δυάδος· ἑκτοῦ δὲ, μονάδος.

quantī laboris erit, ut possit spiritus attolli contemplationibus, et dignis plaudere vocibus! Nam cuius sonus in universam terram sic exivit, ut verborum vi ad illius fines pervaserit, eius certe necesse est ut laus pariter exaudiatur. Porro eiusmodi operi quis par sit? quis tantum sibi fiduciaē sumat? quis tantum valeat? Etenim num quia nec Petrus nec Iohannes est, idcirco divus Bartholomeus exiliter est celebrandus, et non potius multa laude mactandus? Christi discipulum omnino audis, et procedentem non perhorrescis? Veritatis testem intelligis, et eum qui celebrandus est non admiraris? Et quidem etiamsi unus de multis est, nihilominus inter Dei famulos laudibus excellit. Nonne quia in divino duodenario numero medius est, quasi (sol) inter lumina mundi late splendet? Est enim hic duodenarius numerus, harmonicae citharae similis, utpote qui parem similemque utrimque sonum theologiae emittit. Vel si mavis, sicut in annuo circulo, uniuscuiusque mensis, aequalis est utilitas quae universim confertur, etiamsi propria quantitate et qualitate alter differt ab altero. Non est parvus hic laudatus noster, sed spiritus virtute sublimis; habens quendam etiam in ipsa supputatione mysticum sensum, secundum arithmetica regulam. Solus enim senarius numerus, ex monade in suis partibus perfectus est, quibus ipsis completur, media scilicet sui parte triadem, tertia dyadem, sexta monadem efficiens.

α) Anastasius prave legebat διατάττειν *ordinare*. — β) Anastasius videtur legisse προΐεντα, quia dicit qui misit illum.

1) Cod. gr. vat. εὐποιεῖς. Sed patet Anastasium legisse rectius ἐννοεῖς, quia scribit *sensu capis*.

2) Respicit ordinem quo nominantur apostoli apud Lucam cap. X.

3) Mire Anastasius vocabulum θεωρημα intelligit *Dei verba*. Nam nec voc. *typum* quod sequitur in Anastasio, habet codex vat.

β'. Εἰ δὲ καὶ κατὰ τὴν τῶν πράξεων * ἀριθμοθεσίαν, ἑβδομόν αὐτὸν θείημεν, ἀρχὴ πάλιν ἐστὶν καὶ κορυφὴ τῆς δευτέρας ἑξάδος· ὡς ἐντεῦθεν τεκμαίρεσθαι πρὸς Πέτρον αὐτὸν τὴν ἀναφορὰν ἔχειν, ἐκ μὲν τῆς πρώτης ἑξάδος, ἀναλογούσης τῆς ἀρχῆς τῷ Τέλει 1)· ἐκ δὲ τῆς δευτέρας, ὅτι κορωνὶς τῶν μετ' αὐτὴν ἀριθμουμένων· ἄθρει γὰρ, ἀγαπητέ. Πέτρος μαθητεύει τὰ ἔθνη· ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος μετιχινιάται τὰ ἴσα. Πέτρον ὥραῖοι οἱ πόδες τὰ ἀγαθὰ εὐαγγελιζομένου; ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαίου ἐϊσότερα α), εἰς τὰ μέτρερα θεολογούντος· Πέτρος τερατουργῶν τὰ μεγάλα, ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος θαυματουργῶν τὰ ῥαγδαῖα. Πέτρος ἀνασταυροῦται, ἀλλὰ καὶ Βαρθολομαῖος ἀντίποινα πάσχων καρατομεῖται· ὅσα δρᾷ Πέτρος, τοσαῦτα ἐνεργεῖ Βαρθολομαῖος· ἐφ' ὅσα χωρεῖ μυστήρια ὁ Πέτρος, ἐπὶ τοσαῦτα ἐμβατεύει Βαρθολομαῖος· ἐφ' ἴσης εἰς τὸ τῆς θεολογίας ἀνιησιν ὅρος· ἐφ' ἴσης θεμελιοῖ τὴν ἐκκλησίαν· ἀντίρροπα ἔσχεν τὰ λοιπὰ θεῖα χαρίσματα. Δεῦρο τοῦν μειλισσόμενος, γενοῦ εὐφορος 2) τοῦ λόγου ὃ μάκαρ· τράνωσόν μου τὴν γλῶτταν τοῦ μογγιλάλου· δίδου μοι τὰς ἀφορμὰς τῶν ἐγκωμίων τῆς σῆς μεγαλοσύνης· οὐχ ἵνα αὐτὸς προσλάβοις τί, ἔχων οἰκοῦεν τῶν μακαρισμῶν τὸ πλῆρες, ἀλλ' ἵνα ἀφοσιωθῇ ὁ πόθος τοῦ προστεταχότος 3)· καὶ ἵν' ἐγὼ ὁ πενιχρότατος παῖς σου πατρικῆς εὐχῆς ἀπολαύσαιμι, ἐπαίνῳ τὸν σὸν ἔπαινον συγκροτοῦντος 4)· οὐ γὰρ οἶόν τε ἀμέ-

Acl. cap. 1.

2. Quod si etiam secundum actuum apostolicorum dinumerationem, septimum eum ponamus, principium rursus est et vertex secundae hexadis: atque hinc argumentari licet eum relationem ad Petrum habere: etenim ut in priore hexade, principium relationem habet ad finem; ita in posteriore hexade Bartholomaeus summitas est illorum qui post ipsum numerantur. Et videsis, carissime. Petrus docet gentes, Bartholomaeus pari vestigio graditur. Petri speciosi sunt pedes bona evangelizantis; sed et Bartholomaei pares sunt gressus sublimia de Deo loquentis. Petrus magna prodigia edit, sed et Bartholomaeus miracula grandia patrat. Petrus crucifigitur, sed et Bartholomaeus tormenta paria perpessus, capite minuitur. Quantum Petrus, tantumdem Bartholomaeus operatur. Quot capessit mysteria Petrus, totidem decurrit Bartholomaeus; qui et aequae theologiae montem conscendit, aequae ecclesiae fundamenta iacit; paria denique habuit reliqua etiam Dei charismata. Adesto igitur propitius, orationem suppedita, o beate; expeditam fac linguam meam balbutientis; da mihi magnitudinis tuae collaudandae materiam; non quò tu inde aliquid proficias, habens intrinsecus beatitudinum plenitudinem, sed ut illius qui mihi mandavit desiderium adimpleatur; atque ut ego pauperculus famulus tuus

a) Anastasius aequae iocundi, quasi legerit ἡδύτρερα.

1) Anastasius nitide: *principium reputatur in termino*; quod non displicet. Petri numerus primus refertur ad sextum ultimum.

2) Cod. gr. vat. ἔφορος, sed sequor Anastasium qui interpretatus est *ferax*, ab εὐφορος.

3) Hinc item apparet Theodorum adhuc iuvenem mandato sui hegumeni has conciones panegyricas dixisse. Hic tamen in alia prorsus abit Anastasius: *sed ut quoquomodo declararetur amor circa te divinitus praedestinatus*. Num legebat προτεταχότος?

4) Graecam phrasim hic non satis expedito, vel locus fortasse corruptus est. Sequor igitur Anastasium qui aliter legisse videtur.

τοχον φωτισμοῦ μεμενηκέναι τὸν πρὸς τὰς αὐτὰς τῆς ἡλιακῆς ἀκτίνος ἀνα-
νεύοντα τὰς κόρας.

γ'. Ἄλλος μὲν οὖν ἄλλοθεν τῶν ἀποστόλων διειληφὼς μέρος τῆς οἰκουμένης
ἐν τῷ κηρύγματι τῆς Θεογνωσίας, καὶ πάντες τὸ πᾶν διανειμᾶμενοι, στρατηγοὶ
ὄφθησαν ὡς ἀληθῶς, καὶ τοῦ παμβασιλέως Χριστοῦ καθεστήκασιν ἄρχοντες.
Ps. XLIV 17. “καταστήσεις γὰρ αὐτοὺς ἄρχοντας ἐπὶ πᾶσαν τὴν γῆν*, τὸ Γράμμα προσεγό-
ρευσεν. Τῷ τοίνυν εὐφημουμένῳ κληῖρος καὶ μερίς, ὁ τῆς Ἀρμενίας χῶρος, ὁ ἀπὸ
Εὐιλὰτ μέχρι Γαβαὼθ, ἐν πολλοῖς ἔθνεσιν τε καὶ πόλεσι περιοριζόμενος
τοῦτον τοιγαροῦν, ἀποστέλλοντα τὸν κύριον, ἐκεῖνα δοκῶ μυστικῶς φθέγγε-
σθαι· ἅπιθι ὧ μαθητὰ πρὸς τὸ κήρυγμα, ἔξιθι πρὸς πόλεμον, χώρησον α)
πρὸς κινδύνους· κήδου β) μου τὸ πλάσμα, ὁ οἰκτεῖρας ἐννηθροπίσθην, καὶ ὑπὲρ
οὗ θάνατον εἰλόμην τὸν ἐπονείδιστον· ἐγὼ τὸ πατρικὸν ἔργον τετελείωκα,
πρωτομάρτυς τῆς ἀληθείας γενόμενος· ὑμῶν, τὸ ἐνδέον γ) ἀναπληρῶσαι τῶν ἐμῶν
ὑστηρημάτων, καὶ ὁμοίωσίν μου τελοῦντας· μίμησαί σου τὸν διδάσκαλον·
παραζηλοῦ τοῦ δεσπότου σου τὰ πάθη· αἵμασιν αἷμα κάθες· σαρκὸν δ) σάρκας
προδίδου· πάντα ὅσα ὑπῆνεκα, ἀντιπεπονθὼς, ὑπόδειξον ἐν αὐτῷ ἐναργῆ· τὰ
γνωρίσματα ε) τοῦ ἐμοῦ χαρακτῆρος· ὅπλα σοι ἔστω τὸ φιλάνθρωπον ἐν τοῖς
ἀπανθρώποις f), τὸ ἡμέρον ἐν τοῖς λοιδοροῦσιν, τὸ ἀνεξίκακον ἐν τοῖς κτείνου-
σιν· ὡς πρόβατον ἐν μέσῳ λύκων γινόμενος, ὡς ὀπλίτης τεθηγμένος τῇ εὐ-
ανδρείᾳ. Οὐκ ἠπερίθνησεν ὁ ἀπόστολος, οὐκ εἶπεν πῶς περιέσεται g) ὁ ἀρνὸς τῶν

paternis precibus fruar, in laude celebritatis tuae. Neque enim fieri potest, ut is
expers luminis maneat, qui ad splendores solaris radii oculorum aciem intendat.

3. Itaque apostolorum alius aliam mundi partem sortitus ad praedicandam Dei
notitiam, atque universum inter se partiti, duces reapse apparuerunt, et univer-
salis regis Christi principes sunt constituti: *constitues enim eos principes super
omnem terram*, inquit scriptura. Huic autem laudato nostro sors portioque Ar-
meniaca regio obtigit, ab Evilat usque Gabaoth, multis populis urbibusque di-
stineta. Hunc ergo dum mitteret Dominus, videtur mihi sic mystice allocutus. Per-
ge ad praedicationem, discipule, proficiscere in bellum, vade ad pericula. Con-
sule creaturae meae, quam ego miserans factus sum homo, proque ea mortem
turpissimam subii. Ego imperatum a patre opus consummavi, primus testis verita-
tis factus. Officii vestri est, quod deest supplere; et quae ego reliqua feci, pa-
ri opere complere. Magistrum tuum imitare, domini tui passiones aemulare, san-
guinibus sanguinem retribue, carnibus carnem repende: quantum ego pertuli, tan-
tundem tu patiens, ostende in te ipso perspicua linamenta formae meae. Arma
tibi sint humanitas inter inhumanos, mansuetudo inter conviciatores, patientia in-
ter homicidas, tamquam ovis in medio luporum effectus, miles fortitudine animi
exacutus. Non negavit obedientiam apostolus: non dixit, quomodo superabit lupos
agnus, unus mille, extraneus urbium proceres, domo expers praefectos, reges

a) Praxe Anastasius *capax esto periculorum*, sensu ambiguo verbi *χωρέω* deceptus. — b) Cod. gr. vat. *κῆδομαι*. Sed constat Anastasium legisse *κῆδου*. — c) Anastasius *necessarium*, quasi a *δεόν*. — d) Anast. *cruciatibus*, quasi ab *αἰκισμοῖς*. — e) Anast. *manifestas actiones*, sic intelligens *γνωρίσματα*. — f) Anast. *male sudoribus*. — g) Anast. *nancisci poterit*, non bene intellecto verbo *περίσιμι*.

λύκων, ὁ εἷς τῶν μυριάδων, ὁ ξένος τῶν πολυούχων, ὁ ἀνέστιος τῶν ἡγεμόνων, τῶν βασιλείων ὁ μονοχίτων; ἀλλ' οἷα θεράπων πιστὸς τῷ δεσποτικῷ καταπειθήσας προστάγματι, ἅπεισιν χαίρων, οὐδὲν ἐπιφερόμενος μεθ' ἑαυτοῦ ἢ μόνον τὸ τοῦ Χριστοῦ πολυτίμητον ὄνομα, ἀντὶ παντὸς ὅπλου.

δ'. Τοῖνυν καταλαβὼν τὸ κεκληρωμένον ἔδαφος, ὅσα ἐκεῖσε ἔδρασεν, ὅσα ὑποίσας ἤνεγκεν, ἰστορήσειεν ὁ λόγος, τὰ μὲν κατὰ παράδοσιν ἀρχαιολογίας, τὰ δὲ κατὰ ἀναλογίαν τῶν εὐαγγελικῶν διδαγμάτων· εἰ γὰρ πέλει φῶς τοῦ κόσμου, δῆλον ὅτι τὰ φωτὸς δέδρακεν ἐν τοῖς ἀφωτίστοις· καὶ εἰ ἄλλας τῆς γῆς ὑπάρχει, δῆλον ὅτι ἔθνη ἄλλα ἀλίσας ἐσάρωσεν· καὶ εἰ ἐρῆτης ὠνόμασται, ἀκολούθως Γεωργίαν πνευματικὴν τετέλεκεν· ὁ δὲ κατὰ κοινοῦ εἶρηται, καὶ καθ' ἑνὸς προσώπου λαμβάνειν εὐλογώτατον· οὐκοῦν ὅρα αὐτὸν κατ' ἀλληγορίαν· πῇ μὲν, οὐ γῆν ἀροῦντα ὑπὸ βουσὶν ἔλκουσιν τὸ σιδήριον, ἀλλὰ τῷ τῆς γλώττης ἀρότρῳ λογικὰς ἀρούρας διαλακτίζοντα, τῷ ζεύγει δηλονότι θεωρίας καὶ πράξεως· οὐδὲ σπείροντά τι τῶν ἀπορρύτων καὶ φθειρομένων, ἀλλὰ τὸν τῆς πίστεως λόγον εἰς βάθος καρδιακὸν κατατιθέμενον· πῇ δὲ, φυτουργοῦντα παραδείσους καὶ ἀμπελῶνας κυρίου, τοὺς ἤδη τῇ εἰσδοχῇ τοῦ λόγου πρὸς τὰ κρείττονα τὴν ἐπίδοσιν ποιησαμένους, καὶ ἀπὸ νεογνίας εἰς τὴν κατὰ καιρὸν καρφοφορίαν ἀναδιδομένους· καὶ ποτὲ μὲν ἱατρικῶς διακινούμενον, καὶ καταλλήλως ἀλεξιτήρια προβαλλόμενον, ὅποτέρως ἂν βούλῃ α), τυφλοὺς ὀμματῶντα, λεπροὺς καθαίροντα, πυρετοὺς ἀπελαύνοντα, χωλεύουσιν εὐβαδεῖν παρεχόμενον, κωφεύουσιν τὸ ἀκροατήριον, τὰ τῶν λοιπῶν νοσημάτων πολυήμονα εἶδη, ἅκεσιν ἀφθόροις β) ἀποκαθιστῶντα εἰς τὸ κατὰ φύσιν καὶ μὲν

homo nihil praeter unicum tunicam gestans? sed tamquam fidelis famulus dominico mandato obsequens, discedit laetus, nihil secum ferens, praeter pretiosum Christi nomen, cuiusvis armaturae loco.

4. Igitur ad destinatam sibi regionem delatus, quanta ibi fecerit, quanta pertulerit, dicet oratio nostra, partim ex antiqua traditione, partim secundum evangelicorum mandatorum analogiam. Nam si lux mundi erat, utique lucis opera fecit inter tenebricosos: et si sal terrae, sine dubio irrationales gentes sale condiens, mundavit: et si operarius appellatus fuit, sequitur ut spiritalem agriculturam fecerit. Quod vero communiter dictum fuit, id de singulis etiam personis accipi, aequissimum est. Propterea specta illum sub allegoria, modo terram haud bobus quidem ferrum trahentibus arantem, sed linguae vomere rationalia arva fodientem, iugo scilicet contemplationis simul et actionis: neque serentem caducum aliquid aut corruptibile, sed fidei doctrinam in profunda cordium iacentem. Modo autem hortos vineasque Domini plantantem, quae mox recepta doctrina in melius profecerunt, et ex novellis lapsu temporis ad fructificationem provenerunt. Modo etiam more medici remedia idonea suppeditantem, vel quomodocumque volueris, caecos illuminantem, leprosos mundantem, febres depellentem, facilem claudis gressum caecos tribuentem, surdis auditum, varia demum morborum genera sanitatibus incor-

α) Anastasius aliud legebat, quia scribit duplici sanitate, quas ἀμφοτέρους. — β) Anastasius: *verum eundem nosse velis.*

τοι ποιμαντικὴν ἔξιν ἀναλαμβάνοντα, καὶ ποιμένα θεῷ καταρτίζοντα α), καθι-
 γούμενον, ἀνακαλούμενον, ἐπιμελούμενον, προπολεμοῦντα, ἀποσοβοῦντα θήρας
 αἰρέσεων, δαιμόνων τὲ φάλαγγας· ὅσα τὲ ἐν μέσῳ ἀρδεῦσαι ἀεννάως, χειρα-
 ῳτῆσαι β) αὐξουμένους τῇ κατὰ Χριστὸν ἡλικίᾳ, ἀκάνθας νοητὰς ἐκτίλαι, ὕλας
 ἀσεβείας ἐμπρῆσαι γ), χάρακας δογματικὸς ὑπερεῖσαι δ), φραγμοὺς διδακτικὸς
 περιθέσθαι, εἴ τι ἄλλο τῶν δεόντων ἐφεπόμενον καταθρῆσαι· ὁ δ' αὐτὸς καὶ
 οἰκοδόμος, καὶ ἀρχιτέκτων οἰκοδομῆς καὶ τεκτονίας ἀχειροποιήτου, τῶν διὰ
 πνεύματος λέγων καὶ ἀληθείας ἀναδεμημένων ναῶν κυρίου, καὶ καταρτιζομένων
 εἰς λαὸν περιούσιον, ζηλωτὴν καλῶν ἔργων.

ε'. Σκέψαι μοι τὰς πόλεις καὶ τὰς κατωικεσίας αἷς πάλαι ὁ λαόπλανος ε) τῇ
 ἀπιστίᾳ κατεῖχεν ἡλίβατος, πυρλωθείσας ἐν θεογνωσίᾳ, καὶ τὰς τῶν ἐναντίων
 ἐπιβουλάς ῥᾶον ἀποπεμπομένας, τὰ λήϊα τεθληῶτα, τοὺς ἀμπελῶνας περλά-
 ζοντας, τοὺς παραδείτους κυπρίζοντας, τοὺς νοσοῦντας πᾶσαν νόσον καὶ πᾶσαν
 μαλακίαν τεθεραπευμένους. Τοιαῦτα τὰ τοῦ ἀποστόλου ὡς ἂν εἴποι τις, προ-
 τέλεια καὶ ἐκφόρια, τηλικούτοι οἱ ἀγῶνες, οἱ ὑδρῶτες, οἱ πόνοι· καὶ ταῦτα
 ἐν λιμῷ καὶ δίψει, ἐν ψύχει καὶ γυμνότητι, ἐν ὕβρεσιν καὶ ὀνείδεσιν, ἐν
 φυλακαῖς καὶ δεσμοῖς, ἐν διωγμοῖς καὶ ἀπαγωγαῖς ἐκ τόπου εἰς τόπον, ἐκ
 πόλεως εἰς πόλιν, ἐκ θεάτρου εἰς θέατρον, ἐν βασάνοις καὶ αἰκισμοῖς, ἐν
 φόβῳ καὶ μαχαίρᾳ τὸ Τελευταῖον· ἀφ' ὧν γὰρ ἐχρῆν ἀμείβεσθαι ἀγαθοῖς τὸν
 διδάσκαλον, τὸν σωτῆρα, τὸν ἱατρὸν, ὑπὲρ τούτων εἰσπράττονται τὰ δεινὰ·

ruptibilibus in naturalem valetudinem restituentem. Quin etiam cerne ipsum pastorali
 forma assumpta, gregem Deo conservare, deducendo, revocando, curam gerendo,
 defendendo, bestias haeresum daemonumque turbas arcendo: imperfecta adhuc ri-
 gando iugiter, educando ut crescant in aetatem Christi, spinas intellectuales evel-
 lendo, sarmenta impietatis comburendo, vallos dogmaticos subiiciendo, saepes dida-
 cticas circumponendo, et quidquid aliud usui est, providendo. Idem et fabricator est
 et architectus aedificii ac fabricae non manufactae, templorum Domini dico quae in
 spiritu et veritate construuntur, atque in populum eximium, sectatorem bonorum
 operum, perficiuntur.

5. Intuere mecum oppida et habitacula, quae ille praeceps populi seductor in in-
 fidelitate olim detinebat, intuere haec inquam Dei notitiā tamquam turribus instructa,
 et adversariorum insidias facile repulsas, arva segetibus consita, vineas racemis nigre-
 scentibus, hortos florentes, aegros morbo quolibet et omni languore expeditos. Tales
 sunt huius apostoli, ut ita dicam, frugum primitiae, tot tantaque certamina, sudores,
 labores: et quidem in fame et siti, in frigore et nuditate, in contumeliis et convi-
 ciis, in carceribus et vinculis, in persecutionibus et abductionibus de loco in lo-
 cum, de civitate in civitatem, de theatro in theatrum, in tormentis et cruciati-
 bus, in caede denique et gladio. A quibus enim oportebat remunerari magistrum,
 servatorem, medicum, ab his contra is ad poenam expetitur: hunc pedibus proter-

α) Anast. *Deo perficiente*. — β) Anastasius praepostere rigare manu, educare crescentes. — γ) Anast. *silvas impactas secando*, nescio quid aliud legens. — δ) Cod. *ὑπερίσχι*. Videant ergo grammatici. — ε) Anast. *prave populus seductus*. Item sequentia apud Anastasium perversa videntur.

προπηλακίζουσι, παίουσι, πλήττουσι, κολάζουσι, ξέουσι· τί οὐ λέγοντες; τί οὐκ ἐπινόουντες; τί οὐκ ἐπέξευρίσκοντες τῶν ὅσα εἰς δριμυτέραν κάκωσιν καὶ ἀνίας ἐπέξεύρεσιν; βαβαὶ τῆς ἀπωνίας· φεῦ τῆς θηριομανίας· οἴους τοὺς μισθοὺς τῷ θεραπευτῇ προσήγαγον οἱ ἀναβλέψαντες, οἱ εὐακοήσαντες, οἱ οἰκοδομηθέντες, οἱ καταρτισθέντες· ἀντὶ Τιμῆς ἀτιμίαν, ἀντὶ εὐλογίας κατάραν, ἀντὶ δώρων ποινὰς, ἀντὶ ἀναπαυστικῆς ζωῆς τὸν πικρότατον μόρον 1). Φασὶν γὰρ αὐτὸν μετὰ τὸ πολλὰς καὶ ἀνηκέστους ὑποῖσαι κολάσεις, ἐκδεδάρθαι ὑπὸ τῶν ἀσεβῶν εἰς θύλακος εἶδος· εἴθ' ὕστερον ὑπὸ τῶν πιστῶν τεθάρθαι· ἵνα κἀνταῦθα πρύτανις καὶ μετὰ πότμον φανείη ὁ μέγας τοῦ Θεοῦ κήρυξ· οὐ γὰρ ἐπεὶ μετέλθεν τῶν τῆδε, ἡμέλει τῶν κτεινάντων, ἀλλ' ὡς ποιμὴν ἀγαθὸς ὅσον ἦν καιροῦ, ἐξεκαλεῖτο ταῖς θαυματουργίαις τοὺς ἀπολιθαίνοντας, προσωκειοῦτο τερατουργίαις τοὺς ἀπεστραμμένους· τὴν δὲ θηριότροπον γνώμην, τὴν ἀμείλικτον καρδίαν, οὐδὲν τὸ ἀνακτοῦν, οὐδὲν τὸ ἀνασυράζον, ἡνίκα εἰς βάρη κακῶν εἶη ἐμπεπτωκυῖα.

5'. Τί γὰρ τὰ ἐξῆς; μαίνονται κατὰ τοῦ ἱεροῦ ἐκείνου σώματος· θυμομαχοῦσι κατὰ τοῦ ἱαματουρλοῦντος λάρνακος· ἀποπέμπονται τὸ ἱάτρεϊον οἱ ἀσθενοῦντες, οἱ τυφλοὶ τὸν χειραγῶν, οἱ μειωπάζοντες τὸν φωτοδότην, οἱ ναυαγοῦντες τὸν κυβερνήτην, οἱ θανατούμενοι τὸν ζωοποιοῦντα. Καὶ τοῦτο πῶς; ῥίπτουσιν κατὰ πόντον, ὡς ἂν μὴ εἶη τίς ὁ πρὸς αὐτοῦ εὐεργετησόμενος· τοιοῦτο γὰρ τῶν βασκαίνοντων τὸ πάθος, μηδὲ τὴν ἐθειλούσιον ἀπώλειαν, σωτηρίαν ἐτέρων ἀνεχομένων γενέσθαι 2). Ἄλλ' ὁ διὰ Δαβὶδ πόρρωθεν ἀναφωνήσας * “ ἐν τῇ θαλάσῃ αἱ ὁδοί σου, καὶ αἱ τρίβοι σου ἐν ὕδασι πολ-

* Ps. LXXVI. 20.

rent, pulsant, feriunt, excruciant, excoriant. Quid non dicunt? quid non excogitant? quid non intentant? quid non moliantur ut acerbius molestiusque noceant? Hem saevitiam! hem ferinam rabiem! Qualem mercedem rependunt medico suo qui visum qui auditum receperant, qui instaurati confirmatique fuerant! pro honore ignominiam, pro benedictione maledictum, pro donis poenas, pro tranquilla vita acerbissimam necem. Aiunt ipsum multos intolerandosque cruciatus perpassum, ab impiis exoriatum in modum follis, et a fidelibus postea sepultum, ut hinc etiam patronus post obitum, magnus hic Dei praedicator appareret. Neque enim postquam hinc abcessit, carnificum suorum curam omisit, sed veluti pastor bonus, prodigiis omni tempore invitabat perditos, ad se miraculis trahebat aversos. Atqui ferinam mentem et immitte cor, nihil placat, nihil reconciliat, simul ac in profundum malitiae deciderit.

6. Quid enim postea? Adversus sacrum corpus insaniunt, et contra arcam, sanitatum fontem, furunt: expellunt medicum aegroti, caeci ducem, caecutientes illuminatorem, gubernatorem naufragi, perempti vivificatorem. Et quomodo hoc? In mare proſiciunt, ne quis ab eo deinceps beneficium accipiat. Tale enim est invidorum vitium, ut vel suo voluntario exitio, alienam salutem impedire velint. Sed qui per Davidem olim clamaverat: *in mari viae tuae, et semitae tuae in aquis*

1) Haec nonnulla sequuntur in interpretatione Anastasii, quae graecus codex vaticanus non habet.

2) Videtur locus sensum quem nos scripsimus postulare. Graeca tamen verba non satis respondent.

λοῖς, καὶ τὰ ἴχνη σου οὐ ἔγνωσθήσονται, καὶ τὴν ὑγρὰν βατὴν τῇ λάρνακι παρεσκευάσεν· καὶ ὁ Πέτρος ὁ μέγας περιπατῶν ἐν τῇ θαλάσῃ καλοῦντος πρὸς αὐτὸν Χριστοῦ ἐφάνη· Τοῦτο ὁ θεῖος Βαρθολομαῖος ὡς τῇ λειψανοφόρῳ λάρνακι πιεζύων κατὰ κυμάτων δέδεικται ὡς τοῦ θαύματος ὡς τῆς μεγαλουργίας· ἐξορμήσας γὰρ ἐκ τῶν χώρων Ἀρμενίας ὁ λάρναξ σὺν τέσσαρσιν μαρτυρικοῖς ἄλλοις ἐφ' ὁμοίαις ταῖς σημειουργίαις ἐκρυφείσαις, καὶ διὰ τῆς αὐτῆς θαλάσσης ἀμφοτέρων ποντοπορησάντων, προηγουμένων τῶν τέτταρων, καὶ οἷον ἐψικευόντων τῷ ἀποστόλῳ, ἐκκλινεῖς τὰ ἐπέκεινα Σικελίας πρὸς τὴν τῆς Λιπάρους καλουμένην νῆσον, δι' ἀποκαλύψεως τοῦ τινικάδε ἐπισκοποῦντος ὁσιωτάτου Ἀγάθωνος ὁρώμεναι. Τίς ἠκουτίσθη τηλικούτον Τερατούργημα; τίς ἐδιδάχθη τηλικαύτην θαυματουργίαν; Θαῦμα ἐν θαύματι· λιπαρεῖ 1) γὰρ οἶον ἢ φερώνυμος νῆσος, τοιαῦτα τυχεῖν πρὸς αὐτὸν ἀλαλήτοις φωναῖς ἐπιβοῶσα· δεῦρο πρὸς με τὴν πτωχεύουσαν ὁ Τρίσολβιος Θησαυρὸς τοῦ παναγίου πνεύματος· δεῦρο πρὸς με τὴν ἀγέραςτον ὁ πολυτίμητος μαργαρίτης· δεῦρο πρὸς με τὴν δυσωπήτριαν ὁ παρ' ἄλλων ἀποπεμπόμενος ἀνομάτατα ἐνοικίσθητί μοι, καὶ πολιοικισθήσομαι· πολιούχησόν με, καὶ πολυανδρωπισθήσομαι· ὀνοματίσθητί μοι, καὶ πανταχοῦ ἐξηχηθήσομαι· οἱ ἄλλοι σε τὸν φωστῆρα ἀπώσαντο, ἀλλ' ἐγὼ σου τοῦ φάους ἐφίεμαι ἢ στυγνάζουσα· οἱ ἄλλοι σου τῆς Τραπεζῆς τῶν ζώντων λόγων ἀπολελεύκασιν, ἀλλ' ἐγὼ σου τῶν λειψάνων ὡς κυνάριον ψιχίσασθαι γλίχομαι.

Ζ'. Πρὸς ταῦτα ὥσπερ τινες δορυφόρους, ἄλλον ἀλλαχοῦ τῶν μαρτύρων εἰς τοῦπίσω παραπεμφάμενος ὁ ἀπόστολος, τὸν μὲν Παπίνον 2) τοῦνομα εἰς Μει-

multis, et vestigia tua non cognoscentur; nunc quoque marinum humorem arcae gradibilem fecit. Et magnus quidem Petrus in mari ambulare, vocante eum ad se Christo, conspectus est: idemque fecisse apparet Bartholomaeum in arca reliquias suas gestante, quasi inquam pedestri itinere fluctus calcasse. O miraculum! o grande portentum! Etenim ex Armeniae terris discedens arca cum aliis martyrum quatuor ob paria miracula eiectionis, et idem mare sulcantibus, praecedentibus his quatuor et quasi obsequium apostolo praebentibus, ventum est, declinata superius Sicilia, ad insulam nomine Liparini, et Agathonis sanctissimo illic episcopo per visum ostensae sunt. Quis umquam audiit tantum miraculum? Cui tale tantumque prodigium innotuit? Miraculum cumulatur miraculo. Quippe orat (λιπαρεῖ congruenter suo nomini) insula tacitis fortasse ut credibile est vocibus clamans sic. Veni ad me pauperulam, o dives sanctissimi Spiritus thesaure: veni ad me indigentem, o pretiosa margarita: veni ad me supplicem, tu qui ab aliis iniquissime expulsus es: mecum habita, et habitatoribus affluam: meas urbes tuere, et populi multitudine abundabo: tuum mihi nomen inscribe, et ubique terrarum celebris fiam. Alii te luminare expulerunt, ast ego tenebricosa tuum lumen exopto: alii tua vivorum sermonum mensa fructi sunt, ast ego reliquiis tuis, ceu catellus micis, inhio.

7. Post ista, ceteros martyres quasi suos stipatores retro ablegavit apostolus,

1) Sensum vocabuli λιπαρεῖ, et in eo lusum, non intellexit heic Anastasius.

2) In menaeo gr. die 25. augusti Παππιανόν.

λα α) Τὴν πόλιν Σικελίας· Τὸν δὲ ἐν Μεσίνῃ Λουκιανὸν τῇ κλήσει· ἐκάτερον αὖτε ἐν τῇ Καλαβρίτιδι Γαίᾳ· Γρηγόριον μὲν ἐν Κολύμνῃ β) τῇ πόλει· Ἀκάκιον δὲ εἰς Κάλας γ) καλουμένην· ὡς ἂν ἕκαστος ἐν ἐκάστῃ ἢ προασπιστὴς τῶν οἰκητόρων, οἵπερ καὶ μέχρι τήμερον διαλάμπουσιν ταῖς ἐπικουρίαις· αὐτοὺς, ὡς ἂν τις βασιλεὺς οἰκείας ἀναπαύλης μεταληφόμενος, προσώρμησεν τῇ καλούσῃ, ὑπεδέχθη περιφανῶς πολλοῖς λαμπτήρσιν, εὐωδίαις τὲ καὶ ὕμνολογίαις, ἀπάντων τῶν ἐκεῖσε ὑπαντησάντων ἐν ἀΓαλλιάσει. Τὸ δὲ ἐξῆς οὐ προείη ἡ λάρναξ· οἱ μὲν γὰρ εἴλκον, ἡ δὲ ἦν ἀκίνητος· διεδέξατο τὸ περιχαρὲς ἡ λύπη· ἐν ἀπορίᾳ ὁ λαός· ἐπέτυχεν τὸ ἐξευρεθῆν· ἐγγὺς γὰρ κύριος τοῖς ἐπικαλουμένοις αὐτόν *· δύο τοίνυν δαμάλεσιν ἀγναῖς ἀναληφθεῖσα ἀπετέθη, ἔνθα ὁ ἱερὸς αὐτοῦ οἶκος αὐτίκα ἐνιδρύνθη· καὶ ἅμα τῷ ἀπαρτισμῷ, καὶ τῷ θαῦμα ἐξαίσιον· ἐπειδὴ τοίνυν ὁ καλούμενος Βουλκάνος ἐχέκολλος ὦν σχεδὸν τῇ νήσῳ, βλαπτικὸς ὑπῆρχεν τοῖς περιοίοις, ἀπῶστο ἀορασία καὶ οἶον ἀποσυρεῖς ὑπεξέστη σταδίοις ἐπὶ τὰ πρὸς πόντον ι) Τοῦ παρασυρμοῦ ὥσπερ ποταμίου ῥεύματος μέχρι τῆς σήμερον τὸ θαῦμα ἀνακρύπτοντος.

* Ps. CXLIV. 18.

unum quidem nomine Papinum Mylas urbem Siciliae misit: alium cui nomen Luciano, Messanam: duos reliquos ad Calabriae littora, Gregorium urbi Columnae, Acacium urbi Calae appellatae destinavit: ut singuli in singulis oppidis incolarum forent protectores, ubi reapse ad hunc usque diem beneficiis inclarescunt. Ipse autem Bartholomaeus, tamquam rex propriis laribus in pace potitus, ad vocantem se urbem accessit, ubi splendide receptus fuit, multis cum facibus, odoribus, hymnis a cunctis civibus ipsi laetanter occurrentibus. Deinceps vero haud ulterius arca procedebat; nam trahentibus illis, ipsa erat immobilis. Tristitia gaudio successit: in anxietate erat populus. Sed rem expetitam impetravit: etenim *prope est Dominus invocantibus eum*. Duabus ergo arcam trahentibus castis buculis, illic reposita est, ubi sacrum divi templum statim fuit aedificatum: quo vix absoluto, ingens miraculum contigit. Nam cum Vulcanus, ut appellant, paene insulae contiguus, incolis damno esset, invisibili recessu, quasi pertractus, stadiis septem in pelagus se subduxit; quod miraculum tractu illo quasi recedentis fluvii usque ad hanc diem praedicatur.

8. Porro 2) quot et quanta deinceps mirabiliter operatus sit, aut mira faciens hactenus operetur circa eos qui diversis languoribus et infirmitatibus obstricti ad ipsum fide confugiunt, nec necessarium est dicere ob prolixitatem * tractatus, nec incredibile audienti, cum pignus ex uno habeat aliorum exhibitiones mire gestorum. Sed ave 3) o beate beatorum, ter beate Bartholomae. Ave qui es Dei amator et imitator boni scilicet magistri. Ave qui es divinae lucis splendor sanctae ecclesiae. Ave qui es bene sonans organum spiritalis melodiae. Ave artificiose rhetor verae sapien-

* vat. lat. *prolixi-
tatem*.

α) Men. gr. Ἀμύλλαν. — β) Men. gr. Κολήμνη. — γ) Men. gr. Ἀσκάλους.

1) Huc usque mutilus codex vat. gr. pertingit. Verba pauca reliqua graeca sumpsit ex Auctario novissimo Combefisii p. 400, qui narrationem reversionis reliquiarum S. ap. Bartholomaei gr. et lat. edidit, excerptam olim a nescio quo ex hac Studitae nostri oratione, sed pro libito interpolatam.

2) Quae sequuntur, deficiente iam textu graeco ob codicis imperfectionem, prosequimur cum Anastasii utcumque impolita ac semibarbara translatione, collato tamen et interdum adscito codice lat. vat.

3) Ex graeco *χαῖρες* et *χαίροις*, ut diu ingeminat Theodorus etiam in oratione VI.

tiae. Ave qui es peritae capturae piscator rationabilium piscium. Ave qui es multi chori et dulcis fructus palmes, Christi vividae et paternae culturae vitis. Ave digni meriti famule Domini universorum. Ave merito desiderabilis amice supercaelestis sponsi. Ave qui es sapientiae fluentis et multiplicis potationis, ac lumen spiritualis paradisi. Ave qui es divina virtute vulnerator diaboli, mundum suo latrocinio vulnerantis. Ave qui multipliciter appares mundo Lucifer Dei cognitionis. Gaudeas divinitus illustrata et ignea columbia orthodoxiae. Gaudeas sol orbis terrae, qui cuncta illuminas. Gaudeas os Dei sapientiae, linguam habens ignitam. Gaudeas iugiter emanans fons sanitatum. Gaudeas daemonum terribilis insequutor. Gaudeas qui es multipliciter optabilis formositas Armeniae. Gaudeas qui ab oriente ad occidentem per mare gloriose ambulasti. Gaudeas qui es Lipareos salutaris, et multimodis adorabilis gloriatio. Gaudeas qui mare sanctificasti meabilibus gressibus. Gaudeas qui terram purpuream fecisti rubore castissimorum sanguinum tuorum. Gaudeas qui aërem suavitatis odoribus replesti, sacris spiraminibus divinorum eloquiorum tuorum. Gaudeas qui ad caelum commeasti, et medius in choro divinae aciei tuae refulges in gloriae inaccessibilis splendore, in exultationis insatiabili iocunditate. Illinc nos benignissime intuearis: illinc benedicas te glorificantibus: illinc beatifies te canentes: illinc concordas orbem terrae pacatum. Sacerdotes iustitia in sanctitate induantur: reges bonis operibus in orthodoxia contra barbaros armentur: monasticam vitam tenentes, conversationem aequalem angelorum ac sine dolo custodiant: viri mulieribus, et rursum mulieres viris, competentem legem conservent. Patres cum filiis, praelatos cum subditis, dominos cum servis, mutuum dantes cum debitoribus, venundantes cum emptoribus; ceteraque omnia benivolentiae tuae affectu ad utilitatem reip. protege; et cuncta quae secundum beneplacitum Dei dirigi debent, patrocinio tuo defende; et praecipue alumnos decoratae Lipareos: pastorem quoque ac gregem qui construxit sacrum templum tuum: et eum qui te, licet breviter, ex se laudare praesumit; in Christo Iesu domino nostro, quem decet omnis gloria, honor et adoratio, cum omnipotente Patre, ac sanctissimo et vivifico Spiritu, nunc et semper et in saecula saeculorum. Amen 1).

1) Pergit deinde Anastasius sic. *Haec de beati Bartholomaei laudibus eiusque mirabiliter advecto in Liparim corpore, Theodorus fama sanctitatis, ac sacerdotii dignitate conspicuus, fido relatu explicuit.* Postea de penu suo subiungit idem Anastasius narrationem transvectionis illarum reliquiarum in urbem Beneventum anno Domini DCCCIX.

AD THEODORUM STUDITAM INDEX.

- A**bbas excipere solitus erat quotidianas monachorum confessiones p. 118.
- Acacii martyris reliquiae in urbe calabra Calis p. 156.
- ^{Ἀνάδοχοι} dicti quibus confitemur p. 147.
- Angelorum laus generalis p. 2. Novem ordines p. 3. et 72. Singulorum hominum, gentium, et regionum custodes p. 3. Apparitiones variae p. 6. et 10. Formas assumere soliti officiorum et actuum significativas p. 14. Substantia illorum quae sit p. 9. Est invisibilis p. 10. Ministeria eorum in vetere testamento usque ad p. 10; deinde in novo testamento. Nomina ordinum seu chororum novem quid significant p. 37.
- Animalium Ezechielis significationes p. 8.
- Ante retro, genus inclinationis monasticae p. 129.
- Apostoli intersunt obitui B. Mariae p. 57. et 110.
- Ascetica minora adseruntur S. Basilio auctori p. 91. seq.
- Ave duodecies B. Mariae dicitur p. 59. Item S. Bartholomaeo p. 157.
- Azymis (de) quaestio attingitur in adn. p. 124.
- Baptismi propheticae praefigurationes p. 22. Baptismi sollemnitas p. 23.
- Bartholomaeus medium occupat duodenarium apostolici collegii numerum p. 151. Armeniae apostolatum sortitus p. 152. Miracula eius p. 153. et 157. Martyrium p. 155. Reliquiae eius prodigioso itinere ex Armenia in insulam Liparim migrasse dicuntur p. 156. Ibi templum eius insigne p. 157. Comites prodigiosi itineris eius fuerunt reliquiae MM. Papini, Luciani, Gregorii, Acacii p. 156.
- Basilius (S.) Vide ascetica.
- Bibliothecarii et calligraphi regulae pp. 82. 83. 127.
- Catechesis ad monachos fieri solita p. 117-118.
- Christi passio p. 28-32.
- Chrysostomi laus p. 24-25. Fragmentum orationis paschalis ei adseritur p. 25.
- Clementis romani scripta p. 110.
- Communicatio in divinis cum haereticis vetita p. 101.
- Communio eucharistica frequens aut rarior prosumptis conscientia p. 100. Monachis imperata unoquoque die liturgico p. 142. Negligentis eam per quadraginta dies, poena p. 145. De eucharistia nobile testimonium p. 125.
- Confessionis utilitas p. 147. Confessionis et satisfactionis canones (cum vitiorum descriptione) nec non poenae, auctore Studita, multo illis S. Basilii mitiores p. 130-138. Monachorum quotidiana confessio p. 118.
- Crucis lignum et sacrificium in Davidis sacrificio figuratum p. 5.
- Epiphanii (S.) liturgiae praesanctificationum codex graecus vat. p. 97. seq. (In codice aethiopico item vat. prima liturgiae verba eadem sunt atque in codice graeco Epiphanii. Verumtamen Epiphanii nomen in cod. aeth. non apparebat.)
- Eucharistiam non esse accipiendam de manu haeretici aut infamis p. 100.
- Excommunicatio monastica ob leviores culpas quae nam intelligeretur p. 139. adn.
- Feminam saltare coram viris, turpe est p. 48.
- Genu flectere privatim aut etiam ieiunare tempore pentecostali, non est vetitum p. 146.
- Gregorii martyris reliquiae in urbe calabra Columna p. 156.
- Haeretici Iacobitae et Tetraditae p. 108.
- Homo est decimus in ordine post novem choros angelicos p. 15.
- Iconomachi dicti semichristiani p. 37. Iidem reprehenduntur p. 21. 22. 37. 50. 55. 76.
- Ieiunia Graecorum singillatim describuntur p. 105-111. et 120-122. Ieiunia aliquot ab orthodoxis omitti solita ob distinctionem ab haereticis p. 108. 110. Sabbato sancto, unico totius anni, ieiunant Graeci (ceteris sabbatis numquam) p. 109. Ieiunii in quinta magna feria regula p. 146.
- Iesu nomen p. 18. Vita p. 19. sq. Cur tot annis latuerit Iesus p. 21. Iesum sine anima humana dixit Arius, sine mente Apollinaris, incircumscriptum novi Manichaei seu Iconomachi p. 21.
- Iohannis Baptistae illustre genus p. 34. Idem propheta maximus et primus apostolus ac martyr pp. 42. 53. Praedicator Christi etiam apud inferos p. 46. Eius reliquiae superstites, catena et discus p. 51. Ei dicata ecclesia monasterii Studii p. 53.
- Iohannis evangelistae metastasis supra humanam conditionem p. 76. Laudes eius eximiae p. 63. sq.
- Latro sanguine et aqua a Christo in cruce baptizatus p. 30.
- Lignum semanterium monachorum p. 112. (In Cryptae ferratae monasterio visitur pictus monachus lignum hoc semanterium manu tenens.)
- Luciani M. reliquiae in urbe Messana p. 157.
- Lupi fabula armeniaca p. 108.

- Maria theonyma, polyonyma, megalonyma p. 58.
 Eius obitus dicitur somnus mirabilis p. 110.
 Eius *παλινζωvτα* seu resurrectio p. 61, quam angelus nunciat apostolis p. 110.
 Mensae herodianaе descriptio p. 50.
 Missa Graecorum novem iconibus eleganter expressa, quae declarantur p. 95. sq. Missa praesantificatorum explanatur p. 93. sq.
 Moechianorum haeresis p. 101.
 Mohamedani dicti novi Chaldaei p. 9. adn.
 Monachus perpetuum luctum et paenitentiam profitetur p. 147. 148.
 Mortis memoria monachis inculcata p. 119.
 Natales varii illustrium virorum V. T. p. 35.
 Nicetae Stethati scriptum de salutatione manuali p. 118.
 Olei extrema unctio fieri solita ante viaticum p. 128.
 Papini M. reliquiae in urbe sicula Mylis p. 157.
 Paschalis laetitia pp. 24. 25.
 Petrus Armeniorum episcopus, cognomento Lycopetrus, auctor ieiunii artziburii p. 108.
 Pictura repraesentans S. Ioh. Baptistae martirium et funus p. 50.
 Poenarum monachalium descriptio p. 78-90, et p. 138-145.
 Quadragesimae ieiuniorum tres apud Graecos p. 104. 105.
 Regum iram compescit metus a populo p. 48.
 Reliquiae Sanctorum venerabiles p. 44.
 Salmuriensis in Gallia monasterii disciplina et consuetudines p. 126-129.
 Salutatio quae per manus fiebat p. 117.
 Sanguis martyrum pretiosus p. 44. 45.
 Scurrilitates monachis vetitae p. 143.
 Stella pios Magos ducens, angelus erat p. 12.
 De eadem p. 18.
 Studitarum monasterii ordo divini officii et constitutiones p. 111-125.
 Theodorus Studita mittit legatos in Palaestinam ob haeresim seu turbas Byzantii p. 101. Laudatur summopere ab Anastasio bibliothecario p. 148. 149. 158. Eius catecheses legebantur in divino officio pp. 117. 123. Eius pars orationis falso a nonnullis adscripta Chrysostomo p. 1. adn. Eius typicon in codice vat. p. 102. Epistolarum eius supplentur breves lacunae p. 102. Studitae est, non autem Iohannis damasceni, oratio de nativitate B. Mariae p. 54. adn. Studitae error circa nomen filiae Herodiadis p. 47. Item error de nece Herodis iunioris p. 52. Sensus ab eo accommodatus commati S. Pauli p. 138. adn. 3.
 Theoriani graeci philosophi ac theologi pars epistolae pp. 124. 125.
 Verberum poenam inter monachos improbabant Studitae p. 119; retinebant Benedictini p. 128. Studitae tamen clausa ac separata cubacula veluti carcerem habebant p. 119.
 Vestes et lecti monachorum p. 125.
 Vulcanus insula in mare a Lipari recessisse dicitur p. 157.
 Zachariae incredulitas ingeniose explicatur p. 39.

E M E N D A T I O N E S.

P. 7. v. 12. corr. *universam*. — P. 9. v. 10. corr. *octoginta*. — P. 21. adn. corr. *dicit*. — P. 26. Chrysostomi fragmentum in cod. vat. videtur desinere v. 14. in verbo *νικος*. — P. 27. v. ult. corr. *largiretur*. — P. 77. adn. v. 7. corr. *T. II. p. 123*. — P. 110. v. 7. corr. *quingagesimae* pro *sexagesimae*.

31015

GRADUATE THEOLOGICAL UNION LIBRARY

BERKELEY, CA 94709

GTU Library
2400 Ridge Road
Berkeley, CA 94709
For renewals call (510) 649-2500
All items are subject to recall.

